

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ÆCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT.

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM
PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS,
ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE
AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATIS-
TICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMIS-
SO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM
AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS
FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE

Bibliothecæ Cleri universæ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXIII

CYRILLUS HIERSOLYMITANUS, PETRUS II, TIMOTHEUS ALEXANDRINI, ALII.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 208.

OCR ABK / FR

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMITANI,

OPERA QUÆ EXTANT OMNIA,

AD MANUSCRIPTOS CODICES NECNON AD SUPERIORES EDITIONES CASTIGATA, DISSERTATIONIBUS
ET NOTIS ILLUSTRATA, CUM NOVA INTERPRETATIONE ET COPIOSIS INDICIBUS.

CURA ET STUDIO

DOMNI ANTONII AUGUSTINI TOUTTÆI,

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE SANCTI MAURI.

ACCEDUNT

PETRI II, TIMOTHEI, ALEXANDRINORUM PRÆSULUM, APOLLINARII LAODICENI, DIODORI TARSENSIS
SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE

Bibliothecæ Cleri Universæ

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 208.

OCR ABK / FR

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXXIII CONTINENTUR

S. CYRILIUS HIEROSOLYMITANUS, ARCHIEPICOPUS

Catecheses.	Col.	331
Catecheses mystagogicæ quinque.		1059
Homilia in paralyticum juxta piscinam jacentem.		1132
Epistola ad Constantium imperatorem.		1165
Fragmenta deperditorum S. Cyrilli operum.		1179
Opera S. Cyrillo supposita.		1183
Præcedentium editorum præfationes et notæ.		1211

PETRUS II ALEXANDRINUS EPISCOPUS

Epistola encyclica.		1275
Fragmenta epistolæ ad episcopos Ægyptios fidei causa exsules.		1291

TIMOTHEUS ALEXANDRINUS EPISCOPUS

Responsa canonica.		1295
Epistola ad Diodorum Tyrensem.		1295

APOLLINARIUS LAODICENUS EPISCOPUS

Interpretatio in Psaltem.		1313
---------------------------	--	------

ISAAC EX JUDÆO CHRISTIANUS

Liber fidei.		1539
--------------	--	------

DIODORUS TARSENSIS

Fragmenta ex libro <i>De fato</i> .		1559
— ex libro contra Synusiastas.		1559
— ex Catenis.		1561
Addenda ad Apollinarium.		1627

PRÆFATIO.

I. Antequam Cyrilli doctrinam et res gestas accuratius persequar, officii mei esse duco breviter de sancto præsule ejusque operibus, de superioribus editionibus ac hujus novæ ratione et consilio præfari. Ac in Cyrillo quidem pluribus laudando necesse non est immorari. Satis eum sedis dignitas, res præclare gestæ commendant. Presbyter primum, deinde archiepiscopus Hierosolymitanæ omnium matris Ecclesiæ; ibi catecheticas orationes habuit, ubi religionis incunabula, ubi fons sacræ traditionis. Inde operis pretium. Huc accedit antiquitas: ante enim pronuntiatae fuerunt quam Athanasius, Hilarius, Basilius, alique præstantissimi Patres, quibus etiam superfuit Cyrillus, stylum adversus Arianos acuisent. Variam fortunam sanctus præsul expertus est, sede sua non semel dejectus. Sed hæc pro fide catholica pati dulce ei et decorum fuit. Illud molestius quod Catholicorum, imo sanctorum maledicta non effugit. Verum Hieronymi rumoribus incertis decepti minus æquum judicium præclara compensatur tum synodi Constantinopolitanæ, quæ Cyrilli fidem et ordinationem ab afflictis criminibus vindicavit, tum scriptorum ecclesiasticorum testimoniis qui Cyrillum perhonorifice semper appellant. Eum Theodoretus (a) dogmatum acerrimum propugnatorem appellat, Theophanes (b) sacratissimum et (c) orthodoxæ doctrinæ defensorem; Photius (d) virum qui apud omnes sanctus habetur et est, *Catechesesque* scripsit sublimi theologia refertas; Glycas (e) magnum vocat; Nicephorus (f) unum e spectatis viris; qui in Ecclesia Dei eruditione et eloquentia enitere, virum (g) singulari ad plebem docendam facultate præditum. Demum ejus nomen ab utraque Ecclesia Latina et Græca, cum elogio confessoris, sanctorum fastis ascriptum.

II. *Laus Cyrilli scriptorum.* — Ad opera quod attinet, haud dubitabo dicere, ex omnibus antiquitatis monumentis nihil fere ad nos majoris pretii pervenisse. Nam, si materiam consideres, omnia religionis dogmata rudibus Ecclesiæ filiis inculcat; decem et octo *Catechesibus* universam Symboli doctrinam, quinque aliis tria baptismi, confirmationis et Eucharistiæ sacramenta complectitur; quod opus eo majoris momenti, quod cum aliorum scriptorum catecheses una aut altera concione contineantur, Cyrillianæ seriem hujusmodi concionum in unum veluti corpus redactam habeant. Si rerum pettractandarum rationem spectes, nihil magis simplex, nihil ad vulgi captum accommodatius. Dilucide et copiose singula dogmata, rationum momenti contra paganos, Scripturæ sententiis contra Judæos et hæreticos demonstrat; ac sepositis theologice vocibus, res e media theologia repetitas, Scripturæ verbis et usitato sermone disserit. Illud etiam in Cyrillo mireris, quod, cum perantiquus sit, nihil fere tamen in eo reperias quod tempora illa redoleat quibus hæreses nondum curam attulerant cautius loquendi. Ita enucleate et distincte disputat, ut non solum natas hæreses, sed futuras etiam quasi præsciens evertat. Nondum prodierant Macedoniani, cum sancti Spiritus divinitatem sic defendit, ut vix uberius exortam hæresim Athanasius, Basilius ac uterque Gregorius profligaverint. Nestorium, Eutychen, Monothelitas, Adoptionarios anticipato confutavit, personam et *filietatem* unam, duplicem naturam et operationem diserte asserens, nec tamen personæ aut naturæ nomen usurpans. Aerium qui precibus pro mortuis, Vigilantium qui sacris reliquiis bellum indixit, antequam emergent, refellit. Quæ autem in controver-

(a) Lib. II *Hist. eccl.*, cap. 26.

(b) *Chronogr.* pag. 58.

(c) Pag. 47.

(d) *Collectan. de metrop.*

(e) *Annal.* part. IV, pag. 252.

(f) *Hist. eccl.* lib. IX, cap. 14.

(g) Lib. IX, cap. 46.

siam ab hodiernis hæreticis vocantur, ut sacramentorum vis, præsentia realis, transsubstantiatio, sacrificium eucharisticum, ea tam significanter asseverat, tam studiose confirmat, ut heterodoxorum alii suppositas Cyrillo *Catecheses* aut interpolatas fingere, alii Cyrillum a catholicis partibus stare coacti sint confiteri, alii denique obstinatiores stultissimis subterfugiis eludere conati sint; quæ, si semel valent, nullæ jam humanæ orationis leges, nihil supersit apud antiquos de quo lis moveri non possit.

III. *Quanto in pretio apud Græcos et Orientales.* — Minime mirum, ex opere Ecclesiæ tam utili plurimas sententias a sanctis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis depromi, tum in libris adversus hæreticos, aut ad Catholicos edocendos scripti, tum in Pandectis et Parallelis, tum in Catenis in Scripturam. Non enim iis assentimur, qui Cyrillum in silentio et oblivione latuisse volunt. Tria tamen cogimur confiteri: 1° sæpius multo quam Cyrillum, in supra dictis monumentis cæteros scriptores, Eusebium, Albani-um, Basilium, Chrysostomum citari: quauquam non pauca nemini hactenus observata reperi, quæ ex Cyrillo scriptores natu minores mutuati atque usi pro suis fuerant; 2° Cyrilli exemplaria in bibliothecis multo pauciora quam prædictorum Patrum exsare, adeo ut integrum *Catecheseon* volumen instar thesauri sit in Gallia. Variæ interdum occurrunt catecheses inter homilias Patrum, velut catechesis decima tertia, quæ in Lectionario Colbertino inscribitur, *Cyrilli homilia in festum Parasceves*: ex quo colligas Cyrilli *Catecheses* lectas aliquando in Ecclesiæ officio fuisse; 3° non defuisse octavo sæculo qui Cyrillo, propter laudatum in epistola Constantium et prætermisum in *Catechesibus* substantialis nomen, Arianismi notam inurerent: quam injuriam ab eo propulsat Theophanes *Chronogr.* pag. 39. Hæc tamen insita nonnullis opinio de ejus nomine et operum judicio detrahere potuit. Hæc de Cyrilli operibus quantum ad Ecclesiam Græcam. Apud Orientales autem, etiam eos qui ab Ecclesia dudum abstracti, magno etiamnum in pretio Cyrillus, magno usui *Catecheses*, quæ in Arabicum sermonem conversæ, scriptoribus Orientalibus, sive ad Scripturæ interpretationem, sive ad dogmatis pertractationem, sive ad morum institutionem plurimum afferunt, ut sæpe audivi ex clarissimo viro D. Eusebio Renaudot, quicum in omni eruditione perpauco, nevinem in hoc genere conferas.

IV. *Apud Latinos.* — Apud Latinos non valde celebris Cyrillus; nomine tantum ex Hieronymo et *Historia tripartita* notus. Quod si Rufinus, dum Christianæ doctrinæ summam ex probato aliquo scriptore ad Latinos transferre instituit, pro Origeniano *De principiis* libro, Cyrilli *Catecheses* Latinas fecisset; næ ille melius et sibi et Ecclesiæ consulisset. Utinam saltem eas in Latinum sermonem convertere, quam compilare et suæ *Symboli Expositioni* assuere málisset; sed eum forte ad hoc consilio deterruerunt susceptæ cum Cyrillo similitates. An alius aliquis Cyrilli *Catecheses* Latine vel omnes, vel earum partem reddiderit, prorsus ignoro: certe Latinis vel prorsus incognitæ, vel ex codicibus interpolatis parum certo cognitæ. Gelasius, seu quivis alius auctor Latini *De duabus Christi naturis* libri, sententiam ex quarta Cyrilli catechesi depromptam citans, Gregorii Nazianzeni orationi *in Christi natolem* acceptam refert. Adhibuit sanctus Thomas in opusculo *Adversus Græcos* nonnulla Cyrilli testimonia; sed quæ partim ei supposita, partim ex interpolato codice desumpta. An Cyrillum præterea Latinus aliquis ante inventam typographiam citaverit, fateor me nescire. Nihil moror eos scriptores qui suppositam Cyrillo ad Augustinum epistolam hæreticis, ad purgatorium asserendum, indocte prorsus objecerunt.

V. *Variæ editiones: Slavonica et Italica.* — Prima Cyrilli editio videtur ea fuisse quam Jacobus Uchanski, archiepiscopus Gnesnensis, regniq[ue] Poloniæ primas, cum Grodecio communicavit. Ille *Catecheses* Slavonum idiomate conscriptas ex Macedonia et Bulgaria nactus fuerat, et in Polonicam linguam transtulerat annis pluribus antequam Grodecio, ex quo hæc accepimus, suum illud Slavono-Polonum exemplar traderet; postquam intellexerat eum Græco-Latines Cyrilli Hierosolymitani *Catecheses* habere, curavitque diligenter, ut translatio utraque cum origine Græca conferretur. « Quo factum est, inquit Grodecius, ut ex mirabili quadam concordia diversæ linguæ et translationis, constans veritas institutionum elucesceret. Quamvis enim menda nonnulla et hiatus, qui vitio librariarum committi solent, in utroque exemplari non deessent, ex mutua tamen collatione sublatis illis, et quæ desiderabantur in integrum restitutis, series orationis et doctrinæ sic concordabat, ut nulla possit superesse suspicio, quin istæ *Catecheses* Cyrilli sint verissimæ. » Ita Grodecius de

utraque illa interpretatione Sclavonica et Polonica. Libenter ei assentimur, qui neutram vidimus, ac utramque linguam ignoramus. Cæterum utrum primum illud Sclavonicum exemplar manu exaratum esset an ære excusum, in ambiguo reliquit Grodecius.

VI. *Editio Viennæ an. 1560.* — Quinque mystagogicas Cyrilli catecheses Viennæ in Austria Græce et Latine editas anno 1560 fuisse, docet catalogus Græcorum codicum Augustanæ bibliothecæ. Meum de hac editione iudicium non interponam, cujus inspiciendæ copiam non habui, quamvis diu multumque quæsierim. Idem usu venit Fabricio, diligentissimo hujusmodi rerum indagatori, qui nullum a se hujus editionis exemplar in tota Germania inveniri potuisse testatur.

VII. *Parisiensis Guill. Morelii ex Memiano ms. editio.* — Anno 1564 Guillelmus Morelius, Caroli IX typographus, nonnullas Illuminandorum catecheses, quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, decimam quintam, et decimam octavam, una cum mystagogicis quinque Parisiis edidit in 12°, ex manuscripto codice viri clar. de Mesmes, libellorum supplicium magistri. Hæc editio Græco contextu vulgo continetur; adjuncta est tamen in exemplari Bibliothecæ regiæ Latina interpretatio, quæ ad calcem rejecta et multis foliis mutila, eidem anno eidemque typographiæ tribuitur; neque ex Grodecio, qui suam eodem anno edidit, describi potuit, sed Græcum id omnibus contextum diligenter et ornate reddit. Hoc unum hujusmodi exemplar in manus meas venit, nec de auctore interpretationis habeo quod conieciam. De contextu autem, in hac editione, quæ ad unius codicis fidem, ejusdemque mutili et mendosi elaborata est, idem omnino vitium animadverti, quod in cæteris omnibus, quæ datæ ex uno codice fuerunt: nam et lacunæ frequentes, et voces plurimæ majorem in modum deformatæ. Ejus tamen varietates, non parvo mihi ad emendandum contextum usui fuerunt. Codicem ipsum si inspicere licuisset, plus forte utilitatis percepissem, aut saltem de ejus ætate et pretio judicandi copia esset. Sed is prorsus evanuit, nec usquam reperiri potuit; cum senatus princeps illustrissimus, ad quem hujus bibliothecæ hæreditas a majoribus pervenit, prolixam hac in re voluntatem de more suo significasset.

VIII. *Grodeciana interpretatio. Catechesis 22 edita a Stanisla'o Hosio an. 1562. Gallica Cyrilli interpretatio. Iudicium de Grodecii editione.* — Quo anno Parisiis Græce catecheses nonnullæ, eodem Latine omnes cum epistola ad Constantium prodierunt. Auctor hujus interpretationis Joannes Grodecius, decanus Glogoviensis, Wratislaviensis Warmiënsisque canonicus. Cum ante aliquot annos in Urbe commoraretur, et apud eminentissimum D. Stanislum Hosium, cardinalem Warmiensem, posteaque sedis apostolicæ in concilio Tridentino a latere legatum amplissimum, nactus esset Græcum exemplar *Catechesium* Cyrilli manuscriptum, neque antea, quod sciret, in sermonem Latinum translatum aut editum, in illud Latinitate donandum incubuit. Quo in opere perficiendo cum versaretur, planeque illud confecisset, communicato sibi a D. Jacobo Uchanski eo de quo diximus Sclavono-Polono exemplari, illud cum Græco suo ita contulit ut ex utroque translationem suam Latinam perficeret, quædam identidem ex utroque mutuatus. Codex ille Græcus, quem nactum se ait apud cardinalem Stanislavum Hosium, erat Guillelmi cardinalis Sirleti, tam bene de litteris ecclesiasticis meriti; ex eoque Hosius jam ab anno 1562 in *Confessione Petroviensis synodi*, cap. 40, mystagogicam quartam, seu, ut ego numero, vicesimam secundam catechesin, et in cap. 38 fragmentum mystagogicæ tertiæ seu vicesimæ primæ Græce ediderat. Opus suum absolvit Grodecius nondum dimisso concilio, ac præfationem suam inscripsit Tridenti, die nona Julii an. 1563. Hæc interpretatio anno sequente, Romæ, Coloniz, Antuerpiæ, Parisiis excusa; quod Catholicorum hujus libri legendi studia declarat. Quin etiam Cyrillum idem annus Gallice loquentem vidit, opera Ludovici Ganeï (ita enim se ipse in *Admonitione ad Lectorem* vocat), qui Grodecium in omnibus ducem secutus, quæ istæ Latine peccaverat, eadem vernacule commisit. Ut paucis exponam de Grodeciana editione quid sentiam, plus se veritati consuluisse ait, quam elegantiz, nec tamen caret elegantia. Occurrunt lacunæ, interpolationes, vitiosæ lectiones; sed codicum, quibus usus est, vitio tribuendæ. Dum verbum et litteram in interpretando sequitur, obscurus fit interdum ac barbarus: ac sæpe a sensu Græcarum vocum aberrat, dum magis attendit quid apud grammaticos significant, quam quid sibi apud Cyrillum velint. Similia peccavit in multis ecclesiasticis vocibus, quarum vim et sententiam ignoravit. Exemplo erit locus cat. 5, n. 12, ubi fidem sive symbolum Cyrillus aliud ei, quod erat traditurus, addisci aut esse ferri vetans, sic

loquitur : *Ἦστιν ἐν μνήσει καὶ ἐπιγγεῖλια τάτην μόνην κτήσαι, etc.*, Grodecius sic interpretatur : *Fidem si didiceris et promissionem habebis* ; non melius Prevotius : *Fidem in disciplina et promissione*. In multis aliis Grodecius, cum de Cyrilli sententia dubitaret, non tam videtur considerasse quid interpretaretur, quam sortitus esse. Notantur ad marginem in eadem editione res majoris momenti, summa Cyrillianæ ratiocinationis. Scripturæ testimonia nec indicantur, nec distinguuntur ; sæpe ipsi interpreti minus animadversa, in varios eum errores abstrahunt : interdum nulla Vulgatæ habita ratione vertuntur : interdum ad eam accommodata, a Cyrilli legentis Scripturæ ratione prorsus abluunt. Brevis Præfatio de Cyrilli vita et scriptis leviter disputat, non tamen indocte. Utilis sane Ecclesiæ fuit opera Grodecii : ejusque interpretatio in Latinis Patrum Bibliothecis sæpe excusa ; atque in Lugdunensi an. 1678 notis ad marginem partim commodis, partim inutilibus aucta potius quam illustrata.

IX. *Editio prevotii an. 1508. Parisiis.* — Nondum Græce totum opus prodierat : id Ecclesiæ navavit Joannes Prevotius, Burdegalensis, qui in dedicatoria ad Paulum V epistolola narrat se melioris notæ codices nactum in bibliotheca Vaticana, cum editas a Morelio *Catecheses* mendis expurgasse et in lacunis innumeris explevisse, tum nondum editas accurate descripsisse, et diligenter cum Latina interpretatione contulisse. Aditum ei ad Vaticanum confecit cardinalis Perronius, ut intelligitur ex his versibus a Frederico Morello in hanc editionem scriptis :

*Te Solymoram antistes, maxime Paule, salutat
Cyrillus per te qui redicivus erit.
Contulit ut Romæ chartis Prevotius amplas
Cyrilli, ostrigeri Perronii auspicio.
Inde typis lingua regulibus edita utraque
Morelli studio, scripta sacra Patris.*

Fidem quam Romæ summo pontifici obstrinxerat, redux in Gallias liberavit ; ejusque editio Parisii, mense Septembri, anno 1608 apud Clautium Morellum prostitit, textum et interpretationem alternis foliis in 4° complexa, titulis *Catecheseon* a Grodecio omnis is aucta. *Epistolam ad Constantinum* Græce ediderat Gretserus Ingoistadii an. 1600, interpretatione Grodecii paucis locis emendata : eam Prevotius ex mss. Vaticanis dedit, quos non videtur cum Gretseriana editione contulisse. Multa sane in contextu satis commode mutavit Prevotius, non tamen admonito lectore, nec codicum numero, ætate, variis lectionibus commemoratis : perpauca autem in interpretatione, nec felici semper exitu. Nam dum plus codicibus suis tribuit, quam iis quos Grodecius adhibuerat, sæpe ejus interpretationem ex nilida et accurata ineptam et absurdam rediit, velut cat. 6, n. 17, ubi pro Valentinianorum verbo, quod Grodecius optime intellexerat, Jovem gentiliū non irridicule obtrudit. Scripturæ testimonia notat et distinguit, sic tamen ut multa prætermittat. Grodecii notas partim retinet ad marginem, partim eis rejectis alias addidit de suo. Hæc editio, quæ perpetuis mendis sive typographorum sive codicum vitio laborabat, iterum et tertio Parisiis an. 1631 et 1640, sed restactior, prodiit in fol. et cum operibus Synesii conjuncta ; quo accurante, quibus instrumentis emendate prodierit, nullo vestigio indagare potui. Consul os fuisse codices antiquos lacunæ interdum expletæ declarant. Ad ea quæ Prevotius in interpretatione emendaverat, accedunt perpauca, sed interdum valde negligenter emendata.

X. *Indicatur Grodecii et Prevotii fides.* — Antequam Grodecium et Prevotium dimittam, vindicanda utriusque probitas ab improbis Riveti et Albertini criminationibus. Andreas Rivetus Cyrillianas *Catecheses* Tridento conciliabulo, ut appellat, Roma e Vaticano, Parisiis e domo cardinalis Perronii prodiisse pronuntiat : nec in animum inducere potest ex impuro illo cœno purum aliquid et sincerum prodiisse. Arriserunt Albertino acumina Riveti, et codicibus Romanis et Prevotio diffidit, timet Danaos et dona ferentes. Velim animadvertant moderati Pretestantes majorum suorum iniquitatem. Erat perfacile Riveto et Albertino Grodecium et Prevotium furti arguere ; tantum codices antiquos consulerent ; si quid fraudis admissum, id non odore aliquo aut conjectura levi, sed oculis et manu comprehendissent. At verum examinare nolle cum facile possis ; viros probos nefariæ fraudis accusare, cum allata ab eis testimonia eludere non possis ; hominum est profecto, non qui veritatem quærant, sed qui suscepti erroris

sibi conscii sint, et æquitatem omnem una cum veritate projecerint. Tenemus hoc loco Rivetum et Albertinum in improbitate manifesta. Nam quæ de præsentia reali, transsubstantiatione suffragiis sanctorum, precibus pro mortuis a Grodecio et Prevotio assuta pronuntiant, ea in omnibus codicibus mss. in veterum libris, ut Eustratii qui sæculo septimo, Niconis qui decimo scripsit, in libello Græco Ἐπεὶ τῶν θείων μυστηρίων, totidem verbis expressa reperiuntur. Grodecius ab edito post eum contextu multis ille quidem locis discrepat; sed hæc discrepantia codicibus quos adhibuit, non fraudi tribuenda. Nam quæcunque ab eo prætermissa, in nonnullis mss. desunt; quæ vero addita, similiter in iisdem aut aliis leguntur. Prevotii incredibilis religio in describendis codicibus, a quibus ut discederet, nec Grodeciana interpretatio, nec Cyrilliani argumenti continuatio, nec causæ catholicæ studium tanti ei fuisse. Unum hujus rei exemplum subjiciemus, quamvis multa possimus. Cyrillus catech. 22, mystag. 4, num. 2, aquam a Christo in vinum sanguini affine conversam demonstrat, et vinum in sanguinem mutanti credendum esse concludit. Grodecius qui in suo codice legerat οἶζελον αἵματι, vertit, ut par erat, *affini sanguini*; quæ legenti ratio magis ad catholicum dogma confirmandum apposita. At Prevotius cum in suis codicibus legisset οἶζελον νεῖματι, etsi poterat meliorem lectionem ex Grodecio et Hosio mutuari, maluit occasionem dogmatis confirmandi prætermittere, quam ab instituta in describendo diligentia recedere. Judicent igitur æqui æstimatores an resideat in tanta timiditate nefariæ fraudis suspicio.

VI. *Rive i in Cyrilium ineptæ animadversiones.* — Quoniam in Rivetum incidimus moræ pretium videtur ineptas ejus in Cyrilium animadversiones referre, de quibus dicendi aliud tempus non occurret. Is anno 1610, non multo post editionem Prevotianam *Criticam sacram* in lucem emisit; quo in opere cum inepta de cæteris scriptoribus arbitria faciat, haud scio an de Cyrillo ineptissime judicet. Lib. III, cap. 18, nugator ille duo potissimum efficere conatur; 1° permulta esse in *Catechesibus* Cyrilli editorum fraude intexta; 2° permulta cum erroribus Pontificiorum (ita dogmata catholicum appellat) omnino pugnantia. Sed, si editores inseruerunt quæ dogmati non faverent, quamobrem quæ pugnant non eadem licentia sustulerunt? Ita sibi ipse obstrepit Rivetus et secum pugnat. Ejus de interpolato Cyrillo somnia dissertatione secunda referimus et profligamus, ubi *Catecheseon* integritatem vindicamus: nec sane quisquam est qui non videat aliud causæ Riveto non fuisse cur Cyrilium interpolatum fingeret, nisi quod ejus testimoniorum vim aliter effugere non posset. Quæ vero cum Catholicorum erroribus pugnare pronuntiat, ea vel ad doctrinam Ecclesiæ falso assignatam, vel ad opiniones non impermissas inter theologos referuntur, vel ad ritus antiquos a quibus jam desuevimus, vel ad sententias quæ olim non satis explicatæ, communi postea consensu definitæ, vel tandem ad ipsa Ecclesiæ catholicæ dogmata, quibus cavillando et nugando tenebras offundere conatur. Ad primum genus revoco lectionem Scripturarum, quam a Cyrillo commendatam a nobis prohiberi mentitur: efficaciam baptismi, quam a Cyrillo Spiritui sancto, a nobis operi operato tribui confirmat; quasi opus sacramentale a Spiritu sancto et operatione divina dissociemus; fidem dogmatum et fidem miraculorum, quam a Cyrillo distingui, a nobis confundi fingit; cum nemo catholicus ignoret primam sine secunda fere semper consistere: eucharisticam consecrationem, quam a Cyrillo invocationi Trinitatis, a nobis verborum Christi efficaciam assignari dicit; quamvis nec Cyrillus vi verborum, nec Ecclesia, quæ nihil ea de re sancivit, vi precum et invocationum quidquam derogat. Secundum genus spectat Joannis baptismus, cui remissionem peccatorum qui tribuere nolunt, eos Cyrilli sententia feriri pronuntiat. Aliter quidem ea de re multis Patribus visum, aliter hodie plerisque theologis videtur: sed unicuique libera datur eligendi optio, modo ne Joannis baptismo eandem et parem vim ac nostro ascribat, quod a Cyrillo cæterisque Patribus alienum synodus Tridentina sub anathemate damnavit. Cætera non melius Riveto succedunt; velut cum objicit multa apud nos interdicta a Cyrillo præcipi, ut corpus Domini etiam laici manu suscipiant, calicem bibant, et residuo in labiis humore oculos et cæteros sensus perlinant. Quis non videt hæc omnia aliud nihil esse nisi ritus et cærimonias, quæ in Ecclesia Latina partim desuetæ, partim certo consilio mutatæ, nunquam tamen aut in antiquis damnatæ fuerant, aut in Græcis, qui earum partem aliquam retinent? Quod autem de Scripturarum canone Cyrilli cum Ecclesiis reformatis consensionem, a Catholicis vero dissensionem jactat eum falli et fallere demonstramus dissert. III, cap. 13, num. 95. Similiter quæ adversus traditiones et transsubstantiationem violenter detorquet, ni

eadem dissertatione vindicamus cap. 9, 10, 13. Quamobrem omisso Riveto ad editiones Cyrilli redeamus.

XII. *É litio Anglicana viri cl. Thomæ Milles.* — Nondum idem Cyrillo contingerat, quod multis nostra Patrumque memoria scriptoribus, ut accuratior industria illustratus prodiret. Nihil habebant superiores editiones præter *Catecheses* et *Epistolam ad Constantium*. Nemo collegerat quæ sub Cyrilli nomine feruntur, velut *homiliam in Hypapantem*, *Epistolam ad Augustinum*; nemo latentia in bibliothecis fragmenta eruerat. Ad hæc, contextus mire deformatus, nævis scatens interpretatio, nullæ animadversiones quæ vulnera sanarent, lucem obscuris darent. Hanc operam suscepit vir clar. Thomas Milles, theologiæ baccalaureus ex Æde Christi collegii Oxoniensis. Prodiit ejus editio Oxoniæ theatro Sheldoniano, impensis Richardi Sare, bibliop. Londin., an. 1703, eo characterum nitore et chartæ splendore, nihil ut elegantius requiri possit. In hac editione, præter citata jam opera, accedunt eruta ex bibliothecis fragmenta, imprimis fragmentum homiliæ in *Paralyticum ad piscinam jacentem*, tum primum ex mss. editum : *Historia ecclesiastica et mystagogica, sive Theoria mysteriorum* : quod opus Millesius, cum Germani CP. episcopi esse sciret, cum Cyrillo tamen extendendum putavit, quia ejus nomini nonnullis in libris tribuitur. Hæc omnia ad mss. codices emendata, interpretatio castigata, contextus in numeros sive articulos incisus. Scripturæ testimonia diligenter notata, indices copiosi, accuratior in vitam et scripta Cyrilli præfatio; de quibus omnibus sic dicam, ut nec Millesium debitis laudibus defraudem, nec tamen quæ ejus editioni desunt reticeam; postulat enim instituti mei ratio, ut nec ejus labore multum de meo detractum fuisse inficier, nec multa mihi ad elaborandum relicta dissimulem.

XIII. *Judicium de Anglicana editione.* — Nihil sibi doctissimus editor antiquius ait fuisse quam ut contextum Græcum, præsertim *Catecheseon*, purum et intaminatum ederet. Quamobrem eum et cum superioribus editionibus et cum mss. duobus vel tribus contulit, de quibus post hanc præfationem dicam in codicum notitia. Harum omnium ac præcipue codicum mss. variæ lectiones inter contextum et notas lineis totam latitudinem occupantibus collocatæ, sed tanta religione, ut ne levissimas quidem et a librariorum inscita profectas neglexerit. Melius hunc locum, mea quidem sententia, sortitæ fuissent, quæ ex Grodeciana interpretatione cum editis comparata eruantur. Non pauca sane in contextu emendavit, idque lectore semper admonito; sed multa eum tefellerunt, multa prudens et sciens reliquit, quæ ex variis lectionibus ab eo apposis emendari poterant. Cujus rei exemplum habes catech. 4, num. 21, edit. Oxon., nostræ 35, et catech. 23, num. 5 et 6, edit. Oxon., nostræ 7-9, in quibus perturbata verborum constructio, ex lectionibus apposis in integrum restitui poterat; nec tamen quicquam mutatum. Quin etiam in notis nonnulla commemorat a se emendata, quæ tamen in textu, nescio quo pacto, eadem manserunt, velut catech. 4, num. 7, et catech. 6, num. 17. Interspirationis notæ in hac editione multo diligentius quam in superioribus observatæ: interdum minus animadvertente editorem torserunt, et ad medicandum locis integris et sanis induxerunt: vide cat. 11, n. 4. Cæterum Joannis Potteri, qui mendis typographiæ expurgandis præfuit, tanta exstitit diligentia, ut in hoc genere, in quo labi et errare proclive est, vix noquam offendat. Novæ interpretationis necessitatem vidit Millesius; cur hunc laborem non suscepit, ignoro. Grodecianam multis ille quidem locis emendavit; sed in multo pluribus aut prorsus innotatis, aut a Græco discrepantibus intactam reliquit. Quin etiam ad nævos, quos a Prevotio in eam inductos retinet, alios adjecit ut Cyrillum ad Albertini sententiam flogeret. Tam textum quam interpretationem in numeros sive paragraphos distribuit; id quod in superioribus editionibus deerat. Sed miror in hac deesse notas illas, quæ in istis ad marginem appositæ, res observatione dignas, et summam argumentoræ indicabant. Scripturæ testimonia, quæ Cyrillus refert, vel quasi præteritis designat, diligenter ad marginem notantur, sic tamen ut labori nostro non pauca reliquerit: ea præsertim quæ Græcæ tantum exstantia, aut in Vulgata cum insigni diversitate posita, lectorem fallunt: nec tamen iis non animadvertis, Cyrilli sententiam possis assequi. Vide hujus rei exempla *Procat.*, n. 7; cat. 1, n. 5; cat. 6, n. 2; cat. 8, n. 6; 22, n. 7.

XIV. In observationibus et notis moderationem animi et eruditionem laudes. Editor non catholicus, nihil in Catholicos asperere, nihil contumeliose dicit. Ecclesiæ catholicæ operam navat in confirmandis pluribus institutis, ut signo crucis, exorcismis, insufflationibus, preci-

bus pro mortuis, quæ plerisque Protestantibus videntur nova, cum sint perantiqua. Scriptores catholicos. in his sodalitiis nostri monachos perhonorifice semper appellat; eorumque auctoritate sæpius utitur quam suorum. Catholicum esse jurares, si aliis in locis operam non tereret in impugnanda (a) clericalis continentiæ lege, permiscendis (b) baptismi et pœnitentiæ diversis characteribus, et testimoniis (c) præsentis realis perabsurde eludentis. Inest iisdem observationibus non mediocri antiquitatis cognitio; sed tamen quid mihi non probetur exponam. Videtur 1° non satis constanter in notis apponendis versari: nam in primis ad Illuminandos catechesibus et in mystagogica prima pene luxuriat; in aliis autem, quæ non minus materiæ suppeditabant, tædio laboris quodam modo exaruit. 2° Illud multo gravius, quod in rebus contritis et pervulgatis, quales sunt nominis ante baptismum dandi consuetudo, abrenuntiatio-nes, triplex immersio, et alia hujusmodi, multus et disertus: in arduis autem et spissis, cum scriptoris sententia quibusdam veluti tenebris involvitur, aut a communi doctrina recedit, aut a vero in rebus historicis aberrat, aut in obscuris ritibus versatur, in his, inquam, jejunus est et pene taciturnus. 3° Neque illud etiam a Millesio susceptum, quod tamen lectoribus utile et jucundum, ut Cyrilli Scripturæ legendæ rationem expenderet in multis a nostra discrepantem; et quæ Cyrillus ex scriptoribus natu majoribus, quæ scriptores natu minores ex Cyrillo descripserunt, in medio poneret. In postremo genere tam indiligenter versatus est, ut monitus ab amico de quadam Cyrilli sententia ab Anastasio laudata, diu quæritam nec inventam Cyri- lo abjudicavit; quæ tamen in catechesi septima verbis conceptissimis legitur.

XV. Operis initio, quod Pembrochiæ et Montis-Gomerici comiti nuncupatur, Præfatio legitur de vita et scriptis Cyrilli, de variis editionibus, ac demum de Oxoniensi brevis et dilucida. Erant in rebus gestis Cyrilli permulta majorem in modum obscura et implicata, quæ diligentius expediri poterant; de scriptorum quoque numero, veritate, integritate, genere et natura uberius disputandum fuerat. Veterum deinde testimonia in medio ponit: multa sane conquisivit, non tamen occupavit omnia, ut ex his quæ collegimus patebit. Ad eandem voluminis apponitur 1° Roberti Coci censura de Cyrilli ad Augustinum epistola, et de quinque mystagogicis catechesibus; vera illa quidem, quantum ad epistolam, etsi in catholicos iracundior, de catechesibus autem prorsus absurda; 2° Riveti de Cyrillo ejusque scriptis judicium, non satis dignum quod a Millesio tanti fieret; 3° denique Edmundi Albertini de Cyrillo ejusque scriptis disputatio, non tam explicandi Cyrilli quam exagitandi et depravandi studio suscepta. Opus totum indice triplici clauditur. Primus et Scripturæ testimoniorum; secundus scriptorum, quos editor in suis observationibus citavit et emendavit, quamvis nihil pene emendaverit; tertius rerum in contextu et notis memorabilium, multo quam in superioribus editionibus, quantum ad contextum attinet, locupletior.

XVI. *ditomis nostræ consilium*, — Ad ea quæ in editione Oxoniensi minus commode provisum demonstravimus, illud accedebat ut ejus exemplaria his in regionibus rara admodum vixque essent parabilia. Multi suberant stimuli novæ editionis suscipiendæ, in primis amor quidam et admiratio Cyrilli operum, quæ accurate emendari et illustrari, non parvi interesse ad rem ecclesiasticam videbatur. Sed deterrebat mediocritatis meæ conscientia, ne materiam viribus haud æquam sumerem. Cessi tandem præpositorum voluntati, monitis amicorum, non invitus; eumque laborem suscepi, in quo mihi divinam opem adfuturam, meque suavissimos fructus percepturum sperabam, si quid Ecclesiæ catholicæ navarem.

XVII. *Textus emendatio*. — Præcipuam partem suscepti muneris existimavi, Græcum exemplar, si qua ratione consequi possem, ita purum et intaminatum edere, tanquam e manibus auctoris prodiret. Quamobrem illud, quam diligentissime potui, cum Grodeciana interpretatione, Morelii et Prevotii editionibus, cum codicibus manuscriptis in hac urbe exstantibus contuli. Romanorum diversas lectiones amicorum opera consecutus sum: quæ autem ex Anglicanis collectæ fuerant a Millesio, eas ad usus meos adjunxi. Neque etiam neglectui esse judicavi citata ab antiquis Cyrilli testimonia, ex quibus quid olim lectum in Cyrillo fuerit, quamve in sententia ejus accepta verba, perspicitur. Inde nata lectionum diversarum silva, in quibus eligendis non minus operæ fuit quam in colligendis: alterum enim diligentia, alte-

(a) At cat. 12, n. 25.

(b) Ad cat. 23. II. 4, et Procat. n. 17.

(c) Ad cat. 19, n. 7; cat 21, n. 3; cat. 29. n. 1, 3.

alii ex Cyrillo, sive expresso nomine, sive tacito mutuati, in iisdem notis indicamus. Alterum genus notarum sic se habet : 1° ambiguae voces quam vim et sententiam habeant, expenditur ; ubi certi nihil extendi potuit, iudicium lectori permittitur ; 2° majoris momenti sententiae similibus Cyrilli aut aliorum locis explicantur ; 3° quae doctrinam aut historiam spectant variis modis illustramus, lucem obscuris dando, male in dubium vocata confirmando, fontem erroris, si quid erratum sit, investigando : sunt enim in Cyrillo nonnulla, quae prima specie nævum esse dicas, propius spectata non improbes. Alia hæreticorum interpretationibus exagitata opus fuit a nobis vindicari ; alia minus dicta commode, velut de æterno Christi sacerdotio non equidem purgavi, sed tamen a pravis consecutionibus defendi. In historia Cyrillus sic versatur, ut aliis interdum monumentis explicandus sit, suæ interdum memoriæ aut incertis monumentis male videatur credidisse. In his omnibus observationes meas non passus sum desiderari. 4° Quae apud Cyrillum de sacrorum locorum situ, aut de ritibus Ecclesiae Hierosolymitanæ propriis leguntur, res erant auditoribus ante oculos positæ, at lectoribus non parum negotii facessent, nisi aliis monumentis illustrentur. 3° Sæpe discedit Cyrillus a communi legendæ et interpretandæ Scripturæ ratione : qui ei hac in re præverint, quique suffragati, paucis demonstrandum duximus. His in rebus notæ nostræ versantur, non illæ quidem eruditæ necessariæ, haud tamen scio an multis rebus aspersæ quas eruditi nondum observaverint, certe mediocriter doctis non futuras inutiles speramus. Duo potissimum vitia in hoc genere cavenda esse duxi, alterum ne, dum paucorum fastidia formido, agerem in defendenda Ecclesiae causa et illustrando Cyrillo segnus ; alterum ne tempus tererem in rebus pervulgatis. Quamobrem in iis quæ jam pertractata, ad eos qui tractantur dimittere soleo, ne actum agere videar. Ac profecto, si iudicis adsit æquitas, erit mihi magis verendum, ne operam meam lectores in rebus non contemnendis, quas ut notas prætermisi, defuisse existiment, quam ne in levioribus querantur superfluisse.

XX. *Quid hac editione contineatur.* — Omnia Cyrilli opera, tum quæ vera et germana, tum quæ supposita aut dubia cum fragmentis repræsentat. Admonitio singulis præfixa quid de illis iudicem declarat. Supposita eliminare propositum initio fuerat ; sed satius visum est nihil in hoc volumine desiderari, quod quidem Cyrilli nomen præferret, iis tamen exceptis, quorum certus ac notus est parens. Post opera Cyrilli diversarum lectionum indiculum apponimus, deinde dedicatorias Grodecii et Prevotii epistolas, in quibus de editionum suarum instrumentis disserunt. His addimus Grodecii brevem dissertationem in vitam et scripta Cyrilli, Milesii præfationem cum selectis notis : in his omnibus communi editionum consuetudini serviendum duximus. Appendicis loco subjicitur descriptio Hierosolymitanæ Sanctæ Crucis seu Resurrectionis ecclesiae, in qua Cyrillus catechises pronuntiavit, cujusque ornamenta sæpe commemorat. Ichmographiam hujus templi delineari curavi, ejusque historiam brevi oratione persequor. Sequuntur duo indices copiosi : primus Scripturæ testimoniorum, alter rerum in Cyrillo memorabilium, tum etiam earum quæ notis, Præfatione, Dissertationibus continentur. Initio voluminis, ante veterum et quorundam recentiorum de Cyrillo testimonia, triplicem dissertationem instituimus. Prima est de vita et rebus gestis Cyrilli, quas non perfunctorie, ut superiores editores, sed operosius persequimur, ita ut in hac historię parte illustranda aliquid me sperem profecisse. Agit alia de ejusdem scriptis, quorum index texitur, veritas, antiquitas, integritas vindicantur, ac de *Catechesibus* potissimum, quo tempore et loco pronuntiatae, qua ratione, methodo et stylo compositæ, inquiritur. Quæ de Cyrilli doctrina disserere non licuit in notis, ea in tertiam dissertationem coniecimus. In primis Cyrilli sententia de Christi et Spiritus sancti divinitate expenditur, apertissima de Ecclesiae et traditionis auctoritate, de præsentia reali et transubstantiatione testimonia ab hæreticorum cavillationibus vindicantur.

XXI. Commemorandi jam mihi sunt ii quorum beneficio, opera et consilio in hac editione adornanda, usus sum. Ut ab exteris regionibus initium ducam, plurimum debeo eminentissimo cardinali ottoboni, cujus ditissima bibliotheca, ut sæpe alias sodalibus nostris, ita mihi ad hoc opus magno usui exstitit, codices mss. explorante D. Philippo Raffier, qui tum erat sodalicii nostri in curia Romana procurator generalis. Idem commodis meis attentus, a doctissimo viro D. Antonio Maria Salvini impetravit, ut sua in editionem Cyrilli an. 1640 scholia non parum mihi profutura concederet. In hac urbe, Bibliotheca Regia, magnum illud litteratorum perfrugium, percommode mihi patuit, annuente illustrissimo abbate Camillo le Tellier de Louvois, bibliothecæ moderatore, doctissimis viris. D. de Targuy et D. Boivin sum-

nam humanitatem significantibus. Sed præsidium longe maximum in Coisliniana constitutum habui, quam excellentissimus Metensis episcopus DD. Henricus du Cambout, dux de Coislin, pro suo singulari in nos amore, asservendam in hoc San-Germanensi monasterio deposuit: ei præfectus antea fuerat vir clar. D. Blanchard, doctor Sorbonicus, quem facilem et humanum expertus sum. Vir illustrissimus D. Joannes Colbert, comes de Seignelay, notam sodalibus nostris beneficentiam mihi non clausit: ejusque bibliothecæ præfectus D. du Chesne promptus ab bene de me merendum fuit. Pari me humanitate impertierunt doctissimi S. Genesvæ bibliothecarii. Viros in hac urbe eruditos prætermitto, qui de rebus obscuris consulenti lucem ingenii sui non inviderunt. Nec domestica subsidia defuere: ut eos taceam qui consilio juverunt, D. Jacobus Leger, olim sodalitiî nostri, nunc austerioris vitæ studio Trapensis monachus, cum Cyrillum vernaculé reddere instituisset, ubi consilii mei certior factus est, libenter communicavit quidquid ex mss. excerpserat, aut in Cyrillum observaverat. Utilem operam navarunt duo alii sodales, quorum alter arctioris amicitiae, alter fraterni sanguinis vinculo conjunctissimus. Nunc exorandi lectores, ut, quæ incogitanti exciderunt, aut minus commode cogitanti, patienter excusent; ac saltem Ecclesiæ catholicæ inserviendi studium, quo ad hoc opus suscipiendum adductus sum, æqui bonique consulant.

Auctor hujus editionis laudatur. — Videtur hic locus esse admonendi lectoris, domnum Augustinum Touttée, pre-byterum et monachum congregationis S. Mauri, hujus novæ editionis auctorem, cum typis mandasset totum S. Cyrilli contextum, ac Præationem et Dissertationes prelo parasset, in hoc laboris decursu obiisse. Natus erat Ricomagi Idib. Decemb. an. 1677, ex patre forensi eloquio, juris civilis scientia, morum probitate spectato. Peractis egregie apud eruditos Oratorii sacerdotes litterarum humaniorum, philosophiæ et theologiæ studiis, monasticam vitam amplexus est, seque votis solemnibus obstrinxit in monasterio Vindocinensi, iv Kal. Nov. an. 1698. Post navatam iterum rebus theologis operam, presbyter mense Decembri an. 1702 creatus, philosophiam annis duobus, tribus theologiam in monasterio Floriacensi docuit: quod munus magna cum laude pietatis et eruditionis perfunctus, in monasterium S. Dionysii accersitur an. 1708, ubi seniorem theologiam per annos quatuor profiteri perrexit. Hanc autem docendi viam sequebatur, ut, missis scholasticæ spinis, quid sancti Patres sensissent unice curaret, atque ex eorum libris, quos nocturna diurnaque manu versabat, omnem dictandi materiam comportaret. Hos ad usus litterarum Græcarum præsidium sibi paraverat, in quibus ita contritus fuit, ut cum excellentibus in hoc genere comparari posset. Sic instructus et munitus ad novam editionem S. Cyrilli adornandam accessit, suadentibus amicis, præpositis jubentibus. Opus inceptum in monasterio S. Dionysii, absolvit in San Germanensi, Lutetiam vocatus an. 1712. Utrum eximium hunc scriptorem accurate interpretatus sit, commode emendaverit, illustraverit erudite, publico judicio statui malo, quem mea prædicatione. Tantum dicam, quod arguti judices satis perspicient, ejus notas et dissertationes non ex alienis messibus decerptas, sed ex ditissimis adversariis depromptas, quæ ipse sibi omnibus Patribus et conciliis ordine legendis pepererat. Auctores nonnulli fuerant, ut in notis apponendis parcus esset et tenuis, alii dehortati ne lectorem aptis ad S. Patris contextum, ad dogma et disciplinam observationibus defraudaret. Maluit multorum utilitati servire quam paucorum fastidia fugere.

Spes affulgebat hominem firma valetudine, ætate florenti, eruditione non quotidiana, multa ingenii sui monumenta relicuram; sed quæ legendo et meditando comparaverat, ea, si minus ad exspectatos ejus laborum fructus, ipsi certe ad vitam sanctissimam et præclarissimam mortem profuerunt. Ejus enim studiorum labor nihil aliud habuit, nisi meditationem Christi crucifixi; totus in SS. PP. evolvendis, non solum eorum de dogmate sententiam nostræ Catholicorum persimilem, sed etiam religionis studia nostris majora perspiciebat; non solum præclare dicta colligebat, sed etiam fidem et charitatem adhuc in his libris spirantem. His in fontibus eximium illum amorem veritatis hauserat, quem tot rebus declaravit; nec prave pudens in ea amplectenda, nec in defendenda timidus, libenter emendans si quid errasset imprudens, patroni sui doctrinæ liberrime affixus. Haud verebor iisdem studiis acceptum referre, quod de monastico instituto, ac de ecclesiasticis præceptis et documentis tam magnifice sentiebat, imprimis vero de ipsa Ecclesia catholica, cujus causa cupiebat mirifice. Nemini profecto concedebat, qui plus doloris ex ejus rebus adversis colligeret, ac majori lætitia in prosperis efferretur; et cum longa ægitudine ad omnes vitæ eventus percalloisset, hæc una res eum recreabat, si quid Ecclesiæ ad spem pacificationis, veritati ad triumphum accessisse nuntiaretur.

Jam tres fere anni sunt ipsi, cum eum tussis perincommoda tentaverat. Male curata vellicabat interdum. Sed an, 1716 exeunte, sic inedit pectori ut sanguinis vomitum non semel exciverit,

nec ulla medicorum arte potuerit sanari. Hujus rei causa non exstitit in studiis immoderatis ; nam, ut cœterarum rerum, ita studiorum modum tenebat, nec eis quidquam tribuebat quod aut monasticis muniis, aut necessariæ corporis procurationi ereptum esset : sed minime mirum, si assiduus labor vitæ austeriori additus bonam valetudinem labefactavit. Legendi et scribendi facultatem per diu morbus reliquerat, cogitandi et precandi ne in extremo quidem spiritu abstulit. Cum se in dies minui animadverteret, in pervigilio conceptionis B. V. M. extrema Ecclesiæ sacramenta postulavit, ac præsentem Christo Domino, religiosi ac veritatem amantis animi significationes dedit, sequæ in sanctæ, catholicæ, apostolicæ et Romanæ Ecclesiæ fide et communionem mori pronuntiavit. His subsidiis corpus si minus morbo, saltem doloribus levatum, animum ad spem vitæ æternæ confirmatum dicebat. Quod superfluit temporis (superfuerunt autem decem et novem dies) in rerum cœlestium meditatione tradoxit, nec oculos Crucifixi imagine, nec mentem crucifixi Dei cogitatione dimovens. Erat omnibus spectaculo ad speciem corporis fatiscentis lugubri, ad constantiam et tranquillitatem, quam veritas certo cognitiæ et vitæ bene actæ conscientia dabat, longe præclarissimo. Quinque aut sex ante mortem diebus lecto affixus, cum jam mortem faucibus concepisset, ac spiranti mortuo similis videretur, erat, robusto, ut cum maxime et constanti animo ; precaturum se pro amicis dicebat, cum ad Christum migrasset, eaque sibi curabat ex Scripturis sanctis legi, quæ olim ad hoc tempus provisæ notaverat. Tandem quo die nascentem Deum celebravimus, præclare secum agi existimans, quod sibi tam sancto die moriendum esset, extremas preces duabus ante mortem horis, ultimam absolutionem in ipse extremo spiritu petiit, sicque obdormivit in Domino an. 1718. Nefas fugere duximus tam signatam mortem omnibus prædestinationis notis : sed tamen eximiam morum simplicitatem ingenio non mediocri, summam pietatem eruditioni non vulgari, severiorem doctrinam facili inter sodales animo conjunctam desideramus.

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

Ad quorum fidem hæc editio castigata est.

De codicibus quos Grodecius et Prevotius secuti sunt, cum nihil ipsi dixerint, ex conjectura tantum informare possumus iudicium. Totum opus Catecheseon et Epistolam ad Constantium contulit Grodecius cum Slavonico et Polono ex Slavonico interpretatione, et Græco uno codice Scerletiano ; Prevotius ad Vaticanos codices, quorum nec numerum nec notam docet. Quid ex Sclavonico libro, quid ex Græco codice sumpserit Grodecius, non notat. Scerletiani codicis specimen aliquod dedit Stanislaus Hosius, ex eo catechesim 22 totam describens. Multis sane librorum et scripturæ mendis scatet, nec eum in omnibus secutus est Grodecius. Habet Grodecius lacunas plurimas ; habet et assumpta quædam, quæ in aliis quoque codicibus reperi.

Vaticani codices, quibus Prevotius usus est, paucioribus quam Grodeciana editio deformes, et ab omnibus assumptis liberi ; si vocem ὁμοῦστος ad finem cat. 17, n. 32 et 33, Spiritui sancto contra mentem auctoris, ut ego censeo, insertam excipias.

Universas quoque Catecheses et Epistolam ad Constantium recensuit Thomas Millesius, Anglicanæ editionis curator, ad codicem unum D. equitis Thomæ Rue, et ad varias lectiones a vir. clar. Isnaço Casaubono collectas ex aliquo mss. codice. Primum codicem Romanum ante annos sexcentos scriptum putat : membraneus est, et ex Oriente adlocutus cum plurimis aliis, bibliothecæque Bodleianæ datus a Thoma Rue, equite aurato, qui a Jacobo I, Britannicæ rege, legatus ad imperatorem Mogolitarum fuit. Variæ autem illæ Casauboni lectiones ab eo collectæ sunt ex ms. codice et accurate ascriptæ ad marginem sui Cyrillianorum operum libri, in quo præter varietates lectionum, suas etiam de locis obscuris conjecturas addiderat. Eum cum Millesio perhumaniter communicavit Joannes Norvicensis episcopus. Cæterum quis et unde semper sit hic codex, ignoratur, nec id a notavit Casaubonus. Conjectit Millesius eum in aliqua Galliarum bibliotheca a viro clar. repertum. Ego vero hunc codicem eundem esse cum Romano valde suspicor. Nam utriusque eadem est varietas lectionum, eadem præmissiones, eadem assumpta, scholia ad marginem eadem, uti Millesianæ editionis variantes lectiones, aut notæ nostras Græcas et variantium indiculum vel leviter inspicenti patet. Nihil miror quædam inter utrumque discrimina quæ aliquando apparent. Ea diligentæ Millesii tribui possunt : nota enim res est, quondam unus post alium recenset eundem codicem multa ab primo vel prætermisa male lecta observari obaltero. Quod si duo sunt codices saltem unus exemplari ambo descripti sunt Cum Casaubonus et Millesius minutissimas quasque horum exemplarum varietates a notariat apparet eos optima manu descriptos fuisse, nam paucis scripturæ vitis sculent. Bonam ubique scripturam representant, pauca habent assumpta, tantum scholion aliquod interdum e margine in textum irrepsisse videtur. Emendatior es sæpe vulgati lectiones representant, quas, uti correctiones suspectans, vulgo neglexi.

Roma misit ad me R. P. D. Philippus Raftier collectas a se summa industria varietates codicum duorum Ottobonæ an. bibliothecæ, qui ex Itæmpsiæ in illam transverere. Continent Catecheses omnes et Epistolam ad Constantium. Primus, qui notatus est R. IV, vetustus et membraneus est, et multas habet insignes ab editis varietates : propter primam partem detrita variantes Procatechesis et primæ catechesis extundi non potuerunt. Alter chartaceus et recens est, nihil fere ab editis discrepans ;

hujus varietates collegit, quando alter deficiebat. E tertio codice in quo fragmentum invenit præfatus Pater secundæ catecheseos, misit ad me lectiones nonnullas, E bibliotheca excellētissimi Ecclesiæ principis D. ducis de Coſtina, Metensis episcopi, quam ab avo cancellario Seynerio hæreditate sibi transmissam possidet, habui membranaceam codicem notatum num. 227, olim 101, undecimi circiter sæculi, qui in clistræ in Cypro fuit; mutilus est initio foliis aliquot; quapropter nec est Procathechesis, et media pars catecheseos primæ; quædam etiam de sunt folia quibus catecheseos primæ et quædam etiam desunt folia quibus catecheseos 17 finis et catecheseos 18 initia continentur. Postremæ catecheseos mystagogicæ titulum solum repræsentat, in eoque desinit. Multis scripturæ vitis scælet; vitales et diphthongos ejusdem apud recentiores Græcos solum passim contulit et miscet; in accentuum, spirituum, et interpunctionum positione multa peccat; in catecheseos secundæ scriptione ab editis insigniter discrepat; catecheseos decimæ sextæ initio grandi assumpto infartum est, quo continetur luculentum de processione Spiritus sancti a Filio testimonium a S. Thoma Latine citatum. Eo codice me maxime adjectum fateor; inde multæ magni momenti emendationes.

Catecheseos quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, quintam decimam, octavam decimam, et quinque mystagogicas continet codex Mesmianus, editus a Guill. Morelio an. 1561, de qua editione satis dicimus præfat. num. 7. Hujus editionis exemplar in Saa Genevesana bibliotheca asservatum mecum communicaverunt eruditi singularique mihi amicitia conjuncti bibliothecæ præfati; in quo ad marginem adnotatæ sunt variantes ex veteri aliquo codice lectiones, una cum aliquibus emendationibus. Ad calcem suppleta est catecheseos decimæ lacuna, et ascripta Cyrilli ad Constantium epistola, aliunde quam ab editis libris; et in utroque præterea notatæ sunt ex veteri codice variantes cum hac nota γρ. Fuit ille liberi D. du Fresne, qui eas notas ab aliquo docto viro ascriptas testatur. Uebatur doctus ille vir duplici manu scripto, quorum alterum indicit hac nota ms., alterum ista γρ. Exstant quædam varietates lectionum nulla nota designatæ, quas aut ejus emendationes et conjecturas suspicor, aut potius ex cod. quem nota ms. signal projectas crediderim. Genevesanum simpliciter appello codicem qui notam γρ non habet; qui habet, Genevesanum v. terem.

Catecheseos quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, quintam decimam, sextamdecimam, octavam decimam contulit Millesius cum chartaceo codice bibliothecæ Boll. quem manu Græci cujusdam, sed hanc an e trecentos annos descriptam censet. Easdem quoque catecheseos, excepta sexta decima, contuli cum codice Colbertinæ D. comitis de Seignelay bibliothecæ chartaceo et recenti, num. 4863 notato. Uterque ille codex in omnibus pene cum Moreliana editione consentit. Eadem in Colbertino et Boll. catecheseos decimæ lacuna quæ in Mesmiano. Altero usi sumus cod. Ce b., membranaceo signato 1717, decimi tertii sæculi, diversas Patrum homilias continente, et catecheseos decimam tertiam exhibente sub nomine Cyrillianæ in Crucem et Parasceven homiliæ.

Catecheseos XII, XIII, XIV, XV, comparavi cum codice Reg. bibliothecæ num. 2503; scriptus est in bombycina charta an. 1231, quam anni notam apposuit calligraphus.

Præterea quoque contuli cum Regio altero codice olim 1260, nunc 1821, qui S. Basilii opera complectens, sub ejus nomine pro catecheseos continet.

Catecheseos nonam præterea contuli cum codicibus duobus RR. PP. Basilianorum, in quibus sub nomine homiliæ S. Basilii, de eo quod incomprehensibilis sit Deus, continetur. Horum unum descripsit R. P. D. Bernardus de Monfaucon cum Romæ versaretur, ad alios ulterius libri varietatibus.

Homiliam in paralyticum expendimus ad exemplar cod. Boll. a Millesio datum, et ad Reg. codicem not. 2030. Epistolam ad Constantinum, præter memoratos codices, contuli cum editione Gretseri. De cæteris opusculis et fragmentis codicibusque, ex quibus eruta, vel quibuscum collata, dicimus in Admonitione singulis præfixa.

DISSERTATIONES CYRILLIANÆ.

DISSERTATIO PRIMA.

Dé vita et rebus gestis S. Cyrilli Hierosolymitani.

[1] CAPUT PRIMUM.

Cyrilli eadem ætate plures. Quibus ex monumentis nostri Vita colligitur.

1. Dicturus de S. Cyrilli Hierosolymitani vita et rebus gestis, rem aggredior difficilis operæ nec contemnendi laboris: obscuræ nimirum historiæ latentia vestigia persequi, diversas auctorum narrationes conciliare, contrarias expendere, falsas refutare, veris robur asserere, incertos rumores a certis relationibus, inimicorum calumnias a vere gestis rebus discernere; in his dissertatio præsens tota versabitur. Quamobrem ne exspectet lector ut

historiæ in morem, directe et continue fluat oratio; sed uti inter aspera et salebrosa viam sibi ægre faciens, ad finem usque jactabitur.

2. Ac prius quidem labor, ne diversorum cognominum gesta in unum conferantur. Cum enim plures fuerint celebrati in Ecclesia diversis ætati- bus Cyrilli, Gortinensis, Alexandrinus, Scythopolitanus, etc., quos ne quis cum Hierosolymitano confundat nullus metus est; tum vero eadem, qua ille vixit ætate, plures existisse constat nominis ejusdem qui sunt ab auctore Catecheseos diligentissime discernendi. In primis distinguendus est, si

Epiphano æquali et ejusdem provinciæ auctori credimus (1), a Cyrillo alio competitori suo. et sedis ejusdem post Cyrilli nostri exauctorationem invasore; quanquam non desunt qui Epiphanium putent Cyrillum eundem in duos male distraxisse, quæ res a nobis suo loco (cap. 8, n. 48) diligentius indagabitur. Alium memorat idem Epiphanius hæresi LXXIII, n. 37. Cyrillum seniore, Κυρίλλου τοῦ γέροντος, quem ab Eutychio Eleutheropolitano perpetuo Cyrilli nostri inimico in Cæsariensis Ecclesiæ sede collocatum refert. pulso inde Philumeno, quem Cyrillus noster ei sedi præfecerat, qui quidem Cyrillus senior non ita multo post loco motus est, ejusque in locum constituit Cyrillus Gelasium sororis suæ filium. Cur ille Cyrillus senior appelletur, num propter Cyrillum alium juniorem nescire me fateor. Ac valde suspicarer eundem esse cum Hierosolymitanæ sedis invasore, qui ab Eutychio utrique Ecclesiæ Cæsariensi et Hierosolymitanæ, cum ab altera exclusus esset, impositus sit. S. Basilus epist. 187, pag. 202, Cyrilli cujusdam episcopi vel Satalorum vel prope Satala in Armenia meminit, qui cum ab inimicis calumniam passus esset, Satalensem populum a sua [II] communione refugere dolens vidit. deprehensa a Basilio calumnia, de qua auctores ipsi confessi sunt. Idem videtur Cyrillus esse, de quo Basilus in altera epistola loquitur. epist. 58, pag. 86, cujus in locum cum Anthimus alterum episcopum, nempe Faustum, ordinasset, tota seditionibus oppleta est Armenia. In epistola Liberii papæ ad complures Asiæ episcopos, qui ad ipsum delegarant apud Socratem lib. IV *Hist.* cap. 12, Cyrilli nomen reperitur in inscriptione secundo loco ascriptum. Fueritne ille aliquis ex commemoratis superius Armeniæ et Syriæ Cyrillis incertum; num idem sit cum Hierosolymitano, hujus dissertationis cap. 12 et num. 70 indagabimus. Hieronymus anno 379 vel etiam 380, in Syriæ eremo a diversis Meletii et Paulini, ac Vitalis factionibus vexatus, *Cyrillo cuidam episcopo conscriptam se fidem debisse testatur.* Noster tum Jerosolymis, longe a deserto Chalcididis, in quo commemorabatur Hieronymus, agebat. Alius itaque ab ipso est Hieronymianus ille Cyrillus, incertæ in Syria ut videtur, sedis episcopus.

3. S. Cyrilli Hierosolymitani Vitam nullus æqualis auctor scripsit, nullus quod quidem sciam posteriorum temporum Græculus. Cum asservari diceretur in Messanensi monachorum Basiliensium bibliotheca scripta a Metaphraste Cyrilli Hierosolymitani Vita, bibliothecæ custodem per litteras rogavi ut mihi exemplar transcribi et a me edendum transmitti curaret; qui cum diligentissime forulos bibliothecæ perlustrasset, ac nihil penitus reperisset, significavit mihi perhumaniter falso me indicio usum. Ex iis quæ de Cyrillo Metaphrastes in *Vita S. Athanasii* refert, colligimus, non admodum do-

lendam ejus Vitæ, si quidem ab eo scripta sit, jacturam. *Cum legissent Bollandistæ in publico quodam instrumento, ad se Interamna in Italia misso, Petrum Antonium Nardum, Interamnensem civem et cathedralis ecclesiæ priorem, anno 1474 commentarios rerum gestarum cum aliorum sanctorum, tum B. Cyrilli civis Interamnensis episcopi Hierusalem, injuria temporum oblitteratos et fere omni parte oblitos, sua diligentia et impensa per totum fere orbem quæsitos, memorie posteritatis tradendos curavisse; quo immatura morte sublato, Petrum Franciscum nepotem ea edidisse; statim codicem sibi Interamna mitti rogaverunt. Sed mortuis iis in quorum potestate dictus codex tunc fuit, responsum est quovis adhibito studio nihil potuisse reperiri.* Hæc Bollandistæ ad diem 18 Martii, num. 40. Mirum sane et ad illum diem inauditum quod Cyrillus Hierosolymitanus *Interamnensis* [III] civis fuisse dicatur: ac vel ex illa sola re, quam parum commentariorum illorum dolenda sit nobis jactura, satis declaratur.

4. Res igitur gestas S. Cyrilli ex ejus scriptis, et ex historiæ generalis auctoribus colligi necesse est. Sed de se Cyrillus scripsit pauca; omniaque ejus, quæ habemus scripta, episcopatus illius initio terminantur. Inter æquales Cyrillo scriptores, non satis convenit; aliqui monstrosa prorsus et incredibilia narrant. Recentioribus Græcis, qui in Menæis et Synaxariis, aliisque monumentis plura de eo referunt, auctoritatis satis non est, ut quidquam ex solo eorum testimonio affirmare liceat. Itaque singula diligenter excutienda, qua in re conjecturæ et opinioni sæpius quam certe asseverationi locus erit.

CAPUT II.

De ortu, patria, genere, monastico instituto, et primis studiis S. Cyrilli.

5. Quo anno in lucem prodierit Cyrillus nulli auctores declarant, ex variis tamen conjecturis æstimari potest eum circiter annum 315 natum esse. Primo enim anno 347 vel 348, quo catecheses dicebat, presbyter erat, nec novus presbyter, ut inferius probamus cap. 3, num. 12. Si Cyrillum supponamus an. 345 creatum presbyterum anno ætatis tricesimo, quæ legitima et vulgaris suscipiendi presbyterii ætas erat, habebimus annum nativitatis ejusdem Christi 315. Quod autem dicimus Cyrillum catecheses anno ætatis xxxii aut xxxiii habuisse, id primo optime consentit S. Hieronymo, scribenti in *Catalog. script. ec. les.* illum catecheses in *adolescencia composuisse.* Adolescens enim S. doctori erat vir xxxii annorum, et supra. Ipse proæmio in *Abdiam*, se in *adolescencia sua Abdiam* allegorice interpretatum esse narrat, idque se puerum lusisse, tum vero annos natus erat circiter triginta duos. Prologo in *Danielem* ait se *adolecentulum* Hebraicam linguam addidicisse, cum esset tamen annos natus xxxiii, aut xxxiv. Secundo Cyrillus ordina-

(1) Epiph. hæri. LXVI, n. 20.

tus est a Macario diaconus, ut infra videbimus (cap. 3, n. 10), nec id fieri potuit serius anno 334, qui Macarii vitæ extremus fuit. Diaconum vero non censemus factum annos natum minus viginti vel novemdecim. Tertio de veteri sanctorum locorum statu, antequam ea Constantini et Helenæ pietate purgarentur et exornarentur, sic loquitur Cyrillus quasi ea ante præsentis reparationes conspexisset. Cat. 12, n. 20, Bethlehem locum ante paucos annos fuisse silvestrem observat. Cat. 14, n. 5, ait in loco, in quo Christus crucifixus est, prius horum fuisse, cujus adhuc vestigia et reliquiæ manerent; num. 9, monet ante sepulcri exornationem a Constantino factam, speluncam fuisse sancto sepulcro pro vestibulo, quæ Constantini jussu erasa sit. Porro sancta loca post annum 326 purgari et ornari cœperunt. Qui ergo ea vidisset et oculis lustrasset, ut veterem statum posset post multos annos depingere; ea non in infantia, sed jam adultus et duodenis saltem conspexisse dicendus est. Non igitur serius anno 315 in lucem prodivisse Cyrillum existimamus.

6. [IV] Quæ ejus patria fuerit a nullo pariter est proditum. Ex iis quæ modo diximus, patet eum Hierosolymis enutritum et educatum ab infantia. Multa habet in catechesibus in quo suam et Hierosolymitanorum aliorum fortunam laudat, quod omnia apud se mysteria peracta sint; quod videant ipsi et contrectent quæ cæteri audiunt tantum et credunt. At in his non magnopere nitor, quæ ab eo licet alibi nato, cum Hierosolymis versaretur, perinde dici potuerunt. Ad parentes quod attinet, dicitur in Menæis Cyrillum piis et orthodoxam fidem profitentibus parentibus natum: id quod maxime probabile est, cum nullibi se aliquando aut numina falsa coluisse, aut in secta ab Ecclesia separata vixisse, et agnita veritate ad meliores partes transiisse significet; imo quasi pietati innutritus semper loquatur. Cat. 7, n. 16, de honore parentibus referendo dum verba facit, videtur se iis adjungere qui parentes adhuc superstites et Christianam pietatem colentes habeat. Sororem habuit matrem Gelasii, quem Acacio mortuo Cyrillus Cæsariensem in Palæstina episcopum fecit; hunc auctores ecclesiastici magnis propter doctrinam et pietatem præconiis passim celebrant; quæ laus in Cyrillum avunculum viri patronum, consiliarium, et forte educatorem refunditur.

7. Qua ætate baptizatus sit Cyrillus, nescimus. Græci in Synaxario Claromontensi superius a nobis exscripto, Cyrillum tradunt monachum primo et ascetam fuisse. Fuit sane apud eum magna monasticæ vitæ laus et commendatio; hujus instituti sublimitatem ac certantem cum angelis excellentiam sæpius celebrat, præsertim cat. 4, n. 24, et cat. 12, n. 33 et 34. In his autem catechesibus duodecimæ locis se monachorum ordini videtur adjungere;

A postquam enim virgines sui institui excellentiæ admonuit, idem observare monachorum ordinem jubet, subjungitque num. 33: *Non enim privamur viri integritatis dignitate*. Se autem ex proposito perpetuæ castitati addictum perspicue declarat, cum his verbis cat. 12, n. 1: *Puritatis alumni et castitatis discipuli, Deum ex virgine natum plenam castitate labiis celebremus*; tum istis num. 34: *Omnes autem* (quod de monachis et virginibus manifeste dictum) *castitatis cursum Dei gratia curramus... ut Dominus de nobis dicat tum viris integritatem servantibus, tum feminis coronatis: « Inhabitabo in illis »*. Quod si monachus fuit, cum junior ad ordines sacros promotus sit, non in desertis locis, nec forte in cœnobiis, sed domi, ascetivæ vitæ labores, quos non uno describit loco, videtur tolerasse; ac *μονάζων* potius quam monachus existisse. Nam monachos nunquam monachos autem sæpe commemorat; qui cum in urbe degerent, ad ecclesiam una cum aliis conveniebant, separato in loco residentes. Horum se statui, perpetuæ continentiæ, et laboriosis pœnitentiæ operibus, secessuique addicto, non obscure accenset in citato cat. 12 loco.

8. Præclare actam Cyrilli juventutem ex ordinibus in prima ætate susceptis colligere possumus. Quam diligenter doctrinam ecclesiasticam addidicerit, fidem faciunt opera in quibus [V] ea et robustissime asseritur et planissime explicatur. Sacras litteras eum diurna et nocturna manu versasse penitusque animo hausisse, probat facilis et promptus illarum usus. Extemporaliter enim dicens non solum multa cumulat ad probationem sui argumenti Scripturarum testimonia, sed tota ejus oratio ex sacris textibus sive transcriptis, sive per allusiones indicatis et veluti obiter tactis, intexta est. Hebraicæ linguæ notitiam vel nullam habuit vel levissimam: argumento sint inter alia multa duæ Hebraicorum nominum interpretationes a re prorsus alienæ, quas ab aliis forte Cyrillus acceperat. Procat. n. 14, ait Samuelem significare *exaudientis Dei salutem*; cat. 13, n. 27, dicit Bosor apud Hebræos *ignominiam* sonare. At ecclesiasticos interpretes diligenter legerat, ita ut in uno sæpe loco varias interpretationes referat. Nec vero proprium Scripturæ sensum attribuere solet, sed quem communiter ascribebant interpretes. Ecclesiasticos disceptatores studiose legit, et non raro laudat, uti Clementem Romanum, Irenæum, etc. Historiæ ecclesiasticæ rudis non fuit, et multa de hæreticis ex optimis fontibus sumpta commemorat. Ipsos hæreticorum, ac præsertim Manichæorum libros, sollicitè conquisitos, studiose se legisse ait cat. 6, n. 34, dum horrenda de iis et monstrosa narrantibus fidem adhibere detrectat. Eo se in studio versatum addit propter auditorum utilitatem, ut quæ fugienda essent vitia fidelibus tutius indicaret; quod ar-

¹ Lev. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

gumento esse potest, in id studii tantum postea quam factus est presbyter, et catecheseon officium suscepit, inc buisse.

9. Præcipuam Cyrillus in sanctioribus studiis operam posuit, ut tamen humaniorum litterarum cursum non omnino prætermisisset videatur. Grammaticæ artis et oratoriæ tametsi non perfecte gnarus fuit, at prorsus imperitum et inexpertum dicere non licet. Quanquam in electione et constructione verborum parum artificiosus, diserte tamen et perlucide sensa exprimere, apposite orationem partiri, et quod oratoris maximum est, vi rationum persuadere noverat. Nulla, vel pauca, ex oratorum et poetarum sententiis ornamenta depromit; ethnicorum tamen mythologiæ non se ignarum prodit, dum paganos ex suis ipsorum fabulis refellit cat. 4, n. 6. cat. 6, n. 10 et 11; cat. 12, n. 27, et aliquando Nec minus dialecticæ recte institutæ præceptis utebatur, nam accuratis sæpe et in utramque partem ferientibus ratiociniis et aliquando ex intima metaphysica depromptis, docte gentiles et hæreticos confutat. Vid. cat. 6, n. 12, 13; cat. 18, n. 1, 2, 3, 4; cat. 14, n. 15, 15, etc. Physicam quoque attigerat: mundi enim structuram, neglecta Hebræorum et multorum suæ ætatis ecclesiasticorum auctorum cælum et terram ordinandi ratione, ex philosophorum placitis describit cat. 6, n. 3; cat. 16, n. 22. Historiæ naturalis partem non contemnendam catechesi nonæ inseruit, nec medicorum artem neglexerat, qui de humani corporis fabrica non semel apposite loquitur, cat. 4, n. 22; cat. 9, n. 15, etc.

[VI] CAPUT III.

Cyrillus a Macario, ut quidem videtur, diaconus; a Maximo vero presbyter ordinatur, habendisque catechesibus et plebi erudiendæ præficitur. Quæ fide et sedulitate catechistæ munus impleverit.

10. Quos ordinum gradus pertransierit Cyrillus antequam ad diaconatum perveniret, nulla monumenta prodiderunt. Diaconum a S. Macario ordinatum esse nulla certa ratio, sed probabilis conjectura persuadet. Narrat Hieronymus in chronico ad an. 349. Maximo Hierosolymorum episcopo mortuo, Acacium et cæteros Arianos episcopos Cyrillo, qui a Maximo fuisset presbyter ordinatus, ejus urbis episcopatum hac lege obtulisse, ut ordinationem Maximi repudiaret; Cyrillum conditione accepta diaconum in Ecclesia ministrasse, eamque ob impietatem sacerdotii mercede pensatum. Fabulæ hujus ab inimicis Cyrilli excogitatæ idoneisque testimoniis confutatæ, falsitatem capite quinto demonstrabimus; nihil tamen prohibet quominus veri aliquid, quod ad calumniam Cyrilli non pertineat, in ea contineatur: nempe Cyrillum a Maximo presbyterum tantummodo, diaconum vero ab alio nimirum a Macario factum. Nam si diaconatum a Maximo recepisset, ii qui ordinationem sacerdotii a Maximo profectam horrebant, eandem lege diaco-

natum ab illo collatum repudiare, si modo sibi velent constare, debebant. Quod si a Macario diaconatus ordinem suscepit Cyrillus, serius id anno 334 vel inchoante 335 contingere non potuit: cum Maximum Macarii successorem anno 335 in concilio Tyrio adversus Athanasium coacto sedisse videamus apud Ruf. Lib. i *Hist. eccl.*, cap. 17, et Sozomenum lib. II, cap. 25. Tum Cyrillus ætatis annos habebat viginti vel circiter. Cur juveni gravissimum in Ecclesia munus commissum a sanctissimo præsule sit, nulla alia causa præter eximiam honestissimi castissimique adolescentis virtutem fingi potest.

11. Macario, cujus temporibus loca sacra expurgata Helenæ matris et filii Constantini pietate, et ornata sunt, successit, S. Maximus: quæ præsule, anno 335, jam perfecta Sanctæ Resurrectionis ecclesia, numeroso episcoporum concilio Hierosolymam convocato dedicata est. Ab eo præsule Cyrillum presbyterum creatum fuisse, teste Hieronymo commemoravimus num. præcedenti. Quo vero præcise anno ea facta sit ordinatio divinare non possumus. Duo tamen nobis affirmare liceat: 1º Cyrillum anno 347, vel 348, quo, eas quas habemus, catecheses dixit, presbyterum exstitisse: 2º novum tunc presbyterum non fuisse, sed aliquot saltem ante annis eo honore auctum. Ac primum quidem probatu difficile non est. Sunt qui ad id vincendum eo trahant quod habet cat. 23, n. 2, de sacræ actionis initio loquens: *Vidisti diaconum aquam abluendis manibus tradentem sacerdoti et circumstantibus Dei altare presbyteris*; quorum numero se accensere videtur sequentibus verbis: *Nequaquam vero ad extergendas [VII] corporis sordes dabat; non propterea sane. Neque enim sordido corpore initio ecclesiam ingressi eramus.* Quod tamen non de presbyteris solum, sed et de audientibus omnibus dici potuit. At se ipsum significare videtur presbyteri nomine Procat. n. 13, dum illuminandos monens, ut suæ ad baptismum præparationis tempore vanas nihilque ad se pertinentes sollicitudines omitterent, vetat eos scitari *quid fecerit imperator, quid episcopus, quis presbyter.* Quem enim ea, quam modo vidimus, presbyterorum turba singularem presbyterum recenset, nisi eum qui illuminandorum institutioni, eorumdemque profectui indagando præpositus, ipsos specialim respiciebat? Sed episcopi et presbyteri nomina hic sine articulo posita, facile possunt per enallagem numeri de quovis episcopo ac presbytero indefinite intelligi. Efficacius igitur presbyteratus Cyrilli, quando catecheses dicebat, argumentum ex hac ipsa functione desumitur: quæ cum in universa fere Ecclesia episcopi propria esset, ac Jerosolymis ab ipso Cyrilli successore exercebatur, ut ipse testatur apud Hieronymum epist. 61, nunc 38, a S. Maximo, non potuit nisi presbytero committi. Adde Cyrillum præter catecheseon curam, etiam homilias in synaxi eodem tempore pronuntiandi officium habuisse: ut etiam supersitho-

milia ejus *in paralyticum*, vivente et præsentem episcopo, qui postea concionaturus erat, dicta. At prædicandi ordinarius in ecclesia munus solis erat presbyteris illo tempore attributum. Ne quis autem dicat catecheses a Cyrillo postquam factus fuit episcopus peroratas obstant gravissimæ rationes, quibus in sequenti dissertatione cap. 2, num. 10 et 11, et cap. 3, n. 31, probamus eas anno 348, ut serius pronuntiatas, viventibus duobus imperatoribus Constantio et Constante. At episcopus Cyrillus non fuit nisi post Constantis necem.

12. Alterum probandum superest, Cyrillum aliquot antequam catecheses nostras diceret annis, jam presbyterum fuisse. Primo enim, quis credat presbytero adolescenti, qualem Hieronymus Cyrillum depingit, statim ab ordinatione sua Maximum confessorem gravissimum, præcipuum officii sui munus concedidisse, priusquam experimentum aliquod sui dedisset in ordinariis homiliis? Cyrillum itaque censeo simplici prædicandi munere aliquot annis functum, antequam ei catecheseon cura præterea imponeretur. Secundo, nec primas, istas quas habemus, a Cyrillo dictas catecheses putem. Ut enim omittam, quod cat. 6, n. 21, quæ de Manetis historia dictus erat: ea jam a se, iis quos ad baptismum instituebat præcedentibus annis dicta significare videtur, annotatio catechesibus post earum indicem in mss. præfixa et a nobis ante procathechesin edita declarat, Cyrillum non hos solas catecheses, sed singulis annis similes dixisse; istas autem a studiosis viris ex ore dicentis scripto exceptas. Verisimile est studiosos illos, non quas primum dixit Cyrillus statim scripsisse: sed præcedentium admiratione et fructu admonitos, istas anno aliquo subsequente, scripto ad posteritatis memoriam conservare voluisse. Tertio, ita [VIII] in toto catecheseon corpore loquitur quasi ex auctoritate summa, quasi solus auditorum institutionis et profectus curam suslinens, quasi in hoc genere dicendi subactus et exercitatus. Nullibi suæ recentis ordinationis meminit, vel juventutis veniam deprecatur; quod vir modestissimus non videtur prætermisurus fuisse. Meliorum se ipso magistrorum, qui ea quæ dixisset sublimius et perfectius cogitarent meminit cat. 18, n. 32, antiquiores vero et seniores non dicit. Quarto tandem, inter Cyrillianam homiliam *in paralyticum* ejusdemque catecheses, ea styli discrepantia deprehenditur, quæ homiliam a juvene et immaturo nec satis in arte dicendi exercitato profectam significet; catecheses vero a robustiori maturiorique ingenio. Quæ cum ita sint, licet presse ac circumspecte annum ordinationis Cyrillianæ definire non possimus, conjicimus tamen eum anno 344 vel 345, non serius presbyterum factum esse; annis tribus vel quatuor antequam suas catecheses pronuntiaret: eumque tum annos natum triginta vel circiter; quæ communis et legitima presbyteralis ordinationis ætas erat, ut patet ex concilii Neocæsariensis his fere temporibus celebrati

A canone 11. Nec multo ante annum a nobis assignatum presbyter est creatus, qui an. 347 vel 348, adhuc *in adolescentia* erat, si credimus Hieronymo.

13. Non simpliciter et vulgariter Cyrillum presbyterum fecit suus episcopus. Hunc, postea saltem, cæteris collegis præposuit, ita ut per solus, vel omnium postremus, quod dignitatis erat, ante episcopum diceret. Id patet ex homilia *in paralyticum* in fine num. 20. Citius enim abrumpit orationem, ne prolixitas ejus subsequenti Patris concioni impedimentum aliquod afferret. Se in singulis synaxibus Dominica die orationem habuisse satis declarat, cum in una Quadragesima duarum Dominica die habitarum concionum meminerit; alterius cat. 10, n. 14, alterius cat. 14, n. 24. Plura etiam commemorat a se non ita pridem pro suggestu tractata et exposita, quorum facile poterant auditores recordari. Vid. cat. 12, n. 28; cat. 13, n. 9. Habitarum ab aliis concionum non meminit; nec propterea tamen cæteros presbyteros mutos mansisse putem. Nam eum morem, qui in plurimis Orientis saltem Ecclesiis servabatur, ut presbyteri unus post alium concionarentur et ultimus omnium episcopus, etiam Hierosolymæ retentum significare videtur his verbis Procat. num. 4, quibus admirari jubens præsentis ecclesiastici conventus ordinem et compositionem, simul recenset διδασκαλίας ἀκολουθίαν, *docendi ordinem et seriem*; quod vix aliud præter subsequentes ex ordine conciones designare potest. Ex commissa tamen catecheseon et baptizandorum cura ad episcopum proprie pertinente, nec facile aliis commendata, una cum frequenti, et assiduo in synaxibus concionandi munere, optime colligitur, Cyrillum a sancto præsule presbyterorum principem, et quasi majorem ac generalem, uti dicimus, vicarium constitutum: qualis postea fuit Antiochiæ sub Meletio Joannes Chrysostomus, et Hippone sub Valerio Augustinus. Intimam illam Maximi in Cyrillo [IX] fiduciam, dubitare non licet ex reciproco Cyrilli in Maximum affectu, obsequio, observantia, fidelitate, sententiarum unanimitate et concordii voluntate profectam, nutritam et corroboratam.

14. Quam de Cyrillo spem conceperat S. Maximus, non fefellit dignissimus presbyter. Non erat levis catechistæ functio, inter alia præsertim presbyteratus munia, in occupatissima civitate. Totum ejus rei laborem Cyrillo resignasse videtur episcopus, cum de illo Cyrillus nullibi loquatur. Admittendorum qui se offerebant, et inscribendorum eorumdem nominum curam se solum habuisse significat Procat. num. 4, cum se ad permittendum unicuique ingressum janitoris vice fungi ait. Erant autem plures qui erudiendi accedebant; non enim ex Hierosolymitana urbe solum, sed ex pagis et urbibus etiam episcopalibus habuisse videtur auditores; qui deinde vel ab episcopis vel a presbyteris vel a diaconis baptizandi erant; quos idcirco monet cat. 17,

num. 35, eandem esse semper baptismi vim et gratiam, quicumque tandem ex illis præfatis ritum sacram administrent. Singulorum voluntates explorandæ erant, ne quis vel doloso animo, vel prava alia animi inductione accederet: tum profectus indagandi, quod se sollicitè examinaturum ait his verbis *Procat.* n. 13: *Videbo studium uniuscujusque viri, videbo unicujusque femine pietatem.* Ad hæc accedentium confessiones audiendæ, quæ omnia prorsus anteactæ vilæ peccata summa fide exprimere debebant, cat. 1, num. 5, sed præcipuus in dicendo labor. Præter ordinarias in synaxibus homilias, tres aut quatuor singulis hebdomadibus habebat catecheses; quarum multæ prolixæ, et sermonem in noctem traxisse videntur.

15. Hæc omnia admirabili diligentia et alacritate perfunctus Cyrillus. Præcipuam in Dei auxilio posuit fiduciam, cujus opem sibi auditorum precibus sæpe accersiri postulat. Vid. cat. 12 n. 4; cat. 13, n. 8. Tum ecclesiasticam doctrinam totam animo complexus, eam in tot quot oportuit catecheses divisam, per totam Quadragesimam indefesse auditorum animis instillavit, cat. 18, n. 32, omni argumentorum genere probatam; et contra omnes Ecclesiæ hostes, gentiles, Samaritas, Judæos, hæreticos, propriis adversus unosquosque argumentis roboratam; quod et *Procat.* num. 10 facturum recepit, et diligentissimo exsecutus est. Cogitanti quemadmodum securius et altius singula nostræ religionis dogmata in auditorum animis imprimerentur, succurrit in generalem prius et compendiosam omnium fidei capitum expositionem præmitteret in cat. 4. qua natione præparatus auditorum animas singula post hæc suo ordine proprie explicanda facilius intelligeret. Et hæc una catechesis quasi perfunctorie et præparationis tantum gratia, a Cyrillo dicta, plura complectitur, quam omnes fere Patrum, quibus symboli traditionem et expositionem absolvunt conciones. Hujus instituti, quod ejus successor se præbatur auctor videtur Cyrillus, cat. 4, n. 3. Maximum illum studium auditores adversus hæreticorum, eorum præsertim qui illis et locis et temporibus grassabantur [X], dolos et fraudes armare. Propterea diligenter eorum historiam et prava dogmata describit; nec timebat os et linguam recensitis eorum blasphemis et impuris sive dogmatis, sive factis commaculare; tantum, ne eorum rerum ignari auditores eorum mendaciis et blandiloquentia caperentur. Vide cat. 16, n. 5; cat. 6, num. 13 et 34. Cumque omnium maxime Manichæi periculum crearent, hos majori opera et omnibus locis oppugnat. Non erudiendis et instituendis solum auditoribus officium suum finiri existimabat; sed et ad pugnandum et ultro lacessendum hostes Ecclesiæ et ad prædicandum aliis quod didicerant, eos præparare sui muneris arbitrabatur. Vid. cat. 3, n. 13; cat. 12, n. 27 et 38; cat. 13, num. 22 et 37; cat. 14, num. 15; cat. 15, num. 26; cat. 18, num. 10 et 11. Dum autem auditorum tædio et fa-

stidio consulit, ac catecheson prolixitatem excusat, quod sæpe facit, suo ipse labori non parcebat; imo ad patienter et perseveranter audiendum quod ad ipsorum utilitatem pertinebat, vehementer hortatur. Vid. *Procat.* num. 10, cat. 17, num. 20. Sumum ea in re ipsis exemplum proponebat cat. 4, n. 20; nam si doctores, inquit, non minimum deputant lucri sibi accedere quod hæc addiscas, tu quis addiscis non debes libenter multitudinem rerum quæ dicuntur excipere? Alibi, nimirum cat. 13, n. 22, ex ipsa in sanctis locis commoratione, eorundemque conspectu, animos eorum ad sustinendam orationis detropæis Domini prolixitatem exitat et roborat. Tantus ipsi baptizandorum respectus et cura, ut etiam in homiliis Dominica die ad totam plebem habitis, illos speciatim respiceret, et ad eorum institutionem orationem suam accommodaret, quod testatur cat. 14, n. 24. Utinam catechistæ nostri illam Cyrilli rudes instituendi plenam roboris et succi rationem sequerentur, non tam supina regnaret nostræ religionis ignoratio!

CAPUT VI.

Quæ fuerit Cyrilli et S. Maximi. Ecclesiæque Jerusalemitanæ, de dissidiis Ecclesiarum eo tempore conturbantibus sententia.

16. Quo tempore Cyrillus diaconi et presbyteri gradu in Ecclesia ministrabat, gravibus illa procellis jactabatur; quas ipse deplorat, et ut proximi Antichristi adventus prænuntias spectat, cat. 15, n. 7, 9 et 18. Episcopi adversum episcopos, clerici contra clericos, populi in populos tanto animorum fervore debacchabantur, ut ad sanguinem usque ea dissidia prosilirent; ibid. n. 7. Nimirum Ario et sequacibus in Nicæna synodo damnatis et Ecclesia ejectis, Eusebius uterque Cæsariensis, ac præsertim Nicomediensis, una cum aliis factionis ejusdem cum Arii et personæ et dogmatibus tecte, imo et satis aperte faverent: Athanasium, Eustathium, cæterosque fervidos consubstantialitatis defensores artibus omnibus oppugnare, et sedibus dejicere tentarunt. Hinc atroces jactatæ adversus eos calumniæ quibus dum plus æquo faciles ab imperatoribus, alioqui piis, aures accommodantur, ipsis assentientibus ac jubentibus, depositione, exilio, variisque pœnis sanctiores [XI] vexantur episcopi. Inde inurbibus seditiones, dum novi in sedes charorum populis episcoporum armata vi intruduntur; aut veteres principum favore vel conciliorum auctoritate sedes pristinas pulsus intrusis repetunt. Sed nusquam majori cum piorum offensione se prodidit illud episcopale dissidium, quam cum convocato amborum imperatorum Occidentis et Orientis consensu, Sardicensi concilio, episcoporum divortium factum est; et major pars, Catholicorum videlicet, Sardicæ remanserunt; Eusebiani tumultuaria fuga se Philippopolim recepere, privatim concessum celebraturi. Ambo concilia sese mutuis anathematis percellunt, datisque synodicis ad universos orbis episcopos litteris sese gravissimis criminationibus

onerant, Sardicenses Philippopolitanos Arianæ doctrinæ, Philippopolitani Sardicenses Sabellianæ : factarum eorum utrique alteros insimulant. Auxit præterea et favit ea Ecclesiæ dissidia duplex ea tempestate, quæ ut plurimum verbi duntaxat fuit, sed animos tamen diverse movit controversia ; nimirum de consubstantiali et tribus hypostasibus.

17. Quid in his controversiis Cyrillo animi fuerit, quasve partes secutus sit, pretium operæ est diligentius inquirere. Hinc enim scriptis ejus non minima lux affulgebit, et probabiles de ejus consequentibus temporibus sententiis et gestis conjecturæ ducentur. Tum de Eusebianæ partis dolis, tum de Athanasie causæ justitia non satis edoctus, neutri parti quam alteri abdictior, et in utraque fraterni odii et solæ hæreseos suspicionem adhærere existimans, jubebat auditores eo scandalo minime perturbari, hæc in antecessum a Christo, tanquam proximi Antichristi adventus signa prænuntiata fuisse monens. Sic enim loquitur cat. 15. num. 7: *Si audieris quod episcopi adversum episcopos, et clericos contra clericos, et populi in populos ad sanguinemque grassantur, ne perturberis; prædictum enim ante fuit. Inferius: Si in apostolis deprehensa est proditio, miraris si in episcopis quoque fraternum odium reperiatur.* Monet ne magistrorum exemplum et auctoritatem ea in re sequantur; quod ad se ipsum etiam si similia faceret extendit. *Neque etiam si ego qui te doceo peream, tu mecum una pereas; fuis enim est auditorem magistro meliorem fieri.* Schismata hæc populorum et Ecclesiarum ab variis et contrariis hæresibus quas utrique foverent, nata existimabat. Cat. 17, num. 33, commemorans illud sancti Spiritus vaticinium, *quod in novissimis temporibus discedent quidem a fide*², id factum observat non in antecedentibus solum temporibus, sed et in præsentibus schismatis videri, cum diversus et multis modis varius esset hæreticorum error. Cat. vero 15, n. 9, generalem a fide defectionem, sive apostasiam, quam Paulus Antichristi adventui præviam olim evoluturam dixit, jam adesse monet. *Nunc vero, inquit, defectio est: defecerunt enim homines a recta fide. Et alii quidem Filio paternitatem prædicant, alii vero Christum ex non extantibus ad esse perductum dicere audent. Et prius quidem conspicui erant hæretici, nunc autem tectis hæreticis plena est Ecclesia.* Quod tectos [XII] et in Ecclesia latentes ait, quos supra commemoravit hæreticos; argumento est eum de professis et publicis Sabellianis, Arianisve non loqui, sed de contrariis Eusebianorum et diversa partis episcoporum factionibus. Nam Ariani hæresim palam et aperte profitentes, separatosque ab Ecclesia conventus tenentes eo tempore pauci, Nicænicæ concilii anathemate ab Ecclesia ejecti, occultum licet apud Eusebianos patrocinium reperirent, ab omnibus tamen derelicti exosique videbantur. Eusebianos igitur hic solos notat, qui adhuc

A Ecclesiæ communione fruebantur. Sabellianos quoque ea ætate vel nullos omnino vel paucos novimus qui privatam sectam constituerent ab Ecclesia divisam. Sabellique nomine gloriarentur. Non alios erga Filio paternitatem in Ecclesia prædicare dicit, quam vel Marcellum et Photinum certos Cyrilli sententia hæreticos; sed quorum alter a Catholicis sustentabatur, alter, Sirmiensis episcopus ad annum usque 351 mansit; vel tandem totam oppositorum Eusebianis episcoporum, et consubstantialitatem adversus eos propugnantium turbam. Postremum hoc suaderi potest eo catechesis 11, n. 17, loco ubi duas oppositas Sabellianorum et Arianorum hæreses rejiciens, de prima ait: *Deus verus est Filius, habens in se ipso Patrem, non in Patrem mutatus, nec enim Pater hominem induit, Sed Filius; dicatur enim libere veritas.* Quod hic se formidare Sabellianos negat? Ulline sub Constantio Cyrillo timendi fuere? An Marcellum Ancyratem solum et sequaces intelligit? nec ii magis formidabiles. Præterea tectis hæreticis vel Filium creaturam docentibus, vel Filio paternitatem prædicantibus plenam Ecclesiam ait. Atqui Marcelliani Ecclesiam non replebant, nisi eos a quibus adjuvabatur et sustentabatur Marcellus, una conjunxeris. Palam igitur est eum consubstantialis defensores, quorum numerus et auctoritas erat magna, respicere.

18. Ad eam Sabellianæ hæresis, quam in illis vel in aliqua eorum parte suspicabatur, formidine revoco, quod consubstantialis voce non est in catechesibus usus, quanquam eam nullibi reprehendit. C Similiter nec unius nec trium hypostaseon mentionem in explicanda Trinitate adhibet; quasi utrumque prava utentium interpretatione suspectum. Nam incognita Cyrillo fuisse, quæ circa consubstantialem et tres hypostases Ecclesiam conturbabant dissidia versimile non reor. Quod autem in duabus illis Eusebianorum, et diversæ partis episcoporum factionibus, ut ipse censebat, et fraternum odium, et hæresis suspicionem hæere existimavit; non id eum de omnibus et singulis qui eas partes sectabantur, episcopis sensisse crediderint, sed tantum de ducibus et principibus. Quamvis enim occultis hæreticis repletam Ecclesiam dicat cat. 15, num. 9, observare tamen nos jubet cat. 16, num. 22, non apud exterarum tantum nationes, sed et in Romano imperio qua late patet, episcopos, presbyteros, diaconos, etc., a Spiritu sancto variis virtutum et donorum muneribus dilatos; et cat. 18, num. 27, florentem post persecutiones Ecclesiæ statum depingit. Aut ergo multos existimavit nullas in schismate et hæresi [XIII] partes habere, seseque in illis contentionibus medios tenuisse; aut multos etiam in diversis partibus vere Catholicos et pios arbitrabatur. Certe cum *occulti* tantum ii essent *hæretici*, exteriorem cum utrisque Ecclesiæ societatem retinebat.

19. Peroptare sane ut Athanasii et conjun-

² I Lim. iv, 1.

ctorum eidem episcoporum, qui se pro catholica fide tuenda discrimini dedere, causam magis perspectam; Eusebianorumque dolos, fraudes et calumnias perfectius ac penitus comprehensas habuisset; nec utrosque, et calumniatores Ecclesiæ fidem oppugnantes, et calumniam passos sanctæ Trinitatis defensores, uno ordine et loco habuisset. Non multo post eum ab errore liberatum videbimus. Interim multa ad sublevandas ejus suspensiones, iudiciumque excusandum non desunt. Primum, nec illud sane parum est, quod cum cæteri fere in Oriente et Syria, Eusebianorum in Athanasium et socios calumniis suffragarentur, eorumque causam adjuvarent; Cyrillus in eis et fraternum odium, et gravissimæ hæresis patrociniū, et suspicatus sit et deprehenderit. Eusebiani sub catholicis in speciem professionibus delitescabant; quæ ad expugnandam hæresim revera invalidiores, et ipsæ ad hæresim si quis vellet non ægre flectendæ, nihil tamen nisi verum et catholicum sonabant; nec hæresim palam aperuere nisi post aliquot annos, sive in Mediolanensi concilio an. 353, sive potius in Sirmiensi an. 357. Catholicos non directe propter divinitatem Christi propugnatam, sed aut accusationibus variis ad mores spectantibus, aut imposita Sabellismi criminatione oppugnabant. Multos etiam e sanctis episcopos, simulato orthodoxæ doctrinæ aut recti ordinis studio, in suas partes pertraxerant dolorum et fraudis ignaros, ut etiam confessorem S. Maximum Hierosolymitanum episcopum; non enim omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum et factionis socii. Haud tamen se et Eusebianorum artibus, et imperatoris hanc causam sustentantis auctoritate moveri passus est Cyrillus, ut eorum se societati et causæ addiceret; sed in eis hæresis Arianae patrociniū subodoratus est, et inimicum in fratres animum exhorruit. Secundo, quod in adversæ partis episcopis eadem suspecta habuit, id temporum confusione et calamitati tribuendum. Tam atroces in eos et tanta fiducia jactatæ ingerebantur calumniæ, ut prorsus innocentes eos arbitrari difficile videretur. Nondum erant editæ eximie illæ ab Athanasio apologiæ, Arianorum historiæ, orationes contra ipsos, quibus de tota Eusebianæ causæ iniquitate edocemur, Christi confessorum innocentia demonstratur, Athanasii et sociorum fides luculente explicatur et defenditur: quæ nisi nobis adessent auxilia, haud ita forte certum nobis esset quid de Arianis conciliis sanctorumque accusationibus nos sentire oporteret. Contra, viderat Cyrillus, siquidem post Sardicense concilium dicebat, utriusque concilii Sardicensis et Philippopolitani repugnantes et reciprocarum accusationum plenas litteras, quibus piorum animos, qui rem penitus non noverant, [XIV] adversus utrosque offendi par erat. Tertio, Catholici passim ab Eusebianis uti Sabelliani infamabantur: hac accusatione dejectus Antiochena Ecclesia Eustathius. Eam in omnes alios intentatam videmus in epist.

A conc. Philipp. apud Hil. fragm. 3, n. 23, apud eundem Hilar. lib. x *De Trin.*, n. 5, et Socratem lib. 1, *Hist. eccles.*, cap. 23. Nec deerat accusationi color et locus. Videbant primo Marcellum Ancyranum in eadem causa cum Athanasio conjunctum, Catholicorum favore et gratia sustentatum, eorum conciliis iterum ac semel absolutum, cum Eusebianorum conciliis damnatus esset. Atqui Marcellum Orientales in gravissimis erroribus deprehendisse se non dubitabant: eumque Cyrillus pro certo et indubitato hæretico habuit, Sabellismi et pejoris etiam erroris reo, cat. 15, n. 27. Hæc porro Marcelli defensio Catholicorum apud Orientales existimationi dudum nocuit, ut intelligimus ex epist. Basil. 10, qua præsidium illud hæresis Marcellianæ confirmationem appellat; et ep. 52, idque præcipuum fuit Philippopolitanorum, cur Sardicenses Sabellismi accusarent fundamentum, apud Hil. frag. 3, n. 23. Præterea, licet consubstantialis defensores nihil vulgo nisi catholicam doctrinam tuerentur, suspiciosa nihilominus Orientalibus vox erat, sive propter perversum ejus olim in ore Pauli Samosatensis usum, quapropter in concilio Antiocheno damnata ferebatur; sive propter nonnullos, quos Hilarius de synodis num. 67, confitebatur ea voce ita uti, ut *homousion impie magis quam pie predicare viderentur*. Accedebat tandem trium hypostaseon dissidium. Qui cum Athanasio conjuncti erant episcopi, unam vulgo hypostasim et tres personas admittebant; quod quidem Orientales passim nihil a Sabelliana confusione differre criminabantur. C Quamquam autem Athanasius diu post hæc tempora in concilio Alexandrino an. 362 auditis utrorumque rationibus et fidei expositione, hanc verbi controversiam esse deprehendisset et notasset; dudum tamen mansit altercatio cum animorum fervore conjuncta: Basiliusque tantus vir, non hanc nominis et vocabuli, sed nullatenus contemnendam, et ad pietatis scopum pertinentem disputationem arbitrabatur, quæ schismati Antiocheno occasionem ministrasset. epist. 349, p. 345. Unius hypostasis assertione Sabellismum instaurari censebat epist. 64, pag. 100, unam hypostasim a Sabellio dictam aiebat epist. 349, p. 345, et a Marcello Ancyrano epist. 74, p. 126. Quapropter epist. 325, pag. 320, laudat Epiphanium quod scripsisset necessarium esse tres hypostases confiteri. Quod si ea Basilio venia datur, quanto æquius Cyrillo debetur, qui longe ante scripsit? quamquam ipse trium hypostaseon pronuntiatione abstinuit, Arianismum forte in hac professione suspectans. Si post Sardicense concilium catecheses dixit, videre potuerat expositionem fidei, quæ ad calcem synodicæ hujus concilii epistolæ cum ea continenter habetur apud Theodoretum lib. II, *Hist.* cap. 8, et ab nonnullis concilii Patribus, reclamantibus cæteris, profecta existimatur. In ea post vehementem trium separatarum hypostaseon [XV] refutationem, hanc se catholicam fidem ac traditionem accepisse aiunt, unam esse

trium hypostasim quam hæretici οὐσίαν, *essentiam* A vel *substantiam* dicunt. Propter intempestivam forte hujus assertionis audaciam et adversæ partis criminationes factum ut auctoritate caruerit ea expositio, quam Athanasius, Eusebius Vercellensis aliique concilii Alexandrini an. 362. Patres omnino vel legi vel proferri vetuerunt, Athan. tom. *ad Antioch.* n. 3, cui rei, sicut et cæteris in eo concilio decretis assensit et subscripsit Paulinus Antiochenus, *ibid.* n. 11. Hac expositione quæ ipsos unius hypostasis assertores offendit, si Cyrillus offensus est, mirari non debemus.

20. Illud quoque non parum ad excusandum Cyrillum valet, quod non proprios sibi de dissidiis ecclesiasticis sensus, sed quos a Maximo præsule acceperat, quique in Ecclesia Hierosolymitana et tota forte Palæstina communes erant, expressisse, ac meliores tandem eum iis sumpsisse videatur. Quis enim credat juniorem presbyterum, cujus fidei totam episcopatus sarcinam crediderat suus præsul, alios quam episcopum suum de rebus gravissimis cogitatus habuisse? Sed, ut id magis approbetur, juvat paulo altius de sancti Maximi et Palestinorum præsulum hoc tempore sententia inquirere. Maximus confessor cum aliis Palæstinis episcopis Tyrio contra Athanasium concilio, Arianorum dolis delusus interfuit. Narrat Rufinus lib. 1 *Hist.*, c. 17, quod cum Paphnutius Maximum in concilio una cum Athanasii inimicis sedentem vidisset, pro nimia simplicitate nihil de illorum scelere suspicantem, prehensum manu abduxit e consessu, et de singulis instructum perpetua dehinc Athanasio communione sociavit. Idem factum Sozomenus lib. II, cap. 25, post decretam et pronuntiatam in concilio Athanasii damnationem refert, innuens Maximum eam hoc facto improbasse; de retenta tamen a Maximo Athanasii communione silet. Ut ut sit de illa Rufini et Sozomeni narratione, certum videtur Maximum et Palæstinos episcopos, sive in concilio Tyrio, sive postea, vi compulsos aliquid in nomen Athanasii subscribendo commisisse. Refert enim Athanasius in *Histor. Arianorum ad monachos*, num. 25, pag. 358, cum ipse an. 349 Palæstinam pertransiret, omnes Palæstinæ episcopos, duobus vel tribus exceptis, iisque suspectis viris, ita Athanasium suscepisse et communionem ejus amplexos esse, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἑσπάρταντο κοινωνίαν, ut etiam D litteris se excusarent, quod ea quæ prius scripserant, non ex animo, sed vi coacti fecissent: ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι ἂν πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν ἀλλὰ βιαιζόμενοι πεποιθήκασι. Horum vero episcoporum princeps Maximus fuit, cujus nomen in litteris ad episcopos Ægypti et Ecclesiam Alexandrinam pro Athanasio scriptis cæterorum in capite habetur, apud eundem Athanasium *Apolog. cont. Arian.* num. 57, p. 175. Si quis Maximum a communi cæterorum culpa liberare velit, per me licet. Idem tamen eodem anno, concilio Hierosolymis ad dedicationem basilicæ Resurrectionis con-

gregato, ex eisdemque episcopis qui Tyri antea fuerant composito, interfuit; in [XVI] quo Arius et sequaces ad communionem sine pœnitentia recepti fuere. Num temerariæ illi et contra leges ecclesiasticas receptioni intercesserit, seseque opposuerit S. Maximus, incertum. Unus laudatur apud Sozomenum lib. II, cap. 33, Marcellus Ancyranus qui Arianorum admissioni consentire noluerit, nec consecrationi basilicæ interesse, dum horum episcoporum communionem refugit. Quod Arius in Ecclesia Hierosolymitana communioni restitutus sit, inde factum puto ut cum ejus hæresim Cyrillus variis locis graviter oppugnet, omnesque illius surculos persequatur, nunquam tamen Arium de nomine appellet; vel ejus hæresis sequaces Arianos dicat. Idem Maximus iis dubio procul assensit quæ contra Marcellum Ancyratem ab Eusebianis decreta sunt sive Hierosolymis an. 335, ubi causa ejus primum examinari cœpta, sive Constantinopoli anno sequenti, cum, uti plane convictus, abdicatus episcopatu est: nam Ecclesiæ suæ sententiam, ut videtur, exponens Cyrillus *cat.* 15, n. 27, de ejus hæresi verba faciens, hanc appellat novissimum draconis caput, quod in Galatia recens succrevisset. Convocato an. 341 ad Encæniam Ecclesiæ Antiochenæ concilio, dedita opera Maximum abfuisse ferunt; pœnitentia ductum ait Sozomenus lib. III, cap. 6, quod fraude deceptus eorum qui Athanasium egerant episcopatu, sententiæ suffragatus esset. Socrates lib. II, c. 8, eadem confirmat. Nec aliis postea sive Eusebianorum sive Catholicorum conciliis interfuisse videtur. Nullo tamen ante annum 349 publico testimonio quæ in Athanasium erant gesta retractavit.

21. Cum autem Palæstinam ipse ex Galliis redux eo anno pertransiret, omnes, uti jam dixi, provinciæ illius episcopi, duobus vel tribus, Acacio nimirum Cæsariensi et Patrophilo Scythopolitano exceptis Hierosolymis concilium cum Maximo celebrantes, Athanasii communionem amplexi sunt, quæque contra eum scripserant, vi adactos fecisse datis litteris sunt contestati. Insuper ad episcopos Ægypti, et plebem Alexandrinam litteras dederunt de reditu Athanasii gratulatorias; eisque aiunt se amore ecclesiasticæ pacis cum ipsis conspirantes Athanasium priores amplexos esse, per eumque cum ipsis communicare; apud Athanas., *Apolog. cont. Arian.* n. 57, pag. 175, subscribit Maximus cum aliis quindecim episcopis. Eodem tempore factum videtur, quod iidem episcopi synodicæ ad omnes totius catholicæ Ecclesiæ episcopos et ministros concilii Sardicensis epistolæ subscripserunt; apud Athanas., *Apolog. cont. Arian.* n. 50, pag. 169. Eadem sunt enim episcoporum nomina eodemque fere ordine scripta, nisi quod num. 50 deest Macrini nomen, quique Theodorus appellatur num. 57, hic Theodosius dicitur. Ac Socrates lib. II, cap. 24, Sardicensis synodi decreta Maximo ab

Athanasio significata et nota facta dicit; καταφανῆ ποιεῖσας τὰ τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου γνωσθέντα: eique concilii Hierosolymis cogendi auctorem fuisse. Ex his omnibus colligimus 1° Maximum, aut Palæstinos saltem episcopos contra Athanasium, sed vi adactos subscripsisse; 2° Eusebiano- rum fraudis et dolorum ignaros non fuisse, [XVII] quibus vis ut iniquis gestis consentirent adhibenda fuerit; 3° nonnulla ipsos Eusebianis concessisse, uti restitutionem Arii, Marcelli Ancyrani condemnationem; 4° Maximum in posterum omnes episcoporum conventus effugisse, neque porro Sardicensi concilio interfuisse, quasi turbas evitantes, et utriusque partis episcopos suspectantem; 5° Athanasii communionem palam saltem non tenuisse interim; nam ex Athanasii *Hist. Arian.*, num. 25, et synodiarum Hierosolymitanæ synodi ad Ægyptios litterarum verbis, non obscure Palæstinum primum an. 349 Athanasii communionem pridem interruptam amplectuntur. Unde Socrates lib. II, cap. 24, ait Maximum tum Athanasio communionem et dignitatem reddidisse: Ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν. Philostorgius quoque lib. III, num. 12, Maximum in eorum numero ponere videtur, qui prius a consubstantiali alieni, ad Athanasii sententiam postea declinarunt. Ante hæc tempora igitur Maximus medium se in his turbis tenebat; Athanasio nulla exteriore communionis nota conjunctus, Eusebiano- rum dolos et conventus exosus, neutrius partis præ- sules uti ab Ecclesia alienos spectans, hæreses op- positas, quarum utrique patrocinium alteri parti objiciebant, detestatus; in utrisque forsitan vitii aliquid suspectans. Eadem, ut ostendimus num. 18, Cyrillo stabat mens et sententia. Sed dubitari non potest quin Maximo se ad Athanasium adjungente, eadem secutus sit Cyrillus, et synodi Hierosolymi- tanæ in Athanasii gratiam decreta suo assensu, ac præsentia fortassis ipsa comprobarit. Unde id confirmem rogas? Primo, antiqua ferebat Ecclesiæ disciplina. Romæ, Alexandria, Antiochiæ, ut in conciliis provincialibus interessent una cum urbis in qua concilium celebrabatur episcopo, ejusdem Ecclesiæ presbyteri et diaconi, quanto id verisimilius de præcipuo ac primo presbytero, qualis tum Cy- rillus erat, cui et episcopalia munia, et totius pene Ecclesiæ administratio concedita? Secundo, id D suadent consequentia Cyrilli gesta; nam uno ferme duntaxat anno postea ab episcopis provinciæ cano- nice in sede Hierosolymitana collocatus est. Idem erant episcopi qui concilio an. 349 interfuerant, nec in ejus electionem conspirassent quem sibi con- junctum sententia non novissent. Ipse initio episco- patus ad Constantium scribens in fine epistolæ consubstantialem Trinitatem intrepide professus est. Tandem paucis post annis habuit cum Acacio dissidia, cum mutua violatæ fidei accusatione con- juncta. Ostendemus porro nihil Cyrillum Acacio præter negatam consubstantialitatem, nihil Aca-

Acium Cyrillo præter eandem assertam objicere po- tuisse.

CAPUT V.

Mortuo vel exauctorato Maximo, Cyrillus post aliquantum temporis fit episcopus Hierosolymitanus. Canonica ejus ordinatio defenditur ab impactis calumniis. Lucida crux Hierosolymis conspicitur, idque Constantio nuntiat Cyrillus.

22. Difficillimum et vexatissimum ingredior Cy- rillianæ vitæ tempus, episcopalis nimirum [XVIII] ejus ordinationis; quæ ab auctoribus etiam æqua- libus magna varietate, ab nonnullis vero cum gra- vissima et incredibili prorsus Cyrilli criminatione conjuncta refertur. Et cum aliquo ordine proce- damus, plura habemus hic tractanda: 1° Num morte an depositione finierit episcopatum Maxi- mus; 2° quo anno Maximus episcopatum clausit, et inierit Cyrillus; 3° expendendæ variæ in Cyrilli ordinationem criminationes, eaque ab iis liberanda. Id porro præstabimus nudo veritatis amore, nullo Cyrillum præpostere purgandi studio occupati; sed auctoritatem, liberum de omnibus lectori judicium permittemus.

23. Hieronymus in *Chronico* ad ann. 349, p. 183 (qui quidem numerandus est 350; nam in *Chro- nico* illo uno anno æram nostram anticipat), Maximi mortem assignat *Quadragesimus*, inquit, *Maximus post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur.* Deinde post aliquantum temporis quo sedem vacasse ait, ordinationem Cyrilli per Acacium Cæsa- riensem et cæteros episcopos Arianos potuit. Theo- doretus quoque lib. II *Hist. eccles.*, cap. 26, Cyrillum scribit apostolicæ doctrinæ propugnatorem acerri- mum, S. Ma. imo ad vitam senii expertem trans- lato episcopalem gratiam promeruisse: Τοῦτου δὲ εἰς ἀγίῳ μεταναστάντος βίον, Κύριλλος τῆς ἐπι- σκοπικῆς χάριτος ἤξιώθη. At Socrates lib. II *Hist.*, cap. 38, scribit: *Acacius et Patrophilus Maximo Hierosolymorum expulso, Cyrillum adversus eum constituerant.* Iisdem fere verbis Sozomenus lib. IV, cap. 20. *Acacius et Patrophilus Maximum au- ferentes, Hierosolymitanum Ecclesiam Cyrillo re- gendam permiserant.* Hæc alter ab altero exscri- psisse videtur. Amborum credo, auctoritate per- moti, eadem repetunt Theophanes in *Chronogra- phia*, pag. 34; Metaphrastes in *Vita S. Athanasii*, qui ipsa Socratis verba transcribit num. 11 pag. 149; incertus auctor alterius *Vitæ S. Athanasii*, ibid. num. 19, pag. 120, qui Cyrillum tanto im- pietatis studio accensum dicit, quanto vel Maximus, vel potius Athanasius in pietatem ferebatur: auctor synodici libelli, qui synodo Hierosolymis ab hære- ticis coacta, Maximum expulsam et Cyrillum sub- rogatum ait. Horum verba in *Testimoniis de S. Cy- rillo et scriptis ejus* a nobis suo ordine ascripta. Quorum sit ratio potior, inquirendum. Si auctori- tatem sequimur, Socratem et Sozomenum (ex qui-

bus, vel potius quorum ex altero cæteri qui similia scripsere, sententiam suam sumpserunt) tempore multum antecedit Hieronymus, gravitate autem et ecclesiasticarum Syriæ rerum peritia Theodoretus. Ad hæc Hieronymus, in eodem loco Cyrillo parum favorabilis, et inimicorum ejus maledicta transcribit, qui hanc quoque depositionis Maximi circumstantiam non omisissent. Quod illegitimam Maximideturbationem narrant et ordinationis Cyrillianæ arbitros et dominos faciunt Acacium et Patrophilum longe superiori ac graviori Patrum concilii CP. auctoritate refelluntur, qui Cyrillum canonicè ab episcopis provinciæ olim ordinatum fuisse testantur. Nec hujusmodi tempus erat, quo Acacius et Patrophilus sive in concilio servata [XIX] exterius juris forma, sive si aperta, atque imperatoris favore, Maximum expugnare possint. Omnes, uti vidimus, ex Athanasio sup. num. 20 et 21, Palæstinæ episcopi, duobus vel tribus, hoc est Acacio et Patrophilo exceptis, se in concilio, omisso Acacio metropolita suo, ad Maximum adjungentes, synodicis Sardicensis concilii litteris subscripserant; quibus Acacius ipse non episcopatu solum abdicatus, sed et ipsa fidelium communione privandus decernebatur, apud Athan. *Apolog. cont. Arian.* num. 49, pag. 167. An ipsi transitu mox ad Acacium facto, cum eo in depositionem Maximi conspirassent? et quam ob causam? Eam nimirum quæ ipsis cum eo communis erat, in qua propriæ conscientiæ stimulis satisfecerant, dum Athanasii damnationem, cui vi et metu erant assensi, retractarunt. Aliosne Acacius ex Syria acciverat suæ sententiæ episcopos? sed quo jure facere poterat? Præterea horum qui Athanasio infensi erant, quæ esset an. 349 et usque ad mortem Constantis sententia ac qui rerum status, his verbis aperit Athanasius *Hist. Arian.* num. 23: *Ex aliis quidam ad Athanasii conspectum affecti pudore sint; nonnulli coram se sistere non ausi, sese abdebant; alii penitentia ducti, quæ adversus [eum] episcopum subscripserant, retractabant.* Sed vi aperta grassatus est Acacius. Parum favorabilia interciderant tempora; ipse pronuntiata adversum se concilii Sardicensis sententia depositionis et excommunicationis infamis aut suspectus saltem. Reconciliato Constantii erga Athanasium et Catholicos animo, ac legatione Sardicensis concilii lenito, exsules passim revocabantur episcopi. Ipsi Arianis paulo ante Stephanum Antiochenum, propter structas ipso conscio catholicis præsulibus insidias, deponere per imperatorem coacti. Is rerum status an. 349. Revera Constante anni sequentis initio e vivis sublato, non diu postea recruduit persecutio, auctore Socrate lib. II, cap. 26, Marcellus Ancyra, et Paulus Constantinopoli eodem anno Constantii auctoritate pulsati. Sed alia erat apud Arianos Marcelli et Pauli, alia S. Maximi causa: illi diuturni et perpetui Arianorum hostes, sæpe ab ipsis suis Ecclesiis dejecti, et cædium, quas ipsi Arianis perpetrarant, accusati.

A Plura exstabant vetera in ipsos Eusebianorum judicia, quæ solum executioni mandanda erant. Nihil simile de Maximo, haud ita Arianis invisio, cujus judicium aliquod saltem instruendum erat. Nec ullis satis certis monumentis constat Arianos sævitiam in alios a supra dictis episcopos exercuisse ante an. 351 et victoriam de Magnentio reportatam, post quam se Constantius Arianis magis ad dicit. Cum enim Socrates loco citato et Sozomen. lib. IV, cap. 2. nonnullas alias statim post obitum Constantis episcoporum catholicorum dejectiones assignet, ibi tam multa adversus rectam ordinationem temporum peccant, ut nihil certi possit ex sola eorum auctoritate constitui. Mihi vero persuasum est, Maximum ab Acacio neque anno 349 neque B 350 depositum fuisse, vel deponi potuisse.

24. Quo anno vitam vel episcopatum clausit Maximus, non satis definite affirmare possumus, quin Cyrilliani episcopatus initia primum assignaverimus. [XX] Cyrillus non serius an. 351 initio Hierosolymorum episcopus fuit. Eodem enim anno, mense Maio, die septima, epistolam ad Constantium dedit, ut idoneis argumentis probavimus in admonit. prævia ad hanc epistolam, num. 10. Nec etiam multo ante ordinatus erat. has enim primas esse litterarum ac sermonum suorum primitias, declarare videtur his verbis, num. 1: *Primas hasce ex Hierosolymis ad te, Deo dilecte imperator, litterarum primitias mitto;* et num. 7: *Has tibi nostrorum sermonum, Deo dilectissime imperator, offerro primitias; has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces.* Quæ tamen non nimium urgenda, quasi primas omnino hasce litteras a consecratione sua dedisset aut voces pronuntiasset; nec aliud forte significant, nisi has esse primas a se ad imperatorem conscriptas litteras. Non ibi notam facit Augusto ordinationem suam, nec verbo quidem recens acceptæ consecrationis meminit. Facile tamen in omnium fere judicio acquiesco, qui hanc epistolam initio Cyrilliani episcopatus datam pronuntiant. Sed nulla mihi videor ratione prohiberi, quominus illum mensibus aliquot vel anno etiam integro anticipem. Quare consecratum illum an. 350 crediderim, quando pax Ecclesiæ constabat. Jam de extremo Maximi anno agendum. Si Socratem, Sozomenum, aliosque, qui depositionem Maximi cum C Cyrilli ordinatione jungunt, audiverimus, Maximum non nisi an. 351 vel 352. vita vel episcopatu cessisse, consequens erit. Sed horum a nobis jam explosa num. superiore sententia est. Hieronymus in *Chronico* ubi tempora digerit, Maximum an. 349 mortuum facit. Cui nihil certius ac fundatius opponi potest; sub extrema anni 349 tempora decessisse illum oportet, aut potius anni sequentis initio, qui anno 349 concilium transeunte Athanasio celebraverat.

25. Sedem aliquandiu vacasse idem testis est Hieronymus, dum ait Maximo mortuo, Acacium et cæteros episcopos Arianos Cyrillo episcopatum pro

misisse, si ordinationem Maximi repudiasset: Cyril- lumque conditione accepta diaconum administra- visse, et ob eam impietatem sacerdotii mercede pensatum. Hujus fabulæ falsitatem non multo post idoneis, ut videtur, argumentis refellemus. Nihil tamen vetat aliquam sedis vacationem admitti, si quæ fundamentum aliquod occasionemque calum- niæ præstiterit; sed nullus alius præter Hieronymum vacationis ejus meminit: quæ quidem optime cum Maximi mortis et Cyrillianæ ordinationis temporibus conciliatur. Quæ vacationis diuturnæ causa, incompertum. Possumus in ea quam Hieronymus innuit acquiescere. Nempe Acacium metropolitam cum Patrophilo aliisque fortassis moras nexuisse, dum idoneum suis consiliis, atque ad arbitrium sui versatilem episcopum quærunt, et quomodo sedi Hierosolymitanæ possint imponere laborant. Præ- terea omnes provinciales episcopi, non ita pridem concilii Sardicensis decretis subscribendo, se ab Acacii communione avulserant. Ille contra super- bum erigebat caput, nec sua jura violari patieba- tur. Dum illa componitur dissensio, tempus in- terfluxit. Hæc conjectura.

[XXI] 26. Hic etiam discutiendum quod Hiero- nymus in allegato jam sæpe *Chronico* de Maximo narrat: nimirum *eum morientem Heraclium in suum locum substituisse; quem Cyrillus episcopus factus varia fraude sollicitans de episcopo in presbyterum regrataverit.* Hæc S. Hieronymi voces non designatum simpliciter et indicatum, quod primis illis Ecclesiæ temporibus insitatum non erat, sed consecratum et ordinatum a Maximo successorem significant: quod uti liberæ plebis et cleri electio- ni, provincialium episcoporum et metropolitæ præsertim legitimis electionem firmandi et electum consecrandi juribus inimicum, ab Ecclesiæ con- suetudine semper alienum fuit et ante annos se- ptem concilii Antiocheni canone 23 damnatum. Rem itaque illam ab inimicis Cyrilli in ejus odium con- flictam puto. Primo enim de S. Maximo temere credi non debet factum ecclesiastico mori contra- rium. Quod enim Ecclesiæ suæ præsentiebat ab Arianis impendens periculum? Tranquillis Ecclesiæ rebus moriebatur, compressis Arianis, revocatis summa gratulatione in suas sedes catholicis, sepa- ratis ab Ariana factione atque sibi et catholicæ parti recens devinctis, omnibus, si unum et alte- rum excipias, provincialibus episcopis. Secundo, si successorem sibi suum sufficere e re Ecclesiæ cre- debat, quem alium Cyrillo præponere potuit cui a nullis jam annis totam sui episcopatus sarcinam crediderat? Quem præcipuisse dicitur Heraclium, idem sine dubio est, quem postea ab Arianis oppo- situm Cyrillo, et ejus loco substitutum apud Socra- tem, Sozomenum, Nicephorum legimus. An Ma- ximus Ecclesiæ suæ cavens enim ipsi custodem præfecisset, quæ Arianis dignum suæ impietatis in- strumentum repererint; aut Arianis ipsi hominem adhibuissent, quem ab Maximo capitali inimico ad-

A amatum et cæteris prælatum novissent? Tertio, si Heraclium a Maximo sibi substitutum concedimus, fatendum erit illegitimam hanc provincialibus epi- scopis ordinationem visam esse; cum ea neglecta canonice, ut modo videbimus, ordinarint Cyrillum. Tumque nihil adversus Ecclesiæ statuta peccave- rit Cyrillus, si cum unus esset legitimus episcopus Heraclium, qui se dicebat episcopum, non vi, ut fa- tetur Hieronymus, sed suasionem et piis artibus pe- sbyteri gradu contentum esse perfecit. Nicæna synodus, can. 8 Novatianos episcopos ad Ecclesiam redeuntes solum presbyterorum honorem habere jussit, nisi episcopo placuisset, quod omnino ejus in arbitrio et potestate ponit, iis etiam epi- scopatus nomen permittere.

B 27. Tandem ad ipsam pervenimus Cyrilli ordi- nationem, quam sic refert in *Chronico* æqualis au- ctor et omni reverentia dignus Hieronymus, qui tamen incautius inimicorum Cyrilli maledicta tran- scripsisse remur. *Post quem, Maximum, Ecclesiam Arianis invadunt: id est, Cyrillus, Eutychius; rur- sum Cyrillus, Irenæus; tertio Cyrillus, Hilaris; quarto Cyrillus. Quorum Cyrillus, cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, et post mortem ejus ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi et cæteris episcopis [XXII] Arianis episcopatus permetteretur, si ordina- tionem Maximi repudiasset; diaconus in Ecclesia administravit: ob quam impietatem sacerdotii mer- cede pensatus, Heraclium, etc.* Leviora Rufinus, sed simile quidpiam insinuans, eadem cum Hieronymo, ut videtur, scribere veritus, lib. *Hist. eccl.* : c. 22, ait: *Hierosolymis Cyrillus post Maximum, sacerdo- tio confusa jam ordinatione suscepto, aliquando in fide, sæpius in communione variabat* Quam autem ordinationis confusionem narrat, sic intelligo: Cy- rillum eo tempore ordinatum episcopum, quo Aria- norum factione passim ordinationum episcopatum ordo et tranquillitas perturbabatur; hujusque con- fusionis partem aliquam in Cyrillianam ordinatio- nem pervenisse. De illa vero Cyrilli fidei et com- munionis variatione alias. Illos omitto qui Acacii et Patrophili factione pulsum Maximum et Cyrillum institutum scribunt, quorum falsam, quantum ad expulsionem Maximi, sententiam ostendimus (*num.* 23). Hic porro ostendendum suscipimus, nec Aca- bitros exstitisse, nec Cyrillum sese ut episcopatum ab eis promereretur de presbyteri gradu deiecisse; sed ab episcopis provinciæ canonice ei de more ordinatum esse.

28. Primo enim illis omnibus scriptoribus oppo- nimus longe superiorem Patrum concilii Constau- tinopolitani œnomenicæ auctoritatem, qui in epi- stola ad Damasum et Occidentales ecclesiasticarum Orientis rerum statum exponentes ita de Cyrillo lo- quuntur apud Theodoret. lib. v *Hist.* cap. 9: *Hierosolymitanæ autem Ecclesiæ, quæ mater est om- nium Ecclesiarum, reverendissimum Deoque dilectis- simum Cyrillum episcopum esse indicamus: qui et*

canonice olim ab episcopis provinciæ ordinatus fuit, *κανονικῶς τε παρὰ τῶν ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, et plurima variis in locis certamina subiit.* Hoc amplissimo illustrissimoque concilii, quod inter œcumenica numeratur, testimonio, cadunt omnia quæ in ordinationem Cyrilli congeruntur probra. Præsens fuerat Cyrillus anno superiore concilio Constantinopolitano ex eisdem episcopis congregato, quibus ipse sine dubio ordinationis suæ rationem propter maledicta inimicorum exposuerat. Aderant episcopi complures sanctitate insignes et ecclesiasticis fastis ascripti: quorum plures e Syria, aliqui ex Palæstina fortassis, Orientales omnes de ecclesiasticis Syriæ rebus melius sane instructi quam Hieronymus, Latinus homo. Scribebant hæc in monumento authentico, in quo maxime intererat nihil nisi certi atque explorati proponi; ne, si qua in re falsi convicti fuissent, Occidentalium jam non valde faventium querimonias auferent. Quis hanc auctoritatem non anteferat unius Hieronymi alioqui maxime suspiciendæ auctoritati? Ille chronicum suum junior anno superiore Constantinopoli ex variorum relatu aut vulgatis sermonibus scribebat; cum nondum in Syria satis versatus fuisset, ut Ecclesiæ in iis regionibus statum penitus pernosceret; sese Paulinianis ita partibus addixerat, ut omnia in deterius de diversæ partis hominibus acciperet; qui si post illud concilium scripsisset, illudque ejus de Cyrillo testimonium [XIII] legisset, non dubito quin ipsi fuisset æquior. Ac re vera in *Catalogo scriptorum ecclesiasticorum* longe postea scripto nihil ad ejus laudem magnopere, at nihil ad criminationem refert. Secundo, quod diserte sine fuco atque ambage Cyrillum Arianis accenset, eumque cum cæteris Arianis Ecclesiæ Hierosolymitanæ in vasoribus confundit; primum in eo peccat, quod hominem sectæ Arianæ facit, qui in catechesibus eam data opera et pluries et gravissime refellit, et multa postea ab Arianis expertus est incommoda; deinde separandus erat ab iis, qui ipso in odium catholicæ fidei ab Arianis pulso, ab eis in sedem intrusi fuerant. Sed Arianos appellare solet Hieronymus quotquot Meletianis partibus addicti erant. Tertio, quod Acacium et episcopos Arianos post mortem Maximi Ecclesiæ Hierosolymitanæ arbitros, et episcopatus ejus quibus vellent permittendi dominos supponit, male omnino cum præsentis Palæstinæ Ecclesiæ conditione et statu conciliatur. Arianus episcopi duo tantum vel tres in quibus Acacius; cæteri omnes numero quatuordecim, ipso quo Maximus obiit anno, ab Acacio se avulserant, ejusque et depositioni et excommunicationi subscripserant; quomodo illos ad sui arbitrium tam cito aversos flexerat, ut inquis ejus molitionibus suffragarentur?

29. Quarto, quam ab Acacio propositam Cyrillo refert conditionem, ut Maximi ordinatione repudiata ad diaconi gradum se dejiceret, ea supponit Arianos Catholicorum ordinationes rejecisse quasi nul-

las et iterasse: atqui nullum ejus rei monumentum istis temporibus reperitur: non nisi longe postea eo amentia pervenerunt. Primum id tentatum a Georgio Alexandrino circa annum 356, apud Athan. *Apolog. ad Constant.* n. 31, et ex Marcello et Faustino libelli supplicis, p. 77, sed malum tunc non longe propagatum. Cum enim Basilius inaudivisset Eustathium Sebastenum quosdam reordinare ausum esse, *ὅτι καὶ ἀναχειροτονῆσαι τινὰς ἐτόλμησεν*, verus ne rumor esset, qui hominem omnium horrore et detestationi objiceret, an figmentum ad calumniam compositum, dubitavit; quod ad sua usque tempora nullus id hæreticorum fecisset, *ὃ μέχρι σήμερον οὐδεὶς τῶν αἰρετικῶν ποιήσας φαίνεται*, Basil. epist. 196, pag. 213. Cur autem præcipue Maximum oderat Acacius, ut presbyteralem Cyrilli ordinationem ab ipso factam repudiaret, diaconalem ejusdem a Macario probaret? Num infensior Arianis Maximus quam Macarius, quo acriorem nullum pene hostem habuere? quem Arius uti præcipuum sui adversarium notat, qui Nicæni concilii in Palæstina decreta promulgaverat; quem Sozomenus lib. 4, cap. 20, ab Eusebii et Patrophili se communionem ante mortem segregasse refert. Maximus contra multa Arianis seu fraude deceptus, seu vi adactus, seu animorum defectu gratificatus erat. Si postquam se Athanasio adjuuxerat Cyrillum presbyterum fecisset, fuisset quidam Acacio repudiandæ hujus ordinationis prætextus. Sed eo tempore Cyrillum ordinaverat quo illum etiam Eusebiani inter suos numerare poterant. Quinto, si ab accipienda tam infami [XXIV] conditione Cyrillum non retrahebat religio et Christi sacramentorum reverentia, non tangebatur pudor, non propriæ estimationis cura? qui multos annos uti presbyterorum primus totam pene Ecclesiam rexerat, sese in diaconi gradum et officium segnis abjiceret? quis in populo clamor, quæ apud provinciales episcopos infamia, omnium indignatio? Sexto tandem, incredibile non videri debet hanc ab inimicis ejus intentatam in eum calumniam. Meletianis partibus favebat, Meletio etiam fuit intima familiaritate conjunctus. Satis id, ut Paulinianarum partium operas in se concitaret; multaque ab illis, ut suo loco dicemus, perpetienda habuit. Nota porro quæ in Paulinianis partibus regnaverit de adversariis maledicendi licentia. Unum exemplum sufficit de Meletio et Eusebio Samosatensi; qui, cum in concilio Antiocheno anno 363, consubstantialitem essent solemni decreto amplexi, inventus est qui petulanti scripto sub nomine *confutatio hypocrisis Eusebii et Meletii*, eos negaret ex animo et sententia se fidei Nicænæ addixisse; cumque ambo Arianorum factione exsulant, perfecerunt tamen inimici, ut Romæ Damasus eos eodem tempore inter Arianos annumeraret, ex Basil. epist. 321. Similia credimus Cyrillum maledicta expertum, quæ Hieronymus recens a Paulino ordinatus, ejusdem partis hominibus plus æquo credulus transcripserit; et Rufi-

nus earumdem partium studiosus non rejecerit.

30. Illud tandem Cyrillianæ ordinationi objicitur, quod sibi omnino ab Acacio, pravæ seu potius versatilis ac nullius fidei homine, nuper Sardicensis concilii anathemate perculso manus imponi permiserit. Primo ordinatum illum ab Acacio esse, non ita certa res est ut in dubium vocari non possit, solidioraque hujus assertionis fundamenta postulari. Nam sola Hieronymi, Socratis ac Sozomeni, Theophanis ac similium auctoritate nititur, quorum in narranda Cyrilli ordinatione suspectam omnino fidem probavimus. Unum id constat, ab episcopis provinciæ canonice ordinatum esse Cyrillum. His tamen auctoribus assentire possumus Acacium ex metropolitico jure ordinationis administrum existisse: idque superstructarum in Cyrillum calumniarum fundamentum existisse: sed quamobrem in Cyrillo fraudi esse debeat non video. Nondum ea designaverat Acacius quæ æternam nomini ejus infamiam accersivere. In concilio Seleuciensi anno 359 et Constantinopolitano anni sequentis Ariano- rum princeps factus, mirum in modum in Catholicos et semi-Arianos sævit, orbemque totum jussa Ariminensis formulæ subscriptione, labe infecit. Post hæc tamen scelera sanctos Meletium Antiochenum et Pelagium Laodicenum, Athanasium Ancyranum S. Basilii epist. 53 et 66, encomiis celebrem, aliosque pulsos episcopis bonis, extra propriam provinciam ordinavit. Quanto Cyrilli causa favorabilior, quem secundum canones ab provinciæ metropolita ordinari oportebat? Quod ab concilio Sardicensi exauctoratus fuerat Acacius, locum non habuit. Episcopatum ipse et communionem ecclesiasticam constanter tenuit, nullo in sui locum [XXV] subrogato. Nempe cum conciliorum Sardicensis et Philippopolitani Patres, principes adversæ partis mutuis anathematis perculissent, de rei executione non admodum solliciti sunt visi. Sardicenses legatis ad Constantium missis Euphrata Coloniensi et Vincentio Capuano, id tantum postulavere, ut quos synodus a culpa abesse judicaret episcopos, imperator ad suas Ecclesias redire permitteret, quando ipse ejecisset: Athan. Hist. Arian., n. 20. De aliis vero in loca Theodori, Acacii, Ursacii et Valentis, depositione et excommunicatione mulctatorum substituendi, ne verbum quidem. Athanasius Acacium semper uti toleratum ab Ecclesia episcopum spectavit, *De syn.* n. 13. Basiliumque Ancyranum una cum aliis in concilio Sardicensi excommunicatum, ut fratrem habet, vivo licet Marcello, *ibid.* n. 41. Sed neque Eusebiani Julium Romanum, Protogenem Sardicensem, Osium, Gaudentium Ariminensem, Maximum Trevirensem quos vicissim eadem pœna damnarant, pro veris episcopis habere desierunt. Nam quod Socrates ait, *lib. II, cap. 22*, ruptam fuisse post concilium Sardicense Orientis cum Occidente communionem, id

A non paucis mutæ communionis testimoniis refelli potest, nec necesse est; cum eodem loco fateatur intra Orientem episcopos, tametsi diversæ fidei existerent, indifferentem tamen communionem habuisse. Cum nimirum Catholici, episcopos Arianismi suspitione laborantes et sub catholicis in speciem professionibus delitescentes, legitimo judicio convincere et ejicere non possent, necessariam cum illis communionem retinebant: id quod sufficit, ut ab Acacio Cyrillus legitime potuerit ordinationem recipere.

B 31. Cyrilliani episcopatus initia singulari Hierosolymis portento consignata sunt (2). Nimirum die Maii septima an. 351 circa horam dici tertiam, hoc est nonam nostram matulinam, magna crux ex luce, solis radios splendore superans, complures horas visa super montem Golgotha, ad Olivarum usque montem se extendens. Continuo totus populus civitatis, omnis ætatis, sexus, conditionis, non indigetes tantum, sed et exteri, Christiani et gentiles ad ecclesiam accurrere, uno animo et uno tanquam ex ore Christum laudantes, ac religionis ejus veritatem cælesti viso comprobata non dubitantes Cyrillus ipse signi oculatus testis redditis primum Deo gratias, signum hoc per litteras statim Constantio significandum existimavit, ratus imperatorem in religionis Christianæ amore per illud magis ac magis confirmatum iri; et novam ad debellandos hostes ex hoc divini erga se amoris et curæ signo, fiduciam et alacritatem concepturum. Epistolam fausta precatatione concludit, quæ laudis in modum informata, Constantium tacite et officii et veræ fidei admonet. Multa circa hujus ostenti et Cyrillianæ epistolæ veritatem circa annum et diem quo visa crux, et diversas quæ ab aliis auctoribus referuntur circumstantias disputari solent: de quibus cum in admonitione prævia in epistolam ad Constantium satis nos dixisse existimemus, eo lectorem ejusmodi rerum curiosum remittendum judicamus.

[XXVI] CAPUT VI.

Qualis in episcopatus fuerit Cyrillus: dissidia ejus cum Acacio Cæsariensi; et mutæ utriusque accusationes.

B 32 Admodum pauca de Cyrilli episcopatu conservavit historia. Eum omnia sublimis ejus officii munia strenue adimplevisse certo æstimare possumus tum ex laboribus quos adhuc presbyter perfunctus, auxisse potius in episcopatu quam minuisse cendus est, tum ex florenti Hierosolymitanæ Ecclesiæ ejus temporibus statu. Quam enim multi illic essent sancti, quo in honore pietas, conjicere licet ex iis quæ Basilius in epist. 4 ad monachum lapsum ait, pag. 12; eum nempe cum Basilio ipso circa an. 357 Hierosolymam ivisse; illic multos sanctos osculatum; multos etiam manus ejus uti sanctas attrectasse et confovisse, genibus ipsius provolutos.

(2) Cyrill. epist. ad Constant., n. 4, 5.

Prædicationis officium per æ adimplevisse Cyril- lum illud probat, quod etiam exsul Tarsi apud hos- pitem Silvanum, concionandi officium episcopo permittente fungi voluerit ex Theodoret lib. II, cap. 26. Quam largus in egenos et effusus fuerit abunde declaratum est decantato illo facto quod ipsi Aca- cius crimini vertit. Cum enim Hierosolymorum re- gionem fames occupasset, egentium multitudo ne- cessariis alimentis destituta in Cyrillum, utpote episcopum, oculos conjecit. Cum autem pecuniæ deessent, quibus subveniri posset egentibus, Cyril- lus thesauros Ecclesiæ et sacra vela divendit. Hæc Sozom., lib. IV *Hist.*, cap. 23 : quid inde secutum postea narrabimus.

33. Non diu quietus in sede sua mansit Cyrillus. De primatu et metropolitico jure inter ipsum et Acacium oborta contentio, mutuas accusationes pe- perit. Arrepta criminandi causa Cyrillum Acacius in concilio ex episcopis sibi factione conjunctis de- posuit circa anni 357 finem vel 358 initia. Quæ omnia a nobis accuratius indaganda. Ac primo quidem contentionem Cyrilli de primatu pene cum ipso Cyrilli episcopatu incepisse significare videtur Sozomenus lib. IV *Hist.*, cap. 25, his verbis : *Post susceptum Hierosolymorum episcopatum, ἐπειδὴ ἐπετρέπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν, de jure me- tropolitano adversus Acacium Cæsariensem contro- versiam suscepit, tanquam apostolicam sedem obti- nens.* Brevius rem explicat Theodoretus lib. II *Hist.*, cap. 26 : *Hi cum de primatu inter se contenderent, reipublicæ Christianæ gravissimorum malorum cau- sam præbuerunt.* Quid Cyrillus apostolici throni obtentu sibi adversus Acacium arrogaret, aut Acacius ex metropolitico jure contenderet, inquirendum. Tria tantum sibi arrogare poterat Cyrillus : metropoli- tica in Palæstinas Ecclesias jura, vel superiorem Acacio consessus gradum, vel immunitatem suæ ecclesiæ ab Acacii jurisdictione. Cyrillum se me- tropolitanum Palæstinarum Ecclesiarum dici vo- luisse, nullus testis prodit : nec porro id conten- disse verisimile est. Hierosolymitanos enim præsu- les honorificum sibi Nicæni concilii decretum can. 7 acceptasse et in eo acquievisse [XXVII] dubitare non licet. Illud Macarius unus e præcipuis concilii Patribus sine dubio Palæstinis Ecclesiis significavit et promulgavit ; ejusque, et successorum maxime intererat ut sartum integrumque conservaretur. Atqui concilium Nicænum can. 7, dum ex consue- tudine et antiqua traditione, consequentem post tres majorum sedium episcopos [Romanum, Ale- xandrinum et Antiochenum, de quibus agit can. 6], Hierosolymitano honoris gradum tuetur, salva et integra metropolitane urbi jura manere decernit : Ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῆς μητροπόλει σωζομένου οἴκετου ἀξιώματος. Nihil ergo Cyrillum putamus metropolitici in Palæstinam juris sibi ar- rogasse. At ex consuetudine et jure superiorem

Acacio consessus et dignitatis gradum sibi vindica- bat : quem Acacius forte qui nulla Nicænae synodi reverentia tenebatur, Cyrillo negabat, poteratque nonnullis suorum decessorum exemplis se tueri, quos in Cæsariensibus aliisque suæ provinciæ conci- liis supra Hierosolymitanum sedisse monumenta quædam fidem faciunt ; vid. Euseb. lib. V *Hist.*, c. 23, et lib. VII, cap. 3. Cyrillus præterea immu- nem se, et solutum a jurisdictione Cæsariensis epi- scopi asserere visus est. Nam, dum apostolicum thronum obtendit, quid aliud quam superiorem, et ab inferiori sede immunem suam ecclesiam statuit? Vocatus ab Acacio in jus per biennium continuum, sistere se Acacio judici recusavit non accusationes reformidans, ut visum Socrati lib. II, cap. 40 (illæ enim levissimæ, teste Theodoro lib. II, cap. 26, Cyrilloque potius honorificæ quam timendæ, So- zom. lib. IV, cap. 25), sed nullam Acacii in se ju- risdictionem admittere volens. Joannem Cyrilli successorem sese pariter ab jurisdictione cum Cæsariensis metropolitæ, tum patriarchæ Antiocheni immunem propugnasse patet ex Hieronymo, qui graviter ea de re cum ipso expostulat, et Nicæni concilii auctoritatem allegat epist. 61, nov. edit. 38. Acacius sine dubio metropolitica suæ in Hierosoly- mitanam Ecclesiæ jura tuebatur, poteratque se sy- nodi Nicænae, siquidem ea auderet uti, protegere. Hinc proprium Cyrilli judicem agebat, enim vocando in jus ac denique judicando.

34. Cujusnam esset causa potior, Acacii an Cy- rilli forte lector inquirat ; et utrum vero seu con- suetudine seu jure immunis esset ab Cæsariensis episcopi jurisdictione Hierosolymitanus episcopus, quanquam ipse nullam in alios qui sibi subjecti fo- rent exerceret ; an aliorum provincialium more Cæsariensi metropoli subesset, priore inter ipsos loco et gradu post metropolitano contentus? Quæ- stio est eruditorum contentionibus maxime agitata et versata, quam definire non facile est. Eam litem componere nostri non est instituti nec virium no-strarum. Quam tamen prorsus intactam relinqui locus iste non patitur. Videtur nobis Cyrillus legi- tima Ecclesiæ suæ ab omni Cæsariensis episcopi jurisdictione liberæ jura sustinuisse. Id suadet primo apostolici throni titulus. Primum episcopum habuerat S. Jacobum fratrem Domini, qui ipse multorum opinione fuit apostolorum unus ; saltem propter eximiam viri [XXVII] virtutem et cum Domino consanguinitatem par ipsis apostolis cen- sebatur. Eum Paulus ante Petrum etiam et Joan- nem nominans, tres illas Ecclesiæ columnas appel- lat³. Epistolam ejus Ecclesia cum cæteris aposto- lorum scriptis in divinatorum librorum canonem contulit. Ab ipso Domino Hierosolymitanæ Ecclesiæ omnium matris gubernacula suscepisse nonnulli existimabant. Nullam vero in Romano imperio, neque porro in aliis orbis provinciis apostolicam

³ Galat. II, 9.

sedem novimus, quæ alteri episcopo subjecta pareret. Secundo. quamvis civilis dispositio metropoles ecclesiasticas regeret, vulgo tamen ea metropolis censebatur, ex qua se ad alias urbes prædicato diffuderat: ex ea legem credendi et vivendi cæteræ sumebant. Cum imperii dispositio Hierosolymam Palæstinæ metropolim esse non sineret, saltem ea Ecclesia, quæ omnibus initium dederat, apostolosque et fidem orbi transmiserat, cæteris quæ ei filiarum loco erant, subdita esse non debebat. Tertio, peculiaris ejus Ecclesiæ status non parum ad eam rem volat. Ab cæteris Palæstinæ Ecclesiis victu et cultu segregata erat: per annos centum ex solis fere Hebræis constans, ex ea gente episcopos habens, circumcisionem et maximam legalium rituum partem retinens: pulsus Hierosolyma Judæis novam formam recepit Ecclesia, ex gentilibus solummodo composita. At etiam multos sibi peculiare ritus, quoad observationem Paschæ retinuit, teste Firmiliano epistola ad Cyprianum; adhucque sub Cyrillo peculiare habebat et a cæterarum Ecclesiarum more distinctas consuetudines, quarum plurimas suo loco observavimus. Erat autem id moris, ut Ecclesiæ aliis subjectæ earum ritus vulgo sequerentur. Quæ Alexandriæ disciplina vigeat, ea totius Ægypti censenda; quæ Antiochiæ, totius Orientis; quæ Romæ, Occidentis fere universi. Quæ ergo Ecclesia separatis moribus agebat, ea sui juris et soluta a cæterarum dominatu censenda. Quarto, S Jacobo vivente, quis crediderit Cæsariensem episcopum metropolitana in ipsum jura exercere contendisse? Eo mortuo cladem Hierosolymitanam ex prophetia fugiens Ecclesia se Pellam in Arabiam contulit: nihil tum in eam paterat Cæsariensis. Post suum ad pristinas sedes reditum, an tum primum metropolitanæ parere incepit, cum haberet Simeonem episcopum non minus spectabilem quam Jacobum ipsum? Tandem cum in novam formam mutata est, elapsis centum annis, quibus libera fuerat, an putamus Cæsariensem episcopum, novum et decessoribus suis intentatum jus in Ecclesiam omni semper veneratione a Christianis habitam præsumpsisse? Quinto tandem, inusitatum in Ecclesia erat ut superior pareret inferiori. Superiorem Cæsariensi episcopo obtinebat Hierosolymitanus honoris et consessus gradum, quem ipsi ex antiqua consuetudine Nicænum concilium conservavit: ab Cæsariensi igitur liber erat. Cum concilium Constantinopolitanum ejus urbis episcopo secundum in Ecclesia honoris gradum attribuit, simul ab Heraclienensis episcopi metropolitanæ quondam sui jurisdictione absolvit. Id ad exemplum Hierosolymitanæ Ecclesiæ factum credere par est.

[XXIX] 35. Huic sententiæ quæ liberam asserit Hierosolymitanam Ecclesiam nihil fere opponi potest præter S. Hieronymi auctoritatem. Is epistola nunc 38, olim 61, de Joanne nostri successore conquerens, quod, cum eum inter et Hieronymum ac Epiphanium exorta esset controversia occasione

A Pauliniani, ab Epiphano citra Joannis consensum in monasterio quodam, quod iste Hierosolymitanæ diocesis esse asserebat, isti negabant, ordinati; Joannes utriusque accusationibus circa fidem pulsatus, omisso Cæsariensi et Antiochæno episcopis, ad Alexandrinum quærens subsidia confugisset. Sic ait num. 63: *Tu qui regulas quæris ecclesiasticas, et Nicæni concilii canonibus uteris... responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit, et totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem episcopum referre debueras, cui sprete communionis tua communicare nos noveras; aut, si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius litteræ dirigendæ.* Verum in tota hac epistola tanto animi fervore atque impetu in Joannem invehitur Hieronymus domesticis injuriis incensus, ut actor controversiæ magis quam æquus hujus dirimendæ arbiter ac judex esse videatur, Alias nota controversia erat de Hierosolymitanæ paræciæ finibus, num Hieronymi ac Pauliniani monasterium ad eam pertineret. Ejus rei judex non Alexandrinus præsul, sed provinciæ metropolita potius assumi debebat. Opponitur quoque quod in provincialibus Palæstinæ conciliis, Cæsariensis metropolita præsideret. Id patet de concilio in controversia Paschatis, cujus præses ab Eusebio dicitur lib. v, cap. 23, Theophilus Cæsariensis et Narcissus Hierosolymitanus. At idem cap. 27, eadem recensens Narcissum præponit Theophilo. Diu post Cyrilli tempora, cum Joannes Hierosolymitanus Dispolitano contra Pelagium concilio an. 315 interfuisset. S. Augustinus acta concilii, ut quidem videtur secutus lib. i *contra Julianum*, his capite videlicet 5, n. 19, et cap. 7, num 31, Joannem post Eulogium Cæsariensem nominat. Sed nihil illa Cæsariensis in conciliis suæ provinciæ præsentia adversus Hierosolymitanum concludit, cum ex antedictis constet Joannem, qui secundo hic loco contentus erat, suam ab Cæsariensi, imo et ab Antiochæno immunitatem defendisse. Alioquin nihil prorsus ex ipsa præsentia concludi potest. Nonne in concilio Nicæno ante Alexandrum et Eustathium, illum Antiochiæ, hunc Alexandriæ præsulem, sedit Osius nulla propriæ sedis dignitate in hunc gradum sublatus? Qui si negatur concilii præses exstitisse, honorem hunc consecutus videtur Eustathius, qui certe Alexandrino inferior erat. Idem Osius Sardicensi quoque concilio præfuit, cum omisso Athanasio qui actor erat, multi adessent metropolitanæ, quibus ipse inferior concedere debere videbatur. Sed, ut in Palæstinam revertar, cum Cæsariensis solus jurisdictionem in provinciâ possideret in conciliis sua auctoritate convocatis et celebratis neminem alium præsidere par erat. At in conciliis generalibus vel extra [XXX] provinciâ, post Hierosolymitanum nulla altercatione sedebat. Sic in Antiochæno contra Paulum Samosatensem concilio, post Helenum Tarsensem concilii, ut apparet, præ-

sidem, proximus in synodicis litteris appellatur Hymenæus Hierosolymitanus ante Theotecnum Cæsariensem, apud useb. lib. vii *Hist.*, cap. 30. Atque ipse Eusebius cap. 28, Patrum qui ad concilium convenerunt nomina recensens, Hymenæi nomen ante Theoteci refert. Sozomenus l. i, c. 17. apostolicarum sedium præsules, qui Nicæno concilio tanquam principes interfuere memorans, omnium primum Macarium appellat, etiam ante Eustathium Antiochenum et Alexandrum Alexandriæ. In rebus quoque ad provinciam Palæstinam pertinentibus priorem aliquando locum tenebat Hierosolymitanus. Eusebius lib. vi *Hist.*, cap. 19, de litteris communibus loquens, quas in favorem Origenis ad Demetrium Antiochenum dedere Alexander Hierosolymorum et Theoctistus Cæsareæ, Alexandrum Theoctisto præponit. Constantinus dum litteras ad universos Palæstinæ episcopos scribit de ædificanda ad quercum Mambre ecclesia, quæ res ad Hierosolymitanam dioccesim nihil magis quam ad alias spectabat, eas inscribit, *Macario et cæteris Palæstinæ episcopis*, apud Euseb. lib. iii *Vitæ Constant.*, cap. 52. Atque ita habebat ipsum exemplar ad Eusebium metropolitanum transmissum, cum ex eo epistolam se transcribere testetur, c. 51. Ex quibus concludimus, si quando Cæsariensis episcopis ante Hierosolymitanum nominatur aut sedisse refertur, id hujus nec superiori consessui, nec immunitati adversari.

36. Cyrilli et Acacii de primatu ac metropolitico jure dissidia subsecutæ sunt mutua circa fidem accusationes, de quibus hæc apud Sozomenum non sine judicio admittenda. Sic ille lib. iv, c. 25, *Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se susciperent, seseque mutuo accusarent quod recte de Deo non sentirent. Nam et antea uterque eorum in suspicionem venerat; Acacius quidem quod cum Ario idem sentiret; Cyrillus vero quod eos sectaretur qui Filium Patri similem secundum substantiam asserebant.* Quibus ex verbis sequeretur Acacium, cum ipse purus Arianus esset idque publice profiteretur, Cyrillo crimini dedisse quod Filium Patri similem secundum substantiam assereret. Longe aliter se rem habere modo probabimus. Nicephorus Callistus hunc Sozomeni locum in suam *Historiam* lib. iv, c. 46, transcribens de industria commutat his verbis: *Qua de causa in mutuum odium adducti, alter alterum quod non recte de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim prius Ariana dogmata prædicabat; Cyrillus vero eos, qui consubstantiali adhærebant, a principio sequebatur.* Quamvis et tempore et auctoritate Sozomeno longe inferior in historia Nicephorus, certius tamen amborum præsulum controversiæ statum videtur attingisse: 1º enim ut omittam illo Arianorum et semi Arianorum propter similitudinem substantiæ divortio, antiquiores videri mutuas duorum præsulum accusationes, natas ex contentione de primatu cum ipso pene Cyrilli episcopatu suspecta; is erat hoc tempore [XXXI] Cyrilli et

A Acacii rerum status, ut Acacius Cyrillo consubstantialiale posset objicere, similitudinem substantiæ non posset. Cyrillus una cum Maximo in concilio Hierosolymitano an. 349, Sardicensis concilii decreta, et consequenter Nicæni fidem verisimiliter assentiendo susceperat; idem initio episcopatus ad Constantium scribens Trinitatem confessus erat consubstantialiam. Hæc plusquam sufficientia Acacio ad accusationem crimina. Sed ipse Acacius, quoniam tandem modo similitudinem substantiæ Cyrillo crimini daret, quam ipse jam dudum pluries, et in libris hoc tempore editis tutabatur? In professione Antiocheni an. 341 concilii Filium in nullo dissimilem paterna divinitatis, substantiæ, consilii et potestatis imaginem asseruerat ex Athanasio. *De synod.* n. 36. Quæ quidem concilii Antiocheni formula ab ipsis semi-Arianis in concilio Seleuciensi, quando in Arianos a se divisos magno fervore, ferebantur, pro communi fidei tessera usurpata est. Ante concilium Seleuciense epistolam ad Macedonium scripserat, et librum ediderat, quo similitudinem substantiæ defendebat. Narrat enim Sozomenus lib. iv *Hist.*, cap. 22, orta in concilio Seleuciensi Acacium inter et semi-Arianos contentione de similitudine Filii, Acacium cum voluntate similem tantum profiteretur, a semi Arianis substantia similem fortiter defendentibus convictum ex libro, quem scripserat et ediderat, fuisse, quod similia cum ipsis ante sensisset: Καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοίον αὐτὸν ἰσχυρίζοντο καὶ τὸν Ἀκακίον ἤλεγχον διὰ τὸν λόγον ὃν συνεργάσατο καὶ ἐκδέδωκεν, ὡς ὁμοίως αὐτοῖς ἐδόξαζε πρότερον. Similia narrat Socrates lib. ii, cap. 40; 2º, ut semi Arianorum et Arianorum divisio ante annum 357 vel 358 facta supponatur, semi Arianis tamen omissis ad Arianos se transtulisse non videtur Acacius ante Cyrilli depositionem. Epiphanius hæresi 73, n. 23, ait Acacium in concilio Seleuciensi pro eo quo in Cyrillum flagrabat odio, se Basilio Ancyrano, Sylvano Tarsensi et aliis quos semi-Arianos vocamus, cum aliis quos sibi devinxerat opposuisse, quasi tum primum contra illos se armasset, nimirum Sylvani erga Cyrillum hospitalitate offensus. Certum tamen est initio an. 328, Acacium jam tum Eudoxio Antiocheno adjunctum fuisse, quicum in concilio Antiocheno et consubstantialiale et similitudinem substantiæ abrogavit. Sozom. lib. iv, cap. 12. Sed hæc prima legitur Acacii adversus similitudinem substantiæ inolitio; 3º etiamsi concesserimus Acacium, quo tempore Cyrillum criminabatur, jam tum in Arianorum partes concessisse, haud tamen illo tempore devenisse eo putem, ut similitudinem substantiæ criminis loco aliis impuaret. Nam etiam postea in concilio Constantinopolitano anno 360, cum Acacius factionis princeps, et conjuncti episcopi semi-Arianos fere omnes diversis causis episcopatu dejicerent, fidei causam non allegavere, auctore Socrate lib. ii *Hist.* cap. 42. Rediens e concilio in locum exauctoratorum multos substituit, qui similitudinem substantiæ om-

nino ad sensum consubstantialis prædicabant, ut Melitium, Pelagium Laodicenum, aliosque qui in Catholicorum et sanctorum etiam [XXXII] numero censentur. Anno sequenti in concilio Antiocheno, cum coram Constantio concionaretur post Georgium Laodicenum, doctrinam exposuit quæ revera sincerum ac purum apostolicæ fidei characterem non tueretur, ab hujus tamen blasphemia longissimo intervallo sejunctam. Vid. Theodoret. lib. II *Hist.*, cap. 31. Atqui Georgius prius tanquam unus e semi-Arianæ partis principibus habebatur, ex Epiph. hæres. 73. n. 1. Credibile igitur non est Acacium Cyrillo similitudinem substantiæ quasi crimen objecisse, nisi dixeris eum similitudinem substantiæ velut idem cum consubstantiali habuisse. Quam quidem rationem Sirmiensis an. 357, formulæ auctores afferre solebant, teste Hilario *De synod.* n. 79: *Excusant. se (Ursacius et Valens) idcirco homousion et homæusion taceri voluisse, quia unum atque idem significari verboutroque existimarunt.* Eadem ratione adduci potuit Acacius, cum in concilio Antiocheno formulam Sirmiensem laudavit et secutus est, et auctoribus gratias agendas decrevit, apud Sozomen. lib. IV, cap. 12. Eam fuisse Arianorum sententiam dubitari non potest, ex Philostorgio qui ὁμοούσιον et ὁμοούσιον pro uno habuit; et Basilium Ancyranum, Eustathium Sebastenum aliosque ὁμοουσίου defensores ubique pro ὁμοουσίῳ decertantes inducit. Vid. lib. III, n. 16; lib. IV, n. 9, 10, 12. Neque porro omnino fallebantur: nam Athanasio, Hilario et Basilio iudiciis, recte intellecta substantiæ similitudo, qualem Cyrillus sine dubio propugnabat, idem est omnino cum consubstantiali.

37. Ex his abunde ut puto colligitur, Acacium nihil Cyrillo, nisi Nicænam fidem objecisse. Sed si Acacius, earum saltem accusationem tempore, similitudinem quoad omnia et quoad substantiam sequebatur, quid aliud Cyrillus in Acacio criminabatur nisi ex his duobus alterum? aut insufficientem ad plenam et integram catholicæ doctrinæ professionem, similitudinem substantiæ pertendebat esse; aut, quoniam cum hujus sententiæ defensoribus et amicitia et communione conjunctus erat, Acacium accusabat quod eam confessionem dolo et fraude corrumpere, pravisque interpretamentis a legitimo sensu deflecteret. Utrumvis sequere, perspicuum est catholicæ Cyrilli doctrinæ argumentum. Quod si, ut vult Sozomenus, quodque nos cum illorum temporum historia ægre conciliari probavimus, similitudinem substantiæ sequens Cyrillus purum in Acacio reprehendebat Arianismum; primum hoc Cyrillo præcipuum decus quod primus in Anomæos gladium strinxerit; deinde cum certum ex ejus scriptis sit eum catholice prorsus et orthodoxe, tum de Filii, cum de Spiritus sancti divinitate sensisse; Anomæos ab ipso, non dimidiata, ut quidam forte semi-Arianæ et Macedoniani fecerunt, sed plena et integra catholicæ fidei defensione, impugnatos dicemus.

38. Sive ob hanc Cyrillianæ fidei intentatam ab Acacio accusationem, sive ob alias quas historia non satis expressit, seseque ignorare fatetur Socrates, duobus annis continuis Cyrillum in jus vocavit Acacius. Sed frustra fuit, nusquam comparuit Cyrillus. Socrates ex quo hæc didicimus, lib. II, cap. 40. hanc causam affert, quoniam [XXXIII] Cyrillus accusationes formidaret: quod quidem, Socratis bona venia dictum sit, ne verisimile quidem est. Primum enim leves prorsus illæ accusationes erant, Theodoreto teste lib. II, cap. 26, qui levissimas eas Cyrilli deponendi causas ab Acacio arreptas ait: Ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικρὰς τινὰς εἰρῶν ἀφορμὰς, καθέτε τὸν Κυρίλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξέλασεν, ipsæ ob levitatem et futilitatem Socrati incognitæ. Suae causæ adeo confidebat, ut ab Acacio depositus majus concilium appellaret; in concilio Seleuciensi securus et fidens provocabat Acacium, qui iudicium suum noluit ad concilii censuram revocari; justa concilio visa est Cyrilli causa, eique honorifice adjudicata. Tandem Cyrillianæ depositionis causam affert Sozomenus lib. IV, cap. 25, Cyrillo magis honorificam quam reformidandam, nempe Ecclesiæ pallium in egestate publica mercatori venditum a Cyrillo, et mulieri scenicæ a mercatore; de quo sequenti capite dicemus. Non igitur accusatione metu iudicium fugiebat Cyrillus, sed aut vim et fraudes nequissimi ac vaferrimi hominis verebatur, aut id quod ego verisimilius credo, absolutum se ac liberum ab Acacii jurisdictione pertendens, apostolici throni præsul, inferioris iudicio se sistere recusabat, aut tandem inimici et a se accusati hominis iudicium subire secundum leges detrectabat.

39. Per illud biennium factum puto, quod Cyrillus Melitinensi cuidam in Armenia concilio interfuisse narratur, apud Sozomen. lib. IV, cap. 23. Obscura prorsus hujus concilii memoria; ante depositionem Cyrilli an. 357, factam celebratum esse, significant Anomæorum in concilio Constantinopolitano an. 360, querelæ; in quibus concilii hujus antequam abdicationis ipsius, mentionem faciunt. Cum inimicitia jam inter Arianos et semi-Arianos, aut saltem divortii semina hujus tempore concilii exstitisse videantur, illud ante annum 357, collocandum non censemus. Arianos in eo dominatos, ejusque decreta a semi-Arianis spreta et neglecta constat, ex Anomæorum in concilio Constantinopolitano illius concilii vindices atque ultores se profitentium de semi-Arianis propter eam rem expositionibus apud Sozomen. lib. IV, cap. 24 et 25. In eo depositus fuit Eustathius Sebastenus, ex Basilii epist. 74, qui se nihilominus ut episcopum habuit, et semi-Arianorum conciliis postea interfuit, eorum legationibus ad imperatorem honestatus: Melitensisque concilii decreta abrogare et evertere studeat: ap. Sozomen. lib. IV, cap. 24. Elpidius Satalorum episcopus, qui concilio interfuisse videtur, Eusebium quemdam presbyterii gradu dejectum,

contra ejus concilii statuta, restituit. Cyrillum verisimile est hujus concilii decretis intercessisse et opposuisse se; saltem ea in concilio Constantino-politano ejus abdicandi causa ab Anomæis allegata est, quod cum Eustathio et Elpidio communicasset, qui Melitinensis synodi, cui ipse interfuerat, decreta abrogare studuerant. Non ipsi propria, sed cum aliis multis communis ea cum Eustathio et Elpidio communio. Oportet igitur ipsum Eustathii et Elpidii querelis suas adjunxisse, eorumque adversus concilium illud molitionibus favisse. Idque ad [XXXIV-XXXIX] laudem Cyrilli cedit, quod displicuerit ipsi concilium, Anomæorum laudibus et patrociniis inflame. Eustathius porro et Elpidius his temporibus similitudini substantiæ addicti, adversus Anomæos fervide decertabant: et uterque postea Nicænam fidem amplexus est. Elpidius Basili enomiis celebratur epist. 72 pag. 118. Vid. ep. 215 et 322.

CAPUT VII.

Cyrillus ab Acacio deponitur, appellat ad majus concilium, se ad Sylvanum Sarsensem recipit.

40. Acacius, frustra citato ad iudicium per biennium continuum Cyrillo, illum præveniendum arbitratus, una cum episcopis provinciæ qui idem cum ipso sentiebant, deposuit. Ita Sozomenus lib. iv, cap. 25. Adde ex Theodoro lib. ii, cap. 26; et Hierosolymis expulit. Ea Sozomeni verba, præveniens deposuit, φθάνει καθελῶν. significare videntur, Acacium, cum timeret ne Cyrillus se ad iudicium appellaret, atque in concilio propterea de quibus accusabat Acacium, damnari procuraret. Cyrillum ipsum sine mora episcopatu dejiciendum, seque in tuto collocandum judicavisse. Concilium itaque ex episcopis suæ sententiæ si bique addictis coegit numerosum illud non fuisse inde colligitur, quod numerosius appellavit Cyrillus in eo sede dejectus, alioqui, cum octo ante annos quindecim in Palæstina episcopi essent Athanasianæ causæ addicti, ut ut quidam fato sublatis, alii ab Acacio in suas partes illecti supponantur, nonnullos tamen Cyrillo et fidei favorabiles superfuisse credibile est: quare cæteri in angustum numerum contracti manent. In his numerare possumus Patrophilum Scythopolitanum, ex Arianorum pessimis unum; Eutyrium Eleutheropolitanum, si jam tum cum Cyrillo suscepisset inimicitias; Petrum episcopum Hippis, Eusebium Sebastæ, Charisium Azoti, qui Acacio in concilio Seleuciensi adjuncti reperiuntur apud Epiph. hæresi 73, n. 26. Eos solos concilio præsentibus fuisse, verba Sozomeni initio capitis citata significare possunt. Cyrillum verisimile est iudicio se sistere noluisse, cum per duos annos continuos venire in jus recusarit. Absens itaque et inauditus damnatus fuit. Quo loco celebratum sit concilium, historici silent. Hierosolymis celebrari postulabat Ecclesiæ consuetudo, ut in iis locis iudicium institueretur, in quibus admissum crimen dicitur, possuntque testes audiri. Ibi quoque cele-

bratum esse probare videtur quod ait Theodoretus lib. ii, cap. 26, non depositum ab Acacio solum Cyrillum fuisse, sed et Hierosolymis expulsum. Non enim sine vi quadam et impetu præsentis Acacii illa peragi potuisse videtur expulsio. Concilium sub finem an. 357, vel initium 358, coactum putamus, circa idem tempus quo Leontius Antiochenus decessit. Narrat enim Theodoretus lib. ii, cap. 26, Cyrillum statim ab sua abdicatione Antiochiam contendisse, eamque pastore orbatam offendisse, ποιμένος αὐτὴν ἐστερημέντην εὐρών. Atqui Leontinus non nisi sub finem an. 357, vel etiam anni 358 initia mortuus est: qui ab Athanasio quasi vivus recensetur in *Histor. Arian.* [XL] *ad monach.*, n. 4; quo in opere Liberii et Vosii lapsum huiusque mortem et in morte retractationem memorat, num. 41 et 45, quæ quidem ad summum sub extrema an. 357 contigere.

41. Causas depositionis Cyrilli ab Acacio sumptas Theodoretus lib. ii, cap. 26, *levissimas* appellat. Socrates lib. ii, cap. 40, depositum dicit, *propterea quod sæpius in iudicium vocatus per duos continuos annos comparere detrectasset, accusationes reformidans.* Quibus verbis videtur significare Acacium hoc Cyrillo crimen intendisse quod suum tribunal non agnosceret; vel potius, Cyrilli absentiam et fugam iudicii, quasi tacitam impositorum criminum confessionem et agnitionem sumpsisse, atque a concilio suo approbari curasse, nullisque præterea conquisitis argumentis inauditum damnasse inimicum. Iniqua sane sententia Acacii erat si pendente Cyrillum inter et ipsum de metropolitico iure et de fide accusationibus lite, ipse iudicium in propria causa vices fungeretur, cum actor et accusator esset. Quod si Cyrillum legitimis causis iudicio se sistere detrectantem, quasi crimina per iudicii fugam confitentem damnabat; iniquius erat causas detrectati iudicii, dissimulando adversarii innocentiam, opprimere. Diversam prorsus assert Sozomenus lib. iv, c. 25, abdicandi Cyrilli causam ab Acacio arreptam. *Cum Cyrillus in egestate publica thesauros Ecclesiæ et sacra vela divendisset, aiunt quemdam donarium suum agnovisse in muliere scenica quæ illo amicta erat, inquirentemque curiosus unde illud haberet,prehendisse quod mercator illud mulieri vendidisset, mercatori vero episcopus.* Hanc ergo causam prætexens Acacius Cyrillum deposuit. Eadem profecto historia est, quam Acacius post concilium Seleuciense, diversis prorsus ad inflammandum in Cyrillum imperatoris animum circumstantiis, ornatam regessit. Rem ita narrat Theodoretus lib. ii, c. 27: *Sed præcipue imperatoris animum commoverunt ea quæ Acacius adversus Cyrillum commentus est: sacram enim vestem quam Constantinus omni laude celebrandus ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario ejus loci episcopo donaverat, ut ea indutus divini baptismi ministerium perageret (ea vestis aureis filis contexta erat), Cyrillum vendidisse*

dixit, eamque mercatum quemdam ex iis qui in A *theatro saltare solent, induisse quidem, sed inter saltandum collapsum, obtritumque interiisse.* Hæc a prima narratione diversa, 1° res scenicis distracta, sacra vestis dicitur a Constantino ad usum baptismi data, cum Socrates unum ex sacris velis cortinisve significare videatur; 2° vestis illa a Cyrillo scenico ipsi vendita fertur, quam Socrates mercatori ab episcopo, mimo a mercatore venundatam refert; 3° dicitur scenicus ea indutus saltasse cum ea mulierem in teatro indutam Socrates narret; 4° additur scenicum dum saltaret collapsum interiisse; nihil ea de re Socrates. Hæc narrationis diversitas quæ malitiam prodit Acacii, potest in totam rem illam fabulæ suspicionem aspergere. Sed si quid hic veri, magis in prima et simpliciori Socratis, [XLI] quam in altera Acacii dolo corrupta narratione acquiescendum. Cyrillum vero deposuit Acacius vel ob rerum sacrarum in egestate publica distractionem, vel ob earumdem in teatro profanationem et contaminationem. Sed non debuit imputari Cyrillo scelus alterius, vel scenici sacram vestem profanantis, vel mercatoris rem emptam mimo vendentis. Erit ad summum imprudentia Cyrilli rei sacræ non satis caventis: quis autem credat eum necessarias cautiones neglexisse? Quod si hoc Cyrillo crimen intenderit Acacius quod Ecclesiæ thesauros ad egestatem pauperum sublevandam distraxerit: nã, quod illi scelus arbitrabantur, nos maximam Cyrilli laudem ducimus Quod enim Cyrillus, idem postea S. Ambrosius Mediolanensis ad redemptionem captivorum, quod cum Ariani Acacio similes criminarentur, facti sui defensionem suscepit lib. II, *Offic.*, cap. 28, n. 136 et seqq. sanctique Laurentii se exemplo tutatus est Fecit idem S. Exuperius Tolosanus, ea de re laudatus a S. Hieronymo Rusticum hortante ut hujus sancti vestigia consecraretur, epist. 95, alias 4, fecit S. Cæsarius Arelatensis, teste Cypriano Vitæ ejus scriptore, num. 17, fecit Meroveus Pictavorum episcopus, a Gregorio Turonensi commemoratus lib. VII *Histor. Franc.*, c. 24.

42. *Cyrillus cum depositus fuisset, inquit Socrates lib. II, cap. 40, nihilominus appellationis libello ad eos qui se deposuerant misso, ad majus iudicium provocavit, μείζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον. Cui quidem appellationi Constantius imperator astipulatus est. Solus igitur ac primus omnium Cyrillus, contra ecclesiastici canonis consuetudinem, appellationem, sicut in publicis iudiciis fieri solet, interposuit.* Ecclesiasticarum appellationum primam fuisse illam a Cyrillo interjectam, non omnes Socrati assentiunt; multas enim sive ad summum pontificem, sive ad majus concilium, sive ad imperatorem ipsum in hoc et superioribus sæculis præcessisse multi contendunt. Has alii non appellationes proprie dictas, sed vel confugia, vel revisendi iudicii postulationes dici oportere contendunt. Eam litem componere nihil ad causam no-

stram pertinet, nam si appellare appellatione proprie dicta Cyrillo licuerit sive ex jure naturali, sive ex Ecclesiæ approbatione, parum interest utrum aliorum exempla secutus, an primus id fecerit; cum nullus ante eodem jure voluisset, aut rerum suarum necessitate coactus fuisset uti; eademque in eum, qui primus ante Cyrillum appellasset, querimonia intenderetur: sed hoc agitur, 1° utrum Cyrillo permissum fuerit pronuntiato adversum se iudicio non stare, 2° dato primam omnium Cyrilli appellationem esse, utrum crimem illi fuerit forensem appellandi morem in Ecclesiam introducere, cum ante non appellationibus proprie dictis, sed revisionibus solummodo iudiciorum episcopaliū actum esset. Ac primam quidem quæstionem definire non difficile est: optabile sane ut iudicia ecclesiastica hujusmodi semper essent, ut in eis nunquam innocentia opprimeretur. Quoniam tamen id divina Providentia ab Ecclesia arcedendum non censuit, non solum concessum semper sed e re et utilitate Ecclesiæ [XLII] fuit, ut dejectus per injuriam episcopus præsidium innocentiae quæreret; ne injustorum hominum violentia impunita, ad Ecclesiæ dedecus et perniciem, veritati et æquitati prævaleret. Idcirco probatæ Athanasii, Marcelli Ancyran, Asclepæ Gazensis appellationes, sive ad Romanum pontificem confugia, et postulationes novorum conciliorum; ut ea, quæ in prioribus conciliis adversum se, seu vi seu ignorantia, statuta fuerant, emendarentur. Eorum præcibus concessa concilia Romanum et Sardicense. Idem Donatistarum iuportunitati semel et iterum, ac paucis ante annis hæresiarchæ Photino, datum. Concilia etiam ea de re leges condiderant, uti Sardicense canonibus 3, 4 et 7, et Antiochenum sex ante annos canonibus 12, 14 et 15. Atqui multæ et gravissimæ causæ Cyrillo exstiterunt, ne latæ adversum se Acacii et Acacianarum operarum sententiæ staret. 1° Acacium forte iudicem non agnoscebat, uti ab ejus jurisdictione solutus et liber, imo ipso superior. Quamquam episcopus superior et metropolitana a subjectis sibi episcopis Ecclesiæ lege iudicari possit, quemadmodum Stephanus Antiochenus ante annos decem ab Orientalibus episcopis damnatus fuerat; et Theophilus in controversia, adversus Joannem Chrysostomum, se, si iudicandus esset ab Ægyptiis episcopis, iudicandum esse fatebatur (*Pallad*). 2° Itaque Cyrillus, Acacii tanquam professi inimici iudicium, uti nullum et cassum, ipso jure repudiare poterat. Sic Cæcilianus Carthaginensis inimicorum concilio citatus comparere detrectavit, et ab iis condemnatus sede non cessit, sed ecclesiam suam constanter retinuit (Aug. epist. 43. n. 7). Sic Ægyptii præsules in concilio Tyriensi postulaverunt ut Athanasii hostes consensu submoverentur; apud Athan. *Apollog. cont. Arian.*, n. 77. Acacius autem cum Cyrillo publicas simultates exercuerat ab ipso fere Cyrilliani episcopatus exordio, propter metropoli-

tica jura, Nec Acaciano judicio majus robur accedebat ex præsentia aliorum episcoporum, quos sibi sententiis conjunctos eodemque jure Cyrillo, quo Acacius ipse, suspectos raptim et festinanter collegerat ille teste Sozomeno, lib. iv, cap. 25, *Σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονούσιν ἐπισκόποις φθάσει καθελών*, exclusis sine dubio amicis et fautoribus Cyrilli. 3° Mutuis se accusationibus circa fidem petierant Acacius et Cyrillus: unde factum ut Acacius, tanquam accusatus, inimicus accusatoris sui ceuseretur, et judex esse non posset; ut accusator, multo minus. Nam ut recte Optatus lib. vii, in append. pag. 370: *Non potest quis in una causa eodem momento duas sustinere personas, ut in eodem judicio accusator esse possit et judex*. Acacius Cyrillum revera non judicavit ex ante intentatis circa fidem a se ipso accusationibus: at damnavit ut contumacem et suæ citationi per biennium obtemperare detrectantem; quod erat suam ipsius causam judicare. 4° Levitas accusationem quibus damnatus erat Cyrillus, cum ob eam rem laudandus potius foret, palam Acacii iniquitatem publicabat, et legitimum Cyrillo huic sententiæ non acquiescendi; imo et Acacium uti potestate sua abutentem in judicium vocandi jus dabat. Eadem accusationum levitate, seposita etiam falsitate. Cræcilianus [XLIII] olim septuaginta episcoporum sententiæ contra se latæ parere detractaverat; apud Optat. lib. i, n. 19. 5° Violentiam in judicio factam accusare poterat Cyrillus, cum eum Acacius non deposuisset solum, quod unum ecclesiasticæ potestati concessum; sed Hierosolymis etiam expulisset, non sine vi et impetu. 6° Uti apostolicæ sedis præsul, et unus e majoribus Ecclesiæ proceribus, contendere poterat se non in exiguo quodam paucorum episcoporum concilio, quale illud fuerat Acacii, sed in multo numerosiore et ex pluribus provinciis coacto judicari oportuisse. Nam Paulus Samosatenus Antiochiæ episcopus superiore sæculo judicatus fuerat in concilio majorum plurium provinciarum, ad quod etiam Dionysius Alexandrinus appellatus fuit. S. Eustathius Antiochenus depositus ante annos viginti septem fuerat in concilio, quod Philostorgius lib. ii, n. 7, memorat eorum episcoporum fuisse. Athanasius Alexandrinus in concilio Tyriensi numerosissimo, et ex toto fere Oriente collecto. 7° Denique, concilium Antiochenum can. 15, ratum et irrevocabile provincialis synodi judicium, adversus accusatum certis criminibus episcopum, eo tantum casu decreverat, *si accusatus condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provincie, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint*. Atqui Cyrillus non ab omnibus episcopis provincie condemnatus, sed ab nonnullis tantum, quos in suam factionem et sententiam olim pertractos raptim ac festinato collegerat Acacius.

43 Cum tam multæ Cyrillo suppeterent causæ, quominus informi judicio adversum se lato acquie-

sceret, quæritur num judicii revisionem ex usitato prius more ab imperatore postulare debuerit, non ex forensi consuetudine omnium primus ad majus concilium appellare. Loquor ex eorum sententia qui nullas ante Cyrillianam in Ecclesia auditas fuisse appellationes contendunt. Verum adeo tenue est rei utriusque discrimen, ut cum alterum Cyrillo concessum fuisse fateantur, quod alterum præoptarit, id criminis loco objicere ridiculum videatur. Hoc inter revisionem judicii et appellationem proprie dictam interest ex D. Petro de Marca, quod in revisione judicii iidem iterum judices esse non prohibeantur, contra in appellatione judicium iis, a quibus est appellatio, eripiatur. Ex eodem præterea lib. vii, *Concordiæ*, c. 2, n. 6. hoc in Ecclesia a temporibus Antiocheni concilii statutum vigeat, ut qui a judiciis appellarent, ante amnia impetrarent rescriptum pro revisione judicii sui; in eoque versatam ait n. 10 innovationem a Cyrillo introductam, quod suis iudicibus appellationem ex more forensi statim significarit nec imperatoris rescriptum postularit ac impetrarit, nisi post significatam appellationem. Qua in re a Cyrillo violata sit Ecclesiæ dignitas, ignoro. Illud sane episcopis non decorum, quod eorum judiciis non stetur, novaque uti æquiora præcedentibus postulentur. Sed sive appellatio interponatur, sive revisio judicii postuletur, idque ante vel post rescriptum principis fiat, idem est ad dedecus ecclesiasticorum judiciorum. At Cyrillus legitimas causas habuit ut non revisendum duntaxat judicium suum, sed [XLIV] etiam novum, a quo Acacius et sui iudices excluderentur, postularet. Primo enim jure requirere poterat ne Acacius, ut inimicus, ut accusator, et a se accusatus, iterum de se judicaret postquam in priori judicio, contra omnes Ecclesiæ leges instituto, tam publica et perspicua dederat inimicitiarum adversum se argumenta. Secundo, non emendationem tantum judicii requirebat Cyrillus; sed se actorem adversus Acacium et accusatorem professus, eum plurimis de sceleribus, de vi, de ecclesiasticarum legum contemptu de inflictis levisimis de causis gravissima depositionis et exilii pœna, ac fortassis de usurpata adversum se auctoritate postulabat. Id ex Cyrilli gestis in concilio Seleuciensi apparet. Athanasius enim de synodis, numero 12, perspicue tradit Acacium cum aliis accusatum fuisse eorumque principem, qui eum accusatorum suorum adversus se vociferantium criminationes timerent, adjunctis sibi Arianis secessionem fecerunt: aitque Socrates lib. ii, cap. 40. Acacium a Patribus concilii (instante et persequente Cyrillo) in jus vocatum, ut causa ejus judicaretur. Eademque pene habentur apud Sozom. lib. iv, c. 22.

44. Cyrillus sive appellationis beneficio, sive perspicua judicii quo dejectus fuerat iniquitate, quæ legitima multis, hac et sequentibus reatibus, sanctis episcopis gradus sui retinendi causa visa est,

se semper ut episcopum habuit, sive apud Sylvanum hospitem, sive in concilio Seleuciensi, in quo cum reliquis episcopis consedit, neque ut e consensu discederet ulla ratione potuit adduci: eodemque loco habitus est, nequidquam fremente et indignante Acacio, sive a Sylvano et conjunctis episcopis, sive a Patribus concilii Seleuciensis, *Pulsus Hierosolymis Acaciana vi, Antiochiam perrexit, quam cum pastore orbatam videret, verba sunt Theodreti lib. II, Hist., c. 26 (Leontio videlicet mortuo, necdum subrogato et Eudoxio), prætergressus est, et Tarsum profectus cum admirando Sylvano vivit. Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Sylvanum, eique depositionem Cyrilli nuntiavit. At ille et Cyrillum reveritus, et populum reformidans utpote qui Cyrilli concionibus admodum delectaretur, eum ab ecclesiastico ministerio haudquaquam prohibuit.* Communionem quoque ac forte consuetudinem tum fovit cum Basilio Ancyrano et Georgio Laodiceno, quæ ipsi ab Arianis crimini data est, et in concilio Constantinopolitano anni 360, ab eis in causis ejus depositionis allegata; apud Sozomen. lib. IV, c. 23. Forte Cyrillus Georgium et Basilium consilio et opera adjuverat, in iis quæ ambo adversus Eudoxium illo tempore moliti sunt, cum coactum Georgii hortatu Ancyranum concilium Sirmiensem formulam ann. 357, ab Eudoxio in concil. Antiocheno probatam damnavit. et ab auctoribus retractari procuravit. Vid. Sozom. lib. IV, c. 12 et 13. Erunt contra qui Cyrillum accusent, quod ad semi-Arianos confugerit, eorumque societate et communionem sit usus. Nam tres modo memorati episcopi Sylvanus, Basilius, Georgius, hujus factionis verbo consubstantialis inimicæ principes erant. His est breviter respondendum.

45. [XLV] Primo quo se reciperet, quem appelleret Cyrillus? Liberius adhuc exsul agebat, sibi ipsi succurrendi impos: atque hoc ipso tempore urbis amore Athanasium et Nicænum concilium turpi lapsu deserebat. Alexandria incubabat lupus, Georgius, pulso per vim Athanasio sedis ejus scelestus invasor. Antiochia episcopo destituta erat. Veri et sinceri fidei defensores vel in exiliis proscripti agebant, vel in latebris occultabantur Semi-Ariani quos dicunt, fervens tum adversus Arianos studium demonstrabant 2º Semi-Ariani extra Ecclesiæ communionem non erant. Nullo publico Ecclesiæ judicio, quod quidem executioni mandatum fuisset, damnati aut proscripti fuerant. In Oriente, ut vidimus, promiscua communio erat. Omnes fere hujus partis erant, demptis Arianis numero paucis, ut apparet ex concilio Seleuciensi, in quo numero 105 fuerunt ex Hilar. lib. III, cont. Constant., num. 12. Cum Occidentalibus ipsi communionem non recusabant. Ut enim omittant cætera communionis hujus, quæ semi-Arianorum ab Arianis divisionem præcesserunt argumenta, ex conciliis Philippopolitano. Mediolanensi ann. 349, Sirmiensi ann. 351, Mediolanensi ann. 353, sumpta, et quæ

A semi-Arianis sunt propria duntaxat recenseam: in concilio Ancyrano ann. 358, circa Pascha, Gallicanorum episcoporum qui Sirmiensem ann. 357 impietam condemnarant, illi imperturbatæ inconcussæque fama incitati sunt ut eandem sub anathemate proscriberent, et ab ipsis auctoribus eam in concilio Sirmiensi ann. 358 ejurari satagerent. (Hilar. De synod., n. 3). In proxime citato Sirmiensi concilio quatuor Africanos episcopos sibi conjungere, ex Sozomeno lib. IV, c. 13, tumque fortassis ad Afros et Orientales omnes scripserunt, ut ejicerent a sancta Ecclesia *ὁμοούσιον*, dicentes secum sentire et Afros et Orientales omnes; quod testatur Marius Victorinus lib. I, p. 262, eoque referri potest quod de Basilio Ancyrano conquerebantur Acaciani in concilio Constantinopolitano, ann. 360, eum nempe Valentem et Ursacium apud episcopos Africae datis ad eos litteris insinuasse (Sozom. lib. IV, c. 24). In concilio Seleuciensi, cum sanctus Hilarius eo cum cæteris convenisset, *quæsitum ab eo, ait Sulpicius lib. II, Hist. sacr., p. 255, quæ esset Gallorum fides: quia tum Arianis prava de iis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus habebantur trionymam solitarii Dei unionem secundum Sabellium credidisse. Sed, exposita fide sua juxta ea quæ Nicæe erant a Patribus conscripta, Orientalibus perhibuit testimonium Ita absolutis omnium annis, intra conscientiam communionis, necnon etiam in societatem receptus concilioque ascitus est.* Post Seleuciense concilium, hujus legati Constantinopoli agentes, Ariminensis synodi legatis quos prava sentire nesciebant, impiam Aetii hæresim et occultas Arianorum ne illa damnaretur molitiones denuntiarent; eaque omnia Occidentalibus Ecclesiis nuntianda suggessere, apud Hilar. Fragm. 10, n. 1. Post concilium Constantinopolitanum, anno 360, datis Hilario ad Gallicanos litteris, Arianorum triumphum et suscepta contra fidem consilia significarunt. quibus concilii [XLVI] Parisiensis episcopi fraternis et honorificentissimis litteris responderunt Hilar. fragm. 41, n. 1 et 4. Nec Occidentales penitus ab eorum communionem abstinuerunt: id non solum ex modo memoratis Hilarii in concilio Seleuciensi, et Parisiensis concilii exemplis constat, sed et ante Hilarius lib. De synodis, n. 77, quos semi-Arianos dicimus, vocat *sanctos viros Orientales episcopos*; n. 78, *studiosos apostolicæ atque evangelicæ doctrinæ viros*; n. 79, *fratres charissimos*; n. 80, 88, etc., *sanctissimos viros*, etc. Athanasius quoque De synod., n. 41, Acacianis refutatis sic ad semi-Arianos convertitur: *Viros qui alia quidem omnia Nicæe scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est; neque enim velut Ariomanitas aut Patrum adversarios homines aggredimur; sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto.* Addit infra talem esse Basilium Ancyrae in suis de fide scriptis; quibus, quoad externam saltem et ori-

professionem, adjungendi conjuncti ipsi episcopi. Tertio itaque, tametsi de occultis hominum sententiis nullum iudicium institui possit, et ex consequentibus Eustathii Sebasteni, Georgii Laodicensis, Eleusii Cyziceni, etc., gestis, qui in hæresim aut schisma lapsi sunt, ingens suspicio in eorum hoc tempore fidem aspergatur; tamen ex eorum exteriori professione, quæ nihil a Nicæna nisi verbo tenus dissidebat, recteque intellecta eodem redibat iudice Athanasio loco citato, et Hilario, *De synodis*, n. 72, 74, 77, 89, et ex eorum adversus Arianam impietatem studio, Cyrillus eos uti fratres et secum eadem sentientes spectare poterat, eorum communionem amplecti, et in rebus afflictis patrocinium quærere. Nec idcirco aut in fide, aut in communionem variavit, quod ipsi a Rufino objicitur: quos enim Athanasius et Hilarius ut fratres habebant, an ipse pro inimicis habuisset? Neque idcirco consubstantialis aut fidem aut vocem rejecit, sicut neque Hilarius cum eis in concilio Seleuciensi residendo, neque Dianæus Cæsariensis in Cappadocia, vel Gregorius Nazianzenus sancti patres in generali Orientis communionem remanendo, tametsi ambo postea Ariminensi formulæ subscripserint; neque multi alii in Oriente, ubi neminem his temporibus consubstantialis propugnatorem existisse incredibile prorsus res est.

46. Quarto denique, ii quibuscum communionem aut societatem hoc tempore retinebat Cyrillus, majorem omnibus fidei ardorem demonstrabant. Quinque maxime ab historicis memorantur, Basilii Ancyrae, Sylvanus Tarsensis, Elpidius Satalensis, Georgius Laodicensis, Eustathius Sebastenus. De Basilio supra vidimus elogium Athanasii. Is omnium quæ Ancyrae et Sirmii adversus Anomæos gesta sunt actor et incitator ac conscriptor fuit; similitudinem Filii cum Patre ad omnia prorsus eum extendisse fidem facit ejus subscriptio formulæ Sirmiensis ann. 359, apud Epiph. hæres. lxxiii, n. 22. Sylvanus Cyrilli hospes in concilio Seleuciensi confirmandæ formulæ Antiochenæ auctor fuit. Inde ad imperatorem delegatus cum Basilio, [XLVII] Eleusio, Eustathio, in collatione cum Eudoxio et Acacio coram imperatore habita, princeps disputationis fuit; in qua Anomæos coegit ut multas Arianas blasphemias anathemate ferirent, et consubstantialem Patri Filium credendum esse probavit, siquidem Theodoreto fides adhibeatur, lib. ii, *Histor.*, cap. 27. Nec minus in eo conflictu Eleusii et Eustathii eluxit constantia. Idem Sylvanus cum Eustathio et Theophilo Castabalensi, multorum aliorum, in quibus est Elpidius, nomine ann. 366 delegati ad Liberium pontificem, declarationem suæ fidei dederunt, in qua Nicænum symbolum amplectuntur, seseque antea tenuisse profitentur, *καρτερῶς καὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν*, apud Socrat. lib. iv, c. 12. Eustathius postea in hæresim lapsus: sed nihil ad

præsens tempus. Sylvanus demum, quem Theodoretus *admirandum* virum dicere non dubitat, sancti quoque Basilii elogiis honoratur epist. 82, pag. 151; epist. 79, p. 141; epist. 50, p. 78. Elpidius unus e concilio Seleuciensis legalis fuit, qui Occidentalium adversus Anomæos fidem implorare; et in eorum qui ad Liberium delegaverunt ann. 366 numero fuit, et a Basilio epist. 72, p. 118, laudatur. Vid. epist. 213 et 322. Superest Georgius Laodicensis, cujus initia et finem non damnare non possumus. At an. 358 fervens adversus Anomæos studium demonstrabat. Eudoxius enim, qui sine ejus et aliorum ad quos electio pertinebat consensu, Antiochenam Ecclesiam occupaverat, cum Arianam hæresim palam ac detecta fronte prædicaret (3), multos qui sibi adversabantur clericos ab Ecclesia ejecit: qui cum ad Georgium Laodicensem se recepissent, litteras ille eis dedit ad Macedonium, Basilium et Cecropium Nicomediensem; quibus significat Eudoxium Aetii discipulos ab ipsis infamia multatos, in clerum promovisse, Aetium præ cæteris in deliciis habere; hortatur ut quam maximo numero possint in unum conveniant, et aliorum episcoporum subscriptiones postulent, uti Eudoxius Aetium Ecclesia expellat, promotos in clerum ejus discipulos dejiciat, et desinat Anomæos dissimilitudinem prædicantes contraria decentibus antepone. His Georgii litteris factum, ut Basilius et alii in synodo Ancyrana et postea Sirmiensi, similitudinem substantiæ confirmarent, et impiam Sirmiensem ann. 359 formulam non damnarent solum, sed et ab Ursacio et Valente damnandam procurarent. His temporibus, quæ optima sane in vita hominis alioquin illaudati eluxerunt, Cyrillus consuetudinem cum eo habuit, quam abruptit sane, postquam se ille Acacii partibus reddidit, ante vel paulo post concilium Constantinopolitanum an. 360 ex Epiph. hæres. lxxiii, n. 28.

CAPUT VIII.

De successoribus Cyrillo diversis temporibus ab Ariana factione datis, ac potissimum de Eutychio.

47. Cyrillum tantisper Tarsi hospitantem relinquamus, ut Jerosolymam reversi in substitutos ipsi successores inquiramus. Cum Cyrillus sæpe depositus et Ecclesia pulsus sit [XLVIII] annis 358, 360, 367, quod ultimum exilium annorum duodecim fuit; diversi quoque ipsi diversis temporibus successores oppositi. In his recensendis non satis concors auctorum sententia. Hic eos omnes uno conspectu repræsentare juvat, ut liberius postea decurrat oratio. Eorum nomina et ordinem secundum diversos auctores sic habes:

Ex Hieronymo in Chronico, ad ann. 349.

Post Maximum, Cyrillus.

Eutychius.

Rursum Cyrillus.

Irenæus.

(3) Soz., lib. iv, c. 12 et 13.

Tertio Cyrillus.

Hilarius.

Quarto Cyrillus.

Ex Epiphonio hæres. LXVI, num. 20.

Cyrillus.

Herennius.

Cyrillus alter.

Hilarionus.

Ex socrate, lib. II, Hist., cap. 43, et Sozom. lib. IV, cap. 30.

Cyrillus.

Herennius *Sozom. Socr. Arrhenius.*

Heraclius.

Hilarius.

Cyrillus Jerosolyma reversus.

Ex auctore antiquo catalogi patriarch. in cod. Coisl. B 120, pag. 124.

Cyrillus annos 15.

Heraclius annos 6.

Helladius annos 12.

Cyrillus annos 35.

Nicephorus in Chronographia, p. 410.

Cyrillus.

Arsenius.

Heraclius.

Hilarius.

Cyrillus ab exilio redux.

Ex Eutychio Alex. Annal. tom. I, p. 483 et 488.

Cyrillus.

Heraclius Arianus annos 3.

Arvis Manichæus annos 5.

Harius Arianus annos 4.

Cyrillus redux, annos 16. In totum 32.

Theodoretus, lib. V *Hist.*, cap. 40, nullum substitutorum Cyrillo nominat in indice Hierosolymitanorum episcoporum. Theophaues solum ex illis Hilarionem refert.

48. Hæc conferendo invenias, 1° Eutyrium a solo Hieronymo inter Hierosolymitanæ sedis invasores numerari; 2° Helladium pariter a solo auctore catalogi Coisliniani, qui sæculo septimo medio vixit; nam Hierosolymitanorum pontificum postremum recenset Molestum, et Romanorum Honorium; 3° Heraclium ab Hieronymo et Epiphonio æqualibus auctoribus prætermitti; 4° Epiphanium solum esse qui Cyrillum alterum a nostro numeret; 5° eundem esse, qui Hieronymo Irenæus Epiphonio et Sozomeno Herennius, Socrati Arrhenius, Nicephoro [YLIX] Arsenius dicitur; cujus proprium nomen Latinum fuisse videtur Herennius, ex quo Græci varia nomina sinxerunt; 6° quem Hieronymus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus Hilarium appellant, eum esse qui Epiphonio dicitur Hilarionus, cum forte quem Coislin. auctor Helladium vocat. Jam de singulis pauca dicamus. Irenæus vel Herenius post concilium Constantinopolitanum, ann. 350, in quo depositus et Hierosolymis pulsus est Cyrillus, ejus sedi videtur impositus; Socrates enim Herennium Cyrillo substitutum memorat,

A lib. II, c. 43, postquam gesta non solum anni 360, sed etiam anni 361 retulit. Cum vero Hieronymus Irenæum Cyrillo successisse dicat, postquam iste sedem rursus conscendisset; non ante concilium Seleucience, quo restitutus est sine dubio Cyrillus, et proxime secutum concilium Constantinopolitanum, anno 360, quo est secunda vice depositus et exsultavit, vacuam sedem invadere potuit Herennius. Sub Juliano Cyrillus Hierosolymam revertit, et Ecclesiam mortuo vel pulso Herennio administravit, ad annum usque 367, quo pulsus Ecclesia et urbe fuit. Tumque plures nominantur ab auctoribus præfatis Ecclesiæ invasores. Heraclius, Helladius, Arvis, Cyrillus alter, Hilarionus; quorum Hilarionus, Epiphonio teste hæresi LXVI, n. 20, Ecclesiæ præerat et Arianorum communione infamis erat, ann. 376, quo adversum Manichæos scribebat Epiphanius. Hunc etiam Eutyrius Arianum, anno Valentis septimo institutum, et post quatuor episcopatus annos mortuum ait. Heraclium nec Hieronymus nec Epiphanius memorant, quoniam annos forte vel menses paucos sedit. Ex ordine quem ei assignant auctores, eum sedisse colligimus ann. 367 post Cyrilli exsilium sub Valente. Idem est sine dubio quem Hieronymus a Maximo antemontem successorem sibi substitutum, et a Cyrillo in presbyterorum ordinem redactum testatur. Eum Eutyrius Arianum fuisse ait, et anno imperii Juliani primo ab Arianis constitutum, tres post annos mortuum esse. Helladium catalogi Coisliniani medio sæculo septimo scripti, eundem cum Hilario censemus, cujus in ordine et loco ponitur; nec multum discrepant nomina, ut commutari non ægre potuerint. Qui arvis ab Eutychio Alexandrino dicitur, facile a nobis ob levi non satis vetusti scriptoris auctoritatem potest omnino prætermitti. Hunc Eutyrius primo Valentis anno constitutum, et Manichæum fuisse refert; et post quinque episcopatus annos mortuum eum Tillemontius eundem cum Herennio putat, qui ab Eutychio omittitur. Sed repugnat locus ipsi post Heraclium assignatus: quanquam accuratum ordinem in hujusmodi rebus non requirimus in Eutychio; superest Cyrillus alter a nostro diversus quem omisso Heraclio post Herennium ante Hilarionem ponit Epiphanius. Sunt qui existiment Cyrillum illum ab Epiphonio male statui quasi a nostro diversum; qui cum post Herennium sub Juliano sedem recuperavit, ut Hieronymus fidem facit, ab Epiphonio alium Cyrillum in locum ejus, quem exsulem putabat, excogitatum fuisse. Mihi autem ægre in animum induci potest Epiphanium in vicinio versantem in re tam aperta et inquisitu [L.] facili falli potuisse. Non enim post Herennium modico temporis spatio, sed annos quinque totos Ecclesiam occupavit Cyrillus. Nec ignota fuit Epiphonio illa iterata Cyrilli episcopatus administratio, cujus nonnulla nobis eo tempore gesta retulit hæres. LXXIII, n. 37. Alterius a nostro Cyrilli, qui ei in sede successerit, meminit etiam Joannes Nicænus

in epist. ad Zachariam, etc., cujus fragmentum exstat a nobis editum, p. 370. Aut igitur Cyrillus ille dicendus est idem cum Heraclio, qui duo nomina habuerit; aut mendum in Epiphaniai textu agnoscendum, qui loco ἄλλος scripserit πάλιν; aut tandem Cyrillus alter a nostro diversus et ejus sedis inuasor confitendus. Is forte Cyrillus est senior, quem Epiph. hæresi LXXIII, n. 37, ait ab Eutychio vel amicis Cæsariensis Ecclesiæ episcopum factum pulso Philumeno, qui ei sedi a Cyrillo nostro impositus fuerat; qui cum a Gelasio Cyrilli sororio et Euozio Cæsarea pulsus esset, Hierosolymam Cyrillo exsule vacuam dicendus erit occupasse. Proposita est mihi ab erudissimo nostro D. Bern. de Montfaucon ea de re conjectura: Vocem Ἰλαρίωνος in textu Epiphaniai non in nominandi casu, quasi distinctum a cæteris Hierosolymorum episcopum constituat, positam esse; sed in gignendi casu, cum verbis Κύριλλος ἄλλος conjungendam, ut sit sensus: *Cyrillus alter Hilarionis* filius nimirum vel amicus. Nam Ἰλαρίωνος, ου, difficile Græcam terminationem videri, cum apud Græcos nomen hoc per Ἰλαρίος vel Ἰλαρίων efferrī soleat. Non improbabilis suspicio: quam si sequimur, eundem cum Hilariano Cyrillum illum alterum dicemus, ab Hilarione patre vel amico Hilarionem vel Hilarium dictum, eoque nomine magis apud auctores notum; quorum præter Epiphanium nullus Cyrillum alterum et Hilarium, uti duos Ecclesiæ Hierosolymitanæ inuasores, distinguit. Hæc in antecessum dixisse iuvat, quo expeditior deinde fluat oratio. Nunc ad Eutychium redeamus.

49. Eutychius ille, quem Hieronymus primo loco inter successores Cyrilli nimerat, idem Valesio, Tillemontio, etc., videtur esse cum Eleutheropolitano ejus nominis episcopo. Id suadent diuturnæ ejus cum Cyrillo inimicitiae, quarum fidem facit Epiphaniai ipsi alioquin Eutychio charus. Neque porro Eleutheropoli Hierosolymam translatus atque hujus Ecclesiæ episcopus proprie constitutus videtur; nam Eleutheropolitanum semper episcopatum retinuit, et hoc ipso an. 358 Eleutheropoli agebat, cum Luciferum Calaritanum in hac urbe exsulem multis atrocitatibus vehementer afflixit, testibus Fausto et Marcellino in libello supplicii ad Theodosium pag. 89, adeo ut Lucifero clausis januis mysteria celebrante, in ipsum irruentes viri divina sacramenta veterint, fratres illuc convenientes impia cæde multarint sacra vasa cum sacris codicibus Lucifero per vim eripuerint. Forte tamen contigit quod ab concilio Constantinopolitano an. 360 narratur, Theophilum ab episcopis Palæstinæ Eleutheropoleos ordinatum episcopum, et jurejurando astrictum, ne alterum præter eorum sententiam ambiret episcopatum, ab Sylvano Tarsensi Castabatorum episcopum ordinatum fuisse. Fieri enim [LI] potuit ut, Eutychio Hierosolymam translato, Theophilus ab Acacio Eleutheropolitanæ sedi impositus sit; qui perspecta Cyrilli injusta

A depositione, et futura Eutychii ad primam sedem reversione, hanc deseruerit pro Castabalitana. Si res non ita sit, Hierosolymitanæ Eutychius Ecclesiæ solam tanquam vicinior episcopus administrationem habuisse videtur; sive alium interim quæreret Accacius, quem Hierosolymitanum crearet episcopum; sive appellatione Cyrilli prohiberetur ne alium in ejus locum substitueret, donec causa in majori concilio quod appellaverat finiretur. Nam, jure Romano appellatione sententia suspendebatur (*Cod. Theod. lib. II, tit. 30, legibus 41, 61, 66*). Eutychius Epiphaniai teste hæres. LXXIII, num. 23. a S. Maximo Hierosolymitano episcopo disertam rectæ doctrinæ professionem edoctus, propter suas adversus Cyrillum simultates, Acacii partibus in concilio Seleuciensi se adjunxit; catholicam fidem aliquanto tempore ἁγιογραφῶν retinens, sed propriæ dignitatis retinendæ gratia dissimulans. Hieronymus epist. al. 61, nunc 38, eum testatur S. Epiphaniai reverentia tactum, sancto illi viro, qui tantum monasterii presbyter erat, libenter aures præbuisse. Sed susceptis semel cum Cyrillo inimiciis, Luciferum tractavit atrociter, cum Anomæis se adjunxit, atque in concilio Seleuciensi accusatus, tandiu suæ Ecclesiæ communionem contentus esse jussus est, donec legitima satisfactione se ab impositis criminationibus purgaret; Cyrillumque ad extrema persequens, Philumenum a Cyrillo Cæsariensi sedi impositum pepulit, ejusque loco Cyrillum quemdam senioreni ei Ecclesiæ præfecit, ipse vel ejusdem factionis socii; οἱ περὶ τὸν Εὐτύχιον. Epiph. hæres. LXXIII, num. 37. Sed ad Cyrillum revertamur.

CAPUT IX.

Cyrillus in concilio Seleuciensi sedet; Acacium in jus vocat, qui comparere detrectans deponitur, et Cyrillus Hierosolymitanæ Ecclesiæ restituitur.

50. Non diu majus illud concilium quod appellaverat expectavit Cyrillus; seu occasione impietatis Aetii, seu ob alias causas (cum tamen necessariæ nullæ subessent, ut disserit Athan. *De synod.*, num. 3 et 6), crucilium generale ex toto Romano imperio Nicæam primo cogere voluerat imperator, quod deinde Nicomediam indixit. Quæ urbs cum subito terræ motu collapsa esset, iterum proposita est Nicæa; sed Anomæorum dolis et arte factum est, ut unius concilii loco duo indicerentur, Arimini unum in quo Occidentales convenirent, alterum Seleuciæ in Isauria, quo Orientales cogerentur. Seleuciam convenerunt ex diversis Orientis partibus episcopi supra cxx, tres in partes vel factiones divisi. Prima et numerosior semi-Arianorum erat centum supra quinque ex Hilar. lib. III *cont. Const.*, num. 12, hujus antesignani ac duces Basilus Ancyranus, Eleusius Cyzicenus, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastenus, Sophronius Pompeiopolitanus, Macedonius Constantinopolitanus, Sylvanus Tarsensis, ac Cyrillus noster. Secunda [LII] erat præsulum XLIII, apud Epiphaniai hæres. LXXIII, num. 26, quorum tamen quadraginta duntaxat nomina recensentur. Sed prætermitti non-

nulli, quos vel ex ipso Epiphano, vel ex aliis auctoribus una adfuisse constat. Hujus factionis principes, Georgius Alexandrinæ sedis invasor, Eudoxius Antiochenus, Uranius Tyriensis et Acacius qui etiam totius factionis incitator et actor, et moderator videtur fuisse, adjunctis sibi Patrophilo Scythopolitano et Eutychio Eleutheropolitano, cum tribus vel quatuor aliis e Palæstina. Acacium in odium Cyrilli segregatam factionem conflavisse dicere videtur Epiphanius hæres. LXXII, num. 23 et 27; additque Eutychium iis se partibus adjunxisse *pro eo quo in Cyrillum flagrabat odio*. Philostorgius quoque præcipuam causam, cur Acacius sese Basilio et conjunctis episcopis opposuerit, hanc affert, quod illi Cyrillum haberent in honore lib. iv, cap. 12. Tertia tandem episcoporum divisio Ægyptiorum fuit, qui numero paucissimi erant, quindecim circiter; qui soli teste Hilario *cont. Const.*, n. 12, *homousion constantissime obtinerent*. De prima vero factione in qua Cyrillus, sic ait: *Ecce his qui homousion prædicabant, aliqui nonnulla pie verbis præferrebant, quod et ex Deo esset, id est de substantia Dei, Filius, et semper fuisset*. Favorabilis multo de omnibus primæ factionis episcopis loquitur Athan. *De syn* n. 12, *aiens omnia prorsus Nicænae fidei capita ab eis approbata, excepta sola consubstantialis voce cujus obscuritatem prætexebant*. Neque id tamen de omnibus dictum velim; nullum enim in Oriente toto Nicænae fidei defensorem exstitisse incredibilis res est. Hilarium certe in societatem concilii et communionem recepere, tametsi fidei Nicænae se defensorem profiteretur. Credibile igitur est Cyrillum et alios consubstantialis professores, ne ab aliis separarentur, atque Acacianorum insidiis opportuniore forent, cum rem ipsam in tuto viderent, non magnopere de vocula laborasse. In tertia factione *nihil nisi profanissimum* audiebatur, eodem Hilario teste, *negabant quidquam substantiæ Dei simile esse posse, neque de Deo existere posse generationem, sed esse Christum creaturam; ita quod creatus est. id ei nativitas deputeretur; ex nihilo autem esse, et idcirco non esse Filium nec Deo similem*. Nec omnium hujus factionis fuisse censendum est blasphema illa decreta, sed Eudoxii tantum et similium; nam impiæ huic sententiæ repugnant omnia Acacii ante et post concilium gesta: non ea erat Eutychii Eleutheropolitani sententia, qui tamen retinendæ dignitatis gratia catholicam fidem, in qua enutritus erat, tacitus suppressit: non tandem Meletii postea Antiocheni episcopi, si tamen in concilio Seleuciensi erat, Acacianaque parti adjunctus, quod Epiphanius hæresi LXXII, num. 23, dicere videtur. In ambabus vero primis factionibus erant accusati diversis criminibus episcopi et accusatores. In Acaciana factione multo plures accusati erant, in quos severe animadverterunt oppositæ partis episcopi. Acacius in primis a Cyrillo in jus vocabatur, sui in eum iudicii rationem redditurus, ex Socrate lib. II, cap. 40. Cyrillus etiam

cum Eustathio Sebasteno [LIII] in eorum qui accusabantur numero erat, eum uterque fuisset depositus (*Sozom. lib. IV, cap. 22*).

51. Concilium quinque actionibus intra quinque dies absolutum est. cujus historia a Socrate ex actis per Sabinum collectis compendio descripta est non indiligenter lib. II *Hist.*, cap. 39 et 40: quæ autem ad Cyrilli res pertinent hic repræsentabimus. Prima sessione, quæ die 27 Septembris celebrata est, convenerunt omnium factionum episcopi; de industria tamen abfuerunt nonnulli, quos Socrates ait accusationum sibi impendentium formidine varias cur abessent prætexuisse rationes. Notantur inter eos Macedonius, Patrophilus; Cyrillum vero repræsentant historici non ut subterfugientem iudicium, sed ultro provocantem et lacessentem adversarios: ejus itaque præsentia optimæ conscientiæ index. Qui aderant episcopi, negarunt quidquam in quæstionem vocari debere, priusquam ii qui aberant convenissent; quod cum minime necessarium esse Leonas quæstor ad moderandum concilium ab imperatore missus, et in Anomæos propensior pronuntiasset, nata est inter Patres altercatio; cum alii prius de vita et moribus eorum, qui accusabantur, inquirendum esse dicerent, quam de fide disceptaretur; alii ante omnia fidei quæstionem agendam contenderent. Qui a priori sententia stabant erant potissimum Acaciani, quos ait Athan. *De synod* num. 12, prætextu quæstionis de fide habendæ capto, quam ab accusatoribus suis concepissent formidinem non obscuris iudiciis aperuisse. *Σχηματισάμενοι: δὲ θεὸν περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγοροῦντας δεδιότες*. Ait quoque Sozomenus lib. IV, cap. 22, Acacium disputationes de fide data opera protraxisse, ut dissensione partium, accusationum examen rejiceretur longius ac penitus tolleretur. Cyrillus sane ab eorum sententia stabat, qui causas accusatorum episcoporum primo agi volebant: cum ad concilium ea sola causa venisset, ut suam cum Acacio causam disceptaret. Vicit tamen ea sententia, ut fidei causa ante peculiarium causarum examen ageretur. Hinc graves altercationes, quas de industria protrahebant Acacius ejusque socii, dissolvendi concilii et accusationum examen tollendi occasionem captantes. Acacius enim novam fidem scribi, et abrogari Nicænum symbolum volebant; et in primis nomen *substantiæ* e medio tolli, uti in Sirmiensi ejusdem anni confessione coram Constantio a principibus semi-Arianorum subscripta factum erat. Alii contra similitudinem substantiæ acriter tuebantur, omnia Nicæni concilii præter unam consubstantialis vocem, cujus obscuritatem criminabantur, approbantes. Pro homousio soli Ægyptii ex Hilario *constantissime* pugnant; quibus ipse Hilarius adjungendus. Silebant interim qui ex parte Orientalium consubstantiale admittebant, cum generalem tam semi-Arianorum quam Acacianorum in eam vocem conspirationem viderent, et alioqui de verbis digladiandum non

putarent, cum de re ipsa in majori concilii parte conveniret. Hanc Cyrilli et aliorum forte nonnullorum in concilio sententiam fuisse puto (4). Cum ad vesperam usque [LIV] magna contentione altercati essent, clamavit Sylvanus nullam novam fidei formulam scribendam, sed in Antiochena acquiescendum esse. Quam ad vocem Acaciani secesserunt; reliqui vero supradictam formulam sibi prælegi fecerunt, ac perfecta discesserunt. Eam forte proposuerat Sylvanus, uti ad conciliandos omnium animos idoneam; hanc enim olim subscriptione sua firmaverat Acacius.

52. Postridie, Septembris 28 die, semi-Ariani soli, præsentibus tamen nonnullis adversæ partis episcoporum lectoribus et diaconis a suis præsulibus missis, in ecclesiam Seleuciensem convenere foribus ocellis; tumque supradictam Antiocheni concilii in Encæniis formulam suis subscriptionibus approbavere; una cum iis lectoribus et diaconis absentibus episcoporum, qui per illos suum definiendis rebas consensum accommodaturos contestati erant. Hæc ex semi-Arianorum parte. Num adfuerint Hilarius et Ægyptii, et una cum cæteris Antiochenæ formulæ subscripserint, non satis exprimitur historicis. Nullus eos abfuisse dicit; et ex Hilario num. 14 patet eum quartæ omnino sessioni interfuisse; cur abesset a secunda et tertia, nulla ratio erat. At Acaciani seorsum convenientes, libellum seu contestationem composuere, quem Leonæ quæstori et Lauricio provinciæ præfecto obtulerunt. In eo primum querebantur quod in synodo e suis nonnulli contumeliis appetiti, alii loqui prohibiti, alii invitati e consensu exclusi fuissent; tum quod contra canonem ecclesiasticum recepti in concessum ab adversariis suis quidam ex diversis provinciis episcopi qui abdicati fuerant (in his primo ac præcipue Cyrillum notabat Acacius), et inde factum sit ut tumultu synodus plena undique fuisset. Fidem deinde suam profitentes, negant se fidem Antiochiæ in Encæniis expositam et his temporibus quibus edita fuerat opportunam defugere: sed quoniam voces ὁμοῦσίου et ὁμοουσίου cum præteritis temporibus Ecclesiam conturbaverint, tum etiam nunc conturbent, ac modo a quibusdam τὸ ἀνόμοιον, id est, dissimilitudo substantiæ innovari dicatur: idcirco se ambo priora uti a Scripturis aliena rejicere, et postremum anathemate damnare profitentur. Similem deinde cum Patre Filium probant, et symbolum suum subjungunt, in quo nihil de similitudine Patris et Filii. Habetur hoc instrumentum ex integro descriptum apud Socrat. lib. II, cap. 40, et Epiph. hæc. LXXIII, num. 25, apud quem num. 26 subjunguntur quadraginta episcoporum nomina; desuntque ad supplendum numerum præsulum XLIII, in fine notatum, nomina tria, Patrophili, Theoduli Chærelaporum episcopi, et Asterii, quos Socrates

A loco citato, et Athan. *De syn.* n. 12, cum Acacianis conjunctos memorant.

53. Tertio die qui 29 Septembris erat, Leonas operam dedit ut omnes convenirent: et adfuerunt primum Macedonius Constantinopolitanus et Basilius Ancyranus (5). Qui cum ambo in unam eandemque oppositorum Acacio episcoporum partem se adjunxissent, Acaciani negarunt se accessuros, nisi consensu ejicerentur, qui vel ante abdicati fuissent, vel in præsentia accusati (6). Cyrillum maxime [LV] his verbis petebat, quem postea in exemplum coram imperatore adducens, concilium integrum criminabatur, quod eo in communionem recepto de aliis sententiam dicere aggressum esset (7). Contentione hac super re habita, concessum est Acacianis postulatum, suspicantibus oppositæ partis episcopis, hanc Acacium dissolvendi concilii causam arripere, Aetianæque hæresis damnationem simul et accusationum adversum se intentatarum judicium maligne subterfugere. Egressi sunt itaque e concilio ii, qui vel depositi fuerant, vel accusabantur. Ex eis excipiendus est Cyrillus noster, de quo hæc Theodoretus lib. II, cap. 26: *Cum Seleuciam convenissent, Cyrillus cum Basilio, Eustathio, Sylvano ac reliquis consedit. Acacius vero et ipse quidem accessit ad episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta. Sed se cum illis consilium initurum negavit, nisi Cyrillus e concilio submoveretur; quippe qui episcopatu exutus fuisset. Ac nonnulli quidem eorum qui pacis studiosi erant, Cyrillum rogabant ut e concilio discederet, post doctrinæ fidei discussionem ejus causam examinatos se esse pollicentes. Sed cum Cyrillus non obtemperaret, Acacius relictis illis abscessit.* Quod si discessit, paulo post rediit, nam in hac et sequenti die multa in frequenti concilio acerrime disputavit. Vereor ne Theodoretus qui acta plurium dierum compendio refert, aut potius in unum confundit et miscet, discessum Acacii qui vel prima vel quinta die contigit, in hunc locum per errorem retulerit. Cyrillum verisimile est, ne e consensu egrederetur, hanc causam allegasse, quod æquo jure inter se et Acacium agi oporteret; se ab Acacio depositum quidem fuisse; at sive a se sive ab aliis Acacium accusari; quamobrem vel concilio abstinerent ambo vel interessent simul. Iniquitatem præterea Acaciani judicii, quod manifeste nullum et irritum esset, prætereundum poterat, et appellationem suam, cujus auxilio et beneficio tandiu deberet frui, donec ejus causa legitime discuteretur. His rationibus dubio procul concessit Acacius. Quibus compositis Leonas libellum sibi ab Acacianis oblatum concilio prælegit: qua de re ingens excitata controversia est, Sophronio exclamante, si nova in dies singulos fidei expositio edatur, fieri non posse ut veritatis conservetur integritas. Ubi autem multa tum de hæc

(4) Socr., lib. II, cap. 39.

(5) Ibid., cap. 40.

(6) Theodoret., lib. II, 27.

(7) Socr. lib. II, cap. 40.

re, tum de iis qui in crimen vocabantur episcopis ultro citroque agitata essent, concilium dimissum est.

54. Quarta die cum omnes iterum convenissent, de fide tota exstitit controversia, nihilo feliciore quam pridie exitu. Primum, cum Acacius, in præcedentis diei disputationem pergens diceret, semel mutata Nicæni concilii fide nihil obstare quominus nova post tam multas fidei formula constituatur: respondit Eleusius non convenisse concilium ut addisceret quæ non addidisset, neque ut fidem acciperet quam non habuisset, sed fidem Patrum illud sequi, e qua ad mortem usque non discederet. Antiocheni in Encænii concilii formulam intelligebat: quo sane Acacii argumentum parum [LVI] feliciter relundebatur. Altera exorta est contentio circa Acacianorum formulam pridie prælectam. Cum quæreretur quo sensu Filium Patri similem assererent, respondit Acacius non secundum substantiam sed secundum voluntatem duntaxat. Cujus responsionis impiissimum sensum, ex cujusdam ejus factionis episcopi sententia sibi præcedentibus diebus aperta, refert Hilarius *cont. Const.*, num. 14. Opposita Acacio ab adversariis propria sententia est, qui sive in litteris ad Macedonium, sive in libro a se conscripto, Filium fassus erat, cum aliis rebus omnibus, tum etiam substantia similem. Quibus ridicule respondit Acacius, neminem unquam ex his quæ scripsisset judicatum (8). Cum vero semi-Arianis objecissent, ut apparet, Acaciani, Sirmiensem ejusdem anni formulam a Basilio et Marco Arethasio conscriptam, qua substantiæ nomen ab iis paulo ante sublatum erat, respondit Eleusius: quidquid Casilius vel Marcus seorsim egissent, ac quidquid privatim sibi mutuo objicerent Acacius et adversæ partis homines, et recte ne an secus haberent editæ ab utrisque formulæ, nihil id concilii interesse; sed in fidei confessione Antiochena omnino acquiescendum esse. Cui sententiæ cum sui omnes, *ὅτι τὸν αὐτῶ πάντες*, applausissent, nec certi quidquam inter oppositarum factionum episcopos statui potuisset, surgens Leonas concilium dimisit.

55. Postridie, nimirum prima Octobris die, rogatus quæstor ut ad concilium ex more accederet, negavit se adfuturum: missum enim se esse ab imperatore ut concilio concordi interesset. *Quando autem nonnulli dissentiant*, inquit, *adesse non possum. Abite igitur, et in ecclesia nugas agite.* Hæc ille favens Acacianis, quos in ejus ædibus offenderunt qui ad eum invitandum deputati fuerant. Ejus voces avide arreptæ ab Acacianis, ut quod ipsi optabant a concilio discederent (9). At partis adversæ præsules in ecclesiam de more convenerunt; ac nonnihil temporis interfluxit cum alii Acacianos citarent ad judicandam tum Cyrilli Hierosolymitani

A causam, tum reorum aliorum qui ad partes Acacii confugissent; alii modo postularent ut certi episcopi in ædibus Leonæ convenirent; modo sibi ab imperatore in mandatis datum dicerent, ut de aliis judicarent (10), Acaciani vero neque eandem fidem cum aliis confiteri, neque objectis sibi criminibus respondere, nec ad examinandum Cyrilli negotium accederesustinebant, quem ipsi deposuissent. Cum itaque sæpius accersiti non comparerent, tandem concilium sententiam dixit, qua primum omnium Acacium cum Georgio Alexandrino, Eudoxio Antiocheno, Pastrophilo Scythopolitano aliisque nonnullis deponunt; alios vero, in quibus Eutylius, tandiu propriæ Ecclesiæ communionem contentos esse jubent, donec legitima satisfactione ab illatis sese criminibus purgaverint. Cyrillum restitutum esse a concilio, quamvis historici sileant, dubitari non potest. Eum Hieronymus in *Chronico* redditum suæ Ecclesiæ refert, antequam Herennius eo iterum pulso ejus sedi imponeretur. Herennii vero intrusionem non possumus nisi [LVII] post concilium Constantinopolitanum anni sequentis collocare. Igitur ante illud concilium Hierosolymam reverterat Cyrillus, auctoritate Seleuciensis concilii dubio procul fretus. Etiam si nullum ejus concilii in favorem Cyrilli decretum proprie exstitisset, ipsa tamen Acacii depositio, quæ ad Cyrilli accusationes præcipue concessa videtur, pro Cyrillianæ causæ absolute et ejusdem redintegratione haberi poterat. Sed certum est Cyrillum Acacii iudicio interruisse, et una cum cæteris in ipsum sententiam tulisse; nam querebatur ad imperatorem Acacius, quod *eo assessore et consiliario Seleucienses judicare et de aliis sententiam ferre aggressi fuissent*, apud Theodor. lib. II *Hist.*, cap. 27. Ex quibus conjecturam ducimus concilium Cyrilli causam primum examinasse, eumque innocentem comprobatum ad consessum admisisse, et consiliorum omnium ac judiciorum, quæ in Acacium aliosve lata sunt, participem fecisse.

CAPUT X.

Acacius imperatoris animum adversus Cyrillum accendit, qui a concilio Constantinopolitano an. 360 iterum deponitur, et in exilium mittitur.

56. Seleuciense concilium decem ad imperatorem episcopos ipsius jussu delegavit, qui de rebus a se gestis referrent, quibus nonnulli alii se adjunxisse videntur; cæteri domum rediere, et Cyrillus Hierosolyma reversus suæ iterum Ecclesiæ gubernacula capessivit (11). Acacianæ vero factionis principes Seleuciæ depositi, ad aulam ipsi quoque præfecti sunt Constantinopolim; ac Seleuciensibus legalis citius appulsi, primum quidem eos qui in palatio plurimum poterant partim secum in dogmatibus sua sponte consentientes, partim orationis lenocinio in suam sententiam adductos, partim mu-

(8) Soz., lib. IV, cap. 2

(9) Ibid.

(10) Soc., lib. II, cap. 40.

(11) Soz. lib. IV, cap. 23.

neribus ex opibus Ecclesiæ redemptos sibi devinxere, ut hoc pacto imperatoris auribus sese facilius insinuarent (12). Tum Acacius Seleucienses probris omnibus coram imperatore oneravit, improborum hominum cæcum appellans, ad perniciem et exitium Ecclesiarum collectum. Sed nulla re magis ejus animum adversum illos commovit, quam cum diceret eos consiliorum ac judiciorum participem habuisse Cyrillum Hierosolymitanum, qui vestem aureis filis contextam, a Constantino patre ad usum baptismi datam vendidisset mimo, qui ea intersaltandum amictus corruisset, et spiritum exhalasset, indignum eos teli consiliorum participe et consorte usos. Mitto quæ interim contigere, priorum concilii Ariminensis legatorum prævaricationem die Octobris decima, dum apud Nicen urbem Thraciæ omnia Arimini fortiter gesta in irritum deducunt, et novam formulam ad eliminandam substantiæ vocem scribunt, quæ Ariminum missa ab omnibus pene episcopis deplorabili casu subscripta est: disputationem geminam coram imperatore; primam Seleuciensium legatorum, postquam in urbem regiam advenerunt cum Acacio et Eudoxio, in qua impias Aetii voces eum damnare coegerunt et consubstantialis etiam vocabulum fortiter, Theodoro teste lib. II, cap. 27, propugnare: [LVIII LIX] alteram Basilii Ancyranum cum Aetio, in qua victus iste ex Soz. lib. IV, cap. 23, et in exilium missus est: ex Theodoret. loco citato; posteriorum concilii Ariminensis legatorum conjunctionem cum Acacianis in vitam, nequidquam se interponentibus Seleuciensibus legatis qui eos ad defendendam fidem hortabantur: denique Seleuciensem ipsorum, dolis adversariorum et minis imperatoris succumbentium, coactam Ariminensis formulæ subscriptionem, extremo anni 359 die: hæc, inquam, omnia ut ad Cyrilli historiam extranea prætermitto indicasse contentus, quoniam concilio Constantinopolitano de quo jam agendum, occasionem dedere.

57. Acacio enim parum erat, quod prostratis in Occidente Catholicis omnibus, ex adversantibus sibi Orientis episcopis decem solummodo Seleucienses legatos subegisset; nisi eadem a cæteris exprimeret, et suas contra adversæ partis principes injurias ulcisceretur. Concilium itaque an. 360 initio celebrant, accersitis ex Bithynia episcopis, quibus etiam alii accesserunt. Episcoporum numerus non satis constat, cum alii quinquaginta, alii septuaginta duos, alii ad quingentos numerent. Ad erant omnes Arianorum principes; totiusque concilii dux et interpres Acacius, qui teste Philostorgio lib. IV, cap. 12. Acta synodi, quæ non pauca Inere, unus digessit ac disposuit; isque, ut citatus Philostorgius observat, quamvis ab Eudoxio diversa sentiret, eadem sentire simulabat in odium Cyrilli a Basilio Ancyrano et adversa garte sustentati. In hoc concilio Ariminensem formulam reje-

ctis omnibus aliis probant (Soz., lib. IV, cap. 24), et toto orbe cum imperatoris mandato sub pœna exilii subscribendam mittunt (Soz., lib. IV, cap. 26). Hujus subscriptionem exegerunt, tum ab semi-Arianis, quos ad sententiam suam inducere promissa quam non præstiterunt dissimilitudinis damnatione (Soz., lib. VI, cap. 7), tum etiam ab iis qui dissimilitudinem substantiæ prædicabant, ex Philostorg. lib. IV, cap. 12. Tum etiam Aetium diaconatu abdicant et Ecclesia excludunt, et in episcopos quosdam qui ejus damnationi subscribere noluerant, sententiam excommunicationis decernunt, nisi intra sex menses definitioni concilii assentiantur (Theodor., lib. II, cap. 28). Inde ad ulciscendum Seleuciense concilium accedentes omnes pene semi-Arianæ factionis principes, cum præsentibus, tum absentibus, variis ex causis deponunt Basilium, Eleusium, Sylvanum, etc., et Cyrillum nostrum, cui hæc duo tantum imputarunt ex Sozom. lib. IV, cap. 25, quod communicasset cum Elpidio et Eustathio, qui decreta concilii Melitensis, cui Cyrillus ipse interfuerat, abrogare studuerant; et quod post suam depositionem in Palæstina factam, communionem iniisset cum Georgio Laodicensi et Basilio Ancyrano. Quam insulsæ et injustæ essent hæc accusationes supra diximus; de prima cap. 6, num. 39; de secunda cap. 8, n. 44. Ac manifesta erat hujus judicii, quo absens et inauditus damnatus fuerat Cyrillus, iniquitas. Nec cæterorum æquior condemnatio. Nam, ut ait Naz. orat. 21, pag. 387, in eorum vitam nulla servata lege inquisitum est, mercede redempti [LX] calumniatores, et ab eis testimonia pretio compacto vendita. Quos vero deposuerunt, eos etiam ab imperatore exilio multari curarunt, ex Philostorg. lib. V, cap. 1, eosque Parisiense concilium in sua ad Orientales epistola (Hilar., fragm. XI, num. 4) indignissime exulare queritur. Quoniam autem Cyrillus relegatus sit, nulli historici prodiderunt.

58. Depositi præsules sententiæ adversum se latæ non concessere, synodum eum appellantes synodum prævaricatorum, quos nec pro episcopis haberi volebant, utpote pravæ hæresis assertores. Litteras, ex Basil. ep. 73, adversus Eudoxium et totam ipsius factionem dederunt ad omnes Ecclesias, ut eorum communionem fugerent tanquam animarum pestem: contestantes se idcirco judicio, quo ab eis damnati fuerant stare non posse, quod ab hæreticis decretum esset, ab hominibus, quos ut idem refert epist. 182, pag. 137, negabant Spiritus sancti participes esse, ac per gratiam Dei Ecclesias gubernare, quippe qui humanæ potentiæ favore et inanis gloriæ desiderio gubernationes rapuerant. Talesne litteras suo nomine dedit Cyrillus incertum: sed id omnibus exauctoratis in commune tribuit Basilius. Qui vero Constantinopoli versabantur, per S. Hilarium litteras ad nostrates

(12) Theodoret., lib. II, cap. 27.

episcopos transmiserunt, quibus eis impia Aetii dogmata denuntiantes, suamque condemnationem significantes, rogabant ne pro episcopis agnoscerent eos, qui in sua loca fuerant substituti (Hil., fragm. xi, num. 4). Eis benevolentissime responderent Gallicani episcopi in Parisiensi concilio an. 360 congregati, per epistolam, quæ fragmentum est S. Hilarii II, communionem cum ipsis amplius stringentes, contestantesque pro apostatis se habituros, qui in loca fratrum indignissime exsulantium substituti essent, ibid. n. 4. Hæc epistola proprie data est ad eos qui Constantinopoli per Hilarium Gallicanos convenerunt. Verum cum inscripta sit, *dilectissimis et beatissimis consacerdotibus episcopis Orientalibus omnibus per diversas provincias in Christo manentibus*, ad unumquemque Seleuciensium præsulum in concilio Constantinopolitano depositorum pertinere dicenda est; atque omnium sane, qui in eadem causa erant nomine data erat epistola, cui Gallicani respondent. Philostorgius notat lib. v, cap. 1, *dejectos præsules cum in exilium ducerentur, subscriptiones suas, quibus Ariminensis concilii fidem confirmaverant, revocasse: atque hos quidem consubstantialiam, illos vero similis substantiæ Filium iterum prædicasse*. Sed nullam Cyrillus subscriptionem retractandam habuit: idque ex depositione sua lucrum fecisse videtur, ut a communi et generali omnium pene Romani imperii episcoporum in subscribenda Ariminensi formula peccato immunis fuerit. Nam cum cæteri in eadem causa constituti, subscriptiones illas damnarent, ad quas Constantinopoli et dolis et vi compulsus erat; quomodo Cyrillus ultro ac sponte ei decreto subscripsisset, quod e concilio, in quo fuerat damnatus injuste, proficiscebatur? in locum depositorum episcoporum divina providentia multi dejectis etiam meliores [LXI] substituti. Horum plurimam partem constituit Acacius; a quo in Cyrilli locum subrogatum Herennium fuisse dubitare vix licet.

CAPUT XI.

Cyrillus sub Juliano Hierosolymam redit. Irritos fore Judæorum in templo instaurando conatus prædicat.

59. Ecclesia trahere ruinam in Oriente videbatur, triumphantibus Arianis, et nova in dies ad fidei catholicæ subversionem molientibus, pulsus ac de sede dejectis quotquot eorum audaciæ resistebant episcopis, innumeris partim vi, partim fraude, Nicænæ fidei condemnationi subscribentibus, cum longos ejus labores miseratus Deus Constantium sustulit, 3 Novemb. die an. 361, et Juliani successoris prava adversus Ecclesiam voluntate, ad instaurandam omnibus in locis orthodoxam fidem, usus est. Ille enim statim atque ad imperium erectus est, Ecclesiam intestinis dissidiis distrahere ac dissipare cogitans, omnibus quotquot religionis causa sub Constantio exsularant, sive Catholicis, sive Arianis aut alioqui hæreticis, liberam ad suas

A Ecclesias revertendi facultatem concessit an. 361 (Sozom., lib. v, cap. 5): quo factum ut Catholici sedes amissas recuperantes, pristinam in eis revocarint fidem. Cyrillus quoque una cum cæteris rediit, ut tradunt Menæa, et firmat historia: ibique toto Juliani et Joviani tempore, ac Valentis initiis, pacifice degit usque ad an. 367. Quid de Herennio actum, mortuusne hoc tempore an pulsus fuerit, ignoratur. Cyrillum statim a reddita exsulibus libertate Hierosolymam repetisse probabile est: quod si ita est, dicendum eum non multo post Antiochiam ivisse; unde sub extremum anni 362 tempus Hierosolymam reverterit; tum enim fidei ejus credidit ac Hierosolyma abducendum tradidit Meletius juvenem quemdam Daphnitici flaminis filium, sui patris atque imperatoris iram fugientem. Is ad fidem Christianam diaconissæ cujusdam opera conversus, cum sese ad eam recepisset atque a Meletio occultatus in superiori cubiculo fuisset, a patre detectus est et abductus domum: ac verberibus cæsus, candentibusque veruculis pedes, manus ac dorsum inustus, in cubiculo, claustris exterius additis, inclusus gemebat; donec, absente patre, qui Daphnen redierat, omnia patris idola contrivit; et iram patris metuens Christum Dominum enixe rogavit, ut sibi laboranti opem ferret, contritisque claustris ipsi fores aperiret. Continuo cecidere repagula, apertisque januis ad diaconissam cucurrit; quæ illum muliebri habitu in blasterna collocatum ad Meletium rursus deduxit. Quem Meletius Cyrillo tradidit, quicum in Palæstinam ipsa nocte profectus est. Post mortem Juliani, patrem adolescens ad veram religionem traduxit. Hæc Theodoretus refert lib. III, cap. 14, sibi juveni ab ipso flaminis filio jam sene narrata. Cyrillus juvenem, qui nondum baptizatus erat, eruditum sine dubio sacro fonte lustravit. Hæc contingere dum Julianus Antiochiæ moraretur. Nam quo die juvenis primum se ad [LXII] diaconissam recepit. Daphnitico epulo præsentate imperatore cum patre et fratre interfuerat; cumque ædituus esset templi, cibos ex more Iustralibus aquis asperserat. Julianus porro Antiochiam venit mense Julio: et cum Daphniticum templum de cælo tactum an. 362, Octobris 22 die incensum sit, ante id tempus eam historiam contigisse necesse est. Ex ea discimus Cyrillum et communionem et amicitiam cum S. Meletio conjunctum fuisse: quod quidem Pauliniani partibus doluit; indeque Hieronymi et Rufini adversus ipsum maledicta. Juliani gratia usi quoque episcopis concilii Seleuciensis multi a concilio Constantinopolitano dejecti et relegati; conventusque in aliquot urbibus celebrarunt, in quibus damnatis Acacianis et Ariminensi formula, in Antiochena acquiescebant: mediamque se viam tenere gloriabantur, inter Aetianos dissimilitudinis professores; et Occidentales sub consubstantialitatis prætextu divinarum hypostaseon proprietatem confundentes (Sozom., lib. v, cap. 14). Hinc nati Macedoniani,

magna pars Spiritus sancti divinitati contumeliosi. Sed nulla Cyrilli in iis rebus consiliorum societas et conjunctio apparet.

60. Julianus omnes hostes Ecclesiæ ad eam evertendam armans, etiam Judæos incitavit; non permittens solum, sed et hortatu, præcepto, subministratisque impensis, animos addens, ut Salomonæum in Jerosolymis templum, a Tito incensum et dirutum, diligentissime instaurarent. Continuo ex omnibus locis advolare Judæi, et operi perficiendo alacriter incumbere. Ipsæ etiam mulieres non solum monilia et ornamenta ad operis impensas conferre; sed et pretiosarum vestium ac naturalis mollitudinis oblitæ, opus manu contrectare atque humum fodere. Restabant adhuc veteris ædificii grandia rudera, non fundamentorum solum, et exterioris ambitus templi, sed etiam interioris ædis qua constabat templum proprie dictum, ubi cherubim erant, ex Cyrillo cat. xv, n. 15, atque inde quotidie cives Eliæ lapides ad privata ac publicana ædificia sumere consueverant. ex Euseb. *Demonstr. evang.* lib. viii, pag. 406. Ac primum quidem Judæi vetera ædificia eruere et amoliri, sperantes se nova omnia constructuros; tum novis substructionibus fundamenta effodere, ac cæmenta præparare. Sed cum fodere inciperent, et aggerem exportare, tametsi multa hominum millia huic operi interdiu incumberent, noctu agger in fossam reportabatur. In finitos quoque calcis et gypsi modios, quos in unum conghesserant, repente oborti turbines et procellæ undequaque dissiparunt. Hæc Theodoret. lib. iii *Hist.*, cap. 17. Permissum tamen eis a Deo est ut et vetera diruerent, et ad novum opus imponendum fundamenta denuclarent. Interea Judæi insultare nostris, Rufini verba sunt lib. i *Hist.*, cap. 37. *ac velut reparatis sibi regni temporibus communicari acrius, ac sævitiam ostentare, prorsus immani timore ac superbia agere.* Dum autem Theodoretus ait lib. iii *Hist.*, cap. 17, eos veteris ædificii reliquias diruisse, id de omnibus solo prominentibus ædificiis ac veterum etiam fundamentorum parte maxima intelligendum; [LXIII] nam post hanc ætatem inspecta adhuc Salomonæi templi quædam saltem fundamenta auctores gravissimi testantur. S. Ephræm. hom. de margarita gr., pag. 398, Ἐως τῶν νῦν οἱ θεμελίοι ἵστάνται. *Ad hunc usque diem fundamenta subsistunt.* Chrysostomus homil. tom. I, 36 vet. edit., pag. 436, novæ tom. I *Adv. Jud.* v, num. 11, p. 646, historiam refert de qua agimus, aitque cum Judæi fundamenta nudare cœpissent, multumque aggeris exhausissent, jamjamque structuram essent aggressuri, nultos, igne e fundamentis exsiliente, combustos fuisse cum lapidibus etiam loci illius. Unde colligimus eos non omnia eruisse fundamenta, sed quædam saltem addito a lateribus cæmento firmare voluisse. Idem hom. 75 in *Matth.*, pag. 794,

A ad hæc verba: *Non manebit lapis super lapidem* ^{3*}, sibi objicit: *Quomodo igitur mansit?* tum respondet: *Et quid hoc ad rem?* neque enim propterea οἶτον cecidit et irrita facta est sententia Domini. Aut enim his verbis integram et omnimodam solitudinem designabat, aut de loco illo in quo erat loquebatur; hujus enim quædam partes ad fundamenta usque sunt exterminatæ μέχρι τῶν θεμελίων ἠρᾶνισμένα. Illud quoque præterea dicere possumus, ex iis quæ jam contigere pertinaciores quoque persuaderi oportere, ipsas quoque reliquias penitus abolitum iri. Anonymus Vaticanus, qui Julianus Halicarnassæum citat, catena in *Marcum* laudatus ad cap. xiv. vers. 2, pag. 277. negat prophetiam Christi ide lapidibus intelligendam esse, sed de iis quæ in templo religiose fiebant; nam stantes adhuc

B quasdam templi partes conspici, ὁρῶμεν γὰρ τινα μέρη τοῦ ναοῦ ἑστῶτα. Victor Antiochæus ibidem pag. 278, sibi quemadmodum Chrysostomus objicit, nondum perfecte completum Christi de structuris templi vaticinium, sed adhuc illarum superesse vestigia, ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λειψάνων (leg. credo λειψάνων) τούτων, quibus primum respondet Chrysostomi verbis supra relatis. sed paulum commutatis: tum alterius auctoris verba subjicit, qui hæc ad generalem omnium rerum in mundi consummatione ruinam et eversionem, in qua etiam templi lapides cum cæteris rebus diruentur, refert. Tandem Guillelmus Tyrius *Belli sacri* lib. i, cap. 2, referens Homarum a Sophronio requisivisse quonam olim in loco Salomonæum templum existisset, ait: *Ostendentes ei locum designaverunt. aliqua vetusti operis exstantia vestigia demonstrantes.* Hæc paulo fusius a me tractata, quod ea jam invaluerit opinio, Judæos Juliani tempore omnia prorsus templi ædificia et fundamenta eruisse, suisque manibus Christi vaticinium adimplesse; quod uti maxima ex parte verum, ita non est usquequaque ungendum. Nec minus propterea impleta est Christi vaticinatio: nam sive tum, sive aliquot sæculis postea, cum templum eodem in loco a Saracenis excitatum est, plenum et integrum sortita effectum est. Sed et alterum eo tempore adimpletum est ipsius Cyrilli vaticinium, quo ante annos decem et septem dixerat cat. xv, num. 15, futurum aliquando ut omnes templi lapides eruerentur; idque fortassis aliis causis, fortassis etiam ædificationis prætextu eventurum [LXIV] esse. Quod autem addit, tum Antichristum venturum, id falsum esse ipso eventu comperit.

61. Postquam omnia novæ ædificationi necessaria evertere Judæi, sese ad nova construenda alacriter compararunt. Apertis igitur fundamentis, verba sunt Rufini, lib. i *Histor.* c. 37, *calce cæmentoque adhibitis, nihil omnino deerat, quin postera die veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta (aut vetera novis substructionibus corroborarent),*

^{3*} Matth. xxiv, 2.

Cyrillus vero imperterritus mansit, ac diligenti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quæ in Evangeliiis Dominus prædixerat, persistebat nullo genere fieri posse ut ibi a Judæis lapis super lapidem poneretur. Cyrillo certum erat templum Judaicum non nisi sub finem mundi ab Antichristo reparandum, imo super futura ad illud usque tempus, quo Christi prophetia de lapide super lapidem non mansuro tandem perfecte compleretur, veteris ædificii vestigia. Id docuerat cat. xv, num. 13; Antichristi autem plurimas in eodem loco designaverat notas, quas in Julianum cadere non posse observaverat. Decem simul juxta Danielem, ut quidem putabat, Romanorum imperatores diversis forte in locis uno tamen eodemque tempore exsurrecturi erant; tres ab Antichristo humiliandi, septem reliqui ab ipso subjiciendi, cat. xv, n. 12. Nihil hujusmodi in Romano imperio et Juliani initiis deprehensum. Idola odio habiturus erat Antichristus, ibid. num. 13, summum autem idolorum studium præferri a Juliano videbat. Alias mitto Antichristi notas, nimirum sese Christum dicere, prosapiam sibi ex David accersere, ibid. n. 13, quæ omnia Juliano alienissima. Non igitur ille Antichristus, a quo solo templum instaurandum arbitrabatur. Unde autem haberet templum ante finem mundi et Antichristi tempora reparari nullo hominum conatu posse, id ex ejus doctrina diligentius indagandum. Rufinus ait id eum ex Danielis et Christi vaticiniis collegisse. Exstat in Daniele, cap. ix, vers. 26 et 27, diserta secundum Vulgatam prophetia: *Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus. . . et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.* Hæc, inquam, diserta: post mortem Christi dissipabitur a Romanis civitas, et templum sive sanctuarium per abominationem desolationis prius profanatum: et usque ad finem mundi perseveratura est illa civitatis et templi desolatio; cum neque civitatem ad propriam rempublicam neque templum ad usus Judaicæ religionis unquam reparare potuerint. At Cyrillus Danielem legebat ex Theodotionis versione, quæ paulo diversa est. Pro his enim verbis, *occidetur Christus, habetur peribit unctio*: cætera parum discrepant, nam pro his verbis, *et finis ejus vastitas, et, post finem belli statuta desolatio*, legitur: *Concidentur sicut in diluvio, et usque ad finem belli abbreviati ordine, internecionibus*: unde Chrysostom., hom. 3 adv. Jud. primi [LXV] tomi 36, pag. 334, nov. edit., tom. 1, num. 10, pag. 644, ex hac prophetia concludit ad mundi finem usque duraturam Judæorum postremam sub Romanis captivitatem; et in argumentum sumit quod irriti fuerint eorum et sub Adriano et sub Constantino sese in libertatem asserendi conatus, et sub Juliano cœlitus impedita templi instauratio. Verum Chrysostomus

A præviam irreparabili templi ruinæ ejusdem profanationem, per abominationem desolationis factam agnoscebat sub Romanis, statua in templo collocata. Cyrillus contra ipsum Antichristum existimabat esse prædictam illam a Daniele desolationis abominationem, cat. xv, num. 9 et 13. Quamobrem perseveraturam illam templi desolationem non omnino poterat ante Antichristum ex Daniele ponere, nisi duplicem admitteret, quod ego credo, abominationem desolationis; primam sub Romanis in templo Judaico, alteram Antichristum ipsum in reparato a se templo sedentem, ut prima desolatio ad secundam usque constanter perseveraret. Aliud exstat Danielis vaticinium, cap. xi, vers. 34, quod Hieronymus hunc locum commentans, a nonnullis explicatum refert de præsentis eventu. Sic legitur: *Et cum infirmati fuerint sublevabuntur auxilio parvulo, et adjungentur ad eos multi in offensionibus.* Quæ quidem non male ad rem nostram accommodari possunt. Cum enim contriti essent Judæi, Julianus eis opem quamdam obtulit; sed quæ nihil fere esset. Tum plurimi gentilium ad eos adjuncti, sed ita ut ipsi cum eis offensi caderent.

B
C
D
62. Christi autem vaticinium, quo adductus, teste Rufino, Cyrillus confirmavit irritos Judæorum conatus fore, exstat in tribus Evangeliiis consignatum. *Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruetur.* Prophetiam hanc jam adimpletam fuisse, cum templum a Romanis subversum fuisset, asserebat cat. x, n. 11. Idem tamen cat. xv, n. 13, eam perfecte non adimplendam dixit nisi sub finem mundi, proxime ad Antichristi tempora qui illico esset adfuturus. Nihil mirari debemus, quod duplex uni prophetiæ diverso tempore assignetur executio. Idem epist. ad Constant., n. 6, de apparituro ex Christi prædictione lucido in cœlis crucis signo docet; sed ut alterum Christi prophetiæ, post ruinam templi sub Vespasiano, in fine mundi assignaret eventum, fecit templi ruinæ prædictio conjuncta in Evangeliiis cum novissimis temporibus, et cum Antichristi signis, ut Cyrillus intelligebat cat. xv, n. 5, 6, 7, 8, ac potissimum cum abominatione desolationis, quam non opinabatur aliam esse ab Antichristo ipso, qui templum esset instauraturus ut in eo se populorum adorationi, Jæi loco proponeret, cat. xv, n. 9 et 13. Mansuras ergo ad tempus illud veteris templi ruinas, et inefficaces aliorum ad illud instaurandum conatus putabat; donec semel impleri cœpta Christi vaticinatio plenum atque integrum effectum habuisset. Hunc autem duntaxat proxime Antichristi tempora erat habitura; nullum vero proximi Antichristi signum spectabatur. Igitur timendum non erat, ne vel Julianus novum templi ædificium ad Judaicæ religionis usus excitaret, [LXVI] quod Antichristo servatum; vel Judæi veteris ædificii lapides omnes eruerent, quod instante solum Antichristi adventu, nondum proximo futurum erat. Hæc quidem Cyrillo secundum doctrinam a se olim in catechesibus expositam et cogitanda et

dicenda erant. Verum Cyrilli dictum paulo aliter A refert Socrates lib. .ii, c. 29, qui ex Rufino hausisse et commutasse videtur. Ait Cyrillum multis astantibus palam eo tempore prædixisse, *futurum brevi ut in templo lapis super lapidem non maneret, sed Salvatoris oraculum penitus compleretur*. Quod quidem Cyrillus suarum catecheseon doctrinam sequens dicere non potuit, nisi proximum supponendo mundi finem et Antichristi adventum. Nisi, cum videre æquata solo exstantia omnia veteris structuræ ædificia, et fundamentorum ipsorum maximam partem evulsam, suam illam correxerit, quam revera falsam comprobavit eventus sententiam. oraculum Christi de templo non nisi in mundi fine et sub Antichristi tempora penitus complendum. At templum ad Judaicæ religionis usus nunquam instaurandum certo affirmare poterat, ex innumeris tum veteris tum novæ legis vaticiniis, quibus æterna antiqui fœderis abrogatio et commutatio, et ad finem usque mundi duratura Judaici populi sine sacerdotio sacrificioque dispersio portendebatur. Quo fit, ut neque in millenario Christi regno assertam ab Apollinaristis templi et veterum sacrificiorum instaurationem, æquo animo Patres audire potuerint.

63. Cyrilli vaticinium non fefellit eventus. Nam subsequenti nocte quæ ad incipiendum opus jam sola restabat (Rufini verbis utor lib. 1, c. 38), *terræ motus ingens oboritur, et non solum fundamentorum saxa longe lateque jactantur, verum etiam totius loci pene ædificia complanantur. Porticus quoque publicæ, in quibus Judæorum multitudo, quæ operi videbatur insistere, commanebat. ad solum deductæ, omnes Judæos qui reperti sunt oppressere*. (13) Postquam motus terræ conquievit, qui supererant Judæi, cum imperatoris mandatis quibus parere nefas erat pressi, tum complaciti operis perficiendi desiderio stimulati, rursus instare operi. Ac dum denuddare fundamenta, et ædificare apparant, metuendi flammarum globi, prope fundamenta ex Ammiano, vel ex fundamentis ipsis secundum Chrysostomum, Theodoretum ac Sozomenum, crebris assultibus erumpentes (Ammiani verbis utor lib. xxii init.), *fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum; adeo ut plurimis fodientium consumptis, cæteri fuga salutem comparare coacti sint* Idem ignes ex Chrysostomo lapides etiam loci illius combussere, quos nimirum terræ quassus nocte non excusserat. *Qui tum fugere, ad propinquam quamdam ecclesiam perrexerunt, partim orationis causa, partim, ut in ejusmodi rebus accidere solet, eo quod offerebatur ad periculi propulsationem utentes*. Quid iis factum referre pergit Nazianzenus. *Sunt, inquit, qui eos ne a templo quidem admissos fuisse commemorent; sed cum ad apertas fores accessissent, repente easdem clausas pessuloque obductas offendisse potentia*

[LXVII] *quædam invisibilibus. Hoc autem uno jam ore omnes referunt ac pro certo habent, quod eos summa vi atque contentione ingressum sibi aperire conantes, ignis e templo occurrens inhibuit: eosque partim exussit et absumpsit; partim præcipuis corporis partibus truncatos, vivam columnam divinæ adversum peccatores comminationis et motionis reliquit* (14). Nec ibi ultrix flamma constitit (15). Nam in parte alia, cum ad requirendos eos, quos noctu porticum oppresserat ruina, prima luce concurrerent Judæi; ex æde quadam et camera inferiori inter porticus dejectas aditum habente, in qua ferramenta aliaque operi necessaria recondebantur, subito globus quidam ignis emicuit; qui per medium plateæ decurrens, adustis exanimatisque qui aderant Judæis, ultro citroque ferebatur. Quod quidem iterum, sæpiusque et frequentissime per totam illam diem continuatum (16). Socrates aliud prodigium ignis e cælo delapsi narrat; qui, cum frequens convenisset ad spectanda tot monstrata Judæorum multitudo, iis præsentibus omnia opificum instrumenta consumpsit, malleos, scalpra, secures, ascias, etc., quo in incendio totus dies insumptus est. Neque hic divinæ iræ demonstratio conquievit, cum tot prodigiis necdum rebellis populi pertinacia frangeretur. Eadem enim et proxime insequenti nocte, lux in cælo stetit crucem in orbem describens, quæ victoriæ adversus impios a Christo reportatæ tropæum signabat (17). Ea crux, ex Theophaue *Chronogr.* pag. 44, a Golgotha ad montem usque Olivarum protensa, multo splendidior ea, quæ sub Constantio visa fuerat, apparuit (18). Præterea in omnibus Judæorum vestibis inustæ divinitus ac consignatæ cruces, ex Theodoro, atro colore suffusæ, quæ nullis lotionibus aboleri potuerunt, tantæque tenacitatis fuere, ut Nazianzenus miraculi testes et conscios postea contestaretur, uti proferrent vestes suas illas tum crucibus signatas; non uno quidem in loco notatas, ex Theodoro, sed iis signis repletas. Addit autem Nazianzenus, simul ac quispiam sive nostrorum, sive exterorum hæc narrabat aut narrantes audiebat, statim hoc miraculum in se ipso vel in vicino suo perspexisse: adeo ut vel ipse sese stellatum notisque distinctum, vel illum ita in vestimentis notatum intueretur; ut omnem textorii artificii elegantiam, ac summa cura elaboratam picturam notæ illæ admirabili varietate superarent. Quod quidem monstrum non Hierosolymis solum, sed Antiochiæ reliquisque in urbibus evenisse refert; nec in solis sive Judæorum sive Christianorum vestibis, verum etiam in altarium mappis, libris, cæterisque hujusmodi Ecclesiæ ornamentis.

64. His omnibus prodigiis deterriti cum Judæi, tum Julianus ipse opus inceptum dimittere coacti sunt. Multos Judæorum et paganorum eo tempore

(13) Sozom., lib. xlv, c. 24.

(14) Naz., orat. 4, p. 111.

(15) Rufin., lib. 1, c. 39.

(16) Socrat., lib. iii, c. 17.

(17) Naz., orat. 4, p. 112.

(18) Rufin., c. 39.

veritate agnita ad Christianam religionem accessisse in confesso est Nazianzenus ait omnes ferme quasi ex signo uno atque una voce Christianorum Deum invocasse, eumque multis laudibus ac precibus placare studuisse. Plurimos etiam non in longius [LXVIII] rem extrahentes, sed eodem ipso tempore, quo hæc acciderunt, ad sacerdotes nostros properavisse; adhibitisque multis precibus in Ecclesiam admissos, sublimioribus mysteriis imbutos, sacroque baptismo purificatos esse. In ea re dubio procul emicuit Cyrilli nostri charitas et pia sollicitudo; ut cum nulla res ad gloriam Christi illustrior, ita nulla ad commendandam Cyrilli in divinis oraculis fidem, atque in amplificanda Dei Ecclesia sedulitatem honorificentior contingere potuerit. Multos tamen exstitisse Judæos qui increduli et obstinati manserint. testatur Chrysostomus orat. 45 tom. V, pag. 510. Alii, ut refert Rufinus, cap. 39, qui ignem illum ex æde inferiori per medium plateæ discurrentem et obvios quosque adurentem viderunt, pavore ingenti et trepidatione deterriti, solum verum Deum Jesum Christum confiteri cogebantur inviti, sed, ut addit Socrates, voluntati ejus non idcirco gesserunt morem. sed opinione Judaismi mentibus antecepta omnino tenebantur astricti. Eventus ille tanti ad gloriam Christi et religionis ejus veritatem momenti. per se incredibilis, tam multis ac diversi generis testibus confirmatur. ut si fidem detrectare quis velit, nihil ille certi habere possit in historia. E Christianis testimonium ferunt sancti, quorum fidem ac perspicacitatem accusare sceleris est. Factum eodem, quo conligit, vel sequenti anno referebat Gregorius Nazianzenus, eorum qui conscii et testes fuerant fidem appellans. Chrysostomus qui non in uno sed in pluribus operum suorum locis, eandem historiam regerit, rem ante annos viginti contigisse refert; nec senibus solum sed et maxime juvenibus notam et manifestam ait, ac nudata in testimonium fundamenta appellat. *Hujus*, inquit (19), rei nos omnes testes sumus. Ambrosius idem factum refert epist. 40, scripta anno 388, n. 12; his accedunt Rufinus in Hierosolymitanis locis diu versatus; Theodoretus, qui vixit non procul in Syria; Socrates, qui hæc omnium fama celebrata fuisse, et ad aures Juliani pervenisse memorat; Sozomenus, qui suo tempore fuisse ait, qui hoc ab ipsis spectatoribus audivissent; nec alia quæri oportere testimonia, præter ipsa rudera et imperfecti operis vestigia; ex Arianis Philostorgius lib. vii, num. 9 et 11. Tandem ex paganis Ammianus Marcellinus lib. xxiii, n. 1. Cum vero idem Ammianus eventum illud ad eum annum commemoret, quo Julianus tertium consul fuit cum Sallustio, anno 363 illud consignari necesse est. Cyrillo martyrii gratiam eripuit mors ejusdem imperatoris paulo post subsecuta. Præceperat enim, si Qrosio

A referenti lib. vii, c. 30, fides, amphitheatrum Hierosolymis extrui, in quo reversus a Parthis, episcopos, monachos, omnesque ejus loci sanctos bestiis etiam arte quidam sœvioribus factis objiceret, spectaretque laniandos. Sed immania illa consilia ante vertit Deus, Juliano, divina clementia, vicesima sexta Junii ejusdem anni e vivis sublato.

[LXIX] CAPUT XII.

Cyrilli gesta primis Valentis temporibus.

65. Dulce et jucundum Ecclesiæ, sed diuturnum non fuit, Joviani, qui Juliano successit, imperium; is reconciliata Ecclesiis pace, revocatoque Athanasio ac rejectis Arianorum adversus eum supplicationibus, libertate Nicænæ fidei professoribus redita, cujus sese sectatorem denuntiabat, omnia in statum optimum reparare satagebat. Nihil de Cyrillo ab historicis illo tempore proditum (20) Nulla ejus mentio in supplici libello a Basilio Ancyrano, Sylvano Tarsensi et quinque aliis a concilio Constantinopolitano dejectis, et eadem qua Cyrillus in causa versantibus, imperatori oblato; quo rogabant ut et Seleuciensis concilii decreta manerent, et quæ eis contraria facta erant abrogarentur, et Anomæis pulsis, ipsi in ecclesias ab eis invasas, eorum loco inducerentur. De eo etiam siletur in concilio Antiocheno ann. 363, in quo, ducibus Meletio et Eusebio Samosatensi, præsules amplius 25, et ipse etiam Acacius cum Eutychio Eleutheropolitano, aliisque ejusdem provinciæ factioni suæ conjunctis episcopis, Nicænæ fidem approbarunt, et vocem *consubstantialis* (21); eo quod vox illa quæ nonnullis peregrina videbantur, a Patribus vera errorique non obnoxia interpretatione donata esset; ut significaretur Filium ex substantia Patris genitum, eidemque secundum substantiam similem esse. remoto omnis carnalis generationis vitio. Cyrillus Hierosolymis agebat pacifice: refertque Socrates lib. iv, c. 1, ipsum initio Valentis imperii, hoc est an. 364, Ecclesiam Hierosolymitanam tenuisse.

66. Jovianus quippe nocte quæ decimam sextam Februarii diem est insecuta, subita morte præreptus est. Valentinianus delectu militum summam rerum capessit 26 mensis ejusdem; unoque post mense, die nimirum Martii 28 consortem ascivit imperii Valentem fratrem; cui reservato sibi Occidentis imperio, Orientis provincias regendas commisit. Valens, sive antequam ad imperium perveniret, hæresi jam Ariana contaminatus et ab Eudoxio baptizatus esset, quæ Socratis existimatio est lib. iv, cap. 1, sive postea tantum, ut refert Theodoretus lib. iv, c. 12, ab Albia Dominica uxore corruptus et ad Arianas partes translatus sit, atque ab Eudoxio baptizatus, ex Hieronymo in *Chronico* anno Christi 367, ab ipsis tamen imperii primordiis Arianis commodior, Catholicisque iniquior fuit. Sed post reportatam e Procopio tyranno victoriam an.

(19) Orat. 3 adv. Jud., t. I, nov. edit., n. 11.

(20) Socrat., lib. iii, cap. 25; Sozom., lib. vi, c. 4.

(21) Ibidem, ibid.

366, maximeque post susceptum an. 367 ab Eudoxio baptismum, gravissime in Asia primum, deinde Palæstina, post et in aliis imperii partibus Ecclesiam afflixit. Nihil ad Cyrillum attinet Lampsacense semi-Arianorum seu Macedonianorum concilium, quamvis a conjunctis ante in eadem cum ipso causa episcopis celebratum (22). Hi an 365, Valentis permissu Lampsacum convenientes, præmissa duorum mensium deliberatione, statuere Acta concilii Constantinopolitani opera ac studio Acacii et Eudoxii sancita abroganda esse: explodendam fidei formulam Ariminensem; standum [LXX] in voce *similis substantiæ*, ad servandam personarum distinctionem necessaria: tenendam in omnibus Ecclesiis professionem Antiochenam in concilio Seleuciensi confirmatam. Decreverunt præterea ut ejecti per nefas ab Anomæis episcopi ecclesias suas reciperent; ac si quis adversus aliquem ex illis episcopis accusationem proponendam haberet, ut ea lis coram episcopis provinciæ et finitimis, æqua lege ac pari accusatoris et accusati periculo dirimeretur. Eudoxium deinde et socios in jus citavere pœnitentiæ locum eis offerentes. Qui cum non comparuissent, adversus Acacium et Eudoxium tanquam jure exauctoratos tulere sententiam. Nulla Cyrilli pars in his decretis fuisse videtur. Quoniam tamen dubitabile est, num aliquid ad illum ex hujus concilii consecrariis pertineat, hæc nos oportuit breviter attingere.

67. Acacio Cæsariensi haud dudum post Lampsacense concilium vita functo ann. 365 exeunte vel 366, (23) Cyrillus uti primarius ac nobilissimus provinciæ episcopus ejus Ecclesiæ curam suscipiens, ei sedi Philumenum quemdam imposuit. Quo vel sponte se ob turbas addicente vel per contrariam factionem sublato, Euty chius Eleutheropolitanus quem continuas cum Cyrillo exercuisse inimicitias legimus, aut ipsius mortui factio, Cyrillum quemdam senioreni ei Ecclesiæ præfecit. Non tulit injuriam Cyrillus; sed Gelasium sororis suæ filium, virum omnibus virtutum et doctrinæ ornamentis insignem, pulso cognomine episcopum constituit. Is diu sedem non tenuit. Nam quo tempore Cyrillus ipse Valentis persecutione exsulavit, anno, ut putamus, 367, Arianorum domini depulso Gelasio Euzoium e suo grege in Cæsariensi sede collocarunt: qui toto deinde Valentis imperio Ecclesiam nulla turbante rexit, corruptamque Origenis et Pamphili bibliothecam (24) multo labore in membranis instaurare conatus est, ac varios multiplicesque tractatus, quos nosse perfacile erat, edidit; sed ad extremum sub Theodosio principe pulsus est; Gelasiusque in sua sede restitutus, quam ad mortem usque circa an. 395 retinuit.

68. Contigit hoc anno lx pene episcoporum delegatio Romam, et per legatos suos conjunctio cum Romano pontifice Liberio: quos inter cum unus Cyrillus computetur, quem multi eundem cum nostro existimant; aliasque eorum principes ejusdem olim causæ societate conjuncti cum Hierosolymitano Cyrillo fuerint, hujus rei historiam præterire hoc loco non possumus, indagaturi postea aliusne a nostro an idem fuerit Cyrillus ille, cujus nomen inter episcopos, ad quos datæ sunt Liberii litteræ reperitur. Dum Valens bello adversus Procopium detinetur, Macedoniani qui anno superiore Lampsaci concilium celebrarant, nihil sibi magnopere timendum existimabant. (25) Verum sublata an. 366, 28 Maii, Procopii tyrannide, metuentes ne Eudoxius imperatorum et familiares suis partibus conciliaret, suisque adversarios calumniis premeret, conatus ejus prævertere et Acta concilii Lampsaceni Augusto significare statuerunt: ipsique e [LXXI] Thracia revertenti apud Heracleam obviam fiunt. Sed imperatorem et aulicos offenderunt jam artibus Eudoxii occupatos. Illos enim primum hortatus ne ab Eudoxio disjungerentur: cum illi repugnarent et fraudem in concilio Constantinopolitano factam, eversa que ibi Seleuciensis concilii decreta objicerent Eudoxio; inflammatus iracundia jussit in exilium ire, eorumque ecclesias aliis tradi (26). Concilio deinde Arianorum Nicomediam indicto, præsens ipse, metu exilii et bonorum confiscationis, invitum et renitentem Eleusium coegit eorum dogmatibus assentiri. Qui pœnitens facti Cyzicum reversus propriam culpam fassus est; et abire volens plebis suæ charitate et amore retentus. (27) Macedoniani vero reliqui impendentium malorum metu, de civitatibus suis alter ad alterum legatos mittere, significareque sibi necessario confugiendum, cum ad Valentinianum imperatoris fratrem, tum ad Liberium Romanum pontificem: quorum fidem potius amplectendam, quam conjungendam, uti volebat imperator, cum Eudoxio communionem. Quoniam vero non licebat ipsis in unum convenire, diversis conventibus Smyrnæ, in Pisidia, Pamphylia et Lycia celebratis, tres in Occidentem legatos mittunt, Eustathium Sebastenum, Sylvanum Tarsensem ac Theophilum Castabalensem: quibus in mandatis datum, ne cum Liberio de fide contenderent, sed cum Romana Ecclesia communionem ineuntes, fidem consubstantialitatis assensu suo comprobarent. His litteras dedere tum ad Valentinianum imperatorem, quem in Galliis bello contra Sauromas occupatum legali adire non potuerunt; tum ad Liberium Romanum pontificem, reliquosque Occidentis episcopos, utpote qui fidem sinceram et firmam ab apostolis tenerent, et præ

(22) Socrat., lib. iv, cap. 2 et 4; Sozom., lib. vi, c. 7.

(23) Epiph., lxxiii, n. 37.

(24) Hieron., *Catalog.*, c. 113.

(25) Sozom., lib. vi, c. 7.

(26) Socrat., lib. iv, c. 6.

(27) Socrat., lib. iv, cap. 11; Sozom., lib. vi, c. 10.

cæteris religioni prospicere tenerentur : orante ut legatis suis viribus omnibus præsto essent ; cum ipsis quid factu optimum esset consultarent, ut status Ecclesiæ in melius restitueretur. Hi qui litteras illas scripserunt, sunt dubio procul quinquaginta novem illi episcopi, quibus per litteras suas respondet Liberius, omnium nominibus in inscriptione præfixis. Paucorum nota sunt et nomina et sedes. Cyrillus secundo loco recensetur : sitne noster an alius, mox indagabitur.

69. Legati tres Romani appulsi litteras suas pontifici obtulere. Ille primum respuere, quasi oblatas ab Arianæ partis hominibus qui Nicænam fidem abrogassent. Qui cum agnita veritate resipuisse se dicerent, Anomæorum hæresim jam pridem rejecisse, et similem quoad omnia Patri Filium confessos quod nihil a consubstantiali discreparet : jussit eos scripto suam fidem ac sententiam profiteri. Illi dato ad Liberium libello declarant, se ab diversis episcoporum conventibus deputatos, tam suo quam delegantium nomine Nicænam fidem, in qua verbum consubstantiale sancte et pie adversus Arianam hæresim positum sit, et tenuisse, et tenere et ad finem usque servaturos. Damnant etiam Arium et doctrinam ejus cum discipulis et sectatoribus, hæresesque omnes Sabellii, Patripassianorum, Marcionistarum, Photinianorum [LXXII] Marcellinianorum, Pauli Samosatensis : anathemate feriunt doctrinam omnem Nicæno concilio adversantem. imprimis Ariminensem formulam, cui ex Nice Thraciæ apporata Constantinopoli subscripsissent dolis et parjuro subducti ; tum subjecta ex integro Nicæni concilii fide, hanc in extrema epistola clausulam adjiciunt, quod si quis in posterum adversus ipsos aut eos a quibus sunt delegati, crimen aliquod intendere voluerit, cum pontificis litteris ad quoscunque probaverit pontifex orthodoxos episcopos, veniat, et ipsis iudicibus secum disceptet ; et quodcunque probatum fuerit crimen, in auctorem vindicetur. Hæc sponsione obstrictos Liberius in communionem recepit, datisque tum suo, tum Italiæ et Occidentis episcoporum nomine ad delegantes præsules, omnesque Orientis orthodoxos episcopos litteris dimisit. In iis gratulatur Orientis episcopis, quod tum ex eorum litteris ad se perlatis, tum ex trium legatorum professione intellexerit eos et secum et cum aliis Occidentis episcopis in eadem fide consentire, monitosque cupit, eos omnes episcopos, qui Arimini dolo et injuriis ac subscribendum fuerant compulsi revocata jam sententia formulam illam impiam anathemate damnassee, et Nicænæ fidei, magno Arianæ doctrinæ odio atque horrore, subscripsisse. Acta hæc Romæ ante 24 Septembris quo die Liberius obiit, Gratiano et Daglaifo coss., hoc est an. 366. Revertentes legati in Siciliam proficiscuntur : ubi concilio provinciæ convocato ac fide Nicæni concilii confirmata, litteras ab Orientis episcopis ejus-

dem cum Liberianis tenoris accepere. Non in Siciliam solum, sed in alias etiam Occidentis partes, eos vel simul, vel separatim alium in aliam partem contendisse credibile est ; cum ad Tyanense concilium attulerint ex Sozom. lib. vi, cap. 12, cum Liberii et Siciliæ episcoporum litteris, alias Italiæ, Africæ et Galliæ præsulum litteras (28). Tyanense illud concilium anno 367 sequente, verno tempore celebratum est : in quo recepti ad communionem legati, datæque ad omnes Ecclesias litteræ ut eos in communionem admitterent, rogato etiam hujus rei et suffragiorum concordia in scriptis testimonio. Tarsum quoque concilium indixerunt ad certum diem, ut pax Ecclesiæ et concordia communi consensu stabiliretur. Concilium illud Tarsense impeditum est, cum ab imperatore per Eudoxium adversus Catholicos incenso, tum a pertinacioribus quibusdam Macedonianis episcopis, qui Antiochiæ in Caria ad triginta quatuor congregati, consubstantialis vocabulum nunquam admittere voluerunt, et in Antiocheno symbolo Seleuciæ confirmato acquiescere se professi sunt. Gravior deinde Valentis persecutio subsecuta est. Is Asiaticorum episcoporum ad Liberium delegationis finis. Nunc inquirendum, sitne Cyrillus noster qui in Liberii litteris secundus appellatur.

70. Eum esse mihi omnino persuadere nequeo. plurimis de causis. Primo enim, quid hæc Romana delegatio ad Cyrillum, qui Hierosolymis pacifice agebat, quemque nihil contigerat metus ille, qui delegantes impulit ut [LXXIII] in Occidente patrociniū quærerent? Metuebant sibi a concilio Lampsaceno, in quo male multaverant Eudoxium quem ne injurias suas ulcisceretur una Procopiani belli ratio remorata erat ex Socr. lib. iv, cap. 3. Denuntiaverat eis imperator, ut se cum Eudoxio jungerent (Soz., lib. vi. cap. 7) ; quod malum ut averterent, Romæ et apud Valentinianum quærendum præsidium censuere. Nihil Cyrillo commune in illa Eudoxii offensione, nihil in illis Augusti de conjungenda cum ipso societate mandatis. Secundo, omnes illi episcopi ad eam Romani imperii partem pertinebant quam nos Asiam minorem nunc solemus dicere : quorum sedes et nomina novimus sunt ex Thracia, Lydia, Cilicia, Armenia, Cappadocia, Isauria. Eorum conventus, teste Socrate lib. iv, cap. 10, unde ad Liberium litteras dedere. Smyrnæ, in Pisidia, Isauria, Pamphilia, Lycia, celebrati. Hæc distant maxime a Palæstina ; nec eo occurrere videtur potuisse Cyrillus, cum raptim et festinanter coacta sint hæc concilia. Nam ita celeriter transacta res est, ut mirum sit tam multis rebus satis temporis suppeditasse. Romam pervenit legatio non serius Septembris mensis initiis : nec decreta est nisi aliquanto tempore post mortem Procopii, quæ extremis Maii diebus contigerat. Nam Procopio in Phrygia debellato, et occiso, Va-

(28) Sozom., lib. vi, cap. 12.

lens fratrem Romam proficiscentem aliquot dierum viam comitatus est. Inde ei revertenti, Heracleæ obviam fiunt Lampsaceni concilii legati; quibus male habitis, consultant inter se episcopi, legatis in urbes alter ad alterum missis, de quærendo in Occidente subsidio, tum in privatis conventibus quos in locis maxime dissitis celebrant, de mittenda in Occidentem legatione statuunt. Non potuere in his conventibus nisi finitimi episcopi interesse; nec dissitos episcopos expectandi tempus fuit, ut Cyrillus e Palæstina in Siciliam et Isauriam adventaret. Tertio, ne eo Cyrillus adiret prohibebant occupationes in Palæstina ei ex Acacii morte natæ. Nam hoc anno duos Cæsareæ creavit episcopos, Philumenum, eoque statim expulso Gelasium. Quarto, illi omnes episcopi Nicænam fidem abrogaverant, quorum litteras ea ratione primo recipere detrectabat Liberius: cui responderunt legati, eos agnita veritate resipuisse. Per illam Nicæni symboli abrogationem intelligebat Liberius, subscriptionem confessionis Arimensis, quam in sua ad eos epistola subscriptam ab eis fraude et perjurio deceptis ait. Atqui Cyrillum nullibi legimus huic formulæ subscripsisse; secutumque ejus exilium antequam ea per provincias deferretur, eum videtur ab hac subscriptione liberasse. Quanquam fateor verba Liberii ita urgenda non esse, ut nemo eorum ad quos scribit a subscriptione illa liber fuerit; eademque ratione qua Cyrillum, quosdam in concilio Constantinopolitano absentes depositos, qui in litteris tamen Liberii comprehenduntur, subscriptionis hujus immunes agnoscere posse ut Neonam Seleuciensem (29) Quinto, ex gestis concilii Tyanensis colligitur, episcopos de quibus agimus alienos fuisse a communione eorum præsulum, qui sub Joviano una cum Meletio consubstantialitatem [LXXIV] receperant. Legatos enim eorum atque ipsos ad communionem admisere, utque idem in omnibus ecclesiis fieret per litteras admonere. Atqui Cyrillus jam ante Antiochenum sub Joviano concilium in Meletii et communionem et familiaritatem admissus erat, ut vidimus, cap. II, n. 59. Illis omnibus argumentis adducor ut alium prorsus a nostro Cyrillum in Liberii litteris commemorari existimem. Quis ille sit coniecere possumus, non affirmare: neque enim Cyrillos omnes qui id ætatis fuerunt novimus. Facile crederem illum esse

A qui anno 373 scribebat, recenset episcopos qui eo depulso Ecclesiam ejus tenuissent; et hoc tempore ab Hilariono occupatam testatur. Hieronymus et Sozomenus Cyrillum post Valentis mortem. Theodosio principe, Ecclesiam suam recuperasse tradunt; amiserat igitur sub Valente. Quo autem Valentis anno, non satis constat; sed cum diuturnum fuerit ejus exilium, non uno sed pluribus interim ejus sedis invasoribus in historia memoratis; expulsionem ejus non ad aliud possumus magis opportunum tempus revocare, quam ad annum 367, quo Valens ab Eudoxio baptizatus (30), singulis cujusque provinciæ præfectis mandatum dedit, ut abdicati, Constantii temporibus, episcopi, qui sub Juliano fuissent in sacerdotia sua restituti, ecclesiis expellerentur. Quo quidem mandato Athanasius abiit Alexandria, multique alii catholici episcopi suis civitatibus ejecti, in his Cyrillum nostrum numerare licet. Ejus sedem toto illo tempore tenere secundum Socratem, Sozomenum et Nicephorum, Heraclius et Hilarus, qui idem est cum Helladio ab auctore Catalogi Coisliniani post Heraclium nominato: secundum Epiphanium, Cyrillus alter a nostro et Hilarionus idem cum Hilarion. Hieronymus post restitutum secundo Cyrillum unum Hilarium qui ei successerit refert. Quo autem migraverit Cyrillus altum in historia silentium; sed eum loca exilii varia commutasse colligi potest ex concilii Constantinopolitani verbis, in quo Patres dum Cyrillum laudant, aiunt eum plurima variis in locis contra Arianos certamina subiisse: quorum omnium certaminum causas et modos treuit historia.

C
D
72. Quam luctuosa, absente Cyrillo, Palæstinæ et Hierosolymitanæ Ecclesiæ facies fuerit, non tacuerunt scriptores. In eam enim influxerunt et Ariani et Apollinaristæ et Pneumatomachi et omnis generis hæretici eamque labem domesticæ turbæ consecutæ sunt. Gregorius Nissenus lib. II in *Eunom.*, pag. 315, Palæstinam numerat inter provincias quæ hæreticam vastationem et grassationem expertæ sunt. pulsas [LXXV] ecclesiarum præsidibus propter fidei defensionem insignibus. Cæsareæ pulso Gelasio, quem Cyrillus ei Ecclesiæ præfecerat, substitutus ex Arianorum grege Euzoius. Erant quoque alii ex eadem factione episcopi, ut Gemellinus Philippus Scythopolitanus Patrophili successor et Anastasius Philippi alii quo. Qui quidem, ait Epiph. hæres. LXXIII, num. 37, non occulte sed palam et audacter velut omnis bonitatis expertes, non Arii solum decreta docent, sed et suam ipsorum propugnant hæresim, ac veritatis professores insequuntur: quos non verbis modo nituntur exvertere, sed hostilibus inimicitis ac bellis lacessunt, et in rectæ fidei sectatores gladiis etiam animadvertunt; nec in una duntaxat provincia, sed in plerisque nefarie bacchati sunt. Hæc ille circa an. 373; addit n. 38, eos publice prædicare non dubitasse, creatum

CAPUT XIII.

Cyrillus sub Valente tertium sede dejectus exsulat. Quis eo exsule Palæstinæ et in primis Hierosolymitanæ Ecclesiæ status.

71. Certum est Cyrillum sub Valente exsilio multatam Ecclesiam tertio amisisse. Epiphanius

(29) Soz., lib. VI, cap. 12.

(30) Ibid.

« esse Dei Filium, et creatum Spiritum sanctum, ac
 « Dei substantia alienum. » Idem num. 24, de illis ait:
 « Hodie audaciam ac licentiam nacti ac carnis bra-
 « chio freti, nulla re jam obstante, quorum consilium
 « inierant aperte illa prædicant. Nullus enim jam
 « pudor illos retardat, neque mandato ullo coerciti
 « simulationem quamdam ac speciem præ se ferre
 « coguntur, ne nova quædam et inusitata agere vi-
 « deantur. » Apollinariana etiam hæresis in eadem
 provincia grassabatur; cum enim post mortem
 Athanasii, episcopi Ægyptii nonnulli in Palestinam
 relegati essent, S. Basilius epist. 293, in litteris quas
 ad eos dedit, divinam Providentiam laudat, quod
 in eam provinciam ad comprimendam Apollina-
 rianorum hæresim destinati videantur.

73. Mala hæc omnia sese in desertam a legitimo
 catholicoque episcopo Hierosolymitanam Ecclesiam
 propensius effuderunt. Cumque locus magna con-
 fluentium ex omnibus partibus Christianorum fre-
 quentia celebraretur, eo facilius sub episcopis Aria-
 nis, hæreticorum et cujusvis generis pestium pate-
 bat accessui. Dominabatur præsertim hæresis Ariana
 imperatoris auctoritate adjuncta sub Hilariono, quem
 narrat Epiphanius hæres. 66, num. 20 Arianae commu-
 nionis accusatum fuisse. Nulla communione junge-
 batur cum exulibus propter fidem Ægyptiis Diocæ-
 sareæ versantibus. Joannem enim Cyrilli successo-
 rem, qui tum juvenis jam in clerum fuisse ascriptus
 videtur, his verbis castigat Hieronymus epist. 38, olim
 61: « Eo tempore quo totum Orientem, excepto papa
 « Athanasio atque Paulino, Arianorum et Eunomia-
 « norum hæresis possidebat, quando tu Occidenta-
 « libus et in medio exsilio confessoribus non commu-
 « nicabas; ille » (Epiphanius intelligit) « vel presby-
 « ter monasterii ab Eutychio audiebatur, vel postea
 « episcopus Cyri a Valente non tangebatur. » Sed quo
 tempore Epiphanius episcopus factus est anno nimi-
 rum 367, vix Joannes decennis aut duodennis erat.
 Quamobrem hæc Hierosolymitanae Ecclesiae ab Oc-
 cidentis communione separatio, non potest ad ea
 tempora extendi, cum Epiphanius adhuc monasterii
 presbyter esset, et Ecclesiae clavum teneret Cyrillus.
 Idem Hieronymus inferius in eadem epistola scisci-
 tari non vult utrum [I. XXVI] Joannes persecutionis
 Valentis tempore crederet, quod postea profitebatur,
 « SS. Trinitatem ejusdem substantiæ et coeternam,
 « ejusdem gloriæ et divinitatis esse; num amaret eos
 « qui talia prædicaverunt; cum quibus esset quando
 « ista dicentes exsilia sustinebant; » sed ipsi objicit,
 « quod Theone presbytero Spiritum sanctum Deum in
 « Ecclesia prædicante, clausit aures foras, que cum
 « suis concitus fugerit, ne tantum audiret piaculum.
 Ex quo tamen colligimus non adeo deditam Arianis
 Ecclesiam fuisse, quin sanæ et orthodoxæ doctrinæ
 a Cyrillo traditæ generosos haberet professores;
 sed erant in eadem Ecclesia Pneumatomachi, quos
 ab Ecclesiae communione extorres, post Cyrilli re-

versionem ab exsilio, Melania curis et sollicitudi-
 nibus suis Ecclesiae reconciliavit, ut cap. seq. dice-
 mus. Apollinarianæ quoque hæresis contagio ea-
 dem laborabat Ecclesia, unde turbæ inter fideles
 maximæ excitatæ. De iis post Cyrilli reditum maxime
 inflammatis, eodem capite a nobis agitur; sed ante-
 quam revocaretur ab exsilio, disputationes circa
 incarnationem ab Apollinaristis dubio procul exor-
 tæ, solitarios monasterii in monte Olivarum ædificati
 turbaverant et sciderant. Palladius et Innocentius
 ex eodem monasterio, Basilium rogarunt ut pacis
 sequester esse vellet. Qui respondit epistola 184,
 an. 372, cupere se vehementer arbitrum pacis esse,
 sed hoc voto non succedente, dolorem quidem ex
 ea re capere, haud tamen propterea cuiquam ini-
 micum esse posse, cum bonum pacis jam dudum
 amissum esset. Idem de iis turbis ad Epiphanium
 scripsit epist. 323, anno 377, aitque Epiphanium
 fratrum in monte Oliveti dissensionem moleste ex-
 cepisse, ac pacem inter eos conciliari cupivisse; nec
 porro ignorasse quæ a nonnullis male ad inventa
 turbas ingenerassent. Subdit deinde Palladium et
 Innocentium scripsisse sibi de addendis ad Nicæ-
 nam fidem, præter articulum de Spiritu sancto, capi-
 tibus aliquibus circa incarnationem, quæ neque
 examinasset neque recepisset. In causa sine dubio
 erat eorum minime necessaria subtilitas. Cyrillo
 qui pacis sequester ex officio esse debebat, absente,
 Basilius et Epiphanius fuerant in subsidium appel-
 lati. His omnibus malis accedebat Catholicorum in-
 ter ipsos divortium, propter oppositas Paulini et
 Meletii factiones. Paulinum sequebantur Occiden-
 tales, quorum multi Hierosolymis monasticam vi-
 tam exercebant. Hæc omnia Cyrillo cum ab exsilio
 revertit, multum negotii facessivere.

CAPUT XIV.

*Cyrillus ab exsilio post mortem Valentis revertitur:
 Ecclesiam offendit maxime divisam.*

74. Valente a Gothis prope Adrianopolim die 9
 Augusti, an. 378, superato et exusto, Gratianus Asia
 et residua Africae parte imperio suo adjuncta (31),
 malis Ecclesiae a patruo illatis medicaturus, præcep-
 tit ut episcopi ab illo religionis causa in exsili-
 um ejecti restituerentur, ecclesiaeque illis redderentur,
 qui Damasi communionem amplecterentur. Vi legis
 hujus multi revera episcopi rediere. Unum ex illis
 [LXXVII] Cyrillum fuisse, probat tum id quod af-
 firmat Sozomenus, quo tempore Gratianus Theodo-
 sium consortem ascivit imperii nimirum 19 Janua-
 rii an. 379, Arianos omnes Orientis ecclesias patri-
 archales videlicet, Hierosolymitana excepta, etiam-
 num tenuisse; tum quod Socrates ait, lib. v, c. 3, eodem
 tempore Cyrillum Hierosolymitanae Ecclesiae præ-
 fuisse. Quod si præfatus Sozomenus alibi dicat lib.
 nempe iv, c. 30, Cyrillum Theodosio demum im-
 perante ad Ecclesiam suam revertisse, ita intelli-
 gendum est, quasi tempus omne, quod ab obitu

(31) Theod., l. v, c. 1, 2; Socr., l. v, c. 1, 2; Soz., l. vii, c. 1.

Valentis exactum est, in Theodosii imperio computet. Hieronymus ait in *Catalogo*, Cyrillum sæpe pulsum Ecclesia et receptum, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuisse. Cum Cyrillus, anno 386, et Martio quidem mense decesserit, nisi ab anno jam 378 reverterit, non possunt octo anni inconcussi episcopatus numerari: qui ne sic quidem pleni et integri obtinentur, sex fere mensium spatio decurtati.

75. Perturbatam superiorum temporum confusione offendit Ecclesiam, dum omnia hæreticis licent, ac nullus est moderator. Ex domesticis turbis et scissionibus vitium in mores influit, qui tum Hierosolymis, ut infra videbimus, corruptissimi fuere. Turbas peperere Apollinaristæ, Pneumatomachi; quibus accessere et Pauliniani et fervidi Catholici. Cyrillum propter vetera cum semi-Arianis fœdera suspectantes. (32) Hæ turbæ ecclesiis cognitæ causa fuerunt, cur concilium quoddam eo tempore celebratum, cum decerneret Gregorium Nyssenum ad reparandam Arabiæ Ecclesiam eo se cum publica auctoritate conferre, simul statuerit, ut cum esset Arabia, Hierosolymis contermina Gregorius eam quoque urbem inviseret, cum ecclesiarum Hierosolymitanarum præsidibus consultaturus quid remedii turbatis rebus afferri posset; nam ibi mediatore opus erat. Quodnam fuerit concilium illud, cum inter eruditos disputetur, facile acquiesco in Baronii sententia, quam sequitur Tillemontius, nota 5 in *Greg. Nyssen* pag. 735, hic designari concilium Antiochenum anno 379, nono vel decimo post S. Basilii mortem mense, hoc est Septembri vel Octobri celebratum, teste Nysseno, *Vita S. Macrinæ*, p. 187. Non ex Antiochia Arabiam et Hierosolymam extemplo se contulit Nyssenus, sed in patriam remeavit. Macrinæ sororis funeri interfuturus, *ibid.*, quæ aiebat ipsi in extremis posita, eum ad auxilium et correctionem ab ecclesiis mitti et vocari. Sancta hæc virgo sub finem anni 379 decessit, nec ante annum sequentem destinatum iter peragere potuit. Interim Melania et Rufinus, post Ægyptiorum confessorum revocationem ab exsilio, Hierosolymam impulsim. monasterium ibi exstruxere: clerum Ecclesiæ donis plurimis et alimentis suppeditatis honoraverunt: reconciliandæque paci studentes, cura studio, persuasione perfecerunt, ut omnes hæreticos Pneumatomachos, hoc est Spiritus sancti divinitatis hostes, ad Ecclesiam adducerent. Πάντα ἀρετῶν Πνευματομάχων συμπαίσαντες, εἰσέλαγον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Hæc Palladius *Lausiacæ Hist.* c. 118. Hæretici illi, ut [LXXVIII] vidimus, cap. superiori, n. 73, in Ecclesia et fortassis in clero erant, dum abesset Cyrillus; ita ut cum Joannes nostri postea successor, contrariam doctrinam in Ecclesia prædicari audiret a Theone presbytero, cum suæ hæresis sociis auferret. Hilarionum Arianæ communionis labe infamem, verisimile est mitiorem Arianæ hæresim et ex ea natam non admodum dure insectatum esse.

(32) Greg. Nyss., *De eunt Hierosol.*, t. III, p. 653.

A Quamobrem illam Pneumatomachorum ab Ecclesia separationem et excommunicationem possumus in Cyrillum optimo jure conferre; qui cum presbyter catecheses pronuntiaret, non semel adversus eos qui Spiritum sanctum a Trinitate separabant, strinxerat stylum. Pneumatomachorum porro conversionem ad hunc annum referimus; quoniam anno sequente Jerosolymam cum venisset Nyssenus, omnes in orthodoxa SS. Trinitatis fide concordés se reperisse testatur, epistola ad Eustathiam, etc., pag. 657. Ne Pauliniani schismatis finem, ejusdem Melaniæ curis perfectum, hoc quoque anno ponamus, obstant cæ quas idem Nyssenus postea offendiit turbæ.

76. Gregorius anni sequentis verno tempore iter ingressus, lustrata Arabi, Jerosolymam pervenit. Turbarum auctores sic incensos reperit, ut ipsius etiam Gregorii, qui pacis sequester venerat, communionem defugerent. *Cur*, inquit, epist. ad Eustath. pag. 660, *tanquam fugiendi et adversandi judicamur, et aliud contra nos, quasi sancta contaminemus, excitatur altare?* Nullum habebat Gregorius Jerosolymis altare, præter illud in quo catholicus episcopus loci sibi communionem conjunctus sacrum faciebat, quodque omnibus unitatem Ecclesiæ catholicæ retinentibus commune erat. Hi ergo aliud contra Cyrillum, cui Gregorius communicabat, exstruebant altare, atque, ut loquitur Gregorius, pag. 657, « indivisam Christi tunicam lacerantes, Christi « nomen in Pauli et Cephæ appellationes secabant. » Cujusmodi essent schismatici illi, non satis aperit Gregorius, sed ex notis, quibus eos ille depingit, conjiciendum Apollinaristas fuisse, vel qui ejus hæresis suspitione laborant. Primum eos nihil a catholica de Trinitate doctrina alienum tenuisse, satis probant hæc Gregorii querelæ, pag. 657, dum mirari se ait « unde nata sint divortia, cum omnes Patrem « et Filium et Spiritum sanctum, qui unam in « confusa et distincta Trinitate naturam, gloriam et « potestatem obtineant, pie glorificent et adorent. » Secundo eos eodem loci describit uti « homines divino « se zelo agi jactantes, qui sibi plus cæteris et scientiæ « et puritatis atque innocentia arrogarent cæterorum « que simplicitatem a deo contemnerent, ut abominabile spectarent cum recta quamvis Christi prædicatione ad se accedentes. » Tertio, hos patet præterea inani Arianismi formidine Cyrillum despexisse, quasi unum ex illis episcopis qui iniquis Ecclesiæ temporibus humana gratia et favore erecti essent; quos despere et rejicere æquum esset ne humana potestas sese efferret adversus veritatem. Id suadent illa Gregorii verba, quæ, ut puto, ad aliud pertinere non possunt pag. 657: « Hic quæ belli probabilis causa esse queat? « Tunc sane cum late obtinebant hæretica dogmata, « laudabilis etiam [LXXIX] res erat se periculo objicere adversus potestates, per quas adversariorum dogma stabiliri videbatur, ne ab humanis potestatibus « salutaris doctrina vi opprimeretur. Nunc autem, cum « toto orbe terrarum ex æquo palam prædicetur pietas

qui cum hominibus piam doctrinam prædicantibus bellum gerit, non ille cum iis pugnat, sed cum eo qui pie ab iis prædicatur Quarto, inter Gregorium et schismaticos illos videtur fuisse quædam circa incarnationem doctrinæ diversitas. Id patet ex Gregorii defensione, qua errores Apollinaristarum ita a se removet, quasi eorum vel schismaticos insimulet vel ab illis insimulatus fuerit. Nam in epistola ad Eustathiam, qua justos de infelici itinere sui successu dolores exprimit, ait pag. 660, se alta voce prædicare Christum Dei virtutem, semper immutabilem et incorruptibilem (legendum enim ἀφθρτος non ἀφρτος), licet in carne corruptibili et mutabili versetur; qui non inquinetur in carne, sed quod inquinatum est purificet; se nec alium Jesum adnuntiare, nec alterum Christum designare; se non, cum B Virginem Deiparam vocet, etiam *Homini param* appellare, quemadmodum eorum nonnullos facere audivit; se non tres resurrectiones, non mille annorum ingurgitationes, non Judaicorum sacrificiorum ac terrestri Hierosolymæ instaurationem, similesque fabulas annuntiare. Quæ quidem duplicem sensum habere possunt: ut aut Gregorius ab illis schismaticis Apollinarianæ hæresis insimulatus eam a se ablegat ac removeat, aut eos ipse tanquam hujus suspitione aspersos tacite notet et tigrat. Quod quidem multo mihi probabilius videtur; si enim primum concesserimus, fatendum erit schismaticos illos Apollinarismi odio in contrariam hæresim quæ postea Nestoriana fuit, abductos esse, dum alium et alium Jesum et Christum prædicarent beatamque Virginem *Homini param* dicerent; atqui longe postea Gregorius ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarem, pag. 262. dicebat hanc Apollinaristarum catholicæ fidei criminationem esse, quod nonnulli in catholica Ecclesia duos filios colerent, unum natura, alterum adoptione; se autem a nemine talia prædicari audivisse. Non ergo ea erat horum schismaticorum doctrina; sed potius Apollinaristæ cum essent, Gregorio, Cyrillo et Catholicis oppositam hæresim imputabant.

77. Existimo ergo 1º hos homines Apollinaristas fuisse, quibus optime convenit zelus ille, quo se erga SS. Trinitatem, et promotos Ariana factione episcopos agi jactabant. Nam hujus hæresis auctores inter fervidos consubstantialiset Athanasianæ causæ defensores habiti, qui Paulini, spreto Meletio, communioni adhæserant. Illa quoque scientiæ affectatio, et aliorum simplicitatis despectio ab Apollinaristis aliena non est, quorum hæresis multis subtilitatibus constabat. Quod autem B. Virginem contra omnem Catholicorum omnium usum, modo *Deiparam*, modo *Homini param* appellarent: ut id Nestorianæ hæresi oppositum, quæ, modo sibi cohæreat, *Deiparæ* nomen admittere non potest; ita Apollinaristis [LXXX] optime convenit, qui divinitatem in carnem, qua sola ho-

minem in Christo constare dicebant, conversam arbitrabantur. Hos tamen Apollinaristas magis suspitionem hæresis de se sparsisse, quam hæresim palam professos censeo: hos enim Gregorius non occulte et tacite quasi per ironiam fixisset solummodo, sed palam publiceque diffamasset; nec ad pacem prius quam errorem deposuissent, invitasset. Apollinaristarum vero nota versutia est, sub ambiguis professionibus delitescendum, ut in aliorum communionem irreperent, vel obtentam retinerent. Eos quoque mihi persuadeo, cum Hierosolymitanis Paulinianarum partium Catholicis fuisse conjunctos: ad Paulinianos enim mihi pertinere videntur illæ de ordinatione Cyrilli querelæ, iis quæ Rufinus et Hieronymus ab eis dubio procul hausta et accepta narrant geminæ et simillimæ. Nam Rufinus Cyrillum ait, *sacerdotium, confusa jam propter Arianorum dominatum ordinatione, suscepisse: Hieronymus, de Acacii manu ejus voluntatibus obsecutum mercedis loco hanc dignitatem obtinuisse. Nihil propter inflexam schismaticorum pertinaciam promovere potuit Gregorius (33): quare mœrens et tristis, infecta re, domum abire coactus est, lustratis prius Sanctis locis. (34) Præter eam dissensionem, gravimorum corruptione deformatum offendit Ecclesiæ Hierosolymitanæ statum. Nullum impudiciæ genus erat, quod apud eos non perpetraretur impune. Veneficia, adulteria, invidia, cædes, passim audiebantur. Tanta ibi ad trucidandum proclivitas et furor, ut frigidi lucelli gratia belluino more in sanguinem contribulium mutuo grassarentur. Hujus mali causam refundimus, primo in promiscuum peregrinorum confluxum; nam inter eos, qui pietatis causa, Loca sancta adibant, vagorum et sceleratorum hominum, ut fieri solet, admista colluvies suis urbem malis inficiebat. 2º Accedebat diuturna legitimi episcopi, et multorum forte ex optimis ministris absentia: cum Ecclesiæ invasores, suis magis quam Christi rebus intenti, nutantem auctoritatem suam tueri unice studentes, subditorum mores componere negligunt, aut defectu auctoritatis legitimæ forte non valent. Dubitari non potest, Cyrillum reliquo vitæ et episcopatus tempore reformando Ecclesiæ statui diligenter adlaborasse, nec revera tales postea de corruptis Hierosolymæ moribus querimonias legitimus Hieronymusque epist. nunc 49, Paulinum ab itinere Hierosolymitano dehortans, nihil Hierosolymis reprehendit, nisi quod in cæteris magnis urbibus esse solebat: *curia, videlicet, aula militum scorta, mimi, scurræ, et omnia quæ solent esse in cæteris urbibus.**

78. Post Gregorii Nysseni discessum ponimus Paulinianæ factionis monachorum, qui ab Ecclesia separati degebant, reconciliationem, Rufini et Melaniæ studiis operaque perfectam. Narrat enim Palladius *Lausiacæ Histor.* c. 118, eorum curis quadringentos fere monachos Paulinianæ partis

(33) Nyss. epist. ad Eustath. p. 656.

(34) Id. epist. *De euntib. Jerosol.*, pag. 635.

schismate separatos, Ecclesiæ conjunctos fuisse. *Ἦνωσαν δὲ καὶ τὸ σχίσμα τὸ κατὰ Παυλίον ὡς ἀνδρῶν τετρακκοσίων μοναζόντων.* Monachos illos magnam forte partem Latinos [LXXXI] exstitisse probabile est. Certum multos Latinos ad monasticen profitemdam Hierosolymam proficisci solitos esse. Eos ab amplectenda Cyrilli communione revocabant sine dubio sparsæ in illa parte Paulini adversus Cyrilli canonicam ordinationem calumniæ. Parum eis refellendis idoneus erat Rufinus, quem iis fidei non nihil habuisse constat, et alioqui Cyrillo parum æquum fuisse apparet. Hoc quoque anno, saltem ante concilium Constantinopolitanum quo tantus ejus urbis episcopo concessus est honoris gradus, contigisse putamus historiam quæ in *Vitis Patrum* refertur lib. v, interprete Pelagio, libro seu § xv, *De humilitate*, n. 83. Duo nempe fratres in quodam Alexandrini episcopatus tractu monasticen professi, castitatis studio scientiæ ac discretionis experte castraverunt se, quasi propter regnum caelorum. Quod cum rescivisset archiepiscopus Alexandrinus, ambos excommunicavit. Illi culpam ex Evangelio male intellecto defendentes, Hierosolymitanum episcopum adire, ut per eum a vinculo excommunicationis solverentur; qui illis patienter auditis idem responsum dedit: *Et ego vos excommunico.* Ab eo repulsi, Antiochiam primum ad episcopum perrexere, a quo non melius habiti, Romam profecti nihil aliud a summo pontifice præter responsum hoc retulerunt: *Ego vos excommunico, et segregati estis.* Nondum fracta tot repulsis pertinacia, quatuor illos episcopos honorem sibi invicem neglecta æquitate deferre rati, Epiphanius Salaminensem quasi virum sanctum, prophetam, et ab humanis dissimulationibus alienum adire constituunt. Qui cum appropinquarent ad urbem, episcopus de cælo admonitus, in occursum eorum misit, qui eis denuntiarent ne civitatem ingrederentur. Tot episcoporum concordia, propheticoque Epiphanius oraculo percussi, culpam agnovere tandem, eamque contentes in communionem recepti, et cum litteris commendatis ad proprium episcopum sunt remissi. Quod inter majores episcopos fratribus illis Constantinopolitani in mentem non venerit, argumento est ante concilium Constantinopolitanum contigisse hanc historiam, quæ alioqui eminentiam Hierosolymitanæ sedis haud parum declarat.

CAPUT XV.

Cyrillus concilio Constantinopolitano interest, cui ordinationem suam approbat, ejusque auctoritate commendatur.

79. Hoc anno Theodosius, ad componendum Orientalis Ecclesiæ statum, non hæreticorum tantummodo, verum etiam Catholicorum inter se divortii scissæ, Constantinopoli concilium ex episcopis totius imperii sui coegit. (35) Centum et quinquaginta vulgo numerari solent episcopi, ex

(35) Soz., lib. vii, cap. 7.

iis qui consubstantialitatem profitebantur; aderant enim ex Macedonianis sex et triginta. Sed inter illos quinquaginta centum comprehenduntur ex Socrate (36) Ægyptii et Macedones, qui tamen non nisi post Meletii mortem, ab imperatore potius quam a concilio vocati occurrere. Eo Cyrillus Hierosolymis accersitur cum Gelasio Cæsariensi, qui in subscriptionibus concilii Cyrillo postponitur, [LXXXII] Cyrillum Socrates et Sozomenus, dum episcopos concilii recensent, inter trium majorum sedium episcopos numerant; quem etiam cum illis concilio præsedisse narrat Sozomenus, et ex eo affirmant Theophanes, Cedrenus, et Glycas. Sed contumeliosum Cyrillo, quod affirmant Socrates et Sozomenus, Cyrillum eo tempore consubstantiali adhæsisse ex resipiscencia, cum ante, addit Sozomenus, Macedonii sententiæ adhæsisset. Nulla enim alia Cyrilli cum Macedonio præterquam in concilio Seleuciensi societas legitur. Jam ab anno 362 Meletii communionem sequebatur, qui tum omnem cum Arianis conjunctionem abjecerat, atque a Macedonio semper sejunctus videtur fuisse. Nihil unquam Cyrillo in Macedonianorum rebus, iis præsertim quæ adversus Nicænam fidem et divinitatem Spiritus sancti gessere, commune fuit: imo Pneumatomachos Hierosolymis, cum ab exilio rediit, a communionem Ecclesiæ tenuit alienos, donec hæresim emendassent; Gregoriusque Nyssenus, cum Hierosolymis anno superiore versaretur, certum de integerrima Cyrilli circa SS. Trinitatem fide testimonium tulerat. Concilii gesta quæ omnibus nota sunt non persequar; tantum commemorabo quod Cyrillo proprium videbitur. Cum synodus illegitimam Maximi contra Gregorium ordinationem pronuntiasset, summoque favore Gregorium in hujus sedis possessione confirmasset, subita morte præreptus est Meletius Antiochenus; quem Gregorius Nyssenus unus e concilii Patribus, oratione in ejus funere coram concilio habita pag 387, *Patrem communem et ducem concilii vocat.* Justis ejus memoriæ persolutis, nonnulli, neglecto fœdere quod Meletium inter et Paulinum non ita pridem pactum fuerat, ut qui alteri superstes foret Ecclesiam obtineret solus, de successore Meletio subrogando ac concilium retulere, Gregoriique Nazianzeni qui tum concilio præerat, ea in re subsidium et operam rogavere. D Ille (*car. 1, p. 25, 27*) « omnibus viribus ne id fieret « obniti, utque ea finiendi schismatis Antiocheni occasio arriperetur supplicare. Non audita est ejus « oratio ad pacem pertinens. Juniores adversus ipsum « etiam cum impetu exsurrexere, ab eisque seniores « nimis molliter passi sunt se abduci. Horum ratio « erat, quoniam Christus in Oriente natus esset, id « circo æquum esse ut præcipua auctoritas penes « Orientales maneret. » Quæ quidem ratio erat polissimum a Cyrillo urgenda, ejus loci præsule in quo totum illud Orientis decus positum erat. Certe ut

(36) Socr., lib. v, cap. 8.

esset Paulinianæ factioni infensor, perficere poterant turbæ ab illa parte in ipsum annis superioribus excitatæ, sparsæque ab eis adversus ejus ordinationem calumniæ de quibus, ut infra dicemus probabile est eum ad concilium retulisse. Sed cum anno superiore Paulinianos Melaniæ et Rufini interventu sincere ad pacem admisisset, nihil nos cogit ut eum fervide adversus Paulinum egisse dicamus.

80. Ea concilii adversus optima Gregorii consilia reluctatio, tantum ejus animo doloris iniecit, ut a conventibus se subducere, ac de secessu cogitare cœperit. Interim Ægyptii et Macedones advenere, qui Gregorium in locum Maximi a [LXXXIII] Timotheo Alexandrino in pretio habiti, ab Orientalibus in sedem Constantinopolitanam evectum fuisse inique tulere, et varios adversus hanc ejus ordinationem, quasi canonum vindices allegavere prætextus. Aliunde parum Ægyptiis et Macedonibus cum Orientalibus conveniebat. Quapropter Gregorius (*car. 1, pag. 26*), id quod jam in solemnî conventu proposuerat, ut se videlicet abdicaret episcopatu, exsequi decrevit, præsulesque exoravit, ut ad sedandam, quam ipse non excitaverat in Ecclesia tempestatem, sese Jonæ exemplo in mare præcipitari paterentur. Condicio a majori episcoporum etiam Orientalium parte excepta cum plausu, stupente et indignante Gregorio (*pag. 29, 30*) quamvis se onere absolutum gauderet. Fuere tamen permulti, qui dum ita facile Gregorio postulata concedi viderent, sibi aures occluserint, abierintque e consessu, neminem alium in ejus sedem induci patientes. Qui illi fuerint, tacet Gregorius. Cum in hoc concilio non pauci sederent sancti quos Ecclesia in sanctorum tabulas retulit, hos tanquam humanis affectibus minus obnoxios, melioribus consiliis obsecutos crebibile est. Unus autem ex eis Cyrillus, quem saltem a turba plaudentium de abdicatione Gregorii episcoporum excipere licet. Il enim, ipso teste, fuere, qui vel in Meletii successore designando, cui rei se ille opponerebat, ardentiores erant (*car. 13, pag. 85*), vel qui ejus eloquentiæ nonnulla invidentia torquebantur (*De episcopis, pag. 302, col. 2*), vel virtutem ejus invidis oculis intuebantur (*ibid.*), vel tandem qui doctrinæ ab ipso de Spiritu sancto prædicatæ iniquiores erant, aut saltem fiduciam et libertatem qua Spiritum sanctum Deum esse prædicabat, reprehendebant (*orat. 32, pag. 519, et car. 123, pag. 187*). At nulla earum rationum ad Cyrillum pertinebat, qui sese Paulinianis Hierosolymæ etiam vivente Meletio reconciliaverat; qui virtutem et finem in discipulis etiam suis majorem et firmiter sua et præcipiebat et optabat (*cat. 5, n. 12, cat. 15, n. 7*), cui adesset eloquentia, etsi Gregoriana inferior, at non pœnitenda, qua populos sui studio tenebat astrictos; qui denique longe ante Gregorium in catechesibus non minus diserte et

A sanctissimæ Trinitatis unam deitatem, et Sancti Spiritus divinitatem prædicarat, Pneumatomachosque paulo antea judicaverat ab Ecclesia alienos nisi resipiscerent. Cum igitur duplicem illam ob causam, contentionem nempe de successore S. Meletio attribuendo, et exceptam facilius abdicationem Gregorii, factum sit ut ille concilium (*car. 1, pag. 27*), *graculorum gregem et vesparum examen*, et (*car. 11, pag. 81*) magnam ejus episcoporum partem *grues et anseres* appellaverit; Cyrillum possumus ab hoc grege segregare.

B 81. In locum Gregorii postea ordinatus est Nectarius Cyrillum etiam probabile est de Ecclesiæ Hierosolymitanæ statu retulisse; commemoratisque ac refutatis adversariorum in suam ordinationem calumniis, eam concilio approbasse, ejusque auctoritate confirmari sælegisse. Id satis diserte significat hujus concilii Patrum iterum in concilium anno sequenti congregatorum testimonium, quod infra referemus. Ordinato [LXXXIV] ecclesiarum statu, quædam ad refellendas hæreses et sancendam ecclesiasticam disciplinam decrevit synodus, quibus facile Cyrillus assensit (37). Confirmata est Nicæna fides, cujus doctrinam Cyrillus in catechesibus expresserat, ipsa voce *consubstantialis* jam ab initio sui episcopatus approbata, et in litteris ad Constantium prædicata. Hæretici pronuntiati non Ariani solum, sed et semi-Ariani, seu Pneumatomachi, jam ab ipso Ecclesia exclusi; Apollinaristæ barbarum adversus Cyrillum auctores; ipsi infensissimi Marcelliani quorum hæresim jam ante complures annos atque in ipsis initiis debellaverat (*cat. 15, n. 27*), symbolum Nicænum auctum articulis, quorum doctrinam in catechesibus jam docuerat, ac verba ipsa tantum non ex symbolo Hierosolymitano expressa. De cæteris canonibus, quoniam nihil ad Cyrillum pertinent taceo. Concilio exacto domum cum cæteris reversus est. In reditu autem astilisse videtur Antiochiæ, ordinationi Flaviani, quam Patres concilii Constantinopolitani anni sequentis factam affirmant apud Theodoret. lib. v, cap. 9, in concilio ab *episcopis provinciæ, et Orientalis diœcesis*, summo et unanimi Antiochenæ Ecclesiæ suffragio ac consensu. Una autem ex quindecim Orientis diœcesis provinciis Palæstina erat. Cum vidisset in concilio Constantinopolitano Patrum pene omnium conspirantem in attribuendo Meletio successore sententiam, et totius pene Antiochenæ Ecclesiæ ejus rei desiderium, suum etiam suffragium non denegandum judicavit, quidquid de re tota prius in concilio censuisset.

D 82. Eodem anno quo celebratum est concilium Constantinopolitanum, aliud Aquileiæ sub finem anni mense Septembri ab Occidentalibus celebratum est; qui audito Orientalium decreto ut alius neglecto Paulino in locum Meletii subrogaretur, datis ad imperatorem litteris, apud Ambr. epist. 12, rogaverunt, ut hac super re, generale concilium

(37) Conc. Constantinopolitanum, can. 1.

Alexandriæ cogeretur (Amb., ep. 12. n. 5). At imperator Theodosius Orientalibus præcepit tantum ut Constantinopolim accederent. Concilium tamen generale Romam indictum est. Quod dum expectatur, Maximus veteribus Petri Alexandrini litteris munitus, quas in aliquo Italiæ concilio obtulit, Occidentales adversus cum Gregorii, tum postea Nectarii in sede Constantinopolitana ordinationem maxime commovit: hi ad generale concilium, quod Romæ celebrandum erat, causam ejus remittentes, imperatorem per litteras obsecrarunt, ut Romam mitteret Orientales de communibus Ecclesiæ rebus simul deliberaturos (Ambr., epist. 13, n. 6 et 7). Orientales ex Theodosii datis anno superiore mandatis Constantinopolim accedunt anno 382 (38). Erant hi, magna pars eorundem præsulum, qui anno superiore Constantinopoli concilium celebraverant; Cyrillus eodem accesserit, incertum. Ibi coacti, episcoporum, qui Romæ jam ad celebrandum concilium congregabantur, litteras, quibus ad eam synodum invitabantur, synodicas accipiunt, una cum imperatoris litteris idem jubentibus. At illi, qui Constantinopolim solum ab imperatore jam ab anno superiore convenire jussi erant, neque de illa Romana peregrinatione quidquam ante suam in regiam urbem [LXXXV] accessum audierant, ad iter longius imparati, nullaque episcoporum qui in provinciis remanserant consensione et auctoritate, ad alterius præter Constantinopolitanum concilii celebrationem muniti, definitique temporis augustiis præssi, synodicas ad Romanum concilium litteras per tres episcopos eo delegatos dedere, quibus absentiam suam, cum ex memoratis modo, tum ex aliis pluribus causis excusant. Tum fidei suæ rationem reddituri, summum aperiant Nicæni symboli studium, ac compendiarium SS. Trinitatis et Incarnationis mysteriorum explanationem edunt, ad fusiorem a se factam, tum in Antiocheno an. 379, tum in Constantinopolitano, anni superioris concilio declarationem remittentes. Significant deinde ex Nicæni concilii præcepto apud se ecclesias administrari, et Constantinopoli in concilio generali Nectarium, Antiochiæ; Flavianum in concilio cum ex provincia, tum ex tota Orientis diocesi coacto canonice ordinatos fuisse. Hierosolymitanæ vero omnium Ecclesiarum matris reverendissimum ac Deo dilectissimum Cyrillum episcopum esse declarant, olim ab episcopis provinciae juxta canonum præscripta ordinatum, multaque in variis locis contra Arianos certamina expertum. Hæc de canonicis trium præsulum, Constantinopolitani, Antiocheni et Hierosolymitani ordinationibus tanto studio adjuncta; quoniam prius Occidentalibus a Maximo fraude deceptis displicebat; altera ab eisdem contra fœdera et leges attentata dicebatur; Cyrilli tandem ordinationem noverant ab inimicis ejus, tam in Oriente quam in

(38) Theodoret., lib. v, cap. 8, 9.

A Occidente, injustis criminationibus infamatam.
CAPUT XVI.

Cyrilli obitus, et cultus in universa Ecclesia. Ejus formæ descriptio secundum Græcos recentiores. Effigies animi ex ejus gestis ac scriptis expressa. Præcipuæ ejusdem virtutes. Ab impactis calumniis fides ejus vindicatur.

83. De Cyrillo post concilium Constantinopolitanum, an. 382, nihil amplius auditur in historia (39). In concilio quod Theodosius an. 383 Constantinopoli coegit, cui sectarum omnium principes interesse voluit, erant Palæstini, Phœnices, et Syri, qui pro Flaviani Antiocheni partibus adversus Ægyptios, Arabes et Cyprios contentionem suscipere. Unusne ex illis Palæstinis fuerit Cyrillus, incertum. Nec multo post obiit: mortem ejus vulgo consignat an. 386; eam Sozomenus, lib. vii, cap. 14, post Rufinum cum Timothei Alexandrini morte conjungit, mortuus autem est Timotheus ex Socrate, lib. v, cap. 12, consulatu Arcadii primo, et Vadonis, qui est annus 385. Cum vero aliunde Hieronymus affirmet Cyrillum octo annis sub Theodosio principe innocens episcopatum tenuisse, non potest ejus obitus citius anno 386 consignari. Cumque Martio mense decesserit, ab extremis, an. 378 temporibus quibus sedem recuperavit, ad Martium usque an. 386 mensem, plenos et integros annos octo obtinere non possumus; sed menses sex saltem deficiunt. Die Martii octava decima mortem ejus consignat [LXXXVI] Græci tum in Menæis, tum in S. Sabæ Typico, quod secuti sunt ii, qui nomen ejus eadem die in Romanum Martyrologium intulerunt. In Synaxario Claromontano notatur ejus *memoria* ad undecimam diem Martii, quo die principue S. Sophronii festum celebratur. Sed aliud habetur in eodem libro Cyrilli elogium ad diem 18 Martii qua decessit. In calendario Syriaco, an. 1621 Romæ excuso, quod ecclesiastico gentis illius officio præfixum est, eadem Martii mensis dies mors Cyrilli nostri recolitur. At in Martyrologio Arabico-Agyptio Roma ad Bollandistas misso, ad 20 diem mensis Martii habetur *memoria S. Cyrilli episcopi Hierosolymitani*. Mense quoque Martio, sed sine notatione diei habetur elogium Cyrilli in duplici Arabico calendario perantiquo; quorum in uno Cyrilli nomen cum elogio *divini* reperit illustrissimus Risius archiepiscopus Damascenus. In altero autem, quod ab Amabili Burzæo Ricomagensi Latine redditum est, quodque priori calendario fere respondet, continentur orationes quædam, multorum simul sanctorum commemorationem complexæ, quarum septima Martio mensi subserviens, circa medium habet hæc verba: *Magnificemus Cyrillum innocentem*. Ex his omnibus, quæ Bollandistarum fere diligentia debemus, patet Cyrilli memoriam in omnibus ecclesiis, Romana, Græca, Syriaca, Ægyptia, tanquam unius e sanctis celebrari. Qui quidem universalis cultus abunde

(39) Socrat., lib. v, cap. 10.

calumnias vivo et mortuo impactas refellit. Cum A
 anni 351 initio episcopatum suscepit, fuit epi-
 scopus annos 33 e quibus anni fere sexdecim quibus
 absens fuit excipiendi : quamobrem annos novem-
 decim tantum Ecclesiam præsens rexit. Fuit au-
 tem ejus vita annorum fere septuaginta.

84. Græci in Menæo nonnulla de habitu ejus
 exteriore narrant, quæ vereor ut ex optimis monu-
 mentis accepta sint. Aiunt enim « Cyrillum statura
 « corporis mediocri fuisse, pallidum, promissis
 « capillis, simo naso ; lato ore, seu vultu quadrato,
 « superciliis in directum crispantibus ; canis den-
 « sisque pilis genas vestientibus, barba in duas
 « partes sub mentum divisa ; » adduntque « mori-
 « bus omnibus rusticitatem quamdam prætulisse ». Corpore laboris patientissimo fuisse facile credide- B
 rim, cum Hierosolymis magnum onus indefesse
 prædicandi alacriter sustineret. Si qua in illo rusti-
 citas erat, tota vultus atque habitus erat, cum
 magna in eo ex ejus catechesibus erga subjectos
 comitas ac mansuetudo passim effulgeat.

85. Verum potior ejus imago ex ejus scriptis,
 gestis, ac virtutibus exprimenda. Fuit animo, quan-
 tum conjicimus, excelso et forti, quem præcipue in
 suscepta cum Acacio contentione prodidit. Nihil
 enim veritus versutum juxta ac audacem omnia
 aggredi virum, in aula imperatoris potentissimum,
 Ecclesiæ suæ jura firmiter intrepideque tutatus est;
 ab eoque injuste depositus et expulsus, majus concilium civili more, novo ut ferunt exemplo provo-
 cavit; oratusque in concilio Seleuciensi, ut ad
 postulationem Acacii e consessu ad tempus disce-
 deret, gradu vel minimum cedere constantissime de-
 treclavit. Emicuit etiam ejus fortitudo [LXXXVII]
 in præficiendo contra Eutychii et Arianorum fa-
 ctionem Cæsariensi Ecclesiæ episcopo, non uno
 tantum, sed et altero post depulsionem prioris,
 violentamque alterius invasionem. Fides illi firma,
 curiositatis aliena, vacillationis expers, ac inter-
 rita, cat. 5, n. 12. Symbolum traditurus monet, ut
 hanc intemeratam intactamque fidem toto vitæ
 tempore custodiant, neque ulla arte aut vi aliam
 sibi induci patiantur, etiamsi ipse mutatus alia
 doceret. Vitandam in divinis rebus curiositatem,
 et nihil ultra id quod in Scripturis Deus revelavit,
 inquirendum millies repetit. Quam negligenda ra-
 tionis ipsius aut sensuum contra fidei mysteria
 reluctatio, tota catech. 22 et 23 docet; quanta vero
 in mediis, quæ in Ecclesia nascantur scandalis,
 constantia et fidelitate persistendum sit, cat. 13,
 n. 7. Firma in divinis oraculis fide, et divinarum
 promissionum expectatione, negat se iniquissimis
 Antichristi temporibus de robore et nervis Ecclesiæ
 diffidere, cat. 15, n. 16, Judæorumque in templo
 instaurando sub Juliano conatus risit. Ecclesiæ
 traditionem et decreta uti inviolabilia habuit, et ne
 latum quidem unguem ab eis recedi posse persua-
 sum habebat. Vid. cat. 4, n. 33, cat. 18, n. 16.
 Religione summa omnes usus et ritus Ecclesiæ

suspexit; magnifica sunt quæ de vi exorcismorum,
 exorcisatarumque rerum, uti aquæ, olei, chrisma-
 tis, deque habenda in signo crucis, uti ad multa
 potentissimo fiducia, ac de sanctarum reliquiarum
 vi et efficacia passim disserit. Ex illo Ecclesiæ
 amore natum illud hæreticorum odium, quod ubi-
 que magno studio præcipit et inculcat. Vid. cat. 6,
 n. 13, 19, 33, 35, cat. 7, n. 1, cat. 16, n. 11. Quam
 alte animo imbiberat fidem, fortiter data occa-
 sione confessus est. Consubstantialem Trinita-
 tem sui episcopatus initio prædicavit in litteris ad
 Constantium hujus doctrinæ inimicissimum datis :
 nulla variis in locis pro catholica veritate contra
 Arianos certamina subiit, triplex exsilium passus;
 suæque quam cito licuit sese Ecclesiæ reddens,
 Apollinaristis et schismaticis ita restitit, ut gra-
 vem sibi ab eis vexationem concitarit.

86. Magnus in ejus scriptis passim effulget de
 Deo sensus : magnifica sunt quæ de re ea disserit
 catechesis sextæ initio. Hanc sequebatur vilis illa
 de se existimatio, demissioque sui, dictis et gestis
 declarata, in Evangelio et SS. Patribus tantis lau-
 dibus cumulata virtus; ea sit primum, ut parum
 in nobis ipsis præsidii nobis putemus esse, spem-
 que omnem in Deo collocemus. Hic in Cyrilli scri-
 ptis ubique sensus elucet; in omnibus fere cate-
 chesibus de rebus præcipuis dicturus divinam se
 gratiam quæ sibi ad recte dicendum necessariasit,
 exspectare ait, et auditorum precibus confisum
 sermonem aggredi. Vid. cat. 12, n. 4, cat. 13, n. 8,
 cat. 16, n. 1. Nolebat ab auditoribus quidquam sua
 unius auctoritate excipi ac credi; ac nisi idonea
 ex Scripturis argumenta producat, æquo animo
 sibi fidem denegari patitur multis in locis, præser-
 tim cat. 4, n. 17, cat. 12, n. 5, cat. 13, n. 8. Ea-
 dem humilitatis virtus facit, ut quorum ipsi bono-
 rum nos inopes et indignos sentimus, ea non solum
 aliis non invidemus, sed ut illi habeant peropte-
 mus, et habentibus gratulemur. Cyrillus auditoribus
 suis dona miraculorum et prophetiæ. [LXXXVIII]
 illis temporibus satis communia, frequenter appre-
 catur, cum ipse prophetiæ dono non se carere so-
 lum, sed et indignum esse profiteatur, cat. 15, n. 4.
*Non prophetantibus, inquit, nobis; indigni enim
 sumus.* Diffidens sibi monet, ne si ipse mutatus
 contraria doceret, ipsum sequantur, cat. 5, n. 12,
 aut si ipse culpæ succumbat, una cum ipso perire
 velint, cat. 15, n. 7. *Neque etiamsi ego qui te doceo
 peream, tu una mecum percas. Sed fas est audito-
 rem magistro meliorem fieri, et eum qui novissimus
 venit, priorem effici.* Is demissæ de se opinionis
 sensus tanto prædicabilior, quod non in tenui ab-
 jectoque ingenio, sed in excelso erectoque, forti
 ac grandi animo versabatur. Quo fit, ut eam quam
 in persequenda causa sua fortitudinem et constan-
 tiam retinuit, non pertinaciæ suique ipsius amori,
 sed officii conservationi ascribere debeamus. Magno
 ad promovendum Dei cultum studio æstuabat, ut
 suo labori non parceret; indefessæ tum in sua,

quam ei Deus commiserat Ecclesia, tum in iis ubi A hospitabatur, divini verbi prædicationi insistens. Amorem et beneficentiam ejus in pauperes declaravit illa in egestate publica, ad sublevandam eorum inopiam sacræ suppellectilis distractio; suscitata ipsi ab inimicis ob eam rem vexatione, et persecutione a Deo coronata. Pacis amans, et turbarum osor, primum Maximo vivente, medium se et nulli parti addictum in ecclesiasticis dissidiis gravissimis habuit: dein consubstantialitatem amplexus, eorum qui fide in tuto posita de voce sola ambigere videbantur, communionem non detrectavit; Meletioque ab inimicis suis ordinato, cum ille sinceram et orthodoxam fidem professus esset, eum non solum uti episcopum, sed etiam in familiarium numero habuit. Paulinianos quoque monachos, ab illa parte quamvis offensus gravissime, ad pacem sine detrectatione recepit. E conciliis tam multis quæ sub Constantio celebrata sunt, pauca sunt omnino quibus ille interfuerit, nulli rei se ducem atque intermedium ingerens. Cumque in concilio Constantinopolitano multis cum aliis depositus fuisset, illi et statim, et sub Juliano, Joviano, et Valente, multa adversus eos a quibus damnati fuerant, et concilia et conventus celebrare, quorum nulli Cyrillus legitur interfuisse. Multas alias ejus virtutes in ipsius Officio recensent Græci, aientes « eum animam suam virtutibus exornasse, mentem « corporeis rebus superiorem effecisse; cum mentem haberet divino timore inflammata, omnem « voluptatis fomitem in cineres redelegisse; lacry- « marum imbribus affectuum flammam exstinxisse, « lampademque suam inextinctam conservasse; « ac denique desidie somnolentia ab palpebris « animæ constanter ejecta, in somnum justis con- « venientem placide obdormivisse ». Quæ omnia sintne communes loci quibus sanctorum omnium ornatur pietas, an ex peculiaribus ejus virtutum characteribus expressa sint, ambigi merito potest.

87. Patientiam sancti viri Deus toto ejus episcopatus tempore variis probavit modis: ter injustis accusationibus sede dejectus et in exilium pulsus. In exiliis suis, saltem in postremo, multa est ab Arianis passus. Domum redux intestinis dissidiis turbatam, et factionibus adversum se [LXXXIX] suscitatis offendit Ecclesiam, ordinationem suam doluit injustis suspitionibus infamari, quas etiam sancti et docti viri, ut Hieronymus et Rufinus, scripto posteritati consignarunt. Tria præcipue in Cyrillo reprehenduntur, ordinatione ejus, variatio in fide, et in communione. Ordinationem ejus Rufinus media temporum confusione factam ait, Hieronymus vero incredibilibus prorsus circumstantiis præditam refert. Hæc omnia nos ex melioribus auctoribus et monumentis suo loco dissolvissè speramus. Rufinus ait Cyrillum *aliquando in fide sæpius in communione variasse*. Astipulantur fere Socrates et Sozomenus, dum aiunt eum concilio Constantinopolitano interfuisse, tum ex *mutata sententia con-*

substantiali adhærentem. Non credo illi alia de causa fidei variationem imputari, quam propter variationem communionis ipsi temere ascriptam. Sed prius agamus de fide. Dissentire non possunt ejus adversarii prima ejus et extrema episcopatus tempora cum sincera fide transacta esse orthodoxamque ejus in catechesibus de Trinitate doctrinam dissertatione tertie in iis invicte probabimus; ut idem de intermediis temporibus judicetur, nisi obstant diserta in contrarium argumenta, lex æqui justique postulat. Qualem certe num. 84 descripsimus Cyrilli fidem, in eam minime omnium variationis ac mutationis suspicio cadere potest, cum sese in antecessum judicio ipse suo damnaverit, si fidem mutaret unquam. cat. 5, n. 12. Alias, nullam aliam legitur Arianam formulam sua subscriptione approbasse, nisi Antiochenam forte cum aliis in concilio Seleuciensi; at ei forte una subscripsit Hilarius ibidem præsens, qui saltem in libro *De synodis* jam probaverat eam nihil nisi verum et catholicum continere; nec ad Arianum sensum ficti potest, nisi contortis et alienis prorsus ab obvio et legitimo sensu interpretamentis, Vocem *consubstantialis* primo suspectam videtur habuisse. Hunc ipsi sine dubio scrupulum excussit Athanasius an. 349; eo sane vocabulo fidem suam de SS. Trinitate professus est ad Constantium scribens, quod in sua cum Acacio de mutua utriusque fide contentione retinuisse videtur. Nec hujus abdicatio in formula Antiochena continetur, tantum præmissio ac silentium. Non igitur ei subscribendo *consubstantiali* repudium dedit. Ad summum, cum in concilio Seleuciensi idoneorum testium auctoritate, de vocula solum, non de subjecta ipsi significatione ambigeretur; si vocem deseruisse ad præsidium fidei positam peccatum est, non mutatæ fidei sed amissæ constantiæ peccatum est; quod, inimicis fatentibus, pœnitentia diluit, et toleratis gravissimis ab Ariana factione pœnis.

88. Veniamus deinde ad objectam ipsi communionis variationem. Primum, cum adhuc vivente Maximo solum presbyter esset, Ecclesiæ suæ et episcopi morem et judicium secutus, communionem cum Athanasio in Tyriensi concilio sede dejecto, nec fovit proprie nec rupit, alienum et inexpertum a turbis ecclesiasticis illius temporis cum tota Ecclesia sua se habens. Ejus communionem amplexus est synodi Hierosolymitanæ an. 349 tempore. Utrum Acacii de manu ordinationem suscepit, dubitabile est; sed fac ita esse: non continuo cum Athanasio [XC] communionem rupit; qui cum sedem suam illo tempore nemine turbante obtineret, ad eum sine dubio synodicas et communionis initio episcopatus litteras dedit, si jam tum ille mos obtinebat. Fuerat Acacius gravi Sardicensis synodi, quam Ecclesia Hierosolymitana receperat, fulmine percussus; sed iniquitate temporum factum est, ut ea sententia effectum careret. Nec Acacii communionem tempore concilii Seleuciensis, cum ille priora multo

gravioribus crimina cumulasset, inire dubitavit S. Hilarius. Quanto innocentior Cyrillus, si, quod tamen incertum est, ejus manu consecrationem episcopalem recepit. Quæ certe ordinatio, judice concilio Constantinopolitano an 382, secundum canones peracta fuit. Ab Acacio præter jus fasque depositus, receptum habuit apud Sylvanum Tarsensem, iisque temporibus communionem, ac forte conciliorum societatem habuit cum semi-Arianæ partis principibus. At ii vel semper Catholici fuere, una voce a rigidioribus veritatis defensoribus discrepantes, vel eo tempore sanam et orthodoxam fidem profitebantur: quod enim aliqui hæresim, quam postea publicarunt, jam tunc fortassis in corde latentem premerent, id cognitori cordium Deo servandum judicium erat. Certe omnes quibuscum conjunctus videtur Cyrillus, magno tunc animo adversum Arianos decertabant, solique illos palam impugnabant; cum id quod supererat fortium consubstantialis defensorum, in exiliis aut in latebris occultati essent; qui quidem semi-Arianos illo tempore pro fratribus charissimis, et sola a se vocula divisus habebant. In concilio Seleuciensi cum omnibus statim communicavit, sanctique Hilarii exemplo nimium tutus est. Sciderunt se postea ab semi-Arianis Anomæi, quibuscum nullam postea legitur societatem et communionem junxisse. Meletio sese adjunxit Antiocheno an. 362, qui jam

A propter generosam veritatis confessionem exsuleret; et omnem, quam prius fovisse cum Arianis videbatur, societatem abruperat. Nullam deinde in Macedonianorum rebus partem habuit nisi socium se eis præstiterit in delegandis ad Liberium episcopis, qui delegantium nomine in Nicæni symboli verba jurarent, cujus rei Cyrillum existimo participem non fuisse. Suum sub Valente exsilium non promeruit, nisi susceptis cum Ariana factione certaminibus, quorum etiam multa subiit in exilio. Inde reversus, tantum in largienda sua communionem delectus ac judicii habuit, ut Pneumatomachos ab Ecclesia tenerit alienos. Ex quibus omnibus, quæ in tota dissertatione fusius exposita sunt, apparet constanter ab ipso servatam hanc ineundam communionis legem fuisse, ut eam nemini nisi sententia Catholico, aut exterius eam fidem profitenti concederet. Voluisset Rufinus credo, ut cum Acacio, Meletio, Eusebio Samosatensi abrumperet, et Latinorum communionem sectaretur. Verum ipse in Oriente positus longe melius earum partium statum perceptum habebat. Nec accusari Cyrillus potest, quin eadem criminatione plurimi sanctitate celebres includantur episcopi.

Nunc ut summa Cyrillianæ vitæ capita tota hac dissertatione sparsa, longeque a se avulsa colligam, hanc brevem illius synopsis uno conspectu repræsentato.

CHRONOLOGICUM CYRILLIANÆ VITÆ COMPENDIUM.

[XCI] Nascitur Cyrillus Jerosolymis vel in vicinia circiter annum 315.

Monasticæ vitæ institutis imbuitur, et virginitati consecratur circiter annum 330.

Diaconus ordinatur a S. Macario, ut serius ann. 334.

Presbyter creatur a S. Maximo circa an. 345.

Homiliam in *paralyticum* dicit, nostra sententia, ante cathecheses et satis novus presbyter.

Catecheses 18 ad illuminandos per totam Quadragesimam, et 5 mystagogicas ad neophytos hebdomada Paschatis pronuntiat, an 347 vel 348.

In concilio Jerosolymitano Athanasius præsens in communionem receptus, et subscripta synodus Sardicensis an. 349.

Maximus moritur an 349 vel 350.

Sedes aliquandiu vacat.

Cyrillus ab episcopis provinciæ canonice ordinatur an. 350 vel 351.

Die 7 Maii apparet Jerosolymis crux in cælo ex luce: quod statim Cyrillus Constantio nuntiat per litteras an. 351.

Ab ipso pene episcopatus exordio contentionem suscipit cum Acacio de metropolitice juribus; secutæ sunt mutæ utriusque circa fidem accusationes circa an. 352 et seq.

Acacius per biennium Cyrillum ad suum tribunal judicandum appellat an. 356, 357.

Cyrillum interest concilio Melitinensi in Armenia, cujus decretis obsistentes Elpidium et Eustathium fovet an. 357.

Cyrillus ab Acacio in tumultuario concilio deponitur et Jerosolymis expellitur initio anni 358.

Substituatur in ejus locum Euty chius.

Cyrillus appellat ad concillium majus, et se ad Sylvanum Tarsensum recipit, apud quem in Ecclesia conciones habet.

Acacius illum Tarso frustra exturbare conatur. Cum Basilio Ancyrano et Georgio Laodiceno communionem, ac forte consiliorum societatem adversus Eudoxium et Acacium init.

Adest in concilio Seleuciensi, in quo, citato incassum Acacio, a Patribus sedi restituitur et Jerosolymam revertitur an. 359.

Acacius animum imperatoris adversus Cyrillum accendit.

Cyrillus secundo deponitur in concilio Constantinopolitano, et in exsilium mittitur an. 360.

[XCII] Substituatur in ejus sedem Hereinius.

Mortuo Constantio Cyrillus ab exilio revocatur, et sedem recundo recuperat an. 362.

Antiochiæ fuit cum Meletio hujus anni astate: unde adducit Jerosolymam conversum ad fidem Daphnitici flaminis filium.

Prædicat inanes fore Judæorum in templo instaurando conatus an. 363.

Sub Joviano, et Valentis initiis, Jerosolymis pacifice degit.

Acacio mortuo Cæsariensi Ecclesiæ Cyrillus præficit Philumenum : eoque per Eutybianam factionem deturbato, Cyrilloque seniore in ejus locum substituto, Cyrillus iterum hoc pulso in ea sede substituit Gelasium sororis suæ filium an. 366.

Cyrillus noster, quorundam sententia, cum multis aliis ad Liberium delegatur, ad suscipiendam Nicænam fidem an. 366.

Valentis mandato Cyrillus tertio ejicitur in exilium an. 367.

Ipsi subrogantur, Heraclius, Cyrillus alter, et Hilarius, qui sedem obtinebat an. 475.

In variis exiliis multa contra Arianos certamina subit.

Post Valentis mortem Jerosolymam revertitur, ac sedem tertio recuperat an. 378.

Ecclesiam suam hæresibus, schismatibus, et morum corruptelis deformatam offendit : petitque auxilium a concilio Antiocheno an. 379.

Rufinus et Melania ipsi Pneumatomachos omnes ab Ecclesia expulsos reconciliant an. 379 vel 380.

S. Gregorius Nyssenus concilii Antiocheni mandato Jerosolymam ad pacificandam Ecclesiam missus, prævalente schismaticorum et hæreticorum pertinacia, re infecta, abit an. 380.

Quadringenti monachi Paulinianæ partis, Rufini et Melaniæ opera, Cyrilli communionem amplectuntur an. 380.

Cyrillus duos monachos ab Alexandrino episcopo propter sui castrationem excommunicatos rejicit.

Interest concilio Constantinopolitano œcumenice II, an. 381.

Laudatur ejus vita, et a concilio Constantinopolitano omnium pene eorumdem Patrum qui concilium anni superioris celebraverant, canonica ordinatio defenditur an. 382.

Astitit forte in concilio Constantinopolitano anni 383.

Cyrillus moritur die 18 Martii anni 386.

DISSERTATIO SECUNDA.

De scriptis S. Cyrilli, ac potissimum de Catechesibus. In qua earum veritas et integritas defenditur : explicatur nomen, natura et ratio : annus, tempus et locus quo habitæ sunt, exponuntur : Cyrillianaque docendi ac dicendi ratio investigatur.

[XCIII] CAPUT PRIMUM.

Recensentur omnia scripta S. Cyrilli, genuina, dubia, deperdita, supposita, cum fragmentis.

1. De scriptis Cyrilli dicturus, eorum primo numerum instituiam : deinde quoniam singulorum, præter Catecheses, opusculorum in præfixa eisdem admonitione, veritatem et sinceritatem defendo, quæque ad ea pertinent expono ; hic Catecheseon proprie examen suscipiam. Quarum veritatem, antiquitatem et integritatem adversus malevolam criticorum Protestantium calumniam, qua potero vi, asseram. Post de toto genere Catecheseon dicam, Cyrillianarumque imprimis naturam et intimam rationem exponam. Quæ sit earum inscriptionis ratio, quæ titulorum ipsis præfixorum auctoritas : quo præcise anno, et tempore, quibus diebus et horis, ac quibus circumstantiis dictæ. Tum de Cyrillianæ docendi ac dicendi ratione, adjumentis ab ipso adhibitis, ac de stylo tandem loquar. Ab enumeratione scriptorum exordior.

2. Pauca ad nos Cyrilli scripta pervenerunt : nec multo plura ab eo composita fuisse, ullis certis monumentis testatum est. Quidquid ab eo genuini et sinceri habemus, ante episcopatum ejus aut in ipso episcopatus initio scriptum est. Mirum sane, hominem ab juventute ipsa in dicendo exercitatum ac subactum, nullum fere in tanta annorum serie, quibus nobilissimæ Ecclesiæ præfuit, sui ingenii

monumentum reliquisse : aut eos qui catecheses ejus, dum presbyter esset, ex ore dicentis exceptas scripto consignarunt, nullas aut pene nullas ejusdem episcopatus gradu aucti homilias ac conciones posteritati conservasse. Tria tantum integra habemus germana et sincera Cyrilli opera : catecheses ad illuminandos decem et octo per totam Quadragesimam dictas, et mystagogicas quinque ad neophytos singulis Paschalis hebdomadæ diebus pronuntiatas. Sequitur homilia *in paralyticum* ad piscinam jacentem : quam uti a Cyrillo adhuc indubitato presbytero habitam, epistolæ ad Constantium præposuimus. Succedit demum illa ad Constantium epistola, quæ initio episcopatus ab ipso data est. Catecheseon veritatem in hac dissertatione vindicabimus : aliorum vero duorum opusculorum in monito eisdem præposito.

3. Deperditorum Cyrilli monumentorum memoria est in fragmentis modicis, quæ veteres [XCIV] conservavere. Concilium Lateranense, S. Maximus martyr, et auctor anonymus sæculo octavo antiquior in opere nondum edito, duo referunt testimonia Cyrilli nostri ex homilia quadam in illum Joannis Evangelii locum, in quo Dominus aquam in vinum ad nuptias commutasse memoratur. Aliud fragmentum citat Leontius in opere inedito *adversum Monophysitas*, ex homilia Cyrilli in illa verba Joannis xvi, 28, *Ego vado ad Patrem meum*. Quid

de illis fragmentis sentiendum, in Admonitione iis præfixa aperui. Si quis ea inter spuria aut dubia saltem Cyrilli opera accensere velit, non veto. Mihi nihil a Cyrillo alieni videntur habere; eaque conjungendo cum homilia in *paralyticum*, non illegitima suspicio oritur, fuisse olim integrum Cyrilli in Joannis Evangelium homiliarum opus.

4. Deperditis ejus operibus accenseri possunt homiliæ quas presbyter dicebat, eodem tempore quo pronuntiabat catecheses, quæque nunquam fortassis scripto exceptæ sunt. Trium, imo et quatuor ex illis argumenta et memoriam in catechesibus conservavit. Catech. 10, n. 14, de sacerdotio Christi dicens, remittit ad homiliam quam in synaxi Dominica die præcedenti recitaverat, in illa verba: *Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, sive psal. cix, 4, sive epistolam ad Hebræos cap. v, 6, interpretaretur. Magno nobis, ad intelligendam Cyrilli de æterno Christi sacerdotio sententiam, subsidio esset hæc homilia si superesset. Cat. 13, n. 16, se antea dixisse significat de silentio Domini cum judicaretur ab hominibus. Catechesi 14, n. 24, auditoribus compendiose repetit partem eorum quæ die præcedenti, ea Dominica erat, dixerat in synaxi de assumptione, seu ut nos dicimus, ascensione Domini, cum consuetudo lectionum in ecclesia ordini obsecutus, hujus diei lectione ad dicendum de sublato in cælos Domino perductus esset. Cat. 13, num. 9, auditoribus in memoriam revocat expositionem non ita pridem a se factam in psal. LVIII, et in hæc illius verba: *Conversi sunt ad vesperam, et famem passi sunt ut canes, et circumdederunt civitatem*: quæ verba principibus Judaici populi, dum comprehensus est Jesus, accommodaverat. Catechesi demum 12, num. 18, testatur se alibi dixisse, per virgam ferream Romanum imperium significari; quod in aliqua fortassis psalmi secundi expositione protulerat. Cyrillum singulis annis catecheses habuisse, notatur in observatione quadam amanuensis alicujus a nobis edita post indiculum Catecheseon [XCV] pro catechesi præfixum: sed eas solas quas habemus scripto consignatas significat. In deperditis etiam numerari potest continuatio. *Historiæ ecclesiasticæ* Eusebii per Gelasium Cæsariensem, qui opus illud avunculi sui Cyrilli hortatu suscepisse testabatur, apud Phot. cod. 89, p. 210, imo ex Photio ambo in idem opus suam operam videntur contulisse; sed quod ait Photius reperisse se in aliis monumentis, Cyrillum et Gelasium nullam sibi propriam historiam composuisse, tantum Latinam Rufini Græcam fecisse, nollem a tanto viro dictum; nam Rufini historia longe post Cyrilli mortem, quæ in ea suo ordine memoratur, conscripta est.

5. Supposita Cyrilli nomini opera duplicis sunt generis; alia enim optimorum, aut saltem non majorum sunt auctorum, per errorem Cyrillo nostro attributa: alia ab nebulonibus manifesta fraude ejus nomini supposita. In primo ordine numero

A homiliam in *occursum Domini*, quam cum nonnulli eruditi viri non alienam Cyrillo judicarent, ab auctore docto quidem et erudito sed multo recentiori profectam certis documentis approbasse me spero. Item *Historiam ecclesiasticam* et *mystagogicam*, seu sacræ liturgiæ explicationem, quæ in nonnullis mss. Basilio Cæsariensi, in aliis Cyrillo Jerosolymitano tribuitur: sed verus est fetus Germani Constantinopolitani patriarchæ, in Bibliothecis Patrum Græce et Latine editus hoc titulo, *Theoria mysteriorum*; quem quidem Thomas Millesius in cod. ms. bibliothecæ Bodleianæ repertum multo breviorum, et uti opinatur sinceriorum ad calcem Cyrilli operum dedit. Opus illud existimat Germani II Constantinopolitani patriarchæ qui circa annum 1226 sedem hanc occupabat. Libentius crediderim a Germano profectum, qui Leonis Isaurici temporibus an. 726 florebat; quod quidem postea additamentis auctum in majorem molem excreverit. Sed cum certum auctorem habeat alterutrum ex illis Germanis, hic recudendum non existimavi. Tom. V *Conciliorum Harduini* editus est anonymi libellus *De sex synodis*, qui in ms. collectione Regia cod. 2931, fol. 219 appellatur Κύριλλος ἐπισκοπος Ἱεροσολύμων, *Cyrillus Hierosolymorum episcopus*, falsa perspicue attributio. Inter *varia sacra* edita a Stephano Le Moine tom. I, pag. 68, Germano Constantinopolitano tribuitur. Homiliæ *De occurso* subjecti brevem chronologiam quæ Cyrilli non est, ejus tamen nomine in aliquo ms. reperitur. His operibus non dolo malo, sed errore præfixum Cyrilli nomen. Sequuntur suppositæ Cyrilli ad Julium Romanum, et Julii ad Cyrillum de die Nativitatis Domini litteræ, quæ certe nunquam a Cyrillo Juliove prodire. In alio exemplari non Cyrilli sed Juvenalis ad Julium, ejusdemque ad Juvenalem dicuntur litteræ, Juvenalis, non Julio sane centum ante annos mortuo, sed alicui ex Romanis pontificibus in eandem sententiam scribere potuit. Sed utrum ista scripserit, dubium; ne dicam falsum prorsus esse. Sed omnem fere impudentiam vincit, quod inscitus et imprudens nebulo Augustini ad Cyrillum, et Cyrilli ad Augustinum epistolas finxit de obitu et miraculis S. Hieronymi: quæ quidem flammis digniora quam typis num recuderem [XCVI] dubitavi. Vicit tamen sententia, ne in hoc opere desiderarentur, ut hoc uno exemplo, quantum mendacio licuerit declararetur. Ejusdem furfuris est fragmentum a S. Thoma sub nomine Cyrilli citatum, quo omnia sive germana sive spuria Cyrilli opera conclusi.

CAPUT II.

Catecheseon 18 ad illuminandos veritas, antiquitas et integritas defenduntur.

6. Adeo diserta sunt et luculenta quæ ad defensionem catholicorum dogmatum ex Cyrillianis Catechesibus proferuntur argumenta, ut Protestantes nonnulli, contortis ratiunculis, quibus ea eludere laborant diffisi, nodum hunc sibi inextricabi-

lem secundum potius quam dissolvendum judicarent, catechesesque nostras, injectis primum in Grodecii ac Prevotii fidem suspicionibus. Cyrillo nostro eripere, aut saltem uti interpolationibus et assumptis deformatas auctoritate omni spoliare laborarint. Rivetus Hieronymi auctoritate pressus, Cyrillum fatetur catecheses composuisse; an autem illæ sint quas habemus, merito ait in dubium vocari. Cum autem ab Theodoro, Joanne Damasceno, Joanne Cyparissiota ex nostris catechesibus uti ex Cyrillianis testimonia producantur, non vult præfracte negare Catecheses illuminandorum magna ex parte Cyrilli esse; sed nullatenus dubitat nonnulla in illis esse detracta, nonnulla assuta: quibus argumentis, inferius aperiam. Cum autem mystagogicas quinque similibus veterum illas citantium testimoniis confirmari ignoraret, eas Cyrillo prorsus abjudicat, ut Joanni cuidam Jerosolymitano potius tribuat. Cæterum cujuscunque sint, puras non esse a corruptione interpolatorum pro certo habet, et rem ipsam loqui ait. In hujus judicio omnino acquiescit Albertinus. Jam dudum illa eritici utriusque, et eorum qui hanc auctoritatem sunt secuti, ejecta et explosa sententia est, etiam ab iis qui easdem partes eandemque communionem amplexi erant. Quamobrem salius fortassis esset nos ab ea controversia, quæ in hoc tempore jam nulla est, abstinere. No tamen cuiquam in mentem postea veniat obsoletam illam et exsibilatam opinionem suscitare; doctorum virorum judicio, catecheseon omnium veritatem et integritatem in tanta luce collocandam existimavi, ut si quis eam rem nondum satis exploratam habeat, eum pudeat de tam aperta veritate solummodo dubitasse. Ab decem et octo prioribus catechesibus exordior.

7. Cyrillum Jerosolymitanum catecheses composuisse dubitari non potest, propter Hieronymi scriptoris æqualis auctoritatem. Illas autem non alias a nostris esse, duplici argumento convincitur. Primum sumitur ab externis antiquorum testimoniis, quibus efficitur nostras catecheses jam ab ipso Cyrilli tempore, aut saltem proximis temporibus exstitisse, et Cyrillo Jerosolymitano nulla dubitatione tributas. Alterum internum est, et ex ipsis catechesibus depromptum. Nullæ pene veterum testimonio destitutæ sunt catecheses. Sed eas [XCVII] alii sub auctoris nomine citant, alii compilant et transcribunt tantum, suppresso auctoris, vel indicato generatim duntaxat SS. Patrum nomine. Secunda catechesis laudatur cum hoc secunda Cyrilli catecheseos titulo, et verborum a quibus incipit designatione, a concilio VII œcumenico an. 787 celebrato; quarta a Leontio, et ante ipsum a Theodoro centum post dictas catecheses annis scribente, cum designatione quartæ catecheseos *de decem dogmatibus*, et specialis tituli *de generatione ex Virgine*, qui citatis a Theodoro verbis in catechesi præfigitur. Quinta citatur

A in catena in Joannem; sexta a Photio et Petro Siculo; septima ab Anastasio *Quæstionum* 133 sæculi sexti vel septimi auctore, a S. Maximo, et Philippo solitario: nona in catena in Joannem: decima a Joanne Cyparissiota; duodecima a Joanne Damasceno: tertia decima pluries in catenis in Lucam et in Joannem: octava decima ab auctore *Quæstionum* sub Athanasii nomine. Elia Cretensi, Antonio Melissa Hi omnes nostras catecheses sub Cyrilli, et pene omnes sub Jerosolymitani nomine laudant. Tantum Cretensis Elias sub nomine SS. Patrum generatim. Nec minor eis accedit auctoritas ab iis qui tacito auctoris nomine sententias ejus transcribunt et compilant. Inde enim efficitur eas illorum tempore exstitisse. S. Nilus, qui aliquandiu vixit cum Cyrillo nullam pene ejus catechesin intactam reliquit, e qua non aliquas, quandoque etiam prolixiores sententias ad verbum suis epistolis insereret, velut e procatechesi, cat. 2, 4, 7, 12, 16, 18. Rufinus, qui Jerosolymis diu Cyrillum vidit, in cat. 13, 14, 15 et 18, plurima transtulit in suam symboli expositionem. Basilius etiam Cyrilli sententiis ex procat. et Gregorius Nazianzenus ex cat. 3, usi videntur. Proclus, Basiliusque Seleuciensis catechesin duodecimam interdum compilare videntur. Item *Cæsarianorum Dialogorum* auctor catechesin sextam decimam, Joannes Damascenus nonnullas ex cat. 4 et 15 suis libris sententias aspersit. Ex catechesi 15, nonnulla sumpsit pseudo-Hippolytus in libro *De consummatione mundi et Antichristo*. Catechesis nono exstabat in mss. nonnullis sæculo decimo, imo et octavo sub nomine homiliæ S. Basilii *De Deo incomprehensibili*. Alios omitto, quos in indice notatos reperire est.

8. Sed quo hæc tanta testium nubes? unus omnino satis est. Nam si alicujus antiqui auctoritate, verbi gratia, Theodreti vel Rufini constet unam tantum e nostris catechesibus, uti quartam vel tertiam decimam Cyrilli esse, illud de omnibus est probatum. Adeo omnes secum connexæ sunt, et in unum doctrinæ corpus efficiendum conspirant, ut ne una quidem a cæteris divelli queat. Id ipse monuit auctor, procat. n. 14, ex omnibus simul catechesibus, veluti totidem lapidibus ex ordine positus et coagmentatis, unum quoddam Christianæ institutionis ædificium confici, cujus nulla pars sine totius ædificii periculo prætermitti aut detrahi possit. Nempe avulsa catechesi una, vel etiam parte ejus aliqua, imperfectam et mancā habes, quæ in toto opere proponitur, Christiani candidati institutionem ac symboli expositionem. Is est omnium catecheseon [XCVIII] ordo, ut posteriora semper ab anterioribus dependeant, et anteriora posteriorum expectationem complectantur; subsequentes catecheses in antecedentibus promittitur, et in subsequentibus præcedentes citantur. Promittit auctor in procat. n. 14, plenam et integram de nostris dogmatibus expositionem, variis catechesibus

per totam Quadragesimam habendis. Pollicetur et cat. 4, n. 3, et cat. 5, n. 12, singulorum symboli capitulum accuratam ac diligentem expositionem. At cat. 18, n. 32, id se diversis catechesibus perfecisse et absolvisse pro virili parte testatur. Primam, secundam et tertiam catecheses citat cat. 18, n. 22, aiens se in prioribus catechesibus de baptismo pœnitentiæque dixisse. Primam item et tertiam citat cat. 4, n. 32, et cat. 16, n. 30. Catecheses sextam, septimam, octavam, nonam, decimam, duodecimam, ac forte etiam tres sequentes citat cat. 17, num. 2. Præterea in catechesi 7, num. 1, citat sextam, in octava num. 1, septimam, decimam citat in catech. 11, n. 1, et in cat. 13, n. 9, undecimam in cat. 12, n. 4, et cat. 13, n. 9. Ad duodecimam remittit cat. 13, n. 9. Tertiam decimam in memoriam revocat cat. 14, n. 1. Eandem et decimam quartam memorat in cat. 16, n. 4. Promittit in decima sexta num. 32, septimam decimam, et in septima decima num. 1, variisque in locis citat et remittit ad sextam decimam. Ex his intelligis omnes catecheses unius manus esse: quod alioqui satis probaret unum omnium institutum et scopus, una in omnibus docendi et dicendi ratio, eadem doctrina sæpius inculcata et repetita, eadem sententiæ crebro iisdemque pene verbis repetitæ, idem Scripturas et citandi et interpretandi modus. Una igitur catechesi ex auctoritate veterum et æqualium auctorum Cyrillo asserta, ab eodem simul universas proficisci effectum et conclusum est.

9. Ad alterum argumentum venio, quod his duabus propositionibus includo. Prima est, catecheses nostras Jerosolymis certo certius habitas esse; altera, auctorem quarto sæculo, imo ante medium sæculum quartum scripsisse: qua ælate constat Cyrillum Jerosolymitanæ Ecclesiæ presbyterum fuisse, ac catecheses habuisse adhuc juvenem, et, ut cum Hieronymo loquar, *in adolescentia*. Catecheses Jerosolymis dictas esse omnes paginæ clamant. Auditores suos Jerosolymitanos appellat cat. 3, n. 7. *Cognoscite o vos Jerosolymitæ*. Cat. 12, n. 20. *Loca quod attinet, tu Jerosolymitanus cum sis jam ante novisti*, etc.; cat. 18, num. 34, *illuminare nova Jerusalem*. Cum de mysteriis Christianæ religionis disserit, non omittit quæ Jerosolymis peracta sint, et inde urbi asserit dignitatem, vel ex ipsorum locorum conspectu veritatem illorum tuetur. Monet cat. 3, n. 7, Jerosolymam baptismi primitias accepisse, cum ad Joannis baptismum accederet: « Omnium enim, » inquit, « honorum prærogativa « in Jerosolymis. » Catechesi 16, n. 4, « Spiritus sanctus in Pentecoste super apostolos delapsus est, isthic in Jerusalem, omnium enim apud nos sunt prærogativa. » Et cat. 17, n. 13, « Cum complerentur dies « Pentecostes, hic, in civitate ista Jerusalem (nostra « enim est hæc quoque prærogativa: loquimurque « non de his quæ apud alios contigerunt, sed de concessis apud nos bonis) [XCIX] Pente coste igitur

A « cum esset, etc. Vide et ejusd. catech. n. 16 et 38. De sacra Eucharistia, cat. 18, n. 33, vocat eam mysteria ex altari sumpta, quæ *isthinc*, inquit, *initium acceperunt*, Jerosolymis videlicet primum instituta. Veritatem adventus Christi probans cat. 10, n. 19, in testimonium assumit *sanctum crucis lignum, quod*, ait, *ad hodiernum usque diem apud nos conspicitur*: palmam in valle sitam, quæ ramos pueris Christum encomio celebrantibus ministravit: Gethsemane locum, Judam adhuc quasi demonstrantem; additque: *Sanctus iste Golgothas super cætera editus testatur, conspicuum se ostentans; testatur monumentum per sanctum, et qui in hunc usque diem jacet lapis*. Cat. 13, n. 38, eadem iterum repetit testimonia, quibus nova superaddit, in primis præsentem Caiphæ domus vastitatem, et n. 39, Pilati prætorium *nunc*, inquit, *in solitudinem reductum*. Addit: *Golgothas iste sanctus supereminens, atque in præsentem usque diem fidem faciens quomodo petra propter Christum eo tempore sunt scissæ*. Proximum quoque monumentum, et prope monumentum jacentem lapidem in testimonium appellat. Eadem cat. n. 22, ait se de tropæis Domini in ipso ter sancto Golgotha dicere. *Alii enim*, inquit, *tantummodo audiunt; nos autem et videmus et tangimus*; n. 23, crucifixum vere Dominum fuisse probans, *vides*, ait, *locum Golgothæ*. Secuta est acclamatio auditorum assentientium. Cat. 14, n. 22, iterum petram monumenti, et lapidem in diem usque præsentem conspicuum, et ipsam, in qua dicebat. Resurrectionis ecclesiam a Constantino ædificatam, in testimonium veræ Christi resurrectionis vocat. Alia loca vide cat. 4, num. 10 et 12. Montem Olivarum in testimonium ascensionis citat cat. 14, num. 23: *Multos testes habes. Habes hunc ipsum resurrectionis locum; habes locum ascensionis nobis ad Orientem situm*. Montem etiam Olivarum ex ipsa urbe contemplari jubet auditores, cat. 12, num. 11. Sionis quoque vastitatem, subactum aratro et repletum cucumerariis locum, uti testis coram testibus describit cat. 16, n. 18. Se e regione et in conspectu Jerosolymitani templi orationem habere testatur cat. 7, n. 6, et cat. 10, n. 11. Ecclesiæ, cujus erat, primum episcopum fuisse Jacobum fratrem Domini, ait cat. 4, n. 28, et cat. 14, num. 21, septemque priores diaconos appellat *primogenitos hujusce aliquando sterilis Ecclesiæ filios*. Dicebat in ipso monte Golgotha, ut testatur ipse cat. 4, n. 10 et 14, cat. 10, n. 19, cat. 13, num. 4, 22, 39, cat. 16, n. 4, in ecclesia Resurrectionis ad ipsum sepulcri locum ædificata, cat. 14, num. 9, a Constantino et filiis structa et ornata magnifice, *ibid.* n. 36, 22 et 14. Imo in ipso Resurrectionis sacello se mystagógicas catecheses ait habiturum cat. 18, n. 33. Ut ex his omnibus constet catecheses nostras Jerosolymitani auctoris esse.

10. Jam difficile non est Catecheseon antiquitatem demonstrare, quæ medio quarto sæculo recentiores esse non possunt. Multa sunt hujus antiqui-

tatis sumpta in ipsis catechesibus argumenta. Primo enim auctor ab Isaiaë ætate ad suam, nondum mille annos integros et exactos numerabat; ait enim cat. 16, num. 18, *Isaias ante annos prope mille erat*. Centum pene supra [C] mille revera effluxerant anni; is tamen error magis etiam auctoris antiquitatem prodit. Cat. 16, num. 9, ducentos a morte apostolorum ad Manetem usque annos numerat. At cat. 6, num. 20, a Manete ad sua tempora septuaginta annos ad summum ponit, addens suo tempore etiamnum in vivis superesse, qui Manetem suis oculis conspexissent. Annus quo prodiit Manes, apud chronologos constat, estque annus Christi 277, cui conjungendo elapsos inde annos septuaginta, habes annum, quo dictæ sunt catecheses, Christi 347. Secundo scribebat recenti persecutionum memoria Cat. 16, num. 8, referens infanda Montanistarum mysteria in antiochia cruentata, ait: *Ad hæc usque nupera tempora μέχρις πρῶτον cum persecutio desaviret, nos horum facinororum suspitione laborabamus, quod Montanistæ communi nobiscum Christianorum nomine dicerentur*. Supererant qui in persecutionibus Christo contumeliam inferre potuerant. Cat. 3, num. 13, *Si quis vestrum blasphemis vocibus Christum crucifixit: si quis per ignorantiam coram hominibus negavit*. Et cat. 2, secundum aliud exemplar num. 19, pag. 37, *Si quis hic adest in vobis e gentilium numero, qui aut in Christianos aliquando convicium dixerit, aut persecutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit*. Pace tunc quidem post persecutiones exactas, et honore a principibus exhibito gaudebat Ecclesia, cat. 18, num. 27, verum non conquieverat iterandæ persecutionis metus, cat. 13, n. 23. « Vide ne aliquando in tempore persecutionis neget. » Ne in tempore pacis solummodo adgaudeas cruci, « verum etiam in tempore persecutionis eandem habeto fidem. » Tertio, dicebat non multo post exornata imperatorum pietate loca sancta, et auctam urbem Jerosolymitanam. Cat. 12, n. 20, ait *ante paucos annos sylvestrem fuisse Bethlehemi locum; succiso nimirum Helenæ opera Adonidis luco, ibidem per Adrianum consito*. Cat. 14, num. 9, loquitur de anteriore spelunca, quæ monumento Christi pro vestibulo erat, a Constantino ad ornandum facilius monumentum illud erasa et sublata. Vivebat sub iis imperatoribus, qui Resurrectionis ecclesiam ædificaverant, cat. 14, n. 14. « Hujus temporis imperatores « sanctam hanc, in qua sumus, Resurrectionis ecclesiam extruxerunt. » Hanc autem ædificationem et exornationem Constantino jam defuncto tribuit n. 22. Loquitur ergo in loco citato ex num. 14 de filiis Constantini, Constantio et Constante; cumque Constans sit anni 350 initio mortuus, ante id tempus scriptas esse catecheses necesse est. Loquitur procat. num. 16, de balneis recens Jerosolymæ ædificatis ἀπτί, et cat. 14, num. 9, de antemuralibus postea urbi additis. Quarto, stabant eo tempore grandia templi rudera, non exterioris tantum

A ambitus, sed et interioris ædis, in qua cherubim olim erant, cat. 15, num. 15. At Juliani tempore an. 363, tum ipsis manibus Judæorum, tum ignibus e cælo delapsis, et terræ successibus, prostrata et dissipata sunt omnia quæ e solo prominebant ædificia; ut Greg. Nyssenus suo tempore diceret templum jam ne ex vestigiis quidem cognosci, τοῦ ναοῦ μὲν οὐδὲ ἐξ ἰχνῶν γινωσκόμενου (*orat. catech. cap. 18, tom. III, p. 75*). Quinto, bellum [C] erat in Mesopotamia Romanos inter et Persas cat. 15, n. 6, quod cum toto fere Constantii et Juliani imperio perseveraverit, hujus morte et fœda sed necessaria Joviani pactione an. 363 terminatum est.

B 11. Sexto, cum auctor accurate recenseat hæreses omnes circa argumentum quod tractabat enatas, non alias numerat quam vetustiores illas primi, secundi et tertii sæculi, atque in Manichaica quasi omnium recentiore recensitionem suam concludere solet. Vid. cat. 6, n. 20, et cat. 16, n. 9. Sabellianorum quoque meminit, et Arianorum quasi suo tempore totam pene Ecclesiam occupantium, cat. 4, n. 8, cat. 15, n. 10, et aliis in locis; quæ videlicet optime in priorem illam quarti sæculi partem conveniunt: cum videlicet divisa pene ob consubstantiale in duas partes Ecclesia, altera pars alteram diversæ et oppositæ hæresis insimulatione vicissim insequeretur. Arianam hæresim ex nomine numquam appellat, sed eam tecte doceri et grassari queritur. Pauci revera erant illo tempore puræ Arianae hæresis professores, iique ab Ecclesia ejecti et latentes. Sed post medium quartum sæculum aperte caput exseruere: iisque se gravissime opposuit Cyrillus. Eorum blasphemias passim refellit. De substilioribus cavillis ab eis non multo post inventis silet. De Arianis et eorum oppugnatoribus sic loquitur cat. 15, n. 7, quasi in utrisque culpa et fraternum odium hæsisset. Haud sane post sua cum Acacio dissidia ita fuisse locuturum puto. Ante hæc tempora igitur dicebat catecheses. Marcelli hæresim tanquam recens enatam scribit cat. 15, n. 27, προσφάτως ἀναφουεῖται. Hæc autem an. 335 primum audita. Pneumatomachorum vel Apollinariistarum nulla mentio, quanquam iis, posteaquam prodiere, Cyrillus maxime infensus fuit. Septimo, nullos auctores citat nisi vetustos, Clementem Romanum, et Irenæum. Utitur etiam Justino, Archelao, Eusebio Cæsariensi: sed nullum Eusebio recentiore vel citatum ab eo vel compilatum reperias. Octavo, quo tempore dictæ catecheses, communia erant in Ecclesia sanationum, prophetiæ, miraculorumque dona. Hæc in baptismate pro mensura fidei et dispositionis cujusque donari consuesse, non uno loco testatur auctor. Vide imprimis cat. 1, n. 5, in qua remissionem peccatorum omnibus ex æquo dari ait, communicationem vere Spiritus sancti secundum proportionem fidei unius cujusque. *Si credideris, inquit, cat. 17, n. 36, non solum remissionem peccatorum accipies, verum*

etiam humanis viribus superiora efficias. Utinam vero etiam prophetiæ dono dignus habere! Accipies tantum gratiæ, quantum cupere poteris, et non quantum ego dico: fieri enim potest me parva dicere, te vero majora reportare. Et cat. 13, n. 23, Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, et spiritualis donativi regis tui munificas gratias. Cat. 5, num. 11, distincta duplici fide, una dogmatum et miraculorum altera, auditorem hortatur ut primam quæ ab assensu ejus pendet, ex se subministret, alteram quæ superiora humanis viribus molitur, accepturus a Deo. Cat. 10, n. 13, ait invocatione Christi sæpe morbos curari. Cat. 13, n. 40, testatur signo crucis suo tempore [CII] sanari morbos effugari dæmones, veneficiorum incantationumque imposturas everti. De ejusdem signi ad dæmones abigendos præsentī virtute, exorcismorumque in eam rem efficacia, loquitur passim. Vid. cat. 4, n. 13, cat. 13, n. 3, 36, cat. 16, n. 19. At ea dona quarto sæculo exacto jam rara erant. Denique alia vetustatis indicia in Catechesibus intermicant, publicus idolorum cultus, gentiliumque irrisio religionis Christianæ; Quadragesima diebus constans tantum 40, cum jam sexti sæculi initio Jerosolymis hebdomadibus septem constaret; Symbolum antiquum a Cyrillo expositum, quod sub finem quinti sæculi jam Nicæno vel Constantino-politano commutatum erat; sacerdotium Christo ab æterno tributum; asserta Filii, etiam secundum divinitatem Patri obedientis subjectio; quæ vix post medium sæculum quartum apud catholicos scriptores audita: prætermissio vocum consubstantialis, hypostaseos, personæ, similiumque, quæ eo jam tempore communia, nullo post sæculum quartum in opere theologico prætereuntur. His argumentis, et iis potissimum, quæ primo, secundo, tertio, sextoque loco commemorantur, abunde demonstratum puto Catecheses ante annum 350 scriptas esse; quo præcise anno consignandæ sint, capite quinto disputabimus. Interim quid Rivetus ad auferendas Cyrillo Catecheses, vel corruptionis insimulandas adducat explorandum.

12. Nihil afferri poterat levius atque futilius. Primo sibi ægre persuadet catechumenorum institutionem publicam iis temporibus adolescenti fuisse commissam. Affirmat tamen Hieronymus illi ætati proximus, Riveto longe fide dignior. Quin Rivetus ipse in catechesibus ait *reperiri non pauca, quæ negligentius scripta, ab adolescente videantur profecta, et carere ea judicii firmitate, quam in provectorum scriptioibus observamus*. Fateor me nihil hujusmodi reperire: sed suo se ipse gladio jugulat Rivetus, dum negat catecheseon curam adolescenti Cyrillo commissam, et Catecheses ejus adolescentis hominis vestigia conservare ait. *Adolescens Hieronymi usu hominem annorum triginta et supra non raro significat*. Cum Cyrillus pristinum locorum sanctorum statum ante eorum expurgationem conspexerit et observaverit; anno

A 347 vel 348, quo catecheses dicebat, annos natus minus triginta non erat; qua ætate successor ejus Joannes ad episcopatum evectus est, Hieronymo teste ep. al. 61, nunc 38. Quis mirabitur ei presbytero creditam catecheseon habendarum curam, cui anno secundo vel ad summum tertio post, creditus urbis episcopatus? factus est an. 350, vel 351, episcopus. Non poterat an. 348 catecheseon curam suscipere? Ait secundo Rivetus Cyrillum Hieronymo teste catecheses *composuisse*; nostras autem extemporaliter pronuntiatas et ab ore dicentis exceptas; quod tamen de adolescente sibi ægre persuadet. Scilicet, si Rivetum audiamus, negabimus Ciceronem Catilinarias orationes *composuisse*, quia ex tempore effudit. Esto tamen, ut *composita* dici non possit, quæ extemporalis est et nulla præmeditatione habita oratio, non licuit Hieronymo ignorare Cyrilli catecheses dictas [CIII] fuisse ex tempore? Quis autem Riveto asseveravit Cyrillum aut catecheses suas *nulla habita præmeditatione pronuntiasse*, nec ante animo meditatam fuisse et ordinasse dicenda? aut quas sine scripto fuderat, non postea digessisse et litteris consignasse? Tertio tandem ait in ms. cod. Bibliothecæ Augustanæ catecheses τῶν φωτιζομένων 18, et mytagogicas quinque Joanni cuidam Jerosolymitano tribui. Ejus hac in re negligentiam miror, ne malam fidem accusem. Eo in codice catecheses illuminandorum nulli neque Joanni neque Cyrillo tribuuntur, sed Marcus Welserus sua auctoritate inscriptionem posuit: *Catecheticae institutiones episcopi Jerosolymitani, quem Cyrillum esse puto*. Ex codice Græco forte sumpsit verba *catecheticae institutiones episcopi Jerosolymitani* quamvis Græca verna non ascribat. Revera mystagogicæ in eo libro Joanni tribuuntur, sed de his infra.

13. Nec felicior Rivetus in oppugnanda Catecheseon integritate. Plura se assumpta in eis deprehendisse confidit, quæ non ex manuscriptorum codicum prætermissione, styli dissimilitudine, cum veris et certis Cyrilli sententiis comparatione, aliisve critices argumentis æstimat; sed ex præjudicatis suis opinionibus, quas Cyrillum lædere non ausurum fuisse supponit; et illo unico argumento, quod detractis iis sententiis, quas optaret scriptas non fuisse, maneat integer auctoris sensus, et contextus series. O admirabilem licentiam, et miserabilem inscitiam disserendi! Quæ ratio si valeat, parentheses omnes, ampliores ejusdem sententiæ declarationes et confirmationes, etc., quando ad libitum fuerit assumpti nomine repudiare, et veterum scripta impudentissime concerpere licebit. Sed proposita ab ipso assumptorum exempla breviter expendamus. Primum est ex cat. 12, n. 25, quo loco Jesum probat Cyrillus ex virgine nasci decuisse, quoniam ii qui in ipsius lege sacerdotium præclare obeunt, a muliere abstineant. Illud *præclare* si attendisset, pepercisset sane sententiæ, quæ communi licet sacerdotalis continentiæ consuetudini suffra-

getur, eam tamen ab exceptionibus non omnino liberam fuisse significat. Pepercisset et alteri in eadem catechesi, n. 33, sententiæ, si eam intellexisset, vidissetque nihil in ea de R. Mariæ virginis cultu et veneratione contineri. Sed interpretatione non bona deceptus, et sensum ipse Cyrillianis verbis penitus absurdum affingens, ea merito qualia per imperitiam concipiebat. Cyrilliana esse negavit. Tres quoque sententias, seu eandem sententiam ter repetitam, cat. 4, n. 10, cat. 10, n. 19, cat. 13, n. 4, de ligno crucis Jerosolymis ostenso, et *in hodiernum usque diem* asservato, uno impetu oppugnat. Primum, quod fabulosa sit crucis sub Constantino inventio et detectio. Secundo, quod verba *usque in hodiernum diem* de prolixiori temporis spatio dici soleant, non de breviori ac viginti circiter annorum, quod a reperta cruce ad Cyrilli tempus effluxit. Veritatem repertæ crucis uno Eusebii silentio oppugnat; cui longe præponderat Cyrilli æqualis et indigetis auctoris testimonium, ter diversis locis repetitum, ab eodem etiam in epistola ad Constantium num. 3, [CIV] confirmatum. Nego autem verba *in hodiernum usque diem* longam temporis moram declarare, quæ a S. Mattheo evangelista xxvii, 8, annorum ad summum decem spatio applicantur, et a Cyrillo ipso cat. 17, num. 10, spatio sane non multo, quod ab imperatorum ad religionem Christianam conversione exactum erat. Sed quod nodum penitus et secat et solvit, illud est: Cyrillus quod de servata cruce, idem de lapide monumenti ad suam usque ætatem demonstrato dicit cat. 10, n. 19, cat. 13, n. 39, cat. 14, n. 22, ubi iisdem verbis *in hodiernum usque diem* utitur. Atqui uno et eodem tempore reperta crux, et detectus cum sacro monumento lapis. Quanquam non ab repertæ crucis et detecti lapidis epocha, sed ab ipso usque passionis et sepulturæ tempore, suum illud in utroque loco *ad hodiernam usque diem* spatium numerasse censendus est. Postremum Rivetus assumendum numerat, id quod cat. 18, num. 16. de v. sanctorum defunctorum corporibus et ossibus, imo et eorumdem vivorum pignoribus ad mirabilium effectum inhærente dicit Cyrillus; quod Rivetus contrarium putat ipsius Cyrilli doctrinæ cat. 17, num. 30, ubi ad præsentem Spiritus sancti virtutem revocat horum sacrorum pignorum efficaciam: perinde quasi illud catechesi 18 neget. Explicandus fuerat unus ex altero locus, non alter ex altero criminandus.

14. Sed liberaliter ego agere volo cum Riveto, fateorque assumptis nonnullis depravata fuisse Cyrilli scripta. Procatechesis et catechesis nona, sub nomine S. Basilii cum insignibus varietatibus et additamentis in quibusdam mss. reperiuntur. Duplex iidem mss. secundæ catechesis exemplum præsentant:amboque inter sese diversa non parum. In cat. 16, num. 3, magnum legitur apud Coislilianum codicem assumptum; aliudque eadem catechesi apud diversos mss., num. 23. Vox $\delta\mu\sigma\acute{o}\varsigma$ -

$\sigma\iota\omicron\nu$ in diversa exemplaria irrepsit cat. 4, n. 7, cat. 16, n. 3 et 23, cat. 17, n. 32 et 34. Diversæ etiam lectiones in mss. nonnullis de industria commutatæ videntur, cat. 4, n. 16, cat. 11, n. 5 et 20. cat. 17, n. 3, cum imperitis librariis vel a catholico sensu recedere, vel non satis diserte illum exprimere viderentur. Verum ecquis liber antiquus ab hac temporis injuria immunis? Non desunt certa argumenta, cum ex mss. sinceriorum auctoritate, tum ex artis criticæ regulis, quibus assumpta discernantur. Ad summum, in paucis admodum sententiis hærebit dubium, et suspicio; quæ operi toti, quod omnis generis testimoniis approbatum est auctoritatem adimere non possunt, nisi universe libris omnibus et instrumentis veteribus fidem omnem detrahere volumus.

CAPUT III.

Mystagogicæ quoque catecheses Cyrillo asseruntur; earumque integritas vindicatur.

15. Quod de catechesibus illuminandorum timide et dubitanter, id de mystagogicis certe pene fiducia pronuntiant Robertus Cocus, Andreas Rivetus, Edm. Albertinus, eas [CV] Cyrilli nomini suppositas esse: liberaliterque Catholicis annuendo Cyrilli esse, insignibus saltem assumptis depravatas esse sibi omnino concedi oportere confidunt. Hanc eorum opinionem triplici argumento evertere tentabo. Primum ex testimoniis veterum, alterum ex Cyrillo ipso, tertium ex ipsis catechesibus desumam. Ea adversariorum nostrorum fiduciæ causa fuit, quod nondum producta in favorem mystagogicarum catecheseon, veterum testimonia fuissent. Repertum postea fuit eas sub Cyrilli nomine ab antiquis auctoribus laudatas Eustratius qui Justiniani ætate vivebat, ducentis post Cyrillum annis, longum ex cat. 23 testimonium recitat. Anastasius sexti vel septimi sæculi auctor cat. nonam decimam laudat. Nico monachus decimi fere sæculi scriptor in Pandecte ms. cat. 23 testimonio utitur. Auctor inediti libelli de divinis mysteriis, multa ex cat. 22 et 23 testimonia profert. Idque mirabile, quod ea sola citant Eustratius, Nico, auctor libelli præfati, quæ adversarii nostri, uti certissima assumptorum exempla producant.

16. Sed dandus est ipse Cyrillus operis sui assertor et vindex. Nam et in catechesibus ad illuminandos, mystagogicas se habiturum promittit, et in mystagogicis se catecheseon ad illuminandos auctorem profitetur. Catech. 18, n. 33, mystagogicas singulas, commemorato cujusque argumento, se in ipso sanctæ Resurrectionis loco dicturum profiteretur: ibidem revera dictæ sunt, ut patet ex cat. 20, num. 7 et 4, ubi Domini monumenti tanquam *coram positi* meminit. Hujus argumenti vim elevasse se putat Rivetus, totum hunc locum cat. 18 asserendo intextum esse. Quæ quidem alioqui nulla responsione digna, in monito ad cat. 18, num. 9, abunde refellimus. Cyrillus præterea catechesi 13, n. 19, promittit catechesim quæ de Eucharistia tractet, in

qua explicaturus sit quomodo Christus in Eucharistia figuram gerebat panis: quod præstitum est cat. 22, n. 3. Idem catechesi 16, n. 26, pollicetur vicesimam primam; dum ait se auditoribus suo tempore explicaturum, quomodo Spiritus sancti gratia in eos ventura sit: quod est totum vicesimæ secundæ catechesis argumentum. At in catechesi 19 se priorum catecheseon auctorem profiteatur, n. 9. Recitato enim breviori symbolo, quod post abrenuntiationes in Jerosolymitana Ecclesia pronuntiabatur; quodque trium Trinitatis personarum, et unius baptismi pœnitentiæ confessionem continebat; hæc subjicit: «De quibus in prioribus catechesibus, quæ admodum divina gratia concessit, dictum est tibi «prolixius.» Idem auctor, iidemque auditores utrarumque catecheseon. In cat. 23 omnium postrema num. 1, se eo die spirituali auditorum institutionis ædificio coronidem impositurum ait; quod mystagogicis solummodo catechesibus restringere ac concludere, nimis angustum restrictumque videatur. Porro si unam ex catechesibus mystagogicis Cyrilli esse constet, omnium auctorem esse una probatum est. Nexæ, devinctæque secum sunt omnes, unumque Christianæ de tribus sacramentis doctrinæ corpus conficiunt. In nona decima num. 11, promittitur vicesima et sequentes; in [CVI] vicesima num. 1, remittit ad nonam decimam. In vicesima tertia, n. 1, citantur omnes præcedentes. Quamobrem si hanc, Eustratii, Niconis, etc. auctoritate, Cyrilli nostri esse constiterit, omnes eodem actu uni auctori asseruntur. Addendum, mystagogicas cum catechesibus illuminandorum in unum Christianæ institutionis scopum conspirare, ut a se vicissim separari non possint.

17. In ipsis tandem mystagogicis cathesibus exstant plurima, quæ eundem utrarumque catecheseon auctorem astruant. Primo, eadem est in utrisque catechesibus docendi et disserendi ratio: primum pro themate ponit, textum Scripturæ, cujus commemorationem in catechesi data occasione injicere non prætermittit. Quemadmodum deinde in catechesibus illuminandorum, symboli verba vel singulas mysteriorum Christi partes, particulatim explicat, ita in mystagogicis, singulas cæremonias sacras ex ordine quo peractæ sunt, assignatis cujusque causis et rationibus explanat. In utrisque singula capita ex Veteri Testamento asserit et probat; cumque aperta testimonia desunt, ad typos et figuras recurrit. Tandem utrasque similiter morali exhortatione brevi, voto ac desiderio favorabili, et SS. Trinitatis Christive simillima glorificatione concludit. Secundo, eadem est utrobique Scripturæ allegandæ et explanandæ ratio. Proprium Cyrillo, prolixiora quandoque testimonia proferre; eaque paraphrasis in modum explanare; brevem, quasi per parenthesis, subjiciendo singulis dictis expositionem, per quam Scripturæ verba interrumpit et in iis mediis interloquitur. Obvia sunt in catechesibus illuminandorum exempla; in mystagogicis

A habes alia, cat. 21, n. 7, cat. 22, n. 7 et 8, et ad eundem modum explicat abrenuntiationum formulam cat. 19, n. 4, 5, 6, 7, 8. Tertio, eadem sunt in utrisque singularis Cyrillo doctrinæ capita, vel singulares communis alioqui doctrinæ explanandæ astruendæque rationes. Joannis baptismo vim dimittendi peccata tribuit, cat. 3, n. 7, ut tamen Spiritum sanctum non conferret, ibid. n. 9. et cat. 17, num. 8. Utrumque repetit cat. 20, n. 5. Cibos idolis immolatos per invocationem dæmonum ex communibus impuros effici ait iisdem pene verbis, et cat. 3, n. 3, et cat. 19, n. 7. Vim baptismalis aquæ ad sanctitatem efficiendam repetit cat. 3, n. 3, ab invocatione Trinitatis. Idem tradit cat. 20, n. 3, de oleo exorcizato, cat. 21, n. 3, cum de sacro chrismate, tum de pane et vino eucharisticis per invocationem in corpus et sanguinem Christi commutatis. Quo in loco animadvertendus idem in utrisque catechesibus similitum comparationum usus. Nam sicut cat. 3, n. 3, exemplo ciborum qui dæmonum invocatione impuri fiunt, explicat quomodo aqua simplex per Ecclesiæ preces sanctitatis efficiendæ capax evadit, ita cat. 19, n. 7, cibos præfatos dæmonum invocatione impuros reddi probat, exemplo eucharisticæ mutationis: eodemque iterum exemplo accedentem per Ecclesiæ preces sacro chrismati vim Spiritus sancti conferendi astruit. Cat. 3, num. 5, observat Aarone prius lotum quam consecratum per unctionem sacerdotem [CVII] fuisse. Eadem observatio cat. 21, n. 9. Ait cat. 18, n. 33, chrismatis unctione nos sacerdotum in morem consecratos, quod mox citato cat. 21 loco confirmat; dumque ab hac unctione nos christorum appellationem jure consecutos ait, ibid. n. 5, suam confirmat quam catechesi 10, n. 11 et 14 asseruerat doctrinam, Dominum ab sacerdotio Christum esse dictum. Christi humanitati datum fuisse Spiritum sanctum docet, ut ab eo exuberaret in nos cat. 17, num. 9, eadem doctrina cat. 21, n. 6. Ante perceptum baptismum et unctionem nos Christianorum nomine nondum proprie dignos fuisse ait, cat. 21, n. 5; sic pro cat. n. 15 auditores baptismi tempore Christi appellationem sumpturos refert. Ante utrumque sacramentum, militiæ Christi nondum idoneos, nec satis ad pugnam cum diabolo comparatos affirmat cat. 3, n. 13, et cat. 17, n. 36. Idem tradit cat. 21, n. 4, quod in utroque loco ab exemplo Christi confirmat, prius baptizati et Spiritum sanctum recipientis quam luctam cum diabolo susciperet. Uctionem chrismatis vocat spiritale corporis et animæ amuletum cat. 21, n. 7. Vide similia cat. 17, num. 37, Plura alia prætermitto similia de vi exorcismorum ad urendos et effugandos dæmonas, pro cat. num. 9, cat. 16, n. 19, et cat. 20, n. 3. De pompis Satanæ variisque superstitionibus cat. 4, n. 37, et cat. 19, num. 6, 8. De cibis immolatis, cat. 3, n. 3, ac cat. 4, num. 28, et cat. 19, n. 7. De tumulatione Christi, quam appellat plantationem veræ vitis cat. 13, n. 33, et cat. 14, num. 11, uti cat. 20, n. 7. Quarto

tandem eadem est in omnibus styli simplicitas, idem orationis color, nullæ figuræ, exclamationes, antitheses, apostrophæ. similes passim locutiones; aliquot exempla dabo. Cat. 19, num. 2, baptisterii vestibulum vocat, προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον. procat. num. 1, προαύλιον τῶν βαπτιστῶν. Cat. 19, n. 8. de diabolo sibi subjectos complectente, ὡς οἰκεῖον περιέποντος. et cat. 1, n. 3, de angelis justos protegentibus, οἱ δὲ περιέπουσιν ὡς οἰκεῖοι. Cat. 19, n. 1, de baptismi cæremoniis, et consecutis eo tempore donis, αἰτ τὴν ἔμρασιν τὴν πρὸς ὑμᾶς γεγενημένην, et procat. n. 13, λάβετε ἐνέργειαν θεῶν πραγμάτων. De Eucharistia cat. 22, n. 3, ἐν τύπῳ ἄρτου δίδοται σοι τὸ σῶμα. cat. 13, n. 19, τὸ σῶμα αὐτοῦ τύπον ἔφερον ἄρτου. cat. 23, n. 22, οὐ πολλῶ μᾶλλον ἀσφαλέςτερον. Eadem locutio passim in prioribus catechesibus occurrit: cat. 12, n. 28, ποῖον μᾶλλον ἐστὶ δυσκολώτερον. cat. 4, n. 30, οὐ πολλῶ μᾶλλον καὶ εὐκοπώτερον. Dæmones vocat cat. 20, num. 3, *Mali virtutes*, τοῦ Πονηροῦ δυνάμεις. cat. 17, n. 30, *Mali spiritus*, τὰ τοῦ Πονηροῦ πνεύματα. cat. 29, n. 2, *adversarias virtutes*, εἰ ἀντικείμενα δυνάμεις. diabolum vero, cat. 13, n. 22, *adversariam potestatem*, δύναμις ἐναντία. Diabolum et dæmones vocat cat. 20, n. 3, ἀντικείμενην ἐνέργειαν, et procat. n. 10, τὰς ἀντικείμενας ἐνεργείας. Plures alias Cyrillo familiares colligere possem locutiones, quæ in utrisque catechesibus occurrunt. His abunde probatum puto eundem utrarumque catecheseon auctorem esse: quid objiciant adversarii nunc expendendum.

18. Palmare Coci, Riveti et Albertini argumentum desumitur ex codice Augustano, qui mystagogicas quinque catecheses non Cyrillo, [CVIII] sed Joanni Jerosolymitano episcopo tribuit. Quibus etiam hoc addo liberaliter, in Ottob. codice ambobus adjudicari, et *Cyrillo et Joanni*. Sed quæ unius codicis, alteriusve auctoritas, adversus cæterorum omnium consensum, veterumque auctorum suffragium, et sumpta ex ipsa re argumenta? atqui primo inde constat, non ignoti auctoris nostras esse catecheses, sed Jerosolymitani alicujus episcopi, Quamquam alioqui satis constet ex ipsis catechesibus eas Jerosolymis dictas: cum ex disertâ auctoris asseveratione, cat. 20, n. 7, Christum eo ipso in quo dicebat loco sepultum testantis, ἐνταῦτα πεφύτευται ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, et Domini monumentum coram positum indice demonstrantis, ibid. num. 4, ἀπὸ σταυροῦ ἐπὶ τὸ προκείμενον μνημα: tum ex his verbis brevioris symboli cat. 19, num. 9, *Et in unum baptisma pœnitentiæ*; quæ propria Ecclesiæ Jerosolymitanæ hujus articuli enuntiatio. Secundo, cum plures Jerosolymis sederint antistites Joannis nomine, non in unum aliquem e posterioribus conferri possunt nostræ catecheses; sed aut in Joannem primum Cyrilli nostri successorem, aut in Joannem secundum qui post Eliam sedebat anno 514 ante Petrum; nam Joannes tertius qui sub ejus sæculi finem vivebat, Eustratio posterior, citati ab Eustratio operis auctor esse non potest.

A Ne Joanni secundo tribuatur, obstat primum liturgiæ in catechesi 23 descriptæ simplicitas, quam sæculo sexto constat ampliorem multo ac prolixiorrem exstitisse. In commemoratione mortuorum n. 9, fit solum mentio episcoporum; nondum introductis in liturgiam archiepiscoporum et patriarcharum nominibus. Obstat etiam publicus ille idololatriæ cultus, conventus illi ac mercatus in idolorum solemnitatibus; aut, ut in nonnullis codicibus legitur, *in idolorum delubro et solemnitatibus*; suspensæque ibidem carnes, panes, esculentaque alia; de quibus fit mentio cat. 19, num. 7, sæculo enim sexto nulla ejus rei vestigia remanserant. Eadem ratio facit ne Joanni etiam proximo Cyrilli successori possint tribui catecheses. Num enim talia post annum 386 auderent idolorum cultores, merito dubitatur. Tertio, quod si concesserimus Joannem hunc earum catecheseon auctorem esse, nihilo minor in controversiis nostris earum futura est auctoritas, eadem pene antiquitate. Sed ut Cyrillo præclarum opus eripiatur, non cogit unius codicis auctoritas; obstant contra adductæ superius a nobis ineluctabiles pro unico omnium catecheseon auctore rationes.

19. Alia Riveti argumenta sunt, quod a veteribus non citentur mystagogicæ. Falsum id et imperite assertum, veterum testimonia producendo ostendimus: « Quod catecheses illuminandorum ex variis « Scripturæ locis quasi centones sint consutæ, et in « rebus etiam non necessariis ad nauseam usque prolixæ, mystagogicæ vero in rebus arduis, magnis, et « non ita vulgo notis brevissimæ; Scripturarum testimoniis in plerisque suis assertionibus destitutæ; « quas si aliquando usurpant, id plerumque fit ridicule. » Nihil de priorum catecheseon prolixitate dico: quarum pene singulæ argumentum continent pluribus sæpe libris, grandibusque voluminibus, a sanctis Patribus tractatum et expositum, quamquam [CIX] exstant multæ quavis mystagogica breviores, ut cat. 1 et 8, ne quid dicam de tertia, quinta, septima, nona, quæ non sunt vicesima tertia prolixiores. Cyrillus orationem pro rei tractandæ ubertate et copia, ac dati temporis mensura, nunc producebat, nunc contrahebat. Mystagogicæ cujusque argumentum sufficientissime, et ut nihil desit, tractat; nec paulo uberiores videas aliorum Patrum de eodem argumento tractatus. At temporis angustia cogebatur, qui post synaxim, totoque populo dimisso, ad horam prandii dicebat, cat. 18, n. 33. Cumulatis Scripturarum testimoniis ubi res postulabat, utebatur; multæque sunt illuminandorum catecheses in quibus reperiantur pauciora quam in mystagogicis: testes procatechesis, catechesis prima, quarta, nona, etc. Tractandos habebat in mystagogicis secretos quosdam, et sine scripto ab apostolis Ecclesiæ traditos ritus; quos Basilius lib. *De Spiritu sancto*, cap. 17, docet sola sine scripto traditione servari. Quamquam Cyrillus suæ consuetudinis retinens, Vetus Testamentum et propheta-

rum vaticinia, quotiescunque licet, in testimonium A vocat; nostrisque ritibus ea Scripturarum loca velesque typos ac figuras accommodat: ut cæteri Patres in eodem argumento solent. Quod si Riveto ridicule factum videtur, non illi Cyrillus unus, sed et omnes pene Patres ludibrium debent. Sed alia libens Riveto argumenta subministrabo, quibus, ad distinguendos utrarumque catecheseon auctores, non sine colore aliquo ac prætextu inductus visus esset, Cyrillus cat. 2, n. 10. agnoscit in beatis angelis peccata, quæ Dei condonantis benignitate indigeant. At cat. 23, n. 14, supponit ab angelis in cælo Dei voluntatem nunquam prætermitti. Præterea cat. 10, n. 4, ait Christum ex omni æternitate a Patre unctum esse: quem cat. 12, n. 2, docet Spiritu sancto unctum a Patre, illum totius mundi B servatorem constituyente, quod ad humanitatem perspicue pertineat. Idem autem psalmi XLIV locus ad utrumque sensum illum accommodatur. Dissolvenda est duplex illa apparens contradictio. Quas in angelis agnoscit culpas, eæ sine dubio leves; quas non Deus, uti Luciferi et sociorum rebellionem, irrevocabili supplicio plectit, sed pro facilitate condonat; quæ idcirco non impediunt ne precemur Deum, ut ita faciamus ejus voluntatem in terris, sicut ei in cælo angeli obsequuntur. Nonne quotidie rogamus, ut ita Deo fideles simus, quem admodum sancti nobis ad imitationem propositi, eidem, quando in terris degerent, fidelitatem præstiterunt? nec propterea illos a peccatis omnibus idcirco immunes fuisse censemus. Quod ad alterum C caput; si constiterit, quod non ego prorsus certum existimo, unctionem Christi de qua sermo est, cat. 21, n. 2, temporariam esse, et ad humanitatem pertinere (nam verbum προχριστάμενος optime possit ad æternitatem referri, qua ex æterno Deus Filium suum mundo servatorem destinavit: sed non ago pugnaciter); si, inquam, constiterit hæc ad humanitatem Christi referenda, duplex erit Christi unctio Cyrilli mente distinguenda. Una ab æterno, qua Filius sacerdos est constitutus a Patre; unctio Patris solius generantis, nulla Spiritus [GX] sancti mentione. Altera temporaria, qua humanitatem Christi Pater unxit, et exornavit Spiritus sancti donis abunde cumulatis; cum eam divino Verbo sociavit: quæ unctio visibiliter declarata est D baptismi Christi tempore, cum ad pugnandum cum diabolo prædicandumque Evangelium aggressus est.

20. Unum Rivetus in totis catechesibus mystagogicis assumptum numerat: ea nempe quæ in cat. 23, num. 8, 7 et 10, continentur, ab his verbis initio num. 8, «Obsecramus Deum pro communi «Ecclesiarum pace,» etc., quorum verborum loco, ista num. 8, 11: «Tum vero post hæc illam recitamus «orationem, quam Salvator propriis discipulis tradidit,» etc., conjungenda arbitratur his quæ num. 8 occipiunt: *Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium.* Ac primam quidem partem quæ num. 8 continetur, ex perturbatione constructionis, quæ

in præcedentibus editionibus obtinebat, suspectam facit. At ea perturbatio jam nulla est, a nobis mss. codicum auctoritate sublata. Quæ vero numeris duobus sequentibus comprehenduntur, de iis prorsus conticescit, nec ullam cur ea oppugnet rationem affert. Male factum, quod ex mystagogicis catechesibus, ea pene sola quæ Rivetus assuta pronuntiat, a veteribus auctoribus sub Cyrilli nomine in testimonium adducantur. Cæterum iis detractis quæ Riveto displicuere, præcipua ecclesiasticæ liturgiæ pars detruncatur; quæ quidem in nulla unquam Ecclesia quovis tempore prætermissa est. Nihil moror suspicionem corruptionis quam injicit Albertinus, ex eo quod in libello inedito de divinis mysteriis, nonnulla mystagogicarum testimonia detruncata et decurtata proferantur, cum nonnullis varietatibus. Quis enim Græcorum recentiorum in catenis et pandectis conficiendis, aut alioqui citandis veteribus morem ignorat, ut testimonia ad arbitrium detruncet, ad sumendum illud unum, quo opus habent ad præsens argumentum? ut omittere tantam in librario opusculi hujus exscriptore, atque in ipso auctore fortassis imperitiam deprehendi, ut ne divinando quidem sensum ejus orationis assequi possis. Male certe de omnibus scriptoribus mereremur, si eorum opera ex hujusmodi exscriptorum fide emendaremus.

CAPUT IV.

De catechesis nomine et variis significationibus: ac de catechesibus diversis. De Cyrillianarum catecheseon duplici genere, earumque inscriptionibus, ac titulis, Scripturæque lectionibus in titulo indicatis.

21. Catechesis nomen Latinis pene inusitatum, nullus ignorat Græcum esse; quod a voce ἤχος, sonus, et κατηχέω, insono, derivatum, proprie significat insinuatam auribus sonum; et cuius institutioni animo per aures datæ accommodatur. Sic Paulus I Cor. xiv, 17, *In Ecclesia malo quinque verba meo sensu loqui ut alios instruam, ἕνα καὶ ἄλλοις κατηχήσω, quam decem millia verborum in lingua.* Sermo erat de quavis oratione ad ædificationem comparata. Eodem sensu Theodorus Studita catecheseon nomine [CXI] inscripsit morales suas ad monachos suæ curæ subjectos exhortationes. Sic catechistæ nomen cuius præceptori tribui potest, ut facit Hieronymus epist. 31, vet. ed. p. 32, dum ait: «Gregorium Nazianzenum et Didymum in Scripturis catechistas habui.» In epistola Clementis ad Jacobum num. 13, Petrus Clementem sibi in episcopatu successurum, dicit post se catechizaturum, μετ' ἐμὲ κατηχῆν μέλλοντα. Cyrillus procat. n. 6, ludens in derivatis verbi ἤχέω, verba κατηχῆσθαι et περιχῆσθαι ad exterioris soni auditionem refert, verbum ἐνυχῆσθαι interpretans de interiori sono quem Spiritus sanctus menti infundit. Minus subtiliter Gregorius Nyssenus catechesis quoque verbum interiori sancti Spiritus inspirationi tribuit, lib. II in Psalmos, cap. 10, pag. 323, Ἐνυργεῖτο ἡ κατηχῆσις, ἡ κατὰ τὸ ἀπόρρητον τῆ ψυχῆ παρὰ τοῦ Πνεύ-

ματος ἐγγνωμένη, « Operabatur catechesis, a Spiritu
 «sancto animæ secreto infusa. » Quemadmodum ta-
 men apud profanos auctores *catechesis* designare so-
 let primam illam institutionem, qua scientiæ alicu-
 jus elementa et rudimenta traduntur, ita ecclesiasti-
 co usu catechesis assumitur ad significandam prima-
 riam sacræ doctrinæ institutionem. Sic Paulus Ga-
 lat. vi, 6: « Communicetis qui catechizatur verbum, ei
 « qui se catechizat, in omnibus bonis. » Clem. Ale-
 xandrin. lib. v *Strom.* pag. 750, *catechesim* appel-
 lat *lac* quoddam, *veluti primum animæ alimentum* :
 Γάλα μὲν ἡ κατήχησις, οἷον ἐπὶ πρώτη ψυχῆς τροφή,
 νοσθεύεται. Eo sensu Pamphilus martyr in exposi-
 tione capitum Actuum apostolorum, bibl. Coisl.
 cod. 23, catecheses appellat illas Petri ad Judæos
 conciones quæ habentur Act. xi, 14; iv, 8; x, 28.
 Cyrillusque Paulum dicit cat. 17, n. 26, Roman
 catechizasse: Κατήχησαντα δὲ καὶ τὴν βασιλίδα
 Ρώμην. A catechesi dicti *catechumeni*, qui primis
 Christianæ doctrinæ præceptis imbuebantur. Latius
 tamen apud Cyrillum et Hierosolymitanam Eccle-
 siam patebat catechesis quam catechumeni nomen.
 Et enim omittam quod institutiones de sacramen-
 tis post baptismum neophytis datæ, catecheses apud
 Cyrillum appellantur, priores etiam catecheses iis
 dictæ sunt, qui dato ad baptismum nomine, cate-
 chumenorum appellationem, proprio fere Eccle-
 siæ Hierosolymitanæ usu deposuerant, fidelesque
 fidebantur.

22. Ut autem duplex erat Christianam religio-
 nem profiteri cupientium sors sive gradus, ita du-
 plex catechesis. Primus catechumenorum gradus,
 in quo quidem solo Hierosolymis catechumenorum
 nomen retinebatur; eorum erat qui sive sponte sua,
 sive clericorum aliorumve fidelium, quibus spe-
 ciale ad eam rem donum vel studium contulerat
 Deus, opera et hortatu ad ducti, suum de profitenda
 Christiana religione votum declarabant. Horum
 voluntas dudum explorabatur; explorataque, signo
 crucis, ac precibus, aliisve pro locorum diversitate
 caeremoniis initiati, catechumenorum nomine cen-
 sebantur, cumque auditis in synaxi lectionibus et
 concionibus dimitterentur, *audientes* in utraque
 Ecclesia appellari consueverant. Vid. *Const. ap.*
 lib. viii, cap. 5 et 12, *Conc. Laod.* can. 5: ad eam
 appellationem alludere videtur Cyrillus, *procat.* n.
 6. Interim in manus catechistæ [CXII] alicujus tra-
 debantur. Catechistæ illi aliquando ad id munus ex
 officio deputati: aliquando nemine potissimum de-
 signato, qui vis fidelium proprio studio incensus eo
 munereungebatur. Commune est apud veteres ca-
 techistarum κατήχητῶν nomen. In falsa Clementis
 ad Jacobum epistola, n. 13, οἱ κατήχοῦντες distin-
 guantur ab episcopis, presbyteris, et diaconibus.
 Eodem modo in Clementina homilia 3, n. 71, dici-
 tur: *Honorate presbyteros, catechistas, diaconos.*
 In Alexandrina Ecclesia erat schola catecheseon,

A cui Pantænus, Clemens, Origenes, alique succes-
 sive præfuerunt. In Ecclesia Carthaginensi, ei mu-
 neri præpositus est a Cypriano lector Optatus, ut
 testatur his verbis *epist. Pamel.* 24, Oxon, 29, « Op-
 «tatum inter lectores audientium doctorem consti-
 «tuimus. » Eundem locum tenebat ducentis pene
 post annis in hac Ecclesia Deo gratias ille diaconus,
 qui petitis ab Augustino ad ministerium suum di-
 gne fungendum documentis, ab eo impetravit librum
De catechizandis rudibus. Eodem quoque de argu-
 mento catechetica orationem scripsit S. Greg.
 Nyssenus ad catechizantium utilitatem et subsidium.
 Vides huic officio modo lectores, modo diaconos in
 eadem Ecclesia, modo laicos, ut erat Origenes,
 præfectos esse. Ad id enim non ordinis gradus, sed
 eruditio vel speciale donum requirebatur. Certis
 vero in Ecclesiis nulli ad id munus speciatim de-
 putati videntur fuisse. Cyrillus prioris hujus cate-
 chésis mentionem faciens *cat.* 15, num. 18, ait: « Si
 quem per catechesim genuisti, hunc cautum redde: »
 quo loco quemvis de auditoribus alloquitur. Alibi (39°)
 eos invitat, ut certamen cum Ecclesiæ hostibus
 strenue suscipiant, atque etiam Evangelium præ-
 dicent: quique ad lucrandas Christo animas apti
 sunt, id sollicite elaborent. Quæ quidem omnia non
 excludunt deputatum ex officio ad catechumeos
 instituendos virum; at relictam hanc unicuique,
 prout ferebat voluntas, aut se dederat occasio, spe-
 cialem curam insinuare videntur. Nullum Augusti-
 nus Mediolani ad id officium destinatum, suæque
 conversioni præpositum memorat; nullum Romæ
 hujus catechistæ vestigium observatur: de que mul-
 tis Ecclesiis dici idem potest. Quidquid sit, præter
 catechistas, patrini et matrinæ horum catechume-
 norum animum Christianæ doctrinæ præceptis in-
 formare solebant. At iis catechumenis non interiora
 religionis nostræ dogmata aperiebantur. Tantum
 ethnicæ superstitionis vanitas, gentilisque mytho-
 logiæ et philosophiæ absurditas probabatur. Mora-
 lia Evangelii præcepta docebantur illi, ut se gene-
 ralia nostræ fidei dogmata de Dei unitate, judicio
 et resurrectione generali; una cum sacra utriusque
 testamenti historia. Verum Cyrillus negat ipsis de-
 claratum fuisse Trinitatis mysterium, *cat.* 6, num.
 29, aitque, si si quando catechumenis præsentibus de
 ea re sermo occurrat, id tectis omnino verbis fieri
 suetum. Quare summopere cavet *procat.* n. 7, ne
 ea quæ in catechesibus audita fuerint, coram ca-
 techumenis efferantur. Symbolum ipsis etiam ma-
 gna religione occultari præcipit *cat.* 5, num. 12.
 Gregorius tamen Nazianzenus *orat.* 40, quo cate-
 chumos invitat ad danda nomina et baptismum
 sine mora [CXIII] suscipiendum, sub finem eis et
 Trinitatem, et symbolum sed aliis verbis integrum
 explanat. Alias quoque communis legis exceptio-
 nes afferri posse novi.

24. Alter catechumenorum ordo eorum erat, qui

(39°) *Cat.* 3, n. 13, *cat.* 15, n. 26.

baptismum proximo Paschate suscepturi, nomina dabant diversis secundum locorum consuetudinem diebus. Ad eos dictæ sunt priores decem et octo Cyrilli catecheses. Hi apud Latinos *electi competentes*, quasi simul petentes baptismum dicebantur; apud Græcos, φωτιζόμενοι, βαπτίζόμενοι, μέλλοντες φωτισθαι, φωτισθησόμενοι; de quibus appellationibus agam sequentibus numeris. Et hæc quidem nomina assumebant, retento adhuc tamen catechumenorum nomine. At in Ecclesia Jerosolymitana, singulari usu catechumenorum nomen deponebant, *fidelesque* ejus loco dicebantur, procat. num. 6, cat. 1, num. 4. cat. 5, num. 1, cat. 6, n. 29. Peccatorum confessione, jejuniis, precibus, exorcismis ad baptismum disponebantur. In Ecclesia Latina diversa subibant scrutinia, in quibus post exorcismos, abrenuntiationes profiteri jubebantur; sal in eorum os immittebatur; saliva aures et nares tangebantur, etc. Conciones sive catecheses ad eos habebantur triplicis generis: 1° morales, quibus admonebantur ne baptismum sine sincera voluntate et fide susciperent: utque sese dignis pœnitentiæ laboribus ad eam gratiam præpararent. Hujusmodi sunt procatechesis, et catechesis prima S. Cyrilli, duæ S. Joannis Chrysostomi catecheses πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτισθαι, quæ habentur vet. edit. tom. I, orat. 60, p. 705, et 21, pag. 255, quæque in nova editione simul conjunctæ sunt tom. II, pag. 224 et 234: prior triginta ante baptismum diebus habita est, posterior post dies decem. Habentur quoque similis argumenti sermones plurimi *ad competentes* apud Augustinum. 2° Exponebatur baptizandis *C* symbolum. Paucas et pene nullas habemus apud Græcos *catecheses in traditione symboli*: multos vero de eodem argumento Latinorum sermones. 3° Apud Latinos alio sermone tradebatur et exponebatur oratio Dominica. Sed apud Græcos ea consuetudo non erat; nec oratio Dominica nisi post baptismum audiebatur. Omitto brevem singulorum sacramentorum expositionem, quæ in ipsa Paschatis vigilia tum fiebat, cum ad ea accessuri essent qui baptizabantur. Harum mentionem facit Cyrillus cat. 18, n. 32, ejusque argumenti quosdam Gaudentii Brixienensis sermones habemus. Sed fatendum nulla in Ecclesia æque diligentem ac in Jerosolymitana baptizandorum institutionis curam observari. Una vulgo aliis in locis sub Quadragesimæ *D* finem concione symbolum tradebatur, duabus ad summum; semel tantum occurrit ut explicatio symboli in tres quatuorve sermones disperliatur. At in Ecclesia Hierosolymitana totum huic negotio Quadragesimæ tempus insumptum, et septemdecim catecheses attributæ. Nullum in tota antiquitate simile exemplum habemus. Nullum opus reperi in quo tota baptizandorum institutio simul eollecta, et in unum volumen compacta sit. Esset aliquid Cyrilliano operi finitimum, se posteritati conservatum esset opus, de quo testatur Gennadius *Catalog.* [CXIV] *virorum illustr.*, cap. 23: ait nimirum Ni-

A *ceam Romanæ civitatis episcopum* (in cod. Sancyranensi pro *Niceas*, scribitur *Anechitus*; et in ms. San-German. pro *Romanæ* fertur *Romacianæ*) « composuisse simplici et nitido sermone sex competentibus baptismum instructionis libellos; in quibus primus continebat qualiter se debeant agere « competentes, qui ad baptismi gratiam cupiunt pervenire; secundus agebat de gentilitatis erroribus; « tertius erat de fide unice majestatis; quartus adversus genethlelogiam; quintus de symbolo; sextus de « agni paschalis victima. » Nihil hic attinet quærere quis ille Niceas, vel Anechitus, aut Anicetus. Romæ vel Romacianæ civitatis episcopus. Tantum observandum librum primum argumento similem fuisse procatechesi et catechesi primæ Cyrillianæ; secundum et tertium catechesi sextæ; quartum diversis catechesis secundæ, quartæ et nonæ locis; quinti argumentum toto pene catecheseon opere tractari; sextus autem legi vel pronuntiari tantum debebat in ipso Paschatis pervigilio: similis nonnullis Gaudentii habitis in illa nocte sermonibus, et institutionibus illis quas Cyrillus pro tempore se daturum promittit cat. 18, n. 32, dum sacramentum baptismi et sequentia auditoribus administrabuntur. Cæterum baptizandorum institutio propria episcopi vel vices ejus agentis presbyteri cura erat; nec ut simpliciorum catechumenorum, catechistis illis de quibus num. sup. diximus credebatur. Nullos pene ad competentes sermones habemus, præterquam episcoporum. S. Ambrosius se symbolum competentibus tradidisse testatur. Id agebat per se Augustinus post episcopatum, et ante episcopatum ex imposito sibi ab episcopo in ipsius locum dicendi officio. In Romana Ecclesia symbolum tradebat presbyter; sed ne id ageret pontifex negotiorum mole prægravabatur. Constantinopoli patriarcha e suggestu die Parasceves symbolum baptizandis proponebat explicabatque, Thodoro teste *Hist.* pag. 563. Joannes Cyrilli successor catecheses habebat, teste ipsomet apud Hieron. epist. 38, nov. edit. Chrysostonus Antiochiæ duas ad illuminandos orationes habuit. Totum concionum pondus ipsa Meletio et Flaviano impositum. Eadem de causa Cyrillum adhuc presbyterum catechesibus et homiliis ad populum dicendis præfectum fuisse censemus. Quod de Eusebio quoque dicendum, qui in epistola ad Cæsarienses suos num. 2, symbolum Ecclesiæ suæ proponens, ait eam se fidem enuntiare, quam cum in presbyterio tum in episcopatu credidit et docuit. Symbolum igitur ita docebat presbyter, ut episcopus quoque doceret. Rufinus in *invectiva 1 in Hieronymum* de diacono Eusebio ait, pag. 262: « Alius diaconus, simulque pater mihi et doctor symboli ac fidei fuit. » Indicat, ut arbitror, patrinum et susceptorem, qui privatis instructionibus symbolum ac fidem sibi exponebat; non exclusam publicam et solemni institutione episcopi, cum cæteris competentibus in Ecclesiæ conventu audita.

24. Catecheses Cyrilli duplices habemus: decem

et octo priores ad eos qui baptismo proxime suscipiendopræparabantur; quinque mystagogicas [CXV] ad neophytos que de tribus sacramentis simul collatis disserunt. Priores inscribuntur, *catecheses φωτιζομένων*, ad litteram *eorum qui illuminantur*. Hæc certissima Jerosolymis baptizandorum appellatio; eos enim ab initio procatechesis hoc nomine compellat Cyrillus: Ἡδὴ μακαριότητος ὁσμὴ πρὸς ὑμᾶς, ὧ φωτιζόμενοι, nec illic solum, sed et cat. 11, n. 9, et cat. 13, n. 21. Eadem voce designantur baptizandi in *Constit. apost.* lib. viii, cap. 7, 8 et 35; in conc. Laod. can. 46 et 48; in conc. Trullano can. 78; demum in *Euchologio* pag. 343. De hujus vocis vi et potestate non una sententia est. Thomas Millesius censet idem significare ac *eos qui cognitione imbuuntur*, nec desunt probabiles ita existimandi rationes: nam ea est vulgata verbi φωτίζειν significatio in Bibliis LXX, IV Reg. xii, § 2, de Joiada pontifice regem Joas puerum suis consiliis ac præceptis instituyente et monente dicitur, ἐφώτισεν αὐτὸν Ἰωδαὲ ὁ ἱερεὺς, et cap. xvii, § 28, de sacerdote Samaritano ad Chutæos legem Domini docendos misso, ἦν φωτίζων αὐτοὺς πῶς φοβηθῶσι τὸν Κύριον, Ecclesiastici xlv, § 17, gr. Vulg. de Aarone: Ἐδῶκεν αὐτὸν διδάξαι τὸν Ἰακώβ τὰ μαρτύρια, καὶ ἐν νόμῳ αὐτοῦ φωτίσαι Ἰσραὴλ. «Dedit illum Dominus ut doceret Jacob testimonia, et « in lege sua illuminaret Israel.» Hinc verbo φωτίζειν Patres pro *crudire* passim utuntur. Vid. Cyrill. Alexandr., lib. i in *Joan.* cap. ix, p. 73; synopsis Athanas., n. 17, pag. 145; Theodoret., in lib. II Paralip., pag. 384. Cyrillus ipse in hunc sensum cat. 18, n. 32, loquens de necessaria institutione a se danda accessuris ad mysteria, ait, τῆς ὑμετέρας ψυχῆς διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας φωτιζομένης. «Anima vestra prius per doctrinæ verbum illuminata.» Proprius adhuc ad rem nostram S. Maximus ad hæc verba pseudo-Dionysii *De caelesti hierarch.* c. 3, n. 2, Ἐπειδὴ τάξις, hæc habet p. 46: Τοὺς προσερχομένους δεῖ φωτίζεσθαι τῇ γνώσει τῶν Θεῶν Ἰραφῶν. «Accedentes ad baptismata illuminari oportet cognitionem divinarum Scripturarum.» Ac paulo inferiorius ad verba auctoris τοὺς μὲν φωτίζονται, iterum ait: Σημειῶσαι ὅτι τὸ φῶτισμα πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐστίν. *Nota illuminationem præcedere baptismum* ubi videtur alludere ad nomen et statum φωτιζομένων, qui necessariis institutionibus ad baptismum parabantur. At ego magis crediderim Maximum ad hanc loquendi rationem inductum esse, ex usu ecclesiastico baptizandos φωτιζομένων nomine compellandi quam appellationem ipsam hanc ab institutione baptizandis data derivatam. Mihi enim semper placuit, φωτιζόμενος hic significare *eos qui baptizantur*: qua me in sententia gravissimæ rationes confirmaverunt. Primo, celebris illa et præ omnibus usurpata baptismi nuncupatio, qua φωτισμός seu *illumination* dicitur, proprio sibi nomine et per excellentiam attributo, ut ait Naz. orationis 19 init., pag. 608. Cyrillus communem usum se-

cutus verbo *illuminare* passim ulitur pro *baptizare*; procat. n. 2, cat, n. 21, cat. 18, n. 32. Ex illo publico hujus vocis usu factum, ut Cresconius in *Breviario can.* CLXXXIII, verbum φωτιζόμενοι Laodiceo canone 46, vertit *eos qui baptizantur*; adeoque ad significandum baptismum ea consecrata vox est, ut Chrysostomus hom. 13 in *Epist. ad Hebr.* pag. 828, baptizatos [CXVI] et catechumenos distinguens, priores appellet φωτιζόμενος. *Bona vita* inquit, *nihil melius* καὶ ἐπὶ φωτιζομένων, καὶ ἐπὶ κατηχομένων. Secundo, iidem qui φωτιζόμενοι, altero nomine dicebantur βαπτίζόμενοι. In *Constit. apost.* modo hoc, modo illo nomine compellantur lib. viii, cap. 8, et lib. iii, cap. 17. Facundus lib. ix. c. 3, citat Theodori Mopsuesteni librum *Ad baptizatos*; qui actione 4 concilii v, perpetuo inscribitur *Ad baptizandos*: habetur nimirum πρὸς τοὺς βαπτίζομενους. Apud Cyrillum nostrum in titulo cat. 1, loco φωτιζομένων, fertur in codd. Roe et Casaub. βαπτίζομένων, atque in titulo catechesis 7 legebat Grodecius φωτιζομένων ἢ βαπτίζομένων, quando vertit, *illuminatorum seu baptizatorum*. Quid quod Cyrillus ipse, qui auditores suos φωτιζομένων vocabulo compellat, altero etiam eos convenit, cat. 16, n. 26, Μέλλει ἐπὶ σέ, τὸν βαπτίζομενον, φθανεῖν ἡ χάρις. *Ad te quoque qui baptizaris, vel βαπτίζόμενος diceris, perventura est gratia*. Tertio φωτιζόμενοι hic dicuntur, ii apud Chrysostomum orationibus num. 22 a nobis citatis appellantur οἱ μέλλοντες φωτίζεσθαι, *illuminandi*. Auctor homiliæ in evangelicam parabolam de operariis in vineam conductis, Opera Chrysost. tom. VI, p. 539, baptizatos distinguensia baptizandis, illos vocat πεφωτισμένους, *illuminatos*, hos φωτισθησομένους, *illuminandos*. Tandem in *Euchologio*, cum baptizandi appellantur φωτιζόμενοι, quasi ad explicationem hujus vocis pag. 195, 196, 343, 344, dicuntur οἱ πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρεπιζόμενοι, *qui ad illuminationem præparantur*. Ex quibus omnibus constat baptizandos dici *illuminandos* a baptismo cui instruebantur.

25. Rogabit aliquis, occur φωτιζόμενοι et βαπτίζόμενοι temporis præsentis appellatione dicerentur. Nulla forte alia requirenda ratio est, præter promiscuum non in Scriptura solum sacra et sanctis Patribus, sed etiam apud profanos et in omnibus pene linguis præsentis pro futuro temporis usum. Qua licentia neminem auctorem novi qui liberius abutatur, quam Cyrillus noster; quæ res in interpretando non parum mihi facessivit negotii. Alia tamen afferri causa potest, quæ in Ecclesia Jerosolymitana majus adhuc pondus haberet; nimirum, baptizandi certa spe atque expectatione baptismi, quasi jam baptismum susciperent, spectabantur: vel potius eorum status, quo exorcismis, pœnitentiæ laboribus, aliisque pietatis exercitiis purgabantur, et secretiorum Christianæ religionis doctrinarum communicatione erudiebantur, velut anticipatus quidam baptismus, ac quædam baptismi inchoa-

tio habebatur. Certe baptizandos Cyrillus sic multis locis alloquitur, quasi baptismi bona jam prægustarent ac perciperent. Gatechesim primam ab his verbis inchoat. *Novi Testamenti discipuli, ac mysteriorum Christi participes nunc quidem vocatione, paulo post vero etiam gratia.* Ait procat. n. 1, *eos jam Spiritus sancti flagrantia aspiratos*; et num. 6, *Spiritum sanctum inhabitantem, mentem ipsorum divinam domum efficere*; n. 13, *Ecclesiae filios factos esse postquam nomina dedissent*; catechesi 11, n. 9. jam filios Dei effici. *Non, inquit, sicut vos o illuminandi, nunc efficiimini filii Dei, efficiimini enim [CXVII] et vos filii Dei.* Catechesi 13, n. 23, ait jam accipere remissionem peccatorum. *Accipis nunc remissionem peccatorum, etc.*, quo in loco præsentis tempore, meo iudicio, utitur pro futuro. Nempe animam ipsorum per exorcismos a peccatis purgari ait, procat. num. 9. Imo etiam cat. 18, n. 26, non timuit eos jam regeneratos in Ecclesia dicere. Mirari ergo jam desinamus, si etiam cat. 12, num. 1, videatur eos dicere jam Christi immolati carnibus vesci; tametsi id de solis fidelibus dictum existimem. Tandem, cum in Ecclesia Hierosolymitana, catechumenorum dimisso nomine, communi cum baptizatis fidelium nomine censerentur; quasi eorumdem cum ipsis bonorum participatione conjuncti, uti jam baptizari incipientes spectabantur. Atque ea quidem ratio probat optime et feliciter factum, in Ecclesia in primis Hierosolymitana, quod baptizandis appellatio φωτιζόμενοι et βαπτίζόμενοι, non futuri sed præsentis temporis attributa sit: at eam rationem in ipsa appellatione sancienda provisam et consideratam, ut eo potius modo vocarentur fecisse, valde addubito; et ex adductis a me numero superiori vocis φωτιζόμενοι ad veriorem sensum reducendæ rationibus, in hac præsens tempus pro futuro simpliciter positur existimo.

26. Fixa hujus vocabuli significatione, jam facilis determinandæ hujus interpretationis Latinæ ratio. Ac primum omnino amolienda est Grodecii, quæ in sequentibus editionibus retenta est, interpretatio *illuminati*. Fallit enim Græce nescientes; quæ non verbo φωτιζόμενοι præsentis temporis, sed verbo πεφωτισμένοι præteriti, respondet, ac præteritam et peractam, non præsentem illuminationem designat. Præterea eadem est vis et idem usus ambarum vocum φωτιζόμενοι et βαπτίζόμενοι. Quam autem huic loco alienum sit, ut βαπτίζόμενοι vertatur per *baptizati*, et de iis qui nondum sunt baptizati dicatur, nemo non videt. Idem de altera similis significationis voce iudicium. Tandem apud Latinos vox *illuminati*. propria neophytorum appellatio erat. Aug. tom. V, serm. 120, num. 3, de iis loquens, *isti albat, illuminati, audiunt per me verbum tuum: illuminati, enim tua gratia assistunt tibi*. Latinæ linguæ inopia facit ut passivo præsentis temporis participio deficiamus, nec uno verbo ad litteram voces φωτιζόμενοι et βαπτίζόμενοι reddere possimus. Utendo circuitione dicere possumus

A eos qui illuminantur, vel baptizantur; aut ut non indiligenter a Bollandistis observatum, *illuminari vel baptizari incipientes*: quæ nuncupatio maxime conformis est alteri a me numero superiori allatæ rationi, cur vox Græca non futuro sed præsentis tempore posita sit. At in appellatione communis usus, vitanda circumlocutio, et vocabulo uno utendum fuit, ne dicam, præsens illud tempus ad futurum reducendum esse. Restabat ergo vox *illuminandi*, in qua acquievi. Cotelieri que auctoris maxime accurati auctoritate me protego, qui vocem φωτιζόμενοι in *Constit. apost.* lib. viii, c. 7, 8 et 33, ita interpretatus est. Clarum ex auctoritatibus n. 24 adductis φωτιζόμενοι, idem esse cum μέλλοντες φωτιζεσθαι, φωτισθησόμενοι πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρεπιζόμενοι. [CXVIII] quæ omnia futuri sunt temporis. Hieronymus quædam verba commemorans in epistola sua 38 epistolæ a Joanne Cyrilli successore ad Theophilum datæ, vertit *iis qui baptizandi sunt*, Græcam vocem, quam ex usu Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuisse existimo φωτιζόμενοι vel βαπτίζόμενοι. Sed jam nimium de *illuminandis*.

B 27. Alteræ catecheses Cyrilli, post Pacha et suscepta una nocte tria baptismi, sacri chrisimatis, et Eucharistiæ sacramenta, ad neophytos dictæ sunt, ad explicandam eorum mysteriorum, quæ non nisi baptizatis declarari fas erat, vim et potestatem. Habitæ sunt singulis hebdomadæ paschalis diebus incipiendo a feria secunda. Duæ catecheses explanandis baptismi cæremoniis tributæ, sacramento chrisimatis una: Eucharistiæ, duæ reliquæ; quarum prima veritatem præsentis Christi in Eucharistia, altera ordinem sacræ liturgiæ explicat. Sextam catechesim promississe videtur cat. 18, dum. 33, quæ tota in moralibus documentis, quomodo vita in posterum digne transigenda esset, versaretur; at eam non habemus. Credo exhortationem fuisse, Sabbato paschali, cum albæ vestes deponerentur, habitam: quales apud Latinos multæ existunt, et nonnullæ adhuc Græcorum supersunt: quæ quoniam nullam sive dogmatum sive sacramentorum expositionem contineret, absoluto in catechesibus viginti tribus Christianæ instructionis ædificio, ut ipse Cyrillus ait cat. 23 initio, in collectione catecheseon videtur prætermissa. Inscrībuntur *catecheses mystagogicæ*, quasi mysteriorum seu sacramentorum secretiorem notitiam tribuentes. Catecheseon titulo eas compellat Cyrillus cat. 18, n. 33; at in ipsis catechesibus non nisi *mystagogicarum* nomine designare solet. Utraque sub appellatione citantur ab auctoribus. Multos habemus similis argumenti Latinorum Patrum sermones, pauciores ac nullos pene Græcorum. Sunt Gaudentii Brixienensis et nonnullorum aliorum ad neophytos, Augustini aliorumque sermones *ad infantes de sacramento altaris*, et de ponendis albis vestibus. In appendice Augustiniana exstant sermones aliqui *de mysterio baptismatis* post Pascha dicti, sed nullum opus est, Cyrilliano simile, quod

omnem neophytorum institutionem ex ordine contineat, dilucide expositam, præter S. Ambrosii librum *De mysteriis*, et sex apud eundem *Sacramentorum* libros; quibus in volumen unum digestæ sunt conciones diversis diebus consequenter habitæ.

28. Singulis catechesibus tam illuminandorum quam mystagogicis, præfixi initio sunt tituli catecheseos argumentum continentes: una cum primis verbis lectionis illius ex scriptura, quam auctor prius in conventu lectam sibi pro orationis themate præfixit. Tituli illi simul collecti redacti sunt in indiculum, qui in manuscriptis corpori catecheseon præponi solet. Procatechesis et argumento et lectione caret; in nonnullis tamen indicibus hoc ipsi affigitur argumentum, *περὶ τοῦ μὴ πειράσαι, de non tentando*. Catechesis 19 et 23 lectionem habet argumentum nullum. In argumento recitari solent verba symboli, quæ in subjecta catechesi exponuntur. [CXIX] Plurimis id unum pro argumento est; in paucis recitantur et verba symboli quæ exponuntur et materia quæ tractatur. Id pene sextæ ac quintæ decimæ catechesi proprium: sunt catecheses quædam, quæ præter majus et generale argumentum, peculiare habent ac minores titulos, singulis catechesis sectionibus præfixos earumque argumentum indicantes. Id in sola pene catechesi quarta, et in sexta, in qua unus est tantum minor titulus circa medium catecheseos, *de hæresibus*. Titulorum illorum eadem est cum catechesibus antiquitas, et ab iis qui primi catecheses describere sunt positi. Nam ab antiquis citantur, in primis a Theodoro, qui quartam catechesin citans, non solum argumentum generale *de decem dogmatibus*, sed etiam peculiarem sectionis a se citatæ titulum *de generatione ex Virgine* commemorat. Præterea in iis continentur ipsa verba symboli Jerosolymitani, qualia a Cyrillo referuntur. Deinde vero quas unicuique catechesi lectiones assignant, eæ sunt revera quæ ante catechesim lectæ fuerant: quas, ut infra dicam, ad arbitrium catechistæ delectas, descriptores rescire non poterant, nisi ipsi audivissent. Eas autem inscriptiones Cyrilli ipsius non esse, his duabus rationibus approbari videtur: 1° quod verba symboli aliter interdum in iis titulis atque ab ipso Cyrillo referuntur; 2° quod ipse auctor quandoque suæ argumentum digesturus aliter fuisse videatur. Nam in nonnullis catechesibus, argumento generali et totius catechesis scopum continenti additur argumentum peculiare, quod non nisi obiter et ex occasione in catechesi tractatur. Secunda catechesis inscribitur, *de pœnitentia et remissione peccatorum*: hoc generale et completum orationis argumentum. Additur tamen *et de adversario*, diabolo videlicet; qua de re solum in peccati causas inquirendo ex occasione dicit auctor numeris 3 et 4. Sextæ catechesis inscriptio est *de monarchia Dei*, quod revera ipso Cyrillo teste cat. 7, n. 1, hujus orationis argumentum est;

additur *et de hæresibus*. Fuscè revera Cyrillus agit de hæresibus qui unitatem Dei oppugnaverant: sed ex consueto more suo, quo dum singula doctrinæ nostræ capita exponit, simul et oppositas hæreses recenset. Qui idcirco titulus singulis pene catechesibus eadem de causa fuisset quoque ascribendus. Adhæc non solas hæreses in catechesi sexta impugnat Cyrillus, sed ante eas etiam paganorum multiplicatas divinitates: dicendum igitur fuerat, *et de polytheia et de hæresibus*. Tandem catech. 15, pro argumento habet verba symboli de Christo venturo iudice, etc., quibus totus continetur orationis scopus; additur tamen *et de Antichristo*; quæ res a Cyrillo prolixè re vera, sed occasione et ex respectu ad præcipuum scopum tractatur. Cyrilli ergo non putem eos inscriptiones, sed librariorum, ac notariorum, qui catecheses ex ejus ore exceptas scriptis consignarunt.

29. Quod ad lectiones Scripturæ attinet, eas optime in inscriptionibus assignatas esse fidem facit Cyrillus ipse, qui eas plerumque in ipsa catechesi suo testimonio confirmat, lectumque fuisse ait, quod in inscriptione lectum commemoratur. [CXX] Sola procatechesis lectionem initio præfixam non habet, quamvis certissime præcessissent lectiones sacræ, ut apparet ex n. 4. propriam tamen lectionem non habuit: cujus rei causam hanc esse conjicio, quod in Dominica die ad dimissionem illuminandorum habita fuerit, post recitatas ex ordine et explicatas in concione publica Veteris et Novi Testamenti lectiones, quod sane suffecisse videbatur. Eæ catecheseon lectiones, non ex consueto lectionum in Ecclesia habendarum ordine sumptæ, sed ad concionantis arbitrium pro tractandi argumenti qualitate selectæ. Id unus confirmare potest Cyrilli locus cat. 14, n. 24, quo ait, divina providentia factum esse, quod cum postera die secundum ordinem verborum symboli de Ascensione Domini diciturus esset, lectio in synaxi Dominica die ex ordine annuarum lectionum habita, ipsi anticipandi hujus argumenti occasionem et locum præstitisset. Ex quo consequitur cæteras lectiones, quæ in cujusque catechesis argumentum mire quadrant, extra ordinem annuarum lectionum delectas esse, ac revera nullus in iis lectionibus librorum ordo observatur: modo ex prophetis, modo ex apostolo Paulo, modo ex Jobo, modo ex Catholicis Epistolis, nulla certa serie sumuntur; sed omnes ad rei dicendæ argumentum accommodatæ. Lectiones eæ non videntur admodum fuisse prolixæ. Breviores præsertim catecheseon mystagogicarum. Cum enim in tribus primis initium et finis lectionis assignetur, catechesis nonæ decimæ lectio sex nostris versiculis absoluta: catechesis vicesimæ, et vicesimæ primæ, versiculis octo. Paulo longiores priorum catecheseon lectiones: verbi gratia, cat. 11, cum in titulo indicetur lectionem ab ipso Epistolæ ad Hebræos exordio incloatam, ex ipsa catechesi constat, non solum versiculum sextum, n. 4, sed et

octavum et nonum, n. 15, lectum fuisse. Ante catechesim 13, totum Isaiaë caput LIII, quo prophetia passionis Christi continetur, videtur lectum fuisse. Ex catechesi 13, n. 13 et 21, constat totum sere Danielis caput septimum fuisse prælectum. Item ex cat. 18, num. 11 et 15, totum Ezechielis caput tricesimum septimum. Inutile est monere lectiones illas per lectorem recitatas fuisse.

CAPUT V.

Quo anno præcise et anni tempore dictæ sunt catecheses: quibus diebus, et horis, et quo in loco; ac de tota conventuum illorum forma.

30. Non una est seu veterum seu recentiorum auctorum, de anno quo Cyrilli dictæ sunt catecheses, sententia. Auctor adnotationis chronologicæ indiculo catecheseon a nobis edito subjectæ, numerat annum ab adventu Christi secundum Augustanum codicem 352: secundum codicem Ottonianum et Grodecianum, 332. Quomodo hic auctor annos a Christi adventu numeret, incertum. Itaque inutilis cum per se, tum ex varietate lectionis, hujus scriptoris alioqui recentioris auctoritas. Theophanes dictas catecheses putat occasione crucis sub Constantio in cælo visæ, cum multi hoc miraculo permoti baptismum requirerent. Apparuit crux [CXXI] Maio mense an. 351, et cum catecheses in Quadragesima dictæ sint, in hac hypothesi ad annum 352 revocandæ. Bollandistæ auctoritate chronologicæ adnotationis secundum Grodecii versionem lectæ adducti, annosque ab adventu Christi, de annis ab ejus ascensione interpretantes, catecheses conferunt in annum 364 vel 365. Thomas Millesius catecheses ad an. 350 refert, propter bellum Mesopotamicum cat. 15, num. 61: Tillemontius ad annum 347, propter septuaginta annos quos Cyrillus a Manete elapsos momorat cat. 6, n. 20. Has sententias omnes non operose refutabo. Theophanis et Bollandistarum jam rejecta opinio est, cum probavimus supra cap. 2, num. 10 et 11, ætatem catecheseon medio sæculo quarto tardius assignari non posse. Ne anno etiam 350 eas attribueremus, obstare diximus Constantis mortem hoc ineunte anno interfecti (Jul. orat. 1, p. 47), quæ ad Constantium in Oriente degentem sub hiemis finem perlata est. Porro Cyrillus eo tempore dicebat, quo plures simul imperatores reipublicæ Romanæ præerant. Nam cat. 23, num. 8, ait in liturgia sacrificium offerri *pro imperatoribus ὑπὲρ βασιλέων*, iique imperatores erant, qui sanctam Resurrectionis ecclesiam, cum patre Constantino extruxerant et exornaverant cat. 14, d. 14. Ne anno 344 antiquiores existimentur, obstat, quod ait cat. 10, n. 19, Persas pro Christi nomine mori. At Persica persecutio cœpit tantum an. 344, secundum meliorem computandi rationem. Cyrillus cat. 6, n. 20, a Manetis exordio annos numerat 70, qui additi ad annum 277, quo Manem in Romano imperio primum prodiisse constat, annum dant

A nobis catecheseum 347, in quo propterea acquiescit Tillemontius. Non ita tamen præcise Cyrillum annos numerasse crediderim, ut annum unum ultro citrove nobis excurrere non liceat; quamobrem anno magis 348 habitas esse catecheses crediderim, his de rationibus.

31. Prima, quo anno Cyrillus catecheses habuit maturum Pascha fuisse videtur. Nam catechesi 18, quæ Sabbato sancto certissime est pronuntiata, sic loquitur num. 7, quasi adhuc in media hieme positus, quod certe in illis meridionalibus partibus mirabile est. *Hibernum*, inquit, *tempus est, ut vides: stant nunc arbores veluti mortuæ: ubi enim nunc folia ficus, ubi vitis uvæ?* Nec alio fere modo initio Quadragesimæ locutus erat, integrum ante mensem, cat. 4, n. 30. *Vides ut arbores nunc tot mensibus sine fructus et foliis perstant.* Non ergo tardum illo anno Pascha erat. Atqui an. 347 incidebat Pascha in diem Aprilis duodecimum: quo tempore arbores et ficus in Palæstina foliis adhuc destitutas fuisse prorsus incredibile est; cum alioqui annus extraordinaria hieme, atque ultra terminos producta, insignis non esset. Nam Cyrillus cat. 14, n. 10, paucis post æquinoctium diebus loquens, tellurem floribus plenam, et omnem herbam modo germinantem observare jubet. Si paulo tardius Pascha fuisset, sese ab illo tempore frondibus arbores vestiissent. Anno autem 348, Pascha die tertia Aprilis erat; quod cum illis hiemis reliquiis minus disconvenit. Multo minus in annum 349 conjicere catecheses [CXXII] possumus: quo anno Pascha 23 Aprilis celebrabatur. Anno 346 Pascha erat 23 Martii, vel ex Victorii laterculo die ejusdem mensis tricesima. At catechesis decima quarta cum diceretur, jam ante paucos dies æquinoctium transactum erat, et inchoatus Xanthicus mensis; cujus initium 25 Martii citius poni non potest. Quod si Pascha eo anno 30 Martii ponatur, catechesi 14, quæ feria secunda pronuntiata est, num. 24, non alia poterit assignari dies præter vicesimam quartam Martii, quæ extra Xanthicum erat. De anno 345, quo Pascha in diem Aprilis septimam incidit, nihil dico; eadem ratione refelli potest qua annus 347. Itaque in anno 348 acquiescendum videtur. Secundo, bellum Romanos inter et Persas cat. 15, n. 6, commemoratum, melius anno 348 convenit. Nam auctores gravissimi secundam Nisibis obsidionem anno 346 consignant: hanc porro secutæ inter Romanos et Persas induciæ, quibus non multo post Persarum perfidia violatis iterum recrudit bellum, et commissum ad Singaram prælium anno 348 ex *Fastis Idatii et Hieronymi Chronico*; quamvis Juliani Augusti orat. 1, pag. 47, repugnet auctoritas, pugnam hanc sex ante Constantis necem annis collocantis: sed in numeralem notam vitium fortassis irrepsit, Cyrillum autem loqui putamus de apparatu belli, qui pugnam ælate commissam antecessit. Singariticæ vero pugnae in annum 347 confe-

rendæ nulla ratio est: alioqui nullum pene induciis post solutam Nisibis obsidionem pactis relinquere locum. Sed ipsa Nisibis obsidio anno 347 collocari potest, ac bellum illud de quo Cyrillus loquitur, existimari. Eam revera obsidionem Hieronymus in *Chronico* ad annum 347, decimo Constantii anno consignat. At in nonnullis mss. pro *decimo* legitur *nono*. Theophanes quoque Nisibitanam obsidionem ponit ante eclipsim, quæ anno 346, sexta Junii die contigit. Censemur igitur anno 347 bellum nullum fuisse in Mesopotamia, servata interim induciarum anno sequente violatarum fide. Hoc autem argumentum præcipue Tillemontium petit; qui cum in *Historia imperatorum* Nisibitanæ obsidionis solutionem anno 346, et Singariticam pugnam anno 348 ponat, suam catecheseon anno 347 in mediis induciis necessario habitaram epocham tueri non potest. Tertio, Cyrillus commemorat cat. 15, n. 7, gravia episcoporum, clericorum et Ecclesiarum dissidia, ad sanguinem usque animorum fervore producto: satis, fateor, ante annum 347, turbamur in Ecclesia fuit, ut ita posset Cyrillus loqui. Verum sub finem hujus anni, scisso in duas partes Sardicensi concilio, cum episcopi ambarum partium sese mutuis anathematis perculissent; major adhuc piorum offensio, cædesque multo quam antea violentius consecutæ. Quod Cyrillus ibid. n. 9, utramque partem accusat; hanc quidem Christi ad creaturarum ordinem relegati, illam vero Filio paternitatis assertæ; nonnullam ut ita loqueretur occasionem ipsi subministrare potuerunt, mutua ea de re Sardicensium et Philippopolitanorum præsulum in litteris suis synodicis accusationes, atque ut meliori causæ non satis æquus videretur, efficere potuit Marcelli ab Sardicensibus magno studio suscepta defensio; quem [CXXIII] Cyrillus pro certo et explorato hæretico habebat, cat. 15, n. 27. His rationibus annum 348 cuivis alteri catecheseon epochæ præferendum existimavi. Liberum tamen relinquimus, ut anno 347 consignentur.

32. In Quadragesima dictas esse catecheses, omnes pene paginæ clamant. Quanquam autem sexti sæculi initio, constaret Hierosolymis Quadragesima septem jejunii hebdomadibus, ut fidem facit Petrus hujus Ecclesiæ antistes, in fragmento ab Damasceno ad calcem orationis de jejuniis citato tom. I nov. edit. p. 504, quod de Ecclesia etiam Alexandrina dici potest ex aliis auctoritatibus ab eodem una productis, Cyrilli tamen tempore, utraque Ecclesia et Alexandrina et Hierosolymitana, sex hebdomadis, et quadraginta solummodo diebus constante Quadragesima utebatur, uti probavimus extrema ad catechesim tertiam nota. Totam Quadragesimam occuparunt decem et octo catecheses. Quibus autem diebus singulæ pronuntiatae sint, licet non nihil ea de re in monitione cuique præfixa dixerimus, omnia tamen hic, novis aucta observationibus seu potius conjecturis, colligenda judicavimus. Pro catechesim

A existimamus prima quam vocamus Quadragesimæ Dominica pronuntiatam; quod suasit illa species cœtus ecclesiastici descripta num. 4, quæ non nisi synaxi majori convenire videatur. Præter hanc autem, nullam Dominica die habitam censemur: nullum certe hujus rei exstat vestigium. Contra catecheses ita Cyrillus videtur distinguere a synaxibus, ut diversas prorsus actiones; ac studium baptizandis utrarumque rerum commendat, cat. 1, n. 5 et 6, et procat. Catechesi decima quarta num. 24, ait se in homilia Dominicæ diei, cum propter omnes diceret, specialius tamen ad baptizandorum profectum et instructionem, orationem suam accommodavisse. Quod de hac Dominica, idem de cæteris dicendum reor; in quibus non aliter pro baptizandis diceret, quam orationi ea intermiscendo, quæ illis utilia fore prospiciebat. Eadem de causa nullam quoque Sabbatis dictam catechesim puto, cum his diebus jejunium solveretur, celebrareturque liturgia. Catechesis 18 Sabbato sancto habita est, sed unum illud toto anno Sabbatum jejunabatur; nec ulla est in cæteris catechesibus nota, qua ullam Sabbato pronuntiatam colligi possit. Catecheses primam, secundam, tertiam, et quartam in priore hebdomada ponimus, quoniam in quarta num. 3, inter hanc catechesim et baptismum auditorum, *intercessurum*, ait, *totius Quadragesimæ intervallum*. Quinta etiam catechesis in eadem hebdomada fortassis comprehendenda. Catecheses sexta, septima et octava, consequentibus diebus pronuntiatae; et consequenter secundæ, vel tertiæ Quadragesimæ hebdomadi assignandæ. Notam nullam habemus diei, qui catechesi nonæ attribuendus sit. Ea forte sola tertiæ hebdomadi adjudicanda. Sed decima, undecima et duodecima tribus continuis diebus declamatae; atque idcirco in tertiam vel quartam Quadragesimæ hebdomadam conferendæ. Inter decimam tertiam et quartam decimam catechesim dies aliquot intercessere, ex catech. 14, num. 1. Catechesis [CXXIV] tertiadecima forte una per totam hebdomadam quintam dicta. Catechesim quartam decimam quæ postridie Dominicæ habita est ineunte mense Xanthico, paucis post æquinoctium vernalibus diebus, feriæ secundæ majoris hebdomadæ assignamus, sequendo constitutam a nobis, ut omnium maxime probabilem, catecheseon epocham anni 348. Ac consequenter eadem hebdomada ponendæ sunt sequentes omnes, usque ad decimam octavam quæ Sabbato sancto dicta est certissime. Nulla est quo die catechesis quinta decima et sexta decima dictæ sint nota. Septima decima paucis diebus ante festum Paschatis habita, num. 20 et 34. Quod si cui displicet tot catecheses una majori hebdomada peroratas, in annum 347 eas conferat per me licet, et in extremas Quadragesimæ hebdomadas, omnes a quarta decima ad octavam decimam catecheses distribuat. Quod ad mystagogicas attinet, omnes in Paschali hebdomada pronuntiatae sunt, a feria secunda ad sextam, qua die pronuntiata est postrema

33. Jam quibus horis catecheses dixerit auctor, indagandum mystagogicæ post synaxim habitæ circa meridiem, cat. 18, num. 33. E catechesibus illuminandorum, decima octava matutinis horis sub finem sacræ vigiliæ peroratu. Pro catechesin die Dominica In media liturgia dictam putamus: cæteras quæ ferialibus diebus habitæ sunt sub vesperam. Quamquam autem in Quadragesima conciones interdum quotidie duæ, altera matutinis horis, altera sub vesperam haberentur; ut ex homiliis Basilii in *Hexameron*, et nonnullis S. Chrysostomi patet: consueta omnibus fere locis habendæ synaxis hora erat a nona ad vesperam, seu, ut numerare solemur, a tertia post meridiem hora. Epiphanius *Expos. fidei*, num. 22, ait, synaxes quadragesimales ab hora nona ad vesperam usque celebrari solitas. Palestinæ ac Cypri consuetudines exprimebat. Joannem Chrysostonum Antiochiæ in Quadragesima pomeridianis horis concionari solitum probant ejus homiliæ ad populum Antiochenum nona et decima; quarum initio vanam eorum superstitutionem tollit, qui cum præpediente infirmitate non jejunarent, pransi ad synaxim et audiendum Dei verbum accedere formidabant. Idem tamen homilia de diabolo tentatore, num. 1, nov. edit. tom. II. pag. 261, meminit sermonis a se ante duos dies matutinis horis habiti ad baptizandos, de abrenuntiatione et pactione cum Christo. Ὁν καὶ ἔωθεν πρὸς τοὺς μυσταγωγούμενους ἔπαμεν ὅτι περὶ ἀποταγῆς καὶ συνταγῆς διελεγόμεθα αὐτοῖς. In eodem sermone superius, se jam secundo eadem die orationem habere commemorat, cum etiam matutinis horis disseruisset, Erat autem Quadragesima. At nonnulla in catechesibus Cyrillianis serotinæ horæ occurrunt indicia. Familiare ipsi est de horæ ac temporis sibi ad dicendum reliqui angustiis conqueri, uti cat. 5, n. 20, cat. 13, n. 8, quo loci ab ipso orationis exordio angusto tempore premi se semel et iterum repetit. Item n. 22, cat.

14, n. 27, cat. 15, n. 33, ubi pro vectam jam diem ait, διὰ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας, cat. 17, num. 20. Quæ quidem ut matutinis horis in jejunii diebus diceret, causa nulla fuisse videtur. Existimo post [CXXV] catecheses, subsecutas fuisse illas Hierosolymis consuetas ad vespertini luminis accensionem preces, de quibus Socrates lib. v *Histor.*, cap. 21.

34. De loco jam nulla dubitatio esse potest, quin in Resurrectionis Ecclesia pronuntiaverit Cyrillus omnes catecheses. Innumera hujus rei testimonia fidem faciunt, quorum aliquam partem produxi hujus dissertationis capite 2, num. 9 sub finem. Si qua, teste Cyrillo ipso, extra ecclesiam Resurrectionis habenda fuisset catechesis, duæ illæ ex omnium forte excipiendæ fuissent, in quibus de Spiritu sancto disseritur; quas, ut ait, decere videbatur, ut in superiore Apostolorum montis Sion ecclesia dicerentur, quæ Spiritus sancti in die Pentecostes descensu consecrata erat. At eam rationem satis idoneam fuisse negat, ut suam in ecclesia montis Golgothæ dicendi consuetudinem propterea

A dimitteret, cat. 16, num. 4. Sed illud quæritur, in ipsane Resurrectionis ecclesia et navi, an in porticu ejusdem. quod nonnullis placuit, aut potius in baptisterii vestibulo dictæ sint catecheses. Tota eorum, qui in porticu dictas autumant, ratio est quod catechumenis in ecclesiam ingredi non licet; quare nescio an quidquam dici possit incitius. Nam omnibus, etiam gentilibus, licebat in ecclesia sacras lectiones et conciones audire: tantum a missa fidelium excludebantur. Id innumeris auctorem locis probari posset, sed unum adduco ex Cyrillo testimonium pro cat. num. 4, in quo, si quis forte mala voluntate dedisset ad baptismum nomen, hortatur, ut ex conspecto cætus ecclesiastici ordine et compositione, assistentium modestia, lectionum et sacrarum præceptionum ordinata serie, reverentia tactus meliorem animum sumat. Captizandis ergo aditus dabatur ad conspiciendas synaxes. Num. 15 ejusdem ait *clausam esse ecclesiam*, eosque omnes *intus*. Hæc porticui patenti et apertæ prorsus repugnant. Probabilior forte videbitur altera de vestibulo baptisterii sententia. Cyrillus ab ipso pro catechesis initio, num. 1, hæc habet: *Jam circa vestibulum regiæ constitistis*: quod ex loco parallelo cat. 19, num. 2, de vestibulo baptisterii intelligendum. Præterea, mos ille in pluribus Ecclesiis erat, ut non in ecclesia, sed in baptisterio, aut ejus vestibulo symbolum traderetur. De Mediolanensi Ambr. epist. 20, num. 4, *Post lectiones atque tractatum, dimissis catechumenis, symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam basilicæ*. De Orientalibus quibusdam Anastasius Sinaita *Anagogicarum in Genesim contemplationum* lib. iv, sacerdos eos in vestibulis, inquit, *catechesi inibat et insufflat ventum qui expellat dæmones, qui habitant in generatione peccati*: demum in eodem conventu patet Hierosolymis celebratos fuisse exorcismos et catecheses, pro cat. num. 14. Cum vero in eadem ecclesia abrenuntiationes ante baptismum factas constet in vestibulo baptisterii ex cat. 19, num. 2, idem quoque de exorcismis toto Quadragesimæ tempore factis existimandum videtur. Nihil isthæc necessario concludunt. Locus ex pro catechesi num. 1, nihil aliud forte est præter translationem ac metaphoram, qua significat auctor baptizandos datis nominibus velut in baptisterii vestibulum introductos, uno tantum gradu ab ipso [CXXVI] baptisterio ac baptismo separatos. Si quid concludit, illud concludit ad summum, in vestibulum illud ad scribenda nomina ingressos: nam in ipsa ecclesia pro catechesin dictam, adducta paulo ante testimonia certissimam fidem faciunt. Abrenuntiationes hierosolymis ante baptismum in baptisterii vestibulo factas non dubitamus, at exorcismos quadragesimales in ipsa ecclesia celebratos, testis ipse Cyrillus pro cat. num. 14, qui exorcismorum tempore jubet baptizandos silentio sedere in ecclesia clausa, viros seorsim a mulieribus; quomodo in arca clausa erant Noe et filii ex una parte, et utrorumque uxores ex altera. Nec

peculiaris Hierosolymis erat usus, ut exorcismi publice in ecclesia haberentur. Eodem modo in Romana Ecclesia fiebant scrutinia, uti Ecclesiæ hujus varios ordines inspicienti patet. Idem quoque mos Ecclesiæ Africanæ, teste auctore libri *De symbolo ad catechumenos*, num. 1, apud August. tom. VI, pag. 555. « Quid est quod in hac nocte circa vos actum est? ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiæ, ibique cervice humiliata in humilitate pedum, cilicio substrato, in vobis celebraretur examen, » etc. Quidquid sit de Ecclesia Mediolanensi illisque Orientalibus, quarum usum respicit Anastasius, qui quidem non consuetos per totum Quadragesimæ spatium exorcismos, sed prævios baptismo duntaxat referre videtur; constat in aliis multis Ecclesiis symbolum in ipsa ecclesia publice traditum fuisse. Id de Romana certum ex Romanis ordinibus; de Gallicana ex ejusdem sacramentariis et missalibus antiquis; de Africana ex Augustini et Africanorum sermonibus ad competentes inter Augustini opera et in appendicibus ejus, editis: de Constantinopolitana ex Theodoro lectore, *Hist.* p. 463. Sed ut ad Ecclesiam Hierosolymitanam veniamus, ita loquitur Joannes Cyrilli successor apud Hieronymum *epist.* 38, nov. ed.: « Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta dies publice tradamus sanctam Trinitatem. » Idem loquens de catechesi a se habita de universis nostris dogmatibus Cyrillianæ quartæ simillima, ait eam se pronuntiasse *audiente S. Epiphano et universa Ecclesia*, Cyrillus ipse se in media ecclesia Resurrectionis dicere significat plurimis in locis, verbi gratia, *cat.* 14 num. 14: *Hujus temporis imperatores sanctam hanc in qua sumus Resurrectionis ecclesiam argento inductam et auro infuso distinctam extruxerunt*, etc.; et n. 22: *Isthæc ecclesiæ sanctæ domus, ab imperatore Constantino ex propenso amore Christi ædificata, et ut cernis ita exornata*. Quod ad catecheses mystagógicas non in ipsa Resurrectionis sive Sanctæ Crucis basilica, sed ad monumentum Domini in ipso Sancti Sepulcri sacello, quod Anastasis dicebatur, pronuntiatæ sunt, ex *cat.* 18, num. 33, et *cat.* 20, n. 4 et 7.

35. Jam ut de tota catechetorum conventuum forma dicamus; primum observamus non solos illis interfuisse baptizandos, verum etiam omnes ordines Ecclesiæ. Quod non solum de procatechesi constat ex numero hujus orationis quarto, sed et de aliis catechesibus. Monet auctor *procat.* n. 13, *Cum viderint fideles inservientes [CXXVII] et sollicitudine expeditos*, ne eorum securitatem imitentur; cum illi gratiam acceperint, ipsi autem adhuc in bilance dubii consistent. Erant igitur fideles baptizati, exorcismis, lectionibus, aliisque circa baptizandos ministeriis inservientes. Ac revera psalmistas sive cantores compellat *cat.* 13, n. 6, quorum aliquos e baptizandorum numero fuisse concedere possumus; de omnibus negamus plane. *Cat.* 4, n. 24, et *cat.* 12, n. 33, ad monachorum et virginum ordi-

nem sermonem convertit: quinimo ab ipso orationis initio tria auditorum genera facta videtur compellere, virginitatis professores, fideles omnes baptizatos, omnes deinde auditores *Cat.* 4, n. 3, baptizatos exorare videtur, ut accommodatam rudibus et doctrinæ nostræ imperitis orationem æquo animo audiant. *Cat.* 15, n. 18, iis qui alios per catechesim genuere commendat, ut spirituales filios de Antichristo diligenter erudiant. Non alii præter baptizatos aliorum patrini: nec aliis Evangelium prædicare permittit *cat.* 3, n. 13. Clausa erat ecclesia, *procat.* n. 14, exclusique diligenter catechumeni, ne quid de gentilibus dicam; *cat.* 6, n. 29, ecclesiæ fores quæ ad urbem pertinebant, oclusas certum. Eas tamen quæ ad sanctum seculerum respiciebant, e quibus templi veteris ruinæ, mons Olivarum, mons Golgothas, ac veteris Hierosolymæ rudera conspici poterant, patentes relictas esse, suadent plura testimonia, in quibus hæc propriis oculis contemplari jubet auditores, *cat.* 13, n. 23. *Vides*, inquit, *locum Golgothæ*. Secuta est acclamatio auditorum assentientium. Catechetici conventus aliquando satis prolixi, et in multam diem continuati, ut vidimus n. 33. Ab ipso quandoque orationis exordio deesse sibi tempus conqueritur *cat.* 13, n. 8, quod non in prolixitatem lectionis refundo; sed in exorcismos, a quibus inchoati videntur isti conventus. Non affirmaverim toties dictas catecheses, quoties exorcismi celebrati. Imo vero plures et numerosiores exorcismos fuisse concesserim; de quibus in Clementina *hom.* 3, num. 73, dicitur ad baptizandos, *καθ' ἡμέραν χειροθετεῖσθε, singulis diebus manus impositionem suscipite*. At exorcismos et catecheses sæpe conjunctos fuisse fidem faciunt Latina scrutinia, et veterum testimonia. Certe Hierosolymis ante procatechesin exorcismos susceperant auditores, quod constat ex hujus orationis n. 9. In eadem Ecclesia præcedebant exorcismi catechesim cum ex loco mox citato, tum ex alio num. 13, ubi præscribit quid faciendum iis qui ante horam exorcismorum diligentiores cæteris accesserint, nempe ut sodales perquirant, ut amputatis otiosis sermonibus et percunctationibus, quæ ad pietatem pertinent secum loquantur. Alius in Antiochena Ecclesia mos erat. Catechesis exorcismum præcedebat. Chrysostomus in prima *ad illuminandos* catechesi, nov. edit., n. 2, p. 227: *Μετὰ ἤν παρ' ἡμῶν διδασκαλίαν, ὑπολύσαντες ὑμᾶς καὶ ἀποδύσαντες, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους μετὰ τοῦ χιῆ τωνίσκου μόνου πρὸς τὰς τῶν ἐξορκιζόντων παραπέμπουσι φωνάς.* « Post auditam a nobis institutionem, « discalceatos vos et nudatos, nudis pedibus unaque « opertos tunica ad exorcizantium voces transmittunt « Patres nostri. » Contraria Romanæ [CVXVIII] Ecclesiæ consuetudo, quo symbolum postremo loco post scrutinium tradi jubebat. Contraria Africanæ Ecclesiæ; ex qua auctor lib. II *De symbolo ad catechumenos*, n. 2: hæc ait: *Purgata per exorcismum familia Redemptoris, posteaquam cantavit canticum*

saluti, accipit symboli remedium. Nihil Hierosoly-
 mis in exorcismis peculiare. Velabantur exorciza-
 torum vultus procat. n. 9. Nihil Cyrillus de dimis-
 sis vestimentis aut calceis, nihil de substrato cili-
 cio. Cum longa esset exorcismi cæremonia, singuli
 nimirum unus post alium ad exorcizantium manum
 succedebant; præcipit Cyrillus, procat. n. 14, ut
 separatis virorum et mulierum subselliis, quandiu
 alii exorcizantur, cæteri sedentes pium aliquem li-
 brum præ manibus habeant, vel alio audiente alius
 legat; aut si desit liber, alius oret, alius utile ali-
 quid loquatur; virginum vero conventus vel legat
 vel psallat, ita tamen ut nulla vox exaudiatur: quod
 et de nuptis præcipit. Exorcismos consequantur
 forte vel preces, vel cantus aliquis. Tum legebatur
 ex libro Scripturæ ad arbitrium concionantis ac-
 commodata ad futuræ catechesis argumentum le-
 ctio, quam sequebatur catechesis. Hæc a sedentibus
 audiebatur. Cat. 11, n. 22, ait Cyrillus: *Cogita, quot
 nunc assidelis, quot animæ adsumus.* Acclamationi-
 bus aliquando interrumpitur orator, ut cat. 13,
 num. 23. Qui familiaris in Oriente usus, ut multa
 Chrysostomi loca fidenter faciunt; in Africa quoque,
 ut ex Augustino patet, usitatus. Catechesim sine
 dubio consequantur gratiarum actio pro auditis
 documentis. Sic Casilius hom. 7 in *Hexaem.*, p. 82,
 hortatur auditorem: *Ἀναστάντες δὲ εὐχαριστήσωμεν
 ὑπὲρ τῶν ἐρημένων.* *Surgentes vero pro iis quæ di-
 cta sunt gratias persolvamus.*

CAPUT VI.

De Cyrilliana docendi et dicendi ratione.

26. Ea fuit Cyrilli et docendi et dicenti ratio,
 quæ proposito sibi candidato Ecclesiæ erudiendi
 scopo una maxime conveniret. Accurata nimirum
 et necessariis præsidiiis munita doctrina; simplex
 et alienus ab omni fuco ornamentoque stylus, qui
 nudam exponat veritatem, rudesque animos alia
 pro aliis intelligere non patiat. Primum, qualis
 in exponendis, comprobandis, et ab hostium Eccle-
 siæ impetu vindicandis nostris dogmatibus Cyrillus
 fuerit exponam; tum de stylo et modo orationis
 ejus loquar. In exponenda fide hæc ejus methodus
 esse solet; ut primo oppositam doctrinam referat;
 tum catholicam illi veritatem objiciat, eamque ne-
 cessariis Scripturarum aliorumve argumentorum
 præsidiiis munit, deinde adversantium objecta con-
 futet. Ordinem hunc aliquando perturbat ab objec-
 tionum dissolutione incipiens, sed hæc omnia
 præstore nunquam omittit. Necessarium existima-
 vit una cum catholico dogmate contrarios omnes
 gentilium, Judæorum et maxime hæreticorum sen-
 sus eperire, ut eo documento præmuniti auditores,
 nunquam in eos ex ignorantia præcipitari se pate-
 rentur. Id sæpissime repetit; quodque cænum at-
 tingat, rerumque vel dictu nefandarum commemo-
 ratione [CXXIX] suam ipse linguam et aures au-
 dientium commaculare videatur, hac præmuniendo-
 rum ipsorum necessitate sese defendit ac purgat.

A Vid. cat. 6, n. 13 et 34; cat. 7, n. 1; cat. 16, n. 3.
 Duplex illi ita agendi causa fuit. Prima, quod certa
 opinionum monstra exposuisse, confutasse est.
 Propterea catechesi 6, excerpta ex Manichæorum
 libris horum vesaniæ capita, per sese cordato cui-
 vis horrorem incutientia absque ulla alia confuta-
 tione recenset, num. 33 et 34, satisque censet cum
 his Manichæorum probris Ecclesiæ sanctitatem ac
 castitatem comparare, ut quid eligendum sit per-
 spiciat auditor. Altera erat, Ecclesiæ hostium, et
 hæreticorum in primis, ac maxime Manichæorum
 in provincia præ cæteris grassantium, in occultan-
 dis sectæ suæ vitiis fraus et dolus, cat. 4, num. 2,
 qui ne imperitis blandiloquentia sua imponerent,
 quales essent relegendi erant. Cum autem fidem
 exponit, id electis et ex usu communi sumptis ver-
 bis facit. Nullas theologicas voces admiscet, eas
 in primis quæ hoc tempore magnis in Ecclesia con-
 tentionibus locum dabant, studiose vitat; qualia
 erant, essentiæ, hypostasis, personæ, et alia ejus-
 dem generis vocabula. Religiosior etiam fuit, ne
 fidei privatas opiniones admisceret. Quidquid in
 Scripturis revelatum, fidenter proponit: quod in eis
 aperire noluit Deus, attingere veretur omnino. Ita,
 postquam id quod de divina generatione creden-
 dum proponit Ecclesia, explicavit: hujus nativi-
 tatis arcanum a nemine indagari patitur. Vid. cat.
 11, n. 10 et 11. Eodem modo intactam de ipsa Spi-
 ritus sancti substantia quæstionem cupit. Vid. cat.
 15, n. 1, 5 et 24; cat. 17, n. 1 et 17. Dum Christi
 mysteria exponit, singula adjuncta persequitur et
 explanat; dum vero sacramentorum cæremonias
 edisserit, singularum vim et potestatem declarat.

C 37. Quod ad probandorum fidei nostræ dogma-
 tum institutam a Cyrillo rationem attinet, religioni
 habuit quidquam asserere, quod e Scripturis Vete-
 ris et Novi Testamenti non approbaret; adeo ut sibi
 fidem nullam haberi consentiat, nisi singularum
 rerum ex Scripturis perspicuam afferrat demonstra-
 tionem. cat. 4, n. 17. In dissertatione tertia probo
 nihil ex hoc principio concludi ab hæreticis posse,
 pro integra et absoluta solius Scripturæ necessitate
 et sufficientia, seclusa nimirum traditionis et Ec-
 clesiæ auctoritate; interim autem animadverto tri-
 plicem ita loquendi et agendi Cyrillo causam fuisse.
 D Prima est quod solis ratiociniis et probabilitatibus
 Scripturarum auctoritate destitutis, inefficaciter
 prorsus theologiæ decreta persuadeantur; cum nimi-
 rum ratiocinationibus quibusvis ratiocinationes op-
 positæ non desint, quibus contentions funis sine fine
 producat. At disertis Dei vocibus e Scriptura de-
 promptis omnem verborum et sententiarum appara-
 tum concedere necesse est. Ita cat. 13, n. 8. Præ-
 terea sophismatis deludi facilis res est, cat. 12, n. 5,
 cavendumque in divinis rebus, ne probabilitatibus
 temere abducamur, cat. 4, num. 17. Quod quidem
 Gnosticis, Manichæis, aliisque hæreticis contigerat,
 qui magno verborum et subtilitatum apparatu divi-
 nam generationem ac mundi [CXXX] creationem

pessumdederant. Secunda : persuasum erat illi symbolum quod totis decem et octo catechesibus explanat, nihil aliud esse præter selecta quædam ex omnibus Veteris et Novi Testamenti Scripturis doctrinæ capita ; quæ proinde ex iisdem Scripturis asserenda essent, cat. 5, n. 12. Tertia tandem : certum illi erat nullas actionum ac mysteriorum Christi partes esse, quæ non longe ante essent a prophetis prænuntiato, cat. 13, n. 8 et 13. Nihil ergo mirum, si nihil dici ac credi de Christo vult, quod veterum Scripturarum testimoniis non studeat confirmare, cat. 21, n. 5. Cæterum ratiocinationibus non adeo inimicus fuit, ut illis ipse non uteretur. Nam et unitatem Dei adversum Manichæos, cat. 6, num. 12 et 13, et carnis resurrectionem adversum gentiles cat. 18, n. 34 et seqq., validissimis rationibus e Scriptura non depromptis convincit. Veritatem incarnationis, crucis, resurrectionis Christi, domestico monumentorum Hierosolymis conspectorum testimonio roborare non omittit. Quæ etiam ex Scriptura approbari non poterant, apostolicæ et ecclesiasticæ traditionis auctoritate defendit, ut Scripturarum ipsarum canonem, cat. 4, n. 33 et 35. Cæremonias et ritus Ecclesiæ in catechesibus mystagogicis contentas, cum licet ex testimoniis Scripturæ aut allusionibus probat. Cum iis argumentis deficitur, sufficere putat auctoritatem Ecclesiæ ; in qua universaliter et sine defectu doceri censet, omnia quæ in hominum notitiam venire debent dogmata, cat. 18, num. 23. Dum autem Scripturas ad confirmationem dogmatum nostrorum adducit, eas ex inspirata divinitus ut putabat, cat. 4, num. 34, Septuaginta Seniorum interpretatione allegat: nec ad vim Hebraici textus expendit: quo factum, ut cum plura ad rem pertinentia, optimeque quod probandam susceperat concludentia proferat; multa quoque, quæ vim eandem non habeant, alleget. Sed hoc illi commune cum cæteris Patribus Græcis et Latinis vitium: nec facile reperias testimonium a Cyrillo ad probandum aliquod dogma allegatum, quo non similiter usi fuerint vel anteriores vel subsequuti rerum ecclesiasticarum disceptatores. Sensus vero litteralem ad faciendam fidem divinorum dogmatum solum sequi se profitetur, cat. 13, n. 9; in allegoricum tamen et mysticum data occasione non invitatus excurrit. Vide inter loca innumera cat. 13, n. 18 et 21; cat. 14, n. 8 et 11; cat. 17, n. 10. Sed id majoris declarationis, non argumenti probandi gratia. Allegoricum et morale sensum liberius adhibet in homilia *in paralyticum*, quam ab ipso juniore dictam puto, se quoque in homiliis hoc Scripturæ allegandæ genere familiariter usum indicat cat. 13, n. 9, quo in loco aliam tractandæ Scripturæ rationem præsentis argumento convenire docet. Condonabitur illi facile, id quod eorum temporum consuetudo non solemne duntaxat et usitatum, sed et laudabile efficiebat.

A 38. Venio tandem ad Cyrillianam dogmatum nostrorum defendendi, Ecclesiæque hostes oppugnationem. Ea pro diversitate hostium varia utebatur. Triplex vel quadruplex hostium genus toto opere catecheseon sibi confutandum [CXXXI] proponit pro cat. n. 10: gentiles, Samaritanos et Judæos, atque hæreticos: quorum singuli diverso armorum genere debellandi. Adversum gentiles qui Scripturas nec recipiunt, nec norunt, omissis Scripturis, solis ratiocinationibus utendum monet, cat. 18, n. 10, sic et resurrectionem generalem illis eo loci et possibilem et necessariam eomprobaverat. Ipsis quoque impias et ridiculas ineptæ eorum theologiæ fabulas objici præcipit, cat. 12, n. 27, et cat. 13, n. 37, quibus locis, et possibilem Virginis partum fateri, et Crucifixi adorationem non illegitimam, si suas ipsi fabulas sequantur, concedere eos oportere convincit. Quamobrem ad refellendum idolorum cultum cat. 6, n. 10 et 11, satis habet eorum cultoribus, deorum quos adorabant probra et vitia recensere. Quando autem Christiano de cruce contra infideles disputare contigerit, monet ut prius manu signum crucis efficiat, et eum qui contra nititur ad silentium redactum iri pollicetur, cat. 13, n. 22. Quod si argumenta imperito defuerint, ne propterea conturbetur, sed immotam fidem conservet. Ibid. num. 37, Samaritanis, qui solam Mosis legem recipiunt, librum hunc unum objiciendum monet cat. 18, n. 11; Judæos vero qui omne Instrumentum Vetus agnoscunt, ex omnibus ejus libris oppugnat. Illis quandoque opponit apostolorum gentilium suorum testimonium et longam quindecim Hierosolymitanorum episcoporum ex Hebræis sumptorum seriem, cat. 14, n. 15. Pauli in primis olim persecutoris, ab ipsa veritate sero agnita expressum testimonium urget, cat. 10, n. 17, 18, 19, et cat. 14, n. 21. Jacobi quoque primi Hierosolymorum episcopi testimonium præcipue erga fideles Hierosolymitanos commendat, cat. 4, n. 28, cat. 14, n. 21. Judæis quoque deplorabilem objicit suæ reipublicæ statum, cat. 12, n. 17, ac veteris sui templi secundum Christi vaticinium ruinam, cat. 10, n. 11. Tam vero Judæis quam gentilibus Christianæ religionis demonstrat veritatem, ex Christi cultu et nomine totum in orbem propagato, cat. 10, n. 16, ex gentibus ferissimis ejus religione mansuefactis, et quo eo mortem oppetere non dubitantibus, cat. 10, n. 19, cat. 13, n. 40, ex Christi invocationis et crucis ejus signi virtute in effugandis dæmonibus, morbis depellendis, evertendis magiæ fraudibus, ibid. et aliis passim in locis. Hæreticos tandem ex omnibus utriusque Testamenti Scripturis diligentissime confutat; aliquando ex ipso naturalis luminis ductu, et validis ratiocinationibus; interdum sola ridiculorum et impiorum dogmatum expositione: quandoque ab ipsa eorum novitate, ut cat. 6, n. 20, cat. 16, n. 9; tandem ex hac vel una ratione fugiendos

demonstrat, quod Ecclesiæ quamvis nomen usurpent, Catholicorum laicorum nomine uni veræ Ecclesiæ proprio destituantur, cat. 18, n. 26. Cum de moribus agit Cyrillus, ut in procatechesi et catechesi prima, nullum pene certum ordinem sequi videtur; sed utilia ad salutem monita, prout animo occurrunt, audientibus ingerit. Fugam paganarum et Judaicarum superstitionum, spectaculorum et ludorum gravissime inculcat; vitanda cum hæreticis commercia præscribit; orationis studium, corporis castigationem, utilium [CXXXII] librorum ac maxime sacræ Scripturæ lectionem, successum, Christi sacramentorum reverentiam, magno commendat affectu. Virginitatis et monasticæ vitæ propositum summis laudibus extollit; atque hæc omnia tanto Spiritus fervore agit, ut calens virtutis et divinarum rerum amore pectus possis agnoscere. En qualis fuit in docendo Cyrillus.

39. De stylo ejus ac dicendi ratione superest ut dicam. Oratoriæ artis magistri triplicem orationis figuram assignant, gravem, mediocrem, et extenuatam, quæ nimirum dimissa est usque ad usitatissimam puri consuetudinem sermonis; in hoc postremo genere Cyrilli versatur oratio, qua nullum ad instituendos rudes animos accommodatius. Non hic graves sententiæ quales in magnarum rerum amplificatione adhiberi solent; non exornationes sententiarum copiosæ ac figuris variatæ; non exclamationes, apostrophæ cæteraque orationis lumina: sed simplex ac familiaris sermo, facilis, perspicuus, non obvolutus; sed uti patris ac magistri filios ac discipulos erudientis; ut tamen in aridum et exsangue orationis genus nunquam dilabatur. Nam et unumquemque locum pro rei dignitate tractat, et varietate sermonis interdum utitur non inconcinna, ut etiam, si quando locus postulat, grandi et elato genere sermonis utatur. Vide quæ in Manichæos detonat, cat. 6, n. 33 et 35. Brevibus vulgo sententiis mentem suam includit, atque in compendiario rerum expositione excellit. Una catechesi quarta de omnibus fidei nostræ dogmatibus ita disseruit, ut in illa brevi declaratione prætermiserit nihil, nihil obscuri reliquerit. Adhortatio ejus plus lenitatis quam vehementiæ habere solet: dictio non venusta atque elegans, atque ad Attici sermonis nitorem expolita: facilis illa quidem ac perspicua vulgo; sed sine multo verborum delectu, aut exquisito constructionis cura, ita ut improprias quandoque, aut saltem improprie constructas voces adhibeat. Eodem verbo sæpe diverso sensu utitur in variis locis Longas non raro atque implicitas periodos habet; nec aliis fere constat ejus ad Constantium epistola. Pendet aliquando constructio, inchoata nec absoluta periodo, verbi gratia, cat. 20, n. 6, verbis ἀκριβῶς ἐξῆς τῶν ἡμῶν absoluto casu positus nihil postea respondet. Idem fere observes epist. ad Constant. n. 5, simile quidpiam habes cat. 6, num. 9, ubi posito ἐπεὶ οὖν initio numeri multa discurret, tandem diu suspensam orationem

A absolvit verbis in fine numeri ascriptis, τοῦτο μὲν οὖν σοί. Parenthesibus crebris gaudet, iisque aliquando prolixis. Digreditur non raro, sed legitima plerumque oblata occasione. Habetur in ejus *ad paralyticum* homilia digressio prolixior, in qua pene oblitus propositi sui videatur. Translationibus et comparationibus utitur parcissime, ut Syrum ac Palæstinum vix agnoscas.

40. Quæ in Cyrillo sermonis vitia notavi causam hanc habere possunt, quod non ante scripto digesserit, sed ex tempore fuderit catecheses. Hujus rei fidem facit non solum auctor adnotationis chronologicæ catecheseon indiculo subjectæ, qui eas ab ore dicentis exceptas a studiosis viris ait, verum etiam ipse multo antiquiores ac majoris auctoritatis catecheseon inscriptiones, quæ [CXXXIII] initio uujusque catechesis ferunt ἐξῆς ἀσθεῖσα, *ex tempore pronuntiata*, quamquam id verbum in nonnullis mss. deest. At in ipsis catechesibus non pauca deprehendas extemporalis orationis indicia. Primum est, perturbatus plerumque ordo dicendi. Dum symboli verborum aut dogmatum vel temporum continuatio, vel Scripturarum quas recenset, aut ecclesiasticarum cæremoniarum explicandarum series, orationi quemdam modum et ordinem præfigebant; satis distincta et ordinata oratio est. At ubi hoc dirigendæ orationis subsidio deficiebatur, plerumque nullo servato ordine excurrit, prout menti se offerebant præmeditatæ res, unamquamque pronuntians. Id maxime reperias in catechesi, catechesibusque prima, tertia, quinta. Idem quoque in singularum orationis sectionum tractatione observare licet; ordinatæ enim ex verbis symboli sectiones; at in ipsa sectione nullus fere interdum ordo. Hinc crebræ non tantum in diversis catechesibus, sed et in una et eadem, ejusdem rei iisdemque sæpe verbis repetitiones; multas ad marginem textus indicavi. Vide præsertim quam sæpe ad idem redit argumentum cat. 11, de Filii æterna, incomprehensibili, et nullis humanæ generationis defectibus obnoxiana-tivitate; et cat. 16, et 17, de uno et indiviso Spiritu, eodemque separatim subsistente. Secundo, ea quandoque se dixisse in catechesibus ait, quæ tamen in præcedentibus frustra quæsieris, Sic cat. 14, n. 3, se in superiori sermone attulisse ait locum Isaïæ; *Erit in pace sepultura ejus*, qui tamen in cat. 13 non occurrit. Item cat. 17, n. 5, testatur se in præcedenti catechesi locum psal. L allegasse, *Spiritu principali confirma me*, qui nusquam illic reperitur. Hæc nimirum dicere præmeditatus erat, quæ dicens ex tempore prætermisit, nec se oblitum postea existimavit. Tertium extemporalis orationis argumentum est, allegatio Scripturarum indiligens, uniusque et ejusdem testimonii in diversis locis recitatio diversa. Sic cat. 1, n. 2, legit apud Paulum Ephes. iv, 22, φοβερόμενον κατὰ τῆς ἐπιθυμίας, et cat. 20, num. 2, ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. Danielem aliter citat cat. 4, n. 31, ac cat. 18, num. 15. Verba Christi, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*

et Spiritu sancto (Joan. III, 6), etc., aliter cat. 3, n. 4, aliter cat. 17, n. 11; Scripturas interdum alias pro aliis sumit. Sic sub nomine Christi citat. cat. 2, num. 4, testimonium quod est ex Joannis epistola I. simile quiddam revera occurrit in ejusdem Evangelio, cap. VIII, § 44. Sed neutrum locum ex fide representat. Item cat. 6, num. 3, sub nomine Domini Jesu laudat verba *Deum nemo vidit unquam*: quæ in Evangelio Joannis vel Joannis Baptistæ sunt, vel si vis ipsius evangelistæ, Christi autem nullo modo, cat. 16, n. 18. Isaiæ nomine duo testimonia producit, quorum prius Malachiæ est, secundum tantum Isaiæ. Plura aliquando similia loca confundit, et in unum permiscet. Inter multa insigniora sunt hæc testimonia, istud cat. 14, n. 20, *Qui eduxit de terra pastorem magnum ovium*, ex confusis Isaiæ et Apostoli ad Hebræos scribentis verbis informatum; aliud cat. 18, n. 18, ubi verba [CXXXIV] Danielis, et Christi in Evangelio, nonnullis de suo intersertis permiscet. Aliud eadem cat. 34, quo loci duo Pauli ex eadem ad Philippenses testimonia conjungit. Vid. et cat. 3, n. 2, duo etiam ex Epistolis ad Timotheum permista. Quarto, eodem referri possunt peccata in historia hæreticorum quos cat. 6 memorat, admissa, atque in primis multis capitibus deficiens Valentinianæ doctrinæ expositio. Hæc et plura alia quæ reperias, demonstrant Cyrillum revera catecheses ex tempore effudisse. Eodem modo videtur dixisse homilias *in paralyticum*, digressionibus, parenthesisibus, impropriis locutionibus et constructionibus abundantem; ac epistolam ad Constantium scripsisse, quam raptim ac festinanter exaratam cum ipse testis est num. 3, tum longæ et intricatæ periodi fidem faciunt.

41. Iisdem argumentis mihi persuasum est, Cyrillum fusas ex tempore orationes scripto postea non digessisse, quod e Patribus permulti fecere, vel a librariis exceptas non recognovisse. Quæ enim adnotavimus, in otio dubio procul maximam par-

tem emendasset. Nec propterea, quidpiam de catecheseon laude ac pretio deperit. Ut enim omittam, auctorem optimis studiis imbutum, ac plurimum anorum consuetudine in erudiendis catechumenis exercitatum ac subactum, nihil nisi optimi quamvis ex tempore efferre potuisse; haud putandum Cyrillum imparatum prorsus ac impræmeditatum, maximis de rebus dicturum temere in suggestum ascendisse, juvenem præsertim. Nec enim tanta Scripturæ testimoniorum copia, tanta argumentorum ac probationum moles, sine ulla præparatione ac præmeditatione memoriæ succurrere potuit; nec tam accurate ac circumscripte de theologia dicere, tam diligenter præcipere de moribus, tam erudite ac quandoque subtiliter de variis Scripturæ sensibus B disserere, sine præcedenti dicendarum rerum in animo præparatione ac dispositione potuisset Cyril- lus. Rivetus in eis catechesibus multum diligentiam desiderat; haud scio an paulo plus auctor addidisset, si in otio scripsisset. Quæ attulimus sermonis vitia in argumentum extemporalis orationis, si ad magnitudinem et præstantiam totius operis spectes, nævi sunt in pulcherrimo alioqui corpore. Querebatur aliquando Cyrillus Alexandrinus lib. VIII *De oratione*, etc., p. 267, quod aliqui fideles extemporales doctorum conciones litteris mandarent non sine magno existimationis illorum ac famæ periculo; cum veluti elaborata studio traderentur in publicum opuscula, quibus diligens industria defuisset. Non est quod de Cyrillianarum catecheseon scriptoribus similiter exoptulemus: ipsi siquidem C extemporales esse adnotaverunt. Quod si indicare omisissent, vix deprehensum a nobis fuisset; nec ejus rei ignoratio ullum Cyrillianæ existimationi attulisset detrimentum. Quid autem quiete et otiose scribendo posset, extemporalis nos ejus facultas docet. Maximam sane illis gratiam habemus, quod suo opere ac labore. pretiosissimum sui que generis unicum Ecclesiæ monumentum conservaverunt.

[CXXXV] DISSERTATIO TERTIA.

De variis Cyrillianæ doctrinæ capitibus.

1. Studiosius hic aggredimur S. Cyrilli doctrinæ examen: quam alii malevolo animo, ad conflandam nomini ejus invidiam, in deterius accipere: alii sectæ suæ præjudicatis opinionibus occupati, ne tantum catholicæ Ecclesiæ præsidium relinquerent, pravis interpretamentis corrumpere, et ad suas opiniones inflectere magnis conatibus laboraverunt. Vindicanda adversum priores sancti præsulis fides: retinenda Ecclesiæ catholicæ, et eripienda ejus hostibus, in quam temere ausi sunt

D invadere, possessio. Cyrilli autem doctrinam operosius inquirere, multis de causis interest plurimum. Primum, quod in opere catechetico, non privatas opiniones, non subtiliores quæstiones; sed nudam et communem Ecclesiæ fidem, qualis esset ab omnibus credenda, proposuit et explicavit: atque inde legitimam conjecturam informare licet, quid toto pariter orbe catholico doceretur. Nec illud prætereundum, Cyrillum eo tempore ab Arianis quidem alienissimum, ab Athanasii vero et servi-

diorum Nicænæ fidei defensorum causa se junctum, evitalis quæ controversiam tum movebant vocabulis, communibus et usitatis quæ eodem redeunt verborum formulis doctrinam suam expressisse, ut intelligamus quænam communiter ab omnibus ecclesiarum magistris, fidei nostræ candidatis institutio traderetur; ne Arianis quidem exceptis, quorum etiam plurimi usitatum Ecclesiæ sermonem commutare non ausi, subtilibus interpretamentis eludere nitentur; quidem rudis populi captum cum superarent, aut ei celabantur, episcoporum ac doctorum disputationibus reservata; aut si ei proponerentur, ille plerumque in obvio ac naturali simplicis instructionis sensu, omissis quæ non intelligeret acquiescebat. Altera studiosius explorandæ Cyrilli doctrinæ ratio est, Ecclesiæ Hierosolymitanæ ejus fidem exponere auctoritas. Inde exiit lex, et verbum Domini, quod illinc pluvie in morem universum orbem irrigavit, ut loquitur Cyrillus ipse cat. 18, n. 34; hæc omnium ecclesiarum mater, ibi fons ecclesiasticæ traditionis: hanc ubi melius quam in ipsa origine quæsieris? Accedit antiquitas Cyrilli, et proxima felicibus Ecclesiæ sæculis ætas. Quo fonti proprior, hoc purior et minus pravarum opinionum cæno turbatus traditionis rivus. Hujus puritati diligentissime invigilarant omnes pene ad illam usque ætatem sanctitate ac doctrina celebres hujus urbis episcopi. Florebat Ecclesia illa tum castissimis meribus, ascetarumque ac monachorum ac virginum gregibus; tum abundantiam specialium sancti Spiritus donorum participatione, quæ nimirum sua ætate communia et pervulgata fuisse, testis est Cyrillus [CXXXVI] sexcentis locis. Hæc ratione effecere ut in Cyrilli doctrinam quam maximo studio inquirerem. Multa in Notis capita explicavi. Hic ea indaganda supersunt, quæ diligentior operam postulabant, quam ut Notarum brevitate includerentur. Ordinem sequor dogmatum, quem ipse catechesi quarta præfixit Cyrillus.

CAPUT PRIMUM.

Quæ sancti Cyrilli de sanctissima Trinitate sententia fuerit.

2. Sancti Cyrilli fides circa sanctissimam Trinitatem vivo ipso accusata. Eum Hieronymus in *Chronico* Arianorum gregi fidenter adnumerat. Rufinus in fide aliquando, sæpius in communionem variasse scribit. Socrates et Sozomenus concilio Constantinopolitani tempore ad fidem consubstantialitatis ex penitentia reversum aiunt. Erant Theophranis tempore, qui Arianæ opinionis suspectum, Ἀρειόφρονος calumniarentur, propter πῦσσιμιν nomen εὐσεβείστων Constantio in epistola de crucis apparitione tributum, et consubstantialis vocem in catechesibus prætermisam. Metaphrastes in *Vita S. Athanasii*, et alius *Vitæ* ejusdem sancti scriptor, eum maximo impietatis ardore incensum scribunt. His calumniis locum dedere, vel sparsæ dum viveret in ejus ordinationem calumniæ, vel fota ab eo-

A dem cum iis qui semi-Ariani dicti sunt commercia. Quæ ad utrumque caput pertinent, in variis nostræ de ejus vita dissertationis locis abunde diluisse speramus. Quæ autem ex scriptis ejus defendendi aut accusandi causa proferri possunt, ea tantum hic inquiri; ac primum integerrime de SS. Trinitate disseruisse probo; tum de Filii et Spiritus sancti divinitate, idem specialius ostendam.

3. Ac primo quidem, duos, cum de Trinitate agitur, oppositos errores vitandos monet. Primus, ne Sabelliana personarum confusio inducatur: alter, ne ipsa Trinitas separetur ac distrahatur; ac vel dii plures, vel se junctæ natura personæ admittantur. cat. 16, n. 4, « Spes nostra in Patrem et Filium et Spiritum sanctum est. Non tres deos annuntiamus, conticescant enim Marcionitæ. Verum cum sancto Spiritu, per unum Filium, unum Deum prædicamus. Indivisa est fides inseparabilis pietas, neque separamus sanctam Trinitatem, velut nonnulli faciunt: neque confusionem juxta Sabellium facimus. » Docet igitur primo, *spem nostram in solo Deo collocari posse*: hom. in *Paralyt.* num. 9, hanc in tribus personis poni jubet; unamquamque igitur Deum esse censet. Secundo, dum tres deos negat, vel Filium, et Spiritum sanctum Dei titulo privat, vel [CXXXVII] eos unum cum patre Deum efficere censet. Illos divinitate privare, Trinitatem separare est, quod severissime cavet: alias Filium saltem ex verbis symboli verum Deum pronuntiat. Unum ergo cum Patre Deum ambos efficere existimavit. Tertio, quod de hic vitanda trium confusione aut separatione monet, idem de Patre et Filio in numeris pene locis repetit: in primis cat. 4, n. 8; cat. 11, n. 16, 17 et 18; cat. 15; n. 9; quibus in locis idem de Spiritu quoque sancto supponendum esse probat, quod in citato catechesis 16 testimonio eandem illi sententiam applicavit. Quid vero sit, Cyrilli sententia, Trinitatem vel personas separare, perspicue explicat cat. 11, n. 17; nimirum personam aliquam in creaturam numerum relegare. Hic enim, quod de oppositis erroribus dixerat explanans, ait: « Neque Filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupamus; neque dum Patrem honorare arbitramur, Filium unum ex rebus conditis suspicemur. » Id alioqui res ipsa clamat. Sabellianos ex æquo refutat, qui tres in unam personam confundebant; et Arianos, qui Filium et Spiritum sanctum in creaturarum numerum referebant: neutra illi placet sententia; Filium ergo et Spiritum sanctum eximit a creaturis. Tres ita conjungit, ut vitandam tantummodo unius personæ in tres aliquando mutatæ confusionem moneat. Nihil aliud reliquum est, nisi ut tres personas in una natura conjunctas admittat.

4. Secundo, unam tribus personis divinitatem ex æquo communem facit. Cat. 6, num. 5, de Filio loquens: *Paternæ divinitatis, cum Spiritu sancto particeps est unigenitus Filius.* Θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστὶ τὸν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνῶν ὁ Υἱὸς

ὁ μονογενής. Idque in argumentum affert ut probet Deum a Filio et Spiritu sancto perfecte comprehendi, quoniam ambo divinitatis ejus participes sint. Catechesi quoque 4, n. 16, de Spiritu sancto ait: « Qui cum Patre et Filio divinitatis gloria condecoratur, » τῆ θείτης δόξης τετίμαται. Tertio, ut divinitate ita et concessa tres semper jungit, procat. n. 15, de baptismi tempore loquens: « Animo vobis infor-
« male universorum Dominum Deum sedentem, et
« unigenitum Filium a dextris una sedentem, et Spiritum
« simul præsentem, συμπρόβν. Thronos vero et
« Dominationes ministrantes; » quam longo a tribus intervallo separatos! Cat. 15, n. 24, « Aderit tunc in
« judicio Deus omnium Pater, una sedente Jesu Christo, et simul præsentem, συμπρόβντος, Spiritu sancto. »
Cat. 17, n. 5, de Spiritu sancto *vicens*, inquit, *et subsistens, semperque Patri et Filio una præsens*, πάντοτε Ἰησοῦ καὶ Υἱῷ συμπρόβν. Quarto, quos una natura, divinitate et concessu, eosdem et una operatione conjungit. Cat. 15, num. 24, « Pater per Filium cum
« sancto Spiritu omnia donat: non alia sunt Patris
« dona, et alia Filii, sanctique Spiritus alia: una enim
« salus est, una potestas, fides una. Cat. 7, n. 7, A
« servitute in adoptionem Patris gratia, per Filium et
« Spiritum sanctum translati sumus. Cat. 17, n. 5,
« Indivulsa est et concors, unicaque salutis erga nos
« dispensatio, quæ ex patre et Filio et Spiritu sancto
« existit; » vel, ut ferunt mss. nonnulli, *quæ ex Patre
per Filium in vel cum Spiritu sancto existit*: quod
idem est. Et cat. 18, num. 29, *Vita et Pater*, qui
« per Filium omnibus in Spiritu sancto (CXXXVIII)
« cœlestia dona profudit. » Ferunt nonnulli codices: C
*Vita, Pater est et Filius et Spiritus sanctus, vel cum
Spiritu sancto etc.* Vides societatem actionis particulis æqualitatis notatam.

5. Quinto, divinos characteres creaturæ negatos, tribus indistincte personis tribuit, easque æquali potestate, naturæ incomprehensibilitate, et cognitionis infinitate donat. Cum doceat cat. 8, n. 5, ex auctoritate Psalmistæ, *omnia Dei serva esse*, ab illo verbo *omnia* excipit Filium et Spiritum sanctum, quibus una cum Patre *omnia* servire docet. *Omnia*, inquit, *serva sunt illi: unus porro ac solus ejus Filius, et unus sanctus ejus Spiritus extra omnia sunt positi; et omnia illa quæ serva sunt, per unum Filium in sancto Spiritu servant Domino.* Diserte per omnia intelligit creaturas; et aliunde cat. 10, n. 3, et cat. 41, num. 21, domini ac regis titulum in creatoris auctoritate constituit; ac consequenter oppositam servitii rationem in creaturæ rei subjectione ac dependentia. Cum ergo Spiritus sanctus et Filius a servitio exempti sint, imo illis servant omnia; uterque a creaturarum numero exemptus. Divinam naturam a se sola comprehendi asserit Cyrillus, nulli creaturæ rei comprehensam. Vide in primis cat. 6, n. 2 et seqq.; cat. 9, n. 3. Quod autem de incomprehensa Dei ac Patris natura docet citatis locis, idem de Filio et æterna ejus nativitate tradit multis locis, at præsertim cat. 11, n. 11 et 12; idem

A de Spiritus sancti substantia cat. 16, n. 5 et 24; cat. 17, n. 17, et iisdem fere verbis quibus de æterna generatione locutus erat. Ut autem incomprehensam amborum naturam, ita divinam utrique summe perspectam et comprehensam docet. Cat. 6, n. 6, cum probasset anelos, alios aliis excellentius Deum videre, nullos tamen perfecte; addit, « Unus
« videre potest sicut oportet, una cum Filio Spiritus
« sanctus: ille enim omnia scrutatur et novit, etiam
« profunda Dei, ut certe et unigenitus Filius Patrem
« quantum oportet novit una cum Spiritu sancto. » Et
rationem subdit, quoniam uterque *paternæ divinitatis est particeps*; cat. 7, num. 11. *Dei faciem vident angeli unusquisque* secundum proprii ordinis et loci mensuram: « purus vero paterni splendoris con-
« tuitus, proprie ac sincere, Filio una cum Spiritu
« sancto reservatus est. » Cat. 11, num. 11, fuse probat
divinæ generationis arcanum, terræ, cælo, hominibus, angelis et universæ generatæ naturæ, καὶ πάντα γεννητῶ φύσις, incomperlum esse. At eam notitiam primum concedit Spiritui sancto, num. 11, « Ecquid
« aliud est, quod cognoscat profunda Dei nisi solus
« Spiritus sanctus qui divinas Scripturas eloquutus
« est? at neque Spiritus sanctus de Filii generatione
« ex Patre in Scripturis est locutus. » Deinde Filio, num. 14, « Qui genuit, solus novit eum quem genuit, et
« qui ab ipso genitus est novit genitorem. » Utrumque igitur ab generalia seu creata natura longo intervallo discernit.

6. Sexto denique, ex una trium natura, divinitate, operatione, concessu, infinita a creaturarum statu et modo separatione, una sequitur trium gloria, una reddenda adoratio. Cat. 6, n. 1, « Indivise
« Patris et Filii cum sancto Spiritu glorificatio cœ-
« bretur. Non enim aliam gloriam Pater, aliam Filius
« habet; sed unam et eandem cum [CXXXIX] sancto
« Spiritu. Cat. 16, n. 4, Spiritus sanctus cum Patre et Fi-
« lio honoratus est, et sancti baptismatis tempore in
« sancta Trinitate simul comprehenditur; num. 19,
« Pretiosa res vere Spiritus sanctus: merito baptiza-
« mur in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum. »
Ex hac Filii et Spiritus sancti cum Patre in baptismatis formulo indistincta conjunctione, nata est in ecclesiis glorificanda Trinitatis formula, quam Cyrillus in omnibus pene catecheson clausulis, particulis æqualitatis *et cum* exprimere solet. Cat. 11, n. 17,
D Patris et Filii adorationem dividi velat. Quam adhibet rationem ne videlicet in oppositam Sabellianæ hæresim incidamus, ea de Spiritu sancto quoque valet; quem ejusdem hæresis metu ne a Trinitate separemus, iisdem pene verbis prohibet cat. 16, n. 4. Quid aliud desideret lector nescio, nisi apertam fortassis consubstantialis Trinitatis professionem. Hanc habes in extremis epistolæ ad Constantium verbis, quibus orat ut Deus Augustum multos annos soepitem servet, « glorifican-
« tem semper sanctam et consubstantialem Trinita-
« tem verum Deum nostrum. » Frustra lectionem hanc sollicitari, in Præloquio ad eam epistolam, num. 10.

admonui. Sed totam vim ejus vocabuli et sententiæ in adductis supra catecheson sententiis contineri, nemo qui æqui iudicii sit, diffiteri valet.

7. Unum est, quod adversus expositam de Trinitate doctrinam ex Cyrillo opponi possit; nimirum illum externas Trinitatis actiones separasse, unde etiam sequatur naturæ separatio. Creationis actionem, verbi gratia, uni Filio tribuit: Patri mandatum tantum creandi, et subministrationem exemplaris rerum efficiendarum: Spiritui sancto solam rerum nutu Patris per Christum effectarum sanctificationem tribuere videtur. De Patre mandante et exemplar rerum condendarum Filio subministrante, ac Filio condente, exstat ejus doctrina cat. 11, n. 22 et 23, quam declarat exemplo regis qui civitatem struere volens, Filio suo pariter secum regi mandatum et exemplar urbis condendæ tribuat; quam deinde filius ex mandato patris ad exemplar sibi suppeditatum ædificet: quo exemplo concludatur mundi effectationem solius Filii esse. Quæ quidem Ariarum sententia erat, creaturas actionem Patris portare non potuisse aientium, intermediæque naturæ attemperatori manu opus fuisse. Hanc doctrinam fuse exponit Eusebius Cesar. orat. *De laudibus Constant*, c. 9, ac refutat Athanasius orat. 2, *cont. Arian.*, n. 24, et *De decr. Nicæn.*, n. 7 et 8. De Spiritu autem sancto res creatas tantum sanctificante cat. 16, n. 3. « Est, inquit, Spiritus sanctus, « sanctificator rerum omnium a Deo per Christum « effectarum; cat. 17, n. 2. Est rerum omnium ratione præditarum, quæ a Deo per Christum factæ sunt, « sanctificator. » Quod si hanc vere Cyrilli sententiam fuisse concesserim, quid porro inde sequatur? Illud ad summum: Cyrillum unum aliquod catholicæ doctrinæ consecrarium non vidisse; nimirum, quorum una est natura et divinitas, eorundem necessario unam esse quæ extra prodeat actionem; illum in distinctione personarum, indivisa quamvis natura, satis inesse fundamenti arbitratum, ut operationes cuique separatæ assignari [CXL] possent. Hæc, inquam, sola concludere liceret, non autem diserte constitutam ab eo de inseparabili Trinitate doctrinam evertere, si concederemus externas Trinitatis operationes separavisse, quanquam alia prorsus ratione et causa quam Ariani atque Eusebius, creationem Filio tribuit. Illi propter paternæ naturæ majestatem, quam nec ad creandum demittere se posse, nec a creaturis sustineri potuisse dicebant: Cyrillus vero hanc unam causam allegat, cat. 11, num. 22, quod Pater æquali sibi Filio creaturarum rerum potestatem ac dominium communicare volens, opus ipsi creationis commiserit. Verum ea defensione uti nihil nos cogit; probandumque suscipimus ex Cyrillo, tam Patrem et Spiritum sanctum cum Filio creavisse, quam eundem Patrem et Filium cum sancto Spiritu sanctificationis auctores esse.

8. Ac primo quidem, quis credat ad simplicem nutum atque mandatum creandi, revocanda esse

A quæ tam magnifico Cyrillus de Deo Patre omnium creatore pronuntiat multis locis. in primis cat. 4, num. 4, 18 et 22; cat. 6, n. 9 et 12; cat. 7, n. 6, et tota catechesi nona? quibus in locis Marcionitas, Manichæos, aliosque hæreticos diligentissime refellit, qui mundum hunc negabant Patris Christi opificium esse. Adversum eos probat cat. 7, n. 6, eundem esse Patrem Christi cum mundi conditore et auctore Veteris Testamenti. Atqui illi Deum Veteris Testamenti proprie ac vere mundi conditorem æstimabant: non id refellit. sed ut eundem quoque Christi Patrem agnoscant, obtinere nititur. Secundo, duos in Patre titulos et actiones distinguit, unam Patris, alteram Creatoris, cat. 4, n. 4. « Unus « Deus solus qui et animarum et corporum factor « est; unus est opifex cæli et terræ, angelorum et « archangelorum factor. Qui multarum quidem rerum opifex est, unius vero solius, Domini nostri Jesu « Christi Pater ante sæcula ». Nota Græcam vocem quam per *opifex* reddidi, esse *δημιουργός*, quæ artificij et operario manibus suis opus attingenti et formanti propria est; cat. 7, n. 5: « Est Deus multorum quidem abusive Pater, unius vero solius Filii Jesu Christi natura et veritate Pater. Quomodo autem abusive creaturarum sit Pater, nempe propter creationem, explicat n. 8, duobus Veteris Testamenti locis, altero Moysis Deut. xxxii. 6: « Nonne ille ipse Pater tuus possedit te, et fecit, et creavit te? » et altero Isaïæ: « Domine, Pater noster tu, nos autem lutum; « opera manuum tuarum omnes. » Tertio, suis manibus Patrem creationis opus attingisse multis locis docet; cat. 4, num. 5: « Opera digitorum ejus sunt cæli, et « universa terra in pugno ejus continetur: » cat. 9, in qua de Patre totus sermo est n. 14. eum esse dicit, qui « nervis et ossibus nos connexuit, pellemque et carnem circumduxit; qui indeficienti cor agit motu, « qui oculorum teneritudinem palpebrarum amplexu munivit, » etc.; cat. 12, n. 26, « Deus est, qui in utero « hodiernum usque diem hominum fetus construit. » Quarto, cat. 18, num. 6, ejusdem qui nos fecit, ait esse ut nos collapsos et mortuos resuscitet; quemadmodum statuarii, ut collapsam statuam in eandem rursus formam conflent. Id autem de Deo conditore, ibid. et num. 3, nulla Christi mentione tota catechesi dicit. Quinto, Patrem semper operari, [CXLI] et Filium cum Patre operari docet homil. « in « paralyt. n. 5: Pater ejus semper operatur, et ipse « cum Patre una operatur, συνεργάζεται, et omnium, « nutu Patris, factor erat. Idem ait cat. 7, num. 6. Ait quoque catech. 6, n. 7, Patrem cum unus et idem sit, diversis licet nominibus appellatus, « innumera- « biles divinitatis operationes emittere, » *πολλὰς ἐκπέμπει: τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας*. Quid tandem multa quærimus? En disertum consociatæ Filii et Patris operationis testimonium cat. 10, n. 6, « Ut declaratur hominem non solius Dei opus esse, sed Domini quoque nostri Jesu Christi. » Hæc ex multis sufficiant, ut ne Patrem a Cyrillo propriæ in creando operationis expertem relictum credamus.

9. Quod opponitur ab exemplo, quo Cyrillus utitur, regis civitatem construere volentis, totamque tradito exemplari operis curam in Filium deponentis, infirmum est, cum Cyrillus ipse imbecillum prorsus, nec ad divinitatem accurate transferri posse exemplum fateatur; quod tamen, si Pater nihil in creatione præter mandatum atque exemplar contulit, æquum et ad veritatem exactum omnino et perfecte est. Ecce autem Cyrillus Patri exemplarem causam, Filio proprie efficientem tribuerit, diligentius indaganti hæc occurrit conjectura, quam lectoris iudicio libens submitto. Marcellus Ancyras, certus et indubitatus Cyrillo hæreticus, suam de mundi creatione sententiam apud Euseb. Cæsar. lib. II *cont. Marcell.*, sic exponit pag. 41: Deum orbem conditurum comparat statuario signum effingendum apud se delineanti, qui cum manuum operi admoveere incipit, rationem suam qua omnia componit tanquam alteram personam ita affatur; *Age, effingamus statuam.* Qua quidem comparatione strictè accepta, Verbum quæ æterna Patris ratio est, non magis a Patre distingueretur quam ab statuario mens et ratio ipsius, illudque in Patre conditum operationis expers remaneret. Huic forte doctrinæ exemplum suum Cyrillus opponit, quo Filius studiose a Patre secernitur, propriaque subsistentia et operatione præditus demonstratur. Hanc vero Cyrillus demonstrati Filio exemplaris doctrinam, quæ illi cum multis ejus ævi Patribus communis est, hauserat sine dubio ex divinis Scripturis, et illo in primis Christi dicto. Joan. v, 19: « Non potest Filius a se facere quidquam nisi quod viderit Patrem facientem.» Quæ verba interpretatur Gregorius Nazianzenus prorsus ad sententiam Cyrilli, orat. 36; exclusa enim prius illa opinione, quod Filius ea tantum faciat quæ a Patre jam facta viderit, sic ipse suam aperit, pag. 384: « Ἦ δὲ ἄλλο ὅτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνσημαίνεται μὲν ὁ Πατήρ, ἐπιτελεῖ δὲ Λόγος· οὐ θεολογικῶς οὐδὲ ἁμαθῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς τε καὶ θεσποτικῶς, καὶ, οὐκ ἐπιτότερον ἐπεὶ, πατρικῶς; » Nonne perspicuum est earundem rerum formas a Patre quidem designari, a Filio autem operari; non serviliter et indocte, sed perite et heriliter, atque, ut aptius loquar, paternè? Hanc exemplaris demonstrationem similiter explicat Hilarius non de exemplo operis ante facti, sed de communicatione paternæ voluntatis, quia, inquit, *opus Patris in voluntate est*, in ps. xci, n. 6. Deinde subdit: « Ergo voluntatem Patris Filius tanquam (CXLII) exemplum operationis introspicit; quia intra paternarum cogitationum providentiam, quadam futurarum rerum prædestinatione formantur. » Hæc ad supradictum Christi testimonium; quod operosius expendens lib. VII *De Trinitate*, ait n. 19, demonstrationem hanc operum faciendorum esse ipsam *nativitatis substantiam*. Prorsus ad eundem modum Basilus lib. *De Spiritu sancto* cap. 0, pag. 309, mandati et voluntatis paternæ de rebus creandis communicationem Filio factam, *quomodo Deum decet intelligere nos jubet*: nimirum *uti for-*

mae cujusdam impressionem in speculo a Patre in Filium sine tempore dimanantem. Θεοπρεπῶς νοῶμεν θελήματος διάδοσιν, οὗτις τινος μορφῆς ἔμψασιν ἐν κατόπτρῳ ἐκ Πατρὸς εἰς Υἱὸν ἀχρόνως διακινουμένην. Eadem sine dubio Cyrilli doctrina fuit; cuius principium est, omnia Filio a Patre æternum in generatione tradita esse, cat. 10, n. 9. Nam cum Domini titulum et auctoritatem in Christo repetat ab titulo creatoris, dominium hoc ipsum accepisse dicit *ab æterna naturaliter*, ibid. et n. 4 et 5. Nul- lam igitur apud Cyrillum demonstratio operum faciendorum separationem Filii a Patre, imo intimam et æternam in una natura conjunctionem arguit.

10. Quid autem propriam Filio rerum creationem ex mandato Patris facere videatur, Patris actionem non excludendo, ut probavi supra n. 8, eo Patrum omnium vox est Scripturæ testimoniis, *Omnia per ipsum facta sunt*, et similibus confirmata, atque in symbolis penè omnibus consignata, dum ferunt *per quem omnia facta sunt*. Ante Nicænorum Patrum, quorum aliquando minus accurate videri possint dicendi formulæ, nullos citabo ut eorum auctoritate Cyrillum protegam. Insigniores tantum et fervidiores catholicæ fidei adversum Arianos defensores producturus sum. Cum Ariani dicerent Filium mandato Patris omnia creavisse, non id negarunt Patres; sed prava tantum consecutaria repulerunt, quæ ex mandato illo ac creatione, in qua Pater nullas præterquam præcipiendi partes haberet, adversus Filij æqualitatem concludebant. Vide Athan. *De decr. Nic.* n. 7, 9, 12 et 18, ubi ait Deum per Filium uti per manum et sapientiam suam omnia condidisse; ac orat. 2, n. 64, docet Verbum, cum initio crearet omnia, rebus factis se attemperasse ut fieri possent; non enim ejus naturam ferre potuissent, nisi se ad illas paterna benignitate accommodans, sustinuisset, ac susiinendo ad existentiam perduxisset: quod nimirum Arianis opponit, Verbum sua natura rebus creandis temperatum assentibus. Vide et Hilarium in *psal.* cxviii, litt. 14, num. 10, et lib. IV *De Trin.*, num. 15; Ambros. lib. II *Hexaem.*, cap. 5, num. 18, et lib. II *De Spir. sancto*, cap. 1. Basilus *De Spiritu sancto* cap. 16, pag. 325, describit in creatione « mandantem Dominum, creans Verbum, et confirmantem Spiritum sanctum. Greg. Naz. *Carm. arcan.* » 8, p. 171, Ἦν ποτε, ἦν ὅτε κόσμον ἐπήξατο Νοῦ Λόγος αἰπὺς, ἐσπόμενος μεγάλῳ νοῦ Πατρὸς. « Fuit aliquando cum mundum constituit magnum Mentis verbum, obsequens magni Patris menti » Vid. Cyrillum Alexandrinum *Thesauri* lib. xxix, pag. 255. S. Maximus confessor, quæst. 2 *in Scripturam*, in operibus divinis tribuit Patri εὐδοκίαν, *beneplacitum*, [CXLIII], Filio αὐτοῦργίαν, *ipsam auctoris per se agentis effectiorem*, Spiritui sancto complementum substantiale utriusque, *beneplaciti* nimirum cum Patre, et *effectiorem* cum Filio. Ex his et infinitis aliis quæ omitto, concludi potest communem inter Patres sententiam fuisse, proprium aliquid Filio incomper- tum nobis, in creatione, quamvis tribus personis

communi, reperiri; ut specialius per ipsum res condita- A
tas fuisse, ipsumque creatorem et factorem dicerent. Qua in sententia nihil certe catholice professioni adversans deprehendas. Eodem enim aut alio simili modo Filius, quamvis cum aliis communiter operans creationis auctor dici possit, quomodo vox *Hic est Filius meus*⁴, a tribus certe personis efformata, soli tamen Patri imputatur.

11. Venio tandem ad Spiritum sanctum, cui nec solam sanctificationem, nec soli a Cyrillo attributam probo. Primo enim suas in creatione sancto Spiritui partes conservandas probat, quod cum cat. 12, num. 26, Filio tribuat ut in Maria quam assumpsit carnem formaverit, id cat. 17, n. 6, Spiritus sancti in Mariam superventui tribuere videatur. Idem in Spiritum sanctum tanquam in auctorem confert, donorum in altari propositorum transformationem in corpus et sanguinem Christi, cat. 21, n. 3; cat. 23, n. 7 et 19. Quam quidem operationem Patres ad summam Creatoris in res subjectas omnipotentiam pertinere docent; ac Cyrillus ipse Filio tribuit cat. 22, num. 1, et toti Trinitati cat. 19, num. 7. Ut omittam Spiritum sanctum, ex doctrina Cyrilli, communi cum Patre et Filio in creaturas dominio gaudere, cat. 8, num. 3, cujus dominii jus sola creandi actione acquiritur, ex eodem cat. 11, num. 21. Quod autem Patri et Filio, juxta ac Spiritui sancto sanctificandi munus tribuat, ex omnibus pene catecheson clausulis colligitur, in quibus sanctificationem auditorum a Patre apprecatur. Vide in primis procat. n. 17, cat. 3, n. 16; cat. 6, n. 36; cat. 14, n. 30; cat. 13, num. 33; cat. 18, n. 33; cat. 20, n. 8, et cat. 23, n. 23, quam ita concludit: *Deus pacis sanctificet vos integros*. Haud tamen inficiandum, non a Cyrillo tantum, sed et ab omnibus Patribus, imo et a Scriptura sacra, sanctificationem Spiritui sancto, uti proprium ac specialem effectum tribui, dum aiunt per eum in cordibus charitatem diffundi, pias cogitationes immitti, infirmitatem nostram adjuvari, purgari animam a peccatis: hæc et multa alia magnificentissime a Cyrillo totis catechesibus 16 et 17 disseruntur. Ipsi sacrorum baptismi et confirmationis characterum impressionem, anime custodiam, adoptionis donum attribuit: ipsi sanctificationem aque baptismalis acceptam refert cat. 3, n. 4, et sacri chrismatis cat. 21, n. 3, vim exorcismorum, procat. n. 9, cat. 16, n. 18, 19, ut infinita alia omittam: eandemque aliorum SS. Patrum doctrina est. Ex quibus gravissimi theologi colligere se non immerito existimaverunt, licet communem tribus personis fateantur animorum sanctificationem, in illa tamen proprium aliquid Spiritus sancti intercedere, ut veluti sanctificationis hujus causam atque formam in se unus sustineat. Videsis Petavium hæc doctissime et copiosissime disputantem lib. *De Trinit.* viii, c. 44 et seqq, *Dogm. theol.* tom. II.

⁴ Matth. iii, 17; xvii, 5.

[CXLIV] CAPUT II.

Speculius probatur ex Cyrillo Filii divinitas.

13. Constituta ea quam ex Cyrillo exposuimus de SS. Trinitate doctrina, eodem actu probata est Filii et Spiritus sancti divinitas et æqualitas cum Patre. Propria tamen de unoquoque apud Cyrillum documenta sunt, quæ hic colligere ac repræsentare juvat; ut quantum ab Arianis ac Pneumatomachis, quorum ipsi est objecta communio, ejus disconveniat sententia demonstretur, a Filio incipiam. Non catholicam solum de Verbi divinitate doctrinam accurate copioseque et proposuit, et explicavit, et probavit, verum omnes Arianæ impietatis surculos diligentissime persecutus stirpitem evulsit. Ac primo quidem Filium a creaturis studiose discrevit, refutatis nominatim blasphemis eadem re Arianorum decretis, genitumque vere ac proprie, et naturalem Patris Filium asseruit. Sic catechesi 11, n. 17: « Neque Filio deferre honorem rati, » Patrem eum nuncupemus; neque dum Patrem honorare arbitremus, Filium unam ex rebus conditis » suspicemur. Cat. 15, n. 9, Nunc vero defectio est; et » alii quidem Filio — paternitatem prædicant, alii vero Christum ex non exstantibus ad esse perductum » dicere audent. Cat. 11, n. 14, Et sicut persæpe dictum est, nequaquam ex non ente ad esse Filium » transduxit, neque eum qui non erat in adoptionem » adscivit, verum æternus existens Pater, æternum » genuit et inenarrabiliter unum solum Filium. » Quamobrem in Patre studiose distinguit duas actiones, duosque respectus. Unum creatoris erga res Omnes ex nihilo erutas, alterum Patris et generatoris erga solum Filium. Duo ejus rei testimonia citavimus capite præced. n. 8, ex cat. 4, n. 4, et cat. 7, n. 5. Generationem in Patre admittit veram ac propriam, qua non adoptivus, sed naturalis et proprius Filius existat, Cat. 11, n. 2: « Filium cum audis, ne adoptivum existimes, sed naturalem Filium, Filium unigenitum; et n. 4, Filium iterum cum audis, ne ab usi- » ve solummodo dictum puta, sed Filium vere, Filium naturalem, in illo expertem; non ex servitute ad » adoptionis gradum evectum, sed Filium ab omni æternitate genitum. » Magnam inter adoptivos Dei filios et Christum differentiam constituit: 1º quod temporaria sit hominum adoptio, Filii nativitas æterna: 2º quod hi fiant filii Dei verbo et gratia, his natura. « Illi, » ait eodem loco, « Dei voce et dicto » adoptionem quam non habebant acceperunt. » Hic vero, non « cum aliud quidpiam esset aliud factus est; » sed Filius Patris ab exordio natus est, superior quo- » vis initio et sæculis existens; » n. 9, de adoptivis Pauli filiis loquens: « Hic, qui secundam naturam filius » non erat, per disciplinam filius est factus: illi vero » naturalis filius, verus filius. Non sicut vos, o illuminandi, nunc filii Dei efficiimini, sed adoptione per » gratiam... non autem ita natus est Christus ea Patre: » et id probat, quod cum in tempore baptismatis de unoquoque nostrum dicere possit Deus, *hic nunc factus est filius meus*; de Christo dixerit

hic est Filius meus, quod etiam cat. 3, num. 14, A diffusius explicat: « In te quoque descendet Spiritus sanctus, et paterna vox tibi desuper [CXLV] audietur, non » hic est filius meus, sed hic nunc factus est filius meus. « De illo solo dictum est, » quando quidem « in principio erat Verbum⁵, » etc., « illi inquam » convenit vox » est, « cum sit semper Filius Dei; tibi » vero competit, » nunc factus est; « quoniam ut filius » sis non per naturam habes, sed per adoptionem filii » appellationem consequeris: ille sempiterno est, tu » vero ex profectu gratiam acquiris. » Idcirco alio prorsus modo dixit Christus Deum esse Patrem suum et Patrem nostrum. Observat Cyrillus cat. 7, n. 7, Christum non dixisse « ascendo ad Patrem nostrum; » sed divisione, » inquit, « adhibita, primum edixit » quod sibi proprium est, » ad Patrem meum, » id quod B » nimirum natura erat: tum subjunxit, et » Patrem vestrum, » quod erat per adoptionem. » Idem repetit cat. 11, n. 19. « Ne existimes illum eodem modo Filii et » creaturarum esse Patrem, non dixit » ascendo ad Patrem nostrum, » ne creaturarum cum unigenito communitas induceretur: » sed Patrem meum et Patrem vestrum, ait: « aliter meum, secundum naturam; et » aliter vestrum, secundum adoptionem. » Quamobrem Patris nomen respectu Filii proprie sumi jubet. Cat. 7, num. 5, ait: « Est igitur Deus, multorum » quidem abusive Pater, unius vero solius unigeniti » Filii natura et veritate Pater; » ac severe interdicat n. 3, ne Deo, qui gignendi vim omnibus imperitur, patriam dignitatem auferamus. En Filium a creaturis secretum prorsus; en Filium Dei verum, divinam a vero Patre per generationem veram trahentem naturam.

13. Ne autem in ipsa generatione divina quoddam ad verum et perfectam filii divinitatem existeret impedimentum, tria docet: 1° generationem hanc nullam temporis moram postulare, et esse ab æterno perfectam: 2° nullam in re generata imperfectionem, vel ad perfectionem obicem adferre. Cat. 11, n. 8: « Cum Deus et Pater generat, neque » ignorantia neque consultatio in medio .. dicere » quod cum temporibus deliberasset, Pater deinceps » effectus sit, ejusdem impietatis est. Non enim prius » Deus absque liberis existens, postea in tempore Pater est effectus, verum semper Filium habet; sup. » n. 7, In gignendis corporibus necesse est moram temporis intercedere, nullum vero in generatione Filii D » ex Patre intermedium reperitur tempus; et cat. 7, » n. 5, Non temporum successu adeptus ut Pater sit. » sed Unigeniti Pater sempiterno existens. Non enim » cum esset antea sine prole, postea mutata sententia » factus est Pater; verum ante omnem substantiam et » ante sensum omnem, ante tempora et sæcula omnia » paternam dignitatem habet Deus, qua magis quam » reliquis omnibus titulis gaudet. » Sicut autem ab æterno Pater, ita et ab æterno Filius; ut enim ait n. 4: « Patris nomen sua ipsius appellatione Filii no-

» titiam subjicit animo... simul ac Pater cogitatur, » eodem actu Filium cogitemus. Filium enim ac Patrem nihil prorsus eorum quæ sunt medium interest. Cat. 11, n. 14. Nec secum deliberans postea genuit, verum sempiterno generavit, et sermonibus » cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane » consentaneum est, generavi... Cum de divina potestate sermo est, temporis expers est generatio, » et cat. 11, n. 5, ea verba interpretans « Filius meus es tu, » ego hodie genuite⁶: Illud, » inquit, hodie, » non recens, sed sempiternum: hodie temporis expers, » [CXLVI] ante omnia sæcula. » Vid. cat. 4, n. 7. Ut temporis expers, ita et defectus omnis eandem generatio, qua Filius ab æterno perfectus providit. Cat. 9, num. 5, de Patre ait: « Non ex passione ac demutatione sui factus est Pater, non ex complexu, non per » ignorantiam, non fluxionem passus, non deminutus, non alteratus. Pater perfectus perfectum genuit Filium, omnia contra dans ei quem genuit. » Monet cat. 11, num. 7, in humanis ac terrenis generationibus, id quod generatur imperfectum nasci, ac tempore profectum et incrementum comparare: contra autem, inquit, « Filius Dei perfectus » est natus; quod enim nunc est, id et a principio est, » natus absque initio: » et rationem subdit: « Nullam » generantis infirmitatem accuses; nam si ille in imperfectum generavit, quod accessu temporis perfectionem assecutum sit, infirmitatis arguis genitorem; » « si id quod tempus postea largitum est, hoc tua » sententia genitor ab initio non dedit; n. 13: Neque » generans ulla re deminutus est, neque deest genito » quidquam... non in temporibus genitus, sed ante » sæcula genitus; non ex profectu auctus, sed hoc ipsum natus quod nunc est; n. 19: Pater.. Deum » generans nec ipse deitate spoliatus est, nec » quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus; nec ille qui genitus est, defectus quidquam » habet: perfectus est qui genuit, perfectum quod » genitum est; Deus est qui genuit, Deus qui genitus est. » Hæc autem omnia capita Cyrillus opponit totidem impiis Arianorum sententiis, ut in notis nostris studiose observavimus.

14. Generationis veræ ac proprie dictæ effectus est ut id quod nascitur, per omnia atque in primis natura simile sit genitori. Hinc Cyrillus concludit Filium quia ex Patre genitus sit, similem esse in omnibus Patri; Deum verum et Dominum verum, sicut Pater Deus verus est et Dominus verus. Cat. 4, n. 7, « Crede... in Filium Dei unum et » solum... Deum de Deo genitum, vitam ex vita » genitum, lucem de luce genitum, similem per omnia » genitori: cat. 12, n. 4, Filius Patris ab exordio » natus est... Filius Patris in omnibus similis genitori, æternus ex æterno Patre, vita ex vita genitus. » et Deus ex Deo; n. 18, In omnibus genitori similis » est Filius, vita ex vita genitus... et Deus ex Deo, » et nulla in re differentes sunt deitatis notæ et cha-

⁵ Joan. 1, 1. ⁶ Psal. 11, 7.

« racteres in Filio. » Tandem n. 8 et 9, « Cenuit eum
 « Pater ante omnia sæcula Deum verum. Cum verus
 « Deus sit Pater, similem sibi genuit Filium Deum ve-
 « rum. » In symbolo Hierosolymitano habebatur Chri-
 « stum esse, Deum verum; articulum hunc fuso ex-
 « ponit et probat. Sic ait at. 11, n. 14: « Credimus in
 « Filium Dei unigenitum Deum verum; verus enim
 « Deus non general falsum; n. 17, Deus igitur verus
 « est Filius, habens in se ipso Patrem, non in Patrem
 « mutatus. » Veram hanc esse et cui nihil desit divi-
 « nitatem affirmat his verbis cat. 4, n. 7, *Nihil ei ad*
divinitatis dignitatem deest. Alias divinæ naturæ
 veritatem in Christo ab ejus generatione probat:
 quæ cum in Deo sit vera et propria, ut quisque
 similem sibi in natura generat, ita Deus verus
 Deum verum. Id nimirum opponit Arianorum impi-
 « pietati, qui cum Filio nomen auferre non possent,
 verum saltem ac proprie dictum Deum inficiaban-
 tur. Cum porro una sit vera divinitas, unum quo-
 que cum Patre Deum Filium esse necesse est
 [CXI.VII] Quapropter, num. 16, illud Christi di-
 « ctum exponens, *Ego ei Pater unum sumus*⁷, quadru-
 « plicem assignat Patris et Filii unitatem: divinita-
 « tis, regni, voluntatis, et operum; contra totupli-
 « cem Arianorum divisionem. De prima loquens ait:
 « Unum, « propter divinitatis dignitatem, siquidem
 « Deus Deum genuit. » Eandem prorsus in ambobus re-
 « residere divinitatem asserit his verbis, n. 18: « Nulla
 « in re differentes sunt deitatis characteres in Filio;
 « quique Filii divinitatem ut videret dignus est habi-
 « tus, idem ad fruendum genitorem evectus est. » Illa
 una divinitas ex intima Patris in Filio ut ita dicam
 immanentia desumitur; ait n. 17: « Deus igitur ve-
 « rus est Filius habens in se ipso Patrem; » quod pro-
 « baverat num. 17, uno Isaia et altero Christi testi-
 « monio, unde concluderat: « Vides Deum Filium, ha-
 « bentem in semel ipso Deum Patrem. » Propter hanc
 alterius in altero immanentiam, sequitur ut duo
 non sint principia, sed unum, Pater videlicet qui
 se totum in Filium infundit. Quod ait num. 14: « Ne-
 « que sunt duo principia, sed caput Filii pater unum
 « est principium; Pater enim genuit Filium Deum ve-
 « rum. » Ut autem Christus verus est Deus, ita et ve-
 « rus Dominus. Cat. 10, num. 4: « Dominus vocatur
 « non abusive, ut ii qui in hominibus sunt; sed tan-
 « quam naturalem et æternum habens dominatum;
 « num. 3: Cum sit Dominus secundum veritatem, non
 « ex profectu adeptus id quod Dominus est, sed ex na-
 « tura dominatus dignitatem habens. » Vid. et num. 9,
 quo loco dominium Filii ab æterno acceptum do-
 cet. Inde et refutat nullis locis hæresim, quæ Chri-
 « stum docebat, non ab æterno et vi generationis
 seæ Dominum et regem esse, atque ad dexteram
 Patris consedisse, sed id ex profectu tempore ac-
 « quisitum. Vid. cat. 4, n. 7; cat. 11, n. 17; cat. 14,
 n. 7 et 30.

15. Quod si Filius verus est Deus et verus Domi-

« nus, æque cum Patre habet proprios et alteri ne-
 « gatos divinæ naturæ characteres. Omnium primus
 « iudicio Patrum est æternitas; nec efficacius Ariani
 « Filium divinitate dejicere se posse consuerunt,
 « quam si æternitatem ejus auferrent; nec Catholici
 « robustius se divinitatem tueri, quam vindicata æ-
 « ternitate. In hoc fere totum incubuit Catholicorum
 « adversum Arianos certamen. Nominem autem fa-
 « cile reperias, qui æternitatem Filii et studiosius et
 « copiosius inculcarit. Multa jam ejus attuli testimo-
 « nia num. 14. En alia quædam de multis. Cat. 11,
 « num. 17: « Nec usquam illud dicamus: erat, quando
 « non erat Filius; n. 5, Filius Davidis est in consum-
 « matione sæculorum, Dei vero Filius ante omnia sæ-
 « cula sine initio Et illud quidem assumpsit quod non
 « habebat; hoc autem quod habet, sempiterno habet
 « ex Patre genitus. Atque illud quidem quod secun-
 « dum Davidem est, tempore subjicitur, et contra tracta-
 « tur, et pro sapiam habet quæ recenseatur: quod vero
 « est secundum deitatem, neque tempori obnoxium
 « est neque loco, neque genus habet quod recenseri
 « possit; n. 20: Non cum in Bethlehem natus est, tunc
 « esse cæpit, sed ante omnia sæcula... Ne attendas ad
 « eum qui modo ex Bethlehem ortus est: verum adora
 « eum qui sempiterno ex Patre genitus est. Ne quem-
 « quam patiare, qui temporale Filii principium dicat:
 « principium namque Filii temporis nescium, princi-
 « pio carens, Pater est. » Postea [CXI.VIII] probat Chri-
 « tum « æternum regem esse, et æterna apud Patrem
 « gloria frui. » Unoverbo, omnia in Filio æterna statuit:
 « nativitatem, dominium, quorum utrumque supra
 « probatum est; sedem a dextris Patris, cat. 4, n. 7; cat.
 « 11, n. 17. cat. 14, n. 27 et 30; tandem sacerdotium, cat.
 « 10, n. 14; cat. 11, n. 1, Alterum divinæ naturæ attri-
 « butum est ut se ipsam cognitione comprehendat, a
 « creatura nulla comprehendi possit: æqualem in
 « utroque Filium Patri statuit. Cat. 4, num. 7: « Ni-
 « hil ei ad divinitatis dignitatem deest, cumque a quo
 « genitus est cognoscit, sicut ipse a genitore cogno-
 « scitur; » alia produximus testimonia cap. 1, n. 5,
 « Sicut autem incomprehensibilem omnibus creatur-
 « ris Patris naturam affirmat, cat. 6, n. 3, 4, 5; ita
 « et incomprehensam creaturis omnibus et soli Tri-
 « nitati notam, Filii generationem probat, cat. 11,
 « n. 11, 12 et 13. Quo in loco, post multa in hanc
 « rem disputata subdit: « Non te pudeat ignorantiam
 « confiteri, siquidem tibi cum angelis communis est.
 « Qui genuit solus novit eum quem genuit, et qui ab
 « ipso genitus est novit genitorem. » Quemadmodum
 « etiam invisibilem mortalibus oculis Deum Patrem
 « asserit, cat. 9, num. 1 et 2, ita et invisibilem Filii
 « naturam iisdem pene argumentis et verbis probat,
 « cat. 12, num. 13 et 14, aïens oportuisse ut Filius
 « humanam carnem suæ deitati velamentum præten-
 « deret, ne præsentia ejus fulgore interiremus. Dei
 « solius est in omnibus locis esse, nullo concludi
 « omnia etiam latentiora videre. Cat. 4, n. 5. cat.

⁷ Joan. x, 30.

n. 7. Eandem immensitatem et latentium cogitationum inspectionem Filio tribuit, cat. 14, n. 30: « Qui in superis sedet, et nobis hic una præsens adest; « uniuscujusque compositionem et fidei firmitatem « contuens. Quod enim carne nunc abest, ne idcirco « judices abesse etiam Spiritu; medius hic adest, audiens quæ de se dicuntur, et quæ apud te cogitas « videns, scrutans renes et corda. » Omnipotentiam ejus in dubium revocare non poterat, qui ipsi condendi orbis opus attribuit tam multis locis. Intimam ejus virtutem in miraculis sui nominis invocatione efficiendis, fugandis dæmonibus, morbis curandis, gentibus immanitate barbaris curandis, et ad fidem convertendis multis locis commendat, ut cat. 4, n. 13; cat. 10, num. 19; cat. 13, n. 3 et 40. Unum restat, ut si Filius æque ac Pater increatus est, Deus et Dominus verus, una et eadem divinitate ipsi conjunctus, uno quoque et æquali cultu cum ipso adoretur. Ea quoque Cyrilli sententia. Cat. 11, n. 17: « Unus Pater per unum Filium adoratur, neque dividatur adoratio. Cat. 10, n. 12: Si « quis pius in Deum esse velit, Filium adoret; alioqui « cultum ejus non est admissurus. » Alia citavimus loca cap. 1, n. 6. Hæc omnia quæ superius produxi testimonia, etiamsi a Cyrillo non ita dilucide et copiose, ut facit, explicarentur, naturali et obvio sensu essent sumenda. Hæc enim non subtiliter cum peritis disputata, sed a rudes Ecclesiæ candidatos simpliciter exposita, qui singula verba, prout sonant, usurpaturi erant. Nec enim duas harum vocum, *Deus, generatus, Filius, adoratio*, ideas ac notiones, sed unam communis ac vulgatæ significationis habebant. Deum cum audiebant, unicum et summum numen intelligebant. Generatum concipiebant, qui ex Patris substantia constaret; [CXLIX] Filium, qui natura referret Patrem; qui adorandus proponebatur, hunc summo, qui unico ac vero Deo debetur; prosequebatur cultu. Hanc auditorum cogitationem notant habebat Cyrillus, atque ad eam omnino sermonem tuum accommodasse et exegisse dubitari non potest.

CAPUT III.

Expenduntur ea quæ ex Cyrillo adversus Filii divinitatem objici possunt.

16. Qui apud Theophanem Cyrilli fidem suspectam habebant, hæc duo tantum afferre solebant: quod Constantium Arianum imperatorem immeritis laudibus ad eum scribens extulisset: quodque in catechesibus *consubstantialis* vocem subticuisset. Primam querimoniam diligenter excussimus et refellimus, in prævia ad epistolam Constantium admonitione, num. 8: de secunda igitur superest ut hic dicamus. Ac primo liceat hic de prætermissa simpliciter a Cyrillo voce dicere, quod de eadem ab Ariminensibus non excusando lapsu proscripla et sublata ait Hieronymus « Dialog. adv. Lucifer. « n. 34: Non erat cura episcopis de vocabulo, cum « res esset in tuto; » non enim in verborum sono, sed

A in sententiis est veritas, ut optime animadvertit Nazianz. epist. 26. Quidquid porro consubstantialis voce continetur, diserte agnovit et prædicavit Cyrillus. Dum consubstantialem Patri Filium dicimus, intelligimus Filium ejusdem naturæ et divinitatis esse cum Patre, cumque non ex nihilo conditum, sicut creaturas, sed ex substantia Patris generatum. Sed cum Cyrillus Filium asserit, ut vidimus ep. 2, n. 14, vi suæ generationis « similem « in omnibus Patri, Deum verum ex Deo vero, » diversanne in utroque naturam ac divinitatem vel cogitare potuit? an duplex est divinitatis, et quidem veræ ac proprie dictæ species? Præcipua, quæ inter generantem et genitum existit, similitudo, naturæ est; quæ sublatis etiam aliis omnibus similitudinibus sola necessario vi generationis remanet. Nec proprie similitudo est, sed ταυτότης, identitas, ut ita dicam, naturæ. Quod si Filius vere genitus est, ex substantia utique Patris genitus est: aliam enim nec Cyrillus habuit, nec haberi veritas patitur verræ ac proprie dictæ generationis notitiam; in qua sola, cum de Deo agitur, removendi omnes, ut Cyrillus studiose facit, humanæ generationis defectus. Quod igitur Catholici omnes verbo *consobstantialis* intelligebant, id voce prætermissa prædicavit Cyrillus. Quod si S. Basilio licuit certis de causis, cum Spiritus sancti divinitatem asseruit, Dei nomen relicere, rem ipsam aliis et æquivalentibus verbis exprimendo, quanquam, vox illa in Scripturis sacris Spiritui sancto tribuatur; quamobrem Cyrillo fraudi erit, vocem tametsi œcumenico concilio consecratam, Scripturæ tamen incognitam, non sine probabili causa tacuisse? Si Athanasio iudice in epist. ad Rufinianum ejusdem vocis sublata consentaneam excusationem attulerunt Ariminenses, cur ejusdem solummodo tacendæ legitimas Cyrillo rationes defuisse dicemus? Secundo itaque, silentii hujus multiplicem in [CI.] Cyrillo causam assignare possumus. Catechesim et institutionem rudium existimare potuit, verbis ex usu communi sumptis, siquidem illa sufficerent, informandam; nec admiscendas voces auribus ipsorum insuetas, quæ præsertim novæ essent, necdum usu solemnem et trito auctoritatem acquisivissent. Eo animo ipsum existimo non ab hoc solum, sed aliis etiam, naturæ, substantiæ, οὐσίας, personæ, hypostaseos, etc., vocabulis in explicando Trinitate abstinuisse. Præterea non satis fixa et certa hoc tempore videri poterat *consobstantialis* vocabuli significatio; alia enim ejus apud Athanasium et Catholicos explicatio erat; alia Eusebii Casariensis in epistola ad suos num. 3; alia in Marcelli in discipulorum ore, siquidem de Trinitate prave sentirent; quod Cyrillo dubium non erat. Cur ergo incertæ significationis vocabulo rudium aures conturbasset? Accedit, quod eo tempore contentiosa vox erat, magnis in Ecclesia disputationibus agitata: aut ergo, quod visum Theophani, offensionem plurimorum huic voci infensorum vi-

tans Cyrillus, aut, quod ego magis crediderim, A nolens his contentionibus vel se vel Ecclesiæ candidatos immiscere, ab hujus vocabuli usu abstinuit. Adde, suspectam forte in ore utentium visam illi vocem; cum in contentionibus hujus temporis utramque partem ex æquo damnare, et hæresis suspectam habere videatur, cat. 15, n. 7 et 9, et cat. 11, num. 17. At anno sequente, nimirum 349, Athanasio Jerosolymis transeunte, de toto rerum ecclesiasticarum statu plenius eruditus. Tardiceusis et Nicæni conciliorum definitionem amplexus, vocem « consubstantialis » simul recepit, et episcopatus sui initio in epistolo ad Constantium professus est. Plura de his in ejus Vita disseruimus.

17. Aliud ex Cyrillo objici potest adversus Filii æqualitatem. Nimirum ait cat. 11, n. 19 et 20, B Christum pro Deo suo Patrem agnoscere, non secundum humanitatem solum, sed etiam secundum superiorem naturam; 2° cat. eadem num. 14, unum principium ait esse Patrem, qui « Filii sit caput; » eodem modo cat. 13, n. 23, « Caput est omnis potestatis, quod cruci affixum, quod tamen Patrem habet pro capite. » Caput Christi Deum negare non possumus, sed secundum humanam naturam; 3° Filium Patri subjectum et obedientem ait esse ab æterno, cat. 10, num. 7, et cat. 15, n. 30. Filius vero, quatenus Deus est, Patri nec obediens, nec inobediens est, sed unius est cum ipso voluntatis et potestatis. Ex ipsis Cyrilli verbis difficile non est respondere, Filium sola origine Patri inferiorem a Cyrillo affirmari; si tamen hæc vera, et non ad humanum usum concepta inferioritatis ratio est; nam sola vera ac proprie dicta subjectio est creaturæ ad Creatorem, quam Cyrillus a Filio longissime robustissimeque propulsat: ac revera æterna generatio necessariam inter Patrem et Filium æqualitatem constituit, veramque Filio communicat divinitatem, cui, Cyrillo iudice cat. 6, n. 13, omnis dependentia atque inferioritas repugnat. Minorem tamen Patre Filium, vel ut emendatius loquar, majorem Filio Patrem propter ductam ab eo Filii originem, non ante-Nicæni solum Patres uno consensu, sed etiam post-Nicæni pene [CII] omnes dicere non timuerunt explicantes illam Christi vocem, « Pater major me est⁸; » quod tamen nusquam apud Cyrillum reperias. In eam sententiam de sola originis subjectione explicanda sunt omnia in objectione commemorata Cyrilli dicta: quorum non catholicus tantummodo sensus ex Cyrillo ipso, sed et expressio similibus post-Nicænorum Patrum locutionibus vindicatur, et ab omni suspitione liberatur. Sed ad singula venio.

18. De primo capite, audiendus est solummodo Cyrillus ipse. « Deus est qui genuit, » inquit cat. 11, n. 18, « Deus qui genitus est; omnium quidem Deus, « Deum tamen suum, Patrem ascribens; non enim veretur dicere, « Ascendo ad Patrem meum, etc. Deum

« meum et Deum vestrum⁹. » Deinde observat, ne ullam Filium creaturis societatem suspicaremur, dictum non esse, Patrem nostrum, sed « Patrem « meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. » Quæ postrema verba commentans scribit: « Deum meum et Deum vestrum » ait, aliter « meum, » « tanquam unigeniti Filii; et aliter « vestrum, » tanquam opificiorum. Dens igitur verus est Filius Dei. Non alio igitur modo Patrem dixit Deum Filii, nisi tanquam auctorem originis. Hanc forte locutionem satis emendatam ac castigatam negaturus es, cum « Deus alicujus » dici non soleat nisi de creaturis, ac verba citati loci « Deum meum ad humanitatem assumptam a Patribus referri soleant. Id de posterioribus sæculis libens concedo, at in tribus primis pervulgatum apud Patres est, ut Patrem Filii Deum et Dominum dicant. Non ular in re aperta testibus minime necessariis; sed in notis ad locum quem excurimus, S. Hilarii eadem ætate qua Cyrillus ac decem pene post annis scribendis, pauca de multis testimonia produxi. Nec sequentibus sæculis minus emendata visa est ista locutio, cum Paschasius Rathertus sæculo nono eadem ac similia Hilarii verba in suos commentarios transtulerit: nam lib. II, « in psal. » XLIV, 8, ad verba, « Unxit te Deus, « Deus tuus, ait: Idcirco Deus Pater qui unxit eum « Deus ejus est, quia ex Deo natus in Deum est. » Hilarii autem lib. IV « De Trin. » n. 35, verba sunt: « Unxit te « Deus, Deus tuus. » Id enim quod ait « tuus, » « ad nativitatem refertur, cæterum non perimit naturam (supp. divinitatis.) Et idcirco Deus ejus est, « quia ex Deo natus in Deum est. » Ex eodem Psalmorum loco doctrinam eandem sumpsisse Cyrillum, perspicuum est cat. 11, num. 15. Hoc enim testimonium ad naturam Christi divinam et ad æternitatem refert, atque ex eo probat Christum ante incarnationem Deum esse. Ad alterum caput similis responsio. Patrem Filii caput esse, quia « principium » ejus et « Pater est: » diserta hac de re in objectis locis Cyrilli asseveratio. Quod si Patribus omnibus ante et post Nicænum concilium dicere licuit, Filium esse manus et brachium Patris, cur Cyrillo noxæ erit Patrem Filii caput affirmasse? Nec unus est ita locutus. Eadem cognominis Alexandrini doctrina est lib. III « De recta fide, » pag. 131, quod Christus ut homo nostrum sit caput, ut Deus vero Patrem habeat pro capite tanquam sui principium. Rufinus in « Expos. Symboli » ad secundum articulum explicat quomodo Deus sit caput; [CIII] nimirum « quod Pater a nullo, Filius a Patre sit. » Œcumenius « in I Cor. » cap. XI, vers. 3, Κεφαλή τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός καὶ Πατήρ, ὡς γεννήτωρ καὶ προῦλεός καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ. « Caput Christi Deus » et Pater, tanquam « genitor, et emissor ejus, et ipsi consubstantialis. »

19. Ad tertii capitis explicationem sufficit ipsa Cyrilli verba adducere. Cat. 10, n. 9, « Omnium « Dominus est unigenitus Filius; Filius vero est Patri,

⁸ Joan. XVII, 28. ⁹ Joan. XX, 17.

« ipsi morem gerens; cat. 15, n. 20: Filius Patri
 « subjicietur (post iudicium), non quasi tunc Patri pa-
 « rere incipiat, ab æterno enim quæ placita sunt ei
 « facit semper; sed quia tunc quoque obediens, non
 « coactam præstans obedientiam, sed spontaneam ob-
 « sequendi voluntatem; non enim servus est, ut ex
 « necessitate subjiciatur: sed Filius est, ut ex animi
 « sententia et ex amore obsequatur. » Quodnam sit
 obedientiæ genus, primum explicat, servilem omnem
 ac creaturæ propriam obedientiam excludens. Deinde,
 Patrem et Filium « unum » esse ait voluntate, cat.
 11, n. 16. « Unum, inquit, quod nulla sit dissonantia
 « aut sententiarum diversitas. Non enim aliæ Patris
 « voluntates, aliæ Filii; » et expressius cat. 15, n. 25 :
 « Non sunt alii Patris, aliique Filii nutus, sed unus et
 « idem : » ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ex quo consequitur, cum
 una sit amborum voluntas, obedientiam Filii in
 voluntatis et nutus τὸ αὐτό, hoc est ut cum scho-
 lis loquar, identitate constare. Quæ quidem voluntas
 a Patre una cum substantia per æternam genera-
 tionem communicatur; nam Pater in generando
 omnia Filio tradidit, cat. 10, n. 9; cat. 11, num.
 10; eademque ut a Patre communicata, Patris im-
 perium, latiore quodam sensu dici potest, et ut a
 Filio accepta, obtemperatio et obedientia. Sed me-
 rito dubitari potest, num unam in Patre et Filio
 voluntatem admisit Cyrillus ratione objecti dun-
 taxat ac rerum voluntati propositarum, sive ut in
 scholis dicitur « volitarum, » quod non esset proprie
 nisi consensus voluntatum: an ratione ipsius subjecti
 ac principii volendi, ita ut in ambobus una sit volun-
 tas, quemadmodum una divinitas. Quidnam secutus
 sit Cyrillus non satis apparet. Unitatem tamen
 voluntatis agnovisse inde probari potest, quod in
 eo cat. 11 loco ubi Patrem et Filium unum esse
 ait in voluntate, triplicem aliam unitatem com-
 mendet, divinitatis, regni, opificiorum. Atqui ve-
 ram ac proprie dictam divinitatis unitatem admi-
 sisse perspicuum est; non enim plus una est vera
 divinitas. Idem quoque et unum utriusque regnum,
 non regnatarum tantum rerum unitate, ita ut
 eadem res utriusque regno subjectæ sint; sed po-
 testatis unitate, quia regnum illud ab æterno per
 generationem a Filio acceptum, cat. 4, num. 7,
 « Ex quo est (est autem genitus ex omni æternitate)
 « regiam habet dignitatem. » Quod iterum confirmat
 aliis locis. Eadem denique utriusque opificia; non
 in eo tantum quod « alia non sint Christi opificia
 « et Patris alia, » cat. 11, n. 16, sed etiam quod « una
 « sit omnium architectatio, » *μία ἡ πᾶντων ὁργανουργία*
 utroque ea conjunctim operante; sicut ait cat. 11,
 num. 23, hæc Christi loca commemorando: « Non
 « potest Filius facere a semetipso quidquam nisi quid
 « viderit Patrem facientem. Quæ enim ille fecerit,
 « hæc et Filius similiter facit ¹⁰; » et iterum. « Pater
 « mens usque modo operatur, et ego operor ¹¹, » nulla
 « prorsus in his qui operantur ¹² [CLIII] contrarietate.

A « Mea enim omnia tua sunt, et tua mea, ait in Evan-
 « geliis Dominus. » Quod si Cyrillus in Patre et Filio
 distinctionem voluntatis agnovisset, non continuo
 unitatem divinitatis et naturæ sustulisse dicendus
 sit, sed tantum in distinctione hypostaseos et per-
 sonæ, satis existimasse ad distinctionem voluntatum
 fundamenti. Cæterum, eodem modo quo Cyrillum, de
 subjectione et obedientia Filii locutos esse Iulianum,
 Phœbadium, et Paulinum, in notis ad objectum ex
 cat. 10, n. 6, locum sufficienter ostendimus.

20. Venio ad tertiam objectionem, ex æterno
 Christi sacerdotio petitam. Cyrillus ita loquitur
 cat. 10, n. 4: « Christus vocatur, non humanis linitus
 « manibus, sed æternum a Patre in sacerdotium hu-
 « mana sorte superius perunctus. Cat. 11, n. 1: Illi
 « erant typici et figura tenus Christi. Hic autem Chri-
 « stus est verus, qui non ex hominum numero, profectu
 « quodam ad sacerdotium evectus est, sed acceptam a
 « Patre sempiterno habet sacerdotii dignitatem. » Di-
 sertius autem cat. 10, n. 14: « Christus est summus
 « sacerdos, non transferendum habens sacerdotium;
 « qui neque in tempore sacerdos esse cœpit, neque al-
 « terum habet pontificatus sui successorem. Quemad-
 « modum nos Dominica die in synaxi disserentes au-
 « divistis, in illud: « Tu es sacerdos in æternum ¹². » Non
 « ex corporea successione adeptus pontificium, ne-
 « que factitio oleo unctus, sed ante sæcula a Patre. » At-
 qui sacerdotium res est inferioris loci ac dignitatis,
 cuius functiones omnes creaturæ propriæ, nimirum
 adorare, λατρεύειν, orare, sacrificium offerre: cum Dei
 sit orationem, cultum ac sacrificium suscipere.
 C Idcirco et Ariani ad minuendam verbi dignitatem
 sacerdotium in ipsum Verbum, non in assumptam
 humanitatem conferebant; et Catholici a Verbo in
 hominem tota vi transferebant. Vid Athanas. orat.
 2, cont. Arian. n. 7; Epiph. hæres. 79, n. 38. Tan-
 tus erat ea de re, quod sacerdotium Christo se-
 cundum inferiorem naturam solummodo conve-
 niat, quinto sæculo consensus, ut cum Cyrillus
 Alexandrinus in anathematis nono Verbum pon-
 tificem nostrum factum esse dixisset, id Nestorius
 tanquam Verbi dignitati contumeliosum gravissime
 criminatus sit, ac Cyrillus, pontificiam dignitatem
 in natura assumpta hæerere fassus, Verbo, non nisi
 propter mutuam naturæ utriusque proprietatem
 communicationem, a se attributam defenderet. Nec
 facile post Cyrillum nostrum reperias, qui æter-
 num dixerit Christi sacerdotium.

21. Hanc Cyrilli sententiam, e minus accurata
 sacerdotii notione profectam, ac veræ idcirco theo-
 logiæ contrariam, excusatione magis quam defen-
 sione dignam ultro concedimus. Cujus excusationis
 erunt tria hæc capita: 1° quod ea doctrina nulla
 in re Filii majestatem ac divinitatem minuerit ac
 læserit; 2° quod eam ab antiquioribus Patribus ac-
 ceperit, tenuerintque post eum auctores, in quos
 nulla violatæ Verbi dignitatis possit cadere suspi-

¹⁰ Joan, v, 19. ¹¹ ibid. 17. ¹² Psal. cix, 4.

cio; 3° quod eam in sacra Scriptura reperisse ac censuerit. Principio, illud statuo, duas in sacerdotio res distingui debere, dignitatem et functiones. Sacerdotalis dignitas, gentium omnium cujusvis cultus ac religionis [CLIV] unanimi consensu, semper aestimata est omnium post divinam maxima, quavis alia, etiam regia, superior ac sublimior. Sacerdotis functiones duplicis iterum generis: aliæ sunt legatione fungentis pro hominibus ad Deum, aliæ pro Deo ad homines: ac priores quidem cum humilitate ac dejectione conjunctæ, adorare, supplicare, sacrificare; aliæ multo nobiliores, nec ipso Dei Verbo indignæ, Dei mandata ad homines deferre, dona et beneficia cum ipsis communicare. In æterno Christi sacerdotio Cyrillus unam dignitatem atque honoris prerogativam spectasse videtur. Quas enim sacerdotii functiones Filio ante orbem conditum assignaret? sed neque ulla a mundi conditu ad incarnationis usque tempora tribuit; nisi forte quod Dei Patris nomine hominibus apparuerit, ac legem dederit, cat. 12, num. 13. At dum sacerdotium illud sempiternum «humanis rebus superius» dicit, cat. 10, n. 1, ab eo humiles illas, quæ homini et creaturæ propriae sunt, functiones remove videtur. Ac revera quomodo Patrem adoret, qui eidem in una adoratione conjungendus est? cat. 10, n. 10, et cat. 11, n. 17; quomodo supplicet Patri, de quo illud in prophetis scriptum refert: «In te supplicabunt, quoniam in te Deus est, et non est Deus præter te¹³?» cat. 10, n. 16; quomodo sacrificium offerat, quod servitutis professio ac protestatio est, cui ab omni servitute alieno, una et conjunctim cum Patre serviunt omnia? cat. 8, num. 5. Nullam ergo Dei Filio humilium sacerdotii functionum tribuit: ne itaque nos vocabuli offendat invidia, cum nulla in ipsa re sit offensio.

22. Ab antiquioribus et commendatissimis Ecclesiæ scriptoribus, hanc sempiterno Christi sacerdotio hauserat doctrinam. S. Polycarpus epist. ad Philipp. n. 12, «Deus et Pater Domini nostri «Jesu Christi et ipse sempiternus Pontifex Dei Filius «Jesu Christus;» et in oratione ante martyrium fusa apud Euseb. lib. iv «Hist.» cap. 13: «Te glorifico per æternum Pontificem Jesum Christum.» Aliter tamen in integra Ecclesiæ Smyrnensis epistola a Ruinarthio edita habetur: «Te glorifico cum sempiterno et cælesti Jesu Christo» Justinus «Dialog.» pag. 343, ait Filium a Patre accepisse quod rex, Christus, sacerdos, et angelus sit, et quæcunque alia habet aut habuit. Porro rex, Christus, et angelus ante incarnationem Justini sententia Filius fuit, igitur et sacerdos. Clemens Alexandr. lib. ii «Strom.» n. 9, pag. 380: «Colens Deum universorum per summum pontificem «Verbum;» et lib. vi, pag. 391, «Descendit in barbam Aaron¹⁴.» hoc est magni sacerdotis per quem «omnia facta sunt.» Prophetici n. 12, pag. 74, «Æternus ille Jesus unus, magnus sacerdotum princeps

A «Dei unius,» etc. Auctor Const. apost. » lib. viii, cap. «46, Primus igitur, natura summus sacerdos,» τῆ φύσεως ἀρχιερεὺς, «unigenitus» Christus... «qui homo factus,» etc. Methodius in «Symposio» orat. 1, num. 13, Christum vocat archipphetam, archangelum et archisacerdotem. » Origenis nota sententia est lib. viii, «cont. Cels.» pag. 386, et «De oratione» n. 30. Dum negat preces nostras ad Christum ipsum dirigendas, sed ad Patrem duntaxat per Christum uti sacerdotem offerendas; Filium ex natura sua plusquam sacerdotem esse inficiatur; nullaque ratio prohibet quin [XLV] id ipsam Verbi naturam sacerdotium conferat. Eusebius Cæsariensis doctrinam de reterno Christi sacerdotio diserte tenet ac diffuse probat lib. i «Demonst.» cap. 10, pag. 38; lib. iv, cap. 13, pag. 174 et seqq. usque ad pag. 180, et pag. 194, et lib. v, cap. 3, pag. 223, et lib. i «Hist. eccles.» cap. 4, sed ab Origenis et Eusebii causa plurimum Cyrilli nostri ratio ac sententia sejuncta est. Novi in hoc doctorum virorum desudasse industriam, ut rectam ab utroque de Christi divinitate sententiam propugnata ostenderent, et utrumque bene defensum cupio; sed minus accuratas et explicatu difficiles ambobus excidisse loquendi rationes, quibus Verbi majestas imminuta videatur, ne defensores quidem eorum possunt inflevari, quibus simile nihil in Cyrillo reperias.

23. Venio ad scriptores Arianis temporibus posteriores. S. Antonius, epist. 2 ad Arsenoitas, Bib. PP. Lugd. tom. IV, pag. 79: «Omnis sanctorum chorus collectus in unum petit Patris bonitatem de salutari [leg. de salvatore] nostro, ut calcaret in terris «pro nostra cunctorum salute: ipso utpote exstanto «nostro magno et fidei pontifice ac medico vero, qui «solus sanare posset hanc enormem plagam. Unde et «voluntate Patris exinanivit se propria gloria, et Deus «existens formam servi assumpsit,» etc. Diadochus in libello «contra Arianos,» ad calcem Origeniani «De «oratione» libri edito, num. 3, pag. 171: «Sacerdotio «fungitur ut Christus, dilectionem in dilectione sacrificii ritu administrans ut Verbum.» ἱερεὺς δὲ ὡς Χριστός, τὴν ἀγάπην ἐν ἀγάπῃ ἱερεύων ὡς Λόγος. Interpolator Ignatianarum epistolarum, ep. ad Magnes., num. 4, de Christo dicit «solum esse natura pontificem,» μόνος φύσει ἀρχιερεὺς, et epist. ad Smyrn. n. 9, Θεὸν καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν πρωτότοκον, καὶ μόνον τῆ φύσει τοῦ Πατρὸς ἀρχιερεῖα. » Deum et Christum «Jesum, primogenitum solumque natura pontificem «Patris. Ex Constit. Apost.» supra citatis hanc Christi «natura pontificis» sententiam expressit, quæ mihi nihil aliud sonat, nisi ex propria, non autem ex assumpta natura pontificem esse. Ambrosium ultimo loco reservavi, eo quod fontem nobis aperiat, ex quo doctrinam hanc ipse et alii fortasse, saltem nonnulli subra memorati auctores hausere. Sic autem ille «De fuga sæculi» c. 2, n. 13: «Quis est iste «magnus sacerdos, nisi Dei Filius Verbum Dei, cujus

¹³ Isa. XLV, 14. ¹⁴ Psal. cxxxii, 2.

«advocationem pro nobis habemus ad Patrem, qui ex-
« sors est omnium voluntariorum et accidentium de-
« licitorum in quo consistunt omnia quæ in terra sunt
« et quæ in cælo? Vinculo enim Verbi constricta sunt
« omnia». Hæc expressit ex Philone « De profugis, » p.
466: λέγομεν τὸν ἀρχιερέα οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Λόγον θεῖ-
ον εἶναι, πάντων οὐχ ἐκουσίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκου-
σίῳ ἀδικημάτων ἀμέτροχρον... Ὁ τε γὰρ τοῦ ὄντος Λό-
γος, δεσμὸς ὢν τῶν ἀπάντων, καὶ συνέγει τὰ μέρη
πάντα, καὶ σφίγγει, καὶ κωλύει αὐτὰ διαλύεσθαι. « Di-
« cimus summum pontificem, non hominem, sed Ver-
« bum divinum esse; quod omnium non voluntario-
« rum solum, sed involuntariorum quoque delicto-
« rum experere est.» Hujus deinde Patrem dicit Deum, et
post pauca subjungit: « Entis enim Verbum cum om-
« nium rerum vinculum sit, partes omnes continet et
« constringit, impeditque ne dissolvantur, » Ambr. co-
dem lib. cap. 3, n. 16, « Accipe quia princeps est [CLVI]
« sacerdotum; magnus Pater de eo juravit: « Tu es sa-
« cerdos in æternum¹⁵. » Recte æternum; quia alii tem-
« porales sunt omnes sub peccato, hic autem in præ-
« varicabile habet sacerdotium. Hoc est igitur Ver-
« bum, quod supra cælos habitans illuminat omnia.
« unde et unctus naturaliter legitur a Deo Patre, quia
« lumen est verum quod illuminat omnem hominem
« venientem in hunc mundum¹⁶. » Hoc est Verbum Dei
« in quo est magnum sacerdotium, cujus Moyses in
« illo vestimento principis sacerdotum indumenta
« describit intelligibilia, quod virtute sua induit mun-
« dum et tanquam eo amictus fulget in omnibus.» Phi-
lo loco jam citato: Διότι τὴν κεφαλὴν κέχρισται: ἔλαψ.
λέγω δὲ τὸ ἡγεμονικὸν φωτὶ λόγος: δεῖ περιλάμπεται ὡς
ἀξιοῦργως ἐνδύσασθαι τὰ ἱμάτια νομισθῆναι. Ἐνδύεται
μὲν ὁ πρεσβύτατος τοῦ ὄντος Λόγος ὡς ἐσθῆτα τὸν κόσμον.
« Idcirco caput unctus est oleo. Nimirum mentem ac
« rationem splendenti lumine collustratam habet, ut
« digne vestimenta induisse censeatur. Mundum
« enim uti vestem induit Verbum ente antiquius. Eam-
dem de Verbo sacerdote sententiam alibi etiam docet
Philo, uti lib. « De somniis, » pag. 597, Δύο γὰρ, ὡς ἔοικεν,
ἱερὰ θεοῦ· ἓν μὲν ὁδε ὁ κόσμος, ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτό-
γονος αὐτοῦ θεὸς Λόγος.» Duo sunt, ut videtur, tem-
« plum Dei: unum, mundus iste, in quo sacerdos est
« primogenitum ipsius divinum Verbum. Ut Ambro-
sium constat suam a Philone sententiam expressisse,
ita Origenem, Eusebium, Justinum, auctorem « Apo-
« stolicarum constitutionum » ex eodem fonte hausisse
suspicari fas est. Quid ego autem vetera revolve ad
excusandum Cyrillum? Memini me apud interpretes
hujus ac nostræ ætatis maxime approbatos, et e
catholicorum numero eandem de æterno ante incar-
nationem Filii sacerdotio doctrinam legere ad ver-
siculum Psalmi: « Juravit Dominus, etc., et ad Ep. ad
Hebr., cap. vii, qui sententiam hanc optime cum
divina ejus majestate conciliari senserunt.

24 Cyrillo ignota esse non potuerunt nonnulla sal-
tem ex his veterum testimoniis: sive autem suam ab
ipsis sumpserit doctrinam, sive ipse sibi informave-

¹⁵ Psal. cix, 4. ¹⁶ Joan. 1, 9.

A rit; duorum præsertim Scripturæ testimoniorum
auctoritatem secutus fuisse, aut in aliunde accepta
opinionem animum confirmasse videtur. Primus est e
psalmo xlii, « Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo
« lætitiæ, » etc. Verba hæc non propheticæ ac de futuro
tempore, sed historice intellexit: cumque ante in-
carnationem fuerint scripta, inde probat, cat. 11,
num. 13, Christum ante incarnationem et ab æterno
Deum esse. Inde Christum ab æterno unctum esse
sumpsit, inde Christi appellationem non assumptæ
humanitatis, sed superioris naturæ vocabulum exi-
stimavit. Qua in re non tantum omnes pene su-
periorum temporum, sed ætatis etiam suæ quam
plurimos auctores assentientes habebat, ut pro-
bavimus longa serie, ad catechesim 10, num. 14,
nota 2. Christum autem ab sacerdotio ita dici pro-
re certa et indubitata supponit, cat. 10, num. 4, 11
et 14: nec ea in re fallebatur. Præterea ambas
regis et sacerdotis dotes, per unctionem ex qua
dicitur Christus, et ipso ejus nomine conjunctim
significari censebat cat. 10, num. 11, eaque Pa-
trum pene omnium vox est. Cum ergo Christum
ab æterno regem esse graviter et copiose propu-
gnet, cat. 4, num. 7; [CLVII] cat. 11, num. 21; cat.
14, num. 27 (qui tamen titulus vulgo Christo, ut
homini tribuitur), idem de sacerdotio sentiendum
judicavit. Alterum quo in hanc sententiam indu-
ctus est testimonium, illud est tritum ex psalmo cix,
« Tu es sacerdos in æternum, » etc., quibus de verbis
disserens in synaxi Dominica die, copiosam eo de
argumento disputationem habuit, ut ipse testatur,
cat. 10, num. 11. Cumque nonnulla adducens ex
Epistola ad Hebræos testimonia, ea velut ex pristina
disputatione in memoriam revocare videatur; veri-
simillimum judicavi Cyrillum in synaxi exposuisse
quintum Epistolæ ad Hebræos caput, in quo hæc
leguntur, vers. 5: « Christus non semetipsum clarifi-
« cavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum:
« Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Quemadmo-
dum et in alio loco dicit: « Tu es sacerdos in æter-
« num, » etc., quem locum recitat cat. 10, num. 11.
Hanc sententiam Pauli ita intellexit Cyrillus, Chri-
stum tum pontificem a Patre constitutum esse, cum
illi dixit: « Filius meus es tu, ego hodie genui te, »
quem sane Apostoli sensum esse libens concesserim.
At verba, « ego hodie genui te » (quæ quidem mea te
D plurimorum sententia Paulus ad incarnationem ac-
commodat in hoc loco) Cyrillus de æterna generatio-
nedicta censebat, et ita exponit cat. 11, num. 5; simul
ergo genitum et pontificem factum Dei Filium Davidis
et Pauli auctoritate collegit. Ut omnittam, quod locum:
« Tu es sacerdos in æternum, » uti ante incarnationem
scriptum, de illo tempore, et omni consequenter æ-
ternitate intelligendum putavit. Is enim ejus de Chri-
sti dignitate ex Veteri Testamento disserendi mos est.

CAPUT IV.

25. Tanto magis considerari ac ponderari Cyrilli

de sancto Spiritu doctrina debet, quod annis duodecim Pneumatomachorum exortum præcedunt ejus catecheses. At Ariana hæresis in Spiritum etiam multo quam in Filium contumeliosior, sufficientem Cyrillo præbuit ejus asserendæ divinitatis occasionem. Luculenta est hujus rei professio cat. 4, n. 7, his verbis expressa, quibus septimum de Spiritu sancto dogma orditur: « Crede et in Spiritum sanctum: deque eo eandem sententiam habe, quam ut haberes de Patre et Filio edoctus es. » At hujus lectionis vim maxime imminui latemur altera simpliciori lectione: « et rectam de eo sententiam habe; » quæ in pluribus mss. occurrit et minus emendationis suspicionem laborat. Priorem tamen retinimus, ut Cyrillianæ doctrinæ conformem, tametsi forte ab illo pronuntiata non sit. Sed aliorum argumentorum ab uerdantia fisi, illud seponi non ægre assentimur. Ac primo quidem Cyrillus longo intervallo Spiritum separat a creaturis. seu cum in Trinitate, cui nihil alieni et creati immiscendum, comprehendit; seu cum eximit ab omnium creaturarum rerum servitio generali, ipsi quoque tanquam Domino ab eis exhibito; vel ei intimam Patris comprehensionem, et divinæ generationis notitiam [Ce VIII], utraque cuius rei creatæ negata, tribuit; vel divinitate, præsentia, operatione et cultu Patri et Filio conjungit: quarum omnium rerum certa ex Cyrillo documenta hujus dissertationis primo capite attulimus. Sed propria hoc loco sunt producenda. Cat. 16, n. 23: « Nulla generatarum, » hoc est creaturarum rerum Cyrilli stylo, « ipsi honore par; nam omnia angelorum genera et exercitus simul collecti nullam cum Spiritu sancto comparationem æqualitatemque sustineant. Hæc omnia legit et obscurat summe bonæ Patris potestas. Illi siquidem in ministerium mittuntur, hic vero scrutatur etiam profunda Dei. » Res omnes creatas, quocumque nomine sive in cælo vocentur, per Filium factas, et ejus potestati subjectas ait cat. 11, num. 21 et 23. Spiritum sanctum in eis non comprehendit, sed ut æqua potestate præditum, rerum per Christum a Deo effectarum sanctificatorem dicit cat. 4, num. 16; cat. 16, num. 3; cat. 17 num. 2.

25 Illic divinitatis titulum ipsi sæpe tribuit. Ait, « Cum Filio paternæ divinitatis esse participem, » ac propterea Deum perfecta notitia comprehendentem cat. 6, num. 6. « Cum Patre et Filio divinitatis gloria condecoratum, » cat. 4, num. 16, sicque de illo loquitur cat. 16, num. 3, « Est igitur Spiritus sanctus, » maxima potestas, divinum quiddam et investigabile, » et cat. 21, num. 3, præsentem ait sacro chrismati Spiritus sancti divinitatem. Πνεύματος ἁγίου, παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γενόμενον. Chrisma, « Spiritus sancti, præsentia divinitatis ejus, » efficiens factum est. » Ait tandem Spiritui sancto vim deificam convenire, τὸ πάντων ἁγιαστικὸν καὶ θεοποίησον. Quod sane non nisi Deo convenit. Quis magis

A disertam de divinitate sancti Spiritus sententiam requirat? Hanc a Cyrillo Spiritui sancto tribui minime miraberis, cum eum uti Filium non nisi ex ipsa divinitatis substantia prodire et constare doceat. Ait, cat. 16, num. 24, « Et Pater quidem dat « Filio, et Filius communicat Spiritui sancto. » Eiusdem generis ac naturæ utraque communicatio. Atqui primam illam communicationem Patris ad Filium, de æterna substantiæ per generationem communicatione intelligendam esse, extra dubium est; idque unum argumento esse potest, quod eam communicationem loco citato probat his Christi verbis: « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo ¹⁷; » quæ ad sempiternam generationem constanter refert, cat. 7, num. 5; cat. 10, num. 9; cat. 11, num. 10. Similem ergo ex Filio tribuit Spiritui sancto originem, cum Filium ait ea in Spiritum transferre, μεταδίδωσιν, quæ ipse a Patre accepit. Et hanc Filii cum Spiritu communicationem probat in eodem loco his Christi verbis: « Ille me glorificabit, quoniam ex meo accipit ¹⁸; » quæ veteres Græci Patres juxta ac Latini de Spiritus processione a Filio intellexerunt. Quemadmodum autem Cyrillus Filium Patri similem, ita Spiritum similem Filio proficitur. Nam cat. 21, num. 1, notans Spiritum sanctum in Christum descendisse, ait « similem in simili acquiescisse, » τὸ ὁμοίῳ ἐπὶ ὁμοίῳ μένον τὸ ὁμοίῳ. Quæ similitudo ex parte Christi, non nisi divinitatis respectu intelligi potest. Ejus naturæ sublimitatem et perfectam cum Patre et Filio similitudinem et æqualitatem id probat, quod quemadmodum unus est Pater, [CLIX] et unus Filius, ad eundem modum unus est Spiritus; nam ex hac unitate fit, ut singulis personis proprii insint characteres, quibus nihil vel extra Trinitatem vel in Trinitate ipsa simile sit, utque nulla persona sit alteri superior, suum unaquaque sibi proprium characterem oblinente. Unde Basiliius « De Spiritu sancto, » c. 18, hanc unitatem personalis proprietatis Spiritui quoque sancto convenientem, in ejus divinitatis argumentum offert. Hoc autem Cyrillus sæpe et gravissime inculcat, unum esse Spiritum sanctum, quemadmodum unus est Pater et Filius unus. Vide cat. 16, num. 3 et 24; cat. 17, num. 2; cat. 4, num. 16.

27. Quod uni Deo proprium. Spiritui sancto passim attribuit Cyrillus. Primo Dei solius est, cum a nullo dependeat, agere ex summa potestate. Id Cyrillus passim ac summo studio urget et inculcat: sic cat. 17, n. 9, eum in Christum baptismi tempore descendisse memorans, monet descensum fuisse ex propria motione profectum, αὐτοκινήτῳ κατὰ δύσιν: sic cat. 16, n. 14, probans Spiritum sanctum per se subsistere, adducto Actorum loco, « Dixit Spiritus sanctus, Segregale mihi Paulum et Barnabam ¹⁹, » etc., subjungit: « Vides Spiritum viventem, segregantem, advocantem, et cum potestate mittentem, » ἐξουσιαστικῶς ἀποστέλλον, quemadmo-

¹⁷ Matth. xi, 27. ¹⁸ Joan. xvi, 14. ¹⁹ Act. xiii, 2.

dum de Filio dixerat, cat. 11, n. 1, Ἀόγος λαλῶν καὶ λέγων... Ἀόγος ἐξουσιαστικός. « Verbum quod loquitur, et dicit, etc. Verbum potestate plenum. » Quapropter Spiritum sanctum ubique repræsentat, ut bonorum omnium in terra et in cælos auctorem, donorumque dispensatorem ex voluntate. Vid. cat. 16, n. 12, 22 et 23. Secundo, divinitatis unius proprium est omnibus locis per immensitatem adesse, omnia contueri, etiam latentes hominum cogitationes, et in humanis cordibus efficaciter operari, illustrando mentem, voluntatem ad opera bona applicando. Cyrillus porro Spiritum sanctum Patri et Filio ubique præsentem adesse docet, in locis cap. 1, citatis; prætereaque sic loquitur, cat. 16, n. 24, « Cogitate, quot nunc his assidetis: unicuique « convenienter operatur, et medius astans uniuscuiusque compositionem videt; videt et cogitationem « et conscientiam, quidque et loquamur, et mente agitemus. » Eadem de Christo dixerat cat. 14, n. 30, « Qui « in superis sedet, et nobis hic una præsens adest, « uniuscuiusque compositionem et fidei firmitatem « contuens. Medius hic adest, audiens quæ de sedecuntur, et quæ apud te cogitas videns. » Deinde Cyrillus in præfato cat. 16 loco, asserta Spiritus sancti in medio auditorio præsentia, jubet auditores totum orbem mente complecti; Spiritumque sanctum, omnia in omnibus locis, quæcunque ab hominibus fiunt, bona opera inspirantem et operantem contemplari. Post n. 23 in cælos assurgere præcipit, eundemque angelorum omnium in diversis cælis existentium præfectum, doctorem, et sanctificatorem animo conspiceri. Alibi docet eum Ecclesiam regere, cat. 16, n. 22, et per apostolos et diaconos tam multa mirabilia operatum esse, cat. 17, n. 21 et seq., animas in baptismo obsignare, aquas baptismales vi sanctitatis replere, chrisma ex communi elemento sanctum reddere, panem et vinum eucharisticum [CLX] superventu et attactu suo in Christi corpus et sanguinem transmutare; ut vim in eo omnipotentem agnoscas, quam et diserte profitetur cat. 16, n. 22 his verbis: « Magnum quiddam omnipotens in donis, » παντοδύναμον ἐν χάρισμασι, « et admirabile, Spiritus sanctus. » 3° Divinæ naturæ propria est summa unitas, singularitas, simplicitas et immutabilitas cum multiplici ac diversi generis operatione conjuncta. Id tanquam Deo proprium tribuit Cyrillus Patri, cat. 6, n. 7, ubi ait eum, cum « uniformis sit substantiæ, » μονοεὶδῆ τῆν ὑπόστασιν, « innumeras tamen divinitatis operationes emittere; » similia docet de Filio cat. 10, n. 5. At idem de Spiritu sancto fuse copioseque confirmat, iisdem pene verbis quibus de Patre loquens usus erat. Cum, quemadmodum unus est Pater, et unus Filius, ita et unum Spiritum esse ait. Cat. 4, n. 16, « Disce unum esse hunc Spiritum sanctum in « divisum, multipotentem; qui cum multa efficiat, « ipse tamen non dispertitur; » ait cat. 16, n. 3, « cum « unus, et uniformis et individuus sit, » ἓν ὄν καὶ μονοεὶδὲς καὶ ἀδιαίρετον. « gratiam unicuique prout

A « vult dividere, et multas virtutes operari, » quos longo ordine commemorat, cat. 16, n. 12. Idem repetit n. 25, et cat. 17, n. 3, 4 et 5. Quarto, remissionem peccatorum largiri, sanctificare, justos remunerare opus est solius divinæ potestatis. Hæc omnia Spiritui sancto Cyrillus attribuit. Sanctificatio quidem, proprius ejus personæ character. At cat. 14, n. 22, apostolos a Christo « condonandorum in « virtute Spiritus sancti peccatorum potestatem accepisse dicit; » cat. 16, n. 17, n. 15, de Spiritu sancto hæc ait: « Ille ad vos quoque modo venturus est; ac « dum peccata vestra spuarum instar concidet et absumet, pretiosum animæ vestræ fundum magis nitentem effecturus est. » Spiritus quoque sanctus Cyrilli sententia characteres tum baptismi, tum confirmationis in anima inurit, adoptionis donum tribuit, et Filii Dei characteres et formam in anima nostra renovat et imprimit, cat. 12, n. 4. Tandem cat. 17, n. 13, hos ei cumulat titulos: « Custos et sanctificator Ecclesiæ, animarum moderator, eorum « qui tempestate jactantur gubernator, errantium « collustrator, certantium pugnae arbiter, et vincentium coronator. » Quinto, certum Cyrille Deum inspirasse Scripturas, et utriusque Testamenti auctorem esse. Unus sufficiet locus ex cat. 4, n. 33, « Ista nos docent divinitus inspiratæ Veteris et Novi Testamenti « Scripturæ: unus est enim utriusque fœderis Deus; « qui Christum in Novo conspicuum factum prænuntiavit in Veteri. » Scripturarum autem inspirationem et conscriptionem Spiritui sancto tribuit ex auctoritate agenti. Eadem cat. n. 16, « Unus est Spiritus « sanctus qui in lege et prophetis, in Veteri et Novo « Testamento est locutus. Cat. 11, n. 12, Ecquid aliud « est quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus « sanctus qui divinas Scripturas « locutus est? Cat. 16, « n. 2, Ipse Spiritus sanctus « locutus est Scripturas; « ipse de se ipso quoque dixit quæcunque voluit; et « num. seq., Spiritus sanctus per prophetas de Christo « prædicavit, et post adventum Christi descendit, » etc. Denique cat. 17, n. 29, eidem attribuit Novi Testamenti institutionem. « Idem Spiritus sanctus, qui « ex consensu Patris et Filii Novum Testamentum in « Ecclesia catholica excitavit, liberavit [CDXI] nos ab « difficilibus ad ferendum legis oneribus, » etc.

28. Magis vereor ne tanta argumentorum moles lectori importuna, et in re aperta et constanti citra necessitatem cumulata videatur, quam ne parum sibi approbatam ex Cyrillo existimet Spiritus sancti divinitatem. His omnibus maximum robur accedit, quod nihil in Cyrillo, ad minuendam specie tenus Spiritus majestatem pertinens reperire possis. Unum objici potest, quod cat. 16, n. 21, Spiritum sanctum pro nobis apud Deum intercedere dicat, et cat. 17, n. 10, doceat eum suis precibus ad remissionem peccatorum et spiritualium filiorum generationem concurrere; cum intercessio inferioris naturæ argumentum sit, aut saltem diversitatem voluntatum inferat, Spiritus vero sanctus una cum Patre voluntate conjunctus, inter-

cessionem cum eo admittat, non ad eum dirigat. At in primo loco Cyrillus Pauli verba, intercessionem hanc Spiritus affirmantis simpliciter refert, nec alium eis sensum subjecisse censendus est, præter illum verissimum sane, quicumque ille sit, qui in Apostoli testimonio continetur: quod nimirum, ut Patres interpretantur, formans in hominibus gemitus et orationes, ipse gemere et postulare censeatur. Quæ interpretatio alteri loco ex cat. 17, cujus sensus est maxime incertus et obscurus, accommodari potest; siquidem ibi de Spiritu, non autem de Christi humanitate sit sermo. Sed esto ut Spiritus sanctus, ex Cyrilli doctrina, per se ipse intercedat apud Deum; quid inde? Non magis hæc derogaret Spiritus majestati intercessio, quam Filii dignitatem minuit ejusdem sententia, qua æternum Christo tanquam Verbo imputat sacerdotium. Satis nempe, salva naturæ unitate, in personali distinctione ad distinguendas quoque voluntates causæ ac loci existimavit esse. Cæterum Spiritum sanctum non secus ac Patrem orandum esse et orationes recipere, manifesta Cyrilli doctrina est qui tam sæpe de solemnibus Ecclesiæ in suis precibus Spiritus invocatione loquitur. Ait cat. 3, n. 3, aquam simplicem per Spiritus sancti, Christi, et Patris invocationem, vim sanctitatis acquirere. Cat. 19, n. 7, panem et vinum eucharisticum per Trinitatis invocationem, Christi corpus et sanguinem fieri; quod quidem solius Spiritus invocationis mentionem faciens, repetit cat. 21, n. 3. Ipse Spiritum sanctum invocatur, cat. 16, n. 25; cat. 17, n. 14.

CAPUT V.

De angelorum peccatis Cyrilli sententia.

29. De angelis et dæmonibus pauca admodum certa et indubitata fide tenenda accepimus: nonnulla, sive ex veteri ecclesiarum traditione, sive ex consentanea fidei ac rationi opinione tandem in Ecclesia longo usu præscripta, eam auctoritatem obtinuerunt, ut in iis uno pene consensu acquiescimus omnes: alia tandem opinioni et disputationi permixta. Hinc tam diversæ cum apud veteres, tum apud recentiores theologos de angelis sententiæ: quarum multæ ex apocryphis libris, vel philosophorum gentilium et in primis Platonicorum fontibus [XLXII] haustæ, quamvis et multos et nobiles suffragatores habuerint, ipsa tandem sua vanitate et futilitate ceciderunt; aliæ caducis inconsultæ philosophiæ fundamentis superstructæ, jam meliori judicio explosæ et ejectæ sunt; aliæ tandem cum nostræ ignorantis confessione in utramque partem libere agitantur. Quæ fuerit Cyrilli sententia de angelorum et dæmonum natura, et utrum corporei necne sint, de eorum numero, ordinibus ac perfectionibus diversis, sedibus quas inco-

lunt, etc., in nostris, prout occasio se dedit, notis aperuimus. Unum, quoniam prolixioris disputationem requirebat, in has dissertationes rejecimus; nimirum id quod ait auctor cat. 2, n. 10, Deum, quod etiam fidelibus « angelis condonet habere. « Nescimus, inquit, quanta ille angelis quoque « condonaverit; nam et illis condonat, quando- « quidem unus est solus sine peccato, qui nos a « peccatis purgat Jesus.

30. Quadruplicem ea de re apud veteres observo sententiam. Prima, quam certa ratione et sufficienti auctoritate subnixam jam omnes uti certam et unice veram tenemus, ea est: angelos bonos postquam fidei gratiæ usu pravo rebellium sodalium exemplo resistere, in suæ perseverantiæ præmium adeptos a Deo, ut perfecta beatitudine ac Dei conspectu donati, nec cadere nec peccare ultra possent, idque ipsi certissime scirent. Angelos Dei præsentia et visione frui, certis Scripturarum asseverationibus scimus; Dei mandata et voluntates fidelissime et constantissime adimplere, eadem auctoritate constat, et Ecclesiæ voce in solemnibus suis precibus consignata. Tandem peccare non posse, ipse visionis beatificæ status, qui cum peccandi potestate rectæ rationis judicio conciliari non potest, ostendit. Cyrillus de primo nobiscum consentit. Nam et angelos divinæ faciei contemplatione frui concedit, cat. 6, n. 6, et cat. 7, n. 11. De secundo partim convenit, partim dissentit. Nam in cœlis Dei voluntatem ab angelis adimpleri, uti rem certam et compertam tradit cat. 23, n. 14, hanc orationis Dominicæ petitionem: « Fiat « voluntas tua sicut in cœlo et in terra ¹⁹, » ita interpretans, quasi postulemus, ut « sicut in angelis Dei fit voluntas, ita et in nobis fiat. » Verum cum in eis admittit peccata, levia quidem illa et veniabilia; voluntatem Dei ab illis quandoque prætermitti necesse est ut fateatur. Quatenus vero non cum peccandi potestate solum, verum etiam cum peccato ipso visionis beatificæ statum conciliet nihil ad nos.

31. Secunda opinio Origenis est, vel ei imputata (non enim hæc hujus loci disquisitio est); nimirum, cum sive angeli sive dæmones liberi arbitrii sint, primum angelos bonos cadere posse et dæmones fieri; id disertè docet lib. 1 *De princip.*, cap. 5 et 6, et lib. 11, c. 3; secundo dæmones ipsos postquam supplicia consentanea luerint, variis profectus decursis gradibus ad pristinum statum reversuros, lib. 1 *De princip.*, cap. 6. Vide et tom. XII, in *Matth.* pag. 332. At de diabolo ipso affirmat lib. 1, cap. 8, ita eum se habere, ut revocari magis nolit quam non possit; at lib. III, cap. 6, revocandum quoque asseverat; t. XVII in *Joan.* p. 254, existimat aliquos ex dæmonibus, Christi potentia et divinitate [CLXIII] obstupefactos, ad eum per fidem et pœnitentiam confugisse. Hic de salute et restauratione

¹⁹ Matth. VI, 10.

dæmonum error jam dudum ab Ecclesia proscriptus et ejectus est. De diabolo Cyrillus discrete pronuntiat cat. 4, n. 1, nunquam eo reversurum ubi fuit, sed incudis instar inflexibile cor gerere, et penitere nesciam in posterum habere animi inductionem. Quod de diabolo, idem de dæmonibus sentiendum, quos Cyrillus ubique tanquam ejus famulos ac satellites ipsi fidelissime obsequentes representat; cumque æterna et sine fine damnatorum hominum supplicio definiat, cat. 18, n. 19. idem fortiori ratione de dæmonibus sensisse existimandus est. At nonnulli Patres Origenianum illud de futura dæmonum purgatione et per Christum salute incautius in suis libris aspersisse videntur. In primis Greg. Nyss. *Catech.* cap. 26, ne ipsum quidem «malitiæ inventorem,» diabolum videlicet, excipiens. Vide et «De anima et resurr. tom. II, p. 643 et 644: alia multa hujus auctoris loca prætermitto. Auctor quoque Commentariorum «in Epistolas Pauli» sub Ambrosii nomine «in Ephes.» c. III, vers. 10, asserit per ecclesiasticam prædicationem invitari dæmones, «ut «deserant assensum tyrannidis diaboli,» et insinuat nonnullis eam profecisse «ut desinant ab errore.» Hieronymus «in Ep. ad Ephes.» c. IV, vers. 16, hæc habet: «In restitutione omnium, quando corpus totius «Ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum Christus «Jesus sanaturus advenerit, unusquisque secundum «mensuram fidei et agnitionis Filii Dei, quem ideo «agnoscere dicitur quia prius noverat et postea nosse «desivit, suum recipiet locum et incipiet id esse quod «fuerat. Ita tamen, ut non juxta aliam hæresim omnes «in una ætate sint positi, id est, omnes in angelos re- «formantur; sed unumquodque membrum juxta «mensuram et officium suum perfectum sit,» verbi gratia, «ut angelus refuga id esse incipiat quod creatus est, et homo qui de paradiso ejectus fuerat, ad «culturam iterum paradisi restituatur. Idem lib. III in «Epist. ad Galat., cap. V, vers. 22, ait, nullam rationabili- «lium creaturarum apud Deum perire perpetuo.» Lectorem his obstupescere credo. Vide et Didymum «in I Petri Epist. cap. I. Notabo singularem sententiam auctoris Commentarii «in Isaiam» sub Basilii nomine, pag. 258, nimirum diabolum fortassis ante procuratum hominis lapsum, locum habuisse respiscendi et pristinum locum recuperandi, at postea nullum.

32. Sed revertor ad primum Origenianæ doctrinæ caput de bonis angelis, quos a suo statu per peccatum deflectere posse putat. Inter alia peccata, quibus eos contaminari posse censet, illud præsertim numerat, si aliquem ex parvulis credentibus offenderint, si commissam sibi hominum salutis curam negligentius egerint. Ait tom. «in Matth.» edit. Erasm. p. 322, «invisibiles potestates quæ aliquem ex «parvulis credentibus offenderint, puniri per assumptionem corporis corruptioni obnoxii, animam in «hujus sæculi negotia gravantis: in quo postquam «pœnas luerint, quod sibi utile est consequantur. «Hom. 33 in Luc. pag. 283, ait: Si per curam et industriam angelorum, salus hominibus sibi commissis

«comparatur, faciem Patris semper visuros; si autem «per negligentiam eorum homo corruerit, non «[CLXIV] id manere impune; nam secundum meritum eorum quorum angeli sunt, aut semper aut nunquam, vel parum vel plus, faciem Dei angeli contem- «plabuntur.» Hom. 20 «in Num.» docet custodes angelos nobiscum Dei judicio representatum iri, de concredita sibi nostræ salutis procuracione judicium subitaros; quod ex descriptis in Apocalypsi cap. II et in angelorum Asiæ ecclesiis præpositorum ac usationibus, et intentatis per Christum in eos minus probare conatur. Vide et homiliam ejusd. «in Ezechielem» IV, pag. 110; hom. 24 «in Num.,» pag. 293; hom. 13 «in Luc.,» p. 253. Hanc ejus doctrinam Hieronymus «in Michææ» cap. VI, vers. 1, transcribit, et eadem ex Apocalypsi probatione utitur, hisque verbis hanc disputationem concludit: «In judicio Dei ad «angelos (quibus, ut ait sup. rerum humanarum commissa est procuratio) crimen referetur si non egerint cuncta, quæ ad suum officium pertinebant.» Cumque alias de proposito sibi ad explanandum prophete loco interpretationes afferat, hanc uti suam in qua acquiescat primam proponit. In hoc autem ab Origeniana differt Cyrilli sententia, quod Origenes angelos male officio functos, pro culpæ gravitate diversæ, atque etiam divinæ visionis amissione privet; Cyrillus vero leves culpas tantum agnoscere videatur, quas Deus facile condonet, nec sui conspectus subtractione plectat. Non enim ob eas culpas Dei judicium subibunt, quos Cyrillus uti judicii testes et ministros semper, nunquam uti in eo judicandos representat. Ait eos Christi in judicium venientis satellites futuros, cat. 15, n. 1 et 22, tubis suis omnes homines ad judicium vocaturos, et studiose ex locis omnibus collecturos n. 19, 21, 23, peccatores, ne effugere possint, suis exercitibus cincturos, num. 22, testes judicii futuros, n. 24, libros e quibus judicemur a se conscriptos representantes, cat. 4, n. 24; cat. 15, n. 23: cat. 19, num. 3. Angelos etiam judicii tempore ut insigni fulgore collucentes describit, cat. 16, n. 23; Quæ omnia probant, ea quibus angeli, Cyrilli judicio, interdum implicantur peccata, a judicii generalis censura liberari.

33. Tertia opinio eorum est, qui angelos vel nondum, vel serius tandem in gratia et boni prosecutione confirmatos docent. Eo revocari potest illa tam multorum quatuor primis Ecclesiæ sæculis scriptorum sententia, qui cum diabolum ab initio et ante hominis peccatum lapsum esse fateantur, dæmones ex bonis angelis paulo ante diluvium duntaxat factos, et amore mulierum corruptos felicitatem status sui amisisse docent. Hi, ut omnibus notum est, magno numero et gravis in Ecclesia auctoritatis sunt. Justinus martyr «Apolog.» I, p. 44; Athenagoras «Apolog.» pag. 27; Irenæus lib. IV, cap. 16, num. 2, et cap. 36, n. 4; Clemens Alexandrinus lib. III «Pædag.,» cap. 2, pag. 222, et lib. III «Strom.,» pag. 450, et lib. V, pag. 550; Tertullianus «De

idolatr., cap. 9. et *De velandis virg.*, cap. 7; Origenes hom. 15 in *Jesum Nave*, pag. 353. et lib. iv cont. *Celsum*, pag. 226; Commodianus, num. 4, Lactantius, lib. II, cap. 14; Severus Sulpicius, lib. I *Hist. sacræ*; Ambrosius, lib. *De Noe*, cap. 4, n. 8 et 9; *Apolog. David*, cap. 1, n. 3; in ps. cxviii, serm. 8, n. 58; lib. I *De virginibus*, c. 8. n. 52 et 53; Nazianzenus, carm. 3. pag. 64. Hac [CLXV] autem opinionis absurditate deludi se passus non est Cyrillus noster, qui revera corporeos, et sacrificiorum liguritores, cum omnibus pene Patribus dæmones agnovit; at eos una cum diabolo, seductosque ab ipso initio cecidisse docet, his verbis cat. 2, n. 4, *Iste cadens multos secum abstraxit*. Unde dæmonas, uli imitatores et satellites diaboli ipsique subjectos, vocare solet *mali spiritus* vel *mali potestates*. Ad alios venio. S. martyr Ignatius angelos bonos nondum Christi adventus tempore certam in suo felici statu firmitatem assecutos fuisse, satis declarat his epistolæ suæ ad Smyrnæos num. 6 verbis. Μηδεις πλανήσθω καὶ τὰ ἐπουράνια, καὶ ἡ δόξα τῶν ἀγγέλων, καὶ οἱ ἄρχοντες ὄρατοί τε καὶ ἀόρατοι: ἐὰν μὴ πιστεύσωσιν εἰς αἷμα Χριστοῦ, κακείνοις κρίσις ἐστίν· ὁ χωρῶν χωρεῖτω. *Nemo fallatur. Etiam cælestia, et gloria angelorum, et principes cum visibiles tum invisibiles, nisi crediderint in sanguinem Christi, ipsis quoque judicium est. Qui capere potest, capiat.* Gregorius Nazianzenus in carmine arcano 6, pag. 169, agitata quæstione num angeli boni empeccabiles sint, id statuit, φύσιν ἀγγελικὴν εἰς κακίαν δύστροπον εἶναι, *angelicam naturam difficile ad malum verti*; non ausus dicere ἀτρεπτον, *inconvertibilem*. Item orat. 34, pag. 560, angelos cum dubitatione dicit, πρὸς τὸ χεῖρον ἀκινήτους ἢ δυσκινήτους, *ad deteriora immobiles, vel difficile mobiles*. At oratione 38, p. 617, Luciferi lapsu prohiberi se ait ne ἀκινήτους, *immobiles*, dicat, Πέθει δέ με μὴ ἀκινήτους ἀλλὰ δυσκινήτους καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας καὶ λέγειν, ὁ διὰ τὴν λαμπρότητα ἑωσφόρος, σκότος διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. Nondum igitur ab illo tempore in bono confirmatos censebat. Exstat memorabilis Synesii locus epist. 57, pag. 199, *Si angelus potuisset supra triginta annos cum hominibus ita consuescere, ut nulla ex materia contagio malorum in eum redundaret, quid necesse fuerat Dei Filium descendere?* novi et imperili theologi sententia. Hieronymus, lib. III in *Galat.* D *Epist. ad cap. vi, vers. 1*, ait: *Sciens Paulus, excepta Trinitate, omnem creaturam, licet non peccet, tamen posse peccare.* Auctor *Dialogorum de Trinitate* sub Athanasii nomine, *Dialog. 1, n. 24, pag. 487*, cum sibi proposuisset quæstionem num angeli peccare possint, respondet posse; idque probat quia nonnulli ex eis olim peccavere. Nemesius, *De natura hominis*, cap. 41, *Bibliothecæ Patrum Græco-Lat.*, tom. II, pag. 547, naturas immateriales in duos ordines distinguit: et eas quidem, quæ Deo per naturæ præstantiam propinquiores sunt, immotas manere ait quanquam liberæ potestatis; quæ vero

A circa terram versantes humanis negotiis occupantur, alteris esse mutabiliores. Ad eundem modum S. Maximus, in scholiis ad librum *De cælest. hierarch.*, ad cap., 11 pag. 157 ait: *Angelicas quidem potestates, superiores videlicet, præ vehementi voluntate habitum quemdam ad bonum contraxisse, quo fiat ne cadere possint: angelos vero, hoc est postremos et circa mundum occupatos, posse fortassis in malum perverti.* Τοὺς δὲ ἀγγέλους, τουτέστι: τελευταίους, διακόσμους, ἐνδέχασθαι ἴσως καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπήναι. S. Ephræm, in reprehensione sui et confessione, Latinæ edit. pag. 602, Græcæ pag. 86, *Naturas constituit Deus, hominum [CLXVI] et angelorum intellige, ipsasque utpote mutabiles misericordiæ indigere deprehendit; novit enim eas ampliori gratia subsistere: naturæ enim, ut subsistat, sui participationem admensus est. Uberiora vero dona parcens ipsis et consulens reservavit. Pro cujusque viribus tribuit intelligendi facultatem, ne illis superbix occasionem subministraret. Quod capere poterant dedit, quod non poterant condonavit.* Sunt qui angelos bonos firmitatem et immobilitatem in bono, adventu Christi assecutos esse censuerint. Hippolytus Portuensis, vel quisquis auctor est fragmentorum contra Beronem et Helicem ab Anastasio collectorum, et a Sirmundo editorum, ait fragmento 2, *Christum Deum in carne mira fecisse, ἵνα καὶ τὰ κατ' οὐρανοὺς ἅγια τάγματα τῶν νοερῶν οὐσιῶν στομῶση πρὸς ἀτρεψίαν τῷ μυστηρίῳ τῆς αὐτοῦ σωματοσεως. Ut, et sanctos in cælis intellectualium substantiarum ordines firmaret ac duraret, ita ut converti non possint, suæ incarnationis mysterio.* Nicetas, in orationem Gregorii Nazianzeni 42, nota 2, hanc proponit opinionem: *Angelos bonos, qui ante resurrectionem Christi difficulter ad malum moveri poterant, per eam assecutos, ut ne moveri quidem gratiæ adjutorio possint.* Nihil ex Christi meritis ad angelos Cyrilli sententia pervenisse, ex alto ejus ea de re silentio colligere licet. Plura de beneficiis Christi in angelos secundum diversorum opiniones paulo post dicam.

34. Quarta tandem sententia Cyrilli nostri est, qui angelos bonos sine status sui periculo, in levia quædam, quæ Deus facilis condonet, labi interdum peccata docet. In eam sententiam adductum se significat ex illo generali effato, *unum solum a peccatis liberum esse, qui nostra peccata, purgat, Jesum.* Innumerabilia patrum testimonia produci possunt, qui solum Deum vel Christum peccato carere definiunt. Clemens Alexandr., lib. I *Pædag.*, cap. 2, et lib. III, cap. ultimo, solum Christum vocat ἀναμάρτητον, quod intelligit de vacuitate peccati. Idem asserit Ephræm *De secundo adventu*, Gr. p. 355, et Origenes hom. 3 in *Cantic.*, pag. 616; Theodoret. *Quæst. 9 in Num.*, pag. 144. Plerique ex illis de hominibus solum locuti videntur; cum tamen generali utantur sententia, quid prohibet quominus aliqui, ut Cyrillus, eam ad angelos etiam extendisse censeantur? Sed producenda testimonia quæ rem

nostram specialius attingant. Ita aliqui Deum solum peccati expertem esse pronuntiant, ut id tanquam ipsi proprium et nulla cum creatura communicabile spectare videantur. Tertullianus, *De anima*, cap. 41, *Solus Deus sine peccato, et solus homo sine peccato Christus, quia et Deus Christus*. Prudentius in *Apotheosi*, cap. 5, de natura animæ, vers. 108, *Miraris peccare animam, cum peccet et ipse Angelus... Solus labe caret peccati Conditor orbis* Ambros., in *ps. cxviii. ser. 22, num. 27*: *Nemo sine peccato est: negare hoc sacrilegium est, solus enim Deus sine peccato*. Quam sententiam generatim ad omne quod Deus non est extendendam, demonstrat ejus argumentatio lib. iii *De Spiritu sancto* cap. 18, num. 133, et seq., qua probat Spiritus sancti divinitatem ex eo quod sine peccato sit, nam sine peccato neminem esse nisi unum Deum. [CLXVII] Hieronymus, in *Dialogo 3 contra Pelagianos*, superbam horum assertionem quod homo sine peccato esse possit, hoc argumento retundit: *Si et ille, de Deo loquens, ἀναμάρτητος, et ego ἀναμάρτητος, quæ inter me et Deum erit distantia?* Sanctus Athanasius, *orat. 2 contra Arianos*, n. 6, inde probat Verbi divinitatem, quod omnis creatura ante Dei conspectum judicanda stabit, Filius autem non judicandus sed judicaturus aderit. Eodem argumento utitur Ambrosius, lib. v *De fide*, cap. 41, num. 142, et Cyrillus Alexandrinus, *Thesauri assert. 24, pag. 213*, Quod argumentum leve est, si judicandi cum hominibus non stabunt angeli. Sed ut a generalibus sententiis ad specialia veniam, multi nec ipsos bonos angelos peccati expertes esse definiunt. Origenis sententia fuit Christum non pro hominibus tantum, sed et pro omnibus rationalibus substantiis passum, ut omnium peccata purgaret: tom. i in *Joan.*, pag. 38: *Absurdum est pro hominum peccatis ipsum gustasse mortem, et non pro quovis alio præter homines in peccatis existente; velut pro astris, quæ non sunt prorsus pura coram Deo*. Lib. viii *contra Celsum*, pag. 417: *Christus magna potentia seminavit toto orbe verbum pietatis purissimum non solum hominibus, sed etiam, citra mendacium dico, aliis creaturis rationalibus quibuscunque opus est correctione, sanatione, mutationeque a vitiis ad virtutem*. Vide homil. ejusdem 4 in *Levit.*, p. 115, homil. 29 *Num.*, p. 293: *Indigent, inquit, purificatione non solum quæ in terra sunt, sed et quæ in cælis, imminet namque et cæli perditio*. Ait homil. 10 in *Luc.* præsentiam Domini Jesu et dispensationem illius, non solum terrena, sed etiam cælestia juvisse, eamque et in cælis et in terra profuisse. Lib. v in *Epist. ad Rom.*, ad cap. vi, refellens eos qui aiebant necesse esse ut Christus in futuris sæculis eadem vel similia pateretur, ut liberarentur etiam hi quos in præsentis vita dispensationis ejus medicina sanare non potuit: ait tantam esse vim crucis Christi, ut ad sanitatem et remedium non

A Solum præsentis et futuri, sed etiam præteritorum sæculorum, et non solum humano huic ordini sed etiam cælestibus virtutibus proficiat. Cæterum haud clam me est Origenis stylo, *cælestia, cælestes virtutes*, non solum angelos bonos, sed etiam dæmones significare. Verum nihil nos prohibet ambiguitate testimonii uti, cum alioqui sciamus eum in angelis etiam bonis admittere.

33. Didymus Origenis assecla ab hac magistri doctrina non recessit. In I Petri Epist., cap. iii, hæc habet: *Sicut per Filium Dei essentiam cuncta rationalia habuerunt; sic per eum omnium eorum salus effecta est. Quia enim non substantialiter sed acquisitive sanctitatem habent, cum creaturæ sint, jure purgatio facta est circa cuncta hoc modo habentia bonitatem, unde etiam sublimiora correctionem recipiunt.* « *Pacificavit enim Jesus per sanguinem crucis suæ, sive quæ in terris sive quæ in cælis sunt*²⁰. » *Subjecti sunt ei angeli... sicut enim homines abstinentes a peccatis subjecti sunt Christo, ita et superiora rationalia, correcta spontaneis culpis quas forsitan habuere, ei subjecta sunt, completa dispensatione habita pro salute cunctorum*. Hieronymus eandem doctrinam sequitur et ad Didymique et Origenis [CLXVIII] interpretationem nos juvat in Epist. ad Ephes. cap. i, vers. 22: *Cur autem, inquit, omnia, id est angeli, throni, dominationes, potestates, et virtutes cæteræ, quæ nunquam fuerunt contrariæ Deo, ejus pedibus subjiciantur, videtur obscurum. Potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit, et sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat Creatoris adventum. Unde et crux Salvatoris, non solum ea quæ in terra, sed etiam ea quæ in cælis erant purgasse perhibetur*. Vide eundem in cap. ii, vers. 16. Olympiodorus catenæ in *Job* pag. 149, 150, ad illud *Job*, iv, 18, secundum LXX: *Si pueris suis non credit, et contra angelos suos obliquum quid et malum cogitavit; hæc habet: Angeli reprehensione non carent, nam et ipsi mutabilis naturæ. Οἱ ἄγγελοι μὴ ἀμεμπτοι, τρεπτῆς γὰρ φύσεως καὶ αὐτοί. Ac divinæ quidem perfectionis respectu, ne ipsi quidem veri ac sinceri ejus servi et ministri in omnibus fidelitatem ac firmitatem habent. Et hunc quidem sensum Symmachus expressit, cum vertit; « In servis ejus inconstantia, et in angelis suis reperiet vanitatem.* » Finitima peccato ignorantia est. Patrum vero permulti angelos usque ad adventum Domini et prædicationem evangelicam, in maximarum rerum ignoratione versatos arbitrati sunt; quas sive a Christo sive ab hominibus prædicantibus tandem didicerint. In iis rebus sunt incarnatio, vel saltem ejus modus, passio et resurrectio Christi, ejusdem ascensio, vocatio gentium; hæc indico tantum, quia eruditis satis nota.

36. Ex his omnibus quæ disputata sunt, quædam corollarii more colligenda. Primo, hanc de bonorum etiam angelorum peccatis, multos apud Patres

²⁰ Coloss. i, 20,

suffragatores habuisse. Secundo, hanc ex multis A Scripturæ sententiis informatam fuisse; in primis ex illo modo memorato Jobi testimonio: iterumque ex alio cap. xv, vers. 15, qui sic legitur in LXX: *Si sanctis non credit, cælumque purum non est in conspectu ejus: quod Symmachus vertit: Ecce in sanctis ejus nullus immutabilis, neque cælum maculæ expers; quanto magis homo.* In codice autem Alexandrino sic habet postrema pars versiculi: *Cælum autem purum non est in conspectu ejus, et astra non reprehensionis expertia.* Quam, vel ei omnino finitimam lectionem secuti sunt Origenes, Hieronymus, aliique multi Patres. In eandem sententiam de angelorum hominis custodiæ præpositorum peccatis, modo laudati Origenes et Hieronymus reprehensionibus angelorum in Apocalypsi contentis adductos se non obscure insinuant: utque in omnibus creaturis peccata agnoscerent a Christo purganda, fecere nonnulla Apostoli verba quæ redemptionem Christi et apostolicam prædicationem cælo et terris profuisse significant: nimirum Coloss. i, 20; Ephes. iii, 10, etc. Generalis quoque sententia de creaturis omnibus in judicio Christo sistendis, fecit ut angelos etiam judicio comprehenderent. Tandem maxime valuit generale illud effatum, solum Deum ac Christum delicti expertem. Tertio: Huic quodammodo tolerabili de levibus ac venialibus angelorum fidelium peccatis et malis, absurda multa Origenes, aliique ipsum incautius secuti superstruxerunt; quæ Cyrillus noster prudentissime evitavit; ut opinionem illam [CLXIX] quæ nunc generatim falsa existimatur, intra angustissimos limites continuerit, ab omnibus pene contra Scripturam, traditionem, et rectam rationem erroribus liberam.

CAPUT VI.

De peccato originali.

37. Unum ex præcipuis Christianæ fidei documentis originale peccatum est, quod disertis Scripturarum testimoniis assertum, antiquissimis Ecclesiæ cæremoniis consignatum, constantique Patrum traditione præditum, nulli unquam Catholico vel in dubitationem adducere, vel etiam ignorare licuit; cum, ut observat Augustinus, lib. *De peccato originali*, in causa duorum hominum, quorum per alterum periti, per alterum liberati sumus, salus nostra consistat. Sed quod Augustino ipsi D adversus Manichæos disputanti, idem Cyrillo eosdem adversarios oppugnanti contigit, ut nonnulla contra doctrinam originalis peccati effudisse videatur. Antequam eas difficultates discutiamus, totam ejus de hoc argumento doctrinam repræsentare juvat. Quod ea de re docet Ecclesia, illud est, omnes homines nasci quoad animæ vitam mortuos, et novæ nativitas egentes; Deo propter peccatum, unam divinæ iræ causam, exosos et inimicos; ac reconciliatore ac liberatore opus habentes; sub diaboli potestate atque imperio degentes; alienos a salute, et nisi baptismi remedium succurrat, vitam

et regni cælorum extorres absque ulla spe. Hæc qui docuerit, is etiamsi originale peccatum non nominet, rem tamen totam originalis peccati tenet; et si peccatum libera ac voluntaria transgressione definiens, homines sine peccato nasci pronuntiet, tota nominis ac vocabuli quæstio futura est. Ea porro capita omnia gravissime et copiose propugnavit Cyrillus, homines etiam omnes nemine excepto peccatis mortuos definiens.

38. Primo enim ita explicat ruinam humani generis propter peccatum Adæ, ut eo nos deceptos periisse, cecidisse, excæcatos esse, claudos effectos, in summa mortuos esse dicat. Nam cat. 2, cum commemorasset, n. 4, primi parentis lapsum ejusque ejectionem ex paradiso, continuo subjicit n. 5: « Quid igitur, dixerit aliquis, decepti perivimus; nulla ne deinceps salus? Cecidimus; num non licet resurgere? Excæcati sumus; fas non est visum recuperare? Claudii sumus effecti; spes non est aliquando recte incedendi? In summa dicam, mortui sumus; non licet ut resurgamus? » Fatetur hos omnes primi peccati effectus, tantum negat immedicabile malum esse. Alio in loco omnes in mundo homines repræsentat, uti peccatis mortuos, ignorantiae fame per universum orbem tabescentes, peccatorum vinculis constrictos, peccato detentos. Catechesi videlicet 13. n. 1: *Τί δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένους; τοὺς λιμώσσοντας ἐν ἀγνωσίᾳ κατὰ πᾶσιν τὴν οἰκουμένην; ... Τί πρὸς ἡμᾶς πάντα, τοὺς ταῖς σειραῖς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους; Nos omnes* ait peccatorum nostrorum vinculis constrictos: quod iterum repetit, ut neminem prorsus excludat; ait enim Christum expeditisse omnes sub peccato detentos, et universum mundum [CLXX] hominum, seu universos homines in mundo degentes liberavisse. » *Ἐλυσε πάντα τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχόμενους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυρώσατο.* Fateor hic potissimum actualia et commissionis peccata respici. Ne autem quisquam ex ruina quam deplorat ductor excipiat, universum sæpe genus periisse dicit. Cat. 12, n. 5, diabolum exhibet post Adami lapsum homini dejecto insultantem, *Ἐπέχειρεν ὁ ἐχθρὸς πεπτωκότι τῷ φθονηθέντι:* quod ne de solo Adamo intelligatur, subjungit, æquum non fuisse, ut homine in hac ruina derelicto, diabolus eadem semper gaudere permitteretur. *Ἄρα ἐδοῦλον μενεῖν χείροντα τὸν ἐχθρόν;* Eadem catech., num. 15, universum hominum genus peccato obligatum dicit, *ἡ ἀνθρωπότης ἁμαρτωλός, peccatrix humanitas.* Peccatum dicit, num. 7, *maximum humani generis vulnus, μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα... τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα.* Genus nostrum in interitum extremum abiens a Christo non despectum atque insuper habitum gratulatur, numer. 8, *οὐχ ὑπερζῆδεν τὸ γένος ἡμῶν ἀπολλύμενον.* Vulnera porro humani generis nihil aliud potissimum sunt præter peccatum, quod satis in superioribus testimoniis expressit; ac definite pronuntiat cat. 2, n. 1, qua ait: *Dura res est peccatum,*

et morbus animæ atrocissimus, iniquitas; quæ quidem et nervos illius succidit, et æternum ignem ipsi conciliat.

39. Secundo, cat. 13, n. 33, universim pronuntiat omnes homines inimicos Deo fuisse propter peccatum, et idcirco morti a Deo addictos. Ἐλθοῦ ἡμεν Θεοῦ δι' ἀμαρτίας, καὶ ὤρισεν ὁ Θεὸς τὸν ἀμαρτάνοντα ἀποθνήσκειν. Cum igitur nullus a morte sit immunis, nullum quoque a peccato insontem existimavit. Quærit deinde quid Deo faciendum erat; an, ut decreti sui firmitatem servaret, omnes homines funditus tolleret? Ἢ ἀληθεύοντα Θεὸν πάντας ἀνελεῖν; an benignitate sua sententiam commutaret? Ait eum invenisse viam, qua, manente mortis sententia, homines salvi efficerentur: Christum nempe peccati supplicium, mortem nimirum in se sumpsisse, tumque propter superabundantem, et peccatis hominum majorem sui justitiam, Deum placavisse. Ἐν omnes homines Christi pro peccatis hominum morientis beneficio reconciliatos. Non loquitur hic de morte corporis, qua Christus neminem liberavit, sed de morte extremâ et gehennæ suppliciis. Tertio, Christum omnes prorsus homines liberavisse et redemisse constans est Cyrilli sententia. Cat. 13, n. 1, *Universum hominum mundum redemit*; n. 4, *Passus est Jesus vere pro omnibus hominibus*; num. 6, *Nosti, quamobrem benignus Dominus mortem non declinavit? Ut ne totus, vel, in totum peccatis interiret mundus.* Ἴνα μὴ ἔλος (alii libri ὄλος) ταῖς ἀμαρτίαις ἀπόληται ὁ κόσμος. En Christum et pro omnibus mortuum, et pro peccatis solum mortuum; omnes igitur peccato obnoxii. Ejusdem catechesis num. 2 dicit, primum hominem universalem mortem attulisse, ὁ πρῶτόπλαστος ἤνεγκεν οἰκουμένικόν θάνατον. Christum vero cum sese in pretium pro hominibus tradidisset, ἑαυτὸν ἀντίλυτρον παραδόξ, Dei iram dissolvissse. Mors hæc universalis non est solius corporis: neminem enim ab ea liberavit Christus: mors est totius hominis, mors absque ulla spe, qua homo funditus [CLXXI] interit. Mors per iram Dei propter peccatum inflictâ, ut in secundo argumento observavimus.

40. Quarto, homines omnes ante baptismum sub Satanæ potestate esse, doctrina est totius Ecclesiæ, exorcismis, insufflationibus, aliisque cæremoniis, quibus dæmon e baptizandis anima et corpore abigitur, testata. Nemo harum precum effectus Cyrillo disertius expressit. Procat. n. 9, exorcismi describens potestatem, dum homo exorcizatur: *Fugit, inquit, inimicus dæmon, et anima a peccatis repurgata salutem consequitur*; et supra definit, *absque exorcismis animam purgari non posse.* Idem de oleo exorcizato, quo baptizandi priusquam demergerentur in fontem, toto corpore inungebantur, ait cat. 20, n. 3: *Oleum hæc exorcizatum, per invocationem Dei et orationem, tantam vim assumit, ut non solum urendo vestigia peccatorum expurget, sed et omnes invisibiles mali potesta-*

tes in fugam agat. Eæ cæremoniæ tam parvulis quam majoribus adhibebantur. At Cyrillus nullum alium exorcismi et unctionis effectum commemorat, quam ut peccata purgarentur, abigerenturque dæmones; eadem cat., n. 2, ait auditoribus suis, aut eorum baptismum in eorum membris stabulasse dæmones. Τοῖς μέλεσι τοῖς ὑμετέροις ἐνεφώλευον καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις. At non nisi per peccatum homo a Deo suis inimicis deditur; id significat cat. 2, n. 11, dum Davidem dicit sua prius justitia protectum, post peccatum hostes habuisse ad invadendum eum paratos, nisi id pœnitentia antevertisset; speciatim vero homines se diabolo propria voluntate mancipasse tradit cat. 7, num. 12. Quinto, neminem etiam bonis operibus instructum absque baptismo vitam æternam et regnum cælorum adipisci docet, exceptis martyribus solis, qui proprio sanguine baptizantur. Cum vero Cyrillus medium nullum inter gehennam et cælorum regnum admitterit locum, quod patet ex cat. 1, n. 2, in qua ad sinistram ponit cum hædorum grege; omnes qui lavacri regenerationis expertes fuerint, necesse est ut eos qui baptismo nulla sua culpa fraudati decesserint, gehenne addicat. Atqui exclusionem a regno cælorum, et damnationem in gehennam solis illis decernit cat. 18, n. 20, et cat. 15, n. 23 et 24, qui peccatorum notas in anima et corpore in judicio gestaverint. Restat igitur, ut omnes prorsus qui sine baptismo decedunt, ex Cyrilli doctrina peccatorum notis deformes sint.

41. Sexto demum, baptismi effectus sæpe describit, et in omnibus locis illis remissionem peccatorum vel ut solum, vel ut primum ac præcipuum baptismi fructum recenset. Pro catech. num. 16, multa cumulat baptismi nomina vel elogia, quæ omnia pene remissionem peccatorum unice sonant: « Baptismus, inquit, captivis pretium, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, luminosum indumentum, signaculum sanctum indissolubile, vehiculum ad cælum, paradisi delicia, regni obtinendi causa, adoptionis donum. » Quatuor priores appellationes ad remissionem peccatorum directe pertinent. Eodem etiam cæteras spectare facile ex Cyrilli doctrina probatur. Baptismus *indumentum est luminosum*, novi nimirum hominis induti, loco veteris secundum erroris desideria corrupti, in [CLXXII] quo stabulabant ac nidulabantur inimicæ potestates, cat. 20, n. 2, *signaculum sanctum est*; quod ovibus ad dexteram in judicio sistendis conceditur, ut eæ ab hædis peccatorum asperitate villosis et horridis, qui in sinistra parte constituendi sunt, discernantur; cat. 1, n. 2, *vehiculum est ad cælum*, paradysum, et regnum; quæ loca nobis solo peccato occlusa, cat. 1, n. 2; cat. 2, n. 4; cat. 17, n. 15. Adoptionem tandem conciliat, qua ex filiis diaboli efficitur Dei filii, cat. 7, n. 13 et 14. Hinc omnes baptismi cæremonias sic exponit quasi uti ad remissionem peccatorum pertineant. Exorcismis animam a dæmone liberari et a peccatis regurgari

docet procat. n. 9. Abrenuntiationes interpretatur, quasi diaboli tyrannidem deseramus; cui sponte eramus subjecti, cat. 19, n. 8, sub onere peccatorum laborantes, n. 3; pactis cum Satana et inferno fœderibus, n. 9; denudationem baptismum antecedentem spectat uti symbolum veteris hominis cum suis actibus exuti, cat. 20, n. 2; qui quidem vetus homo nihil aliud est nisi dominans cupiditas; qua in re ipsa forma et ratio peccati consistit. Inunctionem ex oleo exorcizato ad expurganda peccatorum vestigia et abigendos dæmones dari ait ibid., num. 3, immersionem et emersionem trinam de morte et nova vita interpretatur num. 4, aitque cat. 3, n. 12, descendere nos in piscinam peccatis mortuos, et ascendere vivificatos in justitia. Porro baptismus non adultis solummodo, sed et parvulis datur, nec in eis baptizandis quidquam de solitis cæremoniis remittebatur. Ipsi igitur parvuli remissionem quoque peccati consequerentur, quod præter originale nullum aliud erat.

42. Huic doctrinæ nonnulla ex Cyrillo opponi possunt. Primum, ejus definitio peccati quam affert cat. 2, Ibi enim de mali origine disputans, ac quid sit peccatum inquirens, peccatum in libera voluntatis transgressione, ac prava delectione constituit. « Malum, inquit n. 1, ex libero delectu, voluntariæ animi inductionis germen. Nam quod propria sponte arbitrioque peccemus, palam dicit propheta, etc.; n. 2, Quidnam tandem est peccatum? animalne est, an angelus, vel dæmon? quæ res est hujus effectrix? Non est hostis, o homo, qui te exterius invadat, sed mala soboles a te ipso procreans. » Secundo, cat. 4, num. 16, animam cum in corpus venit, peccati expertem esse pronuntiat. « Hoc quoque addisce, quod priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit; sed cum absque peccato ἀναμάρτητος: venimus, nunc ex libera voluntate peccamus. » Animam antequam usu liberæ voluntatis peccet, ἀναμάρτητος, a peccato liberam diserte statuit. Tertio, catech. 2, n. 4, docet diabolum, « non ex natura, peccati quadam necessitate obligatum, peccavisse; alioqui in eum qui talem illum fecisset, ipsa peccandi causa recurreret. » Porro peccati originalis ea est natura, ut ab ipsa nativitate et conceptione, peccati necessitate obligati et astricti simus. Hæc igitur culpa, Cyrillo iudice, in Deum ipsum a nobis transferenda esset.

43. Non tamen deest his difficultatibus idonea responsio. Ad primam enim eadem confutatione uti possumus, qua Pelagianos Augustinus refellit, cum sibi adversus peccatum originis [CLXXIII] illas peccati definitiones objicerent, quos ipse in suis contra Manichæos libris attulerat: « Peccatum non est nisi voluntas retinendi et admittendi quod justitia vetat, et unde liberum est abstinere. Et: usque adeo peccatum voluntarium, malum est, ut nullo modo sit peccatum nisi sit voluntarium. » Respondit Augustinus definitum a se esse peccatum, quod tantummodo peccatum sit, non autem pœna peccati; ni-

mirum primum illud Adæ peccatum cæterorum omnium fontem et radicem, de quo solo agendum fuisset, cum ipsa peccati ratio, causa, et origo quæreretur: hoc autem quo omnes postea obligati fuimus primi parentis peccatum, plane liberum, et nulla necessitate commissum fuisse. Hæc Augustinianæ responsionis summa, quæ fusius exprimitur lib. 1 *Operis imperf.*, cap. 104 et seqq., et *Retractionum* lib. 1, cap. 13, n. 5; capite 45, n. 2, 3, 4, 6, et cap. 17, n. 2, et aliis in locis. Quæ autem Augustini, eadem et Cyrilli causa. Uterque adversus Manichæos disputat; uterque de ipso peccati ac mali primordio inquit, uterque ante natam hæresim Pelagianam securius loquitur. Vereor tamen ut hæc responsio Cyrillo sit applicanda; tota enim inter ipsum et Manichæos de peccato quod actuale dicimus disputatio fuit Manichæi doctrinam Ecclesiæ de peccato originali funditus ignorasse videntur; nusquam enim videas eam ab illis catholicæ Ecclesiæ objectam, quod non videntur prætermisuri fuisse, si novissent. Cum itaque malum dicerent necessarium, non peccatum originis respiciebant; sed voluntaria illa mala, quibus humana natura deformatur, peccataque illa quæ ab hominis voluntate profleisci nec ipsi negabant. At ipsam voluntatem pravorum hominum ad peccandum cogiebant, vel ipsius naturæ a principibus tenebrarum formatæ vitio, vel siderum natalitiorum, aut fati dura et ineluctabili necessitate. Nihil igitur mirum, si ii qui eos refellunt Patres de unis illis peccatis, circa quæ tota versabatur controversia, locuti sunt; nec aliter ac Cyrillus adversus eos ullus Patrum disputavit. Secundum difficultatis caput non ægre quoque dissolvitur. Agitur de illa Platonicorum, quam Origenes secutus existimatur, opinione, qua putabant animas, cum dudum, antequam corporibus illigarentur, exstitissent, in voluntaria peccata cecidisse, quibus iram Dei commoverent, quorum in pœnam in hæc terrestria corpora fuissent relegatæ. Merito asserit Cyrillus animam in hunc mundum venire, ab omni peccato pravæ electionis liberam: ac tum primum divinæ legis sponte violatæ ream fieri, cum libere voluntatem suam malo applicat, ac corpore sibi ad bonorum operum exercitium dato fœde ad voluptatem et peccatum abutitur, cat. 4, num. 23. Tandem, quod ad tertium objectionis caput pertinet, longe dissimilis diaboli, si malus natura a Deo creatus fuisset, et hominis primi parentis peccato vitiati et corrupti causa. Diabolus si malus conditus esset, nullius illa præterquam auctoris ac creatoris culpa; homo vero sua ipse sibi ruinæ artifex, cum nolente, ac severis mandatis prohibente, minasque intentante Deo, in prænuntiatum sibi exitium ruit.

[CLXXIV] CAPUT VII.

De divinæ gratiæ auxiliis, eorum necessitate, gratuita et prævenienti largitione, efficacitate ac distributione vel subtractione.

44. Nonnulli scriptores, cum prioribus paginis

Cyrillum de gratia baptismali loquentem dicere animadvertissent, Deum ad benefaciendum nobis voluntatem nostram exspectare, gratiam suam, nisi ubi sincerum propositum videat, non conferre, etc., non satis explorato atque expenso auctoris proposito ac mente, Cyrillum semi-Pelagianis, aut saltem hæresis ejus præformatoribus continuo accensere non dubitarunt. Qui si auctorem totum ea qua par est attentione legissent atque essent comeditati, nullum fere Patrum accuratius de gratia et sensisse et dixisse facile concessissent. Totam ejus de hoc præcipuo Christianæ doctrinæ articulo doctrinam accurate repræsentabo, quam ad hæc quatuor capita reducam : ad gratiæ necessitatem, ejus gratuitam ac prævenientem largitionem, efficacitatem et vim, ac demum distributionem vel subtractionem.

De gratiæ necessitate sententia Cyrilli.

Divinam gratiam ad omnia pietatis opera Cyrilli sententia necessariam esse, decursis omnibus recte factorum generibus approbare facile est. Ut a Dei cognitione incipiam : cum dixisset cat. 6, n. 6, neminem præter Filium et Spiritum sanctum perfectam et integram habere Patris notitiam, eam ab utroque cum hominibus pro cujusque modo communicari docet. « Deum, inquit, quantum oportet videt Filius, eumque cum Spiritu sancto et per Spiritum sanctum revelat, quantum quisque capere potest est. » Inter diversas hominum de religione opiniones, negat quemquam sine divina gratia rectam doctrinam capessere, et accurate effari posse. Catech. 6, n. 1, postquam admonuit diabolum pravis doctrinis veritatem simulantibus unam rectam fidem opprimere conari, ait: « Opus est igitur nobis divina gratia, vigili cogitatione, et acutum videntibus oculis: ne lolium pro tritico comedentes ex ignorantia vitium incurramus. » Quamobrem cat. 16, n. 1, de Spiritu sancto verba facturum sic incipit: « Spirituali vere opus est gratia, ut de Spiritu sancto disseramus; » monensque grave periculum esse si quis aut ex ignorantia aut ex opinata pietate de illo male sentiat, concludit n. 2: « Ipsius itaque gratiæ Jesu Christi est concedere, et nobis ut absque defectu dicamus, et vobis ut intelligenter audiat: ne nimirum alia audientes, alia in mente prave conciperent. » Imo ne tædium parere auditoribus prolixitas orationis, et ut eandem ipse fortiter continuaret, sancti Spiritus præsidium petit his verbis n. 25: « Ipse de quo loquimur vim unicuique nostrum largiatur, et nobis qui dicimus, et vobis qui auditis. » De Christi passione scæderis antiqui testimonia allegaturus, cat. 13, n. 8, jubet auditores alia multo plura proprio studio et oratione ad Deum fusa in Scripturis ipsos requirere; dehinc orationem continuaturus ait: « qui (Deus) precibus vestris exoratus et nobis qui verba facimus, dicere, et [CLXXV] vobis qui auditis, credere concedat. » En fidem agnoscit Dei munus esse. Idem affirmat, et spem una conjungit cat. 14, n. 30: « Præstet autem omnibus vobis » (multi mss et veteres editiones, « no-

« bis) credere in eum qui resurrexit, exspectare vero « qui ascendit et iterum veniat. » Perseverantiam in fide, et fidem ipsam a Deo donari iterum agnoscit procat. n. 17, « Potens est autem Deus... eum qui « sincerus est servare, qui vero hypocrita est, fidem « efficere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem « facere, si modo cor illi præbuerit. » Adversus hanc de dono fidei doctrinam unum opponi potest, quod nempe cat. 3, n. 11, scribit. Postquam duplicem distinxit fidem, unam dogmatum quæ in assensu propositis veritatibus dato consistit, et miraculorum alteram, de illis sic loquitur: « Habeas itaque « eam fidem quæ a te pendet, et in illum (Deum) fertur; ut etiam accipias ab illo eam, quæ supra vires « humanas operatur. » In eundem sensum supra dixerat, num. 7: « A te ipso aliquid habes, » fidem nempe dogmatum; « ab ipso vero aliquid quo multum contineur accipis, » nempe alteram miraculorum fidem. Responsionem per se lector videt. A nobis pendet fides dogmatum; quæ cum in libero voluntatis assensu consistat, hoc cujus domini sumus sublato consensu, nulla esse potest. Non ita est de miraculorum dono, quod dogmatum fidei conjunctum fidem miraculorum appellat Cyrillus. Est enim donum illud in nobis sine nobis. Divina largitio et operatio est in nobis et per nos, a Dei voluntate unice dependens; in quam nullum voluntas nostra imperium habet, sicut in actus suos. Quamvis autem a nostro consensu dependeat fides dogmatum, non hinc sequitur ab eo unice dependere, nec ad efformandum hunc assensum nos nobis ipsis sufficere.

45. Oratio fidei fetus est, et exercitium; hanc quoque Spiritui sancto in nobis operanti tribuit cat. 16, n. 20: « Vocatur Paracletus, eo quod consoletur, hortatu erigat, et sublevet infirmitatem nostram; si quidem hoc ipsum quid oraturi simus sicut oportet, non novimus: sed ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus, apud Deum nempe. » Deinde ipsam fidei confessionem et martyrii tolerationem viribus humanis adimens, soli Spiritus sancti in nobis agenti virtuti ac potestati adjudicat his verbis: « Martyrium imminet, tormenta undique, ignis, et gladii, et bestiarum et præcipitium, sed Spiritus sanctus suggerit dicens: Sustine Domium, etc. Homini depingit regnum cælorum, demonstrat et deliciarum paradysum. » Non hic simplex mentis illustratio, sed excitatio petens et roboris plena, et efficax. Subjungit enim: « Ac martyres corporeo vultu judicibus necessario præsentés, virtute tamen et potentia in paradiso jam versantes, dura illa quæ videntur contemnebant. » Suam illam de necessario ad martyrium Spiritus sancti adjutorio thesim probat n. 21, ex Christi testimonio Luc. XII, 11: « Cum traxerint vos ad synagogas, Spiritus sanctus docebit vos in ipsa hora quæ vos oporteat dicere. Tum subdit: Impossibile est namque pro Christi testimonio martyrium perpeti, nisi per Spiritum sanctum quis perpetiatur. Si enim nemo potest dicere Dominum Jesum Christum nisi in Spiritu sancto ec

quis suam ipsius vitam pro Jesu daturus est nisi in Spiritu [CLXXVI] sancto? Totum nostrum adversus tentationes præsidium in Spiritus sancti auxilio reponit cat. 16, n. 19: *Magnum a Deo habemus auxiliatorem ac protectorem magnum Ecclesiæ doctorem et pro nobis propugnatorem. Ne formidemus dæmones neque diabolum; major est enim qui pro nobis decertat.*

46. Creditam et confessam a Cyrillo divini auxilii necessitatem, ut divina mandata cum observemus, tum observare perseveremus, efficacissime probante ejus catecheseon conclusiones, quibus apprecatur auditoribus ut eos Deus in omni bono constituat et conservet. Cat. 1, n. 6, *Deus vos omnes sibi placentes custodiat; hoc est, faciat vos sibi placentes, et in tali habitu conservet ac tueatur.* Cat. 6, n. 35, de Manichæorum errore ac seducendi arte loquens: *Nos Dominus a tanto defendat errore; eaque vobis adversus draconem inimicitia tribuatur, ut quo modo ipsi calcaneum vestrum observant, ita et vos caput illorum conculcetis.* Cat. 14, n. 16, 30: *Deus custodiat animas vestras; inconcussam immutabilemque vestram in eum qui resurrexit spem conservet; simul exsuscitet vos ex mortuis peccatis vestris ad donum suum cœlestem; dignos vos efficiat qui rapiamini in nubibus in occursum Domini.* En donum perseverantiæ, et optimarum ad baptismum dispositionum, ac honorum operum quibus salutem meremur auctorem. Cat. 15, n. 33: *Universorum Deus vos omnes custodiat, signorum consummationis memores, et invictos ab Antichristo manentes.* Cat. 17, n. 38, *Deus Spiritum sanctum ad vos emittat, perque hunc et nos custodiat, communem omnibus nobis beneficentiam impertiens, ut omni tempore sancti Spiritus fructus reddamus: charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, continentiam.* En omnes illas virtutes, fructus et effectus Spiritus sancti in nobis agentis. Cat. 18, num. 20, *Æterno regno vos omnes sua ipsius gratia dignos Deus efficiat; n. 31, Vita æterna utinam vos omnes, et qui docemus et qui auditis, Dei gratia potiri contingat; et n. 35, Deus det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in agitione sui, illuminatos oculos mentis et custodiat vos per omne tempus in operibus, et sermonibus, et cogitatis bonis.* Nihil prætermisit quod Deo non referret, cognitionem Dei, opera, dicta, et cogitationes bonas. Catech. 20, n. 8: *Potens est Deus, qui vos tanquam ex mortuis vivos repræsentavit, vobis dare ut in novitate vitæ ambuletis,* Cat. 23, n. 23: *Deus pacis sanctificet vos totos, et integrum vestrum corpus, et anima et spiritus in adventu Jesu Christi servetur.* Epistola ad Constant., n. 7: *Hujus te gratia ac potentia protectum atque lætantem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiis condecoratum... Deus totius boni largitor conservet; n. 8, Valentem te et omni ornatum virtute, consuetamque cum Romani imperii tum sanctarum Ecclesiarum curam gerentem, et amplioribus pietatis præmiis exsplendentem... Deus nobis concedat; glorificantem*

A *semper sanctam Trinitatem, etc.* Preces illæ tanto amplioris momenti sunt, quod ex Ecclesiæ consuetudine et stylo sumptæ, non Cyrilli solius, sed totius Ecclesiæ mentem et sententiam de divini auxilii necessitate efficacitate repræsentent; inanisque et derisoria potius quam vera et sincera, ut observat Augustinus, [CLXXVII] oratio nostra futura est, si id a Deo petimus, quod ipse in liberi nostri arbitrii potestate reliquerit. Hic etiam locum habere possunt diversæ, quarum vim ac sensum Cyrillus exponit cat. 23, n. 11 et seqq., orationis Dominicæ petitiones. Ait enim, n. 12, a Deo peti ut *sanctificetur in nobis ejus nomen: quod tum contingit cum nos sanctificamur, et sanctificatione digna opera facimus; num. 14, ut sicut in angelis Dei voluntates facientibus fit voluntas Dei, ita super terram in nobis fiat; n. 17, ut a tentatione non obruamur, sed generose et fortiter evadamus; n. 18, ut liberemur a diabolo.* Eodem referri possunt gratiarum actiones. Ait cat. 23, n. 5, *Vere gratias agere debemus, quod cum inpigni essemus, ad tantam ac talem nos vocavit gratiam: quod cum inimici essemus, nos reconciliavit; quod Spiritu adoptionis est dignatus.* En vocationem nostram, reconciliationem, adoptionem, dona Dei gratuito et immerentibus concessa, sed quid moror, singula Christianæ vitæ officia particulatim probans ex Cyrillo, divinæ gratiæ adminiculo perfici? Sic ille omnia enumerat, cat. 16, n. 12, *Anima peccatrix, per pœnitentiam Spiritus sancti dono dignata, justitiæ ramos portat. Cumque ille unius et ejusdem modi sit, multiplices tamen virtute operatur. Nam alterius quidem utitur lingua ad sapientiam, alterius mentem prophetia illustrat, huic fugandorum dæmonum potestatem impertit, illi divinas Scripturas interpretari largitur. Alterius temperantiam (vel aliter castitatem) corroborat, alium quæ ad misericordiam, vel elemosynam pertineant docet; alium jejunare et asceticæ vitæ exercitationes tolerare docet, alium commoda corporis contemnere; alium ad martyrium præparat.* Quid in animam hominis veniens faciat Spiritus exponit n. 16, *Venit salvare, sanare, docere, monere, roborare, consolari, illustrare mentem primum ejus a quo suscipitur, dehinc et aliorum hujus opera; et n. 22, Conspice cujusque gentis episcopos presbyteros, diaconos, monachos virgines, et reliquos laicos: et vide magnum rectorem ac præsidem donorumque largitorem, quomodo in orbe toto illi pudicitiam isti perpetuam virginitatem, huic misericordiam, alii paupertatis studium attribuit.* Atque hæc plane sufficient, ut intelligatur Cyrilli sententia bonum nullum esse, quod a Dei auxilio non proficiscatur. Quæ quidem pluribus aliis testimoniis sive a me inferius adducendis, sive ob nimiam copiam prætermisissis plane confirmantur.

De gratuita ac prævenienti gratiæ largitione.

47. Præcipua gratiæ dos est, quæ ejus etiam nomine continetur, ut gratuita sit, et immerentibus sola Dei benignitate concessa: ut meritis nul-

lis ab homine comparetur, sed ipsa voluntatem humanam præveniat: nullaque hominis præparatione, studio, aut pio desiderio præveniatur; ita ut si posteriores et ampliores gratias pietatis profectu promereatur et acquirat homo, meritum illud prioribus gratiis nobis donatum, et in nobis effectum sit. Quo fit, ut totum salutis nostræ opus divinæ misericordiæ debeatur, et vita æterna, quanquam solis bonorum operum meritis justitiæ titulo concessa, ipsa etiam gratia sit; quoniam merita quibus [CLXXVIII] comparatur, gratuita sunt Dei dona. Hæc omnia Cyrillus noster et agnovit et prædicavit. Primo enim si ad omne opus bonum efficiendum necessaria sit gratia, ut modo ex Cyrillo probavimus, sequitur gratiam nullis bonis operibus præveniri, et sub meritum non cadere, quoniam nihil aliud eam nisi bona opera promereri possunt. Præterea meritum omne fide et oratione comparatur; donaque sua omnia Deus ab oratione suspendisse videtur, ut et Cyrillus ipse homil. in paralyticum, num. 4, docet: at fidem et orationem ipsius sententia gratiæ fructus esse probavimus hujus capituli num. 44 et 45. Sed jam diserta Cyrilli de gratuita ac merita prævenienti gratiæ largitione testimonia proferenda sunt. Jam attulimus locum ex cat. 23, n. 5, quo explicans verba Liturgiæ *Gratias agamus Domino*, ait nos gratias agere debere quod cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; cum inimici essemus nos reconciliavit et adoptionis Spiritu dignos effecit, simili modo populi responsionem, *Dignum et justum est*, explicans, ejusque vim aperiens: *Dum gratias agimus*, inquit, *rem dignam agimus et justam; ipse autem non juste sed præter justum agens nobis benefecit, tantisque bonis dignos effecit*. Misericordiæ igitur solius opus est et immerentibus concessum, id totum quod nos ad justitiam et salutem deduxit. Quapropter in laudatis jam, num. 46, duobus ex cat. 18, locis, sua gratia Deum nos ad vitam æternam perducere confitetur. Atque ut ab ipsis salutis initiis incipiam, ad unam viventis et triumphantis crucifixi virtutem refert, quod baptismum requisituri ad catechesim auditores sui convenerint, cat. 13, n. 40: *Hoc ipsum quod nunc ades, Crucifixi virtutem tibi persuadeat. Quis enim te nunc ad hunc cœtum adduxit? qui milites? quibus es vinculis coactus? quæ te nunc adursit judicis sententia? verum salutare Jesu tropæum, crux, omnes huc coegit*. Notat procat. n. 5, multos qui fecte et simulate pravisque voluntatibus ad baptismum accederent, Christi hamo captos, Spiritu salutem consecutos. *Hami*, inquit, *illicebam sumo, ac recipio te malo quidem proposito venientem, at spe bona salvandum. Quo venires, cujusmodi te rete exoiperet, forte nesciebas. Incidisti in retia ecclesiastica, vivus capiare, ne fugias. Capit enim te hamo Jesus*. (Ita quidem locum intelligo, qui tamen hunc sensum pati potest: Venisti prava

mentes inductione: at ego te nihilominus admitto, sperans nostro labore et Christi gratia, pravo animi habitu abjecto, te ad meliora conversum iri.) Cat. 16, num. 19, multa prævenientis gratiæ exempla commemorat: *Si quando sedenti tibi de castitate aut virginitate succurrit cogitatio, Spiritus sancti doctrina est. Nonne multoties puella jam ad nuptias thalamos constituta aufugit, illo de virginitate erudiente? nonne persæpe homo in palatiis conspicuus, opes et dignitatem conspuit a Spiritu sancto edoctus? nonne plerumque adolescens, speciosam formam conspicuens, oculos compressit, et videre declinavit, et inquinamentum effugit? unde illud factum, rogas? Spiritus sanctus adolescentis mentem edocuit. Tot sunt avaritiæ cupiditates in mundo, et paupertatem voluntariam ectantur Christiani: quamobrem? propter sancti [CLXXIX] Spiritus intimam proceptionem*. De pio latrone, cat. 13, n. 31, post recensitam et expositam dæmissionis ac pœnitentiæ plenam pii latronis orationem ad Christum, in hæc verba exclamat: *Quæ te, o latro, illuminavit potestas? quis docuit ut contemptum et tecum una crucifixum adorares? respondet: O lucem æternam quæ jacentes in tenebris illuminat! Deinde Christum sic loquentem inducit: Veni ut pascam in hortis, ovem perditam inveni, eam in humeros meos accipio; credit enim*.

48. Quæ ex Cyrillo adversus prævenientem gratiæ vim vel objecta sunt, vel possunt objici, facile diluuntur. Primo ait procat. num. 1: « *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* »²¹. » *Liberalis est Deus ad benefaciendum; cæterum exspectat cujusque sinceram voluntatem: propterea subjecit Apostolus, « his qui secundum propositum vocati sunt* »²². » *Sincèrum propositum cum adfuerit, facit ut vocatus sis; num. 8: Nihil aliud a nobis requirit Deus præter inductionem animi bonam*. Cat. 1, n. 3: *Ut ii qui milites conscripturi sunt, allegendorum cetates et corpora explorant; ita Dominus delectum faciens animarum, voluntates inquirat: ei si quis hypocrisis abditam gerat, hunc veluti ad veram militiam ineptum rejicit; si vero dignum deprehenderit, huic promptissime confert gratiam*. Et infra... *Ut enim calamo scriptorio vel telo necessaria utentis opera est, ita et gratia credentibus opus habet*. Secundo, de gratia Spiritus sancti, ait eam paratam omnibus se dare si recipere velint, pulsare et exspectare dum illi ostia aperiamus. Cat. 16, num. 19, De Spiritu sancto ait: *Tantum illi ostia aperiamus; circumit enim quærens dignos, et requirens quemnam muneribus impertiat; et n. 22: Quemadmodum lux uno radii cœnjectu omnia collustrat sic et Spiritus sanctus eos qui oculos habent illuminat. Nam si quis cœcutiens gratia minime donatur, ne Spiritum ille, sed suam ipsius incredulitatem accuset*. Cat. 17, num. 19: *Spiritus sanctus personas non respicit; non enim dignitates quærit, sed animæ pietatem. . tantum unusquisque se apparet ad susci-*

²¹ Rom. viii. 28, ²² ibid.

piendam cœlestum gratiam. Tertio, Deum et ad conferendam gratiam initia quædam a nobis expectare, et gratiam semel datam arbitrio nostro ad conservandum reliquisse, his testimoniis forte videbitur existimasse. Procat. num. 17: « Meum est dicere, tuum vero aggredi ad opus, » hoc est voluntatem et sedulitatem ad imperata facienda adungere, « Dei vero perficere. » Et infra, aiens Deum « posse ex infideli fidelem facere, subjungit: si modo cor illi præbuerit. » Cat. 1, num. 4: « Ejus quidem est (Dei) plantare et rigore, tuum vero fructum ferre: Dei est gratiam conferre, tuum vero accipere et custodire. Cat. 17, n. 34: Nostrum est contestari, tuum vero cavere; et num. 37: Quidnam igitur est, dilecti, gratiam tueri? » quod ita malim vertere per admirationem, « quantum est, » quam utilis et proficua res gratiam tueri! cujus conservatio tanta nobis, ut modo descripta sunt, bona conciliat. « Parati estote ad suscipiendam gratiam, semelque susceptam ne abjiciatis. » Horum testimoniarum sensus penitus jam aperiendus.

49. Ac primo quidem, nulla est in commemoratis priori argumento testimoniis difficultas. Non hic agitur de prima quæ homini advenit [CLXXX] gratia, sed de gratia baptismali, quæ non nisi sincere conversis, ac credentibus, pœnitentibus, et longo honorum operum exercitio digne præparatis a Deo conceditur. Id pro catechesim et catechesim primam vel perfunctorie legenti, ac sancti Patris in utraque oratione propositum consideranti per se patet. Homines novum statum ingressos, et baptismum petentes alloquitur, qui ex more Ecclesiæ duris per totam quadragesimum laboribus purgandi et ad baptismum præparandi erant: his hujus præparationis necessitatem exponit, quæ tanta sit, ut cum digne præparati bonis innumeris cumulentur, qui male dispositi sint in emendabili malo se obligent. Eo pertinet quidquid in utraque oratione de præparatione ad gratiam afferenda continetur. De gratia vero quam actualem vocant, nec sermo est, nec dicendi locus erat. Hunc primi testimonii sensum esse probant et antecedentia verba, quæ de vocatione ad baptismum et datis nominibus agunt, et subsequencia, quæ Simonis sortem corpore quidem abluti, anima vero non baptizati comminantur ei, qui similiter ut ille per dolum accesserit. Vocatio illa ad baptismum cui omnia cooperantur et succedunt in bonum, ex bono et confirmato accedentis proposito veniens, maxime distinguenda ab illa, qua nos immerentes et inimicos ad fidem et consequentes gratias vocatos esse ait Cyrillus in testimonio ex cat. 23. num. 3, et aliis quæ superiori numero a nobis commemorata sunt. Secundi ex num. 5 testimonii idem ac præcedentis sensus est; perspicue enim de lavacro, et remissione peccatorum per illud data agitur. Idem dicito de tertio ex cat. 1, num. 3, in quo sermo est de animæ per baptismum regeneratione,

A sanctoque baptismatis signaculo. Secundo argumento eadem pene accommodanda responsio. Tertium enim in eo commemoratum ex cat. 17, n. 19, testimonium, perspicue agit de donis Spiritus sancti, baptismatis vel confirmationis tempore suscipiendis, idemque duorum priorum sensus esse potest. At etiamsi de simplice Spiritus sancti gratia agatur, in his veritas continetur a nemine in dubium revocanda; Christianum nempe adultum, qui vel baptizatus sit, vel fidei nostræ mysteria noverit, Spiritus sancti gratia non carere nisi ob culpam et infidelitatem suam. Si enim ex fide, suppliciter a ratione Spiritus sancti dona postularet, et non negarentur. At prævenientis est Spiritus sancti gratiæ ut orare nos doceat, quomodo orandum sit ignaros, ut ipse asserit Cyrillus cat. 16, num. 45. Agi autem de fidelibus perspicuum est: hos solos habebat in auditorio. Hos si Spiritus gratia privantur, infidelitatem suam accusare jubet: cujus reprehensionis immunis est is, qui nihil unquam audivit de Deo. Non ergo hic agitur de prima gratia per quam sequentes meremur, sed de illis consequentibus quas Deus fidei, orationis et bonorum operum merito illigavit: quod ipsum meritum alioqui a Deo nos mereri faciente proficiscitur. Nihil plus est in tertio argumento roboris. In adductis ibi testimoniis, quid nostri officii sit describit Cyrillus, non quod in nostra potestate sine divino auxilio esse putet. Officium prædicatorum esse ait recte monere; auditorum, imperata facere. [CLXXXI] At quam multis locis sup. num. 44, commemoratis dixit. divinæ gratiæ opus esse, et ut præco sacer recte doceat, et ut auditor recte intelligat, et intellectis assentiatur? Si nostræ est sine gratia potestatis, et imperata facere. et fructum ferre, et acceptam gratiam conservare, quorsum in ille catecheseon pene omnium a Deo gratiam hanc suis auditoribus apprecatur, ut eos auditorum rerum memores, iisque dociles faciat, cat. 6, n. 33, et cat. 15, n. 33, ut sancti Spiritus fructus reddant, cat. 17, n. 38, ut eorum animas custodiat, et virtutes conservet? cat. 14, num. 30. Quæ omnia testimonia ex integro retuli, num. 46. Quod in primo testimonio argumenti tertii dicitur, *Dei esse ut perficiat*, id non de prima gratia, sed de gratia baptismi intelligendum est. Item quod in secundo dicitur, *Dei esse plantare et rigare, et gratiam conferre*, sensus est Deum multa nobis in baptismo et ante baptismum prævenienti gratia conferre, quæ nostra fidelitate, Deo tamen adjuvante, conservare et augere debeamus. Dum ait Cyrillus Deum ex infideli fidelem efficere posse, si modo cor illi præbuerit, non hoc vult. hominem prius cor docile offerre debere antequam Deus agat: quomodo enim Deo cor suum homo committat nisi ex quodam initio fidei? sed Deo in se operanti hominem resistere non debere, et liberum suum consensum, sine quo nihil fieri possit, obe-

dienter accommodare; qui tamen consensus ipse quoque divinæ gratiæ felus est, ut modo probabitur.

De divinæ gratiæ efficacia.

50. Cum theologos inter omnes conveniat, gratiæ, ut efficax sit, nec vacua et infructuosa ad opus bonum excitatione ejus terminetur effectus, uti tam sæpe contingit, humanam cooperationem adjungere oportere, ab liberum voluntatis, quem nunquam non potest, si velit, denegare ac suppressere, consensum: illud ulterius quæritur, gratiane illam cooperationem ac consensum expectet, an ipsa vi sua præpotenti exprimat et expugnet; idne solum in nobis præstet ut agere possimus, an ut etiam vel velimus agere et revera agamus faciat; utrum munus ejus simplici excitatione ac permotione finiatur, cui deinde voluntas de suo assensum adjiciat, an ipsa nolentem et repugnantem flectat ut velit et assentiatur; uno verbo, determinetne et applicet voluntas gratiam, an gratia voluntatem? Mihi semper definita visa res est ex Scripturis, quæ humanum cor a Deo quocumque voluerit inclinari docent; Deum in nobis operari velle et perficere, scribere leges suas in cordibus nostris, facere ut in præceptis suis ambulemus, dare nobis cor novum, facere in nobis quod placeat coram se; ex Ecclesiæ quoque precibus, a Deo postulantibus ut det et faciat nos et posse et amare quæ præcipit, rebelles nostras compellat voluntates, sui amoris affectum infundat, amorem sui nominis pectoribus nostris inscrat, spiritum cogitandi et agendi quæ recta sunt largiatur, faciat nos quæ sint sibi placita postulare, devotam sibi genere voluntatem, ejusque majestati sincero corde servire; quibus omnibus non solum possibilitas actionis, [CLXXXII] sed ipsa voluntas et actio rogatur a Deo: addo ex conciliis, quibus decernitur, per gratiam nobis præstari, ut quod faciendum sit facere diligamus atque valeamus; Deum jubere homini ut velit, sed operari et velle; jubere ut faciat, sed operari et facere; Deum ut a peccato purgemur voluntatem nostram non expectare, sed facere etiam ut purgari velimus; merita nostra esse dona Dei cum meritum omne per liberum gratiæ excitanti consensum comparetur: ex Romanis etiam pontificibus, stantibus Deum in cordibus hominum atque in ipso libero arbitrio operari, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque bonus voluntatis motus a Deo sit; illum agere in nobis, ut quod vult et velimus et agamus; gratiæ domum esse, ut [ipsi gratiæ] obedientes et humiles simus: ex Augustini tandem sententia, quæ totius Africanæ Ecclesiæ doctrina fuit, et a Romana et omnibus Ecclesiis comprobata; qui nimirum a Pelagio ut Catholicus demum haberetur exegit, ut eam gratiam confiteretur, qua futuræ gloriæ magnitudo non solum promittitur, verum etiam creditur et speratur; nec solum revelatur sapientia, sed et amatur; nec

A solum suadetur omne quod verum et justum est, verum et persuaderetur; quæ non solum possibilitatem, sed ipsam quoque voluntatem et actionem, id est ut bene velimus et agamus, quæ non sunt in homine nisi quando bene vult et bene agit, dono suo complectatur. Divina hæc doctrina, totius orationis et spei, atque humilitatis Christianæ fundamentum, mirabor si ab antiquis Patribus ac Græcis præsertim, ut vulgata fert opinio, ignorata aut oppugnata fuisset. Hanc certe in Cyrillo me deprehendisse spero non obscuris argumentis.

51. Id nimirum probant primo ea testimonia quæ supra num. 47, allata sunt, quibus jubet Cyrillus unumquemque Deo gratias agere, quod indignus et inimicus cum esset, Deo reconciliatus sit et adoptionis gratia dignatus. Cum enim, ut fides docet, priorum gratiarum usu subsequentes promereamur, suamque justificationem adulti precibus, laboribus et operibus bonis comparent; si usus ille gratiarum bonus a Deo non detur, sed gratiæ per liberum arbitrium superadjiciatur; primo, non veraciter Deo de toto nostræ justificationis opere gratiæ redduntur, dimidiatæque duntaxat debentur; secundo falsum est Deum nos inimicos et indignos sibi per adoptionis gratiam reconciliare; falsum, cum nobis beneficit, præter justum agere; contra, in remissione peccatorum concedenda digna res et justa ab ipso fieret. Cum etiam vita æterna per gratiam Dei nos potiri doceat auctor cat. 18, n. 20 et 31: quæ tamen diversis operum meritis datur; ipsa oportet merita, quæ ab assensu nostro proficiscuntur, per gratiam dari. Gratiæ quoque vim, quæ nos volentes ex nolentibus facit, probat hanc ille ex procat. num. 5, ibidem commemoratus, quo nihil tale cogitantes, et contrariis animi inductionibus affectos capit Jesus ad vitam. Eandem vim habent illa ex cat. 13, num. 40, verba, quibus ad Crucifici virtutem revocat Cyrillus, quod sui auditores ad audiendum Dei verbum ac petendum baptismum convenerint, [CLXXXIII] nullis vinculis protracti, nulla vi compulsi, sed a Christo de cælo in eorum cordibus agente adducti et in unum collecti. Quando cat. 16, n. 19 subitam narrat sancti Spiritus impulsu nuptiarum paratarum fugam, aut repentinum hominis in palatiis dignitate et opibus conspicui secessum, aut adolescentis ad speciosæ formæ conspectum oculorum compressionem, periculosique visus declinationem, aut Christianorum tot exemplis avaritiæ circumseptorum voluntariam paupertatem; nonne Spiritum sanctum repræsentat non docentem et excitantem duntaxat, sed ipsi operi applicantem, bonæ voluntatis auctorem, et tam contrarios naturæ affectus largientem et dantem? Idem dicito de oratione, quæ adeo tota Spiritus sancti effectus est, nobis quid aut quomodo orare oporteat prorsus inscientibus²³, ut ipse spiritus intercedere dica-

²³ Rom. viii, 26.

tur, cat. 16, n. 20. Idem de præstita a Spiritu sancto martyribus vi, quos licet in terris degentes virtute et potentia jam in paradiso constituere dicitur eodem loco; quæ duo testimonia supra num. 43, a nobis allata sunt. deum non ipsam tantum boni operis possibilitatem, sed et ipsam voluntatem et actionem præstare eo Cyrilli sententia, argumento sunt preces ejus, quibus auditoribus apprecatur, ut Deus præstet illis credere in Christum, eumque iterum venturum exspectare cat. 13, n. 8; cat. 14, num. 30. Relata sunt hæc testimonia n. 44, *Ut Deus eos sibi placentes custodiat, eis inimicitiam contra diabolum tribuat, dignos regni cælestis efficiat, invictos a tentationibus conservet, Spiritum sanctum emittat ut sancti Spiritus fructus reddant, ut in novitate vitæ ambulent, hujus rei testimonia ex integro descripta sunt num. 46. Nihil horum sine voluntatis consensu fieri potest, seu potius hæc omnia sunt pii voluntatis affectus ac determinationes effectu adimpletæ. Cum hæc postulantur a Deo, agnoscitur ille piarum voluntatis affectionum ac inductionum auctor.*

52. Eadem res est piam voluntatem infundere et malam auferre, cum mala voluntas non nisi bonæ introductione pellatur. Malam autem voluntatem et inductionem animi a Deo auferri agnoscit Cyrillus, cat. 6, n. 30. Quod de Deo infideles excæcante dicitur, a nonnullis refert non incongrue explicari in hunc sensum, ut Deus pravos eorum cogitationes excæcet et tollat, *Excæca, inquit, scortatoris scortandi cogitationes, rapacitatem et furacitatem: et servatus est homo. Excæca furis τὰ πορνικὰ νοήματα, τὸ ἀρπαστικὸν καὶ ληστρικὸν, et salutem consecutus est homo. Latina non satis exprimunt Græcarum vocum vim et potestatem; his enim significatur totum illud pravum ingenium, ac deliberata in malum propensio et adhæsiō, qua scortator homo a casto, et fur a justo distinguitur. Id ex homine tollere Dei est. Simile illud est quod Cyrillus ait crucem seu crucifixi virtutem, pravos a gentibus superbis, feris, et idolorum amore insanientibus affectus sustulisse et contrarios indidisse. Hoc, inquit cat. 13, n. 40, *crucis tropæum Persas subfugavit et Scythas cicuravit, hoc Ægyptiis, in locum feliū et canum ac multiplicis erroris, Dei notitiam gratificatum est. Ad virtutem Christi similiter revocat cat. 10, n. 19, [CLXXXIV] quod Persæ et Gothi et omnes a gentilibus conversi pro Christa, quem carnis oculis nunquam conspexere, mortem oppetere non dubitent. Christi resurrectionem probat cat. 4, n. 18, cum ex plurimis argumentis, tum vero ex ejus qui surrexit in hodiernum usque diem efficacia, τοῦ ἀναστάντος ἐνεργείας. In hac efficacia comprehendit vim nominis ejus ad effugandos dæmones, morbos pellendos; sed potissimum numerat orbis conversionem, cat. 14, n. 14, ait milites qui resurrectionis conscii, veritatem pretio redempti occultaverunt, ipsos absconditos et obscuros mansisse: Qui vero, inquit, eam recepere, publicam in lucem**

A *emerserunt, excitati virtute Salvatoris, qui non modo ex mortuis surrexit ipse, sed secum quoque mortuos excitavit. Ad eandem nimirum virtutem revocat, quod et surrexit ipse, et mortuos suscitavit, et qui resurrectionem suam tum prædicarent, tum crederent et confiterentur excitavit. Cat. 4, num. 14, Christum vivere et in cælum vere ascendisse inde convincit, quod a toto orbe adoretur; et cat. 13, n. 1, quod crux magna et supra naturam gratia ac potentia, eos qui in universo orbe peccatis morbi urant excitavit, ignorantiam fame in toto orbe pressos aluit, peccatorum catenis constrictos liberavit, cæcos ex ignorantia illuminavit, et omnes sub peccato detentos solvit. Quæ omnia efficacem ex omnipotentia Dei in cordibus actionem eorumque mutationem, quæ tota ad gloriam crucis pertineat, perspicue significant. Ait cat. 10, num. 16, *Christi nomen universam terram corripuisse, περιεδράξατο, vi nimirum propria; ac quærens cur, cum Judæi unius regionis finibus determinati fuerint, Christiani ad fines terræ propagati sint; rationem subdit: Quod enim annuntiatur unigeniti Filii Dei est nomen. Jam de universi conversione stupendum non est. Muniri posset hoc argumentum multis similibus Græcorum et Latinorum Patrum testimoniis.**

C *53. Spiritus sancti vim et potestatem in donis suis, quæ sicut vult unicuique peculiariter distribuit, et in operationibus suis omnipotentem et ex potestate summa agentem, bonaque in hominibus per se efficientem, passim exhibet et describit Cyrillus. Cat. 16, n. 22, Magnum quiddam et omnipotens in donis et admirabile Spiritus sanctus. Cum deinde ejus in hominibus effecta enumeret, ut et eadem catechesi, n. 12, eodem loco eademque serie ac tenore recenset et opera virtutum quæ nobis inspirat, et dona miraculorum quæ in nobis operatur; ut ad idem potentiam et efficacis operationis genus utraque revocemus; quamvis illo a nobis propter liberum consensum dependeant, hæc puræ sint ejus operationes, secundum ejus doctrinam, cat. 3, n. 9 et 11. Post descriptas in duabus catechesibus passim et promiscue diversas sancti Spiritus in utroque Testamento effectiones, sive illæ ad humanorum morum conversionem et informationem, sive ad miracula et res supra naturam gestas pertineant, sermonem sic concludit cat. 17, n. 44: *Ex quibus omnibus, et iis quæ prætermissa sunt longe pluribus, commendatur intelligentia prædicitis, subsistens, sanctificatrix, et efficaciter operatrix, [CLXXXV] ἐνεργητική, virtus Spiritus sancti. Innumerabilia scilicet percurrebat sancti Spiritus effecta, summa ab ipso potestate et efficacia peracta. Quæ ad humani cordis conversionem pertinent, sola ad rem præsentem spectant: nonnulla prius commemoravimus; quædam adhuc subjungenda, nam omnia nimis longum esset recitare. Cat. 17, n. 15, de apostolis illapsu Spiritus sancti in die Pentecostes sanctificatis ait: *Ignem receperunt salutarem qui peccatorum spinas exterminans animam nitentem reddit. Hic ad***

quoque modo venturus est, ac dum peccata vestra *A* spinarum instar conciaet et absumet, pretiosum anime vestrae fundum magis nitentem effecturus est. Hæc de sanctificante gratia potissimum intelligenda fateor. Cum vero spinæ peccatorum pravisint affectus et habitus, hi sine gratia quam actualem vocant, ab adulto auferri et exterminari non possunt. Monet, n. 17, per donum linguarum restitutas et a Deo adunatas mentium sententias; cum in Babelica linguarum divisione et confusio animorum ac voluntatum divisio fuisset. Ait, n. 20, Spiritus sancti gratiam in Petro et in omnibus simul apostolis efficaciter operatam esse, χάρις ἐνήργησε, quod sexcenties postea repetit, et septem diaconis et Paulo in consequentibus applicat. Triplici vero effectu hanc gratiæ operationem desinit: uno interiore, quo nimirum apostolis firmitas et patientia inspirata est; altero exteriori, in miraculorum effectione, ac resistantibus sacræ doctrinæ convincendis, vel exter-aendis; tertio denique exteriori simul et interiore, nimirum in convertendis ad fidem cordibus, et credentium moribus sanctiore disciplina componendis. Tres illos effectus promiscue recenset, et ad eandem sancti Spiritus efficaciter operantis virtutem et actionem refert. Pauca ex his quæ ad primum et tertium spectant referam. Docet nempe., num. 21, Petrum in virtute Spiritus sancti stetisse post Pentecosten cum undecim, et exaltasse in fortitudine vocem, ac spiritali sermonum reti animas ter mille cepisse; tantam in eis gratiam operatam esse, ut ex ipsis qui Christum crucifixerant multi crederent, et perseverarent in doctrina apostolorum et orationibus. In eadem virtute Petrum et Joannem post claudum ad portam templi curatum, spiritali doctrinæ *C* sagera quinque simul credentium millia comprehendisse, ac summos sacerdotes arguisse et convicisse. Tantam per eos in iis qui crediderant operatam esse spiritus gratiam, ut esset illorum cor et anima una, ac promiscuus bonorum usus; possessoribus prædiorum rendentibus, ac pretia religiose offerentibus. Ad eandem causam refert, n. 23, quod intrepide principes sacerdotum coarguerunt: et cæsi verbèribus, abirent gaudentes, nec docere ac Christum prædicare cessarent. De Paulo ait, num. 26, Spiritum sanctum in eo operatum, eumque cum persecutor olim fuisset, præconem et servum bonum effecisse: Τὸν ποτε διώκτην, κήρυκα καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἀπεργάσατο, qui mille labores pertulit. Enumerat, num. 30, Pauli labores, conciones, patientiam, quæ vocat admiranda ejus ex Spiritus sancti operatione gesta: Τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος θαυμασίους ἀὐτοῦ πράξεις. Inter eas hanc numerat: Tanta super eo gratia Spiritus erat, ut non solum contactus ipsius sanitatem impertiret, verum etiam delata a [CLXXXVI] carne ejus sudaria et semicinctia morbos curarent. Quin et ii qui curiosas artes exercuerant, comportantes libros coram omnibus exurerent: hoc uti majus priori miraculum habet. Ait, n. 31, ex Spiritus sancti virtute ipsum Hierosolymam,

quamvis ibi dura ex prophetia expectaret, prope-*r*rasse, et Christi doctrinam cum fiducia prædicasse. Mediis etiam in judiciorum subselliis coram præsidibus et Agrippa rege, victricis in sapientia gratiæ tantum habuisse, ut permotus Agrippa diceret, Parum abest quin mihi persuadeas ut fiam Christianus, Tandem quod in Paulo et in apostolis, idem in omnibus qui recte credant, operari Spiritum sanctum, docet, n. 32. Hæc omnia, quam in istis jejunis excerptis melius in ipso Patris textu leguntur et intelliguntur: idque abunde evincunt, ex Cyrilli sententia Spiritum sanctum eadem potestate et efficacitate, qua mira per apostolos efficiebat, eorum quoque fidei, constantiæ, patientiæ, etc., auctorem esse; insuper et conversionis et rectarum sententiarum actionumque, eorum qui per apostolos convertebantur.

B 34. Ut tamen Cyrillus sua gratiæ, ita et humano arbitrio sua jura servavit, agnovitque, quamvis potenti gratia præventum hominem, sui tamen actus dominum esse, gratiæ libere assentiri, ac dissentire quandoque. Fidem Dei donum esse cum constanter doceat, a nobis tamen pendere ait, cat. 5, num. 9 et 11. Deum ex infideli fidelem efficere posse eadem lege et conditione decernit procat. n. 17, si modo cor illi præbuerit. Pium latronem prævenienti gratiæ consensum denegare potuisse, his quæ Christi in ore ponit verbis indicat cat. 13, n. 31: Hodie mecum eris in paradiso, quandoquidem hodie audivisti vocem meam, et non obdurasti cor tuum. Paulo ante regis Agrippæ exemplum retulimus ex cat. 17, n. 31, qui operante per Paulum victrice Spiritus sancti gratia eo usque permotus est, ut sese pene ad suscipiendam Christianam religionem persuasum fateretur; qui tamen in veteri obduratione permansit. Statuit cat. 4, n. 21, liberam et sui juris animam esse; diabolum suggerere quidem posse, haud tamen præter voluntatem cogere; suggestiones ejus a nobis admitti si velimus, si nolimus non admitti; si ex necessitate peccatum committeretur, nullade causa gehennam a Deo præparatam esse; si natura, non arbitrio recta faceremus, Deum incassum coronas ineffabiles apparasse; nullum ovi mansuetudinis præmium esse, quia quod mansueta sit, non id ex animi voluntate, sed ex natura habeat. Ex quibus duo consequuntur: primo in hoc naturæ nostræ statu, peccare nos vel recta facere libero plane cum arbitrio atque oppositum agendi potestate; hincque meritum nostrum vel contra demeritum, ut vocant, proficisci. Secundo, in eodem statu si natura et cæco quodam brutarum animantium instar instinctu, ad malum vel ad bonum cogere mur, nullum laudi vel supplicio futurum locum. Alia res est, si de altero quodam statu sermo esset, in quo non ex cæco naturæ instinctu, qualis ille est quo omnes beati esse volumus; sed ex perfectissima cognitione rectissimaque voluntate, qualis in Christo fuit, et in angelis atque in beatis est, recta faceret [CLXXXVII] homo. Nam, si in illo felici statu locum merito facere vellet Deus, quid prohibeat non

intelligo. Et certe in actu amoris paterni libertate proprie dicta non fuit liber Christus, meruit tamen. Nec adversus gratiam per se efficacem opponi possunt descripta superius Cyrilli de libertate decreta, quæ omnes hujus gratiæ defensores ex certa fide amplectuntur, et adversus hæreticos fervide defendunt. Gratiæ efficacitatem Cyrillus in ejus supra cupiditatis resistentiam superabundantia reposuisse videtur. Nam cat. 10, n. 17, quærens *qua virtute sit factum, ut Paulus qui ad persecuendum egressus erat, post triduum Damasci præco visus sit, ille ante persecutor; post multa, ad finem n. 18, respondet his Pauli ipsius verbis, superabundavit gratia Dei in me*²⁴. Quæ divinæ gratiæ superabundantia si Agrippæ regi, non magis indigno et minus adversum Christi religionem fervido collata fuisset, haud dubie resistentiam ejus perfregisset. Cat. 12, n. 15, cum notasset diabolum carnis instrumento ad nos debellandos uti solitum, idque probasset his Pauli verbis: *Video aliam legem in membris militantem adversum legem mentis meæ*²⁵, etc., ait idcirco Christum carnem nostram assumpsisse, ut quibus nos diabolus debellabat et superabat armis iisdem salvi fieremus: cum ei carni quæ defectum et infirmitatem patiebatur, *majorem Dominus suæ incarnationis merito conferret gratiam*; et addit: *Ubi enim abundavit peccatum superabundavit et gratia*²⁶. Cujus sententiæ vis est: cum resistendo concupiscentiæ salutem consequimur, id superabundanti gratiæ abundantiam cupiditatis et peccati superanti deberi. Quibus positus facile est intelligere, quomodo cum infirmior gratia cum abundantiori et fervidiori cupiditate confligit, sponte ac libere consensum suum gratiæ deneget homo, ut, verbi gratia, memoratus rex Agrippa: cum autem gratia superior majorem non dissentienti voluntatem inspirat, homo gratiæ libere et sponte assentiatur, dissentire cum possit et posse se sentiat, sed nolit, ut pius latro et Paulus.

De gratiæ distributione aut subtractione.

55. Multa a Deo humano generi collata externa et generalia ad salutem capessendam auxilia recenset Cyrillus, quorum alia ad omnes passim homines, adultos intelligo, alia ad fideles, aliaque ad justos specialius pertineant. In primis cat. 18, post enumeratas num. 30, quæ in Evangeliiis continentur diversas vitæ æternæ assequendæ rationes, sic eum sermonem concludit, n. 31: *Cum hominum amans sit Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures ingressus in vitam æternam aperuit januas, ut omnes, quantum in ipso est, ea nullo impediante perfruantur*. Christum pro omnibus mortuum docet cat. 13, n. 1, 2, 3, 4, num. 28, quod quidem eo sensu interpretatur quod primo Christus pro toto hominum genere Deo propter peccatum inimico ac mortis sententia condemnato, pretium non suffi-

ciens solum sed superabundantissimum sua morte persolvit, et iram Dei placavit. Ita hujus catech. n. 33 et 2. Secundo, quod in orbe toto [CLXXXVIII] ignorantiae fame et nocte pressos satiavit et illuminavit, peccatorum catenis constrictos solvit, et peccatis mortuos vitæ reddidit: ita num. 1 et 2. In hoc sensu non sufficientiam pretii, sed ejusdem applicationem spectat; quam in Ecclesia per totum orbem fusa ac credentibus in Christum concludit; quos catechesis ejusdem, n. 40, vocat *mundum credentium in crucifixum hominum*. Tertio, quoad hanc pretii mortis Christi applicationem per baptismum et Christianam fidem, omnes ad quos Dei verbum prædicatione ministrorum defertur, ad gratiam vocari et invitari ait. Cat. 1, n. 1, *Ad redemptionem vestram paratissimus adest unigenitus Dei Filius: « Venite, inquit, omnes qui laboratis*²⁷, » etc. : cat. 3, num. 2, *Sponsus omnes sine discrimine vocat, quoniam liberalis et largus est gratia, et alta præconum voce omnes colliguntur; ipse vero deinceps disceruit eos qui in nuptias ingrediuntur*. Nuptialem videlicet et candidam vestem postulat, hoc est eos animi virtutes, quas cum conferre Dei sit, auditoribus suis Cyrillus toto catecheseon opere apprecatur a Deo. Justis præterea, quandiu perseverant in justitia, docet adesse vigilem Spiritus sancti custodiam et tuitionem, cat. 17, num. 37, quem sacramentis chrismatis effectum esse ait cat. 21, n. 7. Additque citato catechesis 17 loco: *Daturus est tibi omnis generis gratiarum dona, si non illum per peccatum contristaveris*. Ac definite pronuntiat in testimoniis ex cat. 16 et 17, supra recitatis, num. 48, paratum esse Spiritum sanctum omnes suis donis impertire, *modo illi ostia aperiant, per fidem oculorum cæcitatem deponant, ad eum suscipiendum se præparent*. Quæ non de prima Spiritus sancti gratia dicuntur, sed de subsequentibus et amplioribus, quæ fidei, orationis, et honorum operum merito impetrantur. Nam ad primam ac prævenientem ejusdem gratiam fides, et oratio, ac meritum pertinent, uti ex Cyrillo probavimus. Infidelibus propter indignitatem, quia suos ipsi oculos occluserunt, gratiam et Evangelii lumen auferri ait Archelaus, et iu hunc sensum explicat quod in Scripturis dicitur, Deum excæcare cogitationes infidelium; referente et probante Cyrillo cat. 6, n. 28. Additque: *Ubi voluntaria pravitas adest, ibi et gratiæ subductio, ἀποχὴ τῆς χάριτος*. Quod de infidelibus oblatam sibi veritatis lucem rejicientibus dictum totus significare videtur contextus. Duas mitiores affert Cyrillus interpretationes num. 29: prima est Deum prava infidelium cogitata excæcare et auferre, et hominibus per id salutem impertiri; altera, Deum imbecillis et obtusis infidelium cordibus Evangelii fulgorem occultare. Cat. 15, num. 17, exponens Pauli verba: *Mittet eis Deus operationem erroris*²⁸, illud mittes

²⁴ I Thim. i, 14. ²⁵ Rom. vii, 23. ²⁶ Rom. v, 20.

²⁷ Matth. xi, 28. ²⁸ II Thess. ii, 10.

pro fieri concedet positum existimat: ac sentire videtur Deum non permissurum esse eos qui Antichristum sequentur falsis ejus miraculis in errore confirmari, nisi quia prius ipsi increduli Christo qui veritas est, *approbaverunt injustitiam, hoc est Antichristum*. Ex quibus ea Cyrilli sententia colligitur, nec fideles donis sancti Spiritus privari nisi propter fidei defectum, nec infideles oblatam lucem respicientes in obdurationem Dei permissu cadere, nisi in pœnam incredulitatis. Gratia [CLXXXIX] vero fidei et orationis, qua cætera drinceps impetrantur, divinæ munificentiae donum est ex Cyrillo, indignis et inimicis concessum, et a Spiritu sancto, dona sua sicut vult distribuyente, quibus velit misericorditer datum. Quod donum cum multis ex superabundantia gratiæ efficax sit, nonnullis interdum suæ cupiditatis vi gratiæ resistentibus datur.

56. Hæc forte quam par erat copiosius ac diffusius persecutus sum; sed magni interest Ecclesiæ traditionem de gravissimo doctrinæ Christianæ capite diligenter enucleare. Quod si quis in cæteris Patribus diligenti studio et accusatione præstet, non tantum quantum vulgo putatur, Græci Patres a Latinis dissentire fortassis deprehendentur. Ante Augustinum, fateor, non erant collata simul, diffusius explicata, cum omnibus suis conclusionibus comparata, et in unum doctrinæ corpus coagmentata principia illa quibus suffulcitur et constat Augustinianum et catholicum de gratia systema. Exstabant tamen Ecclesiæ precibus consignata, et fidelium ore confessa, et Patrum prædicatione tradita ipsa principia.

CAPUT VIII.

De baptismo et confirmatione, distinctis sacramentis. Vis baptismi Joannis, Christianique supra ipsum præstantia. De baptismi aquei citra casum martyrii omnimoda ad salutem necessitate; et baptismi ab hæreticis dati validitate.

57. Quatuor hæc capita, de quibus in notis pro argumenti dignitate et copia disserere non licuit, hoc uno capite conjungimus.

Baptismus et confirmatio diversa Cyrillo teste ac judice sacramenta.

Millesius Protestantium suorum premens vestigia, in suis ad Cyrillum nostrum notis, præsertim 1 et 2, in cat. 21 nota, sacri chrismatis unctionem quæ post baptismum dabatur, *baptismi ritum esse, ad eum solum pertinentem* affirmat; qualis erat uncto catechumeni ex oleo exorcizato, quæ baptismum præcedebat. At unctionem chrismatis diversum omnino a baptismo esse ex Cyrilli sententia sacramentum, facile omnino demonstratur. Non illud hic urgebo, quod Cyrillus de unctione catechumeni obiter et expedite paucis verbis cat. 20, num. 3, disserit, integram catechesim chrismatis sacri unctioni attribuit; quod cum mystagogicas catecheses pollicetur cat. 18, n. 33, de priori unctione silens, posteriorem, ut gravissimum Christianæ institutionis mysterium, sibi explicandam

A proponit; quod cat. 20, n. 4 et 5, absolutam in trina demersione, per neophytorum regenerationem, datamque illis passionum Christi participationem, baptismi actionem significat; quod cat. 21, n. 1 et 4, quemadmodum res duas numerat, *Christi baptismum, et sancti Spiritus in eum adventum, ita et in nobis sacrum baptismum, et mysticum unguentum*; quod ut locis citatis sacrum chrisma cum baptismo componit, ita et illud cum Eucharistia comparat cat. 21, n. 7; cat. 22, n. 7, 8 et 9: quod denique cat. 23, num. 1, sacramenta recensens, quæ in quatuor præcedentibus mystagogiis explicarat, sic loquitur [CXC]: *Abunde in præcedentibus synaxibus, Deo, clementer largiente audivistis tum de baptismo, tum, de chrismate, et participatione corporis et sanguinis Christi*; verbis quibus indicatur eandem inter chrisma et baptismum differentiam intercedere, ac inter idem chrisma et sacram Eucharistiam; ac duabus primis mystagogicis catechesibus omnem baptismi ritum et effectum absolutam expositionem fuisse. Hæc, inquam, omnia præmitto, ut rem totam una hac argumentatione conficiam. Sacramenta vocamus, sacros ritus et ceremonias gratiæ effectrices; quorum nonnulla præter gratiam quam conferunt, imprimunt quoque in anima characterem. Qui itaque sacri ritus distinctam gratiam ac distinctum characterem habent, distincta sunt sacramenta. Sacrum chrisma distinctum et separatum a caractere baptismi, sibi quoque proprium Cyrilli sententia characterem imprimere abunde probavimus ad procatechesin, n. 16, nota 2, pag. 12: nunc ex eodem probandum distinctam ab utroque gratiam produci.

58. Primo quidem, remissionem peccatorum spectat Cyrillus uti proprium ac præcipuum baptismi effectum; communicationem vero sancti Spiritus, uti peculiare sacri chrismatis munus, qua in communicatione comprehendit etiam dona gratiarum, quæ illo tempore secundum uniuscujusque fidem ac devotionem animi satis vulgariter a Deo concedebantur. Atqui utramque gratiam magno discrimine separamus: tum quod ea in re maxime distinguit Joannis et Christi baptismata; tum vero etiam magis his disertis testimoniis cat. 1. n. 5: *Remissio peccatorum ex æquo datur omnibus, communicatio vero Spiritus sancti ad proportionem fidei uniuscujusque conceditur*. Similis habetur locus cat. 13, n. 23: *Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, et spiritualis donativi regis tui munificas gratias*. Spiritus sancti gratiam in confirmatione comparat donativo militibus ab imperatore supra stipendium dato; et cat. 17, num. 37: *Si credideris, non solum remissionem peccatorum accipies, verum etiam humanis viribus superiora efficies... Tantum gratiæ accipies, quantum capere poteris*. Gratiam baptismi spectare videtur ut in omnibus æqualem; confirmationis, uti pro diligentia ab unoquoque apportata diversam. Omnes baptismi ritus catechesibus prima et secunda mystagogicis

descripti ad remissionem peccatorum pertinent; cum ad chrisma transitur, de ea nihil auditur amplius. Fatendum tamen quod cat. 17, num. 15, Spiritui sancto attribuit, quod in baptismo spinas peccatorum concidat et absumat, et animam nitentem reddat et splendidam. Sed nihil nos cogit ad chrismatis gratiam referre, cum sit hic regenerationis ad baptismum proprie pertinentis effectus. Secundo itaque, propria baptismi gratia regeneratio est, et transitus a morte peccati ad vitam. Hoc effectu, et communicatione passionum Christi, jus nobis et spem ad resurrectionis et gloriæ Christi participationem tribuente propter imitationem quam baptismus gerit mortis, sepulturæ ac resurrectionis ejus, totum Cyrillus concludit mysterii baptismatis effectum, eoque solo ejus cæremoniarum expositionem terminat cat. 20, num. 4 et 5. Addit revera quod [CXC] Spiritus sancti donum et adoptionis gratiam conciliet; at id intelligendum de jure per illum nobis dato ad sacrum chrismo, quod baptismum confestim consequeretur, et in eo quodammodo comprehendi poterat; hic enim ex Cyrilli sententia proprius sacramenti chrismatis effectus, ut modo probabitur, alia nempe a regeneratione gratia est, quam chrismate conferri docet cat. 21, primum ipse Spiritus sanctus, cujus divinitas in ipso chrismate præsens illud reddit *Spiritus sancti effectivum*, num. 3, permittatur scholastica illa vox, sola vim Græcæ ἐνεργητικόν reddens: tum deinde ait, dum corpus visibili unguento perungitur, *animam Spiritu sancta vivificoque sanctificari*. 2º Spiritum ad hunc nobis effectum conferri ait ut nos adversus salutis hostes armet totos, n. 4, ut sit animæ et corporis præsidium et tutela, et doctoris vices teneat, n. 7, hi certe distincti ab regeneratione effectus. 3º Cum baptisma mortis Christi communicationem tribuat ex Cyrilli mente, aliam nobis cum Christo communicationem per sacrum chrisma conferri docet; nimirum communicationem unctionis ejus, qua a Spiritu sancto super se visibiliter illapso perunctus est post baptismum. Cat. 21, num. 1: *Vobis, inquit, similiter postquam ex sacrorum laticum piscina ascendistis, datum est chrisma illius antitypum quo unctus est Christus: quod est Spiritus sanctus; et n. 2: Quemadmodum Christus vere crucifixus est, et sepultus et resurrexit; vobis autem in baptismo per quamdam similitudinem una cum ipso crucifigi, et sepeliri et resurgere divina dignatione datum est, ita et de chrismate contingit. Ille intelligibili exsultationis oleo perunctus est, id est, Spiritu sancto..., vos vero unguento uncti estis Christi participes et consortes effecti*. En diversam ab ea quam baptisma confert, cum Christo societatem. Hujus effectus est communicatio nominis ejus, ut ipsi Christi dicamur, n. 1, quique ante Christianorum nomine proprie digni non eramus, sed eo tantum contendebamus, veritatem hujus nominis per sacrum chrisma consequamur, n. 5, ut demum aliquam in Christi sacerdotio partem comparemus, cat. 18, n. 33; cat.

21, n. 6. 4º Adoptionis gratiam Cyrillus sacro chrismati velut propriam attribuere videtur. Id suadet, quod cat. 20, n. 6, Spiritus sancti donum, et adoptionem pro una eademque re habet: quod cat. 3, n. 14, et cat. 11, n. 9, ait quemadmodum Christus post baptismum et visibilem in ipsum sancti Spiritus superventum paterna voce cælitus audita declaratus est Filius Dei; ita descendente super nos post baptismum Spiritu sancto, paternam vocem auditum iri de unoquoque dicentem, *hic nunc factus est filius meus*: quod cum Joannis baptismo donum spiritus collatum neget, eodem actu adoptionis quoque gratiam eidem aufert: ejus effectum sola et nuda peccatorum remissione concludens, cat. 20, n. 6, quod tandem ibid., n. 1. per donum Spiritus sancti, formam Christi in nobis imprimi ait; per quam illi similes facti, dictique cum ipso Christi, adoptionem quam Deus in illa similitudine constituit, consequimur. Hæc autem, quanquam maxime probabile efficiant, Cyrillum adoptionis gratiam sacramento [CXCII] chrismatis propriam adjudicasse; haud tamen ut ita dicamus, penitus cogunt; possunt enim de solemnibus adoptionis per Christi baptismum datæ declaratione et absignatione intelligi. Nam cat. 21, n. 1, ex quo in Christum baptizati ipsum induimus, similem cum ipso formam nos comparasse docet. At baptismo dicto nos Christum induere, doctrina ejus est, cat. 19, n. 10, et cat. 20, n. 2.

59. Hæc ad distinguendas utriusque sacramenti notas et proprios characteres abunde sufficiunt. Haud tamen inficior, Cyrillum cum Patribus permultis confirmationem interdum in actione baptismi comprehendisse: seu quoniam ipsa baptismi perfectio et complementum est; seu potius quoniam uno tempore cum baptismo conferebatur; ac baptismi nomine generalius sumpto includebatur quidquid illud comitaretur et consequeretur. Eodem quoque modo eademque ratione Eucharistiæ quoque bona et fructus nonnulli Patres in baptismi actione et effectu complectuntur: quod Albertinum sæpe fefellit, ad ipsum baptisma proprie dictum referentem, quod de sacra communionem, post baptismum et confirmationem in ipsa paschali vigilia neophytis data dictum fuit.

D De Joannis baptismi efficacia, et Christiani baptismi super ipsum excellentia.

60. Joannis baptismo Cyrillus vim remittendi peccata et ab igne æterno liberandi attribuit. Cat. 3, n. 7, sic loquitur de suscipientibus illud baptisma: *Primum ostendebant vulnera* (per confessionem peccatorum); *deinde ille medicamenta apponebat, et redemptionem ab igne æterno credentibus conferebat*: quod Scripturæ auctoritate probare satagit. Idem cat. 20, n. 6, *Nemo ergo putet baptismum in remissionis peccatorum duntaxat et in adoptionis gratia consistere; sicut erat baptismus Joannis, quod solum peccatorum remissionem conferebat*. Non hæc Cyrillo singularis opinio, sed ipsi cum antiquissimis

et nobilissimis Patribus communis. Ita censet Eusebius Cæsar. lib. ix *Demonst.*, cap. 5, pag. 430, et in Isaiæ cap. xxxv, vers. 2; Juvencus *Hist. evang.* lib. 1, vers. 367, et lib. in initio; Hilarius, qui in ps. cxviii, litt. 3, n. 5, supponit Joannis baptismo datam peccatorum remissionem, quemadmodum per baptismum Christi: Optatus, lib. v, n. 5, qui et Joannis baptisma ante resurrectionem Christi collatum, iteratum fuisse negat; Basilius, hom. 13, pag. 409; et lib. 1 *De bapt.*, cap. 2, pag. 559; Greg. Naz., orat. 34, pag. 694; Gregorius Nyss., homil. in *Basilium fratrem*, pag. 482; Ambrosius, qui in ps. xxxvii, num. 3, per illud baptisma, *hominem peccatum omne deposuisse docet, ne obnoxius incipiat esse suppliciiis*; Prudentius poeta, in hymno jejunantium, strophæ 15, vers. 960; Paulinus, poemate 6, vers. 263 et seqq.; Cyrillus Alexandr., *Thesauri* assert. 11, p. 106, quanquam contrarii aliquid habere videatur in *Joan.* lib. 11, p. 157; Basilius Seleuciensis, orat. 18, p. 103; Petrus Chrysologus serm. 13; Auctor sermonis de Theophania, apud Chrysost., tom. VI, p. 253; Titus Bostrensis qui in Lucae III caput ait: *Joannis baptisma licet peccatorum remissionem adjunctam habebat, non eam tamen ex se habebat, sed ex pœnitentia.* Distinguit [CXCIII] hic auctor vim sacramenti, ut loquuntur theologi, *ex opere operato, et ex opere operantis*; solum hanc postremam dimittendi peccata virtutem Joannis baptismo attribuens. Eademque forte nonnullorum, quorum nomina supra retulimus, sententia fuerit. Multos tamen ex eis hac subtilitate omissa nulloque facto discrimine, eodem modo quo per baptismum Christi, dimitti Joannis baptismo peccata censuisse, diserta eorum testimonia dubitare non sinunt: in his Cyrillum possumus accensere. Hanc sententiam Augustinus, qui cum Patribus permultis auctoritate et antiquitate gravissimis adversariam tuetur, improbare non audet, ac sequi permittit; tantum, ne par Joannis baptismo cum Christi baptismo vis et potestas attribuat. Sic ille lib. v *De bapt. cont. Donat.*, cap. 10, n. 12: *Si baptismo Joannis peccata dimittebantur, quid amplius præstare potuit baptismus Christi eis, quos Paulus post baptismum Joannis Christi baptismo baptizari voluit? Tamen, ne quisque contendat etiam in baptismo Joannis dimissa esse peccata, sed aliquam ampliorem sanctificationem eis quos Paulus jussit denuo baptizari per baptismum Christi fuisse collatam, ago non pugnae iter.* Augustini ratio omnes qui secuti sunt theologos ita commovit, ut deserta in scholis jam dudum illa opinio sit, quæ baptismum Joannis remittendi peccata vim adjudicat. Sed in notanda opposita sententia, eadem moderatione qua Augustinus, usa est synodus Tridentina sess. 7, can. 1. Cum enim non ignoraret eam a gravissimis Patribus olim propugnata fuisse, unum illud in fidei definitione proscripsit, quod unanimi Patrum omnium, etiam qui Joannis bapti-

smate remitti peccata docuerunt, assensu et conspiratione proscriptum erat: nimirum *baptismum Joannis eandem vim habuisse omni baptismo Christi.* Nihil certe a Cyrilli sententia magis alienum.

61. Eam enim inter ambo baptismata differentiam constituit, quæ inter eorum auctores Joannem et Christum. Cat. 3, n. 9, *Quid amplius de homine verba faciam? magnus Joannes, sed quid is ad Dominum? vox quidem est altisona, sed quid ad Verbum? Bonus illè qui in aqua baptizat; sed quid ad illum qui baptizat in Spiritu sancto et igni? Spiritu sancto et igni baptizavit apostolos Salvator, quando factus est repente de cælo sonus, etc.* Primum hic adumbrat utriusque baptismi discrimen, et primam Christiani baptismatis super Joannis baptismum prærogativam, quod ille Spiritum sanctum conferat, alter non conferat. Id docet cat. 17, n. 8: *Joannes ad hoc sanctificatus est ut Dominum baptizaret, non conferens Spiritum, sed eum qui Spiritum conferebat annuntians, et cat. 20, num. 6, Joannis baptismi vim sola et nuda peccatorum remissione concludens, Christi baptismo ut proprios effectus attribuit Spiritus sancti donum et adoptionis gratiam, quæ quidem pro uno habere videtur; et communicationem passionum Christi. Donum illud sancti Spiritus baptismum Christi proprium, nihil mihi videtur aliud præter gratiam confirmationis. Illud enim donum est quod apostolis in die Pentecostes concessum est; ut ipse significat jam citato catechesis tertiæ [CXCIV] loco. Sed, inquires, donum illud alienum est a baptismo, distinctumque ab ipso sacramentum est: quamobrem nullam potest baptismi nostri super Joannis baptismum exsuperantiam constituere. Respondetur primo, in comparatione utriusque baptismi, Cyrillum Scripturæ vestigiis inhærentem non solum baptismum stricte et proprie dictum respicere, sed illud omnibus suis adjunctis et appendicibus comitatum; quorum confirmatio est, quæ sacramentorum alterum est quo prius perficitur et consummatur. Et sane quoties vel Joannes suum comparat baptismum cum baptismum Christi, Matth. III, 11; Marc. 1, 8; Luc. III, 16; Joan. 1, 33; vel suum itidem Christus cum Joannis baptismo, Act. 1, 5, vel Paulus utrumque, Act. XIX, 2, 7, omnes præcipuam Christi baptismatis excellentiam in dono Spiritus sancti, apostolis in die Pentecoste dato, et nobis post baptismum per impositionem manuum communicato constituunt. Secundo, licet ad baptismum proprie dictum, quod aquæ perfusione absolvitur confirmationis gratia non pertinet; ad eandem tamen ille jus nobis tribuit, ac proxime disponit. quod Joannis baptismus non præstabat. Tertio, quanquam in dono Spiritus sancti specialius ac præcipue spectetur gratia confirmationis, sunt tamen alia ejusdem Spiritus sancti dona per baptismum proprie stricteque sumptum communicata; ut remissio, et abolitio integra peccatorum; characteris impressio, adoptionis concilia-*

tio, de quibus, modo dicetur, n. 62, 63. Objectio altera : si Joannis baptisma Spiritus sancti donum non conferebat, quomodo remittebat peccata? Jam respondi donum illud Spiritus sancti baptismo negatum, ex Cyrilli mente primo ac præcipue confirmationis gratiam esse; deinde alia ejusdem dona Christi baptismo stricte sumpto proprio quæ infra describentur. Cum autem remissio peccatorum sine Spiritus sancti operatione, Cyrilli etiam sententia, perfici non possit, Joannis baptismus qui illam conferebat, non poterat ex eodem omnino donis Spiritus sancti carere. Remissio peccatorum animæ sanctificatio est. Atqui Cyrillo pronuntiante Spiritus sanctus rerum omnium sanctificator est, cat. 16, num. 3, cat. 17, num. 2. Ait apostolos peccatorum in virtute Spiritus sancti condonandorum potestatem accepisse, cat. 14, n. 22, idem ex ejus sententia de Joanne dicendum; Spiritui sancto in auditores baptismatis tempore venturo tribuit, quod spinas peccatorum consumpturus in eis sit, et animam nitentem ac splendidam redditurus, cat. 17, n. 15: eidem igitur remissionem peccatorum adhibuit.

62. Secunda Christiani baptismi supra Joannis baptismum prærogativa a Cyrillo numeratur adoptionis donum, cat. 20, n. 6. Eadem Basilii sententia est: Ἰωάννης, inquit ille, hom. 13, pag. 409, ἐξήρυσσε βάπτισμα μετανοίας... Κύριος κηρύσσει βάπτισμα υἰοθεσίας. Joannes prædicabat baptismum pœnitentiæ... Dominus prædicat baptismum adoptionis, subjungit: *Illud introductionis baptismum, εἰσαγωγικόν. Hoc perfectionis, τελειωτικόν. Illud, secessio a peccato: hoc, familiaris cum Deo conjunctio, οἰκείωσις πρὸς Θεόν.* Eadem laudatæ jam n. 60 de Theophania [CXCIV] orationis auctor apud Chrysostom. tom. VI, pag. 253, qui Joannem sic loquentem inducit. *Ego pœnitentiæ prædicator, ille (Christus) adoptionis dator. Ego vos baptizo in aqua, tanquam vasa peccatorum sordibus inquinata præmundans: ille gratiæ unguentum infundet.* Ammonius in caten. in Joan. ad cap. iii. § 26, ait Joannis baptismum voluntaria sincere pœnitentibus dimisse peccata: Christi baptismum omnium peccatorum remissionem contulisse, ac præterea Spiritum sanctum et adoptionis dignitatem. Sed illud quæritur, possitne a remissione peccatorum; adoptionis et familiaritatis cum Deo donum sejungi, iisque qui a peccatis mundati fuerint, jus cœlestis hæreditatis cernendæ negari? Nam peccata solum infusione charitatis dimittuntur, I Joan. iii, 14, charitas vero Dei filios nos facit. Ibidem § 10. Primum, non agitur quo jure res natura conjunctas illi Patres separaverint. Satis separatas existimarunt, ut magnum propterea inter utrumque Joannis et Christi baptismum intervallum admitterent. Id ad cognoscendam de præstantia Christiani baptismi supra baptismum Joannis traditionem sufficit: nec omnium hujusmodi dictorum pressius ac severius exigenda ratio est. Deinde non soli illi adoptionem a remissione

A peccatorum distinxerunt. Ita Isidorus Pelusiota lib. iii, epist. 395: *Ne existimes, amice, baptismum peccata duntaxat auferendi vim habere; verum etiam et adoptionis et divinæ cognationis, et innumerabilium aliorum, sive jam commemoratorum sive prætermisorum bonorum efficiens esse.* Ita Theodoretus *Hæret. fabul*, lib. v, cap. 18, de baptismo loquens: *Non solum veterum peccatorum remissionem donat; verum etiam spem nobis inserit promissorum bonorum, et Dominicæ mortis ac resurrectionis consortes nos constituit, et sancti Spiritus doni participationem largitur, et filios Dei facit.* Omitto eos qui medium inter gehennam et regnum cœlorum locum distinxerunt; quam multorum Patrum sententiam fuisse notum est, ut infra dicemus num. 63, illi remissionem peccatorum et liberationem a gehenna possent ab adoptione et jure cœlestis hæreditatis adipiscendæ suo jure sejungere; primumque baptismo Joannis, alterum Christi baptismo tribuere. Verum ab hac medii ac tertii loci distinctione Cyrillus abest longissime: quanquam Ambrosius qui ab eadem alienus videtur fuisse, in *psal. xxxvii*, n. 3, baptismo Joannis solam immunitatem a suppliciis tribuit; Christi baptismo præterea gratiam, hoc est, ut ego intelligo et Ambrosiani textus consequentia significant, jus ad vitæ cœlestis hæreditatem. Quod si utrasque res pœnitentibus discutiamus, licet divina nunc misericordia conjunctæ sint, magno tamen intervallo sejunctæ sunt. Cum enim sub Deo justo judice nemo, nisi mereatur, miser esse possit, id justis et pœnitentibus qui peccata absterserunt, eorumque remissione donati sunt, ex justitia debet Deus ne eos in gehennam præcipitet; hic Cyrilli aliorumque sententia baptismi Joannis, qui peccata dimittebat, effectus. Ut autem liberatis a gehenna, jus insuper ad cœlestis hæreditatis consecutionem attribuat, misericordiæ est. Quanquam enim justis operum bonorum merito vita [CXCVI] æterna ex justitia debeatur, jus tamen illud non aliud, præter divinam eamque gratuitam et ejus ex beneplacito profectam promissionem, fundamentum habet. Augustinus in *psal. xxxii*, num. 9: *Teneamus Deum fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem.* Quia tamen res natura separatæ, Deo volente conjunctæ sunt, ut qui remissionem peccatorum et sanctificationis gratiam accepit, suo jure tanquam Dei Filius æternæ vitæ hæreditatem expectare possit; nec Cyrillum nec alios ejusdem sententiæ, ita remissionem peccatorum ab adoptione distinxisse putem, ut hæc segregata seorsim subsistere voluerint: quare quod de adoptione ad remissionem peccatorum in Christi baptismo addita docent, non de ipsa proprie et stricte dicta adoptione, quæ in remissione peccatorum includitur, intellexerim; sed de solemnibus ejus declaratione et obsignatione. Id ut, omissis cæteris, de Cyrillo sententiam facit, quod illud adoptionis donum a peccatorum remissione distinctum, sacramento chrismatis proprium facere videatur, ut

supra dixi num. 58. Qui ergo baptismum solum sine chrismate accepisset, quod iis contingebat qui in oppidis vel pagis a presbytero vel diacono baptizabantur, cat. 17, n. 35, is adoptionis dono tandiu caruisset. Hunc tamen solo baptismo accepto, Christo insitum, et participem mortis Christi factum jus ad ejusdem resurrectionis gloriosæ participationem consecutum docet cat. 20, n. 7, jus illud sine adoptione esse non potest. Simile jus ad gloriam acquisivisse qui et liberationem a gehenna per Joannis baptismum adeptus esset, necessario debuit existimare Cyrillus; qui cum nullum medium inter gehennam et regnum cælorum agnoscat, eum qui a gehenna liberatus sit, regno cælorum idoneum necessario debet confiteri. In hoc autem ad regnum jure adoptionis potissimum sita prærogativa est.

63. Strictim absolvo cæteras ex Cyrilli mente Christiani baptismi supra Joannis baptismum prærogativas; quæ quidem ad baptismum proprie dictum pertinent. Tertia itaque consistit in imitatione mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi; per quam ejus passionum meritum et effectus nobiscum communicatur: ita ut Christo insiti per similitudinem mortis ejus a nobis in baptismi actu expressam, jus et spem communicandæ quoque gloriosæ resurrectionis ejus adipiscamur, cat. 20, n. 6 et 7, et cat. 3, n. 12; hoc munere caruit Joannis baptismus, ibid. num. 6. Quarta est characteris impressio: quem si Joannis baptismus animæ impressisset, non fuisset iteratus. Characteris vero impressionem ad Spiritum sanctum pertinere docet Cyrillus, cat. 3, n. 3; cat. 4, n. 16; cat. 16, n. 24, etc.; cat. 17, n. 35. En igitur donum Spiritus sancti a confirmatione distinctum, quod Joannis baptismis negatum baptismi proprie dicti effectus est. Quinta prærogativa: cum Joannis baptismus Cyrilli sententia nudam et solam remissionem peccatorum præstaret, quam non idcirco sequeretur maculæ cujusdam post peccatum dimissum superstitis, et pænæ vel in purgatorio vel in igne judicii luendæ abolitio, baptismus Christi, idemque solus omnes peccatorum cicatrices et notas in anima et corpore etiam post sanationem [CXCVII] residuas abolet, cat. 18, num. 20, omnem apud Deum delictorum memoriam abstergit, cat. 15, num. 23, cat. 3, num. 13, homo velut resuscitatus ac conformatus Christo, nihil veteris hominis retinet, cat. 3, num. 12, cat. 20, n. 3. Hanc plenam peccatorum purgationem Spiritui sancto tribuere videtur, in apostolis primum die Pentecostes effectam, deinde in nobis simili ejusdem spiritus illapsu efficiendam cat. 17, n. 15, ut hunc quoque effectum Joannis baptismis tributum a Cyrillo dicamus nihil nos cogit: contra solius Christi baptismi esse ait, cat. 18, n. 20, et cat. 15, n. 23, et alioqui hunc Christi mortis et resurrectionis in eo expresse effectum

esse non obscure indicat, citatis ex cat. 3 et 20 locis. Alias, præclare agitur cum baptismo Joannis, si eandem vim illi cum nostro pœnitentiæ sacramento tribuamus. At Patres multi quod ad cat. 18, n. 20, citavimus, huic sacramento cicatricum abolitionem vel plane negant, vel attribuere non audent: quorum sententiæ suffragari videtur Cyrillus, hunc solius baptismi effectum esse affirmans.

De omnimoda baptismi ad salutem necessitate.

64. Tantæ ad salutem necessitatis baptismum re et effectu susceptum existimavit Cyrillus, ut solis martyribus sine aqua regni cœlestis ingressum aperiat. Ita cat. 3, n. 10: *Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum accipiunt; et num. 4, adducto Christi testimonio: Nisi quis natus fuerit denuo ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*²⁹; ait sine ambobus, aqua nimirum et spiritu, neminem posse perfectionem consequi, ac subjicit: *Neque si quis aqua baptizetur at Spiritum non accipiat* (pravæ videlicet animi inductionis causa, procat. n. 2, cat. 17, n. 36), *grattam perfectam habet: neque, si quis etiam virtutum operibus instructus signaculum per aquam non recipiat, ille cælorum regnum ingressurus est.* Vehementer cupiam hæc de eo, qui se justum putans baptismum contemnat. intelligere. Sed quo tandem modo, cum infra in exemplum producat Cornelium, baptismatis sane non contemnentem, et quo pacto eum qui illud contemnat virtutum operibus instructum, ἐν-ἀρετος τοῖς ἔργοις, vocaret? cum dicat eadem cat. n. 10: *Si Filius Dei est baptizatus, equis baptismum poterit salvo pietate contemnere?* Deinde in citato ante ex n. 4 loco, sententiam suam asperam fatetur, *audax videatur hæc oratio, sed non mea:* cujus asperitas nulla respectu adultorum erit, si votum ac desiderium baptismi, non secus ac martyrium, baptismi defectum suppleat. Nanc sententiæ asperitatem non mitigat; contra probat tum auctoritate Christi qui eam sententiam tulit; tum Cornelii exemplo, qui quanquam *justus vir et angelorum visione habitus dignus precibus*, et eleemosynis acceptus Deo; insuper post adventum Petri ad eum cœlitus missi, Spiritus sancti linguarum et prophetiæ dono dignatus, et in anima per fidem regeneratus, baptizari tamen jussus est, ut corpus quoque per aquam gratiæ particeps efficeretur. Hujus sententiæ rationem repetit cat. 3, n. 10, et cat. 13, n. 21, duplici ex causa, 1° ex eo quod, Christi [CXCVIII] latere post ejus mortem in cruce perfosso, fluxit sanguis et aqua, duplicis baptismatis, nec plurium, symbolum. Id Patrum turbam seculus pronuntiavit; 2° ex necessitate confessionis fidei; quæ cum in baptismo rogantibus Ecclesiæ minis fiat, in martyrio fit rogantibus tyrannis.

²⁹ Joan. III, 5.

65. Non hæc propria et singularis Cyrilli animo insedit opinio. Citantur in eam rem aut citari possunt auctor *Recognitionum* sub nomine S. Clementis lib. I, n. 53, et lib. VI, n. 8; auctor *Clementinarum homiliarum*, homil. 11, n. 25 et 26; Gregorius Naz, orat. 40, pag. 652, et commentator ejus Nicetas in eum locum; Gregor. Nyssenus, tom. II, *Oratione in Differentes baptisma*, pag. 126; Chrysostom., homil. 24 in *Joann.*, pag. 159, et homil. 62, pag. 402, et homil. 3 in *Epist. Pauli ad Philipp.*, pag. 32 et 33; auctor sermonis *De cæco nato et latrone*, apud eundem, tom. VI, pag. 441, et auctor sequentis homiliæ in *triduanam resurrectionem*, pag. 445; Gennadius, *De ecclesiast. dogmatib.*, cap. 41; Fulgentius, lib. III *De veritate præd. et grat.*, cap. 19, in libro *De fide ad Petrum*, cap. 3, num. 41, et in epistola ad Ferrandum *De baptismo Æthiopis*, cap. 2; Arnobius junior, in *psal.* cxxix; Hesyehius, lib. II in *Levitic.* ad cap. VI, § 27; auctor. *Histor. de Barlaam et Josaphat*, cap. 8; Rabanus Maurus, qui lib. IV *De univers.*, cap. 10, Gennadii sententiam laudat et probat. Eadem ad Orientales sectas doctrina pervenit. Joannes patriarcha Alexandrinus Jacobita, laudatus a clarissimo viro, locupletissimoque universæ eruditionis penu, Eusebio Renaudot, tom. V *Perpetuitatis fidei*, lib. II, cap. 2, de adulto sine baptismi gratia decedente rogatus, respondet illum etiamsi Jeremiam precibus, Jobum eleemosynis, Abraham hospitii gratia superavit, in flammis gehennæ præcipitatum iri. His addi possent ii, qui duplicem tantum aquæ et sanguinis baptismum distinxere, ut Tertullian., *De baptismo*, cap. 13; Cyprian., *De exhort. martyrii*, pag. 168; Hieronymus, lib. XIII in *Isa.* cap. XLVII, § 24; Prudentius, hymno *Demiraculis Christi*, stroph. 29, et *Peristephanon*, carm. 8, vers. 15 et seqq. II quoque, qui cum alibi disertis testimoniis doceant baptismum expetitum ad salutem sufficere; aliis tamen in locis, sive sibi ipsi contradicentes, sive ad præsentem quæstionem non attendentes, generales de omnimoda baptismi re suscepti ad salutem necessitate sententias protulerunt. Quem in locum abeant ii qui nulla sua culpa baptismi expertes ex hac luce secesserint non inter eos omnes convenit. Alii gehennæ nulla misericordia addicunt. Gregorius uterque Nazianzenus et Nyssenus. et Nicetas medium quemdam ut felicitas ita et supplicii, expertem locum eos excipere docent. Ambrosius, lib. II *De Abrah.*, cap. 11, n. 84, *infantem* et adultum *aliqua præventum necessitate*, ne baptismum suscipiant, a regno cælorum excludit; et subdit: *Habeant tamen illam opertam pœnarum immunitatem: nescio an habeant regni honorem.* In eodem fortassis ordine locari possunt, qui infantes sine baptismo decedentes in hoc medio loco constituunt; ut auctor *Quæstionum ad Antiochum*, quæst. 115, tom. III, Athanas., pag., 296; Severus Antiochen, catena in *Joan.*, ad cap. III, § 3; [CXCIX] Cosmas Ægyptius, lib. VII, pag. 295; auctor *Quæstionum ad orthodoxos*,

A apud Justinum quæst. 13, etc. Sed ab ea causa Cyrillus abest longissime. Duas enim tantum post extremum judicium, hominum sortes novit, gehennam et regnum cælorum. Vid. cat. 15, n. 26; cat. 18, n. 19, et cat. 1, n. 2, quo loco ait: *Sancto ac ratione prædito Christi gregi accenseamini, ut olim ad ejus dexteram segregati paratam vobis vitam hæreditate consequamini. Quibus enim adhuc peccatorum asperitas adhærescit, illi a sinistris constituentur; eo quod ad gratiam Dei, quæ in lavacri regeneratione per Christum datur, non accesserint.* Superest ergo ut igni æterno addicat eos quibus baptismus nulla sua culpa defuerit.

60. Quam ego sententiam omnibus ejus dictis ac decretis adversantem comperio. Primo enim cat. 18, n. 31, statuit: *Cum hominum summe amans sit Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures ingressus in vitam æternam januas aperuisse, ut omnes, quantum in ipso est ea nullo impediante perfruantur.* Sed is, qui ad suscipiendum baptismum legitime præparatus, eo nulla sua culpa privatur; nullum ex se ad vitam æternam assert impedimentum, peccatorum pœnitens, baptismum expetens, eumque quantum in se est recipiens. Deus ergo solus impedit ne ad vitam æternam perveniat. Inter eas, quas longo ordine Cyrillus enumerat n. 30, a Deo subministratas vitæ æternæ obtinendæ rationes, recenset mandatorum observationem, secessionem a peccato, omnium derelictionem propter Christum, fidem. Atqui fieri potest ut omnia hæc impleverit, qui sine baptismo, morte præventus decesserit. Secundo, desiderium efficax honorum operum efficiendorum, cum ipsa opera morte ac necessitate præoccupati exsequi prohibemur, sufficere, ac fidem ipsorum vicem adimplere docet cat. 13, n. 31, de pio agens latrone, sicque de eo loquentem Christum inducit. *Vult justa opera facere latro, sed mors eum præoccupat. Non tantum opus moror, sed et fidem acceptam habui.* Desiderium igitur baptismi, baptismi ipsius locum tenere debet; eoque favorabilior hominis baptismi nulla sua culpa privati causa est; quod non, sicut latro, recens conversus, sed longo forte honorum operum exercitio probatus sit, ac *virtutum operibus instructus*, ut loquitur Cyrillus cat. 3, n. 4, cum tamen a regno cælorum propter baptismi defectum illum excludat. Tertio, cat. 3, n. 6, ait Abrahamum, cum filium sacrificaturus colligarit et lignis imposuerit, *voluntate ac merito sacrificasse*, Deo sacrificii executionem impediente. Nonne similiter martyrii voluntate ac desiderio, ac sincera animi præparatione, martyrii ipsius meritum comparari potest? Ambros. lib. II *De Isaac*, c. 8, n. 76, *Cujus*, inquit (mortem martyrum intelligit), *non est impar charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, ut auferat meritum delictorum.* Hanc ad martyrium præparationem, quæ martyrii meritum contineat, supponere possumus in homine, qui baptismi gratia nullo suo vitio ac negligentia fraudatur; Cyrillus autem non dubitat martyrium vicem

baptismatis adimplere. Quarto, meritum et vim ad salutem sive baptismi suscepti sive martyrii Cyrillus ponit in fidei confessione, [CC] ut ex ipsi vidimus sup. num. 64. Atqui homo nulla sua culpa baptismo privatus, potuit fidem confiteri vel coram tyrannis aut hæreticis, aut alioqui fidei inimicis, vel in Ecclesia coram sacerdotibus Symbolum recitando. Habere igitur debet vel martyrii vel baptismi meritum. Ea me permovent ut credam, quod si Cyrillus his suis principiis attendisset, aut specialius de causa hominis sine baptismo nulla sua culpa decedentis rogatus fuisset; responsurum illum fuisse, hominem illum si alioqui peccata digne emendasset, salutis expertem non futurum. De Ambrosii et Augustini circa expetiti baptismatis sufficientiam sententia dubium nullum esse potest. Vix tamen apud Cyrillum expressiores occurrunt adversus eam opinionem sententiæ. Ambrosius, lib. II. *De Abraham.* cap. 11, num. 79, *Nemo ascendit in regnum caelorum nisi per aquam baptismatis*; et num. 84, *« Nisi quis renatus fuerit ³⁰, »* etc, *Utique nullum excipit, non infantem, non aliqua præventum necessitate. In psal. cxviii, serm. 3, num. 13, triplicem baptismum distinguit: Ecclesiæ baptismum per aquam et Spiritum sanctum; baptismum sanguinis; et baptismum ignis purgatorii in die iudicii. De mysteriis, cap. 4, n. 20, Credit etiam catechumenus in crucem D. Jesu. Sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec gratiæ spiritualis munus haurire. Augustinus quoque multa habet suæ ipsius sententiæ de sufficienti ad salutem baptismi voto contraria. Serm. 4, num. 9, cap. 8, Catechumenos usque ad baptismum persequuntur peccata; tract. 13 in Jean., n. 17, Quantumcunque catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat. Non illi dimittitur, nisi cum venit ad baptismum; De symb. ad catechumenos, tract. 1, cap. 8, n. 15, Catechumeni quandiu sunt, super illos sunt peccata eorum; serm. 27, n. 6, pro occulto Dei iudicio habet, quod ille cum catechumenus bene vixerit, subita ruina mortuus est et ad baptismum non pervenit. Epistola 228, consultus de pastorum fuga tempore persecutionis, notat eo tempore potissimum ad Ecclesiam concurrere solere, cum alii baptismum, alii in pœnitentia constituti vel admissorum peccatorum conscii, absolutionem a peccatis requirant: D tum ne ministri huic necessitati desint, eos considerare jubet, n. 8: *Quantum exitium sequitur eos qui de isto sæculo vel non regenerati exeunt, vel ligati. Quantum luctus fidelium, qui eos secum in ritæ æternæ requiæ non habebunt. Idem tamen longe ante lib. IV De baptismo, cap. 22, n. 29, expresse declarat, non tantum passionem pro nomine Christi id quod eæ baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis; si forte ad celebrandum mysterium baptismi, in angustiis temporum succurri non**

A potest. Nihil prioribus Augustini et Ambrosii testimoniis apud Cyrillum expressius. Potuisset ergo, si quæstionem nostram accuratius examinasset, a sua sententia discedere.

De baptismo ab hæreticis collato.

67. Hunc Cyrillus nullum et invalidum, et ab Ecclesia iterari declarat his procat. num. 7 verbis: *Non licet his aut ter lavacrum suscipere. . Unus enim Dominus, et una fides, et unum baptisma ³¹. [CC] Hæretici namque solummodo rebaptizantur; siquidem prius illud baptisma non erat. In his verbis duo distinguenda: Cyrilli opinio de invalido hæreticorum baptismo, et Ecclesiæ Hierosolymitanæ in illis rebaptizandis usus. Hæc, inquam, distinguo; potuit enim Cyrillus generalem sibi de nullo et casso hæreticorum omnium baptismo informare sententiam, ex eo quod nonnullos in sua Ecclesia viderit, dum ad catholicam revertuntur, rebaptizari. Primum itaque de Cyrilli sententia ago. Vix dubitari potest quin generalem de omnibus hæreticis sententiam pronuntiet; hoc enim testimonio, quo revera ille error evertitur, *unus Dominus, una fides, unum baptisma*, ad eundem errorem confirmandum utitur cum Cypriano: concludens, sicut extra Ecclesiam nec vere Dominus colitur, nec reperitur vera fides, ita nec verum ac ratum baptismum inveniri. Non utar hoc loco ad excusandum Cyrillum ea defensione, quam Theodorus Studita lib. I ad epist. 40 ad Constitutiones apostolicas et Basilium adhibet, cum ambo hæreticorum baptisma rejiciunt: nimirum *Apostolico canone eos hæreticos vocari, qui in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti nec baptizati sint nec baptizent*. Alienam enim a Cyrillo censeo insuetam hanc ac restrictam hæresis notionem; nec ab eo reprobatum universim hæreticorum baptismum miror. Celebratum revera jam fuerat plenarium illud concilium tantopere apud Augustinum decantatum, quo agitata Stephanum inter et Cyprianum de valido invalidove hæreticorum baptismo contentio finita erat. Sive enim Arelatense, sive Nicænum, obscurum illud concilium dixeris, utrumque jamdudum terminatum fuerat. Verum longe etiam post illa tempora notum est multos Patres hæreticorum baptisma pro nullo habuisse: sive nondum satis cognita et evulgata in Oriente hujus plenarii concilii definitio, quod de Arelatensi concilio dictum sit; sive non satis diserta expressaque visa sit, quod ad concilium Nicænum pertinet. Cum enim in eo Novatiani revertentes sine novo baptismo recipi jubeantur can. 8, sequitur revera baptismum hæreticorum non esse ob unam causam hæresis nullum; sed potuit illa consecutio non attendi; præterea non deerat exceptioni locus, cum Novatiani passim pro schismaticis magis quam pro hæreticis haberentur, ratamque baptizandi formulam nec verbis nec mente corrumpent. Nam plurimis visum est, non solam quæ*

³⁰ Joan. III, 3. ³¹ Ephes. IV, 5.

verbo fiebat, sed eam quoque, quæ prava duntaxat interpretatione inducebatur, formæ baptismalis corruptionem, irritum et nullum baptismum efficere. Ita sensisse videtur Athanasius, orat. 2, n. 42 et 43, aiens multas hæreses in baptismo SS. Trinitatis personarum nomina quidem pronuntiare: verum cum recte non sentiant, inutilem esse quam donant aquam. Nicæno ille concilio interfuerat Optatus, quanquam Africanus, quam provinciam proprie respiciebat Arelatensis concilii canon 8: Optatus, inquam, Milevitanus, lib. cont. Parmenianum, n. 12; schismaticorum baptismata probans, hæreticorum diserte rejicit. At lib. II, n. 8, et lib. V, n. 1 et 3, omne datum in nomine Trinitatis baptismata probare videtur, modo tamen adsit recta (ex parte [CCH] saltem suscipientis quem *credentem* vocat, ab *operante* seu ministro distinguens) in eandem Trinitatem fides. Quam quidem suscipientis fidem cum tam studiose requirit, videtur ad mentem concilii Arelatensis facere. Basilius, epist. 1 canonica can. 1, pag. 20, cum parasynagogarum baptismum admittat, schismaticorum pro consuetudine locorum recipi vel rejici jubeat; hæreticorum constanter uti nullum cassumque repudiat, tametsi in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizent. Nazianzenus, orat. 40, n. 25, pag. 637, quemvis baptismi ministrum probat, modo catholica fide informatum, S. Ephræm, orat. de S. Basilio, Gr. ed., p. 403, Arianos ait, cum Valentis filium parvulum (sexennis erat) baptizarent, *aqua baptizasse, non Spiritu*. Epiphanius Anacephalæosi, num. 5, p. 151, *aliquos ex Catholicorum partibus, privata sibi factione conflata, præter Ecclesiæ consuetudinem et citra concilii generalis decretum, eos qui ab Arianis ad suas partes transeunt iterum baptizare non vereri*, ait; cum *ea res universalis synodi judicio decisa non sit*. Non ergo Nicænam synodum arbitrabatur causam illam finivisse. Ambrosius, *De mysteriis*, cap. 4, num. 23, *Non sanat baptismus perfidorum; non mundat, sed polluit*; Asterius Amasenus. in *psal. VI*; *Monum. Eccl. Gr. Coteler.*, tom. II, p. 61, parvulum ab hæreticis baptizatum, *non baptizatum, sed in hæresim immersum*, et ab ipso vitæ ingressu *naufragium jam passum esse decernit*; Hieronymus, quanquam in *Dialogo contra Luciferianos* hæreticorum baptismata diserte defenderit, in multis tamen locis pro nullo irritoque habere videtur, ut in *Ecclesiasten*, cap. VII, § 27, lib. I in *Oseam*, cap. II, § 5, et lib. III, c. X, § 10, et cap. XIII, § 4; et in *Ephes.*, cap. IV, § 6. Hæc ad excusandam Cyrilli opinionem abunde sufficiunt: quam certe, si non citius, saltem anno 381 correxit, cum in concilio Constantinopolitano una cum cæteris Patribus, canone 7, multos ex hæreticis sine baptismo novo recipi decrevit. De Ecclesiæ Hierosolymitanæ ante hæc tempora in rebaptizandis hæreticis usu, jam pauca.

68. Hanc Ecclesiam repræsentabat olim Firmilianus ad Cyprianum scribens, uti diversis in consuetudinibus ac præcipue circa celebrationem Pa-

schatis a Romana dissidentem. Non refert utrum in baptismatis hæreticorum causa eadem quoque diversitas locum haberet, cum tamen id esset de quo agebatur: silentiumque illud nonnullam subministrat contrarium præsumendi causam: quanquam exemplo, quod in ipsum retorquere in promptu esset, non videtur usurus fuisse Firmilianus. Eusebius tamen, lib. VII *Hist.*, cap. 2, de nata inter Asianos et Romanum pontificem controversia circa baptismum hæreticorum, agens ait *antiquam consuetudinem invaluisse, ut in hominibus ad catholicam reversis sola manuum impositio cum precationibus adhiberetur*. Id sine dubio provinciæ suæ Palæstinæ usu æstimabat. At *Constitutiones apostolicæ* ad usum Ecclesiarum Syriæ et Palæstinæ maximam partem expressæ lib. VI, cap. 15, baptismum hæreticorum uti nullum rejiciunt. Ut sit, Ecclesiam Hierosolymitanam Nicæni concilii decretis adhæsisse merito jure supponitur; quosque concilium illud hæreticos sine novo baptismo recipi jubet, non [CCH] rebaptizasse. Pauci in ea se ad conversionem offerebant hæretici, qui non vitato baptismo uterentur. Nullos alios ab hæreticis conversos notat Cyrillus præter Manichæos, quod ad baptismum una cum cæteris præparabat cat. 15, n. 15, quo loco ad eos sermonem convertens ait: *Erudiantur qui ex Manichæis conversi sunt, nec amplius luminaria divinitate donent*, etc., quæ ad conversos jam dudum, ac fidelibus diuturno tempore aggregatos, non videntur dici potuisse. At Manichæi baptismum habuerunt a legitimo Ecclesiæ ritu adeo discrepantem, ut etiam quæstio sit non facile explicabilis, num omnino baptismum agnocerent. Eorum certe baptismus tanta impuritate ac fœditate contaminatus erat, ut ne illius modum enarret, pudore se prohiberi Cyrillus dicat cat. 5, n. 33. Cum totis catechesibus Manichæos præ oculis habeat, studioseque omni loco exagitet, quod in nullis aliis hæreticis facere deprehenditur, concludi inde possit hos pene nos hoc tempore in Hierosolymitana parœcia conspectos. Fuisse Marcionistas in Palæstina testis est Epiphanius, hæresi 42, num. 1, deque eorum conventiculis ac Dominicis loquitur Cyrillus cat. 18, n. 26, eos cum Manichæis conjungens. De Marcionistis dubia res num consuetam baptismi formam commutarint. Horum baptismata Basilius, epist. 1, can. 1, ab initio rejectum testatur sicut Manichæorum, Valentinianorum et Pepuzenorum; aitque, epist. 2, can. 47, Marcionistas ab Ecclesia [sua] non recipi, nisi in nostrum baptismum baptizati fuerint. Inde non injuria dubitatur num vera baptismi formula uterentur. Hanc certe, Cyrilli sententia, si non verbis, at mente et intelligentia gravissime corrumpebant: unius Trinitatis loco tres deos prædicantes cat. 16, num. 4 et 1, Patremque et Spiritum sanctum, quorum in nomen baptizamus, a Creatore mundi et Spiritu qui prophetas inspiravit separantes. Quæ quidem secundum intelligentiam baptismalis formæ corruptio, sufficiens ut

vidimus n. 67, nonnullorum opinione rebaptizationis fundamentum. Nihil itaque miri si, quod tamen nullo monumento probari potest, Jerosolymis rebaptizarentur Marcionistæ. Cataphrygum quoque seu Montanistarum et Pepuzenorum meminit Cyrillus, cat. 16, num. 8, quos concilium Nicænum, can. 17, Laodicenum, can. 8, et Constantinopolitanum, can. 7, novo cum baptismo admitti præcipiunt: nec mirum, si non sensu solum, verum etiam verbis, in Patrem et Filium et Montanum baptizabant, ex Basil. epist. 1 can. 1. Sabellianos ex nomine sæpe appellat Cyrillus; Paulianistarum errorem aliquando, nomen nunquam recenset. Hos concil. Nicænum, can. 19, illos Constantinopolitanum, can. 7, ad Ecclesiam revertentes baptizari jubent. Nihil de veteribus hæreticis ab Cyrillo commemoratis dicam, Simone Mago, Menandro, Basillide, Gnosticis, Valentinianis, etc., quorum illa ætate pene extinctæ hæreses, adhuc vitata vel verbis vel intelligentia certe baptismi formula utentes. Arianos Cyrillus a diversis exsiliis redux sine dubio multos in Ecclesiam recepit: eorumque multos ab inuasoribus Ecclesiæ suæ Arianis baptizatos offendit. At eorum nullos novo baptismo initiasse igitur: [CCIV] seseque supponendus est conformasse legi per totam Ecclesiam constitutæ, ut sola Nicæni concilii subscriptione, eaque professione quod Spiritus sanctus creatura non sit, reciperentur. Præceptum id erat in conc. Alex. sub Athanasio an. 362, et a Paulino Antiocheno assensum; a Basilio, epist. 203, pag. 222, et a Liberio post concilium Ariminense, teste Siricio epist. 1, ad Himerium Tarracon., can. 7, *quod*, inquit Siricius, *totus Oriens Occidensque custodit*. Pneumatomachos Cyrillus an. 380, agente Melania et Rufino, Ecclesiæ reconciliavit; ambo Romanæ Ecclesiæ consuetudinis astricti, rebaptizari eos nec probavissent nec assensissent. Idem eodem tempore suam schismaticis Apollinaristis per Gregorium Nyssenum communionem efferebat; novus sane baptismus non proponebatur. Ex his omnibus id probatum et confectum reor, Ecclesiam Jerosolymitanam tempore Cyrilli, ac Cyrillum ipsum, non omnes ad Ecclesiam revertentes hæreticos baptizasse: nec probari posse alios ab eis rebaptizatos, præter eos quos vel concilia de novo baptizari præcipiunt; vel vitata saltem quoad sensum baptismatis formula usos esse constat.

CAPUT IX.

De reali Christi præsentia in Eucharistia et transsubstantiatione; in quo inanes Albertini ad elevandam vim testimoniorum Cyrilli argutiæ refelluntur; generalis in Albertinianam respondendi rationem observationes.

69. Ea testimoniorum Cyrilli pro utroque catholico dogmate multitudo, ac perspicuitas est ab omni fuco aut ambage, aut metaphorico genere locutionis aliena, ut e Protestantibus sinceriores sententiæ suæ adversarium se habere Cyrillum candide

A ingenueque profiteri æquitatis esse duxerint. Unus ex eis est, quem ego honoris causa nomino, Ernestus Grabijs, cujus tamen Cyrillianæ sententiæ explicationi in omnibus assentire non possum: quæ de re sub finem capitis 11, num. 91, nonnihil dicturus sum. Aliunde ea Cyrilli antiquitas et Ecclesiæ Hierosolymitanæ auctoritas est, ut si Catholicis dedatur, hæretici sibi causa cecidisse videantur. Quamobrem nullum non lapidem movit Albertinus ut Cyrillum nobis eriperet: salebrosisque in locis cum se versari non ignoraret, tantum nihilominus in speciem sibi sumit fiduciæ, ut nullo magis loco se jactet, adversariosque suos omnes bardos, stultos, imperitos, nihil videre dicat. Ex illis est videlicet quibus nihil intra est oleum, nihil extra in nuce duri. Adeo perstrinxit oculos Thomæ Millesii jactantia hæc, ut abunde fracta ab illo existimans deprompta a Catholicis ex Cyrillo in Protestantibus tela; nihil in suis ad catecheses mystagogicas notis ad illa Cyrilli testimonia de se respondeat, sed verum illorum sensum ex Albertino requiri jubeat: cujus integrum caput secundum ex libro secundo *De sacramento* vel potius contra sacramentum Eucharistiæ, præclaræ instar appendicis ad calcem suæ Oxoniensis editionis appinxit. Mihi fidei quoque meæ vindicandæ exemplum dedit; ac [CCV] necessitatem imposuit, ne minus in propugnandis catholicæ doctrinæ præsiidiis studiosus videar, quam ille in oppugnandis. Parato itaque in ejus editione toxico necessarium in hac nostra antidotum opponere officii mei esse duxi: et quanquam ad prolixam Albertini catholicorum argumentorum confutationem brevi oratione responderi non possit, mihi liberum non fuit onus illud effugere. Non ignoro Albertini cavillationes jamdudum in libris eximia eruditione et rationum vi conscriptis explosas atque ejectas esse, ut eorum diligentia vix quidquam adjici posse videatur; nosque ex eorum industria multum profecisse, ac multa ab eis delibata huc fatemur contulisse, horum vestigia sequi laudi ducentes: verum eorum causa nonnihil a nostra dissimilis. Illi ampliori in stadio positi, causam Patrum omnium tuendam habentes, non suscepta singulorum indagazione, generalia solummodo principia atque argumenta protulere, quæ singulis applicata vim sententiarum ab ipsis profectarum aperiant, et falsas omnes interpretationes ejiciant. Nobis augustius spatium et in contracto labor est. Unius enim Cyrilli sententia nobis, ex accuratiori verborum ejus examine ac toto ejusdem doctrinæ scopo et instituto aperienda, illustranda ac propugnanda est. Quod, Deo propitio, ita nos præstitisse speramus, ut nullum jam de Cyrilli doctrina circa transsubstantiationem dubium cujusquam animo hæere posse videatur. Eundem cum Albertino ordinem sequemur. Ille descripta apud Bellarminum ex Cyrillo argumenta sibi singulatim objicit, suamque eisdem confutationem subjicit; nos iisdem argumentis iterum propositis

ac nova interdum robore confirmatis, quis reponat Albertinus referemus, cavillationumque ejus futilitatem demonstrare satagemus. Sed antequam ad rem accedamus, ipsa generatim Albertiniana respondendi ratio ac forma proponenda est, generalesque in eam observationes præmittendæ: quæ quidem universalis confutationis locum tenere possint, et nos importuno eadem ad singulas argumentationes repetendi et ingeminandi onere liberent.

70. Ac primo quidem Albertinus tametsi causæ suæ se maxime præidentem ostendet, Cyrillianorum tamen testimoniorum vim totam sentiens, nihil prætermittit, quo pondus illis omne detrahat. Cyrillum ipsum invidia omni onerat: communicationis cum Arianis, variationis in fide et communionem, zeli erga impietatem, contentionis ambiciosæ de primatu accusat. A sanctissimi præsulis persona, in ejus scripta impetum faciens, catecheses in adolescentia auctoris scriptas non sine certo consilio notat, Romanorum codicum e quibus Prævotius catecheses Græcas edidit, suspectam sibi fidem, Danaumque fraudes et inimicorum dona metuere se ait. Fas in variis locis corruptas esse prore demonstrata indubitabilique supponit. Mystagogicarum nec eundem stylum nec eandem auctoritatem se teste ac iudice decernit. Dato tamen eas Cyrilli vere esse, nihil in eis contineri quod catholicæ causæ faveat, ostendere aggreditur, Nihil hic dicam de imprudenti et frivola Albertini accusatione in Cyrillum, catecheses [CCVI] ejus, et qui eas edidit; hæc enim a nobis partim in Præfatione generali, partim in dissertationibus de vita et scriptis Cyrilli repulsa et rejecta sunt: ejus tantummodo ad Catholicorum argumenta respondendi rationem specto: quæ tota in subtilitate consistit. Cum sibi objicit ex Cyrillo, non esse dubitandum quin panis et vinum eucharisticum sint corpus et sanguis Christi, respondet *mysticum et symbolicum corpus*, hoc est, *sacramento et virtute*: quod nimirum eucharistica dona figuram referant corporis Christi, ejusque vobis virtutem et efficaciam sua sumptione communicent: quemadmodum aqua baptismalis et sacrum unguentum, ejusdem Cyrilli sententia, nuda non sunt elementa, sed vim sanctificandi continent. Si objicias ex miraculo conversionis aquæ in vinum, Cyrillum confirmare mutationem panis et vini in Christi corpus et sanguinem; parata responsio ex multis mutationibus metaphoricis in ore Patrum communibus. Aiunt enim sanctos homines in angelos transmutari, impios in bestias: sanctorum animas per justitiam in divinam naturam, imo et corpora in resurrectione in spiritalem animæ naturam, et in ipsam divinam naturam transmutari; Christum sive in incarnatione, sive post ascensionem totum Deum factum, humanitatem in divinam naturam transisse: aquas baptismi Christi sanguine rubricatas. Sibi objicit Albertinus quod Cyrillus dicat sub typo et figura

A panis dari in Eucharistia ipsum corpus Christi. Ita intelligendum reponit, panem esse typum corporis, seu corpus typicum; ac multa cumulat loca in quibus res ipsa quæ est typus et signum, voci typus in regimine subjicitur: quemadmodum dicitur, *signum circumcisionis, typus Jonæ*, pro circumcisio *signum, Jonas typus*. Aitque sic Christi corpus in typo panis nobis dari, sicut a Patribus dicitur Christus in typo manna patribus datus, in imagine et figura bestiarum omnium in Veteri Testamento sacrificatarum immolatus. Nihil magis moratur quod per Eucharistiæ participationem, Christo consanguis et concorporei effici dicamur. Idem enim de baptismo dictum a multis Patribus pertendit: qui quidem fere omnes id de Eucharistia cum baptismo sumpta loquuntur. Nec plus difficultatis reperit in eo, quod sumpto et distributo in membra nostra Christi corpore et sanguine Christiferi efficiamur. Negat enim dici posse quod verum Christi corpus in membra nostra distribuitur. Christiferos autem pios homines eo quod Christum in mente gerant vulgariter appellari. Si objicias Cyrillum dicere, non credendum sensibus panem et vinum in Eucharistia renuntiantibus, sed fidei Christi corpus et sanguinem esse docenti, qui enim videtur panis, panem non esse, etc., respondet Patres eodem modo in aquis baptismalibus sensuum iudicio non esse standum affirmavisse: panem et vinum id acquisivisse ut corpus typicum et sanguis sint, quod gustus non deprehendit. Cum denique objicit sibi, quod Cyrillus in sacra communionem regem Christum suscipi dicat et jubeat adorari: in promptu habet, Christum suscipi in signo suo seu sacramento, quod rei significatæ nomine passim appelletur; et adorationem rebus a Deo maxime diversis tribui solere. [CCVII] Hoc generale Albertinianarum responsionum a nobis peculiariter exponendarum specimen et exemplum. Interim generales ad eam respondendi rationem has observationes habe, quæ possint pro omni responsione sufficere.

71. Prima itaque sit observatio: Si Albertiniana Cyrilli vocum et sententiarum interpretatio veram S. Patris mentem, et ejus auditorum intelligentiam repræsentet, duo juxta ridicula, ab omni humana consuetudine abhorrentia, ac rerum naturæ plane contraria consequentur. Primo necesse est Cyrillum, eum nempe doctorem qui in exponendis apte, breviter et dilucide nostris dogmatibus singulari facultate præditus fuit, ut vel sola testatur quarta catechesis, cum rudibus neophytis ecclesiasticam de Eucharistia doctrinam presse, simpliciter ac circumscripte proponendam ac declarandam haberet, in hoc solo capite, tantum a sua dicendi et exponendi facilitate desertum, tam elinguem et imperitum subito evasisse, ut nulla quibus mentem ac sententiam suam diserte expediteque proponeret verba invenire potuerit: contra iis verbis et sententiis usum, quibus alienam prorsus, et ex toto oppositam ei, quam habebat in animo, doctri-

nam enuntiaret, ut e nostris Catholicis vix quisquam disertius quam Cyrilli verbis, catholicum dogma exprimere ac declarare voleat. Quid facilius Cyrillo quam dicere : Mystici panis et vini participes facti estis, quæ corporis et sanguinis Christi appellatione donata sunt; non quod panis et vinum esse desierint; reclamant enim sensus panem et vinum ut prius demonstrantes; sed quod, precibus Ecclesiæ et Spiritus sancti superventu sanctificata, panis nudus et nudum vinum non sint amplius; verum figuram gerant corporis Christi, occultamque sensibus eorundem virtutem et efficaciam in se contineant? Quid Calviniano vel imperitissimo hac oratione facilius ac promptius? Eodem pene modo Cyrillus vim aquæ baptismalis, olei exorcizati, sacri chrismatis aperte planissimeque proposuit, nulla verborum pompa et ambage quidquam amplius de horum elementorum vi ac potestate disputans, quam eorum conditio ferebat. At in Eucharistia, pro simplici illa oratione, quam supra descripsimus, in contraria fertur omnia: nempe panem et vinum post invocationem jam transmutata, panem et vinum ultra esse negat, quidquid sensus contra renuntient; sed corpus et sanguinem Christi esse affirmat, quæ in figura panis et vini nobis ministrentur: id ex disertis Christi et Pauli verbis citra dubitationem ullam credendum; eademque potestate factum qua Christus aquas in vinum convertit. Quam elinguem et insanum qui ita loquatur Calvinianum? Secundo, si tanta in Cyrillo doctore ac magistro infantia aut potius mentis emotio supponenda: admirabilior e contra in auditoribus calliditas ac solertia supponenda est, ut ipsi doctoris sui orationi sensum ei quem verba præferebant contrarium, eum summa subtilitate excogitatum, a nullo edocti, communi consensu et conspiratione assingerent. Erant hi neophyti de cæteris Christianæ doctrinæ misteriis præclare quidem docti et instituti; sed qui de [CCVIII] Eucharistia sibi diligentissime occultata nihil unquam inaudierant ante ipsam noctem Paschalem, in qua cum essent ad altare sacrum accessuri, breviter a catechista, et quantum per tempus licebat moniti fuerant, quænam esset mysteriorum inde ipsis distribuendorum ratio, cat. 18, n. 32. Quod si Cyrillus ipse per se præstitit, his fere verbis usus videtur: *In figura panis dabitur vobis corpus Christi, et in figura vini dabitur vobis sanguis ejusdem?* cat. 22, num. 3. Præterea, hanc sibi administratæ communionis formulam audierant *corpus Christi, et sanguis Christi*, quæ significabat, id quod ipsis sumendum præstabatur, esse Christi corpus et sanguinem. Cui rei jussi erant subscribere respondendo *amen*, hoc est, *verum est*. Ante catechesim audierant prælectam sibi ex Paulo 1 Cor. xi, 23, lectionem, in qua frequens et inculcata corporis Christi mentio, figuræ efficaciam nulla. Hinc male sane comparati erant, ut orationi Cyrillianæ eam accomodarent interpretationem

quam ex Albertino attuli n. 70. Ea adeo a naturali verborum sensu recedit, tantumque subtilitatis complectitur, ut non ex re natam ac menti ex significatione vocum oblatam, sed studio et sagacitate conquistam, et ad effugiendam vim veritatis laboriose excogitam agnoscas. Hæc quomodo sese neophytorum mente offerre potuit nulla prius, ne dicam contraria prorsus admonitione præparatæ, quæ subtilibus et eruditis adversariorum nostrorum ingeniis multo fortassis labore ac studio constitit?

72. Ad secundam observationem gradum facio. Dum perspicuis Cyrilli de reali Christi præsentia, vel elementorum in ejus corpus et sanguinem transmutatione sentiis alias Albertinus vel Cyrilli vel Patrum comparat sententias, quas in metaphoricum sensum intelligendas esse constat, ut ex hac similitudine priores illas metaphorice quoque sumi vel posse vel debere probet; multa peccat Albertinus. Primo multa sunt, ut inferius ostendam, Cyrilli testimonia, quibus nulla similia in metaphoricum sensum accipienda producit: illorum igitur vis tota et integra manet. Secundo locutiones quasdam uti metaphoricas proponit, quæ ad litteram sumendæ. Ist hæc, verbi gratia, Isidori Pelusiotæ, lib. iii: *Natura nostra Unigeniti cohæres effecta est, ac per sanctorum mysteriorum participationem concorporea ipsi reddita, et in ipsius carnem censetur, et quemadmodum corpus capiti, eodem modo ipsi copulatur*: et aliæ similes ab eo alatae Cyrilli Alexandrini et S. Leonis sententiæ, ad litteram intelligendæ sunt de Christi carnis cum nostra commistione: atque in hoc peccat quod ad baptismum proprie dictum transtulit, quod ii Patres de tota baptismi actione, in qua Eucharistiæ continebatur participatio, dictum voluere. Tertio, cum sententiæ omnis ac dicti interpretatio ab adjunctis fere dependeat; quæque alioqui anceps videretur oratio, ex loco quem obtinet, antecedentibusque ac consequentibus ad sensum non dubium certo fixa determinataque sit; Cyrilli sententias discerpit Albertinus, avulsasque partes singulatim excutiens, ad metaphoricum sensum flecti posse exemplis probat. verbi gratia, quod concorporei et consanguines [CCIX] Christi fieri dicamur; ait id a Patribus dictum de incorporatione nostra in mysticum corpus Christi, id est Ecclesiam per baptismum, nec ad ejus carnis participationem necessario pertinere. Quod *Christiferi* dicimur, Patres eam vocem vulgo de Christo in mente per amorem gestato interpretati: quod divinæ consortes naturæ fieri nos affirmat Cyrillus, id ad divinæ gratiæ in nobis inhabitantis effectum ab eis referri solere. Quod adorationis in modum proni Christi sanguinem sumere jubeamur, nihil hac voce *adorationis* magis ambignum, quæ angelis, hominibus, inanimis etiam rebus adhibeatur. Sed non observat, cum Cyrillus nos concorporeos et consanguines Christi effici ait, factum id asseverare, *cum corpus et san-*

guinem Christi sub typo panis et vini nobis oblata sumpserimus. Cum Christiferos effeci; addere, distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine. Cum divinæ fieri consortes naturæ; id eodem in loco dicere, postquam omnibus argumentis et enuntiandi modis confirmasset Christi Dei corpus a nobis recipi: quæ sententiarum series et colligatio nullam circa singularum sensum dubitationem hæere permittit. Sic et conjuncta adorationis mentio cum Christo rege suscepto, illam ad supremum cultum omnino determinat. Quarto, cum multæ sint in Cyrillo et aliis Patribus sententiæ, quæ rem unam et eandem diversis modis confirmant et enuntiant; nempe alibi dicit Christi corpus et sanguinem citra dubitationem ullam et repugnante licet sensuum testimonio credi debere; alibi panem et vinum in Christi corpus et sanguinem conversa esse; alibi, Christum regem a nobis suscipi, et idcirco adorari debere, etc. Albertinus singulis illis testimoniis similia opponit quæ metaphorice sumi debeant, sed ex diversis argumentis petita; cum eam metaphoricarum locutionum in uno et eodem argumento continuationem reperire non potuisset. Sic ad primam respondet, ut panis et vinum eucharistica dicuntur corpus Christi, ita pauperes a Patribus dici ipsum esse Christum, Christum esse petram. Ad secundam, Patribus familiare esse imo et Scripturæ ut dicant carnales homines in bestias transmutari. Ad tertiam, Evangelium, templa, etc., adorari dici. Sed tria illa sententiarum genera, quæ cum multis aliis uni Eucharistiæ tribuuntur, uni pariter ex propositis a se exemplis accommodata probet; ostendat dictum vel ab eodem Patre vel etiam a diversis Patribus, pauperes ita ipsum Christum esse, ut id ipsa Christi affirmatione pronuntiatum nemini liceat in dubium revocare, ac dicere pauperes non esse Christum: licet sensibus videantur distincti a Christo homines, in Christum ipsum, animam, corpus, et divinitatem ejus divina omnipotentia cui naturæ obediunt mutatos esse; in domum pro Christo recipiendos, et debita Christo adoratione ac cultu prosequendos. Idem dicas de altera sententia quod homines transmutentur in bestias: impudici, verbi gratia, in equos, iracundi in leones, deque similibus quas protuli. Nec vero sufficeret ut ad totidem Cyrilli sententias, totidem in eodem argumento opponeret metaphoricarum locutiones: ad alias quoque Patrum de Eucharistia enuntiationes, alias quoque iis in eodem argumento [CCX] respondentibus ipsum objicere oporteret. Cum Patres permulti dicant, verbi gratia, eucharistiam non esse figuram corporis Christi vel antitypum solummodo, sed corpus ipsum; similes afferat eorum sententias, qui negent pauperes esse figuras, imagines, repræsentationes quasdam Christi, locum ejus nobis ipso absente tenentes: affirmantque ipsos vere esse Christum. Quis enim nesciat aliam esse vim sententiarum multarum quæ diversis modis rem eam-

A dem proponunt, declarant, et confirmant; qua in re nullus esse potest figuræ ac translationi locus; aliam separatæ cujusdam sententiæ quæ ad ornatum sermonis velut projicitur, segura et in tuto posita ejus intelligentia; haud tamen similibus congeminationis confirmari atque inculcari potest, quin aut a veritate aut ab humana loquendi consuetudine recedatur? Quamobrem ne vim alicujus catholicæ sententiæ effugisse se putet Albertinus, cum ei contrariam opposuit figuratam locutionem; uisi aliis deinde alias similiter ex eodem argumento locutiones opposuerit: quod neque fecit, neque porro facere potuisse securi affirmamus.

B 73. Tertia hæc erit observatio: quæcumque cumulat Albertinus metaphoricarum locutionum exempla, ea ad rem præsentem inutilia, nec ulla ratione possunt cum Eucharistia comparari. Eæ nempe ne ad litteram sumerentur ab auditoribus, vetabat vel rei ipsius absurditas et impossibilitas perspicua, vel Ecclesiæ fides et doctrina in auditorum animis præsens, et earum locutionum sensum dirigens: quæ cum ad litteram sumptæ sunt, continuo reclamatum est et rejecta falsa figuratæ sententiæ interpretatio. Exempla afferamus. Quancumque vi orator Christianus in pauperibus Christum ipsum suscipi declamet, et quamvis multis modis illam sententiæ ornet et verset: quantumcumque intonet iracundos homines leones esse; rapaces, lupos; impudicos, equos in feminam insanientes; hæcque omnia ex Scripturis confirmet: quamvis homines justos in baptismo angelos effici, imo et deificari dicat: nemo adeo imprudens futurus est, ut hæc omnia ad rigorem litteræ interpretetur. Idem dicito de istis quoque locutionibus Christum olim in omni sacrificio veteris legis mactatum, in typo manna Patribus exhibitum, addere poterat istas, eum in Abel occisum, in Isaac sacrificatum, in Joseph a Judæis venditum? quomodo enim hæc ad litteram passus crederetur qui nondum corpus habebat? aquas baptismales Christi sanguine rubras esse; hujus enim propositionis judices sensus qui contrarium renuntiant. Alias propositiones fides Ecclesiæ et doctrina animo præconcepta vetabat sumi ut sonant; nempe homine in resurrectione in angelos transmutatum iri; corpus in spiritualem et ætheream, imo in animæ substantiam evasurum, et divinum efficiendum esse: carnem et sanguinem non amplius futura; carnem Christi in divinitatem mutatam; corpus ejus divinis qualitatibus donatum; Deum in hominem mutatam: hæc enim omnia pie et innocue dicebantur, dirigente intelligentiam fide, a populis recte audita et intellecta. Cum autem hæc omnia hæretici proximo et obvio ac litterali sensu intelligenda [CCXI] affirmavere, continuo reprehensi et ab Ecclesia ejecti. Jam ut integra sit inter has sententias, et quas cum illis confert Albertinus comparatio; ostendat vel adeo insana et absurda esse nostra de reali præsentia et transsubstantiatione

dogmata, ut cum ea Patribus in speciem proponi et asserti viderentur, nemini venire possent in mentem vel statim atque deprehensum est nonnullos exteriori sententiarum sono deceptos, eas ad litteram de nostris dogmatibus intellexisse, redargutos et pro hæreticis habitos fuisse. Ne prius dicat Albertinus, obstat ille, fatente ipso, jam ab octo sæculis Latinæ Ecclesiæ in Patrum verbis ad eum modum intelligendus consensus: obstat Orientalium quoque Ecclesiarum omnium præsens saltem suffragium disertis earum testimoniis comprobatum: ne quid dicam de antea actis temporibus, cum non minus disertis monumentis perpetuam hanc earum fuisse fidem evidentissime demonstratum sit; tam multa hominum millia qui insaniam accuset, is ipse suam insaniam proditurus sit. Non impediēbat realis præsentiam et transsubstantiationis impossibilitas ne crederetur, cum possibilem ipsi adversarii ultro fateantur: neque si possibilem negent, horum iudicium norma cæterorum fuit, qui Deo nihil impossibile arbitrentur. Restat ut probet Albertinus ab Ecclesia reprehensos et hæreticorum numero habitos, qui primi realis præsentiam et transsubstantiationis dogmata asserere sunt deprehensi: quemadmodum damnati, qui metaphoricæ quas recenset Patrum locutiones ad litteram sumpsere. At contra prorsus evenit: sæculis fere omnibus, qui præsentiam Christi in Eucharistia ad figuram solum restrinxere, aut hujus opinionis suspicione afflati solummodo; diligenter emendati, vel in hæreticorum numero habiti. Quarto jam sæculo, qua de ætate tractamus, Theodorus Heracliotus, catena in *Matth.*, ad cap. xxxi, § 26, pag. 340, et Macarius Magnes, in fragmento Græce a Turriano in lib. v *Clementin.*, et Latine a Coccio, tom. II, pag. 607, edito, hanc opinionem rejecerunt. Quinto sæculo, Theodorus Mopsuest., catenæ citatæ pag. 350; Patres scetiotæ hunc in monacho quodam per simplicitatem incredulo errorem, impetrato etiam miraculo emendarunt; apud Coteler., tom. I *Monum.*, in apophthegmatis abbatis Danielis, n. 7, pag. 421, et apud Rosweid., lib. v *Vit. PP.*, cap. 18; num. 3, Sexto, Leontius, lib. III *De Nestorianorum impietate* in occulto tradita, hanc in eis sententiam condemnabat. Septimo, Anastasius Sinaita eam, etiam sub nomine Gaianitæ gravissime propulsat et rejicit. Octavo, Damascenus, lib. IV *De orthod. fide*, cap. 14; concilium Nicænum, an. 787, act. 7; Elias Cretensis, in orat. 1 S. Greg. a Naz., not. 161, p. 200, 201. Nono, Nicephorus, in *Antirrhético* 2, Theodorus Studita, *Antirrhético* 1, *Cont. Iconoclast.* num. 10, Paschas. Rathbertus, etc. Sequentibus demum cum Græca tum Latina Ecclesia eos, qui figuram corporis Christi solummodo in Eucharistia agnoscerent, tanquam in gravissimo errore versantes pro hæreticis habuit. Idem ergo judicare debemus de iis qui literales Patrum de Eucharistia sententias ad figuram detorse ac de iis qui metaphoricæ Patrum de aliis rebus locu-

tionem [CCXII] ad litteram intellexerunt: eaque regula qui ad litteram, quid sensu metaphorico intelligendum sit planissime designat, ac proinde æqua non est Albertini inter res adeo disparatas comparatio.

CAPUT X.

Afferuntur ex Cyrillo argumenta, quibus realis Christi in Eucharistia præsentia et transsubstantiatio comprobantur; et a cavillis Albertini liberantur. Primum et secundum argumentum.

73*. Possent ad refellendum Albertinum sufficere, quas modo huic disputationi præfixi observationes. Sed ipsa catholica doctrina jam ex Cyrilli verbis ac sententiis diligentius excussis asserenda, et ab impetu adversariorum defendenda. Id diversis argumentis ex ordine præstabo.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Sumitur ab his catechesis 23 verbis, quibus post prælectam ex Apostolo I Cor. xi, 23 et seqq. sectionem, sic orationem ingreditur: *Vel hæc sola beati Pauli institutio abunde sufficiens est, ut certam vobis de divinis mysteriis fidem faciat: quibus digni habiti, concorporei et consanguines Christi facti estis. Ille enim modo clamabat: quod in ea nocte qua tradebatur Dominus noster Jesus Christus, sumpto pane et gratiis actis, fregit et dedit discipulis suis dicens: Accipite, manduca'te, hoc est corpus meum. Et sumpto calice ac gratiis actis, dixit: Accipite, bibite, hæc est sanguis meus. Cum igitur ipse pronuntiaverit et dixerit de pane: Hoc meum est corpus, quis audebit deinceps ambigere? et cum ipse asseveraverit et dixerit, Hic (vel hoc) meus est sanguis, quis unquam dubitaverit, aliens non esse ejus sanguinem?* Commentario nostro tam perspicua verba non indigent: sed refellendus adversariorum commentarius. Primo, *abunde sufficiens* Cyrillo visa est *Pauli de Eucharistia institutio*, quæ in Calviniana sententia specie verborum fallit, ac præcipuo capite deficit. Deest enim apud Paulum interpretatio necessaria illius modi quo Eucharistia dicitur corpus et sanguis Christi, *sacramento nimirum ac figura, et virtute atque efficacia*. Necessaria plane interpretatio, ne primo ac simplici verborum sensu, et congeminata inculcataque in consequenti Pauli contextu corporis et sanguinis Christi mentione in errorem adducamur; necessaria, inquam, cum hujus interpretationis defectu, in realis præsentiam ac transsubstantiationis sententiam Christiani pene omnes iis Pauli verbis adducti sint. At eam Cyrillus interpretationem necessariam non judicavit, qui contrariam plane toto virium conatu urget et inculcat. Secundo namque ait, *divinis mysteriis dignatos, concorporeos et consanguines Christi factos nos esse*. Quod iterum repetit n. 3: *In figura panis datur tibi corpus et in figura vini datur tibi sanguis, ut cum sumpseris corpus et sanguinem Christi, concorporeus et consanguis ipsi efficiaris*. Duobus modis ex Patrum doctrina unum corpus cum Christo efficimur pro ratione duplicis corporis Christi. Per baptismum enim, etiam a sacra communione se-

paratum, Ecclesiæ quæ mysticum Christi corpus est conjungimur et [CCXIII] incorporamur: idque Albertino concedimus perlibenter. At per Eucharistiam unum cum vero ac naturali Christi corpore, corpus efficitur Christi corporis ac nostri contactu, et utriusque commistione atque conjunctione corporea: quod per figuram et efficaciam a vero Christi corpore separatam fieri nequit. Quod de conjunctione corporis nostri cum vero Christi corpore loquatur Cyrillus; primum adjuncta omnia, antecedentia nimirum et consequentia, *dati et sumpti ac distributi in membra nostra corporis ejus et sanguinis* mentio, nihil aliud cogitare nos sinunt. Deinde de proprio Eucharistiæ et superaddito ad baptismum effectu agit; spiritalem vero in Christi corpus mysticum incorporationem jam in baptismi effectibus recensuerat, dum cat. 20, n. 7, per eum Christo veræ viti nos insitos, et cat. 3, n. 2, Christum induisse, et *similis cum Filio Dei, formæ συμπόροος* factos ait; imo et ante baptismum per olei sacri unctionem, Christi sinceræ oleæ ejusque pinguitudinis participes effectos, in eamque oleam insertos, et per sacri chrisomatis unctionem, Christi et unctionis ejus ex qua nomen invenit, participes et confortes factos docet, cat. 20, n. 3. Quid quod Ecclesiæ quæ sponsa Christi est, cat. 18, n. 26, auditores suos statim a datis ad baptismum nominibus filios factos ait, procat. n. 13. Quid post tam multas Christi spiritus ac mystici corporis participationes Eucharistiæ præstandum superat, nisi ut vero Christi corporis nos jungeret?

74. Tertio, vis illa et constantia affirmationis qua Cyrillus præter morem utitur, congeminationis verbis, *cum ipse pronuntiaverit et dixerit ἀποφραμμένου καὶ ἐπιπονητός, de pane hoc est, etc., et cum ipse asseveraverit et dixerit βεβαίως αὐθένου καὶ ἐπιρκότος, « Hic est sanguis meus »²²: » et illa repellendæ dubitationis cura ac sollicitudo, *quis audebit, deinceps ambigere? quis unquam dubitaverit?* hæc, inquam, significant de re per se incredibili, quæque nuda sui expositione dubitationem in animum injiciat, agi. Quæ ut præclare catholicæ sententiæ conveniunt, ita nullum habent in Calviniana locum. Quid enim miri et incredibilis, si Deus pani figuram corporis sui et spiritualem quamdam efficientiam attribuere voluerit? non fuisset id Cyrilli audilioribus novum et insolens; qui audierant in Veteri Testamento attributum Christi corpori panis nomen, his verbis apud Jeremiam sibi in hunc sensum a Cyrillo explicatis cat. 13, num. 19, *Venite, injiciamus lignum in panem ejus*²³: qui centies cat. 13, n. 19; cat. 14, n. 11; cat. 17, n. 19; cat. 20, n. 7, audierant ab eodem, Christum se veram vitam dixisse; unde consequens erat sanguinem ejus vino figuratum: qui denique sacramentorum elementis assistentem spiritualem gratiam ex ma-*

gistri institutis ascribere insueti erant. Docuerat enim eos aquam baptismalem per Trinitatis invocationem *vim sanctitatis* acquirere, cat. 3, n. 3, oleum exorcizatum, vim peccatorum vestigia depurgandi et dæmones abigendi, cat. 20, n. 3, et sanctum chrisma, vim sancti Spiritus, in eo *per suæ divinitatis præsentiam* existentis, *efficiendi*. Hæc omnia simpliciter docuerat Cyrillus nulla affirmationis vi, sine ulla dubitationis abigendæ, reive incredibilis [CCXIV] argumentis confirmandæ cura. Hæc auditores, ut nihil nisi Deo facile contentia, sine molestia ulla crediderant. At hic Cyrillus, ut rem per se incredibilem et dubitationi obnoxiam persuadeat, nervos omnes contendit. Quarto, quodnam dubitationis generis in animis ex eucharistici dogmatis propositione nasci significat Cyrillus? an illud unum quod Albertinus fatetur in Calviniana doctriua suboriri; num panis eucharisticus sit *simplex et communis panis, an mystice quoque et virtualiter sit Domini corpus*: hoc est eodem interprete, *an panis et poculum sint signa et sacramenta virtualia corporis et sanguinis Christi*, quod unum a Cyrillo doceri affirmat. Alia prorsus dubitatio in catholico dogmate suboritur; ea est dicentis, eucharistiam *non esse Christi corpus et sanguinem*. Ea est præcise quam rejicit Cyrillus: contrarium ergo, quod est Catholicorum, dogma affirmabat. Quinto, sed quomodo dubitationem illam repellit? nihil in Calviniana sententia facilius ac promptius. Adhibe solam figuræ et efficaciam interpretationem, omnis dubitatio, si qua in hoc systemate concipi potest, plane conquiescit. At Cyrillus, omisso omni benignæ interpretationis lenimento, in eo totus est, ut id de quo dubitatur, quodque dubitando pernegatur confirmet a Dei ipsius, cui nemo fidem derogare debeat asseveratione constanti cat. 22, n. 1 et 6, ab ejus in naturis mutandis omnipotentia, et similibus exemplis, n. 2, ab ejus benignitate et liberalitate in suos, ibid. a testimoniis Scripturæ, n. 3, 4, 7, a Novi Testamenti supra Vetus excellentia, num. 5, a Spiritus sancti mirabilem illam conversionem operantis potestate summa, cat. 23, num. 7. Deinde in ipsam dubitationis originem inquirens, nimirum sensuum repugnantiam omnem illis auctoritatem cum loquitur fides adimere satagit, cat. 22, num. 6 et 9, et cat. 23, n. 20. Inutilis in Calviniana hypothesi ad probandam rem per se facilem tantarum argumentorum moles.

75. Nihil pene ad hæc omnia Albertinus: Christi affirmationem quod sacra mysteria corpus et sanguis Christi sint, intelligendam ait de *sacramento et virtute*. Id patere tum ex Augustino qui contra Adimantum cap. 12, n. 3, scribit: *Non dubitavit Dominus dicere, « Hoc est corpus meum, » cum signum daret corporis sui*: tum ex Cyrillo ipso, qui cum dicat Dominum *pronuntiasse de pane, « Hoc est*

²² Matth. xxvi, 26. ²³ Jer. xi, 19.

corpus meum, » sensum ejus verborum hunc esse, *Hic panis est corpus meum*. Omisso Augustini testimonio nihil ad rem nostram pertinente, quodque id unum probat de quo nulla controversia est, signis rerum suarum nomina imponi posse, sive illa res suas contineant, sive excludant; nam utriusque generis in eo loco exempla commemorat Augustinus: quod ex Cyrillo objicitur, leve est; panis quanquam mutatus in corpus Christi, propter speciem externam quam gerit, pristinum quem deposuit statum, et effectus sensibiles quos parit, ab ipsis etiam Catholicis in publicis Ecclesiae precibus, in ipso sacrosancti sacramenti officio, adhuc panis appellatur: *Panis angelicus fit panis hominum*, etc., priorem ob causam angeli in Scripturis homines vel juvenes appellantur: propter secundam [CCXV] aqua jam in vinum mutata, cum a ministris hausta est architriclino offerenda, adhuc vocatur aqua, Joan. II, 9. *Ministri autem sciebant qui hauserant aquam*; Exod. VII, 12, virgæ Aaronis et maleficiorum in serpentes versæ, adhuc virgæ appellantur, ut et vers. 21 et 24, aqua fluminis a Moyse in sanguinem versa, *aquæ fluminis* appellationem retinet; et collegium apostolorum post Judæ casum, *duodecim* adhuc ab evangelista et Cyrillo ipso vocatur: propter tertiam omne esculenti genus panis nomine in Scriptura censetur. Propter tres illas causas conjunctas eucharistia panis appellationem retinet; et insuper verus est animæ panis. Si autem ex Cyrillo quæras, panisne ob pristinum nomen retentum, post consecrationem adhuc sit panis? respondebit tibi his verbis cat. 22, n. 6: *Ne tanquam nudis et communibus elementis pani et vino (eucharisticis) attende; sunt enim corpus et sanguis Christi secundum Domini asseverationem, ne judices rem ex gustu*. Quod si dixeris, accessione figuræ et virtutis, retenta priore natura, corpus Christi et sanguinem vocari: audies cum cat. 23, num. 7, ea Spiritus sancti illapsu *transmutata esse*.

76. Sed explodendum jam illud figuræ et efficaciarum separatarum commentum. Illud ultro concedimus, quod et doctrinæ eucharisticæ pars est, Eucharistiam esse corporis Christi, non solum naturalis, verum etiam mystici figuram. Cyrillus ipse cat. 23, n. 20, Eucharistiam vocat *antitypum corporis et sanguinis Christi*. Figuram esse ab ipso corpore separatam, hoc vero probandum fuisset. Ostendat Albertinus horum alterutrum; aut nullam Cyrillo figuram cognitam esse, nisi quæ rem suam excluderet; aut a figura corporis ipsum corpus separatum esse. Primum plane contrarium Cyrillo, qui aquam baptismalem agnoscit internæ mundationis figuram; sanctum chrisma, antitypum Spiritus sancti in eo per suam divinitatem præsentis. Probandum ergo Eucharistiam Cyrillo teste figuram et signum absentis corporis Christi. Sed contrarium jam multis modis a nobis jam demonstrabitur; et in ipso loco, quo Eucharistiam vocat *antity-*

pum corporis et sanguinis Christi, panem et vinum esse negat. Venio ad efficaciam. Quam agnovit Cyrillus in Eucharistia efficaciam, ea ita præsentem corpore Christum supponit, ut sine hac præsentia nulla sit. 1º Enim ait cat. 22, n. 3, per eam nos fieri Christi *concorporeos et consanguines*, quod nisi corporum contactu effici non potest. Vid. sup. n. 73; 2º Christiferos effici, non spiritu Christi in nobis gestato, *sed distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine*, ibid. prius esse potest sine præsentia corporis, alterum nullo modo; 3º *Fieri divinæ naturæ consortes*. Ibid. quod non de sola voluntatis et affectuum, sed de *naturali* unitate intelligunt Patres; cum carnem in nobis recipimus a verbo hypostatice, et a tota Trinitate propter circuminsessionem, inhabitatam; 4º docet num. 5, pane cœlesti animam simul et corpus sanctificari, *panem nempe corpus Christi, corpori nostro sanctificando attribui: verbum* divinum animæ uti naturalem cibum. Adest igitur pani eucharistico *verbum*, ipsi hypostatice [CCXVI] conjunctum; 5º panem eucharisticum eo sensu *substantialem dici* ait, *quod ad substantiam animæ ordinatus ac destinatus sit: in omnem nostri compagem distribui ad animæ et corporis utilitatem*. Non hic, ut in baptismate aquam quæ corpus abluit, et spiritum qui animam obsignat cat. 3, n. 4, vel ut in chrismate unguentum quo corpus illinitur, et spiritum qui animam sanctificat, cat. 21, n. 3, ita panem qui corpus alat, et gratiam spiritualem qua mens pascatur, distinguit: sed panem eundem, rem prorsus eandem quæ corpus sanctificat, animam quoque adjuvare tradit. Id uni corpori Christi proprium, quod in se habet unde ad utrumque perveniat. Nec enim, ut ad proposita exempla redeam, vel aqua vel chrisma ad animam pertingunt: horum effectus, in contactu et perfusione corporis absolvitur; velut in Eucharistia, si panis materialis esset, hujus effectus in nutritione corporis finiretur, adjuncta virtute sola ad animam pertingente; 6º Eucharistiam in sacrificium oblatam, *Christum mactatum, victimam in altari jacentem*, a nobis pro peccatis nostris quasi gratum Deo munus præsentatam, Deum demereri ac propitiare sive pro vivis sive pro defunctis ait cat. 3, n. 8, 9, 10. At totam in propitiando Deo Christi virtutem in conjuncta divinitate residere docet, cat. 13, num. 2, 3, 20, 33. Victima igitur in altari jacens *Deus est inhumanatus*, cui uni tribui possunt effectus ei victimæ assignati. Plura ex aliorum Patrum dictis adjicere possem; sed Cyrillo continebitur hæc disputatio.

77. Logicum deinde agit Albertinus, (sed huic quam imperitum et imprudentem, qui omnem humanæ orationis ac sermonis consuetudinem perversum eat!) et duo hæc bimembra ratiocinia proponit. Cum Cyrillus dicit Dominum affirmasse de pane *hoc est corpus meum*; vel his verbis, ut Catholicis sentiunt, ejus consecrationem peractam esse

censebat ; vel jam ante per gratiarum actionem a Christo consecratum arbitratur. Secundam autem sententiam Cyrillum sectatum putat, de quo c. 12, infra. Primam autem cum Ecclesiæ catholicæ fidem esse supponit, fallitur ; de verbis enim quibus consecratio peragitur, nihil dum ex fide decretum. Ait ergo : si primam sententiam sequebatur, pronomen *hoc* propositionis subjecium ante peractam consecrationem pronuntiatum supponit pro pane materiali et non consecrato : quæ barbara et scholastica locutio idem sonat ac significat panem materialem et non consecratum. Sensus ergo propositionis Christi a Cyrillo intellectus est, *Panis materialis est corpus meum* : quæ propositio Catholicis falsa, adversariorum opinione vera est, supponendo tantum *sacramento et virtute*. Ita enim argumentum informatur. Id Christus affirmavit corpus suum, quod declarabatur per pronomen *hoc*. Id pronomen significabat cum pronuntiaretur panem materialem. Affirmavit ergo Christus corpus suum de pane materiali (poterat brevius arguari : *hoc* significat panem non consecratum, ergo propositio Christi est : *Panis non consecratus est corpus meum*). Si alteram secutus est sententiam, intelligit Cyrillus Dominum corpus suum affirmasse de pane, quem Paulus ait illum [CXXVII] accepisse, gratisque actis fregisse : atqui panem materialem sumpserat Christus, non corpus suum ; nec suum corpus fregerat, sed panem. Ergo de pane materiali, ex Cyrilli sententia affirmavit Christus, quod esset corpus suum. Quærit iterum a nobis, Cyrillusne intellexerit Christum corpus suum prædicasse de figura externa panis, sive de accidentibus ; an de substantia panis cælestis, id est de proprio corpore suo ? si prius, falsum accidentia esse corpus Christi. Si alterum, tantologica et inepta propositio est cujus hic sensus, *hoc corpus meum est corpus meum*. Ridiculo melius quam acri secabitur male implicata difficultas, quæ omnem demonstrativarum propositionum ac definitionum usum subvertit. Si quis Tobiam junio-rem de Raphaelē comite admonuisset, *hoc*, vel *hic* (nihil interest), *est angelus* : quæro num angelum prædicasset de specie externa hominis a Raphaelē assumpta, an de ipso angelo ? si prius, falsum externam hominis speciem angelum esse, si posterius, propositio est tautologica, *hic angelus est angelus*.

78. Ad hæc omnia Albertini argumenta unum respondeo : Cyrillum cum aliis hominibus in propositione Christi, *hoc est corpus meum*, pronomen *hoc* non intellexisse neque de pane non consecrato distincte ; neque de accidentibus distincte, neque de ipso Christi corpore distincte ; sed generatim et confuse de re sensibus subjecta, quam Christus manibus tenebat, et offerebat apostolis, quæque statum mutans, alio tempore panis, alio corpus Christi fuit ; atque hunc sibi sacræ propositionis sensum efformavit si consecrationem ipsis verbis *hoc est*, etc., factam putabat ; *hoc*, ea res quam manibus gesto

A nunc quidem panis est, sed absoluta meæ propositionis enuntiatione, sui demutatione jam *est corpus meum*. Si consecrationem jam ante verborum pronuntiationem factam arbitratur : *hoc* quod paulo ante panis erat, nunc *est corpus meum*, ex pane in illud corpus mutatum. Facile est jam hæc propositis argumentis applicare. Ad primum id Christus affirmavit corpus suum, quod declarabatur per pronomen *hoc* significatione permanente et fixa, concedo : significatione transeunte et post finem propositionis abolenda, nego. Sed et pronomen *hoc* declarabat cum pronuntiaretur panem materialem, significatione transeunte et abolenda, conceditur : fixa et permanente, negatur : adeoque negatur consequentia. Ad secundum. Id Christus suum corpus affirmavit, quod sumpsit et fregit, et interim mutationem passum est, conc. quod sumpsit et fregit, nec ullam postea mutationem subiit, negatur. Atqui Christus panem materialem sumpsit, qui postea mutationem passus est, conc. qui nullam mutationem subiit, neg., et negatur consequentia. Ni ita respondeatur, possumus in omnes sive miras sive naturales rerum mutationes cavillari. Sic cavillabor in miraculum virgæ Aaronis in serpentem mutatæ, quæ serpentes ex virgibus Ægyptiorum magorum factos, vel, si cui placet, earum loco furtim suppositos devoravit ; Exod. vii, 9, 12. Ad exemplum Albertini argutans : id devoravit virgas magorum quod tenens manu projecit Aaron : sed virgam [CCXVIII] amygdalinam ex concessis, non serpentem tenebat manu et projecit Aaron . ergo virga amygdalina et non serpens verus virgas magorum devoravit. Cavillabor et in propositionem Christi, Matth. xi, 3 : *Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, mortui resurgunt* : neque enim cæci viderunt ; sed qui ante cæci, sani oculis facti, etc. Ad tertium, tametsi *hoc* in propositione Christi non designet distincte accidentia, quia tamen de signo corporis Christi ipsum potest corpus affirmari ; ita respondeo : Non potest verum Christi corpus affirmari de eo quod significat rem quæ Christi corpus minime sit : distinguo, quæ nec sit, nec significet ac contineat, concedo ; quæ non sit ipsa Christi corpus, illud tamen significet ; nego. Atqui *hoc* significat accidentia quæ Christi corpus revera non sunt, sed tamen significant et contineant, concedo ; quæ Christi corpus nec sint, nec significant ac contineant, nego ; sufficit quippe ut res aliqua signum sit alterius, ut hæc de illa affirmari possit. Nec repugnabit Albertinus, qui suo illo argumento totam Calvinianam hypothesim evertit imprudens. Ad eundem enim modum adversus ipsum arguere licet. Non potest affirmari corpus Christi de eo quod minime Christi corpus sit. Hanc propositionem supponit ejus argumentatio. Sed signum corporis Christi ejusdem exclusivum, qualis apud eos est panis eucharisticus, non est corpus Christi : non potest igitur de pane eucharistico, nudo Christi corporis signo, Christi corpus affirmari. Non effu-

giet, nisi dato a me ad suum argumentum responso. Ad quartum ejus argumentum venio. Tautologica et inepta propositio est quæ idem de eodem affirmat. Sed si in Christi propositione, hoc significat corpus Christi, idem de eodem affirmatur: *Corpus Christi est corpus Christi*. Igitur hoc in propositione Christi corpus ejus significare nequit. Respondeo, tautologica propositio est, quæ idem distincte cognitum de eodem distincte cognito affirmat, concedo; quæ idem distincte cognitum de eodem confuse tantum et indistincte cognito et indicato, nego. In propositione autem Christi, si hoc significet corpus ejus, idem distincte cognitum de eodem confuse cognitum et indicato affirmatur, concedo; aliter; nego. Nempe inscienti quid sit Eucharistia, vel non satis scienti, dicitur, hoc quod vides et tibi præsens est, corpus est Christi. Si valeret hoc argumentum, ex oratione humana tollendæ forent omnes propositiones demonstrativæ ac definitiones: in quibus idcirco tautologia evitatur, quod in prædicato datur notio distincta subjecti, cujus vel nulla, vel confusa tantum nec satis explicata, haberi censebatur notitia. Sed nimis plura de tricis logicis, in quibus dum Catholicos impedire nititur Albertinus, se ipse magis inextricabiliter implicavit. In primo hoc argumento prolixius versatus sum: cætera brevius expediam.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

79. Ab his Cyrilli verbis depromitur cat. 22, n. 3, *Aquam olim in vinum quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit: et eum parum [CCXIX] dignum existimabimus cui credamus cum vinum in sanguinem transmutavit? Ad nuptias corporales vocatus, stupendum hoc miraculum effecit: et non eum multo magis filiis thalami nuptialis* (hoc est apostolis, Matth. ix. 15); *corpus et sanguinem suum fruenda donasse confitebimur? Primo diserte ait, vinum in sanguinem a Christo transmutatum; deinde, mutationem hanc comparat mutationi aquæ in vinum: hæc autem mutatio substantialis est. Igitur et illa eucharistica. Quæ autem mutatio a Calvinianis agnoscitur, panis nimirum id quod est manentis, in panem corporis Christi figuram et efficaciam continentem; ea primum mutatio non est, sed novæ tantum qualitatis adjectio. Præterea similis est plane, imo et inferior, mutationi quæ ex Cyrilli sententia baptismalibus aquis et sacro chrismati per Ecclesiæ preces accedit; his enim adest ipsa res quam figurant; baptismalibus undis gratia Spiritus sancti animam abluens, cat. 3, n. 4, sacro chrismati sancti Spiritus antitypo, cat. 21, n. 1, ejusdem divinitatis præsentia, ibid. n. 3. at figuratum a Calviniano pane Christi corpus, tota cæli distantia ab eo abest. Nunquam tamen Cyrillus gratiæ accessionem, quæ baptismalibus undis sacroque chrismati advenit, ulla mutationis appellatione designavit. Tandem ne eam in Eucharistia mutationem intelligamus e qua Christi corpus et sanguis absit, obstant diserta cum in ipso loco, tum*

A in anterioribus et consequentibus testimonia de præsentia corporis et sanguinis Christi, in quæ panis ac vinum mutata dicuntur. Secundo, mutationem vini in sanguinem ea ratione credibiliorem reddit, quod si aqua transmutata est in vinum, disparatum a se elementum; facilior quodam modo altera vini in sanguinem mutatio, cum inter naturas ambas multa intercedat necessitudo, tum naturalis tum mystica. Ea præterea vini et sanguinis oppositio, et utrarumque rerum necessitudinis mentio, argumentum est agi ut de vero et naturali vino, ita et de vero ac naturali sanguine, in quem vinum transmutatum sit: nulla enim inter vinum naturale et vinum quod denominatione sola sanguis sit, naturarum oppositio et necessitudo; una eademque natura est. Tertio. Cum *Christus ad corporales nuptias vocatus, stupendum miraculum* exterorum nulla sibi familiaritate conjunctorum in gratiam fecerit; decuisse significat Cyrillus ut apostolis, sodalibus et amicis suis, suarumque ipsius spiritualium nuptiarum participibus (ii enim sunt filii thalami sponsalis Matth. ix, 15), magnificentius quoddam divinæ suæ potentiæ munus impertiret. In Calviniana sententia, major est divinæ potentiæ effectus aquam in vinum convertere, quam panem et vinum figura et virtute Christi corporis et sanguinis donare. Plus igitur esset in nuptiis Canæ quam in Eucharistia divinæ potestatis exsertum. Illud vero amplius quod thalami filiis a Christo concessum ait Cyrillus, est *sui ipsius corporis et sanguinis fruitio*, participatio, possessio. Ii quoque *fili thalami, amici sponsi*, erant præterea sponsæ Christi; quorum spirituales cum Christo nuptiæ, ex doctrina Patrum per Eucharistiæ participationem consummatæ sunt. Quibus in nuptiis [CCXX] *non fide sola, sed re ipsa nos unum cum Christo corpus effici docent*. Ita Chrysost., in Matth., hom. 83, pag. 868. Vide Patres alios a nobis laudatos in nota ad hunc Cyrilli quem expendimus locum. Hæc causa cur Cyrillus *filiis thalami* concedendam fuisse a Christo dicat sui corporis et sanguinis fruitionem. Vis hujus argumenti ex objectionum confutatione magis elucescet et confirmabitur.

80. Albertinus hujus argumenti vim prava primum Cyrilli verborum interpretatione, deinde variis objectionibus eludere conatur. Sic Cyrilli verba refert: *Ad nuptias corporales vocatus, miraculose id opus filiis thalami sponsalis paradoxum operatus est*. Canæ convivas filios thalami sponsalis facit, qui sunt apostoli Christo ipso interprete Matth. ix, 15; et hac interpretatione argumenti Cyrilliani vim aufert, qua S. Pater Christum majora suis apostolis ac sodalibus, quam ignotis Canæ convivis præstare debuisse docet. Sed ignosco codicem forte aliquem verba τοῖς υἱοῖς τοῦ νομφῶνος transponentem secuto; quod quidem saltem indicare oportuerat. Ad argumentum reponit, 1º tum ex vocabulo *transmutationis in sanguinem*, tum ex comparatione Eucharistiæ cum aqua in vinum conversa, substantialem vini in sanguinem Christi transmu-

tationem certum colligi non posse: quoniam: A
 1° Patres eodem transmutationis vocabulo passim
 utuntur in rebus, quas non substantia, sed sola
 qualitate mutari certum est. Sic aiunt spirituales
 homines in angelos transmutari, carnales in bel-
 luas, etc., multaque generis ejusdem testimonia
 cumulat. Secundo autem, quod Cyrillus res duas
 comparet, non idcirco æquamet ad amussim exac-
 tam comparationem dici oportere, cum ipse res dis-
 sentaneas secum contendere soleat: et alioqui illa ip-
 sa aquæ in vinum conversio, ab Ambrosio sermone
 19, qui Ambrosii non est, cum resurrectione car-
 nis, ab Augusto cum mutatione corporis terre-
 stris in corpus gloriosum in beata immortalitate.
 Respondeo, nos omne præsidium in nudo et solo
transmutatiouis vocabulo, atque in nuda et sola
 comparatione Eucharistiæ cum aquæ in vinum con-
 versione non reponere. Sed ut vocem *transmuta-*
tionis obvio et naturali sensu sumamus, simili-
 masque mutationis a Cyrillo comparatas credamus,
 duabus causis adduci: prima, quod nihil nos cogita
 litterali sensu, et adæquata comparationis intelli-
 gentia recedere; secunda, quod contra adjuncta
 omnia quæ antecedunt et subsequuntur, quæque
 vel apud Cyrillum alibi, vel apud alios Patres Cyrilli
 doctrinæ similia legimus, verba ejus ad substan-
 tialis mutationis sensum omnino determinant, et
 accidentalem solum mutationem excludant. Testi-
 moniorum quæ Albertinus adducit, ut *mutationis*
 vocabulum rebus solo accidente mutatis accommo-
 dari probet, examen non instituo, tantum res om-
 nino disparatas ab eo comparatas esse moneo: eam-
 que disparitatem superiori capite in observationi-
 bus II et III, n. 72 et 73, abunde demonstravit; ut
 verbum amplius addere necesse nihil sit. Licet
 tamen ad specimen advertere, ipsum abuti Au-
 gustini testimonio, *contr. Adimant.*, cap. 12,
 [CCXXI] in quo ait: *Cum induerit homo incorruptionem et immortalitatem, jam non caro et sanguis erit, sed in corpus cæleste mutabitur*; supponit Albertinus Augustinum voces *caro et sanguis, de naturali carne et sanguine* intelligere, quæ idcirco mutata dicat, quia cælestibus qualitatibus aucta. Fallitur. Alludit perspicue Augustinus ad verba Apostoli, I Cor xv, 50; *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*: quæ ait non significare *carne secundum substantiam, sed corruptionem et mortalitatem carnis et sanguinis*; ejusque propositionis sensus est, corruptionem carnis et sanguinis, quæ revera sui abolitione mutabitur, in Dei regno non futuram. Vid. epist. 205, n. 15 et 16. Cum etiam in metaphoricæ mutationis exemplum adducit adversarius eam quæ in corporum resurrectione fit, ludificatur: nulla enim magis substantialis mutatio, quam ea quæ resoluti corporis, et varia suarum partium sorte in omne corporis genus transmutati, in humanam formam redintegratione fiet.

81. Reponit 2° solam a Cyrillo qualitatis mutationem in Eucharistia agnosci, tribus ejusdem testi-

moniis patere. Nulla poterat ad catholicam fidem confirmandam efficaciora producere; mirum si everterint. Primum est ex cat. 23, num. 7, *Deum benignum exoramus ut emittat Spiritum sanctum super dona proposita: ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi, omnino enim quidquid attigerit Spiritus sanctus, id sanctificatum et transmutatum est*. Falso affirmaret Cyrillus quidquid attingit Spiritus, id substantialiter immutari; nam et aquam baptismalem et chrisma sacrum quæ attingit, substantialiter mutari consequeretur. Solam ergo qualitatis in hoc loco mutationem significat. Respondeo generalem sententiam *omnino enim, etc.*, per causalem particulam *enim* superioribus verbis conjunctam a Cyrillo allegari ad probandum recte Spiritum sanctum ad consecrationem et mutationem elementorum invocari, eaque revera ejus superventu sanctificata et transmutata esse; quoniam *quidquid ille attigerit, ejus virtute continuo sanctificatum et transmutatum sit*. Sed operationis sancti Spiritus qualitas et ratio ab prece et postulatione Ecclesiæ determinatur; qualem illa postulat transmutationem, talem ille efficit; accidentalem in aqua et oleo, quoniam non petit Ecclesia ut fiant aliud ab eo quod sunt; substantialem in Eucharistia, cum petat Ecclesia ut Spiritus sanctus *faciat panem corpus Christi, et vinum sanguinem Christi*; quod panis et vinum fieri et esse non possunt sine suæ naturæ demutatione. Alterum testimonium ab Albertino sumitur ex his duobus locis. Cat. 19. n. 7, *Quemadmodum panis et vinum Eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem nudus panis et vinum erat; invocatione autem peracta panis fit corpus Christi, vinum vero sanguis Christi: ita et hujusmodi esculenta (cibi idolis immolati) ad pompam Salutaris pertinentia, cum ex natura sua nuda et communia sint, invocatione dæmonum profana et contaminata redduntur*; et cat. 21, n. 3, de sacro chrismate, *Sicut panis Eucharistiæ post invocationem sancti Spiritus non est communis panis, sed corpus Christi: ita et sanctum istud unguentum, [CCXXII] non amplius nudum, neque, si quis ita appellare malit, commune unguentum est post invocationem; sed Christi donarium, et Spiritus sancti, præsentia divinitatis ejus, efficiens factum*. Sicque argumentatur post Rivetum: Talis est Eucharistiæ mutatio, qualis ciborum idolis immolatorum, et sacri unguenti. Hæc nova tantum qualitatis accessione mutata Nihil igitur amplius in Eucharistia. Quod Albertinus ad objectam sibi aquæ in vinum ad nuptias conversæ, et vini in Eucharistia in sanguinem transmutati comparationem respondit; per eum liceat nobis quoque hic respondere, non esse institutam a Cyrillo rerum plane similium et gemellarum comparationem. (Nec diffiteri potest Albertinus, cum in cibis immolatis Cyrillus invocatorum dæmonum præsentiam cat. 22, num. 7, et in chrismate divinitatis Spiritus sancti per illud figurati præsentiam admittat; Albertinus

in Eucharistia figuratæ per eam rei præsentiam neg.) Sed ut in Cyrilliana comparatione Eucharistiæ cum aqua in vinum versa nullum disparitatis apparet vestigium, ita in citatis duobus locis continetur ipsa rerum comparatarum dissimilitudo. Hanc inter omnia similitudinem constituit, ut sicut immolati cibi post invocationem dæmonum, et sacrum chrisma post invocationem Dei non sunt nudi et communes cibi, nec nudum et commune unguentum; ita panis eucharisticus et vinum post invocationem Trinitatis non sit nudus panis et vinum commune. Hæc omnibus communia. Sed cibos immolatos et chrisma non dicit fieri aliam naturam, cibi semper manent id quod sunt, et unguentum semper unguentum. At panem eucharisticum et vinum docet fieri aliud prorsus a pane et vino, *corpus nimirum et sanguinem Christi*. Quod de pane et vino consecratis ait, ea panem et vinum non esse, licet id sensus renuntient, nunquam adeo imprudens est ut de cibis immolatis similiter dicat, non esse amplius panes aut carnes: aut de chrismate non esse amplius unguentum materiale.

82. Tertium quod adducit testimonium, ex ipso quem expendimus loco depromit. *Ad nuptias corporales vocatus, etc., et non eum multo magis filiis thalami nuptialis corpus suum et sanguinem fruenda donasse confitebimur?* Ait Albertinus Cyrillum a difficili ad facilius concludere. Eam enim loquendi formulam, *multo magis*, tantummodo locum habere in comparatione quæ fit actionum inæqualium; ex quarum difficiliore, quandoquidem de ea constat, legitime concluditur eam quæ facilius sit *multo magis* esse credendam. Ergo, ex Cyrilli sententia facilius erat mutatio eucharistica, quam aquæ in vinum conversio, contra autem apud Catholicos illa æque difficilis, imo et majoribus difficultatibus implicata: non eam igitur significat Cyrillus. Ut negare non possum Cyrillum aliquando a difficili ad facilius argumentari, ita mihi ista concedi necesse est. 1º Cyrillum cum ita argumentatur, ad reborandam argumenti sui vim, majoris facilitatis mentionem prætermittere non solere; tumque his verbis utitur *ὄχι πολλῶ μᾶλλον εὐκοπώτερον; τὸ μᾶλλον δυσκολώτερον*; exempla habes frequentissima, [CCXXIII] et illud præsertim ab Albertino commemoratum, cat. 2, n. 5: *An vero qui Lazarum quatrduanum fetentemque excitavit, non potius viventem te facilius excitabit a peccati morte?* Vid. cat. 4, n. 30; cat. 12, n. 28 et 39; cat. 18, n. 3, 6, 9, 12, 13: his omnibus locis a difficili disputat; sed majoris facilitatis mentione non solum facta, verum etiam copiosissime et gravissime inculcata. Cur in præsentia argumento non minus necessariam omisit? 2º Cyrillum sæpe argumentari ab æque difficili ad æque difficile. Sic ex triduum conservatione non minus difficili, resurrectionem Christi probat, et cat. 12, n. 28, virginis partum, a sterilis mulieris partu æque difficili. 3º Eum quoque a facili ad difficilius sæpe argumentari. Sic cat. 12, num.

A 28, ab virga Aaronis efflorescente, partum virginis probat, cat. 14, n. 25, Christi ascensionem sua vi factam in cælum ipsum, ex Enoch translatione externa, et ex Eliæ raptu non in cælum, sed *tanquam* in cælum. Et cat. 18, n. 10, resurrectionem mortuorum, ex menstrua lunæ reparatione; n. 12, ex virgæ Aaronis efflorescentia, et leprosæ manus Moysis redintegratione; 4º Cyrillum aliquando omissa majori vel minori rerum difficultate, a minus digno ad convenientius ac Deo dignius argumentari, etiamsi illud difficilius sit. Sic cat. 13, n. 2 et 3, vim sanguinis Christi ad universalem salutem afferendam, probat a primi hominis peccato mortis universalis causa; Phinees sacerdotis zelo iram Dei pacante; paschalis agni sanguine vastatorem arcente; cum Dei Filio convenientior et dignior res sit humanæ salutis operatio. Sic cat. 18, num. 6, 7, 8, ex specie quadam resurrectionis in arboribus, in frumento, in animalibus, et ratione destitutis rebus propter hominem creatis conspicua, hominis ratione præditi, et propter quem illa effecta sunt, resurrectionem generalem probat omnibus allatis a se exemplis difficiliorem quidem, sed congruentiorem et magis necessariam; 5º Cyrillus a facili ad difficilius sæpe propter ipsam difficultatem majorem rei argumentatur, cum Deo conveniat aliquid grandius ac difficilius moliri. Sic epistola ad Constantium, n. 3, cum datum Constantino dicat ob pietatem ut sanctam crucem reperiret, quod donum esset e terra; ait Constantio filio paternam pietatem superanti, prodigium majus e cælo dari decuisse ostensæ crucis; 6º ut tandem ad propositum argumentum veniam, Cyrillus in loco quem expendimus a convenienti ac Deo digno, ad convenientius et Deo dignius concludere videtur; imo ad facili ad difficilius propter ipsam difficultatem majorem. Nam si exteris Christus *stupendum miraculum* aquæ in vinum concessit, sodalibus et amicis suis *filiis thalami* majus aliquid et stupendum magis illum facere debuisse significat; 7º verum esto, a difficili ad facilius concludat, in hoc tota illa facilitas major hærebit ex Cyrilli sententia, quod cum sit aliqua vini cum sanguine, affinitas, facilius illud in sanguinem, quam aqua in vinum nulla sibi societate conjunctum verti videatur.

[CCXXIV] CAPUT XI.

Reliqua argumenta proponuntur et vindicantur.

TERTIUM ARGUMENTUM.

83. Quintuplici parte constat hic locus Cyrilli, cat. 22, num. 3, 1º *Quare cum omnimoda persuasione tanquam corpus et sanguinem Christi illa sumamus*; 2º *nam in figura panis datur tibi corpus, et in figura vini datur tibi sanguis*; 3º *ut cum sumpseris corpus et sanguinem Christi, concorporeus et consanguis ipsi efficiaris*; 4º *sic enim et Christiferi efficitur, distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine*, 5º *sic secundum B. Petrum divincæ*

Amus consortes naturæ ³⁴. Nexa secum sunt hæc omnia, et cum præcedentibus verbis de vini in sanguinem transmutatione per particulam *quare* initio præfixam conjuncta: quo nexu observato, certus et determinatus singularum propositionum sensus efficitur, ut fuites Albertini cavillationes evanescant. Nihil pene ad declarandam argumenti vim, et ejus objectiones dissipandas addendum habeo iis quæ in antecessum notavi hoc capite n. 73, in secunda parte argumenti primi. et num. 76, et cap. 9 observatione 2 et 3, n. 72 et 73. Pauca tantum in ejus ad primam, secundam et quartam argumenti partem responsis illic intacta observabo. Ad primam propositionem respondet Albertinus, Cyrillum velle eucharistiam sumi, non ut proprium Domini corpus et sanguinem, sed ut corpus et sanguinem mysticum et symbolicum. Mirum si rei tam facilis creditu requiratur et commendetur *omnimoda persuasio* animi et convictio, *μετὰ πάσης πληροφροσύνης*, suam interpretationem constare ait his verbis, cat. 23, n. 20. *Qui gustant, non panem et vinum degustare jubentur; sed antitypum corporis et sanguinis Christi*. Prius erat probandum Albertino, *antitypum* de se rem quam significat excludere. Ea sane Cyrilli existimatio non erat, qui cum sacrum chrisma Spiritus sancti antitypum appellat cat. 21, n. 1, illud *Spiritus sancti efficiens* appellat *propter præsentiam divinitatis ejus*, n. 3, eucharistiam vero ejusmodi antitypum esse in ipso loco docet, quod panis et vinum non sit. *Qui gustant, inquit, non panem et vinum degustare jubentur, sed antitypum*, etc., cujus natura non ex sensuum testimonio æstimanda, sed ex fide dubitationem omnem. quæ ex contraria sensuum significatione proficiscatur, excludente. *Ne corporeis*, ait, *faucibus hujus rei judicium æstimationemque permittite, non, inquam, sed fidei omnis dubitationis experti*. Antitypum in quo rex ipse Christus suscipiatur, ibid. n. 21, *prono corpore adorandus*, n. 22. Antitypum denique, quod sit *corpus et sanguis Christi, in figura panis et vini data; et cum omnimoda persuasionem pro Christi corpore et sanguine sumenda*, cat. 22, n. 3. Hæc autem in verba, quæ secundam argumenti partem continent, sic cavillatur. *In figura panis, intellige, in pane figura*. Multa inutiliter ex Patribus acervat similis acceptionis exempla: *signum circumcisionis*, pro, *circumcisio signum*; *typus Jonæ*, pro *Jonas typus*. Quid multa? sufficiebat *sacramentum eucharistiæ*, pro, *eucharistiasacramentum*. Non negamus dici posse [CCXXV] *figuram panis*, pro, *panis qui est figura*; sed utrum hæc isti loco de quo agimus interpretatio conveniat, hoc quæritur. Eam certe accommodare non potest, quin ridiculam hanc et ineptam Cyrillo affingat sententiam: *In pane typo, corporis Christi nimirum, datur tibi corpus Christi typicum*; hoc est, *typus corporis Christi*. Verum eandem, si po-

test, huic parallelo et gemino accommodet testimonio ex cat. 13, n. 19, ubi de Christi corpore in crucem acto interpretans verba Jeremiæ: *Mittamus lignum in panem ejus* ³⁵, ait Cyrillus: *Si te Dominus dignum habuerit, in posterum cognosces quod corpus Christi secundum Evangelium figuram gerebat panis*, τὸ πῶν ἔφερον ἄρτων interpretatur Albertinus, figuram gerebat panem. Ex his autem verbis sic argumentum instituo: Corpus Christi quod in cæna figuram referebat panis, est corpus eucharisticum; non idem corpus in statu suo naturali existens, quod eucharisticum corpus distribuerebat: illud enim nullam figuram referebat panis; at corpus referens panis figuram, illud est, ex Cyrillo quod a propheta panis nomine designatum in crucem actum fuit. Corpus igitur eucharisticum idem est cum corpore crucifixo. Quam autem aliam panis figuram referre poterat corpus naturale et crucifixum, præter speciem externam panis sibi ad velamen circumdatam? quod quidem Cyrillus dum auditores suos olim cognituros monet, id ipse in his verbis declarat, cat. 23: *In figura panis datur tibi*, etc. Eadem ergo in utroque loco figuræ acceptio pro figura nuda, externa specie, apparentia pura. Ecquidemvero in pane *transmutato*, qui panis jam non est tametsi adhuc esse videatur, cat. 23, n. 9, de quo, quidquid suggerat sensus, sola audienda est *fides corpus Christi esse* confirmans, n. 6 quid, inquam, in ejusmodi pane, præter nudam prioris status figuram et speciem superesse potest?

84. Suam Albertinus sententiæ Cyrillianæ interpretationem munit diversis Cyrilli Alexandrini testimoniis, quæ cum sensum perspicuum habeant a nemine sano ad litteram sumendum, et idcirco cum eucharistia comparari non debeant, prætermitto. Unum ex illis solum Cyrillianæ propositioni similem, quo abutitur, excutio, ait Cyrillus lib. III in Joan., cap. 6, pag. 312: *Ἐπιδείζομεν δὲ διὰ πάντων, ὅτι τὸ μάννα τὸ ἀληθινὸν αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν τῷ πρῶτῳ τῷ μάννα χορηγεῖσθαι τοῖς ἀρχαιοτέροις νοοῦμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ostendemus autem per omnia in sequenti disputatione dicenda, quod manna verum ipse est Christus, qui in manna figura veteribus a Deo et Patre datus intelligitur*. Atqui Christus in manna veteribus non dabatur realiter. Nec ergo ex Cyrilli Hierosolymitani sententia consequitur, in typo panis (quem possumus intelligere panem typum) Christum vere dari. Omissa ambarum Alexandrini et Hierosolymitani locutionum disparitate; quod altera de tempore incarnationem antecedente agat, in quo Christum hominem nondum existentem, jam tum dari in mentem venire non poterat; altera vero de tempore incarnationem subsequente: quodque alteram adjuncta omnia ad figuratum sensum, alteram ad litteralem determinent; [CCXXVI] suffragante

³⁴ II Petr. 1, 4. ³⁵ Jer. xi, 19.

Alexandrino ipso, qui hac in ipsa disputatione manna dicat eucharistiæ figuram fuisse in qua Christus vere et corporaliter recipiatur, disertis testimoniis ipsa pag. 312, et pag. 316, 317, 319, 322, his, inquam, omissis, dico 1° Alexandrinum suam ipsius orationem interpretari, tum præcedentibus locum in objectione citatum verbis pag. 312, ubi ait manna typum fuisse rerum futurarum; sed cum veritatis tempus adveniet, *Patrem dedisse nobis panem de cælo, qui per mannæ subministrationem veteribus tanquam in umbris describebatur.* Ὁς διὰ τῆς τοῦ μάννα χορηγίας, τοῖς ἀρχαιοτέροις ὡς ἐν σκιαῖς κατεγράφετο. tum sequentibus pag. 319, *Ipse nobis manna verum exhibitus est Christus, veteribus tanquam in imagine per typum declaratus.* Αὐτὸς ἡμῶν τὸ μάννα τὸ ἀληθινὸν ἀνεδείχθη χριστὸς, ὡς ἐν εἰκότι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τύπου δηλούμενος, tum deinde cum manna dicit evangelicæ doctrinæ figuram pag. 318. Ita nempe nuda Christi figura erat, ut rem quoque alteram figuraret. Ostendat Albertinus similes in Hierosolymitano, de eucharistico pane ad imaginem et figuram redacto locutiones. Dico 2° Alexandrini in objecta propositione sensum esse, per manna veteribus datum, Christum adumbrari; qui quidem tanquam verbum omni creaturæ rationali, ut proprius ac naturalis intellectualium substantiarum cibus, jam tum et angelis et veteribus ad sanctificationem dabatur, pag. 314, 312, tanquam homo vero olim in eucharistia largiendus erat, ad vivificandum spiritum nostrum, et corpus in incorruptionem continentium, et per fidem atque amorem in cordibus nostris inhabitat, pag. 312; cessantibus enim tum legis figuris, ipsam veritatem nobis in cibum vel in delicias (lego τροφήν non τροφήν, quamvis perinde sit) et fruitionem propositum iri, p. 316. Christum videlicet, qui nos ad longævam vitam alit, cum per subministrationem sancti Spiritus, tum participatione propriæ carnis, quæ nobis Dei participationem indit et inserit, μεθεῖται τῆς ἰδέας σαρκὸς, ἐντιθεῖσθαι ἡμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ μετοχήν, pag. 323. Qui denique omni virtute et gloria nos replet, in interiora cordis per fidem rectam et charitatem perfectam illatus et reconditus, pag. 319. Hunc objectæ propositionis sensum esse inde conficitur, quod sit hæc tota Cyrillianæ disputationis summa, cujus thesim et argumentum sibi in verbis objectione contentis proposuit.

85. Nihil moror quod ad quartam argumenti nostri partem reponit, cum corpus et sanguis Christi in membra nostra distribui dicuntur, id soli corpori ac sanguini typico convenire; de proprio Christi corpore, neque ab ipsis Catholicis affirmari. Fatemur ipsum Christi corpus in membra nostra non dividi. Sed humanæ orationis consuetudinem ac totius traditionis exemplum secuti, illud merito de Christi corpore affirmamus, quod speciebus sub quibus delitescit proprium est: qua quidem oratione non liceret uti, nisi sub illis speciebus contineretur. In Scriptura tribuuntur angelis omnes actiones corpo-

reæ, quæ extremæ speciei ab ipsis assumptæ propriæ erant. Quid? ipse Christus pronuntiavit, *quis est qui me tetigit?* Luc. viii, 45. cum extremam [CCXXVII] tantum, non interioris tunicæ, sed pallii exterioris simbriam mulier atligisset. At qui, instat Albertinus, ne Cyrillum de proprio Christi corpore locutum credamus, obstat 1° quod cat. 14, n. 30, Christum a nobis carne abesse pronuntiet; 2° quod paulo post laudata in argumento verba, n. 4, Judæis vitio vertit, quod verba Christi, « *Nisi manducaveritis meam carnem,* » non spiritualiter acceperint; sed offensi abierint retro, existimantes illum se ad manducandas carnes hortari. Ea igitur verba non ad litteram sed spiritualiter et sacramento tenus intelligenda: nec propria Christi caro in eucharistia manducatur. Nec nos Catholici, qualem illi concipiebant animo carniæ Christi manducationem credimus. Ita se sub figura panis composuit Christus, ut quamvis ibi sit corpus ejus, cujus participatione Christum in nobis ferimus, in unum cum ipso corpus compaginemur, et divinæ naturæ huic corpori cum nostro commisto hypostatice conjunctæ participes efficiamur. absit tamen sensibilis manducatio carniæ. Quod autem carne abesse dicitur a terris Christus, intelligo de sensibili et corporali præsentia; quæ quidem fidei locum et sacramenti rationem auferret.

QUARTUM ARGUMENTUM.

86. Ex his verbis informatur cat. 22, n. 5: *In Novo Testamento panis est celestis, et poculum salutaris animam et corpus sanctificantia. Quænam admodum enim panis corpori conveniens est, ita verbum animæ consentaneum,* n. 6. *Quamobrem ne tanquam nudis (elementis) panem et vinum (in eucharistia) propositis attende. Sunt enim corpus et sanguis Christi secundum Domini asseverationum; nam etiamsi illud tibi suggerat sensus, fides tamen te certum et firmum efficiat. Ne judices rem ex gustu; sed ex fide citra ullam dubitationem persuasus esto, te corporis et sanguinis Christi dono dignatum fuisse. Tandem n. 9: Istæ edoctus et certissima imbutus fide quod qui videtur panis, panis non est tametsi gustu sensibilis sit, sed corpus Christi; et quod videtur vinum, vinum non est etiamsi ita gustui videatur, sed sanguis Christi, etc. Qua alia verborum formula uteretur Albertinus, si cui nescienti probare vellet oricalchum quod tenet, aurum non esse; angelum externa hominis specie vestitum, hominem non esse? vim argumenti per se perspicuam paucis explicabo. Primo, panis ille celestis animam et corpus sanctificans verbum divinum est, animæ conveniens uti proprius ac naturalis ejus cibus. De verbo divino sermonem esse probat, tum hujus sententiæ cum subsequenti conjunctio per particulam *quamobrem*; tum aliena huic loco sermonum Dei mentio, ad quam nihil ante auditoris animum præparavit. Panis ergo eucharisticus est verbum Dei, nimirum corpori Christi hypostatice conjunctum. Secundo, ita panem et vinum eucharistiæ nuda ele-*

menta esse negat, ut aliam prorsus naturam *secundum Domini asseverationem*, nempe corpus et eucharistiam Christi esse affirmet. Tertio, asserit eucharistiam non esse *quod suggerit sensus*; quod oculis et gustui videtur esse: sed illud, quod dubium ex contraria sensuum renuntiatione [CCXXVIII] videtur. Quod suggerit sensus, quod gustui sapit et videtur oculis est, eucharistiam *panem* esse materialem *ac vinum*: hoc igitur non est. Id de quo dubitare facit sensuum testimonium, illud est, sitne corpus et sanguis Christi. Hæc enim apud Cyrillum catechesis hujus n. 1, dubitantium oratio, *non esse Christi corpus et sanguinem*: hoc igitur eucharistia.

87. Cum Albertino paucis absolvam. Ait ille ad secundum Cyrilli testimonium in argumento laudatum, cum duo sint in eucharistia, alterum substantia panis et vini eucharistici, alterum sacramentalis eorum ratio quæ in significatione consistit; nullo modo circa priorem partem Cyrillum velle sensuum testimonium recusari, sed tantum circa posteriorem: quæ cum sit præter et supra testimonium sensuum qui ad eam non perveniant, recte monet in hac parte rem non esse judicandam ex sensuum testimonio. Suam hanc responsionem immit, similibus, ut quidem putat, Cyrillianæ sententiæ Patrum testimoniis, qui aiunt baptismi sacramentum non oculis æstimandum esse sed mente, magis attendendum ad id quod in eo non videtur, quam ad id quod videtur, etc. Hebetes nos putat Albertinus, cum persuadere vult Cyrillum sensuum testimonium non recusare circa partem eucharistiæ visibilem? ea præcise res est de qua negat sensus audiendos. Pars illa Albertino est *panis et vinum* materiale. Atqui hoc ipsum est quod Cyrillus eucharistiam existimandam esse negat, licet ita sensibus videatur. Ubi apud illum vel levissima panis et vini visibilis, et illis superadditæ figuræ et efficaciam invisibilis significatio? decrantne illi verba quibus rem necessariam ac præcipuam pure ac discrete exprimeret? aut tam alienam naturalis verborum suorum sensus interpretationem rudibus candidatis subjungendam relinquebat? ex iam multis quæ Albertinus cumulat Patrum de baptismo sententiis, quas cum Cyrilliana contendit, estne una in qua illi negent aquam baptismalem aquam esse; cumque sensibus videatur aqua naturalis, hos tamen non audiendos confirmet; sed ex fidei testimonio longe certiori credendum esse, quod videtur aqua gratiam esse invisibilem, in quam, sicut olim in vinum, ipsa ecclesiastica præce transmutata sit? non distinxit Albertinus duo dissimillima rerum genera: unum in quo est aliquid *præter et supra* sensuum testimonium; alterum quod est *contra* idem sensuum testimonium. Primum est cum *præter* rem subjectam sensibus aliquid aliud est quod sensum fugit et superat. Sic in baptismo et chrismate, præter aquam et unguentum, adest Spiritus sanctus. Alterum cum

A res sensibus subjecta aliud est ab ea quod esse videtur. Sic oricalchum non est aurum, quod hujusmodi rerum imperitis videtur, sed alia species. Angelus externa hominis specie contextus, homo non est, tametsi nescienti ita videatur, sed angelus: sua cuique rerum generi enuntiando peculiaris convenit oratio. In primo genere non negatur audiendum esse sensuum testimonium; sed tantum nihil supra audiendum; ut nihil in re esse affirmetur nisi quod eorum testimonio contineatur; in secundo negatur plane [CCXXIX] sensui credendum esse, et removetur a re quod ejus testimonio continetur. Permutari non possunt utriusque generis enuntiationes: sicut enim de angelo in hominis specie conspicuo dici non potest, præter naturam hominis esse in eo naturam angelicam; ita de homine, quia præter visibile corpus animam habeat invisibilem, dici non potest eum non esse corporeum, quamvis ita sensui videatur. Comparet quisque locutiones ab Albertino cum Cyrillianis comparatas: illas reperiet ad primum genus, has ad posterius pertinere. Notandum vero rebus primo genere contentis non difficile ab hominibus, ac præsertim Christianis, accommodari fidem; præterquam enim quod sensus non reluctantur, norunt multa esse sive in natura sive in religione, quæ sensuum sagacitatem effugiant et superent. Nec revera Cyrillus multum laboravit ut auditoribus persuaderet aquam baptismali et sacro chrismate adesse vim sancti Spiritus invisibilem. At in altero genere, cum sensuum testimonium rei affirmatæ contrarium sit, dubitationem maximam patimur; neque enim id quod videmus facile nobis persuadere possumus aliud esse ab eo quod videmus. Certa oportet adsint et superiora sensibus in contrarium documenta. Hinc Cyrillus tota catechesi rem propositam confirmat et et inculcat; et ex Dei testimonio, ejusque omnipotentia dubitationem omnem ab auditorum animis amoliri contendit.

88. Ad tertium Cyrilli testimonium in argumento commemoratum, duo respondet adversarius: 1° verba, *ὁ φανόμενος ἄρτος*, qui videtur panis, non significare, qui apparet et existimatur panis, sed panis visibilis; ac multa congerit verbi *φανόμενος* eodem sensu accepti exempla. Possem et multo plura alterius ejusdem verbi significationis, pro eo quod *apparet et existimatur* proferre, cum duplex sit hujus vocabuli potestas et significatio. Sed aliam in hoc loco, præter eam quam ei attribuimus habere non potest: nisi hæc ridicula Cyrillo affingatur oratio, panis visibilis et materialis panis non est, tametsi sensibus ita videatur. At supponendum, inquit, panis communis non est. Ostendat nam apud omnes auctores sententiam, in qua supponatur in simili loco, quod erat exprimendum. Ad hoc exemplum verbi gratia, quod videbitur corpus in resurrectione, non erit corpus, licet sensibus ita videatur: ut vox *carnale et terrestre* neque in ipsa propositione neque in adjunctis exprimat. Se-

cundo, ne illa Cyrilli verba *panis non est et vinum non est*, verum panem et verum vinum ab eucharistia excludere fateatur; multa producit Patrum loca ad metaphoram intelligenda, quibus de re negatur id quod ipsa res est; cumque substantia negari videatur, sola negatur qualitas; uti quod dicunt: *Aurum non sinit homines esse homines, sed aut feras et demones reddit. Ira hominem non concecit hominem esse. Baptismi virtus non sinit homines esse homines, sed angelos pro hominibus facit. Quando homo temperans est, caro non amplius caro est, sed caro in spiritum mutata est. Corpus regenerati fit caro crucifixi.* Prostratum hunc locum ex metaphoricis locutionibus excipio; nihil enim aliud significat quam corpoream baptizati, post [CCXXX] sacram communionem, cum Christo conjunctionem. In cæteris autem, ut perfectam habeant cum Cyrilliana similitudinem, deest verbum illud Cyrillianam, *licet sensus aliter renuntient.* Desunt adjuncta omnia, quibus Cyrilliana propositio, *panis qui videtur panis non est, tamen gustu sentiatur*, etc., ad veram panis et vini exclusionem determinatur. Alioqui illarum locutionum cum Cyrilliana dissimilitudinem satis in observationibus 1 et 2 capitis 9 aperuimus.

QUINTUM ARGUMENTUM.

89. His continetur cat. 23 verbis, num. 21: *Adiens ad altare, ne expansis manuum volis, neque disjunctis digitis accede; sed sinistram velut thronum subjiciens dexteræ, utpote Regem susceptoræ; et concava manu suscipe corpus Christi, respondens, Amen. Postquam autem caute cæulos tuos contactu sancti corporis sanctificaveris, illud percipe, advigilans ne quid ex eo tibi depereat; quod enim intercidero patieris, id tibi tanquam ex propriis membris deminutum puta... quod est auro ac gemmis longe pretiosius.* Num 23: *Tum vero post communionem corporis Christi, accede et ad sanguinis poculum: non extendens manus, sed pronus et adorationis ac venerationis in modum, dicens, Amen: sanctificeris ex sanguinem Christi quoque sumens. Et cum adhuc adheret labiis tuis ex eo mador, manibus attingens, et oculos, et frontem, et reliquos sensus sanctifica.* Non immoror in frequenti et ad singulas pene lineas repetitione *corporis et sanguinis Christi*, nulla unquam figuræ et efficaciam mentione facta; primum observo panem eucharisticum, qui *Christi corpus dicitur*, Regem Christum appellari; cui tanquam vero regi thronum præparari deceat. Magnifica sane de particula panis, nuda Christi figura, locutio. Christus aliter quam corpore per fidem animo suscipi potest, fateor: in manu autem quomodo nisi per corpus suum? 2º illud *Amen* ad sumptionem utriusque speciei, responsionem esse communicantis ad antiquam et simplicissimam administrandæ communionis formulam *corpus Christi, sanguis Christi*. Quid illa formula significat, nisi, esse cor-

pus et sanguinem Christi? per verbum autem, *Amen*, quod est assensionis verbum, cat. 23, num. 18, quodque significat *fiat* aut *verum est*, prout cum voto aut cum re assentienda conjunctum est; communicans assensum præbet ministrantis sibi communionem propositioni. Tertio, cautio illa ne quid ex sacro pane interciderat, quam in aqua baptismali, oleo, sacro chrismate, tam severe inculcatam non legimus; jacturæ ejus comparatio cum ipsorum corporis membrorum detruncatione; severæ animadversiones Ecclesiæ, pœnitentiæque illis impositæ, quorum e manibus nulla aliquando culpa sua lapsa esset, aut alioqui in manibus ipsorum profanata eucharistia; hæc, inquam, omnia plerumque aliquid ipsam esse, quam materialem ecclesiastica prece consecratum panem, clare demonstrant. Quarto, adorationem suscipiendo Christi sanguini et corpore præscriptam, ad Deum in eucharistia præsentem pertinere, et ideoque supremi cultus adorationem esse dubitare non sinit ejus cum præcedenti et [CCXXXI] consequenti doctrina conjunctio. Quinto, ea præceptio ut Christi corpus oculis ad sanctificationem imponatur, utque collectus post sumptionem calicis ex labiis mador, fronti et reliquis sensibus admoveatur; significat sane inhærentem quamdam in ipsa re sanctificationem inesse, cujus virtus non in suscipientis fide posita sit tota; quale in eucharistia efficaciam genus solum ab adversariis admittitur. Ridiculum est cum Albertino respondere sanguinem Christi, cum in venis ejus contineatur, nulla posse humiditate suscipientium os et labia perfundere: nam et sanguini vere et merito tribuitur, quod speciebus suis convenit; et alioqui vini consecrati particulæ non solum sanguinem Christi continent, sed ejus integrum corpus, cujus est ex sola conjunctione cum verbo ad sanctificandum corpus nostrum virtus vivifica.

90. Albertini omnes ad hoc argumentum objectiones occupavi. Sed prætereunda non est objectio quam cum sibi proposuisset Perronius et dissolveret, instaurandam suscipit adversarius: eaque a nobis in sextum catholicæ doctrinæ argumentum convertitur. Petitur ex his verbis cat. 23, n. 15, ubi hanc Dominicæ orationis petitionem explicans, *Panem nostrum substantialem da nobis hodie* 36, ait: *Panis iste communis, non est substantialis. Iste autem panis qui sanctus est substantialis est. quasi dicas, ad substantiam animæ ordinatus et institutus. Hic panis non in ventrem vadit atque in scessum ejicitur 37, sed in omnem tui compagem dividitur ad animæ et corporis emolumentum.* De pane eucharistico hic agi certum est, quidquid velit Albertinus, non enim spiritualis panis gratiæ in omnem hominis compagem ac constitutionem dividitur, ut una cum anima corpus quoque suo contactu sanctificet. Hinc duo argumenta conficio. Primo, eucharistiam non negat Cyrillus in ventrem descen-

36 Matth. vi, 11. 37 Matth. xv, 17.

dere, quam in *omnem* nostri *compagem* dividi licet, et in *membra* nostra sic *distribui* ut inde *Christum ferentes, eidemque concorporei et consanguines efficiamur*, cat. 22, n. 3, corpori nimirum Christi tribuens, quod speciebus proprium; eoque sensu addere poterat cum Justino et Irenæo, ex eucharistia sanguinem, et carnes nostras per transmutationem nutrir, sanguinem nostrum ex Christi sanguine, et corpus nostrum ex ejus corpore augeri: quæ uti commode et ex humana consuetudine corpori Christi tribuuntur, cum speciebus illud obtegentibus tantum convenient; ita nisi Christus in eis contineretur, nunquam dicere licuisset. Negat ergo tantum Cyrillus panem eucharisticum *in ventrem descendere*, ut ibi communium ciborum more concoquatur et conficiatur, ac deinde *in secessum eat*. Quam autem sortem Christi corpus, ipsam panis eucharistici substantiam, subire negat, de speciebus non inficiatur; cum experientia constet esse aliquid in eucharistia, quod velut cæteri cibi in stomacho digeratur, et in secessum eat: alias *corpus Christi in membra nostra distribui*, et per eucharistiam *consanguines ipsi nos effici*, affirmare non potuisset, nisi species, sub quibus occultatur, in membra nostra ac totam compagem distribuerentur, cumque nostro sanguine commisceerentur. Dico [CCXXXII] ergo: panis eucharisticus, in se propria substantia consideratus, nec in ventre digeritur nec in secessum abit: perspicuum id in doctrina catholica. At in Calviniana sententia falsum panem eucharisticum, ipsam panis hujus substantiam, nec in ventre concoqui, nec in secessum ire, cum sit panis materialis; nec inficiantur adversarii; ridiculum vero id monere de figura et efficacia huic pani adjuncta, quod nec *vadat in ventrem nec in secessum ejiciatur*. Non ergo panem eucharisticum Cyrillus Calvinii sensu, sed secundum Catholicorum intelligentiam accipiebat. Secundo, panis eucharisticus sua *ordinatione et institutione ad substantiam animæ pertinet*. *Substantialis* habet nomen ex Cyrillo et Patribus non paucis: idem quoque non ad *animæ* solius, sed etiam ad *corporis emolumentum, in totam humanam compagem distribuitur*. Non ut in baptismo cat. 3, n. 4, et in chrismate cat. 21, n. 3, sic in eucharistia duplicem partem distinguit Cyrillus, quarum una ad corpus solum, altera ad animam pertineat: nec ait, dum pane et vino materiali corpus alitur, gratiam eisdem ex invocatione Trinitatis adjunctum, spirituali cibo ac pinguedine animam alere. Unum et eidem rei utrumque effectum assignat; ut et corpus suo tactu sanctificet cum in omnia membra distribuat, et animam ut proprius cibus pascat. Ea est doctrina catholica, qua Christus idem per suum corpus nostrum vivificat, vi ex conjunctione verbi ipsi insita; et per divinitatem suam animam alit et sanctificat. Contra in hypothesi Calviniana, aliud prorsus ad corpus pertinet; et hoc ipsum est contra Cyrilli sententiam ipsa eucharistici panis sub-

stantia; panis nempe materialis et vinum quo constat: aliud ad animam, nempe gratia illa quam pani suo et vino liberaliter adjungunt. Catholicum igitur dogma non Calvinianum explicat Cyrillus. Non ignoro Patres aliquando in figuratis et exornatis de baptismali aqua, chrismate, oleo sacro locutionibus, ista usos oratione, *aquam cor abluere, animam sanctificare* At iidem cum pressius et accuratius horum mysteriorum vim et rationem declarant, singularum partium quibus constant fines limitesque circumscripte determinant: neque id ullus Patrum Cyrillo nostro diligentius præstitit, aquæ baptismalis effectum corporea purgatione definiens, et spiritui cordis appersionem ac purgationem reservans cat. 3, n. 4. Quod iisdem ferme verbis repetunt Greg. Naz., Greg. Nyss., Cyrilli. Alex., et alii multi. Eodem modo loquitur cat. 17, num. 36. Et hanc solam perfusionem corporis, sine ulla gratia sancti Spiritus, attribuit iis qui fide accedunt tum hoc loco tum procat. n. 1 et 4. Ostendant velim, ut dixi, sive apud Cyrillum sive apud alios, hanc duplicis partis in eucharistia distinctionem, qua fiat: 1º ut corpus, hoc solum ex tactu eucharistiæ consequatur, ut pane et vino materiali alatur, dum gratia ad animam perveniat, quo panis pertingere non possit; 2º ut indigne communicantes solum panem materiale et materiale vinum degustent; nec sacri corporis pollutis manibus et ore recepti rei fiant, atque a condemnatione Judæ proditoris ac crucifigentium Judæorum absolvantur. [CCXXXIII] Occupata sunt istis Albertini responsa. Una superest objectio Riveti ex quodam testimonio catech. 12, num. 1, desumpta, cui abunde in ipso loco satisfacimus.

91. Septimum argumentum ex sinceriorum adversariorum confessione desumi potest. Vir cl. Ernestus Grabe non minus animi candore atque honestate morum, quam eruditione orbi litterario notus, vi veritatis compulsus fassus est Cyrillum nostrum, Gregorium Nyssenum ac Joannem Damascenum, panem ac vinum eucharistiæ in corpus et sanguinem Christi transmutari sensisse. Ita ille in suis ad Irenæum a se editum, ad lib. v, cap. 2, notis, pag. 399: *Illi, inquit (Patres quos nominavi), persuasi erant, Spiritum sanctum cœlitus descendentem pani non modo virtutem corporis Christi communicare, sicque eundem ratione qualitaturn mutare: sed et divina potentia ipsam ejus substantiam in carnem transformare, quæ Christi caro sit, et cum illa quæ ex B. Virginis utero prodiit, ac cruci suffixa indeque in cœlum sublata fuit, eadem fiat per ἐπιπέσει (hoc est augmentum), quodque eundem spiritum vitæ in se habeat: sicut panis quem Servator in terris comedit, vi naturalis coloris in carnem ejus vertebatur, et noster panis quotidianus in substantiam corporis nostri transit: quod corpus hodie a nobis gestatum, idem dicitur cum illo in quo ante plures annos versati sumus, quoniam eadem anima vegetatur; licet particule ejus sint prorsus diversæ, et*

nulla forte ex prioribus superstes existat. Vellem A hæc distinctius explicavisset. Illud per ἐπιπέσειν, sumptum non ex Damasceno vero, sed ex epistola Damasceni nomine inscripta ad Zachariam Doarorum episcopum nov. edit. pag. 656, quam eruditus et sagacissimus P. le Quin optime probavit Joannis Damasceni nomini suppositam esse, cum verius sit Petri cujusdam Damasceni. Qui quidem auctor alias in gravissimo errore versatur dum Christi corpus in eucharistia ante sumptionem, et cum a nobis frangitur et comeditur, corruptibile; postquam autem a nobis sumptum fuerit incorruptibile evadere ait: additque in subjecta oratione, cujus idem auctor est, num. 2, pag. 658, Christi corpus immortale et incorruptibile sanguine carere, nec carnem quidem jure appellari. Hujus auctoris sententiam de corpore Christi, ex pane et vino in carnem et sanguinem transsubstantiatis aucto, transfert Grabius ad Joannem Damascenum, Gregorium Nyss. et Cyrillum nostrum, qui ne verbum quidem habent de hujusmodi ἐπιπέσειν et accretione. Quod si ἐπιπέσειν hanc intelligat de eximio quodam, et secundum nostrum concipiendi modum, accretionis et extensionis genere; quo fiat ut per omnes orbis ecclesias sit præsens, et a fidelibus unum et idem manens Christi corpus, substantialis jam accretionis incapax, recipiatur; quemadmodum benigne auctorem epistolæ ad Zachariam interpretatur P. le Quin; Cyrillum ista sensisse ultro concedimus. Si autem hoc Cyrillo tribuit (nam de cæteris auctoribus quos in eadem conjungit, ad me nihil pertinet), ut veram ex pane et vino transsubstantiatis Christi corpori accessionem fieri existimaverit, valde repugnem. Et hoc iterum quæro, [CCXXXIV] cum non satis mihi perspectus sit viri clariss. verborum sensus: utrumne accretionem hanc naturali et in cælo versanti Christi corpori accedere putet; tantumque illi novæ substantiæ supervenire dicat, quantum panis et vini transsubstantiatum sit, hoc est pro mensura panis et vini, carnis et sanguinis plus minusve: an ex pane et vino in carnem et sanguinem et humana omnia membra mutatis, fieri arbitretur humanum quoddam corpus a cælesti ac naturali corpore Christi cum verbo divino conjuncta informatum, unum et idem corpus cum cælesti censeatur; non materia quidem, quæ physice diversa sit, sed æstimatione ob animæ unitatem; quemadmodum ab illa unitate fit, ut caro Christi ex Virgine nata, una et eadem cum crucifixa censeatur, quamvis nihil forte prioris illius materiæ reliquum esset. Si primum censuit, quomodo cum præsentis statu corporis Christi in cælo quod ex hac hypothese in immensum cresceret id componi possit non intelligo: alias, id quod negat vir clariss. a Patribus illis creditum, Christi corpus e cælo descendere oporteret, ut a fidelibus sumeretur. Si alterum arbitratus est, fateor ex unitate animæ Christi, cum cælesti tum eucharistico corpori adjunctæ, fieri

posse, ut unus et idem homo Christus et in cælis versaretur, et in terris ore fidelium sumeretur: unum autem et idem corpus fore plane inficior. Plura essent corpora ab una anima informata, quæ unum hominem efficerent diversis corporibus utentem; quemadmodum in corpore plura sunt membra, quæ propter informantis animæ unitatem, unum corpus humanum constituunt. Sed quemadmodum de capite dici non potest quod sint pedes, licet una anima informantur; ita de corpore Christi eucharistico dici non posset, quod sit corpus ejusdem cælestis: nec verum esset quod affirmant Patres in eucharistia nos, non alium alio, sed uno omnes et eodem corpore vesci; ita ut quod ab uno sumitur idem prorsus sit ac quod ab aliis. Ex omnibus porro quas huc usque produximus Cyrilli sententiis apparet, cum res non ita subtiliter rimatum esse; sed cum ipsum tum auditores simpliciter et candide intellexisse unum Christi corpus quod in cælo est, in terris a fidelibus modo quodam nobis incomperito et inexplicabili vere ac realiter comedi.

CAPUT XII.

De sacrificio eucharistico, et invocatione ad consecrationem.

92. Pfaffius Augustanæ confessionis professor, quem honoris et amicitiae causa nomino, in dissertatione *De oblatione veterum eucharistica*, editis a se D. Irenæi fragmentis subjuncta, cap. 38, pag. 327, sententiam Cyrilli de sacrificio eucharistico his verbis exponit: *Præcipua itaque oblatio, eaque quæ sacrificio eucharistico essentialis est, juxta Cyrillum dici debet quæ vocatur λατρεία ἀραιματίας, panem vinumque in corpus et sanguinem Christi transmutans; ita ut sacrificium consecratione perfectum, sit θυσία τοῦ ἁγασμοῦ, sacrificium propitiatorium; [CCXXXV] post consecrationem quoque pro aliis offerendum. Nec negari omnino potest sententiam Cyrilli placitis Ecclesie Romanæ proximam esse.* Notandum tamen alios Patres a Cyrillo plurimum dissentire. De aliis Patribus nostra res non est: mirum tamen si in re præcipua et communis ac quotidiani usus, non una fuit omnium Ecclesie Patrum, eorundemque vulgo summorum sacerdotum, de sui sacerdotii functione sententia. Sed in Cyrillo consisto; cujus sententiam Romanæ Ecclesie placitis non proximam, sed geminam ac simillimam eandemque plane dicere debuisset. Cum ex eo quærerem, quid tandem diversi inter ambas Cyrilli et Catholicorum de sacrificio eucharistico sententias deprehendisset, ne plane consentaneas fateretur; respondit multo plura quam apud Cyrillum, doctrinæ de sacrificio eucharistico capita recenseri a nobis Catholicis; sive in doctrina concilii Tridentini *De sacrificio missæ* sess. 22. sive apud Jacob. Bossuetium Meldensem episcopum in Gallico libro *De explicatione quarundam caeremoniarum missæ*. Hæc responsionis meæ summa fuit: fidem nostram de eucharistiæ sacrificio totam Cy-

rillioratione contineri; pleniorum ejus intelligentiam et explicationem ab iis auctoribus dari, collectam tum ex variis SS. Patrum ejusdem doctrinae enarrandae modis, tum ex necessariis ejusdem consecrariis; hisque omnibus secum comparatis atque compositis. Fidei catholicae de sacrificio summa est, per consecrationem a sacerdote Christi et Ecclesiae ministro factam, poni in altari Christum mactatae instar victimae jacentem; ut ab Ecclesia Deo in propitiationem pro vivis et mortuis offeratur, et ejus carnibus sacrificio participantibus vescamur. Haec omnia fatente Pfaffio agnoscit Cyrillus. Hinc omnia catholicae doctrinae consecraria ultro consequuntur. Primo, verum et proprium eucharisticum esse sacrificium, in quo primum panis et vinum Deo oblata per transmutationem sui destruantur: deinde imponatur altari victima pro salute humani generis oblata; nec ponatur tantum, sed ad victimae mactatae modum jacens constituitur; ita ut dicat simpliciter cum multis aliis Patribus Cyrillus, cat. 23, num. 10, *Christum mactatum ἐσθρῆσμενον, pro peccatis nostris a nobis offerri*. Qui quidem victimae status, vel ex ejus sine voce ac motu praesentia desumitur, vel ex separata corporis ac sanguinis consecratione, qua corpus et sanguis uti per mortem divisa et disjuncta repraesentantur. Qua ex actione factum ut Patres passim dicant sacerdotem *voce sua quasi gladio corpus et sanguinem Domini incruenta sectione dividere*, Greg. Naz., epist. 240. *Nos agnum immaculatum cedere in holocaustum Domino, immolantes mystice et offerentes. etc. Non meatiri nos dum in sacramento Christum immolari dicimus*, Aug., ep. 98, ad Bonif., num. 9. Secundo, Christum in hoc sacrificio non victimam solum esse ab Ecclesia oblatam, sed pontificem se ipsum pro Ecclesia offerentem. Christus enim sacerdotali sua dignitate privari non potest, et ob hoc a sacerdote in altari ponitur, ut quod in caelis agit, in terris faciat, nempe assistat *vultui Dei pro nobis*⁸⁸, passionis suae symbola efficacius praefrens. [CCXXXVI] Tertio, sacrificium eucharisticum commemorationem esse sacrificii crucis, imo et idem continuatum; in eo enim eodem adest victima, idemque pontifex, eadem offerens Deo, eademque pro causa: tantum in cruce vere immolatus Christus, in eucharistia mystice et repraesentative caesus et immolatus. Haec a Chrysostomo, D hom. 17 in Epist. ad Hebraeos, pag. 856, admirabiliter explicantur: qui ambo sacrificia crucis et missae sic comparat. ut et sacrificium eucharisticum sacrificii crucis, et sacrificium crucis eucharistici figuram dicat. Quod autem Christus in sacrificio eucharistico per commemorationem praeteritae mortis praestat, hoc in cena fecit per commemorationem mortis futurae. Quarto, in sacrificio eucharistico Christum se et Ecclesiam, Ecclesiam se et Christum per sacerdotum manus offerre Deo Se

A offert Christus ut victimam; Ecclesiamque, cujus figuram gerit sub speciebus panis et vini contentus, nam ut panis et vinum ex multis granis in unum contusis, ita Ecclesia ex multis fidelibus in unum conjunctis componitur. Eademque ratione Ecclesia dum Christum offert, se quoque offert ut ipsi conjunctam et in eucharisticis speciebus repraesentatam. Haec ex multis Augustini sententiis collecta. Vid. in primis lib. x *De civ. Dei*, cap. 6 et 20.

B 93. Plura alia possem ex SS. Patribus catholicae de sacrificio doctrinae consecraria producere, quorum nullum, admissa semel Cyrilli sententia, realique Christi sub panis et vini speciebus in altari praesentia, negari potest. Sed quod Cyrillus tacuit, non ideo ignorasse, vel quod pejus, rejecisse dicendus est; imo aliorum Patrum scita et sententias sibi propositas approbaturus fuisse dicendus, ni certis documentis de contrario constiterit. Hocque paece viri clarissimi mihi conjunctissimi dictum sit, in toto Pfaffii opere vitium deprehenditur, quod singulorum Patrum alterius post alterum sententiam examinans, id unumquemque solummodo et cogitasse et sensisse putet quod ejus verbis continetur, caetera rejecisse: cumque in expendendis profanorum auctorum scriptis, quibus nulla idem sentendi lex fuit, aliorum ex aliis verba et mentem declarare et illustrare soleamus; id pene nobis in SS. Patribus interdicit, quorum una mens atque consilium fuit, ut communem Ecclesiae doctrinam pro suo quisque captu ac facultate declararet: perinde quasi licuerit illis in rebus gravissimis (non in dubiis vel minoris momenti), suam sibi cuique, omissis et inconsullis aliis sententiam informare; impositamque sibi quod traditum antiquitus, et in Ecclesia communiter creditum, tenendi et affirmandi necessitatem ignoraverint.

De invocatione ad consecrationem.

94. Quaeritur hic 1° num. Cyrillus eucharisticae consecrationem, soli, exclusis evangelicis verbis, invocationi in liturgia contentae attribuerit? 2° Si ita senserit quid de illa ejus existimatione sentendum; errorne sit an legitima doctrina? 3° Licetne necessarias ad consecrationem invocationem preces existimare? Ac [CCXXXVII] de prima quaestione fatendum, quotiescunque de consecratione loquitur Cyrillus, hanc ab ea, nullius alterius rei facta mentione, ad SS. Trinitatis vel Spiritus sancti invocationem referri solere. *Panis et vinum eucharisticae*, cat. 19, n. 7, *ante sanctam adorandam Trinitatis invocationem nudus panis et vinum erat; invocatione autem peracta panis fit corpus Christi*. Cat. 21, n. 3, *Panis eucharisticae, post invocationem sancti Spiritus non est communis panis, sed corpus Christi*. Cat. 23, n. 19, exponens verba, *Sancta sanctis*, ait: *Sancta sunt quae in altari proposita jacent, recepto Spiritus sancti superventu*. Sed, quod caput est, num. 7, ordinem liturgiae recensens, cum ad

⁸⁸ Hebr. x, 24.

consecrationem devenit, verborum evangelicorum A ne meminit quidem : non quod in liturgia prætermissa essent. id enim ne cogitare quidem permittitur ; sed quod historice tantum recitata, nullam habere in sacra actione vim existimasse videatur. Solius autem invocationis mentionem facit in hæc verba : *Postquam nosmetipsos per has laudes spirituales* (trisagium intelligit) *sanctificavimus, Deum benignum exoramus ut emittat sanctum Spiritum super dona proposita ; ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi. Omnino enim quodcumque attigerit Spiritus sanctus, id sanctificatum et transmutatum est.* Quæ quidem Pfaffio in altera dissertatione *De consecratione veterum eucharistica* plane sufficere visa sunt, ut cum iis annumeret, quos in sola invocatione consecrationem reposuisse pertendit. Dico 1° unum Cyrilli silentium non sufficit, ut ab eo vim evangelicorum verborum sublatam existimemus : quod exemplo confirmo. Si ea tantum S. Chrysostomi opera habereamus, in quibus solius invocationis tanquam consecrationis causæ meminit, ut lib. III *De sacerdotibus*, cap. 4° pag. 32, et lib. VI, cap. 4, pag. 93, et serm. 32, tom. V^o pag. 487, et serm. 36, pag. 353, nullam eum evangelicis verbis efficaciam reliquisse suspicaremur. Sed his quæ diserte dicit serm. 30, *De prodicione Judæ*, pag. 463, ne ita de eo sentiamus prohibemur. Hæc ostendunt utramque sententiam optime componi, ut et verba evangelica sua vi transsubstantiationem operentur ; ut eorum tamen operatio et applicatio a precibus ecclesiasticis tanquam ab impetrante causa dependeat ; Christo et Spiritu sancto una operantibus. Quam quidem Cyrilli fuisse sententiam ut non affirmo, ita, non fuisse nemo, ut opinor, probare potest. Dico 2° non nisi post invocationem Cyrillus peractam elementorum transmutationem sensit. Ea de re, ut mihi quidem videtur, dubitare non permittunt laudatæ superius illius sententiæ, quibus *ante invocationem affirmat panem et vinum eucharistiæ nulum esse panem et vinum : eaque peracta jam tum Christi corpus et sanguinem esse.* Quid de hac ejus existimatione sentiendum sit rogas ? paucis aperio.

95. Ac primo quidem fatendum est totam hanc controversiam ad fidem nihil pertinere. Quamvis Græcos inter et Latinos theologos in concilio Florentino ea de re acrius disputatum sit, in decreto tamen unionis nihil statutum fuit de utraque sententia. Concilium Tridentinum hanc disputationem ne attigit quidem : [CCXXXVIII] sess. 13, cap. 2, statuit, *statim post consecrationem ex vi verborum, et can. 4, peracta consecratione, corpus et sanguinem Christi sub speciebus panis et vini una cum anima et divinitate existere* : sed quæ verba illa sint quibus *consecratio peragitur*, non decernit. Secundo, si Cyrillus vim evangelicorum verborum sustulisset, et in nuda invocatione totius consecrationis causam reposuisset, dicerem sententiam hanc videri mihi, Latinæ primum Ecclesiæ tradi-

tionem, deinde et veterum Græcorum Patrum. imo et recentiorum Græcorum existimationi adversantem. Recentiores enim Græci uti calumniam sibi impactam longe rejecere, quod nullam in consecratione verbis evangelicis partem tribuere dicerentur. Tertio, in liturgiæ Græcæ usu, quæ evangelica verba invocationi præmittit, dubitari non posse existimo quin Græcorum omnium et ætatum et locorum sententia fuerit Christum non statim post evangelicorum verborum pronuntiationem, sed tantum post invocationem peractam adesse ; Patrum auctoritates non allego, quæ omnibus notæ sunt, nec in re aperta utor testibus non necessariis. Nata ea opinio est ex ipsis liturgiarum et sacræ invocationis verbis, quibus postulatur a Deo, ut id quod *panis et vinum est a Spiritu sancto mutatum, fiat corpus et sanguis Christi.* Verba hæc detorquere ad effectus eucharistiæ in nobis postulandos, Ecclesiam luculentissimo, et constantissimo transsubstantiationis testimonio privare est. Alioqui verborum illorum sensum, per se patentem et conspicuum, e quibus certius accipiemus, quam ab iis qui per omnes ætates illis usi sunt ? Non mirum scholasticos nostros ea sententia offensos fuisse : persuasi erant (et merito quidem si ad liturgiam Romanam qua utebantur spectes), Christum statim post evangelicorum verborum recitationem nulla mora sub panis et vini speciebus contineri. Sed hæc ad Græcam liturgiam transferri iniquum erat ; in Romana enim, Mediolanensi, et omnibus pene Latinis veteribus liturgiis, invocatio illa, *ut nobis corpus et sanguis fiat Domini nostri Jesu Christi, vel similis oratio verbis evangelicis præmitti solet ; quare nulla dubitatio relinquatur quin iis recitatis consecratio peracta sit.* Quare, ut Græci Patres post invocationem tantum, absolutam consecrationem existimantes, ita loqui solent quasi invocatio illa sola consecrationem efficiat ; ita Patres Latini post evangelicorum verborum recitationem tantum, finitam consecrationem arbitrati, de his verbis ita loqui videntur perinde quasi illis solis transmutatio elementorum tribuenda sit ; sed neque illi verborum evangelicorum, isti multo minus precum necessitatem et efficaciam sustulisse dicendi. Quod quidem de utrisque, generatim duntaxat, non de omnibus et singulis ad rigorem intelligi volo. Latinos autem permultos de vi precum in sacrificio testatos esse notum est, nec veteres tantum dico, ut Hieronymum, Augustinum ; sed etiam recentiores, ut Agobardum epist. ad Bernard. Vienne., Paschasium Rathert. qui in lib. *De corp. et sang. Domini*, cap. 3, ait : *Spiritum sanctum panis et vini substantiam, invisibili potentia per [CCXXXIX] sacramenti sui sanctificationem, operari carnem et sanguinem Christi*, et cap. 12, *De Christo, ipse est qui per Spiritum sanctum hanc suam efficit carnem.* Omitto theologos multos, præsertim e Scholis, qui necessitatem precum ad hæc nostra tempora constanter asseruere.

96. Invocationis sane in consecratione eucharistiae efficaciam quamdam esse, eamque non parvam ut ait Basilius, lib. *De Spiritu sancto*, c. 27. duo mihi semper maxime persuaserunt. Primum est, verissimum illud Augustini principium, sacramentorum efficaciam ab Ecclesiae precibus dependere. Quamvis et minister per exteriorum sacramenti administrationem, et Christus per gratiam quae sacramentis rite collatis ex ejus divina promissione nunquam non adest, baptizet et peccata remittat: Ecclesia quoque, non tantum quia claves a Christo immediate accepit, quas per ministros cum a se, tum a Christo deputatos exercet; verum etiam alio sensu, per orationum suarum nunquam deficientium efficaciam, vere dici potest et baptizare et peccata remittere: quod ab Augustino centies decantatum. Vid. lib. III *De bapt.*, cap. 17, lib. IV, cap. 4, num. 6; serm. 99, n. 9, serm. 295, n. 2. Vid. similes locos apud Ambros. lib. V *in Luc.*, num. 11, et lib. I *De panit.*, c. 15, n. 81, et insigne testimonium Ambrosii Ansperti in *Apoc.* c. II, 1. Qui enim sacramentis suis se adfuturum pollicitus est Christus, cum gratiam suam per illa fluentem ab Ecclesiae precibus dependere voluerit, facit ut nunquam in Ecclesia sanctorum oratio deficiat; eamque per ministrum, Ecclesiae votorum interpretem, expressam nunquam non exaudit. In omni sacramentorum administratione continentur Ecclesiae preces, sacramenti effectum a Deo postulantes: quae non pura ac nuda caeremonia, sed Ecclesiae vere orantis votorum expressio sunt a ministro Ecclesiae sub ejus nomine fusae; idcircoque propter ministri indignitatem affectu nunquam fraudatae. His principiis Augustinus, totis contra Donalistas operibus baptismi ab indignis et ab haereticis dati validitatem defendit. Idem de precibus Ecclesiae ad consecrationem in liturgia contentis sentiendum. Sacramentalium precum efficaciam Patres uno ore enixe commendant, nec robustius quisquam quam Cyrillus noster: qui iisdem precibus et aquae baptismalis vim, cat. 3, n. 3, et olei exorcizati efficaciam cat. 20, n. 3, et chrismatis sacri potestatem, cat. 21, n. 3, et eucharistiae denique transmutationem tribuit.

97. Alterum, quod eucharistiae invocationis efficaciam necessitatemque non minimum demonstrat, est quod ab secreta apostolorum traditione petita, iudice Basilio, in omnibus prorsus tuam antiquis et usu abrogatis, quam usitalis nunc liturgiis reperitur; non iisdem verbis concepta nec eidem loco affixa; sed modo verbis evangelicis praestit, modo ea subsequitur; modo ad totam Trinitatem, modo ad Spiritum sanctum; modo ad Filium, modo ad Patrem directa: eundem tamen effectum postulans, ut oblatio in altari proposita in corpus et sanguinem Christi transmutetur. Et in omnibus quidem liturgiis tam Graecis quam Orientalibus a viro doctissimo D. Eusebio Renaudotio editis, [CCXL] eadem pene invocationis forma, idem locus, post evangelicae nimirum cœnæ recitationem, ut

A per eam absolvatur consecratio, in Latinis vero nec forma eadem, nec idem locus; evangelicis tamen verbis vulgo praemittitur. Sic in liturgia Romana his verbis expressa est ad Patrem: « Quam oblatio-
« nem (panis et vini) tu Deus, in omnibus, quæsu-
« mus. benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem,
« acceptabilemque facere digneris, ut nobis corpus et
« sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu
« Christi. Qui pridie quam pateretur, » etc. Similis pene Ambrosianæ liturgiæ formula, si non ad Romanam posterius inflexa et accomodata sit. Certe Ambrosius communem quamdam Trinitatis invocationem in sacrificio adhibitam testis est his verbis lib. III *De Spiritu sancto*, cap. 16, n. 112: « Cum Pa-
« tre et Filio a sacerdotibus in baptisate nomina-
« tur (Spiritus sanctus), et in oblationibus invoca-
« tur. » Sed aliam forte orationem respexit. Auctor librorum *De sacramentis* apud Ambrosium, qui non Mediolanensis quidem sed vicinæ Ecclesiae ritus exponebat, hanc Romanæ similem invocationem refert lib. IV, cap. 5, num. 24: « Dicit sacerdos: Fac
« nobis hanc oblationem ascriptam, ratam, ratio-
« nabilem, quod figura est corporis et sanguinis Do-
« mini nostri Jesu Christi: » quod ita intelligendum ut ex pane et vino fiat figura et sacramentum corporis et sanguinis Christi praesentium. Liturgiæ Hispanicæ consecrationis formam sic exprimunt Beatus et Etherius lib. I cont. Felicem et Elip., « Bibl. PP. Lugd. tom. XIII, pag. 371: Sexta succe-
« dit (*Liturgiæ oratio*) confirmatio sacramenti, ut
« oblatio quæ Deo offertur, sanctificata per Spiritum
« sanctum Christi corpori et sanguini confirmetur. »
C Hoc hodie in Missali Mozarabico visitur oratio ad Filium directa: « Adesto, adesto, Jesu, bone ponti-
« fex, in medio nostri, sicut fuisti in medio disci-
« pulorum tuorum; sanctifica hanc oblationem, ut
« sanctificata sumamus per manus sancti angeli tui
« sancte Domine ac Redemptor æternæ. » Sequuntur verba evangelica. In liturgia Africana expressior sancti Spiritus invocatio habita videtur ex his Africanorum auctorum verbis. Optatus, lib. I
« cont. Parmen., n. 1: Altaria in quibus vota po-
« puli (*oblationes panis et vini*), et membra Christi
« portata sunt: quo Deus omnipotens invocatus
« sit; quo postulatus descendit Spiritus sanctus,
« unde a multis pignus salutis æternæ et spes resur-
« rectionis accepta est. » Aug., epist. 149, n. 19, totam liturgiam in quatuor partes distribuens, secundam definit orationes cum benedicuntur, et sanctifi-
« catur, et ad distribuendum comminuitur (*supp.*
« illud quod est in Domini mensa) quam totam peti-
« tione misere omnis Ecclesia Dominica oratione con-
« cludit; et lib. V *De baptisate*, cap. 20, n. 28: Quo-
« modo exaudit Deus homicidam deprecantem, vel
« superaquam baptismatis, vel super oleum, vel su-
« per eucharistiam, vel super capita eorum quibus
« manus imponitur? ut nempe rata sint ea sacra-
« menta. *Fulgentius*, lib. II ad Monimum, cap. 6: Jam
« nunc etiam illa est nobis de Spiritu sancti mis-

« sione quæstio resolvenda, cur scilicet si omni Tri-
 « nitati sacrificium offertur, ad sanctificandum
 « oblationis nostræ munus sancti Spiritus tantum
 « missio postuletur; *et cap. 7: Spiritus [CCXLI]*
 « sanctus ad consecrandum sacrificium a Patre
 « postulat; *et cap. 9: Sancti Spiritus ad sanctifi-*
 « candum totius Ecclesiæ sacrificium postulat
 « adventus, *Inter multas hujus rei causas hanc as-*
 « *signat c. 10: Quando autem congruentius quam*
 « ad consecrandum sacrificium corporis Christi,
 « sancta Ecclesia quæ est corpus Christi, Spiritus
 « sancti deposcat adventum, quæ ipsum caput
 « suum de Spiritu sancto noverit natum, » ut
 idem vimirum qui Christi corpus in Virgine for-
 mavit, illud in eucharistia ex pane et vino confi-
 ciat. Utrum in Africana missa invocatio verbis
 evangelicis præiret, nullo ex testimonio colligere
 potui. In liturgiæ Gallicanæ a Mabillonio editæ
 missis compluribus invocatio reperitur, ad Pa-
 trem semper eumque solum directa aliquando
 ut sanctificet dona oblata; interdum postulans
 ut modo Verbum suum, modo ut Spiritum sanc-
 tum, modo ut utrumque ad sanctificandum sacri-
 ficium emittat, hæc autem habetur oratio, modo
 ante, modo post evangelica verba. Aliquando au-
 tem in totum prætermittitur: quod ad nullam
 aliam causam refero præter istam, quod imperfe-
 cta sit illa missarum collectio, in qua sæpe nullæ
 partes desunt, ex usu communi ut puto supplendæ.
 Quod si quis multas illic perfectas missas contineri
 pertendat, in quibus nullum invocationis vestigium
 appareat, quod vix negari potest; dicam illam ex
 votis fidelium tota mysterii actione supponi. Ille
 autem liturgiæ Gallicanæ usus, ut modo evange-
 licis verbis præeat invocatio, modo evangelica
 verba invocationi, probat nihil maxime ad rem
 pertinere quo in loco ea collocetur. Duas res præ-
 standas in sacramento habet Ecclesia, ut et Chri-
 sti verba recitet, quæ ut olim in cæna ipsius ore,
 sic nunc quoque ab ipso ministrorum ejus perso-
 nam sustinentium ore recitata mirabilem eucharis-
 tiæ conversionem operentur; et votum suum
 exprimat, ut Christus secundum promissionem
 suam suo sacramento ne desit: hæc cum simul
 præstare non possit. tempore dividere cogitur. Sed
 una est actio sacrificii duabus illis rebus composita:
 quænam earum vel præcedat vel sequatur ne maxi-
 me intersit, facit actionis hujus unitas. Aptius
 tamen videtur, ut causa impetrans quæ in precibus
 sita est, efficientem causam quam in verbis Christi
 reponimus præcedat et attrahat; quæ est Latinæ
 Ecclesiæ consuetudo; quam ut efficiens causa
 impetrantem præsens expectet ut agat, quæ est
 Græcæ cæremoniæ ratio.

CAPUT XIII.

De sacra scriptura, traditione, et Ecclesia.

98. Duas hic habemus refellendas Riveti obje-
 ctiones, quas ex auctoritate Cyrilli in catholicam
 Ecclesiam intentat. Prima est, quod alium a Cyril-
 liano sequamur Scripturarum canonem; perinde

A quasi sicut ille nobis Cyrillianum canonem objicit,
 non possimus illi vicissim Romanæ et Latinorum
 Patrum canonem opponere. Altera est de Scriptu-
 rarum ad faciendam fidem dogmatum necessitate
 et sufficientia; [CCXLII] quam opponit traditionis
 et Ecclesiæ definitionum auctoritati. Primum quod
 attinet, multa in eo peccat Rivetus: 1° Quod Cyril-
 lum negat historiam Susannæ, Belis et trium
 puerorum canticum agnovisse. Ignorabat nimirum
 Cyrillum Danielis interpretatione a Theodotione
 adornata, cum tota Græca et Latina Ecclesia usum
 esse: in qua nulla erat, sicut in Hieronymiana
 translatione, trium illorum monumentorum a reli-
 quo Danielis textu distinctio; sed in primo loco
 habebatur historia Susannæ: in medio captis ter-
 tii canticum puerorum; et ad fidem Belis historia.
 Hujusmodi Danielis exemplaribus utebantur Patres;
 hujusmodi sunt omnes pene mss. Græci Bibliorum
 codices. Sed inexcusabilis Riveti de Cyrillo affir-
 matio, cum tria hæc monumenta in *Catechesibus*,
 uti veras Danielis prophetiæ partes citet, Susannæ
 historiam cat. 16, n. 31, canticum trium puerorum
 cat. n. 16, cat. 9, n. 2, Belis et draconis historiam
 cat. 14, n. 25. Baruchi librum præterea et episto-
 lam Jeremiæ in catalogo suo recenset; et tertium
 Esdræ librum probabiliter pro Esdræ primo ha-
 buit, cum cæteris vulgo Patribus. Estheris pariter
 additamenta in suo libro cum cæteris conjuncta
 non videtur a reliquo textu distinxisse, qui Hebrai-
 cæ linguæ plane rudis erat: ne Rivetus eum solo
 C Hebræorum canone usum existimet; in quo uno
 se Protestantes acquiescere gloriantur. Alterum
 ejusdem Riveti peccatum est, quod deuterocanoni-
 cos quos dicimus libros, quia in Cyrilliano canone
 non recensentur, ab eo prorsus rejectos existimet.
 In catalogo revera non comprehendit suo, quasi
 dubios et nondum ullo Ecclesiæ universalis judicio
 in canonem receptos. At eorum aliquos, idem de
 cæteris sine dubio, si se dedisset occasio, facturus,
 sæpe citat. Sapientiæ librum cat. 9, n. 2 et 16,
 laudat sub nomine Salomonis; Ecclesiasticique
 sententiis utitur cat. 6, n. 4, cat. 13, n. 8, cat. 11,
 n. 19. Imo et Apocalypsis sententiis permultis
 utitur, quamvis librum hunc expresse uti apocry-
 phum rejecisse videatur. Idem illi quod cæteris
 D Patribus accidit, ut cum deuterocanonicos libros
 ab omnibus Ecclesiis non recipi sciret, in canone
 non recensuerit. Sed tamen cum haberetur in
 Ecclesia certa et indubitata de eorum bonitate et
 utilitate traditio, de eorum vero divinitate, non
 illa certa et explorata ac generalis, sed tamen
 communis nec interrupta, et omnium pene Pa-
 trum veluti divinam Scripturam citantium usu
 confirmata; eos tanquam divinos laudabat Eccle-
 siæ judicium exspectans. Tertio, inique nobis
 objicit Rivetus Cyrilliani canonis auctoritatem,
 perinde quasi aut eo ipsi Protestantes utantur;
 aut ipsi debeamus, vel etiam possimus omnes SS.
 Patrum, quorum nota est inter se diversitas et
 contrarietas sequi. Sed nos illis potiori jure

obicere possumus primo antiquos Latinæ Ecclesiæ, in qua regenerati sunt, canones quos nos sequimur; deinde Protestantibus æquiori jure obicimus mentem ac sententiam Cyrilli, in canone Scripturarum describendo. Quam ut ipsi perfide contemnunt, ita nos perfecte sequimur, cum etiam ab ejus canone discedimus. Cyrillus [CCXLIII] non sua auctoritate canonem Scripturarum composuit, sed illum quem sua Ecclesia sequebatur, suis auditoribus dedit: ac pro lege præscripsit ut eos libros pro divinis haberemus, quos nobis Ecclesiæ unanimis auctoritas et traditio proponit, cat. 4, n. 33, 35, 36. Ex ea lege nos deuterocanonicos libros suscipimus, quos ipse hodie Ecclesiæ secutus auctoritatem susceperet Cyrillus. Illi omni Ecclesiæ tum ejus in qua nati sunt, tum universalis Ecclesiæ e qua schismate recesserunt, auctoritate seposita, canonem Scripturarum ex arbitrio composuere. Cyrillus in suo canone sine detractione admisit libros, de quibus olim fuerat addubitatum, nec ipsius retate dubitatio desierat: uti Epistolam ad Hebræos, et ex canonicis Epistolis complures; sed prævalenti Ecclesiarum auctoritati obtemperavit. Quidni ergo hodie Græcæ pariter et Latinæ Ecclesiæ suffragium, id admittendis deuterocanonicis libris sequuntur adversarii, etiamsi nonnulla de iis forte supersit dubitatio Ecclesiæ totius auctoritati submitienda.

99. Utriusque Ecclesiæ veteris Græcæ et Latinæ, cum diversos Scripturarum canones conderent, una mens ac sententia fuit. Qui verbi gratia deuterocanonicos excluderent, eos tamen in suis libris passim ut divinos nullo discrimine laudabant. Qui autem in canone recipiebant, ii nulla certa affirmatione, aut contrariæ sententiæ damnatione id præstabant: sed velut idoneam auctoritatem suæ Ecclesiæ traditionem secuti, certius tamen et generalius expectabant Ecclesiæ universalis judicium. Sic cum Ecclesia Africana in concilio Carthaginensi an. 397, canonem suum, qui Tridentino conformis est, scripsisset, veluti subdubitans addidit: *De confirmando isto canone transmarina Ecclesia consulatur.* Iterumque in altero Carthaginensi an. 419, eodem catalogo confirmato subjicit, *Ut fratri et sacerdoti Bonifacio (papæ) et earum partium episcopis innotescat.* Similiter Augustinus qui utriusque concilio interfuit, cum eundem catalogum describeret lib. II *De doct. Christ.*, cap. 8, n. 13, prius tamen n. 12 hanc regulam præscripserat: *In Scripturis canonicis Ecclesiarum catholicarum quamplurimum auctoritatem sequatur* (Scripturæ studiosus). *Tenebit igitur hunc modum in Scripturis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesiis præponat eis quas quædam non accipiunt; in eis vero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures gravioresque accipiunt, eis quas pauciores minorisque auctoritatis Ecclesiæ tenent.* Ac propterea de Machabæorum librorum divinitate certis locis haud tanta asseveratione pronuntiat, uti lib. I

A *cont. Gaudent.*, cap. 31, num. 38, et *De cura pro mortuis* cap. 1, num. 3. Item de Sapientiæ libro ab Massiliensibus rejecto, in lib. *De præd. SS.* Et in primo *Retractat.* lib., cap. 10, num. 3, retractat et corrigit id quod alicubi verba ex Ecclesiastico sumpta, *prophetica verba* appellaverat; quia, inquit, *non in ejus libro leguntur quem certi simus esse prophetam.* Junilius quanquam Africanus in lib. I, cap. 3, 4, 5, 6 et 7, de multis Africani catalogi libris ait, vel *inter canonicas* [CCXLIV] *Scripturas non currere, vel mediæ auctoritatis esse.* Quanquam Innocentius et Gelasius Romani pontifices canonem librorum sua auctoritate dedissent, in quo Machabæorum libri continentur, eorum tamen successor S. Gregorius Magnus lib. XIX *Moral.*, cap. 13, quod iis usus esset ita se excusat: *Non inordinate agimus si ex libris licet non canonicis, sed tamen ad Ecclesiæ adificationem editis, testimonium proferamus.* Nemiremur inferioris subsellii auctores eadem in rejiciendis quibusdam ex illis libris libertate, aut in sua de eisdem dubitatione significanda usos esse. Unum ex omnibus, qui omnium pene Latinorum theologorum magister audit, S. Thomam laudo, qui prima parte, quæst. 89, art. 8, ad 2, Ecclesiasticum citans ait: *Si tamen Ecclesiastici auctoritas non recipiatur, eo quod apud Hebræos inter canonicas Scripturas non computatur.* Eadem pene de eodem libro habet Julianus Toletanus *Prognosticon* lib. II, cap. 30, quamvis ex Isidoro, Hildephonso aliisque monumentis constet Ecclesiam Hispanicam librum hunc, uti cæteros deuterocanonicos, in canone habuisse. Sed postquam accessit dudum expectata Ecclesiæ in concilio Tridentino definitio, ab omnibus Latinis Ecclesiis unanimiter acceptata, et Græcæ Ecclesiæ sententiæ consentanea, quæ libros illos tandem pro canonicis agnoscit, quæ circa illos superesse possit dubitatio plane non video. Quanquam non ignoro viros apprime catholicos inveniri, qui nec a concilii Tridentini nec a Romanæ Ecclesiæ sententia abhorreere consent, quamdam auctoritatis inter canonicos et deuterocanonicos libros distinctionem admittere.

100. Ad Cyrillum et Ecclesiam Hierosolymitanam redeo. Quos illa Cyrilli temporibus nondum recipiebat libros succedentibus agnovit. Nam Apocalypsim Damascenus in canone Novi Testamenti nulla dubitationis significatione comprehendit. Andreas Cretensis, qui e Hierosolymitana Ecclesia prodisse dicitur, commentario eundem librum illustravit. Ejus testimoniis utuntur Sophronius Hierosolymorum patriarcha, oratione *De angelis*, et Michael Syncellus nono sæculo, in sua *Laudatione in sanctos angelos* a Combefisio edita: qui quidem in in eadem oratione cum Apocalypsi, tum Judith, Tobie, et Machabæorum libris tribus utitur. Antiochus, lauræ S. Sabæ monachus hom., 17, Ecclesiastici librum citat. Andreas jam laudatus, orat. 2 in S. Patapium, p. 221, Sapientiæ Salomonis sub nomine citat. Palæstini tandem episcopi in synodo

Bethlehemitica, an. 1672, Sapientiam Salomonis, A Tobiam, Judith, Beli et Susannæ historias, Ecclesiasticum et Machabæos recipiunt in hæc verba : Καὶ τὰτα τῆς Γραφῆς μερῆ κρινομεν. Et hos libros Scripturæ partes judicamus.

De adjungenda Scripturæ Traditionis et Ecclesiæ auctoritate.

101. Alterum aggredior disputationis cum Riveto susceptæ caput. Triumphans quodam modo multa cumulat Cyrilli testimonia de Scripturæ sufficientia et necessitate; quibus verbo respondere possem, agi, ipso fatente, de symbolo in quo [CCXLV] agnoscimus nihil contineri solius sine scripto traditionis auctoritate propositum; ut mirum non sit tanta vi Cyrillum asseverare, nihil de Symboli doctrina sine Scripturarum auctoritate, ex humano ratiocinio (id enim solum excludit, non Ecclesiæ proponentis et interpretantis sententiam), tradi debere. Quoniam vero his testimoniis et traditiones non scriptas, et auctoritatem Ecclesiæ oppugnat, ea ne quid dissimulare videar, hic exscribo. Cat. 4, num. 17, proposita compendiose Ecclesiæ circa Trinitatem doctrina ait Cyrillus: *Hoc signaculum in mente tua semper habeto, quod quidem nunc tibi summam per capitum recensionem edictum est; si vero Dominus concesserit, adhibita ex Scripturis demonstratione pro viribus a nobis edisseretur. Oportet enim circa divina et sancta fidei mysteria ne minimum quidem sine divinis Scripturis tradi; nec temere probabilitatibus argumentisque in verborum artificio consistentibus abduci. Ne mihi quidem ista proferenti ultro credideris, nisi de divinis Scripturis eorum quæ tibi annuntio demonstrationem accipias. Hæc enim fides cui nostram salutem debemus, non ex commentitia disputatione, sed ex divinarum Scripturarum demonstratione vim habet.* Cat. 5, num. 12: *Fidem (symbolum) illam solam amplectere et serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus Scripturis vallata... et modo quidem nudis verbis tenens audiens fidem memoria retine; singulorum vero capitum excipe opportuno tempore ex divinis Scripturis assertionem. Non enim ut hominibus libuit, fidei summa composita est; sed selecta ex omnibus Scripturis commendatoria capita unum fidei doctrinam perficiunt et complent.* Cat. 11, n. 12, cum dixisset de divinæ generationis modo nihil Spiritum sanctum Scripturarum auctorem in eis dixisse, subdit: *Quid igitur operose inquiris, quæ neque Spiritus sanctus in Scripturis enarravit? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non scripta percunctaris?* Cat. 12, num. 5: *Quæramus oujus rei gratia descenderit Jesus; neque meis ratiocinationibus attende, sophismatis enim forte illudi passibile; verum, nisi prophetarum de re unaquaque acceperis testimonia, his quæ dicuntur ne crede. Nisi et de Virgine, et de loco, et de tempore, et de modo didiceris ex divinis Scripturis, ne accipias ab homine testimonium.* Cat. eadem num. 16: *Num doctrinæ nostræ verborum commenta sunt, et humani ingenii*

fallaciæ? nonne divinæ Scripturæ sunt salus nostra? nonne prophetarum prædictiones? Commendatum igitur hoc depositum mihi immobile custodi, teque nemo dimoveat: crede Deum hominem factum. Ridicule trahit hoc depositum ad totam doctrinam Christianam, quod ad unum veræ incarnationis credendæ articulum pertinet. Cat. 13, num. 8: *Omnia quæ ad Christum pertinent scripta sunt; nihilque ambiguum est, nihil enim testimonio destitutum, omnia in columnis prophetiis inscripta sunt; non in lapideis tabulis, sed a Spiritu sancto manifeste descripta. Cum itaque audiveris Evangelium quæ a Juæ gesta sunt referens, nonne, debes ejus rei audire ex Scripturis veteribus testimonium? Audivisti lancea latus transverberatum esse Christum; non debes explorare scriptumne illud quoque (in Vet. Testamento),... Audisti quod resurrexit; non debes inquirere num te [CCXLVI] his doctrinis ludamus?* Id jam nefas esset, adjicit Rivetus, Christiano adulto, nedum catechumeno, aut neophyto: in his certe Cyrillus papista non fuit. Ignorabam baptizato Protestanti licere, suum contentis in Evangelio Christi mysteriis assensum tandiu suspendere, donec in prophetis ea confirmata et prædicta cognovisset. Cat. 16, num. 2: *Dicamus nos de Spiritu sancto ea tantum quæ scripta sunt: si quid vero scriptum non fuerit, ne curiose scitemur. Ipse Spiritus sanctus elocutus est Scripturas; ipse de se quoque ipso dixit quæcumque voluit, seu quæcumque capere poteramus. Dicamus ergo quæ ab ipso dicta sunt; nam quæ ille non dixit, nos non audemus.* Tandem cat. 17, n. 1: *Humanis ratiocinationibus et inventis nec hodierno die utemur, minime enim expedit: sed divinarum duntaxat Scripturarum sententias memorice suggeremus, hoc enim tutissimum.* Ex his omnibus testimoniis tria secundum sectæ suæ præjudicia concludere velle videtur adversarius: 1º Unumquemque fidem sibi ab Ecclesia in qua natus est propositam, ad Scripturarum censuram revocare debere; omnique humana auctoritate seposita, quod Scripturis sibi conforme videbitur admittere, quod dissentaneum rejicere; 2º nullam traditionibus non scriptis auctoritatem concedi oportere; 3º tandem Ecclesiæ judicium ac definitionem per se ac sua auctoritate nihil valere; sed eatenus audiendam, quatenus nobis Scripturæ conformis esse videbitur. Nihil Cyrillianæ doctrinæ his articulis contrarium magis jam ostendo.

102. Ac de primo quidem, ut taceam probabile non esse, præscriptam a Cyrillo unam inveniendam veritatis viam, quæ 1º magnæ hominum parti qui Scripturas legere vel præ imperitia vel præ occupatione non possunt, cat. 5, num. 12, impossibilis sit; deinde omnibus longa et ardua propter Scripturarum difficultates, versionum, textuum et interpretum comparatione discutiendas; 3º errori facile obnoxia propter diversas sententias, quæ omnes Scripturæ auctoritate fultæ jactantur; de

quibus secundum Rivetum ex veterum sententia judicium instruitur; 4° nunquam satis certa, sed semper cum formidine conjuncta; quippe cum ex acumine ingenii, diligentia et eruditione cujusque dependeat: his omissis dico: 1° aliam catechumenorum quos alloquitur Cyrillus, aliam baptizatorum hominum esse rationem: hi coram angelis et hominibus scriptam in cælo (cat. 19. num. 5) fidei professionem confessi sunt: hanc ad censuram suam revocare, et quod Protestantes fecerunt, commutare, fœdifragi scelus est Cyrillo iudice loco citato. Nullo ejusmodi sacramento obligatos qui ad religionem nostram accedebant, ut rationabile Deo fidei obsequium, exhiberent, tum a magistris tum suo ipsorum studio et labore de Christianæ doctrinæ veritate persuaderi æquum erat: in eumque finem nihil utilius a doctoribus Ecclesiæ præscribi poterat, quam ut Evangelii historiam cum prophetiis compararent. Nobis Evangelii fidem in dubitationem adducere, scelus. Secundo, erant ut ipse fatetur Cyrillus cat. 5, num. 12, qui Scripturas legere non possent, quibus per symbolum [CCXLVII] Scripturarum compendium complectens ab Ecclesia subventum ait: his ergo præclusa erat inveniendæ per se veritatis via. Nisi dixeris satis illis provisum esse per argumenta ex Scripturis a doctoribus allata, quibus singulæ partes symboli probabantur. At primo Hierosolymis proprium erat, ut symboli doctrina diversis catechesibus per singulas partes accurate demonstraretur: alibi uno tantum aut altero sermone, nuda dogmatum sine argumentis expositione, symboli traditio solvebatur. Deinde satisne prudentis viri sit, auditis doctoris alicujus argumentis, etiam maxime probabilibus, nullo alio examine fidem adhibere? cum præsertim de rudi et illiterato agatur cui leves argumentationes possint facile fucum facere. Tertio, at neque catechumenis de propositæ sibi doctrinæ veritate, ante adductas singularum demonstrationes dubitare permittit. Id patet 1° ex hac diserta asseratione cat. 13, n. 9: « Convenimus non ut pure contemplatricem Scripturarum expositionem efficiamus nunc, sed ut potius de his que credimus certis documentis convincamur. » Fidei nomen gestabant, non ad titulum et pompam, sed ut revera mysteria nostra certo assensu crederent. Procat. n. 6: « Miserabilis homo cum sis, Dei cognomen » (in appellatione « fidelis) « accipis; sed cave ne appellationem fidelis, infidelis vero propositum geras. » Cat. 5, n. 2: « Hic jam quæritur ut fidelis quis secundum intimam conscientiam reperiat... ut Deo fidei sinceritatem ostendas, qui scrutatur renes et cetera ³⁹; » et num. 9: « Si nullius aut modicæ fueris fidei, « benignus est Dominus, seseque ad te pœnitentem propitius demittit. Dic tantum et tu ingenue et ex animo, « Credo. Domine, adjuva infidelitatem meam ⁴⁰. » Hæc, ante propositum solummodo symbolum, nodum probatum ac demons-

tratum. Cat. 17, n. 35. « Si steteris in fide, beatus es; si ex infidelitate cecideris, jam ab hoc die infidelitatem abjice, et firmam indue persuasionem. » Restabant tamen probandi tres articuli symboli. Fidem omnibus locis eamque intimam auditoribus commendat. Vid. procat. n. 8 et 17. Cat. 1, n. 1, ait « eos fidei lampades nuper accendisse, » hortaturque ut inextinctas conservent; num. 2, hortatur, ut « arrhabonem Spiritus sancti acquirant per fidem. » Cat. 2, n. 3, supponit fidem in animis auditorum formatam, sed cavere jubet ne quid admittant animo, quod fidem illam discindat. Multarum rerum ante probationes adducendas exigit fidem. Exigit procat. n. 8 de obtinenda per sinceram voluntatem ac fidem remissione peccatorum; et tota in hoc argumento versatur oratio, ut simulationem deponant ac sinceram fidem concipiant; exigit cat. 2 tota, de possibili per pœnitentiam reparatione peccatoris; exigit cat. 2, de sancti Spiritus in aquis baptismalibus præsentia. Cat. 4 singulos pene articulos quos proponit solum, olim a se demonstrandos, incipit a verbo *Crede*; cumque Trinitatis doctrinam absolverit, subjicit, « Hoc signaculum in mente semper habeto. » Non ergo volebat ut tandiu suspensus penderet assensus, donec adducta fuissent propositæ simpliciter et nondum probatæ doctrinæ argumenta. Idem de symbolo præcipit cat. 5, n. 12: « Hanc fidem tanquam viaticum [CCXLVIII] toto tempore habere jubeo, et præter eam nullam aliam amplius suscipere, neque etiam si nos ipsi mutati his quæ nunc docemus contraria loqueremur; neque etiam si angelus adversarius in lucis angelum transfiguratus in errorem te vellet abducere. » Nondum symboli doctrinam ex argumentis asseruerat: hanc tamen jam tum certo et immutabili assensu recipi jubet. Tandem sacramentorum veritatis assertionem distulit post Pascha, et eadem a neophylis recepta: an ideo voluit ut ad eucharistiam verbi gratia dubii et hæsitantes de veritate corporis Christi sibi dati accederent, donec in catechesi ejus rei ex Scripturis fides facta esset? nonne imperando responsionem *Amen*, ad formulam communionis, *Corpus Christi*, exigebatur certa ejus rei fides. His argumentis demonstratum puto, cum Cyrillus sibi permittit non credi, nisi certa ex Scripturis dogmatum documenta protulerit, hæc de suspendendo tandiu auditorum assensu nullatenus, sed de concepta tantum causæ quam agebat fiducia intelligi oportere. Nunc probandum ab eo traditiones nos scriptas laud magis læsas esse.

103. Nullus est Patrum qui plures allegaverit traditiones non scriptas, ac de earum vi crebrius efficacius locutus sit quam Cyrillus noster. Magnifice passim disserit de vi et utilitate signi crucis cat. 4, n. 14, cat. 13, n. 36; de exorcismorum et insufflationum virtute, procat. n. 9; olei exor-

³⁹ Psal. vii. 18. ⁴⁰ Marc. ix, 23.

cizati efficacia, cat. 20, n. 2; sacrique chrismatis, cat. 21, n. 3; de vi benedictionum ecclesiasticarum in consecranda aqua baptismali, cat. 3, n. 3; oleo exorcizato, sacro chrismate, citatis locis; et sacra eucharistia, cat. 19, n. 7, cat. 21, n. 3, cat. 23, n. 7. Quibus ex Scripturis hæc habemus accepta, aut quoniam earum testimonia in probationem earum rerum adducere satagit Cyrillus? Idem dicamus de honore ligno Dominicæ crucis exhibito, a fidelibus particulas ejus habere cupientibus, quorum fidem laudat Cyrillus cat. 10, n. 19, cat. 4, n. 10, cat. 13, n. 4, et de reverentia sancto Domini monumento, monti Golgothæ, aliisque Domini monumentis impensa; quæ nunquam Cyrillus sine præfatione honoris appellat, et titulis ἄγιος, πανάγιος decorat. Idem de vi sanctarum reliquiarum disputat copiosissime et gravissime cat. 18, n. 16; de utilitate suffragii sanctorum nostris precibus in sacrificii oblatione adjuncti, cat. 23, n. 9, et sacrificii pro levamine mortuorum oblato ibid. n. 10: cujus rei disertum in Scripturis argumentum cum non alibi reperiatur præterquam in Machabæorum libris quos Cyrillus in canone non habuit, solum in ea re traditionis auctoritatem secutum cum esse necesse est. Nec revera horum omnium ullam probationem afferre laborat. His adde perpetuam Mariæ virginitatem cat. 12, n. 34, monastici propositi ac devoti perpetuæ continentiæ corporis laudem, cat. 4, n. 23, cat. 12, n. 35, etc., clericalis continentiæ decus, cat. 12, n. 25, ipsum denique Scripturarum canonem, qui certe in ipsis Scripturis descriptus non est; cujus auctoritatem *ab apostolorum et veterum episcoporum Ecclesiæ rectorum traditione desumit*, cat. 4, n. 34. Cum igitur in objectis num. 98 testimoniis, nihil [CCXLIX] nisi Scripturarum auctoritate probatum credi et assentiri jubet; primum agit de symbolo, non de sacramentis, cæterisque traditionibus ecclesiasticis, quarum nullam in symbolo contineri ultro agnoscimus. Symbolum autem cum Cyrilli sententia cat. 3, n. 12, nihil aliud sit, præter summa doctrinæ in Scripturis contentæ capita; quid mirum si in ea doctrina explicanda ad ipsas Scripturas recurrendum sit, in quibus Deus quid et quantum de rebus in symbolo contentis credere debeamus aperuit; cætera ad exercendam nostram animi demissionem silentio tecta adorari jussit, prohibuit curiosus indagari? Ea vis testimoniorum Cyrilli objectorum, præsertim 1, 2, 3, 6, 7, 8. Quidquid autem Christus ad institutionem et administrationem Ecclesiæ constituit, non omne in Scripturis consignari, sed nonnulla per Ecclesiæ traditionem conservari voluit, ut et dictis et factis præcipue suis omnes Patres docent. Secundo, cum Cyrillus quidquam ad Scripturas addi vetat, nihil aliud excludit nisi humane inventionis ratiocinia, sophismata, ingenii in mysteria nostra exercitationem, et ut ipse appellat, εὐρεσιλογίας, σοφίσματα, σοφιστικὰς κατασκευάς, ἀνθρωπίνους λογισμούς, etc. Id diserto patet ex

A testimoniis citatis, præsertim 1, 2, 4, 5, 8. Gravissimæ Cyrillum ut ita et loqueretur et ageret impellebant causæ: prima est, persuadendæ et efficaciter demonstrandæ religionis nostræ veritatis necessitas; quæ prophetarum auctoritate multo significantius, quam humanis ratiocinationibus constituitur. Vid. cat. 13, n. 8, et *Homil. in paralytic.* n. 9. Secunda erat, ut auditores suos adversus hæreticorum cavillationes muniret. Valentiniani Pythagoricæ Platoniceque philosophiæ principia cum Judæismi et Christianismi seminibus admiscentes, insanum humanis ratiociniis doctrinæ systema effluerant, quo rudibus et imperitis illuderent. Manichæi quoque sua de tenebris earumque principibus somnia tanta verborum pompa adornabant, ut præter veteri quam calumniabantur Scriptura, ad veritatem auditores suos certo se ducere nulla dubii significatione affirmarent, ac multis etiam persuaderent. Hi in Palæstina Cyrilli temporibus maxime grassabantur. Hinc tam crebra apud ipsum et tam inculcata humani rationii contemptio, ejusque imperata audientibus dissidentia. At traditiones ecclesiasticas verbo violare ipsi religio fuisset.

B
C
D
104. Neque porro magis Ecclesiæ definientis et præscribentis auctoritatem uniuscujusque censuræ et arbitrio subiecit. Cat. 18, n. 23, scribit, Ecclesiam cum propter alias causas *catholicam*, hoc est *universalem* appellari, tum propter istam: « Quia univ-
« verse et absque defectu docet omnia quæ in homi-
« num notitiam venire debent dogmata, sive de visibi-
« libus et invisibilibus, sive de cælestibus et terres-
« tribus rebus. » Nihil Ecclesiæ doctrinæ addendum, quoniam *universæ* doceat quæcunque [CCI.] in notitiam hominum venire debent: nihil detrahendum, si *omnia* quæ docet, *in notitiam hominum venire debent*; nihil commutandum aut reformandum, cum *absque defectu doceat*, nec major ac gravior in docendo defectus esse possit quam erroris prædicatio. Si falsa doceret Ecclesia, non esset in ejus sinu permanendum, sed magistri veritatis ubicunque forent requirendi. At Cyrillus in Ecclesia quæ catholica dicitur constanter permaneri jubet; hanc enim unam esse Christi sponsam, unam matrem fidelium; nec aliarum sectarum illecebris nos patitur abduci: quæ quamvis Ecclesiæ nomen usurpent, eo solo quod catholicæ nomine destituantur, Ecclesiæ nominis injuste invasi reæ, et sola *Ecclesiæ malignantium* appellatione dignæ convincuntur. « Proprie et vere
« quis dixerit, » inquit, cat. 18, n. 62: « Ecclesiam malignantium esse hæreticorum cætus... Eorum abominanda collegia fugiens, adhæreas semper sanctæ
« catholicæ Ecclesiæ, in qua et renatus es. Et si quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter
« requiras... ubi sit Ecclesia: sed ubi sit catholica Ecclesia. Hoc enim proprium nomen est hujus sanctæ,
« et matris omnium nostrum. Quæ quidem et sponsa
« est Domini nostri Jesu Christi, » etc. Ab hac Ecclesia jubet nos requirere canonem Scripturarum, et symbolum fidei. De priore ait cat. 4, n. 33: *Studiosè*

quoque, et ab Ecclesia disce, quinam sint Veteris Testamenti libri, qui vero Novi, et num. 35: Eos solos libros studiose meditare et versa, quos etiam in Ecclesia cum certa fiducia legimus. Multo prudentiores et religiosiores te erant veteres episcopi Ecclesiarum præsides, qui eos tradidere. Tu ergo filius Ecclesiæ cum sis, ne leges positas perverte. Non igitur permittebat unumquemque spreto Ecclesiæ iudicio ex privato spiritu, seu magis arbitrio, de divinis libris iudicium instruere. Et num. 36: Quæcumque in ecclesiis non leguntur, illa neque privatim legas. De symbolo vero fidei cat. 5, n. 12: Fidem illam solum amplectere et serva quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus Scripturis vallata. Ecclesiæ unius auctoritate suscipi et retineri iubet doctrinam, cu-

A jus examen ad scripturas quas legere non poterant instituere præ ignorantia aut occupatione impediuntur. Ecclesiam tandem deficere non posse docet; seu cum cat. 18, n. 23, de ea Petro dixisse Salvatorem ait: *Edificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* ⁴¹, seu cum post Paulum *columnam et stabilimentum veritatis* ⁴² appeilat: seu cum etiam Antichristi temporibus firmiter permansuram affirmat cat. 15, n. 16. *Neque enim*, inquit, *robur et nervos Ecclesiæ despero*. Hæc Cyrilli principia meditari potius oportebat Rivetum quam sectæ suæ præjudicatas opiniones temere arreptis sancti doctoris sententiis sustentare conari ac Romanæ Ecclesiæ falso conceptam ejus decretorum cum Cyrillianis discrepantiam objicere.

⁴¹ Matth. xvi, 18. ⁴² I Tim. iii, 15.

VETERUM TESTIMONIA

DE S. CYRILLO HIERSOLYMITANO EJUSQUE SCRIPTIS.

[CCLI-CCLII] S. Basilii homilia 13, pag. 413, sententiam habet, quæ iisdem omnino verbis existat apud Cyrillum *Procat.* num. 16.

Concilium Constantinopolitanum œcumenicum II, an. 381 vel 382, in epistola ad Damasum et occidentales apud Theodoretum *Hist. eccles. lib. v. cap. 9*.

Τῆς ἐδὲ μητρὸς ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Β Hierosolymitanæ autem Ecclesiæ, quæ mater est Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλάσαντα.

S. Epiphanius *hæres*, 66, § 20.

Καὶ ἀπὸ τότε, καὶ ἕως δεῦρο ἄλλοι ἐπίσκοποι: Βάζας, Ἑρμών, Μάκκαρις [leg. Μακκάριος], Μάξιμος Κύριλλος, Ἑρέννιος, Κύριλλος ἄλλος, Ἰλαρίωνος, νῦν κατέχων τὴν Ἐκκλησίαν, προσεγκληθεὶς τῇ τῶν Ἀρειανῶν κοινωνίᾳ.

Idem hæres, 75, § 23.

Ἀκάκιος γὰρ ὁ Παλαιστίνος ὁ Καισαρείας, ἄμα Μελητίῳ, καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ, καὶ Εὐτυχίῳ τῷ Ἐλευθεροπολίτῃ, διὰ τὸν πρὸς Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην ζῆλόν τε καὶ μῖσος, ἀνθίστατο τοῖς περὶ Βασιλίῳ, καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα, καὶ Σιλουανὸν τὸν Ταρσέα, Ἠλεῦσιόν τε τὸν Κυζίκου, Μακεδό- C νιον τὸν Κωνσταντινουπολιτανόν, Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας, καὶ Ἀνιανὸν τὸν Ἀντιοχέα· τότε κατασταθέντων, κατ' αὐτῶν ἐκρυβὼν στρατεύσας ὁ αὐτὸς Ἀκάκιος, πολλὴν φύρσιν εἰργάτατο.

Et paulo post in eodem §.

Εὐτόχιος μὲν γὰρ ὁ Ἐλευθεροπολίτης, οἷα δὲ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Μαξιμιανῶ τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου τὴν πίστιν ἔχων σαφῆ τῆς ὀρθο-

omnium Ecclesiarum, reverendissimum Deoque dilectissimum Cyrillum episcopum esse notum facimus: qui et canonice ab episcopis provinciæ olim ordinatus fuit, et plurima variis in locis contra Arianos certamina subiit.

A quo tempore ad hodiernam diem hi episcopi numerantur: Bazas, Hermon, Macarius, Maximus, Cyrillus, Herennius, Cyrillus alter, Hilarionus (a) qui nunc Ecclesiæ præsides, qui cum Arianis habuisse communionem accusatus est.

Nam Acacius Palæstinus Cæsareæ episcopus, cum Meletio, et Uranio Tyrio, et Eutychio Eleuthero- politano, pro eo, quo in Cyrillum Hierosolymitano odio et invidia flagrabat, Basilio ac Georgio Laodicensi, Sylvano Tarsensi, Elcusio Cyziceno, Macedonio Constantinopolitano, Eustathio Sebasteno, et Aniano Antiocheno seipsum opposuit; qui tum constituti cum essent, suas in eos vires collegit Acacius, ac turbarum plurimum concivit.

Nam Eutychius Eleuthero-politanus, utpote a beato Maximo Hierosolymitano episcopo ac confessore catholice fidei institutus edoctus, propter Cyrilli

(a) Verbi potest. *Hilarionis filius*.

olium ad Acacium sese [non] adjunxit. Qui quidem aliquanto tempore catholicam fidem amplectens, dignitatis suæ retinendæ gratia dissimulavit.

Et ejusdem hæres. § 27.

Nam cum a se invicem opinione non discrepant, nihilominus certas in factiones divulsi sunt, dum privatas inter se similitates exercent: eo quod Cyrillus Hierosolymitanus, [CCLIII] et Eutychius mutuas inimicitias foverent: Cyrillus vero a Basilio Galatæ et Aniani qui Antiochiæ ordinatus erat episcopus, ac Georgii Laodicensi partibus staret.

Et § 37.

Ex hoc enim grege Cesariensis Euzois prodiit illorum discipulus, qui post Acacium ei sedi præfuit, cum ante Philumenus a Cyrillo Hierosolymitano in illa constitutus fuisset: ac deinde Cyrillus senior ibidem ab Eutychio collocatus ac demum Gelasius ab Cyrillo Hierosolymitano, cujus sororis erat filius, rursus esset impositus. Cum enim hi tres illic ordinati forent, et ob mutuas similitates dignitate cessissent, postmodum Euzois sedem illam obtinuit.

Rufinus, Histor. ecclesiast., lib. 1, cap. 23, edit. an. 1526, vel 22 edit. an. 1580.

Hierosolymis vero Cyrillus post Maximum, sacerdotio confusa jam ordinatione suscepto, aliquando in fide, sæpius in communione variabat.

Idem. lib. 1, cap. 37.

Cyrillus post Maximum confessorem Hierosolymus habebatur episcopus. Apertis igitur fundamentis, calces fundamentaque adhibita. Nihil omnino deerat quin die postera, veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta. Cum tamen episcopus dili-

Idem. lib. II, cap. 21

Apud Alexandriam defuncto Petro Timotheus, et post hunc Theophilus, in Hierosolymis autem post Cyrillum Joannes apostolicas reparant sedes.

Idem Rufinus in suam expssitionem symboli multa ex Cyrilli catechesibus, præsertim 13, 14 et 18, eo in-nominato transtulit.

S. Hieronymus in Chronico ad ann. 349.

Quadragesimus Maximus post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur. Post quem Ecclesiam Arianis invadunt, id est, Cyrillus, Eutychius; rursum Cyrillus, Irenæus; tertio Cyrillus, Hilarius; quarto Cyrillus. Quorum Cyrillus cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, et post mortem ejus ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi et cæteris

Idem, in Catalogo scriptor. ecclesiast, cap. 112.

Cyrillus Hierosolymæ episcopus, sæpe pulsus Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe, octo annis inconcussum episcopatum tenuit. Exstant ejus catecheses, quas in adolescentia composuit.

(a) Οὐκ. Petavius omnino expungendam censet negandi particulam; alioquin quæ hic dicuntur, eis quæ proxime ante habentur, plane contraria sunt.

(b) F. sollicitans.

δοξίας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἐχθρίαν, (α) [οὐκ] ἐμίγη τοῖς περὶ Ἀκάκιον, ὀρθοδόξως μὲν ἔχων ἄκρι καιροῦ, ὑποκρινόμενος δὲ διὰ τὸν ἴδιον ὀρόνον.

Ἄ γὰρ ἕκαστος ἐφρόνει, ταῦτα καὶ ὁ ἕτερος εἶχεν, εἰς σχίσματα δὲ διηρέθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἧ μίσει τινὶ τῶ πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην πρὸς Εὐτύχιον ἔχειν μῆνιν, καὶ Εὐτύχιον πρὸς Κύριλλον· εἶναι δὲ τὸν Κύριλλον ἅμα Βασιλείῳ τῶ Γαλάτῃ, καὶ Ἀνιανῶ τῶ κατασταθέντι ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Γεωργίῳ τῶ Λαοδικεῖας.

Ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώϊος ὁ ἐν Καισαρείᾳ μαθητὴς ἐκείνων ὑπάρχων, εἰ καὶ τὸν Ἀκάκιον διεδέξατο μετὰ κατάστασιν φιλουμένου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν Κυρίλλου τοῦ γέροντος, τοῦ ἀπὸ τῶν περὶ Εὐτύχιον κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν Γελασίου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου, αἰθῆς τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος· ἐξ ἀδελφῆς γὰρ αὐτοῦ ἐτύγχανε. Κατασταθέντων γὰρ τῶν τριῶν, καὶ ἀργησάντων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν, αἰθῆς ὁ προειρημένος Εὐζώϊος κατεστάθη.

genti consideratione habita. vel ex iis quæ in Danielis prophetia de temporibus legatur, vel quod in Evangeliiis Dominus prædixerat, persisteret, nullo modo fieri posse, ut ibi a Judæis lapis super lapidem poneretur. Res erat in expectatione, etc.

episcopis Arianis episcopatus permetteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in Ecclesia administravit: ob quam impietatem sacerdotii mercede pensatus, Heraclium, quem moriens Maximus in suum locum substituerat, varia fraude sollicitatus (b) de episcopo in presbyterum regradavit.

Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, πολλάκις ἐξωθεῖς τῆς Ἐκκλησίας, ὑστερον Θεοδοσίου βασιλεύοντος, ἐπὶ ἐνιαυτοῦς ἄκτῶ ἀσάλευτον ἔσχε τὴν ἐπισκοπὴν· οὐτινόες εἰσιν κατηχῆσεις, ἃς ἐν τῇ νεότητι συνέταξεν.

S. Nylus multas Cyrilli sententias ex omnibus pene catechesibus in suis epistolis transcripsit.

Philostorgius, lib. iv, Histor. ecclesiast., cap. 12.

Ἐπίσκοποι δὲ δευτεραγωνιστῶν χορὸν ἐκπλη-
ροῦντες Μάρης τε, κ. τ. ἔ. Καὶ δὴ καὶ Ἀκάκιος ὁ τῆς
Παλαιστίνων Καισαρείας, τὴν πρὸς ἐκεῖνους ὑποκρι-
νόμενος ὁμοδοξίζεν, ἐφ' ᾧ τοὺς περὶ Βασιλεῖον ἀντι-
λουπῆσαι· διότι κάκεῖνοι Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων,
ὕπ' αὐτοῦ παυθέντα τοῦ ἱερᾶσθαι, διὰ τιμῆς ἔφε-
ρον.

S. Proclus, Constantinopolitanus episcopus, et S. Basilius Seleuciensis nonnulla ex Cyrilli catechesibus in suas orationes transcripsisse, vel saltem imitati fuisse videntur.

Socrates, Histor. ecclesiast., lib. ii, cap. 38.

Ἀκάκιος μὲν γὰρ καὶ Πατρόφιλος, Μάξιμον τὸν
Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστη-
σαν.

Secundas autem ab his (Aetium et Eunomiuni
intelligit) partes implebant episcopi, Maris, etc.
Itemque Acacius Cæsareæ Palæstinæ, qui se cum
illis sentire simulabat, ut Basilium et sodales vi-
cissim dolore afficeret, propterea quod illi Cyrillum
Hierosolymorum episcopum ab ipso depositum
nihilominus honore afficiebant.

Acacius namque et Patrophilus Maximo Hieroso-
lymorum expulso, Cyrillum adversus eum consti-
tuerant.

Idem, lib. ii, cap. 40.

Οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους, διακριθέντες καὶ συνελ-
θόντες κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκά-
κιον, ἐπὶ τῷ κρῖναι τὰ κατὰ Κύριλλον τὸν ἐπίσκο-
πον Ἱεροσολύμων. Ἰστέον δὲ, ὅτι Κύριλλος ἤδη πρό-
τερον κατηγορητο· καὶ διὰ τί μὲν οὐκ ἔχω φράσαι·
καθηρέθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμε-
νος, ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διεφυγε, τὰς κατηγορίας
εὐλαβούμενος. Καθαισθεῖς δ' οὖν, ὁμῶς ἐκκλήτου
βιβλίον τοῖς καθελοῦσι διαπεμψάμενος, μεῖζον ἐπε-
καλέσατο δικαστήριον· οὗ τῆ ἐκκλήτῃ καὶ ὁ βασιλεὺς
Κωνσταντῖος ἐγεγόνει σύμψηφος. Τοῦτο μὲν οὖν μό-
νος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνθηρες τῷ ἐκκλησιαστικῷ
κανόνι· Κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ
δικαστηρίῳ χρησάμενος. Τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκείᾳ παρῆν
κριθισόμενος· καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἐπίσκοποι τοὺς περὶ
Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύ-
σαμεν, ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες
κοινὴν ἐξενέγκωσι ψῆφον.

Alterius autem partis episcopi, cum in Ecclesiam
convenissent, Acacium vocarunt, ut causa Cyrilli
Hierosolymorum episcopi judicaretur. Sciendum
enim est, Cyrillum jam antea accusatum fuisse ;
qua autem de re nequeo dicere. Cæterum deposi-
tus est, propterea quod sæpius in iudicium vocatus,
duobus continuis annis non comparuerat, accusa-
tiones reformidans. Depositus tamen, [CCLIV] ni-
hilominus appellationis libello ad eos qui ipsum
deposuerant misso, ad majus iudicium provocavit,
cui quidem appellationi imperator Constantius
astipulatus est. Solus igitur ac primus omnium
Cyrillus, contra ecclesiastici canonis consuetudi-
nem, appellationem sicut in publicis iudiciis fieri
solet interposuit. Ac tum quidem Seleuciæ aderat,
paratus iudicium subire, et ob hanc causam episcopi
Acacianos ad concessum vocabant, quemadmodum
paulo ante dixi, ut rebus examinatis communi
calculo sententiam proferrent.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. ii, cap. 42.

Καθεῖλον δὲ καὶ Νεωνᾶν τὸν Σελευκείας, ἐν ᾗ ἐγε-
γόνει ἡ σύνοδος· ἔτι μὲν καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομ-
πειουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλπίδιον Σατά-
λων τῆς Μακεδονίας, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον,
καὶ ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλον.

Abdicarunt etiam Neonam episcopum Seleuciæ,
qua in urbe synodus habita fuerat ; Sophronium
quoque episcopum Pompeiopoios, quæ urbs est
Paphlagoniæ ; Elpidium Satalorum Macedoniæ,
Cyrillum Hierosolymorum episcopum, alios deni-
que alias ob causas exauctorarunt.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. ii, cap. 45.

Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ Κυρίλλου προεχει-
ρίσθη Ἀρρήνιος. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ μετ' ἐκεῖνον
Ἡράκλειος κατέστη, καὶ αὐθις Ἰλάριος· ὕστερον δὲ
χρόνῳ Κύριλλος ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς
ἐκεῖ Ἐκκλησίας ἐγκρατῆς ἐγένετο.

Hierosolymis vero, in locum Cyrilli subrogatus
est Arrhenius. Sciendum porro est, post hunc epi-
scopum ordinatum fuisse Heraclium, ac deinde
Hilarium : tandemque Cyrillum Hierosolyma re-
versum Ecclesiam suam recuperasse.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. iii, cap. 20.

Τότε δὲ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος,
τὸ τοῦ προφήτου Δανιῆλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν, ὅπερ
καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις ἐπεσφρα-
γίσατο, πολλοῖς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἤκει ὁ
καιρὸς, ὅτε λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μένοι εἰς τὸν
ναόν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται.
Ταῦτα ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος· καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σει-

Quo quidem tempore Cyrillus Hierosolymorum
episcopus memor vaticinii Danielis prophetae⁴³,
quod Christus etiam in sacris Evangeliiis confir-
mavit⁴⁴, palam multis astantibus prædixit. futu-
rum brevi ut in eo templo lapis super lapidem
non maneret, sed Servatoris oraculum complere-
tur. Cumque hæc dixisset episcopus, noctu ingens

⁴³ Dan. ix, 26. ⁴⁴ Luc. xxi, 6.

terræ motus exortus, lapides ex veteribus templi fundamentis avulsos sursum excussit, et cunctos una cum contiguis ædificiis dispersit.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. iv, cap. 4.

Eo tempore Romanæ Ecclesiæ præerat Liberius... Hierosolymitanam vero rursus obtinebat Cyrillus.

Α σμός μέγας παραγενόμενος κνέβρασε τοὺς λίθους τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας οἰσπειρε σὺν τοῖς παρακειμένοις οἰκήμασι.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τὸν τότε (α), τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας προεστήκει Λιβέριος. . . τῆς δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα Κύριλλος αὐθις ἐκράτει

Idem, Histor. ecclesiast., lib. v, cap. 8.

Conveniunt igitur ex iis quidem, qui consubstantialis fidem profitebantur, Timotheus Alexandriæ episcopus, Cyrillus Hierosolymorum, qui tunc pœnitentia ductus consubstantialis fidei adhærebat.

Συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως, ἐκ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος, ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενος

Sozomenus, Histor. ecclesiast., lib. iv, cap. 5.

Eodem tempore cum Cyrillus Hierosolymorum Ecclesiam post Maximum administraret, crucis signum in cœlo apparuit, splendide refulgens, non ut cometes diffluentibus radiis, sed plurima luce collecta densatum ac perspicuum, longitudine quidem a Calvariæ loco ad montem Olivarum, id est, circiter quindecim stadia, totum cœlum quod tractum illum supereminet complectens; latitudo vero respondebat longitudini. Porro ob rem tam insolitam tamque inopinatam, admiratio simul ac metus omnes invasit, relictisque ædibus, et foro, et opere quod quisque præ manibus habebat, universi cum uxoribus et liberis ad ecclesiam confluerunt, uno consensu Christum laudantes, Deumque alacri animo confitentes. Porro ejus rei nuntius omnes orbis Romani provincias non mediocriter conturbavit, brevi autem id ubique nuntiatum est. Nam cum ex omnibus, ut ita dixerim, orbis partibus, ut moris est, partim orandi, partim sacra loca perlustrandi causa, Hierosolymis adessent peregrini, ea quæ oculis viderant, suis postea retulerunt. Ipse quoque imperator ea de re certior factus est, tum ex multorum aliorum relatione, tum ex litteris Cyrilli episcopi ad ipsum datis. Hæc autem [CCLV] in sacris libris olim prædicta fuisse per divinam quamdam prophetiam, viri istiusmodi rerum gnari asserebant. Et hoc quidem signum plurimos Gentiles ac Judæos ad Christianam religionem pertraxit.

Β Ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ (β) Κυρίλλου μετὰ Μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαντος, σταυροῦ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη καταυγάζον λαμπρῶς. οὐχ οἷον κομήτης ταῖς ἐλλάμψεσιν ἀπορρήσιον, ἀλλ' ἐν συστάσει πολλοῦ φωτὸς ἐπιεικῶς πυκνὸν καὶ διαφανές· μήκος μὲν ὅσον ἐκ τοῦ Κρανίου μέχρι τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια τὸν ὑπὲρ τὸν λῶρον τοῦτον οὐρανὸν ἀπολαμβάν· εὖρος δὲ τῷ μήκει ἀνάλογον. Ὡς ἐπὶ παραδόξῳ δὲ τῷ συμβεβηκότι θαύματι καὶ θεὸς πάντας ἔσχεν οἰκίας δὲ καὶ ἀγορὰς, καὶ ὅπερ ἔτυχεν ἕκαστος ἐργαζόμενος καταλιπὼν, ἅμα παῖσι καὶ γυναῖξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνῆλθον, καὶ κοινῇ τὸν Χριστὸν ὕμνουσαν, καὶ θεὸν προθύμως ὠμολόγουν. Οὐ μετρίως δὲ καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκούμενον ἢ περὶ τούτου ἀγγελία κατέπληξεν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο οὐκ εἰς μακρὰν ὥς γὰρ εἰώθει, ἐκ πάσης, ὥς εἰπεῖν, γῆς κατ' εὐχλὴν καὶ ἱστορίαν τῶν τῆδε τόπων Ἱεροσολύμων ἐνδημοῦντες, ὧν ἐγένοντο θεατὰ τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσαν. Ἐγνώ δὲ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς, ἄλλων τε πολλῶν ἀναγγειλάντων, καὶ Κυρίλλου τοῦ ἐπισκόπου γράψαντος. Ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιστημόνων, κατὰ τινὰ προφητείαν θεῖαν πάλαι ταῦτα προμεμνηῦσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις· καὶ τὸ μὲν ὡδε συμβᾶν πολλοὺς Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων εἰς Χριστιανισμὸν ἐπηγάγετο.

Idem, lib. iv, cap. 17.

Scriptis litteris ad episcopos, qui tum Arimini, et Seleuciæ erant congregati, jussit ut primum quidem controversias de fide componerent: ad extremum vero de episcoporum causis, qui se injuste depositos aut in exilium missos esse quererentur, cognoscerent; ex quorum numero erat Cyrillus Hierosolymitanus.

Δ Γράφει [Constantius] τοῖς τότε ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ Σελευκίᾳ, τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφίβουλα προδιαθεῖναι ἐν τέλει δὲ διαλαβεῖν, κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν, καὶ περὶ τῶν ἀδίκως καθηρῆσθαι ἢ ὑπερορίας οἰκεῖν μεμφομένων ἐπισκόπων, ὧ εἰς τὴν Κύριλλος Ἱεροσολύμων.

Idem, lib. iv, cap. 20.

Acacius enim et Patrophilus, pulso Maximo, Hierosolymorum Ecclesiam Cyrillo regendam tradiderant.

Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ Ἀκάκιον καὶ Πατρόφιλον ἀφελόμενοι Μάξιμον, τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Κυρίλλῳ ἐπέτρεψαν.

(α) Τὸν τότε. Sic emendavimus quod in editis egebatur τὸν τε. Edit.

(β) Τότε χρόνῳ. Hæc verba addidimus de nostro. Deerant in editis. Edit.

Idem, ejusdem libri cap. 22.

Ἐντεῦθεν [i. e. Seleuciæ] οἱ μὲν πρότερον τὸ ἄδῳγμα ἐξετάζειν, οἱ δὲ τοὺς βίους ἀνακρίνειν τῶν κατηγορουμένων ἐν αὐτοῖς (ὧν ἦν Κύριλλος Ἱεροσολύμων καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας ἀναγκαῖον ἔλεγον.

Et paulo post, ad finem capituli.

Οὐδὲ τὴν αὐτὴν πίστιν ὁμολογεῖν ἠβούλοντο [inimicum Acaciani], ἢ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι, οὔτε εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον ἐξέτασιν παραγενέσθαι ἠνείχοντο, ὃν αὐτοὶ καθεῖλον.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. iv, cap. 25.

Σὺν τούτοις δὲ καὶ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων καθεῖλον, ὡς Εὐσταθίῳ καὶ Ἐλαιδίῳ κεκοινωνηκότα, ἐναντία σπουδάσαι τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνελθοῦσι, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς συνεληλύθει· καὶ ὡς μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καθάρσει κοινωνίας μετασχόντα σὺν Βασιλείῳ, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας ἐπισκόπῳ· ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν, περὶ μητροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς Ἀκάκιον Καισαρείας, ὡς ἀποστολικοῦ θρόνου ἠγούμενος· ἐντεῦθεν τε εἰς ἀπέχθειαν κατέστησαν, καὶ ἀλλήλους διέβαλον, ὡς οὐχ ὑγιῶς περὶ Θεοῦ φρονεῖν· καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἐν ὑπνοῖς ἑκάτερος ἦν, ὁ μὲν τὰ Ἀρείου δογματίζων, Κύριλλος δὲ τοῖς ὁμοιούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰσιγούμενος ἐπόμενος. Οὕτω δὲ ἔχων γνώμης Ἀκάκιος σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονούσιν ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους φθάνει καθελὼν Κύριλλον ἐπὶ προφάσει τοιᾶδε· Λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον. Ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. Ἐκ τούτων δὲ λόγος, τινὰ ἐπιγινῶναι οἰκτεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμέλης ἠμφισμένην· πολυπραγμονήσασί τε ὅτεν ἔχοι, καὶ εὐρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀπαδόμενον, τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον. Αἰτίαν δὲ ταύτην προῖχόμενον καθελεῖν αὐτὸν Ἀκάκιον.

donarium suum ægnovisse in muliere senica, quæ illo amicta erat; inquirentemque curiosius unde illud haberet, deprehendisse mercantorem qui illud mulieri vendiderat, mercatori vero episcopum venundedisse. Hanc ergo causam prætexens Acacius Cyrillum deposuit.

Idem, lib. iv, cap. 30.

Κυρίλλου δὲ καθαιρεθέντος, ὡς εἴρηται, παραλαβάνει τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Ἡρέννιος, καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἡρακλείος, ἐφεξῆς τε τοῦτου Ἰλάριος. Τούτοις γὰρ ἐν τῷ τότε τὴν ἐνθάδε Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεῦσαι παρελήφαμεν μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας, ἠνίκα δὲ Κύριλλος εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανήλασε θρόνον.

Idem, lib. vii, cap. 7.

Συνῆλθον οὖν, ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα δοξαζόντων, ἄμφ' ἑκατὸν καὶ πενήκοντα· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως, ἕξ καὶ τριάκοντα, ὧν οἱ πλείους ἐτυγχάνον ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεων. Ἦγούντο δὲ τούτων Ἐλεῦσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μακρῖανός ὁ Λαμψάκου. Τῶν δὲ ἄλλων Τιμόθεος, ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων διέπων θρόνον, οὐ πρὸ πολλοῦ

Hinc alii quidem doctrinam fidei ante omnia excutiendam esse dixerunt; alii vero quæstionem prius habendam esse de vita ac moribus eorum qui inter ipsos accusabantur: ex quorum numero erat Cyrillus Hierosolymorum episcopus, et Eustathius Sebastiae.

Nam neque eamdem cum reliquis fidem confiteri volebant, nec de criminibus sibi illatis causam dicere, nec ad examinandum Cyrilli negotium accedere sustinebant, quem ipsi deposuerant.

Cum his vero Cyrillum exauctorarunt episcopum Hierosolymorum, propterea quod cum Eustathio et Elpidio communicasset, qui decreta Melitinensis synodi, cui ipse quoque interfuerat, abrogare studuerat; et quod post depositionem in Palæstina factam, communionem iniisset cum Basilio et Georgio episcopo Laodicensi. Etenim post susceptum Hierosolymorum episcopatum, de jure metropolitano adversus Acacium episcopum Cæsareæ controversiam moverat, tanquam apostolicam sedem obtinens. Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se susciperent, seseque mutuo accusarent, quod non recte sentirent de divinitate. Nam et antea uterque eorum in suspicionem venerat; Acacius quidem, quod cum Ario idem sentiret; Cyrillus vero, quod eos sectaretur qui Filium Patri similem secundum substantiam asserbant.

Cum igitur ita sentiret Acacius, una cum episcopis provinciæ Palestinæ qui idem cum ipso sentiebant, Cyrillum præveniens deposuit hujusmodi ob causam: Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, in Cyrillum utpote episcopum oculos coniecit: cum autem pecuniæ deessent quibus subveniri posset egentibus, Cyrillus thesauros ecclesiæ et sacra vela divendidit. Aiunt igitur quemdam

Cyrillo vero, uti diximus exauctorato, Hierosolymorum Ecclesiam accipit Herennius, et post eum Heraclius, et post Heraclium Hilarius. Hos enim illo tempore hanc Ecclesiam rexisse reperimus usque ad imperium Theodosii: quo tempore in illam sedem reversus est Cyrillus.

[CCLVI] Exiis igitur qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, convenerunt centum circiter et quinquaginta. Ex Macedonianis vero, sex et triginta: quorum plerique erant ex civitatibus circa Hellepontum sitis. Præerant autem istis Eleusius Cycizenus, et Marcianus Lampsacenus. Cæteris vero Timotheus Alexandrinæ sedis antistes præsidebat,

qui paulo antea Petro fratri suo ex hac luce sublato in episcopatu successerat; et cum eo Meletius episcopus Antiochiæ, qui non ita dudum ordinationis Gregorii causa Constantinopolim advenerat; et Cyrillus episcopus Hierosolymorum, pœnitentia tum ductus quod opinioni Macedonii antehac adhæsisset.

Idem, lib. vii, cap. 14.

Nec multo post, Timotheo et Cyrillo fato functis, succedit Alexandrinæ sedi Theophilus, ac Hierosolymitanæ Joannes.

Theodoretus, Histor. ecclesiast. lib. ii, cap. 26.

Hierosolymorum vero sacerdotium, post Macarium illum, cujus jam antea mentionem fecimus, Maximus suscepit, vir qui pro pietatis defensione in persecutionum certaminibus inclaruerat; nam et oculo dextro orbatus, et dextro polite debilitatus fuerat. Quo deinde ad immortalem vitam translato, Cyrillus apostolicæ doctrinæ acerrimus propugnator, episcopalem gratiam promeruit. Hi cum de primatu inter se contenderent, reipublicæ Christianæ gravissimorum malorum causam præbuere. Nam Acacius quidem levi quadam occasione arrepta Cyrillum deposuerat, et Hierosolymis expulerat. Cyrillus vero Antiochiam quidem prætergressus est, cum eam pastore orbata videret; Tarsum autem profectus cum admirando Silvano vixit: hic enim eo tempore Ecclesiam illam administrabat. Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Silvanum, eique depositionem Cyrilli nuntiavit. At ille et Cyrillum reveritus, et populum reformidans, utpote qui Cyrilli concionibus admodum delectaretur, eum ab ecclesiastico ministerio haudquaquam prohibuit. Porro cum Seleuciam convenissent, Cyrillus cum Basilio, Eustathio, Silvano ac reliquis sacerdotibus simul consedit. Acacius vero et ipse quidem accessit ad episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta. Sed se cum illis consilium initurum negavit, nisi Cyrillus e consilio submoveretur, quippe qui episcopatu exutus fuisset. Ac nonnulli quidem eorum, qui pacis studiosi erant. Cyrillum rogabant, ut e concilio discederet, post doctrinæ fidei discussionem ejus causam examinatos se esse pollicentes. Sed cum Cyrillus non obtemperaret, Acacius relictis illis abscessit.

Et paulo post eodem lib. ii, cap. 27.

Sed præcipue imperatoris animum commoverunt ea, quæ Acacius adversus Cyrillum commentus est. Sacram enim vestem, quam Constantinus omni laude celebrandus ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario ejus loci episcopo donaverat, ut ea indutus divini baptismi ministerium perageret (ea vestis aureis illis contexta erat) Cyrillum vendidisse dixit, eamque mercatum quemdam ex his qui in theatro saltare solent, induisse quidem,

Α τετελευτηκότα Πέτρον ἀδελφὸν ὄντα αὐτοῦ διαδεξάμενος· καὶ Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἦδη πρῶτην εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν Γρηγορίου κατὰστασιν ἀφικόμενος· καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, μεταμεληθεὶς τότε ὅτι πρότερον τὰ Μακεδονίου ἐφρόνει.

Ὁ πολλῶν δὲ ὑπερον Τιμοθέου καὶ Κυρίλλου τὸν βίον μεταλλαξαμένων, διαδέχεται τὸν Ἀλεξανδρέων θρόνον Θεόφιλος, τὸν δὲ Ἱεροσολύμων Ἰωάννης.

Τῶν δὲ γε Ἱεροσολύμων, μετὰ Μακάριον ἐκεῖνον οὗ πολλάκις ἐμνήσθη, Μάξιμος τὴν προεδρίαν παρέλαβεν, ἀνὴρ ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας διαπρέφας ἀγῶσι· τὸν τε γὰρ δεξιὸν ὄφθαλμον ἀφῆρητο, καὶ τῆς ἀγκύλης ἐστέρητο τῆς δεξιᾶς. Τοῦτου δὲ εἰς τὸν ἀγήρω μεταστάντος βίον, Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπερμαχῶν. Οὗτοι πρὸς ἀλλήλους περὶ πρωτείων φιλονεικοῦντες μεγίστων κακῶν τοῖς κοινοῖς ἐγένοντο πρόξενοι. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικρὰς τινὰς εὐρῶν ἀφορμὰς, καθεῖλε τὸν Κυρίλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασεν. Ὁ δὲ Κύριλλος τὴν μὲν Ἀντιόχειαν παρελήλυθε, ποιμένος αὐτὴν ἐσταρτημένην εὐρῶν, εἰς δὲ Ταρσὸν ἀφικόμενος τῷ Θαυμασίῳ συνῆν Σιλβανῷ· οὗτος γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐκείνης ἤειτο τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀκάκιος, ἐπέστειλε τῷ Σιλβανῷ, καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Κυρίλλου μεμήνηκεν. Ὁ δὲ καὶ τὸν Κύριλλον αἰδούμενος, καὶ τὸ πλῆθος ὑφορώμενος ἡδίστα γὰρ τῆς τοῦ Κυρίλλου διδασκαλίας ἀπέλαυε), τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐκ ἐκώλυσε λειτουργίας. Ἐπειδὴ δὲ συνῆλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκοινωνεῖ μὲν τοῖς ἀρφὶ τὸν Βασίλειον, καὶ Εὐστάθιον, καὶ Σιλβανὸν, καὶ τοῖς λοιποῖς ὁ Κύριλλος τοῦ συνεδρίου. Ὁ δὲ γε Ἀκάκιος ἀφίκετο μὲν καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς συνεληλυθότας ἐπισκόπους (πεντήκοντα δὲ ἦσαν, καὶ ἑκατὸν), ἔφασκε δὲ μὴ πρότερον αὐτοῖς κοινωνήσῃν τῶν βουλευμάτων, πρὶν ἔξω γενέσθαι τοῦ συλλόγου τὸν Κύριλλον, ἅτε δὴ τῆς ἀρχιερωσύνης γεγυμνωμένον. Καὶ τινες μὲν τῶν τῆς εἰρήνης προμηθουμένων ὑποχωρήσαι τὸν Κύριλλον ἰκέτερον, ὑπισχνούμενοι μετὰ τὴν τῶν δογμάτων διάκρισιν, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ὑπόθεσιν ἐξετάσειν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἴξε, καταλιπὼν μὲν αὐτοὺς ὁ Ἀκάκιος ἐξεληλύθει.

πριᾶμενον, περιβαλέσθαι μὲν, ὀρχουμένον δὲ πεσεῖν καὶ συντριβῆναι, καὶ θανάτῳ παραδοθῆναι. Τοῦτον, ἔφη, κοινωνὸν ἔχοντες, κρίνειν καὶ τοῖς ἄλλοις δικάζειν ἐπιχειροῦσι.

[CCVII] *Idem*, *Histor. ecclesiast.*, *lib.* III, *cap.* 14.

Ὁ δὲ τῶν τῶν Ἱεροσολύμων με παρέδωκεν ἐπισκόπῳ· Κύριλλος δὲ τηνικαῦτα ἦν· καὶ οὕτω νύκτωρ εἰς τὴν Παλαιστίνην ἠρμήσαμεν.

A sed inter saltandum collapsum obtritumque inter-
iisse. Hoc assessore, inquit, et consiliario, judi-
care et de aliis sententiam ferre aggrediuntur.

Idem, *Histor. ecclesiast.*, *lib.* V, *cap.* 8.

Παρῆ* δὲ καὶ Πελάγιος ὁ Λαοδικείας, καὶ Εὐλόγιος ὁ Ἐδέσσης, καὶ Ἀκάκιος, καὶ Ἰσίδωρος ὁ ἡμέτερος, καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ Γελάσιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, λόγῳ καὶ βίῳ κοσμούμενος, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι τῆς ἀρετῆς ἀθληταί.

Ille Hierosolymorum me tradidit episcopo, qui tunc Cyrillus vocabatur. Atque ita nocte in Palæstinam profecti sumus.

Indiculus episcoporum qui magnis urbibus præfuerunt. Apud Theodoretum, *Histor. ecclesiast.*, *lib.* V, *cap.* 40.

Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι· Μακάριος, Μάξιμος, Β Κύριλλος, Ἰωάννης, Πράβλιος, Ἰουβενάλιος.

Aderat etiam Pelagius episcopus Laodiceæ, Eulogius Edessæ, Acacius Berææ, et noster Isidorus, Cyrillus item Hierosolymorum, et Gelasius Cæsareæ Palestinæ, vir doctrina simul et sanctitate vitæ conspicuus, aliique insuper eximia virtutis athletæ.

Idem in Dialogo qui inscribitur Inconfusus, *pag.* 100.

Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ τετάρτου λόγου Περὶ τῶν ἑνῶν δόγματων, περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως· « Πίστευε δὲ ὅτι οὗτος, » κ. τ. λ.

Hierosolymorum episcopi: Macarius, Maximus, Cyrillus, Joannes, Praylius, Juvenalis.

Gelasius auctor libri De duabus naturis, sub nomine Gregorii Nazianz. citat Cyrilli nostri testimonium ex cat. 4, *n.* 9, *p.* 56.

Marcellinus comes in Chronico.

Indictione 9, Eucherio et Evagrio coss. (hoc est, an. 381) sanctis centum quinquaginta Patribus urbe Augusta congregatis, adversus Macedonium in Spiritum sanctum naufragantem, ab iisdem episcopis sancta synodus (Nicæna) confirmata est: Damaso videlicet B. Petri sedem tenente; Con-

stantinopoli vero per Timotheum Alexandrinum, perque Meletium Antiochenum. et per Cyrillum Hierosolymitanum episcopos: Nectario ex pagano protinus baptizato, et in præfata synodo pontifice ordinato.

S. Ephrem Antiochenus patriarcha in oratione 3 ad Dominum et Joannem, apud Photium, Biblioth. cod. 229, *pag.* 805, dum Patrum testimonia de duabus in Christo naturis referret, in his Cyrillum quoque nostrum citabat, his verbis: Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλος· Præter hos etiam Cyrillus Hierosolymitanus.

Eustratius in libro De utilitate precum pro defunctis ab Leone Allatio editio in opere De Purgatorio, ait num. 8, *pag.* 569.

Συνφδὰ δὲ τούτοις καὶ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ἐν τῇ πέμπτῃ μυσταγωγίᾳ, τῆς ἡ ἀρχῆς· Τοῦ Θεοῦ ἡ φιλανθρωπία, τάδε φησὶν· Ἐἴτα μνημονεύομεν, κ. τ. λ.

Leontius, lib. I cont. Nestor. et Eutychem, *quibus hæc Græca verba tecum communicavit eruditus et amicus P. Michael Le Quien*:

Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ δ' τῶν Κατηχήσεων λόγου· Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἀνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον.

C His quoque consentanea docet Cyrillus Hierosolymorum episcopus in quinta mystagogia, cujus initium: *Dei clementia*, his verbis; *Deinde memoriam facimus*, etc. *Catech.* xxiii, *n.* 9 et 10.

Idem, in libro inedito adversum Monophysitas ab eodem Patre tecum communicato.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ εἰς τὸ, Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου. Φαίνεσθαι δὲ, κ. τ. λ.

Cyrilli Hierosolymitani ex sermone in hæc verba: *Ego vado ad Patrem meum, ut appareat* ⁴⁵, etc. *Vid. fragm.* *pag.* 357, 358.

Anastasius Sinaita monachus Hodegi, cap. 10, *pag.* 196, referens Patrum auctoritates adversus Monophysitas, hæc aiebat:

Γρηγορίου θεολόγου εἰς τὰ Θεοφανεια, καὶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ὡσαύτως δὲ καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.

Gregorii theologi in Theophania, et Cyrilli Hierosolymorum, similiter et Cyrilli Alexandriæ.

⁴⁵ JOAN. XVI, 18.

Idem, seu quisquis auctor Quæstionum et responsionum de variis argumentis, quæst. 1

Cyrilli Hierosolymorum ex catechético, vel ex A catecheticis: *Nihil nobis proderit, etc.* Cat. 7, num, 14, pag. 118.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ, seu ut in mss. Coisl. vidis, ἐκ τῶν κατηχητικῶν· Οὐδὲν ἡμῖν ἕφελος, κ. τ. λ.

Idem, ad quæst. 3.

Cyrilli Hierosolymorum ex catecheticis: *Fuge igitur prava opera; si enim illis succubueris, etc.* Cat. 19, n. 8, pag. 309.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἐκ τῶν κατηχητικῶν Φεῦγε οὖν τὰ πονηρὰ ἔργα· εἰ γὰρ τούτοις ὑποπέσης, κ. τ. λ.

[CCLVIII] *In catalogo ms. codicis 120 Biblioth. Coisl., ubi patriarchæ Romani usque ad Honorium, et Hierosolymitani usque ad Sophronium inclusite recensentur, sic habentur Hierosolymitani tempore Cyrilli, pag. 225.*

39. Maximus, annos 6.
40. Cyrillus, annos 12.
41. Heraclius, annos 6.
Isti omnes ex circumcisione.
42. Helladius, annos 12.
43. Cyrillus, annos 35.
44. Joannes, annos 6.

λθ'. Μάξιμος, ἔτη ς'.
μ'. Κύριλλος, ἔτη ιβ'.
μα'. Ἡράκλειος, ἔτη ς'.
B Οὔτοι πάντες ἐκ περιτομῆς.
μβ'. Ἑλλάδιος, ἔτη ιβ'.
μγ'. Κύριλλος, ἔτη λε'.
μδ'. Ἰωάννης, ἔτη ς'.

S. Maximus abbas, in tomo Dogmat. ad Stephanum Dorensem, tom. II, pag. 88,

Hierosolymorum quoque antistes Cyrillus, vir venerabilis, in oratione de evangelicis verbis, ubi Dominus aquam vinum fecit, cujus initium: *Miraculum, et illud quoque miraculum* (sic habet): « Natus est, miracula fecit, » etc. Vid. frag. pag. 337, 338.

Καὶ μὴν ὁ τῆς Ἱεροσολύμων ἱεράρχης Κύριλλος ὁ ἀσίδιμος, ἐν τῷ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν λόγῳ, ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν, οὗ ἡ ἀρχὴ, θαῦμα, καὶ τοῦτο θαῦμα· « Ἐγεννήθη, ἐθαυματουργήσεν, » κ. τ. λ.

Idem in sermonibus per excerpta, serm. 23.

Cyrilli. *Christianorum prima in virtutis loco pietas, honorare parentes, etc.*; ut cat. 7, num. 16, pag. 119.

Κυρίλλου. Χριστιανῶν εὐσέβεια ἐναρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, κ. τ. λ.

Concilium Lateranense sub Martino I an, 649 celebratum, act. v, tom. VI Conciliorum Labb., pag. 305.

Sancti Cyrilli episcopi Hierosolymitani, ex homilia in Evangelium illud pronuntiata, ubi Dominus vinum aquam fecit: *Studuit omnino neque notam facere suam deitatem, etc.*; ut in fragm. pag. 357. Eiusdem ex eadem oratione: *Natus est, etc.* ibid.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐξ ὁμιλίας λεχθείσης εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν· Ἐσπούδατε διόλου μᾶτε φανερωῦσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, κ. τ. λ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, Ἐγεννήθη, κ. τ. λ.

Locus ille cum altero ex eadem oratione sumpto, superius a Maximo in epistola a Stephanum Dorensem citato, videtur a S. Sophronio laudatus in epist. synodica ad Honorium papam, ogud Phot. cod. 231, in qua Hierosolymitanus ille patriarcha citabat multa Patrum testimonia quæ evincerent τὴν διπλῆν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, duplicem in Christo Deo nostram operationem. Et Patribus quos allegabat, unus erat καὶ ὁ νικηφόρος Κύριλλος, victoriam ferens Cyrillus. Quæ cum ad Alexandrinum revera pertinere possint, de nostro pariter ab ejus successore dicta esse nihil vetat.

Ambo loca ab concilio Lateranensi laudata eodem modo referuntur, sed primus multo prolixior, ab auctore collectionis ineditæ, qui secundum saltem octavo incipiente vivebat. Codex enim Regius num. 2951, in quo habetur, scriptus est an. 1291 ex alio codice, qui an. 759 scriptus erat.

S. Joannes Damascenus orat. 3 de Imaginibus, pag. 383, novæ editionis R. P. Le Quien.

Cyrilli patriarchæ Hierosolymitani, ex duodecima catechesi: *Si igitur quæris, etc.*; ut cat. 13, num. 3, pag. 163.

Κυρίλλου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δωδεκάτης κατηχήσεως· Εἰ τοίνυν ζητεῖς κ. τ. λ.

Idem in suis operibus multas tacito nomine transcribit Cyrilli nostri sententias, quas suis locis indicare curari. Unam, quæ me tum fugit, hic ascribo: sumpta est ex catech. 1, n. 5, pag. 19, et habetur lib. IV, De fide orthodoxa, cap. 9: Ἡ μὲν γὰρ ἀφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ Ἰησοῦ δίδεται τοῖς πάντων· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κοινωνία κατ' ἀναλογίαν δεδωρηται τῆς ἐκάστου πίστεως. Remissio enim peccatorum ex æquo datur omnibus; Spiritus vero sancti communicatio secundum proportionem fidei uniuscujusque donarii loco conceditur.

Concilium Nicænum II, Œcumenicum VII, Act. v, tom. II Cone. Labb., pag. 348.

Sancti Cyrilli archiepiscopi Hierosolymorum catechesis secunda, cujus initium, *Grave. Et post alia: Quam enim habes de Nabuchodonosore sententiam?* etc.; ut cat. 2; altero exemplo num. 17, pag. 37.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων κατηχητικῆς δευτέρας, ἧς ἀρχὴ Δεινόν. Καὶ μεθ' ἕτερα· Τίνα γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, κ. τ. λ.

Elias Cretensis in orat. 52 S. Greg. Naz. not. 1, citat longam S. Cyrilli sententiam ex cat. 18, num. 23 et 24, non ejus quidem speciatim expresso, sed appellato generatim divinorum Patrum nomine.

Theophanes in Chronographia, pag. 34, ad an. Christi ut computat 335.

Τούτῳ τῷ ἔτει Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων καθείλεν Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, Ἀρειανοὶ ὄντες· καὶ ἀντεισῆγαγον Κύριλλον, δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, Κυρίλλου ἐπισκοποῦντος Ἱεροσολύμων, τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, φωτοειδές, μεταδᾶινον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα ἐσταυρώθη, ὁ Χριστός, ἕως τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὅθεν ἀνελήφθη. Κύκλῳ δὲ τοῦ φανέντος σημείου στέφανος, ὡς ἴρις τὸ εἶδος ἔχων· καὶ τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ, καὶ τῷ Κωνσταντίῳ ὤφθη. Ἡερὶ τούτου δὲ φέρεται Κυρίλλου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον, ἐν ᾗ εὐσεβέστατον αὐτὸν καλεῖ. Ὅθεν τινὲς Ἀρειανόφρονα διαβάλλουσι τὸν αὐτὸν Κύριλλον, λέγοντες καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν παρασειγηκέναι αὐτὸν ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν, αἷς ἐξέθετο ἐφ' ὠφέλειᾳ τῶν ἀπείρων λαῶν τῶν τῷ θεῷ προσελθόντων βαπτίσματι διὰ τὸ θαῦμα τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ. Σφάλλονται δὲ, καὶ ἁμαρτάνουσιν. Ἐχρῆν γὰρ καὶ τὸν βασιλέα ἐξ ἀπλότητος, καὶ οὐκ ἐκ διαθέσεως τῇ κακουργίᾳ τῶν Ἀρειανῶν ἀπακλαπέντα εἰς τὴν αἴρεσιν, καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μήπω τελείως καταστραφέντος, εὐσεβέστατον λέγειν· καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν σιγῆσαι, τέως ταράττουσαν τοὺς πολλοὺς, καὶ τῇ ἀντιθέσει τῶν ἐχθρῶν ἐκκόπτουσαν τοὺς βαπτιζομένους· διὰ δὲ τῶν ἰσοδυναμούντων λέξεων τὸ τοῦ ὁμοουσίου τρανῶσαι· ὃ καὶ πεποίηκεν ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ κηρύξας.

normam ad verbum interpretatus, Deum verum de Deo vero prædicavit.

Idem, Chronographiæ pag. 47.

Τούτῳ τῷ ἔτει Λιβήριος ἐπίσκοπος Ῥώμης, καὶ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, καὶ Μελέτιος Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Σαμοσάτων Εὐσέβιος ἀνακληθέντες ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπὸ Ἰουδιανοῦ ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ διέπρεπον, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, καὶ ἕτεροι ἐπίσκοποι τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχοι.

Idem, Chronographiæ pag. 58.

Τῶν δὲ ἀγίων ὅντων προηγούντο Τιμόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱερῶτατος Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως.

Nicephorus patriarcha CP, in Chronographia recensens patriarchas Hierosolymitanos, hæc habet edituræ pag. 410. — Quæ uncinis inclusa, sumpsi ex Nicephorianæ Chronographiæ exemplari ms. bibl. Reg. 1194, pag. 407.

μγ'. Κύριλλος ὁ ἐξειωσθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀν' αὐτοῦ γέγονεν τρεῖς Ἀρσένιος, Ἡράκλειος, καὶ Ἰλάριος [ἔτη ιβ']. Πάλιν ἀνακληθεὶς ἐπὶ Γρατιανοῦ, ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ εὐρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐἰσὶν (ὁμοῦ) ἔτη ξβ'.

Inreculphus Lexoviensis episcopus sub Ludovico Augusto, Chronic., tom. II, lib. iv, cap. 29.

Cyrillus Hierosolymæ episcopus sæpe pulsus est Ecclesia, et receptus: ad extremum sub Theodosio principe septem annis inconcussum episcopatum

Hoc anno Maximum Hierosolymorum episcopum Acacius Cæsareæ, et Patrophilus Scythopoleos præsules, Ariana labe infecti, deposuerunt: et Cyrillum, quem una secum sentire sperabant, in ejus locum suffecerunt. Sub id tempus Cyrillo episcopum agente vivificæ crucis signum luce magna coruscans, die sacro Pentecostes apparuit in cælo, et a Golgotha, quo loco Christus suffixus est, ad Olivarum montem quo, in cælos est assumptus, pertransiit. Corona vero speciem iridis referens signum apparens circumambibat: et eodem die visio eadem Constantio manifestata fuit: de qua ad [CCCLIX] imperatorem Constantium Cyrilli epistola, qua piissimum eum appellat, circumfertur. Quapropter Arianæ opinionis suspectum ipsum Cyrillum calumniantur nonnulli, et consubstantialis vocem in *Catechesibus*. quas ob visum vivificæ crucis portentum, ad innumeræ multitudinis sacrum baptismum postulantis utilitatem explanavit, subticuisse causantur. Falluntur autem, et judicio peccant. Oportebat enim, ex animi simplicitate potius, quam aperto proposito Arianorum dolis in hæresim abductum imperatorem, gentilitate alioquin nondum plene abolita, piissimum nuncupare: et consubstantialis vocem plurimorum aures adhuc offendentem, et adversariorum controversiis a sacro baptismate deterrituram ignaros, præterire decebat, et consubstantialis notitiam parvis significatus vocabulis clarius exprimere: quod quidem a beato Cyrillo præstitum est, qui publicatam Nicææ fidei

Hoc anno Liberius Romanus episcopus, Alexandriæ Athanasius, Antiochiæ Meletius, et Samosatenus Eusebius, rectæ fidei defensores, exsilio a principe Joviana revocati, et Hierosolymorum Cyrillus, et alii quamplurimi vera fidei disciplina claruerunt.

Sanctorum autem centum et quinquaginta Patrum præsides erant Timotheus Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, sacratissimus Cyrillus Hierosolymorum, et divinus Gregorius CP. episcopi.

43. Cyrillus, qui ab Arianis ejectus est. Ejus loco suffecti tres: Arsenius, Heraclius, et Hilarius [annis 12.] Iterum revocatus sub Gratiano, in secunda synodo inventus est Constantinopoli. Ejus anni [collecti] numerantur 62.

tenuit. Exstant ejus quæ in adolescentia composuit opuscula. Verba pene sunt Hieronymi in Catalogo.

Petrus Siculus, Hist, Paulicianorum, pag, 20.

Sic autem exordiar, quæ a B. Cyrillo in *Catechesibus* dicta sunt ascribens: *Inauspicati nominis Mores non est e Christianis, etc.*; ut cat. 6, n. 21 et seqq., pag. 100 et seqq.

Photius CP. sedis inuasor in Hist. Manichæorum, edita Biblioth. Coislin., pag. 354.

Si qui autem velint a principio eorum impietatem, et unde priora semina jacta fuerint, conspiceret: Cyrillus, qui sacræ urbis gubernacula tractavit, ipsis historiæ dux erit. *Scythianus quidam fuit, etc.*, quæ habentur cat. 6, n. 22, pag. 101 et seqq.

Idem in collectaneis de episcopis et metropolitibus; cuius libri inediti fragmentum sequens ab Isaaco Casaubono exscriptum a Thoma Millesio inter veterum de Cyrillo testimonia repræsentatur, hæc habet de Cyrillo:

Iste nunc vir sanctus ab omnibus et habetur et nominatur; ille est qui *Catecheses ad illuminandos sublimi plenus theologia conscripsit.*

Idem, biblioth. cod. 89, pag. 209, 210, de Gelas'o Cæsariensis in Palæstina Ecclesiæ episcopo loquens, scribit:

Ait autem se Cyrilli Hierosolymitani ex matre cognatum, eumque ad hanc historiam [ecclesiasticam] [CCLX] scribendam hortatorem habuisse. Nos autem aliorum scripta legendo comperimus, Cyrillum ipsum ac Gelasium Rufini Romani historiam in Græcam linguam transtulisse, neque porro propriam ipsos historiam composuisse. Apparet autem hunc [Gelasium] præfato jam [Gelasio] antiquiorem esse, quandoquidem Cyrilli Hierosolymitani æqualis fuit.

Auctor libelli synodici, qui per partes decisus habetur in collectione Conciliorum tom. II Conc. Labb., p. 92. Hierosolymitana, Arianorum.

Athanasio igitur et Paulo honorifice ad sua ovilia proficiscentibus, impietatis antesignani synodum Hierosolymis hæreticam coegerunt: et confessorem quidem Maximum abjecerunt, catechistam vero Cyrillum tanquam Arianum elegerunt; quem tamen sub Damaso Romæ, et sub Nectario Constantino poli celebratæ synodi multis laudibus efferunt; et Acacius Cæsareæ Philippi, discipulus et successor Eusebii Pamphili, propter primatum sede hac exegit.

Simeon Metaphrastes in Vita S. Athanasii, tom. I, pag. 149, ed. Paris 1698.

Acacius autem, et Patrophilus, seclatores Arii, sanctum Maximum Hierosolymis cum expulissent, Cyrillum ei substituerunt.

Scriptor inæertus Vitæ S. Athanasii, tom. I, pag. 120, ed. Paris.

Rursum Acacius malitia præclarus, et Patrophilus Ario impietatis patri amicus, Hierosolymam concedentes, pulsoque Maximo Cyrillum constituunt, virum qui tanto impietatis, quanto magnus ille vir pietatis studio tenebatur.

Eutychius Alexandrinus patriarcha (a), Annalium Arabice scriptorum, Oxonii an. 1659 editorum, pag. 475.

Anno imperii ejus [Constanti videlicet, quem noninis errore Constantinum juniorem appellat] vicesimo constitutus est Cyrillus episcopus Hiero-

Α 'Απάρξοµι: δὲ οὕτως, τὰ παρὰ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐν ταῖς Κατηγήσεσι: ξηθέντα προσθεῖς. Ὁ δυσώνυμος Μάνης οὐκ ἔστιν ἀπὸ Χριστιανῶν, κ. τ. λ.

Εἰ δὲ τισι φίλον καὶ ἀνωθὲν ποθὲν ἰδεῖν αὐτῶν τὴν δυστέθειαν, καὶ τὰ πρῶτα σπέρµατα ὅθεν κατεβλήθη. Κύριλλός τε αὐτοῖς, ὁ τὰ τῆς ἱερᾶς πόλεως ἐγκεχειρισµένος πιδάλια, τῆς ἱστορίας καθιγήσεται. Σκυθιανός τις ἦν, κ. τ. λ.

Οὗτος νῦν καὶ ἅγιος παρὰ πᾶσιν ἔστι τε καὶ ὀνοµάζεται: οὗτος καὶ τὰς πρὸς τοὺς φωτιζοµένους κατηγήσεις ἐν ὑψηλῇ θεολογίᾳ συνεγράψατο.

Λέγει δὲ αὐτὸν ἀνεψιὸν πρὸς μητρὸς Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύµων, καὶ ὑπ' ἐκείνου προτραπήναι εἰς τὴνδε τὴν συγγραφὴν. Ἡμεῖς δὲ εὖροµεν ἀνεγνωκότες ἐν ἄλλοις, ὅτι αὐτός τε Κύριλλος καὶ Γελάσιος οὗτος τὴν τοῦ Ῥουφίνου τοῦ Ῥωµαίου μετέφρασαν ἱστορίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, οὐ μέντοι ἰδίαν συνετάξαντο ἱστορίαν. Ἀῆλον δ', ὡς ἀρχαιότερος ἦν οὗτος τοῦ προσηρηµένου, εἶγε κατὰ Κύριλλον ἤχµασε τὸν Ἱεροσολύµων.

Αθανατίου γοῦν καὶ Παύλου τιμίως πορευοµένων πρὸς τὰ ἴδια ποιµνία, τῆς ἀσεθείας οἱ πρόμαχοι σύνοδον ἐν Ἱεροσολύμοις αἰρετικὴν συνεκρότησαν· καὶ τὸν μὲν ὁµολογητὴν ἀπεδάλοντο Μάξιμον, τὸν δὲ κατηχιστὴν ὡς Ἀρειανὸν ἐχειροτόνησαν Κύριλλον· ὃν ἡ ἐπὶ Δαµάσου ἐν Ῥώµῃ, καὶ ἡ ἐπὶ Νεκταρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλοῖς ἐπαίνουσι ἐξαίρουσι σύνοδοι· καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισάρειας τῆς Φιλίππου, Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου φοιτητῆς καὶ διάδοχος, χάριν πρωτείων τοῦ θρόνου τούτου ἐξήγαγεν.

Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος, φοιτηταὶ ὄντες Ἀρείου· τὸν ἅγιον Μάξιμον ἐκ τῶν Ἱεροσολύµων ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστησαν.

Ἡάλιν Ἀκάκιος ὁ πολὺς τὴν κακίαν, καὶ Πατρόφιλος ὁ τοῦ τῆς ἀσεθείας πατρὸς Ἀρείου φίλος, Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτῶντες, καὶ Μάξιμον ἐξωθοῦντες, καὶ ἀντικαθιστῶντες Κύριλλον, ἄνδρα, ὅσον γε ὁ μέγας ἐν εὐσεβείᾳ, οὐσαῦτα τῷ τῆς ἀσεθείας ζήλει ἀντίθετον·

solymitanus; ubi cem quinque annos sedisset, fugit... Eo autem tempore super Cranii [loco] qui est Golgotha, medio die apparuit crux e luce, a

(a) An. 943, factus est patriarcha Alex.; an. 321 Hegiræ; ad calcem libri, p. 531.

terra ad cælum usque pertingens, et ad montem Olivarum protensa. cujus lucis splendore occultata est lux solis. Eam omnes qui in urbe Hierosolymitana aderant, tam magni quam parvi conspexerunt, præsentem etiam Cyrillo episcopo Hierosolymitano. Qui ergo litteris statim scriptis imperatorem rei certiore faciens dixit: «Sub patre tuo beatæ memoriæ imperatore, apparuit crux Domini Christi stellis [effigiata] medie die in cælo : ac jam, te regnante, «imperator felix, apparuit super Cranii[loco] crux e

Idem, pag. 483.

Anno imperii ejus [Juliani nimirum Apostatæ] ex incolis Hierosolymorum qui Arii partes sequebantur, Cyrillum episcopum Hierosolymitanum, ipsum trucidandi animo adorti sunt. Qui cum fuga

Idem, pag. 488.

Anno imperii ipsius primo [Valentem intelligit, quem Valentem et Valentium scribit interpret] constitutus est Arvis episcopus Hierosolymitanus, qui et Manichæus fuit : et cum annos quinque sedisset, mortuus est. Anno imperii ejusdem septimo, factus est Hilarius episcopus Hierosolymitanus, qui Arianus erat ; annos quatuor sedit, dein mortuus est. Eo

Idem, pag. 503.

Theodosius rex, scriptis ad Timotheum patriarcham Alexandrinum, Meletium patriarcham Antiochenum, Damasum patriarcham Romanum, et Cyrillum episcopum Hierosolymitanum litteris, ipsos una cum episcopis suis Constantinopoli adesse jussit, ut de fide Christiana disquirerent. Conven-

Idem, pag. 536.

Anno imperii ejusdem [Theodosii senioris] octavo constitutus est Joannes patriarcha Hierosolymi-

[CCLXI] Joannes Nicænus in scripto per Combesium edito Auctuarii tom. II, 302.

Ἐγραψέποτε Κύριλλος, [οὐκ] ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν Κωνσταντίνῳ, ἀλλ' ὁ μετ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰούλιον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, κ. τ. λ.

Nicon monachus in Pandecte inedita, bibliothecæ Reg. ood. 1924, ad hanc quæstionem : Αἰτῶ σε, τί λοιπὸν δύναται τὰς τῶν τελευτώντων ψυχὰς μετὰ θάνατον ὠφελεῖσαι ; « Quæro a te, quid jam potest morientium animas post mortem juvare ? » post alias Patrum auctoritates Cyrilli testimonium adducit in hæc verba, fol. 328.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Μνημονεύομεν δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἁγίων, Πατέρων τε καὶ ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

Georgius Cedrenus, Compendii historiarum pag. 301.

Τοῦ Κωνσταντίου τῆς ιθ' ἔτει, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφάνη τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ἐν οὐρανῷ φωτεινὸς, τεταμένον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστός, ἕως τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὅθεν καὶ ἀνελέγητο κύκλω δὲ τοῦτου στέφανος, ὡς ἴρις τὸ εἶδος ἔχων. Τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ Κωνσταντῆς ὤφθη, Κυρίλλου τότε Ἱεροσολύμων ἐπισκόπου.

(a) Leg. Constantium.

« luce : cujus splendor solis splendorem ipso meridie superat. » Litterisque suis ipsi suasit, ne Arii ipsiusque sequacium sententiam amplecteretur, utpote qui a vero deviantes ad infidelitatem prolapsi essent : quibus maledixerat trecentorum et octodecim episcoporum concilium, omnibusque qui idem cum ipsis assererent. Imperator ergo acceptis Cyrilli litteris, magna ob illa quæ ad ipsum scripserat lætitia affectus est, et ad verum reversus vetuit admitti Arii sententiam.

se ab ipsis proripuisset, illi Heraclium Hierosolymis episcopum præfecerunt. Fuit is Arianus, tres annos sedit, dein mortuus est.

mortuo rediit Cyrillus episcopus Hierosolymitanus, qui ab Arianis fugerat, in locum suum, ubi annos sexdecim sedit, dein mortuus est. Totum ergo spatium quo episcopatu functus est Cyrillus, annorum erat triginta trium. Episcopatus ipsius anno vicesimo septimo fuit concilium CP. secundum.

runt ergo patriarchæ cum episcopis suis Constantinopolim, uno excepto Damaso patriarcha Romano qui ipse non venit... Concilii præsides erant Timotheus patriarcha Alexandrinus, Meletius Antiochenus, et Cyrillus Hierosolymitanus episcopus.

tanus, ubi annos sexdecim sedit, dein mortuus est.

C Scripsit aliquando Cyrillus, [non] is qui epistolam ad Constantinum (a) dedit, sed is qui post ipsum ejus sedi successit, ad Julium Romanum episcopum, etc. ; ut in suppositis.

Sancti Cyrilli Hierosolymorum. Memoriam vere facimus pro mortuis sanctis, cum Patribus, tum episcopis, etc. ; ut catech. 23, n. 9.

Anno Constantii 19, die Pentecostes, Hierosolymis in cælo apparuit signum vivificæ crucis lucida specie, protensum a monte Golgotha, in quo crucifixus est Christus, usque ad montem Olivarum, unde in cælum assumptus est. Cingebatur per orbem corona arcus cælestis simili. Eadem vero die Constantio conspectum est, Cyrillo Hierosolymorum tunc episcopo.

Idem, pag. 316.

Sexto anno, magnum secundum sacrum œcumenicum concilium Constantinopoli celebratum est a cl. orthodoxis episcopis, ad confirmanda Nicææ synodi decreta, ac contra Macedonium sancti Spiritus impugnatores. Præfuerunt Timotheus Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, Cyrillus Hierosolymorum episcopi, et Gregorius Theologus.

Idem eadem pagina ad calcem eadem repetit aliis verbis.

Sextum annum imperante Theodosio Magno, secundum sacrum œcumenicum concilium Constantinopoli actum est a cl. Patribus, Damaso tum Romæ papa. Præfuerunt Timotheus Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, Cyrillus Hierosolymorum episcopi, et Gregorius Theologus.

Philippus solitarius in Dioptra, lib. 1, cap. 1, quod opus manuscriptum, exstat in Reg. biblioth., citat sub Cyrilli nomine sententiam ex cat. 7, n. 14, p. 118, ut ibidem indicavimus.

Michael Glycas, Annal., part. iv, pag. 252.

Ipsa vivente pontifex Hierosolymorum erat Cyril-
lus, vir eximius, qui ad Constantium in hæc verba perscripsit : « Patre tuo regnante crux in terris re-
« perta est. Rursum te regnante crux de cælo pale-
« facta est. Nam in Golgotha loco, circiter horam diei
« tertiam, in ipso Pentecostes festo, signum crucis
« conspectum est, de luce quadam fulgentissima
« compactum. Neque tantum ab uno conspectum est
« vel per imaginationem quamdam, sed ab omnibus,
« et multas quidem in horas.»

Idem, Annal., part. iv, pag. 271.

Præsidebant huic synodo [Constantinopolitanæ] Timotheus Alexandrinus, Meletius Antiochenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Gregorius Theologus Constantinopolitanus, et Romanus papa Damasus : C
qui Macedonium execrati sunt, hominem adversus Spiritum sanctum contumeliose ac impie locutum, itemque Sabellium, et Apollinarium Laodiceæ anti-
stitem.

Antonius Melissa lib. 1, serm. 20, pag. 25 ; et lib. 11, serm. 34, pag. 157, editionis Græcæ Tiguri, an. 1546.

Cyrilli. *Excitabimur ergo, æterna quidem habituri corpora, etc. ; ut cat. 18, n. 19.*

[CCLXII] *Auctor incoertus libelli inediti Περί θείων μυστηρίων, De divinis mysteris, biblioth. Reg. cod. 2428, pag. 112.*

Cyrilli Hierosolymorum ex quarta mystagogia :
Ne igitur pani aut vino tanquam nudis rebus attende,
etc. ; ut cat. 22, n. 6.

Idem paulo post.

Ex quinta mystagogia : *Panis autem sanctus sub-*
stantialis est : hoc est, ad substantiam animæ conve-
niens [vel conversus], etc. ; ut cat. 23, n. 15.

Vixit auctor ille non ante duodecimum sæculum, cum Joannem Antiochenum libro De sanctis mysteriis citet.

Nonnulla exstant Cyrilli nostri testimonia in Catenis Græcis manuscriptis et impressis ; in manuscriptis in Genisim, in Joannem ; in editis in Lucam ; quæ suis locis indicare curavimus.

Theophanes Cerameus longam ex Cyrillo, vel potius ex Catena in Joannem, Cyrilli sententiam, ejus nomine suppresso, ex cat. 13, n. 21, pag. 193, transcribit homil. 27, pag. 212.

S. Thomas Aquinas Opusculo primo contra errores Græcorum, tom. VVII, pag. 7, 1.

Dicit Cyrillus Hierosolymitanus, patriarcha : Spiritus sanctus a Patre procedit, et ex deitate Patris et Filii existit. V. appendicem, cat. 16, pag. 262.

A Τῷ ἔκτῳ ἔτει, ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμένηκῃ ἁγία δευ-
τέρα σύνοδος τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ὀρθοδόξων ἐπισ-
κόπων ἐν Κωνσταντινουπόλει συνήθροίσθη, πρὸς βε-
βαίωσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ δογματισθέντων, καὶ κατὰ Μα-
κεδονίου τοῦ Πνευματομάχου· ὑπῆρχον δὲ Τιμόθεος
Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱερο-
σολύμων, καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

Τῷ ἑ' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου,
γέγονεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγία καὶ οἰκουμε-
νική δευτέρα σύνοδος τῶν ἑν' ἁγίων Πατέρων, ἐπὶ
Δαμάσου πάπα Ῥώμης· ἧς ἡγοῦντο Τιμόθεος Ἀλε-
ξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσο-
λύμων, καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

B Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ [Constantii]
ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Κύριλλος τὴν ὁς δὲ
καὶ γράφει τῷ Κωνσταντίῳ, ὅτι Ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ
πατρὸς ἐπὶ γῆς εὕρηται ὁ σταυρός· ἐπὶ δὲ σοῦ πάλ-
ιν ἐξ οὐρανοῦ πεφανέρωται. Κατὰ γὰρ τὸν τοῦ
Γολγοθᾶ τόπον, περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ'
αὐτὴν δὲ τὴν ἑντηκοστὴν ὥρῃ, τὸ τοῦ σταυροῦ
σημεῖον, ἐκ φωτὸς ὑπερλάμπρου κατεσκευασμένον·
ὤφθη δὲ οὐχ ἐνὶ καὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας
ἰκανάς, καὶ πᾶσι.

ὑπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης
Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύ-
ριλλος Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος Κωνσταν-
τινουπόλεως, καὶ Δάμασος πάπας Ῥώμης, οἵτινες
ἀνεθεμάτισαν Μακεδόνιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλα-
σφημοῦντα, καὶ σὺναὐτῷ Σαδέλλιον, καὶ Ἀπολλινάριον
τὸν τῆς Λαοδικείας πρόεδρον.

Κυρίλλου. Ἐγειρόμεθα τοίνυν, αἰώνια μὲν ἔχοντες
τά σώματα, κ. τ. λ.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δ' μυσταγωγίας·
Μὴ πρόσεχε οὖν ὡς ψιλῶς τῷ ἄρτι ἢ τῷ οἴνῳ,
κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας. Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος
ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [ἰεγ. ἀντ'] τοῦ, ἐπὶ τὴν οὐ-
σίαν τῆς ψυχῆς πρεπόμενος [ἰ. τρεπόμενος],
κ. τ. λ.

Idem eodem Opusculo, cap. 67, pag. 9.

Item Cyrillus Hierosolymitanus patriarcha dicit ex persona Christi loquens [ad Petrum] : *Tu cum fine, et ego sine fine cum omnibus.* etc. Vide in suppositis, pag. 388.

Nicephorus Callistus, Histor. ecclesiast., lib. ix, cap. 14.

Πάντων δ' ἐπέκεινα τῶν ἐν τῇ ἔω πεπαρόρησιασμένων λόγῳ ἀπρίξ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων εἶχοντο Παύλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀθανάσιος. Παλλοὶ δὲ καὶ ἄλλως ἐλλόγιμοι ἄνδρες τοῖς αὐτοῖς συνήκμασαν ἔτεσι, ταῖς Ἐκκλησίαις Θεοῦ διαπρέποντες ὧν, περὶ λόγων εἰδήσιν, τῶν ἄλλων διαφέροντες ἦσαν Εὐσέβιος ὁ τῶν Ἐμεσσηνῶν ἱερτικῶς ἐπιθύνας.... καὶ Κύριλλος ὁ τὸν τῶν Ἱεροσολύμων Θρόνον μετὰ Μαξιμόν οἰκίζων.

A Supra omnes autem, qui in Oriente magna cum libertate saniolem doctrinam defenderunt, tenacissime Nicæna decreta retinere Paulus Constantino-politanus, et Athanasius.... Multi denique alii aliter spectati viri eisdem annis viguere, atque in Ecclesiis Dei nituere : inter quos præcipue eruditione et eloquentia floruit Eusebius Emissenus episcopus... et Cyrillus, qui post Maximum Hierosolymitanam administrabat Ecclesiam.

Idem. lib. ix, cap. 32.

Ὅτε δὴ, εἰσιόντος ἐκεῖνου τὴν Ἀντιόχειαν, αὐθις ἐν οὐρανῷ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ὤφθη, ὑπεραστράπτον τὸν ἥλιον, ἱριδος μεγάλης στεφάνου τρόπον περιελιπτούσης αὐτὸν, τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης τῶν ἑορτῶν, Κυρίλλου τηνικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μάξιμον τὰς ἱεράς ἡμίας διαχειρίζοντος. Πλὴν οὐκ ὡσπερ τις κομήτης τὴν τὸ φῶς ἀποξέρον, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ διαφανὲς συνεστῶς ἐν πολλῷ καὶ μεγάλῳ φωτί. Διῆκε δὲ κατέχον περὶ τὸ οὐράνιον κύτος ἀμφιδέκα καὶ πένντε στάδια· τὸ μὲν μήκος, ὅσον εἰκάσαι, ἀπὸ τοῦ Κρανίου διῆκεν ἄχρι καὶ τοῦ ὄρους ὁ Ἐλαιῶν ἐπικέκληται· τὸ δ' εὖρος, ὅσον τῷ μήκει ἀναλογεῖν· πρὸς δὲ τῷ θαύματι καὶ πᾶσι δέος ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐνῆν, καὶ ἔθειον πάντες ἐπὶ τὸ ἱερὸν, τὸν μέγαν ἀνυμνοῦντες Θεὸν, ἕκαστος καταλείψας ὃ τι τύχοιεν ἐργαζόμενοι. Πᾶσι δὲ γῆ τὸ θαῦμα φοιτήσαν κατέπληττε, τῶν κατ' εὐχὴν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιδημούντων ἐξ ἀπάσης γῆς διαμηνυσάντων· ὁ καὶ πολλοὺς τῶν τε Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μεθείλκυσε.

ἔγνω δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς παρὰ τε τῶν οἰκείων, καὶ Κυρίλλου γράψαντος.

B Quo sane tempore illo Antiochiam ingrediente, rursus crucis signum in cælo apparuit, solem radiis suis præcellens, arcu, quem Irim vocant, ingenti, ad instar coronæ, circumfusum; hora dici tertia, Pentecostes feriis ineuntibus : Cyrillo tum Hierosolymis post Maximum res ecclesiasticas gubernante. Cæterum crucis illa lux sparsim non difflebat, quod in cometa fieri solet : sed multo magnoque fulgore densa ac perspicua consistebat. Occupaverat autem cælo incumbens circiter quindecim stadia. Longitudo ejus, quantum colligere licuit, a Calvario monte ad eum qui dicitur Oliveti pertingebat : latitudo autem quæ longitudini ei proportionem conveniret. Ad miraculum timor etiam in re tam insolita, et inexpectata omnibus incessit. Itaque omnes cum conjugibus et liberis ad templum majus Deum laudibus ferentes, relicto a quoque quod tum forte laceret opere, confugerunt. Et ea res in terras omnes promulgata homines consternavit, quod eam ex provinciis cunctis, qui peregre precatationis ergo Hierosolyma venerant, ubique vulgarent. Multos sane, et ex Judæis, et ex Græcis ad Christianismum perduxit. Factus etiam de eo certior est imperator familiarium suorum et ipsius Cyrilli litteris.

Idem, lib. ix, cap. 46.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις τρισκαίδέκατον καθείλον καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Κυρίλλον, ἄνδρα ἔπι ἀρετῇ διασηστόν, καὶ δεινὸν κατηχησάιν λόγοις τὰ πλῆθη· οὐ συγγράμματα, ἃ Κυρίλλεια ἡ Ἐκκλησία ὠνόμασεν. Αἴτια δὲ ἦσαν τῆς καθαιρέσεως, πρῶτον μὲν ὡς κοινωνήσκειν Εὐσταθέω καὶ Ἐλπιδίῳ, οἱ ἐναντία τῇ ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ ἐσπούδασαν, ἧς καὶ αὐτὸς μέρος τὸ κράτιστον ἦν· καὶ ὡς Βασιλείῳ καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας ἐπισκόπῳ κοινωνίας μεταδοῦς, μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκείνων καθάρσιν. Ἐπι δὲ, καὶ ὡς τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτραπείας, ἅτε δὴ Θρόνου ἐπιθῶς ἀποστολικοῦ, περὶ τῶν τῆς ἐνορίας δικαίων πρὸς Ἀκάκιον τὸν Παλαιστινὸν διεφέρετο. Ἐξ ὧν εἰς τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος ἀναρῶαγέντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν, ἀλλήλους διέβαλλον· ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἀρείου πρότερον ἦν δογματίζων, Κυρίλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἶπετο. Δολερῶς δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκάκιος πρὸς αὐτὸν ἔχων, τοὺς περὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπους ἀθροίσας, οἱ ὁμο-

D Post hos omnes tertium decimum damnarunt Cyrillum Hierosolymitanum, ingenti virtute, et ad populum docendum egregium virum, cujus scripta sunt, quæ Ecclesia Cyrillia nominat. Ut autem damnaretur causæ illæ fuere : primum quod cum Eustathio et Elpidio communicaverit, qui Melitiniensi synodo, cujus et ipse potissima pars fuerat, adversati sunt. Et quod itidem Basilium et Georgium Laodicensem, posteaquam in Palæstina episcoporum ordine moti fuerant, in communionem [CCLXIII] receperit, Insuper, quod cum Hierosolymorum episcopus creatus esset, uti apostolicum thronum obtinens de jurisdictionis ecclesiasticæ finibus, et jure metropolitano cum Acacio Palæstino disceplarit. Qua de causa in mutuum adducti odium, alter alterum, quod non recte de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim Arianæ erat sententiæ, Cyrillus autem consubstantialis laudantes ab initio sequabatur. Eam ob rem male in

eum animatus Acacius, episcopis Palæstinis qui secum faciebant congregatis, administratione sacrorum ei interdixit, talem insuper maxime profrens causam: Fames Palæstinam affligebat et plebs in rerum necessarium inopia ad episcopum respectabat. Et cum illi post pecunias etiam frumentum defecisset, donaria templi, et sacra aulæa vendidit, et quoad potuit, penuriam populi est solatus. Et quidam vir donarium suum agnovisse dicitur, vestem videlicet, qua femina ex scenicis atque thymelicis quædam amicta erat. Ubi res inquisita est, a mercatore quodam comparatum esse, qui ab episcopo eam prius emerit compertum est. Hujus prætextu rei Acacius Cyrillum episcopatu abire coegit. Talem quidem abdicationis ejus mihi videtur, convenientem: quoniam fames et penuria venditionis causa fuere.

Joannes Cyparissiotus Decade VI, cap. 4, de apparitionibus divini luminis.

Ad hæc Cyrillus Hierosolymitanus in decima catechesi: • Quandoquidem nemo faciem Dei videre et vivere potuit, assumpsit faciem humanitatis, ut eum videntes vivamus: et cum voluit eum ostendere cum modica dignitate, quando facies ejus splenduit sicut sol, tunc discipuli territi cadunt ⁴⁶. Quod

Martyrologium Romanum ad xviii, Martii.

Hierosolymis sancti Cyrilli episcopi [Natalis] qui ab Arianis multas fidei causa perpressus injurias, et ab Ecclesia sua sæpe pulsus, tandem sanctitatis

Menæum Græcorum ap xviii diem Martii.

Cyrillus piis prognatus erat parentibus, qui fidem orthodoxam tuebantur, ipse autem eadem fide erudiebatur. Sub regno Constantii, episcopo Hierosolymorum ad immortalem vitam translato, beatus iste Cyrillus ad episcopalem dignitatem evectus fuit, apostolicæ doctrinæ non seguis propugnator. Acacius autem Cæsarem in Palæstina episcopus, quamvis synodo Sardicensi damnatus fuerit, quod noluerit profiteri Filium Patri consubstantialem esse, sententiam damnationis in se a Patribus latam subire detrectans, et adhuc sedem episcopalem retinens; quia imperatori familiariter notus erat, ab imperatore potestatem adeptus, beatum Cyrillum ab episcopatu deposuit et ex Hierosolymis expulit. Cyrillus autem Tarsum perveniens, cum admirando vixit Sylvano. Synodo autem Seleuciæ congregata propter injuriam Cyrillo illatam. Acacius celeriter indicio se proripit, et Constantinopolim perveniens, accusationibus imperatoris iram eo usque contra Cyrillum accendebat, ut illum exilio multaret. Mortuo autem Constantio successit Julianus, qui cum animos horum omnium sibi conciliare studeret, episcopos, qui a Constantio in exilium mittebantur, ad proprias sedes reverti jussit. Cyrillus ergo simul cum cæteris omnibus propriam sedem capessit. Pulchre autem, pro amore suo erga Deum, gregem sibi demendatum pascens, *Catecheses* quæ sub ejus nomine circum

Α φροντες αὐτῷ ἦσαν, φθάνει παύσας τοῦτον τοῦ ἱερᾶσθαι, αἰτίαν μάλιστα τήνδε προβεβλημένος· Λιμὸς ἐπόνει τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδεία τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔβλεπεν. Ἐπεὶ δὲ ἀκείνον πρὸς ταῖς χρεῖμασι καὶ τὰ σίτα ἐπέλιπε, κειμήλια καὶ ἱερὰ ἐπιπλα ἀποδόμενος, ὡς γ' ἐντὴν παρεμυθεῖτο τὴν ἐνδειαν· καὶ τινα λόγος ἀνάθημα σφέτερον ἐπιγνῶναι τῶν οὐκ ἀσίμωνων γυναῖκα ἡμφιεσμένην. Ἐπεὶ δ' ἐρεῦνη διδοὺς ὄθεν ἔχοι, ἔγνω, ὡς ἔμπορος τις αὐτό οἱ ἀπέδοτο, τῷ δ' αὖ ὁ ἐπίσκοπος· σίτιαν ταύτην προβαλλόμενον τὸν Ἀκάκιον, καθελεῖν αὐτόν. Ταύτην αἰτίαν ἐπυθόμην τῆς καθαιρέσεως Κυρίλλου, οὐ προσήκουσάν γε μὴν τέως ἔμοι, ὅτι λιμοῦ καὶ πενίας ἡ πρόφασις ἦν.

causam fuisse audiui, sed non satis certe tum, ut

B si facies facta splendida non quantum poterat facere ut splenderet, qui splendorem in ea creaverat, sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, et pati non potuerunt, quomodo in divinitatis dignitatem intueri qui potuisset? » *Habetur cat. 10, n. 7, pag. 10.*

gloria clarus in pace quievit; cujus intemerate fidei synodus œcumenica Damaso scribens, præclarum testimonium dedit.

C Οὗτος ἔφυ γρονέων μεν εὐσεβῶν, καὶ τὴν ὀρθὴν πρεσβεύοντων πίστιν· ἐν ὁμοίοις δὲ παιδεύμασιν αὐτὸς ἐνετέθραπτο, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίου. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὴν ἀγήρω ζωὴν μετέστη, ὁ μακάριος οὗτος Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη. τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπερμαχῶν. Ἀκακίου δὲ τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης θρόνον κατέχοντος, ὑπὸ δὲ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἀποκηρυχθέντος, διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον λέγειν, καὶ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν καθαιρετικὴν ψῆφον μὴ καταδεξαμένου, ἀλλ' ἔτι τὸν θρόνον τυραννοῦντος (ἐπεὶ γνώριμος τῷ βασιλεῖ ἦν, ἐκεῖθεν ἔλκων τὴν ἐξουσίαν), τὸν μακάριον τοῦ θρόνου καθεῖλε Κύριλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξέωσεν. Ὁ δὲ Κύριλλος εἰς Τηροὺν ἀφικόμενος, τῷ θαυμαστῷ συντῆν Σιλουανῷ· καὶ δὴ εἰς Σελεύκειαν συγκροτηθείσης συνόδου δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, Ἀκάκιος ἀπεσκήρτησε, καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξέδραμε· καὶ οἷς εἶπε τὸν τοῦ βασιλέως ἀντίψε θυμὸν κατὰ Κυρίλλου, καὶ ὑπερορία τοῦτον καταδικάζει. Τοῦ οὖν Κωνσταντίου τὸν βίον ἀπολιπόντος, καὶ Ἰουλιανοῦ τὴν βασιλείαν διαδεξαμένου, εἰς εὐνοίαν ἅπαντας τούτους ἐφελκόμενος, τοὺς ὑπὸ Κωνσταντίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντας ἐπισκόπους εἰς τὰς οἰκείας Ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν ἐκέλευσε. Μετὰ πάντων οὖν καὶ αὐτὸς τὸν ἴδιον θρόνον ἀπέειληφεν. Καλῶς δὲ καὶ θεοφιλῶς τὸ πιστευθὲν αὐτῷ ποιμνίον ποιμάνας, καὶ τὰς ἐμφερομένας αὐτῷ

⁴⁶ Matth. xvii, 1-6.

Κατηχήσεις, μνημόσυνον τῆ Ἐκκλησίᾳ καταλει-
πῶς, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον βιοῦς, ἐπαν-
πάτατο μακαρίως. Ἦν δὲ κατὰ τὸν τύπον τοῦ σώμα-
τος, τὴν ἡλικίαν μέτρος, ὠχρὸς, κομήτης, ὑπόσι-
μος, τετράγωνος τὸ πρόσωπον, τὰς ὀφρῦς εὐθύτητι
περιφέρων ἐπισορμένας, γενεῖω τὰς σιαγόνας λευκῶ
δασυνόμενος, διχῆ κατὰ τὸν πώγωνα διηρημένω,
ἀγροίκω τὸ πᾶν ἦθος προσεικῶς.

[CCLXIV] *Tyricon S. Sabæ ad diem xvii Martii.*

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου πατριάρχου
Ἱεροσολύμων.

A feruntur, in perpetuam sui ipsius memoriam Ec-
clesiæ reliquit, Postquam vero ab exsilio reversus
est, non diu vixit, sed placide quievit. Quod ad
corporis formam attinet, mediocri erat statura,
pallidus, promissis crinibus, simo naso, lato ore,
superciliis in directum crescentibus, alba lanugine
maxillas cooperiente, barba in duas partes divisa,
et omnibus moribus rusticitatem quamdam præ se
ferebat.

Sancti Patris nostri Cyrilli patriarchæ Hieroso-
lymitani.

*Ex Synaxario m. Collegii Claromontani Societatis Jesu Parisiis ad diem xi, Boll., tom. II Mart., append.,
pag. 748.*

Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου
ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Memoria sancti Patris nostri Cyrilli archiepiscopi
Hierosolymorum.

Οὗτος ἐγένετο ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου
πρότερον μοναχὸς γενόμενος καὶ ἀσκήσας, ὕστερον
διὰ τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείαν προσχειρισθὴ ἐπί-
σκοπος Ἱεροσολύμων. Οὕτως δὲ ὁσίως διαπρέψας ἐν
τῇ ἀρχιερωσύνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ συνόδῳ προσκληθῆναι,
καὶ ἐπιστομίσαι, καὶ καταισχύσῃ τὸν δυσσεβῆ Μά-
νεντα, καὶ τὸν σύμφρονα αὐτοῦ λῆρον καὶ Πνευματο-
μάλον Μακεδόνιον, καὶ πληρώσῃ τὴν πανήγυριν τῶν
ὀρθοδόξων χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς. Κα-
λῶς δὲ ἀγωνισάμενος ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις δόγμασι, καὶ
θαύματα πλεῖστα εἰς δόξαν Θεοῦ ἐργασάμενος, καὶ
τὸ καταπιστωθὲν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ποιμνίον καλῶς ἰθύ-
νας, πρὸς Κύριον ἐξεδίμησεν, ἀπολαβὼν τὴν βασι-
λείαν αἰώνιον καὶ ζωὴν, καὶ συνευφραίνόμενος τοῖς
ἁγίοις.

B Hic fuit sub Constantino Magno. Primum mo-
nachus factus, in hacque professione strenue se
exercens, postmodum propter eximiam conversa-
tionis suæ virtutem Hierosolymorum ordinatus est
episcopus. Qua in dignitate ita sancte laudabiliter-
que se gessit, ut etiam ad synodum vocaretur, in
qua redarguens atque confundens impium Man-
tem, et ei consentientem delirum et sancti Spiritus
impugnatorem Macedonium, cætum orthodoxorum
lætitia atque exultatione spirituali implevit. Per
omnia vero in Christianis dogmatibus recte decer-
tans, multaque ad Dei gloriam miracula operatus,
et concreditum sibi a Deo gregem pulchre diri-
gens, migravit ad Dominum, regnum æternum ac
vitam recipiens, et cum sanctis exultans.

TITULI CATECHESON SANCTI CYRILLI.

Habentur subjecti tituli in editione Prevotii ex codicibus Vaticanis, quos Angelicana editio prætermittendos judicavit. Iisdem cum aliquot discriminebus reperiuntur in codice XXII bibliothecæ Augustanæ; cujus, bibliothecæ catalogus primum a M. Welsero editus, novis curis recusus est per Davidem Hæsohelium, anno 1595 et initio codicis Catecheseon Otoboniani XXI, seu recentioris. Ceterum deest in majori codicum numero. Titulos edidi, quales editio an. 1608, eos repræsentat, additis codicis Augustani varietatibus, ex quo codice interdum nonnulla supplevi.

(1) Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων
Κατηχήσεων πίναξ.

α. (2) Προκατήχησις, περὶ τοῦ μὴ πειρᾶσαι.

C *Cyrilli Hierosolymorum archiepiscopi Catecheseon
index.*

1. Procatechesis, de non tentando, pag. 1.

(1) In codice Augustano deest Cyrilli nomen: habetur tantum ex versione Welseri, catecheti-
cæ institutiones episcopi Hierosolymitani; addit Welserus, quem Cyrillum esse puto.

(2) Hæc de Procatechesi desunt in edit. Prevotii. Quæ ex Augustano codice supplevi, ut et omnes

numeros alphabeti litteris notatos, qui singulis ti-
tulis præfixi sunt. Inscribitur Procatechesis de non
tentando, quod tota ferme in hoc versetur ne prava
mente atque instituto ad baptismum accedentes
divinam gratiam tentare ac damno suo explorare
velint.

2. Catechesis [Illuminandorum Hierosolymis] A introductionem continens iis qui ad baptismum accedunt; ex tempore dicta, et lectio ex Isaia: *Lavamini, etc.*, cat. 1, p. 16.

3. De pœnitentia et remissione peccatorum, et de Adversario: et lectio ex Ezechiele: *Justitia justo, etc.*, cat. 2, p. 21.

4. De baptismo. Lectio ex Epistola ad Romanos; *An ignoratis, etc.*, cat. 3, p. 39.

5. De decem dogmatibus summam. Lectio ex Epistola ad Colossenses: *Videte ne quis vos, etc.*, cat. 4, p. 51.

[CCLXV] 6. De fide: lectio ex Epistola ad Hebræos: *Est autem fides, etc.*, cat. 5, p. 72.

7. De Dei monarchia, et in has voces, *Credo in unum Deum*; et de hæresibus. Lectio ex Isaia: *Innovamini ad me insulæ, etc.*, cat. 6, p. 86.

8. De Patre: lectio ex Epistola ad Ephesios: *Hujus rei gratia, etc.*, cat. 7, p. 112.

9. De Omnipotente: lectio ex Jeremia: *Deus, magnus Dominus et fortis, etc.*, cat. 8, p. 121

10. In has voces, *Factorum cæli et terræ, visibilibus omnium et invisibilibus*. Lectio ex Job: *Quis iste, etc.*, cat. 9, p. 126.

11. In illud, *Et in unum Dominum Jesum Christum*: Lectio ex Epistola ad Corinthios prima: *Nam etsi sunt, etc.*, cat. 10, p. 136.

12. In illud, *Christum Filium Dei unigenitum: qui ex Patre natus est ante omnia sæculæ, etc.*: lectio ex Epistola ad Hebræos: *Multifariam, multisque modis, etc.*, cat. 11, p. 149

13. In illud, *incarnatum et Inhumanatum*: lectio ex Isaia: *Et addidit Dominus, etc.*, cat. 12, p. 163.

14. In illud, *Crucifixum et sepultum*: lectio ex Isaia: *Domine, qui credidit, etc.*, cat. 13, p. 182.

15. In illud, *Et resurrexit ex mortuis tertia die, et ascendit in cælos*: lectio ex I ad Corinthios: *Notum autem vobis facio, etc.*, cat. 14, p. 205.

(1) Voces, κατήχησις φωτιζ. ἐν Ἱεροσολ., desiderantur apud Prevot sumptæ ex codice Aug., in quo verba, φωτιζ. ἐν Ἱεροσολ., inclusa sunt parenthesisibus.

(2) Vocem σχεδιασθεῖσα supplevi ex cod. Aug. verba, καὶ ἀνάγνωσις, etc., hic et in sequentibus titulis desunt in cod. Aug.

(3) In cod. Aug., καὶ ἀνέγνωσις, contra hæreses.

(4) Vocem εἰς addidi ex cod. Aug.

(5) Titulum hunc aliter exhibet Aug.: Περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως πρὸ αἰώνων, καὶ θεότητος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ, Δι' οὗ τὰ πάντα De Fi-

β'. Κατήχησις [φωτιζομένων ἐν Ἱεροσολύμοις (1)] εἰσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι, σχεδιασθεῖσα (2)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Λούσασθε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατηχ. α'.

γ'. Περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν, καὶ περὶ τοῦ Ἀντίκειμενου· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Δικαιοσύνη δικαίη, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. β'.

δ'. Περὶ βαπτίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· Ἡ ἀγνοεῖτε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. γ'.

ε'. Περὶ τῶν δέκα δογμάτων ἀκροθιγῶς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· Βλέπετε, μὴ τις ὑμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. δ'.

ς'. Περὶ πίστεως· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι δὲ πίστις, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ε'.

ζ'. Περὶ Θεοῦ μοναρχίας, καὶ εἰς τὸ, Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, καὶ περὶ αἰρέσεων (3)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Ἐγκαινίζεσθε πρὸς με νῆσοι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ς'.

γ'. Περὶ Πατρὸς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίου· Τουτοῦ χάριν, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ζ'.

θ'. Περὶ Παντοκράτορος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ Θεός, ὁ μέγας Κύριος καὶ ἰσχυρός, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. η'.

ι'. Εἰς τὸ, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰωβ· Τίς οὗτος, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. θ'.

ια'. Εἰς τὸ, Καὶ εἰς (4) ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α' Ἐπιστολῆς· Καὶ γὰρ εἶπερ, καὶ ἐξῆς, κατ. ι'.

ιβ'. (5) Εἰς τὸ, Κριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ια'.

ιγ'. (6) Εἰς τὸ, Σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Καὶ προσέθετο Κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιβ'.

ιδ'. Εἰς τὸ (7), Σταυρωθέντα καὶ ταφέντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Κύριε, τίς ἐπίστευσε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιγ'.

ιε'. (8) Εἰς τὸ, Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α' Ἐπιστολῆς· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιδ'.

līi generatione ante sæcula ex Patre, et divinitate illius; et in illud: *Per quem omnia.*

(6) Aliter codex Aug.: Περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς γεννήσεως ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐνανθρωπήσεως, τοῦ Χριστοῦ· *De Christi ex Virgine nativitate ex Spiritu sancto, et [ejus] inhumanatione.*

(7) Aug.. Εἰς τὸν.

(8) Horum loco, ita est in Aug.: Περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, καὶ θρόνου τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· *De Christi resurrectione ex mortuis, et in cælos reditu, et throno a dextris Patris.*

ις. (1) Εἰς τὸ, Καὶ ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Δανιήλ. Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιε'.

ιζ'. Περὶ τοῦ (2) ἁγίου Πνεύματος τοῦ Παρακλήτου· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης. Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιζ'.

ιη'. Τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ λοιπὰ· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης. Ὡ μὲν καὶ δίδυται λόγος, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιζ'.

ιθ'. (3) Εἰς τὸ, Καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν· καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιη'.

(4) Τοῦ αὐτοῦ Κυρίου Κατηχήσεων μυσταγωγικῶν πίναξ.

(5) Πρὸς τοὺς νεοφωτιστοὺς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Νήψατε, γρηγορήσατε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. α'.

Περὶ βαπτίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Ἡ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὄσοι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. β'.

Περὶ χρίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ἰωάννου καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. γ'.

Περὶ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. δ'.

Ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς Ἐπιστολῆς· Διὸ ἀποθέμενοι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ε'.

In codice Augustano post titulos priorum catecheseon habetur hæc chronologica adnotatio, quæ etiam in codice Grodecii legebatur, et ab eo Latine reddita est, sed cum nonnulla diversitate. In Ottob. hæc nota habetur post utrasque Catecheses.

Πολλὰ μὲν ἐρρήθησαν (6) καὶ ἄλλαι κατηχήσεις κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαστον, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τοὺς νεοφωτιστοὺς. Ταύτας δὲ μόνους, ἐν τῷ λέγεσθαι τῶν σπουδαίων· τινὲς ἐκλαθόντες, ἔγραψαν ἐν τῷ (7) τυβ' ἔτει τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Ἐν αὐτῷ

(1) In codice Aug. hic est titulus : Περὶ τῆς δευτέρας ἐνδόξου παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀτελευτήτου βασιλείας, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου· *De secundo adventu Christi glorioso, et regno sine fine : et de Antichristo.*

(2) Deest τοῦ ante ἁγίου, et habentur ante Παρακλήτου, in Aug. unde addidimus in textu.

(3) Plenius habetur hic titulus in cod. Aug. : Περὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ περὶ ζωῆς αἰωνίου· καὶ περὶ ἄλλων κατηχήσεων, καὶ ἐπίλογος περὶ σωφροσύνης. *De catholica Ecclesia, et de resurrectione mortuorum : et de vita æterna : et de aliis catechesibus, et epilogus de temperantia.*

16. In illud. *Et venturus judicare vivos et mortuos, et de Antichristo : lectio ex Daniele : Videbam donec throni, etc., cat. 15, p. 221.*

17. De sancto Spiritu Paracleto : lectio ex priore ad Corinthios : *De spiritualibus autem, etc., cat. 16, p. 242.*

18. Reliqua ad sanctum Spiritum pertinentia : lectio ex prima ad Corinthios : *Alteri quidem datur sermo, etc., cat. 17, p. 263.*

19. In hoc, *Et in unam sanctam catholicam [CCLXVII] Ecclesiam ; et carnis resurrectionem. et in vitam æternam : lectio ex Ezechiele : Et facta est super me manus Domini, etc., cat. 18, p. 283.*

B *Ejusdem Cyrilli Catecheseon mystagogicarum index.*

Ad neophytos : lectio ex priore catholica Petri Epistola, a verbis : *Sobrii estote, vigilate, cat. [19 mystag.] 1, p. 303.*

De baptisate : lectio ex Epistola ad Romanos a verbis : *An ignoratis, quod quicumque, etc., cat. [20 myst.] 2, p. 310.*

De chrismate : lectio ex priore Joannis catholica Epistola, a verbis : *Et vos chrisma habetis, etc., cat. [21 myst.] 3, p. 314.*

De corpore et sanguine Christi : lectio ex Epistola ad Corinthios : *Ego enim accepi a Domino, etc., cat. [22 myst.] 4, p. 318.*

Ex catholica Petri Epistola : *Idcirco deponentes, etc., cat. [23 myst.] 5, p. 322.*

Multæ quidem et aliæ singulis annis dictæ sunt catecheses, ante baptismum et post Neophytorum baptismum. Has autem solas, cum pronuntiarentur excipientes, studiosi quidam exscripserunt anno 852 adventus Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. In quibus particulatim reperies secundum

(4) In codice Aug. : Μυσταγωγικαὶ Κατηχήσεις πέντε Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων· *Mystagogicæ Catecheses quinque Joannis Hierosolymorum episcopi.* Mendax inscriptio errantis, vel errantem sequentis librarii.

(5) Horum omnium sequentium titulorum loco, in Aug. cod. habetur tantum : Περὶ βαπτίσματος, χρίσματος, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ. *De baptisate, chrismate, corpore et sanguine Domini.*

(6) In Grodecii versione additur, *a Cyrillo.*

(7) In Ottob. cod., ἐν τῷ τριακοσιοστῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἔτει. Annus 352, secundum numerationem Græcorum est æræ Christianæ 360, annus 332, est Christi 340.

divinas Scripturas disputatum de omnibus necessariis fidei dogmatibus, quæ ad hominum notitiam venire debent; et opportuna contra Græcos, eos qui ex circumcisione sunt, et hæreses; et moralia omnis generis ad Christianos documenta, Dei gratia.

Ἐβήσεις ἐκ μέρους, κατὰ τὰς Θείας Γραφάς, περὶ πάντων ἀναγκαίων τῆς πίστεως δογμάτων τῶν ὀφειλόντων εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν (1), καὶ τὰ πρὸς Ἑλληνας, καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ πρὸς τὰς αἱρέσεις καὶ τὰ ἠθικὰ Χριστιανῶν παντοῖα παραγγέλματα, Θεοῦ χάριτι.

(1) Desunt hæc postrema verba in Grodecii interpretatione, et Ottob. cod.

(CCLXVII) MONITUM IN PROCATECHESIM.

I. Prævius hic, atque uti extra catecheseon ordinem est sermo; in quo auditores suos, datis ad baptismum Quadragesimæ initio nominibus, de novi status sui excellentia et officiis docet (num. 1, 6, 8); quoque modo suum illud Christianitatis tirocinium, se ad baptismum diligenter et ex animo præparando, transigere debeant. In primis sincerum et nulla prava intentione fucatum baptismi desiderium requirit, cujus defectu non solum inutilis, sed et perniciosa hujus doni susceptio futura sit. Quanti periculi sit rem male sine sincera animi inductione experiri ostendit (n. 2, 3) adductis Simonis Magi, et convivæ ad nuptias sine candida veste venientis exemplis⁴⁷: tum hortatur (n. 4, 5), ut si quis non bona mente ingressus fuerit, pravam dispositionem illico abjiciens, meliorem sumat; atque ad id conspecto ecclesiasticorum conventuum ordine et majestate permoveatur, multos prave accessisse et in melius mutatos memorans. Quod catechumeni et illuminandi discrimen sit refert (n. 6): hunc jam fidelem dici, quo nomine Deus ipse gaudeat; bens suscipiendum semel baptismum, qui non iteretur si male successerit; nam hæreticos solos rebaptizari, quia quem prius receperant nullus fuerat. Omnem voluntatis bonæ, præter quam Deus nihil requirit, diligentiam adhiberi præcipit (n. 7). Exorcismos studiose suscipiant, quibus anima velut in fornace per Spiritum sanctum a peccatis purgatur, liberaturque a dæmonibus (n. 8, 9). Catechesibus assidui adsint (n. 10): in his enim arma adversus Judæos, Samaritas, gentiles et hæreticos sumi (n. 11): nullamque sine totius doctrinæ in eis per ordinem tractatæ dispendio permitti (n. 12); cæterum ibi audita coram catechumenis, etiam curiose percunctantibus sedulo tegant. Quid ante horum exorcismorum ecclesiam ante alios ingressis, quid exorcismorum tempore faciendum præscribit (n. 13, 14). Denique commendata noctis paschalis, qua baptizandi erant, celebritate, et ostensis baptismi bonis (n. 15, 16), diligentia ac sedula ad omnium honorum operum exercitationem exhortatione sermonem concludit (n. 17, 18).

II. Plurima sunt in hac oratione eruditorum animadversione digna. Consuetudo nomina ad baptismum initio Quadragesimæ dandi (n. 1 et 4): ibi catechumenatus finis et sumpta fidelium appellatio (n. et 12): quæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ fere propria: vis exorcismorum (n. 9), baptismi ab hæreticis dati nullitas (n. 7), silentium mysteriorum coram catechumenis (n. 12), dura et laboriosa baptizandorum per quadraginta dies exercitatio (n. 4, 13, 15, 16). Clericorum adversus eos vigilantia et studium, etc.

III. Habita est hæc oratio initio Quadragesimæ, ex his verbis num. 4: Non parvam habes temporis intercapedinem: pœnitentia quadraginta dierum tibi datur. Ipsa prima Quadragesimæ Dominica peroratam esse ex his causis conjicio: 1° quod sequentes quatuor catecheses initio Quadragesimæ cuique tota adhuc decurrenda esset, sint dictæ; ex cat. iv, n. 3; 2° quod coram universo Ecclesiæ cætu et ipsa in synaxi, ut credo, pronuntiata sit; his enim verbis compellat eum qui mala mente accessisset, n. 4. Vides venerandam hæc Ecclesiæ speciem? vides ordinem ac disciplinam, Scripturarum lectionem, canonicarum personarum præsentiam, docendi ordinem ac seriem? dum, ut ego interpretor, plures presbyteri, et postremo loco episcopus concionaretur. Præterea, caret hæc oratio lectione Scripturæ cæterarum catecheseon initio præfixa: cujus rei nullam aliam causam reperio, nisi quod cæteræ catecheses in conventu proprio et ad eam rem solummodo deputato habitæ sint; hæc in dimissione illuminandorum, antequam fidelium missa inchoaretur. Clausa erat ecclesia n. 14, et exclusi catechumeni n. 12. Jam nomina dederant ad baptismum Illuminandi, omnes simul, atque ipsa fortassis die, ut ex dictis n. 1, 3, et 5 conjicio. Jam primum saltem exorcismum susceperant, cujus rei ritum describit num. 9.

⁴⁷ Act. vii, 18-24; Matth. xxii, 11-13.

IV. Procatechesis dicitur, quasi ante catecheses dicta, et iisdem audiendis præparatura. Similis est argumenti cum primo illo e sex Institutionum libris, quos a Nicea (forte Anicelo) Romanæ civitatis episcopo, vel potius ab aliquo similis nominis ejus Ecclesiæ presbytero scriptos dicit Gennad., Catalog. cap. 23, quorum primus continebat, qualiter se debeant agere competentes, quia ad baptismi gratiam cupiunt pervenire. Similis est etiam Augustiniano sermone 216, ad Competentes dicto. Cum singulare atque unicum sit hoc Cyrillianum Catecheseon opus, nullibi alias reperi vocem Procatechesis eodem quo hic sensu usurpatam; ipsa etiam vou raro in scriptoribus ecclesiasticis occurrit. Unum memini me legere locum apud Cyrillum Alexandrinum [CCLXVIII] lib. II, in Joan., ad cap. III, vers. 22, pag. 157 A, dum ait legem Mosaicam fuisse præexercitationem quamdam ac præviam institutionem ad cultum spiritualem novæ legis, προγύμνασμα τι καὶ προκατήχησις τῆς ἐν πνεύματι λατρείας.

V. Cum cætera catecheses præviam quoddam in inscriptione habeant argumentum, quod rem in unaquaque tractatam indicet, nullum in manuscriptis et editis codicibus Procatechesi ascribitur. In Augustano tamen indiculo, quem superius editi, repetitur istud: Περὶ τοῦ μὴ πειρᾶσαι. De non tentando; nec temere, cum tota fere in hoc versetur oratio, ne prava dispositione et imperatus aut auditor ad baptismum accedat, quasi periculum rei propriæ salutis dispendio factururus. Cur nulla specialis Scripturæ lectio, sicut in sequentibus sermonibus factum, istum præcedat, conjecturam meam assignavi n. 3, 4, lectumque fuisse videtur speciatim capitulum ex Epist. Roman. cap. VI; dicitur enim num. 5: Audisti Apostolum dicentem .⁴⁸; Mortui quidem peccato viventes autem justitiæ »

VI. In codice Grodecii et Prevotii, post verba tituli, habentur ista: Κύριε, εὐλόγησον, Domine benedic, quæ nec in nostro Reg. codice exstant, nec in Anglicanis exstitisse videntur. Librariine an auctoris ista sit benedictionis postulatio, certum non scio. Presbyteri qui coram episcopo concionabantur, qualis tum agebat Cyrillus, dicere soliti erant, Εὐλόγησον, Πάτερ Benedic, Pater, ut facit Chrysostomus præsentem Flaviano, initio homiliæ 25, tom I. Lectores quoque in ecclesia, priusquam vel Scripturam vel homiliam aliquam legerent, benedictionem a præside postulabant. Unde fortassis factum, ut multis Græcorum Patrum orationibus præfixa reperiatur formula Εὐλόγησον, Κύριε, Benedic, Domine; nisi, quod probabilius existimo, librarii sit incepti operis benedictionem a Deo postulantis formula.

VII. Recognovimus hanc orationem ad Latinam Grodecii versionem, et Græcas editiones Prevotii et Millesii, et ad codices Anglicanos, quorum varietates a Millesio accurate exhibentur; insuperque ad codicem Ottobonianum unum recentiorem, cujus varias lectiones ad me transmisit R. P. D. Philippus Raffer, congregationis nostræ in curia Romana tum procurator generalis. In alio autem veteri Ottoboniano codice, et Procatechesis, et primæ catechesis initia, præ vetustate ita sunt lacera et confusa, ut ex ipsis nihil exculpi potuerit. Præterea Regio codice usus sum, olim 260, nunc 1284, pag. 254, qui duodecimi circiter est sæculi, in quo habetur Procatechesis hæc sub nomine S. Basilii, cum multis varietatibus, quas ad marginem in novis indicavi; et grandis lacuna quæ incipit a verbo λεγόμενον, 11, poh. 9 usque ad voces εἰ καὶ κέκλιται, n. 14, pag. 10. Inter alia S. Basilii opera eo in libro contenta nostra hæc Procatechesis cum cæteris continuate describitur, cum hac inscriptione: Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ φωτισματος. Eiusdem homilia de illuminatione, sive baptismo. At ibidem ad marginem alia manu appictum est scholion istud: Σαφῶς ἡμῖν δεικνύει ὁ χαρακτήρ τοῦ προκειμένου λόγου, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Evidenter nobis demonstrat propositæ orationis character ac figura, eam S. Basilii non esse. Et id quidem optime; nam præterquam quod, res, sententiæ, verba, orationis modus, plane Cyrilliana sunt, iisdem sentiis ad verbum in aliis catechesibus, ac præsertim in prima repetitis; catechumenatus finis in nominum inscriptione, fidelis appellatio ab iis qui nomina dederunt sumpta, continuatæ per Quadragesimam totam baptizandorum catecheses, Quadragesima diebus quadraginta definita, hæreticorum solorum rebaptizatio, etc., res sunt partim Ecclesiæ Hierosolymitanæ propriæ, partim a Basilio et Cappadociensi Ecclesia alienæ. Ac revera, quamvis non indigna sit oratio quæ Basilio parenti supponatur, fatendum tamen aliam esse Basilianarum orationum vim, elegantiam et majestatem quamdam sermonis, cum puritate, delectu et proprietate verborum conjunctam.

⁴⁸ Rom. VI, 11, 14, vel. I Petr. II, 24.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ

S. P. N. CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

CATECHESSES.

ΠΡΟΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Ἦτοι πρόλογος τῶν Κατηχῆσεων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱερο-
σολύμων.

1 PROCATECHESIS

Seu prævius Catechesibus sermo, sancti Patris nostri Cyrilli archiepiscopi Hierosolymorum.

I. Vos jam afflat beatitudinis odor, o illuminandi (1). Jam flores sublimioris naturæ (2) colligitis, ad plectendas cœlestes coronas; 2 jam Spiritus sancti aspiravit fragrantia ⁴⁹. Jam circa vestibulum re-

⁴⁹ Cant. II, 12; I, 2.

(1) *O illuminandi*. Gr. ὁ φωτιζόμενοι. Cur mutaverimus vocem *illuminatorum*, quæ in prioribus editionibus ab interpretibus posita est, rationem reddimus in dissertatione II, de scriptis Cyrilli.

(2) *Jam flores sublimioris naturæ*, νοητὰ ἄνθη. Ad litteram. qui sola mente intelliguntur, vel intelligibiles; qua voce Ambrosius aliique Latini Patres τὸ νοητὸν Græcorum reddere solent: quorum exemplo etiam aliquando utemur in vocabulo cui usus ecclesiasticus sensum novum affixit. Grodecius vertit, *flores spirituales*, nec male: cum νοητὸν et πνευματικὸν Græcis, *intelligibile et spiritale* Latinis promiscue usurpentur, ad designandam rei alicujus sub sensus subjectæ sublimiorem quamdam intelligentiam, quæ ad rem sensibus superiorem et sola mente aspectabilem, ex quadam similitudine transfertur: eoque sensu Cyrillus ipse vocem πνευματικῶς adhibet. cat. 22, n. 8. Verum cum idem alibi, idque constanter, *spiritalis* vocabulo id quod Spiritus sancti proprium est significare soleat, distinctionis causa νοητὸν alia voce reddendum cen-

A A'. Ἦδη, μακαριότητος ὄσμη, πρὸς ὑμᾶς, ὡ φωτιζόμενοι ἤδη, τὰ νοητὰ ἄνθη συλλέγετε (3), πρὸς πλοκὴν ἐπουρανίων στεφάνων ἤδη τοῦ Πνεῦματος τοῦ ἁγίου ἐπνευσεν ἡ εὐωδία. Ἦδη περὶ τὴν πρόθυριν

suimus. Hic autem allegoria continetur ex dissimilibus conflata metaphoris, cujus argumentum sumpsit auctor ex libro Canticorum sibi plurimum familiari, Spirituum florum nomine intelligere potest apertam jam illuminandis Scripturarum sacrarum doctrinam, quas eos ad utilitatem deflorare jubet, cat. 9, n. 13. Spiritus vero sancti fragrantiam appellat vel proximum ejus adventum, quem suavissimo plenum odore dicit cat. 16, n. 16, vel etiam primum ejusdem per insufflationes exorcismorum inspirati et in auditorum cordibus inhabitantis donum. Vide infra num. 6 et 9.

B (3) Συλλέγετε. Codex Regius 1824 habet συλλέγεται, *colliguntur*; ex vitiosa Græcorum diphthongum α: quemadmodum e pronuntiandi ratione, quod hic adnotamus, ut similium variationum, quas in hujus operis decursu animadvertet lector, et quarum bene multas prætermisimus, rationem intelligat. Cæterum codd. D. Roe et Casaubonianus, de quibus in codicum notitia diximus, ferunt, συνελέχθησαν, *collecti sunt*.

τῶν βασιλείων γέγονατε· γένοιτο δὲ ἵνα καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰσαχθῆτε (1). Ἄνθη γὰρ νῦν ἐφάνη τῶν δένδρον· γένοιτο δὲ ἵνα καὶ ὁ καρπὸς τέλειος ᾦ (2). Ὀνοματογραφία τέως ὑμῖν γέγονε, καὶ στρατείας κλησίαι· καὶ νυμφαγωγίας λαμπάδες, καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐπιθυμία, καὶ πρόθεσις ἀγαθῆ, καὶ ἐλπὶς ἐπακολουθοῦσα· ἀψευδῆς γὰρ ὁ εἰπὼν· Ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς δαψιλῆς ἐστὶν εἰς εὐεργεσίαν περιμένει δὲ ἐκάστου τὴν γνησίαν προαίρεσιν· διὰ τοῦτο ἐπήναγεν ὁ Ἀπόστολος λέγων Τοῖς κατὰ πρόθεσιν

⁶⁰ Rom. viii, 28.

(1) Γεγόνατε... εἰσαχθῆτε. In Reg. cod. legitur, γεγόναμεν, accessimus, et εἰσαχθῶμεν introducāmur. Melior cæterorum librorum lectio, et Cyrillo baptizandos in secunda persona fere semper alloquenti convenientior.

(2) Καὶ ἵνα ὁ καρπὸς τέλειος ᾦ. In codd. Roe et Casaub. desunt verba τέλειος ᾦ. Brevius in Reg. sublato etiam ἵνα, καὶ ὁ καρπὸς, modo utrovis legatur, constat idem sensus.

(3) Circa vestibulum regalis palatii, περὶ τὴν πρόθυρον τῶν βασιλείων. Regia illa est interior ædes baptisterii, ut apparet ex simili loco cat. 3, n. 2 et 3, eaque vocatur ab eo interdum Sancta sanctorum, uti cat. 19, num. 11. Vestibulum vero, πρόθυρος, intelligi potest exterior ædes ejusdem baptisterii, in qua abrenuntiationes et fidei professio fiebat, ut explicat catech. 10, quamque appellat ibi num. 2. τὸν προθύρον τοῦ βαπτιστηρίου οἴκον. In ea fortassis æde facta fuerat ab illuminandis nominum professio: nam Cyrillus cat. 3, n. 2, extra baptisterii januam, quousque nomina darent stetit, ac proinde jam in eam admissos significare videtur his verbis, νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἔστηκα. Certe symbolum in baptisteriis aliquando competentibus traditum fuisse exemplo est Ambrosius ep. 20, n. 4, atque ubinam commodius nomina dedissent? Nihilominus cum totus in allegoriis versetur hoc loco Cyrillus, nihil aliud forte significat nisi præceptam ab auditoribus baptismi spem; maxime cum non dicat eos in vestibulo, ἐν προθύρῳ, sed circa vestibulum, περὶ τὴν πρόθυρον, constitisse. Sic Naz., Greg. orat. 40, p. 647: *Quandiu catechumenus es, in pietatis vestibulo es ἐν προθύρῳ εἰ τῆς εὐσεβείας.*

(4) Nomina dedistis. Nihil notius hac nominum descriptione a baptizandis facta, cujus etiam mentionem facit Cyrillus n. 4 et 13, et cat. 3, n. 2. Non idem in omnibus Ecclesiis dandi nominis tempus; alibi enim circa medium Quadragesimæ, alibi triginta ante baptismum dies dabantur. In Ecclesia Hierosolymitana, quæ sola ad nos respicit, initio Quadragesimæ data fuisse patet ex his verbis num. 4, « Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est... non parvam habes temporis intercapedinem; « quadraginta dierum tibi pœnitentia datur. » Scripta Hierosolymis uno die omnium nomina variis ex hujus orationis locis colligi potest, num. 13: « Unius « matris filii et filiæ facti estis quicumque nomina dedistis; num. 5: Jam ab hodierno die vive. Considera « quantam tibi Jesus dignitatem imperlit. Catechumenus vocabaris, etc. Nunc jam non amplius circumsonant aures tuæ, etc.; n. 4: Jam vos afflat beatitudinis odor, etc., hactenus nomina dedistis. » Quibus omnibus, et aliis quæ prætermitto, indicatur tum primum nominibus datis in novum statum omnes transivisse. Alibi profitendis nominibus spatium temporis longius prestituēbatur. Ambros., « in Lucam lib. iv, n. 76: Nemo adhuc nomen suum dedit. « Misi jaculum vocis per Epiphania, et adhuc nihil « cepi. Siricus, ep. 1 ad Himerium, can. 2, jubet

Agia (3) constitistis: utinam vero etiam ab Rege introducamini! Flores enim nunc arborum apparuere: fructus quoque utinam perfectus existat. Hactenus nomina dedistis (4). Hæc vobis ad militiam vocatio (5). [Præ manibus] lampades (6) ad deductionem sponsæ: cœlestis [adest] civitatis desiderium, et propositum bonum, et spes consequens. Verax est enim qui dixit: *Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* ⁵⁰. Liberalis namque est Deus ad benefaciendum; cæterum expectat cujusque sinceram voluntatem (7): pro-

iis solis baptismum dari, qui ante dies quadraginta vel eo amplius nomen dederint. Baptizandi nomina profitebantur vulgo apud episcopum. Sic Greg. Nyss., homil. in eos qui differunt baptismum, tom. II, pag. 216: *Date mihi nomina, ut ego imprimam ea libris sensibilibus.* Diaconum aliquando huic ministerio deputatum legimus; ita observabatur in Ecclesia Apameana cujus in supplicatione contra Petrum ejus civitatis episcopum lecta in concil. CP. an. 536, sub Mena, actione 5, pag. 221, Stephanus diaconus dicitur id officii habuisse Cyrillo ipsi hæc Hierosolymis demandata videtur provincia: ait enim num. 4, se ad admittendos qui velent ingredi velut ostiarii vice fungi, et num. 15, se distinctim uniuscujusque cujuslibet sexus studium ac pietatem exploraturum esse. Cui id magis conveniret quam ei qui nomina ipsa scripsisset et in tabulis haberet?

(5) Hæc ad militiam vocatio, στρατείας κλησίαι. Non militiæ professio et susceptio, quam στρατολογία appellat. Hæc enim solum in baptismo fiebat, ut patet ex cat. 3, n. 3, et cat. 17, n. 26, ubi horam baptismi appellat horam tremendi delectus ad militiam Christi. Quapropter hujus orat. n. 17, et cat. 4, n. 37, votum suum pro auditorum baptismo exprimens, optat ut eos Christus sibi milites conscribat. Nempe baptismi tempore Christus delectum animarum faciens milites allegebat vel repudiabat. cat. 1, n. 3. Tum per abrenuntiationes et fidei professionem fiebat a castris diaboli ad castra Christi transitus, cat. 19, n. 8 Christus baptizato militare sigillum imprimebat. cat. 4 n. 3, ac per confirmationem seu chrismatis sacramentum dabat arma militi, cat. 3, n. 13; cat. 17, n. 26; cat. 21, n. 4.

(6) Præ manibus lampades, etc. Cerei forte dabantur illuminandis gestandi, quod etiam indicare possint hæc verba cat. 1, n. 4: *Qui fidei lampades nuper accendistis, eas in manibus inextinctas conserve.*

(7) « Expectat vero Deus cujusque sinceram voluntatem. Ad hæc verba curator editionis Bibliothecæ Patrum Lugdunensis hæc in margine ascripsit: Cautè lege, non enim Deus expectat voluntates nostras, « ut a parte definivit concilium Arausicanum, can. « 4. Et interpretationem illam verborum Pauli, ut « propositum non Dei sed hominis intelligatur tanquam Pelagianorum rejicit S. Augustinus, lib. II « contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium « cap. 10, n. 22. » Tum recordari nos jubet id quod idem dixit Augustinus *De prædestinatione sanct.*, cap. 14, n. 27, Patres ante hæresim Pelagianam de prædestinatione non ita accurate locutos. Pia quidem, sed minime conveniens huic loco cautio. Non enim hic loquitur auctor de prima gratia qua certum est, ipsi etiam Cyrillo, nostros omnes conatus præveniri; imo neque de gratia, qua ad opera pietatis exercenda juvamus: sed de gratia baptismali, ad quam omnes nullo discrimine digni et indigni vocantur, ut tamen a Christo cordium exploratore

pterea subiecit Apostolus, *His qui secundum propositum vocati existunt*⁵¹. Sincerum propositum cum adfuerit, facit ut *vocatus* sis: quantumvis enim corpus hic habeas, si mens abfuerit, nulla rei ad te perveniet utilitas.

II. Accessit aliquando ad lavacrum etiam Simon Magus, baptizatus est⁵², sed non illuminatus: ac corpus quidem tinxit aqua, cor autem non illuminavit Spiritu; descendit corpus [in piscinam] et ascendit⁵³; anima vero non est consepulta cum Christo⁵⁴, neque una cum ipso surrexit⁵⁵. Ego **3** casum exempla profero, ne tu cadas. Hæc enim in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad instructionem eorum qui usque hodie accedunt⁵⁶. Ne quisquam vestrum reperiatur [divinæ] gratiæ explorator⁵⁷; ne qua radix amaritudinis sursum germinans⁵⁸ perturbet. Ne quis vestrum ingrediat, dicens: Sine, videamus quid faciunt fideles; ingressus videbo, ut ea quæ peraguntur cognoscam. Scilicet, visurum te speras, visum te iri non censes? arbitrarisque te ea quæ fiunt perscrutaturum Deumque cor tuum perscrutaturum non esse?

III. ⁵⁹ Perscrutatus est olim nonnullus nuptias in Evangeliiis; indignoque sumpto habitu ingressus est, et accubuit et comedit. Permiserat enim sponsus. Sed oportebat, dum candidas omnium videret

⁵¹ Rom. viii, 28. ⁵² Act. viii, 13. ⁵³ Joan. v, 4. ⁵⁴ Rom. iv, 4. ⁵⁵ Coloss. ii, 12. ⁵⁶ I Cor. x, 11
⁵⁷ Hebr. xii, 15. ⁵⁸ Deut. xxi, 18. V. cat. 3, n. 2.

indigni et hypocritæ rejiciantur, infra n. 3 et 4. Consequenter, *propositum* illud bonum quod a Deo expectari Cyrillus ait, non est bonus voluntatis gratiam adjuvantem præcedens motus et Deum ad nos eligendos alliciens, quæ Pelagianorum sententia: sed sincera ad sacramentum accedentis voluntas, hypocrisis excludens et debitas præparationes apportans; qua fit ut ex eorum vocatorum, quibus sacramentum bene succedit, quique nuptiali convivio non ejiciuntur, numerosissimus. Hunc hujus loci genuinum sensum esse cum tota hujus contextus et orationis series declarat, tum etiam comparatio similium et parallelorum locorum, infra n. 3. cat. 3, n. 2, et cat. 1, n. 3, quibus hanc Dei et gratiæ liberalitatem de promiscua omnium ad baptismum vocatione, ac *propositum* de præparato ad recipiendam Spiritus sancti gratiam et baptismi sigillum, animæ hospitio intelligi patet. Cæterum prævenientem gratiam, quæ nos nec opinantes interdum occupat, et bono operi sine mora applicat voluntatem, magnifice prædicat cat. 16, n. 19 et 22, et cat. 13, n. 31. Ac ne credamus hominem ex sese, nullo præeunte gratiæ motu, ad baptismum requirendum accedere, cat. 13, n. 40, intimam Crucifixi virtutem ac potestatem revocat, quod sui huc convenerint auditores. invisibilibus quibusdam Christi crucis, quæ Persas subjugavit et Scythas cieuravit, vinculis adducti ac compulsi. Vide et cat. 17, n. 21, 22, et seqq.

(1) Ὁ Μάγος. Ea verba desunt in Reg. cod. in quo sequentia sic leguntur: ἔβαπτίσθη μὲν, οὐκ ἐφωτίσθη δὲ ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα, etc.

(2) Συντηγέρθη. His adduntur hæc verba in Reg. cod., ἐπειδὴ μὴ ἐκ καθαρᾶς διανοίας προσήλθεν, *quandoquidem non ex sincera mente accessit*.

(3) Σὺ πέσης. Ita scribimus ex Reg. cod. cum editi habeant σὺ ἐμπεσης: quod credimus librorum vitio factum ex συμπίσης, *simul cadas* hanc

πλητοῖς οὖσιν. Ἢ πρόθεσις γνησία οὖσα, κλητόν σε ποιεῖ: καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὧδε ἔχης, τὴν δὲ διανοίαν μὴ ἔχης, οὐδὲν ὠφελῆ.

B' Προσῆλθέ ποτε καὶ Σίμων τῷ λουτρῷ ὁ Μάγος (1): ἔβαπτίσθη, ἀλλ' οὐκ ἐφωτίσθη: καὶ τὸ μὲν σῶμα ἔβαψεν ὕδατι, τὴν δὲ καρδίαν οὐκ ἐφώτισε Πνεύματι: καὶ κατέβη μὲν τὸ σῶμα καὶ ἀνέβη, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ συνετάφη Χριστῷ, οὐδὲ συντηγέρθη (2). Ἐγὼ δὲ λέγω τὰς ὑπογραφὰς τῶν πτωμάτων, ἵνα μὴ σὺ πέσης (3): ταῦτα γὰρ τυπικῶς ἐγένετο ἐκείνοις, γέγραπται δὲ πρὸς νοουθεσίαν τῶν μέχρις σήμερον προσερχομένων. Μὴ τις ὑμῶν εὐρεθῆ πειράζων τὴν χάριν, μὴ τις ῥίζα πικρίας ἀνω φύουσα ἐνοχλή: μὴ τις ὑμῶν εἰσέλθῃ λέγων: Ἄφες, ἴδωμεν τί ποιούσιν οἱ πιστοί: εἰσελθὼν ἴδω, ἵνα μάθω τὰ γινόμενα. Ἴδειν προσδοκᾶς, τὸ δὲ ὑφθῆναι: οὐ προσδοκᾶς (4); καὶ νομίζεις ὅτι σὺ μὲν πολυπραγμονεῖς τὰ γινόμενα, θεὸς δὲ σου οὐ πολυπραγμονεῖ (5) τὴν καρδίαν,

Γ'. Ἐπολυπραγμόνησέ τις ποτε τὸν γάμον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις: καὶ ἀνάξιον ἔνδυμα λαβὼν εἰσῆλθε, καὶ ἀνέπεσε, καὶ ἔφαγε: συνεχώρησε γὰρ ὁ νομφίος (6). Ἔδει δὲ αὐτὸν ἰδόντα τὸ λευχειμονοῦν (7) πάντων

C nempe veram esse Cyrilli scripturam. Quidquid sit, male ἐμπεσης convenit huic loco. In verbis sequentibus: Ταῦτα γὰρ τυπικῶς, etc., continetur imitatio aut liberior citatio loci apostolici, I Cor. x, 2: Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις: ἐγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήνησαν. Quæ ab Paulo de Veteri Testamento dicta sunt. Hæc monui ne multis in locis miretur lector indiligentem et minus accuratam Cyrilli ex tempore pronuntiantis, aut etiam verba de industria commutantis, Scripturarum allegationem.

(4) Τὸ δὲ ὑφθῆναι οὐ προσδοκᾶς; Ea verba desunt in codice Regio. Nec alia hujus omissionis causa requiratur, præter verbi προσδοκᾶς repetitionem. Nam similium prætermissionum propter idem verbum recurrens, pleni sunt codd. mss. Loco οὐ προσδοκᾶς, codd. Roe et Casaub. habent οὐκ ἐννοεῖς.

(5) Σου οὐ πολυπραγμ., etc. Pronomen σου in Græcis editionibus omissum reposuit auctor Oxoniensis editionis ex codd. Roe et Casaub. cui favet Reg. ms. et Grodecii interpretatio.

(6) Ὁ νομφίος. Grodecius vertit *ostiarus*, itaque, pro νομφίος, legit, θυρωρός. Eaque lectio confirmatur ex verbis sequentibus: *Esto, ostiarus non prohibuit*. Nec sponsi, qui non nisi accumbentibus omnibus in convivium ingressus est, sed ostiarii officium erat convivas admittere. Vide infra num. 4. Nihil immutatum volumus absque mss. auctoritate; cum alioqui sponsi imperium exsequeretur ostiarus.

(7) Λευχειμονοῦν. Ita emendamus ex reg. cod. cum in editis legatur, λευχείμονον, quod vitiosum esse palam est Cyrillus etiam. cat. 22, num. 8, utitur verbo λευχειμονοῦν. Obscurum non est λευχειμονον editorum ex vitiosa lectione vel pronuntiatione vocis λευχείμονοῦν esse profectum.

καὶ αὐτὸν ἀναλαβέσθαι τοιοῦτον ἔνδυμα· ἀλλ' ἴσων (1) μὲν μετελάμβανε βρωμάτων, ἀνισότητα δὲ εἶχε σχημάτων καὶ προαιρέσεως. Ἄλλ' ὁ νυμφίος, εἴ καὶ δαψιλῆς, ἀλλ' οὐκ ἄκριτος (2)· περιερχόμενος δὲ τῶν ἀνακειμένων ἕκαστον, καὶ θεωρῶν (ἔμελε γὰρ αὐτῷ (3), οὐχ ὅπως φάγωσιν, ἀλλ' ὅπως εὐσχημονῶσιν), ἰδὼν τινα ἀλλότριον, μὴ ἔχοντα (4) γάμου ἔνδυμα, ἔλεγε πρὸς αὐτόν (5)· Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε; ποίῳ χρώματι; ποίῳ συνειδήσει; Ἐστω, ὁ θυρωρός (6) οὐκ ἐκώλυσε, διὰ τὸ δαψιλῆς τοῦ παρέχοντος· ἔστω, ἄγριοιαν εἶχες ποταπῷ δεῖ (7) σχηματι εἰσελθεῖν εἰς τὸ συμπόσιον· εἰσῆλθες, εἶδες ἀστράπτοντα ὡσπερ τὰ σχήματα τῶν ἀνακειμένων· οὐκ ἔδει σε κἄν ἐκ τῶν φαινόμενων διδαχθῆναι; οὐκ ἔδει (8) σε εἰσελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως ἐξέλθῃς; νῦν δὲ ἀκαίρως εἰσῆλθες, ἵνα ἀκαίρως ἐκδύθῃς. Καὶ προστάσσει τοῖς ὑπηρέταις· Δῆτατε (9) αὐτοῦ τοὺς πόδας, τοὺς τολμηρῶς εισβάλλοντας· δῆτατε αὐτοῦ τὰς χεῖρας. τὰς μὴ εἰδυίας ἔνδυμα περιβαλέσθαι φαῖδρόν (10)· καὶ ἐμβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ

⁶⁰ Matth. xii, 12. ⁶¹ ibid. 13.

(1) ἴσων. Ita Regius codex cum impressis. Roe et Casaub. ἴσως. Verum prior lectio, Millesio iudice, melius conservat anthesim a Cyrillo institutam inter pares escas, et habitum una cum animi proposito disparem. Peccat hic codex Reg., pro καὶ προαιρέσεως habens, καὶ οὐ προαιρέσεων, contra mentem auctoris.

(2) Ἄκριτος. Deformata est vox hæc in mss. Roe et Casaub. ferunt ἀχάριστος ingratus. Regius multo pejus κατάκριτος, damnatus. Ἄκριτος non uno loco dicitur apud Cyrillum qui iudicii rationem non habet. Vide cat. 18, n. 1: Οὐδέ τις ἀκρίτῳ βασιλεῖ πρᾶτευόμενος, etc.

(3) Αὐτῷ. Vocem hanc in editis prætermisam supplevi ex codd. Roe et Casaub. Mox, loco φάγωσιν, quod ex codd. Reg. et Ottobon. ac Prevotii editionibus reposuimus, Millesius in Anglicana editione substituit, δυσαιμονῶσιν, sordide obtecti essent, ex codd. Roe et Casaub. ratus eam melius Cyrilli textui convenire propter antithesim quam habet cum verbo εὐσχημονῶσιν. Atqui hæc emendatio primum necessaria non erat, cum optime constet sensus Cyrilli sponsum non quomodo comederent, sed quomodo amicti essent convivæ sollicitum inducentis: deinde et Cyrilli proposito, et ipsi rerum veritati contradicens est, negans sponsum quomodo sordide induti essent convivæ, curantem.

(4) Μὴ ἔχοντα. In Reg. cod. prætermittitur particula negans nullo sensus discrimine: tantum coniungendum ἀλλότριον cum ἔνδυμα sic: *Videns quemdam vestimentum nuptiis alienum habentem.*

(5) Πρὸς αὐτόν. Ea verba adjecimus ex codd. Roe et Casaub.

(6) Ὁθυρωρός. Articulum supplevimus ex codd. Reg., Roe et Casaub.

(7) Δεῖ. In edit. Prevotii legitur δεῖ, manifesta librorum vel typographorum incuria. Millesius restituit δεῖ ex codd. Roe et Casaub. quibus suffragantur Reg., Ottobon. et is quo usus est Grodecus. Paulo post adverbium, ὡσπερ ante in impressis, et in cod. Ottobon. prætermisum, Millesius in editione Anglicana reposuit ex codd. Roe et Casaub. quibus Regius astipulatur.

(8) Οὐκ ἔδει. Casaubonus sic legendum existimat levi immutatione: Οὐκ ἔδει σε ἐξελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως εἰσέλθῃς; *Nonne oportebat te opportune exire, ut opportune ingredereris?* cujus conjecturam

A vestes, ipsum quoque similiter amictiri. Verum illo pares una cum aliis sumebat cibos, amictibus et proposito penitus dispar. Atqui sponsus quamvis liberalis, non est tamen absque iudicio; circumcivus namque singulos convivas et contemplans (nec enim erat illi curæ quomodo ederent, sed quam decore se gererent), viso externo quodam nuptiali veste non induto, dixit illi: *Amice, quomodo huc intrasti*⁶⁰? quo colore (11)? quali conscientia? Esto, ostiarius non prohibuit, propter convivatoris munificentiam; esto, ignorabas quali habitu convivium ingredi oportebat. Sed ingressus quod fulgurantia vidisti discumbentium vestimenta: nonne te oportuit ex conspectis saltem rebus erudiri? nonne oportune ingredi debebas ut opportune egredereris? Nunc vero intempestive intrasti, ut et intempestive ejiciaris. Ac præcipit ministris: *Ligate pedes ejus, qui timere irruerunt; ligate manus ejus, quæ nitenti nescierunt illum ornare vestitu; et ipsum injicite in tenebras exteriores*⁶¹; indignus est enim nuptia-

maxime firmant verba Cyrilli num. sequenti posita: *Egrederere nunc opportune, ut cras opportunissime ingrediaris.* At religioni nobis fuit lectionem omnium mss. et impressorum consensu receptam loco movere; cum alioqui non incommodum sensum efficiat: imo jucundam antithesim instituant verba εὐκαίρως ἐξέλθῃς, cum proxime sequentibus, ἀκαίρως ἐκδύθῃς in quibus opponitur dedecora e convivio ejectio honestæ post convivium discessioni.

C (9) Δῆτατε. Ante id verbum codd. Roe et Casaub. adjiciunt istud, λέγων, dicens, quod minime necessarium est. Porro In Reg. deest integra phrasis, δῆτατε αὐτοῦ τοὺς πόδας τοὺς τολμ. εισβάλλ., quod ex repetitione verborum, δῆτατε αὐτοῦ, dubio procul profectum. Codd. Roe et Casaub. omittunt articulos vocibus πόδας et χεῖρας præfixos, quemadmodum est in sacro Evangeliorum textu.

(10) Φαῖδρόν. Additur in Reg. ἄξιον τοῦ γάμου nuptiarum celebritate digno. Mox pro ἐμβάλετε, Ottob., ἐμβάλετε. At codd. Roe et Casaub. cum Evangelio, ἐκβάλετε, ejicite.

(11) Quo colere? ποίῳ χρώματι; Putat Casaubonus, in notis manuscriptis ad hunc locum, legendum esse, ποίῳ σχήματι; quo habitu? Non attendit Cyrillum ubique supponere candidas fuisse convivarum vestes, idque importuno illi homini objicere quod similiter amictus non esset. « Oportebat, » *inquit superius, dum candidas omnium videret vestes, ipsum quoque similiter amictiri; et infra, ingre-* « sus es, quasi refulgentia, ἀστράπτοντα ὡσπερ, vidisti « discumbentium vestimenta, etc.; *ac paulo post: Li-* « gate manus ejus, quæ nitenti nescierunt illum or- « nare vestitu; » ἔνδυμα περιβαλέσθαι φαῖδρόν. Norunt enim qui in Græcis legendis paulum exercitati sunt, vestimenta ἐξαστράπτοντα, φαῖδρά, λαμπρά, idem significare ac λευκά, candida. Unum hic ascribam S. Maximi Taurinensis locum, qui ad rem nostram optime facit, hom. 3, quæ est in vigilia Nativitatis Domini: « Vestem non habens nuptialem cunctis splen- « dentibus deformi horrore sordebat: et quanto plus « simul discumbentium beatorum candebat sancti- « tas, tanto magis peccatorum illius apparebat im- « probitas. » Nuptialem veterum vestem candidam fuisse probatu facile esset: illud potius advertendum ex ea consuetudine forte profectum, quod neophyti candidis induerentur in mysticis baptismi nuptiis, quarum illæ evangelicæ typus erant, cat. 3, n. 2.

libus tædis. Vides quid illi tunc homini contigerit : tute tuis rebus prospice.

IV. Nos enim qui ministri Christi sumus, unumquemque excepimus; et tanquam janitorum vice fungentes, liberam permisimus januam. Fieri potest ut animam peccatorum luto inquinatam, et propositum turpiter infectum ferens introiveris. Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est. Vides venerandam hanc Ecclesiæ speciem? Vides ordinem ac disciplinam? Scripturarum lectionem, canonicarum[seu tabulis ecclesiasticis inscriptarum] personarum præsentiam, docendi ordinem et seriem? Reverentia loci moveare, et ex his quæ conspicias erudire. Egredere potius nunc opportune, et ingre-

(1) Εἶδες. Ita in Oxoniensi editione repositum, cum apud Prevotium habeatur εἶδε, quod scribendum fuerat εἶδε vel ἴδε, vide. Codd. Roe et Casaub. ferunt, ἴδε. Reg., οἶδες. Grodecus vertit, *vides*; atque ita legit ut est in aliquo præfatorum mss. Non male ex his informata est lectio εἶδες. Loco sequentis articuli τῷ, qui in Reg. deest, codd. Roe et Casaub. habent αὐτῷ.

(2) Ἐχοντα, etc. Codd. Roe et Casaub. eam phrasim ita scriptam exhibent: Ἐγχωρεῖ δὲ σε βεβορῶμεν τὴν ψυχὴν ἀμαρτίας καὶ προαίρεσιν αὐτὴν ἐπιλωμένην. Εἰσήλθες, etc.: « Fieri potest ut animam habeas peccatis inquinatam, et ipsum animi propositum deformiter maculatum. « Intrasti, » etc.

(3) Καὶ ἐπιστήμην. Γραφῶν ἀνάγνωσιν. In Reg. cod. καὶ ἐπιστήμην Γραφῶν καὶ ἀνάγνωσιν, et *scientiam Scripturarum, et lectionem*. Ignoravit forte librarius vim vocis ἐπιστήμης, quæ quamvis vulgo significet *scientiam*, apud Cyrillum tamen hic significat *disciplinam*, decorem, rectum ordinem ac compositionem. Habetur parrallelus huic locus cat. 6, n. 35, ubi castum ac decorum Ecclesiæ ordinem opponens impuro ac perturbato Manichæorum regi, iisdem fere quibus hic verbis utitur: *Hic ordo: hic disciplina*: Ὡς τάξις, ὧς ἐπιστήμη. Ea vox hoc sensu in pluribus auctorum ecclesiasticorum locis reperitur. Sic *Constitutionum apostolicarum* auctor lib. II, cap. 57, jubet episcopum μετὰ πάσης ἐπιστήμης, cum omni disciplina sacros conventus facere. Cyrillus Alexandrin. *Apologet. ad imperatorem* pag. 254, eadem voce utitur, ut designet statum et rectum ordinem, quo ii qui astant coram principe suum quisque locum noverunt, ac ministerium reverenter funguntur. Eodem modo sanctus Ephræm seu potius Græcus ejus interpretes Paræn. 19, editionis Græcæ Oxon. ann. 1709 p. 280, et alibi passim, vocem ἐπιστήμης pro decenti ordine, modestia ac recta compositione significanda adhibet. Vide ejusdem *Hypomnestici* pag. 130, l. xxxviii, orationem de Joseph patriarch., pag. 238, et seqq. Pseudo, Athanasius in *Dialogo cont. Arium*, tom. II Operum S. Athanasii, n. 7, p. 207, et incertus *Doctrinæ ad Antiochum* auctor. n. 14, pag. 259. ibid., eadem ἐπιστήμης significatione utuntur. Alia proferre possem exempla: unum sufficiat, quod apud Græcos inferioris ævi erat ἐπιστημονάρχης ordini tuendo ac disciplinæ exteriori præpositus ita ut imperatorem vocarent Ecclesiæ ἐπιστημονάρχην. Hinc in *Typico* Irenæ Augustæ ἐπιστημονάρχισσα monialis ea dicitur, cui decori, disciplinæ atque ordinis inter sorores in Ecclesia ac monasterio conservandi cura imposita fuit. cap. 26. Non itaque Cyrillus hic Ecclesiæ scientiam, quæ oculis non conspicitur, commendat; sed conventuum ecclesiasticorum ordinem et disciplinam, in sessionibus, ministeriis et actionibus sacris rite et decenter obitis, cuivis in-

εἰς ἄλλοτερον ἀνάξιος γὰρ ἐστὶ λαμπάδων νυμφικῶν. Εἶδες (1) τί συνέβη τῷ τότε ἀσφάλισαι τὰ σεαυτοῦ.

Δ'. Ἡμεῖς μὲν γὰρ, οἱ διάκονοι Χριστοῦ, δεδῆγμεθα ἕκαστον, καὶ θυρωρῶν ὡς περ τάξιν ἐπέχοντες, ἀνετήν ἀφήκαμεν τὴν θύραν. Ἐγχωρεῖ δὲ σε βεβορῶμεν τὴν ψυχὴν ἀμαρτίας, καὶ τὴν προαίρεσιν ἐπιλωμένην, εἰσελθεῖν. Εἰσήλθες· κατηξιώθης· ὄνομά σου ἐνεγράφη. Βλέπεις μοι τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας κατάστημ; θεωρεῖς μοι τὰξιν καὶ ἐπιστήμην; Γραφῶν ἀνάγνωσιν (3), κανονικῶν παρουσίαν (4), διδασκαλίας ἀκολουθίαν; Δυσωπήθητι (5) τὸν τρόπον, καὶ παιδεύθητι ἐκ τῶν φαινομένων· ἐξέλθε εὐκαίρως τὰ νῦν, καὶ εἴσελθε ἀῤῥιον εὐκαίρῳτατα. Εἰ φιλάργυρον εἶχες (6) τὸ σχῆμα τῆς

B gradienti protinus conspicuam: quæ primis illis temporibus malignos etiam rerum nostrarum exploratores mutare per se idonea erat. Qua de re S. Augustinus, lib. II *De civit. Dei*, cap. 28, sic ait: « Populi confluunt ad ecclesias casta celebritate, « honesta utriusque sexus discretione: ubi sancta « Scriptura, justitiæque doctrina de superiore loco « in conspectu omnium personante, et qui faciunt « audiant ad præmium, et qui non faciunt audiant « ad judicium. Quo etsi veniunt quidam talium « præceptorum irrisores, omnis eorum petulantia « aut repentina immutatione deprimitur, aut timore « vel pudore comprimitur. » Ordinem veterum synaxeon descriptum vide *Constit. apostol.* lib. II, cap. 57. Quem vero in conventibus catecheseon servari præcipiat Cyrillus, vide infra num. 13 et 14.

(4) Κανονικῶν παρουσίαν. Hanc vocem deformavit Regii codicis scriptor, istam nobis exhibens lectionem, καὶ νομικῶν παρουσίαν, et *nomiconum*, vel, *legisperitorum præsentiam*. Legimus aliquando in auctoribus Ecclesiæ *nomicum*, v. g. *Parti spiritual.* cap. 193, quo nomine ibi dispensator seu œconomus Ecclesiæ significatur. Verum id nomen Cyrilli ætate jam in usu fuisse vix ac ne vix quidem credibile est. Si legisperitos intelligas, de episcopo et presbyteris sacras Scripturas e suggestu populo explicantibus intelligi posset. At eorum functio verbis sequentibus exprimitur: quid enim in uno conventu ecclesiastico significat *ordo doctrinæ*, διδασκαλίας ἀκολουθία, nisi consequentes presbyterorum et episcopi conciones? ut præscribitur *Constit. apost.* lib. II, cap. 57. Retinenda igitur vulgata lectio κανονικῶν quam vocem Grodecus vertit, *regularium*: accurate quidem si ad litteram spectes; sed non satis perspicua, nec satis huic loco convenienti voce, propter sensum nostris temporibus illi subjectum. Milesius substituit *clericorum*. Sed minus patebat clericorum quam τῶν κανονικῶν ordo: hic enim non clericos tantum sed et monachos; nec viros solummodo, sed et feminas, virgines nempe et viduas, Ecclesiæ canonici seu catalogo inscriptas, complectebatur; quibus omnibus personis certa in ecclesia sedes assignabatur; atque ex eorum præsentia et modesta in suis locis compositione, functionumque sibi assignatarum exercitio, non modicus accedebat ecclesiasticis conventibus decor.

(5) Δυσωπήθητι, etc. Codd. Roe et Casaub. ita hunc locum exhibent: Δυσωπήθητι, καὶ τὸν τρόπον παιδεύθητι, etc. *Reverere, et ex his quæ conspicias bonos mores addisce*. Eadem est Regii codicis scriptura, nisi quod τὸν τρόπον pro τρέπον habet.

(6) Εἰ φιλάργυρον εἶχες. Deest particula εἰ in codd. Roe et Casaub. Sequentia transcribere videtur S. Nilus lib. II, epist. 62, qui multa ex Cyrillo, suis locis notanda, compilavit.

φυγῆς, ἄλλο ἐνδυσάμενος εἰσελθε. Ἐκδυσαι τὸ σχῆμα ὃ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψης (1)· ἐκδυσαι μοι πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ ἐνδυσαι μοι σωφροσύνης λαμπροτάτην στολήν. Ἐγὼ παραγγέλλω, πρὶν ὁ νυμφίος τῶν ψυχῶν εἰσελθῆ Ἰησοῦς, καὶ ἴδῃ τὰ σχήματα (2). Πολλή σοι ἡ προθεσμία· τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις· ἔχεις πολλήν εὐκαιρίαν καὶ ἐκδύσασθαι καὶ ἀποπλύνασθαι, καὶ ἐνδύσασθαι καὶ εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ ἐπιμένῃς κακῇ προαιρέσει, ὁ μὲν λέγων ἀνάιτιος, σὺ δὲ μὴ προσδόκα λήψεσθαι τὴν χάριν· τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ σε δέξεται, τὸ δὲ πνεῦμά σε οὐκ ἀποδέξεται (3). Εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ τὸ τραῦμα, τὴν ἔμπλαστρον λαβέτω· εἴ τις ἔπεσεν, ἐγειρέσθω. Μηδεὶς ἐν ὑμῖν Σίμων, μηδεμία ὑπόκρισις (4), μηδὲ περιεργία τοῦ πράγματος.

piat; si quis ceciderit, resurgat⁶². Nullus sit inter

curiositas.
E'. Ἐγχωρεῖ σε καὶ προσφάσει ἄλλη ἐλθεῖν· ἐγχωρεῖ καὶ ἄνδρα βούλεσθαι (5) γυναῖκα καθικετυῖσαι, καὶ διὰ τοῦτο προσελθεῖν. Ἀντιστρέφει καὶ ἐπὶ γυναικῶν τὸ ὄμοιον ὁ λόγος· καὶ δοῦλος πολλάκις δεσπότη, καὶ φίλος φίλῳ ἀρέσαι ἠθέλησε. Δέχομαι τὸ δέλεαρ τοῦ ἀγκίστρου, καὶ καταδέχομαι σε, κακῇ

⁶² Vid. cat. 17, n. 36. ⁶³ Vid. cat. 3, n. 4.

(1) Ἐκδυσαι τὸ σχῆμα ὃ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψης. Ea verba supplevit Millesius ex codd. Roe et Casaub. quæ non in prioribus editionibus solum, sed etiam in codd. Reg., Ottoboniano, et eo quo usus est Grodecus. propter repetitionem vocis ἐκδυσαι prætermissa sunt. Linea sequenti vocem ἀκαθαρσίαν idem Millesius ex iisdem codicibus substituit, cum desit in Prevotio, Grodecii versione, et Ottoboniano codice. Habetur in nostro Regio.

(2) Τὰ σχήματα. Adduntur in codd. Reg. post σχήματα, hæc verba, ἀλλότρια τοῦ γάμου καὶ ἀκούσης ἀπερ' ἀπεύχομαι, καὶ πάθης ὅπερ μὴ γένοιτο, et videat aliena nuptiis vestimenta: audiasque ea quæ Deus avertat, et patiaris quæ utinam ne contingant.

(3) Σε οὐκ ἀποδέξεται. Ita scribimus auctoritate codicum Regii, Roe et Casaub. quanquam hic omittit σέ. In editis habetur solum, πνεῦμα οὐ δέξεται. Jucundior est antithesis inter δέξεται: et ἀποδέξεται.

(4) Μηδεμία ὑπόκρισις. Editi habebant, μηδὲ. Nos μηδεμία scripsimus ex codd. Reg., Roe et Casaub. Grodecus vertit, nullus simulator, quasi legisset, μηδεὶς ὑποκριτής.

(5) Βούλεσθαι, etc. Sic habent codd. Roe et Casaub., βουλόμενον ἀρέσαι γυναῖκα (Roe γυναῖκα) προσελθεῖν. Τοῦτο ἀντιστρέφει, etc.

(6) *Egredere potius nunc opportune, ut ingrediaris cras opportunissime.* Totum Quadragesimæ tempus pro induciis attribuere videtur, ut si quis non satis recti propositi sibi conscius sit, etiam post datum nomen recedat, ac deinde reformata mente ad baptizandorum exercitia revertatur. Atqui concilium Laodicense, can. 45, vetat ne post secundam Quadragesimæ hebdomadam, quisquam amplius ad baptismum admittatur: Οὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς Τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι εἰς φωτισµα. At il concilium forte nondum celebratum erat, aut Hierosolymis non habebat auctoritatem. Certe Cyrillo cat. 1, n. 5, quadraginta dierum præparatio, ei qui præteritam ætatem vanis mundi curis prodegisset, non nimia videbatur. Omnes hujus temporis exercitationes baptizando necessarias existimabat: in primis exorcismos frequentes, sine quibus animam purgari posse negat *Procat.* n. 9. Catecheses, qua-

A dere cras opportunissime (6). Si ex 5 avaritia animæ indumentum habuisti, aliud induens ingredi; exue quam habuisti vestem, ne tege. Exue, quæso te, scortationem et immunditiam, et indue pudicitiam splendidissimam stolam. Ego denuntio tibi, priusquam sponsus animarum Jesus ingrediatur, et vestimenta conspiciat. Non parvam habes temporis intercapedinem: pœnitentia dierum quadraginta tibi datur; habes plurimam opportunitatem et exuendi te et abluendi, ac rursus induendi et ingrediendi. Quod si in pravo animi proposito perseveraris, orator ipse liber a culpa est; tu vero ne gratiam te accepturum speres⁶². Aqua enim te recipiet; spiritus vero te non admittet. Si quis vulneris alicujus sibi conscius est, emplastrum accipiat; si quis ceciderit, resurgat⁶³. Nullus sit inter vos Simon, simulatio nulla, nulla rei explorandæ

B V. Fieri potest ut alio quoque prætextu adducaris. Contingit ut vir mulierem demereri cupiens, vel ea de causa accedat: quod et de mulieribus vicissim dicam. Ac servus sæpe domino, et amicus amico placere voluit. Hanc illecebram sumo, ac recipio te malo quidem proposito venientem (7), spe autem

rum ne unam quidem sine totius doctrinæ dispendio prætermitti posse ait n. 2. Confessionem peccatorum quæ initio quadragesimæ fiebat, cat. 1, n. 5. Insuper totis his diebus exigit cessationem a curis sæculi, cat. 1, n. 5. Orationes crebras et continuas, *Procat.* n. 16, assiduam in sacris synaxibus præsentiam, sacrarum lectionum frequentiam cat. 1, n. 6. Optat ut integrum jejunii cursum perficiant cat. 3, n. 16. Adeo ut ea verba, *Eci potius nunc opportune*, etc., minime ad litteram de relinquendis resumendisque baptizandorum exercitiis intelligenda esse putem; sed figuratam esse locutionem, quæ significet deponendum esse pravum habitum animi et alium induendum; quæ locutio sumpta est ex hominum usu, qui ut vestem mutant, e conventu exeunt, ac postliminio revertuntur. Sensum hunc suadent verba sequentia. Alioqui num privatis in ædibus facilius potuissent animum purgare, quam omnibus prædictis exercitiis ad hoc constitutis, quibus etiam num. 5 multos esse commutatos notat?

(7) *Recipio te; malo quidem proposito venientem*, etc. Non solus Cyrillus queritur de hujusmodi pravis ad baptismum accedentium dispositionibus, quæ post conversos ad fidem imperatores communiores fuere, sed etiam alii Patres. Ambros., in psal. cxviii, serm. 20, n. 48: « Uxor ducendæ gratia, quæ gentili « viro a Christianis parentibus negabatur, simulata « ad tempus fide plerique produntur, quod foris con- « fessi sunt, intus negasse. N. 49: Venit quis in eccle- « siam, dum honorem affectat sub imperatoribus « Christianis, simulato metu orationem se fingit « deferre, inclinatur et solo sternitur, qui genu « mentis non flexerit Augustinus serm. 47, n. 17: « Nulla temporali commoditate vult esse Christia- « nus, non ut majorem amicum conciliet, non ut « ad concupitam uxorem perveniat, non ut aliquam « pressuram hujus sæculi evadat: quanquam multi « etiam sic intrantes corriguntur ingressi Hinc ait « serm. 112, n. 8: Foris inveniatur necessitas, nas- « citur intus voluntas. Denique serm. 298, num 8: « hæc habet quibus sententia Cyrilli mirum in modum « illustratur: Captus es, atque utinam vel captus « inveniaris, qui non captus perieras. Bonum « est ad escam magni regis capi retibus veritatis. »

bona salvandum. Quo venires, cujusmodi te rote A exciperet, forte nesciebas. Incidisti in retia ecclesiastica: vivus capiare; ne fugias; capit enim te hamo ⁶⁴ Jesus, non ut morti dedat, sed ut morti tradens vivum reddat: nam et mori te et resurgere oportet. Audisti siquidem Apostolum dicentem: *Mortui quidem peccato, viventes autem justitiæ* ⁶⁵. Morere peccatis, et vive justitiæ; jam ab hodierno die vive.

VI. Considera quantam tibi Jesus dignitatem impertit ⁶⁶. Catechumenus vocabaris (1), exteriori circum pulsatus sono: spem audiens, nec videns; audiens mysteria, nec intelligens; audiens Scripturas, nec illarum profundum videns. ¶ Nunc jam non amplius circumsonant aures tuæ, sed interior tibi sonus auditur: inhabitans enim Spiritus ⁶⁷ (2) mentem tuam deinceps divinam domumfacit. Cum audieris ea quæ de mysteriis scripta sunt, tunc intelliges quæ nesciebas. Neque vero te rem minimi pretii accipere putes; miserabilis homo cum sis, Dei cognomen accipis. Audi Paulum dicentem: *Fidelis Deus* ⁶⁸; audi aliam Scripturam: *Deus fide-*

⁶⁴ Matth. xiii, 47. ⁶⁵ Rom. vi, 11, 14; I Petr. ii, 24, 11. ⁶⁶ I Cor. i, 9.

(1) *Catechumenus vocabaris*, etc. Non satis in Latina translatione servari potest ludus Cyrilli in verbis *κατηχεῖσθαι, περιτρεῖσθαι, ἐντρεῖσθαι*, quorum duo priora exteriorem sonum ad aures advectum significant; tertium vero, interiorum et qui ad solam mentem pertingit sancti Spiritus sonum, qualem in prophetis admittunt Patres, et ea voce designare solent. Trina quoque repetitione verbi *audiens* Cyrillus videtur alludere ad nomen *Audientium* quo catechumeni et pœnitentes, alique qui ad solas lectiones et conciones sacras in Ecclesiæ cœtum admittebantur, notari consueverunt in monumentis ecclesiasticis. Vide *Constit. ap.*, lib. vii, c. 5 et 12, concil. Laod., can. 5, etc. Notatu dignum quod illuminandos ait Cyrillus catechumenorum nomine appellari desiisse, ut fideles dicerentur. Quod non hoc loco tantum testatur, sed et cat. 1, n. 4, ubi ait: « Antea catechumenus eras, nunc fidelis vocabere; et cat. 5, n. 1, a catechumenorum ordine ad ordinem fidelium » translato memorat. Idem repetit cat. 6, n. 29, alibique loquitur de catechumenis, uti nomine et statu ab auditoribus suis longe diversis, hujus Procat. n. 12, cat. 5, n. 12, etc. Id Hierosolymitanæ Ecclesiæ proprium videtur, cum alibi catechumenorum nomen usque ad baptismum retentum, et fidelium appellationem baptizatis reservatam esse legamus. Sed etiam aliquando fidelium nomine solos baptizatos designat Cyrillus infra, n. 13: « Si videris fideles inservientes et curis expeditos, securi sunt; sciunt quid acceperint, gratiam « apud se tenent. Tu vero, » etc. Quod fideles Dei cognomine honorari ait, præstat ambigui verbi obscuritatem aperire hac S. Augustini distinctione in psal. xxxii, enar. 2, num. 9: « Habemus ergo et fidem « Deum. Distinguamus potius fidem Deum a fide « homine. Fidelis est homo promittenti Deo, fidelis « est Deus exhibens homini quod promisit. » Athanasius orat. 2 *contra Arian.*, num. 6, Deum fidem appellari dicit, quasi dignum fide, ὡς ἀξιόπιστος.

(2) *Inhabitans Spiritus*. Negat Cyrillus Alexandrinus, lib. xii in *Joan.*, ad cap. xx, 17, catechumenos, licet Christi agnoverint deitatem, ac jam fidem confessi sint, Spiritus sancti dono ditatos; nec

προαιρέσει μὲν ἐλθόντα, ἐλπίδι δὲ ἀγαθῇ σωφροσόμενον. Ἴσως οὐκ ἤδεις ποῦ ἔρχῃ, οὐδὲ ποῖα σε σαγήνη λαμβάνει. Γέγονας εἴσω δικτύων ἐκκλησιαστικῶν ζωγράφῃ, μὴ φύγῃς· ἀγκιστρεύει γὰρ σε Ἰησοῦς, οὐχ ἵνα θανατώσῃ, ἀλλ' ἵνα θανατώσας ζωοποιήσῃ· δεῖ σε γὰρ ἀποθανεῖν καὶ ἀναστῆναι. Ἦκουσας γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Νεκροὶ μὲν τῇ ἀμαρτία, ζῶντες δὲ τῇ δικαιοσύνῃ. Ἀπόθανε τοῖς ἀμαρτήμασιν, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ (3)· ἀπὸ τῆς σήμερον ζῆσον.

ζ. Βλέπε μοι πηλίχην σοι (4) ἀξίαν ὃ Ἰησοῦς χαρίζεται. Κατηχούμενος ἐλέγου, ἔξωθεν περιτρεχόμενος· ἀκούων ἐλπίδα, καὶ μὴ εἰδώς· ἀκούων μυστήρια, καὶ μὴ νοῶν· ἀκούων Γραφᾶς, καὶ μὴ εἰδώς τὸ βάθος. Οὐκ ἔτι περιτρεχῇ, ἀλλ' ἐνηχῇ· τὸ γὰρ ἔνοικον Πνεῦμα, λοιπὸν οἶκον θεῖον τὴν διάνοιάν σου (5) ἐργάζεται. Ὅταν ἀκούσῃς τὰ περὶ τῶν μυστηρίων γεγραμμένα, τότε νοήσεις ἃ μὴ ἤδεις. Καὶ μὴ νομήσης ὅτι μικρὸν πρᾶγμα λαμβάνεις· ἄνθρωπος ὢν οὐκ κτρός, Θεοῦ λαμβάνεις προσηγορίαν. Ἄκουε Παύλου λέγοντος· Πιστὸς ὁ Θεός. Ἄκουε ἄλλης Γραφῆς λεγούσης· Θεὸς πιστὸς καὶ δίκαιος (6). Τοῦτο προβλέπων ὁ Παύλος ἐλέγεν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ

⁶⁶ Vid. cat. 1, n. 4, et cat. 5, n. 1. ⁶⁷ Rom. viii, 9,

vero id noster Cyrillus negat, qui Spiritus sancti adventum tempore baptismatis, tanquam nondum habentibus sæpe promittit cat. 3, num. 14; cat. 16, n. 26. Ac cat. 19, num. 5, ait suos auditores antequam sacro chrismate Spiritus sancti donum accepissent, nondum Christianorum nomine dignos existisse. Cum vero auctorem honorum omnium agnoscat Spiritum sanctum cat. 16, num. 19 et 22, qui se per bona opera ad gratiam præparabant, Spiritum sanctum dubio procul, non ut in sanctis inhabitantem, sed uti moventem ac cœlestia mysteria docentem, et fidei donum infundentem, in seipsis habebant. Hoc autem Spiritus donum virtuti exercitiorum et insufflationum, quibus dæmon per Spiritum sanctum effugabatur, infra n. 9 videtur tribuere. Hinc in antiquo libro *Sacramentorum Ecclesiæ Gallicanæ* a Mabillonio edito tom. I *Musæi Italici*, p. 323, sacerdos post trinam insufflationem dicit: *Accipe Spiritum sanctum, et in corde teneas*. Subtilis est Philastrii distinctio hæresi xcix tertiæ classis, qua spiramen a Spiritu distinguens, ait catechumenos recipere spiramen, Spiritum vero post baptismum.

(3) Ἀπόθανε τοῖς ἀμαρτήμασι, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ. Ea verba in Prevotii editionibus, versione Grodecii, et in Regio codice, propter vocem δικαιοσύνῃ repetitam, prætermissa supplevit Milles ex codd. Roe et Casaub.

(4) Σοι. Hoc pronomen in textum induximus ex codd. Roe et Casaub. ac Grodecii versione.

(5) Οἶκον θεῖον τὴν διάνοιάν σου, etc. Ita ex codd. Roe et Casaub. scripsimus, cum editi habeant: οἶκος θεῖος ἐν τῇ διανοίᾳ σου, etc. Regius tamen cod. omittit ἐν. Eodem modo legit Grodecius, dum vertit, *Divinas ades in mente tua ædificat*. Priorem lectionem uti emendatorem prætulimus.

(6) Θεὸς πιστὸς καὶ δίκαιος. In loco Deuteronomii quem Cyrillus allegat, inter πιστός, et καὶ δίκαιος, habentur prætermissæ a Cyrillo voces: καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία, et non est injustitia. Reg. cod. verbo Θεός præmittit articulum ὁ, qui in sacro textu non legitur.

(ἐπειδὴ μέλλουσιν ἄνθρωποι Θεοῦ προσηγορίαν λαμβάνειν)· Ἐγὼ εἶπα (1)· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ἀλλὰ βλέπε, μὴ πιστοῦ μὲν ἡ προσηγορία (2), ἀπίστου δὲ ἡ προαίρεσις. Εἰσηλθες (3) εἰς ἀγῶνα, κάμε τὸν δρόμον (4)· ἄλλον καιρὸν τοιοῦτον οὐκ ἔχεις. Εἴ σοι γάμων ἡμέραι προέκειντο (5), οὐκ ἂν κατεφρόνησας πάντων, καὶ περὶ τῆς ἐτοιμασίας τῆς ἐστιάσεως ἐγένου; μέλλων δὲ τὴν ψυχὴν καθοσιῶν τῷ ἐπουρανίῳ νομφίῳ, οὐκ ἀργήσεις (6) σωματικῶν, ἵνα ἄρης πνευματικά;

Z. Οὐν ἐνὶ δις καὶ τρις λαβεῖν τὸ λουτρόν· ἐπεὶ ἐνῆν εἰπεῖν (7)· Ἄπαξ ἀποτυχῶν, δεύτερον κατορθῶ· ἐν δὲ τὸ ἀπαξ ἀποτύχης, ἀδιόρθωτον τὸ πρᾶγμα· Εἷς γὰρ Κύριος, καὶ μία πίστις, καὶ ἓν βάπτισμα· μόνον γὰρ (8) οἱ ἀρετικοὶ ἀναβαπτίζονται, ἐπειδὴ τὸ πρότερον οὐκ ἦν βάπτισμα.

H'. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρ' ἡμῶν ζητεῖ ὁ Θεός, εἰ μὴ προαίρεσιν ἀγαθὴν. Μὴ λέγε· Πῶς μου ἐξαλείφονται αἱ ἁμαρτίαι; Ἐγὼ σοι λέγω· Τῷ θέλειν, τῷ πι-

⁶⁰ Deut. xxxii, 4; I Joan. i, 9. ⁷⁰ Psal. lxxxi, 6. ⁷¹ Ephes. iv, 5.

(1) Εἶπα. In cod. Reg. legitur, εἶπον, quomodo multi Patres aliquando legerunt hunc locum; ut Euseb. in ps. lxxv, num. 8; Theodoret. quæst. 51 in Exod., pag. 102, et in psal. cxxxv, num. 3, et alii.

(2) Ἡ προσηγορία. Ante ἡ προσηγορία, et ἡ προαίρεσις legendum suspicor vel supponendum verbum ἡ.

(3) Εἰσηλθες. Vitio typographorum irrepsit in editionem anni 1640 εἰσηλθεις, quod secuta Oxoniensis editio. Millesius legendum conjicit εἰσηλθεις, quomodo scripsit Prevotius, et Reg. cod. habet.

(4) Κάμε τὸν δρόμον. Pro his Reg., μὴ ἀνάμεινε τὸν δρόμον, ne cursum differas. Comparatio sumpta ex athletis, qui nomina ad agonem dabant.

(5) Προέκειντο. Vitiosam editorum lectionem προσέκειντο mutavimus ex codd. Reg., Roe, Casaub. Elegantius esset, προὔκειντο.

(6) Ἀργήσεις, Editi habent, ἀργήσης, vitiose. Secuti sumus scripturam codd. Roe, Casaub. et Regii: quorum postremus fert ἀργείσεις. Vides facilem commutationem ε: in η, et η in ει per vitium pronuntiationis. In voce sequenti, pro σωματικῶν, legitur in Roe et Casaub., σωματικῶς, sed mendose. Suspiciatur Millesius legendum, ἀπὸ σωματικῶν, cum infra n. 8, eadem phrasi utens dicat auctor: Ἀργήσον ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος. Verum in bonis auctoribus legitur ἀργέω cum genitivo sine propositione ἀπὸ.

(7) Ἐνῆν εἰπεῖν. Vocem ἐνῆν ex cod. Reg. scripsimus pro ἦν, quod habebatur in editis. Verbum autem εἰπεῖν, in prioribus editionibus præterminisum, restituit Milles ex codd. Roe et Casaub. quibus Reg. et Ottobon. suffragantur. Iisdem etiam codicibus consentientibus κατορθῶ posuit pro κατορθῶσαι. Priorum editionum lectio probari posset. Levi cum additione syllabæ unius: ἐπεὶ ἦν ἀπαξ ἀποτυχόντα δεύτερον κατορθῶσαι.

(8) Μόνον γὰρ, etc. Observatu dignum, quod tota hæc phrasis, usque ad Οὐδὲν, etc., in Reg. cod. prætermittitur. Quod tamen magis factum putem errore librarii propter repetitionem vocis βάπτισμα, quam quod id vel ab Cyrillo alienum sit; vel a librario, cum ei ab Ecclesiæ doctrina alienum videretur, de industria suppressum.

(9) Non licet bis aut ter lavacrum suscipere, etc. Admonet etiam, ut isthic. cat. 17, n. 36, si male

A *lis et justus* ⁶⁹. Hoc prævidens Psaltes dixit ex persona Dei (quandoquidem homines Dei appellationem erant accepturi): *Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes* ⁷⁰. Sed cave ne appellationem fidelis, infidelis vero propositum geras. Ingressus es in certamen, tolera cursus laborem; aliud tempus ejusmodi non habes. Si tibi dies nuptiarum propositi essent, annon neglectis omnibus in apparando convivio occupareris? Animam vero tuam cælesti sponso devovere parans, non a corporeis cessabis, ut auferas spiritualia?

VII. Non licet bis aut ter lavacrum suscipere (9); alioquin liceret dicere: Quod semel male successerit, id altera vice perficiam. Sed si vel *semel* male successerit, ea res emendationem non admittit: *Unus enim Dominus, et una fides, et unum baptisma* ⁷¹. Hæreticinamque solummodo rebaptizantur, siquidem prius illud baptismum non erat.

VIII. Nihil enim aliud a nobis requirit Deus præter inductionem animi bonam. Ne dicito: **¶** *Quinam mea deleantur peccata* (10)? Ego dico tibi:

suscipiatur baptismus, inemendabile malum esse. Ferit his locis hæresim Marcionis, qui ut notum est ex Epiph., hæres. 42, n. 3, dedit hoc sequacibus suis præceptum, ut tertio usque baptismum recipi fas esset. Sanctus Hieronymus in *Ephes. iv, 4*. Valentino tribuit quod duo baptismata esse contendat. Plaud tamen ea duo aquæ fuisse putaverim. Novatiani et Donatistæ, qui illis temporibus pro schismaticis tantum habebantur, Catholicos ad se venientes rebaptizabant. Hos etiam Cyrillus respicere potuit, dum solos hæreticos rebaptizandos docet. Rebaptizantium impietatem antiquissimæ et gravissimæ auctoritates castigant, ut canon. 47 apostolicus, et lib. vi *Constit. apost.*, cap. 13, ut omittam qui his recentiores sunt. Quod autem Cyrillus addit hæreticos solos rebaptizari, eorumque baptismum irritum esse, ita disertum est, ut hanc ejus fuisse sententiam et Hierosolymitanæ Ecclesiæ morem dubitari non posse videatur. Sed miramur ita sensisse nobilem Ecclesiam post exactam ac finitam in concilio plenario, sive illud Arclatense fuit, sive Nicænum (ambo enim, cum hæc scriberet auctor, jam pridem celebrata fuerant), hæreticorum baptismatis causam. De hac Cyrilli nostri sententia disputavimus in dissert. iii, et ostendisse speramus probari non posse Cyrillum, vel Ecclesiam Hierosolymitanam alios hæreticos rebaptizasse, quam quos concilia cum novo baptismate recipi jubent.

D (10) *Ne dicito: Quinam mea deleantur peccata?* Id ait vel adversum Manichæos qui insanabilia dicebant peccata, ex Tito Bostr., lib. i *contra Manich*, p. 444, vel adversum gentiles qui baptismum nostrum quasi inanem superstitionem irridebant, ut habetur inferius num. 16. Quid dicere gentiles solerent ita narrat Rufinus in *Expos. symboli* ad articulum « De remissione peccatorum: Solent, inquit, cum irrisione adversum nos dicere pagani, quod ipsi nos « decipiamus, qui putemus crimina quæ opere commissa sunt, verbis posse purgari, et aiunt: Nunquid « potest qui homicidium fecit homicida non esse, et « adulter non videri, qui adulterium perpetravit? « Quomodo ergo hujusmodi criminum reus sanctus vobis effici subito videbitur? Adversum hunc hæreticorum et gentilium errorem credo tantopere incurbari a Cyrillo cat. 2, vim pœnitentiæ: et tam multis locis vim aquarum baptismalium, ex Dei et Spiritus sancti præsentis operatione, commendari. »

Hac una re, cum volueris, cum credideris. Quid isto compendiosius? quod si labia quidem tua te velle pronuntient, cor vero non dicat; cognitor est cordium ille qui iudicat⁷². Cessato ex hac die ab omni re prava; ne proferat lingua tua verba gravitatis expertia; non peccet amplius oculus tuus; neque circum res vanas oberret cogitatio tua.

IX. Festinent pedes tui ad catecheses. Exorcismos cum affectu suscipe (1): sive insufflatus, sive exorcizatus fueris, saluti tibi res illa futura est. Existimes infectum aurum et adulteratum esse, diversisque materiis, ære, stanno, ferro, ac plumbo im-

⁷² Vid. cat. 1, n. 5.

(1) *Exorcismos cum affectu suscipe.* Jam exorcismum receperant illuminandi, quod testantur verba sequentia, quibus velatum tunc eis vultum fuisse commemorat. Per susceptum exorcismum distinguit Origenes, lib. in *cont. Cels.*, pag. 142, eos qui ad recipiendum proxime baptismum præparabantur, ab iis qui recens admissi erant, necdum symbolum purificationis, id est enim exorcismus, assecuti, οὐδέπω τὸ σύμβολον τοῦ ἀποκαθαρθῆαι ἀνεληφότων. At exorcismi præterea per totum Quadragesimæ tempus frequentes adhibebantur, tum ex hoc ipso loco, et alio simili cat. 1, n. 5, tum etiam ex n. 13 hujus orationis. Ex Scripturis collectos ait exorcismos, quo evitabatur illud vitium ab Athanasio in epist. ad Marcellinum, de Psalmis, n. 33, in quibusdam castigatum, qui, omissis Scripturæ verbis, dæmonum cohorti propter Dominum in iis præsentem intolerabilibus, cum aliunde adscitas verborum formulas ad persuadendum compositas adhiberent, se dæmonibus deridendos offerrebant. Salutaria illa in exorcismis verba continebant increpationes diaboli, quibus exorcizans energumenos cum dæmone luctabatur, cat. 16, n. 18. Orationem et invocationem nominis Dei, quæ tum in exorcismo energumenorum, tum in exorcismo olei adhibebantur, ibid. et cat. 20, n. 3; ex quibus de exorcismo baptizandorum legitima conjectura est. Invocationem Crucifixi et crucis signum cat. 4, n. 13, et cat. 13, n. 3 et 18. Adhibebatur insufflatio, cum ad significandam vim Spiritus sancti, cujus virtute fiebant exorcismi, hic, et cat. 16, n. 18, tum in contempti, et ejecti, et adusti dæmonis signum, tum ad delenda et tollenda peccata, hic, et cat. 20, n. 3: atque hæc insufflatio in faciem et in aures trina erat ex can. 7 concilii CP. Effugandi potissimum dæmonis, et purgandæ a peccatis animæ causa fiebat: credebatur enim in nondum baptizatorum membris nidulari adversarias potestates, cat. 20, n. 2 (ut hodie credit et profitetur utraque Ecclesia Græca et Latina), et hominem ad baptismum usque peccati et diaboli tyrannidi subjacere, cat. 19, n. 4. Hinc efficacissimum, ab exorcismis et insufflationibus erga infantes adhibitis, peccati originalis argumentum. V. Aug., ep. 194, n. 46, et alibi. Ne tamen ante ipsum baptismum per exorcismos penitus effugari dæmonem, et a peccatis liberari animam putes; cum Cyrillus passim, sed præsertim cat. 3, n. 2 et 12, et cat. 20, n. 4, solum in baptismalibus aquis nos mori et a dæmone liberari doceat. Alioqui peccatorum remissionem aliis bene multis causis attribuit, ut morum mutationi supra n. 4, confessioni peccatorum cat. 2, num. 15, 19, 20, jejunio cat. 3, n. 7; abrenuntiationibus, per quas cat. 19, n. 9, vetera cum inferno pacta dissolvi et paradysum nobis aperiri docet: oleo exorcizato quo ante mersionem corpus inungi mos erat, cat. 20, n. 3; imo et Spiritus sancti nobis post baptismum collati gratiæ cat. 17, 1, 15. Sed ut ista perficit datam in baptismo re-

στεύειν. Τί τούτου συντομώτερον; ἐὰν δὲ τὰ μὲν χεῖλη σου λέγῃ τὸ θέλειν, ἡ δὲ καρδία μὴ λέγῃ, καρδιογνώστης ὁ κρίνων. Ἄργησον (2) ἀπὸ τῆς σήμερον ἀπὸ παντὸς φάβλου πράγματος· μὴ σου λαλησάτω ἡ γλῶσσα ἄσεμνα ῥήματα· μὴ σου τὸ βλέμμα ἀμαρτανέτω, μηδὲ ῥεμβέσθω ὁ νοῦς σου (3) περὶ τὰ ἀχρήσιμα.

Θ'. Οἱ πόδες σου εἰς τὰς κατηχῆσεις σπευδέτωσαν. Τοὺς ἐπορχισμοὺς (4) δέχου μετὰ σπουδῆς· κὰν ἐμφυσηθῆς, κὰν ἐπορχισθῆς, σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα (5). Νόμισον εἶναι ἀργὸν χρυσὸν, καὶ δεδολωμένον, ποικίλαις ὕλαις ἀναμεμιγμένον, χαλκῶ,

missionem peccatorum, ita exorcismi, jejunium, et alia supra memorata, ad eam variis modis disponunt. Exorcismorum ad baptismum ministri qui fuerint, nullibi aperit Cyrillus. At exorcismorum olei et aquæ baptismalis pontificem baptizantem ministrum fuisse non dubium est. Exorcismos energumenorum sanctis, et iis qui proprio ad id dono Spiritus sancti ornati erant, tribuere videtur, cat. 20, n. 3, et cat. 16, n. 18, quibus accessisse credendum est episcopi ordinationem et promotionem, juxta canon. 26 concil. Laod., et 10 conc. Antiocheni. Exorcismos vero baptizandorum aliquando ab diaconis factos videmus, in epistola cleri Apsameensis contra Petrum, act. v concil. CP. sub Mena. Presbyteri vulgo exorcizabant.

(2) Ἄργησον. In editionibus ante Oxoniensem, typographorum dubio procul vitio, legebatur, Ἄργνησον. Ἄργησον scribitur in Reg., Ollob., Roe, et Casaub. codd.

(3) Ὁ νοῦς σου. Ea verba addidimus ex Reg. cod. Quaquam optime constat sensus, si de oculis circa inutilia non torquendis intelligatur, nam infra, n. 9, mentionem facit βλέμματος ῥεμβομένου. Pro ἀχρήσιμα legit Grodecius χρήσιμα, quod cum auctoris sensui disconveniret, ad alienam huic loco significationem torsit: nec ejus interpretationis vitium in sequentibus editionibus emendatum est. In Reg. cod legitur τὰ μὴ χρήσιμα.

(4) Τοὺς ἐπορχισμοὺς. In codd. Roe et Casaub. in hac Procatechesi, et cat. 16, n. 18, exorcismi, exorcistarum et exorcizandi vocabula semper scribuntur per ἐφορχισμός, ἐφορχιστής, ἐφορχίζειν, quod quidem ad grammaticæ leges conformius, cum ὄρκος spiritu aspero dicatur, atque ita exorcizandi vocabulum in concil. Laod., can. 26, et Antiocheno, can. 10, et aliis in locis reperitur. Verum Cyrillus ἐπορχίζειν, etc., vocabulo utitur ter cat. 20, n. 3, nullo codice reclamante: atque ita scribit Justinus *Apolog.* pag. 45; Eusebius Cæsar. lib. viii *Hist. eccl.*, cap. 6, pag. 298; auctor *Constit. apost.* libro viii, cap. 26, etc. Vulgarior tamen in auctoribus ecclesiasticis, et sola quæ in Scripturis sacris usitatur lectio, est ἐξορχίζειν, quam etiam adhibet Cyrillus cat. 1, n. 5, secundum nonnullos codices.

(5) Σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα. In codd. Reg., Roe, et Casaub. scribitur, σωτηρίαν· et tam in his quam in editis, et versione Grodecii conjunguntur hæc verba cum sequentibus; νόμισον εἶναι, puncto post εἶναι subjuncto, at inde sequens phrasid pendens ac sine constructione relinquatur. Verba igitur, νόμισον, tanquam sequentis phrasid initium a præcedentibus separavimus. Est infra, n. 11, similis phrasid duplex: Νόμισόν μοι οἰκοδομήν εἶναι τὴν κατήχησιν. Pro ἀργὸν χρυσὸν, in codd. Roe et Casaub. legitur, ἀργύριον εἶ (legendum ἦ) χρυσόν, *argentum vel aurum*, sed de solo auro loquitur Cyrillus sequente phrasid. Loco δεδολωμένον ambo codd. posterius memorati ferunt, δεδεμένον, *illigatum*.

καὶ κασσῆρω, καὶ σιδήρω, καὶ μολυβδῶ. Ζητοῦ-
μεν τον χρυσὸν μόνον ἔχειν· χρυσοῦ μὴ δύναται
ἀνευ πυρὸς καθαρθῆναι τὰ ἀνοίκεια· οὕτως ἀνευ
ἐπορκισμῶν (1) οὐ δύναται καθαρθῆναι ψυχὴ· εἰσὶ
δὲ θεῖοι ἐκ θείων Γραφῶν συνεκλελεγμένοι. Ἐσκέπ-
ταί σου τὸ προσωπον, ἵνα σχολάσῃ λοιπὸν ἡ διά-
νοια· ἵνα μὴ τὸ βλέμμα βεμβόμενον, ποιήσῃ βέμ-
θεσθαι καὶ τὴν καρδίαν. Τῶν δὲ ὀφθαλμῶν ἐσκεπα-
σμένων, οὐκ ἐμποδίζεται τὰ ὦτα δέξασθαι τὸ σω-
τήριον. Ὅν γὰρ τρόπον οἱ τῆς χρυσοχοικῆς ἐργασίας
ἐμπειροί, διὰ τινῶν λεπτῶν ὀργάνων τὸ πνεῦμα τῆ
πυρὶ παρεμβάλλοντες, καὶ τὸ ἐν τῇ χώνῃ κεκρυμ-
μένον χρυσίον ἀναφυσῶντες, τὴν παρακειμένην ἐρε-
θίζοντες φλόγα εὐρίσκουσι τὸ ζητούμενον· οὕτων τῶν
ἐπορκιζόντων, διὰ Πνεύματος θεοῦ ἐμβάλλοντων τὸν
φόβον, καὶ ὡσπερ ἐν χώνῃ, τῷ σώματι, τὴν ψυχὴν
ἀναζωπυροῦντων· φεύγει μὲν ὁ ἐχθρὸς δαίμων, πα-
ραμένει δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμένει ἡ ἐλπίς τῆς
αἰωνίου ζωῆς, καὶ λοιπὸν ἡ ψυχὴ καθαρθεῖσα τῶν
ἀμαρτημάτων ἔχει τὴν σωτηρίαν. Παραμένωμεν
τοίνυν τῇ ἐλπίδι, ἀδελφοί, καὶ δῶμεν ἑαυτοὺς, καὶ
ἐλπίσωμεν· ἵνα ὁ θεὸς τῶν ὄλων, τὴν ἡμετέραν προ-
αίρεσιν ἰδὼν, καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἀμαρτιῶν (2),
ἐλπίδας δὲ ἡμῖν ἀγαθὰς παράτχη τῶν πραγμάτων,
σύ δὲ ἐκλήθης.

Γ. Παράμενε ταῖς κατηχήσεσιν, εἰ καὶ πολλὰ πα-
ρατείνωμεν λέγοντες, μὴ ποτε ἡ διάνοιά σου ἐκλυθῇ.
Ὅπλα γὰρ λαμβάνεις κατὰ ἀντικειμένης ἐνεργείας·
ὅπλα λαμβάνεις κατὰ αἰρέσεων (4), κατὰ Ἰουδαίων,
καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ ἔθνῶν. Πολλοὺς ἐχθροὺς ἔχεις,
πολλὰ βέλη λάμβανε· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις, C
καὶ χρεῖα σοι μαθεῖν πῶς κατακοντίσης τὸν Ἕλληνα,
πῶς ἀγωνίσῃ (5) πρὸς αἰρετικόν, πρὸς Ἰουδαῖον καὶ
Σαμαρείτην. Καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἔτοιμα, καὶ τὸ ξίφος
ἐτοιμότατον τοῦ Πνεύματος· δεξιὰ δὲ καὶ δεξιὰς (6) τείνειν

⁷³ Ezech. xxii, 18, ⁷⁴ Vid. *cat.* 16, n. 18; v. inf. n. 15. ⁷⁵ Matth. xxvi, 41; Ephes. vi, 17.

(1) Ἄνευ ἐπορκισμῶν. In codd. Roe et Casaub. ἀνευ ἐφορκιστῶν, sine exorcistis, male; nam de exorcismis sermonem, esse sequentia declarant. Sequens phrasis in iisdem codd. sic habetur: Εἰσὶ δὲ θεῖοι· οὗτοι οἱ ἐφορκισμοί, ἐκ θείων δὲ Γραφῶν εἰσιν συνειλεγμένοι.

(2) Καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἀμαρτιῶν. Desunt hæc verba in cod. Reg. ut et particula δὲ post ἐλπίδας.

(3) Σωτηρίαν. Maxime arridet codicum Reg., Roe, et Casaub. lectio, μετάνοιαν σωτηρίας, *pœnitentiam salutis*. Sic ait *cat.* 14, n. 17: Ἰησοῦς πα-
ραγγέλονεν ἐπὶ μετάνοιᾳ τῆς σωτηρίας. Idem autem *pœnitentia salutis*, stylo Cyrilli est ac *salus pœnitentia* seu *per pœnitentiam* comparata: ut *cat.* 4, n. 17, σωτηρία τῆς πίστεως, idem est ac *fides salutis conciliatricæ*. Salutarem illam pœnitentiam, quam uti bone voluntatis mercedem a Deo una cum emundatione a peccatis tribui orat Cyrillus, baptismum ipsum fructuose perceptum dici existimem; cum in symbolo Hierosolymitano baptismus Ecclesiæ appelletur *baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, *cat.* 18, n. 22.

(4) Κατὰ αἰρέσεων. Vertit Grodecus, *adversus hæreticos*; videtur ergo legisse κατὰ αἰρετικῶν, quod melius componitur cum verbis sequentibus *adversus Judæos*, etc., et inferius: *Quomodo pugnes contra hæreticum*, etc.

A mistum ⁷³. Aurum solum habere cupimus; absque igne non potest ab alienis sibi commistis expurgari: ita absque exorcismis anima expurgari nequit; divini illi sunt ex divinis Scripturis collecti. Velo obductus tibi vultus fuit, ut attenda de cætero vacaret cogitatio, neve oculus vagus ipsum quoque cor vagari efficeret. At velatis oculis, non impediuntur aures quominus salutis adjumentum suscipiant. Quemadmodum enim aurificinæ periti subtilibus quibusdam organis spiritum igni immittentes, ac reconditum in vase fusorio aurum conllantes, dum appositam flammam incitant quæsito potiuntur ⁷⁴: ita dum exorcizantes per divinum Spiritum timorem injiciunt, S animamque in corpore velut in vase conllatorio positam exsuscitant, fugit inimicus dæmon, manet autem salus, et permanet spes vitæ æternæ denique anima repurgata a peccatis salutem consequitur. Permaneamus ergo in spe, fratres, nosque ipsos dedamus, ac speremus, ut Deus universorum mentis nostræ propositum videns, mundet nos a peccatis, et de rebus nostris bene sperare nos jubens pœnitentiam nobis tribuat salutarem. Deus vocavit, tu vocatus es.

καὶ δώῃ ἡμῖν μετάνοιαν σωτηρίαν (3). θεὸς ἐκάλεσε,

X. Perseveres in catechesibus; etiamsi nostra prolixior futura sit oratio, tu ne unquam animo deficias. Arma enim accipes contra adversariam potestatem; arma capies contra hæreses, contra Judæos, Samaritas et gentiles (7). Multos habes hostes, multa tela accipe; cum plurimis jaculo decertas; addiscendum tibi quomodo transfigas Græcum, quomodo pugnes contra hæreticum, contra Judæum et Samaritam. Et arma quidem parata sunt, gladius vero Spiritus promptissimus ⁷⁵: ma-

(5) Πῶς ἀγωνίσῃ, etc. Reg., ὅπως κατακοντίσας ἀργονίτη πρὸς αἰρετικούς, πρὸς Ἰουδαίους, καὶ Σαμαρείτην.

(6) Δεξιὰς. Reg., δεξιᾶ. Grodecus videtur egisse δεξιάν, cum venerit, *dexteram*, idque melius videtur.

(7) *Arma capies adversus hæreses, contra Judæos, Samaritas et gentiles*. Quatuor illa hostium genera toto *Catecheseon* opere sibi confutanda proponit. Ethnicos docet non ex Scripturis, quas respuunt, sed ex ratiociniis, et suarum ipsorummet fabularum inanitate et fæditate refellendos *cat.* 1°, n. 27, et *cat.* 18, n. 10. Samaritanos, Chutæorum propaginem, qui Moysis legem solam, non autem reliquas Scripturas recipiebant, ex quinque Mosaicis libris oppugnandos censet *cat.* 18, n. 11, 12 et 13, Judæos ex omnibus Veteris Testamenti Scripturis, et declarata in mundo Christi virtute; atque apostolorum, et priorum Hierosolymitanæ sedis episcoporum, qui ex Hebræa gente fuerant auctoritate, *cat.* 14, n. 15 et seqq. Hæreticos demum ex omnibus utriusque Testamenti Scripturis; quibus interdum adjungit immutabilem ecclesiasticæ traditionis auctoritatem, ut *cat.* 4, n. 35. *cat.* 5, n. 12, et ipsum catholicæ Ecclesiæ, quod illi nunquam sibi proprium facere potuerunt, nomen, *cat.* 18, n. 26.

nus autem contendere oportet per bonam voluntatem, ut bellum Domini prælieris, ut oppositas potestates debelles, ut invictum te ab omnibus hæreticorum molitionibus præstes.

XI. Hoc quoque monitum te volo. Quæ dicuntur addisse et in perpetuum serva. Ne existimes has esse consuetas homilias; hæ quoque bonæ et fide dignæ: verum si quid in illis hodie neglexerimus, crastino addiscimus. Ea vero quæ de lavacro regenerationis per ordinem traduntur documenta, si hodie negligantur, quando demum reparabuntur? Existima tempus esse plantationis arborum; nisi fodiamus et in altum excavemus, quandonam alias poterit rectius plantari, quod semel fuerit male plantatum? Ædificium quoddam catechesim esse puta; nisi fodiamus et fundamentum ponamus; nisi ordinata serie, structuræ vinculis apte conjungamus domum, ne quid laxum et lians reperiatur, et ruinosam fiat ædificatio, in irritum cadet omnis prius susceptus labor; sed oportet ex ordine lapidi lapidem apponi, et angulum ad angulum consequi; et superfluis crasis, ita demum æquabilem ædificationem assurgere ad; eundem modum afferimus tibi tanquam lapides scientiæ: audire oportet quæ ad Deum viventem spectant; audire quæ ad iudicium; audire necesse est de Christo; audiendum de resurrectione. Et alia multa ex ordine dicuntur, quæ nunc quidem sparsim (1) referuntur, tunc autem suo loco apte disposita proferuntur. Si non hæc in unum colligas ac memoria priora et posteriora complectare, ædificabit quidem architectus, tu vero fragile et caducum habebis ædificium.

XII. Quando catechesis pronuntiabitur, si catechumenus percontatus te fuerit, quid dixerint doctores, nihil dicas externo ⁷⁶. *Mysterium enim tibi*

⁷⁶ V. *cat.* 5, n. 12, et *cat.* 6, n. 29.

(1) In homiliis ordinariis.

(2) Τὰς συνήθεις ὁμιλίας. Codd. Roe et Casaub. habent προσομιλίας, quæ ambo sunt ejusdem rei nomina. Hieronymus in *Catalogo de scriptoribus ecclesiasticis* agens de S. Hippolyto, ait se hujus auctoris legisse *librum προσομιλιῶν de laude Domini Salvatoris in ecclesia pronuntiarum*. Homiliarum nomine olim non solæ conciones, sed colloquia, prædicationes, dissertationes censebantur, ut declarat Clementinarum homiliarum titulus, quæ sunt aliud quidquam quam sermones ad populum habiti: eodemque sensu ὁμιλίαν usurpat Cyrillus *cat.* 6, num. 24, pro dialectica disputatione, hunc aiens ejus vocis sensum esse. Omnino tamen in hoc loco designat homilias in synaxibus de more pronuntiatas; quarum argumentum cum sumeretur ex lectionibus in ecclesia secundum anni ordinem recitatis, eæ nulla secum ejusdem argumenti connexionem aptam ac devinctam erant. Præterea plures aliquando concionabantur, unus post alium: itaque nullus inter eas homilias esse poterat ordo doctrinæ. Eodem tempore quo orationes catecheticas habebat Cyrillus, in singulis quoque synaxibus diebus Dominicis sermonem pronuntiabat; eosque sermones sæpe citat, in primis *cat.* 10, n. 14, et *cat.* 14, n. 24, in hisque, quamvis ad omnes loqueretur, baptizandos tamen se specialius respexisse ait *cat.* 14, n. 24. Quamobrem hic præcipit ut iis etiam homiliis ar-

διὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς ἵνα πόλεμον Κυρίου πολεμήσης ἵνα νικήσης ἀντικειμένους ἐνεργείας, ἵνα ἀήττητος γένη παντὶ αἱρετικῷ πραγmati.

IA'. Παράγγελία δὲ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· Τὰ λεγόμενα μέθανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσης τὰς συνήθεις εἶναι ὁμιλίας (2). κάκειναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πίστεως ἄξιαι· ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθάνομεν. Τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς πηλιγγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα (3) διδάγματα, ἐὰν σήμερον ἀμεληθῆ, τότε κατ' ὀρθωθήσεται; Νόμισόν μοι (4) φυτείας εἶναι δένδρων κηρίων· ἐὰν μὴ σκάψωμεν καὶ βαθύνωμεν, πότε δύναται· ἄλλοτε καλῶς φυτευθῆναι τὸ ἅπαξ κακῶς φυτευθέν; Νέμισόν μοι οἰκοδομήν εἶναι τὴν κατήχησιν· ἐὰν μὴ βαθύνωμεν καὶ θεμέλιον θῶμεν (5), ἐὰν μὴ κατὰ ἀκολουθίαν δειμοῖς οἰκοδομῆς ἀρμολογήσωμεν τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὗρεθῆ τι χαῦνον, καὶ σαθρὰ γένηται ἡ οἰκοδομή, οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου· ἀλλὰ δεῖ κατὰ ἀκολουθίαν λίθον μὲν λίθῳ ἀκολουθεῖν (6), καὶ γωνίαν γωνίᾳ ἔπεσθαι ἀποξέοντων δὲ ἡμῶν (7) τὰ περισσὰ, καὶ οὕτως δεῖ λοιπὸν λείαν οἰκοδομήν ἀναβαίνειν· οὕτω προσφερόμεν σοι λίθους ὡσπερ γνώσεως. Δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Θεοῦ ζῶντες· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ κρίσεως· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Χριστοῦ· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ ἀναστάσεως. Καὶ πολλά ἐστὶν ἀκολούθως λεγόμενα, νῦν μὲν σποράδην εἰρημένως, τότε δὲ κατὰ ἀρμονίαν προσφερόμενα. Ἐὰν δὲ μὴ συνάψης ἐν τῷ ἐνὶ, καὶ μνημονεύσης τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων, ὁ μὲν οἰκοδομῶν οἰκοδομεῖ, σὺ δὲ σαθρὰν ἔξεις τὴν οἰκοδομήν.

IB'. Ὅτε τοίνυν κατήχησις λέγεται, ἐὰν σε καταχοόμενος ἐξετάσῃ, τί εἰρήκασιν οἱ διδάσκοντες, μηδὲν λέγε τῷ ἔξω. Μυστήριον γὰρ σοι παραδίδομεν

tenti sint, quamvis minoris eis momenti essent quam catecheses.

(3) Διαδιδόμενα. Sic in Oxoniensi editione positum ex cod. Roe; cum ante in impressis legeretur διδόμενα, quam scripturam exhibet Reg. cod. In Casauboniano habetur διαδόμενα.

(4) Νόμισόν μοι. Pronomen μοι addidimus ex cod. Reg, sicut infra etiam habetur.

(5) Ἐὰν μὴ βαθύνωμεν καὶ θεμέλιον θῶμεν. Ea verba hic addidimus ex cod. Regio; quæ in aliis tum editis tum mss. desunt, forte propter repetitas voces ἐὰν μὴ, Pro οἰκοδομῆς ἀρμολογήσωμεν, in fato libro legitur simpliciter, οἰκοδομήσωμεν. Verba vero, οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου, hic ascripsimus ex codd. Roe et Casaub. quorum prætermissione mutila est et imperfecta auctoris oratio.

(6) Ἀκολουθεῖν. In Reg., προσαρμῆσαι, ἀκολουθεῖ καὶ γωνίαν, etc.

(7) Ἀποξέοντων ἡμῶν, etc. Ea phrasis sic corrupte legebatur in editis: ἀποξέοντων δὲ περισσὰ, οὕτω δεῖ λείαν οἰκοδομήν ἀναβαίνειν. Secuti sumus scripturam codicum Roe et Casaub, nisi quod in eis omittitur λείαν. Quam tamen vocem, ad absolutiorem sensum efficiendum retinuiimus, λείαν scribendo, loco λείαν, ut postulat sensus. In Reg. cod. pro ἀποξέοντων, fertur, ἀποξέοντι· et habetur, οὕτως δὲ δεῖ ἄν, vitiose scriptum loco οὕτως δεῖ λείαν.

καὶ ἐλπίδα μέλλοντος αἰῶνος (1). Τήρησον τὸ μυστή-
ριον τῷ μισθαποδότῃ. Μὴ ποτέ σοί τις εἴπῃ· Τί βλά-
πτῃ, ἐὰν κἀγὼ μάθω ; Καὶ οἱ νοσοῦντες τὸν οἶνον ζη-
τοῦσιν· ἀλλ' ἐὰν ἀκίρως δοθῇ, φρενίτιν ἐργάζε-
ται· καὶ δύο κακὰ γίνεται, καὶ ὁ νοσῶν ἀπόλλυται,
καὶ ὁ ἱατρὸς διαβιβλάσσεται· οὕτως καὶ ὁ κατηχούμε-
νος (2), ἐὰν ἀκούσῃ παρὰ πιστοῦ, καὶ ὁ κατηχού-
μενος φρενιτιᾶ (οὐκ οἶδε γὰρ τί ἤκουσε, καὶ ἐλέγχει
τὸ πρᾶγμα (3), καὶ ἐκμυκτηρίζει τὸ λεγόμενον), καὶ
ὁ πιστὸς ὡς προδότης κατακρίνεται. Ἦδη δὲ σὺ ἐν
μεθορίῳ (4) στήκεις, βλέπε μοι μὴ ἐκλαλήσης· οὐχ ὅτι
οὐκ ἄξια λαλιᾶς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκοή ἀν-
αξία τοῦ δεῖξασθαι· ἥς ποτε καὶ σὺ κατηχούμενος, οὐ
διηγησάμην σοὶ τὰ προκειμένα· ὅταν τῇ πείρᾳ λά-
θῃς τὸ ὑψωμα τῶν διδασκωμένων, τότε ἂν γνῶσῃ,
ὅτι ἀνάξιοι οἱ κατηχούμενοι τῆς ἀκοῆς.

Et speram futuri sæculi tradimus. Secretum conserva ei
qui mercedem rependit. Ne quisquam tibi dicat ali-
quando: Quid tibi apportat mali, si ego quoque
didicero? Nimirum etiam ægroti vinum postulare
solent; quod si illis intempestive datum fuerit,
phrenesim conciliat: et duo hinc nascuntur mala;
nam et æger interit, et medicus male audit. Idem
quoque contingit catechumeno, si audiat mysteria a
fideli; nam et catechumenus phrenesim patitur
(quod enim audivit ignorat, et rem totam obtre-
ctat, et quod dicitur sannis excipit): simul vero fi-
delis uti proditor condemnatur. Tu jam in confinio
consistis; cave ne quid temere efferas: non quod
ea quæ dicuntur non sint digna narratu, sed quod
illæ sint aures indignæ quibus committantur. Fui-
sti tute aliquando catechumenus, neque res propo-
sitas enarrabam tibi; quando sublimitatem eorum quæ
docentur experientia cognoveris, tunc plane in-
telliges, earum rerum auditu dignos haud esse catechumenos.

ΙΓ'. Μιᾶς μητρὸς γεγονάτε υἱοὶ καὶ θυγατέρες, οἱ
ἀπογραφέντες. Ὅταν εἰσέλθητε (5) πρὸ τῆς ὥρας
τῶν ἐπορχισμῶν, εἰς ἕκαστος ὑμῶν λαλεῖτω τὰ πρὸς
εὐσέβειαν· κἄν τις ὑμῶν μὴ παρῇ, ἐπιζητήσατε.
Εἰς τράπεζαν εἰ ἐκλήθης, οὐκ ἂν περιέμενες τὸν
συγκεκλημένον; Ἀδελφὸν εἰ εἶχες, οὐκ ἂν τῷ ἀδελ-
φῷ τὸ ἀγαθὸν ἐζήτεις; Μὴ πολυπραγμόνῃ λοίπῳν
πραγμάτων ἀνωφέλειαν· μὴ, τί ἐποίησε πόλις· μὴ,
τί ἐποίησε κώμη· μὴ, τί ἐποίησε βασιλεύς· μὴ, τί
ἐποίησεν ἐπίσκοπος (6)· μὴ, τί ἐποίησε πρεσβύτερος.
Ἄνω βλέπε· κειρὸς ὁ σὸς ἐκείνου χρεῖαν ἔχει. Σχο-
λάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἶμι ὁ Θεός. Ἐὰν ἴδῃς
τοὺς μιστοὺς διακονοῦντας, καὶ μὴ μεριμνῶντας·
ἔχουσι τὸ ἀσφαλές, οἶδασι τί ἔλαβον, κατέχουσι τὴν
χάριν. Σὺ δὲ ἀκμὴν ἐν ζυγῷ στήκεις, ἢ δεχθῆναι, ἢ
μὴ δεχθῆναι· μὴ μιμήσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμερι-
μνον, ἀλλὰ μέτελθε τὸν φόβον.

ΙΔ'. Καὶ ὅταν ἐπορχισμὸς γένηται, ἕως ὅτου οἱ ἄλ-

⁷⁷ Psal. XLV, 11.

(1) Αἰῶνος. Optime emendavit Millesius ex cod. Roe et Casaub. vitiosam priorum editionum scripturam, quæ, typographorum vitio dubio procul, ferebat, αἰῶνος.

(2) Οὕτως καὶ ὁ κατηχούμενος, Conjunctionem καὶ addidimus ex mss. Roe et Casaub.

(3) Καὶ ἐλέγχει τὸ πρᾶγμα. Hæ voces desunt in codd. duobus Anglican., Roe et Casaub.

(4) Ἐν μεθορίῳ. Præpositionem supplevimus ex codd. Roe, Casaub. et Ottob.

(5) Εἰσέλθητε. Legebatur in editis, εἰσελθῆς. Id correximus ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et vers. Grodecii.

(6) Μὴ, τί ἐποίησεν ἐπίσκοπος. Ea verba desunt in codd. Roe, et Casaub. Facilis librarium lapsus tam multoties repetito, μὴ, τί. Post βλέπε, additur in præfat. codd., πρὸς τὸν Θεόν, sursum respice ad Deum.

(7) Unus matris filii. Ecclesiæ et Dei filii proprie non efficimur nisi per baptismum. Augustinus sermone 1 *De symbolo ad catechumenos* num. 1, tom. VI, pag. 547, *Incipitis eum habere patrem, quando nati fueritis per Ecclesiam matrem.* Sed observandum Cyrillum ubique spectare illuminando-

et spem futuri sæculi tradimus. Secretum conserva ei qui mercedem rependit. Ne quisquam tibi dicat aliquando: Quid tibi apportat mali, si ego quoque didicero? Nimirum etiam ægroti vinum postulare solent; quod si illis intempestive datum fuerit, phrenesim conciliat: et duo hinc nascuntur mala; nam et æger interit, et medicus male audit. Idem quoque contingit catechumeno, si audiat mysteria a fideli; nam et catechumenus phrenesim patitur (quod enim audivit ignorat, et rem totam obtre-ctat, et quod dicitur sannis excipit): simul vero fidelis uti proditor condemnatur. Tu jam in confinio consistis; cave ne quid temere efferas: non quod ea quæ dicuntur non sint digna narratu, sed quod illæ sint aures indignæ quibus committantur. Fui-

sti tute aliquando catechumenus, neque res propo-

XIII. Unius matris filii (7) et filia facti estis, quicumque inscripti estis; quando ingressi fueritis ante horam exorcismorum, unusquisque vestrum ea loquatur quæ ad pietatem pertinent: et si quis e vobis defuerit, perquirite. Si ad convivium vocatus esses, nonne exspectares eum qui tecum una vocatus esset? Fratrem si haberes, nonne quod fratri bonum est quæreret? Quæ nihil prosint ne deinceps percontare; ne, quid fecerit urbs, quid vero oppidum; ne quid imperator (8), quid episcopus, quid presbyter. **10** Sursum respice; tempora hæc tua id poscunt. *Vacate et cognoscite quia ego sum Deus*⁷⁷. Si fideles videris inservientes, et curis expeditos; securi sunt, sciunt quid acceperint, gratiam apud se tenent: tu vero adhuc in bilance, dubius utrum admittendus sis necne, consistis; ne imiteris illos qui securitate fruuntur (9), sed timorem concipe.

XIV. Cum autem fiet exorcismus, quousque

rum statum, tanquam anticipatam quamdam bonorum baptismi fruitionem. Unde cat. 11, n. 9, cos jam nunc filios Dei per adoptionem effici ait: *Nῦν γίνεσθε υἱοὶ Θεοῦ*, et cat. 18, n. 26, in Ecclesia regeneratos dicit.

(8) *Ne quid imperator.* Ad litteram vertendum erat *ne quid rex*. Sed vocem βασιλεύς, qua Cyrillus, una cum cæteris Græcis auctoribus, Romanorum principem designare solet, proprio hujus principis vocabulo reddidimus, quoties, ut in hoc loco, de Romano imperatore agitur. Id secuti sumus cat. 14, num. 14 et 22, cat. 23, num. 8, et in epistola ad Constantium.

(9) *Qui securitate fruuntur*, τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμεριμνον. Male Grodecius, qui nulli meditationi vacant. Non culpatur Cyrillus fideles quod sine sollicitudine sint. Ait tantum, baptismi accepto sollicitudine illa liberatos esse, quæ baptizandum sortis suæ dubium exercere debet. Sic ait Basil., in ps. XLIX, pag. 254, baptismum, cum remittat peccata, sollicitudinis vacantem procurare iis qui debitis onerati erant: Ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα ἀφαιρῶν ἔχει τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἀμεριμνίας πρόξενον γίνεται τοῖς καταχρέοις.

alii (1) quis exorcizantur accesserint, viri cum viris (2), mulieres cum mulieribus sunt: nunc mihi arca Noe opus est, in qua erat Noe et filii ejus, uxor ejus, atque uxores filiorum ejus⁷⁸. Tametsi enim una erat arca, et occlusum ostium, omnia tamen decenter disposita fuere. Quamvis clausa sit ecclesia et vos omnes intus, hæc tamen separata sunt, ut viri cum viris, mulieres cum mulieribus degant, ne salutis subsidium vertatur in perditionis occasionem: etsi enim pulchrum sit institutum sibi invicem assidere, tamen procul absint perturbationum vitia. Tum vero sedentes viri librum aliquem utilem præ manibus habeant; et alius quidem legat, alius vero audiat. Si autem desit liber, alter oret, alter vero utile aliquid loquatur. Virginum porro conventus sic collectus esto, ut psallat vel legat, sed tacite: ita ut labia quidem loquantur, vox autem ad alienas aures non perveniat. *Mulieri enim loqui in ecclesia non permitto*⁷⁹. Et nupta quoque similiter agat: ut et oret, et labia ita moveat, ne vox exaudiat⁸⁰: ut prodeat Samuel, ut sterilis anima tua pariat exaudientis Dei salutem (3); Samuel enim ita sonat.

⁷⁸ Gen. vii, 7. ⁷⁹ I Tim. ii, 12; et I Cor. xiv, 34. ⁸⁰ I Reg. i, 13.

(1) *Quousque alii*, etc. Græca duplicem pati possunt sensum: 1° Donec omnes alii ad exorcismum suscipiendum suo ordine accesserint: 2° donec omnes qui suo ordine exorcismum suscipiunt, ad suas sedes exorcismo suscepto reverterent. Utrumvis sequere parum interest, postremum uti litterarum tenaciorem amplectimur. Exorcizabantur baptizandi alter post alterum, quod tam ex hoc loco patet, quam ex serm. 2 de symbolo, num. 1, apud Aug., tom. VI, p. 555 prolixique erant singulorum exorcismi, dum increpationes diaboli, preces, invocationem Crucifixi, salutaria monita, insufflationes, etc., continerent: adeo ut hujus cæremonie prolixitas, aliis incommoditatibus, videlicet velamini vultus, vestimentorum despoliationi, uno tantum indusio concessio, vulgo conjuncta, probationem et experimentum contineret sinceræ accedentium voluntatis, ex Greg. Naz. orat. 40, num. 26, p. 657. Cum ab exorcismis inciperent hi illuminandorum conventus, quos sequebatur catechesis, ex illorum prolixitate factum puto, ut Cyrillus se temporis angustiiis premi tam sæpe dicat, et quandoque etiam ab ipso orationum initio, ut catechesi 13, num. 8.

(2) *Viri cum viris*, etc. In ecclesiis vulgo tabulatis separata erant virorum ac feminarum loca. Patet tamen hic ex voto Cyrilli nondum in Ecclesiam Hierosolymitanam inducta fuisse hujusmodi septa; quæ revera Chrysostomus, hom. 74 in Matth., p. 278, non nisi posterius a Patribus invecta significat, postquam is qui voluntate servabatur ordo, licentia confusus erat. Nam viros separatim a mulieribus in ecclesia sedere præcipitur *Constit. apost.*, lib. ii, cap. 57. Omnino tamen Hierosolymis virginum conventus a cæteris segregatus erat, ut sequentia testatum faciunt. Monachorum quoque separatim ordinem fuisse colligitur ex plurimis *Catecheseon* locis, in quibus tanquam ordo et classis hominum a cæteris distincta memoratur.

(3) *Samuel exaudientis Dei salutem... sonat*. Recte Millesius conjicit Cyrillum Samuelis nomen interpretari quasi שמואל, ac si compositum esse ex שמע, ישע, et אלהי אלהים *audivit salvans Deus*; cum tamen vera sit significatio *petitus a Deo ex אלהים אלהים*.

(4) *Ἐν ᾧ ἦν*. Hæc ex conjectura scripsimus

λοῖ ἐπορριζόμενοι παραγένοιται, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν. Nūn γὰρ μοι Χρεία τῆς τοῦ Νῶε κιβωτοῦ· ἐν ᾗ ἦν (4) Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνὴ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐἰ γὰρ καὶ μία ἦν ἡ κιβωτός, καὶ κεκλεισμένη ἦν ἡ θύρα, ἀλλὰ ἐσχημάτιστο τὰ πράγματα. Ἐἰ καὶ κέκλεισται ἡ ἐκκλησία, καὶ πάντες ὑμεῖς ἐνδον, ἀλλὰ δεστάθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν· μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας πρόφασις ἀπωλείας· κἄν ἡ ὑπόθεσις καλὴ (5), πλησίον ἀλλήλων καθέζεσθαι, ἀλλὰ μακρὰν ἔστω τὰ πάθη. Ἐἴτα οἱ ἄνδρες καθεζόμενοι ἐχέτωσαν (6) βιβλίον χρήσιμον· καὶ ὁ μὲν τις ἀναγινωσκέτω, ὁ δὲ τις ἀκούετω. Κἄν μὴ βιβλίον παρῆ, ὁ μὲν προσευχέσθω, ὁ δὲ τι χρήσιμον λαλείτω. Καὶ ὁ σύλλογος πάλιν ὁ παρθενικός οὕτω συνειλέχθω ἢ ψάλλων ἢ ἀναγινώσκων ἡ συχῆ (7)· ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ χεῖλη, μὴ ἀκούειν δὲ τὰ ἀλλότρια ὦτα· Γυναικὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω. Καὶ ἡ ἔγγαμος (8) δὲ ὁμοίως μιμνήσθω· καὶ προσευχέσθω, καὶ τὰ χεῖλη κινείσθω, φωνὴ δὲ μὴ ἀκούεσθω· ἵνα παρέλθῃ Σαμουὴλ, ἵνα σου ἡ στεῖρα ψυχῆ γεννήσῃ τὴν σωτηρίαν Θεοῦ ἐπακούσαντος· ὁ γὰρ Σαμουὴλ ταύτην ἔχει τὴν ἑρμηνείαν·

Grodecii versione fulta; cum in editis, mendose sine dubio, haberetur, ἵνα ᾗ, ut sit Noe, etc. Illa hic locus exhibetur in codd. Roe et Casaub.: ἵνα Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ χωρὶς ὡσι, καὶ ἡ γυνὴ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ χωρὶς ὡσι· *Ut Noe et filii ejus seorsim, et uxor ejus ac uxores filiorum ejus seorsim sint*. Sed optime judicat Millesius verba, χωρὶς ὡσι, additamentum esse critici cujusdam, qui viliato loco medicinam afferre conatus parum feliciter promovit. Scriptura sacra non ait diserte, separatos fuisse a se invicem in arca Noemum cum filiis, et utrorumque uxores. At id concludere se posse existimavit Cyrillus ex ordine verborum Genes. cap. vi, vers. 18. et cap. vii, vers. 7 et 13. Idem inde pariter conclusit Isidorus Pelusiota, lib. i, epist. 69, p. 22. Post vocem, πράγματα, scripsi ex Reg. cod., εἰ καὶ, cum καὶ in editis et aliis codicibus desit.

(5) Κἄν ἡ ὑπόθεσις καλὴ, etc. Sic legitur in Reg., κἄν πλησίον ἀλλήλων καθέζεσθε, ἀλλά, etc. *Quamvis una proxime sedeat*. Post, τὰ πάθη, hæc verba adjecta habet idem codex: Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ. Νενέκρωται τὰ τῆς ἀκολασίας ὄργανα· ἐσταύρωται τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· *In Christo enim Jesu non est mas neque femina*, Galat. iii, 28: *Morte extincta sunt luxuriae instrumenta: diabolo et operibus ejus crucifixa sunt*.

(6) Ἐχέτωσαν. Additur in Reg., μετὰ χεῖρας, præ manibus. Antè βιβλίον legebatur in editis καὶ, quod uti superfluum ex præfato codice erasimus. Pro, ὁ δὲ τις, etc., idem Reg. habet, οἱ δὲ ἀκούετωσαν, alii vero audiant.

(7) Ἐσχῆ. In hunc modum Millesius ex codd. Roe et Casaub., quibus Reg. suffragatur, emendavit veterem lectionem quæ ferebat in editione anni 1608, ἡ ἐσχῆ, et in sequentibus, ἐσχῆ, sublato ἡ. Post, in testimonio Pauli citato, loco, ἐν ἐκκλησίᾳ, habetur in codd. Roe, et Casaub., ἐν ἐκκλησίαις, ut est I Cor. xiv, 34. Duo loca similia Apostoli confudit Cyrillus, ex I Cor. xiv, 34, sumens λαλεῖν, cætera ex I Tim. ii, 12.

(8) Ἐγγαμος. Sic restitui ex codd. Reg., Roe, et Casaub. Legebatur antea ἐν γάμοις, quæ in nuptiis

ΙΕ. Ὁψομα: τὴν σπουδὴν ἐκάστου, ὄψομα: τὸ εὐλα-
βῆς ἐκάστης. Πυρόσθω ἢ διάνοια πρὸς εὐλάβειαν,
χαλκεύσθω ἢ ψυχὴ, σφυροκοπείσθω τὸ σκληρὸν τῆς
ἀπιστίας, ἀποπεσάτωσαν αἱ περισσαὶ (1) τοῦ σιδήρου
λεπίδες, μενέτω τὸ καθαρὸν· ἀποπεσάτω τοῦ σιδήρου
ὁ ἶδς, μενέτω τὸ γνήσιον. Ποτὲ μὲν (2) ὑμῶν δεῖξῃ ὁ
θεὸς ἐκείνην τὴν νύκτα, τὸ σκότος τὸ ἡμεροφάνες,
περὶ οὗ εἴρηται· Σκότος οὐ σκοτισθήσεται· ἀπὸ
σοῦ, καὶ νύξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται. Τότε
ὑμῶν ἐκάστῳ καὶ ἐκάστη (3) παραδείσου θύρα ἀνοι-
χθῆ· τότε ὑδάτων (4) ἀπολαύσῃτε Χριστοφόρων,
ἔχόντων εὐωδία· τότε Χριστοῦ προσηγορίαν λάβητε,
καὶ ἐνέργειαν θείων πραγμάτων. Ἦδη μοι τῆς δια-
νοίας τὸ ὄμμα ἀναβλέψατε (5)· ἦδη μοι χοροὺς ἀγγε-
λικοὺς ἐννοήσατε, καὶ δεσπότην τῶν ὄλων θεὸν καθ-
εζόμενον, Ἰῶν δὲ μονογενῆ ἐν δεξιᾷ συγκαθήμενον (6),
καὶ Πνεῦμα συμπάρων· θρόνους δὲ καὶ κυριότητας

XV. Videbo studium uniuscujusque viri, videbo
uniuscujusque feminæ pietatem. Inflammetur ■■
mens ad pietatem, ad incudem [velut] procudatur
anima. Subigatur et tundatur infidelitatis durities,
decidant superflua ferri squamæ; maneat id solum
quod purum est: detergatur ferri ærugo, ut ma-
neat genuina materies. Aliquando vobis ostendat
Deus noctem illam, et tenebras diem referentes (7),
de quibus dictum est: *Tenebræ non obscurabuntur
a te, et nox sicut dies illuminabitur* ⁸¹. Tunc unicui-
que vestrum paradisi porta aperta sit ⁸². Tunc
aquis fruamini Christiferis, fragrantiam spiran-
bus. Tunc Christi appellationem et rerum divina-
rum efficaciam suscipiatis ⁸³. Jam nunc oculo men-
tis aperto sursum respicite: jam angelicos choros
animo concipite; universorumque Dominum Deum
B sedentem, et unigenitum Filium a dextris una se-

⁸¹ Ps. cxxxviii, 12. ⁸² Vid. cat. 19, n. 9. ⁸³ Vid. cat. 3, n. 3 et 13.

constituta est. V. cat. 17, n. 7. Voces, καὶ τὰ χεῖ-
λη κιν. φων. δ. μ. ἀκουέσθω, desunt in mss. Roe et
Casaub.

(1) Αἱ περισσαί. Ex Ottob. et Roe codd. Editi
vero, οἱ περισσοί. Post, τὸ καθαρὸν, subjungitur in
Reg., τῆς πολιτείας, *maneat puritas conversationis*:
ac post, τὸ γνήσιον, additur, τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολο-
γίας, *sinceritas confessionis Christi*. Post ultimum,
μενέτω, codd. Regg. Roe et Casaub. habent particu-
lam δέ.

(2) Ποτὲ μὲν. In editis habetur, *Πότε, Quando?*
ut et in Reg. cod. Præferimus, *πότε*, ex codd. Roe
et Casaub. cum nulla hic appareat interrogatio. In
sequenti psalmi cxxxviii citatione cod. Ottobon.
omittit verba, καὶ νύξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται.
Articulus ἡ ante ἡμέρα desideratur in codd. Roe C
et Casaub. sicut et in sacro textu.

(3) Ἐκάστῳ καὶ ἐκάστη. Ita scribimus ex codici-
bus Regio et Ottob. sic infra, ἐκάστον καὶ ἐκά-
στην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. In prioribus edi-
tionibus legebatur una vox ἐκάστου· quod cum ma-
nifestum mendum contineret, Millesius ex conjec-
tura Casauboni reposuit, ἐκάστῳ. Codd. Roe et
Casaub. habent, ἐκάστη, omisso, ἐκάστῳ. Sequen-
tem vocem, ἀνοιθῆ, ita posuimus ex Reg., Roe et
Casaub., nam quod prius legebatur, ἀνωχθῆ, vitiosa
est et contra leges grammaticæ scriptura. Ante, ὑδά-
των, et Χριστοῦ, τότε reposuimus ex mss. Roe et
Casaub. pro, πότε, quod antea scriptum erat. Iidem
supra ante, ὑμῶν ἐκάστῳ, pro, τότε, habent, ὅτε·
quæ particula si in duobus sequentibus locis pari-
ter scriberetur, eam magis probarem quam τότε,
hoc sensu. *Aliquando vobis ostendat Deus, etc., cum
unicuique vestrum paradisi janua aperietur, cum
aquis, etc.*

(4) Ὑδάτων, *aquis*. Hujus vocis loco Reg. codex
habet, ῥευμάτων, *fluentis*. Roe vero et Casaub., ἀρω-
μάτων, *unguentis*: quod melius componitur cum
fragrantia illa quam Cyrillus commemorat; atque
intelligi potest de sancto chrismate post baptismum
collato, quo accepto Christi participes, eique nos
conformes effici docet auctor cat. 21, n. 1. Melio-
rem tamen censemus consuetam, et pluribus mss.
approbatam lectionem, ὑδάτων, qua detracta, de ba-
ptismo ipso siluisset Cyrillus eo in loco, ubi bap-
tismi bona magnificentius exaggerat. Alioqui sequens
epithetum, Χριστοφόρων, *Christiferis*, unius proprie
aquis convenit in quibus gestatus est Christus; et
Christiani, qui et ipsi christi dicuntur cat. 21, n. 1,
in baptismi mersione gestantur. Quæ quidem aquæ,
Christi carnis attactu fragrantæ reddita sunt: spi-

ritali nimirum fragrantia quam Christus ipsis ex
sua divinitatis perfusione communicavit, ut doce-
tur cat. 21, n. 1. Conjeciebam aliquando legendum
in accusandi casu, Χριστοφόρον εὐωδία, *Christife-
ram fragrantiam*: porro in hac Cyrilli phrasi, tria
mihi videor distinguere sacramenta, religione silen-
tium tectis verbis adumbrata. Baptismum per aquas
Christiferas expressum; confirmationem, qua Chri-
stiani proprie, imo et Christi etiam per sacri chri-
smatis sanctionem efficiuntur; cat. 21, n. 1 et 5. De-
mum eucharistiam in his verbis, *divinarum rerum
efficaciam*; quod idem est stylo Cyrilli ac divinæ res
efficacia plenæ, quibus nimirum divinæ naturæ par-
ticipes efficiuntur; cat. 22, n. 3, sic dixit n. 13, *πρα-
γμάτων ἀνωφέλειαν*, p., *πράγματα ἀνωφελῆ*.

(5) Ἀναβλέψατε. Habet Reg. cod., *ἀνανεύσατο*
(legendum, *ἀνανεύσατο*, vel *ἀνανεύσατε*). *Jam mihi
oculus mentis attollatur*, vel, *oculum mentis attollite*.
Ἀναβλέπω vix activum verbum est: significat vel
sursum aspicio, vel *rursum cerno*; utrumque signi-
ficatum in versione conjunximus.

(6) Συγκαθήμενον. In codd. Roe et Casaub. le-
gitur simpliciter, *καθεζόμενον*. Deest in cod. Reg.
hæc perioche de Filii sessione, sine dubio propter
repetitionem vocis, *καθεζόμενον*. Pro, *συμπάρων*,
idem cod. habet solummodo, *παρὸν*. Vide similem
ac iisdem prope verbis expressam, de sessione Pa-
tris, Filii, et Spiritus sancti in judicio postremo,
sententiam, cat. 15, n. 34.

(7) *Tenebras diem splendore referentes*. Sic inter-
pretatus sum, τὸ σκότος τὸ ἡμεροφάνες, quod Grode-
cius contrario sensu vertit, *tenebras in die apparen-
tes*, cum potius fuerit dicendum, *diem in tenebris
apparentem*. Vigiliam paschalem intelligit Cyrillus,
D quam luminum tota ecclesia accensurarum frequen-
tia et lampadum a neophytis gestatione, ita collu-
stratam referunt auctores ecclesiastici, ut nox fere
diem vinceret. Ad hæc, ad celebrandam resurre-
ctionis lætitiā curabatur, ut accensis priusquam
nox irrueret, nec ante solis exortum extinctis lu-
minibus, nox quodammodo illa excluderetur, et in
unam diem Dominica Paschæ cum Sabbato sancto
conjungeretur. Audi Greg. Nyss., orat. 4 in Resurr.
Domini, p. 436: *Φωτεινὴ νύξ αὕτη, τὰς ἐκ τῶν
λαμπάδων αὐγὰς ορθριναῖς ἀκτῖσι τοῦ ἡλίου συμμί-
ξασα, μίαν κατὰ τὸ συνεχές ἡμέραν ἐποίησε, μὴ δια-
μερισθεῖσα τῇ παρενθήκῃ τοῦ σκότους.* « Luminosa hæc
« nox, accensurarum lampadum fulgorem matutinis
« solis radiis conjungens, unam continuatione diem
« efficit, nulla tenebrarum interpositione dirempta »

dentem, et Spiritum simul præsentem : thronos vero et dominationes ministrantes ; et unumquemque vestrum salutem consecutum. Jam veluti sono afficiantur aures vestrae : concupiscite præclarant illam vocem, quando vobis in salutem receptis angeli acclamabunt : *Beati quorum* (1) *remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* ⁸⁴. ¶ Quando tanquam Ecclesie sidera corpore splendidi (2) et anima lucidi ingrediemini.

XVI. Magna res est sane, quod verbis proponitur baptismus : captivis pretium, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, luminosum indumentum, signaculum sanctum indissolubile (3),

⁷⁴ Vid. cat. 22, n. 3.

(1) *Angeli acclamabunt : Beati quorum*, etc. Idem repetit cat. 1, n. 1 Hunc psalmi versiculum etiamnum decantant Græci statim atque eductus est e fonte neophytus, dum sacerdos manus abluit. Ita præcipitur in *Euchologio*, pag. 355, Cyrilli tempore nondum ita cantatus videtur, cum angelorum solummodo mentionem faciat.

(2) *Corpore splendidi*, φαῖδροι τῷ σώματι. Designat candidam neophytorum vestem, ut supra n. 3, nuptialem vestem, quam supposuit candidam, appellat, φαῖδρον ἔνδυμα γάμου. Eodem modo Basil., in ps. xxviii, p. 168, et Greg. Nyss., orat. *De S. Melit.*, pag. 588, nuptialia indumenta φαῖδρά nuncupant.

(3) *Signaculum sanctum indissolubile*. Præclarum hoc, ut et multa alia passim apud Cyrillum occurrentia, baptismalis signaculi, seu ut theologi post sanctos Patres loquuntur, *characteris* testimonium. Hoc imprudenter, ex sectæ suæ præjudiciis, cum altero confirmationis caractere, de quo etiam sæpe Cyrillus, confudit Thomas Miles. in suis ad hujus orationis finem notis. Quamvis aliquando Cyrillus utriusque mentionem ita permisceat, ut obscurum sit quodnam edubus commemoret, propriis tamen ambo designavit notis. Nam alterum, nempe confirmationis vocat cat. 18, n. 33, *signaculum communicationis Spiritus sancti*; baptismalem vero cat. 1, n. 2, illum quo in *lavacri regeneratione* rationabili Christi gregi accensemur. Illum dicit cat. 22, n. 7, animæ imprimi dum frons oleo chrisomatis inungitur : hunc cat. 3, num. 4, appellat signaculum per aquam, τὴν δι' ὕδατος σφραγίδα. Priorem post baptismum collatum significat cat. 18, n. 33, posteriorem ait baptismis tempore conferri cat. 4, n. 16, κατὰ καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, et cat. 16, num. 24, ἐν βαπτίσματι ut uno tempore aqua corpus abluat, spiritus vero animam signet cat. 3, num. 4 : Τὸ μὲν ὕδωρ καθρίζει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραδίζει τὴν ψυχὴν. Et num. 12, eo tempore quo baptizandus in aquam descendit, ait gratiæ invocatione animam signari, ne ab dracone, cujus in aquis sedes est, sorbeat. Tandem a presbyteris et diaconis validum baptismum datum agnoscit, et Spiritum sanctum in eo præsentem animas obsignaturum spondet cat. 17, n. 35. Nemo autem dixerit chrisomatis sacramentum a diaconis unquam administratum. Utrumque characterem a Spiritu sancto imprimi statuit, idcircoque spiritale vel Spiritus sancti signaculum appellat. Illud autem *indissolubile* hic et *indelebile* n. 17, esse asseverat.

(4) Κατηχεῖσθω ποθήσατε, etc. Vocem, κατηχεῖσθω, huc ex codicis Regii auctoritate revocamus : quæ cum a Prevotio in editione anni 1608 ascripta esset, nulla, quod quidem notetur, codicis manuscripti suffragatione in sequentibus editionibus suppressa est, et ejus loco vox, ἐκατηχεῖσθε, posita. Quomodo hæc cum textu construi possit, ignoro

λειτουργοῦντας· καὶ ὑμῶν δὲ ἕκαστον καὶ ἑκάστην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. Ἦδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὡσπερ κατηχεῖσθω ποθήσατε (4) ἐκείνην τὴν καλὴν ἡχὴν, ὅτε ὑμῶν σωθέντων οἱ ἄγγελοι ἐπιφωνήσουσι· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν (5) αἱ ἀμαρτίαι· ὅτε, ὡσπερ ἀστέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἰσέλθητε φαῖδροι τῷ σώματι καὶ φωτεινοὶ τῇ ψυχῇ.

ΙΖ. Μέγα τὸ προκείμενον βάπτισμα (6)· ἀλγυμάλωτοις λύτρον· ἀμαρτημάτων ἄφεσις· θάνατος ἀπαρτίας· παλιγγενεσία ψυχῆς· ἔνδυμα φωτεινόν· σφραγίς ἀγία ἀκτάλυτος· ὄχημα πρὸς οὐρανόν· παρα-

quamvis Grodecius ita legisse videatur. Ex eodem Reg. codice, ποθήσατε scripsimus, pro ποιήσατε, quod in editis et cæteris mss. libris legitur. At ea vox cum textui nullo modo convenire videretur, additum est in codd. Roe et Casaub. post, ἐκείνην τὴν καλὴν, verbum, ἡχηθῆναι, ut sensus esset : *Facite vobis illam præclaram vocem resonare*. Cæterum retinendo ποιήσατε, ac mutando ἐκατηχεῖσθε in κατηχεῖσθαι, optimam scripturam haberemus : Ἦδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὡσπερ κατηχεῖσθαι ποιήσατε ἐκείνην τὴν καλὴν ἡχὴν. *Jam aures vestras facite quasi illa præclara voce pulsari*.

(5) Καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν. Deest hæc perioche in codd. Roe et Otlob. nec eam legit Grodecius. Nescio quomodo in priores editiones pro ἐπεκαλύφθησαν irrepserit contraria vox, ἀπεκαλύφθησαν. Nos mendum ex Reg. cod. et Cyrillo ipso cat. 1, n. 1, cum locum uti scripsimus recitante, correximus. Verba, ὡσπερ ἀστέρες, *tanquam sidera* reposuit curator Oxon. editionis, nulla tamen indicata codicis auctoritate, sed propter vocem sequentem, φωτεινοὶ τῇ ψυχῇ. Et ita revera habetur in cod. Reg. Legebatur in editis, ὡς περιστέραί, *tanquam columbae*, atque ita fert cod. Otlob. cui lectioni suffragatur versio Grodecii, tametsi ad marginem cum asterisco e regione ascripserit, *sidera*. Levi mutatione itaque lectio potuit in alteram commutari. Probabiles ambæ : nam si nostram sequaris, eam confirmant similes Patrum sententiæ, neophytos propter candorem et fulgorem vestium, ac faces quas manu præferabant. Ecclesie sidera appellantium. Vide in primis Greg. Nyss., orat. 1 in *Christi resurrectionem*, p. 382, et Proclum Constantinopolitanum orat. 12 in *Resurrect.* Cyrillus ipse neophytorum vestes siderum instar collucentes appellat de nuptialibus convivarum indumentis loquens supra, num. 3, ἀστράπτοντα ὡσπερ. Si alteram lectionem prætuleris, eam defendet allusio ad psal. lxxvii, 14 ; Cantic. v, 12 ; Isaiaë lv, 8 : in his enim omnibus locis justi columbis vel pennarum nitore rutilantibus, vel ad aquarum stagna sedentibus ac volitantibus comparantur. Imo Isaiaë locus ex cap. lx a Cyrillo adducitur cat. 18, n. 34, ac neophytis propter simplicitatem adaptatur. Priorem tamen lectionem præoptaverim.

(6) Βάπτισμα. Ea verba sequentia usque ad ἀλλὰ δράκων, desunt in Reg. eod. Ea forte huc accesserunt ex homilia sancti Basilii exhortationem ad baptismum continente, ubi eadem prorsus verba paucis admodum immutatis leguntur p. 413, t. I. Quamquam ex Cyrillo potuit sumpisse Basilius veterum solers indagator. Tamen hæc et alia hujusmodi baptismi encomia ita sunt in omnium Patrum ore, ut magis ex usu communi quam ex cujusquam imitatione accepta videantur. Vide Greg. Nazianz., orat. 40, n. 3, p. 638, eadem et multo plura congerentem.

θείσου τρυφή· βασιλείας πρόξενον· υιοθεσίας χάρισμα. Ἀλλὰ δράκων παρά τὴν ὁδὸν (1) τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας· βλέπε μὴ δάκη τῇ ἀπιστίᾳ· βλέπει τοσοῦτους σωζομένους, καὶ ζητεῖ τίνα καταπίῃ. Πρὸς Πατέρα πνευμάτων ἐσέρχη, ἀλλὰ δι' ἐκείνου τοῦ δράκοντος διέρχη. Πῶς οὖν αὐτὸν διέλθης (2); ὑπόδησαι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἵνα κἂν δάκη, μὴ βλάβη· πίστιν ἐν οἰκον ἔχει, κραταίαν ἐλπίδα, κρηπίδα, ἰσχυράν, ἵνα διέλθης τὸν ἐχθρὸν, καὶ εἰσέλθης πρὸς τὸν Δεσπότην. Τὴν σαυτοῦ καρδίαν ἐτοίμασον εἰς ὑποδοχὴν διδασκαλίας, εἰς κοινωνίαν ἁγίων μυστηρίων. Εὐχου πυκνότερον, ἵνα ὁ Θεὸς σε καταξιώσῃ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων (3). Μήτε ἡμέραν ἀργεῖ, μήτε νύκτα. ἀλλ' ὅταν ὁ ὕπνος (4) ἐκ τῶν ὀμμάτων σου ἐκπέσῃ, τότε ἡ διάνοιά σου εἰς προσευχὴν σχολάζετω. Κἂν ἴδῃς λογισμὸν αἰσχροῦ ἀναδύνατον εἰς τὴν διατίαν σου, λάβε κρίσεως ἐννοίαν (5), ὑπομνηστικὸν σωτηρίας· σχολάζσον τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, ἵνα ἐπιλάβῃ φάτων πραγμάτων. Ἐάν ἴδῃς τινὰ σοι λέγοντα. Καὶ ἐσέρχη εἰς τὸ ὕδωρ καταδύναται; ἄρτι γὰρ οὐκ ἔχει πόλις βαλανεῖα; γίνωσκε (6), ὅτι ὁ δράκων τῆς θαλάσσης ταῦτά σοι κατασκευάζει· μὴ πρόσχε τοῖς χεῖρεσι τοῦ λαλοῦντος (7), ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι Θεῷ. Φύλασσε τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, ὅπως (8) ἀληπτος γένη· ἵνα παραμείνας τῇ ἐλπίδι, κληρονόμος γένη σωτηρίας αἰωνίου.

⁸⁵ I Petr. v, 8. ⁸⁶ Hebr. xii, 9. ⁸⁷ Ephes. vi, 13. ⁸⁸ Vid. cat. 1, n. 3. ⁸⁹ Isa. xxvii, 1. ⁹⁰ Vid. cat. 3, n. 3; cat. 17, n. 35.

(1) Παρά τὴν ὁδόν. Ex codd. Reg., Roe et Casaub. scripsimus, παρά, cum in edilib et vers. Grad. legatur, περί, circa viam. Desunt in Reg. cod. verba: τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας· βλέπε Verba καὶ ζητεῖ, cum hoc additamento exhibet idem codex, καὶ μαινόμενος διὰ τὴν βασκανίαν ζητεῖ, etc., invidia percitus quærit, etc.

(2) Διέλθης Reg., παρέλθης. Mox idem, ὑπόδησαι τοὺς πόδας σου. Sic etiam videtur legisse Grotocius. Vox, σου, non habetur in citato Scripturæ loco.

(3) Τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων. Desunt ea verba in cod. Reg. et versione Grotocii.

(4) Ὅταν ὁ ὕπνος. Articulum ὁ adjecimus; et ὅταν, pro ὅτε, posuimus ex mss. Reg., Roe, Casaub. Ex postremis quoque duobus codicibus addidimus, σου, post, διάνοια.

(5) Κρίσεως ἐννοίαν, etc. Vocem, ἐννοίαν, ex mss. Reg., Roe et Casaub. reposuimus: ambo posteriores, pro ὑπομνηστικὸν habent, ὑπομνηστικὴν. Idem stylo Cyrilli videtur esse, ὑπομνηστικὸν σωτηρίας, ac ὑπομνηστικὸν σωτήριον. Sequentem phrasin, σχολάζσον, etc., usque ad ἐάν ἴδῃς, excl. paulo aliter legitur in Reg. cod. ad hunc modum: Σχολάζατε τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, τίνα μὲν ἐστὶ τὰ φάτωλα τοῦ διαβόλου ἔργα, καὶ τούτων λήθην ποιήσασθε· τίνα δὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, καὶ ἐν τούτοις καταγίνεσθε ἡμέρας τε καὶ νυκτός· *Animum vestrum advertite ad discendum, quænam quidem sint prava diaboli opera, et hæc obliviscamini; quænam vero bona et salutaria, et in his interdum noctuque versamini.*

(6) Γίνωσκε, etc. Hunc locum ita exhibet Reg. cod.: Γίνωσκε, ὅτι ἐχθρός μὲν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, διαβολικός δὲ δράκων, ὁ ταῦτά σοι κατασκευάζων. Μὴ πρόσχε, etc. *Noveris hostem quidem Dei, diabolicum vero maris draconem esse, qui id contra te in-*

A vehiculum ad cælum, paradisi deliciæ, regni obtinendi causa, adoptionis donum. Cæterum draco juxta viam transeuntes observat, cave ne te infidelitate mordeat: iam multos videt qui salvi fiunt, *et quærit quem devoret* ⁸⁵. Ad Patrem spirituum ⁸⁶ ingrederis, sed per illum draconem transeundum est. Quomodo igitur tu illum pertransibis? Calcea pedes tuos *in præparatione Evangelii pacis* ⁸⁷, ut etiamsi dentem infigat, non lædat tamen: fidem inhabitantem habe, spem firmam, calceamentum forte, ut per hostem occupato aditu ad Dominum ingrediare. ⁸⁸ Præpara cor tuum ad recipiendam doctrinam, ad sanctorum mysteriorum participationem. Frequentius ora, ut cælestibus et immortalibus mysteriis te dignetur Deus, neque die neque nocte cessa; et cum somnus ab oculis tuis recesserit, tunc mens tua orationi vacet. Si quam turpem cogitationem in mentem tuam insilire videris, succurrat tibi cogitatio judicii, quæ te salutis admoncat; tuam ad condiscendum cogitationem occupa, ut pravæ rerum oblivionem capiat. Si quem videris dicentem tibi: Nunc illuc ingrederis in aquam descensurus? Nonne recens balnea urbs habet (9)? Scito draconem maritimum ⁸⁹ hæc tibi machinari; ne ad voces loquentis ⁹⁰, sed ad Deum **13** operantem attende; custodi animam tuam ut nulla arte capi possis; ut in spe perseverans, hæres æternæ salutis efficiaris.

C struit.

(7) Τοῦ λαλοῦντος. Adjunxit Reg. cod., τὰ δόλια ῥήματα. Tum subjungit: ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι ἐν αὐτῷ πνεύματι τῆς ἀπιστίας καὶ πλάνης. Φύλασσε, etc. *Ne attende labiis ejus qui dolosa tibi verba loquitur; sed spiritui incredulitatis et erroris qui in ipso operatur.*

(8) Ὅπως. Editi habent solummodo, πῶς; sed mendum est quod correximus ex codd. Reg., Otob., Roe, et Casaub. Codex vero Reg. totum hunc locum cum ista varietate repræsentat: Φύλασσε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, ὅπως μὴ ληφθῆς τοῖς τοῦ πολεμίου θανατηφόροις μηχανήμασι, καὶ παραμένῃς ἐν τῇ ἀγαθῇ ἐλπίδι· γενέσθαι κληρονόμος, καταξιώθῃς (forte καταξιώθεις) τῆς ἐπουρανίου καὶ αἰωνίου σωτηρίας. Ἡμεῖς, etc.: *Custodi animam tuam ne mortiferis adversarii molitionibus capiari; ac permaneas in spe bona te cælestis et æternæ salutis hæreditatem divina dignatione adepturum esse.*

D (9) Nonne recens balnea urbs habet? Balnea hæc a Constantino seu Helena modo ædificata dicere videtur. Unum ex his fortassis est illud a tergo ecclesiæ Resurrectionis positum, de quo Itinerarii Hierosolymitani auctor sic anno 333 loquebatur. *Jussu Constantini imperatoris basilica facta est, id est Dominicum miræ pulchritudinis, habens ad latus exceptoria unde aqua levatur; et balneum a tergo ubi infantes lavantur.* nisi de Ecclesiæ baptisterio sit sermo. Diabolum paulo post appellat draconem maritimum, auctoritate Ezechielis xxxii. cap. vers. 2 vel Isaiæ, c xxv 1, versa, ubi multi Patres legere, ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν θαλάσῃ, quamvis nunc ea verba in sola Complut. LXX editione legantur, ex Aquila vel Symmacho probabiliter desumpta. V. cat. 3, n. 11. Morales hujus appellationis causas tradunt passim Patres. Adisis Oigenem *in ps.* xxvii, v. 1. in catena Corderii; Eusebium *in ps.* lxxviii, v. 10 et 11, etc.; Theodoretum in citatum Isaiæ locum.

XVII. Nos quidem hæc uti homines et denuntiamus et docemus: ne autem nostrum ædificium fenum et stipulam et paleas efficiatis, ut non cum opus arserit, detrimentum patiamur: sed opus facite aurum et argentum et lapides pretiosos ⁹¹. Meum est dicere, tuum vero aggredi ad opus, Dei vero perficere. Firmemus mentem, contendamus animam, præparemus cor; de anima enim nobis certamen est ⁹², et rerum æternarum spes proposita ⁹³. Potens est autem Deus, (qui novit corda vestra, et perspectum habet quisnam sit sincerus, quisnam vero simulator) sincerum quidem servare,

⁹¹ I Cor. III, 12-15. ⁹² Prov. VII, 23. ⁹³ Idem habet infra cat. 1, n. 5 et 6.

(1) Ἡμῶν. Ita correxi ex codd. Reg., Roe et Casaub. loco, ἡμῶν, propter, ζημιωθῶμεν sequens, in omnibus Græcis libris retentum; quanquam Grodecius legisse videatur, ζημιωθῆτε, dum vertit, *detrimentum patiamini*. Ante, καλάμην, ex cod. Roe et Casaub. addidi. καί, ut responderet aliis καί, sequentibus verbis, ἄχυρα, ἀργύριον, λίθους τιμίους, præfixis.

(2) Τὸ προσθέσθαι. Editorum lectionem retinimus quam exhibet Reg. et Ottob. codex, supponitque versio Grodecii, qui scripsit *agere*, ejusque verbi sensus est, *admovere mentem operi faciundo; docentis præceptis suum assensum ac sedulitatem adjungere*. Ac forte Cyrillus respicit eum locum Proverb. IX, § 9: Γνώριζε δικαίω, καὶ προσθήσει τοῦδέχου. *Notum facito justo, et adjiciet ut recipiat*: vel istum Ecclesiastici XXI, § 15, secundum Græc., XVII, secund. Vulgatam: Λόγον σοφὸν ἐὰν ἀπούσῃ ἐπιστήμων, ἀνέσει αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει, secundum Vulgatam: *Verbum sapiens quodcunque audierit sciens, laudabit et ad se adjiciet*. Mallem vertere, *et ad illud iopere exsequendum) se applicabit*. Quamobrem vocem, προσθέσθαι, servantes, vertimus *aggredi ad opus*. Quam interpretationem firmat lectio codicis Regii subjicienda. In aliis codicibus legitur προθέσθαι, *proponere*: cui scripturæ suffragari potest quod hujus orationis initio sincerum ab auditoribus propositum, πρόθεσιν, postulat, quo vocati effecti, oblatis sibi a Deo baptismi bonis fruuntur. Hunc porro locum Regius codex cum hac paraphrasi representat: Ἐν ἔμοι γὰρ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑποδεῖξαι τῶν πρακτικῶν τὴν ἀθάνατον καὶ μόνιμον ἐνέργειαν· ἐν σοὶ δὲ τὸ προσθέσθαι, καὶ μεταδιῶξαι τούτων τὴν πεῖραν· Θεοῦ δὲ τὸ τελειῶσαι, καὶ ἀτάλευτον ἐν σοὶ τὴν τοιοῦτων πίστιν φυλάξαι. *Neurῶσωμεν, ἀδελφοί, τὴν διάνοιαν, etc.*: *Meum enim est dicere, et ostendere immortalem et mansuram eorum quæ agenda sunt efficaciam: tuum autem aggredi, et eorum experientiam prosequi: Dei vero perficere; et inconcussam in te eorum fidem custodire. Mentem, fratres, roboramus, etc.* Quamlibet harum lectionum amplectare, nulla ad oppugnandam gratiæ prævenientis necessitatem nisi inepte trahi potest. Neque vero illa defensione utar, eodem modo plurimos Patres sine ulla gratiæ ad incipiendum necessariæ injuria legitimo sensu scripsisse quod nostrum esset incipere, velle, proponere; Dei vero perficere: hic enim de gratiæ baptismi, et præparationibus eidem præmittendis agi tota hujus orationis series clamat; et similes loci cat. 1, n. 4, et cat. 17, n. 35, plane evincunt. Tum vero solemne auctori nostro est baptismi gratiam perfectionis vocabulo nuncupare. V. Procat, n. 1, *Utinam et fructus perfectus existat*, et cat. 3, n. 4. Ita autem suum esse dicit recte monere, et auditorum obsequi, ut tamen utrumque divini muneris esse confiteatur. Vid. cat. 13, n. 8, sub finem; cat. 16, n. 2; cat. 17, n. 34, ut omittam

IZ'. Ἡμεῖς μὲν ταῦτα ὡς ἄνθρωποι, καὶ παραγγέλλομεν καὶ διδάσκομεν· μὴ ποιήσητε δὲ τὴν οἰκοδομήν ἡμῶν (1) χόρτον, καὶ καλάμην, καὶ ἄχυρα· ἵνα μὴ τοῦ ἔργου κατακαέντος, ζημιωθῶμεν· ἀλλὰ ποιήσητε τὸ ἔργον, χρυσίον καὶ ἀργύριον, καὶ λίθους τιμίους. Ἐν ἔμοι γὰρ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, ἐν σοὶ δὲ τὸ προσθέσθαι (2), ἐν Θεῷ δὲ τὸ τελειῶσαι. *Neurῶσωμεν τὴν διάνοιαν, συντείνωμεν τὴν ψυχὴν, ἐτοιμάσωμεν τὴν καρδίαν· περὶ ψυχῆς τρέχομεν, περὶ αἰωνίων πραγμάτων ἐλπίζομεν* (3). Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς (ὁ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰδὼς, καὶ γινώσκων, τίς μὲν ἐστὶ γνήσιος (4), τίς δὲ ὑποκριτής) τὸν μὲν γνήσιον φυλά-

B frequentes illas preces, singularum pene catecheseon fini affixas, quibus a Deo postulat ut præcepta quæ dedit, in auditorum animis insculpat, et utilia reddat.

(3) Ἐλπίζομεν. Post hanc vocem subjicitur in cod. Reg. hoc additamentum: Περὶ ἀθανάτων δωρεῶν ἀγωνιζόμεθα. Ὁ δὲ Θεός· *De immortalibus donis contendimus. Deus autem, etc.*, ut inferius.

(4) Τίς μὲν ἐστὶ γνήσιος, quisnam sincerus sit. Ita scribimus ex cod. Reg., Roe et Casaub. et Grodecio qui vertit *verus*. Editi vero habent, δίκαιος, *justus*. Priorem vocem postulat oppositio cum verbo ὑποκριτής, ac manifesta in membro sequenti vocum jam positarum repetitio. Pro πιστοποιῆσαι, hac et sequenti linea reperitur in codd. Roe et Casaub. ac Reg., πιστὸν ποιῆσαι· at vox πιστοποιεῖν Cyrillo nostro familiaris adhibetur multis locis. Πιστοποιεῖν Cyrillo Alexandrino idem est ac πιστοῦς ἐργάσασθαι. Thesauri Assert. 32. pag. 289, quo in loco hæc habet ad illustrandum præsentem locum ma-

C xime idonea. Probans enim Dei esse fideles homines efficere, ait: Πιστοῦ μὲν γὰρ τὸ πιστοποιεῖν, Θεοῦ δὲ πάλιν τὸ θεοποιεῖν, ὡσπερ ἀμέλει καὶ τοιοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν ἔργον ἐστίν· *Fidelis enim est (qui titulus Deo sæpe attribuitur in Scripturis) fideles efficere, Dei rursus deos efficere: uti v. delictet luminis opus proprium est illuminare*. At ea vox non soli Deo fidem intus infundenti, sed etiam hominibus alios in fide per doctrinam informantibus accommodari solet. Sic *Constit. apost.* lib. V, cap. 6: Τὸς νεοφωτιστοὺς βεβαίουμεν, καὶ τοὺς κατηγορούμενους πιστοποιούμεθα *Neophytos confirmamus, et catechumenos in fide informamus*. A Cyrillo autem etiam argumentis fidem facientibus tribuitur catech. 13, n. 9, et cat. 14, n. 2. Non est ommittendum ea voce apud Cyrillum aliquando non initia et informationem fidei, sed firmiorem et plenam convictionem eorum quæ jam credchantur designari. Ita usurpatur ab eo cat. 13, n. 9, et in cat. 3, n. 15; πίστιν et πιστοποίησιν ita distinguit quasi hæc sit merces et complementum alterius. Ac generatim apud auctores, πιστοποιεῖν, certo persuadere et convincere significat. V. Origenem lib. I cont. Cels., pag. 5, Basil. in psal. XIV, pag. 133. Illic tamen de initio fidei agitur, ac de dispositione qua hypocrita in fidelem mutatur: eodemque modo cat. 13, n. 19, πιστοποιεῖσθαι sumitur pro statu hominis ab incredulitate et dubitatione ad fidem et persuasionem transeuntis. Locus hic totus ita representatur in cod. Reg.: Ὁ δὲ Θεός, ὁ τὰς καρδίας ἡμῶν εἰδὼς, καὶ ἐροφῶν τὰς προκρίσεις, καὶ τίς μὲν γνήσιος καὶ ἀληθινὸς δοῦλος, τίς δὲ ὑποκριτής καὶ νόθος, τὸν μὲν γνήσιον διατηρήσῃ, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστὸν ποιήσῃ. Δύνατα: γὰρ, etc.: *Deus autem qui corda nostra novit, et animorum motus intuetur, quisnam sincerus et verus servus sit, quis vero simulator et spurius; sincerum quidem custodiat, simulatorem vero fidelem efficiat. Potest enim, etc.*

ξαι, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστοποιῆσαι. Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν μόνον δῶ τὴν καρδίαν. Καὶ ἐξαλείψαι (1) τὸ καθ' ὑμῶν χειρόγραφον, ἀμνηστίν δὲ ὑμῖν παράσχοι τῶν πρώτων παραπτωμάτων· οὐτεῦσοι δὲ ὑμᾶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ στρατεύσοι (2) ὑμᾶς ἐαυτῶν, ὅπλα περιβαλὼν τῆς δικαιοσύνης· οὐρανίων δὲ πραγμάτων (3) Καινῆς Διαθήκης πληρώσειε, καὶ Πνεύματος ἁγίου σφραγίδα ὀψὲ ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁹⁴ Coloss. II, 14.

(1) Καὶ ἐξαλείψαι. Editi, ἐξαλειψαι, pen. circumfl. infinitivi modi, quod secutus est Grod. Penultimam acuere, et optativo modo legere nos coegit non solum ipsa textus consequentia, sed etiam mss. Reg. Roe et Casaub. consensus in scribendo, ἐξαλειψε.ε. Consequenter, pro καθ' ὑμῶν. contra nos, scripsimus ex tribus memoratis codd., καθ' ὑμῶν, contra vos: et post ἀμνηστίν, reposuimus, ὑμῖν, ex Reg., Cod., loco ὑμῶν, quod repugnantibus constructionis legibus in editiones irrepsit.

(2) Στρατεύσοι. Ita editi et omnes mss. præter Regium in quo habetur, στρατολογήσει· melius quidem quantum ad Græcæ linguæ normam, in qua στρατεύω vix apud bonos auctores reperitur pro militem deligo; at Cyrillus etiam ita usurpat cat. I, num. 3: Οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἑλικίας τῶν στρατευομένων. Sic etiam S. Ephræm, seu potius antiquus ejus interpres Paræn. 50 ed. Gr. pag. 342: Ἀρκούμενος τοῖς παροῦσιν, οὐ φροντίζει τοῦ στρατεύσαι τοὺς ἐαυτοῦ υἱούς, ἢ ἐγγαμίσει θυγατέρας· Qui presentibus contentus est, non sollicitus est, ut filios suos in militiam adscribat, aut filias in matrimonium locet.

(3) Πραγμάτων. In Reg. cod., ἐπουρανίων δὲ καὶ ἀθανάτων αγαθῶν, etc., caelestibus et æternis bonis.

(4) Si modo cor illi præbuerit. Non hic præviam ad gratiam fidei cordis præparationem postulat, sed necessariam humanæ mentis a Deo excitatæ et motæ cooperationem, eamque ita liberam, ut sine

A hypocritam vero [et simulatorem] fidelem efficere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem facere, si modo **14** cor illi præbuerit (4). Deleat ille chirographum quod contra vos est ⁹⁴, oblivionem autem tribuat vobis priorum delictorum; atque in Ecclesiam vos inserat, sibique milites allegat, arma vobis justitiæ circumponens: caelestibus Novi Testamenti rebus repleat, et Spiritus sancti concedat signaculum indelebile in sæcula: in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

hac libertate ullum neget meritum hominis fore cat. 4, n. 21. Nec tamen in illa humani arbitrii obtemperatione nullæ sunt Dei partes. Nam ut eo in ipso loco quo S. Augustinus ait *De spir. et litt.* cap. 34, n. 60: *Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propriæ voluntatis esse*; addit nihilominus, *ipsum velle credere Deus operatur in homine*; ita Cyrillus ipsum fidei actum ut credamus, quod non fit nisi per liberum consensum voluntatis gratiæ moventi acquiescentis, donum Dei esse agnoscit his verbis cat. 14, n. 28: *Præstet autem omnibus nobis (vel vobis) credere in eum qui resurrexit, etc.* Et cat. 13, n. 8: *Præstet et nobis qui loquimur, dicere, et vobis qui auditis credere*: quod a Deo peti non poterat, nisi agnosceretur eum ipsas ad credendum flectere et applicare voluntates. Nam ut ait Augustinus epist. 217, n. 7: *Inaniter et perfunctorie potius quam veraciter pro eis, ut doctrinæ, cui adversantur, credendo consentiant, fundimus preces*: si ad ejus non pertinet gratiam convertere ad fidem suam ipsi fidei contrarias hominum voluntates. Id ipsum in cordibus infidelium a Deo fieri non dubitabat Cyrillus, ut patet ex his quæ cat. 13, n. 40, cat. 10, n. 19, et cat. 14, n. 14, de potentia Crucifixi in subigendis suo cultui alienissimis ab eo hominibus tradit: et his quæ cat. 17, n. 21 et seqq. narrat de victrice Spiritus sancti gratia, quæ post Pentecosten, apostolorum ministerio, tam multa hostium Christi millia convertit et sanctificavit.

AD LECTOREM.

Τὰς τῶν φωτιζομένων κατηχήσεις ταύτας, τοῖς μὲν τῷ βαπτίσματι προσερχομένοις, καὶ τοῖς τὸ λουτρὸν ἔχουσιν ἤδη πιστοῖς, εἰς ἀνάγνωσιν παρεχόμενος, μὴ δὲ τὸ σύνολον μήτε κατηχομένοις, μήτε ἄλλοις τισὶ τοῖς μὴ οὔσι Χριστιανοῖς· ἐπὶ τῷ Κυρίῳ λόγον δώσεις. Καὶ ἐὰν ποιῆς ἀντίγραφον, ὡς ἐπὶ Κυρίου ταυτα πρόγραψον.

Hæc obtestatio, cui Grodecus, nescio utrum ex manuscriptis, præfixit titulum, Ad Lectorem, desideratur in multis codd. ut Reg., Roe, Casaub., Ottoboniano vetustiore. Si hæc catecheses a studiosis ex ore Cyrilli pronuntiantis exceptæ. nunquam ab ipso litteris consignatæ sunt, ejus quidem esse non potest illa denuntiatio. Sin autem ille, quod multis Patribus usu fuit, sermones prius viva voce habitos postea scripto digesserit, cur non hujus obtestationis auctor sit non video. Nam similes isti multæ observantur ab auctoribus editæ ad Lectorem aut librariorum contestationes, v. g. S. Joannes apost. parem appinxit ad finem Apocalypsis, c. xxii, v. 17 et 18. Septuaginta Interpretes, referente Aristeo, pag. 891, pari denuntiatione usi sunt, sed voce, non scripto. Irenæus quoque ad calcem libri Περὶ ὀγδοάδος, seu De octonario, teste Eusebio lib. v Hist. cap. 20, pag. 187. Eusebius ipse initio Chronici sui; Rufinus in fine præfationis ad suam librorum Origenis De principiis interpretationem; Aponius præfatione in suum ad Cantica commentarium, etc. Antiquam, et primorum qui has Catecheses scripserunt, esse istam contestationem id mihi suadere videtur, quod Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudinem contineat in distinctione φωτιζομένων et catechumenorum, cum istis eas catecheses communicari prohibens. Hanc notationem Valesius existimat, non hic sed ad finem Catecheseon ascribi debere.

D rationem. Harum autem exemplar si transcripseris, id quasi in conspectu Domini facias velim.

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

CATECHESIS PRIMA

— MONTUM.

15 I. *In eodem argumento versatur hæc Catechesis quo superior oratio, easdem plerumque referens sententias, iisdemque pene verbis. Brevis est quædam ad baptismum invitatio, commemoratis ejus utilitatibus, et adhortatio ad illum digne capessendum (num. 1, 2 et 4); cum uberrimam illius gratiam Deus non sine delectu, et præparatione mentis considerata, concedat (num. 3). Idcirco præcipit (num. 5 et 6) ut peccata confiteantur auditores, et sedulum illis status sui exercitiis studium commendat. Præclara ibi de caractere baptismali.*

II. *Inscribitur in omnibus codicibus Introductio ad baptismum. In hac et duabus sequentibus catechesibus explicat articulum 9 Symboli Hierosolymitani, cujus hæc verba: Credo etiam in unum baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Id ipse postea declaravit cat. 18, n. 22; nam isthic, Symbolo nondum illuminandis tradito, illud se explanare non monet. Idcirco autem ab hoc articulo auditorum institutionem eum inchoasse censemus, quoniam ad confessionem peccatorum, quæ initio Quadragesimæ faciendâ erat (hujus catech. n. 5), et ad pœnitentiam, in qua totam illud tempus peragere debebant, sacerdotis voce erant præparandi. Ea ratio est cur tres istæ catecheses paulo post superiorem continuis fere diebus habitæ sint. De cæteris suo loco dicemus; istam vero initio Quadragesimæ pronuntiatam esse demonstrant hæc verba num. 5: Tot annorum circulos mundo incassum laborans transegit: nec quadraginta diebus vacabis pro anima tua? quemadmodum etiam in oratione superiori ait n. 4 auditores suos quadraginta dierum inducias habere.*

III. *Recognita est a nobis ad codd. Roe, Casaub., Ottob. et Coislim., quanquam hic primis foliis mutilus incipit tantum ab his verbis num. 3, ὡσπερ γὰρ κάλαμος. Omitto editiones Prevotii, et Groæcii versionem, quas toto Catecheseon opere contulimus.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΠΙΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Α' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ ⁽¹⁾.

S. P. N. CYRILLI
ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM
CATECHESIS PRIMA
ILLUMANDORUM.

16 Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, ἐσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰσαίου· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε (2). ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ τὰ ἕξῃς.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata; introductionem continens iis qui ad baptismum accedunt: Et lectio ex Isaia: *Lavamini, mundi efficiamini, auferte malitias ab animabus vestris coram oculis meis* ⁹⁵, etc.

Α'. Καινῆς Διαθήκης μαθηταὶ, καὶ Χριστοῦ μυστηρίων κοινωνοί, νῦν μὲν τῇ κλήσει, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῇ χάριτι, καρδίαν ἑαυτοῖς ποιήσατε καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν, ἵνα εὐφροσύνη γένηται (3) τοῖς οὐρανίοις. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πόσω μᾶλλον ἡ τοσοῦτων σωτηρία ψυχῶν κινήσει πρὸς εὐφροσύνην τοὺς οὐρανίους (4); Ἀγαθῆς ὁδοῦ καὶ καλλίστης ἐφαψάμενοι, τὸν τῆς εὐσεβείας εὐλαβῶς δράμετε δρόμον. Εἰς γὰρ τὴν ὑμετέραν ἀπολύτρωσιν ἐτοιμότατος πάρεστιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· Δεῦτε (5)

A I. Novi Testamenti discipuli, et misteriorum Christi participes, nunc quidem vocatione, paulo post vero etiam gratia, cor novum vobis ipsis facite, et spiritum novum ⁹⁶, ut cœlitibus lætitia fiat. Si enim *super uno peccatore pœnitentiam agente figaudium*, juxta Evangelium ⁹⁷; quanto magis tot animarum salus cœlestes ad lætitiã commovebit? Bonam et speciosissimã viã ingressi, religiose cursus pietatis percurrите. Ad redemptionem enim vestram paratissimus adest unigenitus Dei Filius, *Venite*, inquit ⁹⁸, *omnes qui laboratis et onerati*

⁹⁵ Isa. i, 16. ⁹⁶ Ezech. xviii, 31. ⁹⁷ Luc. xv, 31. ⁹⁸ Matth. xi, 28.

(1) Φωτιζομένων. Pro hac voce legitur in codd. Roe et Casaub., βαπτίζομένων, quod *perperam* scriptum videtur Milesio. At eæ ambæ voces synonymæ erant, ut patet ex *Constit. apost.* lib. viii, cap. 8, et lib. iii, cap. 16, quibus in locis iidem qui φωτιζόμενοι, etiam βαπτίζόμενοι appellantur. In codice quo Grodecius usus est, ex interpretationis ejus ratione intelligimus in titulo cat. 13 loco, φωτιζομένων, scriptum exstitisse, βαπτίζομένων, et in titulo cat. 7, φωτιζομένων, ἦτοι βαπτίζομένων. Ita porro vocabantur, seu usurpatione temporis presentis pro futuro: seu quia certa spe atque exspectatione baptismi, totum illud præparationis et purgationis tempus, quasi initium et anticipatio quædam baptismi videretur.

(2) Καθαροὶ γίνεσθε, etc. Locum Scripturæ ex integro descripsimus ex codd. Roe et Casaub. cu-

jus prima tantum vox, λούσασθε, in editis, et Grodecii versione, legitur. Idem locus infra recitatur a Cyrillo n. 1, sed post, πονηρίας, habetur, ὑμῶν, quod abest a Bibliis.

B (3) Εὐφροσύνη γένηται. In codd. Roe et Casaub., ἵνα εὐφροσύνης ὑπόθεσις γένησθε, etc., ut lætitiæ argumentum sitis.

(4) Τοὺς οὐρανίους. Ita scribimus ex codd. Roe et Casaub. et vers. Grodec., ut supra, εὐφροσύνη γένηται τοῖς οὐρανίοις. In editis habetur, οὐρανοὺς, cœlos.

(5) Δεῦτε. Addunt codd. Roe et Casaub., πρὸς με, *ad me*, sicut legitur in Evangelio. Sequens phrasis in præfatis codd. sic habetur: Οἱ τὸν χαλεπὸν τῶν πταισμάτων ῥύπον ἡμψιεσμένοι· *Qui pravo peccatorum inquinamento amicti estis.*

estis, et ego reficiam vos. Qui perniciali offensionum amictu tecti⁹⁹, et peccatorum vestrorum catenis constricti estis¹, propheticam vocem dicentem audite: *Lavamini, mundi efficiamini, auferte malitias vestras ab animabus vestris, coram oculis meis*²; ut angelorum vobis chorus acclamet: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*³.⁴ Qui fidei lampades nuper accendistis, eas in manibus inextinctas conservate; ut is qui latroni paradysum olim in hoc sanctissimo monte Golgotha per fidem aperuit⁵, vobis quoque nuptiale canticum decantare concedat.

II. Si quis hic est peccati servus, paratus sit per fidem ad ingenuam adoptionis filiorum regenerationem; et deposita peccatorum¹⁷ servitute pessima, ac felicissimam Domini servitute consecutus, regni cœlestis hæreditate potiunda dignus censeatur. Exiite per confessionem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris: ut induatis novum qui renovatur secundum agnitionem ejus qui creavit illum⁶. Arrhabonem Spiritus sancti⁷ acquirite per fidem, ut possitis in æternas recipi mansiones⁸. Accedite ad mysticum signaculum, ut ab hero favorabiliter agnosci possitis⁹. Sancto ac ratione prædico Christi gregi accenseamini, ut olim ad dexteram ejus segregati, paratam vobis vitam hæreditate consequamini. Quibus enim adhuc peccatorum asperitas [in villosæ cutis modum] adhærescit, illi a sinistris consistent. eo quod ad gratiam Dei, quæ in lavacri regeneratione per Christum datur, non accesserint. Regenerationem porro non corporum dico, sed spiritalem animæ iteratam nativitate. Corpora enim per visibiles parentes generantur, animæ vero regenerantur per fidem; nam *Spiritus ubi vult spirat*¹⁰. Tumque si dignus efficiare, licebit tibi audire: *Bene, serve bone et fidelis*¹¹; cum videlicet nullam habens in conscientia simulationis impuritatem fueris deprehensus.

III.¹² Si enim quispiam ex his qui adsunt, gratiam Dei tentare se sperat, se ipse fallit, et virtutem [rerum] ignorat. Sinceram et fuci expertem, o homo, animam habe, propter eum qui scrutatur corda et renes¹³. Ut enim ii qui milites conscripturi sunt, adlegendorum ætates [vel staturas] et corpora explorant; ita Dominus delectum faciens animarum, voluntates inquirat; etsi quis hypocri-

πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κάγω ἀνάπαύσω ὑμᾶς. Οἱ τὸ χαλεπὸν τῶν πταισμάτων ἠμφισομένοι, καὶ σειραῖς τῶν οὐκ εὐκείων ἁμαρτιῶν ἐσφιγμένοι, τῆς προφητικῆς φωνῆς ἀκούσατε λεγοῦσης. Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἵνα ἀγγελικὸς ὑμῖν ἐπιδοθήσῃ (1) χορὴς· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Οἱ τὰς τῆς πίστεως λαμπάδας ἐξάψαντες ἀρτίως, ἀσβέστους ἐν χερσὶ διατηρήσατε ταύτας· ἵν' ὁ τῷ ληστῇ τότε τὸν παράδεισον ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ διὰ τὴν πίστιν ἀνοίξας, τὸ νυμφικὸν ὑμῖν ᾄσαι παράσχοι μέλος.

Β'. Δοῦλος εἴ τις ἐστὶν ἐνταῦθα τῆς ἁμαρτίας, ἐτοιμότερος γενέσθω διὰ τῆς πίστεως, εἰς τὴν ἐλευθέρειον τῆς (2) υἰοθεσίας ἀναγέννησιν· καὶ τὴν μὲν τῶν ἁμαρτιῶν κακίστην δουλείαν ἀποθέμενος, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου μακαριωτάτην δουλείαν κτησάμενος, κατ' ἀξιοθῆτω τὴν τῶν οὐρανῶν κληρονομία· βασιλείαν. Ἐκδύσασθε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ὅπως ἐνδύσησθε τὸν καινόν, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' ἐπίγνωσιν (3) τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Τὸν ἀφράδωνα τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κτήσασθε διὰ τῆς πίστεως, ὅπως ὀνηθῆτε δεχθῆναι εἰς τὰς αἰωνίου μονάς (4). Προσέλθετε εἰς τὴν μυστικὴν σφραγιδα, ἵνα εὐγνωστοὶ ᾖτε τῷ Δεσπότῃ· συγκαταριθμηθῆτε τῇ ἀγίᾳ καὶ λογικῇ τοῦ Χριστοῦ ποιμνῇ, εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἀφορισθησόμενοι, καὶ κληρονομοῦντες τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ζωὴν. Οἷς γὰρ ἐστὶ τὸ τραχὺ τῶν ἁμαρτιῶν περιέκειται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τυγχάνουσι, διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγέννησει. Ἀναγέννησιν δὲ οὐ σωμάτων λέγω, ἀλλὰ ψυχῆς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Ἐὰ μὲν γὰρ σώματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννῶνται, αἱ δὲ ψυχὰς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται. Τὸ γὰρ Πνεῦμα ὁποῦ θέλει πνεῖ. Καὶ τότε ἀκούσαι ἔχεις, ἐὰν ἄξιός γένῃ, Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ὅταν εὐρεθῆς μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.

Γ'. Εἰ γὰρ τις τῶν ἐνταῦθα νομίζοι πειράζειν τὴν χάριν, ἐκυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τὴν δύναμιν ἄγνοεῖ. Ἀνυπόκριτον ἔχε τὴν ψυχὴν, ὡς ἄνθρωπε, διὰ τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς. Ὡς περ γὰρ οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἡλικίας καὶ τὰ σώματα τῶν στρατευομένων· οὕτω καὶ ὁ Κύριος στρατολογῶν τὰς ψυχὰς, ἐρευνᾷ τὰς προαιρέσεις· κἄν μὲν ὑπόκρισιν ἔχῃ τις (5) κρυπτομένην, ἀπέβαλε τὸν ἄνθρωπον ὡς

⁹⁹ Vid. Procat. n. 3, et cat. 15, n. 25. ¹ Prov. v, 22. ² Vid. Procat. n. 15. ³ Psal. xxxi, 1.
⁴ Vid. Procat. n. 1. ⁵ Luc. xxiii, 43. ⁶ Ephes. iv, 22-24; Coloss. iii, 10. ⁷ II Cor. v, 5. ⁸ Luc. xvi, 9. ⁹ Vid. cat. 15, n. 25. ¹⁰ Joan. iii, 8. ¹¹ Matth. xxv, 21. ¹² Vid. Procat. n. 2 et infra n. 3.
¹³ Psal. vi, 10.

(1) Ἐπιδοθήσῃ. Codd. Roe et Casaub., ἐπιφωνήσῃ, qua voce ulitur in simili loco Procat. n. 15.

(2) εἰς τὴν ἐλευθέρειον τῆς, etc. Codd. Roe et Casaub., εἰς ἐλευθέρειαν, καὶ εἰς τὴν τῆς υἰοθεσίας ἀναγ., in libertatem et regenerationem adoptionis.

(3) Κατ' ἐπίγνωσιν. In codd. Roe et Casaub. κατ' εἰκόνα, secundam imaginem. Apostolus ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ κτί-

σαντος, etc.: qui renovatur in agnitionem, secundum imagines ejus qui creavit illum.

(4) Αἰωνίου μονάς. Roe et Casaub., αἰωνίους σκηνάς, ut in Evangelio Luc. xvi, 9.

(5) Ὑπόκρισιν ἔχῃ τις, etc. In codd. Roe et Casaub., κἄν μὲν ὑπόκρισιν εὐρη κρυπτομένην. Si occultatam deprehenderit hypocrisim. Ita legit Grodecus, qui præterea legisse videtur, ὑπόκρισιν

τῆς ἀληθοῦς στρατείας ἀνεπιτήδειον· εἰ δὲ ἄξιον κα-
ταλόγη, τούτῳ δίδωσιν ἐτοίμως τὴν χάριν. Οὐ δίδωσι
τὰ ἄγια τοῖς κυσί· ἀλλ' ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴν συν-
είδησιν (1), ἐκεῖ τὴν σωτηριώδη δίδωσι σφραγίδα,
τὴν θαυμασίαν, ἣν τρέμουσι δαίμονες καὶ γινώσκου-
σιν ἄγγελοι, ἵνα οἱ μὲν φύγωσιν ἐλασθέντες, οἱ δὲ
περιέπωσιν ὡς οἰκεῖον (2). Τοῖς οὖν λαμβάνουσι τὴν
πνευματικὴν ταύτην σφραγίδα καὶ σωτήριον, χρεῖα
καὶ τῆς οἰκειᾶς προαιρέσεως ὥσπερ γὰρ κάλαμος
γραφικὸς ἢ καὶ βέλος χρεῖαν ἔχει τοῦ συνεργοῦντος,
οὕτω καὶ ἡ χάρις χρεῖαν ἔχει τῶν πιστευόντων.

Δ'. Ὅπλον λαμβάνεις οὐ φθαρτὸν, ἀλλὰ πνευμα-
τικόν. Καταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὸν νοητὸν παράδει-
σον· λαμβάνεις ὄνομα καινόν, ὃ πρότερον οὐκ εἶχες. B
Πρὸ τούτου κατηχούμενος ἦς, νῦν δὲ πιστὸς κληθήσῃ.
Μεταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὰς ἐλαίας τὰς νοητάς, ἐξ
ἀγριελαίου εἰς καλλιέλαιον ἐγκεντριζόμενος· ἐξ ἀμυρ-
τιῶν εἰς δικαιοσύνην, ἐκ μολυσμῶν εἰς καθαρότητα. Γίνῃ
κοινωνὸς τῆς ἀγίας ἀμπέλου. Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἐπιμείνης
τῇ ἀμπέλῳ, αὕξη ὡς κλημα καρποφόρον· ἐὰν δὲ μὴ
ἐπιμείνης, ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταναλωθήσῃ. Καρποφο-
ρήσωμεν τοίνυν ἀξίως· μὴ γένοιτο γὰρ ἵνα ἐν ἡμῶν
γένηται τὸ κατὰ τὴν ἀκαρπον ἐκείνην συκῆν, μὴ
ποτε ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς καὶ νῦν καταράσῃται διὰ τὴν
ἀκαρπίαν· ἀλλ' εἴη πάντας ἐκεῖνο λέγειν· Ἐγὼ δὲ
ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἡλ-
πιτα (3) ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα
Ἐλαία οὐκ αἰσθητὴ, ἀλλὰ νοητὴ, φωτοφόρος. Λύτο-
μὲν οὖν ἐστὶ τὸ καταφυτεῦσαι καὶ ποτίσαι, σὸν δὲ τὸ C

¹⁴ Vid. cat. 3, n. 1. ¹⁵ Matth. vii, 6. ¹⁶ Vid. cat. 17, n. 36. ¹⁷ Apoc. xii, 7. ¹⁸ ibid. 17.
¹⁹ V. Procat. n. 4, cat. 5, n. 1. ²⁰ Rom. xi, 24. ²¹ Joan. xv, 1, 4, 5. ²² Matth. xxi, 10. ²³ Psal. li,
10, sec. Vulg. et 8, sec. Cr. ²⁴ I Cor. iii, 6.

εἶρη τινά. Mox, pro ἀπέβαλε Casaubonus legendum
putat, ἀποβάλλει, et quidem emendatius.

(1) Συνείδησιν, *conscientiam*. In Roe et Casaub.,
προαίρεσιν, *inductionem animi*: quam lectionem
Millesius meliorem putat, cum supra et infra προαί-
ρεσιν sæpe ponat auctor. At etiam συνείδησιν po-
suit sup. n. 2.

(2) ὡς οἰκεῖον. Ita editio anni 1608; in sequen-
tibus scriptum est, οἰκείοι, *tanquam familiares*; et
ita legerat Grod., sed verbum, περιέπωσι, casum
sibi subjectum postulare videtur. In cod. Roe le-
gitur οἰκεῖον. Quomodo familiaris et notus angelis
sit in doctrina Cyrilli baptismalis character, expli-
care difficile non est: nempe quia res divina et
cælestis est, cat. 17, n. 35, et a sancto Spiritu im-
pressa, cat. 3, n. 3, et alibi.

(3) Ἠλπιτα, etc. Deest hoc postremum versiculi
Davidici membrum in codd. Coisl., Roe, Casaub.
et vers. Grod.

(4) *Admirabile sigillum confert*. Baptismi charac-
terem superius comparavit, n. 2, pecudibus ad
distinguendos gregum dominos impressæ. Hic mi-
litari sigillo quod candente ferro manui inurebatur.
Frequentes in libris Patrum hujusmodi compara-
tiones; vid. Basil. *Exhort. ad baptism.* 413; Naz.
orat. 40, n. 14, p. 646; Augustinum ep. 173, n. 3,
et lib. vi *De bapt. cont. Donat.* cap. 1, n. 1. Cum
hic character indelebilis sit, *Procat.* n. 16 et 17,
et consequenter in pravus atque etiam apostatis per-
maneant, mirabile videri possit, quod eo nos dicat
Deo favorabiliter notos, angelis charos, dæmonibus
terribiles. Sequitur de eo quod evenit, quandiu si-

A sim abditam gerat, hunc veluti ad veram militiam
ineptum rejicit; si vero dignum deprehenderit,
huic promptissime confert gratiam ¹⁴. Non dat
sancta canibus ¹⁵: sed ubi probam conscientiam
videt, illic salutare et admirabile sigillum confert
(4), ¹⁶ quod contremiscunt dæmones et agnoscunt
angeli; ita ut illi quidem fugitent abacti, hi vero
ut cognatum et familiarem circumplectantur. His
ergo qui spiritale illud ac salutare sigillum susci-
piunt, opus est ut proprium quoque studium adhi-
beant. Ut enim calamo scriptorio vel telo, neces-
saria utentis opera est, ita et gratia credentibus
opus habet.

IV. Non corruptibile, sed spiritale accipis **18** ar-
morum genus (5). In intelligibilem deinceps para-
disum ¹⁷ insereris; nomen novum ¹⁸ accipis quos
prius non habebas. Antea *catechumenus* eras,
nunc *fidelis* vocabere ¹⁹. Transplantaris deinceps
in intellectuales oleas, ex oleastro in frugiferam
oleam insertus ²⁰; ex peccatis in justitiam, ex sor-
dibus in puritatem. Sanctæ vitis ²¹ particeps effice-
ris; at si permanseris in vite, uti palmes fructifer,
cresces: si vero non permanseris, igne absumeris.
Fructum igitur digne feramus: absit enim ut idem
nobis contingat quod infructuosæ illi ficui; ne ve-
niens Jesus etiamnum maledicat ob sterilitatem ²².
Sed fas sit omnibus hanc sententiam pronuntiare:
*Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei spe-
ravi in misericordiam Dei in æternum* ²³. Oliva non
sensibilis, sed intelligibilis, lucem ferens. Igitur
ejus quidem est plantare (6) et rigare ²⁴, tuum vero

gnaculum conservamus impollutum et reprehensio-
nis expers, id quod dicit de sacri chrisomatis si-
gillo cat. 24, n. 7.

(5) *In paradisum intelligibilem deinceps insereris*:
nomen novum accipis. Vix mihi tempero quin exi-
stimem hic alludi ad duo loca Apocalypsis c. ii,
v. 7: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in
paradiso Dei mei*; et v. 17: *Vincenti dabo cal-
culum candidum, et in calculo nomen novum scri-
ptum*. Quamvis enim Cyrillus Apocalypsis libro
non utatur pro canonico, aliqua tamen ex eo sub-
inde concionibus suis aspersit. Paradisum ape-
riri ait baptizando, cat. 13, n. 9; cum post ab-
renuntiationes ab occidentem respiciente factas,
conversus ad orientem pactum inquit cum Christo.
Eum autem in veram oleam Christum inseri, cum
oleo exorcizato ante baptismum perungitur, cat.
20, n. 3. In Christum demum tanquam vineam
nos inseri, dum per baptismum ejus morti, ac
sepulturæ (qua vera vitis in terra plantata est,
cat. 14, n. 11), communicamus, cat. 19, n. 7.

(6) *Ejus quidem est plantare*.] Alludit forte ad
locum apostoli: *Ego plantavi, Apollo rigavit*, etc.,
sed verba de industria commutat, ut ad suum
propositum adaptet. Ne quis autem ex his et se-
quentibus verbis existimet Cyrillum bona opera,
quibus gratiam primum datam exculimus, et per-
severantiam usque in finem, nudis liberi arbitrii
viribus tribuere; advertat de gratia baptismi et re-
missione peccatorum hic agi, quæ revera homini,
sed per gratiam alterius generis adjuto, conservan-
da et excolenda relinquatur. Eodem modo dixit

fructum ferre. Dei est gratiam conferre; tuum vero accipere et custodire. Non ideo spernas gratiam quia gratis datur; sed religiose potius, cum acciperis, custodito.

V. Tempus præsens est tempus confessionis. Confitere quæ perpetrasti (1), sive verbo, sive opere; sive nocte, sive die. Confitere in tempore acceptabili, et in die salutis²⁵ suscipe caelestem thesaurum²⁶. In exorcismos studiose vaca. Catechesibus assiduus esto, et quæ ibi dicuntur memoriæ inflige. Dicuntur enim non ut audias solum, sed ut audita per fidem obsignes²⁷. Omnem humanam sollicitudinem ex cogitatione tua deleas; nam tibi de anima²⁸ cursus susceptus est. Quæcunque mundi sunt prorsus relinquis. Exigua quidem illa; magna vero quæ tribuuntur a Domino. Relinque præsentia et in futura fidem habe. Tot annorum circulos mundo incassum laborans transigisti: nec quadraginta **19** diebus vacabis [orationi] pro anima tua? *Vacate, et cognoscite quoniam ego sum Deus*, inquit Scriptura²⁹. Omittite plura inutilia loqui, neque tu detrahe, neque, detrahentem libenter audi³⁰; sed potius ad preces promptus paratusque esto. Monstra per exercitationem (2) au-

²⁵ II Cor. vi, 2. ²⁶ Vid. Procat. n. 19. ²⁷ Id. infra n. 6, et Procat. n. 17. ²⁸ Prov. vii, 23. ²⁹ Psal. xlv, 11. ³⁰ Vid. Procat. 16.

Greg. Naz. orat. 40, p. 663: *Quam gratis consecutus es remissionem, studio ac diligentia conserva: ut a Deo quidem sit, quod tibi remissa sunt peccata; quod autem conserveris, etiam a te proficiscatur.* Nempe baptismus, licet præparationes multas postularet, pura tamen gratia dici consueverat, seu ob largiorem indulgentiam qua simul et pœna omnis et culpa donatur; seu comparatione pœnitentiæ, quæ longioribus laboribus velut redimenda erat: cum baptismi gratia omnibus nullo discrimine. leviori quadraginta dierum præparatione, concederetur. Sed ejus conservationem non ex solo liberi arbitrii nutu suspendit auctor, qui perseverantiam in fide et operibus bonis a Deo, in omnium pene catecheseon fine, suis auditoribus apprecatur. Quomodo accepta gratia conservetur, explicat cat. 17, n. 37, dum scilicet homo datam sibi Spiritus gratiam non abjicit, sed eidem se docili obtemperacione tradens ab eo se gubernari patitur. Deumque exorat n. 38, ut Spiritum sanctum in nos emittens per hunc nos conservet, ut bonorum operum fructus edamus.

(1) *Confitere quæ perpetrasti*, etc. Sonant ea verba confessionem non generatim tantum factam, sed articulate peccata omnia, etiam secreta, exprimentem; quæque non in corde duntaxat solo Deo teste fieret, sed etiam coram hominibus publicaretur. Quid enim aliud significat, quod supra, n. 2, veterem hominem per confessionem exui jubet? Catechesi secunda pluribus ad confessionem hortatur, atque inter cætera proponit n. 12, exemplum Davidis regis, quod privatus multo magis deberet imitari. Atqui rex ille ore confessus est peccatum suum, ut narraverat auctor numero superiore. Sed quorsum moramur in re aperta? Catechumenos peccata sua, saltem sacerdotibus confessos jam multis probarant alii Patrum testimoniis, quibus etiam plura adjungere liceret. Ea confessio de qua loquitur Cyrillus, non erat simplex accusatio, sed cum laboribus et pœnitentiæ exercitiis conjuncta. Id patet ex catech. 2, in qua confessionem, *ἐξομολόγησιν*, et pœnitentiam, *μετάνοιαν*,

καρποφορῆσαι. Θεοῦ τὸ χάρισασθαι, σὸν δὲ τὸ λαβεῖν καὶ διατηρῆσαι. Μὴ διὰ τὸ δωρεὰν δίδοσθαι τὴν χάριν, καταφρόνει: ἀλλὰ λαβῶν συντήρησον εὐλαβῶς.

Ε'. Καίρως ἐξομολογήσεως ὁ παρών. Ἐξομολόγησαι τὰ πεπραγμένα, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ: τὰ ἐν νυκτὶ, τὰ ἐν ἡμέρᾳ. Ἐξομολόγησαι ἐν καιρῷ δευτέρῳ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σιωτηρίας δέξαι: τὸν ἐπουράνιον θησαυρόν. Σχόλασον εἰς τοὺς ἐπορκισμοὺς (3): παρέδρασε ταῖς κατηχήσεσι, καὶ μέμνησο τῶν λεχθησομένων. Λέγεται γὰρ, οὐχ ἵνα μόνον ἀκούσῃς, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς πίστεως ἐπισφραγίσῃς τὰ λεγόμενα. Πᾶσαν μέριμναν ἀνθρωπίνην ἐξάλειψον ἀπὸ σοῦ: περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις. Τὰ τοῦ κόσμου πάντως καταλιμπάνεις: μικρὰ τὰ καταλιμπανόμενα, μέγιστα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωρούμενα. Κατάλειπε τὰ παρόντα, καὶπίστευε εἰς τὰ μέλλοντα. Τοσοῦτους κύκλους ἐνιαυτῶν διήλθες, περὶ τὸν κόσμον μάτην ἀσχολούμενος, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας οὐ σχολάζεις [τῇ προσευχῇ] (4), διὰ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν; Σχολάσατε, καὶ γινώτε, ὅτι ἐγὼ εἶμι ὁ Θεός, φησὶν ἡ Γραφή. Τὸ λαλεῖν πολλὰ ἀργὰ παραίτησαι: μήτε καταλάλει, μήτε ἠδέως ἄκουε καταλαλοῦντος: ἀλλὰ μᾶλλον εἰς προσευχὰς ἔτοιμος ἔσο. Δεῖξον ἐν ἀσκήσει, τῆς καρδίας σου τὸ νενευρω-

promiscue usurpat, et his in primis verbis num. 12, ubi commemorata Davidis, cubile suum lacrymis lavantis, il lotos dies septem in jejunio perseverantis, afflictione, sic ait: *Si rex ita confitebatur, tu qui privatus es non debes confiteri?* Cæterum confessionem hanc Quadragesimæ initio factam argumento est quod ait *tempus præsens confessionis tempus esse*. Ea exorcismis aliquando prætermittebatur, ut ex auctore *Vitæ S. Pelagiæ*, cap. 7. patet. Primum vero exorcismum jam Cyrilli auditeres susceperant. *Procat.* n. 9.

(2) *Monstra per exercitationem* etc., ἐν ἀσκήσει, Ἄσκησις apud auctores ecclesiasticos sumitur dupliciter: vel pro exercitiis animam et corpus affligentibus, qualia sunt secessus a sæculo, separatio a conjugio, piæ lectiones, jejunia, abstinencia a lautioribus cibus, orationes crebræ, vigiliæ, humilationes vestitus vilior, lacrymæ, assiduitas in ecclesia, commiseratio et obsequium pauperum, etc., vel pro certo statu et professione vitæ hominum his se exercitiis devoventium: ut sumitur ab Origene lib. v *cont. Cels.* pag. 264: Eusebio Cæsar. variis locis, et *de martyribus Palæst.* cap. 19 et 11, aliisque. Secunda hac significatione ait Cyrillus cat. 3, num. 6, Joannem Baptistam in se ipso asceticæ vitæ exemplar demonstrasse, τῆς ἀσκήσεως τύπον cat. 10, n. 19, Annam prophetissam vocat ἀσκήτριαν. Demum cat. 4, n. 27, alicuius quosdam lautioribus cibus abstinere, ait eos asceticæ vitæ instituta sequi, ἀσκοῦσι μὲν. Hic autem verbum prima significatione usurpat. Eadem porro exercitia baptizandis præscribunt vulgo Patres, uti Tertullianus *De baptismo* cap. 10; Naz. orat. 40, p. 660; Aug. *De fide et operibus*, cap. 6, n. 8.

(3) Ἐπορκισμοὺς. Restitui lectionem a Prevotio positam in editione an. 1608, cui substitutum est in sequentibus ἐξορκισμοὺς. Cod. Roe habet ἐπορκισμοὺς. Coisl. et Casaub., ἐξορκισμοὺς. Sed ubique ἐπορκίζειν verbum amat Cyrillus, fere ex illorum temporum more.

(4) Τῇ προσευχῇ. Vox hæc omittitur in codd. Roe et Casaub. ac vers. Grod. Ea suppressa, evi-

μενον (1). Καθάρισόν σου τὸ ἄγγος, ἵνα πλείονα δέ-
ξη τὴν χάριν. Ἢ μὲν γὰρ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ
Ἰσοῦ δίδεται τοῖς πᾶσιν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ
ἁγίου κοινωνία, κατὰ ἀναλογίαν δεδώρηται τῆς ἐκά-
στου πίστεως. Ἐὰν ὀλίγα κάμης, ὀλίγα λαμβάνεις·
ἐὰν δὲ ἐργάτη πολλὰ, πολλὸς ὁ μισθός. Σεαυτῷ τρέ-
χεις, τὸ συμφέρον σκόπει.

ζ'. Εἴ τι κατὰ τινος ἔχεις, ἄφες. Προσέρχῃ λα-
βεῖν ἄφεςιν ἁμαρτιῶν, ἀνάγκη καὶ σε συγχωρῆσαι
τῷ ἡμαρτηκῷ· ἐπεὶ ποίῳ προσώπῳ τῷ Κυρίῳ λέ-
ξεις, Ἄφες μοι τὰς πολλὰς μου ἁμαρτίας, αὐτὸς σὺ
μηδὲ τὰς ὀλίγας τῷ συνδούλῳ συγχωρήσας; Εἰς τὰς
συνάξεις ἔσο σπουδαῖος, μὴ μόνον νῦν, ὅτε καὶ ὑπὸ
τῶν κληρικῶν τὴν σπουδὴν ἀπαιτῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ
τὸ λαβεῖν τὴν χάριν. Εἰ γὰρ πρὶν λάθῃς, καλὸν τὸ
γινόμενον, ἄρα οὐχὶ καὶ μετὰ τὴν ὁδὸν καλόν; Εἰ
πρὶν ἐγκεντρισοῦν, ἀσφαλὲς τὸ ποτιζέσθαι καὶ γεωρ-
γεῖσθαι· μετὰ τὴν φυτεῖαν ἄρ' οὐχὶ πολὺ κάλλιον (2);
Ἄγωνισα· περὶ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς, μάλιστα ἐν τοι-
αύταις ἡμέραις. Θρέψον (3) σου τὴν ψυχὴν ἀναγιώ-
σσει θελαίς· ἠτολμάσε γὰρ σοι τράπεζαν πνευματι-
κὴν ὁ Κύριος· εἶπε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν ψαλμῶδον.
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει· εἰς
τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσχένωσεν, ἐπὶ ὕδατος
ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με· τὴν φυγὴν μου ἐπ-
στρεψεν· ἵνα καὶ ἄγγελοι συνευφρανθῶσι, καὶ αὐτὸς
ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, τὴν ὑμετέραν προαί-
ρεσιν ἀποδεξάμενος, προσφέρων ὑμᾶς ἅπαντας, εἶπη
τῷ Πατρὶ· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν
ὁ Θεός· ὅς πάντας ὑμᾶς εὐαρεστοῦντας αὐτῷ συντη-
ρήσειεν· ᾧ ἡ δόξα (4) καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευ-
τήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

³¹ Matth. xxiii, 26. ³² Rom. xii, 6. ³³ Matth. xviii, 23-35. ³⁴ *Id. habet Procat. n. 17 et sub n. 5.* ³⁵
Psal. xii, 1, 2, 3. ³⁶ Isa, viii, 18 et Hebr. ii, 13.

dentior est oppositio inter ἀσχολούμενος superioris
membri, et σχολάζεις istius. Illa certe occupatio in
cura animæ, non preces solum, sed et multa alia
hic enumerata complectitur.

(1) Τὸ νευρωμένον. Hanc emendationem loci
depravati debemus codici Coisl. In editis legitur,
τὸν ἐντεθωρωμένον, eum qui oclusus est; quod cum
per se absurdum esset, vertebatur quod erat occlu-
sum, nihilo felicior sensu. Ad veram lectionem
propius accedit Roe et Casaub. codd. Scriptura τὸν
ἐρευνόμενον, quod tenui filo distat a τὸν νευρω-
μένον. Locutione, νευροῦν ψυχὴν, vel δά-
νοισιν, utitur Procat. n. 17, et cat. 18, n. 1. Vid.
cat. 2, n. 1.

(2) Πολὺ κάλλιον. Ita malumus legere cum
codd. Roe et Casaub. quam cum editis, κάλλιον
πολύ.

(3) Θρέψον. Emendatum in ed. Oxon. quod ante in
impressis scriptum erat, τρέψον. In sequentibus,
pro κατὰ τὸν ψαλμῶδον, juxta psalmistam. Habe-

sterioris vitæ] animi tui robur et nervos. Munda
vas tuum ³¹, ut gratiam capiat abundantiorē ;
remissio enim peccatorum ex æquo datur omni-
bus; communicatio vero Spiritus sancti (5), se-
cundum proportionem uniuscujusque fidei conce-
ditur ³². Si parum laboraveris, parum accipies : si
vero multa operatus fueris, multa erit merces.
Tibi ipsi curris, tibi convenientia prospice.

VI. Si quid contra quemquam habes, remitte.
Accedis ut veniam peccatorum accipias : necesse
est et te ei qui peccavit condonare. Alioqui, qua
fronte dices Domino : Remitte mihi multa mea
peccata ; cum tu neque pauca conservo tuo remi-
seris ³³ ? Synaxibus (seu sacris conventibus) studio-
sus intersis ; non solum nunc, cum eam a te dili-
gentiam exigunt clerici, verum etiam post acceptam
gratiam : si enim antequam (eam) acciperes, bo-
num et laudandum id erat ; ane postquam data
est bonum esse desinit ? Si priusquam insereris,
rigari et excoli tutum erat : nonne post plantatio-
nem res multo melior ³⁴ ? Certamen sustine pro
tua ipsius anima, his præsertim diebus. Divinis
lectionibus animam tuam pasce ; mensam enim
spiritalem paravit tibi Dominus ; dic et tu juxta
Psalmicinem : Dominus pascit me, et nihil mihi
deerit : in locum pascuæ, ibi me in tentorio collo-
cavit ; super aquam requietis enutrivit me ; animam
meam convertit ³⁵, ut et angeli simul gaudeant, et
ipse Christus magnus sacerdotum princeps, vo-
luntatis vestræ propositum ratum habens, et vos
omnes offerens, Patri dicat : Ecce ego et pueri,
quos dedit mihi Deus ³⁶, qui vos omnes sibi pla-
centes custodiat. Ipsi gloria et imperium in infinita
sæcula sæculorum. Amen.

tur in codd. Roe, Casaub. et Grod., μετὰ τοῦ ψαλ-
μῶδοῦ, cum psalmista. Utroque dicendi genere Cy-
rillus uti solet. V. cat. 2, num. 6. Pro μέ, ante
ὑστερήσει. Coisl. habet, μοί.

(4) ᾧ ἡ δόξα, etc. Desunt in codd. Coisl., Roe,
Casaub. voces, τὸ κράτος, et ἀτελευτήτους, et ita
finitur oratio : ᾧ δόξα, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας, etc., cui gloria et nunc et in sæcula sæcu-
lorum, etc.

(5) Communicatio Spiritus sancti, etc. Id intelli-
gitur tum de illo gratiarum auctuario, ac præsertim
protectione Spiritus sancti ac virtute, ad resisten-
dum salutis hostibus, atque etiam ad annuntiandum
Evangelium data, quam describit cat. 17, n. 36 et 37,
et cat. 3, num. 13, tum etiam de donis miraculo-
rum et prophetiæ, quæ illis temporibus in Ecclesia
Hierosolymitana non raro per baptismum seu con-
firmationem data esse testis non uno loco est Cy-
rillus. Vide in primis cat. 17, n. 37, et cat. 5, n.
9 et 11 : quibus locis optabilia ait esse hæc dona,

CATECHESIS SECUNDA.

DE POENITENTIA ET REMISSIONE PECCATORUM.

ADMONITIO.

20 I. In hac oratione Cyrillus ab pœnitentiam et confessionem, spe remissionis peccatorum baptizandos adhortans, peccati granditatem 1° repræsentat (num. 1); tum ejus originem, ex voluntate hominis libera, et diaboli suggestionem, quæ tamen impellit tantum, sed volentem non cogit (num. 2 et 3). Paratum dein (num. 5) demonstrat in pœnitentia hominis et in divina bonitate remedium. Quod ut efficacius præstet, multa cumulat ex sacris Scripturis tum divinæ patientiæ, tum peccantium hominum, per pœnitentiam salutem, aut veniam, aut indulgentiam aliquam adeptorum exempla. Memorabile in primis n. 10. quod in eis angelos recenset. Ab Adamo exordium facit, et singulas mundi educens ætates, in Petro apostolorum principe desinit.

II. Inscribitur De pœnitentia et remissione peccatorum, et de adversario, nempe diabolo. Sed hæc tituli pars postrema in nonnullis mss. libris desideratur: ac revera pœnitentia et remissio peccatorum totum est hujus catechesis argumentum, in qua de diabolo non nisi ex occasione in ipso initio disputandum inquiritur in mali originem. Nempe propositum est auctori explicare verba articuli noni symboli, quibus unum dicitur esse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Pugnat contra Manichæos, et omnes, sive paganos, sive hæreticos, qui peccatum in nobis, vel naturale, vel quovismodo necessarium docentes, pœnitentiæ vim et fructum pravo illo documento penitus auferebant. Novatianos hic respici non putem, licet nonnullis ita visum. Nam, ut ipse Cyrillus testatur cat. 18, n. 22, hic agit de pœnitentia ante baptismum, quam illi suis dogmatibus nunquam læsero: imo ita prædicabant, ut nulli alteri locum relinquerent; quos ita refellit Epiphanius hæres. LIX. n. 1, ut unam revera illis concedat esse pœnitentiam, μετανοίαν, quæ baptismi comes est, solaque perfecta pœnitentia; pœnitentiæ sacramento nomen μεταμελείας, seu pœnititudinis ac resipiscentiæ attribuens. Sed omnia Cyrilli ratiocinia, et in primis quod sub finem de sancti Petri pœnitentia disserit, utilem etiam post baptismum pœnitentiam probant.

III. Perorata est paulo post superiorem hæc oratio, ut fidem faciunt tum sequentes catecheses, quibus se initio Quadragesimæ sermonem habere significat, tum etiam hæc verba n. 7, quibus auditores suos recens ad catechesim accessisse ait: ὃ δὲ νεώστῃ εἰς κατήχησιν ἐλθελθώς, nisi tamen eos privatim alloquatur, qui non longe antequam nomina dedissent, se catechumenorum statui addixerant.

IV. Recognovimus hanc catechesim ad codices mss. Coisl. Roe, Casaub. et Ottobonianos tres, quorum primus est vetustior, secundus recentior, tertius continet tantum fragmentum. Sed primus Ottobonianus mutilus est, aliquot foliis avulsis, quapropter in eo desideratur postrema pars hujus catechesis, videlicet ab his verbis, ὅστῃα ἐκ τῶν τάφων, initio num. 17, et tota catechesis 3, quo factum est, ut in eo ipso catechesis hujus loco quo maxime ejus auctoritatem requirebamus, ea nobis desit.

V. Mirabile est quantum in hac exscribenda catechesi codices mss. tum ab editis, tum a se invicem dissideant. Nam præter communes et suetas varietates codicum, aliæ sunt tantum ab edita scriptura diversæ, ut ex iis alia quædam ejusdem argumenti informari possit oratio; adeo non verbis solum, sed et totis sententiis disconvenire videntur. Neque tamen ullum codicem vidimus in quo illa tanta varietas per totam catechesim continue fusa sit; sed alii principio et fine cum editis disconvenientes, medio cum ipsis consentiunt, ut codd. Roe et Casaub., alii initio et fine consentientes, mediis discrepant, ut Coisl. et Ottob. primus; quanquam in hoc postremo de fine omnino affirmari non possit, cum unum folium desit. Ottobonianus tamen non tam ab editis diversus est quam Coisl. et Ottob. primus; sed horum amborum varietates vix auctoris sensum afficiunt: contra duorum priorum diversæ aliquando sententiæ.

VI. Quoniam vero eas omnes diversitates, quæ non sunt contemnendæ, ad imam paginarum oram opponere importunum fuisset, imo vix eas pagina cum Latina sua interpretatione, ac necessariis adnotationibus capere potuisset, visum est duo hujus catechesis exempla lectori proponere: quod ab aliis editoribus, in simili exemplarium varietate cum laude usurpatum reperimus. Primum exemplum 21 continet catechesim juxta vulgatas pridem editiones, cum variantibus lectionibus codicum eisdem consentientium, quorum auctoritate nonnulla correximus; adhibita etiam discordantium ope, in eis vulgatæ editionis locis, quæ emendationem requirebant. Tum collectis omnibus illis varietatibus insignioribus, quæ in codicibus discordantibus

partim reperiuntur, ex illis alterum confeci hujus orationis exemplum, quod appendicis loco ad ejus calcem appinxi.

VII. Multis de causis hæ varietates non negligendæ fuerunt. Primum, reperiuntur in codicibus, qui editis antiquitate et auctoritate non cedunt. Deinde concilium Nicænum II œcumenicum VII, hujus catechesis testimonium recitans quod jacet num. 17, illud refert non uti habetur in editis, sed uti a nobis in secundo exemplo ex codd. Roe et Casaub. exscriptum est. Tertio summam antiquitatem sapit ille eorundem codicum locus num. 19: Si quis hic adest ex vobis de gentiliis numero, qui aut in Christianos aliquando convicium dixerit, aut persecutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit, etc. Quæ maxime finitima sunt alteri sententiæ cat. 3, n. 15. Quamobrém si quis nos roget utra lectio primi an secundi exempli præferenda sit, difficile sententiam dicere audeamus; brevior ut plurimum et magis concisa secundi exempli dictio, minus polita et tersa quam primi. Lectio Scripturæ in primo exemplo etiam proposito convenientior.

VIII. Tam variarum lectionum causam assignare in promptu non est. Vix a sola librariorum licentia natam crediderim, quanquam similia exempla non desunt. An forte Cyrillus distinctis annis eandem catechesim pronuntians identidem pauca commutarit, amputatis verbi gratia, quæ tempori quo dicebat, non amplius convenirent; ut illud de persecutionum tempore paulo ante memoratum? aut ipse quod ex tempore pronuntiavit, et a notariis festine raptum erat, scriptis deinde consignans et perpoliens, duo aut etiam plura ut haberemus ejusdem orationis exempla, effecerit? Suspiciari etiam possemus, num forte aliquis, Hierosolymis aut alibi, catechumenis instituendis præfectus, Cyrilli oratione usus sit; et ne ipse serviliter alterius verbis loqueretur, quædam commutarit. Illud tamen diligenter observandum eandem in utroque exemplo doctrinam, eundem fere, si finem excipias, sententiarum numerum reperiri; quæ mutata sunt, ad dicendi tantum rationem spectare; quæ resecta, quia alteri tempori non convenirent sublata videri; ut unum hoc argumento esse possit, etiam maximam exemplarium diversitatem, scriptorum auctoritati et utilitati fraudi continuo esse non debere.

KATHHHSIS B' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ περὶ Ἀντικειμένου (1) καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Δικαιοσύνη δικαίῳ ἐπ' αὐτὸν ἔσται (2), καὶ ἀνομία ἀνόμῳ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ ὁ ἄνομος ἐάν ἐπιστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS II ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore habita, De pœnitentia, et remissione peccatorum, et de adversario. Lectio ex Ezechiele: *Justitia justo super ipsum erit, et impietas impio super ipsum erit, et impius si conversus fuerit ab omnibus impietatibus suis* ⁷³, et reliqua.

A. Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη ψυχῆς ἡ παρανομία· ὑποτέμνουσα μὲν αὐτῆς τὰ νεῦρα, καὶ πυρὸς αἰωνίου (3) γιγνομένη παρτίτιος. Κακὸν αὐτεξούσιον, βλάβημα προαιρέσεως· καὶ ὅτι γε αὐτὸ

⁹⁷ Ezech. xviii, 20.

(1) Καὶ περὶ Ἀντικειμένου. Deest hæc pars tituli in codd. Roe, Casaub. et transl. Grodecii. V. Admonit. n. 2. Loco hujus lectionis ex crp. xviii, v. 20, alia in secundo hujus catechesis exemplo, ex cap. xxxiii, v. 1, assignatur, quæ præsentī instituto magis accommodata videatur.

(2) Ἔσται. Prophetici testimonii citatio desinit in editis ad voces, δικαίῳ, ἐπ' αὐτὸν ἔσται· nos cætera addidimus ex codd. Roe et Casaub. Ubi legimus, ἐπιστρέψῃ, conversus fuerit, habetur in LXX, omnium editionum ἀποστρέψῃ, aversus fuerit.

(3) Καὶ πυρὸς δὲ αἰωνίου, etc. Particulam δὲ hic omittunt codd. Roe et Casaub. sed μὲν præcedens eam postulare videtur. Eodem modo loquitur Cyrillus, cat. 16, n. 3, 6, et alibi.

(4) Malum ex libero delectu, etc. Pluribus hic et alibi auctor noster principium illud catholicæ fidei urget, quod libere et nullo cogente peccemus, ut id graviter copioseque præstaret, multæ ei fuere ratio-

I. Dira res est peccatum, et morbus animæ acerbissimus, iniquitas: quæ quidem et nervos illius succidit, et ignem æternum illi præterea conciliat. Malum ex libero delectu (4), voluntariæ animi indu-

nes; multique oppugnandi adversarii qui fidelium animos in contraria distrahebant. Principio astrologi, sine dubio pagani, (quanquam multi hæretici his vanitatibus infecti) qui siderum necessitatibus homines ad peccata invites trahi docebant, cat. 4, n. 18. Alii animam ante peccasse, quam in corpus delaberetur, somniabant, ibidem. Alii duplicem animarum ordinem distinxere, quarum aliæ essent natura peccatrices, aliæ natura bonum agerent, ibidem n. 20, et cat. 7, n. 12. Tum vero erant qui in Deum quemdam, natura malum, peccati causam refunderent, videlicet Marcionitæ et Manichæi, cat. 6, n. 16, etc., ac Manichæi idcirco insanabilia esse hominum peccata dicebant auctore Tito Bostrensi lib. 1, cont. Manich, Bib. PP. Lugd. t. IV, p. 444; S. Nilo lib. II. epist. 317, etc. Quam vero assertit Cyrillus peccati definitionem, eam peccato originis non incommodare probamus Dissertat. 3.

ctionis germen. Nam **22** quod propria sponte arbitrioque peccemus, palam alicubi dicit propheta: *Ego plantavi te vineam fructiferam omnem veram; quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena*³⁸? Plantatio bona, fructus malus; ex libera voluntate malum: is qui plantavit culpæ expers, vinea vero igne exuretur: quoniam in bonum plantata, in malum ex libero delectu fructifera fuit. *Fecit namque Deus hominum rectum, juxta Ecclesiasten; et ipsi multas quæsiere ratiocinationes*³⁹. *Ipsius enim sumus factura, creati ad opera bona*, inquit Apostolus⁴⁰. Creator itaque cum sit bonus, *ad bona creavit opera*: creata vero res ex proprio arbitratu in malitiam conversa est. Grave igitur malum, ut dictum est, peccatum; sed non immedicabile: grave illi qui retinet, sed curatu facile ei qui per pœnitentiam deponit. Supponas velim aliquem in manu ignem teneret; quandiu quidem retinet carbonem, procul dubio uritur: si vero carbonem abjiciat, una id quod urebat excussit. Quod si quis peccando urit se non existimet, huic dicit Scriptura: *Ligabit aliquis ignem in sinu, nec vestimenta comburet*⁴¹? urit enim peccatum nervos animæ.

II. Sed dicet aliquis, quid tandem est peccatum? animalne est, an angelus, vel dæmon? Quæ res est hujus effectrix⁴²? Non est hostis, o homo, qui te exterius invadat; sed est mala soboles a te ipso procrescens. *Rectis vide oculis tuis*⁴³, et non erit libido. Tua retine, nec aliena rapias et jacet rapina; memineris judicii; tum neque scortatio, neque adulterium, neque homicidium, neque ullum prorsus illegitime factum apud te invalescet. Cum vero oblivisceris Dei, tunc demum incipis et prava cogitare, et illicita perficere.

³⁸ Jerem. II, 21. ³⁹ Eccle. VII, 30. ⁴⁰ Ephes. III, 10. IV, 25.

(1) Ἐγὼ σε ἐφύτευσα. Codd. Coisl., Roe, Casaub. ut sacer Textus, et Cyrillus cat. 4, n. 13, Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσα σε.

(2) εὐθὺν. Codd. Coisl., Roe, Casaub., habent, εὐθῆ, ut apud LXX. Notandum omitti a Cyrillo vocem σύν ante τὸν ἄνθρωπον, quæ in nostris Bibliis legitur, ex servili libri hujus interpretis religione, qui Hebraicam particulam ΠΣ prætermittere timuit.

(3) Κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. Omittit Cyrillus verba, ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ, ab Apostolo post κτισθέντες posita; quæ creationem illam, non ad nostræ constitutionis primordia, ut intelligere videtur Noster, sed ad reparationem et redemptionem Jesu Christi pertinere significant.

(4) Ἀγαθὸς ὢν. Participium ὢν adjecimus ex codd. Roe, et Casaub. et vers. Grod. Pauto post, legebatur in editis. εἰς πικρίαν, in amaritudinem: quo loco ex codd. Roe et Casaub. scripsimus, πονηρίαν. Coisl. habet, πονηρόν.

(5) Συναπέλαυσε. Oxoniensis editionis auctor ita emendavit, quod, typographorum puto vitio, irrepserat, συναπέλαυσε.

(6) Τῆς ψυχῆς. Additur in cond. Coisl., Roe, Casaub., καὶ συντρίβει τὰ νοήματα (Coisl., τὰ ὄστῃ) τῆς διανοίας, et conterit cogitationes (Coisl., ossa)

προαιρέτως ἀμαρτάνομεν, λέγει που σφῶς ὁ προφήτης. Ἐγὼ σε ἐφύτευσα (1) ἀμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινὴν. πῶς ἐστράφη εἰς πικρίαν ἢ ἀμπελος ἢ ἀλλοτρία; Ἢ φυτεία καλὴ, ὁ καρπὸς κακός· ἐκ προαιρέσεως τὸ κακόν· ὁ φυτωργὸς ἀναίτιος, ἢ δὲ ἀμπελος κατακαυθήσεται πυρὶ· ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν ἐκ προαιρέσεως. Ἐποίησε γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθὺν (2), κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ αὐτοὶ ἐζητήσαν λογισμοὺς πολλοὺς. Αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς (3), φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Ὁ μὲν οὖν κτίστης, ἀγαθὸς ὢν (4), ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὸ δὲ κτισθὲν, ἐξ οἰκείας προαιρέσεως εἰς πονηρίαν ἐτράπη. Δεινὸν πὲν οὖν κακόν, ὡς εἴρηται, ἡ ἀμαρτία· ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον· δεινὸν τῇ κατέχοντι, εὐτατον δὲ τῇ διὰ μετανοίας ἀποτιθεμένῃ. Ὑπόθου γὰρ μοι κατέχειν ἐν χειρὶ τινα τὸ πῦρ· ἕως οὗτου κατέχει τὸν ἄνθρακα, καίεται πάντως· εἰ δὲ ἀπόθοιτο τὸν ἄνθρακα, συναπέλαυσε (5) καὶ τὸ φλέγον. Εἰ δὲ τις νομίζει μὴ κατακαίεσθαι ἀμαρτάνων, τούτῳ λέγει ἡ Γραφή· Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; καίει γὰρ ἡ ἀμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς (6).

Β'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις· Τι ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ ἀμαρτία; ζῶν ἐστὶν; ἄγγελός ἐστι; δαίμων ἐστὶ; τί ἐστὶ τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν; Οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἔξωθεν, ἀνθριωπε, καταγωνιζόμενος (7)· ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. Ὅρθοις βλέπε (8) τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ οὐκ ἐστὶν ἐπιθυμία. Κάτεχε τὰ σὰ, καὶ μὴ αἴρε τὰ ἀλλότρια· καὶ ἀρπαγὴ κεκοίμηται· μνημόνευσε τῆς κρίσεως, καὶ οὔτε πορνεία, οὔτε μοιχεία, οὔτε φόβος, οὔδὲ τι τῶν παρανομημάτων (9) ἰσχύσει παρὰ σοί. Ὅταν δὲ ἐπιλάθῃ τοῦ θεοῦ, τότε λοιπὸν ἄρχη λογίζεσθαι πονηρὰ, καὶ συντελεῖν παράνομα.

⁴¹ Prov. VI, 27. ⁴² Vid. cat. 4, n. 21. ⁴³ Prov.

mentis. quibus etiam id in solo Coisl. subjicitur: ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς, animæ lucem contegit. Hæc omnia legis Grod. ut in cod. Coisl.

(7) Καταγωνιζόμενος, depugnans. Melius in Coisl. lin., ἐπεισαγόμενος, aliunde adscitus. Lin. sequenti, ante αὐξάνον habetur in codd. Roe et Casaub. vox, ἀπροαιρέτως· legendum, αὐτοπροαιρέτως, voluntarie, ut est in Ottob. 2, id legit Grod, Quod deinde quæritur utrum peccatum sit animal, id respicit opinionem quorundam, teste Nilo lib. II, epist. 309, et lib. 3, epist. 22. illud asserentium. Animal autem censetur quidquid est vivum tametsi corporis expers. Sic cat. 4, n. 18, Cyrillus animam hominis animal appellat.

(8) Ὅρθοις βλέπε, etc. In Coisl. cod. et Ottob. 3, Ὅρθά βλέπε, etc., Recta vide: magis accedit ad locum proverbiorum hic a Cyrillo respectum, qui sic habet: Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθά βλέπεταισαν· Oculi tui recta videant. Inferius, pro Κάτεχε τὰ σὰ, καὶ μὴ αἴρε τὰ ἀλλότ., codd. Roe. et Casaub. simplicius ferunt. Μὴ ἄρπαζε τὰ ἀλλότρια, Ne rape aliena. Ita quæque ferebat codex Grodecii.

(9) Οὐδὲ τι τῶν παρανομημάτων. Hæc voces reposuimus ex codd. Ottob. 2 Roe, Casaub. et versione Grodecii, quæ in editionibus Græco-Latinis servata est, licet abessent Græca.

Γ. Οὐ μόνος δὲ σὺ καθέστηκας τοῦ πράγματος ἀρχηγός, ἀλλὰ καὶ ἄλλος τις ἐστὶ κάκιστος ὑποβλεῦς, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει (1) πᾶσιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθομένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐάν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναθῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς· ἀπόκλεισον (2) τὴν θύραν σου, καὶ μακρυνον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βλάψει σε. Ἐάν δὲ ἀδιαφόρως δέξη τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας, διὰ τῶν λογισμῶν ῥίζας ἐν σοὶ καταβάλλεται, καὶ καταδεσμεῖ (3) σου τὴν διάνοιαν, καὶ κατασπᾶ σε εἰς βόθρον κακῶν. Ἄλλ' ἴσως λέγεις· Πιστός εἰμι, καὶ οὐ περιγίνεται μοι ἐπιθυμία, καὶ ἐνθυμηθῶ (4) πυκνότερον. Ἄγνοῖς, ὅτι καὶ πέτραν ἔρρηξε ῥίζα παραμένουσα πολλάκις; Μὴ δέξη τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαρρήξει σου τὴν πίστιν. Πρὶν ἢ ἀνοθήσῃ, πρόρριζον ἔξελε τὸ κακόν· μὴ ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς, πέλουκας ὕστερον (5), καὶ πῦρ πολυπραγμονήτης. Ἀρχόμενος ὀφθαλμιᾶν, θεραπεύου κατὰ καιρόν· ἵνα μὴ τυφλωθεῖς, τότε ζητήσης τὸν ἰατρόν.

Δ'. Ἀρχηγός μὲν οὖν ἀμαρτίας ὁ διάβολος, καὶ γεννήτωρ τῶν κακῶν· τοῦτο δὲ ὁ Κύριος εἶρηκεν, οὐκ ἐγώ. Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἀμαρτάνει· πρὸ αὐτοῦ ἠμαρτεν οὐδεὶς. Ἡμαρτε δὲ, οὐκ ἐν φύσεως ἐπάναγκες τὸ ἀμαρτητικὸν λαθῶν (ἐπεὶ πάλιν ἀνατρέχει ἡ τῆς ἀμαρτίας πρόφασις εἰς τὸν οὕτω κατασκευάσαντα)· ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς, διάβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, ἐκ τῆς πρά-

⁴⁴ Id. cat. 4, n. 21 24. ⁴⁵ Eccle. x, 4. ⁴⁶ Jerem xxiii, 29. ⁴⁷ Matth. iii, 10. ⁴⁸ I Joan, iii. 8 ; Joan. viii, 44.

(1) Ὑποβάλλει, etc. Ita legitur hæc phrasis apud codd. Roe et Casaub., ὑποβάλλει μὲν οὖν ἐκεῖνος, οὐ μὲν βίβρα κρατεῖ τῶν μὴ πειθ., *suggestit quidem ille, sed vi non superat eos*, etc.

(2) Ἀπόκλεισον, etc. Aliter ferunt duo memorati codd., ἐάν ἀποκλείσῃς τὴν θύραν, μακράν σου τυγχάνων οὐ βλάψει σε, *si ostium occluseris, longe a te positus minime tibi nocebit*. Eodem fere modo legit Grodecius, tantum verba, *longe a te positus*, prætermisit.

(3) Καταδεσμεῖ. Codd. Roe et Casaub. καταδεσμεύει.

(4) Καὶ ἐνθυμηθῶ. Codd. Ottob. 2, Roe, et Casaub. ac Grod. καὶ ἐπιθυμήσω, *etiamsi concupiscam*. At non ibi Cyrillus de concupiscentia, sed de versata concupitæ rei cogitatione loquitur, ut ait superius, τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας. Sequentia videtur exscribere S. Nilus lib. ii, epist. 167, p. 202, et Isaac Syrus *De contemptu mundi* c. 12.

(5) Πέλουκας ὕστερον. Non incongrue observavit Casaubonus ad marginem sui libri, Cyrillum respexisse ad hæc verba Jeremiæ cap. xxiii, v. 29. Οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλουξ κόπτων πέτραν· *Verba mea sicut ignis, dicit Dominus, et sicut securis scindens petram*. An potius spectavit hanc orationem Joannis Baptistæ Matth. cxi, 10 : *Jam securis ad radicem arborum posita est : omnis ergo arbor*, etc. ut Cyrilli sensus sit, cum vires sumpserit peccatum et incurabile quodammodo factum sit, pavendum jam inevitabile supplicium ? At S. Nilus hanc sententiam exscribens, ignem et secures de grandibus ad excindendum malum invalescens adhibendis conatibus

III. Neque vero tu solus dux et auctor es facti ; sed est alius quidam pessimus instinator, diabolus ⁴⁴. Ille omnibus suggerit, sed non vi superat eos qui non acquiescunt. Quamobrem dicit Ecclesiastes : *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris* ⁴⁵. Ostium tuum claude, et illum procul a te fuga, nec tibi nocebit. Si vero indifferenter libidinis cogitationem admiseris, obversans animo radices ²³ in te figet, mentem tuam ligabit, teque in malorum foveam pertrahet. Sed forte dices : *Fidelis sum* (6), non me superabit pravum desiderium, tametsi frequentius illud animo informem. Ignorasne quod radix ad petram diu manens adfixa, illam plerumque pertrahit ? Ne semen suscipias, quoniam fidem tuam discindet. Priusquam floreat, radicitus extrahe malum ; ne si ab initio negligenter egeris, ignis ⁴⁶ et secures ⁴⁷ sint tibi postea cogitandæ. Lippitudinem incipientem tempestive cura, ne cæcus factus, tum demum medicum quæras.

IV. Primus auctor peccati est diabolus, et malorum pater. Hoc Dominus dixit, non ego (7) : *Quod ab initio diabolus peccat* ⁴⁸ ; ante illum peccavit nemo. Peccavit vero non ex natura necessitate (8) peccati quadam obligatus (alioqui in eum qui talem illum fecisset, ipsa peccandi causa recurreret) ; sed bonus creatus, diabolus propria voluntate factus est, sumens ab actione appellationem. Archian-

intelligit, qui verior videtur sensus. Post ὀφθαλμιᾶν, in Ottob. sic legitur : θεραπεύου εὐκαίρως κατὰ καιρόν.

(6) *Sed forte dices : Fidelis sum*, etc. Similem quorundam temeritatem atque errorem refellit Macarius hom. 15, interrogat. 2.

(7) *Dominus dixit, non ego*, etc. Non Domini in Evangelio, sed Joannis apostoli ea sententia est : sed existit in ejusdem Evangelio cap. viii, v. 44, simile Christi pronuntiatum, quod Cyrillo fucum fecisse videtur : *Ille, diabolus, homicida erat ab initio*.

(8) *Non ex natura necessitate*, etc. Diabolum natura malum esse fuit veterum omnium Gnosticorum opinio, a Manichæis, novis commentis amplificata. Hanc Ebionitarum fuisse colligi potest ex auctore vel interpolatore Clementinorum, hom. 19, n. 12 et 13, quanquam neget eum malitiam a Deo auctore sumpsisse, velut increatum putans. Imputatum est Origeni, et in ejus libros immisum putat Rufinus libro *De adulteratione libr. Origen.*, quod dixerit naturam diaboli cæterorumque dæmonum, non propositi voluntatisque malitia, sed *excepta ac separata creaturæ qualitate*, seu creationis ratione ac conditione productam esse. Ea sententia satis diserte in Lactantii lib. ii, cap. 8, seu 9 vet. edit., sive ab ipso profecta, sive eo an interpolatoribus intrusa sit. Hunc errorem in Marcione condemnat Tertullianus lib. contra ipsum 2, cap. 10, et Prudentius in *Hamartigenia* v. 184, in Manichæis Epiphanius hæres. lxxvi, n. 16, et alii passim Patres.

gelus enim cum esset (1), diabolus postea [seu *calumniator*] a calumniando dictus est. Et cum esset minister Dei bonus, Satanæ nomine rei congruo deinceps est vocatus; Satanæ enim *adversarium* significat. Non mea sunt hæc documenta, sed Ezechielis spiritiferi prophetæ. Ille enim planctum assumens adversus istum, dicit: *Tu signaculum similitudinis, et corona pulchritudinis, in paradiso Dei genitus es*⁴⁹. Et paucis interjectis: *Genitus es irreprehensibilis in diebus tuis, ex qua 24 die tu creatus es, donec inventæ sunt iniquitates in te*, prorsus apposite dixit: *inventæ sunt in te*; neque enim exterius adscitum est, sed tute ipse genuisti malum. Et causam postea edixit: *Elevatum est cor tuum ex decore tuo; propter multitudinem peccatorum tuorum, et propter peccata tua vulneratus es, et in terram projecit te*. Id Dominus rursus in Evangeliiis concordie sensu dicit: *Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem*⁵⁰. Vides Testamenti Veteris cum Novo consonantiam. Iste cadens multos secum abstraxit. Iste obsequentibus sibi prava desideria suggerit, ex hoc adulterium, fornicatio, et quidquid usquam est mali. Per hunc primus

⁴⁹ Ezech. xxviii, 12-17. ⁵⁰ Luc. x, 18.

(1) *Archangelus cum esset*, etc. Cat. 8, n. 4, repetit diabolus aliquando archangelum fuisse. Archangelos habuit Cyrillus pro certo ordine angelicarum potestatum, quem super angelos ponit, thronis et dominationibus inferiorem cat. 6, n. 6. Idcirco non est nimis urgendum quod ait post Jobum cat. 8, n. 4, diabolus principium esse formationis Domini, quasi deceret excellentissimam creaturarum Dei. Archangelum vero sine dubio censuit, quoniam seductos spiritus sibi subjectos habuerit, quos nunc uti domesticos cat. 16, n. 15, et satellites habet. Ea ratione Greg. Nyssen. t. II, orat. *De pythonissa* p. 39, diabolus non simpliciter angelum, sed archangelum fuisse probat, quia subditi ipsi exercitus cum ipso defecerant: τῆς ὑποχειρίου στρατείας αὐτῷ συναποστάτης. Diabolus vero seu calumniatorem eum Patres appellatum dicunt, quod et homines criminetur apud Deum, et Deum apud homines. Ita Chrysostomus homil. 25, *De diabolo tentatore* p. 2g7, tom. I: Archelaus in *Disp. cum Manete*, ex qua multa Cyrillus transtulit, Diabolus inde vocatum ait, n. 32, *eo quod transitum fecerit de cælestibus, et quod in terris mandato Dei obtreceptor existeret*.

(2) *Φερωνύμως*. Vocem hanc omittit cod. Ottob; legitur autem in Roe et Casaub., *φερώνυμος*. Post, habebatur in editis et est in cod. Coisl. et Ottob. 1, ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν διάβολον ἐρμηνεύει, *Satanas enim diabolus* (seu calumniatorem) *significat*, quæ quidem lectio non est prorsus rejicienda, cum vox *Satan* in Bibliis Græcis non raro reddatur per *διάβολος*, ut Job 1, 6; Ps. cviii, 6; Paralipom. lib. I, c. xxi, v. 1; Zachar. iii, 1, etc. Nihilominus alteram lectionem, εἰς τὸν Ἀντικείμενον ἐρμηνεύεται, quæ est codd. Ottob. 2, Roe, Casaub. et Grodecii, prætulimus, 1º quia duo distincta nomina videtur Cyrillus tribuere diabolo, unum nempe *diabolus*, archangelicæ ejus dignitati oppositum; alterum vero videlicet *Satanas*, oppositum obsequio quod tanquam bonus minister Deo creanti debebat, eique exhibebat ante lapsum: quod sane optime repræsentat vox, *ἀντικείμενος*, seu *adversarius*. Quod si Satanæ etiam calumniatorem significet, peribit duorum nominum distinctio, nec satis quæsitæ Cyrillo apparebit antithesis; 2º tacuisset

ἄξιος λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος γὰρ ὢν, διάβολος ὕστερον ἐκλήθη, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν· καὶ ἀγαθὸς ὢν ὑπηρέτης Θεοῦ, γέγονε Σατανᾶς φερωνύμως (2)· ὁ γὰρ Σατανᾶς εἰς τὸν ἀντικείμενον ἐρμηνεύεται. Ἔστι δὲ οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλ' Ἰεζεκιήλ τοῦ πνευματοφόρου προφήτου. Ἐκαίνος γὰρ λαβὼν (3) ὄψιν ἐπ' αὐτὸν, λέγει· Σὺ ἀποστράξιμα ὁμοιότητος, καὶ στέφανος κάλλους, ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγέννηθης· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγεννήθης ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου ἀφ' ἧς ἡμέρας σὺ ἐκτίσθης, ἕως οὗ εὗρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί· Πάνυ καλῶς τὸ, εὗρέθη ἐν σοί (4)· οὐ γὰρ ἐξώθεν ἐπιστηνέχθη, ἀλλ' αὐτὸς ἐγέννησας τὸ κακόν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐξῆς εἶρηκεν. Ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου· διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν σου, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης καὶ (5) ἐπὶ τὴν γῆν ἐρρίψά σε· Ὁ Κύριος τούτῳ συμφῶνως πάλιν ἐν Εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεζόντα. Βλέπεις (6) Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς Καινὴν συμφωνίαν. Οὗτος ἐκπεσὼν συναπέστεισε πολλούς. Οὗτος εἰσβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς περὶ τοῦτον μοιχεῖα, πορνεία, καὶ

hic Cyrillus præcipuum quod diabolo sæpe tribuit nomen, ut cat. 16, n. 13, cat. 15, n. 11, quodque solum in hujus catechesis inscriptione præfigitur; 3º quod Satanæ *adversarium* significet, communis fuit Patrum interpretatio, v. g. Origen lib. vi *cont. Cels.* p. 306; Dionys. Caten. Græc. Patrum in Job cap. 1, v. 6. p. 23; Chrysost. hom. 51 *De S. Eustathio* p. 577; Didymus *contra Manichæos*, Bibl. PP. Lugd. p. 340; S. Basilus homil. *Quod Deus non est auctor mali*, p. 371; Theodoret., quæst. 45, in lib. II Reg. p. 293; Anonymus Vatican. in *Marcum* viii, 30, cat. Poss. p. 172, et alii passim ita sentiunt.

(3) Ἐκαίνος γὰρ λαβὼν, etc. Hæc usque ad Ὁ Κύριος exclus. citantur in catena Græcorum PP. in *Lucam* ad cap. x, v. 18, sed continue post testimonium e Cyrillo, Alexandrino videlicet, desumptum, ita ut sub ejus nomine habeantur. In loco Ezechielis, pro ὁμοιότητος, codd. Roe et Casaub. habent ut in sacro textu, ὁμοιώσεως. Coisl., ὁμοιώματος. Loco, ἐγεννήθης, *natus es*, omnes Bibliorum editiones habent, ἐγεννήθης, *factus es*, quod quidem melius. At Tertulianus hunc locum similiter legisse videtur, dum lib. ii, *cont. Marc.* cap. x, vestit: *In deliciis paradisi Dei tui natus es*. Alias Cyrillus verba, γεννῶμαι et γίνομαι, promiscue usurpare solet. Vid. cat. 11, n. 4 et 11; cat. 12, n. 29 et 30; cat. 16, n. 23. Verba, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης, desunt in codd. Coisl. et Ottob.

(4) Ἐν σοί. Ea verba, quæ prorsus supponit sequens Cyrilli ratiocinium, hic restituit Milesius ex codd. Roe et Casaub.

(5) Καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης, καὶ. Ea verba prætermittuntur in codd. Roe et Casaub., et sacrum textum hic citatum interrumpunt; nam non habentur in Bibliis voces, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου, quæ etiam non sunt versæ a Grodecio; tantum legitur versu superiori, nimirum 16, καὶ ἐτραυματίσθης ἀπὸ ὄρους τοῦ Θεοῦ, *et vulneratus es a monte Dei*. Pro, ἐρρίψά σε, codd. Roe et Casaub. vitiose, ἐρρίψάς σε, *projecisti te*.

(6) Βλέπεις, etc. Ex codd. Roe et Casaub. eum locum sic emendavimus. In editis et Coisl. cod. habetur hæc vitiosa scriptura, βλέπεις παλαιᾶν συμφωνίαν πρὸς καινὴν.

πάν εἴ τι κακόν. Διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδάμ ἐξεβλήθη (1), καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως θυμασίους φέροντος καρπούς, τὴν ἀκανθοφόρον ἀντικατηλλάξατο γῆν.

Ε'. Τί οὖν ; ἐρεῖ τις· ἀπολώλαμεν ἀπατηθέντες· ἄρ' οὐκ ἔστι λοιπὸν σωτηρία ; πεπτώκαμεν· ἄρ' οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι ; ἐτυφλώθημεν· ἄρ' οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι ; χωλοὶ γεγόναμεν· ἄρ' οὐκ ἔστιν ὀρθοποδεῖν ; ἵνα δὲ συντόμως εἴπωμεν, ἀπεθάνομεν· ἄρα οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι ; Ἄρ' ὁ τὸν Αἰζαρον τὸν τετραήμερον ἐγείρας, ἄνθρωπε, τὸν ὀδωδῶτα, ἄρα τὸν ζῶντά σε μᾶλλον οὐκ εὐκοπώτερον ἀναστήσει ; ὁ τὸ μίμιον αἶμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, αὐτὸς ἡμᾶς ῥύσεται τῆς ἀμαρτίας, Μὴ ἀπογνῶμεν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί· μὴ ἀπορρίψομεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον κατάστασιν (2). Δεινὸν γὰρ ἔστι τὸ μὴ πιστεύειν εἰς μετανοίας ἐλπίδα. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, ἀφειδῶς προστίθῃσι τὰ κακά· ὁ δὲ τὴν ἰατρειάν ἐλπίσας, εὐμχρῶς τὸ λοιπὸν ἑαυτοῦ φεῖδεται. Ὁ γὰρ ληστής, ὁ μὴ δωρεὰν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνοιαν αὖξει (3)· ἐλπίσας δὲ τὴν ἄφεσιν, εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Εἶτα, ὄφρις μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποθησόμεθα τὴν ἀμαρτίαν ; καὶ ἀκνωθῆδης γῆ, γεωργηθεῖτα καλῶς, εἰς καρποφόρον (4) μετεβλήθη· ἡμῖν δὲ ἀδιόρθωτος ἡ σωτηρία ; Ἢ μὲν οὖν φύσις ἐπιδέχεται τὴν σωτηρίαν, ζητεῖται δὲ λοιπὸν ἡ προαίρεσις.

Ζ'. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός, καὶ φιλάνθρωπος οὐκ ὀλίγον. Μὴ γὰρ εἶπης· Ἐπορνευσα, ἐμοίχευσα· τὰ δεινά μοι πέπρακται, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἄρα γυγχωρήσει ; ἄρα παρῆξει τὴν ἀμνησίαν ; Ἄκουε τί λέγει ὁ ψαλμωδός· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε ! Οὐ νικᾷ σου (5) τὰ συναχθέντα ἀμαρτήματα τὸ πλῆθος τῶν οὐκτιμῶν τοῦ Θεοῦ· οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἀρχιατρικὴν ἐμπειρίαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν μετὰ πίστεως· λέγε τῷ ἰατρῷ τὸ παθος· εἶπε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Δαβὶδ (6)· Εἶπα· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἐξῆς εἰρημένον· Καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.

⁶¹ V. cat. 12, n. 3. ⁶² Jerem. viii, 4. ⁶³ Psal. xli, 9. ⁶⁴ Joan. xi, 39 34. ⁶⁵ Ephes. iv, 19. ⁶⁶ Vid. cat. 3, n. ⁶⁷ Psal. xxx, 20. ⁶⁸ Psal. xxxvii, 19. ^{68*} Psal. xxxi, 5.

(1) Ἐξεβλήθη. Roe et Causaub. ἐκ παρακοῆς ἐξεβλήθη propter inobedientiam expulsus est. Coisl. ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν, ex inobedientia cecidit.

(2) Ἀπορρίψομεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον κατάστασιν. Hac singulari statum hominis de se desperantis exprimendi ratione utitur S. Nius lib. iv, epist. 48.

(3) Εἰς ἀπόνοιαν αὖξει. Loco, αὖξει, Causaub. habet, ἔρχεται. Roe et Ottob., χωρεῖ· utrumque elegantius. Lectionem tamen, αὖξει, firmat quod superius de desperante dicitur, προστίθῃσι τὰ κακά.

(4) Εἰς καρποφόρον. Ita codd. Roe, Causaub., Coisl., Ottob., vers. Grod. Editi vero, εἰς καρποφορὴν fructificationem.

(5) Οὐ νικᾷ σου, etc. In editis habebatur, Οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα ὁ τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν ἔχων, ut etiam fert. cod. Ottob. et Causaub. Quæ lectio ferri potest, si legatur cum puncto interrogante, sic : An is qui medicinæ, peritiam habet, tua vulnera non vincet ? Prætulimus tamen codd. Coisl. Roe, et Grod. lectionem, quam in textu repræsentamus :

noster parens Adam expulsus est, ac paradisum sponte sua admirabiles fructus ferentem, terra spinas ferente permutavit.

V. (7) Quid igitur ⁶¹ ? dixerit aliquis, decepti, perivimus : nullane deinceps salus ? cecidimus : num non licet resurgere ⁶² ? excæcati sumus : fas non est visum recuperare ? claudi sumus effecti : spes non est aliquando recte incedendi ? in summa dicam, mortui sumus : non licet ut resurgamus ⁶³ ? An vero qui Lazarum, o homo, quatruiduanum fequentemque excitavit ⁶⁴, non potius viventem te facilius excitabit ? Qui pretiosum sanguinem pro nobis effudit, ipse nos e peccato expediet, ne nos ipsos desperemus ⁶⁵, fratres, ne nos in desperatum abjiciamus statum. Dira res est non credere in spem pœnitentiæ. Qui non exspectat salutem, mala absque modo accumulatur ; qui vero sanationem sperat, facile sibi ipsi parcat. Latro etiam qui gratiam non expectat, usque ad insolentiam devenit ; si vero veniam speret, ad pœnitentiam sæpe decurrit ⁶⁶. Quid vero, serpens potest deponere senectutem ; nos peccatum non deponemus ? ac terra quidem spinosa, cum pulchre exulta fuerit, in frugiferam transmutatur ; nobis autem salus irreparabilis futura est ? Natura itaque est capax salutis, verum ad hoc requiritur arbitrii voluntas :

VI. Benignus est Deus, et non modice benignus Tu namque ne dixeris : Scortator et adulter fui, gravia scelera patravi, idque non semel, sed frequentissime, nunquid condonabit ? nunquid dabit ut obliviscatur ? Audi quid Psalmicen dicat : *Quam magna multitudo benignitatis tuæ, Domine* ⁶⁷ ! Non vincunt tua cumulata peccata multitudinem miserationem Dei ; non **25** superant vulnera tua summi illius medici experientiam. Trade tantummodo te ipsum illi cum fide ; edissere medico morbum tuum ; dic et ipse cum Davide : *Dixi, pronuntiabo adversum me iniquitatem meam Domino* ⁶⁸, et fiet tibi similiter id quod sequitur : *Et tu remisisti impietatem cordis mei* ^{68*}.

mus : sed Coisl. hrbet solummodo ἰατρικὴν. in Causaub, cod. et Grod. desunt voces, τὰ συναχθέντα in cod. vero Roe ambæ ahrases οὐ νικᾷ etc., invertuntur.

(6) Κατὰ τὸν Δαβὶδ. In cod. Ottob. et Grod., κατὰ τοῦ Δαβὶδ. cum Davide. Vox εἶπα, deest in codd. Causaub., est tamen in Scriptura, et in omnibus aliis cod. Post, γενήσεται, addidimus, ἐπὶ σοῦ, ex codd. Roe et Causaub. Ea vero verba, καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἐξῆς εἰρημένον, desunt in Coisl. Loco, καὶ σὺ ἀφῆκας, et tu dimisisti, legitur Roe, Causaub. et Grod., αὐτὸς ἐφῆκεν (leg., ἀφῆκεν), et ipse remisit.

(7) Quid igitur ? dixerit aliquis, etc. Hæc forte narrat propter Manichæos, quorum pene similis sententia refertur a Serapione lib. contra Manichæos. Bibl. PP. Lugd. tom. V, p. 162. Eadem quoque Apotacticorum quæ Encraticarum species erat, videntur fuisse dogmata, apud Epiph. hæc. lxi, num. 1, p. 506.

VII. Vin'tu qui recens ad catechesim accessisti, A Dei humanitatem videre? Vin' benignitatem Dei et patientiæ ejus multitudinem perspicere? audi de Adamo. Præceptum violavit Adam primus a Deo conditus homo: non potuit statim in illum morte animadvertere? sed vide quid agat hominum aman- tissimus Dominus. Ejicit illum ex paradiso (neque enim illius loci domicilio dignus erat propter pec- catum): eum vero e regione paradisi locat⁵⁹, ut videns unde ceciderit, et ex quibus in quæ dejec- tus sit, deinceps per pœnitentiam salutem conse- quatur. Cain, primus partu editus homo, fraticida factus est; inventor malorum, auctor et dux cœ- dium, invidusque primus: sed posteaquam e medio sustulit fratrem, qua pœna damnatur? *Gemens et tremens eris super terram* ⁶¹. Peccatum grande, le- vis animadversio.

VII. Et hæc quidem vere Dei clementia fuit; sed adhuc parva respectu eorum quæ sequuntur. Co- gita enim quæ tempore Noe contigerunt. Peccave- runt gigantes, et iniquitas in terra plurima tum diffusa est ⁶², et propter hanc inducendum erat dilu- vium: ac quingentesimo quidem anno commina- tionem profert Deus ⁶³; sexcentesimo vero dilu- vium super terram adduxit ⁶⁴. Cernis benignitatis Dei in centum annos protensæ latitudinem? nun- quid enim, quod centum post annos fecit, illico facere non poterat? sed data opera protelavit, dans pœnitentiæ locum. Viden' Dei bonitatem? nec illi certe homines, si tum resipuissent, divinam sibi clementiam deesse sensissent.

IX. Veniamus nunc et ad alios, qui per pœniten- tiam salvi facti sunt. Erit forte in mulieribus quæ dicat: Scortata sum, adultera fui, omni luxuriæ genere corpus inquinavi; anne est salus? Inspice, o mulier, in Rahab, et salutem tu quoque exspecta. Nam si ea quæ palam publiceque scortationem ex-ercebat, per pœnitentiam salutem adeptæ est: an ea quæ semel aliquando ante gratiam [acceptam] corpus violavit, per pœnitentiam et jejunium non servabitur? Quomodo salva facta sit illa, exquire: hoc unum dixit: *Quia Deus vester in cælo et in terra. Deus vester* ⁶⁵, inquit; suum enim, propter impudi- citiam dicere non audebat. Quod si consignatum in scripturis de ejus salute testimonium accipere aves, habes scriptum in Psalmis: *Memor ero Rahab et Babylonis cognoscentibus me* ⁶⁶. O magnam Dei be- nignitatem, quæ etiam meretricum in Scripturis me- minit. Neque simpliciter dixit, **26** *Memor ero Rahab*

Z. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, σὺ ὁ νεωστὶ εἰς τὴν κατήχησιν ἐληλυθώς; θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φι- λανθρωπίαν, καὶ τῆς μακροθυμίας τὸ πλῆθος; ἀκου- σον περὶ τοῦ Ἀδὰμ. Παρήκουσεν Ἀδὰμ, ὁ πρωτό- πλαστος τοῦ Θεοῦ· ἄρ' οὐκ ἐδύνατο τὸν θάνατον εὐ- θὺς ἐπαγαγεῖν; ἀλλ' ὅρα τί πρῆξι ὁ φιλανθρωπότατος Κύριος. Ἐκθάλλει μὲν αὐτὸν τοῦ παραδείσου (τῆς γὰρ ἐκεῖ (1) διατριβῆς ἀνάξιος τὴν διὰ τὴν ἀμαρτίαν), κατοικίζει δὲ τοῦ παραδείσου κατέναντι· ἵνα βλέπων ὅθεν ἐξέπεσε, καὶ ἐξ οὐρανῶν εἰς οἷα κατηνέχθη, λοιπὸν ἐκ μετανοίας σωθῆ. Κάιν ὁ πρωτότοκος ἄνθρωπος, ἀδελφοκτόνος γέγονεν· εὐρετῆς τῶν κακῶν, καὶ ἀρ- χηγὸς τῶν φόνων, καὶ βάσκανος πρῶτος· ἀλλ' ἀν- ελὼν τὸν ἀδελφόν, τί κατακρίνεται; Στένων καὶ τρέμων ἔσθ' ἐπὶ τῆς γῆς. Μέγα τὸ ἀμάρτημα, μικρὰ δὲ κατὰ κρίξιν.

H' Φιλανθρωπία μὲν οὖν ἠληθῶς καὶ αὐτὴ Θεοῦ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα. Λόγισαι γὰρ μοι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἡμαρτον οἱ γίγαντες, καὶ παρανο- μία πολλὴ τότε τῆς γῆς κατεχύθη, καὶ διὰ ταύτην κατακλυσμὸς ἔμελλεν ἐπέρχεσθαι· καὶ τῷ πεντακο- σιοστῷ μὲν ἔτει τὴν ἀπειλὴν ἐκφέρει ὁ Θεός, τῷ δὲ ἑξακοσιοστῷ, τὸν κατακλυσμὸν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις φιλανθρωπίας Θεοῦ πλάτος, εἰς ἑκατὸν παρατεινομένης χρόνους; ἄρα, ὅπερ ἐποίησε τότε μετὰ τὴν ἑκατοντασίαν, παραχρῆμα οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι; ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, ἕνδοσιν διδοὺς μετανοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; καὶ εἴ γε με- ενόησαν οἱ τότε, οὐκ ἂν ἀπέτυχον τῆς τοῦ Θεοῦ φι- λανθρωπίας (2).

C Θ'. Ἐλθέ μοι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας. Ἄλλ' ἴσως καὶ ἐν γυναῖξιν ἔρει- τις· Ἐπόρνευσα, ἐμοιχευσα, ἐμόλυνα τὸ σῶμα παν- τοίαις ἀκολασίαις· ἄρ' ἔστι σωτηρία; Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαὰβ, καὶ προσδόκα καὶ σὺ τὴν σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἡ φανερώς καὶ ὁσιμῶς πορνεύ- σασα, διὰ μετανοίας ἐσώθη· ἄρα ἡ ἄπαξ ποτὲ πορ- νεύσασα πρὸ τῆς χάριτος, διὰ μετανοίας καὶ νηστείας οὐ σώζεται; Πῶς γὰρ ἐσώθη ἐκείνη, ζήτησον· τοῦτο μόνον εἶπεν· Ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν (3) ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἑαυτῆς γὰρ, οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσελγείαν. Καὶ εἰ θέλης δέξασθαι τοῦ σωθῆναι ταύτην μαρτυρίαν ἑγγραφον, ἔχεις ἀνάγραπτον (4) ἐν Ψαλμοῖς· Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος τοῖς γινώσκουσί με. Ὡς με- γάλῃς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημο- νεύουσης ἐν Γραφαῖς· ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, Μνησθήσο- μαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, Ἀλλὰ μετὰ τοῦ, τοῖς

⁵⁹ Gen. iii, 24. ⁶⁰ V. cat. 12, n. 7. ⁶¹ Gen. iv, 12. ⁶² Ose. iv, 2. ⁶³ Gen. vi, 13. ⁶⁴ Gen. vii, 11. ⁶⁵ Josue ii, 11. ⁶⁶ Psal. LXXXVI, 4.

(1) Ἐκεῖ. Vocem hanc addidi ex codd. Roe et Casub.

(2) Τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Articulos τῆς et τοῦ reposuimus ex codd. Roe et Casaub.

(3) Ὁ Θεὸς ὑμῶν, etc. In cod. Roe legitur, ἡμῶν, *Deus noster*. Hic locus sic legitur in Bibliis: Ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. *Dominus, Deus vester Deus est*

in cælo sursum, et in terra deorsum. Quod Prevotius in sua interpretatione posuit, licet Græca discrepantia ediderit.

(4) Ἀνάγραπτον. Sic scribimus ex codd. Coisl., Roe, Casau. Habent editi, ἀνεγγραπτον, contrario sensu. Ἀνάγραπτος vox Cyrillo sæpe repetita cat. 13, n. 23.

γινώσκουσι (1) με. Ἔστιν οὖν καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σω- A 26 et Babylonis, sed illud adjecit, *cognoscentibus me*. Est igitur viris, et mulieribus similiter salus, quæ per poenitentiam conciliatur.

I. Κὰν ὁλόκληρος δὲ λαὸς ἀμάρτη, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαὸς, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας· ἤρνησαντο οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν (2), ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐαυτὸν οὐκ ἤρνησατο. Οὗτοι οἱ Θεοὶ σου, Ἰσραήλ, εἰρήχασιν· καὶ πάλιν συνήθως ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, σωτὴρ αὐτῶν ἐγένετο. Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἤμαρτε, (3) ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεὺς. Μωϋσῆς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων· Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο (4) ὀργὴ Κυρίου· καὶ ἐδέθη- θην, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός. Εἶτα Μωϋσῆς μὲν, αἰτῶν ὑπὲρ ἀρχιερέως ἀμαρτάνοντος, ἐδυσώπει τὸν Κύριον· Ἰησοῦς δὲ ὁ μονογενὴς, αἰτῶν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ δυσώπει τὸν Θεόν; B κακῆνον μὲν, διὰ τὸ πταισθῆν, οὐκ ἐκώλυσεν (5) ἐλθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην· σὲ δὲ, ἐξ ἔθνων ἐλθόντα, κωλύσει εἰσελθεῖν εἰς τὴν σωτηρίαν; μετανόησον, ἄνθρωπε, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυται σοι ἡ χάρις. Ἀνεπίληπτὸν σου παράστησον εἰς τὸ ἐξῆς τὸν τρόπον· φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ δυνήσεται ὁ πᾶς ἄνθρωπος (6) κατ' ἀξίαν ἐξεῖπειν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι συνέλθωσιν ἀνθρώπων ὁμοῦ, οὐδ' οὕτως μέρος τι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγήσασθαι δυνήσονται. Ἡμεῖς γὰρ λέγομεν μέρος τι τῶν γεγραμμένων περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐκ οἶδαμεν ὅσα καὶ ἀγγέλοις συνεχώρησε·

⁶¹ II Tim. II, 13. ⁶² Exod. xxxii, 4. ⁶³ Deut. ix, 20.

(1) Τοῖς γινώσκ. Articulum in impressis omis- C sum supplemus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacr. text. In Vulg. *Scientium me*: quod efficit sensum prorsus Cyrillo alienum. Respiciens enim ad sequentia versiculi 6 verba, *Dominus narrabit in Scripturis populorum*, etc., ait Deum in Scripturis, ad utilitatem hominum sui cultum cognoscentium, Raab nomen consignare voluisse, idque promississe. Raab porro apud Psalmistam, non significat tabernariam illam mulierem ab exploratoribus Josue conversam, sed superbum, hoc est Ægyptium, hoc titulo in Scripturis passim appellatum: aitque Ægyptios et Babylonios post reditum e captivitate, una cum allis populis Hierosolymæ habituros esse, Israeliticæ genti admistos. Ita cum doctis viris psalmi locum intelligimus.

(2) Τὸν Θεόν. Articulum, qui in impressis et Coisl. cod. desideratur, ponimus ex codd. Roe et Casaub. Pro ἐαυτὸν, quod sequitur, præfati codd. habent αὐτούς, *illos non negavit*. Coisl. αὐτῶν, forte, αὐτόν.

(3) Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἤμαρτε. Hæc desunt in Roe et Casaub.

(4) Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο, etc. Codd. Roe et Casaub., ἐγένεθη. In loco Deuteronomii ab Cyrillo citato non legitur, ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου, sed ἐθυμώθη (suppl. Κύριος) ἐξολοθρευσαὶ αὐτόν. Et pro, καὶ ἐδέθηθην ὑπὲρ αὐτοῦ, habetur, καὶ ἠύξάμην καὶ περὶ Ἀαρὼν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, et oravi pro Aaron in tempore illo. Verba autem, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός, non leguntur ibi, sed aliunde a Cyrillo translata sunt. Ne mirere, ex tempore dicebat.

(5) Οὐκ ἐκώλυσεν, etc. Editi, οὖν, manifesto vitio. Mendum correximus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. Grod. Similiter scripsimus linea sequente, κωλύσει *impediet*, ex cod. Coisl. pro, κεκώλυκεν,

A 26 et Babylonis, sed illud adjecit, *cognoscentibus me*. Est igitur viris, et mulieribus similiter salus, quæ per poenitentiam conciliatur.

X. Etiam si universus populus peccaverit, non superat divinam benignitatem. Vitulum populus fabricaverat, nec tamen recessit Deus a clementia; negaverunt homines Deus, sed Deus seipsum non negavit ⁶⁷. *Isti sunt*, dixere illi, *dii tui, Israel* ⁶⁸; et tamen pro more suo Deus Israel servator eorum fuit. Nec solus peccavit populus: verum etiam et Aaron summus sacerdos (6). Moyses enim dicit: *Et super Aaron facta est ira Domini; et rogavi*, ait, *pro ipso, et condonavit illi Deus* ⁶⁹. Jam vero Moyses pro summo sacerdote peccante supplicans Deum flexit: Jesus autem unigenitus orans pro nobis, Deum non placabit? Illum propter culpam non prohibuit quominus ad summum sacerdotium veniret; te vero ex gentibus venientem salutem ingredi prohibebit? poenitentiam age itidem et tu, o homo: neque a te gratia prohibebitur. Irreprehensibilem deinceps præsta vitæ tuæ modum; vere enim hominum amans est Deus; neque ullus homo clementiam ejus pro dignitate explicare potest: imo etiam si omnes hominum linguæ in unum conveniant, ne sic quidem partem aliquam benignitatis ejus enarrare sufficiant. Dicimus nos partem aliquam eorum, quæ scripta sunt de Dei erga homines benignitate: sed nescimus quanta ille et angelis condonaverit (8). Nam et illis condonat; quan-

C *impedivit*, quod in impressis habetur.

(6) Ὁ πᾶς ἄνθρωπος, *omnis homo*. Ita editi: at codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob., ὁ πᾶς χρόνος, *tempus omne*. Paulo post ubi scripsimus, οὐδ' οὕτως, ex codd. Roe et Casaub. legebatur in editis. οὐχ. In codd. Coisl. et Ottob. habetur, οὐδὲ.

(7) Aaron summus sacerdos. Paulo post, *pro summo sacerdote peccante*. Peccatum Aaronis, et Dei clementiam multum exaggerat dignitas summi sacerdotis, quam peccando violavit. Atqui Aaron nondum summus sacerdos consecratus erat: quamobrem ita tantum per anticipationem appellatus videtur, cum dicat auctor inferius, id crimen non prohibuisse quominus ad sacerdotium veniret. Bacchiarus tamen, cum ad commendandam Dei benignitatem hoc summi sacerdotis peccato usus esset in epistola ad Januarium, id sibi objici non sinit, et ante eam consecrationem Aaron sacerdotem fuisse contendit, « eo quod non potuisset sine « sacerdote Pascha celebrari. »

(8) « Nescimus quanta ille et angelis condonaverit, » etc. Neminem esse puto qui existimet Cyrillum non de veris angelis loqui, sed vel de hominibus justis, vel de sacerdotibus, qui in Scriptura quandoque angelorum vocabulis designantur; cum postquam de angelis dixit, se ad homines reverti postea significet. Neque hæc de pravis ac desertoribus angelis intelligenda: nam etiam quodam erga ipsos patientiæ ac clementiæ modo Deus utatur, ut significat auctor cat. 7, n. 4, hic agit de exemplis poenitentiarum: diabolus autem ait cat. 6, n. 1, incudis instar indomabilem, et poenitendi nesciam gerere animi inductionem; nec est cur dissimilis ab ipso conditionis angelos ejus satellites a Cyrillo existimatos suspicemus: superest ergo ut de beatis angelis loquatur. Hos autem cat. 6, n. 6, Deum quan-

doquidem unus **27** est solus absque peccato (1), A qui nos a peccatis purgat Jesus. Ac de illis quidem [hoc est angelis] satis.

XI. Si vero cupis, alia quoque repræsentabo tibi de nobis exempla : accede ad beatum David, illumque accipe præclarum exemplar pœnitentiæ. Offendit ille magnus : cum post cubitum pomeridianis horis in tecti fastigio deambularet ⁷⁰, vidit indifferenter (2), et humani quid passus est. Perfectum fuit peccatum ; sed non periit una in confitendo peccato candor. Venit Nathan propheta, reprehensor promptus (3) et vulneris medicus ^{71,72}. *Iratus est*, inquit, *Dominus, et peccavisti*. Regem alloquebatur

⁷⁰ II Reg. xi, 2. ^{71,72} II Reg. xii, 1 et seqq.

tum ipsi capaces sunt, videre testatur ; qui status quomodo cum peccato, imo cum peccandi potestate conciliari possit, non intelligimus. Eo accedit quod in angelis Dei voluntatem perfecte adimpleri ait cat. 23, n. 14, adeo ut eo exemplo Dei voluntatem in nobis fieri oret Ecclesia. Parte alia, consentientibus omnibus libris, cum editis, tum mss., textum interpolationis accusare non licet. Hanc sententiam Cyrillo peculiarem non fuisse, quoniam marginum angustia hic a nobis probari non patiuntur, ostendimus in Dissert. 3. Liceat tantum hic addere, hanc opinionem Cyrillum accipere potuisse vel ex Origene, vel ex fonte unde Origenes hausit, duobus nimirum II et III Apocalypseos capitibus, in quibus nonnulla angelis Ecclesiarum Asiæ a Christo exprobrantur peccata.

(1) *Unus est solus absque peccato, ἀναμάρτητος*. Licebat etiam vertere cum Grodecio, *qui peccare non possit*. Græca enim vox utrumque significat, tam apud sacros quam profanos auctores ; ac blasphemiam simile est dicere Christum vel peccavisse vel peccare potuisse. Nihilominus vox ἀναμάρτητος, et ἀναμάρτητος, apud Cyrillum semper sumitur pro innocentia et peccati vacuitate. Sic Christi probans innocentiam cat. 13, n. 3, ait pium latronem ejus testem fuisse, μάρτυρος τῆς ἀναμαρτησίας τοῦ Ἰησοῦ. Cat. 4, n. 19, negans nos in altero ante hunc mundo peccavisse, ait venisse in mundum ἀναμάρτητους. Cat. 13, n. 21, ait, eum candorem quem Deus Isaia cap. 1, vers. 28, hominibus se daturum pollicetur, signum esse vel remissionis peccatorum vel innocentia, ἢ καὶ ἀναμαρτησίας. In hoc autem loco palam est significari solam peccati vacuitatem ; probans enim angelos non solum posse peccare, sed et revera habere peccata, ait solum Christum habere illud privilegium quo angeli carent, ut clementia Dei opus non habeant. In Deuteronomio, c. xxix, vers. 19, opponitur homo peccator, τῷ ἀναμάρτητῳ, videlicet homini justo. Quamobrem vulgo auctores ecclesiastici, τὸ ἀναμάρτητος, sumunt pro justo, innocente, et a peccatis libero. Ita Greg. Nyss *De imagine et similitudine*, tom. II, p. 23 ; *De orat. Domine*, hom. 3, p. 756 ; *De perf. Christiani forma* pag. 292 ; S. Ephræm, *De secundo adventu*, Græce, pag. 357 : Οὐδείς ἀναμάρτητος, οὐδείς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. S. Hieronymus, lib. III *adversus Pelagium*, et Orosius in *Apologetico* adversus eundem. Auctor *Dialogorum de Trinitate* sub nomine S. Athanasii tom. II, sive III, pag. 487, ἀναμάρτητος, usurpat tanquam maxime diversum ab impeccabilitate. *Non querimus*, inquit, *utrum angeli sint sine peccato*, εἴ εἰσιν ἄγγελοι ἀναμάρτητοι, sed utrum peccare possint, ἀλλ' εἰ δύνανται ἁμαρτῆσαι.

(2) *Indifferenter, ἀδιαφόρως*. Grodecius vertit *obitur* : significat *negligenter, incaute, non curando periculum cui se exponerat, cogitationem in animo*

συγγωρεῖ γὰρ κἀκείνοις, ἐπειδὴ εἰς μόνος ἀναμάρτητος, ὁ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καθαρῶν Ἰησοῦς. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐτάρκως.

IA'. Eὶ δὲ βούλει, σοὶ περὶ ἡμῶν καὶ ἄλλους τύπους παραστήσω (4) ἔλθε καὶ ἐπὶ τὸν Δαβὶδ τὸν μακάριον, καὶ τύπον αὐτὸν λάβε τῆς μετανοίας. Ἐσώαθη ὁ μέγας μετὰ κοίτην, τὸ δειλινόν, περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος, ἴδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθεν τι ἀνθρώπινον. Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ περὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ πταίσματος εὐγνωμοσύνη. Πῶθεν Ναθάν ὁ προφήτης, ἔλεγχος ταχύς, καὶ τοῦ τραύματος ἰατρός. Ἐργίσθη, φησὶν, ὁ Κύριος, καὶ ἡμαρτες (5). Τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης

B cum delectamento versando. Sic supra num. 3 : *Si indifferenter, ἀδιαφόρως, pravæ desiderii cogitationem admiseris, in animo versata radices in te figet*. Eodem sensu S. Ephræm, *Parænes.* 36, Græc. edit., p. 307 : Ἐν τῷ ἀδιαφόρῳ ὀφθαλμῷ συγγάνει ἡ μοιχεία, ἣν ὁ Κύριος διεμαρτύρατο λέγων, ὅτι Πᾶς ὁ ἐμβλέπων γυνῆα, etc. : *In oculo indifferenti, incanto, turpem cogitationem non rejiciente, versatur illud adulterium de quo testatur Dominus aiens : Quisquis inspexerit, etc.* Theodoretus, qui tum alibi diversos auctoris nostri locos ita imitatur ut pene transcribat, tum præsertim *Quest. 24 in libros Reg.*, pag. 276, hunc locum Cyrilli pene e vestigio sequitur, scribit, εἶδεν ἀπλασικῶς, *vixit simpliciter, et absque malo animo, sed incaute.*

(3) *Reprehensor promptus*. Vox ἔλεγχος, non hic reprehensionem, convictionem sonat, quæ ejus vulgaris significatio, sed personam reprehendentem ; ut in altero hujus orationis exemplo quod huic subjicimus, legitur paulo post hunc locum : Ἐλεγχος οὐ παρῆν. *Non aderat qui convincere et arguere potuisset*. Eodem sensu sumptum existimo a Cyrillo id vocabulum cat. 15, n. 23, ubi de Christo judicante ait : Ὡς ἐξετάσεις, ἢ ἐλέγχων οὐ χρεῖαν ἔχει πρὸς κατάγνωσιν. *Qui ad condemnandum inquisitione, aut convincentibus testibus opus non habet*. Rara, non tamen inusitata hæc hujus vocis acceptio. Basil. in fine orationis *De fame et succitate*, pag. 360 : Τῶν βεβιωμένων ἔλεγχος ἀκριβῆς παραστήσεται. *Aderit eorum quæ gessimus accuratissimus reprehensor*. S. Asterius Amesenus, *homil. in Danielem et Susannam*, *Auct. Combefis.*, tom. I, p. 93, Danielem appellat senum illorum nequam ἔλεγχον καὶ κριτῆν, *reprehensorem et judicem*, et pag. 97, ἔλεγχον κρυπτομένων, *rerum abditarum delectorem*. Metaphrastes, *Vit. S. Ambr.*, n. 1, ait de eo quod esset πρᾶξεως πονηρῆς ἀπάσης ἀκριβῆς ἔλεγχος, *cujusvis pravæ actionis sedulus censor ac reprehensor*. S. Nilus, lib. III, *epist.* 33, pag. 311, τῆς ἰδίας κατηγοροῦμεν ζωῆς, μὴ παρόντος ἐλέγχου, *propriam vitam accusamus, nullo qui redarguat presente*. In psal. LXXII, vers. 14, vox, ἔλεγχος, quæ in Vulgata redditur, *castigatio*, in variis Psalteriis antiquis verbitur, *judex, index vel vindex*.

(4) *Παραστήσω*. Ita legimus ex codd. Ottob. et Coisl. In editis habetur, *παραστῆσαι*, in Roe et Casaub., *παραστῆναι*, quorum utrumque ferri potest supponendo μέ. Pro σὺ ex omnibus memoratis codd. scripsimus, σοὶ. Roe et Casaub. post, *τύπους*, adjiciunt, τῆς μετανοίας.

(5) Ἐργίσθη ὁ Κύριος, καὶ ἡμαρτες. Scripturæ non sunt hæc verba, sed ex ejus sensu a Cyrillo collecta. Puto eum respicere verba Isaia Deum alloquentis, cap. LXIV, vers. 5 : Ἴδὸς σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν.

ἔλεγεν. Βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος (1) οὐκ ἠγανάκτησεν· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι. Οὐκ ἐτύφλωσεν αὐτὸν τὸ περιεστὼς τῶν στρατιωτῶν στίφος· ἐνενοεῖ γὰρ τὸν ἀγγελικὸν τοῦ Κυρίου στρατὸν, καὶ τὸν ἀόρατον ὡς ὄρων ἠγωνίασα· καὶ φησι· τῷ ἐλθόντι, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι, ἀποκρινάμενος· Ἠμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. Βλέπεις τοῦ βασιλέως ταπεινοφροσύνην; βλέπεις ἐξομολόγησιν; Μὴ γὰρ ἦν ἐλεγχθεὶς ὑπὸ τινος; μὴ πολλοὶ συνήδεισαν τῷ πράγματι; ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν (2) κατήγορος, καὶ ὁ πταίσας ὁμολογεῖ τὸ κακόν· καὶ ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὁμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρειάν. Ὁ γὰρ ἀπειλήσας προφήτης Ναθάν, φησὶν εὐθέως· Καὶ Κύριος παρεδίβασε τὴν ἀμαρτίαν σου (3). Βλέπεις ὀξυτάτην Θεοῦ φιλανθρώπου μεταβολήν. Πλήν φησι· Παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου. Πολλοὺς μὲν διὰ τὴν δικαιοσύνην εἶχες ἐχθροὺς, ἀλλ' ἐφορῶρει σε ἡ σωφροσύνη· προδοὺς δὲ τὸ μέγιστον ὄπλον, ἐτοίμους ἐστῶτας ἔχεις κατὰ σοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἐμαναστάντας. Ὁ μὲν οὖν προφήτης οὕτως αὐτὸν παρεμυθήσατο.

IB'. Ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἤκουσεν, ὅτι Κύριος παρεδίβασε τὸ ἀμαρτημά σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεὺς· ἀλλὰ περιεβάλλετο μὲν σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ δὲ χρυσοκόλλητων θρόνων, ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς ὁ βασιλεὺς ἐκαθέζετο· καὶ οὐκ ἐπὶ σποδοῦ μόνον ἐκάθητο, ἀλλὰ καὶ σποδὸν εἶλε τὴν βρῶσιν, καθὼς καὶ αὐτὸς φησὶν· Ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον (4). Ἐξέτηξε δ' ἄκρυσι

⁷³ Hebr. xi, 27. ⁷⁴ II Reg. xii, 13. ⁷⁵ ibid. ⁷⁶ ibid. 14. ⁷⁷ ibid. 16 : Jon. iii, 6. ⁷⁸ Psal. ci, 10.

(1) Ὁ βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος. Hæc aliter leguntur in codd. Roe, Ottob. 2 et Casaub. in hunc modum : Ἀλλὰ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς οὐκ ἠγανάκτησεν. sed rex David non indignatus est : quam lectionem secutus est Grodecus. Pro, ἐτύφλωσεν, non excæcavit, legitur in Coislin. et Ottob., ἐτύφωσεν, non inflavit. Utraque lectio probabilis, ne priorem mutarem suaserem sequentia, quibus Davidem ait sibi per fidem Deum præsentem repræsentasse ac vidisse.

(2) Ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν. Non statim sed ferme post annum, nimirum nato jam Davidi ex adulterio filio, Nathan ad eum redarguendi causa missus est. Quamobrem vide an non præferenda sit codicis Coisliniani lectio ita se habens : Ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, οὐ προφήτης παρῆν, ἔλεγχος οὐ παρῆν, κάκιστος ὁμολογεῖ τὸ κακόν· Cito peracta res erat : propheta non interfuerat, non ullus qui vinceret. Ille tamen peccatum confitetur.

(3) Τὴν ἀμαρτίαν σου. Ita editi et Coisl. At codd. Roe, Casaub. et Ottob. 2 habent in Biblia, τὸ ἀμαρτημά σου, quod etiam legit Cyrillus inferius n. 22. Paulo post, ubi Cyrillus legit, Παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου, LXX Rom. edit. habent, Παροργίζων παρώργισας τοὺς ἐχθρ. Κυρ. At cum Cyrillo consentit cod. Alexandrinus LXX Interpretum et Aldina editio ; nisi quod pro, ἐχθροὺς Κυρίου, hæc habet, ἐχθροὺς σου, inimicos tuos. Lectio quam secutus est Cyrillus, est Aquilæ interpretis.

(4) Ἐφαγον. Additur in codd. Roe, et Casaub. ac versione Grodecii reliqua pars prophetici versiculi : Καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκέρων· Et potum meum cum fletu miscebam.

(5) Saccum induit. Davidem peccati sui pœnitentem sacco se induisse, non ait diserte Scriptura,

A privatus. Rex purpura insignis non indignatus est : non enim ad eum qui loquebatur, sed ad eum a quo mittebatur, attendebat. Non excæcavit eum circumstans militum cohors ; cogitabat enim angelicum Domini exercitum, et invisibilem tanquam videns ⁷³ contremiscebat ; ac venienti, seu potius per illum, mittenti [Deo] respondit : *Peccavi Domino* ⁷⁴. Cernis demissionem regis, cernis confessionem : nunquid fuerat ab ullo convictus ? num multi fuerant facinoris conscii ? celeriter transactares, et statim propheta adfuit accusator ; quinque offenderat, peccatum confitetur ; et quia ingenue et bona mente confessus est, ocissime sanatus fuit. Nathan enim propheta qui comminationibus usus fuerat, statim dicit : *Dominus quoque transtulit peccatum tuum* ⁷⁵. Vides velocissimam Dei hominum amanti mutationem. Attamen dicit : *Irritans irritavisti inimicos Domini* ⁷⁶. Multos enim propter justitiam hostes habebas, sed custodiebat te castitas. Postquam vero præcipuum hoc præsidium prodidisti, stantes habes hostes paratos, qui adversum te consurgant. Sic igitur illum propheta consolatus est.

XII. At beatus David, tametsi audivisset illud, *Dominus transtulit peccatum tuum* ; non abstinuit tamen a pœnitentia rex licet : verum **28** loco purpuræ saccum induit (5), pro inauratis sedibus (6), in cinere et humi rex sedebat ⁷⁷ ; nec in cinere sedebat tantum, verum etiam cinere vescebatur, sicut ipse ait : *Quoniam cinerem tanquam panem manducabam* ⁷⁸. Oculum nimis cupidum lacrymis confecit :

C quæ eum tantum, finito septem dierum, quem avertebat filii sui mortis causa susceperat, luctu, vestimenta mutasse refert : qua ex re, et Judæorum sacco se in pœnitentia consternentium usu, optime colligere potuit Cyrillus sacco, dum pœnitentiam egit, usum esse sanctum regem, qui alioqui psal. xxix, vers. 12, Deum ait saccum suum conscidisse. Eum quoque in cinere sedisse Scriptura non loquitur : sed ipse in loco mox adducto testatur cinerem, ex capillis quibus sine dubio aspersus erat decidentem *tanquam panem*, manducasse. Cyrillus quæ de Ninivitarum rege dicuntur Jonæ iii, 6, ad Davidem transtulisse videtur. Alioqui pœnitentes et luctu mœrentes Hebræos, sacco indutos in cinere sedisse, sparsa ubique in Scripturis testimonia fidem faciunt.

(6) Inauratis thronis. Ita vertimus vocem, χρυσοκόλλητων, quam Cyrillus sæpe adhibet : sic cat. 12, num. 10, vocat currus regum triumphales : et epistola ad Constantium num. 1, coronas gemmis distinctas quæ imperatoribus deferri solebant pro munere ; et cat. 14, num. 14, ecclesiam Resurrectionis argento inductam et inauratam dicit ἀργυρένδοτον καὶ χρυσοκόλλητον· cujus lacunar, Eusebio referente lib. iii Vit. Constant., cap. 36, totum auro purissimo coopertum erat. Χρυσοκόλλητος significat id quod auro agglutinatum est, vel cui aurum agglutinatum. In citatis Cyrilli locis designari putem id quod inauratum est non laminis aureis, quod diceret forte χρυσένδοτον, sed auro vel liquabili vel in lamellas tenuissimas fixo Greg. Nyss, hom 3 in Ecclesiasten. pag. 399, divitum in aedificiis sumptum et luxuriam describens, ait aurum in tenues aereæque subtilitatis lamellas extensum cœlaturis eburneis illini, argentumque clavis affigi.

Lavabo, inquit, per singulas noctes lectum meum : in lacrymis meis stratum meum rigabo ⁷⁹. Cum principes illum ad manducandum panem hortarentur, non acquievit. jejuniumque in septimum omnino diem produxit ⁸⁰. Si rex ita confitebatur, tu qui privatus es, non debes confiteri? Post Absalom rebellionem, cum multæ illi paterent ad fugam viæ, per Olivarum montem fugere elegit ⁸¹, quasi mente invocans Liberatorem, qui isthinc in cœlos erat ascensurus; et cum Semei acerbis illum figeret maledictis : *Sinite, inquit, illum* ⁸²; sciebat enim quod ei qui remittit, remittetur.

XIII. Vides pulchrum esse confiteri. Cernis esse pœnitentibus salutem. Etiam Salomon (1) ceciderat ⁸³; sed quid ait? *Postea ego pœnitentiam egi* ⁸⁴. Achab quoque rex Samariæ erat nequissimus idolorum cultor, excellenti improbitate, ille prophetarum interemptor, alienus pietatis, agrorum et vinearum alienarum appetitor ⁸⁵. Verum quando Nabuthæum per Jesabelem interemit, cum venisset Elias propheta ac solummodo minas intentasset, discidit vestimenta sua, et induit saccum ⁸⁶. Quid vero dicit misericors Deus ad Eliam? *Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea* ⁸⁷? quasi fervidum prophetæ ingenium, ut ad pœnitentem se ultro inclinaret, flectere laborans. *Non enim, inquit, inducam malum in diebus ejus* ⁸⁸. Et quamvis ille post veniam non erat ab **29** improbitate recessurus, absolute tamen remittit, non inscius futuri, sed præsenti pœnitentiæ momento consentaneam tribuens remissionem. Justus enim judicis est accommodatam unicuique facto sententiam pronuntiare.

⁷⁹ Psal. vi, 7. ⁸⁰ II Reg. xii, 17-20. ⁸¹ II Reg. xv, 23. ⁸² II Reg. xvi, 11. ⁸³ III Reg. xi, 4. ⁸⁴ Prov. xxiv, 32, sec. LXX. ⁸⁵ III Reg. xx, xxi. ⁸⁶ III Reg. xxi, 17, 27. ⁸⁷ ibid. 29. ⁸⁸ ibid.

(1) *Salomon ceciderat, etc.* Dissidentes esse de pœnitentia et salute Salomonis Patrum sententias, jam a multis observatum. Communior est quæ Salomonem damnat; haud tamen altera quam sequitur Cyrillus contemnenda. Hebræos habuit auctores, qui teste Hieronymo in Ecclesiastæ cap. i, vers 12, librum hunc a pœnitente Salomone elaboratum volunt; neque huic sententiæ probabilitas deest. Patres non ignobiles multi Salomoni favorabilia senserunt. Habemus in primis S. Hilarium, in psal. lii, n. 12; Ambros. apolog. 1 David, cap. 3, n. 13, p. 680; Hieronym. ep. vet. ed. 9, novæ 85, p. 667, init.; Bacchiarium epist. ad Januar. Bib PP. Lugd. t. VI, p. 1177, cujus hic de Salomone locus a Fulberto Carnutensi recitatur epist. 80 et 81 Biblioth. præfatæ tom. XVI, p. 23. His accensere possumus Tychonium Donatistam libro *De Regulis, etc.* Regul. iv Bib. PP. tom. VI, p. 57. At dissimulare non possumus plumbeum prorsus et imbecille argumentum esse Cyrilli, quo Salomonis pœnitentiam comprobare nititur. Nam locus Proverbiorum libri, qui a Salomone ante casum indubie scriptus est, alienus prorsus est hujus loci; nec significat auctoris pœnitentiam. Loquitur in persona hominis, qui conspecto pigri hominis agro urticis oppleto, eo exemplo se ad laborem strenue capessendum adhortatur, ut ignaviæ et egestatis dedecus effugiat.

(2) *Στρωμνήν μου.* Pronomen μου ex codd. Roe, Casaub. et sacr. Text. reposui.

(3) *Είλετο.* Recte id reposuit Oxoniensis editionis auctor ex codd. Roe et Casaub. cum in præce-

τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμὸν, Λούσω καθ' ἐκαστὴν νύκτα τὴν κλίνην μου, λέγων· ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου (2) βρέξω. Ἀρχόντων παρακαλοῦντων φαγεῖν ἄρτον, οὐκ ἐπέθετο. Εἰς ἐβδόμην ὀλόκληρον ἡμέραν παρέτεινε τὴν νηστείαν. Εἰ βασιλεὺς οὕτως ἐξωμολογεῖτο, σὺ ὁ ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις ἐξωμολογήσασθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλώμ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὁδῶν αὐτῷ τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἑβλαίων φεύγειν εἴλετο (3), μονονουχί τῆ διανοίᾳ τὸν ἀναθήσόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκείθεν Λυτρωτὴν (4) ἐπικαλούμενος· καὶ καταρωμένου πικρῶς αὐτὸν τοῦ Σεμεὶ, λέγει· Καὶ ἄρετε αὐτόν· ἦδε γὰρ, ὅτι τῷ ἀφίεντι ἀφεθήσεται.

Γ'. Βλέπεις, ὅτι καλὸν τὸ ἐξωμολογήσασθαι· βλέπεις, ὅτι τοῖς μετανουοῦσιν ἐστὶ σωτηρία. Καὶ Σολομῶν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ τίφησιν : Ὑστερον ἐγὼ μετενόησα. Καὶ ὁ Ἀχαάβ (5) ὁ τῆς Σαμαρείας βασιλεὺς γέγονε παρανομώτατος εἰδωλολάτρης, ἐξαισίος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀγρῶν ἐπιθυμητὴς καὶ ἀμπελώνων ἀλλοτριῶν· ἀλλ' ὅτε τὸν Ναβούθαί διὰ τῆς Ἰεσαβὲλ ἀπέκτεινεν, ἐλθόντος Ἠλίου τοῦ προφήτου καὶ μόνον ἐπαπειλήσαντος, διεδύρηξε τὰ ἱμάτια (6), καὶ περιεβάλετο σάκκον. Καὶ τίφησιν ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν; Ἐώρακας πῶς κατενόγη Ἀχαάβ ἀπὸ προσώπου μου; μονονουχί πεθῶν τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου, συγκαταθήναι τῷ μετανουῶντι· Οὐκ ἐπάξω γὰρ, φησὶ, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Καὶ ὁμως, μέλλοντος αὐτοῦ μετὰ τὴν συγχώρησιν οὐκ ἀφίστασθαι τῆς πονηρίας, συγχωρεῖ ὁ συγχωρῶν· οὐκ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ παρόντι τῆς μετανοίας καιρῷ κατάλληλον, τὴν συγχώρησιν δωρούμενος. Δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστὶ, πρὸς ἕκαστον τῶν γεγεννημένων (7) προσφόρως ἀποκρίνασθαι.

dentibus editionibus haberetur, ἤλατο, quod significat *saliit*. Factum vitio scriptorum ex εἴλατο, quod legitur in codd. Roe, Casaub. et Ottob. 2.

(4) *Λυτρωτὴν.* Editi, τὸν Λυτρωτὴν. Articulum, auctoritate codd. Roe et Casaub. erasimus. Post, ἐπικαλούμενος, sequuntur hæc verba in utroque codice : ἀλλὰ καὶ αἰεὶ ἄρωγόν αὐτόν τῆσδε τῆς ζωῆς ἔχων, *sed et illum semper hujus vitæ adiutorem habens.* Reliqua autem sic repræsentantur : καὶ καταρωμένου αὐτόν πικρῶς τοῦ Σεμεὶ, ἀνεχόμενος ἔν, πρὸς τοὺς οἰκίους λέγων· Ἄφστε αὐτόν. *Cumque illi acerbe malediceret Semei, perferebat, domesticis aiens, Sinite illum.*

(5) Ἀχαάβ. Ita scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacr. textu. Editi, Ἀχάαβ. Similiter inferius ex cod. Coisl. legimus, Ναβουθαί, sicut in Scriptura et Patribus; pro eo quod editi et alii mss. habent. Ναβουθέ, factum ex familiari in mss. commutatione diphthongi αι in ε, ob vicinitatem soni in viliosa recentiorum pronuntiatione.

(6) *Διέδύρηξε τὰ ἱμάτια, etc.* Horum duorum membrorum ordinem in editis inversum restitui et codd. Ottob 2, Roe, Casaub. et vers. Grodecii : cum prius sit vestimenta discindere, quam eorum loco saccum induere : quem revera ordinem servavit Achab. Paulo inferius, loco πῶς κατενόγη, Roe, ὅπως κατενόγη. In LXX habetur ὡς p. πῶς, vel ὅπως. In codd. Roe et Casaub. post, μετανουῶντι, additur, ἀλλὰ καὶ ἀκούσας, *verum ut audiret*, ac desunt verba, γὰρ, φησὶ.

(7) *Γεγεννημένων.* Codd. Coisl., Roe et Casaub. melius, γεγεννημένων, verum Cyrillus ambo verba promiscue usurpat.

ΙΔ'. Πάλιν Ἱεροβοάμ εἰστήκει (1) θύων τοῖς εἰδώ-
λοις ἐπὶ τῷ βωμῷ· ζῆρὰ γέγονεν αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπει-
δὴ ἐκέλευσε συλληφθῆναι τὸν ἐλέγχοντα προφήτην·
ἀλλὰ τῇ πείρᾳ γνοὺς τὴν ἐνέργειαν τοῦ παρόντος·
λέγει· Δεήθητι (2) τοῦ προσώπου Κυρίου τοῦ
θεοῦ σου· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῆμα πάλιν ἀποκατέστη
ἡ χεὶρ αὐτοῦ. Εἰ τὸν Ἱεροβοάμ ἴσατο ὁ προφήτης,
σὲ Χριστὸς ἄρα οὐ δύναται τῶν ἀμαρτιῶν ἰασάμενος
ἐλευθερῶσαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ
τὸν Ἰσαΐαν πρίσας καὶ ἐν πάντοιας εἰδωλολατρείαις
μιανθεὶς, καὶ πλήσας αἱμάτων ἀθώων τὴν Ἱερουσα-
λήμ· ἀλλὰ αἰχμάλωτος ἀχθεὶς εἰς Βαβυλῶνα τῇ
πείρᾳ τῶν κανῶν εἰς μετανοίας ἰατρείαν συνεχρή-
σατο· λέγει γὰρ ἡ Γραφή, ὅτι Ἐταπειτώθη Μανασ-
σῆς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ προσηνεξάτο, καὶ εἰσ-
ήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βα-
σιλείαν αὐτοῦ. εἰ δὲ τὸν προφήτην πρίσας, διὰ μετα-
νοίας ἐσώθη· σὺ δὲ, μηδὲν τοσοῦτον ἐργασάμενος, οὐ
σωθήσῃ;

ΙΕ'. Βλέπε μὴ τῇ δυνάμει τῆς μετανοίας μάτην
ἀπιστήσης. Βουλεῖ γινῶσαι πόσον ἰσχύει μετάνοια;
θέλεις γινῶσαι τὸ καρτερόν τῆς σωτηρίας ὄπλον, καὶ
μαθεῖν πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει; Ἐκατὸν ὀγδοή-
κοντα πέντε χιλιάδας ἐχθρῶν Ἐζεκιᾶς δι' ἐξομολο-
γήσεως ἐτρέψατο· μέγα μὲν ἀληθῶς καὶ τοῦτο,
ἀλλὰ ἔτι μικρόν πρὸς τὸ ῥηθισόμενον. Ἀπόφασιν
θεῖαν ἐξενεχθεῖσαν ἀνεκαλέσατο (3) διὰ μετανοίας ὁ
αὐτός. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ φησὶν ὁ Ἰσαΐας· Τά-
ξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ,
καὶ οὐ ζήσῃ. Ποῖα λοιπὸν προσδοκία; ποῖα ἐλ-
τεῖς εἰς σωτηρίαν, τοῦ προφήτου λέγοντος, Ἀποθνή-
σκεις γὰρ σὺ; Ἀλλ' οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας Ἐζε-
κίας· μεμνημένος δὲ τοῦ γεγραμμένου, Ὅταν ἀπο-
στραφεῖς στενάξῃς (4), τότε σωθήσῃ, ἀπεστράφη

⁵⁹ III Reg. xiii, 6. ⁶⁰ IV Reg. xxi. 16. ⁶¹ II Par. xxxiii. 12, 13. ⁶² IV Reg. xix, 35. ⁶³ IV Reg. xx, 1; Isa. xxxviii, 1. ⁶⁴ Isa. xxx, 15.

(1) Εἰστήκει. Emendatum in edit. Oxoniensi quod prius habebatur, typographorum forte incuria, εἰσθήκει. Emendatio sumpta ex codd. Roe, Casaub. quibus suffragantur Ottob. et Coisl. in quo tamen habetur, ἰστήκει.

(2) Δεήθητι, etc. In codd. Roe et Casaub. habetur simpliciter: Δεήθητι τοῦ Κυρίου ὑπὲρ ἐμοῦ· *Roga Dominum pro me.*

(3) Ἀνεκαλέσατο. Ita restituimus ex codd. Roe et Casaub. Editi habent, ἐξεκαλέσατο. Coisl., ἔλυσε, *dissolvit.*

(4) Ἀποστραφεῖς στενάξῃς. Editi, ἐπιστραφεῖς στενάξῃ. Scripsimus, ἀποστραφεῖς ut habetur in Bibliis, ex cod. Coisl. quamvis ibi corrupte legatur, ἀποστραφῆς. Legendum ἀποστραφεῖς, suadet Cyrillus ipse, qui his in hoc loco ad eum textum alludens, dicit de Ezechia: ἀπεστράφη εἰς τὸν τοῖχον, et inferius ad auditorem: ἀπόστρεψον καὶ στενάξον. Cæterum, ἐπιστραφεῖς, a nonnullis quoque Patribus in hoc loco lectum est: ut a Greg. Naz. orat. 17, etc. Alii legerunt, ἀναστραφεῖς, ut Theodoretus in hunc Isaïæ locum; alii, στραφεῖς, ut auctor commentarii in ps. xxxi, vers. 22, Caten. Gr. Corder, in *Psal.* p. 533. Cæteri vero passim, ἀποστραφεῖς, ut S. Nilil., lib. ii, ep. 237; S. Cronius, in *Aprophlegm.* PP. num. 2; Cotel., *Monum. Eccl. Gr.*, lom. I, pag. 514, et alii. Scripsimus, στενάξῃς, loco στενάξῃ, ex omnibus codd. Cyrilli, Ottob., Coisl., Roe, Casaub.

XIV. Rursus Jeroboam stabat sacrificans idolis super aram: arida facta est manus ejus, quoniam redarguentem se prophetam comprehendi jussisset; sed præsentis hominis potestatem experimento sui comprobans dicit: *Deprecare faciem Domini Dei tui*⁵⁹; et propter hoc verbum manus illius in integrum restituta est. Si Jeroboam sanavit propheta, non poterit te Christus a peccatis sanando liberare? Fuit et Manasses consceleratissimus, is qui Isaiam dissecut, et in omni genere idololatriæ contaminatus, innocentium cædibus Hierosolymam opplevit⁶⁰: sed captivus in Babylonem adductus, experientia malorum ad pœnitentiæ medicinam usus est. Dicit enim Scriptura, quod *humiliatus est Manasses coram Domino, et oravit, et exaudivit eum Dominus, et reduxit illum in regnum ejus*⁶¹. Si is qui prophetam dissecuerat (3), per pœnitentiam salvus factus est; tu qui nihil tam grave admisisti, non servaberis?

XV. Cave ne pœnitentiæ vi sine causa diffidas. Vin' cognoscere, quantum possit pœnitentia? vin' robustissimum hoc salutis telum pernoscere, et quantum valeat confessio, addiscere? Centum octoginta quinque hostium millia Ezechias per confessionem confecit⁶²; magnum quidem id revera; sed, ejus quod modo dicitur comparatione, exiguum. Idem divinam sententiam jam latam pœnitentia revocavit. Egrotanti enim illi dixerat Isaias: *Dispone domui tuæ; morieris enim tu, et non vives*⁶³: quæ jam reliqua exspectatio? quæ spes salutis dicente propheta, *Morieris enim tu?* sed non revocatus est a pœnitentia Ezechias, memor hujus quod scriptum est: *Cum aversus ingemueris, tunc salvaberis*⁶⁴: avertit se ad parietem: mentemque

et sacro textu: quamvis in cod. Alex. LXX Interpret. legatur, στενάξῃ. In vulgata paulo aliter habetur hic versiculus *Si revertamini et quiescatis, salvi eritis.* Loco, εἰς τὸν τοῖχον quod in editis et Coisl. codd. legitur, codd. Roe et Casaub. habent, πρὸς τὸν τοῖχον, ut in Bibliis tam apud lib. IV Reg. quam apud Isasam.

(3) *Qui prophetam dissecuerat.* Isaiam dissectum repetit cat. 13, n. 6. Communis ea veterum Patrum sententia fuit, quæ firmari videtur eo Pauli oraculo, quo Hebr. vi, vers. 37, veterum justorum mortes referens, de quibusdam ait quod *secti sint*: id quod de nullo nominatim Scriptura testatur; Patres vero ex Hebræorum traditione ad Isaiam referunt. Justinus martyr in *Dialogo cum Tryphone*, pag. 349, mortem Isaïæ lignea terrea dissecti ait contentam fuisse in veteribus Scripturis, quas abolivissent Judæi, ἀφανῆ ἐπεποιήκεισαν Hoc in Judaicis traditionibus ferri testis est Origenes epist. ad Africanum p. 232, et homil. 1 in *Isaiam*, p. 625; id etiam in *apocrypho quodam Isaia* suis temporibus lectum fuisse significat, in *Matth.*, edit. Huet. p. 225. Illi autem de Isaïæ morte narrationi multa cum veris falsa aut admodum suspecta admista esse, probant non solum ea quæ in pseudepigraphis Epiphani et Dorothei de vitis prophetarum libris commemorantur; verum ea quoque quæ a merito suscipiendis auctoribus referuntur, ut Hilario

a lecto in cælum intendens (neque enim parietum A crassitudo preces devota mente sursum emissas moratur), ait *Domine, memento mei*⁹⁵ : 30 sufficit enim ad sanitatem mihi, si tu mei memineris, non temporibus subjaces, sed ipse es vitæ legislator, neque enim secundum genituram atque siderum complexionem, ut nonnulli delirant, vitæ nostræ stat ratio; sed tu et vitam, et tempus vitæ tanquam legislator pro voluntate moderaris. Cujus itaque propter prophetæ denuntiationem, desperata vita erat; illi annorum quindecim tempus ad vitam prorogatum, sole signi gratia retrogresso⁹⁶. Jam vero sol propter Ezechiam remeavit: at idem propter Christum defecit, non retrocedens sed deliquium passus⁹⁷, ea re quid inter utrumque, Ezechiam dico et Jesum interesset, demonstrans. Et ille quidem potuit Dei solvere sententiam: Jesus autem peccatorum dimissionem dare non poterit? Avertere, et tibi ipsi ingemisce⁹⁸; fores claude, et ora ut tibi remittatur⁹⁹, ut urentes a te flammæ disjiciat [Deus 1]; potest enim confessio ignem extinguere, potest et leones cicurare².

XVI. Quod si non credis, cogita qui acciderit Ananiæ et sociis; cujusmodi effuderunt fontes? quot aquæ sextarii (1) flammam ad quadraginta novem cubitos exsurgentem extinguere sufficiebant? Sed ubi modicum exsuperavit flamma, ibi fluvii instar effusa fides est: illicque pro malorum remedio dicebant: *Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti nobis: peccavimus enim et inique egimus*³. Ac pœnitentia flammæ dissolvit. Si diffidis posse pœnitentiam gehennæ ignem restinguere, ea quæ C

⁹⁵ Isa. xxxviii, 3. ⁹⁶ ibid. 8. ⁹⁷ Eccli. xlviii, 26. ⁹⁸ Isa. xxx, 15. ⁹⁹ Matth. vi, 6. ¹ Dan. iii, 50.
² Dan. vi, 22. ³ Dan. iii, 27-29.

lib. v *De Trin.*, num. 33; Ambros., in *psal.* cxviii, serm. 12, n. 32.

(1) *Quot aquæ sextarii, πόσοι ξέσται.* Quid sit ξέσταις, seu *sextarius*, describit auctor scripti *De mensuris et ponderibus*, etc., ex Reg. cod. 3284, editus ann. 1688 a nostro D. Bern. de Montfaucon inter *Analecta Græca* p. 394, aiens sextarium Græcum libras duas continere, Italicum vero libram unam cum dimidio. Si idem Cyrilli temporibus sextarii valor erat, locutus fuerit de vase circiter 24 e nostris uncias continente.

(2) *Μνησθητί μου.* Pronomen non habetur in Bibliis, orat enim Ezechias Deum ut suorum benefactorum recordetur. Id itaque ex sensu et compendii causa supplevit Cyrillus.

(3) *Ζώμεν.* Id verbum, ne suspensa hæreat phrasim, necessarium, adjecimus ex mss. Roe, Casaub., Coisl. Paulo post, ubi legitur ὦ τὸ ζῆν, emendatio est ab editione anni 1631 profecta, quam comprobant mss. Coisl., Ottob., Roe, Cas. Scripserat Prevotius, ὡς, pro ὦ.

(4) *Ἐπέστρεψεν.* Sic emendamus ex codd. Roe, Ottob. 2, Casaub., Coisl., et Cyrillo ipso cat. 12, num. 22, σημεῖον, τὸ, ἥλιον ἐπέστρεψεν. In impressis habetur, ἐπέστρεψεν mendose, forsitan pro ἐπέστρεψεν, quod legitur hic IV Reg. xx, 9, non de sole, sed de umbra: sed solem retrogressum narrat Isaias xxxviii, 8 et auctor Ecclesiastici. Ottob. 1 habet, ἀνάστρεψαι, pro ἀνέστρεψε, quos verbum exhibet Complut. ed. LXX.

(5) *Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν, etc.* Totus hic locus ita

εἰς τὸν τοῖχον, καὶ τεινας τὴν σιάνοιαν ἀπὸ τῆς στρωμνῆς εἰς τὸν οὐρανὸν (οὐ γὰρ ἐμποδίζει παχύτης τῶν τοίχων προσευχαῖς μετ' εὐλαθείας ἀναπεμπομέναις), φησί· Κύριε μνησθητί μου (2)· αὐτάρκες γὰρ εἰς ἰατρειάν τὸ σὲ μνησθῆναι μου· οὐχ ὑποθέσθηναι χρόνοις, ἀλλ' αὐτὸς εἴ τῆς ζωῆς ὁ νομοθέτης. Οὐ γὰρ κατὰ γένησιν, καὶ πλοκὴν ἄστρων, ὡς τινες ματαιολογοῦσιν, ζῶμεν (3)· ἀλλ' αὐτὸς καὶ τοῦ ζῆν, καὶ ὅτε δεῖ ζῆν, ὡς βούλει νομοθέτης τυγχάνεις· καὶ ὦ τὸ ζῆν ἀνέλπιστον διὰ τὴν προφητικὴν ἀπόφασιν, τούτῳ πεντεκαίδεκαετῆς προσετίθετο χρόνος, ἡλίου παλίνδρομον, διὰ τὸ σημεῖον, ποιησαμένου τὴν πορείαν. Εἶτα, διὰ μὲν τὸν Ἐζεχίαν ἥλιος ὑπέστρεψεν (4), διὰ δὲ τὸν Χριστὸν ἥλιος ἐξέλειπεν· οὐκ ἀναποδίσας ἀλλ' ἐκλείπων, καὶ διὰ τοῦτο δεῖξας τὴν διαφορὰν ἑκατέρων, Ἐζεχίου λέγω καὶ Ἰησοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν (5) ἀπόφασιν θεοῦ λῦσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; Ἀπόστρεψον, καὶ στέναξον σεαυτὸν, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ προσευξάσθαι σοι ἀφεθῆ, ἵνα σου περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικὰς· ἴσχύει γὰρ ἐξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ, ἴσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

17. Εἰ δὲ ἀπιστῆς, ἐνόησον τί συγκατέβη τοῖς περι τὸν Ἀνανίαν· ποίας ἐξέχεαν πηγᾶς; πόσοι ξέσται ὕδατος, τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις ἀνερχομένην (6) φλόγα σβέσαι ἠδύναντο; Ἄλλ' ὅπου ὀλίγον ὑπερανέβη ἡ φλόξ, ἐκεῖ ποταμηδὸν ἐξεχύθη ἡ πίστις, καὶ ἐκεῖ ἔλεγον τὸ ἀντιφάρμακον τῶν κακῶν· Δίκαιος εἰ, Κύριε, ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν (7)· ἡμάρτομεν γὰρ καὶ ἠνομήσαμεν. Καὶ ἡ μετάνοια ἔλυσε τὰς φλόγας. Εἰ ἀπιστεῖς, ὅτι δύναται σβέσαι τὸ τῆς γενένης πῦρ ἡ μετάνοια, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀνανίαν γεγενημένων μάθε. Ἄλλ' ἐρεῖ τις

legitur in codd. Roe et Casaub.: Καὶ Ἐζεχίας μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν θανατηφόρον λῦσαι· Ἰησοῦς (Deest Ἰησοῦς in Casaub.) ἄρα οὐχὶ ἱκανὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρέχειν; Ἄλλὰ ἀποστράφητι (leg. ἀποστράφηθι) καὶ στέναξον καὶ αὐτός. Ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ πρόσευξαι τῷ τὰ κρύφια καθορῶντι, ἵνα σου περιέλῃ τὰς ἐτοίμαζομένας τοῦ πυρὸς μάστιγας « Ac potuit quidem Ezechias sententiam mortem inferentem dissolvere: Jesus autem non erit idoneus « qui remissionem peccatorum largiatur? Verum « avertere et ingemisce tu quoque, januam occlude « (Matth. vi, 6): et eum qui abscondita videt com- « precare, ut parata tibi ignis flagella dimovent. » In iisdem codd. desunt verba, ἴσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι. Desinit hic magna diversitas codicis Coisliniani ab editis: contra incipiunt codd. Roe et Casaub., insigniter diversi esse.

(6) Ἄνερχομένην. Hanc vocem adjicimus ex codd. Roe et Casaub. Aliquanto post, loco vocis, ὀλίγον, habent iidem codices, μεγάλως. Vulgata lectio majorem emphasis continet, modicam ac nullius fere prelii flammæ ad 49 cubitos ascendens altitudinem esse significans, præ fidei trium puerorum magnitudine.

(7) Οἷς ἐποίησας ἡμῖν. Convenit Cyrillus cum Alexandrino cod. LXX, sed in impressis Bibliis deest vox, ἡμῖν pro, ἡμάρτομεν γὰρ, Biblia, ὅτι ἡμάρτομεν. Coisl. et Ottob. 2 pro ἠνομήσαμεν, habet, ἠδικήσαμεν. In codd. Roe et Casaub. legitur utrumque.

τῶν ὀξέως ἀκρωμένων (1). Ἐκείνους ὁ θεὸς δικαίως ἄ-
 ἔδρυστο τότε· διὰ τὸ μὴ θελήσαι εἰδωλολατρῆ-
 σαι, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ
 τοῦτο παρέστη, ἔρχομαι λοιπὸν ἐφ' ἕτερον τύπον με-
 τανοίας.

IZ'. Τίνα (2) ὀνόσιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδο-
 νόσου; Οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι αἰμοθύ-
 ρος, ἀγριώδης, λεοντώδης τὴν προαίρεσιν ἔχων;
 οὐκ ἤκουσας ὅτι, τὰ ὀστέα τῶν βασιλέων ἐκ
 τῶν τάφων (3) ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς; οὐκ
 ἤκουσας, ὅτι τὸν λαὸν ἐξηχμαλώτευσεν; οὐκ
 ἤκουσας, ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύ-
 φλωσε, προϊδόντος τὰ τέκνα ἐσφαγμένα; οὐκ ἤκου-
 σας, ὅτι τὰ χερουδῖμ συνέτριψεν; οὐ λέγω τὰ νοητὰ,
 ἄπαγε! μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς, ἄνθρωπε, ἀλλὰ τὰ γλυ-
 πτὰ, ἀλλὰ τὸ ἱλαστήριον, οὗ ἀπὸ μέσον ἐλάλει ὁ θεὸς
 φωνῆ. Τὸ καταπέτασμα τῆς ἁγιωσύνης κατεπάτησε·
 τὸ θυμιατήριον λαβῶν, ἐπὶ εἰδωλεῖον ἀπήνεγκε·
 πάντα τὰ προσφερόμενα περιεῖλε· τὸν ναὸν ἐκ θε-
 μελλίων ἐνεπύρισε. Πύσιον τιμωριῶν ἄξιός ἦν, ἐπὶ
 τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ
 τῷ ἀχμαλωτίσαι τὸν λαόν, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη
 ἔνδον εἰδώλων θέσθαι; ἄρ' οὖν οὐκ ἦν θανάτων μυ-
 ρίων ἄξιός;

⁴ Jer. viii, 1; Baruch ii, 24, 25. ⁵ IV Reg. xxv, 7.

(1) Ὀξέως ἀκρωμένων. Codd. Roe et Casaub.,
 ὀξέως ἀποκρινόμενων. Qui acute respondent. Proba-
 bilior prima fronte videtur lectio, vix enim acute au-
 dire reperias pro ita argutum esse, ut ad omnia quæ
 dicantur respondere paratus sis. At eadem loquendi
 ratione iterum utitur Cyrillus catech. 13, num. 14,
 omnium librorum consensu. Paulo post, pro δι-
 καίως, quod in editis legebatur, reposuimus, δι-
 καίως, juste, ex cod. Coislin. ita nobis sensus po-
 stulare visus est.

(2) Τίνα γὰρ ὀνόσιαν, etc. Hæc et sequentia
 verba usque ad τὸ καταπέτασμα excl. citantur a
 concilio Nicæno ii, Œcumen. vii, actione 5, pag.
 438, sed cum nonnulla varietate, ut habentur in
 altero hujus catechesis exemplo ex codd. Roe et
 Casaub. Hoc loco utuntur Patres ad comproband-
 um in Ecclesia Christi, angelorum et sanctorum
 imaginum usum: cum divinum de nullis sculptili-
 bus faciendis præceptum non obstaret, quin ef-
 flectæ essent a Moyse cherubinorum sculpturæ ima-
 gines.

(3) Τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων. Editi, τὰ
 ὀστέα τῶν τάφων τῶν βασιλέων. Nostra est codicis
 Coisliniani lectio. Roe et Casaub., τὰ ὀστέα ἐκ τῶν
 βασιλέων τῶν τάφων, quod secutus est Grodecus
 vertendo, ossa ex sepulcris regnum eiecisse. Melior
 et textui Scripturarum convenientior lectio quam
 secuti sumus.

(1) Cherubim contrivisse. Erant in templo Salo-
 monis cum a Nabuchodonosore eversum est, ge-
 minæ duorum cherubinorum species: nam præter
 ea cherubim quæ Moyses super arcæ propitiato-
 rium collocarat, Exodi xxxvii, 7, 8 et 9. duo alia
 Salomon in oraculo templi pone arcam e lignis
 olivarum sculpta decem cubitorum altitudinis,
 poni præceperat. Hæc a Nabuchodonosore contrita
 existimari par est, ut aurum quo tegebantur, au-
 ferret. At Cyrillum de prioribus cherubinis verba
 facere, probant ea quæ sequuntur de propitiatorio,
 ex cujus medio Deus ad Moysen loquebatur. Ve-
 rum est gravissimum in ea sententia incommo-
 dum: nam impositi erant propitiatorio cherubini,

A xerit aliquis acutus auditor: Illos tunc Deus juste
 liberavit: quia noluerunt idolo cultum deferre,
 dedit illis Deus vim et potestatem. Quoniam vero
 ita fuit, venio deinceps ad aliud exemplum poeni-
 tentiæ.

XVII. Quam de Nabuchodonosore sententiam
 habes? nonne audivisti ex Scripturis quod sangui-
 narius erat, feros homo, et leoninam mentem ha-
 bens? non audivisti illum ossa regum ex sepul-
 cris sub æthere abjecisse ⁴? **3** I populum captivum
 abduxisse? Regis oculos prius jugulatorum filiorum
 spectaculo pastos excæcasse ⁵? Cherubim illum
 contrivisse (4)? non illa dico cherubim quæ sola
 mente conspiciuntur; absit, ne id tibi, o homo, in
 mentem veniat! sed illa cherubim sculpta ⁶; sed
 propitiatorium, cujus e medio vocem edebat Deus ⁷.
 Velum sanctificationis conculcavit: thuribulum su-
 mens ad idolorum delubrum transtulit ⁸: omnia
 quæ offerebantur deturbavit; templum a funda-
 mentis exussit. Quantas ille commeruerat pœnas,
 propter reges interemptos, ob sancta succensa:
 quod populum in servitutem abegisset, quod vasa
 sacra in idolorum templis collocavisset? nunquid
 non mortes mille pati dignus erat?

⁶ Exod. xxv, 17, 18. ⁷ ibid. 22. ⁸ Dan. i, 2.

et propitiatorium arcæ erat pro operculo. Arcam
 vero Nabuchodonosoreæ populationi subtractam a
 Jeremia fuisse, fidem facit epistola Judæorum Hie-
 rosolymitanorum ad Judæos Ægyptios, id ex de-
 scriptionibus Jeremiæ prophetæ referens libro se-
 cundo Machabæorum cap. ii, 1 et seqq. Non ute-
 batur Cyrillus Machabæorum libris pro canonicis;
 haud tamen dubito quin illis reverentiam habue-
 rit, et quamvis nullibi citet, si tamen se dedisset
 occasio, citaturus fuerit. Non omnia semper atten-
 dimus; alioqui videre potuerat Cyrillus in libro
 xxx Esdræ, quem pro canonico illum agnovisse
 probabile est, arcam fuisse a Nabuchodonosore
 direptam. Sic enim habetur c. i, 54: καὶ πάντα τὰ
 ἱερὰ σκεύη τοῦ Κυρίου τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ, καὶ
 τὰς κιβωτοὺς τοῦ Κυρίου ἀναλαβόντες, ἀπήνεγκαν εἰς
 Βαβυλῶνα. Et omnia vasa Domini magna et parva, et
 arcas Domini auferentes abduxerunt in Babylonem;
 loco τὰς κιβωτοὺς est in ed. Aldina, et codice Alex.,
 τὰ σκεύη κιβωτοῦ, vasa seu instrumenta arcæ. At in
 nostro Latino exemplari illud prætermittitur. Di-
 sertius vero in lib. IV Esd., c. x, 22, *Arca testa-
 menti nostri direpta est.* Arcam direptam fuisse
 senserunt multi e Patribus. Isidorus Pelusiota lib.
 i, ep. 73, p. 23: Τῆς ἁγίας κιβωτοῦ οὐκ ἐφείσατο,
 ἀλλ' ἐξέδοτο ταύτην ταῖς ἀλλοφύλοις σὺν ἱερεῦσιν
 αὐτοῖς ἀνομήσασιν καὶ πόλιν ἁγιάσματος, καὶ χερουδῖμ
 δόξης, καὶ στολῆν, καὶ προφητείαν, καὶ χρίσμα, καὶ
 δῆλωσιν εἰς καταπάτημα καὶ μiasμὸν ἀπέδοτο ἔθνεσιν·
 « Sancta arca minime pepercit, verum eam una cum
 « ipsis sacerdotibus qui deliquerant, Barbaris de-
 « didit: et urbem sanctificationis, et cherubim glo-
 « riæ, et stolam et prophetiam, et unctionem, et
 « Urin in conculcationem et contaminationem gen-
 « tibus addixit. S. Cyrillus Alexand. in Habacuc cap.
 « ii, 17: » Προσεμπρήσας τῇ πόλει τὸ θεῖον ναόν,
 ἤλω δὲ καὶ αὐτὰ τὰ περίπυστα ἅγια. « Cum ipsa urbe
 « divinum templum incendit, cepitque ipsa tantæ ce-
 « lebritatis sancta: » quibus verbis arcam et propi-
 tatorium ex omnibus maxime designata videntur.
 Auctor commentarii in Lamentat. Jerem. sub nom.
 Hieron. in præfat. ait barbaricis manibus contami-

XVIII. Vidisti scelerum magnitudinem : convertere deinde ad Dei clementiam. Fera effectus est : in solitudine degebat, flagellabatur ut salvus fieret. Habebat unguis ut leo ; raptor enim sanctorum fuerat. Crines leonum habebat ; leo enim erat rapiens et rugiens. Fœnum ut bos comedebat ; jumentum enim fuit, ignorans eum⁹, qui regnum dederat. Rore infectum est corpus ejus ; cum enim extinctum a rore vidisset ignem, non credidit. Et quid factum est ? Postea, inquit, ego Nabuchodonosor oculos meos in cœlum levavi, et Altissimo benedixi, et viventem in sæcula laudavi et glorificavi¹⁰⁻¹². Quando igitur agnovit Altissimum, et grati animi testes ad Deum emisit voces, ad gestorum suorum pœnitentiam venit, propriamque imbecillitatem agnovit ; tunc illi Deus honorem regni restituit.

XIX. Quid igitur ? Nabuchodonosori, qui tanta perpetraverat, confitenti Deus veniam et regnum dedit ; tibi vero pœnitenti peccatorum dimissionem, et cœleste regnum, si te digne gesseris, non concedet ? Benignus est Dominus et ad condonandum promptus, tardus autem ad ulciscendum. Nemo igitur suam ipsius salutem desperet¹³. Petrus apostolorum summus et princeps, coram vili ancillula ter Dominum negavit ; sed pœnitentia tactus flevit amare¹⁴ : qui **32** fletus intimam et ex corde pœnitentiam declarat : atque idcirco non solum negationis hujus veniam accepit, verum etiam apostolicam dignitatem sibi conservatam retinuit.

XX. Habentes igitur, fratres, multa peccantium, qui pœnitentiam egere et salutem consecuti sunt, exempla, alacriter et ipsi confitemini Domino, ut et præcedentium peccatorum veniam accipiatis, et cœlesti dono digni effecti, cœlorum regnum hæreditate consequamini cum omnibus sanctis, in Christo Jesu, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen,

⁹ V. cat. 8, n. 3. ¹⁰⁻¹² Dan. iv, 31, ¹³ V. cat. 11, n. 3. ¹⁴ Matth. xxvi, 69, 75.

nata fuisse cherubim, arcam et propitiatorium, tabulas lapideas, et urnam auream. Denique Nicænum concilium II, hanc Cyrilli nostri sententiam non solum sine ulla erroris notatione retulit, sed et laudavit, et aptam ad confutandos Iconomachos existimavit. Quæ quidem retuli, non ad minuendam narrationis libri Machabæorum fidem, sed ad auctoris nostri excusationem.

(1) Ἀποδίδωσιν αὐτῷ, etc. Vocem, αὐτῷ, supplevimus ex cod. Coisl.

(2) Ἀπελπίζω. Ita restituimus ex cod. Coisl.

A IH'. Εἶδες τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· ἔλθε λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἀπεθριώθη, ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἐμαστιγοῦτο ἵνα σωθῆ. Ἔρχεν ὄνουχας ὡς λέων· ἀρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων. Ἔρχε τρίχας λεόντων· λέων γὰρ ἦν ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος. Χόρτον ὡς βοῦς ἔσθε· κτήνος γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκότα τὴν βασιλείαν. Ἐδάφη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐρόσου· ἐπειδὴ προῖδὼν κατασθεσθὲν ὑπὸ τῆς ἐρόσου τὸ πῦρ, οὐκ ἐπίστευσε. Καὶ τί γίνεται ; Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ τὸν Ὑψιστὸν ἠύλογησα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ἤνεσα, καὶ ἐδόξασα. Ὅτε τοίνυν ἐπέγνω τὸν Ὑψιστὸν, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀνέπεμψε τῷ Θεῷ, καὶ ἦλθεν εἰς μεταμέλειαν ὧν διεπράξατο, καὶ ἐπέγνω τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν· τότε ὁ Θεὸς ἀποδίδωσιν αὐτῷ (1) τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας.

B IΘ'. Τί οὖν ; τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ τοιαῦτα διαπραξαμένῳ, καὶ ἐξομολογησαμένῳ, δέδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν βασιλείαν· σοὶ δὲ μετανοοῦντι, οὐ δίδωσι τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν ἐπαξίως πολιτεύσῃ ; Φιλάνθρωπος ὁ Κύριος, καὶ ταχύς εἰς συγχώρησιν, βραδύς δὲ εἰς τιμωρίαν. Μηδεὶς οὖν ἀπελπίζω (2) τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Πέτρος ὁ κορυφαίος καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, ἐπὶ παιδισκαρίου ἔρηνήσατο τρίς τὸν Κύριον· ἀλλὰ μεταμεληθεὶς, ἐνλαυσε πικρῶς. Τὸ δὲ κλαῦσαι, τὴν μετάνοιαν τὴν ἐγκάρδιον παρίστανει καὶ διὰ τοῦτο, οὐ μόνον ἔλαβε τὴν ἄφεσιν ἐπὶ τῇ ἀρνήσει, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἔσχεν ἀναφαίρετον.

C K'. Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, πολλοὺς τύπους τῶν ἀμαρτησάντων, καὶ μετανοησάντων, καὶ σωθέντων, προθύμως καὶ αὐτοὶ ἐξομολογήσασθε τῷ Κυρίῳ· ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προγεγενημένων ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς (3) καταξιωθῆτε, καὶ τὴν ἐπουρανίον κληρονομήσητε βασιλείαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἔστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D et vers. Grod. Editi vero habent, ἀπιστήσῃ, quod male omnino construitur cum genitivo sequenti.

(3) Τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς, etc. In editis habetur, τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, et lin. sequente, τὴν ἐπουρανίον κληρονομήσητε δωρεάν. Voces, βασιλείας et δωρεάν, transpositas judicavimus, cum in primo membro baptismi gratiam, in altero hæreditatem regni cœlestis auditoribus exoptare videatur auctor ; et Coisl. codicis lectionem hic inseruimus.

EADEM CATECHESIS SECUNDA PROUT IN DIVERSIS MANUSCRIPTIS LEGITUR.

Alterum hoc secundæ catechesis exemplum damus, ex varietatibus quatuor præsertim codicum : Roe et Casaub., qui initio et fine ab editis multum discordant, mediis consentiunt ; ac Coisl. et Ottob., qui mediis tantum disconveniunt, cætera cum editis pene consentientes : adeo ut ubi illorum codicum desinit varietas, ibi horum incipiat, et vicissim. Sicque ex omnibus unum exemplum diversum informavi, quanquam tria nu-

merari possint : unum editorum, alterum codd. Roe et Casaub. initio et fine ab editis diversum, tertium Coisl. et Ottob. mediis tantum discrepans.

Codices Roe et Coisl. exscripsi, additis ad primum variantibus cod. Casauboniani, et ad secundum Ottoboniani ; ut tamen ex hoc utroque, et aliquando, ex editis, priorum menda correxerim. Ubi defuit auctoritas, conjectura usus sum. Addidi etiam alicubi Ottoboniani secundi et tertii, quæ cum isto exemplo convenire videbantur, variantes lectiones.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Β' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις, Περὶ μετανοίας (1), καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ περὶ Ἀντικειμένου καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ. Ζῶ ἐγὼ, λέγει (2) Κύριος, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη, τῆς ψυχῆς ἢ παρανομία ὑποτέμνουσα μὲν τὰ νεῦρα τύτης, καὶ πυρὸς αἰωνίου γιγνομένη παραίτιος κακὸν αὐτεξούσιον καὶ ὅτι αὐτοπροαιρέτως ἁμαρτάνομεν, λέγει πῶς σαφῶς ὁ προφήτης. Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινὴν πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἢ ἄμπελος ἢ ἄλλοτριᾶ ; Ἡ φυτεία καλὴ, ἧς ὁ καρπὸς (3) ἐκ προαιρέσεως κακός· καὶ διὰ τοῦτο ὁ φυτουργὸς μὲν ἀνάιτιος, ἡ δὲ ἄμπελος κατακαυθήσεται πυρὶ· ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν. Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὖθι, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλοὺς· καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησιν· Αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν (4) ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὁ μὲν οὖν Κτίστης, ἀγαθὸς ὢν, ἐπὶ ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὰ δὲ καλῶς κτισθέντα ὑπ' αὐτοῦ, εἰς πονηρίαν ἐτρέπη αὐτοπροαιρέτως· Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον· δεινὸν τῷ κατέχοντι, εὐλατον (5) τῷ πιστεύοντι. Ὑπόθου μοι κατέχειν ἐν χειρὶ τινὰ τὸ πῦρ· ἕως κατέχη (6), φλέγει ὁ ἄνθραξ· ἀπόθου τὸν ἄνθρακα, συναπέθου τὸ φλέγον. Εἰ δὲ τις νομίζει μὴ κατακλίεσθαι ἁμαρτάνων, τούτῳ λέγει ἡ Γραφή· Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἰμάτια οὐ κατακλύσει ; Καὶ ἡ ἁμαρτία (7) τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς ὑποτέμνεται, συντρίβει τὰ ὀστά τῆς διανοίας, ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς.

Β. Ἀλλ' ἔρεϊ τις· Τί ποτέ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία ; ζῶν ἐστὶν ; ἄγγελός ἐστιν ; δαίμων ἐστὶ ; τί ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν ; Οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἐξωθεν ἐπεισαγόμενος (8),

¹⁵ Ezech. xxxiii, 11. ¹⁶ Eccle. vii, 30. ¹⁷ Ephes. ii, 10. ¹⁸ Prov. 27.

(1) Habetur, καὶ περὶ μετανοίας. Delevimus καὶ superfluum.

(2) Λέγει, etc. In LXX Rom. hab., τάδε λέγ. Deest, ὅτι. Pro, τοῦ ἁμαρτωλοῦ, quod est in ed. Ald. et cod. Alex., legitur, ἀσεβοῦς, loco ἐπιστρέψαι habetur, ἀποστρέψαι.

(3) Ἡς ὁ καρπός, etc. Ita cod. Roe, at in Casaub. deest ἧς, et καὶ ante διὰ τοῦτο. Ottob. 2, Ἡ φυτεία καλὴ, ὁ καρπὸς ἐκ προαιρέσεως κακός· διὰ τοῦτο ὁ φυτουργός,

(4) Οἷς προητοίμασεν, etc. Hæc verba Pauli etiam habentur in Ottob. 2.

(5) Εὐλατον, etc. Usque ad ὑπόθου μοι, incl. eodem modo habentur in Ottob. 3.

(6) Ottob. 3, ἕως κατέχει, φλέγει ὁ ἄνθραξ. Ἀπέθου τὸν ἄνθρακα, καὶ συναπέθου τὸ φλέγον.

A CATECHESIS II ILLUMINANDORUM,

(9) Hierosolymis habita, De pœnitentia et remissione peccatorum, et de Adversario Et lectio ex propheta Ezechiele ¹⁵. Vivo ego, dicit Dominus (10), quoniam nolo mortem peccatoris sicut ipsum converti et vivere, et quæ sequuntur.

I. (11) Dira res est peccatum, et morbus animæ acerbissimus iniquitas : quæ quidem nervos illius succidit et ignis æterni sit causa : malum spontaneum. Quod enim ex libero delectu peccemus, dicit alicubi diserte propheta : *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram : quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? plantatio bona cujus fructus ex libero animi motu malus. Atque idcirco qui plantavit culpa vacat : vinea vero igni cremabitur ; quoniam in bonum plantata est, et in* **33** *malum fructifera fuit. Fecit enim Deus hominem rectum, juxta Ecclesiastem ¹⁶, et ipsi multas quæsi- vere ratiocinationes ; et Apostolus ait : Ipsius enim sumus factura, creati in opera bona, quæ præparavit Deus ut in iis ambulemus ¹⁷. Creator igitur cum sit bonus, ad bona creavit (12) : quæ vero bene ab eo creata fuerant, in malum suo arbitrio conversa sunt, Gravis igitur res est peccatum ; sed non insanabilis ; gravis relinenti, curatu facilis credenti. Suppone quod aliquis ignem teneat in manu : quandiu tenet, adurit carbo ; carbonem deponere, et id quod urebat una deposuisti. Quod si quis non se uri peccando putat, huic dicit Scriptura : *Reponet quis in sinu ignem, et vestimenta non comburet ¹⁸ ; peccatum siquidem nervos animæ succidit, mentis ossa confringit, quod lucidum est in anima obtegit.**

II. Sed dicet aliquis : Quid tandem est peccatum ? animalne, angelusve, vel dæmon ? quid est quod illud efficit ? Non est inimicus aliunde adscitus, sed

(7) Καὶ ἡ ἁμαρτία. In Ottob. 1 et 3 legitur, Καίσι γάρ, etc., et deest ὑποτέμνεται. In Ottob. quoque 2 cum hac varietate hæc habentur : Καίσι γάρ ἡ ἁμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, καὶ συντρίβει τὰ νοητὰ τῆς διανοίας ὅστια, καὶ σκοτοῖ τὸ φωτεινὸν τῆς καρδίας.

(8) Ἐξωθεν ἐπεισαγόμενος. Hæc eodem modo leguntur in Ottob. 3.

(9) Ex codd. Coisl. et Ottob.

(10) Vivo ego, dicit Dominus. Magis ad argumentum hujus catechesis secundæ convenire videtur hæc Ezechielis lectio, quam prior ex cap. xviii, vers. 20, quanquam etiam ibi de peccatoris conversione et salute loquatur propheta.

(11) Ex codd. Roe et Casaub.

(12) Ex codd. Coisl. et Ottobon.

pravum germen a te procreascens. *Recta vide oculis tuis*^{18*}, et cupiditas nulla est Retine tua, et aliena non rape; et cessavit rapina. Memor esto iudicii; et neque scortatio, neque adulterium, neque homicidium apud te invalescet; cum vero Dei oblitus fueris, tunc deinum malorum fontibus scaturire incipis.

III. Neque vero tu solus illius rei auctor; sed est alius quidam suator et auctor, diabolus. Ille omnibus suggerit, sed non vi superat eos qui ipsi morem non gerunt. Propter hoc dicit Ecclesiastes: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris*¹⁹. Occlude fores, remove illum a te, et nihil tibi nocebit. Si vero pravi desiderii semen susceperis, angebitur per cogitationum recursus, radices aget, mentem tuam devinciet, et in malorum profundum feret. Sed plerumque dicis: Fidelis sum, non me superabit dæmon. At petram sæpe discidit radix inventa, ne semen suscipias, siquidem et fidem perumpet; antequam effloreat, malum stirpitis evelle; ne cum initio neglexeris, secures^{10*} et flammam²⁰ postea requiras. Oculis dolere dum incipis, modico tempore curari te fac, ne obcæcatus tum demum medicum requiras.

IV. Princeps igitur est peccati diabolus, malorum pater. Dominus Jesus hoc dicit, non ego; ipse de illo dicit: *Quoniam ab initio diabolus peccat*^{20*}; prius illo peccavit nemo. Peccavit, non ex natura sumens peccandi necessitatem, sic enim in auctorem peccatum recideret: sed cum bonus esset conditus, diabolus factus est, ere gesta appellationem sortitus. Archangelus cum esset, diabolus sive *calumniator* a calumniando dictus est: e servo Dei bono, factus est Satanas: Satanas enim idem quod diabolus [seu calumniator] sonat: non est mea hæc doctrina, sed ab Ezechiele cruditi sumus; hic enim adversus illum lamenta effundens dicit²¹: *Tu signaculum similitudinis, in paradiso Dei genitus es. Et post pauca: Genitus es irreprehensus in diebus tuis, donec inventæ sunt in te iniquitates. Non aliunde ascitæ sunt: genuisti ipse malum. Et propter peccata tua vulneratus es, et in terram projecisti te. Dominus rursus in Evangeliiis ait: Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem in terram*^{21*}.

ἀλλὰ (1) βλάστημα κακὸν ἀξάνον ἀπὸ σοῦ. Ὅρθά (2) βλέπε τοῖς ὄμμασι σου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Κάτεχε τὰ σὰ, καὶ μὴ αἴρε τὰ ἀλλότρια· καὶ ἀρπαγὴ κεκοίμηται. Μνημόνευε τῆς κρίσεως, καὶ οὔτε πορνεία, οὔτε μοιχεῖα, οὔτε φόνος ἰσχύει παρὰ σοί· δταν δὲ ἐπιλάβῃ τοῦ θεοῦ, τότε λοιπὸν ἀρχὴ (3) πηγάζειν πηγὰς κακῶν.

Γ'. Οὐ μόνον δὲ τούτου σὺ (4) ἀρχηγὸς εἶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὑποβολεὺς ἀρχηγός, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει πᾶτιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθόμενων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφήσῃ. Ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ μάρκρον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βλάψει σε. Ἐὰν δὲ δέξῃ (5) τὸ σπέρμα τῆς ἐπιθυμίας, αὖξει διὰ τῶν λογισμῶν (6), ρίζας βάλλει, ἐκδεσμεῖ σου τὴν διάνοιαν, εἰς βόθρον σε φέρει (7) κακῶν. Ἀλλὰ πολλάκις λέγεις· Πιστός εἰμι, καὶ οὐ περιγίνεται μοι δαίμων. Καὶ πέτραν (8) ἐῤῥήξεν πολλάκις ρίζα εὐρεθεῖσα. Μὴ δέξαι τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαῤῥήσσει τὴν πίστιν· πρὶν ἀνοθήσῃ, προῤῥίζον ἐξέλκε τὸ κακόν· μὴ ῥαθυμῆσας ἐξ ἀρχῆς (9), πέλυκας ὕστερον καὶ πῦρ πολυπραγμονῆς (10). Ἀρχόμενος ὀφθαλμιῶν θεραπεύου κατὰ καιρὸν μικρὸν, ἵνα μὴ τυφλωθῆσῃ, καὶ τότε ζητήσης (11) τὸν ἱατρὸν.

Δ'. Ἀρχηγὸς μὲν οὖν ἀμαρτίας ὁ διάβολος, γεννητῶρ τῶν κακῶν. Τοῦτο δὲ (12) Ἰησοῦς εἶπεν ὁ Κύριος, οὐκ ἐγώ· αὐτὸς εἶπεν περὶ αὐτοῦ· Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἀμαρτάνει· πρὸ αὐτοῦ ἤμαρτεν οὐδεὶς. Ἡμαρτεν, οὐκ ἐκ φύσεως τὸ ἀμαρτάνειν λαβῶν, ἐπεὶ ἀνατρέχει ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κατασκευάσαντα· ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς, διάβολος γέγονεν, ἐκ τῆς πράξεως λαβῶν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος ὢν, διάβολος ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν ἀγαθὸς ὢν θεοῦ ὑπηρέτης, γέγονεν Σατανᾶς· ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν διάβολον ἐρμηνεύει. Οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλὰ ὠφελήθημεν παρὰ Ἰεζεκιήλ. Ἐκεῖνος λαβῶν θρήνους ἐπ' αὐτὸν, λέγει· Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώματος, ἐν τῷ παραδείτῳ τοῦ θεοῦ ἐγεννήθης· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγεννήθης ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἄλλοις οὖ εὐρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Οὐκ ἐξωθεν ἐπεισηνέχθη (13)· ἐγέννησας τὸ κακόν. Καὶ διὰ τὰς ἀμαρτίας σου ἐκραυματίσθης, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἐῤῥήψα σε. Ὁ Κύριος πάλιν ἐν Εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν

^{18*} Prov. iv, 25. ¹⁹ Eccle. x, 4. ^{19*} Matth. iii, 10. ²⁰ Jerem. xxiii, 29. ^{20*} I Joan. v, 8; vel Joan. viii, 44. ²¹ Ezech. xxviii, 12. ^{21*} Luc. x, 18.

(1) Ἀλλὰ, etc. Hæc et sequentia usque ad ἀρχὴν πηγάζ. excl. desunt in cod. Ottob.

(2) Ottob. 3 habet etiam, ὀρθά.

(3) Verba, λοιπὸν ἀρχή, etc. usque ad ὁ διάβολος inclus. eodem modo habentur in Ottob. 3.

(4) Τούτου σὺ. Coisl. vitiose, τοῦτό σοι. Emendatur ex Ottob. 3 verbum, εἶ, eodem codice subministrante adjeci.

(5) Verba Ἐὰν δὲ δέξῃ, et sequentia usque ad Πιστός εἰμι, eodem modo habentur in Ottob. 3.

(6) Διὰ τῶν λογισμῶν, etc. Secutus sum lectionem cod. Ottob.; nam Coisl. omittit, διὰ, et habet, τὸν λογισμὸν.

(7) Σὲ φέρει. Deest σε, Coisl.

(8) Καὶ πέτραν. Ottob. 2: Ἀλλὰ καὶ πέτραν ἐῤῥήξε πολλάκις ρίζα εὐρεθεῖσα.

(9) ῥαθυμῆσας ἐξ ἀρχῆς. Hæc verba ex Ottob. addidimus.

(10) Πολυπραγμονῆς. In Coisl. legitur, πολυπραγμονεῖ, non dubitavimus mendum librarii corrigere.

(11) Τυφλωθῆσῃ, ζητήσης. In Coisl., τυφλωθείσῃ, et ζητήσεις.

(12) Τοῦτο δέ. Hæc verba desunt in Coisl. Habentur autem in Ottob. 1 et 3, in quo hæc phrasis similiter legitur.

(13) Ἐπεισηνέχθη. Sic scripsi, quamvis in cod. Coisl. sit, ἐπισυνήχθη.

ὡς ἀστραπήν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέψεις Παλαιᾶς συμφωνίαν πρὸς Καινὴν; Οὗτος πεσὼν συναπέστησεν πολλούς· οὗτος ἐκβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθόμενοις· ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ πᾶς εἴ τι κακόν. Διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν, καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως φέροντος καρπούς, ἀκανθοφόρον ἔσχεν γῆν.

Ε'. Τί οὖν; ἐρεῖ τις· ἀπολώλαμεν· ἡ ἁμαρτία δεινόν, καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία; πεπτώκαμεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; ἐτυφλώθημεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι; χωλοὶ γεγόναμεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀρτιποδῆσαι; ἵνα ἀρτι τὸ σύντομον εἴπωμεν, ἀπειθάνομεν, οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; Ἄρα ὁ τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἐγείρας τὸν ὀδιδύτα, οὐ δύναται ἀναστῆσαι; ὁ τὸ τίμιον αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, οὐ δύναται ἡμᾶς ῥύσασθαι τῆς ἁμαρτίας; Μὴ ἀπογινῶμεν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί, μὴ ῥίψωμεν ἑαυτοὺς· ὡς περ τι δεινόν ἔστι μὴ πιστεύειν εἰς μετάνοιαν. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, προστίθησι τὰ κατὰ ὁ δὲ τὴν ἰατρούειαν ἐλπίσας, εὐμαρῶς λοιπὸν ἑαυτοῦ φείδεται. Ληστῆς ὁ μὴ δωρεάν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνειαν αὔξει· ἐλπίσας δὲ, εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Εἶτα ὅπως μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποτιθέμεθα τὴν ἁμαρτίαν; Καὶ ἀκανθώδης γεωργηθεῖσα γῆ, εἰς καρποφόρον μετέβαλεν· ἡμεῖς δὲ διδασκόμενοι οὐ βελτισσομεθα; Ἐπιδέχεται ἡ φύσις τὴν σωτηρίαν, ζητεῖ δὲ τὴν προαίρεσιν.

Ζ'. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός, φιλάνθρωπος δὲ οὐκ ὀλίγον. Μὴ εἴπῃς· Ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, τὰ δεινὰ μοι πέπρακται· ἄρα συγγνώσσει ὁ Θεός; Ἄκουε τί λέγει ὁ Ψαλμωδός· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε! Οὐ νικᾷ σου τὰ συναχθέντα ἁμαρτήματα τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ· οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν διὰ πίστεως· λέγε τῷ ἰατρῷ τὴν κάκωσιν, εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Δαβὶδ· Εἶπα· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἁμαρτίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφήκας τὴν ἀσέθειαν τῆς καρδίας μου.

Ζ'. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλάνθρωπίαν, εἰ τοῖς ῥητοῖς τῆς Γραφῆς οὐ πάνυ πιστεύεις, νεωστὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατήχησιν; Θέλεις ἰδεῖν ἄλλους οὕτως σωθέντας, ἵνα πιστεύῃς, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ δυνατὸν (1) οὕτω γενέσθαι; θλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλάνθρωπίαν πολλήν; Παρήκον Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος (2) Θεοῦ. Οὐκ ἠδύνατο εὐθέως ἐπαγαγεῖν τὸν θάνατον; ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπότητος (3) ἐκβάλλει μὲν τοῦ παραδείσου, κατέναντι δὲ κατοικίζει, ἵνα βλέπων ἐκ μετανοίας σωθῆ. Κάιν ἀδελφοκτόνος, εὐρετῆς τῶν κακῶν, ἀρχηγὸς τῶν φόνων, φθονερός πρῶτος καὶ ἀνελὼν, τί καταδικάζεται; Στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς. Μέγα τὸ ἀμάρτημα, μικρὰ ἡ τιμωρία.

Η'. Φιλάνθρωπία μὲν ἀληθῶς, ἀλλ' ἔτι μικρά. Λόγισαι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἐμάρτον οἱ γίγνεται παρανομία

A Vides Veteris cum Novo Testamento concordiam? Ille dum cadit, secum abstraxit multos; ille suggerit cupiditates obsequentibus sibi: ex illo adulterium, scortatio, et quidquid est mali. Per hunc primus noster parens ex inobedientia cecidit, et in locum paradisi sua sponte fructus proferentis, terram spinas ferentem accepit,

V. Quid igitur, dicet aliquis, funditus perimus? extrema res peccatum, nec est salus ulla? cecidimus, nec est qua surgamus²²? excæcati sumus, nec spes ulla est recipiendi visus? claudi facti sumus, non est recte incedendi spes; et ut in pauca contraham, mortui sumus, non est resurgendi locus^{22*}? An vero is qui Lazarum quatruiduanum ac felentem excitavit²³, non potest ad vitam reducere? Qui nostri causa pretiosum sanguinem effudit, non potest nos a peccato liberare? Ne salutem desperemus, fratres; ne nos ipsos abjiciamus; extrema rei instar est, non credere in pœnitentiam. Qui salutem nullam exspectat, mala accumulatur: qui vero sanationem sperat, facile sibi ipsi indulget et parcat. Fur qui veniam non exspectat, in arrogantiam effertur; qui vero sperat, plerumque ad pœnitentiam venit. Præterea coluber senectam abjicit; nos peccatum non deponimus? tellus spiuis aspera, labore agricolæ in frugiferam convertitur; nos doctrina exculti meliores non efficiemur? natura salutis capax est; tantum voluntatem requirit.

VI Hominum amans est Deus, nec modice amans. Ne dixeris, impudicus et adulter fui, gravia patravi; an mihi condonabit Deus? audi quid dicat Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine*^{23*}! Tua quamvis cumulata peccata, multitudinem miserationum Dei non exsuperant: nec medici scientiam vincunt vulnera. Trade te duntaxat per fidem; aperi malum medico, die ipse velut David: « Dixi: Enuntiabo adversum me peccatum meum » « Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei²⁴. »

VII. Vis videre Dei clementiam, si sententiis Scripturæ non omnino credis, qui recens ad catechesim accessisti? Vis alios videre eo modo salutem consecutos, ut idem tibi quoque contingere posse credas? vis multam Dei clementiam aspicere? Adam primus a Deo conditus obediens non fuit? Numne statim mortem inferre non poterat? sed benignitatis memor, illum paradiso expellit²⁵, e regione tamen constituit, ut videns per pœnitentiam salvetur. Cain fratris parricida, inventor malorum, cædium auctor, primus invidus et occisor qua pœna multatur? « Gemens et tremens eris super » « terram²⁶. » Grande scelus, pœna exigua.

VIII. Et ista vere clementia, sed adhuc modica. Cogita ea quæ Noe temporibus contingere. Peccave-

²² Jerem viii, 4. ^{22*} Psal. xl, 9. ²³ Joan. xi, 17, 39, 43. ^{23*} Psal. xxx, 20. ²⁴ Psal. xxxi, 5. ²⁵ Gen. iii' 24. ²⁶ Gen. iv, 12.

(1) Δυνατόν. Ottob., δύναται.

(2) Πρωτόπλαστος. Deest in Coisl.

(3) Φιλάνθρωπότητος. Coisl., φιλάνθρωπος.

rant gigantes ²⁷; tantaque sceleris magnitudo, ut inducendum foret diluvium. Quingentesimo anno Noemo prædicit Deus ²⁸; sexentesimo vero diluvium super terram adducit ²⁹. Vides clementiæ divinæ latitudinem in centum annos productam? Quod tunc præstitit, non poterat illico præstare? sed de industria moram traxit, ut pœnitentiæ locum daret. Aspicias Dei bonitatem? Ulinam illi tunc pœnitentiam egissent! nam et Dei clementiam essent experti.

XI. Veni nunc ad alios per pœnitentiam salutatos, etiam de mulierum numero. Scortata es, corpus inquinavisti, nulli rei utilis facta es. Nunquid, inquires, erit salus? Considera, o mulier, exemplum Rahab, et de salute confide. Salva fit ea quæ publice et in propatulo scortationem professa erat. Quomodo illa salva effecta est? Credidit: dixit duntaxat: *Deus vester, Deus in cælo et in terra* ³⁰: *Deus vester*, inquit; suum enim propter impudicitiam dicere verita est. **35** Fidem hujus imitare, et salutem suscipe. Vis forte, quod illa salvata sit, certa documenta? scriptum est in Psalmis: *Memor ero Rahab et Babylonis* ³¹. O magnum Dei consilium et bonitatem, etiam in Scripturis meretricis memorem: sed non simpliciter, « Memor ero Rahab et « Babylonis; *verum, cognoscentibus me* ³². » Est igitur et viris et mulieribus ex æquo salus.

X. Etiam si universus populus peccaverit, neque sic divinam clementiam vincit. Vitulum fecit populus ³³, nec Deus destitit a bonitate. Deum negaverunt homines, seipsum Deus non negavit ³⁴. *Isti dii Israelis* ³⁵. Iterum tamen Deus Israelis servator. Nec solus peccavit populus, sed etiam Aaron summus sacerdos. Moyses est qui dicit: « Et super Aaron « facta est ira Domini; et oravi, *inquit*, pro eo, et « condonavit ei Deus ³⁶. » Moyses Deum in summi sacerdotis gratiam flectit: et Deum unigenitus Filius precibus non demerebitur? Aaronem post peccatum non prohibuit ad summum sacerdotium pervenire; te vero ex gentibus venientem ad salutem venire prohibebit? tu similiter pœnitentiam age, neque a te gratia prohibebitur. Irreprehensum te exhibe; vere enim clemens est Deus, neque ad enarrandam clementiam ejus omnia tempora sufficiunt. Neque si omnes in unum linguæ convenient, vel partem bonitatem ejus exprimere possint: nos partem aliquam eorum quæ scripta sunt, dicimus; verum nescimus quanta angelis condonaverit; nam et ipsis condonat; quandoquidem unus ille liber est a peccato, qui nos a peccatis expurgavit. Sed de illis satis, deinceps ad ea quæ nos spectant pergamus.

Α τσαύτη, ὥστε (1) κατακλυσμός ἐμελλεν ἔρχεσθαι. Τῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει λέγει τῷ Νῶε, τῷ ἑξακοσιοστῷ ἐπάγει τὸν κατακλυσμόν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις πλάτος φιλανθρωπίας Θεοῦ εἰς ἑκατὸν ἔτη ἐπιτεινόμενον; Ὅπερ ἐποίησε τότε, παραχρῆμα οὐκ ἔδύνατο ποιῆσαι; ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, ἔνδοσιν διδούς μετανοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; Εἴθε μετενόησαν οἱ τότε! καὶ ἐτύγχανον Θεοῦ φιλανθρωπίας.

Β Θ'. Ἐλθε λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας, καὶ ἐν γυναιξίν. Ἐπόρνευσας, ἐμόλυνας (2) τὸ σῶμα, ἄχρηστος γέγονας· ἄρα ἐστὶ σωτηρία; ἔρεῖς. Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαὰβ, καὶ θάρσησον εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἡ φανερώς καὶ δημοσίᾳ πορνεύσασα σώζεται. Πῶς ἐσώθη, ἐκείνη; Ἐπίστευσεν· εἶπεν μόνον· Ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἐαυτῆς γὰρ οὐκ ἐτόλμησεν εἶπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγειαν. Μιμησαὶ τὴν πίστιν, καὶ δέξαι τὴν σωτηρίαν. Καὶ θέλεις γινώσκειν, ὅτι ἐσώθη; ἀνάγραπτόν ἐστὶν ἐν Ψαλμοῖς. Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος. Ὡς μεγέλης Θεοῦ βουλής καὶ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονεύσσης ἐν Γραφαῖς! ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς· Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, ἀλλὰ, τοῖς γινώσκουσί με. Ἔστι καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία καὶ ἐπὶ γυναικῶν.

Γ. Καὶ ὁλόκληρος λαὸς ἁμάρτη, οὐ νικά τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαὸς, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας· ἤρνησαντο οἱ ἄνθρωποι Θεόν, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν (3) οὐκ ἤρνησατο. Οὗτοι οἱ Θεοὶ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὁ σωτήρ. Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἠμάρτην, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεὺς· Μωϋσῆς ἐστὶν ὁ λέγων· Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου, καὶ ἐδέηθην (4), φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός. Μωϋσῆς δυσωπεῖ τὸν Θεόν ὑπὲρ ἀρχιερέως· καὶ ἴδεν μονογενῆς αἰτῶν οὐ δυσωπεῖν τὸν Θεόν; Εἶτα τὸν Ἀαρὼν παύσαντα οὐκ ἐκώλυσεν εἰσελθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην· σὲ δὲ ἐξ ἔθνων ἐλθόντα κωλύσει εἰσελθεῖν εἰς σωτηρίαν; μετανόησον καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ νεκώλυταί σοι ἡ χάρις. Ἀληπτόν σου παράστησον τὸν τρόπον· φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ δύναται ὁ πᾶς χρόνος ἐξαιρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι συνέλθωσιν (5) ὁμοῦ, οὐδὲ μέρος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγήσασθαι δυνήσονται. Ἴμεῖς δὲ λέγομεν μέρος τῶν γεγραμμένων, ἀλλ' οὐκ οἶδαμεν ὅσα καὶ ἀγγέλοις συνεχώρησεν· συγχωρεῖ γὰρ κάκεινοῖς, ἐπειδὴ εἰς μόνος ἀναμάρτητος ὁ τὰς ἁμαρτίας καθάρσας (6). Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐταρκές, ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τὰ περὶ ἡμῶν (7).

²⁷ Gen. vi, 4. ²⁸ Gen. v, 31; vi, 7. ²⁹ Gen. xii, 6, 17. ³⁰ Jos. ii, 11. ³¹ Psal. lxxv, 14. ³² ibid. ³³ Exod. xxxii, 4. ³⁴ II Tim. ii, 13. ³⁵ Exod. xxxii, 4. ³⁶ Jeut. ix, 20.

(1) Ὡστε Addimus de nostro, ita sententia postulante. Εἶπεν.

(2) Ἐπόρνευσας, ἐμόλυνας. Ottob. hæc in prima persona, Ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, ἐμόλυνα.

(3) Αὐτόν. Coisl., αὐτῶν.

(4) Ἐδέηθην. Ita scripsi, quamvis habeat Coisl.,

ἐδέηθην.

(5) Συνέλθωσιν. Ita scripsimus ex Ottob. at Coisl., ἔλθωσιν.

(6) Καθάρσας. Coisl., καθάρσας.

(7) Ἴμῶν. Coisl., ὑμῶν.

ΙΑ'. Θέλεις σοι καὶ ἄλλους τύπους μετανοίας παραστήσω (1); θέλεις ἔλθειν καὶ ἐπὶ τὸν Δαβὶδ; θέλεις ἰδεῖν τὸν (2) μακάριον; λάβε τύπον μετανοίας. Ἐξέπεσεν ὁ μέγας. Μετὰ κοίτην, τὸ δειλινὸν περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος, εἶδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθεν ἀνθρώπινον. Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ εὐγνωμοσύνη. Ἦλθεν Ναθάν ὁ προφήτης ἔλεγχος, ταχὺς ἰατρός. Ὁργίσθη, ὡς ἐν, ὁ θεός, καὶ ἤμαρτες. Τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης ἔλεγεν· βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος οὐκ ἐπήρθη· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι· οὐκ ἐτύφωσεν αὐτὸν τὸ περιεστῶς στίφος τῶν στρατιωτῶν· ἔβλεπε γὰρ τὸν ἀγγελικόν· τὸν γὰρ ἀόρατον ὀρῶν ἐκαρτέρησεν. Καὶ ὡς τῷ ἐλθόντι, δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι ἀποκρινόμενος· Ἠμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. Βλέπεις βασιλέως ταπεινοφροσύνην; βλέπεις ἐξομολόγησιν; Μὴ γὰρ ἦδει εἰ τῷ ἔλεγχος (3); μὴ γὰρ ἤδεισαν οἱ πολλοί; Ὁξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, οὐ προφήτης παρῆν, ἔλεγχος οὐ παρῆν· κακείνος ὁμολογεῖ τὸ κακόν. Ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὁμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρειάν. Καὶ πάλιν (4) Ναθάν ὁ ἐλέγξας· Καὶ Κύριος παρεδίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου. Βλέπεις ὀξυτάτην θυμοῦ μεταβολήν; Ἦλθον παροξύνων παρῶξυνας τοὺς ἐχθρούς Κυρίου. Πολλοὺς ἔτχες τοὺς ἐχθρούς (5), ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη· νῦν δὲ παρῶξυνας διὰ τὴν γενομένην ἁμαρτίαν. *Domini* ⁴². Multos habebas hostes, sed prolegebat te visti.

ΙΒ'. Ἄλλ' εἰ καὶ μάλιστα ἐκεῖνος εἶπεν, Παρεδίβασε Κύριος τὸ ἁμαρτημά σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεὺς· περιεθάλετο σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ χρυσοκολλητῶν θρόνων ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς καθήμενος· ἀλλὰ καὶ σποδὸν ἔχων βρῶσιν, καθὼς αὐτὸς φησιν· Ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον. Ἐξέτηξεν δάκρυσιν τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμόν. Οἱ ἄρχοντες παρεκάλουν φαγεῖν ἄρτον, καὶ οὐκ ἐπέθετο· εἰς ἐβδόμην ὀλόκληρον ἡμέραν περέτεινε τὴν νηστείαν. Βασιλεῖς οὕτως ἐξομολογοῦνται, σὺ δ' ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις ἐξομολογεῖσθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀθουσαλὼμ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὕδων τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἐσύγει, μονουζὶ τὸν Αὐτρωτὴν ἐπικαλούμενος. Καταρωμένου αὐτὸν τοῦ Σεμεί, λέγει· Ἄφετε αὐτὸν, ὅπως ἐπίδη ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν ταπεινώσιν μου.

ΙΓ'. Βλέπεις, ὅτι καλὸν τὸ ἐξομολογήσασθαι; βλέπεις, ὅτι ἔστι σωτηρία; Καὶ Σολομῶν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ φησιν, τί καὶ λέγει· Ὑστερον ἐγὼ μετενόησα. Καὶ ὁ Ἀχάθ γέγονε παρανομώτατος, εἰδωλολάτρης, ἐξάσιος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀλλοτριῶν ἀγρῶν ἐπιθυμητής. Ἄλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ ἀπέκτεινεν, ἐλθόντος Ἡλίου τοῦ προφήτου, καὶ μόνον ἐπαπειλήσαντος, περιεθάλετο σάκκον, καὶ ἔρριξε τὰ ἱμάτια· καὶ τί φησιν ὁ φιλόανθρωπος θεός; Ἐώρακας πῶς κατενύγη Ἀχάθ ἀπὸ προσώπου

XI. Vis tibi et alia pœnitentiæ exempla demonstrarem? vis ad Davidem veniamus, vis beatum videre illum? illum exemplar accipe pœnitentiæ. Cecidit ille magnus; post cubitum pomeridianis horis in tecto deambulans, aspexit incaute, et humanum aliquid passus est. Peccatum perfectum fuit; nec tamen una candor bonæ mentis interiit. Venit Nathan propheta reprehensor, promptus medicus ³⁷: *Iratus est, inquit, Deus, et peccavisti* ³⁸, regi aiebat privatus. Rex purpura insignis non est elatus insolentia: non enim ad loquentis, sed ad mittentis personam attendebat; non inflavit illum circumtans militum manus; namque angelicum aspiciebat exercitum: *Invisibilem enim videns sustinuit* ³⁹. Venientique prophetæ, seu potius per illum Deo a quo missus erat respondens, ait, *Peccavi Domino* ⁴⁰. Vides demissionem regis, vides confessionem. Num enim, utrum convictioni locus necne foret ignorabat? nunquid id multi rescierant? Velociter transacta res fuerat: propheta non aderat, nullus præsens qui convinceret; ille tamen peccatum confitetur. Quia vero bona fide confessus est, ocissimam sanationem adeptus est. Rursumque Nathan qui illum reprehenderat: *Et Dominus transtulit peccatum tuum* ⁴¹, vides celerrimam irascentis Dei conversionem. *Verumtamen irritans irritavisti inimicos castitas*. Nunc vero illos per peccatum irritavisti.

XII. At ille, quanquam propheta dixerat, *Transtulit Dominus peccatum tuum*: non abscessit a pœnitentia, ut ut rex esset. Saccum loco purpuræ induit, pro auratis solis in cinere ⁴³ et humi sedens ⁴⁴. Sed et cinerem pro cibo habuit, sicut ipse ait: *Quoniam cinerem tanquam panem manducabam* ⁴⁶. Oculum pravi desiderii reum lacrymis confecit. Principes illum ad manducandum panem hortabantur, nec acquiescebat; in septimum usque diem jejunium produxit. Reges sic contententur, tu privatus non debes **36** confiteri? Post Absalomi rebellionem, cum nullæ essent ad fugam viæ, per montem Olivarum fugit, tanquam Liberatorem invocans. Cum ipsi malediceret Semci, dixit: *Sinite illum, ut Deus ad humilitatem meam respiciat* ⁴⁶.

D XIII. Vides bonum esse confiteri. Spem salutis esse vides. Etiam Salomon cecidit. Verum quid dicit? *Postea ego pœnitentiam egi* ⁴⁷. Achab etiam fuit sceleratissimus, idolorum cultor, excellenti impietate, prophetarum interemptor, alienus ab pietate, alienorum agrorum appetitor. At quando Nabuthæum occidit, cum venisset Elias propheta, et minas duntaxat intentasset, sacco in induit et scidit vestimenta: et quid dicit clemens Deus: *Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea* ⁴⁸? tan-

³⁷ II Reg. xii, 10. ³⁸ Isa. lxxiv, 5. ³⁹ Hebr. xi, 27. ⁴⁰ II Reg. xii, 16. ⁴¹ Psal. cii, 10. ⁴² II Reg. xxi, 27.

⁴³ II Reg. xvi, 10, 11. ⁴⁴ ibid. ⁴⁵ ibid. 14. ⁴⁶ Joan. iii, 6. ⁴⁷ Prov. xxiv, 32. ⁴⁸ III

(1) Παραστήσω. Coisl., σοὶ παραστήσω.

(2) Ἴδεῖν τόν, etc. Ita Ottob. at Coisl., ἔλθειν καὶ ἐπὶ τόν.

(3) Ἐλεγχος. Ottob., ἐλεγχθεῖς.

(4) Πάλιν. Ita Ottob. at Coisl., ἀπλήν.

(5) Ἐχθρούς. Ottob., ἐχθρούς σου.

quam fervidam prophetæ ingenium leniens ut ad misericordiam inclinaret: *Non enim inducam, inquit, malum in diebus ejus* ⁴⁹. Ille post remissionem ab improbitate non recessit. Veniam tamen Deus absolute largitus est, non ignarus futuri, sed pro tempore id quod oportebat reddens. Justi enim judicis est, ad singula quæ contigerunt, juste sententiam dicere.

XIV. Rursus Jeroboam stabat ad altare. Quia jusserat prophetam comprehendendi, arida sit manus ejus ⁵⁰. Ejus qui ad se venerat potestatem proprio experimento cognoscens, dicit: *Deprecare Dominum, et restituatur manus mea* ⁵¹. Quia dixerat Jeroboam, *Deprecare*, sanavit illum propheta: te autem Christus sanare non poterit? Fuit etiam Manasses nequissimus, is qui Isaiam dissecuit; quo quid impium magis? Captivus in Babylonem perductus est, digna impiæ voluntatis stipendia ab inimicis perpressus. Sed quid ait Scriptura? «*Humiliatus est Manasses, et confessus est Domino, et exaudivit Dominus, et reduxit illum in regnum* ⁵².» Qui prophetam dissecuerat, per pœnitentiam salutem invenit: et tu pœnitentiæ diffidis?

XV. Vultis cognoscere quam forte sit pœnitentia armorum genus; quantum confessio etiam adversus hostes prævaleat? Centum octoginta quinque hostium millia Ezechias per confessionem ruit ⁵³. Et hoc adhuc minimum: sententiam Dei adversum se pronuntiatam per pœnitentiam dissolvit. Egrotanti enim ipsi dixit Isaias: *Morieris tu, nec vires* ⁵⁴. Quæ jam spes, quæ ultra salus vel exspectatio, pronuntiante propheta? at ille non revocatus est a pœnitentia. Verum memor ejus quod scriptum est: *Cum aversus ingemueris, tunc salvaberis* ⁵⁵; aversus est ad parietem, et mentem per orationem ad cœlum tendens: *Domine, ait, memento mei* ⁵⁶: sufficit enim ad sanationem te mei meminisse. Temporibus non subjaces, sed ipse es vitæ arbiter et legislator. Non enim secundum genituram aut astrorum complexionem vitæ nostræ ratio decurrit, sed secundum tuam voluntatem. Et illi, cujus desperata vita fuerat, annorum quindecim vitæ accessio datur: atque in signum decem gradibus sol retrogressus est ⁵⁷. Propter Jesum vero sol defecit ⁵⁸, non retrogradus, sed deficiens, et utriusque ostendens discrimen: et ille quidem potuit Dei sententiam dissolvere; Jesus vero peccatorum veniam tribuere non poterit? Avertere tu quoque, et ingemisce ⁵⁹ ostium

μου; Μονονουχί ημεροῖ τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου συγκαταθῆναι. Οὐκ ἐπάξω γὰρ, φησὶ, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν οὐκ ἀπέστη (1) τῆς πονηρίας (2) καὶ συνεχώρει ὁ σύγχωρῶν, οὐκ ἀπιδὼν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ προσκαίρω τὸ θεῖον ἀποδιδούς. Δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστὶ πρὸς ἕκαστον τῶν γεγεννημένων δικαίως ἀποκοίνασθαι.

ΙΔ'. Πάλιν ὁ Ἱεροβοὰμ εἰστέκει ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐπὶ γίνετα αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπειδὴ ἐκέλευσεν συλληφθῆναι τὸν προφήτην. Αὐτῇ τῇ πείρᾳ ἐπιγνοὺς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐλθόντος, λέγει· Δεήθητι τοῦ Κυρίου, καὶ κατασταθῆ ἡ χεὶρ μου. Διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἱεροβοὰμ, Δεήθητι, ἴασατο ὁ προφήτης· σὲ ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ δύναται ἴασασθαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ τὸν Ἰσαίαν πρίσας· τί τούτου παρανομώτατον; Αἰχμαλίωντος ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα, ἐπάξια παθῶν τῆς (3) αὐτοῦ προαιρέσεως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; Ἐταπεινώθη Μανασσῆς, καὶ ἐξωμολογήσατο τῷ Κυρίῳ, καὶ εἰσήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν. Ὁ τὸν προφήτην πρίσας διὰ μετανοίας ἐσώθη· καὶ σὺ τῇ μετανοίᾳ ἀπιστεῖς;

ΙΕ'. Βούλεσθε γινῶναι τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο τῆς σωτηρίας ἔπλον, πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει καὶ κατὰ τῶν πολεμίων; Ἐκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας Ἐζεχίας δι' ἐξομολόγησεως ἐτρέψατο. Καὶ τοῦτο ἐτι (4) δὲ μικρόν· ἀποφασὶν Θεοῦ ἔλυσε διὰ μετανοίας. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ Ἰσαίας φησὶν· Ἀποθνήσκεις σὺ, καὶ σὺ ζήσῃ. Ποία ἐλπίς, ποία σωτηρία ἢ προσδοκία, τοῦ προφήτου λέγοντος; Ἀλλ' αὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας· ἀλλὰ μεμνημένος τοῦ γεγραμμένου. Ὅταν ἀποστραφεῖς (5) στενάξῃς, τότε σωθήσῃ, ἀπεστράφη εἰς τὸν τοῖχον, καὶ τείνας τὴν διάνοιαν διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν οὐρανόν, Κύριε, φησὶν, μνησθητέ μου· αὐτάρκες γὰρ εἰς ἱατρειὸν τὸ σὲ μνησθῆναι μου. Οὐχ ὑποδέβλησαι χρόνοις, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τῆς ζωῆς νομοθέτης· οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν καὶ πλοκὴν ἀστρῶν ζῶμεν, ἀλλ' ὅτε βούλει. Καὶ ᾧ τὸ ζῆν εἰς ἀπελπισίαν περιέστη, τούτῳ πεντεκαίδεκαετῆς χρόνος εἰς ζωὴν προσετέθη· καὶ τὸ σημεῖον, δέξα ἀναβαθμοὺς ὁ ἥλιος ὑπέστρεψε. Διὰ δὲ τὸν Ἰησοῦν ὁ ἥλιος ἐξέλειψεν, οὐκ ἀναποδίσας, ἀλλ' ἐκλιπῶν, καὶ δείξας τὴν διαφορὰν ἐκατέρων. Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν Θεοῦ λῦσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἄφασιν (6) ἀμαρτιῶν; Ἀπόστρεψον καὶ στενάξον καὶ αὐτός· ἀπόκλεισον τὴν θύραν· πρόσρευξαι ἵνα σοὶ ἀφεθῆ, ἵνα σοὺ περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικὰς· ἰσχύει

⁴⁹ III Reg. xxi, 29. ⁵⁰ III Reg. xiii, 4 ⁵¹ ibid. 6. ⁵² II Paral. xxiii, 12, 13. ⁵³ IV Reg. xix, 35. ⁵⁴ IV Reg. xx, 4. ⁵⁵ Isa. xxx, 15. ⁵⁶ IV Reg. xx, 3. ⁵⁷ Isa. xxxviii, 8. ⁵⁸ Eccli. xlviii, 26. ⁵⁹ Isa. xxx, 15.

(1) Οὐκ ἀπέστη. Ottob., πάλιν οὐκ ἀπ.

(2) Πονηρίας. Ex Ottob. nam Coisl. fert, πονηρίαν.

(3) Παθῶν τῆς. Sic Ottob. at Coisl., παθῶν ὑπὸ τῆς.

(4) Τοῦτο ἐτι, etc. Ita ex Ottob. verum Coisl., Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ μικρόν.

(5) Ἀποστραφεῖς. Ita scribo, quamvis in Coisl. sit, ἀποστραφῆς, et in Ott., ἐπιστραφῆς. Theodor. in ps. cviii, 76 legit, Ὅταν ἀποστραφῆς καὶ στενάξῃς. Sed in præfat. codd. non habetur καὶ itaque librarii vitium est.

(6) Ἀφασιν. Coisl. ἀπόφασιν.

γὰρ ἑξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

ΙΖ'. Εἰ δὲ ἀπιστῆς, ἐννόησον τί συγκατέβη ποτὲ τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν. Εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ποίας ἀνέβρηξαν πηγᾶς; πόσον ὕδατος μέτρον τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις ἀνερχομένην φλόγα σβέσαι δύνατον ἦν; Ἀλλ' ὅπου μεγάλως ἡ φλόξ ὑπερανέβη, ἐκεῖ πηγὴ μετανοίας ἐξεχύθη πολλή, λεγόντων αὐτῶν· Ὅτι δίκαιος εἶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν· καὶ, Ἠμάρτομεν, καὶ ἠνομήσαμεν, καὶ ἠδικήσαμεν. Εἶτα τὰς μὲν καμίνου φλόγας ἔπαυσεν (1) ἢ μετάνοια· ἀπιστεῖς δὲ, ὅτι δύναται καὶ τὸ τῆς γεέννης ἀποσβέσαι πῦρ; Ἀλλὰ ἐρεῖ μοί τις τῶν ὀξέως ἀποκρινομένων, ὅτι τοῖς παροῦσιν ἀνοίκεις ἢ διήγησις· διὰ γὰρ τὸ μὴ θελήσαι τοὺς περὶ τὸν Ἀνανίαν εἰδωλολατρῆσαι, τὴν παράδοξον δύναμιν ἔδωκεν ὁ Θεός. Συμπεριφερόμενος δὲ τῷ σισιούτῳ, καὶ τὸ τῶν ὑποδειγμάτων ὄρων θαυσιλές, ἔρχομαι λοιπὸν καὶ ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.

ΙΖ'. Τίνα (2) γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; Οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι δυσσεβέστατος ἦν, καὶ ἀγριώτατος τὸν τρόπον, καὶ λεοντώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων; οὐκ ἤκουσας, ὅτι τὰ ὀστέα (3) τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς (4); οὐκ ἔγνωσ, ὅτι τὸν λαὸν αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν; οὐκ ἤκουσας, ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσε, προδείξας αὐτῷ τὰ τέκνα σφαττόμενα; οὐκ ἤκουσας, ὅτι τὰ χερουβὶμ ἤρπασεν, οὐ λέγω τὰ νοσητὰ καὶ ἐπουράνια, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ ναῷ κατασκευασμένα, τὰ ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον τῆς κιβωτοῦ, ὧν ἀνάμεσον ἐλάλει ὁ Κύριος; Οὗτος ὁ Ναβουχοδονόσορ τὸ καταπέτασμα τῆς ἁγιωσύνης κατέσπασε, τὸ θυσιαστήριον (5) ἀνέτρεψε, καὶ λαθῶν τὰ σκεύη πάντα εἰς εἰδωλεῖον ἀπήνεγκεν· αὐτὸν τὸν ναὸν ἐνέπρησε. Πόσων ἦν τιμωριῶν ἄξιος, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέως, ἐπὶ τῷ ἐμπρηῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ τὸν λαὸν αἰχμαλωτῆσαι (6), ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη ναοῖς εἰδῶλων ἐναποθέσθαι; ἄρ' οὐκ ἦν μυρίων θανάτων ἄξιος;

III'. Ἀλλ' εἶδες τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῶν κακῶν· ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· Ἀπεθριώθη λοιπὸν, ὁ θηριώδης καὶ ὠμοτάτην ἔχων τὴν προαίρεσιν· ἀπεθριώθη δὲ οὐχ ἵνα ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα διὰ μετανοίας σωθῆ. Ὅνυχας ἔσχεν τῶν ὀρνέων ἀρπακνικὸς γὰρ ἦν τῶν ἀγίων. Τρίχας ἔσχεν ὡς λέοντος· ὡς γὰρ λέων ἀρπάζων ἦν καὶ ὠρνόμενος. Χόρτον ἤσθει ὡς βοῦς· κτηνώδης γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκότα τὴν βασιλείαν· Ἐδάφη αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς δρόσου· ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι

A claude: ora ut tibi dimittatur ⁶⁰, ut urentes te flammis disjiciat ⁶¹. Potest enim pœnitentia et ignem extinguere; potest et leones cicurare ⁶².

XVI. (7) Quod si diffidas, cogita quid olim contigerit Ananiæ et sociis. Quales in caminum ignis fontes effuderunt? Quanta vis aquæ, flammam ad cubitos quadraginta ³⁷ novem ascendentem restinguere sufficiebat? sed ubi flamma vehementer superferebatur, ibi plurimus pœnitentiæ fons effusus est, cum illi dicerent: « Quoniam justus es in omnibus quæ fecisti nobis ⁶³; et: Peccavimus, et transgressi sumus et iniquè egimus ⁶⁴ ». Cum fornacis flammis compresserit pœnitentia, tu dubitas, utrum gehennæ ignem restinguere valeat? Sed dicet mihi aliquis ad respondendum acutus et velox, hanc ad præsens propositum minus accommodatam esse orationem? nam quod Ananiæ et socii coram idolo procumbere nolissent, stupendam hanc illis a Deo datam esse potestatem. Huic ego rationi concedens, et exemplorum copia confisus, ad aliud deinceps pœnitentiæ exemplum me converto.

XVII. Quam tu de Nabuchodonosore sententiam habes? nonne audisti ex Scripturis quod impiissimus erat, immanissimis moribus, et leonina feritate? Non audisti, quod ossa ex regum monumentis effossa in lucem extulit ⁶⁵? non nosti illum populum in servitutem abduxisse? Non audisti, quod regis oculos excæcavit, prius jugulatorum ante se filiorum spectaculo pastos ⁶⁶? non audisti, quod cherubim expilavit; non illa, inquam, intellectilia et cœlestia, sed ea quæ in templo constructa fuerant, quæ super propitiatorium arcæ posita, quorum in medio loquebatur Deus? Nabuchodonosor ille velum sanctuarii detraxit, altare evertit, vasa universa sumens in idolorum fanum abstulit ⁶⁷, ipsum denique templum flammis absumpsit. Quantis ille suppliciiis dignus erat; ob sublato reges, sanctuarii incensa, populum in captivitatem abactum, sacra vasa in idolorum templis reposita? nonne mille mortes pati merebatur?

XVIII. Verum vidisti scelerum ejus magnitudinem: nunc ad Dei clementiam te converte. Feræ similis est redditus, qui ferinæ et immanissimæ indolis erat: idcirco vero factus est fera, non ut periret, sed ut per pœnitentiam salvaretur, avium unguis habuit, qui sanctorum raptor extiterat; crines uti leonis habuit ⁶⁸, fuerat enim sicut leo rapiens et rugiens ⁶⁹. Fanum ut bos comedit ⁷⁰; jumento enim similis erat, eum qui sibi regnum contulerat nesciens ⁷¹. *Aspersum est rore corpus*

⁶⁰ Matth. vi, 6. ⁶¹ Dan. iii, 50. ⁶² Dan. vi, 22. ⁶³ Dan. iii, 27. ⁶⁴ Dan. ix, 5, 15. ⁶⁵ Jerem. viii, 1. ⁶⁶ IV Reg. xxv, 7. ⁶⁷ Dan. i, 2. ⁶⁸ Dan. iv, 30. ⁶⁹ Psal. xxi, 14. ⁷⁰ Dan. iv, 31. ⁷¹ Psal. lxxii, 23, 22.

(1) Ἐπαυσεν. Casaub., ἔλυσεν.

(2) Verba hæc, Τίνα, et seqq. usque ad ἐλάλει ὁ Κύριος inclusive, citantur a conc. vii. Nicæno xi, act. 5, p. 348, ad verbum fere, quomodo hic habentur.

(3) Ὀστέα, etc. Conc. vii, τὰ ὀστέα τῶν βασιλέων ἐξήνεγκεν, etc.

(4) Εἰς τὸ φῶς. In conc. Nicæn. deest τὸ.

(5) Τὸ θυσιαστήριον. Casaub., τὸ θυμιατήριον, *thuribulum*.

(6) F. αἰχμαλωτῆσαι.

(7) Hactenus ex cod. Coislenio. uæ sequuntur usque ad finem, ex cod. Roe descripta sunt additis variantibus cod. Casauboni lectionibus.

ejus ⁷²: quandoquidem postquam medium fornacis Ananiæ et sodalibus factum esset tanquam spiritus roris sibilans ⁷³, conspicatus non credidit. Sed postea pœnitentiam agit emendatus, sicut ipse ait: « Ego « Nabuchodonosor oculos meos in cælum erexi et « Altissimum benedixi, et viventem in sæcula laudi « davi ⁷⁴ ». Et quia per multos annos flagellatus erat, laudavit viventem in sæcula; cum qui sibi regnum contulerat confessus est, et regeni regnantium agnovit, et cum ille rebus ipsis multa peccavisset, verbis solummodo confitens ⁷⁵, ineffabilem Dei clementiam expertus est. Qui omnium sceleratissimus fuerat, divino judicio et castigantis benignitate, rursus diademate regio redimitus imperii solium conscendit.

XIX. (1) Si quis igitur hic adest in vobis de gentiliis numero, qui aut in Christi nos aliquando blasphemus fuerit, aut persecutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit habeat pro salutis exemplo Nabuchodonosorem: eodem modo confiteatur, ut similem adipiscatur admissorum veniam. Si quis ex pravo desiderio concupiscens vitis inquinatus est, beati David pœnitentiam assumat; si quis uti Petrus negavit, pro Domino Jesu iterato certamine moriatur. Qui **38** enim illi ploranti apostolatus honorem non invidit, neque tibi evangelica mysteria invidet. Mulieribus quidem exemplum in salutem sit Rahab; viris vero multiplex illud, quod ex priscis viris supra commemoratam est.

XX. Omnes vero ad Dei clementiam respicientes spe bona repleamini; non ut in eadem rursus peccata revolvamur, sed ut redemptionem adepti, et digna gratia opera perficientes, chirographum decreti quod contra nos est, bonis operibus abolere valeamus ⁷⁶; vi et potestate unigeniti Filii Dei, et Domini nostri Jesu Christi, cum quo gloria Patri, cum Spiritu sancto, et nunc et semper, et in universa sæcula sæculorum. Amen.

⁷² Dan. cxi, 50. ⁷³ ibid. ⁷⁴ Dan. iv, 31. ⁷⁵ ibid. 39. ⁷⁶ Coloss. ii, 14.

(1) Si quis in vobis, etc. Habentur similia catech. 3, n. 15: « Si quis vestrum blasphemis verbis « Christum crucifixit; si quis per ignorantiam coram hominibus negavit, etc. »

τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν ὡς πνεῦμα ὀρέου διασπυρίζον, ἰδὼν οὐκ ἐπίστευσεν. Ἄλλ' ὕστερον μετανοεῖ σωφρονισθεὶς, ὡς φησὶν αὐτός· Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ τὸν ὕψιστον ἠύλογισα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ἤνεσα. Καὶ ἐπειδὴ πολυετῶς μαστιγωθεὶς ἦν, ἤνεσεν εἰς τοὺς αἰῶνας τῷ ζῶντι, καὶ ὡμολόγησεν τὸν τὴν βασιλείαν δεδωκότα, καὶ ἐπέγνω τὸν βασιλέα τῶν βασιλευόντων. Καὶ πολλὰ μὲν τοῖς πράγμασιν ἁμαρτῶν, λόγοις δὲ μόνον ἐξομολογούμενος, τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἀπήλαυσεν. Ὁ καὶ πάντων παρνομώτατος, θεῖα κρίσει καὶ φιλανθρωπία τοῦ παιδεύοντος, πάλιν μὲν τὸ βασιλικὸν περιέθετο διάδημα, πάλιν δὲ τοὺς ἀρχοντικοὺς ἀπέλαβε θρόνους.

B 10'. Εἴ τις οὖν ἐν ὑμῖν ἐξ ἐθνῶν, ἢ εἰς Χριστιανούς βλασφημήσας ποτὲ, ἢ Ἐκκλησίαις ἁγίαις ἐν διωγμοῖς ἐπιβουλεύσας πάρεστιν, ἐχέτω τῆς σωτηρίας ὑπογραμμὸν τὸν Ναβουχοδονόσορ· ἐξομολογησθῶ παραπλησίως, ἵνα καὶ τῆς ἀμνηστίας τῆς ὁμοίας τύχη. Εἴ τις ἐπιθυμῶν ἐμολύθη πάθει, τὴν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἀναλασμβανέτω μετάνοιαν· εἴ τις ἠρνήσατο κατὰ Πέτρον, ὑπεραποθνησκέτω πάλιν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ὁ γὰρ ἐκεῖνος (2) κλαύσαντι τῆς ἀποστολῆς μὴ βασιλεύσας, οὐδέ σοι φθονήσει τῶν εὐαγγελικῶν μυστηρίων. Καὶ γυναιξὶ μὲν ὑπογραμμὸς ἔστω εἰς σωτηρίαν ἢ Ῥαάβ· ἀνδράσι δὲ τὸ λεχθὲν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ποικίλον ὑπόδειγμα.

C K'. Πάντες δὲ εἰς τὴν Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀποβλέποντες, εὐέλπιδες γίνεσθε (3)· οὐχ ἵνα τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἁμαρτήμασιν περιπίπτωμεν, ἀλλ' ἵνα τῆς λυτρώσεως ἀπολαύσαντες, καὶ τῆς χάριτος ἄξια πράξαντες, τὸ καθ' ἑμῶν χειρόγραφον ἀγαθοεργίαις ἐξαλειψαί δυντηθῶμεν· τῇ δυνάμει τοῦ Μονογενοῦς, τοῦ Ἰσοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(2) Ἐκεῖνος. Ita Roe, at Casaub., ἐκεῖνος.

(3) Γίνεσθε. Ita scripsi, quamvis habeatur in codd., γίνεσθαί.

CATECHESIS TERTIA.

DE BAPTISMO.

ARGUMENTUM.

Primis catechesibus adhortans auctor baptizandos ad dignam baptismi præparationem exhibendam, cum in superiori dixisset de pœnitentia, et remissione peccatorum a Deo speranda, in hac aperit remedium in quo Deus remissionem peccatorum pœnitentibus constituit, nempe baptismum. Hujus dignitatem commendat (num. 1) ex fœdere arctissimo quo animam cum Deo copulat, gratia Spiritus sancti quam imperit (n. 2, 3, 4), figuris quibus præsignificatum est (n. 5), primi ejus auctoris Joannis Baptistæ super cæteros homines excellentia (n. 6), Christi sucipientis exemplo (n. 9 et 11). Ejus necessitate ad salutem ex decretis Christi et Scripturarum exemplis astruit (n. 4 et 10), solos martyres sine aquæ baptismo salutem

consequi definiens. Partes ejus exponit (n. 3 et 4): aquam, quæ corpus abluit; et Spiritus sancti gratiam, quæ animam emundat et obsignat. Effectus denique persequitur mirabiles, qui sunt peccatorum etiam gravissimorum remissio (n. 15), societas cum Christo et similitudo ipsius (n. 11, 12, 13, 14), animæ mundities, et cælestium civium lætitia (n. 16 et 1). Notanda hic præcipue, quæ de aquæ consecratione, Joannis baptismi ad remittenda peccata virtute, baptismi aquæ ad salutem, præter martyrii casum, absoluta necessitate tradit.

Habita est initio Quadragesimæ, dum adhuc integer fere jejuniorum cursus absolvendus erat (n. 16). Hanc emendavimus ex mss. Coisl., Roe, Casaub.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Γ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολομοῖς σχεδιασθεῖσα, Περὶ βαπτίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· Ἡ ἀγνωσίτε. ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφιμεν οὖν (1) αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς θάνατον, καὶ τὰ ἐξῆς.

39 CATECHESIS III ILLUMINANDORUM

Hierosolymis ex tempore pronuntiata. De baptismo. Lectio ex Epistola ad Romanos: An ignoratis, quod quicumque in Christum Jesum baptizati sumus, in mortem ejus baptizati sumus? Consepulti ergo sumus ipsi per baptismum in mortem⁷⁷, et quæ sequuntur.

Α'. Εὐφραίνεσθε, οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε ἡγῆ, διὰ τοὺς μέλλοντας ὁσώπῃ φαντίζεσθαι, καὶ καθαρῖζεσθαι ὁσώπῃ τῶ νοητῶ, τῇ δυνάμει (2) τοῦ κατὰ τὸ πάθος ὁσώπῃ καὶ καλάμῃ ποτισθέντος. Καὶ αἱ μὲν οὐράναι δυνάμεις χαιρέτωσαν· αἱ δὲ μέλλουσαι ψυχαὶ τῶ νοητῶ νομφίῳ συνάπτεσθαι, παρασκευάζεσθαι. Φωνὴ γὰρ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. Τὸ γὰρ πρᾶγμα οὐ μικρὸν, οὐδὲ σωμάτων συνήθης ἐστὶν ἄκριτος (3) συμπλοκῆ, ἀλλὰ Πνεύματος τοῦ τὰ πάντα ἐρευνῶντος ἢ κατὰ πίστιν ἐκλογῆ. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν κόσμον (4) ἐπιγαμίαι καὶ συνθηκαὶ οὐ πάντως γίνονται κατὰ κρίσιν· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἡ πλοῦτος ἢ κάλλος, ἐκεῖ ταχέως ἐπένευσεν ὁ νομφίος· ὡς δὲ, οὐχ ὅπου σωμάτων ἐστὶ κάλλος, ἀλλ' ὅπου ψυχῆς ἀκατάγνωστος συνειδησίς· ὡς οὐχ' ὁ Μαμμωνᾶς ὁ κατεγνωσμένος, ἀλλ' ὁ τῆς ψυχῆς ἐν εὐλαβείᾳ πλοῦτος.

Β'. Πείσθητε τοίνυν, ὡ τέκνα δικαιοσύνης, Ἰωάννη παρακαλοῦντι καὶ λέγοντι· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· ἐξάρσατε πάντα τὰ σκῶλα καὶ τὰ σκάνδαλα, ἵνα εὐθυπορήσητε πρὸς αἰώνιον ζωὴν. Ἐτοιμάσατε τῆς ψυχῆς τὰ ἀγγεῖα καθαρὰ διὰ τῆς ἀνυπεκρίτου πίστεως, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἀρξασθε πλύνειν τὰς στυλάς ὑμῶν διὰ μετανοίας, ἵνα εἰς τὸν νομφῶνα καθαρὸι κληθέντες εὐρε-

I. *Lætamini, cæli, et exsultet terra*⁷⁸, propter eos qui aspergendi sunt hyssopo, et mundandi hyssopo⁷⁹ intellectuali, virtute illius qui tempore passionis hyssopi et arundinis opera putatus est⁸⁰. Ac cælestes quidem virtutes gaudeant; animæ vero quæ intelligibili sponso copulanda sunt, se præparent, *Vox enim clamantis in deserto: Parate viam Domini*⁸¹; res enim non parva agitur, non corporum sueta ac temeraria conjunctio; sed Spiritus omnia perscrutantis secundum fidem⁸² [cujusque] facta delectio. Nam mundana connubia et conventiones non omnino cum judicio fiunt; sed ubi vel divitiæ, vel formæ præstantia reperitur, illuc ocus sponsus inclinatur; hic contra, non ubi corporum pulchritudo, sed ubi animæ reprehensionis expers conscientia est; hic non damnatus Mammonas, sed animæ opes ex pietate comparatæ expetuntur.

II. Morem itaque gerite, o justitiæ filii, Joanni adhortanti et dicenti; *Dirigite viam Domini*⁸³, auferite omnia impedimenta et offendicula, ut ad vitam æternam recta pergatis. Pura per sinceram fidem animæ vasa ad susceptionem sancti Spiritus præparate. Incipite vestimenta vestra per poenitentiam abluere, ut ad sponsi thalamum vocati⁸⁴, mundi reperiamini. Sponsus enim [evangelicus]

⁷⁷ Rom. vi, 3, 4. ⁷⁸ Isa. xlix, 13. ⁷⁹ Psal. i, 9. ⁸⁰ Joan. xix, 29; Matth. xxvii, 48. ⁸¹ Isa. xl, 3. ⁸² I Cor. ii, 10. ⁸³ Joan. i, 23. ⁸⁴ Matth. xxii, 9, 10.

(1) Οὖν. In cod. Coisl. habetur, γάρ, ut legit vulgatus noster interpres, cum in Græcis exemplaribus sit, οὖν. Voces, εἰς θάνατον, addidi ex codd. Coisl. et Roe.

(2) Τῇ δυνάμει. Editi addunt καὶ ante τῇ δυνάμει, quod erasmus auctoritate cod. Roe.

(3) Σωμάτων συνήθης ἐστὶν ἄκρ. Vocem, σωμάτων, adjecimus ex codd. Coisl., Roe, et Casaub. Particulum καὶ ante ἄκριτος addunt ambo

postiores: verum Cyrilliani styli est adjectiva duo uni nomini absque conjunctione sæpe adjungere. Inferius, ante πάντα deest articulus τὰ in cod. Roe et sacr. text.

(4) Κατὰ τὸν κόσμον. Ita scribimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., cum editi habeant, εἰς τὸν κόσμον. Paulo post, ex eisdem mss. posuimus, ταχέως, ubi editi, ταχύ.

omnes sine discrimine vocat, quoniam liberalis et larga est gratia (1); et alta præconum voce omnes colliguntur: ipse vero deinceps discernit eos, qui in nuptias [illas baptismi] figuratrices ingrediuntur⁸⁵. Ne contingat nunc quemquam eorum qui nomina dederunt illud audire: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem*⁸⁶? Utinam vero liceat vobis omnibus audire: « Bene, serve « bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, super « 40 multa te constituam: infra in gaudium domini tui⁸⁷⁻⁸⁸. » Hactenus enim extra portam stetit: contingat vero ut omnes vos dicere possitis: « Intulit me rex in promptuarium suum⁸⁹. Exsul- « tet anima mea in Domino; induit enim me ves- « timento salutis et tunica lætitiæ; quasi sponso « circumposuit mihi mitram, et tanquam sponsam « ornavit me mundo⁹⁰. » Ut inveniatur omnium vestrum anima, non habens maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi⁹¹, non dico, antequam gratiam consequamini (quomodo enim, qui ad remissionem peccatorum vocati estis?), sed ut, cum gratia dabitur, conscientia nihil damnationis gerens [ad effectum] gratiæ concurrat.

III. Magna profecto res est, fratres, et singulari cautione ad illam accedite. Sistetur unusquisque vestrum coram Deo, multis angelorum exercitibus myriadibus præsentibus. Spiritus sanctus animas vestras obsignaturus est (2): deligendi estis in militiam magno regi⁹². Itaque parate vos et instructi

ἦτε. Ὁ μὲν γὰρ νυμφίος καλεῖ πάντας ἀπλῶς, ἐπει-
δὴ θαψιλῆς ἡ χάρις· καὶ μεγαλοφώνων κηρύκων φωνῇ
συνάγει τοὺς πάντας· διακρίνει δὲ λοιπὸν ὁ αὐτὸς τοὺς
ἐνδὸν εἰσελθόντας εἰς τὸν τυπικὸν γάμον (3). Μὴ γέ-
νοιτό τινα τῶν ὀνοματογραφηθέντων νῦν ἀκοῦσαι·
Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γά-
μου; εἴη δὲ ὑμᾶς (4) πάντας ἀκοῦσαι· Εὖ, δοῦλε
ἀγαθὲ καὶ πιστὲ· ἐπὶ ὀλίγα τῆς πιστοῦς, ἐπὶ πολ-
λῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ
Κυρίου σου. Νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἔστηκας·
γένοιτο δὲ πάντας ὑμᾶς εἰπεῖν· Εἰσήνεγκέ με ὁ βα-
σιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ. Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυ-
χή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον
σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· ὡς νυμφίω
περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμη-
σέ με κόσμῳ. Ἴνα εὐρεθῆ πάντων ὑμῶν ἡ ψυχὴ μὴ
ἔχουσα σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· οὐ λέ-
γω προ τοῦ λαθεῖν τὴν χάριν· (πῶς γὰρ, οἳ γε ἐπὶ
ἀφέσει ἁμαρτιῶν ἐκλήθητε;) ἀλλ' ἵνα διδομένης τῆς
χάριτος, ἀκατάγνωστος ἡ συνείδησις εὐρεθεῖσα συν-
δράμη τῇ χάριτι.

I'. Μέγα τὸ πρᾶγμα ὀληθῶς, ἀδελφοί, καὶ μετὰ
προσοχῆς αὐτῷ προσέλθετε. Μέλλει ἕκαστος ὑμῶν
παρίστασθαι τῷ Θεῷ, ἐνώπιον μυριάδων στρατιῶν
ἀγγέλων· μέλλει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίσειν ὑμῶν
τὰς ψυχὰς· μέλλετε στρατολογεῖσθαι τῷ μεγάλῳ βα-
σιλεῖ. Οὐκοῦν ἐτοιμάσασθε, παρασκευάσασθε (5)· οὐχ

⁸⁵ Vid. Procat. n. 3. ⁸⁶ Matth. xxii, 12. ⁸⁷ Matth. xxv, 21. ⁸⁸ Vid. Procat. n. 1. ⁸⁹ Cant. i, 3.
⁹⁰ Isai. lxi, 40. ⁹¹ Ephes. v, 27. ⁹² Vid. Procat. n. et infr. n. 16.

(1) *Liberalis est gratia*. Baptismum gratiam vo-
cat, seu quod nullis impensis constaret sed gratis
daretur, cat. 1, n. 4, ad eumque pauperes juxta ac
divites admitterentur, qua ratione signum crucis
præsidium gratuitum et gratiam dicit cat. 13, n. 36,
seu potius quia leviori accedentium labore remis-
sionem peccatorum conferebat, quam pœnitentiæ
sacramentum. Habes hanc S. Paciani sententiam
epistola ad Sympronianum tertia: « Baptismus sa-
« cramentum est Dominicæ passionis, pœniten-
« tium venia, meritum confitentis. Illud omnes adi-
« pisci possunt, quia gratia Dei donum est, id est
« gratuita donatio: labor vero iste paucorum est
« qui post casum resurgunt, qui post vulnera con-
« valescunt: qui lacrymosis vocibus adjuvantur, etc. »

(2) *Spiritus sanctus obsignavit animas vestras*. Sive
de baptismali, sive de confirmationis caractere,
sive tandem de utroque conjunctim loquatur prop-
rium esse Spiritus sancti illum imprimere ubique
docet Cyrillus; eadem enim repetit cat. n. 16, cat.
16, n. 24, cat. 17, n. 35, quare illum vocat *spiritalis*
sigillum, πνευματικὴν σφραγίδα, cat. 1, n. 3. vel
Spiritus sancti signaculum, Πνεύματος ἁγίου σφραγίδα,
Procat., n. 17. Neque hæc illi propria doctrina.
Greg. Nyss., tom II, orat. De pœnit., p. 168: Λόγος
ἡγίασε, Πνεῦμα ἐσφράγισεν, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐνε-
τάφη· Verbum sanctificavit, Spiritus signavit, vetus
homo sepultus est. S. Chrysostomus, hom. 3 in I
Cor., pag. 338: Καθ' ἕνα στρατιώταις σφραγίς, οὕτω
καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα ἐπιτίθεται· γὰρ λειποτα-
κτίσης, καταδὴλος γίνη, πᾶσιν· « Sicut militibus si-
« gnaculum, ita fidelibus Spiritus sanctus imponi-
« tur; quo fit ut etiamsi ordinem deserueris; cons-
« picuus omnibus fias. *Macarius hom. 5, in finem*:
« Omnes in duas partes constituet, et eos qui pe-

C « culiari signo notati fuerint, hoc est sigillo sancti
« Spiritus, veluti peculiare accersit, et statuet a
« dextris ». Hanc doctrinam Patres acceperant ex
illo S. Pauli apostoli loco Ephes. i, 3; *In quo cre-
dentes, obsignati estis Spiritu promissionis sancto*,
quem locum Cyrillus allert cat. 17, 35, ut probet
Spiritus sanctum animas baptizatorum obsignare.
Alioqui Cyrillo persuasum erat omnia per Spiritum
sanctum sanctificari, cat. 4, n. 16, cat. 16, n.
3, cat. 17, n. 2, cat. 17, n. 2, cat. 23, n. 7. Cum
ergo sacramentalis character ad sanctificationem
hominis designandam et obsirmandam per se pre-
tineat, hunc Spiritus sancti effectum esse legitima
consecutione asseruit Præterea characterem Cy-
rillus spectasse videtur ut cælestem et divinam
quampiam animo formam imprimentem. At Spiritus
sancti est divinam in nobis similitudinem efficiere
(confer. cat. 17, n. 12, cum cat. 14, n. 10), et
Christi in nobis formam imprimere, cat. 21, n. 1.

D (3) *Eis τὸν τυπικὸν γάμον*. Desunt hæc voces in
codd. Coisl., Roe, Casaub., et videntur explicatio
verbi, ἐνδὸν. Sequentia verba sic leguntur in cod.
Coisl.: Μὴ γένοιτο οὖν τινα τῶν ἐνδὸν εἰσελθόντων,
καὶ ὀνοματογραφηθέντων τῷ (leg. τὸ) ἀκοῦσαι· Absit
ut aliquis eorum qui ingressi sunt et nomina dede-
runt, audiat illud, etc.

(4) Ἐταῖρε, etc. Sic nos ex codd. Roe et Casaub. In
editis habetur, ἡμᾶς, et transponitur εὖ post
δοῦλε. Codex quoque Coisl. et Oltob. vocem εὖ po-
nit ante δοῦλε.

(5) Ἐτοιμάσασθε, παρασκευάσασθε. Coisl., ἐτοι-
μάσθητε, παρασκευασθητε. Potior est lectio recepta,
significatur actio reflexa præparandi se; quæ
propria verbi medii vis ac locus est, ut in lib.
ostendit Kusterus.

ἱματίων λαμπροτάτας ἐνδυσάμενοι στολάς, ἀλλὰ ψυχῆς εὐσυνείδητον εὐλάβειαν. Μὴ ὡς ὕδατι λιτῶ πρόσεχε (1) τῷ λουτρῷ, ἀλλὰ τῇ μετὰ τοῦ ὕδατος δεδομένην πνευματικῆν χάριτι. Ὡσπερ γὰρ τὰ τοῖς βωμοῖς προσφερόμενα, τῇ φύσει ὄντα λιτὰ, μεμολυσμένα γίνονται τῇ ἐπικλήσει τῶν εἰδώλων· οὕτως ἀπεναντίας, τὸ λιτὸν ὕδωρ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Χριστοῦ, καὶ Πατρὸς (2) τὴν ἐπικλήσιν λαβὼν, δύναμιν ἁγιότητος ἐπικιτᾶται.

Δ'. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενος, διπλοῦν καὶ τὸ καθάρσιον· τὸ μὲν ἀσώματον, τῷ ἀσωμάτῳ· τὸ δὲ σωματικόν, τῷ σώματι· καὶ τὸ μὲν ὕδωρ καθίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχὴν· ἵνα Πνεύματι ἐρραντισμένοι (3) τὴν καρδίαν, καὶ λελούμενοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, προσέλθωμεν τῷ Θεῷ. Μέλλων τοίνυν εἰς τὸ ὕδωρ καταβαίνειν, μὴ τῷ ψιλῷ τοῦ ὕδα-

⁹³ Vid. cat. 17, n. 33. ^{94, 95} Vid. cat. 4, n. 18. ⁹⁶ Heb. x, 22.

(1) Πρόσεχε. Ita ex codd. Roe et Casaub. scripsimus loco πρόσελλε, quod male construi videbatur cum altero hujus periodi inembro ἀλλὰ τῇ, etc. Similis habetur n. 4 sententia, quæ hujus repetitio et inculcatio est: Μὴ τῷ ψιλῷ τοῦ ὕδατος πρόσεχε.

(2) Καὶ Πατρός. Ita hunc locum restituimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et versione Grodecii hoc in loco conservata quamvis quamvis abessent in textu voces, καὶ Πατρός· quarum loco habebatur vox una πρός· compendiosa videlicet nominis Πατρός nota, minime intellecta. In cod. Coisl. deest καὶ ante Χριστοῦ et δύναμιν ante ἁγιότητος.

(3) Πνεύματι ἐρραντισμένοι, etc. Vocom, Πνεύματι, quæ a textu S. Pauli hic citato abest, tamen Cyrillianæ antithesi formandæ necessariam supplevimus ex cod. Coisl. Si non exprimitur, subintelligenda est. Ex eodem scripsimus λελούμενοι pro, λελουτμένοι.

(4) *Ut ea quæ in aris offeruntur, etc.* In multis Patribus legitur similis sententia, v. g. S. Ephræm « De linguæ malo, p. 98: Caro licet munda, communis immundaque habetur, eo quod sacrificiis et immolationibus coinquinatur. *Caudent. Brix. serm.* « 4, ad neophytos: Videte quomodo ab omni pollutione escarum, quas superstitione gentilis infecerit, vos conservetis. S. Hieronymus lib. II in Matth., ad cap. xv, v. 11: Sciendum quod ipsi quidem tibi « (idolothitorum), et Dei creatura per se omnis munda sit: sed idolorum ac dæmonum invocatio ea « faciat immunda. » Possem alia plura similia loca proferre. Quomodo dæmonum invocatione cibi illi impurati fiant, in doctrina Cyrilli ab ipsorum dæmonum præsentia id deducendum puto. Nam comparatio quam hic instituit inter eos cibos, et aquam Spiritus sancti præsentia et Trinitatis operatione consecratam; et cat. 19, n. 7, ac cat. 22, n. 7. inter eosdem et sacram eucharistiam invocatione Spiritus sancti Christi corpus et sanguinem factam, dubitare non sinit. quominus existimarit dæmones his cibis sese reddere præsentem. Cum præsertim dicat cat. 22, n. 7, mensam profanam gentilium diabolica potestate repletam, διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμεως, quod stylo Cyrilli idem est ac dæmonum diaboli satellitum noxia præsentia ac virtute repletam. Dæmones sane in eos qui impura illa convivia sectarentur, Dei permisso iuperium quoddam habuisse veterum multorum sententia fuit, etiam conspicuis quandoque exemplis testata. V. Cyprianum, lib. De lapsis.

estote; non candidissimos induentes vestimentorum ambitus, sed animæ sibi bene consciæ pietatem⁹⁴. Ne huic lavacro tanquam nudæ et simplici aquæ attende, sed ad gratiam sancti Spiritus, quæ una cum aqua datur, specta. Nam ut ea quæ in aris (gentilium) offeruntur (4), cum natura sua nuda et simplicia sint, invocatione idolorum contaminata efficiuntur^{94, 95}; sic contra aqua simplex Spiritus sancti, et Christi, et Patris **4** invocationem percipiens, (5) vim sanctitatis acquirit.

IV. Cum enim homo duplex sit, ex anima et corpore compositus, duplex quoque purgatio datur; incorporea quidem parti incorporeæ, corporea vero corpori; nam uti corpus aqua mundat, ita animam obsignat Spiritus; ut aspersi cor per Spiritum, et abluti corpus aqua munda accedamus ad Deum⁹⁶. Qui itaque in aquam descensurus es, ne ad elementarilitatem attende, sed Spiritus sancti.

(5) *Aqua simplex Spiritus sancti, Christi et Patris invocationem percipiens, etc.* Quam hic invocationem Cyrillus ait? eamne quæ in necessaria baptismatis formula, distincta nimirum trium sanctissimæ Trinitatis personarum invocatione continetur; an eam quæ in solemnibus fontis benedictione, ad consecrandam a quam baptismalem adhibetur? Priorem designare videntur verba Cyrilli; suadetque Ecclesiæ consuetudo, quæ cum Spiritus sancti præsentiam ut vatum esset baptismum, necessarium requisiverit; aquæ benedictionem non nisi uti cærimoniam, sanctam quidem illam, verum sine qua baptismus necessitate urgente administratus nihilominus valeret, semper spectavit. Ut tamen benedictionem fontis hic respici putem, multa compellunt 1° Oppositio quam instituit auctor inter invocationem dæmonum cibos eisdem oblatos pollutentem, et invocationem Trinitatis qua sanctificatur aqua: innuit cærimoniam ad hoc ipsum constitutam; contra invocatio in forma baptismi adhibita, magis refertur ad personam baptizantem, quam ad elementum quo baptizatur. 2° Omnino similis est præsens sententia, et eisdem fere verbis expressa, quibus duæ aliæ sententiæ, quibus per invocationem Dei oleum exorcizatum cat. 20, n. 3, et sacram chrisma cat. 21, n. 3, sanctificari dicit: in his autem locis de utriusque materiæ benedictione indubitate sermonem facit. 3° Eodem accedit multorum Patrum doctrina, qui adeo benedicens fontis necessitatem urgent, ut ea re prætermissa, nullam in baptismalibus aquis sanctificandi vim agnosere videantur. E multis indicabo tantum auctorem *Constit. apost.*, lib. vii. cap. 43 44; Cyprian., epist. 70, Anglic. edit; Ambros., lib. De mysteriis. cap. 3, n. 14 et 20; auctorem lib. De sacrament., lib. I, cap. 5, n. 15 et 18; Greg. Nyss., orat. De baptismo Christi, pag. 369; Basil., De Spiritu sancto, cap. 15, etc. Nec tamen pressius urgenda illa benedictionis necessitas. Videndus S. Augustinus. lib. vi De baptismo, cap. 25, n. 46 et 47. Cyrillus, *Procat.*, n. 9, ita exorcismorum necessitatem prædicat. ut absque illis animam purgari posse neget; hic tamen totam hominis salutem in aqua et Spiritu sancto concludit. Non prætermittendum, quæ hic Cyrillus de duplici per aquam et Spiritum, hominis ex anima et corpore constantis purgatione dicit iisdem fere verbis reperiri apud Greg. Naz., orat. 40, n. 8, p. 641, Greg. Nyss., orat. in Bapt. Christi, p. 369; Cyrill. Alex., lib. II in Joan., p. 147.

sancti efficacia salutem suscipe; nam sine ambobus perfectionem consequi non potes. Non ego sum qui hæc dico, sed Dominus Jesus Christus qui hujus rei potestatem habet; dicit enim: *Nisi quis natus fuerit denuo*; et addit, *ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei*⁹⁷; neque, si quis aqua baptizetur, Spiritum vero non accipiat, gratiam perfectam habet: neque, si quis etiam (1) virtutum operibus instructus, signaculum per aquam non recipiat, ille cælorum regnum ingressurus est⁹⁸. Audax videatur hæc oratio, sed non mea; Jesus est qui hanc sententiam tulit, cujus rei ex divina Scriptura accipe demonstrationem. Cornelius erat vir justus, angelorum visione dignus habitus, qui suas preces et eleemosynas apud Deum in cælis præclare instar columnæ erexerat: ad eum venit Petrus; ac Spiritus infusus est credentibus, locutique sunt linguis aliis, et prophetaverunt⁹⁹, et tamen post hanc Spiritus gratiam Scriptura dicit: *Jussit eos Petrus in nomine Jesu Christi baptizari*¹: ut cum anima jam per fidem regenerata foret, corpus quoque per aquam susciperet gratiam.

V. Quod si quis scire avel (2), quamobrem per aquam, non autem per aliud elementum gratia datur, divinas Scripturas revolvens inveniet. Magnum

⁹⁷ Joan. iii, 3. ⁹⁸ Vid. *infr.* n. 10. ⁹⁹ Act. x, 3, 4, 44; xix, 6. ¹ Act. x, 48.

(1) *Neque si quis etiam*, etc. Negat Cyrillus quemquam sine baptismo re ipsa suscepto ad salutem venire posse: atque inferius num. 10, solos martyres absque aquæ baptismo regnum cæleste ingredi docet, cum Ecclesia doceas baptismi desiderium charitate perfectum ad salutem sufficere, cum necessitate prohibemur ne eum suscipiamus. De hac Cyrilli sententia, quæ non ipsi propria est ac singularis, cæterisque ejus principiis male cohæret, singulari articulo in dissertatione tertia disputamus.

(2) *Quamobrem per aquam*, etc. Quas ad hujus quæstionis solutionem Cyrillus affert rationes, in veterum scriptis communes sunt. Vide Tertull., *De baptismo*, cap. 3, pseudo-Clementem, *Recogn.*, lib. vi, n. 8, et *Clementin.* hom. 2, n. 24. Cælum et terram ex aquis orta ait Cyrillus. Quod de terra docet, sumptum videtur ex his verbis S. Petri I, epist., cap. iii, 5: *Καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα. Et terra ex aqua et per aquam consistens.* Quod cum Petrus dixisset tantum videatur de terra, cum sub aquis delitesceret, Dei jussu emergente; Cyrillus de ipsa terræ ex aqua constitutione intellexisse judicatur, ex his quæ habet cat. 9, n. 9, et cat. 16 n. 12. Cælus autem non ex aquis solummodo fabricatos, sed aquæ etiam esse naturæ docet Cyrillus cat. 9, n. 5.

(3) *Φησὶ γὰρ.* Particulam causalem ascripsimus ex codd. Roe et Casaub. Verba sequentia, *ἀνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων*, desiderantur in codd. Roe et Casaub. Videntur ab amanuensibus prætermissa quasi inutilia et seriem sacri textus interrumpentia; verum amat Cyrillus in citanda Scriptura interloqui. Vox, *ἀνωθεν*, non est ex hoc versiculo quem laudat Cyrillus, sed ex v. 3, ejusdem capituli qui isti parallelus est. Ea significat vel *desuper* vel *versum*. Cum obscurum sit quoniam sensu a Cyrillo intelligatur. Vulgatæ versionem retinuimus.

(4) *Ὁ τῷ ὕδατι.* Articulum ὁ supplevimus ex codd.

Α τος πρότερον ἀλλὰ τῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ τὴν τοιτηρίαν ἐκδέλου· ἀνευ γὰρ ἀμφοτέρων ἀδύνατόν σε τελειωθῆναι. (Ὁὐκ ἐγὼ εἶμι ὁ τοῦτο λέγων, ἀλλ' ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοῦ πράγματος τὴν ἐξουσίαν ἔχων· φησὶ γὰρ (3)· Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ ὁ τῷ ὕδατι (4) βαπτιζόμενος, μὴ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, τελείαν ἔχει τὴν χάριν· οὐδὲ καὶ ἐνάρετός τις γένεται τοῖς ἔργοις, μὴ λάθῃ δὲ τὴν δι' ὕδατος σφραγίδα, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τολμηρὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐμός. Ἰησοῦς γὰρ ὁ ἀποφηνάμενος· καὶ μοι λαθὲ τῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Κορνήλιος ἦν ἀνὴρ δίκαιος, ἀγγέλων (5) ὀπτασίας καταξιώθεις, στήλην ἀγαθὴν ἐν οὐρανοῖς παρὰ τῷ Θεῷ τὰς ἐκκευχὰς προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας ἀναστήσας (6). Ἦλθεν ὁ Πέτρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπέχυθη τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἐλάλησαν γλώσσαις ἑτέροις, καὶ προεφήτευσαν (7). καὶ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἡ Γραφή φησιν, ὅτι Προσέταξεν αὐτοὺς ὁ Πέτρος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτισθῆναι. Ἴνα τῆς ψυχῆς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννηθείσης, μεταλάβῃ καὶ τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ὕδατος, τῆς χάριτος.

Ε'. Εἰ δὲ τις ποθεῖ γινῶναι, διὰ τί δι' ὕδατος (8), καὶ μὴ δι' ἑτέρου τῶν στοιχείων ἢ χάρις δίδεται, τὰς θείας Γραφὰς ἀναλαθὼν εὐρήσει. Μέγα γὰρ τι τὸ ὕδωρ, καὶ

C Coisl., Roe, Casaub. qui ambo prostremi pro, βαπτιζόμενος, habent, βεβαπτισμένος.

(5) Ἀγγέλων. In codd. Roe et Casaub., ἀγγέλου, conformius sacro scriptori, act. x, 3, qui unius tantum angeli Cornelio visi meminit. In verbo, ὀπτασίας, ex cod. Ottob. et Coisl. correximus errorem vel librariorum vel typographorum, qui scripserunt, ὀπτασίας, at nunquam Cyrillus verbum, καταξιώσαι, construit cum auferendi casu.

Ἀναστήσας. Ita Roe et Casaub. codd. Editi vero cum Coisl. παραστήσας. Post hoc verbum ista subjunguntur in utroque codice primum memorato Ἀλλ' οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ πάντα πρὸς τελείωσιν, ἕως οὗ καὶ τὸ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος βάπτισμα ἐδέξατο παρὰ Πέτρου « Sed non hæc ei ad perfectionem sufficiebant, donec a Petro per aquam et « Spiritum baptismum recepit. » Hæc a glossatore quodam margini attexta in textum irrepsisse non frustra censet Mylesius. Nam propositum Cyrilli est ex Scriptura demonstrare, et bonos mores et Spiritus sancti gratiam, sine aquæ baptismum non sufficere. Additamenti vero auctor prius tantum inculcat. Paulo post. loco πιστεύουσι, legitur in Coisl., Roe et Casaub., πιστεύουσι, qui crediderant.

(7) Προεφήτευσαν, Editio anni 1608, ἐπροφήτευσαν, in sequentibus emendatum est. Inferius n. 6, de Jeremia, ἐποφήτευσεν, in Roe vero et Casaub. legitur, προφήτευσεν. In conjungendo hoc verbo alia est Veteris Testamenti, alia Noviratio. In Veteri Testamento, augmentum præpositioni præmitti solæ, in Novo præpositio augmento: utramque sequi potuit Cyrillus. At duplex augmentum sine dubio vitium est librarum.

Εἰ δὲ τις ποθεῖ γινῶναι, διὰ τί δι' ὕδατος Hæc verba a Grodecio interpretata, quæ exhibent codd. Coisl., Roe, Casaub. in editionibus Græcis prætermissa reposuit Miles. in editione Oxoniensi. Pro τῶν στοιχείων, legitur in Coisl., στοιχείου.

τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου στοιχείων τῶν φαινομένων τὸ κάλλιστον. Ἀγγέλων ἐνδιαίτημα ὁ οὐρανός, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων οὐρανοί· γῆ τὸ τῶν ἀνθρώπων χωρίον, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἡ γῆ· καὶ πρὸ πάσης τῶν γενητῶν τῆς ἐξαήμερου κατασκευῆς, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (1) ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρχὴ τῶν Εὐαγγελίων ὁ Ἰορδάνης (2)· ἐλευθερία τῶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ Φαραὼ διὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐλευθερία ἀμαρτιῶν τῶ κόσμῳ διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι Θεοῦ· Ὁποῦ διαθήκη πρὸς τινὰς, ἐκεῖ καὶ ὕδωρ. Μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ἐτέθη διαθήκη πρὸς Νῶε· διαθήκη τῶ Ἰσραὴλ ἐξ ὄρους Σινᾶ· ἀλλὰ μετὰ ὕδατος (3), καὶ ἐρίου κοκκίνου, καὶ ὑσσώπου. Ἡλίας ἀναλαμβάνεται, ἀλλ' οὐ χωρὶς ὕδατος· πρῶτον γὰρ διαβαίνει τὸν Ἰορδάνην, εἶτα ἱππηλατεῖ τὸν οὐρανόν. Πρῶτον ὁ ἀρχιερεὺς λούεται (4), εἶτα θυμιᾷ· πρῶτον γὰρ Ἀαρὼν ἐλούσατο, εἶτα γέγυθεν ἀρχιερεὺς· πῶς γὰρ ἐνεχώρει (5) τῶν ἄλλων ὑπερεύχασθαι, τὸν δι' εὐδατος οὐπω κεκαθαρσμένον; Καὶ σύμβολον ἔκειτο τοῦ βαπτίσματος, λουτῆρ ἔνδον ἀποκείμενος τῆς σκηνῆς.

ζ'. Παλαιὰς τὸ τέλος (6), καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀρχὴ τὸ βαπτίσμα. Ἰωάννης γὰρ ἦν ἀρχηγός, οὐ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδὲ εἰς τέλος μὲν προφητῶν· Πάντες γὰρ (7) οἱ προφητῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου. Ἰῶν δὲ εὐαγγελικῶν πραγμάτων

² Vid. cat. 9, n. 5. ³ Gen. i, 2. ⁴ V. cat. 19, n. 3. ⁵ Ephes. v, 26. ⁶ Gen. ix, 9. ⁷ Heb. ix, 19. ⁸ IV Reg. ii, 11, ⁹ Exod. xxiv, 4. ¹⁰ Levit. viii, 6. ¹¹ V. cat. 21, n. 6. ¹² Exod. xl, 6, 7, 28. ¹³ Matth. xi, 11. ¹⁴ Vid. cat. 10, n. 19. ¹⁵ Matth. xi, 13.

(1) Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, etc. Ad hunc locum forte respexit auctor catenæ in *Genesis* ex variis ms. a viro doctissimo Joanne Combesio transcriptæ, qui ad hunc *Genesis* locum hæc sub nomine Cyrilli nostri citat: Αἰνίττεται εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τὴν χάριν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος « Insinuat (Deus) « ab ipso mundi exordio gratiam sancti baptismatis. »

(2) Ὁ Ἰορδάνης. In Coisl., ὁ Ἰωάννης, sed de aqua loquitur Cyrillus. In seq. phrasi, scripsi, τῶ Ἰσραὴλ, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et postea, τῶ κόσμῳ, ex cod. Coisl. cum editi habeant τοῦ Ἰσραὴλ, et τοῦ κόσμου.

(3) Ἀλλὰ μετὰ ὕδατος. Editi, ἀλλὰ καὶ μετὰ. Particulam καὶ delevimus auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub.

(4) Λούεται. In prius editis legebatur, ὀύεται, quod mutatum in Oxon. editione; et repositum ex conjectura, λούεται. Conjecturæ auctoritatem adjicit cod. Coisl. et Olob. et vers. Grod.

(5) Ἐνεχώρει. Ita restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Habetur in editis, ἀν ἐχώρει.

(6) Παλαιὰς τὸ τέλος, etc. Ita legitur in cod. Coisl. Παλαιὰς τὸ τέλος, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀρχὴ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννης οὐ μείζων. Cui loco si sensus aliquis affingi possit, hic erit: « Veteris Testamenti finis, et Novi initium Joannes baptismi, » sive a baptismi cognominatus. Quod quidem Joanni Baptistæ convenit, quem Cyrillus cat. 10, n. 19, maximum inter prophetas vocat, Novi Testamenti principem, Ἀρχηγός τῆς Καινῆς Διαθήκης· et eum qui ambo Testamenti in se uno quodammodo copularit. Verum id hoc loco Cyrillus de baptisate dicit: atque ita tum baptismus tum Joannes, suo quisque modo sunt Testamenti Veteris finis, et Novi initium.

(7) Πάντες γὰρ. Particulam γὰρ supplevimus

A quiddam est aqua, et ex quatuor conspicuis mundi elementis pulcherrimum². Angelorum habitatio cælum est; atqui ex aquis sunt cæli, terra hominum sedes est, atqui ex aquis etiam terra: et ante omnem⁴² creaturarum rerum formationem sex diebus elaboratam, Spiritus Dei ferebatur super aquam³. Principium mundi, aqua; principium Evangeliorum, Jordanis⁴. Libertas a Pharaone Israeli per mare contigit; et libertas a peccatis, mundo per lavacrum aquæ in verbo Dei procuratur⁵. Ubicunque fœdus cum aliquibus intercedit, ibi aqua. Fœdus cum Noe sancitum est, post diluvium⁶. Fœdus cum Israel ex monte Sina initum est; verum cum aqua et lana coccinea, et hyssopo⁷. Elias assumitur, sed non sine aqua: prius enim trajicit Jordanem, deinde cælum curru ab equis subvectus permeat⁸. Prius summus sacerdos abluitur⁹, deinde suffitum adolet, prius enim lotus est Aaron¹⁰, postea summus sacerdos effectus est¹¹. Quemadmodum enim pro aliis oraret, qui nondum per aquam purgatus fuisset? Symbolum etiam baptismi erat labrum¹² intra tabernaculum positum (8).

VI. Veteris Testamenti finis et initium Novi, baptismus. Hujus enim primus auctor Joannes (9), quo major inter natos mulierum nullus¹³, qui prophetarum quidem finis fuit¹⁴: *Omnes enim prophetæ et lex usque ad Joannem*¹⁵; evangelicarum vero

C ex codd. Coisl., Roe, Casaub., versione Grod. et evangelico textu.

(8) *Labrum in tabernaculo positum.* Non intra tabernaculum, sed in atrio tabernaculi, videlicet inter tabernaculum et altare holocausti collocatum erat, Exod. cap. xl, vers. 6, 7 et 28. Ac tanto aptius referebat baptismalem piscinam positam in baptisterio, quod extra ecclesiam sive basilicam, atque ad ejus ingressum construebatur. Hæc fere Millesius.

(9) *Hujus primus auctor Joannes.* Ante Joannem diversa erant. tum lege Moysi, tum doctorum traditionibus constituta baptismata; sed hæc ad externam tantum et legalem munditiam valebant, teste Paulo, Heb. ix, 9, 10. Quare primus Joannes Baptista in penitentiam et remissionem peccatorum latentium (nam eam huic baptismi vim tribuit Cyrillus) baptismum instituit. Quanquam baptismum Joannis et Christi multo intervallo separet Cyrillus, pro una tamen re habere videtur, cujus Joannes sit institutor et præses: seu quia eadem in utroque species et forma exterior, nempe immersio in aquam præeunte peccatorum confessione; seu quia Christus ipse Joannis baptismum suscepit; seu quia ambo in Cyrilli sententia peccata tollebant, et ab æterno igne liberabant; seu tandem, quia in Ecclesiæ Hierosolymitanæ symbolo non alio nomine Christianum baptismum designabatur, quam baptismus Joannis: dicebatur nempe *baptismus penitentiae in remissionem peccatorum*, quæ est appellatio baptismi Joannis Marci. Quare baptismum Joannis licet utriusque legis medullam appellet Cyrillus, in Evangelio tamen includere videtur, sicque ab eorum sententia discedit qui illum legi accensebant, ut Origenes, lib. v in *Ep. Rom.*, cap. vi, p. 633 Hilar., in *Matth.*, c. ii, n. 4.

rerum idem principium exstitit. *Initium enim*, in-
puit, *Evangelii Jesu Christi*¹⁶, et quæ sequuntur,
*fuit Joannes in deserto baptizans*¹⁷. Etiamsi Eliam
Thesbitem dixeris, eum qui in cælum assumptus
est: neque ille Joanne major. Translatus est Enoch;
sed non est major Joanne. Moses maximus est legis-
lator, et omnes prophetæ admirabiles: sed non ma-
jores Joanne. Non ego prophetas cum prophetis
contendere audeo; sed ipse cum illorum tum nostri
herus Dominus Jesus pronuntiavit: « Major inter na-
« tos mulierum Joanne non surrexit¹⁸: » non in-
ter natos virginum (1), sed *mulierum*. Magni servi
ad conservos comparatio; filii vero ad servos
incomparabilis est exsuperantia et gratia. Vides
quantum hominem hujus gratiæ ducem elegit
Deus? nihil omnino possidentem, et solitudinis
amantem, sed non humanæ consuetudinis osorem;
locustas edentem, animamque pennis instruente¹⁹
melle famem explentem, et dulciora melle utiliora-
que loquentem; veste ex pilis cameli indatum; et
asceticæ vitæ in se ipso monstrantem exempla (2);
qui etiam in utero matris cum gestaretur, a Spiritu
sancto sanctificatus est²⁰. Sanctificatus est eodem
modo Jeremias²¹, sed non prophetavit in utero. Solus
Joannes, in utero conclusus exsilivit in gaudio²²: et
cum corporeis oculis non videret, Dominum suum
agnovit Spiritu. Quandoquidem enim magna erat
baptismi gratia, magno etiam illa auctore indigebat.

VII. Hac baptizabat in Jordane, et exhibat ad
cum omnis Hierosolyma baptismorum fruens pri-
mitiis²³: omnium enim honorum prærogativa in

¹⁶ Marc. i, 4. ¹⁷ Marc. i, 4. ¹⁸ Matth. xi, 11. ¹⁹ Isa. xl, 31. ²⁰ Luc. i, 15. ²¹ Jerem. i, 5. ²² Luc.
i, 44. ²³ Matth. iii, 5; Marc. i, 5.

(1) *Non inter natos virginum*, etc. Hæc forte ad
occupandam quorundam inepte Joannis Baptistæ
fautorum objectionem, qui illud dictum arripie-
bant, ut Joannem Christo, quasi ex ipsius Christi
sententia, anteferrent; ac ipsum esse Messiam, non
autem Dominum nostrum Jesum probarent. Hujus-
modi homines, non sola Christi ætate, sed poste-
rioribus etiam temporibus exstitisse fidem facit
auctor *Recognitionum*, qui libro i, n. 6, eo quo
diximus modo disserentem quemdam Joannis disci-
pulum inducit; et Vigilus Tapsensis, lib. i « contra
« Arium, Sabellium et Photinum, » cap. 20, qui hu-
jusmodi homines inter dogmatum novorum aucto-
res doctrinæ obviantes apostolicæ numerat. Cæte-
rum Cyrillus Joannem cum præcedentibus tantum
Veteris testamenti comparat, non cum subsecutis
Novi. Alioqui cat. 14, n. 26, apostolos non solum
prophetis, ac nominatim Moysi et Eliæ, quos hic
pro summis habet, inferiores negat; sed et melio-
res asserit, et abundantiori, ut decebat, Christi
gratia donatos ac multi Patres secundum verba
Christi, Joannem non nisi veteribus justis, non au-
tem Christianis præponunt. V. Isid. Pel., lib. i,
ep. 68; Cyr Alex., lib. ii *Thes*, pag. 105.

(2) *Asceticæ vitæ exemplar*. Joannem monasticæ
vitæ parentem ac principem exstitisse, communis
Ss. Patrum doctrina est. S. Ephræm, *Paræn.* i,
p. 37. Chrysostomus homil. i in *Marc.* et serm.
De S. Joan. Bapt. Hieronymus, epist. 22, nov. ed
18, p. 46.

(3) *Χριστοῦ φησι*. Vocem, *φησι*, necessariam
textui visam, adjecimus ex codd. Roe et Casaub.

ἀπαρχή. Ἀρχὴ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, φησι (3) καὶ τὰ ἐξῆς· Ἐγένετο Ἰωάννης
ἐν τῇ ἐρήμῳ βαπτίζων. Κἂν Ἠλίαν τὸν Θεοσίτην
εἴποις τὸν ἀναληφθέντα, ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάν-
νου· μετετέθη (4) ὁ Ἐνώχ, ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων
Ἰωάννου· Μωσῆς μέγιστος νομοθέτης, καὶ πάντες
θαυμαστοὶ (5) οἱ προφῆται, ἀλλ' οὐ μείζονες Ἰωάν-
νου. Οὐκ ἐγὼ προφῆτας προφήταις τολμῶ συγκρί-
νειν· ἀλλ' ὁ Δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, ὁ Κύριος
Ἰησοῦς ἀπεφῆνατο· Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναι-
κῶν Ἰωάννου οὐκ ἐγγήγεραται· οὐκ ἐν γεννητοῖς
παρθένων, ἀλλὰ γυναικῶν. Τῷ μεγάλῳ δούλῳ πρὸς
τοὺς συνδούλους ἡ σύγκρισις· τῷ υἱῷ δὲ (6) πρὸς
οἰκέτας ἀσύγκριτος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ χάρις. Βλέπεις
πλίκον ἄνθρωπον ἀρχηγὸν ταύτης τῆς χάριτος ὁ
Θεὸς εἴλατο (7); ἀκτῆμονα καὶ φιλέρημον, οὐ μισάν-
θρωπον ἀκρίδας ἐσθιοντα καὶ πτεροφυῶσαντα τὴν
ψυχὴν· μέλιτος ἐμφορούμενον, καὶ μέλιτος ἡδύτερά
τε καὶ ὠφελιμώτερα λαλοῦντα· ἔνδυμα περιχειμένον
ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ τῆς ἀσκήσεως τὸν τύπον
ἐν ἑαυτῷ δεικνύοντα· ὅς καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου,
ἔτι ἐν γαστρὶ μητρὸς κυροφούμενος, ἡγιασθη.
Ἠγιασθη Ἰερεμίας, ἀλλ' οὐκ ἐπροφήτευσεν (8) ἐν
γαστρὶ· μόνος δὲ Ἰωάννης κυροφούμενος ἐσκήρη-
σεν ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς μὴ βλέπων.
τὸν Δεσπότην ἐγνώριζε τῷ Πνεύματι· ἐπειδὴ γὰρ (9)
μεγάλου βαπτίσματος ἦν ἡ χάρις, ἐδεῖτο καὶ μεγάλου
τοῦ προστάτου.

Z. Οὗτος ἐβάπτιζεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐξεπο-
ρεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἱεροσόλυμα, βαπτισμά-
των (10) ἀπαρχῆς ἀπολαύουσα· τὸ γὰρ ἀπάντων ἀγα-

Voces pariter, ἐν τῇ ἐρήμῳ, supplevimus ex præ-
fatis codd. Coisl. et sacr. textu. Eadem auctoritate
delevimus vocem, *βάπτισμα*, quæ in editis ver-
sione Grodecii reperitur post *βαπτίζων*. Denique
articulum τὸν ante ἀναληφθέντα, adjecimus ex
tribus præfatis mss. Deest. in his, τὸν Θεοσίτην.

(4) *Μετετέθη*, etc. Ea phrasis de Enoch non repe-
titur in edit. anni 1608, omissa sine dubio a libra-
riis propter repetitas voces, οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάν-
νου. At in editione 1631 posita, in sequentibus re-
tentata est. Habetur in tribus codd. Coisl., Roe, Ca-
saub.

(5) *Θαυμαστοί*. Vocabulum hoc supplevimus ex
codd. Roe et Casaub.

(6) *Τῷ υἱῷ δὲ*, etc. Coisl. τῷ δὲ υἱῷ προσέθηκε
τοὺς (lege τὰς) ἀσύγκριτους χάριτας (lege, χάριτας),
« Filio autem contulit incomparabiles gratias. »

(7) *Ὁ Θεὸς εἴλατο*. Ita scripsi ex cod. Coisl. In
editis omittitur ὁ Θεός, et scribitur, εἴλατο. In Roe
et Casaub, Θεὸς εἴλατο. Paulo post, pro, πτεροφυῶ-
σαντα, legitur in Coisl., πτεροποιῶσαντα. Patet ex
hoc loco Cyrillum ἀκρίδας intellexisse non de her-
bis, sed de locustis pennigeris animalibus.

(8) *Ἐπροφήτευσεν*. Codd. Roe et Casaub., προ-
εφήτευσεν. Sicut Cyrillus, supra, n. 4, προεφήτευσαν.

(9) *Ἐπειδὴ γὰρ*, etc. Aliter Coisl., ἐπειδὴ γὰρ
τοῦ βαπτίσματος ἦν ἡ ἀρχὴ, ἐδεῖτο, etc., « nam cum
« principium esset baptismatis, magno, » etc.

(10) *Βαπτισμάτων*, etc. Particulam καὶ in editis
ante βαπτισμάτων positam eliminavimus ex cod.
Coisl.

θῶν ἀξίωμα ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλὰ γινώτε, Ἱεροσολυμίται, πῶς οἱ ἐξερχόμενοι ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ· Ἐξομολογούμενοι, φησί (1), τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Πρῶτον ἐδείκνυον τὰ τραύματα, εἶτα ἐπέτηεν ἐκείνους τὰ ἰατρούματα, καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐδίδου λύτρωσιν αἰωνίου πυρός. Καὶ εἰ θέλεις αὐτὸ τοῦτο (2) πεισθῆναι, ὅτι λύτρωσις ἐστὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πυρός ἀπειλῆς, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Μὴ οὖν ἔστο λοιπὸν ἐχιδνα, ἀλλὰ ἐχιδνῆς γέννημά (3) ποτε γενόμενος, ἀπόδουσαι, φησί, τῆς πρώτης ἀμαρτητικῆς ζωῆς τὴν ὑπόστασιν. Πᾶς γὰρ ὄφεις εἰς στενὸν ἐνδύνας, ἀποτίθεται τὸ γῆρας, καὶ τὴν παλαιότητα διὰ τῆς ἀποθλίψεως ἐκδυσάμενος, νεάζει λοιπὸν τῷ σώματι. Οὕτως εἴτελθε, φησὶν (4), καὶ σὺ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης θύρας· ἀποθλίψας ἑαυτὸν διὰ τῆς νηστείας, ἐκβιάσαι σου τὴν ἀπώλειαν. Ἀπόδουσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ εἰπέ τὸ ἐν Ἀσμασιν ἐκεῖνο· Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἀλλ' ἴσως (5) ἔστι τις ἐν ὑμῖν ὑποκριτής, ἀνθρωπάρεσκος, καὶ τὸ μὲν εὐλαβῆς ὑποκρινόμενος, μὴ ἀπὸ καρδίας δὲ πιστεύων, Σίμωνος ἔκλων τοῦ Μάγου τὴν ὑπόκρισιν, οὐχ ἵνα μεταλάβῃ τῆς χάριτος προσελθὼν, ἀλλ' ἵνα πολυπραγμονήσῃ τὸ διδόμενον· ἀκούετω καὶ οὗτος (6) παρὰ Ἰωάννου· Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ἀδυσώπητος ὁ δικαστής, ἄφελε τὴν ὑπόκρισιν.

Η'. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν (7); καὶ τίνες εἰσὶν οἱ καρποὶ τῆς μετανοίας; Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδύτω τῷ μὴ ἔχοντι (ἀξιοπίστος ἦν ὁ διδάσκων, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος ἐπετέλει τὸ διδασκόμενον· οὐκ ἐδυσωπεῖτο (8) λέγειν· οὐ γὰρ ἐπεῖχεν ἡ συνείδησις κωλύουσα τὴν γλῶσσαν)· καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιεῖτω. Πνεύματος ἁγίου χάριτος ἀπολαῦσαι θέλεις, καὶ

²⁴ Vid. cat. 1, n. 4; cat. 18, n. 33. ²⁵ Matth. iii, 6. ²⁶ Vid. cat. 20, n. 6. ²⁷ Matth. iii, 7. ²⁸ Vid. cat. 2, n. 5. ²⁹ Matth. vii, 13, 14. ³⁰ Prov. xvi, 26. ³¹ Coloss. iii, 9. ³² Cant. v, 3. ³³ Vid. Procal. n. 2; cat. 1, n. 3; cat. 17, n. 35 et 36. ³⁴ Matth. iii, 10. ³⁵ Luc. iii, 11. ³⁶ ibid.

(1) Φησί. Hanc vocem adjecimus ex Roe et Casaub.

(2) Αὐτὸ τοῦτο. Editi, αὐτός τοῦτο. Sequimur scripturam codd. Roe, Casaub. et Coisl., quamvis postremus vitiose ferat, αὐτῷ τούτῳ.

(3) Ἐχιδνῆς γέννημα. Nomen ἐχιδνῆς huc revocavimus ex codd. Roe et Casaub.

(4) Εἴτελθε, φησὶν. Vox, φησὶν, abest a miss. Coisl., Roe, Casaub. Sustulissemus, nisi superius in simili loco reperiretur: ἀπόδουσαι, φησί, etc.

(5) Ἀλλ' ἴσως, etc. Adverbium ἴσως reposuimus ex codd. Roe et Casaub. In editis, ubi abest, legitur phrasis cum puncto interrogante infrapost τὸ διδόμενον posito. Vocem ἀνθρωπάρεσκος, ex codd. Roe et Casaub. ita scripsimus juxta sacrum textum psal. lxxv, 5, Ephes. vi, 6, cum in editis corrupte habeatur, ἀνθρωποπάρεσκος, quæ vox Græca non est.

(6) Καὶ οὗτος. Ita codd. Roe et Casaub. Editi vero, καὶ αὐτός.

(7) Τί οὖν δεῖ ποιεῖν. Particulam οὖν restituimus ex codd. Coisl., Roe, et Casaub. et vers. Grodec.

(8) Ἐδυσωπεῖτο. Vocem hanc in editis ita se-

A Hierosolymis ²⁴. Cognoscite autem, o vos Hierosolymitæ, quemadmodum illi qui exhibant, baptizabantur ab ipso: *Confitent*es, inquit, *peccata sua* ²⁵. Primum ostendebant vulnera, deinde ille medicamenta apponebat, et ab igne æterno redemptionem (9) credentibus conferebat ²⁶. Si illud tibi probari velis, quod Joannis baptisma ab incendii minis liberabat, audi ipsum dicentem: « Progenies « viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira ²⁷? » Ne sis igitur amplius vipera; sed qui viperæ progenies aliquando fuisti, exue, inquit, prioris illius peccatricis vitæ substantiam [ac informationem]. Quilibet enim serpens in angustias subiens senectutem deponit; ac vetustatem vi compressionis exspolians, novo deinceps corpore juvenescit ²⁸. Sic et tu, inquit, intra per angustam et compressam portam ²⁹; te ipsum per jejunium comprimens ³⁰ vim facito perditioni tuæ. Exue veterem hominem cum actionibus suis ³¹, et illud Cantorum dicit: « Exspoliavi me tunica mea, quomodo « induar illa ³²? » ³³ Sed est fortassis aliquis inter vos simulator, et hominum gratiam aucupans, qui pietatem quidem simulet, ex corde vero non credat, Simonis Magi hypocrisim ³⁴ imitatus, accedensque non uti gratiæ particeps fiat; sed uti id quod datur exploret. Audiatur et iste a Joanne: « Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis « ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittitur ³⁵. » Inexorabilis est iudex, aufer simulationem.

VIII. Quid igitur facto opus? et quinam sunt pœnitentiæ fructus? « Qui habet duas tunicas, det non « habenti ³⁶ » (fide dignus erat doctor ille, quandoquidem id quod docebat primus exsequebatur; nullus eum a dicendo revocabat pudor; neque enim linguam prohibens conscientia retinebat): « et « qui habet escas, similiter faciat ³⁶. » Spiritus sancti

paratam, ἐδυσώπει τὸ, conjunximus.

(9) *Ab igne æterno redemptionem, etc.* Joannis baptismum peccata remisisse Cyrilli sententia est, cum multis nobilissimis Patribus, ut omnes norunt, ipsi communis. Quanquam verior, et sola pene in scholis theologis usitata, quæ vim illam Joannis baptismati adimit doctrina, nullo tamen Ecclesiæ decreto prior illa unquam lasa est. Neque enim, si Joannis baptismum peccata dimiserit, continuo vim eandem habiturus est cum baptismo Christi, quod merito sub anathemate proscriptum est a concilio Tridentino, sess. 6, can. 1, cum multis aliis partibus, hac etiam prætermissa, Christi baptismum Joannis baptismum præcellere possit. Ut ut isti vim remittendi peccata diversi Patres concesserint, uno tamen omnes ore Christi baptismum longo intervallo ab illo altero separarunt. In primisque Cyrillus qui cat. 20, n. 6, Joannis baptismum solam peccatorum remissionem attribuens, baptismum Christi præterea et adoptionis gratiam, et sancti Spiritus donum (quod Joannis baptismum negat cat. 17, n. 8), et passionum Christi communicationem attribuit.

gratia frui cupis, et sensibilibus cibis pauperes non dignaris? magna quæris, et parva non communicas? etiamsi publicanus, etiamsi fornicator eras, salutem sperato. *Publicani et meretrices præcedunt vos in regnum Dei* ³⁷. Cujus etiam rei testis est Paulus dicens: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque alii qui sequuntur, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Non dixit, *quidam estis*, sed *hæc quidam fuistis* ³⁸. Quod in ignorantia commissum est peccatum, veniam habet, sed perseverans malitia condemnatur (1).

IX. Habes gloriationem baptismi ipsum Filium Dei unigenitum. Quid enim amplius de homine verba faciam? magnus Joannes, sed quid is ad Dominum? vox quidem est altisona, sed quid ad Verbum? præclarissimus est præco ³⁹, sed quid ad regem? bonus ille qui in aqua baptizat; sed quid ad illum qui baptizat in Spiritu sancto et igne ⁴⁰? Spiritu sancto et igne apostolos baptizavit Salvator, quando factus est repente de cælo sonus tanquam «ruentis flatus vehementis, et replevit totam domum «ubierant sedentes; et apparuerunt illis dispersitæ «linguæ tanquam ex igne; et sedit supra unumquem- «que eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto ⁴¹.»

X. ⁴² Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum recipiunt. Qui enim orbem per crucem redemit Salvator, latus transfixus sanguinem et aquam emisit ⁴³; ut alii quidem pacis tempore per aquam, alii vero persecutionum temporibus propriis sanguinibus baptizarentur ⁴⁴. Nam et martyrium baptismi nomine significare suevit Servator aiens: «Potestis bibere calicem quem ego bibo, «et baptismo quo ego baptizor, **45** baptizari ⁴²?» Ac martyres quidem confitentur, spectaculum facti mundo et angelis et hominibus ⁴⁶: tu vero paulo

A βρωμάτων αισθητών πένητας οὐκ ἀξιοῖς; τὰ μεγάλα ζητεῖς, καὶ μικρῶν οὐ μεταδίδως; καὶ τελώνης, καὶ πόρνου ἦς, ἔλπιζε τὴν σωτηρίαν. Οἱ τελῶναι καὶ οἱ πόρνοι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· Οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε οἱ καθ' ἑξῆς, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτά τινες ἤτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιασθήτε· οὐκ εἶπε, Τινές ἐστε, ἀλλὰ, ταῦτά τινες ἦτε. Ἢ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ἁμαρτία συγχωρεῖται, ἢ δὲ ἐπίμονος κακία καταδικάζεται.

B Θ'. Ἐλθεις καύχημα τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸν τὸν Υἱὸν (2) τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τί γὰρ μοι λοιπὸν ἐστὶ λέγειν περὶ ἀνθρώπου; μέγας Ἰωάννης, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Κύριον; μεγαλόφωνος ἡ φωνή, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Λόγον (3); κάλλιστος ὁ κτῆρυξ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βασιλέα; καλὸς ὁ βαπτίζων ἐν ὕδατι, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βαπτίζοντα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ; Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ τοὺς ἀποστόλους ἐβάπτισεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε ἐγένετο ἄφνω (4) ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὡς περ φερομένης πνοῆς βιαίας· καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ὠφθῆσαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός. Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου.

C Γ'. Εἴ τις μὴ λάβῃ τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει· πλὴν μόνων (5) μαρτύρων, οἳ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος λαμβάνουσι τὴν βασιλείαν. Αυτρούμενος γὰρ τὴν οἰκουμένην ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυγείς, ἐξήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ· ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης ἐν ὕδατι βαπτισθῶσιν, οἱ δὲ ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι. Καὶ τὸ μαρτύριον γὰρ οὕδε βάπτισμα καλεῖν ὁ Σωτὴρ, λέγων· Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω (6), καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; καὶ οἱ μὲν μάρτυρες ὁμολογοῦσι, θέατρον τῆς κόσμου γενόμενοι καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους· σὺ δὲ μετ,

³⁷ Matth. xxi, 31. ³⁸ I Cor. vi, 9-11. ³⁹ Joan. i, 23. ⁴⁰ Matth. iii, 11. ⁴¹ Act. ii, 3. ⁴² Vid. sup. n. 4. ⁴³ Joan. xix, 34. ⁴⁴ Vid. cat. 13, n. 21. ⁴⁵ Marc. x, 38. ⁴⁶ I Cor. iv, 9.

(1) Quod in ignorantia commissum est peccatum condonatur, etc. Peccatum ignorantie hic intelligere videtur illud quod quis per pœnitentiam agnoscit ac deflet; ac pertinacis malitiae nomine, illud in quo obdurata voluntate, neglectis remediis perseveratur. Cæterum nec peccatum ex ignorantia commissum, a damnatione absolvit Cyrillus; nec peccatum e certa ac destinata malitia profectum, veniabile negat. Nam ubique se hæreticorum errores commemorare ait, ne quis per ignorantiam ab eis abreptus æterno interitui obnoxius fiat. Vide cat. 4, n. 1, cat. 6, n. 13 et n. 34, cat. 16, n. 3, ac ejus catechesis n. 1, diligenter cavendum monet, ne quis ex ignorantia et pietatis opinione secus quam oportet de Spiritu sancto existimans, inde precabilem illam, quam blasphemantibus in Spiritum sanctum Christus decrevit, damnationem incurrat. Sed neque pertinacem malitiam, modo adsit pœnitentia, salutis alienam facit, cum ipsum Christi interimendi peccatum, quo nullum aliud majus scelus est,

baptismo purgari dicat inferius num. 13, idemque de peccatis post baptismum commissis sentiendum colligitur ex cat. 23, num. 16.

D (2) Αὐτὸν τὸν Υἱόν. Ex tribus mss Coisl., Roe, Casaub. vocem, αὐτόν, in textum inseruimus.

(3) Πρὸς τὸν Λόγον. Ita ex codd. Coisl., Roe, Casaub. correximus editos, in quibus legitur, πρὸς τὸν Κύριον, omissa antithesi a Cyrillo instituta inter vocem et verbum.

(4) Ἐγένετο ἄφνω. Vox, ἄφνω, transponitur in impressis post ἦχος. Suo loco eam restituimus ex cod. Roe, Casaub. sacro textu, et ipso Cyrillo ita legente cat. 17, n. 15.

(5) Μόνων. Sic legimus post codd. Roe, Casaub. At in editis est, μόνον, ad verbum. Adjectivum hic postulat constructio, quo uti amat Cyrillus etiam ubi adverbium melius erat.

(6) Ὁ ἐγὼ πίνω. Ita secundum Marcum. At Coisl. codex, ὁ ἐγὼ μέλλω πίνειν, juxta Matth. xx, 22.

ὀλίγον ὁμολογήσεις· ἀλλὰ οὐπω σοι περὶ τούτων ἀκούειν καιρός.

ΙΑ'. Ἦγάσθη τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς, βαπτισθεὶς αὐτός. Εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐβαπτίσθη, τίς ἐστὶ βαπτίσματος καταφρονῶν εὐσεβείας (1); Ἐβαπτίσθη δὲ, οὐχ ἵνα ἀμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν (ἀναμαρτητος γὰρ ἦν)· ἀλλὰ ἀναμαρτητος ὢν ἐβαπτίσθη, ἵνα χάριν θείαν καὶ ἀξίαν παράσχῃ τοῖς βαπτιζομένοις. Ὡς περ γὰρ, ἐπειδὴ τὰ παιδία (2) κοινοῦντο αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ κοινωνοὶ γενόμενοι, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος κοινωνοὶ γενώμεθα· οὕτως ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς, ἵνα καὶ διὰ τούτου πάλιν ἡμεῖς (3) τῇ κοινωνίᾳ, λάβωμεν μετὰ τῆς σωτηρίας τὴν ἀξίαν. Ὁ ὄρακων, ἦν ἐν τοῖν ὕδασι κατὰ τὸν Ἰώδ, ὁ δεγόμενος τὸν Ἰορδάνην ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (4). Ἐπεὶ οὖν εἶδει συντρίψαι τὰς κεφαλὰς τοῦ ὄρακοντος, καταβάς ἐν τοῖς ὕδασι ἔδρασε τὸν ἰσχυρὸν, ἵνα ἐξουσίαν λάβωμεν πατεῖν ἐπάνω ὄφειων καὶ σκορπίων· οὐ μικρὸν ἦν τὸ θηρίον, ἀλλὰ φοβερόν (5). Πᾶσα ναῦς ἀλιευτικὴ βύρσαν μίαν οὐράς αὐτοῦ ἐνεγκεῖν οὐκ ἔδύνατο· ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔτρεχεν ἡ ἀπίστια, λυμαινομένη τοὺς ἀπαντῶντας. Προσέδραμεν ἡ ζωὴ, ἵνα λοιπὸν ὁ θάνατος φημιωθῇ (6), ἵνα οἱ σωθέντες ἅπαντες εἴπωμεν· Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος; διὰ τοῦ βαπτίσματος λύεται τοῦ θανάτου τὸ κέντρον.

ΙΒ'. Κατέρχη μὲν γὰρ εἰς τὸ ὕδωρ φορῶν τὰς ἀμαρτίας· ἀλλ' ἡ τῆς χάριτος ἐπέκλησις σφραγίσασα

⁴⁷ Vide cat. 12, n. 6. ⁴⁸ Hebr. II, 14. ⁴⁹ Vide cat. XII, n. 15. ⁵⁰ Job XL, 18, 19. ⁵¹ Psal. LXXIII, 14. ⁵² Matth. XII, 29, ⁵³ Luc X, 19. ⁵⁴ Job XL, 20. ⁵⁵ Job XLI, 13. ⁵⁶ I Cor. XV, 55.

(1) Τίς ἐστὶ... εὐσεβείας. Codd. Coisl., Roe et Casaub. paulo secus. Τίς ἐστὶ βαπτίσματος καταφρονῶν εὐσεβεῖ; « Quis jam baptismum contemnendo pietatem retinet? »

(2) Ἐπειδὴ τὰ παιδία. Vocem, ἐπειδὴ, post τὰ παιδία, in editis positam, suo loco reddimus ex cod. Coisl. et sacro textu. Vocem, παραπλησίως, pariter restituimus ex codd. Roe, Casaub. et Apostolo. Post verba, τῶν αὐτῶν, hæc adjecta reperiuntur in utroque codice, Roe et Casaub.: Οὕτω πάλιν ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἔπαθε, δεῖ καὶ αὐτοῦ τῶν αὐτοῦ μετασχεῖν παθημάτων. « Ita rursus cum ipse pro eis passus sit, ipsos quoque oportet ejusdem passionum participes esse. » Quæ verba extra Cyrilli propositum intrusa textum ejus orationis abrumpunt.

(3) Πάλιν ἡμεῖς. Coisl. cod., ἵνα διὰ τούτου πάλιν καὶ ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ λάβωμεν. « Ut per hoc nos vicissim communicationem consequamur. » Voces διὰ τούτου vertimus per illud, cum significare possint per illum, Christum.

(4) Ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Vocem, αὐτοῦ, adjecimus ex cod. Coisl. et sacro textu, Job VI, 18. Pro, στόματι, habetur in codd. Roe et Casaub., ὀφθαλμῷ, oculo, quæ lectio si sit vera, erit allusio Cyrilli non ad verba Jobi, v. 18, sed ad v. 19. Totus locus Jobi ita est: Πέποιθεν ὅτι προσκρούσει ὁ Ἰορδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ δεῖξεται αὐτόν. « Habet fiduciam quod Jordanis in fluat in os ejus. In oculo suo recipiet eum. »

(5) Ἀλλὰ φοβερόν. Articulum τὸ in editis ante φοβερόν positum rejecimus, ex mss. Coisl., Roe, Casaub.

(6) Φημιωθῇ. Hoc verbum loco φοβηθῇ, timeret, posuimus ex tribus mss. præfatis. Ac melius con-

post confitebere (7). Sed nondum tempus ut de his audias.

XI. Sanctificavit baptismum Jesus, quando ipse baptizatus est. Si Filius Dei est baptizatus, equis baptismum poterit salva pietate contemnere ⁴⁷? Baptizatus est autem, non ut peccatorum remissionem perciperet (peccati enim expertus erat), verum, tametsi a peccato liber, baptizatus est nihilominus, ut divinam gratiam et dignitatem iis qui baptizantur impertiret. Sicut enim, quia pueri communicaverunt sanguini et carni ⁴⁸, et ipse similiter participavit eisdem ⁴⁹; ut corporalis ejus præsentiae participes facti, divinam quoque ejus gratiam participarem: sic baptizatus est Jesus, ut per illud nos deinceps ejusdem rei communitate, una eum salu- honorem consequeremur. Draco, juxta Jobum ⁵⁰, in aquis erat qui Jordanem ore suo recipiebat. Cum igitur confringenda forent capita draconis ⁵¹, descendens in aquas alligavit fortem ⁵², ut accipere mus potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones ⁵³. Minime parva erat bellua, sed horrenda. « Omnis navis piscatoria corium unum caudæ illius « ferre non potuit; currebat ante illum perditio ⁵⁴, » contagione inficiens occurrentes ⁵⁵. Accurrit vita ut mors frenaretur, et omnes salutem consecuti dicere possemus: « Ubi est, mors, stimulus tuus, ubi est, « inferne, victoria tua ⁵⁶? » Per baptismum enim solvitur mortis stimulus.

XII. Descendis quidem in aquam ferens peccata, sed gratiæ invocatio animam obsignans (8), non te

venire videtur tum iis quæ narrantur de compresso mortis stimulo, tum allegoriæ hic a Cyrillo usurpatæ ex cap. XL Jobi, in quo versu 20 draconi maritimo freni naribus injecti dicuntur. In verbis sequentibus, ποῦ σου, etc., quæ in textu leguntur sicut apud Apostolum, est quædam codicum discrepantia. Cod. Casaub. tantum invertit duo membra, sic: Ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος; ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; qui ordo servatur in loco Osee, c. XII, 14, ab Apostolo citato, ubi tamen pro νίκος, victoria, legitur, δίκη, contentio. Codd. Coisl., Otlob. et Roe retento ordine verborum Apostoli attributionem verborum, νίκος et κέντρον, commutant, sic habendo: Ποῦ σου, θάνατε, τὸ νίκος; ποῦ σου, ἄδη, τὸ κέντρον; ita Cyrill. legit cat. 14, n. 19: quæ etiam nonnullorum Patrum sive Osee sive Apostoli lectio fuit.

(7) Tu vero paulo post confitebere. Fidei confessionem illam intelligit, quæ in baptismo vel post abrenuntiationes, pactum cum Christo ineundo fiebat per symboli recitationem, cat. 19, n. 9, vel potius illam quam baptizandus, post inunctionem ex oleo, ad sacrum fontem constitutus, a baptismi ministris interrogatus edebat; de qua hæc habet cat. 20, n. 4: « Et interrogatus est vestrum unusquisque num crederet in nomen Patris et Filii, et Spiritus sancti, confessique estis salutarem confessionem: ac demersi « estis, » etc. Similior erat illa confessio per interrogationem ministrorum expetita, confessioni martyrum a persecutoribus publice et juridice expressæ.

(8) Gratiæ invocatio. Hoc est invocata: sic cat. 13, n. 2, dicit, τὸ ξύλον τῆς βρώσεως, lignum manducationis, pro ligno manducato seu degustato.

permittit ab immani sorberi dracone. Qui mortuus in peccatis descendisti, ascendis vivificatus in justitia⁵⁷⁻⁵⁹. Si enim complantatus fueris similitudini mortis Salvatoris, simul et resurrectione dignus habebis¹⁻⁴. Quemadmodum enim Jesus lotius mundi peccata suscipiens mortuus est, ut interempto peccato te in **46** justitia resuscitaret: ita et tu descendens in aquam, et quodammodo sepultus in aquis, ut ille in petra fuit, « in novitate vitæ ambulans⁵ » resuscitaris.

XIII. Deinde quando ea gratia te dignatus fuerit Deus, tunc tibi adversus contrarias potestates decertandi potestatem conferet(1). Sicut enim ille post baptismum per quadraginta tentabatur dies; non quod et antea vincere non posset, sed quod ordine suo et serie cuncta volebat efficere: ita et tu ante baptismum cum adversariis congregari verebaris; accepta vero gratia, deinceps armis justitiæ³ confisus decertato tunc, et si vis etiam Evangelium prædica.

XIV. Jesus Christus Dei Filius erat: attamen ante baptismum susceptum Evangelium non prædicabat. Si ipse Dominus ex ordine tempus administrabat, nunquid nos servi audere aliquid præter ordinem debemus? Ab eo tempore cæpit Jesus prædicare⁷, cum descendit super illum Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba⁸. Non ut Jesus illum videret primus (noverat enim et antequam corporea specie adventaret): sed ut Joannes Baptista illum conspiceret (2). *I go* enim, inquit, « non noveram illum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi » dixit: Super quem videris Spiritum descendentem » et manentem super eum, ille est⁹. » Si et tu sinceram

τὴν ψυχὴν, οὐ συγχωρεῖ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ καταποθῆναι (3) δράκοντος. Νεκρὸς ἐν ἁμαρτίαις καταβάς, ἀναβαίνεις ζωοποιθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ· εἰ γὰρ σύμφυτος ἐγένου τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως καταξιοθήσῃ· Ὡς περὶ γὰρ Ἰησοῦς τὰς οἰκουμενικὰς ἁμαρτίας ἀναλαβὼν ἀπέθανεν, ἵνα θανατώσας τὴν ἁμαρτίαν ἀναστήσῃ σε (4) ἐν δικαιοσύνῃ· οὕτω καὶ σὺ καταβάς εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τρόπον τινὰ ἐν τοῖς ὕδασι ταφεῖς, ὡς περὶ ἐκεῖνος ἐν τῇ πέτρᾳ, ἐγείρη πάλιν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν.

II. Ἐῖθ' ὅταν τῆς χάριτος καταξιοθῆς, τότε σοὶ πρὸς τὰς ἀντικειμένους δυνάμεις παλαίειν δίδωσι τὴν ἐξουσίαν. Ὡς περὶ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπειράζετο (5)· (οὐχ ὅτι καὶ πρὸ τούτου νικᾷν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλὰ ὅτι πάντα τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ πράττειν ἐβούλετο), οὕτω καὶ σὺ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀντικειμένοις παλαίειν μὴ τολμήσας, λαβὼν δὲ τὴν χάριν, καὶ λοιπὸν θαρσῶν τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὅπλοις, ἀγωνίζου τότε, καὶ εἰ θέλεις εὐαγγελίζου.

ΙΔ'. Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐηγγελίστατο. Εἰ ὁ Δεσπότης αὐτὸς μετέρχετο κατὰ τάξιν τὸν καιρὸν, ἄρά γε οἱ δοῦλοι τολμᾷν ἀτάκτως ὀφείλομεν; Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, ὅτε κατέβη ἐπ' αὐτὸν (6) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῶς εἶδει ὡσεὶ περιστέρα· οὐχ ἵνα Ἰησοῦς τοῦτο ἴδῃ πρῶτος (7) (ἦδει γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σωματικῶς ἐλθεῖν), ἀλλὰ ἵνα θεωρήσῃ ὁ βαπτίζων Ἰωάννης. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἤδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, ἐκεῖνός ἐστιν (8). Ἐάν καὶ αὐτὸς ἔχῃς ἀνυπόκριτον εὐλάβειαν, κατέρχεται καὶ ἐπὶ σὲ

⁵⁷⁻⁵⁹ Rom. vi, 2; I Petr. xi, 24. ¹⁻⁴ Rom. vi, 2. ⁵ Joan. i, 33.

(1) *Tunc tibi adversus contrarias potestates, etc.* Hæc de sacramento confirmationis, sive chrismatis, intelligenda esse fidem faciunt paralleli loci, cat. 21, n. 4, et cat. 17, n. 36 et 37.

(2) *Ut Joannes qui baptizabat, conspiceret.* Spiritum sanctum nimirum, cujus descensu designabatur Christus; et impediabatur, ut ait cat. 17, n. 9, ne tanti baptizati dignitas lateret vel Joannem ipsum, vel populum. Nam Joannes ipse jam in utero existens Dominum agnoverat, sup. n. 6, et Christum ad se baptismi recipiendi causa venientem optime distinxerat, Matth. iii, 14.

(3) *Καταποθῆναι.* Ita reposuimus ex codd. Coisl., Roe, Ottob. et Casaub. Prevolius et omnes editiones ante Oxoniensem ferunt, καταπονηθῆναι, nullo sensu: idcirco Millesius ex conjectura Isaaci Casauboni scripsit, καταποντωθῆναι, cui favet versio Grodecii, qui interpretatus est *submergi*. Cæterum cum rebus ipsis, tum Cyrilli proposito convenientius est, ut a dracone absorberi quam submergi dicamur. Hunc enim supra post Jobum depingit Jordanem ipsum totum sorbere inbiantem. Sic etiam cat. 12, n. 15, eum repræsentat, dum ipsum Christum deglutire conatur, eos quos jam devoraverat evomentem. Vide cat. 4, n. 1 sub finem.

(4) *Ἀναστήσῃ σε, resuscitaret te.* Ita editi et ver-

⁶ ibid. ⁶ II Cor. vi, 7. ⁷ Matth. iv, 17. ⁸ Luc. iii, 22.

sio Grodecii. At codd. Coisl., Roe et Casaub., ἀναστῆ ἐν δικαιοσύνῃ, *resurgeret in justitia*. Verba sequentia, ἐν τοῖς ὕδασι, reposuimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub. Habetur in editis, συνταφεῖς, in Roe et Casaub., ταφεῖς, in Coisl., ἐνταφεῖς, quod secuti sumus.

(5) *Ἐπειράζετο.* Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacra Scriptura. Editi, ἐπειράτο.

(6) *Ἐπ' αὐτόν.* Eas voces supplevimus ex codd. Roe, Casaub., vers. Grod. et evangelico textu Luc. iii, 22. Aliquanto post, loco σωματικῶς, quod vitiose legitur in impressis, scribimus, σωματικῶ ex iisdem auctoritatibus, et cod. Coisl. Inferius, vocem, πρῶτος, conjicerem positam pro, πρῶτον, *primum*, vel potius, πρῶτως, *primario et principaliter*, quod simili in causa exprimit per, πρωτοτύπως, cat. 14, n. 21.

(7) *Ἐ. πρῶτως.*

(8) *Ἐκεῖνός ἐστιν.* Cod. Coisl. addit hæc verba: ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ· *qui baptizat in Spiritu sancto et igne*. Quæ verba sunt continuatio loci evangelici a Cyrillo citati, in quo tamen desunt voces, καὶ πυρὶ, *et igne*, sumptæ ex Matth. iii, 11. Hunc locum iterum de integro citans Cyrillus cat. 17, n. 9, legit ut in Evangelio, οὕτως ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ φωνή (1) σοι πατρικὴ ἀνω-
θεν ἐπηχεῖ· οὐχ. Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς μου, ἀλλ',
Οὗτος νῦν γέγονεν υἱὸς μου. Ἐπ' ἐκείνου γὰρ μόνου
τὸ, Ἔστιν· ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λό-
γος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ἐπ'
ἐκείνου τὸ, Ἔστιν· ἐπειδὴ πάντοτε ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ.
ἐπὶ δὲ σοῦ τὸ, Νῦν γέγονεν· ἐπειδὴ οὐ κατὰ φύσιν
ἔχεις, ἀλλὰ κατὰ θέσιν τὴν υἰουθεσίαν λαμβάνεις.
Ἐκεῖνος αἰδίως (2) ἔστι· σὺ δὲ ἐκ προκοπῆς λαμβά-
νεις τὴν χάριν.

ΙΕ'. Οὐκοῦν ἐτοιμάσον τῆς ψυχῆς τὸ ἄγγος, ἵνα
υἱὸς γένη Θεοῦ, καὶ κληρονόμος (3) μὲν Θεοῦ, συγ-
κληρονόμος δὲ Χριστοῦ· εἴπερ ἐτοιμάζεις ἑαυτὸν ἵνα
καὶ λάθῃς, εἰ ἐκ πίστεως προσέρχῃ ἵνα πιστοποιη-
θῆς, εἰ ἀποτίθῃσαι (4) τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐκ
προαιρέσεως. Πάντα γὰρ ὅσα σοι πέπρακται· συγχω-
ρηθίεται, καὶ πόρνεια, καὶ μοιχεῖα, καὶ ἄλλο τι
τῶν τοιούτων ἀκολασίας εἰδός ἐστι. Τί μείζον τοῦ
σταυρῶσαι Χριστόν; Καὶ τούτου καθάρσιον ἐστὶ τὸ
βάπτισμα. Τοῖς γὰρ προσελθοῦσι (5) τρισχίλοις
ἔλεγεν ὁ Πέτρος, τοῖς σταυρώσασιν τὸν Κύριον πυν-
θανομένοις καὶ λέγουσι· Τί ποιήσομεν, ἄνδρες
ἀδελφοί; Μέγα γὰρ τὸ τραῦμα· ἐπέστησας ἡμᾶς,
ὦ Πέτρε, τῷ ἡμετέρῳ πτώματι, εἰπὼν· Τὸν ἀρχη-
γὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε· ποῖα ἐστὶν ἔμπλαστρος
τηλικούτου τραύματος; ποῖον καθάρσιον (6) τηλικούτου
βύπτου; τίς ἡ σωτηρία τῆς τοιαύτης ἀπωλείας; Με-
τανοήσατε, φησί, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν

¹⁰ Matth. iii, 17. ¹¹ Vide cat. 11, n. 9. ¹² Joan. i, 1. ¹³ Rom. vi, 17. ¹⁴ V. cat. 15, n. 23.
¹⁵ Cat. 16, n. 20. ¹⁶ Act. ii, 37. ¹⁷ Act. iii, 15.

(1) Καὶ φωνή, etc. Coniunctio καὶ a nobis ad-
jecta est ex codd. Coisl., Roe, Casaub. In sequen-
tibus verbis, οὗτος νῦν, loco οὗτος, scribebatur in
editis, δτι· Ex iisdem mss. et simili lectione in loco
parallelo cat. 11, n. 9. mendum correximus. Item
pro, ἐν ἐκείνω, scripsimus eisdem auctoritatibus,
ἐπ' ἐκείνου, ut iterum infra repetitur: et ita legi
oportet ut respondeat alteri membro infra opposito,
ἐπὶ δὲ σοῦ. Ac deinde vocem, μόνου, adiecimus ex
cod. Coisl. rejecto μὲν quod ante γὰρ legebatur.

(2) Αἰδίως. Ita maluimus legere cum codd. Roe
et Casaub., quam αἰδίως, *eternus*, cum editis et cod.
Coisl.

(3) Καὶ κληρονόμος. Particulam καὶ addidimus
ex mss. Coisl., Olob., Roe, Casaub. et Grod. ut
phrasis magis exprimeret sententiam Apostoli hic
allegatam, qua hæreditas uti aliquid ex filii titulo
consequens inducitur.

(4) Ἀποτίθῃσαι. Necessaria emendatio impres-
sorum in quibus scribitur, ἀποτίθῃσαι; ex tribus
sæpe memoratis mss. libris corriguntur.

(5) Τοῖς γὰρ προσελθοῦσι, etc. Hunc locum
sic scripsimus ex auctoritate codd. Coisl., Roe et
Casaub.; nam in editis desunt verba: τρισχίλοις
ἔλεγεν ὁ Πέτρος τοῖς σταυρώσασιν τὸν Κύριον nec
quidquam eorum loco habetur præter vocem, τῷ
Κυρίῳ. Si quid in lectione quam sequimur afe-
rendum sit, forte illa verba, ἔλεγεν ὁ Πέτρος,
quorum vicem abunde supplet vox, φησί, inferius
post. μάτανοήσατε, posita. Sed non desunt in
Cyrillo ex tempore pronuntiantis perturbatarum
periodorum exempla. Loco, ποιήσομεν, ex cod.
Coisl. et sacro textu posuimus, ποιήσομεν. Item
pro ὑμετέρῳ, scripsimus ex codd. Roe, Casaub.,
Grodécio, et ipso sensu, ἡμετέρῳ. Coisl. aliter

A habueris pietatem, in te quoque descendet Spiritus
sanctus. et paterna vox tibi desuper audietur: non,
Hic est Filius meus ¹⁰; sed, *Hic nunc factus est*
filius meus ¹¹: de illo solo dictum, « Est: quando qui-
« dem in principio erat Verbum, et Verbum erat apud
« Deum, et Deus erat Verbum ¹²: » illi [inquam]
convenit vox, *Est*, cum sit semper Filius Dei. Tibi
vero competit. Nunc factus est; quoniam ut filius
sis, non per naturam habes, sed Per adoptionem
filii appellationem consequeris. Ille sempiternus
est; tu vero ex profectu gratiam acquiris.

XV. Præpara itaque vas animæ tuæ, ut filius ef-
ficiaris Dei, et hæres quidem Dei, cohæres autem
Christi ¹³; si quidem te ita præparaveris ut conse-
quare: si ex fide accesseris, ut firmam ⁴⁷ accipias
fidei convictionem (7): si ex voluntario delectu ve-
terem hominem deposueris ¹⁴. Omnia enim quæ-
cunque perpetraveris condonabuntur, sive fornica-
tio, sive adulterium, sive quodcunque aliud ejus-
dem modi licentiæ atque peccati genus. Quod majus
nefas, quam Christum crucifixisse? atqui hujus
etiam expiatio baptismus est ¹⁵. Accedentibus enim
illis ter mille, qui Dominum cruci affixerant, loque-
batur Petrus; et seiscitantibus: *Quid faciemus,*
virī fratres ¹⁶? admonuisti nos Petre, ruinæ nostræ
cum diceres: *Auctorem vitæ interfecistis* ¹⁷. Quod
emplastrum dabitur ulceri? quæ tantis sordibus
expurgatio? quæ in tanto interitu salus? Respon-
dit ille: « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquis-

C hunc locum exhibet: Ἐπιστήσας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε
τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα· εἰπὼν· « Admonuisti nos,
« ο Petre, de nostris peccatis, dicens.

(6) Τηλικούτου τραύματος; ποῖον καθάρσιον. Ea
verba in prius editis prætermissa propter repe-
tiam vocem, τηλικούτου, restituit Millesius ex
codd. Roe et Casaub., quibus Coisl. suffragatur.
Loco τῆς τοιαύτης, codd. Roe et Casaub. habent,
τηλικούτης. Sed Coisl. neutrum habet, ac pro ἀπω-
λείας fert ἁμαρτίας.

(7) « Si ex fide accesseris, ut firmam accipias fidei
« convictionem. » Sic vertimus hæc verba. ἵνα πιστο-
ποιοθῆς. Fidem distinguit a firmiori fidei persua-
sione et convictione, uti initium et inferiorem gra-
dum ab incremento et proveciori gradu: ut tamen
in utroque firma sit assensio, sic cat. 13, n. 9, ait
auditores convenisse, ut de iis quæ jam crediderant,
argumentorum robore magis ac magis convincan-
tur: συναληθύθημεν, etc. πιστοποιηθῆναι: μᾶλλον
περὶ ὧν πεπιστευκαμεν. Hic locus etiam intelligi
potest de docili illa cordis obtemperacione, qua ad-
hibita infidelis etiam potest a Deo fidelis effici, ut
ait *Procat.*, num. 17: Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν
ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐν μόνον ὁπ τὴν καρδίαν:
vel de fide adhuc vacillante et hæsitante, quam cum
a Deo adjuvari pœnitentes petimus, sese ad nos
Deus propitius demittit, ut exponit cat. 5, num. 9.
Prior sensus magis placet. Nam Cyrillus ab eo
qui accedit ad baptismum, non nutantem et va-
cillantem assensum, sed firmam convictionem
quam Græci πρηροφορίαν vocant postulat: sic enim
loquitur cat. 17, n. 35: « Si per infidelitatem deci-
« deris, abjice jam ab hoc die infidelitatem, et
« certam indue persuasionem », καὶ πληροφορήθητι.

« que vestrum in nomine Jesu Christi Domini nostri
 « in remissionem peccatorum, et accipietis donum
 « Spiritus sancti ¹⁸ ». O inenarrabilem Dei clemen-
 tiam! salutem nullam sperant, et Spiritus sancti
 dono dignantur: cernis baptismi virtutem. Si quis
 vestrum blasphemis verbis Christum crucifixit; si
 quis per ignorantiam coram hominibus negavit; si
 quis per malefacta sua effecit, ut dogma Christi ma-
 le audiret; agendo pœnitentiam plenus sit spei bo-
 næ; adest enim et nunc eadem gratia.

XVI. « Confide, Jerusalem: auferet Dominus om-
 « nes iniquitates tuas ¹⁹. Abluet Dominus sordes filio-
 « rum et filiarum suarum, in spiritu iudicii et spiritu
 « combustionis ²⁰. Sparget super vos aquam mundam
 « et mundabitini ab omni peccato vestro ^{21, 22}. Cho-
 « reas ducent circum vos angeli, et dicent: Quæ est ista
 « quæ ascendit dealbata, et innixa super fratrualem
 « suam ²³? » Quæ antea serva erat anima, nunc Do-
 minum ipsum fratrualem ascribit: qui sinceram
 animi inductionem acceptam habens acclamabit:
 « Ecce pulchra es, propinqua mea; ecce pulchra es;
 « dentes tui sicut greges tonsarum ²⁴, » propter con-
 fessionem ex conscientia bona profectam. Et conse-
 quenter: *Omnes gemellis fetibus* ²⁵; propter dupli-
 cem gratiam: eam dico quæ ex aqua et Spiritu
 perficitur, vel quæ per Vetus et Novum Testa-
 mentum prædicatur. Faxit Deus, ut vos **18** om-
 nes (1) cursum jejunii perficientes, eorum quæ

ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς
 ἄρεσιν ἀμωρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὴν τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος: Ὁ ἀνεκδιήγητος τοῦ Θεοῦ φιλαν-
 θρωπία! τὸ σωθῆναι οὐκ ἐλπίζουσι, καὶ Πνεύματος
 ἁγίου καταξιοῦνται (2). Βλέπετε τοῦ βαπτίσματος τὴν
 δύναμιν. Ἐἴ τις ὑμῶν (3) λόγοις βλασφημίαις ἐσταύ-
 ρωτε τὸν Χριστόν· εἴ τις ὑμῶν κατὰ ἄγνοιαν ἐνώπιον
 ἀνθρώπων ἠρνήσατο· εἴ τις διὰ πονηρῶν ἔργων βλα-
 σφημηθῆναι τὸ δόγμα παρεσκεύασεν· εὐελπίαις ἔτι
 μετανοῶν· παρέσπι γὰρ καὶ νῦν ἡ αὐτὴ χάρις.

ΙΖ. Θάρσει, Ἱερουσαλήμ, περιελεῖ (4) Κύριος
 πάντα τὰ ἀδικήματά σου. Ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν
 ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν
 πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως. Ἐπι-
 ραιεῖ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρῶν, καὶ καθαρισθήσεσθε
 ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας ὑμῶν. Χορεύουσι (5) περὶ
 ὑμῶν ἄγγελοι, καὶ ἑροῦσι: Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνου-
 σα λευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελ-
 φιδοῦν (6) αὐτῆς; Ἡ γὰρ πρότερον δούλη ψυχῆ,
 νῦν ἀδελφιδοῦν αὐτὸν τὸν Δεσπότην ἐπεγράψατο· ὅς
 τὴν ἀνυπόκριτον ἀποδεχόμενος (7) προαίρεσιν ἐπι-
 φωνήσῃ: Ἰδοὺ, εἰ καλῆ, ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἰ
 καλῆ· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων,
 διὰ τὴν εὐσυνείδητον ὁμολογίαν· καὶ ἐξῆς· Αἱ πᾶσαι
 διδουμέουσαι (8)· διὰ τὴν διπλῆν χάριν, λέγω δὲ
 τὴν ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος τελουμένην, ἢ τὴν διὰ
 τῆς (9) Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καταγγελλο-
 μένην. Καὶ γένοιτο πάντας ὑμᾶς τὸν δρόμον τῆς

¹⁸ Act. II, 38. ¹⁹ Sophon. III, 14, 15. ²⁰ Isa. IV, 4. ²¹ Ezech. XXXVI, 25. ²² Vid. Proc. n. 9, et supr. 3. ²³ Cant. VII, 5. ²⁴ Cant. IV, 3. ²⁵ ibid.

(2) Καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται. Ea verba in
 prioribus editionibus prætermittitur restituit Mille-
 sius ex utroque codd. Roe et Casaub. quibus suf-
 fragatur cod. Coisl. et vers. Grod.

(3) εἴ τις ὑμῶν, etc. Duas sequentes phrases, quæ
 incipiunt a verbis, εἴ τις ὑμῶν, in Græcis editioni-
 bus inversas, ei loco reddimus quem obtinent in
 codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Grodecii vers.

(4) Περιελεῖ, et inferius, ἐκπλυνεῖ. Ita restitui-
 mus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu
 Isaiaë quem hic Cyrillus citat. Editi et Grod.,
 περιελεῖ, et ἐκπλυνεῖ. At futurum tempus, non præ-
 teritum, postulat primum circumstantia Cyrilli ad
 catechumenos de baptismi gratia loquentis: tum
 deinde consequentes in futuro phrases ῥαντιεῖ,
 καθαρισθήσεσθε, etc.

(5) Leg. χορεύουσιν.

(6) Ἀδελφιδοῦν. Ita in Bibliis, quamvis gram-

(1) *Cursum jejunii perficientes*. Non abs re erit hic
 de Quadragesimæ jejunio secundum Ecclesiæ Hiero-
 solymitanæ morem paucis inquirere. Quadragesima
 dierum, numeratis etiam Dominicis et Sabbatis, illud
 fuisse plura Cyrilli testimonia convincunt. Nam
 omisso Quadragesimæ nomine quo passim utitur,
 quia antepaschali jejunio, sive plures aut pauciores
 quam sex hebdomadas contineret, dari solebat: sic
 loquitur *Procat. n. 4*: « Satis longum habes temporis
 « intervallum, pœnitentia dierum quadraginta tibi
 « datur. *Cat. I, n. 5*, quadraginta diebus non vaca-
 « bis pro anima tua? » quo in numero dierum com-
 prehendit omne tempus quod præparationi ad
 baptismum assignabatur Joannes Cyrilli successor
 in fragmento epistolæ ad Epiphanium, quod com-
 memorat Hieronymus epist. 61, nunc 38, eodem
 modo loquitur: « Consuetudo apud nos istiusmodi
 « est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta

C maticæ leges postulent, ἀδελφιδοῦν, ut Cyrillus se-
 quenti linea scribit.

(7) Ἀποδεχόμενος. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub.
 Editi tantum, δεχόμενος. Aliquanto post in
 cod. Coisl. verbis, πλησίον μου, adjungitur me
 versus: Καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. *Et macula
 non est in te*; quæ verba ex cap. IV, 7, huc trans-
 lata sunt.

(8) Διδουμέουσαι. Fædo errore in editis obtine-
 bat, διαμένουσιν: pro διδουμέουσαι, quod ex codd.
 Coisl., Roe, Casaub., sacro textu, et ipsa orationis
 serie restituiimus. Pro, αἱ πᾶσαι, codd. Coisl., Roe,
 Casaub. habent, ἅπασαι.

(9) Ἡ τὴν διὰ τῆς, etc. Secuti sumus lectio-
 nem codd. Roe, Casaub. et Coisl. neglecta lectione
 vulgata quæ est hujusmodi, ἢ διὰ τὴν ἐκ Παλ. etc.
 In cod. Coisl. vitiose scribitur, ἢ διὰ τῆς Παλαιᾶς
 καὶ Καινῆς Διαθήκης καταγγελλομένης.

D « dies publice tradamus sanctam et adorandam Tri-
 « nitatem ». Eusebius, quem Cæsariensem existimo,
 Catenæ in *Luc.*, cap. xxii, 7, pag. 544 et 546, jeju-
 nium antepaschale « quadraginta dierum exercita-
 « tionem vocat. quam per sex septimanas viriliter
 « sustinemus ». Sozomenus, lib. VII c. 19, testatur Qua-
 dragesimam in Palæstina, sicut in Ægypto, Libya
 universa, Illyrico et Occidente, fuisse hebdomada-
 rum sex. Ut autem de Occidente taceam, certis-
 sima res est in Ægypto Quadragesimam dies tan-
 tum quadraginta et unum, Sabbato sancto nume-
 rato, comprehendisse, adeo ut jejunium feria se-
 cunda post primam quam numeramus. Quadrage-
 simæ Dominicam, inchoaretur. Fidem hujus rei
 faciunt paschales Theophili et successoris ejus
 Cyrilli Alexandrini epistolæ; quibus refellitur So-
 cratis assertio, dum lib. V, cap. 22. Quadragesimam
 in Ægypto hebdomadarum septem fuisse tradit.

νηστείας τελέσαντας, μνημονεύοντας τῶν λεγομένων, καρποφοροῦντας ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀμύμως τῷ νοητῷ νυμφίῳ παραστάντας, τυχεῖν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ᾧ ἡ δόξα (1) σὺν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²⁶ Coloss. 1, 10.

In Ecclesiis tamen Palæstinæ septem hebdomadarum Quadragesima sensim invecata est; atque ita erat tempore S. Dorothei, nempe circa sextum et septimum sæculum, ex Dorotheo doctrina 15, Sabbatis in Ecclesia Hierosolymitata, sicuti in toto Oriente jejunatum non esse, atque adeo jejuniorum fuisse triginta solummodo dies, asseverat Sozomenus supra citatus, idque confirmant exempla a Paladio citata in *Lausiaca historia*, primum Adolii Hierosolymis solitariam vitam agentis cap. 104, qui in Quadragesima post quinque tantum dies cibo utebatur. Alterum cap. 106, Elpidii, qui prope Jericho se exercebat; is toto tempore Dominicis solum et Sabbatis manducabat. Sabbatis Quadragesimæ liturgiam celebratam fuisse in Ecclesia Hierosolymitana consequens videtur, si eo die jejunium solvebatur. In *Vita* autem S. Sabæ per Cyrillum, n. 25, notatur cum in eremo Quadragesimæ diebus degentem, sacram communionem Sabbatis et Dominicis sumpsisse. Quæ de Sabbatorum observatione vitanda monet Cyrillus cat. 4, n. 37, significare possunt ex hujus diei solemnitate, sumptam ab iis quos taxat occasionem fuisse diem illum festum agendi. Non tamen aliarum meminit synaxæum quam quæ diebus Dominicis habitæ sint; et Euseb. Cæsar., in *psal.* xxi, 31, et Caten. in *Luc.* cap. xxi, 7, sacræ communionis tempora memorans non nisi Dominicam diem assignat. In jejunio a vino et carnibus abstinēbatur cat. 4, n. 27. Pa-

A dicuntur probe memores, in bonis operibus fructificantes ²⁶, irreprehensibili corde, intelligibili sponso astantes, remissionem peccatorum consequamini a Deo, cui gloria cum Filio et Spiritu sancto, in sæcula. Amen.

B schæ diem olim in Ecclesia Hierosolymitana non secundum Ecclesiæ Romanæ morem, hoc est Dominica post lunam xiv, observatum fuisse, testis est S. Firmilianus, epistola ad Cyprianum, inter Cyprianicas 75. At eam sese ad reliquarum Ecclesiarum normam Cyrilli temporibus jam adjunxisse ex ejus scriptis apparet: nam eo tempore Pascha post æquinoctium Dominica celebrabatur. Cum Syros auctoritate Nicæni concilii, a sua cum Judæis Pascha celebrandi consuetudine recessisse dicat Athanas epistola ad Afros episcopos, n. 2, in his Hierosolymitanam Ecclesiam comprehendere licet.

(1) Ὡς ἡ δόξα, etc. Hæc communis trium personarum glorificatio sic habetur quidem in editis, et versione Grodecii. At codd. Coisl., Roe. et Casaub. glorificationem aliam continent soli Filio propriam; nam post verba, τοῦ Θεοῦ, ita subjungunt, ἐν αὐτῷ (addunt soli codd. Roe et Casaub., τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ), ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος (deest καὶ τὸ κράτος Roe, Casaub.), εἰς τοὺς αἰῶνας, etc. In ipso Jesu Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula, etc. Verum in aliis catechesibus communi omnium mss. consensu æqua tribus personis glorificatio tribuitur, ut appareat Cyrillum catecheses indifferenter modo communi totius Trinitatis, modo speciali tantum Jesu Christi glorificatione terminasse, ex veteri ac communi Ecclesiarum more.

CATECHESIS QUARTA

DE DECEM UNDECIMVE DOGMATIBUS QUIBUS FIDEI CHRISTIANÆ SUMMA CONTINETUR

49 PRÆLOQUIUM.

I. Postquam superioribus catechesibus auditores de novi sui status legibus instituit auctor, et ad poenitentiam peccatorumque confessionem, quæ baptismo præire debebat, præparavit; jam ad explicanda eis Christianæ fidei rudimenta aggreditur (num. 3), quod explanatione Symboli præstandum erat. Priusquam vero illud traderet, ejusque doctrinam per partes toto Quadragesimæ tempore distinctis sermonibus optimum judicavit summum hujus doctrinæ compendium quodam complecti a reliquo sermoni disputationique suæ præmunire; ut hac generali notione informatus audientium animus, fusiores postea singulorum capitum explanationem facilius admitteret, neque priora exciderent animo dum posteriora dicerentur.

II. Itaque in catechesi, post inculcatam (num. 1 et 2) parem duarum rerum, nempe rectæ doctrinæ et bonorum operum ad salutem necessitatem; denuntiationque pravos magistros loco bonorum audiendi periculum; generalia fidei Christianæ præcepta tradit (num. 4 et seq.) de Deo; de Christo, ejus incarnatione, morte, sepultura et ad inferos descensu, resurrectione, ascensione et sessione ad dexteram Patris, secundo adventu, de Spiritu sancto; de hominis et ambarum ejus partium, animæ nimirum et corporis, natura; de virginitatis, matrimonii, viduitatis et secundarum nuptiarum diversa bonitate; ciborum natura et delectu, ac vestitus ratione, quæ omnia ad corpus attingunt; denique de resurrectione generali ac novissimo judicio. Quibus expositis, fontem horum omnium dogmatum indicat (num. 33 et seqq.), nempe Scripturam sacram, cujus librorum, tam Veteris Testamenti, quos a LXX Interpretibus conversos narrat, quam Novi indicem texit. Quæ omnia concludit (num. 37) moralibus quibusdam præceptis. Habita est hæc oratio initis Quadragesimæ, ut significat n. 3, existimarimque hanc esse ultimam prioris jejuniorum hebdomadæ catechesim.

III. *Mos iste initio Quadragesimæ omnia simul Ecclesiæ dogmata uno sermone baptizandis proponendi, singularis Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuit; ut cum aliquando Joannes Cyrilli nostri successor, similem concionem, in qua de universis dogmatibus disseruerat, habuisse se diceret; Hieronymus eum hujus consuetudinis ignorantia, non sine quadam mordacis styli asperitate, aut levitatis ac negligentia in tractandis dogmatibus aut vanæ ostentationis accusatione pulsaverit. Hæc autem erant Joannis verba in epistola ad Theophilum Alexandrinum, cujus fragmenta nonnulla repræsentat Hieronymus epistola 61 ad Pamachium novæ editionis 38, qua illas Joannis litteras refellit: Cum et nos quadam die ante eum, sanctum Epiphanium intelligit, locuti essemus, et præsens lectio provocasset, audiente illo et universa Ecclesia de fide et omnibus ecclesiasticis dogmatibus hæc locuti sumus, quæ et semper gratia Dei indesinenter in Ecclesia docemus et in catechesibus. Quænam vero illa forent de quibus erat ante locutus, ex eo scribente repetit Hieronymus his verbis: Ut uno Ecclesiæ tractatu de cunctis dogmatibus homo non satis eloquens disputares, et de Trinitate, de assumptione Dominici corporis, de cruce, de inferis, de angelorum natura, de animarum statu, de resurrectione Salvatoris et nostra, et inter ea quæ forsitan oblitus es scribere. Vides omnia pene hujus catecheseos argumenta, si forte articulum De angelorum natura excipias, quem Joannes, Origeni addictior, solitis capitibus adjicere potuit. Hunc autem sermonem in Quadragesima baptizandorum gratia pronuntiatum esse, satis, ut existimo, significant alia hæc Joannis verba, quibus illius de cunctis dogmatibus disputationis rationem reddit: Consuetudo autem apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta dies publice tradamus sanctam et adorandam Trinitatem.*

50 IV. *A quo profecta sit hæc consuetudo incertum. At Cyrillum ejus auctorem esse probabile est. Dum enim hujus orationis, num. 3, causam exponit, qua ad tradendam hujusmodi compendiarium dogmatum expositionem adductus sit; non id ut Joannes ad consuetudinem ecclesiæ suæ revocat, sed proprium sui ipsius consilium esse significat, ita loquens: Sed ante Fidei, hoc est Symboli, traditionem præclare videor, etc., καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ. Quod autem Hieronymus Joanni ob imperitiam et infantiam difficile fuisse ait, id Noster tanta facilitate et brevitate ac copia perfecit, ut nihil in toto Catecheseon opere magis mirer, nec quidquam forte haberi possit, in quo major eluceat ingenii vis, et prompta extemporaliter dicendi facundia: adeo presso et circumscripte, simulque plene et copiose, de gravissimis nostræ fidei capitibus disserit.*

V. *Habet hæc catechesis generalem titulum, qui argumentum totius continet et peculiare titulos singulis sectionibus proprios, utrique antiquissimi. Nam Theodoretus, centum post has catecheses scriptas annis, istius sectionem quæ de Incarnatione agit, num. 9, citans, desumptam refert ex catechetico quarto, sermone De decem dogmatibus, adjuncto titulo speciali. De generatione ex Virgine. At in utrisque titulis nonnulla est difficultas; ut pateat nos ad notariorum et librariorum qui Catecheses exscripsere, arbitrium non a Cyrillo qui continue dixit, esse positos.*

VI. *Principio, in versione Grodecii, Morelli et Prevotii editionibus, Bodleiano, Colbertino, et Ottoboniano codicibus inscribitur, ut apud Theodoretum De decem dogmatibus. Alii tamen codices, nempe Coisl., Roe et Casaub. ferunt De undecim dogmatibus. At si diversi in hac oratione tractati recensentur articuli, non decem vel undecim, sed quatuordecim, aut etiam multo plures numerantur. Ad hæc in diversis titulis ascribendis, non est eadem codicum omnium ratio; nonnulli, ut codex Memmianus, qui anno 1364 a Guillelmo Morelio editus est, et Colbertinus nullos ejusmodi titulos habent. Editi quatuordecim præferunt, numerato in his titulo De divinis Scripturis ac titulum De vestitu omittunt: his consentit vetus codex, cujus variantes in libro S. Genoesæ ad marginem notantur. Cod. Coisl. duodecim tantum exhibet, comprehenso Scripturæ titulo; omissis istis, De Deo, De assumptione, De futuro judicio; additoque uno, qui in editis non habetur De vestitu. Ottobonianus quindecim continet inscriptiones, adjecta nimirum ad inscriptiones editorum una de lavacro ad finem articuli De resurrectione generali, omissis titulis De vestitu. Codd. Roe et Casaub. sex tantum titulos notatos habent, nimirum De Deo, De sepultura, De futuro judicio, De Spiritu sancto, De hominis constitutione (in quo argumento comprehenduntur quæ sub titulis De anima, de corpore et sibus, in vulgatis libris comprehenduntur), et De vestitu. Bodleianus codex duos duntaxat titulos agnoscit, De Deo et De futuro judicio.*

VII. *Accedit quod non in omnibus codicibus iidem exprimuntur tituli. Titulus De futuro judicio in Ottob. cod. inscribitur περί παρουσίας, supp. δευτέρας, De adventu, nimirum Christi, secundo. Loco tituli De anima, codd. Coisl., Roe et Casaub., istum superius notatum ferunt De hominis constitutione. Coisl. modo memoratus loco De resurrectione Christi, habet, quod resurrexit. Ejusdem codicis mendum est, quod loco tituli De nativitate ex Virgine, scriptum habet De anima. In collocandis quoque*

titulis est nonnulla diversitas; nam codd. Coisl. et Ottob. titulum De corpore non eodem loco quo editi, sed post lineas aliquot ponunt, ac titulum De cibis aliquot ante editis lineis.

VIII. Hæc omnes varietates effecere, ut in assignandis dogmatibus ac titulis ponendis, meum aliquod, sicut librariorum qui id primum excogitavere, jus esse crediderim. Ac primo placuit major titulus De decem dogmatibus, uti plurimum mss. et antiquissima ac gravissima Theodoretî eum recitantis auctoritate munitus. Ut tamen aliquid concedam alteri inscriptioni De undecim dogmatibus, ita decem dogmata numeravi, ut ex eorum numero excipiatur articulus de sacra Scriptura, quam Cyrillus, num. 32, initio a dogmatibus sic distinguit, ut non tam unum dogma, quam præcedentium dogmatum fons esse videatur. Quam si cui placet inter dogmata recensere, undecim ille numeret per me licet.

IX. Cum autem plures sint tituli quam decem, omnes quos in mss. reperi, conservavi, minores titulos majoribus ad quos revocantur subjiciens, et utrosque diverso characterum genere notari curavi. Sic autem majores, qui decem undecimve dogmata continent assignavi. Primus est De Deo; secundus De Christo; tertius De generatione ex Virgine, propria et peculiari a Theodoro inscriptione citatus; quartus De cruce, et sepultura, quæ ab Cyrillo, cat. 13, una institutione exponuntur, et in Coisl. codice sub titulo comprehensi sunt; quintus 51 De resurrectione et assumptione, quæ in una pariter, cat. 14, conjungit auctor; sextus De futuro judicio; septimus De Spiritu sancto; octavus De anima; nonus De corpore, simul comprehensens cognatos titulos De cibis et indumentis; decimus De resurrectione generali; ut undecimus titulus Scripturam contineat, sive tanquam undecimum dogma, sive tanquam dogmatum fontem.

Emenlavimus hanc orationem ad fidem editionum G. Morelii, Prevotii, et sequentium, item ad codd. Coisl, Ottob., Colbertinum, Roe, Casaub., Bodleianum, consultis quoque varietatibus codicis veteris, ad marginem libri S. Genovesæ editionis Morelii affixis. Animadvertimus frequentiores ac quandoque prolixiores addidimus, quæ lectorum minus forte peritorum subsidio necessariæ visæ sunt, nullam extra propositum aberrantem visum iri spero.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Δ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ τῶν δέκα δογμάτων (1) καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς (2) ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS IV ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis habita, De decem dogmatibus. Et lectio ex Epistola ad Colossenses, « Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi ²⁷, etc.

Α'. Μιμεῖται τὴν ἀρετὴν ἢ κακίαν, καὶ τὸ ζιζάνιον ἀβιάζεται σῖτος νομισθῆναι, σλήματι μὲν πρὸς τὸν σῖτον ἐξομοιούμενον, ἐκ δὲ τῆς γεύσεως ὑπὸ τῶν διακριτικῶν ἐξελεγχόμενον. Καὶ ὁ διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ ὅπου καὶ τὴν (ὡσπερ γὰρ (3) ἀκμων, ἀνίλατον τὴν καρδίαν κτησάμενος, ἀμετανόητον λοιπὸν ἔχει τὴν προαίρε-

I. Virtutem imitatur vitium, et lolium pro tritico haberi contendit; quod specie quidem tritico simile est, ex gustu vero a discernendi peritis deprehenditur. Diabolus quoque transformatur in angelum lucis ²⁸: non ut eo revertatur ubi fuit (nam incudis iustar inflexibile cor gerens ²⁹, pœnitere nesciam in posterum habet animi inductionem); sed ut eos qui

²⁷ Coloss. II, 8. ²⁸ II Cor. XI, 14. ²⁹ Job. XLI, 15.

(1) Περὶ τῶν δέκα δογμάτων. Codd. Coisl., Roe, Casaub. habent ἑνδεκά undecim, at potior est ratio editorum. Colbertini. Ottoboniani. Bodleiani. et ejus quo Grodecius usus est; ad hæc indicis Vaticani et Augustani quos initio dedimus; et, quod caput est, Theodoretî antiquissimi auctoris: qui omnes titulum hujus catechesis referentes, De decem dogmatibus inscribunt. Vid. Præloquium nostrum in hanc catechesim, n. 6.

(2) Κενῆς. Ita editi cum Apostolo Coloss. II, 8. At Bodi. et Coisl. codd. κενῆς, novam.

(3) ὡσπερ γὰρ. etc. Ante hæc verba post ὅπου καὶ τὴν leguntur hæc verba in editis et in codd. Ottob., Coisl., Morelii. Bodl. et Colb.: ἀλλ' ἵνα ἀπατήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, non ut revertatur, etc., sed ut homines decipiat. Patet eas voces orationis seriem et con-

tinnitatem abrumpere: nam verba ὡσπερ γὰρ. etc., non respondent verbis ἵνα ἀπατήσῃ. etc., sed istis οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ, etc. Quapropter hæc in textum e margine invecta existimantes delivimus auctoritate codd. Roe et Casaub. ac versionis Grodecii, in qua etiam prætermittuntur omnia verba quæ intersunt inter ὅπου καὶ τὴν, et ἀλλ' ἵνα τοὺς ἱσαγγ. Porro particulam ἀλλ' ante ἵνα τοὺς, etc., quæ ab editis abest, restituvimus ex omnibus codd. Roe, Casaub., Ottob., Colb., Bodl., Coisl. Hæc autem impugnant attributam Origeni, recte an secus nihil hujus loci interest, de futura diaboli pœnitentia et salute opinionem. Nonnullas huic auctori imputatas sententias pro data occasione refellit Cyrillus; nullo autem loco de nomine appellat. Magnus, ut notum, Origenis fautor, Cyrilli successor Joannes.

parem angelis vitam degunt cæcitatibus caliginibus et pestilenti incredulitatis statu circumvolvatur. Multi obambulant lupi vestimentis ovium coniecti³⁰, qui ovium quidem integumenta, haud tamen ungues et dentes habent; sed mansuetam pellem induti, eaque specie simplicibus fucum facientes, exitiale impietatis virus ex dentibus affundunt. Opus igitur nobis est divina gratia, vigili cogitatione et acutum videntibus oculis; ne lolium pro tritico comedentes, ex ignorantia vitium incurramus; neve rati ovem esse qui lupus sit, præda fiamus; neve beneficium angelum suspicati, eum qui ruinæ artifex est⁵² diabolus, devoremur. *Circuit enim tanquam leo rugiens, querens quem devoret*, ut ait Scriptura³¹. Idcirco admonet Ecclesia; idcirco præsens auditorium (1) instituitur; idcirco lectiones fiunt.

II. Nam ratio divini cultus ex his duobus constat, piis dogmatibus et actionibus bonis; neque doctrina sine operibus bonis accepta Deo; neque opera recipit Deus a religiosis dogmatibus sejuncta. Quid enim prodest de Deo sentire recte, et turpiter fornicari? quæ vero contra utilitas pudicum esse laudabiliter et impie blasphemia profari? Pretiosa igitur possessio dogmatum notitia est: cui rei vigilantissime opus est, quando quidem multi sunt qui per philosophiam et vanam fallaciam³² prædas agunt. Ac gentiles quidem per suaviloquentiam in diversa trahunt: *Mel enim distillat ex labiis mulieris meretricis*³³. Qui vero ex circumcissione sunt, per divinas Scripturas, quas prave falsis interpretamentis torquent, accedentes decipiunt³⁴; a pueritia usque ad senectutem commentantes³⁵, et in ignoratione rerum consenescentes³⁶. Hæretici vero, per blandiloquentiam et dicendi suaviter simplicium corda decipiunt³⁷, Christi nomine quasi melle, venenata impiorum decretorum jacula contegentes, de quibus omnibus simul ait Dominus: *Videte ne quis vos in*

³⁰ Matth. vii, 15. ³¹ I Petr. v, 8. ³² Coloss. ii, 8. ³³ Prov. v, 3. ³⁴ Tit. i, 10. ³⁵ Isai. xlii, 3, 4. ³⁶ II Tim. iii, 7. ³⁷ Rom. xvi, 18.

(1) *Idcirco præsens auditorium.* Hic et infra n. 2, tria numerata ad catechumenorum institutionem ab Ecclesia usurpata. Primum, lectiones sacræ, quæ tum catecheses præcedebant, tum in aliis ecclesiasticis conventibus fiebant: alterum, symboli traditio: tertium symboli expositio; quæ ambo postrema his verbis designat num. 2, «Propter hoc et fidei doctrina traditur, et in eam expositiones fiunt»

(2) *Νηφαλίου.* In editis est, *νηφαλίου*. Ex Coisl. cod. scripsimus, *νηφαλίου*, ut apud Cyrillum passim et in libro etiam paulo inferius, num. 2. Divinæ gratiæ necessitatem, ut hæreticorum quæstionibus pulsati, de mysteriis Christianis et recte sentiamus, et in offensa loquamur, aliis etiam locis commendat. Vid. cat. 13, num. 8, cat. 16, num. 4 et 2, cat. 17, num. 24. Ante *εἶτον* posuimus particulam *ὡς* ex mss. Coisl., Roe, Casaub., Colb., Ottob., Bodl.

(3) *ἄγαθοποιόν.* Ita scripsimus ex codd. Ottob., Roe, Casaub. loco *ἀγαθόν*, *bonum*, quod habebatur in editis. Pro *ἀσχηροποιόν* pariter scripsimus, *ὀλεθροποιόν*, ex iisd. mss. et vers. Grod.

(4) *Δογμάτων εὐσεβῶν.* Additur in editis, *ἀκριβείας*, *piorum dogmatum accuratatione*. Eam vocem in cod. Coisl. Roe, Casaub. omissam videntes dele-

Α πον), ἀλλ' ἔτι τοῦ ἀγγελοῦ βίον πολιτευομένους, ἀδελφίας σκότει, καὶ ἀπιστίας λοιμῶδες περιβάλλη κατατάσσει. Πολλοὶ λύκοι περιάγουσιν ἐν ἐνδύμασι προβάτων, προβάτων μὲν ἐνδύματα κεκτημένοι, οὐ μὴν καὶ ὄνυχας καὶ ὀδόντας· ἀλλὰ τὴν ἡμέραν περι- κείμενοι δορᾶν, καὶ τῷ σχήματι τοὺς ἀνάκους ἀπα- τῶντες, τὸν φθοροποιὸν τῆς ἀσεβείας ἐκ τῶν ὀδόντων προσλέουσιν ἴον. Χρεία τοίνυν θείας ἡμῖν χάριτος, καὶ νηφαλίου (2) διανοίας, καὶ βλεπόντων ὀφθαλμῶν· ἵνα μὴ ζιζάνιον ὡς σῖτον φηγόντες, ἐξ ἀγνοίας βλα- βῶμεν· μήτε τὸν λύκον πρόβατον ὑπολαβόντες, θη- ρευθῶμεν· μήτε ἄγγελον ἀγαθοποιόν (3), τὸν ὀλεθρο- ποιὸν διάβολον ὑποπτεύσαντες, καταποθῶμεν. Περι- ἔρχεται γὰρ ὡς λέων ἄρρῶμενος, ζητῶν τίνα κα- ταπίη, κατὰ τὴν Γραφή. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία βουθετεῖ, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα διδασκαλεῖα, διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνώσματα γίνονται.

Β'. Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν (4), καὶ πράξεων ἀγα- θῶν· καὶ οὔτε τὰ δόγματα χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐ- πρόσδεκτα τῷ Θεῷ, οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δο- γμάτων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός. Τί γὰρ ὄφελος, εἰδέναι μὲν τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καλῶς, καὶ πορνεύειν αἰσχρῶς; τί δ' αὖ πάλιν ὄφελος σι- φρονεῖν μὲν καλῶς, καὶ βλασφημεῖν ἀσεβῶς; Μέγι- στον τοίνυν κτήμα ἐστὶ, τὸ τῶν δογμάτων μάθημα· καὶ χρεία νηφαλίου ψυχῆς, ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσὶν οἱ συλαγωγῶντες διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπά- τῆς. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες, διὰ τῆς εὐγλωττίας κατα- σύρρυσιν· Μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ γειλέων γυναι- κὸς πόρνης. Οἱ δὲ ἐκ περιτομῆς, διὰ τῶν θείων Γραφῶν, ἃς παρεξηγοῦνται (5) κακῶς, τοὺς προσερ- χομένους ἀπατῶσιν· ἐκ παιδίου μελετῶντες ἕως γή- ρως, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καταγηριῶντες. Διρετικῶν δὲ παῖ- δες, διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐγλωττίας (6) ἀπα- τῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀνάκων· ὡσπερ μέλιτι, τῇ τοῦ Χριστοῦ πρῶτη γοργία τὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἰοδόλα συγκαλύπτουσι· περὶ ὧν ἀπάντων ἅμα λέγει

vimus. Hæc porro sententia iisdem prorsus verbis refertur a S. Nilo, lib. ii, epist. 16^a, tacito tamen Cyrilli nomine: Ὁ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν· θάτερον γὰρ θατέρου οὐ γὰρ διαξυγνύειν Paulo post ante Θεῷ, articulum τῷ adjecimus ex mss. memoratis et Ottoboniano.

(5) ἃς παρεξηγοῦνται. Ita reperimus scriptum in cod. Ottob., quam ad scripturam accedit cod. Coisl. qui fert ἃς γὰρ ἐξηγ. In editis habetur, ἃσπερ ἐξηγ. κακῶς, quas quidem male interpretantur, id quidem satis recte, sed nullo negotio fieri potuit ex lectione quam sequimur. Nam ita Cyrillum scripsisse suadet primum familiaris ipsi similitum vocum usus, ut *παρεκδέχομαι*, *παρεκτροπή*, etc., tum deinde, quod ecclesiasticis scriptoribus probatis- simis, ut Basilio, Greg. Nazianzeno. Nilo, etc., pas- sim usurpantur vocabula *παρεξηγεῖσθαι*, *παρεξηγήσεις*.

(6) *εὐγλωττίας.* Hujus vocis loco scribitur in codd. Roe, Casaub. et Ottob., *εὐλογίας*, quemadmo- dum habetur in testimonio Pauli, quod hic respicit Cyrillus. At in Ottoboniano ad marginem eadem manu et atramento scriptum est, *εὐγλωττίας*.

Κυριος· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Διὰ τοῦ-
το καὶ ἡ τῆς πίστεως διδασκαλία, καὶ εἰς αὐτὴν ἐξ-
ηγήσεις γίνονται·

Γ'. Πρὸ δὲ τῆς εἰς τὴν πίστιν παραδόσεως, καλῶς
ἔχειν μοι δοκεῖ, νῦν ἀνακεφαλαιώσκει συντόμῳ
χρησασθαι τῶν ἀναγκαίων δογμάτων· ἵνα μὴ τὸ πλε-
θος τῶν λεχθησομένων, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν
ἡμερῶν τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπάστῃ, λήθῃ
ἐμποιήσῃ τῶν ἐν ὑμῖν ἀφελεστέρων (1) τῇ διανοίᾳ·
ἀλλ' ἵνα νῦν κεφαλαιωδῶς ὑποσπείραντες, μὴ ἐπι-
λαθώμεθα τῶν αὐτῶν πλατυτέρως γεωργουμένων
υπερρον. Ἀνασχέσθωσαν δὲ τῶν συμπαρόντων οἱ τε-
λειότεροι τὴν ἔξιν, καὶ τὰ αἰσθητήρια ἤδη γεγυμνα-
σμένα ἔχοντες πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ,
νηπιωθεστέρων ἀκούοντες καὶ τῆς γαλακτώδους εἰσ-
αγωγῆς ἵνα ἅμα καὶ οἱ τῆς κατηχήσεως χρεῖαν ἔχον-
τες ὠφεληθῶσι, καὶ οἱ τὴν γνῶσιν ἔχοντες, περὶ ὧν
προγενιώσκειν ἤδη, τὴν μνήμην ἀναζωπυρηθῶσι.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ (2).

Δ'. Πρῶτον τοίνυν ὑμῶν τῇ ψυχῇ (3) τεθεμελιώσθω
δόγμα τὸ περὶ Θεοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς εἰς ἐστὶ μόνος, ἀγέν-
νητος, ἀναρχος, ἀτρεπτος, ἀναλλοίωτος· οὐχ ὅψ' ἐτέ-
ρου γεγεννημένος, οὐχ ἕτερον ἔχων τῆς ζωῆς διάδο-
χον· καὶ οὔτε ἐν χρόνῳ τοῦ ζῆν ἀρξάμενος, οὔτε
ποτὲ τελευτῶν· καὶ ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ δί-
καίος· ἵνα ἐάν ποτε ἀκούσῃς λέγοντος αἰρετικοῦ,
ἄλλον εἶναι τὸν δίκαιον καὶ ἄλλον εἶναι τὸν ἀγαθόν·
εὐθὺς ὑπομνησθεῖς, γνῶς, τὸ τῆς αἰρέσεως ἰσθόλον.
Ἐτόλμησαν γὰρ τινες (4) ἀσεβῶς τὸν ἕνα Θεὸν δια-
χωρίσαι τῷ λόγῳ· καὶ τινες εἶπον ἄλλον μὲν τὸν
δημιουργόν τῆς ψυχῆς καὶ δεσπότην, ἄλλον δὲ τὸν
τῶν σωμάτων (5), ἀνοήτως ἅμα καὶ δυσσεβῶς διδά-

⁵⁸ I Cor. II, 10. ⁵⁹ Matth. III, 16. ⁶⁰ Vid. cat. 16, n. 24 et cat. 17, n. 25. ⁶¹ Matth. XII, 32. ⁶² Coloss. I, 16.

(1) Ἀφελεστέρων. Ex codd. Coisl. et Ottob. Vi-
tiosè in editis, ἀσφαλεστέρων, eorum qui cautiores
et firmiores sunt; contra Cyrilli propositum. Paulo
post, voces, αὐτῶν πλατυτέρως γεωργουμένων ὑπε-
ρρον, ex codd. Coisl. Roe. Casaub. et vers. Grode-
cii ascripsimus; quarum loco duæ tantum in editis
hic voces habebantur, αὐτοῦ πλατύτερον. Vid. simi-
lem locum, cat. 18, num. 17.

(2) Περὶ Θεοῦ. Deest hic titulus et sequentes in
codd. Colb. et eo quem editi Morelius. Theodoretus
ad titulum psalmi xxi caput hoc Cyrilli de Deo
fere transcribit. De Deo uno, Patre, omnium domi-
natore et conditore, fuse agit Cyrillus catechesi-
bus 6, 7, 8 et 9.

(3) Τῇ ψυχῇ. Vocem hanc addidimus ex codd.
Coisl. Roe. Casaub. et Ottob. in quo tamen legitur,
τὴν ψυχὴν. At vox, ὑμῶν, desideratur in codd. Coisl.
Roe et Casaub. quorum duo postremi, τοῦτο, ante
τεθεμελιώσθω, adjiciunt.

(4) Ἐτόλμησαν γὰρ τινες. Loco earum vocum
quas ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Grodecii
ascripsimus, una tantum, τολμήσαντες, legitur in
editis, et in Colb. qui habet, τολμήσαντες.

(5) Τὸν τῶν σωμάτων. Priorem articulum mas-
culinum supplevimus ex mss. Colb. Coisl. Roe, et
Casaub. Error de alio corporis atque animæ opi-
fice, sæpe ab Cyrillo castigatus, proprius Manichæo-
rum quodammodo fuit, quanquam eum ex supe-
riorum hæreseon colluvio et Platonis fontibus acce-
pissent. Nam ita sensisse Ophitas memorat Epi-
phanus hæresi xxxvii, n. 4. At Manichæi proprium
sibi fecere, ut patet testimoniis Turbonis apud Ac-

A *errorem inducat* ³⁸. Propter hoc et fidei doctrina (6)
traditur, et in eam expositiones fiunt.

III. Sed antequam ea quæ ad fidem pertinent
tradam, præclare acturus videor, si brevi compen-
dio summa necessariorum dogmatum nunc capita
percenseam: ne dicendarum rerum multitudo, et
intercessurum totius sanctæ Quadragesimæ dierum
spatium, eorum animis qui inter vos simpliciores
sunt oblivionem inducat: sed ut nunc capitulati-
seminantes, eadem latius in posterum exculta ac
pertractata non obliviscamur. Patienter vero fe-
rant ³⁹, qui habitu mentis perfectiores sunt, et exer-
citos jam sensus habent ad discretionem boni
pariter et mali, cum audient tenera illa exordia, et
lacteam velut introductionem ⁴⁰: ut simul et ii qui-
bus catechesi (seu institutione) opus est, utilitatem
capiant et qui scientiam habent, eorum quæ jam
novere memoriam sibi redintegrari gaudeant.

53 DE DEO [DOGMA I].

IV. Primum igitur fundamenti instar in anima
vestra dogma de Deo stabiliatur. Quod videlicet
Deus unus est solus, ingenitus (7), sine principio,
conversionis omnis ac mutationis expers: non ab
altero generatus, neque alterum habens suæ sibi
vitæ successorem, qui neque in tempore vivendi
sumpserit initium, neque suem unquam sit habi-
turus: quodque idem ipse et bonus et justus est:
ut si quando hæreticum audieris dicentem, alium
esse qui bonus, alium vero ⁴¹ qui justus sit (8); sta-
tim admonitus hæreseos venenatum jaculum agno-
scas. Ausi sunt enim nonnulli Deum unicum nefa-
rio sermone dividere: et aliqui dixerunt alium

chelaum *Disput. cum Manete* num 7; Serapionis
Thiuitani *Contra Manichæos*, Bibl. PP. Lugd.
tom. V, pag. 162 d.; Marii Victorini contra eosdem,
ibid pag. 289; Philastrii hæresi xiv in class.; Epi-
phanii hæresi lxxvi. num. 8; Vigil. Taps., lib. vi *De*
Trinitate, etc. Quanquam corpus et animam, diver-
sorum principiorum non tam opificia et creaturas,
quam decisas partes esse dicebant. Vide Augusti-
num libro *De duabus animabus*, et lib. XXI *Cont.*
Faustum, cap. 4, et Nazianz. carm. arcan. 4, p. 166.

(6) Hoc est Symbolum.

(7) *Ingenitus*. Vocem ἀγέννητον quam vertimus,
ingenitum, ita Cyrillus interpretatur cat. 11, n. 13:
Ἀγέννητός ἐστὶν ὁ μὴ πατέρα ἔχων. *Ingenitus est*
qui patrem non habet Idemque respicit dum cat. 6,
n. 6, Deum dicit ejusmodi esse, ut alter non sit ejus
pater, ὅς πατὴρ οὐκ ἐστὶν ἄλλος. Respicit, ut puto,
Gnosticos qui conditorem mundi Deum, existima-
bant unum esse ex angelis vel æonibus ab innomi-
nato patre Bytho, seu mediate seu immediate pro-
ductum. Quanquam autem, ἀγέννητος, explicante
Cyrillo, proprie designet eum qui patrem non habet
hic tamen latius patet; et sumitur pro eo qui nec
patrem nec conditorem agnoscit, ut et usurpat
cat. 6, num. 13; huic enim vocabulo aliquando
utraque vis subest, ac de Deo Patre utrumque est
verum. Fortassis etiam ἀγέννητος hoc secundo tan-
tum sensu hic sumitur pro eo qui ab alio conditus
non sit; hic enim Cyrillus communes tribus perse-
nis divinitatis characteres edicit: Filium autem
quamvis

(8) Marcionis error is erat.

esse animæ opificem ac dominum, corporum vero alium, insipienter simul et impie docentes. Quomodo enim dominorum duorum unus homo servus esset. cum Dominus dicat in Evangeliiis: « Nemo potest duobus dominis servire ⁴² ? » Unus igitur est Deus solus, qui et animarum et corporum opifex est: unus est conditor cæli et terræ, angelorum et archangelorum factor, qui multarum quidem rerum artifex est, unius vero scilicet Pater ante sæcula ⁴³; unius [inquam] solius unigeniti Filii sui Domini nostri Jesu Christi per quem omnia fecit ⁴⁴, visibilia et invisibilia ⁴⁵.

V. Hic Domini nostri Jesu Christi Pater, non aliquo circumscriptus est loco (1), neque minor est cælo: verum opera digitorum ejus sunt cæli ⁴⁶; et universa terra in pugno ejus continetur ⁴⁷: hic in omnibus est et extra omnia. Ne solem illo lucidiorem, vel eidem parem arbitrere; qui enim prius solem fabricavit, debet ille citra comparisonem multo major ac lucidior esse. Futurorum præscius est, et omnibus potentior; omnia sciens, et prout vult faciens: non subjectus rerum seriebus, neque genesi [sideribusve natalitiis], neque fortune, neque fatali necessitati. In omnibus perfectus, et omnem virtutis speciem ex æquo possidens. Qui neque minuitur, neque augetur; sed idem semper, eodemque modo se habet; qui præparavit supplicium peccatoribus, et justis coronam.

VI. Quoniam igitur ab uno Deo diversis modis multi aberraverunt: et alii quidem solem fecere

Α σκοντες. Πῶς γὰρ δύο κυρίων εἰς δοῦλος (2) γίνεται ἄνθρωπος, τοῦ Κυρίου λέγοντος ἐν Εὐαγγελίοις, Οὐδεὶς δύναται δυοῖς κυρίοις δουλεῖν; Εἷς οὖν ἐστὶ θεὸς μόνος, ὁ καὶ ψυχῶν (3) καὶ σωμάτων ποιητής· εἷς ἐστὶν ὁ δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ποιητής. Ὁ πολλῶν μὲν δημιουργός, ἐνός μόνου Πατὴρ πρὸ αἰώνων, ἐνός μόνου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐποίησε πάντα, τὰ ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα.

Β Ε'. Οὗτος ὁ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περιγράφεται ἐν τινι τόπῳ, οὐδέ ἐστι μικρότερος οὐρανοῦ· ἀλλ' ἔργα τῶν δακτύλων (4) αὐτοῦ εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἐν τῇ δρακίᾳ αὐτοῦ κατέχεται· οὗτος ἐν πᾶσιν ἐστὶ, καὶ πάντων ἐκτός. Μὴ νομίσης (5) αὐτοῦ τὸν ἥλιον φωτεινότερον, ἢ ἴσον εἶναι· ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας πρότερον, ὀφείλει πολλῶ μᾶλλον ἀσυγκρίτως εἶναι μείζων, καὶ φωτεινότερος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν μελλόντων, καὶ πάντων δυνατώτερος· εἰδὼς ἅπαντα (6) καὶ ποιῶν ὡς βούλεται· οὐχ ὑποκείμενος πραγμάτων ἀκολουθίαις, οὐδὲ γενέσει, οὐδὲ τύχῃ, οὐθ' ἐμαρμένη· ἐν πᾶσι τέλειος, καὶ πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐν ἑσῶ κεκτημένος· οὔτε μειούμενος (7) οὔτε αὐξίων, ἀλλὰ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων· ἡτοιμακῶς κόλασιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ στέφανον τοῖς δικαίοις.

Ζ'. Ἐπεὶ οὖν ἐπλανήθησαν ἀπὸ τοῦ ἐνός Θεοῦ διαφόρως πολλοί· καὶ οἱ μὲν ἥλιον ἐθεοποίησαν, ἵνα,

⁴² Matth. vi, 24. ⁴³ Vid. cat. 7, n. 5. ⁴⁴ Joan. i, 3. ⁴⁵ Coloss. i, 16. ⁴⁶ Psal. viii, 4. ⁴⁷ Isa. xl, 12.

quamvis a Patre genitum, ἀγέννητον dici tanquam non factum, novum non est, cum de Christo propter duplicem naturam dixerit sanctus Ignatius, epist. ad Ephes., n. 7, γεννητός καὶ ἀγέννητος. Certe Cyrillus vocibus, γίνομαι et γεννώμαι, γεννητός et γεννητός passim tanquam idem significantibus abutitur.

(1) Non aliquo circumscribitur loco. Hæc adversum Manichæos dicta puto, qui duabus suis deitatibus divisa habitationis loca et imperia assignabant; quos refellit cat. 6, n. 13, vel forte Anthropomorphitas petit, de quibus dicit ibid., n. 8 aut etiam Valentinianos qui Deum Patrem Pleromate per Horum finiri, conditorem vero mundi non attingere usque ad pleroma dicebant: quam insaniam castigat Irenæus lib. iv, c. 19, n. 3. Cum Deum solem minorem aut eidem parem dici vetat, respicit vel gentiles; vel Manichæos, qui cum solem et lunam in astra reterrent, cat. 15, n. 3, Deum sane qui sol erat, soli parem; qui luna erat, sole minorem asserabant. Quando iterum Deum negat fato subjectum, vel Stoicos petit, quorum ea sententia erat ex Cicero, lib. i, De nat. deorum; vel Manichæos, quos omnibus astrologiæ superstitionibus obligatos fuisse constat ex Epiph., hæres. lxxvi, n. 13.

(2) Εἷς δοῦλος. Loco δοῦλος habebatur, κύριος, contrario sensu, quod correxit Millesius ex codd. Anglicanis, cæteris suffragantibus.

(3) Ὁ καὶ ψυχῶν. Conjunctionem καὶ adjeci ex Coisl. Colb. Roe. et Casaub. Post, verba sequentia, εἷς ἐστὶν, etc. usque ad alterum ποιητής inclus. in editis et nonnullis codd. sine dubio propter vo-

cem, ποιητής, bis repetitam omissa, restitui ex codd. Coisl. Roe. Casaub. Ottobon. et vers. Grodeo. Sequentia verba, ἐνός δὲ μόνου Πατὴρ πρὸ αἰώνων, non leguntur in codd. Coisl. Roe. et Casaub. et sic habetur locus integer, ἐνός δὲ μόνου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατὴρ, δι' οὗ, etc. Ea sententia, multarum quidem, etc., a sancto Joanne Damascene transcripta videtur, tacito tamen auctoris nomine. lib. i, De fide orthodox., cap. 8. Hanc autem Cyrillus iisdem verbis repetit, cat. 7, n. 5, quod tum adversus Judæos dicit, qui Deum negabant filii patrem, cat. 7, n. 2. tum adversus hæreticos, qui Christum alterius quam creatoris et Judæorum Dei Filium aiebant, ibid. num. 6, et aliis locis: tum denique adversus Arianos Filium ad creaturæ conditionem relegantes, cat. 11, n. 17. In cod. Ottob. prætermittitur phrasis ἐνός μόνου, usque ad δι' οὗ, exclusive.

(4) Δακτύλων, digitorum. Coisl. habet, χειρῶν, manuum, ut in psal. ci, 26, quem in illa legendi ratione respiceret Cyrillus.

(5) Μὴ νομίσης. Hanc lectionem quam exhibent codd. Roe. et Casaub. ut sequentibus convenientiorem prætulit alteri editorum ac cæterorum codicum lectioni, quæ ita est: Μὴ νομίσης αὐτὸν ἥλιον μικρότερον, ἢ ἴσον εἶναι. Ne existimes ipsum sole minorem, aut eidem parem esse.

(6) Εἰδὼς ἅπαντα. Vocem, ἅπαντα, hic necessariam adjeci ex Roe. et Casaub.

(7) Οὔτε μειούμενος. Hæc a nobis textui adjecta ex codd. Ottob. Roe. Casaub. et vers. Grod.

δύνοντος ἡλίου, κατὰ τὸν τῆς νυκτός (1) καιρὸν ἄθεοι μένωσιν· οἱ δὲ σελήνην, ἵνα ἐν ἡμέρᾳ Θεὸν μὴ ἔχωσι· οἱ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου· οἱ δὲ τὰς τέχνας· οἱ δὲ τὰς τροφάς· οἱ δὲ τὰς ἡδονάς· καὶ οἱ μὲν γυναικομανεῖς, γυμνῆς γυναικὸς εἶδωλον ἐν ὑψηλῷ στήσαντες, Ἀριστοτέτην τε προσαγορεύσαντες (2), προσεκύνησαν διὰ τοῦ φαινομένου τὸ πάθος· οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ λαμπρὸν ἐκπλαγέντες, αὐτὸν τε καὶ τὰς λοιπὰς ὕλας ἐθεοποίησαν· ἐὰν δέ τις τὸν περὶ μοναρχίας τοῦ Θεοῦ λόγον προθεμελιώσῃ τῇ καρδίᾳ, καὶ περὶ τούτῳ, πᾶσαν ὁμοῦ τῶν κακῶν τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ τῆς τῶν αἰρετικῶν πλάνης ἐκκόπτει τὴν φορὰν (3). Τοῦτο μὲν οὖν σοι πρῶτον δόγμα τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ προθεμελίωσον, διὰ τῆς πίστεως.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΟΥ (4).

Z. Πίστατε δὲ καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἕνα καὶ μόνον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν γεννηθέντα, τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα (5), τὸν ἐκ φωτός φῶς γεννηθέντα, τὸν ὁμοῖον κατὰ πάντα (6) τῷ γεννῶσαντι· τὸν οὐκ ἐν χρόνῳ

⁴⁸ Vid. cat. 3, n. 14; cat. 7, n. 5; cat. 11, n. 4.

(1) Τῆς νυκτός. Articulum supplevimus ex Coisl. Roe, Casaub.

(2) Προσαγορεύσαντες. Ex cod. Coisl. Otlob. Roe, Casaub. Bodl. consensu ita scripsimus, cum in editis habeatur, προσαγορεύοντες.

(3) Τὴν φορὰν. Non male, τὴν φθορὰν, *corruptivonem*, in codd. Coisl. Roe, Casaub. Otlob. Grod.

(4) Περὶ Χριστοῦ. Deest hic titulus in codd. Roe, Casaub. et Bodl. Conjunctionem καὶ ante εἰς τὸν Υἱὸν, addidi ex codd. Otlob. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Grod. de Christo sunt cat. 10 et 11.

(5) Τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα. Des ut ea voces in codd. Coisl. Colbert. et in omnibus editionibus Græcis ante Oxoniensem: in qua restituta sunt ex mss. Roe, Casaub. et versione Grodecii. Omissioni locum dedit repetitio verbi, γεννηθέντα. Reperiuntur in locis similibus cat. 11, n. 4 et 18. Erant hæ voces in ore fidelium usitatæ, exstantque in variis hujus ætatis symbolis.

(6) Ὁμοῖον κατὰ πάντα, *similem quoad omnia*. In margine San-Genovefani libri *Catech* edit. Mor., an. 1564, adjectum est ab aliquo viro docto, in veteri ms, pro ὁμοῖον legi, ὁμοούσιον, *consubstantialem*. Ita legit Grodecius in suo ms. Sirliliano, nam vocem ὁμοούσιον Græcis litteris suæ versionis inseruit. Sed vox, κατὰ πάντα, suo loco in iisdem codd. relicta, emendatorum fraudem aperit. Hæc enim ut voci, ὁμοούσιος, plane disconvenit, ita cum, ὁμοῖος, passim ab ecclesiasticis auctoribus conjungebatur, ut plena et accurata Filii cum Patre similitudo exprimeretur. Vera itaque et germana hujus loci scriptura est, ὁμοῖον κατὰ πάντα, quam confirmant omnes paralleli loci. Sic cat. 11, n. 4: Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἐν πᾶσιν ὁμοῖος τῷ γεγεννηκότι. Et n. 18: Ὁμοῖος ἐν πᾶσιν ὁ Υἱὸς τῷ γεγεννηκότι. Et n. 9: Θεὸς ἀληθινὸς ὢν ὁ Πατὴρ, ὁμοῖον ἑαυτῷ ἐγέννα τὸν Υἱὸν, Θεὸν ἀληθινόν. Hanc formulam, quæ subseculis temporibus eorum qui Semiariani dicti sunt fidei tessera fuit, cum ipsi consubstantialia suspectarent, et Constantio placuisset substantiæ nomen e symbolis extorminari; hanc, inquam, nonnulli Macedonio auctori ascribunt, alii ex symbolo Antiocheno Luciani informatam arbitrantur. Utrorumque opinionem refellit hic familiaris Cyrillo et Ecclesiæ Hierosolymitanæ hujus sententiæ usus. Nihil enim his temporibus Ecclesiæ huic cum Macedonio commune; nihil apud S. Maximum Hierosolymita-

A deum (7), ut noctis tempore sine Deo manerent: alii lunam, ut diei temporibus non haberent Deum; alii cæteras mundi partes; alteri artes, hi cibos, isti voluptates; aliqui vero mulierum amoribus insanientes, nudæ mulieris simulacrum in sublimi collocatum Veneris nomine nuncupantes, sub visibili specie animi sui vitium affectumque adorare; alii ad auri fulgorem attoniti, cum ipsum, tum reliquas materias deos fecere: si quis vero doctrinam de monarchia [seu unico principatu] Dei in corde defixerit, eique ex animo crediderit, omnem simul tam idololatriæ vitiorum, quam hæreticorum erroris cursum impelumque præciderit. Hoc idcirco primum tibi pietatis dogma per fidem in animo pro fundamento constitue.

B

DE CHRISTO [DOGMA II].

VII. Crede autem etiam in Filium Dei, unum et solum, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum de Deo genitum, vitam ex vita genitum, lucem de luce genitum, similem per omnia genitori ⁴⁸. Qui non in temporibus ut esset accepit, sed ante omnia

num ponderis aut auctoritatis concilio illi Antiocheno fuit Quamobrem hanc locutionem a Cyrillo, vel Ecclesia Hierosolymitana, oppositam puto huic blasphemæ Arii in Thalia voci, ab Athanasio commemoratæ orat. 1 *contra Arian.*, num. 6: Ὁ λόγος ἀλλότριος καὶ ἑνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητος ἐστίν: « Verbum a Patris substantia et proprietate alienum est, et per omnia dissimile » Qua autem mente Cyrillus de consubstantiali tacuerit, expendimus Dissert. 3.

(7) *Alii quidem solem fecere deum*, etc. Nihil necesse est nos immorari in his communibus et tritis de gentiliū theologia fusius explicandis. Tantum rudiorum gratia summa capita recensebimus, quantum poterimus ex Cyrilli mente. Solis et lunæ cultum antiquissimum esse testis est Job, c. xxxi, 26. Cum gentiles omnes solem sub Phœbi aut Titanis, lunam sub Dianæ nomine adorarent; solem Persis maximum deum fuisse, lunamque pari fere cultu adoratam testantur auctores. Vide Herodot., lib. 1, cap. 131. Hinc Manichæi horum siderum cultum acceperant. Mundus ipse Stoicis deus erat, cum omnibus suis partibus. Aer sub Junonis nomine, terra sub Opis, cælum sub nomine proprio, mare sub Neptuni, ignis sub nomine Vulcani. cat. 6, n. 10; fontes, fluvii, montes, gentilibus dii erant. Animalia ut felis, canis, lupo, leo, anguis et draco in deos relata, ut queritur Cyrillus loco citato, lapis et lignum sculpta, vel etiam interdum rudia, pro diis adorata, ibid. Variæ artes sub inventorum nomine adoratæ; nimirum medendi, canendi, agricolandi scribendi, nendi, furandi, belligerandi, etc., sub Æsculapii, Musarum et Apollinis, Cereris, Minervæ, Palladis, Mercurii, Martis nomine Vinum sub Bacchi, frumentum sub Cereris, cepe etiam sunt ab insanis gentilibus adorata ibid. Voluptates, ut amor, gaudium, spes, contumelia et impudentia suis non caruere altaribus. Veneris cultu consecrata adulteria: cujus sub nomine et inscriptione muli sua, vel alioqui famosa scorta depingentes adorationi proposuere, ut refert ex Posidippo Clem. Al. *Protrept.* pag. 29. Aurum et argentum sub Mammonæ et Pluti nomine culta. Videsis Clem. Al. *Protreptici* pag. 16: qui locus si non a Cyrillo visus et transcriptus est, isti sane maxime finitimus est.

sæcula sempiternæ et modo quodam nullis cogitationibus pervio ex Patre genitus est. Qui 55 Dei sapientia et potestas, et justitia subsistens est 49; qui in dextera Patris ante omnia sæcula sedet. Non enim, ut quidam existimarunt (1), post passionem quasi coronatus a Deo 50, pro patientiæ mercede thronum a dextris ejus recepit; verum ex quo est, (est autem genitus ex omni æternitate) regiam habet dignitatem; sedens una cum Patre, Deus cum sit, et sapientia et potestas, ut dictum est; una cum Patre regnans, et omnium per Patrem conditor 51. Nihil porro ei ad divinitatis dignitatem deest (2); eumque a quo genitus est cognoscit (3), sicut ipse a genitore cognoscitur 52. Et ut compendio dicamus 53, illud in Evangelii scriptum recordare: « Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem « quis novit, nisi Filius 54.

49 I Cor. 1, 24, 30. 50 Hebr. 11, 9. 51 Vid. cat. 2, n. 21. 52 Joan. 1, 15. 53 Vid. cat. 11, n. 18, 13. 54 Matth. 11, 27.

(1) Non enim, ut quidam existimarunt, etc. Eundem errorem sæpe ac graviter castigat Cyrillus, præsertim cat. 11, n. 17 et cat. 14, n. 27 et 29. Filium ut hominem, merito passionis suæ sedem ad dexteram Patris consecutum, catholica doctrina est quam tradit Paulus Heb. 11, 9, x, 13, viii, 1; et confirmat Cyrillus infra, n. 14: et hic verus est articuli symboli de Filii ad dextram Patris consensu sensus, ut optime advertit Rufinus in symboli expositione. Neque hanc sententiam oppugnat Cyrillus, sed eos qui Verbum seu Filium, negabant ante incarnationem paterni regni consortem fuisse; adeo ut primum Christus post passionem regnasset. Id in primis de Paulo Samosatensi memoratur ab Athanasio orat. 2 cont. Arian., n. 13, p. 480: Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι καὶ πρὶν γενῆται ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπὸ μείρη, οὐκ ἦν Κύριος καὶ βασιλεὺς, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι Κύριος· γνώτωσαν, ὅτι τὰ τοῦ Σκυριστιῶς ἐκ φανεροῦ πάλιν φθέγγονται ἕματα. Si igitur existimant Salvatorem « Dominum et regem non fuisse, priusquam homo « fieret et crucis supplicium pateretur, noverint se « eadem quæ Samosatensis nunc aperte proferre. » Eum errorem quasi per consecutionem saltem ab Arianis assertum in ipsis castigat Cyrillus Alexandrinus Thesauri assert. 13, p. 130, et assert. 15, p. 194, cum illi ad minuendam Verbi dignitatem, ipsi non homini assumpto applicarent illud Pauli Philipp. 11, 9: Propter quod et Deus exaltavit illum, etc. Idacius vero, lib. 1 contra Varimul., id tanquam rem ab eis concessam ponit. « Si ut vos conceditis, tunc Filius in morte regni adeptus est potestatem: ergo « antequam rex fuisset a Patre filius constitutus, « nullam in sinu Patris communionis habuit dignitatem. » Ex Athanasio orat. 1, num. 3, patet Arianos existimasse Christum, in bonæ voluntatis mercedem exaltatum, gratiam accepisse, et unctum fuisse. Notat etiam forte Cyrillus Marcellum Ancyranum qui Christi regnum et sessionem a dextris Patris non ante eo annos, nec nisi post incarnationem incipiebat; saltem ea de re accusatus est ab Eusebio, longa ejus ea de re testimonia referente lib. 11, contra ipsum, cap. 4, p. 50 et 51. et ab episcopis auctoribus formulæ anni 314, vel 345, apud Athanas., De synodis, n. 36 articulis 5 et 6.

(2) Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest. Contra Arianos Patrem solum verum Deum affirmantes; et Filium adoptione tantum non natura, Dei

τὸ εἶναι κτησάμενον, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀδιόως καὶ ἀκαταλήπτως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον. Τὴν σφίλαν Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐνυπόστατον τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καθεζόμενον. Οὐ γὰρ, ὡς τινες ἐνόμισαν, μετὰ τὸ πάθος στεφανωθείς ὡσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὑπομονὴν (4) ἔλαβε τὸν ἐν δεξιᾷ θρόνον· ἀλλ' ἀφ' οὐπὲρ ἐστίν (ἔστι δὲ γεννηθεὶς αἰεὶ), ἔχει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, συγκαθεζόμενος τῷ Πατρὶ, Θεὸς ὢν καὶ σοφία καὶ δύναμις, καθὼς εἴρηται· τῷ Πατρὶ συμβασιλεύων (5), καὶ πάντων διὰ τὸν Πατέρα δημιουργός· ἀλλὰ ἀνελλιπῆς εἰς θεότητος ἀξίαν, καὶ γνώσκων τὸν γεγεννηκότα, καθὼς γινώσκειται ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος· καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν, τοῦ ἐν Εὐαγγελίοις γεγραμμένου μέμνησο, ὅτι Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ·

οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει (6), εἰ μὴ ὁ Υἱός.

Filium docentes, quos refellit cat. 11, n. 4, 9, 14, etc.

(3) Eumque a quo genitus est cognoscit, etc. Perfectam in Filio Patris cognitionem et comprehensionem iterum agnoscit cat. 6, n. 6, et cat. 11, n. 45, quibus in locis hanc Filio et Spiritui sancto communem notitiam facit, cæteris omnibus negatam. Hæc vero adversus Arium dicta putamus, qui blasphemo ore pronuntiavit Patrem esse Filio inenarrabilem, eumque ab illo nec perfecte nec accurate videri, imo id impossibile esse; nec Filio paternam tantum sed neque suam ipsius Filii naturam esse accurate perspectam. Commemorantur hæc impiæ voces ab Alexandro Alexandrino Epistola encyclica ad episcopos, num. 2, apud Athan. tom. 1, p. 398, et ab Athanasio Arii verba ex Thalia referente, De synodis, num. 15, et Epistola ad episcopos Aegypti et Lybiæ, num. 12, et orat. 1 contra Arian., num. 6.

(4) Διὰ τὴν ὑπομονὴν. Hæc addita a nobis sunt ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. et Grodecii. Quam additionem necessario postulat vox, ὡσπερ, quæ significat sedem hanc ab iis quos refutat Filio attributam a Patre mercedis instar et profectus, ἐκ προκοπῆς, ut ait cat. 11, n. 17, et cat. 14, n. 27. Paulo post, particulam καὶ ante αἰεὶ erasmus auctoritate fulti codd. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Grodecii: et ex simili loco cat. 14, n. 26, qui ita legitur: Οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον· ἀλλ' ἀφ' οὐπὲρ ἐστίν (ἔστι δὲ αἰεὶ γεννηθεὶς), καὶ συγκαθεζέτα· τῷ Πατρὶ. Vox αἰεὶ apud Cyrillum non tantum significat semper, sed ab æterno, ut patet tum ex variis Catecheson locis, tum ex simili contextu cat. 11, n. 17: in quo scribit, ἀδιόως, cum ponit hic, αἰεὶ. In cod. Coisl. desunt verba, ἔστι δὲ cuius scriptura hæc sensum efficit: sed ex quo est genitus, perpetuo habet regiam dignitatem.

(5) Συμβασιλεύων. Codd. Roe et Casaub. addunt, ὡς γνήσιος υἱός, tanquam naturalis filius. Mox, pro ἀλλά habent, καὶ, omittuntque verba, καθὼς γινώσκειται ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος.

(6) Τίς ἐπιγινώσκει. Ea verba in editionibus Oxoniensi anterioribus prætermissa, restituit Millelius ex codd. Roe, Casaub. Bodl. vers. Grodecii e sacro textu. Hæc vero duæ phrases in cod. Coisl. inverso ordine sic leguntur: Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱόν ἐπιγινώσκει τις εἰ μὴ ὁ Πατήρ Italcitat hunc locum Phæbab. Agenn. contra Arian. pag. 302, Bib. PP. Lugd., tom. IV, et alii.

Η'. Καὶ μήτε ἀπαλλοτριώσης τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, μήτε συναλοιφῆν ἐργασάμενος υἱοπατορίαν (1) πίστευσης· ἀλλὰ πίστευε, ὅτι ἐνὸς Θεοῦ μονογενῆς εἷς ἐστίν (2) Υἱός, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸς Λόγος· Λόγος οὐ προφορικῶς (3) εἰς ἀέρα διαχεόμενος, οὔτε λόγοις ἀνυποστάτοις ἐξομολογούμενος· ἀλλὰ Λόγος Υἱὸς λογικῶν ποιητῆς, Λόγος ἀκούων τοῦ Πατρὸς καὶ λαλῶν αὐτός. Καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ καιρὸν, εἰ ὁ Θεὸς παράσχοι, πλατύτερον ἡμῖν ῥηθῆσεται· οὐ γὰρ ἐπιλανθάνομεθα τῆς προτάσεως, ὅτι κεφαλαιώδεις εἰσαγωγῆς πίστεως νῦν ποιοῦμεθα (4).

(cat. 11) : non enim propositi nostri obliviscimur, quod est summa tantum necessariæ ad fidem introductionis nunc capita percensere.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ (5) ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ.

Θ. Πίστευε δὲ, ὅτι οὗτος ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας Παρθένου καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὐ δοκῆσαι καὶ φαντασίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης (6), ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· οὐδὲ ὡς περ

⁸⁵ Vid. cat. 11, n. 10.

(1) Υἱοπατορίαν. Ita ex Ottob. Coisl. Bom. et Guill. Morelio reposuimus, cum in editis habeatur, υἱοπατορίας. Roe et Casaub. εἰς υἱοπατορίαν. Eadem voce sæpe utitur Cyrillus, repetit enim cat. 11, n. 16 et 17, et cat. 13, n. 9. Ea a Patribus vel ecclesiasticis auctoribus fabricata est, ad sugillationem Sabellianæ hæreseos, quæ Patrem ac Filium nomine tenus separans re confundens, eundem sui ipsius Patrem et Filium inducebat. Conc. Constantinop. 1, can. 7. damnat Sabellianos Filio-paternitatem prædicantes : Σαβελλιανούς τοὺς υἱοπατορίαν δοξάζοντας. Communior apud auctores tam catholicos quam diversæ partis, vox υἱοπάτωρ, qua Deum sui ipsius Patrem in opinione Sabellii rejiciunt. Sabellianos aliquando videmus vocabulo, Υἱοπάτορες, appellatos. ut apud Greg. Nyss. lib. xiii contra Eunom., pag. 733. εἰς τὴν τῶν Υἱοπατόρων λεγομένων ἀπάτην ἀκολούθως ὑποσυρῆσονται, « ad hæreticorum qui Υἱοπάτορες, Filio patriarii, dicuntur errorem consequenter pertrahentur ». Idem fuit error Noeti ex Epiph., Indic., p. 397, n. 11, υἱοπάτωρα τὸν Χριστὸν εἰδόμενον.

(2) Εἷς ἐστίν. etc. Vos εἷς, unus, deest in codd. Coisl., Roe, Casaub. Superflua non est, quamvis voce, μονογενῆς, unigenitus, sufficienter contenta : sed unum unigenitum auditoribus crebro inculcare laboravit Cyrillus, supra n. 5. cat. 7, n. 5. cat. 16, n. 3 et passim. Articulum ὁ ante πρὸ πάντων adiecimus ex cod. Ottob. Post, Θεὸς Λόγος, addit Ottob., ἀναρχὸς Λόγος Verbum sine principio.

(3) Προφορικῶς. Editi, προφορητικῶς. Vitiosam scripturam, et usui omnium ecclesiasticorum auctorum repugnantem, correximus ex codd. Coisl. Roe, Ottob. et Cyrillo ipso, cat. 11, n. 10. ubi nullo codicum reclamante scribit, λόγον οὐ προφορικόν. Hæc Sabellianorum doctrina erat teste Epiph., Indiculi pag. 398, n. 16. Eadem Paulo Samosatensi imponit hæresim, Indic. pag. 615, n. 1, et Philastrius, hæres. lxxv tertie classis 18. Ejus quoque accusatur Marcellus Ancyras ab Eusebio, libro contra ipsum II, pag. 40; idemque ac Photinus, ab episcopis concilii anno 345 celebrati, apud Athanasium, De synodis, n. 26, articulo 5, et a concilio Sirmiensi, an. 351, can. 8, ibid. n. 27. Marcellus vero et Photinus verbum modo προφορικόν, exterius prolatum : modo ἐνδιάθετον, in Patre penitus insitum et ab eo indistinctum, docuisse feruntur. Cyrillus cat. 11, n. 10, prolatum verbum iterum re-

VIII. Sed neque Filium abalienes a Patre (7), neque facta coalitione duorum. Filio-paternitatem [seu confusionem utriusque] credas. Verum crede, quod unius Dei unigenitus est Filius, qui est ante omnia sæcula Deus Verbum ⁸⁵. Verbum vero non prolatum atque in aera dissipatum; neque sermonibus solida ⁸⁶ ac propria subsistentia destitutum simile : sed Verbum Filius, eorum qui verbo et ratione utuntur factor; Verbum quod Patrem audit, et ipsum loquitur. Ac de his quidem suo tempore, si Deus concesserit, explanatius dicemus

DE GENERATIONE EX VIRGINE [DOGMA III].

IX Crede vero quod hic unigenitus Filius Dei propter peccata nostra de cælis ad terram descendit, assumpta humanitate ista, iisdem quibus subijcitur affectibus obnoxia; natusque est ex sancta Virgine et sancto Spiritu : facta, non secundum opinionem (8) ac fictam speciem, sed secundum

fellens data opera, nihil de ἐνδ:αθέτω loquitur.

(4) Ποιοῦμεθα. Sic codd. Roe. et Casaub. Editi vero, ποιησόμεθα.

(5) Περὶ τῆς, etc. Citatur totus hic articulus una cum suo titulo a Theodoro, dialog. 2, qui inscribitur *Inconfusus*: pag. 106. ac post ipsum a multis qui contra Eutychianos scripserunt. Deest porro titulus in codd. Roe, Casaub. Colb. Bodl. Morel. In Coisl. cod. loco hujus tituli alius habetur : Περὶ ψυχῆς, *de anima*. De incarnatione agit integra catech. 12.

(6) Γενομένης. Ita emendavimus ex Theodoro et codd. Coisl. Roe et Casaub. In editis, γενναμένης, in Colb. γεννημένης.

(7) Neque Filium abalienes a Patre, etc. Eadem sententiam repetit sæpius, ut cat. 11, n. 16. et 18, et cat. 16, n. 4. Duos hic notat oppositos errores : quorum alter Arianorum erat, ab eo descriptus, eorum tamen nomine suppresso, cat. 11, n. 17. in eo consistens ut æternum et Patre posteriorem Filium dicerent; eumque, ut Patri servaretur honor, in creaturarum censum relegarent. Alter Sabellii erat, ut dicit cat. 16, n. 4, quo docebatur Patrem aliquando esse patrem, aliquando filium. Patrem incarnatum esse, et pro nobis passum, cat. 11, n. 17 et 18. Arii vocem de alieno a Patris natura Filio supra retulimus, p. 54, not. aliam refert Athanasius *De synod.* n. 15. ex ejus *Thalia* : Ξένος τοῦ Υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ Πατήρ. « Alienus a Filio secundum naturam est Pater ». Sabelliana porro hæresis Marcello Ancyrano objecta est quem Cyrillus pro indubitato hæretico habuit cat. 15, n. 27.

(8) Non secundum opinionem, etc. Castigat his verbis multa hæreticorum genera communi Doctarum nomine a veteribus comprehensa Hujus hæresis sæculo apostolico enatæ, et ab Joanne apostolo. I Joan. iv, 2, atque ab S. Ignatio in epist. ad Smyrnenses refutatæ. Cyrillus nominatim accusat Simonem Magum cat. 6, n. 14. et Manichæos cat. 12, n. 26, et cat. 14, n. 21. Præter eos etiam alii memorantur : Saturninus, teste Irenæo lib. 1, cap. 24, n. 2. auctore Append. *De præscript.* Tertull., cap. 46; Epiphano, hæres. xxiii, n. 1; Philastrio, hæres. iii n. class. : Theodoro, *Hæret. fab.* lib. 1, cap. 3; Menander, teste Irenæo, lib. 1, cap. 24, n. 3; et App. Tert. cap. 46; Basilides, ex Iren. lib. 1, cap. 24, n. 4; Epiph., hæres. xxiv, n. 3; Append. Tertull. cap. 46; Secundus, teste Philastrio, hæres. xii, 2 class.; Marcus Valentinianus, ex App.

veritatem, inhumanatione [seu hominis susceptio-
ne]. Neque per Virginem uti per canalem traje-
ctus (1), sed ex ea vere incarnatus [et vere ex ea
lacte nutritus]; manducans uti nos vere, et vere
uti nos bibens⁵⁶. Si enim humanæ naturæ assum-
ptio phantasma [ac ludibrium oculorum] fuit. phan-
tasma itidem fuerit salus⁵⁷. Duplex erat Christus:
homo quidem, quantum ad id quod videbatur;
Deus vero, quantum ad illud quod latebat; ut homo
manducans vere sicut et nos, similes enim nobis
corporis affectiones habebat: sed ut Deus, homi-
num quinque millia ex quinque panibus nutriens⁵⁸
Mortuus est vere ut homo, at mortuum quatri-
duanum ad vitam revocavit ut Deus⁵⁹. Dormivit
aquis ut Deus⁶¹.

57 DE CRUCE [ΔΟΓΜΑ ΙV].

X. Hic crucifixus est pro peccatis nostris vere (2).
⁶² Quod si negare volueris, revincet te locus ipse
conspicuis, felix iste Golgothas, in quo nunc,
propter eum qui ibi cruci affixus est, congregati

⁵⁶ Vid. cat. 13, n. 4 et 37. ⁵⁷ Vid. homil. in paralyt. n. 6 et 9. ⁵⁸ Matth. xiv, 17-21. ⁵⁹ Joan.
xi, 39-44. ⁶⁰ Matth. viii, 24. ⁶¹ Matth. xiv, 25.

Tertull. cap. 50; Philastr., hæres. xiv; Cerdon. ex
Append. Tertull. cap. 51; et Epiph., hæres. xli, n. 1;
Marcion, ex Tertulliano, *De carne, Christi*, cap. 1,
2, etc.; Talianus, ex Hieronymo, lib. iii in *Galat.*
c. vi, 8. nisi legendum sit, ut in nonnullis mss.
Cassianus; quem Doceticæ hæresis principem no-
minat Clem. Alex. lib. iii *Strom.* p. 465.

(1) « Neque per Virginem uti per canalem traje-
ctus ». Error Valentini proprius ex Irenæo, lib.
i, c. 7, n. 2; Append. Tertull. c. 49; Epiph., hæres.
xxxii, n. 7; et Theodoret., *Hæret. fab.*, lib. i, cap.
7: qui tamen epist. 175, p. 1073, hanc opinionem
non Valentino soli, sed Basilii, Bardesani et Har-
monio tribuit.

(2) « Crucifixus pro peccatis nostris vere ». Veri-
tatem crucifixionis Christi toto fere *Catecheseon*
opere enixius commendat auctor; seu reverentia et
commendatione loci in quo dicebat, præsentibus ip-
sis monumentis, libenter in hoc sermone versabatur
ut insinuat cat. 13, num. 22, seu quia armandi erant
auditores adversus infidelium et Judæorum obje-
ctiones, qui crucis scandalis potissimum commove-
bantur; adeo ut sæpe contra utrosque fidelibus di-
scepiandum esset, cat. 13, num. 22, 7 et 27;
seu tandem propter Manichæos crucem opinione
tantum et ludicra specieia Christo toleratam dicen-
tes, sicque totam salutis nostræ œconomiam ever-
tentis, ibidem, num. 27. Hanc autem hæresim a
veteribus Gnosticis acceperant: quos inter ridiculæ
fabulæ notatur auctor Basilides, aiens non Chri-
stum, sed Simonem Cyrenæum in crucem actum
esse; cum Christus suam cum Simone formam com-
mutasset, et Judæos Simonem crucifigentes, ipse in
Simonis formam versus irrideret. Hæc Irenæus,
lib. i, cap. 24, num. 4.

(3) Καὶ γαλακτοτροφθεὶς ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς. Ea ver-
ba quæ uncinis inclusa sunt, adjecimus ex Theo-
doreto, et cod. Ottob. ac versione Grodecii; quan-
quam in cod. Ottob. desit, ἐξ αὐτῆς, et in Grodec.
ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς. Porro diverso in loco apud tres
illos ponuntur. Apud Grodecium statim post, *σαρ-
κωθεὶς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς*, ut nos ea collocavimus
tanquam in magis propria sede apud Theodoretum,
post *φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς*, loco verborum καὶ
πιῶν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, quæ neque Theodoretus,
neque Grodecius legit. Demum in cod. Ottob. post,
πιῶν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Præmissionibus supra
commemoratis facile locum dedit crebra repetitio

διὰ σωλῆνος διελθὼν τῆς Παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθεὶς
ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς [καὶ γαλακτοτροφθεὶς ἀληθῶς ἐξ
αὐτῆς 3]] φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ πιῶν ὡς
ἡμεῖς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν ἡ ἐνανθρωπή-
σις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. Διπλοῦς ἦν (4) ὁ
Χριστὸς, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ
μὴ φαινόμενον· ἐσθίων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς
ὡς ἡμεῖς (εἶχε γὰρ τῆς σαρκὸς τὸ ὁμοιοπαθὲς ὡς
ἡμεῖς), τρέφων δὲ ἐκ πέντε ἄρτων τοὺς πεντακισχι-
λίους ὡς Θεός· ἀποθνήσκων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀλη-
θῶς, νεκρὸν δὲ τὸν τετραήμερον ἐγείρων ὡς Θεός·
καθεύδων εἰς τὸ πλοῖον ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος, καὶ
περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὡς Θεός.

vere in navigio ut homo⁶⁰, et ambulavit super

B

ἩΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ (5).

Γ. Οὗτος ἐσταυρώθη ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν
ἀληθῶς. Καὶ γὰρ ἀρνῆσασθαι βουλῆθης, ὁ τόκος
ἐλέγχει σε φαινόμενος, ὁ μακάριος οὗτος Γολγοθᾶς,
ἐν ᾧ νῦν, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα, συγκεκρο-

vocis ἀληθῶς.

(4) Διπλοῦς ἦν, etc. Hæc sententia usque ad
verbum ἐσθίων excl. sub Cyrilli nostri nomine ci-
tatur a Leontio Byzantino, lib. i *cont. Nestor. et Eu-
tychem, Bibl. PP. Lugd.*, tom IX, p. 684. et tacito
ejusdem nomine transcribitur a S. Nilo, lib. ii,
epist. 187. Item adjunctis verbis sequentibus usque
ad τρέφων δὲ excl. citatur a Gelasio, libro *contra
Nestorium et Eutychem*, sed sub nomine Gregorii
Nazianzeni Orat. in *Christi natalem* A Leontio, Ge-
lasio et Theodoretō adducitur, ad duplicis in Chri-
sto naturæ distinctionem adversum Monophysitas
probandam: haud tamen tantum in ipsis verbis
præsidii ponerem quantum in toto hujus contextus
sensu; quo sane nihil ad naturarum et operationum
in Christo diversitatem luculentius afferri potest Sed
argumenti vis non in eo tota versatur, quod Chri-
stus affirmetur duplex. Tantumdem enim de ho-
mine, qui ex anima et corpore compositus est, as-
serit Cyrillus cum infra n. 18, tum cat. 3, n. 4,
hominem autem non dicit duplicem naturam, alioqui
Christum triplicem dicere debisset. Nec propterea
Cyrillus omnimodam inter Christum et hominem
similitudinem constituit, ut unius naturæ compo-
sitæ sint ambo: qui generatim tantum utrosque di-
versis partibus constare observavit. At ea locutio
personæ unitati in Christo non officit, cum homini
una procul dubio persona constanti a Cyrillo tri-
buatur. Cyrillo olim Alexandrino displicuit tam
Christum quam hominem duplicem dici: diserta
ejus sententia est commentario in Joan. ad cap. x,
p. 677, et in epist. ad Nestorium *De excommunic-
atione*. Utrumque tamen, ut pie a multis Patribus
ante Nestorianam controversiam, ita et post eam-
dem frequenter et innocue usurpatum fuit. Inter
alios, duplicis Christi enuntiatione usus est Eulo-
gius Alexandrinus homil. in festum Palmarum sub
nomine Cyrilli Alexandrini, Operum ejus tom. V,
pag. 397. Hominem quoque, cujus partium unionem
Acephali uti geminam et simillimam unioni natu-
rarum in Christo catholicis importunius obtrude-
bant. Severus ipsorum princeps duplicem dicere
non veretur in Græca Matthæi catena ad cap. xxii,
y 22, p. 296.

(5) ἩΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ. Hunc titulum prætermi-
tunt codd. Roc. Casaub. Bodl. Colb. Morel. Ita
vero legitur in Coisl.: Περὶ σταυροῦ καὶ ταφῆς. *De
cruce et sepultura*. De utroque agitur cat. 13.

τρίμεθα· καὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν ἡ οἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπληρώθη. Ἐσταυρώθη δὲ οὐχ ὑπὲρ ἰδίων (1) ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐλευθερωθῶμεν. Καὶ καταφρονήθη μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τότε, καὶ ἐβρόχπίσθη ὡς ἄνθρωπος· ἐγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως ὡς θεός· ὁ γὰρ ἥλιος δεσπότην ἀτιμαζόμενον ἰδὼν, ἐξελίμπα-
νεν τρέμων, οὐ φέρων τὴν θεάν.

Περὶ τῆς ταφῆς (2).

ΙΑ'. Ἐν μνήματι πέτρας ἐτέθη ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος· ἀλλὰ πέτραι διεβράχθησαν τῷ φόβῳ δι' αὐτόν. Κατήλθεν εἰς τὰ καταχθόνια, ἵνα κάκειθεν λυτρώσεται τοὺς δικαίους· Ἐδοῦλου γὰρ, εἰπέ μοι, τοὺς μὲν ζῶντας ἀπολοῦσαι τῆς χάριτος, καὶ ταυτα τῶν πλείστων οὐχ ὀσίων ὄντων· τοὺς δὲ ἀπὸ Ἀδάμ πολυχρονίως ἀποκεκλεισμένους, μὴ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας λοιπὸν; Ἠσαΐας (3) ὁ προφήτης τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ μεγαλοφώνως ἐκήρυξεν· οὐκ ἤθελες ἵνα βασιλεύς κατελθὼν λυτρώσεται τὸν κήρυκα; Δαβὶδ ἦν ἐκεῖ καὶ Σαμουὴλ, καὶ πάντος οἱ προφῆται, καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ λέγων διὰ τῶν ἀποσταλέντων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; οὐκ ἤθελες ἵνα καταβάς λυτρώσεται τοὺς τοιούτους;

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (4).

ΙΒ'. Ἀλλ' ὁ καταβάς εἰς τὰ καταχθόνια, πάλιν ἀνῆλθε· καὶ ὁ ταφεὶς Ἰησοῦς πάλιν ἀνέστη τὸ τρί-
ήμερον ἀληθῶς. Κἂν ποτέ σε διασύρῳσιν Ἰουδαῖοι, ταχέως ἀπάντησον, οὕτως ἐρωτήσας· Ἰωάννης τρί-
ήμερος ἀπὸ κήτους ἐξῆλθε, καὶ Χριστὸς τρίήμερος ἀπὸ γῆς ἄρα οὐκ ἐγήγερται; Τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς ἀψάμενος, ἐγήγερται (5)· καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων ποιητῆς, δυνάμει Πατρὸς ἄρ' οὐχὶ μᾶλλον εὐκοπώτερον ἐγείρεται; Ἀνέστη τοίνυν ἀληθῶς, καὶ ἀναστάς πάλιν ὤφθη τοῖς μαθηταῖς· καὶ μάρτυρες αὐτοῦ

⁶² Vid. cat. 13, n. 23. ⁶³ Ibid. n. 21, et cat. 10, n. 19. ⁶⁴ Matth. xxvi, 67. ⁶⁵ Luc, xxiii, 45. ⁶⁶ Matth. xxvii, 60. ⁶⁷ ibid. 51. ⁶⁸ Vid. cat. 14, n. 19. ⁶⁹ Matth. xi, 3. ⁷⁰ Jon. ii, 11. ⁷¹ Vid. cat. 14, n. 17, 18, 20. ⁷² IV Reg. xiii, 21.

(1) Ἰδίων. Ita reperimus in codd. Coisl. Ottob. Roe. Casaub. In editis est, οἰκείων.

(2) Περὶ τῆς ταφῆς. Desideratur hic titulus in mss. Bodl. Colb. Morel.

(3) Ἠσαΐας. Mutavimus hic interpunctionem vulgatam, in qua punctum interrogans ponitur post ἐλευθερίας, et post λοιπὸν legitur δὲ. Hanc particulam erasimus, et λοιπὸν cum præcedentibus conjunximus, ex codd. Coisl. Colb. et vers. Grod.

(4) Περὶ τῆς ἀναστάσεως. D. hic titulus in codd. Morel. Colb. Bodl. Roe et Casaub. Coislinius habet: Ὅτι ἀνέστη, Quod resurrexit. De resurrectione et ascensione est cat. 14.

(5) Τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς ἀψ., ἐγήγ. Phrasim hanc, propter repetitam vocem ἐγήγερται in editis prætermisam, restituit Milles ex mss. Roe, Casaub. Bodl. Suffragantur Coisl. Colb. Ottob. et Grod. Mox, voces, οὐχὶ μᾶλλον εὐκοπώτερον ἐγείρεται, ex mss. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. et Grod. scripsimus, loco οὐκ ἐγήγερται, quod est in edd. ex iisdem, Ottob. excepto, ἀνθρώπων loco ὄλων scripsimus.

(6) Descendit ad subterranea, εἰς τὰ καταχθόνια. Idem nomen cat. 6 n. 15 tribuit loco quem Simoni mago destinatum fuisse ait. eum apostolorum precibus, sublimis in aere volans in terram præcipitatus est, μέλλοντα εἰς τὰ καταχθόνια κατὰγεσθαι. Nec idcirco eundem locum putes damnatis desti-

sumus: ac crucis ligno universus jam orbis in partes secto repletus est⁶². Crucifixus vero est non pro suis ipsius peccatis, sed ut nos a propriis liberaremur⁶³. Et despectui quidem tunc ab hominibus habitus est, et colaphis cæsus ut homo⁶⁴: veram a creatura pro Deo agnitus est; sol enim Dominum ignominia affectum videns, defecit tremebundus, neque hoc spectaculum ferre valens⁶⁵.

De sepultura.

XI. In monumento saxeo vere positus est sicut homo⁶⁶; sed petrae propter ipsum præformidine scissæ sunt⁶⁷. Descendit ad subterranea (6), ut illinc justos redimeret.⁶⁸ Vellesne enim, quæso te, vivos quidem gratia frui. idque cum plurimi ex his sancti non sint: eos vero qui ab Adamo usque longinquo tempore conclusi fuerant, libertatem tandem non consequi? Isaias propheta tam multa de ipso excelsa voce prædicavit; non velles ut rex descendens suum præconem liberaret? Erat illic David, et Samuel, et prophetæ omnes; ipse quoque Joannes qui per legatos suos dicebat: • Tu es qui « venturus es, an alium exspectamus⁶⁹? Non velles ut tales viros descendens liberaret?

DE RESURRECTIONE [DOGMA V].

XII. Verum qui descenderat ad subterranea, rursus ascendit; et Jesus, qui sepultus fuerat, tertio die resurrexit vere. Et si te olim vexaverint Judæi; statim illis occurre in hunc modum sciscitans: Jonas post triduum de ceto exivit⁷⁰; ⁷¹ et Christus post triduum de terra excitatus non est? Mortuus ossium Elisei **SS** contactu revixit⁷²; et hominum factor non multo facilius virtute Patris suscitabitur? Vere igitur resurrexit, et redivivus iterum discipulis visus est, et testes resurrectionis ejus

natum, in quo veteres distinebantur justis. Hos tamen uti *conclusos* in tenebricoso carcere, ac libertatis egentes repræsentat hic; eosdemque sub mortis imperio, cat. 14, num. 19, ac forte etiam sub aliqua diaboli potestate, cat. 12, num. 15, et cat. 14, num. 17, quod e veteribus multos sensisse, atque etiam e recentioribus theologis, nonnullos opinari notum est. Varios de Christi ad inferos descensu veterum errores caute evitavit Cyrillus. Primus est eorum qui omnes in inferno detentos a Christo liberatos docebant, de quibus ait Philastrius, hæres. iii class. lxxiv, alter sentientium, nonnullos ex Judæis quibus deorat Christi agnitio et fides, fidei ibi per eum prædicatæ assentientes salvos factos esse quod censuit Clem. Alex. lib. vi Strom, p. 637 et 638; ut omittam impium Marcionis errorem, qui Sodomitas, Cainum et gentiles, exclusis Veteris Testamenti justis, salutem a Christo consecutos aiebat, auctore Irenæo, lib. i, cap. 27, num. 3. Definit Cyrillus cum hic, tum cat. 14, num. 19, omnes sanctos et justos liberatos esse; nec dubitationem ullam significavit, num alii liberati fuerint. Quam cunctationem advertimus in Greg. Naz. oral. 4°, p. 693, et August. lib. xii De Gen. ad litteram, cap. 33, num. 63. Justos Cyrillus ab subterraneis locis per Christum liberatos pronuntiat: quid illis præterea contulerit, quove illos transtulerit, alio loco commodius disseretur.

duodecim discipuli ⁷³, qui non verbis ad gratiam A compositis testificari sunt, sed ad supplicia et mortes usque pro vera resurrectione dimicavere. Nimirum « in ore duorum et trium testium stabit omne « verbum, » juxta Scripturam ⁷⁴; ⁷⁵ duodecim vero de resurrectionem Christi testantur, et adhuc circa resurrectionem incredulus inanes.

De Assumptione.

XIII. Cum vero Jesus patientiæ cursum absolvisset, et homines a peccatis redemisset, iterum in cælos susceptus nube conscendit ⁷⁶, et angeli quidem ascendenti astabant; apostoli vero contemplabantur. Si quis vero eis quæ a nobis dicuntur diffidat, eorum quæ nunc videntur vi ac potestati credat. Reges omnes dum moriuntur, una cum vita potestatem amittunt; Christus vero crucifixus a toto orbe adoratur. ⁷⁷ Crucifixum annuntiamus, et tremunt dæmones. Multi diversis temporibus cruci affixi sunt: verum cujusnam alterius in crucem acti invocatio dæmones usquam effugavit?

XIV. Ne ergo Christi crucem erubescamus, sed etiam si alter abscondat, tu palam in fronte obsigna, ut dæmones regium signum intuentes, procul fugiant tremebundi. ⁷⁸ Fac vero hoc signum dum manducas et bibis, sedes, recubas, exurgis, loqueris, ambulas; verbo dicam, in omni negotio. Qui enim isthic crucifixus est, sursum est in cælis. ⁷⁹ Nam si crucifixus et sepultus, in sepulcro remansisset, erubescendum fortassis; nunc vero qui in Golgotha isto crucifixus fuit, ex Olivarum posito ad orientem monte ⁸⁰ in cælum ascendit ⁸¹. A terra enim in inferos descendens, atque inde ad nos revectus, a nobis iterum in cælum abiit. Patre ei acclamante ac dicente: « Sede a dextris meis, « donec ponam inimicos tuos scabellum pedum « tuorum ⁸². »

DE FUTURO JUDICIO [ΔΟΓΜΑ VI].

XV. Hic Jesus Christus qui ascendit, de cælis iterum veniet, non de terra. Dixi autem, non de terra, quia multi hoc tempore de terra venturi sunt antichristi ⁸³; jam enim, ut vidisti, multi dicere

⁷³ Act. II, 32, 33. ⁷⁴ Deut. XIX, 15; Matth. XVII, 16. ⁷⁵ Vid. cat. 14, n. 24. ⁷⁶ Act. I, 9. ⁷⁷ Vid. cat. 13, n. 3, 36, 39. ⁷⁸ Vid. cat. 13, n. 26; cat. 12, n. 8. ⁷⁹ Vid. cat. 13, n. 4. ⁸⁰ Zachar. XIV, 4. ⁸¹ Luc. XXIV, 50. ⁸² Psal. CIX, 1. ⁸³ I Joan. II, 18.

(1) Βασάνων καὶ θανάτων. Hic ordo verborum quem sequimur post codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. magis conveniens quam editorum, in quibus θανάτων præponitur voci βασάνων. Lin. sequenti post στόματος posuimus particulam μὲν ex codd. Coisl. Ottob. et Grod.

(2) Περὶ ἀναλήψεως. Omittunt hunc titulum codices Morel. Colb. Bodl. Coisl. Roe, Casaub. Ascensio quam dicimus, etiamnum a Græcis dicitur *assumptio*, ἀνάληψις.

(3) Παρεστήκεισαν. Addunt codd. Roe et Casaub. Οἱ δὲ ἐλαϊτούργου δорудоуоуаτες, « alii vero « tanquam satellites ministrabant. »

(4) Τρέμουσιν οἱ δαίμονες. Sic restituimus ex cod. Coisl. Editi et cæteri codices, τρέμουσι νῦν δαίμονες, nunc dæmones tremunt. Illud nunc legit

τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα, οὐ λογοῖς κεχαρισμένοις μαρτυροῦντες, ἀλλὰ μέχρι βασάνων καὶ θανάτων (1) περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα, ἐπὶ στόματος μὲν δύο μαρτυρῶν καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, κατὰ τὴν Γραφήν· δώδεκα δὲ τῆ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, καὶ ἄρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπίστεῖς;

Περὶ Ἀναλήψεως (2).

II'. Τὸν δρόμον δὲ τῆς ὑπομονῆς τελεσας Ἰησοῦς, καὶ τοὺς ἀνθρώπους λυτρωσάμενος τῶν ἀμαρτιῶν, ἀνέβη πάλιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, νεφέλης αὐτὸν ὑπολαβούσης· καὶ ἄγγελοι μὲν ἀνιόντι παρεστήκεισαν (3), ἀπόστολοι δὲ ἐθεώρουν. Εἰ δὲ τις τοῖς λεγομένοις ἀπίστεῖ, αὐτῇ πιστευέτω τῆ δυνάμει τῶν νῦν βλεπομένων. Πάντες οἱ βασιλεῖς τελευτῶντες, συναποσθενύουσι τῇ ζωῇ καὶ τῇ δυνάμει· Χριστὸς δὲ σταυρωθεὶς, ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς οἰκουμένης. Τὸν ἐσταυρωμένον καταγγέλλομεν, καὶ τρέμουσιν οἱ δαίμονες (4). Πολλοὶ κατὰ χρόνους ἐσταυρώθησαν· ἀλλὰ ποίου σταυρωθέντος ἐπίκλησις ἑτέρου ποτὲ τοὺς δαίμονας ἀπέλασε;

ΙΔ'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἄλλος ἀποκρύπτει, τὸ φανερῶς ἐπὶ μετώπῳ σφραγίζου· ἵνα οἱ δαίμονες τὸ σημεῖον ἰδόντες τὸ βασιλικόν, μακρὰν φύγῃσι τρέμοντες. Ποῖαι δὲ τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐσθίων καὶ πίνων, καθήμενος, κοιταζόμενος, ἐξανιστάμενος, λαλῶν, περιπατῶν· ἀπαξαπλῶς ἐν παντὶ πράγματι. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα σταυρωθεὶς, ἐν οὐρανοῖς ἐστὶν ἄνω. Εἰ μὲν γὰρ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἐναπέμεινε τῷ τάφῳ, εἴχομεν ἂν ἐπαισχύνεσθαι· νυνὶ δὲ ὁ ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ σταυθεὶς, ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐντεῦθεν (5) γὰρ εἰς ἔθνη καταβὰς, καὶ πάλιν ἀνελθὼν πρὸς ἡμᾶς, ἀφ' ἡμῶν ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν οὐρανόν, τοῦ Πατρὸς αὐτῶν προσφωνοῦντος, καὶ λέγοντος· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ (6).

ΙΕ. Οὗτος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς (7) ὁ ἀναβὰς, ἔρχεται πάλιν ἐξ οὐρανῶν, οὐκ ἀπὸ γῆς· καὶ εἶπον, οὐκ ἀπὸ γῆς, ἐπειδὴ πολλοὶ μέλλουσιν ἀντιχριστοὶ νῦν ἀπὸ γῆς ἔρχεσθαι. Ἦδὲ, γὰρ, καθὼς ἐθεώρησας,

D Grodecius in prima phraseos parte, ante *annuntiamus*.

(5) Ἐντεῦθεν, etc. Hoc verbum et sequentia usque ad εἰς τὸν οὐρανόν inclus. in editis prætermissa reparavit Millesius ex codd. Roe et Casaub. quibus adjungendi codd. Coisl. et Grod.

(6) Περὶ μελλ. Omittitur hic titulus non solum in codd. Colb. et Morel. sed etiam in Coisl. Ottobonianus alium habet: Περὶ παρουσίας, *De adventu*, supple *secundo*. De hoc est cat. 15.

(7) Ὁ Χριστὸς. Articulum præposui ex cod. Coisl. Roe et Casaub. qui tamen ambo voci Ἰησοῦς eum præligunt. Paulo post loco eὐδὲ, scripsimus οὐκ, ex Coisl. et Bodl. et Cyrillo mox sua verba repente.

ἤρξαντο πολλοὶ λέγειν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ μέλλει λοιπὸν ἐρχεσθαι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ψευδῆ Χριστοῦ προσηγορίαν (1) ἐκυτῶ προστιθείς. Σὺ δὲ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, μηκέτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς ἐρχόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν προσδόκα, ὑπὲρ ἅπασαν ἀστραπὴν καὶ λαμπρότητα φωτὸς τοῖς πᾶσι φαινόμενον, ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενον· ἵνα κρίνη ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ βασιλεύῃ (2) βασιλείαν οὐράνιον, αἰώνιον, καὶ ἀτελεύτητον. Ἀσφαλίζου γὰρ μοι καὶ ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσιν οἱ λέγοντες τέλος εἶναι τῆς Χριστοῦ βασιλείας.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (3).

Ιζ'. Πίστευε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ δόξαν, ἣν παρέλαβες ἔχειν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· καὶ μὴ κατὰ τοὺς τὰ δόσσημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντας. Σὺ δὲ μάνηθαι, ὅτι ἐν ἔστει τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀδιάρητον, πολυδύναμον· πολλὰ μὲν ἐνεργῶν, αὐτὸ δὲ μὴ μεριζόμενον (4)· τὸ γινῶ-

⁸⁴ Matth. xxiv, 5. ⁸⁵ ibid. 13. ⁸⁶ Vid. cat. 15, 2, 27. ⁸⁷ Vid. cat. 16, n. 3, et cat. 17, n. 2.

(1) Χριστοῦ προσηγορίαν. Vocem Χριστοῦ addimus ex codd. Coisl. Otlob. Colb. Roe, Casaub. Bodl. et simili phrasi cat. 15, n. 11: atque id postulat oppositio in sequenti phrasi notata, Σὺ δὲ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, etc. Vox προστιθείς male construi videtur cum τὸ βδέλυγμα: ac supponendus articulus ὁ ante ψευδῆ. Codd. Roe et Casaub. habent περιτιθῆναι· Otlob., προστιθῆναι. Forte legendum προστιθέν. Antichristum appellat ipsam abominationem desolationis, ut et cat. 15 n. 9: qui scilicet idolis omnibus rejectis, in Hierosolymitano templo, quod instauraturus est, sedens, se tanquam Deum et Christum ab deceptis Judæis adorari jubebit, cat. 15, n. 15. Antichristum esse abominationem desolationis in loco sancto stantem, quam Christus post Dianelem prædixit, multorum sententia erat teste Chrysostomo, in *Matth.*, cap. xxiv; atque ita multos Patres sensisse omnibus notum.

(2) βασιλεύῃ. Ita legimus in codd. Roe, Casaub. et vers. Grodec. In editis habetur, βασιλεύοντα, *regnantem*.

(3) Περὶ τοῦ ἁγίου, etc. Deest hic titulus in codd. Colb. Morel. et Bodl. In verbis, τὴν αὐτὴν ἔχε, etc., clara et luculenta continetur sancti Spiritus divinitatis, et unius trium personarum naturæ professio. Sed hujus lectionis vis non parum minuitur diversa codicum Coisl., Roe, Casaub., et Grodecii lectione, quæ ita se habet: καὶ τὴν ὁρθὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ γνώσιν· ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσιν, οἱ (deest οἱ in Casaub.) ἀλλότριοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ τὰ δόσσημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντες, « et rectam de ipso notitiam habe. Multi enim alieni sunt a Spiritu sancto, qui de illo blasphemia docent » Ultra lectio Cyrilli germana sit, definire non facile est, cum utraque pari ferme mss. numero et auctoritate nitatur Posterior minus emendationis suspitione laborat, ac temporibus illis quibus parcius de Spiritu sancti divinitate disputabatur, convenientior videtur. Prior uti blasphemus ferit, eos qui secus de Spiritu sancto, ac de Patre et Filio sentirent. Atqui Cyrillus cat. 16, n. 6 et sqq., longo ordine recensens eos qui prava de Spiritu sancto docuerant, Simonem Magum nominat Moutanum et Manetem qui se Spiritum sanctum dixere; Gnosticos et Valentinianos, eosque qui alium Spiritum sanctum a Paracleta fingebant: tum Marcionitas trium Deorum assertores, et qui alium in Veteri, alium in Novo Testamento Spiritum excogitarant; nihil de iis qui Spiritum sanctum a Patre et Filio opinione dividebant, dicit. Nihilominus omnino Cyrilli doctrinæ

A cœperunt (5): *Ego sum Christus*⁸⁴; et post hæc ventura est illa *abominatio desolationis*⁸⁵ falsam sibi appellationem **59** Christi usurpans. Tu autem mihi verum Christum, Filium Dei unigenitum, non amplius jam e terra, sed e cœlis venturum expecta, universis supra fulgur omne et omnem splendorem luminis conspiciendum, angelorum satellitio stipatum ut vivos et mortuos judicet, ac regnum obtineat cœleste, sempiternum, et omni fine carens; ⁸⁶ nam et in hoc quoque certus et cautus esto, quandoquidem multi sunt qui dicant Christi regno finem esse (6).

DE SPIRITU SANCTO [DOGMA VII.]

XVI Crede et in Spiritum sanctum, deque eo idem sentito quod de Patre et Filio accepisti: non autem secundum eos qui contumeliosa de ipso docent.⁸⁷ Tu igitur disce unum esse hunc sanctum Spiritum, indivisum, multipotentem; qui cum multa efficiat, ipse tamen non disperitur; qui mysteria

consentanea est lectio quam retinuimus. Spiritum sanctum, una cum Filio, Patri divinitate, glorificatione, cultu, operatione passim consociat, eodemque modo eos a creaturis secernit. Quamvis in dignitate Spiritus sancti constituenda minus eo tempore laboraretur, exstant tamen luculentæ cum veterum, tum hujus ipsius temporis auctorum de ejus divinitate auctoritates; nec facile reperias qui de illo dignius ac sublimius, quam Cyrillus noster duabus catechesibus 16 et 17, et in hoc ipso loco disputarit. Arianos etiam blasphemiam in Spiritum sanctum reos, eorum tacito nomine pronuntiat, dum graviter invehitur in eos qui Trinitatem vel scindebant vel confundebant, cat. 16, n. 4: idque vel ex ignorantia, vel opinione pietatis, n. 4; quos locos confer cum cat. 11, n. 17. Primi erant Ariani, qui apud Athanasium orat. 1, n. 6, divisas, abalienatas, et longo intervallo separatas. Patris, Filii et Spiritus sancti essentias, prorsusque et in infinitum dissimiles essentiis et gloriis aiunt. Alteri erat Sabelliani, quos passim refutat, inculcans Spiritum sanctum non esse Patris aut Filii prolationem, vel habitum in aera diffusum; sed viventem, subsistentem, operantemque potestatem, cat. 16, num. 14; cat. 17, n. 5.

(4) Μὴ μεριζόμενον. Legitur in codd. Coisl. Roe, Casaub. Otlob. μὴ ἐνεργούμενον, id est, *alteri in se operanti non subjectum*. Quæ revera Cyrilli doctrina est, dum cat. 17, num. 5 Spiritum sanctum ex auctoritate agere docet; et num. 9 in Christum proprio et insito sibi motu descendisse ait *αὐτοκινήτῳ καταβάσει*. Cat. 26, num. 3, vocat eum maximam potestatem; et cat. 17, n. 34, substantialem et effectricem virtutem, *ἐνεργητικὴ δύναμις*, etc. Retinendam tamen priorem lectionem probant multa loca consimilia, in quibus multiplicem Spiritus operationem recensens, cavet ne propterea divisus credatur. Vide cat. 16, n. 3, 12, 23, 30; et cat. 17, n. 2, 3, 5, 18.

(5) *Multi jam dicere cœperunt*, etc. Idem de Simone Mago et Menandro nominatim, et aliis quibusdam impiis hæresiarchis generatim, dicit cat. 15 num. 5.

(6) *Multi sunt qui dicant Christi regnum*, etc. Marcellum Ancyranum, et Photinum ejus discipulum significat; quorum hæresim nuper in Galatia emersisse tradit cat. 15, n. 27 quo loci eam hæresim pluribus refellit. Vide quæ ad hunc locum subnotavimus.

novit, et omnia scrutatur, etiam profunda Dei ⁸⁸; A qui super Dominum Jesum Christum in columbæ specie descendit ⁸⁹; ⁹⁰ qui in lege et prophetis operatus est; qui nunc quoque baptismi tempore animam tuam obsignat: cujus etiam sanctitate opus habet universa intelligibilis natura; in quem si quis blasphemam vocem emittere ausus fuerit, nec in hoc sæculo, nec in futuro remissionem habiturus est ⁹¹; qui cum Patre et Filio divinitatis gloria condecoratur; quo etiam opus habent Throni, dominationesque, principatus et potestates ⁹². Unus est enim Deus, Christi Pater; et unus Dominus Jesus **60** Christus ⁸⁹, unius Dei unicus Filius ⁹⁴; et unus Spiritus sanctus, qui omnia sanctificat et deificat; qui in lege et prophetis, in Veteri et Novo Testamento est locutus.

XVII. Hoc signaculum (1) in mente tua semper habeto: quod quidem nunc tibi summam per capitulum recensionem edictum est; si vero Dominus concesserit, adhibita ex Scripturis demonstratione pro viribus a nobis plenius edisseretur ⁹⁵ Oportet enim circa divina (2) et sancta fidei mysteria ne mi-

⁸⁸ Matth. xxiv, 4. ⁸⁹ Hebr. v, 14. ⁴⁰ ibid. 13. ⁴¹ Cat. 6, n. 16.

⁹³ I Cor. vii, 6. ⁹⁴ Vid. cat. 16, n. 6. ⁹⁵ Vid. cat. 12, n. 5; cat. 16, n. 1 et 2.

(1) *Hoc signaculum.* Significat ea vox firmum et indelibilem mentis assensum. Sic. cat. 1, num. 5, jubet ut audita in catechesibus per finem in animo obsignent; et cat. 23 n. 18, ait per vocem Amen in fine Orationis Dominicæ, superiora postulata obsignari, hoc est approbari. Eodem sensu in Joannis Evangelio, cap. iii, 23, ait Joannes Baptista C cum qui accipit Christi testimonium, signare quia Deus verax est; quod est, ut explicat Origenes in catena ad Joannem, id certa animi approbatione καταθέσει βεβαιῶν in se confirmare.

(2) *Circa divina.* etc. Hunc locum, ac nonnulla similia quæ apud Cyrillum occurrunt, carpit Rivetus ad oppugnandam Catholicorum de traditionis auctoritate ac necessitate sententiam Cui sat multis in Dissertatione tertia respondi Hic ad ejus intelligentiam, triplicem, quæ omne momentum aufert, observationem subtexam: 1° Si summo jure agatur, verba hæc respiciunt solummodo articulos superius propositos de Trinitate, quos Cyrillus num. seq. fidem simpliciter appellat, vel ad summum, doctrinam symboli tota quadragesima explanandam quam Cyrillus passim et in hoc loco mea sententia, *fidei* nomine designat. Cum autem Cyrilli iudicio, cat. 5, n. 12, symbolum nihil aliud sit quam compendiaria præcipuorum Scripturæ capitulum collectio, mirum non est ejus doctrinam totam ex Scripturis asseri et posse et debere; nec dissententur Catholici, cum nullum in symbolo dogma sola traditione ad nos derivatum facile agnoscant. 2° Loquitur auctor non ad baptizatos, quibus fidem semel in baptismo datam et professam retractare, et ad censuram suam revocare nefas; sed ad catechumenos quibus religionis nostræ veritas firmis argumentis asserenda erat. 3° Sed neque istis de propositarum rerum veritate dubitare, et ante earum probationem iudicium suum suspendere permittit. Jam enim superioribus catechesibus fidem certam et indubitam ab eis exegit. V. *Procat.*, n. 8, 5 et 17; cat. 1, n. 1 et 2; cat. 2, n. 2 et 5; cat. 3, n. 3 et 15. In hac ipsa catechesi qua jubet probationes expectari, singulos fere articulos incipit a verbo, *Crede*; ac propositam de Trinitate doctrinam præcipit tanquam immobile signaculum in animo im-

σκον τὰ μυστήρια, τὸ ἐρευνῶν πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τὸ ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἰδῆι περισσεύσας κατελθόν· τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφηταῖς ἐνεργῆσαν· τὸ καὶ νῦν κατὰ τὸν κειρὸν τοῦ βαπτίσματος σφραγίζον σου τὴν ψυχὴν (3)· οὐ καὶ πᾶσα νοητὴ φύσις χρεῖαν ἔχει τῆς ἀγιότητος· εἰς ὃ βλασφημῆσαι τις ἐὰν τολμήσῃ, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· ὅπερ σὺν Πατρὶ (4) καὶ Υἱῷ τῇ τῆς θεότητος δόξῃ τετίμηται· οὐ καὶ χρεῖαν ἔχουσι θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι. Ἐς γὰρ ἐστὶ Θεός, ὁ τοῦ Χριστοῦ Πατῆρ· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ μονογενῆς Υἱός (5) καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, τὸ πάντων ἀγίαστικόν καὶ θεοποιόν, τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφηταῖς, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ λαλήσαν.

12' Ταύτην ἔχε τὴν σφραγίδα ἐν τῇ διανοίᾳ σου πάντοτε, ἥτις νῦν μὲν κατὰ ἀκακεφαλαίωσιν ἀκροθιγῶς σοι (6) εἴρηται· εἰ δὲ παράσχοι ὁ Κύριος, μετὰ τῆς ἐκ τῶν Γραφῶν ἀποδείξεως κατὰ δύναμιν βῆθῆσεται. Δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς πίστεως μυστηρίων, μηδὲ τὸ τυγόν ἀνευ τῶν θείων

primi; et cat. seq., n. 12. symbolum etiam antequam Scripturas legerint auditores, illudve ipse ex Scripturis confirmavit, certo et irrevocabili assensu recipi præcipit Idcirco cat. 13 n. 9, ait hos conventus non ad fidem primum concipiendam, sed ad comparandam firmiorem rerum jam creditarum convictionem institutos. Nec mirum: fideles jam dicebantur; et monet *Procat.*, n. 5, et cat. 5, n. 2, ne appellationem hanc animi sui infidelitate violent. Taceo de sacrorum mysteriorum doctrina, quorum probationem distulit post baptismum et Pascha: an idcirco dubitanter, donec argumenta eis afferrentur, ad ea accedere concessit? qui ita sentiat, viderit cat. 18, n. 32. Quamobrem hæc verba: *Ne mihi quidem hæc proferenti simpliciter credas*, fidentis sunt hominis de Christianorum dogmatum veritate, non dubitare, donec sufficientia afferantur argumenta, permittentis.

(3) *Σφραγίζον σου τὴν ψυχὴν.* In editis, σφραγίζει scripsimus, σφραγίζον, et pronomen σου addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. Colb. Bodl. edit. G. Morel.

(4) *Ὅπερ σὺν Πατρὶ.* etc. Ea phrasis aliter legitur in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et Grod. sic: ὅπερ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῇ τῆς ἀξίως τιμῇ τετίμηται, qui cum Patre et Filio dignitatis honore condecoratus est. Eadem utriusque lectionis vis est: neque enim in dignitatis honore spiritum sanctum una cum Patre et Filio conjungere, nisi unius divinitatis participes sint. Primam itaque lectionem Cyrilli esse posse non dubitamus, qui divinitatem Spiritui sancto sæpe attribuit. Sic cat. 6, n. 6: Τῆς θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστὶ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνὸς ὁ Υἱός μονογενής. *Divinitatis*

(5) *Μονογενῆς Υἱός.* Inter hæc quo verba repetebatur in editis vox Θεοῦ, quam eliminavimus auctoritate codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et versionis Grod. Post Υἱός ex iisdem codicibus, Ottob. excepto, addidimus conjunctionem καί.

(6) *Ἀκροθιγῶς σοι.* Vocem σοι addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. et præpositionem ἐκ ante τῶν Γραφῶν, et Coisl. et Ottob.,

παραδίδοσθαι: Γραφῶν· καὶ μὴ (1) ἀπλῶς πιθανό-
 τισι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι. Μηδὲ
 ἐμοὶ τῶ ταῦτά σοι λέγοντι, ἀπλῶς πιστεύσης, ἐν
 τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων, ἀπὸ τῶν θεῶν
 μὴ λάθης Γραφῶν. Ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πί-
 στεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὐρεσιλογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως
 τῶν θεῶν ἐστὶ Γραφῶν.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ (2).

III. Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς σεμνῆς καὶ ἐνδόξου
 ταύτης καὶ παναγίας πίστεως, καὶ σεαυτὸν γνωθί-
 λοιπόν, ὅστις εἶ· ὅτι· διπλοῦς ἄνθρωπος καθίστη-
 κας, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκείμενος· καὶ ὅτι,
 καθὼς πρὸ βραχέος εἴρηται, ὁ αὐτὸς θεὸς καὶ τῆς
 ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐστὶ δημιουργός. Καὶ γί-
 νωσκε. ὅτι ψυχὴν (3) ἔχεις αὐτεξούσιον, ἔργον θεοῦ
 κάλλιστον, κατ' εἰκόνα τοῦ πεποιηκότος ἀθάνατον,
 διὰ τὸν ἀπεθανάτιζοντα θεόν. Ζῶον λογικόν ἀφθαρ-
 τον, διὰ τὸν ταῦτα λαχρσάμενον· ἐξουσίαν ἔχον ποιεῖν
 ἃ βουλεται. Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν ἀμαρτάνεις, οὔτε

⁹⁶ Vid. cat. 3, n. 4. ⁹⁷ ibid.

«tis paternæ una cum Spiritu sancto communiter
 «particeps est Filius unigenitus.» Cat. 16, num. 4 : Οὐ
 τρεῖς θεοὺς καταγγέλλομεν, ἀλλὰ σὸν ἀγίῳ Πνεύματι
 δι' ἐνὸς γιού, ἕνα θεόν καταγγέλλομεν· « Non tres Deos
 « annuntiamus, sed cum Spiritu sancto, per unum
 « Filium, Deum unum prædicamus. » Cat. 21,
 n. 2, ait sanctum chrisma, post benedictionem pre-
 cibus Ecclesiæ factam, Spiritus sancti non nobis effi-
 ciens esse propter præsentiam divinitatis ejus : Πνεύ-
 ματος ἁγίου, παρουσία τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεργη-
 τικὸν γενόμενον. Divinitatem Spiritui sancto ea
 ætate sine ulla cunctatione tribuebant Patres Di-
 sserta sunt testimonia Phœbadii, Luciferi, Marii Vi-
 ctorini, Philastrii ; ut omittam superiores, Tertul-
 lianum, Origenem apud Bas. De Spiritu sancto, cap.
 29, pag. 229, etc.

(1) Καὶ μὴ. Ita scripsimus ex codd. Coisl. Ot-
 tob. Bodl. Colb. πιθανότις· legimus pro πιθανότιτι.
 Quod appellat hic λόγων κατασκευαῖς, verborum
 compositiones, cat. 13, n. 8, appellat sophisticum
 artificium, σοφιστικά· κατασκευαῖς. Apud auctores
 κατασκευῆ· assertionem et probationem significare
 solet, sicut ἀνασκευῆ· consultationem. Quapropter
 λόγοι· non hic proprie significat verba, sed ratiocina-
 tiones rerum vacuas.

(2) Περὶ ψυχῆς. Deest hic titulus in codd. Colb.
 Bodl. et edit. Morel. ; at reperitur alius in Coisl.
 Roe, Casaub. et Grod. : Περὶ ἀνθρωπίνης καταστά-
 σεως, de hominis conditione et statu. Sequentia vero
 verba articulum inchoantia, sic representant codex
 Ottobonianus, et alter cujus varias lectiones ad
 marginem libri sanctæ Genovelæ ascriptas reperi :
 Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς προσκυνητῆς παναγίας Τριά-
 δος, Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς
 ταύτης παναγίας πίστεως etc. : « Post cognitionem
 « vero adorandæ sanctissimæ Trinitatis, Patris vi-
 « delicet, et Filii, et sancti Spiritus, sanctissimæ, »
 inquam, fidei hujus. Exstant hujus lectionis vestigia
 in codd. Coisl, Roe et Casaub. in quibus pro σεμνῆς
 καὶ ἐνδόξου legitur, προσκυνητῆς adorandæ, quæ vox
 non nisi incongrue cum πίστεως construi posse vi-
 detur : adeoque mihi maxime probaretur codicis
 Ottoboniani lectio, nisi commentarium saperet.

(3) Ὅτι ψυχὴν. Particulam ὅτι ad structuram
 phræseos necessariam ex cod. Bodl. supplevimus.

A nimum quidem absque divinis Scripturis tradi ; nec
 temere probabilitatibus, argumentisque in verbo-
 rum artificio consistentibus abduci. Ne mihi quidem
 ista proferenti ultro credas, nisi de divinis Scriptu-
 ris eorum quæ tibi annuntio demonstrationem ac-
 ceperis. Hæc enim fides, cui nostram salutem debe-
 mus (4), non ex commentitia disputatione, sed
 ex divinarum Scripturarum demonstratione vim
 habet.

DE ANIMA [DOGMA VIII].

XVIII. Post venerandæ hujus gloriosæ et per-
 sanctæ fidei notitiam, te quoque deinceps nosce,
 quisnam sis? Nimirum duplex tu homo institutus
 es, ex anima et corpore compositus : et, ut paulo
 ante dictum est ⁹⁷, idem tibi Deus et animæ et
 corporis auctor est. Id quoque scito quod animam
 habes liberæ potestatis opus Dei præstantissi-
 mum (5), juxta imaginem conditoris factam : im-
 mortalem **6** propter Deum immortalitatem ipsi
 conferentem : animal ratione præditum (6) corrup-
 tionis expers, propter eum qui ista largitus est :

(4) Hæc enim fides, cui salutem nostram debemus, ἡ
 σωτηρία αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν. Ad litteram hæc
 salus fidei nostræ. Grodecus, verba convertendo,
 fidei nostræ salus et conservatio. Sensus est : salus
 quæ per fidem comparatur ; aut fides per quam sa-
 lutem adipiscimur ; sicut ait infra, n. 37, unica la-
 vacri salute perfruaris, μιᾶς τοῦ λουτροῦ σωτη-
 ρίης, pro unico lavacro salutem afferente : alibi si-
 milis locutiones usurpat, ut cat. 14 n. 17. pœni-
 tentia salutis, pro, salus per pœnitentiam, cat. 2,
 n. 5, spes pœnitentiæ, pro, pœnitentia spem afferens.
 Quod de fide hic dicit, cat. 5, num. 12, id applicat
 symbolo, quod forsitan hoc loco respicit.

(5) Opus Dei præstantissimum. Animam opus Dei
 dicit, ne anima ex Dei substantia esse crederetur :
 quæ opinio a paganis profecta nonnullos ex hæreti-
 cis astipulatores habuit : Ebionæos, ex Clementin.
 hom. 16, n. 16. Cerdonem et Marcionem, ex Theo-
 doreto Hæret. fab. lib. v, c. 9. Inde hausere Mani-
 chæi, hoc errore infecti, ex Tit. Bostr. lib. 1 contra
 Man, p. 449, et ab his Priscillianistæ, ex August.
 har. lxx. Castigatur frequenter a Patribus hujus
 ætatis

(6) Animal ratione præditum, ζῶον λογικόν. Gro-
 decus vertit vivum, legens aut legendum suppo-
 nens ζῶν loco ζῶον. Quidni id nomen animalis da-
 retur animæ, quod angelis passim tribuitur a Pa-
 tribus? Basil, comm. in Isa. cap. xiii, pag. 250,
 angelos vocat ἐπουράνια ζῶα, cælestia animalia.
 Auctor libri De communi ess. Patris et Filii sub no-
 mine Athanasii, num. 5, tom. II, pag. 27 ; Theodo-
 retus, in cap. 1 Ezech. vers. 5 ; et Greg. magn. hom.
 10. in Evang. eodem modo loquuntur. At de anima
 ipsa auctor dialog. 1 De Trinitate sub nomine Atha-
 nasii num. 21, tom. II, pag. 425, orthodoxum sic
 rogantem inducit : Οὐ δοκεῖ σοι ἡ ψυχὴ ζῶον εἶναι,
 Num tibi videtur anima animal esse? Respondet Ano-
 nymus probante orthodoxo : Καὶ πάντα καὶ γὰρ ἄγ-
 γελος ζῶον ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ πνεύματα. Etiam vero ;
 nam et angelus est animal, et omnes spiritus. Ipse
 Cicero lib. iv, De finibus vocat animantem et ani-
 mal, substantiam quam fingit solo animo constan-
 tem sine corpore. Hujus appellationis originem no-
 bis aperit Cyrillus Alexandrinus, lib. iv in Joan.
 ad cap. vi, vers. 58 pag. 367, animal esse dicens
 quidquid vitam ab alio participat : hincque probat
 Filium Dei increatum esse, quod si vitam ab alio

potestatem habens faciendi quæ velit. ⁹⁸ Non enim siderum natalitiorum vi peccas (1); neque fortuna cogente scortaris; neque, uti nonnulli delirant, astrorum conjunctiones te lasciviis invitum incumbere compellunt. Quid tua ipsiusmet mala confiteri detrectans, astris insonlibus culpam ascribis? Ne mihi posthac astrologis adverte; de illis enim ait Scriptura divina: « Stent et salvent te astrologi « cœli ⁹⁹; » et inferius: « Ecce omnes sicut stipula « igni comburentur, et non liberabunt animam « suam de flamma ¹. »

XIX. Hoc quoque addisce, quod priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit (2): sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus. ² Ne mihi quemquam audias illud male interpretantem: « Si autem quod nolo, « illud facio ³; » sed recordare ejus qui dicit: « Si « volueritis, et audieritis me bona terræ comedetis; « si vero nolueritis, et non audieritis me, gladius vos « consumet ⁴, » etc.; et rursus: « Sicut exhibuistis « membra vestra serva immunditiæ et iniquitati ad « iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra serva « justitiæ in sanctificationem ⁵. » Memento etiam Scripturæ dicentis: « Sicut non probaverunt Deum ha- « bere in notitia ⁶; et. Quod de Deo cognosci potest « manifestum est in illis ⁷; et iterum, Oculos suos « clausurunt ⁸. » Dei quoque rursus [memento] increpantis et dicentis: « Ego autem plantavi te vi- « neam fructiferam omnem veram; quomodo con- « versa es in amaritudinem, vitis aliena ⁹? »

XX. Immortalis est anima (3): similesque sunt **62 C**

⁹⁸ Vid. cat. 2, n. ⁹⁹ Isa. XLVII, 13. ¹ ibid. 14. ² Vid. cat. 6, n. 27, 28. ³ Rom. VII, 16. ⁴ Isa. I, 19, 20. ⁵ Rom. VI, 19. ⁶ Rom. I, 28. ⁷ ibid. 19. ⁸ Matth. XII, 15. ⁹ Jerem. II, 21.

per creationem mutuetur, jam non vita ipsa, quod testantur sacræ litteræ, sed animal futurus sit: λόγον καὶ ζωὴν ἡμῶν ὁ Υἱὸς, οὐκ αὐτὸ (forte αὐτῆ) κατὰ φύσιν ζωή. In fragmento Actorum Pauli ab Origene, lib. I *De principiis*, cap. 2, citato, dicitur de Filio, *Hic est Verbum animal vivens*; nisi scribarum vel Rufini quædam sit corruptela.

(1) *Non enim siderum natalitiorum vi*, etc. Castigat errorem a philosophis paganis profectum, hisque temporibus communem, ut Patrum scripta plurima fidem faciunt. Præter Phariseos, Gnosticos fere omnes et Manichæos astrologiæ vanitatibus dedito, teste Epiphânio, hæresi LXVI, num. 13, multi e Christianis, horum commercio superstitionis hujus parte aliqua se obligari patiebantur.

(2) *Priusquam anima in hunc mundum veniat nihil peccavit*. Animam ante corpus exstilis non negat Cyrillus, sed tantum peccavisse priusquam in has partes deveniret. Quod unum ad fidem Ecclesiæ attingere ait Aug. ep. 164, num. 20, et 166 num. 7. Cæterum animam non esse corpore antiquiorem, videtur asserere infra num. 30 et cat. 18, num. 9, Error autem de commissis in superiori vita peccatis a Pythagoricis acceptus, teste Clem. Alex., lib. III *Strom.*, n. 3, pag. 433, et Aug., lib. IV *cont. Julian.*, cap. 16, num. 83 pluribus hæreticis communis fuit, Basilidi, ex Clem. Alex., lib. IV *Strom.*, pag. 506, d. Cassiano Valentiniano, ex eodem lib. III *Strom.*, pag. 466; Carpocrati, ex Irenæo lib. I, cap. 25, n. 4. Hunc autem suo præsertim nomine nobilitavit Origenes quem vulgo respexere quicumque postea Patres nefarium illud dogma impugnarunt.

κατὰ τυχὴν πορνείαις, οὕτε, καθὼς ληροῦσιν τινες, αἰ τῶν ἀστρῶν πλοκαὶ ταῖς ἀσελγείαις σε προσέχειν ἀναγκάζουσι: τί φεύγων ὁμολογῆσαι τὰ σεαυτοῦ κακὰ, τοῖς ἀναίτιοις ἀστροῖς προσηγείας τὴν αἰτίαν; Μὴ μοι πρόσσεχε λοιπὸν ἀστρολόγοις: περὶ γὰρ τούτων λέγει ἡ θεία Γραφή: Στήτωσαν καὶ σωσάτωσαν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐξῆς: Ἴδου πάντες ὡς φρύγανον ἐπὶ πυρὶ κατακαυθήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός.

10'. Μάθηθε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν παραγένεταί: εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἤμαρτεν: ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. Μὴ μοι κακῶς τινος ἀκούσης ἐξηγουμένου τὸ, **Κ**ὶ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ: ἀλλὰ μέμνησο τοῦ λέγοντος: Ἐὰν θέλῃτε, καὶ εἰσακούσθησθε (4) μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε: ἐὰν δὲ μὴ θέλῃτε, μὴδὲ εἰσακούσθησθε μου, μάχαιρα ὑμῶν κατέδεταί, καὶ τὰ ἐξῆς: καὶ πάλιν: Ὡς περ παρῆσθε τα μέλη ὑμῶν δοῦλα τῆ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῆ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν: οὕτω νῦν παρῆσθε τα μέλη ὑμῶν δοῦλα τῆ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν. Καὶ μέμνησο τῆς Γραφῆς λεγούσης: Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει: καὶ, ὅτι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς: καὶ, ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν: καὶ τοῦ θεοῦ πάλιν ἐγκαλοῦντες, καὶ λέγοντος: Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε (5) ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινὴν: πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία;

Κ' Ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχὴ καὶ ὁμοίαι πᾶσαι αἰ

(3) *Immortalis est anima*. Errorem refutat Epicureorum de animarum morte, quem Tertullianus ab uno inter omnes hæreticos Luciano Marcionita, secundum Aristotelem propugnatum dicere videtur, *De resurr. carn.*, cap. 2; at idem, *De anima*, cap. 3, varios hæreticorum de anima errores conglobalim referens, non de uno, sed multis, *Alii*, inquit, *immortalem negant animam Constitul. Apost.* auctor, lib. VI, cap. 57, hanc sententiam omnibus veteribus hæreticis imputat, *animam immortalem non esse, ψυχὴν ἀθάνατον μὴ ὑπάρχειν*: quod non de omnibus et singulis intelligendum putem, cum ibi diversos omnium hæreticorum errores in unum colligere voluisse credam. Simon Magus, *Recogn.*, lib. III, num. 41, et *Clement. hom.* 2, num. 29, animæ immortalitatem et futurum rerum statum negat. *Apud Valentinianos*, ait Tertull., *Scorp.*, c. 32, *anima mortalis nisi quæ salutem fide invenerit*. Heracleon Valentinianus, Origene auctore, tom. XVIII in *Joan.*, p. 255, immortalem animam infliciebatur: *Ὁὐκ ἀθάνατόν*

(4) *Εἰσακούσθηθε*. Cod. Coisl., *εἰσακούσθητε*, ut in LXX. Verba sequentia τὰ ἀγαθὰ, etc. usque ad καὶ τὰ ἐξῆς, incl., desunt in codd. Roe et Casaub. Eadem omittuntur a Grodecio, exceptis tamen verbis, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, quæ vertit.

(5) *Ἐφύτευσά σε* Vocem σε addidimus et scripsimus, *ἐστράφης*, signif. secundæ personæ, loco *ἐστράφη* tertiæ, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et Grod. Sensum hunc postulare videtur sensus Cyrilli, Deum increpantem *ἐγκαλοῦντος*, inducentis.

ψυχαι (1) εἰσιν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· τὰ γὰρ μέλη τοῦ σώματος διακρίνεται μόνον. Οὐκ ἔστι τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν ἀμαρτανουσῶν, καὶ τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν δικαιοπραγουσῶν· ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἀμρότερα, μονοειδοῦς καὶ ὁμοίας οὔσης ἐν ἅπασι τῆς τῶν ψυχῶν ὑποστάσεως. Οἶδα μὲν οὖν πολλὰ λέγων (2), καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἤδη πολὺς ἐστίν· ἀλλὰ τί σωτηρίας προτιμώτερον; Οὐ βούλει καμῶν λαβεῖν ἐφόδια πρὸς τοὺς αἰρετικούς; οὐδὲ θέλεις γινῶναι τῆς ὁδοῦ τὰς παρεκτροπὰς, ἵνα μὴ κατὰ κρημνὸν ἐξ ἀγνοίας ἐνελεθῆς; Εἰ οἱ διδάσκοντες ἡγοῦνται κέρδος οὐ μικρὸν, τὸ σὲ ταῦτα μάθειν· σὺ ὁ μανθάνων, ἔρα οὐκ ὀφείλεις ἡδέως δέχεσθαι τῶν λεγομένων τὸ πλῆθος.

ΚΑ'. Αὐτεξούτιος ἐστὶν ἡ ψυχή· καὶ ὁ διαβόλος τὸ μὲν ὑποβαλλεῖν δύναται, τὸ δὲ καὶ ἀναγκάσαι πρὸς ἀπροαιρέσειν, οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ὑπογράφει σοὶ πονηρίας λογισμὸν· ἐὰν θελήσῃ, ἐδέξω· ἐὰν μὴ θελήσῃ, οὐκ ἐδέξω. Εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην ἐπόρνευτες, καὶ τίνος ἕνεκα τὴν γέενναν ἡτοίμασεν (3) ὁ Θεός; Εἰ κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ προαιρέσειν ἐδικαιοπράγεις, τίνος ἕνεκεν στεφάνους ἀνεκδιηγῆτους ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Ἡρᾶν ἐστὶ τὸ πρόβατόν, ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο διὰ τὴν πρῶτην ἐστεφανώθη· ἐπειδὴ τὸ πρᾶον οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῷ πρότερον.

¹⁰ Vid. cat. 2, n. 3, et infr. n. 37.

νατόν γε εἶναι τὴν ψυχὴν ἡγεῖται ὁ Ἡρακλέων. Auctor *Clement. homil.* 3, num. 6. existimat impios per ignis supplicium finem accepturos; nec amplius sempiternos esse posse. qui in sempiternum ac solum Deum peccaverint: quæ etiam Arnobii fuisse videtur existimatio lib. II, p. 67. Origenes teste Eusebio, lib. VI *Hist.*, cap. 37. ortum in Arabia errorem, quod animi una cum corpore articulo mortis occumberent, et resurrectionis tempore iterum vitam reciperent. in eas regiones appulsus, collecto concilio illa oratione confulavit. ut contra sentientes a sententia revocaret. Ita videtur sensisse Tatianus *contra Græcos*, pag. 152.

(1) Πᾶσαι αἱ ψυχαι. Adjectivum πᾶσαι a nobis adjectum est ex fide mss. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. sed post ὁμοίαι additur in codd. Roe et Casaub. κατ' οὐσίαν, *similes secundum essentiam*. Paulo post, loco διακρίνεται, Coisl. habet διακρίνεται, quod elegantius. Apellis hic de sexu animarum error erat; qui, Tertulliano teste, lib. *De anima* cap. 36. animas viriles ac muliebres ante corpora constituens, corpus ab anima sexum accipere statuebat.

(2) Πολλὰ λέγων. In editis, λέγειν, quod supponeret μὲν præcedens Lectio quam sequimur elegantior, et e codd. Coisl. Ottob. Roe. Casaub. accepta, eademque habetur aliis Cyrilli locis Non multo post, loco κακῶν quod nihil hic significat, reposuimus, καμῶν, ex codd. Ottob., Roe et Casaub.

(3) Ἡτοίμασεν. Sic restituimus ex cod. Coisl. et simili lectione Cyrilli post aliquot lineas: editi, ἡτοίμαζεν· emendatius G. Morellius, ἡτοίμαζεν· Roe et Casaub. ἐποίησεν. Voces, εἰ κατὰ φύσιν, et sequentes usque ad πρᾶον excl., propter repetitionem vocum. ἡτοίμασεν ὁ Θεός. in aliquot codicibus, et in omnibus editionibus Græcis prætermissa reposuit Millesius ex codd. Roe et Casaub. Habentur præterea in codd. Coisl. et Ottob. et in versione Grodecii. Lucro ἐνεκδιηγῆτος Oxoniensi editionis, ex Coisl. scripsimus, ἀνεκδιηγῆτους. In hoc porro loco observatu dignum est, Cyrillus ad meriti, vel

A animæ omnes seu virorum seu mulierum; sola enim corporis membra distinguuntur. Non est ordo animarum (4) natura peccantium, et ordo animarum natura juste agentium: sed utrumque ex voluntate et suo cujusque arbitrio fit, cum animarum substantia uniusmodi sit et similis in omnibus. Novi multa medicare, et tempus jam multum præterisse; sed quid ante salutem ponendum? Nolis cum labore aliquo viaticum tibi adversum hæreticos dari? neque vis nosse diverticula viæ, ut ne per imprudentiam in præcipitium feraris? Si doctores non minimum deputant lucri sibi accedere, quod hæc addiscas; tu qui addiscis, non debes libenter multitudinem rerum quæ dicuntur excipere?

B XXXI. ¹⁰ Libera est et sui juris anima; diabolusque suggerere quidem potest; ut autem præter voluntatem cogat, potestatem non habet. Subjicit tibi fornicationis cogitationem; si volēs. admittis; si nolēs, non admittis. Si enim ex necessitate fornicareris qua igitur causa Deus gehennam præparasset? Si natura, non arbitrio, recta faceres, cur Deus ineffabiles coronas apparasset? Mansueta est ovis, at nunquam propter mansuetudinem coronata fuit, quia quod mansueta sit, ei non ex animi voluntate, sed ex natura comparatum est.

C demeriti, ut loquuntur, rationem, eam voluntatis libertatem in hominibus requirere: quæ necessitati, etiam spontaneæ, sed ad unum ex instinctu determinatæ. expers sit: non autem illum victricis gratiæ motum excludit, qui animam superne illustratam, illæsa dissentendi potestate, efficaciter impellit ac determinat. V. éal. 13, num. 31 et 40; cat. 16, n. 16, 19. etc.

(4) Non est ordo animarum, etc. Hunc iterum errorem evertit cas. 7. num. 12, Valentianorum fuit. qui ut auctor est Irenæus. lib. I. cap. 7, n. 5, tres hominum ordines, spirituales, animales, materiales distinguebant; animarum vero duos; quarum aliæ natura bonæ. aliæ malæ forent Saturninus prior duo hominum genera ab angelis creata distinverat. alterum quidem nequam, alterum bonum. ex Irenæo lib. I. cap. 24, num. 11. Valentinus et Basilides naturas hominum admittebant ita perditas ut salvari nullo modo; alias vero ita salvas, ut nullo modo perire possent, ex Origene, lib. VIII *in I pist. Rom.*, et lib. III *Princip.*, cap. 10. Ultriusque verba videre potes a Clem. Alex. lib. IV. *Strom.* commemorata pag. 509, Eamdē hæresim Marcioni imputat Origenes, lib. II *in p. Rom.* Manichæos hic respici videtur Millesio. quod ipsi assentiri non possum; nam illi animam et corpus e diversis conditoribus profecta dicebant; sed animas omnes ab uno principio. bono scilicet ita deducebant, ut omnes uniusmodi essent, adeo ut unam in omnibus animam, quæ divinæ substantiæ pars esset, assererent, teste Greg. Nysseno. *De anima*, tom. II, pag. 403, et Nesemio, *De natura hominis*, cap. 2. Manichæi Africani, aut Itali, duas equidem in homine animas admittebant: aliam carnis propriam de gente tenebrarum, aliam bonam quæ pars esset Dei, referent Augustino, lib. I *Retract.*, cap. 15. num. 1; sed is error nec Cyrillo, nec Græcis fere cognitus videtur fuisse: saltem et bonam et malam illas animas in omnibus hominibus, uniusmodi esse statuebant. non in diversis hominibus diversas, quem solum errorem hic refutat Cyrillus.

DE CORPORE [DOGMA IX]

XXII. Cognovisti dilecte, de anima quantum interim salis fuit; nunc et audi pro viribus de corpore tuo. ¹¹ Ne quemquam feras ¹² eorum (1), qui alienum a Deo corpus istud esse dicunt; qui enim alienum a Deo quiddam esse corpus, et in hoc tanquam alieno in **73** vasculo inhabitare animam credunt, eo ad scortationes procliviter abutuntur ¹³. Quid vero est quod in illo admirabili corpore criminantur? quid illi ad decentiam et concinnitatem deest? quid non in ipsa structura artificiosum? Nonne eos oportuit considerare tum oculorum conformationem splendidissimam, tum quomodo aures in obliquum flexæ jacent, ut auditum sine impedimento admittant, utque olfactus vapores discernendi, et suaves odores admittendi vi pollet, ut lingua duarum rerum administra est gustatus et loquendi facultatis, ut in abditis locis positus pulmo donatus est irrequieta aeris aspiratione? Quisnam perpetuum cordis pulsum indidit? quis in tot venas arteriasque distribuit? quis nervis ossa tam sapienter implicata colligavit? quis alimenti partem ad supplementum naturæ attribuens, partem aliam ad verecundam secretionem discretivit, et pudendas partes verecundioribus abscondit locis ¹³? quis defecturam hominum naturam levi atque facili conjunctione perennem effecit?

XXIII. Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse (2); si enim corpus peccati causa est, quare

¹¹ Vid. cat. 18, n. 1 et 20. ¹² Vid. cat. 9, n. 13, et cat. 12, n. 26 ¹³ I Cor. xii, 23.

(1) *Ne quemquam feras, etc.* Veteres Gnostici mundum aspectabilem, cujus pars nostra sunt corpora, ab angelis fabricatum aiebant; animarum sortem a corpore diversam statuantes. Vide ea de re Carpocratis nugæ apud Iren., lib. 1. cap. 25. num. 4, et Basilidis. ibid., cap. 24, num. 4 et 5. Hujus postremi hæresim imitatus Marcion, animæ solius salutem esse aiebat: corpus vero, quoniam de terra sumptum sit, quæ malorum auctoris Dei opus esset, salutem participare non posse; ex eodem lib. 1, cap. 27, num. 2 et 3. Corpus a Deo malo, animam a bono Deo creatam diserte asserebant Manichæi. ex Epiphonio. hæres. lxxvi, num. 8, quam hæresim Cyrillus frequenter ac studiose castigat. Habemus verba Manetis in epistola ad Marcellum apud Archelaum, et apud Epiphanium loco citato num. 6. in qua Catholicos redarguit, quod bonum et malum ab eodem auctore proficisci dicerent, neque exteriorem hominem ab interiori distinguere nossent. Omnes illi hæretici corpore ad impuritates turpissime abutebantur. Singularia Manichæorum hæc in re flagitia. Vide cat. 6, n. 33 et 34.

(2) *Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse.* Manichæos proprie petit, qui peccatorum causam referebant in conjunctionem corporis quod diaboli erat, cum anima quæ Dei esset ex Tito Bostr., l. 1 *contra Manich.*, pag. 449, quorum hæresim sic representat Augustinus, *De hæresibus*, cap. 46. « Peccatorum originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt gentis adversæ: quam dogmatizantes esse hominibus mistam omnem carnem non Dei, sed malæ mentis prohibent esse opificium; quæ a contrario principio, Deo cœterna est: hinc necessaria peccata dicebant Fortunatus Manichæus, apud Augustinum, disput. 2 *contra Fortunat.*, n. 20, ait: *Inviti peccamus, et cogimur a contraria et inimica*

A ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ (3).

KB'. Ἐγὼ γὰρ, ἀγαπητὲ, καθ' ὅσον ἐγχωρεῖ τέως, τὰ περὶ ψυχῆς δέξαι κατὰ δύναμιν καὶ τὸν περὶ τοῦ σώματος σου λόγον. Μὴ τινος τῶν λεγόντων ἀνάγκη, ἀλλότριον Θεοῦ τοῦτο εἶναι: τὸ σῶμα. Οἱ γὰρ ἀλλότριον (4) Θεοῦ εἶναι: τὸ σῶμά τι πιστεύοντες, καὶ ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ σκεύει τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, τούτῳ καὶ εἰς πορνείας ἐτοίμως ἀποκέχρηται. Τί δὲ καὶ κατέγνωσαν τοῦ θαυμασίου τούτου σώματος; τί μὲν γὰρ ἐν εὐπρεπέῳ λείπεται; τί δὲ οὐκ ἔστιν ἔντεχνον τῆς κατασκευῆς; Ἄρα οὐκ ἐχρῆν αὐτοὺς κατανοῆσαι: ὀφθαλμῶν μὲν λαμπροτάτην κατάστασιν· ὅπως δὲ τὰ ὦτα πλαγίως ἐγκείμενα, ἀνεμπόδιστον δέχεται τὴν ἀκοήν; καὶ ὅπως ἡ ὄσφρησις μὲν ἔστι τῶν ἀτμῶν (5) διακριτικὴ, καὶ τῶν ἀναθμιαίων ἀντιληπτικὴ; ἡ γλῶττα δὲ ὅπως διισῶν πραγμάτων ἐστὶ διάκονος, γευστικῆς ἕξεως, καὶ διαλεκτικῆς ἐνεργείας; ὅπως ὁ πνεύμων ἐν ἀποκρύφοις κείμενος, ἀπαυστον ἔχει τοῦ ἀέρος τὴν ἀναπνοήν; Τίς ὁ ἐνθεὶς παλμὸν καρδίας ἀδιάλειπτον; τίς ὁ διελὼν εἰς φλέβας καὶ ἀρτηρίας τσαύτας; τίς ὁ τοῖς νεύροις τὰ ὀστέα σοφῶς ἐνείρας; τίς ὁ τῆς τροφῆς μέρος μὲν εἰς ὑπόστασιν δοῦς, μέρος δὲ εἰς εὐχάριμον (6) διάκρισιν διακρίνας, καὶ τὰ τῆς ἀσχημοσύνης μέλη ἐν εὐσχημοτέροις ἀποκρύψας τόποις; τίς μέλλουσαν ἐκλείπειν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, δι' εὐτελοῦς κοινῶνίας ἀκατάπαυστον συνεστήσατο;

KI'. Μὴ λέγε μοι τὸ σῶμα παραίτιον ἀμαρτίας εἶναι. Εἰ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας αἴτιον, διὰ τί

C nobis substantia; et n. 21: Hoc nos dicimus quod a contraria natura anima cogatur delinquere.

(3) Περὶ σώματος. Titulus hic in codd. Colb. Bodl. Morel. Roe et Casaub prætermisus, in codd. Coisl. et Ottob. transfertur post verbum λόγον, ante μὴ τινος.

(4) Ἀλλότριον. Non contemnenda codd. Roe et Casaub lectio, quæ fert ἀλλοτρίου, ut sensus sit non eos ferendos esse, qui alieni Dei corpus nostrum esse aiunt: quod multis aliis Cyrilli dictis conforme est, ut hujus cat. num. 4 et 18; et cat. 8 num. 3, etc., sed ἀλλότριον legendum esse suadet sequens phrasis, in qua isthæc repetitur. Post alterum ἀλλότριον addidimus vocem Θεοῦ, ex cod. Ottobon. et interpretatione Grodecii; quanquam ea satis ex præcedentibus verbis subintelligitur; alioqui idem hæretici, qui corpus a Deo alienum arbitrabantur, alienum etiam a se, hoc est anima præcipua hominis parte, existimabant, ut patet ex cat. 18, n. 20, nec injuria, cum animam a Deo bono se habere, corpus vero a Deo malo et exoso et inimico dicerent. Pronomen τι post σῶμα ex codd. Colb. Roe et Casaub. addidimus. Item post πιστεύοντες conjunctionem, καὶ εἰ voces, τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, addidimus ex utroque eod. Roe et Casaub. Tandem post τί δὲ particulam καὶ ut majorem emphasis phrasi conferentem adjecimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

(5) Τῶν ἀτμῶν. Eas voces supplemus ex codd. Roe et Casaub.

(6) Εὐσχήμονα. Editi, ἀσχήμονα; emendavimus ex mss. Coisl. Ottob. Colb. Roe. Casaub. Bodl. et Grod. Post loco, ἀσχημοσύνης, habetur in Ottob. εὐσχημοσύνης, sed Cyrillus, respiciens locum I Cor. xii, 23, vocat τῆς ἀσχημοσύνης μέλη, quæ Apostolus dicit τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν. Denique pro ἀσχημοτέροις, quod in editionibus anni 1631 et sequentibus

νεκρὸν οὐχ ἁμαρτάνει; Παράθεσ ξίφος τῆ δεξιᾷ τοῦ τετελευτηκότος ἀρτίως, καὶ φόνος οὐ γίνεται· διὰ τετελευτηκότος ἀρτίως νέου κάλλη παντοῖα παρερχέσθω, καὶ ἐπιθυμία πορνείας οὐ γίνεται· Διὰ τί; ἐπειδὴ τὸ σῶμα οὐχ ἁμαρτάνει καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος (1) ἡ ψυχὴ· Ἐργαλειὸν ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ ὡσπερ ἱματιὸν καὶ στολὴν, ψυχῆς· καὶ μὲν ὑπὸ ταύτης πορνεία παραδοθῆ, γίνεται ἀκάθαρτον· ἐὰν δὲ ἀγία ψυχῆ συνοικίση, γίνεται ναὸς ἀγίου Πνεύματος· Οὐκ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐ-
 ρηκεν· Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν (2) ἀγίου Πνεύματος ἐστίν; Φεῖσαι τοῖνον τοῦ σώματος, ὡς ναοῦ Πνεύματος ἀγίου τογχανόντος· Μὴ φόβης ἐν πορνείαις τὴν σάρκα σου, μὴ μολύνης σου τὴν καλλίστην ταύτην στολὴν· εἰ δὲ καὶ ἐμόλυνας, ἀπόπλυνε νῦν διὰ μετανοίας (3)· ἀπόλουσαι ἕως καιρὸς πασένοι.

ΚΔ'. Καὶ τον περὶ σωφροσύνης λόγον προηγούμενος μὲν ἀκονέτω (4) των μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων τάγμα, τῶν τὸν ἰσάγγελον βίον ἐν κόσμῳ κατορθούντων [ἐπομένως δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας λαός (5)]. Μέγας ὑμῖν ἀπέκειται στέφανος, ἀδελφοί· μὴ μικρὰς ἡδονῆς ἀντικαλλάξτε μεγάλην ἀξίαν, ἀκούσατε (6) τοῦ Ἀπο-

¹⁴ Vid. cat. 18, n. 10. ¹⁵ I Cor. vi, 19. ¹⁶ Vid. cat. 12, n. 34.

legitur, reposni εὐσχημοτέρους, juxta Prevotium in editione anni 1608, et codd. Bodl. Colb. Roe. Casaub. Grodecii versionem, quibus addi potest cod. Coisl. in quo legitur εὐσχημονεστέρους· eaque lectio Apostolo convenientior in loco citato dicenti: Τὰ ἀσχημόνα ἡμῶν, περισσοτέραν εὐσχημοσύνην ἔχει· *Quæ verecunda sunt nostra, abundantiore verecundiam habent.*

(1) Διὰ τοῦ σώματος. Articulum adjecimus ex Coisl. Roe et Casaub. codd.

(2) Ἐν ὑμῖν. Editi. ἐν ἡμῖν, in nostris; ὑμῖν reposuimus ex codd. Roe, Casaub. vers. Grod. sacro textu. et Cyrillo ipso eodem modo locum hunc repetente cat. 12, num. 26.

(3) Διὰ μετανοίας. Post hæc verba, additur in cod. Ottob., ἀπόλουσαι διὰ νηστείας, *abluerere per jejuniū*: loco autem verborum, ἀπόλουσαι ἕως καιρὸς παρέχει. Ottob. Roe, Casaub. et Grod. habent, ἀπολούσεως γὰρ ὁ καιρὸς *Nunc enim ablutionis tempus*: quamquam Roe et Casaub. vitiose pro ἀπολούσεως ferunt ἀπολύσεως, *absolutionis*.

(4) Desideratur, τό. Edit.

(5) Ἐπομένως δὲ καὶ ὁ λ. τ. Ἐκ λαός. Ea verba D quæ alterum, uti videtur, phrasim membrum efficiunt, ac per præcedens προηγούμενος μὲν postulari videntur, addidimus ex codd. Roe et Casaub. Similis habetur phrasim infra num. 28.

(6) Ἀκούσατε, etc. Hæc et reliqua usque ad πρωτόκλιμα αὐτοῦ inclus. desunt in codd. Roe et Casaub. Loc. ἀγγελικαῖς. in editis habetur, εὐαγγελικαῖς. Quis autem fando audivit hominum nomina in evangelicis libris describi? scripsimus itaque, ἀγγελικαῖς, *angelicis*, ex codd. Ottob. Roe et Casaub. sive illi libri ita dicantur, quoniam ab angelis bona opera nostra scribuntur in libris Dei; in quibus primus locus virginitati datur, ut ait Cyrillus, cat. 15, num. 23, seu quoniam ii qui virginitatis propositum sequuntur, angelis parem vitam imitantes, ut supra dixit eorum ordinibus annumerabantur juxta hæc Isidori Pelusiotæ verba lib. iv, epist. 192: Οἱ δὲ τῆς παρθενίας ἐρασταὶ γνήσιοι εἰς τὰς τῶν ἀγγέλων τε-

A mortuus non peccat? Gladium admovet dextræ hominis nuger mortui, et cædes nulla fiet; omnia formarum genera coram juvene recena mortuo pertranseant, et nulla oborietur scortandi cupiditas. Quamobrem? quia corpus per seipsum non peccat, sed anima per corpus ¹⁴. Animæ instrumentum, et veluti indumentum atque amictus corpus est: et si quidem ab ea ad fornicationem applicetur, immundum fit; si vero animæ sanctæ conjungatur, fit templum Spiritus sancti. Hæc ego non profero, sed Paulus apostolus dixit: *Nescitis quod corpora vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est* ¹⁵? Parce igitur corpori tuo, tanquam templo sancti Spiritus existenti. Ne tuam carnem stupris polluas; ne inquines hanc tuam pulcherrimam vestem: si autem inquinasti, nunc **B** ablue per pœnitentiam; lavare quandiu tempus patitur.

XXIV. ¹⁶ At eum qui de castitate est sermonem, præcipue quidem auscultet monachorum et **64** virginum ordo (7), qui vitam in mundo parem angelis instituunt [deinde vero reliquus Ecclesiæ populus]. ¹⁷ Magna vobis, fratres, reposita est corona; ne exigua voluptate magnam dignitatem commutetis, audite Apostolum dicentem: « Ne quis

¹⁴ Vid. cat. 18, n. 10. ¹⁵ I Cor. vi, 19. ¹⁶ Vid. cat. 12, n. 34. ¹⁷ Vid. cat. 18, n. 20; cat.

ταχένας ἐοιγράρησαν ἀξίας· Sinceri virginitatis « amatores in constitutis certo ordine angelorum dignitatibus inscripti sunt. » Antiquus auctor libri *De virginitate*, apud Athan., n. 10, t. II, p. 115: Μαρτυροῦμαι παντὶ ἀνθρώπῳ ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφίσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὐρεθήσεται. « Testificor omni homini, qui hæc verba audit et facit, quod nomen ejus in libro vitæ « scribetur, et in tertio angelorum ordine reperietur ». Loco ἐγγραφήσῃ, scripsimus, ἐγγραφεῖς ex mss. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et Grod. Ottobonianus etiam habet, ἐγγραφεῖς ἕδη, *jam inscriptus*, id quod verum est, cum loquatur ad eos qui monasticam et virginitatem jam professi erant, et idcirco in divinis libris pudicitiae titulo inscripti. Eandem scripturam sequentia comprobant.

(7) *Monachorum et virginum ordo*. Iterum catech. 12, num. 33, virginum et monachorum chorum alloquitur, eandemque illis admonitionem repetit. Non hos μοναχοὺς, sed μοναζόντας appellat: quæ licet ambæ voces sequentibus utralibus videntur divisæ, hoc tamen tempore promiscue sumptas puto. Quanquam apud Athanasium observo, μοναζόντας semper appellari, qui in urbibus; μοναχοὺς, qui in solitudinibus monasticam profitebantur. Hic certe de primi generis monachis agitur, qui ad conventus Ecclesiæ, etiam baptizandis proprios, de more conveniebant. Cum in his conventibus omnes fidelium ordines assisterent, μοναζόντες illi verisimiliter baptizati erant: nihil tamen prohibet, quominus inter baptizandos reperirentur et monachi et virgines continentiam professæ, nam in catechumenorum numero fuisse monachos testis est sanctus Joannes Chrysostomus hom. 25 in epist. ad Hebræos, pag. 913, d. negans catechumenum quamvis monachum, fidelibus fratrem esse: Ὡστε ὁ μὲν κατηχοῦμενος, καὶ μὴ μοναχὸς ἢ, οὐκ ἀδελφός. Nazianz., orat. 40, num. 17, pag. 648, diversos hominum ordines ad capessendum sine mora baptismum adhortans, hæc ad virginitatem professus

« fornicator aut profanus ut Esau, qui propter
 « unam escam vendidit sua primogeniti jura ¹⁸ ». In angelicis libris propter puritatis propositum descriptus, vide ne propter stuprum perpetratum posthac ex eisdem delcaris ¹⁹.

XXV. Neque vero, si perfectum castitatis officium adimpleas (1), efferri te decet adversus illos qui inferiorem vitæ statum matrimonio copulati sectantur. *Honorabile enim est connubium, et cnbile impollntam*, ut ait Apostolus ²⁰. Et tu qui castitatis integritatem habes nonne ex hominibus conjugalis natus es? Non ergo quod aurum possideas, argentum reprobas; verum spei bonæ pleni sint et ii qui in conjugio legitime nuptiis utuntur; qui exactum ad leges connubium, non illud ex immoderata licentia procax ac libidinosum instituunt; qui relaxationis tempora norunt ut vacent orationi ²⁴; qui una cum vestimentis munda in conventibus ad Ecclesiam offerunt corpora; qui liberorum procreandorum, non fruendæ voluptatis causa, ad nuptias accesserunt.

XXVI. Nec unico matrimonio contenti (2), eos qui ad secundas nuptias se ultro dejecere, reprobent; nam præclara est et admiranda res continentia; verum ignoscendum etiam est, si ad secundas

¹⁸ Hebr. xii, 16. ¹⁹ Vit. cat. 15, n. 23; cat. 14, n. 30. ²⁰ Hebr. xiii, 4. ²¹ I Cor. vii, 5.

Παρθενίαν ἀσκεῖς; τῇ καθάρσει σφραγίσθητι: *Virginitatem colis? baptismo consignare*. Cyril. Alex. *Epist. ad episcopos Libyæ*, ejectos e monasteriis propter peccata catechumenos instante morte baptizari præcipit pag. 212. Augustinus, serm. 224. *Ad infantem* habito die Paschæ, num. 2, sic aliquos ex eis ita compellat: *Vos qui continentiam Deo vovistis, nolite retro respicere*. Rufinus, *Invectiva I in Hieron.* tom. V Op. S. Hieronym. pag. 262 ait se in monasterio jam positum per gratiam baptismi regeneratum fuisse, symbolumque ac fidem addidicisse.

(1) *Neque vero si perfectum castitatis officium adimpleas*, etc. Hæreticos reprehendit nuptiarum osiores, quorum ab sancto Paulo I ad Tim. cap. iv, vers. 3, prænuntiatus error, vel tribus hæreticis communis fuit. Notantur præsertim Saturninus, de quo Irenæus, lib. 1, cap. 24, num. 2: *Nubere et generare a Satana diiunt esse*; Tatianus et qui ab eo profecti sunt *Continentes* seu *Encratitæ*, eodem auctore cap. 28, num. 1, et Clem. Alex., lib. iii *Strom.*, pag. 465; Severiani, ex Epiphano, hæres. xlv num. 2; Marcion, auctore Irenæo lib. 1, cap. 28, n. 1, et Clem. Alex., lib. iii *Strom.*, pag. 431; Manichæi de quibus August. hæres. xlvi. p. 16: *Nuptias sine dubitatione condemnant, et quantum in ipsis est prohibent*, etc.; Hieracitæ, ex Epiph., hæres. lxxvii num. 2, etc. Cæterum hic Cyrillus præcipit, ut conjugia legitime suscipiantur; non Cæsaris solummodo, sed Ecclesiæ etiam sine dubio leges commendans, quas in canonicis Patrum epistolis, et conciliorum illius temporis sanctionibus videmus: ut temporibus orationis et communionis, quæ in synaxibus fiebat, a conjugii usu abstinere, ut tandem conjugio liberorum tantummodo procreandorum causa utendum sibi esse noverint.

(2) *Nec uno matrimonio contenti*, etc. Montanistas hic respicit qui secundas nuptias reprobare cujus rei optimum documentum Tertulliani *Demonogamia* liber: vel Novatianos iis hæc in re consentientes, ut satis compertum est ex Epiphano hæres. lxx, num. 15 et aliis auctoribus. Nec defuere ex Catholicis, qui secundis de matrimoniis minus favorabi-

στόλου λέγοντος. Μὴ τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἰσαῦ, ὅς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτότοκιά αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς βίβλοις λοιπὸν ἐγγραφεῖς διὰ τὴν πρόθεσιν τῆς σωφροσύνης, βλέπε μὴ πάλιν ἐξαλειφθῆς διὰ τὴν πορνικὴν ἐργασίαν.

ΚΕ'. Μὴ δ' αὖ πάλιν κατορθῶν τὴν σωφροσύνην, τυφωθῆς (3) κατὰ τῶν ὑποδεέτηκόντων ἐν γάμῳ. Τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ σὺ ὁ τὴν ἀγνείαν ἔχων, ἄρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκότων ἐγεννήθης; Μὴ γὰρ ὅτι χρυσίου· κτήσιν ἔχεις, τὸ ἀργύριον ἀποδοκίμαζε· ἀλλ' εὐέλπιδες ἔστρωσεν καὶ οἱ ἐν γάμῳ νομίμως τῷ γάμῳ χρώμενοι· οἱ γάμον ἐνθεσμον, ἀλλὰ μὴ τοῦτον ἀσελγῆ κατασκευάζοντες, διὰ τὴν ἀμετρον ἐξουσίαν· οἱ γινώσκοντες καιροὺς ἀνέσεως (4), ἵνα σχολάζωσι τῇ προσευχῇ· οἱ μετὰ τῶν ἐνδυμάτων καθαρὰ προσφέροντες (5) ἐν ταῖς συνάξεσιν εἰς Ἐκκλησίαν τὰ σώματα· οἱ διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ φιληδονεῖν, τῷ γάμῳ προσεληλυθότες.

ΚΖ'. Καὶ οἱ μονόγαμοι δὲ τοὺς δευτέρῳ γάμῳ συμπεριενεχθέντας μὴ ἀποδοκιμαζέτωσαν· καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἐγκράτεια καὶ θαυμασίον, συγγνωστὸν δὲ καὶ τῷ δευτέρῳ γάμῳ προσελθεῖν, ἵνα μὴ πορνεύσωσιν

liter sint locuti: in primis Athenagoras, qui ea speciosi adulterii titulo compellat, *Legat.*, p. 37, εὐπρεπῆς ἐστὶ μοιχεία. Pos longo ordine citat Cotelierius in notis ad secundum Hermæ librum, *Mandat.* 2, cap. 4. Unde saltem illud efficitur, quod Cyrillus ait, nuptias secundas ex venia concedi, id quod arguunt pænæ ecclesiasticæ illis adjunctæ ut privatio solemnis benedictionis, impedimentum ad sacros ordines, etc. De tertiarum et consequentium nuptiarum usu silet Cyrillus. Eas in illis *reliquis rebus* quas procul exterminari præcipit ab illo comprehendijudicaverit forte qui meminerit tertias nuptias *Constit. Apost.*, lib. iii, cap. 2, vocari *incontinentiæ signum*, ἀκρατίας σημεῖον, et consequentes, *manifestam fornicationem et indubitatum lasciviam*, προφανῆς πορνεία, καὶ ἀτέλγεια ἀναμφίβολος. Basilium vero epist. canon. cap. 4, tertium matrimonium *castigatæ fornicationis* vocabulo nuncupantem, πορνείαν κεκοκατημένην, et cap. 50, aientem trigamiam legem non esse, hæcque ut Ecclesiæ inquinamenta spectari ὡς ῥυπάσματα τῆς Ἐκκλησίας, alia coarcevat similia Latinorum et Græcorum contra tertias et consequentes nuptias testimonia. Cotelierius in Notis ad lib. iii *Constit. Apost.*, cap. 2 Verum de Cyrillo favorabilius sentire liceat: ea enim quæ procul ablegari jubet, sunt *fornicatio, adulterium, et omne intemperantiæ similis genus*. Nullus autem quod sciam tertias et sequentes nuptias fornicationis nomine, simpliciter et sine ulla leniente nota compellavit μοιχεία.

(3) Τυφωθῆς. Ita restituit Millesius ex codd. Roe et Casaub., quibus consentiunt Coisl. Colb. et Grod. cum prius habetur τυφλωθῆς.

(4) Καιροὺς ἀνέσεως, *tempora abstinentiæ*. Addit Coisl. διὰ τὴν ἐξουσίαν propter potestatem.

(5) Προφέροντες. Ita nos ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et versione Prevotii, ita et nonnisi typographorum vitio scriptam in ejus editione et sequentibus sit, προφέροντες. Nota antiquum usum mundiora ad ecclesiam afferendi et vestimenta et corpora. Vide Clem. Alexand., lib. iv *Strom.*, pag. 531, Chrysost., hom. 51 in *Matth.*

οἱ ἀσθενεῖς. Καλὸν μὲν γὰρ αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγὼ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν· κρείσσον γὰρ ἐστὶ γαμησαί, ἢ πυροῦσθαι. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐξοριζέσθω μακρὰν, πορνεία, μοιχεία, καὶ πᾶν τὸ τῆς ἀκολασίας εἶδος· τετηρήσθω δὲ τὸ σῶμα τῷ Κυρίῳ (1) καθαρὸν, ἵνα καὶ ὁ Κύριος ἐπιθλήσῃ τῷ σώματι. Τρεφέσθω δὲ τὸ σῶμα σιτίοις, ἵνα ζῆ, καὶ ἀνεμποδίστως ὑπηρετῇ· οὐ μὲν ἵνα πρὸς τρυφὰς ἐκδοθῇ.

Περὶ βρωμάτων (2).

KZ'. Καὶ περὶ τροφῶν ἔστιν ὑμῖν ταῦτα τὰ δόγματα· ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ περὶ τὰ βρώματα πταίουσιν. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς εἰδωλοθύτοις ἀδιαφόρως προσέρχονται· οἱ δὲ ἀκούσι μὲν, κατακρίνουσι δὲ τοὺς ἐσθιόντας· καὶ διαφόρως ἐν τῷ περὶ βρωμάτων λόγῳ τινῶν ἢ ψυχῆ, μολύνεται, ἀγνωσούντων τοῦ τε ἐσθίειν καὶ μὴ τὰς ἐπωφελεῖς αἰτίας. Νηστεύομεν γὰρ οἴνου τε καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ὡς βδελύγματα μισοῦντες, ἀλλὰ τὸν μισθὸν προσδοκῶντες· ἵνα αἰσθητῶν ὑπερβύοντες, ἀπολαύσωμεν πνευματικῆς καὶ νοητῆς τραπέζης· καὶ ἵνα νῦν σπεύραντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Μὴ τοίνυν καταφρόνει τῶν ἐσθιόντων, καὶ διὰ τὴν σωμάτων ἀσθενειαν μεταλαμβάνόντων· μηδὲ ψέγε τοὺς ὀλίγῳ οἴνω χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς ποικίλας ἀσθενείας· καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἀμικτωλοὺς κατακρίνης (3). Μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἷδε γὰρ τινὰς τοιοῦτους ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετᾴληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς. Ἀπεχόμενος τοίνυν τούτων, μὴ ὡς βδελυκτῶν ἀπέχου, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ ἔχεις· ἀλλ' ὡς καλῶν ὄντων ὑπερφρόνει, διὰ τὰ προκειμένα νοητὰ καλλίονα.

actione percipiantur ²⁸. Qui igitur ab his abstinet, non quasi ab abominandis temperato, alioqui mercedem nullam habiturus es; sed tanquam bona prætermitte, propter intelligibilia, quæ tibi proponuntur. multo meliora.

²² I Cor. vii, 8, 9. ²³ Rom. xiv, 3 ²⁴ I Cor. viii, 7. ²⁵ Psal. cxv, 5. ²⁶ Rom. xiv, 3. ²⁷ I Tim. v, 23. ²⁸ I Tim. iv, 3.

(1) Τῷ Κυρίῳ, etc. Hæc et sequentia verba usque ad σιτίοις desunt in codd. Colb. Bodl. et edit. G. Morel. propter vocem σῶμα repetitam.

(2) Περὶ βρωμάτων. Deest hic titulus in codd. Colb. Bodl. Morel. Roe, Casaub. Habetur vero in Coisl. et Ottob. in num. sup. post σῶματι, ante τρεφέσθω.

(3) Καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἀμικτωλοὺς κατακρίνης. Hæc verba in editis ob repetitionem vocis μήτε prætermissa, restituimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Colb. et vers. Grod.

(4) *Alii idolis immolata sine discrimine contingunt.* Multi hoc nomine hæretici a veteribus reprehensi. In primis Nicolaitæ, teste Irenæo, lib. i, cap. 26, n. 3, ab ipso Christo ejus sceleris accusantur. Apocalyp. cap. ii, vers. 14, et vers. 20 Justinus, *Dialog.*, pag. 253, Christianum quemquam negat hic cibus infici, sed id in Marcionitas, Valentinianos, Basilidianos, Saturnilianos, aliosque hæreticos rejicit. Id præterea de Valentinianis certum ex Irenæo, lib. i, cap. 6. n. 3, de Basilidianis et Carpocratianis, ex eodem cap. 28, n. 2. Quos deinde damnat abstinentes, aliorum non similiter abstinentiam reprehensores, ii sunt quos infra dicit a vino et carnibus quasi piaculis abhorre-

nuptias accedatur, ne scortationi succumbant infirmi. Bonum est enim eis, si permanserit, sicut et ego, inquit Apostolus; si vero non se continent, nubant: melius est enim nubere, quam uri ²². Reliqua vero omnia procul **65** ablegentur, scortatio, adulterium, et omne lasciviæ genus; conservetur vero corpus Domino mundum, ut Dominus etiam corpus respectet. Nutriatur autem alimentis ut vivat, et absque impedimento famuletur, at non ut deliciis tradatur.

De cibis.

XXVII. Ac de cibis ista vobis præscribantur decreta; quandoquidem multi circa escas quoque impingunt. Nam alii quidem idolis immolata sine discrimine contingunt (4); alii vero exercitationis causa secundum asceticæ vitæ institutum [a nonnullis] abstinent, damnant autem eos qui manducant ²², et ita varie circa cibos quorundam anima pelluitur ²³, dum et manducandi et abstinenti utiles causas ignorant. Jejunamus enim vino et carnibus abstinentes, non ea quasi piacula abhorrentes, sed expectatione mercedis; ut dum sensibilia ultro contemnimus, spiritali intelligibilique mensa perfruamur: utque nunc seminantes in lacrymis, in exultatione metamus in sæculo venturo ²⁵. Ne igitur aspernare eos qui manducant ²⁶, et ob corporum imbecillitatem cibum sumunt; neque illos reprehendas qui modico vino utuntur; propter stomachum et frequentes infirmitates ²⁷: neve eos tanquam peccatores condemnes. Nec vero tanquam alienas oderis carnes: cujusmodi nonnullos noverat Apostolus, cum diceret: *Prohibitum nuptias, abstinentiam [præcipientium] a cibis, quos Deus creavit ut a fidelibus cum gratiarum*

actione percipiantur ²⁸. Qui igitur ab his abstinet, non quasi ab abominandis temperato, alioqui mercedem nullam habiturus es; sed tanquam bona prætermitte, propter intelligibilia, quæ tibi proponuntur. multo meliora.

²² I Cor. vii, 8, 9. ²³ Rom. xiv, 3 ²⁴ I Cor. viii, 7. ²⁵ Psal. cxv, 5. ²⁶ Rom. xiv, 3. ²⁷ I Tim. v, 23. ²⁸ I Tim. iv, 3.

in primis autem Tatianus et Encratitæ, Iren. lib. i cap. 28, n. 1, qui reprehenduntur, quod ab animalis rebus abstinentiam præciperet. Vini quoque usum cum condemnasse testis Clem. Alex., lib. ii *Pædag.*, cap. 2, pag. 138, et alii. Vid. Epiph., hæres. xlvi, n. 2, et xlvii, n. 1. Ebionæi aquam solam in mysteriis adhibebant, et ab animalis abstinebant: Epiph., hæres. xxx, n. 16, et 15. Eadem Marcionis hæresis, reos judicio pronuntians qui carnes gustarent, tanquam animas comedentes: Epiph., hæres. xlii, n. 3 et 12. Severiani ab omni usu vini abstinebant, vitem a diabolo consitam et serpentis semine procreatam aientes: Epiph., hæres. xlv, n. 1 et 2. De Manichæorum electis Augustinus, hæresi xlvi, pag. 13: «Nec vescuntur carnibus... «nec alimonia lactis utuntur... vinum non bibunt, «dicentes fel esse principium tenebrarum» Philastrius, hæresi xxxvi, iii class., nominat Abstinentes, quosdam in Gallis Hispaniis et Aquitania. *Gnosticorum et Manichæorum particulam sequente*, qui separabant conjugia; escas non a Deo, sed a diabolo factas dicebant. In his quos reprehendit Cyrillus possunt numerari Montanistæ, qui cum tres Quadragesimas per annum, et austera jejunia observarent, Catholicos eam consuetudinem non se-

XXVIII. Animæ tuæ cave, ne quid unquam edas eorum quæ idolis oblata fuere (1), nam de hujusmodi cibis, non mihi solum hoc tempore, sed jam ipsis apostolis, et Jacobo hujus **66** Ecclesiæ olim episcopo studium et cura fuit; scribunt enim apostoli et presbyteri omnibus gentibus universalem epistolam ut primo ac præcipue ab immolatis abstineant, deinde vero a sanguine et suffocato ²⁹. Multi enim homines serina indole, et canum more viventes, sanguinem immanissimarum instar beluarum lambunt, et suffocatis affatim implentur. Tu autem, qui Christi servus es, cum manducas hoc observa, ut cum pietate ac religione manduces. Ac de cibis quidem satis.

De vestitu.

XXIX. Vestitus vero tibi simplex esto, non ad ornatum, sed ad necessarium tegumentum: non ut molliter delicieris, sed ut hieme calescas, et verrecundiam corporis tegas: ne vero legendæ turpitudinis prætextu, superfluo vestium paratu in aliam turpitudinem incurras.

DE RESURRECTIONE [ΔΟΓΜΑ X].

XXX. Moderate, quæso, utere corpore isto, et intellige te cum hoc corpore judicandum, a mortuis excitatum iri ³⁰. Si vero tibi quædam diffidentiae cogitatio succurrat, quasi fieri res non possit; ex tuismet ipsius rebus, de iis quæ non apparent æstima. Tu enim ipse, dic mihi, ante annos centum ³¹ aut amplius reputa tecum ubinam eras: ex quali exigua prorsus ac vilissima substantia, ad tantam staturæ magnitudinem et talem formæ dignitatem perveneris! Anne, qui quod non erat ut esset lecit, id quod jam est ac cecidit, rursum suscitare non poterit ³²? Qui satum propter nos frumentum singulis annis mortuum et putre

²⁹ Act. xv, 23, 29. ³⁰ Vid. cat. 18, n. 1. ³¹ Id. cat. 18, n. 9. ³² Id. cat. 18, n. 6.

quentes amare insectabantur; ut patet ex Tertuliani libro *De jejuniis contra Psychicos*. Vid. Euseb. lib. v *Hist.*, cap. 3, de Alcibiade a Lugdunensibus martyribus castigato et correcto.

(1) *Ne quid unquam edas eorum quæ idolis immolata fuere, etc.* Severe interdicit ab usu idolothytorum, sanguinis, et suffocatarum carniarum, quæ tergemina lex in Oriente diu ac diligenter culta. Verum in Occidente apostolici præcepti pars, quæ ad sanguinem et suffocatum pertinet, jam in desuetudinem abierat apud Latinos, ita ut pauci forte qui adhuc tangere ista formidarent, a cæteris irriderentur, teste Aug. lib. xxxiii *cont. Faust.*, cap. 13. At non ita de idolothytorum esu, quem omnino ut illicitum damnavit Cyrillus, eas escas dæmonum invocatione contaminatas dicens, cat. 3, n. 3, et cat. 19, n. 7: quo loco eas ad pompam diaboli, cui in baptismo renuntiamus, pertinere docet. Quapropter etiam cogente fame a secluso scandalo, ab iis abstinendum præcipiunt non solum Græci, sed et Latini Patres: nec veteres solum sed et posteriores, ut Chrysostomus, hom. 23 in *I Cor.*, pag. 267 et 268, et hom. 12 in *I Tim.*, pag. 478, et alibi: ipse etiam Augustinus, ep. 47 n. 6. et S. Leo, ep. 129, al. 79, cap. 5. Pauci admodum scientem et prudentem, seposito tamen scandalo et conscientiae offensione, idolothytis vesci

A ΚΗ'. Ἀσφάλισαί σου τὴν ψυχὴν, μὴ ποτέ τι φάγῃς τῶν τοῖς εἰδώλοις προσανεχθέντων· περὶ γὰρ τούτων τῶν βρωμάτων (2), οὐκ ἐμοὶ νῦν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ Ἰακώβῳ τῷ ταύτης τῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ σπουδῇ γέγονε· καὶ γράφουσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καθολικὴν ἐπιστολὴν, προηγουμένως μὲν (3) τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες, καὶ κυνῶν οἰκὴν ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα λάπτουσιν, ἀγριωτάτων θηρίων τρόπον μιμούμενοι (4)· τὰ πεπνιγμένα δὲ κατεσθίουσιν ἀφειδῶς. Σὺ δὲ, ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἐσθίων ἔχε τὸ μετ' εὐλαβείας ἐσθίειν. Καὶ περὶ μὲν βρωμάτων αὐτάρκως.

Περὶ ἐνδύματος (5).

B ΚΘ'. Ἐνδύσεις δὲ σοὶ λιτὴ περικείσθω, μὴ πρὸς καλλωπισμὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀναγκαίαν σκέπην· μὴ δὲ ἵνα χυνοῦθῃς, ἀλλ' ἵνα ἐν χειμῶνι θερμανθῇς, καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτῃς· μὴ προφάσει τοῦ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτειν, ταῖς περιέργοις στολαῖς εἰς ἑτέραν ἀσχημοσύνην ἐμπέσῃς.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (6).

C Α'. Φεῖδου μοι, παρακαλῶ, τοῦ σώματος τούτου, καὶ γίνωσκε, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσῃ, μετὰ τοῦ σώματος τούτου κριθησόμενος. Εἰ δὲ σοὶ τις ἀπιστίας λόγος ὑπειτέρχεται, ὡς ἀδυνάτου τοῦ πράγματος τυγχάνοντος· ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν σκόπει τὰ μὴ φαινόμενα. Σὺ γὰρ αὐτός (7), εἶπέ μοι, πρὸ ἑκατὸν ἢ πλειόνων ἐτῶν, λόγισαί ποῦ ἦσθα· ἐκ ποίας δὲ σμικροτάτης καὶ εὐτελεστάτης ὑποστάσεως εἰς τοσοῦτον ἡλικίας μέγεθος καὶ τοσαύτην ὠραιότητα ἀξίαν κατέστης! Εἶτα, ὁ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, τὸ ὂν ἤδη καὶ διαπεσὼν, αὐθις ἀναστῆσαι (8) οὐ δύναται; Ὁ τὸν δι' ἡμᾶς σπειρόμενον σῖτον κατ' ἐνιαυτὸν νεκρούμενον ἐγείρων, ἔρα ἡμᾶς αὐτούς, δι' οὓς κα-

permittunt; ut Cyrillus Al., lib. vii in *Julian.*, pag. 233, et Ambrosiaster, in *I Cor.* cap. x. Quæ vera S. Pauli doctrina videtur esse, *I Cor.* cap. viii, vers. 7 et 9.

(2) Τῶν βρωμάτων. Ea verba adjecimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et vers. Grodecii: sed in his omittitur vox τούτων. Vocem νῦν pariter addimus ex Coisl. Roe, et Grod. propter oppositionem vocis ἤδη præteriti temporis in membro sequenti.

(3) Προηγουμένως μὲν. Particulam μὲν, quam postulat particula δὲ ipsi respondens post ἔπειτα posita, adjecimus ex codd. Roe et Casaub.

(4) Μιμούμενοι. Participium hoc a nobis restitutum est, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. quamvis minime necessarium.

(5) Περὶ ἐνδύματος. Titulum hunc adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Grod.

(6) Περὶ τῆς ἀναστάσεως. Prætermittitur hic titulus in codd. Colb. et Morel. et in Bodl. De resurrectione agit fere tota cat. 18.

(7) Σὺ γὰρ αὐτός. Particulam γὰρ hic ascribimus ex Coisl. Roe, Casaub. et Grod.

(8) Αὐθις ἀναστῆσαι. Inter hæc duo vocabula interponitur in editis vos ἤδη, quam uti vitio incertam eliminavimus, secuti codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grod.

κεῖνος ἐγήγερται, δυσκόλως ἀναστήσει; Ὁρᾶς οὕτως ἅπαντα τὰ δένδρα νῦν ἐπὶ τοσοῦτοις μηνὶν ἄκαρπα καὶ ἄφυλλα καθέστηκεν· ἀλλὰ ὅλα, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, αὐθις (1) ὡσπερ ἐκ νεκρῶν ἀναβῶσι· οὐ πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς καὶ εὐκοπώτερον ἀναστήσομεν; Ῥάβδος Μωσέως εἰς φύσιν ὄφραως ἀνοίκειον βουλῆ Θεοῦ μετέβληθη· καὶ ἄνθρωπος, ὁ πρῶτος εἰς θάνατον, πάλιν εἰς ἑαυτὸν οὐκ ἀποκαθίσταται;

ΑΑ'. Μὴ πρόσχε τοῖς λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα τοῦτο· ἐγείρεται γάρ· καὶ μάρτυς Ἰσαίας λέγων· Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καὶ, Πολλοὶ (2) τῶν ἐν γῆς χώματι καθευδόντων ἀναστήσονται, κατὰ τὸν Δανιήλ· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀναστῆναι, πάντων ἐστὶν ἀνθρώπων· οὐχ ὁμοία δὲ πᾶσιν ἡ ἀνάστασις· πάντες μὲν γὰρ αἰώνια λαμβάνομεν τὰ σώματα, ἀλλ' οὐχ ὁμοία ἅπαντες· οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ, ἵνα δικαιωνίζοντες, ἀγγέλοις συγχορεύωσιν· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα εἰς αἰῶνας τῶν ἁμαρτημάτων ὑπομείνωσιν τὴν βύβανον.

Περὶ λουτροῦ (3).

ΑΒ'. Διὰ τοῦτο, προλαβὼν κατὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος, λουτροῦ μετάνοιαν (4) ἔδωκεν, ἵνα τὸ πᾶν τῶν ἁμαρτιῶν, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν φορτίον ἀπορρίψαντες, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι τὴν σφραγίδα λαβόντες, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου. Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ πρώην αὐτάρκως εἰρηκότες, ἐπὶ τὰ λείποντα τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων λογιζόμενοι ἔλθωμεν (5).

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ.

ΑΓ'. Ταῦτα δὲ διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεόπνευστοι

³³ *Id. cat. 18, n. 12.* ³⁴ *Isa. xxvi, 19.* ³⁵ *Dan. xii, 2.* ³⁶ *Id. cat. 18, n. 19,* ³⁷ *Heb. xii, 1.* ³⁸ *Cat. 1, 2 et 3.*

(1) Αὐθις. Loco hujus vocis quam ex mss. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. hic scripsimus, habebatur in editis, αὐτόθι.

(2) Καί, Πολλοί, etc. Locus iste in editionibus mancus et imperfectus erat. Primo legebatur, ἐκ γῆς χώματος, quod quidem ita habetur in editione Complutensi Bibliorum LXX. Sed restituimus, ἐν γῆς χώματι, ex codd. Ottob., Roe, Casaub. Romana LXX editione, et Cyrillo ipso cat. 13, n. 17, et cat. 18, n. 13, locum ut scripsimus hic recitante. Secundo, deerant voces, ἀναστήσονται, κατὰ τὸν Δανιήλ· οὗτοι, quas resarsimus ex codd. Coisl. Ottobon. et Grod. Eadem voces habentur in Roe et Casaub. exceptis his κατὰ τὸν Δανιήλ· quarum loco post, ἐν τοῖς μνημείοις, istas habent a Millesio in Oxoniensi editione positas: Καὶ ὁ τῶ Δανιήλ προσηλασγόμενος ἄγγελος· sed relicto, ἐκ γῆς χώματος, et prætermisso, ἀναστήσονται· οὗτοι, locum non minus quam ante turbatum repræsentavit. Notandum loco ἀναστήσονται legi apud Danielelem et Cyrillum ipsum, cat. 13, n. 17, ἐξεγερθήσονται· et addi, εἰς ὄνειδισμόν καὶ, ante εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

(3) Περὶ λουτροῦ. Eum titulum ex cod. Ottob. solo adjecimus: non quod Cyrilli existimeemus esse; sed cum decem vel undecim solum tituli veteres sint, haud inferiori jure ac nonnulli alii, iste locum potuit obtinere; maxime cum de baptismo distinctam hic mentionem Cyrillum facere voluisse ex sequentibus intelligatur.

(4) Λουτροῦ μετάνοιαν. Ita nos emendavimus

excitat; an nos ipsos, quorum gratia ipsum surrexit, difficile suscitaturus est? Vides ut arbores nunc tot mensibus sine fructu et sine foliis persistere; totæ tamen, hieme exacta, uti ex mortuis iterum reviviscunt. Nonne multo magis nos, multoque facilius ad vitam revocabimur³³? Virga Moysis in naturam serpentis longe dissimilem Dei voluntate transmutata est; et homo in mortem delapsus, non ex integro in semetipsum restituetur?

XXXI. Ne attende ad eos qui dicunt hoc corpus non resurgere (6): resurget enim. Cujus rei testis habetur Isaias, aiens: « Resurgent mortui, et exci-
« labuntur qui in monumentis sunt³⁴; et, Multi eo-
« rum qui in terræ aggestu dormiunt, resurgent, juxta
« Danielelem: hi quidem in vitam æternam, illi vero in
« opprobrium sempiternum³⁵. » 67 Cæterum resur-
gere omnium commune est hominum; sed non omnibus similis continget resurrectio³⁶. Nam omnes quidem æterna accipiemus corpora, non autem omnes similia. Justi siquidem accipient, ut æternum manentes angelorum choro socientur; peccatores vero, ut in sæcula peccatorum luant supplicium.

De lavacro.

XXXII. Quamobrem prius sua in homines bonitate Dominus lavacri pœnitentiam concessit, ut ponderis peccatorum plurimam partem, imo pondus omne adjicientes³⁷, et per Spiritum sanctum sigillum consecuti, æternæ vitæ hæredes efficiamur³⁸. Verum cum de lavacro jam ante dixerimus satis, ad ea quæ supersunt rudiorum institutionum capita pergamus.

DE DIVINIS SCRIPTURIS [DOGMA XI].

XXXIII. Ista vero nos docent divinitus inspiratæ

ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grodecio. Habetur in editis, λούτρον μετάνοίας· sed legendum λουτρόν, ut ex verbis sequentibus patet, Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ. Cæterum quamvis maxime probabilis sit ista lectio, λουτρόν μετάνοίας, cum in symbolo Hierosolymitano baptismus appellaretur *baptismus pœnitentiæ*, cat. 18, num. 22, et cat. 19, num. 69, nihilominus ut converse dicatur *pœnitentiæ lavacri*, non est alienum a Cyrilli stylo. Sic infra num. 37, dicit, λουτροῦ σωτηρίας, pro, σωτηρία διὰ λουτροῦ, et cat. 1, n. 2, baptisma appellat *regenerationem lavacri*, pro *lavacro regenerationis*: sic etiam cat. 6, n. 23, dicit *nuptias sanctitatis*, pro, *sanctitas nuptiarum*, vel *sanctæ nuptiæ*.

(5) Ἐλθῶμεν. Ita codd. Ottobon., Coisl., Roe, Casaub., Grod. In editis, ἐπανέλθωμεν, *redeamus*. At non est digressus a proposito Cyrillus, de baptismo inter cætera dogmata dicens. Titulus sequens omittitur non solum in codd. Colb. et G. Morelii, sed etiam in Casaub., Roe, Bodl. Habetur in Coisl. et Grodec.: Περὶ τῆς θείας Γραφῆς. Non est hoc unum de decem dogmatibus, sed fons et locus quo dogmata sumuntur. Pro undecimo numerari potest, ut concilientur variæ inscriptiones hujus catechesis.

(6) *Ne attende ad eos qui dicunt, etc.* Cyrillus, cat. 18, n. 2, tria resurrectionem impugnantium hostium genera commemorat. Græcos seu paganos, Samaritas, et hæreticos. De his dicemus hoc loco.

Veteris et Novi Testamenti Scripturæ. Unus est enim utriusque Testamenti Deus (1), qui Christum in Novo conspicuum factum prænuntiavit in Veteri ; qui per legem et prophetas nos ad Christum pædagogici more perduxit. *Priusquam enim veniret fides, sub lege custodiebamur* ³⁹, et : *Lex pædagogus fuit noster ad Christum* ⁴⁰. Ac si quando hæreticorum audieris aliquem infamantem legem aut prophetas, oppone salutarem illam vocem, aiens : *Non venit Jesus solvere legem, sed adimplere* ⁴¹. Studiose quoque, et ab Ecclesia disce, quinam **68** sint Veteris Testamenti libri, qui vero Novi : neque mihi quidquam apocryphorum legas. Qui enim ea quæ ab omnibus agnita et confessa sunt nescis, qui circa dubia et controversa infelix operam perdis ? Divinas lege Scripturas, hos Veteris Testamenti libros viginti duos : quos septuaginta duo Interpretes transtulerunt.

³⁹ Galat. III 23. ⁴⁰ ibid. 24. ⁴¹ Matth. v, 17.

(1) *Unus est utriusque Testamenti Deus*. Id opponit hæreticis, ut inferius ait, legem et prophetas infamantibus. Hi sunt omnes ferme veteres hæretici : agmen ducit Simon Magus, qui Epiphonio teste, hæres. XXI, n. 4, pag. 58, legem non a Deo, sed ab sinistra quadam intelligentia datam asserebat; prophetas a mundi fabricatoribus angelis inspiratos aiens, ex Iren., lib. I, cap. 23, n. 3, diversos a diversis, Epiph. loco cit. Addebat Christum apparuisse, ut ab angelorum imperio, et præceptorum ab eis impositorum iugo suos liberaret : Irenæus, ubi supra. Saturninus, ex eodem Irenæo, lib. I, cap. 24, n. 2, Judæorum Deum (qui nempe legem dedit) unum ex angelis dixit esse; prophetias vero partim ab angelis mundi conditoribus, partim a Satana, qui et ipse angelorum unus erat e mundi fabricatoribus, et Judæorum Deo maxime adversarius, profectas : Christum a summo Patre ad destructionem Dei Judæorum missum. Basilides eadem fere : angelorum mundi architectorum principem eum esse qui Judæorum putabatur Deus; cujus ut ab imperio homines exsolventur, Christum innominati Patris primogenitum ab eo delegatum; prophetias a mundi conditoribus principibus compositas : legem autem proprie et specialiter ab ipsorum principe Judæorum Deo, Iren., lib. I, cap. 24, n. 4 et 5, Cerinthus, ex Epiphonio, hæres. XXVIII, n. 1, statuebat legem ac prophetas ab auctoribus angelis esse : eum qui legem tulisset, unum esse ex angelis orbis conditoribus, quem negabat bonum esse, n. 2, quamvis ejus legi tanquam bonæ obtemperaret. Legi atque ejus auctori, tanquam ridiculorum mandatorum latori impie detrahit Carpocrates, in fragmento quod commemorat Clem. Alex., lib. III Strom., pag. 430 Cerdon, ex Irenæo, lib. I, cap. 27, n. 1, aiebat Deum in lege et prophetis annuntiatum non esse Patrem Domini nostri Jesu Christi, *hunc enim cognosci, nempe legis ac prophetarum Deum, ut ego intelligo; illum autem ignorari : et alterum quidem justum, alterum autem bonum esse*. Marcion ejus doctrinam secutus, deterioribus augmentis cumulavit; Deum in lege et prophetis prædicatum, mundi fabricatorem, malorum factorem esse inconstantem sententia, et ipsum sibi contrarium docens; Christum vero a Patre eo, qui mundi fabricatore longe superior existat, missum ad dissolvendos prophetas et legem, et omnia mundi conditoris opera. Irenæus, lib. I, cap. 27, n. 2, Ophitæ et Sethiani legem a quodam Jaldabaoth datam som-

A Γραφαὶ τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης. Εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν δύο Διαθηκῶν Θεός, ὁ τὸν ἐν τῇ Καινῇ φανέντα Χριστὸν, ἐν τῇ Παλαιᾷ προκαταγγέλλας· ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν εἰς Χριστὸν παιδαγωγῆσας. Πρὸ γὰρ τοῦ ἔλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα· καὶ, Ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. Κἄν ποτε τῶν αἱρετικῶν ἀκούσῃς τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας, ἀντιφθεγξαι (2) τὴν σωτήριον φωνήν, λέγων· Οὐκ ἦλθεν Ἰησοῦς καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. Καὶ φιλομαθῶς ἐπίγνωθι, καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ποῖαι μὲν εἰσὶν αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης βίβλοι, ποῖαι δὲ τῆς Καινῆς. Καὶ μοι μηδὲν τῶν ἀποκρύφων ἀναγίνωσκε· ὁ γὰρ τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μὴ εἰδώς, τί περὶ τὰ ἀμφιβαλλόμενα τάλαιπωρεῖς μάτην; Ἀναγίνωσκε (3) τὰς θείας Γραφάς, τὰς εἴκοσι δύο βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταύτας, τὰς ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο Ἑρμηνευτῶν ἐρμηνευθείσας.

C niabant; idem, cap. 30, n. 10. Gnostici et Valentiniani prophetas qui sunt secundum legem, inspiratos aiebant non a summo Deo, sed a Demiurgo, Iren., lib. IV, cap. 35, n. 2. Ptolemæus Valentinianus, in prolixiore ad Floram epistola, quam recitat Epiphon., hæres. XXXIII, n. 4, legem in tres partes divisam sic distribuit; ut quasdam ejus sanctiones a Deo, quasdam a Moyse, alias a senioribus profectas dicat : partem vero illam, quæ a Deo est, iterum trifariam dividit, in bona et sincera præcepta, in alia deterioribus et injustitiæ plenis rebus implicata, denique in typica et symbolica : tres illas posteriores partes, non Deum Patrem bonum nec etiam diabolium, sed mundi conditorem, qui inter utrumque medius sedet, auctorem habere statuit. Tatianus legem et Evangelium diversorum deorum esse aiebat, Clem. Alex., lib. III, Strom., p. 460, Deumque Veteris Testamenti alteri inferiorem; in Clem. Alex. collectaneis propheticis, pag. 806, col. 2. Tandem impius Manes, in verbis a Cyrillo, cat. 9, n. 27, ex Archelai Collatione recitatis, aiebat Deum Veteris Testamenti malorum repertorem esse cui Jesum tanquam bonum et boni Filium opponebat : utque refert Epiphonius, hæres. LXVI, n. 4, negabat utrumque Testamentum ab uno magistro proficisci, sed ambo a diversis diis et magistris. Hi omnes legem et prophetas infamabant, si unum Cerinthus excipias.

(2) Ἀντιφθεγξαι. In editis, ἀντιπέφθεγκται, mendose prorsus. Correximus ex mss. Coisl., Ottobon. Roe, Casaub., Bodl. : proxime accedit scriptura G. Morellii, ἀντιφθεγξται. Particulam καὶ post ἐπίγνωθι addidi ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob.

(3) Ἀναγίνωσκε, etc. Ante id verbum leguntur in mss. Ottob. majoribus litteris in tituli formam ea verba : Ἀναγίνωσκετε τὰς θείας Γραφάς, τὰς κατὰ βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὰς ὑπὸ τῶν οβ' Ἑρμηνευτῶν ἐρμηνευθείσας· *Legite divinas Scripturas, viginti duo Veteris Testamenti libros, a LXXII interpretibus conversos*. Facile crediderim concionantem tenuisse manu, et auditoribus demonstrasse codicem Bibliorum; et forte numero 35, ex indice singulos libros legisse. Quapropter post Διαθήκης inseruimus textui vocem ταύτας ex mss. Roe, Casaub. et Coisl. desumptam. Sed Coisl. omittit νὰς sequens. Multa in hoc Cyrilliano de Scripturarum catalogo, et Septuaginta virorum translationis historia, notanda veniunt, quæ in Dissertatione tertia fusius excussimus.

ΑΔ' Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ Μακεδόνων βασιλέως τελευτήσαντος, καὶ τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρας δια-
 ρεθείσης ἀρχάς, εἰς τε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Μα-
 κεδονίαν, Ἀσίαν τε καὶ τὴν Ἀἴγυπτον· εἰς τῶν τῆς
 Αἰγύπτου βασιλευόντων, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος,
 φιλολογώτατος· γενόμενος βασιλεὺς, τὰς κατὰ παντα-
 χοῦ βίβλους συναθροίζων, παρὰ Δημητρίου τοῦ Φα-
 ληρέως, τοῦ τῆς βιβλιοθήκης προνοητοῦ, περὶ τῶν
 νομικῶν καὶ προφητικῶν θείων Γραφῶν ἐπακούσας·
 καὶ πολὺ κάλλιον κρίνας, οὐ παρὰ ἀκόντων ἀναγκα-
 στῶς τὰ βιβλία κτήσασθαι, ἀλλ' ἐξιλεώσασθαι δώροις
 μᾶλλον καὶ φιλίας τοὺς ἔχοντας· καὶ γινώσκων, ὅτι τὸ
 μὲν ἀναγκαστὸν δολοῦται πολλάκις, ἀπροαιρέτως δι-
 δόμενον, τὸ δ' ἐκ προαιρέσεως παρεχόμενον (1) σὺν
 ἀληθείᾳ τῇ πίστῃ διωρεῖται· Ἐλεάζαρω τῷ τότε ἀρ-
 χιερεῖ, πλεῖστα δῶρα πέμψας εἰς τὸν ἐνταῦθα τῶν
 Ἱεροσολύμων ναόν, ἕξ κατὰ θυλὴν τῶν δώδεκα τοῦ
 Ἰσραὴλ φυλῶν πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἔρμηνείαν ἐποίησεν
 ἀποστεῖλαι. Ἔττα καὶ τοῦ θείας ἢ μὴ τὰς βίβλους
 εἶναι, λαμβάνων ἀπόπειραν (2), καὶ πρὸς τὸ μὴ (3)
 συνδύσασθαι πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀποσταλέντας ὑπο-
 πτεύσας (4)· ἐν τῇ λεγομένῃ Φάρω, τῇ πρὸς Ἀλε-
 ξάνδρειαν κειμένῃ, τῶν παρὰγενομένων ἔρμηνευτῶν
 ἐκάστη ἴδιον οἶκον ἀπονεύμας, ἐκάστῳ πάσας τὰς
 Γραφὰς ἐπέτρεψεν ἔρμηνεύσαι. Τούτων δὲ ἐν ἑβδομή-
 κοντα καὶ δύο ἡμέραις τὸ πρᾶγμα πληρωσάντων,
 τὰς ἑμοῦ πάντων ἔρμηνείας, ἃς κατὰ διάφορους
 οἴκους ἀλλήλοις μὴ προσιέντες (5) ἐποίησαντο, συνα-
 γαγῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ
 καὶ ἐν λέξεσιν εὖρεν συμφώνους. Οὗ γὰρ εὐρεσιλογίᾳ
 καὶ κατασκευῇ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινόμε-
 νον· ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἢ τῶν (6) ἁγίων
 Πνεύματι λαληθειῶν θείων Γραφῶν ἔρμηνεία συν-
 τελεῖτο.

ΑΕ'. Τούτων τὰς εἴκοσι δύο βίβλους ἀναγίνωσκε,
 πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κοινόν. Ταύτας μό-
 νας μελέτα σπουδαίως, ἃς καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ μετὰ
 πρῶτης ἀναγινώσκωμεν. Πολὺ σου φρονιμώτεροι,
 καὶ εὐλαβέστεροι (7) ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀρ-
 χαῖοι ἐπίσκοποι, οἱ τῆς Ἐκκλησίας προστάται, οἱ
 ταύτας παραδόντες. Σὺ οὖν, τέκνον τῆς Ἐκκλησίας
 ὧν μὴ παραχάραττε τοὺς θεσμούς. Καὶ τῆς (8) μὲν

(1) Παρεχόμενον. Editi, διδόμενον. Ne vox eadem
 in eadem linea bis repeteretur, scripsimus, παρ-
 ἐχόμενον, ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. Mox,
 loco τοῖς πᾶσι, quod manifestum mendum continet, B
 posuimus, τῇ πίστῃ, ex iisdem mss. et Ottobon.,
 Colb. ac Bodl.

(2) Λαμβάνων ἀπόπειραν. Malleni, λήψων *sump-*
turus, aut ἀποπειράων, *experturus*, quod legitur
 in cod. Ottoboniano, sed delendum foret, λαμβά-
 νων, quod ibidem habetur.

(3) Καὶ πρὸς τὸ μὴ, etc. Totus hic locus sequens
 in editis mire corruptus erat. Ex mss. facile emen-
 davimus. Ac primum præpositionem πρὸς ante τὸ
 μὴ, addidimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.
 tametsi minime necessaria videatur. Loco ὑποπτεύ-
 σας, lego ἐποπτεύσας, nihil tamen in textu mss.
 auctoritate destitutus mutavi. Hæc duo verba apud
 Clem. Alexandr. promiscue sumuntur. Ante πληρω-
 σάντων addidi ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodecio,
 τὸ πρᾶγμα, et post ἔρμηνείας, relativum ἃς, ex Roe

XXXIV. Alexandro enim Macedonum rege defun-
 cto, regnoque ejus in quatuor principatus divisio,
 Babyloniam et Macedoniam, Asiam et Ægyptum;
 unus eorum qui in Ægypto regnarunt, Ptolemæus
 cognomine Philadelphus, litterarum studiosissimus
 princeps, dum libros undecunque colligeret, a De-
 metrio Phalereo bibliothecæ procuratore, de divi-
 nis legis et prophetarum Scripturis audivit. Ac
 multo satius judicans, non ab invitis per vim libros
 parare, sed donis potius et amicitia possessores de-
 mereri; cum sciret, id quod vi extorquetur, eo quod
 præter voluntatem detur, sæpenumero dolo cor-
 rumpi; quod vero sponte exhibetur, id cum omni
 sinceritate donari: missis ad Eleazarum summum
 tunc temporis pontificem, plurimis ad ornandum
 Hierosolymorum templum isthic positum donis, se-
 nos de singulis duodecim Israelis tribubus, qui li-
 bros interpretarentur, ad se delegari fecit. Deinde
 autem ut expreretur an libri, necne, divini forent;
 prospiciens ne inter se missi interpretes conveni-
 rent, eorum unicuique in loco qui dicitur Pharus
 secus Alexandriam sito, propriam ædem attribuit,
 singulisque universas Scripturas interpretari man-
 davit. Cum vero illi intra dies septuaginta duos ne-
 gotium absolvissent, rex omnium simul translatio-
 nes, quas separatis domiciliis, ad sese mutuo non
 accedentes elaboraverant, in unum conferens, non
 in sententiis solum, sed et ipsis in verbis plane
 consentientes reperit. Non enim verborum inventio
 et humanarum sophismatum artificium erat id opus
 sed Spiritus sancti inflatu divinarum Scriptura-
 rum a sancto Spiritu dictatarum confecta inter-
 pretatio.

XXXV. Harum lege libros duos et viginti, nihil-
 que cum apocryphis habeto commune. Eos solos
 studiose meditare et versa, quos etiam in Ecclesia
 cum certa fiducia legimus; multo prudentiores et
 religiosiores te erant apostoli, et veteres episcopi
 Ecclesiæ rectores qui eos 69 tradidere: tu ergo
 filius Ecclesiæ cum sis, ne leges positas transverte.
 Et veteris quidem Testamenti, ut dictum est, duos

et Casaub. Deinde vocem ἐποίησαντο, in duas voces
 ἐποίησαν τὸ distractam, conjunximus ex Coisl., Roe
 et Casaub. Pro συναγωγῶν, scripsimus, συναγα-
 γῶν, ex Coisl., Ottobon., Roe et Casaub. Tandem
 loco συμφωνούντας scripsimus, συμφώνους ex eis-
 dem. De cellulis et inspiratione LXX interpretum
 fuit eadem multis longo ordine Patribus commu-
 nis opinio, quæ in hac litterarum luce nullam jam
 fidem habet.

(4) Forte, ἐποπτεύσας.

(5) Προσιέντες. Forte, προσιόντες. Edit.

(6) Ἡ τῶν. Τῶν scripsimus loco τῶν ex codd.
 Coisl., Roe, Casaub., Ottob.: in hoc vero legitur,
 ἁγίων, et omittitur, Πνεύματι.

(7) Καὶ εὐλαβέστεροι. Hæc addidimus ex codd.
 Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(8) Καὶ τῆς. Ante hæc verba legit Grodecius ti-
 tulum, *Le livres* quem in nullo ms. codice reperi-
 mus. Paulo post, καθὼς posuimus loco ὧς, ex codd.
 Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

supra viginti libros meditare; quos, si discendi studio teneris, nominatim, me recitante, memoriæ infigere stude. Legis enim sunt primi quinque libri Mosis, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Inde, Jesus filius Nave; et Judicum liber, qui una cum Ruth septimus numeratur. Cæterorum vero historicorum librorum, Regnorum primus et secundus, unus est apud Hebræos liber; unus item, tertius cum quarto. Similiterque apud eos Paralipomenon primus et secundus, unus est liber: Esdræque primus et secundus pro uno censetur. Esther duodecimus est liber: et hi quidem historici. Versibus scripti sunt quinque: Job, Psalmorum liber, Proverbia, Ecclesiastes, et Canticum canticorum, qui liber est decimus septimus. Sequuntur prophetici quinque; duodecim prophetarum liber unus; Isaiæ unus; Jeremiæ cum Baruch, Lamentationibus et Epistola (1), unus; deinde, Ezechiel, et Danelis liber, Veteris Testamenti secundus supra vicesimum.

XXXVI. Novi autem Testamenti sunt quatuor duntaxat Evangelia; nam cætera falso inscripta sunt, et noxia⁴². Scripserunt et Manichæi secundum Thomam Evangelium, quod evangelicæ appellationis fragrantia coloratum, simpliciorum animas corrumpit. Suscipe et duodecim apostolorum Acta; et insuper, septem catholicas Epistolas, Jacobi et Petri, Joannis et Judæ: deinde, quod omnibus est pro signaculo, et postremum est discipulorum opus Pauli quatuordecim Epistolas. Reliqua vero omnis extra in secundo [ac nullo] ordine habeantur: et

⁴² Vid. cat. 6, n. 31.

(1) Est Baruchi c. vi in Vulg.

(2) Τὸ τῶν Κριτῶν. Articulum τὸ adjecimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., similiter articulos ἡ ante πρῶτη et δευτέρα, ex iisdem et Ottobon. Cum in historicis libris primum et secundum Esdræ citat, primi nomine intellexisse videtur apocryphum nostrum tertium; et secundi, nostros primum et secundum; nam hunc non sub Nehemiæ, sed sub Esdræ laudat nomine, cat. 16, n. 28.

(3) Στοιχερά. Ita codd. Colbert., Roe, Casaub. Editi, vitio librarium, στοιχερά. Quanquam tres duntaxat Salomonis libros pro canonicis memoret, Ecclesiastici tamen et Sapientiæ libris eodem modo quo cæteris utitur, posteriorem etiam Salomoni tribuens cat. 9, n. 2 et 16. Hos forte habuit in dubiis de quibus n. 33, non certe in noxiis.

(4) Ἱερεμίου μίξ. Vocem μίξ, ad distinctionem et perspicuitatem textus opportunam adjecimus ex cod. Roe. Minores prophetas majoribus præmittit, ut in multis veterum catalogis, et Græcis Bibliorum mss. ordinantur. Danclem legebat ut nos ex Theodotionis versione: nec, ut mentitur Rivelus, Canticum trium puerorum, Belis et draconis historiam, ac Susannæ eventum, uti apocrypha rejiciebat. Hæc enim passim uti o Daniele nullo discrimine citat: imo Susannæ historia ipsi Danielis exordium erat, ut patet ex cat. 16, n. 31.

(5) Μόνξ. Hanc vocem addidimus ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) Ὅπερ εὐωδίξ, etc. Particulam ὅπερ inter has voces interpositam eliminavimus, auctor codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Colb., Bodl., Morel. et Grod. Post ἐπωνομίξ addidi participium ἐπιχε-

Μαλαΐας Διαθήκης, ὡς εἴρηται, τὰς εἰκοσι δύο μελέτα βίβλους· ἅς, εἰ φιλομαθῆς τυγχάνεις, ἐμοῦ λέγοντος, ὀνομαστὶ μεμνήσθαι σποῖδαςον. Τοῦ νόμου μὲν γὰρ εἰσιν αἱ Μωσαίως Πρῶται πέντε βίβλοι, Γένεσις. Ἐξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον, Ἐξῆς δὲ, Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ· καὶ τὸ τῶν Κριτῶν (2) μετὰ τῆς Ῥοῦθ βιβλίον ἑβδόμον ἀριθμούμενον. Τῶν δὲ λοιπῶν ἱστορικῶν βιβλίων, ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τῶν Βασιλειῶν, μία παρ' Ἑβραίοις ἐστὶ βίβλος μία δὲ, καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη. Ὁμοίως δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα, μία τυγχάνει βίβλος· καὶ τοῦ Ἐσδρα ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μία λελόγισται· δωδεκάτη βίβλος ἡ Ἐσθήρ. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ ταῦτα. Τὰ δὲ στιχηρά (3) τυγχάνει πέντε, Ἰὼβ, καὶ βίβλος Ψαλμῶν, καὶ Παροιμίαι, καὶ Ἐκκλησιαστής, καὶ Ἄσμα ἄσμάτων ἑπτακαίδέκατον βιβλίον. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ προφητικὰ πέντε· τῶν δώδεκα προφητῶν μία βίβλος, καὶ Ἰσαίου μία, καὶ Ἱερεμίου μία (4) μετὰ Βαρούχ, καὶ Θρήνων, καὶ Ἐπιστολῆς· εἶτα Ἰεζεκιηλ· καὶ ἡ τοῦ Δαυιδ, εἰκοστή δευτέρα βίβλος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Δζ'. Τῆς δὲ Καινῆς Διαθήκης, τὰ τέσσαρα μόλα (5) εὐαγγέλια· τὰ δὲ λοιπὰ ψευδεπίγραφα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει. Ἐγραψαν καὶ Μανιχαῖοι καὶ Θωμαῶν εὐαγγέλιον, ὅπερ, (6) τῆς εὐδαγγελικῆς πρῆσωνυμίας ἐπιχεχρωσμένον, διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων. Δέχου δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ, Ἰακώβου, ἀποστόλων· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ, Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, Ἰωάννου, καὶ Ἰούδα καθολικὰς Ἐπιστολάς· ἐπισφράγισμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τὸ τελευταῖον, τὰς Παύλου δεκατέσσαρας Ἐπιστολάς. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, ἔξω (7) κείσθω ἐν δευτέρῳ· καὶ ὅσα

χρωσμένον, ex codd. Colb. Morel. et Grodec. Melius videretur ἐπιχεχρισμένον, *tinctum*, quod habetur in codd. Roe et Casaub. et corrupte legitur in Coisl., ἐπιχειρισμένον. At eandem vim habet vox ἐπιχεχρωσμένον, a χρωτς vel χρωτα deducta; quæ vox in bonis auctoribus fragrantiam quamdam ex tinctura emanantem designat. Cyrillus, cat. 21. n. 1, ait Christum, dum in Jordane baptizatus ablueretur, tincturam sum divinitatis aquis indidisse, τῶν χρωτῶν, vel χρωῶνων, τῆς θεότητος μεταδούς τοῖς ὕδατι· unde ipsæ fragrantiam conceperunt. *Procat.*, n. 15. Certe non odoris quidem, sed saporis ratione de fructu vitæ dicit Greg. Nyss., orat, in xl martyres, p. 509, εὐχροία τῶν καὶ ἡδονῆ γεύσεως ἐπιχεχρωσμένος, *suavi quodam colore et voluptate gustus coloratus*. Apocalypsim non numerat Cyrillus in indice Novi Testamenti, eamque uti apocrypham repudiare videtur cat. 15, num. 13 et 16. Ejus tamen testimoniis sæpe ac veluti imprudens, ex familiari ejus consuetudine, utitur.

(7) Ἐξω. Vox ea non habetur in codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. quasi cæteros libros non extra canonem, sed secundo tantum loco haberi juberet Cyrillus: sed ille, quamvis re quosdam libros distinxerit, quos in canone non includens secundo tamen loco habuit, ac nullo discrimine cum protocanonicis citat; oratione tamen duplicem apocryphorum ordinem non facit, ut vel ex modo sequentibus verbis patet. Itaque vox ἐν δευτέρῳ non secundo tantum, sed nullo in loco, atque idem quod ἔξω significat: quæ non insolens apud auctores hujus vocis usurpatio. Sic Naz., carm. 1, pag. 29: Τὸ μὲν καθ' ἡμᾶς δευτέρου κείσθω λόγου. *Quæ ad nos*

μὲν ἐν ἐκκλησίαις μὴ ἀναγινώσκειται, ταῦτα μὴδὲ κατὰ σαυτὸν ἀναγίνωσκε, καθὼς ἤκουσας. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

ΑΖ'. Φεῦγε δὲ πᾶσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ μὴ πείθου τῷ δράκοντι τῷ ἀποστάτῃ, ὃς ἐξ ἀγαθῆς ὑποστάσεως αὐτοπροαίρετον ἔσχε τὴν μεταβολήν· ὃς ἀναπεῖσαι μὲν δύναται τοὺς θέλοντας, ἀναγκάζεται δὲ οὐδένα. Καὶ μήτε ἀστρολογίαις, μήτε ὄρνεοσκοπίαις, μήτε κληδῶσι πρόσεχε, μὴδὲ τὰς μυθώδεις τῶν Ἑλλήνων (1) μαντείας· φαρμακείαν, καὶ ἐπασιδίαν, καὶ τὰ νεκρομαντείων παρανομώτατα πράγματα, μὴδὲ μέχρις ἀκοῆς παραδόχου. Ἀπόστηθι παντὸς ἀκολασίας εἶδους, μήτε γαστριμαργῶν, μήτε φιληδονῶν, ὑπεράνω τε φιλαργυρίας ἀπάσης, καὶ τοῦ τοκίζειν, γενόμενος (2). Μήτε δὲ θεωριῶν ἔθνικοις ἀθροίσμασι· παράβαλλε· μὴδὲ ἐπιδέσμασιν ἐν νόσοις χρήσῃ ποτέ· ἀποστρέφου δὲ πᾶσαν καὶ τοῦ καπηλοδυτεῖν τὴν Ἰουδαϊότητα. Καὶ μήτε (3) εἰς Σαμαρειτισμὸν, ἢ Ἰουδαϊσμὸν ἐκπέσης· ἐλυτρώσθη γὰρ σε λοιπὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Πάσης Σαββάτων παρατηρήσεως ἀπόστηθι, καὶ τοῦ κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν τι εἶναι τῶν ἀδιαφόρων βρωμάτων. Ἐξαιρέτως δὲ μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἰρετικῶν· καὶ παντοίως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἀσφαλίζου, νηστείας

⁴³ Vid. cat. 6, n. 33 et 35. ⁴⁴ Vid. cat. 2, n. 3 et sup. a. 21. ⁴⁵ Vid. cat. 19, n. 8. ⁴⁶ Vid. cat. 19, n. 6
⁴⁷ Vid. cat. 18, n. 26.

attinent nullo loco habete, carm. 18 Iamb., p. 216 : Ἄμφω γὰρ εἶνα· δεῦτερα Ξενοκράτους· *Ambo ista aliena a Xenocrate*. Orat. 20, p. 317, εἰ τοσοῦτον ἀπῆντηκα καιροῦ δεῦτερος, si tandiu post tempus occurri.

(1) Ἑλλήνων. Legitur in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodec., εἰδόλων, *idolorum*. Utraque lectio probabilis. Nam vel oraculorum prædictiones, vel divinaculorum per sortes vaticinia reprobabat Cyrillus. Loco φαρμακίαν scripsimus ex cod. Ottob., φαρμακείαν.

(2) Γενόμενος. Ita restitui ex codd. Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. Habent editi, βουλούμενος. Paulo post, loco ἐπιδέσμασι, cod. Colb., Bodl. et Morel. ferunt, ἐπιπέδημασι, *incantationibus*. Inferius, καπηλοδυτεῖν scripsimus ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob., loco καπηλοδύτου. Grod. legisse videtur, τῶν καπηλοδυτῶν. Henricus Valesius in mss. ad Cyrillum notis, καπηλοδύτην hic intelligit diabolium. Sed hanc vocem cum altera simili λωποδύτης, *exspoliator*, memoriola vacillante, credo confudit. Κάπηλος significat vel *negotiatorem et venditorem*, vel *cauponem*. At καπηλοδύτης Hesychio est cauponarum frequentator : eodemque sensu a Cyrillo usurpatam hanc vocem, significat illuvies illa quam καπηλοδύτης objicit. Cauponæ etiam apud Paganos probrosæ, nedum apud Christianos. Concil. Laod. can. 24 vetat ne clerici et ascetæ cauponam ingrediantur ; quemadmodum can. 26, ne magi, astrologi et mathematici sint. Diutius forsitan apud cauponarios, quæ professio Christianæ temperantiæ et gravitati parum alioqui conveniens, idololatria aut ejus vestigia remanserunt. Tertullianus, *De spectac.*, cap 8, n. 79, in stabulis sive diversoriis idola fuisse testatur.

(3) Καὶ μήτε, etc. Ea verba usque ad πάσης Σαββάτων exclus. addidimus ex codd. Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. Mox, καὶ τοῦ scripsimus ex Coisl., Roe, Casaub. quo in loco habent editi, καὶ τό.

(4) *Neque omnibus*, etc. Ita vocem κληδόνας ver-

quæcunque in ecclesiis non leguntur, illa neque privatim legas, sicut jam audisti ⁴³. Ac de his quidem hactenus.

XXXVII Fuge autem omnem diabolicam operationem : neque defectori draconi credas, qui ex bona natura ultro ac sponte mutatus est ; ⁴⁴ qui volentes quidem persuadere potest, neminem autem cogere ⁴⁵. Neque astrologorum prædictionibus, neque avium observationibus, neque omnibus (4) attendas, neque fabulosis Græcorum divinationibus. Veneficium, incantationem, et nefandissimas manium evocationes, ne ad aures quidem admitte. Ab omni intemperantiæ genere recede, nec gulæ deditus, nec voluptatum amans ; omni avaritia et feneratione superior ⁴⁶. Neque vero Gentilitiis spectaculorum conventibus intersis. Neque ligaturis unquam in morbis utare. Aversare quoque omnem cauponarum frequentandi illuviem ac sordem. Neque in Samariticam aut Judaicam delabare religionem (5), nam te in posterum liberavit Jesus Christus. Ab omni Sabbatorum observatione procul esto ; neque ullum indifferentium ciborum communem vel mundum appelles ⁴⁷. Præsertim vero oderis omnia transgressorum hæreticorum conventicula, omni-

tit Grodecius. Idem est quod cat. 19, n. 8, vocat κληδονισμούς. Id Chrysostomus, hom. 21 *ad pop. Antioch*, sub finem, conjungit cum *observationibus dierum*, et *symbolis* : quæ symbola, ut explicat, erant auguria captata ex rebus fortuitis, ut verbis forte fortuna prolatis, certorum hominum occursu, et similibus rebus. Non immerito Cyrillus ab iis superstitionibus, quas ad cultum diaboli pertinere ait, cap. 19, n. 8, auditores suos revocat. Quam difficile esset Christianos ab hujusmodi vanitatibus abstrahere, probant frequentes ea de re Patrum querelæ. Adde Gnosticos et alios hæreticos iis usos esse.

(5) *Neque in Samariticam aut Judaicam*, etc. In-sita Christianorum pectoribus Judaicæ legis reverentia, fecit ut plurimi non solum Judæorum frequentiam non devitarent, sed eorum sacris conventibus interessent, ac festa celebrarent ; quod graviter quæritur Chrysostom., hom. 34 *ad populum Antioch*. qua occasione hanc et sequentes homilias adversum Judæos declamavit. Conc. Laod. vetuit ne Christiani a Judæis donæ festalia et azyma acciperent, can. 37 et 38. Erant qui a Judæis fructus agrorum suorum benedici paterentur, quod severe castigat conc. Elib. can. 49. Conc. Laodic. can. 29 Christianis præcipit ne judaizent, et Sabbato otientur, sed eos hac die operibus vacare præcipit. Hunc abusum non infrequentem fuisse testatur apud Joannem Damasc. Eusebius quidam, in *Parallelis* citatus, littera η, tit. 27, pag. 655. Hanc Sabbati religionem forte in animis eorum confirmabat liturgia die illo oblata, et laxata in Quadragesimæ junii observatio. Ciborum delectus non hæretici modo Judaismo addicti, sed quidam etiam superstiosi Christiani observabant, ut apparet ex *Constit.* Ap. lib. vi, cap. 10 et 11. Hæreticorum conventicula Christiani quidam adibant, falsorum martyrum qui ex hæreticorum grege fuerant, aut in occupatis ab ipsis ecclesiis colebantur, solemnitatibus invitati, quod prohibet conc. Laod., can. 33 et 34. Alii forte eo trahebantur ignoratione veræ Ecclesiæ Catholi-

busque modis tuam ipsius animam muni jejuniis, A eleemosynis, et divinorum oraculorum lectionibus; ut in temperantia et piorum dogmatum observatione, quod tibi reliquum est in carne tempus vivens ⁴⁸, unica, quæ per lavacrum datur, salute perfruaris: sicque cœlestibus a Patre ac Deo ascriptus exercitibus, cœlestibus quoque coronis digneris: in Christo Jesu Domino nostro, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁴⁸ I Petr. iv. 2.

corum; maxime peregrinantes, quos Cyrillus, cat. 18, n. 26, monet, ut cum ad regionem aliquam devenerint, non præcise requirant ubi sit ecclesia, nam suas etiam ædes hæretici ecclesiæ vocabulo insignire solebant; sed ubi sit catholica ecclesia, quod nomen veræ ecclesiæ proprium.

(1) Προσευχαῖς. In editis legitur, προσέχων. Emendavimus ex Coisl., Ottob. et Grod.

(2) Μιάς. Loco μιᾶς, Coisl., Roe, Casaub. ha-

προσευχαῖς (1), ἐλεημοσύναις, καὶ θεῶν λογίων ἀναγνώσμασιν ἵνα μετὰ σωφροσύνης καὶ δογμάτων εὐσεβῶν τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιώσας χρόνον, τῆς μιᾶς (2) τοῦ λουτραῦ σωτηρίας ἀπολαύσῃς στρατολογηθεὶς δὲ οὕτως ἐν οὐρανίαις στρατιαῖς τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων καταξιωθῆς στεφάνων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰ τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

bent, ἀγίας. Ottobon., θείας ἀγίας. Mox, pro στρατολογηθεὶς τε, posuimus ex Coisl., στρατολογηθεὶς δέ, et pro καταξιωθεὶς, καταξιωθῆς, ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. Tandem pro τῷ ἡ δόξα, scripsimus ex Colb. et Ottobon., ᾧ ἡ δόξα. Cæterum ampliori glorificatione concluditur hæc catechesis in versione Grodecii, his verbis: In Christo Jesu Domino nostro, cum quo gloria Patri cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

CATECHESIS QUINTA.

DE FIDE ET SYMBOLO.

¶ PROLOGUS.

I. *Præparatis in superiore catechesi, per generalem universorum fidei nostræ dogmatum informationem, auditorum animis, jam ad singula ejus capita in Symbolo contenta distinctis sermonibus explananda aggreditur. In hac itaque catechesi, qua Symbolum tradit memoriter retinendum, suoque tempore, ⁴⁹ Sabbato scilicet sancto reddendum; fidei, cujus confessionem continet, vim, dignitatem, necessitatem, efficaciamque commendat; sicque primum Symboli vocem, Credo, vel, Credimus, in hac oratione exponit.*

II. *Fidei dignitatem repetit (num. 1) ab divinæ appellationis, quam nobiscum communicat, participatione; vim ejusdem, ab contemptu rerum terrestrium quem inspirat (n. 2); divinarum rerum ac Dei ipsius contemplatione, ad quam evehit; victoria adversus diabolum, quam confert (n. 4 et 11); rebus ultra humanam conditionem (n. 4), quas non in credente solum (n. 7), verum in aliis (n. 8 et 9) etiam merito credentis operatur. Necessitatem fidei probat, tum (n. 3) ex omni vitæ consuetudine, quæ per fidem alligatur et consistit; tum (n. 5 et 6) ex justificationis nostræ modo et ratione, quæ ad exemplum Abrahæ per fidem in Christi mysteria perficitur. Specius tandem fidei distinguit (n. 10 et 11): quarum altera in dogmatum assensu consistit; altera, quæ hujus præmium ac perfectio est, in mirabilibus efficiendis. Post id præmium Symbolum traditurus (n. 12), maximam illius in brevi verborum complexu vim ac necessitatem ostendit; ac diligentem ejus commeditationem, fidelemque, ne unquam mutetur aut corrumpatur, custodiam præcipit: quod, eo tradito, diligentius ac severius inculcat (n. 13). Notanda præsertim, quæ de fide miraculorum a Deo exoptanda et promerenda docet; et quæ de Symboli ab Ecclesia accipiendi, atque ab iis qui Scripturas legere non possunt firmiter retinendi ac credendi necessitate tradit.*

III. *Hanc catechesim, quæ in omnibus mss. et editionibus De fide tantum inscribitur, nos De fide et Symbolo appellavimus, quoniam de utrisque sub uno eodemque ambiguo fidei nomine agit auctor, ac fidei nomen pro fidei virtute constanter usurpat ab initio ad num. 12: sed ab eo loco ad finem pro Symbolo sumit. Quoties autem Symbolum significat, ad distinctionem litteram majusculam initio præfiximus. Interrumpitur hujus orationis series, per traditionem et pronuntiationem Symboli a Cyrillo factam, nam num. 12 de Symbolo loquitur ut tradendo; num. autem 13 de eodem ut tradito. Locus interruptionis non omnino certus, nec ab eis qui Catecheses primum exscripsere notatus. Cum enim Symbolum chartis mandare primis temporibus religio esset, idque in hac catechesi severe interdicit Cyrillus num. 12, qui ab ejus ore orationem exceperunt, omnia continue describere; sicque Symbolum Hierosolymitanum periisset,*

⁴⁹ Cat. 18. n. 21.

nisi in titulis catecheseon, et in variis Cyrilli sententiis, sparsim et uti in frustra defectum exstaret. In nonnullis tamēn mss. post verba quæ numerum 12 absolvunt, reperitur Symbolum Nicænum de integro descriptum: quo factum est, ut hunc traditi Symboli et interpretationis Cyrilli assignaverimus locum, quanquam ut fatear quod res est, ultima num. 13, periodus βλέπετε οὖν etc., Videte itaque, etc., mihi videatur ad Symbolum traditum pertinere.

VI. Ex verbis catechesis superioris, num. 13, quibus longo Quadregesimæ totius spatio Symboli expositionem a se tradendam ait auctor, certum est hanc orationem vel extremis primæ Quadragesimalis hebdomadæ, vel primis secundæ diebus pronuntiatam esse: eaque erat singularis Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudo, ut per quadraginta dies Symbolum prius traditum explicaretur: quod testantem audivimus Joannem Cyrilli successorem, in testimonio supra Præloquio in catechesim quartam, num. 3 allegato. In omnibus vero aliis tam Occidentis quam Orientis Ecclesiis, quarum quidem exstent monumenta, sub extrema solum Quadragesimæ tempora Symbolum baptizandis tradebatur: nec, ut Hierosolymis, pluribus, sed uno duntaxat, aut ad summum uno et altero sermone explanari solebat. Dubium vero nullum est, quin Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudo multo utilior esset, cui sane acceptum referre debemus pretiosum hoc Catecheseon Cyrillianarum opus.

V. Hanc orationem contulimus cum codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottobon. Symbolum Hierosolymitanum ex ipso Cyrillo collectum ei appinximus. Qua de re dicemus in observatione peculiari.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ε΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ Πίστεως καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι ἐπιστὶς ἐλπίζομένων ὑπόστασις (1) πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS V ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis dicta, *De Fide*; et lectio ex Epistola ad Hebræos ^{40*}: *Est autem fides speratarum substantia rerum (2), convictio earum quæ non videntur. In hac enim testimonium consecuti sunt senes, etc.*

Α'. Πλίκον ὑμῖν ἀξίωμα δίδωσιν ὁ Κύριος ἀπὸ τοῦ (3) κατηχομένων τάγματος εἰς τὸ τῶν πιστῶν μετατιθέμενος, Παῦλος ὁ ἀπόστολος παριστάς, φησί· Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Θεοῦ γὰρ πιστοῦ καλουμένου, καὶ σὺ ταύτην τὴν προσηγορίαν λαμβάνεις, μέγα λαμβάνων ἀξίωμα. Ὡς περὶ γὰρ καλεῖται Θεὸς ἀγαθὸς, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων, οὕτω καὶ πιστὸς. Δόξισαι τολύου εἰς ὁποῖον ἀξίωμα ἀναθάνεις, Θεοῦ μέλλων προσηγορίας γίνεσθαι κοινωνός.

Β'. Ὡς οὖν ζητεῖται (4) λοιπὸν, ἵνα τις ἐξ ὑμῶν πιστὸς ἐκ συνειδήσεως εὐρεθῆ. Ἄνδρα γὰρ πιστὸν ἔργον ἐστὶν εὐρεῖν, φησὶν· οὐχ ἵνα ἐμοὶ δεξιῆς σου τὴν συνείδησιν (οὐ γὰρ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας ἀνα-

I. Quantam ⁵⁰ vobis dignitatem conferat Dominus ab ordine catechumenorum ad fidelium ordinem vos transferens, repræsentat apostolus Paulus, aiens: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi* ⁵¹. Cum enim Deus *fidelis* appelletur, tu quoque eandem accipis appellationem, magna auctus dignitate. Quemadmodum enim Deus vocatur bonus, et justus, et omnipotens [seu omnium dominator], et universorum conditor, ita et *fidelis*. Reputa igitur ad quantam proveheris dignitatem, divinæ appellationis particeps futurus.

II Hic jam quæritur, ut fidelis qui ex vobis, secundum intimam conscientiam, reperiat ⁵². *Virum enim fidem reperire magnum opus est*, ait [Scriptura ⁵³.] Non ut mihi tuam conscientiam

^{40*} Hebr. xi, 1. ⁵⁰ Vid. Procat. n. 6 et cat. 1, n. 4. ⁵¹ I Cor. i, 9. ⁵² I Cor. iv, 2. ⁵³ Prov. xx, 6.

(1) Ὑπόστασις. In hac voce desinit apud editos codices allegatus Apostoli locus: cæteras addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, et Grod.

(2) Lectio hæc confirmatur ex n. 4.

(3) Ἀπὸ τοῦ. Articulum hunc supplevimus ex codd. Roe, et Casaub.; scripsimus etiam μετατιθέμενος, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., loco

μετατιθέμενος.

(4) Ζητεῖται. Editorum lectio est, ζητεῖτε, quam emendavimus ex Coisl. et Ottob. et allegato Apostoli textu. Mox, ante ὑμῶν adjecimus præpositionem ἐξ, auctoritate codd. Coisl. Roe, Casaub. Post sequens ex Proverbiis testimonium, addidimus ex codd. Roe, et Casaub., φησὶν.

demonstres (neque enim ab humano die judican-
dus es⁵⁴): sed ut Deo fidei sinceritatem ostendas,
qui scrutatur renes et corda⁵⁵, et qui novit cogi-
tationes hominum⁵⁶. Magnum quiddam est vir
fidelis, et quovis divite divitior existit *Fidelis enim
viri est totus mundus divitiarum*⁵⁷, (1) in eo quod
ipsas despicit et conculcat. Nam qui exterius divi-
tes sunt, etiamsi multa possideant, quantum ad
animam inopia cruciantur: quanto enim plura
congregant, tanto majori eorum quæ desunt desi-
derio conficiuntur. At fidelis homo, quod maxime
admirabile videatur, in paupertate dives est, sciens
enim quod indumenta tantum et alimenta habere
necesse sit, hisque contentus⁵⁸, divitias conculcat.

III. Neque vero apud nos tantum (2) qui Christi
73 nomine censemur, magna est fidei commenda-
tio: verum etiam universa quæ in mundo gerun-
tur, et ab eis quoque qui alieni sunt ab Ecclesia,
per fidem transiguntur. Per fidem extraneæ personæ
nuptialibus legibus junguntur; alienusque homo
corporum et pecuniarum alienarum, per eam quæ
in contractibus sponsalitiis est fidem, communica-
tione donatur. Fide etiam consistit agricultura:
non enim suscipit labores, qui proventus receptu-
rum se non credit. Fide decurrunt homines mare,
dum exiguo ligno credentes, firmissimum terræ
elementum instabili fluctuum agitatione permutant
incertis spebus sese tradentes, omnique anchora
tutior circumferentes fidem. Per fidem itaque
pleraque consistunt hominum negotia: neque apud
nos solos ita persuasum est, verum etiam, ut dic-
tum est, apud eos qui a nobis sunt alieni (3).

⁵⁴ I Cor. iv, 3. ⁵⁵ Psal. vii, 10. ⁵⁶ Psal. xciii, vi, 8.

(1) Hoc est, totius mundi divitiarum.

(2) Neque apud nos tantum, etc. Occurrit vulgatæ
et centies a Christianæ religionis defensoribus
contritæ paganorum objectioni, quam Rufinus ita
refert expos. Symboli ad verbum *Credo: Pagani
nobis objicere solent, quod religio nostra, quia ratio-
nibus deficit, in solo credendi persuasionem consistat:
et idem ostendimus nec agi nec stare aliquid posse, nisi
præcesserit vis credendi*. Habes ea de re verba Celsi
apud Origenem, lib. i contra Epicureum hunc,
pag. 8, et conjunctam Origenis refutationem isti Cy-
rillianæ argumentationi simillimam. Valentiniani
præterea fidem nobis tanquam simplicibus et im-
peritis relinquebant; sibi vero tanquam natura sal-
vatis, scientiam γνῶσιν, unde Gnostici, liberaliter
tribuebant; quæ scientia, tantum a fide distaret
quantum spirituale ab animali: apud Clem. Alex.
lib. ii *Strom.*, pag. 363, quo loco tam illos hæreti-
cos, quam gentiles, qui fidem calumniabantur uti
rem inanem et barbaram, pag. 362, ex ipsorum
gentilium et hæreticorum fidei elogiis refellit. Ma-
nichæi nulli magis illecebra capiebant fideles, quam
confidenter promissa veritatis intelligentia; excluso
auctoritatis et fidei jugo, quo Catholicos ab Ecclesia
premi querebantur. Ilac ipsa ratione ad se ad Ma-
nichæorum partes olim pertractum fatetur Augusti-
nus, lib. *De utilitate credendi*, cap. 1, n. 2, quem
librum ad refellendam inanem illam et falsam Ma-
nichæorum pollicitationem composuit. Videsis præ-
ter citatos auctores, Arnobium, lib. ii *contra Gentes*,
Euseb., lib. i *Præpar. evang.*, cap. 5, pag. 15, et

Α κρίνεσθαι μέλλεις): ἀλλ' ἵνα τῷ Θεῷ δείξης τῆς πί-
στεως τὸ ἄδολον, τῷ ἐτάζοντι νεφροῦς καὶ καρδίας,
καὶ γινώσκοντι τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων.
Μέγα τι πρᾶγμα ἐστὶ πιστὸς ἀνὴρ, παντὸς πλουσίου
τυγχάνων πλουσιώτερος. Τοῦ πιστοῦ γὰρ ὅλος ὁ
κόσμος τῶν χρημάτων, τῷ (4) ὑπερφρονεῖν αὐτὰ
καὶ καταπατεῖν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ φαινόμενον
πλουτοῦντες, καὶ πολλὰ κεκτημένοι πένητές εἰσι τὴν
ψυχὴν· ὅσῳ γὰρ πολλὰ συνάγουσι, τοσούτῳ τῇ τῶν
λειπόντων ἐπιθυμίᾳ τήκονται. Ὁ δὲ πιστὸς ἀνὴρ, τὸ
παραδοξότατον, ἐν πενίᾳ πλουτεῖ· εἰδὼς γὰρ, ὅτι δεῖ
μόνον ἔχειν σκεπάσματα καὶ τροφάς, καὶ τούτοις ἀρ-
κούμενος, πεπάτηκε τὸν πλοῦτον.

Γ'. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν γε μόνοις, τοῖς τὴν τοῦ Χρι-
στοῦ προσηγορίαν ἔχουσιν, μέγα τὸ τῆς πίστεως ἐστὶν
ἀξίωμα· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κοσμῷ τε-
λούμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας,
τῇ πίστει τελεῖται. Πίστει τοὺς ἀπεξενωμένους γαμι-
κοὶ νόμοι συνάπτουσιν εἰς ταυτὸν· καὶ ἄνθρωπος ἀλ-
λότριος, σωματῶν καὶ χρημάτων ἀλλοτρίων (5), διὰ
τὴν ἐν γαμικοῖς συμβολαίοις πίστιν, γίνεται κοινω-
νός. Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ γὰρ μὴ πι-
στεύων λήψεσθαι καρποφορίαν, οὐχ ὑπομένει τοὺς
καμάτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, μικρο-
τάτῳ ξύλῳ πιστεύσαντες, τὴν ἄστατον τῶν νομάτων
φορὰν, τοῦ στερέβοτάτου στοιχείου, τῆς γῆς, ἀντι-
καταλλάττονται, ἀδήλοισ ἐαυτοῦς ἐπιθιδόντες ἐλπίσι,
καὶ πάσης ἀγκύρας ἀσφαλεστέραν ἐπαγόμενοι τὴν
πίστιν. Κατὰ πίστιν τοῖσιν συνέστηκε τὰ πλεῖ-
στα τῶν ἀνθρώπων πράγματα· καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μό-
νοις τοῦτο πεπίστευται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν.

11. ⁵⁷ Prov. xvii, 6, secundum LXX. ⁵⁸ I Tim.

lib. xii, cap. 1, 2, 3; Chrysostomum, hom. 1 in
I Timoth., pag. 406; Theodoret., *De curandis Græ-
corum affectib.*, orat. 1 *De fide*, pag. 479, qui non-
nulla ex Cyrillo nostro transcripsisse videtur; Greg.
magn., *Dialog.*, lib. iv, cap. 1; Damascenum, lib.
iv, c. 11; omnes hoc argumentum iisdem quibus Cy-
rillus rationibus pertractant. Cæterum auctoritas
cui nos credere jubet Cyrillus, est ipsius Dei revera,
cujus verbis credimus, dum dogmatibus per
fidem assentimur, infra, num. 10. At instrumentum
et canalis quo credenda nobis transmittuntur et
innotescunt, non est ex ejus mente præcise Scri-
ptura sacra: sed Ecclesia, ex qua credendi nor-
mam suscipere debemus inviolabilem et immuta-
bilem, infra num. 12.

(3) Qui a nobis sunt alieni, παρὰ τοῖς ἔξωθεν,
Gentiles omnino videtur intelligere, cum dicat eos
Scripturas non recipere quo characterē proprie de-
signat Græcos cat. 18, n. 10, sic catechumenum
vocat extraneum *Procat.*, n. 12: Μὴ λέγε τῷ ἔξω.
Designat autem hic sectas philosophorum, de qui-
bus Origenes, fidei necessitatem ex ipso genti-
lium usu demonstrans, ait lib. i *cont. Cels.*, pag. 9:
Quis

(4) Τῷ. Ex cod. Roe; editi τῷ. Hic Cyrillus verum
sensem aperit prophetiæ sententiæ, de fidei divi-
tiarum totius mundi domino. Similiter Horatius,
lib. iii, Od. 16, *Contemptæ dominus splendidior rei.*

(5) Ἀλλοτρίων. Eam vocem supplevimus ex codd.
Roe, et Casaub.

καθώς εἴρηται. Ἐάν γάρ μὴ δέχωνται τὰς Γραφάς, οἰκειὰ δὲ τινα προσφέρωσι (1) διδάγματα, πίστει καὶ κείνα παραδέχονται.

Δ'. Ἐπὶ τὴν πίστιν ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ καλεῖ καὶ ἡ σήμερον ἀνάγνωσις γενομένη, τὴν ὁδὸν ὑμῶν παραστήσασα, πῶς δεῖ τῷ Θεῷ καὶ ὑμᾶς εὐαρεστῆσαι· φησὶ γάρ, ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατόν ἐστιν εὐαρεστῆσαι. Ἦότε γὰρ προθήσεται (2) ἄνθρωπος δουλεῦσαι τῷ Θεῷ, μὴ πιστεύων, ὅτι γίνεται μισθαποδότης; πότε παρθευνεύσει κόρη, ἥ καὶ σωφρονήσει νέος, μὴ πιστεύων, ὅτι τῆς ἀγνείας ἀμάραντός ἐστι στέφανος; Ὁφθαλμὸς πασης συνειδήσεώς ἐστι φωτιστικός ἢ πίστις, καὶ συνέσεως ἐμπορητικός (3)· λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἐάν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε (4). Ἐμφράττει στόματα λεόντων ἡ πίστις, κατὰ τὸν Δανιήλ (5)· φησὶ γὰρ ἡ Γραφή περὶ αὐτοῦ, ὅτι Ἄντηλέθη Δανιήλ ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πᾶσα διαφθορὰ οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐπίστευσεν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Ἔστι τι τοῦ διαβόλου δεινότερον; ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον οὐδὲν ἕτερον ὄπλον ἔχομεν ἢ τὴν πίστιν, ἀσώματον θυρεὸν κατ' ἐχθροῦ μὴ φαινομένου. Ἀποστέλλει μὲν γὰρ βέλη ποικίλα, καὶ κατατοξεύει ἐν σκοτομνηνῇ τοὺς μὴ νήφοντας· ἀλλ', ἐπειδὴ μὴ φαίνεται ὁ ἐχθρὸς, περίβλημα κραταῖον ἔχομεν τὴν πίστιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα· Ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. Πεπυρωμένον πολλάκις βέλος ἐπιθυμίας ἀισχυρᾶς ἡδονῆς ἐκ διαβόλου πέμπεται· ἀλλ' ἡ πίστις ὑπογράφουσα τὴν κρίσιν, καταψύξασα τὸν νοῦν, σβέννυσι τὸ βέλος.

Ε'. Καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς πίστεως λόγος, καὶ οὐκ ἀρκετὸς ἡμῖν ὁ πᾶς τῆς ἡμέρας διηγομένοις χρόνος·

⁵⁹ Hebr. xi, 6. ⁶⁰ Vid. cat. 18, n. 1. ⁶¹ I Pet. vi, 23. ⁶² I Petr. v, 9. ⁶³ Psal, x, 3. n. 19.

« Quis ad philosophiæ studium conversus, et forte « fortuna ἀποκληρωτικῶς (*mallem vertere destinato*), « se in aliquam philosophorum sectam conjiciens vel « ut alicujus doctoris habeat copiam; aliter ad eam « se applicat, quam quia credit illam sectam reliquis « præstantiorem? non enim expectat donec auditis « omnium philosophorum opinionibus earumque va- « rietatibus tum singularum astractionibus aut sub- « versionibus, ita demum electionem faciat. Quod « quidem Cicero. Academicorum lib. iv, valde repre- « hendit: Nam cæteri, inquit, præter Academicos, pri- « mum ante tenentur astricti, quam quid esset opti- « mum judicare potuerunt... et ad quacumque sunt « disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tan- « quam ad saxum adhærescunt.» Sed illud etiam in hæreticos intorquere liceat, qui suam sæpe auctori- « tatem discipulis cujusvis rationis loco venditaverunt Vide Iren., lib. iii, cap. 2. 11 et anonymum Eusebianum, lib. v *Histor.*, cap. 8. Ita fit, quod olim observavit Augustinus, ut qui gravissimam Ecclesiæ auctori- « tatem repudiant, suæ nullatenus cum Ecclesia comparandæ imperiose credi velint: adeo in reli- « gione suscipienda necessaria est auctoritas. Fallor, nisi apud hæreticos nostri temporis qui solam Scri- « pturam recipiunt, id sola suorum principum auc- « toritate suscipitur, quod nulli præter Scripturam auctoritati credendum docent.

A Nam etiamsi Scripturas non recipiant, proprias vero quasdam afferant doctrinas, easdem etiam per fidem recipiunt.

IV. Ad fidem veram vos vocat et hodierna lectio, viam vobis designas, per quam vos quoque oportet placere Deo: ait enim, sine fide impossibile esse placere ⁵⁹. Quando ⁶⁰ enim apud se statuet homo Deo servire (6), ni ullum credat remuneratorem fore? Quando virginitatis propositum arripiet puella, vel castus erit juvenis, nisi esse credat immarcessibilem castitatis coronam ⁶¹? Fides oculus est conscientiam omnem illuminans, et intelligentiam pariens; dicit enim propheta: *Et si non credideritis, non intelligetis* ⁶². Obstruit fides ora leonum, ⁶³, juxta Danielelem; de ipso enim dicit Scriptura: *Daniel eductus est de lacu, et nulla læsio inventa est in eo, quia credidit in Deo suo* ⁶⁴. Estne quidquam diabolo terribilius? atqui nullum aliud adversus illum habemus armorum genus præter fidem ⁶⁵: scutum incorporeum, adversus hostem invisibilem. Emittit enim multiplicia tela, et sagittis configit in cæca nocte non vigilantes ⁶⁶, sed, quandoquidem obscurus est nec conspicuus hostis firmum habemus integumentum fidem, quemadmodum Apostolus ait: *In omnibus assumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela mali ignita extinguere* ⁶⁷. Ignitum sæpe ⁷ ⁸ sædæ voluptatis desiderii telum a diabolo emittitur; sed ⁶⁸ fides nobis judicium depingens, et mentem refrigerans, telum exstinguit.

C V. Longa est de fide oratio, neque illi absolvendæ totum dici tempus sufficiat. Interim ex anti- v. 4. ⁶² Isa. vii, 9, juxt. LXX. ⁶³ Hebr. xi, 34. ⁶⁴ Ephes. vi, 16. ⁶⁵ Vid. Procat. n. 10, et cat. 16,

(1) Προσφέρωσι. Ita scripsimus ex fide cod. Coisl. et vers. Grod. Habetur in editis, προσφέρουσι, in Roe et Casaub., προφέρουσι. Paulo post, scripsimus ὑμῶν ante παραστήσασα, ex codd. Roe et Casaub., quo loco ante habebatur ὑμᾶς. Verba, φησὶ γάρ, etc. usque ad εὐαρεστῆσαι incl., propter repetitam vocem εὐαρεστῆσαι, in codd. nonnullis et in omnibus editis prætermissa, restituimus ex codd. Coisl. et Ottob.

D (2) Προθήσεται. Editi, προσθήσεται. Secuti sumus codd. Coisl. Roe, Casaub. In Ottob. habetur προσνοθήσεται.

(3) Συνέσεως ἐμπορητικός. Legitur in Coisl. et Ottob., ἐμπορηματικός. In Roe vero et Casaub. sic: συνέσεως πρόξενος, καὶ γνώσεως ἐμπορητικός: *intelligentiæ conciliator, et scientiæ effector.*

(4) Οὐδὲ μὴ συνῆτε, *non intelligetis.* Vulgata, *non permanebitis.*

(5) Κατὰ τὸν Δανιήλ. Hæc in codd. Roe, et Casaub. addita reperiuntur, ἧτις αὐτὸν ἀντήγαγεν ἐκ τοῦ λάκκου· *quæ ipsum e lacu extrahit.* Post. φησὶ, particulam γάρ supplevimus ex Coisl. et Ottob.

(6) *Quando homo apud se statuet Deo servire, etc.* Hanc futuræ mercedis considerationem, ac continentię observationem, quam vi fidei hic attribuit, in cat. 16. n. 18, 19 et 20 ab intimam Spiritus sancti animam docentis efficientiam refert; ut appareat in Cyrilli doctrina fidem Dei donum esse.

quæ legis figuris unus nobis sat erit Abraham, quandoquidem hujus etiam per fidem filii facti sumus⁶⁹. Ille non ex operibus solum justificatus est, verum etiam ex fide⁷⁰. Multa enim recte fecerat; sed nunquam amicus Dei appellatus est⁷¹, nisi postquam credidit⁷², sed et omne opus ejus per fidem perfectum est. Fide reliquit parentes: patriam, regionem, et domum per fidem reliquit⁷³. Quemadmodum igitur justificatus est ille⁷⁴, ita justificeris et tu. Emortuo in posterum ad suscipiendos liberos corpore erat: senex enim ipse, anum habebat uxorem Saram, nec ulla spes liberorum reliqua erat; seni Deus prolem futuram pollicetur: at ille non debilitatus est fide⁷⁵; corpusque suum jam emortuum considerans, non ad corporis imbecillitatem, sed ad promittentis potestatem attendit; fidelem existimans eum esse qui promiserat⁷⁶, atque ita ex mortuis⁷⁷ quodammodo corporibus præter opinionem filium consecutus est. Deinde obtentum jussus offerre filium⁷⁸, quamvis jam audisset illud: *In Isaac vocabitur tibi semen*⁷⁹, obtulit filium suum unigenitum Deo, credens quod et ex mortuis suscitare potest Deus⁸⁰. Cumque colligarit filium suum et lignis imposuerit, voluntate quidem sacrificavit: verum Dei bonitate, agnum ipsi filii loco substituendum tradentis, filium vivum recepit⁸¹. Propterea, cum fidelis esset, obsignatus est in justitiam, et circumcisionem accepit signaculum fidei quam habuit in præputio⁸², promissione accepta se futurum multarum gentium patrem⁸³.

VI. Quonammodo igitur multarum gentium Abraham sit pater, videamus. Judæorum quidem

⁶⁹ Rom. iv, 11; Galat. iii, 7, ⁷⁰ Jac. ii, 21. ⁷¹ ibid. 23. ⁷² Gen. xv, 6. ⁷³ Hebr. xi, 8, 9, 10. ⁷⁴ Rom. iv, 23. ⁷⁵ Rom. iv, 19. ⁷⁶ Hebr. xi, 11. ⁷⁷ ibid. 12. ⁷⁸ Gen. xii, 9-13. ⁷⁹ Rom. iv, 11. ⁸⁰ Gen. xvii, 5.

(1) Ἀλλὰ καὶ ἐκ πίστεως, *verum etiam ex fide*. Conjunctionem καὶ in editis prætermittam, adjecimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Hanc postulat vox μόνον præcedens: dum enim negat auctor *ex solis operibus* justificatum esse Abrahamum, ea utique non excludit, sed cum altera re requisita, fide nimirum, conjungit. Quæ quidem fides, ut infra subdit, etiam omnium præcedentium ejus operum vel comes vel principium fuit. In codd. Roe et Casaub. deest ἀλλὰ' ut sit sensus: *Non ex solis operibus justificatus est, et ex fide*. Palam manca constructio; et quid præter opera et fidem requiras ad justificationem? Casaub. legi vult, detrahendo μόνον et καί, *Non ex operibus justificatus est, verum ex fide*. At vocem detruncat quam omnes mss. consentientes repræsentant: sententiam affligit Cyrillo, plane adversantem verbis sancti Jacobi, cap. ii, 21, 22 et 23, quæ Cyrillus hic præ oculis habuit, quæque partim citat, partim allusione et paraphrasi suæ orationi adaptat: ad hæc separat opera et fidem Abraham, quæ Cyrillus conjunctissima voluit, dum ex Apostolo, Hebr. xi, 8, *omne opus Abraham secundum seu potius per fidem*, ut ex sequentibus patet, *perfectum* dicit. Nec obstat quod Cyrillus Abrahamum, priusquam crederet, et amicus Dei appellaretur, jam multa opera perfecisse dicere videatur; hanc enim sententiam paulo post quodammodo corrigit, dum *omne opus ejus*, nempe quod reliquit patriam, parentes, etc., *ex fide perfectum* affirmat. Hæc igitur ver-

αὐτάρκης δὲ τέως ἡμῶν ἔστω τῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς τύπων μόνος Ἀβραάμ, ἐπειδὴ κάκεινου γεγόναμεν υἱοὶ διὰ τῆς πίστεως. Ἐκεῖνος οὐκ ἐξ ἔργων μόνον ἐδικαιώθη, ἀλλὰ καὶ ἐκ πίστεως (1). Πολλὰ μὲν γὰρ κατώρθωσεν· ἀλλ' οὐδέποτε φίλος Θεοῦ ἐκλήθη, ἀλλ' ὅτε ἐπίστευσε· καὶ πᾶν δὲ ἔργον αὐτοῦ κατὰ πίστιν τετέλεσται. Κατέλιπε γονέας διὰ πίστιν· κατέλιπε πατρίδα, καὶ χώραν, καὶ οἰκίαν διὰ τὴν πίστιν. Ὡςπερ οὖν ἐκεῖνος ἐδικαιώθη, καὶ σὺ δικαιώθητι. Νεκρὸς ἦν λοιπὸν τῷ σώματι πρὸς τεκνογονίαν· πρεσβύτης γὰρ ἦν, καὶ πρεσβύτιδα λοιπὸν ἔσχε τὴν γαμετὴν Σάρραν, καὶ τεκνογονίας ἐλπίς οὐδεμίαν κατέλειπετο. Ὁ Θεὸς τῷ πρεσβύτῃ τεκνογονίαν ἐπαγγέλλεται· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει ὁ Ἀβραάμ, καὶ κατανοήσας τὸ ἐκ τούτου σῶμα ἤδη νεκρωμένον, οὐ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ, ἀλλὰ τῇ δυπάμει τοῦ ἐπαγγέλλοντος προσέχων, πιστὸν ἠγησάμενος τὸν ἐπαγγελάμενον, ὥςπερ ἐκ νεκρωμένων σωμάτων παραδόξως τὸ τέκνον ἐκτίσαστο. Καὶ μετὰ τὸ κτήσασθαι κελευσθεὶς προσενέγκαι τὸν υἱὸν (καίτοιγε ἀκούσας τὸ, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σπέρμα), προσέφερε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ τῷ Θεῷ, πιστεύσας, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι δύνата: ὁ Θεὸς καὶ συμποδίσας (2) τὸν υἱὸν καὶ τοὺς ξύλους ἐπιθείς, τῇ προαιρεσει μὲν προσήνεγκεν, ἀγαθωσόνῃ δὲ Θεοῦ τὸν υἱὸν ἔλαβε ζῶντα, ἀμνὸν αὐτῷ παραδόντος ὑπὲρ τοῦ τέκνου. Ἐπὶ τούτοις πιστὸς ὢν, ἐσφραγίσθη εἰς δικαιοσύνην, καὶ περιτομὴν ἔλαβε, σφραγίδα τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, λαθῶν ἐπαγγελίαν, ὅτι πατὴρ ἔσται πολλῶν ἐθνῶν.

ζ'. Ὡς τοίνυν ἐστὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἀβραάμ, ἴδωμεν. Ἰουδαίων μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμολο-

⁷⁸ Gen. xii, sqq. ⁷⁹ Gen. xxi, 12. ⁸⁰ Hebr. xi, 19.

ba, *quando credidit*, ὅτε ἐπίστευσε, non primum fidei Abraham initium respiciunt, sed distinguunt fidem ipsam solitariam, ab operibus ex fide factis. Vult itaque Cyrillus, quanquam Abraham multa ex fide opera perfecisset. Deum tamen, ad testandam fidei vim, Abraham justitiam non declarasse, nec eum amicum suum appellasse; nisi cum specialem illum fidei suæ actum edidit, qui primus in Scriptura memoratur, Genes. xv, 6, qua in circumstantia nullum aliud emicuit Abraham opus præter fidem ipsam, qua Deo posteritatem stellarum numero parem promittenti assensit, tum primum amicus Dei appellatus est, solemniter inter ipsum et Deum, pacto victimis cæsis inito. Tunc autem primum justificatum esse Abraham ut credamus, Cyrilli verba non cogunt. In consequentibus enim justificationem ejus attribuit non solum memorato jam actu fidei, verum etiam illi quo Isaac filium immolavit, ut diserte facit sanctus Jacobus, Epist. cap. ii, 21. Atqui ante hanc immolationis obedientiam, jam obsignatus erat in justitiam, ut paulo post loquitur. Hæc igitur verba, *justificatus est*, in Cyrillo et apud Jacobum de justificationis declaratione, et confirmatione intelligenda.

(2) Συμποδίσας. Ita reposuit Milles. in Oxon. edit. ex fide codd. Roe, et Casaub. quibus consentit Coisl. et verbis Scripturæ, at in editionibus præcedentibus habebatur, συμπεδήσας.

γουμενως, διὰ τὴν κατὰ σάρκα διαδοχὴν. Εἰ δὲ τῆ κατὰ σάρκα προσέχωμεν, ψευδὲς εἶπειν ἀναγκασθόσμεθα τὸ λόγιον. Οὐκ ἔτι γὰρ κατὰ σάρκα ἡμῶν πάντων ἐστὶ πατὴρ· ἀλλ' ὁ τύπος τῆς ἐκείνου πίστεως, πάντας ἡμᾶς υἱοὺς ποιεῖ τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἄπιστον παρὰ ἀνθρώποις τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναί τινα· ὡσπερ ὁμοίως ἄπιστον καὶ τὸ ἐκ νεκρωμένων πρεσβυτῶν τεκνογονίαν γενέσθαι. Ἀλλὰ Χριστοῦ καταγελλομένου, ἐν ξύλῳ μὲν ἐσταυρωμένου, ἀποθανόντος δὲ καὶ ἀναστάντος, ἡμεῖς πιστεύομεν. Τῆ τοίνυν ὁμοιότητι τῆς πίστεως εἰς υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ τότε μετὰ τὴν πίστιν· ὁμοίως ἐκείνῳ τὴν πνευματικὴν λαμβάνομεν σφραγίδα, ἀγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ λουτροῦ περιτεμνόμενοι, οὐ σώματος τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν, κατὰ τὸν Ἰερεμίαν, λέγοντα· Καὶ περιτεμεῖσθε (1) τῷ Θεῷ τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν· καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βπτίσματι, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ζ'. Ταύτην ἐὰν τηρήσωμεν τὴν πίστιν, ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα (2), καὶ παντοίοις ἀρετῶν εἶδες κοσμηθησόμεθα. Τοσοῦτον γὰρ ἰσχύει ἡ πίστις, ὡς καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ θαλάσσης κουφίζειν περιπατοῦντας. Ἀνθρώπος ὁμοίος ἡμῖν ἦν ὁ Πέτρος, ἐξ ἕματος καὶ σαρκὸς συγκείμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τροφῶν διαγιγνώμενος. Ἀλλ' εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ (3), Ἐλθε. πιστεύσας, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, πάσης κρηπίδος ἀσφαλεστέραν ἐπὶ τοῖς ὕδασιν ἔχων τὴν τὴν πίστιν· καὶ τὸ βαρὺ σῶμα, τῆ κουφότητι τῆς πίστεως ἦν μετεωριζόμενον. Ἀλλὰ μέχρι μὲν ἔτου ἐπίστευσεν, ὑπὲρ τὸ ὕδωρ εἶχεν ἀσφαλῆ τὴν βάσιν· ὅτε δὲ ἐδίστασε, τότε ἤρξατο καταποντίζεσθαι· χαννουμένης γὰρ κατὰ μέρος τῆς πίστεως, συγκατεσπᾶτο καὶ τὸ σῶμα. Καὶ συνιδὼν αὐτοῦ τὸ πάθος, ἔλεγεν ὁ τῶν ψυχῶν τὰ πάθη διορθούμενος Ἰησοῦς (4)· Ὁλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; καὶ πάλιν, νευρωθεὶς ὑπὸ τοῦ κρατήσαντος αὐτοῦ τὴν δεξιάν, ἀφ' οὗ πάλιν ἐπίστευσε, χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ Δεσπότου, τὴν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὕδάτων ἀπέλαθε περίπατον. Τοῦτο γὰρ πλαγίως (5) ἐμνημόνευσε τὸ Εὐαγγέλιον, εἰπόν, ὅτι Ἀναβάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διακολυμθῆσας ὁ Πέτρος ἀναβέθηκεν· ἀλλὰ δίδωσι νοεῖν, ὅτι ὅσον ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν διάστημα, τοσοῦτον ἐπιστρέψας, πάλιν ἀνέβη, ἐπὶ τὸ πλοῖον.

⁸⁴ Rom. iv, 12. ⁸⁵ Jerem. iv, 4. ⁸⁶ Coloss. ii, 11, 12. ⁸⁷ Matth. xiv, 29. ⁸⁸ ibid. 30. ⁸⁹ ibid. 31. ⁹⁰ ibid. 32.

(1) Περιτεμεῖσθε. In sacro textu paulo aliter habetur hic locus: Περιτεμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν. *Circumcidamini Deo vestro, et circumcidamini duritiam cordis vestri.*

(2) Ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα. In editis, ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα. Vocem αὐτῷ resecurimus, ex codd. Coisl. Roe et Casaub.

(3) Εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ, Ita legimus in mss. Coisl. Ottob. Roe et Casaub., et mutavimus lectionem vulgatam, quæ fert, εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ. Paulo inferius ante μετεωριζόμενον adjecimus verbum ἦν ex codd. Roe et Casaub.

(4) Ἰησοῦς. Servaloris nostri nomen addidimus

A secundum carnis successionem esse, in confesso est. Verum si ad carnis [successionem, in explicanda prophetia] spectaverimus, falsum dicere cogemur oraculum; non enim secundum carnem omnium nostrum pater est: verum exemplum fidei ejus nos omnes Abrahæ filios facit⁸⁴. Quonam isthuc modo? Incredibile est apud homines quemquam a mortuis resurgere: quemadmodum similiter incredibile, ex emortuis senibus progeniem nasci. Atqui 74 dum annuntiatur Christus, quod in ligno quidem crucifixus sit, mortuus vero resurrexerit, nos id credimus. Igitur per similitudinem fidei in adoptionem devenimus Abrahæ. Tuncque post fidem, similiter ut ille, spiritale signaculum accipimus; Spiritu sancto per lavacrum circumcisi, non corporis præputium sed cordis, juxta Jeremiam dicentem: *Et circumcidemini Deo præputium cordis vestri*⁸⁵, ac juxta Apostolum [cujus hæ voces]: *In circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo*⁸⁶, et quæ sequuntur.

VII. Hanc fidem si custodierimus, damnationis expertes, et omnigenis virtutum speciebus ornati erimus. Tantum enim valet fides, ut et homines super mare ambulantes sublevet. Homo nobis similis erat Petrus, ex carne et sanguine compositus, similibusque ex alimentis concretus. At dicenti Jesu, *Veni, credens, super aquas ambulavit*⁸⁷, fundamento quovis firmiorem super aquis habens fidem; et gravitas corporis levitate fidei attollebatur. Verum quandiu credidit ille, solidis super aquas deambulavit vestigiis; quando vero dubitavit, tunc cœpit submergi⁸⁸: laxata enim et subsidente sensim fide, una corpus deorsum trahebatur. Cujus perturbationis conscius Jesus, ille qui animorum intimos emendat affectus, ait: *Modicæ fidei, quare dubitasti*⁸⁹? Ab eoque dexteram ejus apprehendente corroboratus, ex quo fidem resumpsit, manu ductus a Domino, super aquas ut ante ambulavit. Id enim oblique significat Evangelium, dum ait: *Ascendentibus autem ipsis in naviculam*⁹⁰; non enim dixit enatando Petrum ascendisse; sed hoc nobis insinuat, quod quantum spatium ad Jesum cundo confecit, tantumdem rursus emensus conscendit naviculam.

ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et vers. Grodecii.

(5) Πλαγίως. Editi, ἀπρίως, modo, nuper. At scriptura codd. Coisl. Ottob. Roe et Casaub. est, πλαγίως, oblique: quæ confirmatur ex sequentibus, δίδωσι νοεῖν. Non enim Cyrillus uti rem in Evangeliiis claram ac manifestam docet, Petrum super aquas iterum ambulasse, dum ad navigium ex quo prosilierat, revertitur; sed uti rem tantum a Scriptura oblique indicatam. Alias, hujusmodi Evangelium non videtur ante hanc catechesim lectum fuisse, quam alia ex Epistola ad Hebræos lectio præcessit. Eodem loquendi modo utitur Cyrillus cat. 7. n. 9.

VIII. Tantum porro virium habet fides, ut non A solum ille qui credit salvus efficiatur, verum etiam per aliorum fidem alii salventur. Non erat fidelis paralyticus ille urbis Capharnaum; sed qui bajulabant illum, et per tegulas demisere, habebant fidem: infirmi namque, una cum corpore, morbo laborabat anima. Nec me putes temere illum accusare; ipsum Evangelium dixit: **76** *Videns Jesus, non fidem ejus, sed fidem illorum, dicit paralytico: Surge*⁹¹. Qui portavere, credebant, et ad eum qui paralyticus erat sanatio pervenit.

IX. Vis etiam certius cognoscere, quod per aliorum fides salvantur alii? Obiit Lazarus; præterierat una, et altera, et tertia dies; dissoluti sunt mortuo nervi, et putredo jam corpus depascebatur. Quomodo poterat credere mortuus quatruiduanus, et pro seipso liberatorem deprecari? At id quod vita defuncto defuit, germanæ sorores supplere. Venienti enim Domino procidit ad pedes soror; cumque ille diceret: *Ubi posuistis eum?* respondente illa: *Domine, jam fetet, quatruiduanus est enim;* dicit Dominus: *Si credideris, videbis gloriam Dei*^{91*}; quasi diceret: Tu mortui, quoad fidem pertinet, vicem adimpleas. Ac tantum potuit illa sororum fides, ut mortuum ex inferni faucibus revocaverit. Jam vero alteri pro alteris credentes, a mortuis suscitare potuerunt; tu vero si pro teipso sincere credideris, non multo potius utilitatem consequere? Verum etiam si nullius aut modicæ fueris fidei, benignus est Dominus, seseque ad te pœnitentem propitius demittit; dic tantum et tu ingenue et ex animo: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam*⁹². Si vero te fidelem putes,

⁹¹ Matth. ix, 2-7; Marc. ii, 9-11. ^{91*} Joan. xi, 14

(1) Τοσοῦτον, etc. Hæc et sequentia in compendium redacta leguntur in commentario sancti Cyrilli Alexandrini in Joannem, ad cap. 11, 40, p. 687, non in commentario perpetuo, qui libro vii et viii nondum repertis, mutilus et imperfectus est; sed in his fragmentis quæ ad explendam eam lacunam Joannes Aubertus ex Catena D. de Harlay Macloviensis episcopi collegit; eadem vero postea sub nomine veri auctoris Cyrilli Hierosolymitani reperi in Catena ms. in Joannem Bib. Regiæ, num. 1887 notata, pag. 52. En locum ex integro, ut catenarum in citando diligentia perspiciatur: Μέγα ἀγαθὸν ἡ πίστις, ὅταν ἀπὸ θερμῆς γίνηται διανοίας· καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν, ὥστε οὐ μόνον (Reg. cod. μόνος) ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ (deest γὰρ apud Aubert.) καὶ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν· ὡς ὁ ἐν Καπερναοῦμ χαλασθεὶς παράλυτος, διὰ τὴν πίστιν τῶν βασταζόντων αὐτόν· ὡς ὁ Λάζαρος διὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς, πρὸς ἣν ἔφη, ὁ Κύριος· Οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύης, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ; μονουχι λέγων· Ἐπειδὴ ὁ Λάζαρος νεκρὸς ὢν πιστεύειν οὐ δύναται, σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. Cyrillus porro Alexandrinus, ad versum 26 et 27 capituli xi, citatum inferius a Cyrillo nostro Lazari et sororum exemplum, accommodat ad eam Ecclesiæ doctrinam, qua parvulos et ægros qui pro seipsis in baptismo respondere non possunt, servari credimus, dum patrinorum ore, suam ipsis vocem accommodante Ecclesia, respondent. Quod utrum hic Cyrillus noster respexerit incertum, respexisse tamen potuit.

II. Τοσοῦτον (1) δὲ ἔχει δυνάμειος ἡ πίστις, ὥστε οὐ μόνος ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν. Οὐκ ἦν πιστὸς ὁ παραλυτικὸς ὁ ἐν Καπερναοῦμ· ἀλλ' οἱ βαστάζοντες καὶ χαλάσαντες διὰ τῶν κεράμων ἐπίστευον· συνενόσει γὰρ τῷ σώματι τοῦ νοσοῦντος καὶ ἡ ψυχῆ. Καὶ μὴ με νομίσης ἐκείνου κατηγορεῖν μάτην (2)· αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον εἶρηκεν· Ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, οὐ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγείραι (3). Οἱ βαστάζοντες ἐπίστευσαν, καὶ ὁ παραλυτικὸς ἀπέλαυσε τῆς ἰάσεως.

III. Καὶ θέλεις ἰδεῖν ἀσφαλέστερον, ὅτι πίστεσιν ἄλλων ἄλλοι διασώζονται; Ἐτελεύτησεν ὁ Λάζαρος· παρεληλύθει μία, καὶ δευτέρα, καὶ τρίτη ἡμέρα· διελύθη τὰ νεῦρα αὐτοῦ, καὶ σηπεδῶν λοιπὸν ἐπενέμετο τὸ σῶμα. Πῶς ἐδύνατο πιστεῦσαι νεκρὸς τετραήμερος, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ παρακαλέσαι τὸν λυτρωτὴν; Ἀλλ' ὅπερ ἔλειπε (4) τῷ τετελευτηκότι, τοῦτι διὰ τῶν γνησίων ἀδελφῶν ἐπληροῦτο. Ἐλθόντι γὰρ τῷ Κυρίῳ προσέπεσαν ἡ ἀδελφῆ, καὶ λέγοντι· Πού τεθείκατε αὐτόν; ἀποκριναμένης ἐκείνης, Κύριε, ἤδη ὄξει· τεταρταῖος γὰρ ἐστὶ φησὶν ὁ Κύριος· Ἐὰν πιστεύσης, ὄψει (5) τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· μονουχι λέγων, ὅτι σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσε τῶν ἀδελφῶν ἡ πίστις, ὥστε τὸν νεκρὸν ἐξ ᾄδου πυλῶν ἀνεκαλέσατο. Ἔτα ἕτεροι ὑπὲρ ἐτέρων πιστεύσαντες, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι ἴσχυσαν· σὺ δὲ, ἐὰν περὶ σεαυτοῦ (6) πιστεύσης εἰλικρινῶς, ἄρ' οὐχὶ μᾶλλον ὠφεληθήσῃ; Ἀλλὰ κἂν ἄπιστος ἦς ἢ ὀλιγόπιστος, φιλάνθρωπος ἐστὶν ὁ Κύριος, συμπεριφέρεται σοι μετανοοῦντι· μόνον εἶπέ καὶ αὐτὸς εὐγνωμόνως· Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. Εἰ δὲ καὶ πιστὸς (7) εἶναι

sq. ⁹² Marc. ix, 23.

(2) Κατηγορεῖν μάτην. Adverbium μάτην addidimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. sic infra cat. 6, n. 21 de Manichæo, ἵνα μὴ μάτην δοκῶμεν αὐτοῦ κατηγορεῖν. Vide simile Cyrilli iudicium de simili ægro, homil. in Paralyt. ad episc., n. 4.

(3) Ἐγείραι. Sic reposuimus ex cod. Coisl. et sacro textu, Marc. ii, 9, et Luc. v, 24. Editi, ἐγείρει, factum ex ἐγείραι.

(4) Ὅπερ ἔλειπε. Ita emendavit Milles. ex codd. Roe et Casaub. quod vitiose legebatur in editis, ὃ παρέλιπε. Ottob., ὅπερ ἔλλειπε. Coisl. ὅπερ ἔλιπε. Inferius, post ἐλθόντι adjecimus γὰρ, ex Coisl. Roe, Casaub. et Grod.

(5) Ὅψει. Sic restituimus ex cod. Coisl., citatis catenis, et sacro textu. Editi, ὄψη.

(6) Περὶ σεαυτοῦ. Sscripsimus περὶ ex cod. Coisl.; in editis habetur, ὑπὸ, mallems, ὑπὲρ, ut in membro superiori, ὑπὲρ ἐτέρων. Paulo post, vocem ὀλιγόπιστος posuimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et simili loco cat. 10, n. 13, pro verbo εὐπιστος, quod legitur in impressis; sed contra sensum auctoris, qui de statu pusillæ vel nullius fidei per pœnitentiam emendando, hic loquitur; et postea de statu hominis in fide firmi agit, εἰ δὲ καὶ πιστὸς εἶναι νομίσεις. Eum qui infidelis est ad pœnitentiam hortatur; sed prius infidelitatem abjiciendo, nam ex fide concipi pœnitentiam docet cat. 2, n. 5, 15, etc.

(7) Καὶ πιστὸς. Conjunctionem καὶ adjecimus ex codd. Coisl. et Ottob. item articulum τὸ ante τέλειον, ex præfat. codd. et Roe et Casaub.; at omitunt οὕτω.

νομιζεις, ἀλλ' οὐπω τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἔχεις. **A** χρεία καὶ σοὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους εἶπεῖν· Κύριε, πρόσθεσ ἡμῖν πίστιν· τὸ μὲν γὰρ τι παρὰ σεαυτοῦ ἔχεις, τὸ δὲ τι παρ' ἐκείνου πολὺ λαμβάνεις.

Γ. Τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα (1) ἐν μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν προσηγορίαν, διχῆ δὲ διαιρεῖται. Ἔστι μὲν γὰρ ἐν εἶδος τῆς πίστεως, τὸ δογματικὸν συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦδὲ τινος· καὶ ὠφελεῖ τὴν ψυχὴν, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος· Ὁ ἀκούων μου τὰ ῥήματα, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντι με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται· καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Ὡς μεγάλῃς Θεοῦ φιλανθρωπίας! Οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ ἐν πολλοῖς ἔτεσιν εὐηρέστησαν· ὅπερ δὲ ἐκεῖνοι δι' εὐαρεστήσεως (2) πολλῶν ἐτῶν κατορηώσαντες ἐτήσαντο, τοῦτο σοὶ νῦν Ἰησοῦς διὰ μιᾶς ὥρας χαρίζεται. Ἐὰν γὰρ πιστεύσης, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· σωθήσῃ, καὶ μετατεθήσῃ εἰς τὸν παράδεισον, ὑπὸ τοῦ τὸν (3) ληστὴν εἰς παράδεισον εἰσαγαγόντος. Καὶ μὴ ἀπιστήσης εἰ δυνατόν ἐστιν· ὁ γὰρ τὸν ληστὴν διὰ μιᾶς ὥρας πιστεύσαντα, σώσας ἐν τῷ ἀγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ, ὁ αὐτὸς καὶ σὲ πιστεύσαντα διασώσει.

ΙΑ'. Δεύτερον δὲ ἐστὶν εἶδος πίστεως, τὸ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον. Ὡς μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἑτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ

⁹³ Luc. xvii, 5. ⁹⁴ Joan. v, 24. ⁹⁵ Joan. iii, 18. ⁹⁶ Joau. v, 24. ⁹⁷ Rom. x, 9. ⁹⁸ Luc. xxiii, 43. Vid. cat. 13, n. 31.

(1) Τὸ τῆς πίστεως ὄνομα, etc. Hæc quoque in **C** superius citato catenarum in Joannem loco liberius allegata reperiuntur, post verba superius adducta; quæ etiam iisdem de causis integra referro: Διττὸν δὲ τῆς πίστεως τὸ εἶδος· τὸ μὲν δογματικὸν, συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦδὲ τινος, ὡς τὸ· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· τὸ δὲ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον· Ὡς μὲν γὰρ, φησὶ, διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἑτέρω δὲ ἡ πίστις· ἥτις οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργητικῆ, ὡς καὶ τὰ ὄρη μεθίστανειν. Eadem fidei divisio reperitur apud Chrysost. hom. 29 in I Cor. cap. xii, 10; et Joan. Damascenum, lib. iv De fide orthodox., cap. 10, qui hæc Cyrilli verba videtur transcripsisse. Fidem miraculorum spectat Cyrillus ut fidei dogmatum perfectionem et præmium; supra, n. 9. Si te fidelem existimas, nondum tamen fidei perfectionem assecutus es; et inf., n. 11: Habeas in illum eam fidem quæ a te pendet, ut accipias ab illo eam quæ super humanas vires operatur. Utramque igitur gradu magis quam specie distinguit: vult nempe secundam in priore niti tanquam fundamento. Quamobrem frigide locum hunc Cyrilli Catholicis opponit Rivetus, quasi nos fidem utramque confundamus, quam Cyrillus scite distinxerit. Unum hoc pertendunt Catholici, quod Cyrillus hoc loco copiose demonstrat, fidem miraculorum; quæ a Deo gratiæ ac præmii loco datur, fidem dogmatum uti præviam supponere. Nos autem fide dogmatum justificari docet Cyrillus n. 6 et 10.

(2) Δι' εὐαρεστήσεως. In editis, δι' ἐρευνήσεως,

nondum tamen fidei perfectionem es assecutus; opus habes et tu ut cum apostolis dicas: Domine, adauge nobis fidem⁹³. Nam a teipso aliquid habes(4); ab ipso vero aliquid quo multum continetur, accipis.

X. Siquidem fidei nomen appellatione unum est, bifariam vero dividitur. Est enim unum genus fidei quod ad dogmata pertinet, quod ascensionem et approbationem animæ de re quadam includit; et ad animæ utilitatem pertinet, sicut ait Dominus: Qui audit verba mea, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit⁹⁴; et rursus: Qui credit in Filium, non iudicatur⁹⁵: sed transit de morte ad vitam⁹⁶. O magnam Dei in homines bonitatem! Justi siquidem multorum annorum 77 labore Deo placuerunt. Quod autem illi, per annorum plurimorum acceptum Deo servitium strenue se gerentes, consecuti sunt, id tibi Jesus unius horæ compendio largitur. Si enim credideris quod Dominus est Jesus Christus, et quod Deus suscitavit illum a mortuis: salvus eris⁹⁷, et transfereris in paradysum(5) ab eo qui latronem illo introduxit⁹⁸. Neque diffidas, utrum id fieri possit; nam qui latronem post unius horæ fidem in hoc sancto Golgotha salvum effecit, idem te quoque cum credideris salvum efficiet.

XI. Alterum vero genus est fidei, quod gratiæ cujusdam loco a Christo donatur. « Alii enim per « Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo « scientiæ secundum eundem Spiritum: alteri vero « fides in eodem Spiritu, alteri vero curationum »

C per examen, seu probationem, non male; sed melior lectio quam sequimur, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub., quæ respondet verbis superioribus, ἐν πολλοῖς ἔτεσιν εὐηρέστησαν; at hic etiam legit Grod. ἤρευνήθησαν, probati sunt. Linea sequenti, ubi legimus τοῦτό σοι secundum codd. Roe, Casaub. et Ottob., in impressis habetur τοσοῦτο.

(3) Τοῦ τὸν. Eas voces in unum τοῦτον ab impressis conflatas recte distraxit Millesius, secutus codd. Roe, et Casaub. cui favet Coisl.

(4) A teipso aliquid habes, παρὰ σεαυτοῦ. Eodem modo infra, Habeas in illum eam fidem quæ a te pendet, τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν. Fidem quam habemus ex nobis intelligit eam, quam sequentibus verbis appellat fidem dogmatum: augmentum vero illud quod accipimus a Deo, seu ut paulo ante dixit, perfectio fidei, τὸ τέλειον τῆς πίστεως, est fides rerum supra humanas vires effectrix, quæ gratiæ loco datur et prioris est merces, ut ait n. 11. Priorem nobis esse affirmat, non quod ad eam superno non indigeamus auxilio; sed quia, ut docet n. 10, illa consistit in animæ assensu, sive approbatione voluntaria dogmatum propositorum: posterior vero merum est gratiæ donum in nobis agens sine nobis. Ita olim dixit Constit. apost. auctor, lib. viii, cap. 1, pag. 333: « Esse pium, ex bona cujuscumque voluntate « oritur; ad miracula patrare, ex voluntate illius qui « operatur: quorum primum quidem nos respicit; « postremum verò Deum ob dictas causas operan- « tem. » Fidem vero Dei donum esse plurimis locis tradit, præsertim cat. 13, n. 8, et cat. 14, n. 28.

(5) Transfereris in paradysum, etc. Paradysum et

*dona*⁹⁹. Hæc igitur gratiæ loco a spiritu collata fides, non solum dogmatica est, verum etiam rerum humanas vires excedentium efficiens. Qui enim habuerit fidem hanc, dicet monti huic: Transi hinc illuc; et transibit¹. Quando enim per fidem hoc ipsum dixerit quispiam, credens ita futurum, nec hæsitaverit in corde suo², tunc illam accipit gratiam. Et de hac fide dicitur: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis*³. Quemadmodum enim granum sinapis, exiguum quidem est mole, sed ignea præditum efficientia; et in angusta loci portione seminatum magnos circumfert ramos, quod postquam creverit, potest etiam cæli volucres opacare⁴: ita et fides in anima velocissimo momento maxima peragit. De Deo namque imaginatur, et Deum intuetur quantum capere potest, fidei lumine perfusa. Mundi extrema circumit; et ante hujus sæculi consummationem, judicium jam videt, et promissarum mercedum exsolutionem. Habeas itaque eam fidem quæ a te pendet, et in illum fertur; ut etiam ab illo accipias eam quæ super humanas vires operatur.

XII. (1) Fidem vero in addiscendo atque proficundo, illam solam amplectere et serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus Scripturis vallata. Cum enim non omnes possint Scripturas legere, sed alios quidem imperitia, alios vero occupatio quædam a cognitione impediât: ne anima

⁹⁹ I Cor. xii, 8, 9. ¹ Matth. xvii, 20. ² Marc. xi, 23. ³ Matth. xvii, 20. ⁴ Matth. xiii, 32.

cælum uti duo distincta loca agnovit Cyrillus, ut patet ex cat. 14, n. 26, ubi de Paulo ait, raptum eum esse et in cælum et in paradysum, et cat., 16, n. 20, quo loco docet Spiritum sanctum, dum hominem ad martyrium roborat, ejus menti describere regnum cælorum, demonstrare quoque paradysum deliciarum. In paradysum, quo expulsus est Adamus latronem a Christo introductum satis aperte statuit cat. 13, n. 33, et cat. 14, n. 10. Quamobrem probabile est Cyrillum existimasse, quod multis ante et post ipsum Patribus placuit, sanctos post mortem, antequam in cælum assumantur, in paradysum Adami, quacunque demum in orbis seu mundi parte eundem locent, transferri. Sed notus est Patrum in voce *paradysi* usus; quandoque enim paradysum ipsum, alias cælum beatorum sedem intelligunt; aliquando spiritualiter et mystice pro felici animæ in corpore adhuc degentis statu sumunt; ut ipse Cyrillus, cum, cat. 19, n. 9, et *Procat.*, n. 15, baptizandis, postquam diabolo abrenuntiavere, cum pacti sui cum Christo verba pronuntiant ad Orientem conversi, paradysi portam aperiri ait. Nimirum proclive est Patribus, cum de re aliqua tractant quæ simul figura et veritas est, utramque sub eodem nomine varie respiciendo confundere: at paradysus Adami, cum cæli, tum beati animæ status figura erat.

(1) Symbolum intellige.

(2) Όταν γάρ, etc. Hic locus paulo aliter in codd. Roe et Casaub. legitur: Όταν γάρ κατὰ πίστιν εἶπε τις ὃ θέλει γενέσθαι. Quando enim ex fide dixerit quis id quod fieri cupit, nec dubitaverit, etc. Paulo infra in impressis legebatur, καὶ τὸ περὶ τῆς πίστεως. Illud τὸ crasinus ex fide codd. Coisl. Roe, Casaub. Otlb.

(3) Μεγάλους κλάδους περιέχει. Frustra sollicitat hanc lectionem Casaubonus, suspicans legen-

διστάματα ἰαμάτων. Αὕτη τοίνυν, ἡ κατὰ χάριν δωρουμένη πίστις ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικῆ. Ὅς γὰρ ἂν ἔχη τὴν πίστιν ταύτην, ἐρεῖ τῷ ὄρει: τούτω, Μετάβα ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται. Όταν γάρ (2) κατὰ πίστιν εἶπε τότε τις, πιστεύων, ὅτι γίνεται, καὶ μὴ διακροθῆ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τότε λαμβάνει τὴν χάριν. Καὶ περὶ τῆς πίστεως ταύτης εἶρηται τὸ Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως μικρὸς μὲν ἐστὶ τὸ μέγεθος, διάπυρος δὲ τὴν ἐνεργειαν· καὶ ἐν ὀλίγῃ ἐσπαρμένος περιγραφῆ μεγάλους κλάδους περιέχει (3), ὡς αὐξήθεις δύνανται καὶ τὰ πατεινὰ σκεπάσειν· οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐν τῇ ψυχῇ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ τὰ μέγιστα κατορθοῖ. Περὶ Θεοῦ μὲν γὰρ φαντάζεται, καὶ Θεὸν κατοπτεῖ καθ' ὃ ἐὰν ἐγγωρῆ (4), τῇ πίστει φωτισθεῖσα, κόσμου τε τὰ πέρατα περιπολεῖ, καὶ πρὸ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν κρίσιν ἤδη βλέπει, καὶ τὴν μισθοποδοσίαν τῶν ἐπαγγελιῶν (5). Ἐχε τοίνυν τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, ἵνα λάβῃς καὶ παρ' ἐκείνου τὴν τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον (6) ἐνεργητικὴν.

1B. Hίστιν δὲ ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ (7) κτησαι καὶ τήρησον μόνην, τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νυνί σοι παραδιδουμένην, τὴν ἐκ πάσης Γραφῆς ὠχυρωμένην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες δύνανται τὰς Γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἰδιωτεῖα, τοὺς δὲ ἀσχολία τις ἐμποδίζει πρὸς τὴν γνώσιν· ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν

C dum solummodo ἔχει· cum infra, n. 12, de eodem sinapis grano habeatur, πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους, et alias de sole, μεγάλην δύναμιν περιέχει. Mox, relinuius, δύνανται, ab auctore Oxon. ed. positum ex Roe et Casaub. loco δύνανται, quod in editis habebatur, et in pluribus mss. legitur. Forte legendum, ὡς αὐξήθεις, vel αὐξήθεις δύνανται.

(4) Καθ' ὃ ἐὰν ἐγγωρῆ. Codd. Roe, Casaub. Otlb. Coisl. καθ' ὃ ἐγγωρεῖ, quantum fieri potest: melius.

(5) Τῶν ἐπαγγελιῶν. In codd. Otlb. Roe, Casaub. τῶν Εὐαγγελίων, *Evangeliorum*, non male.

(6) Τὴν τῶν ὑπὲρ ἄνθρ. Articulum τῶν adjecimus ex codd. Otlb. Roe, Casaub. ut habetur sup., ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικῆ.

(7) Ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ. Codd. Roe et Casaub. habent, καὶ ἀπαγγελίᾳ. Eadem utriusque vocabuli vis, quo veteres ad significandam Symboli recitationem et professionem uti solent; ut conc. Laodic., can. 46, Chrysost., hom. 40 in I Cor., etc. Vocem ἐπαγγελίᾳ, dum agit de Symbolo, fere semper adhibet Cyrillus, ut cat. 17, num. 2, cat. 18, n. 21, 28, 32: quibus in locis pauci codices habent, ἀπαγγελίᾳ, at vocibus ἐπαγγέλλειν, et ἀπαγγέλλειν, pro *Symbolum enuntiare* promiscue utitur; atque in hoc ipso loco paulo inferius adhibet vocem ἀπαγγεῖλα. Eas autem voces, quas pessime vertit Grodecus, in *disciplina et promissione*, vertimus in *addiscendo et proficundo*: quas si quis a Cyrillo quasi oppositas contendat, interpretari possumus, in *addiscendo*, et *aliis tradendo*: nam eam voci ἐπαγγελίᾳ subesse vim, unus hic probare potest Gregorii Nysseni locus, Orat. in princip. jej., tom. II, pag. 251, quo ait Moysen in monte per xl dies occupatum fuisse in legis a se tradendæ negotio, τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ νόμου σχολάζοντος.

ψυχὴν ἐξ ἀμαθίας ἀπολέσθαι (1), ἐν ὀλίγοις τοῖς στίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν. Ὅπερ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεῦσαι ὑμᾶς βούλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπαγγεῖλαι (2), οὐκ εἰς χάρτας ἀπογραφομένους, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ τῆ μνήμῃ στηλογραφοῦντας· φυλαττομένους ἐν τῷ μελετᾶν, μὴ πρὸς τις κατηλούμενος ἐπακούσῃ τῶν παραδεδομένων· ἔχειν τε ταύτην ἐφόδιον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς, καὶ παρὰ ταύτην ἄλλην μηκέτι δεῖξασθαι· μήτε ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ μεταθέμενοι, τοῖς νῦν διδασκομένοις ἐναντιολογῶμεν (3)· μήτε ἂν ἄγγελος ἐναντίος, εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματισθεὶς, πλανῆσαι σε βούληται. Κἂν γὰρ ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσῃται ὑμᾶς παρ' ὃ νῦν παρελάθετε, ἀνάθεμα ὑμῖν ἔστω (4). Καὶ τέως μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως (5) ἀκούων, μνημόνευσον τῆς πίστεως· ἐκδέχου δὲ κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν τὴν ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν περὶ ἐκάστου τῶν ἐγκειμένων σύστασιν. Οὐ γὰρ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συνετέθη τὰ τῆς πίστεως· ἀλλ' ἐν πάσης Γραφῆς τὰ κειριώτατα συλλεχθέντα, μίαν ἀναπληροῦ τὴν τῆς πίστεως διδασκαλίαν. Καὶ ὅνπερ τρόπον ὁ τοῦ σινάπεως σπόρος ἐν μικρῷ κόκκῳ πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους·

⁵ Vid. Procat. n. 7 ; cat. 6, n. 29. ⁶ II Cor. xi. 14. ⁷ Galat. i, 8, 9.

(1) Ἀπολέσθαι. Cod. Roe et Casaub. hujus vocis loco habent, κινδύνη πλάνης κερπιπεσεῖν, in periculum erroris cadant.

(2) Ἀπαγγεῖλαι. Codd. Ottob., Roe, Casaub. addunt μοι, reddere mihi. At hic non postulat ut sibi recitent Symbolum, quod Sabbato dumtaxat sancto factum, cat. 18, n. 21, sed ut apud se privatim repetentes memoriæ infigant; aut μοι hic redundat, sicut dicitur, ὑπόθου μοι, νόησόν μοι, etc., quod Cyrillo sat familiare. Paulo post, τῆ μνήμῃ, dandi casu, scripsimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., loco τὴν μνήμην, quod erat in impressionibus.

(3) Ἐναντιολογῶμεν. Ita codd. Coisl., Roe, Casaub. In editis habetur, ἐναντιολογηθῶμεν. Suspiciamus legendum, ἐναντιολογῆσωμεν. Post μήτε sequens, addidimus, ἂν, ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Ἀνάθεμα ὑμῖν ἔστω. Vox ὑμῖν deest in codd. Roe, et Casaub., Coisl. et Grod. Suspiciamus irrepsisse in hunc locum ex loco proprio, nempe post εὐαγγελίσῃται. Ubi leg., ὑμᾶς, cum oporteret ὑμῖν juxta sacr. text.

(5) Ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως. Hanc lectionem informavimus ex editis et mss. Coisl., Roe, Casaub. Editi, ταύτης τῆς λέξεως, absque præpositione Mss., ἐπ' αὐτῆς λέξεως. Præpositionem ex mss., articulum ex editis sumpsimus, ac ex eis αὐτῆς legimus π. ταύτης.

(6) Non chartis mandantes, etc. Norunt omnes severe cautum fuisse a Patribus, ne Symbolum chartis mandaretur, atque ita in infidelium manus deveniret. Hujus moris testes sunt Rufinus, init. suæ Expositionis Symboli; Hieronym., ep. 38 nov. ed., alias 64, cap. 9; Augustinus, serm. 242, n. 2, tom. V, et De Symbolo ad catechumenos, num. 1, tom. VI. Quod vetat Cyrillus, ne Symbolum cum catechumenis communicaretur, atque ita secreto apud se repeterent illuminandi, ut ne quidquam catechumeni exaudirent, jam superius monuerat Procat. num. 12, ne quidquam catechumenis repeterent de his quæ in Catechesibus exaudiri essent: ac catech. 6, n. 29, ait non Ecclesiæ moris esse, ut mysteria, quæ catechumenorum sortem egressis exponeret, ea gentilibus aperirentur: neque enim gentili cuiquam spectantia Patrem et Filium, et Spi-

A per ignorationem intereat, paucis versiculis universum fidei dogma comprehendimus. Quod quidem ipsis verbis meminisse vos volo, et apud vos ipsos cum omni studio recitare, non chartis mandantes (6), sed in corde insculpentes memoriæ. Dum vero meditando revolvitis, caveate necubi catechumenorum quisquam quæ vobis tradita sunt exaudiat. ⁵ Hanc vero fidem tanquam viaticum in omnitempore vitæ habere jubeo, et præter eam nullam aliam amplius suscipere: neque etiam si nos ipsi mutati, his quæ nunc docemus contraria loqueremur; neque etiam si angelus contrarius in lucis angelum transfiguratus ⁶, in errorem te vellet abducere. Nam licet nos aut angelus de cælo evangelizet vos, præter id quod nunc accepistis, anathema sit vobis ⁷. Et modo quidem nudis verbis tenus audiens, fidem memoria retine; singulorum vero capitum excipe opportuno tempore ex divinis Scripturis assertionem. Non enim ut hominibus libuit, fidei summa composita est; sed selecta ex omnibus Scripturis commendatiora capita (7) unam fidei doctrinam perficiunt et complent. Et quemadmodum sinapis semen in modico grano plures ramos circumple-

ritum sanctum, dogmata enarrari; deque iis, præsentibus catechumenis tecte omnino loqui ecclesiasticos concionatores. Nihilominus Trinitatis mysterium gentilibus in suis Apologiis exposuit Tertullianus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus, et Justinus, qui non solum Trinitatis doctrinam, sed arcana etiam baptismatis et Eucharistici sacrificii mysteria declaravit. Atque ut ad hanc ætatem et Symbolum ipsum descendam, Constantinus et Constantius imperatores catechumeni, ad ipsorum etiam episcoporum secretiores et altiores de fide et symbolo disputationes admissi; descriptæque fere in conciliis ex eorum arbitrio credendi formulæ; utriusque tamen pietatem laudat Cyrillus epistola ad Constantium, hujusque eruditionem, qua et alios ipse doceret, summe extollit, ibid., n. 2. Verum communi legi non obstant exceptiones necessariæ: nam et gentilium impudentes in religionem calumniæ coegerunt primos apologistas, ut omnia eis nostra instituta aperirent: et imperatoribus summam in Ecclesiæ protectionem curam impendentibus, aliquid de consueto disciplinæ rigore permitti potuit.

(7) Selecta ex omnibus Scripturis, etc. Eodem modo de Symbolo Scripturarum compendium continentes, et ex selectissimis illarum capitibus in unum collectis composito, loquitur Augustinus, tom. VII, Serm. ad catechumenos, num. 1, et tom. V, serm. 242, n. 2, et serm. 244, n. 1; item episcopus ille cujus habentur homiliæ duæ de Symbolo, inter sermones Eusebii Gallicani nomine inscriptos, homil. 4. Sed hanc Symboli ex Scripturis compositionem, alii SS. Patribus indefinite, ut citati auctores, alii ipsis apostolis tribuunt, ut Paschasius, seu potius Faustus Reiensis, præfat. lib. De Spiritu sancto; Cassianus, lib. vi De Incarn., cap. 3; Isidorus, lib. ii De offic., cap. 22; Hildefonsus, De orã. bapt., c. 32. Quod autem ait Cyrillus, non de ipsis verbis Symboli, sed de sententiis intelligendum; nam verba, ἐνανθρωπήσαντα, κολοκικὴν Ἐκκλησίαν, et alia quædam quæ continet Hierosolymitanum Symbolum, non sunt e Scriptura, quanquam nonnullæ ejus sententiæ ex ipsis seu Veteris seu Novi Testamenti verbis, expressæ sunt.

ctitur, ita et fides hæc paucis in verbis, omnem tam Veteri quam Novo in Testamento contentam pietatis cognitionem, in sinu velut involvit.⁸ Videte itaque, fratres, et tenete traditiones, quas nunc accipitis⁹, et inscribite eas in latitudine cordis vestri¹⁰ (1).

79 XIII. Religiose observate ne quos alicubi deprædetur inimicus inertes ac remissos; ne quis hæreticus, eorum quæ vobis tradita sunt, pervertat quidpiam. Fides (2), enim est projicere argentum ad mensam¹¹ quod a nobis præstitum est. Deus vero repositet a vobis depositi rationem. *Contestor*, sicut ait Apostolus, « coram Deo qui vivificat omnia, « et Christo Jesu qui testimonio professus est sub « Pontio Pilato bonam confessionem¹², » ut hanc vobis traditam fidem immaculatam custodiatis, usque ad apparitionem Domini nostri Jesu Christi. Thesaurus vitæ nunc tibi traditus est, et depositum suum requirit Dominus tempore apparitionis suæ, « Quam propriis temporibus ostendet beatus et so- « lus princeps, Rex regnantium et Dominus domi- « nantium: qui solus habet immortalitatem, lu- « cem habitans inaccessibilem, quem nullus homi- « num vidit, neque videre potest¹³. » Cui gloria, honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁸ Vid. cat. 23, n. 23. ⁹ II Thess. II, 14. ¹⁰ Prov. VII, 3. ¹¹ Luc. XIX, 23. ¹² I Tim. V, 21; VI, 13, 14. ¹³ ibid. 15, 16.

(1) Hic Cyrillus tradit Symbolum, quod habetur infra (coll. 533-534).

(2) *Fides enim*, etc. Hoc est, fidei symbolum vobis tradere est *projicere argentum ad mensam*. Illustrandæ huic sententiæ non parum subservit, quod Basilius ait in *Isaiam*, p. 58, quo loco comparat rectam fidem argento probato et recte signato, hæreticorum vero sententias adulterinæ monetæ; itemque quod Augustinus serm. 216, n. 3, competentibus ait: *Ecce cum auctione et mercatu fidei, regnum vobis caelorum venale proponitur*. Similiter Cyrillus, cat. 17, n. 37, fidem amplam quamdam mercaturam esse tradit, in qua tanto plura a Deo recipiuntur, quanto plus laboris et pietatis homo ex se confert. Augustinus vero, serm. 212, num. 1, competentes comparans mercatoribus, ait eos unum fidei symbolum accipere, velut mercatores *symbolum inter se faciunt*, quo eorum societas pacto fidei teneatur: atque ita baptizantium societatem esse commercium spiritualium rerum, quo similes sunt negotiatoribus bonam margaritam quærentibus.

(3) *Εἰς τὸ πλάτος*. Ita editi una cum sacro textu Prov. VII, 3, ubi habetur: *ἐπιγραφὸν* (supple τὰς ἐμὰς λόγους) ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας σου. At codd. Roe et Casaub. habent, *εἰς τὰς πλάκας*, in *tabulas cordis vestri*. Quod sumitur ex Prov. III, 3, juxta editionem Aldinam et Complu-

οὔτω καὶ ἡ πλοῦτις αὐτῆ, ἐν ὀλίγοις ῥήμασι, πᾶσαν τὴν ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ τῆς εὐσεβείας γνῶσιν ἐγκεκλόπισται. Βλέπετε οὖν, ἀδελφοί, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἧς νῦν παραλαμβάνετε, καὶ ἀπογράψασθε αὐτὰς εἰς τὸ πλάτος (3) τῆς καρδίας ὑμῶν (4).

II'. Τηρήσατε μετ' εὐλαθείας, μὴ ποῦ συλῆσῃ τινὰς χαυνωθέντας ὁ ἐχθρὸς· μὴ τις ἀρετικὸς παρατρέψῃ τι τῶν παραδιδόμενων ὑμῖν (5). Πίστις μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ βαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὴν τράπεζαν, ἕπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν· θεὸς δὲ παρ' ὑμῶν ἀπαιτεῖ τῆς παρακαταθήκης τοὺς λόγους. Διαμαρτύρομαι (6), καθὼς ψῆσιν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν τηρῆσαι ταύτην ὑμᾶς τὴν παραδεδωμένην πίστιν ἄσπιλον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θεσαυρὸς ζωῆς νῦν σοι παρεδόθη, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ζητεῖ τὴν παρακαταθήκην ὁ δεσπότης· Ἦν καιροῖς ἰδίῳ δειξαι ὁ μακάριος καὶ μόνος Δυνάστης, ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριούντων· ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οὐκ ἔχων ἀπρόσιτον· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. Ἡ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος (7) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C tensem, et textum Hebraicum ac Vulgatam. Sed ille locus in Romana LXX Interpretum editione desideratur.

(4) Post verbum ὑμῶν sequitur in codd. Roe et Casaub. Symbolum Nicænum de integro descriptum: idem habetur in cod. Coisl., sed ad calcem *Catecheseos*. Vide nostram in Symbolum Hierosolymitanum observationem.

(5) *Παραδιδόμενων ὑμῖν*. Scripsimus, ὑμῖν, ex codd. Roe, Casaub., ipso sensu postulante. Editi, ἡμῖν, Coisl., ὑμῶν, Ottobon., ἡμῶν. Inferius verba, ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν, desunt in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) *Διαμαρτύρομαι*, etc. Conflavit in unum Cyrillus duo Apostoli loca. Vel potius unicum citans ex I Tim. VI, 13, loco παραγγέλλω σοι, quod ejus initio legitur, verbum διαμαρτύρομαι: sumpsit ex I Tim. V, 21, vel II Tim. IV, 1. Post τηρῆσαι ταύτην, legitur in editis, ἡμᾶς. Scripsimus, ὑμᾶς, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grodecio, ut melius conveniret cum Apostolo, cujus verba hic transcribuntur, ad Timotheum scribente, τηρῆσαι σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, etc.

(7) *Καὶ κράτος*. Post κράτος, legit Grodecio in suo codice, μετὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου: vertit enim: *Cui gloria, honor et fortitudo cum Spiritu sancto, in sæc.*

OBSERVATIO IN SYMBOLUM HIEROSOLYMITANUM SEQUENS.

I. *Symbolum Hierosolymitanum non in Cyrilli Catechesibus descriptum fuit.*

Symbolum vetus quo Ecclesia Hierosolymitana medio quarto sæculo utebatur, quodque Cyrillus sequentibus catechesibus explanat ex iisdem catechesibus collectum infra repræsentamus. Quamvis illud Cyrillus sub finem præcedentis catechesis tradiderit, in nullis tamen mss. eo loci descriptum invenitur; quod nulli alteri causæ tribuere possumus, præterquam veteri Ecclesiæ legi, a Cyrillo etiam commendatæ, ne Symbolum scriptis mandaretur. At postquam, toto fere orbe converso, desiit illa fidem nostram

ludibrio gentiliū proponendi formido, simul abiit et vetus scribendi Symboli religio: interim vero antiquatis omnibus privatarum Ecclesiarum Symbolis, unum Nicæni seu Constantinopolitani concilii Symbolum, tota Oriente ad usum baptismi retentum est. Quamobrem in nonnullis mss. Cyrilli, loco Symboli Hierosolymitani, ad cateches. 5, num. 13, intersertum, vel ad ejus calcem appictum reperitur Nicænum Symbolum; purum videlicet, et ab additionibus concilii CP. liberum. Neque id recens factum, sed ab nono saltem sæculo obtinuisse. probari potest ex Theophane, qui in simile quoddam fortassis exemplum Catecheseon incidit, dum ait in Chronographia, pag. 34, ad ann. 335, Cyrillum Nicænam fidem ad verbum in Catechesibus recensuisse: Ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας. Quod si Catecheses diligentiori pervolutasset manu, longe aliud a Nicæno explanatum in illis Symbolum in illis Symbolum deprehendisset.

II. Unde a nobis collectum.

Hoc Symbolum damus, prout illud eum ex titulis Catecheseon, tum ex ipsis Cyrilli verbis, quibus singulos pro data occasione recitat, expressimus. Titulos illos in Dissertatione secunda diximus ejusdem cum Cyrillo ætatis esse, neque auctoritatem ipsorum posse contemni, at 20 Cyrilli verba prætulimus, quando ab titulorum verbis discrepantia erant. Porro nonnihil in titulis, et in verbis Cyrilli ex mss. auctoritate mutavimus, quarum rerum suis locis reddimus rationem. Quare nemo miretur, si paulo aliter Hierosolymitanus Symbolum exhibemus, ac nonnulli, qui illud ex solis Catecheseon titulis, iisdemque prout erant tum editi, repræsentarunt. Sed diversum est omnino ab eo, quod doctor Sorbanicus, alioqui eruditus lucubrationibus notus, Gallice edidit in vernacula sua Cyrilli Catecheseon interpretatione, septima ad quintam catechesim nota. Nam, unde Symbolum illud collegerit divinare non possum. Animadvertendum autem in prioribus editionibus, non solum inter Symboli verba in titulis commemorata, eademque in Catechesibus a Cyrillo recitata, verum etiam inter varia ejusdem Cyrilli loca quibus Symboli articulos recitat, lectionis discrepantiam fuisse. Hanc fere omnem, emendato ex mss. textu sustulimus; ut tamen adhuc inter titulorum et Cyrilli sententias nonnihil supersit discriminis. Horum omnium nulla alia ratio est, quam quod Symbolum memoriter addiscebatur: quamobrem difficile factu erat, ne inter pronuntiandum vel scribendum, memoria vacillante paucula voces interdum commutarentur. Præterea, qui nostros Catecheseon codices descripsere. Nicæno vel CP. Symbolo assueti, quædam ex utroque verba pro Hierosolymitani Symboli verbis substituere. Purum, quantum fas fuit, Hierosolymitanum Symbolum damus, adjectis ad calcem varietatibus. Illud in articulos duodecim ex usu nostro, et ex ipsius Cyrilli sententia distinximus.

III. Ecclesiæ Hierosolymitanæ in usu fuit.

Illud autem Symbolum Hierosolymitanæ Ecclesiæ appellavimus; nec enim dubitaturum quemquam puto, quin ea in Ecclesia solum illud Cyrilli temporibus usitatum esset; nec timeo ne quis illud a Cyrillo auctore conditum existimet. Nam ut taceam, Cyrillo solummodo presbytero liberum non fuisse, rem tanti momenti sua auctoritate conficere vel immutare; significat ipse passim non a se, sed ab Ecclesia Symbolum proponi. Sic enim ait cat. 5, num. 12. Illam solam fidem in addiscendo et profitendo (seu malis vertere, in addiscendo aliisque tradendo) amplectere et serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur: Τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας σου παραδεδωμένην. Adeoque sibi mutandæ ejus auctoritatem abjudicat, ut si quando ipse contraria docuerit, sibi anathema denuntiari præcipiat. Passim, dum articulos Symboli recitat, id Ecclesiam tradere testatur. Sic, cat. 17, num. 3: Tradidit Ecclesia catholica in confessione fidei ut credas in unum sanctum Spiritum, etc.; cat. 18, num. 1, de resurrectione agens: Magnum est sanctæ catholicæ Ecclesiæ præceptum et documentum fides de mortuorum resurrectione. Publicum ergo Cyrillus Ecclesiæ suæ Symbolum a quo ipsi nefas erat recedere, proponebat. Nullus itaque ex eo expostulet, ecurr Nicænum Symbolum baptizandis non explanavit. Suum ab initio unicuique Ecclesiæ Symbolum fuit, uti nostram Symbolorum collectionem vel leviter inspicienti patet. Quamvis autem Nicæni concilii fides omnium pene Ecclesiarum incredibili applausu excepta sit, ac consequentibus temporibus in baptismi usum toto Oriente, in locum peculiarium cuique Ecclesiæ Symbolorum ascripta; hanc tamen et statim a promulgatione Nicæni concilii factum: medio adhuc sæculo quinto Ecclesia Antiochena, quod de multis aliis conjicere licet, proprio suo Symbolo utebatur. Ecclesia vero Occidentalis Nicænum Symbolum nunquam ita adoptavit, ut suum apostolicum dimitteret. At in Oriente ita cautim ac paulatim in usum receptum est Nicæna professio, ut ex ea nonnihil in Symbolum suum peculiare Ecclesiæ primo derivarint, donec integrum illud, deinde ejus vice Constantinopolitanum, in sui veteris Symboli locum tandem admisere: quod est a nobis pro viribus in Dissertatione critica et historica de Symbolo explicatum. Dubium non est quin S. Macarius Hierosolymitanus, unus e præcipuis Nicæni concilii Patribus, hujus synodi fidem Ecclesiæ suæ significavit, ab eaque suscipi curavit: ac Ecclesiæ illi etiam concilii hujus memoria chara esse debebat, in quo sedis illius privilegia nobili decreto confirmata fuerant. Non ideo tamen vetus suum Symbolum illa deposuit. Tantum quædam verba ex Nicæno Symbolo, ad declarationem divinitatis Verbi in secundum Hierosolymitani Symboli articulum immissa conjicere licet: ista, v. g., Θεὸν ἀληθινόν, Deum verum, quibus præcipua Arii impietas feriebat.

IV. Quæ Symboli appellatio apud Cyrillum.

Symbolum a Cyrillo variis appellatur nominibus: primo et communius quidem simpliciter Fides: ita in cat. 5, num. 12 et 13; sæpius item alibi; cat. 4, n. 3: Antequam expositionem in fidem tradam, πρὸ τῆς εἰς τὴν πίστιν παραδόσεως. Cat. 2, num. 1. Præcavens fides, ne, etc.; ac notum est ea ætate hoc communius Symbolo attributum nomen, ita ut cum varia Symbola designare vellent, contra vim gram-

maticæ verbum fides plurati numero declinare cogerentur. 2º *Symbolum explicatius Cyrillus appellat fidem a nobis confessam et pronuntiatam, cat. 18, n. 22, πίστις ἀπαγγελλομένη, vel, ut loquitur cat. 15, num. 2, ἐπαγγελλομένη alibi, traditam ad confitendum sanctam et apostolicam fidem, cat. 18, n. 32, παραδοθεῖσα εἰς ἐπαγγελίαν ἀγία καὶ ἀποστολική πίστις.* § I *Quam nos inscriptionem, uti plenioram, Symbolo præfiximus.* 3º *Vocat illud fidei confessionem, ἐπαγγελία τῆς πίστεως, uti cat. 11, n. 1 et 23; cat. 17, n. 3; cat. 18, n. 21 et 28; vel, fidei doctrinam, πίστεως διδασκαλία, cat. 3, n. 12; cat. 14, 24. Nusquam vero Symbolum appellat: quæ vox quanquam Græcu sit, prius tamen apud Latinos quam apud Græcos pro communi fidei confitendæ formula usurpato repetitur, nec ea ætate qua scribebat hæc Cyrillus, satis apud Græcos in usu.*

V. Num Cyrillus Symbolum ab apostolis compositum existimavit.

Quis, Cyrillo iudice, Symboli auctor sit, nonnihil interest inquirere. Cum enim communis opinio ferat, apostolos post ascensionem Domini Symbolum Hierosolymis composuisse, non parum roboris ad eam accederet, si ita sensisse comperiretur Cyrillus: quemadmodum ea maxime infirmatur, si illam Symboli compositionem ab apostolis factam antiquus auctor rerum suæ Ecclesiæ dubio procul scientissimus ignoraverit. Certe sicubi factam antiquus auctor rerum suæ Ecclesiæ dubio procul scientissimus ignoraverit. Certe sicubi facti hujus memoria traditione conservata sit, in ipso loco potissimum debuit. Atqui huic opinioni suffragari videntur illa Cyrilli verba, quibus cat. 18, n. 32, Symbolum appellat sanctam et apostolicam fidem. Contra autem multa sunt in Cyrillo quæ eum ab hac sententiâ probent abfuisse longissime: 1º enim quando Symbolum commendat, ejus auctoritatem nunquam ab apostolis, sed ab sola Ecclesia accessit. Hujus rei testimonia ex Cyrillo supra, num. 3, commemoravimus. Quod si Symbolum Hierosolymis ab apostolis confectum scivisset, eam suæ Ecclesiæ commendationem non omisisset, qui ubivis pro data occasione urbis suæ prærogativas, quod omnia inde mysteria profecta sint, studiose recensere solet. 2º Ad Ecclesiæ præsules Symboli confactionem revocare videtur, cum ita loquitur, cat. 3, n. 13: In paucis versiculis totam fidei doctrinam comprehendimus. Paulo inferius ait, Symbolum non, ut hominibus lubitum fuit, compositum esse: Οὐκ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συνέτιθη τὰ τῆς πίστεως, quasi illud vulgares homines nullo afflatu composuissent, sed summa ex omnibus tum Veteris quam Novi Instrumenti capita in unum collecta esse. Nonne apostolis satis erat per se auctoritatis, ut Symbolum absque illo Scripturas compilandi labore jure suo Ecclesiis traderent? 3º Quod Cyrillus ait Symbolum ex totius scripturæ sententiis vallatum et concinnatum esse, id stare non potest cum opinione quæ ejus auctores apostolos facit; qui post conscriptos Novi Testamenti libros nunquam simul convenere; multi etiam ante ex hac vita excesserunt, quam plerique ex illis libris scriberentur: quanquam nonnulli Patres utrumque tonserint, et Symbolum ex Scripturis compilatis compositum esse, et hujus compilationis auctores esse apostolos. At certe in Symbolo Hierosolymitanæ multi sunt articuli ex ipsa Scriptura ad verbum expressi, v. g., voces istæ in primo et secundo articulo, unum Deum Patrem; et unum Dominum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, Cyrillo cat. 10, n. 10 et cat. 11, n. 21, ex verbis Pauli I Cor. viii, 5, 6, et Coloss. i, 16, expressæ videntur. Verba Deum verum de Filio dicta, sunt ex I Joann. v, 20. In tertio articulo locutio. Qui in carne advenit, ex verbis I Joann. iv, 2, 3, et Hebr. ix, 11, informata judicatur. In septimo verba, Cujus regni non erit finis, ex Luc. i, 32, perspicue desumpta sunt. In octavo, vox Paraclitus, nonnisi post conscriptum Joannis Evangelium ascripta est, quæ antea Spiritui sancto in nullis Novi Testamenti libris attribuitur. In nono, voces illæ baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum, desumptæ sunt ex Evangelii Marci i, 4, et Luc. iii, 3, vel ex verbis Petri Act. ii, 38. Idem dici potest de aliis articulis plerisque. Atque ut obsequeremur Cyrillo, Scripturæ loca ex quibus singula verba expressa sunt, in editione Symboli indicavimus. 4º Multa saltem Symbolo propter hæreticos apostolis posteriores accessisse, vel expresse docet, vel tacite insinuat. Sic cat. 9, n. 4, innuit, propter hæreticos Patrem Jesu Christi a Creatore distinguentes cautum esse, ut in Symbolo diceretur, Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ. Idem dicit cat. 10, n. 4, de voce unum, in secundo articulo professioni de Jesu Christo adjecta, occasione hæreticorum qui Filios multos numeravere. Ne etiam propter diversas qui in Scripturis habentur Spiritus sancti appellationes, ab hæreticis Spiritum a Paraclito distinguentibus in errorem abduceremur, præcautum ait ab Ecclesia, cat. 17, n. 3, ut unus in Symbolo diceretur Spiritus sanctus. Catechesi quoque 18, n. 26, propter hæreticos sua conventicula Ecclesiæ nomine compellantes, factum ait ut una et catholica diceretur Ecclesia, in fidei professione. Atque ex his omnibus, et aliunde etiam constat, multa successu temporis in Symbolum Hierosolymitanum invecta: quod etsi multis aliis hujus ætatis longe simplicius sit, multum tamen ab apostolici et Romani illis temporibus Symboli simplicitate recedit: ut si, quod ex animo meo omnino exuere non possum, Symbolum primo ab apostolis informatum sit, saltem Hierosolymis, ut toto passim Oriente, multis accessionibus subinde auctum esse videatur.

§ VI. In quo Symbolum Hierosolymitanum Nicæno Constantinopolitanoque conveniat aut disconveniat.

Convenit in nonnullis Hierosolymitanum Symbolum cum Nicæno; unusque et idem est utriusque Symboli primus articulus; secundus Hierosolymitani brevior et concisior multo quam Nicæni; eadem fere sequentium articulorum simplicitas, sed in Nicæno desiderantur omnes post Spiritum sanctum articuli; et ille qui ait Spiritum sanctum in Hierosolymitano pertinet, plures habet voces quæ in Nicæno desunt, quamobrem satis cum Symbolo CP. affinitatis habet Hierosolymitanum, ita tamen ut in multis ab eo diversum sit: quæ discrimina non persequar, utraque inspicenti et secum contendenti facile obvia. Quamobrem satis mirari non possum Isaaci Vossii indiligentiam, qui Dissertatione prima de tribus Symbolis, capite ultimo, suspectam habet posteriorem Symboli Hierosolymitani partem, in qua conti-

nentur quatuor articuli qui in Nicæno Symbolo omittuntur. Cum enim a solo concilio CP. eos in Symbolum inductos sibi persuaserit, eosdemque censeat in Hierosolymitano Symbolo haberi, quin in CP., concludit, vel a Joanne Cyrilli successore, vel a Cyrillo ipso post concil. CP. pristino ac veteri Symbolo adjectos. Fallitur in utroque Vossius; nam nec iidem sunt extremi utriusque Symboli articuli, sive ordinem sententiarum, sive verba, imo ipsas sententias spectes: nec primum in concilio CP. Symbolo adjecti sunt, quos in omnibus pene hujus ætatis, et in anterioribus etiam Symboli legimus.

VII. Quæ Symboli Hierosolymitani auctoritas.

Præcipuam esse Symboli Hierosolymitani auctoritatem nullus inficiari potest qui ad ista respexerit: 1° hanc Ecclesiam cæterarum omnium matrem esse; ibi traditionis Ecclesiasticæ fontem, et religionis Christianæ cunabula; 2° ibi antiquam traditionem, præsentibus Christi et apostolorum monumentis jugiter ad memoriam revocatam fuisse; 3° concursum omnium ex toto orbe peregrinorum, simile quidpiam effecisse, quod Irenæus (1) Romæ factum observat, ne ibi facile posset novarum contra traditionem opinionum soboles increscere: citius enim deprehensa et corrupta fuisset; 4° sanctorum in ea urbe præsulum continua ad hanc ætatem successio fuit: ad hæc antiqui et solitarii ritus constantissime retenti; 5° demum, si, id quod vix dubitari potest, compositum aut saltem informatum ab apostolis, priusquam prædicaturi discederent, Symbolum fuit, non aliubi magis verum apostolicum Symbolum requirendum fuerit: quod etsi aliquibus accessionibus auctum fuisse detur, nihil tamen ab apostolica fide ac doctrina diversum dici possit. Quamobrem ad refellendos nostri temporis Arianos ac Trinitatis hostes, nihil opportunius afferri posse pro certo habeatur.

VIII. Quandiu Symbolum vetus fuerit Hierosolymis in usu.

Quandiu Symbolum illud in Ecclesiæ Hierosolymitanæ usu perseveraverit, inquirendum superest. Nam seclusis successu temporum omnibus privatarum Ecclesiarum Symbolis, solum denique toto Oriente ad usum baptismi invaluisse. Nicænum vel Constantinopolitanum, res est notissima. Et alibi quidem serius, citius alibi: id autem in omnibus pene Orientis Ecclesiis jam concilii Chalcedonensis temporibus contigisse, fidem faciunt cum synodi hujus monumenta, tum maxime Orientalium episcoporum, ad Leonem Augustum scriptæ, decem post concilium illius anni litteræ, III° parte conc. Chalced., in quibus fere omnes affirmant, Nicænum Symbolum dudum ad usum baptismi solum in Ecclesiis suis receptum esse. Sed, ut aliquid Ecclesiæ Hierosolymitanæ proprium commemorem, monachi diocesis Hierosolymitanæ, circa annum 512, ad Anastasium imperatorem scribentes epistolam, quæ in Vita S. Sabæ per Cotelarium in monumentis Græcæ Ecclesiæ edita habetur, num. 57, aiunt sanctos Patres concilii Chalcedonensis, in quibus Juvenalis Hierosolymitanus unum e præcipuis locis obtinebat, Nicænam fidem confirmasse, et in ea omnes baptizasse: Τοὺς ἁγίους Πατέρας, τοὺς τὴν ἀποστολικὴν πίστιν τὴν ὀρισθεῖσαν καὶ παραδοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, διὰ πάντων βεβαίωσαντας, καὶ ἐν αὐτῇ πάντα φωτίζουσαν legendum, ut monet Cotelarius, φωτίζοντας vel φωτίζαντας: id sine dubio ex usu suo præsentis, et jam nonnulla vetustate roborato judicabant, Joannes Hierosolymitanus in Epistola ad Joannem CP. circa an. 519 scripta, quæ actione quinti concilii CP. sub Mena recitatur, pag. 189, de Nicænis Patribus ait, eos exposuisse Symbolum, in quod baptismum et recepisset et conferret: εἰς ὃ ἐβαπτίσθημεν, καὶ βαπτίζομεν. Addit idem Symbolum a conciliis CP., Ephesino et Chalcedonensi confirmatum. Sæculo septimo Sophronius Hierosolymitanus in synodica ad Sergium CP. epistola, quæ in concilio sexto lecta est, actione undecima, pag. 887, nullum aliud se Symbolum agnoscere declarat, præter id quod a Nicæno concilio pronuntiatum, sequens concilium CP. confirmavit, et concilia Ephesinum et Chalcedonense ratum habuere: Ἐνα καὶ μόνον ὄρον ἐπίσταμα: πίστεως καὶ μᾶθημα: ἐν οἷδα καὶ σύμβολον, ὅπερ πάνσοφος καὶ μακαρία τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς θεοφώρων Πατέρων θεσπέσια πληθὺς, ἐξ ἁγίου προεφθέγγατο Πνεύματος: ὃ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων θεοπνεύστων 83 Πατέρων ἐπεκύρωσεν ἄθροισις, etc. Unam et solam definitionem ac documentum fidei scio: unum quoque Symbolum novi, quod sapientissima ac beata trecentorum et octodecim Nicææ Patrum veneranda multitudo ex sancto Spiritu pronuntiavit; quod etiam centum quinquaginta divinitus afflatorum Patrum conventus Constantinopoli firmavit, etc. His notis Symbolum CP. agnoscimus quod ætate Sophronii solum in Ecclesia Hierosolymitana adhibebatur. Octavo sæculo Joannes Damascenus, hujus Ecclesiæ presbyter, lib. 1 De fine orthodoxa, aliquot Symboli articulos recitans, eos ut in Symbolo CP. habentur, non autem ut in Hierosolymitano, refert; ac libro contra Nestorianos num. 35 et 41, illud pene integrum describit, tanquam unicum Ecclesiæ Symbolum, ut dubium nullum sit jam dudum Symbolum prius abrogatum fuisse.

IX. Quando Nicænum aut Constantinopolitanum Symbolum Hierosolymis in veteris Symboli locum adscitum.

Ante autem quam Hierosolymis Constantinopolitanum Symbolum assumeretur, Nicænum purum assumptum fuisse crediderim: eo enim gradu Ecclesias ad Symbolum CP. devenisse, varia approbant monumenta, quæ in Dissertatione historica de Symbolo referimus. De Hierosolymitana id suaderi posset ex illis Cyrillianarum Catecheseon codicibus, in quibus Symbolum Nicænum purum, a Constantinopolitano distinctum, ad calcem vel sub finem quintæ catechesis appingitur: occur enim librarii

(1) Iren., lib. III. cap. 3, n. 2.

illi veteres e quibus illud primum profectum est Symboli Hierosolymitani loco Nicænum attulissent nisi quod priori jam dudum antiquato, illud quod suo tempore usurpatum videbant substituere? Nicænum Symbolum in Ecclesiam Hierosolymitanam, post decretum concilii Ephesini, quo nullum aliud in usum baptismi Symbolum admitti præcipitur, a Juvenale Hierosolymorum, qui hujus concilii magna pars fuit, inductum crediderim; CP. vero, post Henoticum Zenonis ab illius Ecclesie patriarchis receptum; in eo enia severe contra eos qui alio utantur Symbolo decernitur.

X. Nihilne ex symbolo veteri Hierosolymis retentum.

Quamquam autem Symbolum Hierosolymitanum in hac Ecclesia Constantinopolitano tandem locum fecerit, non idcirco tamen existimarim nulla ejus vestigia aliquandiu saltem in ipso CP. Symbolo quo illa utebatur remansisse. Nam ex pristino illo retentum fuisse censeo vocem unum in articulo de Spiritu sancto; quem ea adjuncta Hierosolymis dudum, ut etiamnum Antiochiæ apud Jacobitas Syros, recitatum fuisse apparet. Id ex nonnullis monumentis colligo. Clerici Hierosolymitani et Antiocheni in epistola ad Justinum imperatorem, inter Hormisdæ pontificis epistolas, Concil. Labb. tom. IV pag. 1543, aiunt: Nos in Patrem et Filium et Spiritum sanctum ab initio quoque baptizati et credentes, essentiam Dei in tribus subsistentiis adoramus; secundum SS. Patrum Symbolum, credentes in unum Deum Patrem omnipotentem; et in unum Dominum Jesum Christum, unigenitum Deum Verbum; similiter et in unum Spiritum sanctum. Symbolum SS. Patrum est sine dubio Nicænum vel Constantinopolitanum, quo se baptizatos innuunt; non ipsa illius proprie verba referunt; at parum interest. Certe vocem unum ad verba Spiritum sanctum eos in Symbolo habuisse jure concludere possumus, maxime si sequentes auctoritates respiciantur. Sophronius in synodicis litteris jam citatis agens de Spiritu sancto, pag. 855. Credo, inquit, in unum Spiritum sanctum qui ex Deo Patre procedit: Πιστεύω . . . εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Theodorus quoque, ejusdem sedis antistes, in sua synodica, concilii Nicæni secundi actione tertia recitata, pag. 174, habet in sua fidei professione, se credere in unum Spiritum sanctum: καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἀδίωζ, etc. Idem observatur in professione Michaelis Syncelli Hierosolymitani in Coisl. Bibliotheca edita, ad cod. 34, pag. 90. Joannes Damascenus ejusdem Ecclesie presbyter, lib. I De fide orthodoxa, cap. 8, Trinitatis professionem ex Constantinopolitano Symboli verbis edit; de Spiritu vero sancto loquens; Πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ κυριον καὶ ζωοποιόν τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαύομενον τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Credimus et in unum Spiritum, Dominum et vivificum qui ex Patre procedit et in Filio acquiescit (hæc ultima verba Symbolo Constantinopolitano addidit de suo), qui cum Patre et Filio simul adoratur et simul glorificatur; in libro tamen contra Nestor. num. 41, eam vocem omittit. Constans hæc auctorum Hierosolymitanorum consuetudo, unum, suis de Spiritu sancto professionibus adjiciendi, legitimam nobis conjecturam suggerit, eos revera ita in Symbolo suo recitasse, idque ex veteri hujus Ecclesie symbolo retinuisse. Inde etiam profectum existimari potest, quod Damascenus idem in Expositione fidei, quam ex Arabico idiomate Latinam dedit R. P. Le Quien, tom. I, habet num. 11, pag. 670: Confiteor insuper unum baptismum ad pœnitentiam; nam verba ista ad pœnitentiam, in nullo pene alio præterquam Hierosolymitano Symbolo reperiuntur.

94 XI De Symbolo contractiori.

Præter Symbolum quod baptizandis in Ecclesia Hierosolymitana Cyrilli tempore traiebatur, aliud compendiosius subjeci, quod in eadem Ecclesia mox baptizandi profitebantur, statim post abrenuntiationes ab iis in baptisterii vestibulo, ante vestimentorum denudationem et inunctionem ex oleo catechumenorum, factas. Prætereaque cum jamjam in ipsum fontem demergendi essent, confessionem edebant de Trinitate ad interrogationem ministri; singularis huic Ecclesie consuetudo: cum aliis omnibus fere in locis abrenuntiationes ad ipsum fontem a jam denudatis recitarentur, et una professione per interrogationem ministrorum expressa, Trinitatis, vel omnium Symboli articulorum fidem confiterentur.

SYMBOLUM HIEROSOLYMITANUM,

Ex variis Cyrillianorum Catecheseon locis collectum.

Η ἀγία (1) καὶ ἀποστολικὴ πίστις, εἰς ἐπαγγελίαν τοῖς φωτιζομένοις παρεδοθεῖσα.

Α'. Πιστεύομεν (2) εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

Β'. Καὶ εἰς ἕνα (3) Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Γίον τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ'. Ἐν σαρκὶ παραγενόμενον (4), καὶ ἐνανθρωπήσαντα [ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου].

Δ'. Σταυρωθέντα (5) καὶ ταφέντα.

Ε'. Ἀναστάντα (6) τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

Ζ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ζ'. Καὶ ἐρχόμενον (7) ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Η'. Καὶ εἰς ἕν (8) ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον, τὸ λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις.

Θ'. Καὶ εἰς ἕν (9) βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ι'. Καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν (10) Ἐκκλησίαν.

ΙΑ'. Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν.

ΙΒ'. Καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

¹⁴ Joann. xiv, 1. ¹⁵ Isa. xlv, 18; I Cor. viii, 6. ¹⁶ Ephes. iii, 14. ¹⁷ Jerem. xxxii, 19. ¹⁸ Job xxxviii, 4. ¹⁹ Coloss. i, 16. ²⁰ I Cor. viii, 6. ²¹ Joann. iii, 16. ²² Psal. xi, 7. ²³ Matth. i, 23. ²⁴ I Joann. v, 20. ²⁵ Mich. v, 2. ²⁶ Joann. i, 3; Coloss. i, 16. ²⁷ I Joann. iv, 2. ²⁸ Philipp. xi, 7. ²⁹ Luc. i, 35. ³⁰ I Cor. xiv, 3, 4. ³¹ Marc. xvi, 19. ³² Matth. xxv, 31. ³³ I Thess. iv, 16, 17. ³⁴ Luc. i, 32. ³⁵ I Cor. xii, 11; Joann. xiv, 26. ³⁶ II Petr. i, 21. ³⁷ Ephes. iv, 5. ³⁸ Act. xi, 38. ³⁹ Ephes. v, 25. ⁴⁰ Joann. v, 29. ⁴¹ Matth. xxv, 46.

(1) Ἡ ἀγία. Titulum hunc sumpsimus ex cat. 18, n. 32.

(2) Πιστεύομεν. Totus iste articulus sic habetur cat. 9, n. 4; cat. 7, n. 4. et partim cat. 10, n. 1. In titulo catech. 6, ubi recitatur pars hujus articuli, habetur, Πιστεύω, *Credo*. Vocem πιστεύομεν explicat Cyrillus cat. 5; voces, εἰς ἕνα Θεόν, cat. 6; Πατέρα, cat. 7; παντοκράτορα, cat. 8; ποιητὴν, etc., cat. 9.

(3) Καὶ εἰς ἕνα, etc. Articulum hunc integrum recitat cat. 11, n. 21, aliquas vero ejus partes cat. 7, n. 4; cat. 10, n. 3; cat. 11, n. 1. In tit. cat. 11, in editis voces, Θεὸν ἀληθινόν, sunt post πρὸ πάντων αἰώνων, quod ex Cyrillo et mss. mutavi, sumptum ex Symb. Nic. vel CP. Exponitur hic articulus cat. 10 et 11.

(4) Ἐν σαρκὶ παραγ. Hæc verba ex cat. 12, n. 13. In titulo vero catechesis habetur, σαρκωθέντα, *incarnatum*, pro ἐν σαρκὶ παραγενόμενον. Vox σαρκωθεῖς Cyrillo non aliena fuit; usurpatur ab eo, cat. 4, num. 9. Verba, ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου, desunt in titulo *Catecheseos* nec a Cyrillo in hujus articuli repetitione commemorantur; cat. 12, num. 13, ideoque uncinis inclusimus: sumpta sunt vero ex catechesi ipsa 12, n. 3, et cat. 4, n. 9. In Græcorum et Latinorum symbolis passim habentur. Explicatur hic articulus cat. 12.

(5) Σταυρ. Ex titulo cat. 13, in qua explicantur. Nullibi articulum hunc Cyrillus repetit.

(6) Ἀναστάντα, etc. Hæc ex cat. 14, num. 24

A *Sancta et apostolica fides, ad profitendum illuminandis tradita.*

I Credimus ¹⁴ in unum Deum ¹⁵, Patrem ¹⁶ omnipotentem ¹⁷ (11); factorem cœli et terræ ¹⁸, visibillumque omnium et invisibillum ¹⁹.

II. Et in unum Dominum Jesum Christum ²⁰, Filium Dei unigenitum ²¹; qui ex Patre genitus est ²² Deus ²³ verus ²⁴ ante omnia sæcula ²⁵; per quem omnia facta sunt ²⁶.

III. Qui in carne advenit ²⁷, et inhumanatus est ²⁸ [ex Virgine et Spiritu sancto ²⁹].

IV. Crucifixus et sepultus ³⁰.

V. Resurrexit tertia die.

VI. Et ascendit in cœlos, et consedit a dextris Patris ³¹.

B VII. Et venturus est in gloria ³², judicare vivos et mortuos ³³: cujus regni non erit finis ³⁴.

VIII. Et in unum sanctum Spiritum, Paracletum ³⁵ [videlicet]: qui locutus est in prophetis ³⁶.

IX. Et in unum ³⁷ baptisma pœnitentiæ ³⁸, in remissionem peccatorum.

X. Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam ³⁹.

XI. Et in carnis resurrectionem ⁴⁰.

XII. Et in vitam æternam ⁴¹.

C et cat. 13, num. 2. In tit. cat. 14 habetur, Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Explicantur articuli de resurrectione ascensione, et consessu ad dexteram Patris, cat. 14.

(7) Καὶ ἐρχόμενον, etc. Sumpta ex cat. 13, n. 2, explicantur cat. 15.

(8) Καὶ εἰς ἕν. Ex cat. 17, n. 3. In titulo cat. 16, legebatur, τὸ Παράκλητον, quod ex mss. et Cyrilli mente correxi. Pro, ἐν τοῖς προφήταις, idem titulus habet, διὰ τῶν προφητῶν, ex Symb. CP. sumptum quod ex mss. mutavi. Articulus de Spiritu sancto exponitur cat. 16 et 17.

(9) Καὶ εἰς ἕν, etc. Hi quatuor articuli a Cyrillo sic recitantur cat. 18, n. 22. Tres autem posteriores qui in hac catechesi explanantur, in ejus quoque titulo leguntur. Articulus 9 explanatur in prioribus catechesibus 1, 2 et 3, teste Cyrillo cat. 18, n. 22.

(10) Καθολικὴν. In uno ex duobus locis in quibus Cyrillus articulum symboli de Ecclesia ipsis verbis refert, cat. 18, n. 22. post, καθολικὴν, additur, καὶ ἀποστολικὴν. At eam vocem in hunc locum prapostere immissam probavi. Multa librariorum ex familiari sibi Symboli CP. usu in Hierosolymitanum transtulisse observatum fuit.

(11) *Omnipotentem*. Retineo vocem in omnibus Latinis Symbolis positam. loco τοῦ παντοκράτορος Græcorum. At istud significat, non *omnipotentem*, quod Græce redditur παντοδύναμος; sed, ut exponit Cyrillus cat. 8, *in omnia imperium habentem*, qui omnia sub potestate et providentia continet.

85 IDEM SYMBOLUM CONTRACTIUS,

A baptizando post abrenuntiationes profitendum : ex catech. XIX, n. 9.

Credo in Patrem,
Et in Filium,
Et in sanctum Spiritum :
Et in unum baptisma pœnitentiæ.

Α Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα,
Καὶ εἰς τὸν Υἱόν.
Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.
Καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας.

Aliam præterea ad fontem baptizandus a ministro interrogatus Trinitatis confessionem edebat : de qua sic loquitur Cyrillus cat. 20, num. 4 : Καὶ ἰρωτᾶτο ἕκαστος, εἰ πιστεύει εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὁμολογῆσατε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν. Et interrogatus est unusquisque, num crederet in nomen Patris, et Filii, et sancti Spiritus, et confessi estis salutarem confessionem. Tum illico demergebatur baptizandus in fontem.

CATECHESIS SEXTA

DE UNO DEO.

PRÆLOQUIUM.

I. *Primus Symboli voces, quibus fidem in unum Deum profitemur, in hac oratione Cyrillus explanat, catholicam sententiam exponendo ; post, oppositos paganorum et hæreticorum errores indicando ac refellendo.*

Ac primum (num. 1), post celebratam communem Patri et Filio ac Spiritui sancto gloriam, de divinæ naturæ soli Trinitati, sicut oportet, notæ, negata hominibus et angelis, et quibuslibet creaturis, comprehensione præfatus, ita nos in eam curiosius inquirere vetat, ut tamen pro modulo celebremus et enarremus (num. 2, 3 et seqq.). Tum summa divinæ naturæ elogia breviter recensens, ad referendos hominum, qui temere divinam naturam scrutari aggressi sunt, errores seu potius errorum portenta delabitur (num. 7 et 9) ; notatogue Anthropomorphitarum dogmate (num. 8), paganorum in fingendis sibi pro vero Deo ridiculis et scelerosis numinibus cæcitatem stupendo deplorat (num. 10 et 11). Inde ad hæreticos Deum a creaturis abalienantes progreditur (num. 12 et 13) : et obiter refutata Manichæorum duplici et sibi ex adverso opposita divinitate, compendiarium antiquiorum hæreseon historiam texit (num. 14 et 15). Summatim exposita Simonis Magi hæresi et historia, indicatis Cerinthi, Menandri, Carpocratis, Marcionis, de quo paulo plura refert, et Basilidis erroribus (num. 16), in exponendo ac refellendo Valentini insano Æonum syntagmate paulo amplius immoratur (num. 17, 18 et 19). Ac tandem ad Manichæorum hæresim, iis omnibus posteriorem, deveniens, ejus primos auctores memorat ; Manetis primordia, conflictum cum Archelao, ac postremo cædem (num. 20, 21, 22 et 23). Ridicula, blasphema et omni impuritate sordida eorum dogmata diligentius ad auditorum cautionem refert (num. 31 et seqq.) ; institutaque catholicæ Ecclesiæ cum impura Manichæorum secta comparatione, orationem absolvit (num. 35 et 36).

II. *Inscribitur hæc catechesis De monarchia Dei, et De hæresibus : ac primus quidem titulus ab ipso Cyrillo auctoritatem habet, qui hujus catechesis num. 36, et sequentis num. 1, se in hac oratione De Dei monarchia locutum esse refert ; secundus etiam ex eodem loco confirmari potest : nam citato catechesis septimæ loco, vel uti alteram orationis suæ partem recenset illam diligentioreu hæreticarum opinionem descriptionem. Nec tamen illa divisio accurate orationem distribuit ; nam et monarchia Dei generale est, et per totam orationem fustum catechesis argumentum, sub quo continetur contrariorum ei veritati errorum confutatio ; ac præter hæreticorum placita, etiam insanas paganorum de divinitate opiniones recenset auctor.*

III. *Monarchiæ Dei nomine veteres nostri scriptores, ut omnibus notum est, intelligunt unum Dei*

unici in res omnes, quarum unum principium et auctor est, principatum. Vox enim ἀρχή duplicem intelligentiam complectens, et principatum et principium sonat. 86 Ambo autem Deo una et eadem ratione conveniunt. Siquidem illi principatus et dominationis ratio ex creatione et principio rebus indito competit, ut sæpe inculcat, et pro principio supponit ubique noster auctor. Dei tamen principatum et imperium in omnia in catechesi octava exponens, et in nona Creatoris omnium dignitatem explanans, in hac potissimum divinæ naturæ majestatem, unitatem ac singularitatem considerandam proponit.

IV. Multa sunt in hac oratione studiosorum animadversione digna: in primis, quæ ad hæresium historiam pertinent. Simonis Magi statua, et ad apostolorum orationem casus, non mediocrem a nostro auctore confirmationem accipiunt. In recensendis Valentinianorum erroribus multum a veritate, aut saltem ab Irenæo discordat: seu illa ex aliorum Valentinianorum libris sumpserit, seu ab Irenæo accepta, dum ex tempore pronuntiat, memoriola vacillante confuderit: id quod in tam multorum capitulum, et mirabiliter absurda ac dissona, hypothesi referenda ei contigisse mirum non est: cum ea fuerit variarum hæreseon in diversis dissonantium male compacta farrago, cui addere vel detruncare singulis ejus sertatoribus impune licuerit. Quosdam tamen auctores idem de iis cum Cyrillo retulisse identidem adnotavimus. Multo accuratior est in Manichæorum historia ei dogmatis recensendis: quæ partim ex Archelao, fidissimo et æquali historico, desumpserat (quanquam nonnihil forte vitii lectæ a Cyrillo ejus cum Manete disputationi, in Græcum ex Syriaco sermone interpretatæ adhæsit), partim ex diligenti Manichæorum librorum evolutione, quem se laborem suscepisse testatur cat. 6, num. 34, partim etiam fortassis ex quorundam e Manichæis conversorum confessione; nam habuit inter auditores aliquos ex Manichæorum hæresi redeuntes, ut refert, cat. 15, num. 3. Pretiosum sane nobis Cyrillus fragmentum conservavit collationis Archelai cum Manete, cat. 6, num. 27 et 28, quod in editis Archelai exemplaribus non legitur; sed uti a nobis factum est, non ultra num. 28 extendendum.

V. Habita est hæc catechesis præcedenti die ante subsequentem, ex cat. 7, num. 1, cumque sexta, septima et octava, ac fortassis nona, eadem hebdomada habitæ sint, hanc initio hebdomadæ secundæ vel tertiæ Quadragesimæ habitam esse consequens est. Hanc emendavimus ad fidem mss. Coisl., Ottobon., Brdl., Roe, Casaub., Colb., item ad editionem codicis Memmiani per Guill. Morelium anno 1564, cui in exemplari S. Genovesæ ad marginem adjectæ sunt ex veteri ms. variantes lectiones, quem codicem ad compendium Genovesani nomine citamus. Prolixiores quandoque notas nostras in expendendis variis lectionibus, vi vocum Græcarum, et sensu auctoris assignando, elucidandis historiæ hæreticæ capitibus in quibus Cyrilli fides laborat, benignus lector excuset velim.

KATHXHSIS ζ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ Θεοῦ μοναρχίας· εἰς τό (1)· Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν· καὶ περὶ αἱρέσεων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἠσαίου· Ἐγκαταλίξασθε πρὸς μὲ, νῆσοι. Ἰσραὴλ σώζεται ὑπὸ Κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον· οὐκ αἰσχυνηθήσονται, οὐδ' οὐ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS VI ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore dicta, De monarchia Dei [seu de unius Dei principatu] in illam sententiam: Credo in unum Deum, et de hæresibus. Lectio ex Isaia: Innovamini ad me, insulæ. Israel salvatur a Domino salute æterna: non confundentur et erubescunt usque in sæculum ⁴², etc.

A'. Εὐλογητός ὁ Θεός καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· εὐλογητός καὶ ὁ τοῦτου μόνογενῆς Υἱός (2). Ἄμα γὰρ τῷ νοεῖσθαί· Θεός, νοεῖσθω καὶ

I. Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi ⁴³. Benedictus et ejus unigenitus Filius ⁴⁴; nam simul atque cogitatur 87 Deus, cogitetur et

⁴² Isa. XLV, 16, 17. ⁴³ II Cor. I, 3. ⁴⁴ Rom. IX, 5.

(1) Εἰς τό. Particulam καί, ante εἰς τό in editis præpostere intrusam, eliminavimus, auctoritate codd. Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. et Grodec. In citato Scripturæ textu, loco σώζεται, quod habetur in omnibus aliis mss. sicut in Romana LXX Interpretum editione, cod. Ottob. habet, σώζεσθε, salvamini, cum editione Complut. Mox, pro ἐντραπῶσονται, quod hic legitur juxta Aldinam LXX Interpret. edi-

tionem, et nonnullos Bibliorum codices, Coisl. habet, ἐντραπῶσιν, juxta editionem Romanam.

(2) Εὐλογητός καὶ ὁ τοῦτου μόνογενῆς Υἱός. Desunt hæc in codd. Ottob., Roe, Casaub., et videntur seriem textus paulum interrumpere. Paulo post scripsimus, ἀδαιορέτως, ex edil. Morel. et cod. Bodl., cum in edit. habeatur, ἀδαιορέτος, constructionis ratione lectionem nostram desiderare visa.

Pater; ⁴⁵ ut indivise Patris et Filii [cum sancto Spiritu] glorificatio (1) celebretur. Non etiam aliam gloriam Pater, atque aliam Filius habet, sed unam et eandem [cum sancto Spiritu]: quandoquidem Patris est unigenitus Filius; cumque glorificatur Pater, una cum ipso gloriam communicat Filius: siquidem Filii gloria ex honore Patris sui manat ⁴⁶: vicissimque dum Filius glorificatur, summo honore condecoratur tanti boni Pater.

II. Ac mens quidem velocissime intelligit (2); lingua vero verbis opus habet, et multa intermediorum sermonum enuntiatione. Oculus quoque numerosum siderum chorum simul complectitur: verum cum quis ad declarandum unumquodque aggreditur, quidnam sit Lucifer, quidnam vero Vesper, et quidnam singula, longa opus habet oratione. Sic iterum terram, mare, et mundi fines universos velocissimo momento cogitatio comprehendit; sed id quod puncto temporis cogitat, id non nisi prolixis sermonibus expromit. Magnum quidem modo positum a nobis exemplum, sed adhuc infirmum imbecillumque. De Deo enim dicimus, non quæ oportet; hæc enim illi uni nota: sed quantum humana capit natura, et quantum imbecillitas nostra ferre valet. Non enim quid sit Deus, edicimus (3); sed quod

⁴⁵ Vide cat. 7, n. 3. ⁴⁶ Prov. xvii, 6.

(1) *Glorificatio δοξολογία*. Vocem, quamvis minus Latinam, usus ecclesiastici consideratione hic ascripsimus. Respicit enim dubio procul Cyrillus ecclesiasticam formulam, in gratiarum actionibus, oblationibus, laudibus, gloriam Patri, Filio et Spiritui sancto reddendi, eodemque modo conciones semper, libros passim, et epistolas quandoque concludendi. Millesius existimat hic Arium notari, qui teste Theodoreto, *Hæret. fab.*, lib. iv, cap. 1, consuetum glorificationes ritum immutavit, dum loco, *Gloria Patri, et Filio, vel cum Filio, etc.*, ab iis quos deceperat dici statuit, *Gloria Patri per Filium, in Spiritu sancto*. Facile crediderim Arium, ubicunque priorem glorificandi ritum reperisset, in alterum commutasse. At huic ab eo inventum ne putem, vetat S. Basilii auctoritas, qui libro *De Spiritu sancto*, cap. 27, eandem utriusque vim, et promiscuum in Ecclesiis usum, nulla hujus rei certa lege, fuisse testatur. Eo certe modo, qui Trinitatis æqualitatem, ipso teste Ario, plane demonstrat, Cyrillus tres personas glorificare solet in fine omnium catecheseon illarum, quas non vel solius Patris, vel solius Filii glorificatione concludit: nam modo hac, modo illa conclusione utitur Catechesim 3, 13, 19, terminat, gloriam reddendo *Patri cum Filio et Spiritu sancto*; catechesim 18, *per Dominum Jesum Christum cum sancto Spiritu*; catechesim 17, *per Christum et cum Christo, una cum sancto Spiritu*. Hunc cœquandæ trium personarum gloriæ morem communem fuisse, fidem facit Basilii multa ex veteribus similis glorificationis testimonia commemorans, *De Spiritu sancto*, cap. 29, quibus etiam plura ex sinceris Actis martyrum, et aliis probatis monumentis adjici possunt. Neque id mirum, cum ex formula baptismatis originem accepisset, teste Basilio, cap. 10, et cap. 27, libri citati, quod etiam ex Cyrillo cat. 16, n. 4, confirmationem habet.

(2) *Ac mens quidem*, etc. Eadem fere in simili argumento Irenæus, Cyrilla nostro familiaris, lib. ii, cap. al. 47, nov. edit. 28, n. 4

(3) *Non enim quid sit Deus, edicimus*. Eadem est

Α Πατήρ· ἵνα ἀδιαίρετως ἡ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ [σὺν ἁγίῳ Πνεύματι (4)] δοξολογία τελεῖται. Οὐ γὰρ ἄλλην δόξαν Πατὴρ, καὶ ἄλλην Υἱὸς ἔχει· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν [τῷ ἁγίῳ Πνεύματι]· ἐπειδὴ Πατὴρ ἐστὶν Υἱὸς μονογενῆς (5), καὶ Πατὴρ δόξαζομένου, συναπολαύει τῆς δόξης καὶ ὁ Υἱὸς. Ἐπειδὴ δόξα Υἱοῦ, ἐκ τιμῆς Πατρὸς αὐτοῦ· καὶ πάλιν Υἱοῦ δόξαζομένου, μεγάλως τιμᾶται ὁ τοῦ τοσοῦτου Πατὴρ ἀγαθοῦ.

Β'. Καὶ ἡ μὲν διάνοια ὀξύτατα νοεῖ· ἡ δὲ γλῶσσα ῥημάτων δεῖται, καὶ διττήσεως πολλῆς τῶν μεταξὺ λόγων. Ἄμα μὲν γὰρ ὀφθαλμὸς χορὸν ἀστρῶν περιλαμβάνει· πολὺν ἄλλ' ἅταν τὸ καθ' ἕκαστον διηγήσασθαι· βουληθῆ τις, τί μὲν ἐστὶ Φωσφόρος, τί δὲ Ἑσπερος, τί δὲ τὸ καθ' ἓν, πολλῶν ἐπιδείξει τῶν ῥημάτων. Πάλιν ὁμοίως, γῆν καὶ θάλατταν, καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου τέρματα, ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ (6) περιλαμβάνει ἡ διάνοια· ἀλλ' ὅπερ ἐν ἀκαριαίῳ (7) νοεῖ, τοῦτο ἐν ῥήματι· πολλοῖς διηγείται. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ῥηθὲν παράδειγμα· ἀλλ' ἔτι ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον. Λέγομεν γὰρ οὐχ ὅσα δεῖ περὶ Θεοῦ (μόνῳ γὰρ αὐτῷ ταῦτα γνώριμα), ἀλλ' ὅσα κεχώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ὅσα ἡ ἡμετέρα ἀσθενεία βαστάσαι δύναται. Οὐ γὰρ τὸ τί ἐστὶ Θεὸς ἐξηγοῦμεθα· ἀλλ' ὅτι τὸ ἀκριβὲς περὶ αὐτοῦ οὐκ οἶδαμεν, μετ' εὐγνωμοσύνης

omnium sanctorum Patrum oratio; quorum quidem alii hæc adversus superbam Aetii et Eunomii jactantiam intenderunt; qui non veriti sunt dicere Deum.

(4) Σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. Hæc verba, et similia duabus post lineis, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, desunt in codd. Roe et Casaub. ac in versione Grodecii. Nec ea aliena Cyrillo putes, qui communem trium personarum SS. Trinitatis gloriam passim inculcat, ut cat. 4, n. 16, et cat. 16, n. 4, catechesesque per multas eadem prorsus et æquali trium glorificatione concludit. At hic memorata Spiritus sancti mentio extra locum posita videri possit, cum nullus ante et post nisi de Patre et Filio sermo. Verum tam occasione utriusque Spiritum sanctum, nunquam ab eis in glorificatione separatum, memorare potuit, quam supra, cum de solo Patre potissimum ageretur. Filii mentionem injecit.

(5) Πατὴρ ἐστὶν Υἱὸς μονογενῆς. Sequimur scripturam codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grodecii. Habebatur in editis, Πατὴρ Υἱὸς ἐστὶν ὁ Μονογενῆς, *Unigenitus Patris et Filius*. Vult Cyrillus communem esse Filio cum Patre honorem, non solum quod Filius sit, sed quod unigenitus Filius. Vide cat. 10, n. 1, et cat. 11, n. 3. Paulo inferius, verba, δόξα Υἱοῦ, etc, cum aliqua diversitate representantur in cod. Coisl., sic: δόξα Υἱοῦ, ἐκ τιμῆς Πατρὸς ἐστὶ δοξολογούμενου· *Filii gloria ex Patre glorificato existit*. Simplicior vulgata lectio. Pro Υἱοῦ δόξαζομένου, legitur in Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. et vetere ms. ejus variantes in libro Sanctæ Genovefæ notantur, Υἱοῦ δοξολογούμενου.

(6) Ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ. Verti etiam potest, *celerissima sui agitatione*. Codd. Bodl., Colb., editio G. Morelii, ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ. At Cyrillus supra cat. 5, num. 11, eodem modo animam fide illustratam ait Deum imaginari, extremo mundi percurrere, etc., ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ, nullo codice reclamante.

(7) Ἐν ἀκαριαίῳ. Codd. Coisl., Roe, Casaub., ἐν ἀκαρεῖ, et Ottob., ἐν ἀκαριαίῳ.

ὁμολογοῦμεν. Ἐν τοῖς γὰρ περὶ Θεοῦ, μεγάλη γνῶσις (1) τὸ τὴν ἀγνωσίαν ὁμολογεῖν. Μεγαλύνετε τοῖνυν τὸν Κύριον σὺν ἡμῶν, καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό· κοινῇ πάντες, ὁ γὰρ εἰς ἀδυνατεῖ· μᾶλλον δὲ καὶ πάντες ὁμοῦ συναχθῶμεν, οὕτω (2) τὸ καθ' ἑδὲ ποιήσομεν. Οὐ λέγω τοὺς παρόντας ὁμᾶς (3) μόνους, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τῆς τε νῦν οὔσης καὶ τῆς μελλούσης, πάντα τὰ ὀρέμματα συνέλθοι (4), τὸν Ποιμένα κατ' ἀξίαν ὑμνῆσαι· οὐ δύνηται.

Γ'. Μέγας ἦν Ἀβραάμ καὶ τίμιος, ἀλλὰ μέγας πρὸς ἀνθρώπους· ὅτε δὲ ἔφθασε πρὸς τὸν Θεόν, τότε φησὶν εὐγνωμόνως ἀληθεύων· Ἐγὼ εἰμι (5) γῆ καὶ σποδός. Οὐκ εἶπε, γῆ, καὶ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὸ μέγα στοιχεῖον ἑαυτὸν ὀνομάσῃ· ἀλλὰ ἐπήγαγε, καὶ σποδός, ἵνα τὸ εὐδιάλυτον αὐτοῦ καὶ σαθρὸν παραστήσῃ. Ἔστι τι, φησὶ, σποδοῦ μικρότερον ἢ λεπτότερον; Ἀλλὰ γὰρ, φησὶ, τὴν σύγκρισιν σποδοῦ πρὸς οἶκον καὶ οἰκίαν πρὸς πόλιν, καὶ πόλεως πρὸς ἐπαρχίαν, καὶ ἐπαρχίας πρὸς τὴν Ῥωμαίων χώραν, καὶ τῆς Ῥωμαίων χώρας πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ τέρματα· πᾶσαν δὲ τὴν γῆν πρὸς τὸν ἐγκεκολλημένον αὐτὴν οὐρανόν· ἥτις τοσαύτην ἔχει πρὸς τὸν οὐρανόν τὴν σύγκρισιν, ὅσῃν τὸ μέσον πρὸς πᾶσαν τὴν περιφέρειαν τοῦ τροχοῦ ἔχει (τοσαύτη γὰρ γῆς πρὸς οὐρανόν ἢ συγκρισίς)· καὶ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὸν φαινόμενον τοῦτον, μικρότερον εἶναι νόησον τοῦ δευτέρου, καὶ τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου (μέχρι γὰρ

A accurata nobis ejus notitia desit; candido confitemur; nam in his quæ ad Deum spectant, ignorantiam confiteri, magna scientia est. *Magnificate* igitur *Dominiun mecum, et exallemus nomen ejus in idipsum* ⁴⁷: communiter universi, unus enim non sufficit ⁴⁸; imo vero etiamsi universi simul conveniamus, neque sic, quemadmodum oportet facturi simus. **SS** Neque vos solos, qui hic adestis, dico, sed etiam si omnes totius universalis Ecclesiæ, tum præsentis, tum futuræ alumni in unum convenirent, haud tamen Pastorem præb dignitate laudare suffecerint.

III. Magnus erat Abraham et honorabilis, verum magnus ad homines: at quando appropinquavit ad Deum, tunc ait ingenue vera confessus: *Ego sum terra et cinis* ⁴⁹. Non dixit, *terra*, deinde siluit, ne se ipsum magnum elementum vocitare videretur: sed adjecit, *et cinis*, ut dissoluta facilem, fluxamque sui coagmentationem repræsentaret. Estne ait, quidquam cinere minus atque exilius ⁵⁰? Comparâ enim, inquit, cinerem cum domo, et domum cum urbe, urbemque cum provincia, et provinciam cum Romanorum ditione; et ditionem Romanorum cum orbe toto, et omnibus ejus determinationibus terram item totam cum cælo illam sinu suo ambiente; quæ quidem eam habet ad cælum proportionem; quam meditullium ad universum ambitum rotæ (6) (nam hujusmodi est terræ ad cælum comparatio): et primum hoc quod conspiciamus cælum; intellige mintis esse secundo; et secundum tertio: nam eo

⁴⁷ Psal. xxiii, 4. ⁴⁸ Vide inf. n. 10, et cat. 7, n. 1. ⁴⁹ Gen. xviii, 27. ⁵⁰ Vide cat. 16, n. 22.

Deum sibi ipsis tam cognitum esse, quam sibi ipse Deus. Alii vero, ut Cyrillus, et qui ante Aetii hæresin scripsere, id vel ex solo pietatis sensu dixere, vel ut oppugnarent Basilidis sententiam, Clemente Alexandrino, lib. v *Strom.*, p. 535, auctore; asserentis nonnullos natura Deum nosse, φῶσα: τις τὸν Θεὸν ἐπίσταται. Crederem potius ab iis et ab Cyrillo notari illum Gnosticorum errorem, quo aiebant unum quemdam esse innominatum et ignotum Deum Patrem; alium vero universi conditorem, plane notum. Ita Cerdon apud Irenæum, lib. i, cap. 27, n. 1, qui non uno loco Valentinianorum, super Deum cogitationes suas extollentium, temeritatem castigat, ut lib. iv, cap. 19, n. 2 et 3 et alibi: hos proprie hæreticos petit Cyrillus cat. 9, initio. Cæterum per illud, *Quid sit Deus*, hominibus ignotum, intelligi debet perfecta et accurrata divinæ naturæ comprehensio; nam alioqui quid sit Deus per intimas ejus proprietates exposuit auctor cat. 4. n. 4, hic n. 7 et alibi.

(1) Μεγάλη γνῶσις. In prius editis legebatur, ut et habetur in cod. Colb., μεγάλην γνῶσιν, manca constructione. Oxoniensis editionis curator lacum sanavit, ex codd. Roe et Casaub. quibus suffragantur Coisl. et Ottob.

(2) Οὕτω. Ita emendamus ex codd. Coisl., Ottobon., Roe, Casaub., Bodl., Morel., Grodecii versione, et ipso sensu. Editiones Græco-Latinæ, οὕτω contrario sensu. Paulo post, loco ὁμᾶς, sensus postulare videtur ut legamus, ἡμᾶς, nos, cum Grodecio.

(3) Forte ἡμᾶς.

(4) Συνέλθοι. In editis, εἰ συνέλθοι. Particulam et redundantem propter καὶ superius positum, eliminavimus auctoritate codd. Coisl., Roe et Casaub. Forte legendum, εἰς ἐν ἔλθοι. Mox, pro δύνανται reposuimus, δύνησται: ex iisdem codd. et ms. in Genovesano libro cit.

(5) Ἐγὼ εἰμι. Coisl., et Ottob., Ἐγὼ δὲ εἰμι, ut in sacro textu. Verba, ἐπήγαγε, καὶ σποδός, scripsimus ex codd. Doisl., Roe, Casaub. et Grod., quorum loco in editis habetur sola vox, σποδόν.

(6) *Ad universum ambitum rotæ.* Verti etiam potest, *ad universum ambitum stadii in quo decurritur.* Τρόχος enim utrumque significat: suam de tellure in centro omnium cælestium orbium sita sententiam hic aperit Cyrillus; cat. quoque 15, num. 24, terram in medio unius cæli eam ex omni parte ambientis puncti instar esse dicit; ac cat. 18, n. 3, omnia hujus mundi ab aere circumfuso ambiri docet. Hæc gentilium philosophorum opinio, quam permulti Patres secuti sunt, cum Hebræorum de mundo systemati opposita esset, ac Scripturæ contraria videretur, nonnullis ecclesiasticis auctoribus displicuit: ut Apollinario caten. Græcor. Patrum in Job c. xxxviii, 38; Victori Antiocheno in cap. xii Marci 27; *Chronici Alexandrini* auctori, ac præsertim Cosmæ Ægyptio, qui eam totis viribus, ex Scriptura et multorum Patrum auctoritatibus confutare aggressus est, duodecim *Topographiæ Christianæ* libris. Frustra inconcussam et experimentis testatam veritatem quatefacere tentavit. Joannes Damascenus æquior, qui utramque opinionem. lib. ii *De fide*, c. 6, liberam esse vult.

usque cœlos Scriptura nominavit⁵¹ : non quod tot sint duntaxat (1), sed quod tot solum nosse nobis expediat. Cumque cœlos omnes intelligentia perciperis, necdum cœli, Deum ut est, laudare sufficient; ne quidem si tonitruo vocalius insonuerint. Quod si tantæ cœlorum capacitates Deum pro merito celebrare non valent, quandonam *terra et cinis*, quæ res est omnium minima et exiguissima, dignum Deo hymnum emittere poterit, aut digne dicere de Deo, qui continet ambitum terræ, et habitatores ejus uti locustas habet⁵² ?

IV. Si quis ea quæ ad Deum attinent effari conatur, is primum terræ limites exponat⁵³. Terram inhabitas, et domicilii tui, terræ videlicet, finem nescis : et quo pacto fabricatorem digne animo efformare valebis ? **Stellas** **89** vides, auctorem non vides. Numera primum eas quæ tibi conspicuæ sunt et tuceum qui inconspicuus est, edicito : eum qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocal⁵⁴. Imbrium largiorum guttæ recens effusæ pene nos perdidere ; numera guttas quæ in hanc urbem influxerunt : sed non dico, urbem ; quæ in tectum tuum unius horæ spatio decidere, numera si potes. At non potes : agnosce tuam infirmitatem ; hinc Dei potentiam disce. *Numeratæ sunt enim ei pluvie guttæ*⁵⁵, per totum orbem non solum isto, sed et quovis tempore effusæ. Opus Dei est sol ; magnum quidem illud, sed totius cœli comparatione minimum. Primum adversus solem intueri, et tum Dominum curiosius exquirito. *Profundiora te ne quæsieris, et fortiora te ne inve-*

Α τούτων ὠνόμαζεν ἡ Γραφή· οὐχ ὅτι τοσοῦτοι μόνοι (2) τυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι τοσοῦτους μόνοις ἡμῖν γινῶναι συνέφερε). Καὶ ὅταν ἴδῃς τῶ νῦ πάντας τοὺς οὐρανοὺς, οὐπω οὐδέ (3) οἱ οὐρανοὶ αἰνέσαι τὸν Θεὸν καθ' ὃ ἐστίν, δυνήσονται, οὐδ' ἂν βροντῆς μεγαλοφωνότερα ἤχῳσιν. Εἰ δὲ τὰ τοσαῦτα κῆτη τῶν οὐρανῶν τὸν Θεὸν ὑμνῆσαι κατ' ἀξίαν οὐ δύνανται, πότε ἄρα γῆ καὶ σποδός, τὸ μικρότατον, καὶ τῶν ὄντων ἐλαχιστότατον, ἄξιον ὕμνον ἀναπέμψαι τῷ Θεῷ δυνήσεται, ἢ ἄξιως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ (4), τοῦ κατέχοντος τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ ἔχοντος τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας ;

Δ'. Εἴ τις ἐπιχειρεῖ τὰ περὶ Θεοῦ λέγειν πρῶτον διηγεῖσθαι τῆς γῆς τὰ τέρματα. Ἦν οἰκίς, καὶ τὸ τέλος τῆς σῆς οἰκίας, τῆς γῆς, οὐ γινώσκεις· καὶ πῶς τὸν κατεσκευαστὴν ἀξίως νοῆσαι δυνήσῃ ; Θεωρεῖς τοὺς ἀστέρους, τὸν δὲ ποιητὴν οὐ θεωρεῖς· ἀριθμησαι τοὺς φαινομένους, καὶ τότε τὸν μὴ φαινόμενον ἐξήγησαι, τὸν ἀριθμοῦντα πλήθη ἀστρῶν καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλοῦντα. Σταγόνες ὑετῶν λαβροτέρων προσφάτως ἐπελοῦσαι, μικροῦ δεῖν (5) ἀπώλεσαν ἡμᾶς· ἀριθμῆσον ταύτης μόνης τῆς πόλεως τὰς σταγόνας· καὶ οὐ λέγω τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ σοῦ δώματος εἰς μίαν ὥραν τὰς σταγόνας ἀριθμῆσον, εἴ σοι δυνατόν· ἀλλὰ ἀδύνατον· γίνωσκε σεαυτοῦ τὴν ἀσθένειαν· ἐκ τούτου γινῶθι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν· Ἠριθμῆνται (6) γὰρ αὐτῷ σταγόνες ὑετοῦ, αἱ κατὰ πάσης τῆς οἴκουμένης οὐ νῦν χυθεῖσαι μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντοτε. Ποίημα Θεοῦ ἥλιος, μέγα μὲν, μικρότατον δὲ πρὸς σύγκρισιν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ· ἐνατένισον πρῶτον ἥλιον, καὶ τότε τὸν Δεσπότην πολυπραγμόνησον. Βαθύτερά σου μὴ ζητεῖ, καὶ ἰσχυ-

⁵¹ II Cor. xii, 2. ⁵² Isa. xl. 22. ⁵³ Vid. cat. 9, n. 2. ⁵⁴ Psal. cxlvi, 4. ⁵⁵ Job xxxvi, 27.

(1) *Non quod tot duntaxat sint.* Cœlos plures tribus numerumque eorum soli Deo cognitum, Cyrilli sententia est. Cœlos angelorum domicilium statuens singulis angelorum ordinibus cœlum suum assignat, tanto sublimius, quanto ibi in perfectiori ordine sunt constituti ; ita ut supra tertium cœlum plures eorum ordines numeret, cat. 11, n. 11, neque ipsi ratur ac fixus fuit angelicorum ordinum numerus, ut alibi videbimus. De numero cœlorum non est Patrum constans sententia. Aliis unum cœlum esse placuit, ut Chrysostomo, hom. 4 in *Genesim* Vulgaris Patrum opinio est duos cœlos esse : ita Theodoretus, aiens eum qui plures numerat fabulas sequi ; ita etiam Cosmas Ægyptius, et alii multi. Alii tres, juxta Paulum, numerant cœlos. Alii septem, ut Asterius Amassenus, hom. in *SS. Petrum et Paulum* ; Paulinus poem. ult. ap. Murat., p. 135, etc. Philastrius, hæres. xlvi, 3 class. permittit ut sive septem sive tres cœlos, sive duos sine formidine erroris numeremus. Omnino Cyrillianæ sententiæ conformis est Hilarius in *psal.* cxxxv, num 10, tam quoad cœlorum, quam quoad angelicorum ordinum eas sedes incolentium numerum : cujus verba hic referre non est extrainstitutum : « De numero cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus usque ad tertium cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominationes, potestates connumerat, quibus necesse est proprias sedes habitationis congruæ deputari : sed et alia, quorum cognitionem futuris temporibus promittit esse

« significat, cum ait : » Et super omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro ; « sed de numero Apostolus nihil docuit ; et « nescio an tacuerit, an ignoraverit. Nobis sufficit « plures cœlos scire esse, quippe cum et cœli cœlorum, » etc.

(2) *Τοσοῦτοι μόνοι.* Ita nos ex codd. Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. Editi vero, *τοσοῦτοι μόνον.* Mox, loco *τοσοῦτοις*, scripsimus *τοσοῦτους*, ex iisd. codd. et ms. Genovesani libri ; et addidimus, *μόνους*, ex Coisl., Roe, Casaub.

(3) *Οὐπω οὐδέ.* Codd. Roe et Casaub. post *οὐρανοὺς*, hæc verba exhibent ad supplementum adjecta : *τότε νόησον, ὅτι οὐπω οὐδέ, etc., postquam videris, etc., tunc considera quod necdum, etc.*

(4) *Ἠ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ.* Ea verba ad constructionem phraseos necessaria, auctor Oxon. editionis adjecit ex codd. Roe et Casaub. Paulo post codd. Roe, Casaub. et Ottob. omittunt voces, *ἔχοντος, et ἐνοικοῦντας.*

(5) *Μικροῦ δεῖν.* Emendamus ex codd. Coisl., Roe et Ottob. quod habetur in vulgatis, *μικροῦ δίκην.*

(6) *Ἠριθμῆνται, etc.* Legitur in codd. Coisl. Ottob., Roe, Casaub., *καὶ σταγόνες ὑετῶν κατὰ πάσης, etc.,* omittendo αἱ ante κατὰ πάσης ; duo priores, pro οὐ νῦν χυθεῖσαι μόνον habent, οὐ μόνον αἱ νῦν χυθεῖσαι. Loco, ἀλλὰ καὶ αἱ πάντοτε, quæ erat editorum lectio codici Ottoboniano conformis, ex Coisl. Roe et Casaub. ascripsimus, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντοτε.

ρότερά σου μὴ ἐξέταζε· ἂ προσετάγη σοι (1), ταῦτα A *stiges; quæ tibi præcepta sunt, ea mente agita*⁵⁶. διανοοῦ.

Ε'. Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Εἰ ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία, καὶ τί σὺ περὶ τούτων διηγή; Ἄρα οὖν ἐπειδὴ πάντα τὸν ποταμὸν ἐκπιεῖν ἀδυνατῶ, μηδὲ τὸ συμφέρον ἐμαυτῷ ἐμμέτρως (2) λάβω; Ἄρα ἐπειδὴ πάντα τὸν ἥλιον τῆ τῶν ὀμμάτων καταστάσει χωρῆσαι οὐ δύναμαι, μηδὲ πρὸς τὴν ἐμαυτοῦ χρείαν αὐταρχεῖς ἐμβλέψω; ἢ καὶ ἐπειδὴ εἰς παράδεισον μέγαν εἰσελήλυθα, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν ἀκροδρόων ὑπόστασιν φαγεῖν οὐ δύναμαι, βούλει με πεινῶντα τελείως ἐξελεῖν; Αἰνῶ καὶ δοξάζω τὸν ἡμᾶς ποιήσαντα· κέλευσμα γὰρ ἐστὶ θεῖον τὸ λέγον· Πᾶσα πνοὴ ἀνεσάτω τὸν Κύριον. Δοξάζει τὸν Δεσπότην, ἀλλ' οὐκ ἐξηγεῖσθαι νῦν ἐπίχειρῶ· εἰδὼς μέντοιγε, ὡς τοῦ δοξάζειν τῆς ἀξίας ἀπολειφθήσομαι, ἔργον δὲ εὐσεβείας ἡγούμενος τὸ κἂν ὄλως ἐπιχειρεῖν. Παρραμυθεῖται γὰρ μου τὴν ἀσθενεῖαν ὁ Κύριος Ἰησοῦς (3), λέγων· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.

Ζ'. Τί οὖν; ἐρεῖ τις· οὐ γέγραπται, ὅτι Οἱ ἄγγελοι τῶν μικρῶν (4) βλέπουσιν διὰ παντός τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Ἄλλὰ βλέπουσιν οἱ ἄγγελοι, οὐ καθὼς ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ καθόσον καὶ αὐτοὶ χωροῦσιν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ λέγων· Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα.

⁵⁵ Eccle. iii, 22. ⁵⁷ Psal. cl, 6. ⁵⁸ Vid. cat. n. 1, et cat. 7, n. 11. ⁵⁹ Joan. i, 18. ⁶⁰ Matth. xviii, 10. ⁶¹ Joann. vi, 46.

(1) Ἄ προσετάγη σοι. Cod. Coisl. habet ἂ προσεταγῆς σὺ. At cat. 11, n. 19, Cyrillus eum locum eodem modo, quo in textu hic jacet, legit: non omittendum pro βαθύτερα, legi in Bibliis, χαλεπώτερα, *difficiliora*.

(2) Ἐμμέτρως Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., ms. Genovefani libri, *συμμέτρως*.

(3) Ὁ Κύριος Ἰησοῦς. Sequentia verba Christi non sunt, sed S. Joannis Baptistæ, aut saltem evangelistæ. Sed non in hoc loco solo memoria lapsus est Cyrillus: sic etiam cat. 2, num. 4, verba S. Joannis evangelistæ ex prima ejusdem Epistola sub nomine Christi recitat.

(4) Ἄγγελοι τῶν μικρῶν. In impressis habebatur, τῶν ὀρνυῶν, *Angeli caelorum*. Locum emendavimus ex cod. Coisl., Roe, Casaub. et vers. Grod., ita postulante Scripturæ textu hic allegatio.

(5) *Divina substantia*. Vocem ὑπόστασις *substantia* vocabulo reddimus, cum cum Latinorum hujus sæculi Patrum, Hilarii, Phæbadii, Marii Victorini, etc., usum secuti; tum etiam Cyrilli sensui servientes, qui hypostasis nomine naturam ac substantiam, ac ipsum, ut ita dicam, esse rei ubique constanter designat. Cat. 16, num. 24, hypostasim et naturam pro una et eadem re se habere significat, dum ipsam intimam Spiritus sancti naturam inquiri vetans ait: φύσιν δὲ ἢ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμονεῖ. Hypostasis Cyrillo neque personæ, neque naturæ, ut a persona distinguitur, determinate nomen est: sed eo vocabulo significat, id quodcunque res aliqua est; ac in modo adducto cat. 16 loco designat totum quod est Spiritus sanctus, ex natura divina et personali proprietate compositum, uno confuso vocabulo declaratum Hypostasis vocabulo nunquam utitur in explicando SS. Trinitatis mysterio, cum eo tempore maxime ferretur in Ecclesia celebrata de una vel tribus hypostasibus contentio. Idque ab eo factum videtur consulto: seu

V. At dicet quispiam: Si incomprehensibilis est divina substantia (5), quid est quod tu de his pronuntias? An vero, si totum fluvium ebibere nequeo, ne id quidem quod mihi congruens est cum modo sumam? Num, quia solem totum oculorum capacitate complecti non queo, neque ad meum usum quod satis sit aspicere licebit? aut quoniam, in hortum amplum ingressus, omnem fructum substantiam comedere non possum, vis tu me omnino esurientem abire? Laudo et glorifico illum qui nos fecit: divina enim vox est quæ ita jubet: *Omnis spiritus laudet Dominum*⁵⁷. Laude nunc celebrare Dominum, non verbis exponere aggredior: certus nihilominus me ab eo pro rei dignitate glorificando longe abfuturum; pietatis vero esse censens, id quocunque tandem modo conari⁵⁸. Namque imbecillitatem meam consolatur Dominus Jesus, cum dicit: *Deum nemo vidit unquam*⁵⁹.

VI. Quid igitur, inquiet aliquis, nonne scriptum est: *Angeli parvulorum vident semper faciem Patris mei qui est in cælis*⁶⁰. Verum angeli 90 vident, non sicut est Deus, sed quantum ipsi capere possunt (6). Ipse enim Jesus est qui ait: *Non quod Patrem vidit quisquam, præter eum qui ex Deo est: hic vidit Patrem*⁶¹. Vident igitur angeli, quantum

C vocem ambiguae significationis in *Catechesibus* adhibere nollet, seu medium se in his conflictationibus, quas ignorare non poterat, vellet continere; qui erat hoc tempore Ecclesiæ Hierosolymitanæ status.

(6) *Angeli vident, non sicut est Deus, sed quantum ipsi capere possunt*. Ex hoc loco concludit Millestus Cyrillum in sententia fuisse, quam nonnullis Patribus placuisse negare non possumus, angelos etiam beatos, Deum clare, et ut in se est, non percipere: quod theologi nostri appellant *intuitive videre*. At contrarium prorsus ex hoc loco inferendum erat. Primo enim non negat, imo plane consentit Cyrillus, angelos videre semper faciem Patris cælestis; quod iterum confirmat cat. 7, n. 11. 2º In hoc loco excludit tantum divinæ naturæ comprehensionem, seu perfectam, integram, et cui nihil desit cognitionem, qua Deus quantum quantum est videatur; quod exprimit his verbis *quantum oportet*, ὡς χρῆ, καθ' ὃ δεῖ. 3º Adjiciam, hic et cat. 7, num. 11, Cyrillum videri oppugnare Gnosticos, qui summum Patrem a nemine prorsus, neque ab angelis, imo neque ab ipsis Æonibus, si unum Noun seu Monogenem excipias, vel cerui vel comprehendi posse asserebant, apud Iren. lib. i, cap. 2, n. 1, et lib. i, cap. 6. Quamobrem existimo Cyrillum tam studiose cognitionem hanc et comprehensionem Dei, cum Filio, tum etiam sancto Spiritui attribuere: angelis autem comprehensionem negat, sed visionem quam prorsus negabant Gnostici, concedit. 4º Illic loco, *Deum nemo vidit unquam*, duplicem subjicit intelligentiam: primam hic, quod nemo Deum comprehendat; alteram cat. 9, n. 1, 2, 3, et cat. 12, n. 13 et 14, quod Deus carnis oculis conspici non possit. Utraque re ab angelis seclusa, manet in iis imperfecta quidem, sed tamen vera per mentem Dei visio.

capaces sunt (1); et archangeli ut possunt; et throni et dominationes excellentius quam illi primi, ipsa tamen rei dignitate multo inferioris. Unus enim videre potest, sicut oportet, una cum Filio, Spiritus sanctus. Ille enim omnia scrutatur, et novit etiam profunda Dei⁶²; ut certe et unigenitus Filius Patrem, quantum oportet, novit una cum Spiritu sancto (*Negue enim Patrem quis novit, inquit, nisi Filius, et cui Filius revelaverit*⁶³). Deum quantum oportet videt, eumque cum Spiritu sancto et per Spiritum sanctum revelat, quantum quisque capere potis est. Quandoquidem paternæ quoque divinitatis cum Spiritu sancto particeps est unigenitus Filius, qui sine passione genitus est ante tempora æterna⁶⁴, novit genitorem, et genitor genitum novit. Cum igitur angeli nesciant (nam pro suis eorum cuique viribus revelat cum Spiritu, per Spiritum sanctum, Unigenitus, uti diximus), neminem hominum pudeat de sua ignorantia confiteri. Loquor nunc ego, et omnes pro tempore loquuntur, quomodo vero id fiat, verbis exprimere non possumus: quemadmodum igitur cum, qui dedit ut loqueremur, enarrare possim? Ego qui animam habeo, et notas ejus ac characteres edicere non valeo, qui ipsum animæ datorem effari sufficiam?

VII. Sufficit nobis ad pietatem illud solum, ut sciamus nos Deum habere: Deum unum, Deum existentem ab æternitate (2), existentem sui

⁶² I Cor. xi, 10. ⁶³ Matth. ii, 27. ⁶⁴ II Tim, i, 9.

(1) *Vident angeli quantum capaces sunt, etc.* Idem est quod ait cat. 7, n. 11: *Vident angeli unusquisque secundum proprii ordinis et loci modum, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκειᾶς τάξεως.* Nempe tum ex his locis, tum etiam ex cat. 11, n. 11, et cat. 16, n. 23, patet, Cyrillum diversos angelorum ordines, aliis aliis scientia et accessu ad Deum perfectiores, diversis in cælis collocasse; adeo ut humiliores sint angeli, tum superiores archangeli, hisque sublimiores throni, dominationes, principatus, potestates, etc. Hos autem sic ordinat cat. 16, num. 23: angeli, archangeli, spiritus, virtutes, principatus, potestates, thronos, dominationes. At cat. 23, num. 6, post angelos et archangelos, omissis spiritibus, consequenter nominat virtutes, dominationes, principatus, potestates, thronos, cherubim ac seraphim: ut pateat, exceptis angelis et archangelis, quos cæteris humiliores facit, atque etiam cherubinis ac seraphinis, quos omnium superiores arbitratus videtur, de aliorum ordinum interjectorum ordine, ac fortassis numero, nihil satis certi illi constituisse. Ea porro angelicorum ordinum diversitas et dispar perfectio omnibus ecclesiasticæ traditionis monumentis consignata reperitur, unanimi Patrum etiam antiquiorum consensu. Vide quæ motavimus ad cat. 11, n. 11.

(2) *Ab æternitate.* Ita vertimus vocem ἀεί, quam hoc sensu frequens sumit auctor. Vide cat. 11, num. 1, 4, etc., et cat. 15, num. 30, cat. 4, n. 7.

(3) *Θρόνοι, etc.* Hæc verba et sequentia usque ad τῆς ἀξίας incl. desunt in codd. Roe et Casaub. Sequens vero phrasis, Μόνον δὲ, etc., usque ad ἅμα τῷ Πνεύματι ἁγίῳ, diverse habetur in codd. Roe et Casaub. ac vers. Grod. in hunc modum: Τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς χρῆ' ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ

Βλέπουν οὖν οἱ ἄγγελοι καθ' ὃ χωροῦσι, καὶ ἀρχάγγελοι καθ' ὃ δύνανται· θρόνοι (3) δὲ καὶ κυριότητες, μαιζόνως μὲν παρὰ τοὺς πρώτους, ἔλαττον δὲ τῆς ἀξίας· μόνον δὲ βλέπειν δύνανται ὡς χρῆ, ἅμα τῷ ἁγίῳ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ γινώσκει καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ὡς γε καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δεῖ, ἅμα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, τὸν Πατέρα (Οὐδὲ γὰρ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, φησὶν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἔν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ). βλέπει (4) καθ' ὃ δεῖ, καὶ ἀποκαλύπτει σὺν τῷ Πνεύματι, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος, καθ' ὃ ἕκαστος χωρεῖ, τὸν Θεόν· ἐπειδὴ καὶ τῆς θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστὶ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνός ὁ Υἱὸς ὁ μονογενής· ὁ γεννηθεὶς ἀπαθῶς πρὸ τῶν χρόνων αἰώνιων οἶδε τὸν γεννήσαντα, καὶ ὁ γεννήσας οἶδε τὸν γεγεννημένον. Ἀγγέλων τοίνυν ἀγνοούντων (κατὰ γὰρ τὴν οἰκειᾶν ἐκάστῳ δυνάμει, ἀποκαλύπτει σὺν τῷ Πνεύματι: (5), διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὁ Μονογενής, ὡς εἰρήκαμεν), μηδεὶς ἀνθρώπων ἐπαισχυνέσθω τὴν ἀγνοίαν ὁμολογεῖν. Ἀλλῶ (6) νῦν ἐγὼ, καὶ οἱ πάντες κατὰ καιρὸν· ἀλλὰ τὸ πῶς, εἰπεῖν ἀδυνατούμεν. Πῶς οὖν τὸν δόντα τὸ λαλεῖν δύναμα: διηγήσασθαι; Ὁ ψυχὴν ἔχων ἐγὼ, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς εἰπεῖν μὴ δυνάμενος, πῶς τὸν δοτῆρα (7) τῆς ψυχῆς ἐξείπειν δυνήσομαι;

Ε'. Αὐταρκες ἡμῖν εἰς εὐσέβειάν ἐστὶ τοῦτο μόνον, τὸ εἰδέναι, ὅτι Θεὸν ἔχομεν· Θεὸν ἕνα, Θεὸν ὄντα, ἀεὶ ὄντα· ὁμοῖον ἀεὶ ἑαυτῷ ὄντα· οὗ πατῆρ

τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δεῖ· Spiritus vero sanctus (Grodocius, solus autem Spiritus sanctus) ita ut oportet [videt]: omnia enim scrutatur, etiam profunda Dei. Unigenitus quoque Filius, sicut oportet, novit, etc. Grodecus non vertit voces, ἅμα τῷ Πνεύματι ἁγίῳ.

(4) βλέπει, etc. Paulo diversa est codd. Coisl., Roe, Casaub. et Bodl. scriptura, quæ sic habet: Βλέπει γὰρ (deest γὰρ Coisl.). Καθ' ὃ δεῖ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (d. τὸ postremum Coisl.); καὶ διηγείται τοῖς λογικοῖς (d. τοῖς λογικοῖς, Coisl.). καθ' ὃ (Bodl. καθ' ἃ) ἕκαστος· χωρεῖν δύνανται, τὸν Θεόν, κ. τ. λ. ἐπειδὴ· Videt enim sicut oportet Filius, et Spiritus sanctus; et enarrat ratione utentibus, quantum quisque capere potest, Deum. Eadem fere est cod. Ottob. et veteris ms. in Genovesano libro lectio, nisi quod addunt ἀποκαλύπτει, revelat, ante τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ut revelationem Spiritui sancto tribuant. Vulgatam lectionem retineri suadent verba post aliquot lineas sequentia parenthesibus inclusa: quo loco ea se dixisse memorat quæ hic continentur.

(5) Σὺν τῷ Πνεύματι. Desunt eæ voces in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. versione. In Ottoniano codice erasæ sunt, sed retinendæ, cum in loco ad quem remittit auctor contineantur.

(6) Ἀλλῶ. Editi, λαλῶν· quos emendavimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Habetur in Coisl. ἄλλῳ. Ms. libri S. Genovesæ, non incommodè, λαλοῦμεν. Addidi ex Roe, Casaub. et Coisl. οἱ ante πάντες.

(7) Δοτῆρα. Ita scripsimus ex codd. Roe, Casaub., Bodl. et Grod., cum in editis legeretur, Σωτῆρα, Servatorem. Melius convenit δοτῆρα cum verbis, τὸν δόντα, phrasis superioris.

οὐκ ἔστιν ἄλλος· οὐ μὴδείς ἰσχυρότερος, ὃν οὐδείς διαδεξάμενος ἐκβάλλει τῆς βασιλείας· τὸν πολυώνυμον, καὶ παντοδύναμον, καὶ μονοειδῆ τὴν ὑπόστασιν. Οὐ γὰρ οὗτος καλεῖται ἀγαθός, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ Σαβωθ, παρὰ τοῦτο διάφορός ἐστι καὶ ἄλλοιός· ἀλλ' εἰς ὧν καὶ ὁ αὐτός (1), μυρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας· οὐκ ἐν μέρει πλεόν ἔχων, καὶ ἐν μέρει ἐλαττούμενος, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίος ὧν αὐτὸς ἐαυτῷ· οὐ μέγας ἐν φιλανθρωπίᾳ μόνον, καὶ μικρὸς ἐν σοφίᾳ, ἀλλ' ἰσοδύναμον ἔχων τὴν σοφίαν καὶ τὴν (2) φιλανθρωπίαν· οὐκ ἐν μέρει βλέπων, ἐν μέρει δὲ τοῦ βλέπειν ἀπεστερημένος· ἀλλ' ὅλος ὧν ὀφθαλμὸς, καὶ ὅλος ἀκοή, καὶ ὅλος νοῦς· οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐν μέρει νοῶν, καὶ ἐν μέρει μὴ γινώσκων· βλάστημος γὰρ ὁ λόγος, καὶ θείας ὑποστάσεως ἀνάξιος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν ὄντων, καὶ ἅγιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ πάντων ἀγαθώτερος, καὶ πάντων μεῖζων, καὶ πάντων σοφώτερος· οὐ μὴτε ἀρχὴν, μὴτε μορφὴν, μὴτε εἶδος ἐξείπειν δύνησόμεθα. Οὔτε γὰρ φωνῆς αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε, φησὶν ἡ θεία Γραφή· διὸ καὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας φησὶν ὁ Μωσῆς· Καὶ φυλάξασθε σφόδρα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε. Εἰ γὰρ ὅλος τὴν ὁμοιότητα ἀδύνατον (3) φαντασθῆναι, ἐγγύς ἐσται ἄρα ἡ διάνοια τῆς ὑποστάσεως;

II'. Ἐφαντάσθησαν πολλοὶ πολλὰ, καὶ πάντες ἀπο-

⁶⁵ Vid. cat. 4, n. 4. ⁶⁶ Joann. v, 37. ⁶⁷ Deut. iv, 13. ⁶⁸ Vid. cat. 9, n. 1.

(1) Καὶ ὁ αὐτός. Articulum ὁ supplevimus ex cod. Colbertino.

(2) Τὴν σοφίαν καὶ τὴν. Secuti sumus codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et ms. in libro sanctæ Genovefæ citatum. In editis legitur, ἰσοδ. ἔχων τῆ σοφίᾳ τὴν φιλανθρωπίαν, *parem habens sapientiæ bonitatem*, magis autem ex contextu dicere deberet: *parem habens cum bonitate sapientiam*.

(3) Ἀδύνατον. Loco hujus vocis habetur, δύναντόν, et omittitur, ἄρα, in codd. Ottob., Roe, Casaub., sicque legit Grodecus. Sublata itaque interrogatione legitur apud eos hæc phrasis affirmantem, haud multum diverso sensu: « Si omnino similitudinem ejus possibile esset imaginari, prope esset ut ad substantiæ ejus intelligentiam perveniremus.» Utraque lectio auctoris proposito satis convenit.

(4) Quo nemo fortior, etc. Hic respici putem signa veterum hæreticorum, qui angelos mundi conditores Dei imperium ita invasisse contendebant, ut ad destruendam eorum dominationem Christum mitti necesse fuerit. Vide ea de re somnia Simonis Magis apud Irenæum, lib. i, cap. 23, n. 2 et 3; Saturnini ibidem, cap. 24, n. 1 et 2; Basilidis, cap. eodem n. 3 et 4; Marcionis, cap. 27, n. 2. Similia pene Manichæorum deliria, contententium principes tenebrarum adversus Deum belligerantes magnam ab eo vim, seu virium partem avulsisse, apud Epiph., hæres. lxxvi, n. 22 et 23. Plura de his in Augustino videri possunt, præsertim libro *Contra epistolam Manichæi*, cap. 13, n. 16; cap. 15, n. 19, et *De natura boni*, cap. 44 et 46.

(5) Non enim quia vocatur bonus et justus, etc. Iterum adversus Gnosticos, qui ex diversis Dei nominibus diversas virtutes atque deos ostendere conabantur, ut ait Irenæus, lib. ii, cap. 33, num. 3. Boni et justi divisio erat invecta a Cerdone, et am-

semper similem; cujus pater alius non est; quo nemo fortior (4), ⁶⁵ quem nullus successor regno depellit: qui multis nominibus insignitur, omnia potest, et uniformis est substantiæ. **¶** Non enim quia vocatur bonus, et justus (5), et omnipotens, et Sabaoth, idcirco varius est et diversus; sed unus et idem cum sit, innumeras divinitatis operationes emittit. Non aliqua ex parte plus habens, alia minus; sed in omnibus similis sibi ipsi. Non in bonitate solum magnus, et sapientia minor; sed parem ejusdemque potestatis habens sapientiam et bonitatem. Non ex parte videns (6), et ex parte visione privatus: verum totus oculus, et totus auditus, et totus mens: non uti nos ex parte intelligens, et ex parte nesciens: blasphemus enim, et divina substantia indignus hic sermo. **B** Præsciens est eorum quæ sunt, et sanctus, et in omnia imperium exercens; et omnibus melior, et omnibus major, et omnibus sapientior. Cujus neque principium, neque formam, neque speciem edicere poterimus unquam. *Neque enim vocem ejus audistis usquam, neque speciem ejus vidistis* ⁶⁶, ait divina Scriptura. Quapropter et ad Israelitas dicit Moses: « Et advertite diligenter animis vestris, « quod similitudinem non vidistis ⁶⁷; » si enim omnino similitudinem ipsius ullis imaginibus mens efformare nequit ⁶⁸ ad substantiamne aliquando propius accedet?

VIII. Multi multa imaginati sunt, et omnes aber-

plificata a Marcione et Manichæis. Paulo post, Cyrillus vocem Sabaoth tanquam absolutum quoddam Dei nomen, et unum ex ejus attributis continentem spectare videtur, ut et cat. 8, n. 8. Nota tamen ejus significatio, qua designat virtutes aut exercitus, sive angelorum sive siderum, qui Deo subserviunt. Vix eam crediderim Cyrillo ignotam fuisse: quanquam Hebraicæ linguæ penitus rudis fuisse videatur. Ac diversa penitus et anceps nonnullorum Patrum de hujus vocis vi ac sensu opinio fuit. Vide Irenæum, lib. ii, cap. 33, n. 3, et Amb., lib. iv *De fide*, cap. 1, n. 13. Origen., lib. v *cont. Cels.* pag. 362, ac nonnulli Deum, Sabaoth absque ulla additione vocum *Deus* aut *Dominus* appellavere, ut Prudentius, *Apotheosis*, carm. 5, vers. 51: *impossibile spectare profunda Sabaoth*, id est *Dei*.

(6) Non ex parte videns, etc. Visum est Millecio Cyrillum hic respicere Manichæos, qui Theodoretō teste, lib. i *Hæret. fabul.* cap. 26, pag. 212, aiebant Deum abesse a materia, eamque illi prorsus incognitam esse, sicut et materiæ Deum: Ἀφαιστικέναι τῆς ὕλης ἐφίησε Θεόν, καὶ παντάπασις ἀγνοεῖν καὶ αὐτὸν τὴν ὕλην, καὶ τὴν ὕλην αὐτόν. Hæc potius dicta censuerim adversus Anthropomorphitas, aut illos qui Scripturæ litteræ tenacius astricti, septem oculos Deo, nec amplius tribuebant: quæ si valeat opinio, Deus Cyrillo iudice ex parte tantum videndi facultate donabitur, μερικὸν ἄρα τὸ βλέπειν αὐτῶν καὶ οὐ παντελές. Quæ sequuntur, *Totus est oculus*, etc., ad verbum exscripsisse videtur ex Irenæo lib. i, cap. 12, n. 2, et lib. ii, cap. 13, n. 3 et c. 28, n. 4 et 5. Eadem quoque vel ex alterutro vel ex utroque transcribit Theodoretus in *psal* cxxix, n. 2. Nisi dixeris eandem pluribus ex ipsa vi veritatis animo obvenisse sententiam: nam similia habet Hilar., in eumd. *psalm.* n. 3 et quidam alii Patres

rarunt. Deum nonnulli ignem esse senserunt⁶⁹ (1); alii alatum velut hominem (2); eo quod scriptum sit, recte quidem, sed perverse intellectum, illud: *In tegumento alarum tuarum proteges me*⁷⁰. Obliti sunt Domini nostri Jesu Christi unigeniti, de se ipso ad eundem modum dicentis ad Jerusalem: « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub alas, et noluisti⁷¹? » Cum **92** enim potestas ejus qua protegit, alarum nomine significetur, isti id minus intelligentes, in humanam consuetudinem prolapsi, eum qui impervestigabilis est, hominum more aestimaverunt. Alios non veritum est ei septem oculos affingere, eo quod scriptum sit: « Septem oculi Domini respicientes super omnem terram⁷²; » si enim septem oculi soli distinctim illi circumpositi sunt, ex parte igitur, non ex se toto videt; quod de Deo dicere blasphemum et conviciosum est. Deum enim in omnibus perfectum esse credendum est, secundum illam Servatoris vocem: *Pater vester cælestis perfectus est*⁷³: perfectus in videndo, perfectus in potestate, perfectus in magnitudine, perfectus in prænotione, perfectus in bonitate, perfectus in justitia, perfectus in benignitate: non determinatus in loco, sed locorum opifex; in omnibus existens [locis], et a nullo circumscriptus. *Thronus illi cælum est*; supereminet tamen qui sedet. *Et terra, scabellum pedum*⁷⁴; pervenit tamen usque ad subterranea potestas ejus.

IX. Unus est ubique præsens, omnia videns, omnia intelligens, omnia per Christum fabricans.

⁶⁹ Sap. xiii, 2. ⁷⁰ Psal. xvi, 8. ⁷¹ Matth. xxiii, 37. ⁷² Zach. iv, 10. ⁷³ Matth. v, 48. ⁷⁴ Isa. lxvi, 1; Act. vii, 49.

(1) *Deum nonnulli ignem esse senserunt*. Vel notat paganos ignis sub Vulcani nomine adoratores, quae de re conqueritur infra, n. 10; vel Persas, qui sacrum ignem pro Deo colebant, ut neminem laet; vel philosophos nonnullos qui Deum ignem esse censebant, — quod de Hippaso et Heraclito refert Clem. Al., *Protreptic.* pag. 42, similemque Stoicis fuisse sententiam narrant Tullius, lib. i *De natura deorum*, Cleanthis sententiam referens, et Plutarch., *De placitis philos.*, cap. 4; — vel tandem Manichæos, quorum princeps Manes cum Archelao disputans inferius n. 27, Veteris Testamenti Deum, ex ipsius Dei attestatione, ignem consumentem esse supponit: quamobrem ignem Manichæi malis accensebant.

(2) *Alii alatum velut hominem*. Non hic gentiles respicit, quorum multos Deum humana forma præditum docuisse notum est, nec etiam Judæos, quos Anthropomorphiticæ hæreseos multi Patres insimulant; sed homines Scripturis etiam Novi Testamenti utentes, atque idcirco vel hæreticos, vel Catholicos in errore citra pertinaciam versantes. Ebionitæ, Judæorum erroribus ac superstitionibus addicti, Deo humanam speciem tribuebant, si de eorum secta iudicium ferendum est ex Ebionitico Clementinarum homiliarum auctore, qui hanc doctrinam supponit, hom. 17, n. 7 et 8, et homil. 16, n. 19. Rufinus prima in Hieronymum invectiva, pag. 268, Valentinianorum et Anthropomorphitarum hanc hæresim fuisse statuit. Auctor epistolæ *De his quæ Deo in Scripturis tribuuntur*, Hieron., tom V, p. 117, de Judæis et plerisque hæreticis dicit, *quod Deum corporeum atque localem opinentur*. Origenes, lib. i in *Epistolam ad Romanos* sub finem, Anthropomor-

phitarum sub nomine, quosdam refellit hæreticos: quinam illi sint quos designet, aliis inquirendum relinquo. At in longo ejus auctoris fragmento, quod inter Theodoretii opera, quæst. 20 in *Genesisim* comparat, illucque ex catenis in vectum putat Sirmundus, quosdam crassi hujus erroris insimulat, et in primis Melitonem Sardensem, qui librum conscripsisset ad probandum Deum esse corporeum, συγγράμματα καταλελοιπώς, περι τοῦ ἐνσώματου εἶναι τὸν θεόν. Ac referens eorum objectiones, ipsas quibus utebantur Scripturas adversus eos intentat; in primis illas a Cyrillo commemoratas, quibus alaw, vel septem oculi Deo ascribuntur. Quæ hic memorat Cyrillus vel ex eorum libris, vel etiam ex illo fortassis Origenis loco acceperat. Andrianos etiam hæreticos respicere potuit, quos Arii et Nicæni concilii temporibus, vel paulo post, exortos memorat Eriphan., hæres. lxx, n. 1, p. 811.

(3) *Περὶ ἑαυτοῦ*. Ita nos ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod Editi, *περὶ αὐτοῦ*.

(4) *Ἐγγράφθαι*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(5) *Ἐν μεγέθει*. Articulum τῷ ante μεγέθει in impressis præfixum sustulimus, ex Roe et Casaub. Post μεγέθει, additur in Ottob. cod., τέλειος ἐν μεγαλωσύνῃ, perfectus in magnificentia.

(6) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(7) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(8) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(9) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(10) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(11) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(12) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(13) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(14) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

(15) *Ἐπτά ὀφθαλμοὶ*. Huic verbo in impressis subjungitur πάλιν, quod erasimus secuti mss. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Genoves., et Grod. Post δεηλμούς addidimus μόνους ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod., quibus adjungendus Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπειν, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, reposuimus αὐτῷ, ex Coisl., Roe, Casaub., Genoves.

Πάντα γὰρ (1) δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐ-
τοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ μεγίστη
καὶ ἀνελλιπής, ποταμὸς εὐεργεσιῶν, ὣς αἰδίων
ἀνελλιπῶς ἀστράπτων, δύναμις ἀκατχώνιστος ταῖς
ἀσθενείαις ἡμῶν συμπεριφερομένη· οὐ μὴδὲ τὸ ὄνο-
μα φέρομεν ἀκοῦσαι· Ἦ ἔχνος Κυρίου εὐρήσεις.
φησὶν (2) ὁ Ἰωβ, ἢ εἰς τὰ ἔσχατα ἀφίκου ἢ ἐποίη-
σεν ὁ Παντοκράτωρ; Εἰ τὰ ἔσχατα τῶν ποιημά-
των οὐ καταλαμβάνεται, ἄρα ὁ τὰ πάντα ποιήσας
καταληφθήσεται; Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὐς
οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ
ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐ-
τόν. Εἰ ἂν ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς ἀπερίληπτα τυγχάνει
ταῖς ἡμετέραις διανοίαις, αὐτὸν ἄρα τὸν ἑτοιμάσαντα
τῷ νῦν περιλαμβάνειν δυνάμεθα; Ὡ βῆθος πλού-
του καὶ σοφίας καὶ γνώσεως (3) Θεοῦ! Ὡς ἀν-
εξερεύτητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι
αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ τὰ κρίματα
καὶ αἱ ὁδοὶ ἀκτάλγητα καθέστηκεν, αὐτὸς ἄρα κατα-
ληφθήσεται.

Γ. Τοσοῦτου τοίνυν ὄντος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτι μαιζο-
νος· οὐδὲ γὰρ ἐὰν ἄλλοι μου τὴν ὑπόστασιν εἰς γλῶσ-
σαν μεταβάλλω (4), δύναμαι τὸ κατ' ἀξίαν εἰπεῖν·
μᾶλλον δὲ οὐδ' εἰ πάντες ἄγγελοι συνέλθοιεν, οὐπω τὸ
κατ' ἀξίαν ἐροῦσι· τοσοῦτου τοίνυν ὄντος ἀγαθοῦ τοῦ
Θεοῦ καὶ μεγάλου, ἄνθρωπος λίθον γλύψας, τῷ λί-
θῳ εἰπεῖν, Θεὸς μου εἶ σὺ, ἐτόλμησεν (5). Ὡ με-
γάλης ἀδολείας, ἐκ τοσοῦτου μεγέθους εἰς τσαύτην
ταπεινότητα κατελθούσης! Τὸ ξύλον ὅπερ ὁ Θεὸς ἐφύ-
τευσεν, καὶ ὑετός ἐμήκυνε, καὶ ὕστερον κατακαυθὲν
καὶ σποδὸς διὰ πυρός (6) γινόμενον, τοῦτο μὲν Θεὸς
ἀναγορεύεται· ὁ δὲ ἀληθὴς Θεὸς καταφρονεῖται. Ἐπὶ
ἐδαψιλεύσατο δὲ ἡ πονηρία τῆς εἰδωλολατρίας· κα-
αἴλουρος (7), καὶ κύων, καὶ λύκος, ἀντὶ Θεοῦ προσ-
εκυνήθησαν· καὶ λέων ἀνθρωποβόρος ἀντὶ τοῦ Θεοῦ
τοῦ φιλανθρωποτάτου προσεκυνήθη· ὄφις καὶ δράκων,
ἀντίμιμοι τοῦ ἐκδολόντος ἡμᾶς ἐκ παραδείσου, προσ-
εκυνήθησαν· καὶ ὁ τὸν παράδεισον φοτεύσας κατε-
φρονήθη. Καὶ ἀίσχύνομαι λέγειν, πλὴν λέγω· καὶ
κρόμμυα γὰρ ἤδη παρά τισι προσεκυνήθη. Οἶνος

A *Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso fa-
ctum est nihil*⁷⁵. Bonus est omnis boni maximus et
indeficiens, beneficiorum fluvius, lumen æternum
indesinenter coruscans, insuperabilis potestas ad
nostras infirmitates sese demittens: cujus ne no-
men quidem sustinemus audire. *An vestigium Do-
mini reperies, ait Job, aut extrema quæ Omnipotens
fecit, attigisti*⁷⁶? *Si extrema minimaque opera non
comprehenduntur, isne qui omnia fecit compre-
hendetur?* « *Oculus non vidit, et auris non audivit,
« et in cor hominis non ascendit, quanta præpara-
« vit Deus diligentibus se*⁷⁷. » *Si ea quæ præpara-
vit Deus, cogitationum nostrarum captum exsupe-
rant, an ipsum qui præparavit possumus animo
comprehendere?* « *O profundum divitiarum et sa-
« pientiæ et scientiæ Dei: quam inscrutabilia sunt
« judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* » ait
Apostolus⁷⁸. *Si judicia et viæ comprehendi non
possunt, ipsene comprehendetur?*

X. ⁷⁹ *Cum igitur Deus tantus sit, et etiam major
(neque enim, vel si totam substantiam meam in
linguam transmutavero, quantum rei dignitas pos-
tulatur, loqui possim; imo ne si omnes quidem an-
geli conveniant, quod dignum est eloquantur);
tantus igitur cum sit, bonus et magnus Deus*^{79*},
homo sculpto a se lapidi dicere non timuit: *Deus
meus es tu*⁸⁰. *O cæcitatem grandem, quæ ex tanta
majestate ad tantam indignitatem vilitatemque
delapsa est! Lignum quod Deus fecit, et imbribus
crescit, et postea combustum per ignem cinis effi-
citur; 93 hoc, inquam, appellatur Deus: Deus
autem verus habetur despectui. Exuberavit idolo-
latriæ perversitas. Etiam felis, et canis et lupus pro
Deo adorati (7): ac leo hominum vorator, in locum
Dei hominum amantissimi adoratus. Anguis et
draco, ejus qui nos de paradiso pepulit æmuli,
adorati fuere; et is qui paradisum condidit, con-
temptus. Etiam (referre pudet, referam tamen),
etiam cepe a nonnullis adorata. Vinum ut lætificet*

⁷⁵ Joan. i, 3. ⁷⁶ Job xi, 7. ⁷⁷ Isa. lxiv, 4; I Col. ii, 9. ⁷⁸ Rom. xi, 33. ⁷⁹ Vid. sup. n. 2. ^{79*} Vid. cat. 7, n. 12. ⁸⁰ Isa. xlv, 17.

(1) Πάντα γὰρ, etc. Hæc evangelici loci allegatio prætermittitur in codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grod.

(2) Εὐρήσεις, φησὶν. Editi, φησὶν verbo εὐρήσεις præmittunt. Sequimur codd. Coisl., Roe, Cas. et legitimam verborum collocationem.

(3) Καὶ γνώσεως. In editis deest verbum γνώσεως. Lectionem codd. Coisl., Roe, Casaub. et Ottob. et sacri textus reposuimus.

(4) Μεταβάλλω. Ita ex Coisl., Roe, Casaub., Grod. Editi, μεταβάλλω.

(5) Εἰπεῖν... ἐτόλμησε. In Codd. Coisl., Colb., Bod., Morel: et Grod. habetur εἰπεῖν, et omittitur ἐτόλμησε.

(6) Διὰ πυρός. Hæc duo verba, in impressis in unum διάπυρος conflata, distraximus, secuti codd. Roe, Casaub. et Grod.

(7) Καὶ αἴλουρος. Conjunctionem καὶ ut majorem emphrasim continentem adjecimus ex Coisl., Roe,

D Casaub. qui codices etiam καὶ λύκος ponunt ante καὶ κύων.

(8) *Etiam felis, et canis et lupus.* Notæ sunt cuius memoratæ, idololatriæ. Felium et canum cultum Ægyptiis proprium ait cat. 13, n. 40. Hujusmodi animalium cultui propriæ devotæ erant urbes ab eorum nomine dictæ. Sic Bubaste a felle dicta. Herodot. lib. cap. 66; Cynopolis a cane. Clem. Al. *Protrept.* p. 25; Lycopolis a lupo, ibid., Leontopolis a leone, Strabo, lib. xvii *Geogr.*, pag. 812. Serpentem coluere Ægyptii, teste *Recognitionum* auctore, lib. v, cap. 20; Indi ex Maximo Tyrio, dissert. 38; Romani, quorum nota est et passim ab auctoribus celebrata Epidaurii serpentis translatio; Ophitæ demum hæretici, ex Irenæo, lib. i, cap. 30, n. 15. Ceparum religio Ægyptiis, ac maxime Pelusiotis propria, ex Luciano, dialogo *Jupiter tragedus*, pag. 699 et aliis. De Baccho, Cerere, Vulcano, trita res et passim obvia.

cor hominis ⁸¹ datum est: et Bacchus pro Deo est adoratus. Frumentum fecit Deus, dicendo: *Producat terra herbam feni, seminantem semen juxta genus suum et similitudinem* ⁸²; ut panis cor hominis confirmaret ⁸³. Undenam igitur Ceres adorata? Ignis ex lapidum collisione in diem usque hodie- num elicitur: unde igitur Vulcanus ignis effector?

XI. Unde ille Græcorum in diis pluribus error? Incorporeus Deus est: unde igitur stupra et adulteris illis qui apud eos dicuntur dii (1), imputantur? Taceo Jovis in cyncum transmutationes; transformationes in taurum erubesco referens. Sunt enim Deo indigni mugitus. Adulter deprehensus est suus Græcorum deus, nec ipsos pudet; nam si adulter, est, Deus ne vocetur ⁸⁴. Suorum quoque quos appellant deorum et mortes, et casus, et fulminationes narrant. Vides quanta de majestate quonam devenerint ⁸⁵? Nunquid igitur sine causa de cælo descendit Filius Dei, ut tantum vulnus sanaret? frustrane venit Filius, ut Pater agnosceretur? Cognosti, quid Unigenitum moverit, ut a dextris sedibus descenderet. Pater despiciebatur: oportuit errorem per Filium emendari. Oportuit enim eum, per quem facta sunt omnia, dominatori omnium omnia offerre. Oportebat vulnus curari. Quid enim hoc morbo deterius erat, ut lapis pro Deo coleretur?

94 DE HÆRESIBUS.

XII. Nec solum apud gentiles isthæc pervicit diabolus, verum etiam et multi ex iis qui Christiani falso dicuntur, suaveolentissimo Christi nomine male appellati, Deum a creaturis suis impie abalienare sunt ausi (2) Hæreticos dico, infausti nominis, et a Deo alienissimos viros, qui se Christi amatores cum simulent, ipsum tamen penitus odio insequuntur. Nam qui Patrem Christi conviciatur,

⁸¹ Psal. cii., 15. ⁸² Gen. i, 11. ⁸³ Psal. ciii., 15.

(1) *Unde adulteria*, etc. Tota paganorum theologia stupris et adulteriis deorum recensendis occupatur. Jupiter in cyncum transformatus lingitur, ut potiretur Leda; in taurum, ut Europa. Mortes deorum variæ commemorantur, ut Castoris et Pollucis qui altrenis mori et vivere dicebantur; Herculis in Oëtæo monte concremati; Osiridis a fratre interempti; Adonidis ab apro occisi; ut omittam deorum sepulcra quæ passim in Græcis urbibus visabantur, adeo ut templa deorum fere essent illorum monumenta. V. Clem. Alex. *Protreptici* pag. 18 et 24. Casus ex exacto ationes deorum in fabulis leguntur multæ: Cæli a Saturno exjecti, Saturni a filio Jove in terras pulsi, Vulcani de cælo in Lemnum insulam præcipitati, Apollinis et Neptuni in terris exsulantium et Laomedonti servientium, etc. Fulmine percussus est a Jove Æsculapius. Zoroastres dicebatur fulminatus, et eam ob causam tanquam Dei amicus templo et Dei nomine a Persis honoratus, ex pseudo Clemente, Clementinar, homil. 9, n. 4, idemque in cæteris fulmine ictis observatum. Ibidem. Vide et *Recognit.* lib. iv, n. 8.

(2) *Deum a creaturis suis impie abalienare sunt ausi*. Id est in alterum auctorem, Dei creaturas transferre: eas sive ab angelis, sive a diabolo, sive ab tertio quodam Deo, qui bonum inter et malum Deum medius esset, creatas asserere. Hos omnes

ἔδωκεν (3), ἵνα εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ Διόνυσος ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθη. Σίτον ὁ Θεὸς εἰργάσατο διὰ τοῦ εἰπεῖν· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, ἵνα ἄρτος στηρίσῃ καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ πόθεν ἡ Δήμητρα προσεκυνήθη: Ἐὶ πῦρ ἐκ λίθων συγκρούσεως ἐξέρχεται μέχρι σήμερον· καὶ πόθεν Ἰφαιστος, πυρὸς ποιητής;

IA'. Εὐθενή πολύθεος πλάνη τῶν Ἑλλήνων; Ἀσώματος ὁ Θεός· καὶ πόθεν μοιχεῖα παρὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις θεοῖς κατηγοροῦνται; Σιωπῶ τὰς Διὸς εἰς κόκνον μεταβολὰς, αἰσχύνομαι λέγων τὰς εἰς ταῦρον μεταμορφώσεις· ἀνάξι·α γὰρ Θεοῦ τὰ μνημάτια. Μοιχὸς ὁ παρ' Ἑλλήσι Θεὸς ἠύρηται, καὶ οὐκ αἰδοῦνται· εἰ γὰρ μοιχὸς ἐστὶ, Θεὸς μὴ καλείσω (4). Καὶ θανάτους, καὶ ἀποπτώσεις, καὶ κεραυνώσεις τῶν παρ' αὐτοῖς λέγουσι θεῶν. Βλέψεις ἐκ πόσου μεγέθους ποῦ κατεληλύθασιν; Μὴ τι ἄρα μάτην Υἱὸς Θεοῦ κατήλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα (5) τὸ τηλικούτον τραῦμα θεραπεύσῃ; μὴ τι μάτην ἦλθεν ὁ Υἱός, ἵνα ὁ Πατὴρ ἐπιγνωσθῆ; Ἐπέγνωσ, τί ἐκίνησεν ἐκ δεξιῶν θρόνων κατελθεῖν τὸν Μονογενῆ. Πατὴρ κατεφρονεῖτο, ἔδει Υἱὸν διορθώσασθαι τὴν πλάνην· ἔδει γὰρ τὸν, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τῷ Δεσπότῃ τῶν ἀπάντων πρόσενεγκεῖν τὰ πάντα. Ἐδει θεραπευθῆναι τὸ τραῦμα. Τί γὰρ ἦν ταύτης τῆς νόσου χεῖρον, ἵνα λίθος (6) ἀντὶ Θεοῦ προσκυνήθη;

ἩΕΡΙ ΑἰΡΕΣΕΩΝ (7).

IB'. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἔθνο·κοῖς ἐπηγωνίσαστο ταῦτα ὁ διάβολος· ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ψευδῶς λεγομένων, τῶν τῷ εὐώδεστάτῃ Χριστοῦ ὀνόματι κακῶς προσαγορευομένων, ἐτόλμησαν ἀσεβῶς ἀπαλλοτριῶσαι τὸν Θεὸν τῶν οἰκείων ποιημάτων. Τοὺς τῶν αἰρετικῶν λέγω παῖδας, τοὺς δυσωνόμους καὶ ἀθεωτάτους, προσποιουμένους μὲν εἶναι φιλοχρίστους, μισοχρίστους δὲ παντελῶς· ὁ γὰρ τὸν

⁸⁴ Vid. cat. 13, n. 37. ⁸⁵ Vid. cat. 12, n. 6 et 15.

hæreticos infra numerat. n. 14 et seqq., Simonem Magum, Cerinthum. Menandrum. Carpocratem, Ebionem, Marcionem, Basilidem, Valentinum, Manichæos: quos una cum pluribus aliis qui creatorem alterum consinxerunt, in primum suum de hæreticorum fabulis librum contulit Theodoretus.

(3) Οἶνος ἔδωκεν. Sustulimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. particulam γὰρ in editis inter has voces perperam interpositam Linea sequenti nomen Διόνυσος ascripsimus ex codd. Ollob., Roe, Casaub., ms. Genovefano, et versione Grodecii. loco nominis οἶνος, quod in impressis legebatur, idque postulat sequentium phrasium isti similium ratio, quibus Cereris et Vulcani cultus reprehenditur.

(4) Καλείσω. Ex ms. Genovefano, Roe et Casaub. emendavimus vitiosam scripturam quæ in editis obtinebat, καλείτω.

(5) Ἴνα. Editi, ἢ ἵνα. Particulam ἢ hic redundantem eliminavimus auctoritate cod. Coisl., versionis Grodecii, et exemplo similis phrasium quæ hanc subsequitur.

(6) Ἴνα λίθος. Roe et Casaub., ἢ ἵνα λίθος, non male.

(7) Ἡερί αἰρέσεων. Deest hic titulus in codd. Coisl., Colb., Bodl., edit. G. Morelii et vers. Grodecii. In Ottobon. habetur: Περὶ αἰρέσεων.

Πατέρα τοῦ Χριστοῦ δυσφημῶν, ἐχθρός ἐστι τοῦ Ἰησοῦ. Ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὗτοι δύο θεότητας, μίαν ἀγαθὴν καὶ μίαν κακίην. Ὡ πολλῆς ἀβλεψίας! εἰ θεότης, πάντως καὶ ἀγαθὴ: εἰ δὲ οὐκ ἀγαθὴ, τί καλεῖται θεότης; Θεοῦ γὰρ (1) ἡ ἀγαθότης. Ἐπειδὴ γὰρ Θεῶν πρέπει τὸ φιλόανθρωπον, τὸ εὐεργετικόν, τὸ παντοδύναμον· λοιπὸν δυοῖν θάτερον, ἢ Θεὸν καλεῖτωσαν σὺν τῷ ἀνόματι καὶ τῇ ἐνεργείᾳ: εἰ δ' ἀποστερευθεῖσθαι μέλλοιεν τῶν ἐνεργειῶν, μὴ καλεῖτωσαν μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ.

ΙΓ'. Ἐτόλμησαν αἱρετικοὶ λέγειν δύο θεοὺς, καὶ δύο πηγὰς ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καὶ ταύτας ἀγεννητοὺς εἶναι. Εἰ ἀγέννητοι ἀμφότεροι, πάντως ὅτι καὶ ἴσαι, καὶ ἀμφότεροι κρατῆαι: πῶς οὖν ἀναιρεῖ (2) τὸ σκότος τὸ φῶς; Καὶ, πότῃρον ποτὲ ὁμοῦ εἰσιν, ἢ ἀπεσχοινισμένοι; ὁμοῦ μὲν γὰρ εἶναι οὐ δύνανται. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; φησὶν δ' Ἀπόστολος. Εἰ δὲ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων εἰσιν, πάντως ὅτι καὶ ἰδίους τόπους ἔχουσιν. Εἰ δὲ ἰδίους τόπους ἔχουσιν (3), πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἐνός Θεοῦ ἐσμεν, πάντως που καὶ ἓνα προσκυνούμεν· συστήσαι γὰρ οὕτω δεῖ, κἄν τῇ μωρίᾳ ἐκείνων συμπεριενεχθῶμεν, ὅτι ἓνα δεῖ προσκυνεῖν. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτοὺς, καὶ τί λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ. Δυνατός ἐστιν, ἢ ἀδύνατος; εἰ μὲν δυνατός ἐστι (4), πῶς ἐγένετο τὸ κακόν, ἄκοντος αὐτοῦ; καὶ πῶς ἐπεισέρχεται ἡ πονηρὰ ὑπόστασις, μὴ θέλοντος αὐτοῦ; εἰ

⁸⁶ II Cor. vi, 14.

(1) Θεοῦ γὰρ, etc. In editis hæc ita confuse legébantur, ut nullum pene sensum efficerent: sicut enim habebatur: Εἰ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθότης, ἢ θεοπρεπὴς ἢ φιλόανθρωπος, τὸ εὐεργετικόν, quarum vocum nulla constructio. Verba, Θεοῦ γὰρ ἡ ἀγαθότης, reposuimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod., Ottob. et Genoves, excepto quod in duobus postremis legitur, ἐπειδὴ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθότης. Voces. ἐπειδὴ γὰρ, ante Θεῶν πρέπει, ascripsimus ex utroque mox memorato codice. Cætera, Θεῶν πρέπει, etc., ex iisdem. et Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Vocem λοιπὸν adjecimus ex utroque cod. Roe et Casaub. Præterea verbum λέγοιεν ex Coisl., Ottob., Roe, et Casaub. substituimus loco μέλλοιεν quod ante legebatur.

(2) Πῶς οὖν ἀναιρεῖ. Colb., Bodl., Morel., πῶς συναναιρεῖ.

(3) Εἰ δὲ ἰδίους τόπους ἔχουσιν. Hæc verba desunt in codd. Coisl., Colb., Morel., vers. Grod. et editionibus Græco-Latinis ante Oxoniensem, propter repetitionem vocis ἔχουσιν a festinantibus librariis sine dubio prætermissa. Ea reparavit Milles, ex codd. Roe et Casaub. Sequentia verba, πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἐνός Θεοῦ ἐσμεν, similem ob causam desunt in vers. Grodecii, sed voces, πάντως που, et ἐσμεν, prætermittuntur in Bodl., Colb. et Morel.

(4) Δυνατός ἐστι. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Grod. ita scripsimus, loco δύναται: quod prius legebatur.

(5) Ausi sunt duas divinitates dicere, etc. Id Marcioni imputat infra num. 16, cui tamen cat. 16, n. 4 et 7, triplicis Dei errorem ascribit. At in tota hujus et sequentis numeri argumentatione Manichæos oppugnat, ut declarant proprii ejus hæresis characteres ab eo designati, nempe quod bonum lux, et malum tenebræ appellentur, Christus sol iste visibilis dicatur, etc.

(6) Eosdemque ingenitos. Hoc proprio caractere notat hæresim Manichæorum Greg. Naz. orat. 35,

Filii hostis est. Ausi sunt illi duas divinitates dicere (5), bonam unam, et alteram malam. O multam cæcitatem! si divinitas, profecto bona: si vero bona non est, cur divinitas appellatur? Dei enim propria bonitas. Quandoquidem enim Deo competit benignitas, beneficentia, omnipotentia: jam e duobus alterum superest: ut aut Deum cum appellant, una cum nomine [proprietas etiam] et operationem adjungant; aut, si operationibus spolient; ne nudam tribuant nuncupationem.

XIII. Hæreticos veritum non est duos deos dicere, et duos boni et mali fontes, eosdemque ingenitos (6) esse. Si ingeniti ambo [fontes], profecto et æquales, et ambo potentes: quomodo igitur lux tenebras tollit? Utrumne simul aliquando sunt, an sejuncti? Simul autem esse non possunt. Quæ enim societas luci ad tenebras? ait Apostolus ⁸⁶. Si vero longe a se mutuo absunt (7), suum igitur quisque obtinet locum: at si separatis locis degant, perspicuum nos in unius Dei ditone versari: unum igitur certum est nos adorare. Ita enim concludi oportet, etiamsi illorum insaniam obtemperemus, unum Deum adorandum esse. Quæramus jam ex ipsis, ecquid de bono Deo dicant. Potensne est an impotens? si potens, quomodo invito ipso exortum est **95** malum: et quomodo prava nolente ipso se inculcat substantia? Si enim rescians prohibere

C pag. 569; Greg. Nyss., tom. I, *De opificio hominis*, cap. 23, pag. 106; Theodoret., lib. 1 *Hæret. fab.*, cap. 20; Epiphanius seu Tyrbo apud Epiph., hæres. LXVI, n. 25. Voces sequentes: πῶς οὖν ἀναιρεῖ τὸ σκότος τὸ φῶς; verti etiam possunt, *quomodo tenebræ lucem tollunt?* nam Manichæi aiebant principes tenebrarum cum Deo contendentes, magnam ab eo vim ac partem avulsisse, locum ejus invadentes, unde aliquando expellendi fuerint, apud Epiph., hæres. LXVI, n. 22, 25, 60. Interpretati autem sumus, *quomodo lux tenebras pellit?* tum quia magis lucis est tenebras effugare, quam tenebrarum lumen tollere; tum quia Manichæi, referente Tito Bostrensi, lib. 1 *contra Manichæos*, pag. 453, tenebras ita lumen invasisse et absorbuisse dicebant, ut se ipsæ admissa luce interemisse et delevisse viderentur. Liberior Grodecii interpretatio, quæ ambas simul comprehendit: *Quomodo tenebræ et lumen se simul tollunt?*

D (7) Si vero longe a se mutuo absunt, etc. Ea Manichæorum sententia erat. En ipsa Manetis verba ab Epiphanio recitata, hæres. LXVI, n. 14, et Tito Bostrensi, lib. 1 *cont. Manich.*, p. 444: Ἦν Θεὸς καὶ ὕλη, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τοῖς πᾶσιν ἄκρως ἐναντίας, ὡς κατὰ μηδὲν ἐπικουρώντων θάτερον θάτερον. « Erat Deus et materia, lux et tenebræ, bonum et malum, ita in omnibus contraria, ut nulla « prorsus sibi communiione jungerentur ». Eadem fortassis aut alia similis ejus sententia refertur ab eodem Tito Bostrensi, lib. 1 *contr. Manichæos*, Biblioth. PP. Lugd. tom. IV, pag. 452: « Malum erat, et « ingenitum erat: erat autem et Deus bonus: et « divisa loca habitationis; et uterque apud se ab « altero sejunctus ». Alia iterum similis sententia de separatis boni et mali locis refertur ab Archelao. *Disput. cum Manete*, n. 14. Quamobrem omne pondus disjunctæ argumentationis Cyrillus in secundam partem inclinat.

non possit, impotentiae accusant : sin possit nec prohibeat, proditionis reum faciunt. Ac vide horum amentiam : nam aliquando dicunt malum [Deum] nihil cum bono habere commune (1) in mundi fabricatione ; interdum vero, quartam tantum partem habere. Et bonum quidem, Christi patrem esse volunt : Christum vero solem istum appellant (2). Si ergo mundus, ex ipsorum sententia, a malo productus est (3), cum sol in mundo locum habeat, quomodo boni filius in ditioe mali invitus servit ?
⁸⁷ In cœno volutamur ista dicentes : id vero facimus, ne quis eorum qui adsunt, ex ignoratione in hærelcorum lutum incidat. Nescium non habeo me et os meum et auditorum aures commaculare : verum ita expedit. Multo enim satius est aliorum absurdas sententias in refutationibus audire, quam in easdem præ ignorantia præcipitem agi. Multo melius te cœnum cognoscere ut odio habeas, quam nescientem in illud incidere. Hæreseum vero impietatis multiplex est ratio ⁸⁸. Cum enim ab unica recta via quis exciderit, tunc multoties labitur in præcipitia.

⁸⁷ Vid. infra n. 34, et cat. 16, n. 5, et cat. 7, n. 1.

(1) *Aliquando dicunt malum nihil, etc.* Hæc eorum sententia in nota 7, pag. superiori declarata est ; altera vero de quarta parte sic refertur a Theodoro, lib. 1 *Hær. fab.*, c. 26, p. 212. « Aiunt, inquit, Deum partes septentrionales habere, et orientales atque occidentales ; materiam vero australes : σχεῖν τὸν μὲν θεὸν τὰ ἀρκτικὰ μέρη, καὶ τὰ ἑψα, καὶ τὰ ἑσπέρια. » Mirabitur fortasse quispiam locum mali a Manichæis assignatum esse notum, in quo videtur esse lucis ac solis, quem ex Dei substantia credebant. regio At ad eam sententiam ea fortassis opinione devoluti erant, quia sol orientales et occidentales plagas discurrens, ad aquilonem flectitur ; et nonnullorum opinione, per aquilonares partes noctibus ab occidente in orientem revertitur, obtectus grandi montis, in aquilonaribus ultra Oceanum terris, obstaculo. Ita Cosmas Ægyptius solis conversionem explicat, *Topographiæ Christianæ* lib. II.

(2) *Christum solem istum appellant.* Id de Manichæis affirmat cat. 13, n. 3. Cujus etiam rei fidem faciunt Theodoretus et Augustinus. Faustus Manichæus apud Augustinum, lib. xx contra ipsum, cap. 2, pag. 333, Manichæorum suorum hanc esse sententiam refert, Filium in hac secunda ac visibili luce consistere, qui quoniam sit et ipse geminus, ut eum Apostolus novit, dicens esse Dei virtutem et Dei sapientiam, virtutem quidem ejus in sole habitare, sapientiam vero in luna.

(3) *Mundus ex ipsorum sententia a malo productus est.* Inconstans prorsus erat Manichæorum de mundi creatione systema, ut notat Epiph., hær. LXVI, n. 32. Mundum enim Manes alias a Deo productum asserebat, alias a principibus tenebrarum : idcirco varie ab auctoribus Manichæorum de ortu mundi decreta referuntur. August., hær. XLVI, p. 14 : *Mundum a natura boni, hoc est a natura Dei factum contentur idem ; sed de commistione boni et mali quæ facta est, quando inter se utraque natura pugnavit.* Theodoretus, lib. 1 *Hær. fabul.*, cap. 26, pag. 213, his suffragari videtur, sed disertius hæc exponit, aieus eos sensisse Deum coactum fuisse mundum fabricare, cum videlicet materia adversus lucem cum dæmonibus, idolis, igne et aqua pugnature processisset, Deum acceptam lucis particulam, quæ sua substantia esset, velut hamum et escam in materiam immisisse, eamque in illa illi-

A μὲν γὰρ εἰδὼς οὐ δύναται κωλύσαι, ἀδυναμίαν κατηγοροῦσι· εἰ δὲ δυνάμενος οὐ κωλύει, προδοσίαν κατηγοροῦσι. Καὶ βλέπε τὴν τούτων ἀνοησίαν· ποτὲ μὲν λέγουσι τὸν πονηρὸν (4) μηδὲν ἔχειν κοινὸν πρὸς τὸν ἀγαθὸν θεὸν εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν· ποτὲ δὲ λέγουσιν αὐτὸν τὸ τέταρτον μέρος ἔχειν μόνον. Καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν λέγουσι πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ· τὸν δὲ Χριστὸν, τὸν ἥλιον τοῦτον καλοῦσιν. Εἰ τοίνυν ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐγένετο, ὁ δὲ ἥλιος ἐν κόσμῳ· πῶς ὁ υἱὸς τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τοῖς τοῦ πονηροῦ ἄκων δουλεύει ; Βορβορούμεθα, ταῦτα λέγοντες· ἀλλ' ἵνα μὴ τις τῶν παρόντων ἐξ ἀμαθίας εἰς βόρβορον ἀρετικῶν ἐμπέσῃ. Οἶδα χράνας ἐμυτοῦ τὸ στόμα, καὶ τῶν ἀκούοντων τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ συμφέρει. Πολλὸ γὰρ κάλλιον ἐν κατηγορίαις ἄλλων ἀκοῦσαι τὰ ἄτοπα, ἢ ἐξ ἀγνοίας εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν· πολλὸ κάλλιον γινῶσθαι σε τὸν βόρβορον καὶ μισῆσαι τοῦτον, ἢ ἀγνοοῦντα ἐμπεσεῖν εἰς αὐτόν. Ἔστι δὲ πολυσχιδῆς ὁ τῆς ἀθεότητος τῶν αἰρέσεων λόγος· ὅταν γὰρ μιᾶς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐκπέσῃ τις (5), τότε πολλάκις εἰς κρημνῶς καταπίπτει.

⁸⁸ Vid. cat. 17, n. 33.

gatam, hinc mundum a nolente Deo fabricatum, ita ut mundi partes non ipsius Dei, sed materiæ opera forent. Hominem autem non a Deo, sed a principe materiæ, quem Saclam nominant, formatum. Contrarie prorsus Manes sensa exponit Tyrbo apud Archelaum ab Epiphaniao citatum hæresi LXVI, n. 25, nimirum tenebras finibus suis egressas cum luce dimicasse, bonum patrem cum tenebras in ditioe sua versari cognosceret, vim quamdam edidisse quæ vitæ mater appellata sit. Ab hac primum hominem productum ; deinde elementa quinque, ventum, lucem, aquam, ignem et materiam ; quibus cum armis adversus tenebras pugnaturus in inferiora processisset. Alium vivum spiritum, a bono patre ad succurrendum homini, vexationem a tenebris patienti, missum condidisse luminaria, rursumque terram octuplici specie. Materiam stirpes ex se procreasse, et hominem condidisse ad primi illius hominis exemplar, et huic animam illigavisse. Alia forte Manichæorum monumenta viderat Cyrillus, et alii qui cum ipso dicunt mundum in Manichæorum opinione non esse a Deo conditum. Ita disertè Athanas. epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ, num. 16, pag. 285. Manes ipse cum Archelao disputans, num. 14, negat Deum esse hominis conditorem : corpus nostrum non Dei, sed materiæ esse asserebat, ex ipso Tyrbone apud Epiph., n. 28. Cum Manes materiam alienam Deo sentiret, universus autem mundus materia constet ; non immerito Manichæis imputatur quod mundum a malo productum dicerent ; cum præsertim materiale, ut vocant, et efficientem causam non distinguentes, materiæ utrumque tribuerent ex Aug., lib. XXI contra Faust., cap. 4. Tamen Hieronymus in *Ephes.* 1, v. 4, Manichæam numerat inter alias hæreses quæ factorem et materiam ponunt.

(4) Τὸν πονηρὸν. In editis habebatur τὸ πονηρὸν, et paulo post τὸ ἀγαθόν. Masculinum articulum in utroque loco postulabat et sensus ipse, et sequentium constructio ; eum idcirco reposuimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe et Casaub., quamvis tres postremi τὸ πονηρὸν habeant. Pro μὴ et quatuor præfatis codicibus scripsimus, μηδὲν, et vocem θεὸν post ἀγαθόν adiecit.

(5) Ἐκπέσῃ τις. Pronomen τις adiecit ex codd. Roe et Casaub. In Coisl. habetur, ἐκπέσῃς.

ΙΔ'. Καὶ πάσης μὲν αἰρέσεως εὐρετῆς Σίμων ὁ Μάγος· Σίμων ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, τὴν ἀπρατον τοῦ Πνεύματος χάριν ἀγοράσαι προσδοκῆσας ἀργυρίῳ, καὶ ἀκούσας (1). Οὐκ ἔστι σοι μερίς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ τὰ ἐξῆς· περὶ οὗ γέγραπται· Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν. Οὗτος ἐὼς τῆς Ῥώμης γενόμενος, μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀποβληθῆναι, καὶ Ἐλένην τινὰ πόρνην ἐπαγόμενος, δυσφρήμῳ τῷ στόματι πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν (2) ἐαυτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐπὶ ὄρους Σινᾶ ὡς Πατέρα φανέντα· παρὰ δὲ Ἰουδαίοις ὕστερον οὐκ ἐν σαρκί, ἀλλὰ δοκῆσει ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν φανέντα· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς παράκλητον ἀποστέλλεσθαι ἐπαγγελέθην. Καὶ ἐπλάνησέ τε οὕτω τὴν Ῥωμαίων πόλιν, ὥστε Κλαύδιον ἀνδριάντα αὐτοῦ στήσαι, ὑπογράφαντα τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ, ΣΙΜΩΝΙ ΔΕΩ ΣΑΓΚΤΩ· ὅπερ ἐρμηνεύμενον ὁτλοῖ, Σίμωνι Θεῷ ἁγίῳ.

ΙΕ'. Παρατεινομένης δὲ τῆς πλάνης, ἀγαθῶν ξυνοριῶς διορθοῦται τὸ πταῖσμα, Πέτρος καὶ Παῦλος παραγενόμενοι, οἱ τῆς Ἐκκλησίας προστάται· καὶ

⁸⁹ Act. viii, 18-21. ⁹⁰ Joan. ii, 19. ⁹¹ Vid. cat. 16. n. 6. ⁹² Vid. cat. 14, n. 26; cat. 17, n. 27, et cat. 11, n. 3.

(1) Καὶ ἀκούσας. Verbum ἀκούσας in editis transpositum post οὐκ ἔστι σοι, naturali sedi reddidimus, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., quamquam similibus transpositionum in hoc opere non desunt exempla. Paulo inferius verba Joannis, εἰ γὰρ ἦσαν, etc., quæ propter repetitionem vocis ἡμῶν in editis prætermissa remur, supplevimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(2) Εἰπεῖν. Eam vocem in editionibus an. 1640, et Oxon. prætermissam restituimus ex codd. Coisl., Ottob. et editionibus Morelii et Prevotii.

(3) *Omnis hæreseos inventor*, etc. Eodem modo Irenæus lib. i, cap. 23, n. 1: *Simon Samaritanus, ex quo universæ hæreses substituerunt*, ac cap. 22, n. 2, fons et radix omnium hæreticorum ab eo dicitur. Ea numerandi hæreses ratio apud omnes pene, qui hæreticorum catalogos texuere, valuit. Epiphanium Philastrium, Augustinum, Theodoretum Nullam Cyrillus rationem habuit ejus Thebutis, quem Hegesippus, Hierosolymitanæ Ecclesiæ scriptor apud Eusebium, l. iv *Hist. eccl.* c. 22, primum hæreticorum ait Ecclesiam prius virginem appellatam erroribus infecisse. At revera Simon Magus hæreticorum omnium antiquissimus, ac subsequens erroris semina præbuit.

(4) *Se ipsum dicere ausus est*, etc., *qui tanquam Pater in monte Sina visus esset*. Hæc non de monte Sina, sed de Samaria dixisse Simonem narrant Irenæus lib. i *Contra hæres.*, cap. 23, n. 1; Theodoretus lib. i *Hæret. fabul.*, cap. 1, pag. 192, ad quos accedit Epiphanius, hæres. xxi, n. 1. Consentit tamen Cyrillo Augustinus, lib. *De hæresibus*, sed locus ille in mss. prætermissus, a nostris in Augustiniana editione e textu est reiectus, ut spurium additamentum. Erratum sane in Simonis historia, in hoc Cyrilli et Augustini loco continetur; se enim Simon sublimissimam virtutem, hoc est eum qui sit super omnia Pater esse aiebat, ut Irenæi loco citato verbis utar. At Pater ille super omnia Simonis opinione longo intervallo sejunctus erat ab eo qui legem dederat: legem enim a sinistra quadam intelligentia datam asserbat, ex Epiph., hæres. xxi, n. 4. Et quinam se in Sina apparuisse diceret, qui legi et ejus auctori palam de-

XIV. Ac omnis quidem hæreseos inventor Simon Magus fuit (3), ille, inquam, Simon qui in Actibus apostolorum ⁸⁹, gratuitam et nullo pretio venalem Spiritus sancti gratiam, pecunia emere speravit, illudque audit: *Non est tibi pars neque sors in sermone isto, et quæ sequuntur: de quo scriptum est: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* ⁹⁰. Hic, postquam ab apostolis ejectus fuit, Romam **96** veniens et Helenam quamdam meretricem adjungens sibi; primus ore nefando se ipsum dicere ausus est, qui tanquam Pater in monte Sina visus esset (4): apud Judæos vero postea, non in carne, sed opinione ac specie, tanquam Jesus Christus apparuisset ⁹¹; et post hæc ut Spiritus sanctus, quem Christus tanquam paracletum [seu consolatorem] mittendum promiserat. Ac Romanorum civitatem usque adeo decepit, ut Claudius ejus statuam erigeret (5) cum hac subscriptione litteris Latinis, SIMONI DEO SANCTO.

XV. Cum vero error se latius spargeret, vitium illud correxit egregium par virorum, Petrus et Paulus Ecclesiæ præsules (6), illuc appulsi ⁹²; Si-

⁹³ Vid. cat. 14, n. 26; cat. 17, n. 27, et cat. 11, n. 3.

trahebat; seque idcirco venisse aiebat, ut suos liberaret ab imperio angelorum mundi conditorum, qui cum prophetas diversi inspirassent, per hujus modi præcepta homines in servitutem redegerant? ex Irenæo lib. i, cap. 21, n. 3. Quod Simon se Spiritum sanctum esse diceret, contrarium est Epiphanio, id illum de Helena sua jactasse narranti hæresi xxi, n. 2. Id autem Cyrillus iterum repetit, cat. 16, n. 6, ejusque rei Irenæus auctor est. lib. i, cap. 23, n. 1, firmanquæ hæc Simonis verba ab Hieronymo relata in Matthæi cap. xxiv, 5: « Ego « sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego Paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.

(5) « Claudius ei statuam erigeret. » Quæ de Simonis statua narrantur, a Justino martyre, apolog. 2, pag. 69 et 91, accepta, post ipsum referunt Irenæus, lib. i, cap. 23, n. 1; Tertullianus, *Apolog.*, cap. 13; Eusebius, lib. ii, *Hist.*, cap. 13 et 14, ut Theodoretus et Augustinum omittam. Non defuere qui Justinum martyrem, seu linguæ Latinæ imperitia, seu nominis similitudine deceptum dixerint, dum Simoni Mago erectam censuit statuam, quæ potius Simoni Sango, sive Sango Deo, qui Sabinorum lingua Hercules esse dicitur, consecrata erat. Incredibile non est statuam Romæ Simoni Mago erectam; vix credibile, Justinum rem sibi non satis perspectam, cum gravissimo suæ existimationis et causæ quam agebat periculo, publicæ Christianorum apologiæ inseruisse, et apud omnes Patres falsum ita facile fidem invenisse.

Petrus et Paulus Ecclesiæ præsules, etc. Paulum hic adjungit Petro in Ecclesiæ principatu, quem Petro soli aliis locis tribuere solet, ut cat. 2, n. 19; cat. 11, n. 3, quo loci vocatur supremus Ecclesiæ præco, τῆς Ἐκκλησίας κρυφαῖος κῆρυξ, cat. 17, n. 27; cat. 14, n. 20. Quod vero de Simonis ad preces apostolorum casu subjicitur, id gravissimo quamvis permultorum etiam antiquorum Ecclesiæ auctorum testimonio confirmetur, fidem tamen apud multos recentiores non invenit, tum propter Justinum, Irenæum, Tertullianum, Eusebium Cæsariensis silentium, et primam historiæ fidem ex pseudepigraphis petitam; tum propter variantes, apud eos qui factum

monemque, illum videlicet opinione deum, superbe se ostentantem subita morte perculerunt. Nam cum pollicitus esset Simon se sublimem in cœlos elatum iri, ac dæmonum vehiculo sublatus per aera ferretur; genibus provoluti servi Dei, concordiamque illam demonstrantes, de qua Jesus dixerat: « Si duo ex vobis concordarint, de omni re quamcunque petierint, fiet eis »⁹³: « concordiaē telo per precationem adversus Magum immisso, præcipitem ad terram dejecerunt. Neque tibi res illa mira videatur, tamen aliis admiranda: Petrus namque erat, is qui cœli claves circumferebat⁹⁴. Nihil quoque miri: Paulus enim erat, is qui in tertium cœlum atque in paradysum raptus erat, audieratque arcana verba quæ non licet homini loqui⁹⁵. Ex sublimi aere illum existimatum deum ad terram dejecerunt, ad subterranea deprimendum. Hic primus malitiæ draco. Uno autem abscisso capite, multiceps de novo pravitate deprehensa est radix.

XVI. Ecclesiam enim devastavit Cerinthus,⁹⁷ et Menander, et Carpocrates, Ebionæi, et Marcion (1), os illud impietatis in Deum⁹⁶. Qui enim deos diversos prædicat, unum bonum, et alterum justum, contradicit Filio aienti: *Pater juste*⁹⁷. Rursum, qui alium dicit Patrem, aliumque opificem mundi, repugnat Filio dicenti: « Si autem fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum ignis mittitur, Deus sic vestit⁹⁸; et, Qui solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos⁹⁹. » Hic rursus alterius improbitatis inventor secundo Marcion fuit. Qui cum ex allegatis in

⁹³ Matth. xviii, 19. ⁹⁴ Matth. xvi, 19. ⁹⁵ II Cor. xii, 2-4. ⁹⁶ Vid. cat. 4, n. 4. ⁹⁷ Joan. xvii, 25. ⁹⁸ Luc. xii, 28. ⁹⁹ Matth. v, 45.

retulere, historiæ circumstantias. Nam alii Petrum et Paulum simul eam victoriam reportasse commemorant, ut Cyrillus noster, Sulpitius Severus, lib. ii *Hist. sacræ*, Maximus Taurinensis, nom. 5, *De SS. apostolis*, auctor sermonis 202, in Appendice Augustin., tom. V, n. 2, etc. Alii solius Petri meminere, ut *Constit. apostol.* lib. vi, cap. 9, Arnobius, lib. ii, p. 50; Philastrius, hæresi 1, secundæ classis: Ambrosius, lib. iv *Hexaem.*, cap. 8, n. 33, Augustinus, hæresi 1, etc. Alii precibus solis hunc triumphum acceptum referunt, ita Cyrillus et Arnobius; alii precibus jejunium adiungunt, ut ii quorum opinionem refert Augustinus, epist. 36, n. 21; Cassianus. *De institutis cœnobiorum*, lib. iii, cap. 10, etc. Alii Simonem crura fregisse, alii toto corpore confractum asseverant. Sed hæc varietates tanti non sunt, ut historiæ, si aliunde certis monumentis firmaretur, fidem labefactare possent. Vide Cotelerium in notis ad *Constitut. apostolor.* lib. vi, c. 9.

(1) *Menander*, etc. De Menandro Irenæus agit lib. i, cap. 23, num. 5; Tertull., *Append. Præscript.*, cap. 26; Epiphanius, hæres. xxii; Philastrius, hæres. ii secundæ classis; Theodoret. lib. i *Hæret. fab.*, cap. 2. De Carpocrate Irenæus, lib. i, cap. 25; Tertull., *Append.* cap. 48; Epiphanius, hæres. xxvi; Philastrius, hæresi vii secundæ classis; Theodoretus, lib. i *Hæret. fabul.*, cap. 5. De Ebionæis Irenæus lib. i, cap. 26, n. 2; Tertull., *Append.* cap. 48; Epiphanius, hæresi xxx; Philastrius, hæres. xi secundæ classis; Theodoret. lib. ii, cap. 1; Eusebius, lib. iii, *Hist. ecclesiast.*, cap. 27. De Marcione Irenæus, lib. i, cap. 27, num. 2: Tertullianus, li-

ἐπιδεικτιῶντα τὸν νομιζόμενον θεὸν Σίμωνα, νεκρὸν εὐθὺς ἀπέδειξαν. Ἐπαγγελουμένου γὰρ τοῦ Σίμωνος μεταωρίζεσθαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐπ' ὄχηματος δαιμόνων ἐπ' αἴρος φερομένου, γόνυ κλίναντες οἱ τοῦ θεοῦ δοῦλοι, καὶ τὴν συμφωνίαν ἐνδείξάμενοι, ἦν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι: Ἐὰν δύο ἐξ ὑμῶν συμφωνήσωσι, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς: τὸ τῆς ὁμοθυμίας βέλος διὰ τῆς προσευχῆς πέμψαντες κατὰ τοῦ Μάγου, κατέδαλον αὐτὸν εἰς τὴν γῆν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, καίπερ ὃν θαυμαστὸν: Πέτρος γὰρ ἦν, ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν περιφέρων. Καὶ οὐ θαύματος ἄξιον: Παῦλος γὰρ ἦν, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγείς καὶ εἰς παράδεισον, καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Οἱ καὶ ἐξ αἴρος ἐπὶ γῆν κατήγαγον τὸν νομιζόμενον θεὸν, μέλλοντα εἰς τὰ καταχθόνια κατὰγεσθαι. Οὗτος πρῶτος ὁ τῆς κακίας ὀράκων: μιᾶς δὲ ἐκκοπίστῃς κεφαλῆς, πολυκέφαλος ἠῦρέθη (2) πάλιν ἡ τῆς κακίας ῥίζα.

Ιζ'. Κήρινθος γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλυμῆνατο (3), καὶ Μένανδρος, καὶ Καρποκράτης: Ἐβιοναῖοί τε, καὶ Μαρκίων, τὸ τῆς ἀθεότητος στόμα. Ὁ γὰρ θεὸς διαφορὸς ἀναγορεύσας, ἄλλον τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δίκαιον ἀντιθέγγεται: τῷ Ἰῶν λέγοντι: Πάτερ δίκαιε. Καὶ ὁ λέγων (4) πάλιν ἄλλον τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, ἐναντιοῦται: τῷ Ἰῶν λέγοντι: Εἰ δὲ τὸν γόνυ τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον πυρὸς βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι: καὶ, Ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς (5) καὶ βρέχει ἐπὶ δίκαιους καὶ ἀδίκους.

C *bris contra Marcionem* editis; Epiph., hæres. xlii; Theodoretus, lib. i *Hæret. fabul.*, cap. 24; Philastrius, hæres. xvii secundæ classis. Marcionem porro accusat Cyrillus cat. 16, num. 4 et 7, quod non duos duntaxat, sed tres deos prædicaret; qua de re suo loco dicemus. Mitiolem vero hic Marcioni hæresim ascribit de utroque Deo, bono uno, altero justo. Hæc Cerdonis, qui Marcioni magister fuit, propria hæresis erat, ex Irenæo, lib. i, cap. 27, n. 1; Tertull., *Append.*, cap. 51: at deterior magistro discipulus fuit, qui eum quem Cerdon justum tantum appellaverat, majore impudentia malorum auctorem dicere veritus non est, ex Irenæo, lib. i, cap. 27, n. 2.

(2) ἠῦρέθη. Sic correximus ex cod. Ottob. Editi, εὐρέθη.

(3) Ἐλυμῆνατο. Sic maluimus legere cum codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. quam ἐλυμῆνετο cum editis. De Cerintho videndus Irenæus, lib. i, c. 26, n. 1; Epiphanius, hæresi xxvii; Theodoretus. *Hæret. fab.* lib. ii, c. 3, etc. Vocem καὶ Μένανδρος addidimus ex iisdem codd. et versione Grodecii. Loco Ἐβιοναῖοι, iidem, exceptis Coisl. et Ottob. habent Ἐβίων.

(4) Ὁ λέγων. Has voces adjecimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod.; similiter articulum τὸν ante ποιητὴν ex præfatis codicibus. Nota vocem πυρὸς post κλίβανον, præter sacrum textum hic adjectam, prætermitti in codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod.

(5) Πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Horum verborum ordinem restitui, ut legitur in cod. Coisl., Roe, Casaub. et evangelico textu Græco; et habetur infra

Οὗτος πάλιν (1) ἄλλης κακίας εὐρετῆς δευτέρως, ὁ Μαρκίων. Ὑπὸ γὰρ τῶν κειμένων ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ μαρτυριῶν ἐλεγχόμενος, πρῶτος ἐτόλμησεν ἐκκόψαι τὰς μαρτυρίας, καὶ ἀμάρτυρον ἀφεῖναι τὸν καταγγελλόμενον λόγον τῆς πίστεως, καταλείψας τὸν Θεόν (2)· καὶ ὡς κηρύκων μὴ ὄντων, σαθρὰν ἠθέλησε ποιήσασθαι τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν.

12'. Διεδέξατο τοῦτον πάλιν ἄλλος, Βασιλεῖδης, δυσώνυμος, δεινότατος τὸν τρόπον (3), ἀσελγείας καταγγέλλων. Ἐπηγωνίσσατο τῇ κακίᾳ καὶ ὁ Οὐαλεντίνος (4), τριάκοντα θεῶν καταγγελεὺς. Ἕλληνας ὀλίγους λέγουσιν· καὶ ὁ ὀνομαζόμενος, μᾶλλον δὲ οὐκ ὦν Χριστιανός, εἰς τριάκοντα ὄλους ἐξέτεινε τὴν πλάνην καὶ φησιν, ὅτι ὁ Βυθὸς (πρέπει γὰρ αὐτῷ ὄντι βυθῷ τῆς κακίας, ἐκ βυθοῦ τῆς διδασκαλίας ἀρ-
χῆσαι) ἐγέννησε Σιγῆν, καὶ ἀπὸ τῆς Σιγῆς ἐτεκνο

¹ Vid. cat. 16, n. 7. ² Vid. sup. n. 12.

hujus cat. n. 34, tametsi aliter in quibusd. mss. legatur. In cdlis et Grod. habetur ἀγαθός ante πονηρός, quomodo vulgatus Evangeliorum interpres videtur legisse. Porro hunc eundem locum inferius citans Cyrillus, verba utriusque membri commutat legens ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει, ante ἐπὶ δίκαιους καὶ ἀδίκους, et βρέχει, ante ἐπὶ πονηρούς καὶ ἀγαθούς.

(1) Οὗτος πάλιν, etc. Inter duo hæc verba interpositam particulam γὰρ erasimus. ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod.; item et alterum γὰρ post δευτέρως positum: ac sublato puncto, inter εὐρετῆς et δευτέρως inserto, eas voces conjunximus quæ velut parenthesi separatæ erant, scripsimusque δευτέρως loco δεύτερος ex conjectura. Quid enim significat εὐρετῆς δεύτερος, secundus inventor? cum in his ipsis verbis pugna sit; atque aliunde dicat Cyrillus Marcionem primum ausum esse id de quo nunc queritur; nisi δεύτερος idem valet hic ac δεύτερας, quod forte legendum sit. Vox quoque δευτέρως aut δεύτερος significare potest idem ac posteriorius aut posterior tempore. Nam revera Marcion cum hæreticis supra dictis, tum Cerdone magistro boni ac justi Dei inventore posterior fuit.

(2) Καταλείψας τὸν Θεόν. Prætermittuntur hæc verba in codd. Roe et Casaub.

(3) Δεινότατος τὸν τρόπον, etc. In cod. Ottob. voces τὸν τρόπον post καταγγέλλων penuntur. Idque secutus est Grod.; quamobrem ita forte legendum, δεινότατος, τὸν τρόπον ἀσελ. κατ., *vaferrimus, impudicitiae modum annuntians*. Hanc legendi rationem excludunt codd. Roe et Casaub., in quibus legitur post τρόπον, ὅς ἀσελγείας καταγγέλλων.

(4) Καὶ ὁ Οὐαλεντίνος. Conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod., articulum vero ex Coisl. Quod Valentinum dicit triginta deorum præconem, idem aiunt Tertullianus *adversus Valentinianos*, cap. 8; Epiphanius, *hæres.* xxxi, n. 2; Ambrosius, *epist.* 40, n. 16, cujus hæc est similis Cyrillianæ sententia: *Licet gentiles duodecim deos appellent; isti (Valentiniani) triginta et duos Æonas colunt quos appellant deos*. Uterque gentilium deos XII, quos majorum gentium appellant, intellexisse æstimandus est; cum Romanorum et Græcorum dii tricenarium numerum longe excederent. Plures autem Valentiniani quam triginta Æones in Pleromate numerabant: addebant enim alios quatuor, Christum et Spiritum sanctum, Jesum et Horon. Sed eos solos hic recenset Cyrillus, quos ex prima prolatione ortos aiebant: quorum historiam absolvit Irenæus, lib. 1, cap. 1, n. 1, 2 et 3.

A Novo Testamento Veteris testimoniis coargueretur, primus ausus est ea testimonia resecare¹; atque ita annuntiatum fidei sermonem testimonio despoliare derelicto prius Deo; et quasi sublatis præconibus, infirmam atque caducam voluit Ecclesiæ fidem efficere.

XVII. Hunc alius iterum excepit², Basilides, inauspicati nominis, moribus vaferrimus, impudicitiae præco (5). Accessit alius malitiæ adjutor Valentinus, triginta deorum assertor. Gentiles pauciores numerant: hic vero qui dicebatur, seu potius non erat Christianus, errorem usque ad triginta provexit. Ejusque sententia est, quod Bythus [seu profunditas] (decebat vero eum qui malitiæ profundum **ΘΣ** erat, ut a profundo initium doctri-

Dubium vero est num Valentiniani tot distinctas personas, quot Æonas fingerent: nam in prima saltem ogdoade, Æonas feminas a masculis tantum velut affectionem ac proprietatem a re subjecta distinxisse videntur. Cum tamen conjugii nomina diversas conjugum personas primo conspectu menti substituunt; nulla Valentinianis fiebat injuria, cum triginta deorum ipsis doctrina tribuebatur. Notandum porro Cyrillum in sequentibus communem Valentinianorum hypothesim recensere, in qua multa peccat, ut dicemus; non singularem et propriam Valentini, quam commemorat Irenæus lib. 1, cap. 11, n. 1, non nihil diversam a communi quam describit idem cap. 1 et seq.

C (5) Hunc alius iterum excepit, Basilides, etc. De hoc plura Irenæus lib. 1, cap. 24, num. 3; Tertull. *Append. Præscript.* cap. 46; Epiphanius, *hæres.* xxiv; Philastrius, *hæres.* iv secundæ clas. Quod eum Marcioni successisse ait Cyrillus, nihil aliud forte significat, nisi præter Marcionem, etiam Basilidem Ecclesiæ exitiosum fuisse. Nam si Basilidem Marcione posteriorem facit, parum accurate temporum rationem secutus fuerit. Tametsi enim Clemens Alexandrinus, *Stromatum* lib. vii, pag. 764, Basilidem, Valentinum et Marcionem eadem ætate vixisse Marcionemque cum iis, quasi senem cum junioribus vixisse commemoraret; ac Philastrius *hæres.* xvii secundæ class. dicat Marcionem devictum atque fugatum a B. Joanne evangelista ac presbyteris de civitate Ephesi Romam hæresim seminaturum venisse; id ad sublevandum Cyrilli errorem utcunque valeret: haud tamen ut Basilidem Marcione juniorem credamus, persuadet, contra induritata alia historiae monumenta, quæ, ut in re aperta, nihil hoc loco inculcare necesse est. Quod autem moribus vaferrimus a Cyrillo dicitur Basilides, δεινότατον τὸν τρόπον, significat meo judicio artificiosum hominem, fallendi ac seducendi, eosque quos sibi adjunxerat retinendi, peritissimum. Ad hoc maxime comparata erat ejus disciplina. Nam Irenæo teste, lib. 1, cap. 24, n. 5 et 6 magia, imaginibus, incantationibus ipse cum suis utebatur. Erudiebat eos, ut omnes notos haberent, ipsi laterent omnibus: etiam perjurio et Christiani nominis abnegatione, cum oporteret, adhibitis. Ex Philastrio. *hæres.* iv secundæ classis, omnibus male vivendi et vitiis sæcularibus inhærendi licentiam dabat; ineptum esse dicens et stultum martyrium pati, etc. Ex Clem. Alex., lib. iii *Strom.* init., propter insitam et naturalem sequacium suorum perfectionem, nihil eos e quibusvis peccatis vitii contrahere aiebat.

næ suspenderet), Bythus, inquam, genuerit Sigen (1) A [sive silentium]; et ex Sige procreaverit Logon [seu Verbum]. Deterior ille Jove gentilium, qui cum sorore mistus est; nam Sige Bythi filia dicebatur. Vides absurditatem specie Christianismi obductam? Parumper exspecta, et impietatem odio prosequere; ait enim octo Æonas [sive sæcula] ex eo genitos esse; exque illis decem; et ex illis alios duodecim, masculos et feminas. Undenam vero horum approbatio? nugacitatem ex argumentis considera. Undenam Æonum triginta demonstrationem petis? Quia scriptum est, inquit, quod baptizatus est *Jesus cum esset annorum triginta* ³. Quodnam autem illud ex triginta annis argumentum, etiamsi verum sit quod tricesimo anno baptizatus est? Igitur et quia quinque panes in quinque millia hominum fregit ⁴, idcirco et quinque dii decem quoque dii esse debuerunt?

XVIII. Sed hæc adhuc parva, si cum cæteris ejus impietatibus conferantur. Ait enim postremam inter deos, quæ, ut dicere non veretur, masculo-

Luc. III, 23. ⁴ Matth. XIV, 19-21.

(1) *Bythus genuerit Sigen*. Sigen Bythi filiam paulo post adhuc repetit. Verum Irenæus lib. I, cap. et n. 1, Valentinianorum somnia referens. Sigen ait non ex Bytho genitam, sed tanquam ipsius cogitationem infinitis temporum sæculis ipsi coexistisse, ἐν ἀπέροις αἰῶσι χρόνων συνοπάρχειν αὐτῷ καὶ ἐννοίαν, ἣν δὲ καὶ Λόγον καὶ Σιγήν ὀνομαζούσιν. Fucum, credo, Cyrillo fecit Simonis Ἐννοῦα Helena, unde ista Valentini informata est; quam primam omnium ab illo factam dicebant Simoniani, apud Justin. apolog. 2, pag. 69. n. 34, τὴν ὅπ' αὐτοῦ ἐννοίαν πρώτην γενομένην. Vel, cum a mente quodammodo prodeat et generetur cogitatio, eoque modo filius e patre nascatur, licuit Cyrillo Sigen, cogitationem Bythi, ab ipso genitam existimare.

(2) Λόγον. Ita nos ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod., cum in editis haberetur λόγου, quod emendandum esse conjecerant pridem Cotelerius, Græbius, Massuetius. At Prevotius cum in Vatic. codd. legisset, λόγου, ad vitiosam hanc scripturam, bonam Grodecii versionem immutavit; eque Verbo Valentini Jovem gentilium ridicule fecit: cum id unum velit Cyrillus, Bythum Valentini qui ex filia sua Sige liberos procreavit, Jove deteriore esse, quem eandem uxorem et sororem suam habuisse Junonem ferunt. In quo ignoravit, vel non attendit, Græcorum fabulis Jovem etiam proprias filias, uti Proserpinam, Venerem, etc., constuprasse. Aliqui verbum Λόγον e Cyrilli textu auferendum censent; eo quo ex Bytho et Sige non Verbum, sed Nous sive Monogenes, Valentinianorum opinione genitussit; Verbum autem ex No et Veritate, apud Iren. lib. I, cap. et n. 1. Id Cyrillo ignotum fuisse probabile non est; nam prætermisso No triginta Æonum numerus non constaret. Facile Cyrillum fefellere cognata Monogenis ac Verbi vocabula, quæ uni Christo convenientia Valentiniani in duas personas impie distraxere; sic etiam inferius, n. 18, Sapientiam et Achanot, et n. 19, Jesum et Christum, quæ Valentinianis separatæ res erant, confundit. Vel fraudem fecit illi vetus Gnosticorum opinio, quam sanctus Ignatius, *Epist. ad Magn.*, n. 8, respexisse dicitur, dum negat Verbum Christum a Sige vel si-

ποιεῖ Λόγον (2). Τοῦ παρ' Ἑλλήσιν Διὸς οὗτος χεῖρων, τοῦ τῆ ἀδελφῆ μιγνυμένου· τέκνον γὰρ εἶναι τοῦ Βουθοῦ ἐλέγετο ἢ Σιγῆ. Βλέπεις ἀτοπίαν σχήματι· Χριστιανισμοῦ περιβεβλημένην; Μεῖνον βραχὺ, καὶ μισήσεις τὴν ἀσεβείαν· φησὶ γὰρ ὁκτὼ Αἰῶνας ἐκ τούτου γεγενῆσθαι (3)· καὶ ἐξ ἐκείνων, δέκα· καὶ ἐξ ἐκείνων, ἄλλους (4) δωδεκα, ἄρσενας καὶ θηλείας. Καὶ πόθεν ἡ σύστασις τούτων; βλέπε τὴν ληρωδίαν ἐκ τῶν κατασκευασμάτων. Πόθεν ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν τῶν τριάκοντα Αἰώνων; Ἐπειδὴ, φησὶν (5), γέγραπται, ὅτι· ἔβαπτίσθη ὁ Ἰησοῦς τριάκοντα ἐτῶν ὢν. Καὶ ποῖα αὕτη ἀπόδειξις ἐκ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἔβαπτίσθη; ἄρα οὖν ἐπειδὴ καὶ πέντε ἄρτους ἔκλασεν εἰς πεντακισχιλίους, πέντε εἰσὶ θεοί; ἢ ἐπειδὴ, δώδεκα ἔσχεν μαθητάς, δώδεκα ὄφειλαν εἶναι καὶ θεοί (6);

B erunt? aut quia duodecim discipulos habuit, duo-

IH'. Καὶ τοῦτο ἐτι μικρὸν πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἀσεβείας. Φησὶ γὰρ, ὅτι· ἡ τελευταία τῶν θεῶν ἄρσενόθηλος οὖσα, ὡς τολμᾷ λέγειν, αὕτη ἐστὶν ἡ Σοφία.

lento procedere. Paucis post lineis, loco Σιωπῆ scripsimus Σιγῆ ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob.; nam Æonem suum Valentiniani hoc secundo semper, nunquam priore vocabulo compellabant.

(3) Γεγενῆσθαι. Ita constanter mss. cum legendum videretur, γεγενῆσθαι. Cat. 12, n. 3, bis scribit, γεγενῆσθαι pro γεγενῆσθαι, et alibi observavimus vocabula γίνουμαι et γεννώμαι Cyrillo synonyma esse. Dum porro octo Æonas ex Bytho genitos refert, ex eorum numero excipiendus est Bythus ipse, octo priorum Æonum primus; deinde Sigen, ut dixi nota 1, non genuit. Præterea soli Nous et Veritas e Bytho immediate geniti. Nam hi Verbum et Vitam procreavere; e quibus Homo et Ecclesia. Hi octo primi Æones, Iren., lib. I, cap. et n. 1.

(4) Ἄλλους. Hanc vocem addidi ex Ottob. et Grod. Hic quoque fallitur Cyrillus, si ex octo Æonibus decem sequentes, et ex illis decem, alios duodecim prognatos memorat. Nam ex quinto et sexto Æone Verbo et Vita, postquam Hominem et Ecclesiam genuissent, illi decem producti: et ex Homine et Ecclesia duodecim sati, quorum postremus est Sapientia, tricesimo post omnes loco: ex Iren., lib. I, cap. 1, n. 2, quorum nomina ibi videre licet.

D (5) Ἐπειδὴ, φησὶν. Verbum φησὶν, a nobis adjectum ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. Paulo post, ante τριάκοντα additur particula ὡς ex Ἐυαγγελίο in codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.; sed infra Cyrill. repetit sine ὡς eadem verba εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν. Ante ἀπόδειξις posuimus, αὕτη, ex Ottob., Colb., Bodl., Roe, et Casaub., quanquam ambo postremi ferant, αὐτῆς. Insulsum hoc de Æonum numero ex annis Christi argumentum refert et explodit Iren. lib. I, cap. 1, n. 2, et lib. II, cap. 22, al. 38.

(6) ὄφειλαν εἶναι καὶ θεοί. Loco ὄφειλαν, scribitur in Coisl., Ottob., Roe et Casaub., ὄφειλον. Pro εἶναι καί, quod ex citatis codicibus posuimus, in editis habetur tantum μόνοι. Ante θεοί, ponitur in Ottob. articulus οἱ.

Ἡ τῆς ἀθεότητος ! Χριστός (1) γὰρ Θεοῦ σοφία, μονογενῆς Υἱὸς· κάκεινος εἰς θῆλυ, καὶ τριακοστὸν στοιχεῖον, καὶ ἔσχατον κατασκευάσμα, κατήνεγκε τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Καὶ φησιν, ὅτι ἐπεχείρησεν ἡ Σοφία τὸν πρῶτον Θεὸν ἰδεῖν· καὶ μὴ φέρουσα τὰς μαρμαρυγὰς, ἐξέπεσε τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀπέβλήθη τοῦ τριακοστοῦ ἀριθμοῦ· εἶτα στένουσα, ἐκ τῶν στεναγμάτων ἐγέννα τὸν διάβολον· καὶ ὅτι δακρύσασα τὴν ἀπόπτωσιν, τὴν θάλασσαν ὑπεστῆσατο. Βλέπετε τὴν ἀσέβειαν; πῶς γὰρ ἐκ σοφίας διάβολος γεννᾶται, καὶ ἀπὸ συνέσεως ἡ κακία, ἢ ἀπὸ φωτὸς σκότος; Καὶ φησιν, ὅτι ὁ διάβολος ἐγέννησεν ἄλλους, ἐξ ὧν τινες (2) κατεσκευάσαν τὸν κόσμον· καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς κατέλθεν, ἐπὶ τὸ ἀποστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κοσμοποιοῦ.

10'. Ἄκουε δὲ τίνα λέγουσιν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν (3), ἵνα ἔτι μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. Διδά-

⁶ I Cor. 1, 24.

(1) Χριστός Ita scripsimus ex cod. Coisl. et Grod. Male in edits, Χριστοῦ. In eadem phrasi, loco τῷ λόγῳ Coisl. habet τὸν λόγον, nec male. Paulo post, pro ἐχείρησεν, restituimus, ἐπεχείρησεν, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(2) Ἐξ ὧν τινες. Horum verborum loco legitur in codd. Coisl., Colb., Bodl. et in ed. Morelii, ὅτινες· quarum lectionum ea differentia est. ut secundum primam Valentini opinio fuerit, quosdam tantum ex eis qui a diabolo geniti sint, mundum condidisse; secundum alteram, omnes. Quam secutus sit Cyrillus incertum, cum neutra veram, quantum ex antiquis monumentis patet, hæresiarchæ hujus sententiam contineat. Valentiniani enim ex perturbationibus Achamothæ mundum omnem aspectabilem ortum aiebant Demiurgum, qui alius ipsorum sententia a Cosmocratore et diabolo erat, ex Achamothæ conversione de animali substantia formatum, omnia informasse et condidisse, producente ac duce Achamotha; ibid, cap. 5, n. 1, 2, 3, et 4. Quemadmodum autem Cyrillus, Valentini systema narrat vel Augustinus, vel ejus interpolator, cujus hæc verba a nostris e textu relegata, hæres 1x : *De tricesimo sæculo dicit diabolus genitum; et a diabolo alios natos qui fecerint hunc mundum*; nihil istis simile reperio, nisi in Basilidis sententia, qui aiebat ab innato Patre per intermedios Æonas natas esse Dynamis et Sophiam; atque ex istis virtutes et principes et angelos qui primum cælum condidere: ab istis alios angelos factos, qui cælos alios produxerint: et tandem angelos postremi cæli habitatores, ab illis modo memoratis angelis factos, omnia quæ in mundo sunt constituisse. Ex Irenæo, lib. 1, cap. 24, n. 3.

(3) Ἰησοῦν. Decet ea vox in codd. Roe, Casaub. et Grod; ac paucis post lineis, dum Valentinianorum explicat sententiam de Christi origine, Christum solum, omisso Jesu, nominat Cyrillus. Verum quæ hic narrat, Valentiniani non de Christo sed de Jesu, nam utrumque distinxere, dicebant: Christumque cum Spiritu sancto post triginta Æonas omnes, a monogene sive Nō productos narrabant, muniendi fulciendique Pleromatis causa; ne quis Æonum simile quoddam periculum incurreret, in quo Sapiencia offenderat: Iren. lib. 1, cap. 2 n. 5. Jesum vero, non ad tricesimum locum, qui deficiente Sapiencia vacuus esset, ut ait Cyrilus; sed in laudem et gratiarum actionem de restituta vel confirmata Sapiencia, eruditisque Æonibus, ex ipsorum omnium symbolis conflatum dicebant, ibid.,

A femina est, ipsam esse Sapienciam (4). O impietatem! Christus enim est Dei sapientia⁶, unigenitus Filius. At ille ad femineam conditionem, et ad tricesimi elementi, postremique opificii locum, Dei sapientiam suo sermone dejecit: subjungitque Sapienciam, primum 99 Deum intueri conatam, cum vim fulgoris ferre non possent, cecidisse de cælis, deque tricesimo numero abjectam esse: deinde ingenuisse, suisque gemitibus diabolum procreasse (5); casumque suum deflendo ex lacrymis mare effecisse. Vides impietatem? quo enim modo ex sapientia diabolus generatur; et de prudentia malitia, aut de lumine tenebræ? Addit diabolus alios genuisse, ex quibus nonnulli mundum sint fabricati; Christumque descendisse, ut homines a mundi auctore avocaret.

B XIX. Audi vero quem Jesum Christum esse dicant, ut eos majore odio prosequare. Docent enim,

n. 6. Alia autem de Christo Jesu qui nos per incarnationem redemit, ejusdemque ex quatuor rebus compositione tradebant, cap 6, n. 1, et cap. 7, n. 2.

(4) Postremam inter deos, quæ ut dicere non vetetur. masculo-femina est, ipsam esse Sapienciam. Illic quoque nonnulla peccat Cyrillus. 1º Masculo-feminam facit Sapienciam. At Valentiniani nonnulli quatuor, seu octo priores Æonas masculos-feminas faciebant, Iren., lib. 1, cap. et n. 1, Sophiam vero seu Sapienciam, feminam et feminæ naturæ constanter aiebant apud Irenæum, sive lib. 1, cap. 1, n. 2, cum, sicut cæteros Æonas feminas decanis et duodecanis suo masculo compari, ita Sophiam Thelito conjugabant: sive lib. 1, cap. 2, n. 3, quo loci aiunt ipsam peperisse substantiam informem. ejusdem cujus ipsa erat naturæ, feminam, ὅταν φύσιν εἴχεθ' ἰσχυρὰν τεκεῖν. Quamobrem lib. 11, cap. 12, n. 3, Valentinianos reprehendit Irenæus, quod suis ipsi principiis repugnantes Sophiam feminam sine sui comparis Theliteri complexu prolem peperisse vellent. Ac Cyrillus ipse feminam eam fuisse supponit, cum queritur quod Sapienciam femineam naturam dejecerint. Illud forte in errorem de eadem masculo femina conjecit Cyrillum, quod Sethiani vel Ophitæ Sophiam masculo-feminam dicerent, Iren., lib. 1, cap. 30, n. 3, vel quod ipsi Valentiniani Sophiam Enthymesis suæ filiæ patrem appellaverint, ibidem, cap. 4, n. 1: Ὁ γὰρ πατὴρ αὐτῆς Σοφία κληίεται. Cum Cyrillus Sapienciam in tricesimum elementum depressam queritur, alludit forte ad Marci hæretici hypothesim, qui Æonas singulos elementorum seu litterarum Græcarum nominibus designabat, apud Irenæum, lib. 1, cap. 14; sed eorum prorsus a Valentinianis diversa hypothesis erat. 2º In eo quod de casu Sophiæ et ejus productionibus narrat, Sapienciam cum filia ejus Enthymesi sive Achamoth (quæ ipsa Sapiencia appellabatur, Iren., lib. 1, cap. 4, n. 1, et cap. 5, n. 3) confundit. Nam Sapienciam, Deum primum casso impetu videre conatam non ex cælis sive Pleromate rejectam aiebant; sed cum proxime esset ut resolveretur, ab Iloro seu Termino repressam et suffultam, suam cogitationem seu Achamoth extra Pleroma rejecisse ipsam vero in eo remansisse docebant. Irenæus, lib. 1, cap. 2, n. 2 et 4.

(5) Suis gemitibus diabolus procreasse. Sapiencia tribuit auctor, quod Enthymesi ejus sive Achamoth ascribebant Valentiniani; nam ex tristitia ejus diabolus ortum duxisse docebant, quem appellabant Cosmocratorem, eumque etiam Demiurgi

postquam Sapia excidisset, ne numerus triginta imperfectus remaneret, virgini novem Æonas, singulis minimum quidpiam conferentibus, ita Christum fabricatos esse; eumque rursus masculo-feminam esse. Estne quidquam istis impium magis? est quidquam deploratius? Ego tibi errorem expono, ut majus in eos odium concipias. Fuge igitur impietatem: neque hujusmodi vero salutem optes, ne infructuosis tenebrarum operibus communices⁷: neque curiosius anquiras, neque cum illis sermonem miscere velis.

XX. Et omnes quidem hæreticos oderis; potissimum vero eum (1) qui a mania et furore nomen habet: qui non ita pridem sub Probo imperatore initium habuit (2); nam ante annos omnino septuaginta error ille prodivit: et huc 100 usque supersunt homines qui eum suis oculis viderunt. Sed non illum, quia paulo ante fuit, idcirco adversare, sed propter impia dogmata oderis malitiæ effectorem, omnis immunditiæ receptaculum, qui omnium hæreseon in se uno cœnum expressit (3).

* Vid. inf. n. 33; Joan. x, 11. ⁷ Ephes. v. 11.

creaturam dicebant, ex Irenæo, lib. 1, cap. 5, n. 4, ex ejusdem Achamoth lacrymis liquidam omnem essentiam, mare et aquas omnes profluxisse stantes, lib. 1, cap. 4, n. 2. Fuisse tamen docet alios Valentinianos, qui ex ipsius Sapieniæ, non autem Achamoth ignorantia, tædio, timore et stupore materiæ essentiam ortum traxisse narrarent, cap. 2, n. 3.

(1) Potissimum vero eum, etc. Ex omnibus hæreticis nullos frequentius exagitat Cyrillus quam Manichæos, sive quia omnium deteriores erant collectis in se, et nova accessione amplificatis omnium venenis; sive quod omnium difficillima illorum erat curatio: quamobrem infra num. 36, præcipit ne iis qui hujus hæresis suspicione aliquando laboraverant, facile credatur, nisi diuturna pœnitentia sui experimentum dedissent; sive tandem quod in Palæstina plus quam cæteri frequentes erant. Cum in suo auditorio haberet quosdam ex Manichaica secta conversos, ut videre est catech. 15, n. 3, nullos alios memorat ex aliis sectis reversos. Epiphanius, hæresi LXVI, n. 1, testatur Manichæorum hæresim e Mesopotamia Eleutheropolim (urbs hæc Palestinæ Hierosolymis vicina) cujusdam Acuæ Veterani ope transportatam esse: id quod etiam innuit Eusebius, lib. vii Hist. eccl., cap. 31. Ex Vita S. Euthymii, pag. 26, addiscimus fuisse in deserto Ziph Manichæos circa annum 410.

(2) Sub Probo imperatore. Hanc sine dubio epocham sumpsit ab Archelao, qui in Disputatione cum Manete num. 27, sub Probo demum imperatore Manetem prodiisse testatur, quod ipse Manes agnoscit ibid. III, num. 28. Quod autem Archelaus addit in post trecentos et eo amplius a morte Christi annos centigisse, id parum accurate. Cyrillus, ex quo forte Archelai textus corrigendus, cat. 16, n. 9, proprius ad veritatem accedit, dum Manem ducentis post apostolorum mortem annis emersisse tradit. Secundo Probi imperatoris anno Hieronymus in Chronico Scaligerianæ editionis, pag. 177; Probi vero et Paulini consulatu S. Leo sermone 2 De Pentecoste, cap. 6, Manichæanam hæresim innotuisse ferunt: is est annus 277 a Christi nativitate. Non esse in anteriora tempora retrahendum Manetis exortum argumento est id quod Cyrillus subjicit, fuisse adhuc suo tempore superstites qui Manetem ipsi suis oculis conspexissent. Quod autem sub Probo innotuit Manes, intelligendum de ejus in Mesopota-

A σκουσι γὰρ, ὅτι τῆς Σοφίας ἐκπεσοῦσης, ἵνα μὴ ὁ ἀριθμὸς εἰπέη τῶν τριάκοντα, οἱ εἰκοσιεννέα (4) Αἰῶνες συνενέγκαντες τι ἕκαστος ἐλάχιστον, κατεσκεύασαν τὸν Χριστόν· καὶ τοῦτον δὲ ἀρσενόθηλον πάλιν λέγουσιν. Ἄρα ἔστι τι (5) τούτων ἀσεβέστερον; ἔστι τι τούτων ἀθλιώτερον; Ἐγὼ διηγοῦρά σοι τὴν πλάνην, ἵνα μειζρόνως αὐτοὺς μισήσης. Φεῦγε οὖν τὴν ἀσέβειαν, μηδὲ χαίρειν λέγε τῷ τοιοῦτῳ, ἵνα μὴ κοινωνήσης τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάργοις τοῦ σκότους· καὶ μήτε πολυπραμονήσης, μήτε εἰς λόγους αὐτοῖς ἐλθεῖν θελήσης.

Κ'. Καὶ μίσει μὲν πάντας αἰρετικούς, ἐξαιρέτως δὲ τὸν τῆςμανίας ἐπώνυμον (6) τὸν πρῶτον ἐπὶ Πρόβου βασιλείᾳ ἀρξάμενον· πρὸ γὰρ ὄλων ἐβδομήκοντα ἐτῶν ἢ πλάνη, καὶ εἰσὶ μέχρι τοῦ νῦν ἄνθρωποι αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρήσαντες ἐκεῖνον. Ἄλλ' οὐχ ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου τὴν, διὰ τοῦτο μίσει. Ἀλλὰ διὰ τὰ (7) δυσσεβῆ δόγματα, μίσει τὸν τῆς κακίας ἐργάτην, τὸ δοχεῖον παντὸς ῥύπου, τὸν πάσης αἰρέσεως βόρβορον ὑποδεξάμενον. Φιλοτιμούμενος γὰρ ἐν κακοῖς ἐξαιρετος (8) γενέσθαι, τὰ πάντων λαβὼν καὶ

miom et Romanorum imperium adventu; qui uno tantum anno ejus necem antecessit.

(3) Omnium hæreseon in se uno cœnum expressit, quod

(4) Εἰκοσιεννέα. Roe, Casaub., Ottob., εἰκοσιοκτώ, virgini acto. In Ottob. tamen ad marginem scriptum, εἰκοσιεννέα· omnino ex Cyrilli mente, qui solam Sapieniam utpote de gradu dejectam, nihil ad concinnandum Jesum contribuere potuisse dicit. Cæterum, Valentinianorum sententia, etiam Sapieniam suam in Jesu formationem symbolam contulit, ex Iren., lib. 1, cap. 2, n. 6; imo Christum quoque et Spiritum sanctum huic operi adjungendos esse Tertulliano visum, Contra Valentinianos, cap. 12. Hos sane in id consensisse tradit Irenæus, συνευδοκοῦντος, inquit, τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος. Ita Valentiniani; nam alioquin Valentinus inconstans sententia, alia de Jesu somniabat; eum modo a Theleto, modo a Christo, modo ab Homine et Ecclesia productum docens: Iren., lib. 1, cap. 11, n. 1. Quod autem Cyrillus addit Christum ab illis hæreticis masculo-feminam effictum esse, fidem non habet. Illi enim Jesum ex Æonum symbolis compositum, mare sine dubio pronuntiabat; quem Enthymesi sive Achamothæ sponsum, ut conjugium utriusque fieret, ascribunt, apud Iren. cap. n. 1.

(5) Ἐστι τι. Addimus τι ex Coisl., Roe, Casaub.

(6) Τῆςμανίας ἐπώνυμον. Codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob., Grod. addunt, τὸν Μανιχαῖον λέγω Manichæum dico. Quæ perspicuum glossamentum sunt, cum Cyrillus hæresiarcham istum Manetem semper, tum hac cum 16 catechesi, Manichæum nunquam appellet.

(7) Διὰ τὰ, etc. Præpositionem διὰ ex codd. Coisl., Roe, Casaub. supplevimus.

(8) Ἐξαιρετος. Ita scripsimus auctoritate codd. Roe et Casaub. Habetur in editis, ἐξαιρετος, Melius nostro judicio convenit prior lectio cum hoc titulo quem auctor Maneti tribuit cat. 16, n. 9, οὗτος τελευταῖος βόθρος ἀπωλείας τυγγάνων, hic novissimum perditionis barathrum existens. Mox, pro πάντα, legimus πάντων, ex iisdem mss. Sic cat. 16, n. 9, τὰ τῶν αἰρέσεων πασῶν κακὰ συνειληφώς. Et paulo post, τὰ πάντων συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἰρετικῶν. Pro μίαν habetur in Ottob. et Coisl., μανίας furoris hæresim. Loco βλασφημῶν, scripsimus ex cod. Colb., βλασφημῶν.

μίαν αἵρεσιν πεπληρωμένην βλασφημιῶν, καὶ πάσης A
παρανομίας συστητάμενος, λυμαίνεται τὴν Ἐκκλη-
σίαν (μᾶλλον δὲ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας), ὡς λέων
περιπατῶν καὶ καταπίνων. Μὴ πρόσεχε αὐτῶν τῆ
χρηστολογία, μηδὲ τῆ νομιζομένη ταπεινοφροσύνη·
ὄφεις γάρ εἰσι, γεννήματα ἐχιδῶν. Καὶ Ἰούδας
ἔλεγε, Χαῖρε, Ῥαββί, καὶ προεδίδου. Μὴ τοῖς φλῆ-
μασι πρόσεχε, ἀλλὰ τὸν ἰὸν φυλάσσου.

ΚΑ'. Καὶ ἵνα μὴ μάτην (1) δοκῶμεν αὐτοῦ καττι-
γορεῖν, ἐν παρεξόφῃ τις ἐστὶν οὗτος ὁ Μάνης εἴπω-
μεν, καὶ τί διδάσκει ἐκ μέρους· ὅλον γὰρ αὐτοῦ τὸν
βόρβορον, οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν κατ' ἀξίαν διηγῆσεται.
Μνημονεύεσθω δὲ ταῦτα (2) παρὰ σοὶ εἰς εὐκαιρον
βοήθειαν, ἅπερ εἶρηται· μὲν καὶ τοῖς πρὸ τούτου, λε-
χθήσεται· δὲ καὶ τοῖς νῦν· ἵνα οἱ μὲν ἀγνοῦντες μά-
θωσιν, οἱ δὲ εἰδότες ὑπομνησθῶσιν. Οὐκ ἐστὶν (3) ἀπὸ B

⁸ Vid. cat. 16, n. 9. ⁹ I Petr. v, 8. ¹⁰ Matth. iii, 7. ¹¹ Matth. xxvi, 49.

Quod Cyrillus hic et cat. 16, n. 9, de omnium hæreseon
venenis a Manete in unum collectis ait, idem aliorum
Patrum testimonio confirmatur, uti Eusebii lib. vii
Hist. eccl., cap. 31; S. Leonis serm. 15, *De jejun.* x
mens. 5, cap. 4, ubi sic ait: « Quod in paganis pro-
fanum, quod in Judæis carnalibus cæcum, quod in
« secretis magicæ artis illicitum, quod denique in
« omnibus hæresibus sacrilegum atque blasphemum
« est, hoc in istos, quasi in sentinam quadam cum
« omnium sordium concretionem confluit.» Idem ait
Marcus in *Vita S. Porphyrii Gazensis*, num. 39,
aliique passim auctores. Ac revera Manichæorum
hæresis veterum Gnosticorum ac Marcionitarum
compilatis erroribus constat, cum nonnulla ex gen-
tilium fabulis et philosophorum theologia acces-
sione. Primus ac capitalis Manichæorum error de C
duobus principiis sive diis bono et malo, ex Mar-
cione acceptus, quem in Perside prædicasse refert
Epiphanius, hæresi xlii, n. 1. Tenebras increatas a
Marcione et Valentino admissas significat Basilius,
homil. 2 in *Hexaem*, pag. 18; hancque naturam
tenebrarum oppugnat Origenes Manichæis anti-
quior, lib. 1 *Periarchon*, cap. 5, pag. 767 editionis
Erasm., atque ex multis ab eo contra ea quæ postea
Manichæorum fuerunt placita disputatis, factum
puto ut ab Theodoreto Origenes inter Mani-
chæorum debellatores numeretur, *Hæret. fabul.*,
lib. 1, cap. 26 Archelaus. *Disp. cum Manete*, num.
55, refert Basilidis, qui olim apud Persas prædica-
verat, testimonium de pugna tenebrarum adversus
lucem. Infamen suam eucharistiam Manichæi a
Gnosticis acceperant. Præterea ex Pythagora, ex D
Empedocle, et Ægyptiorum disciplinis nonnulla in
Manichaicam hæresim derivata referunt auctores
ecclesiastici. Ex Persarum consuetudine, solis,
lunæ et siderum cultum traxerant iidem hæretici:
ac multa Manichaicis deliriis similia de lucis et te-
nebrarum pugna, ex Persarum philosophia refe-
runtur a Plutarcho, libro *De Iside et Oriside*, pag.
369. Eam porro variarum hæresum compilationem
Maneti ipsi tribuit Cyrillus, non tanquam auctori;
qui nec Græcas litteras ad legenda philosopho-
rum et veterum hæreticorum scripta noverat; neque
de Christo et Evangelii nisi sub vitæ finem quid-
quam audivit: sed tanquam hæresis ab alio,
nempe Scythiano, inventæ furi et amplificatori ac
suo nomine, furto suo artificiose dissimulato, pro-
pagatori.

(1) Μὴ, μάτην. Ex Coisl., Roe, Casaub. At editi,
μάτην μὴ.

Cupiens namque in malis excellere⁸, omnium vitia
colligens, unamque blasphemias et omni iniquitate
refertam hæresim conflans; Ecclesiam, seu potius
eos qui extra Ecclesiam sunt, tanquam leo circum-
iens ac devorans, cædit perditque⁹. Ne eorum
blandiloquentiæ, fictæque modestiæ (4) dejectioni-
que attendite. Serpentes enim sunt, viperarum pro-
genies¹⁰. Dicebat et Judas: Ave, Rabbi¹¹, et pro-
debat. Ne osculis attende, sed cave a veneno.

Xxi. Et ne hunc temere accusare videamur,
quis sit iste Manes, et partem quamdam doctrinæ
ejus, obiter exponamus: nam totum ejus cœnum
ne universum quidem ævum pro dignitate recense-
ret. Ea porro memoriæ infige, ut tibi opportuno
tempore subsidio sint. Quæ quidem et iis qui ante
id temporis fuere, commemorata sunt: et his qui
nunc audiunt edicentur: ut et qui nesciunt, ad-

(2) Ταῦτα. Hoc verbum loco τὰ substituimus,
secuti codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod.
Paulo post, ante ἀγνοῦντες particulam μὲν ex
iisd codd. et insuper Colb. et G. Morelii editione
adjecimus.

(3) Οὐκ ἐστὶν, etc. Hæc et sequentia, ex Cyrillo
in suum de Manichæorum et Paulicianorum historia
librum transcripsit Petrus Siculus a Radero editus
pag. 20, usque ad verba n. 35, δοθείη ὑμῖν excl.,
insertis quibusdam quæ suo loco notabimus. Pho-
tius quoque in *Manichæorum Historia*, Bibl. Coisl.
pag. 354, a verbo Σκυθιανός τις usque ad ὁ Παρά-
κλητος in n. 30, liberius exscribit, ommissa Archelai
cum Manete collatione, quam duobus verbis per-
stringit. Quod Cyrillus Manetem negat a Christianis
profectum, vel de Ecclesia, in qua scilicet nun-
quam fuit, ejectum, confirmat Epiphanius, aiens
hær. lvi, n. 5, Manetem paulo antequam in car-
cerem regis Persarum jussu conjiceretur, audito
primum Christi ac Christianorum nomine, tres e
discipulis suis Hierosolymam ad comparandas
sibi que afferendas Scripturas nostras misisse. Ar-
chelaus vero. *Disp. cum Manete*, n. 54, ait Manetem
de comparandis Scripturis tum solum cogitasse,
cum in carcere conclusus, a discipulis suis ad se
revertentibus quæ a Christianis passi erant audivit:
hac enim Christianorum contra suos conspiratione
pulsatum, discipulos submisisse, qui Christianorum
nomen ementiti, universos Scripturarum libros a
nostris emeruere: iisque usum Manetem, quo mi-
nus Christiani invisus esset, Christi nomen se sus-
cipere simulasse. Ex his saltem constat, Manetem
diu ignoravisse Scripturas, nec Christianum nomen
nisi sub finem vitæ sumpsisse. Scythianum et Te-
rebinthum Christianæ fidei nomen nunquam de-
disse, tum ex his Cyrilli verbis, tum ex hinc Manetis
discipuli sui, Christi, vel sacrarum litterarum
ignoratione satis patet; sed mirum videtur Scythia-
num nihil de Christo, aut Scripturis nostris asper-
sisse, in hæresi ex omnium, uti dicitur, hæreseon
venenis collecta, cujus præcipuum caput erat Veteri
Testamento derogare.

(4) Ne eorum blandiloquentiæ, fictæque modestiæ.
Vox χρηστολογία, quam blandiloquentiæ vocabulo
reddidimus, non solum dulces et adulatorios ser-
mones significat, sed etiam probabiles, et ad per-
suadendum ingeniose compositos: utrosque mira
arte adhibebant Manichæi. Rerum arcanarum in-
telligentiam sprete fide pollicebantur; qua se arte
ab eis illectum fatetur Augustinus: specie pietatis

discant, et qui noverunt recordentur. Non est ex Christianis Manes, absit! neque, ut Simon Magus, ab Ecclesia ejectus est; neque ipse, neque ii qui illum præcessere magistri; fur enim est alienorum malorum, quæ sibi propria vindicavit. Quo autem modo et qua ratione, jam audi.

101 XXII. Scythianus quidam erat in Ægypto (1), genere Saracenus, nihil commune habens sive cum Christianismo, sive cum Judaismo. Hic cum Alexandria degeret, et vitam imitaretur Aristotelicam, quatuor libros composuit (2): unum, quem *Evangelium* vocavit, non Christi facta continentem, sed nudum nomen; alterum, quem *Capitulorum* appellavit; tertium, *Mysteriorum*; et quartum

et castitatis, jejuniorum frequentium, et abstinentiæ austeritate, vultum pallore, vestium sordibus, multis imponebant. Ea referunt omnes qui de ipsis locuti sunt, in primis Augustinus et S. Leo.

(1) *Scythianus quidam*, etc. De Scythiano videsis Archelaum *Disp. cum Manete* num. 51 et 52, Epiphani., hæresi LXVI, num. 3; Socratem lib. 1 *Hist. eccl.*, cap. 22, etc. Scythianum cum Tillemontio circa medium sæculum secundum ad summum locamus.

(2) *Libros quatuor composuit*, etc. Idem confirmat Epiphanius num. 2. At eos Socrates Terebintho auctori tribuit. Nodum secat Archelaus, qui testatur num. 53. Scythianum illos libellos scripsisse, et num. 2, ei fuisse istos quatuor libros, quos tamen ei scripsit Terebinthus dictantes Scythiano. Hos Scythianus verisimiliter Græce scripsit, ut autem a Manete legi potuerint, necesse fuit in Persicam vel Chaldaicam linguam interpretatos esse: eam enim solam noverat Manes, ex Archelao num. 36. Hanc interpretationem nulli alteri præter Terebinthum assignare possumus.

(3) *Διδάσκοντες*. Habetur, *διδάσκαλοι*, in codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. et Petri Siculi, qui legit: *Ἐπὶ αὐτοῦ τῆς τοιαύτης κακίας διδάσκαλοι* intelliguntur autem Scythianus et Terebinthus. Post *κλέπτης γάρ* adjecimus, *ἔστιν*, ex Coisl., Ottob. Roe, Casaub., Petro Siculo. Idem loco *ἀλλοτρίων κινῶν*, legit, *ἀλλοτρίων ἀρέσεων*. Sed Cyrillus hic non respicit ad alienas hæreses, quas Manes expilavit ut suam componeret; verum ad Scythiani libros et doctrinam quam suam fecit.

(4) *Οὐδὲν κοινόν*. Ita codd. Ottob., Roe, Casaub., Petrus Siculus. Editi, *κοινωνόν*. Hæc Photius ita reddit, *οὔτε Χριστιανοῖς συμπεριφερόμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων οὐ προσιέμενος, neque cum Christianis consentiens, neque Judæorum doctrinam admittens*. Scythiani sane doctrina neque Judaismo, cujus legem ac prophetas infamabat, consentiens erat; neque Christianismo, cum Christi nomen Maneti librorum et doctrinæ ejus hæredi tandiu ignotum fuerit, si credimus Epiphanio. Sed utrum Scythianus nihil Judaicarum aut Christianarum rerum suæ doctrinæ admiscuerit, alia quæstio est. Epiphanius, hæresi LXVI, n. 5, eum de legis ac prophetarum oraculis ac de Christiana disciplina inaudivisse dicit. Socrates addit ejus, quos Terebintho dat, libros sermonem sonuisse Christianum, gentilium vero dogmata comprehendisse. *Χριστιανίζουσι μὲν τῇ φωνῇ, τοῖς δὲ δόγμασιν Ἑλληνίζουσι*. Petrus Siculus et Photius, de ejus *Evangelio* et *Mysteriis* ea recensent quæ Socratis judicium confirmant. Vix aliter esse poterant libri ex hærescon omnium vitiis confecti. Atqui nec Petrus, nec Photius, nec Socrates Scythiani libros viderant, qui a Manete mutati et interpolati jam sub unius hujus nomine fereban-

Χριστιανῶν ὁ Μάνης, μὴ γένοιτο! οὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε αὐτός, οὔτε οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκοντες (3) κλέπτης γάρ ἐστιν ἀλλοτρίων κινῶν, ἐξιδιοποιούμενος τὰ κακὰ πῶς δὲ καὶ τὴν τρόπον, ἀκουστέον.

ΚΒ'. Σκυθιανός τις ἦς ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνός τὸ γένος, οὐδὲν κοινόν (4) οὔτε πρὸς Ἰουδαϊσμόν, οὔτε πρὸς Χριστιανισμόν, κεκτημένος. Οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας, καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξε: μίαν καλουμένην *Εὐαγγέλιον* (5), οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον τὴν προσηγορίαν καὶ μίαν ἄλλην καλουμένην *Κεφαλαίων* (6) καὶ μίαν τρίτην, *Μυστηρίων*

B tur; si libri illi Christianam religionem sonabant, quomodo Manes tandiu Christum et res Christianas ignoravit, ut testatur Epiphanius? si legi et prophetis derogabant, quemadmodum Maneti Scripturæ nostræ per totam fere vitam ignotæ? quod affirmat Epiphanius, insinuante Archelao. Nodum hunc peritioribus dissolvendum relinquo. Loco *Ἀριστοτελικόν*, Coisl., Ottob., Roe, Casaub. habent, *Ἀριστοτέλους*. In quo autem consisteret ea Scythiani Aristotelicæ vitæ imitatio? an in vivendi, an in disserendi more? si de vita agitur, Epiphanius Scythianum ait hæresi LXVI, n. 2. deliciis assuetum, divitiis tumentem, aromatibus diffluentem, famæ avidum refert. Similia pene de Aristotele Ælianus memorat lib. III *Var. hist.*, cap. 19. Magis hic respici crederem doctrinæ ac sermonis, ac disputationis imitationem; uti visum Photio, qui præsentia Cyrilli verba hac metaphrasi reddit, *ἐκ τῶν Ἀριστοτελικῶν παρακουςμάτων ἐντριβῆς τὴν γλῶσσαν γεγονός*, « ex Aristotelis disputationibus male intellectis nonnullum disserendi usum assecutus. »

C (5) *Εὐαγγέλιον*. Pet. Siculus, τὸ ἅγιον *Εὐαγγέλιον*, *sanctum Evangelium*. De hoc Photius, ἐν τῇ πράξει Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φθοροποιοὶ τινες καὶ ἀποτρόπαιοι θεομάχῳ γνώμῃ διαπλάττονται, « ubi acta quædam Christi Dei nostri ad corrumpendum comparata et abominanda, impia ac Dei inimica sententia confinguntur. » Hæc Photius ex conjectura. V. notam 4 et 6.

(6) *Κεφαλαίων*. In Petro Siculo et Photio legitur, *κεφάλαιον*, *capitulum*. Omnes vero Cyrilli mss., *Κεφαλαίων*. Sic etiam Epiphanius, hæresi LXVI, n. 2; Socrat. lib. 1 *Hist.*, cap. 22, et auctor *Historiæ hæresis Manichæorum* una cum Lactantii epitome per Pfaffium editæ anno 1712, pag. 182. Ante vocem *Μυστηρίων*, repetit Siculus *καλουμένην*, et post hæc subjungit, ἥτις ἐστὶ πρὸς τὴν ἐπιτηδευσθεῖσαν αὐτοῖς ἀνατροπὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, **D** *liber, ad cogitatam ab illis eversionem legis, ac prophetarum, comparatus est*. Photius, ἐν τῇ, ὡς ἔδοξεν αὐτῷ, τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διασκευαί τινες καὶ διαβολαὶ πραγματεύονται, « in quo, sicut ipsi placuit, legis ac prophetarum refutationes quædam et calumniæ instituuntur. » V. notam 4. Loco *θησαυρῶν*, quod in editis legitur, reposuimus, *θησαυρόν*. Ita suaserunt primum cod. Coisl. qui habet, *τετάρτην*, ὃν νῶν περιφέρουσι *θησαυρόν*, « quarum librum, enim nempe quem nunc circumferunt *Thesaurum*; » deinde Petrus Siculus qui sic legit, *τετάρτην*, ἣν περιφέρουσι, *θησαυρόν ζωῆς* καλοῦντες, ἥπερ ἐστὶ *θησαυρός θανάτου*, « quartum quem circumferunt, *Thesaurum vitæ* appellantes, qui vere *thesaurus* est mortis. » Photius, ἡ δὲ *τετάρτη*, *ψυχῆς θανάτου* πρόξενος οὕσα, *θησαυρός ζωῆς* ἐπιγράφεται, *quartus qui mortem animæ parit, Thesaurus vitæ inscribitur*, Idem tamen cod. 85, scribit *θησαυρούς*. Eadem pene Si-

καὶ τετάρτην, ἣν νῦν περιφέρουσι, Θησαυρόν. Μαθη-
τῆς δὲ ἦν τούτου Τερέβινθος (1) ὀνόματι. Ἀλλὰ τὸν
προειρημένον Σκυθιανὸν ἐλθόντα εἰς τὴν Ἰουδαίαν,
καὶ λυμαινόμενον (2) τὴν χώραν, νόσφ θανατώσας ὁ
Κύριος, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατάστασιν.

ΚΓ'. Ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητῆς Τερέβινθος, κλη-
ρονόμος ὢν τοῦ γρουτοῦ, καὶ τῶν βιβλίων, καὶ τῆς
αἰρέσεως, παραγενόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν
τῇ Ἰουδαίᾳ γνωρίζομενος καὶ καταγινωσκόμενος (3),
ἔκρινεν εἰς τὴν Περσιδᾶ μετελθεῖν· ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς
προσηγορίας κάκεῖ γνωρίζηται, Βουδᾶν μετωνόμα-
σεν (4) ἑαυτόν. Ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἀνταγωνι-

culi ac Photii verba transcribuntur in libello ana-
thematizandæ Manichæorum hæresis formulam con-
tinente, qui ab Cotelerio editus est in Notis ad li-
brum in *Recogn.*, καὶ τὸν θησαυρόν τοῦ θανάτου, ὃν
λέγουσι θησαυρόν ζωῆς et thesaurum mortis, quem
vitæ *Theaurum* dicunt. Archelaus quoque in *Dis-
putatione cum Manete*, num. 52, *Theaurum* dicit,
non *Theaurorum*, ut et auctor *Historiæ Manichæo-
rum* citatæ. Apud sanctum Nilum, lib. 1, epist. 117,
Allat. edit. legitur: Μνηχαῖσι Μυστήρια καὶ θησαυ-
ρῶν ἀγαθῶν ἀποκαλοῦσι τὰ βιβλία τῆς εὐσεβείας·
ipsa constructio indicat legendum. Θησαυρόν ἀγα-
θόν, vel ἀγαθῶν. Epiphanius, hæresi LXVI, n. 2, scri-
bit, θησαυρῶν sed mendum est, credo, cum n. 13,
θησαυρῶν scribat. Socrates lib. 1, c. 22, scribit
θησαυρῶν in edit. Christophorou, sed θησαυρόν in
Valesiana. Hieronymus *Adversus Vigilantium*, n.
16, et in *Isaiam* c. LXIV, 4, *Theaurum* singulari
numero dicit. V. Coteler. in *Notis ad Vitam S. Eu-
thymii*, *Monument.*, etc. t. II, p. 618. Tandem Au-
gustinus sæpe *Theaurum Manichæi* citat, nunquam
Thesauros. Hunc forte a *Theauro* Scythiani diver-
sum existimabimus, quia *Theaurus Manichæi* C
grande volumen erat septem libros saltem comple-
clens, cum e septimo libro fragmentum recitet Aug.
De natura boni c. 44, tom. VIII nov. edit. Contra
breves erant Scythiani *libelli non multorum versuum
singuli*, ex Archelao *Disp. cum Manete*, n. 33; at
idem Archelaus testatur Manem libellos Scythiani
transtulisse, multaque alia a semetipso eis inse-
ruisse: quos, ut idem ait n. 53, delecto conscriptoris
titulo, tanquam proprios prætulit. Idem refert So-
crates, lib. 1, c. 22, adeo ut, cum dicat Cyrillus
Theaurum Scythiani eum esse quem Manichæi cir-
cumferebant, dubium nullum sit quin idem opus
sit a Scythiano informatum, et ab Manete locuple-
tatum et auctum, quod Manichæi sub Manetis no-
mine proterebant, et Augustinus refutavit.

(1) Τερέβινθος. In editis, Τερέβινθος, quod mutare
non dubitavimus, auctoritate codd. Coisl., Colb.,
Roe, Casaub., Bodl., Grodecii, Petri Siculi, Photii,
Archelai *Disp. cum Man.* n. 52, auctoris *Historiæ
Manichæorum* jam citatæ; veteris codicis S. Epi-
phanii, hæc. LXVI, n. 3 ad marginem a Peravio ci-
lati, quamvis in textu legatur, Τερέβινθος· Socratis
juxta veteres codd. In editione Cat. G. Morelii le-
gitur, Τερέβινθος, facili et vulgari commutatione
litteræ μ in θ, prout in mss scribitur.

(2) Ἐλθόντα... καὶ λυμαινόμενον. Hic ascripsimus
lectionem quam Petrus Siculus secutus est. Om-
nes enim cum editi tum mss. habent, ἐλθεῖν... καὶ
λυμῆνασθαι. At ea manca est constructio, adeo ut
aliquid, ut integer sit sensus, vel supplendum vel
corrigenendum esse videatur. Levi facta mutatione
constabit sensus, si loco προειρημένον legatur, προη-
ρημένον· atque hanc vocem videtur legisse Grode-
cius; sed vertit quasi etiam legisset, ἐθόντα εἰς τὸ
λυμῆνασθαι. Porro discrimen inter utramque lectio-
nem in hoc positum est, quod secundum primam
Scythianus in Judæam appulisse, eamque sua con-

quem nunc circumferunt *Theaurum*. Hujus disci-
pulus erat Terebinthus nomine. Cum vero memo-
ratus Scythianus in Judæam appulisset, regionem-
que 102 infecerat, Dominus, immissa homini per
morbum nece, gliscentem labem compressit.

XXIII. Terebinthus autem perversitatis discipu-
lus, auri, librorum, et hæresis hæres, cum adesset
in Palestina, atque in Judæa cognitus, et damna-
tus esset, in Persidem transire decrevit. Ne autem
ibi etiam ex nomine agnosceretur, Buddam se,
mutato nomine, dixit. Verum illic etiam adversa-
rios habuit, Mithræ [ministros (5)], multisque ser-

tagione infecisse dicatur: secundum alteram, pa-
rans in Judæam ire ibique hæreseos virus spargere,
immessa a Deo morte, cogitata exsequi prohibitus
sit. Et huic lectioni favere videtur Archelaus qui
Disp. cum Manete, n. 52, Scythianum quidem in
Judæam proficisci constituisse ait; sed iverit necne
non satis diserte significat: tantum, paulo post
susceptum illud consiliumne vivis sublatum tradit.
At lectioni alteri suffragantur Epiphanius et Pho-
tius: nam Epiphanius, hæc. LXVI, n. 3 non solum
in Judæam pervenisse Scythianum, sed cum Hie-
rosolymitanæ Ecclesiæ presbyteris congressum esse
et exactis in ea provincia compluribus annis, ἱκανῶ
ἔτη, non morbo confectum, ut Cyrillus tradit, sed
præcipitem e tecto delapsum vitam amisisse, ibique
funus ejus a Terebintho curatum narrat: cujus
narrationem non parum infirmat, quod Archelao,
Scythianum, paulo post susceptum in Judæam ade-
undi consilium, diem obiisse testanti, et Cyrillo,
eum ex morto decessisse affirmanti, contraria vi-
deatur. Photius Scythianum et in Judæa commora-
tum, et illic obiisse dicit, acerba morte ex huma-
nis sublatum, πικρῶ θανάτῳ τοῦ διδασκάλου κατὰ
τὴν Ἰουδαίαν (ἐκαίσε γὰρ παρεγεγόνει) των ἀνθρώ-
πων ἀποφθαμέντος. Verum testimonii ejus vis in
Epiphanium, et Cyrillum secundum Petri Siculi
citationem in lectum (nam ex his fontibus hausit quæ
de Manichæis hoc loco narrat) reducitur. sunt
nonnulla apud Cyrillum, quæ Scythiani in Judæam
profectionem non parum sustentant. Primo enim
videtur dicere Deum morte Scythiano inflictam, con-
tagionem ab eo in Judæam invectam, ibique con-
stitutam compescuisse, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατά-
στασιν· deinde Terebinthum Scythiani discipulum
statim a magistri morte, vel etiam mortis ejus tem-
pore, uti in Judæa, collecta ejus hæreditate, de-
gentem, nec recens omnino eo advectum repræ-
sentat, παραγενόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ. Subinde
narrat eum in hac provincia agitur fuisse, γνω-
ρίζομενος, pro Scythiani ut videtur discipulo, et
idecirco condemnatum. Nota ergo jam in illis locis
Scythiani et persona et doctrina. Ea momenta ef-
fecerunt ut Siculi ac Grodecii lectionem antepone-
renius: sed existimatio sua cuique sit.

(3) Καὶ καταγινωσκόμενος. Sic. I. addit, παρὰ
πάντων. ab omnibus damnatus. Photius, παρὰ τῶν
εὐσεβούντων πάντων, ab omnibus piis.

(4) Βουδᾶν μετωνόμασεν. Βουδᾶν scripsimus ex
Pet. Sic. Archelao, *Disp. cum Man.*, n. 52; Epipha-
nio, par. LXVI, n. 3; Socrate ho. 1 *Hist.*, cap. 22;
auctore *Historiæ hæresis Manichæorum* supra ci-
tatæ. In editis habetur, Βουδᾶν in codd. Roe et
Casaub., Βουδᾶν. In Coisl., Βουδᾶν. In Ottob., Βου-
δανον. Photius *Hist. Man.* vocat Βουδᾶν. Ex codd.
Coisl., Ottob., Roe, Casaub. legimus, μετωνόμασεν,
cum in editis exstet simpliciter, ὀνόμασεν.

(5) Adversarios habuit Mithræ ministros. Hos Ar-
chelaus num. 52 et Epiphanius, hæc. LXVI, n. 3,
Parcum et Labdacum nominant. Cum Cyrillus sim-
pliciter scripsisset, τοὺς τοῦ Μίθρα, Grodecius ver-

monibus ac disputationibus agitata, convictus, et ad extremum pulsus, ad viduam quamdam confugit. Deinde ad superiorem domus partem ascendit, et invocatis aeriis dæmonibus (1), quos huc usque Manichæi super abominanda sua invocant sicut, divinitus ictus ac de tecto dejectus, animam efflavit: et ad hunc modum altera fera excisa est.

XXIV. Verum remansere impietatis commentaria, et librorum pecuniarumque hæres vidua fuit. Quæ cum neque cognatum, neque alium quemquam haberet, statuit pecuniis emere puerum Cubricum nomine; eumque adoptatum, Persarum disciplinis uti filium instituit; atque in hominum perniciem exitiale telum exucuit. Ita Cubricus improbus servus inter philosophos adolevit; ac post obitum viduæ, et pecunias, et libros hæreditatis jure possedit; deinde vero ne probrosum ipsi foret servitutis nomen, pro Cubrico Manem se cognominavit (2), quod nomen Persarum lingua dissertationem sonat: quia enim dialecticus sibi alicujus nominis esse videbatur, Manem se uti probum quemdam sermonum serendorum magistrum appellavit. At ille quidem eo nomine sibi juxta Persarum linguam existimationem comparare nitebatur: Dei vero providentia factum est, ut suus ipse nolens accusator evaderet; qui, dum sibi in Perside honorem conciliare putat, apud Græcos se ab insania et furore cognominet.

103 XXV. ¹² Dicere ausus est se ipsum esse

¹² Vid. cat. 10, n. 9.

tit *Mithræ sacerdotes*. Hos revera Epiphanius ædituos et simulacri sacerdotes fuisse significat, at Parcum tam ipse quam Archelaus *prophetam* idoli appellant. Labdacum Archelai interpres *Mithræ* filium dicit, male forsitan intellectis Græcis vocibus τοῦ Μίθρα. Communi *ministratorum* vocabulo Cyrilli textum reddidimus. Mithram solis apud Persas culti nomen fuisse cuivis notum est: et certum ex Archelao, *Disp. cum Manete*, num. 36.

(1) *Invocatis aeriis dæmonibus*, etc. Archelaus hujus historiæ primigenius auctor, *ritus cujusdam* quem se *nescire* profitetur, *vel artificii gratia* ascendisse ait n. 52. Epiphanius, num. 3, magicis artibus effecturum ne quis sibi deinceps contradiceret. Terebinthum a Deo percussum, Cyrillus; *per Spiritum* sive *angelum* Deo jubente præcipitatum, Archelaus, Epiphanius, et Socrates memorant.

(2) *Manem se cognominavit*, etc. Affermat Cyrillus Persica lingua dissertationem hoc vocabulo significari, quod etiam Photius in *Historia Manichæorum* confirmat: ἀγλοῖ τοῦτο Περσίδῃ γλώσσῃ τὸν οἶον ὀμιλητικόν, καὶ πρὸς διάλεξιν δραστηρίον. Epiphanius vero, hæres. LXVI, n. 1. ait id nomen Chaldaico sermone idem sonare quod Græce σκεῦος, nempe *vas*; idque confirmat Scaliger in *Chronicum Eusebii Notarum* pag. 241, 1. Porro ex Archelao, *Disp. cum Man.*, num. 36, Manes nullius alterius linguæ præterquam Chaldæorum scieus erat, nec ullum alium loquentem poterat audire. Quomodo igitur, cum ex ambabus illis etymologiis eas linguas diversas fuisse constet, Manes, qui solam callebat Chaldaicam, Persicum sibi nomen induere potuit? At ipsius Archelai in hoc qui in manibus est loco, et omnium auctorum consensu, Manes genere Persa

στάς, τοὺς τοῦ Μίθρα· καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν, ἐλέγχεται καὶ πέρασ, συναλαυόμενος προσφρεύγει τινὶ χήρα. Ἔτα ἐπὶ δώματος ἀνεληθὼν, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς οἱ Μανιχαῖοι μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μυστρᾶς αὐτῶν ἰσχύδος (3) ἐπικαλοῦνται, θεόπληκτος γενόμενος καὶ καταβλήθεις ἀπὸ τοῦ δώματος, ἐξέψυξε· καὶ οὕτως ἐξεκόπη τὸ θηρίον δεύτερον.

ΚΔ'. Ἄλλ' ἔμεινε τὰ ὑπομνηστικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονόμος ἦν ἡ χήρα (4) καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν χρημάτων. Μήτε δὲ συγγενέα, μήτε δὲ ἕτερόν τινα ἔχουσα, ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον λεγόμενον· καὶ τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν ὡς υἱόν, καὶ ὥξυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακὸν βέλος. Καὶ Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης εἰς μέσον φιλοσύφωε ἤμαζε· καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας, ἐκληρονόμησε καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χρήματα. Ἔτα, ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας ὄνομα ἐπονείδιστον ἦ, ἀντὶ Κούβρικου Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον τὴν ὀμιλίαν δηλοῖ· Ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικὸς ἐδόκει τις εἶναι, Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, οἶον· ὀμιλητὴν τινα ἄριστον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοσίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίησε γενέσθαι· ἵνα ἐν Περσίδῃ νομίσας ἑαυτὸν τιμᾶν, παρ' Ἑλλησι μανίας ἐπώνυμον ἑαυτὸν (5) καταγγέλλῃ.

ΚΕ'. Ἐτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλη-

C

erat: omnino apud Archelaum idem est sermo Chaldaicus quod Persicus; nam ipse fatetur num. 55. Manem Persarum linguæ proprium sibi vocabulum sumpsisse. Epiphanius vero Chaldaicæ linguæ proprie dictæ etymologiam secutus est. Cum Manis nomen ob insaniam et furorem quem apud Græcos designat, probrosum haberi cœpisset, ejus discipuli Manichæum magistrum suum Manis loco dixere: et aliqui doctiores geminata littera v Mannichæum vocaverunt quasi manna fundentem ἀπὸ τοῦ μάνα χειν. Aug., hæres. XLVI et lib. XIX cont. Faust., cap. 22.

(3) Αὐτῶν ἰσχύδος. Vocem αὐτῶν adjecimus ex codd. Roe, Casaub., Coisl., Ottob., Grod., Petro Siculo. Photius, loco ἐπὶ τῆς μυστρᾶς αὐτῶν ἰσχύδος, scribit, ἐπειδὴν αὐτῶν τὴν μυστρᾶν ἰσχύδα τελοῦσιν, *quando detestandam suam sicut consecrant*. Nisi Ischada pro festo aut mysterio quodam Manichæorum sumpserit. Ficus intelligenda est, quam humano semine et sanguine menstruo intingentes, in eucharistiæ modum suis porrigebant, ut recitat Cyrillus infra num. 33. Post γενόμενος addidimus particulam καὶ, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Pet. Sic.

(4) Ἡ χήρα. Articulum adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub., Petr. Sic. Paulo post. Κούβρικον nominat Cyrillus Manetem; et ita quidem omnes. At Latinus interpres Archelai dicit *Corbicium*.

(5) Μανίας ἐπώνυμον ἑαυτὸν. Hunc ordinem verborum sequimur, quem exhibent codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. In editis et Siculo ἑαυτὸν ponitur ante ἐπώνυμον. Coisl., habet, καταγγέλλῃ pro καταγγέλλῃ.

τον. Καὶ γέγραπται· Ὅς δ' ἐν βλασφημίᾳ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν. Ἐβλασφημήσεν οὖν (1), Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπὼν ἐκείνοις ὁ κοινωνῶν, βλεπέτω μετὰ τίνων ἑαυτὸν ἐντάσσει. Ἐσάλευσεν ὁ οἰκέτης τὴν οἰκουμένην, ἐπειδὴ (2) διὰ τριῶν σείεται ἡ γῆ· καὶ τὸ τέταρτον οὐ δύναται φέρειν, ἐὰν οἰκέτης βασιλεύσῃ. Καὶ μέσος ἐλθὼν, λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐπηγγέλλετο. Ἐνόσει· τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱὸς, καὶ ἱατρῶν δαψιλία παρῆν· ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγέλλετο (3) διὰ προσευχῆς ὡς ἀνεὶ εὐσεβῆς κατορθώσῃν. Ἀπέστησαν οἱ ἱατροὶ, συναπέστη τοῦ παιδοῦς ἡ ζωὴ· ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρός. Καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος, εἰς φυλακὴν, οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγχει τὸν βασιλέα, βληθείς· οὐ διὰ τὸ καταλύσαι τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαγγεῖλασθαι σωζειν. καὶ ψεύσασθαι· μᾶλλον δὲ (4),

Marc. iii, 29. ¹⁴ Prov. xxx, 21, 22.

(1) Ἐβλασφημήσεν οὖν. Particulam συν addidimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Petro Siculo: qui tamen hanc phrasim locat post τὸν Παράκλητον, ante citatam Christi sententiam; ac pro καὶ γέγραπται, legit, ὡς γέγραπται, sicut scriptum est, et post οὐκ ἔχει ἄφεσιν hæc scribit, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, sicut et qui illum præcessere. Deinde isthæc subjungit: Ὁ μὲν Σκυθιανὸς ἐτόλμησε Πατέρα ἑαυτὸν ὀνομάσαι· ὁ δὲ Βουδῶδᾶς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκ παρθένου τε γεγεννησθαι, καὶ ἐν ταῖς ἡρεσίαις ἀνατρέφεσθαι· ὄθεν καὶ δώδεκα μαθητὰς ὁ Ἀντίχριστος τῆς πλάνης κήρυκας ἀπέστειλε· « Scythianus quidem se ipsum Patrem nominare ausus est: Buddas vero Filium Dei et Patris sese a iens ex virgine natum, et in montibus educatum. « Quamobrem etiam duodecim discipulos erroris præcones Antichristi emisit ille. » Hæc quanquam a Siculo continue cum verbis Cyrilli, nulla propriæ additionis significatione, connexa; cum in omnibus Cyrilli exemplaribus desint, ab Siculo intersecta non dubito. Eadem ex ipso transcripsit Photius. Ea Buddæ jactatio quod ex Virgine natus, et in montibus enutritus fuisset, refertur ab Archelao, Disp. cum Manete, num. 52, qui tamen de usurpato ab eodem Filii Dei nomine, et duodecim discipulorum missione silet.

(2) Ἐπειδὴ. Phrasis ab hoc verbo incipiens, et in verbo βασιλεύσῃ desinens, prætermittitur a Petro Siculo.

(3) Ἐπηγγέλλετο. In codd. Roe et Casaub., ἐπηγγέλλετο διὰ προσευχῆς, ὡς ἀνεὶ εὐσεβῆς, τὴν ἴασιν κατορθώσῃν. Deesse videbatur in textu vox ἴασιν. Bod., Morel., Colb., ἐπηγγέλλετο διὰ προσευχῆς σώσειν, ὡς εὐσεβεῖς κατηγορηθῶσιν, « pollicitus est precibus se sanaturum, ut piis crimen inferretur. » Ms Genovef. eodem modo; tantum post προσευχῆς adjungit τινός, quadam prece. Siculo brevius. ἐπηγγέλλετο ἴασασθαι, sanitatem se rediturum recepit.

(4) Μᾶλλον δέ. Adjecta a nobis particula δέ ex codd. Ottob., Coisl., Roe Casaub., Pet. Sic., Grod.

(5) Dicere ausus est se ipsum esse Paracletum. Id iterum repetit Cyrillus cat. 16, n. 6 et 9, omnesque auctores ecclesiastici confirmant; en ipsius verba apud Archelaum, num. 13: « Ego, viri fratres, Christi quidem sum discipulus, apostolus vero Jesu... sum quidem ego Paracletus, qui ab Jesu mitti prædictus sum... et qui ante me missus est Paulus, ex parte scire et ex parte prophetare se dixit. mihi reservans quod perfectum est, ut hoc quod ex parte est destruant. » Non tamen eum Manichæi ipsum Spiritum sanctum esse dicebant, sed hominem ex utroque sexu natum, a Spiritu sancto susceptum, ex

Paracletum (5). Atqui scriptum est: « Quisquis blasphemaverit in Spiritum sanctum, remissionem non habet ¹³. » Blasphemavit igitur, se affirmans Spiritum sanctum; qui cum ipsis societatem init, videat cum quibus se adjungat. Orbem totum concitavit famulus, nam « Per tria commovetur terra, et quartum sustinere non potest, si famulus regnaverit ¹⁴. » Id medium progressus (6), jam viribus humanis superiora pollicebatur. Aeger erat filius regis Persarum (7), et medicorum astabat frequentia. Manes vero se per orationem, quasi pius, rem perfecturum recepit. Recessere medici, unaque abscessit pueri vita; deprehensa hominis impietas est: ac vinculis onustus egregius ille philosophus erat; in carcerem, non quia regem veritatis gratia reprehendisset, trusus; non quia idola confregisset;

Aug « Contr. epist. Manich., cap. 7, n. 8, ita ut Spiritus sanctus, quem Dominus discipulis se missurum esse promisit, per ipsum ad nos venisset; id., « De util. credendi, » cap. 3, n. 7. Aliquando tamen dicebant « Spiritum sanctum in Manichæo ita mansisse, ut non aliud fuerit Manichæus ipse quam « Spiritus, qui per ministerium corporeæ vocis et « linguæ discipulos suos in omnem induceret veritatem. » Illa eorum insaniam commemorat S. Leo, serm. 2, De Pentecoste, cap. 7. Theodoretus vero, lib. 1 Hæret. fab., cap. 26, de Manete scribit, quod se et Christum et Spiritum sanctum appellare non veritus sit, et duodecim ad exemplum Christi discipulos quaquaversum miserit.

(6) In medium progressus. Hæc Archelaus, ex quo Cyrillus hausisse videtur, ita refert num. 53: Tunc ergo Corbicius, ita interpres Latinus effert Cubrici nomen, sepulta domina (annorum erat duodecim) « bonis sibi derelictis omnibus uti cœpit, et « migravit ad medium civitatis locum, » in quo manebat rex Persarum. Epiphanius num. 4, ait Manem, non nisi audita Persarum regis filii ægritudine in urbem regiam se contulisse, cum alio quodam in loco procul ab aula regis dissito ante degeret. At eum Archelaus annorum sexaginta (secundum alium cod. septuaginta) fuisse refert, et jam discipulos acquisivisse, ac varia in loca misisse, cum princeps puer ægritudine correptus est. Mendum in numeralibus notis suspicatur Zacagnius: fieri tamen potest Manem bis in civitatem regiam accessisse: primum statim a dominæ morte, iterumque audita Persarum regis filii invaletudine.

(7) Aeger erat Persarum regis filius. Rex ille Persarum est Varanis hujus nominis secundus, si, quod affirmat Archelaus Disp. num. 53, defuncti Manetis fraude pueri pater fuit is, qui de eo postea supplicium sumpsit haud dudum post colationem, anno ut putatur 278: nam ea ætate regnabat Varanes. At ille regium Persarum thronum non conscendit nisi anno 276: Manis autem diuturnum fuisse carcerem, significat cum Epiphanius, hæresi LXVI, n. 4, tum Archelaus n. 53 et 54, ex rebus ab ipso in captivitate gestis. Quare Tillemontius regem, cujus filius Manis culpa periit, Saporem putat, eamque mortem ad annum 27, revocat. Nihil causæ video cur ultra annum unum et menses aliquot Manis carcer producat, et Archelai auctoris æqualis, earundemque regionum, testimonio detrahantur fides. Igitur in Varane acquiescendum existimo. Non solas preces, ut Cyrillus innuit, in ægri curatione adhibuit Manes, verum etiam, si Epiphanio credimus num. 4, medicamenta quædam, τινὰ εἶδη φαρμακευτικῆς. Vincula Maneti

sed quia pollicitus salutem, fefellisset: vel potius, si verum loqui volumus, quia occidisset. Hic enim dum abigit medicos, eum qui medicorum ope servari poterat, prætermittenda curatione letho dedit.

XXVI. Cum vero plura de homine enarrem mala, memineris primo blasphemiarum: secundo servitutis (non quod servire dedecus sit, sed quod servo libertatem fingere pravum). Tertio inanis et falsi promissi, quarto cædis pueri, quinto infamiae carceris, neque ipsi tantum probro carcer fuit, verum etiam e carcere fuga. Nam aufugit ille, qui se Paracletum et veritatis propugnatorum jactabat: non erat successor Jesu, qui prompto et alacri animo ad crucem accessit: iste ei contrarius fuga se proripuit. Tum rex Persarum **194** carceris custodes ad supplicium duci jussit (1). Per jactantiam Manes puero mortis causa fuit: idem per fugam carceris custodibus. Ergone adorari debet is qui mortis causam attulit? Nonne ipsum oportuerat Jesum imitari ac dicere: *Si me quaeritis, sinite hos abire* ¹⁵? nonne oportuerat juxta Jonam dicere: «Tollite me, et projicite in mare; propter me enim hæc orta tempestas est ¹⁶?»

XXVII. Fugit e carcere, et in Mesopotamiam venit (2). Verum occurrit ei scutum justitiæ (3), Archelaus episcopus: eumque coram philosophis

¹⁵ Joan. xviii, 8. ¹⁶ Jon. i, 12.

ex ferro injecta; hunc enim *ferrī talento onerari* præcepisse regem narrat Archelaus num. 53. In carcere autem illum discipuli identidem invisabant, ipseque comparatis Christianorum libris ultimam suæ doctrinæ manum imposuit.

(1) *Carceris custodes, etc.* Hos ut suæ fugæ faverent, auro plurimo corruerat Manes teste Archelao, num. 54, quo fit ut non injuria Manichæi fuga a Cyrillo crimini vertatur. Non custodes plurali numero, sed *custodem carceris qui eum dimiserat*, a rege *punitum* narrat Archelaus. Cyrillum sequitur Photius, *Hist. Manich.*, pag. 356, qui omnes capite truncatos memorat, τῆς κεφαλῆς ἐξημιώθησαν ἅπαντες. Vitium est in Prevotiana interpretatione Cyrilli; cum enim Grodecius vertisset, *necari jussit*, Prevotius scripsit *laqueo vitam finire jussit*, quasi legisset, ἀπαγχῆσαι, *strangulari*, non ἀπαχῆσαι, ut ipse edidit, quod significat *in campum et locum supplicii abduci*. Grodecius forte legit, ἀποκτεῖναι: vel ἀπεκτείναι.

(2) *Venit in Mesopotamiam.* Secessit, ut narrat Archelaus num. 54, in castellum Arabionis, quod erat ultra fluvium Strangam in regione Persarum, ex eodem num. 4 et 55. Epiphanius vero illud Romanæ dititionis fuisse scribit, in solitudine Mesopotamiæ Persidique confini, hæres. Lxvi, num. 5 et 7.

(3) *Occurrit ei, etc.* Occasio disputationis Archelai, Cascharorum vel Carcharorum, seu Carrhæ vel Carrharum episcopi cum Manete, narratur ab ejus scriptore; qui fuit vel Archelaus ipse, vel Hegemonius quidam qui Archelas scripta Syriaco primum sermone vulgata, digesserit ac Græce translulerit ex Phot. cod. 85. Græca jamdulum perierit, exceptis fragmentis ab Epiphanio. Cyrillo nostro, aliisque auctoribus commemoratis. Latina Græcorum interpretatio jam ex parte ab Emerico Rigotio, et Valesio publici juris facta erat ex codice Bobiensi; sed tandem integra ex Casinensi codice ab Alexandro Zacagnio Romæ an. 1698 data

est; in qua tamen nonnulla desiderari, præter alia hoc unum satis argumenti est, quod ea quæ a nostro Cyrillo ex hac disputatione commemorantur, ibi desint. Duplex vero habita est inter Archelaum et Manem collatio. Prima et solemnior, ex qua desumpta sunt quæ hic Cyrillus memorat, Cascharæ; altera in vico Diodori, cum Manes in priori convictus eo aufugisset. Quæ hic ascribit Cyrillus ex ipso Disputationis initio sumpta videntur. At in actis illius a Zacagnio editis penitus divi sum principium est num. 12, pag. 23, et num. 13, pag. 24 et seqq. Manes proloqui incipit magnifica titulorum suorum commendatione: tum in Veteris Testamenti auctorem, quem Satanam dicit, et in mundi Creatorem, invehitur; sed aliis argumentis quam quæ in hoc loco Cyrillus repræsentat. Archelaus primum silet; post duas ingenitas Manetis naturas operose confutat. Denique illa Archelai et Manetis de loco Deuteronomii, *Ego ignis consumens*, et de Pauli testimonio, *in quibus Deus hujus sæculi*, etc., altercatio, in iis Actis nullibi comparet. Zacagnius Præfationis suæ num. 14, ea acta mutila esse, et ex prolixiori opere in compendium contracta suspicatur. Tillemontius censet folia quædam in medio et circa finem intercidisse. Mihi utrumque videtur; nam bona pars eorum, quæ Archelaus epistola ad Diodorum num. 41, se dissertasse testatur, in ea disputatione non habetur. Ad ea autem manifesto pertinent quæ Cyrillus commemorat, quæque ab ipso collationis initio disputata significat Archelaus. Cæterum dubitari merito potest utrum Cyrillus ipsa Archelai verba, an potius dictorum ejus sensum retulerit. Certe, ut infra dicemus, grandem de suo parentheses adjunctit.

ΚΖ'. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ πάμπολλα κακὰ, μέμνησο πρῶτον τὴν βλασφημίαν, δεύτερον τὴν δουλείαν (4). οὐχ ὅτι αἰσχύνη ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι τὸ δοῦλον ὄντα, ἐλευθερίαν πλάττεσθαι, κακόν. Τρίτον τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τέταρτον τοῦ παιδὸς τὸν φόνον, καὶ πέμπτον τὴν αἰσχύνην τῆς φυλακῆς. Καὶ οὐκ ἦν γε αἰσχύνη τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγή. Ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον, καὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστὴν, ἔφευγεν· οὐκ ἦν διάδοχος Ἰησοῦ τοῦ ἐτοίμως ἐρχομένου εἰς τὸν σταυρὸν, ἀλλ' οὗτος ἐναντίος ἦν φυγᾶς. Εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐκέλευσεν ἀπαχῆσθαι τοὺς δεσμοφύλακας· αἴτιος ὁ Μάνης δι' ὑπερηφανίαν θανάτου τῷ παιδί, καὶ αἴτιος θανάτου τῶν δεσμοφυλάκων διὰ τὴν φυγὴν. Ὁ οὖν παραίτιος θανάτου, οὗτος ἄρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει; οὐκ ἔδει μιμήσασθαι Ἰησοῦν, καὶ εἰπεῖν· Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν; οὐκ ἔδει κατὰ τὸν Ἰωνᾶν εἰπεῖν· Ἄρατέ με καὶ βάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν· δι' ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος;

ΚΖ'. Φεύγει ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλ' ἀπαντᾷ αὐτῷ ὄπλον δικαιοσύνης (5) Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος. Καὶ ἐπὶ φιλοσόφων

est; in qua tamen nonnulla desiderari, præter alia hoc unum satis argumenti est, quod ea quæ a nostro Cyrillo ex hac disputatione commemorantur, ibi desint. Duplex vero habita est inter Archelaum et Manem collatio. Prima et solemnior, ex qua desumpta sunt quæ hic Cyrillus memorat, Cascharæ; altera in vico Diodori, cum Manes in priori convictus eo aufugisset. Quæ hic ascribit Cyrillus ex ipso Disputationis initio sumpta videntur. At in actis illius a Zacagnio editis penitus divi sum principium est num. 12, pag. 23, et num. 13, pag. 24 et seqq. Manes proloqui incipit magnifica titulorum suorum commendatione: tum in Veteris Testamenti auctorem, quem Satanam dicit, et in mundi Creatorem, invehitur; sed aliis argumentis quam quæ in hoc loco Cyrillus repræsentat. Archelaus primum silet; post duas ingenitas Manetis naturas operose confutat. Denique illa Archelai et Manetis de loco Deuteronomii, *Ego ignis consumens*, et de Pauli testimonio, *in quibus Deus hujus sæculi*, etc., altercatio, in iis Actis nullibi comparet. Zacagnius Præfationis suæ num. 14, ea acta mutila esse, et ex prolixiori opere in compendium contracta suspicatur. Tillemontius censet folia quædam in medio et circa finem intercidisse. Mihi utrumque videtur; nam bona pars eorum, quæ Archelaus epistola ad Diodorum num. 41, se dissertasse testatur, in ea disputatione non habetur. Ad ea autem manifesto pertinent quæ Cyrillus commemorat, quæque ab ipso collationis initio disputata significat Archelaus. Cæterum dubitari merito potest utrum Cyrillus ipsa Archelai verba, an potius dictorum ejus sensum retulerit. Certe, ut infra dicemus, grandem de suo parentheses adjunctit.

(4) Τὴν δουλείαν. Editi, καὶ τὴν δουλείαν. Καὶ erasmus secundum codices supra citatos.

(5) Ὅπλον δικαιοσύνης. In editis, ὄπλω δικαιοσύνης, *armis justitiæ*. Legimus ὄπλον in mss. Coisl., Roe, Casaub., Petro Sic., Grod. qui vertit *scutum justitiæ*. Omnino ex stylo Cyrilli ista est loquendi

κριτῶν ἐλέγξας, ἀκροατήριον Ἑλληνικὸν συστησάμενος, ἵνα μὴ Χριστιανῶν κρινόντων δοκῶσιν οἱ κριταὶ χυρῖζεσθαι. « Λέγει, φησὶν ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τὸν Μάνην, ὁ κηρύσσει. » Ὁ δὲ ὡς τάφον (1) ἀνειργμένον ἔχων τὸ στόμα, ἀπὸ βλασφημίας πρῶτον τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων ἤρξατο, φάσκων· Ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς κακῶν ἐστὶν εὐρέτης, λέγων περὶ ἑαυτοῦ· Ἐγὼ πῦρ (2) καταναλίσκων. Ὁ δὲ σοφὸς Ἀρχέλαος ὑπέβηκε τὴν βλασφημίαν, εἰπὼν· « Εἰ ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς, κατὰ τὸν σὸν λόγον, πῦρ ἑαυτὸν λέγει, τίνοσ υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν; Εἰ μέμψη τὸν λέγοντα, Κύριος θανατοῦ καὶ ζωογονεῖ, διὰ τί τιμᾶς Πέτρον τὴν Ταβιθᾶν μὲν ἐγείρναι, τὴν δὲ Σάπφειραν θανατώσκειν; Εἰ δὲ καὶ μέμψη, ὅτι πῦρ ἠτοίματε διὰ τί οὐ μέμψη τὸν λέγοντα· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ (3) εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον; Εἰ μέμψη τὸν λέγοντα· Ἐγὼ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακὰ, ἐξήγηται πῶς λέγει Ἰησοῦς· Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἀμφοτέρων τὰ ἴσα λεγόντων, δύοιν θάτερον ἢ ἀμφοτέροι καλοὶ διὰ τὴν ὁμολεξίαν· ἢ εἰ ἀνέγκλητος Ἰησοῦς ταῦτα λέγων, διὰ τί ψέγεις τὸν τὰ ὅμοια ἐν τῇ Παλαιᾷ λέγοντα; »

KII'. Εἶτα ὁ Μάνης πρὸς τοῦτον λέγει· « Καὶ ποῖος Θεὸς τυφλοῖ; Παῦλος γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων· Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ διαυγᾶσαι (4) τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου. » Ὁ δὲ Ἀρχέλαος (5) καλῶς ὑποκρούσας· « Προανάγνωθι, φησὶν, ὀλίγον· Εἰ δὲ κεκαλυμμένον ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. Ὅρθως δὲ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις κεκάλυπται; οὐ δεῖ γὰρ διδόναι τα ἅγια τοῖς κυσί. Εἶτα, ἕρξ μόνος ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων; Ἰησοῦς δὲ (6) αὐτὸς οὐκ εἴρηκε, διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐν παρα-

¹⁷ Psal. v, 11. ¹⁸ Deut. iv, 24. ¹⁹ Luc. xii, 49. ²⁰ I Reg. ii, 6. ²¹ Act. ix, 40. ²² ibid. 10. ²³ Deuteron. xxxii, 22. ²⁴ Matth. xxv, 41. ²⁵ Isa. xlv, 7. ²⁶ Matth. x, 34. ²⁷ II Cor. vi, 4. ²⁸ ibid. 3. ²⁹ Matth. vii, 6. ³⁰ Matth. xii, 13; Luc. xiii, 10; Marc. iv, 12.

ratio, sic cat. 2, num. 15, pœnitentiam vocat τὸ καρτερόν τῆς σωτηρίας ὄπλον, *validum salutis telum vel scutum*, quia nempe ejus ope verterat in fugam, et internecone deleverat suos hostes Ezechias. Eodem modo Archelaus Manetem fudit et fugavit.

(1) Ὡς τάφον. Particulam ὡς adjicimus ex Grod. et Petro Siculo.

(2) Ἐγὼ πῦρ. Codd. Coisl., Ottob., Roe. Casaub., Ἐγὼ ὁ (deest ὁ Ottob.) Θεὸς πῦρ καταν. Sed in loco Scripturæ citato, non Deus, sed Moyses de Deo in tertia persona loquitur, ita: Κύριος ὁ Θεὸς σου, πῦρ καταναλίσκων ἐστὶ.

(3) Ἀπ' ἐμοῦ. Verba hæc desiderantur in codd. Ottob., Coisl., Roe. Casaub., Grod., Petro Siculo. Paulo post, in Roe et Casaub. scribitur: Ἐγὼ ὁ Θεὸς, ὁ ποιῶν, proxime ad sacrum textum. Cyrillus ipse cat. 9, num. 7, citans sequentia hujus prophetici testimonii verba, legit, Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν, εἰς τὸν ἕρξ. Ἐξήγηται πῶς λέγει Ἰησοῦς. Siculus scribit, διὰ τί οὐ μέμψη τὸν Ἰησοῦν λέγοντα; *cur non reprehendis Jesum, aientem*, etc. Post εἰρήνην in codd. Roe, Casaub. et Ottob., in Coisl. autem cod., post βαλεῖν, additur, ἐπὶ τὴν γῆν. Pet. Sic legit, ἐπὶ τῆς γῆς, *super terram*. Habentur ea verba in citato Matthæi textu, verum non in hoc

A judicibus arguens, collecto gentillium auditorio, ne si Christiani judices fuissent gratificati fuisse viderentur: « Age, profer, inquit Archelaus ad Manem, id quod prædicas. » Ille vero, cui os quasi sepulcrum patens¹⁷, primum *occepit* a blasphemia in creatorem omnium, dicens: Veteris Testamenti Deus malorum inventor est, de se ipse aiens: *Ego ignis consumens*¹⁸. Tum sapiens Archelaus blasphemiam hanc dissolvit his verbis: « Si Veteris Testamenti Deus, ut ais, ignem se appellat, cujusnam filius est qui ait: *Ignem veni mittere in terram*¹⁹? Si accusas eum qui dicit: *Dominus mortificat et vivificat*²⁰; eccur honoras Petrum, qui Tabitham excitavit e morte²¹, et Sapphiram morte multavit²²? Si vitio vertis, quod ignem præparavit²³, cur etiam non hunc reprehendis qui dicit: *Discedite a me in ignem æternum*²⁴? Si culpas eum qui ait: *Ego Deus faciens pacem et creans mala*²⁵: expone quomodo Jesus dicat: *Non veni pacem mittere, sed gladium*²⁶. Cum ambo paria dicant, e duobus alterum: aut uterque bonus propter similem loquendi rationem; aut si Jesus hæc dicens a reprehensione abest, cur eum vituperas qui in Veteri Testamento similia loquitur? »

105 XXVIII. Manes hæc contra: « Et qualisnam Deus excæcat? Pauli enim verba sunt: *In quibus Deus sæculi hujus excæcavit cogitationes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii*²⁷. » Archelaus vero præclare subjiciens: « Quæ paululum antecedunt, inquit, lege. *Quod si opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum*²⁸. Cernis in pereuntibus opertum esse; non enim danda sunt sancta canibus²⁹. Præterea, solusne antiqui Testamenti Deus excæcavit cogitationes infidelium? nonne Jesus ipse dixit: *Ideo ipsis in parabolis loquor, ut videntes non videant*³⁰? Nunquid ex

versiculi membro quod hic refertur, sed in superiore: Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν.

(4) Εἰς τὸ μὴ διαυγᾶσαι. In Ottob. habetur ἀυγάσαι. Pet. Siculus legit: Εἰς τὸ μὴ ἀυγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. « Ut non fulgeat illis illuminatio scientiæ gloriæ Evangelii Christi. » Sed ex iis quæ Cyrillus disputat num. 29, patet Manem non ita citavisse.

(5) Ὁ δὲ Ἀρχέλαος. Ita editi et codd. mss. Contra Siculus, Ἀρχέλαος πάλιν, ὑποστήξας, φησὶ, προανάγνωθι ὁ λέγει νῦν· quod ego vitium librarii puto ex ὀλίγον tria verba conficientis: « Archelaus » rursus, interpunctione adhibita, inquit, antecedentia lege, quid sibi nunc velit Apostolus. » Commodior vulgata lectio. Post ea verba sic legit Petrus Siculus: Εἰ δὲ καὶ ἐστὶ κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγ. Ita etiam in Coisl. et Ottob. codd. et in sacro textu.

(6) Ἰησοῦς δὲ, etc. Hæc paulo aliter Petrus Siculus: Ἡ καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς, ὁ καὶ Παῦλον τυφλώσας, οὐκ εἴρηκε διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶν, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι; « Annon et Jesus ipse qui « Paulum excæcavit, ita locutus est: Propterea in « parabolis ipsis loquor, quia videntes non vident? » At Raderus Siculi interpret vertit, quomodo in

odio volebat ut non viderent? an potius, propter eorum indignitatem, quandoquidem oculos ipsi suos occluserant³¹? Ubi enim voluntaria pravitas adest (1), ibi et gratiæ subductio: « Habenti enim » dabitur; ab eo autem qui non habet, etiam quod » habere se putat, auferetur³². »

XXIX. (Si autem, quemadmodum nonnulli quoque interpretantur (2), illud dicendum est [horum enim non est illaudabilis oratio]: quamvis infidelium cogitationes excæcaverit, in bonum excæca-

³¹ Matth. xiii, 15. ³² Matth. xxv, 29.

Cyrilli textu, ut videntes non videant. Siculi allegatio evangelici dicti fidelior est, et textum Matthæi ad amissim repræsentat. Contra ea quæ in textu est, partim ex Matthæi, partim ex Lucæ verbis cap. viii, 10, consarcinata est: atque idcirco, me iudice, minus mutationis aut emendationis suspicione laborat. Est præterea auctoris scopo et verbis convenientior; qui supponit Christum noluisse, non quidem odio, sed justa indignatione et duritici cordis punitione, ne ii quibus in parabolis loquebatur, viderent

(1) Ubi voluntaria pravitas, etc. Ait gratiam denegari vel auferri ab iis qui oblatam voluntarie respuunt. Qui tamen hoc dono, ad non peccandum necessario privati, nihilominus ad peccandum vel non peccandum liberi manent. Ita suos sensus exponit Archelaus *Disp. cum Manete* a Zacagnio edita num. 32: « Deus omnia quæ fecit, bona valde fecit; » liberi arbitrii sensum unicuique dedit, qua ratione etiam legem iudicii posuit. Peccare nostrum » est; ut autem non peccemus Dei donum est, ex » eo quod in nostro sit arbitrio constitutum peccare, vel non peccare. »

(2) « Quemadmodum nonnulli interpretantur. » Quam hic Pauli verborum interpretationem assertit Cyrillus, apud neminem veterum me legere fateor. Sed similes non desunt in Patrum scriptis locorum huic similium explicationes Origenes verbi gratia in lib. i *De principiis*, cap. 1, verba Hebr. xii, 29, « Deus ignis consumens est ita intelligit, quia consumit et exterminat malas mentium cogitationes, gesturpia desideria peccati; animarumque vitia et » passionibus consumptis, purum sibi eas dignumque efficit templum » Theodorus Heracliotus, seu quisquis auctor commentarii Catena Græcorum Patrum in singulos psalmos Corderio editore præfixi, ea verba psalmi ii, vers 9, *Tanquam vas figuli conteres eos*, interpretans explicat de pravitalis et terrestrium ac materialium affectuum contritione. Basil. epist. 317, p. 309, quod Christus dicitur in ruinam et resurrectionem futurus (Luc. ii, 34), interpretatur de pravitalis nostræ casu, et boni excitatione. Similes aliorum in psalmis contextuum, de peccatorum et impiorum hominum interfectione, eversione, confusione, etc., explicationes passim apud Græcos et Latinos Patres reperias. Alia est Augustini de excæcatione in bonum interpretatio, qua Deum ait superbos de sua justitia presumentes deserere et excæcare, ut ex peccatis in quæ deserti et excæcati labuntur, salutari pudore demissaque de se ipsis existimatione concepta, ad divinæ gratiæ medicinam confugiant. V. eundem tractat, 53 in *Joann.*, n. 10 et 11

(3) Τῆς χάριτος. Siculus, τῆς φωτισούσης χάριτος, *illuminantis gratiæ*.

(4) Εἰ δὲ δεῖ, etc. In codd. Roe, et Casaub., ex δεῖ καὶ ὡς, unum verbum δικάως confectum est. At ita manet manca constructio. Petrus Siculus δικάως legit, sed phrasim paulo commutat: Εἰ δὲ καὶ δικάως τινὲς ἐξηγοῦνται, ἔστι καὶ οὕτως εἰπεῖν

Α βολαῖς λαλῶ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι; μὴ μισῶν αὐτοὺς ἐβούλετο μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀναξίον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσεν; Ὅπου γὰρ αὐτοπροαίρετος πονηρία, ἐκεῖ καὶ ἀποχή τῆς χάριτος (3). Τῶ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται. »

ΚΘ'. (Εἰ δὲ δεῖ (4) καὶ ὡς τινες ἐξηγοῦνται, τοῦτο εἰπεῖν (ὃ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα)· εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων τὰ νοήματα (5), ἐπὶ καλῶ ἐτύφλωσεν, ἵνα εἰς τὰ ἀγαθὰ ἀναβλέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύ-

(ὃ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα), etc. « Quod si etiam recte » interpretantur nonnulli, licet quoque sic dicere » (non enim absurda est oratio), etc. Porro, tametsi hæc usque ad paragraphi finem Archelai verbis Cyrillus dicere videatur, cum ibi subjiciat, « Hujus- » modi aliisque pluribus dictis evertebatur draco: » talibus Archelaus Manem conflictationibus pro- » ternebat, » unde Zacagnius hæc omnia ad calcem Disputationis Archelai tanquam partem ejus veram appinxit: nihilominus in hoc loco Archelai verba desinere, et cætera ab his verbis, *Si autem*, etc., usque ad finem, a Cyrillo, parenthesis vice, Archelai rationibus adjecta censemus. Saltem dubitari non potest quin verba ταῦτα τὰ μυστήρια, inferius posita, Cyrilli sint, non Archelai, duabus rationibus quæ omne punctum auferunt. 1° Enim ait mysteria quæ nunc audienti e catechumenorum sorte egresso exponit, licitum non esse gentilibus aperire, atque in his mysticis nominat sanctissimæ Trinitatis doctrinam. Atqui ut hæc apprimè conveniunt Cyrilli auditoribus, e catechumenorum statu in fidelium nomen ac gradum translatis, cat. 5, n. 1, quibus mysterium Trinitatis cat. 4, planissime aperuerat; ita non conveniunt Maneti, qui Cyrillo teste cat. 6 n. 21, neque Christianus unquam, neque ab Ecclesia rejectus fuerat; nedum catechumenus, aut catechumenorum gradum supergressus, atque ita Ecclesiæ filius factus esset, *Procat.* n. 13; nam catechumenos revera ab Ecclesia rejici probat Lucifer, qui in libro *De non conveniendo*, etc., Constantium imp. vocat *hominem excisum e corpore sanctæ Ecclesiæ*. Ait 2° quæ nunc mysteria sine involucris exponit, nefas esse coram gentilibus proloqui. Atqui in gentiliū auditorio loquebatur Archelaus, sup. n. 27. Illi igitur affingetur contradicens oratio, qua neget se coram ethnicis loqui, quos tamen disceptationis iudices habeat: affirmetque se ea mysteria explicare, de quibus quæstio nulla erat. Cum itaque verba, ταῦτα τὰ μυστήρια, certissime sint Cyrilli, eaque cum superioribus necessaria connexionem devinciantur, necessario parenthesis initium in hoc loco collocavimus. Nec morari nos debet parenthesis longitudo: nam digressiones et parentheses longiores Cyrillo non inusitatæ. Vid. cat. 16, n. 14. hom. in *Paral.* n. 8 usque ad 11. Præterea hæc unius Scripturæ loci secundum diversas sententias explicationes, ejus sunt ingenii, ut videre est cat. 17, n. 9 et 10; cat. 13, n. 21, etc. Demum quam postremo loco tradit hujus loci interpretationem, nempe infirmos oculos veritatum, quas capere non possunt, fulgore obtundi, continetur in ea ratione quam reddidit *Procat.* n. 12, cur catechumenis mysteria celentur, quia videlicet noceret ipsis rerum quas nondum possunt capere, cognitio.

(5) Τὰ νοήματα. Addit hæc Petrus Siculus, ὡς καὶ Παῦλος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Χριστός, *quemadmodum et Pauli oculos excæcavit Christus*. Paulo post ubi scripsimus ἀγαθὰ, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Petri Siculi versione, legitur in editis et Græco Siculi textu, ἀγία, *sancta*.

φλώσεν αὐτῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ, τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. Τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· Τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος· τύφλωσον τοῦ ληστοῦ τὸ ἀρπαικτικὸν καὶ ληστρικὸν, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλ' οὐ θέλεις οὕτω νοῆσαι; ἐστὶ καὶ ἄλλη ἐξήγησις. Τυφλοὶ καὶ ὁ ἥλιος τοὺς ἀμβλυωποῦντας (1)· καὶ οἱ οφθαλμιῶνες τυφλοῦνται, βλαπτόμενοι ὑπὸ τοῦ φωτός· οὐχ ὅτι τυφλωτικὸς ἐστὶν ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀφθαλμῶν οὐ βλέπει (2). Οὕτω καὶ οἱ ἄπιστοι, νοσοῦντες ταῖς καρδίαις, οὐ δύνανται εἰδεῖν ταῖς τῆς θεότητος ἀκτίσιν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ ἀκοῦσαι τὸ Εὐαγγέλιον· ἀλλ', εἰς τὸ μὴ διαυγάζειν τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ μὲν γὰρ ἀκοῦται τοῦ Εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφίεται· ἡ δόξα δὲ τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς Χριστοῦ γνησίοις μόνοις (3) ἀφώριστα. Ἔλεγον οὖν ὁ Κύριος, τοῖς μὲν ἀκοῦσαι μὴ δυναμένοις ἐν παραβολαῖς· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐπέλυε κατ' ἰδίαν τὰς παραβολάς· ὁ αὐγασμὸς γὰρ τῆς δόξης τοῖς πεφωτισμένοις, ἡ τύφλωσις τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα τὰ μυστήρια, ἃ νῦν (4) ἡ Ἐκκλησία διηγείται σοι τῶν ἐκ κατηχομένων μεταβαλλομένων, οὐκ ἐστὶν ἔθος ἔθνικῶς διηγέσθαι. Οὐ γὰρ ἔθνικῶν τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια, οὐδὲ τὰ περὶ τῶν μυστηρίων ἐπὶ κατηχομένων λευκῶς λαλοῦμεν· ἀλλὰ πολλὰ πολλάκις λέγομεν ἐπικεκαλυμμένως, ἵνα οἱ εἰδότες πιστοὶ νοήσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.)

Α'. Τοιοῦτοις καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ δράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς κατεπάλασε (5) τὸν Μάνην ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν, ὁ ἐκ

³³ II Cor. iv, 4. ³⁴ Matth. xiii, 13. ³⁵ Marc. iv, 34. ³⁶ Vid. Procat. n. 7, et cat. 5, n. 12. Vid. cat. 4, n. 36.

(1) Ἀμβλυωποῦντας. Ita scribimus ex codd. Coisl., Colb., Bodl., edit. an. 1608, Pet. Sic., cum in editis habeatur, ἀμβλυωποῦντας.

(2) Οὐ βλέπει. Melius apud Siculum, σαθρά ἐστι, *læsa est oculi natura*. Mox loco ἀπιστία, scribimus, ἄπιστοι, ex codd. Coisl., Roe, Ottob., Casaub., Pet. Sic. Vix enim credam verbo νοσοῦντες junctos dativos duos ante et post. In textu Apostoli, quem paulo post veluti majori quam Manes fide recitat Cyrillus, paulum tamen apostolica verba commutat. Legimus enim, εἰς τὸ μὴ ἀυγάζειν αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, *ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi*. At Cyrillus legit, διαυγάζειν, et omittit αὐτοῖς, una cum multis mss. et auctoribus: sed verba τῆς δόξης ponit ante τοῦ Εὐαγγελίου, Evangeliumque ab Evangelii gloriæ distinguens, responsionis suæ momentum omne in hoc discrimine constituit, cum tamen Apostolus non gloriam Evangelii, sed Evangelium gloriæ, seu gloria plenum, hic dicat. Sed ita fortasse habebat Cyrillus in codice suo: ut etiam legit Cyrill. Alex. hom. 5. Pasch., pag. 46.

(3) Γνησίοις μόνοις. In edidis ponitur, μόνοις ante γνησίοις, contra ordinem naturalem, quem restituimus ex Coisl., Roe, Casaub. At Petrus Siculum omittit, τοῖς, et pro μόνοις legit, δούλοισι. Nihil necesse est verbo γνησίους adjuungere δούλοισι, nam eodem vocabulo sine addito, tanquam substantivo

vit. ut ad bona respiciant. Non enim dixit: Excæcavit eorum animam; sed, *infidelium cogitationes*. Cujus dicti sensus iste est: Excæca scortatoris scortandi cogitationes, et servatus est homo. Excæca furis **106** rapiendi et latrocinandi ingenium, et salutem consecutus est homo. Verum ita non vis intelligere? Est et alia interpretatio (6). Excæcat sol habentes obtusam oculorum aciem; et ii qui oculorum imbecillitate laborant, vi luminis offensi excæcantur: non quod sua sponte atque natura sol inferat cæcitatem, sed quod oculorum substantia a videndo impediatur: ad eum modum infideles, cum ægritudinem in cordibus patiantur, in Divinitatis radios inspicere non possunt. Nec dixit, « Excæcavit cogitationes, ut ne audiant Evangelium: sed ut « non fulgeat illis illuminatio gloriæ Evangelii Domini nostri Jesu Christi ³³. » Nam Evangelium audire, omnibus permittitur: Evangelii vero gloriæ solia Christi germanis sincerisque [discipulis] reservata est. Illis quidem qui audire non poterant, Dominus in parabolis loquebatur ³⁴; discipulis vero privatim parabolas edissererebat ³⁵: gloriæ enim fulgor eorum est qui sunt illuminati; excæcatio, infidelium. Hæc mysteria quæ nunc tibi patefacit Ecclesia ex catechumenorum sorte transgresso, gentilibus exponere mos non est; non enim gentili, quæ Patrem, Filium, et Spiritum sanctum spectant mysteria, declaramus ³⁶; neque catechumenis coram de mysteriis palam loquimur: sed multa sæpe tecte dicimus, ut qui norunt fideles, intelligant; qui vero nesciunt, non lædantur.)

C XXX. His et aliis pluribus evertebatur draco: talibus Archelaus conflictationibus Manem prostravit. Iterum inde fugit, qui et de carcere aufugerat:

Vid. Procat. n. 7, et cat. 5, n. 12. Vid. cat.

utilitur interdum, ut Procat. n. 15. Paulo inferius, post ἔλεγον addidimus particulam οὖν ex Pet. Sic., et ante δυναμένοις, necessariam negationem μὴ, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Petr. Sic., Grod. Similiter post αὐγασμός, adjicimus γὰρ, ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) ἃ νῦν. Relativam ἃ hic primum comparet ex codd. Roe, Casaub. et Grod. sicut et pronomen σοι post διηγέται, ex præfat. codd. insuperque ex Colb., Bodl. et Petro Siculo.

(5) Κατεπάλασε. Ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Editi et cæteri, κατεπάλασε.

(6) Est et alia interpretatio, etc. Parum differt tertia hæc interpretatio ab illa superiore Archelaim. 28 easque ambas in unam conjungit sanctus Irenæus lib. iv. cap. 29, n. 1. Apud Cyrillum tamen discrepant, quod secundum priorem Deus indignis subtrahit gratiam in pœnam voluntariæ obdurationis; secundum alteram, gratiæ seu potius luminis præsentia debiles oculos perstringit et excæcat; quod ut avertat Deus, iis mysteria quæ ferre non possunt, celat: secum non pugnant tres illæ interpretationes. Nam ut Deus quandoque præ-misericordia excæcat in bonum secundo sensu, et ne lux noceat in tertio, ita etiam subductione auxilii sui, vel tentationis permissione, eos qui veritati non credunt indurari et seduci patitur: quod Cyrillus de Antichristi temporibus ait cat. 15, num. 17.

elapsusque adversario, venit ad vilissimum quemdam pagum (1); ad instar serpentis, qui in paradiso Adamum omittens ad Evam accessit. Sed optimus pastor Archelaus ovibus prospiciens. audita hominis fuga, citato cursu ad lupum requirendum festinavit. Manes vero adversarium confestim conspiciens, exsiliit inde et aufugit; aufugit 107 vero postremam fugam. Nam Persarum regis satellites omnibus locis perquirentes, fugitivum comprehendunt: quamque debebat coram Archelao subire sententiam (2). hanc ipsi inferunt regii satellites. Capitur Manes, ille quem sui adorant discipuli et ad regem adducitur. Exprobravit ipsi rex mendacium et fugam; irrisit servitutem; ultus est pueri interemptionem: damnavit et propter carceris custodum necem Mani jubet Persico more detrahi cutem (3): et reliquum quidem corpus ferarum pastui traditum est; illud vero pessimæ mentis conceptaculum cutis, pro foribus in sacci modum suspensa fuit. Qui se Paracletum dicebat, et futurorum scientiam

(1) *Vilissimum quemdam pagum.* Vocatur ab auctore. *Disput. cum Manete*, num. 49, *vicius Diodori*: ab Epiphano, n. 11, Diodori in Cascharis regione: eodem modo Photius, *Hist. Manich.*, p. 358, εἰς Διοδώριδα Κερύκρων. Huc Manes, ab iudicibus quamvis ethnicis causa dejectus, populi in ipsum ruentis furori se subtrahens fugit. Ibi cum quadam die congregata turba concionaretur, tanto confidentius quod neminem haberet adversarium sibi disserendi vi atque eruditione formidandum; presbyter loci, cui nomen erat Diodoro quamvis ab Epiphano vocetur Tryphon. Archelaum huius rei per litteras certiore fecit: qui presbyterum primo per litteras confirmavit, suppeditatis armis quibus ille graviter cum Mane prælium redintegravit; mox ipse eo accessit. venitque ad locum in quo jam Manes disputationem diei præcedentis cum Diodoro inchoalam continuaturus aderat, jam exorsus loqui. Hæc ex *Disp.* Archelas, num. 39 et seqq.

(2) *Quam debebat, etc.* Nimirum narrat Archelaus, *Disp.*, num. 39 Manetem, postquam in prima disputatione Carthæ habita confutatus et iudicium sententia damnatus fuisset ab infantibus primum, deinde ab reliqua multitudine ita impulsus et fugatum fuisse, ut nisi turbas compressisset Archelaus, capitis discrimen aditurus fuerit Epiphanius, hæresi lxxvi, num. 11, ait populum voluisse illo tempore lapidibus Manem obruere, sed Marcellum suo conspectu hanc iram repressisse. Iterum vero post collationem in vico Diodori, *turbæ volebant Manem comprehensum tradere potestati barbarorum*, id est Persarum, quorum aliqui paulo ante regis mandato Manem requirentes, in eum locum venerant, ac licet Archelai sermonibus teneretur populus, nonnulli tamen eum fugientem sunt insecuti. Archel. num. 55. At Epiphanius narrat, num. 11, populum ardentibus animis Manem discerpere conatum esse, ἐπειρώοντο τὸν ἀλιτήριον διαχειρίσασθαι, sed ipsum manus eorum effugisse.

(3) *Persico more.* Nota Persarum, in exquisitorum suppliciorum, ac præsertim detrahendæ vivo homini cutis usu, supra cæteros homines ac barbaros crudelitas, de qua testatur Theodoretus in cap. vii Dan. vers. 5, pag. 628. Manetis supplicium referunt Archelaus, num. 55; Epiphanius, hæresi lxxvi, num. 12;

τῆς φυλακῆς φυγὼν· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδράσας, ἔρχεται ἐπὶ κώμην εὐτελεσιάτην· κατὰ τὸν ὄρον τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδάμ. καὶ τῇ ἑστῇ προσελθόντα. Ἀλλ' ὁ καλὸς ποιμὴν Ἀρχελάος, τῶν προβάτων προνοῶν, ἀκούσας τὴν φυγὴν, εὐθέως δραματῶς ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἐπιέγεται ζήτησιν. Μάνης δὲ ἰδὼν ἐξαίφνης (4) τὸν ἀντίδικον, ἐξεπήδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευταίαν φυγὴν. Οἱ γὰρ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ὑπασπισταὶ πανταχοῦ διερευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ τὴν ὤφειλαν ἐπὶ τοῦ Ἀρχελάου λαβεῖν ἀπόφασιν, ταύτην ἐπιφέρουσιν αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως ὑπασπισταί. Συλλαμβάνεται ὁ Μάνης, ὃν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταί (5), καὶ ἄγεται πρὸς τὸν βασιλέα. Ἄνεϊδισεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν φυγὴν, ἐγλέυασε τὴν δουλείαν, ἐξεδίκησε τοῦ παιδὸς τὸν νόμον, κατέκρινε (6) καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων νόμον· ἐκδάρηναί τὸν Μάνην Περσικῶ νόμῳ προστάττει. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα θηρίων παρεδόθη βορᾷ (7)· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης δοχεῖον, τὸ δέρμα, θυλάκου δι-

Photius, *Hist. Manich.*, pag. 357. Photius vivo detractam cutem refert; quod et ipsa Persarum crudelitas, et regis in Manem ira confirmat: accedit et Epiphanius testimonium, *arundine*, ut longius et diutius esset supplicium, *pellem avulsum* memorantis. Cutis illa ex Archelao *medicamentis infecta*; vento, ut refert Photius, innuitque Archelaus. *inflata*; et utris in modum *infartis paleis distenta*, pro foribus, ut videtur, regiæ suspensa fuit; hanc suo tempore ita observatam in Perside narrat Epiphanius. Manetis mors quæ collationem cum Archelao proxime secuta est, non potest ultra annum 278 differri: contigisse videtur mense Martio circa festum Paschatis, quo tempore illam Manichæi majori celebritate quam ipsum Pascha colebant, sub nomine Bematis, ex Aug. lib. xviii *cont. Faust.*, cap. 5, erecto videlicet, et quinque gradibus instructo tribunali, et pretiosis linteis adornato, ac in promptu posito, et objecto adorantibus. Idem, *cont. epist. Man.*, cap. 8, n. 9.

(4) Ἰδὼν ἐξαίφνης. Melius in Siculo ponitur ἐξαίφνης autē ἐξεπήδησε. Cæterum Archelao viso statim quidem elabi voluit Manes, sed alterum cum eo conflictum experiri coactus est Archel., num. 46. Loco τὴν τελευταίαν, codd. Roe. Casaub., Coisl., τὴν δευτέραν καὶ (addit Coisl. τὴν) τελευταίαν, *secundam et postremam fugam*. Atqui non hæc secunda, sed tertia erat Manetis fuga, cum Cyrillus num. huius initio secundam numeret qua ex loco collationis fugit, et primam cum e carcere elapsus est Manes autem in secundo conflictu diligentissime confutatus, in castellum Arabionis clam aufugit; quo in loco ab regis Persarum satellitibus comprehensus est. Ex Archelao ibid. Ante τῶν Περσῶν addidimus τοῦ ex Coisl. et Sic.

(5) Μαθηταί. Addit Siculus ὡς Παράκλητον, *quem sui discipuli velut Paracletum adorant*.

(6) Κατέκρινε etc. Pet. Siculus. καὶ κατέκρινε καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸν, etc., *eumque condemnavit, tum propter id, tum propter, etc.*

(7) Παρεδόθη βορᾷ. Sic legimus in codd. Ottob., Roe. Casaub. et Petro Siculo, quanquam hic paulo aliter, θηρίοις παρεδόθη βορᾷ, *feris esca traditum est*. Editorum lectio est: θηρίων παρεδόθηναί βορᾷν· sed male convenit cum verbo membri sequentis, ἀντηρτήθη.

κην πρὸ τῶν πυλῶν ἀνηρτήθη. Ὁ τὸν (1) Παράκλητον ἑαυτὸν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγελλόμενος, τὴν ἰδίαν φυγὴν καὶ κατάληψιν οὐκ ἔγνω.

ΑΑ'. Τούτου μαθηταί (2) τρεῖς γέγονασιν, Θωμᾶς, καὶ Βαδδᾶς, καὶ Ἑρμᾶς. Μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλ' ἐνὸς τῶν κακῶν τριῶν τοῦ Μάνη μαθητῶν. Μηδεὶς (3) προσφεισθῶ τοῖς ψυ-

³⁷ Cat. 4 n. 36.

(1) Ὁ τὸν. In editis, omisso articulo τὸν, legitur, ὅτι ὁ Παράκλητον, etc. Particulam ὅτι delevimus juxta codd. Coisl., Roe, Casaub., Grop. et Petr. Sic : articulum vero τὸν addidimus ex Coisl., Roe, Casaub. et ms. Genesey.

(2) Τούτου μαθηταί, etc. Hi nobilissimi discipulorum Manetis referuntur ab Archelao, *Disp.*, n. 53, Epiph. *hæres.* lxxvi, num. 12 et aliis Duo autem nomina Baddas et Hermas in nonnullis Cyrilli mss. et apud auctores cum aliquo discrimine leguntur; scribitur in codd. Roe et Casaub., Ἀδᾶς καὶ Ἑρμᾶς. Petrus Siculus, Βουδῶς τε καὶ Ἑρμᾶς ita scriptum repererat Grodecus, dum vertit Buddam et Hermas. Photius *Hist. Man.* pag. 357 Βουδᾶς τε καὶ Ἑρμᾶς. Marius Victorinus primum Buddam appellat. Archelaus, *Disp. cum Manete*, num. 11 et 53, scribit Addas et Hermas. Epiph., *hæres.* lxxvi, n. 5, Ἑρμᾶν καὶ Ἀδᾶν. Theodoret., lib. 1 *Hæres., fab.*, c. 26, Addam et Hermam. Auctor *Hist. Manich.* jam sæpe laudatæ, Abda et Hermas. Alias omitto eorum nominum varietates ex quibus diversas pro una confectas esse personas non dubito. Hujus phrasıs, τούτου μαθηταί, etc., loco longe aliud de suo scribit Petrus Siculus, quod Cyrilli verbis continuate interserit, et sub ejus nomine lectoribus proponit, in hunc modum : Ἦν δὲ πρὸ τούτου καὶ ἕτερος τῆς κηκίας διδάσκαλος ταύτης, Ζαράνης ὀνόματι, ὁμοφρονούτου ὑπάρχων. Μαθηταί δὲ τούτου τοῦ ἀντιχριστοῦ Μάνεντος γέγονασιν δώδεκα· Σισίννιος ὁ τούτου διάδοχος, καὶ Θωμᾶς, ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαϊκὸν Εὐαγγέλιον συντάξας, Βουδῶς τε καὶ Ἑρμᾶς, Ἀδᾶντος καὶ Ἀδῆμαντος, ὃν ἀπέπειλεν εἰς διάφορα κλίματα κήροκα τῆς πλάνης. Ἐξηγηταὶ δὲ αὐτῷ καὶ ὑποσημασιταὶ γέγονασιν Ἑράξ καὶ Ἡρακλείδης, καὶ Ἀθόνιος (1. Ἀφθόνιος ex Photio et libello *De anathematizanda Manichæorum hæresi* apud Cotele.). Ὑπάρχων δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι μαθηταί τρεῖς· Ἀγάπιος ὁ τὴν Ἑπτάλογον συντάξας, καὶ Ζαρούας, καὶ Γαβριάθιος. « Erat vero et ante hunc alius hujus impietatis magister Zaranus nomine ejusdem cum illo sententiæ. Porro discipuli Maneti antichristo fuere duodecim : Sisinnius qui Maneti successit, Thomas qui Manichaicum suo nomine Evangelium conscripsit, Buddas et Hermas, Adantus et Ademantus, quem in diversas regiones erroris præconem misit. Manetis interpretes et a commentariis fuere Hierax et Heraclides, atque Aphthonius. Fuerunt ipsi tres quoque alii discipuli, Agapius qui *Heptalogum* composuit, Zaruas et Gabriabius. » Eadem Photius iisdem pene verbis transcribit : hæc tantum discrepantia, quod quem Siculus Buddam, Photius Budam, quem Siculus Adantum, Photius Adamantum appellat. Eadem quoque nomina in libello *De anathem. Man. hæresi*, anathemati subjiciuntur, ex Siculo forsam auctoribus cognita. Hoc Siculi ad Cyrillum additamentum esse multa suadent : 1° quod in nullis *Catecheson* codicibus hæc reperiuntur; 2° quod Addas et Adimantus tanquam homines duo distinguantur, quos tamen unum et eundem fuisse, qui prænomine Addas dictus est, locuples testis est Augustinus lib. 11 *contra adversarium legis et prophetarum*, cap. 12, num. 41; 3° quod is qui nunc Maneti successor dictus est Sisinnius, non alius esse videatur a Sisinnio illo, quem Archelaus, *Disp. cum man.*, num. 5,

A profitebatur, suam ipsius fugam comprehensio-nemque nescivit.

XXXI. Hujus discipuli tres fuere, Thomas, Baddas, et Hermas ³⁷ Nullus, quæso, legat Evangelium secundum Thomam : non enim est unius e duodecim apostolis, sed unius de tribus pravis Manis discipulis. Nemo se **108** ad corruptores animarum

testatur, magistro relicto, se ad fidem catholicam adjuxisse; quod quamvis antiqua sit illa de duodecim Manetis discipulis opinio, ab Aug. lib. *De hæresibus*, cap. 46, pag. 17, et Theodoro, lib. 1 *De hæres. fab.*, cap. 26 commemorata, non tamen apud antiquiores legatur; non id refert Archelaus, non Epiphanius, qui, *hæres.* lxxvi, num. 5, viginti duos ipsi discipulos attribuit, quorum e numero tres illi nobiliores selecti; quod forte scripsit propter illos viginti duos jvenes virgines electos, quos ad disputationem cum Archelao secum adduxit Manes, referente Archelao num. 12, quamquam in Bobiensi codice Archelai disputationis duodecim tantum numerentur; 5° quod alia discipulorum Manetis nomina ab antiquis recenseatur, verbi gratia Alexander Lycopolitanus in tractatu *contra Manichæos*, *Auctuarîi Combetis*, tertii, p. 4. Papum quemdam in Ægyptum Manetis doctrinam attulisse tradit. Marius Victorinus vel quisquis alius auctor tractatus sub ejus nomine *contra Manichæos*, in *Bibl. PP. Lugd.* tom. IV, p. 290, alios Andream, Zoradem et Buddam nominat; sed Manichæi facile nomina commutabant De trium illorum Manis discipulorum sorte legantur Archelaus, Epiphanius, Theodoretus. De Evangelio Thomæ loquitur Cyrillus cat. 4, n. 36.

(3) Μηδεὶς eet. Ante μηδεὶς, id legitur in Petro Siculo : Μήτε τὴν Ἑπτάλογον Ἀγαπίου, μήτε τὴν ἐπιστολῶν ομάδα, μήτε τὴν πᾶσαν παρὰ τούτων τῶν ἀσεβῶν ἐκτεθεῖσαν βίβλον ἀναγινωσκέτω, εἰς λυμὴν πολλῶν, καὶ τῆς σκείας ψυχῆς ἀπώλειαν. Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν βίβλον, ὡς ἀσεβῆ διδάγματα κατέχουσιν, καὶ πάσης βλαστημίας πεπληρωμένην, καὶ πᾶσαν εὐχὴν λεγομένην παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, ἢ καθ' ἡμᾶς ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀναθιμάτισε, μετὰ καὶ τοὺς ἐχθιμένους αὐτάς, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐφευρετὰς καὶ ὁδογούς ἀπωλείας· ἀναθιμάτισε δὲ καὶ πάντας τοὺς μαθητευομένους ὑπ' αὐτῶν. Διὸ μηδεὶς προσφεισθῶ τοῖς ψυχροθόροις Μανιχαίοις, etc. « Neque quisdam legat *Heptalogum* Agapii, neque epistolarum collectionem, neque ullum eorum librorum, qui ab impiis illis ad contagionem plurimorum, propriæque animæ perniciem sunt conscripti Omnem enim eorum librum cen impia dogmata continentem, et universæ blasphemiam plenum; omnemque ut ab illis dicitur pre-cationem, verius magicam incantationem, sancta nostra catholica et apostolica Ecclesia anathemati devovit, post ipsarum rerum auctores, tanquam plurimorum eorumque magnorum reperto-res maiorum et certissimi exitii duces; simul et anathemate feriit omnes qui se ipsis discipulos præbent. Idecirco nullus animarum corruptoribus Manichæis se corrumperendum adjungat » etc. Ea non leguntur apud Photium; Siculi ad Cyrillum additamentum esse perspicuum est, cum ante Cyrilli ætatem nullum expressum legatur adversum Manichæos eorumque libros Ecclesiæ decretum. Tantum communi Christianorum horrore, nefaria hæreses ab eximiis Ecclesiæ Patribus doctis libris refulatæ damnatio conclamata erat. Id autem quod Siculus commemorat decretum, ab Ecclesia Constantinopolitana fieri potuit vel sub Leone Isaurico, quo tempore a patriarcha (Germano) de Manichæis habita quæstio est, ex Siculo pag. 48, 40, circiter annum 722, vel

Manichæos applicet, qui palearum aquis jejunii austeritatem simulant: qui ciborum conditorem calumniantur, cum se ipsi lautissimis quibusque cibis ingurgitent (1. : qui docent eum qui hanc vel illam herbam evellit, in eam transmutari. Nam si is qui herbas excindit aut aliquod olus, in hoc transformatur; agricolæ et olitores in quot mutabuntur formas? In tam multa falcem intulit olitor, ut videmus herbarum genera; in quodnam ergo convertitur? Ridicula plane documenta, sceleris opprobriique plena. Idem homo cum opilio sit, et mactavit ovem et lupum interfecit: id quodnam horum commutatur? Multi hominum, et pisces reti, et aves glutino ceperunt; in quod igitur genus transferuntur?

XXXII. Respondeant filii desidie Manichæi (2), qui et ipsi nihil agunt, et laborantium opes comedunt: qui afferentes sibi cibaria, hilari arridentique vultu excipiunt, et faustarum precatationum loco imprecationes rependunt. Cum enim stolidus quispiam eis obtulerit aliquid, Paululum, inquiunt, foris consiste, et tibi benedicam. Deinds sumpto in manus pane (ut qui ex eis resipuere, confessi sunt), Ego te non feci, ait Manichæus pani; et in Altissimum contumelias fundit, et imprecatur conditori, et sic re condita vescitur. Si alimenta 109 odisti, quare

sub Michaele Curopalata, et Leone Armeno, cum dira in Manichæos edicta publicata sunt: vel tandem sub Basilio, post relata a Siculo quæ in legatione sua viderat et audierat. Manichæorum mala; decretum hoc non aliud est forsan, quam illud quo anathematizandæ hæreseos Manichæicæ decreta est formula, quam refert Cotelerius in Notis ad iv, *Recogn.* librum. pag. 374.

(1) *Lautissimis quibusque cibis*, etc. Quæcunque hic et sequenti numero de Manichæis dicit, ad eorum electos maxime respicit. Eorum erat illa lautiorum epularum consecratio de qua videri potest Turbo apud Archelaum, num. 9; et Epiphanius, hæres. lxxvi, num. 28; Aug., lib. ii *De morib. Nam.*, cap. 16, num. 52, et cap. 10, num. 68. Hæc vero eorum doctrina, qua eos qui olera excindebant, vel mactabant animalia, in res eas converti aiebant, explicatur a Turbone loco citato num. 9, et Epiphanio num. 28 et 33; Aug., *De morib. Manich.*, cap. 17, num. 53; Theodoro, lib. i *Hæret. fab.*, cap. 26, pag. 214; quorum testimoniis apparet eam Manichæorum transformationem, quam Cyrillus dicit, in pecora et plantas, nihil aliud esse, quam humanæ animæ, istarum ut putabant cædium reæ, in ejusdem modi corpora transfusionem et metempsychosim; nam Manichæi tam stirpibus quam brutis animantibus rationalem animam inesse persuadebant sibi.

(2) *Filii desidie* De electis Manichæorum hæc intelligenda, quibus omni opere interdicebatur, ædificatione, lavatione, agricultura, panis confectione ex Turbone apud Archelaum, num. 9. et Epiph., num. 28. At hæc omnia auditoribus licita erant ex Aug., epist. 236, num. 2, et lib. xx *cont. Faust.*, cap. 23; imo auditores ad præparanda electis cibaria, grandium, sed imaginariarum pœnarum comminationibus adigebantur, ex Turbone locis citatis. Quæ deinde de exsecrationibus Manichæorum in sumendo cibo commemorat Cyrillus eadem referuntur a Turbone eodem loco Tito Bostrensi, lib. ii *contra Manich.*, pag. 463. *Bibl. P.P. Lugd.* tom. IV.

(3) *Τοῖς ἀχύρων ὕδασι palearum aquis*. Obscu-

Α *χοφθόροις Μανιχαίοις, τοῖς ἀχύρων ὕδασι* (3) τὸ στουγνὸν τῆς νηστείας προσποιουμένοις· τοῖς διαβαλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων ποιητὴν, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν βρωμάτων λαιμαργοῦσι· τοῖς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ τῆνδε τῆν βουτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται. Εἰ γὰρ ὁ ἐκτέμνων βουτάνας ἢ τι τῶν λαχάνων εἰς τοῦτο μεταβάλλεται, γεωργῶν καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πόσχα μεταβληθήσονται; Κατὰ τοσοῦτων (4) ὁ κηπουρὸς ἤνεγκε τὴν δρεπάνην, ὡς ὀρῶμεν· εἰς ποῖα ἄρα μεταβάλλεται; Γέλωτος ἀληθῶς τὰ διδάγματα, καὶ καταγνώσεως πλήρη καὶ αἰσχύνης. Ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὦν προβάτων, καὶ πρόβατον ἔθουσε καὶ λύκον ἀπέκτεινεν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλεται; Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων (5) ἰχθύας ἐσαγήνευσαν, καὶ ὄρνεα ἔξευσαν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλονται;

Β *ΑΒ'· Ἀποκρινέσθωσαν* (6) οἱ τῆς ἀργίας ἐκγονοὶ Μανιχαῖοι, οἱ μὴ ἐργαζόμενοι, καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίουσιν· οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μεδιῶσι· προσώποις δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογιῶν κατάρως ἀποδιδόντες. Ὅταν γὰρ τις αὐτοῖς τι προσενέγκῃ (7) ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω, φησὶ, στῆθι, καὶ εὐλογήσω σε· εἶτα δεξιόμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον (ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετάνοήσαντες ἐξωμολογήσαντο), Ἐγὼ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτι· καὶ κατάρως πέμπει (8) εἰς τὸν ὕψιστον, καὶ καταράται τὸν πεποικητότα, καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιη-

rus est et forte corruptus locus. Si hanc lectionem-quæ editorum. Ottob. et Coisl. codicum est, sequimur: fortassis Manichæi non solum a vino abboriebant, verum etiam a zytho, seu factitio ex horde vel tritici aqua temperati succis liquore, quo nonnulli catholici in locum vini jejuniorum diebus interdicti utebantur, ut ostendunt Patrum querelæ: ipsique aquam paleis infusam adhibebant: quapropter etiam legi potest in Cyrillo, τοῖς εἰς ἀχύρον ὕδασι vel τῷ εἰς ἀχύρον ὕδατι. Habetur in codd. Roe et Casaub. τῷ ἀχύρῳ καὶ ὕδατι, *palea et aqua*, quæ palea intelligi potest ea in qua, omissis culcitris, ex Manetis præcepto cubabant; unde horum præceptorum observantiores Mattarii ab aliis per deridiculum dicti, ex Aug., lib. v *cont. Faust.*, c. 5. Aliter, respiciendo ad proverbium, quo Hilarius utitur, lib. iii *in Constant.*, num. 20: *Paleis aquas tegis et foveas respitibus occultas*, legi potest, τοῖς ἴσα ἀχύρῳ, καὶ ὕδασι, τὸ στουγνόν, etc., *qui paleam et aquis, illa oblectis similes*: aut, τοῖς ἀχύρων ὕδασι, τὸ στουγνὸν τῆς νηστείας (supp. ἐαυτοῖς) προσποιουμένοις· *qui uti paleam aquis, ita tristitiam jejunii sibi imponunt.*

(4) Κατὰ τοσοῦτων. Sic emendavimus ex codd. Roe, Casaub. et Petr. Sic. In editis legitur τοσοῦτων.

(5) Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Hæc et sequentia usque ad ἀργίας excl. prætermittuntur a Siculo

(6) Ἀποκρινέσθωσαν, etc. Vocem ἀποκρινέσθωσαν quam contextus orationis requirere videtur, supplevimus ex codd. Roe et Casaub. Ex eis etiam, atque insuper Coisl., Ottob., ms. Genoves. delevimus vocem ἀπαγωγῆς in editis ante ἀργίας nescio quomodo inductam. Mox verbum ἐργαζόμενοι, pro ἐργαζόμενοι positum in ed. Oxon. fuit ex codd. Roe, Casaub., Bodl. et Pet. Sic.; favent Coisl. et Ottob.

(7) Τι προσενέγκῃ. Pronomen τι addidimus ex Pet. Sic.

(8) Κατάρως πέμπει. Cod. Colb. omittit κατάρως et habet καταπέμπει. Grodecus quasi legisset, εἰς τὸ ὕψος, vertit, *exsecrans (panem) projecit in altum,*

μένον. Εἰ μισεῖς τὰς τροφάς, τί μισιδιώντι τῷ προσώπῳ ἐνέβλεψας (1) τῷ προσενέγκαντι; εἰ τῷ ἐνέγκαντι ἔχεις χάριν, διὰ τί πέμπεις τῷ κατασκευάσαντι καὶ ὀμιορρηγῆσαντι Θεῷ (2) τὴν βλασφημίαν; καὶ πάλιν, Ἐγὼ σε οὐκ ἔσπειρα, φησί· σπαρέθη ὁ σπείρας σε. Ἐγὼ σε οὐκ ἐθήρισα δρεπάνῃ· ἐκθερισθεῖη ὁ θερίσας σε. Ἐγὼ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα· ὀπτῆθη ὁ ὀπτῆσας σε. Καλὰ τὰ ἀμυριβαῖα τῆς χάριτος.

ΑΓ. Μεγάλα μὲν κακὰ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα. Οὐ τολμῶ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν αὐτῶν διηγῆσασθαι· οὐ τολμῶ εἰπεῖν, τίνι ἐμβάπτοντες τὴν ἰσχάδα, διδῶσαι τοῖς ἄλλοις. Διὰ συσσημῶν δὲ μόνον δηλοῦσθω. Ἄνδρες γὰρ τὰ ἐν τοῖς ἐνυπνιασμοῖς ἐνθυμισθῶσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφ᾽ ἑδρῶν. Μιαινομεν ἀληθῶς τὸ στόμα ταῦτα λέγοντες. Μὴ Ἕλληνας τούτων μυσαρῶτεροι; μὴ Σαμαρεῖται τούτων ἀθλιώτεροι (3); μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀσεβέστεροι; μὴ οἱ πορνεύοντες τούτων ἀκαθαρτότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας, πρὸς μίαν ὥραν δι' ἐπιθυμίαν τελεῖ τὴν πράξιν· καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως ὡς μιανθεὶς (4) οἶδε λουτροῦ ἐπιδεόμενος, καὶ γινώσκει

(1) Ἐνέβλεψας. Id verbum loco ἀπέβλεψας posuimus ex codd. Roe et Casaub.

(2) Θεῷ Eam vocem quæ in editis post κατασκευάσαντι legitur, hoc loco reposuimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(3) Ἀθλιώτεροι. In editis habetur ἀθεώτεροι, magis athei. Prætulimus scripturam codd. Coisl., Roe, Casaub., tum quod Samaritis legem recipientibus minus convenire videatur atheorum appellatio, qua Cyrillus adversum hæreticos Deum creatorem negantes, et legis auctorem criminantes uti solet: tum quod hic non agitur de blasphemia qua Deus negetur, sed de singulari impuritate et nequitia. Hæc porro de Samaritanis perioche a Siculo prætermittitur.

(4) Ὡς μιανθεὶς. Particulam ὡς adjecimus ex Coisl., Ottob., Petro Sic., Roe, Casaub. Grod Paulo post λουτροῦ posuimus ex Sic. cum in editis habeatur λουτρὸν, in Coisl., λουτροῦ.

(5) *Lavacrum ipsorum*. De lavacro ipsorum non communi, sed sacro, hoc est de baptismo. Cyrillum loqui ejus cum ipsorum eucharistia conjuncta mentio suadet. Verum existit dubitatio num baptismum Christianum in suos usus admiserint Manichæi. Augustinus, hæresi xlv, hanc eorum sententiam esse refert, baptismum in aqua nihil cuiquam salutis afferre; nec illos quemquam eorum quos decipiunt baptizandum putare; quod forsitan de Catholicis aut alioqui baptizatis intelligendum. Lib. iii cont. Petil., cap. 17. n. 20, negat catechumenos in secta Manichæorum vocari, tanquam eis baptismus quandoque debeatur. S. Turribius Asturicensis, epistola ad S. Leonem 15, cap. 3, refert eos non in aqua, sed in oleo baptizasse. Id Priscillianistis in Hispania forsitan peculiare. Photius in *Hist. Manich.*, p. 353, eos non conferre, sed fingere baptismum refert; et quamvis non baptizentur, imo baptismum conspuam, quoniam tamen in Christum, qui se aquam vivam dixit, credant, hac amphibologia baptizatos se dicere: id quod sumpsit Photius ex Petro Siculo, et post eos refertur in libello *De anathemat. Manich. hæresi*. At hæc de posterioribus Manichæis; nam tertii et quarti sæculi temporibus baptismo usos illos esse multa probant. Primo Manes in *Disp. cum Archelao*, num 50, de baptismo sic disputat, quasi revera remissionem peccatorum non conferat, sed tamen a se propter Christi exemplum adhibeatur: et omnino supponit Archelai disputatio baptismum a Manete agnosci. Felix Ma-

A festivo vultu eum qui tibi attulit, intuitus es? si afferenti habes gratiam. quare auctori ac conditori Deo convicium rependis? Iterumque ait: Ego te non sevi; seratur ille qui te sevit; ego te non messui falce; demetatur qui te messuit; ego te igne non assavi; assetur qui te assavit. Præclara sane meritorum remuneratio.

XXXIII. Magna illa quidem vitia, sed aliorum comparatione exigua. Lavacrum ipsorum (5) coram viris et mulieribus enarrare non audeo. Vereor dicere (6), cuinam rei caricam intingentes, miseris porrigunt; signis duntaxat detegatur. Viri, quæ in somniis illudunt cogitent; et mulieres, quæ in menstruis. Os revera polluimus ista proferentes. Nunquid gentiles istis detestabiliores? an Samaritani sceleratiores, aut impii magis Judæi? num scortatores magis impuri? Qui enim corpus stupro polluit, per unam horam libidinem explet; mox factum condemnans, se uti inquinatum balneo egere novit (7), commissique sui scelus et fœdita-

nichæus apud Augustin., lib. i, *De actis cum Felice*, cap. 19, pag. 484, baptizari Manichæos ut ab adversario Dei liberentur, testis est his verbis: *Si adversarius nullus contra Deum est, ut quid baptizati sumus?* Secundo. Athanasius, orat. 2, num. 43, pag. 510, agnoscere videtur Manichæos, Phryges, et Paulianistas baptismum conferre, recitatis etiam trium personarum vocabulis Hieronimus, in *Dialogo contra Luciferianos*, p. 303, Hilario Romanæ Ecclesiæ diacono objicit, quod baptizatos a Manichæis ante schisma sine novo baptismo recipisset. Auctor *Commonitorii De recipiendis Manichæis*, Append. S. Aug. t. VIII, p. 38, præcipit ut electi Manichæorum diuturno tempore probati, tunc baptizentur, « si non fuerint baptizati: vel reconcilientur, si penitentiam locum acceperint: » quod tamen de apostatis Ecclesiæ intelligi potest. Basilius epistola 1, ad *Amphiloch.*, can. 1. Manichæos, Valentinianos et Marcionitas in eorum hæreticorum numero ponit, quorum baptismum, tanquam ab Ecclesiæ fide recedens ab initio rejectum. Concilium tandem Trullanum can. 93. Manichæos, Valentinianos et Marcionitas cum libellis anathematis admitti præcipiens nihil de novo baptismo loquitur. Constare igitur debet Manichæos baptismum usurpasse, sed tantam illi fœditatem admiscuisse, ut eam referre Cyrillum puduerit.

(6) *Vereor dicere*, etc. Nota omnibus infamis et scelerata Manichæorum eucharistia sæpe ab ecclesiasticis auctoribus ex eorum confessione deprehensa: tum vero scelus illud non in universam sectam refundi volebant, sed in specialem quamdam a cæteris schismate divisam, quæ tamen ipsa Manichæi nomine gloriaretur, et ejus ex libris istam hauserat impietatem. V. Aug., hæresi xlv, pag. 13, et *De natura boni*, cap. 47. Id Manes a Terebintho accepisse videtur, saltem ab eo magicæ incantationes, quas in sicum sceleratam proferebant, erant profectæ: supra, num. 23. Verum pudenda illa eucharistia Simonem Magum et Gnosticos auctores habebat, ex Epiph., hæresi xxi, n. 4, et hæresi xxvi, n. 4.

(7) *Se . . . balneo egere novit*. Balnei usum post fœdatum scelere corpus non a paganis solum, sed a Christianis etiam adhibitum, testes præter Cyrillum, Chrysostomus, hom. 6 in *II Tim.*, pag. 580 et 582, et hom. 18 in *II Cor.*, pag. 184, quo loco id in solis quæ per carnem committuntur peccatis, et antequam in domum reverterentur, usurpari as-

tem cognoscit. Manichæus vero in medium, ut ei quidem videtur, altare isthæc imponit; linguamque et os commaculat. Ab ejusmodi ore, o homo, doctrinam recipias? huic obviam factus omnino osculum porrigas? ³⁵ Annon, omissa interim reliqua impietate, vel impuritatem fugias, hominesque nebulonibus deteriores, et quovis prostibulo consceleratiores?

XXXIV. ³⁶ Hæc Ecclesia denuntiat, et docet, **110** et cœnum attingit, ne tu eodem inficiaris: edicit vulnera, ut tu ne saucieris. Sufficiat porro tibi ista solummodo scire; experiri autem abstineto. Tonat Deus (1), et contremiscimus omnes; isti autem in blasphemias voces erumpunt. Fulgurat Deus, omnesque nos in terram procumbimus: illi autem de cœlis convicia jactant. Jesus ait de Patre suo: « Qui solem suum exoriri facit super justos et injustos, et pluit super malos et bonos » ⁴⁰. Illi autem imbres ex amatorio æstu oriri statuerunt (2): audentque dicere esse quamdam in cœlo speciosam virginem cum juvene formoso: eos quo tempore cameli aut lupi, sua fœdæ cupidinis tempora habere: itaque hiberno tempore hunc in virginem insano furore incurrere, illam vero fugere aiunt, istum persequi, atque inde sudorem emittere, quo ex sudore imbrem existere. Hæc in Manichæorum libris scripta sunt. Ea nos legimus, dum narrantibus nolumus fidem adhibere. Nam securitatis protectionisque vestræ causa, in illorum perniciem sollicitius inquisivimus.

³⁸ Vid. sup. n. 19. ³⁹ Vid. sup. n. 13. ⁴⁰ Matth. v, 45.

severat. Isid. quoque Pel., lib. iv, ep. 129, p. 485; Greg. Mag., lib. iv *Dial.*, cap. 32. Accepta erat a paganis ea purgatio, ut refert auctor *Constitut. apost.*, lib. iv, cap. 29. Nempe ait Tullius, lib. ii. *De legibus: Incestum aspersione aquæ vel dierum numero tollitur*, et Persius, satyra 2, vers. 19, *Noctem flumine purgas*.

(1) *Tonat Deus*, etc. Hæc nullus, quod sciam, de Manichæis præter Cyrillum refert. Quod autem de procumbendi in terram usu ad tonitrus sonum, vel fulgurantis cœli conspectum, narrat, idem quoque refert S. Ephræm. sermone parænet. *De adventu Domini*, pag. 495, et serm. *De apparitione crucis*, pag. 229, editionis Latinæ, vel editionis Græcæ pag. 347 aut 457, et auctor *Quæstion. ad Antioch.*, quæst. 136, tom. II Operum S. Athanas. p. 300.

(2) *Imbres ex amatorio æstu*. Hæc refert Turbo apud Archelaum, *Disp.*, num. 8. et ex eo Epiphanius, hæres. lxxvi, n. 27, item Tit. Bstr., lib. ii *Contr. Manich.*, pag. 465. Sed quod Cyrillus de juvene quasi uno narrat, id Turbo de principibus materiæ, quorum tamen unum solum, nempe principem magnum, plure dicit. At Titus id ad omnes principes refert, non unius virginis, sed indefinite et plurali numero potestatum boni amore laborantes.

(3) *Ὁὐ νομίζει*. Editi habent, *ὁ*, scripsimus, *οὐ*, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., uti elegantius et familiari Cyrilli loquendi rationi convenientius Pet. Sic. neutrum legit, sed *ὡς*. Postea, *καὶ τὴν γλῶτταν* scripsimus post *καὶ τὸ στόμα*, ex præfatis codd. et naturali rerum ordine; in editis, *καὶ τὴν γλῶτταν, καὶ τὸ στόμα*.

τῆς πράξεως τὸ μυστήριον. Ὁ δὲ Μανιχαῖος θυσιαστηρίου μέτρον, οὐ νομίζει (3), τίθησι ταῦτα, καὶ μιάνει καὶ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν. Παρὰ τοιούτου στόματος, ἀνθρώπου, δέχθη διδασκαλίαν; τοῦτον ὄλιως ἀπαντήσας ἀσπάζη φιλήματι; Ἄρα χωρὶς τῆς λαοπτικῆς ἀσεβείας οὐ φεύγει τὸ μεμολυτμένον, καὶ τοὺς ἀκολάστον χειρόνας, τοὺς πάσης προεστῶτης (4) μυσαρωτέρους.

Ἀδ' Παραγγέλλει ταῦτα ἡ Ἐκκλησία καὶ διδάσκει, καὶ ἀπειται βορβόρων, ἵνα σὺ μὴ βορβορωθῆς· λέγει τὰ τραύματα, ἵνα μὴ σὺ τραυματισθῆς. Ἀρκεῖ δέ σοι (5) τὸ εἰδέναι μόνον· τὸ δὲ πειρὰ παραλαβεῖν ἀπέχου. Βροντᾷ ὁ Θεὸς, καὶ πάντες τρέμομεν κἀκεῖνοι· βλασφημοῦσιν. Ἀστράπτει ὁ Θεός, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλίνομεν· κἀκεῖνοι· περὶ οὐρανῶν τὰς δυστήριμους ἔχουσι γλώσσας. Ἰησοῦς λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Ὅστις τὸν (6) ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς· κἀκεῖνοι· λέγουσιν, ὅτι οἱ ὕετοί ἐξ ἐρωτικῆς ματίας γίνονται· καὶ τολμῶσι λέγειν ὅτι· ἔστι τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδῆς μετὰ νεανίσκου εὐειδοῦς· καὶ κατὰ τὸν τῶν καμήλων ἡ λύκων καιρὸν, τοὺς τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας (7) καιροὺς ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν, μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ καὶ τὴν μὲν φεύγειν φασὶ· τὸν δὲ ἐπιτρέχειν· εἶτα ἐπιτρέχοντα ἰδοῦν· ἀπὸ τῶν ἰδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὕετόν. Ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς τῶν Μανιχαίων βίβλοις, ταῦτα ἡμεῖς ἀνέγνωμεν (8), ἀπιστοῦντες τοῖς λέγουσιν· ὑπερὶ γὰρ τῆς ὑμετέρας (9) ἀσφαλείας, τὴν ἐκείνων ἀπόλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν.

(4) *Πάσης προεστῶτης*. Secuti codd. Coisl., Ottob., Colb., Roe, Casaub., ms. Genovet., Pet. Sic., ed. Morellii, exprunximus articulum τῆς, inter utramque vocem in editis interpositum.

(5) *Ἀρκεῖ δέ σοι*. Ex Petro Sic. Nam editi, *ἀρκεῖ δέ σοι*, etc. Loco πειρὰ παραλαβεῖν. Ottob. et Pet. Sic. habent, *πειρὰν λαβεῖν*. Bodl. *πειρὰν παραλαβεῖν*.

(6) *Ὅστις τὸν*, etc. Loco ὅτι scripsimus ὅστις ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., ut etiam citavit sup. num. 16. Porro hic Cyrillus paulum immutat ordinem sententiæ Christi, aientis Deum solem suum oriri facere super bonos et malos, et pluere super justos et injustos. Atque ita legit Pet. Sic. At omnes mss. habent ut in textu, ac Patres nonnulli ita quandoque legerunt, ut Philastr., hæc. lxxxii, 3, et G. Nyss. in *Nat. Chr.*, p. 343; tantum Coisl., Roe, Casaub. et Grod. in secundo evangelicæ sententiæ membro ἀγαθοὺς ante πονηροὺς ponunt.

(7) *Ἐπιθυμίας*. Ita codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod., Pet. Siculo. Editi vero, *μίξως* Post ἔχειν adjecimus, καὶ, ex Coisl., Roe, Casaub., Grod., Siculo.

(8) *Ἀνέγνωμεν*. In codd. Roe, Casaub., Ottob., ms. Genov., *ἀνεγνώκαμεν*.

(9) *Ἰμετέρας*. Ita legere maluimus cum mss. Coisl., Roe, Casaub., Grod., Petro Siculo, quam ἡμετέρας cum editis Hæc ostendunt Cyrillum jam pridem erudiendæ plebi præpositum, nec quidquam prætermisisse eorum quæ ad suum ministerium pertinent.

ΑΕ'. Ἀλλὰ ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπὸ τοιαύτης A
πλάνης· δοθεῖν δὲ (1) ὑμῖν ἔχθρα πρὸς τὸν δράκον-
τα ἵνα ὡσπερ ἐκεῖνοι τηροῦσι τὴν πέτραν, οὕτω
καὶ ὑμεῖς αὐτῶν πετύχητε τὴν κεφαλὴν. Μνημο-
νεύετε τῶν λεγομένων. Τίς συμφορὰ τῶν ἡμετέ-
ρων (2) πρὸς τὰ ἐκείνων; τί τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος;
τί τὸ τῆς Ἐκκλησίας σεμνὸν, πρὸς τὸ τῶν Μανιχαίων
μισαρὸν; Ὡς τάξις, ὡς ἐπιστήμη, ὡς σεμνότης,
ὡς ἀγνεία· ὡς καὶ τὸ ἐμβλέψαι γυναικὶ πρὸς ἐπι-
θυμίαν, κατάγνωσις· ὡς γάμος σεμνότητος (3), ὡς
ἐγκρατείας ὑπομονή, ὡς παρθενίας ἰσαγγελλον ἀξίω-
μα· ὡς βρωμάτων μετροχὴ μὲν εὐχαριστίας· ὡς
εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν τῶν ὄλων δημιουργόν. Ὡς
ὁ Πατὴρ τοῦ Ἀριστοῦ προσκυνεῖται· ὡς φόβος καὶ
τρόμος διδάσκεται τοῦ βρέχοντος· ὡς τῷ βροντῶντι
καὶ ἀστράπτοντι δοξολογίαν ἀναπέμπομεν.

pluviam fundit, metus ac tremor docetur : hic tonanti et fulguranti gloriam et honorem referimus.

ΑΖ'. Συναγελάξου τοῖς προσάτοις· φεῦγε τοὺς
λύκους· τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἀναχώρει. Μίσει καὶ
τοὺς ποτε εἰς τὰ τοιαῦτα ὑποπευθέντας· καὶ ἐάν
μὴ χρόνῳ καταλάβῃς αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, μὴ
προπετιῶς σεαυτὸν ἐμπιστεύσης· Παρεδόθη σοι τῆς
μοναρχίας ἡ ἀλήθεια· γινώριζε τὰς βοτάνας τῶν
μαθημάτων· Γίνου δόκιμος τραπεζίτης, τὸ κα-
λὸν κατέχων, ἀπὸ παντός εἶδους πονηροῦ ἀπ-
εχόμενος. Εἰ δὲ καὶ ποτε τοιοῦτος γέγονας, μίσησον

B mus. Hic Pater Christi adoratur : hic ejus qui

XXXV. Verum nos Dominus ab tali defendat
errore : eaque vobis adversus draconem inimicitia
tribuatur, ut quomodo ipsi calcaneum observant,
ita et vos illorum caput conculcetis ⁴¹. Memores
estote eorum quæ vobis dicuntur. Qui concentus
nostrarum rerum cum rebus illorum? Quid lux
cum tenebris comparata ⁴²? Quid Ecclesiæ gravitas
et sanctitas, cum Manichæorum exsecrandis insti-
tulis? Hic ordo, hic disciplina, hic gravitas, hic
castimonia; hic vel feminam ad libidinem aspicere
piaculum est ⁴³. Hic connubium sanctissimum;
hic continentiæ [id est viduitatis] tolerantia (4);
hic virginitatis cum angelis certans dignitas : hic
ciborum cum gratiarum actione perceptio; hic
gratus in universarum ■ ■ ■ rerum opificem ani-
mus. Hic Pater Christi adoratur : hic ejus qui

⁴¹ Gen. iii, 15. ⁴² II Cor. vi, 14. ⁴³ Matth. v, 28.

(1) Δοθεῖν δὲ. Particula δὲ a nobis adjecta ex C
Coisl., Roe, Casaub., Ottob., Grod. Loco ἐκείνοι τη-
ροῦσι, et αὐτῶν τὴν κεφαλὴν. Grodecius videtur le-
gisse, ἐκείνος τηρεῖ, et αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, quæ ad
draconem referuntur.

(2) Τῶν ἡμετέρων. Sic scripsimus ex codd. Roe
et Casaub., ut sensus rerum consequentium pos-
tulat. Grod. legit ὑμετέρων, rerum vestrarum; faci-
lis commutatio ἢ in ὄ. In editis est, τῶν σῶν, tua-
rum rerum.

(3) Γάμος σεμνότητος. Codd. Coisl., Ottob.,
Roe et Casaub., γάμος σεμνότατος, quæ lectio ma-
gis plana atque elegans. Alteram tamen non mu-
tavi propter similes quæ passim apud Cyrillum
occurrunt dicendi rationes. Sic cat. 10, n. 18, τὸ
μῆμα τῆς ἀγιότητος, pro μῆμα ἀγιώτατον. Cat.
14, num. 17, μετάνοια τῆς σωτηρίας, p. μετάνοια
σωτήριος. Procat., num. 13, πραγμάτων ἀνωφέλεια,
p. πράγματα ἀνωφελῆ, et num. 15, θεῶν πραγμά-
των ἐνεργεῖαν, p. θεῶν πράγματα ἐνεργῆ. Cat. 6,
num. 16, στήμα ἀθεότητος, p. στήμα ἄθεον. Cate-
rum in Bodl. cod. habetur, γάμος καὶ σεμνότης
Apud Grod. hæc phrasid prætermissa est

(4) Continentiæ tolerantia. Continentiæ nomine vo-
luntariam in viduitatis statu permansionem intelli-
git. Quod probat instituta ab eo, tum hic, tum simi-
libus verbis cat. 4, n. 26, et cat. 15, n. 22, trium Ec-
clesiæ ardinum, conjugatorum, viduorum, et virgi-
num enumeratio. Catechesi quoque 10, n. 19. Annam
prophetissam, celebrem illam Evangelii viduam,
continentem vocat. Continentium nomine viduas
designari non est infrequens apud auctores eccle-
siasticos. Sic Rufinus, lib. ii, seu. si mavelis, ii
Hist. eccl. cap. 3, de persecutione sub Valente a
Lucio Alexandriæ excitata. Tanta, inquit, et tam
turpia in virgines et continentes Ecclesiæ gesta sunt,
quæ nec in persecutionibus gentilium memorantur.
Incertus Epistola ad Eustochium et Paulam, t. V
Hieronymi p. 86, distinguit etiam virgines, conti-

nentes et castas, et conjugatas. Sic etiam Justus
Orgelit., in Cantic., num. 149; Primasius. in Apoc.
c. vii, 4; auctor libri De disciplina et bono publi-
citar., in Appendice Cyprianica, etc. Continentium
autem nomine comprehensi, non solæ viduæ, sed
etiam ii vel ex quæ post initum et delibatum ali-
quanto tempore conjugium, abstinentiam sibi ex
mutuo consensu indixerant. Viduarum autem, seu
mutuo consensu se toro separantium castitas,
continentia dicebatur, quia majoris laboris existi-
mabatur degustatis voluptatibus carere. Vide Ter-
tull., De veland. virg., c. 10, n. 83.

(5) Quorum nisi penitentiam, etc. Idem præce-
ptum est auctoris Commonitorii de recipientis Ma-
nichæis sub nomine S. Aug., Append. tom. VIII, p.
37. Suspectam Manichæorum conversionem tria
efficiebant : 1° Maxima labis ejus tenacitas, e secta
illecebris, ac variis Manichæorum fraudibus pro-
fecta; tum etiam inde, quod cum in mysteriis suis
præstigiis uterentur, inde eorum animæ demonum
potestati atque imperio illigata tenebantur, ex Theo-
doreto, lib. i Hæret. fab., cap. 26; 2° mendacium
ac perjurium, et ambiguæ professiones quibus ad
sese occultandos, cum in suspicionem vocati es-
sent, impune abutebantur, ut ex Petro Siculo. Pho-
tio, etc., de Manichæis certum est, et de Priscil-
lianistis ex Augustino, Leone Magno, et aliis; 3°
furtiva eorum in cælus ecclesiasticos, et myste-
riorum nostrorum participationem adreptio, quam
deprehendit S. Leo serm. 41. De Quadrag. 4.

(6) Esto bonus nummularius. Locus ille, qui cum
a nostris N. T. exemplaribus absit, merito inter
apocrypha numeratur, a multis tamen Patribus uti
pars Scripturæ adductus est, sed ab aliis tanquam
ipsius Christi sententia, ejus verbis Matthæi xv,
27, aut Lucæ xix, 23, adjuncta ab aliis sub no-
mine Pauli apostoli ad Thessalonicenses scribe-
ntis. Ita Cyrillus noster cum Patribus permultis,
in primis Alexandrinæ et Palæstinæ Ecclesiæ. Vide

omni specie mala te abstinens ⁴⁴. Quod si quando talis fuisti, agnitum errorem odio habe. Est enim via salutis, si vomitum evomas; si ex animo oderis; si ab iis te subtraxeris, non labiis solum, sed et anima: si adoraveris Patrem Christi, Deum legis et prophetarum; si agnoveris bonum et justum, unum eundemque esse Deum. Qui vos omnes conservet, ab omni casu, offendiculoque protegens, stabiles in fide: in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁴⁴ I Thess. v, 21, 22.

Cotelierum in notis ad librum II *Constit. apostol.*, cap. 36, nota *d*, fuse et erudite pro suo more de hoc loco disserentem. Facile mihi cum ipso persuaderi pator, sententiam hanc a Christo vel apostolo Paulo profectam esse; eamque ex traditione sive non scripta, sive in quodam melioris notæ apocrypho relata acceptam, postea in exemplaria quædam N. Testamenti inductam fuisse.

ἐπιγνοὺς τὴν πλάνην· ἔστι γὰρ ὁδὸς σωτηρίας, ἐὰν ἀπεμέσης τὸν ἕμετον· ἐὰν ἀπὸ καρδίας μισήσης· ἐὰν ἀποστῆς αὐτῶν, μὴ χεῖλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ ἐὰν προσκυνήσης τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν Θεὸν νόμου καὶ προφητῶν· ἐὰν γινώσκῃς τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα Θεόν. Ὅς πάντας ὑμᾶς συντηρήσειε, φυλάττων ὑμᾶς ἀπτώτους, ἀσκανδαλίλους, ἐδραίους ἐν τῇ πίστει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα (1) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

(1) Ὡς ἡ δόξα Pleniorē glorificationem continent cond. Coisl., Roe. Casaub. et Ottob in quibus post, Κυρίῳ ἡμῶν scribitur, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, etc. « In Christo Jesu D. N. cum quo gloria « Patri, cum sancto Spiritu, nunc et semper et in « sæcula, » etc.

CATECHESIS SEPTIMA.

DE PATRE

PRÆLOQUIUM.

I. Tradita in superiori institutione de Deo uno doctrina, in hac patrum ejus nomen et dignitatem, cujus rei fide a Judæis secernimur (n. 2), edisserit. Docet itaque Deum Filii sui Jesu Christi patrem esse proprie et vere, æternam et nulli defectui obnoxiam generatione (n. 5 et 6), eundem vero hominum patrem esse abusive et nuncupatione sola (n. 7); quo sensu patris nomen in Scriptura plures ob titulos tribui solet (n. 9 et 10). Tum commemoratis breviter divinæ majestatis insignibus (n. 11), hominum qui ligno, lapides et Satanam ipsum, Deo relicto pro patre sumpserint, cæcitatem deplorat (n. 12): ac morali exhortatione ad vitam divinam dignam adoptione instituendam (n. 13), et honorandos omnibus obsequiis, quibus Deus non læditur, corporis nostri parentes, orationi finem imponit (n. 14 et 15).

II. In hac oratione primum impugnat Judæos (n. 2), qui Deum solitarium et filii naturalis expertem docent; deinde Gnosticos (n. 6, etc.), qui partem Jesu Christi aliam a Creatore tenebant; tum etiam Arianos (n. 5), quibus Verbum non natura, sed adoptione tantum Filius erat. Obiter etiam refellit hæreticos (n. 7), qui Christum ex Josepho genitum vel communem hominem esse docuerant (n. 7). Præclara multa de vera et æterna Dei paternitate adversus Arianos, de arbitrii libertate adversus Valentinianos, de officiis filiorum in parentes, etc., hic habentur.

III. Habita est hæc catechesis subsequenti die post præcedentem, ut ab ipso ejus exordio significat auctor. Hanc emendavimus ad codd. Roe, Casaub., Coisl. et Ottobon.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ζ,

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Πατέρα (1)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· Τοῦτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πάντα πατρια ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζονται, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS VII ILLUMINANDORUM,

Extemporalis Hierosolymæ habita de hac [Symboli] voce, *Patrem*. Et lectio ex Epistola ad Ephesios : « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur ⁴⁵, » etc.

Α'. Περὶ μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας, αὐτάρκως ἡμῖν ἐν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ πρὸς ὑμᾶς εἴρηται· αὐτάρκως δὲ λέγω, οὐ τὸ πρὸς ἀξίαν (τούτου γὰρ (2) ἐφικέσθαι θνητῇ φύσει παντελῶς ἀδύνατον), ἀλλ' ὅσον ἦκεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Καὶ τῆς τῶν ἀθέων ἀρεσιωτῶν πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς ἐκτροπὰς διτλήθον ὧν τὸ βορβορώδες, καὶ τὸ τῶν ψυχῶν ἰοδόλον ἀποσεισάμενοι, καὶ τα κατ' ἐκείνους μνημονεύσαντες, οὐχ ἵνα βλαβῶμεν, ἀλλ' ἵνα μειζρόνως αὐτοὺς μισήσωμεν, πρὸς ἑαυτοὺς λοιπὸν ἐπανέλθωμεν, καὶ τὰ σωτηριώδη τῆς ἀληθοῦς πίστεως καταδεξώμεθα, τῷ τῆς μοναρχίας ἀξιωματι τὸ πατρικὸν συνάπτοντες, καὶ πιστεύοντες εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ δεῖ μόνον εἰς ἓνα Θεὸν πιστεῦειν· ἀλλὰ καὶ τὸ, Πατέρα (3) τοῦτον εἶναι τοῦ Μονογενοῦς, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' εὐσεβείας καταδεξώμεθα.

Β'. Τριτὴ γὰρ ἂν τῶν Ἰουδαίων ἀνώτερα φρονοῖμεν (4), οἳ τὸ μὲν εἶναι ἓνα Θεὸν καταδέχονται τοῖς δόγμασι (τί γὰρ, εἰ καὶ τοῦτο διὰ τῆς εἰδωλολατρίας πολλάκις ἠρνήσαντο ;)· τὸ δὲ καὶ Πατέρα εἶναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦτον, οὐ πρᾶδεχονται· τοῖς οἰκείοις προφήταις ἐναντία φρονοῦντες, οἳ φασιν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ μέχρι σήμερον φροαττόμενοι, καὶ συναγόμενοι

I. ⁴⁶ De monarchia quidem [seu unico principatu] Dei, sufficienter vobis diximus hesternæ die : sufficienter autem dico, non id quod argumenti dignitas postulabat (eo enim attingere mortali naturæ prorsus impossibile); sed quantum infirmitati nostræ concessum fuit, ac multifidi atheorum hæreticorum erroris diverticula persecutus sum. Quorum excussa colluvie, pernicialique animabus veneno, ac retentis in memoria illorum rebus, non uti **113** lædamur, sed majus in ipsos odium concipiamus: jam ad nos ipsos revertamus et salutifera veræ fidei dogmata suscipiamus, monarchiæ dignitati paternam prærogativam copulantes, et credentes in unum Deum Patrem. Non enim oportet solum in unum Deum credere: verum etiam hunc Unigeniti, Domini scilicet nostri Jesu Christi, Patrem esse religiose suscipiamus

II. Hæc enim ratione Judæis sublimiora sensurimus: qui unum quidem Deum esse doctrinis suis recipiunt, (quid enim si illud quoque per idolorum cultum sæpius abnegarint?) Patrem vero illum Domini nostri Jesu Christi non admittunt. In quo suis ipsorum prophetis contraria sentiunt, qui in Scripturis divinis aiunt: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te ⁴⁷. » Fremunt vero illi usque in præsentem diem, et

⁴⁵ Ephes. III, 14. ⁴⁶ Vid. cat. 6, n. 1 et 5. ⁴⁷ Psal. II, 7.

(1) Εἰς τὸ, Πατέρα. Omnes sive editi, sive mss., C εἰς τὸν Πατέρα. Non dubitavimus scribere τὸ exemplo similium titularum: verbi gratia cat. 8, εἰς τὸ, Παντοκράτωρα, cat. 9, εἰς τὸ Ποιητὴν, cat. 11, εἰς τὸ, τὸν Υἱόν, etc., et aliorum passim. In loco Apostoli allegato verba, ἐξ οὗ, et sequentia addidimus ex codd. Coisl., Ottob. duobus, et Grodecio Vocem πατρια cum Vulgata vertimus paternitas, quæ apud LXX significat familiam ex uno patre prognatam.

(2) Τούτου γὰρ. Ex codd. Coisl. scripsimus, τούτου, cum in impressis legatur, τούτο Paulo post loco ἀρεσιωτῶν, habetur in codd. Coisl., Roe, Casaub., ἀρετικῶν. Sed in Coisl. legitur, τῶν ἀρετικῶν καὶ ἀθέων, hæreticorum et atheorum: quorum postremum referri potest ad gentiles, quorum

errores una cum deliramentis hæreticorum superiore catechesi commemoravit Cyrillus: sed atheos sæpe nominat hæreticos Dei unitatem scindentes. Sic cat. 6, n. 17, et alibi.

(3) Ἀλλὰ καὶ τὸ, Πατέρα. Ex Roe et Casaub. et simili locutione num. seq. Editi vero, καὶ τὸν Πατέρα τοῦτον.... Post, ex sola Grodecianæ versionis auctoritate, sed postulante contextus sensu, καταδεξώμεθα loco καταδεχόμεθα scripsimus.

(4) φρονοῖμεν. Ita ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. requirente particula ἂν posuimus, loco φρονοῦμεν. Mox. interjectam iuter Θεὸν et καταδέχονται vocem Πατέρα, eorundem codicum. Ottoboniano tamen excepto, et suffragante Grodecii versione, sustulimus.

conveniunt adversus Dominum et adversus Christum A
ejus⁴⁵, existimantes amicitiam Patris citra pietatem
in⁴⁶ Filium posse se consequi; dum ignorant, quod
« nemo venit ad Patrem, nisi per Filium⁴⁷ » di-
centem: « Ego sum ostium⁴⁸; et: Ego sum via⁴⁹. »
Qui ergo rejicit viam quæ ducit ad Patrem, et qui
ostium negat, is quomodo ingressus ad Deum ho-
nore dignabitur? Contradicunt vero iis quæ in
octuagesimo octavo psalmo scripta sunt: « Ipse in-
« vocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, et sus-
« ceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam
« illum, excelsum præ regibus terræ⁵⁰. » Si enim hæc
in Davidem, vel Salomonem, aut successorum
quempiam pronuntiata contenderint; ostendant
quomodo *thronus ejus*⁵¹, qui eorum opinione per
prophetiam designatur, sit velut dies cæli, et sicut B
« sol in conspectu Dei, et sicut luna perfecta in
« æternum⁵². » Quomodo et illud non verentur quod
scriptum est: « Ex: tero ante luciferum genui te⁵³;
« et illud: Permanebit cum sole et ante lunam, ge-
« nerationes generationum⁵⁴? » Quæ quidem ad
hominem referre, ingratitude extremæ plenum
atque refertum est.

III. Verum Judæi suæ incredulitatis suæ, tum in
his, tum in similibus Scripturæ sententiis, quando
ita volunt morbo teneantur. Nos vero, quam docet
fides, pietatem recipiamus, Deum unum, Patrem
Christi adorantes. Qui enim omnibus gignendi vim
impartitur⁵⁵, illum ejusmodi dignitate fraudare im-
pium sane fuerit. Et credamus *in unum Deum Pa-*
trē; ut etiam ante disputationem a nobis, quæ
de Christo plenius doceat, instituendam, Unigeniti
fides audientium in anima deligatur; ne ■■■■ tan-
tillum quidem ob interpositos de Patre sermones
separata.

IV. Patris enim nomen sua ipsius appellatione,
Filii notitiam simul subjicit animo: quemadmodum
similiter qui Filium nominavit, statim quoque Pa-
trē cogitatione complexus est. Si enim Pater,
omnino Filii Pater est; et si Filius omnino Patris
Filius. Ut ne igitur, ex eo quod dicimus, *In unum*
Deum, Patrem omnipotentem; factorem cæli et ter-

⁴⁵ Psal. II, 2. ⁴⁶ Cat. 10, n. 1. ⁴⁷ Joan. XIV, 6. ⁴⁸ Joan. X, 9. ⁴⁹ Joan. XIV, 6. ⁵⁰ Psal. LXXXVIII, 27, 28. ⁵¹ ibid. 30. ⁵² ibid. 38. ⁵³ Psal. CIX, 3. ⁵⁴ Psal. LXXI, 5. ⁵⁵ Isa. LXVI, 9.

(1) Νομίζοντες. Codd. Roe et Casaub., νομι-
ζουσιν. Verum Cyrillus plura cumulat participia,
continuans phrasim οὐ καταδέχονται.

(2) Ὁ τῶν. Hæc in plurali exhibent codd.
Roe et Casaub., οἱ... παραιτούμενοι... οἱ τὴν θύραν
ἀρνούμενοι, πῶς καταξιώθονται. In Coisl. solum
habetur, οἱ παραιτούμενοι, cætera in numero sin-
gulari Paulo post, loco πρὸς τὸν Θεόν, in Coisl.,
Roe, Casaub. et Grod. habetur, πρὸς τὸν Πατέρα.

(3) Ἐκ γαστρὸς. In editis, post γεγραμμένον
perperam reperitur articulus τὸν quem erasmus
juxta codd. Coisl., Roe, Casaub.

(4) Γενεῆς γενεῶν. Ita etiam hunc locum re-
citatur cat. 12, n. 10, ut et habent editiones no-
stræ LXX: at in codd. Coisl., Roe, Casaub. habetur
hic, γενεῆς γενεῶν, atque ita nonnulli Patres le-

κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, νο-
μίζοντες (1), ὅτι δυνατόν ἐστι Πατρὶ φιλιωθῆναι,
χωρὶς τῆς εἰς τὸν Υἱὸν εὐσεβείας, ἀγνοοῦντες, ὅτι
οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ,
τοῦ λέγοντος: Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· καὶ, Ἐγὼ εἰμι ἡ
ὁδός. Ὁ τῶν (2) τὴν ὁδὸν παραιτούμενος τὴν
ἀπάγουσαν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τὴν θύραν ἀρ-
νούμενος, πῶς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου καταξίω-
θήσεται; ἀντιλέγοντες δὲ καὶ τοῖς ἐν ὁδοιχοσταῖ
ὁδοῦ ψαλμῶν γεγραμμένοις, το, Αὐτὸς ἐπικαλέσε-
ταί με, Πατὴρ μου εἰ σὺ, Θεός μου καὶ ἀντιλή-
πτωρ τῆς σωτηρίας μου. Καὶ γὰρ πρωτότοκον θή-
σεται αὐτὸν, ὑψιλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς
γῆς. Εἰ γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν Δαβὶδ, ἢ Σολομῶντα, ἢ
καί τινά τῶν καθεξῆς εἰρηθεῖν βιάζονται· δειχάτω-
σαν πῶς ὁ θρόνος τούτου τοῦ προφητευομένου παρ'
αὐτοῖς, ἔστιν ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς ὁ
ἥλιος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατ-
ηορισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Πῶς δὲ καὶ οὐ δυσ-
ωποῦνται τὸ γεγραμμένον, τὸ, Ἐκ γαστρὸς (3) πρὸ
ἐισφόρου ἐγέννησά σε, καὶ τὸ, Συμπαραμενεῖ τῷ
ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης, γενεῆς γενεῶν (4);
Ἄπερ ἐπ' ἀνθρώπων ἀναφέρειν, πάσης ἀγνωμοσύ-
νης ἀνάπλεων καὶ μεστόν.

Γ'. Ἄλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὰ σύντηγη τῆς ἀπιστίας ἐν
τε τοῖς ῥητοῖς τούτοις, καὶ ἐν τοῖς παρακλήσεσι,
ἐπειδὴ βούλονται, νοσεῖσθαι. Ἡμεῖς δὲ τὴ τῆς πί-
στεως εὐσεβὲς ἀναλαμβάνωμεν (5), Θεὸν ἓνα τὸν Πα-
τέρα τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦντες (τὸν γὰρ τοῖς πᾶσι
τὸ γεννᾶν χαρίζομενον, τοῦτον τῆς (6) τοιαύτης ἀξίας
ἀποστερεῖν ἀνόσιον)· καὶ πιστεύωμεν εἰς ἓνα Θεὸν
C Πατέρα, ἓνα καὶ πρὸ τῶν περὶ Χριστοῦ κινηθίσο-
μένων ἡμῖν διδασκαλικῶν λόγων, ἢ περὶ τοῦ Μονο-
γενοῦς (7) πίστεις ἐγκαταβάλλεται τῇ ψυχῇ τῶν
ἀκούοντων, ἐκ τῶν μεταξὺ λόγων τῶν περὶ τοῦ Πα-
τρὸς, κατὰ μεθοδιῶν ἀποσχονίζομένη.

Δ'. Τὸ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὄνομα ἅμα τῷ τῆς ὀνομασίας
προσθήματι, νοεῖν παρέχει καὶ τὸν Υἱὸν ὡς περὶ ὁμοίως
Υἱὸν τῆς ὀνομασίας, εὐθὺς ἐνόησε καὶ τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ
Πατὴρ, πάντως ὅτι Πατὴρ Υἱοῦ· καὶ εἰ Υἱός, πάντως ὅτι
Πατὸς Υἱός. Ἰν' οὖν μὴ (8) ἐκ τοῦ λέγειν οὕτως·
Εἰς ἓνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα· ποιητὴν
οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορά-

D gere. Euseb. Cæsar. hunc psalmum interpretans
videtur legisse, εἰς γενεῆς.

(5) Ἀναλαμβάνωμεν. Ita nos ex codd. Roe et
Casaub. Editi, ἀναλαμβάνομεν· similiterque scri-
psimus infra, πιστεύωμεν, ex Grod.

(6) Τῆς. Ex Coisl., Roe, Casaub. Vitiose in edi-
tis, τοῖς.

(7) Περὶ τοῦ Μονογενοῦς. Editi, περὶ τοῦ Χρι-
στοῦ. Potiorem judicavimus lectionem codd. Coisl.,
Ottob., Roe, Casaub. quam hic ascripsimus, uti
sequentibus verbis convenientiorem: nam Filii no-
mini proprie competit, ut in Patris nomine et no-
tione comprehendatur.

(8) Ἰν' οὖν μὴ, etc. Illud μὴ in editis et mss.
omnibus positum est post ἐκ τοῦ, quod perspicue
vitiosum emendare non dubitavi.

των· εἶτα ἐπαγόντων ἡμῶν καὶ τὸ, Εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ὑπολάβοι τις οὐχ ὁσίως, οὐρανοῦ καὶ γῆς δευτερεύειν τῇ τάξει τὸν Μονογενῆ· διὰ τοῦτο, πρὸ τῆς ἐκείνων ὀνομασίας Πατέρα τὸν Θεὸν ὀνομάσκαμεν, ἵνα ἅμα τῷ νοεῖν Πατέρα, νοήσωμεν καὶ τὸν Υἱόν· Υἱὸς γὰρ καὶ Πατὴρ οὐδὲν ἐστὶ μεταξὺ τῶν ὄντων.

Ε'. Ἔστι τοίνυν ὁ Θεὸς, πολλῶν μὲν καταχρηστικῶς Πατήρ, ἑνὸς δὲ μόνου φύσει καὶ ἀληθείᾳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πατήρ· οὐ χρόνος τὸ Πατήρ εἶναι κτησάμενος, ἀλλ' αἰεὶ Πατήρ τοῦ Μονογενοῦς, τυγχάνων. Οὐ γὰρ ἅπαις ὢν πρὸ τούτου, Πατήρ γέγονεν (1) ὑστερον μεταδουλεύσας· ἀλλὰ πρὸ πίστεως ὑποστάσεως, καὶ πρὸ πάσης ἀσθήσεως, πρὸ χρόνων τε καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τὸ πατρικὸν ἀξίωμα ἔχει ὁ Θεός (2), τούτῳ μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιωμασι σεμνυόμενος. Καὶ οὐ πάθει Πατήρ γινόμενος, οὐκ ἐκ συμπλοκῆς, οὐ κατ' ἄγνοιαν, οὐκ ἀπορρέουσας (3), οὐ μειωθεὶς, οὐκ ἀλλοιωθεὶς (Ἄν γὰρ δώρημα τέλειον ἄνωθ' ἐστὶ, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατέρος τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγῆ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα). Πατήρ τέλειος, τέλειον Υἱὸν γεννήσας· πάντα παραδούς τῷ γεγεννημένῳ· Παν-

rae, visibilia omnium et invisibilia: posteaque subjungimus, et in unum Dominum Jesum Christum; suspicetur quispiam minus sancto, Unigenitum loco et ordine posteriorem esse caelo et terra: idcirco, priusquam utrumque nominaremus Deum appellavimus Patrem; ut simul ac Pater cogitatur, eodem actu Filium cogitemus: Filium enim ac Patrem nihil prorsus eorum quae sunt medium interest (4).

V. Est igitur Deus, multorum quidem abusive Pater; unius vero solius, unigeniti Filii Domini-que nostri Jesu Christi, natura et veritate Pater. (5) Non temporum successu adeptus ut Pater sit⁵⁹, sed Unigeniti Pater sempiterno existens. Non enim, cum esset antea sine prole, postea mutata sententia factus est Pater: verum ante omnem substantiam et ante sensum omnem, ante tempora et saecula omnia, paternam dignitatem habet Deus: qua magis quam reliquis omnibus titulis gaudet⁶⁰. Non ex passione (6) [ac demutatione sui] factus est Pater; non ex complexu; non per ignorantiam (7); non fluxionem passus, non deminutus, non alteratus. *Omne enim donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum; apud quem non est transmutatio vel conversionis obumbratio*⁶¹. Pater perfectus, perfectum genuit Filium; omnia

⁵⁹ Vid. cat. 4, n. 4, et infr. n. 10. ⁶⁰ Vid. cat. 11, n. 8, ⁶¹ Jac. 1, 17.

(1) Πατήρ γέγονεν. Vocem Πατήρ addidimus, ex Codd. Coisl., Roe, Casaub.

(2) Ὁ Θεός. Editi, ὁ Πατήρ, Roe, Casaub., Otob., ut scripsimus Coisl., ὁ Υἱός, incaute scriptum pro Θεός.

(3) Ἀπορρέουσας. Editi ἀπορρέουσας nullo sensu. Codd. Coisl., Roe, Casaub., ἀπορρέουσας, quod secundum grammaticae leges cum duplici ρ scripsimus.

(4) *Nihil medium interest.* Hom. in paralyt. n. 5. Filium ex Patre immediate genitum tradit. Illud autem duplici de causa. 1° Quia inter Patrem et Filium nulla prorsus est creatura, vel res alia; ut excludantur illi diversi a Valentiniis et Gnosticis excogitati generationum et processionum gradus. Forte etiam ut excludatur alia sapientia et virtus Patris distincta a Verbo, eaque innata et increata, quae Christi creatrix et genitrix esset; quod erat indium Asterii sophistae commentum, ab Athanasio commemoratum, De synodis, num. 18, et orat. 2, n. 37. 2° Quia inter Patrem et Filium nulla temporis mora intercedit, cat. 11, n. 7: nulla quoque ignorantia vel consultatio in medio, ut ait auctor noster ibidem num. 8.

(5) *Non temporum successu, etc.* Contra Arium qui in Thalia apud Athanasium orat. 1, Contr. Arian. n. 5, dicere ausus est: *Non semper Deus fuit Pater; sed fuit cum solum Deus esset, nondumque Pater erat, postea vero factus est Pater.* Cum deinde Cyrillus subjungit, Deum mutata sententia Patrem non esse factum; occupat Arianorum objectionem, qua Filium in tempore genitum obtinere volentes, moram saltem aliquam, dum Pater Filium producere vult et deliberat, postulabant. Vide Athanas, orat. 3, num. 59, 60 et 63; quo in loco hanc eos a Ptolemaeo Valentiniano doctrinam hausisse ait. Aeternitatem Filii frequenter et graviter inculcat Cyrillus. V. cat. 4, n. 4 et 7; cat. 11, n. 7, 20; cat. 15, n. 9, etc.

(6) *Non ex passione, etc.* Vocem minus Latinam, ut Graeca fideliter sequamur, nobis condonet lector. Duas res a divina generatione, cum passionem excludunt, semovent Patres: 1° τὸ κατ' ἰδούνην πάθος, ut loquitur Greg. Nyssenus catech. orat. cap. 16, p. 71, illam videlicet in animo perturbationis, ex voluptatis sensu labem, quae humanae generationis indivulsa est comes: 2° illam etiam in corpore demutationem quam tam in patris corpore contingit. Hoc postremo sensu πάθος intelligit Athanasius orat. 1 cont. Arian., n. 28, pag. 432 et De decret. Nicænis, num. 11, et lib. 1 cont. Apollin., num. 21, pag. 939; Greg. Naz., orat. 36 pag. 590; Chrysostom. hom. 1 et 4 in Joan. Haec porro Cyrillus adversus Arium intendit, qui, ut generationem e divinis amoveret, hanc sine passione, sectione et effluxu fieri posse negans, haec omnia catholicae sententiae imputabat in sua et sequacium ad Alexandrium epistola apud Athanas., De synod., num. 16, pag. 730. Hanc autem per fluxum Filii generationem auctoribus Sabellio et Valentino tribuit Alexander Alexandrinus, epistola ad Alexandrum Byzantinum apud Theodoret, lib. 1 Hist., cap. 4.

(7) *Non per ignorantiam.* Id explicat cat. 11, n. 8. Nimirum quia homines generando, prolem quae ex se pro-litura est ignorant; nec quem volunt, sed quem Deus concedit, generant: dicere autem quod Deus eum quem genuit ignorat, summa impietas est. Aliter, consultatio et deliberatio non est sine ignorance: atqui Ariani Deum deliberatione praemissa Patrem factum esse aiebant: deliberationem igitur amovens Cyrillus, eodem actu ignorantem excludit. Asterius sophista apud Athanas., De synod., num. 19 generandi scientiam in Deo generationi ipsi praestitisse volebat ut Filii aeternitatem destrueret. Cyrillus ejus generationis aeternitatem constituens, ignorantiam quoque, quam filii cum aeterna Catholicorum generatione conjunctam existimabant, excludere debuit.

contradens ei quem genuit : *Omnia enim mihi tradita sunt, inquit, a Patre meo*⁶², et ab Unigenito honoratur Pater ; *Ego enim, inquit Filius, hoc oro Patrem*⁶³ ; et rursus : *Sicut ego præcepta Patris mei servavi, et mane in ejus dilectione*⁶⁴. **115** Dicimus igitur et nos simul cum Apostolo : *Benedictus Deus, Et Pater Domini nostri Jesu Christi ; Pater misericordiarum et Deus totius consolationis*⁶⁵ ; et : *Flectimus genua ad Patrem, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur*⁶⁶ ; glorificantes ipsum una cum Unigenito (*Qui enim negat Patrem, et Filium negat*⁶⁷ ; rursus vero : *Qui confitetur Filium, et Patrem habet*⁶⁸), cognoscentes, quod Dominus Jesus Christus, in gloriam Dei Patris⁶⁹.

VI. Adoramus igitur patrem Christi, cæli et terræ conditorem, Deum Abraham, Isaac et Jacob⁷⁰ ; cujus in honorem prius illud, hic nobis ex⁷¹ adverso oppositum templum constructum fuit (1). Non enim feremus hæreticos (2), qui Vetus Testamentum abscindunt a Novo : sed Christo auscultabimus dicenti de templo : *Nesciebatis quod in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse*⁷² ? et rursus : *Auferte ista hinc, et ne faciatis domum Patris mei domum negotiationis*⁷³. Quibus verbis prius illud in Hierosolymis templum Patris sui domum esse evidentissime confessus est. Quod si quis præ infidelitate plures adhuc, quod Christi Pater idem sit ac mundi conditor, demonstrationes accipere avert ; audiat iterum dicentem ipsum : *Nonne duo passeret asse veneunt ? et unus ex illis non cadet super terram, sine Patre meo qui est in cælis*⁷⁴ ; et : *Respicite ad volatilia cæli ; quia non seminant, neque metunt ; neque congregant in horreis ; et Pater vester cælestis alit illa*⁷⁵ ; et illud : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*.

⁶² Matth. xi, 27. ⁶³ Joan. viii, 49. ⁶⁴ Joan. xv, 10. ⁶⁵ II Cor. i, 3. ⁶⁶ Ephes. iii, 14, 15. ⁶⁷ I Joan. ii, 22. ⁶⁸ ibid. 23. ⁶⁹ Philip. ii, 11. ⁷⁰ Exod. iii, 6. ⁷¹ Vid. cat. 9, n. 2. ⁷² Luc. ii, 49. ⁷³ Joan. ii, 16. ⁷⁴ Matth. x, 29. ⁷⁵ Matth. vi, 26. ⁷⁶ Joan. v, 17.

(1) *Nobis ex adverso oppositum templum*. Hierosolymitanum templum e regione ad orientem erat Eliæ, in qua Cyrillus orationem habebat ; et ipsa situs sui excelsitate facile conspicuum erat in edito Calvariæ monte degentibus : nec prostratæ pene ædis conspectui obstabant interjecta Hierosolymæ veteris, quæ ipsa etiam solo prostrata erant ædificia. Quamvis templum illud cat. 10, n. 1, juxta Christi prophetiam jam cecidisse dicat, manebant tamen grandia ejusdem rudera ; nec integra solummodo fundamenta verum etiam tum exterioris ambitus, tum interioris et secretioris partis templi ædificiorum pars non contemnenda exstabat, cat. 15, n. 15. At Juliani temporibus partim Judæorum ædem restaurare volentium manu, partim ignibus e cælo et e terra missis, reliquiarum templi ad fundamenta usque penitus eversæ sunt.

(2) *Non patiemur hæreticos, etc.* De illis hæreticis duximus ad cat. 4 n. 33.

(3) Παρεδόθη, φησίν. Verbum φησίν in editis ante παρεδόθη, positum hic collocavimus, post codd. Cois., Roe, Casaub.

τα γὰρ μοι παρεδόθη, φησίν (3), ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου, καὶ τιμώμενος ὑπὸ τοῦ Μονογενοῦς. Ἐγὼ γὰρ τιμῶ τὸν Πατέρα, φησὶν ὁ Υἱὸς· καὶ πάλιν καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου τηρῶ, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. Λέγομεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς παραπλησίως τῷ Ἀποστόλῳ· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως· καὶ Κάμπτομεν (4) τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πασα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· δοξάζαντες αὐτὸν σὺν τῷ Μονογενεῖ (5) (Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει), γινώσκοντες, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.

Β ζ. Προσκυνοῦμεν τοίνυν τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν οὐρανοῦ (6) καὶ γῆς ποιητὴν, τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· οὗ πρὸς τιμὴν καὶ ὁ πρότερος ἀντικρὺς ἡμῶν ἐνταῦθα ναὸς ἠκολούθητο. Οὐ γὰρ ἀνεξόμμεθα τῶν αἱρετικῶν τῶν τὴν Ἡελαϊὰν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀποσχίζόντων· ἀλλὰ τῷ Χριστῷ πεισθυσθε. τῷ λέγοντι περὶ τοῦ ἱεροῦ· Οὐκ ἴδαιτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι ; καὶ πάλιν· Ἄρχτε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου· διὼν σαφέστατα τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πρότερον ναὸν οἶκον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς ὡμολόγησι. Εἰ δέ τις ἐξ ἀπιστίας ἀποδείξει ἐπὶ πλείονας λαθεῖν βούλεται, περὶ τοῦ τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ κόσμου ποιητὴν· ἀκουσάτω πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Οὐχὶ δύο στρογγία ἄσσαρίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἀνευ τοῦ Πατρὸς μου (7) τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ τό· Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συναγρῶσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὰ· καὶ τό· Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι.

(4) Κάμπτομεν. Ex codd. Coisl. ita scribimus, ut respondeat verbo λεγόμεν superius posito, et verbo προσκυνοῦμεν inferius. Editi vero et nonnulli mss., κάμπτωμεν. Existimarem pariter legendum locis citatis, λέγωμεν et προσκυνῶμεν, quod quidem in posteriori legit Grodecus Codd. Roe et Casaub. habent, κάμπτω μου, ut loquitur Apostolus.

(5) Σὺν τῷ Μονογενεῖ. Aliter in Coisl., διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ τοῦ μονογενοῦς, per Filium ejus unigenitum Jesum. Eodem modo legit Grodecus, qui tamen omittit verba. Filium ejus Jesum Cyrillus passim Filium Patri in honore conjungit per particulam σὺν, in fine omnium fere catecheson : eodemque modo Patrem ac Filium una et eadem gloria celebrandum docet catech. 6, n. 1. Verum idem esse. Patrem cum Filio, ac per Filium glorificare docet Basilius, lib. De Spiritu sancto, cap. 27.

(6) Τὸν οὐρανοῦ. In editis, τοῦ οὐρανοῦ. Sequimur codd. Coisl., Roe, Casaub.

(7) Τοῦ Πατρὸς μου. Ita editi codd. et Grod.

Ζ'. Ἀλλ' ἵνα μή τις ἐξ ἀφελείας ἢ κικεντρεχέας, ἀνθρώποις δικαίοις ἰσότημεν εἶναι τὸν Χριστὸν ὑπολάθῃ, ἐκ τοῦ λέγειν αὐτόν· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν· καλὸν ἐκεῖνο προδιαστείλασθαι (1), ὅτι τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἓν ἐστὶν ὄνομα, πικίλη δὲ τῆς ἐνεργείας ἡ δύναμις. Καὶ τοῦτο αὐτὸς γινώσκων εἶρηκε ἀσφαλῶς· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν οὐκ εἰπὼν, πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν· ἀλλὰ διελὼν, καὶ εἰπὼν πρῶτον τὸ οἰκεῖον, πρὸς τὸν Πατέρα μου, ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν· εἶτ' ἐπαγαγὼν, καὶ Πατέρα ὑμῶν, ὅπερ ἦν κατὰ θέσιν. Εἰ γὰρ καὶ μάλιστα λέγειν ἐν προσευχαῖς κατηξιώθημεν, Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν ἢ δόσις. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς γεννηθέντες, Πατέρα καλοῦμεν αὐτόν· ἀλλ' ἐν δουλείας εἰς υἱοθεσίαν πατρικῆ χάριτι, διὰ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μετενεχθέντες, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ λέγειν τοῦτο καταξιούμεθα.

Η'. Εἰ δὲ τις βούλεται μαθεῖν, ὅπως ἡμεῖς τὸν Θεὸν Πατέρα καλοῦμεν, ἀκουέτω τοῦ καλοῦ παιδαγωγικοῦ Μωσέως, λέγοντος· Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου Πατήρ ἐκτίσάτ' σε (2), καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἐκτίσέ σε; καὶ Ἰσαίου τοῦ προφήτου· Καὶ νῦν, Κύριε, Πατήρ ἡμῶν σύ· ἡμεῖς δὲ πηλὸς, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες· σαφέστατα γὰρ ἐδήλωσεν ἡ προφητικὴ χάρις, ὅτι μὴ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσει, Πατέρα καλοῦμεν.

Θ'. Καὶ ἵνα γνῶς ἀκριθέστερον, ὅτι μὴ πάντως ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς ὃ κατὰ φύσιν πατήρ μόνον καλεῖται πατήρ, ἀκουε Παύλου λέγοντος· Ἐάν γὰρ

VII. Sed ne quis ex simplicitate aut versuta improbitate, Christum ejusdem cum hominibus justis (3) dignitatis esse suspicetur, ex eo quod dicat: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum* 77; optimum fuerit illud prae munire 78, quod **Πατρὸς** quidem unum est nomen, significationis vero vis multiplex. Quam ille rem notam habens, caute dixit: *Vado ad Patrem meum, et Patrum vestrum*. Non dixit: *ad Patrem nostrum*, sed divisione adhibita, primum edixit quod sibi proprium est, *ad Patrem meum*, id quod nimirum natura erat; tum subjunxit, *et Patrem vestrum*, quod erat per adoptionem. Tametsi enim concessum vobis est in precibus praecipue dicere: *Pater noster, qui es in caelis* 79; id tamen ex benignitate munus est: neque enim, uti ex Patre qui in caelis est naturaliter geniti, Patrem ipsum vocamus; sed a servitute in adoptionem, Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum, translatis, ineffabili bonitate ita dicere nobis conceditur

VIII. Quod si quis discere voluerit, quomodo nos Deum appellamus Patrem; audiat ille optimum paedagogum Mosen, aientem: *Nonne ille ipse Pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te* 80? Et Isaiam prophetam: *Et nunc, Domine, Pater aoster tu; nos autem lutum, opera manuum tuarum omnes* 81; manifestissime declaravit prophetica gratia [seu gratia per prophetam loquens] quod non natura, sed Dei gratia et adoptione, Patrem eum vocamus.

IX. Et ut accuratius cognoscas, quod non ubique in divinis Scripturis pater naturalis solum, appellatur pater; audi Paulum dicentem: « Si enim

77 Joan. xx, 17. 78 Vid. cat 11, n. 19. 79 Matth. vi, 9. 80 Deut. xxxii, 6. 81 Isa. lxiv, 8.

At Coisl., Roe, Casaub. et sacer text. habent, τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, *Patris vestri*; non habetur hic in sacr. text., τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Inferius vero, in altero testimonio ubi legitur, ὃ Πατήρ ὑμῶν, Grodecius vertit *Pater meus*; quae hujus loci lectio Cyrilli proposito accommodatior.

(1) Προδιαστείλασθαι. Ita scribimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. loco προδιαστείλασθαι. Sic Philoponus apud Joan. Damasc. *De hæresib.* cap. 7, τοῦτο πάλιν εὐλόγον προδιαστείλασθαι quod *praemonere, praefulcire ac praemunire* significat. Paulo post, loco αὐτὸς, iidem habent αὐτό, mallem αὐτὸ τοῦτο.

(2) Ἐκτίσάτ' σε. Codd. Roe et Casaub. habent, ἐκτίσάτ' σε. Id secutus videtur Grodecius, qui tamen non legit, καὶ ἐκτίσέ σε. In LXX pro ἐκτίσῃ legitur, ἐπλασε, *finxit*.

(3) *Christum ejusdem cum hominibus justis*, etc. Ferit hoc loco diversa haereticorum genera quos respicere potuit. In primis Ebionem, qui Christum ex Josephi satu genitum aiebat, ex Epiph. hæres xxx, n. 2 et 3, ejusque discipuli Christum merum hominem prophetam veritatis appellabant; qui Filius Dei, progressionem quadam virtutis et conjunctione cum Deo, fieri appellarique meruisset, ex eodem n. 18. Cerinthum, qui ex Irenæo. lib. i, cap. 26, n. 1, Jesum aiebat Joseph et Mariæ filium similiter ut reliqui homines fuisse, ut tamen plus potuerit justitia, prudentia et sapientia præ hominibus cæteris Carpocratem, qui eodem auctore cap. 25, n. 1 et 2,

et Epiph., hæres. xxvii, n. 2, docebat Jesum e Josepho natum, similem reliquis hominibus fuisse, et hoc solo differentem, quod anima ejus cognitione et virtute præstantior exstitisset; quam hæresim amplificantes discipuli, se Jesu etiam ipso non inferiores esse, imo et meliore evadere posse jactabant; Theodotum coriariarum, qui ad minuendam suam de negato in persecutione Christo infamiam, illum nudum hominem dixit, ex auctore æquali apud Euseb., lib. v *Hist. eccl.*, cap. 28; Artemam, qui Christum ex virgine natum merum hominem, tametsi prophetis præstantiorem asseruit, ex eodem auctore; Paulum Samosatensem, qui Artemonis hæresim renovavit auctore Eusebio lib. v, cap. 28, qui quoque docebat Christum non esse Deum incarnatum, sed hominem profectus sui merito deificatum, quem errorem tacito tamen ejus nomine memorat Cyrillus cat. 12, n. 3; Arium denique, qui Verbum mutationi obnoxium, et gratiæ sicut alios omnes particeps docens, tantum majorem in Filio gratiam prædicabat, meritorum ejus prævisione a Deo collatam; ex epistola Alexandri Alexandrini apud Athanas. pag. 398, n. 2, et Athanasio orat. i cont. Arium., n. 5 et 6, pag. 409. Certe verbis Christi proxime citatis, *Ascendo ad Patrem meum*, etc., quæ Cyrillus errori quem refellit occasionem dare refert, maxime abutebantur Ariani; uti, ne alios commemorem, fidem facit Athanasius, lib. *De Incarn.*, et cont. Ar., n. 8; Hilar., lib. xi, n. 10; Epiph., hæres. lxxix, n. 5.

« decem millia pædagogorum habeatis in Christo, A
 « sed non multos patres : in Christo enim Jesu per
 « Evangelium ego vos genui » ⁸² Non eo quod se-
 cundum carnem genuisset, sed quod docuisset et
 secundum Spiritum regenerasset, Paulus Corin-
 thiorum pater erat. Audi quoque et Job dicentem :
Pater eram imbecillium ⁸³; patrem enim se ipsum
 appellavit, non quia omnes genuisset, sed quod
 curam suscepisset. Quin ipse unigenitus Filius Dei,
 quo tempore cruci secundum carnem affixus erat,
 Mariam videns sui ipsius ratione carnis matrem, et
 Joannem discipulorum charissimum, ad ipsum
 quidem ait : *Ecce mater tua* ⁸⁴; ad Mariam vero :
Ecce filius tuus; quam deberet illa in posterum
 Joanni exhibere charitatem docens. Quibus verbis
 oblique expedit illud quod a Luca dictum est :
 « Et erat pater ejus et mater ejus admirantes » ⁸⁵.
 Quam vocem arripiunt hæretici ipsum ex viro ac
 muliere natum prædicantes (1). Quemadmodum
 enim Maria Joannis mater dicitur propter chari-
 tatem, non vero quod genuisset : ita Joseph pater
 Christi dictus est, non ratione generationis (*Non*
enim cognovit eam, juxta Evangelium, *donec peperit*
filium suum primogenitum ⁸⁶), sed ratione curæ in
 alendo educandoque collatæ.

X. Hoc itaque vobis nunc obiter velut **117** ad-
 monitionis gratia dictum sit. Adjiciamus autem et
 aliud testimonium, ad demonstrandum Deum ho-
 minum patrem abusive dici. Cum enim in Isaia
 ad Deum dicatur : Tu enim es pater noster, quoniam
 Abraham non novit nos, et Sara non parturivit nos ⁸⁷;
 estne quidquam de hoc quærendum præterea ?
 Quod si Psaltes dicat : « Turbentur a facie ejus pa-
 « tris orphanorum et judicis viduarum » ⁸⁸; nunquid
 non omnibus manifestum est, quod cum orphano-
 rum, qui recens patres proprios amiserunt, pater
 dicitur Deus, non idcirco quod ex genuerit, sed
 quod curam et defensionem eorumdem suscipiat,
 ita appellatus sit ? Hominum itaque, ut dictum est,
 abusive pater est; solius vero Christi Deus pater

⁸² I Cor. iv, 13. ⁸³ Job. xlix, 16. ⁸⁴ Joan. xix, 27, 26. ⁸⁵ Luc. ii, 33. ⁸⁶ Matth. i, 25. ⁸⁷ Isa.
 LXIII, 16. ⁸⁸ Psal. LXVII, 6.

(1) *Quam vocem arripiunt hæretici.* Nimirum Car-
 procrates, Cerintius, Ebion citati nota 3, pag. præ-
 ced., quanquam nonnulli Ebionæi, Eusebio, lib. iii
Hist., cap. 27; et Theodoro lib. ii *Hæret. fab.*,
 cap. 1, auctoribus, ab hac Ebionis de Christo ex
 Josephi semine genito, opinione discesserit.

(2) *Τῷ γεννησῆαι... τῷ διδάξει.* Nullo quamvis
 codice freti loco τὸ quod habetur in editis, τῷ
 scripsimus; cum id tum structuræ ratio, tum pro-
 ximum in simili phrasi post aliquot lineas exem-
 plum postulet. Levis est mss. auctoritas in similis
 aut vicini soni litteris.

(3) Πάντας Oxoniensis editionis procurator lo-
 co hujus vocis scripserat, πένητας. *pauperes*, ex
 conjectura cl. Casauboni. Ea sane multum arridet;
 sed nulla nos necessitas cogit veterem lectionem,
 cui bonus non deest sensus, commutare.

(4) Οὕτω καὶ Ἰωσήφ. Locus ille paulo aliter
 legitur in codd. Roe et Casaub., οὕτω καὶ Ἰωσήφ

μυρίους παιδαγωγούς ἔχτε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ
 πολλούς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ
 Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· οὐ γὰρ τῷ γεν-
 νῆσαι κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τῷ διδάξει (2) καὶ ἀναγεν-
 νῆσαι κατὰ Πνεῦμα, Παῦλος ἦν Κορινθίων πατήρ
 Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Ἰωβ λέγοντος· Ἐγὼ ἤμην πατήρ
 ἀδυνάτων· πατέρα γὰρ ἑαυτὸν, οὐ τῷ γεννησῆαι πάν-
 τας (3), ἀλλὰ τῷ κηδεμονεῖν, ὠνόμασεν. Αὐτός τε ὁ
 μονογεῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τῷ ξύλῳ κατὰ τὸν σταυ-
 ροῦ κειρὸν τὴν σάρκα προσηλωμένος, ἰδὼν τὴν Μα-
 ριάμ τὴν ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, καὶ τὸν Ἰωάν-
 νην τὸν τῶν μαθητῶν προσφιλεστάτον, φησὶ πρὸς
 ἐκεῖνον μὲν, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· πρὸς δὲ τὴν
 Μαριάμ, Ἰδοὺ ὁ υἱός σου· τὴν ὀφειλομένην
 φειστοργίαν ἐκδιδάσκων, καὶ τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἰ-
 ρημένον πλάγιως ἐπιλύων, τὸ, καὶ ἦν ὁ πατήρ αὐ-
 τοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες· ὅπερ ἀρπά-
 ζουσιν αἰρεσιωτῶν παῖδες, ἐξ ἀνδρὸς αὐτὸν καὶ γυ-
 ναικὸς γεγεννησῆαι λέγοντες. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἡ
 Μαρία μήτηρ Ἰωάννου διὰ τὴν φειστοργίαν οὐ διὰ
 τὸ γεννησῆαι· οὕτω καὶ Ἰωσήφ (4) πατήρ ἐκαλεῖτο τοῦ
 Χριστοῦ, οὐ διὰ τὸ γεννησῆαι (οὐ γὰρ ἔγνω αὐτὴν,
 κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς
 τὸν πρωτότοκον), ἀλλὰ διὰ τὴν περὶ τὴν ἀνατρο-
 φὴν κηδεμονίαν γεγεννημένην.

Γ. Τοῦτο μὲν οὖν ὑμῖν ἐν παρεκβάσει νῦν ὡς ἐν
 ὑπομνήσει λελέχθω. Προσθῶμεν δὲ καὶ μαρτυρίαν
 ἑτέραν ἀποδεικτικὴν τοῦ καταχρηστικῶς ἀνθρώπων
 τὸν Θεὸν καλεῖσθαι πατέρα. Ὅταν γὰρ ἐν Ἰσαΐᾳ λέ-
 γηται πρὸς τὸν Θεόν· Σὺ γὰρ εἶ πατήρ ἡμῶν, ὅτι
 Ἄβραάμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ ἡ Σάρρα οὐκ ὠδίνη-
 σεν ἡμᾶς (5)· ἄρα ἐστὶ περὶ τοῦτον ζητεῖν χρῆ-
 κᾶν ὁ Ψαλμωδὸς λέγει· Ἐαραχθήτωσαν ἀπὸ προσ-
 ὴπου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ κρι-
 στοῦ τῶν χηρῶν· ἄρα οὐ πᾶσι πρόδηλον, ὅτι τῶν
 νεωστῶν τοὺς ὀκείους πατέρας ἀποθεσθαι κήτων ὀρ-
 φανῶν πατήρ ὁ Θεὸς καλούμενος, οὐ διὰ τὸ γεννηθῆναι
 ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηδεμονεῖν καὶ ὑπερασπίζεσθαι,
 ὠνόμασται; Ἀλλὰ τῶν μὲν ἀνθρώπων, καθὼς εἴρη-
 ται, καταχρηστικῶς ἐστὶ πατήρ· Χριστοῦ δὲ μό-

πατήρ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὑπουργὸς γενεσθαι τοῦ
 μυστηρίου, καὶ κηδεμῶν, « sic et Joseph pater Chri-
 « sti, propter operam quam in mysterio contulis-
 « set, et curam, » ac consequenter post verba, οὐ
 γὰρ ἔγνω, etc., omittuntur sequentia, ἀλλὰ, etc.,
 usque ad γεγεννημένον inclus. Grodocius ante voces,
 οὐ διὰ τὸ γεννησῆαι, legit quasdam quas ita vertit,
propter curam vel dilectionem. Porro ante ἔγνω in
 editis irreperat ἄν, quod sustulimus auctoritate
 cod. Coisl.

(5) Καὶ ἡ Σάρρα οὐκ ὠδίνησεν ἡμᾶς. Ea ver-
 ba prætermittuntur in codd. Coisl., Roe et Casaub.,
 forte quia non habentur in Bibliis, sed eorum loco
 legitur, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς. *et Israel*
non novit nos. Verum multa habes exempla Cyrilli,
 dum ex tempore dicit, Scripturæ verba commutan-
 tis. Hæc informavit ex altero Isaia loco cap. li,
 2, ubi habetur sec. LXX : « Inspicite in Abraham
 « patrem vestrum, et in Saram quæ vos parturivit ».

νου (1) κατὰ φύσιν ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεός, οὐ κατὰ θέσιν· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐν χρόνοις, Χριστοῦ δὲ πρὸ χρόνων, καθὼς αὐτὸς φησὶ· Καὶ νῦν δόξατόν με σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ (2) τῇ δόξῃ ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί.

ΙΑ'. Ηἰστεύομεν τοίνυν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα (3), τὸν ἀνεξίτηλον καὶ ἀνεκδιήγητον· ὃν ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ἐώρακεν, ὁ Μονογενῆς δὲ μόνος ἐξηγήσατο. Ὁ γὰρ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἐώρακε τὸν Θεόν· οὐ τὸ πρόσωπον οἱ ἄγγελοι διαπαντὸς βλέπουσιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· βλέπουσι δὲ, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκείας τάξεως ἕκαστος. Τὸ δὲ ἀκραιφνές τῆς τοῦ Πατρὸς θεωρίας ἐλικρινῶς, Ἰῆσὺς σὺν ἀγίῳ Πνεύματι τετήρηται.

ΙΒ'. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ τῶν πρὸ βραχέως εἰρημένων ὁπομνησθεὶς, ἐν οἷς ὁ Θεὸς πατὴρ ἀνθρώπων ἀνηγορεύετο μεγάλως πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνην ἐξίσταμαι. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ πατὴρ ἀνθρώπων καλεῖσθαι κατηγορήσεν· ὁ ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ ὁ τῶν αἰώνων ποιητῆς, τῶν ἐν χρόνοις· καὶ ὁ τὴν γῆν κατέχων ἐν ὄρακι (4), τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ὡς ἀκρίδων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος καταλιπὼν τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, τῷ ξύλῳ εἶπε· Πατὴρ μου εἶ σὺ· καὶ τῷ λίθῳ· Σὺ ἐγέννησάς με. Καὶ μοι δοκεῖ, διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα λέγει ὁ Ψαλμωδός (5)· Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, ὃν ἐλλοῦ πατέρα, ὃν ἐπεσπάσω πρὸς τὴν ἀπώλειαν.

ΙΓ'. Οὐ μόνον δὲ ξύλα καὶ λίθους, ἔνιοι δὲ καὶ τὸν Σατανᾶν αὐτόν (6) ἤδη εἶλοντο πατέρα, τὸν ψυχροθό-

⁸⁹ Vid. cat. 11, n. 4. ⁹⁰ Joan. xvii, 5. ⁹¹ Joan. i, 18. ⁹² Joan. vi, 48. ⁹³ Matth. xviii, 10. ⁹⁴ Vid. cat. 6, n. 6. ⁹⁵ Isa. xl, 12. ⁹⁶ ibid. 22. ⁹⁷ Vid. cat. 6, n. 10. ⁹⁸ Jerem. xi, 27, ⁹⁹ Psal. xlii, 11.

(1) Χριστοῦ δὲ μόνου. Loco μόνου, ita scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et similibus locis cat. 4, n. 5, et supra n. 5.

(2) Σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ. Ea verba non agnoscunt codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(3) Θεὸν Πατέρα. Ita ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et similibus locis sup. n. 1, 3, 4, et alibi. In editis Πατέρα ante Θεόν collocatum est.

(4) Ἐν ὄρακι. Particulam ἐν addidimus ex codd. Roe, Casaub. et Cyrilli consuetudine locum hunc Isaiæ ita recitantis cat. 4, n. 5, cat. 18, n. 3.

(5) Ὁ Ψαλμωδός. Ita scripsimus ex codd. Coisl. et Grod., convenientius rati quam quod in editis habetur, ψαλμός, quanquam ea loquendi figura, ψαλμός λέγει, interdum utitur Cyrillus, ut cat. 8, n. 2, etc., ut et istis, Γραφὴ λέγει, Εὐαγγέλιον λέγει.

(6) Σατανᾶν αὐτόν. Vox αὐτόν majorem continens emphasim ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. a nobis adjecta. Paulo post, abest vox τοῦ διαβόλου a codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Loco τὴν ἀπίστην, legitur in memoratis libris, Grodecio excepto, τὴν ἀχαρίαν, quasi diabolus impiorum pater esset *per charitatem*. non qua eos ille complectitur, sed qua ipsi voluntaria animi inductione una cum eo currunt, ut inferius ait Cyrillus.

(7) *Non secundum adoptionem*. Arianorum jugulum petit, qui Verbum in tempore factum et

A est secundum naturam, non autem secundum adoptionem (7)⁸⁹, et hominum quidem in tempore pater est; Christi vero ante tempora, quemadmodum ipse ait: « Et nunc glorifica me tu, Pater, apud te » in ipsum, gloria quam habui, priusquam mundus esset, apud te ⁹⁰. »

XI. Credimus igitur *in unum Deum Patrem*, investigabilem et inenarrabilem (8): quem nemo quidem hominum vidit. Unigenitus vero solus enarravit ⁹¹. *Qui enim est ex Deo, hic vidit Deum* ⁹². *Cujus faciem angeli continuo vident in cælis* ⁹³; vident autem, unusquisque secundum proprii ordinis et loci mensuram ⁹⁴. Purus vero paterni splendoris contuitus, proprie ac sincere Filio una cum Spiritu sancto reservatus est.

B XII. Cum ad hunc locum devenerit oratio, eorum, quæ paulo ante dicebamus, quod Deus hominum Pater appellaretur, recordatione pulsatus, magno pere hominum ingratitude obstupesco: Deus enim vero ineffabili bonitate hominum pater dici voluit: qui in cælis est, degentium in terra; sæculorum effector, horum qui in temporibus existunt; qui terram in pugillo continet ⁹⁵, eorum qui super terram instar locustarum sunt ⁹⁶. ⁹⁷. Homo vero, cælesti patre derelicto, ligno dixit: *Pater meus es tu*; et lapidi: *Tu me genuisti* ⁹⁸. Et propterea, ut mihi quidem videtur, humanam naturam sic alloquitur Psaltes: « Et obliviscere populum tuam, et domum patris tui ⁹⁹; » quem elegisti patrem, quem ad interitum tibi accivisti.

XIII. Nec solum ligna et lapides, verum **118** etiam ipsum Satanam animarum perditorem, in pa-

creatum asserentes, filium non natura, sed adoptione tantum et gratia confitebantur. Vide ipsamet Arianorum verba apud Athanas., *De sentent. Dionys. Alexandrini*, num. 23, et orat. 1 cont. Ar. n. 5. Sic autem Hilarius eorum scita exprimit lib. iv « De Trinit., n. 3: Arianæ hæretici non ex Deo esse Christum, id est Filium non ex Patre natum neque Deum ex natura, sed ex constitutione (*ad litteram vertit Græcam vocem θέσις*) esse: adoptionem scilicet ejus in nomine, quia sicut plures Deo filii, ita et hic Filius sit; dehinc liberalitatem in dignitate, quia sicut dii plures sunt, ita et hic Deus sit: indulgentiore tamen in eo et adoptionis et nuncupationis effectu, ut et præ cæteris sit adoptatus, et adoptivis aliis major ipse sit Filius, » etc.

(8) *Investigabilem et inenarrabilem*. Verba hæc adjecit Cyrillus, et Patris invisibilitatem consequentibus verbis constituit, credo, propter Gnosticos, qui creatorem mundi Deum a Christi Patre in hoc distinguebant, quod iste invisibilis et incomprehensus, ille autem et visibilis esset, et sæpe visus in Veteri Testamento. Similia verba, *invisibilem et impassibilem*, propter Sabellianorum et Patripassianorum errorem Aquileiensi symbolo adjecta dicit Rufinus. Angelos vero Cyrillus statuit contra Gnosticos Dei conspectu secundum suum modum frui; ac Filium et Spiritum sanctum, contra Arianos et Gnosticos simul, perfectam Patris comprehensionem habere. Ita nos de hoc loco conjicimus. V. notam 6, p. 90, in cat. 6, num. 6.

trem elegerunt nonnulli; quos increpans Dominus aiebat: *Vos opera patris vestri facitis*¹: diaboli scilicet, qui hominum non natura, sed deceptione pater est. Quemadmodum enim propter institutionem piam Paulus Corinthiorum dicebatur pater²: sic et diabolus eorum qui ex voluntate cum illo currunt³, pater appellatur. Haud enim patiemur⁽¹⁾ illos, qui prave interpretantur eam sententiam: *Ex hoc cognoscimus filios Dei et filios diaboli*⁴; quasi existant inter homines nonnulli, qui natura aut salvi sint aut pereant⁵. Non enim ex necessitate, sed ex libero animi decreto ad sanctam huiusmodi adoptionem provehimur. Neque ex natura proditor Judas⁶, diaboli et perditionis filius fuit⁷; alioqui nullatenus ab initio in nomine Christi demonas eiecisset; Satanam enim Satanam non eiecit⁸; neque vicissim Paulus ex persecutore in præconem mutatus fuisset; sed voluntaria plane est adoptio, velut ait Joannes: « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus⁹. » Non enim priusquam crederent, sed ex fide, filii Dei fieri libero plane arbitrio digni habiti sunt.

XIV. Hoc itaque cognoscentes spiritualiter conversemur, ut adoptione divina digni efficiamur. « Qui cumque enim Spiritu Dei aguntur, isti sunt filii Dei¹⁰. » Nihil enim proderit nobis Christianorum appellationem adeptos esse, nisi et opera consequantur; ne forte et nobis illud dicatur: « Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis¹¹. » Si enim patrem invocamus eum, qui sine ullo ad personas respectu judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus nostri tempore conversemur: non diligentes mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis enim diligit mundum, non est dilectio Pa-

¹ Joan. v, 11, 41. ² I Cor. iv, 15. ³ Psal. xlix, 18. ⁴ Joan. iii, 10. ⁵ Vid. cat. 4, n. 20. ⁶ Luc. vi, 16. ⁷ Joan. xvii, 12. ⁸ Marc. iii, 25. ⁹ Joan. i, 12. ¹⁰ Rom. viii, 14. ¹¹ Joan. viii, 39.

(1) *Haud enim patiemur*, etc. Didymus in commentariis ad hunc Joannis locum qui præ manibus est, testis etiam est hæreticos Veteris Testamenti et Dei creatoris osores. eo ad astruenda sua signa utos esse. Hi vero quos notat Cyrillus sunt Valentiniani. In fragmentis Heracleonis Valentiniani, ab Origene in Joannem scribente commemoratis pag. 308 et 314. hæreticus ille utitur duobus ex Joannis Evangelio testimoniis, ex prima ejus Epistola isti similibus, « Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere: » ut probet, teste Origene, esse quosdam homines ejusdem cum diabolo substantia; qua videlicet factum ut diabolus neque stare in veritate potuerit, nec veritatem in se ipso habere queat. ut est in aliis Heracleonis verbis ab Origene adductis pag. 320. Eadem vero testimonia citat Manes apud Archelaum, *Disp.* n. 29. et apud Epiph. hæres. lxvi. n. 3. Quod inferius de Juda proditore disputat, facit id propter hæreticos qui Judam, seu natura, seu divinæ prædictionis necessitate ad peccandum ineluctabiliter adductum fuisse docebant. Quos longo ordine refellunt Patres, Origenes apud Euseb., *Præp. evang.*, lib. vi, c. 11, pag. 287: Eusebius ipse in *psalm.* xl, vers. 10, pag. 171: Epiph., hæres. xxxviii, n. 6; Chrysostom., *Hom. de Juda prodit.*, tom. V, pag. 459; Isid. Pelus., lib. 1, ep. 65, etc.

ρον: πρὸς οὓς ἐλεγκτικῶς ἔλεγεν ὁ Κύριος. Ὑμεῖς τὰ ἔργα (2) τοῦ πατρὸς ὑμῶν ποιεῖτε: τοῦ διαβόλου, πατρὸς ὄντος ἀνθρώπων, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπάτην. "Ὁν γὰρ τρόπον, διὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας. Παῦλος Κορινθίων πατὴρ ἐκαλεῖτο, οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῶν ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ συντρεχόντων καλεῖται πατὴρ. Οὐ γὰρ ἀνεξήγητα τῶν κακῶς ἐκλαμβάνόντων (3) τὸ εἰρημένον ἐκεῖνο, τὸ Ἐκ τοῦτου γινώσκωμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου: ὡς ὄντων φύσει τινῶν, καὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων ἐν ἀνθρώποις. Οὔτε γὰρ ἐπιαναγκασ, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως εἰς τὴν τοιαύτην ἀγίαν υἰοθεσίαν ἐρχόμεθα: οὔτε ἐκ φύσεως ὁ προδότης Ἰουδας, υἱὸς ἦν διαβόλου καὶ τῆς ἀπωλείας (4) ἧ γὰρ ἂν οὐθ' ὄλως ἐξ ἀρχῆς ἐν ὀνόματι Χριστοῦ δαίμονας ἀπέλασε. Σατανᾶς γὰρ Σατανᾶν οὐκ ἐκβάλλει: οὐδ' ἂν πάλιν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ διώκειν εἰς τὸ κηρύττειν μετέβαινε. Ἄλλ' αὐτεξούσιος ἡ υἰοθεσία, καθὼς φησιν ὁ Ἰωάννης: "Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ: οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως τέκνα Θεοῦ γενέσθαι καταξιώθησαν αὐτεξουσίως.

ΙΔ'. Τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες, πνευματικῶς ἀναστρέψωμεν (5), ἵνα τῆς υἰοθεσίας τοῦ Θεοῦ καταξιώθωμεν. Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. Οὐδὲν γὰρ (6) ὄφελος ἡμῖν τὴν Χριστιανῶν κεκτηθῆσθαι προσηγορίαν, μὴ καὶ τῶν ἔργων ἐπακολουθούντων, μὴ ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῆ τὸ, Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε. Εἰ γὰρ Πατέρα ἐπικαλούμεθα, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παρρησίας ἡμῶν χρόνον ἀναστραφῶμεν, μὴ ἀγαπῶντες τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐὰν γὰρ τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ

(2) Τὰ ἔργα. In Evang., τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν: *desideria patris vestri vultis facere*

(3) Ἐκλαμβάνόντων. Hæc codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. scriptura melior quam editorum, in quibus εἰσλαμβάνόντων. Ea voce sæpe utitur auctor.

(4) Τῆς ἀπωλείας. Articulum adjicimus ex Coisl., Roe. Cas., text. sacr.

(5) Ἀναστρέψωμεν. Roe et Casaub., ἀναστραφῶμεν, ut inferius post aliquot lineas habetur. Linea sequenti legimus in cod. Coisl., οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. quomodo in apostolico textu.

(6) Οὐδὲν γὰρ, etc. Hæc verba usque ad εἰ γὰρ excl. sub nomine Cyrilli nostri citantur ab Anastasio auctore vel collectore quæstionum 134, sub ejus nomine vulgatarum quæst. 1. et Philippo solitario Dioptræ, lib. 1, cap. 1, sub Cyrilli solum nomine. Mirum quod Millesius hanc pericopen ab Anastasio citatam, tanquam Cyrilli fragmentum in appendice retulerit, nusquam in Cyrilli *Catechesibus* comparere dicens, et idcirco ad Cyrillum nostrum pertinere negans; similis habetur sententia S. Ignatii *Epist. ad Magnes.* n. 4. Pro κεκτηθῆσθαι, legit Anastasius κεκλήσθαι. In cod. vero Coisl. num. 120, eas quæstiones continente, scribitur, καλεῖσθαι. Loco, μὴ ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῆ τὸ, scribit Anastasius γέγραπται γὰρ.

Πατρός ἐν αὐτῷ. Ὡστε, τέκνα ἀγαπητὰ, δόξαν τῷ (1) ἐν οὐρανοῖς Πατρὶ διὰ τῶν ἔργων προσενέγκωμεν ὅπως ἴδωσι ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πᾶσαν τὴν μέριμναν ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐπιρρίψωμεν (2)· οἶδα γὰρ ὁ Πατήρ ἡμῶν ὧν χρεῖαν ἔχομεν.

ΙΕ'. Τιμῶντες δὲ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, καὶ τοὺς τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας (3) τιμᾷσωμεν· ἐπειδὴ σαφῶς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις αὐτὸς ὥρισεν ὁ Κύριος, λέγων· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦ παραγγέλματος τούτου ἀκουέτωσαν μάλιστα τῶν παρόντων οἱ πατέρας καὶ μητέρας κεκτημένοι. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐαρεττὸν ἐστὶ τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα οὐκ ἔστι μου ἀξίος· μὴ τὸ καλῶς γεγραμμένον αὐτὸς ἐξ ἀγνοίας ἐκλάθῃς κακῶς· ἀλλὰ τὸ, ὑπὲρ ἐμὲ, προσέθηκεν. Ὅταν γὰρ τῷ ἐν οὐρανοῖς Πατρὶ οἱ ἐπὶ γῆς πατέρες φρονῶσιν ἐναντία, τότε δεῖ τῷ ῥήματι ἐπακολουθεῖν. Ὅταν δὲ μηδὲν ἡμῖν εἰς εὐσέδειαν αὐτῶν ἐμποδιζόντων, ἀγνωμοσύνη φερόμενοι, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς αὐτῶν εὐεργεσιῶν ἀμνημονοῦντες καταφρονῶμεν (4)· τότε χῶραν ἔξει τὸ λόγιον, τὸ λέγον· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

ΙΖ'. Χριστιανῶν εὐσέδεια (5) ἐνάρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, τὸ τοὺς πόνους ἀμεΐψασθαι τῶν φύντων, καὶ πάσῃ δυνάμει τὰ πρὸς ἀνάγκησιν αὐτοῖς ἐπενεγκεῖν· κἄν γὰρ τὰ πλεῖστα τούτοις ἀποδῶμεν, ἀλλ' ἀντιγεννησθαι τούτους οὐδέποτε δυνασόμεθα· ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν (6) ἀναπαύσεως ἀπολαύσαντες, εὐλογίαις ἡμᾶς στηρίξωσιν, ἃς ὁ πτερνιστῆς Ἰακώβ ἐμφρόνως ἤρπασε· καὶ τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν προαίρεσιν ὁ ἐν οὐρανοῖς Πατήρ ἀποδεξάμενος, καταξιώσειεν ἡμᾶς μετὰ τῶν δικαίων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν (7)· ᾧ ἡ δόξα, σὺν τῷ Μονογενεῖ καὶ Σωτῆρι· Ἰησοῦ Χριστῷ, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹² Joan. ii, 15. ¹³ Matth. v, 16. ¹⁴ I Petr. v, 7. ¹⁵ Matth. vi, 8. ¹⁶ Heb. xii, 9. ¹⁷ Exod. xx, 12. ¹⁸ Ephes. vi, 1. ¹⁹ Matth. x, 37. ²⁰ ibid. ²¹ Exod. xxi, 17; Levit. xx, 9; Matth. xv, 4. ²² Eccli. iii, 6. ²³ Gen. xxvii, 37. ²⁴ Matth. xiii, 43.

(1) Δόξαν τῷ, etc. Hæc phrasis aliter in codd. Roe et Casaub. exhibetur, τῷ ἐν οὐρανοῖς Πατρὶ διὰ τῶν ἔργων εὐαρεστήσωμεν, *cœlesti Patri per opera placeamus*.

(2) Ἐπιρρίψωμεν. Ita scripsimus ex codd. Coisl., Roe. Casaub. et Grod., quibus accedit Otloh., in quo habetur εἰς αὐτὸν ἀπρρίψωμεν. In editis, ἐπιρρίψαντες. *projicientes*, ut est I Petr. v, 7, quod referendum superius ad προσενέγκωμεν.

(3) Τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας. Hunc verborum ordinem servamus ex cod. Coisl., versione Grodecii, et sacro textu Hebr. xii, 9. In editis, τῆς σαρκὸς πατέρας ἡμῶν, *nostros carnis patres*.

(4) Καταφρονῶμεν. In editis, καταφρονοῦμεν. Secuti sumus codd. Coisl., Roe, Casaub., ut respon-

A tris in illo ¹². Itaque, dilecti filii, gloriam Patri qui in cœlis est per opera asseramus : ut videant opera nostra bona, et glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est ¹³. Omnem sollicitudinem nostram in illum projiciamus ¹⁴ : scit enim Pater noster, quibus rebus indigemus ¹⁵.

119 XV. Honorantes vero cœlestem Patrem, carnis quoque nostræ patres honores prosequamur ¹⁶ : quandoquidem aperte in lege et prophetis Dominus ipse definiuit, aiens : « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longævus eris super « terram » ¹⁷. Ac mandatum istud audiant præsertim ex astantibus ii qui patres et matres habent. Filii, obedite parentibus vestris in omnibus : hoc enim beneplacitum est Domino ¹⁸. Non enim dixit Dominus : « Qui amat patrem aut matrem non est me dignus » ¹⁹ ; ne id quod scriptum esset bene, tu ex ignorantia interpretareris prave ; verum addidit, *super me* ²⁰. Quando enim Patri qui in cœlis est, versantes in terra patres contraria senserint, tunc est huic dicto obsequendum ; quando vero illis nullum nobis ad pietatem impedimentum asferentibus, nos ingrati animi furore abrepti, collatorumque ab ipsis in nos benefactorum immemores, eosdem habemus despectui ; tunc locus est illi sententiæ : « Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur » ²¹ :

XVI. Christianorum prima est in virtutis loco pietas, honorare parentes, eorum qui vitam nobis dederunt labores remunerare, atque omni studio, quæcunque ad illos sublevandos pertinent conferre. Nam etiamsi illis multa refuderimus, nunquam lamen illos, uti nos genuere, vicissim generare poterimus. Scilicet ut ipsi procurato per nos solatio fruentes ²², nos illis stabiliant benedictionibus quas supplantator Jacob prudenter præripuit ²³ : bonam vero voluntatem nostram cœlestis Pater gratam habens, dignos nos efficiat, qui tanquam sol splendeamus cum justis in regno Patris nostris ²⁴ : qui gloria, cum Unigenito et Servatore Jesu Christo, et cum sancto vivificoque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

D deret verbis superioris phrasis ὅταν... φρονῶσιν, et regiminis æqualitas servaretur.

(5) Χριστιανῶν εὐσέβ., etc., Hæc verba usque ad δυνασόμεθα inclus. citantur sub nomine Cyrilli sine urbis titulo, a sancto Maximo confessore in sermonibus per excerpta, serm. 23, tom. II. Quædam quoque hinc transcripsisse videtur S. Nilus in lib. ii, epistola 206.

(6) Αὐτοῖς τῆς παρ' ἡμῶν, etc. Ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. necessario immutanda fuit vitiosa editorum scriptura, αὐτοῖς ταῖς παρ' ἡμῶν ἀναπαύσαντες.

(7) Πατρὸς ἡμῶν. Scripsimus ἡμῶν, ut totus contextus postulat, ex Coisl. et versione Grodecii, loco ὡμῶν.

CATECHESIS OCTAVA.

De omnipotentia seu ad omnia pertinente providentia Dei.

ADMONITIO.

I. *Explanat auctor in hac oratione eam Dei dotem qua dicitur apud Græcos παντοκράτωρ, id est omnia sub imperio tenens et ad arbitrium moderans: quam vocem Latini in Symbolo Omnipotens vocabulo reddere solent: quanquam hoc aliam menti subjicit significationem, ab ea quæ voci Græcæ respondet (num. 1). Igitur contra gentiles, Judæos et hæreticos omnes duplex principium agnoscentes, maxime Manichæos, defendit Dei providentiam, dominium, et potestatem ad omnia pertinentem (n. 2 et 3); cœlestia, terrestria; animam, corpus; idololatrias, hæreticos, diabolum ipsum; cujus malitia quam tolerat, utitur ad suo consilia perficienda, et promovendam hominum utilitatem (n. 4). Trinitati videlicet, quæ sola servitutis expers est, serviunt res omnes creatæ; peccatores, quos præ patientia perfert Deus, ab ipso tandem punientur (n. 5). Regnorum et opum Arbitrator et Dominus est, eaque occasione Manichæos, divitias diabolo auctori deputantes, et creatorem Deum blasphemis verbis cædentes, gravissima oratione refellens Cyrillus sermonem absolvit (n. 6, 7 et 8).*

II. *In hac oratione postquam gentiles paucis refellit, Manichæos potissimum tota oratione oppugnat: qui in divinam potestatem multis modis peccabant: 1º ab ea subtrahendo corpora, quorum auctorem ab animarum conditore diversum existimabant; 2º diabolum etiam e divinis operibus excepiendo eumque uti potestatem Deo contrariam cœternamque, atque in suo imperio summe dominantem admittendo; 3º universi gubernationem criminando, in qua summam ordinis perturbationem quæ bono Deo aliena esset, reperiri calumniabuntur; ut videre est in Tilo Bostrensi lib. II cont. Manich. Quamobrem Cyrillus Dei patientiam in ferendis malis commendare studeat; 4º tandem divitias et opes a diabolo auctore et datore esse contendendo. Contra Arianos perspicue trium S. Trinitatis personarum commune imperium et dignitatem defendit. Præclare quoque de divitiarum usu; et prudenter de relicta diabolo in res hujus mundi potestate disserit.*

III. *Nos porro Latinorum consuetudinem secuti, consecratum omnium symbolorum usu Omnipotentis vocabulum mutare nolimus; admonentes tamen aliud Græca voce significari, et in hac catechesi explicari, quam quod Latina vox sonet. Nam omnipotens significat eum qui omnia potest, cuique factu impossibile nihil; eoque sensu Augustinus, alique omnes ferme Latini Patres hanc Symboli vocem explanant. At Græcis alia vox est ad declarandam omnipotentiam Dei, nempe παντοδύναμος. Ista autem παντοκράτωρ significat Deum omnia sub imperio tenere ac moderari: ita ipse Cyrillus hujus vocabuli vim reddit num. 3: Παντοκράτωρ ἐστὶν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων quæ vox satis per istam reddetur omnitenens, si Latina esset. Id optime vidit Rufinus, qui ex Græcis, et omnium maxime ex Cyrillo, suam Symboli explanationem adornans, retenta Latina quæ in usu erat voce, sensum ejus et etymologiam ad vim Græcæ vocis accommodavit, aiens Omnipotentem ab eo dici Deum, quod omnium teneat potentatum. Præixerat huic expositioni Tertullianus, de Filio dicens contra Praxean cap. 17: Suo jure Deus omnipotens, qua sermo Dei omnipotentis, quamque omnium accepit potestatem. His exemplis freti consuetam vocem mutare religioni habuimus.*

IV. *Habita est hæc catechesis proxima die post præcedentem, ut ab ipso ejus exordio significat Cyrillus, dum præcedenti die de Patre se sermonem habuisse commemorat. Emendata a nobis est ad codd. Coisl., Ottob., Colb., Roe, Casaub. et Bodl. adjunctis variantibus lectionibus antiqui ms. in libro S. Genovefæ notatis.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Η'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ Παντοκράτορα καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ θεὸς ὁ μέγας, καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κύριος· ὁ μέγας (1) τῆ βουλῆ, καὶ δυνατὸς τοῖς ἔργοις, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μεγαλῶνυμος Κύριος, καὶ τὰ ἕξῃς.

121 CATECHESIS VIII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymæ ex tempore dicta, in illud (2) *Omnipotentem* [id est. omnia sub imperio tenentem]. Et lectio ex Jeremia: *Deus magnus et fortis Dominus; magnus consilio, et potens operibus, omnipotens, magni nominis Dominus* 25, etc. (3).

Α'. Διὰ μὲν τοῦ πιστεύειν εἰς ἕνα θεόν, πᾶσαν πολύθεον πλάνην ἐκκόπτομεν, ὅπλῳ τούτῳ κεχρημένοι πρὸς Ἑλληνας, καὶ πᾶσαν ἐναντίαν αἰρετικῶν δύναμιν· διὰ δὲ τοῦ προστιθέναι, εἰς ἕνα θεόν Πατέρα (4), πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς μαχόμεθα, τοὺς ἀρνούμενους τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καθὼς γὰρ εἴρηται τῆ χθὲς ἡμέρα, καὶ πρὶν τρανῶσαι τὰ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ εἰπεῖν, ὅτι Πατὴρ, ἡδὲ ἐδὴλώσαμεν, ὅτι Υἱὸς ἐστὶ Πατὴρ· ἵνα ὡσπερ νοοῦμεν, ὅτι θεὸς ἐστίν, οὕτω νοήσωμεν, ὅτι καὶ Υἱὸν ἔχει. Προστίθεμεν δὲ πρὸς ἐκείνους, ὅτι καὶ παντοκράτωρ ἐστὶ· τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἑλληνας (5) καὶ Ἰουδαίους ὑμοῦ καὶ πάσας αἰρετικούς φάμεν.

potens sit [seu omnia sub imperio contineat]; quod quidem et propter gentiles simul et Judæos et omnes hæreticos affirmamus.

Β'. Ἑλλήνων μὲν γὰρ τινες, φυγὴν τοῦ κόσμου τὸν θεὸν εἶπον· καὶ ἕτεροι, τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ φθάνειν εἰς οὐρανὸν μόνον, μηκέτι δὲ καὶ εἰς γῆν. Καὶ τινες

A I. 26 Per id, quod credimus in unum Deum, omnem plurium deorum errorem excindimus, his armis adversus gentiles, et omnem ex adverso oppositam vim hæreticorum utentes; per illud vero quod adjungimus, in unum Deum Patrem, adversus eos qui ex circumcisione sunt, qui negant unigenitum Filium Dei, pugnamus. Nam, ut dictum est hesternæ die 27, ante etiam quam explanaverimus ea quæ ad Dominum nostrum Jesum Christum respiciunt, eo solo quod diximus, *Pater*, jam quod Filii sit Pater significavimus: ut sicut intelligimus quod Deus sit, ita et quod Filium habeat recogitemus. His vero illud quoque adjungimus quod *omni-*

B II. Nam gentilium nonnulli animam mundi Deum esse dixerunt (6). Alii quoque, potestatem ejus in cælum tantum (7), non autem ad terram usque

25 Jerem. xxxii, 18, 19. 26 Vid. cat. 6, n. 10, et seq. 27 *id.* 7 n. 4.

(1) Ὁ μέγας. Loco μέγας τῆ βουλῆ legitur in LXX ed. Rom., μεγάλης βουλής, at in Compl., μέγας βουλή.

(2) *Omnipotentem*, παντοκράτορα. De hac ejus vocis versione diximus in Monito, n. 2.

(3) Habita est subsequenti post septimam die (n. 1).

(4) Εἰς ἕνα θεὸν Πατέρα. Codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. addunt. ὅτι ante εἰς. At verba, εἰς ἕνα θεὸν Πατέρα, in Coisl. cod. interlita sunt, et posteriore manu substituta hæc: Ἐς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Et in unum D. J. Christum Filium Dei unigenitum. Fefellerunt emendatorem verba Cyrilli, quibus adjectione vocum de quibus questio est, Judæos Dei Filium negantes refelli ait: nec intellexit ea referri ad vocem *Patrem*; ex qua, catechesi superiore n. 1 et 3, demonstravit una cum Deo creditur, credendum esse in Filium Dei, cujus fides in Patris nomine comprehenditur.

(5) Καὶ διὰ Ἑλληνας. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. prætermittunt καὶ, et habent πρὸς loco δ:α. De Græcorum et hæreticorum circa Providentiam errore mox dicet. Quod autem Judæos ejus negatæ accusat, id respicit puto sectas peculiare hujus gentis: uti Pharisæos, qui peccata non Dei permissione, sed cogente fortuna vel fato oriri dicebant; vel Masbothæos, qui Providentiam infi-

ciabantur, omnia ex fortuito fluxu constituisse aientes, *Const. apost.* lib. vi, cap. 6.

(6) «Gentilium nonnulli animam mundi Deum esse dixerunt.» Hoc Cicero lib. i *Academic.* quasi commune Academicorum et Peripateticorum decretum ponit. Quod a Pythagora acceptum refert lib. i «De nat. deor. Pythagoras, inquit, censuit Deum animum esse per naturam rerum omnium intentum et com-
«meantem.» Id Epiphanius, hæres. v. n. 4, tanquam propriam Stoicorum hæresim recenset Platonicus de tertia sua hypostasi id intelligebant. Vide Euseb. lib. ii *Præp. evang.*, cap. 20 et Cyrill. Alex. lib. i in *Jul.*, p. 34 et seq. et lib. viii pag. 371 et seqq.

(7) Alii quoque potestatem ejus, etc. Duplicis generis homines distinguit, qui Dei potestatem cælo terminaverint: alios quidem qui erroris principes exstiterint, quosque Cyrillus significare videtur religione gentiles: alios qui cum illis prioribus simili errore abducti. Scripturæ testimonio ad confirmationem sententiæ abusi sint; quosque aliorum ejus testimoniorum recordari jubet. In illis prioribus Aristotelem sane notavit, qui omnium Patrum et nonnullorum etiam profanorum judicio hujus erroris reus agitur. Jure an injuria nihil est hujus loci. Nec me fugit Salomonem Gesnerum libro edito nobilem hunc philosophum ab hac calumnia, selectis ex ejus operibus triginta testimoniis, purgare satagisse. Alios autem qui eodem errore laborave-

pertendere. Aliqui etiam simili cum illis errore abducti, pronuntiato hoc abutentes: « Et veritas tua usque ad nubes »²⁸; ausi sunt Dei providentiam nubibus ac cœlo circumscribere, quæque in terra sunt a Deo abalienare. Immemores scilicet psalmi aientis: « Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades »²⁹. Nam si cœlo sublimius nihil est, cum infernus terra profundior sit, profecto qui inferiora occupat, terram quoque ipsam attingit.

122 III. Hæretici rursus (1), sicut antè dictum est, unum Deum omnipotentem non novere. Omnipotens siquidem est qui omnibus dominatur, suæque habet subjecta potestati; illi vero qui unum quidem animæ dominum, alium vero quempiam corporis dicunt, neutrum eorum perfectum affirmant, quod eorum uterque altera re deficiatur. Qui enim habet animæ potestatem, corporis non habet, qua ratione omnipotens? qui vero in corpora dominatur, in spiritus vero nequaquam, quomodo omnipotens? Atqui illos Dominus convincit, dum e contrario ait: « Timete potius eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna »³⁰. Si enim utrorumque potestatem non habet, quomodo utraque supplicio subicit Domini nostri Jesu Christi Pater? nam qui poterit alienum a suo jure corpus invadens, in gehennam tradere, nisi primum ligaverit fortem, et vasa ejus diripuerit³¹?

IV. At divina Scriptura et veritatis dogmata unum Deum norunt; qui omnia quidem potestatis imperio subjecta tenet, multa vero perfert quia vult. Nam et in idolorum cultores imperium exercet, verum sustinet propter patientiam; hæreticos quoque qui eum abjiciunt, habet sub potestate; sed longanimitate tolerat. Diabolum quoque habet

²⁸ Psal. xxxv, 5; lvi, 11, et cvii, 5. ²⁹ Psal. cxxxviii, 8. ³⁰ Matth. x, 28. ³¹ Matth. xii, 29.

rint. Judæos intelligere videtur Cyrillus, quos jam superius, n. 1, violatæ Providentiæ reos fecit, atque ex instituta a se argumenti divisione, cum in n. 3 ad hæreticos convertatur, Græcosque ante refellerit. restat ut hic contra Judæos agat. Nullum certe alium memini me legere Patrem, qui determinatæ in cœlis Dei providentiæ Judæos accuset. Respicit forte Masbothæos. At Clemens Alexandrinus. lib. v *Strom.*, n. 14, pag. ed. Par. 321, ipsum Aristotelem, ex adducto inferius Psalmorum loco in eam opinionem pertractum ait: eoque solo argumento eum scripturis nostris usum esse probat. Cæterum hunc errorem Origeni imputat Theophilus Alexandrinus, epist. 1, *Pasch.*, *Bib. PP. Ludy.* tom. V, pag. 846, sed ex consecutione propriorum hujus auctoris dogmatum, nempe quod divini Verbi potestas ad rationabiles creaturas proprie pertineat.

(1) *Hæretici rursus*, etc. Supra sub finem n. 1, omnes hæreticos dixit omnipotentis Dei professione oppugnari. Et certe quicumque alium a summo Deo mundi conditorem admittebant, quique diabolum, ut Valentiniani, Cosmocratorem, hoc est mundi imperium tenentem confitebantur, Deum in omnia potestatem habere consequenter negabant; atque ita verum est omnes hæreticos de quibus dixit catech. 6. Deum omnipotentem nescire. Quos autem hic refellit, soli sunt Manichæi, et ii quorum errorem hi sumpserant, ut patet ex dictis cat. 4. n. 4, nota δ et n. 18 et 2.

πλανηθέντες μετ' ἐκείνων, κακῶς τῷ ῥήτῳ συγχρησάμενοι τῷ λέγοντι, Καὶ ἡ ἀληθεία σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἐτόλμησαν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἕως νεφελῶν περιγράψαι καὶ οὐρανοῦ, ἀπαλλοτριῶσαι δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπὶ γῆς ἐπιλαθόμενοι τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος: Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, ἐν ἐκεῖ εἶ ἐν καταβῶ εἰς τὸν ᾄδην, πάρει. Εἰ γὰρ ὑψηλότερον μὲν οὐρανοῦ οὐδὲν ἐστὶ, βαθύτερον δὲ τῆς γῆς ὁ ᾄδης, ὁ τὰ κατώτερα κρατῶν, ἀπτετα: καὶ τῆς γῆς (2).

Γ'. Αἱρετικοὶ δὲ πάλιν, καθὼς εἴρηται τὸ πρότερον, οὐκ οἶδασιν ἓνα παντοκράτορα Θεόν. Παντοκράτωρ γὰρ ἐστὶ ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. Οἱ δὲ λέγοντες, τον μὲν εἶναι τῆς ψυχῆς δεσπότην, τὸν δὲ τινα (3) τοῦ σώματος, οὐδέτερον αὐτῶν τέλειον λέγουσι, τῷ λείπειν ἑκάτερον θατέρῳ. Ὁ γὰρ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων, σώματος δὲ ἐξουσίαν μὴ ἔχων, πῶς παντοκράτωρ; καὶ ὁ δεσπότης σωμάτων, μὴ ἐξουσιάζων δὲ πνευμάτων, πῶς παντοκράτωρ; Ἀλλ' ἀπελέγχει τούτους ὁ Κύριος, ἀπεναντίας λέγων: Φοβήθητε μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη. Εἰ γὰρ μὴ ἔχει ἑκατέρων τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἀμφοτέρω ὑποβάλλει τῇ τιμωρίᾳ ὁ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατῆρ; πῶς γὰρ δυνήσεται τὸ ἀλλότριον σῶμα λαβὼν, βαλεῖν εἰς γέννηαν, ἐν τῇ πρώτῳ δόξῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσῃ;

Δ'. Ἀλλ' ἡ θεία Γραφή καὶ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα ἓνα Θεόν οἶδε, πάντων μὲν κρατοῦντα τῇ δυνάμει, πολλῶν δὲ ἀνεχόμενον διὰ τὸ θέλειν. Κρατεῖ γὰρ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλ' ἀνέχεται δι' ἀνεξικακίαν· κρατεῖ καὶ τῶν ἀθετούντων αὐτὸν ἀίρετικῶν, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν· κρατεῖ καὶ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν (4)· οὐ γὰρ ἀδυνατῶν

(2) Καὶ τῆς γῆς. Conjunctionem καὶ addidimus ex Coisl., Roe. Casaub. et vers. Grodec. Loco καὶ πρότερον. scripsimus τὸ πρότερον, ex tribus præfatis codd. Paulo post, pro πάντων κρατῶν, iidem codd. habent πάντα κρατῶν. At Cyrillus in hac catechesi, et alibi passim verbum κρατεῖν cum gignendi casu fere semper conjungit.

(3) Τὸν δὲ τινα. Locum hunc in editis haud parum deformatum, emendavimus ex mss. codd. Otob., Roe et Casaub., quibus partim astipulatur Grodecus. Primum, ex his omnibus vocem τινὰ adjecimus ante τοῦ σώματος. Deinde loco particulæ negantis οὐ, quæ solo ante τέλειον legebatur, scripsimus, οὐδέτερον αὐτῶν. Pro his verbis, πῶς γὰρ τέλειος ὁ λείπων ἕνασθον ἑκατέρῳ; *quomodo enim perfectus, qui singula utrique concedit?* quibus in vocibus sensus nullus inest, ex quatuor memoratis mss. posuimus, τῷ λείπειν ἑκάτερον θατέρῳ, *quod uterque alia re deficiatur.* Quorum loco sic habet Grodecus, *cum alterum alteri tribuunt.* Λείπειν hic neutra significatione significat deficientem esse, ut alibi sæpe apud Cyrill. verbi gratia cat. 5, n. 9, τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀνὰ πλῆρωτον, *fidei defectum in mortuo adimple.* Cat. 12, n. 15, ἵνα τῷ λείποντι μείζονα δῶ τὴν χάριν, *ut ei quod defectum patiebatur, ampliore conferret gratiam.*

(4) Διὰ μακροθυμίαν. Eas voces ex Coisl., Otob., Roe et Casaub. codicibus addidi, quas sequentia verba, οὐ γὰρ ἀδυνατῶν ἀνέχεται, necessario postu-

ἀνέχεται, ὡς νικώμενος· Ἄρχῃ γάρ ἐστι πλάσματος Κυρίου, πεποιτημένος ἐγκαταπαίζεσθαι, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ (ἀνάξιός γάρ ἐστιν), ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιτημένων. Συνεχώρησε δὲ αὐτῷ καὶ τὸ ζῆν, ἵνα δύο γένηται πράγματα, αὐτὸς τε (1) μειζόνως ἀσχημονῆ νικώμενος, καὶ οἱ ἄνθρωποι στεφανωθῶσιν. Ὡ πανόσφου (2) θείας προνοίας! ἦτις τὴν πονηρὰν προαίρεσιν εἰς ὑπόθεσιν σωτηρίας λαμβάνει τῶν πιστῶν. Ὡσπερ γὰρ τὴν μισάδελφον τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ (3) προαίρεσιν ἔλαθεν εἰς ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας οἰκονομίας, καὶ συγχωρήσας αὐτοῖς κατὰ μῖσος πωλῆσαι τὸν ἀδελφόν, ὑπόθεσιν ἔλαβε τοῦ βασιλευῖσαι τοῦτον ὃν ἤθελεν· οὕτω συνεχώρησε παλαίειν τῷ διαβόλῳ, ἵνα οἱ νικῶντες στεφανωθῶσι καὶ ἵνα νίκης γανομένης, ὁ μὲν μειζον ἀσχημονῆται, ὑπὸ τῶν ἡττόνων νικώμενος· ἄνθρωποι δὲ μεγάλως εὐδοκίμως, τὸν ποτε ἀρχάγγελον νικήσαντες.

Ε'. Οὐδὲν οὖν ὑπεξήρηται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγει ἡ Γραφή. Ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σί (4). Τὰ σύμπαντα μὲν, δοῦλα αὐτοῦ· εἰς δὲ αὐτοῦ μόνος Υἱός, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, ἐκτὸς τούτων πάντων· καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, δουλεύει τῷ Δεσπότη. Κρατεῖ τοίνυν τῶν πάντων ὁ Θεός, καὶ ἀνέχεται καὶ φονέων, καὶ ληστῶν, καὶ πόρνων διὰ μακροθυμίαν, ὀρίσας καιρὸν τῆς προθεσμίας, καθ' ὃν ἀποδίδωσιν ἐκάστῳ· ἵνα, πολυχρόνιον (5) λαβόντες τὴν προθεσμίαν, ἀμετανόητον δὲ ἔχοντες τὴν καρδίαν, μεζόνως καταδικασθῶσι. Βασιλεῖς εἰσιν ἄνθρωποι, οἱ ἐπὶ γῆς βασιλευσόντες, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς ἄνωθεν ἐξουσίας· καὶ ἔγνω ποτὲ (6) τοῦτο τῆ πείρα ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἰπών· Ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς πᾶσαν γενεάν καὶ γενεάν.

³² Job xl, 14. ³³ Vid. cat. 2, n. 4. ³⁴ Psal. cxviii, 91. ³⁵ Vid. cat. 10, n. 9. ³⁶ Dan. iv, 32.

lant. Paulo post, loco πεποιτημένον, scripsi πεποιτημένος, ex codd. Colb., Bodl., G. Morel. ed. et sacro textu Job. xl, 14.

(1) Αὐτὸς τε. Te posuimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. loco μὲν, quod particulam adversam δὲ respondentem non habet.

(2) Πανόσφου, etc. Editi, παντοφρον. Secuti sumus codd. Coisl., Colb., Bodl., Roe, Casaub., Grod. Mox loco ὅτι scripsimus ἦτις, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., ms. Genov.

(3) Τοῦ Ἰωσήφ. Articulum adjicimus ex Coisl., Roe, Casaub. Notandum verbum βασιλευῖσαι quod postea sequitur, significare, *regem constituere*, ut sæpe in scriptura LXX, quemadmodum Procat. n. 17, et cat. 1, n. 3, στρατεύω significat, *militem conscribo*. Ne autem quemquam moveat quod Joseph rex Ægypti dicitur a Deo constitutus, idem repetit cat. 15, n. 22. et passim apud Patres reperitur. Ad manum occurrunt Basil. Seleuc., orat. 8, pag. 49; Isidorus Pelus., lib. ii, ep. 49 et 263. et lib. iv, ep. 79; Macar., hom. 9, pag. 50; auctor serm. *De patientia* sub nomine Athan., n. 5, tom. II *Collect. Græcor. PP.*, pag. 59; Gregor. Nyss.; S. Ephrem.; Tychonius, etc. Sumptum id ex verbis Sapientiae c. x, 14: *Donec afferret illi scriptum regni*. Loco ὧν ἤθελε, scripsimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub., ὃν ἤθελε.

A subjectum, sed ex tolerantia patitur; nec enim per impotentiam quasi superatus patitur. Principium enim est formationis Domini³²; factus ut illudatur, non ab ipso, indignus est enim, sed ab angelis qui ab ipso sunt facti. Vivere vero ei indulset duabus de causis; ut et ipse majori verecundia afficiatur superatus, et homines coronis illustrentur. O sapientiae plenam providentiam Dei! quæ pravam illam voluntatem ad fidelium salutis instrumentum assumit. Ut enim inimica fratrum Josephi voluntate, ad executionem consiliorum suorum usus est, fratremque ab eis ex odio venundari sinens, inde occasionem cepit eum quem volebat regem constituendi; sic diabolo luctari concessit, ut coronarentur ii qui vincerent; et ut adepta victoria, ille quidem uti ab inferioribus devictus majori dedecore cooperiretur³³; homines vero insigniter nobilitarentur, eo qui archangelus olim fuisset triumphato.

V. Nihil ergo Dei potestati subtractum est: **123** de illo enim ait Scriptura: *Quoniam omnia serva sunt tua*³⁴. Omnia quidem serva sunt illi: unus porro ac solus ejus Filius (7), et unus sanctus ejus Spiritus extra hæc omnia sunt positi. Et omnia illa quæ serva sunt, per unum Filium in sancto Spiritu serviunt Domino³⁵. Omnibus ergo dominatur Deus, perfertque et homicidas, et fures, et scortatores per patientiam, præstituto tempore, quo unicuique pro meritis reddet, ut acceptis diuturni temporis induciis, cor tamen ad pœnitentiam non flectentes, gravius condemnentur. Hominum reges sunt, ii qui in terris regnant: haud tamen absque supernæ potestatis arbitrio. Id olim experimento cognovit Nabuchodonosor, cum dixit: *Quoniam regnum ejus, regnum æternum; et potestas ejus in omnem generationem ac generationem*³⁶.

³² Job xl, 14. ³³ Vid. cat. 2, n. 4. ³⁴ Psal. cxviii, 91. ³⁵ Vid. cat. 10, n. 9. ³⁶ Dan. iv, 32.

(4) Δοῦλα σί. Ottob., δοῦλά σου, ut legit S. Basil. lib. v *contra Eunom.* Paulo post, loco ἐν ἁγίῳ Πνεύματι habet Ottob., σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.

(5) Πολυχρόνιον. Articulum οἱ ante πολυχρόνιον adjiciunt codd. Coisl., Ottob., Bodl., Colb., Roe, Casaub. et Grod. Particulam δὲ ex iisdem, Bodl. et Colb. exceptis, ascripsi.

(6) Ἔγνω ποτὲ. Particulam ποτὲ ascripsimus ex cod. Ottob. et Grodecii versione. Loco ποτὲ, legitur in Coisl., Roe et Casaub. τότε, in editis neutrum habetur. Paulo post, in citato Danielis loco Cyrilus Scripturæ verba parum immutat: habetur enim in prophético textu: Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Vocem πᾶσαν, quam Cyrillus de suo addit, non agnoscunt codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod.

(7) Unus ac solus, etc. Filium ac Spiritum sanctum diserte eximit a generali rerum omnium servitute. Cumque servitulis ratio, rebus omnibus creatis ex eo quod sint creatæ conveniat, cat. 10, n. 10 inde sequitur non solum Filium, sed et Spiritum sanctum e rerum creatarum numerum excipiendum esse. Hanc professionem opponit impiæ Arianorum assertioni, qui Filium et Spiritum sanctum Patris imperio et principatui subjectos esse et gloria dissimiles docebant Arius apud Athan., *De synodis*, num. 16, ita de Patre per respectum ad

VI. Divitiæ, aurum, et argentum diaboli non sunt (1), ut existimatur a nonnullis. *Fidelis enim viri totus mundus divitiarum est* ³⁷ (2); *infidelis vero ne obolus quidem*; atqui diabolo nihil infidelibus: et diserte per prophetam dicit Deus: *Meum est aurum et meum argentum* ³⁸, *et qui volo ipsum dono* ³⁹. Fac solum utaris bene; nec amplius vituperandum argentum est; quando vero tu re bona uteris male, tum nolens ipse administrationem tuam criminari, impie in conditorem querimoniam confers. Potest quis etiam per pecunias justitiam adipisci. *Esurivi, et dedistis mihi manducare* ⁴⁰: non dubium quin **124** ex pecuniis. *Nudus eram, et cooperuistis me* ⁴¹: nimirum pecuniarum interventu. Et vis nosse quod cœlestis regni janua fieri possint pecuniæ? *Vende, inquit, quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlis* ⁴².

³⁷ Prov, xvii, 6. ³⁸ Agg. ii, 9. ³⁹ Luc. iv, 6. ⁴⁰ Matth. xxv, 35. ⁴¹ ibid. 36. ⁴² Matth. xix, 21.

Filium loquitur: Ἀργεὶ αὐτοῦ ὡς Θεὸς αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὢν. *Pater Filio dominatur tanquam Deus ejus, et ante ipsum existens* Quod autem de Filio, id fortiori ratione de Spiritu sancto dicebat; quem tanto infra Filium dejiciebat, quanto Filium infra Patrem, utrumque videlicet infinite, ut videre est in ejus verbis apud Athan., ibid., n. 15.

(1) *Divitiæ diaboli non sunt*, etc. Notat hæreticos quos infra, num 7, refert opes. pecunias et corpora diris devovere. Hi autem erant Manichæi, ut apparet tum ex verbis Manetis apud Archelaum, n. 40 et 42, cum ex Turbone Manetis sententias referente, ibid., n. 9; Apollinario. *Catena in Lucam*, cap. xviii, 29; Augustino, *De moribus Ecclesiæ* cap. 35, n. 78, etc. Atque inde Veteris et Novi Testamenti diversos esse auctores illi probare conabantur, quod in Novo paupertas laudetur, in Veteri divitiæ præmii loco a Deo suis cultoribus darentur: imprimisque urgebant Aggæi locum a Cyrillo infra recitatum, opposcentes illud dictis Christi; *Beati pauperes spiritu*, etc., aliisque similibus, ut fidem faciunt Epiphanius hæres. lxxvi, n. 80, et August. serm. 50, n. 1, quem idcirco Aggæi locum Cyrillus, vindicat Deo. Hanc vero hæresim de diabolo divitiarum auctore sumere potuerant Manichæi ab Ebionitis, quorum illud dogma diserte assertitur ab Ebionitico Clementinarum homiliarum auctore, hom. 15, n. 9. Quanquam ille diabolum, non uti auctorem et dominum, sed uti dispensatorem a Deo constitutum divitiarum agnoscit V. hom. 3, n. 19, hom. 8, n. 21, et hom. 13, n. 19; quæ duæ res Cyrilli judicio infra, num. 7, sunt maximæ diversæ, V. Epiph., hæres. xxx, n. 17.

(2) *Fidelis hominis*, etc. Verba sunt Proverb. xvii, 6, apud LXX Interpretes, quæ in Hebræo textu desiderantur. Nihil Cyrillus his verbis addidit de suo; quamobrem non alio sensu fidelem divitiarum omnium infidelem vero nullius rei dominum existimavit, quam eo, quicumque sit ille, quo id a Spiritu sancto dictum arbitratus est. Dicti hujus defendendi et declarandi necessitas plures Patrum peperit opiniones, quarum nonnullæ calumniæ patuerunt: imprimis Augustini sententia, e. ist. 133, n. 26, et serm. 50, n. 4; qua dicit cum solum jure tenere aliquid qui uti sciat; qui autem male utatur, non possessorem justum, seu impudentem incubatorem esse. Quod ex paradoxis Stoicorum sumptum, non potest legitimas interturbare possessiones; sed ingeniosa est arguti animi speculatio. Ejusdem generis est alia interpretatio,

ζ'. Οὐκ ἔστιν ὁ πλοῦτος, καὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον τοῦ διαβόλου, καθὼς νομίζουσι τινες. Τοῦ γὰρ πιστοῦ ὄλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὄβολός· διαβόλου δὲ οὐδὲν ἀπιστότερον· καὶ φανερώς διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ Θεός· Ἐμὸν τὸ χρυσίον καὶ ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ᾧτινι θέλω δίδωμι αὐτό (3). Σὺ μόνον χρῆσαι καλῶς, καὶ οὐκ ἔστι μεμπτόν (4) τὸ ἀργύριον· ὕταν δὲ σὺ τῷ καλῷ χρῆσῃ κακῶς, τότε, μὴ θέλων μέμψασθαι τὴν σὴν διοίκησιν, ἀνάγεις τὴν μέμψιν ἐπὶ τὸν Δημιουργὸν ἀσεβῶς. Δύναται τις καὶ διὰ χρημάτων δικαιοθῆναι. Ἐπέλευσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· πάντως ἔτι ἀπὸ χρημάτων. Γυμνὸς ἦμην (5), καὶ περιεθάλετέ με· πάντως ἔτι διὰ χρημάτων. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι δύναται θύρα γενέσθαι βασιλείας οὐρανῶν τὰ χρήματα; Πώλησόν σου, φησὶ, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς.

et ex eisdem fontibus ducta, quam Cyrillus affert cat. 5, n. 2. fidelem omnium rerum Dominum esse, in eo quod spernit eas et conculcat: unde contrario sensu infidelis nihil habet, quia habetur potius, et suis opibus indigne servit. Nihil hujusmodi doctrina possessionum juribus officit. Quivis enim rerum Dominus sit, constat creditam a Deo cuique ejus quod suum appellat administrationem, ut ex infra dictis patet: quod ut pacate et nullo perturbante fiat, civilium jurium dispositione cautum est. Alio modo laudati dicti sensus proferre licet; verbi gratia: Fidelis habet omnia, infidelis nihil; quia ille amplissimas opes sapientiæconomia comparat, tueretur, et amplificat; iste dilapidat et perdit; illi propter fidei et bene gerendæ rei opinionem, omnia sponte et ultro utenda commodantur; isti nemo audet quidquam credere, etc.

(3) Καὶ ᾧτινι θέλω, δίδωμι αὐτό. Ea verba præmittuntur in codd. Ottob., Roe, Casaub. et vers. Grod. Nec dubito hanc præmittendi causam existisse, quod licet a Cyrillo sub prophetæ nomine citata. Aggæi tamen non sunt, sed ipsis verbis reperiuntur a diabolo pronuntiata, dum tentat Christum Luc. iv, 6. Ea tamen in nonnullis exemplaribus Aggæi hic assuta fuisse probant quædam Patrum testimonia. Eodem enim modo, verbis tantum paulo commutatis, locum hunc Aggæi legit Greg. Naz., orat. 42, pag. 690, in hunc modum: Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν ἔστι τὸ χρυσίον, καὶ δώσω αὐτὸ ᾧ βούλωμαι. Cum Chrysostomus, hom. 24 in I Cor., ad cap. xiii, pag. 380, sibi ad defensionem divitiarum objecisset locum Aggæi cum hoc addimento, καὶ ᾧ ἐὰν βούλωμαι δώσω αὐτά, respondet prima tantum verba prophetæ esse, posteriora vero ab avaris et nullius pretii hominibus superaddita fuisse, idque ex ejus contextu probat. Quod etiam et multo robustius repetit sermon. 1 De Verbis Jeremiæ, tom III, pag. 794, Auctor quæstionum CLIV, sub Anastasii Sinaitæ nomine, quæst. 11, eandem sibi objectionem proponit et solvit ex verbis Chrysostomi, suppresso tamen ejus nomine.

(4) Μεμπτόν. Ita codd. Ottob., Roe, Casaub. Editi vero, μεμπτέον. Paulo post ex eisd. codd. insuperque ex Coisl. scripsimus τῷ καλῷ, loco τὸ καλόν, quod regimini verbi χρῆσθαι contrarium est.

(5) Γυμνὸς ἦμην, etc. Verba hæc et sequentia usque ad χρημάτων incl. omittuntur in codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grod. propter vocem χρημάτων bis repetitam.

Z'. Ταῦτα δὲ μοι λέλεκται (1) διὰ τοὺς αἰρετικούς, τοὺς ἀναθεματίζοντας τὰ κτήματα, καὶ τὰ χρήματα, καὶ τὰ σώματα. Οὔτε γὰρ δοῦλον βούλομαι σε χρήματων εἶναι, οὔτε ὡς ἐχθροῖς προσέχειν τοῖς εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σοι δοθεῖσι. Μὴ τοίνυν ποτὲ εἴπῃς τοῦ διαβόλου εἶναι τὰ χρήματα· κἂν γὰρ λέγῃ, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, δύναται μὲν τις αὐτοῦ καὶ ἀθετήσαι τὸ ῥῆμα· τῷ ψεύστῃ γὰρ οὐ δεῖ πιστεῦειν (2). Τάχα δὲ καὶ ἀναγκασθεῖς ὑπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως, εἶπε τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ εἶπε, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμὰ ἐστίν· ἀλλ', ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται· οὐ γὰρ τὴν δεσποτείαν ἤρπαξεν, ἀλλὰ τὸ ἐγκεχειρῆσθαι καὶ οἰκονομεῖν τέως ὠμολόγησε. Ζητείσθω δὲ κατὰ καιρὸν ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων, κότερον ψεύδεται ἢ ἀληθεύει.

H'. Εἰς τοίνυν ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ Πατήρ, ὁ παντοκράτωρ, ὃν ἐτόλμησαν αἰρετικῶν παῖδες δυσφημεῖν. Ἐτόλμησαν γὰρ δυσφημεῖσαι τὸν Κύριον Σαβαώθ, τὸν καθήμενον ἐπάνω (3) τῶν χερουβίμ· ἐτόλμησαν βλασφημεῖσαι τὸν Ἀδωναὶ Κύριον· ἐτόλμησαν βλασφημεῖσαι τὸν ἐπὶ προφήταις παντοκράτορα Θεόν. Σὺ δὲ ἓνα προσκύνει τὸν παντοκράτορα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Φεῦγε τὴν πολυθεον (4) πλάνην, καὶ φεῦγε πᾶσαν αἴρεσιν, καὶ λέγε κατὰ τὸν Ἰωβ· Κύριον δὲ τὸν παντοκράτορα ἐπικαλέσομαι, τὸν ποιοῦντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα. Ἐνδοξία τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς. Καὶ τὸ, Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, τιμὴ παρὰ παντο-

⁴³ Matth. iv, 5; Luc. iv, 6. ⁴⁴ Isa vi, 3; Psal. lxxix, 2. ⁴⁵ Rom. xv, 6. ⁴⁶ Job. v, 8, 9.

(1) Λέλεκται. Emendatum ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Groh.; nam in editis scriptum erat λέγε, nullo sensu. Ante ἀναθεματίζοντας, articulum τοὺς reposuimus ex tribus prioribus mss. modo memoratis.

(2) Οὐ δεῖ πιστεῦειν. Coisl. habet, οὐδεὶς πιστεύει, nemo credit. Ita etiam legit Grodecus. Post τάχα, loco γὰρ posuimus δὲ, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Ex iisdem etiam addidimus linea sequenti εἶπε, ante ταῦτα πάντα.

(3) Ἐπάνω, Codd. Roe et Casaub. exhibent ἐπὶ pro ἐπάνω. Utrumque in Scripturis legitur, ἐπὶ χερουβίμ, frequentius in Psalmis. Mox, pro βλασφημεῖσαι hic et lin. seq. codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. habent, δυσφημεῖσαι.

(4) Φεῦγε τὴν πολυθεον, etc. Horum verborum loco, sic est in Coisl., Roe, Casaub. et Ottob., φυγὼν τὴν πολυθεῖαν, καὶ φυγὼν πᾶσαν αἴρεσιν, καὶ λέγων κατὰ, etc.; fugiens deorum multipliciter, fugiensque hæresim omnem, et dicens. Notandum in Græco Jobi textu, ubi Cyrillus legit, παντοκράτορα, haberi duntaxat πάντων δεσπότην. In Alexandrino tamen codice lxx. legitur, παντοκράτορα. Et in altero ejusdem Jobi testimonio, in sacro textu, omittitur πᾶσι; et παρὰ ante παντοκράτορος. Habetur quidem in Ald. et Compl. editione, sed non in edit. Romana, nec in cod. Alexandrino. Cæterum Jobi sensus videtur postulare, παρὰ παντοκράτορι. Sensus Vulgatæ omnino diversus: Ad Deum formidolosa laudatio.

(5) Potest tamen quis vel orationem ejus refutare, etc. Id præstiterat jam Irenæus, lib. v. contra hæres. cap. 24. n. 1, his verbis: Sicut in principio mentitus est, ita et in fine mentiebatur dicens: Hæc omnia mihi tradita sunt, et cui volo do ea. Non enim

VII. Hæc vero a me sunt dicta propter hæreticos qui anathemate damnant et possessiones, et pecunias et corpora. Nam neque te divitiarum servum esse volo, neque iterum quasi inimicas spectare, quæ tibi in adjumentum a Deo sunt datæ. Ne quando igitur dicas diaboli esse pecunias; tametsi enim dicat: *Hæc omnia tibi dabo, quia mihi tradita sunt* ⁴³; potest tamen quis vel orationem ejus refutare (5), quoniam mendaci credendum non sit. Fortassis vero, ejus qui aderat potestate coactus, verum dixit; non enim ait: *Hæc omnia tibi dabo, quoniam mea sunt*: sed *quoniam mihi sunt tradita*: non enim dominium usurpavit; sed commissa, et administratione tenus sibi concredita, professus est. Quærant vero opportune explanatores, mentiaturne an vera dicat.

VIII. Est itaque unus Deus, Pater, omnipotens; quem hæretici conviciis appetere ausi sunt: non enim veriti sunt conviciari Domino Sabaoth (6), sedenti super cherubim ⁴⁴. Ausi sunt blasphemias infamare Adonai Dominum, non timuerunt blasphemias onerare eum, qui prophetarum vocibus celebratur omnipotentem Deum. Tu vero unum adora omnipotentem Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi ⁴⁵. Fuge plurium deorum errorem; fuge et hæresim omnem, et dic juxta Jobum: *Dominum autem omnipotentem invocabo, qui facit magna et investigabilia, gloriosa et excellentia, quorum non est numerus* ⁴⁶; et: *Propter hæc omnia,*

ipse determinavit sæculi hujus regna, sed Deus. Idem postea apud Patres frequens est. Quod autem Cyrillus ad explanatores remittit eam quæstionem, num diabolus rerum hujus mundi precariam et a Deo commissam administrationem habeat, id quod sentit Clementinarum homiliarum auctor; profecta videtur ea dubitatio ex communi et celebrata apud Patres opinione, diabolum unum esse ex angelis. imo et principem hujus ordinis angelorum, quibus a Deo in principio rerum hujus universi administratio concredita fuit. Ita sensere, ut alios multos omittam, Greg. Nyss., orat. catech., cap. 6; Rufinus in 4 symboli articulum, Basil. hom. 9. *quod Deus non sit auctor mali*; Damasc., lib. ii *De fide orthodox.*, c. 4; idem vero docent diaboli casum magnam ejus potestatis partem illi ademptam: cumque reliqua parte abuteretur, homines ad idolorum cultum et crimina pelliciendo, frenos ejus potestati a Deo sæpe injectos; ac tandem Christum sua cruce illam infregisse, in consummatione sæculi penitus abolendam. Nec tamen Cyrillus dubitat num divitiæ et regna Deo conferantur, quod supra constituit num. 5. et istius initio.

(6) Conviciari Domino Sabaoth. Turbo apud Archelaum, *Disp.*, num 10; apud Epiph., hæres. lxxvi, n. 30, de Manete ait: « Hoc quod apud vos [Catholicos] magnum et honorabile est nomen Sabaoth, « ille dicit naturam esse hominis, et patrem concupiscentiæ; et propterea, inquit, simpliciores « [intelligit Catholicos] adorant concupiscentiam, « Deum eam putantes. » Gnostici apud Epiph., hæres. xxvi, n. 10. Sabaoth cæli et terræ conditorem [angelum] dicebant, eumque modo asini, modo porci figura depingebant, quod Judæis suillas carnes interdixisset.

« honor ab omnipotente ⁴⁷. » Cui gloria in sæcula **Α** κράτος· ᾧ ἡ δόξα (1) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων·
sæculorum. Amen. Ἄμην.

⁴⁷ Job xxxvi, 22.

(1) Ὡς ἡ δόξα. Sic concluditur catechesis in δόξα καὶ νῦν, καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, etc. « Cui
codd. Coisl., Otlob., Roe; Casaub. et Grod., ᾧ ἡ « gloria, et nunc, et semper, et in sæcula. » etc.

CATECHESIS NONA.

De Deo omnium conditore.

125 PRÆLOQUIUM.

I. Deum l'omni nostri Jesu Christi Patrem, rerum omnium conditorem et effectorem esse, divinaque sapientia dignum esse opus universi, in hac catechesi demonstrat. Ac primo Deum, nec carnis oculis visibilem, nec ab ullo unquam mortali visum (n. 1), ita ex suis operibus cognosci ait, ut tamen a nemine penitus comprehendi queat (n. 2, 3.) Tum adversus hæreticos Christi Patrem a mundi creatore distinguentes (n. 4), et hujus universi opificium detrectantes, pulchritudinem ejus atque ordinem admirabili artificio exponuit; cæli, solis, et siderum naturam et usum; noctis ac diei et quatuor anni tempestatum stas vices, breviter, sed eleganter describit (n. 5, 6 et 8); obiter refellens Manichæos lucem et tenebras diversis conditoribus deputantes (n. 7). Percurrit eorum quæ meteora vocamus, terræ et maris ac multiplicium animalium admirabilitatem et varietates (n. 9, 10, etc.). Postremo ad explicandam humani corporis fabricam, in quam peccatorum nostrorum causas rejicere injustum et calumniosum sit, devectus, orationem grata Conditoris laudum celebratione concludit (n. 16).

II. Mirari licet in hac catechesi elegantem et compendiarium totius orbis partium descriptionem: quæ nullis Patrum lucubrationibus de hoc argumento data opera susceptis, sive copia, sive elegantia concedat; easque omnes, id effuri liceat, brevitate et compendio superet. Manichæos hic, ut fere ubique alias, potissimum respicit; qui pessime de omnibus creaturis et eorum auctore inquebantur; sed orationis principio usque ad num. 5 exclusive, Gnosticos oppugnat, et certa quidem ratione, ut deinde tota liberius decurreret oratio. Cum enim illi alium Veteris Testamenti Deum et conditorem mundi, alium Novi Patrem dicerent; in argumentum sumebant, quod Deus antiqui fœderis cognitus, et oculis visus esset, uti in his Scripturis refertur: alter vero invisibilis et incomprehensus, ex illo Evangelii, S. Pauli et Joannis evangelistæ dicto, Deum nemo vidit unquam; aliisque, in quibus dicitur Patrem Christi nemini præter Filium notum esse. Hanc fuisse Gnosticorum argumentationem certiores nos faciunt Irenæus, lib. iv, cap. 6 et 20; Didymus, in I Joan. Epist. ad cap. iv, 12, etc. Ante igitur quam Cyrillus dignam esse auctore suo mundi fabricam demonstrare aggrederetur, prius illi eorum hæreticorum amulenda fuit objectio. Quapropter contra eos constituit, et ex Veteri quidem Testamento, primo Deum carnis oculis conspici non posse; 2º nec a quoquam vivente homine cerni; nec ab ipso Ezechiele visum aliud quam divinæ gloriæ similitudinem; quod etiam luculenter demonstrat Irenæus, lib. iv, cap. 20, n. 10; 3º Deum ex creaturis suis, proportionem tamen quadam animo informata, posse cognosci; quod adversus assertum illorum omnimodam Dei Patris ignorationem dictum; 4º a nemine tamen comprehendi posse; contra audaciam illorum, Deum Veteris Testamenti plane perspectum asserentium. Hæc ratio hujus Cyrillianæ orationis principii, quod a reliquo velut sermone avulsum et alienum non satis considerantibus videri possit.

III. Habetur hæc oratio in mss. S. Basilii operibus, sub nomine homiliæ ejusdem Patris de hoc argumento, quod Deus sit incomprehensus; sed nonnullis ad id argumentum identidem mutatis et accommodatis additisque, præsertim in fine. Jam dudum Basilii nomine his mutationibus interpolata prodit. Nam Metaphrastes, dum ex variis Basilii locis eas 24 conciones informat, quæ operum ejus tomo III excusæ sunt; in concione 15 longum hujus orationis fragmentum citat, tanquam ex homilia Basilii quod incomprehensibilis sit Deus; ut omittam eam sub ejus nomine ita reperiri in mss. 700 aut 800 annorum. Duos ejusmodi codices ex R. PP. Basilianorum bibliotheca consuluit et exscripsit Romæ noster D. Bern. de Montfaucon; cujus labore in hac catechesi usus sum. Harum varietatum nonnullas in natis observavi; sed totam extremam partem, quæ insignibus varietatibus et additamentis interpolata est, ad calcem edendam judicavi.

IV. Nulla diei in quo perorata sit hæc a Cyrillo catechesis, occurrit nota. Facile crediderim **136** hanc et sequentem tertia Quadragesimæ hebdomada pronuntiata esse. Codices quibus in ea recensenda usi sumus, præter duos Basilianos, sunt Anglicani tres. Roe, Casaub., Bodl., Gallicani totidem, Coisl., Colb., et is cujus varietates in S. Genovefæ libro adnotantur : demum Ottobonianus unus.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Θ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιαθεῖσα, εἰς τὸ, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων (1)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰωβ. Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν ; καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS IX ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata, in illud : « Factorem cæli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Et lectio ex Job : Quis est iste qui me celat consilium, et continet verba in corde ; mihi vero « se abscondere putat »⁴⁸ ? »

Α'. Σαρκὸς μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι τὸν Θεόν, ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀσώματον σαρκὸς ὄμμασιν ὑποπίπτειν οὐ δύναται· καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδεὶς πώποτε θεάσαται. Κἄν γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἰεζεχιήλ ἐκλαμβάνωι (2) τις, ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζεχιήλ· ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή ; Εἶδεν ὁμοίωμα δόξης Κυρίου, οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἔστιν ἀληθῶς. Καὶ ἰδὼν τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης μόνον, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθὲν φόβον καὶ ἀγωνίαν περιεποιεῖ τοῖς προφήταις· αὐτὸν εἴ τις ἐπιχειρήσειε (3) θεωρῆσαι τὸν Θεόν, πάντως ἂν καὶ τοῦ ζῆν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν μεγίστην ἀποτοῦ φιλανθρωπίαν, ὁ Θεὸς παραπέτασμα τῆς οἰκείας θεότητος ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα·

A I. ⁴⁹ Carnis quidem oculis Deum cernere impossibile est : quod enim incorporeum est, sub carnis oculos cadere non potest, quod et ipse testificatus est unigenitus Filius Dei, aïens : *Deum nemo vidit unquam* ⁵⁰. Nam etiam si quis illud quod in Ezechiele scriptum est, ita interpretetur quasi viderit Ezechiel ; verum [audiat] quid dicit Scriptura. *Vidit similitudinem gloriæ Domini* ⁵¹ : non ipsum Dominum, sed *similitudinem gloriæ*, neque ipsam gloriam, ut revera est. At vero intuitus similitudinem gloriæ solum, non autem gloriam ipsam ⁵², procidit in terram præ metu. Quod si similitudo gloriæ conspicua, timorem æstuationemque prophetis injiciebat ; Deum sane ipsum si quis intueri conaretur, vitam amitteret, juxta illud : *Nemo videbit faciem meam, et vivet* ⁵³. Hujus rei gratia, Deus ex bonitate sua maxima cælum divinitatis suæ pro velo prætendit, ne periremus. Non est meus hic sermo, sed

⁴⁸ Job xxxviii, 2. ⁴⁹ V. cat. 6, n. 5 ; cat. 7, n. 8 et 11 ; cat. 12, n. 13. ⁵⁰ Joan. 1, 18. ⁵¹ Ezech. ii, 1. ⁵² ibid. ⁵³ Exod. xxxiii, 20.

(1) Καὶ ἀοράτων. Post ἀοράτων repetitur in editis vox ποιητῆν, quam sustulimus, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. et auctoritate ipsius Cyrilli, cat. 7, n. 4, articulum primum Symboli integre referentis. Mox, loco Ἰωβ, G. Morelii editio habet Ἰωβ, quod Prevotius in versione secutus est, licet in textu Ἰωβ posuerit. In verbis vero Jobi sequentibus, loco κρύπτων με, editio an. 1608, habet κρύπτων σε, reclamantibus codd. omnibus : quod optime convenit cum vulgata quæ huc usque obtinuit verborum sequentium scriptura καὶ σε οἴεται. At nos scripsimus ex codd. Ottob., Colb., Roe Casaub., Bodl. et versionibus Grodecii et Prevotii, atque ex sacro textu, ἐμὲ δὲ οἴεται. Lectio Vulgata contraria est sacro textui, in quo Deus loquitur : sumpta est per errorem ex Job cap. xiii, 2. in quo Job Deum alloquens, et verba ejus superiora repetens, ait : Τίς γὰρ ἔστιν ὁ κρύπτων σε βουλήν... καὶ σε οἴεται κρύπτειν ; « Quis enim est qui sua te « consilia celet, et se tibi latere putet ? »

(2) Ἐκλαμβάνωι. In editis, ἐκλαμβάνει. Codicem Coisl. secuti sumus ; habet Bodl., ἐκλαμβάνη, Roe, Casaub., Ottob. ἐκλάθει. Paulo post, voces ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζεχιήλ, addidimus ex Ottob. quo in codice prætermittitur ἀλλὰ, ante τί λέγει, et 2 codd. sub nomine S. Basilii continentibus hanc homiliam conjicerem legendam, ἀλλὰ τι, pro ἀλλὰ τί.

(3) Ἐπιχειρήσειε. In editis, ἐπιχειρήσε. In codd. Roe et Casaub., ἐπιχειρήσειε, quod secuti sumus, augmentum prætergrammaticæ leges insertum auferendo. Paulo post Exodi locum. Οὐδεὶς ὄψεται, etc., hic et cat. 10, n. 7, citat auctor paulo diverse ab editionibus nostris Bibliorum Græcis, in quibus locus ille ita habetur : Οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. At eodem modo quo Cyrillus multi legere Patres Ad manum Chrysostomus hom. in illud : *In qua potestate hæc facis ?* etc., t. III Monument. Ecclesiæ Græcæ per Cotel., p. 133. Aliæ sunt apud Patres ejusdem loci legendi varietates.

prophetæ inquenti : « Si aperueris cœlos, tremorex
« te apprehendet montes, et liquefient⁵⁴. » Quid vero
miraris si Ezechiel similitudinem gloriæ conspicu-
tus procubuit ? quandoquidem Danieli visus est
Gabriel servus Dei, ac statim consternatus est animo,
et in faciem procidit : nec respondere ausus est
propheta, donec sese angelus in similitudinem filii
hominis coactus transformasset⁵⁵. Si Gabrielis
conspiculus tremorem incutiebat prophetis, **127**
Deus ipse, si, ut erat, conspicuum se præbuisset,
nonne omnes interiissent ?

II. Divinam itaque naturam corporeis oculis con-
spici non datur ; ex operibus vero divinis possu-
mus potestatis ejus cogitationem assequi, juxta Sa-
lomonem qui ait : « Nam ex inagnitudine et pul-
« chritudine creaturarum, proportionem servata pro-
« creator earum conspicitur⁵⁶ ; » non enim ait ex
creaturis procreatorem cerni, sed addidit, *proportio-
ne servata*. Tanto namque major unicuique apparet
Deus, quanto sublimiorem homo creaturarum con-
templationem fuerit assecutus ; cumque animum
majori contemplatione subvexerit majorem quoque
de Deo sibi notitiam ac speciem informat.

III. Vis tu cognoscere quod naturam Dei com-
prehendere possibile non sit⁵⁷ ? Tres illi in camino
ignis pueri, Deum laudibus celebrantes dicunt :
*Benedictus es qui intueris abyssos, sedens super che-
rubim*⁵⁸ Dic mihi, quæso, quæ sit cherubim na-
tura ; tuncque eum qui super illos sedet conside-
rato. Atqui Ezechiel propheta horum descriptionem,
quatenus fieri poterat, expressit, dicens : Quatuor
vultus uni ; primus quidem hominis, alter leonis,
aquilæ tertius, postremus vituli⁵⁹ ; et sex pennæ
uni⁶⁰ : et oculi eis undique⁶¹ ; et sub unoquoque
rota quadripartita subjecta⁶² : nihilominus post
eam descriptionem prophetæ, nondum etiam le-
gendo possumus cogitatione complecti. Quod si so-
lium, quod explanavit ille, comprehendere non

A οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ προφήτης εἶπεν. Ἐὰν ἀνοί-
ξης τοὺς οὐρανοὺς (1), τρόμος λήφεται ἀπὸ σοῦ
ὄρη, καὶ ταχέσονται. Καὶ τί θαυμάξεις εἰ Ἰεζεχιήλ
τὸ ὄνοίωμα τῆς δόξης ἰδὼν ἔπεσεν ; ὅπου τῷ Δανιήλ
ὁ Γαβριήλ, οἰκέτης ὢν τοῦ Κυρίου, ὤφθη, καὶ πα-
ραλρημα ἔπηξε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον· καὶ ἄχρις
ὅτου ἐξεδιάσατο ἑαυτὸν ὁ ἄγγελος εἰς ὁμοίωμα υἱοῦ
ἀνθρώπου, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι· ὁ προφήτης.
Εἰ δὲ Γαβριήλ ὑπανομιενος τρόμον ἐνεποιεῖ προφή-
ταις, αὐτὸς ὁ θεὸς εἰ ὤφθη καθ' ὃ ἦν, οὐκ ἀπώλλυντο
(2) πάντες ;

B. Θεῖαν τοίνυν φύσιν ἰδεῖν σαρκὸς ὀμμασιν ἀδύ-
νατον· ἐκ δὲ τῶν ἔργων τῶν θεῶν εἰς φαντασίαν
τῆς δυνάμεως ἐλθεῖν δυνατόν, κατὰ τὸν Σολομῶντα
τὸν λέγοντα· Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτι-
σμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖ-
ται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων ὁ γενε-
σιουργὸς (3) θεωρεῖται· ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι ἀνα-
λόγως. Τοσοῦτον γὰρ μείζων ἐκάστη φαίνεται θεὸς,
ὅσων ἂν μείζονος θεωρίας τῶν κτισμάτων ἐπιλάβηται
ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὅταν διὰ τῆς μείζονος θεωρίας
ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ, μείζονα (4) καὶ περὶ θεοῦ λαμβά-
νει φαντασίαν.

Γ'. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν
ἀδύνατον ; λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ
πυρὸς ὑμολογοῦντες τὸν θεόν· Εὐλογητὸς εἶ ὁ
ἐπιβλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ τῶν χερου-
βίμ. Εἰπέ μοι τίς ἐστὶν ἡ φύσις τῶν χερουβίμ, καὶ
τότε τὸν ἐπικαθήμενον θεωρεῖ (5). Καίτοιγε Ἰεζε-
χιήλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν ἐποίησατο
κατὰ τὸ δυνατόν, λέγων, ὅτι Τέσσαρα πρόσωπα τῷ
ἐνὶ τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ αἰετοῦ,
τὸ δὲ μόσχου· καὶ ὅτι ἕξ πτέρυγες (6) τῷ ἐνὶ, καὶ
ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς πανταχόθεν· καὶ ὅτι ὑπὸ ἕκαστον
τροχὸς τετραμερῆς ὑποκείμενος. Καὶ ὁμοίως τοῦ προ-
φήτου τὴν ἔκφρασιν ποιουμένου, οὕτως ἡμεῖς οὐδὲ
ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν θρό-
νον, ὃν διηγείσατο, καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα· τὸν

⁵⁴ Isa. LXIV, 1. ⁵⁵ Dan. viii, 17 ; x, 15-16. ⁵⁶ Sap. xiii, 5. ⁵⁷ Vid. cat. 6. n. 2, 3, 4, 5. ⁵⁸ Dan. iii. 55.
⁵⁹ Ezech. i, 6. ⁶⁰ Isa. vi, 2. ⁶¹ Apoc. vii, 8. ⁶² Ezech. x, 12 ; i, 15, 17 ; x, 2, 9.

(1) Τοὺς οὐρανοὺς Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod., τὸν οὐρανόν, ut in sacro prophetæ textu.

(2) Οὐκ ἀπώλλυντο. Particulam negantem recte apposuit Millesius ex codd. Roe, Casaub., Bodl., Grod. et Morel. Suffragantur Coisl. et Ottob., qui postremus habet, ἀπώλλυντο.

(3) Ὁ γενεσιουργός. Ita restituimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. In editis legitur, Δημιουργός, at ibi Cyrillus citati Scripturæ loci verba recenset et expendit. Porro voces inter utrumque θεωρεῖται comprehensas omisit Grodecus.

(4) Μείζονα, etc. Hæc vox et sequentes usque ad καὶ θέλεις excl. desunt in codd. Coisl., Colb., Grodecii vers. et omnibus editionibus ante Oxoniensem in qua ex codd. Roe. et Casaub. reparata sunt. Habentur in primo ms. Basiliano.

(5) Θεώρει. Codd. Coisl., Colb., editiones Morelii, et Prevostii an. 1608, et Basiliana exemplaria habent, θεωρεῖς, vides. Paulo inferius ante τέσσαρα, adjecimus ὅτι : ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Basil. Illud ὅτι requiri videtur ab altero ὅτι inferius posito.

(6) Ἐξ πτέρυγες, sex alæ. Ita omnes pene mss. Basiliana exemplaria et editiones Cyrilli ; in solis codd. Roe et Casaub. legitur ὀκτώ loco ἕξ. Probabile est illud in iis emendatum fuisse ex sacro textu Ezechielis cap. x, 21, in quo octo alæ cherubinis tribuuntur apud Romanam LXX. Interp. editionem. At in hoc loco editiones Aldina et Complutensis ferunt tantum quatuor, ut textus Hebræus et Vulgata, idemque etiam habetur in LXX, Rom. cap. 1. 6 et 11. Unde ergo sex alas sumpsit Cyrillus ? puto memoriæ lapsu, cherubinis Ezechielis aptavit, quæ de seraphinis refert Isaias cap. vi. 2 ; aut etiam fortassis huc translulit, quæ in gemino et simillimo huic Apocalypsis loco cap. iv, 8. de quatuor animalibus a se visis Joannes refert, sex alas ipsis attribuens. Quamvis enim Cyrillus Apocalypsis libro tanquam canonico non utatur, nihil tamen prohibet quominus aliqua ex eo. velut ex aliis libris quos pro canonicis non habet. sive de industria. sive fallente ex familiari usu memoria, desumpserit. Cæterum verba Cyrilli non accurate repræsentant textum neque Ezechielis, neque Apocalypsis.

ἐπικαθήμενον, ὄντα ἀόρατον (1) καὶ ἀνεκδιήγητον Θεόν, πῶς καταλαβεῖν δυνατήμεθα; Φύσιν μὲν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν, ἀδύνατον· δοξολογίας δὲ ἀναπέμπειν αὐτῷ ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις αὐτοῦ δημιουργήμασι, δυνατόν (2).

Δ'. Ταῦτα δὲ ὑμῖν λέγεται διὰ τὴν τῆς πίστεως ἀκολουθίαν, καὶ διὰ τὸ λέγειν ἡμῶς· Ἡστυόμεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα (3)· ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· ἵνα μνημονεύωμεν, ὅτι αὐτός ἐστι Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ πεποιηκώς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἵνα ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτοὺς (4) διὰ τὰς ἐκτροπὰς τῶν ἀθέων αἰρετικῶν, τῶν τετολημηκότων κακῶς ἀναγορεύειν τὸν πάνσοφον τεχνίτην παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου· τῶν βλεπόντων μὲν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ ὄμματα τῆς διανοίας πεπωρωμένων·

Ε'. Τί γὰρ ἔχουσι μέμψασθαι τῷ μεγίστῳ δημιουργήματι τοῦ Θεοῦ; οὓς ἔδει ἐκπλαγῆναι θεωρήσαντας τῶν οὐρανῶν τὰ κῦρτα· οὓς ἔδει προσκυνῆσαι τὸν στήσαντα ὡς καμάραν τὸν οὐρανόν· τὸν ἐκ βευστῆς φύσεως τῶν ὑδάτων ἄπτωτον ὑπόστασιν οὐρανοῦ ποιήσαντα. Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· Γενηθήτω τὸ στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος. Εἶπεν ὁ Θεὸς ἅπαξ·

⁶³ Vid. cat. 7, n. 3. ⁶⁴ Isa. XL, 22. ⁶⁵ Gen. 1, 6.

(1) ὄντα ἀόρατον. Verbum ὄντα loco καὶ ascriptimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(2) δυνατόν. Loco δυνατόν scriptum est in quatuor præfatis codicibus, εὐσεβίστατον, *piissimum* C est.

(3) Πατέρα παντ. etc. Vox Πατέρα prætermittitur in editis; hanc supplemus, tum ex codd. Colb., Ottob., Roe, Bodl. et vers. Grod tum ex aliis locis quibus hunc primum Symboli articulum ita refert Cyrillus, ut cat. 7, n. 4, etc.; tum vero ex eo quod verba sequentia, ἵνα μνημονεύωμεν, etc., supponunt eam vocem in hoc loco recitatam esse. Mox, in impressis habetur tantum, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. Encliticam τε, et vocem πάντων, tam ex memoratis codicibus, quibus adjungendus Coisl. quam ex commemorato cat. 7, n. 4, loco, hic addidimus.

(4) Ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτοὺς. Vocem ἑαυτοὺς ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. et Basil. exempl. hic supplevi. Paulo infra loco ἀναγορεύειν, legitur in Roe et Casaub. ἀπαγορεύειν. Post τοῦ δὲ alterum articulum τοῦ adjeci ex codd. Coisl. et Colb.

(5) Hoc est Symboli.

(6) *Eundem esse Patrem*, etc. Hæc contra omnes fere veteres hæreticos qui mundum ab angelis vel a Demiurgo, vel a male principio, id est diabolo conditum, Jesum autem Christum supremi Dei Filium aiebant, creatori mundi oppositum. Mundum ab angelis conditum sensere multi quos generatim notat Cyrillus cat. 11, n. 21. Hi sunt Simon Magnus ex Irenæo lib. 1, cap. 23, n. 2; Menander, ibidem. num. 5; Saturninus, ex eodem, cap. 24, n. 1; Basilides. num. 3 et 4; Carpocrates, cap. 25, n. 1; Cerinthus non a primo Deo factum esse mundum, sed a virtute quadam valde separata et distante a summo Deo, eumque ignorante, statuebat cap. 26 n. 1; Valentiniani varia de institutione mundi figmenta habebant, de quibus Cyrillus cat. 6, n. 18, suumque Demiurgum, qui purus esset angelus: ex Iren. lib. 1, cap. 5, n. 2, et lib. III, cap. 11, n. 2. His accensendus Tatianus ex Iren., lib. 1, cap. 28, n. 1; Ptolemæus, Marcus, etc. Marcion alium Pa-

A possumus: eum qui illi insidet, invisibilem ineffabilemque Deum quomodo comprehendere poterimus? Naturam quidem Dei intime scrutari impossibile est: at eum ex iis quæ conspiciuntur ejus operibus, glorificationibus et honore prosequi possibile.

IV. Hæc autem vobis propter fidei (5) consequentiam ordinemque dicuntur; et quia ita dicimus: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ, visibilium omnium et invisibilium*: ut meminerimus eundem esse **128** Patrem Domini nostri Jesu Christi (6), et eundem esse qui fecit cælum et terram ⁶³; utque nosmetipsos præmuniamus, propter alienorum Deo hæreticorum deflexiones, qui sapientissimo totius hujus mundi conditori obloqui sunt ausi; qui carnis quidem oculis vident, mentis vero oculis destituuntur.

V. Quid enim habent, quod in hoc maximo Dei opificio criminentur? quos oportebat conspectis cælorum convexitatibus stupore percelli: eum adorare qui cælum statuit quasi fornitem ⁶⁴: qui de fluxa aquarum natura (7) ruere nesciam cæli substantiam efformavit. Dixit enim Deus: *Fiat firmamentum in medio aquarum* ⁶⁵. Dixit Deus semel;

trem, alium factorem mundi docebat, ex Cyrillo, cat. 6, n. 16; quod hauserat e Cerdone, ex Iren. lib. 1, cap. 27, n. 1; Manichæi mundum a malo productum aiebant, cat. 6, n. 13, 27 et 32. Hi omnes creatorem a Jesu Christi Patre sacernebant, illum cognitum et oculis olim visum, hunc incognitum prorsus alii quam Filio statuentes.

(7) *De fluxa aquarum natura*, etc. Cælos ex aquis compositos et institutos docet cat. 3, n. 5; hic autem etiam liquidam et aqueam esse naturam decernit, adeo ut cælum ipsum aqua sit; in aquis discurrant igneæ siderum formæ; cælum ad fundendos imbres ex sua ipsius natura et constitutione promptum et paratum sit. Communis quidem Patrum opinio fert cælum ex aquis primordium ducere. At in nonnullis eorum a Cyrilo sententia discordat. Nam: 1º Non nisi cælum secundum, hoc est istud aspectabile, sive firmamentum in quo infixæ sunt sidera, ex aquis conflatum dicunt: primum autem cælum, sive superius, alterius conditionis existimant. Cyrillus vero, cat. 3, n. 5, cælos generatim sine discrimine ex aquis constare affirmat. cælosque non duos, sed plures tribus, qui angelorum habitacula sint diversa, numerat cat. 6, n. 3, et cat. 11, n. 11: 2º Patres vulgo firmamentum ex aquis in crystalli glacieive duritiem compactis constare sentiunt, ut Theodoretus quæst. 11 in Genes.; auctor *Recogn.*, lib. 1, n. 27 et 28; Olympiodorus, *Caten. in Job xxxvii.* 18. vel contra ex aquis in summam raritatem et subtilitatem attenuatis, ut Basil., hom. 3 in *Hexæm.*, p. 30. Contra Cyrillus ex ipsis aquis in specie et natura sua remanentibus: ita ut neque nubes juxta ipsum ex aquis rarefactis, sed ex aere densato constent, et imbrium aquas hajulent, infra n. 9. Hanc forte Cyrilli sententiam respiciebat Damascenus, dum lib. II *De fide*, cap. 6, ait quosdam firmamentum aque nature putare, tanquam in medio aquarum existentem, *ἐπεροὶ δὲ ὑδατώδη, ὡς ἐν μέσῳ ὑδάτων γενομένην.*

et stat, nec cadit. Cœlum aqua est; flammeæ vero naturæ quæ in ipso infixæ sunt, sol et luna, et sidera: et quonam modo in aqua discurrunt igneæ species? Si quis vero propter contrarias ignis et aquæ naturas in dubitationem adducatur, meminerit ignis illius qui Mosis tempore in Ægypto ardebat in grandine⁶⁶, sapientissimam quoque dei in condendo dispositionem consideret. Nam cum aquis opus esset terræ in posterum exercendæ, aquosum in sublimi comparavit cœlum; ut cum imbrium irrigatione telluris regio indigeret, ad id ex natura sua promptum paratumque cœlum esset.

VI. Quid vero? nonne admirari oportet eum qui in solis fabricam inspexerit? nam modici instar vasis apparens⁶⁷, vim ingentem complectitur; ab oriente apparens et in occidentem usque lumen emittens. Cujus matutinos exortus describens Psalmidicus aiebat: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*⁶⁸; blande enim splendentem ac temperatum prioris ejus, qua lucere incipit hominibus, formæ modum describebat. Meridianas quippe perequitantem illum plagas, propter nimium fervorem persæpe fugimus: in exortu vero suo recreat omnes, quando uti sponsus apparet. Ipsius porro aptam dispositionem considera (quanquam non ipsius, sed illius magis qui illi cursum suo mandato definivit), quomodo æstate sublimio factus, longiores effici dies, opportunitatem tribuens hominibus ad opera: **129** hieme vero cursum contrahit, ut non equidem frigoris tempus longius producat, sed uti noctes longiores factæ cum hominibus ad levamentum, tum vero telluri ad fructuum proventus ferendos, adjumento sint. Vide etiam quomodo dies sibi invicem concedant ordine apto: æstate crescunt, hieme vero contrahuntur, vere autem atque autumnno parem intervallorum men-

καὶ ἔστηκε (1), καὶ οὐ πίπτει. Ὑδὼρ οὐρανός, καὶ πύρινοι οἱ ἐν αὐτῷ, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα. καὶ πῶς τὰ πύρινα ἐν τῷ ὕδατι τρέχει; Εἰ δὲ τις διὰ τὰς ἐναντίας φύσεις πυρός καὶ ὕδατος ἀμφιβάλλει, μνημονεύτω τοῦ πυρός τοῦ ἐπὶ Μωσέως ἐν Αἰγύπτῳ φλογίζοντος ἐν τῇ χαλάζῃ, καὶ βλεπίτω τοῦ Θεοῦ τὴν πάνσοφον δημιουργίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ὕδατων χρεῖαν, μελλούσης τῆς γῆς γεηπονεῖσθαι, ὕδατιώδη κατασκεύασεν ὑπεράνω τὸν οὐρανόν· ἵνα διὰ τὸν οὐρανὸν ἀρδεῖται γένηται χρεῖα τῷ τῆς γῆς χωρίῳ, ἔτοιμος ἤ ἐκ φύσεως (2) πρὸς τοῦτο ὁ οὐρανός.

ζ. Τί δέ; καὶ θαυμάσαι οὐκ ἔστιν ἀποβλέποντα καὶ εἰς ἡλίου κατασκευάσμα; ὡς μικρὸν γὰρ ὁρώμενον σκεῦος, μεγάλην δύναμιν περιέχει· ἐξ ἀνατολῆς φαινόμενος, καὶ μέχρι δύσεως ἀποστέλλων τὸ φῶς· οὐ τὰς πρωινὰς ἀνατολὰς διαγράφων ὁ Ψαλμψδὸς ἔλεγε· Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πατρὸς αὐτοῦ· τὸ γὰρ φαιδρὸν καὶ σύμμετρον τῆς πρώτης αὐτοῦ καταστάσεως φαινομένης εἰς ἀνθρώπους (3) διέγραψε· μεσημβρινὸν μὲν γὰρ διηπεύοντα πολλάκις καὶ φεύγομεν διὰ τὸ φλογῶδες· ἄρα δὲ ταῖς ἀνατολαῖς τερπνὴς ἐστὶ τοῖς πᾶσιν, ὡς νυμφίος ὁρώμενος (4) Καὶ πλέπε τὴν διοίκησιν αὐτοῦ (μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ τὸν ὁρόμον αὐτῷ διὰ προστάγματος ὀρίσαντος)· πῶς θέρους μὲν ὑψηλότερος γινόμενος, μακροτέρας ἀπεργάζεται τὰς ἡμέρας, διδοὺς εὐκαιρίαν εἰς ἔργα τοῖς ἀνθρώποις· χειμῶνος δὲ, συστέλλει τὸν ὁρόμον, ἵνα μὴ τοῦ ψύχους (5) πλείων γένηται ὁ χρόνος· ἀλλ' ἵνα αἱ νύκτες μείζονες γινόμεναι, πρὸς ἄνεσιν μὲν συνεργῶσι τοῖς ἀνθρώποις, συνεργῶσι δὲ καὶ πρὸς καρποφορίαν τῶν γεννημάτων τῆς γῆς (6). Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀντιπαρθεῖδῶσιν ἀλλήλαις εὐτάκτως αἱ ἡμέραι, θέρους μὲν αὐξανόμεναι, χειμῶνος δὲ συστελλόμεναι· ἐν ἑαρι δὲ καὶ φθινοπώρῳ, τὴν ἰσότητά τῶν διαστημάτων (7) ἀλλήλαις

⁶⁶ Exod. ix, 23. ⁶⁷ Eccli. xliii, 2. ⁶⁸ Psal. xviii, 6.

(1) Ἐστηκε. Pro ἔστη ita scripsimus ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Basil. exempl. Puncti post πίπτει appositus, et additione articuli ante οὐρανός ex tribus primum memoratis codicibus sumpti, sensum huic phrasi mala interpunctione confusæ reddidimus.

(2) Ἐκ φύσεως. Hæc addita sunt ex codd. Coisl. Ottob., Roe, Casaub. et Grod.

(3) Εἰς ἀνθρώπους. Melius nostro iudicio Colb. et Bodl., εἰς οὐρανούς, in cœlos. Quod etiam videtur legisse Grodecics. Agit enim auctor de solis ab oriente in cœlos progressu et cursu juxta versiculum psalmi quem enarrat; sed habent ἀνθρώπους cæteri mss., etiam Basil.

(4) ὡς νυμφίος ὁρώμενος. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Basil. sustulimus articulum masculinum ὁ ante ὁρώμενος, femininum vero τὴν ante διοίκησιν, ex iisd. et Colb. ac Bodl. addidimus.

(5) ἵνα μὴ τοῦ ψύχους, etc. Codd. Roe et Casaub. hic omittunt μὴ, et paulo post loco ἀλλ' ἵνα, habent solummodo καὶ. hoc sensu editis plane contrario: ut frigoris tempus longius producat, et ut noctes, etc. Sic legi quasi ἵνα μὴ positum esset pro οὐχ ἵνα, ut occurrerem huic paradoxo, solem breviores dies efficere ad contrahenda frigoris spatia, cum contra ea suo accelerato discessu augeat.

Ut ita legerem suasit sequens ἀλλ' ἵνα. Loco πλείων scripsimus πλείων, auctoritate codd. Basil. et præfatorum Cyrilli mss. ferentium πλείων, et pro μείζονος, posuimus μείζονες, ex Coisl., Roe, Casaub., Grod. et Basil. Noctes hiemis prodixiores telluri ad ferendas fruges adjumento esse dicit fortasse sensu Plinii, qui lib. ii *Hist., nat.* cap. 11- solem brumali tempore abcedere docet, ut noctium opacitate terras reficiat, exustus haud dubie; et sic quoque exurens in quadam parte.

(6) Τῆς γῆς, Hanc lectionem codd. Roe et Casaub. præferimus vulgatæ, τῆς γῆς, ut melius respondeat oppositis phrasi superioris verbis; συνεργῶσι . . . τοῖς ἀνθρώποις.

(7) Τῶν διαστημάτων, etc. Articulum τῶν addidimus juxta codd. Coisl., Colb., Bodl., Roe, Casaub. ad verbum χριζόμεναι. loco σωζόμενα: posuimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Basil. Verbum χριζόμεναι optime convenit cum superiori, ἀντιπαρθεῖδῶσι. Sic Theophil. Al. lib. iii « Pasch., Bib. » PP. Ludg. tom. V, pag. 856: Dies ordine et circulo suo de noctis temporibus mutuatur, et rursum « nox recipit quod largita est: dumque vicissim et « tribuunt et accipiunt, et orbe quodam, quod paulatim amiserant decrescentes, sensim crescentes recipiunt, creatoris Dei interpretantur sapientiam.»

χαριζόμενοι. Καὶ αἱ νύκτες πάλιν ἐπιτελοῦσι τὰ πα- A
ραπλήσια. ὡς καὶ τὸν Ψαλμωδὸν λέγειν περὶ αὐτῶν.
Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεῖγεται ῥῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ
ἀναγγέλλει γυνῶσιν. Τοῖς γὰρ οὐκ ἔχουσι ὧτα αἰ-
ρετικοῖς μονονουχί βοῶσι, καὶ διὰ τῆς εὐταξίας λέ-
γουσι, μὴ ἄλλον τινὰ (1) εἶναι θεόν, ἢ τὸν ὁμοθυ-
γὸν καὶ ὁμοθετὸν, τὸν ἐκτάξαντα τὰ ὅλα.

Z. Μηδεὶς δὲ ἀνασχέσθω (2) λεγόντων τινῶν, ἄλ-
λον μὲν εἶναι τὸν φωτὸς ποιητὴν, ἄλλον δὲ σκότους
μνημονεύτω γὰρ Ἡσαΐου λέγοντος. Ἐγὼ ὁ θεὸς
ὁ ποιήσας φῶς, καὶ κτίσας σκότος. Τί ἀσφάλλεις
ἐπ' αὐτῷ, ὦ ἄνθρωπε; τί βαρέως φέρεις τὸν καιρὸν
τὸν εἰς ἀνάπαυσιν σὴν ὀρθήντα; Οὐκ ἂν οἰκέτης παρὰ
δεσποτῶν ἔλαβεν ἀνάπαυσιν, εἰ μὴ τὸ σκότος ἐπ-
ἀνγκας ἐπήγαγε προθεσίαν. Πῶς δὲ πολλάκις κα-
μόντες (3) ἐν ἡμέρᾳ, ἐν νυξὶν ἀνανεούμεθα· καὶ ὁ B
τῇ χθὲς ἡμέρᾳ γεγονώς ἐν καμάτοις, ἔωθεν γίνεται
ῥωμαλέος διὰ τὴν τῆς νυκτὸς ἀνάπαυσιν; Τί δὲ νυκτὸς
πρὸς σοφίαν χρησιμώτερον; Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ πολ-
λάκις τὰ περὶ τοῦ θεοῦ φανταζόμεθα· ἐν αὐτῇ δὲ ἀνά-
γνωσιν καὶ θεωρίαν τῶν θεῶν λογίων ποιούμεθα.
Πότε δὲ μᾶλλον (4) εἰς ψαλμωδίαν καὶ προσευχὴν
συντέταται ἡ διάνοια ἡμῶν; ἄρα οὐκ ἐν νυκτί; Πότε
δὲ πολλάκις τῶν οἰκείων ἀμαρτιῶν ἤλθομεν εἰς ὑπό-
μνησιν; οὐκ ἐν νυκτί; Μὴ τρίνον παραδεξώμεθα κα-
κῶς, ἄλλον σκότους εἶναι ποιητὴν· ἀγαθὸν γὰρ καὶ
τοῦτο δείκνυσιν ἡ πείρα καὶ χρησιμώτατον·
tamus: eas enim quoque et bonas et ultimas esse

H'. Ἐχρῆν δὲ (5) αὐτοὺς, οὐ μόνον ἡλίου καὶ σε-
λήνης τὴν κατασκευὴν ἐκπλαγῆσαι· καὶ θαυμάσαι·
ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀστέρων τὰς εὐτάκτους χορείας,
καὶ τοὺς ἀνεμποδίστους ὁρόμους, καὶ τὰς ἀνατολὰς
τὰς εὐκαίρους ἐκάστου· καὶ πῶς οἱ μὲν σιμαίᾳ εἶσι
θέρους, οἱ δὲ χειμῶνος· καὶ πῶς οἱ μὲν τοῦ σπόρου
τὸν καιρὸν διηλοῦσιν, οἱ δὲ τοῦ πλέειν τὴν ἀρχὴν σι-
μαίνουσι· καὶ ἄνθρωπος ἐν πλοίῳ καθήμενος, καὶ

⁶⁹ Psal. xviii, 3. ⁷⁰ Isa. xlv, 7.

(1) Μὴ ἄλλον τινὰ, etc. Editi voci θεόν præpo-
nunt articulum τόν, quem uti redundantem, et vim
phrasis redundantem erasimus, Iulti auctoritate
codd. Coisl. Roe, Casaub. Loco ἢ τὸν ὁμοθετὸν,
scripsimus καὶ ὁμοθετὸν, ex iisdem codicibus Ba-
silianis et Grodecio, quamvis Roe et Casaub. ha-
beant ὁμοθετὸν. Forte exclusit Cyrillus hoc loco
Valentinianorum ὁμοθετὸν, de quo Irenæus lib. 1
c. 2. n. 4. Demum particulam καί, ante τὸν ἐκτά-
ξαντα abrasimus codd. Roe et Casaub. secuti. Pro
ἐκτάξαντα legendum forte εἰ τῆσιντα.

(2) Ἀνασχέσθω. Coisl., Oltob., Roe, Casaub.,
ἀνεσχέσθω. Iidem et Basiliani, inferius, pro ἀσφάλλεις
exhibent ἀμφιβάλλεις, *Quid dubitas?* In allegato
Isaïam loco. LXX Interpretum hæc sunt verba, pa-
rum a Cyrilliadis diversa: Ἐγὼ Κύριος ὁ θεός,
Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος ὁ
πυλῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ.

(3) Κάμοντες. Editi vitiose κάμοντες. Coisl. et
Basil., κάμοντες. Oltob., Roe, Casaub., ut scri-
psimus.

(4) Πότε δὲ μᾶλλον, etc. Particulam δὲ adieci ex
Coisl. Roe, Casaub.

(5) Ἐχρῆν δέ. Hæc verba usque ad μυθολογίας

suram sibi mutuo gratificantur; item noctes simi-
lia faciunt: ita ut de illis Psalmista dicat: *Dies
diei eructat verbum, et nox nocti indicat scien-
tiam* ⁶⁹. Aures enim non habentibus hæreticis velut
inclamant, ac per concinnum suum ordinem di-
cunt, non alium quempiam esse Deum præter
conditorem ac finitorem, qui universa coordinavit.

VII. Nemo autem ferat quosdam qui dicunt
alium esse lucis conditorem (6), alium tenebra-
rum; meminerit enim Isaïæ dicentis: *Ego Deus
qui feci lumen, et tenebras creavi* ⁷⁰. Quid illis suc-
censes, o homo? quare fers graviter tempus tibi
ad quietem datum? Nullam famulus ab heris
consequeretur levationem laborum, nisi tenebræ
necessario inducias afferrent. Quomodo persæpe
diurno labore fatigati, noctibus renovamur: qui-
que hesternæ die in laboribus fuit, mane robustus
et alacer propter noctis relaxationem efficitur?
Quid vero nocte ad sapientiam conducibilis? in
ipsa enim persæpe quæ ad Deum spectant cogita-
tione volvimus; in ea divinorum oraculorum le-
ctioni contemplationique vacamus. Quandonam ad
psalmos canendos (7), aut fundendam precem ma-
jori contentione enititur mens nostra? annon noc-
tu? Quando autem sæpius in mentem venit pec-
catorum nostrorum? nonne in nocte? Ne igitur
alium tenebrarum auctorem esse, perverse admit-
tentia demonstrat.

VIII. Oportebat vero ipsos, non solis et 130
lunæ tantum fabricam stupere atque mirari; sed
etiam stellarum ordinatas choreas liberosque nul-
lo interturbante cursus, ac tempestivos singularum
exortus. Et quonam modo aliæ æstatis, aliæ hie-
mis signa sunt: aliæ serendi tempora indicant,
aliæ navigandi initium significant; atque homo in
navigio sedens, inque immensum extensis flucti-

incl. citantur in *Catena in Genesim* a Combefisio
transcripta, ad cap. 1, 14, sub nomine Cyrilli
nostri.

(6) *Qui dicunt alium esse lucis conditorem, etc.*
Manichæos intelligit, qui lucem et tenebras, bonum
et malum, Deum et materiam uti disparata princi-
pia agnoscebant. Verba Manetis referuntur ab
Epiph., hæres lxxvi, n. 14; sed tenebras istas sensi-
biles quæ in nocte apparent, aiebant *indiciam* esse
illarum tenebrarum ingenitarum quas pro secundo
principio admittebant, ex Tit. Bostr., lib. 11 *cont.*
Manich., pag. 460, Præluserat Manichæis Tatianus
apud Clem. Alex., Excerpt., pag. 806, col. 2. Vide
et Origenem, *De orat.* lib. 11, cap. 13, pag. 77.

(7) *Quandonam ad psalmos canendos, etc.* Pia
hæc quæ numerat noctis exercitia, vel in privatis
ædibus, vel in ecclesia, sacris illis, quas vetusti
auctores commemorant, pervigilationibus fiebant.
Besilius, epist. 63, p. 96 et 97, sacrarum vigilia-
rum, quæ in Palæstina multo fructu celebraban-
tur, cum laude meminit: ut et earum quæ Hiero-
solymsis speciatim fiebant. Socrates, lib. v, cap. 22.
Cyrillus cat. 13, n. 26, ait psalmistas indesinenter
in ecclesia Deum laudare consuesse.

bus navigans, in stellas inspiciens navem dirigit. De his enim rebus præclare ait Scriptura: *Et sint in signa, et in tempora, et in annos*⁷¹; non in astrologiæ et genituræ fabulas. Porro advertite quam pulchre nobis [Deus] diurnam lucem per incrementa gratificatus est: haud enim simulac repente solem oriri videmus; sed præcurrit exiguum quoddam lumen ut præparata per expectationem pupilla majorem radii vim possit intueri. Illud quoque considera, quomodo noctis tenebras lunarium splendorum solatio mitigarit.

IX. Quis est pluriæ pater? quis stillas peperit roris⁷²? quis aerem in nubes concretum coegit (1), et imbrium aquas sustinere jussit? et nonnunquam ab aquilone nubes aureo splendore fulgentes advehit⁷³; interdum vero in unam speciem formamque transmutans, iterum in varias orbium, alteriusque generis figuras transfert? Quis est qui possit numerare nubes sapientia? qua de re apud Jobum dicitur: *Novit vero discrimina nubium*⁷⁴. *Cælum autem in terram inclinavit*⁷⁵; et: *Qui numerat nubes sapientia*⁷⁶; et: *Non est effracta nubes sub eo*⁷⁷. Tot enim aquarum mensuræ nubibus incumbunt, nec rumpuntur; sed composito prorsus ordine in terram deluunt. Quis est qui educit ventos de thesauris illorum⁷⁸? quis, inquam, est, ut ante diximus, qui roris guttas peperit⁷⁹? Cujusnam vero ex utero glacies emergit⁸⁰? aquosa enim ejus substantia est lapidea vero ejus proprietas (2). Et interdum quidem aqua efficitur nix sicut lana; alias vero subservit ei qui nebulam sicut cinerem spargit⁸¹; aliquando autem in lapidosam substantiam convertitur: quandoquidem aquam subigit et gubernat quomodo libuerit. Uniusmodi ejus natura est; et multiplici potestate prædita, ejus efficientia. Aqua in vitibus vinum est, quod lætificat cor hominis; oleum est in oleis, quod faciem hominis

A ἐν ἀπεριορίστοις κόμῃσι πλέων, εἰς ἀστέρας (βλέπων εὐθύνει τὴν ναῦν. Περὶ τούτων γὰρ τῶν πραγμάτων λέγει ἡ Γραφή, καλῶς τὸ, Καὶ ἔστρωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς κειρῶς, καὶ εἰς ἐνιαυτούς· οὐκ εἰς ἀστρολογίας (4) καὶ γενέσεως μυθολογίας. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς καλῶς ἡμῖν ἐχαρίσατο ἐκ προσαγωγῆς· οὐ γὰρ ἅμα τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν (5) θεωροῦμεν· ἀλλὰ προτρέχει μικρὸν τι φῶς, ἵνα προμελετήσῃ κόρη δύνῃται βλέπειν τῆς ἀκτίνος τὰ μείζονα· ὅπως δὲ τὸ τῆς νυκτὸς σκότος παρεμυθήσατο τοῖς σεληνιαίοις ἀγάσματος.

B Θ'. Τίς ἐστὶν ὁ ὕετοῦ πατήρ (6); τίς δὲ ἐστὶν ὁ τετοκῶς βόλους ὀρόσου; τίς ὁ τὸν ἀέρα παχύνων εἰς νέφη, καὶ κελεύσας τῶν ὀμβρῶν βαστάζειν τὰ ὕδατα, ποτὲ δὲ εἰς ἓν εἶδος (7) μεταποιῶν ταῦτα, καὶ πάλιν μεταφέρων εἰς ποικίλα κύκλων καὶ ἄλλα σχήματα; Τίς ὁ δυνάτης ἀριθμεῖν νέφη σοφίᾳ; περὶ οὗ φησὶν ἐν τῇ Ἰώβ· Ἐπίσταται δὲ διακρίσεις τεφῶν, οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλίει· καὶ τὸ, Ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ καὶ τὸ, Οὐκ ἐξέσχη νέφος ὑποκάτω αὐτοῦ. Τσαῦτα γὰρ μέτρα ἐπὶ τὰ νέφη ὕδατων ἐστὶ, καὶ οὐ βήγνυται· ἀλλὰ μετὰ πάσης εὐταξίας ἐπὶ τὴν γῆν κατέρχεται. Τίς ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν; τίς δὲ ἐστὶν, ὡς προειρήκαμεν, ὁ τετοκῶς βόλους ὀρόσου; ἐκ γαστρὸς δὲ τίνος ἐκπρρεύεται ὁ κρύσταλλος; ὕδατώδης γὰρ ἡ ὑπόστασις, καὶ λιθώδης ἡ ἐνέργεια. Καὶ ποτὲ μὲν τὸ ὕδωρ γίνεται χιῶν ὡσαύτῃ ἐριον, ποτὲ δὲ ὑπουργεῖ τῇ πάσσοντι τὴν ὁμίχλην ὡς σποδὸν, ποτὲ δὲ εἰς λιθώδη ὑπόστασιν μεταβάλλεται· ἐπειδὴ οἰακίσει τὸ ὕδωρ ὡς ἂν βούληται. Μονοειδῆς ἡ φύσις, καὶ πολυδύναμος ἡ ἐνέργεια. Τὸ ὕδωρ, οἶνος μὲν ἐν ἀμπέλοις, εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ ἔλαιον (8) ἐν ἐλαίαις, λαμπρύνον πρόσωπον ἀνθρώπου· καὶ εἰς ἄρτον δὲ μεταβάλλεται, στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ εἰς παντοῖα καρπῶν δημιουργήματα.

⁷¹ Gen. 1, 14. ⁷² Job xxxviii, 28. ⁷³ Job xxxvii, 22. ⁷⁴ ibid. 16. ⁷⁵ Job xxxviii, 37. ⁷⁶ Job xxvi, 8. ⁷⁷ Job xxii, 14. ⁷⁸ Psal. cxxxiv, 8. ⁷⁹ Job xxxviii, 28. ⁸⁰ ibid. ⁸¹ Psal. cxlvii, 5, 16.

(1) *Aerem densavit in nubes.* Nubes ex concreto aere fieri, eademque utriusque more imbrium aquas gestare, communis inter veteres opinio, Hebræorum systemati conformis, sed consultioris philosophiæ principiis proscripita.

(2) *Lapidea proprietas.* Vox ἐνέργεια, quam proprietatis vocabulo reddidimus ad litteram efficientiam significat; verum apud auctores Græcos latius patere solet ejus significatio, non enim actionem semper, sed passionem, proprietatem et affectionem naturæ inhærentem designat; sic Cyrillus cat. 6, n. 12, *bonitatem, clementiam, omnipotentiam, etc.*, divinæ naturæ ἐνέργειαν, id est proprietatem appellat; cat. 14, n. 9, scribit ὁμοιότητος ἐνεργειῶν, pro *similitudinis ratione et causa.* In causa Monothelitica ἐνέργεια, non solam operationem, sed etiam passionem et affectum naturæ Christi designabat. Variæ apud S. Maximum, tom. II, pag. 154 et 155, et Damasc., lib. II *De fide orth.* c. 23, exstant SS. Patrum vocis ἐνέργεια definitiones, quarum nullæ eo revocantur, ut idem sit ἐνέργεια, atque illud quod philosophi proprietatem dicunt; nec actiones solas, sed et passionem comprehendat.

(3) *Εἰς ἀστέρας.* Ita codd. Coisl. Ottob., Roe, Casaub. Editi vero, εἰς ἀστέρα, *ad stellam.* Basiliani ἐν ἀστέρι.

(4) *Εἰς ἀστρολογίας.* Codd. Coisl., Roe et Grod., ἀστρολογίαν. Legendum non accusandi, sed gignendi casu.

(5) *Ἀνατέλλειν.* Est ἀνατέλλοντα in Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Linea sequenti, loco τὸ φῶς, posuimus τι φῶς, ex iisd., Ottob. excepto.

(6) *Ὁ ὕετοῦ πατ.* Deest articulus in codd. Coisl., Roe et Casaub., et sacr. textu. Loco βόλους, Basilianus secundus habet βόλας. Bib. Vaticana, ut multi Patres, βώλους.

(7) *Εἰς ἓν εἶδος, in unam speciem.* Codd. Bodl., Colb. et G. Morelii editio, loco ἓν habent, ἴσον, at omittitur εἰς in Colb. et Morel. Paulo post loco ἀριθμεῖν, legitur in ms. Genov., ἀριθμοῦν infinitivi modi, in Coisl., Roe et Casaub. ἀριθμῶν participium, in Ottob., Colb., Bodl., Morel. et Basil., ὁ ἀριθμῶν. Observes vero verba οὐρανὸν εἰς γῆν ἐκλίει, et ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ esse versum 37 capituli xxxviii Jobi, sed inverso verborum ordine, nam in Jobi textu prima pars est, ὁ ἀριθμῶν, et secunda, οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν, etc.

(8) *Καὶ ἔλαιον.* Repetitio vocum καρδίαν ἀνθρώπου fecit, ut in codd. Grod. duæ phrases inter hæc verba interceptæ exciderent. Porro earum ordo inversus est in codd. Coisl., Roe et Casaub.

nitentem reddit : in panem quoque convertitur, qui cor hominis confirmat ⁸² ; et in omnigena fructuum opificia.

Γ. Ἐπὶ τούτοις τί ἔδει ; βλασφημεῖσθαι τὸν Δη- A
μιουργόν, ἢ προσκυνεῖσθαι μᾶλλον ; καὶ τέως οὔπω
λέγω τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ μὴ φαινόμενα. Θεώρησόν
μοι τὸ ἔαρ, καὶ τὰ ἄνθη, τὰ παντοῖα ἐν ὁμοιότητι δια-
κεκριμένα· ῥόδου μὲν τὸ ἐρυθρότατον, κρίνου δὲ τὸ
λευκότατον (1). Ἐξ ἑνὸς γὰρ ὑετοῦ ταῦτα καὶ μιᾶς
τῆς γῆς, τίς ὁ διακρίνων ; τίς ὁ δημιουργῶν ; Θεώρη-
σόν μοι τὴν ἀκρίθειαν· ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ δέν-
δρου, τὸ μὲν εἰς σκέπην, τὸ δὲ εἰς καρπούς διαφέ-
ρους· καὶ εἰς ὁ τεχνίτης. Μιᾶς ἄμπέλου τὸ μὲν τι
εἰς καῦσιν (2), τὸ δὲ εἰς βλαστήματα, τὸ δὲ εἰς φυλ-
λάδας, τὸ δὲ εἰς ἔλικας, τὸ δὲ εἰς βότρυον. Ἐκπλάγηθι
καὶ (3) τοῦ καλάμου τὴν πυκνοτάτην τῶν κόμβων
περιβολήν, ἣν ἐποίησεν ὁ τεχνίτης. Ἐκ τῆς μιᾶς γῆς
ἐρπετὰ προέρχεται, καὶ θηρία, καὶ κτήνη, καὶ ξύλα,
καὶ βρώματα· καὶ χρυσός, καὶ ἄργυρος, καὶ χαλκός, B
καὶ σίδηρος, καὶ λίθος. Μία τῶν ὑδάτων ἡ φύσις,
καὶ ἐξ αὐτῆς νηκτῶν καὶ ὀρνέων ὑπόστασις· ἵνα
ὡσπερ ἐκεῖνα νήχεται ἐν τοῖς ὕδατιν, οὕτω καὶ τὰ
ὄρνεα ἵπτανται ἐν τῷ ἀέρι.

ΙΑ. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος,
ἐκεῖ ἐρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Τίς δύναται δι-
ηγγήσασθαι τῶν ἰχθύων τῶν ἐν αὐτῇ τὸ κάλλος ; τίς
δύναται διηγγήσασθαι κητῶν τὰ μεγέθη, καὶ τῶν ἀμ-
φοβίων ζώων τὴν ὑπόστασιν, ὅπως καὶ ἐν χέρσιν γῆ,
καὶ ἐν ὕδατι διαιτᾶται ; Τίς δύναται διηγγήσασθαι τῆς
θαλάσσης τὸν βυθόν καὶ τὸ πλάτος, ἢ τῶν ὑπερμέ-
τρων κυμάτων τὰς ὀρμὰς (4) ; ἀλλ' εἰς τοὺς ὄρους
αὐτῆς ἔστρεψε διὰ τὸν εἰπόντα· Ἄχρι τούτου ἐλεύ-
ση, καὶ οὐχ ὑπερβίβη· ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντρι-
βήσονται σου τὰ κύματα. Ἦτις καὶ δηλοῦσα τὸν C
ἐπηρητημένον αὐτῇ τοῦ προστάγματος λόγον, ἐπεκδρα-
μοῦσα, διὰ τῶν κυμάτων γραμμὴν τινα φανεράν ἐν-
αρίθμησε τοῖς ἀγίοις, δηλοῦσα τοῖς ὄρωσιν ὡσπερ, ὅτι
τοὺς προσταγμένους οὐ παραβέβηκεν ὄρους.

Β'. Τίς δύναται σκέψασθαι τῶν ἀερίων ὀρνέων
τὴν φύσιν ; πῶς τὰ μὲν γλῶσσα περιφέρει μουσι-
κήν, τὰ δὲ παντοῖα τῆ ζωγραφίᾳ περιπεποιήκιλται

⁸² Psal ciii, 13. ⁸³ ibid., 25. ⁸⁴ Job xxviii, 11.

(1) Κρίνου δὲ τὸ λευκότατον. Ea verba in Oxon- D
niensi editione prætermissa, ex aliis omnibus mss.
et editis codicibus restituimus.

(2) εἰς καῦσιν. Ita primum in Græco-Latini edi-
tionibus oblinuit. Auctor editionis Oxoniensis καῦ-
σιν reposuit ex edit. G. Morelii, cui consentit cod.
Coisl. ; at Grodecius legit, καῦσιν, et ita scriptum in
codd. Ottob., Colb., ms. Genov. et sine dubio Roe
et Casaub., quos Millesius, si suæ emendationi fa-
vissent, citare non omisisset. Basilianus unus ha-
bet, καῦσιν· alter, πλύσιν, lotionem, parum interest
utrumvis legatur. Facilius a librariis, καῦσιν, quod
forte non intelligebant, in καῦσιν familiarius voca-
bulum vertit potuit, quam καῦσιν in καῦσιν. At si
καῦσιν scripserit Cyrillus, non video qui sædam
repetitionem effugerit ; nam καῦσιν, quod signifi-
cat segetem adultam, et sole adurente maturescen-
tem, vel senum solis ardore torrescens, non satis
distinguitur a sequentibus quæ enumerat.

X. Ob hæc quid præstandum fuit ? convi-
ciandus rerum opifex, an non potius adorandus ?
necdum interim sapientiæ ejus arcana loquor. Ver
mihi contempleris velim, et omnigenos flores in
similitudine discrimina sua retinente : rosæ rubo-
rem, et lili candorem maximum. Ex uno enim
imbre, et una humo isthæc prodeuntia, quis discrimi-
nat, quis construit ? Consideres, velim, accura-
tam solertiam : ex una arboris substantia, aliud
quidem in umbraculum, aliud vero in diversos
fructus dispertitum est, et unus est artifex. Unius
vitis alia pars in combustionem abit, alia in propa-
gines, alia in frondium sylvam, alia in capreolos,
alia denique in uvam. Arundinis quoque obstu-
pesce densissimum internodiorum ambitum, quem
effecit artifex. Ex una tellure serpentes prodeunt,
feræ, jumenta, ligna, esculenta, aurum, argentum,
æ, ferrum, lapis. Una est aquarum substantia ; et
ex ea natantium animalium, et avium genus exsi-
stit ; ita ut, quemadmodum illa in aquis natant, sic
et aves in aere volitent.

XI. Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia
quorum non est numerus ⁸³. Quis degentium in
ipso piscium pulchritudinem exponere valeat ? quis
celorum magnitudinem, et amphibiorum animan-
tium naturam, quomodo et in arida tellure, et in
aquis degunt ? Quis exponat maris profunditatem
et latitudinem, aut fluctuum immensum se effe-
rentium impetus ? Illud tamen intra defixos sibi
limites consistit, propter eum qui ipsi dixit : « Huc-
« usque venies, nec prætergrediere ; sed in teipso
« conterentur fluctus tui ⁸⁴. » Quod quidem [elemen-
tum] impositum sibi mandatum perspicue decla-
rat ; dum excurrens descriptam fluctibus suis con-
spicuum quamdam in littoribus relinquit lineam ;
videntibus quasi significans se constitutos limites
prætergressum non esse.

XII. Quis potest aeriarum volucrum naturam
speculari ? quomodo aliæ quidem linguam circum-
ferunt canendi peritam ; aliæ in pennis omni pictu-

(3) Ἐκπλάγηθι καὶ, etc. In hoc loco particulam
καὶ ex codd. Ottob., Roe et Casaub., addidimus.
Loco πυκνοτάτη, τῶν κόμβων περιβολήν, arundinis
densitatem, internodiorum ambitum, scripsimus ex
codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodecio, πυκνοτάτην
τῶν κόμβων περιβολήν non quod hæc lectio ma-
gnopere alteri præferenda videatur, sed quod unam
rem, non duas hic a Cyrillo commemoratas, se-
quentia verba ἣν ἐποίησεν insinuent. Aliunde arun-
dinis densitas non nisi in internodiis spectabilis,
eoque spectabilior, quo levior et in laminas facilius
sectilis ipsa arundo.

(4) Τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὰς ὀρμὰς. Ex
codd. Roe et Casaub. unum nomen in girnendi
casu effecimus, quod in editis in duo divisum est,
ὕπερ μέτρον. Τὰς ὀρμὰς vero scripsimus loco τὴν
ὀρμὴν, ex codd. iisdem, itemque ex Coisl. et Ot-
tob.

rarum genere variegatæ sunt : aliæ supervolantes in medium aeræ stant immobiles, uti accipiter : nam Dei mandato « accipiter expansis alis immotus stat, « australes mundi partes conspiciens⁸⁵. » Quis hominum potest aquilam cernere in sublime elatam⁸⁶ ? Quod si avium eam quæ abest a ratione longissime, in sublime raptam cogitatione assequi non potes : quonam modo rerum omnium factorem vis mente comprehendere ?

132 XIII. Quis ex hominibus ferarum omnium vel nuda scivit nomina ; aut quis singularum naturam et vim potest perspectam habere ? Quod si ferarum ne quidem duntaxat nomina novimus, quomodo auctorem ipsarum comprehendemus ? Unum Dei præceptum fuit, quo dixit : « Producat « terra feras, et jumenta, et reptilia secundum genus « suum⁸⁷ ; » diversæque animalium naturæ, uno mandato, ex uno fonte prodierunt : ovis mansuetissima, leo carnivorus ; et diversi irrationabilium animantium motus, qui humanorum affectuum diversitates imitantur ; ita ut vulpes dolosam hominum vafritiem exprimat ; serpens, amicos virulentis jaculis ferientes ; equus ad hinniens, libidinosos adolescentes⁸⁸. Formica vero actuosissima [ad hoc comparata est], ut desidem et pigrum exstimulet : quando enim quis inertem et otiosam agit juventutem, tum ab animantibus ratione destitutis eruditur, increpitus a Scriptura dicentes : « Vade ad formicam, o piger, et æmulare videns vias « ejus, estoque illa sapientior⁸⁹. » Cum enim videris illam sibi opportuno tempore cibos recondentem, imitare ; et bonorum operum fructus tibi ipse in futura sæcula, velut in thesaurum colligito. Et iterum : *Perge ad opem, et discite quam operosa sit*⁹⁰ : quomodo omnium generum flores circumcursans, mel tibi ad utilitatem conficit, ut et tu divinas Scripturas circumiens, tuam ipsius salutem prehenses ; et illis exsatiatus dicas : « Quam dulcia « faucibus meis eloquia tua ! super mel et favum « ori meo⁹⁰. »

XIV. Nunquid ergo non glorificatione potius opifex dignus ? Quid enim, etiamsi tu naturam non

⁸⁵ Job xxxix, 26. ⁸⁶ ibid. 27. ⁸⁷ Gen. i, 24, 25. ⁸⁸ Jerem. v, 8. ⁸⁹ Prov. vi, 6. ⁹⁰ ibid. 8, sec. LXX. ⁹⁰ Psal. cxviii, 103.

(1) Περιπεποιήματα: διὰ τῶν πτερῶν. In editis habetur solum, πεποιήματα. At lectio nostra est codd. Coisl., Casaub. et Roe, quamvis postremus hic librarii errore habeat, περιπεποιήματα. Voces, διὰ τῶν πτερῶν, addidimus ex præfatis codd. Ottoboniano, Basilii, ac versione Grodecii. Paulo post, ex Roe, Casaub. et Bas. 2, scripsimus, ὑπερπάντα, cum in editis legatur ὑπὲρ πάντα. Inferius voces, ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου προστάγματος, propter repetitionem vocis ἰέραξ, in editis omnibus prætermissa, restitutæ sunt a Millesio, ex codd. Roe et Casaub., quibus accedunt Coisl. et Ottob.

(2) Ἐκ μιᾶς γῆς. Ita restituumus ex codd. Roe et Casaub. loco μιᾶς φωνῆς, ex una voce ; quia id ipsum est quod postea dicitur ἐνὶ προστάγματι. Grodecius legit, ἐκ μιᾶς γῆς, ex una terra, ut habent Basiliani.

(3) Ὁ γοργώτατος. Editi, ὁ γεωργώτατος, for-

διὰ τῶν πτερῶν (1), τὰ δὲ ὑπερπάντα εἰς μέσον ἀέρα ἔστηκεν ἀκίνητα, ὡς ἰέραξ· ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου προστάγματος, ἰέραξ ἐκπετάσας τὰς πτέρυγας ἔστηκεν ἀκίνητος, καθορῶν τὰ πρὸς νότον. Τίς δύναται ἀνθρώπων ὑψωθέντα θεωρῆσαι ἀστὸν ; Εἰ δὲ τῶν ἀρνέων τὸ ἀλογώτατον ὑψωθὲν οὐ δύνασαι κατανοῆσαι, πῶς τὸν πάντων ποιητὴν θέλεις κατανοῆσαι ;

II'. Τίς ἐν ἀνθρώποις θηρίων πάντων οἶδε καὶ τὰ ὀνόματα ; ἢ τίς ἐκάστου δύναται διασκέψασθαι τὴν φυσιολογίαν ; Εἰ δὲ τῶν θηρίων μόνον οὐδὲ τὰ ὀνόματα γινώσκουμεν, πῶς τὸν ποιητὴν αὐτῶν καταληψόμεθα ; Ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ προστάγματι, τὸ λέγον· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ θηρία καὶ κτήνη καὶ ἔρπετά, κατὰ γένος· καὶ διάφοροι φύσεις ἐκ μιᾶς πηγῆς (2) γεγόνασιν ἐνὶ προστάγματι· πρόβατον ἡμερώτατον καὶ λέων σαρκόβροτος· καὶ διάφοροι ζώων ἀλόγων κινήσεις, μιμήσεις ἔχουσαι διαφόρων προαιρέσεων ἀνθρωπίνων· ἵνα ἀλώπηξ μὲν δηλώσῃ τὸ ἐν ἀνθρώποις δολερόν· ὄφις δὲ, τῶν φίλων τοὺς ἰσοδούλους· ἵππος δὲ χρεμετιστής, τῶν νέων τοὺς ἀκολάστους· μύρμηξ δὲ ὁ γοργώτατος (3), ἵνα διεγείρῃ τὸν ὀκνηρόν, τὸν νωθρόν· ὅταν γὰρ τις ἀργὴν ἔχῃ τὴν νεότητά, τότε ὑπὸ τῶν ἀλόγων ζώων διδάσκεται, διελες χόμενος ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, λεγούσης· Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὲ, καὶ ζήλωσον ἰδὼν τὰς ὁδοὺς (4) αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος. Βλέπων γὰρ ἐκεῖνον ἑαυτῷ εὐχαίρως θησαυρίζοντα τὴν τροφήν, μιμοῦ, καὶ θησαύρισον σεαυτῷ καρποῦς ἔργων ἀγαθῶν εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Καὶ πάλιν· Πορεύθητι (5) πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶ· πῶς ἀνήθη παντοῖα περιτρέχουσα, συντίθησί σοι πρὸς ὠφέλειαν τὸ μέλι· ἵνα καὶ αὐτὸς περιερχόμενος τὰς θείας Γραφᾶς, τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας περιδράξῃ, καὶ τούτων ἐμπορούμενος εἴπῃς· Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου ! ὑπὲρ μέλι καὶ κηρὸν (6) τῷ στόματί μου.

IA'. Αρα οὐχὶ δοξάζεσθαι μᾶλλον ὁ τεχνίτης ἄξιος ; Τί γάρ ; εἰ καὶ σὺ μὴ πάντων γινώσκεις τὴν ὑπό-

D mica agriculturæ studiosissima. Sed colligit fruges formica, non seminat, nec arat. Codd. Coisl., Roe, Casaub., Basil et Grod. sequimur.

(4) Ἰδὼν τὰς ὁδοὺς. Vox ἰδὼν abest a codd. Coisl., Colb., Roe, Casaub., Bodl. et editione G. Morelii : facile crediderim eam in aliis codicibus ex sacro textu adjectam esse. In cod. Ottob. habetur εἰδὼς. Infra, post βλέπων voci ἐκεῖνον præponitur verbum φησί in codd. Ottob., Roe, et Casaub., ac versione Grodecii. At in cod. Coisl. eidem voci ἐκεῖνον postponitur.

(5) Πορεύθητι. Hæc Scripturæ ad explorandum imitandumque apes exemplum cohortatio abest ab Hebræo, et Vulgata et Complut. LXX editione ; habetur in Romana, et a multis Patribus citatur. Post περιδράξῃ, legitur in Basilianis, διὰ τῶν ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων ἀνθῶν.

(6) Καὶ κηρὸν. Desunt hæc duæ voces in codd.

στασιν, ἤδη ἀργὰ καὶ τὰ γενόμενα ; μὴ γὰρ πασῶν βοτανῶν δύνασαι γινῶναι τὴν ἐνέργειαν ; ἢ τὴν ὠφέλειαν δύνασαι μαθεῖν πᾶσαν, τὴν ἐκ παντὸς ζώου προχωροῦσαν ; ἢ οὐ καὶ ἐξ ἰσθόλων ἐχιδνῶν ἀντίδοτοι προεχώρησαν (1) εἰς σωτηρίαν ἀνθρώποις. Ἄλλ' ἐρεῖς μοι : Δεινὸς ὁ ὄφις. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ δυνήσεται σε βλάβαι. Σκορπίος πληκτικός· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ πλῆξει σε. Λέων αἰμοβόρος· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ παρακαθήσεται σοι, ὡς τῷ Δανιήλ. Ἔστι δὲ θαυμάσαι ἀληθῶς καὶ τῶν ζώων τὴν ἐνέργειαν· πῶς τὰ μὲν ἐν κέντροις, ὡσπερ ὁ σκορπίος, ἔχει τὸ ὄξύ· ἑτέροις δὲ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἡ δύναμις· καὶ ἄλλὰ δι' ὀνύχων καταγωνίζεται· βασιλίσκῳ δὲ τὸ βλέμμα ἡ δύναμις. Ἐκ τῆς ποικίλης οὖν δημιουργίας, νόησον τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἐνέργειαν (2).

IE'. Ἄλλ' ἴσως ταῦτα οὐ γινώσκεις· μηδὲν σοι καὶ τοῖς ἔξωθεν σου ζώοις. Εἰσελθε λοιπὸν εἰς σεαυτὸν, καὶ ἐκ τῆς σῆς ὑποστάσεως νόησον τὸν τεχνίτην. Τί μεμπτόν (3) ἐν τῷ σώματι σου πέπλασται ; Κράτει σεαυτοῦ, καὶ οὐδὲς φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν μετὰ τῆς Εὔας, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ μέλη ἦν ἀπόβλητος. Οὐκ ἄρα τὰ μέλη τῆς ἀμαρτίας αἴτια· ἀλλ' οἱ χρώμενοι τοῖς μέλεσι κακῶς· σοφὸς δὲ ὁ τῶν μελῶν ποιητής. Τίς ὁ παρασκευάσας εἰς τεκνογονίαν μήτρας ὄγκους ; τίς ὁ τὸ ἄψυχον ἐν αὐτῇ ψυχώσας ; τίς ὁ νεύροις καὶ ὀστέοις ἡμᾶς ἐνείρας, δέρμα δὲ καὶ κρέας περιβάλλον, καὶ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ βρέφος, ἐκ μαστῶν πηγὰς γάλακτος ἐκφέρων ; Πῶς τὸ μὲν βρέφος εἰς παιδίον αὐξῆι, καὶ τοῦτο εἰς νεανίαν, εἶτα εἰς ἄνδρα· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰς πρεσβύτην μεταβάλλεται, μηδενὸς καταλαμβάνοντος τῆς μεταβολῆς τὴν καθ' ἡμέραν ἀκρίθειαν ; Πῶς τῆς τροφῆς τὸ μὲν ἐξαιματοῦται, τὸ δὲ εἰς προχώρησιν διακρίνεται (4), τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβάλλεται ; Τίς ὁ τὴν καρδίαν ἀεικινήτως κινῶν ; τίς ὁ τὴν ἀπαλότητα τῶν ὀφθαλμῶν τῆ τῶν βλεφάρων περιβολῇ σοφῶς ἀσφαλίσαιμος ; Περὶ γὰρ τῆς ποικίλης καὶ θαυμασίας τῶν ὀφθαλμῶν κατασκευῆς, αἱ πολύστιχοι τῶν ἰατρῶν μόγις ἐξηγοῦνται βίβλοι. Τίς ὁ τὴν μίαν ἀπανοῦν εἰς ὅλον τὸ σῶμα

A noris omnium, idcircone otiosa sunt quæ quidem creata fuere ? Potesne herbarum omnium vires animo complecti ? aut potes omnem quæ ex quovis animali prodit, utilitatem addiscere ? Jam vero ex ipsis venenatis viperis profecta sunt mortalibus ad salutem antidota. Dices vero mihi : At horrendus est anguis. Time Dominum, et tibi nocere non poterit. Scorpius pungendo valet : Dominum verere, teque ille non punget. Leo sanguinis vorax : Dominum time, et ut olim Danieli⁹¹, sic tibi assidebit. Vere autem admirandæ animalium ipsorum vires ; quomodo alia, sicut scorpius, in aculeis acumen habeant ; aliorum vis posita sit in dentibus ; alia unguibus depugnent ; basilisco demum in aspectu sit [nocendi] potestas. Ex diversa igitur opificii ratione, efficaciam opificis intellige.

B **133** XV. At hæc tibi fortasse nota non sunt : nihil tibi cum animalibus quæ extra te sunt posita, commune ; in teipsum superest ut ingrediare, et ex tua ipsius natura artificem nosce.⁹² Quidnam in tuo corpore reprehensione dignum conditum est ? Te ipsum contine, nihilque pravum ex omnibus membris existet. Ab initio nudus erat Adam cum Eva in paradiso ; nec propter membra opprobrio ac rejectione dignus erat. Non igitur membra peccati sunt causa, sed ii qui membris male utuntur ; sapiens vero, artifex membrorum.⁹³ Quis est qui ad liberorum procreationem uteri cava præparavit ? quis inanimatum fetum in ipso animavit ? quis nervis et ossibus nos connexuit, pellemque et carnem circumduxit⁹⁴ ; et simulatque natus est infans, ex uberibus lactis fontes expromit ? Quomodo infans in puerum crescit, ex puero in juvenem, deinde in virum, et idem rursus in senem mutatur ; nemine quid quaque die mutationis præcise fiat, deprehendente ? Quomodo alimentum partim quidem in sanguinem convertitur, partim vero in excrementum secernitur, partim in carnem transmutatur ? Quis est qui indeficienti cor agitatur motu ? qui oculorum teneritudinem palpebrarum amplexu tam sapienter munivit ? Nam de varia et

⁹¹ Dan. vi, 18. ⁹² Vid. cat. 4, n. 22, et cat. 12, n. 30. ⁹³ Vid. cat. 12, n. 30. ⁹⁴ Job x, 11.

Ottob., Roe, Casaub. et Basil., nec habentur in Psalteriis nostris, tam Græco quam Latino. Eas tamen innumeri Patres tam Latini quam Græci legere. Et habentur in veteribus Psalteriis Latinis, atque etiam fortassis Græcis.

(1) Προεχώρησαν. Editi, προεδόθησαν. Secuti sumus codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Basil. Nota Manichæos, quos in hac catechesi sæpe castigat Cyrillus, animantes sævam naturam sortitas ad calumniam Creatoris traxisse, ut videre est apud Titum Bostrensem, lib. ii cont. Manich., qui hoc eorum argumentum fuisse, et iisdem quibus Cyrillus rationibus confutat.

(2) Ἐνέργειαν. Basiliani codd., ἀόρατον ἐνέργειαν, invisibilem operationem : adduntque, ἢ δὲ ἀόρατός τε καὶ ἀκατάληπτος. Τίς διεγρήσεται τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν οὐσίαν ; hæc autem invisibilis et indeprehensa.

D Quis operantis substantiam enarrabit ? Inferius vero, loco νόησον τὸν τεχνίτην, habent νόησον τὸν ἑαυτοῦ τε καὶ πάντων πλοῦσιόν τε καὶ μεγαλόδωρον ἀγαθὸν τεχνίτην, considera tuum ipsius, imo omnium divitem et magnificentem bonum opificem.

(3) Τί μεμπτόν, etc. Hæc Cyrilli sententiam cum argumento ex primis parentibus adducto exscribere videtur S. Nilus, lib. ii, epist. 163. Hæc autem cum insigni additamento et varietate repræsentantur in Basilianis codd., ut ad calcem hujus catechesis exhibemus.

(4) Τὸ δὲ εἰς προχώρησιν διακρίνεται. Hæc verba in codd. Roe, Casaub. et Coisl., transposita sunt, et collocata inferius n. 16, inter ἐρημένων et ἀνεγνωσκόμενων. In Ottob. vero in his duobus locis habentur.

admirabili oculorum structura, vix grandes medicorum sufficienter edisserunt libri. Quis unicam respirationem in totum corpus distribuit? Vides, homo, artificem, vides sapientem Conditorem.

XVI. Hæc nunc tibi sermo noster fusius explanavit; prætermisissis nullis, et aliis innumerabilibus rebus, maxime incorporeis et invisibilibus; ut eos odio prosequaris qui sapientem bonumque artificem conviciis proscindunt: et ex his quæ dicta lectaque sunt, quæque ipse reperire aut cogitare poteris, ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, proportione servata, auctorem ipsarum conspicias⁹⁵: pieque flectens genu coram universorum factore: sensibilem dico et intelligibilem, visibilem et invisibilem: grata memorique, ac benedicienti lingua, labiis non deficientibus et corde laudes Deum, dicens: «Quam admirabilia sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti⁹⁶.» Te enim decet honor, gloria et magnificentia, et nunc, et in sæcula sæculorum. Amen.

⁹⁵ Sap. xiii, 5. ⁹⁶ Psal. ciii, 24.

(1) Τὸν σοφόν. Coisl., Roe, Casaub., τὸν σόν. Idem C inferius pro μυρίων ferunt μαρτυρίων.

(2) Τῶν εἰρημένων. Codd. Ottob., τῶν νῦν εἰρημένων, quæ nunc dicta sunt.

(3) Ὀρατῶν τε. Encliticam τε addidimus ex codd. Ottob., Roe et Casaub.

(4) Ἀνομνής. Ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Coisl. emendamus quod prave legitur in editis ἀνομνήσω. Quamquam in Coisl. et Ottob. amanuensis imperitia scriptum est ἀνομνεῖς. In Bodl. cod. legi-

διαδοῦς; Βλέπεις, ἄνθρωπε, τὸν τεχνίτην, βλέπεις τὸν σοφόν (1) Δημιουργόν.

ΙΖ. Ταῦτα σοι νῦν ἐπλάτουνεν ὁ λόγος, πολλῶν καὶ ἄλλων μυρίων καταλειμμένων, καὶ μάλιστα τῶν ἀσωμάτων καὶ ἀοράτων· ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφόν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην· ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων (2) καὶ ἀναγινωσκομένων, καὶ ὧν ἂν αὐτὸς εὑρεῖν ἧ νοῆσα: δυνηθείης, ἐκ μεγέθους κτισμάτων καὶ καλλονῆς ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν θεωρήσας· γόνυ κἀμπτῶν εὐσεβῶς τῷ τῶν ὅλων ποιητῇ· τῶν αἰσθητῶν λέγω καὶ νοητῶν, ὄρατῶν τε (3) καὶ ἀοράτων· μετ' εὐγνώμονος καὶ εὐφύμου γλώττης, ἀδιαλείπτως τε χεῖλεσιν ἀνομνής (4) καὶ καρδίᾳ τὸν Θεόν, λέγων· Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Σοὶ γὰρ πρέπει (5) τιμὴ, δόξα, καὶ μεγαλωσύνη, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

tur ἀνομνήσας.

(5) Σοὶ γὰρ πρέπει. Horum et sequentium verborum loco, catechesis sic concluditur in codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., et apud Grod.: Ὡ καὶ τιμὴ (deest καὶ in Coisl., Ottob. et Grod.) καὶ δόξα, μεγαλωσύνη, καὶ κράτος, πρὸ παντὸς τοῦ (deest τοῦ, Ottob.) αἰῶνος, καὶ εἰς πάντα τοὺς ἀτελεύτους αἰῶνας. Ἀμήν. «Cui et honor, et gloria, et magnificentia, et imperium ante omne sæculum, et in omnia inderentia sæcula. Amen.

134 APPENDIX HUIUS CATECHESIS..

« In iis codicibus, quibus hæc oratio sub nomine Homiliæ sancti Basilii *De incomprehensibili Deo* continetur, nonnulla ad hoc argumentum accommodata mutata sunt; sed finis præsertim grandi accessione ac varietate insignis est, quam hic repræsentare juvat. Loco itaque verborum numi. 15 τί μεμπτόν, et seqq., sic habetur in præfatis mss. »

Quidnam in tuo corpore dignum reprehensione fabricatum est? dic in medium prodiens. Mentis tuæ sententiam moderare, nihilque ex omnibus membris pravi exoritur; horum enim unumquodque ad usum nostrum necessarie factum est. Cogitationem tuam ad pietatem erudi, divinis mandatis obtemperans esto: et nullum eorum peccat, in his propter quæ facta sunt, operantia quæque et subservientia. Nisi volueris, prave non videt oculus: non exaudit auris quæ minime oporteat: non extenditur manus ad pravam usurpationem; non pes sed ad injustitiam promovet; non aliena adamas; non fornicari; non proximi uxorem concupiscis. E corde prava supprime: scito quomodo a Deo effictus es, et mage gratias habebis ei qui te efformavit. Ab initio nudus erat Adam in paradiso delicias; cumque mandatum accepisset, non autem

τί μεμπτόν ἐν τῷ σώματί σου πέπλασται; λεγε παρελθὼν εἰς μέσον. Κράτει σεαυτοῦ τῆς γνώμης, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἐκαστον γὰρ τούτων ἀναγκαίως εἰς ἡμετέραν χρῆσιν γέγονε. Παῖδαυσον τὸν σὸν λογισμὸν εἰς εὐσέβειαν, ἀνέχου τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων· καὶ οὐδὲν τούτων ἀμαρτάνει, ἐνεργοῦντα καὶ ὑπηρετούμενα ἐν οἷς κατεσκευάσθη. Ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ὀφθαλμὸς ὄρα κακῶς· οὐκ ἀκούει οὐς τὰ μὴ δεόντα· οὐ χεὶρ ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν κακὴν πλεονεξίαν· οὐ πῶς βιάζεται ἐπὶ τὴν ἀδικίαν· οὐκ ἐρᾷς τῶν ἀλλοτρίων· οὐ πορνεύεις, οὐκ ἐπιθυμεῖς τὴν τοῦ πλησίον γυναῖκα. Κόλασον ἀπὸ καρδίας τὰ πονηρὰ ἔσθι, ὡς ἐπλάσθης ὑπὸ Θεοῦ, καὶ εὐχαριστήσεις μᾶλλον τῷ δημιουργήσαντί σε. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ γυμνὸς ἦν, τρυφῶν ἐν παραδείσῳ· καὶ λαβὼν τὴν ἐντολήν, μὴ φυλάξας δὲ ταύτην, καὶ ἐκτείνας κακῶς τὴν χεῖρα (οὐ τῆς χει-

ρὸς τοῦτο βουλομένης, τῆς δὲ προαιρέσεως τὴν χεῖρα εἰς ὃ μὴ ἔδει ἐκτεινάσθης), διὰ τὴν παρακοὴν καὶ ὧν ἔσχεν καλῶν ἐξέπεσεν. Οὕτως οὐ τὰ μέλη τοῖς χρωμένοις ἀτία τῆς ἀμαρτίας, ἀλλ' ἡ κακὴ δianoia, ὡς φησὶν ὁ Κύριος· Ἀπὸ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται λογισμοὶ πονηροί, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, φθόνοι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ἐν οἷς βούλει, ἐν τούτοις ὑπηρετεῖται σοὶ τὰ μέλη. Ταῦτα πρὸς ὑπηρεσίαν καλῶς τῆς ψυχῆς γέγονε· ταῦτα δοῦλα τῶν λογισμῶν κατασκευάσται. Ἡνιόχησον ταῦτα καλῶς τῶν τῆς εὐσεβείας κινήματι· χαλίνωσον αὐτὰ τῶν τοῦ Θεοῦ φόβῳ· δουλαγωγῆσον αὐτὰ τῶν τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς νηστείας πόθῳ, καὶ οὐδέποτε ἐπαναστήσεται σοὶ τυραννοῦντα κατὰ σοῦ· φυλάξει δὲ σε μᾶλλον, μειζόνως τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην σοὶ προξενούντα, ἀπειδεχόμενον καὶ τῆς νίκης τὸν ἀφθαρτον καὶ αἰώνιον στέφανον. Τίς ὁ διανοίγων οἶκους μήτρας; τίς, etc.

Sub finem hujus numeri, post σοφὸν Δημιουργόν, sic habetur: Δόξασον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνεξιχνίαστοις αὐτοῦ ποιήμασι, καὶ μὴ περιεργάζου ὃν οὐ λωρεῖς γνῶναι, τίς τὴν οὐσίαν τυγχάνει. Κάλλιόν σοὶ ἐστὶ σιωπῆσαι, καὶ πίστει προσκυνεῖν, κατὰ τὴν θείαν φωνὴν, ἢ τολμηρῶς ἐρευνᾶν ἃ μήτε σὺ ἐπικέσθα· δύνασαι, μήτε σοὶ ἡ Γραφὴ παρέδωκεν. Ταῦτά σοι νῦν ἐπλάτυνεν ὁ λόγος, ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφόν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην, ἵνα μᾶλλον εἴπῃς καὶ αὐτός· Ὡς θαυμάσια τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Σοὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῶν ἁγίων Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁹⁷ Matth. xv, 19. ⁹⁸ Psal. ciii, 24.

A servavisset, sed prave extendisset manum, (non ita volente manu, sed animi desiderio manum quo non oportebat extendente) propter inobedientiam ab iis etiam quæ habebat bonis excidit. Ad eundem modum membra non sunt utentibus peccati causa, sed mala animi inductio, sicut ait Dominus: «Ex corde enim prodeunt cogitationes malæ, fornicationes, adulteria, homicidia⁹⁷.» hisque similia. Quibus in rebus volueris, in his tibi membra subserviunt. Hæc optime ad animæ ministerium facta: hæc rationi serva constructa sunt. Ea præclare pietatis motu rege et aurigare; ea Dei metu refrena; ea temperantiæ jejuniique desiderio morigera subjice: neque unquam adversum te insurgent, tyrannidem exercentia: contra potius custodient, victoriam adversus diabolum sublimius conciliautia, incorruptam quoque ac æternam victoriæ coronam expectantem. Quis est qui matricis ædes aperit? Quis, etc.

B Glorifica illum in investigandis ejus operibus, nec eum curiose scrutare, quem, quis secundum essentiam sit, capere non sufficis. Melius tibi silere, et per fidem adorare juxta divinam vocem: quam audacter ea scrutari, quæ neque tu attingere vales, nec tibi Scriptura tradidit. Hæc tibi nunc fusiori oratione disserui, ut eos, qui sapienti et bono artificio obtreçant, odio habeas, ut et ipse potius dicas: «Quam admirabilia sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti⁹⁸.» Tibi gloria, et imperium, et adoratio, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

CATECHESIS DECIMA

DE UNO DOMINO JESU CHRISTO.

135 ADMONITIO.

I. Secundum symboli articulum duabus catechesibus exponens, in hac priores ejus articuli voces unum Dominum Jesum Christum interpretatur. Ac primo quidem contra Judæos agnoscendi Dei Filii necessitatem probans, quamobrem unus dicatur rationem reddit; nempe ut occurratur hæreticorum fraudibus, qui propter diversas unius et ejusdem Christi appellationes, eum in diversos scindere sunt ausi (num. 1). Dehinc verum ejus et æternum, ipsi ex Creatoris titulo etiam ante incarnationem conveniens dominum ex veteribus Scripturis probat: cui dominio res omnes creatæ, etiam angeli subsint (n. 2 et seqq.). Transiens deinde (n. 10) ad duo nostri Servatoris nomina, Jesum et Christum, a duobus eximiiis viris Josue et Aaron regnum ejus et sacerdotium exprimentibus gestata, duplicem vocis Jesu etymologiam ex Hebraicæ et Græcæ linguæ proprietate persequitur: juxta quam idem Salvator, et tam corporum quam animarum medicus sit. Christi vero appellationem ab unctione derivat, qua Christum ex omni æternitate a Patre sacerdotem constitutum ait, eumque ab omnibus prophetis et ab ipsis dæmonibus hoc nomine cogitum, quanquam a Judæis impie rejectum, ostendit. Christum propter ef-

fusam divinitatis suæ bonitatem, suam cum hominibus appellationem communicasse miratur (n. 16): ac defenso a novitatis invidia Christianorum nomine, Christi vim et potestatem commendat, ex Apostolorum, et in primis Pauli olim hostis ac persecutoris præconio (n. 17 et 18). Conglobatisque omnis generis de Christi virtute, gloria, et præsentis potestate testimoniis, brevi ad fidem et dignam Christiano nomine vitam adhortatione sermonem claudit (n. 19).

II. Maxime notanda sunt quæ in hac oratione tradit de variis Christi nominibus; sempiterno ejus sacerdotio; præsentis et efficaci virtute in dæmones, qui ejus nomine invocato a fidelibus expelluntur; in morbos corporales eodem modo sanatos; in hominum mentes quos ad suam religionem, quamvis ignotos et inimicos traduxit. Christi ante incarnationem existentiam probat multis Veteris Testamenti auctoritatibus (n. 6, 7, 8), quæ tametsi a Patribus omnibus antiquis adhibitæ, parum tamen momenti jam habere videntur ad vim Hebraici textus expensæ. Christum a prophetis visum, et ipsum Moysi locutum assumpta tamen specie, supponit secundum veteres Ecclesiæ theologos (n. 7 et 8); quod in angelum Dei nomine loquentem, jam inde ab Augustino Latinorum turba conferre solet. Æternum Christi nomen et sacerdotium asserit (n. 14), quod humanitati assumptæ proprium esse jam in confessio est. At ea de re in præviis huic operi dissertationibus speciatim egimus. In probanda Christi ante incarnationem existentia et dominatu multis immoratur: quod tum propter Judæos facit, tum etiam contra Gnosticos, qui Patrem in Veteri Testamento visum volebant; tum etiam, ut puto, contra Marcellum Ancyranum; cui hujus ætatis episcopi imputare solent, quod post Paulum Samosatensem Verbum non nisi post incarnationem Filium Dei, Christum, et Dominum esse dixisset; nec in secundo fallatur Marcellus.

III. In hac catechesi n. 14, citat homiliam a se in synaxi Dominica die præcedenti navitam, in lectionem credo ex Epistola ad Hebræos desumptam, qua occasione de æterno Christi sacerdotio disputaverat. Cumque catecheses XI et XII subsequentibus diebus pronuntiatæ sint, istam oportet vel feria secunda, vel primis hebdomadæ tertiæ aut quartæ diebus peroratam esse. Recensita est a nobis ad codd. Coisl., Colb., Ottob., Roe, Casaub., Bodl., ad ms. cod. cujus variantes in libro S. Genovesæ ad marginem ascriptæ sunt. Notandum in codd. Bodl., Colb. et in editione G. Morelii ingentem lacunam esse a verbis n. 10: Ὅτι τότε ἀπέστη ὁ διάβολος, etc., usque ad hæc n. 19, ἡλίου νῦν λάμπων, sed hæc lacuna in Moreliano S. Genovesæ libro a quodam docto viro suppleta est ad calcem, ex manuscr. distincto a veteri codice, cujus variantes ad marginem annotavit.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Γ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Καὶ εἰς ἓνα Κύριον (1) Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α' Ἐπιτολῆς· Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῶ εἴτε ἐπὶ γῆς· ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἕξῃς.

158 CATECHESIS X ILLUMINANDORUM

In illud: « Et in unum Dominum Jesum Christum. » Et lectio (2) ex prima ad Corinthios Epistola: « Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive super terram: nobis tamen unus est Deus, Pater, « ex quo omnia et nos in ipsum; et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum »². » et quæ sequuntur.

I. ¹ Qui in unum Deum Patrem omnipotentem credere edocti sunt, in unigenitum quoque Filium credere debent. Qui enim negat Filium neque Patrem habet ². Ego sum ostium, ait Jesus ³: nemo venit ad

A. A'. Οἱ πιστεύειν εἰς ἓνα θεὸν Πατέρα παντοκράτορα δεδωγαμένοι, καὶ εἰς Υἱὸν μονογενῆ πιστεύειν ἐφείλουσιν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Ἐγὼ εἶμι ἡ θύρα, φησὶν ὁ

¹ I Cor. viii, 5, 6. ² Vide cat. vii, n. 1 et 2. ³ I Joan. ii, 23. ⁴ Joan. x, 9.

(1) Καὶ εἰς ἓνα Κύριον. Præpositionem εἰς adjecimus ex codd. Ottobon., Coisl., Roe, Casaub., Grod. et ipso Cyrillo hunc articulum referente cat. hujus num. 4, et alibi. In mox relato Apostoli loco Coisl. omittit θεοί, sed post θεοί adjungitur in Ottob., πολλοί. Quod etiam legit Cyrillus hujus cat. n. 10, hunc locum recitando. Id sumptum ex ver-

bis in textu S. Pauli sequentibus, quæ in hac citatione et infra a Cyrillo transiliuntur: Ὅσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί. At ea in suo exemplari hic legit Grodec. In codd. vero Roe et Casaub. legitur tantum prima pars horum verborum. Ὅσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί. Vox ὁ Πατήρ deest in Coisl. cod.

(2) Lectio hæc confirmatur ex cat. 10.

Ἰησοῦς. οὐδεὶς εἰσέρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ τὴν θύραν, ἀποκλείεται σοι ἢ πρὸς τὸν Πατέρα γνῶσις (1). Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃς ἂν Υἱὸς ἀποκαλύψῃ· ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ τὸν ἀποκαλύπτοντα, μένεις ἐν ἀγνωσίᾳ. Ἀπόφασίς ἐστὶν ἐν Εὐαγγελίοις λέγουσα· Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐκ ὄψεται ζωὴν· ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν· ἀγανακτεῖ γὰρ Πατὴρ Υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς ἀθετουμένου. Δεινὸν μὲν γὰρ βασιλεῖ καὶ τὸν στρατιώτην ἀπλῶς ἀτιμασθῆναι· ὅταν δὲ τῶν ἐνδοξατέρων τις ὑπασπιστῶν ἢ φίλων ἀτιμασθῇ, τότε προστίθεται μείζων ἡ ὀργή· ἐὰν δὲ καὶ αὐτόν τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ βασιλέως ὑβρίσῃ, τίς παρακαλέσει πατέρα ὑπὲρ υἱοῦ μονογενοῦς ἀγανακτοῦντα;

Β'. Εἴ τις οὖν εὐσεβεῖν εἰς Θεὸν βούλεται, προσκυνεῖτω τὸν Υἱὸν, ἐπεὶ οὐ παραδέχεται τὴν λατρείαν ὁ Πατήρ. Πατὴρ οὐρανόθεν ἐπεφώνησε (2) λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐγὼ ἠρέσκω. Εὐδόκησεν ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἐὰν μὴ καὶ σὺ εὐδοκήσῃς, ζωὴν οὐκ ἔχεις. Μὴ συμπαραφέρου (3) τοῖς Ἰουδαίοις, πανούργως λέγουσι τὸ, Εἷς Θεὸς μόνος· ἀλλὰ μετὰ τοῦ εἰδέναι, ὅτι εἷς Θεός, γίνωσκε ὅτι καὶ Υἱὸς ἐστὶ Θεοῦ μονογενῆς. Ἐγὼ τοῦτο πρῶτος οὐκ εἶπον, ἀλλ' ὁ Ψαλμῶδης ἐν πρόσωπου τοῦ Υἱοῦ (4) λέγει· Κύριος εἶπε πρὸς με, Υἱὸς μου εἶ σὺ. Μὴ οὖν τί λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι πρόσθεγε, ἀλλὰ τί λέγουσιν οἱ προφηταί. Θαυμάζεις εἰ ἀθετοῦσι τῶν προφητῶν τὰ ῥήματα, οἱ τοὺς προφήτας λίθάσαντες καὶ ἀποκτείναντες;

Γ'. Σὺ πίστευε εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ (5)· ἓνα δὲ λέγομεν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα μονογενῆς ᾖ ἢ υἱότης· ἓνα λέγομεν, ἵνα μὴ ὑπονοήσῃς ἄλλον· ἓνα λέγομεν, ἵνα μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς ἐνεργείας εἰς

A *Patrem, nisi per me* ⁴. Si ostium negaveris, praeclusa tibi est ad Patrem [ducens] cognitio. « Nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui Filius revelarit » ⁵. Nam si eum qui revelat negaveris, mansurus es in ignorantia. Sententia est in Evangeliiis aiens : « Qui non credit in Filium, non videbit vitam ; sed ira Dei manet super eum » ⁶. Indignatur enim Pater, dum Filius ejus unigenitus honore privatur. Grave quidem regi est, si quis vel militem solummodo contumeliose habuerit ; cum vero aliquis ex honoratioribus, sive satellitibus sive amicis, indecore habitus fuerit, ira major accenditur : at si quis ipsum unicum regis filium contumelia affecerit, ecquis patrem unigeniti filii causa commotum leniet atque exorabit ?

B II. Si quis igitur pius in Deum esse velit, Filium adoret ; alioqui cultum ejus non est admissurus Pater. Pater e caelo acclamavit dicens : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui » ⁷. In Filio complacitum est Patri ; nisi tibi quoque complacitum est, vitam non es habiturus. Ne te una cum Judaeis pessum abripi patiare, qui improbe vafreque aiunt, *Unus est Deus solus*. Sed una cum ea cognitione, quod unus est Deus, agnosce simul esse unigenitum Filium Dei non ego primus hoc dixi, sed Psaltes ex persona Filii ait : « Dominus dixit **187** ad me, Filius meus es tu » ⁸. Ne itaque ad id quod Judaei dicunt, sed ad id quod prophetæ loquuntur, attende. Miraris si despiciunt prophetarum voces, qui ipsos prophetas lapidarunt, et neci dederunt ?

C III. Tu crede « in unum Dominum Jesum Christum » *Filium Dei unigenitum. Unum* vero dicimus Dominum Jesum Christum, ut unica sit filietas ; unum dicimus, ne enuntiatam multis nominibus illius efficientiam multos in filios impie diffundas. Dicitur

⁴ Joan. xiv, 6. ⁵ Matth. xi, 27. ⁶ Joan. iii, 36. ⁷ Matth. iii, 17. ⁸ Psal. ii, 7.

(1) Γνωσις. Ita omnes mss. et editi codices. Casaubonus legendum conjicit, εἰσέλευσις, *ingressus* ; quod sane melius cum sensu auctoris et phraseos constructione quadrat ; nam si legatur γνῶσις, nulla videtur inter hoc et sequens membrum distinctio ; cum in priori neget Patrem adiri posse nisi per Filium, in altero cognosci posse nisi per eundem. Forte scripsit Cyrillus, ἐνωσις, *unio conjunctio*.

(2) Ἐπεφώνησε. Editi, ὑπεφώνησε. Secuti sumus lectionem cod. Coisl. cui finitima est codicis Bodl., ἐπεφώνησε. In eodem argumento usus est Cyrillus voce ἐπηχέω, cat. 3, n. 14, et προσφωνέω, cat. 14, n. 9, quæ ἐπιφωνέω similiores.

(3) Συμπάφρου. In editis, συμπεριφέρου. Emendavimus ex Coisl. et Ottob. codd. Vocē συμπεριφέρουσαι, utitur semper in bonam partem Cyrillus, ut attemperationem et accommodationem Dei ad homines ex benignitatis fonte significet. Sic infra num. 5. Paulo post, ante εἷς Θεός secundo loco positum ex codd. Coisl. Roe. Casaub., adjecimus, ὅτι. Ambo postremi cum Ottobon. post Θεός subjungunt μόνος.

(4) Τοῦ Υἱοῦ. Male in editis, τοῦ Θεοῦ. Juxta codd. Coisl. et Ottob., et versionem Grodecii scriptissimus, Υἱοῦ· in codd. Roe et Casaub. legitur, Ἰησοῦ. Post εἶ σὺ, additur in Ottob. quod sequitur

in psal. : Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· *Ego hodie genui te*, quæ etiam legit Grodecius.

(5) Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Hæc verba addidi ex Grod. ac codd. Coisl. et Ottobon., sequentia, Ἐνταῦθα δὲ λέγομεν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ex Ottob. et Coisl. in quo habetur Ἰησοῦν τὸν Κύριον Χριστόν· quo loco pro Ἰησοῦν legendum forte Υἱόν, accommodate ad sequentia. Verba, ἓνα μονογενῆς ἢ υἱότης, desunt in Grod. Articulum masculinum qui erat in editis ante μονογενῆς, sustuli auctoritate codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., at in Coisl. habetur υἱότητος, nullo sensu. Vox μονογενῆς non est hic substantiva, sed abjectiva ; quod in auctoribus ecclesiasticis passim et in Cyrillo ipso reperitur. Μονογενῆς vero seu unica dicitur a Cyrillo filiatio divina, seu ad exclusionem plurium in divinis filiationum quas Gnostici numerabant ; quo sensu cat. 18, num. 8, post Clementem Romanum, phœnicem vocat *avem unicam*, ὄρνισον μονογενῆς· seu ad commendandam singularem et nulli alteri comparandam divinæ nativitatæ rationem et modum ; quomodo Gregor. Nyss., lib. vii *contra Eunom.*, pag. 632, ait generationem Christi μονογενῆ non futuram, si ullam cum alia communitatem aut societatem haberet : Ἦως γὰρ ἂν εἴη μονογενῆς αὕτη ἢ γένεσις, εἰ κοινωνίαν κατὰ τὴν ἔμφασιν καὶ ταυτότητα πρὸς ἄλλην γένεσιν ἔχει ;

enim janua⁹: verum ne ligneam, ex hac appellatione, januam esse putes; sed rationabilem, viventem, et ingredientium discrimen facientem. Via vocatur¹⁰; non quæ pedibus conculcetur, sed quæ ad cælestem Patrum ducat. Ovis vocatur; non irrationabilis, sed quæ per pretiosum sanguinem suum orbem a peccatis mundat; quæ coram tondeute ducitur, et cognoscit quandonam silere præstet¹¹. Ovis illa rursum pastor appellatur, qui ait: *Ego sum pastor bonus*¹²: ovis propter humanam naturam, pastor propter divinitatis benignitatem. Vis autem nosse quod rationales sint oves? Dicit apostolis Servator: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum*¹³. Leo iterum nominatur¹⁴; non vorator hominum: sed ea appellatione naturæ propriæ regiam dignitatem, firmumque ac confidentiæ plenum robur veluti commonstrans. Leo quoque dicitur, ut opponatur leoni adversario rugienti, et errore deceptos devoranti¹⁵. Venit enim Salvator, non suæ naturæ mansuetudinem demutans; sed tanquam leo potens de tribu Juda¹⁶, credentibus quidem salutem afferens, adversarium vero proculcans. Lapis appellatur¹⁷, non inanimus, et humanis manibus excisus¹⁸; sed lapis angularis, in quem si quis crediderit, non confundetur¹⁹.

IV. Christus vocatur²⁰ (1); non humanis linitus manibus, sed æternum a Patre in sacerdotium humanis rebus superius perunctus²¹. Mortuus nominatur²², non permanens inter mortuos, ut [reliqui] omnes in inferno; sed solus in mortuis liber²³. Filius hominis dicitur²⁴: non ut nostrum unusquisque nativitatem consecutus e terra (2), sed venturus in nubibus judicare vivos **138** et mortuos²⁵. Dominus vocatur²⁶: non abusive, ut ii qui in ho-

A πολλοὺς υἱοὺς ἐκχέρις δυσσεβῶς. Λέγεται γὰρ θύρα· ἀλλὰ μὴ ξυλίνην (3) εἶναι νόμιζε τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ θύραν λογικὴν, ζῶσαν, διακριτικὴν τῶν εἰσερχομένων· ὁδὸς καλεῖται, οὐ ποτὶν πατουμένη, ἀλλ' ὁδηγοῦσα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα· πρόβατον καλεῖται, οὐκ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος αὐτοῦ καθαρῶς τὴν οἰκουμένην τῶν ἁμαρτιῶν· τὸ ἀγόμενον ἐνώπιον τοῦ κείροντος, καὶ γινώσκον πότε δεῖ σιωπᾶν. Τοῦτο τὸ πρόβατον πάλιν καλεῖται ποιμὴν, ὁ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς· πρόβατον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ποιμὴν διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τῆς θεότητος. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι πρόβατά ἐστι λογικά; λέγει τοῖς ἀποστόλοις ὁ Σωτὴρ· Ἴδού ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Λέων πάλιν καλεῖται, οὐκ ἀνθρωποδόρος, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν καὶ στέφρον καὶ πεποιθὸς τῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς προσηγορίας ὡσπερ ἐνδεικνύμενος· λέων δὲ καλεῖται ἀπεναντία τῷ λέοντι τῷ ἀντιδίκῳ, τῷ ὠρυωμένῳ καὶ τοὺς ἡπατημένους κατακλίνοντι· ἤλθε γὰρ ὁ Σωτὴρ, οὐ μεταβαλὼν τὸ πρᾶον τῆς φύσεως τῆς ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὡς λέων δυνατὸς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, σώζων μὲν τοὺς πιστεύοντας, καταπατῶν δὲ τὸν ἀντίδικον. Λίθος καλεῖται, οὐκ ἄψυχος ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων λατομούμενος, ἀλλὰ λίθος ἀκρογωνιαίος, εἰς ὃν ὁ πιστεύσας οὐ καταισχυνοθήσεται.

B Δ'. Χριστὸς καλεῖται, οὐ χειρὶν ἀνθρωπίναις κεχρισμένος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πατρὸς αἰδίως εἰς τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων (4) ἀρχιερωσύνην χρισθεὶς. Νεκρὸς καλεῖται· οὐκ ἀπομείνας ἐν νεκροῖς, ὡς πάντες ἐν ᾄδῃ· ἀλλὰ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. Υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖται, οὐχ ὡς ἕκαστος τῶν ἐκ γῆς τὴν γέννησιν ἐσχηκώς, ἀλλ' ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Κύριος καλεῖται, οὐ καταχρηστικῶς ὡς οἱ ἐν ἀνθρώποις (5), ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ

⁹ Joan. x, 7. ¹⁰ Joan. xiv, 6. ¹¹ Act. viii, 32; Isa. liii, 7. ¹² Joan. x, 11. ¹³ Matth. x, 16. ¹⁴ Gen. xlix, 9; Apoc. v, 5. ¹⁵ I Petr. v, 8. ¹⁶ Apoc. v, 5. ¹⁷ Psal. cxvii, 22; I Petr. ii, 4. ¹⁸ Dan ii, 31. ¹⁹ Isa. xxviii, 16. ²⁰ Matth. i, 16. ²¹ Act. iv, 27; Hebr. v, 5. ²² Apoc. i, 18. ²³ Psal. lxxxvii, 5. ²⁴ Matth. xvi, 13. ²⁵ Matth. xxiv, 30. ²⁶ Luc. ii, 11.

(1) *Christus vocatur*, etc. Christum duplici unctione consecratum: a Patre censuit: prima eaque æterna ut Deum, qua sacerdos est ab æterno constitutus; hanc comine morat tum hic, tum infra n. 14. et cat. 11, n. 15; de ea dicemus ad numerum hujus catecheseos 14, pag. 143; secunda temporali, qua ut homo unctus est Spiritu sancto a Patre, eum totius mundi Salvatorem constituyente, cat. 21, n. 2. Utrique applicat eundem psalmi xlii versiculum: *Propterea unxit te Deus*, etc. Christum existimat, non humanæ, sed sublimioris nature appellationem esse, quæ vulgaris his temporibus opinio erat.

(2) *Non... nativitatem consecutus e terra*. Hanc admonitionem sæpius repetendam judicavit, ut cat. 4, n. 15. et cat. 15, n. 10, idque semper ad ultimum Christi adventum refert; ut excludatur tum Antichristus qui in terris olim proditurus est, tum reliqui impostores, qui Christi nomen sibi olim imposuere vel imposituri sunt. Hic autem præter supremum Christi adventum, primum quoque respexisse videtur, Spiritus sancti virtute in Virginis utero factum; dum negat Christum e terra generationem habuisse. Sed aliter Græca reddi possunt: *non ut nostrum unusquisque qui e terra nativitatem habuimus; ἐσχηκώς* referendo non ad υἱὸς ἀνθρώ-

που, sed ad ἕκαστος.

(3) *Ἀλλὰ μὴ ξυλίνην*, etc. Pro ἀλλὰ μὴ νόμιζε, codd. Roe et Casaub. ἵνα μὴ νομίσης. Verbum εἶναι adjecimus ex cod. Coisl.

(4) *Ἀνθρώπων*. Ita ex Coisl. scripsi. Editi, ἀνθρώπων.

(5) *Ὡς οἱ ἐν ἀνθρώποις*. Articulum οἱ supplevimus ex Ottobon., Roe, Casaub. et Coisl. Sequentes voces, ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ αἰδίωτον ἔχων κυριότητα, ex Roe et Casaub. solis addidimus: iis detractis, phrasi isti membrum unum deesse videtur; cum præcedentes et subsequentes phrases omnes duplici membro instructæ sint, quorum posterius incipit per ἀλλὰ. Naturale esse Filio dominium constans Cyrilli sententia est, sæpe inferius repetita, ut num. seq., ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίωμα, et num. 9, οὐχ ἀρπάσας τὸ κυριεύειν, ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαβὼν κυριακῶς. Quod autem Filio naturale est, id sine dubio ab æterno acceptum: unde n. 9 jam citato, ait Filium a Patre accepisse dominatum. haud quasi ante non haberet, et in Ottob. cod. sæpius legitur Christum esse Dominum absque principio, ἀνάρχως. Verum dominii rationem repetit ex creatione, quod fusius edisserit cat. 11, n. 22, et diserte affirmat istius n. seq. filium prius esse conditorem, postea Dominum: πρῶ-

αἰδῖον ἔχων κυριάν. Ἰησοῦς καλεῖται φερωνύμως, ἔκ τῆς σωτηριώδους ἰάσεως ἔχων τὴν προσηγορίαν. Υἱὸς καλεῖται, οὐ θετικῶς προαχθεὶς, ἀλλὰ φυσικῶς γεννηθεὶς (1). Καὶ πολλάι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσιν αἱ προσηγορίαι. Ἴνα τοίνυν μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς προσηγορίας πολλοὺς υἱοὺς ποιήσῃ, σε νομίζουσιν καὶ διὰ τῆς πλάνης τῶν αἰρετικῶν, τῶν λεγόντων ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν, ἄλλον δὲ τὴν θύραν, καὶ τὰ λοιπὰ προασφαλίζεταί σε ἡ πίστις, λέγουσα καλῶς εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· εἰ γὰρ καὶ πολλάι αἱ προσηγορίαι, ἀλλ' ἓν τὸ ὑποκείμενον.

Ε'. Ἐκάστῳ δὲ ποικίλος ὁ Σωτῆρ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον. Τοῖς μὲν γὰρ εὐφροσύνης χρείαν ἔχουσιν, ἀμπελος γίνεται· τοῖς δὲ χρείαν ἔχουσιν εἰσελθεῖν, ἔστηκε θύρα· καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσι προσενέγκαι τὰς εὐχὰς, ἔστηκε μεσίτης ἀρχιερεὺς. Πάλιν τοῖς ἔχουσιν ἀμαρτίας γίνεται πρόβατον, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν σφραγισθῆ. Τοῖς πᾶσι γίνεται πάντα, μένων αὐτὸς κατὰ φύσιν ὅπερ ἐστὶ. Μένων γὰρ καὶ ἔχων τὸ τῆς υἰότητος ἀληθῶς ἀπαράτρεπτον ἀξίωμα, κάλλιστος οἷά τις ἰατρὸς καὶ διδάκταλος συμπαθῆς, συμπεριφέρεται ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις· Κύριος ὢν (2) κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἔκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν λαθῶν, ἀλλ' ἔκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίω-

²⁷ Vide infra n. 5 et seqq. ²⁸ Matth. i, 21. ²⁹ Vide infra n. 11 et 13. ³⁰ Vide cat. 11 ab initio ad n. 8. ³¹ Matth. iii, 17; Psal. ii, 7. ³² Vide cat. 11 usque ad n. 21. ³³ Id. homil. in Paral. n. 9. ³⁴ Joan. xv, 1. ³⁵ Joan. x, 7. ³⁶ I Tim. xi, 5. ³⁷ Hebr. vii, 26. ³⁸ I Cor. ix, 22.

τὸν Ποιητῆς, εἶτα Κύριος. Quomodo igitur ab æterno Dominus sit, qui in tempore conditor? Atqui ex Cyrillo cat. 11, num. 21, eodem modo cum de Filio agitur, de domini atque de regis titulo sentiendum est; amboque illi eadem creationis ratione conveniunt. Regem autem ab æterno Christum esse graviter et copiose propugnat, tum cat. 4, n. 7, tum maxime cat. 14, n. 26. In quo naturæ dignitatem spectat.

(1) Φυσικῶς γεννηθεὶς. Codd. Roe et Casaub. habent, θετικῶς φύσει γεννηθεὶς ἔκ τοῦ Θεοῦ, *divine per naturam ex Deo genitus*. Post προσηγορίαι, verba, ἵνα τοίνυν, et sequentes lineæ usque ad ἀλλ' ἓν τὸ ὑποκείμενον exclus. prætermittuntur in codd. Colb., Rodl. et Morel., non dubium propter repetitionem vocis προσηγορίαι excidisse.

(2) Κύριος ὢν. Addit Ottob., ἀνάγκως, *absque initio*. Vide cat. 11, n. 4.

(3) Propter errores, etc. Multi huiusmodi extiterent. In primis Jesum a Christo distinxerent, Cerinthus auct. Iren., lib. i, c. 26, n. 4; Ophitæ ex eod., lib. i, c. 30, n. 12; Marcion ex Justino, apolog. 2, pag. 70 et 92; Tertull., lib. i *contra Marcion.*, c. 6; Valentiniani non solum Jesum a Christo distinguebant, sed et multos alios ex divisis et inter plures partibus Christi appellationibus et dotibus confingebant: nempe Noun sive Monogenem, Logon sive Verbum, alium Monogenem, Sophiam seu Sapientiam, ejus filiam Euthymesim sive Achamoth, Christum, Jesum seu Salvatorem, Horum tandem, quem Lytrotē, hoc est Redemptorem nominabant. Hos potissimum respexisse Cyrillus videtur. Ubi autem legimus, ἄλλον δὲ τὴν θύραν, suspicatur Millesius legendum, τὸν Σωτῆρα, *alium vero Salvatorem*, quod ex elementorum similitudine facile contingere potuisse probat. Nec ei dubium est ita contigisse, opiniones veterum hæreticorum consideranti, et in primis hunc Irenæi locum, lib. iii, cap. 16,

minibus sunt; ²⁷ sed tanquam naturalem et æternum habens dominatum. Jesus nominatur congruo sibi nomine ²⁸, a salutarī medicina appellationem habens ²⁹. ³⁰ Filius vocitatur ³¹: ³² non per adoptionem promotus, sed naturaliter genitus. Et multæ sunt sane nostri Servatoris appellationes: ut ne igitur appellationum multitudo multorum tibi filiorum opinionem efficiat; et propter errores (3) hæreticorum, qui alium esse Christum dicunt, alium Jesum, alium ostium, et sic de reliquis: præmunit te fides recte habens: *in unum Dominum Jesum Christum*. Quamvis enim nuncupationes sint numero multæ, una tamen iis omnibus subjecta res est.

V. Unicuique vero secundum quod ipsi conducit, varius Salvator efficitur. ³³ Quibus lætitia opus est, illis vinea fit ³⁴: iis qui ingredi opus habent, ostium ³⁵: iis qui preces offerendas habent, constitutus est mediator ³⁶ summus sacerdos ³⁷. Rursus habentibus peccata fil ovis, ut pro ipsis mactetur. Omnibus efficitur omnia, ³⁸ manens ipse secundum naturam id quod est. Manens enim, et vere nulli obnoxiam conversioni filii dignitatem obtinens, optimus tanquam medicus compatiensque magister, ad nostras sese demittit infirmitates: cum sit Dominus secundum veritatem: non ex profectu adeptus (4) id quod dominus est, sed ex natura do-

n. 8: « Alterum quidem Jesum intelligunt, alterum autem Christum, et alterum Unigenitum: ab hoc autem rursum esse Verbum, et alterum Salvatorem. » Cui loco alius plane similis est Præfat. in lib. iv, n. 3. Quanquam autem conjectoris ingenium laudamus, persuaderi nobis non potest Cyrillum τὴν θύραν non scripsisse. Hic enim omnes illas appellationes, quas Christo in Scripturis tributas longo ordine recensuit, capitulatim resumit, ut probant verba καὶ τὰ λοιπὰ. Harum autem prima est januæ appellatio. Præterea idem est Cyrillo, idemque erat Valentinianis Jesu et Salvatoris nomen; quamobrem frigidam ejusdem tituli repetitionem, atque ignotam hæreticis duorum vocabulorum distinctionem intulisset. Quod si ad aliquem Valentinianorum Æonem respexerit in hoc loco, facile crediderim januæ nomine eorum Horon sive Terminum, quem Lytrotē supra ab iis appellatum diximus, designari. Huic enim simile quoddam janitori officium deputabant, ex Iren., lib. i, c. 2, n. 4; c. 3, n. 5.

(4) Non ex profectu adeptus, etc. His verbis oppugnat hæresim Pauli Samosatensis, qui teste Athanas. orat. 2, num. 13, negabat Christum ante incarnationem et crucem, regem ac Dominum fuisse. Vide Cyrill. catech. 4, n. 7; cat. 14, n. 26 et 28. Id autem tunc temporis apud Græcos ita in confesso erat, ut neque id negare auderent Ariani, ut ex variis Athanasii locis patet. Latini vero hoc titulos, non tanquam naturæ, sed uti officii nomina spectantes, aliquando negant Deum ante Dominum et regem fuisse, quam creaturas haberet suæ dominationi et regno subjectas. Vide Tertull., *contra Hermogenem*, c. 4, et auctorem commentarii in *Psalms* sub nomine Rufini, in ps. xvii. Contra Græci, ut patet ex Athanasio, orat. 2, n. 12, 13, 14, et aliis locis; Cyrillo Alexandrino, in *cap. xvii Joan.*, 8, scribente: Ἦν ἀπὸ Κόσμου τε καὶ βασιλεὺς καθ' ὅ φύσει Θεός, etc.: *Erat ab æterno Dominus et rex, qua-*

minatus dignitatem habens. ³⁹ Non abusive instar nostri Dominus appellatus, sed veritate dominus existens : quandoquidem nutu Patris propriis dominatur opificiis. Nos quidem jus domini exercemus in homines nobis honore pares, et iisdem affectionibus obnoxios ; sæpe etiam in majores nati ; ac juvenis non raro herus famulis imperat senioribus. At in Domino nostro Jesu Christo non est hujusmodi domini **139** ratio. Primum enim factor [ac auctor est], postea Dominus : ⁴⁰ prius voluntate Patris fecit omnia, deinde in res a se factas dominatur.

VI. *Christus Dominus est ille, qui natus est in civitate David* ⁴¹. Vis vero addiscere quod cum Patre etiam ante incarnationem (1) est Christus Dominus ; ut non solum fide recipias id quod dicitur, verum etiam demonstrationem habeas ex Veteri Testamento ? accede ad primum librum qui Genesis est ; ait Deus : *Faciamus hominem, non, ad imaginem meam, sed, ad imaginem nostram* ⁴². Et postquam factus esset Adam, dicit : *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum* ⁴³. Nec enim ad Patrem solum divinitatis dignitatem restrinxit, verum una etiam Filium comprehendit : ut declararetur hominem non solius Dei opus esse, sed Domini quoque nostri Jesu Christi, qui et ipse verum est Deus. Hic ipse Dominus qui cum Patre cooperatur, cooperatus est et circa Sodoma, juxta Scriptu-

³⁹ Vide cat. 11, n. 22 ; Hom. in Paral. n. 5. ⁴⁰ Vide cat. 11, n. 21. ⁴¹ Luc. II, 11. ⁴² Gen. I, 26. ⁴³ ibid. 27.

tenus natura Deus. Omitto, regnum et dominium Christi sæpe a theologis referri ad ejus humanitatem solere.

(1) *Cum Patre etiam ante incarnationem.* Varios hic oppugnat hæreticos, qui Christum ante incarnationem, vel in totum exstitisse negabant, vel saltem distinctum a Patre : aut eum jam tum filium, vel regem ac dominum fuisse. In his qui ante Mariam omnino exstitisse inficiabantur, sunt omnes pene qui Christum nudum hominem prædicabant, Ebio, Carpocrates, Artemas, Theodotus, de quibus dixi ad catech. 7, num. 7, not. 3. Alii hujus erroris sunt accusati, quanquam nonnullam Filio, sed non satis distinctam a paterna existentiam tribuerent. Sic Beryllus negabat Christum, antequam ex Maria nasceretur, in propriæ personæ differentia exstitisse, ex Hieron., *Catalog. scrip. eccles.*, in *Beryllo*, et Eusebio, lib. VI, c. 33. Sabellius eo modo negabat Christum subsistere ante sæcula, ex Hilar., lib. I *De Trin.*, n. 26, tunc primum Filium a Patre distinguens, (nominibus intellige, non personis), *cum in Virginis utero se Pater extendo corporavit*, ait Hilar. lib. VI *De Trin.*, n. 11. Paulus Samosatensis, ex Athan., orat. 1, n. 25, et *De synod.*, n. 45, pag. 759, sentiebat Filium non esse ante Mariam, sed ab illa existendi initium accepisse. Marcello Ancyrati et Photino imputant Orientales episcopi apud Athan., *De synod.*, n. 26, art. 5 et 6, eorum sententia Christum ipsum Filium Dei, mediatorem et imaginem Dei, non fuisse ante sæcula ; sed eo tempore ipsum Christum et Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit ; et ex eo tempore initium regni Christum habuisse. Hæc de Marcello in fragmentis librorum suorum ab Eusebio representatis, lib. II contra

μα· καὶ οὐ καταχρηστικῶς ὡς ἡμεῖς Κύριος καλούμενος, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ κύριος ὢν· ἐπειδὴ νεύματι. Πατὴρ κυριεύει τῶν ὀκειῶν δημιουργημάτων. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔχομεν τὸ κυριεύειν ἀνθρώπων ἰσοτίμων καὶ ὁμοιοπαθῶν, πολλάκις δὲ καὶ προγενεστέρων· καὶ νέος πολλάκις δεσπότης οἰκετῶν ἄρχει πρεσβυτέρων. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου (2) ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ κυριεύειν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πρῶτον ποιητῆς, εἶτα Κύριος· πρῶτον ἐποίησε θελήματι Πατρὸς τὰ πάντα, εἶτα κυριεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων.

ζ. Χριστὸς ὁ Κύριος (3) ἐστὶν ὁ τεχθεὶς ἐν πολεὶ Δαβὶδ. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεώς ἐστι Χριστὸς Κύριος· ἵνα μὴ μόνον τῇ πίστει παραδέξῃ τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξιν λάβῃς ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ; ἔλθε ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον τῆς Γένεσιν· λέγει ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, οὐ, κατ' εἰκόνα ἐμὴν, ἀλλὰ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Ἀδάμ, φησὶ· Καὶ ἐποίησε Κύριος (4) τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Οὗ γὰρ περιώρισεν εἰς τὸν Πατέρα μόνον τὸ τῆς θεότητος ὀξύωμα, ἀλλὰ συμπεριέλαβε καὶ τὸν Υἱόν· ἵνα δειχθῇ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον Θεοῦ ποίημα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ (5). Οὗτος ὁ Κύριος ὁ τῷ Πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδόμων, κατὰ τὴν λέγουσαν

C eumdem, cap. 2. pag. 37, et lib. I *De eccles. theolog.*, cap. 18. pag. 81 et 82, Verbum ante incarnationem Filium fuisse disertis verbis videtur inficiari. Photinus vero Christum negabat antequam ex Maria natus est, Christum esse ; aiens eum cum ea natus est, esse cœpisse, ex Hilar., lib. X *De Trin.*, n. 50, et Epiph., hæresi LXXI, n. 1, fuisse nimirum Verbum in Patre latentem et indistinctum ab eo ; nec Filium fuisse antequam ex Maria prodiret, sed per anticipationem tantum ita in veteribus Scripturis appellatum ; Epiph., ibid., n. 2, quam sententiam fuse refellit Athan. orat. 4, n. 13, 14 et 15, et Orientales episcopi in concilio Sirmiensi an. 351, apud Athan., *De synod.*, n. 27.

(2) Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου, etc. Loco ἐπέ, scripsimus, ἐπὶ, ex cod. Coisl. Et ex codd. Roe et Casaub. eliminavimus particulam καὶ male ante τοῦ Κυρίου insertam.

(3) Χριστὸς ὁ Κύριος. Particulam δέ, ante ὁ Κύριος in editis positam, rejecimus auctoritate codd. Roe, Casaub., Coisl. et Ottoboniani ; apud quem etiam prætermittitur articulus vocis Κύριος præfixus. Paulo inferius cod. Coisl. post σὺν τῷ Πατρὶ adjectum habet verbum ἦν, erat.

(4) Ἐποίησε Κύριος. Codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. habent ut in Scripturæ textu : Ἐποίησεν ὁ Θεός· *Fecit Deus.* Hæc autem verba quæ post formationem Adæ dicta vult Cyrillus, ante ipsam formationem, vel potius ipsam formationem nar-rando a Moyse dicta sunt.

(5) ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Hæc desunt in codd. Roe, Casaub. et vers. Grodec., at in cod. Ottob. non solum leguntur, sed etiam cum hoc additamento, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, cum sit ipse Deus verus ex Deo vero.

Γραφήν· Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον, παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Οὗτος ὁ Κύριος ὤφθη τῷ Μωϋσεῖ (1) πάλιν ὡς ἐδύνατο ἰδεῖν. Φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Κύριος, αἰεὶ συμπεριφερόμενος ἡμετέροις ἀσθενείαις.

Ζ'. Καὶ ἵνα δὲ γνῶς, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῷ Μωϋσεῖ ὄφθεις, δέξαι μαρτυρίαν Παύλου, λέγοντος· Ἐπινοῶ γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ πάλιν· Πίστει Μωϋσῆς κατέλιπεν Αἴγυπτον· καὶ μετ' ὀλίγα φησί· Κρείττονα πλοῦτον ἡγησάμενος τὸν ὄνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς φησι πρὸς αὐτόν· Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν. Βλέπεις, ὅτι (2) καὶ οἱ προφητῆται τότε ἔδωλον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καθὼ ἐχώρου ἕκαστος· Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, γνωστῶς ἴδω σε. Ὁ δὲ φησι· Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. Διὰ τοῦτο τοῖνον, ἐπειδὴ (3) τὸ τῆς θεότητος πρόσωπον οὐδεὶς ἠδύνατο ἰδεῖν ζῶν, ἀνέλαθε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον, ἵνα τοῦτο ἰδόντες ζήσωμεν· καὶ ὅτε δὲ ἠθέλησε καὶ αὐτὸ τοῦτο δεῖξαι μετ' ὀλίγης ἀξίας, ὅτε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, οἱ μαθηταὶ πίπτουσι φοβηθέντες. Εἰ δὲ τὸ τοῦ σώματος πρόσωπον λάμψαν, οὐ καθὼ ἐδύνατο ὁ ἐνεργῶν (4), ἀλλὰ καθὼ ἐχώρου οἱ μαθηταί, ἐφόβησεν αὐτούς, καὶ ὁμοίως ἐνέγκαι οὐκ ἐδυνήθησαν· πῶς εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα ἀπενίται τις ἠδύνατο. Μέγα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐπιθυμεῖς, ὦ Μωϋσῆ· καὶ ἀποδέχομαι σου τὴν ἀπληστον ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ποιήσω· ἀλλὰ καθὼ χωρεῖς. Ἴδου τίθημί σε εἰς τὴν ὀπήν τῆς πέτρας· ὡς γὰρ μικρὸς, μενεῖς ἐν μικρᾷ περιγραφῇ.

Η'. Ἰδὲ μοι λοιπὸν ἀσφάλισον, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ λεχθησόμενον· ὁ γὰρ σκοπὸς ἡμῶν (5) ἀποδειξάιν, ὅτι ἦν παρὰ τῷ Πατρὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός

⁴⁴ Gen. xix, 24. ⁴⁵ Exod. iii, 2, 6, et xxiv, 3, 6. ⁴⁶ I Cor. x, 4. ⁴⁷ Hebr. ix, 27. ⁴⁸ ibid 26, ⁴⁹ Exod. xxxiii, 13. ⁵⁰ ibid. ⁵¹ ibid., 20 ⁵² « Vid. cat. 12, n. 5. » ⁵³ Matth. xvii, 2, 6, ⁵⁴ Exod. xxxiii. 17. ⁵⁵ ibid., 22.

(1) Μωϋσεῖ. Ita nomen hoc scripsimus ex codd. Coisl., Colb., Bodl. edit. an 1608, et ex aliis hujus catecheseos locis, in qua etiam in impressis ita legitur. Alibi autem fere scribitur, Μωϋσῆς.

(2) Βλέπεις, ὅτι, etc. Hæc et sequentia verba, usque ad Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, propter hanc repetitionem prætermittuntur in codd. Roe et Casaub.

(3) Ἐπειδὴ, etc. Hæc verba et sequentia usque ad Μέγα φησὶν, exclus. citantur a Joan. Cyparissiot. Decade 6, cap. 4, *De apparit. div. luminis.*

(4) Ὁ ἐνεργῶν, Articulum ὁ addidimus ex codd. Roe et Casaub., atque ita videtur legisse Cyparissiotus, quantum ex ejus translatione per Turrianum intelligi potest. Loco ὁ ἐνεργῶν, cod. Coisl, habet ἐνεργῶν, quod refertur ad πρόσωπον· sensusque est non incommodus : « si corporeus vultus « resplendens, non quantum poterat efficaciam habens : » vereor tamen ut efficaciam, et efficaciam potestas vultui tribuenda sit.

(5) Ἡμῶν. Ita loco ὡμῶν scripsimus ex codd. Ottob., Colb., Roe, Casaub., Bodl., Morol. et Grodec. Infra ante Κύριος articulum ὁ adjecimus ex Coisl., Roe, Casaub., quibus tamen in codd. prætermittitur

A ram aientem : « Et Dominus pluit super Sodoma et « Gomorrha ignem et sulphur, a Domino de cælo⁴⁴. » Iste rursus Dominus Moysi visus est; quantum hic videre potuit⁴⁵ Benignus enim est Dominus, semper ad nostras infirmitates sese indulgenter demittens.

VII. Et ut noveris ipsum esse qui Moysi apparuit, accipe testimonium Pauli dicentis : « Bibebant enim « de spiritali consequente petra : petra autem erat « Christus⁴⁶ ; » et iterum : « Fide Moyses reliquit Ægyptum⁴⁷ » et post pauca dicit : « Majores divitias « arbitratus probum Christi quam Ægypti thesaurus⁴⁸. » Moyses ad eum dicit : « Ostende mihi teipsum⁴⁹. » Videntur quod et tunc prophetæ Christum videbant (6) verum quantum quisque capiebant. « Ostende mihi teipsum, scienter videam te⁵⁰. » Ille autem ait : « Nemo videbit faciem meam, et vivet⁵¹. » Propterea sane, **140** quod divinitatis faciem vivens nullus videre poterat, humanitatis faciem assumpsit, ut hanc videntes viveremus⁵². Imo et quando eam ipsam cum modica quadam dignitate ostendere voluit, cum scilicet vultus ejus resplenduit ut sol, discipuli procumbunt timore conterriti⁵³. Si igitur corporis facies splendens non quantum poterat qui id operabatur, sed quantum ferre poterant discipuli, ipsos nihilominus conterriti, nec sustinere potuerunt : quomodo in ipsam quis deitatis majestatem posset inspicere? Magnum quiddam, inquit Dominus, concupiscis, o Moyses ; inexplerum tamen desiderium tuum approbo « et « hoc verbum tibi faciam⁵⁴ ; » verum ita ut tu capere potes. « Ecce pono te in foramen petrae⁵⁵ ; ut enim parvus es, in modica circumscriptione manebis.

VIII. Hic jam mihi propter Judæos, quod dicendum est tuto observa. Propositum namque nobis erat demonstrare quod apud Patrem erat Dominus

Χριστός.

(6) *Prophetæ Christum videbant.* Cyrillus ubique Patrem nunquam, sed Filium in Veteri Testamento a prophetis visum affirmat : vide cat. 14, n. 26 ; cat. 12, n. 13. Notum est hanc communem apud veteres, non solum ante-Nicænos, verum etiam post Nicænos Patres Græcos et Latinos ante Augustinum sententiam fuisse, apparitiones Veteris Testamenti in quibus Deus loquitur, non Deo Patri, quem adversus Gnosticos nunquam visum defendebant, sed Filio Patrem revelanti tribuendas. At negabant, uti Cyrillus, Verbum in propria et divina substantia visum esse ; neque enim mortalem naturam huic conspectui sustinendo parem esse ; vide et cat 12, n. 13 et 14 Quapropter quod Cyrillus ait, Deum approbasse Moysis desiderium videndi scienter, γνωστῶς, divinam faciem ; intelligendum de quadam forma ad Moysis captum attemperata, quam Christus Moysi tuendam obtulerit, qualem prophetæ cernebant : videlicet similitudinem quamdam gloriæ Domini, non ipsam gloriam, ut ait cat. 9, n. 4 Unde Dominum, cum Moysis desiderium, ut ipse capere poterat, adimpleret, *in nube tectum descendisse* dicit inferius num. 8.

Jesus Christus. Ait igitur Dominus ad Moysen : « Ego
 « præteribo prior te gloria mea, et vocabo in no-
 « mine Domini coram te ⁵⁶. » Qui ipse Dominus est,
 qualem vocat Dominum? Cernis, quomodo obscure
 docuit piam de Patre et Filio doctrinam. Et rursus
 in consequentibus ipsis verbis scriptum habetur :
 « Et descendit Dominus in nube, et præsens ibi fuit
 « illi, et vocavit nomine Domini; et præterivit Do-
 « minus ante faciem ejus, et vocavit: Dominus, Do-
 « minus misericors et clemens, longanimis et mul-
 « tæ misericordiæ et verus; et justitiam custodiens
 « et faciens misericordiam in millia, auferens ini-
 « quitates et injustitias et peccata ⁵⁷. » Deinde in
 consequentibus procumbens Moyses et adorans
 coram Domino qui vocabat, Patrem, dicit : « Una
 « autem gradiaris, Domine, nobiscum ⁵⁸.

IX. Habes primam hanc demonstrationem. Aliam
 evidentem accipe. « Dixit Dominus Domino meo :
 « Sede a dextris meis ⁵⁹. » Dominus hæc dicit Domino
 non servo ⁶⁰; sed Domino quidem omnium, sui autem
 Filio cui « omnia subjecit ⁶¹. Quando autem dicit,
 « quod omnia subjecta sunt ei, sine dubio prætereum
 « qui subjecit ei omnia ⁶², et quæ sequuntur : ut sit
 « Deus omnia in omnibus ⁶³. » Omnium Dominus est
 unigenitus Filius : Filius vero **¶¶¶** est Patris, mo-
 rem ipsi gerens (1) qui dominatum non usurpavit,

⁵⁶ Exod. xxxiii, 19. ⁵⁷ Exod. xxxiv, 5-8. ⁵⁸ ibid. ii, 8. ⁶² I Cor. xv, 27. ⁶³ ibid. 28.

(1) *Morem gerens*, εὐπειτής. Eundem Apostoli lo-
 cum expedens cat. 13, n. 30, ait Filium Patri obe-
 dire, « non coactam obedientiam, sed spontaneum
 « animi obsequium præstantem : neque enim servum
 « esse ut ex necessitate subjiciatur; sed filium, ut ex
 « voluntate et amore obsequens sit. » Quas sententias
 incertum videatur num de Christo homine an de
 Verbo ac Filio intelligat : at eum hic de superiori
 natura mentionem facere vix dubium est; cum de
 eo loquatur qui ab æterno a Patre per generatio-
 nem omnium rerum dominium accepit. Aliunde
 Patrem Filii etiam secundum superiorem naturam
 spectati caput et Deum dicit cat. 11, n. 14 et 19;
 sed alio prorsus modo quam creaturarum. Quan-
 quam autem recte Gregor. Naz., orat. 36, n. 23, p.
 580, dicat Filium quatenus Deus est neque obe-
 dientem neque inobedientem esse, his nihilominus
 temporibus innoxie dicebatur Filium quatenus fi-
 lius est, et divinæ generationis ratione quodam re-
 cto sensu Patre minor, ipsi obedientem esse. Plures
 hujusmodi sententiæ apud Hilarium occurrunt,
 præsertim lib. vi *De Trin.*, n. 27; lib. ix, n. 50, 51,
 53. et *De Synod.*, n. 54. Unum locum afferam ex
 lib. iii « *De Trin.*, n. 12: Quis non Patrem potiorum
 « confitebitur ut unigenitum ab ingenito. . . ut eum qui
 « miserit ab eo qui missus sit, ut volentem ab eo qui
 « obediat? Phœbad. contra Arianos *tom. V. Bib. PP.*
pag. 303, « Subjectum Patri Filium, non Patris et Fi-
 « lii nomine ut sancta et catholica dicit Ecclesia, sed
 « creature conditione profiteri. » Omitto episcopos
 auctores in concilio formulæ apud Athan. comme-
 moratæ *De synod.*, num 26. art. 9. ex qua confes-
 sione nonnulla Cyrillus derivasse videtur; qui Pa-
 trem omnium et Filii etiam dominari tranun, παν-
 ταρχοῦτος πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, et Filium
 subjectum docent. Posterioribus etiam temporibus
 sanctus Paulinus Nolanus, epist. 19 n. 3, dixit :
 « Hoc Dei verbum, quia non necessitate subjecti,
 « sed Dei æqualis assensu, et pietatis officio obe-
 « diens Patri Filius, humiliavit se usque ad mortem

A λέγει τοίνυν Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ παρ-
 ελεύσομαι πρότερός σου τῆ δόξῃ μου (2), καὶ
 καλέσω ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐναντίον σου. Κύριος
 ὢν, ποῖον Κύριον καλεῖ; Καὶ βλέπεις, ὅπως ἐπιχε-
 καλυμμένως ἐδίδασκε τὸ εὐσεβὲς περὶ Πατρὸς καὶ
 Υἱοῦ δίδαγμα. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτολεξεῖ γέ-
 γραπται· Καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρ-
 ἔστη αὐτῷ ἐκεῖ, καὶ ἐκάλεσε τῷ ὀνόματι Κυρίου (3)
 καὶ παρῆλθε Κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ
 ἐκάλεσεν· Κύριος, Κύριος οὐκέρμων καὶ ἐλεῖμων
 μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός, καὶ δι-
 κοιουσύνῃν διατηρῶν, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιά-
 δας, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἀμαρτίας.
 Εἶτα ἐξῆς, κόψας Μωϋσῆς καὶ προσκυνήσας (4) ἐν-
 ὄπιον τοῦ Κυρίου τοῦ καλοῦντος τὸν Πατέρα, λέγει·

B Συμπορεύθητι δὲ, Κύριε, μεθ' ἡμῶν.

Θ'. Ἐχεις ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν· δεῖξαι καὶ
 δευτέραν φανεράν. Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου·
 Κάθου ἐξ δεξιῶν μου. Κύριος Κυρίῳ ταῦτα λέγει,
 οὐ δούλω· ἀλλὰ Κυρίῳ μὲν τῶν πάντων, Υἱῷ δὲ αὐ-
 τοῦ, ᾧ πάντα ὑπέταξεν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα
 αὐτῷ ὑποτάσσεται, δηλόν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαν-
 τος αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ τὰ ἐξῆς (5)· ἵνα ἢ ὁ Θεὸς
 τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Κύριός ἐστι τῶν πάντων ὁ μο-
 νογενὴς Υἱός· Υἱός δὲ τοῦ Πατρὸς εὐπειθής, οὐχ ἀρ-
 πάσας τὸ κυριεύειν, ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λα-

9. ⁵⁹ Psal. cix, 1. ⁶⁰ « Vid. cat. 7, n. 2. » ⁶¹ Hebr.

C « crucis : » et poem. 32, vers 83, de filii incarnatione
 et in terras adventu ex decreto Patris loquens scribit :
Paruit ille libens Deus omnia cum Patre concors,
Communem curans rem pietate pari

Taceo etiam Patres veteres qui Filium Patris servum
 dicere non sinerunt. Tantum adjiciam hanc Filii
 erga Patrem obedientiam et subjectionem quam Cy-
 rillus admittit, consistere in perfecta voluntatis in-
 ter ambos unitate; qua, sicut deitate regno et ope-
 ratione, sunt unum ambo, ut tradit cat. 11, n. 16, ut
 tamen Filius a Patre hæc omnia vi suæ generationis
 acceperit; qua in re sola ejus subjectio consistit :
 nam Filium et Spiritum sanctum a generali re-
 rum omnium servitute eximit, cat. 8, n. 5.

(2) Τῆ δόξῃ μου. Codd. Coisl. et Ottob. et vetus
 ms. Genov., ἐν τῇ δόξῃ μου. Cætera hujus Mosaici
 testimonii verba paulo aliter in nostris LXX edi-
 tionibus habentur. In Rom. ed. : Καλέσω τῷ ὀνό-
 ματί μου, Κύριος ἐναντίον σου : Compl. : Καλέσω
 ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, Κύριος, etc. Aldina, et codex
 Alexandrinus proxime ad Cyrillum : Καλέσω τῷ
 ὀνόματι Κυρίου ἐναντίον σου.

D (3) Τῷ ὀνόματι Κυρίου. Hæc verba et sequentia
 usque ad ἐκάλεσεν inclus. desunt in cod. Colb. et
 in impressis ante Oxon. editionem, in qua restituta
 sunt ex codd. Roe, Casaub., vers. Grodec. et sacro
 textu. His adjunge mss. Coisl. et Ottob. Et locus
 iste intelligatur, observandum verba, *Dominus Do-*
minus misericors, quæ Vulgatæ auctor Moysi tri-
 buit, juxta interpretes LXX et Hebræum lectum
 ipsius Domini qui Moysi visus est verba esse. Ea
 vero Cyrillus in Christum confert de Patre loquen-
 tem : cumque Dominus de Domino dicat, hinc
 optime probat tam Christum quam Patrem ante
 incarnationem Dominum esse.

(4) Καὶ προσκυνήσας. Hæc verba addidi ex Coisl.,
 Roe, Casaub., Ottob., Grod.

(5) Καὶ τὰ ἐξῆς. Loco horum verborum totus
 Apostoli locus describitur in codd. Colb., Bodl., et
 edit. Morellii ad hunc modum : Τότε καὶ αὐτὸς ὁ

θῶν φυσικῶς (1). Οὕτε γὰρ ὁ Υἱὸς ἤρπασεν, οὕτε Ἀ Πατὴρ ἐφθόνησε τῆς μεταδόσεως. Αὐτός ἐστιν ὁ λέγων· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· παρεδόθη μοι, οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι· καίτηρῶ καλῶς, οὐκ ἀποστερῶν τὸν δεδωκότα.

I. Κύριος τοίνυν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Κύριος ὁ τεχθεὶς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τὸν εἰρηκότα τοῖς ποιμέσιν ἄγγελον· Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ὅτι ἐτέλλθη ὑμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαβὶδ· περὶ οὗ φησὶν ἀλλαχοῦ τῶν ἀποστόλων τις· Τὸν λόγον δὲ ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος. Ὅταν δὲ εἶπῃ τὸ, πάντων, μηδὲν ὑπεξέλης τῆς κυριότητος. Ἐῖτε γὰρ ἄγγελοι, εἶτε ἀρχάγγελοι (2)· εἶτε ἀρχαί, εἶτε ἐξουσίαι· εἶτε τι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὀνομαζόμενον γενητόν, πάντα ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει. Ἄγγελίων ἐστὶ Κύριος, καθὼς ἔχεις ἐν Εὐαγγελίοις, ὅτι ἴσως (3) ἀπέστη ὁ διάβολος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐβοήθουν αὐτῷ, ἀλλὰ, διηκόνουν αὐτῷ· ὅπερ ἐστὶ δουλικῶς. Μέλλοντος αὐτοῦ γενᾶσθαι ἐκ Παρθένου, ὑπηρετεῖ τότε ὁ Γαβριὴλ, οἰκεῖον ἀξίωμα λαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Μέλλοντος αὐτοῦ πορεύεσθαι εἰς Αἴγυπτον, ἵνα καταλύσῃ τὰ χειροποιήτα τῆς Αἰγύπτου, πάλιν ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ. Σταυρωθέντος αὐτοῦ καὶ ἀναστάσεως, ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσαστο, καὶ λέγει ταῖς γυναῖξιν ὡς καλῶς οἰκέτης· Πορευθεῖσαι, εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἀνέστη, καὶ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν· μονονουχί C

sed a spontaneo ac volente naturaliter accepit Neque enim Filius rapuit, neque Pater Filio dominii traditionem invidit. Ipse est qui ait: « Omnia mihi « tradita sunt a Patre meo ⁶⁴. » Tradita vero non quasi prius carenti (4) mihi: et pulchre custodio, non privans largitorem.

X. Dominus est igitur Filius Dei; Dominus natus in Bethleem Judææ, juxta angeli ad pastores verba: « Evangelizo vobis gaudium magnum, quod natus est « vobis Christus Dominus hodie in civitate David ⁶⁵. » De quo alibi dicit quidam apostolorum: « Sermo- « nem quem misit filiis Israel, evangelizans pacem « per Jesum Christum: is est omnium Dominus ⁶⁶. » Quando autem dicit, *omnium*, nihil prorsus ejus dominio subtrahere; sive enim angeli, sive archangeli, *sive principatus, sive potestates* ⁶⁷; sive aliud quidpiam e rebus factis quod ab apostolis nominetur ⁶⁸: omnia sunt Filii dominationi subjecta. Angelorum est Dominus, sicut habes in Evangeliiis: « Tunc recessit « diabolus ab eo, et angeli accesserunt et ministra- « bant ei ⁶⁹. » Non enim ait, *opitulabantur ei*: sed, *ministrabant ei*, quod servilis officii est. Cum esset ille ex Virgine nasciturus, subservivit tunc Gabriel, propria sibi dignitate functus ut ei subserviret ⁷⁰. ⁷¹ Ipso in Ægyptum profecturo, ut manufacta Ægypti [numina] dirueret ⁷² (5), iterum angelus in somnis apparet Josepho ⁷³. Crucifixus cum resurrexisset, angelus annuntiavit, et seduli instar famuli dixit mulieribus: « Profecta, dicite discipulis ejus « quod resurrexit, et præcedit vos in Galilæam; ecce « dixi vobis ⁷⁴. » Quasi diceret: Non præterivi mandatum: **¶** hoc testificor [me] dixisse vobis; ut

⁶⁴ Matth. xi, 27. ⁶⁵ Luc. ii, 10. ⁶⁶ Act. x, 36. ⁶⁷ Coloss. i, 16. ⁶⁸ Ephes. i, 21. ⁶⁹ Matth. iv, 11. ⁷⁰ Luc. i, 16. ⁷¹ Vid. cat. 17, n. 6. ⁷² Isa. xix, 1. ⁷³ Matth. ii, 13. ⁷⁴ Matth. xxviii, 7.

Υἱὸς ὑποταχθήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· Tunc et ipse Filius subjicietur ei, qui subjecit ei omnia. At in Coisl. non solum ea verba prætermittuntur, sed etiam sequentia: ἵνα ᾗ ὁ Θεὸς τὰ πάντα, quod ex vocis τὰ πάντα repetitione factum. Post Κύριός ἐστι τῶν πάντων, adjicitur in Ottob., ἀνάρχως, sine initio. Idem verbum supra n. 5, p. 138, lin. 24, in simili loco in eodem codice additum vidimus.

(1) Ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαθῶν φυσικῶς. In Grod. versione deest interpretatio verbi φυσικῶς. At in Coisl., Roe et Casaub. codd. horum verborum loco leguntur ista: ἀλλ' ἔχων πρὸ αἰώνων, *scilicet habens ante sæcula*. Verba sequentia: οὕτε γὰρ ὁ Υἱὸς ἤρπασεν, ad complementum et sensus et constructionis adjecimus, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grodæcio. Ea prætermitti fecit repetitio particulæ οὕτε. Non omittendum, quod in Ottob. post μεταδόσεως additur ταύτης, *eam traditionem invidit*. Sed loco μεταδόσεως legitur in Roe et Casaub., κυριότητος: *dominum non invidit*.

(2) Ἐῖτε ἀρχάγγελοι. Ea verba addidimus ex codd. Coisl., Colb., Roe, Casaub., Bodl., Grodec.

(3) Ὅτι τότε. Ea verba et sequentia usque ad finem Catecheseos, scilicet usque ad voces, Ἥλιος νῦν λάμπων, n. 19, desunt in codd. Bodl., Colb., et in editione G. Morelii.

(4) Tradita vero non quasi prius carenti, etc. Occupat Arianorum objectionem ex citato Scripturæ loco depromptam, quam his verbis commemorat

Athanasius in Tractatu ad hæc verba tom. I, p. 103: Φασὶ γὰρ· Εἰ τὰ πάντα παρεδόθη (πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως), ἦν ποτε ὅτε οὐκ εἶχεν ταῦτα· « Αἰνυμένον· Si omnia ei tradita sunt (omnium nomine rerum creatarum dominatum intelligentes), « fuit ergo aliquando [tempus] cum illa non habuerit. » Vide et orationem tertiam num. 35 et 36. Unde et Filium Patris principatui subjectum aiebant, quatenus ab eo esse, glorias, vitam accepisset, et omnia ei tradita essent: Καθὸ οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ τὰς δόξας, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη· κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Θεός. Ita loquitur Arius cum sequacibus apud Athan., *De synod.*, n. 16. Quod autem addit Cyrillus, hæc æterna et naturali Patris largitione Patrem ipsum non iis privari quæ tradidisset: id iterum Arianorum opinioni opponit, qui, nisi hæc in tempore et per creationem Filio tradita essent, Patrem aiebant iis se privaturum fuisse largiendo; hæc enim eorum argumentatio est loco proxime citato, quem consule.

(5) *Ut manufacta Ægypti dirueret*. Accedit Cyrillus ad eam sanctorum Patrum sententiam qui ex citato ad marginem Isaiaæ loco, aut etiam ex traditione quadam, dixerunt adventu Christi in Ægyptum hujus provinciæ idola corruisse. Vide Euseb., lib. vii *Dem. evang.*, cap. 20, pag. 296; Rufinum, lib. ii *Vit. PP.*, cap. 7, pag. 460; Athan., *De Incarn. Verbi Dei*, num. 36, et *Epist. ad Maxim.*, num. 1, etc.

si neglexeritis, nulla mei, sed eorum qui neglexere sit culpa. Iste igitur est, unus ille Dominus Jesus Christus, de quo etiam modo audita lectio hæc verba continet: « Nam etsi sunt qui dicantur dii multi « sive in cælo, sive super terram, » et cætera, « no- « bis tamen unus est Deus, Pater, ex quo omnia et « nos in ipsum: et unus Dominus, Jesus Christus, « per quem omnia et nos per ipsum ⁷⁵. »

XI. Jesus autem Christus duplici vocabulo nuncupatur: *Jesus*, quia salutem dat; *Christus*, quia sacerdotio fungitur. Quod apprime sciens divinus propheta Moyses, duobus viris omnium selectissimis duas illas appellationes largitus est: alterum quidem, Ausen sui principatus successorem, mutato nomine *Jesum*, appellans; proprio vero fratri Aaroni, *Christi* nomen adjungens ⁷⁶; ut per duos eximios homines, conjunctas in futuro uno Jesu Christo regiam et pontificiam potestatem repræsentaret. Christus enim instar Aaronis summus est pontifex, siquidem, « non sibi met sumpsit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech ⁷⁷. » Typum vero gessit illius in multis Jesus Nave filius; sui enim in populum principatus exordium fecit a Jordane ⁷⁸, unde et Christus baptismo suscepto evangelizare cœpit ⁷⁹. Duodecim Nave filius hæreditatis divisores constituit ⁸⁰; et duodecim apostolos veritatis præcones in totum orbem mittit Jesus ⁸¹. Rahab meretricem quæ crediderat typicus ille servavit ⁸²; verus autem dicit: « Ecce publicani et meretrices « præcedunt vos in regnum Dei ⁸³. » Jubilo solum adhibito prostrata sunt sub illo typico Hierichuntinæ urbis mœnia ⁸⁴; et propter hunc Jesu sermonem: *Non relinquetur hic lapis super lapi-*

⁷⁵ I Cor. viii 5, 6. ⁷⁶ Num. xiii, 17; Exod. xix, 4. ⁷⁷ Hebr. v, 5, 6. ⁷⁸ Josue iii, 1. ⁷⁹ Matth. iii, 13. ⁸⁰ Josue xiv, 1; Num. xiv, 17 et seq. ⁸¹ Matt. x, 5. ⁸² Josue vi, 20.

(1) *Μαρτύρομα: τὸ*. In Coisl., *μαρτύρομα τῶ εἰρηκέναι, testificor, in eo quod dixi*. Aliter in cod. Ullob., *μαρτυρεῖ μοι τὸ εἰρηκέναι ὑμῖν τοῦτο πρόσταγμα*, « testimonium mihi reddit, injunctum hoc « vobis a me mandatum. »

(2) *Ἡμῖν δέ*. In editis ὑμῖν vitiose positum est: quod emendavimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., ms. Genoves., sacro textu, et Prevotii versione. Nam in Grodeciana prætermittuntur verba superius posita περὶ οὗ, et sequentia usque ad δι' οὗ τὰ πάντα exclus., propter repetitam vocem Ἰησοῦς Χριστός.

(3) *Διὰ τὸ ἱερατεῖον*. Ad servandam regiminis et constructionis similitudinem ita scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., cum in editis haberetur, Χριστός δέ, τῶ ἱερατεῖον.

(4) *Αὐτήν*. Hanc vocem ex codd. Coisl., Roe, et Casaub. scripsimus, loco Ναυῆ, quod in editi vitiose habebatur. Nam Josue, qui apud LXX dicitur Jesus, prius Auses, ut Græci legunt, vocabatur; quod nomen in Vulg. scribitur Osce. Nave autem, patris ejus juxta eosdem LXX nomen erat; nos vero post Hieronymum dicimus Nun. Hæc porro de Moyse, Aaron Christum, et Ausen Jesum appellante, iisdem pene verbis leguntur apud Eusebium

τοῦτο λέγων· Οὐ παρέβην τὸ πρόσταγμα, μαρτύρομα: τὸ (1) εἰρηκέναι ὑμῖν· ἴν' ἐὰν ἀμελήσητε, μὴ κατ' ἐμοῦ ἢ τὰ τῆς μέμφεως, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀμελησάντων. Οὗτος τοίνυν ἐστὶν ὁ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, περὶ οὗ καὶ νῦν τὸ ἀνάγνωσμα λέγει· Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσι λεγόμενοι θεοὶ πολλοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῶ, εἴτε ἐπὶ γῆς, καὶ ἐξῆς, ἡμῖν δὲ (2) εἰς ὁ θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

ΙΑ'. Ἰησοῦς δὲ Χριστός καλεῖται διωνύμως· Ἰησοῦς διὰ τὸ σῶζειν, Χριστός διὰ τὸ ἱερατεῖον (3). Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ θεσπέσιος τῶν προφητῶν Μωϋσῆς, ἀνδράσι δυοῖ τοῖς πάντων ἐγκρίτοις τὰς δύο ταύτας προσηγορίας ἐχαρίσατο· τὸν μὲν οἰκεῖον τῆς ἀρχῆς διάδοχον Αὐσὴν (4), Ἰησοῦν μετονομάσας· τὸν δὲ οἰκεῖον ἀδελφὸν τὸν Ἀαρὼν ἐπονομάσας Χριστόν· ἵνα διὰ δύο ἀνθρώπων ἐγκρίτων, τὸ ἀρχιερατικὸν ἅμα καὶ βασιλικὸν τοῦ μέλλοντος ἐνός Ἰησοῦ Χριστοῦ παραστήσῃ. Ἀρχιερεὺς μὲν γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστός κατὰ τὸν Ἀαρὼν· ἐπειδὴ οὐχ ἐαυτὸν ἐδόξασε γενέσθαι ἀρχιερέα (5), ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Τύπον δὲ ἔφερεν αὐτοῦ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς (6) κατὰ πολλά. Ἀρξάμενος γὰρ ἀρχεῖν τοῦ λαοῦ, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου· ὅθεν καὶ ὁ Χριστός βαπτισθεὶς ἤρξατο εὐαγγελίζεσθαι. Δώδεκα δὲ διαρροῦντας τὴν κληρονομίαν καθίστησιν ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός· καὶ δώδεκα τοὺς ἀποστόλους, κήρυκας τῆς ἀληθείας εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀποπέλλει ὁ Ἰησοῦς. Πιστεύσασαν Ῥαάβ τὴν πόρνην ἔσωσεν ὁ τυπικός· ὁ δὲ ἀληθής φησιν· Ἰδοὺ (7) οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλαλαγμῶ μόνον ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ κατέπεσε τὰ τεῖχη τῆς Ἰεριχώ· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν, Οὐ μὴ ἀφθεῖν ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον (8), πέπτωκεν ὁ ἀντι-

⁷⁷ Hebr. v, 5, 6. ⁷⁸ Josue iii, 1. ⁷⁹ Matth. iii, 13. ⁸⁰ Josue iv, 5; Hebr. xi, 31. ⁸³ Matth. xxi., 31

lib. iv *Deum. evang.*, pag. 196.

(5) *Γενέσθαι ἀρχιερέα*. Codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub., Genoves. vetus habent, *γενόμενος ἀρχιερεὺς*. In sacro textu, *γενηθῆναι ἀρχιερέα*.

(6) *Ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς*. In codd. Roe et Casaub. loco Ἰησοῦς legitur Ἰδοὺ. In Coisl. utrumque, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ υἱός. Inferius vero, ubi legimus, ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός, loco υἱός Coisl., Ottob., Roe et Casaub. habent, Ἰησοῦς. Facile ambo nomina in sese invicem librariorum abbreviatis notis permulantur.

(7) *Ἰδοὺ*. Ea vox deest in codd. Roe et Casaub., ut in evangelico textu.

(8) *Ἐπὶ λίθον*. Addit Coisl. reliqua Christi verba, *ὅς οὐ μὴ καταλυθῆ, qui non destruetur*. Hanc prophetiam Christi clade per Titum inducta ex parte tantum impletam supponit cat. 15, n. 15, quo loco adhuc ingentia veteris templi rudera superesse ait: nec futurum, nisi sub temporum finem, cum jamjam proximus aderit Antichristus, ut Salvatoris prædictio de lapide super lapidem penitus non mansuro, compleatur. Anno 363, hoc est quindecim post hæc a Cyrillo declamata annis, quidquid templi veteris e solo eminens supererat cœlitus dirutum.

κρὸς ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων ναὸς, οὐχ ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ πεσεῖν αἰτία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀμαρτία τῶν παρανόμων γέγονε τοῦ πεσεῖν αἰτία.

ΙΒ'. Εἷς ἐστὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὄνομα θαυμαστὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν πλαγίως προαναφωρονόμενον· λέγει γὰρ Ἰσαίας ὁ προφήτης· Ἴδου ὁ Σωτήρ σοι παραγίνεται, ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν. Σωτήρ δὲ παρὰ Ἑβραίοις ὁ Ἰησοῦς ἐρμηνεύεται· τὸ γὰρ Κυριοκτόνον (1) τῶν Ἰουδαίων προᾠλέπουσα ἡ προφητικὴ χάρις, ἐκάλυψε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ προαιδέναι σαφῶς, ἐτοίμως ἐπιβουλεύσωσιν, Ἰησοῦς δὲ ἐκλήθη, οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλου φανερώς· οὐκ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἐλθόντος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ ἀποσταλέντος, τοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶ. Τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσηγορίας ἀποδιδοὺς εὐθὺς λέγει· Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Ὁ μηδέπω γεννηθεὶς πῶς λαὸν ἔχει, νόησον, εἰ μὴ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἦν. Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης ἐκ προσώπου αὐτοῦ φησιν· Ἐκ κοιλίας μητρὸς μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομα μου διὰ τὸ προλέγειν τὸν ἄγγελον, ὅτι Ἰησοῦς κληθήσεται. Καὶ πάλιν περὶ τῆς ὑπὸ Ἡρώδου (2) ἐπιβουλῆς λέγει· Καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με.

ΙΓ'. Ἰησοῦς τοίνυν ἐστὶ κατὰ μὲν Ἑβραίους Σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, ὁ ἰώμενος. Ἐπειδὴ ἱατρός ἐστι ψυχῶν καὶ σωματίων, καὶ Θεραπευτὴς πνευμάτων· τυφλῶν μὲν αἰσθητῶν Θεραπευτὴς, φωταγωγῶν δὲ (3) τὰς διανοίας· χωλῶν φαινομένων ἱατρός, καὶ ποδηγῶν τοὺς ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· λέγων τῷ παραλυτικῷ· Μηκέτι ἀμαρτανεῖ καὶ, Ἄρον τὸν κράββατον σὸν καὶ περιπάτει. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀμαρτίαν παρελύθη τὸ σῶμα προεθεράπευσε τὴν ψυχὴν, ἵνα ἐπαγάγη (4) καὶ τῷ σώματι τὴν ἴασιν. Εἴ τις τοίνυν πάσχει τὴν ψυχὴν ἐν ἀμαρτίαις, ἔχει τὸν ἱατρόν· καὶ εἴ τις ὀλιγόπιστος ἐνταῦθα, λεγέτω πρὸς αὐτόν· Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. Εἴ τις καὶ σωματικοῖς περιβέβληται πάθεσι, μὴ ἀπιστεῖτω, ἀλλὰ προσερχέσθω

⁸⁵ Matth. xxiv, 2. ⁸⁶ Vid. cat. 6, n. 6. ⁸⁷ Isa. lxii, 11. ⁸⁸ Matth. i, 26, 21. ⁸⁹ ibid. 21. ⁹⁰ Isa. xlix, 1. ⁹¹ ibid., 2. ⁹² « id homil in Par. » n. 2. ⁹³ Joan. v, 14. ⁹⁴ ibid. 8. ⁹⁵ « Vid. homil. in Paralatyf. » n. 21. ⁹⁶ Marc. ix, 23.

(1) Τὸ γὰρ Κυριοκτόνον. Ita reposui ex codd. Coisl. et Genovesano. in quo habetur tamen, Κυριοκτόνων· cum in editis esset, τὸ γὰρ τῶν Κυριοκτόνων. Simili loquendi modo habetur cat. 13, n. 38, τὸ παράνομον τῶν ἐπιβουλεύόντων.

(2) Ὑπὸ Ἡρώδου. Male in editis, ὑπὲρ Ἡρώδου. Emendatum ex Coisl., Roe, Casaub. In Genoves. habetur, ἀπό.

(3) Φωταγωγῶν δέ. Particulam δέ loco καὶ scriptissimus ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Ἐπαγάγη. Melius quam ἐπάγη quod habetur in impressis. Sequimur codd. Roe, Casaub., Otob.

(5) Jesu... juxta Hebræos, etc. Duplicem hanc, secundum Hebræicæ et Græcæ linguæ etymologiam,

A dem⁸⁵; ⁸⁶ cecidit hoc quod nobis ex adverso est, Judæorum templum. Non quod ea sententia fuerit ei candendi causa; sed eam ruinam peccatum impiorum attraxit.

XII. Unus est Dominus Jesus Christus, nomen admirabile a prophetis oblique prænuntiatum; ait enim Isaias propheta: *Ecce Salvator tibi advenit, habens mercedem suam*⁸⁷. Jesus autem apud Hebræos interpretatur *Salvator*: at Judæorum in Domini eadem furentem animum prævidens propheticagratia, appellationem ejus obtexit; ne si palam prius cognita fuisset, paratius insidiarentur. Jesus vero manifeste vocatus est, non ab omnibus, sed ab angelo; **143** qui non sua auctoritate veniens, sed divina potestate missus, ait Josepho: « Ne timeas « assumere Mariam conjugem tuam; quod enim in « ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem « filium, et vocabis nomen ejus Jesus⁸⁸. » Cujus appellationis causam reddens, illico subjicit: « Ipse « enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. »⁸⁹ Qui nondum natus est, quomodo populum habeat, concipe, nisi esset antequam nasceretur. Et hoc est quod ex ejus persona dicit propheta: « De ventre matris meæ vocabit nomen meum⁹⁰; » quia nempe prædixit angelus ipsum vocatum iri Jesum: iterumque de Herodis insidiis ait: « Sub te « gumento manus suæ abscondit me⁹¹. »

XIII. Jesu itaque juxta Hebræos (5) *Salvatorem* sonat, in lingua vero Græca *eum qui sanat*⁹². Quandoquidem animarum est et corporum medicus, et spiritum curator: eos quidem qui sensibilibus oculis cæci sunt sanans, mentibus vero etiam lumen inducens; claudorum visibilium medicus, peccatorumque pedes ad pœnitentiam dirigens qui dicit paralytico: *Ne amplius pecces*⁹³ et: *Tolle grabatum tuum, et ambula*⁹⁴.⁹⁵ Quoniam enim propter animæ peccatum paralyti traditum corpus fuerat; prius curavit animam, ut deinde corpori quoque afferret medicinam. Si cujus igitur mens peccatorum ægitudine teneatur, medicum habet: si quis hic est modicæ fidei, dicat illi: *Adjuva incredulitatem meam*⁹⁶. Si quis etiam corporæ occupatus est

D vocabuli Jesus interpretationem uno verbo supra complexus est, dum ait num. 4, Jesum a salutarī medicina appellatum esse. Prior quidem de Salvatore etymologia vera est; altera ex Græcis exquisita paulo subtilior; nam vocabulum pure Hebræicum, nec Græcum ullo modo esse notavit Chrysostomui hom. 2 in *Matth*, p. 17. Placuit tamen hæc etymologia multis uti Eusebio Cæsar., lib. iv *Demonst. evang.*, cap. 10, pag. 164; Epiph., hæres. xxix, n. 4; auctori *Dialogorum de Trinitate* sub Athanasii nomine, operum ejus tom. 1. p. 39. num. 5; Tito Bostrensi seu auctori commentarii in *Lucam* ejus nomine vulgati ad cap. 1, vers. 31; Basilio *Grammaticæ* p. 595, et aliis.

morbis ne diffidat, sed accedat (his enim etiam A medetur), et noverit quod Jesus est Christus.

XIV. ⁹⁷ Judæi enim illum Jesum esse ultro concedunt, Christum vero etiam esse inficiantur. Propterea dicit Apostolus: *Quis est mendax nisi qui negat quod Jesus sit Christus* ⁹⁸? Christus autem est summus sacerdos (1), non transferendum habens sacerdotium: qui neque in tempore sacerdos esse cœpit, neque alterum habet pontificatus sui succēpit, neque alterum habet pontificatus sui successorem: quemadmodum nos Dominica die in synaxi disserentes audivistis (2), in illud: *Secundum ordinem Melchisedech* ⁹⁹. ¹ Non ex corporea successione adeptus pontificium, neque factitio oleo unctus; sed ante sæcula a Patre: et tanto excellentior aliis, quod cum jurejurando sacerdos est. « Alii enim sine ^B « jurejurando sunt sacerdotes, hic autem cum jurejurando, per eum qui dicit: Juravit Dominus, et non « pœnitebit eum ². » Sufficiebat quidem ad rei securitatem sola Patris voluntas: duplicata vero securitatis ratio est, juramenti ad voluntatem accessio: *Ut per duas res immutabiles, in quibus impossi-*

(θεραπεύει γὰρ καὶ ταῦτα), καὶ γινωσκέτω, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός.

14'. Ἰουδαῖοι γὰρ καταδέχονται τὸ εἶναι αὐτὸν Ἰησοῦν· τὸ δὲ καὶ Χριστὸν (3) εἶναι τοῦτον, οὐκέτι. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· Τίς ἐστὶν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνιόμενος, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐστὶν ὁ Χριστός; Χριστὸς δὲ ἐστὶν ἀρχιερεὺς, ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην· οὔτε ἀπο χρόνων ἀρξάμενος τῆς ἱερατείας οὔτε διάδοχον ἕτερον ἔχων τῆς ἀρχιερατείας· καθὼς ἤκουσας ἐν τῇ Κυριακῇ διαλεγόμενων ἡμῶν ἐπὶ τῆς συνάξεως, εἰς τὸ, Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Οὐκ ἐκ διαδοχῆς σωμάτων λαθὼν τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδὲ ἐλαίῳ σκευαστῶ χρισθεὶς, ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· καὶ τοσοῦτῳ διαφέρων τῶν ἄλλων, ὅσῳ μεθ' ὀρκωμοσίας ἐστὶν ἱερεὺς. Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς, ὁ δὲ μεθ' ὀρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος· Ἦμωσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Αὐτῆρας μὲν τὴν εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ βούλεσθαι μόνον Πατέρα· διπλασίων δὲ τῆς ἀσφαλείας ὁ τρόπος, τὸ μετὰ (4) τῆς βουλήσεως καὶ ὄρκον παρακολουθεῖν· ἵνα διὰ δύο πραγμά-

⁹⁷ « Vid. cat. 13, n. 40, et Hom. in Paral. » n. 19. ⁹⁸ I Joan. II, 22. ⁹⁹ Psal. cix, 4; Hebr. v, 6. ¹ « Vid. cat. 11, n. 1 et 15. » ² Hebr. vii, 20, 21; Psal. cix, 4.

(1) *Christus... est summus sacerdos*, etc. Christum ita dici propter sacerdotium supra notavit n. 4 et n. 11; sed eo nomine regiam quoque dignitatem una designari consentiunt Patres. Verum duo hic adnotanda in doctrina Cyrilli a communi cæterorum Patrum sententia dissidentia. Primum Christum non humanæ Salvatoris nostri, sed divinæ ejusdem naturæ vocabulum esse. Alterum, Christum ab æterno sacerdotem esse. Ac de primo capite, negat Cyrillus Alexandrinus, lib. iv in *Isai.*, ad cap. xlix, vers. 1, pag. 656, Deo Verbo ante incarnationem Christi nomen convenire Athanas., or, 1, num. 46, Christum non ut Deus est, sed ut homo, unctum defendit: ita et Basil. in ps. xlv, vers. 2, etc. adeo ut veluti blasphemam vocem refugiat Theodorus Abucara, opuscul. 33, dicere Deum Verbum unctum esse, non hominem. Quamobrem unctionem e qua denominatus est Christus, Patrum alii ad ipsam divinitatis cum humanitate conjunctionem revocant, alii ad Spiritus sancti in ipsum baptismi tempore descensionem. Nililominus communis maxime fuit ætate Cyrilli, et superioribus atque etiam consequentibus temporibus, illa sententia, Christi nomen divinitatis proprium esse eumque secundum divinitatem a Patre unctum fuisse. Ita namque sensit videtur Justinus martyr. apolog. 1, pag. 44, diserte vero Origenes, in *Joan.*, pag. 29: Eusebius, lib. iv *Dem.* cap. 15 et 16, pag. 173, 194: Hilarius, qui in psalmum cxx i, n. 17, observans Jesum a propheta simul et Christum et Davidem appellari, *Christum* inquit, *ad divinitatis spiritum retulit, David ad corporis carnem*: et hæc observatio generatim in legendo Hilario maxime necessaria est, Christi nomine superiorem naturam designari. Orientales episcopi apud Athan., *De synodis* num. 26, in confessione fidei an. 344, art. 5, graviter expostulant de Marcello et Photino, quod docuerint Christum et Filium Dei non esse ante sæcula, sed ipsum tunc factum esse Christum et Filium Dei, ἐκ τότε Χριστὸν καὶ τὸν γεγενῆσθαι, καὶ Ἰῶν Θεοῦ, ex quo incarnatus est: quod sub anathemate confirmant in conc. Sirm. an. 351, can. 27, ibid., num. 27. Greg. Nyss. *Antirrhēt.*, num. 52, apud Zacagn., pag. 263, obijcienti Apollinario Catholicorum sententia Christum ab initio non fuisse, sed solummodo Verbum Deum,

respondet Christi nomen in Unigenito cæteris nominibus excellentius, quo singulæ Trinitatis personæ Pater ab æterno ungens, Filius nunquam non unctus, μηδὲποτε ἄχριστος, αἰεὶ πάντως χριστός, Spiritusque sanctus æterna unctio, designantur. Ipse Cyrillus Alexandrinus, quem superius negasse videmus Christi nomen verbo divino ante incarnationem convenire, lib. iii in *Joan.*, ad cap. vi, vers. 27, pag. 300, Filium ait a Patre unctum et signatum fuisse per æternam generationem, in omnimodam cum ipso similitudinem, qua naturaliter ad Patrem conformatus est. Denique veterem Christianorum opinionem de Christi nomine divinitatis proprio, sufficienter declarat illa multorum hæreticorum Christi ab Jesu distinctio, qua Christum aiebant in Jesum vel baptismatis vel incarnationis tempore descendisse: quo etiam modo inter apprime Catholicos loquitur Archelaus, *Disp. cum Manete*, II, 50, p. 93: *Hic est Christus Dei qui descendit super eum qui de Maria est* Hujus opinionis fundamentum Gregorio Nysseno loco citato, et Cyrillo nostr. ut apparet ex catech. 11, n. 15, et aliis forte, præstitit ille locus psalmi xlv: *Thronus tuus, Deus, etc. Dilexit justitiam. propterea unxit te Deus, Deus tuus, etc.* quæ Paulus, ad Hebræos, cap. i ad æternam generationem rebare videtur. Hæc de æterno Christi nomine. De sempiterno ejusdem sacerdotio fuit eadem veterum nonnullorum opinio, sub quarti sæculi finem vel quinti medium jam communi theologorum consensu explosa. Hanc nullam in Cyrilli mente dignitati Christi injuriam inferre probavimus Dissert. 3, nam quod in sacerdotio sublime et honoratum est, non officii humilitatem respexit Cyrillus.

(2) Hæc homilia non exstat: forte nunquam scripta.

(3) Καὶ Χριστὸν. Part. καὶ addidimus ex Ottob., Roe, Casaub., Coisl.

(4) Τὸ μετὰ. In editis ante τὸ præponitur καὶ, quod ut extra locum positum eliminavimus, auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. Paulo post, loco Ἰῶν Θεόν, quod in Oxon. editione nulla quæ notetur, mss. auctoritate positum est, veterem impressorum, et Coisl. ac Genov. lectionem revocavimus. Ἰῶν Θεοῦ.

των ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν τῆς πίστεως, οἱ Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν Θεοῦ καταδεχόμενοι·

ΙΕ'. Τοῦτον τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἤρνησαντο μὲν οἱ Ἰουδαῖοι, δαίμονες δὲ ὠμολόγησαν. Ἄλλ' οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προπάτωρ Δαβὶδ, λέγων· Ἠτοίμασα λόχον τῷ Χριστῷ μου. Καὶ οἱ μὲν λόχον εἶναι τὸ λαμπρὸν τῆς προφητείας ἠρμήνευσαν· οἱ δὲ τὸν λόχον, τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐκ Παρθένου σάρκα, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· Ἐχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις κτεύεσιν. Οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προφήτης λέγων· Καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἦδει τοῦτον καὶ Μωσῆς, ἦδει τοῦτον καὶ Ἰσαίας, ἦδει τοῦτον καὶ Ἰερεμίας. οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες· Ἐπετίμα γὰρ αὐτοῖς· καὶ σπιν· ὅτι ἠῖδισαν αὐτὸν Χριστὸν εἶναι. Ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ δαίμονες ὠμολόγησαν· ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ γυνὴ Σαμαρεῖτις (1) ἐκήρυσσε, λέγουσα· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι· πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

ΙΖ'. Οὗτος Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ὁ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὁ διὰ τὸ ἀφθονον τῆς θεότητος πᾶσιν ἡμῶν μεταδούς τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας. Βασιλεῖς μὲν γὰρ ἄνθρωποι, ἀκοινωνητον πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τῆς βασιλείας τὴν προσηγορίαν· Ἰησοῦς δὲ Χριστός Θεοῦ Υἱὸς ὢν, Χριστιανούς καλεῖσθαι ἡμᾶς κατηξίωσεν. Ἄλλ' ἔρεῖ τις· Καινὸν τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν, γὰρ πρὸ τούτου οὐκ ἐπολιτεύετο. Καὶ τὰ καινοποιούμενα πολλάκις ἀντιλέγεται· διὰ τὸ ξένον. Προσηφαλίσατο τοῦτο ὁ προφήτης λέγων· Τοῖς δὲ δουλεύουσίν μοι ἐπικληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξετάσωμεν τοὺς Ἰουδαίους· Δουλεύετε τῷ Κυρίῳ ἢ οὐ; δεῖξατε οὖν τὸ ὄνομα ὑμῶν τὸ καινόν· Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ Ἰσραηλῖται ἐπὶ Μωσέως καὶ τῶν ἄλλων πρεφητῶν ἐκαλεῖσθε, καὶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἕκαστος καὶ μέχρι τοῦ παρόντος· ποῦ οὖν τὸ ὄνομα τὸ καινόν; Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ δουλεύομεν τῷ Κυρίῳ, ἔχομεν τὸ ὄνομα τὸ καινόν· καινόν μὲν, ἀλλ' ὄνομα τὸ καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Περιεδράξατο τῆς οἰκουμένης τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ μέχρι· χώρας τινός, Χριστιανοὶ δὲ μέ-

abile 144 est mentiri Deum, firmam fidei consolationem habeamus³, nos qui Christum Jesum Dei Filium recipimus.

XV. Hunc Christum quando advenit negavere Judæi⁴, dæmones vero confessi sunt⁵. Sed non ignorabat illum patriarcha David, cum diceret: « Paravi lucernam Christo meo⁶ ». Alii quidem lucernam interpretati sunt de prophetiæ splendore (2); alii vero per lucernam, assumptam ex Virgine carnem intellexere, juxta illud quod apud Apostolum est: « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus⁷ ». Non ignorabat hunc propheta qui aiebat: « Et annuntians hominibus Christum suum⁸ ». Noverat illum et Moyses; noverat Isaias; noverat et Jeremias: nemo illum ex prophetis ignoravit. Agnoverunt eum ipsi quoque dæmones. « Increpabat enim ipsos; » et additur, « quia noverant ipsum esse Christum⁹.¹⁰ » Principes sacerdotum ignoravere, et confessi sunt dæmones. Principes sacerdotum ignorabant, et Samaritana mulier prædicabat, dicens: « Venite, videte hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci. Nonne hic est Christus¹¹ »?

XVI. Hic Jesus Christus est qui advenit pontifex futurorum honorum¹², qui propter deitatis suæ munificentiam, nobiscum omnibus suam appellationem communicavit. Reges homines non communicatam cæteris habent regiæ dignitatis appellationem. Jesus vero Christus Dei Filius cum sit, Christianorum nos appellari dignatus est nomine. Verum, inquiet aliquis, novum est, Christianorum nomen, et ante hæc inauditum: novis autem rebus sæpe propter ipsam novitatem contradicitur. Præoccupavit hoc propheta inquiens: « Servientibus mihi imponetur nomen novum, quod benedicetur » super terram¹³. Queramus ex Judæis: Servitis Domino, necne? ostendite igitur mihi nomen vestrum novum. Judæi enim et Israelitæ vocabamini tum Moysis et aliorum prophetarum 145 tempore, tum post reditum e Babylone, et ad hæc usque tempora: ubinam igitur novum nomen? Nos autem, quandoquidem Domino servimus, novum habemus nomen: novum illud quidem; novum tamen nomen, « quod benedicetur super terram: » terram universam corripuit hoc nomen. Judæi siqui-

³ Hebr. vi, 18. ⁴ Joan. xix, 15. ⁵ Luc. iv, 41. ⁶ Psal. cxxxi, 17. ⁷ II Cor. iv, 7. ⁸ Amos iv, 13. ⁹ Luc. iv, 41. ¹⁰ Vid. hom. in Paral. n. 5, et cat. 14, n. 14. ¹¹ Joan. i, 29. ¹² Heb. ix, 11. ¹³ Isa. lxxv, 15, 16.

(1) Σαμαρεῖτις. Ita scripsimus ex sacro textu, et D postulantibus grammaticæ legibus, quamvis in editis et mss. habeatur, Σαμαρεῖτης. Sed facile librarii: in η commutant ex soni vicinia.

(2) Alii quidem lucernam, etc. Lucernam de prophetia intelligunt multi ex Patribus; in primis Eusebius, lib. iv *Demonst. evang.*, cap. 16, pag. 187; Hilar., in *psalm.* cxxxi, n. 28, qui tamen speciatim Joannem Baptistam a Christo lucernam appellatum monet, nempe Joan. v, 36. Quapropter Athanasius in hunc psalmum, Greg. Nysseus in altera laudatione S. Stephani, p. 328, apud Zacagn., etc., de Joanne Baptista plusquam propheta hoc interpre-

tantur. Alia vero interpretatio de carne Christi communis est apud interpretes. Habetur apud Euseb., lib. iv *Dem.*, cap. 16, pag. 188, et lib. vii, cap. 2, p. 348; Greg. Naz., orat. 42, n. 62, p. 694; auctorem Paraphrasis in *Psalmos* a Corderio editæ; Theodoretum in hujus psalmi commentario; Chromatium Aquileiensem, concione 1, « De octo beatitudinibus », Bib. PP. Lugd., » tom. V, pag. 980: quo loco multa de ea re dissertat. Revera propheticus hujus loci sensus est de Davidis semine, ac potissimum de Christo, qui Davidis filius, ejus sedis ac regni sublimiori sensu restaurator a Deo datus est.

dem unius regionis finibus determinati: Christiani vero ad fines terræ propagati: quod enim annuntiat, unigeniti Filii Dei est nomen.

XVII. Vis autem cognoscere. apostolos novisse Christi et prædicasse nomen; imo potius Christum ipsum in semetipsis habuisse? Paulus auditoribus suis ait: « An experimentum quærilis ejus, qui in « me loquitur, Christi ¹⁴? » Paulus Christum annuntiat, dicens: « Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Jesum Dominum: nos autem « servos vestros propter Jesum ¹⁵ ». Quinam vero ille est? is qui antea persequabatur. O miraculum ingens! Qui prius persecutor exstitit, ipse Christum annuntiat. Et quam ob causam? an pecunia persuasus? at nullus erat qui eum hoc modo pelliceret; an quia præsentem [in terris] videret, reverentia et pudore permovebatur? jam fuerat in cælum receptus. Egressus est ad persequendum; et post triduum Damasci præco est, qui ante persecutor. Qua virtute ¹⁶? Alii domesticos pro familiaribus citant testes; ego tibi testem produxi qui prius hostis extiterat, et adhuc dubitas? Magna quidem Petri ac Joannis testificatio, verum suspecta quodammodo videri queat: familiares enim [Christi] erant. Cum vero is qui prius inimicus erat, pro eadem causa postea mortem oppetit, quis adhuc superest de veritate dubitandi locus?

XVIII. In his dum versatur oratio, mirari merito subit prudens sancti Spiritus consilium: quomodo cæterorum quidem epistolas angusto numero definivit, Paulo vero prius persecutori quatuordecim scribere dedit. Non enim, quasi minor esset Petrus aut Joannes, gratiam in eis restrinxit: absit! sed ut indubitabilem doctrinæ assereret auctoritatem, ei qui prius hostis et insectator fuerat plura scribere concessit, ut ea ratione certam omnes fidem conciperemus. Stupebant siquidem omnes de Paulo, et dicebant: « Nonne hic est qui prius « persequabatur? nonne hic venit, ut ligatos nos ab- « duceret in Jerusalem ¹⁷? » Ne miremini, inquit Paulus: ego scio, quod « durum est » mihi « contra stimulos calcitrare ¹⁸ ». Scio quod « non sum dignus vocari apostolus quoniam persecutus sum Ecclesiam « Dei ¹⁹, sed ignorans ²⁰ ». Existimabam enim prædicationem Christi, legis eversionem esse: nesciebam vero ipsum venisse adimplere legem, non solve ²¹; « Superabundavit autem gratia Dei in me ²² ».

¹⁴ II Cor. xiii, 3. ¹⁵ II Cor. iv, 5. ¹⁶ Act. ix, 9 seqq. ¹⁷ ibid. 21. ¹⁸ ibid. 5. ¹⁹ I Cor. xv, 9. ²⁰ I Tim. i, 13. ²¹ Matth. v, 17. ²² I Tim. i, 14.

(1) Καταγγέλλεται. Codd., Coisl., Ottob., Roe, καταγγέλλομεν, *annuntiamus*.

(2) Τοὺς ἀκούοντας. Post hanc vocem additur Ἰουδαίους in edilis et versione Grodecii, sed deest id nomen in codd. Coisl., Ottob., Roe, et Casaub. et Genov. Alloquebatur Paulus Corinthios, quorum Ecclesia maximam partem ex gentilibus conversis constabat, Act. xviii, 6; I Cor. xii, 2. Paulo post, hæc verba λέγων. Οὐ γάρ, etc. usque ad διὰ Ἰησοῦν inclus. desiderantur in Grodecio et in codd. Roe et Casaub. in quibus ad marginem adjecta sunt. Quamvis non magno opere textui necessaria sunt, suspicor

Α χρ: περὰ τῶν τῆς οἰκουμένης τὸ γὰρ τοῦ μονογενοῦς Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται (1) ὄνομα.

ΙΖ'. Θέλεις δὲ γινῶναι, ὅτι: τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἤδουσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐκήρυξαν, μᾶλλον δὲ καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἶχον ἐν ἑαυτοῖς; Παῦλος φησι πρὸς τοὺς ἀκούοντας (2): Ἦ δοκιμὴν ζηρεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; Παῦλος καταγγέλλει τὸν Χριστὸν, λέγων. Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἐκυτοῦς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. Τίς ἄρα οὗτος; ὁ τὸ πρότερον διώξας. Ὡ μέγαλου θαύματος! ὁ πρότερον διώξας, αὐτὸς Χριστὸν καταγγέλλει. Διὰ τί; χρήμασιν ἄρα πεισθεῖς; ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ πείθων οὕτως. Ἀλλ' ἄρα βλέπων αὐτὸν παρόντα, καὶ εὐσωπούμενος; ἤδη ἦν ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανόν. Ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸ διώκειν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐν Δαμασκῶ κῆρυξ ὁ διώκτης: ποία δύναμις; Ἄλλοι μὲν οὖν οἰκείους ὑπὲρ οἰκείων καλοῦσι μάρτυρας: ἐγὼ δὲ σοὶ μάρτυρα τὸν πρότερον ἐχθρὸν παρέστησα: ἐπὶ ἀμφιδόλλεις; Μεγάλη μὲν γὰρ (3) Πέτρου καὶ Ἰωάννου μαρτυρία: ἀλλ' ὑποπτός τις ἦν: πικεῖοι γὰρ ἦσαν. Τοῦ δὲ πρότερον ἐχθροῦ, ὕστερον δὲ ὑπεραποθνήσκοντος, τίς ἔτι ἀμφιδόλλοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν;

ΙΗ'. Ἐνταῦθα γενόμενος τοῦ λόγου, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος οἰκουμένην: πῶς τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστολάς εἰς ὀλίγον περιέγραψεν ὁριθμὸν, Παύλῳ δὲ (4) τῷ πρότερον διώκτη γράψαι δεκατέσσαρας ἐπιστολάς ἐχαρίσατο. Οὐ γὰρ ὅτι ἔττων ἦν Πέτρος ἢ Ἰωάννης, ἐνέκοψε τὴν χάριν: μή γένοιτο! ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀναμφιδόλου εἶναι: τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ καὶ διώκτη πλεῖον ἐχαρίσατο γράψαι, ἵνα πάντες οὕτω πιστοποιηθῶμεν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες περὶ τοῦ Παύλου, καὶ ἔλεγον. Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πρότερον διώκων; οὐχ ὧδε ἦλθεν, ἵνα δεδεμένους ἡμᾶς ἀπαγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ; Μὴ ἐξίστασθε, φησὶν ὁ Παῦλος: ἐγὼ οἶδα, ὅτι σκληρόν μοι: ἐστι πρὸς κέντρα λακτίζειν: οἶδα, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ: ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἐνόμιζον γὰρ κατάλοιπον εἶναι τοῦ νόμου τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα: οὐκ ἤδειν δὲ, ὅτι αὐτὸς ἦλθε πληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ οὐ καταλύσαι. Ὑπερεπλήονασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί.

tamen a librariis præterita esse propter vocem Χριστόν, quam existimare possumus in codicibus, ex quibus isti exscripti sunt, positam fuisse loco Ἰησοῦν post δ:α: nam revera in hoc loco codd. Coisl. et Ottob. habent διὰ Χριστόν loco διὰ Ἰησοῦν.

(3) Μὲν γάρ. Particulam γάρ addidimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. Paulo post, loco ἀμφιδόλλοι, scripsimus ex Genovesi, ἀμφιδόλλοι.

(4) Παύλῳ δὲ, etc. In Coisl. legitur in accusandi casu, Παῦλον δὲ τὸν πρ. διώκτην: at infra etiam Cyrillus eadem repetit in dandi casu, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ πλεῖον ἐχαρίσατο γράψαι.

10'. Πολλὰ τυγχάνουσιν ἀληθεῖς, ἀγαπητοὶ, περὶ Ἀ Χριστοῦ μαρτυρίαί. Μαρτυρεῖ Πατὴρ οὐρανόθεν περὶ τοῦ Υἱοῦ· μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον σωματικῶς ἐν εἴδει περιστερᾶς· μαρτυρεῖ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὴν Μαρίας εὐαγγελιζόμενος· μαρτυρεῖ Παρθένος ἡ Θεοτόκος· μαρτυρεῖ ὁ μακάριος τῆς φάτνης τόπος· Ἄγυπτος μαρτυρεῖ, ἡ ἔτι· νέον ὄντα τῷ σώματι τὸν Δεσπότην δεξαμένη· μαρτυρεῖ Συμεὼν ὁ δεξαμένος αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις, καὶ εἰπὼν· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα (1), κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. Καὶ Ἄννα προφήτις, ἐγκρατὴς εὐλαβεστάτη, καὶ ἀσκήτρια, μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ· μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ μέγιστος μὲν ἐν προφήταις, ἀρχηγὸς δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ τρόπον τινὰ συνάπτων ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τὰς Διαθήκας, Παλαιάν τε καὶ Καινὴν· μαρτυρεῖ ὁ Ἰορδάνης ἐν ποταμοῖς· μαρτυρεῖ θάλασσα· Τιβεριάδος ἐν θαλάττις· μαρτυροῦσι τυφλοὶ, μαρτυροῦσι χωλοὶ, μαρτυροῦσι νεκροὶ ἐγειρόμενοι· δαίμονες μαρτυροῦσι λέγοντες· Τί ἡμῖν (2) καὶ σοί, Ἰησοῦ; Οἶδαμέν σε τίς εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. Μαρτυροῦσιν ἄνεμοι πρηνασσόμενοι καὶ φεμύμενοι· πέντε ἄρτοι μαρτυροῦσιν εἰς πεντακισχιλίου πληθυντέντες. Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ

²³ Vid. cat. 12, n. 32; cat. 13, n. 38 et seqq.; cat. 14, n. 22 et 23. ²⁴ Matth. iii, 17: xvii, 5. ²⁵ Luc. iii, 22. ²⁶ Luc. i, 27-38. ²⁷ ibid. ²⁸ Luc. ii, 7. ²⁹ Matth. ii, 14. ³⁰ Luc. ii, 28-31. ³¹ ibid. 36-38. ³² Joan. i, 13. ³³ Vid. cat. 3, n. 6. ³⁴ Matth. iii, 13. ³⁵ Joan. vi, 1. ³⁶ Matth. xi, 5. ³⁷ Marc. i, 24. ³⁸ Matth. viii, 26, 27. ³⁹ Matth. xiv, 16-21. ⁴⁰ Vid. cat. 4, n. 10.

(1) Δέσποτα, etc. Id verbum et seqq. usque ad καὶ Ἄννα excl. desunt in ms Genoves. In Roe et Casaub., Ottob., Coisl., deest phrasis, ὃ ἠτοίμασας, etc.

(2) Τί ἡμῖν. In eodd. Coisl., Roe, Casaub., legitur ut in Evangelio: Ἐὰν τί ἡμῖν, Sine. quid nobis, etc.

(3) Sanctum crucis lignum, etc. Idem supra dixit cat. 4, num. 10, ac repetit infra cat. 13, num. 4. At hæc omnia assuta esse putat Rivetus, hoc argumento ductus, quod Cyrillus ad sua usque tempora lignum crucis servari notet his verbis, μέχρι σήμερον, quasi longi temporis moram designans; cum tamen paucis ante has catecheses annis, nec fere paulo plus quam triginti, crux reperta dicatur, ejusdem quanquam communionis socii. Guillelmus Cave et Thomas Millesius. Nam ut concedam tempus hic a reperta cruce significari (cūm tamen multo probabilius sit Cyrillum de toto tempore, quod a Christi passione interfluxit, loqui, in quo, sacris locis gentiliū furore profanatis, conservatam fuisse ac potuisse reperiri Christi crucem divinum beneficium est) verbis, μέχρι σήμερον, tum in sacris Scripturis, tum apud auctores alios non adeo longinquum tempus semper designari jam animadvertenda est. Et ut a Cyrillo non concedamus, cat. 17, num. 11, observat usque ad suum tempus videri, μέχρι σήμερον βλέπομεν, sæculi principes ab Ecclesiæ hominibus duci ut doceri: quod tamen non nisi de præsentī tempore et post datam Ecclesiæ pacem, non δὲ ἐν κατὰ πρόσωπον εἰρήνῃ, intelligendum significat cat. 18, num. 27, ita ut illud μέχρι σήμερον vix plures quam triginta annos, a Constantini conversione elapsos, notet. Crucem porro eodem Constantini tempore inventam ipse est oculatus testis epistola ad Constantium num

146 XIX. Multa exstant, dilecti, vera de Christo testimonia. ²³ Testatur Pater e cælo de Filio ²⁴, testatur Spiritus sanctus, descendens corporaliter in specie columbæ ²⁵; testatur Gabriel archangelus Mariæ evangelizans ²⁶; testificatur Virgo Deipara ²⁷; testatur beatus præsepī locus ²⁸. Ægyptus testis est, quæ Dominum corpore adhuc novellum infantem recepit ²⁹; testis Simeon qui eum recepit in ulnis suis, et dixit: « Nunc dimittis servum tuum « Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia « viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti « ante faciem omnium populorum ³⁰. » Et Anna prophetissa, continens [seu vidna] religiosissima, et asceticam vitam agens, de ipso testimonium reddit ³¹. Testificatur Joannes Baptista ³², prophetarum quidem in maximus, Novi vero Testamenti princeps, atque in se quodammodo connectens ambo Testamenta, Vetus et Novum. ³³ Inter flumina testis est Jordanis ³⁴, inter maria ³⁵, Tiberiadis mare. Testantur cæci, testantur claudi, testantur mortui ad vitam revocati ³⁶. Testimonium ferunt dæmones aientes: « Quid nobis et tibi, Jesu? « Novimus te qui sis; Sanctus Dei ³⁷. » Testificantur venti, ejus imperio pressi et refrenati ³⁸; testantur quinque panes in quinque virorum millia multiplicati ³⁹. ⁴⁰ Sanctum crucis lignum testatur (3), quod ad hodiernum usque diem apud nos conspici-

3, quo solo testimonio argumentum ex Eusebii Cæsariensis silentio imbecillum redditur. Crucis lignum argenteis thecis ab Helena conditum, servabatur in ecclesia Resurrectionis, ex Rufino, lib. i, seu maxis x *Histor. eccl.* cap. 8; atque in acerno ejusdem ecclesiæ sacrario, ex S. Paulino, epist. 31, num. 6, ad illud per atrium quoddam adibat, ut intelligimus ex *Patri spiritualis* cap. 105. Ardebat ante crucem lampas cujus olei aspersione mirabilia multa a SS. Saba et Cyriaca perpetrata narrantur in eorum Vita. Cruci servandæ præpositus fuit presbyter, cui σταυροφύλακος inditum nomen; id officii habuit sub Joanne Cyrilli successore S. Porphyrius postea Gazensis episcopus, ut in ejus Vita narratur; eoque tempore in aurea theca servabatur crux. Populo semel quotannis ab episcopo proponebatur adoranda ex Paulini loco jam laudato, id factum testatur *cu. Pascha Domini agebatur*; quod cum aliqui de feria sexta Parasceves intelligant, videtur potius de feria secunda Paschalis intelligendum: nam ex non antiquo ita celebratum fuisse narrat Sophronius Hierosolymitanus antistes orat. 1, cujus tempore erant quoque alia proponenda et exaltanda crucis tempora. Extra hoc tempus publicæ adorationis peregrinis episcopi beneficio crux adoranda concedebatur; data licentia frustula ex cruce decerpta asportandi; nec crux propterea ullum detrimentum, quamvis toties deminuta patiebatur, teste adhuc miraculi Paulino, quod etiam ex Cyrillo fidem accipit: si enim crucis particulis totus orbis, ut ipse testatur, jam tum oppletus erat; quid de ipsa cruce post viginti, imo post septuaginta ab ejus inventionē annos, quo tempore scribebat Paulinus, superesse jam poterat; nisi decreta divinitus reparata fuissent?

tur; ac per eos, qui fide impellente ex eo frustra decerpunt, orbem fere totum hinc jam opplevit. Testatur palma in valle sita, quæ ramos pueris, Christum olim encomio celebrantibus ministravit⁴¹ Gethsemane testatur⁴², Judam adhuc quasi demonstrans iis qui intelligunt. Sanctus iste [mons] Golgotha super cætera editus testatur se conspicuum ostentans⁴³; testatur monumentum persanctum, et qui in hunc usque diem jacet, lapis⁴⁴. Sol nunc lucens testis est, qui tum Salvatoris nostri passionis tempore passus est deliquium⁴⁵. Testes ¶ 47 tenebræ, quæ in tempore illo factæ sunt ab hora sexta usque ad horam nonam⁴⁶; lux testis, quæ ab hora nona ad vesperam illuxit. Testis mons Olivarum sanctus ex quo ad Patrem ascendit⁴⁷; testes quoque imbriferæ nubes quæ Dominum susceperunt⁴⁸, Cælestes quoque quæ Dominum recepere portæ testantur: de quibus ait Psalmicen: *Tollite portas, principes, vestras et elevamini, portæ sempiternæ, et introibit Rex gloriæ*⁴⁹. Qui ante inimici fuerant, testantur; quorum nunc est beatus Paulus, qui modico quidem tempore inimicitias gessit, diuturno vero servitium exhibuit. Testificantur apostoli duodecim, qui non verbis solum, sed et tormentis et mortibus propriis veritatem prædicaverunt. Testatur umbra Petri, quæ in Christi nomine ægros sanabat⁵⁰; testantur sudaria et semicinctia, quæ olim per Paulum Christi virtute similiter curationes edebant⁵¹. Testantur Persæ, Gotthi, et omnes e gentilibus [conversi (1)] qui pro eo mortem oppetere non dubitant, quem

λαμβανόντων, ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρῶσαν (2). Ὁ φοῖνιξ ὁ ἐπὶ τῆς φάραγγος μαρτυρεῖ, τὰ βαῖα παρασχῶν παισὶ (3) τοῖς τότε εὐφημοῦσι· τὸ Γεθησημανῆ μαρτυρεῖ, τὸν Ἰουδᾶν μονοουχὶ δεικνύον ἔτι τοῖς νοοῦσιν· ὁ Γολγοθᾶς ὁ ἅγιος οὗτος ὁ ὑπερανειστηκώς, μαρτυρεῖ φαινόμενος· τὸ μνημα τῆς ἀγιότητος μαρτυρεῖ, καὶ ὁ λίθος ὁ μέχρι σήμερον κείμενος· ἥλιος νῦν λάμπων μαρτυρεῖ, ὁ τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐκλιπών· τὸ σκότος μαρτυρεῖ, τὸ τότε γεγόμενον ἀπὸ ἕκτης μέχρις ἐνάτης ὥρας· τὸ φῶς μαρτυρεῖ, τὸ ἀπὸ ἐνάτης ἕως ἑσπέρας ἐκλάμψαν· τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν μαρτυρεῖ τὸ ἅγιον, ἀφ' οὐπερ ἀνῆλθε πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ὀμβροτόκοι νεφέλαι μαρτυροῦσι, δεξάμεναι τὸν Δεσπότην· καὶ οὐράνιοι δὲ πύλαι μαρτυροῦσι δεξάμεναι τὸν Δεσπότην, περὶ ὧν εἶπεν ὁ Ψαλμωδῆς· Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Οἱ ποτε ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν, ὧν εἷς ὁ μακάριος Πυλὸς ἐστίν, πρὸς ὀλίγον (4) μὲν ἐχθράνας, πολυχρονίως δὲ δουλεύσας· ἀπόστολοι δὲ δεκά μαρτυροῦσιν, οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ βασάνοις καὶ θανάτοις ἰδοῖς κτηρῶντες τὴν ἀλήθειαν· ἡ σκιά Πέτρου μαρτυρεῖ, θεραπεύσασα ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς ἀβρώστούντας· τὰ σουδάρια καὶ τὰ σημερινία μαρτυροῦσι, θεραπεύοντα παραπλησίως τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ τότε διὰ Παύλου· Πέρσαι καὶ Γότθοι, καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν μαρτυροῦσιν, ὑπεραποθνήσκοντες τούτου, ὃν σαρκὸς (5) ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐθεώρησαν· οἱ διὰ τῶν πιστῶν μέχρι σήμερον ἀπελαυνόμενοι δαίμονες μαρτυροῦσι.

⁴¹ Joan. xii, 13. ⁴² Matth. xxvi, 36. ⁴³ Matth. xxvii, 33. ⁴⁴ ibid. 60. ⁴⁵ Luc. xxiii, 45. ⁴⁶ Matth. xxviii, 43. ⁴⁷ Act. i, 12. ⁴⁸ ibid. 9. ⁴⁹ Psal. cxiii, 7. ⁵⁰ Act. v, 15. ⁵¹ Act. xix, 12.

(1) *Persæ et Gotthi*, etc. Ut amque gentem Cyrillus Christo subjugalam monet, cat. 12, num. 40, quanquam ibi pro Gotthis Scythas dicit. Quod autem utrosque pro Christi fide suo tempore mortem oppetere testatur, nota est quæ in Perside sub Sapore rege exarsit imperatore Constantino persecutio, quam Sozomenus lib. ii *Histor. eccl.* describit, capp. 7, 8 et seqq. Non eadem vero Gotthica persecutionis memoria ac celebritas est Gotthi adducti fuerant ad fidem quorundam Christianorum opera, qui sub Valeriane et Gallieno circa annum 260, in Galatia et Cappadocia capti, in Gotthiam transducti fuere, teste Philostorg., lib. ii *Hist.*, capp. 3. Alios multos Audius hæresiarches, in Scythiam ab imperatore Constantino relegatus, post Nicæni concilii tempora religioni nostræ addixit, institutis in Gotthia etiam monasteriis, Epiph., hæres. xl, num. 14. Fidem vero catholicam profitebantur; eorum enim episcopus Theophilus concilio Nicæno strenuus consubstantialitatis propugnator interfuit ejusque synodi fidem suis enixe commendatam reliquit; quam primum deseruit Ulphilas alter Gotthorum episcopus in concilio Constantinopolitano anni 360; in quo Arimineni formulæ suscripsit, ex Socrate, lib. ii *Hist.*, cap. 41. Persecutionem quam memorat Cyrillus, intelligi potest ea quam refert Philostorgius loco citato, cum magna Christianorum multitudo a Gotthis paganis suis exacta sedibus, in Mæsiam cum Ulphila episcopo transivit: nisi malis dicere eas persecutiones seu generales, seu peculiare signi-

ficari, sine quibus vix ac ne quidem fieri potuit ut religio Christiana ulla in gente falsis numinibus addicta plantaretur. Alia porro post hanc ætatem fuit persecutio Gotthorum tam Catholicorum quam Arianorum sub rege Athanarico, ecclesiasticis auctoribus permultis celebrata.

(2) *Πληρῶσαν*. Ita emendavimus ex codd. Roe et Casaub. Habetur in impressis, ἐπλήρωσαν. In Coisl. ἐπλήρωσεν.

(3) *Παισὶ*. Ita scripsimus loco πᾶσι: ex codd. Roe et Casaub. Pueros enim potissimum Christo acclamasse vulgo aiunt Patres, et ipse Cyrillus, cat. 12, num. 23, ex illo loco Matth. xxi, 15, ubi dicitur pueros clamasse in templo *Hosanna*, etc. Hinc *Itinerarii Hierosolymitani* auctor loca sacra recensens: « A parte, inquit, dextra est arbor palmæ, de qua « infantes ramos tulerunt et veniente Christo subtraverunt. » Norunt omnes palmam arborum esse maxime vitalem, ut nemo miretur eandem post trecentos annos palmam Hierosolymis conspectam esse. Quod subjicit Cyrillus de Gethsemane Judam veluti demonstrante, referri potest ad petram ibidem visam, de qua supra laudatus auctor: « Est et « petra ubi Juda Scarioth Christum prodidit. » Non multo post ibi ædificata fuit Gethsemanensis ecclesia, de qua passim auctores.

(4) *Πρὸς ὀλίγον*. Emendatum ex Coisl., Roe Casaub., Bodl., quod vitiose in impressis habetur, πρὸς ὀλίγον.

(5) *Ὁν σαρκὸς*. In editis vitiose pro ὃν habeba-

Κ'. Τοσοῦτοι, καὶ διάφοροι, καὶ πλείους εἰσὶ μάρ- A
τυρες ἄρα ἀπιστεῖται λοιπὸν ὁ Χριστὸς (1) μαρτυ-
ρούμενος; Β' μὲν οὖν ἐστὶ τις πρότερον ἀπιστῶν, πι-
στευέτω νῦν· εἰ δὲ πρότερον ἦν πιστὸς, προσθήκη
πίστεως λαμβανέτω μείζονα, πιστεύων εἰς τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ γινωσκέτω τίνας ἔχει τὴν
προσηγορίαν. Χριστιανὸς ἐκλήθη· φεῖσαι τοῦ ὀνό-
ματος. μὴ διὰ σὲ βλασφημείσθω ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ λαμψάτω τὰ
καλὰ ἔργα σου μᾶλλον ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων·
ἵνα οἱ βλέποντες ἄνθρωποι, δοξάζωσιν ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς·
ὃ ἡ δόξα (2) καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
νων. Ἀμήν.

⁵² Matth. v, 16.

tur oī id emendavimus ex codd. Ottob., Bodl. et
ms. S. Genovesæ.

(1) Ὁ Χριστός. Sic posuimus ex codd. Coisl., Colb.,
Bodl., Roe, Casaub., Grod. loco ὁ Κύριος, quod in
codicibus habetur.

XX. Tam multi, et differentes, et adhuc plures
sunt testes : jamne igitur Christo [tot] testificatio-
nibus comprobato denegabitur fides? Si quis igitur
est qui prius non crediderit, credat nunc : si vero
ante fidelis fuit, majus fidei incrementum accipiat;
credens in Dominum nostrum Jesum Christum,
cognoscat etiam cujusdam habeat appellationem.
Christianus vocatus es : parce huic nomini ; ne
propter te blasphemetur Dominus noster Jesus
Christus Filius Dei. Verum luceant potius bona
opera tua coram hominibus ; ut qui ea viderint ho-
mines, glorificent in Christo Jesu Domino nostro
Patrem qui in cælis est⁵² : cui gloria et nunc, et
in sæcula sæculorum. Amen.

(2) Ὡς ἡ δόξα. In codd. Ottob., Roe, Casaub. e^t
Coisl., ὡς ἡ δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
etc. Cui gloria, honor, et imperium, nunc et semper
et in sæc., etc.

CATECHESIS UNDECIMA

DE FILIO DEI UNIGENITO, NATO EX PATRE ANTE OMNIA SÆCULA DEO VERO PER QUEM
OMNIA FACTA SUNT.

148 PRÆLOQUIUM.

I. *Reliquas Symboli voces ad articulum de Dei Fio pertinentes hic explanat, eas nimirum quibus asseritur Dei Filius unigenitus ex Patre natus Deus verus ante omnia sæcula : per quem omnia facta sint. Præmisso de Christi Domini super alios christos excellentiæ præmio (num. 1), Filium illum Dei esse ex ipsius Dei testimonio convincit : Filium porro naturalem, unigenitum et primogenitum, ab adoptivis longo discrimine sejunctum, qui secundum duplicem naturam duos patres habeat, Davidem secundum carnem, Deum secundum deitatem (num. 2-5). Tum a generatione divina omnes humanæ generationis ac filiationis defectus removeri jubet, passionem, temporis moram, imperfectionem, ignorantiam, gratiam (num. 7-9). Nec corporeæ tantum generationis hinc abesse vitia docet ; verum etiam illum mentis verbum suum generantis defectum, quo illud evanidum et solida subsistentia destitutum parit (num. 10) ; contra divinum Verbum subsistens esse, ascendens et descendens, loquens et potestate præditum (num. 11-13). Cæterum hujus generationis arcanum, terræ, cælo, angelis et universis creaturis abditum, soli Patri, Filio et Spiritui sancto cognitum ; qua in nativitate nec Pater mutatus vel diminutus, nec Filius imperfectus et cum Patre confusus, licet ab æterno nascatur, existimandus est (num. 14-16). Filium probat Deum verum esse, ita in Patre manentem, et unum cum ipso divinitate, regno, voluntate, opificiis, existentem ; ut tamen neque cum Patre confusus, neque ab eo alienus creature more, sed simillimus in omnibus, et a creaturis prorsus separatus sit (num. 18-19). Postea æternitatem Filii et generationis ejus ex Scripturis probat (num. 20. 21). Denique omnia prorsus a Filio, nutu Patris ipsi faciendorum voluntatem et exemplar præscribentis, condita esse ; ita Filium, conjunctim cum Patre, regem ac conditorem esse omnium sive visibilium sive invisibilium rerum, ipsorumque etiam sæculorum (num. 21 et seq.).*

II. *Plurima sunt in hac oratione diligenti observatione digna ; in primis æternitas divinæ generationis, veraque Christi divinitas, et a rebus creatis exemptio, diserte et copiose asserta et probata, ac frequenter inculcata et ingeminata ; omissis tamen consecratis a Nicæno concilio vocibus, consubstantialis, ex essentia et hypostasi Patris. Omnes Arianorum impias voces refellit ; et cavillos eorum, ac Scripturæ testimoniorum perversas interpretationes persequitur, illis tamen non nominatis. Sabellianam quoque hæresim diligenter et intrepide refutat : sive Arianorum eam Catholicis objicientium calumniam præoccupans, sive strenuos consubstantialis defensores sibi non satis cognitos, ex Arianorum querelis suspectos habens. Naturarum in Christo distinctionem operose notat (num. 5 et 20). Filio rerum omnium creationem ita attribuit, ut nullam aliam Pater in condendo mundo, præterquam præ-*

cipiendi Filio et eidem operis exemplar demonstrandi, partem dedisse videatur (num. 21 et seq.); qua de re diligentius disputavimus in dissertatione tertia.

III. *Perorata est ab auctore subsequenti post præcedentem die, ut ex primis istius verbis liquet. Eam recensuimus ad fidem codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΑ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Τὸν Υἱὸν (1) τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ ἀνάγνωσις (2) ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων (3) τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, καὶ τὰ ἐξῆς.

149 CATECHESIS XI ILLUMINANDORUM,

Hieronymis ex tempore prolata in illud: *Filium Dei unigenitum, qui ex Patre natus est Deus verus ante omnia sæcula: per quem omnia facta sunt; et lectio ex Epistola ad Hebræos: Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus in prophetis, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio* ⁵³ etc.

I. Quod quidem in Jesum Christum speramus, A satis pro nostra virili parte, per ea quæ vobis heri tradita sunt diximus. Non est autem nude ac vulgariter in Jesum Christum credendum, neque sic accipiendum est quasi in unum quempiam e multis, qui abusive christi appellati sunt. ⁵⁴ Illi enim erant typici [et figura tenus] christi: hic autem Christus est verus; qui non ex hominum numero, profectu quodam ad sacerdotium evectus est, sed acceptam a Patre sempiterno habet sacerdotii dignitatem. ⁵⁵ Atque idcirco præcavens fides ne unum quempiam ex vulgaribus christis suspicemur, ad fidei confessionem addit, quod credimus « in unum Dominum « Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. »

II. ⁵⁶ Filium porro cum audis, ne adoptivum existimes; sed naturalem Filium, Filium unigenitum, qui alterum fratrem non habeat. Propterea enim *Unigenitus* appellatur, quod, in deitatis dignitate et nativitate ex patre, fratrem habeat nullum. Filium vero Dei ipsum vocamus non ex nobis ipsis,

A Α'. Ὅτι μὲν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλπίζομεν, αὐτάρκως κατὰ δύναμιν ἡμῖν εἴρηται (4), διὰ τῶν χθὲς ὑμῖν παραδεδομένων. Οὐχ ἀπλῶς δὲ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πιστευτέον, οὐδὲ ὡς εἰς ἓνα τῶν πολλῶν καταχρηστικῶς καλουμένων χριστῶν, παραδακτέον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἦσαν χριστοὶ τυπικοὶ, οὗτος δὲ Χριστὸς ἀληθής, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἐκ προκοπῆς εἰς ἱερωσύνην ἀνελθὼν, ἀλλ' αἰεὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης πατρόθεν ἔχων ἀξίωμα. Καὶ διὰ τοῦτο προασφαλιζομένη ἡ πίστις, ἵνα μὴ τῶν ψιλῶν χριστῶν ὑποπτεύσωμεν ἓνα, προστίθῃσι τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ, ὅτι πιστεύομεν εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ.

B Β'. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ νομίσης θετὸν, ἀλλὰ φυσικὸν Υἱὸν, Υἱὸν μονογενῆ, ἀδελφὸν ἕτερον οὐκ ἔχοντα· διὰ τοῦτο γὰρ καλεῖται Μονογενής, ὅτι εἰς τὴν τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν, ἀδελφὸν οὐκ ἔχει. Υἱὸν δὲ τοῦ Θεοῦ καλοῦμεν αὐτὸν οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς

⁵³ Heb. 1, 4, ⁵⁴ Vid. cat. 16, n. 13. ⁵⁵ Vid. cat. 10, n. 14. ⁵⁶ Vid. cat. 7, n. 10, et infra n. 4.

(1) Τὸν Υἱόν. Ante τὸν Υἱόν, additur in impressis Χριστόν. Quam vocem, ad hanc catechesin non pertinentem, delevimus, secuti codd. Coisl., Roe, Casaub et Grod. Verba πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, in editis ante Θεὸν ἀληθινόν, sicut in Græcis passim Symbolis, posita, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. in ea sede restituimus qua recitantur a Cyrillo hujus cat. n. 14 et 21.

(2) Lectio hæc confirmatur ex his quæ dicuntur n. 5.

(3) Ἐπ' ἐσχάτων. Codd. Roe et Casaub., ἐπ'

ἐσχάτου, in novissimo. Eodem modo legisse videtur vulgatus interpres qui vertit. novissime. Ita legit Chrys, hom. 5 adv. Jud., p. 457; et ita ferunt multi mss. Novi Test. codd. In fine catech. hunc locum recitat Cyrillus, ibique non solum Roe et Casaub., sed etiam Coisl. habet ἐπ' ἐσχάτου.

(4) Ἡμῖν εἴρηται. Vocem ἡμῖν addidimus ex codd. Ottob., Roe, et Casaub. Ante παραδεδομένων, scripsimus ὑμῖν loco ἡμῖν ex codd. Roe, Casaub. Paulo post, præpositio εἰς ante ἓνα τῶν πολλῶν, abest a codd. Coisl., Ottob., Roe et Casaub.

αὐτὸν Χριστὸν (1), Υἱὸν ὀνομάσαντος· ἀληθῆς δὲ Ἀ προσήγορία, ἣ ἐκ πατέρων τοῖς τέκνοις ἐπιτιθε- μένη.

1. Ἐνηθρώπητε τότε (2) ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη- σοῦς Χριστός, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγνοεῖτο· διδά- ξαι δὲ βουλόμενος τὸ ἀγνοούμενον, συναγαγὼν τοὺς μαθητάς, ἤρώτα· Τίνα με λέγουσιν (3) εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οὐ κενδοξῶν, ἀλλὰ τὴν ἀλη- θειαν αὐτοῖς δεῖξαι βουλόμενος· ἵνα μὴ θεῶ Θεοῦ μονογενεῖ συσικθῶντες, ὡς ἀνθρώπου τινοῦ φίλοῦ καταφρονήσωσιν. Βιπόντων δὲ ἐκείνων, ὅτι Οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν· ἔφη πρὸς αὐτούς· Ἰκεῖ- νοι μὲν μὴ εἰδότες, συγγνωστοί· ὑμεῖς δὲ οἱ ἀπό- στολοι, οἱ ἐπὶ τῷ ὄνματι· μου λεπρούς καθαρῶν- τας, καὶ δαιμόνια ἐκβάλλοντες, καὶ νεκρούς ἐγεί- ροντες, οὐκ ὀφείλετε τοῦτον ἠγνοεῖν, δι' ὃν ποιεῖτε τὰ θαυμάσια. Πάντων δὲ ἀποσιωπησάντων (ὑπὲρ ἀνθρώπου γὰρ ἦν τὸ μάθημα), Πέτρος ὁ πρωτοστό- της τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος κῆρυξ, οὐχ εὐρεσιλογίᾳ χρησάμενος, οὐδ' ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ πεισθεὶς, ἀλλὰ πατρόθεν φωτισθεὶς τὴν διάνοιαν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ὁ Χριστός, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ', ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ μακαρι- σμὸς ἐπακολουθεῖ τῷ ῥήματι (ἦν γὰρ καὶ ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνθρώπου), καὶ σφραγίς ἐπὶ τῷ ῥηθέντι, ὅτι Πατὴρ ἦν ὁ ἀποκαλύψας· λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ· Μα- κάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι· ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐ- ρανοῖς· Ὁ τοίνυν γνωρίζων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰη- σοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τῆς μακαριότητος μετέχει· ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δαίλαιός ἐστι καὶ ἀήλιος.

Δ'. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ καταχρηστικῶς ἄκουε μόνον· ἀλλὰ Υἱὸν ἀληθῶς, Υἱὸν φυσικόν, ἀναρ- χον (4)· οὐκ ἐκ δουλείας εἰς προκοπὴν υἰοθεσίας ἐλθόντα, ἀλλὰ Υἱὸν αἰεὶ γεννηθέντα (5) ἀπεριεργά-

⁵¹ Matth. xvi, 13. ⁵² ibid. 14. ⁵³ Vid. cat. 6, n. 15; ⁵⁴ ibid. 17. ⁵⁵ Vid. cat. 7, n. 3.

(1) Αὐτὸν Χριστόν. Deest vox Χριστόν in Grod., at in codd. Roe et Casaub. legitur: αὐτόν Χριστόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὀνομάσαντος. Patres ex consuetudine nomina filiis indidisse testis Cyril. Alex., *De recta fide ad Theodos.*, p. 26.

(2) Τότε. F. ποτέ.

(3) Λέγουσιν. Additur in codd. Roe et Casaub. ut in Evangelio, οἱ ἄνθρωποι· *Quem me dicunt ho- mines*, etc. Infra, loco θεῶ Θεοῦ cod. Coisl. habet Υἱὸν Θεοῦ, *Dei filio*. Roe et Casaub., θεῶ καὶ Θεοῦ *Deo et Dei Filio*. Grod. neque θεῶ, neque Υἱὸν legit, sed tantum Θεοῦ μονογενεῖ. Magis conve- nire videtur loco ut scribatur Υἱὸν.

(4) Ἄναρχον. Deest eo vox in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. non solum hic, sed etiam num. 5, 7 et 13. inferius ubi repetitur. Cum ea vox duo significet, vel, *sine principio temporis*, vel *sine prin- cipio originis*, scite observatum est a Greg. Nysseno, lib. 1 *cont. Eunom.*, pag. 382, ratione duplicis hujus significationis Filium ἀναρχον dici juxta vel negari posse. Arian documentum erat apud Athan., *De syn.*, n. 16, id attributum soli Patri convenire. Ἔστιν, inq̄biunt, ἀναρχος μονώτατος. Orientales episcopi, quibuscum Cyrillus sæpe convenit, in formula ad occidentales transmissa apud Athan., loco cit.,

sed quoniam Pater ipse Christum ipsum Filii no- mine compellavit· vera namque appellatio est, quæ a patribus filiis imponitur.

III. Humana... olim naturam induit Dominus noster Jesus Christus: verum a multis ignoraba- tur. Quod autem ignotum erat eum docere vellet, congregatis discipulis sciscitabatur: « Quem me di- cunt esse Filium hominis ⁵⁷ »? Non inanem glorio- iam aucupans, sed veritatem ipsis declarare cupiens: ut ne cum Deo Dei unigenito simul habitantes, eum tanquam nudum **150** hominem despicerent. illis autem aientibus: « Alii quidem Eliam, alii vero « Jeremiam ⁵⁸, » dicit ad illos: Illi quidem qui ne- sciunt, venia digni: vos autem apostoli, qui in no- mine meo leprosos mundatis, et dæmonia ejicitis, mortuosque ad vitam revocatis, illum non debetis ignorare, per quem mirabilia patratis. ⁵⁹ Omnibus autem reticentibus (humanas enim vires excede- bat hujusmodi documentum), Petrus apostolorum princeps et supremus Ecclesiæ præco, non adin- vento sermone usus, neque humano persuasus ratiocinio, sed immissa menti a Patre luce perfu- sus, dicit ad ipsum: *Tu es Christus*; neque id simp- liciter, sed, *Filius Dei viventis* ⁶⁰. Et statim adjun- gitur huic verbo beatitudinis denuntiatio (vere enim humano captu superius erat), et signaculi loco declaratio hæc, quod Pater esset qui revelaverat. Dicit enim Salvator: « Beatus es, Simon Barjona, « quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater « meus qui in cælis est ⁶¹. » Quisquis itaque agnoscit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, particeps sit beatitudinis; qui vero negat Filium Dei, infelix et miserandus est.

IV. Filium iterum cum audis, ne abusive solum- modo dictum puta; ⁶² sed filium vere, filium nat- uralem, initii expertem: non ex servitute ad gra- dum adoptionis evectum; sed Filium ad omni æ-

cat. 14, n. 27; cat. 17, n. 27. ⁶⁰ Matth. xvi, 16.

n. 26, art. 3, multis depugnant ne Filius ἀναρχος di- catur. Contra Catholici, uti Athanasius, Epipha- nius, et qui illos secuti, Filium passim ἀναρχον in- clamant. Cyrillus equidem cat. 4, n. 4, Patris re- censens attributa in eis ἀναρχον ponit, et infra, n. 20. Patrem sine principio Filii principium tradit: Ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ ἀναρχος ὁ Πατὴρ. Ipse nihilominus in eodem loco vetat principium temporale, χρονικὴν ἀρχήν. Filio tribui, et hoc præsentī numero, Filium dicit supra et ultra omne principium existere, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς τυγχάνων. Ex quo consequi- tur, eum ratione temporis ἀναρχον esse.

(5) Αἰεὶ γεννηθέντα. Codd. Roe et Casaub., αἰεὶ γεννητόν ὄντα, qui ab æterno est res genita. Inter καὶ et ἀκαταλήπτῳ irrepsit in editis vox ἀνελθόντα, quam eliminavimus, juxta codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Vox αἰεὶ significare potest vel sem- per, ut designet Cyrillus Verbi generationem non semel absolutam et finitam esse, sed perpetuam, quæ semper ac continuo peragatur: vel ab æterno, ut generationem Christi nullum temporis exordium habuisse dicat Prior sensus catholicus est et verus, nec tamen hic a Cyrillo respectum illum puto, cum nullibi de eo dicat: sed sæpissime apud ipsum αἰεὶ significat ab omni æternitate. Ex innumeris locis

ternitate genitum imperscrutabili nec usquam comprehendenda generatione. Similiter, dum primogenitum audis⁶³ (1), ne id ex humano more concipias : apud homines namque primogeniti alios fratres habent ; et alicubi dicitur : « Filius primogenitus meus Israel⁶⁴. » Sed quemadmodum Ruben, primogenitus honore suo dejectus fuit Israel : ille enim in patris cubile ascendit⁶⁵ : Israel vero Patris filium e vinea ejectum⁶⁶ crucifixit. Et ad alios quidem dicit Scriptura : « Filii estis Domini Dei vestri⁶⁷ ; et alibi : Ego dixi : Dii estis, et filii Altissimi omnes⁶⁸. Dixi, » non genui. Illi ex Dei voce et dicto adoptionem quam non habebant acceperunt ; hic vero, non cum aliud quidpiam esset, aliud **151** [factus et] genitus est ;⁶⁹ sed Filius Patris ab exordio natus est, superior quovis initio et sæculis existens ; Filius patris in omnibus similis genitori ; æternus ex æterno Patre, vita ex vita genitus, et lumen ex lumine, et veritas ex veritate, et sapientia ex sapientia, et rex ex rege, et Deus ex Deo, et potestas ex potestate.

V. Si igitur audieris Evangelium aiens : « Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham⁷⁰ ; quantum ad carnem intellige. Filius enim revera Davidis est in consummatione sæculorum, Dei vero Filius ante omnia sæcula, sine initio. Et illud quidem assumpsit quod non habebat : hoc autem quod habet, sempiterno habet ex Patre genitus. Duos patres habet : unum David secundum carnem, alterum vero Deum Patrem secundum deitatem. Atque illud quidem quod secundum Davidem

⁶³ Hebr. 1, 6. ⁶⁴ Exod. iv, 22. ⁶⁵ Gen. xlix, 4. ⁶⁶ Matth. xxi, 39. ⁶⁷ Deut. xiv, 1. ⁶⁸ Psal. lxxxv, 6. ⁶⁹ Vid. cat. 4, n. 7, *infra*. n. 9. ⁷⁰ Matth. i, 1.

unum producam, in quo *ἀεί* distinctam habet significationem a πάντοτε, *semper*, cat. 15, n. 30 : « Αὐτὸς γὰρ τὰ ἀρετὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε » Filius ab æterno « quæ placita sunt ipsi, Patri, facit semper. »

(1) *Dum primogenitum audis*. Audiverant in lectione huic catechesi prævia. « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem, » etc. Occupat objectionem Arianorum ex hac primogeniti appellatione eoque Apostoli loco petitam, cui respondet Athanasius orat. 2, n. 62. 63 et 64 : sed paulo aliter ac Cyrillus ; asserit enim ille primogenitum Christum non dici ratione generationis suæ ex Patre, sed tantum ratione creationis, quia rebus omnibus, sese ad eas attemperando, dedit ut essent ; vel ratione reparationis generis humani, et nostræ naturæ a se susceptæ ; qui verus est Apostoli sensus. Cyrillus Verbum ob æternam generationem fatetur primogenitum : sed fratrum adoptionem divina gratia consecutorum, cum ipse naturalis sit Dei Filius, idemque unicus. Idem cum ipso multi sentiunt Patres.

(2) Ἄλλ', ὡς ὁ Ῥουβὴν, etc. Hæc verba male interpuncta, et ἐκπεπτωκῶς vitiose scriptum, ἐκπεπτωκῶς, Casaubonum et Millesium torserunt : primus ita restituendum suspicabatur, ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν πρωτότοκος ἦν, οὕτω πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ. Alter, ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν ἐκπεπτωκῶς ἦν, ἐκπεπτωκῶς ὁ Ἰσραήλ. Locus nostra interpunctione et scriptione planus et apertus est.

(3) Ὑμῶν. Ex codd. Roe, Casaub., Grod. et sacro textu, Deut. xiv, 1, ita posuimus loco ἡμῶν.

(4) Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Multa in toto hoc loco ex codicibus mutavimus. Primum enim voces τοῦ Πα-

τρὸς καὶ ἀκαταλήπτῃ τῇ γεννήσει. Καὶ πρωτότοκον ὁμοίως ἀκούων, μὴ νομίσης εἶναι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πρωτότοκοι, καὶ ἄλλοι ἔχουσιν ἀδελφοὺς, καὶ που γέγραπται· Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰσραήλ· ἀλλ', ὡς ὁ Ῥουβὴν (2), πρωτότοκος ἦν ἐκπεπτωκῶς ὁ Ἰσραήλ. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀνέβη ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρὸς· ὁ δὲ Ἰσραήλ τὸν υἱὸν τοῦ Πατρὸς ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ ἀμπελώνος, ἐσταύρωσε. Καὶ πρὸς ἄλλους δὲ φησιν ἡ Γραφή· Υἱοὶ ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν (3)· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. Εἶπα, οὐκ ἐγέννησα. Ἐκεῖνοι, ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεόν, τὴν υἰοθεσίαν προσέλαβον ἣν οὐκ εἶχον· οὗτος δὲ οὐκ ἄλλο τι ὦν, ἄλλο τι ἐγεννήθη· ἀλλὰ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς (4) ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰώνων τυγχάνων· Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐν πᾶσιν ὁμοῖος τῷ γεγεννηκότι· ἀίδιος ἐξ αἰδίου Πατρὸς, ζωὴ ἐκ ζωῆς γεγεννημένος, καὶ φῶς ἐκ φωτός, καὶ ἀλήθεια ἐξ ἀληθείας, καὶ σοφία ἐκ σοφίας, καὶ βασιλεὺς ἐκ βασιλείας, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ δύναμις ἐκ δυνάμεως.

Εἴ· Ἐάν τοινοῦν ἀκούσης τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος, Βίβλος γεννήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ, τὸ κατὰ σάρκα νόησον. Υἱὸς μὲν γὰρ Δαβὶδ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, Υἱὸς δὲ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀνάρχως (5). Κάκεινο μὲν προσέλαβεν, ὅπερ οὐκ εἶχε· τοῦτο δὲ ἔχει, αἰδίως ἔχει, γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς. Δύο ἔχει πατέρας· ἓνα τὸν Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ἓνα τὸν Θεὸν Πατέρα θεϊκῶς (6). Ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ χρόνῳ ὑποβάλλεται καὶ ψηλαφᾶται καὶ γνεαλοεῖται· τὸ δὲ κατὰ τὴν θεότητα, οὔτε χρόνῳ

πρὸς ante ἐξ ἀρχῆς, et voces, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰώνων τυγχάνων, ex codd. Coisl. et Ottob. addidimus. Deinde verba, ἐν πᾶσιν, ante ὁμοῖος, ex iisd. Codd. et insuper Roe et Casaub. Verba, αἰδίου ἐξ αἰδίου Πατρὸς, ex codd. Coisl. et Ottob. quorum in priore sunt ante ἐν πᾶσιν ὁμοῖος. Post ἐκ ζωῆς, loco γεγεννημένῃ, scripsimus ex quatuor præfatis mss., γεγεννημένος, juxta usum Cyrilli, qui cat. 4, n. 7, scribit, ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα, et *infra* n. 18, ζωὴ ἐκ ζωῆς γεννηθείς. Loco ἐκ σοφίας, habetur in Coisl., Roe et Casaub., ἐκ σοφοῦ, *sapientia ex sapiente*. Sed præferenda vulgata lectio. Postremo post Θεὸς ἐκ Θεοῦ, adjecimus, δύναμις ἐκ δυνάμεως, ex Coisl. et Ottob.

(5) Ἀνάρχως. Deest ea vox in codd., Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) Θεϊκῶς. Hujus verbi loco legitur in cod. Coisl., φυσικῶς, *naturaliter*. Linea autem sequenti, loco καὶ χρόνῳ non solum in Coisl., sed etiam in Roe et Casaub. legitur, θετικῶς, *positione, adoptione, acquisitione* : vox illa hic procul dubio extra locum. Potuit huc transferri ex linea superiore post ἓνα τὸν Δαβὶδ, quo fortassis in loco respondebat verbo θεϊκῶς vel φυσικῶς in sequenti membro posito, David vero *positione, adoptione*, dici potuit Christi pater, quamvis naturalis ; eo sensu quo Cyrillus negat Christum esse Filium æterni Patris θετικῶν, nempe *acquisitione, voluntate et beneplacito quodam posterius ascitum*. Ita David Dei Filio pater est in tempore ascitus et acquisitus et quodammodo adoptatus cum ante illo careret patre.

ὕποβάλλεται οὕτω τόπω, οὕτω γενεαλογεῖται· Τὴν γὰρ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; Πνεῦμα ὁ Θεός· ὁ πνεῦμα ὢν, πνευματικῶς ἐγέννησεν ὡς ἀσώματος ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν (1). Ὁ Υἱὸς αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς· Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Τὸ δὲ, σήμερον (2), οὐ πρόσφατον, ἀλλ' ἀίδιον· τὸ, σήμερον, ἄχρονον, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε.

genui te ⁴⁴: illud, *hodie*, non recens, sed sempiternum : *hodie* temporis expers, ante omnia sæcula. *Ex utero ante luciferum genui te* ⁷⁵.

ζ'. Πίστευσον τοίνυν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ ζῶντος, Υἱὸν δὲ μονογενῆ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ λέγον· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν· ἵνα ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄφεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἐπίστευσε εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Περὶ οὗ μαρτυρῶν ὁ Ἰωάννης ἔλεγε· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· ὃν τρέμοντες οἱ δαίμονες, ἔλεγον· Ἐα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ;

Ζ'. Υἱὸς τοίνυν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ φύσει, καὶ οὐ θέσει, γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς. Καὶ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν γεννη-

⁷¹ Isai. liii, 8. ⁷² Joan. v, 24. ⁷³ *Vid. infr, n. 7.* ⁷⁴ Psal. ii, 7. ⁷⁵ Psal. cix, 3. ⁷⁶ Joan. iii, 16. ⁷⁷ *ibid.* 18. ⁷⁸ Joan. v, 24. ⁷⁹ Joan. iii, 36. ⁸⁰ *ibid.* 18. ⁸¹ Joan. i, 14. ⁸² Luc. iv, 34; Marc. v, 7.

(1) Ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν. *C* Mallem ut sup. numeri 4 initio in dandi casu, ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν.

(2) Τὸ δὲ σήμερον, etc. Juxta hanc lectionem illud, *Hodie genui te*, ad æternam Verbi generationem refertur. At longe diversa est lectio codd. Roë et Casaub. quæ verba, *Filius meus es tu, de æterna nativitate*, sequentia vero *Hodie genui te*, de Incarnatione explicat. Sic habetur in iis codd. post γεγέννηκά σε. Τὸ, εἶ σὺ, ἄχρονον καὶ ἀίδιον· τὸ δὲ, σήμερον, πρόσφατον, ἀλλ' οὐκ ἀίδιον, οἰκειομένου τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν κάτω γέννησιν· καὶ πάλιν λέγει· Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε. Τοῦτο μόνον τῆς θεότητος. Πίστευσον, etc. *Illud*, *Es tu, absque tempore est et æternum. Illud vero Hodie, recens est nec æternum ; Patre inferiorem etiam nativitatem sibi vindicante. Et iterum ait : Ex utero ante luciferum genui te. Hoc solummodo ad divinitatem attinet.* Frontibus adversis pugnant ambæ lectiones. Ultra sit Cyrilli non facile judicium. Primam tamen quam retinui veram esse, tribus mihi rationibus persuasum est. Prima : si locus iste lineis aliquot superius haberetur, nempe ante τὴν γὰρ γενεάν, secundam lectionem antepone non dubitarem, uli ad confirmanda quæ ante de duplici Christi filiatione dixerat auctor opportuniorem. At hic, ubi assignato prius utriusque nativitalis discrimine, totus est in explicatione divinæ atque æternæ ; quemadmodum edita lectio mire quadrat, ita altera extra locum posita videatur. Secunda : locum psalmi, *Ego hodie genui te*, Cyrillus catech. 7, n. 2, et cat. 10, n. 2, ad æternam Christi nativitatem non obscure revocat. Hic vero Pauli mentem secutus videtur, qui Hebr. i, 3, ad

A est, et tempori subjicitur, et contrectatur, et pro-sapiam habet quæ recensatur : quod vero est secundum deitatem, neque tempori obnoxium est neque loco, neque genus habet quod recenseri possit. *Generationem enim ejus quis enarrabit* ⁷¹ ? *Deus spiritus est* ⁷² : qui spiritus est, spiritualiter genuit uti incorporalis, investigabili et incomprehensa generatione. ⁷³ *Filius ipse de Patre dicit : Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie*

genui te ⁴⁴: illud, *hodie*, non recens, sed sempiternum : *hodie* temporis expers, ante omnia sæcula. *Ex utero ante luciferum genui te* ⁷⁵.

VI. Crede itaque in *Jesum Christum Filium Dei viventis, Filium vero unigenitum*, juxta Evangelium quod dicit : « Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum dederit ; ut qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam ⁷⁶. » *Et rursus : Qui credit in Filium, non judicatur* ⁷⁷ ; « sed translatus est a morte in vitam ⁷⁸. Qui autem non credit Filio, **152** non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum ⁷⁹, quia non credidit in Filium Dei unigenitum ⁸⁰. » De quo testimonium ferens Joannes dicebat· *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre : plenus gratiæ et veritatis* ⁸¹. Quem tremantes dæmones dicebant. *Sine, quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei viventis* ⁸² ?

VII. Filius igitur Dei est natura et non adoptione, genitus ex Patre. Et ille quidem qui diligit

⁷⁴ Psal. ii, 7. ⁷⁵ Psal. cix, 3. ⁷⁶ Joan. iii, 16. ⁷⁷ *ibid.* 18. ⁷⁸ Joan. v, 24. ⁷⁹ Joan. iii, 36. ⁸⁰ *ibid.* 18. ⁸¹ Joan. i, 14. ⁸² Luc. iv, 34; Marc. v, 7.

C hanc interpretationem accedit. Ea porro sectio ante lecta, hujus catechesis præstitutum argumentum est. Accedit quod Cyrillus suam de æterno Christi sacerdotio opinionem vel traxisse vel confirmasse videatur, ex præoccupata opinione quod verba *Filius meus es tu, ego hodie*, etc. ad æternam Christi generationem pertinerent : quia Apostolus Hebr. v, 5, per ea verba (sed ad incarnationem adaptata) Christum sacerdotem a Patre constitutum significat ; Cyrillus autem ea ab æternitate dicta existimabat. Tertia : ambarum quas expendimus Scripturarum posterior sane magis emendationem sapit ; quæ Cyrillum ad communiorem apud Græcos Patres et Latinos veteres hujus Davidici testimonii interpretationem reducit ; nam ea quæ vocem *hodie* ad sempiternam Christi nativitatem refert, ut apud Latinos post Augustinum celebratior, ita apud Græcos admodum rara est, et apud Latinos pene ante Augustinum inaudita. Videri potest Ludov. Thomassinus, lib. viii *De Incarn.*, capitibus 5, 6 et 7, Patrum nubem commemorans qui dictum illud de incarnatione sunt interpretati : quibus nos etiam alios Patres Græcos Latinosque adjicere possemus. Neque tamen suffragatoribus caret inter Græcos Cyrilliana expositio. Adducitur ab auctore paraphrasis in *Psalmos* a Corderio edita : refertur ab auctore Commentarii qui paraphrasin subsequitur in editione Corderii ; quem Theodorum Heracliotam Cyrilli : qualem existimant ; placuit Anastasio orat. i *De Trinitate. Bib. P². Lugd.* tom. IX, pag. 929, paucisque admodum aliis. Ea verba a Paulo adhuc ad Christi resurrectionem referuntur, Act. xiii, 33 ; aliæ quoque sunt Patrum interpretationes, quas recensere nihil est hujus loci.

eum qui genuit, diligit et cum qui ex eo genitus A est⁸³. ⁸⁴ Qui autem genitum contemnit, contumeliam suam in genitorem transfert. Quando vero generantem Deum audieris, ne in corpora opinione devolaris (1); neque participem corruptionis generationem suspicere, ut non in impietatem cadas. *Spiritus est Deus*⁸⁵, ⁸⁶ spiritualis ejus generatio; corpora namque gignunt corpora, et in gignendis corporibus necesse est moram temporis intercedere: nullum vero in generatione Filii ex Patre intermedium reperitur tempus.⁸⁷ Et hic quidem quod generatur, imperfectum generatur: Filius autem Dei perfectus est genitus: quod enim nunc est, id et a principio est, natus absque initio, Nascimur nos ita, ut ex infantili ignorantia ad rationis usum transeamus: imperfecta est, o homo, B nativitas tua: processu siquidem, incrementorum fit accessio. Hic autem nihil simile cogites, neque ullam generantis infirmitatem accuses; nam si ille imperfectum generavit, quod accedente tempore perfectionem assecutum sit: infirmitatis arguis genitorem: si id quod tempus postea largitum est, hoc juxta te genitor ab initio non dedit.

VIII. Ne igitur humanam existimes hanc generationem; neque illi similem qua Abraham genuit Isaac. Abraam enim Isaacum genuit, non quem volebat, sed quem alius illi concessit. Cum vero Deus et Pater generat, neque ignorantia, neque consultatio in medio: dicere enim quod ignoravit id quod genuit, impietas maxima.⁸⁸ Dicere etiam quod cum temporibus deliberasset, pater deinceps effectus sit, ejusdem impietatis est: non enim prius Deus absque liberis existens, postea in tempore C pater est effectus: verum semper Filium habet; quem genuit, non sicut homines generant homines, sed sicut novit ipse solus qui eum genuit ante omnia secula *Deum verum*.

IX. ⁸⁹ Cum enim verus Deus sit Pater, similem sibi Filium genuit, Deum verum. Non sicut magistri discipulos generant; non quemadmodum Paulus quibusdam dicit: *In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui*⁹⁰. Hic enim, qui secundum

⁸³ I Joan. v, 1. ⁸⁴ Vid. cat. 10, n. 1, et cat. n. 2 et 3. ⁸⁵ Joan. iv, 24. ⁸⁶ Vid. sup. n. 5. ⁸⁷ Vid. hom. in Paral., n. 5, et infr. n. 13. ⁸⁸ Ibid. cat. 7, n. 3, infr. n. 4, et cat. 15, n. 6. ⁸⁹ Vid. infr. n. 14. ⁹⁰ I Cor. iv, 15.

(1) *Ne in corpora opinione devolaris*. Hæc vel ad excludendas Valentinianorum generationes, vel potius ad defendendam contra Arianos divinæ generationis veritatem Arius enim ad eam detrectandam, in verissima et ineffabili Filii nativitate, passionem, sectionem et effluxum commentus est inquit Athanasius, lib. 1 cont. Apollinar., n. 21, ea ex Catholicorum sententia sequi dicens. Videsis a nobis annotata in catech. 7, n. 5.

(2) *Όταν ακούσης*. Editi, *έν ακούσης*. Sequimur codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Ex Coisl. et Grod. adjecimus *καί* ante *μή φθαρτήν*. In codd. Roe et Casaub. omittuntur sequentia verba, *ήνα μή άσεδήσης*.

(3) *Καί χρεία τοίς σώμασι*. Ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. scripsimus, *καί χρεία*, loco *έκ χρόνου*: et sustulimus præpositionem *έν* inter τοίς et σώμασι in impressis positam.

σαντα, αγαπή και τον γεγεννημένον έξ αὐτοῦ· ο δὲ ἀθετῶν τὸν γεγεννημένον, ἀναπέμπει τὴν ὕδριν εἰς τὸν γεγεννηκότα. Γεννῶντα δὲ θεὸν ὅταν ακούσης (2), μή καταπέσης εἰς σώματα, μή φθαρτὴν γέννησιν ὑπολάβῃς, ἵνα μή άσεδήσης. Πνεῦμα ὁ θεός· πνευματικὴ ἡ γέννησις· τὰ μὲν γὰρ σώματα γεννᾷ σώματα· καὶ χρεία τοίς σώμασι (3) γεννωμένοις χρόνον μεσιτεύειν. Μεσίτης δὲ τῆς ἐκ Πατρὸς ἱοῦ γέννησεως χρόνος οὐκ ἔστι. Καὶ ὡδε μὲν γεννᾶται τὸ γεννώμενον ἀτελές, ὁ υἱὸς δὲ τοῦ θεοῦ τέλειος ἐγεννήθη· ὕπερ γὰρ νῦν ἔστι, τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔστι, γεγεννημένος (4) ἀνάρχως. Ἡμεῖς γεννώμεθα, ἐξ ἀμαθείας νηπιώδους εἰς λογιότητα μεταβαίνοντες· ἀτελῆς, ἄνθρωπε, ἡ σὴ γέννησις· ἐκ προκοπῆς γὰρ ἡ πρόσληψις. Ἐκαὶ ὡδε οὕτω μὴ νόμιζε, μηδὲ ἀσθένειαν κατηγορεῖ τοῦ γεγεννηκότος. Εἰ γὰρ ἀτελές μὲν ἐγέννησε, χρόνον δὲ τοῦτο προσέλαθε τὸ τέλειον, ἀσθένειαν κατηγορεῖ τοῦ γεγεννηκότος· εἴ γε ὁ χρόνος ὕστερον ἐχαρίσατο (5), κατὰ σὲ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ γεννήτωρ οὐκ ἐχαρίσατο.

genitorem: si id quod tempus postea largitum

H. Μὴ τοίνυν ἀνθρωπίνην εἶναι νομίσης τὴν γέννησιν, μηδὲ ὡσπερ ἐγέννησεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ. Ἀβραάμ γὰρ τὸν Ἰσαάκ ἐγέννησεν· ἀλλ' οὐχ ὄνπερ ἐβούλετο ἐγέννα, ἀλλ' ὄνπερ (6) ἄλλος ἐχαρίζετο. Τοῦ δὲ θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννῶντος οὕτε ἀγνοιά ἐστίν οὕτε σκέψις ἐν μέσῳ. Τὸ γὰρ εἶπεῖν, ὅτι ἠγγόει τὸ γεννώμενον, ἀσθένεια μεγίστη· καὶ τὸ εἶπεῖν, ὅτι χρόνος σκεψάμενος ὕστερον πατὴρ ἐγένετο, τῆς αὐτῆς ἀσεθείας ἐστίν. Οὐ γὰρ πρότερον ὢν ὁ θεός (7), ἄπαις, ὕστερον ἐν χρόνοις ἐγένετο πατήρ· ἀλλ' αἰ· ἔχει τὸν υἱὸν, γεννήσας αὐτὸν οὐχ ὡς ἄνθρωποι· ἄνθρωπους, ἀλλ' ὡς αὐτὸς οἶδεν μόνος (8), ὁ γεννήσας αὐτὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων θεὸν ἀληθινόν.

Θ. Θεός γὰρ ἀληθινός ὢν ὁ Πατήρ, ὅμοιον ἑαυτῷ ἐγέννα τὸν υἱόν, θεὸν ἀληθινόν· οὐχ ὡς διδάσκαλοι γεννῶσι μαθητάς, οὐχ ὡς Παῦλος φησί τισιν· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. Ὠδε μὲν γὰρ ὁ μὴ κατὰ φύσιν υἱὸς ὢν,

(4) *Γεγεννημένος*. Ita in Coisl. Editi vero, *γεγεννημένον*. Sic infra n. 13 τοῦτο γεννηθεῖς ὅπερ ἔστι νῦν. Deest vox ἀνάρχως sequens in Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(5) *Ό χρόνος ὕστερον ἐχαρίσατο*. Ita scripsimus juxta codd. Coisl., Roe, Casaub. Aliter vero editi, *εἴ γε ἄ χρόνοις ὕστερον ἐχαρίσατο*. Eodem modo Ottob. nisi quod habet, *ὁ χρόνος* Ante οὐκ ἐχαρίσατο, verba ὁ γεννήτωρ, adjecimus ex codd. Rod et Casaub.

(6) *Όνπερ*. In codd. Ottob., Roe et Casaub. loco ὄνπερ, habetur ὅπερ.

(7) *Ό θεός*. Articulum addidimus ex Roe et Casaub. Paulo post ex iisd. et Coisl. ac Grod. scripsimus, *ἐγένετο*, loco *ἔστι*.

(8) *Μόνος*. Id verbum adjecimus ex codd. Coisl., Ottob. et Roe, ut infra habetur numeri undecimi initio.

διὰ τῆς μαθητείας υἱὸς ἐγένετο· ἐκεῖ δὲ φυσικὸς υἱὸς, ἀληθὴς υἱὸς· οὐχ ὡς ὑμεῖς, οἱ φωτιζόμενοι, νῦν γίνεσθε υἱοὶ τοῦ Θεοῦ· γίνεσθε γὰρ καὶ ὑμεῖς υἱοὶ· ἀλλὰ θέσει (1) κατὰ χάριν, ὡς γέγραπται· "Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ἡμεῖς μὲν γεννώμεθα ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος· οὐχ οὕτω δὲ ἐγεννήθη Χριστὸς ἐκ Πατρὸς. Κατὰ τὸν καιρὸν γὰρ τοῦ βαπτίσματος προσφωνῶν, καὶ λέγων, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου, οὐκ εἶπεν, Οὗτος νῦν (2) γέγονεν Υἱός μου, ἀλλ' Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου· ἵνα δηλώσῃ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἐναργείας Υἱὸς ἦν·

Γ'. Ἐγέννησεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώποις γεννᾷ νοῦς λόγον. Ὁ μὲν γὰρ νοῦς ἐν ἡμῖν ἐνυπόστατος ἐστίν· ὁ δὲ λόγος, λαληθεὶς καὶ εἰς ἀέρα διαχυθεὶς ἀπόλλυται. Ἡμεῖς δὲ οἶδαμεν τὸν Χριστὸν γεννηθέντα λόγον οὐ προφορικόν, ἀλλὰ λόγον ἐνυπόστατον καὶ ζῶντα (3)· οὐ χεῖλεσι λαληθέντα καὶ διαχυθέντα, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς αἰδίως καὶ ἀνεκφράστως, καὶ ἐν ὑποστάσει γεννηθέντα. Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ἐν δεξιᾷ καθεζόμενος. Λόγος νοῦν τοῦ Πατρὸς τὸ βούλημα, καὶ ὀνημιουργῶν τὰ πάντα τῷ ἐκείνου νεύματι· Λόγος ὁ καταβάς καὶ ἀναβάς· ὁ γὰρ προφορικὸς (4), λαλούμενος οὐ καταβαίνει οὐδὲ ἀναβαίνει· Ἄλογος λαλῶν, καὶ λέγων· "Α ἐώρακα παρὰ τῷ Πατρὶ μου, ναῦτα λαλῶ. Λόγος ἐξουσιαστικὸς, καὶ βασιλεύων τῶν πάντων· πάντα γὰρ τῷ Υἱῷ παραδέδωκεν ὁ Πατήρ.

ΙΑ'. Ἐγέννησε τοίνυν αὐτὸν ὁ Πατήρ (5), οὐχ οὐ-

⁹¹ Joan. i, 12, 13. ⁹² Joan. iii, 5. ⁹³ Vid. cat. 3, n. 14. ⁹⁴ Matth. iii, 17; xvii, 3. ⁹⁵ Vid. cat. 4, n. 8. ⁹⁶ Joan. i, 1. ⁹⁷ Psal. cix, 1. ⁹⁸ Ephes. iv, 10. ⁹⁹ Joan. viii, 38. ¹ Joan. xiii, 3, et Matth. xi, 27.

(1) θέσει. In Ottob. legitur θελήσει, voluntate, quod quidem non male cum consequentibus cohaeret. Vide sup. num. 4, et cat. 7, num. 7. Sic Cyrillus Alexandr. *Thesauri* assert. 15, pag. 164. Τὸ μὲν κτίσματι λόγῳ καὶ βουλήσει Θεοῦ καλεῖται πρὸς υἱοθεσίαν· «Creaturae equidem verbo et voluntate Dei ad adoptionem vocantur»

(2) Οὗτος νῦν. Loco οὗτος habebatur in impressis, οὗν quod correximus ex codd. Coisl. Ottob., Roe, Casaub., Grod.

(3) καὶ ζῶντα. Particulam καὶ hic addidimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Voces pariter, καὶ διαχυθέντα, ex iisd. itemque ex Coisl. et Ottob.

(4) Προφορικὸς. Ex Roe et Casaub. Editi, προφορικῶς λαλούμενος, quæ verba inconcinnam ejusdem rei repetitionem continent. Ante λαλῶ, addidimus ταῦτα ex iisdem codd. et Grod.; deest tamen in Evangelio.

(5) Ὁ Πατήρ. Hanc vocem addidimus ex Grod. et codd. Coisl. et Ottob. quorum tamen in postremo deest articulus, et Πατήρ post οὗτος ponitur. Inferius, ante οὐχ οὕτως, addidimus ὅτι ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) Non sicut in hominibus mens generat, etc. Loquitur de verbo non interiori et in ipso animo manente, quod Græci ἐνδύθητον vocant; sed de verbo exterius prolato, cujus verbi productionem cum

A naturam filius non erat, per disciplinam filius est factus; illic vero naturalis filius, verus filius. Non sicut vos, o illuminandi, nunc filii Dei efficiimini; vos enim etiam filii efficiimini, sed adoptione per gratiam, sicut scriptum est: « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; his qui credunt in nomen ejus. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt⁹¹ ». Et nos quidem nascimur ex aqua et spiritu⁹²; non autem ita natus est Christus ex Patre⁹³. Namque in baptismatis tempore inclamans et aïens: *Hic est Filius meus*⁹⁴; non dixit, *Hic nunc factus est Filius meus*; verum, *Hic est Filius meus*, ut declararet quod etiam ante baptismatis efficientiam Filius erat.

B X. ⁹⁵ Genuit Pater Filium, non sicut in hominibus mens generat verbum (6). In nobis enim mens subsistens quidem est: verbum vero enuntiatum et in aera diffusum disperditur; nos autem novimus Christum natum esse verbum, non prolatitium, sed Verbum subsistens et vivens; non labiis prolatum et diffusum, sed ex Patre sempiterno et ineffabiliter, et in solida hypostasi genitum. « In principio enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum illud⁹⁶ » in dextera sedens⁹⁷. Verbum intelligens Patris voluntatem, et ejus nutu omnia moliens, Verbum quod descendit et ascendit⁹⁸; verbum enim prolatitium dum loquendo profertur, non descendit nec ascendit. Verbum quod loquitur et dicit: « Quæ vidi apud Patrem meum, hæc loquor⁹⁹ ». Verbum potestate plenum, et in omnia regnum exercens omnia enim Filio tradidit Pater¹.

XI. Genuit igitur ipsum Pater, non ita ut aliquis

æterni Verbi generatione comparare solent Patres plurimis de causis, quas vide a Dionysio Alexandrino explicatas apud Athan., *De sent. Dionys.*, num. 23, et ab Athanasio ipso orat. 2, num. 35. Cæterum ea comparatione multi olim ad minuentiam divini Verbi hypostasim et distinctam a Patre existentiam abusi sunt. Quos sine dubio isthic castigat Cyrillus. In primis Ebion, qui ex Hilaro, lib. ii *De Trin.*, num. 4, Filium dicebat *sonum vocis elatum*. Praxeas, apud Tertull., lib. *Contra Praxean*, cap. 7, Sermonem, id est Verbum, nihil aliud docebat esse præter *vocem et sonum*. Sabellius etiam ita sentiebat ex Epiphani *Indiculo*, p. 398, num. 16, et Paulus Samosatensis ex Epiph., hæres. lxxv, num. 1. Idem error fuit Photini, eidem et Marcello Ancyranob Orientalibus imputatus. Præterea hic respici putem Arianos, qui duplex in Deo verbum distinguentes, aliud proprium ac naturale Patris Verbum in quo Filium fecerit, aliud vero creatum quod sola cogitatione verbum appellari posse dicebant, apud Athan., orat. ii num. 37, quærebant ex Catholicis, « Qui fieri posset ut Filius esset verbum » vel verbum imago Dei; nam hominum verbum ex « syllabis compositum, loquentis voluntatem solummodo indicat, posteaque desinit et evanescit » Ibid. num. 34. Quibus respondet Athanasius divini et humani verbi differentiam fuse edisserens.

inter homines intellexerit, sed ut novit ipse solus (1). Non enim quemadmodum genuerit edicere pollicemur: tantum quod non ita genuerit affirmamus. Neque nos duntaxat Filii ex Patre natiuitatem ignoramus, sed et omnis generata [seu creata] natura. *Enarra 154 terræ* (2), si tibi dixerit²? at etiam si omnia quæ super terram sunt percontatus fueris, dicere non poterunt. Tellus namque proprii sui figuli et fictoris substantiam edicere non valet. Neque tantum tellus ignorat, sed neque sol novit; quarta enim die sol creatus est, quæ tribus ante ipsum facta sunt diebus non cognoscens. Qui vero tribus ante se diebus facta non novit, ipsum sane effectorem edicere non poterit. Id cælum non enuntiabit: ab Christo enim, Patris nutu cælum quoque tanquam fumus constabilitum est³. Nec cæli cælorum, nec aquæ quæ super cælos sunt⁴, hoc enarraverint. Quid igitur doles te nescire, o homo, quod ipsi quoque cæli ignorant? Nec cæli solum eam generationem nesciunt, sed et universa angelica natura. Si quis enim, esto ut id possibile sit, in primum cælum conscendens (3), et angelorum hujus loci incolarum conspecta statione, accedens interrogaverit quomodo Deus suum Filium genuerit, respondebunt fortassis: ⁵ Habemus superius majores et subli-

² Job. xii, 8. ³ Isa. li, 6. ⁴ Psal. cxlviii, 4. *Vid. cat. 6, n. 6; et cat. 7, n. 11.*

(1) *Ut novit ipse solus.* Soli Deo notum divinæ generationis arcanum, ne angelis quidem perspectum uno prorsus ore docent Patres: sive adversum Valentinianos divinarum generationum arbitrium et phantasticum ordinem docentes, sibi que sub superbo Gnosticorum nomine abditarum rerum scientiam vindicantes, uti Irenæus, lib. ii, cap. 28, n. 6; Origenes, lib. i *De principiis*, cap. 7, Eusebius, lib. v *Demonst.*, cap. 1, pag. 216, sive *adversus Arianos*, qui divinam et æternam Verbi generationem, uti rem prorsus incredibilem et impossibilem auferebant: eoque modo Filium creatoris cæteris præcellere et unigenitum dici arbitrabantur, quod ipse solus a Patre conditus esset, cætera vero a Filio. Vide Athan., *De decretis Nicænis*, num. 9 et seqq., orat. i *contr. Arian.*, n. 22 et 26, orat. 2, num. 36; Hilar., lib. ii *De Trin.*, num. 9, etc. Hic Arianos respici suadent verba sequentis num. 12, quibus temerarios illos divinæ generationis inquisitores in impietatem religionis opinione labi ait: Arianos enim in subsequenti argumentatione num. 13, pluribus notis designat; aitque num. 17, eos, dum Patrem honorare se fingunt, Filium in creaturarum censum relegare.

(2) *Enarra terræ*, etc. Hic de terra, sole, et cæli quasi animatis rebus loquitur. Notum hanc opinionem ab Origene profectam multos e veteribus patribus assertores vel fautores habuisse, uti Hieronymum, Ambrosium, Synesium; quam Isidorus Pelusiota lib. iv, ep. 38, nec approbandam nec prorsus rejiciendam judicavit. At hic figuratam, et poetarum consuetudini similem Cyrilli dicendi rationem contineri omnino mihi persuadeo; cujus occasionem ipsi dedit allegatus Jobi locus, et familiaris Scripturarum usus. Cum enim creaturas omnes in rationales et ratione destitutas distinguat, priorum nomine nunquam alios præter angelos homines que comprehendit. Vide catech. 23, num. 6. Idem cat. 4, num. 16, et cat. 17, n. 2,

τως ὡς ἂν τις νοήσειεν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Οὐ γὰρ τὸ, πῶς ἐγέννησεν, εἰπεῖν ἐπαγγελλόμεθα· ἀλλὰ τὸ, οὐχ οὕτως, διαβεβαιούμεθα. Καὶ οὐχ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν μόνον τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γεννητὴ φύσις. Ἐκδιήγησαι γῆ (4), ἂν σοι φράσῃ; καὶ ἂν ἐξετάσῃς πάντα τὰ ὄντα ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ δύνησεται εἰπεῖν. Ἡ γὰρ γῆ τοῦ οἴκου κεραμέως καὶ πλάστου τὴν ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Οὐ μόνον δὲ γῆ οὐκ οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ ἥλιος· τετάρτη γὰρ ἡμέρα ὁ ἥλιος ἐκτίσθη, τὰ ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ τρισὶ μὴ γινώσκων· ὁ δὲ τὰ ἐν τρισὶν ἡμέραις, ταῖς πρὸ αὐτοῦ, μὴ εἰδὼς, αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐξείπειν οὐ δύνησεται. Οὐρανὸς τοῦτο οὐ διηγήσεται· νεύματι γὰρ Πατὴρ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐπτερεώθη. Οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν διηγήσονται, οὐδὲ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τοῦτο διηγήσεται. Τί τοίνυν ἀθυμεῖς ἀγνοῶν, ἄνθρωπε, ὅπερ ἀγνοοῦσι καὶ οἱ οὐρανοὶ; Οὐ μόνον δὲ οἱ οὐρανοὶ τὴν γέννησιν ἀγνοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις. Εἰ γὰρ τις (εἴ γε ἦν δυνατὸν) ἀναβὰς εἰς πρῶτον οὐρανὸν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγγέλων κατανοήσας τὴν κατάστασιν, προσελθὼν ἐρωτήσῃ, πῶς ὁ θεὸς ἐγέννησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, ἐροῦσιν ἴσως· Ἐρχομεν ὑπὲρ ἡμᾶς μείζονας ἀνωτέρους, ἐκείνους ἐρώτησον. Ἀνάβηθι πρὸς δεῦτερον οὐρανὸν, καὶ τρίτον· φθάσον, εἰ δύνῃ, πρὸς θρόνους καὶ κυριότητας (5),

ait Spiritum sanctum omnium rerum ratione præditarum, angelorum videlicet et hominum, sanctificatorem esse, τῶν ἀπάντων λογικῶν, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ἁγιαστικόν. Quod confer cum cat. 16, num. 22 et 23. Neque hic terræ, solis et cælorum nomine angelos earum rerum gubernationi præpositos intelligit, cum de angelis postea speciatim dicat.

(3) *In primum cælum*, etc. Hic et cat. 6, n. 23, angelos in diversis cælis quasi domiciliis, secundum cujusque illorum ordinis perfectionem ac dignitatem locat. Variæ prorsus et incertæ Patrum de angelorum domicilio opiniones quas referre nihil necesse est. At Cyrilli sententia nobilissimos Patres, et antiquissimos auctores assertores habet. In primis sanctus Ignatius martyr, *Epist. ad Trallianos*, num. 5: Δυνάμενος νοεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς τοποθεσίας τὰς ἀγγελικὰς, καὶ τὰς στασεις τὰς ἀρχοντικὰς· *Cum possim intelligere celestia, angelorum sedes diversis in locis fixas. et principum stationes*, Origenis nota est sententia, lib. ii *De princip.*, cap. 12, et hum. 27 in *Numeros*. Item auctoris *Clementinarum* homil. hom. 8, n. 12; Hilarius, in *psal.* cxxxv, n. 10, eadem de cælis et angelis habet ferme quæ Cyrillus noster; Greg. Nyss., orat. in *Ascension.*, tom. II, p. 443, distinguit angelos perigæos, seu vicinum terræ cælum incolentes, ab angelis superioribus: et omnes fere Patres eodem modo interpretari solent versiculum 7 psalmi xxiii, *Attollite portas, principes, vestras.*, etc. de angelis inferioribus ad superiores clamantibus. Vide Ambros., in *psal.* xxxviii, vers. 17, Chrysostom., hom. 6 in *Hebræos*.

(4) Ἐκδιήγησαι γῆ. Loco horum ex Jobo verborum habetur in Coisl.: Πᾶσα γεννητὴ φύσις οὐκ ἐκδιηγήσεται, ἢ ἐκφράσει· *Omnis creata natura non enarrabit, vel edisseret.*

(5) Καὶ κυριότητας. Particulam καὶ adjecimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., hic tamen omittit θρόνους.

ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας· κἄν πρὸς ἐκείνους δέ τις ρηθῆ-
σειεν, ὑπὲρ ἀδύνατον, κἀκεῖνοι παραιτήσονται τὴν
διήγησιν· οὐδὲ γὰρ (1) οἴδασιν.

potestates ⁶. Ac si quis etiam, quod impossibile est, ad illos usque pervenerit, ipsi quoque hujus rei enuntiationem detrectaturi sunt ; neque enim exploratum habent.

15. Καὶ ἐγὼ τεθαύμαξα ἀεὶ τῶν τολμηρῶν τὴν
φιλοπραγμοσύνην, τῶν διὰ τῆς νομιζομένης εὐλαβείας
εἰς ἀσέβειαν ἐκπιπτόντων. Θρόνους γὰρ καὶ κυριό-
τητας, τὰ Χριστοῦ ποιήματα, καὶ ἀρχάς καὶ ἐξουσίας
ἀγνοοῦντες, αὐτὸν (2) τὸν Ποιητὴν φιλοπραγμονεῖν
ἐπιχειροῦσιν. Εἶπέ μοι πρῶτον, ὦ τολμηρότατε, τί
διαφέρει θρόνος κυριότητος, καὶ τότε πολυπραγμόνει
τὰ κατὰ Χριστόν. Εἶπέ μοι τί μὲν ἐστὶν ἀρχή, τί δὲ
ἐξουσία, τί δὲ δύναμις, τί δὲ (3) ἄγγελος· καὶ τότε
τὸν Ποιητὴν πολυπραγμόνει· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ
ἐγένετο. Ἄλλ' οὐ θέλεις ἐρωτῆσαι θρόνους ἢ κυριό-
τητας, ἢ οὐ δύνασαι· Τί ἐστὶν ἕτερον γινώσκον τὰ
βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ
λαλήσαν τὰς θείας Γραφάς ; ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἐν
ταῖς Γραφαῖς ἐλάλησεν (4). Τί τοίνυν πολυπραγμονεῖς,
ἃ μὴδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔργαψεν ἐν ταῖς Γραφαῖς ;
ὃ τὰ γεγραμμένα μὴ γινώσκων, τὰ μὴ γεγραμμένα
πολυπραγμονεῖς ; Πολλὰ ζητήματά ἐστὶν ἐν ταῖς θείαις
Γραφαῖς τὸ γεγραμμένον οὐ καταλαμβάνομεν, τί τὸ
μὴ γεγραμμένον πολυπραγμονοῦμεν ; Αὐταρκες
ἡμῖν (5) εἰδέναι, ὅτι Θεὸς ἐγέννησεν Υἱὸν ἓνα μόνον.
hendimus ; quid de eo quod scriptum non est animum fatigamus ? Sufficit nobis scire, quod Deus unum
solum Filium genuit.

16. Μὴ ἐπαισχυνηθῆς ὁμολογῆσαι τὴν ἄνοιαν, C
ἐπειδὴ μετὰ ἀγγέλων ἀγνοεῖς. Ὁ γεννήσας οἶδε μόνος
τὸν γεννηθέντα· καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος οἶδε τὸν
γεννήσαντα. Ὁ γεννήσας οἶδε τί ἐγέννησε· καὶ τὸ
Πνεῦμα (6) τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ ἐν
ταῖς Γραφαῖς, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς ἀναρχος. Τίς
γὰρ ἔγνω ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ
πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ ; Οὕτω δὲ τὰ
τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.
Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω
καὶ τῷ Υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· καὶ, ἵνα
πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πα-
τέρα· καὶ, Ὡσπερ ὁ Πατὴρ οὕς θέλει ζωοποιεῖ,

⁶ Coloss. 1, 16. ⁷ Joan. 1, 3. ⁸ I Cor. 2, 10. ⁹ II Petr. 1, 21. ¹⁰ Vid. cat. 6, n. 5. ¹¹ I Cor. 11, 14. ¹² Joan. 5, 26. ¹³ ibid. 23.

(1) Οὐδὲ γὰρ. Loco οὐ, scripsimus, οὐδὲ, ex Coisl., D
Otlob., Roe, Casaub. et Grod.

(2) Αὐτόν. Ita codd. præfati, Otlob. excepto.
Editi, αὐτῶν.

(3) Τί δέ. Loco τίς quod in impressis habetur,
ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. reposuimus
τί, ut servaretur eadem constructionis ratio, quæ
in superioribus verbis. τί μὲν ἀρχή, τί δὲ ἐξουσία,
etc. Vide similem locum cat. 6, num. 2, τί μὲν
ἐστὶ φωσφόρος, τί δέ, etc.

(4) Ἐλάλησεν. Huic verbo subjungitur in codd.
Roe et Casaub. hæc phrasis : Οὐχ ὅτι οὐκ ᾔδει, ἀλλ'
ὅτι οὐκ ἔδει, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τοὺς ἀκούοντας· Non
quod nesciret, sed quod non expediret, cum audientes non caperent. Facile acquiesco in judicio Mil-
lesii, hæc in margine pro interpretamento posita
inde in textum irrepsisse, quod satis confirmatlu-

A miiores nobis, illos percontare. Assurge in secun-
dum et tertium cælum : pertinge, si potes, ad
thronos et dominationes, principatus quoque et
potestates, quæ Christi effecta sunt,
principatus et potestates incomptos habentes ;
ipsum Creatorem curiosius inquirere aggrediuntur.
Dicito mihi primum, o audacissime, quid
thronum inter dominationemque intersit ; tumque
ea quæ Christum contingunt inquire : dic mihi,
quid sit principatus, quid potestas, quid virtus,
quid angelus ; et tum Conditorum curiosius inda-
gato : omnia enim per ipsum facta sunt ⁷. Atqui in-
terrogare non vis thronos dominationesve, aut po-
lius non potes. Ecquid aliud est quod cognoscat
profunda Dei, nisi solus Spiritus sanctus ⁸ qui di-
vinas Scripturas elocutus est ⁹ ? At neque ipse
Spiritus sanctus de Filii generatione ex Patre in
Scripturis est locutus. Quid igitur operose inquireis,
quæ neque Spiritus sanctus in 155 Scripturis
exaravit ? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non
scripta percontaris ? Multæ sunt in divinis Scri-
pturis quæstiones : quod scriptum est non compre-

XII. Atque ego semper admiratus sum temera-
riorum illorum curiositatem, qui per opinionem
religionis in impietatem præcipitantur. Thronos
enim et dominationes, quæ Christi effecta sunt,
principatus et potestates incomptos habentes ;
ipsum Creatorem curiosius inquirere aggrediuntur.
Dicito mihi primum, o audacissime, quid
thronum inter dominationemque intersit ; tumque
ea quæ Christum contingunt inquire : dic mihi,
quid sit principatus, quid potestas, quid virtus,
quid angelus ; et tum Conditorum curiosius inda-
gato : omnia enim per ipsum facta sunt ⁷. Atqui in-
terrogare non vis thronos dominationesve, aut po-
lius non potes. Ecquid aliud est quod cognoscat
profunda Dei, nisi solus Spiritus sanctus ⁸ qui di-
vinas Scripturas elocutus est ⁹ ? At neque ipse
Spiritus sanctus de Filii generatione ex Patre in
Scripturis est locutus. Quid igitur operose inquireis,
quæ neque Spiritus sanctus in 155 Scripturis
exaravit ? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non
scripta percontaris ? Multæ sunt in divinis Scri-
pturis quæstiones : quod scriptum est non compre-

XIII. Non te pudeat ignorantiam confiteri, quan-
doquidem tibi cum angelis communis sit. ¹⁰ Qui
genuit, solus novit eum quem genuit ; et qui ab
ipso genitus est, novit genitorem : qui genuit, no-
vit quid genuerit. Et sanctus Dei Spiritus in Scri-
pturis testatur. Deum esse eum qui genitus sit ab-
sque initio. Quis enim hominum novit quæ homi-
nis sunt nisi spiritus hominis qui in ipso est ? Sic
« vero ea quæ Dei sunt, nemo novit nisi Spiritus
« Dei ¹¹. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso,
« sic autem Filio dedit vitam habere in semetipso ¹².
« Et : Ut omnes honorent Filium, sicut honorant Pa-
« trem ¹³. Et : Sicut Pater quos vult vivificat, sic et

« dus ille in verbis, οὐκ ᾔδει, et οὐκ ἔδει.

(5) Ἡμῖν. Ita nos ex codd. Coisl. et Grod. vers.
Editi, ὑμῖν, vobis.

(6) Καὶ τὸ Πνεῦμα, etc. Horum verborum in
locum, legitur in Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Καὶ
αὶ Γραφαὶ διαμαρτυροῦσιν, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς·
Et Scripturæ testantur. Deum esse qui genitus est.
Pro ἀναρχος lego ἀνάρι, ὡς : sed ea vox prætermittitur
in cod. Coisl. In Grodecii vero versione et
codd. Roe et Casaub. non vox ἀναρχος solum, sed
et sequens Apostoli testimonium desideratur : ac
verba, ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ, etc. connectuntur cum
superioribus, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς. Et verba pro-
positionis hujus probatio sunt ; interjectusque Facili
locus vim orationis et seriem videtur abrum-
pere.

« Filius quos vult vivificat ¹⁴. » Neque generans ulla re deminutus est (1). neque deest genito quidquam. (Novi ea me sæpe dixisse ¹⁵ : verum eadem sæpe vestræ securitatis gratia repetita sunt.) Neque is qui genuit patrem habet, neque is qui genitus est fratrem : nec genitor mutatus in filium est (2), nec genitus effectus est pater. Ex uno solo Patre, unus unigenitus Filius. Nec duo ingeniti, nec unigeniti duo; verum unus est Pater ingenitus (ingenitus namque est qui patrem non habet); et unus est Filius, æternum ex Patre genitus : non in temporibus genitus, sed ante sæcula genitus : non ex profectu auctus, sed hoc ipsum genitus quod nunc est.

XIV. Credimus igitur in *Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum Deum verum* (3). Verus enim Deus non generat falsum, sicut dictum est. ¹⁶ Nec secum deliberans, postea genuit : verum sempiterno generavit; et sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane consentaneum est, generavit. ¹⁷ Nos namque cum in tempore loquamur, tempus insumimus : **156** cum autem de divina potestate sermo est, temporis experit est generatio. Et sicut persæpe dictum fuit ¹⁸ nequaquam ex non ente ad esse Filium transduxit, neque eum qui non erat in adoptionem adscivit : verum æternus existens Pater, æternum genuit et inenarrabiliter unum solum Filium, qui fratrem non habeat. Neque duo sunt principia (4) : sed caput Filii Pater ¹⁹, unum est principium. Pater enim Filium

¹⁴ Joan. v, 21. ¹⁵ Supr. n. 7, cat. 7, n. 5, cat. 10, n. 3, n. 14; cat. 7, n. 5; cat. 4, n. 7. ¹⁹ I Cor. xi, 3.

(1) *Neque generans ulla re deminutus est, etc.* Hæc notare Cyrillo necessarium fuit ad occurrendum Arianorum cavillis, qui Deum sine diminutione sui generare posse negantes, generationis loco creationem inducebant, ne Deus iis quæ habet privaretur; unde et Filium Patre et tempore et gloria multo inferiorem aiebant. Videsis blasphemia eorum verba apud Athan., *De synodis*, num. 16, et orat. 1 cont. Arian., num. 6.

(2) *Nec genitor in filium mutatus est.* Id contra Sabellianos et Patripassianos, quos iterum aggreditur infra, num. 17. At præterea occurrere potuit Arianorum calumniæ, qua catholicam fidem Sabellismi crimine infamabant, ut facere videtur Arius in *Ep. ad Alexandrum Alexandrin.*, apud Athan., *De synod.*, num. 16. Saltem hoc tempore consubstantialis decessores passim ab Arianis quasi Sabellianam traducebantur. Quod subjicit Cyrillus non esse duos ingenitos hic, nec duo principia infra, num. 14, id catholicæ sententiæ imputat Arius in modo citata ad Alexandrum epistola et eius exemplo Ariani apud Athan., orat. 1, n. 22, 30, 31 et orat. v, n. 1 et seqq., cum capere non possent quomodo Filius æternus esset, si a Patre originem hauriret. In *Constit. apostolicis* referens auctor summam omnes diversorum hæreticorum errores, ait lib. vi, c. 10, alios ex illis inducere tres principii expertes; alios vero duos ingenitos, *οἱ δὲ τρεῖς ἀναρχοὺς, οἱ δὲ δύο ἀγεννήτους*. Primum ad Marcionitas, alterum ad Manichæos pertinere videtur. Interpolator Ignatianarum epistolarum, *Ep. ad Trullianos*, num. 6, de veteribus hæreticis scribit : *Τὸν θεὸν ἄγνωστον εἰσηγούονται, τὸν Χριστὸν ἀγεννήτου νομιζούσι*. *Deum incognitum inducunt, Christum ingenitum opinantur.* At id non de iisdem

οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐς θέλει ζωοποιεῖ. Οὐτε ὁ γεννήσας ἐζημιώθη τι, οὐτε λείπει τι τῷ γεννηθέντι (οἷδα πολλάκις ταῦτα εἰρηκῶς, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἰρηται : ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ἀσφαλείας)· οὐτε ὁ γεννήσας ἔχει πατέρα, οὐτε ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸν ἔχει· οὐτε ὁ γεννήσας εἰς υἱὸν μετεβλήθη, οὐτε ὁ γεννηθεὶς πατὴρ ἐγένετο. Ἐξ ἑνὸς μόνου Πατρὸς, εἰς μονογενῆς Υἱὸς. Οὐτε δύο ἀγέννητοι, οὐτε δύο μονογενεῖς· ἀλλ' εἰς ἔστι Πατὴρ ἀγέννητος (ἀγέννητος γὰρ ἔστιν ὁ πατέρα μὴ ἔχων)· καὶ εἰς ἔστιν Υἱὸς, αἰδίως ἐκ Πατρὸς γεγεννημένος· οὐ χρόνοις γεγεννημένος, ἀλλὰ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς· οὐκ ἐκ προκοπῆς αὐξήθεις, ἀλλὰ τοῦτο γεννηθεὶς ὅπερ ἔστι νῦν.

14. Πιστεύομεν (5) τοίνυν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα θεὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἀληθὴς θεὸς οὐ γεννᾷ ψευδῆ, καθὼς εἴρηται. Οὐδὲ σκευάμενος, ὕστερον ἐγέννησεν· ἀλλ' αἰδίως ἐγέννησε, καὶ πολὺ μᾶλλον τάλιον τῶν ἡμετέρων βημάτων ἢ νοσημάτων, ἐγέννησεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν χρόνοις λαλοῦντες χρόνον ἀναλίσκομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας δυνάμεως, ἀίροντες ἢ γέννησις. Καὶ καθὼς εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν παρήγαγεν, οὐδὲ τὸν μὴ ὄντα εἰς υἱοθεσίαν ἡγάγεν· ἀλλ' αἰδίως ὢν ὁ Πατὴρ, αἰδίως ἐγέννησε καὶ ἀνεκφράστως Υἱὸν ἕνα μόνον, ἀδελφὸν οὐκ ἔχοντα. Οὐτε δύο εἰσὶν ἀρχαί· ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, μία ἢ ἀρχή. Πατὴρ γὰρ Υἱὸν ἐγέννησε θεὸν ἀληθινόν, Ἐμμανουὴλ προσαγορευόμενον· ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μεθ' ἡμῶν ὁ θεὸς ἐρμηνεύεται.

¹⁶ Supr. n. 9. ¹⁷ Vid. sup. n. 3. ¹⁸ Supra, n. 8, et cat.

dictum putem; sed prius de Gnosticis, posterius de Sabellianis.

(3) *Deum verum.* Eas voces in nullo veterum illius temporis Symbolorum, si Nicænum exceperis, positas reperio : ac facile credam in Hierosolymitanum ex Nicæno accessisse. Hæc autem inductæ propter Arium, qui apud Athan., orat. 1, num. 6, pag. 410, ait « Verbum non esse Deum verum : nam « tametsi dicitur Deus non tamen verum esse Deum; « sed participatione gratiæ, quemadmodum alios « omnes ipsum quoque nomine duntaxat Deum dicunt. » Athanasius, *De synod.*, num. 17, refert Eusebium Cæsariensem in epistola ad Euphrationem Balanæ episcopum aperte dicere non veritum esse, quod Christus non sit verus Deus. Exstat in huius epistolæ fragmentum in concilii Nicæni actione 3, p. 366. Alias consequentibus verbis eorundem Arianorum impietates refellit Cyrillus, de deliberatione generationis præcedente : qua de re videri possunt quæ dixit sup. num. 8, et cat. 7, num. 5. De alio ex non exstantibus facto : quam impietatem revocat ad illam defectionem a fide Antichristo præviam cat. 15, num. 9 : vide et infra, num. 17. De filio per adoptionem : de quo vide cat. 7, num. 10 et supra, n. 2, 4 et 9.

(4) *Neque duo sunt principia.* Duplex vocis ἀρχή significatio dubium facit num. vertendum sit *principatus* : tunc enim sensum suadere videtur sumpta

(5) Πιστεύομεν. Legendum πιστεύομεν juxta Grodecii m. At idem post θεὸν ἀληθινόν legitur ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, quæ non sunt Symboli Hierosolymitani, ut patet tum ex titulo catech. tum ex n. 21, ubi iterum iste recitatur articulus.

genuit Deum verum, *Emmanuel* appellatum²⁰: porro *Emmanuel* interpretatum redditur *Nobiscum Deus*²¹.

ΙΕ'. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι Θεὸς ἐστίν, ὁ ἐκ Πα- A τρὸς γεννηθεὶς καὶ ὕστερον ἐνανθρωπήσας; ἀκούε τοῦ προφήτου λέγοντος· Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξέδρα πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· Κλέπεις Θεὸν μετὰ τὴν Μωσέως νομοθεσίαν ἐνανθρωπήσαντα; Δέξαι καὶ δευτέραν μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τὴν ἀρτίως ἀνεγνωσμένην· Ὁ ὀρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἴνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἐνσαρκον τὴν ἐνταῦθα γενομένην παρουσίαν, νομισθῇ μετὰ ταῦτα εἰς προκοπὴν ἐλθεῖν θεότητος, λέγει σαφῶς· Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον (1) ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Βλέ- B πεις Χριστὸν Θεόν, ὑπὸ Πατρὸς Θεοῦ χρισόμενον;

ΙΖ'. Θέλεις δέξασθαι καὶ τρίτην μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος; ἀκούε Ἰσαίου λέγοντος· Ἐκοπί- ασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν· καὶ μετ' ὀλίγου· Καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πλὴν σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἠδόμεν, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. Βλέπεις Θεὸν τὸν Υἱὸν, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ Θεὸν τὸν Πατέρα, μονοουχί· τὸ αὐτὸ λέγοντα, ὅπερ ἐν Εὐαγγελίοις εἶρηκεν· Ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ (2). Οὐκ εἶρηκεν, Ὁ Πατήρ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ', Ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ· καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰμὶ, ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμῷ· Ἴνα μήτε ἀπαλλοτριώσωμεν, μήτε συναλοιφήν ὀσιπτορικῶς ἐργασώμεθα. Ἐν, διὰ τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀξίωμα· ἐπειδὴ Θεός Θεὸν ἐγέν- C

²⁰ Isa. vii, 14. ²¹ Matth. i, 23. ²² Baruch. iii, 36 38. ²³ Psal. xlii, 6; Heb. i, 8. ²⁴ Psal. xlii, 7; Heb. i, 9. ²⁵ Vid. cat. 10, n. 4, et 14 sup. n. 1. ²⁶ Isa. xlv, 14. ²⁷ ibid. 45. ²⁸ Joan. xiv, 11. ²⁹ Joan. x, 30. ³⁰ Vid. cat. 4, n. 8, et infr. n. 17 et 18.

pta a Cyrillo propositionis suæ probatio ex Apostoli loco, *Caput Christu Deus*: nam caput, dominium et principatum significat, ut et hunc locum retractans auctor cat. 13, num. 23, videtur sumere, sed ad humanitatem referens. Præterea, eodem modo intelligunt Orientales episcopi in formula anni 344, apud Ath., *De synod.*, num. 26, art. 3 et 9: quem locum Cyrillus præ oculis videtur habuisse. Eum tamen hic *principium* intelligere satis argumenti est: 1° quod idem sit error quem refellit, duo ἀρχάς, et duo ingenitos admittere; 2° quod D probet unam esse ἀρχήν ex eo quod Pater Filium genuerit. Verum hæc secum non pugnant; nam principatum Cyrillus ex ratione principii deducit; et quandam Filii generationis titulo, admittit subjectionem erga Patrem. Vide cat. 10, n. 9.

(1) Ἐλαιον. Ita editi omnes et mss. excepto Roë, et Casaub. in quibus habetur, ἔλαιον. Tam in Apostoli quam in Psalmorum textu legitur, ἔλαιον, eoque modo iterum legit Cyrillus cat. 21, n. 2. Linea sequenti, vocem Θεόν quæ post χρισόμενον, posita erat, ex codd. Ottob. Coisl. Roë, Casaub. ante ὑπὸ Πατρὸς collocavimus: et ex eisd. vocem Θεοῦ hic necessariam adjecimus. Notandum in explicato a Cyrillo psalmi testimonio, voces, ὁ Θεός, vocandi casu sumi, sicut vulgo a Patribus. Videsis Eusebium in hunc psalmi versiculum.

(2) Καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ. Desunt hæc verba in

XV. Vis autem cognoscere Deum esse eum qui ex Patre natus est, posteaque homo factus? audi prophetam dicentem: « Hic est Deus noster, non reputabitur alius adversus eum. Invenit omnem viam scientiæ, et dedit eam Jacob puero suo, et « Israel dilecto a se. Post hæc in terra visus est, et « cum hominibus conversatus est²² ». Cognis Deum post legem per Moysen latam inhumanatum? Accipe et alterum divinitatis Christi testimonium quod modo lectum est. « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi²³ »; nam ut ne ex occasione ejus in carne adventus ad hæc loca (3), crederetur eum ex profectu ad deitatis culmen postea pervenisse, dicit aperte: « Propterea unxit te Deus, Deus tuus, « oleo exultationis ultra consortes tuos²⁴ »: 25 vident Christum Deum a Patre Deo unctum?

XVI. Vis et tertium tibi dari divinitatis Christi testimonium? audi Isaiam dicentem: « Laboravit « Aegyptus et negotiaria Aethiopum²⁶. » Et post pauca: « Et in te supplicabunt, quoniam in te Deus est, et « non est Deus præter te. Tu enim es Deus, et nescie- « hamus, Deus Israelis salvator²⁷ ». Vides Deum Filium, habentem in semetipso Deum Patrem: tantum non hoc ipsum dicentem, quod in Evangeliiis dixit: « Pater in me, et ego in Patre²⁸ ». Non ait, Pater sum ego; sed, « Pater in me, et ego in Patre: » rursum, non dixit. Ego et Pater unum sum; sed, « Ego et Pater unum sumus²⁹ »; 30 ut neque ab aliene- mus, neque filio-paternitatis confusionem facia- mus. *Unam*, propter 157 divinitatis dignitatem C (4); siquidem Deus Deum genuit. *Unum*, propter

Coisl. Roë, Casaub. et Grodecii versione. Paulo post tres posteriore loco verborum, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰμὶ, habent, Ἐγὼ εἰμὶ ὁ Πατήρ. In cod. Ottob. utraque leguntur sic: οὐκ εἶρηκεν, Ὁ Πατήρ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰμὶ, ἀλλ', Ἐγὼ, etc. Loco ἀλλ' ὁ quod nihil significat legendum conjicerem, ἢ ἄλλως. « Non dixit: Pater sum « ego; vel aliter: Ego et Pater unam sum »; sed, etc.

(5) *Ut ne ex occasione*, etc. Pauli Samosatensis sententia erat, quam sæpe Cyrillus ferit, Christum, cum homo tantum esset, ex profectu assecutum ut Deus fieret. V. cat. 12, n. 3. Nec multum dissimilis Arianorum sententia, aientium Deum hujus profectus præscium gratiam divinitatis Christo accipiendo contulisse. Vide Athan., orat. i, num. 44 et 49. Cyrillus itaque, ut hanc opinionem evertat, Deum ipsum, non hominem, unctum ex oleo a Deo fuisse probat hoc psalmi versiculo; quem tamen Athanasius loco citato, Basilus psalmum istum interpretans, ad humanitatem Christi referunt. De divinitate cum Cyrillo intelligit Euseb. Cæsar., Gregor. Nyssenus, ac pauci alii interpretes.

(4) *Unum propter divinitatis dignitatem* etc. Quadruplicem commendat Patris et Filii unitatem: divinitatis, regni, voluntatis, et operum: contra Arianos qui divinitatem Filii, nuncupationis solius

regni prærogativam : non enim in alia regnat Pater, in alia vero Filius, Absalonis instar se efferens adversus Patrem : verum in quæ regnat Pater, in eadem regnat et Filius. *Unum*, quod nulla sit dissonantia aut separatio : ³¹ non enim aliæ Patris voluntates, aliæ Filii. *Unum*, quod non alia sint Christi opificia, et Patris alia ³² una est enim omnium architectatio, cum Pater per Filium effecerit : « Quoniam ipse dixit, et facta sunt ; ipse præcepit, et creata sunt », inquit Psalmographus ³³ : qui enim dicit, audienti dicit ; et qui præcipit, simul præsentanti præcipit.

XVII. Deus igitur verus est Filius, habens in seipso Patrem, non in Patrem mutatus (1) : nec enim Pater hominem induit, sed Filius : dicatur enim libere veritas. Non Pater passus est pro nobis ; sed Pater misit eum qui pro nobis passus est. Nec usquam illud dicamus : Erat, quando non erat Filius : ³⁴ neque filio-paternitatem recipiamus : verum regia via incedamus : ne declinemus ad sinistram vel ad dexteram ³⁵. Neque Filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupemus, neque dum Patrem honorare arbitramur. Filium unam ex rebus conditis suspicemur. Verum unus Pater per unum Filium adoretur, neque dividatur adoratio. Unus Filius prædicetur, ante sæcula a dextra Patris sedens : ³⁶ qui hoc ipsum, ut cum Patre sedeat, non in temporibus post passionem ex profectu accepit, sed sempiterno habet.

XVIII. « Qui vidit Filium, vidit Patrem ³⁷ : » in om-

³¹ Vid. cat. 15, n. 23. ³² Vid. inf. n. 21 et seq. ³³ Psal. cxlviii, 5. ³⁴ Via. sup. n. 14 et cat. 15, n. 9. ³⁵ Num. xx, 17. ³⁶ Vid. cat. 4, n. 7 et cat.

esse aiebant, ut vidimus nota 3, pag. 155, regnum Filio propter voluntatis ejus profectum, post crucem mercedis loco datum, vel amplificatum aiebant ; et Pauli Samosatensis sententiæ saltem suspecti erant ex Athanasio, orat. 1, num. 37 et 38, voluntatem Filii mutabilem admittebant, ex eodem, num. 35. Item aliam Patris et Filii voluntatem esse concludebant ex verbis : *Non mea voluntas, sed tua fiat*, apud Epiph., hæres. lxxix, num. 58. Tandem creaturas dividebant. aliud quidem opificium Patri, alia vero Filio tribuentes, apud Athan. orat. 2, num. 25 : Διαφοροῦσι τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ διδόντων ἔργα, dum nempe soli Patri creationem Filii, Filio cæterarum rerum creationem dabant.

(1) *Non in Patrem mutatus*. Duas in hoc loco oppositas hæreses Sabellianorum et Arianorum aggreditur. Quos Latini Patripassianos, hos Græci Sabellianos dicebant, ut declarant Orientales episcopi apud Athan., *De synod.*, n. 26, sed apud Latinos Patripassiani erant Praxeas, qui Tertulliano teste libro contra ipsum, cap. 1, *Patrem crucifixit* ; Hermogenes teste Aug., hæres. xlii ; apud Græcos Noetus, de quo sanctus Hippolytus, libro *Contra hæreses* adversus Noetum solum edito, et Epiph., hæresi lvi, n. 1, deinde Sabellius, qui tamen, ut ait Hilar., lib. 1 *De Trin.*, n. 11, *unionem dividebat in Virgine*, tum Patrem et Filium nominibus saltem distinguens, cum incarnatus est Filius. Vide Hil., lib. 1 *De Trin.*, n. 16, et *De synodis*, n. 45 ; atque Epiph., hæresi lxxii, n. 1. Sabellii porro hæresis Marcello Ancyrano imputata est ab Eusebio : et Catholici dum Marcellum defendunt, quasi Sabelliani erroris defensores a concilio Philippopolitano

νησεν. Ἐν, διὰ τὸ κατὰ τὴν βασιλείαν· οὐ γὰρ ἄλλων βασιλεύει Πατήρ, ἄλλων δὲ Υἱός, κατὰ τὸν Ἄβεσσάλων ἀνταίρων τῷ Πατρί· ἀλλ' ὧν βασιλεύει ὁ Πατήρ, τούτων βασιλεύει καὶ ὁ Υἱός. Ἐν, διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι διαφωνίαν ἢ διάτασιν· οὐ γὰρ ἄλλα βουλήματα Πατρὸς, ἄλλα δὲ Υἱοῦ. Ἐν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄλλα Χριστοῦ δημιουργήματα, καὶ ἄλλα Πατρὸς· μία γὰρ ἡ πάντων δημιουργία, τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ πεποιηκότος· Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγένεθ' ἔσαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, φησὶν ὁ Ψαλμῶδός. Ὁ γὰρ λέγων, λέγει τῷ ἀκούοντι· καὶ ὁ ἐντελλόμενος, ἐντέλλεται τῷ συμπρόντι (2).

IZ'. Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς Υἱός, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, οὐκ εἰς Πατέρα μεταδληθεῖς· οὐ γὰρ Πατήρ ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ Υἱός· λεγέσθω γὰρ ἐλευθερίως ἡ ἀλήθεια. Οὐ Πατὴρ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ Πατήρ ἀπέστειλε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν (3) παθόντα. Μῆτε λέφωμέν ποτε τὸ, Ἦν, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· μῆτε υἱοπατορίαν καταδεξώμεθα· ἀλλ' ὁδῶ βασιλικῇ πορευθώμεν, μὴ ἐκκλίνωμεν μῆτε ἀριστερᾷ, μῆτε δεξιᾷ. Μῆτε, διὰ τὸ νομίζειν τιμᾶν τὸν Υἱόν, Πατέρα αὐτὸν ἀναγορεύσωμεν. μῆτε, διὰ τὸ τιμᾶν τὸν Πατέρα νομίζειν, ἐν τι τῶν δημιουργημάτων τὸν Υἱόν ὑποπτέσωμεν· Ἄλλ' εἰς Πατὴρ δι' ἑνὸς Υἱοῦ προσκυνέσθω, καὶ μὴ μεριζέσθω ἢ προσκύνησις· εἰς Υἱὸς καταγγελλέσθω, πρὸ τῶν αἰώνων ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεζόμενος, τὸ συγκαθεζέσθω οὐ χρόνοις μετὰ τὸ πάθος λαθῶν ἐκ προκοπῆς, ἀλλ' αἰδίως κεκτημένος.

III'. Ὁ ἐώρακώς τὸν Υἱόν. ἐώρακε τὸν Πατέρα.

³³ Psal. cxlviii, 5. ³⁴ Via. sup. n. 14 et cat. 14, n. 26. ³⁷ Joan. xiv, 9.

traducti, apud Hilar., fragm. 3, n. 23. Dum autem Cyrillus Sabellii errorem, non nisi cum hac præfatione, *Dicatur enim libere veritas*, quasi viros formidaret, oppugnare aggreditur : non tam ipsos Sabellianos, qui nunquam, nedum sub Constantio, formidabiles exstiterunt, respicit ; quam lectos et in Ecclesia latentes Sabellianos de quibus dicit cat. 15, n. 9. Quos non existimem alios esse ab ipsis consubstantialis defensoribus, qui hoc crimine passim infamabantur ab Arianis, ex Socrate. lib. 1 *Hist.*, cap. 24. Hoc tempore nondum Cyrillo satis notæ Arianorum in Athanasium fraudes. Arianos autem postea notat, sed eorum nomini parcit. At nemini incognitæ impiæ eorum voces, *Erat quando non erat*, etc., honor ab ipsis Patri impie habitus, dum Filius ad creaturarum ordinem deprimitur : divisa Patris et Filii gloria, et consequenter adoratio : dissimiles quoad essentiam et secundum omnia Pater et Filius. Quæ omnia habentur in vocibus Arii ab Alexandro Alexandrino relatis in epist. encycl. n. 2 ; ab Athanasio, *De synodis*, num. 15 et 16, et orat. 1 cont. Arian., num. 5 et 6.

(2) Τῷ συμπρόντι. Coisl. Roe, Cosaub., Grod. simpliciter τῷ πρόντι. Lin. seq. ante Υἱός necessarium art. præfiximus ex Coisl. et Casaub.

(3) Τὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Coisl., εὐὸν Υἱόν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμ. παθ, *Filium suum qui pro nobis passus est*. Verba sequentia Ἦν, ὅτε οὐκ ἦν, codd. Roe, Casaub. et Grod. ita referunt, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Eodem modo referuntur a concil. Nic. apud Athan., *Ep. ad Jovian.*, n. 3, ab Athan. *Ep. ad Egypti et Libyæ episcopos*, n. 12 ; ab Alexandro Alexandrino, epist. encycl., n. 2.

Ὁμοιος γὰρ ἐν πασιν ὁ Υἱὸς τῷ γεγεννηκότι· ζωὴ ἐκ ζωῆς γεννηθεὶς, καὶ φῶς ἐκ φωτός, δύναμις ἐκ δυναμείας, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Καὶ ἀπαράλλακτοι τῆς θεότητος οἱ χαρακτήρες εἰσιν ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ ὁ καταξιώθει· ἰδεῖν Υἱὸν θεότητα, ἔρχεται εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ γεγεννηκότος. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ ἵνα εἶπω συντομώτερον, μήτε χωρίζωμεν, μήτε συναλοιφήν ἐργαζόμεθα· καὶ μήτε ἀλλοτριὸν ποτε τοῦ Πατρὸς (1) εἶπης τὸν Υἱόν, μήτε καταδέξῃ τοὺς λέγοντας, τὸν Πατέρα ποτὲ μὲν Πατέρα, ποτὲ δὲ Υἱὸν εἶναι· ἀλλοτρία γὰρ καὶ ἀσεβῆ ταῦτα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας τὰ διδάγματα· ἀλλ' ὁ Πατήρ, γεννήσας τὸν Υἱόν, ἔμεινε Πατήρ, καὶ οὐκ ἡλλοίωται. Σοφίαν ἐγέννησεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἄσοφος ἐγένετο· καὶ δύναμιν γεννήσας, οὐκ ἡσθένησε· Θεὸν γεννήσας οὐκ αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη (2)· καὶ οὔτε τι αὐτὸς ἀπίωλεσε μειωθείς ἢ ἀλλοιωθεὶς, οὔτε ὁ γεννηθεὶς ἔχει τι λαῖπον. Τέλεια ὁ γεννήσας τέλειον τὸ γεννηθὲν· Θεὸς ὁ γεννήσας, Θεὸς ὁ γεννηθεὶς· Θεὸς μὲν τῶν πάντων· Θεὸν δὲ ἑαυτοῦ, τὸν Πατέρα ἐπιγραφόμενος. Οὐ γὰρ ἐπισχύνεται λέγων· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν (3), καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν.

10'. Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν κτισμάτων ἐστὶ Πατήρ, ὑποδέσπειλεν ἐν τοῖς ἐξῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν, ἵνα μὴ κοινωσιὰ γένηται τῶν ποιημάτων (4) πρὸς τὸν Μονογενῆ· ἀλλὰ, Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, εἶπεν· ἄλλως ἐμοῦ κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλως ὑμῶν κατὰ θέσιν· καὶ πάλιν· πρὸς τὸν Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· ἄλλως ἐμοῦ, ὡς Υἱοῦ γνησίου καὶ μονογενοῦς, καὶ ἄλλως ὑμῶν, ὡς δημιουργημάτων. Θεὸς τοίνυν ἀληθινός ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνεκδιγγῆτως γεννηθείς· πολλάκις γὰρ λέγω τὸ αὐτὸ πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐντυπωθῆ ὑμῶν τοῦτο τῇ διανοίᾳ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει, τοῦτο

³⁸ Vid. cat. 4, n. 7 et sup. n. 4. ³⁹ Joan. xiv, 9. ⁴⁰ Vid. cat. 4, n. 7 sup. n. 16; vid. cat. 16, n. 4. ⁴¹ I Cor. 1, 24. ⁴² ibid. ⁴³ Joan. xx, 17. ⁴⁴ Vid. cat. 7, n. 7. ⁴⁵ id sup. n. 11.

(1) Τοῦ Πατρὸς. Hæc verba supplevimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. Grod. Loco τοὺς λέγοντας, iidem excepto Ottob. habent, τοῦ λέγοντος.

(2) Ἐστερήθη. In cod. Coisl. post ἐστερήθη, ita legitur: οὔτε τι αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη, καὶ οὔτε τι.

(3) Ὑμῶν. In hoc, et mox sequenti loco, recte Miliesius emendavit impressos qui ferebant, ἡμῶν. Emendationem firmant omnes cod. mss. et comparatio loci paralleli cat. 7, n. 7. Ante τοῖς ἐξῆς, posuimus ἐν ex codd. Roe, Casaub. et Grod. In Ottob. est, αὐτοῖς ἐξῆς. Porro hæc Cyrilli animadversio in verba Christi, quod non dixerit *Patrem nostrum, et Deum nostrum*, sed utrobique, *meum et vestrum*: raro invenitur apud Græcos; apud Latinos frequentius. Inter Græcos, Damascenus Cyrilli locum imitatus videtur lib. iv *De fide orthodox.*, cap. 8, cum hoc discrimine, quod verba *Deum meum*, ut omnes pene qui hunc locum edisseruere Patres, de humanitate Christi dicta velit; cum Cyrillus etiam ad sublimiorem naturam referat. Ita autem dicit Patrem Filii sui Deum esse, ut nulla divinitati ejus fiat in-

nibus enim genitori similis est Filius³⁸; vita ex vitæ genitus, et lumen ex lumine, virtus ex virtute, Deus ex Deo: et nulla in re differentes sunt deitatis characteres in Filio, quique divinitatem Filii videre dignus est habitus, idem ad fruendum genitorem evectus est. Non meus hic sermo est, sed unigeniti Filii: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? qui vidit me, vidit Patrem*³⁹. Atque⁴⁰ ut compendiosius dicam, neque separemus neque confusionem faciamus: neque alienum unquam a Patre Filium dixeris: neque illos admiseris qui dicunt, Patrem aliquando Patrem esse, et aliquando Filium: aliena enim et impia sunt hæc, non Ecclesiæ documenta; sed **158** Pater genito Filio remansit Pater, et non mutatus est: Sapientiam⁴¹ genuit, verum non ipse sapientia destitutus est: et virtutem⁴² generans non infirmus evasit. Deum generans nec ipse deitate spoliatus fuit, nec quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus; nec ille qui genitus est, defectus quidquam habet: perfectus est qui genuit, perfectum quod genitum est. Deus est qui genuit: Deus qui genitus est; omnium quidem Deus, Deum tamen suum, Patrem ascribens; non enim veretur dicere: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum, et Deum vestrum*⁴³.

XIX. ⁴⁴ Sed ut ne existimes, illum eodem modo Filii et creaturarum esse Patrem, distinxit in sequentibus. Non enim dixit: *Ascendo ad Patrem nostrum*, ne creaturarum cum unigenito communitas induceretur: sed *Patrem meum et Patrem vestrum*, ait; aliter meum, secundum naturam, et aliter vestrum, secundum adoptionem. Iterumque *ad Deum meum, et Deum vestrum*; aliter meum, tanquam germani et unigeniti filii, et aliter vestrum, tanquam opificiorum. Deus igitur verus est Filius Dei, ante omnia sæcula inenarrabiliter genitus: sæpe enim idem vobis ingemino, ut hoc menti vestræ imprimatur⁴⁵. Et quod quidem Filium

juriam, sitque a creaturis universa re secretus et tantum Deus verus quantum ipsius Pater. Eodem de modo sanctus Hilarius, lib. xi *De Trin.* n. 11, Patrem ratione generationis Deum Filii dictum ait hunc ipsum locum expendendo: sicque concludit n. 12: « Hæc ita demonstrata sunt, ut et nativitas « Deum substitutionis suæ confiteretur, et substitutio naturæ conscientiam non taceret: profitens sibi « Patrem Deum Deus Filius dum ex eo nascitur; « cæterum ad id quod Deus est, totum habens naturale quod Deus; et lib. iv. n. 53; Idcirco Deus « ejus est, quia, ex eo natus in Deum est.

(4) Τῶν ποιημάτων, etc. In Coisl. sic: τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν Ποιητὴν καὶ Μονογενῆ. In Roe et Casaub. fusius, τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν Ποιητὴν, καὶ τῶν δούλων πρὸς τὸν Μονογενῆ, « creaturarum « cum creatore, et servorum cum unigenito. » Recte Milesius ex codd. Roe et Casaub. restituit ὑμῶν, post καὶ Πατέρα sequens. Paulo post, ante ἄλλως ὑμῶν, posuimus καὶ ex Coisl., Casaub. ut habetur in membro sequente καὶ ἄλλως ὑμῶν ὡς δημιουργημάτων.

Deus habeat, illud crede: quomodo vero, ne curiosius seiscitare: quærens namque non reperies. Ne extollas teipsum, ne cadas. « Quæ tibi mandata sunt, ea sola meditare⁴⁶. » Dic mihi prius quisnam est is qui genuit; et tunc addisce quid genuit. Si autem genitoris naturam assequi cogitatione non potes, ejus quod genitum est modum ne sollicitus scrutare.

XX. Sufficit tibi ad pietatem nosse, uti diximus⁴⁷, quod unum solum Filium Deus babeat; unum naturaliter genitum: qui non cum in Bethleem natus est tunc esse cœpit; sed *ante omnia sæcula*. Audi enim Michæam prophetam dicentem: « Et tu, Bethleem, domus Ephratha, nequaquam parvula es ut sis in millibus Juda: ex te enim mihi « exhibit dux, qui pascet populum meum Israel; et « egressionesejus ab initio, ex 159 diebus sæculi⁴⁸. » Ne igitur attendas ad eum qui nunc ex Bethleem [ortus est], verum adora eum qui sempiterno ex Patre genitus est. Ne quemquam patiare qui temporale Filii principium dicat (1); sed agnosce prin-

⁴⁶ Eccli, iii, 22. ⁴⁷ Vid. cat. 7, n. 12. ⁴⁸ Mich. v, 2.

(1) « Qui temporale Filii principium dicat. » Theodorus Heraclæotes citatus in Catena Possini in *Matth.* cap. xiii, 44, pag. 191, hunc errorem Marcioni et Marco hæreticis tribuit. Μαρκίων ἄμα καὶ Μαρκος οἱ αἰρετικοὶ ἐλέγχοντα:, λέγοντες ἀρχὴν χρονικὴν ἐσχηκέναι τὸν Χριστόν. At nullus alius hic quærendus præter Arium, cujus en blasphemæ verba in *Thalia*, apud Athan., *De synodis*, num. 15: Τουτον ἀναρχον ἀνομολῶμεν, διὰ τὸν ἀρχὴν ἔχοντα αἰδίον δὲ αὐτὸν σέβομεν, διὰ τὸν ἐν χρόνῳ γεγαῖτα. Ἀρχὴν τὸν Υἱὸν ἐθίχε τῶν γεννητῶν ὁ ἀναρχος. *Hunc*, Patrem dicit, « sine principio celebramus, propter eum « qui initium habet, æternum ipsum veneramur, « propter eum qui in tempore natus est. Qui sine « initio est Filium posuit initium creaturarum. »

(2) Ὁ ἐγέννησεν, id quod genuit. Coisl. non male, δὲ ἐγέννησεν, quem genuit.

(3) Μὴ ὀλιγοστός εἶ. Ita hunc locum iterum recitat cat. 12, n. 20. Utrobique Coisl. loco μὴ, habet οὐκ, quod idem est; nisi quod μὴ sumi potest interrogandi sensu pro *Nunquid?* quomodo in *Matthæi* secundo capite nonnulla ferunt vetera exemplaria Latina. At in codd. Roe et Casaub. in utroque Cyrilli loco particula negans vel interrogans omititur; sicque reducitur textus Cyrilli ad lectionem LXX: quæ non solum nostra ætate exhibet affirmanter, ὀλιγοστός εἶ sed etiam Hieronymi temporibus; qui tum in hunc Michææ locum, tum in epistola ad Panmachium *De opt. gen. interpret.* eorum scripturam ita refert, *Modicus es, ut sis in millibus Juda*, atque ad hunc modum Græci Patres ac Latini Michææ testimonium recitare solent. Sunt tamen numero multi, qui ita ut Cyrillus legere, μὴ ὀλιγοστός εἶ. Et Hieronymus ipse in epist. ad. 27, nov. ed. 86, etc. Codex Barberinus LXX dicitur habere, μὴ ὀλιγοστός. Facile assentiam particulam negantem ex *Matthæi* Evangelio in quosdam Michææ codices Græcos transportatam esse; ac fortassis etiam ex illis LXX codicibus vocem μὴ in nonnulla *Matthæi* exemplaria loco οὐδὲ μὴως irrepisse. In nonnullis enim legitur, μὴ ἐλαχίστη εἶ, atque ita prorsus erat in iis, unde expressa versio Latina in veteri ms. Corbeiensi, *Nunquid minima es?* Particula γάρ, quæ abest a LXX et apud Theodoretum, omittitur tam hic quam cat. 12 in codd. Coisl., Roe et Casaub. Huc accessisse videtur ex

πίστευε· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμόνει· ζητῶν γὰρ οὐχ εὐρήσεις· Μὴ ἐξυψοῦ σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσης· Ἄ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοῦ μόνα. Εἰπέ μοι πρῶτον τίς ἐστὶν ὁ γεννήσας, καὶ τότε μάνθανε ὁ ἐγέννησεν (2)· εἰ δὲ φύσιν οὐ δύναται νοῦσαι τοῦ γεγεννηκότος, τοῦ γεγεννημένου τὸν τρόπον μὴ πολυπραγμόνει.

Κ'. Αὐταρκές σοι πρὸς εὐσέθειαν εἶδέναι, καθὼς εἶπαμεν, ὅτι ἓνα Υἱὸν ὁ θεὸς ἔχει· μόνον, ἓνα φυσικῶς γεγεννημένον· οὐχ ὅτε ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τοῦ τίνος ἀρξάμενον, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ἄκουε γὰρ Μιχαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ὀλιγοστός εἶ (3) τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰουδα. Ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμαίνει τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Μὴ οὖν πρόσσεχε (4) τῶ νῦν ἐκ τῆς Βηθλεὲμ· ἀλλὰ προσκύνει τὸν αἰδίως ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα. Μὴ χρονικὴν ἀρχὴν τοῦ Υἱοῦ καταδέξη τινὸς λέγοντος, ἀλλὰ ἄχρονον ἀρχὴν γίνω-

Evangelio *Matthæi*; quemadmodum etiam vox ἡγούμενος quæ a textu Michææ abest, reperitur tamen in cod. Alexandrino. Indidem sumpsit Cyrillus voces, ὅστις ποιμαίνει τὸν λαόν μου Ἰσραήλ, quorum loco legit cat. 12, n. 20, quemadmodum in Bibliis, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ.

(4) Μὴ οὖν πρόσσεχε. Aliter prorsus codd. Roe et Casaub.: Μὴ οὖν πρόσσεχε τῶ νῦν ἐν Βηθλεὲμ γεγεννησθαι αὐτόν, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ὄλον αὐτόν προσκρατον νόμιζε· ἀλλὰ προσκύνει τὸν αἰδίως, etc. « Ne igitur « attende quod nunc in Bethleem natus sit, et totum « ipsum Filium hominis recens proditum existima: « sed adora eum, » etc. Coisl. habet ut editi tantum loco ἐκ ante Βηθλεὲμ, fert ἐν. Nullus dubito, quin ad molliendam prioris scripturæ quæ durum aliquid ac Nestorianum sonare videtur, offensionem, hæc præfatorum codicum lectio substituta sit. Interpolationem prodit haud satis apta verborum constructio; secundumque membrum de eo qui æternum ex Patre genitus est, postulat in priori membro mentionem fieri ejus qui e Bethleem egressus est nascendo. Similis est altera Cyrilli nostri sententia « *Hom. in paralyt.*, n. 9: Deum qui in carne apparet respice: neque cum qui videtur considera; sed « eum qui operatur per illum qui conspicus est. » Neque erroris suspecta aut insolens videri nobis debet hujusmodi ante Nestorianam hæresim oratio, cum similes passim in hujus et sequentis etiam ætatis Patribus occurrant sententiæ; quas vel catholici dogmatis de una Christi persona securitas, vel naturas male ab Arianis Apollinaristisque confusas operosius distinguendi necessitas peperit; unde etiam Theodoretus, epist. 82, pag. 956, questus est, Patres nonnullos qui adversum Arianos scripsere in naturarum discrimine pressius urgendo aliquando locutionibus minus accuratis usos. Omnium illorum minime suspectus noster Cyrillus esse debet, quo nemo luculentius unitatem Christi personæ explicavit, præsertim cat. 4, n. 9, qui Mariam Deiparam appellat, Deum ex Virgine natum dicit; non nudum hominem, sed Deum incarnatum in cruce mortuum ubique inculcat. In hoc ipso loco paulo ante « eum qui in Bethleem natus est ante « omnia sæcula esse *profitetur*. Voces Non attende « ei qui nunc ex Bethleem egressus est, sed adora « illum qui ex Patre ab æterno genitus est, » non

σκε τὸν Πατέρα. Ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ ἄχρονος, ἀκατά-
ληπτος, ἀναρχος, ὁ Πατήρ· πηγὴ τοῦ τῆς δικαιοσύ-
νης ποταμοῦ, τοῦ Μονογενοῦς, ὁ Πατήρ, ὁ γεννήσας
αὐτὸν καθὼς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Καὶ θέλεις γινῶναι,
ὅτι καὶ αἰώνιος ἐστὶ βασιλεὺς ὁ Κύριος ἡμῶν (1) Ἰη-
σοῦς Χριστός; ἄκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Ἀβραάμ
ὁ Πατήρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν
τὴν ἐμὴν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Εἶτα, σκληρῶς
τοῦτο καταδεξαμένων τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐκεῖνοις ἔτι
σκληρότερον λέγει· Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ
εἶμι· καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πατέρα λέγει· Καὶ νῦν
δόξατόν με σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῶ, τῇ δόξῃ ἣ
εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί· σα-
φῶς γὰρ εἶρηκεν, ὅτι Πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι, ἐγὼ
εἶχον τὴν παρὰ σοὶ δόξαν. Καὶ πάλιν, Ὅτι ἠγάπη-
σάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου, λέγων, σαφῶς φησιν, **B**
ὅτι αἰδίδιον ἔχω τὴν παρὰ σοὶ δόξαν.

ΚΑ'. Πιστεύωμεν (2) τοίνυν εἰς ἕνα Κύριον Ἰη-
σοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ·
τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινόν
πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγέν-
ετο· εἴτε γὰρ θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί,
εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ οὐδὲν
τῶν γεννητῶν ὑπεξήρηται τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Φι-
μούσθω πᾶσα ἀφροσύνη, διαφόρους ποιητὰς καὶ κοσμο-
ποιούς εἰσαγούσα· φιμούσθω βλασφημοῦσα γλῶσσα τὸν
Χριστόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες
τὸν ἥλιον εἶναι τὸν Χριστόν· ἡλίου γὰρ ἐστὶ δημιουρ-
γός, οὐχ ὁ ἥλιος ὁ φαινόμενος. Φιμούσθωσαν οἱ λέγον-
τες ἀγγέλων δημιουργητὰ τὸν κόσμον, οἱ τὸ τοῦ Μο-
νογενοῦς ἀξίωμα παραρπάζειν βουλούμενοι. Εἴτε γὰρ
ὄρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι· εἴτε κυριότητες, εἴτε
τι ὀνομαζόμενον, πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.
Βιαιολεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων, οὐκ ἀλλοτριᾶν
ἀρχιμαλωσίαν ἀρπάζας, ἀλλὰ ἰδίων δημιουργημάτων
βασιλεύων, καθὼς ὁ εὐαγγελιστῆς εἶρηκεν Ἰωάννης·

⁴⁹ Psal. xlv, 5. ⁵⁰ Joan. viii, 56. ⁵¹ ibid. 58. ⁵² Joan. xvii, 5. ⁵³ ibid. 24. ⁵⁴ Joan. i, 3. ⁵⁵ Coloss. i, 16.
⁵⁶ ibid. ⁵⁷ Ephes. i, 21.

excludunt ab humanitate Christi adorationem ipsi
debitam, cum cat. 12, n. 33, adorari jubeat eum
qui ex Virgine natus est; et tum cat. 4, n. 3, tum
cat. 13, sæpius crucifixum a toto orbe adorari ob-
servet: tantum in Christo humanitatem solam et
nudam respici prohibet Cyrillus, attentionemque
potiorem ad id quod in Christo præcipuum est,
et unde tota sacræ humanitati dignitas, haberi
præcipit. Id cum per se patet, tum ex comparatione
similium sententiarum, ut cat. 3, n. 3. cat. 17, n. **D**
35, cat. 22, n. 6.

(1) Κύριος ἡμῶν. Scripsimus, ἡμῶν, ex codd.
Ottob. et Grodecii versione, ipso sensu postulante.

(2) Πιστεύωμεν. Ita scripsimus ex vers. Grod.
Editi omnes et mss. πιστεύωμεν, credimus. Paulo
post, loco Θεὸν ἀληθινόν, Deum verum, habetur in
codd. Coisl., Roe, Casaub., Υἱὸν ἀληθινόν, Filium
verum. At prior lectio tum ex titulo catecheseos,
tum ex num. 14. ubi iste refertur Symboli arti-
culus, et toto catecheseos scopo et instituto, vera
comprobatur.

(3) Diversos factores, etc. Multas hæreses in hoc
loco notat. Primum eos qui diversos mundi aucto-
res inducebant: sive alium corporis et alium ant-
mæ, alium lucis tenebrarumque alium conditorem

acipium temporis expers, Patrem. Principium nam-
que, Filii temporis nescium, incomprehensum,
principio carens, Pater est: fons fluminis justi-
tiæ ⁴⁹, Unigeniti nimirum, Pater, qui ipsum gene-
ravit sicut novit ipse solus. Vis autem nosse, quod
etiam æternus rex est Dominus noster Jesus Chri-
stus? ipsum rursus audi dicentem: « Abraham pater
« vester exsultavit ut videret diem meum: et vidit,
« et gavisus est ⁵⁰. » Deinde, cum id dure acciperent
Judæi, aliquid ipsis adhuc durius dicit: « Priusquam
« Abraham fieret, ego sum ⁵¹. » Iterumque ad Patrem
dicit. « Et nunc glorifica me tu, Pater, apud temet-
« ipsum, gloria quam habui, antequam mundus es-
« set, apud te ⁵². » Palam enim hoc dixit: Priusquam
mundus fieret, ego habebam apud te gloriam. Et
rursus aiens: « Quia dilexisti me ante constitutio-
« nem mundi ⁵³, » manifeste dicit: æternam habeo
apud te gloriam.

XXI. Credamus igitur « in unum Dominum Jesum
« Christum, Filium Dei unigenitum; qui ex Patre natus
« est Deus verus ante omnia sæcula: per quem omnia
« facta sunt ⁵⁴. » Sive enim throni, sive dominationes,
sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum
facta sunt ⁵⁵, et nulla generatarum rerum ejus pote-
stati subtracta est. Obmutescat omnis hæresis di-
versos factores (3) et mundi auctores inducens.
Compescatur lingua Christum Dei Filium blasphe-
miis verberans; obmutescant qui (4) solem esse
Christum dicunt; solis enim est artifex, non sol
iste conspicuus. Conticescant, qui mundum aiunt
angelorum opificium: qui **160** Unigeniti præro-
gativam invadere volunt. Sive enim visibilia sive
invisibilia, sive throni sive dominationes ⁵⁶, sive
quidquid nomen habet ⁵⁷, omnia per Christum facta
sunt. Regnat Filius in res a se factas: non aliena
spolia rapiens, sed propria in opera regnum exer-
cens, sicut evangelista Joannes dixit: *Omnia per*

xvii, 5. ⁵³ ibid. 24. ⁵⁴ Joan. i, 3. ⁵⁵ Coloss. i, 16.

dicendo; quos variis locis refellit: sive mundum a
pluribus conditum, vel simul operantibus, vel di-
versas partes condentibus, affirmando; nam ea ve-
terum Gnosticorum sententia fuit. Secundo eos qui
Christum Dei Filium blasphemabant: eos intelligo
qui vel Christum negabant creatoris hujus mundi
Filius, ipsumque creatorem, ut omnes Gnostici,
Marcion, etc., catech. 7, n. 6, vel qui eum justis
hominibus æqualem aiebant cat. 7, n. 7, vel Maria
antiquiorem inficiabantur cat. 12, n. 3; vel in
creaturarum numerum relegabant aut contra cum
Patre confundebant, cat. 11, n. 17. Tertio qui Chri-
stum solem istum aiebant: isti sunt Manichæi ex
cat. 6, n. 13, et cat. 15, n. 3. Quarto eos qui an-
gelos mundi conditores statuebant. Ita Simon Ma-
gnus, Basilides, Nicolaus, Menander, Borboriani,
Cerinthus, Saturninus, apostolici, teste Ammonio,
Caten. in Joan. cap. 1, 3: De Simone Mago certum
ex Irenæo, lib. 1, cap. 23, n. 2; De Menandro ex
eodem, ibid., n. 5; de Saturnino, ibid., cap. 24,
n. 1; de Basilide, ibid., n. 8 et 4; Carpocrate,
cap. 25, n. 1; Cerintho, cap. 26, n. 1; et ex Epiph.,
hæres. xxviii, n. 1; omitto alios.

(4) Manichæi, ex cat. 15, n. 3.

*ipsum facta sunt, et sine ipso ne una quidem res facta est*⁵⁸, omnia per ipsum facta sunt, Patre per Filium operante (1).

XXII. Vellem equidem eorum quæ dicuntur exemplum quoddam afferre, sed illud infirmum esse novi: quænam enim ex visibilibus rebus divinæ invisibilisque potestatis idoneum exemplum esse queat? dicatur nihilominus tanquam infirmum, et ab infirmo ad infirmos. Quemadmodum videlicet, si quis rex filium habens regem, civitatis constituendæ cupidus filio secum regnanti subiciat struendæ civitatis exemplar; ille autem, exemplari sumpto, cogitatum opus ad finem perducatur; ⁵⁹ ita, cum Pater omnia fabricare voluisset, Patris nuto omnia Filius architectatus est; ut natus quidem ille Patri servet incolome summæ arbitrium potestatis, Filius vero rerum a se factarum habeat potestatem; ut neque Pater propriorum operum dominatione fraudetur; neque Filius in res ab alio, sed a se conditas regnum obtineat. Non enim angeli, ut dictum est (n. 21), mundum condidere, sed unigenitus Filius ante omnia sæcula genitus, quomodo diximus; per quem omnia facta sunt, nulla re ab illius opificio excepta. Et hæc quidem a nobis hactenus per Christi gratiam dicta sunt.

XXIII. Recurrentes vero in fidei confessionem, concludamus in præsentis sermonem. Omnia effecit Christus, sive angelos dixeris, sive archangelos, sive dominationes, sive thronos. Non quod Pater sufficienti ad creandum per seipsum potestate caruerit; sed quia Filium voluit rebus quas fecisset regnare, ipse exhibens illi rerum creandarum designationem (2). Honorans enim Unigenitus Patrem suum

⁵⁸ Joan. 1, 3. ⁵⁹ Vid. cat. 10, n. 3.

(1) *Patre per Filium operante*. Quam certum est mundum totius Trinitatis opificium esse, tam certum ex Scripturis, Symbolorum confessionibus, et unanimi Patrum consensu, Patrem per Filium operari. Quæri autem possunt tria in Cyrilli sententia: 1° num mandatum illud supremæ Christi dignitati, intimæque ejuscum Patre conjunctioni officiat; 2° num Deus nihil ad condendum orbem aliud contulerit, præter mandatum, et designationem rerum faciendarum Filio monstratam; 3° quibus de causis causam exemplarem Patri, efficientem Filio assignarit, contra receptum in scholis Latinis ea de re disserendi modum. Tres illas quæstiones in Diss. 3 enucleamus; ac probasse nos speramus Cyrillum nullam aliam Filii a Patre præter naturæ ac generationis dependentiam agnovisse: creandi actionem tribus personis communem fecisse: exemplarem causam et mandatum Patri attribuisse, ut Filium persona distingueret a Patre.

(2) *Creandarum rerum designationem, etc.*, ὑφ' ἑαυτοῦ. Male profecto Grodecus vertit *administrationem*. Ex præcedentibus manifestum est hic agi de rerum faciendarum exemplari, conjuncto cum Patris mandato executionem imperante. Hæc vis vocis ὑφ' ἑαυτοῦ, quæ significat demonstrationem, delineationem, documentum rerum quas fieri a nobis oportet. Inter multa exempla sufficient hæc ex Gregor. Nyss. *De perfecta Christiani forma*, tom. III, pag. 275: Οὕτως ἂν ἀξιόπιστος ἦν τῶν ἀγαθῶν ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ, τοῦ βίου τοῖς λόγοις συµπεθεγγυµένου. Sic enim si se digna futura erat bene agendorum præceptio, moribus idem quod verba loquen-

A Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐργαζομένου.

KB'. Καὶ βούλομαι μὲν τι (3) εἰπεῖν καὶ ὑπόδειγμα τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἶδα αὐτὸ ἀσθενές· ποῖον γὰρ ἔστι τῶν ὁρατῶν ἀκριβὲς ὑπέδειγμα τῆς θείας καὶ ἀοράτου δυνάμεως; ἀλλ' ὁμῶς λεγέσθω ὡς ἀσθενές, παρὰ ἀσθενῶν πρὸς ἀσθενεῖς. Ὡσπερ γὰρ ἂν τις βασιλεὺς βασιλέα υἱὸν ἔχων, βουλόμενος κατασκευάσαι πόλιν, ὑπόθοιτο τῷ υἱῷ συμβασιλεύοντι τὴν κατασκευὴν τῆς πόλεως· ὁ δὲ, τὸ παράδειγμα λαβὼν, εἰς τέλος ἄγει τὸ νοηθέν· οὕτω, Πατὴρ βουλευθέντες τὰ πάντα κατασκευάσθαι (4), τῷ τοῦ Πατρὸς νεύματι ὁ Υἱὸς τὰ πάντα ἐδημιούργησεν· ἵνα τὸ μὲν νεῦμα τηρῇ τῷ Πατρὶ τὴν ἀσθεντικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ πάλιν ἔχη ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων· καὶ μήτε Πατὴρ ἀπαλλοτριωθῇ τῆς δεσποτείας τῶν ἰδίων δημιουργημάτων, μήτε ὁ Υἱὸς τῶν ὑπ' ἄλλου δημιουργηθέντων (5) βασιλεύῃ, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἄγγελοι, καθὼς εἴρηται, τὸν κόσμον ἐδημιούργησαν, ἀλλὰ Υἱὸς μονογενῆς, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένος, καθὼς εἴρηται· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, μηδενὸς ὑπεξηρημένου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ποιήσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν (6) τέως, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι λελέχθω.

ΚΓ'. Ἀναδραμόντες δὲ ἐπὶ τὴν τῆς πίστεως ἐπαγγελίαν, καταπαύσωμεν ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον. Πάντα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἄγγελους λέγῃς, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ κυριότητας, καὶ θρόνους· οὐχ ὅτι ὁ Πατὴρ ἠτόνει περὶ τὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτουργίαν, ἀλλ' ὅτι βασιλεύειν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων τὸν Υἱὸν ἠβουλήθη, αὐτὸς αὐτῷ παρέχων τῶν κατασκευαζομένων τὴν ὑφήγησιν. Τιμῶν γὰρ τὸν

tibus, pag. 276, de S. Paulo: Μάλιστα πάντων ἀκριβῶς καὶ τί ἐστὶν ὁ Χριστὸς, κατενόησε· καὶ οἶον εἶναι· χρῆ τὸν ἐπονομαζόμενον αὐτῷ, δι' ὧν ἐποίησεν ὑφηγήσατο. *Omniū maxime et quid sit Christus accurate intellexit: et qualem oporteat eum esse qui ejus nomine censeatur, suis actionibus descripsit et demonstravit*; et pag. 290: Οὐκ ἔστι, μὴ δεχομένης τῆς ἀκοῆς τὴν ὑφήγησιν, δεόντως τι τῶν προκειμένων γενέσθαι. *Fieri non potest. . . ., ut si auris rerum gerendarum præceptionem non admittat, quidquam eorum quæ nobis sunt proposita geratur*. Vide Basil. epist. ad monachum qui exciderat, pag. 9.

(3) Βούλομαι μὲν τι. Ti loco τοι scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. Infra, autē ὁρατῶν addidimus articulum τῶν ex Roe et Casaub.; sed Coisl. habet ὁρατόν, non male. Nota exemplum hoc a Cyrillo agnoscī quasi imperfectissimum: unde nulla ad res divinas trahi consequentia possit.

(4) Κατασκευάσθαι. In codd. Roe, Casaub. et Ottob., κατασκευάσαι. Infra verba, ἵνα τὸ μὲν, usque ad ἐξουσίαν incl. desunt in codd. Roe, et Casaub.; verba vero sequentia, καὶ Υἱὸς, paulo aliter ab iis exhibentur ad hunc modum: Καὶ ἔχει ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ δημιουργὸς ᾗ καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ μήτε Πατὴρ, etc. *Et habet (Filius); potestatem in opificia propria, ut et Pater opifex sit et Filius et neque Pater, etc.*

(5) Δημιουργηθέντων. Ita emendavimus ex codd. Coisl. et Grod., habebatur in editis, δημιουργημάτων.

(6) Ἡμῖν. Coisl., Roe, Casaub. ὑμῖν. Perinde

ἑαυτοῦ Πατέρα ὁ Μονογενής, φησὶν· Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ (1) τὸν Πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· καὶ πάλιν· Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι· οὐδεμιᾶς οὔτης ἐν τοῖς ἐργαζομένοις ἐναντιότητος. Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα, σὰ ἐστι· καὶ τὰ σὰ, ἐμὰ, φησὶν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἐπιγινῶναι σαφῶς ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Ὁ γὰρ λέγων, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, πάντως ὅτι τινὲ παρόντι προσδιελέγετο. Σαφέστατα δὲ μᾶλλον ὁ Ψαλμωδὸς εἶρηκεν· Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐντετέλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· ὡς μὲν τοῦ Πατρὸς ἐντελλομένου καὶ λέγοντος, τοῦ δὲ υἱοῦ νεύματι αὐτοῦ (2) τὰ πάντα δημιουργοῦντος. Καὶ τοῦτο μυστικῶς ὁ Ἰωβ ἔλεγεν· Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ὡς ἐπ' ἐδάφους ἐπὶ θαλάσσης· δηλῶν τοῖς νοῦσιν, ὅτι ὁ διὰ τῆς παρουσίας περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, οὗτος ἦν ὁ πρὸ τούτου τῶν οὐρανῶν ποιητής. Καὶ πάλιν ὁ Κύριός (3) φησιν· Ἡ σὺ λαβὼν γῆν πηλόν, ἐπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸν ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς; εἶτα ἐξῆς· Ἀνοίγονται δὲ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾄδου ἰδόντες σε ἔπηξαν; δηλῶν, ὅτι ὁ εἰς ᾄδου κατελθὼν διὰ φιλανθρωπίαν, οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐκ πηλοῦ κατασκεύασε τὸν ἄνθρωπον.

ΚΔ'. Ἔστι τοίνυν ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής καὶ τοῦ κόσμου ποιητής, Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καθὼς ἡμᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον. Οὐ μόνον δὲ τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ φαινομένων νεύματι Πατρὸς ποιητής ἐστιν ὁ Χριστός. Ἐν αὐτῷ (4) γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες· εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Κἂν τοὺς αἰῶνας αὐτοῦ εἴπῃς, καὶ τοῦ-

⁶⁰ Joan. v, 19. ⁶¹ ibid. 17. ⁶² Joan. xvii, 10. ⁶³ Gen. i, 26. ⁶⁴ Psal. cxxiii, 3. ⁶⁵ Job. ix, 8. ⁶⁶ Job. xxxviii, 14. ⁶⁷ ibid. 17. ⁶⁸ Joan. i, 10. ⁶⁹ ibid. 11. ⁷⁰ Coloss. i, 16, 17.

est. Loco Χριστοῦ, iidem codd. habent, Κυρίου. D Grod. legit, Θεοῦ.

(1) Μὴ τι βλέπῃ. Editi τις. Emendavimus ex Coisl., Roe, Casaub. In notis supponit Millesius id se emendasse, adhuc tamen in textu retentum, τις.

(2) Νεύματι αὐτοῦ. In codd. Coisl., Roe, Casaub. desunt hæ voces. Nos αὐτοῦ addidimus ex sola vers. Grod. cum in editis et mss. desit.

(3) Καὶ πάλιν ὁ Κύριος. Roe et Casaub.. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· Et rursus ad ipsum Dominum. Loco γῆν πηλόν, quod legitur in editis et cod. Coisl., juxta LXX Romanæ editionis; habetur in codd. Ottob., Roe et Casaub., γῆς πηλόν, ut in ed. Compl. LXX; at editio Aldina habet ἀπὸ γῆς πηλόν. Paulo post, loco καὶ τὰ ἐξῆς, scripsimus, εἶτα ἐξῆς, ex codd. Ottob., Roe, Casaub., Coisl.

(4) Ἐν αὐτῷ. Ita emendavimus ex Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu; nam in editis legitur, ἐν ἑαυτῷ.

A ait: *Non potest Filius facere a semetipso quidquam, nisi quid viderit Patrem facientem. Quæ enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit* ⁶⁰. Et iterum: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* ⁶¹; nulla prorsus in his qui operantur contrarietate. *Mea enim omnia tua sunt, et tua mea*, ait in Evangeliiis Dominus ⁶². Quod quidem aperte cognoscere licet, tam ex Veteri quam ex novo Testamento. Qui enim dicit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem* ⁶³; omnino præsentem aliquem alloquebatur. Omnium vero apertissime Psalmidicus ait: *Ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt* ⁶⁴; tanquam Pater quidem mandante et dicente, Filio vero nutu ejus omnia efficiente. Quod etiam Job mystice dixit: *Qui extendit cælum solus, et ambulat super mari tanquam super solo* ⁶⁵; intelligentibus significans, quod qui dum hic versaretur ambulavit super mari, is erat qui cælos antea condiderat. Et rursus Dominus ait: *Aut tu sumens terram lutum, fixisti animantem, et loquendi vi præditum illud posuisti super terram* ⁶⁶? deinde in consequentibus: *Aperiuntur vero tibi præ timore portæ mortis, janitoresque inferni videntes te timuerunt* ⁶⁷? Declarans nimirum eum qui in infernum propter suam bonitatem descendit, ipsum esse qui ab initio ex luto hominem construxit.

XXIV. Est igitur Christus, Filius Dei unigenitus et mundi effector. *In mundo enim erat, et mundus per ipsum factus est* ⁶⁸. Et, *in propria venit* ⁶⁹, sicut nos docet Evangelium. Non autem eorum quæ conspiciuntur solum, sed et eorum quæ non videntur nutu Patris factor est Christus (5). *In ipso enim creata sunt omnia, juxta Apostolum, quæ sunt in cælis et quæ super terram, visibilia et invisibilia; sive throni sive dominationes, sive principatus sive potestates, omnia per ipsum et in ipsum creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant* ⁷⁰. Etiam si ipsa dixeris sæcula, horum quoque, nutu Patris, factor est Jesus Christus. Novis-

(5) *Sed et eorum quæ non videntur, etc.* Visibile et invisibile nomine res corporeæ et incorporeæ a Patribus designari solent. Vide Greg. Nyss. *De iis qui mature abipiuntur*, pag. 325. At hic Cyrillus invisibile rerum nomine angelorum ordines diversos videtur intelligere, ut et cat. 23. n. 6. Ferit hoc loco Marcioni hæresim, quæ ut ait Hieronymus epistola ad Pamnadium veteris edit. 61, n. 38: *Alterum bonum, alterum justum Deum ferens, illum invisibilem, hunc visibilem asserit creatorem.* Manichæos quoque alterum corporis, animæ alterum conditorum affirmantes respicere potuit. Sæculorum, αἰώνων, nomine quæ ipsa quoque a Christo facta dicit, fortassis certum angelorum ordinem designat. Notum est enim ab Ignatio, *Epist. ad Trallian.*, n. 5, *Constit. apost.* auctore, lib. viii, cap. 12: Eusebio, *De laudibus Constantini*, cap. 1, pag. 606; Hilar., lib. ii *De Trin.*, num. 9, αἰῶνας, sive sæcula angelici ordinis speciem numerari.

simis enim his diebus locutus est nobis in Filio, quem possuit hæredem universorum, per quem et sæcula fecit ⁷¹. Cui gloria, honor, imperium, cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

των νεύματι τοῦ Πατρὸς ἐστὶ ποιητῆς Ἰησοῦς ὁ Χριστός· Ἐπ' ἐσχάτων (1) γὰρ τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰησῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Ἡ δὲ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ (2) ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμή

⁷¹ Hebr. i, 2.

(1) Ἐπ' ἐσχάτων. Roe et Casaub., ἐπ' ἐσχάτου. Vide adnotata ad titulum catecheseos. Post τούτων additur ὁ Θεός, in præfat. codd.

(2) Τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ. Eas voces adjecimus ex codd. Roe et Casaub.; nam editi omittunt Patris

mentionem. Grodecus aliter legit: Cui gloria, honor, et potentia, in sancto Spiritu, ubique, nunc et semper in omnia sæcula. Amen. In Coisl. omittitur Patris et sancti Spiritus commemoratio, ac post κράτος immediate subjicitur, εἰς τοὺς αἰῶνας, etc.

CATECHESIS DUODECIMA.

DE CHRISTO INCARNATO.

MONITUM.

162 I. *Incarnationis veritatem in hac oratione contra Judæos et hæreticos propugnat: causas ejus inquiri: signa venturi Christi a prophetis prænuntiata describit: circumstantias temporis, loci, generis ac modi quo natus est Christus, ex utroque Testamento diligentissime persequitur.*

II. *Exposita primum humanitatis juxta ac divinitatis in Christo confitendæ necessitate (n. 1), et obiter confutata Judæorum pertinaciæ (n. 2), varios de Christo incarnato hæreticorum errores memorat, eisquæ Ecclesiæ fidem opponit (n. 3). Tum ad refellendas diversorum contradictiones, incarnationis causas aperit, quæ fuerunt permultæ; in primis humani generis reparatio, quod argumentum dum tractat, prophetias adventus Domini prænuntias percurrit (n. 5-9); et in Jesum, qui asino sedens Hierosolymam invecus est, in Olivæ monte stetit, miracula operatus est, a subditis judicatus est, plane cadere demonstrat (n. 10-12). Tum alias commemorat Domini adventus causas; ut nimirum Deum capere possemus; ut aquas sanctificaret (n. 13 et 14); Deum sub sensu subjectum nobis adorare liceret; diabolus Christus eodem quo ille nos dejecerat, carnis instrumento debellaret (n. 15, 16). Post, adversum Judæos possibilem incarnationem probat; tempusque hujus Dei in terras adventus ex patriarchæ Jacob, Davidis, et Danielis prophetiis, in Herodis regno et principum Judaicorum definit (n. 17-19). Bethlehem nativitatis Christi locum ex Davide atque Michæa comprobat (n. 20). Dehinc Jesum ex virgine de Davidis prosapia ut promissum erat, natum ostendit (n. 21 et seq.). Gentilibus ex ipsorum fabulis, Judæis ex Scripturarum testimonio possibilem ex virgine nativitatem ostendit (n. 27 et seq.); et non indignam nec dedecorant Deo humani corporis assumptionem contra hæreticos evincit (n. 25, 26-32). Tandem eximia castitatis et virginis status commendatione orationem concludit (n. 33, 34).*

III. *Varia sunt in hac oratione singulari animadversione digna: accurata divinitatis et humanitatis Christi confessio; Jacobi et Danielis prophetiarum explanatio; præclarum sacerdotum continentis testimonium; encomia virginis et monastici status.*

IV. *Pronuntiata est altera post præcedentem die, ut, num. 4, declarat auctor initio. Emendata a nobis est ad fidem codicum Coisliniani, Ottoboniani, Roe, Casauboniani, et Regii num. 2503 notati, in quo hæc cum tribus sequentibus catechesibus habetur: duodecimi vel tertii decimi circiter est sæculi.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΒ΄

ΦΘΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Σαρκωθέντα (1) καὶ ἐνανθρωπήσαντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐν τοῦ Ἠσαίου· Καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχάζ, λέγων· Ἀΐτησαι σεαυτῷ σημεῖον· καὶ ἐξῆς· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XII ILLUMINANDORUM (2).

163 Hierosolymis ex tempore pronuntiata, in illud : « Qui incarnatus et inhumanatus est. » Et lectio ex Isaia : « Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens : Pete tibi ipsi signum ; » et infra : « Ecce virgo in « utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel ⁷² ; » et quæ sequuntur.

Α'. Ἀγνείας σύντροφοι καὶ σωφροσύνης μαθη-
ταί, τὸν ἐκ Παρθένου (3) γεννηθέντα Θεόν, ἀγνείας
μεστοῖς χείλεσιν ἀνομνήσωμεν· Οἱ τοῦ νοητοῦ προ-
βάτου τῶν κρεῶν μεταλαβεῖν καταξούμενοι, κεφα-
λήν μετὰ τῶν ποδῶν μεταλάβωμεν· κεφαλῆς μὲν
τῆς θεότητος νοουμένης, ποδῶν δὲ τῆς ἀνθρωπό-
τητος ἐκλαμβανομένης. Οἱ τῶν ἀγίων Εὐαγγε-
λίων ἀκροαταί, Ἰωάννη τῷ Θεολόγῳ πεισθῶμεν·
Ὁ γὰρ εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λό-
γος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος·
ἐπήγαγε λέγων, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.

A I. Puritatis alumni (4) et castitatis discipuli,
Deum ex Virgine natum plenis castitate labiis cele-
bremus Qui intellectualis ovis (5) carnibus vesci di-
gni habemur, caput simul cum pedibus sumamus ⁷³ ;
divinitate per caput, humanitate vero per pedes
intellecta. Qui sancta audimus Evangelia, Joanni
Theologo audientes simus : ille enim postquam di-
xit : « In principio erat Verbum, et Verbum erat
« apud Deum, et Deus erat Verbum ⁷⁴ ; » dein subjecit,
dicens : « Et Verbum caro factum est ⁷⁵ ». Neque enim
nudum hominem adorare fas est ; nec Deum so-

⁷² Isa. vii, 10. ⁷³ Exod. xii, 9. ⁷⁴ Joan. i, 1. ⁷⁵ ibid. 14,

(1) Σαρκωθέντα. Hujus vocis loco Cyrillus hunc articulum referens hujus cat. n. 13, scribit, ἐν σαρκὶ παραγενόμενον. Ante Ἀχάζ, adjecimus articulum τῷ ex cod. Coisl. et sacro textu. Loco καλέσουσι, codd. Coisl. et Ottob. habent ut in prophetico textu, καλέσεις, vocabis ; at Cyrillus ipse hujus cat. n. 21, legit, καλέσουσι. Quæ vox sumpta ex Matth. i, 3, hunc Isaia locum referente. Ita tamen multi Patres legere, ut Greg. Nyss. in nat. Christi. p. 344, etc.

(2) Habita est sequenti die post præcedentem, num. 4.

(3) Τὸν ἐκ Παρθένου. Articulum τὸν addidimus ex codd. Coisl. Reg., Roe, Casaub. Foot Θεόν, additur in Coisl. Λόγον, Deum Verbum, ac post χείλεσιν in eodem et in Reg. adjicitur, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, « plenis castitatis et bonæ conscientiæ « labiis celebremus. » Sequentia de confitenda humanitate simul cum divinitate Christi, ex comparatione agni paschalis, transcribit S. Nilus lib. n, C epist. 187, adjuncta phrasi ex cat. 4, n. 9.

(4) Puritatis alumni. Sic reddidi vocem ἀγνείας, quæ quanquam apud auctores ecclesiasticos castitatem omnem, sive virginum, sive viduorum, sive conjugum significet, apud Cyrillum tamen, si unum locum excipias, virginalem semper continentiam designat. In hoc exordio Cyrillus tribus hujus periodi membris tria hominum genera mihi videtur alloqui, in primo virgines et cælibes, quos etiam in fine catechescos convenit sicut initio, in secundo fideles baptizatos qui Eucharistiæ participant ; Christique per agnum Paschalem figurati carnibus

B vesciebantur ; in tertio omnes prorsus qui aderant, baptizatos et baptizandos. Cadit igitur Albertini objectio contra realem corporis Christi manducationem inde petita, quod baptizandos Cyrillus carnis Christi participes efficiat, eamque manducationem concludat in fide divinitatis et humanitatis ejus. At prime in hoc membro baptizatos alloquitur : quanquam non diffiteor idem ad baptizandos dici potuisse, quos cat. 1, n. 1. « mysteriorum Christi participes » dicit ; non quidem *re et gratia*, sed *vocatione* solum et certa exspectatione ; quosque bonis baptismi anticipato frui passim inculcat. 2º Quamvis fides in Christum, quædam mystica sit ejus manducationis species, ea tamen non destruit realem ejus in Eucharistia manducationem : nihil enim præcipui supra catechumenos, quibus fides in Christum imperabatur, habuissent fideles ; quibus tamen Eucharistia tanquam ingens favor catechumenis non negatus solum sed et occultatus, commendabatur. Quin imo illa per fidem manducatio, supponit pro fundamento realem Christi participationem, istius per fidem manducationis figuram ; et argumentum Cyrilli quod totus Christus credendus sit quia totus manducatur, supponit et agnum paschalem totum a Judæis, et Christum totum a fidelibus realiter manducatum. Cæterum illa capitis et pedum agni paschalis ad Christi divinitatem et humanitatem accommodatio, communis est apud Græcos et Latinos Patres, ante et post Berengarium.

(5) Christi per agnum paschalem figurati.

lummodo absque humanitate dicere, pium. Si enim Deus est Christus, uti revera est, humanitatem autem non assumit, alieni a salute sumus. Adoretur igitur ut Deus, credatur vero quod humanam quoque naturam induit. Neque enim hominem seclusa divinitate dicere, conducibile est: neque a deitatis confessione humanitatem sejungere, salu- tiferum. Consteamur regis et medici præsenti- am. Rex enim Jesus medicinam allaturus, lin- teo humanitatis se præcingens ⁷⁶, quod infirmum erat curavit. Perfectus infantium magister, puerum **164** se cum pueris fecit: ut imprudentibus sapientiam instillaret ⁷⁷. Cælestis panis ad terram descendit, ut aleret famelicos.

II. Judæi vero, dum eum qui venit rejiciunt, eumque qui infauste venturus est expectant; verum illi quidem Christum repudiavere, impostorem vero ipsi in errorem abducti recipient: ut in hoc quoque vera reperiatur Salvatoris sententia: « Ego veni « in nomine Patris mei, et non recipitis me; si au- « tem alius venerit in proprio nomine, illum reci- « pietis ⁷⁸. » Optimum autem fuerit eam Judæis interrogationem proponere: Veraxne sit Isaias propheta, dum ait Emmanuelem ex virgine nascituum ⁷⁹, an mendax? Si quidem illum uti mendacem criminantur, nihil mirum: mos enim illis prophe- tas non solum quasi mendaces insimulare, sed et lapidibus opprimere; sin verax propheta fuerit, ostendite Emmanuelem. Item, utrumne is qui venturus est, quem expectatis, ex virgine prodi- turus est, necne? si ex virgine non nascitur, falsi arguitis prophetam. Si vero id in futura re expec- tatis, eccur id quod jam factum est repudialis?

III. Ac Judæi quidem, quando ita volunt, errore abducantur; Ecclesia autem Dei glorificetur ⁸⁰. Nos enim recipimus Deum Verbum inhumanatum vere: non ex voluntate viri et mulieris, ut hæretici aiunt; sed ex Virgine et Spiritu sancto juxta Evan- gelium inhumanatum; non specie, sed veritate. Quod autem vere ex Virgine humanam naturam suscepit, tradendæ doctrinæ tempus nunc ex-

⁷⁶ Joan. xiii, 4. ⁷⁷ Prov. i, 4. ⁷⁸ Joan. v, 43. ⁷⁹ Isa. vii, 14. ⁸⁰ Vid. cat. 4, n. 9.

(1) Χωρίς τῆς ἀνθρωπότητος. Hæc non legit Grodecus. Coisl., Roe et Casaub. loco ἀνθρωπότητος habent, ἐνανθρωπότητος. Reg., ἐνανθρωπήσεως. « sine inhumanatione. »

(2) Μὲν ὡς θεός. Ita scripsimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. Grod. et S. Nilo. In editis vero est, Προσκ. μὲν οὖν ὁ θεός « Adoretur itaque Deus. »

(3) Ἰατροῦ τὴν παρουσίαν. Habetur in impres- sis. τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν παρουσίαν, « salutem et « præsentiā. » Auctoritate codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. eliminavimus verba, τὴν σωτηρίαν καὶ. Conjicerem tamen legendum, τὴν σωτήριον παρουσίαν, « salutarem præsentiā. » Paulo post, loco τὸν νοσοῦντα, ex præfatis codd. posuimus, τὸ νοσοῦν, at Grod. legisse videtur, τὴν νόσον, *morbum*.

(4) Παρητήσαντο. Ita loco παραιτήσαντες, postu-

Α Οὔτε γὰρ τὸν φιλὸν ἄνθρωπον προσκυνεῖν, ὅστιον οὔτε θεὸν μόνον λέγειν χωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος (1), εὐσιβές. Εἰ γὰρ θεός ὁ Χριστός, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστι. μὴ ἀνέλαιβε δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῆς σωτηρίας ἀλ- λότριον καθεστήκαμεν. Προσκυνεῖσθω μὲν ὡς θεός (2), πιστεῦεσθω δὲ, ὅτι καὶ ἐνηθρώπησεν. Οὔτε γὰρ τὸ λέγειν ἄνθρωπον ἄνευ θεότητος, ἐπ- ωφελές· οὔτε τὴν ἀνθρωπότητα μὴ συνομολογεῖν τῇ θεότητι, σωτήριον. Ὁμολογήσωμεν τοῦ βασιλέως καὶ ἱατροῦ τὴν παρουσίαν (3). Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰησοῦς ἱατροῦ μὲλλων, λέντιον ἀνθρωπότητος περιζωσά- μενος, ἐθεράπευσε τὸ νοσοῦν· ὁ τέλειος τῶν νηπίων διδάσκαλος, συνενηπίασε τοῖς νηπίοις, ἵνα σοφίσῃ τοὺς ἄφρονας· ὁ ἐπουράνιος ἄρτος κατήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα θρέψῃ τοὺς λιμώσσοντας.

Β Β', Ἰουδαίων δὲ παῖδες, τὸν μὲν ἐλθόντα ἀθετοῦν- τες, τὸν δὲ κακῶς ἐρχόμενον προσδοκῶντες· τὸν μὲν ἀληθῆ Χριστὸν παρητήσαντο (4), τὸν δὲ πλάνον οἱ πλανηθέντες ἐκδέχονται, ἀληθοῦς καὶ ἐν τούτῳ τοῦ Σωτῆρος εὐρισκομένου, τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐὰν δὲ ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε. Καλὸν δὲ καὶ ἐπερώτησιν προσενέγκαι (5) τοῖς Ἰουδαίοις· Ἀληθῆς ὁ προφήτης Ἰσαίας, ὁ λέγων, ἔτι Ἐμμανουὴλ ἐκ παρθένου γεννηθήσεται, ἢ ψευδῆς; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ψευδοῦς κατηγοροῦσιν, οὐδὲν θαυμαστόν· ἔθος γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον ὡς ψευδεῖς (6) κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ λιθάξιν τοὺς προφήτας· εἰ δὲ ἀληθῆς ὁ προφήτης, δεῖξάτε τὸν Ἐμμανουὴλ. Καὶ πότερον, ὁ ἔρχεσθαι μὲλλων ὁ ὑφ' ὑμῶν προσδοκώμενος, ἐκ παρθένου τίττεται, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρθένου μὴ γεννᾶται, ψευδοκατηγορεῖτε (7) τοῦ προφήτου· εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τοῦτο προσδοκᾶτε, τί τὸ ἤδη γενόμενον παραιτεῖσθε;

Γ Ἰ. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν πλασάσθωσαν, ἐπειδὴ θέλουσιν· ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δοξαζέσθω. Ἡμεῖς γὰρ παρὰδεχόμεθα θεὸν Λόγον (8) ἐνανθρωπήσαντο κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐν θελήματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὡς αἱρετικοὶ λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνανθρωπήσαντα, οὐ φαντασίαν, ἀλλὰ ἀληθείαν. Καὶ ὅτι ἀλ- θῶς ἐκ Παρθένου ἐνηθρώπησε, περίμενε τὸν καίρον

Δ λante constructionis lege, emendavimus, ex Ottob., Reg., Roe, Casaub. et Grod.

(5) Προσενέγκαι. Ex codd. Reg., Coisl., Ottob., Roe, Casaub. In editis, ἐπενέγκαι.

(6) Ὡς ψευδεῖς. Deest ὡς Roe, Casaub. Loco ψευδεῖς. Coisl., Reg., Ottob. habent, ψεύδους.

(7) Ψευδοκατηγορεῖτε. Ita codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. Male omnino in editis, ψεῦδος κατ- ηγορεῖτε, forte ψευδοῦς κατήγορος.

(8) Θεὸν Λόγον. Vocem θεόν supplevimus ex Coisl., Reg., Ottob., Roe, Casaub. Voces ex Virgine et Spiritu sancto, quasi ex Symbolo desumptas ma- joribus litteris notari curavi: cum tamen in titulo catecheseos, et num. 13, ubi refertur tertius sym- boli articulus, desint. Sed in omnibus pene Latinis et Græcis symbolis leguntur; referunturque, cat. 4, num. 9.

τῆς διδασκαλίας νῦν (1), καὶ λήψῃ τὰς ἀποδείξεις· πολὺπλοκός γάρ ἐστιν ἡ τῶν αἱρετικῶν πλάνη. Καὶ οἱ μὲν μηδὲν αὐτὸν ἐκ Παρθένου γεγενῆσθαι· εἰρή-
 κασιν· οἱ δὲ γεγενῆσθαι μὲν, οὐκ ἐκ Παρθένου δὲ,
 ἀλλ' ἐκ γυναικὸς ἀνδρὶ συνοικουσίης. Οἱ δὲ λέγουσιν
 οὐ Θεὸν ἐνθρονωπικέναι τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ἀνθρω-
 πὸν τινὰ θεοποιῆσθαι. Ἐτόλμησαν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι
 οὐχ ὁ πρῶτος Λόγος, οὗτος ἐνθρονώπησεν· ἀλλὰ ἀν-
 θρωπὸς τις προκόψας, οὗτος ἐστεφανώθη.

Δ'. Σὺ δὲ μνημονεύσον τῶν χθὲς περὶ τῆς θεότη-
 τος εἰρημένων. Πίστευσον, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ
 Θεοῦ μονογενῆς Υἱός, οὗτος ἐκ Παρθένου πάλιν ἐγεν-
 νήθη. Ἰωάννη τῷ εὐαγγελιστῇ πείσθητι λέγοντι·
 Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
 ἡμῖν. Ὁ μὲν γὰρ Λόγος αἰώνιος, πρὸ πάντων τῶν
 αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθείς· τὴν δὲ σὰρκα προσ-
 άτως ἀνέλαβε δι' ἡμᾶς. Ἀλλὰ ἀντιλέγουσι πολλοί,
 καὶ λέγουσι· Τί τοσοῦτον ἦν ἀτίον, ὥστε Θεὸν εἰς
 ἀνθρωπότητα (2) καταβῆναι; καὶ εἰ ὅλως Θεοῦ φύ-
 σις ἐστὶν ἀνθρώποις συναναστρέφειν; καὶ, εἰ δυνα-
 τόν ἐστι παρθένον τεκεῖν ἀνευ ἀνδρός; Πολλῆς δὲ
 ἀντιλογίας οὔσης, καὶ κολυειδοῦς τῆς μάχης· φέρε,
 τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς,
 ἕκαστον διαλύσωμεν.

Ε'. Καὶ πρῶτόν γε ἡμῖν ζητήσθω, τίνας ἕνεκεν
 κατέβη ὁ Ἰησοῦς. Καὶ μὴ ταῖς ἐμαῖς εὐρεσιλογίαις
 πρόσεχε· δυνατόν γὰρ ἴσως κατασοφισθῆναι· ἀλλ'
 ἐὰν μὴ προφητῶν περὶ ἐκάστου πράγματος δέξη
 μαρτυρίαν, μὴ πιστεῦε τοῖς λεγομένοις· ἐὰν μὴ
 καὶ περὶ τῆς Παρθένου, καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου,
 καὶ τοῦ τρόπου μάθῃς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, μὴ
 παραδέξη παρά ἀνθρώπου μαρτυρίαν. Τὸν μὲν γὰρ
 παρόντα καὶ διδάσκοντα δυνατόν ἐστι καὶ ὑποπεῦ-
 σαι· τὸν δὲ πρὸ χιλιῶν καὶ πλειόνων ἐτῶν (3) προφη-
 τεύσαντα, τίς ὑποπεύσει νοῦν ἔχων; Εἰ τοίνυν (4) ζι-

⁸¹ Joan. I, 14. ⁸² Baruch III, 38. ⁸³ Vid. cat. 4, n. 17. ⁸⁴ Joan. v, 34.

(1) Νῦν. Deest ea vox in Reg., Roe, Casaub. et
 Grod. Paulo post. voces ἐκ Παρθένου post μηδὲν
 αὐτόν, desunt in Roe et Casaub., ac reverra tollere
 videntur discrimen a Cyrillo positum inter hære-
 ticos quos hic notat, et eos quos sequenti membro
 tanquam ab illis diversos refert. Sed verba *ex vir-
 gine* idem sonare possunt quod ex femina universe,
 vel ex Maria specialim: ac præter Docetas qui
 phantasticam docebant incarnationem, respicere
 potuit eos qui reale quidem, non autem ex virgine
 sumptum Christo corpus tribuebant. Cujusmodi
 erat vel Apelles qui aerium Christi corpus docebat.
 ex Tertull., *De carne Christi*, c. 6, vel Valentinus

(2) Εἰς ἀνθρωπότητα. Cod. Reg. et Coisl. horum
 verborum loco unum habent, ἐνανθρωπήσαντα.
 Loco vero sequentium, Καὶ εἰ ὅλως, etc. codd.
 Roe et Casaub. ista exhibent: Καὶ εἰ ὅλως Θεὸς
 φύσις ἐστὶ, πῶς ἀνθρώποις συνεστράφη; *Et si omnino
 natura Deus est, quemadmodum cum hominibus con-
 versatus est?*

(3) Ἐτῶν. Editi præponunt articulum τῶν, quem
 ex codd. Coisl., Roe, Casaub. sustulimus.

(4) Εἰ τοίνυν, etc. Hæc verba, usque ad Ἀλλὰ
 τοῦτο excl. citantur a sancto Joanne Damasceno,
 orat. 3 *De imag.*, pag. 383 nov. ed., cum aliquot
 levioris momenti discriminibus, et parum emendate

A spectes velim, et hujus rei demonstrationes accipies,
 multiplex enim est hæreticorum error. Atque hi
 quidem ipsum in totum ex Virgine natum esse
 pernegarunt (5); alii vero natum concessere; non
 tamen ex Virgine, sed ex muliere viro permista.
 Alii aiunt non Deum Christum inhumanatum esse
 sed hominem quemdam deificatum; ausi sunt
 namque dicere, non illud Verbum quod præexsi-
 stebat, hominem induisse: sed hominem quemdam
 profectus sui merito coronatum esse.

IV. Tu vero memineris eorum quæ hæsterna die
 de divinitate sunt dicta. Crede, quod ille ipse uni-
 genitus Dei Filius, iste iterum natus est de Virgine.
 Crede Joanni evangelistæ 165 dicenti: *Et Verbum
 caro factum est, et habitavit in nobis*⁸¹. Verbum
 quidem æternum est, ante omnia sæcula ex Patre
 genitum; carnem vero recens propter nos suscepit.
 Verum contradicunt multi, et dicunt: Quæ tanta
 fuit causa, ut Deus ad humana delaberetur? ite-
 rumque: an id omnino in Dei naturam cadit, ut
 cum hominibus conversetur⁸²? Et, possibile estne
 virginem parere sine viro? Cum plurima sit con-
 tradictio et multiformis pugna, age, per Christi
 gratiam et eorum qui hic adsunt orationes, singula
 dissolvamus.

V. Ac primum illud quærat a nobis, cujus rei
 gratia descenderit Jesus. Neque meis ratiocinatio-
 nibus attende, sophismatis enim forte illud possi-
 bile; ⁸³ verum nisi prophetarum de re unaquaque
 acceperis testimonia, his quæ dicentur ne crede;
 nisi et de Virgine, et de loco, et de tempore, et
 de modo didiceris ex divinis Scripturis, ne accipias
 ab homine testimonium⁸⁴. In eum enim qui nunc
 adest et docet, potest quidem suspicionis nonnihil
 cadere: at eum qui ante mille et eo amplius annos
 prophetavit, quisnam mente præditus suspectum

prorsus. A sancto quæque Nilo, lib. II, epist. 191,
 partim transcribuntur.

(5) *Ili quidem*, etc. Tria hæreticorum genera
 commemorat. Primum Docetarum, qui Christum
 omnino natum negavere, de quibus diximus ad catech.
 4. n. 9, nota 8, vel hominem quidem, sed non
 ex homine ortum, ut Apelles, et si qui alii; se-
 cundum, eorum qui Christum sicut cæteros homi-
 nes natum dixerunt: quos assignavimus ad catech. 7,
 n. 7, nota 3; tertium tandem eorum qui Christum
 ex homine puro deificatum aiebant; hi sunt quos
 Prudentius in *Apotheosi* Homuncionitas vocat. Hu-
 jus erroris notantur Ebion ab Hilario, lib. II *De
 Trin.* n. 4, Paulus Samosatensis, ab episcopis in
 concilio an. 314, vel 346, auctoribus formulæ fidei
 ab Athanasio, lib. *De Synodis*, recitatae, num. 26,
 art. 4: Οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ὕστερον
 αὐτόν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς θεο-
 ποιῆσθαι· λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἀνθρωπὸν
 γεγονέναι. *Qui ab Paulo Samosatensi profecti sunt,
 ipsum (nempe Filium) post incarnationem demum
 Deum factum esse dicentes, qui natura simplex homo
 factus fuisset.* Idem Athanasius ipse confirmat
 orat. I *cont. Ar.*, n. 38 et 39. Eadem Photini hæ-
 resis fuit, teste Lucifero, *De non conveniendo cum
 hæreticis*, pag. 224, Rufino, in *Exp. Symboli*, ad
 articulum de Ecclesia, etc.

habere queat? Igitur, si Christi adventus causam inquiris, recurre ad primum Scripturarum librum. Sex in diebus Deus mundum fecit: verum mundus propter hominem est. Sol splendidissimis fulgoribus micat: sed ut homini luceat, effectus est; et omnia animalia, ut nobis serviant constituta sunt; herbæ et arbores ad usum nostrum creatæ. Bona, opificia omnia⁸⁵; sed nullum eorum imago Dei, præter hominem solum. Sol mandato solum; homo divinis manibus efformatus fuit. *Faciamus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem*⁸⁶. Lignea terreni regis imago honoratur (1); quanto magis rationalis imago Dei? At maximum hoc opificiorum Dei, in paradiso choros agens, inde diaboli ejecit invidia⁸⁷. Plaudebat sibi inimicus prostrato eo cui inviderat: an tu gaudentem voluisses inimicum permanere? Iste ad virum accedere propter firmitatem non ausus, ad mulierem uti ad imbecilliorum accessit, cum adhuc virgo esset; nam post suum e paradiso casum, tunc cognovit Adam Evam uxorem suam⁸⁸.

VI. Secundi exstiteræ humanæ progeniei **166** successores Cain et Abel: et Cain fuit primus homicida.⁸⁹ Diluvium post hæc effusum est, propter multiplicatam hominum pravitatem. Ignis e cælo in Sodomitas ob eorum impietatem delapsus. Deus subsequenti temporibus Israël elegit; verum et ipse quoque perversus effectus est, sauciatumque electum genus. Moses enim in monte astabat Deo; ac vitulum populus in Dei locum adoravit⁹⁰. Sub legislatore Moyse qui dixerat, *non peccaberris*⁹¹; vir in lupanar ingressus scortari ausus est⁹². Missi sunt post Moysen prophetæ Israël curaturi. At ipsi medicinam afferentes, morbi vi superati deplorabant; ut quidam ex ipsis diceret: *Hei mihi, quia periit pius de terra, et qui recte faciat inter homines nullus est*⁹³; et rursus: *Omnes*

Α τείς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ αἷτιον, ἀνάδραμε ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν Γραφῶν βιβλίον. Ἐν ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον· ἀλλ' ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον Ἥλιος μὲν γὰρ λαμπροτάταις (2) ἀύγαϊς ἀποστῖλβων, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄνθρωπον φαίνειν ἐγένετο· καὶ πάντα δὲ τὰ ζῶα, διὰ τὸ δοηλεύειν ἡμῖν κατέστη· βοτάναι καὶ δένδρα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπόλαυσιν ἐκτίσθη. Πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ τούτω, οὐδὲν εἰκὼν θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος. Ἥλιος προστάγματι μόνῳ (3), ἄνθρωπος δὲ χερσὶ θελαῖς ἐπλάσθη· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Εἰκὼν ξυλίνη ἐπιγελοῦ βασιλέως τιμᾶται· πόσῳ γε μᾶλλον εἰκὼν λογικῆ θεοῦ; Ἀλλὰ τοῦτο τὸ μέγιστον τῶν δημιουργημάτων, ἐν παραδείσῳ χορεύον, φθόνος ἐξέβαλε διαβολικός. Ἐπέχαιρεν ὁ ἐχθρὸς πεπιωκοῖ τῷ φθονηθέντι· ἄρα ἐδούλου μένειν χαίροντα τὸν ἐχθρόν; Οὗτος μὴ τολμήσας διὰ τὸ ἰσχυρὸν προσελθεῖν τῷ ἀνδρὶ, προσῆλθεν ὡς ἀσθενεστέρῳ τῇ γυναικὶ ἔτι παρθένῳ οὔσῃ· μετὰ γὰρ τὴν ἀπόπτωσιν ἐκ παραδείσου, τότε ἔγνω Ἀδάμ Εὐάν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Ζ. Δεύτεροι γεγόνασι διάδοχοι τῆς ἀνθρώπων γενεᾶς Καὶν καὶ Ἀβέλ· καὶ Καὶν ἀνθρωποκτόνος (4) πρῶτος. Κατακλυσμὸς ὕστερον ἐπεχύθη, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων πολλὴν πονηρίαν· πῦρ οὐρανόθεν κατέβη ἐπὶ Σοδομιτῶν, διὰ τὴν πρᾶνομίαν. Ἐξελέξατο μετὰ χρόνους ὁ θεὸς τὸν Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ οὗτος διετθάφη, καὶ ἐτραυματίσθη τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν. Μωσῆς γὰρ ἐν ὄρει θεῶ παρεστήκει (5), καὶ ἀντὶ θεοῦ μόσχος ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσεκυνεῖτο. Ἐπὶ τοῦ νομοβέτου Μωσέως τοῦ εἰπόντος. Μὴ μοιχεύσῃς· ἀνὴρ εἰς κάμινον εἰσελθὼν ἀκολαστάνειν ἐτύλησεν. Ἀπεστάλησαν προφηταὶ μετὰ Μωσέα θεραπεῦσαι τὸν Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἰατρούοντες ἀπεκλήοντο, μὴ περιγινόμενοι τοῦ πάθους, ὡς λέγειν αὐτῶν τινα· Οἱ μοι ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει· καὶ πάλιν· Πάντες ἐξέκλι-

⁸⁵ Gen. 1, 31. ⁸⁶ Gen. 1, 26. ⁸⁷ Sap. 11, 24. ⁸⁸ Gen. 4, 1. ⁸⁹ Vid. cat. 2, n. 7. ⁹⁰ Exod. 32, 1, 4. ⁹¹ Exod. 22, 13. ⁹² Num. 22, 6. ⁹³ Mich. 6, 2.

(1) *Lignea terreni*, etc. Imaginem Dei quam in homine agnoscit auctor, in anima reponit his verbis cat. 4, n. 18: *Animam habes liberæ potestatis, opus Dei præclarissimum, ad imaginem illius qui eam fecit*. Imaginem vero cat. 14, n. 10, ab similitudine distinguit: hanc enim peccato ait obscuratam et amissam fuisse, cum tamen illa retenta sit. Quod de honore regnum vel imperatorum imaginibus exhibito tradit, nulli ignotum est, coronis ornabantur, celebrabantur ludis, apud eas jus asyli erat. Id vero a Joanne Damasceno trahitur ad confirmandum ex Cyrilli auctoritate sacrarum imaginum cultum: legitimaque consequentia est. Ad imagines enim imperatoris debitum ipsis imperatoribus honorem extendimus; debitum igitur Christo et sanctis cultum ad eorum imagines extendi par est. Et, si homo ob imaginem Dei quam gestat ita honore dignus est, ut Christus ad eum reparandum de cælo descendere dedignatus non sit: nonne imagines Christi et sanctorum cultu aliquo a nobis exhibendo dignæ? Cæterum erat his temporibus in Palæstina sacrarum imaginum usus. Frequenti populorum concursu celebrabatur Pancade Christi statua ex ære, olim ab hæmorrhōusa collocata, curationum signis celeberrima;

apud Eusebium, lib. vii *Hist*, cap. 18. Eusebius ipse apostolorum Petri et Pauli, Christique ipsius pictas imagines ad suam usque memoriam servatas, in tabulis vidisse se refert eodem loco; et Hierosolymis asservatam summa cum veneratione sancti Jacob cathedram docet. Epiphanius velum in ecclesia quadam Hierosolymitani episcopatus appensum, Christi vel sancti cuiusdam imagine depictum, et lucerna ante lucente honoratum, discidit: quod ejus factum loci incolis displicuit; ut ipse testatur epistola ad Joannem nostri successorem inter Hieronymianas veteris editionis 60, nov. 110.

(2) *Λαμπροτάταις*. Damasc., λαμπρότατος.

(3) *Προστάγματι μόνῳ*. Codd. Coisl., Roe, Casaub. Grod., *προστάγματι μόνον*. Damasc., *μόνῳ*. Inferius enclitica γε post πόσῳ in præfatis codicibus, et Reg, omittitur: habetur tamen a Damasceno.

(4) *Καὶ Καὶν ἀνθρωποκτόνος*. Particulam καὶ adjecimus ex Coisl., Reg. Roe, Casaub.

(5) *Παρεστήκει*. Ex Coisl. et Reg., et edd. *παρεστήκει*. Paulo post, loco μὴ μοιχεύσῃς habetur, ὃ μοιχεύσεις, in codd. Ottob., Reg., Grod. e sacro textu, in Coisl. ὃ μοιχεύσῃς, in Roe, μᾶμοινεύσεις.

ναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός· καὶ πάλιν· Ἄμα καὶ κλοπῆ, καὶ μοιχεία, καὶ φόνος (1) ἐκκέχυται ἐπὶ τῆς γῆς. Τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἔθυσαν δαίμονις. Οὐκ ἔβουλοντο, καὶ ἐφαρμακεύοντο, καὶ ἐκλήδονοντο. Καὶ πάλιν· Τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις, παραπετάσματα ἐποιοῦν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου.

Ζ'. Μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ ὀλοκληρία· οὐκ ἦν μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους. Ἔτα, οἱ προφῆται ἀποκλαιόμενοι καὶ κάμνοντες, ἔλεγον· Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον (2) ; καὶ πάλιν· Γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἀνδρα δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ· καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ. Καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν παρεκάλει λέγων·

Κύριε, κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατήβηθι. Ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν ἰατροίαν τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν. Ἀδιόρθωτον ἡμῖν τὸ κακόν, σοῦ δεῖται διορθωτοῦ.

Η'. Ἐπήκουσε τῆς δεήσεως τῶν προφητῶν ὁ Κύριος· Ὁ Πατήρ οὐχ ὑπερεῖδεν (3) ἡμῶν τὸ γένος ἀπολλύμενον· ἐξαπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον οὐρανὸθεν ἰατρόν· καὶ λέγει τις τῶν προφητῶν· Κύριος ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, ἔρχεται· καὶ ἐξαίφνης ἔξει. Πού ; Εἰς τὸν νῆδον ἑαυτοῦ ὁ Κύριος, ἐνθα αὐτὸν ἐλιθάσατε. Ἔτα τοῦτο ἀκούσας ἄλλος τῶν προφητῶν, λέγει πρὸς αὐτόν· Θεοῦ σωτηρίαν λέγων, ἡουχία λαλεῖς ; Θεοῦ παρουσίαν πρὸς σωτηρίαν (4) εὐαγγελιζόμενος, ἐν κρυπτῷ λαλεῖς ; Ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι· ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· εἰπὸν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα. Τί εἶπω ; Ἴδου ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἴδου Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται. Αὐτὸς πάλιν ὁ Κύριος εἶρηκεν. Ἴδου ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκευάσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἰσραηλῖται τὴν δὲ ἐμοῦ σωτηρίαν παρητήσαντο· Ἐρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς γλώσσας· εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ἐρχη, καὶ τί χαρίζη τοῖς ἔθνεσιν ; Ἐρχομαι συν-

A *declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* ⁹⁴ ; iterumque : *Maledictum, et furtum, et adulterium, et homicidium effusa sunt super terram* ⁹⁵. *Filios suos et filias suas sacrificaverunt dæmonibus* ⁹⁶. Augustibus beneficiis, ominationumque vanitatibus occupabantur. Et rursus : « *Vestimenta sua ligantes funibus, « vela efficiebant altari contigua* ⁹⁷. »

VII. Maximum erat humani generis vulnus : a pedibus usque ad caput nihil in ipso integrum erat ⁹⁸ ; non erat apponendo malagmati locus ; non oleo, neque ligaturis. Deinde deplangentes et fatiscientes prophetæ dicebant : « *Quis dabit ex Sion « salutare* ⁹⁹ ? *Et iterum : Fiat manus tua super vi-* « *ram dexteræ tuæ, et super Filium hominis quem « corroboraſti tibi ; et non discedamus a te* ¹. *Et « alius propheta supplicabat, dicens : Domine, inclina « cælos, et descende* ². » *Exsuperant medicinam nostram mortalium vulnera. Prophetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt* ³. *Emandari per nos malum non potest ; te indigit emandatore.*

VIII. Exaudivit hanc prophetarum orationem Dominus : non despexit Pater genus nostrum in interitum abiens. Filium suum Dominum e cælis misit medicum ; aitque unus e prophetis : « *Dominus « quem vos quæritis, venit : et repente veniet. Quo-* « *nam ? In templum suum Dominus* ⁴, » ubi ipsum lapidastis ⁵. Deinde hoc audiens alius inter prophetas, ait illi : *Dei salutem dicens, submisſe loqueris ? Dei præsentiam ad salutem annuntians, in occulto verba facis ? « Super montem excelsum ascende, qui evan-* « *gelizas Sion. Dic civitatibus Juda : Quid dicam ? Ecce « Deus vester, ecce* **167** *Dominus cum fortitudine ve-* « *nit* ⁶. *Rursum ipse Dominus dixit : Ecce ego venio, et « tentorium meum ponam in medio tui, dicit Domi-* « *nus : et confugient gentes multæ ad Dominum* ⁷. » *Israelitæ oblata per me salutem rejecerunt : « Ve-* « *nio congregare omnes gentes et linguas* ⁸ ; » in propria enim venit, et sui eum non receperunt ⁹. *Venis et quid gentibus impartiris ? « Venio congregare « omnes gentes, et relinquam super ipsas signum* ¹⁰. »

⁹⁴ Psal. xiii, 3. ⁹⁵ Ose. iv, 2. ⁹⁶ Psal. cv, 37. ⁹⁷ Amos ii, 8. ⁹⁸ Isa. i, 6. ⁹⁹ Psal. xiii, 7. ¹ Psal. lxxix, 18, 19. ² Psal. cxliii, 3. ³ III Reg. xix, 10. ⁴ Malachi. iii, 1. ⁵ Joan. viii, 59. ⁶ Isa. xl, 9, 10. ⁷ Zach. ii, 10, 11. ⁸ Isa. lxvi, 18. ⁹ Joan. i, 11. ¹⁰ Isa. lxvi, 18, 19.

(1) Καὶ φόμος. In Ottob., legitur, φθόνος, *invidia*. D Loco ἐκκεχυται, Coisl., Reg., Roe, Casaub. et LXX ed. Rom. et Ald. habent, κεχυται, at in eorundem Compl. edit. est uti apud Cyrillum, ἐκκεχυται. Cyrillus cat. 13, n. 3, hunc locum iterum recitans scribit, ἐχύθη.

(2) Τὸ σωτήριον. Additur in Casaub. et Roe, ut in sacro textu, τοῦ (Casaub. τῷ) Ἰσραήλ. Eam additionem legit Grodecus. Infra in loco ex psalmo 79, scripsimus ut in Psalterio σεαυτῷ ex Roe et Casaub. cum editi et alii codices simpliciter ferant, ἑαυτῷ. Denique in loco ex psal. cxliii, Roe et Casaub. habent ut in sacro textu, οὐρανοὺς σου, *cælos tuos*. His porro leguntur adeo similia apud orat. i Procli CP., Combef. *Auct.* i, p. 310, ut isthæc respexisse videatur Proclus.

(3) Ὑπερεῖδεν. Coisl. et Roe, περιεῖδεν. Paulo post particulam ποῦ, quam Cyrillus Malachiæ testimonio de suo interserit, per modum interrogandi cum circumflexo scripsi ex cod. Coisl.

(4) Θεοῦ παρουσίαν πρὸς σωτηρίαν. Inter παρουσίαν et πρὸς σωτηρίαν, interponitur in editis verbum λέγων, quod uti extra locum positum eliminavimus auctoritate codd. Ottob., Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod ; at hi omnes, excepto Ottob., non solum omittunt λέγων, sed etiam verba, παρουσίαν πρὸς, et habent, Θεοῦ σωτηρίαν εὐαγγελιζ. Paulo post, loco, ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, habetur in cod. Roe, ut in LXX, ἐπ' ὄρους ὑψηλόν, quod constructionis legibus convenientius. Postremo ubi in impressis habebatur, εἰπὼν, *dicens*, scripsimus, εἰπὼν, *dic*, ex codd. Coisl., Reg. et sacris Bibliis.

Ex meo enim in cruce certamine (1), regium unicuique militum meorum in fronte habere signaculum dabo. Et alius Propheta dixit: « Et inclinavit cœlos et descendit, et caligo sub pedes ejus ¹¹; » ignoratus namque hominibus fuit ille e cœlis descensus.

IX. Postea Salomon audiens patrem suum Davidem ista dicentem, ædificata admirabili domo, cum qui in ipsam venturus erat prospiciens, præ admiratione dicit: « Verene habitabit Deus cum hominibus super terram ¹²? » Etiam vero, inquit David, [eam quæstionem] antevertens in psalmo qui *In Salomonem* inscriptus est, in quo habetur: *Descendet sicut pluvia in vellus* ¹³. Pluvia quidem, propter cœlestem ejus [originem]: *in vellus* vero, propter humanitatem. ¹⁴ Pluvia namque in vellus decidens silentio excipitur: ita ut, propter ignoratum nativitatis mysterium Magi dicerent: « Ubi est qui natus est Rex Judæorum ¹⁵? » et turbatus Herodes de eo qui natus erat percontaretur, et diceret: « Ubinam Christus nascitur ¹⁶? »

X. Quisnam est ille qui descendit? ait in consequentibus: « Et permanebit cum sole et ante lunam, generationes generationum ¹⁷. *Et iterum alius ex prophetis: Gaude, inquit, vehementer, filia Sion, prædica, filia Jerusalem: ecce Rex tuus venit tibi justus et salvans* ¹⁸. » Multi reges sunt; quemnam dicis, o propheta? Da nobis signum quod reges alii non habeant: si purpura amictum dixeris regem, jam occupata est hujusmodi habitus prærogativa; si militum satellitio stipatum, et inauratis curribus sedentem: et hoc quoque insigne ab aliis præceptum est. Da nobis signum regis ejus proprium, cujus adventum annuntias. Respondet propheta et ait: « Ecce Rex tuus venit tibi justus et salutem impartiens: ipse mansuetus, et sedens super subjugum et pullum novum, non in curribus ¹⁹. Habes ²⁰ unicum et singulare signum regis qui advenit. So-

¹¹ Psal. xvii, 10. ¹² III Reg. viii, 27. ¹³ Psal. lxxi, 5. ¹⁴ Vid. cat. 15, n. 1. ¹⁵ Matth. ii, 2. ¹⁶ ibid. 4. ¹⁷ Psal. lxxi, 6. ¹⁸ Zachar. ix, 9. ¹⁹ Ibid. ²⁰ Vid. infr. n. 17.

(1) Ex meo enim in cruce certamine, » etc. Signaculum illud regale est, ut puto, simplex crucis signum, quod cat. 4, n. 14, regale signum, σημεῖον τὸ βασιλικόν, appellat: quod et primum et communissimum, uti vocat Basilus *De spiritu sancto*, cap. 27. Christianæ religionis signum erat, iis qui ad Christum accedebant primum ante omnia impositum. Eodem modo Eusebius Cæsariensis lib. vi *Dem. evang.*, cap. 23, pag. 306, alique hunc Isaïæ locum interpretantur. Intelligere etiam potuit Cyrillus inunctionem chrismatis sacri, quæ tum in aliis membris, tum primo ac præcipue in fronte fiebat, et quidem in crucis figuram, ut omnibus est notum. Hanc frontis unctionem vocat cat. 22, n. 7: *Signaculum Dei*, ac sacramento chrismatis nos proprie tanquam milites ad Christianam pugnam armari docet cat. 21, n. 4.

(2) Ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ, etc. Ita emendavimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. In editis transposita erat particula γὰρ ante τοῦ ἐμοῦ et loco σταυρῷ habebatur, σωτηρίῳ, profectum ex librariis abbreviatam στροῦ notam male interpretantibus.

A ἀγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ καταλείψω ἐπ' αὐτῶν σημεῖον· ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ (2) ἀγῶνος τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ, σφραγίδα βασιλικὴν ἐκάστω δίδωμι τῶν ἐμῶν στρατιωτῶν ἔχειν ἐπὶ μετώπου. Καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν ἔλεγε· Καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἤγγοεῖτο γὰρ ἀνθρώποις (3) ἡ ἐξ οὐρανῶν κατάβασις.

Θ'. Εἶτα Σολομῶν ἀκούων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Δαβὶδ ταῦτα λέγοντος, καὶ θαυμαστὸν οἶκον οἰκοδομήσας, καὶ προβλέπων τὸν εἰς αὐτὸν ἐρχόμενον, ἀποθαυμάζων λέγει· Εἰ ἀληθῶς κατοικήσει (4) θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς; Καὶ, φησὶ προλαβὼν ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ εἰς Σολομῶντα ψαλμῷ, ἐν ᾧ ἐστὶ· Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον· ὑετὸς μὲν διὰ τὸ ἐπουράνιον, ἐπὶ πόκον δὲ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὑετὸς μὲν γὰρ (5) ἐπὶ πόκον καταβαίνων, ἀψοφητὶ καταβαίνει· ὡς, ἀγνοουμένου τοῦ μυστηρίου τῆς γεννήσεως, τοὺς Μάγους λέγειν· Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; καὶ τὸν Ἰησοῦν ταρασσόμενον ἐξετάζειν περὶ τοῦ γεγεννημένου, καὶ λέγειν· Ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται;

Γ'. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ καταβαίνων; φησὶν ἐξῆς· Καὶ συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης, γενεὰς γενεῶν. Καὶ πάλιν ἄλλος τῶν προφητῶν λέγει· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἰερουσαλήμ· Ἴδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων. Πολλοὶ βασιλεῖς περὶ τίνος λέγεις, ὦ προφήτα; Δὸς ἡμῖν σημεῖον ὃ μὴ ἔχουσιν ἄλλοι (6) βασιλεῖς. Ἐὰν εἴπης πορφυροφόρον Βασιλέα, προεἰλήπται· τὸ ἀξίωμα τοῦ σχήματος· ἐὰν εἴπης ὑπὸ στρατιωτῶν δορυφορούμενον καὶ ἐφ' ἄρμασι χρυσοκολλητοῖς καθεζόμενον, προεἰλήπται· παρ' ἄλλων (7) καὶ τοῦτο· δὸς ἡμῖν σημεῖον ἰδιάζον τοῦ βασιλέως, οὗ τὴν παρουσίαν καταγγέλλεις. Ὁ δὲ προφήτης ἀποκρίνεται, καὶ λέγει· Ἴδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων· αὐτὸς πρᾶξ, καὶ ἐπιθετικῶς ἐπὶ ὑποξύγιον καὶ πῶλον νέον, οὐκ ἐπὶ ἄρμασιν (8). Ἐχεις

(3) Ἀνθρώποις. Eam vocem huc intulimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub.; at ambo postremi habent, παρ' ἀνθρώποις· hi vero omnes omittunt verba, ἐξ οὐρανῶν.

D (4) Κατοικήσει. Loco κατοικήσει ita posuimus ex Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu. Paulo post, ex Reg., Roe, Casaub. et Grod. καὶ scripsimus in locum καὶ, porro Roe et Casaub. sic habent in sequentibus, προλαβὼν γὰρ τοῦτο εἶπεν ὁ Δαβὶδ, ἐν τῷ, etc. In testimonio ex psalmo 71, verbum καταβήσεται supplevimus ex Reg., Coisl., Roe, Casaub.

(5) Ὑετὸς μὲν γὰρ, etc. Ex quatuor memorialis codd. addidimus μὲν, et articulum τοῦ paulo post ante μυστηρίου.

(6) Ἄλλοι. Hanc vocem adjecimus ex Reg., Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(7) Παρ' ἄλλων. Quatuor memorati codd. παρ' ἄλλοις. Coisl. et Reg. post προεἰλήπται addunt, τὸ ἀξίωμα. Paulo post, loco βασιλείαν, scripsimus, παρουσίαν, ex Reg., Roe et Casaub.

(8) Οὐκ ἐπὶ ἄρμασιν. Male in editis scriptum,

μονογενὲς σημεῖον τοῦ παραγενομένου βασιλέως. Μόνος βασιλέων Ἰησοῦς, ἐπὶ πῶλον ἐκάθιζεν ἀσαγῆ (1), μετ' εὐφημιῶν ὡς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ εἰσερχόμενος. Καὶ τί ποιεῖ οὗτος ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς; καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ.

ΙΑ'. Ἀλλ' ἐνεχώρει μὲν καὶ ἐπὶ πῶλον καθεσθῆναι· δὲ δὲ (2) σημεῖον ἡμῖν μᾶλλον, ποῦ στήσεται ὁ εἰσερχόμενος βασιλεὺς. Καὶ τὸ σημεῖον μὴ μακρὰν δὲ τῆς πόλεως, ἵνα μὴ ἀγνοήσωμεν· ἐγγὺς δὲ ἡμῖν δὲ τὸ σημεῖον ὀφθαλμοφανές, ἵνα καὶ ἐν τῇ πόλει ὄντες τὸν τόπον θεωρήσωμεν. Ὁ δὲ προφήτης πάλιν ἀποκρίνεται λέγων· Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλήμ ἐξ ἀνατολῶν. Ἄρ' οὐκ ἔνδον ἐστὼς τις ἐπὶ πόλεως, θεωρεῖ τὸν τόπον;

ΙΒ'. Ἐχομεν δύο σημεῖα, καὶ τρίτον ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν. εἰπέ, τί ποιεῖ παραγενομένος ὁ Κύριος; Φησὶν ἄλλος προφήτης· Ἴδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ ἐξῆς· αὐτὸς ἔξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὠτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἀλείπει ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. Λεγέσθω δὲ ἡμῖν καὶ ἄλλη μαρτυρία. Κύριον λέγεις ἐρχόμενον, ὦ προφήτα, σημεῖα δὲ ὅσα μηδέποτε γεγένηται ποιοῦντα· ποῖον σαφές καὶ ἕτερον λέγεις; Αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἔρχεται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Σημεῖον ἐξάαιρετον· Δεσπότης ὑπὸ δούλων πρεσβυτέρων κρινόμενος, καὶ ἀνεχόμενος.

ΙΓ'. Ταῦτα ἀναγινώσκοντες Ἰουδαῖοι οὐκ ἀκούουσιν· ἔβουσαν γὰρ τὰ ὠτα τῆς καρδίας, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς πιστεύμεν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ παραγενομένον (3) καὶ ἐνανθρωπήσαντα· ἐπειδὴ ἄλλως οὐκ ἐχωροῦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ

²¹ Matth. XXI, 7. ²² Zachar. XI, 11. ²³ Zachar. XIV, 4. ²⁴ Isa. XXXV, 4. ²⁵ Joan. XV, 24. ²⁶ Isa. LI, 14.

καὶ loco οὐκ emendatum ex Reg., Roe, Casaub. et Grod.

(1) Πῶλον . . . ἀσαγῆ. Vocem ἀσαγῆ ex pura conjectura hic scripsimus, habetur in editis ἀσιγῆ, *silentii cacuum*, nullo sensu, nihilo melius in Reg. et Coisl. codd. scriptum, πᾶσα ἡ γῆ· scripsit sine dubio Cyrillus, ἀζυγῆ. *jugi inexpertum*, in quo pullus asinæ matri subjugali apponitur: vel ἀσαγῆ, postremum hoc nulla alia de causa prætulī, quam quod minori vulgatæ lectionis mutatione constat, ac præf. codicis scriptura utcunque adumbratur. Præterea Justinus martyr, cujus sine dubio libros evolverat Cyrillus, hanc Zachariæ prophetiam edisserens *Dialog. cum Tryphone*, pag. 273, pullum de quo in prophetia vocat, ὁ ἀσαγῆς πῶλος. et matrem, ἡ ὑποσαγῆς ὄνος. Sanctus quoque Nilus, lib. II, epist. 81, asellum Evangelii appellat, ἀσαγῆ. Eulogius eundem asellum vocat, ἀναγῆ, *immundum*, homil. in festum Palm., inter Cyrilli Alex. homilias. Forte etiam scripsit Cyrillus, ἀθιγῆ, « nullo mortali opere contractum. »

(2) Δὲ δὲ, etc. Particulam δὲ addidimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.

(3) Ἐν σαρκὶ παραγενομένον. Pro ἐν σαρκί, Reg., Roe, Casaub., scriptum habent, ἐνσαρκον, sicut infra n. 20, ait Cyrillus, παραγενομένον ἐν-

lus e regibus Jesus in pullo onerum **168** inexperto sedit, cum acclamationibus regis instar Jerosolymam ingrediens ²¹. Quid autem facit rex iste adveniens? « Et tu in sanguine testamenti emisisti « vinctos tuos ex lacu aquam non habente ²². »

XI. Atqui fieri sane poterat ut pullo insideret; da nobis potius signum, ubinam consistet rex qui ingreditur? Et signum quidem ne dederis procul a civitate, ut non ignoremus; dederis vero nobis in proximo signum oculis conspicuum, ut et in ipsa urbe versantes locum contemplemur (4). Propheta vero rursus respondet, aiens: « Et stabunt pedes « ejus in die illa super montem Olivarum, quod « est e regione Hierusalem ad Orientem ²³. » Nunquid aliquis intus stans in civitate locum non videt?

XII. Habemus duo signa, et tertium cupimus addiscere. Dic quid factururus sit adveniens Dominus? Dicit alter propheta: « Ecce Deus noster: » et deinceps, « ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum exaudient; « tunc saliet instar cervi claudus, et expedita erit « lingua balborum ²⁴. » Dicatur nobis et aliud testimonium. Dominum dicis venturum, o propheta, signa, qualia nunquam fuerunt facta, patrantem ²⁵: cujusmodi aliud manifestum dicis? « Ipse Dominus « in judicium venit cum presbyteris populi et cum « principibus ejus ²⁶. » Signum singulare ac præcipuum: Dominus a servis presbyteris judicatus, et id patiens.

XIII. Hæc legentes Judæi non audiunt, obturaverunt aures cordis, ut non audiant. Sed nos credamus in Jesum Christum « qui in carne advenit et « inhumanatus est: » quandoquidem aliter capere non potuissemus (5). Cum enim nos eum sicut ille est

²¹ Matth. XXI, 7. ²² Zachar. XI, 11. ²³ Zachar. XIV, 4. ²⁴ Isa. XXXV, 4. ²⁵ Joan. XV, 24. ²⁶ Isa. LI, 14.

σαρκος. At in titulo catecheseos loco, ἐν σαρκὶ παραγενομένον, habetur, σαρκωθέντα, quam existimo veram Symboli lectionem.

(4) *In urbe ipsa versantes*. Prædicabat Cyrillus in monte Golgotha, qui olim stante veteri Hierosolyma extra portam erat; sed in novo urbe. de veteris ruinis ab Ælio Adriano excitata, postea saltem inclusus est; adeo ut Eusebius, *De laud. Const.*, cap. 9, in ipso urbis medietate excitatam Resurrectionis ecclesiam dicat. Ex illo edito Calvarie monte facile spectabilis erat mons Olivarum, in quo non solum stetit Christus in cælos ascendens, et prophetiam Zachariæ hic commemoratam ad verbum adimplens, ut demonstrat Eusebius, lib. VI *Demonst.*, pag. 288: verum etiam stetere intixa solo ejus vestigia. Vide cat. 14, n. 23.

(5) *Quandoquidem aliter capere*, etc. Communis hæc inter Patres incarnationis causa. Affertur ab Irenæo, lib. III, cap. 49, n. 1, ut citatur a Theodoro, dialog. 1, pag. 25; nam in Latina interpretatione paulo aliter habetur hic locus, ab Origene, lib. VI *contr. Cels.*, pag. 322; Eusebio, *De laudibus Constantini*, cap. 14; Macario, homil. 6; Greg. Nyss., lib. VI *Contra Eunom.*, pag. 590, etc. Hanc autem Dei fruitionem, cujus causa Dominum incarnatum ait, intelligit familiarem Dei cum hominibus ver-

intueri, eove frui non possemus; factus est id quod nos sumus, ut sic eo frui digni efficeremur. Nam si solem qui quarto die factus est perfecte intueri non valemus, Deumne ejus auctorem videre possimus? In igne descendit ²⁷ Dominus super montem Sina (1), nec sustinuit populus; sed « ad « Moysen dixerunt: Loquere tu nobis, et audiemus; « et non loquatur ad nos Deus, ne forte moriamur ²⁸. « *Et rursus: Quæ est enim omnis caro, quæ audivit « vocem Dei viventis, loquentis de medio ignis, et « 169 vivet ²⁹? »* Si vocem Dei loquentis audire, mortem conciliat; Deum ipsum cernere, quomodo mortis causam non afferret? Quid vero miraris? Etiam ipse Moyses dixit: « Exterritus sum et tremebundus ³⁰. »

XIV. Quid igitur velles? eumne qui ad salutem venit, interitus nobis causam fieri, eo quod cum non possent mortales suslinere: an potius eum ad modum nostrum gratiam suam attemperare? ³¹ Daniel angeli conspectum non tulit, et tu angelorum Domini contutum sustinuisses? Gabriel apparuit, et cecidit Daniel ³². Cujusmodi vero erat, quove habitu is qui apparebat? *Vultus ejus uti fulgur erat; non uti sol: et oculi ejus sicut lampades ignis; non sicut fornax ignis: et vox sermonum ejus, sicut vox multitudinis ³³*; non sicut duodecim legionum angelorum ³⁴. Et tamen procidit propheta. Et accedit angelus, dicens: « Ne timeas, Daniel, « surge; animi compos esto, exauditas sunt verba tua ³⁵. Et ait Daniel: *Surrexi tremens*; neque tamen idcirco respondit, donec tetigit eum similitudo manus hominis. Et postquam is qui apparebat, in *visionem hominis* transmutatus est, tunc Daniel occipit loqui: et quid ait? « Domine, in visione tui « inversa sunt inferiora mea in me: et non stabit in « me fortitudo, et halitus non remansit in me. » Si angelus conspectus prophetæ vocem et fortitudinem eripuit, liberumne halitum permetteret Dei ipsius apparitio? et donec, inquit scriptura, tetigit me

A ἡμεῖς, καθ' ὃ ἦν ἐκεῖνος, ἐμβλέπειν ἢ ἀπολαύσαι οὐκ ἔδυνάμεθα· ἐγένετο ἐκεῖνος ὅπερ ἡμεῖς, ἵνα οὕτως ἀπολαύσαι καταζιωθῶμεν. Εἰ γὰρ ἥλιον, τὸν ἐν τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον, ἐντελῶς ἰδεῖν οὐ δύναμεθα, Θεὸν ἄρα τὸν ἐκεῖνου ποιητὴν ἰδεῖν δύναμεθα (2); Ἐν πυρὶ κατέβη ὁ Κύριος ἐπὶ ὄρους Σινᾶ, καὶ οὐκ ἤνεγκεν ὁ λαὸς, ἀλλ' εἶπαν πρὸς Μωσῆν· Λάλησον σὺ ἡμῖν καὶ ἀκουσόμεθα· καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μὴ ποτε ἀποθάνωμεν καὶ παλιν· Τίς γὰρ πᾶσα σὰρξ (3), ἥτις ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ ζῶντος, λαλοῦντος ἐκ μέσου τοῦ πυρός, καὶ ζήσεται; Εἴ τὸ ἀκοῦσαι φωνὴν Θεοῦ λαλοῦντος, θανάτου παραίτιον· τὸ αὐτὸν Θεὸν ἰδεῖν, πῶς οὐ θανάτου πρόξενον; Καὶ τί θαυμάζεις; καὶ Μωσῆς αὐτός φησιν· Ἐκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος.

B ΙΔ'. Τί οὖν ἤθελες; τὸν ἐλθόντα ἐπὶ σωτηρίᾳ (4) πρόξενον ἀπωλείας γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τοὺς ἀνθρώπους, ἢ συμμετρήσαι τὴν χάριν; Δανιὴλ οὐκ ἤνεγκεν ὀπτασίαν ἀγγέλου· καὶ σὺ Δεσπότου τῶν ἀγγέλων θεὸν ἐνεχώρεις (5); Γαβριὴλ ἐφανη, καὶ πέπτωκε Δανιήλ· καὶ ποταπὸς ἦν ὁ φαινόμενος, ἢ ποίῳ σχήματι; Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἀστραπή ἦν, οὐχ ὡς ὁ ἥλιος· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ λαμπάδες πυρός, οὐχ ὡς κάμινος (6) πυρός· καὶ ἡ φωνὴ τῶν λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου, οὐχ ὡς δῶδεκα λεγεῶνων ἀγγέλων· καὶ ὁμοίως ἔπεσεν ὁ προφήτης. Καὶ προσέρχεται ὁ ἄγγελος (7) λέγων· Μὴ φοβοῦ, Δανιήλ, ἀνάστηθι· ἔνθους γενοῦ, εἰσηκούσθησαν οἱ λόγοι σου· καὶ φησιν ὁ Δανιήλ· Ἄνεστην ἔντρομος· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεκρίνατο, ἕως ὅτε ἤψατο αὐτοῦ ὁμοίως χεῖρὸς ἀνθρώπου. Καὶ ὅτε μετεβλήθη εἰς ὀπτασίαν ἀνθρώπου ὀφανεῖς, τότε λαλεῖ ὁ Δανιήλ· καὶ τί φησι; Κύριε, ἐν τῇ ὀπτασίᾳ σου ἐστράφη τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοί, καὶ οὐ στήσεται ἐν ἐμοί (8) ἰσχύς, καὶ πνοὴ οὐκ ὑπέλειφθη ἐν ἐμοί. Εἴ ἄγγελος φαινόμενος ἐξεῖλε τὴν φωνὴν τοῦ προφήτου καὶ τὴν ἰσχύον, τὸ τὸν Θεὸν (9) φανῆναι, συνεχώρει τὴν πνοήν; καὶ ἕως δτου, λέγει ἡ Γραφή, ἤψατό μου ὡς ὄρασις ἀνθρώπου, οὐκ

C

D Roe, Casaub. Linea sequenti, loco ἔνθους, Roe et Casaub., εἰθους. Loco, εἰσηκούσθησαν, in Coisl., Reg., Roe et Casaub. habetur, ἠκούσθησαν, ut in prophetico textu.

(8) Καὶ οὐ στήσεται ἐν ἐμοί, etc. Ea verba propter voces, ἐν ἐμοί repetitas in editis prætermissa, reparamus ex codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu.

(9) Τὸ τὸν Θεόν, etc. Articulum τὸ reposuimus ex codd. Reg., Roe, Casaub. Verba sequentia, ἕως δτου, aliter exhibentur in codd. Coisl. et Reg. sic: ἕως δτου ἤψατό μου, φησιν, ὡς ὄρασις, etc. Roe et Casaub., ἕως δτου (Roe, δτου) ἤψατο αὐτὸν, ἡ Γραφή φησιν, ὡς ὄρασις· « Donec tetigit ipsum, ait Scriptura, « tanquam visio hominis. *Grædecius vertit*, manus hominis; » quod conforme est Danielis vers. 10. Vulgatam lectionem retinuimus, cum ipsas Scripturæ voces retinere soleat Cyrillus; ac Casauboniana lectio emendationem sapere videatur.

²⁷ Cat. 10, n. 1 et 18. ²⁸ Exod. xx, 19. ²⁹ Deut. v, 26. ³⁰ Hebr. xii, 21. ³¹ Vid. cat. 9, n. 1. ³² Dan. x, 9. ³³ ibid. 6. ³⁴ Matth. xxvi, 53. ³⁵ Dan. x, 12-18.

santis et eos docentis collocutionem. Alii intelligunt nostrum ad divina provectum. Cyrillus quoque per Christum in Eucharistia sumptum, nos propius Deo frui; ac vere et proprie divinæ naturæ, corpori Christi hypostatice sociatæ, participes fieri docet cat. 22, n. 3.

(1) Nimirum Filius.

(2) Δυνάμεθα. Rectius in Roe et Casaub., ἔδυνάμεθα, « poteramus, potuissemus. »

(3) Τίς γὰρ πᾶσα σὰρξ, etc. In Coisl. et Reg., Τίς γὰρ ἐστὶ πᾶσα. Roe et Casaub. Τίς γὰρ ἡ πᾶσα. In Bibliis simpliciter, Τίς γὰρ σὰρξ.

(4) Ἐπὶ σωτηρίᾳ, etc. Coisl., ἐπὶ σωτηρίαν τοῦ γένους, « ad salutem generis. »

(5) Ἐνεχώρεις. Ita Roe et Casaub. codd. Editi vero, ἐγχώρεις.

(6) Κάμινος Editi, καμίνου. Secuti sumus codd. Roe et Casaub., ut constructionis similitudo retineretur.

(7) Ὁ ἄγγελος. Articulum supplevimus ex Coisl.,

εθαροτησε Δαν:ήλ. Πείρας τοίνυν τῆς ασθeneίας τῆς ἡμετέρας δειχθείσης, ἀνέλαθεν ὁ Κύριος τοῦτο ὅπερ ἐπεζήτη: ὁ ἄνθρωπος· ἐπειδὴ γὰρ παρὰ ὁμοιοπροσώπου ἐζήτηε ἀκούειν ὁ ἄνθρωπος, ἀνέλαθε τὸ ὁμοιοπαθές ὁ Σωτὴρ ἰν' εὐμαρέστερον πα:δευθῶσιν οἱ ἄνθρωποι:

ΙΕ'. Δέξαι δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν. Παρεγένετο Χριστός, ἰνα βαπτισθῆ, καὶ ἀγιάσῃ τὸ βάπτισμα· παρεγένετο, ἰνα θαυματουργήσῃ, περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης. Ἐπεὶ οὖν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὑπίσω· ἀνέλαθε τὸ σῶμα ὁ Κύριος (1), ἰνα ἰδοῦσα ἡ θάλασσα ἀνάσχηται, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἀρόθως αὐτὸν ὑποδέξηται. Μία μὲν δὴ αὕτη αἰτία· ἔστι δὲ καὶ δευτέρα. Διὰ κρηθένου τῆς Εὐας ἦλθεν ὁ θάνατος, ἔδει διὰ κρηθένου, μᾶλλον δὲ ἐκ κρηθένου, φανῆναι τὴν ζωὴν· ἰνα ὡσπερ ἐκείνην ὄρις ἠπάτησεν, οὕτω καὶ ταύτην Γαβριήλ εὐαγγελίσσηται. Καταλιπόντες ἄνθρωποι θεὸν, ἐδημιούργησαν ἀνθρωπόμορφα ζῴα. Ἀνθρωπομόρφου τοίνυν ὡς θεοῦ ψευδῶς προσκυνουμένου, θεὸς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἐγένετο, ἰνα λυθῆ τὸ ψεῦδος. Ὁργάνῳ τῆ σαρκὶ καθ' ἡμῶν ἐκέχρητο ὁ διάβολος. Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλος, λέγει· Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ ἀγματοῦζοντά με, καὶ τὰ ἐξῆς. Δι' ὧν οὖν ὄπλιον ὁ διάβολος ἡμᾶς κατηγωνίζετο, διὰ τούτων αὐτῶν ἐσώθημεν. Ἀνελαθε τὸ ὁμοιον ἡμῶν ἐξ ἡμῶν ὁ Κύριος, ἰνα τὴν ἀνθρωπότητα σώσῃ· ἀνελαθε τὸν ὁμοιον ἡμῶν, ἰνα τῷ λείποντι μείζονα δῶ τὴν χάριν, ἰνα ἡ ἀνθρωπότης ἡ ἀμαρτωλὸς θεοῦ γεννηται κοινωνός. Ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. Ἐδει παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐτόλμησε προσελθεῖν ὁ διάβολος, εἰ ἦδει τοῦτον· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὖν ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Δελεαρ τοίνυν τοῦ θανάτου γεγρονε τὸ σῶμα, ἰνα ἐλμίσας καταπιεῖν ὁ δράκων, ἐξεμεση καὶ τοὺς κῆδη καταποθεντας· κατεπτε γὰρ ὁ θάνατος ἰσχύσας· καὶ πάλιν· Ἄφειλεν ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός.

A *tanquam visio hominis, non est recreatus Daniel.* *Experientia igitur imbecillitatis nostræ demonstrata, assumpsit hoc Dominus quod requirebat homo: quandoquidem enim ab simili sui specie audire verba cupiebat homo; similitum affectionum naturam induit Salvator, ut homines facilius erudirentur.*

XV. Accipe et aliam causam.³⁵ Venit Christus ut baptizaretur, et sanctificaretur baptisma, venit ut miracula operaretur, ambulans super aquas maris³⁷. Quoniam igitur ante ejus in carne adventum, mare vidit et fugit, et Jordanis conversus est retrorsum³⁸: Dominus corpus assumpsit, ut mare videns sustineret, et Jordanis illum, posito metu, reciperet. Atque hæc quidem causa una: est autem et altera.³⁹ Per virginem Evam subiit mors; oportebat per virginem, seu potius de virgine, prodire vitam: ut sicut illam decipit serpens, ita et huic Gabriel bonum nuntium afferret. Homines, derelicto Deo, humana forma simulacra fabricaverunt. Cum igitur humanæ formæ (2) figmentum **170** *tanquam Deus mendaciter adoraretur; Deus vere homo factus est, ut dissolveretur mendacium. Carnis contra nos instrumento diabolus utebatur, quod sciens Paulus ait: « Video autem aliam legem « in membris meis militantem adversus legem mentis meæ, et captivum me ducentem »⁴⁰*, etc. Quibus igitur armis nos diabolus debellabat, iisdem et salvi effecti sumus. Assumpsit ex nobis Dominus quod nostri simile est, ut humanæ naturæ salutem impertiret: similitudinem nostram assumpsit, ut ei quod defectum patiebatur majorem conferret gratiam, ut peccatrix humana natura Dei particeps fieret. « Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia⁴¹ ». Oportebat Dominum pro nobis pati: sed non ausus fuisset accedere diabolus, si ipsum novisset: « Si enim cognovissent, prorsus « Dominum gloriæ non crucifixissent »⁴². Escæ igitur morti objecta fuit corpus, ut, cum illud se devoraturum speraret draco, etiam evomeret eos quos jam devoraverat (3): *Devorabat enim mors prævalens⁴³; et rursus, « Abstulit Deus omnem « lacrymam a facie omni⁴⁴.*

³⁵ Vid. cat. 3, n. 11; cat. 21, n. 1, ³⁷ Matth. xiv, 25. ³⁸ Psal. cxlii, 3. ³⁹ Vide Iren. lib. v, cap. 19, n. 1. ⁴⁰ Rom. vii, 23. ⁴¹ Rom. v, 20. ⁴² I Cor. ii, 8. ⁴³ Isa. xxv, 8. ⁴⁴ ibid.

(1) Ὁ Κύριος. Editi, ὁ Ἰησοῦς Κύριος. Vocem ὁ Ἰησοῦς in codd. Reg. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Grod. prætermissam auferendam judicavimus.

(2) *Cum igitur humanæ formæ, etc.* Supra num. et cat. 6, n. 11, necessarium statuit Christi adventum ad destruendum idolorum cultum: specialem hic assignat ejus destructionis a divina sapientia excogitatum modum; ut hominibus Deum sub sensu subjectum quærentibus, se ipse legitime adorandum, idolorum impie adoratorum loco substitueret. Eamdem rationem attingunt Athanas., *De incarnat. Verbi Dei*, num. 15 et 15, et Eusebius, *De laudibus Constant.*, cap. 14.

(3) *Quos jam devoraverat.* Nimirum justos Veteris Testamenti, ut patet hunc locum conferenti cum cat. 14, n. 17, et n. 19. Omnes illi a mortis imperio liberati, dum ex inferno extracti sunt: ac nullis ex

D illis vitæ per resurrectionem redditi, ibid., n. 18. In his porro omnibus locis, atque isthic præsertim draconem videlicet diabolum et mortem promiscue sumit, ac pro uno et eodem habet. An existimavit justos in inferno detentos sub dæmonis potestate esse, quod multis veteribus placuit, ut Justino, *Dialogi cum Thryphone* pag. 260; Origeni, tractatu *De Engastrimytho*, tom. I Origenis Huetiani, pag. 35; Eusebio, lib. x *Dem.*, p. 301 et aliis nonnullis: ac Cyrillus certe ubique veteres justos tanquam in tenebrioso carcere inclusos et liberatoris egentes representat. Verum nihil cogit ut Cyrillum hanc sententiam secutum esse credamus: mihi que semper placuit Gregorii Eysseni ratio, qua probat, tom. II, *De Pythorissa*, pag. 36, dæmonem ad locum sanctorum penetrare non potuisse. Quanquam nonnullis etiam catholicis theologis visum est limbos a dæ-

XVI. Nunquid jam frustra Christus inhumanatus est? num doctrinæ nostræ, verborum commenta sunt, et humani ingenii fallaciæ? nonne divinæ Scripturæ sunt salus nostra? nonne prophetarum prædictiones? Commendatum igitur hoc depositum mihi immobile custodi, teque nemo dimoveat. Crede Deum hominem factum. Ac demonstratum quidem est, quod illum inhumanari possibile fuit: si autem amplius credere detrectant Judæi, ita illos conveniamus: Quid annuntiamus novi, dum dicimus Deum hominem factum; cum vos ipsi dicatis quod Abraham Dominum exceperit hospitio⁴⁵? Quid insolens prædicamus, cum Jacob dicat: « Vidi enim Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea⁴⁶? » Qui apud Abraham comedit Dominus⁴⁷, idem apud nos comedit.⁴⁸ Quid igitur inusitatum proferimus? Sed et duos testes exhibemus, qui in monte Sina Domino astitere⁴⁹. Moyses erat in foramine petreæ⁵⁰; et Elias tunc in foramine petreæ⁵¹. Ipsi transfigurato præsentibus facti in monte Thabor, dicebant discipulis exitum quem completurus erat in Hierusalem⁵²; sed incarnari possibile fuisse, ut supra dixi demonstratum est: quæque supersunt demonstrationes, studiosis ad colligendum relinquuntur.

XVII. Cæterum pollicita erat oratio nostra, **171** reperire Salvatoris adventus et tempus et locum: nec oportet nos falsæ promissionis reos abscedere, sed potius Ecclesiæ candidatos idoneo munitos præsidio dimittere. Inquiramus igitur tempus quando Salvator advenit: quoniam recens ejus est hic adventus, eique contradicitur; et quoniam « Christus « Jesus heri et hodie est, idem existens, et in sæcula⁵³ ». Moyses igitur propheta ait: « Prophetam vocabis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, sicut me⁵⁴ », reservetur interim illud, sicut me, quod propriis locis declarandum erit (1). Verum, quan-

⁴⁵ Gen. xviii, 3. ⁴⁶ Gen. xxxii, 30. ⁴⁷ Gen. xviii, 8. ⁴⁸ Vide cat. 10, n. 7. ⁴⁹ Exod. xix, 2, 3; III Reg. xix, 8, 9. ⁵⁰ Exod. xxxiii, 22. ⁵¹ III Reg. xix, 13. ⁵² Luc ix, 30, 31. ⁵³ Heb. xiii, 8. ⁵⁴ Deut. xviii, 15; Act. vii, 37.

mone possessos. Ita, ut alios præteream, Gorderius Caten. in Psalm. tom. I; pag. 433, ut tamen nullam sanctos affligendi, invitosque in terram pertrahendi, quod potissimum Nyssenus refutat, haberet potestatem.

(1) Nullibi promissum illud exsolvit.

(2) Καταγγέλλομεν. Additur in impressis, αὐτοῖς: quod cum in codd. Coisl., Reg., Roe et Casaub. desit, et alioqui male conveniat cum interrogatione ad Judæos in secunda persona directa, eradere non dubitavimus.

(3) Ἡλίας ἐν ὀπῇ τότε τῆς πέτρας. Desunt hæc in codd. Reg. et Coisl. quorum hic omittit etiam, καὶ Ἡλίας. alter vero, τὸν Ἡλίαν, scriptum habet. Eliam fuisse, ἐν ὀπῇ τῆς πέτρας, in foramine petreæ, ipsis verbis non tradit Scriptura; ait tamen, quod idem est, fuisse sub specu, III Reg. xix, 9 et 13: Ἐξῆλθεν εἰς σπήλαιον, ἔστη ὑπὸ σπήλαιον. Habetur in Vulgata, in ostio speluncæ, quæ verba hic transcripsit Grodreiis.

(4) Ἡρώων. Ita legere maluimus, juxta Coisl. Reg. et Coisl. quam Ἡρώων juxta impressos. Loco εὑρεῖν, invenire, habetur in codd. Roe et Casaub. ac Grod., εἶρεῖν, dicere, nec male.

(5) Καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς Ἰησοῦς. Apostolicum

IZ. Μήτι μάτην Χριστὸς ἐνανθρώπησε; μήτι εὐροσιλογῆται εἰσὶν αἱ διδασκαλῆαι, καὶ ἀνθρώπινα σοφίσματα; οὐχ αἰθεῖται Γραφαί εἰσὶν ἡμῶν ἢ σωτηρία; οὐχὶ προφητῶν αἱ προβήσεις; Τῆρει τοίνυν τάττην μοι τὴν παρακαταθήκην ἄσειστον, καὶ μηδεὶς σε μετακινήσάτω· πίστευε θεὸν ἀνθρώπον γενόμενον. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπῆσαι δυνατὸν ἦν, ἀποδείκνυται· εἰ δὲ μᾶλλον ἀπιστοῦσιν Ἰουδαῖοι, προτείνωμεν αὐτοῖς· Τί ξένον καταγγέλλομεν (2), Θεὸν ἐνανθρωπῆσαι λέγοντες· ὑμῶν λεγόντων, ὅτι Ἀβραὰμ τὸν Κύριον ὑπεδέξατο; Τί ξένον καταγγέλλομεν, τοῦ Ἰακώβ λέγοντος· Εἶδον γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ; Ὁ παρὰ τῷ Ἀβραὰμ φαγὼν Κύριος, καὶ παρ' ἡμῶν ἔφαγε. Τί οὖν ξένον καταγγέλλομεν; Ἀλλὰ καὶ μάρτυρας δύο παρέχομεν, τοὺς ἐν ὄρει Σινᾶ τῷ Κυρίῳ παραστάντας· Μωσῆς ἦν ἐν ὀπῇ τῆς πέτρας, καὶ Ἡλίας ἐν ὀπῇ τότε τῆς πέτρας (3)· ἐκεῖνοι μεταμορφουμένῳ συμπρόντες ἐν ὄρει Θαβώρ, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς τὴν ἐξοδὸν, ἣν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπῆσαι δυνατὸν ἦν, ἀποδείκνυται, καθὼς προεῖπον· καὶ καταλελειφθῶ τὸ λοιπὸν τῶν ἀποδείξεων τοῖς σπουδαίοις εἰς ἀνάλεξιν.

IZ'. Ἐπηγγέλατο δὲ ἡμῶν (4) ὁ λόγος εὑρεῖν καὶ τὸν χρόνον ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν τόπον· καὶ δεῖ μὴ ψεύδους καταγνωσθέντας ἀναχωρεῖν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νεηλυδας ἠσφαλισμένους ἀποπέμψαι. Ζητήσωμεν τοίνυν τὸν χρόνον, πότε ὁ Κύριος παρεγένετο· ἐπειδὴ πρόσφατος ἡ παρουσία, καὶ ἀντιλέγεται· καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς Ἰησοῦς (5) χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Μωσῆς τοίνυν λέγει· ὁ προφήτης· Προφήτην ὑμῶν ἀναστήσει· Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· τετηρήσθω δὲ τέως τὸ ὡς ἐμέ, ἐν οἰκείοις τόποις (6) ἐξεταζόμενον. Ἀλλὰ πότε ὁ προ-

illud testimonium de Christi immutabilitate, videtur prima fronte extra locum positum, nec satis apte cum præcedentibus coherere. In codd. Reg., Roe, Coisl. et Casaub. prætermittitur particula καί, sicque conjungeretur cum ἀντιλέγεται: adeo ut Cyrillus hanc allegare rationem videretur, cur incarnationi contradicatur, quod Christus ab Apostolo incommutabilis dicatur. Ac maxime probabilis mihi videretur hujus loci intelligentia, si testimonium illud Pauli ab Docetis ad evertendam Christi incarnationem alligatum alicubi legissem. Quanquam non contra hæreticos hoc loco pugnat Cyrillus, sed adversum Judæos, qui certe Pauli allegatione non utebantur. Itaque particulam conjunctivam καί retinendo, sic Cyrillum interpreto: Quæramus tempus quo Salvator advenit, quando quidem recens est illius adventus, illique ea de causa contradicitur; cum, ut ipse ait cat. 11, n. 16, rebus novis ob ipsam suam novitatem contradici soleat. Quæramus etiam illud tempus adventus Domini, quoniam tempora omnia illi æqualia sunt, qui idem post adventum est in æternum manet, qui fuit ante.

(6) Ἐν οἰκείοις τόποις. Ante τόποις habetur δὲ in editis, quod uti redundans, ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. expunximus.

φῆτης οὗτος ἔρχεται ὁ προσδοκώμενος; Ἀνάδραμε, φησὶν, ἐπὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα πολυπραγμότησον τὴν τοῦ Ἰακώβ τῆν Ἰουδα φηθεῖσαν προφητείαν Ἰουδα, πὲρ αἰνέσειαν (1) οἱ ἀδελφοί σου, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα μὴ ἅπαντα λέγωμεν. Οὐκ ἐκλείπει ἀρχῶν ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἐὰν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται: καὶ αὐτὸς προσδοκία οὐκ Ἰουδαίων (2) ἀλλὰ ἔθνῶν. Σημεῖον οὖν ἔδωκε τῆς Χριστοῦ παρουσίας, τὸ πύσασθα: τὴν ἀρχὴν τῶν Ἰουδαίων. Εἰ μὴ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίους εἰσὶν, οὐπω ἦλθεν ὁ Χριστός: εἰ ἔχουσι τὸν ἐκ γένους Ἰουδα καὶ τοῦ Δαβὶδ, οὐπω ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος. Αἰσχύνομαί γὰρ λέγειν αὐτῶν τὰ πρόσφατα περὶ τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς νῦν πατριάρχων πράγματα: καὶ τί τὸ τούτων γένος, καὶ τίς ἡ μήτηρ; καταλιμπάνω δὲ τοῖς εἰδόσιν: Ἄλλ' οὗτος ὁ ἐρχόμενος προσδοκία ἔθνῶν, ποῖον πάλιν ἀρχὴ σημεῖον ἔχει; φησὶν ἐξῆς: Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ (3). Βλέπετε ἐκεῖνον τὸν πῶλον τὸν ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου καταγγελθέντα σαφῶς.

⁵⁵ Gen. XLIX, 8. ⁵⁶ ibid. 10. ⁵⁷ ibid. 11. ⁵⁸ Zach. IX, 9.

(1) Αἰνέσειαν. Reg. cod. αἰνέσαισαν, ut in LXX, Rom. In Compl. eorumd. edit., αἰνέσουσι. Paulo post, loco ἕως ἐὰν habetur in Reg., Roe, Coisl., Casaub. ἕως ἄν, ut in nonnullis ms. LXX, et versione Symmachi quam in hoc et sequentibus verbis sequitur Cyrillus. At in tribus LXX editionibus scriptum ἐὰν. Voces ᾧ ἀπόκειται, sunt ex Symmachi versione, cum earum loco in tribus LXX editionibus legatur, τὰ ἀποκείμενα αὐτῶ, quæ *reposita sunt ei*. At lectio quam sequitur Cyrillus, sine dubio in multis Bibliorum exemplaribus exstabat, ut etiam num exstat in Oxoniensi codice; ac nulli tam Latini quam Græci Patres hoc modo legere, in primis Hieronymus, epist. 27, nov. edit. 85, cap. 8, atque ut doctissimi viri Johan. Bapt. Cotelerii verbis utar, *Notis in Const. Apost.*, lib. vi, c. 44, est hæc hujus loci verisimilior scriptura, et apud veteres usitatior, nec non ad Christum maxime accommodata; ideoque a Juliano Apostata apud Cyrillum, lib. vii contra ipsum, p. 260, fraudi Christianorum ascripta.

(2) Προσδοκία, οὐκ Ἰουδ. Sic autem Reg. cod. et Oitob., προσδοκία ἔθνῶν, οὐκ Ἰουδαίων, ἀλλὰ ἔθνῶν, *expectatio gentium, non Judæorum, sed gentium*: prior lectio simplicior et magis Cyrilliana. Cum enim parenthesibus intorruptis Scripturæ testimonia, verba repetere non solet sic infra, n. 24, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν (οὐ γὰρ αὐτοῖς), υἱός, etc.

(3) Τὸν πῶλον αὐτοῦ, Πῶλον scripsimus juxta codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacrum textum. In editis habetur, ὄνον. In Ottob. πῶλον ad marginem, ὄνον in textu. Dictum esse a Cyrillo πῶλον probare videntur sequentia: Βλέπετε ἐκεῖνον τὸν πῶλον. Ut Zachariæ et Jacob prophetarum convenientia, quam hic observat Cyrillus, intelligatur, memoriæ repetendum quod Christus sit vitis vera.

(4) Quando desierit principatus etc. Tempus adventus Christi desinit Judaici principatus defectu; postquam nimirum sublatis sunt ex Davidis et Judæ prosapia oriundi duces. Id num. 19 factum ait cum Herodes alienigena in regnum invasit: quam invasionem secuta est Romanorum, magis adhuc alienigenarum, in Judaicam gentem dominatio. Huc usque igitur Judaicam rempublicam ducibus ex Judæ et Davidis genere prognatis paruisse censet. Id autem fidei historicæ contrarium, cum longe ante adventus Christi tempora, ad summos pontifices, primo tanquam optimalium primos rempublicam communi cum cæteris magistratibus jure admini-

A donam expectatus ille propheta venit? Recurre, inquit, ad ea quæ a me scripta sunt; inquire in Jacobi prophetiam Judæ dictam: *Juda, te laudent fratres tui* ⁵⁵, et quæ sequuntur, ut non omnia recitemus. « Non deficiet princeps ex Juda, neque « dux ex femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse expectatio non Judæorum, sed *gentium*. ⁵⁶. Signum igitur Christi adventus dedit, desierit principatus Judæorum (4). Si non Romanis hoc tempore subjecti sunt, nondum venit Christus: si habent [principem] ex genere Juda et David, necdum venit qui expectatur. Pudet me namque recentia illorum instituta commemorare, de his qui apud illos patriarchæ modo dicuntur (5), et quodnam eorum sit genus, quæ mater; quæ quidem iis qui noverunt, libenter relinquo. At ille qui venit *expectatio gentium*, quale iterum signum habet? ait consequenter: *Ligans ad vitem pullum suum* ⁵⁷. Cernis pullum illum, qui ab Zacharia diserte prænuntiatus est ⁵⁸.

strantes, ac postea regum diadema et jus assumptas, summa rerum redacta fuisset. At ea re vel non observata, vel certis modis explicata. Patres permulti Jacobi prophetiam eodem quo Cyrillus modo exponendam sunt arbitrati. Ac revera quandiu Judaicus senatus stetit, et respublica suis legibus gubernata, licet alii quam Juda prognati rempublicam summo jure regerent, verum tamen fuit non defecisse duces et principes de genere Judæ; si id saltem non rigide et præcise, sed civili more sumatur, ut a multis est explicatum: qua in re non necesse est nos amplius immorari.

(5) De his qui apud illos patriarchæ dicuntur. Dno Judæorum patriarchis objicit: 1º novitatem, 2º generis defectum. Ea novitate flebat, ut etiam si ex Davidis genere forent, defecissent tamen principes ex Judæ prosapia, ab Herodis tempore usque ad eorum institutionem: sed eorum natalium defectus omnino prohibebat, ne Judæi adhuc Davidis posteris subesse se causarentur. Judæorum patriarchæ non ante imperatoris Adriani tempora auditi; postea in scriptis Patrum, et imperatorum legibus non infrequenter memorantur. Patriarchatus apud Judæos hæreditate a parentibus ad filios transmittabatur. Primum Judæi patriarcham numerabant Gamalieleum; non illum quidem Pauli apostoli magistrum, cujus in Actis mentio cap. v, vers. 34; sed alium ex ejus genere prognatum, ex Epiph., hæc. xxx, n. 4, et, ut rabbini numerant, ad summum ejus nepotem. Ex Origene, lib. iv *De principiis*, cap. 1, Judæi patriarchas suos ex genere Judæ dici volebant, eamque illorum jactantiam notare ac refellere videtur in hoc loco Cyrillus. At Chrysostomus, orat. 37 *contra Judæos*, n. 3, tom. I. pag. 448, ait eos sacerdotum simulare personam, quamvis sacerdotes non essent, legitimæ consecrationis defectu: quod argumento esse potest eos ad Leviticam gentem originem suam revocasse: nec Chrysostomus ad refellendum eorum sacerdotium allegat, eos nihil ad Leviticam tribum pertinere. Theodoretu, dialogo 1, pag. 22, Judæorum patriarchas ex Herodis stirpe progenitos censet: sed id parum probabile. Si quis ea de re plura voluerit, adeat Gothofredum lib. xvi *Cod. Theodosiani*, tit. 8, tom. V, pag. 212. Unum hic ascribere satis erit, corruptos illorum patriarcharum mores a SS. Patribus graviter et acerte castigari. Vide Eusebium Cæsar. in Isaïæ cap. iii, vers. 4, pag. 368, et in eundem locum

XVIII. Sed rursus quæris et aliud temporis testimonium. « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te ⁵⁹. » Et post pauca : « Pascas eos in virga ferrea ⁶⁰. » Dixi jam prius (1), quod virga ferrea manifeste vocatur Romanorum imperium; de quo id quod reliquum est, ex Daniele commemoremus. Enarrans enim et interpretans Nabuchodonosori imaginem statuæ, omnem quoque illi edisserit de statua visionem ⁶¹ : lapidemque sine manibus de monte excisum ⁶², nimirum humana opera non productum, universo orbi dominicturum edicit, et apertissime loquitur in hunc modum : « Et in diebus regnorum illorum, excitabit Deus cæli regnum quod in æternum non dissipabitur, et regnum illius alteri populo non derelinquetur ⁶³. »

XIX. Verum quærimus adhuc clariorem temporum adventus ejus demonstrationem. Cum enim ægre ad credendum inducatur homo, nisi ipsos quoque annos manifeste ad calculum exactos habeat, dictis non credit. Quæ igitur temporis circumstantia, et cujusmodi tempus? Quando deficientibus oriundis ex Juda regibus, deinceps alienigena regnabit Herodes. Dicit igitur ad Danielem loquens angelus (tu mihi nunc obsigna quæ dicam) : « Et cognosces atque intelliges. Ab exitu sermonis utresponsum sit, et ædificata sit Hierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ ⁶⁴. » Sexaginta et novem annorum hebdomadæ (2) annos constituunt quadragintos

⁵⁹ Psal. II, 7. ⁶⁰ ibid. 9. ⁶¹ Dan. II, 27 et seqq. ⁶² ibid. 34, 35. ⁶³ ibid. 44. ⁶⁴ Dan. IX, 25.

Hieronymum, Cyrillumque Alexandrinum; Chrysostomum laudato jam a nobis loco, et Epiphanium, qui, hæresi xxx, n. 7 et 8, perditos juvenis cujusdam patriarchæ Tiberiensis mores narrat, qui Cyrilli temporibus genti præfectus erat.

(1) In alia quadam homilia.

(2) *Sexaginta et novem hebdomades*, etc. Multa sunt in hac Cyrilli explicatione hebdomadum Danielis non cursim prætereunda. Primo, tempus adventus Christi prænuntium 69 hebdomadibus desinit, septuagesimam hebdomadam reservans vel prædicationi Christi cum Eusebio, lib. viii *Demonst.*, pag. 400, vel ad tempora Antichristi, ut sanctus Hippolytus, *De Antichristo* pag. 39 : Apollinarius ab Hieronymo in Danielis cap. IX citatus, Africani auctoritate se muniens, aliique : quorum omnium fundamentum est abominatio desolationis in septuagesimæ hebdomadæ dimidio prædicta, quam Cyrillus, cat. 15, num. 9 et 20, et memorati auctores de Antichristo intelligunt. Secundo, hebdomadas incipit ab edicto de ædificanda urbe Hierosolyma; sed male tribuit Dario edictum illud quod ab Artaxerxe Longimano profectum est anno ejusdem regni vicesimo, II Esdr. II, 1, 8; nam Darius non de ædificanda urbe, sed templo duntaxat, præceptum dedit I Esdr. VI, 3; neque tum urbs, nisi forte tecta quædam circa templum, sed templum duntaxat ædificatum est. Omitto quod Darium hunc præpositere Medum vocat, qui fuit Hystaspis filius. Qui autem in Scripturis vocatur Darius Medus, est Astyages Cyri magni avunculus, Dan. V, 31, et VI, 28. Huic autem idcirco forte decretum attribuit, quod primo regni ejus anno facta sit hæc Danielis propheta, Dan. IX, 1. Tertio, hebdomadarum initium

III. Ἄλλὰ ζητεῖς πάλιν καὶ ἄλλην τοῦ χρόνου μαρτυρίαν· Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Υἱός μου εἰ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καὶ μετ' ὀλίγα· Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Εἴρηται μοι· καὶ πρότερον, ὅτι ῥάβδος σιδηρᾷ καλεῖται σαφῶς ἡ Ῥωμαίων βασιλεία· περὶ δὲ ταύτης ἔτι τὸ λεῖπον ἀπὸ τοῦ Δανιήλ ὑπομνήσωμεν. Διηγούμενος γὰρ καὶ συγκρίνων τῷ Ναβουχοδονόσορ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδριάντος, λέγει καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ πᾶσαν ὀπτασίαν· καὶ λίθον ἄνευ χειρῶν ἐξ ὄρους τμηθέντα, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης κατασκευῆς συστάντα, περικρατήσῃ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ λευκότετά φησιν οὕτω· Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλείων (3) ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφραθήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῶν ἐτέρων οὐχ ὑπολειωθήσεται.

IV. Ἄλλ' ἔτι ζητοῦμεν λευκότερον τῆς παρουσίας τῶν χρόνων τὴν ἀπόδειξιν. Δύσπιστος γὰρ ὢν ὁ ἀνθρώπος, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη σαφῶς εἰς ψῆφον λάβῃ, τοῖς λεγομένοις οὐ πιστεύει. Τίς οὖν ὁ καιρὸς, καὶ ποῖός ἐστιν ὁ χρόνος; Ὅτε ἐκλειπόντων τῶν ἐξ Ἰουδα βασιλέων, λοιπὸν ἀλλόφυλος ὁ Ἡρώδης βασιλεύει. Λέγει τοίνυν ὁ πρὸς τὸν Δανιήλ ὁμιλῶν ἄγγελος (σὺ δὲ μοι 14) νῦν σημείωσα τὰ λεγόμενα· Καὶ γνώσῃ καὶ συνήσῃ. Ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. Ἐξήκοντα τοίνυν καὶ ἑννέα ἑβδομάδες τῶν ἐτῶν, συνάγουσιν ἔτη τετρακίσια ὀγδοήκοντα τρία. Εἶπεν οὖν, ὅτι μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆ-

non sumit an anno edicti a Dario dati, et ædificationis inceptæ; qui fuit annus Darii secundus, quo interrupta prioribus regnis ædificatio templi instaurata est, I Esdr. IV, 24; sed ab ipsa ædificatione peracta et absoluta, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι (nam male in mss. nonnullis est, οἰκοδομησαί). Quod anno Darii sexto perfectum est, I Esdr. VI, 15. Hunc autem annum assignat, Olympiadis sexagesimæ sextæ primum; et tam in hac hebdomadum initii assignatione, quam in annorum computatione sequitur Eusebii computandi rationem in *Chronico*, secundum Hieronymi interpretationem; nam in Græcis Eusebii, typographi credo incuria, annus sextus Darii est Olympiadis 65 quartus. Qui tamen Eusebius, lib. viii *Demonst.*, cap. 2, pag. 396, secundum Darii annum cum olympiade 66, componens, ab eo 70 hebdomadas inchoat. Quarto, hebdomadas 69 terminat in regno Herodis, ut Jacobi et Danielis prophetias in unum scopum componat. Sequitur Eusebium in *Chronico*, tam loco citato, quam ad olympiad. 186, pag. 197, et lib. viii *Demonst.*, pag. 396. Rectene an secus habeat hæc Cyrilliana hebdomadum explicatio et annorum computatio, non est hujus loci disputare. Ipse inferius alias earumdem interpretandarum rationes afferri fatetur. Plures ab Hieronymo commemorantur; et ab iis temporibus aliæ etiam multo plures tam ab veteribus quam a recentioribus adjectæ.

(3) Τῶν βασιλείων. Ita editiones Cyrilli, an. 1640, et Oxon. cum ed. LXX Aldina. At ed. Prev. 1608, et cod. Oltob. cum LXX Rom. Compl., etc., βασιλέων, *regum*.

(4) Σὺ δὲ μοι, etc. Codd. Coisl. et Reg., σημείω-

να: Ἱερουσαλήμ, τετρακοσίων ὀγδοήκοντα τριῶν (1) ἔτων διελθόντων, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐκλιπόντων, τότε ἔρχεται τις ἀλλόφυλος βασιλεὺς, ἐφ' οὗ γεννᾶται ὁ Χριστός. Δαρειὸς τοίνυν ὁ Μῆδος ὠκοδόμησεν, ἕκτω μὲν ἔτει τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, πρώτῃ δὲ ἔτει τῆς καθ' Ἑλληνικὰς ἐξηκοστῆς καὶ ἕκτης ὀλυμπιάδος. Ὀλυμπιάς δὲ παρ' Ἑλλήσι καλεῖται ὁ μετὰ τέσσαρα ἔτη συντελούμενος ἀγὼν, διὰ τῆν, κατὰ τετραετία τῶν τοῦ ἡλίου δρόμων, ἐκ τῶν κατ' ἔτος τριῶν ὥρων (2) συντελουμένην ἡμέραν. Πρώτης δὲ βασιλείας ἐν τῇ ἑκατοστῇ ὀγδοήκοντῃ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι, τετάρτῃ ἔτει ταύτης. Ἀπὸ τοίνυν τῆς ἐξηκοστῆς (3) ἕκτης, εἰς τῆν ἑκατοστὴν ὀκατοστὴν ἕκτην, γίνονται μεταξὺ ἑκατὸν εἴκοσιν ὀλυμπιάδες, καὶ ὀλίγον τι. Συνάγονται τοίνυν τῶν ἑκατὸν εἴκοσιν ὀλυμπιάδων ἔτη τετρακοσία ὀγδοήκοντα· τὰ γὰρ ἕτερα (4) τρία ἔτη λοιπὸν, ἴσως ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου ἀναλαμβάνεται. Καὶ ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὴν Γραφὴν τῇ λέγουσαν· Ἀπὸ ἐξόδου τοῦ λόγου, τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ, καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. Τῶν μὲν οὖν χρόνων ταύτην τέως ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ἄλλων οὐσῶν ἐρμηνειῶν διαφόρων, περὶ τῶν προειρημένων ἐν τῇ Δανιήλ ἑβδομάδων τῶν ἔτων.

temporum demonstrationem, quamvis aliæ diversæ non desint, de prædictis in Daniele annorum hebdomadis, interpretationes.

Κ'. Ἐπαγγελίας δὲ τὸν τόπον λοιπὸν ἄκουε, Μιχαίου λέγοντος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθα, μη ὀλιγοστὸς εἶ, τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰού-

⁶⁵ I Esdr. vi, 15; III Esdr. vii, 5.

σον. Hæc verba non sunt e Bibliis, neque a Cyrillo Danieli ascribuntur, ut ab interpretibus existimatum est: sed sunt parenthesis auctoris majorem a lectore attentionem postulantis. Plura habemus ejusdem rei exempla similia. Sic *Procat.*, n. 6, cat. 13, n. 13; cat. 14, n. 8; cat. 15, n. 25, post promissum verbo λέγειν, quasi subsequentibus verbis immediate afferendum Scripturæ testimonium, parenthesis interjicit antequam ipsas Scripturæ voces proferat. Vide simile huic fere exemplum cat. 10, n. 8. Confirmat nostrum judicium, quod in codd. Roe et Casaub. post καὶ συνήσεις, (sic enim scriptum habent cum LXX loco συνήσει) additur, φησί, quasi tunc incipiat allegatum prophetæ testimonium. Loco οἰκοδομηθῆναι, Coisl., Reg., Roe, Casaub. hic et inferius duobus locis habent, οἰκοδομησιν, ut est in Bibliis, et vulgo legunt Patres. At Cyrillus omnino legit, οἰκοδομηθῆναι, cum annos hebdomadam incipiat ab anno Darii sexto, qua absoluta est templi ædificatio, I Esdr. vi, 15: quæ anno ejusdem secundo cæpta seu potius resumpta est, ibid. cap. iv, vers. 24: Grodecus loco ἕκτω, sexto, legit, ὀγδοῦ, octavo. Sed male.

(1) Τετρακοσίων ὀγδ. τριῶν. Ex codd. Reg., Roe, Casaub., emendamus editos, in quibus contra constructionis leges scriptum in accusandi casu, τετρακοσία... τρία ἔτων. Paulo post, Coisl. et Reg. habent, τις Ἡρώδης ἀλλόφυλος βασιλ., quidam Herodes alienigena.

(2) Τριῶν ὥρων. Ita nos ex Coisl. Editi, τριῶν ὥρων. Pro τριῶν Roe et Casaub. ferunt, ἕξ, sex, quæ sola lectio prima fronte recipienda videtur; quoniam non tres horæ, sed sex post evolutos quatuor annos residuæ, diem unum quo crescit bis-

A octoginta tres. Ait igitur, quod elapsis post ædificatam Hierusalem annis quadringentis octoginta tribus, ac deficientibus principibus; tunc veniet rex quidam alienigena, 173 sub quo nascetur Christus. Darius igitur Medus ædificavit [Hierusalem(5)], sexto quidem sui ipsius regni anno ⁶⁶, sexagesimæ vero sextæ Græcorum olympiadis primo. Olympias autem apud Græcos vocatur, quod singulis quadrienniis fieri solet certamen; propter eam diem, quæ in solaribus per quadriennium cursibus, ex horis tribus unoquoque anno residuis conficitur. Herodes porro regnat centesima octogesima sexta olympiade, quarto ejusdem anno. Igitur a sexagesima sexta, ad centesimam octogesimam sextam, intercedunt centum et viginti olympiades, et modicum quidpiam (6). Conficiunt ergo viginti supra centum olympiades, summam annorum quadringentorum octoginta. Nam tres alii postea anni, [ad complendum hebdomadarum numerum necessarii] in eo sane, quod inter primum et quartum annum interjacet, intervallo sumuntur. Jam igitur habes demonstrationem ex Scriptura aiente: « Ab exitu seramonis, ut responsum sit, et ædificata sit Hierusalem, usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. » Hanc interim habes non desint, de prædictis in Daniele annorum heb-

XX. Promissionis vero locum audi jam, Michæa dicente: « Et tu Bethlehem, domus Ephratha, nequam quam minima es ut sis in millibus Juda. Ex te »

C sextilis annus conficiunt. Quid tamen, si non civilem diem, qui horis 24 constat, sed naturalem solum duodecim horarum, neglecta noctis mentione, respexerit Cyrillus? Credibilius est horas illum intellexisse, quæ duas æquinoctiales continent: quem admodum sanctus Epiphanius, hæres. xxiv, n. 7, ait annum constare 365 diebus et tribus horis. Ejusmodi horas computabant Marcosii apud Irenæum, lib. i, c. 17, n. 1, cum dies duodecim horarum mensuram continentes, dicerent suæ mysticæ duodecadis typum esse; dies vero illos intelligebant totum spatium die ac nocte constans, ac totum solis circulum complectens; alioqui rueret eorum hypothesis, totum anni circulum ejusmodi computationibus concludentium. Vide verba Irenæi Græca apud Epiphanius, hæres. xxxiv, n. 14. De instituto post quadriennium agone olympico ob diem quarto quoque anno intercalatum, vide Censorinum *De die natali*, cap. 18.

D (3) Τῆς ἕκτης. Hunc articulum supplevi ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., et ex duobus memoratis vocem ἕτερα, inferius ante τρία ἔτη, λοιπὸν.

(4) Ἑτερα. Hanc vocem addidimus ex codicibus Roe et Casaub.

(5) Hoc est, ædificium consummavit.

(6) *Et modicum quidpiam.* Sic intelligendus est locus ille. Ab olympiadis sexagesimæ sextæ anno primo qui Darii sextus fuit, ad olympiadis centesimæ octogesimæ sextæ annum quartum quo regnum adiit Herodes, existunt olympiades centum et viginti, quæ annos quadringentos octoginta conficiunt; et præterea modicum quidpiam, nempe tres anni priores olympiadis 186; cujus anno postremo regnum invasit Herodes.

« enim mihi exhibit dux, ut sit in principem in Israel
 « et egressiones ejus ab initio, ex diebus sæculi ⁶⁶ »
 Quanquam loca quod attinet. Hierosolymitanus cum
 sis, jam prius nosti ea quæ in centesimo tricesimo
 primo psalmo scripta sunt: *Ecce audivimus eam in
 Ephratha, invenimus eam in campis silvæ* ⁶⁷. Ante pau-
 cos namque annos silvestris erat locus (1). Audisti
 rursus Habbacum dicentem ad Dominum: « Cum
 « appropinquaverint anni, agnosceris; cum advenerit
 « tempus, ostenderis ⁶⁸. » Et quodnam, **174** o pro-
 pheta, venientis Domini signum erit? Ille autem
 subdit: « In medio duarum vitarum cognosceris: »
 in hanc sententiam Dominum perspicue alloquens:
 In carne adveniens, vives et morieris; et resur-
 gens ex mortuis, iterum vives. Quanam vero ex
 Hierosolymitanæ regionis parte venturus est? num
 ex oriente vel occasu, aquilone vel austro? dic
 nobis accurate. Ille autem planissime respondet et
 ait: *Deus a Thæman veniet* (Thæman vero interpre-
 tatur « auster) et Sanctus de monte Pharan um-
 « broso, condense ⁶⁹, » quod in eundem sensum
 dixit Psaltes: « Invenimus eam in campis silvæ ⁷⁰.

A δα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, τοῦ
 εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐ-
 τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος (2). Οὐ μὴν ἀλλὰ,
 περὶ τῶν τόπων, Ἱερουσαλυμίτης ὢν, προλαβὼν οἶδασ
 καὶ τὸ ἐν ἑκατοστῷ τριακοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ γε-
 γραμμένον· Ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν Ἐφραθᾶ,
 εὔρομεν (3) αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ ὄρουμοῦ·
 πρὸ ὀλίγων γὰρ ἐτῶν ὄρουμώδης ἦν ὁ τόπος. Ἰκρυσας
 πάλιν τοῦ Ἀῤῥακοῦμ λέγοντος πρὸς τὸν Κύριον· Ἐν
 τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη, ἐπιγνωσθήσῃ· ἐν τῷ παρεῖναι
 τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ. Καὶ τί τὸ σημεῖόν ἐστιν,
 ὧ προφητᾶ, τοῦ ἐρχομένου Κυρίου; Ὁ δὲ φησὶν
 ἐξῆς (4)· Ἐν μέσῳ δύο ζωῶν γνωσθήσῃ· τοῦτο
 πρὸς τὸν Κύριον λέγων σαφῶς, ὅτι· Παραγενόμενος
 ἔνσαρκος, ζῆς καὶ τελευτᾶς, καὶ ἀναστᾶς ἐκ νεκρῶν
 ζῆς πάλιν. Καὶ ἐκ τοῦτου μέρους τοῦ περὶ τὴν Ἱερου-
 σαλήμ ἐρχετα·; ἐξ ἀνατολῶν ἢ δυσμῶν, ἢ βορρᾶ ἢ
 νότι·; εἰπέ ἡμῖν ἀκριβῶς. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται σαφέ-
 στατα, καὶ φησὶν· Ὁ θεὸς ἀπὸ θαλάσσης ἤξει (θαλι-
 μᾶν δὲ ἐρμηνεύεται νότος), καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους
 Φαράν (5) κατασκίου, δασέως· ὅπερ συμφώνως
 εἶπεν ὁ Ψαλμῶδης· Εὔρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις
 τοῦ ὄρουμοῦ.

⁶⁶ Mich. v, 2. ⁶⁷ Psal. cxxxii, 6. ⁶⁸ Habac. iii, 2. ⁶⁹ ibid. 3. ⁷⁰ Psal. cxxxii, 6.

(1) *Ante paucos annos*, etc. Nimirum sexdecim
 circiter. Erat enim propter sacram Christi nativitatē
 speluncam lucus Adonidi consecratus, teste Hierony-
 mo epistola 13, veter. ed. novæ 49, ad Paulinum. Sed
 lucum illum Davidis tempore jam tum existisse exi-
 stinare videtur Cyrillus; cum ab Adriano consitus
 verisimilias censeatur. Nam locus psalmi cxxxii, ad
 Bethlehem, ut jam dixi, non pertinet. Ab Adriano
 locus ille ad abolendam mysteriorum nostrorum
 memoriam profanatus. At sordidum illum situm C
 deposuit Augustæ Helenæ magnificentia; quæ lo-
 cum splendidissimis ornamentis decoravit; ibique
 templum ædificavit, a Constantino pretiosis ex auro
 argentoque donariis, variisque aulæis exornatum,
 Euseb., lib. iii, *Vitæ Constantini*, cap. 40 et seqq.
 et *De laudib. Constantini*, cap. 9.

(2) Ἐπαγγελίᾳ δὲ τὸν τόπον λοιπὸν ἄκουε,
 Μεχάου λέγοντος· Καὶ σὺ, etc. Hanc lectionem
 informavimus ex diversis codicibus. In editis et
 Grod. legitur, Ἐπαγγέλλει δὲ καὶ αὐτὸς τὸ, καὶ,
 etc., « Promittit autem et ipse hoc, » ex quo vel nul-
 lus, vel tam a vero quam a Cyrillo ipso alienus sensus
 efficitur. In codd. Coisl. Reg. et Gtlob. sic habetur:
 Ἐπαγγελίας δὲ καὶ αὐτὸ, (Reg. καὶ τοῦτο) τὸ, καὶ,
 etc. *Promissionis etiam sunt hæc verba*, minus com-
 mode dictum, nec satis orationis scopo conveniens.
 Planior multo quam sequimur codd. Roe et Casaub.
 scriptura, cujus solum primam vocem immutavi-
 mus; nam loco ἐπαγγελίας, quod ex Coisl. et Reg. D
 mutuati sumus, corrupte scriptum habent ἀπαγγέλλ-
 λεις. Particulam vero δὲ ex editis, Coisl. et Reg.
 propter μὲν præcedens ascripsimus. Nolandum in
 Michææ textu legi in Coisl. et Reg. οὐκ ὀλιγοστός,
 at in Roe, Ottob. et Casaub. negantem particulam
 prætermitti. Voces, οὐ μὴν ἀλλὰ, ascripsimus ex
 utroque cod. Roe et Casaub. in quibus desiderantur
 verba, περὶ τῶν τόπων· quæ ex editis Coisl., Reg.
 et Grodecio retinenda judicavimus, omissa δὲ post
 περὶ in iis libris posito.

(3) Εὔρομεν. Coisl. et Roe, εὔραμεν, ut in cod.
 Al. LXX. Porro ad Bethlehem adaptat Cyrillus quod
 David de Cariathiarim dicit: quo in loco arcam
 Domini requiescere, cum juvenis in Ephrata dege-
 ret, auditu acceperat.

(4) Φησὶν ἐξῆς. Non in consequentibus post
 verba jam citata, sed ante ἐν τῷ ἐγγίξειν, leguntur
 hæc Habacuc voces: Ἐν μέσῳ δύο ζωῶν. Porro
 ζωῶν scripsi cum circumflexo in ultima, ut signifi-
 caret *vitarum*, juxta sensum quem illi loco tribuit
 Cyrillus; loco ζωῶν penultima acuta, quod in om-
 nibus editis et mss. habetur, significatque *anima-*
lium. Jam multi ante nos ita emendandum Cyrilli
 textum annotarunt, in primis Malvenda, in appen-
 dice libri *De Antichristo*, ad pag. 48. Tillemontius,
 in notis primi tomi, ad vitam Christi, nota 3, etc.
 Quanquam lectio *duorum animalium* communior et
 probatior apud Patres, alteram tamen *duarum vita-*
rum multi commemorant, licet alteram anteponen-
 tes, ut Severianus Gabalensis Oratione in vivificam
 crucem, Cyrillus Alexandrinus in hunc prophetæ
 locum, etc. Origenes vero, lib. i *De principiis*, cap.
 3, utramque recitat, dubius quam sequatur. At
 Theodoretus præset lectionem *duarum vitarum*:
 Eusebius Cæsariensis, lib. vi *Demonst.*, cap. 13,
 pag. 279, alteram *duorum animalium* mendosam
 esse contendit, et eodem sensu quo Cyrillus noster
 prophetæ testimonium exponit. Greg. Nyssenus,
 hom. 12 in *Cant.*, pag. 646, ad hunc locum alludit,
 in quo legebat, ζωῶν. Διὰ τοῦτο ταῖς δύο ταύταις
 ζωαῖς μεσιτεύει, ὁ ἐν μέσῳ τῶν δύο ζωῶν γνωστέ-
 μενος. Sic etiam legit sanctus Maximus confessor,
 quæst. 63 in *Scripturam*, tom. I, pag. 247; Gergen-
 tius quoque in *Disp. cum Herbaso Bib. PP. Græco-*
Lat., t. II, pag. 217, quamvis librorum vel typo-
 graphorum vitio scriptum sit ζωῶν; nam vocem
 ζωῶν interpretatur de duabus Christi naturis. Variæ
 sunt Patrum sive duorum animalium, sive duarum
 vitarum interpretationes; quas fortassis omnes hu-
 jus loci alienas esse convincit lectio Hebraici textus
 penitus diversa, quam sic Hieronymus reddidit: *In
 medio annorum vivifica illud*. Septuaginta plura
 in hoc loco apud Hebræorum textum legere quam
 nos: vel quod magis censeo, plures ejusdem sen-
 tentiæ Hebraicæ variorum interpretum congestæ
 sunt in nostra interpretatione versiones.

(5) Φαράν. Deest hæc vox in codd. Ottob., Roe,
 Casaub., sicut in ed. Ald. LXX et in multis ejus ver-
 sionis exemplaribus; irrepsisse putatur ex Theodo-

ΚΑ'. Λοιπὸν ζητοῦμεν ἐκ τίνος ἔρχεται καὶ πῶς ἔρχεται. Τοῦτο δὲ ἡμῖν Ἡσαίας λέγει· Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέτουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Καὶ ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι τούτοις· ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν ἄνωθεν, τῇ ἀληθείᾳ κακῶς ἀντιπίπτειν· καὶ λέγουσιν, ὅτι (1) οὐ γέγραπται, ἡ παρθένος, ἀλλ' ἡ νεᾶνις· Ἐγὼ δὲ τῷ λεχθέντι· συμπεριφερόμενος, καὶ οὕτως εὐρίσκω τὴν ἀλήθειαν. Ἐρωτῆτέον γὰρ αὐτούς· Παρθένος βιαζομένη, πότε βοᾷ, μετὰ τὴν φθορὰν ἢ πρὸ τῆς φθορᾶς, ἐκκαλουμένη τὸς βοηθοὺς; Ἐὰν τοίνυν ἀλλαχοῦ λέγη ἡ Γραφή· Ἐδόθησεν ἡ νεᾶνις, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν αὐτῇ· ἄρα οὐ περὶ παρθένου λέγει; Ἴνα δὲ σαφέστερον μάθης, ὅτι καὶ ἡ παρθένος ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ νεᾶνις καλεῖται, ἄκουσ τὸ βιβλίον τῶν Σατιλειῶν, περὶ τῆς Ἀδισάκ τῆς Σουνκμίτιδος, λέγοντις· Καὶ ἦν ἡ νεᾶνις καλὴ σφόδρα (2)· τὸ γὰρ παρθένον αὐτὴν ἐκλεχθεῖσαν ἐνηνέχθαι πρὸς Δαδὶδ, ὠμολόγηται.

ΚΒ'. Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι (3) πάλιν· Τῷ Ἀχάζ ἐρέθη τοῦτο περὶ Ἐζεκιῶν. Οὐκοῦν ἀναγνώμεν τὴν Γραφήν· Αἴτησαι (4) σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ μάλιστα μὲν τὸ σημεῖον παράδοξον εἶνα· ἀφείλει. Σημεῖον γὰρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ πέτρας, τὸ ῥαγῆναι θάλασσαν, τὸ ἥλιον ὑποστρέψαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ λεχθησόμενα, φανερώτερον ἔχει τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγχον. (Οἶδα πολλὰ λέγων, καὶ κεκμηκότας τοὺς ἀκροωμένους· ἀλλὰ ἀνέχεσθε τῶν λόγων τοῦ πλήθους, ἐπειδὴ διὰ Χριστὸν ταῦτα (5) κινεῖται, καὶ οὐκ ἔστι περὶ τῶν τυχόντων λόγων.) Βασιλεύοντος τοίνυν τοῦ Ἀχάζ, τοῦ Ἡσαίου τοῦτο εἰρηκότος, ἕξ καὶ δέκα ἔτη τοῦ Ἀχάζ βασιλεύσαντος μόνα, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν προφητείας ἐν τούτοις βῆθεισης· ἐλέγχει τὴν ἀντιβῆθιν Ἰουδαίων ὁ διαδεξάμενος βασιλεὺς Ἐζεκιῶν, ὁ τοῦ Ἀχάζ υἱός, ἐν τῷ βασιλεύειν ὧν ἑτῶν εἰκοσιπέντε. Τῆς προφητείας γὰρ ἐν ἐκκαίδεκα ἔτεσι· περιληφθείσης, προγεννηθεῖς ἦν ὑπὸ τοῦ Ἀχάζ (6), πρὸ τῆς προφητείας ἐννέα ἔτη. Τί τοίνυν περὶ τοῦ ἤδη γεννηθέντος, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἀχάζ πατρὸς, ἀναγκαῖον ἦν λέγειν τὴν προφητείαν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐλαβεν, ἀλλ', ὅτι λήψεται ἡ παρθένος, προγνωστικῶς εἰπὼν.

¹ Isa. vii, 14. ² Deut. xxi, 27. ³ III Reg. i, 4. ⁴ IV Reg. xx, 11. ⁵ IV Reg. xvi, 2. ⁶ IV Reg. xviii, 2.

tionis versione: non legebatur apud LXX temporibus Hieronymi. Qui hunc locum de Bethlehem, ad austrum Hierosolymæ sita, quasi loco unde oriturus sit Salvator, etiam ab Hebræo quodam interpretatum se audisse testis est, in hunc locum.

(1) Ὅτι. Particulam hanc adjecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Ottob.

(2) Σφόδρα. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Ottob., ἕως σφόδρα, ut in sacro lextu. Post τό, loco δὲ scripsimus γὰρ, ex codicibus præfatis.

(3) Οἱ Ἰουδαῖοι. Articulum ex nominatis codicibus supplevimus.

(4) Αἴτησαι. Optime ita Millesius cudi curavit, cum in editis, legeretur, αἴτησε, ε pro α: posito. Articulus τό ante ἐκ πέτρας deest in codd. Coisl. et Reg. In codd. Roe et Casaub. legitur, τὸ, ὕδωρ

A XXI. Deinde quærimus, ex qua [persona] veniet, et quomodo veniet? Hoc autem non docet Isaias: *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* ⁷¹. Et his contradicunt Judæi, solent enim illi antiquitus veritati male retragari; aiuntque scriptum non esse *virgo*, sed *puella* (7). Ego autem in hac voce indulgenter acquiescens, sic quoque veritatem reperio: querendum namque ex illis: Virgo cum violatur, ecquando clamat: num ante vim illatam, an postquam corrupta est, auxilium advocans? Si igitur alicubi dicat Scriptura: *Clamavit puella, et non fuit qui succurreret illi* ⁷²; nunquid hic de virgine non loquitur? Ut vero manifestius addiscas, quod virgo etiam in divina Scriptura *puella* appelletur; audi librum Regnorum de Abisac Sunamitide dicentem: *Et erat puella pulchra valde* ⁷³; eam enim virginem electam fuisse, atque ad Davidem adductam, in confesso est.

XXII. Sed dicunt rursus Judæi: De Ezechia hoc dictum est ad Achaz. Legamus igitur Scripturam: *Pete tibi ipsi signum a Domino Deo tuo, in profundum aut in sublime* ⁷⁴. Atqui signum maxime admirabile ac præter opinionem esse debet. Signum enim fuit aqua de petra elicita ⁷⁵: disruptio maris ⁷⁶: solis retrocessio ⁷⁷, et similia. Quæ autem dicturus sum, evidentiores habent adversus Judæos convictionem. (Novi me multum extendi sermone, et delassari auditores. Verum sermonis prolixitatem sustineatis velim; quando ista propter Christum **175** dicuntur, neque de rebus contemnendis hic agitur.) Cum itaque regnante Achaz hoc dixerit Isaias; Achaz porro sexdecim duntaxat annos regnaverit ⁷⁸, quos intra dicta est ad ipsum prophetia: Judæorum contradictionem revincit successor ejus rex Ezechias Achaz filius; qui cum regnum adiit, annorum quinque et viginti erat ⁷⁹. Cum enim prophetiæ [tempus] annorum sexdecim (spatio) circumscribatur, novem ante prophetiam annis fuerat ex Achaz natus. Quid igitur de eo qui jam natus erat, etiam antequam pater ejus Achaz regnum adiret, prophetiam loqui necesse erat? Non enim dixit, *Accipiet*; sed prædictionis modo, *Accipiet virgo*.

⁷⁴ Isa. vii, 11. ⁷⁵ Exod. xvii, 6. ⁷⁶ Exod. xiv, 21.

πηγάσαι ἐκ πέτρας, aquam ex silice scaturire.

(5) Ταῦτα. Sic nos ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. In editis αὐτά.

(6) Ὑπὸ τοῦ Ἀχάζ. Ea verba desunt in codd. Roe, Casaub., Grod.; facile ad intelligentiam addi potuere. Paulo post, ante βασιλείας, loco τῆς scripsimus, αὐτῆς ex Coisl. et Reg. At ea phrasis, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἀχάζ πατρὸς, prætermittitur in Roe, Casaub. et Grod.

(7) *Puella*, νεᾶνις. Hæc interpretatio Hebrææ vocis נַרְוָה a Symmacho, Aquila et Theodotione interpretibus Judæis data, et Christianis opposita, teste Eusebio. lib. vii *Demonst.*, pag. 316; et Iren., lib. iii, cap. 21, n. 1: de qua videri possunt præter memoratos auctores, Hieronymus et Basilus in hunc Isaiæ locum.

XXIII. At illud quidem manifeste cognovimus, A quod ex virgine nascitur Christus: jam vero ex quo genere virgo extiterit, aperiendum. « Juravit Dominus Davidi veritatem, et non frustrabitur eam: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam ⁸⁰; » et rursus: « Ponam in sæculum sæculi semen ejus, « et thronum ejus sicut dies cæli ⁸¹ » et deinde: « Semel juravi in sancto meo, si Davidi mentiar: « semen ejus in æternum manebit; et thronus ejus « sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta « in æternum ⁸². » Vides de Christo, non autem de Salomone sermonem haberi; non enim thronus ejus sicut sol permansit. Quod si quis contradixerit, eo quod Christus non sederit in ligneo Davidis solio, hanc illi sententiam proferamus: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ et Pharisei* ⁸³; non enim ligneam cathedram significat, sed doctrinæ auctoritatem: sic et solium Davidis quærito, non ligneum solium, sed ipsam regiam potestatem. Cujus rei testes accipe pueros acclamantes: *Hosanna Filio David: benedictus Rex Israelis* ⁸⁴. Cæci quoque aiunt: *Fili David, miserere nostri* ⁸⁵. Et Gabriel aperte testatur ad Mariam dicens: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus* ⁸⁶. Et Paulus ait: *Mementote Jesum Christum excitatum a mortuis, ex semine David, secundum Evangelium meum* ⁸⁷: et in principio Epistolæ ad Romanos, ait: *Qui factus est ex semine David secundum carnem* ⁸⁸. Recipe igitur eum qui ex Davide natus est, obsequens prophetiæ aienti: *Et erit in die illa radix Jesse, et qui exsurget rector gentes; in ipso gentes sperabunt* ⁸⁹.

ταδέχου τοίνυν τὸν ἐκ Δαβὶδ γεγεννημένον, πειθόμενος τῇ προφητείᾳ τῇ λεγούσῃ· Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ (5), καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῶν ἔθνη ἐλπιοῦσιν.

XXIV. Sed Judæi propter hæc vehementer discruciantur. Præviderat hoc quoque Isaias dicens: *Et volent, si fuerint igne combusti. Quia puer natus est nobis (non enim 176 illis), filius et datus est nobis* ⁹⁰. Animadvertite porro quod prius Filius Dei erat, deinde datus est nobis; et post pauca dicit: *Et pacis ejus non est terminus* ⁹¹. Romanis sui sunt termini: regni autem Filii Dei terminus non est Persarum Medorumque determinati sunt fines: Filii vero Dei terminus nullus. Deinde sequitur:

⁸⁰ Psal. cxxxi, 11. ⁸¹ Psal. lxxviii, 30. ⁸² 9; Joan. xii, 13. ⁸³ Matth. ix, 26. ⁸⁴ Luc. i, 32. ⁸⁵ Isa. ix, 5, 6. ⁸⁶ ibid. 7.

(1) Αὐτὴν. In codd. Roe et Casaub. et Ottob. habetur, αὐτόν, ipsum, videlicet Davidem. Ita etiam cod. Alex. LXX.

(2) Δαβὶδ. In editis irrepserat mendum ut legeretur, Δαβιδὴ loco Δαβίδ. Monuerat olim Cotelerius in notis ad interpolatam sancti Iguatii ad Philadelphios epistolam, num. 4, profectum id videri ex similitudine formarum quibus utrumque nomen compendio scribitur Δαλ pro Δαδ. Emendatum a Millezio, faventibus omnibus mss.

(3) Προσοίσωμεν. Ex codd. Roe et Casaub.: nam editi, προσοίσωμεν. Sic infra, n. 27 in simili loco, ταῦτα προσηνήγαμεν.

(4) Μοι ζήτει. Scripsimus ex Roe et Casaub., μοι pro μή. Loco θρόνον sequentis, codd. Coisl., Reg., Roe et Grod. habent, μόνον.

ΚΓ'. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐκ παρθένου γεννᾶται ὁ Κύριος, σαφῶς, ἔγνωμεν· Ἐκ παύου γὰρ γένους ἦν ἡ παρθένος, δεικτέον. Ὡμοσα Κύριος τῷ Δαβίδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτήν (1). Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου· καὶ πάλιν· θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐξῆς· Ἀπαξ ὥμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβίδ (2) ψεύσομαι· τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Ὁρᾷς, ὅτι περὶ Χριστοῦ, καὶ οὐ περὶ Σολομῶντος ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἔμεινεν. Εἰ δέ τις ἀντιλέγη, διὰ τὸ μὴ κεκαθικέναι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν ξύλινον θρόνον τοῦ Δαβίδ,

B προσοίσωμεν (3) ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· οὐ γὰρ τὴν ξυλίνην καθέδραν, ἀλλὰ τῆς διδασκαλίας σημαίνει τὴν ἐξουσίαν. Οὕτως οὖν καὶ θρόνον Δαβίδ μοι ζήτει (4), μὴ τὸν ξύλινον θρόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν. Καὶ μοι μάρτυρας λάβε τοὺς παῖδας τοὺς ἐπιφωνήσαντας· Ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαβίδ, εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ λέγουσιν· Ὡς Δαβίδ, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ ὁ Γαβριὴλ μαρτυρεῖ σαφῶς πρὸς τὴν Μαριάμ, λέγων· Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβίδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ὁ Παῦλος φησιν· Μνημονεύετε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγεγενημένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου· καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φησί· Τοῦ

C γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβίδ κατὰ σάρκα. Κατὰ τὴν προφητείαν τῇ λεγούσῃ· Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπ' αὐτῶν ἔθνη ἐλπιοῦσιν.

ΚΔ. Ἀλλὰ διαπονοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι διὰ ταῦτα· Προῆδει καὶ τοῦτο Ἠσαίας, λέγων· Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν (οὐ γὰρ αὐτοῖς), υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. Σημεῖωσαι δὲ, ὅτι πρῶτον ἦν υἱὸς Θεοῦ, εἶτα ἐδόθη ἡμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· Καὶ τῆς εἰρήνης (6) αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον. Ὅρια Ῥωμαίων ἔστι· τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὄριον οὐκ ἔστιν. Ὅρια Ἡερσῶν καὶ Μήδων ἔστιν, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἕρον οὐκ ἔστιν. Εἶτα ἐξῆς· Ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβίδ, καὶ ἐπὶ

ibid. 36-38. ⁸³ Matth. xiii, 2. ⁸⁴ Matth. xxi, 9. ⁸⁵ II Tim. ii, 8. ⁸⁶ Rom. i, 3. ⁸⁹ Isa. xi, 10.

D (5) Ἰεσσαί. Ita scripsimus ex codd. Reg. et Roe, juxta sacrum Textum, et nominis etymologiam. Editi, Ἰεσσέ, quod ex librariorum inscitia profectum.

(6) Καὶ τῆς εἰρήνης, etc. Coisl., Reg., Roe, Casaub., τῆς εἰρήνης (posteriores tamen tres, εἰρημένης) βασιλείας αὐτοῦ, regni ejus pacis, vel *præfati ejus regni non est terminus*. Sequentia videntur arguere Cyrillum nomen βασιλείας legisse. At pax a Christo procurata idem est cum ejus regno. Forte ambo finitima loca, unum Isaiaæ, quo pacis Christi, et alterum Lucæ, cap. i, 32, quo regni ejus finis nullus futurus esse affirmatur, in unum confuderit Cyrillus. Regnum Christi nullis finibus determinatum Ecclesia catholica est. Vide cat. 18, n. 27: cat. 10, n. 16.

την βασιλείαν αὐτοῦ, κατορθῶσαι αὐτήν (1). Ἐκ τοῦ Δαβὶδ τοίνυν ἦν ἡ ἀγία Παρθένος.

ΚΕ'. Ἐπρεπε γὰρ τῷ ἀγνοῦντι, καὶ διδασκάλῳ τῆς ἀγνείας, ἐξ ἀγνῶν ἐξεληλυθῆναι παστάδων. Ἐ? γὰρ ὁ τῷ Ἰησοῦ (2) καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικῶς, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικῶς ἔρλῃσθαι; Ὅτι σὺ εἶ, φησὶν ἐν Ψαλμοῖς, ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς. Πρῶσεχε ἀκριδῶς τῷ, ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς, σημαίνοντι τὸ χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου γαστρὸς καὶ σαρκὸς αὐτὸν ἐκσπασθέντα γεγενῆσθαι· τῶν γὰρ ἀπὸ γαμικῆς ἀκολουθίας γεννωμένων ἕτερος ὁ τρόπος.

ΚΖ'. Οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ἐκ μελῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σάρκα, ὁ τῶν μελῶν αὐτῶν (3) πλάστης. Καὶ τίς ἄρα τοῦτο ἡμῖν φησιν; Λέγει πρὸς Ἱερεμίαν ὁ Κύριος· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε, ἐκ κοιλίας ἐπίσταμαί σε· καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖν ἐκ μήτρας, ἠγάσά σε. Ὁ οὖν ἐν τῷ πλάττειν ἀνθρώπους, ἐφαπτόμενος καὶ μὴ ἐπαισχυνόμενος· ἄρα ἐν τῷ πλάττεισθαι τὴν ἀγίαν σάρκα, τὸ κατὰ πέτασμα τῆς Θεότητος, δι' ἐκυτόν, ἐπαισχύνετο; Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐν γαστρὶ καὶ μέχρι νυνὶ δημιουργῶν τὰ βρέφη, καθὼς ἐν τῷ Ἰωβ γέγραπται· Ἡ οὐχ ὡσπερ (4) γάλα με ἠμελξας, ἐτύρωσας δὲ με ἴσα τυρῶν; δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδουσας, ὀστέοις δὲ με καὶ νεύροις ἐνειρας. Οὐδὲν μαρὸν ἐστὶν ἐν ἀνθρωπίνῃ κατασκευῇ, ἐὰν μὴ μολύνῃ μοιχείαις καὶ ἀκολασίᾳ ταύτην. Ὁ πλάσας τὸν Ἀδάμ, ἐπλασε καὶ τὴν Εὐάν, καὶ χερσὶ θεαίας τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ πέπλασται. Οὐδὲν τῶν ἐν σώματι μελῶν ἐστὶ μαρὸν ἐξ ἀρχῆς πλασθέν. Φημιούσθωσαν γὰρ οἱ αἱρετικοὶ πάντες οἱ κατηγοροῦντες τῶν σωμάτων, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος. Ἡμεῖς δὲ μνημονεύομεν (5) Παύλου λέ-

⁹¹ Isa, ix, 7. ⁹² Psal. xxi, 10. ⁹⁴ Jerem. i, x, 10, 11.

(1) Κατορθῶσαι αὐτήν. Hæc verba desunt in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod.; alias nihil ad propositum Cyrilli faciunt.

(2) Τῷ Ἰησοῦ, et infra, ὁ Ἰησοῦς. In his locis scriptum habent editi, τῷ Ἰῶ, et ὁ Ἰῶς. Utrobique Jesu nomen ascripsimus ex Reg., Roe, Casaub. et Grod. Hanc vero phrasin, qua luculentum sacerdotum continentiam testimonium continetur, nulla codicis aut editionis auctoritate, se teste, se iudice, insulsi monachi assumunt pronuntiat deterrimus criticorum Rivetus; tam frivola ratione, ut eam refellere, imo referre pigeat: perinde quasi recentior Græculus contrariam Ecclesiæ suæ consuetudini sententiam in S. Patrem intruserit. Nec dignus erat locus qui Riveto moveret stomachum: haud enim Cyrillus abstinere a muliere definit, quicumque sacerdotio fungitur; sed restricte ait qui *præclare* sacerdotium obit, ὁ καλῶς ἱερατεύων. Quamvis enim his temporibus generalis esset in Ecclesia tam Latina quam Græca, seu præceptio seu consuetudo ut sacerdotes a mulieribus abstinerent: certis nihilominus in locis, seu veteri instituto, seu canonum negligentia, seu ministrorum aliorum defectu, sacerdotes conjugio usos monumenta quædam et exempla, sed rara, fidem faciunt. Perverse vero interpretatur Cyrillum Millesius, dum ait ab eo duntaxat commendari morem ecclesiasticum, quo tenebantur sacerdotes dum sacra facerent ab uxoribus abstinere. Primo enim, non dicit eum qui sacerum facit, ὁ ἱερουργῶν, removeri a muliere; sed qui sacerdotio fungitur, ὁ ἱερατεύων: ut perpetuam et statui affixam continentiam designet. Eodem

A « Super thronum David, et super regnum ejus, ut erigat illud ⁹². » Ex Davide igitur fuit Virgo sancta.

XXV. Decebat enim eum qui purissimus est, et puritatis magister, ex puris prodire thalamis. Si enim is qui apud Jesum bene fungitur sacerdotio, abstinet a muliere: ipse Jesus quomodo ex viro et muliere proditurus foret? « Quoniam tu es, » ait in Psalmis, « qui extraxisti me de ventre ⁹³. » Attende diligenter ad illud, « qui extraxisti me de ventre: » quo significatur eum sine virili opera ex virginis utero et carne extractum et natum esse; eorum enim qui nuptiali lege nascuntur alius est modus.

XXVI. Non veretur autem ex hujusmodi membrorum carnem assumere, qui est ipsorum membrorum fictor: sed quis tandem hoc nobis dicit? Jeremiæ dicit Dominus: « Priusquam te fingerem, ea « utero novi te; et antequam exires ex vulva sanctificavi te ⁹⁴. » Qui igitur in fingendis hominibus, membra contingit, nec id probro ducit; puderetne illum sanctam carnem, illud suæ deitatis velamen, propter se ipsum effingere? ⁹⁵ Deus est, qui in utero hodiernum usque diem hominum fetus construit sicut in Job scriptum est: « Nonne sicut lac me unxisti, « coagulasti vero me sicut caseum? cute et carnibus « me induisti, ossibus me et nervis innexuisti ⁹⁶. » Nihil est in hominis fabrica abominabile, nisi ipsam adulteriis et lascivia coinquinet. Qui Adamum finxit Evam finxit quoque; divinisque manibus tum masculus tum femina efficti sunt. Nullum e corporis membrorum abominatum ab initio formatum est. Obmutescant enim omnes hæretici qui corpora criminantur, imo potius ipsum qui effinxit. Nos vero meminerimus Pauli sententiæ: « Nescitis quod cor-

5. ⁹⁵ Vid. cat. 9, n. 15; cat. 4, n. 22. ⁹⁶ Job. x, 10, 11.

C pertinet instituta inter Mariam ex proposito virginem, et filii ejus sacerdotes comparatio; quæ ejus modi est ut ab his ad illam argumentum ducat. Secundo, loquitur auctor de more sacerdotio fungentibus proprio. Atqui laicis conjugatis eo tempore se vere conjugii abstinentia præcipiebatur, cum erant ad sacram mensam accessuri: id ipse Cyrillus commendat cat. 4, n. 25. Nihil itaque proprii ac singularis sacerdotibus impositum fuisset. Tertio, Cyrillus in hoc Christi sacerdotes, a reliquis sacerdotibus, sive ethnicis, sive Judaicis distinguit, ὁ τῷ Ἰησοῦ ἱερατεύων. Notum tamen eum morem, ut quo tempore sacris operam darent, abstinerent a conjugibus sacerdotes, ethnicis ipsis, saltem in multis locis, ac diversis sacrificiorum generibus usurpatum fuisse: Judæis vero, ut multis Patribus, et Scripturarum interpretibus sive novis, sive veteribus placet, severe a Deo imperatum: non igitur sola tempore sacrorum continentia, uti aliquid Christi sacerdotibus peculiare denotatur.

D (3) Τῶν μελῶν αὐτῶν. Vocem αὐτῶν adjecimus ex quatuor codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. Grodæcius legisse videtur αὐτός, *Ipse membrorum effictor*. Paulo post, loco ἐκ κοιλίας, *ex utero*, codex Reg. habet, ἐν κοιλίᾳ, *in utero*, sicut in nostris Bibliis habetur. At cod. Alexandr. LXX scriptum habet ut Cyrillus, ἐκ κοιλίας. Pronomen σε ante ἐξελεῖν addidi ex Beg. cod., Roe, Casaub. et sacro textu.

(4) Ἡ οὐχ ὡσπερ, etc. Particulam οὐχ addidi ex quatuor nominalis mss. libris, ac sacro textu.

(5) Μνημονεύομεν. Editi, μνημονεύοντες. Emendantur ex Coisl., Roe, Casaub., Grod. et Reg.

« pora 177 vestra templum sunt Spiritus sancti, qui
 « in vobis est ⁹⁷ ? » Rursumque propheta ex persona
 Jesu prædixit: « Caro mea ex ipsis ⁹⁸ » (1), et alibi scri-
 ptum est: « Propter hoc dabit eos usque ad tempus
 « parturientis ⁹⁹ ». Quodnam autem signum? in con-
 sequentibus dicit: « Pariet, et reliqui fratrum ipso-
 « rum convertentur ¹ ». Et quinam sunt virginis,
 sanctæ sponsæ, nuptiarum arrhabones? « Et despon-
 « sabo te mihi ipsi in fide ² ; » et Elisabeth ad ipsum
 loquens similiter dicit: « Et beata quæ credidit, quo-
 « niam perficientur ea quæ dicuntur ei a Domino ³ .»

XXVII. Sed exagitant nos tam Græci quam Ju-
 dæi, aientes impossibile fuisse ut Christus ex vir-
 gine nasceretur. Græcis primum ex ipsorummet
 fabulis os obstruamus. Qui enim dicitis projectos
 lapides in homines transmutari (2), quomodo vir-
 ginem parere impossibile dicitis? Qui ex cerebro
 natam filiam fabulamini, qui ex virginali utero
 nasci filium non posse affirmatis? Qui de femore
 vestri Jovis, quasi prægnante utero, falso editum
 Bacchum asseritis; quomodo nostra quæ sunt vera
 respuitis? Indigna præsentis auditorio me dicere
 haud clam me est: verum ut tu Græcis opportune
 opprobres hæc attulimus, suis ipsos ex fabulis
 confutantes.

XXVIII. Illis vero qui ex circumcissione sunt ita
 occurras rogando: Utrum difficilius sit, sterilem
 anum suetis jam defectam parere; an virginem in
 ætatis flore generare? Sterilis erat Sara, et post-
 quam muliebria desierant ⁴ præter naturam pepe-
 rit ⁵. Igitur, si sterilem generare præter naturam
 est, hoc quoque præter naturam, virginem matrem
 fieri: aut ergo utrumque simul rejice, aut utrum-
 que admittito. Idem enim Deus et illud fecit, et
 hoc molitus est: neque audebis dicere, illic possi-
 bilem Deo, hic impossibilem rem fuisse. Rursus:
 Ecquis ille naturæ ordo, ut manus hominis una in
 hora in alteram speciem transmutetur, et rursus re-
 stituatur? quomodo igitur Mosis manus nivis in-
 star in candorem versa, et repente in priorem sta-
 tum redintegrata est ⁶? Nempe id dices. Deum cum
 voluisset transmutasse. An vero Deus illic cum vo-
 luerit potest, hic autem non valet? Ac illud quidem
 signum ad Ægyptios tantum pertinebat: istud
 vero signum fuit universo orbi datum. O Judæi,

⁹⁷ I Cor. vi, 19. ⁹⁸ Ose. ix, 12. ⁹⁹ Mich. v, 3. ¹ ibid. ² Ose. ii, 20. ³ Luc. i, 45. ⁴ Gen. xi, 30; xviii, 11.
⁵ Gen. xxi, 2. ⁶ Exod. iv, 6, 7.

(1) *Caro mea ex ipsis*. Hunc locum Theodoretus
 alique permulti Patres cum Cyrillo ad incarnatio-
 nem referunt. Fatendum tamen alienum prorsus ab
 hac intelligentia Hebraicum textum esse, quem
 Hieronymus ita vertit juxta Aquilam, *cum recessero
 ab eis; ad litteram, in declinando me ab ipsis*. Hie-
 ronymus hunc locum commentans, diversam peni-
 tus LXX interpretum et Theodotionis sententiam
 profectam inde ait, quod loco וָיָשָׁב quod significat
in recedendo me, legerint וָיָשָׁב *caro mea*.

(2) *Projectos lapides*. Notæ vel pueris fabulæ de
 Deucalione et Pyrrha, apud Ovidium, lib. i *Meta-
 morph.*, fab. 8. De Minerva ex Jovis cerebro prod-

γοντος: Οὐκ οἶδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς
 τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ· καὶ πάλιν ὁ
 προφήτης προείρηκεν ἐκ προσώπου Ἰησοῦ· Σὰρξ
 μου ἐξ αὐτῶν· καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται· Διὰ τοῦτο
 δώσει αὐτοὺς (3) ἕως καιροῦ τικτούσης. Καὶ τί τὸ
 σημεῖον; ἐξῆς φησι· Τέξεται, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν
 ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι. Καὶ τίνα τὰ μνη-
 στρατῆς Παρθένου, τῆς ἁγίας νύμφης; Καὶ μνη-
 στεύσομαι σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει· καὶ Ἐλισάβετ
 λαλοῦσα πρὸς αὐτὴν ὁμοίως λέγει· Καὶ μακαρία ἡ
 πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λεγομένοις (4)
 αὐτῇ παρὰ Κυρίου.

KZ'. Ἀλλὰ διασύρουσιν ἡμᾶς Ἕλληνας τε καὶ Ἰου-
 δαῖοι, καὶ φασιν, ὅτι ἀδύνατον ἦν τὸν Χριστὸν ἐκ
 παρθένου γεννηθῆναι. Ἕλληνας μὲν ἐκ τῶν παρ' αὐ-
 τοῖς μύθων ἐπιτρομίσωμεν. Οἱ γὰρ λέγοντες λίθους
 ῥιπτομένους εἰς ἀνθρώπους μεταβάλλεσθαι, πῶς τὸ
 παρθένον τεκεῖν λέγετε ἀδύνατον εἶναι; Οἱ ἐξ ἐγκε-
 φάλου θυγατέρα τετέχθαι μυθολογοῦντες, πῶς ἐκ
 παρθενικῆς γαστρὸς τετέχθαι υἱὸν λέγετε εἶναι ἀδύ-
 νατον; Οἱ ἐκ μηροῦ τοῦ παρ' ὑμῖν Διὸς κυοφορηθῆ-
 ναι ψευδῶς λέγοντες Διόνυσον, πῶς ἀθετεῖτε τὸ ἡμέ-
 τερον ἀληθές; Οἶδα λέγων ἀνάξια τῆς παρουσίας
 ἀκρόασις· ἀλλ' ἵνα εὐκαίρως σὺ τοὺς Ἕλληνας
 ὀνειδίσῃς ταῦτα προσηνέγκαμεν, ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς
 μύθων τὰ πρὸς αὐτοὺς λέγοντες.

KH'. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς οὕτως ἀπαντη-
 σον ἐρωτήσας· Πηδῶν ἐστὶ δύσκολον; στεῖρα πρεσ-
 βύτιν τῶν ἐθίμων ἐκλιπόντων τεκεῖν, ἢ παρθένον
 νεάζουσαν γεννησάιν; Στεῖρα ἦν Σάρρα, καὶ ἐκλιπόν-
 των τῶν γυναικείων τέτοκε παρὰ φύσιν. Οὐκοῦν εἰ τὸ
 στεῖραν γεννησάιν παρὰ φύσιν· καὶ τὸ παρθένον
 γεννησάιν. Ἡ τὰ δύο τοίνυν ἀθέτησον, ἢ τὰ δύο κατά-
 δεξάιν. Ὁ γὰρ θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ὁ κάκεινο ποιήσας
 καὶ τοῦτο κατασκευάσας. Οὐ γὰρ τολμήσεις εἰπεῖν.
 ὅτι ἐκεῖ δυνατόν ἐστι θεῶν, καὶ ὧδε ἀδύνατον. Καὶ
 πάλιν· Ποία φύσις χεῖρα ἀνθρώπου μεταβληθῆναι ἐν
 μιᾷ ὥρᾳ πρὸς ἕτερον εἶδος, καὶ πάλιν ἀποκαταστῆ-
 ναι; Πῶς τοίνυν ἡ Μωσέως χεὶρ ὡς χιῶν ἐλευκάνθη,
 καὶ ἄμα πάλιν ἀποκατεστάθη; Ἀλλὰ λέγεις (5), ὅτι
 θεὸς θελήσας μετέβαλεν. Ἐκεῖ θεὸς θελήσας δύνα-
 ται, καὶ ὧδε ἄρα οὐ δύναται; κάκεινο σημεῖον ἦν
 πρὸς Αἰγυπτίους μόνον, τοῦτο δὲ σημεῖον ἦν τῇ οἰ-
 κουμένῃ δωρούμενον. Ὡς Ἰουδαῖοι, ποῖον δὲ ἐστὶ μᾶλ-
 λον δυσκολώτερον; παρθένον γεννησάιν, ἢ βῆβδον εἰς
 ζῶον ψυχωθῆναι; Ομολογεῖτε, ὅτι ἐπὶ Μωσέως, εὐ-

deunte, ex Apollonio lib. iv *Argonaut.* et Luciani
Dialogis; de Baccho ex utero Semeles matris, Jovis
 fulmine incensæ, extracto a Jove, suoque femori
 usque ad legitima partus tempora insuto, ex Ovidio,
Metamorph. lib. iii, fab. 4.

(3) Δώσει αὐτοὺς. Additur in impressis, ἐξαπο-
 στελλομένους. Quæ vox ab Coisl., Reg., Roe, Casaub.
 et Grod. prætermissa, in editos irrepsit ex simili
 loco Michaëlis i, 14.

(4) Λεγομένοις. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub.,
 Grod. ferunt ut in sacro textu, λελολημένοις.

(5) Λέγεις. Ita nos legimus, ex codd. Coisl., Roe,
 Casaub., Grod. Qægius vero et impressi, λέγει. Post

θυτάτη βάβδος ὀφιοειδῆς γενομένη, φοβερά ἦν τῷ ῥίψαντι· καὶ ὁ πρὸ τούτου κατέχων τὴν βάβδον, ἔφυγε ταύτην ὡς δράκοντα· δράκων γὰρ ἦν τῇ ἀληθείᾳ, ἔφυγε δὲ, οὐ φοβηθεὶς ὁ κατεῖχεν, ἀλλὰ ἀγωνιάσας τὸν μεταβεβληκότα (1)· ὀδόντας εἶγεν βάβδος, καὶ δράκοντικούς ὀφθαλμούς. Ἐκ βάβδου τοίνυν ὀφθαλμοὶ βλέποντες ἐκφύονται, καὶ ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται Θεοῦ θέλοντος; Σιωπῶ γὰρ, ὅτι καὶ ἡ βάβδος ἡ Ἄαρων, ὅπερ τὰ λοιπὰ (2) δένδρα δ' ἐνιαιυτῶν ποιεῖ πλειόνων, τοῦτο διὰ μιᾶς νυκτὸς ἐποίησε. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι βάβδος ἀπολέσασα τὸν φλοιὸν, οὔτ' ἂν μεταξὺ ποταμῶν τεθῆ, φύσει ποτέ; Ἄλλ' ἐπειδὴ Θεὸς οὐ φύσει ἀκολουθεῖ δένδρων, ἀλλὰ φύσει (3) ἐστὶ ποιητῆς ἢ ἄκαρπος καὶ ξηρὰ καὶ ἄφλοιος βάβδος ἠνθησε καὶ ἐβλάστησε καὶ κάρυα ἐκαρποφόρησεν. Ὁ οὖν τῇ βάβδῳ, διὰ τὸν τυπικὸν ἀρχιερέα, καρπὸν ὑπὲρ φύσιν χαρισάμενος, ἄρα τῇ παρθένῳ, διὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα, τὸ τεκεῖν οὐκ ἐχαρίζετο;

protulit. Ille igitur qui virgæ, propter summum sacerdotem typicum [seu alterius figuram], fructum supra naturam ferre dedit: nonne virgini, propter

ΚΘ'. Καλὰ ταῦτα ὑπομνηστικὰ τῶν λόγων. Ἄλλ' ἔτι ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι· καὶ οὐ κείθονται τοῖς περὶ βάβδου λόγοις, ἐὰν μὴ ὁμοίοις παραδόξοις καὶ παρὰ φύσιν πεισθῶσι τοκετοῖς. Ἐξέτασον (4) τοίνυν αὐτοὺς οὕτως· Ἡ Εὐὰ ἐξ ἀργῆς ἐκ τίνος ἐγεννήθη; ποία μήτηρ συνέληφεν ἐκείνην τὴν ἀμήτορα; λέγει δὲ ἡ Γραφή, ὅτι ἐκ πλευρᾶς γέγονε τοῦ Ἀδάμ. Ἄρα οὖν ἡ μὲν Εὐὰ ἐκ πλευρᾶς ἄρσενος χωρὶς μητρὸς (5) γεννᾶται· ἐκ δὲ παρθενικῆς γαστρὸς χωρὶς ἀνδρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται; Ἐχρεωστεῖτο τοῖς ἀνδράσι παρὰ τοῦ θήλεος γένους ἡ χάρις. Ἡ γὰρ Εὐὰ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἐκ μητρὸς συλληφθεῖσα, ἀλλ' ἐκ μόνου ἀνδρὸς ὡσπερ ἀποτεχθεῖσα. Ἀπέδωκεν οὖν ἡ Μαρία τῆς χάριτος τὸ χρέος, οὐκ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μόνης ἀχράντως, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, δυνάμει Θεοῦ γεννήσατα.

Α'. Λάθωμεν δὲ ἔτι τὸ τούτου μεῖζον. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ σωμάτων σώματα γεννηθῆναι, εἰ καὶ παράδοξον, ἀλλ' ὅμως καὶ δυνατόν· τὸ δὲ τὸν χοῦν τῆς γῆς ἀνθρώπων γενέσθαι, τοῦτο θαυμαστότερον. Τὸ πηλὸν συγκεχυμένον ὀφθαλμῶν χιτῶνας λαβεῖν καὶ λαμπηδόνας, τοῦτο θαυμαστότερον. Τὸ ἐκ μονοειδοῦς χροῦς γεννᾶσθαι (6) καὶ ὑστίων καρτερότητα, καὶ πνεύμο-

⁷ Exod. iv, 5. ⁸ Num. xvii, 8. ⁹ Gen. ii, 22.

δύναται in Coisl. et Reg. adjicitur, ὁ αὐτὸς Θεός, *idem Deus*. Post κακείνο habebatur, μόνον, in impressis, quod uti redundans sustulimus, ex codd. Coisl., Reg. et Grod. In codd. Roe et Casaub. reperitur hoc loco, μόνον, sed omittitur in fine phraseos post Αἰγυπτίους.

(1) Τὸν μεταβεβληκότα. Sensus Cyrilli postulare videretur τὸ μεταβεβλημένον, *rem in serpentem mutatam*. At optime Cyrillus inducit Moysen Dei rerum naturas mutantis pavore et formidine comprehensum.

(2) Ὅπερ τὰ λοιπὰ. Ex Reg., Roe, Casaub. et Coisl. expunximus particulam καὶ post ὅπερ in editis positam.

(3) Φύσειων. Ita melius scriptum putavimus in codd. Reg., Roe et Casaub., quam φύσει in im-

A quidnam difficilioris videtur operæ, virginem parere, an virgam in animantem mutari? Confitemini quod sub Mose, virga rectissima serpentis in speciem versa, ipsi qui projecerat timorem incussit⁷: quique antea virgam tenebat, eam postea effugiebat ceu draconem, vere enim draco erat: fugiebat autem, non id quod tenebat extimescens; sed **178** ejus qui mutaverat pavore constrictus; dentes habuit virga, et oculos draconis. Scilicet, ex virga oculi videndi vi præditi enascuntur: et ex utero virginali non nascitur, Deo volente, puer? Taceo enim quod Aaronis virga, id quod cæteræ arbores plurium annorum spatio producunt, hoc ipsum intra unam noctem protulerit⁸. Quis enim nescit virgam cortice destitutam, etiamsi in mediis fluminibus plantetur, nunquam germinaturam esse? Sed cum Deus arborum naturis non serviat, imo naturarum auctor sit; infructuosa, arida, et decorticata virga floruit, germinavit, et nucum fructus protulit. Ille igitur qui virgæ, propter summum sacerdotem typicum [seu alterius figuram], fructum supra naturam ferre dedit: nonne virgini, propter verum summum sacerdotem, parere concesserit?

XXIX. Egregiæ sane hæc sermonum commemorationes; sed nihilominus pugnant Judæi; nec in his virgæ exemplis acquiescunt, nisi similis generis admirabilibus et præter naturam partibus persuadeantur. Illos itaque in hunc modum percunctare. Eva ab initio de quo nata est? quæ mater illam sine matre feminam concepit? Ait autem Scriptura⁹, quod ex Adæ costa effecta est. Ergone Eva ex viri latere sine matre nata fuerit; puer vero ex virginis utero absque opera viri nasci non possit? Reddendæ viris gratiæ obnoxium erat feminine genus. Eva namque ex Adam nata fuerat, non ex matre concepta, sed ex viro solo tanquam partu edita: reddidit ergo Maria hujus gratiæ debitum, dum non ex viro, sed ex se sola incontaminate de Spiritu sancto per virtutem Dei genuit.

XXX. Accipiamus porro aliud longe majus. Ex corporibus ramque corpora produci, mirum licet videatur, possibile est tamen. At pulverem terræ hominem fieri hoc admirabilius (7). Quod lutum confusum, oculorum tunicas et splendores assumat, id sane majorem habet admirabilitatem. Quod ex pulvere unius formæ, et ossium firmitudo, et

D pressis.

(4) Ἐξέτασον. Ita Coisl. et Reg. Roe vero et Casaub., ἐξέταζε, *interroga*. Editi, ἐξετάζω, *interrogo*.

(5) Χωρὶς μητρὸς. Reg. et Coisl., χωρὶς μήτρας, *sine matrice*.

(6) Γεννᾶσθαι. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ferunt, γενέσθαι, *feri*. Nihil tamen mutandum censuimus, cum verbo γεννᾶσθαι pro *feri*, et γεννήθης pro *factus*, non raro Cyrillus uti consueverit, ut cat. 2, n. 4; cat. 18, n. 13; cat. 11, n. 8. Hæc porro, et ea quæ supra sub finem num 26 continentur, vel transcribit vel imitatur Basilius Seleuciensis homil. in *Deiparum*, Combefis. *Auct.* tom. I, pag. 583.

(7) *Pulverem terræ hominem fieri*, etc. Confer hunc locum cum simili cat. 18, n. 9, ubi admira-

pulmonis teneritas, et reliquæ membrorum diversæ species enascantur; illud admiratione dignum. Lutum animatum, orbem insito motu circuire, et ædificare; hoc mirabile. Lutum docere et loqui, et fabrilis opera exercere, et regnum moderari¹⁰, hoc mirari decet. Igitur, o imperitissimi Judæi, unde Adam factus est? nonne Deus pulverem e terra sumens, admirabile illud 179 figmentum effluxit¹¹? Quid ergo? lutum in oculum transformatur, et virgo filium non generabit? Quod hominum iudicio magis impossibile censetur, fit tamen; et quod se ipso possibile est, id non fiat?

XXXI. Honorum memores simus, fratres. His tanquam propulsatoriis armis utamur.¹² Ne perferamus hæreticos qui adventum [Christi] sola specie atque opinione docent.¹³ Despuamus et eos qui nativitatem Salvatoris ex viro et femina contigisse dicunt, qui eum ex Joseph et Maria progenitum didicere ausi sunt, eo quod scriptum sit: *Et accepit conjugem suam*¹⁴. Meminerimus Jacob, qui priusquam Rachelem sumeret, dixit ad Laban: *Redde uxorem meam*¹⁵. Sicut enim illa ante nuptiarum sanctionem, propter solam quæ intercesserat promissionem, Jacobi uxor appellabatur; sic et Maria, propter desponsationem uxor Josephi dicta fuit (1). Vide autem Evangelii accuratam loquendi rationem, dum ait: « In mense autem sexto missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen Joseph¹⁶, » etc. Et iterum, cum descriptio ageretur, et ascenderet Joseph ut describeretur, quid dicit Scriptura? « Ascendit autem et Joseph a Galilæa, ut describeretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante¹⁷: » prægnans enim erat non autem dixit *uxore, sua*, sed, *desponsata sibi*. Misit enim *Deus Filius suum*, ait Paulus; non factum

Ανος ἀπαλότητα, καὶ λοιπὰς διαφόρους ἰδέας μελῶν τοῦτο θαυμαστόν. Τὸ πηλὸν ψυχωθέντᾳ περιέρχασθαι τὴν οἰκουμένην αὐτοκινήτως, καὶ οἰκοδομεῖν τοῦτο θαυμαστόν. Τὸ πηλὸν διδάσκειν, καὶ λαλεῖν, καὶ τεκτονεῦν, καὶ βασιλεύειν τοῦτο θαυμαστόν. Ὡς τοίνυν ἀμνηστᾶτοι Ἰουδαῖοι, πόθεν Ἀδάμ ἐγένετο; οὐχ ὁ θεὸς χοῦν λαδῶν ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπλασε τὸ πλάσμα τοῦτο τὸ θαυμάσιον; Εἶτα, πηλὸς μὲν εἰς ὄφθαλμὸν μεταβάλλεται, καὶ παρθένος υἱὸν οὐ γεννᾷ; Τὸ ὡς ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον μᾶλλον γίνεται, καὶ τὸ ἐγγωροῦν ἔρα οὐ γίνεται;

Β ΛΑ'. Τούτων μνημονεύωμεν, ἀδελφοί· τοῖς ὄργάνοις τούτοις ἀμυντήροις χρῆσώμεθα. Μὴ ἀνεχώμεθα τῶν αἱρετικῶν, τῶν κατὰ φαντασίαν τὴν παρουσίαν διδασκόντων. Καταπτύσωμεν καὶ τῶν λεγόντων ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος (2)· τῶν τολμησάντων εἰπεῖν, ὅτι ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας, διὰ τὸ γεγράφθαι· Καὶ προέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ πρὶν λαβεῖν τὴν Ῥαχήλ λέγοντος τῷ Λάβαν· Ἀπόδος τὴν γυναῖκά μου. Ὡς περ γὰρ ἐκείνη πρὸ τῆς γαμικῆς καταστάσεως, τῷ μόνον ἐπαγγελίαν εἶναι, γυνὴ τοῦ Ἰακώβ ὠνομάζετο· οὕτω καὶ ἡ Μαρία, τῷ μνηστευθῆναι, γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ ὠνομάζετο. Καὶ βλέπε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἀκριβείαν, λέγοντος (3)· Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, ἀπεστάλη ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ἣ ὄνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, καὶ ἐξῆς. Καὶ πάλιν, ὅτε ἡ ἀπογραφὴ ἦν, καὶ ἀνέβη Ἰωσήφ ἀπογράψασθαι, τί λέγει ἡ Γραφή; Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀπογράψασθαι· σὺν Μαρίᾳ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί, οὗτη ἐγκύβ· ἐγκύος μὲν γὰρ ἦν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι; τῇ γυναικί αὐτοῦ, ἀλλὰ, τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ.

Γ

¹⁰ Job. xxxviii, 14. ¹¹ Gen. ii, 7. ¹² Vid. cat. 4, n. 9. ¹³ Vid. cat. 7, n. 7, et sup. n. 3. ¹⁴ Matth. i, 24. ¹⁵ Gen. xxix, 21. ¹⁷ Luc. i, 26. ¹⁷ Luc. ii, 4, 5.

lem hominis sucto modo generati formationem exponit. In utroque ex ipsa qua humanum corpus constituitur materia, originem animæ tribuere videtur. At neque animam ex luto formatam, neque ex traduce propagatam sensisse continuo existimandus est. In cat. 3, n. 4, et cat. 4, n. 18, hominem duplicem esse docet, ex animo incorporeo, et ex corpore constatem, quemadmodum et Christum n. 9, cat. 4, duplicem dixit, Deum invisibiliter, hominem visibiliter. Animam iterum incorpoream, et similem incorporeæ Spiritus sancti naturæ, tradit cat. 17, n. 14. Ait eam præstantissimum opus esse conditoris cat. 4, n. 18. In numero invisibilium rerum comprehendit cat. 11, n. 24, et cat. 9, n. 16. Nullum in animis virorum ac seminarum discrimen statuit, animamque immortalem affirmat cat. 4, n. 20. Ita refellit eos qui animas, antequam in mundum adventarent, peccasse aiebant, ut eas huc tanquam in alienum solum advenisse fateri videatur cat. 4, n. 19. Animam celerrimo momento cuncta mundi spatia discurrere ait cat. 6, n. 2, mundi terminos circumobire, cat. 5, n. 11. sese longe a corpore in res dissitas et in cælos usque porrigere, cat. 16, n. 16, 17, 18. Hæc neque cum anima corporea neque cum exordium habente ex corpore, conciliari possunt.

(1) *Propter desponsationem uxor*, etc. Diversis Scripturæ exemplis et argumentis probare connotitur Mariam, saltem ante Christi nativitatem, non uxorem, sed desponsatam tantum Josephi fuisse. Forte uxoris nomine intelligit eam quæ cum viro consuetudinem habet; uxorem negans Josephi quæ ab illo toro separata erat. Verum communis ea Græcos inter et Latinos Patres opinio fuit, Mariam non nisi Josephi sponsam existitisse. Id Gregorius Nyssenus homil. in Natal. Christi pag. 347, in quibusdam apocryphis contineri ait, quæ tamen in Evangelio demonstrationem veritatis habeant. Vera nihilominus aliorum Patrum opinio est, omnium jam theologorum calculis approbata, Mariam vero conjugio Josepho devinctam fuisse. Hanc multis locis luetur Augustinus, præsertim *De nupt. et concupis.* capp. 11 et 12, et serm. 51, n. 16, 21, 26, 30, ubi probat Jesum verius quam simplici adoptione Josephi filium esse; cum ex Maria natus sit, cujus corpore jure conjugii, per charitatem melius quam per concubitum astricti, Josepho proprium erat.

(2) Τοῦ Σωτῆρος. Id verbum adjecimus ex Coisl. et Reg.

(3) Λέγοντος. Ex codd. Roe et Casaub. ac Grod., cum habeant editi, λέγουσαν.

Ἐξαπεστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, φησὶν ὁ Παῦλος· οὐ γενόμενον ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γυναικὸς μόνον, τοῦτ' ἔστιν ἐκ παρθένου. Τὸ γὰρ γυναῖκα καὶ τὴν παρθένον καλεῖσθαι, προαπεδείξαμεν. Ἐκ παρθένου γὰρ ἐγεννήθη ὁ παρθενοποιὸς τῶν ψυχῶν.

ΔΒ'. Ἀλλὰ θαυμάζεις τὸ γενόμενον· ἐθαύμαζε τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ γεννήσασα. Λέγει γὰρ πρὸς τὸν Γαβριήλ· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γνώσκω ; Ὁ δὲ φησὶ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ἰψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον (1), κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Ἀχραντος καὶ ἀρβύπαρος ἡ γέννησις. Ὅπου γὰρ πνεῖ (2) Πνεῦμα ἅγιον, ἐκεῖ περιήρηται πᾶς μολυσμὸς· ἀρβύπαρος ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τῆς Παρθένου. Κἂν ἀντιλέγωσιν οἱ αἰρετικοὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐλέγξαι αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀγανακτήσει ἡ δύναμις τοῦ Ἰψίστου ἡ ἐπισκιάσασα· ἀντικαταστήσεται· Γαβριήλ ἀντιπρόσωπος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· κατασχυνεῖ αὐτοὺς ὁ τῆς φάτνης τόπος, ὁ δεξάμενος Δεσπότην. Ποιμένες μαρτυρήσουσιν (3), οἱ τότε εὐαγγελισθέντες· καὶ ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων τῶν αἰνούντων, καὶ ὑμνούντων, καὶ εἰπόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας. Ὁ ναὸς, εἰς ὃν τότε ἀνηνέχθη τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ· τὰ ζεύγη τῶν τρυγόνων, τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ προσενεχθέντα· καὶ ὁ τότε ἐναγκαλισάμενος αὐτὸν Συμεὼν, καὶ ἡ παροῦσα προφήτις Ἄννα.

ΔΓ'. Θεοῦ τοίνυν μαρτυροῦντος, καὶ Πνεύματος ἁγίου συμμαρτυροῦντος, καὶ Χριστοῦ λέγοντος. Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα ; φιμούσθωσαν οἱ αἰρετικοὶ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ ἀνθρωπότητι· ἀντιλέγουσι γὰρ τῷ λέ-

¹⁸ Galat. iv, 4. ¹⁹ Luc. i, 34, 35. ²⁰ Vid. cat. 17, n. 6. ²¹ Luc. i, 35. ²² ibid. ²³ Luc. ii, 7. ²⁴ ibid. 10. ²⁵ ibid. 13, 14. ²⁶ ibid. 22. ^{27, 28} ibid. 24. ²⁹ ibid. 28. ³⁰ ibid. 36. ³¹ Joan. vii, 20 ; viii, 40.

(1) Τὸ γεννώμενον ἅγιον. Grodecius, incertum an ex codice, an potius Vulgatæ, interpretationem, sive de industria, sive attentionis defectu, sequens, vertit *quod nascetur ex te sanctum*. Atqui omnes Cyrilli mss. atque editi codd. tam hic, quam cat. 17, n. 6, ubi hic locus repetitur, omittunt ἐκ σοῦ· nec eæ voces in nostris Græcis Evangeliorum exemplaribus reperiuntur. Eæ tamen in multis Græcis codicibus, Orientalibus versionibus, et Patrum citationibus reperiuntur. Sanctus Ephræm serm. *De margarita* edit. Gr. pag. 391, hæc verba tanquam sacri scriptoris omnino defendit, et in hæreticorum culpam rejicit quod in nonnullis exemplaribus prætermissa sint. Citius crediderim ad refellendos horum hæreticorum errores, iis exemplaribus in quibus habentur, appicta esse.

(2) Ὅπου γὰρ πνεῖ. Verbum πνεῖ deest in codd. Reg., Roe et Casaub. et Grod. Ac revera non simplicem Spiritus flatum, sed intimam ejus præsentiam in Maria, verba angeli citata, ἐπεχεύεσθαι· ἐπὶ σέ, videntur polliceri. Paulo post, loco ἀρβύπαρος, legimus ἀρβύπαρος, ut aliquot supra lineis, ex quatuor codd. Reg., Coisl., Roe, Casaub.

(3) Ποιμένες μαρτυρήσουσιν. Ex Coisl., Reg. et Grod. delevimus γὰρ inter duas illas voces in editis interpositum. Paulo post, loco εὐδοκίας habetur in Coisl., Reg., Ottob., Roe et Gr. evangelico textu, εὐδοκία. Vulgatus noster interpres legit, εὐδοκίας,

A ex viro et muliere, sed *factum ex muliere* ¹⁸ solum, hoc est ex virgine. Quod enim mulieris nomine vocetur etiam virgo, ante (4) demonstravimus. Ex virgine enim natus est, qui animas virgines efficit.

XXXII. Sed miraris quod factum est ; hoc admirabatur etiam ipsa quæ genuit ; dicit enim ad Gabrielem : « Quomodo erit mihi istud, siquidem virum non cognosco ? » Ille vero ait : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei ¹⁹. » Pura et incontaminata generatio. ²⁰ Ubi enim spirat Spiritus sanctus, ibi detractum est omne inquinamentum. Sordis aliena est Unigeniti ex Virgine in carne nativitas. Et si veritati contradicant hæretici, convincet eos Spiritus sanctus : indignabitur virtus Altissimi quæ [virginem] obumbravit ²¹ : opponet sese in die judicii adverso Gabriel ²² **180** vultu : confundet illos præsepium locus qui Dominum excepit ²³. Pastores testimonium ferent, qui tunc faustum nuntium acceperunt ²⁴ : et exercitus angelorum laudantium, celebrantium, et dicentium : « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus complaciti ²⁵ ». Templum in quod illatus est quadragesima die ²⁶ : paria turturum pro ipso oblata ^{27, 28} (5) : et qui tunc eum ulnis amplexatus est Simeon ²⁹ ; et quæ adfuit Anna prophetissa ³¹.

XXXIII. Deo igitur testante, et Spiritu sancto una testimonium ferente, et Christo dicente. « Quid me quæritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum ³² ? » obmutescant hæretici, qui humanitati contradicunt. Contradicunt namque

cum Irenæo, Origene, multisque aliis Latinis et Græcis auctoribus. Eamque genuinam hujus loci lectionem putat Joan. Millesius, cui libenter assentior.

(4) *Pro ipso oblata*. Par turturum non pro infante nato, sed pro immunditia puerperæ offerebatur, Levit. xii, 6, primogenitus vero qualis erat Jesus, non sacrificio sed pretio redimebatur, Exodi xiii, 13. Id Patres non attendentes par turturum pro Christo oblatum in sacrificium dixere ; addentes Christum hac cæremonia, sed sacramento tenus, purgatum et sanctificatum esse, quemadmodum est per baptismum regeneratus. Vide inter innumera loca, Eustath. Antioch. apud Theodoret., dialog. 2, p. 91 ; Maxim. Taurin., homil. 1, *De grat. bapt.* ; Auctorem homil. in *occurs. Dom.* ; Athanas., tom. II, sive III, pag. 419, n. 6 ; Fulg., serm. *De circumcis.*, n. 4 et 6, nov. edit. ; Fulg., p. 666, et serm. seq. *De purific. B. Mar.*, n. 8, p. 671 ; Origenes textum S. Lucæ, c. ii, 24, ita legit hom. 8 in *Levit.* : *Venerunt parentes ejus, ut offerrent pro eo hostiam*, etc., et homil. 14 in *Luc*, sic, *ut daretur munus pro eo*. Hinc forte profectum quod in officio Purificationis etiamnum canimus : *Obtulerunt pro eo par turturum*, etc. Potuit etiam ea Patrum opinio proficisci, quod in textu Luc. ii, 22, Græco legerent vulgo, *Postquam impleti sunt dies purgationis*, non *ejus*, ut modo legimus, sed *eorum*.

dicenti: «Contrectate me, et videte quia spiritus
«carnem et ossa non habet, sicut me videtis habe-
re³³.» Adoretur natus ex Virgine Dominus: nove-
rintque virgines proprii instituti decus et coronam.³⁴
Agnoscat et monachorum ordo puritatis gloriam;
non enim privamur [viri] dignitate integritatis. In
ventre Virginis novem mensium tempus exactum
est Salvatori; at vir fuit Dominus tres annos et
triginta: adeo ut si gloriatur virgo propter novi-
mestrem tempus (1); multo nos magis [possumus
gloriar] propter annorum multitudinem.

XXXIV. Omnes autem castitatis cursum Dei
gratia curramus, juvenes et virgines, senes cum
junioribus³⁵; non lascivias sectantes, sed laudantes
nomen Christi. Non ignoremus puritatis gloriam,
angelica enim hæc excellentia est, et perfectum
supra hominem officium: vereamur corpora, quæ
sicut sol lucebunt olim³⁶.³⁷ Ne propter tenuem vo-
luptatem tale ac tantum corpus inquinemus. Par-
vum enim quidpiam et ad horam durans pecca-
tum; multorum vero annorum et æternum ejus op-
probrium est. Qui puritatem sectantur, angeli sunt
in terra ambulantes. Virgines cum Maria **181**
virgine partem habent. Eliminetur omnis curiosus
ornatus, et omnis nocivus aspectus, et omnis stola
[seu promissa vestis], et suffimentum voluptatem
pelliciens (2). Quantum vero ad omnes, suffimen-
tum sit, cum boni odoris tum bonorum operum
oratio, et corporum sanctificatio; ut qui ex Virgine

³³ Luc. xxiv, 39, 40. ³⁴ Vid. cat. 4, n. 24. ³⁵ Psal. cxlvi, 12. ³⁶ Matth. xiii, 43. ³⁷ Vid. cat. 4, n. 24, cat. 18, n. 20.

(1) *Si gloriatur virgo.* Aliter Grod. *si virgo vene-
ratur.* Nos autem verbum *σεμνύομαι* mediis verbi
significatione sumpsimus, pro *efferre se, gloriari*;
quod Græcorum usu tritum: ita ipse Cyrillus usur-
pat cat. 7, n. 5, dum aiens Deum patria dignitate
et nomine gaudere magis quam reliquis titulis, scri-
bit, τούτω μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σεμνυό-
μενος. Is præterea sensus toti Cyrillianæ orationis
scopo convenientior. Rivetus Grodecii interpreta-
tione non bona delusus, ac pejorem ipse voci *virgo*
interpretationem adjiciens, huic loco insulsum
prorsus ac delirum attribuit, ut eum veluti ineptum
assumentum rejiciat: is ergo Riveti sensus. Si B.
virgo Maria in veneratione est propter gestatum in
utero per novem menses Jesum; multo majori ve-
neratione digni sunt, qui castitatem per multos an-
nos exercent. Tria peccat: 1º Non est sermo de B.
Virgine; sed de omnibus virginibus sacris, quarum
ordini præcipuum decus attulit Maria quale viris
non contigit; his respondet Cyrillus Christum vi-
rum fuisse per annos triginta tres: quo facto viri-
lem sexum maxime honoravit. 2º Non agitur hic de
veneratione virginibus vel viris castis a cæteris
hominibus impendenda: sed de status dignitate,
sublimitate et excellentia, ob quam sibi plaudit
seque laudat virgo vel vir continens, Mariæ et Chri-
sti similitudine. 3º Annorum multitudo postremis
verbis commemorata, non pertinet ad eos qui virgi-
nes manent: sed ad Christum qui vir fuit et virgo
per annos triginta tres. Non leviter prætereunda
hæc Cyrilli triginta tres Christi vitæ annos com-
putantis opinio: quæ uti posterioribus sæculis
communior existimatio fuit, ita hac ætate pauco-
rum erat.

γοντι· Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα
σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε
ἔχοντα. Προσκυνείσθω ὁ ἐκ Παρθένου γεννηθεὶς Κύ-
ριος, γνωρίζετωσαν αἱ παρθένοι: τῆς οἰκειᾶς πολι-
τείας (3), τὸν στέφανον· γνωρίζετω καὶ τῶν μονα-
ζόντων τὸν τάγμα τῆς ἀγγελίας τὸ ἐπίδοξον· οὐ γὰρ
ἀπεστερήμεθα τοῦ τῆς ἀγγελίας ἀξιώματος. Ἐν γα-
στρὶ μὲν Παρθένου γέγονεν ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐννεαμη-
νιαῖος χρόνος (4)· ἀνὴρ δὲ γέγονεν ὁ Κύριος τριάκοντα
καὶ τρία ἔτη· ὥστε εἰ σεμνύνεται παρθένος διὰ τὸν
ἐννεαμηνιαῖον χρόνον, πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸ πο-
λυετὲς τῶν χρόνων.

ΔΔ'. Πάντες δὲ τὸν τῆς ἀγγελίας δρόμον τοῦ Θεοῦ
χάριτι δράμωμεν, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύ-
τεροι μετὰ νεωτέρων· οὐκ ἀκολασίας μετιόντες (5),
ἀλλ' αἰνοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Μὴ ἀγνοήσωμεν
τῆς ἀγγελίας τὸ ἐνδοξόν· ἀγγελικὸς γὰρ ἐστὶν ὁ στέ-
φανος, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ κατόρθωμα. Φεισώμεθα
τῶν σωμάτων, τῶν μελλόντων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος·
μὴ διὰ μικρὰν ἡδονὴν τὸ τετρακοντακάρδιον καὶ τοσοῦτον
σῶμα μολύνωμεν· μικρὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸς ὄραν ἡ
ἀμαρτία, πολυετὴς δὲ καὶ αἰώνιος ἡ αἰσχρόνη. Ἄγγε-
λοι περιπατοῦντες ἐπὶ γῆς εἰσιν, οἱ τῆς ἀγγελίας ἐρ-
γάται· αἱ παρθένοι μετὰ Μαρίας τῆς παρθένου (6)
ἔχουσι τὸ μέρος. Ἐξοριζέσθω πᾶς καλλωπισμὸς, καὶ
πᾶν ἀτηρόν βλεμμα, καὶ πᾶς περίπατος περισευρ-
μενος, καὶ πᾶσα στολή, καὶ θυμιάμα ἡδονῆς δελεα-
στικόν. Θυμιάμα δὲ ἐν πᾶσιν ἔστω ἡ προσευχὴ τῆς
εὐωδίας, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ ὁ τῶν σω-
μάτων ἀγιασμός· ἵνα ὁ ἐκ Παρθένου γεννηθεὶς Κύ-

(2) *Omnis stola et suffimentum,* etc. Incertum num
ambo illa conjungi debeant, ut adoratarum stolarum
sacris virginibus usum prohibeat; an ita separari
ut eis stolæ usu prorsus interdicit. Notum est stolam
fuisse vestem laxam et promissam, qua indu-
tum ait cat. 17, n. 13, omni ex parte circumdari,
ὑπὸ στολῆς πανταλόθεν περιεχεται. Hanc Cyrillus
sacrarum virginum modestiæ non satis congruen-
tem judicare potuit. Cat. 4 n. 39, stolas vocat *superflua*
vestimenta quibus in alterum dedecus in-
curritur, ταῖς περιεργαῖς στολαῖς, et cat. 3, n. 3,
hortatur ut Pascha celebretur, *non inducendo can-
didissimas vestimentorum stolas*; ἱματίων λαμπρο-
τάτας ἐνδυσάμενοι στολάς.

(3) *Τῆς οἰκειᾶς πολιτείας.* Codd. Reg., Coisl.,
Roe, Casaub., Ottob., scriptum habent, τῆς οἰκειᾶς
ἀξίας, *propriæ dignitatis*.

(4) *Ἐννεαμηνιαῖος χρόνος.* Articulum ὁ voci
χρόνος præfixum in editis, ut redundantem expun-
ximus, ex quatuor nominatis mss.

(5) *Ἀκολασίας μετιόντες.* Reg., Coisl., Roe et Ca-
saub. habent, ἀκολασίαν. Duo priores μετιόντες.

(6) *Τῆς παρθένου.* Hujus vocis loco Coisl., Reg.,
Roe, Casaub. habent, τῆς Θεοτόκου, *cum Maria Dei-
para*. Titulum hunc Mariæ ascribit Cyrillus cat. 10,
n. 19. Paulo post, loco, ἀτηρόν, in duobus priori-
bus e præfat. codd. legitur, ἀστηρόν, natum puto
ex incertia librorum. Inferius, post θυμιάμα,
scripsimus δέ, non καί, ex quatuor sæpe memora-
tis mss. Post ἀγαθῶν quoque, loco π ἀγαθῶν legēn-
dum puto, πρᾶξις, ut sit sensus: *Suffimentum sit
oratio boni odoris, et bonorum operum effectio,* etc.

ριος εἶπε καὶ περὶ ἡμῶν (1), ἀνδρῶν τε τῶν ἀγνεύόντων, καὶ γυναικῶν τῶν στεφανουμένων. Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

³⁸ Levit. xxvi, 11, 12 ; II Cor. vi, 16.

(1) Ἐπερὶ ἡμῶν. Edili, ὑπερ ἡμῶν. Emendantur ex quatuor citatis mss. libris et Ottob. Feminas coronatas appellat, quæ virginitatis insigne serva-

natus est Dominus, dicat etiam de nobis tum viris integritatem servantibus, tum feminis coronatis : *Inhabitabo in illis et inambulabo : et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* ³⁸. Cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

bant, quod ab eo superius appellatur *angelica corona*. Generatimque Cyrilli stylo, corona est decus, prærogativa, laus, excellentia.

CATECHESIS DECIMA TERTIA.

DE CHRISTO CRUCIFIXO ET SEPULTO

ADMONITIO.

I. *Hæc oratio, de Christi crucifixione et sepultura, sed de priore potissimum agit ; hujus fructum, veritatem et circumstantias omnes ex veteribus Scripturis cum evangelica historia conciliatis, aperiendo.*

II. *Ac primum quidem Christianos in cruce summam gloriationem reponere jubet, tum propter admirabilem vim crucis, qua omnes homines peccatis mortui in vitam et libertatem asserti sunt, ac profligantur dæmones (num. 1, 2, 3) ; tum propter testatam multis ineluctabilibus argumentis innocentiam Christi ; qui mortem nullo sui merito, nulla ab hominum vi imposita necessitate, sed amore nostri ac pro peccatis nostris plane libens subit (n. 4 et 5). Tum veritatem mortis et passionis Christi adversum hæreticos assertit (n. 6). Et contra Judæos non eam solum, sed et omnia ejus adjuncta in veteribus prophetis præsignificata probare aggreditur (n. 7, 8). Singulas igitur passionis circumstantias persequitur : proditorem Judæ, redditum ab eo conscientia prave facti proditoris pretium ; vincula Christo injecta, plagas ipsi inflictas, circumductionem a Caipha ad Pilatum, et inde ad Herodem, judicium sub iniquissimis illis toleratum, ludibrium ac supplicium coronæ spineæ, crucifixionem, aquæ et sanguinis e puncto mortui latere emissionem : quæ omnia moralibus, et allegoricis, et mysticis rerum observationibus miro artificio exponit et exornat (n. 9, 10, etc.). Deinde locum, horam, tempus, et diem passionis ex prophetis edisserit (n. 23, 24, 25). Partitionem vestimentorum, toleratam in cruce sitam, et oblatam ipsi portionem, datam pio latroni, ante ipsos patriarchas in paradysum introducto, veniam ; mortem Christi, ac mortis causam pie et eleganter prosequitur (n. 26 et seqq.) : demum sepulturæ ac monumenti molura et rationem ex prophetis enarrat (n. 35). Atque ex his omnibus non solum de cruce nobis non erubescendum esse concludit, sed ipsam potius palam profitendam ; et hujus signo in frontibus nostris ad omnes actiones impresso, ad præsidium et terrorem dæmonum utendum esse (n. 36). Tum coacervatis omnis generis de veritate et efficacia crucis testimoniis, Judæos, paganos, et hæreticos crucem opinione tantum toleratam asserentes revincit ; gravissimæque ad adorandum Crucifixum, et ponendam in cruce gloriam invitatione, orationi modum imponit (n. 37 et seqq.)*

182 III. *Præcipua in hac oratione observata digna, sunt quæ de generali omnium hominum Adæ peccato, mortuorum per Christum redemptione, et superabundanti satisfactione Christi n. 1, 2, 3, 33, disserit. De Crucifixi divina dignitate, et adoratione eidem debita, n. 2, 3, 6, 33, de ejus in dæmones et hominum animos potestate, num. 3 et 40, de vi et usu signi crucis, n. 22, 36, 40, de latronis salute per solam fidem, cum sincera tamen operum, si liceret, faciendorum voluntate conjunctam, num: 31 et 32.*

IV. *Habita est hæc oratio diebus aliquot ante sequentem, ex cat. 14, num. 1, cumque subsequens catechesis feria secunda pronuntiata sit paulo post æquinocmium vernalis, hanc circa initium aut medium præcedentis hebdomadis circiter vicesimam diem Martii habitam esse liquet. In ea meminit n. 9, expositionis a se habitæ in psalmum LVIII, forte Dominica die præcedenti. Hanc Rufinus pene totam transcripsit in suam Symboli Expositionem ; tria ejus loca in catenis Patrum citata reperiuntur.*

V. *Emendavimus eam ad eoid. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Regium 2503. Usi præterea sumus Subertino codice membranaceo undecimi circiter sæculi, qui varias Patrum homilias continet ; inter eas habetur hæc catechesis cum hac inscriptione : Τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων λόγος εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν, καὶ εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sancti Patris nostri Cyrilli Hierosolymorum archiepiscopi oratio in sanctam Parascevem, et in passionem Domini nostri Jesu Christi. Ex quo colligi possit hanc orationem in Ecclesia olim die Parasceves lectam fuisse.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΓ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Σταυρωθέντα καὶ ταφέντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· Κυριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίον Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη ; καὶ ἐξῆς· Ὡς ποῦδατον ἐπὶ σφαγὴν ἔχθη, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XIII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis extemporalis dicta, in illud : *Crucifixum et sepultum*. Et lectio ex Isaia : *Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est* ³⁹ ? et in sequentibus : *Sicut ovis ad occisionem ductus* ⁴⁰ (1), etc.

I. Gloriatio sane Ecclesiæ catholicæ est quælibet Christi actio : gloriationum vero gloriatio, crux est. Quod probe callens Paulus ait : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi* ⁴¹. Admirandum quidem fuit et illud, ut cæcus a nativitate in Siloam visum reciperet ⁴² : sed quid hoc ad cæcos totius universi ? Magnum, et supra naturam, Lazarum quatruiduanum resurgere ⁴³ : sed hæc tamen ad illum unum pertigit gratia ; quid autem, ad eos qui in universo orbe peccatis mortui erant ⁴⁴ ? Mirabile, quod quinque panes in millia hominum quinque fontis instar cibum suppeditarint ⁴⁵ : sed quid ad eos qui in orbe toto ignorantiam fame premebantur ⁴⁶ ? Admirabile prorsus solvi mulierem, per decem et octo annos a Satana alligatam ⁴⁷ : sed quid hoc **183** si ad omnes nos spectes, qui peccatorum nostrorum catenis constricti eramus ⁴⁸ ? At crucis corona [seu gloria], et eos qui per ignorantiam cæci erant illuminavit, et omnes sub peccato detentos solvit, et universum hominum mundum redemit.

³⁹ Isa. liii, 1. ⁴⁰ ibid. 7. ⁴¹ Gal. vi, 14. ⁴² Joan. ix, 7 et seq. ⁴³ Joan. xi, 39, 44. ⁴⁴ Ephes. ii, 1. ⁴⁵ Matth. xiv, 21. ⁴⁶ Amos viii, 11. ⁴⁷ Luc. xiii, 11, 13. ⁴⁸ Prov. v, 22.

(1) Ea lectio confirmatur ex n. 4.

(2) Καυχῆμα, etc. Hoc initium orationis imitatus est sanctus Ephræm, vel potius, qui homiliam *In vivificam crucem*, sub ejus nomine ex variis tum ipsius sancti Ephræm, tum aliorum Patrum laciniis consarcinavit. Sic autem ea occipit ed. Oxon. Gr. pag. 376 : Πᾶσα ἐορτὴ καὶ πράξις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σωτηρία καὶ καύχημα ἡμῶν ἐστὶ τῶν πιστῶν· καύχημα δὲ καυχημάτων ὁ σταυρός. Similis vero etiam habetur sententia apud Cyrill. Alex., in *Sophon.* iii, 18, pag. 623, et Damasc., lib. iv *De fide*, c. 11. Ante πᾶσα πράξις particulam καὶ addidimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe et Casaub. codd.

(3) Τοῦ Χριστοῦ. Coisl., Reg., Colb., Roe habent,

A A'. Καύχημα (2) μὲν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πᾶσα πράξις Χριστοῦ· καύχημα δὲ τῶν καυχημάτων ὁ σταυρός. Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλος, φησὶν· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ (3). Θαυμαστὸν μὲν γὰρ ἦν τὸ καὶ τυφλὸν ἐκ γενετῆς ἐν τῷ Σιλωάμ ἀναβλέψαι· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς τυφλοὺς τῆς οἰκουμένης ; Μέγα μὲν καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸ τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀναστῆναι· ἀλλὰ μέχρις ἐκεῖνου (4) μόνου ἦν ἡ χάρις, τί δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἀμαρτίαις νενεκρωμένους ; Θαυμαστὸν τὸ πηγᾶσαι τροφὴν πέντε ἄρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς λιμῶσσοντας ἐν ἀγνωσίᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ; Θαυμαστὸν τὸ λυθῆναι (5) τὴν δέκα καὶ ὀκτώ ἔτη δεδεμένην ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· ἀλλὰ τί πρὸς ἡμᾶς πάντας τοὺς ταῖς σειραῖς τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους ; Ὁ δὲ τοῦ σταυροῦ στέφανος, ἐφωταγώγησε μὲν τοὺς ἐν ἀγνωσίᾳ τυφλοὺς, ἔλυσε δὲ πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κατεχομένους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο.

Ἰησοῦ, loco Χριστοῦ.

(4) Μόνου. Illud, μόνου, satis alioqui in μέχρις intellectum addidimus ex Coisl., Reg., Colb. Mox, loco, πέντε ἄρτους, etc., scriptum reperitur in Roe et Casaub., πέντε ἄρτοις. In Colb. ἐν πέντε ἄρτοις τοῖς πεντακισχιλίους. In Reg., εἰς πέντε ἄρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους. Lectio Regii codicis vitiosa. Ambæ priores non malæ.

(5) Τὴν δέκα καὶ ὀκτώ, etc. Verbum ἔλυσεν in editis positum inter τὴν et δέκα, cum propter δεδεμένην sequens penitus redundaret, expunximus auctoritate codd. Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub., Grod. Paulo inferius, post ἡμᾶς adjecimus πάντας, ex Colb. et Grod.

B. Καὶ μὴ θαυμάσης εἰ κόσμος ὅλος ἐλυτρώθη. Ἄ γὰρ ἦν ἄνθρωπος ψιλὸς ἀλλὰ Υἱὸς Θεοῦ μονογενῆς, ὁ ὑπεραποθνήσκων. Καίτοιγε ἴσχυσεν ἐνὸς ἀνδρός τοῦ Ἀδάμ ἡ ἁμαρτία, θάνατον ἐνέγκαι τῷ κόσμῳ. Εἰ δὲ τῷ παραπτώματι τοῦ ἐνὸς, θάνατος ἐδυσίλευσεν εἰς τὸν κόσμον· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ ἐνὸς ἡ ζωὴ βασιλεύσει; καὶ εἰ τότε διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως ἐξεβλήθησαν ἐκ παραδείσου· ἄρα διὰ τὸ ξύλον Ἰησοῦ, νῦν εὐκοπώτερον οἱ πιστεύοντες εἰς παράδεισον οὐκ εἰσελεύσονται; Εἰ δὲ πρῶτόπλαστος ἀπὸ γῆς ἤνεγκεν οἰκουμένικόν θάνατον· ὁ πλάσας αὐτὸν ἀπὸ γῆς, ἄρα οὐ φέρει ζωὴν αἰώνιον, αὐτὸς ὢν ἡ ζωὴ; Εἰ Φινεὲς ζηλώσας, καὶ ἀνελὼν (1) τὸν αἰσχροποιὸν, κατέπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν· Ἰησοῦς οὐκ ἄλλον ἀνελὼν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀντίλυτρον παραδοὺς, ἄρα τὴν ὀργὴν οὐ λύει τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων;

Γ'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνώμεθα τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτήρος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγκαυχώμεθα. Ὁ γὰρ λόγος τοῦ σταυροῦ, Ἰουδαίοις μὲν ἐστὶ σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ σωτηρία. Καὶ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ ἐστίν. Οὐ γὰρ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος, καθὼς εἴρηται, ὁ ὑπεραποθνήσκων, ἀλλὰ Υἱὸς Θεοῦ Θεὸς ἐνανθρωπήσας. Ἐῖτα, τὸ μὲν ἐπὶ Μωσέως πρόβατον μακρὰν ἀπέλασε τὸν ὀλοθρεύοντα· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ πρόβατον, τὸ αἶρον τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, πολὺ μᾶλλον οὐκ ἡλευθέρου τῶν ἁμαρτιῶν; Ἀλλὰ τὸ μὲν αἶμα τοῦ ἀλόγου προβάτου τὴν σωτηρίαν παρεῖχε, τὸ δὲ τοῦ Μονογενοῦς πολὺ μᾶλλον οὐ σώζει; Ἐ? τις ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τοῦ σταυρωθέντος, ἐξεταζέτω τοὺς δαίμονας· εἰ τις οὐ πιστεύει τοῖς λόγοις, πιστευέτω τοῖς φαινομένοις. Πολλοὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐσταυρώθησαν, ἀλλ' οὐδένα πτήσουσιν οἱ δαίμονες· τοῦ δὲ ὑπὲρ (2) ἡμῶν σταυρωθέντος Χριστοῦ καὶ τὸ σημεῖον ἰδόντες μόνον τοῦ σταυροῦ, πτήσουσιν οἱ δαί-

⁴⁹ Vid. num. 3, 6 et 33. ⁵⁰ Rom. v, 17. ⁵¹ Gen. iii, 22, 23. ⁵² Gen. ii, 7. ⁵³ Joan xiv, 6. ⁵⁴ Num. xv, 8, 11. ⁵⁵ I Tim. ii, 6. ⁵⁶ I Cor. i, 18, 23. ⁵⁷ ibid. 48, 54. ⁵⁸ Supr. n. 2. ⁵⁹ Exod. xii, 23. ⁶⁰ Joan. i, 29.

(1) Καὶ ἀνελὼν. Ea verba hic prorsus necessaria, et a Cyrillo sequentibus verbis insinuata, supplevimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub., Grod. paulo post articulum τῶν ante ἀνθρώπων ex Colb. Roe et Casaub. adjecimus.

(2) Τοῦ δὲ ὑπὲρ, etc. Ea verba usque ad πτήσουσιν οἱ δαίμονες, inclus, in editis, et aliis mss. libris, propter eorundem repetitionem (credo) prætermissa, restituimus huic loco ex codd. Roe et Casaub. omnino sunt ex mente et stylo auctoris nostri. Vide infra n. 36 et 40, cat. 4 n. 13. Millesio, verisimillimum videtur glossamentum esse. Utere lector, judicio tuo. Sic autem loquitur Eugebius Cæsariensis, vel, ut alii judicant, ejus successor Acacius, libro secundo *De resurrectione*, init., in *Bibliot. PP. Lugd.*, tom. IV, pag. 17: *Qui exorcizant, crucem Domini nominant et resurrectionem; et in nomine ejus qui mortuus est et resurrexit increpantes, non ut inobedientes et contrudicentes habent dæmones, sed obaudientes et consentientes resurrectionem.*

(3) Mortem inferre mundo valuit. Quam mortem? corporisne solius, an etiam animæ? utramque, ac potissimum animæ, significari a Cyrillo censemus. Primo enim, de ea morte judicium ferendum est,

II. Neque tibi mirum videatur, totum orbem redemptum esse. ⁴⁹ Non enim nudus homo, sed unigenitus Dei Filius erat, qui ea causa moriebatur. Et quidem unius viri Adam peccatum mortem inferre mundo valuit (3). Si autem unius ruina mors regnavit in mundum ⁵⁰, cur non multo magis per unius justitiam regnatura sit vita? Et si tunc per lignum de quo ederunt [parentes nostri] ejecti sunt de paradiso ⁵¹; num per Jesu lignum nunc multo facilius in paradisum non ingressuri sunt credentes? Si primus hominum de terra fictus universalem mortem attulit; qui illum finxit e terra ⁵², nonne, cum ipse sit vita ⁵³, æternam vitam afferet? Si Phinees zelo accensus, interempto scædæ actionis auctore, iram Dei placavit ⁵⁴; Jesus, non alium interficiens, sed semetipsum in pretium tradens ⁵⁵, nunquid iram adversus homines non dissvlvet?

III. Ne nos itaque pudeat crucis Salvatoris, imo potius de ea gloriemur. Verbum enim crucis Judæis quidem scandalum est, gentilibus vero stultitia ⁵⁶, et nobis salus. Et his quidem qui pereunt, stultitia est; nobis autem qui salvi sumus, virtus Dei est ⁵⁷. Non enim sicut est dictum ⁵⁸, nudus homo erat qui nostri gratia moriebatur; sed Filius Dei Deus, homo factus. Tum vero, agnus ille Moysis instituto mactatus procul arcebat vastatorem ⁵⁹; Agnus autem Dei qui tollit peccatum mundi ⁶⁰, nonne multo magis a peccatis liberarit? Ac sanguis quidem irrationalis ovis salutem exhibebat; Unigeniti vero sanguis non magis salutem afferat? Si quis Crucifixi virtuti incredulus est, percunctetur dæmonas; si quis verbis non credit, rebus conspicuis credat. Multi per orbem crucifixi sunt; sed nullum eorum pavent dæmones: Christi autem, nostri gratia crucifixi, vel ipsum duntaxat crucis signum conspicati dæmones expavescunt:

ex vita a Christo invecta quam illi opponit. Ræc autem, ut ex subjectis patet, *vita æterna* est, ingressus in paradisum, iræ divinæ placatio, libertas a peccatis, etc. Uno verbo vita quæ *per Christum regnat*, non est corporalis mortis cui semper manemus obnoxii, sed peccati destructio. Secundo, supra tradidit num. 1, omnes sub peccato detentos esse, πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους· quorum e numero ne quem excipias, mox subdit universum hominum genus a Christo redemptum, κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. Dixitque præterea homines universos qua late patet orbis, peccatis mortuos esse, τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νεκρωμένους. Tertio, docet num. 33, omnes homines Deo per peccatum inimicos fuisse, et idcirco morti per Dei sententiam condemnatos; et æterna vere ab ipso morte puniendos, nisi Christi, cujus justitia major erat quam peccantium iniquitas, satisfactio intercessisset, et num. 13 Christum mortem non fugisse, *ne totus peccatis interiret mundus*. Quarto, Christum affirmat pro peccatis nostris mortuum; quod tota hac catechesi pluries repetit, at eundem docet pro omnibus mortuum num. 2, 4, 29, 33: omnes ergo peccatis mortuos credebat.

quoniam fui propter propria peccata mortui sunt, hic autem pro alienis. *Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore* 184 *ejus* 61. Non Petrus erat qui hoc dicebat, quamdoquidem suspicio esse posset illum magistro gratificari voluisse; sed id dixit Isaias 62; qui corpore præsens non erat, spiritu vero ejus in carne adventum prævidit. Quid vero prophetam solummodo in testimonium adduco? testem accipe Pilatum ipsum, qui sententiam in illum dixit, aientem: *Nihil invenio causæ in homine isto* 63. Eum vero cum deditum traderet, abluens manus: *Innocens, inquit, sum a sanguine justii hujus* 65. Est et alius Jesu innocentie testis, qui primus paradisum adivit latro, sodalem increpans et dicens: *Nos digna factis recipimus; hic autem nihil mali fecit* 65. Aderamus enim ego et tu judicio.

IV. Passus est igitur Jesus vere pro omnibus hominibus. 66 Non enim ficta species crux est; alioqui ficta quoque species redemptio fuerit. Non est apparens et opinione tantum constans mors, alioqui etiam et fabulosa salus erit. Si apparens tantum mors fuit, veri fuere qui dicebant: *Recordati sumus quod seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam* 67. Passio igitur vera fuit: vere enim crucifixus est, et non erubescimus: crucifixus est, et non negamus; imo potius illud dicens glorior. 68 Nam si nunc negavero, arguet me iste Golgothas, cui nunc omnes proximo assistimus (1): arguet me crucis lignum, quod per par-

61 I Petr. II, 22. 62 Isa. LIII, 9. 63 Luc. XXIII, 14. 64 Matth. XXVII, 24. 65 Luc. XXIII, 41. 66 Vid. *infra*. n. 18, et *cat.* 4, n. 6. 67 Matth. XXVII, 63. 68 Vid. *cat.* 4, n. 10, et *cat.* 10, n. 19.

(1) *Cui nunc proximo assistimus.* Alibi dicit se in ipso monte Golgotha orationem habere, uti *cat.* 4, n. 10 et 14; *cat.* 16, n. 4, etc. Nempe ecclesia Resurrectionis intra montem Golgotha ædificata erat: sed rupes ipsa in qua crucifixus erat Dominus non in ipso ecclesie ambitu, sed non procul erat: videlicet *quasi ad lapidem missum*, ut ait auctor *Itineris Jerosolymitani*. Nam ecclesia fuerat in loco sepulcri ædificata. Suut qui existiment crucifixionis locum comprehensum esse in vastissima illa area, quæ inter sepulcrum et basilicam porticibus conclusa intercepta erat. Favet huic opinioni Eucherius Lugd. in fragmento operis a Sirmondo adducto in explicatione triplicis nummi cap. 1, aient, *Golgotham esse medium a basilica crucis in Anastasim sive sepulcrum.* At supradictam aream lapidibus constravit Constantinus, quam idcirco planam fuisse intelligimus, ex Euseb., lib. III *Vit. Constant.*, cap. 35. Golgothas vero alte eminebat, *cat.* 10, n. 18, et *cat.* 13, n. 39, prætereaque fissuram in morte Christi illic factam ostendebat ex loco proximo citato, quæ pavimento vel impedimento fuisset, vel ab eodem contacta. Ad hæc e basilicæ januis videtur sacri monumenti conspectus fuisse, ex Euseb., lib. III *Vit. Constant.* cap. 36. Huic rei interceptus mons Golgotha fuisset obstaculo.

(2) *Τῷ στόματι αὐτοῦ.* Post eas voces, sequitur ineditis, ὅς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, *qui conviciis appetitus convicia non regerebat.* Quæ sunt verba sancti Petri, præcedenti Isaiæ testimonio a sancto Petro citato subnexa, et hæc non reperiuntur in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., cumque Isaiæ non sint, sed Petri cujus testimonium se allegare negat Cyrillus, ea resecare non dubitavimus.

μονες· ἐπειδὴ, οἱ μὲν δι' οἰκείας ἀμαρτίας ἀπέθανον· ὁ δὲ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν ἀλλοτρῶν· ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (2). Οὐ Πέτρος ἦν ὁ τοῦτο λέγων, ἐπεὶ ἦν ὑποπευθεῖ χαρίζεσθαι τῷ διδασκάλῳ· ἀλλ' Ἥσαϊας ἐστὶν ὁ λέγων, ὁ σαρκὶ μὲν μὴ συμπαρῶν, πνεύματι δὲ τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν προθεωρήσας. Καὶ τί μοι μάρτυρα νῦν φέρειν μόνον προφήτην; λάμβανε μάρτυρα Πιλάτον αὐτὸν τὸν καταδικάσαντα, λέγοντα· Οὐδὲν αἴτιον εὐρίσκω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Διδούς δὲ τοῦτον ἔκδοτον, ἀπονιψάμενός τε τὰς χεῖρας, Ἄθῶος, φησὶν, εἰμὶ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου. Ἔστι καὶ ἄλλος μάρτυς τῆς ἀναμαρτίας τοῦ Ἰησοῦ, ὁ πρωτοστάτης τοῦ παραδείσου ληστής, ἐπιτιμῶν τῷ πλησίον καὶ λέγων· Ἡμεῖς ἄξια ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· αὐτός δὲ οὐδὲν κακὸν ἐποίησε (3)· παρῆμεν γὰρ ἐγὼ τε καὶ σὺ τῇ κρίσει·

Δ'. Ἐπαθεν οὖν Ἰησοῦς κατὰ ἀλήθειαν ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων (4)· οὐ γὰρ δόκησις ὁ σταυρός, ἐπεὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις (5)· οὐ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἐπεὶ καὶ μυθώδης ἡ σωτηρία· εἰ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἀληθεῖς οἱ λέγοντες· Ἐμνήσθημεν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος ἔλεγεν ἔτι ζῶν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι (6). Τὸ μὲν οὖν πάθος ἀληθές· Ἀληθῶς γὰρ ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα· ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα· ἀλλὰ μᾶλλον καυχῶμαι λέγων. Κἂν γὰρ ἀρνήσομαι νῦν, ἐλέγχει με οὗτος ὁ Γελλοθᾶς, οὗ πλησίον νῦν πάντες πάρεσμεν· ἐλέγχει με τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον, τὸ κατὰ μικρὸν (7) ἐντεῦθεν πάτη τῇ οἰκουμένῃ λοιπὸν διαδοθέν. Ὁμολογῶ

(3) Οὐδὲν κακὸν ἐποίησε. Apud Lucam, οὐδὲν ἄσπον ἐπράξε. Unde sumpserit Cyrillus latrones duos Christi iudicio interfuisse, nescimus.

(4) Ἐπὲρ πάντων ἀνθρώπων, *pro omnibus hominibus.* Horum verborum loco habetur in Colb., ὡς πάντες οἱ ἄνθρωποι. *sicut omnes homines.* In Ottob. codice habetur revera in textu, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων· sed asteriscus super hæc verba notatus remittit ad notam marginalem in qua scribitur, ὡς θάντες ἄνθρωποι. Hæc mihi germana videtur lectio, quæ cum aliquid offensionis habere videtur, Christum cæterorum hominum sorti subijcient; in alteram favorabiliorem mutata sit. At hic Cyrillus non de causa mortis Christi, de qua superius disputavit, sed de ejusdem veritate disserit; sæque disputationis hoc corollarium subnectit num 5: Ἡστὶν οὖν ὁμοίως ἔνσαρκος ὧν ἐσταυρώθη. Vulgatam tamen lectionem non mutavimus: nec enim ab hujus orationis scopo abhorret; et plane consentanea est Cyrilli doctrinæ, Christum pro omnibus hominibus mortuum statuentis, in primis num 1, n. 29, 33; *cat.* 14, n. 28, et alibi passim.

(5) Ἐπεὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις. Sic reposuimus ex codd. Coisl., Reg. et Colb. Nam editi Roe, Casab. et Grod. sic habent, οὐδὲ δόκησις ἡ λύτρωσις *nec vana*

(6) Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Hæc verba, quorum defectu hians et suspensus manet contextus, ex codd. Reg. et Coisl. supplevimus.

(7) Τὸ κατὰ μικρὸν. Hæc in Colb. plurali numero leguntur, τὰ κατὰ μικρὸν ἐντεῦθεν διαδοθέντα, *particulæ exhinc distributæ.* At Cyrillus *cat.* 4, n. 1, et *cat.* 10, n. 18, eodem modo quo hic loquitur.

τὸν σταυρὸν, ἐπειδὴ οἶδα τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ σταυρωθεὶς ἀπέμεινεν, οὐκ ἂν ἴσως ὠμολόγησα· συνέκρουσα γὰρ τάχα ἐμῷ διδασκάλῳ. Ἀναστάσεως δὲ τὸν σταυρὸν διαδεξαμένης, οὐκ ἐπαισχύνομαι διηγούμενος.

crucem resurrectione sit consecuta, illam edicere non me pudet.

Ε'. Πᾶσι μὲν οὖν ὁμοίως ἔνσαρκος ὢν ἐσταυρώθη· ἀλλ' οὐ διὰ τὰς ὁμοίας ἀμαρτίας. Οὐ γὰρ διὰ φιλοχρηματίαν ἤχθη εἰς θάνατον· ἀκτιμασύνης γὰρ ἦν διδάσκαλος. Οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν κατεδικάσθη· αὐτὸς γὰρ λέγει σαφῶς· Ὅς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευεν αὐτήν. Οὐ κατὰ προπέτειαν πλῆξας ἢ τύψας· ἔστρεφε γὰρ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα τῶν τύπτοντι. Οὐ τοῦ νόμου καταφρονήσας· ἦν γὰρ τοῦ νόμου πληρωτής. Οὐ προφητῶν λοιδορήσας· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυσσόμενος. Οὐκ ἀποστερήσας μισθόν· ἀμισθὶ γὰρ καὶ δωρεὰν ἐθεράπευεν. Οὐ λόγοις ἀμαρτῶν, οὐ πράξεσιν, οὐκ ἐνθυμήσεσιν· Ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδορεῖ, πάσχων οὐκ ἠπεύλει· ὁ ἐλθὼν ἐπὶ (1) τὸ πάθος οὐκ ἄκων, ἀλλ' ἐκὼν· καὶ τις παραιτούμενος εἶπη καὶ νῦν, Ἰλεῶς σοι, Κύριε, λέξει πάλιν· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ.

nas non intentabat ⁷⁵ : qui ad passionem venit non invitus, sed sponte sua (3); et si quis eam deprecans etiam nunc dicat : *Propitius tibi (sis), Domine* ⁷⁶ : iterum aiet illud : *Vade post me, Satana* ⁷⁷.

Ζ'. Καὶ θέλεις γε πεισθῆναι, ὅτι ἐκὼν ἤλθεν ἐπὶ τὸ πάθος; Οἱ λοιποὶ μὲν ἄκοντες ἀποθνήσκουσιν, οἱ ἀγνοοῦντες (2)· οὗτος δὲ προέλεγε περὶ τοῦ πάθους·

⁷⁰ Vid. cat. 4, n. 14. ⁷¹ Vid. cat. 4, n. 9 et 10. ⁷² Matth. v, 28. ⁷³ Matth. i, 17. ⁷⁴ Joan. i, 45. ⁷⁵ I Petr. ii, 22, 23. ⁷⁶ Matth. xvi, 22. ⁷⁷ ibid. 23.

nec vana opinio est redemptio. Verba, οὐ φαντασιώδης et sequentia usque ad ἡ σωτηρία incl., quæ propter repelitas voces φαντασιώδης ὁ θάνατος, facile ab amanuensibus prætermitti potuere, restituimus ex codd. Coisl. et Reg. ac versione Grodecii, qui tamen vocem ἐπεὶ non legit. In cod. Colb. eadem quæ in editis prætermittuntur; at loco εἰ φαντασιώδης, legitur οὐ φαντασιώδης, quod cum sit initium phrasæ omissæ, indubitatum est ejus prætermisionis signum ac vestigium. Similes isti habentur sententiæ, cat. 4, n. 4, n. 9, et infra n. 37. Quod contra omnes Docelas, et in primis contra Manichæos dictum.

(1) Ὁ ἐλθὼν ἐπὶ, etc. Codd. Reg., Coisl. Roe, Casaub., Ottob., θέλων ἤλθεν ἐπὶ τὸ πάθος· *volens venit ad passionem.* Paulo infra, loco λέγει, scripsimus, λέξει, ex Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(2) Οἱ ἀγνοοῦντες. Ex codd. Colb., Ottob., Roe et Casaub., οἱ posuimus pro τῆ. Sensus auctoris secundum impressos est, cæteros invitos mori aut nescientes. At id vult Cyrillus, cæteros, qui supplicio vitam finiunt, invitos mori; cum mortem quam non præviderint effugere non licuerit: Christum vero sponte passum esse, cum intentatam sibi necem prævidens, effugere tamen noluerit.

(3) *Non invitus sed sponte sua.* Hanc veritatem fuse probat hic; repetitque inferius num. 33 et cat. 14, n. 8. Eam vero libertatem ab omni necessitate expeditam, et liberæ prorsus electionis, cum pote-

liculas ex hoc loco per universum jam orbem distributum est ⁶⁹. Crucem confiteor, quandoquidem resurrectionem novi: si enim crucifixus ita permansisset, confessus forte non essem, unaque cum meo magistro [eam] abscondidissem. Cum vero me pudet.

V. ⁷⁰ Crucifixus itaque est, similiter ut omnes carne præditus, sed non propter similia peccata. Non enim propter pecuniarum cupiditatem ductus est ad mortem: inopiæ quippe et abdicandarum possessionum doctor erat; non ob libidinosam cupidinem damnatus: ipse enim diserte dicit: « Qui cunque in mulierem inspexerit ad concupiscendum, jam eam mæchando violavit ⁷¹ ». Non quasi ex petulantia quempiam percussisset ⁷² aut verberasset: præbuit enim et alteram maxillam percutienti ⁷³. Non quod legem contempsisset: ipse enim legem adimplebat ⁷⁴. Non quod prophetam affecisset contumelia: ipse enim erat qui a prophetis prænuntiatus est ⁷⁵. Non quasi mercedem fraudasset: ipse enim sine pretio et gratis curabat. Non verbis, non operibus, non cogitationibus admissio peccati ullo: « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; qui conviciis appetitus, non referebat convicium; cum pateretur, mi-

VI. Visne amplius persuaderi, quod sponte ad passionem venit? Cæteri quidem inviti moriuntur, qui fatum suum ignorant; ipse autem de sua

state non moriendi conjunctam intelligit: aliam sane libertatis quæ præmium meretur, quoad homines in hoc statu, nolionem non habuit ex cat. 4, n. 21. Ac Christum potuisse non mori diserte exprimit his verbis n. seq.: *Volens inimicis concedo, nisi enim oellem non fieret*; et n. 16. *Animam pro nobis posuit, quando voluit; et iterum sumpsit, quando voluit.* Sed cum in Christo duplex sit voluntas, ad humanamne an ad divinam pertineat, quæri potest. De humana Cyrillum loqui non dubito: nam in postremo quem citavi loco, sic loquitur: *Non tantum peccavimus, quantum ille juste egit, qui animam pro nobis posuit quando voluit.* Hæc justarum actionum mentio hominis propria, si hæc conferas cum iis quæ præsentem num. 5, loquitur. Ait præterea eum libere mortuum, qui nullo avaritiæ, pravæ cupidinis, aut perpetratæ violentiæ merito in crucem actus est: de homine Christo se loqui significat. Adjicit num. seq. eum tanquam Deum ab æterno quidem glorificatum esse: *nunc vero*, in passione, glorificari reportantem patientiæ coronam, ex morte nulla necessitate, sed voluntarie suscepta, cum obedientiæ præmium certando evinceret, τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀγωνιζόμενος στέφανον. Quomodo hæc non moriendi in Christo potestas, cum ejus impeccabilitate, et imposito moriendi præcepto conciliari possit, quoniam Cyrillus quæstionem hanc non attingit, omitto. Verba Petri sequentia, Ἰλεῶς σοι, Κύριε, veteres Latinos Patres secutus verti, *Propitius tibi sis, Domine*; quanquam mihi certum sit eum sensum esse, *Propitius tibi sit Deus, Domine*: hoc est, *Id a te Deus avertat*; quod optime vulgatus

passione prædixit: *Ecce tradetur Filius hominis ut crucifigatur* ⁷⁸. Scisne quamobrem mortem non refugit ille hominum amans? Ut ne totus peccatis suis disperderetur mundus. *Ecce ascendimus Hierosolimam, et tradetur Filius hominis et crucifigetur* ⁷⁹. Et rursus: *Firmavit faciem suam, ut iret in Hierusalem* ⁸⁰. Cupis aperte cognoscere crucem Jesu gloriam esse? audi non me, sed illum id dicentem. Prodebat eum Judas, ingratus adversus patremfamilias factus: recens a mensa egressus, ac benedictionis calice potatus ⁸¹, pro salutis potu sanguinem justum effundere voluit. Qui manducabat panes ejus, magnificavit super illum supplantationem ⁸². Paulo ante manus ejus eulogias [seu benedicti panis partes] recipiebant: et stalim propter argentum quo proditionem pactus erat, mortem machinabatur. Ac deprehensus, cum audivisset illud: *Tu dixisti* ⁸³, rursus exivit; deinde dixit Jesus: *Venit hora ut glorificetur Filius hominis* ⁸⁴. Viden, quomodo crucem propriam sibi gloriam esse noverat? ⁸⁵ Deinde Isaias serra dissectus probrum non putat, Christus vero pro mundo moriens probrum ducet? *Nunc glorificatus est Filius hominis* ⁸⁶: non quod prius gloria careret; glorificatus enim erat gloria quam habuit ante constitutionem mundi ⁸⁷. **186** Verum ut Deus glorificabatur ab æterno; modo vero glorificabatur, dum patientiæ gestaret coronam. Non coacte reliquit vitam, neque vi allata mactatus est, sed voluntarie. Audi quid dicat: *Potestatem habeo ponendi animam meam; et potestatem habeo iterum sumendi eam* ⁸⁸. Volens inimicis concedo: nisi enim vellem, non fieret. Venit igitur ex libero proposito ad passionem, gaudens de eximio opere, lætabundus de corona, plaudens sibi de hominum salute: crucem non erubescens, salutem enim dabat orbi. ⁸⁹ Neque enim vilis erat homo qui patiebatur, sed Deus inhumanatus, deque obedientiæ præmio decertans.

VII. Verum contradicunt Judæi, semper ad contradictionem parati, et ad fidem segnes: ita ut

⁷⁸ Matth. xxvi, 2. ⁷⁹ Matth. xx, 13. ⁸⁰ Luc. ix, 54. ⁸¹ Joan. xiii, 30. ⁸² Psal. xl, 10. ⁸³ Matth. xxvi, 25. ⁸⁴ Joan. xii, 23. ⁸⁵ Vide cat. 2, n. 14. ⁸⁶ Joan. xiii, 31. ⁸⁷ Joan. xvii, 5, 24. ⁸⁸ Joan. x, 18. ⁸⁹ id. supr. n. 1 et 2, et infra n. 16.

noster interpret expressit, *Absit a te, Domine*. Hæc enim erat deprecandi mali apud Judæos formula. Vide II Reg. xxi, 20; I Paralip. xi, 19. Isa. liv, 10 secundum LXX.

(1) ἵνα μὴ ὄλος, etc. Ex codd. Coisl. et Grod. scripsi ὄλος loco ὄλος, funditus. Plane firmatur hæc lectio ex iis quæ scribit Cyrillus num. 33, Christum mortuum esse, ne ex decreto quo Deus peccantes morti addixit, omnes interimere cogeret, πάντας ἀνελεῖν. Quanquam perinde est utrumvis scribatur. In sequenti ex Luca contextu, articulum τό verbo πρόσωπον præfiximus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Colb. et sacro textu.

(2) Ἀντὶ πόματος σωτηρίας, pro potu salutis. Cod. Colb., ἀντὶ αἵματος σωτηρίου, pro sanguine salutari vel Salvatoris. Mox ἤθελεν, voluit ex Coisl. et Reg. codd. ac Grod. scripsimus pro ἔθλεν. Quas Cyrillus hic appellat plurali numero eulogias, sacri panis communio est: qui cum frangendo distribue-

Α Ἴδου παραδίδοται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Οἶδας δὲ διὰ τί τὸν θάνατον οὐκ ἔφυγεν ὁ φιλόανθρωπος; Ἴνα μὴ ὄλος (1) ταῖς ἀμαρτίαις ἀποληται ὁ κόσμος: Ἴδου ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ παραδοθήσεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ σταυρωθήσεται: καὶ πάλιν· Ἐστήριξε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἰς Ἱερουσαλήμ πορεύεσθαι. Καὶ θέλεις γινῶναι σαφῶς, ὅτι δόξα ἐστὶ τῷ Ἰησοῦ ὁ σταυρός; αὐτοῦ ἄκουε λέγοντος, καὶ μὴ ἐμοῦ. Προεδίδου ὁ Ἰούδας ἀγνώμων γενόμενος πρὸς τὸν οἰκουδеспότην, ἀρτίως ἐξελθὼν ἀπὸ τραπέζης καὶ ποτήριον εὐλογίας πιῶν, ἀντὶ πόματος σωτηρίας (2) αἷμα δίκαιον ἐκχέαι ἤθελεν. Ὁ ἐσθίων ἄρτους αὐτοῦ, ἐμεγάλυνεν ἐπ' αὐτὸν πτερνισμόν· ἀρτίως αἱ χεῖρες τὰς εὐλογίας ἐδέχοντο, καὶ ἀρτίως διὰ τὸ ἀργύριον τῆς προδοσίας τὸν θάνατον κατεσκεύαζε. Καὶ ἐλεγχοίς, καὶ ἀκούσας τὸ, Σὺ εἶπας, πάλιν ἐξῆλθεν. Εἶτα ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς. Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Βλέπετε πῶς δόξαν οἰκείαν οἶδε τὸν σταυρόν; Εἶτα Ἡσαίας μὲν πρὶσθεις οὐκ ἀίσχύνεται, Χριστός δὲ ὑπὲρ κόσμου τελευτῶν ἀίσχυνθήσεται; Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε τὴν δόξαν· δεδοξασμένος γὰρ ἦν τῇ δόξῃ, τῇ πρὸ καταβολῆς κόσμου· ἀλλ' ἐδοξάζετο μὲν ὡς θεὸς αἰεὶ· νῦν δὲ ἐδοξάζετο, τῆς ὑπομονῆς φορήσας τὸν στέφανον. Οὐκ ἀναγκαστικῶς ἀφῆκε τὴν ζωὴν, οὐδὲ βίωσφαγῶς (3) ἀνηρέθη ἀλλ' ἐκουσίως· ἄκουε τί λέγει· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖνα: τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαθεῖν αὐτήν. Βουλόμενος συγχωρῶ τοῖς ἐχθροῖς· εἰ γὰρ μὴ ἐβουλόμην, οὐκ ἐγίνετο. Ἦλθε τοίνυν ἐκ προαιρέσεως ἐπὶ τὸ πάθος, χαίρων ἐπὶ τῷ κατορθώματι, μεισιῶν ἐπὶ τῷ στεφάνῳ, εὐφραίνόμενος ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ· οὐκ ἐπαισχυνόμενος τὸν σταυρόν· ἔσωζε γὰρ τὴν οἰκουμένην. Οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος εὐτελής ὁ πάσχων, ἀλλὰ θεὸς ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀγωνιζόμενος ἄθλον.

Z. Ἄλλ' ἀντιλέγουσιν (4) οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ πάντοτε εἰς ἀντίβρῆσιν ἔτοιμοι, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίστιν· ὡς

D retur, vix sine micis et frustulis avulsis in manum dari poterat: de quibus micis vide cat. 23, n. 21. Paulo post, memoriæ lapsu post discessum Judæ pronuntiata dicit a Christo verba: *Venit hora, etc.*, quæ ante cœnam alia occasione dicta sunt, apud Joan., c. 12, v. 23.

(3) Βίωσφαγῶς. *Violenta et repugnantem inflicta morte*. Vox hæc librorum inscitia in mss. libris mire corrupta. Est in Roe et Casaub., βίωσφαγῶν; in Reg., βιαίως φγαγών, *violenter fugiens*, quæ lectio non improbabilis. Coisl., βιαίως φαγών. At eandem vocem Cyrillus usurpat infra num. 33, nulla in codicibus scripturæ varietate. Vocem ἐκουσίως, quæ mox consequitur, ex codd. Coisl., Reg., Colb. et Grod. supplevimus.

(4) Ἄλλ' ἀντιλέγουσιν. Quæ sequuntur fere usque ad finem catecheseos, ita similia sunt iis quæ apud Rufinum leguntur in expositione ejusdem articuli Symboli, quem hic tractat Cyrillus, ut mihi

διὰ τοῦτο λέγειν νῦν τὸν ἀναγνωσθέντα προφήτην· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Πέρσαι πιστεύουσι καὶ Ἰβραῖοι οὐ πιστεύουσιν· ὄφονται, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη (1) περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ οὐκ ἐκκηρύσσουσιν, καὶ οἱ μελετῶντες ἀθετήσουσιν ἃ μελετῶσιν. Ἀντιφθέγγονται πρὸς ἡμᾶς (2), καὶ ταῦτα λέγουσι· Κύριος ἄρα πάσχει; κατίσχυον γὰρ ἀνθρώπιναι χεῖρες τῆς κυριότητος; Ἀνάγνωτε τοὺς θρηνηνοὺς θρηνηῶν γὰρ ὑμᾶς, ἐν Ορηνοῖς τὰ ἄξια θρηνηῶν ἔγραψεν Ἰερεμίας. Εἶδεν ὑμῶν τὴν ἀπώλειαν· ἐθεώρησε τὴν ἀπόπτωσιν· ἐθρήνηει τὴν Ἰερουσαλήμ τὴν τότε· ἢ νῦν μὲν γὰρ οὐ θρηνηθήσεται. Ἢ μὲν γὰρ ἐσταύρωσεν, ἢ δὲ νῦν πρόσκυνεῖ τὸν Χριστόν. Θρηνηῶν τοίνυν λέγει· Πνεῦμα προσώπου (3) ἡμῶν Χριστὸς Κύριος, συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς ἡμῶν. Μὴ τοίνυν ἐγὼ εὐρεσιλογῶ; ἰδοὺ μαρτυρεῖ Χριστὸν Κύριον ὑπὸ ἀνθρώπων συλλαμβανόμενον. Καὶ τί τὸ ἀπὸ τούτου ἀποθιτόμενον; εἶπέ μοι, προφήτα. Ὁ δὲ φησιν· Οὐ, εἴπομεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσομεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Οὐκ ἔτι γὰρ ἐν τῷ Ἰσραήλ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐμπολιτεύεσθαι τῆς ζωῆς ἀνίσταται τὴν χάριν.

Ἡ Πολκῆς δὲ τῆς ἀντιρρήσεως ὑπ' αὐτῶν γενομένης, φέρε, ταῖς ὑμετέρας εὐχαῖς, καθὼς ἂν ἐνδιδῶ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας, τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι περὶ τοῦ πάθους μαρτυρίας ὀλίγας παραθώμεθα. Πάντα γὰρ ἐστὶ τὰ περὶ Χριστοῦ ἔγγραφα· καὶ οὐδὲν ἀμφίβολον· οὐδὲν γὰρ ἀμάρτυρον· πάντα ἐν στήλαις προφητικαῖς ἀναγέγραπτα· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνας, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεγραμμένα σαφῶς. Ἐπεὶ οὖν ἤκουσας τοῦ Εὐαγγελίου τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα λέγοντος, ἄρα οὐκ ὀφείλεις δέξασθαι τὴν μαρτυρίαν; Ἰκούσας, ὅτι ἐνύγη λόγῳ τὴν πλευράν· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ

A propterea modo diceret, qui lectus est propheta : *Domine, quis credidit prædicationi nostræ* ⁹⁰? Persæ credunt, et Hebræi non credunt. Videbunt quibus non annuntiatum est de eo ; et qui non audierunt, intelligent ⁹¹ ; et qui commeditantur, rejicient ea quæ meditantur. Respondent nobis, et hæc loquuntur : Ergone Dominus patitur ; atque ipsa Dominica vi valentiores humanæ manus exstiteræ ? Legite Lamentationes : vos enim lamentans Jeremias, lamentis digna in Lamentationibus scripsit. Vidit interitum vestrum, casum contemplatus est. Lamentabatur illius olim temporis Hierosolymam (4) : nam ea quæ nunc est, lamentis non deflebitur. Christum namque crucifixit illa, quem præsens ista adorat. Lamentans igitur ait : *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus, comprehensus est in corruptionibus nostris* ⁹². Num ergo ego commentitiis utor sermonibus ? ecce testatur Christum Dominum ab hominibus comprehensum. Quid vero inde continget ? dic mihi, o propheta. Ille autem : *Cujus, diximus, in umbra ejus vivemus in gentibus.* ⁹³. Non enim amplius in Israele, sed in gentibus versaturam indicat gratiam vitæ.

VIII. Cum vero multiplex ab ipsis contradictio opponatur, age, vestris precibus adjuti, quantum temporis brevitatis patietur, Domini gratia pauca de passione testimonia proferamus : omnia enim quæ ad Christum pertinent scripta sunt ; nihilque ambiguum est, nihil enim **187** absque testimonio : ⁹⁴ omnia in columnis propheticis inscripta sunt ; non in lapideis tabulis, sed a Spiritu sancto manifeste descripta. Cum itaque audiveris Evangelium quæ a Juda gesta sunt referens ⁹⁵, nonne debes ejus rei audire testimonium ? Audivisti lancea latus trans-

⁹⁰ Isa. LIII, 1. ⁹¹ Rom. xv, 21 ; Isa. LI, 15. ⁹² Thren. iv, 20. ⁹³ ibid. ⁹⁴ Vide cat. 12, n. 5 ; cat. 14 n. 2 ; *infr.* n. 13. ⁹⁵ Matth. xxvii, 3, 9.

nullum dubium sit, quin Rufinus ex istis Cyrilli fontibus suos hortulos irrigarit. Eædem sunt sententiæ, eædem Scripturarum, in eundemque sensum allegationes, eodem ordine recitatae ; eadem objectiones, et ad objecta responsiones ; mihi plane videtur totus ille Rufini locus nihil aliud esse, nisi libera et plane Rufiniana Cyrilli interpretatio. Præcipuos locos in notis commemorabo.

(1) Ἀνηγγέλη. Editi, ἀναγγελεῖ. Mendum correximus ex cod. Colb. et sacro textu. Ced. Reg., ἀνηγγέλει. Coisl., Roe et Casaub., ἀναγγέλη. Hoc testimonium Cyrillus citat eo ordine verborum quo sanctus Paulus in Ep. ad Rom.

(2) Πρὸς ἡμᾶς. Editos, qui ferunt ὑμᾶς, emendavimus tam hic, quam inferius post θρηνηῶν, ex mss. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub., Grod. Hi omnes, cod. Colb. excepto, scriptum habent, καὶ ἀντίσχυον pro κατίσχυον.

(3) Πνεῦμα προσώπου. In Colb., Πνεῦμα ἀπὸ προσώπου, *Spiritus a facie* ; at catech. 17, n. 34, legit, πρὸ προσώπου, *ante faciem*. Rufinus in *Symbolum* scribit *Spiritus vultus nostri*. Post Cyrillus legit, ἐν διαφθοραῖς ἡμῶν, sicut habetur in ed. LXX, Ald. et Compl., et multis Patribus, ac Rufino hic : at in ed. Rom. legitur, διαφθοραῖς αὐτῶν, quod significare videtur regem Sedeciam aut alium comprehensum esse a Chaldeis non sine ipsorum san-

guine ac multorum cædibus. Vide Ezech. xix, 4. Habet Vulg., *in peccatis nostris*. In verbis sequentibus, *Cujus in umbra ejus*, etc., est Hebraismus, quem retinendum judicavimus. Vide psal. cxxxiv, 15.

(4) *Illius temporis Hierosolymam*. Sic cat. 18, n. 34, auditores suos compellat : *Surge, illumare, nova Hierusalem*. Vetus Hierosolyma quæ a Judæis habitabatur et Christum crucifixit, per Vespasianum primo, ac tandem per Adrianum funditus excisa, simul locum, nomen et incolas mutavit. Nam pulsus inde Adriani decreto, prohibitisque vel ipsum locum Intueri Judæis, gentilibus occupanda tradita est nova civitas, circum Calvarie montem ex veteris ruinis instituta ; et Romana civitas facta, Ælia ab imperatoris nomine appellata est ; veteri Hierosolymæ vocabulo ita in gentilium memoria obliterrato, ut Firmilianus Palæstinæ præses quarti sæculi initio quid esset Jerusalem ignoraret, apud Euseb., lib. viii *Hist. eccl.*, cap. 21. Post repertam crucem, urbs Helenæ et Constantini magnificentia aucta et ornata, et balneis etiam instruc a est, ut significat *Procat.* n. 16 ; tumque vetus Hierosolymæ nomen resumpsit, et nova Jerusalem ab Helena appellata est. Vide Euseb., lib. iii *Vit. Constant.*, cap. 32, et Socrat., lib. i, cap. 17. Ita ut ab eo tempore modo Ælia, modo Hierosolyma appellata sit, donec primum nomen sensim in desuetudinem abiit.

verberatum fuisse Christum ⁹⁶: non debes explorare, scriptum ne illud quoque sit? Audisti in horto crucifixum esse ⁹⁷: non debes inquirere utrum et hoc scriptum sit? Audisti triginta argenteis venumdatum esse ⁹⁸: non debes prophetam qui hoc dixit addiscere? Audisti aceto potatum esse ⁹⁹: hoc quoque ubi scriptum sit addisce. Audisti corpus in petra repositum fuisse, et impositum lapidem ¹: non debes et hujus rei a propheta recipere testimonium? Audisti cum latronibus crucifixum ²: non debes scitari an et illud scriptum? Audisti quod sit sepultus ³; non te oportet inspicere, an certo aliqui de sepultura scriptum sit? Audisti quod resurrexit ⁴: non debes inquirere, num te his doctrinis ludamus? *Sermo enim noster et prædicatio nostra non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis consistit* ⁵. Non sophistica nunc instruantur artificia, siquidem ipsa dissolvuntur: non verbis verba vincuntur, quandoquidem in irritum abeunt: ⁶ verum prædicamus Christum crucifixum ⁷, quæ res in antecessum a prophetis prædicata est. Tu vero, testimonia accipiens, ea in corde tuo obsigna. Cum autem ea magno numero sint, et tempus jam in angustum contrahatur, pauca, ut licet, quæ plus momenti habeant, nunc audi. At tu inde argumenta captans, laborem suscipe, et quæ reliqua erunt perquire. Nec enim ad accipiendum tantum porrecta, verum etiam ad operandum prompta tibi sit manus ⁸. Omnia gratificatur Deus. *Si quis enim vestrum deficitur sapientia, postulet ab eo qui largitur Deo* ⁹, et accipiet. Qui precibus vestris exoratus, et auditis, credere concedat!

IX. Quæramus igitur quæ de passione Christi agunt testimonia. Convenimus enim, non ut pure contemplatricem Scripturarum expositionem efficiamus nunc, sed ut potius de his quæ credidi-

⁹⁶ Joan. xix, 34, 37. ⁹⁷ ibid. 41. ⁹⁸ Matth. xxvi, 15. ⁹⁹ Joan. xix, 29, 30. ¹ Matth. xxvii, 60. ² ibid. 38. ³ ibid. 59, 60. ⁴ Luc. xxiv, 34. ⁵ I Cor. ii, 4. ⁶ Vide hom. in Paralyt. n. 9. ⁷ I Cor. i, 23. ⁸ Eccli. iv, 36. ⁹ Jac. i, 5.

(1) Ἀσφαλῶς που. Particulam που ex Reg. adjecimus.

(2) Οὐ λόγοι λόγους νικῶσιν. Ex Coisl., Reg., Roe et Casaub. scripsimus λόγους loco λόγοις. Aliter in Colb., οὐ λόγους κινουῦμεν, non sermones agitamus. Ait Cyrillus se adversus sophisticos adversariorum sermones, simili verborum apparatu divini testimonii auctoritate destituto, non pugnare; quia in hujusmodi conflictu æquo jure, vel potius æqua utrinque verborum in ventos abeuntium vanitate certatur. Similis est Nostri sententia hom. in Paralyt., n. 13: Λόγον λόγῳ μάχεται, τὸ δὲ ἔργον ἄμαχον, *Sermo cum sermone concertat, opus vero insuperabile est*. Sic Naz., carm. Tetrasticho, p. 156: Λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος. Et carm. Iamb. 18, p. 19: Λόγῳ γὰρ ἐστὶ πᾶς λόγος ἀντίστατος. *Nam ratio quævis alteram pugnantem habet*.

(3) Μὴ ἔστω, etc. Sententia est Ecclesiastici, quam Cyrillus ex memoria recitans, paulo diversis verbis retulit. Loco σοι, habetur σου in Coisl., Reg., Roe, Casaub. velut in sacro textu. Deest ἐκτεταμένη in Roe et Casaub. Loco εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἔτοιμος, legitur in Bibliis, εἰς τὸ ἀποδιδόναι συνεσταλμένη, *ad reddendum contracta*. Plura de diversis sanctorum Patrum hujus testimonii allegationibus conges-

Α τοῦτο γέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι ἐν κήπεῳ ἐσταυρώθη· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι τριάκοντα ἀργυρίοις ἐπράθη· οὐκ ὀφείλεις μαθεῖν τὸν εἰπόντα τοῦτο προφήτην; Ἦκουσας, ὅτι ἐποτίσθη ὄξος· μάθε καὶ τοῦτο ποῦ γέγραπται. Ἦκουσας, ὅτι ἐν πέτρᾳ ἀπετέθη τὸ σῶμα, καὶ λίθος ἐπετέθη· οὐκ ὀφείλεις λαβεῖν καὶ ταύτην ἐκ τοῦ προφήτου τὴν μαρτυρίαν; Ἦκουσας, ὅτι λησταῖς συνεσταυρώθη· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι ἐτάφη· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ ἀσφαλῶς που (1) τὰ περὶ ταφῆς ἀναγέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι ἀνέστη· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν μὴ παίζομένον σε ταῦτα διδάσκοντες; Ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις. Οὐ σοφιστικαὶ κατασκευαὶ κινουῦνται νῦν, ἐπεὶ διαλύονται· οὐ λόγους νικῶσιν (2), ἐπεὶ παραλύονται· ἀλλὰ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ἐκ προφητῶν ἤδη τούτου προκηρυχθέντος. Σὺ δὲ μοι δεξιόμενος τὰς μαρτυρίας, ἐναφράγισαι τῇ καρδίᾳ ταύτας. Πολλῶν δὲ οὐσῶν, καὶ τοῦ χρόνου λοιπὸν τῆς ὥρας εἰς ὀλίγον περιγραφομένου, ὀλίγας, ὡς ἐγχωρεῖ, τὰς κυριώτερας ἄκουσον νῦν. Λαβὼν δὲ τὰς ἀφῃρμάς, γενοῦ φιλόπονος, καὶ ἐκζητήσον τὰς λειπούσας. Μὴ γὰρ ἔστω (3) σοι ἡ χεὶρ μόνον ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἔτοιμος. Πάντα Θεὸς χαρίζεται (4). Εἰ γὰρ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, ἀίτελω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ, καὶ λήψεται. Ὅς ταῖς ὑμετέροις εὐχαῖς (5), καὶ ἡμῖν παράσχοιτο τοῖς λέγουσι τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσι τὸ πιστεῦσαι.

nobis, qui verba facimus, dicere, et vobis, qui au-

Π. Ζητεῖσθωσαν τοίνυν ἡμῖν αὖτε περὶ τοῦ παθους τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι· συνεληλύθαμεν γὰρ οὐ Γραφῶν ἐξήγησιν θεωρητικὴν ποιήσασθαι νῦν, ἀλλὰ πιστοποιηθῆναι μᾶλλον περὶ ὧν πεπιστεύσαμεν. Τῆς

sit Cotelerius, in Notis ad cap. 19 epistolæ S. Barnabæ.

(4) Πάντα Θεὸς χαρίζεται, *Omnia Deus gratificatur*. Varie refertur hæc sententia in mss. Colb., Παντὶ Χριστὸς χαρίζεται· *Christus cuius gratificatur*. Grodecus verlit: *Christus in omnibus gratificabitur*. Cod. Reg. vitiose, Πάντα Θεῷ χαρίζετε, quod revocandum ad lectionem vulgatam. Paulo post, extrema sancti Jacobi verba, diversæ a sacro textu recitat Cyrillus. At ipsas Apostoli voces codd. Reg., Coisl. et Colb. exhibent: Αἰτεῖτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς; καὶ μὴ ὀνειδίζοντες, καὶ ὀρθήσεται αὐτῷ. *Postulet a Deo qui dat omnibus indifferenter, et non exprobrat, et dabitur ei*.

(5) Ὑμετέροις, *vestris precibus*. Ita restituimus, loco ἡμετέροις, nostris ex codd. Reg., Roe et Grod., et similibus Cyrilli loci: supra hujus ipsius numeri initio, φέρε ταῖς ὑμετέροις εὐχαῖς. Cat. 12, n. 4, φέρε τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς. Loco τὸ εἰπεῖν, ex codd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub. scripsimus τὸ εἰπεῖν, id postulante sensu, et membro opposito καὶ ὑμῖν τὸ πιστεῦσαι. Vide Procat. n. 17. *Meum est dicere, tuum vero ad opus aggredi, etc.*; et cat. 16, n. 2: *Gratiæ opus est nobis concedere ut inoffense loquamur, et vobis ut cum intelligentia audiatis*.

μὲν οὖν παρουσίας Ἰησοῦ πρῶτον ἐδέξω τὰς μαρτυρίας· καὶ ὅτι ἐπὶ θαλάσσης περιεπάτησεν, (Ἐν γὰρ θαλάσῃ ἡ ὁδὸς σου,) γέγραπται, [Περιπατῶν (1) ἐπὶ θαλάσσης, ὡς ἐπ' ἐδάφους,] καὶ περὶ διαφόρων ἰάσεων μαρτυρίαν ἔλαβες ἄλλοτε. Ἀρχομαί σοῖνον ὄθεν τὸ πάθος ἤρξατο. Ἰούδας ἦν (2) ὁ προδότης, καὶ ἐλθὼν ἐξ ἐναντίας καὶ στας, εἰρηνικὰ λέγων καὶ πολεμικὰ κατασκευάζων. Λέγει οὖν περὶ τούτου ὁ Ψαλμῶδός· Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν· καὶ πάλιν· Ἠπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἔλαιον, καὶ αὐτοὶ εἰσι βολίδες. Χαῖρε, Ῥαββί· καὶ παρεδίδου τὸν διδάσκαλον εἰς θάνατον. Οὐκ ἠδέσθη τοῦ λέγοντος τὴν ὑπόμνησιν· Ἰούδα, φιλήματι τὸν Γιὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; σχεδὸν γὰρ τοῦτο πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ὑπομνήσθητι· τῆς σεαυτοῦ προσηγορίας. Ἰούδας καλεῖται ἐξομολόγησις· συνέθου, ἔλαβες τὸ ἀργύριον, ἐξομολόγησαι ταχέως· Ὁ Θεός, τὴν ἀνέσιν μου μὴ παρασιωπήσης, ὅτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη· ἐλάλησαν (3) κατ' ἐμοῦ γλώσση δολία, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με. Ὅτι δὲ (4) τινες καὶ ἀπὸ ἀρχιερέων παρήσαν, καὶ ὅτι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἦν τὰ δεσμὰ, ἤκουσας πρώην· εἴ γε μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκότος, ὅπως Ἐπέστρεψαν εἰς ἐσπέραν, καὶ ἐλιμώξαν ὡς κύνες, καὶ ἐκύκλωσαν πόλιν.

Γ'. Ἀκουε καὶ διὰ τὰ τριάκοντα ἀργύρια. Καὶ ἔρω πρὸς αὐτούς· Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὀμῶν ἐστὶ, δότε τὸν μισθὸν μου (5), ἢ ἀπειπάσθε, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄλλος μισθός μοι παρ' ὀμῶν χρεωστεῖται θεραπείας τυφλῶν καὶ χωλῶν, καὶ ἄλλον λαμβάνω· ἀντὶ μὲν εὐχαριστίας ἀτιμίας, ἀντὶ δὲ προσκυνήσεως ὕβριν. Βλέπετε πῶς προεῖδεν ἡ Γραφή τὰ πράγματα; καὶ ἔστησαν τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. Ὡς προφητικῆς ἀκριβείας! ὧν πολλῆς συνέσεως ἀπλανοῦς Πνεύματος (6) ἀγίου! Οὐ γὰρ δέκα εἶπεν, οὐδὲ ἐκ-

A mus certis documentis convincamur. Et antea quidem ¹⁰ testimonia accepisti de adventu Jesu. Et quod super mari ambularit, (*In mari enim via tua* ¹¹), scriptum est, [*Ambulans super mari, tanquam super solo* ¹²,] et de diversis curationibus alibi ¹³ testimonium **188** accepisti. Incipiam igitur unde passio exorsa est: Judas fuit proditor, qui ex adverso venit et stetit, pacifica loquens ¹⁴, dum hostilia moliebatur. Dicit igitur de eo Psaltes: « Amici mei et proximi mei ex adverso mihi appropinquaverunt, et steterunt ¹⁵. Rursumque: Molliti « sunt sermones eorum super oleum, et ipsi sunt « jacula ¹⁶. Salve, Rabbi ¹⁷. » Simul tradidit magistrum in mortem: nec reveritus est admonitionem dicentis: *Juda, osculo Filium hominis tradis* ¹⁸? Illum enim his quasi verbis compellabat: Tui ipsius nominis recordare: Judas! *confessionem* sonat: pactus es, argentum accepisti, ocus confitere « O « Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est; locuti « sunt contra me lingua dolosa et sermonibus odii « circumdederunt me ¹⁹⁻²⁰. » Quod autem quidam etiam a principibus sacerdotum aderant ²¹, quodque ante fores civitatis (injecta) sunt vincula, audivisti nuper ²²: si tamen mente retines expositionem psalmi tempus et locum assignantis, quomodo « Conversi sunt ad vesperam, et famem passi sunt « ut canes, et circumdederunt civitatem ²³. »

X. Audi igitur et de triginta argenteis. *Et dicam ad ipsos: Si bonum vobis videtur, date mercedem meam, aut abnegate* ²⁴. et quæ sequuntur. Alia mihi a vobis debetur merces curationis cæcorum, claudorumque; et aliam accipio: pro gratiarum actione, contumeliam; pro adoratione, injuriam. Vides quomodo Scriptura futura prænovit: *Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos* ²⁵. O prophetæ sermonem ad amussim exactum! o multam nec errantem Spiritus sancti intelligentiam! Non

¹⁰ Catech. 12. n. 15, et cat. 11, n. 23. ¹¹ Psal. LXXVI, 20. ¹² Job IX, 8. ¹³ Cat. 11, n. 12, cat. 10, n. 13. ¹⁴ Psal. XXXIV, 20. ¹⁵ Psal. XXXVII, 12. ¹⁶ Psal. XIV, 22. ¹⁷ Matth. XXXVI, 49. ¹⁸ Luc. XXII, 48. ¹⁹⁻²⁰ Psal. CVIII, 1, 2. ²¹ Matth. XXVI, 47. ²² in homilia quadam. ²³ Psal. LVIII, 7, 15. ²⁴ Zach. XI, 12. ²⁵ ibid.

(1) Περιπατῶν, etc. Hunc scripturæ locum ex sola Grodecii versione hic inseruimus. Scripsisse Cyrillum, ut nos restituimus, facile probatur; quod eo Jobi loco detracto, verbum γέγραπται pendens relinquatur. Præterea locum Scripturæ hoc de argumento se superioribus catechesibus citasse insinuat. Istum autem Jobi citavit cat. 11, n. 23. Alterum vero, *In mari via tua*, palam ab eo per parenthesis interjectum, nullibi allegavit.

(2) Ἰούδας ἦν. Hæc de Judæ prodicione exscribit Rulinus.

(3) Ἐλάλησαν. Editi, καὶ ἐλάλησαν. Conjunctionem, quæ in psalmi contextu abest, expunximus auctoritate codd. Coisl., Reg., Colb. et Gr.

(4) Ὅτι δὲ. Particulam καί, in editis ante ὅτι positam, sustulimus, ex codd. Coisl., Reg., Colb. Roe, Casaub.; at Reg. et Coisl. loco ὅτι scriptum habent εἰ. Paulo post, turbata constructio sic legi debet: εἰ μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκότος τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον. Hanc expositionem attule-

D rat in homilia quadam superioribus diebus in synaxi pronuntiata.

(5) Δότε τὸν μισθὸν μου. Codd. Coisl. et Reg., δότε στίσαντες τὸν μισθὸν, etc., quemadmodum legitur in mss. Alexandrino, et apud Cyril. Alex.

(6) Ἀπλανοῦς Πνεύματος, etc. In codd. Roe et Casaub. et Grod, καὶ ἀπλανοῦς. Illud ἀπλανοῦς ex Cyrilli stylo non ad Πνεύματος ἀγίου, sed ad συνέσεως referri videtur. In Coisl. et Reg. loco ἀγίου habetur σοφίας. Ex his omnibus confici posset ista lectio perquam commoda: Ὡς πολλῆς συνέσεως καὶ ἀπλανοῦς Πνεύματος ἀγίου σοφίας! *O maximam intelligentiam, et inerrantem Spiritus sancti sapientiam!* Mox, loco ἀκριβῶς, καὶ ὅσα ἦν, in codd. Roe et Casaub. legitur hoc modo: Ἐπεὶ οὖν προεῖρηκα, ἀκριβῶς, καὶ ὅσα ἦν. *Quando igitur accurate prædixi, et quod fuerunt.* Hanc lectionem uti emendationem commendat Milesius: quæ tamen ut ad textum quadraret, legendum foret, προεῖρηκας, prædixisti.

enim decem dixit nec viginti, sed triginta presse et circumscripte, totidem quod fuerunt. Dic et quo pretium hoc abiit, o propheta. Isne qui accepit retinebit, an redditurus est? et postquam reddiderit quo cedit! Ait itaque propheta: *Et accipi eos triginta argenteos, et projeci eos in domum Domini in conflatorium* ²⁶. Contende Evangelium cum prophetia. *Pœnitentia* enim, inquit, *ductus Judas, et projectis in templo argenteis, recessit* ²⁷.

XI. Sed hic a me apparentis ambiguitatis enodatio quæritur. Qui enim prophetas contemnunt, aiunt prophetam dicere: *Et projeci eos in domum Domini in conflatorium* ²⁸: Evangelium contra: *Et dederunt eos in agrum figuli* ²⁹. Quomodo igitur ambo verum dicant, audi. Judæi siquidem, illi scilicet religiosi qui tum principes **ἱερωσύνη** sacerdotum erant, videntes Judam pœnitentem et dicentem, *Pœnitenti tradens sanguinem justum* ³⁰; reponunt *Quid ad nos? tu videris* ³¹. Nihilne ad vos qui crucifixistis? sed is quidem qui cædis præmium et accipit et reddidit, videat: vos autem qui cædem peragitis, non videbitis? Deinde inter se dicunt: *Non licet eos in carbonam jacere, quia pretium sanguinis est* ³². Ex ore vestro vestra prodit damnatio, si abominabile pretium, abominabile quoque facinus: quod si crucifigendo Christo justitiam adimpleas, quare non accipis pretium? Sed illud quærebatur: Quomodo non dissentiant, Evangelium ex una parte dicens, *agrum figuli*; propheta vero ex alia, *conflatorium*? Verum non aurifices solum conflatorium habent, nec ærariis solis suum est conflatorium; sed et figuli habent luti conflatoria. Tenuem enim, pinguem, usuique profuturam terræ partem a calculis percolando secernentes, feculentæque materiei copiam segregantes, lutum prius aqua conflant, ut efficienda ex eo opera nullo negotio instituant. Quid igitur miraris, si Evangelium *agrum figuli* apertius, propheta vero sub ænigmati prophetiam proposuerit, quandoquidem sub ænigmati plerumque latens est prophetia?

XII. Ligaverunt Jesum, et adduxerunt in aulam summi pontificis ³³. Vis nosse et videre, quod hoc quoque scriptum sit? Ait Isaias: *Væ animæ ipso-*

²⁶ Zach. xi, 13. ²⁷ Matth. xxvii, 3, 5. ²⁸ Zach. xi, 13. ²⁹ Matth. xxvii, 10. ³⁰ ibid. 4. ³¹ ibid. 5. ³² ibid. 7. ³³ Luc. xvii, 54.

(1) ἔλαβον. In Colb., Roe et Casaub. ἔλαβεν **sumpsit**. Et loco ἐνέβαλον. Roe, Casaub., Grod., ἐνέβαλεν **projecit**. At in textu prophetico Zacharias manifeste in prima persona loquitur.

(2) ἄθθεν εὐλαβεῖς. Ante εὐλαβεῖς reperitur in editis οἱ, quod ex codd. Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub., eliminavimus, sic cat. 6, n. 25, καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὲ ἐπιλόσοφος.

(3) Σὺ ὄψη. Colb. et Reg. ut in Evangelio, σὺ ὄψει. Paulo post voci κορβωνῶν præfiximus articulum ex codd. Roe, Casaub., Reg., Colb., Ottob. et sacro textu. Κορβωνῶν vero scripsimus loco κορβωνῶν cum Coisl.: sacer vero textus, ex codd. Reg. et Ottob., κορβωνῶν.

σιν· ἀλλὰ τριάκοντα, ἀκριβῶς καὶ ὅσα ἦν. Εἶπε καὶ τοῦ προχωρεῖ τοῦτο τὸ τμήμα, ὡς προφήτα· ἄρα ὁ λαμβάνων κτερίζει, ἢ ἀποδίδωσι; καὶ μετὰ τὸ ἀποδοῦναί, τοῦ προχωρεῖ; λέγει τοίνυν ὁ προφήτης· Καὶ ἔλαβον (1) τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον. Σύγκρινον τῇ προφητείᾳ τὸ Εὐαγγέλιον· Μεταμεληθεῖς γάρ, φησὶν, Ἰούδας, καὶ ρίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησεν.

ΙΑ'. Ἄλλ' ὡδὲ μοι λοιπὸν τῆς δοκούσης ἀμφιβολίας ἡ ἀκρίβεια ζητεῖται. Οἱ γὰρ ἀβητοῦντες τοὺς προφήτας λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν προφήτης λέγει. Καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον· Καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως. Πῶς οἱ δύο τοίνυν ἀληθεύουσιν, ἄκουσον. Οἱ γὰρ δῆθεν εὐλαβεῖς (2) Ἰουδαῖοι, οἱ τότε ἀρχιερεῖς, ἰδόντες τὸν Ἰούδαν μετανοήσαντα καὶ εἰπόντα, Ἵμαρτον παραδοὺς αἷμα ἁθῶν, φασί· Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψη (3). Ἄρα οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς τοὺς σταυροῦντας; ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ φόνου τὸν μισθὸν λαβὼν καὶ ἀποδοὺς ὄψεται, ὑμεῖς δὲ οἱ φονεύοντες οὐκ ὄψεσθε; Εἶτά φασί· πρὸς ἑαυτοὺς· Οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβωνῶν, ἐπεὶ τιμὴ ἀίματός ἐστιν. Ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν ἡ κατάκρισις· εἰ μισθὸς ὁ μισθός, μισθὰ καὶ ἡ πρᾶξις· εἴ δὲ δικαιοσύνην πληροῖς σταυρῶν τὸν Χριστὸν, τί οὐ παραδέχη τὸν μισθόν; Ἄλλὰ τὸ ζητούμενον τοῦτό ἐστι· Πῶς οὐ διαφωνοῦσι, τὸ μὲν Εὐαγγέλιον λέγον, ἀγρὸν τοῦ κεραμέως· ὁ δὲ προφήτης, τὸ χωνευτήριον; Ἄλλ' οὐ μόνον χρυσοχόων παῖδες ἔχουσι χωνευτήριον, οὐδὲ χαλκουργοὶ μόνον ἔχουσι χωνευτήριον· ἀλλὰ καὶ κεραμεῖς ἔχουσι πηλοῦ χωνευτήρια (4). Τὸ γὰρ λεπτὸν καὶ λιπαρὸν καὶ χρήσιμον τῆς γῆς ἐκ τῶν χαλίκων ἀποδιυλίζοντες, καὶ τὸ πολὺ τῆς συμφετώδους ὕλης ἀποχωρίζοντες προχωνεύουσιν ὕδατι τὸν πηλόν, εἰς ἀνεμπόδιστον ἐργασίαν τῶν κατασκευασθησομένων. Τί τοίνυν θαυμάζεις, εἰ τὸ μὲν Εὐαγγέλιον φανερώς (5) τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, ὁ δὲ προφήτης ἀνιγματοδῶς εἶπε τὴν προφητείαν, ἀνιγματοδῶς οὖσης πολλαχοῦ τῆς προφητείας.

ΙΒ'. Ἐδῆσαν τὸν Ἰησοῦν (6), καὶ εἰσῆνεγκαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως. Θέλεις δὲ γινῶναι καὶ εἰδέναι, ὅτι καὶ τοῦτο γέγραπται; Φησὶν Ἡσαίας· Οὐαὶ

(4) Χωνευτήρια. Ita nos cum codd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub., Grod., ubi editi habent singulari numer, χωνευτήριον.

(5) Φανερώς. Male in editis, φανερός· emanatum ex Roe et Casaub. Paucis post verbis, loco πολλαχοῦ Reg. et Coisl. habent πανταχοῦ. At Regius eam phrasim aliter cum additamento repræsentat, sic: Ἀνιγματοδῶς πανταχοῦ τῆς προσητείας οὖσης, ἐδήλωσε τὸ, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον. « Cum ubique ænigmati « similis sit prophetia, significavit illud: et projecit eos in domum Domini, in conflatorium. »

(6) Ἐδῆσαν τὸν Ἰησοῦν. Hic quoque Rufinus Cyrilli interpretem agit.

τῆ ψυχῆ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται (1) βουλήν πο-
νηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· Δῆσωμεν τὸν δίκαιον,
ὅτι ὀύσχητος ἡμῖν ἐστὶ. Καὶ ἀληθῶς, Οὐαὶ τῆ ψυ-
χῆ αὐτῶν· καὶ βλέπωμεν. Ἡσαΐας μὲν ἐπίσθη, καὶ
ἐθεραπεύθη μετὰ ταῦτα ὁ λαός. Ἰερεμίας εἰς βόρβορον
λάκκου ἐνεβλήθη, ἀλλ' ἰτάθη τῶν Ἰουδαίων τὸ τραῦμα·
μικρότερον γὰρ ἦν, ἐπειδὴ εἰς ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ δὲ
οὐκ εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα
ἡμαρτον Ἰουδαῖοι, Οὐαὶ τῆ ψυχῆ αὐτῶν. — Δῆσωμεν
τὸν δίκαιον. Ἄρα οὐκ ἐδύνατο λύσαι ἑαυτὸν, ἐρεῖ-
τις, ὁ λύσας ἐκ δεσμῶν θανάτου τετραήμερον Λάζα-
ρον, καὶ Πέτρον ἐκ δεσμῶν σιδηρέων φυλακῆς λύσας ;
Ἐτοιμοὶ παρσιστήκεισαν ἄγγελοι λέγοντες· Διαρρή-
ξωμεν τοὺς δεσμούς αὐτῶν· ἀλλὰ ἀνέχονται, διὰ
τὸ θέλειν ὑπομεῖναι τοῦτο τὸν Δεσπότην. Πάλιν ἤχθη
ἐπὶ πρεσβυτέρων εἰς κριτήριον. Ἐχεις ἤδη τὴν μαρ-
τυρίαν· Αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἤξει μετὰ τῶν
πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων
αὐτοῦ.

II. Ἄλλὰ ἐρωτήσας ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ἀκούσας
τὴν ἀλήθειαν, ἀγανακτεῖ. Καὶ ὁ κακὸς κακῶν ὑπηρέ-
της (2) δίδωσι βάπτισμα· καὶ τὸ πρόσωπον, τὸ λάμ-
ψαν ὡς ὁ ἥλιος, χερσὶν ἀνόμοις βραχιζόμενον ἠνέσχετο.
Καὶ ἄλλοι ἐλθόντες ἐμπύουσι τῷ προσώπῳ, τοῦ διὰ
πτυελοῦ (3) τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν θεραπεύσαντος.
Ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίδετε ; Οὗτος λαὸς μωρός,
καὶ οὐχὶ σοφός. Καὶ ὁ προφήτης ἀποθαυμάζων
φησὶ· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῆ ἀκοῇ ἡμῶν ; ἀπι-
στον γὰρ τὸ πρᾶγμα, εἰ Θεὸς (4), Θεοῦ Υἱός, καὶ βρα-
χίων Κυρίου, ταῦτα ὑπομένει. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἀπιστή-
σωσιν οἱ σωζόμενοι, προγράφει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐκ προσώπου Χριστοῦ, λέγοντος (αὐτὸς γὰρ ὁ τότε
ταῦτα λαλῶν, ὕστερον παρῆν)· Τὸν νῶτόν μου δέ-
δωκα (5) εἰς μάστιγας· Πιλάτος γὰρ αὐτὸν φρα-
γελλώσας παρέδωκεν εἰς τὸ σταυρωθῆναι· τὰς δὲ
σιαγόνας μου εἰς βράβια· τὸ δὲ πρόσωπόν
μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυσημάτων·
μονονουχὶ λέγων· Προειδὼς, ὅτι μέλλουσι τύπτειν,
οὐδὲ ἐπλαγίασα τὴν σιαγόνα μου. Πῶς γὰρ ἐμελλον
νευροῦν τοὺς μαθητάς εἰς τὸν ὑπὲρ ἀληθείας θάνατον,
εἰ αὐτὸς ἠγωνίων τοῦτο ; Ἐγὼ ἔλεγον· Ὁ φιλῶν (6)
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· εἰ ἐφιλοζώησα,
πῶς ἐδίδασκον, μὴ πράττων ὁ ἐδίδασκον ; Πρῶτον
οὖν, αὐτὸς Θεὸς ὢν ὑπὸ ἀνθρώπων ταῦτα πάσχων

A rum, quia consultarunt consilium primum contra
seipsos, dicentes: Ligemus justum, quia incommo-
dus est nobis³⁴. Vere omnino. Vae animæ ipsorum;
idque videamus. Isaias quidem sectus est, et po-
pulus postea senatus est. Jeremias in cænum laci
dejectus³⁵: verum curatum est hoc Judæorum
vulnus; quod, cum in hominem peccatum fuisset,
levius erat. Ex quo vero non in hominem, sed in
Deum inhumanatum peccarunt Judæi, Vae animæ
eorum. — Ligemus justum. Nonne, inquiet aliquis, se-
ipsum solvere poterat, qui quatruiduanum Lazarum
vinculis mortis exsolvit³⁶, Petrumque ferreis carce-
ris catenis exemit³⁷? Parati aderant angeli dicen-
tes: Disrumpamus vincula eorum³⁸, verum absti-
nent vim, quoniam id sufferre voluit Dominus.
B Iterum productus est coram senioribus in judi-
cium³⁹. Jam habes testimonium: « Ipse Dominus
« in judicium veniet cum senioribus populi, et
« cum principibus ejus⁴⁰.

XIII. ⁴¹ Sed interrogans princeps sacerdotum,
audita veritate indignatur⁴²: et malus malorum
minister alapam impigit⁴³; faciesque illa, quæ
olim ut sol resplenduerat⁴⁴, manibus iniquis allidi
sustinuit; alique venientes inspuunt in vultum ejus
qui per sputum cæcum natum curaverat⁴⁵. « Hæc-
« cine redditis Domino? **190** Hic populus stultus et
« non sapiens⁴⁶. » Et propheta admirans dicit: « Do-
« mine, quis credidit prædicationi nostræ⁴⁷? » Incredi-
bilis profecto res est, Deum, Dei Filium et brachium
Domini⁴⁸ ista perpeti. Sed ne id credere recusent
qui salvi fiunt, hoc prædicat Spiritus sanctus ex
persona Christi, dicentis (ipse enim qui tunc ea
loquebatur, postea præsens erat⁴⁹): *Dorsum meum
dedi in flagella⁵⁰*: Pilatus enim eum flagellatum
tradidit ad crucifigendum⁵¹: « maxillas vero meas
« in alapas, faciem vero meam non averti a probro
« sputorum⁵². » Quasi diceret: Prævidens quod ne
verberaturi sunt, neque maxillam leviter deflexi.
Quomodo enim discipulos ad mortem pro veritate
obeundam roborarem, si hoc ipse pavescerem. Ego
dixi: *Qui amat animam suam, perdet eam⁵³*; si
vitæ amans fuisset, quomodo docerem, non fa-
ciens quæ docerem? Prius igitur ipse, cum esset
Deus, hæc ab hominibus pati sustinuit, ut nos ho-

³⁴ Isa. III, 9, 10. ³⁵ Jerem. xxviii, 6. ³⁶ Joan. xi, 39, 44. ³⁷ Act. xii, 7. ³⁸ Psal. II, 3. ³⁹ Matth. xxvii, 59. ⁴⁰ Isa. III, 14. ⁴¹ Vid. cat. 12, n. 4. ⁴² Matth. xxvii, 63. ⁴³ Joan. xviii, 22. ⁴⁴ Matth. xvii, 2. ⁴⁵ Joan. ix, 6. ⁴⁶ Deut. xxxii, 6. ⁴⁷ Isa. liii, 1. ⁴⁸ ibid. ⁴⁹ Isa. lii, 6. ⁵⁰ Isa. l, 6. ⁵¹ Mars. xv, 15. ⁵² Isa. l, 6. ⁵³ Joan. xii, 25.

(1) Βεβούλευνται. Editi Ierunt, βεβούλευται. **D** Quos emendavimus ex codd. Colb., Roe Casaub. et sacro textu.

(2) Ὁ κακὸς κακῶν ὑπηρ. Articulum ὁ addidimus ex Colb., Casaub., Roe et Reg., et vocem κακῶν, ex duobus primis.

(3) Διὰ πτυελοῦ. Loco διὰ πτυλοῦ, per lutum, ita reposuimus ex codd. Roe et Casaub. Colb. habet, διὰ σιέλου, et Reg., διὰ σιέλον, per salivam. Ex πτυελοῦ palam est ambas scripturas πηλοῦ et σιέλου natas esse.

(4) Εἰ Θεός. Editi, εἰς Θεός, unus Deus. Ex cod. Regio emendavimus, juxta Rufinum scribentem: *Incredibile enim est, ut Deus Dei Filius passus ista dicatur, etc.*

(5) Δέδωκα. Editi, δέδωκαν· quos emendavimus ex codd. Roe et Casaub. In Coisl. et Reg. legitur, ἔδωκα, juxta LXX, Rom. edit.

(6) Ὁ φιλῶν. Ita editi et cæteri codd. juxta tenorem hujus sententiæ apud Joan. cap. xii, 25. At in Colb. legitur, Ὁ εὐρών, ut commemoratur Matth. cap. x, 39.

mines talia postea ab hominibus ejus causa perpeti non puderet. Vides hæc a prophetis diserte prænuntiata fuisse. Plura vero Scripturarum testimonia propter temporis angustias, ut ante dixi⁵⁴, prætermittimus. Si quis enim omnia accurate perquisierit, nulla Christi rerum absque testimonio relinquetur.

XIV. Ligatus venit a Caipha ad Pilatum⁵⁵. Anne et hoc perscriptum est? *Et ligantes ipsum (1) abduxerunt [in] munera regi Jarim*⁵⁶. Verum obstrepet aliquis eorum qui arguti sunt in audiendo: Pilatus rex non erat (ut interim multa ad eam quæstionem pertinentia omittamus): quomodo igitur *ligantes eum abduxerunt in munera regi*? At lege Evangelium: *Audiens Pilatus ipsum esse a Galilæa, misit eum ad Herodem*⁵⁷. Herodes autem tum rex erat, et aderat Hierosolymis. Et vide Prophetæ sedulam diligentiam: *munerum enim loco ipsum missum esse ait. Facti sunt enim [amici Pilatus et Herodes in die illa ad invicem: antea enim inimicitias exercebant*⁵⁸. Decebat enim ut ille, qui terram et cælum pacificaturus erat⁵⁹, priores (omnium) eos a quibus condemnabatur pacificaret. Aderat namque ipse Dominus *qui reconciliat corda principium terræ*⁶⁰. Tene prophetarum exploratam fidem et testificationem veram.

191 XV. Admirare Dominum judicatum. Passus est se a militibus agi et versari Pilatus sedebat judicans⁶¹: et qui in dextra Patris sedet⁶², stans judicabatur⁶³. Populus ab ipso e terra Ægypti, et aliis ex locis multoties liberatus in ipsum vociferabatur: *Tolle, tolle, crucifige eum*⁶⁴. Qua de causa, o Judæi? quod cæcos vestros curavit? vel quod claudos vestros ambulare fecit, et reliqua beneficia contulit? Ita ut stupens propheta de hoc

ἠνείχετο, ἵνα ἄνθρωποι ὑπὸ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα δι' αὐτὸν τοιαῦτα πάσχοντες μὴ αἰσχυνοῦμεν. Βλέπεις, ὅτι καὶ ταῦτα σαφῶς προέγραψαν οἱ προφῆται. Πολλὰς δὲ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας διὰ τοῦ χρόνου στενὸν παρατρέχομεν, ὡς προεῖπον. Εἰ γὰρ πάντα ζητήσῃ τις ἀκριβῶς, οὐδὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ πραγμάτων ἀμάρτυρον καταλειφθήσεται.

14'. Δεθεῖς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα πρὸς Πιλάτον. Ἄρα καὶ τοῦτο γέγραπται; Καὶ δέσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. Ἄλλ' ὑποκρούει τις τῶν δξέως ἀκρωμένων Πιλάτος οὐκ ἦν βασιλεύς; (ἵνα τέως παραλίπωμεν τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος [2]); πῶς τοίνυν δέσαντες αὐτὸν, ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ; Ἄλλὰ ἀνάγνωθι τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀκούσας Πιλάτος αὐτὸν εἶναι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην. Ἡρώδης δὲ ἦν τότε βασιλεύς, καὶ παρῆν ἐν Ἱεροσολύμοις. Καὶ βλέπε τοῦ προφήτου τὴν ἀκρίθειαν· ξένια γὰρ φησιν (3) αὐτὸν ἀπεστᾶλθαι. Ἐγένοντο γὰρ φίλοι ὁ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προὔπῃρχον γὰρ ἐν ἐχθρᾷ ὄντες. Ἐπρεπε γὰρ τῷ μέλλοντι εἰρηνοποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν, πρώτους αὐτοὺς τοὺς καταδικάζοντας αὐτὸν εἰρηνομοῖσαι· καὶ γὰρ παρῆν ὁ Κύριος αὐτὸς, ὁ διαλλάσσω καρδίας ἀρχόντων (4) τῆς γῆς. Ἔχε τῶν προφητῶν τὴν ἀκρίθειαν, καὶ ἀληθῆ μαρτυρίαν.

15'. Θαύμασον τὸν κρινόμενον Κύριον· ἠνέσχετο ὑπὸ στρατιωτῶν ἀγόμενος καὶ φερόμενος· Πιλάτος ἐκαθέζετο κρίνων, καὶ ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεζόμενος, ἐστῶς ἐκρίνετο (5). Ὁ λαὸς ὁ λυτρωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἀλλαχόθεν πολλάκις, κατ' αὐτοῦ ἐβόα· Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. Διὰ τί, ὦ Ἰουδαῖοι; ὅτι τοὺς τυφλοὺς ὑμῶν ἐθεράπευσεν; ἀλλ' ὅτι τοὺς χωλοὺς ὑμῶν περιπατεῖν ἐποίησε, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εὐεργεσιῶν παρέσχεν;

⁵⁴ n. 8. ⁵⁵ Matth. xxviii, 2. ⁵⁶ Ose. x, 7. ⁵⁷ Luc. xxiii, 6, 7. ⁵⁸ ibid. 12. ⁵⁹ Coloss. i, 20. ⁶⁰ Job xii, 24. ⁶¹ Matth. xxvii, 19. ⁶² Psal. civ, 1. ⁶³ Matth. xxvii, 11. ⁶⁴ Joan. xix, 15.

(1) *Ligantes ipsum*, etc. Hunc Osee locum Cyrillus post Justinum, *Dialog*, p. 331, et Rufinus post Cyrillum, Christo ad Pilatum, et inde ad Herodem misso accommodant, qui diversam prorsus in prophetico textu intelligentiam habet. Omissis variis interpretationibus, ea sola vera est, quæ prophetæ locum intelligit de argento et muneribus, a rege Israelitarum Manahem ad Phul Assyriorum regem missis, auxilii emendi gratia. In his donis unum vitulum aureum, ex his quos Jeroboam Bethelæ posuerat, fuisse ferunt. Et huic narrationi prorsus favet Græcus prophetæ textus. Rex ille Assyriorum dicitur *Jarim*, quod significat *silvarum*, sive ita scripserunt LXX Interpretes, sive librorum incuria mutata sit postrema littera β in μ, quod in similibus vocabulis persæpe contingit. Nam in Hebræo est Jaribut et in editione Græca Complutensi, quod Hieronymus vertit *ultori*, defensori. Ad perficiendum Cyrilli sensum, qui regem illum Jarim Herodem dicit esse, non abs re erit hanc Rufini, quam nostri verbis subjicit, sententiam subnectere. *Et bene addidit, Jarim, quod est Sylvester. Non enim erat Herodes de domo Israel, nec de vinea illa Israelitica; sed erat Sylvester, id est ex silva alienigenarum.*

(2) Τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος. Colb. omittit, πολλά. Nos τοῦ ζητήματος loco ζητούμενα posuimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub. Post βασιλεῖ additur in editis, Ἰαρείμ. Quod cum superfluum videatur, ac desit in codd. præfatis, expungere non sumus veriti.

(3) Ξένια γὰρ φησιν. Voces, γὰρ φησιν, ex nominatis modo codd. posuimus in locum particulae τοίνυν nescio quomodo huc invecitæ. Ea tamen retinent codd. Roe et Casaub. loco particulae causalis γάρ.

(4) Καρδίας ἀρχόντων. In editis, καρδίας ἀνθρώπων ἀρχόντων, etc. Vocem ἀνθρώπων, quæ sacro textui superaddita est, auctoritate codd. Coisl., Reg., Colb. et Grodecii sustulimus. Notandum vocem διαλλάσσω, quæ naturaliter *reconciliare* significat, in Jobo alium sensum habere, nempe *permutare, invertere*.

(5) Ἐκρίνετο, *judicabatur*. Sequimur hic scripturam codd. Coisl. et Reg., quæ propter oppositionem Pilati judicantis videtur opportunior, quam lectio vulgata, quæ fert, ἠνέσχετο, vel ut Colb., Roe et Casaub. habent, ἠνείχετο, *patiebatur, tolerabat*.

ὡς, ἐπλησσομένον τὸν προφήτην καὶ περὶ τούτου λέγειν· Ἐπὶ τίνα ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν; καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐν προφήταις λέγειν· Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς λέων ἐν δρυμῷ· ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. Οὐκ ἐγὼ παρητθασάμην, ἀλλ' αὐτοὶ με παρητήσαντο· διὰ τοῦτο ἀκολούθως λέγω (1)· Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου.

Ιζ'. Κρινόμενος ἐσιώπα ὡς ὑπερπάσχειν τὸν Πιλάτον, καὶ λέγειν· Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι σου καταμαρτυροῦσιν; οὐχ ὅτι ἤδει τὸν κρινόμενον, ἀλλ' ἐφοβήθη τὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς (2) ἐνύπνιον τὸ ἀποσταλέν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐσιώπα. Λέγει ὁ Ψαλμωδός· Καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς· καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἀλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. ἤκουσας τὰ περὶ τούτου καὶ πρότερον, εἴ γε μνημονεύεις.

ΙΖ'. Ἄλλ' οἱ στρατιῶται περιχυθέντες αὐτῷ καταπαίζουσι καὶ γίνεται παίγιον αὐτοῖς ὁ Κύριος, καὶ καταπαίζεται ὁ Δεσπότης· Εἶδοσάν με, καὶ ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν. Καὶ ὁ τύπος γίνεται τῆς βασιλείας· καταπαίζουσι μὲν γὰρ, γονυπετοῦσι δὲ. Καὶ σαυροῦσι προενδύσαντες αὐτὸν πορφύραν στρατιῶται, καὶ στέφανον ἐπιτιθέασιν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ· τί γὰρ, εἰ καὶ ἀκάνθινον; Ἡὲς βασιλεὺς ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύεται· ἔδει καὶ Ἰησοῦν τυπικῶς ὑπὸ στρατιωτῶν στεφανωθῆναι· ὡς διὰ τοῦτο τὴν Γραφὴν ἐν Ἄσμασι λέγειν· Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ; ἐν τῷ βασιλεῖ Σολομῶν (3) ἐν τῷ στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Μυστήριον δὲ τὴν καὶ ὁ στέφανος· λύσις γὰρ ἦν τῶν ἀμαρτιῶν, ἀπόλυσις τῆς ἀποφάσεως.

ΙΗ'. Ἐλαβε καταδίκην ὁ Ἀδάμ· Ἐπικατάρτος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. Διὰ τοῦτο Ἰησοῦς λαμβάνει τὰς ἀκάνθας, ἵνα λύση τὴν καταδίκην· καὶ διὰ τοῦτο ἐτάφη ἐν τῇ γῆ, ἵνα ἡ κατηραμένη γῆ ἀντὶ κατάρτας δέξηται τὴν εὐλογίαν. Κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀμαρτίας, συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο· διὰ τοῦτο καὶ Ἰησοῦς τέλος σημείων τὴν συκῆν ἔδωκε. Μῆλων γὰρ εἰς τὸ πάθος χωρεῖν, καταρᾶται τὴν συκῆν· οὐ πᾶσαν συκῆν, ἀλλ' ἐκείνην μόνην διὰ τὸν τύπον, λέγων· Μηκέτι ἐκ σοῦ (4) καρπὸν τις φάγη· λευσθῶ ἡ καταδίκη. Καὶ ἐπειδὴ τότε συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο,

A dicat: « Super quem aperuistis os vestrum et super « quem lingua vestram laxavistis ⁶⁵ ? » ipseque Dominus in prophetis referat: « facta est hæreditas « mea mihi sicut leo in silva: dedit contra me vo- « cem suam: propterea odio eam habui ⁶⁶. » Non ego eam abjeci, sed ipsi abjecerunt me. Idcirco consequenter dico: *Dereliqui domum meam* ⁷¹.

XVI. Judicatus tacebat ⁶⁸: ita ut pro ipso patere- tur Pilatus, et diceret: « Non audis quid illi contra « te testificantur ⁶⁹ ? » non quod eum novisset qui judicabatur, sed uxoris suæ somnium sibi significatum metuebat ⁷⁰. Et Jesus tacebat. Dicit Psalmista: « Et factus sum sicut homo non audiens, et non ha- « bens in ore suo refutationes ⁷¹. *Et iterum*: Ego au- « tem tanquam surdus non audiebam, et sicut mu- « tus non aperiens os suum ⁷², » quæ ad hoc atti- nent antea ⁷³ quoque audivisti, si meministi probe.

XVII. Sed milites circumfusi ipsi illudunt ⁷⁴. Ludibrium ipsis fit Dominus, et herus deridiculo est: *Viderunt me, et moverunt capita sua* ⁷⁵. In figura regnum adumbratur: illudunt siquidem, sed genu- flectunt ⁷⁶: crucique illum affigunt milites, injecta prius purpura, ⁷⁷ et coronam circumponunt ejus capiti ⁷⁸. Quid enim inde, et si spineam? Rex omnis a militibus proclamatur. Oportuit et Jesum in figura a militibus coronari. Ita ut propterea Scriptura in Canticis dicat: « Egredimini, et videte, filiæ He- « rusalem, in rege Salomone, in corona qua coro- « navit eum mater sua ⁷⁹. » Mysterium vero etiam corona illa; solutio enim erat peccatorum, abso- lutio a condemnationis sententia.

XVIII. Accepit condemnationem Adamus: « Ma- « ledicta terra in operibus tuis, spinas et tribulos pro- « ducet tibi ⁸⁰. » Propterea Jesus spinas assumit, ut solvat maledictionem; et idcirco sepultus est in terra, ut quæ maledicta fuerat tellus, pro maledi- ctione benedictionem reciperet. ⁸¹ Tempore [primi] peccati, ficulnea folia sibi circumposuere; ideo et Jesus finem signorum in ficu fecit. ⁸² Ad passionem enim iturus, maledictione ferit ficum; non ficum omnem, sed illam solam in figuram dicens: *Nemo amplius ex te fructum comedat* ⁸³: dissolvatur dam- natio. **192** Et quandoquidem ficus folia sibi tunc

⁶⁵ Isa. LVII, 4. ⁶⁶ Jerem. XII, 8. ⁶⁷ ibid. 7. ⁶⁸ Matth. XXVII, 14. ⁶⁹ Matth. XXVI, 62; XXVII, 13. ⁷⁰ Matth. XXVII, 19. ⁷¹ Psal. XXVII, 13. ⁷² ibid. 14. ⁷³ forte in quadam homilia. ⁷⁴ Matth. XXVII, 27. ⁷⁵ Psal. CVIII, 23. ⁷⁶ Matth. XXVII, 29. ⁷⁷ idem hom. in Paral. n. 12. ⁷⁸ Joan. XIX, 2. ⁷⁹ Cant. III, 11. ⁸⁰ Gen. III, 17, 18. ⁸¹ id. infr. n. 35, et Gal. 14, n. 11. ⁸² Vide Isid. Pelus lib. I, ep. 31, et 358. ⁸³ Marc. XI, 14.

(1) Λέγω. Ex Reg., Coisl., Colb., Grod. ita scripsi D quibus phrasis sensus est imperfectus. Rufinus ta- men hic, et S. Nilus, lib. II, epist. 197, eundem lo- cum, ut putamus, ex Cyrillo recitantes, ea omittunt.

(2) Τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς. Vocem ἑαυτοῦ adjecimus ex Roe, Casaub., Grod., Ottob. et Regio; qui postremus habet solum αὐτοῦ.

(3) Ἐν τῷ βασιλεῖ Σολομῶν. Ea verba addita sunt a nobis ex cod. Colb. et sacro textu: sine

(4) Μηκέτι ἐκ σοῦ, etc. In codd. Roe et Casaub. legitur ut apud Matth. XXI, 19: Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται, at in Reg., καρπὸν τις φάγοι, proxime ad Marcum qui scribit: Μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μηδεὶς κάρπον φάγοι.

induerunt, eo tempore venit quo cibus non invenitur. Quis ignorat, quod hiemis tempore ficus fructum non affert, sed foliis tantum vestitur? Quod omnes norant, id Jesus nesciebat? At gnarus licet venit tanquam quæsiturus; non ignorans se nihil reperiturum, sed maledictionem figuræ [et mysterii loco intentatam] ad folia tantum extendens.

XIX. Quoniam vero paradisi res attigimus, certe figurarum veritatem admiror. ⁸⁴ In paradiso casus; et salus in horto: a ligno peccatum; et ad lignum usque peccatum. Post meridiem Domino perambulante latibulum quæsiere ⁸⁵ et post meridiem a Domino in paradysum introducitur latro ⁸⁶. Sed dicet mihi quispiam: Comminisceris ista: crucis lignum mihi a propheta demonstra; nisi mihi ex propheta testimonium præbueris, non acquiescam. **B** Audi igitur ex Jeremia. et convincere. *Ego sicut agnus innocens ductus ad immolandum; non cognovi* ⁸⁷? (Sic enim lege per interrogationem, ut dixi. Qui enim ait: *Nostis, quod post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur* ⁸⁸; num ille ignorabat?) *Ego sicut agnus innocens qui ad immolandum ducitur; non cognovi* ⁸⁹? (Qualis agnus? Joannes Baptista interpretetur, dum dicit: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* ⁹⁰.) *Super me cogitaverunt consilium pravum dicentes* (qui cogitationes novit, eventumne ignorabat? et quid dixerunt): *Venite, et injiciamus* (1) *lignum in panem ipsius* ⁹¹. Si te Dominus dignum habuerit, in posterum cognosces quod corpus ejus juxta Evangelium figuram ferebat panis. *Venite igitur, lignum injiciamus in panem ejus, et conteramus* **C** *ipsum de terra viventium; (vita non conteritur, quid casso labore fatigamini?) et nomen ejus non memoretur amplius* ⁹². Vanum est consilium vestrum: ante solem quippe nomen ejus in

⁸⁴ Vide cat. 14, n. 10 ⁸⁵ Gen. III, 8. ⁸⁶ Luc. XXI, 43. ⁸⁷ Jerem. XI, 19. ⁸⁸ Matt. XXVI, 2. ⁸⁹ Jerem. XI, 19. ⁹⁰ Joan. I, 29. ⁹¹ Jerem. XI, 19. ⁹² ibid.

(1) *Venite, et injiciamus, etc.* Hæc quoque transcribit Rufinus. Hunc Jeremiæ locum magno consensu Patres de Christi corpore in crucem acto interpretantur: illud panis nomine a propheta idcirco significari aientes, quod Christus in Eucharistia corpus suum sub panis specie edendum præbuerit. Vide Tertull, *adversus Judæos*, cap. 10, lib. III cont. Marc., cap. 19, et lib. IV, cap. 40. Quod Cyrillus religione silentii hic apertius disserere prohibitus est, planissime aperuit catechesi 22, in qua hæc inter alia habentur num. 3: « Itaque cum omni persuasione quasi corpus et sanguinem Christi « sacra mysteria sumamus. In typo enim panis « datur tibi corpus, et in typo vini datur tibi sanguis, » ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδοται σοι τὸ σῶμα, etc.

(2) Οὐχ εὐρίσκεται. Ita scripsimus ex codd. Colb. et Grod. In Reg. et Coisl. scriptum, εὐρίσκεται. Editi habent, ἐγίνετο.

(3) Ἄμαρτία. In impressis legitur, ἡ σωτηρία, usque ad lignum salus. Cujus sententiæ vel improprius et obscurus est sensus, vel etiam contrarius; num non in ligno desierit, sed incæperit salus. Scripsimus itaque ex Roe et Casaub., μέχρι ξύλου ἡ ἄμαρτία. Sive enim vox usque sensu exclusivo intelligatur, significatum erit usque ac crucem qua sublatum est, peccatum viguisse; quomodo ait Cat.

ἦλθεν ἐν καιρῷ ἐν ᾧ βρώσις οὐχ εὐρίσκεται (2). Τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἐν καιρῷ χειμῶνος συκῆ οὐ καρποφορεῖ, ἀλλὰ φύλλα περίκειται μόνον; Ὅπερ πάντες ἤδειςαν, τοῦτο Ἰησοῦς ἄρα οὐκ ἤδει; ἀλλ' εἰδώς, ἤρχετο ὡς ζητήσων οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι οὐχ εὐρίσκει· ἀλλὰ τὸν τύπον τῆς κατάρρας μέχρι τῶν φύλλων μόνον ποιούμενος.

10'. Καὶ ἐπειδὴ τῶν κατὰ παράδεισον ἐψάμεθα πραγμάτων. τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν τύπων. Ἐν παραδείσῳ ἡ ἀπόπτωσις, καὶ ἐν κήπῳ ἡ σωτηρία· ἀπὸ ξύλου ἡ ἄμαρτία, καὶ μέχρι ξύλου ἡ ἄμαρτία (3)· δειλινὸν τοῦ κυρίου περιπατοῦντος ἐκρύβησαν, καὶ δειλινὸν ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰς παράδεισον ὁ ληστής ἐισάγεται. Ἄλλ' ἐρεῖ μοί τις (4). Εὐρεπλογεῖς· δεῖξόν μοι ἀπὸ προφήτου τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον· εἴαν μὴ μαρτυρίαν ἀπο προφήτου παράσχης, οὐ πείθομαι. Ἄκουε τοίνυν ἀπὸ Ἰερεμίου, καὶ πιστοποιοῦ· Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγνόμενον (5) τοῦ θύεσθαι· οὐκ ἔγνων; (Οὕτω γὰρ ἀνάγνωθι ἐπεροτηματικῶς ὡς εἶπον. Ὁ γὰρ λέγων, Οἶδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ γῆρας τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι· ἄρ' οὐκ ἤδει;) Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι· οὐκ ἔγνων; (ποιὸν ἀρνίον; Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς ἐρμηνευέτω, λέγων· Ἴδὲ ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἄμαρτίαν τοῦ κόσμου (6).) Ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὸν λογισμὸν, λέγοντες· (ὁ τοὺς λογισμοὺς εἰδώς, τὸ ἀποθησόμενον ἄρ' οὐκ ἤδει;) καὶ τί ἔλεγον; Δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. Καὶ εἴαν σε ὁ κύριος καταξιώσῃ, εἰς τὸ ἔμπροσθεν γνώσῃ, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τύπον ἔφερεν ἄρτου. Δεῦτε τοίνυν, ξύλον ἐμβάλωμεν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων· (ζωὴ [7] οὐκ ἐκτρίβεται, τί κάμνετε μάτην;) καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ ἔτι. Ματαία

⁸⁴ Vide cat. 14, n. 10 ⁸⁵ Gen. III, 8. ⁸⁶ Luc. XXI, 43. ⁸⁷ Jerem. XI, 19. ⁸⁸ Matt. XXVI, 2. ⁸⁹ Jerem. XI, 19. ⁹⁰ Joan. I, 29. ⁹¹ Jerem. XI, 19. ⁹² ibid.

19, num. 3, dæmonem homines usque ad aquas baptismi, in quibus submergitur, persequi: sive inclusive explicetur, sensus erit, peccata nostra usque ad lignum crucis in quo ea Christus portavit, nec plus ultra vim habuisse; quomodo superior ait Christum foliis tenuis, μέχρι τῶν φύλλων μόνον, ficui maledixisse, ut in iis hæreret maledictio. Vide infra, num. 28. Grodecus legisse videtur, quod omnem difficultatem e medio tollit, διὰ ξύλου ἡ σωτηρία, per lignum servatio.

(4) Ἄλλ' ἐμεῖ μοί τις. Coisl., Colb., Reg., εἶρε μοι ὅτι εὐρεσ. Paulo post scripsimus, μαρτυρίαν, ex Coisl., Ottob., Reg., Colb., Roe, Casaub., quo loco habent impressi, προφητεῖαν.

(5) Ἀγόμενον, Roe et Casaub., ἀγόμενος. Quam interrogationem legendam putat auctor post οὐκ ἔγνων, ea neque Hebraico fonti, neque interpretationi LXX conformis est. Solus eam cum Cyrillo Rufinus legendam censet.

(6) Ὁ αἴρων τὴν ἄμαρτίαν τοῦ κόσμου. Desunt hæc in codd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub. et Grod. Verba, ἐπ' ἐμοῦ, ascripsimus ex iisdem libris et Ottob. quorum loco in editis legitur tantum ἐφ'.

(7) Ζωή, vita. Spiritum in Colb., ζῶν vivens. Ex sequentibus apparet legendum, ζωὴ vita.

ἡ βουλῆ, ὑμῶν· πρὸ γὰρ ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μένει. Καὶ ὅτι γε ζωὴ ἦν ἡ ἐπὶ τοῦ ξύλου κρεμασθεῖσα, Μωσῆς ἀποκλαιόμενός φησι· Καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ φοβηθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου· καὶ τὸ ἀναγνωσθὲν ἀρτίως· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;

Κ'. Τοῦτον τὸν τύπον ἐπετέλει Μωσῆς σταυρῶν τὸν ὄφιν· ἴν' ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ ζῶντος ὄφειος, καὶ βλέπων τὸν χαλκοῦν ὄφιν, σωθῆ πιστεύσας. Εἶτα, χαλκοῦς μὲν ὄφεις ἐσταυρωμένος σώζει, Υἱὸς (1) δὲ Θεοῦ σαρκωθείς ἐσταυρωμένος οὐ σώζει; Πάντοτε διὰ ξύλου ἡ ζωὴ. Ἐπὶ τοῦ Νῶε μὲν γὰρ διὰ κιβωτοῦ ξυλίνης ἡ ζωοποίησις· ἡ δὲ θάλασσα ἐπὶ Μωσέως τὸν τύπον τῆς ῥάβδου θεασαμένη, ἐδύσωπήθη τὸν κρούσαντα. Εἶτα, ἡ Μωσέως ῥάβδος ἰσχύει, καὶ ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς ἀδυνατεῖ; Παρήμι δὲ τὰ πολλὰ τῶν τύπων, συμμετρίας ἔνεχεν. Τὸ ξύλον ἐπὶ Μωσέως ἐγλύκανε τὸ ὕδωρ, καὶ ἐκ πλευρᾶς Ἰησοῦ τὸ ὕδωρ ἐξέρευσε ἐπὶ ξύλου.

ΚΑ'. Αρχὴ σημεῖων ἐπὶ Μωσέως αἷμα καὶ ὕδωρ (2), καὶ τὸ τελευταῖον πάντων τῶν σημεῖων Ἰησοῦ τὸ αὐτό. Πρῶτον Μωσῆς τὸν ποταμὸν μετέβαλεν εἰς αἷμα· καὶ ὁ Ἰησοῦς, τὸ τέλος (3), ὕδωρ ἐξήνεγκεν ἐκ πλευρᾶς μετὰ αἵματος. Διὰ τὰς δύο φωνὰς Ἰσως, τοῦ τε κρίνοντος, καὶ τῶν ἐπιβοῶντων· ἢ διὰ τοὺς πιστεύοντας, καὶ τοὺς ἀπιστοῦντας. Ὁ μὲν Πιλάτος ἔλεγεν· Ἄθῶός εἰμι, καὶ ὕδατι ἀπενίπτειτο τὰς χεῖρας· οἱ δὲ ἐπιβοῶντες ἔλεγον· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς. Ἦν οὖν τὰ δύο ἐκ τῆς πλευρᾶς· τὸ ὕδωρ Ἰσως τῷ κρίνοντι, τοῖς δὲ ἐπιβοῶσι τὸ αἷμα. Καὶ πάλιν ἄλλως νοητέον· Ἰουδαίοις μὲν τὸ αἷμα, Χριστιανοῖς δὲ τὸ ὕδωρ· ἐκείνοις μὲν γὰρ ὡς ἐπιβούλοις, ἢ ἐκ τοῦ αἵματος καταδίκη· τῷ δὲ τῷ πιστεύοντι νῦν, ἢ διὰ ὕδατος σωτηρία· οὐδὲν γὰρ εἰκῆ γέγονεν. Ἀπέδωκαν οἱ ἐξηγηταὶ Πατέρες ἡμῶν καὶ ἄλλην τοῦ πράγματος αἰτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ διπλῆ τίς ἐστὶ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἐν Εὐαγγελίοις ἡ δύναμις, μία μὲν ἡ τοῖς φωτιζομένοις δωρουμένη δι' ὕδατος, δευτέρα δὲ ἡ ἐπὶ τῶν

⁹³ Psal. LXXI, 17. ⁹⁴ Deut. XXVIII, 66. ⁹⁵ Isa. LIII, 1. ⁹⁶ Num. XXI, 9. ⁹⁷ Num. XXI, 9; Joan. III, 14, 15. ⁹⁸ Gen. VII, 23. ⁹⁹ Exod. XIV, 16-21. ¹ Exod. XV, 25. ² Joan. XIX, 34. ³ Exod. VII, 20. ⁴ Matth. XXVII, 24, 25.

(1) Σώζει, Υἱός, etc. In Colb. paulo explicatius, σώζει πάντοτε τοὺς δακνόμενους· τοῦ δὲ Ἰησοῦ ὁ σταυρὸς οὐ σώζει πάντοτε; διὰ τοῦ ξύλου γὰρ ἡ σωτηρία· «Serpens æneus cruci appensus salvos semper facit morsu vulneratos: Jesu vero crux non semper dat salutem? per lignum namque salus.»

(2) Αἷμα καὶ ὕδωρ. Non prætermittendum quod codd. Coisl. et Reg. scriptum habent, αἷμα τὸ ὕδωρ, sanguis aqua, seu, de aqua; quo significantius exprimitur Mosis signum. Infra, loco πρώτου. Coisl., Reg. et Colb. ferunt, πρώτος, minus bene.

(3) Ὁ Ἰησοῦς, τὸ τέλος, etc. Hæc quoque usque ad numeri finem, in suam Symboli expositionem transtulit Rufinus: ac sub nomine Cyrilli nostri citantur in Catena regiæ Bibliothecæ in Joannem, cod. 1887, p. 298; sed paulo liberius, fere ex Catenarum more. Eadem quoque habentur, sed commutatis magis verbis, et nullius auctoritate citata, apud Theophanem Ceramicum, hom. 27, in fin., pag. 212. Magis ex Catena quam ex Cyrillo

A Ecclesia manet ⁹³. Et quod quidem vita erat in ligno suspensa, Moses deplorans ait: «Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, et timebis die ac nocte, et non credes vitæ tuæ ⁹⁴.» Et quod nuper lectum est: «Domine, quis credidit auditæ voci nostræ ⁹⁵?»

XX. Hanc figuram adumbravit Moyses crucifigens serpentem, ut qui a vivo serpente morsus erat, æneum serpentem intuitus, salutem consequeretur cum credidisset ⁹⁶. Jam vero, **193** æneus serpens crucifixus salutem dat ⁹⁷: incarnatus vero Dei Filius cruci affixus salutem non dederit? Semper per lignum salus. Noemi enim temporibus per arcam ligneam vitæ facta est conservatio ⁹⁸. Mare sub Mose cum figuram virgæ conspexisset, ferenti se ex reverentia concessit ⁹⁹. Ergone Mosis virga tantum potuit, et Salvatoris crux inefficax erit? Multas e figuris brevitatis causa prætermitto. Lignum Mosis tempore dulcem effecit aquam ¹; et de latere Christi aqua effluxit in ligno ².

XXI. Primum signorum Mosis aqua et sanguis: eademque res omnium Jesu signorum postremum fuit. Primo loco Moses fluvium in sanguinem transmutavit ³: et in fine Jesus aquam ex latere emisit cum sanguine. Forte propter duas voces, alteram judicantis, alteram vero eorum qui [dire] vociferabantur: aut propter credentes, et propter incredulos. Nam cum Pilatus diceret: *Innocens sum*, et aqua lavaret manus, vociferantes dicebant: *Sanguis ejus super nos* ⁴. Emerserunt igitur hæc duo de latere: aqua fortassis judici, sanguis vero vociferantibus. Rursusque aliter intelligi potest: Judæis sanguis, Christianis aqua: illis quidem ut insidiatoribus, ex [fuso] sanguine condemnatio: tibi vero qui nunc credis, per aquam salus. Nihil enim frustra factum est. Reddiderunt quoque explanatores (4) Patres nostri aliam ejus rei causam. Cum enim duplex quædam sit in Evangeliiis salutiferi baptismatis vis: una quidem per aquam iis qui illumi-

D sumpsisse Theophanem credo.

(4) *Reddiderunt explanatores*, etc. Communis est inter Patres veteres seu Græcos seu Latinos ea duplicis baptismi, per aquam et sanguinem e Christi latere manantes figurati, distinctio. E Græcis eam adhibet Origenes, hom. 7 in lib. *Judic.*, pag. 393, et tom. XVI in *Matth.*, p. 416. Ipse Cyrillus jam eam attulit distinctionem cat. 3, n. 10. Nota in utroque loco vim utriusque baptismi ex parte recipientis, in confessione fidei reponi; qua dere vide Gennad., *De eccles. dogm.*, cap. 41. perfectam inter martirium et baptismum comparisonem instituentem. Alteram causam quam affertur Christi latus sit punctum, nimirum propter peccatum e femina de Adami latere educta profectum, reperitur in multis antiquis auctoribus, ut in auctore homil. *De passione*, num. 25. Athan., tom. II, sive III, pag. 100. Apollinario et Antiocho Ptolemaidis, *Catenæ in Joan.*, ad cap. XIX, 34, pag. 444; Augustino, tract. 120, in *Joan.*, n. 2, etc.

nantur [seu baptizantur] concessa ; altera vero, quæ persecutionum tempore sanctis martyribus per proprium sanguinem datur : exiere e Salvatoris latere sanguis et aqua ; quæ confessionis, cum in illuminatione [seu baptismo] tum in temporibus martyrii factæ pro Christo, confirmant gratiam. Est et alia lateris ejus causa. Peccati princeps et dux fuit mulier, quæ e latere formata est. Jesus autem cum venisset, ut viris simul ac feminis veniam gratificaretur, latus perfossus est pro mulieribus, ut peccatum solveret.

XXII. Quod si quis adhuc perquirat, alias etiam causas inveniet, hæc tamen dicta sufficiant, et propter temporis angustiam, et ut aurium satietati occurratur, quamvis nusquam est labor audiendi de coronis [seu tropæis] Domini ; præsertimque in isto ter sancto Golgotha. Alii enim tantummodo audiunt, nos autem **194** et videmus et tangimus. Nemo delassetur. Arma pro ipsa cruce contra adversarios sume : fidem crucis pro tropæo adversus contradicentes statue. Quando enim de cruce Christi contra infideles disceptationem institurus eris, prius manu signum crucis (1) emitte, et obmutescet qui contra nititur. Ne pudeat crucem confiteri : de hac namque gloriantur angeli aientes : *Novimus quem quæritis, Jesum crucifixum*⁵. Nonne potueras dicere, o angele : Novi quem quæritis, Dominum meum ? sed, Ego, ait ille cum fiducia, *novi crucifixum*. Crux enim corona est, non ignominia.

XXIII. Cæterum redeamus ad propositam ex prophetis demonstrationem. Crucifixus est Dominus ; accepisti testimonia. Vides locum Golgothæ... (2). Acclamas cum præconio tanquam assentiens : vide ne aliquando in tempore persecutionis neges. Ne in tempore pacis solummodo gaudium tibi crux sit : verum etiam in tempore persecutionis eandem habeto fidem, ne in tempore pacis sis amicus Jesu, et bellorum tempore inimicus. Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, et spiritualis donativi (3) regis tui munificas gratias : cum ingruerit

⁵ Matth. xxviii, 6.

(1) *Prius manu signum crucis*. Hoc præceptum secutus est sanctus Porphyrius Gazensis in Ecclesia Hierosolymitana sub Joanne nostri successore educatus, qui disputationem cum Manichaica muliere ab signo crucis exorsus, eam miraculo reddidit mutam, ut narratur in ejus *Vita*, num. 61, Februarii die 26.

(2) Acclamatio auditorum assipientium.

(3) *Spiritualis donativi*, etc. Intelligit dona Spiritus sancti gratis data, quæ donativi loco a Christo in baptismo vel in confirmatione supra remissionem peccatorum eo tempore non infrequenter dabantur. Vide cat. 1, n. 5, cat. 5, n. 11, cat. 17, n. 37.

(4) *Ἡ ἐπὶ τῶν ἁγίων*. Codd. Colb., Roe, Casaub. et Grod. omittunt ἐπὶ.

(5) *Ἐν τε φωτισμῷ*, etc. Coisl., Reg., Roe, Casaub., ἐν τῷ φωτισμῷ, iidem, Casaub. excepto, loco μαρτυρίων habent, μαρτυρίαις. Ottob., μαρτυρίῳ. Pro βεβαιούσα, quod ægre ad δύναμις referri

ἀγίων (4) μαρτύρων ἐν διωγμοῖς δι' οὐκείου αἵματος ἐξήλθεν ἐκ τῆς σωτηρίου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ, τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ γινομένης ὁμολογίας, ἐν τε φωτισματι (5) καὶ μαρτυρίου καιροῖς βεβαιούσα τὴν χάριν. Ἔστι καὶ ἄλλη τῆς πλευρᾶς αἰτία. Γυνὴ γέγονεν ἀρχηγὸς ἁμαρτίας, ἡ πλασθεῖσα ἐκ πλευρᾶς ἄλλ' ὁ ἐλθὼν Ἰησοῦς ἀνδράσιν ὁμοῦ καὶ γυναῖξιν χάρισσασθαι τὴν ἀμνηστίαν, ἐνύγχε τὴν πλευρὰν ὑπὲρ γυναικῶν, ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν.

ΚΒ'. Καὶ εἴ τις ἐρευνήσῃ, εὐρήσῃ καὶ ἄλλα αἰτίας. Ἄλλ' αὐτάρκη καὶ ταῦτα λέγεσθαι, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ στενὸν, καὶ διὰ τὸ μὴ προσκορῆ γενέσθαι (6) τὴν ἀκρόασιν τοῖς ἀκούουσι. Καίτοιγε οὐκ ἔστι ποτὲ καμῆν ἀκούοντας τὰ περὶ τοῦ Δεσπότου στεφανουμένου, καὶ μάλιστα ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾶ. Ἄλλοι μὲν γὰρ ἀκούουσι μόνον, ἡμεῖς δὲ καὶ βλέπομεν, καὶ ψηλαφῶμεν. Μηδεὶς καμνέτω λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐναντίων ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ· τρόπαιον στῆσον τὴν πίστιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων. Ὅτιν γὰρ μέλλῃς περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ συζητεῖν πρὸς ἀπίστους, προ-ἀπόστειλον τῇ χειρὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ φιμοῦται ὁ ἀντιλέγων. Μὴ ἐπαισχυνθῆς τὸν σταυρὸν ὁμολογεῖν· ἄγγελοι γὰρ ἐγκαυχῶνται λέγοντες· Οἶδαμεν (7) τίνα ζητεῖτε, Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον. Ἄρ' οὐ δύνασαι εἰπεῖν, ὦ ἄγγελε· Οἶδα ὃν ζητεῖτε, τὸν ἐμὸν Δεσπότην ; ἀλλ', Ἐγὼ, φησὶ μετὰ παύρησίας, οἶδα τὸν ἐσταυρωμένον. Στέφανος γὰρ ἐστὶν ὁ σταυρὸς, οὐκ ἀτιμία.

ΚΓ'. Ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἀναδράμωμεν ἐπὶ τὴν εἰρημὴν ἐκ τῶν προφητῶν ἀπόδειξιν. Ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, ἐλήφας τὰς μάρτυρίας. Ὁρᾶς τοῦ Γολγοθᾶ τὸν τόπον... Ἐπιβοᾶς ἐπαίνῳ, ὡς συντιθέμενος. Βλέπε μήποτε ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἀρνήσῃ. Μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπευφραίνου τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ διωγμοῦ τὴν αὐτὴν ἔχε πίστιν· μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης Ἰησοῦ φίλος, καὶ ἐν καιρῷ πολέμων ἐχθρὸς. Λαμβάνεις νῦν ἄφεςιν τῶν σῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πνευματικῆς δωρεᾶς τοῦ βασιλέως τὰ χάρισματα· ὅταν ἔλθῃ πόλεμος, ὑπεραγώνισαι γενναίως

potest, legendum puto, βεβαιούοντα, vel βεβαιῶσαι.

(6) Προσκορῆ γενέσθαι. Verbum γενέσθαι addidimus ex codd. Reg., Roe, Casaub., Ottob., Coisl. et Colb., cum tamen hi duo posteriores scriptum habeant, γίνεσθαι.

(7) Οἶδαμεν, scimus. In codd. Reg., Colb., Roe, Casaub. et Ottob. singulari numero οἶδα, scio, ut legitur Matth. xxviii, 5. Id et sequentibus Cyrilli verbis, quibus unius angeli loquentis mentionem facit, et Matthæi textui quem allegare hic præcæteris evangelistis videtur, conformius. At superiora verba Cyrilli, ἄγγελοι ἐγκαυχῶνται λέγοντες, nullo discrimine ab omnibus codicibus eo modo relata, necessario postulant οἶδαμεν. Usus est itaque Cyrillus figura quæ dicitur enallage, seu cominutio numeri ; nisi dicas eum respexisse ad Luc. xxiv, 5, quo loco eadem fere Lucas ab duobus angelis ad mulieres dicta narrat, quæ Matthæus et Marcus ab angelo uno.

τοῦ σοῦ βασιλέως. Ἰησοῦς ἐσταυρώθη ὑπὲρ σοῦ ὁ ἀναμάρτητος, καὶ σὺ ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ σοῦ (1) οὐ σταυροῦσαι; Οὐ χάριν δίδως· προείληφας γὰρ· ἀλλὰ χάριν ἀποδίδως, ἀποδιδούς τὸ χρέος τῷ ἐν τῷ Γολγοθᾶ σταυρωθέντι διὰ σέ. Γολγοθᾶς δὲ ἐρμηνεύεται Κρανίου τόπος. Τίνες ἄρα οἱ προφητικῶς τὸν τόπον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦτον (2) ὀνομάσαντες, ἐν ᾧ ἡ ἀληθὴς κεφαλὴ Χριστὸς τὸν σταυρὸν ὑπέμεινε; καθὼς ὁ Ἀπόστολος φησιν· Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. καὶ πάλιν· Παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστὶ· καὶ πάλιν· Ὅς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Ἡ κεφαλὴ ἐν τῷ τοῦ Κρανίου τόπῳ πέπρωθεν. Ὡς μεγάλης προφητικῆς ὀνομασίας! μονονουχί καὶ τὸ ὄνομα ὑπομιμνήσκει σε λέγον· Μὴ προσχῆς ὡς ψιλῷ ἀνθρώπῳ τῷ σταυρωθέντι. Ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστὶ καὶ ἐξουσίας. Κεφαλὴ μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρωθεῖσα (3). κεφαλὴν δὲ ἔχουσα τὸν Πατέρα. Κεφαλὴ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ὁ Χριστὸς, κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός.

ΚΔ'. Χριστὸς τοίνυν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη, ὁ κριθεὶς ἐν νυκτὶ, ψύχους ὄντος, καὶ ἀνθρακίᾳς διὰ τοῦτο παρακειμένης. Ἐσταυρώθη τρίτην ὥραν (4) ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἕως ἐνάτης· ἀπὸ δὲ ἐνάτης πάλιν φῶς. Ἄρα καὶ ταῦτα γέγραπται; ζητήσωμεν. Λέγει τοίνυν ὁ Ζαχαρίας· Καὶ ἔσται, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψῦχος καὶ πάχος ἔσται· μίαν ἡμέραν (τὸ ψῦχος δι' ὃ Πέτρος ἐθερμαίνεται) καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ (τί γὰρ; τὰς ἄλλας οὐκ οἶδε; Πολλὰ ἡμέραι, ἀλλ' αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς ὑπομονῆς τοῦ Κυρίου, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος)· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ· καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ. Τί τὸ ἀνιγμὰ ὃ λέγει ὁ προφήτης; ἡ ἡμέρα ἐκείνη οὔτε ἡμέρα ἐστὶν, οὔτε νύξ· τί οὖν αὐτὴν ὀνομάσομεν; Ἐρμηνεύει τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ πρᾶγμα διηγούμενον. Οὐκ ἦν ἡμέρα. οὐ γὰρ ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ὁμοίως ἔλαμψεν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐνάτης σκότος ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ. Μεσήμερον ἦν ἄρα τὸ σκότος· ὠνόμασε δὲ ὁ Θεὸς τὸ σκότος νύκτα. Διὰ τοῦτο οὔτε ἡμέρα ἦν, οὔτε νύξ. Οὔτε γὰρ

⁶ Joan. xix, 17. ⁷ Coloss. i, 15. ⁸ ibid. 18. ⁹ I Cor. xi, 3. ¹⁰ Coloss. ii, 10. ¹¹ I Cor. xi, 3. ¹² Joan. xviii, 18. ¹³ Marc. xv, 25. ¹⁴ Matth. xxvii, 45. ¹⁵ Zach. xiv, 6, 7. ¹⁶ Psal. cxvii, 24. ¹⁷ Zach. xiv, 7. ¹⁸ Matth. xxvii, 45. ¹⁹ Gen. i, 5.

(1) Ἰπὲρ σοῦ. Has voces adjecimus ex codd. Coisl., Reg., Colb., Grod. Paulo post, loco προείληφες quod vitiose ferebatur, scripsi, προείληφας, Roe, προείληψας, Reg. et Coisl. προείληψαι, et Ottob., προείληψε, vitio describentis.

(2) Τὸν τόπον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦτον. Addidimus τοῦτον ex mss. qui in his verbis referendis admodum variant. Colb., τὸν τόπον τὸν Γολγοθᾶν τοῦτον ὄνομα. Reg., τόπον τοῦτον τοῦ Γολγοθᾶ ὄνομα. Coisl. habet ut scripsimus. Post κεφαλὴ, addit Colb. τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, *verum caput corporis Ecclesiae*. At Cyrillus Christum non solum corporis Ecclesiae, sed et aliarum rerum caput esse probat in sequentibus.

(3) Ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστὶ καὶ ἐξουσίας. Κεφαλὴ μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρω... Ita scri-

bellum, pro rege tuo strenue decerta. Jesus pro te crucifixus est, qui nihil peccaverat: et tu non crucificaris pro eo qui tui gratia crucis affixus est? Non tu gratiam das, prior enim accepisti: sed gratiam reddis, exsolvens debitum ei qui propter te in Golgotha est crucifixus. Golgothas vero per interpretationem redditur *Calvariae locus*⁸. Quinam illi propheticè loco huic Golgothæ nuncupationem imposuere, in quo verum caput Christus crucem subivit? sicut Apostolus dicit: *Qui est imago Dei invisibilis*⁷; et post pauca: *Et ipse est caput corporis Ecclesiae*⁸; et rursus: *Omnis viri caput Christus est*⁹; iterumque: *Qui est caput omnis principatus et potestatis*¹⁰. Caput in loco Calvariae passum est. O magnam et prophetiae plenam appellationem! propemodum namque te nomen ipsum admonet veluti aiens: Ne crucifixo tanquam homini nudo attende. *Caput est omnis principatus et potestatis*. Caput quidem omnis potestatis est quod cruci affixum; quod tamen Patrem habet pro capite: *Caput enim viri Christus, caput autem Christi Deus*¹¹.

195 XXIV. Christus igitur pro nobis est crucifixus; qui noctu judicatus est, cum frigus esset¹², et carbonum focus ea de causa appositus. Crucifixus est hora tertia¹³. Ab hora autem sexta tenebræ factæ sunt usque ad nonam¹⁴; et rursus ab hora nona lux. Nunquid hæc quoque scripta sunt? quæramus. Dicit igitur Zacharias: *Et erit, in die illa non erit lumen, et frigus et gelu erit per unam diem: (frigus, propter quod Petrus calefaciebat se:) et dies illa nota Domino*¹⁵. (Quid enim? alias non novit? Multi quidem dies; sed *illa dies* patientiæ Domini, *quam fecit Dominus*¹⁶.) *Et dies illa nota Domino; et non dies, neque nox*¹⁷. Quod ænigma narrat propheta? dies illa neque dies est, neque nox; quomodo igitur eam vocabimus? Evangelium id interpretatur rem enarrans. Non erat dies: non enim ab oriente ad occidentem similiter [ut in reliquis diebus] sol refulsit; sed ab hora sexta usque ad horam nonam tenebræ factæ sunt in media die¹⁸. Interpositæ igitur sunt tenebræ: nominavit autem Deus tenebras, noctem¹⁹. Pro-

psimus ex codd. Colb., Roe Casaub., quanquam in Colb. desunt voces, ἀρχῆς ἐστὶ καὶ. Editi simplicius, Ἡ κεφαλὴ πάσης ἐστὶν ἐξουσίας ἡ σταυρωθεῖσα. Repetitio vocis ἐξουσίας facile cæteras prætermittendi occasionem dare potuit: cæterum sequens particula δὲ post κεφαλὴν, præcedentem μὲν postulare visa, fecit ut codicum citatorum lectionem anteponerem. Ubi scripsimus, κεφαλὴν, impressi habebant, κεφαλὴ. Emendatum ex Colb. et Reg. codd. Post κεφαλὴ sequens, loco δέ, scripsimus γὰρ, ex Reg., Colb., Roe, Casaub. et Coisl., qui tamen utramque particulam γὰρ et δέ, habet.

(4) Τρίτην ὥραν. Roe, Casaub., τρίτη ὥρα. Cat. 17, n. 19, scribit, ἐν τρίτῃ ὥρᾳ. Sequentia vero de tenebris meridianis, divisione vestium Christi, et pallii coccinei gestatione, exscribit Rufinus.

plerea neque dies erat, neque nox; neque enim tota lumen erat, ut vocaretur dies; neque tota tenebræ, ut nox appellaretur; sed post nonam illuxit sol. Hoc quoque prænuntiat propheta; postquam enim dixit, *Et non dies, neque nox*, subjungit: *Et ad vesperam erit lumen*²⁰. Cernis prophetarum accuratum sermonem, cernis prædictarum rerum veritatem?

XXV. Verum quæris adamussim qua hora defecit sol, quintane hora, an octava, vel decima? Dic definite, o propheta, Judæis incredulis: quando nam sol occubuit? Ait igitur Amos propheta: « Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet sol meridie: » (ab hora enim sexta factæ sunt tenebræ) « et obscurabitur super terram in die lux²¹. » Cujusmodi hæc temporis ratio, o propheta, et qualis dies? « Et convertam festivitates vestras in luctum²²; » in azymis enim res ea peragebatur, et in Paschatis festo²³. Deinde dicit: « Et ponam eum sicut luctum dilecti, et eos qui cum ipso sicut diem doloris²⁴. » In die enim azymorum et festivitate, mulieres eorum cœdebant se et flebant²⁵; apostoli vero occultati dolore conficiebantur; admiranda ergo hæc propheta.

XXVI. Verum dicat aliquis: Da mihi et alterum signum: quænam alia est certa ejus rei quæ contigit nota? Crucifixus est Jesus: tunica autem una, et pallio uno utebatur. At milites pallium in quatuor partes scissum **196** disperiti sunt: tunica vero scissa non est, quia nulli usui scissa profutura foret; deque ea milites inter sors projecta est²⁶. Pallium dividunt, tunicam sortiuntur: anne et illud scriptum est? Norunt studiosi Ecclesiæ psalmistæ (1), qui angelicos imitantur exercitus,

²⁰ Zach. xiv, 7. ²¹ Amos viii, 9. ²² ibid. 10. ²³ Matth. xxvii, 2; Marc. xiv, 1. ²⁴ Amos viii, 10. ²⁵ Luc. xxiii, 27. ²⁶ Joan. xix, 23, 24.

(1) *Studiosi Ecclesiæ psalmistæ*. Erant forte aliqui ex his psalmistis in baptizandorum numero; nam Hierosolymis locum habere potuit, quod observabatur in Ecclesia Alexandrina, ut lectores et cantores *ὁδηγηταί* sumeretur promiscue tam ex catechumenorum quam ex fidelium numero, teste Socrate, lib. v *Hist. eccl.*, cap. 22. Psalmistæ isti ecclesiæ Resurrectionis addicti et affixi, *semper*, hoc est tam nocte quam die, certis horarum canonicarum intervallis canebant. Nondum in Ecclesia Hierosolymitana usus institutus erat, ut alii præter psalmistas canerent. His enim quasi proprium jus et dignitatem attribuit quod ad cantandum essent deputati. At quotiescunque Psalmos citat, audivisse semper, nunquam autem cantasse dicit auditores. Idem præcipit Concil. Laod., can. 15. Non multo post, si non Hierosolymis, saltem in Palæstina mos obtinuit, ut etiam populus alternatim divisim choris decantaret, quod testatur Basilius, epist. 63, p. 97. Psalmistæ non solum legebant ac recitabant, quod ab Athanasio in Ecclesia Alexandrina statutum dicit Aug., l. xiii *Confess.*, cap. 33, sed suavi quodam vocis flexu psallebant, quem divinum quoddam melos appellat Cyrillus, cat. 23, num. 20. Quo in loco psalmistam unum versiculum ad communionem invitantem cecinisse ait, ex veteri consuetudine ut psalmi ab uno cæteris audientibus canerentur. Forte autem aliquando simul conjunctis vocibus cantabant, in hoc propius angelicos exercitus imitantes.

A ὅλη φῶς ἦν, ἵνα κληθῆ ἡμέρα· οὔτε ὅλη σκότος, ἵνα κληθῆ νύξ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐννάτην ἔλαμψεν ὁ ἥλιος. Προλέγει καὶ τοῦτο ὁ προφήτης· εἰπὼν γὰρ, Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ, προσέθηκε· Καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. Βλέπεις προφητῶν ἀκρίθειαν; βλέπεις ἀληθειαν τῶν προγεγραμμένων;

ΚΕ'. Ἀλλὰ ζητεῖς σαφῶς κατὰ ποίαν ὁ ἥλιος ὥραν ἐξέλιπεν; ἄρα πέμπτην ὥραν, ἢ ὀγδόην, ἢ δεκάτην (2); Εἰπέ τὴν ἀκρίθειαν Ἰουδαίους τοῖς ἀνηκόοις, ὃ προφήτα· πότε δύνει ὁ ἥλιος; Φησὶ τοίνυν Ἀμὼς ὁ προφήτης· Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος ὁ θεός, δόσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας. (ἀπὸ γὰρ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο·) καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. Ποῖος καιρὸς (3), ὃ προφήτα, οὗτος, καὶ ποία ἡμέρα; Καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος· ἐν ἀζύμοις γὰρ ἦν τὸ πρᾶχθὲν, καὶ τῇ τοῦ πάσχα ἑορτῇ εἶθ' ἐξῆς φησὶ. Καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπῆτοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης. Ἐν ἀζύμων γὰρ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ (4) αἱ μὲν γυναῖκες αὐτῶν ἐκόπτοντο καὶ ἐκλαιον, ὠδυνῶντο δὲ ἀποκρυδέντες οἱ ἀπόστολοι. Θαυμαστὸν (5) μὲν οὖν τὸ προφητευθὲν.

ΚΖ'. Ἀλλὰ, Δός μοι καὶ ἕτερον, ἐρεῖ τις, σημεῖον (6)· ποῖόν ἐστι σημεῖον ἄλλο ἀκριθὲς ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ; Ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς· μονοχίτων δὲ ἦν, καὶ ἐνὶ περιβολαίῳ κεκρημένος. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται διεμερίσαντο τὸ περιβόλαιον εἰς τέσσαρα σχισθὲν· ὁ δὲ χιτῶν οὐκ ἐσχίσθη· εἰς οὐδὲν γὰρ ἔτι σχισθεὶς ἐχρησίμευσε· καὶ λαχμὸς περὶ τούτου γίνεται τοῖς στρατιώταις. Καὶ τὸ μὲν (7) μερίζονται, περὶ τούτου δὲ λαφχάνουσιν· ἄρα καὶ τοῦτο γέγραπτα; Οἴδασι οἱ σπουδαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ψαλμῶδοι, οἱ τὰς ἀγγελι-

(2) Ἡ δεκάτην. Post hæc verba, id Roe et Casaub. adjiciunt, Τοῦτο ἀπαγγελεῖ σοι ἕτερος προφήτης· *Hoc tibi annuntiabit alter propheta*. Potest id additamentum confirmari his similibus Rufini verbis: *Et iterum alius de hoc ipso testimonium dicit*.

(3) Ποῖος καιρὸς, etc. Rectius ordo verborum ponitur in Reg., Roe, Casaub., Coisl., Colb., Ποῖος καιρὸς οὗτος, ὃ προφήτα, καὶ ποία ἡμέρα. Post scriptissimus, ὑμῶν, *festivitates vestras*, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. et sacro textu, cum feretur in impressis, ἡμῶν, *festivitates nostras*.

(4) Ἐν ἀζύμων γὰρ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ. In editis et Coisl. levi deflexione, Ἀζύμων γὰρ ἡμέρα καὶ ἑορτῇ· *Azymorum enim dies et festivitas erat*. Eodem modo exstat in codd. Colb., Roe et Casaub., nisi quod Colbert. habet., ἑορτῆς. *Azymorum et festivitatis dies erat*; in Roe vero et Casaub. post ἑορτῇ additur

(5) Θαυμαστὸν, etc. Vitiose in editis, θαυμαστός, corriguntur ex codd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub. Tres postremi vocem ἀληθῶς, *vere*, adjiciunt ante τὸ προφητευθὲν.

(6) Σημεῖον. Vocem hanc prorsus necessariam addidimus ex Colb. cod. Ejus loco Roe et Casaub. scriptum habent, τέρας, *portentum*. Paulo inferius, ubi scripsimus, κεκρημένος, ex Coisl., Colb., Roe et Casaub. librariorum inscitia legebatur, κερκρημένος.

(7) Καὶ τὸ μὲν, etc. Videlicet, περιβόλαιον. Neutro igitur genere scripsimus τὸ ex Coisl., Reg., Colb., cum in editis in masculino haberetur τόν.

κὰς μιμούμενοι στρατιάς, καὶ πάντοτε τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντες· οἱ καταξιούμενοι ψάλλειν ἐν τῷ Γολγοθᾶ τούτῳ (1), καὶ λέγειν· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον πλῆθρον· κλῆρος δὲ ἦν ὁ λαχμός.

ΚΖ'. Πάλιν ἐπὶ Ηιλάτου κριθεὶς, ἐφόρησεν ἐρυθρά· ἐκεῖ γὰρ περιέθηκάν αὐτῷ γλαμούδα κοκκίνην· ἄρα καὶ τοῦτο γέγραπται; Λέγει ὁ Ἡσαίας· Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ; ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ· (τίς οὗτος (2) ὁ κατὰ ἀτιμίαν φορῶν τὰ κόκκινα; ἡ γὰρ Βοσόρ τοιαύτην τινὰ παρ' Ἑβραίοις ἔχει τὴν ἐρμηνείαν)· ἵνα τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατρικοῦ ληνοῦ; Ὁ δὲ ἀποκρίνεται καὶ λέγου· Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα.

ΚΗ'. Ἐξεπέτασεν ἐν σταυρῷ τὰς χεῖρας, ἵνα περιλάβῃ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· τῆς γὰρ γῆς τὸ μεσώτατον ὁ Γολγοθᾶς οὗτός ἐστιν. Οὐκ ἐμός ὁ λόγος, προφήτης ἐστὶν ὁ φήσας· Εἰργάσω (3) σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Ἐξέτεινεν ἀνθρωπίνας χεῖρας ὁ ταῖς νοηταῖς αὐτοῦ χερσὶ στερεώσας τὸν οὐρανόν· καὶ προσεπάγησαν ἤλοις, ἵνα τῆς ἀνθρωπότητος τῷ ξύλῳ προσπαγείσῃς, τῆς βασταζούσης τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρνήματα, καὶ τελευτησάσης τῆς ἀνθρωπότητος, συναποθάνῃ μὲν ἡ ἀμαρτία, ἡμεῖς δὲ ἀναστῶμεν ἐν δικαιοσύνῃ. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ζωὴ· δι' ἐνὸς δὲ ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος, αὐτοπροαιρέτως τελευτῶντος· Μνημόνευε γὰρ τῶν εἰρημένων· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.

ΚΘ'. Ἄλλ' ὁ μὲν ταῦτα ὑπέμεινεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐλθῶν πάντων· ὁ δὲ λαὸς κακὴν ἀντιμισθίαν ἀπεδίδου. Λέγει ὁ Ἰησοῦς, Διψῶ, ὁ ἐξαγαγὼν αὐτοῖς ἐξ ἀκροτόμου τὰ ὕδατα πέτρας· καὶ ἦται τὴν ἀμπελον, ἥ ἐφύτευσε, τοὺς καρπούς. Ἄλλὰ τί ἡ ἀμπελος; Ἡ κατὰ φύσιν μὲν ἐξ ἀγίων πατέρων, κατὰ προαιρέσιν δὲ ἐκ Σοδόμων (Ἡ γὰρ ἀμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων (4), καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας), διψῶντι τῷ Κυρίῳ, σπόγγῳ πλησθέντι καὶ περιθέντι καλάμῳ, προσκομίζει τὸ ὄζος· Καὶ ἔδωκαν

²⁷ Psal. xxi, 19. ²⁸ Matth. xxvii, 28. ²⁹ Isa. lxxiii, 1. ³⁰ ibid. 2. ³¹ Isa. lxxv, 2. ³² Psal. lxxiii, 12. ³³ Psal. xxxii, 6. ³⁴ Rom. v, 12, 17; I Cor. xv, 21. ³⁵ Num. 6. ³⁶ Joan. x, 48. ³⁷ Joan. xix, 28. ³⁸ Jerem. ii, 21; Isa. v, 2. ³⁹ Deut. xxxii, 32.

additur ἐν ᾧ, in qua. His omnibus prætulimus Regii codicis lectionem, quam secutus est Grodecius. Quæri potest quam azymorum diem dicat; an diem quartam decimam in qua ad vesperam occidebatur agnus paschalis, an quintam decimam quæ festivitatis solemnissima dies erat (Levit. xxiii, 6). Si primam, Christus aut pascha Judaicum non celebravit; aut non eodem die quo Judæi. Secundam vero hic significari colligi potest ex eo, quod cat. 14, n. 22, noctem qua Christus resurrexit numeret decimam sextam. Igitur nox a feria sexta in Sabbatum erat decima quinta, et dies crucifixionis, dies decima quinta solemnissima. Ita quidem si dies prius quam nox numeretur.

(1) Γολγοθᾶ τούτῳ. Pronomen τούτῳ additum a nobis ex Coisl., Reg. Colb., Roe, Casaub., Grod.

(2) Τίς οὗτος. Editi, Τίς οὖν οὗτος loco οὖν scri-

A et Deum indesinenter laudibus celebrant: qui digni habentur ut psallant in hoc sancto Golgotha, et dicant: « Partiti sunt vestimenta mea sibi, et super vestem meam projecerunt sortem ²⁷ »: sors autem illa, militum sortitio fuit.

XXVII. Rursum cum a Pilato judicaretur, rubris amictus erat: ibi enim chlamydem coccineam circum posuerunt ei ²⁸: illudne etiam scriptum est? Dicit Isaias: « Quis est hic qui advenit de Edom? rubedo vestimentorum ejus ex Bosor ²⁹ »: (Quis iste, qui per ignominiam coccineis amittitur? Bosor enim apud Hebræos tale quidpiam sonat;) « quare rubra sunt vestimenta tua, et indumenta tua sicut a calcato torculari ³⁰ »? Ille autem respondet et dicit: « Tota die expandi manus meas ad populum inobedientem et contradicentem ³¹ ».

B XXVIII. Expandit in cruce manus, ut comprehenderet orbis fines; medius enim terræ locus est hic Golgothas. Non meus hic sermo est; Propheta est qui ait: « Operatus es salutem in medio terræ ³² ». Extendit humanas manus, qui suis illis, quas sola mens assequitur, manibus firmavit cælum ³³: et clavis confixæ sunt, ut affixa ligno et mortua, quæ hominum peccata portabat humanitate, una moretur peccatum; nos autem in justitia resurgemus. Quandoquidem enim per unum hominem mors, per unum quoque hominem vita ³⁴: per unum hominem, Salvatorem videlicet, sua sponte mortem subeuntem. Recorderis enim eorum quæ dicta sunt ³⁵: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo rursus sumendi eam ³⁶ ».

C XXIX. At ille quidem hæc sustinuit, cum ad salutem omnium venisset: populus vero malam illi remunerationem rependit. Dicit Jesus: Sitio ³⁷, is qui ex prædura rupe illis eduxit aquas: et reposcit fructus a vinea quam plantavit ³⁸. Verum quid vinea? Hæc, secundum naturam quidem ex sanctis patribus, secundum autem animi inductionem ex Sodomis, (Vinea enim illorum ex Sodomis, et palmes eorum **197** ex Gomorrha ³⁹;) sitiendi Domino, spongiæ impletæ et arundini circumpositæ admini-

D psimus juxta prophetam, ex Ottob., Colb., Reg., Roe et Casaub. Inferius codd. Coisl. et Reg., Βοσόρ generis masculini faciunt, habent enim ὁ γὰρ Βοσόρ. Bosor Cyrillus dum confusionem et contumeliam significare ait, derivat ab Hebræo שִׁבְרִי. Ex Hieronymo epist. 61. nov. ed. 38, num. 57: significat aut caro, aut in tribulatione. At in Hebræo est שִׁבְרִי quod munitionem significat, aut vindemiam, aut in tribulatione.

(3) Εἰργάσω, operatus es. Colb. et Grod. sicut in Psalmis, εἰργάσατο, operatus est. Communis est omnium fere Patrum hæc opinio de Calvariæ loco totius orbis medio, hujus versiculi auctoritate ab eis confirmata.

(4) Ἐκ Σοδόμων. LXX, ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων. Hæc quoque Rufinus ex Cyrillo transcripsit.

culo, porrigit acetum ⁴⁰. « Et dederunt in escam
« meam fel, et in sitim meam potaverunt me ace-
« to ⁴¹ ». Vides prædictionis prophetarum perspi-
cuitatem. Cujusmodi autem fel dederunt in os
meum? « Dederunt, inquit, illi vinum myrrha con-
« ditum ⁴² ». Myrrha vero fellei saporis, et suba-
mara. ⁴³ Hæccine Domino redditis ⁴⁴? hæc offers,
vineam, Domino? Juste igitur vos olim deplorabat
Isaias dicens: « Vineam factam dilectam in cornu, in
« loco pingui ⁴⁵ »: et ut ne omnia recitemus, *Exs-*
pectavi, inquit, ut faceret uvam; sitivi, ut daret vi-
num: ipsa autem fecit spinas ⁴⁶. Vides enim coro-
nam qua redimitus sum. Quid ergo deinceps sta-
tuam? « Nubibus præcipiam, ne pluant super ipsam
« imbrem ⁴⁷ ». Ablatae sunt enim ab eis nubes vide-
licet prophetæ; prophetæ vero deinceps in Eccle-
sia sicut Paulus ait: « Prophetæ autem duo vel
« tres loquantur, alique dijudicent ⁴⁸ »; et rur-
sus: « Deus dedit in Ecclesia alios quidem aposto-
« los, alios vero prophetas ⁴⁹ ». Propheta erat
Agabus, qui sibi manus et pedes ligavit.

XXX. De latronibus vero qui cum eo crucifixi
sunt ⁵¹, dictum est illud: *Et cum iniquis deputatus*
est ⁵². Et ambo quidem prius iniqui fuere: unus
autem esse desiit. Alter enim ad finem usque le-
gum contemptor, inflexibilis ad salutem: qui dum
manibus affixus esset, lingua per blasphemias vo-
ces cædebat. Judæi prætereuntes movebant capi-
ta crucifixo illudentes, dum adimplent quod scri-
ptum erat: *Viderunt me, moverunt capita sua* ⁵³.
Et ille quidem una cum ipsis conviciabatur, alter
vero conviciantem increpabat ⁵⁴: fuitque illi vitæ
finis et emendationis initium; animæ traditio, et sa-
lutis ante (alios) perceptio (1). Et post hanc sodalis
reprehensionem ait: *Memento mei, Domine*, ad te
enim mihi sermo est; omitte illum; obcæcatus
mentis oculis est: *mei vero memineris*. Non dico,
Memineris operum meorum; hæc enim vereor:
homo omnis ad socium viam benigne se habere so-

⁴⁰ Joan. xiv, 29. ⁴¹ Psal. lxxviii, 22. ⁴² Marc. xv, 23. ⁴³ Vide infra n. 32, et hom. in Paralyt. n. 41. ⁴⁴ Deut. xxxii, 6. ⁴⁵ Isa. v, 1. ⁴⁶ ibid. 2. ⁴⁷ ibid. 6. ⁴⁸ I Cor. xiv, 29. ⁴⁹ Ephes. iv, 11. ⁵⁰ Act. xxi, 10, 11. ⁵¹ Luc. xxiii, 32. ⁵² Isa. liii, 12. ⁵³ Matth. xxvii, 39; Psal. cviii, 25. ⁵⁴ Luc. xxiii, 39, 40, 41.

(1) *Salutis ante alios perceptio*, etc. Ita verti vocem πρόληψις, significat latronem eo momento quo animam reddidit, salutem non solum recepisse, sed recepisse ante omnes patriarchas et prophetas qui eandem longorum laborum et operum exercitio meruerant et diuturno tempore exspectarant. Sic Paulinus, epist. 31, n. 6: « Longas in magnis laboribus sanctorum vias de momenti fide et momento confessionis anticipans, non immerito ante ipsos apostolos et martyres præparatum ipsis ab initio, ut ait regnum primum invasit, et pius cæli prædo diripuit ». Sed paradisum non cælum intelligit Cyrilli,

(2) Ἀνταποδίδοτε. Ex Coisl. et sacro textu item codd. Ottob., Roe et Casaub. qui tamen habent, ἀνταποδίδοσται: αἱ pro ε, familiari describentium lapsu. Editi vitiose, ἀνταποδίδωτε.

(3) Ἐμεινα, φησίν. Verbum φησίν, addidimus ex cod. Roe et Casaub. ac Grod. Loco ἵνα ποιήσῃ, citati codices cum Coisl., Reg., Colb. habent ut in sacro textu, τοῦ ποιῆσαι. Post, pro ἀποφαίνομαι, Reg.

εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ἄξος. Βλέπεις λευκότητά προαγορεύσεως τῶν προφητῶν. Ποῖον δὲ χολήν ἔδωκαν εἰς στόμα μου; Ἐδωκαν αὐτῷ, φησίν, ἐσμυρτισμένον οἶνον· χολώδης δὲ καὶ κατάπικρος ἢ σμύρνα. Ταῦτα τῷ Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε (2); ταῦτα προσφέρεις, ἢ ἄμπελος τῷ Δεσπότῃ; Δικαίως προαπεθρήνει ὕμᾶς Ἡσαΐας, λέγων· Ἄμπελων ἐγενήθη τῷ ἡγχατημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίνον· καὶ ἵνα μὴ πάντα λέγωμεν, Ἐμεινα, φησίν (3), ἵνα ποιήσῃ σταφυλήν· ἐδίψησα, ἵνα ὄψῃ οἶνον· αὐτὸς δὲ ἐποίησεν ἀκάνθας. Βλέπεις γὰρ τὸν στέφανον, ὃν περίκειμαι. Τί οὖν ἀποφαίνομαι λοιπόν; Ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὕετον. ἤρθησαν γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ νεφέλαι, οἱ προφήται· οἱ προφήται δὲ λοιπόν ἐν Ἐκκλησίᾳ, καθὼς φησι Παῦλος· Προφήται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· καὶ πάλιν· Ὁ θεὸς ἔδωκεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας. Προφήτης ἦν Ἀγαθὸς ὁ δῆσας ἑαυτοῦ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας,

Α'. Περὶ δὲ τῶν ληστῶν (4) τῶν μετ' αὐτοῦ σταυρωθέντων εἴρηται τὸ, Καὶ μετὰ ἀνόντων ἐλογίσθη. Καὶ οἱ δύο μὲν ἦσαν πρὸ τούτου ἄνομοι, ὁ δὲ εἰς οὐκέτι. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τέλος ἄνομος, ἀνένδοτος εἰς σωτηρίαν, χεῖρας μὲν προσπεπηγμένος (5), γλώσση δὲ διὰ βλασφημίας πλήττων. Ἰουδαῖοι παρερχόμενοι ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς χλευάζοντες τὸν ἐσταυρωμένον, πληροῦντες τὸ γεγραμμένον. Ἐδοσαν μὲν ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν· καὶ ἐκεῖνος μετ' αὐτῶν ἐδυσφήμει· ὁ δὲ ἕτερος ἐπιτίμα τῷ δυσφημοῦντι· καὶ ἦν αὐτῷ τέλος ζωῆς, καὶ ἀρχὴ διορθώσεως· παράδοσις ψυχῆς, καὶ πρόληψις σωτηρίας, Καὶ μετὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτίμησιν, φησί. Μνήσθητί μου, Κύριε· πρὸς σὲ γὰρ μοι ὁ λόγος· κατάλειπε τοῦτον, πεπήρωται τῆς διανοίας τὰ ὄμματα· ἐμοῦ δὲ μνήσθητι. Οὐ λέγω (6)· Μνήσθητί μου τῶν ἔργων· φοβοῦμαι γὰρ ταῦτα. Πᾶς ἄνθρωπος διάκειται πρὸς τὸν συνοδεύοντα· συνοδεύω σοι πρὸς τὸν

ἀποφαίνωμαι, leg. ἀποφανοῦμαι.

(4) Περὶ δὲ τῶν ληστῶν, etc. Hæc de latronibus hoc et sequenti numero contenta, sub nomine Cyrilli nostri citantur ab auctore Catena in Lucam ad cap. xxiii, vers. 29.

(5) Προσπεπηγμένος. Emendatum ex Coisl., Reg., Roe et Casaub., cum scriptum in impressis sit, προπεπηγμένος. Ottob. habet, προσπεπηγμένος. Præpositionem διὰ ante βλασφημίας ex Coisl., Reg. et Colb. adjecimus. At hi, Colb. excepto, loco βλασφημίας habent, δυσφημίας· melius cum seqq. convenit, ubi Cyrillus verbo δυσφημεῖν bis ulitur.

(6) Οὐ λέγω, etc. Aliter Colb., Σοὶ λέγω. Μὴ μνήσθητί μου τῶν ἔργων· Tibi dico. Ne memineris actuum meorum. Post συνοδεύω positum in editis γὰρ delivimus, fulti codd. Coisl., Reg., Colb. et Grod. Atque in sequenti phrasi addidimus μου post μνήσθητι, ex Coisl. et Reg., et σοῦ post συνοδοιπόρου, ex omnibus præfatis libris, et cod. Roe.

θάνατον· μνήσθητί μου τοῦ σοῦ συνοδοιπόρου. Ἄλλ' οὐ λέγω. Νῦν μνήσθητί μου, ἀλλ', ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

ΔΔ'. Ποία σε ἐφωταγώγησε δύναμις, ὡ ληστα; τίς σε ἐδίδαξε προσκυνῆσαι τὸν καταφρονούμενον καὶ συνεσταυρωμένον; ὡ φωτὸς αἰθίου, φωτοποιῶντος τοὺς ἐσκοτισμένους! Διὸ καὶ δικαίως ἤκουσε· θάρσει (1)· οὐχ ἔτι τὰ πράγματά σου τοῦ θαρσεῖν ἀξία, ἀλλ' ὅτι βασιλεὺς πάρεστι χαριζόμενος. Μακροχρόνιος μὲν ἡ αἴτησις, ὀξύτατη δὲ ἡ χάρις· Ἄμην λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· ἐπειδὴ σήμερον τῆς φωνῆς μου ἤκουσας, καὶ οὐκ ἐσκλήρυνάς σου τὴν καρδίαν. Ὁξύτατα κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἀπεφηνάμην, ὀξύτατά σοι χηρίζομαι. Ἐκείνῳ μὲν εἶρηται· Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθνήσθε· σὺ δὲ σήμερον ὑπήκουσας τῇ πίστει, σήμερόν σοι ἡ σωτηρία. Ἐκεῖνος διὰ τοῦ ξύλου ἀπέπεσε, καὶ σὺ διὰ τοῦ ξύλου εἰσάγη εἰς τὸν παράδεισον. Μὴ φοβηθῆς τὸν ὄφιν· οὐκ ἐκβαλεῖ (2) σε πέπτωκε γὰρ ἐξ οὐρανῶν. Καὶ οὐ λέγω σοι, Σήμερον ἀπερχῆ· ἀλλὰ, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ. Θάρσεισον, οὐκ ἐκβλήθησῃ. Μὴ φοβηθῆς τὴν φλογίνην ῥομφαίαν· ὕσωπεῖται τὸν Δεσπότην. Ὁ μεγάλῃς καὶ ἀνεκδιηγήτου χάριτος! οὐπω Ἀβραάμ ὁ πιστὸς εἰσῆλθε, καὶ ὁ ληστὴς εἰσέρχεται· οὐπω Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται, καὶ ὁ ληστὴς παράνομος εἰσέρχεται. Ἐθαύμασε καὶ πρὸ σοῦ ὁ Παῦλος, εἰπὼν· Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίστευσεν ἡ χάρις. Οἱ βαπτισάντες τὸν καίσιωνα, οὐπω, εἰσῆλθον· καὶ ὁ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, εἰσῆλθε. Μηδεὶς γογγυζέτω κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότη, ἐπεὶ φησιν· Ἐταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε. Οὐκ ἔχω ἐξουσίαν, ἐν τοῖς ἑμοῖς ποιῆσαι ὅ

⁵⁵⁻⁵⁸ Luc. xxiii, 40-42. ⁵⁹ ibid. 43. ⁶⁰ Psal. xciv, 8. ⁶¹ Gen. ii, 17. ⁶² Vide cat. 1, n. 1; cat. 5, n. 10; cat. 14, n. 10. ⁶³ Luc. x, 18. ⁶⁴ Gen. iii, 24. ⁶⁵ Gal. iii, 9. ⁶⁶ Rom. v, 20. ⁶⁷ Matth. xx, 12. ⁶⁸ Ibid. 13, 15. ⁶⁹ Cantic. vi, 1, 2.

(1) Θάρσει. *Confide*. Hoc verbum ad Scripturæ voces adjungit Cyrill. Legit illud auctor antiquus epistolæ de vera circumcissione in Hier. App. t. V. p. 164, sic Christi verba repetens: *Forti animo esto: Amen dico tibi, hodie mecum*, etc. Idem quoque verbum ab aliis auctoribus citatum legi. Habetur in Cantabrig. evangel. codice Græco.

(2) Ἐκβαλεῖ. Ita scripsimus juxta cod. Reg., Roe, Casaub., at in impressis, ἐκβάλλει.

(3) Οὐ τὸ ἔργον. Planior hæc sententia in Colb. cod. transpositione vocis μόνον· Οὐ τὸ ἔργον περιμένω, ἀλλὰ μόνον τὴν πίστιν ἀπεδεξάμην, « non opus exspecto, sed fidem solummodo acceptam habui. »

(4) « Longe remotæ rei petitio, » πολυχρόνιος ἡ αἴτησις. Sic apud Nilum tractatu ad Magnam cap. 4, pag. 238, πολυχρόνιος τροφή, est cibus in longum tempus præparatus. Male Grodecus, *longa petitio*; supra. num. 30. notavit latronem non postulasse ut nunc Christus ipsius meminissent, sed cum venisset in regno suo, quod de judicio novissimo intelligere videtur Cyrillus. Vide cat. 4, num. 15; cat. 15, n. 1 et 26.

(5) *Nondum Abraham... ingressus est*. Cum variæ sint cum veterum tum recentiorum theologorum, de paradiso in quem latro perductus est opiniones eam quæ apud veteres usitatior et omnium verisi-

let: viæ tibi ad mortem socius existo: memineras mei comitis tui. Non tamen dico: Nunc « memineras mei, *se!*, cum veneris in regno tuo ⁵⁵⁻⁵⁸. »

XXXI. Quæ te, o latro, illuminavit potestas? quis te docuit, ut contemptum et tecum una crucifixum adorares? o lucem æternam, quæ in tenebris jacentes illuminat! Ideo et juste audivit: *Confide*: non quod opera tua fiduciam tibi efficere debeant sed quia rex adest qui tibi gratificatur. Longe remotæ rei petitio (4) erat, sed velocissima est gratia: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* ⁵⁹: quandoquidem hodie audivisti vocem meam, et non obdurasti cor tuum ⁶⁰. Ocissime in Adamum sententiam dixi: ocissime tibi indulgeo. Illi quidem dictum est: *Quacunque die comederitis, morte moriemini* ⁶¹. Tu vero hodie obedivisti fidei, hodie tibi salus. ⁶² Ille per lignum cecidit: et tu per lignum introduceris in paradisum. Ne timeas serpentem; non ejiciet te, cecidit enim de cælis ⁶³. Nec dico tibi, Hodie abibis, sed, *hodie mecum eris Confide*, non rejiciere. Ne timeas flammeum gladium ⁶⁴; reveretur Dominum. O ingentem et ineffabilem gratiam! nondum Abraham ille fidelis ⁶⁵ ingressus est (5), et latro ingreditur; nondum Moyses et prophetæ; et latro iniquus intrat. Admiratus id etiam ante te est Paulus, dicens: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* ⁶⁶. Qui pertulerunt æstum ⁶⁷, nondum ingressi sunt; et qui circa undecimam horam venit, ingressus est. Nemo obmuret adversus patremfamilias, cum ille dicat *Amice, non facio tibi injuriam. Nonne potestatem habeo de meis rebus faciendi quod volo* ⁶⁸? Vult justa opera facere latro, sed eum mors præoccupat: non tantum opus moror, sed et fidem recepi. Veni qui pasco in liliis, veni ut pascam in hortis ⁶⁹.

millima est secutus videtur Cyrillus; nimirum eum in paradisum terrestrem, unde dejectus est Adam, Christo comite introvisse. Confer hunc locum cum cat. 14, n. 10. Quod autem ait primum ante omnes latronem in paradisum introvisse, communis hæc Cyrillo est cum Patribus Latinis et Græcis bene multis sententia: primus est sane cui ea promissio facta legatur. Sed si Christus ad inferos descendens, statim inde patriarchas eduxerit atque in paradisum transtulerit, non potuit ante eos ingredi latro qui nonnisi post Christum crucifragio extinctus est. Potuit Cyrillus id non attendere: vel cum auctore libri *De virginitate* apud Athanasium, tom III, num. 10, existimare Christum nonnisi hora duodecima, hoc est nostra sexta vespertina inferos adivisse; ac priusquam eo adiret latronem in paradisum deduxisse, quod Tito Bostrensi, seu auctori Commentariorum in *Lucam* sub ejus nomine probabile visum est: vel etiam arbitratus est latronem statim a morte sua in paradisum inductum; patriarchas vero nonnisi post triduum a Christi anima in subterraneis exactum, quod insinuat cat. 4, n. 14, et cat. 14, n. 18. Quæ vero fuerit Cyrilli sententia, num latro cum anima an cum divinitate Christi ipsa die fuerit in paradiso, nihil in utramvis partem ex ejus scriptis colligere potui.

Ovem perditam inveni ; eam in humeros meos accipio ⁷⁰. Credit enim, cum et ipse dixerit : « Erravi « sicut ovis quæ periit ⁷¹. Memento mei, Domine, « cum veneris in regno tuo ⁷². »

XXXII. ⁷³ De hoc horto in Canticis ad sponsam meam ante cecini, et ad eam hæc dixi : *Ingressus sum in hortum meum, soror mea sponsa* ⁷⁴ (erat autem ubi crucifixus est, hortus ⁷⁵). Et quid inde colligis ? *Messui myrrham meam* ⁷⁶ (1), dum myrrhatum vinum et acetum bibit : quibus acceptis dixit : *Consummatum est* ⁷⁷. Completum est enim mysterium : completa quæ scripta sunt : soluta peccata. « Christus enim adveniens pontifex futurorum bonorum « per amplius **199** et perfectius tabernaculum, non « manu factum (id est non hujus creationis et structure), neque per sanguinem hircorum et vitulorum ? sed per proprium sanguinem introivit semel « in sancta, æterna redemptione inventa. Si enim « sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis mundiciam ; quanto potius sanguis Christi ⁷⁸ ? *Et iterum* : « Habentes igitur, fratres, fiduciam ad ingrediendum « in sancta in sanguine Jesu, ea via quam dedicavit nobis novam et viventem, per velamen, hoc « est carnem suam ⁷⁹. » Et quoniam caro, ipsius velamen, dedecore affecta fuit ; idcirco figurativum templi velum discissum est, sicut scriptum est : « Et ecce velum templi scissum est in duo a summo usque ad imum ⁸⁰ : » neque enim tantillum ex ipso derelictum est ; quoniam enim Dominus dixit : « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta ⁸¹, » domus ipsa disrupta est.

XXXIII. Sustinuit autem hæc Salvator, pacificans per sanguinem crucis, quæ in cælis et quæ in terra sunt ⁸². Inimici enim Dei per peccatum eramus, et definivit Deus peccantem mori oportere. ⁸³ Ex duobus igitur alterum fieri necesse erat : ut aut Deus sibi constans omnes interimeret, aut

⁷⁰ Luc. xv, 5, 5. ⁷¹ Psal. lxxviii, 176. ⁷² Luc. in Paralyt. n. 11. ⁷³ Cant. v, 1. ⁷⁴ Joan. xix, 41. ⁷⁵ 11-14. ⁷⁶ Hebr. x, 19, 20. ⁷⁷ Matth. xxvii, 51. ⁷⁸ *sup. n. 2.*

(1) *Messui myrrham meam*. Quod testimonium hic refert ad myrrhatum vinum, cat. 14, n. 11, accommodat sepulturæ Christi.

(2) Ἦλθον ὁ ποιμαίνων, etc. : *Veni qui pasco*. Hic et infra male in Coisl., Reg., Roe, Casaub. Ottob. et Grod., Ἦλθεν, tertia persona, *Venit qui poscit*, etc., cum auctor sermonem in persona Christi continet. Ubi legebatur, κήποις, posuimus κρινούς, et loco κρινούς, scripsimus, κήποις, ex codd. Coisl., Colb., Reg. et Grod. juxta sensum Canticorum testimonii hic a Cyrillo respecti. Codd. Roe et Casaub. utrobique scriptum ferunt, κήποις.

(3) Κήπον μου. Illud μου adjecimus ex codd. Coisl., Colb., Reg. Grod, et sacro textu.

(4) Χριστός γάρ. Particulam γάρ ascripsimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Grod. loco μελλόντων, codd. Coisl., Reg., colb., Roe, Casaub. ferunt, γενομένων, *factorum*, quod in multis Novi Testamenti

ποιμαίνων (2) ἐν τοῖς κρῖνοις, ἦλθον ποιμαῖνα ἐν τοῖς κήποις. Πρόβατον εὖρον ἀπολωλός· ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ὤμους μου τοῦτο λαμβάνω. Ηἰστεύει γάρ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶπεν. Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός. Μνησθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

AB'. Προανεφώνησα ἐν ᾠσμασι περὶ τούτου τοῦ κήπου πρὸς τὴν ἐμὴν νόμφην, καὶ ταῦτα εἶπον πρὸς αὐτήν· Εἰσῆλθον εἰς κήπόν μου (3), ἀδελφῆ μου νόμφη, (τὴν δὲ, ὅπου ἐσταυρώθη, κήπος). Καὶ τί λαμβάνεις ἐκεῖθεν ; Ἐτρύγησα σμύρναν μου, οἶνον ἐσμυρνισμένον πικρὸν καὶ τὸ ὄξος· ἅτινα λαβὼν, εἶπε. Τετέλεσθαι. Πεπλήρωται γὰρ τὸ μυστήριον· πεπλήρωται τὰ γεγραμμένα· ἐλύθησαν αἱ ἀμαρτίαι. Χριστοὺς γάρ (4) παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου (τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως), οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος (5). Εἰ γὰρ τὸ αἷμα τῶν τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως βαντίζουσα τοὺς κεκοινωνημένους, ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ; καὶ πάλιν· Ἐχόντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπέτασματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ σὰρξ αὐτοῦ, τὸ καταπέτασμα, ἡτιμάρθη· διὰ τοῦτο, τὸ καταπέτασμα (6) τοῦ ναοῦ τὸ τυπικὸν διεβρόχθη, καθὼς γέγραπται· Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· οὐδὲ γὰρ ὀλίγον αὐτοῦ περιελείφθη.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Δεσπότης εἶπεν, Ἴδου ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, ὁ οἶκος περιεβρόχθη.

AI'. Ὑπέμεινε δὲ ταῦτα ὁ Σωτὴρ, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. Ἐχθροὶ γὰρ ἦμεν Θεοῦ δι' ἀμαρτίας, καὶ ὥρισεν ὁ Θεὸς τὸν ἀμαρτάνοντα ἀποθνήσκειν. Ἐδεῖ οὖν ἐν ἑκ τῶν δύο γενέσθαι (7)· ἢ ἀληθεύοντα Θεὸν πάντας ἀνελεῖν, ἢ φιλανθρωπευόμενον παραλῦσαι τὴν ἀπό-

xxiii, 42. ⁷³ Vid. cat. 14, n. 5 et 11, et Hom, ⁷⁴ Cant. v. 1. ⁷⁵ Joan. xix, 30. ⁷⁶ Hebr. ix, ⁷⁷ Matth. xxiii, 38. ⁷⁸ Coloss. i, 20. ⁷⁹ Vide

D colicibus reperiri notat Joh. Millius.

(5) Αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος. Ea verba ex codd. Coisl., Colb. et Reg. adjecimus.

(6) Τὸ καταπέτασμα, etc. Locus hic in mss. codd. inversus reperitur. Sic est in Coisl. et Reg. Roe, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Τὸ τυπικὸν διεβρόχθη, καθὼς εἴρηται· οὐδὲ γάρ, etc. Cod. Colb. habet sere ut in textu. Tantum omittit hic, τὸ τυπικὸν, quod ponit interiorius post κάτω, ubi sic habet : τὸ τυπικὸν διεβρόχθη, καθὼς εἴρηται. Οὐδὲ γάρ, etc.

(7) Ἐδεῖ οὖν ἐν ἑκ τῶν δύο γενέσθαι. Ita restitui-mus ex codd. Ottob., Coisl., Colb., Reg. Roe, Casaub. addita ex editis praepositione ἐκ. Aliter in editis per interrogationem, Τί οὖν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἔδει : *Quodnam igitur ex duobus fieri oportuit ?* at nulla ad interrogationem responsio subsequitur. Sola accentus mutations sic recepta lectio restitui

φασιν. Ἀλλὰ βλέπε Θεοῦ σοφίαν ἐτήρησεν καὶ τῆ ἀποφάσει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐνέργειαν. Ἀνέλαβε Χριστὸς τὰς ἀμαρτίας ἐν τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου (1) αἰτοῦ ταῖς ἀμαρτίαις ἡμεῖς ἀπογενόμενοι, τῆ δικαιοσύνη ζήσωμεν. Οὐ μικρὸς ἦν ὁ ὑπεραποθνήσκων ἡμῶν· οὐκ ἦν πρόβατον αἰσθητὸν· οὐκ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος· οὐκ ἦν ἄγγελος μόνον, ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας. Οὐ τοσαύτη ἦν τῶν ἀμαρτωλῶν ἡ ἀνομία, ὅση τοῦ ὑπεραποθνήσκοντος ἡ δικαιοσύνη· οὐ τοσοῦτον ἡμάρτομεν, ὅσον ἐδικαιοπράγησεν ὁ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν τεθεικώς, ὁ τεθεικώς ὅτε ἤθελε, καὶ πάλιν λαθῶν ὅτε ἤθελε. Καὶ θέλει γινῶναι, ὅτι οὐ βίαια ἀπέθετο τὴν ζωὴν, οὐδὲ ἀκουσίως παρέδωκε τὸ πνεῦμα; Προσεφώνει τῷ Πατρὶ, λέγων· Πάτερ, εἰς Ζεῖρας σου παρατίθεμαι (2) τὸ πνεῦμά μου· παρατίθεμαι, ἵνα πάλιν αὐτὸ λάβω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ, ταχέως γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη πάλιν.

ΛΔ'. Ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, διὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον· πέτραι ἐσχίσθησαν, διὰ τὴν νοσητὴν πέτραν· μνήματα ἠνεψύχθη καὶ νεκροὶ ἀνέστησαν, διὰ τὸν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερον· ἐξαπέστειλε δεσμίους αὐτοῦ ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Μὴ τοίνυν ἐπαισχύνου τὸν ἐσταυρωμένον, ἀλλὰ παύσησθε λέγων καὶ αὐτός· Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται (3), καὶ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν· μὴ ἀχρησθήσωμεν τῷ εὐεργέτῃ· καὶ πάλιν· Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον· καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο σαφῶς λέγει ὁ Παῦλος· Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς Γραφάς.

ΛΕ'. Ζητοῦμεν (4) δὲ γινῶναι σαφῶς, ποῦ τίθεσθε. Χειροποίητο ἄρα ὁ τάφος; ἄρα κατὰ τοὺς τῶν βασιλέων τάφους ὑπερανέχει τῆς γῆς; ἐκ λίθων γένηται τὸ μνήμα συκκιμένων; καὶ τούτῳ δὲ τί ἐπιτίθεται (5); εἶπατε ἡμῖν, ὧ προφῆται, καὶ τοῦ τάφου τὴν ἀκρίθειαν, ποῦ τίθεται, καὶ ποῦ αὐτὸν ζητήσομεν. Οἱ δὲ φασιν· Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἣν ἐλατομήσατε· ἐμβλέψατε καὶ

⁸⁴ I Petr. II, 24. ⁸⁵ Isa. LXIII, 9. ⁸⁶ Joan. I, 18. ⁸⁷ Vid. sup. n. 6, et cat. 14, n. 8. ⁸⁸ Luc. XXIII, 46. ⁸⁹ Matth. XXVII, 50. ⁹⁰ Luc. XXIII, 45. ⁹¹ Malac. IV, 2. ⁹² Matth. XXVII, 51. ⁹³ I Cor. X, 4. ⁹⁴ Matth. XXVII, 52. ⁹⁵ Psal. LXXXVII, 6. ⁹⁶ Zach. IX, 11. ⁹⁷ Isa. LIII, 4, 5. ⁹⁸ ibid. 8, 9. ⁹⁹ I Cor. XV, 3, 4. ¹ Vide infr. n. 39, et cat. 14, n. 5, etc.

possit: Τὶ οὖν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι εἶδει· *Aliquid igitur ex his duobus fieri oportebat.*

(1) Διὰ τοῦ θανάτου. Articulum adjecimus, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Post. loco, ὑπεραποθνήσκων, ὑπεραποθνήσκων scripsimus ex Coisl., Colb., Reg., et ἡμῶν ex Coisl. pro ὑμῶν.

(2) Παρατίθεμαι. Sic editi, cum codd. Coisl., Roe et Casaub.; at Colb. et Reg., παραθήσομαι: *commendabo, deponam*, ut in sacro textu tam Lucæ XXIII, 46, quam psalmi XXX, 6.

(3) Καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. Ea desunt in codd. Roe et Casaub. et Grod. Seq. iente autem voces sic in Coisl., Colb. et Reg. scriptæ sunt prætermittendo

clementia usus datam sententiam dissolveret. Verum Dei sapientiam conspiciere: suam servavit et sententiæ firmitatem, et bonitati efficaciam. Assumpsit Christus peccata in corpore (suo) super lignum, ut nos per mortem ejus peccatis mortui, justitiæ viveremus⁸⁴. Non minimi pretii erat qui pro nobis moriebatur: non erat ovis sensibilis: non erat nudus homo: non erat solummodo angelus⁸⁵, sed Deus inhumanatus. Non tanta erat peccantium iniquitas, quanta ejus qui nostri gratia moriebatur justitia: non tantum peccavimus, quantum ille justitia excelluit qui pro nobis animam posuit: qui posuit quando voluit, et iterum sumpsit quando voluit^{86, 87}. Vis nosse quod non coacte ac vitam deposuit, neque invitatus tradidit spiritum? Inclamavit ad Patrem dicens: « Pater in manus tuas commendo spiritum meum⁸⁸. Commendo », ut eum resumam. « Et hæc cum dixisset, dimisit spiritum⁸⁹: » sed non in longum tempus, ocus enim ex mortuis rursus resurrexit.

XXXIV. Defecit sol⁹⁰, propter justitiæ solem⁹¹. Petræ scissæ sunt⁹², propter intelligibilem petram⁹³. Monumenta aperta sunt et mortui resurrexerunt⁹⁴, propter eum qui in mortuis liber erat⁹⁵: emisit vinctos suos de lacu non habente aquam⁹⁶. Ne te igitur pudeat crucifixi, sed cum fiducia tu etiam dicito: « Hic peccata nostra portat, et de nobis dolet, et vibice ejus nos sanati sumus⁹⁷: » ne simus erga benefactorem ingrati. Et iterum: « A peccatis populi mei ductus est ad mortem: et dabo malos pro sepultura ipsius, et divites pro more ejus⁹⁸. » Propter hoc apertius ait Paulus: « Quod Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quod sepultus, et quod resurrexit tertia die secundum Scripturas⁹⁹. »

XXXV. ¹ Volumus autem diserte cognoscere ubinam sit sepultus. Anne manufactus tumulus? an regionum sepulcrorum more e terra prominet? num ex lapidibus coagmentatis factum sit monumentum? et quidnam illi impositum sit? Edicite nobis, o prophetæ, et sepulcri descriptionem, et ubi positum sit corpus, et ubinam illud requisituri simus. Illi autem respondent: « Inspicite in solidam petram

καὶ, οὗ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν; *cujus livore ejus omnes sanati sumus.* Illud οὖν pro καὶ sumptum ex I Petri Epistol. c. II, vers. 24.

(4) Ζητοῦμεν, etc. Hæc et sequentia usque ad præsentis numeri finem citantur in catena in *Lucam* ad cap. XXIII, vers. 51, et partim a Rufino transcribuntur.

(5) Τούτῳ δὲ τί ἐπιτίθεται. Sic restituimus ex Coisl., Colb., Reg., Grod., Roe et Casaub. quanquam hi postremi omittunt δέ. In editis legitur, τούτων, et omittuntur δέ et τί. Paulo post, ποῦ τίθεται scripsimus, loco ποῦ τεθείκατε, *ubi posuistis?* ex Coisl., Colb., Reg. et Grod.

« quam excidistis ² : inspicite et videte ⁴. » Habes in Evangeliiis : « In monumento exciso ⁴, quod erat excisum ex petra ⁵. » Et quid post hæc? quale monumenti ostium? Rursus alius propheta dicit : « Morti « dederunt in lacu vitam meam, et posuerunt lapidem super me ⁶ » Ego lapis angularis, electus, pretiosus ⁷, intra lapidem condor ad modicum tempus; lapis offensionis Judæis ⁸, et salutaris credentibus. ⁹ In situm est igitur lignum vitæ in terra, ut hæc quæ maledicta fuerat benedictionem consequeretur, et ut liberarentur mortui.

XXXVI. ¹⁰ Ne nos igitur teneat verecundia, quominus crucifixum confiteamur. In fronte confidenter, idque ad omnia, digitis crux pro signaculo efficiatur : dum panes edimus, et sorbemus pocula ; in ingressibus et egressibus ; ante somnum ; in dormiendo et surgendo : eundo et quiescendo. Magnum illud præsidium : gratuitum, propter egenos ; nullo labore constans, propter imbecilles ; siquidem a Deo est gratiæ loco concessum : signum fidelium et dæmonum formido. In illo enim triumphatos eos confidenter ostentans traduxit ¹¹. ¹² Quando siquidem viderint crucem, crucifixi eis in mentem venit. Metuunt eum qui contrivit capita draconis ¹³. Ne, quia gratuitum est, signaculum contemne ; imo eo magis benefactorem venerare.

XXXVII. Et si quando in disceptationem incidetis, atque argumentis deficiatis, inconcussa tamen apud te maneat fides. Quin tu potius comparata eruditione, Judæos ex prophetis, et Græcos ex suis ipsorum fabulis ad silentium redige. ¹⁴ Hi (1) fulmine percussos adorant : fulmen vero de cælis veniens non temere ruit. Si illi fulminatos Deo exosos adorare non verecundantur ; an te, dilectum Deo et Dei Filium, tui gratia crucifixum adorare pudebit? **201** Verecundia prohibeor ne suorum quos appellant deorum vilia evulgem, eaque propter horæ angustiam prætermitto ; qui autem norunt, exponant. Obstruatur etiam os hæreticis omnibus ; si quis dixerit crucem tantum opinione constare, aversare. Oderis eos qui dicunt ficta tantum specie [Christum] crucifixum esse. Si enim specie tantum crucifixus

ἴδετε (2). Ἐχεις ἐν Εὐαγγελίοις· Ἐν μνήματι λαξευτῷ, ὃ τὴν λελατομημένον ἐκ πέτρας. Καὶ τί γίνεται ; ποταπὴ τοῦ μνήματος ἡ θύρα ; πάλιν, προσητρὴς ἄλλος λέγει· Ἐθανάτωσαν ἐν λάκκῳ ζωῆν μου, καὶ ἔθηκαν (3) λίθον ἐπ' ἐμοί. Ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαίος, ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἐντιμος, ἐνδοτέρω λίθου κεῖμα· πρὸς ὀλίγον χρόνον· λίθος προσκόμματος Ἰουδαίοις, καὶ σωτήριος τοῖς πιστεύουσιν. Ἐνεφυτεύθη τοίνυν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν τῇ γῆ, ἵνα ἀπολάβῃ τῆς εὐλογίας ἡ καταραθεῖσα γῆ, καὶ ἵνα λυθῶσιν οἱ νεκροί.

ΑΖ. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν ὁμολογῆσαι τὸν ἐσταυρωμένον. Ἐπὶ μετώπου μετὰ παρῆρησίας δακτύλοις ἢ σφραγίς, καὶ ἐπὶ πάντων, ὁ σταυρὸς γινέσθω· ἐπὶ ἄρτων βιβρωσκομένων, καὶ ἐπὶ ποτηρίων πινομένων· ἐν εἰσόδοις, ἐν ἐξόδοις· πρὸ τοῦ ὕπνου· κοιταζομένοις, καὶ διανισταμένοις· ὁδεύουσι, καὶ ἡσεμοῦσι. Μέγα τὸ φυλακτήριον· δωρεάν, διὰ τοὺς πένητας· χωρὶς καμάτου, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς· ἐπειδὴ καὶ παρὰ θεοῦ ἡ χάρις· σημεῖον πιστῶν καὶ φόβος δαιμόνων· ἐβροῦσεν γὰρ αὐτοὺς ἐν αὐτῷ, δειγματίσας ἐν παρῆρησίᾳ. Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν σταυρὸν, ὑπομιμνήσκονται τοῦ ἐσταυρωμένου· φοβοῦνται τὸν συντρέψαντα τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος. Μὴ διὰ τὸ δωρημαῖον καταφρόνει τῆς σφραγίδος· ἀλλὰ διὰ τοῦτο μᾶλλον τίμησον τὸν εὐεργέτην.

ΑΖ'. Καὶ ἐὰν εἰς συζήτησίν ποτε ἐμπέσῃς, καὶ μὴ τοὺς λόγους τῆς ἀποδείξεως ἔχῃς· ἡ πίστις ἐδραία μενέτω παρὰ σοί. Μᾶλλον δὲ, πολυμαθῆς γενόμενος Ἰουδαίους ἐπιστόμιζε ἐκ τῶν προφητῶν, καὶ Ἑλλήνας ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μυθολογουμένων. Αὐτοὶ κέκεραυνωμένους προσκυνοῦσι· κεραυνὸς δὲ ἐξ οὐρανῶν ἐρχόμενος, οὐκ ἀκρίτως ἔρχεται. Εἰ ἐκεῖνοι τοὺς κεραυνωθέντας θεομισεῖς προσκυνοῦντες οὐκ αἰσχύνονται· σὺ τὸν θεοφιλῆ καὶ Υἱὸν (4) θεοῦ, τὸν ἐσταυρωμένον ὑπὲρ σοῦ, προσκυνεῖν αἰσχύνη ; Αἰδοῦμαι λέγειν τὰ περὶ τῶν λεγομένων θεῶν αὐτῶν, καὶ καταλιμπάνω διὰ τὴν ὥραν· οἱ δὲ εἰδότες, λεγέτωσαν. Ἐπιστομιζέσθωσαν δὲ καὶ αἰρετικοὶ πάντες. Ἐάν τις εἴπῃ (5) ὅτι δόκησις ὁ σταυρὸς, ἀποστράφηθι· μίσησον τοὺς λέγοντας, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, ἐκ σταυ-

² Isa. li, 1. ³ Eccli. ii, 11. ⁴ Luc. xxiii, 53, ⁵ Marc. xv, 46. ⁶ Thren. iii, 53. ⁷ I Petr. ii, 6 ; Isa. xxviii, 16 ⁸ I Petr. ii, 8. ⁹ Vid. sup. n. 18, et cat. 14, n. 11. ¹⁰ Vide sup. n. 22, et cat. 4, n. 14. ¹¹ Coloss. ii, 15. ¹² Vide sup. n. 3, inf. 40. ¹³ Psal. lxxiii, 14. Vid. cat. 12, n. 27.

(1) Æsculapium.

(2) Ἐμβλέψατε καὶ ἴδετε. Vox ἐμβλέψατε reperitur in loco Isaiaë citato vers. 2 ; at vox καὶ ἴδετε a nobis ita posita est, ex codd. Coisl., Colb. et Reg. juncta reperitur cum ἐμβλέψατε Eccli. cap. ii, vers. 10. In editis pro ἴδετε, legitur αἰδέσθητε, reveremini, at Grod. videtur legisse, ἀσθήσθητε, sentietis. Locum Isaiaë, quo, ad litteram, Judæos fidei parentum suorum memores esse jubet Deus, eodem modo quo Cyrillus sepulturæ Christi accommodat Eusebius in hunc Isaiaë locum. Voces sequentes ex duobus evangelistis sumptæ : ἐν μνήματι λαξευτῷ sumptum et Luc. xxiii, 53 ; ὃ τὴν, etc., ex Marco xv, 46.

(3) Ἐθήκαν. Colb., ἐπέθηκαν, ut in sacro textu, Videtur ad hanc lectionem respicere Cyrillus his verbis, τούτῳ δὲ τί ἐπιτίθειται ; Infra scripsimus, ἐνδοτέρω λίθου, ex Colb., Roe et Casaub. cum in

D impressis habeatur, ἐνδοτέρῳ λίθῳ. Postremo, loco πρὸ ὀλίγων χρόνων, ante pauca tempora, quod nihil sonat, restituimus ex Coisl., Colb., Reg., Casaub., Grod., πρὸς ὀλίγον χρόνον.

(4) Θεοφιλῆ καὶ Υἱόν. Coisl., Reg., θεοφιλῆ, τὸν Υἱόν Colb., θεοφιλή, τὸν Ἰησοῦν.

(5) Εἴπῃ. Sic nos ex Coisl., Colb. et Reg. Editi vero, λέγει. Paulo post, voces, εἰ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, item istas, καὶ ἡ σωτηρία φαντασία, quæ facile propter repetitas voces, ἐσταυρώθη et φαντασία, excidere potuerunt, restituimus ex cod. Colb. At paulo alia est codd. Roe et Casaub. lectio ; nam post ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, sic habent : Εἰ ἐκ σταυροῦ δὲ ἡ σωτηρία, οὐ φαντασία ἡ σωτηρία· εἰ φαντασία, etc. Si autem e cruce est nostra salus, nonne imaginaria salus erit? Si, etc.

ροῦ δὲ ἡ σωτηρία καὶ ἡ σωτηρία, φαντασία. Εἰ φαντασία ὁ σταυρὸς, φαντασία καὶ ἡ ἀνάστασις. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ἔτι ἔσμεν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Εἰ φαντασία ὁ σταυρὸς, φαντασία καὶ ἡ ἀνάληψις καὶ εἰ φαντασία ἡ ἀνάληψις, φαντασία ἄρα καὶ ἡ δευτέρα κἀθοδος, καὶ πάντα λοιπὸν ἀνυπόστατα.

ΔΗ'. Λάμβανε οὖν (1) πρῶτον ἀρῆραγὸς θεμέλιον τὸν σταυρὸν καὶ ἐποικοῦόμε: τὰ λοιπὰ τῆς πίστεως. Μὴ ἀρνήσῃ τὸν ἐσταυρωμένον· ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ, πολλοὺς ἔχεις τοὺς ἐλέγχοντας. Ἰούδας ἐλέγξει σε πρῶτος, ὁ προδότης· ὁ γὰρ προδοὺς οἶδεν, ὅτι ὑπὸ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων κατεκρίθη πρὸς θάνατον. Μαρτυρεῖ τὰ τριάκοντα ἀργύρια· μαρτυρεῖ τὸ Γεθσημανῆ, ἐνθα ἡ προδοσις γέγονεν. Οὐπω λέγω τὸ ἕρος τῶν Ἑλαιῶν, ἐν ᾧ προσήγοντο παρόντες ἐν νυκτί (2). Μαρτυρεῖ ἡ ἐν νυκτί σελήνη· μαρτυρεῖ ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ ἥλιος ἐλλείπων· οὐ γὰρ ἔφερον ὄραν τὸ παράνομον τῶν ἐπιβουλευόντων. Ἐλέγξει σε τὸ πῦρ, ᾧ παρεστῶς ἑθερμαίνεται ὁ Πέτρος· ἐὰν ἀρνήσῃ τὸν σταυρὸν, μενεῖ σε τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, σκληρὰ λέγω, ἵνα μὴ σκληρῶν πειρασθῆς (3). Μνημόνευε τῶν ἐν Γεθσημανῆ μαχαιρῶν ἐλθουσῶν ἐπ' αὐτόν, ἵνα μὴ βρομαίς πειρασθῆς αἰωνίου. Ἐλέγξει σε ἡ οἰκία Καϊάφα, διὰ τῆς νῦν ἐρημίας δεικνύουσα τοῦ κριθέντος ἐκεῖ τότε τὴν δύναμιν. Ἀντικαταστήσεται σοι (4) ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας· ἀντικαταστήσεται σοι καὶ ὁ ὑπηρέτης, ὁ βᾶπισμα δοὺς τῷ Ἰησοῦ. καὶ οἱ δῆσαντες, καὶ οἱ ἀπαγαγόντες. Ἀντικαταστήσεται σοι καὶ Ἡρώδης καὶ Πιλάτος, μονονουχὶ λέγοντες· Τί ἀρνήσῃ τὸν ἐφ' ἡμῶν ὑπὸ Ἰουδαίων συκοφαντηθέντα, ὃν ἤδειμεν ἡμεῖς μηδὲν ἁμαρτήσαντα; ἐγὼ γὰρ Πιλάτος ἀπεισιψάμην τότε τὰς χεῖρας. Ἀντικαταστήσονται σοι οἱ ψευδομάρτυρες καὶ οἱ στρατιῶται, οἱ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον περιβαλόντες, καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον ἐπιθέντες, καὶ

¹⁵ I Cor. xv, 17. ¹⁶ *Id fere cat. 4. n. 9, et sup. n. 4.* ¹⁷ Matth. xxvii, 3. ¹⁸ Matth. xxvi, 16. ¹⁹ *ibid.* 36. ²⁰ Luc. xlii, 39. ²¹ Luc. xxiii, 45. ²² Joan. xviii, 18. ²³ Matth. xxvi, 35. ²⁴ Joan. xviii, 22. ²⁵ Luc. xxiii, 14, 15. ²⁶ Matth. xxvii, 24. ²⁷ Matth. xxvi, 60. ²⁸ Joan. xix, 2.

(1) Λάμβανε οὖν. Particulam οὖν ascripsimus ex Coisl. et Reg.; at Colb., λάμβανε σύ.

(2) Ἐν νυκτί. Articulum ἡ, addidimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub.

(3) Πειρασθῆς. Roe, Casaub. et Coisl. πειρασθῆς, ut supra σκληρῶν πειρασθῆς.

(4) Ἀντικαταστήσεται σοι. Ea verba usque ad οἱ ἀπαγαγόντες incl., in editis prætermissa propter repetitionem vocis ἀντικαταστήσεται, reposui ex codd. Ottob, Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et Colb. qui tamen postremus omittit membrum illud prius, Ἀντικαταστήσεται σοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας. Paulo post, ἐφ' ἡμῶν, loco ὑφ' ἡμῶν, posuimus ex Coisl., Colb. et Grod., et συκοφαντηθέντα, loco σταυρωθέντα crucifixum, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grodec.

(5) Caiphæ domus, etc. Caiphæ domum hic, et prætorium Pilati inferius, ad vastitatem et solitudinem redacta significat, quod non his solis ædificiis proprium, sed toti veteri Hierosolymæ, ac præsertim monti Sion in quo ambo hæc ædificia fuisse traduntur, commune erat. Vide cat 17, num 18, et Euseb. lib. viii *Demonst.*, pag 406. De hac domo Caiphæ auctor *Itinerarii Hierosolymitani*: *In*

sit, cum e cruce nobis oriatur salus, ipsa etiam salus non nisi ludicra specie constabit. Si imaginaria species, crux imaginaria pariter species resurrectionis; si autem Christus non resurrexit, adhuc sumus in peccatis nostris ¹⁵. ¹⁶ Si crux imagine et opinione tantum, imagine pariter assumptio constabit; si autem assumptio, similiter et secundus adventus; et omnia denique nulla solidare consistent.

XXXVIII. Sume igitur primum pro insolubili fundamento crucem, eoque reliqua fidei consecraria inædifica. Ne crucifixum abneges; si enim abnegaveris, multos habes qui te revincent. Primus te arguet proditor Judas: ipse enim qui prodidit, novit eum a principibus sacerdotum et senioribus damnatum ad mortem fuisse ¹⁷. Testantur triginta argentei ¹⁸; testatur Gethsemane ¹⁹, locus ubi proditio peracta fuit. Nondum dico montem Olivarum in quo orabant præsentibus [apostoli] noctu ²⁰: testatur quæ in nocte lucebat luna; testatur dies, et sol deficiens ²¹; nec enim insidiatorum crimen videre sustinuit. Arguet te ignis cui astans calefaciebat se Petrus ²²: si crucem negaveris, manebit te ignis æternus: dura dico, ne tu dura experiare. Recordare rucientium super illum in Gethsemane gladiorum ²³, ne tu æternum gladium patiare. Arguet te Caiphæ domus (5) quæ presenti vastitate potestatem ejus ostendit, qui tunc in ea judicatus est. Exsurget tibi ex adverso in die iudicii Caiphæ ipse; exsurget et minister qui Jesu colaphum impegit ²⁴, et qui ligaverunt, et qui abduxerunt. Exsurget adversum te et Herodes et Pilatus, ita ferme loquentes: Quid negas eum qui coram nobis a Judæis calumniis est appetitus, quem nos nihil peccasse probe calluimus ²⁵? ego enim Pilatus tunc lavi manus ²⁶. Stabant contra te ipsi falsi testes ²⁷; et milites qui purpureum ipsi induerunt vestimentum, spineamque imposuerunt coronam ²⁸

eadem assenlitur Sion; et paret ubi fuit domus Caiphæ sacerdotis; et columna adhuc ibi est, in qua Christum flagellis ceciderunt. Columna hæc postea in ecclesia porticum sustinens visebatur. Hieronym. epist. al. 27, nunc 86, de S. Paula scribit: «Osten-
« debatur illi columna ecclesiæ porticum sustinens
« infecta cruore Domini, ad quam vincus ducitur
« et flagellatur. Erat hæc ecclesia in ipsis, ut reor
« et ex ipsis Caiphæ ædibus ædificata: quod tum ex
« citati Hieronymiani loci serie. tum ex istis Prudentii in *Enchiridio* versibus colligitur:

Impia blasphemi cecidit domus alta Caiphæ ..

*Vinctus in his Dominus stetit ædibus, atque columnæ
Annexus. tergum dedit ut servile flagellis.*

Perstat adhuc, templumque gerit veneranda columna.

Sed quod hanc ecclesiam in honorem S. Petri ab Aelena structam dicit Nicephorus lib. viii *Hist. eccl.* cap. 30 refellitur tum ex præsentibus Cyrilli. et mox allegato *Itinerarii* testimonio, quibus locus ille uti Cyrilli ætate pristinam vastitatem relinens describitur: tum ex Eusebii, Theodoretii Socratis et Sozomeni silentio, qui ecclesias ab Helena constructas referentes, nullum de ista verbum faciunt.

et in Golgotha crucifixi sunt²⁹, deque tunica sunt sortiti³⁰, **202** Arguet le Simon Cyrenæus qui crucem portavit post Jesum³¹.

XXXIX. Convinct te ex sideribus, sol deliquium passus³²; ex terrenis vero rebus, myrrhatum vinum³³; ex cannis, arundo³⁴; ex herbis, hysopum; ex marinis, spongia³⁵; ex arboribus crucis lignum. Milites, sicut dixi, qui clavis confixerunt, et de vestibus sortem jecere³⁶. Miles qui lancea latus ejus aperuit³⁷; mulieres quæ tunc adfuerunt³⁸; velum templi tunc discissum³⁹. Pilati prætorium⁴⁰, virtute ejus qui tunc cruci affixus est, nunc in solitudinem redactum. Golgothas iste sanctus supereminens, et hucusque conspicuus, atque in præsentem diem fidem faciens (1), quomodo petra propter Christum eo tempore sunt scissæ⁴¹. Proximum quoque monumentum, in quo conditus est; et ostio impositus lapis⁴², qui ad hunc usque diem proxime monumentum jacet. Angeli qui tunc præsentibus fuerunt⁴³; mulieres quæ post resurrectionem adoraverunt⁴⁴. Petrus et Joannes, qui ad monumentum cucurrerunt⁴⁵,⁴⁶ et Thomas qui manum in latus ejus, et digitos in clavorum vestigia inseruit⁴⁷. Pro nobis enim ille dilioenter contrectavit: quodque, tu, qui præsens non adfuiti, inquisiturus eras, id ille præsens altiori Dei consilio conquisivit.

XL. Habes duodecim apostolos crucis testes, et terram universam, ac mundum credentium in crucifixum hominum.⁴⁸ Hoc ipsum quod nunc ades,

²⁹ Joan. xix, 17. ³⁰ ibid. 24. ³¹ Luc. xxiii, 26. ³² Luc. xxiii 45. ³³ Marc, xv, 23. ³⁴ Matth. xxvii, 48. ³⁵ Joan. xix, 29. ³⁶ Matth. xxvii, 35. ³⁷ Joan. xix, 34. ³⁸ Matth. xxvii, 55. ³⁹ ibid 51 ⁴⁰ ibid. 27. ⁴¹ ibid. 51. ⁴² ibid. 60. ⁴³ Joan. xx, 12. ⁴⁴ Matth. xxviii, 9. ⁴⁵ Joan. xx, 3, 4. ⁴⁶ Vide cat. 14, n. 12. ⁴⁷ Joan. xx, 27. ⁴⁸ Vide cat. 10. n. 19.

(1) *Fidem faciens*, etc. Scissuram in monte Golgotha passionis tempore factam, suo tempore conspicuam in testimonium appellat Cyrillus testis omni exceptione major. Idem confirmat Lucianus martyr, qui apud Rufinum lib. ix *Hist. eccless.*, cap. 6, Christianæ religionis defensorem agens sic præsidem alloquitur: « Si minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius in quo res gesta est testimonium. Astipulatur his ipse in Hierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibuli onere dirupta. » Ex his verbis colligi potest fissuram factam fuisse in loco ubi crux fixa fuerat. Eadem fissura nunc Hierosolymis peregrinis ostenditur.

(2) Ο ἐσμυρνισμένος. Articulum addi placuit ex Roe et Casaub.

(3) Αἱ γυναῖκες. Articulus ex codd. Roe et Casaub. hic ascriptus.

(4) Πρὸς τῷ μνημαίῳ. Coisl. et Reg., πρὸ τοῦ μνημαίου. Colb., πρὸ τοῦ μνημαίου. Grod, quoque, *ante monumentum*. Erat ille lapis, Hieronymi saltem tempore, intra ipsam monumenti speluncam, sed prope sarcophagum in quo Christus compositus fuerat. Hæc sunt ipsius verba epist. 27, nov. ed. 86, de S. Paula loquentis: « Ingressa sepulcrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio « monumenti removerat angelus; » forte ad pedes sacri sepulcri fuisse, istis ejusdem Hieronymi ep. 17, novæ editionis 44, verbis suaderi potest: « Quo- tiescunque ingredimur sepulcrum Domini... videmus angelum sedere ad pedes ejus.

ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρώσαντες, καὶ περὶ τοῦ χιτῶνος λοχόντες. Ἐλέγξει σε Σίμων ὁ Κυρηναῖος, ὁ τὸν σταυρὸν φέρων ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ.

ΑΘ'. Ἐλέγξει σε ἀπὸ μὲν ἄστρον, ὁ ἐκλείπων ἥλιος ἀπὸ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς, ὁ ἐσμυρνισμένος (2) οἶνος ἀπὸ καλάμων, ὁ κάλαμος ἀπὸ βοτανῶν, τὸ ὕσσωπον ἀπὸ τῶν θαλασσίων ὁ σπόγγος ἀπὸ δένδρων, τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. Οἱ στρατιῶται, καθὼς εἴρηται, οἱ καθηλώσαντες, καὶ λαχόντες περὶ τῶν ἱματίων ὁ στρατιώτης, ὁ τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὸν αὐτοῦ ἀνοίξας αἱ γυναῖκες (3), αἱ τότε παρούσαι τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ τότε διακρήσασαν τὸ Πιλάτου πραιτώριον, τὸ τῇ δυνάμει τοῦ τότε σταυρωθέντος νῦν ἡρημαμένον ὁ Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος, ὁ ὑπερανεστώς, καὶ μέχρι σήμερον φαίνόμενος, καὶ δεικνύων μέχρι νῦν, ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐβλάστησαν τὸ μνημα τὸ πλησίον, ὅπου ἐτέθη· καὶ ὁ ἐπιτεθεὶς τῇ θύρᾳ λίθος, ὁ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ μνημαίῳ (4) κείμενος· ἄγγελοι, οἱ τότε παρόντες· γυναῖκες αἱ προσκυνήσασαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν· Ἡέτρος καὶ Ἰωάννης, οἱ ἐπὶ τὸ μνημα ὄραμόντες· καὶ Θωμᾶς, ὁ βαλὼν τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἡλίων. Ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν κάκεινος ἀκριβῶς ἐψηλάφησεν· καὶ ὅπερ σὺ ἐμελλες, ὁ τότε μὴ παρὼν ζητεῖν, τοῦτο ἐκεῖνος παρὼν κατ' οἰκονομίαν ἐζήτησεν.

Μ'. Ἐχεις δώδεκα ἀποστόλους τοῦ σταυροῦ μαρτυρᾶς καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸν κόσμον τῶν εἰς (5) τὸν ἐσταυρωμένον πιστευόντων ἀνθρώπων. Αὐτὸ τοῦτο, σὲ νῦν παρῆναι, πειθέτω σε τοῦ σταυ-

(5) Τὸν κόσμον τῶν εἰς, etc., *mundum hominum qui in Crucifixum credunt*. Cod. Coisl. omittit, ἀνθρώπων. At Colb. simplicius habet, τὸν κόσμον τὸν εἰς ἐσταυρωμένον πιστεύοντα, *mundum qui in Crucifixum credit*. In hoc stat utriusque lectionis discrimen, quod in posteriore, mundus totus, propter credentes per ipsum universum fusos, in testimonium vocetur; in priori, soli credentes, qui ipsa sua multitudine per orbem fusa, mundum alterum in mundo communi conficiant. Huic sensui suffragatur similis dicendi ratio qua utitur Ecclesia Smyrnenensis in epistola *De martyrio S. Polycarpi*, in *Actis martyr.* Ruin., num. 17, dum ait Christum passum esse pro salute totius mundi eorum qui salvi fiunt, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα. Nota est Augustini duplicis mundi distinctio ex sacris litteris ab eodem probata. Nihilominus existimem Cyrilli verba ad alterum sensum reducenda esse, ut mundus credentium nihil aliud significet, præter mundum totum credentem, vel post Evangelii prædicationem totum fere ex credentibus compositum. Sic catechesis hujus n. 1, verba, τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἀμαρτίαις νεκρωμένους, significant universos, qui in toto orbe sunt, peccatis mortuos, et infra eodem loco verba, κόσμον ὅλον ἀνθρώπων, significant « universos homines qui in mundo sunt. » Idem est sensus hujus Proverbiorum sententiæ bis a Cyrillo citatæ, « Fidelis hominis est totus mundus divitiarum, hoc est, totius mundi divitiæ. »

ρωθέντος τὴν δύναμιν. Τίς γάρ σε νῦν συνήγαγε; ποῖοι στρατιῶται; ποῖοις δεσμοῖς ἤνγκάσθης; ποῖα καταδίκη σε νῦν κατέπειξεν (1); Ἄλλὰ τὸ τρόπαιον Ἰησοῦ τὸ σωτήριον, ὁ σταυρὸς, πάντας συνήγαγε. Τοῦτο Πέρσας ἐδουλαγωγῆσα, καὶ Σκύθας ἡμέρωσε· τοῦτο τοῖς Αἰγυπτίοις, ἀντὶ αἰλούρων καὶ κυνῶν καὶ τῆς πολυσχιδοῦς κλάνης, τὴν Θεογνωσίαν ἐχαρίσατο· τοῦτο μέχρι σήμερον θεραπεύει νόσους· τοῦτο μέχρι σήμερον δαίμονας ἀπελάθει, φαρμάκων τε καὶ ἐπκοιδῶν ἀνατρέπει γοητείας.

ΜΑ'. Τοῦτο μετὰ τοῦ Ἰησοῦ φαίνεσθαι μέλλει πάλιν ἐξ οὐρανοῦ. Προηγέστω· γὰρ τοῦ βασιλέως τὸ τρόπαιον· ἵνα ἰδόντες δὲν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐκ τοῦ σταυροῦ γνόντες τὸν ἡτιμασμένον, οἱ μὲν (2) μετανοήσαντες Ἰουδαῖοι κόψονται (ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν κόψονται· φυλαὶ κατὰ φυλάς· τότε γὰρ μετανοήσουσιν, ὅτε οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετανοίας καιρὸς), ἡμεῖς δὲ καυχησώμεθα, ἐναβρονόμενοι τῷ σταυρῷ. προσκυνοῦντες τὸν ἀποσταλέντα Κύριον, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα, προσκυνοῦντες καὶ τὸν ἀποστείλαντα Πατέρα Θεόν, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι (3) ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁴⁹ Matth. xxiv, 30. ⁵⁰ Joan. xix, 37; Zach. xii, 10, 12; Apoc. i, 7. ⁵¹ Zach. xii, 12.

(1) Κατέπειξεν. Ita nos scripsimus sensu postulante, loco κατέπειξεν, *affixit*. Ita certe Grodecius legit Cod. Colb. habet, ἤπειξεν. Roe et Casaub., ὑπειξεν. Reg. et Coisl., ὑπηξεν. Post, vocem τοῦ σταυροῦ superflue positam inter τρόπαιον et Ἰησοῦ, resecurimus, ex Colb., Coisl., Reg., Grod.

(2) Οἱ μὲν. Particulam μὲν, cui respondet particula δὲ in vocibus. ἡμεῖς δὲ καυχησώμεθα, addidimus ex codd. Coisl. et Ceg. In Oitob. pro μὲν habetur μη, qui *pœnitentiam non egerunt*; male, cum agat Cyrillus de infructuosa et extra tempus pœnitentia Judæorum. Propter verbum καυχησώμεθα scripsimus, κόψονται, subjuncti mod. ex simili loco cat. 15, n. 21, pro κόψονται indicat. quod in editis et aliis codicibus habetur. Loco μετανοίας καιρὸς, Coisl. et Grod. habent, σωτηρίας καιρὸς. Colb. vero simpliciter, σωτηρία.

(3) Σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. Codd. Roe et Casaub. sic, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. « Adorantes et Deum. et « Spiritum sanctum ». Spiritus sancti mentione nulla hic apud Grodecium.

(4) Crucifixi virtutem, τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν. Intimam virtutem intelligit, quam cat. 14, num. 18, vocat operantem in hodiernum usque diem redivivi efficaciam, ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ ἀνστήσαντος ἐνεργείας· qua nimirum in cordibus hominum operans, persuadet ut relicti erroribus religionem veram amplectantur. Hunc ejus loci sensum esse suadent, præter subjecta verba quibus efficacius nihil inveniri potest, similes ad probandam Christi viventis vim et potestatem Patrum loci; ut Eusebii, orat. in Dedic. ecclesiæ Tyriensis, lib. x Hist. eccl., cap. 4; Athanasii, De Incarnat. Verbi Dei, num. 30 et 31; Chrysostomi., homil. 8 in II Cor., pag. 588; Ambrosii, in psal. xxxvi, num. 15 et 16. Quod tropæum crucis omnes in ecclesiam congregasse dicit, sciendum ecclesiam Resurrectionis cruci dedicatam fuisse videri ex Euseb., De laud. Const., cap. 9. saltem ambo sanctæ Crucis, et Resurrectionis nomina habuit. Scythas per crucem cicuratos cum dicit, id referri potest vel ad conversionem eorum ad fidem, quæ Tertulliani temporibus facta jam erat, ex libro ejus Adv. Judæos, cap. 7, vel ad id bellum, quo Constantinus

Crucifixi virtutem (4) tibi persuadeat. Quis enim te nunc ad hunc cætum adduxit? qui milites? quibus es vinculis coactus? quæ te nunc adursit iudicis sententia? Verum salutare Jesu tropæum, crux, omnes huc coegit. Hoc Persas servituti addixit, 203 et Scythas cicuravit. Hoc Ægyptis, in locum felium et canum, ac multiplicis erroris, Dei notitiam impertivit: hoc in hodiernum usque diem morbos curat, effugat dæmones, veneficiorumque atque incantationum evertit imposturas.

XLI. Hoc cum Jesu olim apparebit⁶⁰ (3) ex cælo: præcedet enim regis tropæum, ut Judæi quidem videntes quem purpugerunt⁵⁰, et ex cruce eum quem ignominia affecerunt recognoscentes, lamentis conficiantur (at illi quidem deplorabunt se tribus contra tribus⁵¹, tunc enim pœnitebit eos, cum non erit eis tempus pœnitentiæ), nos autem gloriemur, de cruce plaudentes ac gestientes, adorantes eum qui missus et pro nobis crucifixus est Dominum, adorantes quoque Patrem a quo missus est Deum, cum sancto Spiritu: cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

illato adversum Scythas labaro, partim rebellantes subjecit, partim legationibus mansuefecit; atque ab exlege et ferino ritu, ad rationabiles et legitimos vivendi usus traduxit; quod refert Euseb. lib. iv Vitæ Constantini, cap. 5. De veneficiis et incantationibus crucis signo in irritum deductis, exstant clarissimæ Patrum auctoritates, uti apud Athanas., De Incarn. Verbi Dei, num. 48, etc. Habetur ejus rei luculentum exemplum in provincia Palæstina non longe ante hæc tempora. de Christiana muliere per crucis signum adversus omnem vim magicam munita; quod ab Epiphano refertur hæresi 30. num. 8.

(5) Hoc cum Jesu olim apparebit, etc. De cruce eommuniter interpretantur Patres signum illud Filii hominis, quod Christus in novissimo iudicio appariturum tradit. Verum nonnulli id de ipsa lignea cruce intellexisse visi sunt, ut sanctus Paulinus. poem. 27, v. 95; sanctus Ephræm in diversis locis, aliique a Rosweydo in suis ad præfatum Paulini locum animadversionibus citati. Verum omisso locorum illorum examine, dum in eorum numero nostrum Cyrillum ex præsentī loco recenset, parum feliciter sensum ejus assecutus est. Primum enim hic non de cruce ipsa loquitur, sed de ejus signo, quo adhibito morbi curantur, dæmones fugantur, magicæ operationes evanescent: neque enim hæc de ipsa cruce dixeris. Præterea, cat. 15. num. 21, in loco huic gemino, signum, quod venientem Christum præcedet, vocat *luminosum*, vel *luminosæ crucis signum*, φωτεινὸν (ut alii codd. φωτεινοῦς) σταυροῦ σημεῖον· quod idem est cum eo quod ad Constantium scribens dicit num. 4, σταυρὸς ἐκ φωτός κατασκευασμένος, *crux ex luce composita*, ac non ipsam crucem, sed signum crucis illo die hostibus tremorem, amicis gaudium incussurum ait. Postremo epist. ad Constantium num. 6, prædictionem de signo crucis apparituro in Evangelii consignatam, in apparitione lucidæ crucis quæ Paschali tempore Hierosolymis visa est, ex parte completam scribit, plenius tamen in die iudicii complendam. Atqui crucis signum solum apparuerat: nihil ergo amplius a Christo significatum existimavit.

CATECHESIS DECIMA QUARTA.

De Christi resurrectione, ascensione in cœlos, et ad Patris dexteram consessu.

PRÆLOQUIUM.

I. *Tria hæc Symboli decreta in una oratione conjungit auctor et contra Judæos atque hæreticos Scripturarum auctoritate communit; ut tamen duo posteriora leviter tantum in fine præstringens, totam pene catechesin in probanda resurrectione declarandisque ejus circumstantiis consumere videatur.*

II. *Ac primo ad latitiam de Christi mortui resurrectione copiendum adhortatus (n. 1), omnes ejus circumstantias ex Scripturis sibi probandas proponit (n. 2). Post, ollatis aliquot de sepultura testimoniis, multa de resurrectione congerit, quæ et tempus et locum ejusdem declarant (n. 3); locum quidem, qui et hortus, et spelunca fuerit, et ab prophetis etiam martyrii nomine illi postmodum proprio appellatus sit; tempus vero, quod et matutinum fuit, et verna omni tempestate, qua etiam creatus est est mundus. Tum de mulieribus, ac nominatim Maria Magdalene, aromata ad eum unguendum ferentibus, ac redivivum sollicite requiruntibus tractat (n. 11): quorum fidei robur cum stolido Judæorum, resurrectionem Christi occultare tentantium, consilio comparat. Judæis deinde ex domesticis testibus resurrectionis veritatem probat, et ex eorum Scripturis, maximeque ex Jonæ exemplo, possibilem nec difficilem Deo fuisse convincit (n. 13). Eaque occasione Christi ad inferos descensum, **204** et beneficium omnibus sanctis ibi detentis impensum commemorat. Manichæis tandem resurrectionem opinione tantum constare asserentibus, ejus veritatem ex Novo Testamento et conglobatis omnium generum testimoniis, præsertimque conspicuis Hierosolymæ ejus monumentis, evincit.*

III. *Hinc ad articulum de ascensione transgreditur (n. 24): quem cum die superiori qui Dominicus erat in synaxi explicasset, satis habuit nonnulla auditoribus in memoriam revocare loca et exempla Scripturæ quibus eam asseruerat.*

IV. *Pauca quoque de Filii ad dexteram Patris sessione propter temporis angustias subjungit (n. 27). hanc ex diversis Scripturis astruens: illudque in primis ingeminans, non in tempore post ascensionem datam hanc Christo sessionis prærogativam, sed et ab omni æternitate convenire. Quibus peroratis, facta appreciatione et brevi adhortatione orationi finem imponit (n. 30).*

V. *Hic potissimum annotanda quæ de ornamentis sancti Sepulcri et ecclesiæ Resurrectionis tradit: de Jacobo primo Hierosolymorum episcopo, et successoribus ejus Hebræis: de Pauli raptu in cælum tertium et in paradysum.*

VI. *Habita est hæc catechesis mense Xanthico incipiente, paucis diebus post æquinotium vernalis, ex num. 10, feria secunda seu die Lunæ, ex num. 24, sed cujusnam hebdomadæ, divinare non facile est. At n. 24, se die præcedenti in synaxi diei Dominicæ de Ascensione Domini disputasse, argumento ex lectione, illo die secundum anni ordinem recitata, sumpto; sed neque ex quo libro Scripturæ excerpta esset, meminuit, neque qui ordo lectionum toto anno in Ecclesia Hierosolymitana Cyrilli temporibus servaretur, ullis monumentis compertum est. Dedit Zacagnius Euthalii Sulcensis opus in Epistolas S. Pauli in quo assignat initium lectionis Dominicæ quintæ Quadragesimæ in versu 11, cap. ix Epistolæ ad Hebræos: Christus assistens pontifex, etc., pag. 680, col. 1; quam lectionem hodie quoque Græci sicut Latina Ecclesia, eo die legunt. Aliud quoque lectionarium Ecclesiæ Alexandrinæ vetustissimum idem dedit, in quo ejusdem Dominicæ lectio assignatur in vers. 19, cap. x, Habentes itaque fratres fiduciam, etc. Utraque porro commodam Cyrillo de ascensione disserendi ansam dare potuit, cum agatur de Christi in cælos introitu; sed nihil super hac re certi statui potest. Hanc catechesin non dubitamus aut feriam secundam post Dominicam Palmarum, aut post Dominicam Passionis habitam esse: si anno 348 habitæ sunt catecheses, non est pronuntiata hæc feria secunda post Dominicam quintam, quæ hoc anno in vicesimam Martii ante æquinotium et mensem Xanthicum incidebat; si habitæ anno 347, Dominica Passionis erat 29 Martii et omnia plene cohærent; si anno 345, eadem Dominica erat 24 Martii, sed non in mense Xanthico. De his fustus disputamus in Dissertatione secunda.*

VII. *Emendata a nobis hæc oratio est ad codd. mss. Ottob., Coisl., Reg., Roe, Casaub.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΔ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδίασθεῖσα, εἰς τὸ, Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγελισάμην (1) ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ τὰ ἑξῆς.

CATECHESIS XIV ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis dicta ex tempore in illud : *Qui et resurrexit a mortuis tertia die ; et ascendit in caelos, et consedit a dextris Patris.* Lectio (a) ex priore ad Corinthios : *Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod annuntiavi vobis, etc. Quod resurrexit tertia die secundum Scripturas* ⁵², et quæ sequuntur.

Α'. Εὐφράνησθε, Ἱερουσαλήμ, καὶ πανηγυρίσατε, πάντες οἱ ἀγαπῶντες Ἰησοῦν· ἐγήγερται γάρ. Χαίρετε, πάντες ὑποὶ πρότερον ἐπενθήσατε, τὰς Ἰουδαίων τόλμας τε καὶ παρανομίας ἀκούσαντες· ὁ γὰρ ὑβρισθεὶς ὑπὸ αὐτῶν ἐνταῦθα, πάλιν ἠγέρθη. Καὶ ὡσπερ ἡ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀκρόασις, λυπηρὰ τις ἦν· οὕτως ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγελισμὸς εὐφραίνεται τοὺς παρόντας. Τὸ πένθος εἰς εὐφροσύνην στραφήτω, καὶ ὁ κοπετὸς εἰς χαρὰν· καὶ πλησθήτω χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὸ στόμα ἡμῶν, διὰ τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπόντα· Χαίρετε. Οἶδα γὰρ τῶν φιλοχρίστων ἐν ταῖς παρελθούσαις ἡμέραις τὴν λύπην· ἐπειδὴ τῶν λεγομένων καταληξάντων μὲν εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν, τὴν δὲ ἀνάστασιν μὴ εὐηγγελισαμένων, ἐκκρεμῆς ἦν ἡ διάνοις πρὸς τὸ ἀκοῦσαι τὸ ποηούμενον. Ἐγήγερται τοίνυν ὁ νεκρὸς, ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής· ὁ κατὰ ἀτιμίαν δι' ὑπομονῆς (2) τὸν στέφανον τῶν ἀκανθῶν περιδεδεμένος, οὗτος ἀναστὰς, τὸ διάδημα τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης διεδήσατο.

Β'. Ἀλλ' ὡσπερ τὰς περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ μαρτυρίας παρεθέμεθα, οὕτω φέρε καὶ νῦν τὰς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀποδείξεις πιστοποιησώμεθα· ἐπειδὴ ὁ παρὼν Ἀπόστολος φησιν· Ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. Ἀποστόλου τοίνυν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν Γραφῶν (3) ἡμᾶς ἀναπέμφαντος, καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ἐπιγνώσαι τῆς ἡμετέρας σωτηρίας τὴν ἐλπίδα καὶ μαθεῖν πρῶτον, εἰ αἱ θεῖαι Γραφαὶ λέγουσιν ἡμῖν τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ· πρότερον ἐν θέρει, ἢ ἐν φθινοπώρῳ γίνεται, ἢ μετὰ χειμῶνα, καὶ ἐκ ποίων τόπων ὁ Σωτὴρ ἐγήγερται, καὶ τί τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τῆς ἀναστάσεως ; ἐν τοῖς θαυμασίοις προσήταις ἀνηγόρευται, καὶ εἰ γυναῖκες αἰ

I. *Lætare, Hierusalem, et conventum agite, omnes qui diligitis* ⁵³ *Jesum : resurrexit enim ; gaude- te. omnis qui antea in luctu fuistis, auditis Judæorum ausis et facinoribus : 205* *qui enim ab eis his in locis dehonestatus est, rursus ad vitam revocatus est. Et sicut crucis commemoratio tristitiæ nonnihil intulit ; ita faustus resurrectionis nuntius præsentis lætificet. Convertatur luctus in gaudium, et planctus in lætitiā* ⁵⁴ ; *repleatur os nostrum gaudio et lætitiā* ⁵⁵, *propter eum qui post resurrectionem suam dixit : Gaudete* ⁵⁶ (5). *Novi enim quæ anteactis diebus fuerit Christi amantium tristitia, dum oratione nostra in mortem ac sepulturam desinente, emissa resurrectionis denuntiatione, suspensus erat animus ad illud quod optabat audiendum. Resurrexit itaque mortuus ille inter mortuos liber* ⁵⁷, *et mortuorum liberator. Qui ignominie causa, spinea corona redimitus per patientiam fuit, ille resurgens devictæ mortis diadema sibi cinxit.*

II. *Sed quemadmodum pertinentia ad ejus crucem testimonia protulimus, age, et nunc ad eundem modum demonstrationibus fidem resurrectionis faciamus ; siquidem qui in manibus est Apostolus ait : Sepultus est, et resurrexit tertia die secundum Scripturas* ⁵⁸. *Cum igitur nos Apostolus ad Scripturarum testimonia remittat, optimum est ut repositam salutis nostræ spem agnoscamus, ac primum quidem addiscamus, num divinæ nobis Scripturæ certum resurrectinis ejus tempus renuntient ; eane in ætate, aut in autumnō fiat, vel post hiemem ; et cujusmodi ex locis resurrexerit Salvator ; et quodnam resurrectionis loco nomen*

⁵² I Cor. xv, 1-4. ⁵³ Isa. lxxvi, 10. ⁵⁴ Psal. xxix, 12. ⁵⁵ Psal. lxx, 8 ; cxxy, 2. ⁵⁶ Matth. xxviii, 9. ⁵⁷ Psal. lxxxvii, 5. ⁵⁸ I Cor. xv, 4.

(a) Confirmatur hæc lectio ex n. 2.

(1) Ὁ εὐηγγελισάμην, etc. Hæc et sequentia verba usque ad tituli finem addidimus ex codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub. et Grod.

(2) Δι' ὑπομονῆς. Horum loco Coisl., καὶ τὴν ὑπομονήν, *Per ignominiam et patientiam.*

(3) Τῶν Γραφῶν. Eas voces suppl. ex codd. Roe, Casaub. et Grod.

(4) *Gaudete.* Ita sensus postulavit verti vocem, *Χαίρετε*, quam Vulgatus reddidit per *Avete.* Eodem sensu quo Cyrillus multi Patres intellexere, ut inter alios Chrysostomus.

apud admirandos prophetas tribuatur; et utrum A mulieres quæ illum non repertum quæsiwere, eo rursus reperto gaudeant; ut cum leguntur Evangelia, non fabulæ, neque rhapsodiæ (seu ineptæ rerum consarcinationes) existimentur sanctorum Evangeliorum narrationes.

III. Quod igitur sepultus sit Salvator aperte audistis in superiori ⁵⁹ sermone (1), Isaia dicente: *Erit in pace sepultura ejus* ⁶⁰; pacificavit enim sepultura sua cælum et terram ⁶¹, peccatores adducens Deo; et, *A facie iniquitatis sublatus est justus* ⁶²; et, *Erit in pace sepultura ejus*; et, *Dabo malos pro sepultura ipsius* ⁶³. Et est prophetia Jacob dicens in Scripturis: *Procumbens dormivit ut leo, et ut catulus; quis suscitabit eum* ⁶⁴? Et simile hoc in Numeris testimonium: *Recubans requievit ut leo, et ut catulus* ⁶⁵. Et sæpe audivistis psalmum dicentem: *Et in pulverem mortis deduxisti me* ⁶⁶. ⁶⁷ Locum vero adnotavimus in hoc dicto: *Inspicite in petram quam excidistis* ⁶⁸; deinceps vero de ipsa ejus resurrectione testimonia subnectamus.

τραν, ἣν ἐλατομήσατε. λοιπὸν δὲ περὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, παρακολουθεῖτωσαν ἡμῖν αἱ μαρτυρίαι.

206 IV. Primum igitur in psalmo undecimo dicit: *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus* ⁶⁹. Sed hoc testimonium apud quosdam adhuc dubium manet; nam et in iram sæpe exurgit ad ultionem sumendam de inimicis ⁷⁰. Veni igitur ad psalmum quintum decimum propalam dicentem: *Conserva me, Domine, quia in te speravi*; et postea: *Non congregabo conventicula eorum ex sanguinibus, nec nemoro nominum eorum per labia mea*: quandoquidem me abnegantes, regem suum sibi Cæsarem ascripserunt ⁷¹; et in consequentibus: *Prospiciebam Dominum coram me semper, quia a dextris meis est ut non commovear*. Et post pauca: *Adhuc vero et usque ad noctem erudierunt me renes mei*. Et postea manifestissime ait: *Quoniam non derelinques animam meam in infernum, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Non dixit, *Nec dabis Sanctum tuum videre mortem*, alioqui mortuus non esset; sed, *corruptionem* quidem, inquit, non video, in morte autem non permanebo. *Notas mihi fecisti*

⁵⁹ Cat. 13, n. 34. ⁶⁰ Isa. LVII, 2. ⁶¹ Coloss. 1, 20. ⁶² Isa. LVII, 1. ⁶³ Isa. LIII, 9. ⁶⁴ Gen. XLIX, 9. ⁶⁵ Num. XXIV, 9. ⁶⁶ Psal. XXI, 16. ⁶⁷ Cat. XIII, n. 35. ⁶⁸ Isa. LI, 1. ⁶⁹ Psal. XI, 6. ⁷⁰ Psal. VII, 7. ⁷¹ Joan. XIX, 15.

(1) Audistis in superiore sermone. Locum Isaiaë quem se illic citasse commemorat, non habetur in decima tertia catechesi; aut ergo significat homiliam in synaxi die præcedenti habitam; aut, quod ego verius censeo, fallente memoria citasse se existimavit testimonium, quod forte cum recitandum proposuisset, ex tempore dicens prætermisit.

(2) Ἐν τῇ ταφῇ αὐτοῦ. Verba hæc addidimus ex codd. Coisl. et Reg. quæ hanc phrasim cum superiore Isaiaë loco connectunt magis; et adducto inferius ejusdem Isaiaë loco *Dabo malos*, etc., a Cyrillo confirmata videntur. Quæ sequuntur, ab hoc testimonio: *A facie iniquitatis*, transcribit Rufinus, sed paulo liberius et solutius quam decimam tertiam catechesim compilavit; sumpta ex Cyrillo sparsim et longioribus intervallis inserens. Loco,

ζητοῦσαι αὐτὸν καὶ μὴ εὐρῶσαι, παλιν εὐρῶσαι χείρουσιν· ἵνα τῶν Εὐαγγελίων ἀναγινωσκομένων, μὴ μῦθοι, μηδὲ ῥηψωδία νομιζοῦντο τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων αἱ διηγήσεις.

Γ'. "Ὅτι μὲν οὖν ἐτάφη ὁ Σωτὴρ, ἀκηκόατε σαφῶς ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει, τοῦ Ἡσαίου λέγοντος. Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ· εἰρηνοποίησε γὰρ ἐν τῇ ταφῇ αὐτοῦ (2) οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τοὺς ἀμαρτωλοὺς προστάγων τῷ Θεῷ· καὶ, ὅτι Ἄπο προσώπου ἀδικίας ἤρται ὁ δίκαιος· καὶ, Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ· καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ λέγουσα ἐν ταῖς Γραφαῖς· Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Καὶ τὸ ἐν Ἀριθμοῖς παραπλήσιον· Κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος. Καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος ἤκούσατε πολλάκις· Καὶ εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με. Καὶ τὸν τόπον δὲ (3) ἐπεσημειώσαμεθα, ἐν τῷ λέγειν· Ἐμὸδέψατε εἰς τὴν πέτραν.

Δ'. Λέγει τοίνυν πρῶτον ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ ψαλμῷ· Ἐνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, νῦν ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος. Ἄλλ' ἔτι τοῦτο παρὰ τισιν ἀμφίβολον τυγχάνει· πολλάκις γὰρ καὶ εἰς ὕργην ἐγείρεται (4), πρὸς τὸ λαθεῖν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐλθὲ τοίνυν ἐπὶ τὸν πεντεκαίδεκατον ψαλμὸν λέγοντα σαφῶς· Φύλαξόν με, Κύριε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἠλπισα· καὶ μετὰ ταῦτα· Οὐ μὴ συναγάγω τῆς συναγωγῆς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδ' οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου, ἐπειδὴ ἐμὲ παραιτησάμενοι, βριλλία ἑαυτῶν ἐπέγραψαν τὸν Καίσαρα· καὶ τὰ ἐξῆς· Ἡρωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν ἵνα μὴ σαλευθῶ· καὶ μετ' ὀλίγον· Ἔτι δὲ καὶ ἕως νυκτὸς ἐπαίδευσάν με οἱ νεφροὶ μου· καὶ μετὰ ταῦτα σαφέστατα λέγει· Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν Ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. (Ὅκ εἶπεν (5)· Οὐδὲ δώσεις τὸν Ὅσιόν σου ἰδεῖν θάνατον, ἐπεὶ οὐκ ἀπέθνησκεν· ἀλλὰ, τὴν μὲν διαφθοράν, φησὶν, οὐ βλέπω, ἐν δὲ

Et, *Erit in pace sepultura ejus*, legit ille, *Et in pace est locus ejus*, ps. LXXV, 2, nec invitum crediderim loco ἡ ταφῆ scripsisse Cyrillum ὁ τόπος. Ita enim frigida ejusdem testimonii repetitio vitabitur.

(3) Τὸπον δέ. Δέ posuimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., cujus loco male in editis scriptum δὲς.

(4) Ἐγείρεται, *exurgit*. Ita scripsimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. loco ἐγείρεται, *exurrexit*.

(5) Ὅκ εἶπεν, *Non dixit*. Ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. emendatum. ut responderet alteri verbo infra φησὶν. Editi vero contra sensum constructionis habent in prima persona, Ὅκ εἶπον, *Non dixi*. Paulo post, loco ὀπομένω, *suffero*, ex Coisl. et Reg. et Grod. ascripsimus, ἀπομένω, *non permanebo*.

τῷ θανάτῳ οὐκ ἀπομενῶ. Ἐγνώρισάς μοι ὁδὸς ζωῆς. Ἴδού σαρῶς μετὰ τὸν θάνατον ζωὴ κηρύσσεται (1). Ἐλθὲ καὶ ἐπὶ τὸν εἰκοστὸν ἐννατον ψαλμόν· Ὑψώσω σε, Κύριε, ὅτι ὑπέλασθες με, καὶ οὐκ εὐφρανῆς τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ. Τί τὸ γενόμενον; ἐν ἐχθρῶν ἐξήύσθης, ἢ μέλλων τύπτεσθαι ἀπὸ ἀλλοτρίου; Αὐτὸς σαφέστατα λέγει· Κύριε, ἀνέγαγες ἐξ ᾗδου τὴν ψυχὴν μου. Ἐκεῖ λέγει, Οὐκ ἐγκαταλείψεις, προφητικῶς· καὶ ὠδὸς λέγει τὸ μέλλον γίνεσθαι ὡς γεγενημένον, ὅτι Ἀνέγαγες. Ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν καταδικαιόντων εἰς λάκκον. Ἐν ποίῳ καιρῷ τὸ ἐσόμενον; Τὸ ἐσπέρας αὐλισθόσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωὶ ἀγαλλίασις. Ὁψὲ γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν τὸ πένθος· καὶ πρωὶ, τῆς ἀναστάσεως ἢ εὐφροσύνη.

Β'. Θέλεις δὲ γινῶναι καὶ τὸν τόπον; Λέγει πάλιν ἐν Ἀσμασιν· Εἰς κῆπον καρύας κατέβη, κῆπος γὰρ ἦν ὅπου ἐσταυρώθη. Διὶ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν βασιλικαῖς δωρεαῖς ἐφαιδρόνηθη, ἀλλὰ κῆπος ἦν πρότερον, καὶ τὰ σύμβολα τούτου μένει καὶ τὰ λείψανα. Κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη, ὑπο τῶν Ἰουδαίων τῶν λεγόντων· Ἐμνήσθημεν, ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος ἔτι ζῶν εἶπεν· Ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι· κέλευτον οὖν ἀσφαλίσθηναί τὸν τάφον· καὶ ἐξῆς (2). Οἱ δὲ πορευθέντες ἠτρεχάλιταντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας. Πρὸς οὓς καλῶς ἀποτεινόμενος (3) τις εἶπε· Καὶ εἰς ἀνάπαυσιν αὐτοὺς κρινεῖς. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ πηγὴ ἡ ἐσφραγισμένη, ἢ τίς ἐρμηγεύεται πηγὴ φρέατος ὕδατος ζῶντος; Αὐτὸς ἐστὶν ὁ Σωτὴρ, περὶ οὗ γέγραπται· Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς.

Γ'. Ἀλλὰ τί λέγει τοῖς μαθηταῖς ὁ Σαφωνίας ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ; Ἐτοιμάξου, ὀρθριζε (4)· διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλίς αὐτῶν· τῶν Ἰουδαίων δηλονότι, παρ' οἷς οὐ καταλέλειπται βότρυς

⁷² Cant. vi, 10. ⁷³ Job xix, 41. ⁷⁴ Vide *infra*. n. ⁷⁵ Job vii, 18. ⁷⁶ Cant. iv, 12. ⁷⁷ *ibid.* 13. ⁷⁸ Psal. xxxv, 9. ⁷⁹ Sophon. iii, 7.

(1) Κηρύσσεται. Hoc verbum in codd. Roe et Casaub. excipit hoc glossema: Ἀναμφίβητος ἢ ἀπόδειξις τῆς ἀναστασεως· *Indubitata est resurrectionis comprobatio*. Loco εὐφρανῆς. Roe scriptum habet εὐφρανῆς. Inferius loco γινόμενον, scriptum habet γενόμενον ex codd. Reg. et Coisl. Sequentia exscribit Rufinus.

(2) Καὶ ἐξῆς. Eas voces et sequentes usque ad τὸν τάφον incl., propter hujus vocis repetitionem prætermissas, restituiimus ex codd. Reg., Otob., Coisl., Roe, Casaub. In Roe et Casaub. prætermittitur, σφραγίσαντες τὸν λίθον.

(3) Καλῶς ἀποτεινόμενος. Vocem καλῶς ascriptus ex codd. Reg., Coisl., Roe, Casaub. At hi omnes omittunt τῆς. In sequenti ex Jobi libro testimonio, loco αὐτοὺς scriptum est αὐτόν in Coisl., Reg., Roe, Casaub. ut est revera in textu Jobi: at Cyrillum legisse αὐτοὺς plurali numero probat applicatio hujus loci ab eo facta ad Judæos: Πρὸς οὓς ἀποτεινόμενος. Loco, πηγὴ φρέατος, habetur in Coisl., Reg. et Grod. φρέαρ simpliciter. In Canticis vero cap. iv, vers. 13, πηγὴ κῆπου, καὶ φρέαρ ὕδ. ζῶν.

(4) Ὀρθριζε. Reg. et Coisl. ὀρθρισον, ut in prophético textu, et hic etiam paucis post lineis. Vocem ἐπιφυλλίς verti *racemulus*, secutus Cyrillum

vias vitæ, ecce diserte post mortem vita prædicatur. Veni et ad vicesimum nonum psalmum: « Exaltabo te. Domine, quoniam suscepisti me, nec latificasti inimicos meos de me. » Quid factum est? ab inimicis liberatus es, aut jamjam percutiendus dimissus fuisti? Ipse dicit clarissime: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam*. Illic dicit, *Non derelinques*, propheticè: hic autem futurum tanquam jam factum enunians ait, *Eduxisti. Salvasti me a descendentibus in lacum*. Quoniam id tempore futurum est? *Ad vespertinum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia*; sub vespertinam enim erat discipulorum luctus, et mane resurrectionis lætitia.

V. Vis et de loco cognoscere? Dicit iterum in Canticis: *In hortum nucis descendit* ⁷²; hortus enim erat ubi crucifixus est ⁷³. ⁷⁴ Tametsi enim imperatoris donis (5) nunc maxime exornatus sit, prius tamen hortus erat, hujusque manent adhuc vestigia et reliquie. *Hortus conclusus, fons signatus* ⁷⁵, a Judæis videlicet qui dixerunt: « Recordati sumus, quod seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube igitur muniri sepulcrum; *et in sequentibus*: Illi autem profecti munierunt sepulcrum, signantes lapidem, adhibitis excubiis ⁷⁶. *In quos pulchre invectus ait aliquis*: **207** Et in requietem judicabis ipsos ⁷⁷. *Quis vero est fons signatus* ⁷⁸, *aut quis significatur fons putei aquæ viventis* ⁷⁹? » Ipse est Salvator, de quo scriptum est: « Quoniam apud te est fons vitæ ⁸⁰. »

VI. Verum quid dicit discipulis Sophonias ex persona Christi? « Præpara te, mane surge; corruptus est omnis racemulus ipsorum ⁸¹; » Judæorum nempe, apud quos relicta non est uva salutis sed

⁷² Cant. vi, 10. ⁷³ Job xix, 41. ⁷⁴ Vide *infra*. n. ⁷⁵ Job vii, 18. ⁷⁶ Cant. iv, 12. ⁷⁷ *ibid.* 13. ⁷⁸ Psal. xxxv, 9. ⁷⁹ Sophon. iii, 7.

Alexandrinum qui in suis ad hunc locum commentariis probat, Scripturæ stylo ἐπιφυλλίδα dici *minimos et paucis granis constantes racenos*; qui frondibus velut insepulti, plerumque colligentium oculos fugiunt. In Latina LXX interpp. versione apud Hieronymum scribitur *racemi*; in Commentario vero scriptum in LXX ait esse *frondositas*; ipse Hebraicam vocem vertit *cogitationes*.

(5) *Imperatoris donis*. Hortum in quo sepultus est Christus decoravit, seu potius in sacra ædificia commutavit Constantinus; ornata sacræ resurrectionis specu, et ædificata ex adverso ei ad occidentem magnifica Resurrectionis ecclesia, basilica, porticibus, atriis, diversisque aliis ædificiis constante. Quas superfuisse dicit Cyrillus prioris horti reliquias, sunt qui existiment comprehensas fuisse in subduali spatio, quod inter sacrum monumentum et basilicam, longissimis porticibus ad tria latera additis interceptum erat. Illud autem cum splendido lapide constratum esset, ex Euseb., l. iii *Vit. Constant.* cap. 35. quinam horti vestigia retinere potuerit non intelligo. Malim igitur ea vel pone sacrum monumentum ad orientem, vel ad ejusdem latera, juxta antemuralia quibus conjunctum erat, infra, num. 9 collocare.

neque racemulus : excinditur namque vinea ipsorum. Vide quomodo ad discipulos loquitur : « Πρὸς « para te, mane surge : » mane exspecta resurrectionem Et deinde secundum eandem Scripturæ consequentiam ac tenorem, ait : « Propterea exspecta « me, ait Dominus, in diem resurrectionis meæ in « martyrium⁸² » [seu testimonium]. Vides etiam prophetam prævidisse locum resurrectionis (1), qui Martyrium appellandus erat. Quæ enim ratione, non cæterarum Ecclesiarum more hic Golgothæ et resurrectionis locus Ecclesia appellatur, sed Martyrium? At id fortasse propter prophetam qui dixit : « In diem resurrectionis meæ in martyrium. »

VII. Et quis iste est, quodve ejus resurgentis signum? Evidenter in consequentibus in ipsa prophetici contextus serie dicit : « Quia tunc convertam « super populos linguam⁸³; » siquidem post resurrectionem misso Spiritu sancto data est gratia linguarum⁸⁴, « ut serviant Domino sub jugum unum⁸⁵. » Quodnam vero aliud in eodem propheta adjungitur symbolum, quod, servient Domino sub jugum unum? « Ex fluvibus fluviorum Æthiopiæ afferent tibi victimas. » Nosti quod in Actis scriptum est⁸⁶, cum venit Æthiops eunuchus ex finibus fluviorum Æthiopiæ. Quando igitur et temporis circumstantiam, et loci proprios characteres, quando et consecuta resurrectionem signa edicunt Scripturæ; firmam deinceps resurrectionis fidem concipe, neque te quisquam permoveat, quominus Christum confitearis e mortuis excitatum.

VIII. Accipe et aliud testimonium in octogesimo septimo psalmo, Christo in prophetis dicente (ipse enim qui tum loquebatur⁸⁷, postea 208 adfuit) :

⁸² Sophon. III, 8. ⁸³ ibid. 9. ⁸⁴ Act. II, 4. ⁸⁵ Sophon. III, 10. ⁸⁶ Act. VIII, 27. ⁸⁷ Isa. LII, 6.

(1) « Locum resurrectionis qui appellandus erat « Martyrium. » Deducit id Cyrillus ex loco Sophoniæ; cujus Hebraicam vocem LXX Interpp. reddiderunt *μαρτύριον* *testimonium* Hieronymus *futurum*. Cum ecclesiæ, quæ super martyrum tumulos ædificari solebant, *martyria* dicerentur, e variis quæ in sacris locis Christo constructæ sunt ecclesiis, sola quæ ad monumentum ejus condita est, *martyrii* nomen retinuit; quod ecclesiis *Nativitatis* Bethlehemi, et *Ascensionis* in monte Olivarum ædificatæ, et superiori in monte Sion ecclesiæ tribui non poterat. Non dubi in illi ecclesiæ præcipue convenisse *martyrii* nomen, quæ ad Christi martyrum capitis sepulcrum, et in loco ubi præclaram confessionem testificatus fuit (I Tim. VI, 13) ædificata erat. Quamobrem apud Eusebium variis in locis, et hujus sæculi atque etiam sequentium scriptores, ecclesia Resurrectionis proprio nomine *Martyrium*, vel *magnum Martyrium*, vel *Martyrium Salvatoris* dici solet. Verum *martyrii* nomen ipsi sepulcro, aut loco et sacello Resurrectionis seu sancto monumento, peculiariter attributum legimus: verbi gratia apud Euseb. lib. III *Vit. Constantini*, cap. 8, et *De laudib. Constantini*, cap. 9. et Hieron., epist. olim 17, num. 44, sanctum monumentum *Christi Domini confessionem*, quod idem Latinis est ac *martyrium* Græcis, appellare videtur. Ipsum etiam locum in quo quæsitæ et reperia crux. Paulinus epist. 31, num. 6, *locum testificationis* appellat, quem num. seq. *locum passionis* dicit. Ecclesiæ martyribus ædificatæ horum sanctorum *martyria* dicebantur; quemadmodum etiam templa prophe-

σωτηρίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιφυλλίς· ἐκκόπτεται γὰρ ἡ ἄμπελος αὐτῶν. Βλέπε, πῶς λέγει πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἐτοιμάζου, ὄρθρου προσδόκα τὴν ἀνάστασιν (2). Καὶ ἐξῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν τῆς Γραφῆς φησί· Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. Βλέπεις, ὅτι καὶ τὸν τόπον τῆς ἀναστάσεως προεῖδεν ὁ προφήτης, Μαρτύριον ἐπικληθησόμενον; Τίνι γὰρ τῶ λόγῳ, μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἀναστάσεως οὗτος ὁ τόπος Ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ Μαρτύριον (3); Ἄλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην, τὸν εἰπόντα· Εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

Z'. Καὶ τίς ἐστὶν ἄρα οὗτο, καὶ τί τὸ σημεῖον τοῦ ἀνισταμένου; Σαφῶς ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ προφήτου, φησὶν· Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν· ἐπειδὴ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποσταλέντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐδόθη χάρις γλωσσῶν, πρὸς τὸ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. Καὶ τὸ ἄλλο σύμβολον ἐν τῷ αὐτῷ πρόκειται· προφήτη, τοῦ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα; Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσί μοι θυσίας. Οἶδας τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς Μράξεσιν, ὅτε ἦλθεν Αἰθίοψ εὐνοῦχος ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. Ὅταν τοίνυν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τοῦ τόπου τὸ ἰδίωμα, ὅταν καὶ τὰ (4) μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημεῖα λέγωσιν αἱ Γραφαί· πιστοποιοῦ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάστασιν, καὶ μηδεὶς σε σαλευέτω ἀπὸ τοῦ ὁμολογεῖν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγγεγεμμένον.

H'. Λάμβανε δὲ καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἐν τῷ ὀγδοηκαστῷ ἐβδόμῳ ψαλμῷ, Χριστοῦ λέγοντος ἐν προφήταις (αὐτὸς γὰρ ὁ λαλῶν τότε (5) ὑπερον παρ-

tis, apostolis et virginibus condita, horum prophetiæ, αποστολεῖα, et παρθενῶνας appellata legimus. At etiam ad ecclesias aliis sanctis non martyribus conditas, extensum *martyrii* nomen variis in monumentis reperitur. Quod autem Millesius in suis ad hunc locum notis, ex appellatione *martyrii* Hierosolymitani factum ait, ut alia quoque templa *martyria* nuncuparentur; id nullo auctore prodit, et ex frequenti Eusebii usu ecclesias *martyriorum* nomine appellandi. jam ante ecclesiæ Hierosolymitanæ constructionem confirmatum fuisse hunc ecclesias nuncupandi morem, satis ut puto convincitur; magisque ex aliis *martyriis* id nomen in istam derivatum censuerim.

(2) Ὁρθρου προσδόκα τὴν ἀνάστασιν. Eæ voces desiderantur in codd. Coisl., Reg., Roe et Casaub. quarum loco leguntur istæ : Ἐτα τὸ, Διέφθρηται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλίς αὐτῶν, καὶ ἐξῆς κατὰ, etc.

(3) Ἄλλὰ Μαρτύριον. Editi, ἀλλὰ καὶ Μαρτύριον, contra scopum Cyrilli qui hanc eandem, communi usui non Ecclesiam, sed Martyrium appellatam dicit; quare illud καὶ expunximus, auctoritate codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(4) Καὶ τὰ. Articulum τὰ addidimus ex codicibus Roe et Casaub.

(5) Ὁ λαλῶν τότε. Adverbium τότε adjectum a nobis ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Scripsimus vero παρεγένετο, loco παρεγένετα; quod manifeste mendosum est, ex codd. Reg., Coisl. et Roe. Et iisdem etiam libris, insuperque ex Casaub. et Grod. codd. vocem ἄνθρωπος post παρεγένετα positam delevimus.

εγένετο)· Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγενήθη ὡσεὶ ἄνθρωποι ἀβοήθητος ἐν νεκροῦς ἐλεύθερος. Οὐκ εἶπεν· Ἐγενήθη (1) ἄνθρωπος ἀβοήθητος· ἀλλ', ὡσεὶ ἄνθρωποι ἀβοήθητος. Καὶ γὰρ ἐπταυρώθη, οὐκ ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ' ἐκουσίως· καὶ οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἀκουσίως ἦν ὁ θάνατος. Προσελογίσθη μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Καὶ τί τὸ σύσημον; Ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ (πεφεύγασι γὰρ οἱ μαθηταί). Μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσης θαυμάσια; εἶτα μετ' ὀλίγα· Καὶ ἐγὼ, Κύριε, πρὸς σὲ ἐκέκραξα, καὶ τὸ πρῶτ' ἢ προσευχὴ μου προϋβάτει σε. Βλέπεις, πῶς ὀφείλουσι καὶ τὸν καιρὸν τῆς ὥρας, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως (2);

Θ'. Καὶ πόθεν ἐγγίγερται ὁ Σωτήρ; Λέγει ἐν τοῖς ᾠσμασι τῶν ᾠμάτων. Ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου· καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς· Ἐν σκέπη τῆς πέτρας. Σκέπη τῆς πέτρας (3); εἶπε τὴν τότε πρὸ τῆς θύρας τοῦ σωτηρίου μνήματος οὕτως σκέπη, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πέτρας, καθὼς συνήθως ἐντυχθα γίνεσθαι πρὸ τῶν μνημάτων, λελαξευμένην (4). Νῦν γὰρ οὐ φαίνεται, ἐπειδὴ τότε ἐξεκολλάθη τὸ προσκέπασμα διὰ τὴν παροῦσαν εὐκοσμίαν. Πρὸ γὰρ τῆς βασιλικῆς φιλοτιμίας τῆς κατασκευῆς τοῦ μνήματος, σκέπη ἦν ἔμπροσθεν τῆς πέτρας. Ἀλλὰ ποῦ ἐστὶν ἡ πέτρα, ἡ ἔχουσα τὴν σκέπη; ἄρα περὶ τὰ μέσα τῆς πόλεως κεῖται, ἢ περὶ τὰ τεῖχη καὶ τὰ τελευταῖα; καὶ πότερον ἐν τοῖς ἀρχαίοις τεῖχεσιν ἐστὶν, ἢ τοῖς ὕστερον γενομένοις προτειχίσμασι; Λέγει τοίνυν ἐν τοῖς ᾠμασιν· Ἐν σκέπη (5) τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος.

⁸⁸ Psal. LXXXVII, 1. ⁸⁹ ibid. 5, 6. ⁹⁰ ibid. 9. ⁹¹ Matth. xxvi, 56. ⁹² Psal. LXXXVII, 11. ⁹³ ibid. 14. ⁹⁴ Cant. II, 10. ⁹⁵ ibid. 14. ⁹⁶ ibid.

(1) Ἐγενήθη. Eam vocem supplevimus ex codd. Coisl., Reg., Roe., Cas., deest in Rufino hunc locum ex Cyrillo ut videtur exscribente.

(2) Καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, Coisl., Reg., Roe., Casaub., καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, et passionem et resurrectionem. At Cyrillus non de ipsa passione et resurrectione, sed de utriusque adiunctis et circumstantiis loquitur. Paulo post, loco ἐγγίγεται, Reg., Roe. et Casaub. habent, ἐγγίγεται.

(3) Τῆς πέτρας. Addunt codd. Roe. et Casaub., ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος. Quæ sunt verba consequentia laudati ex Canticis testimonii. Verum ea verba inferius tantum explicat Cyrillus, ibique ita recitat quasi eorum autem non meminisset.

(4) Λελαξευμένη. Male in codd. Coisl. et Reg., λελαξευμένη νῦν φαίνεται, ἐπειδὴ, contra Cyrilli mentem.

(5) Ἐν σκέπη. Naturalem horum Scripturæ verborum ordinem ex codd. Coisl., Reg., Roe. et Casaub. restituumus, qui in editis ita confusus erat: Ἐν σκέπη τοῦ προτειχίσματος ἐχόμενα τῆς πέτρας: quod pessime versum a Grodecio, *In caverna maceris habentis petras*. At Cyrillus sacram resurrectionis speluncam neque in urbis medio, neque juxta veteres muros, sed juxta antemuralia sitam. Non hic veteris Hierosolymæ, sed Æliæ mentionem facit: cujus antemuralia hæc recentia a Constantino, dum sepulcrum ornat, ad illud protegendum instituta censemus. Nam quod Sozoremus, lib. II *Hist.*, c. 1, ait Adrianum tum Calvarie montem, tum locum sepulcri muro circumducto cinxisse,

A *Domine Deus salutis meæ, de die clamavi et in nocte coram te* ⁸⁸, et post pauca: *Factus sum sicut homo sine adjutorio, in mortuis liber* ⁸⁹. Non dixit, *Factus sum homo sine adjutorio*; sed, *sicut homo sine adjutorio*: crucifixus enim est, non ex virium defectu, sed voluntariæ, nec ex involuntaria infirmitate mors ejus prodivit. *Reputatus sum cum descendentibus in lacum* ⁹⁰. Et quod signum? *Longe fecisti notos meos a me* ⁹¹ (fugerunt enim discipuli ⁹²). *Nunquid mortuis facies mirabilia* ⁹³? Deinde post pauca: *Et ego, Domine, ad te clamavi, et mane oratio mea perveniet te* ⁹⁴. Vident, quomodo etiam declarant ipsam horæ circumstantiam, tum passionis tum resurrectionis?

B IX. Undenam vero resurrexit Salvator? ait in Canticis canticorum: *Surge, veni, proxima mea* ⁹⁵; et in sequentibus. *In spelunca petreæ* ⁹⁶. Speluncam petreæ dicit, eam quæ tunc fuit (6) ante Salvatoris monumenti ostium speluncam; ex eadem petra, sicut hic in foribus monumentorum fieri solet, excisam. Nunc vero jam non apparet, eo quod præsentium ornamentorum instituendorum gratia olim erasa sit anterior spelunca; ante enim hanc monumenti ex regia magnificentia structuram, erat ante petram spelunca. Ubinam autem petra illa est quæ speluncam habet? an in medio urbis sita, aut circa muros et extrema? utrumne vero in veteribus muris est, an in exstructis postea antemuralibus? Dicit igitur in Canticis: *In spelunca petreæ juxta antemurale* ⁹⁷.

C

⁹⁸ Psal. LXXXVII, 1. ⁹⁹ ibid. 5, 6. ¹⁰⁰ ibid. 9. ¹⁰¹ Matth. xxvi, 56. ¹⁰² Psal. LXXXVII, 11. ¹⁰³ ibid. 14. ¹⁰⁴ Cant. II, 10. ¹⁰⁵ ibid. 14. ¹⁰⁶ ibid.

facile Adriano imputare potuit quod est a Constantino perfectum et absolutum. Quidquid ædificiorum intra hæc antemuralia inclusum fuit, una cum Resurrectionis ecclesia, id esse puto quod ab Eusebio, lib. III *Vit. Constant.*, cap. 33, vocatur nova Jerusalem ex adverso veteris ædificata. Quod cum Socrates, lib. I, c. 17, de sola Resurrectionis ecclesia, Valesius in suis ad hunc Eusebii locum notis de tota Ælia interpretatur; ille hanc appellationem nimium contraxisse videtur, iste plus æquo ampliasset. Quamvis Anastasis in extremis urbis partibus foret, conjuncta tamen ei Basilica, atrii et porticibus ante et pone septa tantum spatii occupabat. ut ad medium usque urbis forum extrema templi vestibula perducerentur. Euseb. loc. cit. cap. 9, unde ipse, *De laud. Const.*, c. 9, ecclesiam Resurrectionis in ipso urbis medietullo ædificatam ait. Temporibus decursu urbis ab Orientali parte amplificata est, et templum a Mahummedanis in loco Salomonæi templi structum, atque a Christianis postliminio in ecclesiam conversum, intra mœnia recepit: adeo ut in angulum quemdam urbis una cum sacro sepulcro contracti censerentur Christiani: qui rerum status erat cum bellum sacrum inceptum est. Vide Guill. Tyr. lib. VIII cap. 2. et IX, cap. 18,

(6) *Eam quæ tunc fuit*, etc. Constabat sepulcrum Christi spelunca duplici in rupe excavata: quarum prior alteri pro vestibulo erat, ex antiquo more loci, ut videtur Gen. XXIII, 19; XXV, 9. Patens erat prior illa spelunca, de qua Juvencus, l. IV, *Hist. evang.*;

Limen concludunt immensa volumina petreæ.

X. Quo tempore exurgit Salvator? nunquid æstatis tempore vel alio? In eisdem Canticis proxime ante ea quæ modo recitata sunt, dicit: « Hiems » transit, imber transit sibi, et abiit; flores visi « sunt in terra; tempus putationis 209 advenit⁹⁸ ». Nonne nunc floribus plena tellus est, et putantur vineæ? Cernis quomodo transactam etiam hiemem dixit. Xanthico enim hoc mense jam præsentem, ver deinceps adest. Hoc autem tempus est primi Hæbræorum mensis (1), in quo celebratur festivitas Paschæ, typici quidem et figurativi prius, nunc autem veri. Hoc creationis mundi tempus: tunc enim dixit Deus: « Producat terra herbam feni, garrinam⁹⁹, » et nunc, ut vides, jam omnis herba germinat. Et quemadmodum tunc Deus cum solem et lunam fecit, æqualium illis dierum ac noctium cursus impertivit, sic et paucis ante diebus æquinoctii tempus erat. Tunc dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem*¹. Et illud quidem, *ad imaginem* (2), accepit: hoc vero,

⁹⁸ Cant. II, 11, 12. ⁹⁹ Gen. I, 11. ¹ ibid. 26.

Altera vero interior ita describitur a Paschasio Ratberto, lib. II in *Matth.* c. XXVII, vers. 60: « Ut rotunda fuerit domus intus infra rupem vastissimam præcisa; tantæ altitudinis, ut intra stans homo vix manu extrema culmen ejus posset attingere. Ad eam aditus erat ab Oriente per ostium monumenti, qui lapis ille magnus advolutus atque oppositus cum signaculis fuit. Ibi compositum fuit Christi corpus ad aquilonarem partem, in loculo ipsa in rupe excavato, septem pedibus longo et trium palmarum mensura pavimento eminentiore; cujus apertura ad inserendum corpus non superne, sed in latere, meridianam partem respiciens perfossa erat. » Hæc Paschasius. Cum vero Adrianus totum monumentum plurima humo aggesta penitus abdidisset, locoque ita ad mediocrem altitudinem evecto ac lapidibus substrato, ædem ac simulacrum Veneris imposuisset; Constantinus dissipatis omnibus impietatis monumentis, sepulcrum egesta humo aperuit; sacramque Resurrectionis specum convertit in ecclesiam eximii operis, rotundam, triplici pariete distinctam, in cujus medio monumentum erat. Sic eam describit loco jam citato Paschasius. Ut novæ ædi eximii columnis, maximoque cultu et cujusque modi ornamentis decoratæ, locum faceret pius imperator, rupis maximam partem, ac priorem speluncam destruere necesse fuit. Hinc ædes excitata satis capax, ut in ea Cyrillus quinque mystagogicas catecheses haberet, et aliquando Epiphanius coram Joanne Cyrilli successore et frequenti populo concionaretur, Hieronymo teste, epist. 61, nov. ed. 38.

(1) Alibi sive Nisan.

(2) *Illud quidem, ad imaginem, etc.* Unum et idem vulgo significari credimus per imaginem et similitudinem Dei ad quam conditi sumus: eaque in re Patrum multas astipulatores habemus. Nihil tamen pauciores sunt qui cum Cyrillo imaginem in natura, similitudinem in virtute posuerunt. Horum testimonia jam ante nos ab aliis observata et citata non referimus, quamvis plura ab eis prætermittimus nobis commemorare liceat. Imaginem Dei in homine Cyrillus cat. 4, n. 18, in anima libera potestate sui reponere videtur, et cat. 12, n. 5 in rerum omnium propter hominem creaturam servitio. At similitudinem in gratia Spiritus sancti, quæ primo homini in creatione a Deo per insuffla-

A I. Ποῖος καιρὸς ἐγείρεται ὁ Σωτὴρ; ἄρα θέρους καιρὸς, ἢ ἄλλος; Ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἰσραηλῶν ἀνωτέρω τῶν ἐρημένων εὐθὺς λέγει: Ὁ χειμὼν παρεῖλθεν. ὁ ὑετός παρεῖλθεν (3) ἑαυτῷ, καὶ ἐπορεύθη· τὸ ἀνοθὴ ὤφθη ἐν τῇ γῆ· καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασεν. Ἄρα οὐχὶ νῦν ἡ γῆ ἀνοθῶν πλήρης, καὶ τέμνουσι τὰς ἀμπέλους; Ὁρᾶς, ὅπως καὶ τὸν χειμῶνα εἶπε λοιπὸν παρελθόντα Ξανθικοῦ γὰρ (4) τούτου τοῦ μηνὸς ἐνεστῶτος, ἔαρ ἐστὶ λοιπόν. Ὁ δὲ καιρὸς ἐστὶν οὗτος, ὁ μὲν ὁ παρ' Ἑβραίοις πρῶτος, ἐν ᾧ ἡ ἔορτὴ τοῦ Πάσχα τοῦ πρότερον τυπικοῦ, νῦν δὲ ἀληθινοῦ. Οὗτος ὁ καιρὸς τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας· τότε γὰρ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. Καὶ νῦν, ὡς ὁρᾶς, λοιπὸν πᾶσα βοτάνη σπέρματιζει. Καὶ ὡσπερ τότε ὁ Θεὸς ποιήσας ἕλιον καὶ σελήνην, ἡμερῖνους αὐτοῖς ἐχαρίσατο ὁρόμους· οὕτως (5) καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἡμερῖας τῆν ὁ καιρὸς. Τότε εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέρην καὶ κατ' ὁμοίωσιν. Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα, ἔλαθε· τὸ δὲ κατ' ὁμοιότητα, διὰ

tionem collata est. Agens enim cat. 17. n. 12, de gratia Spiritus sancti a Christo post resurrectionem apostolis insufflando in eos data, hanc secundam insufflationem factam ait, quia prior per voluntaria peccata obscurata est: Δεύτερον ἐμφύσημα τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἡμαυρώθη διὰ τῆς ἐκουσίας ἀμαρτίας. Ubi vides iisdem illum verbis uti de obscuratione insufflationis agentem, quibus similitudinis obscurationem hic exprimit.

(3) Παρεῖλθεν, etc. In codd. Coisl. et Reg., παρεῖλθεν, ἐπορεύθη ἐκωτῷ. Videtur id emendatum ex Bibl. in quibus est, ὑετός ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη.

C (4) Ξανθικοῦ γὰρ. Particulam γὰρ ascripsimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Palo post loco πρότερον, ex Reg., Roe et Casaub. posuimus. πρότερον, ut responderet sequenti νῦν δὲ. Xanthicum mensem non instare solum, sed et inchoatum adesse significat, tum voce ἐνεστῶτος, quæ ubi tempore agitur, præsentis indicium esse solet, tum etiam pro nomine τούτου, isto. Ut omittam inextricabiles de Xanthici mensis secundum varios auctores situ quæstiones. Christiani mediæ ætatis scriptores Xanthicum atiquando a 24 vel 25 Martii aliquando cum primo Aprilis Romani die inchoant. Nec insolens apud unum eundemque auctorem duplicem hanc computandi rationem reperiri. Cyrillus vero Xanthicum a 25 Martii inchoasse videtur, cum Xanthicum, paucis ab æquinoctio exactis diebus, jam decurrere ait. Ad hæc in eo mense resurrectionem Christi locat, quam vulgaris Patrum opinio Marsio mense assignat. Quod autem hoc tempus creationis mundi asserit, id illi cum universis pene Patribus commune est: qui cum eo creationem mundi et ejusdem reparationem, Adami ejectionem e paradiso et latronis in eundem introductionem, eodem recurrente tempore factam observant. Vide Euseb. Cæsar., Caten. in *Luc.* XII, 7; Amb. lib. I *Hexæm.*, cap. 4, num 13 et 14; Gaudent., serm. I. ad *Neop.*; Cosm. *Ægypt.*, lib. V *Topogr.*, p. 192; Macarium, homil. 15, etc.

D (5) Οὕτως, etc. Hæc paulo diverse leguntur in codd. Roe et Casaub., καὶ νῦν ἐστὶν ἡμερῖα· ἴσως δὲ καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἡμερῖα τῆν ὁ καιρὸς. « Et nunc est æquinoctium, et forte ante paucos dies æquinoctii tempus erat. » Quæ duo membra sese destruunt: quamobrem negligenda illa est lectionis variatio.

τὴν παρακοτὴν ἡμαρτώσει (1). Ἐν τῷ καιρῷ οὖν ᾧ ἀπώλεσε τοῦτο, ἐν τούτῳ καὶ διόρθωσις ἐγένετο. Ὅτε ὁ κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος (2). παρακούσας ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου· τότε ὁ πιστεύσας, ὑπακούσας εἰσηνέχθη. Τότε τοίνυν γέγονεν ἡ σωτηρία, ὅτε γέγοναν ἡ ἀπόπτωσις· ὅτε τὰ ἄνθη ὤφθη, καὶ ἡ τομὴ ἐφθασε.

ΙΑ'. Κῆπος ἦν ὁ τόπος τῆς ταφῆς· καὶ ἄμπελος ἡ φυτευθεῖσα· καὶ ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, εἶρηκεν. Ἐφυτεύθη οὖν ἐν τῇ γῆ, ἵνα ἐκριζωθῆ ἡ διὰ τὸν Ἀδὰμ γενομένη κατάρα· Ἀκάνθας καὶ τριβόλους καταδικάσθη ἡ γῆ· ἀνέτειλεν ἐκ τῆς γῆς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή (3), ἵνα πληρωθῆ τὸ εἶρημένον· Ἀλγῆται ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε, καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε, καὶ τί μέλλει λέγειν ὁ θαπτόμενος ἐν τῷ κήπῳ; Ἐτρόγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου· καὶ πάλιν Σμύρνα καὶ ἀλόη (4) μετὰ πρώτων πάντων ἀρωμάτων. Ταῦτα δὲ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὰ σύμβολα· καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἴρηται. Ἦλθον αἱ γυναῖκες (5) εἰς τὸ μνημα, φέρουσαι ἅ ἡτοιμάσαν ἀρώματα· καὶ ὁ Νικόδημος φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης· καὶ ἐξῆς γέγραπται· Ἐφαγον ἄρνον μου μετὰ μελιτός μου (6)· τὸ πικρὸν πρὸ τοῦ πάθους, καὶ τὸ γλυκὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Εἶτα ἀναστὰς, εἰσῆλθε, διὰ θυρῶν κεκλεισμένων· ἀλλ' ἠπιστεῖτο· ἐδόκουν γὰρ πνεῦμα θεωρεῖν· Ὁ δὲ, Ψηλαφήσατέ με, φησί, καὶ ἴδετε· βάλlete τοὺς δακτύλους (7) εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, ὡς ἐπεζή-

² Vid. cat. 13, n. 31. ³ Cant. ii, 12. ⁴ Joan. xv, 1. ⁵ Vid. cat. 13, 35 et 18. ⁶ Gen. iii, 18. ⁷ Psal. lxxxiv, 12. ⁸ Cant. v, 1. ⁹ Vid. cat. 13, n. 32. ¹⁰ Cant. iv, 14. ¹¹ Luc. xxiv, 1. ¹² Joan. xix, 39, ¹³ Cantic. v, 1. ¹⁴ Vid. hom. in Par. n. 11. ¹⁵ Joan. xx, 19-26. ¹⁶ Luc. xxiv, 37-39.

(1) Ἐλχθε... ἡμαρτώσει. Sic emendamus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod.; nam in editis habetur, ἐλάδομεν... ἡμαρτώσαμεν. Vox sequens ἀπώλεσε in omnibus libris eodem modo scripta, emendationem nostram necessariam reddit. Porro in codd. Roe et Casaub. phrasis, ἐν τῷ καιρῷ, etc. sic habetur: Ἐν τῷ καιρῷ οὖν ἀπώλεσεν τοῦτο, καὶ ἐν τούτῳ διόρθωσις.

(2) Ὁ κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος. Alterum articulum ὁ νομὶ ἄνθρωπος præfixum erasimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Fidelis ille qui per obedientiam introductus est in paradisum, eodem tempore verno et vespertino quo inde primus parens eiectus est, pius latro est intelligendus, ut patebit hunc locum conferenti cum cat. 5, n. 10, et cat. 13, n. 18 et 31. Vide etiam auctorem Quarstionum ad Antiochum sub nomine sancti Athanasii, quæst. 136, n. 9.

(3) Ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή. Articulos et nomen ἀληθινή adiecimus ex codd. Coisl. et Reg.

(4) Σμύρνα καὶ ἀλόη, etc. In codd. Roe et Casaub. legitur, σμύρναν ἀληθινή, μετὰ πρώτων, etc. Illud ἀληθινή factum sine dubio ex ἀλώθ quod legitur loco ἀλόη in LXX ed. Rom. sine καὶ. At in ed. Ald. legitur ἀλώθ. Aquilæ autem versio fert ut Cyrillus καὶ ἀλώθ, solo vocalis ω discrimine.

(5) Αἱ γυναῖκες. Eam vocem in editis prætermisam revertimus ex codd. Reg. et Coisl. lidem codd. loco εἰς sequentibus, habent ut in evangelico textu, ἐπί.

(6) Μετὰ μελιτός μου. Pronomen μου adiecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod., Cyrillo ipso infra locum ita repetente, et hom. in Paral. num. 11, citante, et sacro textu.

A *ad similitudinem, per obedientiam obscuravit et infuscavit. Eadem igitur temporis circumstantia qua hoc amisit, in eadem rursus contigit reparatio. Quando homo creatus, propter inobedientiam eiectus est de paradiso; eodem tempore is qui credit, per obedientiam introductus est. ² Tum igitur facta salus est quando et lapsus; cum et flores visi, et putationis tempus advenit ³.*

XI. Hortus erat locus sepulturæ, et vitis quæ ibi plantata est, dixit: *Et ego sum vitis* ⁴. In terra igitur insita est, ut maledictio propter ⁵ Adamum incussa ⁶ eradicaretur. Damnata est tellus ad spinas et tribulos [ferendos]: e terra prodixit vitis vera, ut impleretur quod dictum est: « Veritas de terra orta est: et justitia de cælo prospexit ⁷ ». Quid vero dicturus est is qui in horto sepelitur? « Vindemiavi « myrrham meam cum aromatibus meis ⁸, » ⁹ et rursus: « Myrrha et aloë cum primis omnibus aromatibus ¹⁰. Hæc autem sepulturæ sunt symbola: atque in Evangeliiis dicitur: « Venerunt mulieres ad monumentum portantes quæ præparaverant aromata ¹¹ » et Nicodemus, **210** ferens misturam myrrhæ et aloës ¹². Consequenter scriptum habetur: « Comedi « panem meum cum melle meo ¹³ ». ¹⁴ Quod amarum, ante passionem; quod dulce, post resurrectionem. Postea redivivus ingressus est per fores clausas ¹⁵ (8). Verum fides detrahebatur: existimabant enim se spiritum videre. Ille autem, *Tangite me, inquit, et videte* ¹⁶. Inserite digitos in foramen clavorum

C (7) Βάλlete τοὺς δακτύλους, etc. Eæ voces non sunt evangelistarum, sed Cyrilli; sive memoriæ lapsu eas Christo tribuerit, sive ad cæteros extenderit apostolos quæ uni Thomæ dicta ab Joanne evangelista referuntur. Certe Cyrillus hujus catech. num. 22, sentire videtur non unum apostolum sed plures, manus et pedes Christi tetigisse; nisi per numeri enallagen pluralem pro singulari posuerit. Quæ si ejus sententia fuerit, nititur in gravissima sancti Ignatii martyris auctoritate scribentis ad Smyrnæos, n. 3: καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, εἶρη αὐτοῖς· Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμι· ὀσμὸν ἄσώματον. Καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἔψαντο, καὶ ἐπίστευαν κροθόντες· τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ πνεύματι· « Et cum ad Petrum et sodales venit, ait illis: Tangite me, et videte quod non sim dæmonium incorporale. Et statim eum tetigerunt, et crediderunt carni ejus et Spiritui immisti ».

D (8) *Ingressus est per fores clausas.* Non per januas clausas, sed januis clausis ingressum esse Christum testatur evangelista. Non omnino unum et idem eæ duæ res sunt; prius enim includit eam quam philosophi penetrationem vocant, qua duo corpora in eodem loco simul existunt; alterum vero eam explicationem pati potest, quod corpus aliquod ab uno spatio in aliud, quamvis interjectis corporibus separatim, impertransito medio transferatur. Verum pauci omnino Patres id discrimen vel viderunt vel attenderunt. Unus fere Hilarius hæc distinxisse videtur, lib. iii *De Trin.* n. 20, qui tamen in *psal.* lv, num. 3, ad penetrationem recurrit; cæterorum fere Patrum exemplo qui Christum *per januas* ingressum aiunt. Ita auctor *Confutationis quarundam proposit.*, num. 14, apud Athanas. tom. II, vel. III,

sicut requirebat Thomas ¹⁷. « Cumque haudum
« crederent præ gaudio et admirarentur, dixit illis:
« Habetis hic aliquid edulii? Illi autem dederunt ei
« piscis assi partem, et de apiario favum ¹⁸ ». Cer-
nis, quomodo impleta est illa sententia: « Comedi
« panem meum cum melle meo ¹⁹ ».

XII. Sed antequam ingredretur per januas clau-
sas ²⁰, quærebatur ab optimis illis et virili robore
præditis mulieribus, sponsus et curator animarum.
Venerunt beatæ illæ ad sepulcrum, et quærebant
eum qui jam resurrexerat ²¹: Iluebantque adhuc
illarum ex oculis lacrymæ ²², cum potius lætari et
choros agere propter redivivum conveniret. Venit
Maria quærens, ut est in Evangelio, nec invenit;
posteaque audivit ab angelis, et demum Christum
vidit ²³. Nunquid et hæc perscripta sunt? Dicit igitur
in Canticis canticorum: « Super lectum meum
« quæsi quem diligit anima mea ». Quali tempore?
« Super lectum meum in noctibus quæsi quem diligit
« anima mea ²⁴. Maria, inquit [Evangelium], venit
« cum adhuc tenebræ essent ²⁵. Super lectum meum
« quæsi in noctibus. Quæsi eum, et non inveni
ipsum ²⁶ ». In Evangelii quoque Maria ait: « Tule-
« runt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt
eum ²⁷ ». Verum præsentibus tunc angeli ignorantiam
depulerunt; dixerunt enim: « Quid quæritis viventem
« cum mortuis ²⁸ »? non surrexit solum, sed mortuos
quoque secum habens surrexit. Illa vero nesciebat;
ejusque ex persona dicit ad angelos Canticum canti-
corum: « Num quem diligit anima mea vidistis?
« Paululum, cum transivissem ab illis (hoc est,
« duobus angelis), donec inveni quem diligit anima
« mea; tenui eum, nec illum dimisi ²⁹ ».

XIII Nam post angelorum visionem ipse se an-
nuntians Jesus venit, dicitque Evangelium: « Et ecce
« Jesus occurrit illis dicens. Gaudete. Illæ ²¹ autem
« accedentes tenuerunt pedes ejus ³⁰ ». Tenuerunt
eum ut impleretur illud: « Tenebo eum, nec illum di-
« mittam ³¹. Imbecillum quidem mulieris corpus erat
sed viriles animi. Aqua multa non exstinxit dile-

τει (1) Θωμᾶς. Καὶ ἔτι ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ
τῆς χαρᾶς, καὶ θουμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐχέτε
τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος
ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίον. Βλέπεις
πῶς πεπλήρωται τὸ, Ἐφαγον ἄρτον μου μετὰ μέ-
λιτός μου.

18'. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν διὰ τῶν θυρῶν κεκλει-
σμένων, ἐζητεῖτο ὑπὸ τῶν ἀριστων (2) ἐκείνων καὶ
ἀνδρείων γυναικῶν ὁ νυμφίος, καὶ ὁ τῶν ψυχῶν θε-
ραπευτής. Ἦλθον αἱ μακάριαι ἐπὶ τὸν τάφον, καὶ
ἐζήτουν τὸν ἐγηγερωμένον, ἔκαὶ ἔταξεν αὐτῶν ἔτι τὰ
δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, δεῖον μᾶλλον εὐφραίνεσθαι,
καὶ χορεύειν ἐπὶ τῷ ἀναστάντι. Ἦλθεν ἡ Μαριάμ
ζητοῦσα, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ οὐχ ἠύρηκε· καὶ
μετὰ ταῦτα ἤκουσε παρὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ ὑπερον
εἶδε τὸν Χριστόν. Ἄρα καὶ ταῦτα γέγραπται; Λέγει
τοῖνον ἐν Ἄσμασι τῶν ἄσμάτων· Ἐπὶ κοίτην μου
ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. Μοίψ καιρῷ;
Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυξίν ἐζήτησα, ὃν ἠγάπησεν
ἡ ψυχὴ μου (Μαρία, φησὶν, ἦλθεν ἔτι οὕτης σκο-
τίας). Ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ἐν νυξίν· ἐζή-
τησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὔρον αὐτόν. Καὶ μὲν Εὐαγ-
γελίσις φησὶν ἡ Μαριάμ· Ἦραν τὸν Κύριόν μου,
καὶ οὐκ οἶδα ποῦ τέθεικαν αὐτόν. Ἀλλὰ οἱ ἄγγε-
λοι παρόντες τότε, θεραπεύουσι τὰς ἀγνοίας· ἔλε-
γον γάρ· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;
οὐ μόνον ἀνέστη, ἀλλὰ καὶ νεκρούς ἔχων ἀνέστη.
Ἦγνῶει δὲ ἐκείνη, καὶ ἔλεγεν (3) ἐκ προσώπου αὐ-
τῆς τὸ Ἄσμα τῶν ἄσμάτων πρὸς τοὺς ἀγγέλους·
Μὴ, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου, ἴδετε; ὡς μικρὸν,
ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν (τουτέστι, τῶν δύο ἀγγέ-
λων). ἕως οὗ εὔρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου·
ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν.

19'. Μετὰ γὰρ τὴν ὀπτασίαν τῶν ἀγγέλων αὐτᾶγ-
γελος Ἰησοῦς ἦλθε, καὶ φησι τὸ Εὐαγγέλιον· Καὶ
ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς λέγων· Χαί-
ρετε· αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς
πόδας. Ἐκράτησα αὐτόν, ἵνα πληρωθῇ τὸ, Κρατή-
σω αὐτόν (4) καὶ οὐκ ἀφῆσω αὐτόν. Ἀσθενὲς μὲν
ἦν τῆς γυναικὸς τὸ σῶμα, ἀνδρεῖον δὲ τὸ φρόνημα.

¹⁷ Joan. xx, 25-27. ¹⁸ Luc. xxiv, 41, 42. ¹⁹ Cantic. v, 1. ²⁰ Joan. xx, 19-26. ²¹ Matth. xxviii, 1-6; Luc. xxiv, 5. ²² Joan. xx, 11. ²³ ibid. 1, 13 sqq. ²⁴ Cant. iii, 1. ²⁵ Joan. xx, 1. ²⁶ Cant. iii, 1. ²⁷ Joan. xx, 13. ²⁸ Luc. xxiv, 5. ²⁹ Cant. iii, 3, 4. ³⁰ Matth. xxviii, 9. ³¹ Cant. iii, 4.

pag. 570; Eusebius Gallican. hom. 9 et 10 De Paschate Alios a Pelavio tom. V Theologicorum dogmatum citatos reperies.

(1) Ὡς ἐπεζήτει. Ita scripsimus ex Coisl., Reg. Roe, Casaub.; at editi, ὧν ἐπεζήτει, quos requirebat. Legendum forte, ὃν, vel ὃ ἐπεζήτει: postremum hoc videtur legisse Grodecus. Voces ἀπὸ τῆς χαρᾶς, in editis positas post θουμαζόντων, naturali, quem in sacro textu Græco obtinent, ordini restitimus ex Coisl., Reg. et Grod. Verba quoque, ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ restitimus ex Coisl., Reg. et sacro textu. Scripsimus porro κηρίον ex Roe, Casaub., Coisl., ut citat hom. in Paral., n. 11, cum in editis legatur ut apud Lucam κηρίον.

(2) Ἀριστων, optimarum. Codd. Reg. et Coisl., ἀριστέων, generosarum, non male, si ἀριστέως aliquando in feminino genere legeretur. Sequentia in suam expositionem Symboli transcripsit Rufinus.

(3) Ἐλεγεν. Coisl., Reg., Roe, Casaub., λέγει, dicit. Infra, loco παρῆλθεν αὐτῶν, scripsimus, παρῆλθον, ex codd. Roe et Casaub., et ἀπ' αὐτῶν, ex iisdem, et Coisl. ac Reg. et sacro textu. Loco etiam εὔρον, scripsimus, εὔρον ex his omnibus præfatis auctoritatibus. At pro ἕως οὗ, Reg. et Coisl. habent καὶ εὐθὺς, et statim. Planior lectio, sed ab Scripturæ textu recedens.

(4) Κρατήσω αὐτόν, etc. Tenebo eum, nec dimittam. Ita et Rufinus. Lineis aliquot superius eundem locum legit in præterito tempore, Ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν, ut revera est in Bibliis Græcis, et in Vulg. Tenui eum, nec dimittam. Paulo post. verbum ἦν ante τῆς γυναικὸς adjeci ex codd. Coisl. et Reg. Loco ἔσθεται, et συνέκλυσεν legitur in iisd. codd. ἐσθῆσαι (leg. σθῆσαι) et συγκαλύσουσιν, non exstinguet, nec obiviet. Habetur in LXX, οὐ δύνησεται ἐσθῆσαι, καὶ ποτ. οὐ συγκαλύσουσιν.

Ἵδωρ πολὺ οὐκ ἔσθετε τὴν ἀγάπην οὐδὲ ποταμοὶ συνέκλυσαν· νεκρὸς ὁ ζητούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐσβέσθη τῆς ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς. Καὶ ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὰς λέγει πάλιν· Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς (1). Οὐ λέγω τοῖς στρατιώταις τὸ, Μὴ φοβεῖσθε, ἀλλ' ὑμῖν. Ἐκεῖνοι φοβεῖσθωσαν, ἵνα πείρα μαθόντες μαρτυρήσωσι, καὶ εἴπωσιν· Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν ὑμᾶς δὲ οὐ χρὴ φοβηθῆναι, ἡ γὰρ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. Πορευθεῖσα· εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἀναχωροῦσιν ἐκεῖνοι μετὰ χαρᾶς ἔμφυθοι. Ἄρα καὶ τοῦτο γέγραπτα·; λέγει τοίνυν ὁ δευτέρως ψαλμὸς, ὁ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ διαγορεύων· Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Ἀγαλλιᾶσθε μὲν διὰ τὸν ἀναστάντα Κύριον· ἐν τρόμῳ δὲ διὰ τὸν σεισμόν, καὶ τὸν ἄγγελον τὸν ὡς ἀστραπὴν φανέντα.

1Δ'. Ἐσφράγισαν μὲν οὖν ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι διὰ Πιλάτου τὸν τάφον· αἱ δὲ γυναῖκες ἐθεάσαντο τὸν ἀναστάντα. Καὶ γυνώσκων Ἡσαίας ἀρχιερέων μὲν τὸ εὐτελές (2), τῶν δὲ γυναικῶν τὸ στεφρόν τῆς πίστεως, λέγει· Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θεᾶς, δεῦτε· οὐ γὰρ λαὸς ἐστὶν ἔχων σύνασιν· ἀρχιερεῖς ἀσυνετοῦσιν, καὶ γυναῖκες αὐτοπτοῦσι. Καὶ ἐλθόντων τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαγγειλάντων πάντα τὰ γενόμενα, εἶπον αὐτοῖς· Εἴπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν τῶν κοιμωμένων. Καλῶς ἄρα καὶ τοῦτο ὡς ἐξ αὐτῶν προεῖπεν Ἡσαίας· Ἀλλὰ λέγετε ἡμῖν, καὶ ἀπαγγέλλετε (3) ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. Ἐγήγερται ὁ ἀναστάς, καὶ διὰ δόσιν ἀργυρίου πείθουσι τοὺς στρατιώτας· ἀλλ' οὐ πείθουσι τοὺς νῦν βασιλεῖς. Οἱ τότε μὲν στρατιῶται, ἀργυρίῳ προδεδώκασι τὴν ἀλήθειαν· οἱ δὲ νῦν βασιλεῖς δι' εὐσέβειαν, ἀργυρένδυτον καὶ χρυσοκόλλητον τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν ταύτην ἐν ἧ' πάρεσμεν, τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ Ἄνα-

ctionem, nec flumina demerserunt³³. Mortuus erat qui quærebatur, verum exstincta non erat spes resurrectionis. Et angelus ad ipsas iterum dixit: *Ne timeatis vos*³³: non dico militibus, *Ne timeatis*, sed vobis. Illi timeant, ut experientia edocti testimonium ferant, dicantque: *Vere Dei Filius erat*³⁴; vos autem non oportet timere: perfecta enim charitas foras mittit timorem³⁵. « *Profectæ, dicite discipulis ejus quod surrexit*³⁶, » et quæ sequuntur. Et recesserunt illæ cum gaudio, timore oppletæ³⁷. *Anne et hoc est scriptum?* Dicit igitur secundus psalmus qui Christi passionem enuntiat: « *Servite Domino in timore, et exultate ei in tremore*³⁸. « *Exultate* » quidem propter Dominum qui surrexit: *in tremore* vero propter terræ motum, et angelum qui fulguris instar apparuit.

XIV. Obsignaverant quidem principes sacerdotum et Pharisæi sepulcrum, Pilati adminiculo: at mulieres suscitatum viderunt. Cognoscensque Isaias summorum sacerdotum ex una parte futilitatem, mulierum vero ex alia fidei robur, dicit: « *Mulieres venientes a visione, accedite: non enim est populus habens intelligentiam*³⁹. » Summi sacerdotes intelligentia destituuntur, et mulieres ipsis oculis conspiciunt.⁴⁰ Cumque ad illos in urbem venissent milites, et omnia quæ contigerant renuntiassent⁴¹, aiunt ipsis: « *Hoc dicite, Discipuli ejus nocte venientes furati sunt eum nobis dormientibus*⁴². » Egregie illud quoque, tanquam eorum ex persona loquens, prædixit Isaias: « *Sed dicite nobis, et annuntiate nobis alium errorem*⁴³. » Surrexit qui redivivus fuit, et numerata pecunia militibus [ut sibi audientes sint] persuadent⁴⁴. Sed idem præsentibus imperatoribus non persuadent. Nam cum illius temporis milites argento prodiderint veritatem, hujus temporis (4) im-

³² Cant. viii, 7. ³³ Matth. xxviii, 5. ³⁴ Matth. xxvii, 54. ³⁵ I Joan. iv, 18. ³⁶ Matth. xxviii, 7. ³⁷ ibid. 8; Marc. xvi, 8. ³⁸ Psal. ii, 11. ³⁹ Isa. xxvii, 14. ⁴⁰ Vide hom. in Paral. n. 5. ⁴¹ Matth. xxviii, 14. ⁴² ibid. 13. ⁴³ Isa. xxx, 10. ⁴⁴ Matth. xxviii, 15.

(1) Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς. Vox ὑμεῖς non est evangelistarum; hanc tamen uti ex Evangelio Cyrillus agnoscit, et a pluribus Latinis vel Græcis Patribus lecta est.

(2) Τὸ εὐτελές. Hæc cum aliquo additamento in Coisl. et Reg. exhibentur: Ἀρχιερέων μὲν τὸ εὐτελές καὶ ἀσύνετον, τῶν δὲ γυναικῶν τὸ ἀνδρείον καὶ στεφρόν, etc. « Sacerdotum ex una parte futilitatem et imprudentiam, mulierum vero ex alia virilem et firmam fidem. » Sequentem locum Isaïæ, in eundem sensum Rufinus pariter usurpat, et multicum eo Patres.

(3) Ἀπαγγέλλετε. Codd. Roe et Casaub., ἀναγγέλλετε, ut in Bibliis. Loco διδόναι ἀργύριον, scriptissimus, διὰ δόσιν ἀργυρίου, ex codd. Roe, Casaub. et Coisl., qui postremus habet vitiose, δίδωσιν ἀργυρίου.

(4) Hujus temporis imperatores. Cyrillus infra n. 22, solum Constantinum ecclesiæ Resurrectionis aedificatorem et exornatorem memorat: eidemque soli Eusebius, lib. iii Vit. Constant., cap. 25 et seqq. et De laudibus ejusdem, cap. 9, hujus magnifici operis structuram tribuit. Quamobrem Cyrillus vel per enallagen numeri plurali numero utitur loco singularis, vel Constantino Helenam matrem augustam adjungit: quam dubium non est magnam in hoc opere partem habuisse, ita ut illi soli adjudi-

cetur a Paulino, epist. 34, num. 4; Socrate, lib. i Hist., cap. 17; Theodoreto, lib. i Hist. Eccl., cap. 18, aliisque; vel tandem Constantino consociat tres filios Cæsares, qui cum in societatem imperii adsciti essent, in patris gestis quodammodo comprehendi poterant. Proclivius vero crediderim solos viventes tunc temporis Constantini filios Constantium et Constantem a Cyrillo appellari, qui cum patre, ut modo dixi, ecclesiam Resurrectionis exstruxerint. Id suadere videntur verba bis repetita, οἱ νῦν βασιλεῖς. De magnificentia ecclesiæ Resurrectionis nihil est quod dicam. Ejus descriptionem ab Eusebio, lib. iii Vit. Constant., cap. 45 et seqq., factam vide in Appendice. Exterior parietum superficies politis lapidibus, nihil a marmoris pulchritudine differentibus constabat; interior vero versicoloribus marmoris crustis oblecta. Exterior tectum plumbo coopertum: interior cælati lacunaribus constans, auro purissimo incrustatum. Ipsæ etiam porticum concamerationes auro variegatæ. Columnæ hemicycli in quo altare, argenteis crateribus capitellis earum impositis ornatæ. Denique donaria omnis generis ex auro, argento et gemmis affatim cumalata: nimirum libri sacri, vestes, calices, vela, candelabra, ac fortassis tabulæ etiam pictæ. Ecclesia solemniter apparatu dedicata anno est 335, quo Constantem filiorum postremum Cæsaris dignitate

peratores, sanctam hanc in qua sumus Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam, argento inductam, et auro infuso distinctam exstruxerunt; pretiosis ex argento, auro ac gemmis, donariis exornarunt. *Et si hoc 212 aulitum fuerit apud præsidem, nos suadebimus ei* ⁴⁵. Quod si illis persuadelis, orbi terrarum non persuadelis. Ecce enim, quemadmodum Petro de carcere egresso ⁴⁶, custodes sunt condemnati; ita et qui Jesum custodiebant, damnationi non subjacere? Verum illis imposita ab Herode pœna fuit; nullam enim ex ignorantia defensionem reperiebant; isti autem, qui cum veritatem novissent, eam propter argentum occultare, a summis sacerdotibus incolumes sunt servati ⁴⁷. At pauci Judæorum tunc fabulæ creduli fuere; orbis vero totus obedivit (veritati). Qui veritatem absconderant, ipsi [oblivione] absconditi: qui vero eam recepere, in publicam lucem emergerunt, excitati virtute Salvatoris; qui non modo ex mortuis surrexit, sed secum quoque mortuos excitavit; quorum ex persona clare Oseas propheta ait: « Sanitati nos restituet post duos dies: in die tertia resurgemus, et vivemus in conspectu ejus ⁴⁸. »

XV. Quando vero inobsequentes Judæos non permovent divinæ Scripturæ, ipsique omnium quæ scripta sunt obliti resurrectioni Jesu contradicunt, optimum fuerit sic eos affari: Qua ratione, cum Eliseum et Eliam mortuos excitasse asseratis ⁴⁹, Salvatoris nostri resurrectioni obnitimini? An quod eorum quæ dicimus viventes nunc, ex eis qui tunc fuerunt, testes non habemus? igitur et vos testes illorum temporum producite. Atqui illud scriptum est? et hoc quoque scriptum. Cur ergo alterum amplectimini, alterum vero reprobatis? Hebræi priora illa scripserunt: omnes quoque apostoli Hebræi fuere: quidni ergo Judæis creditis? Matthæus qui Evangelium scripsit, Hebraica illud lingua conscripsit. Paulus prædicator, Hebræus ex Hebræis ⁵⁰: et duodecim apostoli, Hebræi omnes. Deinde quindecim Hierosolymorum episcopi ex Hebræis continua successione sunt constituti. Qua

⁴⁵ Matth. xxviii, 14. ⁴⁶ Act. xii, 19. ⁴⁷ Matth. xxviii, xvii, 17, 24. ⁵⁰ Philip. iii, 5.

auxit pater. Vide Euseb., lib. iv *Vit. Constant.*, cap. 40 et seqq.

(1) Καὶ λίθων τιμίων. Hæc addidimus ex Coisl. et Reg., quod confirmatur ex Euseb., lib. iii *Vit. Constant.*, cap. 40. Idem pro ἀργύρου et χρυσοῦ scriptum habent, ἀργυρίων et χρυσίων. Particulam γὰρ, post οἰκουμένην male in impressis et codd. Roe et Casaub. insertam, post διὰ τὴν posuimus, ex codd. Coisl. et Reg.

(2) Κατεδικάζοντο. Eam vocem supplevimus ex codd. Coisl., Reg., Roe et Casaub. quanquam ambo posteriores habeant, καταδικάζονται. Ἰησοῦν loco Χριστὸν habent omnes hi codd. et Grod.

(3) Ἀλήθειαν ἰδόντες. Ex codd. Coisl., Reg. et Grod. Editi vero εἰπόντες, *veritatem dicentes*, nimirum Judæorum magistris, quibus resurrectionem annuntiarunt. At ἰδόντες melius convenit, ut opponatur ignorantiam militum Herodis.

(4) Ἀνεψήνησαν. Cod. Reg., ἐνεψήνησαν, *promulgaverunt*: quod de apostolis intelligitur, non male; melius tamen, ἀνεψήνησαν, *in publicam lucem prodierunt*; quod non de apostolis solum di-

στασεως, ἐξείργασαντο· καὶ τοῖς ἐξ ἀργύρου, καὶ χρυσοῦ, καὶ λίθων τιμίων (1) καιρηλίοις ἐφαίδρυναν. Κἄν ἀκουσθῆ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτόν. Καὶ εἰ ἐκείνους πείθετε, τὴν δὲ οἰκουμένην οὐ πείθετε. Διὰ τί γὰρ, ὡσπερ τοῦ Πέτρου ἐξεληθόντος ἐκ τῆς φυλακῆς οἱ φύλακες κατεδικάζοντο (2), οὕτω καὶ οἱ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τηροῦντες οὐ κατεδικάσθησαν; Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἐπιβλήθη ἡ καταδίκη παρὰ Ἡρώδου, ἀπολογήσασθαι γὰρ οὐχ εὕρισκον ἐξ ἀγνοίας· οὗτοι δὲ τὴν ἀλήθειαν ἰδόντες (3), καὶ ταύτην κρύπτοντες διὰ τὸ ἀργύριον, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων διεσώζοντο. Ἀλλ' ὀλίγοι μὲν ἐπίσθησαν Ἰουδαίων τότε: ὁ κόσμος δὲ ὑπήκουσεν. Οἱ κρύψαντες τὴν ἀλήθειαν, κατεκρύφθησαν· καὶ οἱ καταδεξάμενοι ταύτην, ἀνεψήνησαν (4) δυνάμει τοῦ Σωτῆρος, τοῦ μὴ μόνου ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς νεκροὺς ἐγείραντος· ὧν ἐκ προσώπου σαφῶς ὁ προσήτης Ὁσηέ φησιν· Ἰγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσομεθα, καὶ ζήσομεθα ἐνώπιον αὐτοῦ.

post duos dies: in die tertia resurgemus, et vivemus

11'. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πείθουσιν αἱ βεβαίαι Γραφαὶ τοὺς ἀνηκούους Ἰουδαίους, ἐπιλαθόμενοι δὲ πάντων τῶν γεγραμμένων ἀντιλέγουσι τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ, καλὸν ἂν εἴη πρὸς αὐτοὺς οὕτως ἀντειπεῖν· Τίνοι τῷ λόγῳ τὸν Ἐλισσαῖον καὶ τὸν Ἠλίαν νεκροὺς ἐγγεργέναι λέγοντες, τῇ ἀναστάσει τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος ἀντιλέγετε; Ὅτι νῦν ἄρα ζῶντας ἐκ τῶν τότε μάρτυρας οὐκ ἔχομεν τῶν λεγομένων; οὐκοῦν καὶ ὑμεῖς παραστήσατε τῶν τότε γεγονότων μάρτυρας. Ἀλλ' ἔγγραφον ἐκεῖνο; καὶ τοῦτο ἔγγραφον. Διὰ τί οὖν τὸ μὲν ἀποδέχεσθε, τὸ δὲ ἀποδοκιμάζετε; Ἑβραῖοι ἔγραψαν ἐκεῖνα· καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες Ἑβραῖοι. Διὰ τί οὖν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπιστεῖτε; Ματθαῖος, ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον, Ἑβραῖδι γλώσσῃ τοῦτο ἔγραψε· καὶ Παῦλος ὁ κῆρυξ, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων· καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, ἐξ Ἑβραίων. Ἐἴτα δεκαπέντε Ἱεροσολυμίται ἐπίσκοποι, ἐξ Ἑβραίων κατὰ διαδοχὴν καταστήσαν (5). Τίνοι τοίνυν τῷ λόγῳ ἀποδέχεσθε μεθ'

clum puto, sed de omnibus qui veritatem ab apostolis prædicatam amplexi et libere constantes, Ecclesiam toto orbe conspicuam, atque uti ex tenebris excitatam, composuerunt. Paulo post in testimonio Osee citato, loco ἰγιάσει, *sanctificabit*, scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. Grod., Rufino hunc locum citante, et sacro textu ἰγιάσει, *sanabit*. In Bibliis habetur, ἐξ ἀναστήσομεθα. At cod. Alex. habet ut Cyrillus, ἀναστήσομεθα.

(5) Δεκαπέντε... κατέστησαν. Hunc locum restituiimus ex codd., nam loco δεκαπέντε habetur in editis solummodo, δέκα. Ex codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub. scripsimus, δεκαπέντε. Nam quindecim fuerunt priores Hierosolymorum episcopi ex Hebræis assumpti, et circumcisionem retinentes, qui hanc sedem, usque ad Hierosolymitanam sub Adriano cladem anno 137 tenuere; quorum successionem et nomina recitant Euseb., lib. iv *Hist. eccles.*, cap. 5 et Epiphanius, hæresi lxxvi, num. 24. Ex Coisl., Reg. et Grod. κατέστησαν posuimus pro καταστάντες, cui nominandi casui nullum verbum respondebat.

τὰ οἰκεία, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀποδοκιμάζετε, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν παρ' ὑμῖν Ἑβραίων γεγραμμένα ;

ΙΓ'. Ἀλλ' ἀδύνατον, λέγει τις, τὸ ἀναστῆναι νεκρούς. Καὶ μὴν ἤγειρεν Ἐλισσαῖος δίδυμους, καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας. Εἴτε, πιστεύομεν, ὅτι Ἐλισσαίου νεκροῦ ὄντος ἤψατο νεκρὸς ἐπιρροφίαις, καὶ ἀνέστη· Χριστὸς δὲ ἄρα ἐκ νεκρῶν οὐκ ἐγήγερται ; Ἀλλ' Ἐλισσαίου μὲν ἐκεῖ (1) νεκρὸς ἀψάμενος ἀνέστη, καὶ αὐτὸς ὁ ἀναστήσας ἔμεινε ὁμοίως νεκρός· ὡδὲ δὲ καὶ ὁ νεκρὸς ὁ ἡμέτερος ἀνέστη, καὶ πολλοὶ μετὰ ἀψάμενοι αὐτοῦ νεκροὶ ἀνέστησαν. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη· καὶ ἐξεληθέντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν (δῆλον δὲ, ὅτι ταύτην ἐν ἧ νῦν ἐσμὲν), καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. Ἠγεῖρε μὲν οὖν Ἐλισσαῖος νεκρὸν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτησεν οἴκουμένης· ἤγειρεν Ἠλίας νεκρὸν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ὀνόματι Ἠλίας δαίμονες ἀπελαύνονται. Οὐ κακῶς λέγομεν τοὺς προφήτας, ἀλλὰ τὸν Δεσπότην τὸν ἐκείνων μειζόνως ἀνεμνοῦμεν. Οὐ γὰρ ἐκεῖνα κακίζοντες, τὰ ἡμέτερα σεμνόμεθα· ἡμέτερα γὰρ κάκεινα. Ἀλλ' ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα πιστοποιοῦμεν.

ΙΖ'. Ἀλλὰ πάλιν λέγουσιν, ὅτι Νεκρὸς μὲν ὁ πρόσφατος τότε τελευτήσας, ὑπὸ τοῦ ζῶντος ἐγήγερται· δείξατε δὲ ἡμῖν ὅτι ἐγγωρεῖ νεκρὸν τριήμερον ἀναστῆναι, καὶ ἐγγωρεῖ ἄνθρωπον ταφέντα· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι. Ζητούντων δὲ ἡμῶν τὴν περὶ τοιούτων (2) μαρτυρίαν, δίδωσιν ἡμῖν ταύτην αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν Εὐαγγελίοις, λέγων· Ὡσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους· τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν νῆϊ καρδίᾳ τῆς γῆς, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ἐξεταζόντων δὲ ἡμῶν τὴν κατὰ τὸν Ἰωνᾶν διήγησιν, πολλὴ τῆς ὁμοιότητος ἐστὶν ἡ ἐνέργεια. [Forte. ἐνάργεια. Edit.] Ἰησοῦς ἀπεστάλη μετάνοιαν κηρύξαι· καὶ Ἰωνᾶς ἀπεστάλη. Ἀλλ' ὁ μὲν ἔφυγεν, ἀγνοῶν τὸ ἐπόμενον· ὁ δὲ ἐκουσίως παραγέγονεν ἐπὶ μεταποίᾳ τῆς σωτηρίας. Ἰωνᾶς ἐκάθευδεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἔρεγγε θαλάσσης χειμαζομένης· καὶ Ἰησοῦ καθεύδοντος, κατ' οἰκονομίαν ἐπεγείρετο ἡ θάλασσα, πρὸς τὸ γνωσθῆναι μετὰ ταῦτα τοῦ καθεύδοντος τὴν δύναμιν. Ἐκεῖνοι ἔλεγον, Τί σὺ βέγγεις ; ἀνάστηθι, ἐπικαλοῦ (3) τὸν Θεὸν σου, ἵνα διασώσῃ ἡμᾶς ὁ Θεός· ὡδὲ

⁵¹ IV Reg. iv, 20, 37. ⁵² IV Reg. xiii, 21. ⁵³ Matth. xxvii, 52, 53. ⁵⁴ Matth. xii, 40 : Jon. ii, 1. ⁵⁵ Jon. i, 2 sqq. ⁵⁶ Matth. viii, 24, 25. ⁵⁷ Joan. i, 6. ⁵⁸ Matth. viii, 25.

(1) Ἐκεῖ. Non male Roe et Casaub., εἰ καί, **D** quamvis.

(2) Περὶ τοιούτων. Τοιούτων uti apertius legimus loco τούτων, ex Coisl., Reg. et Grod. ; at Roe et Casaub. habent, τῶν τούτων.

(3) Ἐπικαλοῦ. Codd. Coisl., Reg. et Grod. scriptum habent ut in prophético contextu, καὶ ἐπικαλοῦ. Pro ἵνα διασώσῃ, Coisl., ἵσως διασώσει, forte salvabit. Post εἶπον, sustulimus, ex Coisl., Reg., Roe, et Casaub. articulum τό.

(4) Palam est eam in qua nunc sumus, etc. Id opponit opinioni satis pervulgatæ sanctos illos re-

ratione igitur vestra dum admittitis, nostra rejicienda arbitramini, eaque ab Hebræis vestri generis perscripta ?

XVI. Sed impossibile est, aiet quispiam, resuscitari mortuos. Atqui semel et iterum resuscitavit Eliseus, et vivens ⁵¹ et post mortem ⁵². Credimus projectum mortuum Elisei mortuijacentis contactu surrexisse : Christus vero ex mortuis non surrexit ? Insuper cum illic mortuus qui Eliseum contigit, resurrexerit ; ipse qui excitavit nihilominus mansit ut ante mortuus : hic vero, et noster mortuus surrexit, et multi mortui qui ne quidem illum contingere, surrexerunt. • *Multa enim corpora sanctorum qui **213** obdormierant, surrexerunt. Et exeuntes de « monumentis post resurrectionem ejus ingressi sunt « in sanctam civitatem » (palam autem est eam in qua nunc sumus (4), significari), et apparuerunt multis ⁵³. Excitavit quidem Eliseus mortuum, sed orbem non subegit ; excitavit Elias mortuum, sed non in nomine Eliæ dæmones abiguntur. Non detrahimus prophetis, sed Dominum eorum magnificentius celebramus. Non enim illa minuendo nostra commendamus, nam et illa quoque nostra sunt. verum ex rebus illorum nostris fidem conciliamus.*

XVII. Verum iterum aiunt : Mortuus equidem recens tum defunctus a vivente exsuscitatus est. At ostendite nobis posse fieri ut mortuus trium dierum resurgat, et sepultus homo post dies tres ad vitam revocetur. Hujusmodi rerum testificationem querentibus, hanc nobis suppeditat Dominus Jesus in Evangeliiis aiens : « Sicut enim fuit Jonas in ventre « celi tres dies et tres noctes ; sic erit Filius hominis « in corde terræ tres dies et tres noctes ⁵⁴ ». Quando autem historiam Jonæ diligenter indagamus, plurima occurrit similitudinis vis atque efficacia. Jesus pœnitentiam prædicatum missus est : missus et Jonas ⁵⁵. Sed ille futuri inscius fugit : hic autem voluntarie pœnitentiam salutis daturus accessit. Jonas dormiebat in navigio et stertebat, dum mare tempestate jactaretur : Jesu quoque dormiente certo consilio excitatum est mare ⁵⁶, ut dormientis virtus postea cognosceretur. Illi dicebant : *Quid tu stertis ? surge, invoca Deum tuum, ut salvos nos faciat Deus* ⁵⁷. Hic autem Domino dicunt : *Domine serva nos* ⁵⁸. Ibi dicebant : *Invoca Deum tuum ; hic autem Serva*. At ille quidem dicit : *Tollite me et projicite in mare*

surgentes in cœlestem Jerusalem assumptos esse. Ita inter alias sensit Hilar., in psal. ii, n. 26, et in psal. cxlvi, n. 2 ; Rufinus, in *Expos. Symboli* ; Euseb., lib. iv *Demonst. evang*, cap. 12 ; et lib. x, cap. 8, pag. 501 ; Hieronymus, epist. vet. ed. 3, nov. ed. 35, n. 8, quanquam epistola 17, novæ editionis 44, ridiculam hanc plerorumque opinionem appellat. Hanc alii quoque Patres refutant. Sanctus Epiphanius, hæres. lxxv, num. 7, eos sanctos in terrestrem Jerusalem primum, tum ascensionis Christi die in cœlestem translato putat.

et quiescet mare a vobis ⁵⁹; hic vero ipse ventos et mare increpavit, et facta est tranquillitas magna ⁶⁰. Et ille projectus est in alvum ceti ⁶¹; iste vero sponte descendit in locum, ubi erat intelligibilis cetus mortis; sponte vero descendit, ut mors eos quos absorberat evomeret. juxta id quod scriptum est: « De manu inferi liberabo eos, et de manu « mortis redimam illos ⁶² ».

σίως δὲ κατήλθεν, ἵνα ἐξεμέσῃ τοὺς καταποθέντας ὁ θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκ χειρὸς ᾄδου ῥύσονται αὐτοὺς, καὶ ἐκ χειρὸς θανάτου λυτρώσονται αὐτούς.

XVIII. Ad hanc partem orationis impulsus consideremus utrum difficilius sit hominem sepultum de terra resurgere: an hominem in ventre ceti, atque in tantam viventis animalis caliditatem ingestum, non solvi ac corrumpi? Quis hominum ignorat tantum inesse caloris in ventribus, ut etiam ossa devorata dissolvant? Qui igitur Jonas in ventre ceti tres dies et totidem noctes moratus, non corruptus ac fusus est? **214** Quomodo vero, cum ea sit omnium hominum natura, ut sine ista in aere respiratione vivere non possimus, ille triduum vixit hunc aerem non spirans? Respondent Judæi et dicunt: Descendit una cum Jona, dum in inferno agitaretur, virtus Dei. Jani vero, servo suo submittens virtutem, Dominus vitam præstabat; ipse vero sibi ipsi præstare non possit? Si credibile illud, et hoc credibile; si hoc incredibile, incredibile et illud: mihi autem utraque similiter credibilia. Credo enim et Jonam conservatum esse, omnia enim possibilia apud Deum ⁶³. Credo etiam Christum a mortuis resurrexisse. ⁶⁴ Multa enim habeo ejus rei testimonia, cum ex divinis Scripturis, tum ex ipsius qui surrexit, in hodiernum usque diem efficientia: qui quidem in inferna descendit solus, pluribus vero comitatus huc revectus est. Descendit namque in mortem, et multa corpora sanctorum qui obdormierant per ipsum excitata sunt ⁶⁵.

XIX. Exterrita mors est, novum quemdam in infernum descendentem conspicata, qui hujus loci vinculis non tenebatur ⁶⁶. Qua de causa, o inferni janitores, cum videntes expavistis ⁶⁷? qui vos insolens occupavit timor? Fugit mors, ejusque timiditatem fuga illa arguebat. Accurrerunt sancti prophetæ, et Moyses legislator, et Abraham, et Isaac, et Jacob; David quoque et Samuel, et Isaias, et Baptista Joannes, qui ait et testatur: Tu es qui ven-

λέγουσι τῷ Δεσπότῃ. Κύριε, σῶσον ἡμᾶς ἐκεῖ εἶπον, Ἐπικαλοῦ τὸν Θεόν σου· καὶ ᾤδε, Σῶσον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν λέγει, Ἀρατέ με καὶ ἐμβάλλετε (1) εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀπ' ὑμῶν· ᾤδε δὲ αὐτὸς ἐπετίμησεν τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θάλασσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεδάλη· κακεῖνος μὲν ἐβλήθη εἰς κοιλίαν κήτους· οὗτος δὲ κατήλθεν ἐκουσίως, ὅπου τὸ νοητὸν τοῦ θανάτου κήτος· ἐκου-

σίως δὲ κατήλθεν, ἵνα ἐξεμέσῃ τοὺς καταποθέντας ὁ θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκ χειρὸς ᾄδου ῥύσονται αὐτοὺς, καὶ ἐκ χειρὸς θανάτου λυτρώσονται αὐτούς.

III'. Ἐνταῦθα γενόμενοι τοῦ λόγου, σκοπήσωμεν ποῖόν ἐστι δυσκολιώτερον, ἀνθρώπον παρέντα ἀπὸ γῆς ἀναστῆναι· ἢ ἀνθρώπον ἐν κοιλίᾳ κήτους, καὶ εἰς τσαύτην θερμότητα τοῦ ζώου κατελθόντα, μὴ σαπῆναι; Τίς οὐκ οἶδεν ἀνθρώπων, ὅτι τσαύτην θερμὴν ἔχουσιν αἱ γαστέρες, ὡς καὶ ὅστια καταποθέντα διασέπειν; Πῶς τοίνυν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ὦν καὶ τρεῖς νύκτας (2), οὐ σέσηπαν; Πῶς δὲ καὶ φύσει οὔτης ἅπασιν ἀνθρώποις, χωρὶς ἀναπνοῆς τῆς ἐν ἀέρι ταύτης, μὴ δύνασθαι ζῆν ἡμᾶς ἐκεῖνος ἐν τρισὶν ἡμέραις οὐκ ἀναπνέων τὸν ἀέρα τοῦτον, ἔζησεν; Ἄλλ' ἀποκρίνονται Ἰουδαῖοι καὶ λέγουσι· Συγκατέβη τῷ Ἰωνᾷ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐν ᾄδῃ κλονουμένη. Εἶτα, ὁ δούλω μὲν οἰκείῳ συμπέμπων τὴν δύναμιν, παρέχει τὸ ζῆν ὁ Κύριος· αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ παρασχεῖν ἄρα οὐ δύναται; Εἰ πιστὸν ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο πιστόν· εἰ τοῦτο ἄπιστον, κακεῖνο ἄπιστον· ἐμοὶ μὲν γὰρ ἀμφοτέρω ὁμοίως πιστά. Πιστεύω γὰρ, ὅτι καὶ Ἰωνᾶς διεφυλάχθη. Πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. Πιστεύω, ὅτι καὶ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται· πολλὰς γὰρ ἔχω τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας, ἐκ τε τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ ἀναστάντος ἐνεργείας (3) τοῦ μόνου μὲν καταθαντος εἰς ἄδην, πολλοστοῦ δὲ ἀναστάντος. Κατήλθε γὰρ εἰς τὸν θάνατον, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη δι' αὐτοῦ.

IV'. Ἐξεπλάγη ὁ θάνατος θεωρήσας καινόν τινα κατελθόντα εἰς ἄδην, δεσμοῖς τοῖς αὐτόθι μὴ κατεχόμενον· Τίνος ἕνεκεν, ὃ πλωροὶ ᾄδου, τοῦτον ἰδόντες ἐπτήξασθε; τίς ὁ κατέχων ὑμᾶς ἀσυνήθους φόβος; Ἐφυγεν ὁ θάνατος, καὶ φυγὴ τὴν δειλίαν ἠλέγηχετο. Προσέτρεχον οἱ ἅγιοι προσφῆται, καὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ Ἰσαίας καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὁ λέγων καὶ μαρτυρῶν· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμε-

⁵⁹ Jon. i, 12. ⁶⁰ Matth. viii, 26. ⁶¹ Jon. i, 15; ii, 1. ⁶² Ose. xiii, 14. ⁶³ Matth. xix, 26. ⁶⁴ Vide cat. 10, num. 19; cat. 13, num. 40. ⁶⁵ Matth. xxvii, 52. ⁶⁶ Act. ii, 24. ⁶⁷ Job. xxviii, 17.

(1) Καὶ ἐμβάλλετε. Id verbum adjecimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu. Loco ἀπ' ὑμῶν, a vobis, est in Bibliis Græcis, ἀπ' ἡμῶν, à nobis. Habet Vulgata ut Cyrillus. Post ᾤδε addidimus particulam δὲ ex Coisl., Reg. et Grod., propter μὲν superius positum.

(2) Καὶ τρεῖς νύκτας. Ea verba supplevimus ex Coisl. et Reg., et ex iisdem verbum ὦν, ante τρεῖς ἡμέρας positum, ante καὶ τρεῖς νύκτας posuimus. Post δύνασθαι ζῆν, addidimus ἡμᾶς ex Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(3) Ἀναστάντος ἐνεργείας. Ante ἐνεργείας editi addunt, μαρτυρίας καί, ut sit sensus, testimonia ex testificatione et efficientia ejus, etc. Eam porro vocem quæ abest a codd. Roe, Casaub. et Grod., delivimus, ut imprudentia librariorum huc ex loco superiore invectam. Hæc Christi efficientia se prodit in dæmonibus sui nominis invocatione et crucis signo expellendis, cat. 4, n. 13; cat. 13, n. 3, et in hominibus ad sui cultum adducendis, cat. 13, num. 40.

νος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Ἐλυτροῦντο πάντες οἱ δίκαιοι, οὓς κατέπιεν ὁ θάνατος· ἔδει γὰρ τὸν κηρυχθέντα βασιλέα τῶν κελῶν κηρύκων γενέσθαι λυτρωτήν. Εἶτα ἕκαστος τῶν δικαίων ἔλεγε· Ποῦ σου, θάνατε, τὸ νίκος; ποῦ σου, ἄδη, τὸ κέντρον; ἔλυτρώτατο γὰρ ἡμᾶς ὁ νικοποιός.

Κ'. Τοῦτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸν τύπον ἐπέλει ὁ προφήτης Ἰωνᾶς, ἐκ κοιλίας κήτους προτευχόμενος καὶ λέγων· Ἐβόησα ἐν θλίψει μου, καὶ ἐξῆς, ἐκ κοιλίας ἄδου. Καὶ μὲν ἐν τῷ κήτει ἦν· ἀλλ' ἐν τῷ κήτει ὢν, ἐν τῷ ἄδῃ ἐαυτὸν εἶναι λέγει· τύπος γὰρ ἦν Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος εἰς ἄδην καταβαίνειν· καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν ἐκ προσώποι τοῦ Χριστοῦ, λευκώτατα προφητεύων· Ἔδου ἡ κεφαλή μου εἰς σχισμὰς ὄρέων. Καὶ μὲν ἐν γαστρὶ κήτους ἦν (1)· ποῖα οὖν ὄρη σε ἔχει; Ἀλλ' οἶδα, φησὶν, ὅτι τύπον ἔχω τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ λαξευτῷ μνήματι τῆς πέτρας τίθεσθαι. Καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ ὢν Ἰωνᾶς, λέγει· Κατέβην εἰς λῆν· ἐπειδὴ τύπον ἔφερε τοῦ Χριστοῦ τοῦ καταβάντος (2) εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς. Καὶ προορῶν περὶ τῶν Ἰουδαίων, ἀναπειθόντων τοὺς στρατιώτας ψεύσασθαι, καὶ λεγόντων, Ἐπάτα, ὅτι ἔκλεψαν αὐτὸν, φησὶ· Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον. Ἦλθε γὰρ ὁ ἐλεῶν αὐτούς, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἀνέστη, δοὺς ἐαυτοῦ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ὑπὲρ Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν· κἀκεῖνοι λέγουσιν, Ἐπάτα, ὅτι ἔκλεψαν αὐτὸν, φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ Ἠσαΐας γησὶν· Ὁ ἀναγαγὼν (3) ἐκ γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων, τὸν μέγαν· προσέθηκεν τὸν μέγαν, ἵνα μὴ τοῖς προλαβούσι ποιμέσιν ἰσότητος εἶναι νομισθῆ.

⁶⁸ Matth. xi, 3. ⁶⁹ I Cor. xv, 55. ⁷⁰ Jon. ii, 3. ⁷¹ ibid. 6, 7. ⁷² ibid. 7. ⁷³ Matth. xii, 40. ⁷⁴ Matth. xxviii, 13. ⁷⁵ Jon. ii, 9. ⁷⁶ Isa. lxxiii, 11. ⁷⁷ Hebr. xiii, 21.

(1) Ἐν γαστρὶ κήτους ἦν, *in ventre celi erat*. Codd. Roe et Casaub. *in secunda persona, ἐν γαστρὶ εἰ τοῦ κήτους, in ventre es celi, accommodatius ad sequentem orationem*. Paulo post, conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Reg. et Grod. ante ἐν τῇ θαλάσῃ. Eadem fere quæ Cyrillus noster, de Jona edisserit Hilar. *in psal. lxxviii, ii, 5*.

(2) Τοῦ καταβάντος. Articulum adjecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Paulo post ex codd. Roe et Casaub. emendavimus quod vitiose habebatur, ἀπειθόντων, loco ἀναπειθόντων.

(3) Ὁ ἀναγαγὼν, etc. Hunc locum Isaiæ aliter referunt codd. Coisl. et Reg., Ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου. « Qui eduxit de mortuis pastorem magnum « ovium in sanguine testamenti æterni. » Quæ sunt ipsamet verba sancti Pauli, Heb. xiii, 21, locum Isaiæ paulo differentem, qui ad litteram de Moyse ex mari Rubro educto intelligitur, ad Christi resurrectionem spiritali et prophetico sensu transferentis. Isaiæ locus sic habet in Rom. editione, Ὁ ἀναδιόξας ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν ποιμένα τῶν προβάτων. « Qui eduxit « de mari pastorem ovium. » Loco ἐκ τῆς θαλάσσης habetur in cod. Al. et in ed. LXX Ald. et Compl. ἐκ τῆς γῆς, *e terra*. Eodem modo e Patribus permulti legunt, atque ita fert versio latina LXX, quæ in commentariis Hieronymi ad hunc locum reperitur. Vides igitur verba Cyrilli, ut in textu conservavimus, neque Isaiæ, neque Pauli textum accurate reddere; sed ex ambobus suam lectionem memoriæ lapsu concinnavit; ex Apostolo sumens, Ὁ ἀναγαγὼν loco

turus es, an alium exspectamus ⁶⁸? Redempti sunt sancti omnes (4), quos mors absorbuerat; oportebat namque Regem qui prædicatus fuerat, optimorum præconum fieri redemptorem. Tum vero quilibet justorum dicebat: « Ubi est, mors, victoria tua? ubi « tuus, o inferne, stimulus ⁶⁹? » liberavit enim nos victoriæ auctor.

XX. Hujus Salvatoris nostri figuram gestavit Jonas de ventre celi orans et dicens: « Clamavi in tribulatione mea, etc., de ventre inferi ⁶⁹. » Atqui in ceto erat; nihilominus in ceto cum esset, in inferno esse se dicit: figura namque erat Christi in infernum olim descensuri. Et post pauca, ex persona Christi manifestissime prophetans ait: « Subiit caput meum « in scissuras montium ⁷¹. » Erat tamen in ventre celi quales ergo te montes habent? Verum scio, inquit, me illius figuram gerere, qui in monumento de petra exciso reponendus est. Et cum in mari existeret Jonas, dicit: *Descendi in terram* ⁷²: quandoquidem figuram referebat Christi, **215** qui in cor terræ descendit ⁷³. Prævidens quoque Judæorum fraudem milites ad mentiendum inducentium, aientiumque, « Dicitis quod furati sunt illum ⁷⁴, dicit: Observantes « vana et falsa, misericordiam suam dereliquerunt ⁷⁵. Venit enim qui illos miserabatur; et crucifixus est, ac resurrexit, dato pro Judæis et gentibus pretioso sanguine suo: illi autem dicunt: « Dicitis quod « furati sunt eum; vana et mendacia observantes. » De ipsius resurrectione dicit etiam Isaias: « Qui « eduxit de terra pastorem ovium magnum ⁷⁶; *ul-* « *jecit magnum* ⁷⁷, » ut ne ejusdem cum præcedentibus pastoribus pretii esse existimaretur.

ἀναδιόξας, et addens τὸν μέγαν, et ex Isaiæ, verba ἐκ γῆς, quanquam Joannes Millius in loco Apostoli refert multos Patres legisse, ἐκ τῆς γῆς, et ita in nonnullo codice reperiri. Non dubito quin ad emendandam hanc minus accuratam allegationem factum sit ut in codd. Cyrilli citatis ipsa Pauli verba transcriberentur, Cyrillus vero legerit ut in textu est. Firmatur ex Rufino, qui explicans articulum de Christi resurrectione, et Cyrilli scripta pro more compilans, hoc ipsum testimonium sub Isaiæ nomine eodem modo citat: « Isaias vero aperte dicit: Qui « eduxit de terra pastorem magnum ovium. » Apud Hebræos synonyma sunt hæc omnia: ima maris, telluris profundum, infernus, mortuorum loca.

(4) *Redempti sunt sancti omnes, etc.* Quod beneficium sanctis illis Christus ex Cyrilli mente contulerit, indagandum est. Primum, illos ex subterraneo carcere liberavit, cat. 4, n. 11, quo in carcere sub dæmonis et mortis potestate erant, ut explicatum a nobis ad cat. 12, n. 15. Secundo, aliqui ex iis saltem resurrexere, quod supra, n. 16 et 18, post S. Matthæum asseruit, nec beneficium illud ad omnes extendere cogimur, quamvis sanctus Ignatius epistola *ad Magnesianos*, num. 9, cum nonnullis aliis antiquis auctoribus ita sensisse videantur. Nam quæ de devicta et triumphata morte dicit Cyrillus, commode explicari possunt de educatione ab inferno. Hanc vero resurrectionem utrum perpetuam an temporariam censuerit, haud satis declarat. Eam enim cum resurrectione Christi comparat in hac catechesi, et cum aliis resurrectionibus temporariis, videlicet

XXI. Cum igitur prophetias habeamus, sit apud A nos fides. Cadant ii qui ex infidelitate cadunt, quando illis adlubescit; tu vero stelisti super petram fidei de resurrectione: ne te ullus aliquando haereticus ad infamandam resurrectionem permoveat. Nam ad hodiernam usque diem Manichæi, simulatam non autem veram Salvatoris fuisse resurrectionem edicunt, insuper habentes Paulum qui scribit: « Qui factus est ex semine David, secundum carnem⁷⁸; » et iterum in consequentibus ait: « Ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri⁷⁹; » iterumque intendit adversus ipsos sermonem, et dicit: « Ne dicas in corde tuo: Quis ascendet in caelum; aut quis descendet in abyssum; hoc est Christum a mortuis revocare⁸⁰. » Similiterque alibi nos praeveniens rursum scripsit: « Mementote Jesum Christum excitatum a mortuis⁸¹. Rursusque Si autem Christus non resurrexit, vano est videlicet praedicalio nostra vana quoque est fides nostra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testati sumus ad versus Deum quod Christum excitaverit, quem non excitavit⁸². Sed in sequentibus ait: Nunc autem Christus surrexit ex mortuis, primitiæ eorum qui obdormierunt. Et visus est Cephae, post hæc duodecim viris⁸³. » Nam si testi uni fidem detrahis, habes duodecim testes.⁸⁴ « Deinde visus est plusquam quingentis fratribus una vice⁸⁵. » Si duodecim illis non credunt, quingentis obaudiant. **216** Postea visus est Jacobo⁸⁶, fratri quidem suo, primo vero paræciæ (seu civitalis) hujus episcopo (1). Cum igitur talis

⁷⁸ Rom. i, 3. ⁷⁹ ibid. 4. ⁸⁰ Rom. x, 6, 7. ⁸¹ II Tim. 2, 8. ⁸² I Cor. xv, 14, 15. ⁸³ ibid. 20, 5. ⁸⁴ Vid. cat. 4, num. 12. ⁸⁵ I Cor. xv, 6. ⁸⁶ ibid. 7.

Lazari, filiae archisynagogi, etc., cat. 18, n. 16. Ne autem eos omnes in perpetuum resurrexisse diceret, prohibere potuerunt prophetarum monumenta, quæ passim in Palæstina viscebantur, signis et prodigiis nobilia; quibus prodigiis, ex indita corporibus sanctorum latente vi factis, cat. 18, num. 16, corporum ipsorum præsentia ineluctabile testimonium continetur. Tertio, sanctos illos, sive cum corporibus, sive animis solis, in paradysum, eodem quo pius latro, translatus existimavit, cat. 13, n. 31. Eaque multorum fuit veterum opinio, in primis Origenis, hom. 15 in Genes., pag. 32, et De Engastrimytho, Huet. edit. pag. 32, Theodori Mops., Catenæ in Joan. pag. 229, ad cap. viii, vers. 22, etc. Quarto, utrum eos ascensione sua in caelum subvexerit Christus, nullo loco aperuit auctor.

(1) *Primo paræciæ hujus episcopo.* Paræciæ nomen, quod a conjunctis habitationibus derivatum, varie apud auctores ecclesiasticos usurpatur. Datum aliquando ingenti terrarum tractui, uti Italiae et Galliae loti, a Basilio, epistola 70, pag. 113. Vulgo tribuitur episcopatibus urbium, in quibus comprehensi viculi et pagi adjacentes. Ita *Constit. Apost.*, lib. ii, c. 1, lib. vii, c. 46; Eusebius, lib. i *Hist.*, cap. 1, et deinde passim, ut Basilius, epist. 75, p. 132 et 220. Interdum etiam viculis et pagis proprio episcopo destitutis, ut erat Mareotica paræcia apud Athan., *Apol. cont. Arian.*, num. 76. Cyrillus hic vel solam civitatem Hierosolymitanam intellexit, vel eidem etiam junxit urbes et pagos, qui in episcopatu Hierosolymitano plures erant, ut cum ex aliis monumentis tum ex cat. 17, num. 35 approbatur. Hierosolymitanæ paræciæ iterum meminit cat. 16, num. 22, et ex illius loci comparatione cum altero simili cat. 6, num. 3, patet eum illic paræciæ nomine solam ur-

KA'. Ἐχόντων τοίνυν ἡμῶν τὰς προφητείας, ἡ πίστις παρ' ἡμῶν ἔστω. Πιπτέτωσαν οἱ πίπτοντες ἐξ ἀπιστίας, ἐπειδὴ θέλουσι· σὺ δὲ ἔστηκας ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως· μὴ μοστέ σέ τις αἰρετικὸς πείσῃ δυσφημῆσαι τὴν ἀνάστασιν. Μέχρι γὰρ σήμερον Μανιχαῖοι λέγουσι, φαντασιώδη καὶ οὐκ ἀληθῆ, τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι, παρακούοντες Παύλου, τοῦ γράφοντος· Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα· καὶ πάλιν ἐξῆς λέγοντος· Ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πάλιν ἀποτείνει· πρὸς αὐτοὺς, καὶ λέγει· Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν (2), ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον· τουτέστι· Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν; καὶ ὁμοίως ἀσφαλιζόμενος, ἀλλαχοῦ πάλιν ἔγραφε· Μνημονεύετε (3) Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγεμένον ἐκ νεκρῶν· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγεραται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν· εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ἔτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἔτι ἤγειρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν. Ἀλλ' ἐξῆς οἶσι· Νῦν δὲ Χριστὸς ἐγήγεραται· ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· καὶ ὤφθη Κηφᾶ, ἔπειτα τοῖς δώδεκα (4)· εἰ γὰρ τῷ ἐνὶ μάρτυρι οὐ πιστεύεις, ἔχεις δώδεκα μάρτυρας. Ἐπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίους ἀδελφοῖς ἐφ' ἅπασι. Εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, τοὺς πεντακοσίους δεχέσθωσαν. Ἐπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, τῷ ἑαυτοῦ μὲν ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρώτῳ τῆς παροικίας ταύ-

C hem nulla re alia adjuncta significavisse. Hic autem quovis modo paræciam intelligas nihil refert, ac civitatis nomine paræciæ vocabulum apposite reddideris. Notandum sive in hoc loco in quo sancti Jacobi auctoritatem et dignitatem maxime extollit Cyrillus, sive cat. 4, num. 28, solam illi episcopalem dignitatem tribui, nusquam apostolicam: imo eum utrobique ab apostolis secernere videtur.

(2) Τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν. Ea verba adscripsimus ex codicibus Coisl. et Reg. Quorum loco habetur in editis, καὶ τὰ ἐξῆς, etc.

(3) Μνημονεύετε, etc. Reg. Μνημόνευε, ut habetur in contextu Apostoli solum Timotheum alloquentis. At idem cod. Reg. et Coisl. hunc locum superius ponunt lin. 10, post Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, addendo initio hæc verba, καὶ ἔτι, et adhuc, ac in fine post ἐκ νεκρῶν, subjiciunt subsequencia Apostoli verba: Ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου· « Ex semine David, secundum evangelium « meum. » Loco πίστις ἡμῶν, fides nostra, habetur in codd. Roc et Casaub., πίστις ὑμῶν, fides nostra, ut in Novi Testamenti tam Græco quam Latino textu. At multa etiam exemplaria ferunt ἡμῶν, inter alios Rufinus in expl. Symboli ad articulum de resurrectione carnis, legit, fides nostra.

(4) Τοῖς δώδεκα. Cum in editis scriptum esset, ἐνδέκα, undecim, ex codd. Coisl., Ottob., Reg., Roc et Casaub. scripsi, δώδεκα, juxta Græcum Apostol. textum; nam vulgata translatio fert undecim, cui consentiunt multi Bibliorum mss. codd. etsanctorum Patrum nonnullæ citationes. At Cyrillum legisse δώδεκα, evincunt tum verba sequentia in quibus ist. hæc palam recenset: ἔχεις δώδεκα μάρτυρας... εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, etc., et ista cat. 4, num. 12: Μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα.

της. Τοιούτου τοίνυν (1) ἐπισκόπου πρωτότυπος ἰδόντος ἀναστάντα τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, σὺ δὲ τούτου μαθητὴς μὴ ἀπιστήτης. Ἀλλὰ λέγεις, ὅτι ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβος πρὸς χάριν ἐμαρτύρησεν. Ἐπειτα καὶ ἐμοὶ ὤφθη Παύλῳ, τῷ ἐχθρῷ. Ποία δὲ παρὰ ἐχθροῦ μαρτυρία κηρύσσοντος ἀμφιβάλλεται; Ὁ πρότερον διώκτης. νῦν εὐαγγελίζομαι τὴν ἀνάστασιν.

ΚΒ'. Πολλοὶ μάρτυρες εἰσιν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως. Νύξ μὲν, καὶ πανσέληνον φῶς· ἐκκαίδεκάτη γὰρ ἡ νύξ ἦν. Πέτρα τοῦ μνήματος ἡ ὑποδεξαμένη, καὶ ὁ λίθος ἀντικαταστήσεται εἰς πρόσωπον Ἰουδαίων· αὐτὸς γὰρ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὁ λίθος ὁ τότε ἀποκυλισθεὶς αὐτὸς μαρτυρεῖ (2) τῇ ἀναστάσει, μέχρι σήμερον κείμενος. Ἄγγελοι Θεοῦ παρόντες ἐμαρτύρησαν τῇ ἀναστάσει τοῦ Μονογενοῦς. Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ Θωμᾶς, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι· οἱ μὲν (3) ἐπὶ τὸ μνήμα δραμόντες, καὶ τὰ ὀθόνια τῆς ταφῆς, οἷς ἐνετυλίχθη πρότερον, αὐθόρῃ κείμενα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἰδόντες· οἱ δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ, τοὺς πόδας ὑψηλαφίσχυντες, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἤλων θεωρήσαντες· ὁμοῦ δὲ πάντες τοῦ σωτηριώδους ἐμφύηματος ἀπολαύσαντες, καὶ τοῦ συγχωρεῖν ὁμαρτίας ἐν δυνάμει Ἡνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες. Γοναῖκες, αἱ κρατήσασαι τοὺς πόδας τοῦ τε σεισμοῦ τὸ μέγεθος, καὶ τοῦ παρόντος ἀγγέλου τὴν λαμπηδόνα θεωρήσασαι· καὶ τὰ ὀθόνια (4), ἃ περιδαλλόμενος κατέλιπεν ἀναστὰς. Οἱ

⁸⁷ Vid. *eat.* 6, num. 3; *es cat.* 16, num. 22. ⁸⁸ I Cor. xv, 8. ⁸⁹ I Tim. i, 13. ⁹⁰ Vid. *cat.* 13, num. 25. ⁹¹ Vid. *cat.* 13, n. 39. ⁹² Matth. xxviii, 8. ⁹³ Luc. xxiv, 4. ⁹⁴ Joan. xx, 4. ⁹⁵ Joan. vi, 7. ⁹⁶ *ibid.* 27; et Luc. xxiv, 39. ^{96*} Vide *cat.* 13, num. 19, et *sup.* num. 11. ⁹⁷ Joan. xx, 22, 23. ⁹⁸ Matth. xxviii, 9, 2, 4, 5.

Hesychius Hierosolymitanæ ecclesiæ præbiter ita **C** legebatur sexti sæculi initio, ut patet ex ejus *Quæstionibus in Novum Testamentum* a Cotelerio editis *Monum. Eccl. gr.*, tom. III, quæst. 57. Legebatur constanter, ἑξῆς sub ejus sæculi finem, ut testis est Anastasius Sinaita *Hodegic.* cap. 22, ac multi etiam Latini eandem lectionem habent. Magis suspecta emendationis est lectio quæ fert *undecim*; quia resurrectionis Christi tempore undecim tantum viris constabat apostolicus senatus, at eidem senatui duodecim-virorum nomen tribuit eo tempore Joan. in *Evang.*, cap. xx, 24.

(1) Τοιούτου τοίνυν, etc. Variant hic maxime codices. Ottobon. Τοσοῦτους νῦν ἐπισκόπους πρωτότυπους ἰδόντες, corrupte; pejus in Reg. Τοσοῦτους ἐπισκόπους ἰδόντας, utrumque constructioni Cyrillianæ repugnat. Roe et Casaub., Τοῦ τοίνυν πρωτότυπου ἐπισκόπου ἰδόντος. *Cum primigenius episcopus viderit.* Non contemnenda hæc lectio, primus enim urbis episcopus optime dici potuit πρωτότυπος ἐπίσκοπος. Quemadmodum Basilius, homilia in famem et siccitatem, pag. 358, Adami peccatum vocat πρωτότυπον ἁμαρτίαν, aut aqua, ignis, aer vocari solent πρωτότυπα στοιχεῖα, *primigenia elementa*, apud Gregorium Nyssenum, *ort.* 3, in *resurrect.*, pag. 430, ita etiam dici potuit Jacobus principalis episcopus propter eximiam virtutem, sicut idem Nyssenus, oratione in *Basilium* fratrem, pag. 486, charitatem vocat πρωτότυπον τῶν χαρισμάτων tanquam excellentissimum donum, cæterorum fontem; aut etiam propter eminentiam Hierosolymitanæ sedis, quam Hierosolymitani monachi in epistola ad Anastasium imperatorem, *Vitæ S. Sabæ* num. 57, dicunt, Τὴν εἰς τύπον καὶ τόπον Θεοῦ προκαθημένην ἱερωσύνην. Sa-

episcopus principaliter Christum Jesum resuscitatum viderit, tu qui discipulus ejus es, ne fidem abneget. ⁸⁷ At dixeris forte Jacobum fratrem ad gratiam testimonium tulisse. *Deinde et mihi* Paulo, inimico visus est ⁸⁸. Quoddam autem testimonium ab inimico prædicante sumptum in dubium adducitur? Qui prius persecutor fui ⁸⁹, nunc resurrectionem annuntio.

XXII. Multi sunt resurrectionis Salvatoris testes. Nox et plenilunii lumen, sexta enim decima nox erat, ⁹⁰ Petra monumenti quæ Christum recepit, et lapis in faciem Judæorum resistet; ipse enim vidit Dominum, ⁹¹ et lapis qui tunc revolutus fuit ⁹² ipse de resurrectione testatur, usque in præsentem diem jacens; angeli Dei præsentem testimonium dixere pro Unigeniti resurrectione ⁹³. Petrus, et Joannes, et Thomas, et cæteri omnes apostoli; quorum alii quidem ad monumentum cucurrere ⁹⁴; et lintamina sepulturæ, quibus prius involutus fuerat, ibidem post resurrectionem adjacenti viderunt ⁹⁵; alii vero manus et pedes ejus contrectaverunt, et clavorum vestigia sunt contemplati ⁹⁶: ^{96*} omnes vero simul Salvatoris insufflatione sunt perfusi, et condonandorum in virtute Spiritus sancti peccatorum potestate sunt dignati ⁹⁷. Mulieres quæ pedes ejus tenuerunt, terræque motus magnitudinem et angeli præsentis fulgorem conspexerunt ⁹⁸. Lintamina quoque quæ sibi circumposita resurgens dereli-

C *cerdotium in figuram et locum Dei præsidens.* Retinendam nihilominus consuetam lectionem judicavi, ac πρωτότυπος verti *principaliter*; nam ea voce passim Græci abutuntur, ut significent quod in aliqua re primum est et excellens ac præcipuum. Christum itaque Jacobus redivivum vidit *principaliter*; propter singulare privilegium illi concessum, quo Christus illi separatim apparuit, non in turba duodecim apostolorum et quingentorum fratrum simul collectorum, quæ etiam Jacobo facta apparitio singularibus circumstantiis, quas Hieronymus ex Evangelio secundum Hebræos refert in *Catalogo de scriptoribus ecclesiasticis* de Jacobo loquens, distincta ferebatur; nempe Jacobum jurasse se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum a mortuis resurgentem: idcirco Christum illi confestim apparuisse atque ut comederet præcepisse. Vidi etiam *principaliter*, ut in ipsis locis in quibus gesta res erat, **D** ferret testimonium.

(2) Μαρτυρεῖ, *testificatur.* Potiorem hanc judicavimus codd. Coisl. et Regii ac Grodecii lectionem, vulgata quæ fert, μαρτυρήσει *testabitur*; nam de testimonio præsentem loqui Cyrillum fidem faciunt verba sequentia. *Qui usque in hanc diem jacet.* Vis etiam nonnulla lectioni accedat nostræ, si loco κείμενος legatur cum Reg. et Coisl. codicibus δεκνόμενος. *qui hætenus monstratur.*

(3) Οἱ μὲν. Articulum hunc necessarium, cui respondet alter, οἱ δὲ τὰς χεῖρας, etc. supplevimus ex codicibus Reg., Roe, Casaub. et Grod. post τὰς χεῖρας, adjecimus αὐτοῦ, ex iisdem et Coisl. Et paulo inferius ἁμαρτίας scripsi ex Coisl., pro ἁμαρτίας.

(4) Καὶ τὰ ὀθόνια. Eas voces in editis præter

quit ⁹⁹. Milites et numerata iisdem pecunia ¹. Locus ipse adhuc conspicuus; et isthæ Ecclesiæ sanctæ domus a felicis recordationis imperatore Constantino ex propenso amore Christi ædificata, utque cernis ita exornata ².

XXIII. Testatur etiam resurrectionem Jesu, quæ in nomine ejus a mortuis excitata est Tabitha ²¹⁷³. Qui enim resurrectioni Christi derogabitur fides, quando et nomen ejus mortuos suscitavit? Testis est resurrectionis Jesu etiam mare, ut prius ⁴ audisti; testis et piscium captura, et carbones positi, et obsonium impositum ⁵. Testatur et Petrus, qui prius quidem ter negaverat; tertium vero confessus est postea, et spiritales oves pascere jussus ⁶. Stat in hodiernum usque diem (mons) Olivarum ⁷, eum qui super nubem conscendit in hodiernum usque diem fidelium oculis tantum non demonstrans, ac cœlestem ascensionis januam (1). In Bethlehem de cœlis descendit; ex monte Olivarum in cœlos ascendit. Inde ad homines (venit) certamina incepturus; isthic vero ob certamina coronatur. Multos igitur testes habes; habes hunc ipsum resurrectionis lacum, habes locum ascensionis nobis ad Orientem situm. Testes habes eos qui ibi testati sunt angelos, et nubem quam ascendit, et discipulos qui inde descenderunt ⁸.

XXIV. Jam vero doctrinæ fidei series, ut et de assumptione diceremus, monebat: sed ita divina gratia disposuit, ut plenissime pro virium nostrarum modulo eo de re hesterno die in Dominica audires; cum divinæ gratiæ dispositione lectionum ordo in synaxi, ea quæ ad Salvatoris nostri in cœlos ascensionem pertinent complecteretur. Illa vero quæ diximus, propter omnes sane et propter collectorum fidelium multitudinem, at præcipua ratione propter te disseruimus; id autem quæritur num dictis attenderis. Nosti enim quod fidei tenor docet te cre-

στρατιῶται, καὶ τὸ ἀργύριον τὸ δοθέν. Ὁ τόπος αὐτὸς ἔτι φαινόμενος· καὶ ὁ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας οὗτος οἶκος, ὃ τῇ φιλοχρίστῳ προαιρέσει τοῦ ἐπὶ τῆς μακρίας μνήμης, Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως (2) οἰκοδομηθεὶς τε καὶ, ὡς ὄρας, οὕτως φαιδρυνθεὶς.

ΚΙ'. Μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγερωθεῖσα Ταβιθά. Πῶς γὰρ ἀπιστηθήσεται Χριστὸς ἀναστὰς, ὅπου γε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ νεκροὺς ἤγειρε; Μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ Θάλασσα, καθὼς πρότερον ἠκούσας· μαρτυρεῖ καὶ ἡ τῶν ἰχθύων ἄρρα, καὶ ἡ ἀνορακία ἡ κειμένη, καὶ τὸ ὄψάριον τὸ ἐπικείμενον· μαρτυρεῖ καὶ Πέτρος, ὁ πρότερον μὲν τοῖς ἀρνησάμενος (3), τὸ δὲ τρίτον ὁμολογήσας, καὶ ποιμαίνειν τὰ νοητὰ πρόβατα προσταχθεὶς. Ἔστηκε μέχρι σήμερον ὁ Ἐλαιῶν, τὸν ἐπὶ νεφέλης ἀναβάντα τοῖς τῶν πιστῶν ὀφθαλμοῖς μονονουχί δεικνύων μέχρι σήμερον, καὶ τὴν οὐράνιον (4) τῆς ἀνόδου πόλιν. Εἰς μὲν γὰρ Βηθλεεμ ἐξ οὐρανῶν κατελήλυθεν· ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθεν· ἐκεῖθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους (5) τῶν ἀγῶνων ἀρξάμενος, ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι στεφανοῦμενος. Πολλοὺς οὖν ἔχεις τοὺς μάρτυρας· ἔχεις ἀναστάσεως τὸν τόπον τοῦτον· ἔχεις καὶ τὸν ἐξ ἀνατολῆς ἡμῶν τόπον τῆς ἀναβάσεως· ἔχεις καὶ μάρτυρας, τοὺς ἐκεῖ μαρτυρήσαντας ἀγγέλους, καὶ τὴν νεφέλην τῆς ἐπέδη, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν κατελθόντας μαθητάς.

ΚΔ'. Καὶ ἡ μὲν ἀκολουθία τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως (6), προέτρεπεν εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀναλήψεως· ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὑπερῷησε πληρέστατά σε ἀκοῦσαι, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, τῆρχθες ἡμέρα κατὰ τὴν Κυριακὴν (7) κατ' οἰκονομίαν τῆς θείας χάριτος, ἐν τῇ συνάξει τῆς τῶν ἀναγνωσμάτων ἀκολουθίας, τὰ περὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιεχούσης. Ἐλέγετο δὲ τὰ λεγόμενα, μάλιστα μὲν διὰ πάντας, καὶ διὰ τὸ τῶν πιστῶν ὁμοῦ πληθος, ἐξαιρέτως δὲ διὰ σέ· ζητεῖται δὲ εἰ προσέσχες τοῖς λεγομένοις. Οἶδας γὰρ (8) ὅτι ἡ ἀκολουθία

⁹⁹ Joan. xx, 6, 7. ¹ Matth. xxviii, 13. ² Vide supra num. 7, 9 et 14. ³ Act. ix, 40. ⁴ Sup. num. 17 seq. ⁵ Joan. xxi, 6, 9. ⁶ ibid. 15-17. ⁷ Act. i, 9, 12. ⁸ ibid. 12.

missas resarcimus ex Reg., Coisl., Grod., Roe, Casaub., qui duo postremi addunt, καὶ τὸ σουδάριον· et sudarium.

(1) Mons olivarum, etc. Duae res in monte Olivarum quodammodo videri significat: Dominum in cœlos ascendentem, et januam qua cœlos ascendit. Prius intelligi potest de vestigiis Christi humi defixis quæ nunquam aboleri potuere adeo ut ædificata in hoc monte Ascensionis ecclesia, locus ille Christi vestigiis sacer pavimento sicut cætera consterni nequiverit: sed in sui cespitis specie virens permanserit. Id testantur Paulinus Nolanus, [epist. 31, n. 4, et Sulpicius Severus, lib. ii Sacræ histor., cap. 48, etc. In eum locum ex omnibus orbis partibus fideles Christi vestigia adoraturi confluxebant, ex Aug., tract. 47 in Joan., n. 4. Addit Sulpicius loco citato, quod cum confluentium fides ex eodem loco terram auferat, dampnum tamen arena non sentiat. Alterum quod Cyrillus ait, auctoritatem conciliare potest singulari narrationi Bedæ De locis sanctia, cap. 7, et auctoris libri De locis actum apostolorum apud Hieronymum, si non idem cum Beda sit, aientium hujus ecclesiæ tecti partem quæ

Christi vestigiis inminebat, nunquam concamerari legive potuisse.

(2) Τοῦ βασιλέως. Articulum posuimus ex codicibus Reg., Roe et Casaub.

(3) Τρεῖς ἀρνησάμενος. Vocem τρεῖς addidimus ex Roe et Casaub.

(4) Τὴν οὐράνιον. Ita scripsimus loco οὐρανίου juxta codd. Roe, Reg., Coisl.

(5) Ἐκεῖθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους. Vitiose prorsus est in editis, μετὰ pro μὲν, quod ex Coisl., Reg., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. restituimus. Voces, εἰς ἀνθρώπους ex Roe et Casaub. ascripsimus, quarum loco Reg., Ott. et Coisl. habent εἰς οὐρανοὺς. in cælos.

(6) Τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως. Editi, τῆς πίστεως τῆς διδασκαλίας. Verba suo ordini reddimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(7) Κατὰ τὴν Κυριακὴν. Coisl., Reg., Roe, Cas. τῆς Κυριακῆς· mallet, τῇ Κυριακῇ. Illud κατὰ ex vicinia verborum, κατ' οἰκονομίαν, irrepsisse putem.

(8) Οἶδας γὰρ. Editi, οἶδα, corriguntur ex Reg. et Roe. Supra et infra loquitur in persona secunda. Nomini ἀκολούθια, articulum suum præfiximus ex eisdem mss. et Casaub.

τῆς πίστεως διδάσκει σε πιστεύειν εἰς τὸν ἀναστάν-
τα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐ-
ρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.
Μάλιστα μὲν οὖν μνημονεύειν σε νομίζω τῆς ἐξηγή-
σεως· πλὴν ἐν παραδρομῇ καὶ νῦν ὑπομιμνήσκω σε
τῶν εἰρημένων. Μνημόνευε τοῦ γεγραμμένου σαφῶς
ἐν Ψαλμοῖς· Ἄνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. Μνη-
μόνευε, ὅτι καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις ἔλεγον πρὸς ἀλ-
λήλας· Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ τὰ
ἐξῆς. Μνημόνευε καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· Ἄν-
έβη (1) εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν.
Μνημόνευε τοῦ προφήτου εἰπόντος. Ὁ οἰκοδομῶν
εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ· καὶ τὰ
λοιπὰ, ὅσα εἶρητο χθὲς διὰ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀντι-
λογίας.

ΚΕ'. Ὄταν γὰρ ὡς ἀδυνάτω τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀναβά-
σει ἀντιλέγωσι, μνημόνευε τῶν περὶ τῆς μεταθέσεως
τοῦ Ἀβδακούμ εἰρημένων. Εἴ γὰρ ὁ Ἀβδακούμ (2) ὑπὸ
ἀγγέλου μετετέθη, βασταχθεὶς ἀπὸ τῆς κόμης τῆς κε-
φαλῆς αὐτοῦ· πολὺ μᾶλλον ὁ καὶ προφητῶν καὶ ἀγγέ-
λων Δεσπότης, ἐξ ὄρους Ἐλαιῶν νεφέλῃ ἐπιδὲς, οἷοί τε
δυνάμει προεἰσθαι τήνεῖς οὐρανοὺς ἄνοδον δυνατώτερος
ἦν. Καὶ τὰ μὲν ὅμοια μνημόνευε τῶν θαυμάτων, τὴν
δὲ ὑπεροχὴν τῆρει τῶν Δεσπότη τῶν θαυματοποιῶν·
οἱ μὲν γὰρ ἐβαστάζοντο, ὁ δὲ βαστάζει τὰ πάντα.
Μνημόνευε, ὅτι Ἐνώχ μετετέθη, ἀλλ' Ἰησοῦς
ἀνῆλθε. Μνημόνευε τῶν περὶ Ἠλίαν τῶν χθὲς εἰρη-
μένων· ὅτι Ἠλίας μὲν ἐν ἄρματι (3) πυρὸς ἀνελή-
φθη· Χριστοῦ δὲ τὸ ἄρμα, μυριοπλάσιον χιλιάδες
εὐφημούντων· καὶ ὅτι Ἠλίας μὲν ἀνελήφθη πρὸς
ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου, Χριστὸς δὲ πρὸς ἀνατολὰς
τοῦ χειμάρρου Κέδρων (4) ἀνῆλθε· καὶ ὅτι ἐκεῖνος
ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν, Ἰησοῦς δὲ εἰς οὐρανόν· καὶ ὅτι
ἐκεῖνος μὲν εἶπε δοθήσεται διπλᾶ ἐν Πνεύματι τῶν
ἀγίῳ μαθητῇ, Χριστὸς δὲ ποσαύτην παρέσχεν τοῖς ἰδίῳις
μαθηταῖς ἀπόλαυσιν χάριτος τοῦ ἀγίου Πνεύματος,
ὥστε μὴ μόνον αὐτὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ

⁹ Psal. XLVI, 6. ¹⁰ Psal. XXIII, 7. ¹¹ Psal. LXVII, 19 ;
I, 3. ¹² Gen. v, 25. ¹³ IV Reg. II, 11. ¹⁴ Psal. LXVII, 18.
LXX. ¹⁵ ibid. 9.

(1) Ἄνέβη. Coisl., Ἄνέβης, ut habetur in psalmi
contextu juxta Ald. et Compl. edit. cum Romana ferat, ut et Paulus scripsit, Ἀναβάς. Loco
ἠχμαλώτευσας, quod male construitur cum Ἄνέβη,
scripsi ἠχμαλώτευσεν, ut est apud Apostolum, ex
codd. Roe, et Casaub. Optime tamen constaret le-
ctio scribendo, αἰχμαλωτεύσας, *captivam ducens*.
Pro αἰχμαλωσίας, *captivitates*, scripsimus, αἰχμα-
λωσίαν, sing. num. *captivitatem*, ut est tam in
Psalt. quam in Paulo, ex codd. Coisl., Reg., Roe et
Casaub. Paulo post, ante οὐρανόν, adjecimus arti-
culum τὸν, ex Coisl., Reg. et prophetico textu.

(2) Ἀβδακούμ. Roe, et Casaub. habent Ἀμδα-
κούμ, ut ejus Prophetæ nomen in Bibliis Græcis
et vulgo apud Patres legitur. At Cyrillus constanter
legit, Ἀβδακούμ, cat. 12, n. 10.

(3) Ἐν ἄρματι. Ex Coisl. et Reg. addidimus præ-
positionem. Paulo post, loco εὐφημούντων, *benedi-
centium*, legitur in codd. Coisl., Reg. et Ollob., εὐ-
θηνούντων, *abundantium*, ut habetur in sacro textu.
At Roe habet, εὐθουμούντως, errore librarii, pro
εὐθουμούντων, *latantium*, quod vulgatus Psalmorum
interpretes videtur legisse. Sunt e Patribus qui lege-
rint, εὐθουμούντων, *dirigentium*, quod in describendis

A dere in eum « qui resurrexittertia die ; et revector
« est in cælos, et consedit a dextris Patris.» Maxime
igitur existimo te expositionis nostræ recordari
nihilominus, uti obiter, nunc eorum quæ dicta sunt
memoriam refricabo. Memor esto ejus quod aperte
in Psalmis scriptum est : « Ascendit Deus in jubi-
« latione ⁹. » Recordare quod et divinæ potestates
ad se invicem aiebant : « Attollite portas, principes,
« vestras ¹⁰, » etc. In mentem redeat psalmi dicen-
tis : « Ascendit in altum, captivam duxit captivita-
« tem ¹¹. » Memineris prophetæ aientis : « Qui ædi-
« ficat in cælum ascensionem ²¹⁸ suam ¹² ; » et
reliqua quæ propter Judæorum contradictiones
heri sunt dicta.

B XXV. Quando enim Salvatoris ascensioni velut
impossibili obnixi fuerint, memineris eorum quæ
de translatione Habacum dicta sunt. Si enim Ha-
bacum ab angelo translatus est, per comam sui ca-
pitis portatus ¹³ : multo magis et prophetarum et
angelorum Dominus, de monte Olivarum nubem
conscendens, propria virtute sibi in cælos aditum
parare potuit ; et similia quidem mira in mentem
reduc, Domino vero mirabilium effectori singularem
excellentiam serva ; illi enim portabantur ; iste vero
omnia portat ¹⁴. Memineris Enoch translatus esse
¹⁵, at Jesum ascendisse. Recordare eorum quæ de
Elia heri dicta sunt : quod videlicet Elias in igneo
quidem curru assumptus sit ¹⁶, Christi vero cur-
rus fuerit, « decies millies multiplicata laudan-
« tium millia ¹⁷ : » et quod Elias ad orientem Jor-
danis assumptus sit ¹⁸, cum Christus ad orien-
tem torrentis Cedron ascenderit : quodque ille *tan-
quam in cælum* ascenderit ¹⁹, Jesus vero *in cæ-
lum* : et quod prior ille dixerit, *datum iri in Spi-
ritu* sancto suo discipulo *duplicia* ²⁰ : Christus
vero tantam suis discipulis sancti Spiritus gratiæ

Ephes. IV, 8. ¹² Amos IX, 6. ¹³ Dan. XIV, 35. ¹⁴ Hebr.
I, 3. ¹⁵ Gen. V, 25. ¹⁶ IV Reg. II, 11. ¹⁷ Psal. LXVII, 18.
LXX. ¹⁸ IV Reg. II, 8, 11, 14, 15. ¹⁹ ibid. 11, sec.

sive Psalmis, sive illorum Patrum textibus, ama-
nuensium vitio factum ex εὐθηνούντων.

(4) Τοῦ χειμάρρου Κέδρων. Post hanc vocem
habetur in codd. Coisl. et Reg., Ἰησοῦς δὲ ἀνῆλθεν
ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, *Jesum autem ascendit super
cælos*, Ephes. IV, 10. Voces, καὶ ὅτι, etc. sequentes,
usque ad εἰς οὐρανόν secundum incl. addidimus ex
codicibus Roe et Casaub. Eæ namque nobis plane
Cyrillianæ videntur ; ac propter repetitionem ver-
borum καὶ ὅτι facilis admodum fuit prætermissio.
Eadem Eliæ *tanquam in cælum*, Jesu vero *in cælum*
absolute assumpti observatio, legitur apud aucto-
rem homil. in *Ascensionem* sub nomine sancti
Athanasii a Combefisio editæ, *Auctuarii* tom. I,
p. 358. Basilii Seleuciensis videtur esse. Paulo post,
loco δοθήσεται, scripsimus ex codd. Roe et Casaub.
δοθήσεται, quia verba hæc δοθήσεται, etc., ut hic
jacent, Eliæ non sunt qui Eliseum in secunda per-
sona allocutus est ; et verba, τῶ ἀγίῳ μαθητῇ sive
legere mavelis cum codd. Coisl., Reg. et Grod., τῶ
ιδίῳ μαθητῇ, *proprio discipulo*, omnino sunt alte-
rius hominis de Elia loquentis. Ante μαθηταῖς,
addidimus ex Reg. et Coisl. vocem ἰδίῳις.

participationem concesserit; ut non solum illum A haberent in seipsis, sed et per impositionem manuum suarum communicationem ejus credentibus impertirent ²¹.

XXVI. Cumque ita adversus Judæos pugnaveris, eosque ex similitudinibus debellaveris, tunc ad supereminentem Salvatoris gloriam veni: in eo quod illi quidem servi sint, iste autem Dei Filius. Atque ita eum excellere recordaberis, dum cogitabis Christi servum usque in tertium cælum raptum esse. Si enim Elias ad primum usque pervenit cælum, Paulus vero usque ad tertium ²², præstabiliorum utique consecutus est iste dignitatem. Non te tuorum pudeat apostolorum; non sunt Moyse deteriores, nec prophetis inferiores; sed boni sunt cum bonis, et bonis meliores. Nam Elias B revera in cælum assumptus est; at Petrus habet claves regni cælorum, cum audierit: « Quæ-
« canque solveris super terram, erunt soluta in
« cælis ²³. Elias in cælum duntaxat est sublatus; Paulus vero et in cælum et in paradisum (1) **219** (decebat enim Jesu discipulos multiplicatam gratiam accipere): « audivit ineffabilia verba quæ non
« licet homini loqui ²⁴. » Descendit autem desursum Paulus, non quod tertii cæli habitatione indignus foret; sed ut perceptis humanam sortem superantibus donis, cumque honoris accessione descendens, cum Christum prædicasset, et mortem pro ipso toleravisset, martyrii quoque coronam assequeretur. Cætera vero hujus argumentationis, heri a me in synaxi Dominicæ disputata, præterivi, C quod prudentibus auditoribus sola ad doctrinam sufficit recordatio.

XXVII. Memento quoque eorum quæ de Filii a dextris Patris sessione multoties a me sunt dicta; eo quod fidei consequentia illud habeat: ²⁵ *Qui et ascendit in cælos et consedit a dextris Patris*. Pro-

²¹ Act. viii, 17, 18. ²² II Cor. xii, 2. ²³ Matth. xvi, 19. ²⁴ II Cor. xii, 4. ²⁵ Vid. cat. 4, n. 7; cat. 11, n. 17.

(1) *Et in cælum et in paradisum*. Duo distincta loca ac distinctas Pauli translationes memorat; qua in re multos Patres assentientes habet, ut Clem. Alex., *Strom.* xv, pag. 586; Iren., lib. ii, cap. 30, num. 7; Methodium, apud Epiph., *hæres.* lxiv, num. 47; auctorem *Synopseos*, num. 61; Cosmam *Ægyptium*, *Topogr. Christ.*, lib. iii, v et ix, et alios. Cum dicat ea re Paulum Eliæ præcellere, quod uterque in cælum, sed in paradisum præterea raptus sit Paulus: vel Eliam in paradiso degere negat, quod tamen est in ore Patrum; vel paradisum alterum a terrestri distinguit. Contra Iren., lib. v, num. 1; Athanasius, *De decretis Nicænæ synodi*, num. 6; Epiph., *Anch.* num. 54, eundem paradisum censere videntur in quo Adam conditus, et postea translatus Enoch, Elias, Paulus, et pius latro. Eliam hic ad primum usque cælum pertigisse ait, quem supra, num. 25, observat non *in cælum* ut Christus, sed *quasi in cælum* evectum esse: primum igitur cælum non existimavit esse paradisum, quod nonnullis placuit. Multo minus idem existimavit paradisum esse cum cælo tertio, quæ Ambrosii sententia in psalm. cxviii, serm. 4, num. 2. De his rebus quæ nullo Ecclesiæ judicio finitæ sunt, ac fortassis Deus nobis incomptas esse voluit, dis-

τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μεταδιδόναι τοῖς πιστεύουσι.

KZ'. Καὶ ὅταν οὕτως πρὸς Ἰουδαίους παλαίσης, ὅταν ἐξ ὁμοιότητος νικήσης, τότε ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τοῦ Κωτῆρος δόξης: ὅτι οἱ μὲν δούλοι, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὕτω δὲ τῆς ὑπεροχῆς μνημονεύσεις, ἐννοῶν, ὅτι τοῦ Χριστοῦ δούλος (2) ἠρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Εἰ γὰρ Ἰλλίας μὲν ἕως πρώτου ἐφθασε, Παῦλος δὲ ἕως τρίτου οὐρανοῦ: προτιμότερας ἄρα πετύχηκε τῆς ἀξίας. Μὴ ἐπισημνωθῆς τοῖς σοῖς ἀποστόλοις. Οὐκ εἰσὶ χειρόνες Μωϋσείως, οὐδὲ δεύτεροι τῶν προφητῶν: ἀλλὰ καλοὶ μετὰ καλῶν, καὶ καλῶν καλλιστες. Ἰλλίας μὲν γὰρ ἀνελήφθη εἰς οὐρανόν: ἀλλὰ Πέτρος ἔχει τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀκούσας: "Ὅσα ἂν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἰλλίας εἰς οὐρανὸν μόνον: Παῦλος δὲ καὶ εἰς οὐρανόν, καὶ εἰς παράδεισον (ἔπρεπε γὰρ τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ, πολυπλασίονα λαθεῖν τὴν χάριν): ἤκουσεν ἄβήτητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Κατέβη δὲ ὁ Παῦλος ἄνωθεν πάλιν, οὐχ ὅτι ἀνάξιος ἦν τῆς ἐν τῷ τρίτῳ οὐρανῷ διατριβῆς: ἀλλ' ἵνα ἀπολαύσας τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ ἐντιμῶς καταβάς, καὶ Χριστὸν κηρύξας, καὶ ὑπεραποθανῶν αὐτοῦ, λάβῃ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον. Παρέλιπον τὰ λοιπὰ τῆς κατασκευῆς, τὰ γῆρας ἐπὶ τῆς συναξέως εἰρημένα τῆς Κυριακῆς: παρὰ γὰρ τοῖς συνετοῖς ἀκροαταῖς, αὐτάρκτης μόνον καὶ ὑπόμνησις εἰς μάθησιν.

KZ'. Μέμνησο δὲ καὶ τῶν εἰρημένων μοι πολλάκις περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι τὸν υἱόν, διὰ τὴν τῆς πίστεως ἀκολουθίαν, τὴν λέγουσαν: Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς (3), καὶ

crepantes sunt admodum sententiæ, quas et commemorare longum est, et huic nostro instituto alienum.

(2) Ὅτι τοῦ Χριστοῦ δούλος. Reg., ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ δούλος. Roe et Casaub., ὅτι εἰ Παῦλος τοῦ Χριστοῦ δούλος, quod si Paulus Christi servus. Grodecus nomen Pauli legit, non tamen, si. Paulo post, loco προτιμότερος, quod vel amanuensium, vel typographorum mendum est, scripsimus ut sensus postulat ex codd. Reg. et Grod., προτιμότερας. Pro χειρόνες, infra, Reg. et Coisl. habent, ἤττονες.

(3) Εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Articulum τοὺς addidimus ex codd. Roe et Casaub. et hujus membri Symboli citatione supra num. 24 atque ex Catecheseos titulo. Infra loco ἰδιότητα, scriptum est in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Reg., ἰδέαν, sive ut habent ambo postremi, εἰδέαν, speciem. Nique omnes pro πολυπραγμώμεν, habent, πολυπραγμόνει, ne curiose inquire. At Roe paulo fusius hæc descripta continet: Θρόνου μὲν εἰδέαν, ἢ θρόνον, μὴ πολυπραγμόνει: « Throni equidem hujus speciem, vel « thronum ipsum, ne curiose indagato. » Consequenter ad hanc eorum codicum lectionem Inocentii ἐνεχόμεθα sequentis, Coisl. et Reg. habent, ἐνεχόμενος, nec

καθισαντά ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Ἡρόνου μὲν ἰδιότητα μὴ πολυπραγμονῶμεν· ἀκατάληπτον γάρ. Μήτε δὲ ἀνεχώμεθα τῶν λεγόντων κακῶς, ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, τότε ἤρξατο τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι ὁ Υἱός. Οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον· ἀλλὰ ἀπ' οὐπερ ἔστιν (ἔστι δὲ αἰεὶ γεννηθεὶς), καὶ συγκαθίσταται (1) τῷ Πατρί. Καὶ τοῦτον τὸν θρόνον, πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἐώρακώς ὁ προφήτης φησὶν Ἡσαίας· Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ ἐξῆς· τὸν Πατέρα μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε, ὁ δὲ τῷ προφήτῃ τότε φανείς, Υἱὸς ἦν. Καὶ ὁ Ψαλμωδός φησὶν· Ἐτοιμος ὁ θρόνος σου (2) ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σου εἶ. Πολλῶν οὕτων τῶν περὶ τούτου μαρτυριῶν, διὰ τὸ πολὺ τῆς ὥρας ἀρκούμεθα καὶ ταῦταις.

ΚΗ'. Νῦν δὲ ὑμᾶς ὑπομνηστῆρον ὀλίγων, τῶν ἐκ πολλῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι τὸν Υἱόν. Ὁ μὲν γὰρ γὰρ ἑκατοστὸς ἑννατος ψαλμὸς σαφῶς φησὶν· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Βεδαιῶν δὲ ὁ Σωτήρ τὸ εἰρημένον ἐν Εὐαγγελίοις, φησὶ τὸν Δαβὶδ οὐκ ἀπ' ἑαυτοῦ ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰρηκέναι, λέγων· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι· Κύριον αὐτὸν γαλεῖ, λέγων· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰ ἐξῆς; Καὶ ἐν ταῖς Ἠράξεσι τῶν ἀποστόλων, ἐν τῇ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ σταθεὶς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκά, καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις διαλεγόμενος, τῆς ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑννάτῳ ψαλμῷ ταύτης αὐτολεξεῖ τῆς μαρτυρίας ἐμνημόνευσεν.

ΚΘ'. Ὑπομνηστῆρον δὲ καὶ ἄλλων ὀλίγων μαρτυριῶν ὁμοίως περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς (3) καθέζεσθαι τὸν Υἱόν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ γέγραπται· Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ τὰ ἐξῆς· οἷς ἀκολούθως καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος φησὶ, γράφων· Δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανόν. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμαίοις μὲν γράφων, φησὶν· Χριστὸς ὁ ἀποθνῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ἄς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· Ἐφεσίοις δὲ ἐπιστέλλων, οὕτως εἴρηκε· Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήρησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγεῖ-

A priam vero hujus sedis rationem ne sollicitius inquiramus, captum enim excedit. Neque perferamus eos (4) qui perverse asserunt, quod post crucem et resurrectionem, et regressum in cœlos, tunc Filius a dextris Patris sedere cœpit; non enim ex profectu sedem hanc adeptus est; sed ex quo est, (est autem ab æterno genitus), etiam sedet una cum Patre. Et hunc thronum ante Salvatoris in carne adventum conspicatus Isaias propheta, ait: « Vidi « Dominum sedentem super thronum excelsum et « elevatum ²⁶ », etc. Patrem namque « nemo vidit « unquam ²⁷ »; qui vero tunc prophetæ conspectus est, Filius erat. Et Psalmidicus ait: « Paratus « thronus tuus ex tunc, a sæculo tu es ²⁸ ». Cum vero multa sint hujus rei [nimirum æternum eam sedem esse] testimonia, hæc propter brevioram horam adduxisse sufficiat.

XXVIII. Nunc autem vobis in memoriam reducenda sunt pauca de multis, quæ dicta sunt [in Scripturis] de hoc argumento quod a dextris Patris Filius sedeat. Centesimus enim nonus psalmus aperte dicit: « Dixit Dominus Domino meo: « Sede a dextris meis, donec posuerim inimicos « tuos scabellum pedum tuorum ». Dictum hoc in Evangeliiis confirmans Salvator, ait Davidem hæc non a se ipso, sed ex divini Spiritus inspiratione dixisse, his verbis: « Quomodo ergo David in Spi- « ritu Dominum eum vocal, dicens: Dixit Dominus « Domino meo: Sede a dextris meis ²⁹ », et quæ sequuntur? Et in Actibus apostolorum in die Pentecostes, stans Petrus cum undecim et ad Israelitas disserens, hujus ex centesimo nono psalmo testimonii ipsis verbis meminit ³⁰.

XXIX. In memoriam quoque reducenda **220** sunt pauca alia ejusmodi testimonia de Filii a dextris Patris consessu. In Evangelio secundum Matthæum scriptum est: « Cæterum dico vobis, abhinc « videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtu- « tis ³¹ » etc. His consentanea scribens Petrus apostolus dicit: « Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in « dextera Dei profectus in cœlum ³² ». Paulus vero apostolus ad Romanos scribens ait: « Christus qui mor- « tuus est, imo potius qui et resurrexit, qui etiam est « in dextera Dei ³³ ». Ad Ephesios vero scribens ita profatur: « Secundum operationem potentiæ fortitu- « dinis ejus, quam exseruit in Christo, suscitans eum « a mortuis, et sedere faciens in dextera sua ³⁴ », et

²⁶ Isa. vi, 1. ²⁷ Joan. i, 18; I Tim. vi, 16. ²⁸ Psal. xcii, 2. ²⁹ Matth. xxii, 43. ³⁰ Act. ii, 14, 34. ³¹ Matth. xxvi, 64. ³² I Petr. iii, 21, 22. ³³ Rom. viii, 34. ³⁴ Ephes. i, 19, 20.

patiens, etc. Roe et Casaub., ἀνέχου τινὸς τῶν λεγόντων κακῶς, neque patiarc quemquam eorum qui prave aiunt, etc.

(1) Ἐστὶ δὲ αἰεὶ γεννηθεὶς, καὶ συγκαθ. Particulam δὲ scripsimus loco γὰρ ex codd. Reg. et Grod. Conjunctionem καὶ ante συγκαθίσταται, omittunt codd. Coisl., Reg. et Roe. Vide parallelum, et simillimum locum, cat. 4, n. 7.

(2) Ὁ θρόνος σου. Coisl. et Reg. addunt, ὁ Θεός, ο Deus, quæ additio reperitur in nonnullis hujus

versiculi allegationibus, infra, loco τὸ βραδύ, tarditatem, legimus, τὸ πολὺ ex codicibus Coisl., Reg., Roe, Casaub., ut cat. 13, num. 33; cat. 4, n. 20. Grodecus legisse videtur, βραχύ, propter brevitatem. ut cat. 14, num. 8.

(3) Περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Pronomen τοῦ in editis male ante περί collocatum, suæ sedi restituimus ex Coisl., Reg. et Roe. Vocem quoque, τοῦ Πατρὸς, ex Reg. et Grod. adscripsimus.

(4) Paulianistæ.

quæ sequuntur. Colossenses autem sic docebat: « Si igitur resurrexistis una cum Christo, supera quæ-rite, ubi Christus est in dextera Patris sedens ³⁵ ». Et in Epistola ad Hebræos ait: « Purgatione peccatorum facta, consedit in dextera majestatis in excelsis ³⁶ ». Iterumque: « Ad quem vero angelorum dixit unquam: Sede a dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum ³⁷ »? Et rursus: « Hic vero una pro omnibus oblata victima in perpetuum, consedit in dextera Dei; id quod superest expectans, donec inimici ejus positi sint scabellum pedum ejus ³⁸ ». Ac denuo: « Aspicientes in fidei auctorem et consummatorem Jesum; qui in loco cum proposito sibi gaudii sustinuit crucem, ignominia contempta; et in dextera throni Dei consedit ³⁹ ». τὴν Ἰησοῦν· ὃς ἄντι τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε τὸν σταυρὸν (4), αἰσχύνης κατα φρονήσας· ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κατέθικε.

XXX. Et cum alia sint permulta de Unigeniti a dextris Dei sede testimonia, ista nobis sufficiant in præsentibus; eandem iterum ⁴⁰ admonitionem repetentibus, quod non post suum in carne adventum hanc sedis consecutus sit prærogativam; sed et ante omnia sæcula unigenitus Dei Filius, Dominus vero noster Jesu Christus, hunc in dextera Patris ab æterno obtinet thronum. Ipse vero omnium Deus Christi Pater, et Dominus nosler Jesus Christus, qui *descendit et ascendit* ⁴¹, et una cum Patre sedet, custodiat animas vestras: inconcussam immutabilemque vestram in eum qui resurrexit spem conservet; simul exsuscitet vos ex mortuis peccatis vestris ad donum suum cœleste: dignos vos efficiat, qui rapiamini in nubibus in occursum Domini in aera ⁴², in tempore opportuno: et donec tempus illud adveniat gloriosi ejus adventus secundi, inscribat omnium vestrum nomina in libro viventium; inscriptaque semel nunquam deleat **221** [multorum enim qui excidunt delentur nomina ⁴³ (1)]. Præstet autem omnibus vobis cre-

³⁵ Coloss. iii, 1. ³⁶ Hebr. i, 3. ³⁷ ibid. 13; Psal. cix, 1. ³⁸ Hebr. x, 12, 13. ³⁹ Hebr. xii, 2. ⁴⁰ Sup. n. 27. ⁴¹ Ephes. iv, 10. ⁴² I Thess. iv, 16. ⁴³ Psal. lxxviii, 29; Apoc. iii, 5.

(1) *Multorum qui excidunt delentur nomina*. Verbi controversia est, num aliqui de libro vitæ deleantur. Id ex præsentibus psalmi loco affirmant Patres fere omnes. Quod sane dubitari non potest, si librum vitæ intellexeris eum in quo justi et justa opera scribuntur. Consentitque Augustinus, in *psal. cxxx*, n. 8, his verbis: « Cujusvis contemptibilis in Ecclesia qui credit in Christum, et diligit Christum, et amat pacem Christi nomen scriptum est in celo ». Sic quoque Cyrillus cat. 19, n. 5, abrenuntiationes baptizantium in divinis libris scribi ait: et cat. 15, n. 22 et 23, bona omnia opera descripta esse testatur; sicut et mala, quæ per pœnitentiam delentur. Continentiam vero et virginum nomina in angelicis libris scribi docet, quæ lascivis operibus admissis deleantur, cat. 4, n. 24. Quod si librum viventium de prædestinatione interpreteris, verum quoque est ex eo nomen deleri, quancumque demum, sive gratuitæ, sive ex bonorum operum præsentione decretæ prædestinationis opinionem sequare: nec immerito Augustinus, in *psal. lxxviii*, n. 13, hunc versiculum qui 29 est explicans, eos de quibus est sermo aliter scriptos negat fuisse quam quod ita putabant. Nempe librum vitæ definit, lib. xx *De civ.*

ρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· τοὺς δὲ ἐν Κολοσσαῖς οὕτως ἐδίδαξεν· Εἰ οὖν συντηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί· Καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν (2) ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· καὶ πάλιν· Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἶρηκε ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; καὶ πάλιν· Αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ πάντων (3) προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκές, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἀφωρῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειω-

Α'. Καὶ ἄλλων δὲ οὐσῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καθέδρας τοῦ Μονογενοῦς, αὐτάρκεις ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι καὶ αὐταὶ τὴν αὐτὴν πάλιν ἡμῶν ποιουμένων ὑπόμνησιν, ὅτι οὐ μετὰ τὴν ἕνσαρκον παρουσίαν τῆς καθέδρας ταύτης (5) ἔσχε τὴν ἀξίαν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Κύριος δὲ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἀεὶ κατέχει θρόνον. Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἁ τοῦ Χριστοῦ (6) Πατὴρ, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ καταβάς καὶ ἀναβάς καὶ τῷ Πατρὶ συγκαθεζόμενος, φυλάξειε τὰς ὑμετέρας ψυχὰς· ἄσειστον ὑμῶν καὶ ἄτρεπτον τὴν ἐλπίδα, τὴν εἰς τὸν ἀναστάντα, διατηρήσειε· συνεξεγείρειεν ὑμᾶς ἐκ τῶν νεκρῶν ὑμῶν ἁμαρτημάτων, εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ ἑωρεάν· καταξιώσειν ὑμᾶς ἀρπαγῆναι ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, ἐν κάρῳ εὐθέτω· καὶ ἕως ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἔρχεται· τῆς ἐνδόξου (7) δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἐγγράψειεν ὑμῶν τὰ ὄνόματα πάντων ἐν βίβλῳ ζώντων, καὶ ἐγγράφας μηκέτι ἐξαλείψειε (πολλῶν γὰρ ἐξαλείφεται· τῶν ἀποπιπτόντων).

Dei, cap. 15, præscientiam Dei quæ falli non potest; ita ut *electorum si quisquam perit, fallatur Deus*. Id. *De corr. et gr.*, c. 7, n. 14.

(2) Τῶν ἁμαρτιῶν. Addunt Roe, Casaub. et Grod. ἡμῶν, *peccatum nostrorum*, ut habetur in Græco Novi Test. textu, sed in Vulg. omittitur.

(3) Ὑπὲρ πάντων, *pro omnibus*. Discedit a sacro textu in quo est, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, *pro peccatis*, et ita scribitur in codd. Coisl., Reg. Ita etiam videtur legisse Grodecius.

(4) Τὸν σταυρὸν. Deest articulus in codd. Roe, Casaub., Coisl. et Reg., ut in sacro textu.

(5) Ταύτην, etc. *Hanc cathedræ dignitatem*. Coisl., Reg., Roe, habent, ταύτης, *hujus cathedræ dignitatem*.

(6) Ὁ τοῦ Χριστοῦ. Articulum ὁ ascripsimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Paulo post, loco ὑμετέρας, *nostras*, posuimus, ὑμετέρας, *vestras*, ex Roe, Casaub. et Grod., sensu ita postulante: mox enim legitur, ἄσειστον ὑμῶν, etc., *conserve* ὑμᾶς, etc.

(7) Τῆς ἐνδόξου. Habetur in impressis, τῆς εὐθετου καὶ ἐνδόξου, *opportuni et gloriosi adventus*. Illud, εὐθέτου, propter viciniam similitudinis vocis supe-

παράσχοι δὲ τοῖς πᾶσιν ὑμῖν (1) πιστεύειν μὲν εἰς τὸν ἀναστάντα, ἐκδέχασθαι δὲ τὸν ἀνελθόντα καὶ πάλιν ἐρχόμενον (ἐρχόμενον δὲ οὐκ ἀπὸ γῆς· ἀσφαλίζου γὰρ, ἄνθρωπε, σεαυτὸν, διὰ τοὺς μέλλοντας ἔρχεσθαι πλάνους), τὸν ἄνω καθεζόμενον, καὶ ἡμῖν ὡδε συμπρόντα, τὸν ἐκάστου βλέποντα τὴν τάξιν καὶ τὸ στερέωμα (2) τῆς πίστεως. Μὴ γὰρ, ὅτι· σαρκὶ νῦν ἄπεισιν, παρὰ τοῦτο νομίσης, ὅτι καὶ πνεύματι. Μέσος ἐνταῦθα πάρεστιν, ἀκούων τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα, καὶ βλέπων τὰ ἐν σοὶ νοούμενα, καὶ ἐτάζων νεφρούς καὶ καρδίας. Ὅς καὶ νῦν ἑτοιμὸς ἐστὶ τοὺς προσιόντας τῷ βαπτισματι, καὶ πάντας ὑμᾶς (3), ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προσενέγκα: τῷ Πατρὶ, καὶ εἰπεῖν· Ἴδοὺ ἐγὼ καὶ παῖδια, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ᾧ ἡ δόξα (4) εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

⁴⁴ Vid. cat. 4, n. 13; cat. 10, n. 4; cat. 13, n. 33. ⁴⁵ Coloss. II, 5. ⁴⁶ Joan. I, 26. ⁴⁷ Psal. VII, 10; Apoc. II, 23. ⁴⁸ Isa. VIII, 18.

rius positæ, librarium imperitia importune huc immissum, expunximus auctoritate codicum Coisl. Reg. et Grod.

(1) Πᾶσιν ὑμῖν. Ex Coisl, et Grod.; nam editi, ἡμῖν.

(2) Τὸ στερέωμα. Ex Paulo, Coloss. II, 5: at Coisl. et Reg., τὸ στερέων, ut supra, num. 14, τῶν γυναικῶν τὸ στερέων τῆς πίστεως. Coisl. addit verba, εἰς Χριστόν, inter τῆς et πίστεως, ex loco Coloss. citato. Puncto ante μέσος interposito, negantem particulam quam hic omnes interpretes ascribunt, evitamus.

(3) Πάντας ὑμᾶς. Ita nos loco ἡμᾶς, ex codd. Coisl.

dere in eum qui resurrexit; eundem vero exspectare qui descendit et iterum veniet ⁴⁴ (veniet autem non e terra; te ipsum enim præmuni, o homo propter proventuros impostores), qui in superis sedet, et nobis hic una præsens adest, uniuscujusque compositionem et fidei firmitatem contuens ⁴⁵. Quod enim carne nunc abest, ne idcirco judices etiam abesse spiritu. Medius hic adest ⁴⁶, audiens quæ de se dicuntur, et quæ apud te cogitas videns, scrutans renes et corda ⁴⁷. Qui nunc quoque paratus est accedentes ad baptismum, et vos omnes in Spiritu sancto repræsentare Patri et dicere: « Ecce ego et pueri quos dedit mihi Deus ⁴⁸: » cui gloria in sæcula. Amen.

Coisl., Roe, Casaub., Grodec. In iis omnibus, et in Reg. omittitur καὶ ante πάντας. Verba ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, absunt a Roe et Casaub. Loco ἔδωκεν, Coisl., Reg., Roe, Casaub., habent, ἔδωκεν, ut est in sacro textu tum Pauli, tum Isaiæ, et ab ipso Cyrillo citatur, cat. 1, n. 6. Porro loco ἔδωκεν, dedisti, reposui, ἔδωκεν, ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. juxta sacrum textum tum Isaiæ, tum Apostoli, et ipsum Cyrillum, cat. 1, n. 6.

(4) ᾧ ἡ δόξα, etc. Fusius in Coisl. et Reg., ᾧ ἡ δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, « cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen. »

CATECHESIS DECIMA QUINTA

De secundo Christi adventu, judicio novissimo et regno ejus nunquam finiendo.

ADMONITIO.

I. *Tres illas partes habet hæc oratio, cujus tamen pars major in exponendis secundi Christi adventus signis et circumstantiis insumitur. Principio duplicem Christi adventum et utriusque discrimina ex Novo et Veteri Testamento constituit (num. 1 et 2): mundi occasum et reparationem in illo secundo adventu futuram monens (n. 3). Hujus autem tempus in Dei arcanis latens, multis signis præcurrentibus nuntiabitur (n. 4). Signa hæc multa: impostores Christi nomen præferentes (n. 5). bella toto orbe pestilentiæ, terræ motus, signa de cælo terribilia (n. 6), Ecclesiæ dissidia et schismata, Evangelium toto orbe jam prædicatum, defectio a fide (n. 7 et 8), Antichristi adventui prævia, eique præparans locum (n. 10); quæ omnia suo jam tempore fere evenisse observat. Tum Antichristum a diabolo suscitandum ait (n. 11 et seq), qui ex omnium ac præsertim Judæorum cæspectatione Christi venturi, occasionem ad decipiendos homines sumens, Romanum imperium in decem reges tunc divisum artibus occupabit; ac, tribus ex illis regibus humiliatis, septem vero aliis suæ potestati subjectis, solus illorum loco regnaturus est: magicis primum fraudibus et affectata humanitate seducens, postea omne, in Christianos præsertim, exercens sævitæ genus. In templo Hierosolymitano, 222 quod extruere se pollicebitur, sedens, idolorum omnium loco se tanquam deum adorari jubebit; et postquam tres annos cum dimidio regnaverit, ab Christo de cælis adveniente interfectus gehennæ igni tradetur. Hæc Cyrillus ex Scripturis, maxime ex Daniele et Paulo, probare connititur.*

II. *Judicium deinde novissimum a Christo, de cælis præeunte cruce lucida venturo, instruendum, apparatus ejus, severitatem ac consequentia, sive præmia, sive supplicia describit (num. 19); et quibus ad illud nos præparare debeamus modis, edicit.*

III. *Tum regni Christi æternitatem nullo fine det erminatam, adversus hæresim recens in Galatia natam, probat (n. 27, etc); et vana ejus argumenta refellens, morali exhortatione orationi modum imponit.*

IV. *Quædam in hac catechesi non leviter prætereunda. Primo, quod proximum existimavit adventum Christi, ac prænuntia Antichristi signa suo se tempore deprehendisse observat. Qui omnium pene ab ascensione Christi temporum fuit timor; neque ullam Patrem invenias, qui non sui temporis bella ac calamitates in argumentum Antichristi proxime venturi traxerit. Longum eorum indicem per sæcula deduxit Thomas Malvenda, lib. 1, De Antichristo, pag. 55.*

V. *Secundo, quæ de Antichristo sub Romani imperii finem venturo, decem reges subacturo, in templo Hierosolymitano sessuro, etc., habet, partim incerta, partim ipso eventu falsa comprobata sunt. Nec tamen protinus Cyrillum vanitatis vel ineptæ credulitatis accuses. Non hæc a se commentus est, nec apocryphis temere credidit, qui etiam ea de re in Apocalypsi dicta suspecta habuit; sed ex Scripturis se collegisse refert num. 13 et 16. Nec Scripturas ex proprio arbitrio commentatus fuit; tantum quem Danielis et Pauli testimoniis sensum veteres tradiderant, ita secutus est, ut multa ab eis incertis conjecturis de origine, nomine et gestis Antichristi tradita resecurit et prætermiserit.*

VI. *Tertio, quod de Ecclesiæ suo tempore dissidiis attingit, diligenter observandum. Perspicue loquitur de causa sancti Athanasii, et conjunctorum ei episcoporum ac Arianis vexatorum. Ita autem ista commemorat, quasi neutri parti addictior quam alteri; sed utramque suspectam habens, et in utraque scandali causam et fraternum odium hæerere existimans. Imo vero his factionibus factum esse significat, ut Ecclesia oculis hæreticis contrario prorsus errore peccantibus repletur; dum alii personarum divinarum confusionem docent, alii Filium creaturam e non exstantibus productam existimant. Ac primo quidem inde colligitur Cyrillum nulla cum Orientalibus factionis et partium communione conjunctum fuisse; imo eorum contentiones damnasse et doctrinam habuisse suspectam. Quod autem Athanasii; et priorum causæ non satis æquus existerit, id temporum confusione et calamitati tribuendum. Tam atroces in eos et tanta fiducia jactatæ ingrebantur calumniæ, ut ab eis assensum sustinuisse laudis loco esse videatur. Invidiosam præterea Catholicorum causam efficiebat præsidium Marcello Ancyрати tributum; quem Cyrillus hæresis gravissimæ reum esse non dubitabat, postquam ipse suo se judicio in concilio Hierosolymitano, Socrate teste, damnaverat. Nec dubitavit Hilarius confiteri, esse multos qui Homousion impie magis quam pie prædicare viderentur, De syn., num. 67 Edita fuerat concilii Sardicensis nomine formula, ab nonnullis forte concilii Patribus projecta, quam Athanasius cum aliis in concilio Antiocheno damnare coactus est; in qua trium differentiam et separatorum hypostasium assertores gravissime notantur, unaque trium hypostasis tanquam ex fide catholica credenda decernitur, quod Orientales passim nihil a Sabelismo differre causabantur. Aliunde Arianis, seu potius Eusebianis, quamvis identidem suæ hæreseos specimina darent, ejus tamen virus callide obtegentes sub catholicis professionibus delitescebant, ante Sardicense concilium totius Ecclesiæ communione conjuncti. Non omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum et factionis socii; plurimos etiam sanctos episcopos in suas partes inxerant, dolorum et fraudis ignaros. Ea sunt quæ suspiciosam Cyrillo utramque partem effecere. Nec putandum propriam illum sibi hic prodidisse mentem. Hic erat eo tempore Ecclesiæ Hierosolymitanæ status sub Maximo præsule. Ille enim postquam e concilio Tyriensi discesserat Arianicæ fraudis admonitus, cæteris Orientalium conciliis abstinuit; neque tamen idcirco Athanasii partes ingressus est: non enim se ante illi adjunxit, quam ab eo ex Gallis reduce, dum Palæstinam pertransiret, de omni illius causæ iniquitate edoctus, communionem ejus firmiter amplexus est.*

VII. *Nulla est in Catechesibus, quo die isthæc habita sit, nota. Eam emendavimus ad codd. Coislin., Reg., Ottob., Colb., Bodl. Roe et Casaub. et variantes lectiones libri Genovesani.*

223 ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΕ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ (1) κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Δανιήλ· Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκλήθητο. Καὶ ἐξῆς· Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦς, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XV ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore perorata, in illud : « Et venturum in gloria judicare vivos et mortuos : cujus « regni non erit finis.» Ac de Antichristo. Et lectio ex Daniele : « Aspiciebam donec throni positi sunt, « et Antiquus dierum sedit.» Et in sequentibus : « Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus « cœli quasi Filius hominis veniens ⁴⁹, » et quæ sequuntur.

Α'. Χριστοῦ παρουσίαν καταγγέλλομεν, οὐ μίαν ἄ μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέραν τῆς προτέρας πολὺ καλλίονα. Ἡ μὲν γὰρ ὑπομονῆς εἶχεν ἐπίδειξιν (2), ἡ δὲ θσίας βασιλείας φέρει τὸ διάδημα. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πάντα διπλᾶ παρὰ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ διπλῆ γέννησις, μία ἐκ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μία ἐκ Παρθένου ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· διπλαῖ αἰ κάθοδοι, μία ἡ ἀτυμφανῆς, ἡ ὡς ἐπὶ πόκον, καὶ δευτέρα ἡ ἐπιφανῆς, ἡ μέλλουσα. Ἐν τῇ προτέρᾳ (3) παρουσίᾳ ἐσπαργανώθη ἐν τῇ φάτνῃ, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναβάλλεται τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον. Ἐν τῇ προτέρᾳ ὑπέμεινε σταυρὸν, ἀσχύντης καταφρονήσας· ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔρχεται ὑπὸ στρατιᾶς ἀγγέλων δορυφορούμενος, δοξαζόμενος. Οὐχ ἰστάμεθα τοίνυν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν προσδοκῶμεν. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ μὲν εἰπόντες, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐροῦμεν πάλιν τὸ αὐτό· ἵνα μετὰ ἀγγέλων συναντήσαντες τῷ Δεσπότη, προσκυνοῦντες εἴπωμεν· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἐρχεται ὁ Σωτὴρ οὐ δικασθῆναι πάλιν, ἀλλὰ δικάσαι τοὺς δικάσαντας. Ὁ πρότερον ἐν τῷ κρίνεσθαι σιωπήσας, ὑπομιμνήσκων λέγει τοῖς παρανόμοις, τοῖς τὰ τολμηρὰ (4) ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεποιηκόσι· Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα. Δι' οἰκονομίαν τότε ἦλθε, σὺν πειθοῖ διδασκῶν ἀνθρώπους· τότε δὲ καὶ ἀνάγκη βασιλευθήσονται, κἂν μὴ θέλωσι.

I. Christi adventum annuntiamus, non unum duntaxat, sed et alterum priore multo speciosiorē. Ille enim patientiæ significationem prætulit; iste vero divini regni diadema feret. Nam ut plurimum duplicia sunt omnia apud Dominum nostrum Jesum Christum. Duplex natiuitas, altera ex Deo ante sæcula, altera ex virgine in consummatione sæculorum : duplex descensus; unus obscurus, qui tanquam [pluviæ] in vellus ⁵⁰, alter vero conspicuus, nimirum futurus. ⁵¹ In primo adventu fasciis involutus est in præsepio ⁵²; in secundo amicitur lumine quasi vestimento ⁵³. In priori suslinuit crucem, ignominiam aspernatus ⁵⁴; in altero veniet angelorum exercitu stipatus, glorificatus ⁵⁵. Non igitur in primo tantum adventu acquiescimus, sed et secundum exspectamus. Cumque in priore dixerimus : « Benedictus qui venit in « nomine Domini ⁵⁶, » idem rursus dicemus in posteriori ⁵⁷ : ut cum angelis occurrentes Domino ⁵⁸, adorantes clamemus : « Benedictus qui venit in nomine Domini » Veniet Salvator non ut iterum judicetur, sed ut in jus vocet eos a quibus in iudicium est vocatus. Qui prius cum judicaretur tacuit ⁵⁹, conscleratis qui immania in illum, quando in crucem egere, ausi sunt, in memoriam revocans dicet : *Hæc fecisti et tacui* ⁶⁰. Tunc, piæ dispensationis causa, homines leni persuasionē docens venit : eo vero tempore, velint, nolint, regno illius necessario subicientur.

⁴⁹ Dan. vii, 9-13. Lectio hæc firmatur ex Catech. præf. num. 21 et 13. ⁵⁰ Psal. lxxi, 6. ⁵¹ Vid. cat. 12, n. 9. ⁵² Luc. ii, 7. ⁵³ Psal. ciii, 2. ⁵⁴ Hebr. xii, 2. ⁵⁵ Matth. xxv, 31. ⁵⁶ Matth. xxi, 9. ⁵⁷ Matth. xxiii, 39. ⁵⁸ I Thess. iv, 16. ⁵⁹ Matth. xxvi, 62; xxvii, 12. ⁶⁰ Psal. xlix, 21.

(1) Ἐν δόξῃ. Voces istas adjecimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., et ipso Cyrillo hunc articulum recitante, hujus cat. n. 2. Verba quoque, οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος, ascripsimus ex iisdem codd., Grodecii versione et ipso Cyrillo loco citato. Ea sane explicat, n. 27 et seqq.

(2) Ἐπίδειξιν. Ita nos ex codd. Coisl., Reg., Colb., Bodl., Roe, Casaub. Non male tamen editi, ὑπόδειξιν, exemplum. Infra, voces, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, oppositas autecedentibus, πρὸ τῶν αἰώ-

νων, ascripsimus ex codicibus Coisl. et Reg.

(3) Ἐν τῇ προτέρᾳ, etc. Hæc et sequentia usque ad οὐχ ἰστάμεθα excl. desunt in codd. Coisl. et Reg. Vox, δορυφορούμενος, deest in codd. Roe et Grod., et δοξαζόμενος, in Colb., Bodl. et edit. Guil. Morel. Loco νῦν, post ἰστάμεθα, scripsimus, τοίνυν, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.

(4) Τοῖς τὰ τολμ. Articulum τοῖς adjecimus ex omnibus codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et edit. Morel.

II. De utroque illo adventu loquitur Malachias propheta : « Et statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos quæritis⁶¹. » Ecce unus²²⁴ adventus. Et rursus de altero ita infit : « Et angelus testamenti quem vos quæritis. Ecce venit Dominus omnipotens : et quis sustinebit diem ingressus ejus, aut quis subsistet in visione ejus ? eo quod ipse accedit tanquam ignis conflatorii, tanquam herba lavantum : et sedebit conflans et emundans⁶². » Et in consequentibus mox ipse Salvator ait : « Et accedam ad vos in iudicio, et ero testis velocis in veneficos, et in adulteras, et in eos qui jurant nomine meo super mendacium⁶³, » etc. Propterea cautiore nos facere volens Paulus ait : « Si quis superædificat super hoc fundamentum, aurum et argentum et lapides pretiosos ; ligna, fenum, stipulam : uniuscujusque opus manifestum efficietur ; dies enim declarabit, quoniam in igne retegetur⁶⁴. » Jam vero duos quoque illos adventus significat Paulus ad Titum scribens his verbis : « Apparuit gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et mundana desideria, temperanter et pie et iuste vivamus in præsentis sæculo ; expectantes beatam spem, et apparitionem gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi⁶⁵. » Viden, quomodo primum expressit [adventum], de quo gratias agit ; alterum vero, quem exspectamus. Propterea fidei quam profite-mur tenor nunc ita est traditus, ut credamus in eum « qui et ascendit in cælos, et consedit a dextris Patris. Et venturus est in gloria judicare vivos et mortuos ; »

« cuius regni non erit finis » (1).
αγγελολομένης ὑφ' ἡμῶν νῦν οὕτως παρεδόθη, πιστεύειν καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ ἔσται τέλος.

III. Veniet igitur Dominus noster Jesus Christus e cælis. Veniet vero circa finem mundi hujus cum gloria in postrema die. Fet enim mundi hujus

B'. Καὶ περὶ τῶν δύο τούτων παρουσιῶν λέγει Μαλαχίας ὁ προφήτης· Καὶ ἐξαίφνης ἦξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, Ἰδοὺ μία παρουσία. Καὶ πάλιν περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας φησὶ· Καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε. Ἰδοὺ ἔρχεται (2) Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὕπτασίᾳ αὐτοῦ ; Διό τι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων· καὶ καθιεῖται Ἰωνεύων καὶ καθαρῶν· καὶ ἐξῆς εὐθὺς ὁ Σωτὴρ φησὶν αὐτός· Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει· καὶ ἔσομαι μάρτυρ ταχύς ἐπὶ τοὺς φαρμάκους, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τοῦτο προασφαλιζόμενος ἡμᾶς (3) ὁ Παῦλος, φησὶν· Εἴ τις ἐπὶ τοῦτο ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσὸν καὶ ἀργυρον καὶ λίθους τιμίους· ξύλα, χόρτον, καλάμην· ἐκάστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. Ἦδη (4) καὶ ὁ Παῦλος τὰς δύο παρουσίας ταύτας σημαίνει, γράφων πρὸς Τίτον, καὶ λέγων· Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ τοῦ Σωτῆρος (5) πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βλέπετε, ὅπως εἶπε πρῶτην μὲν ἐφ' ἧς (6) εὐχαριστεῖ· δευτέραν δὲ ἣν προσδοκῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς πίστεως τῆς ἐπὶ εἰς τὸν (7) καὶ ἀνεληθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὗ τῆς βασιλείας οὐκ

Γ'. Ἐρχεται τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν· ἔρχεται δὲ περὶ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου τούτου μετὰ δόξης, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

⁶¹ Malach. iii, 1. ⁶² ibid. 2, 3. ⁶³ ibid. 5. ⁶⁴ I Cor. iii, 12, 13. ⁶⁵ Tit. ii, 11-13.

(1) *Symb. art.*

(2) Ἐρχεται. Roe et Casaub., ἔρχομαι. Idem et Coislin. ac Reg. post ἔρχεται, subjungunt, λέγει, ut in sacro textu.

(3) ἡμᾶς. Male in editis, ὑμᾶς. Corriguntur ex codd. Reg., Colb., Bodl., edit. Morel. et vers. Grodecii. Infra, particula καὶ ante et post ἀργυρον posita, omittitur in codd. Coislin., Reg., Roe. Casaub., Grod. et apostolico textu ; qui tamen habetur etiam *Procat.*, num. 17, expungere nolimus.

(4) Ἦδη. In codd. Roe et Casaub. legitur, Ἦδε, *Noverat*, et omittitur vox, σημαίνει. Eodem modo Grodecius legit. In codd. Ottob. et Coisl. et Reg. omittitur quidem, σημαίνει, sed habetur, ἦδη, quod non dubito librarii imperitia factum ex ἦδει. Non omittendum loco Τίτον, scriptum haberi in Coisl., Ottobon., Reg., Roe et Casaub., Τιμόθεον. Quod utrum librariorum vitio, an Cyrilli ipsius memoria lapsu factum sit, non immerito addubitari potest. Facilius creditur describentes errorem correxisse, quam de industria germanam lectionem mutasse.

(5) Τοῦ Σωτῆρος. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Bodl., habet, ἡ σωτήριος, ut est in Græco

textu edito Novi Testamenti, Morelius habet, ἡ Σωτήριος. Vulgatus noster interpres legit, τοῦ Σωτῆρος, quomodo in multis codd. et Patrum Latinorum testimoniis haberi auctor est Joan. Millesius, et Ludol. Kusterus.

(6) Ἐφ' ἧς. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub., pro ἐφ' ἧν. Crederem tamen legendum, ἐφ' ἧ, et sola librariorum libidine litteram ν vocibus quas vocalis subsequitur appingendi, factum ut legeretur, ἐφ' ἧν. Paulo post, loco, ἐφ' ἡμῶν, scripsimus, ὑφ' ἡμῶν, ex Coisl., Reg., Colb., Bodl. Sic cat. 18, n. 21 : Ἡ τῆς πίστεως ἐπαγγελία πάλιν ὑμῖν ὑφ' ἡμῶν ῥηθεῖσα... ὑφ' ὑμῶν ἀπαγγελλέσθω, etc.

(7) Εἰς τόν. Editi, εἰς τό. Scripsimus, εἰς τόν, juxta codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grodec. et similes voces, cat. 14, n. 24 : Ἡ ἀκολουθία τῆς πίστεως διδάσκει σε πιστεύειν εἰς τὸν ἀναστάντα καὶ ἀνεληθόντα. Loco ἐν δεξιῶν, posuimus, ἐκ δεξιῶν, ex codd. Coislin., Reg., Roe, Casaub. et catech. superiori num. 24. Post βασιλείας, habetur, αὐτοῦ, *cuius regni ejus non erit finis*, quod cum non exstet in codd. Reg., Coisl., Bodl. et Grod. nec in titulo catecheseos, nec in ullorum symbolorum formulis, eradere non dubitavimus.

γίνεται γὰρ τοῦ κόσμου τούτου συντέλεια, καὶ ὁ γεννητὸς οὗτος κόσμος (1) πάλιν ἀνακαινοποιεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ φθορὰ (2), καὶ κλοπῆ, καὶ μοιχεῖα, καὶ πᾶν εἶδος ἁμαρτιῶν ἐχούθη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' ἁλίμασιν ἐμίγη ἐν τῷ κόσμῳ· ἵνα οὖν μή (3) μείνη τὸ θαυμαστὸν τοῦτο οἰκητήριον ἀνόμις πεπληρωμένον, παρέρχεται ὁ κόσμος οὗτος, ἵνα ὁ καλλίων ἀναδειχθῆ. Καὶ θέλεις λαβεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν ῥητῶν; Ἄκουε Ἡσαΐου (4) λέγοντος· Καὶ εἰληθήσεται ὡς βιβλίον ὁ οὐρανὸς, καὶ πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου, καὶ ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ συκῆς. Καὶ τὸ εὐαγγέλιόν φησι· Ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη, οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Μὴ λυπηθῶμεν ὡς μόνον τελευτῶντες· καὶ ἀστέρες τελευτῶσι (5), ἀλλ' ἴσως πάλιν ἐγείρονται. Εἰλίσει δὲ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Κύριος, οὐχ ἵνα ἀπολέσῃ τούτους, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς πάλιν καλλίονας ἐγείρῃ. Ἄκουε Δαβὶδ τοῦ προφήτου λέγοντος· Κατ' ἀρχὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις. Ἄλλ' ἔρεϊ τις, Ἰδὲ (6) λέγει σαφῶς, ὅτι ἀπολοῦνται. Ἄκουε πῶς λέγει τὸ, ἀπολοῦνται· διὰ τῶν ἐξῆς δῆλον· Καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῆσονται. Ὡσπερ γὰρ ἀπώλεια ἀνθρώπου λέγεται· κατὰ τὸ εἰρημένον, Ἰδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ· καὶ ταῦτα, τῆς ἀναστάσεως προσδοκωμένης· οὕτως ἀνάστασιν ὡσπερ προσδοκῶμεν καὶ τῶν οὐρανῶν. Ὁ ἥλιος μετασφραγίσει· εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. Παιδεύεσθωσαν οἱ ἐκ Μανιχαίων ἐπιστρέψαντες, καὶ τοὺς φωστῆρας μηκέτι θεοποιεῖτωσαν (7)· μηδὲ τὸν σκοτισθῶμενον τοῦτον ἥλιον,

Ose. iv, 1. ⁶⁷ Isa. xxxiv, 4. ⁶⁸ Matth. xxiv, 29. ⁷² Joel ii, 31; Act. ii, 20.

(1) Ὁ γεννητὸς οὗτος κόσμος. Unum articulum posuimus ex codd. Reg., Colbertin., Roe, Bold. et Morel.; at editi alterum ponunt ὁ ante κόσμος. Eodem modo cod. Casaub., sed habet, οὗτος ὁ κόσμος, ὁ γεννητὸς. Roe, Bodl. et Morel., οὗτος κόσμος ὁ γεννητὸς. Reg., ὁ γεννητὸς κόσμος οὗτος.

(2) Φθορὰ. Vox hæc abest a scriptura hic citata, et ejus loco legitur, φόνος, homicidium. Pro ἐχούθη, in cod. Roe habetur, ἐξεχούθη, Cyrillus cat. 12, n. 7, hunc locum citans scribit, ἐκκέχουται. In LXX habetur, κέχουται, vel ἐκκέχουται.

(3) ἵνα οὖν μή. Particula οὖν, hic satis superflua, omittitur in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grodec.

(4) Ἡσαΐου. Coisl., Reg. et Grodecius addunt, τοῦ προφήτου. Loco εἰληθήσεται, Coisl., Roe, Casaub., ἐλίχθεται, ut in sacra textu. Reg. εἰλιγῆσεται. Bodl., εἰλιχθῆσεται.

(5) Τελευτῶσι. Sic reponimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Genovef. pro τελευτῶντες. In codd. Colb., Bodl. et Morel., in quibus habetur, τελευτῶντες, deest ἀλλὰ sequens.

(6) Ἰδέ. Ita restituimus ex codd. Reg., Roe, Casaub. et Grodec.; adjungendi Ottobon. et Coisl., in quibus habetur, εἰδέ, et Genovef. in quo ἰδοῦ. In editis habetur, τί δέ; quid autem? Voces sequentes, ὅτι ἀπολοῦνται. Ἄκουε πῶς λέγει, propter repetitionem vocis ἀπολοῦνται prætermittas, restituimus ex codd. Roe, Casaub. et Grodec. Vox δῆλον, post

A consummatio, et factus iste mundus rursus renovabitur. Quoniam enim et corruptio, et furtum, et adulterium, et omne peccatorum genus effusum est super terram, et cruores super cruores admisti in mundo ⁶⁸: ut ne admirabile domicilium istud iniquitate oppletum remaneat, pertransibit hic mundus (8), ut qui sit **225** pulchrior excitetur. Vis rei hujus ex sacris dictis demonstrationem accipere? Audi Isaiam prophetam: « Et convolvetur sicut liber cælum, et omnia sidera cadent sicut folia de vinea, et sicut cadunt folia de ficu ⁶⁷. Et Evangelium ait: Sol obscurabitur, et luna non dabit splendorem suum, et astra cadent e cælo ⁶⁸. » Ne mœsti simus perinde quasi soli moriamur; nam et sidera moriuntur, verum fortassis iterum resurgent. Convolvet cælos Dominus, non ut iis afferat interitum, sed ut rursus excitet pulchriores. Audi Davidem prophetam aientem: « In principiis tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes ⁶⁹. » Sed dicet aliquis: Ecce aperte pronuntiat, quod *peribunt*. Audi quomodo dicat, *peribunt*: ex consequentibus planum est: « Et omnes sicut vestimentum veterascent; et sicut amictum circumvolves eos, et inmutabuntur ⁷⁰. » Sicut enim perire homo dicitur, juxta eam sententiam: « Videte quomodo justus perit, et nemo excipit corde ⁷¹; » quamvis resurrectio expectetur: ita cælorum quoque veluti resurrectionem opperimur. « Sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem ⁷². » Erudiantur qui ex Manichæis conversi sunt, nec amplius luminaria divinitate donent: neque solem istum olim obscurandum Christum esse impie existiment. Rursus audi Dominum dicentem: « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præter-

⁶⁹ Psal. ci, 26, 27. ⁷⁰ ibid. 27, 28. ⁷¹ Isa. lvi, 4.

διὰ τῶν ἐξῆς, deest in codd. Roe, Casaub., Coisl. et Reg.

(7) Θεοποιεῖτωσαν. Emendamus ex codd. Roe et Casaub. vitiosam scripturam editorum, θεοποιήτωσαν. Ex Epiphonio, hæresi lxxvi, n. 88, solem, lunam, sidera, et demones adorabat Manes. Testatur Theodoretus Manichæos solem et lunam deos appellavisse, lib. 1 *De hæret. fab.*, cap. 26. Christum autem solem istum visibilem esse dicebant, ut etiam refert Cyrillus cat. 6, num. 13, nempe solem affirmantes non habere misionem mali, et ex substantia Dei esse, ut refert Titus Bostrensis, lib. ii *contra Manich.*, *Bib. PP. Lugd.* tom. VI, pag. 464 et 465. Christum autem solum esse, hoc idoneo, ut ipsis videbatur, argumento confirmabant, quod Christo patiente sol defecisset. Id narrat Theodoret. loco citato. Sic autem sodalium suorum sententiam refert Faustus Manichæus apud August., lib. xx *contra ipsum*, cap. 2 p. 333, nempe « Filium in hac secunda « et visibili luce consistere: qui quoniam sit et ipse « geminus, ut cum Apostolus novit, dicens esse Dei « virtutem et Dei sapientiam, virtutem quidem ejus « in sole habitare, sapientiam vero in luna. » Hanc siderum adorationem ex Persarum religione sumptam in Christianismum invexerat Manes.

(8) *Pertransibit hic mundus*. Refellit eos qui mundum prorsus interiturum aiebant: quam opinionem Origeni et sequacibus imputare quodammodo videtur sive Methodius sive Proclus, apud Epiph.

« ibunt⁷³ : » non enim pretii ac sortis ejusdem A cum verbis Domini sunt creaturæ.

παρελεύονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν· οὐ γὰρ ἰσότημα τὰ ποιήματα τοῖς λόγοις τοῦ Δεσπότου.

IV. Transibunt igitur visibilia, et venient quæ expectantur istis pulchriora : sed tempus nemo curiose inquirat. Non enim, inquit, « vestrum est « nosse tempora, vel articulos temporum, quos Pater « constituit in propria potestate⁷⁴. » Neque audeas definire quando hæc fient, neque iterum supine obdormias. « Vigilare enim, ait, quia hora qua non expectatis, Filius hominis veniet⁷⁵. » Verum, quoniam expediebat nos signa consummationis perspecta habere, et quoniam a nobis expectatur Christus : ne decepti moreremur, et a mendaci Antichristo in errorem abduceremur : divino nutu moti, sapienti Dei consilio apostoli ad verum magistrum accedunt et aiunt : « Dic nobis quando hæc erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi⁷⁶ ? » expectamus te secundo venturum ; **226** sed Satanas transfiguratur in angelum lucis⁷⁷ : nos igitur tutos redde, ut non alium tui loco adoremus. Ille autem divinum beatumque suum os aperiens, ait : « Videte ne quis vos seducat⁷⁸. » Vos quoque, auditores, illum nunc oculis mentis tanquam intuentes, eadem vobis quoque dicentem auditote : « Videte ne quis vos seducat. » Qui sermo vos omnes admonet, ut iis quæ dicenda sunt animum advertatis. Non enim præteritarum rerum historia est ; sed futurarum, et certo futurarum prophetia, non prophetantibus nobis, indigni enim sumus, sed proferentibus in medium quæ scripta sunt, et signa declarantibus. Tu vide apud te quænam ex illis jam contigerint, quænam vero adhuc eventura restent, teque præmuni.

V. « Videte ne quis vos seducat : multi enim venient « in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus, et multi « vos seducent⁷⁹. » Hæc facta sunt ex parte. Jam enim hoc dixit Simon Magus (1), et Menander, et alii

⁷³ Matth. xxiv, 35. ⁷⁴ Act. i, 7. ⁷⁵ Matth. xxiv, 42, 44. ⁷⁶ ibid. 3. ⁷⁷ II Cor. xi, 14. ⁷⁸ Matth. xxiv, 4. ⁷⁹ ibid. 4, 5.

hæresi Lxiv, num. 31 et 32, quo in loco auctor ille, quisquis est amborum, eadem sibi objicit loca Scripturæ, quibus hic respondere satagit Cyrillus.

(1) Jam enim hoc dixit Simon Magus, etc. Simon se et Patrem et Filium et Spiritum sanctum dixit, ex Cyrillo cat. 6, num. 14. Menander ex Irenæo lib. i, c. 23, n. 5, affirmavit « se eum esse qui missus sit ab « invisibilibus Salvatorem pro salute hominum. » Dositheus Samaritanus, ex Origene lib. i contra Celsum p. 44, et tom. xiv in Joan., pag. 219, Samaritanis persuadere conatus est se esse Christum a Moyse et prophetis præsignificatum. Montanus non tantum se Spiritum sanctum esse dixit, cat. 16, n. 8, sed etiam Deum Patrem omnipotentem, ex Epiph. hæres. xlviii, num. 11 ; addit Chrysostomus in Matth. xxiv, 5, cum sese et Verbum, et Sponsum, et Paracletum et Omnipotentem jactasse. Manes, si Theodoro credimus, lib. i Hæret. fab, c. 26, pag. 214, non dubitavit se Christum appellare. De Budda sive Terebintho narrat Archelaus Disp. cum Manete, n. 52, cum effutivisse ex quadam virgine natum se esse, simul et ab angelo in montibus enutritum. Photius vero in Histor. Manic., p. 356, ait cum Schytianus

τὸν Χριστὸν εἶναι δυσσεβῶς νομιζέτωσαν. Καὶ πάλιν ἔκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ οὐ γὰρ ἰσότημα τὰ ποιήματα τοῖς λόγοις τοῦ Δεσπότου.

Δ'. Πιχρέρχεται τῶν τὰ φαινόμενα, καὶ ἔρχεται τὰ προσδοκώμενα, τὰ τούτων καλλίονα· ἀλλὰ τὸν καιρὸν μηδεὶς πολυπρογμονεῖτω· Οὐ γὰρ ὑμῶν, φησὶν (2), ἐστὶ γινῶτα· χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ἔθετο ὁ Πατήρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Καὶ μὴ τολμήσης ἀποφύνασθαι τὸ, πότε ταῦτα γίνεται· μήτε πάλιν ὑπτίως κοιμηθῆς· Ἀγρυπνεῖτε γὰρ, φησὶν, ὅτι ὥρα ἦ οὐ προσδοκᾶτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Ἄλλ' (3) ἐπειδὴ ἔδει ἡμᾶς γινῶναι τῆς συντελείας τὰ σημεῖα, καὶ ἐπειδὴ Χριστὸν προσδοκῶμεν· ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν ἀπατηθέντες, καὶ ὑπο τοῦ ψευδοῦς Ἀντιχρίστου πλανηθῶμεν· θεῖα προαιρέσει κινηθέντες, κατ' οἰκονομίαν οἱ ἀπόστολοι προσέρχονται τῷ ἀληθινῷ διδασκάλῳ, καὶ φασιν· Εἶπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος ; Προσδοκῶμέν σε πάλιν ἐρχόμενον, ἀλλ' ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός· Ἀσφάλισαι οὖν ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἄλλον ἀντὶ σοῦ προσκυνήσωμεν. Ὁ δὲ τὸ θεῖον (4) αὐτοῦ καὶ μακάριον ἀνοίξας στόμα, λέγει· Ἠλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Καὶ ὑμεῖς, οἱ ἀκροαταί, νῦν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὡς ἐκεῖνον ὁρῶντες, τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀκούετε λέγοντος· Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ· καὶ παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ λόγος προσέχειν τοῖς λεγομένοις (5)· οὐ γὰρ ἱστορία παρελθόντων ἐστὶ πραγμάτων, ἀλλὰ προφητεία μελλόντων, καὶ πάντως ἡξόντων· οὐχ ἡμῶν προφητευόντων (ἀνάξιοι γὰρ), ἀλλὰ τῶν γεγραμμένων εἰς μέσον προσφερομένων, καὶ λεγομένων τῶν σημείων. Ἠλεπε σὺ τίνα μὲν γέγονεν ἤδη, τίνα δὲ ἔτι λείπει, καὶ ἀσφαλίζου σεαυτὸν.

Ε'. Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου λέγοντες, Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Ταῦτα γέγονεν ἐκ μέρους· ἤδη γὰρ ποῦτο (6) εἶρηκε Σίμων

se Patrem diceret, Terebinthum se Filium Dei dixisse. De cæteris sive Judæis, sive hæreticis, aut alioqui fanaticis qui subsequentibus temporibus Christum sese dixere, sileo.

(2) Ὑμῶν, φησὶν. Vocem φησὶν addidimus ex codd. Roe et Casaub., ac propterea conservavimus vulgatam scripturam, ὑμῶν, quamvis in Colb. codd. et Grod. habeatur, ἡμῶν, « non est nostrum. »

(3) Ἄλλ'. Vocem hanc adjicimus ex Roe et Casaubon.

(4) Τὸ θεῖον, etc. Coisl., Reg., Roe et Casaub., τὸ θεῖον τῶν μακαρισμῶν (deest τῶν Reg.) ἀνοίξας αὐτοῖς (Roe et Casaub., ἐαυτοῦ) στόμα, « divinum « beatitudinum ipsis os aperiens. »

(5) Λεγομένοις. Codd. Genoves. vet., Reg., Roe, Casaub., Grodec., λεχθησομένοις. Futurum tempus postulat sensus. Sed Cyrillus verbis præsentis temporis promiscue utitur pro temporis futuri. Imo vero in hoc ipso inferius ait, προσφερομένων, et λεχθησομένων, pro προσενεχθησομένων, et λεχθησομένων.

(6) Τοῦτο. Ita scripsimus loco ταῦτα, ex Reg., Coisl., Roe, Casaub., Grodec. Inferius, loco ἀθέων,

ὁ Μάγος, καὶ Μένανδρος, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀθέων αἰρεσιάρχων. Ἐροῦσι δὲ ἐφ' ἡμῶν, ἢ καὶ μεθ' ἡμᾶς ἕτεροι.

ζ. Δεύτερον σημεῖον· Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων. Γίνεται δὲ (1) ἄρα νῶν Περσῶν πρὸς Ῥωμαίους περὶ τὴν Μεσοποταμίαν πόλεμος, ἢ οὐ; ἐγείρεται ἔνθος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, ἢ οὐ; Καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοί, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. Ταῦτα ἤδη γέγονε. Καὶ πάλιν· Φόβητρά τε ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ μεγάλοι χειμῶνες. Ἐρηγορεῖτε οὖν, φησὶν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ἡμέρα (2) ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται.

Ζ'. Ἀλλὰ ζητοῦμεν τῆς παρουσίας ἡμέτερον σημεῖον, ἐκκλησιαστικὸν ζητοῦμεν οἱ ἐκκλησιαστικοί. Ὁ δὲ Σωτὴρ φησὶ· Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ (3), καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους. Ἐὰν ἀκούσης, ὅτι ἐπίσκοποι κατ' ἐπισκόπων, καὶ κληρικοὶ κατὰ κληρικῶν, καὶ λαοὶ κατὰ λαῶν μέχρις αἱμάτων ἔρχονται, μὴ παραχθῆς.

⁸⁰ Matth. xxiv, 6, 7. ⁸¹ Luc. xxi, 11. ⁸² Matth. xxiv, 42. ⁸³ ibid. 10.

scriptum in Roe et Casaub., ἀθλῶν, miserabilium. At titulum ἀθέων hæresiarchis tribuere solet Cyrillus, ut cat. 6, n. 12, 16, et cat. 7, n. 1.

(1) Γίνεται δὲ. Particula δὲ abest a codd. Roe, Casaub., Coisl., Bodl. et Morel. Mox, in codd. Roe, Casaub. et Grodec. omittitur utrumque ἢ οὐ; ante et post ἐγείρεται posilum; et loco ἐγείρεται, habent ut in Ἐβangelio sine interrogatione, ἐγεροθήσεται. Neutri lectioni magis quem alteri favet Cyrillianus contextus.

Ποῖα ἡμέρα. Roe, Casaub. et Grodec, ut in Ἐβangelio, ποῖα ὥρα. Qua hora. Multi Nov. Testam. mss. habent, ἡμέρα, ut Cyrill.

(3) Πολλοί. Eam vocem addidimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. et sacro textu. Postea, loco λαοὶ κατὰ λαῶν. codices modo citati habent, ἄλλοι κατ' ἄλλων, alii contra alios. Retinendam priorem lectionem suadent hæc verba in sequentibus: Οὐ μόνον περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λαῶν. Hæc porro imitatus videtur auctor hom. De pseudoprophetis, etc.; Chrysost., tom. VI, p. 482.

(4) Persarum contra Romanos, etc. Perpetuum pene fuit Constantio imperatore Persarum contra Romanos in Mesopotamia bellum. Quater id bellum recruduit; terque Nisibim Persæ magnis viribus impugnantibus inlecta re abire coacti sunt; primum anno 338: quod bellum etiam anno 342 perseverabat; secundo, anno 346 vel 347. Quam obsidionem consecutæ sunt induciæ non multo post a Persis violatæ; commissaque ad amnem Tigrim æstivo tempore Singarensis pugna, quæ anno 348 collocatur. Tandem anno 350 iterum majori quam antea molimine, nec feliciori exitu Nisibim oppugnare. Inde quietæ ad annum usque 359 res, quo tempore bellum acrius reparatum est. De secundo illo bello Cyrillum loqui, reliquæ temporis ab eo designati circumstantiæ fidem faciunt. Nam catecheses anno 347 vel 348 dictas dubitari non potest.

(5) Hæc jam facta sunt. Fames, pestes, et terræ motus circa hæc tempora contigisse referunt auctores. Hieronymus in Chronico, ad ann. 333, famem et pestem in Cilicia et Syria maximam contigisse refert; cujus strages recitat Theophanes in Chronograph., p. 23. Anno autem 346, terræ ingens motus accidit, ex eodem Hieronymo in Chronico, quo Dyrrachium penitus eversum, Roma trium dierum noctiumque totidem spatio concussa, et magnæ clades in diversis Campaniæ urbibus editæ. Hunc ad ann. 347 revocare videtur Theophanes pag. 31,

quidam ex Dei hostibus hæresum principibus. Dicent vero idem et nostris temporibus, et post nos, alii.

VI. Signum secundum: *Audituri autem estis bella et rumores bellorum* ⁸⁰. Estne igitur in præsentī tempore Persarum contra Romanos circa Mesopotamiam bellum (4), an non? Consurgit gens contra gentem, et regnum adversus regnum, necne? « Et erunt fames, et pestilentiæ, et terræ motus per « loca: » hæc jam facta sunt (6). Et iterum: « Terriculamenta quoque de cælo, et magnæ tempestates ⁸¹. Vigilate igitur, ait, quia nescitis qua die « Dominus noster veniet ⁸². »

VII. Sed adventus Domini quærimus signum nobis proprium: ecclesiasticum [hoc est, Ecclesiæ proprium] quærimus nos ecclesiastici (6; viri. **224** B Salvator vero dicit: « Et tunc scandalum patientur « multi, et alius alium invicem tradent, seseque odio « habebunt ⁸³. » Si audieris quod episcopi adversus episcopos (7), et clerici contra clericos, et populi

qui alium terræ quassum anno 346 assignat, quo multa in insula Rhodo eversa memorat. Alii insuper sequentibus annis magna urbium strage contigerunt Inter tempestates numerare potuit Cyrillus effusam illam imbrium vim, qua Hierosolymam recens proxime interitum adductam fuisse narrat. cat. 6, n. 4.

(6) Nos ecclesiastici. Id est, qui de Ecclesia sumus. Quamvis enim vox hæc jam olim ad ministros altaris designandos adhibita et laicis opposita sit. ut patet ex Basil. epist. 3, pag. 9; S. Nilo, sermone in hæc verba: *Nunc qui habet sacculum* (Luc. xxii, 36), etc., c. 8, et aliis auctoribus: hic tamen omnes qui de Ecclesiæ corpore sunt, sive clerici, sive laici sint, significat; nam in signo ecclesiasticis proprio non solum episcoporum et clericorum, sed etiam populorum dissidia et vitia comprehendit. Ita ecclesiasticorum vocabulum usurpatur, ut oppositum hæreticis ab Ecclesia alienis, ab Origene, *Catena in Job* xx, 6, p. 348; Greg. Nyss. lib. i *contra Eunom.*, pag. 330, et præfat. in *Cant.*, p. 468, in Apophthegm. PP. *Monum. Eccl. Gr.* tom. I, p. 703. Idem apud Latinos usus erat. Tychonius regula 4 ecclesiasticos appellat eos qui ad Ecclesiam pertinent. Eusebins Vercellensis ecclesiasticos vocat non solum presbyteros et diaconos, sed et cæteros fratres secum exules, in epistola ad suos Vercellenses. Pseudo-Hieron. in *psal.* xcvi, etc.

(7) *Episcopi adversus episcopos*. Tria notat Ecclesiæ hominum adversus sese invicem dissidia, episcoporum, clericorum, et populorum. ad sanguinem usque animorum fervore perducta, quæ etiam schismata pepererant, ut notat infra n. 9, « præparat « diabolus schismata populorum; et n. 18, terrent « me schismata Ecclesiarum. » Hæc autem schismata propter quorundam a fide discessionem nata dicit cat. 17, n. 33, Eos vero quos a fide discessisse ait, Sabellianos Filio-paternitatem prædicantes, et Arianos Christum ex non exstantibus affirmantes esse significat: non aperte quidem, sed lecte et occulte hæretica illa dogmata tenentes, infra n. 9. Quibus dubium non est notari illa celebratissima hoc tempore Catholicorum et Arianorum dissidia. Pulsis enim Arianorum factione e sedibus suis nobilissimis episcopis, substitutisque aliis, scissa plebs et clerus in factiones, dum alius alii adhærescit: cædesque plurimæ in urbibus contigere. Multa jam inter eos violatæ fidei accusationes, cum Eusebiani in Catholicos Sabellismi, Catholici in Eusebianos

in populos ad sanguinem usque grassantur, ne per-
turberis; prædictum enim ante fuit in Scripturis;
ne his quæ nunc fiunt, sed his quæ scripta sunt
attende. Neque etiam si ego qui te doceo, peream,
tu una mecum pereas: sed fas est auditorem ma-
gistro meliorem fieri, et eum qui novissimus venit
priorem effici⁸⁴; quandoquidem et eos qui circa
undecimam horam veniunt, recipit Dominus⁸⁵. Si
in apostolis inventa est proditio, miraris si in epi-
scopis quoque fraternum odium reperiatur? Sed
signum hoc non ad principes tantum, verum etiam
ad populos pertinet. Ait enim: « Et propter multi-
plicationem iniquitatis, refrigescet multorum
« charitas⁸⁶. » Præsentiumne quisquam se since-
ram et absque simulatione adversus proximum
amicitiam habere gloriaturus est? Nonne persæpe
et labia osculantur, et vultus arridet, et hilares
mala qui pacifica loquitur⁸⁷?

VIII. Habes quoque et hoc signum: « Et prædi-
« cabitur Evangelium hoc regni in tota orbe in tes-
« timonium omnibus gentibus; et tunc finis adve-
« niet⁸⁸. » Et fere, ut videmus, universus mun-
dus (1) doctrina de Christo oppletus est.

IX. Et quid postea fiet? Dicit in consequentibus:
« Quando igitur videritis abominationem desolatio-
« nis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in
« loco sancto; qui legit intelligat⁸⁹: et rursus: Tunc
« si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut,
« Ecce illic, ne credatis⁹⁰. »⁹¹ Fraternali odium
Antichristo dat deinceps locum. Præparat enim dia-
bolus scissuras populorum ut ipse cum venerit favo-
rabiliter recipiatur. Absit vero, ut quisquam eorum
qui hic adsunt, vel quicumque sunt alibi, servo-
rum, ad hostem accurrat. De hoc scribens aposto-
lus Paulus perspicuum signum dedit, dicens:
« Quoniam nisi venerit prius defectio, et revelatus

⁸⁴ Matth. xx, 16, ⁸⁵ ibid. 6, 7. ⁸⁶ Matth. xxiv, 12.
⁹⁰ ibid. 23. ⁹¹ Vid. cat. 4, n. 15.

Arianismi criminationem inferrent: omnes tamen
exterius retinèrent Ecclesiæ societatem. Quod si
post concilium Sardicense scripsit Cyrillus, major
etiam erat ecclesiastici hujus dissidii offensio, con-
cilio per Orientalium fugam in duo concilia diviso;
alque anathemate ab episcopis utrarumque partium
cum gravissima alterius partis accusatione, in se
in vicem dicto. In his porro se veluti medium et nulli
parti addictum habet Cyrillus, utrosque suspectans,
et ab neutris divisus. Erat hic eo tempore Ecclesiæ
Hierosolymitanæ status. Maximus enim episcopus,
postquam e concilio Tyriensi discessisset, nullam
in his discidiis partem habere voluit: neque Orienta-
lium concilia et molitiones sua præsentia assen-
sive comprobans, nec porro communionem Atha-
nasii fovens: donec eam ann. 349 ab ipso Athana-
sio de fraudibus Arianorum edoctus, cum concilio
Palaestino amplexus est.

(1) Fere universus mundus, etc. Mundum univer-
sum redemptum a Christo ipsi credere et obedisse
dicit cat. 13 n. 1 et 40, ac cat. 14, num. 14: ejus
nomen in universo orbe annuntiari, cat. 10, n. 6;
ecclesiam nullis finibus determinatam esse, cat. 18,
n. 27. Ait Persas et Gothos, et omnes ex gentibus.

A προγεγραπται (2) γάρ. Μή πρόσσεχε τοῖς νῦν γινόμε-
νοις, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις. Οὕτε ἂν ἐγὼ ὁ διδά-
σκων σε ἀπώλωμαι, καὶ σὺ μοι συναπολήῃ· ἀλλ' ἐξ-
εστι καὶ ἀνροατὴν καλλίονα γενέσθαι τοῦ διδασκάλου,
καὶ τὸν ἔσχατον ἐλθόντα γενέσθαι πρῶτον· ἐπειδὴ
καὶ τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν δέχεται ὁ Δεσπό-
της. Εἰ ἐν ἀποστόλοις εὐρέθη προδοσία, θαυμάζεις
εἰ καὶ ἐν ἐπισκόποις εὐρίσκεται μισαδελφία; Ἄλλ'
οὐ μόνον περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ
περὶ τῶν λαῶν· φησὶ γάρ· Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆ-
ναι τὴν ἀνομίαν, φυγήσεται τῶν πολλῶν τῆ ἀγά-
πῃ. Καυχῆσεται τις ἄρα τῶν παρόντων ἀνυπόκριτον
ἔχειν πρὸς τὸν πλησίον τὴν φιλίαν; Οὐχὶ τὰ μὲν χεῖλη
πολλάκις φιλεῖ, καὶ τὸ πρόσωπον μειδιᾷ, καὶ οἱ
ὄφθαλμοὶ ὀφθαλμοῖς ἰσραοὶ· ἡ δὲ καρδία τεκταίνεται δόλον,
καὶ κατασκευάζει (3) κακά, λαλῶν εἰρηνικά.

B καὶ κατασκευάζει (3) κακά, λαλῶν εἰρηνικά. sunt oculi, cum pectus machinatur dolum, et struit

Θ'. Ἔχεις καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον· Καὶ κηρυχθήσε-
ται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ
τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι·
καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. Καὶ σχεδὸν, ὡς ὀρῶμεν, ὁ
κόσμος ἅπας τῆς περὶ Χριστοῦ διδασκαλίας πεπλή-
ρωται.

I'. Καὶ τί μετὰ τοῦτο γίνεται; φησὶν ἐξῆς· Ὅταν
οὖν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ρηθέν
ὑπὸ Δανιὴλ (4) τοῦ προφήτου, ἔστω ἐν τόπῳ
ἀγίῳ· ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω· καὶ πάλιν· Τότε
ἐὰν τις ὑμῖν εἴπῃ, Ἴδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς ἦ, Ἴδοὺ
ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε. Ἡ μισαδελφία ὀδῶσι λοιπὸν
C χώραν τῷ Ἀντιχρίστῳ. Προετοιμάζει γὰρ ὁ διάβολος
τὰ σχήματα τῶν λαῶν, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται ὁ
ἐρχόμενος. Μὴ γένοιτο δὲ μηδὲν τῶν ἐνταῦθα, μηδὲ
τῶν ἀλλαχοῦ δούλων τοῦ Χριστοῦ, προσδραμεῖν τῷ
ἐχθρῷ. Περὶ τούτου γράφων ὁ ἀπόστολος Παῦλος,
φανερὸν ἔδωκε σημεῖον, λέγων· Ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ
ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος

⁸⁷ Psal. xxvii, 3. ⁸⁸ Matth. xxiv, 14. ⁸⁹ ibid. 15.

πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, pro Christi nomine mori, cat.
10, n. 10. Persas, Scythas, Ægyptios Christi cruce
subactos cat. 13, n. 40: Persarum genera, Indorum
gentes, Gothos, Sauromatas, Gallos, Hispanos,
Mauros, Afros, Arabas, Æthiopes, et alias quarum
ne nomina quidem novimus, gentes, habere episco-
pos, presbyteros, diaconos, monasticam vitam
habentes, virgines, et reliquos laicos a Spiritu san-
cto diversis virtutum et gratiarum donis ditatos,
cat. 16, n. 22. Perfectam autem et completam toto
orbe Evangelii prædicationem, non pro conditione
tantum sine qua Antichristus non adventurus erit,
sed et pro signo ejus proxime affuturi, habet. Vide
Malvendam, lib. in De Antichristo, c. 32.

(2) Προγεγραπται. Sic ex codd. Reg. Roe. Casaubon.
et Grodecii. In editiis est tantum, γεγραπται,
scriptum est.

(3) Καὶ κατασκευάζει. Conjunctionem καὶ addimus
ex codd. Reg., Roe, Casaubon. Voces, λαλῶν εἰρη-
νικά, desunt in Morel., Colb., Bodl.

(4) Ὑπὸ Δανιὴλ. Codd. Coislin., Reg., Roe,
Casaub., διὰ Δανιὴλ. ut in Matthæi Evangelio. Cy-
rillus sumpsit ex Marc. xiii, 14, eam lectionem
ὑπὸ Δανιὴλ.

τῆς ἀνομίας (1), ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος κατ' ὑπεραιρούμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σέβασμα ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσει, ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν, ὅτι ἔστι Θεός. Οὐ μνημονεύετε, ὅτι ἔτι ὧν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι, ἕως ἐκ μέσου γένηται. Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος (2) ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ὁδὲ ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι· ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις. Ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος. Νῦν δὲ ἐστὶν ἡ ἀποστασία (3)· ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὀρθῆς πίστεως· καὶ οἱ μὲν υἰοπατορίαν καταγγέλλουσιν, οἱ δὲ τὸν Χριστὸν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενεχθῆναι λέγειν τολμῶσι. Καὶ πρότερον μὲν ἦσαν φανεροὶ οἱ αἰρετικοὶ (4), νῦν δὲ πεπλήρωται ἡ Ἐκκλησία κεκρυμμένων αἰρετικῶν. Ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ κνήθονται τὴν ἀκοήν. Λόγος πιθάνος; καὶ πάντες ἀκούουσιν ἠθέως. Λόγος ἐπιστροφῆς; καὶ πάντες ἀποστρέφονται. Ἀπέστησαν οἱ πλεῖστοι (5) τῶν ὀρθῶν λόγων· καὶ μᾶλλον τὸ κακὸν αἰροῦνται, ἢ τὸ ἀγαθὸν προαιροῦνται. Αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀποστασία, καὶ μέλλει προσδοκᾶσθαι ὁ ἐχθρός· καὶ

⁹² II Thess. II, 3 seqq. ⁹³ Vid. cat. II, n. 17. ⁹⁴ II Tim. IV, 3, 4.

(1) Τῆς ἀνομίας. Cod. Reg., τῆς ἀμαρτίας, ut in textu sancti Pauli. Grodecius vertit quoque, *homo peccati*. Sed multi Patres et mss. habent ut Cyrillus. Paulo post, ante καθίσει, additur in cod. Reg., ὡς Θεός, *tanquam Deum*: quod habetur in textu Græco S. Pauli; sed abest a Vulgata Latina, et multis mss. teste Millio. Idem cod. Reg. habet infra, ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ, ut apud Paulum.

(2) Ὁ Κύριος. Roe et Casaubon. addunt, Ἰησοῦς, ut Vulgatæ auctor legit. Loco ἀνελεῖ. Reg. scriptum habet, ἀναλώσει, ut est in sacro textu. At Cyrillus infra n. 12, hunc locum recensens scribit, ἀνελὼν· multique Patres legerunt, ἀνελεῖ Paulo post pro τῷ ἐπιφανείᾳ, scripsi, τῇ ἐπιφανείᾳ, ex Reg., Roe, Casaub., Grodec., juxta Apostolum. Alioqui recepta lectio officit sensum non incommodum: *destructa claritate presentie illius*. Pro κατ' ἐνεργείας, Reg. habet, ἐν πάσῃ σημείοις, ut ipse Cyrillus hunc locum recensens legit num. 14, tametsi hinc aliquot superius recitet, ut hic et in textu sancti Pauli habetur. Coislinianus habet, σημείοις τε καὶ τέρασι. Postremo codd. Reg., Roe, Casaubon., Bodl. articulum τῆς πρᾶξις vocis ἀδικίας· soli vero Reg. et Bodl. præpositionem ἐν, quam sanctus Paulus τοῖς ἀπολλυμένοις præponit, exhibent. At ea in multis Patribus ac mss. deest.

(3) Ἡ ἀποστασία. Articulum præfiximus ex mss. Reg., Roe, Casaub. In Reg. deest vox ὀρθῆς, *rectæ*, ante πίστεως.

(4) Οἱ αἰρετικοί. Articuli οἱ adjecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(5) Ἀπέστησαν οἱ πλεῖστοι. Hanc sententiam paulo aliter representant codd. Coisl., Reg., Roe, Ottob., Casaub. et Grodec. in hunc modum: Ἀπέστησαν οἱ ἄνθρωποι (πλεῖστοι tamen loco ἀνθρώπων, legitur in Coisl., Ottob., Reg. et Grod.) τῶν ὀρθῶν

A • 228 fuerit homo peccati, illo filius perditionis, qui « adversarius est, et extollitur adversus omnem qui « dicitur Deus aut numen; adeo ut in templo Dei « sedeat, ostentans et jactans esse Deum. Non me « ministis, quod cum adhuc essem apud vos, hæc « dixerim vobis? Et nunc quid detineat, scitis, ut « reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam « agitur iniquitatis. Tantum qui tenet in præsentia « [teneat], donec de medio tollatur. Et tunc pate- « fiet ille iniquus, quem Dominus conficiet spiritu « oris sui, et abolebit claritate adventus sui. Cujus « est adventus secundum operationem Satanæ. in « omni potentia et signis et prodigiis mendacii, et « cum omni deceptione injustitiæ iis qui pe- « reunt ⁹² ». Hæc quidem Paulus. ⁹³ Nunc vero defectio est (6): defecerunt enim homines a recta fide; et alii quidem Filio-paternitatem prædicant; alii vero Christum ex non exstantibus ad esse perductum dicere audent. Et prius quidem conspicui erant hæretici; nunc autem occultis hæreticis repleta est Ecclesia. Defecerunt enim homines a veritate, et pruriunt auribus ⁹⁴. Sermo ad persuadendum artificiose compositus agitur? omnes suaviter audiunt: sermo ad animi conversionem comparatus? omnes avertuntur. Defecerunt plurimi a rectis doctrinis, et malum propensius eligunt, quam se applicent bono. Hæc igitur *defectio est*, et exspectandus jam inimicus; et jam ex parte præcursores

C ἔργων (Coislin. et Ottobon. retinent, λόγων), καὶ μᾶλλον τὸ δοκεῖν αἰροῦνται, ἢ τὸ εἶναι προαιροῦνται· « Abscesserunt homines a rectis operibus, et videri « potius quam esse [boni] malunt ». Ea lectio probabillissima, ut duplicem defectionem, alteram a fide, alteram a bonis moribus distinguat Cyrillus. Vide Iren. lib. v, cap. 18, num. 2; Lactant., lib. vii, cap. 13. Cæterum ea sententia, velle magis videri quam esse bonum, vetus est apud Græcos auctores proverbium.

(6) *Nunc vero defectio est*, etc. Defectionem, seu apostasiam ab Apostolo prædictam, alii ipsum Antichristum intelligunt: alii de discessionem gentium omnium ab imperio Romano interpretantur: Cyrillus de defectione a recta fide, et operibus etiam bonis, secundum multos mss. Quos porro Filio-paternitatem in Ecclesia tecte prædicare ait non professos Sabellianos intelligere videtur, qui ea ætate pauci et ab omnibus exosi; sed vel Marcellum et Photinum, certos Cyrilli sententia hæreticos, hujus cat. n. 27, quorum tamen prior Athanasii et Occidentaliū gratia et studio sustentabatur, alter Sirmiensis episcopus usque ad ann. 351 mansit: vel psos Catholicos, qui ab Orientalibus Sabellismi incusabantur: ut patet ex epis. concil. Philippop. apud Hilar., fragmento 3, n. 23, ex Hilario lib. x *De Trin.*, n. 5; Socrate, lib., t. c. 23. Huic accusationi eo facilius credulum se præbere potuit, quod ab iis Marcellum Ancyratem defendi videret. Quæ res diuturnam Catholicis apud Orientales conflavit invidiam, quasi hæresim confirmarent. Vide Basilium, epist. 10, p. 34. Cum multi alioqui sanctitate celebres viri, Eusebianorum, sub catholicis in speciem professionibus delitescerent, partes foverent eorum fraudis et dolorum ignari: quanto innocen- tior Cyrillus qui neutris addictus erat!

suos mittere occēpit, ut ipse ad prædam paratus subsequatur. Tibi igitur provide, o homo, et animam securam redde. Testificatur ⁹⁵ nunc tibi Ecclesia in præsentia Dei viventis ⁹⁶; et quæ Antichristum spectant, prænuntiat tibi antequam advēniant. Eaque sive tuo tempore futura sint nescimus, sive posterius, nescimus: optimum tamen est te horum gnarum præmuniri.

229 X. ⁹⁷ Christum verus, unigenitus Dei Filius non amplius de terra venturus est. Si quis venerit in desertis fictas species obtendens, ne exeas ⁹⁸. « Si « dixerint: Ecce hic Christus, ecce illic, ne credideris ⁹⁹ ». Ne in posterum ad terram atque ima respice, e cælis enim descendet Dominus ¹: non solus sicut antea, sed multo comitatu, innumerabilium angelorum satellitio stipatus ²: neque abscondite sicut pluvia in vellus ³, sed ut fulgur ⁴, conspicue colucens. Ipse enim dixit: « Sicut fulgur exit a oriente, « et conspicitur usque ad occidentem, ita erit et adventus Filii hominis ⁵ ». Et iterum: « Et videbunt « Filium hominis venientem super nubes cæli, cum « potestate et gloria multa. Et mittet angelos suos « cum tuba magna ⁶ », et quæ sequuntur.

XI. Sed quemadmodum ante, cum ipse hominem suscepturus foret, expectareturque Dens e Virgine nasciturus, rem eam diabolus in antecessum calumniæ subjecerat, callida arte apud idolorum cultores falsorum deorum, generantium et ex mulieribus genitorum fabulas inveniendō; ut cum falsitas præoccupasset, jam, ut existimabat, nec veritas reperiret fidem: sic cum verus Christus secundo venturus erit, simplicium, et circumcisorum præsertim expectationem adversarius in occasionem sumens, producet quemdam hominem magum, ac fallacis

⁹⁵ II Tim. iv, 1. ⁹⁶ I Tim. vi, 13. ⁹⁷ Vide cat. 10, num. 4; cat. 14, num. 30. ⁹⁸ Matth. xxiv, 26. ⁹⁹ Marc. xiii, 24. ¹ Act. 1. ² Jud. 14. ³ Psal. lxxi, 6. ⁴ Luc. xxi, 24. ⁵ Matth. xxiv, 27. ⁶ ibid. 30, 31.

(1) Ἐπί τὴν θύραν. Ita restitimus ex codd. Reg., Colb., Boul., Roe, Casaub., Grod., sic infra n. 15, ἔτοιμος εἰς τὸ καταπεῖν. Editi vero, ἐπὶ τὴν θύραν, ad januam. Paulo post, loco ἐπὶ Θεοῦ, codd. Coisl., Roe, Casaub., Reg., Genov. vel habent, ἐνώπιον Θεοῦ, ut est in sacro textu, II Tim. iv, 1, et I Tim. vi, 13, quæ loca hic Cyrillus respicit.

(2) Προδιαλέγεται σοι. Ea verba reposuimus ex codd. Coisl., Reg., Grod., Roe, Casaub., Otlob. et Genov. vel, quanquam tres postremi omittunt σοι. In editis est, προσαφάλλεται τὰ περί. etc., quod sane verbum ad alienam prorsus significationem traducitur, nisi addatur aliud verbum, ut λέγουσα. vel simile: *Præmunit te dicens ea quæ ad Antichristum pertinent.* Inferius ex Coisl., Reg., Roe, Casaubon. scripsimus, προσαφάλλισσθαι, loco προσαφάλλῃσθαι, quod habetur in edit. Oxon. vel, προσαφάλλῃσθαι, quod est in edit. ann. 1641. Est in edit. ann. 1608, προσαφάλλῃσθαι. In Colbert. et Morel., προσαφάλλῃσθαι. Mirum in nullo legi προσαφάλλισσθαι, quæ sola earum omnium lectionum grammaticæ legibus convenit. Pro εἰδότες σε, legit Grodecius ut habetur in Reg., Roe et Casaubon., εἰδότες, scientes.

τέως κατὰ μέρος ἤρξατο ἀποστέλλειν τοὺς ἑαυτοῦ προδρόμους, ἵνα ἔτοιμος ἔλθῃ λοιπὸν ἐπὶ τὴν θύραν (1). Βλέπε τοίνυν σεαυτὸν, ἄνθρωπε, καὶ ἀσφαλίζου τὴν ψυχὴν. Διαμαρτύρεται σε ἡ Ἐκκλησία νῦν ἐπὶ Θεοῦ ζῶντος, προδιαλέγεται σοι (2) τὰ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πρὶν παραγενέσθαι. Καὶ εἴτε ἐπὶ σοῦ γίνεται οὐκ οἶδαμεν, εἴτε μετὰ σὲ γίνεται οὐκ οἶδαμεν. Καλὸν δὲ ἐστὶ ταῦτα εἰδότες σε προσαφάλλισσθαι.

I. Ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθὴς, ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς, οὐκέτι ἀπὸ γῆς ἔρχεται. Ἐάν τις ἔλθῃ ἐν ἐρήμοις φαντασιοκοπῶν, μὴ ἐξέλθῃς. Ἐάν εἴπωσιν: Ἴδού ὧδε ὁ Χριστὸς, ἴδού ἐκεῖ, μὴ πιστεύσῃς. Κάτω καὶ εἰς γῆν μὴ βλέπε λοιπὸν ἐξ οὐρανῶν γὰρ ὁ Δεσπότης κατέρχεται. Οὐ μόνος ὡς πρὸ τούτου· ἀλλὰ πολλοστὸς, ὑπὸ μυριάδων ἀγγέλων θυροφορούμενος. Οὐδὲ κεκρυμμένως (3), ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον· ἀλλ' ὡς ἀστραπὴ φανερῶς ἐκλάμπων. Αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν: Ὡσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται: ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ παλιν· Καὶ ὄψονταί τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς· καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης (4), καὶ τὰ ἐξῆς.

IA'. Ἄλλ' ὥσπερ μέλλοντος αὐτοῦ πρότερον ἐνανθρωπεῖν, καὶ ἐκ Παρθένου γεννησθαι προσδοκωμένου Θεοῦ· προδιέβλεπεν ὁ διάβολος τὸ πρᾶγμα, κακούργως ἐν εἰδωλολατρείᾳ θεοὺς ψευδεῖς, γεννῶντας καὶ γεννωμένους ὑπὸ γυναικῶν, προμυθολογήσας· ἵνα προλαβόντος τοῦ ψεύδους, ὡς ἐνόμιζεν, ἀπιστηθῇ καὶ τὸ ἀληθές· οὕτω μέλλοντος Χριστοῦ δεύτερον ἔρχεσθαι τοῦ ἀληθοῦς, ἐσθδῖον λαμβάνων τὴν τῶν ἀκάκων προσδοκίαν (5) ὁ ἀντικείμενος, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ περιτομῆς ἄγει τινὰ ἄνθρωπον μάγον, καὶ τῆς ἐν φαρμακείᾳ καὶ ἐπαιδείᾳ ἀπκηλῆς κακοτεχνίας

(3) Κεκρυμμένως. Ita scripsimus loco κεκρυμμένως, ex codd. Roe et Casaub., qui tamen habent ἐπικεκρυμμένως.

(4) Σάλπιγγος μεγάλης. Ita etiam inferius num. 21, at est in Matth. σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, tuba vocis magna. Vulg. tuba et voce magna. Sed vocem φωνῆς in multis Evangeliiis manuscriptis et Patrum citationibus abesse, observavere eruditi viri.

(5) Τὴν τῶν ἀκάκων προσδοκίαν, simplicium expectationem Morel. legit κακῶν. malorum expectationem, satis id convenire videtur sequentibus versis, maxime eorum qui ex circumcissione sunt: quos Christum inconsulte, vel potius Antichristum, expectare ait cat. 12, num. 2. Nec sane aliorum, quam malorum et infidelium, expectationem in Antichristo falli posse ait hujus cat. num. 17. Haud tamen mutanda lectio recepta, ἀκάκων, simplicium, hoc est facile credulorum, qui verum etiam Christum expectent; nam propter hanc seductionis facilitatem tam sæpe et graviter inculcat auditoribus quæ ad Antichristum pertinent, ne ex ignorantia et simplicitate decipiantur. Vide cat. hujus num. 18, et 4.

ἐμπερότατον ἀρπάζοντα μὲν ἐαυτῷ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας τὴν ἐξουσίαν, ψευδῶς δὲ Χριστὸν ἐαυτὸν ἀποκαλοῦντα· καὶ διὰ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ προσήγορίας, Ἰουδαίους τοὺς τὸν Ἰησοῦν (1) προσδοκῶντας ἀπατῶντα· τοὺς ἐξ ἔθνῶν δὲ, ταῖς μαγικαῖς φαντασίαις ὑπαγόμενον.

IB'. Ἐρχεται δὲ ὁ προειρημένος Ἀντίχριστος οὗτος, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ καιροὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, καὶ πλησιάσῃ λοιπὸν τὰ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Δέκα μὲν ὁμοῦ Ῥωμαίων ἐγείρονται βασιλεῖς, ἐν διαφόροις μὲν ἴσως τόποις, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν βασιλεύοντες (2) καιρὸν· μετὰ δὲ τούτους ἐνδέκατος ὁ Ἀντίχριστος, ἐκ τῆς μαγικῆς κακοτεχνίας τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν ἀρπάσας. Τρεῖς μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων ταπεινώσει, τοὺς ἑπτὰ δὲ τοὺς ἐπιλοίπους ὑφ' ἐαυτὸν ἔχων. Τὰ πρῶτα μὲν ἐπιείκειαν, ὡσανεὶ λόγιός τις καὶ συνετός, σωφροσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν ὑποκρίνεται· σημεῖοις τε καὶ τέρασι, τοῖς ἐκ μαγικῆς ἀπάτης ψευδέσιν, Ἰουδαίους, ὡσανεὶ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος (3), ἀπατήσας· παντοίοις ὑστερον ἀπανθρωπίαις καὶ παρανομίαις ἐπιγραφῆσεται κακοῖς, ὡς πάντα ὑπερβαλέσθαι· τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἀδίκους καὶ ἀσεβεῖς· φονικὴν καὶ ἀποτομωτάτην, καὶ ἀνηλεῆ, καὶ ποικίλην, κατὰ πάντων μὲν, ἐξαιρέτως δὲ καθ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν διάνοιαν ἔχων. Ἐπὶ τρία δὲ ἔτη μόνα καὶ μῆναι ἕξ τὰ τοιαῦτα τολμήσας, ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐξ οὐρανῶν ἐνδόξου παρουσίας τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Θεοῦ καταργεῖται, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ, Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς· ὃς ἀνελὼν τὸν Ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, τῷ τῆς γέννησός τοῦτο (4) παραδώσει· πυρὶ.

II'. Ταῦτα δὲ διδάσκομεν, οὐχ εὐρεσιλογοῦντες, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων ἐκκλησιαζομένων Γραφῶν, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἀρτίως ἀναγνωσθείσης του Δανιὴλ προφητείας,

⁷ Vide infra num. 12 et 14. ⁸ Daniel vii, 24. ⁹ Vid. infra num. 13. ¹⁰ Dan. vii, 24. ¹¹ Vid. infra num. 16. ¹² II Thess. ii, 8. ¹³ Vid., cat. 4 num. 35.

(1) Ἰησοῦν. Vitiose in mss. et in editis Ἰησοῦν. Hac voce reddidit Aquila in sua interpretatione passim Hebræam ישׁוּע , quam LXX et alii fere interpretes viderunt Χριστός: ea, in odium forte Christiani nominis, libentius quam altera utebantur Judæi. Cum in impressis esset inferius, τὰς μαγικὰς φαντασίας, ex Coisl., Reg., Roe et Casaubon. scripsimus in auferendi casu:ambo autem postremi et Genoves. vel habent φαντασιολογίας. Cyrillus sup. n. 10, et infra n. 14 utitur verbo φαντασιολογίας. Pro πλησιάσει, ex Roe et Casaub. πλησιάσει scripsimus; scribendum censemus πλησιάσει.

(2) Βασιλεύοντες. Editi βασιλεύουσι. Necuti sumus codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. Paulo post in accusandi casu scripsimus τοὺς ἐπιλοίπους, loco τοῖς ἐπιλοίποις, et particulam δὲ addidimus ex iisdem libris, in superque ex codd. Bodl., Colb. et ed. Morelii.

(3) Χριστός ὁ προσδοκώμενος. Articulum, quem codices Roe et Casaub. omittunt, editi vero ante Χριστός locant, nos ex Coisl. et Reg. voci προσδοκώμενος, præfiximus.

(4) Τοῦτο. Hanc vocem adjecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Colb., Bodl., Grod. Pro παραδώσει, ceteri priores habent παραδίδωσι.

(5) Cum Romani imperii. Non alium mundi quam

A veneficiorum incantationumque perversæ artis peritissimum; ⁷ qui et Romani imperii dominationem usurpabit, et falso se Christum appellaturus est, et per hanc Christi appellationem Judæos qui Unctum (sive Messiam ac Christum) expectant, decipiet, gentilesque magicis præstigiis ac dolis pertrahet.

XII. Veniet porro præfatus iste Antichristus, cum Romani imperii (5) completa fuerint tempora, jamque mundi finis proximus erit Decem simul Romanorum reges exsurgent in diversis forte locis, uno tamen eodemque tempore regnantes. Post hos vero undecimus erit Antichristus, magicæ artis adminiculo Romanum imperium usurpans. ⁸ Tres eorum qui ante **230** se regnaverint, humiliabit, septem vero reliquos suæ ditioni subjectos habens. ⁹ Ac primum quidem veluti eruditus ac prudens quispiam clementiam, temperantiam, humanitatemque simulabit; at Judæis per signa falsa que ex magicis fraudibus prodigia, quasi ille expectatus Christus esset, deceptis; omnibus deinceps crudelitatis et sceleris inscribetur notis, ita ut omnes injustos et impios qui ipsum præcessere, improbitate superet ¹⁰: sanguinarium, præfractæ duritiæ, immisericordem et versipellem, cum adversus omnes, tum vero maxime contra nos Christianos, animum gerens. ¹¹ Postquam vero tres annos et menses sex duntaxat talia designaverit, ab secundo unigeniti Filii Dei Domini et Salvatoris nostri Jesu, veri Christi, glorioso de cælis adventu abolebitur; qui spiritu oris sui Antichristum interficiens ¹², illum igni tradet sempiterno.

XIII. ¹³ Hæc autem docemus, non comminantes, sed ex divinis quas legit Ecclesia Scripturis, et maxime ex recens lecta Danielis prophetia edocti

Romani imperii finem fore, communis, ut notum est, omnium Patrum tam Latinorum, quam Græcorum, existimatio fuit, quam fefellit eventus; nisi adumbratam ejus speciem, in Germanico imperio nomine tenus conservatam, veri ac solidi Romanorum dominatus, cujus successio jam pridem interit, in locum substituas. In hanc autem opinionem sanctos Patres non adduxere mentita paganorum vatum oracula, sed non satis intellecta Danielis vaticinatio, cap. 7, qui post regnum quartum, quod omnes ecclesiastici interpretes, teste Cyrillo, num. 13, Romanorum imperium interpretantur, postremum judicium, ut illi intelligebant, ponere videtur vers. 9 et 26. Ex eodem fonte profectum quod Cyrillus de decem regibus, Antichristo tres exterminante, et septem sibi subjiciente, ac per tres annos ac dimidium regnante, cum omnibus fere veteribus scribit. Ita Irenæus, lib. v, cap. 25 et seqq.; Hippolytus *De Antichristo*. Victorinus, in *Apocalyp.* cap. xii; Lactantius lib. vii, cap. 16; Hieronymus in cap. vii *Danielis*, et *epist. ad Algasiam* quæst. 11; Chrysost., in *Ep. ad Thessal.* Theodoretus, in citata Danielis et Pauli loca, etc. Hæc autem Augustino, lib. xx *De civ.*, cap. 19 et 23, non uti certa, sed uti non absurda visa sunt. Quæ Cyrillo tantum propria, aut cum paucis communia, notabo.

sicut et Gabriel archangelus interpretatus est his verbis : « Quarta bestia, quartum erit regnum in terra, quod omnia regna supereminet ¹⁴. » Hoc autem Romanum esse ecclesiastici auctores tradiderunt. ¹⁵ Cum enim primum quod illustre fuerit, sit Assyriorum imperium : alterum, Medorum simul et Persarum, et tertium post hæc, Macedonum : quartum imperium est præsens Romanorum. Tum in consequentibus Gabriel interpretando ait : « Decem cornua ipsius, decem reges exsurgent ; et post « ipsos exsurget rex alter, qui omnes anteriores « malis superabit ¹⁶ : » non solum illos decem dicit, sed et omnes quotquot præcessere. *Et tres reges humiliabit ¹⁷* ; ex illis decem prioribus, ut planum est ; ex illis vero decem tres humilians, prorsus ipse octavus regnabit ¹⁸. *Et verba, inquit, contra Altissimum loquetur ¹⁹* : blasphemus vir et legum contemptor, qui non a patribus regum acceperit, sed magicis artibus principatum rapuerit.

XIV. Quis autem iste est, aut cujusmodi ad operationem pertinet? Interpretus esto, Paule. *Cujus est, inquit ²⁰, adventus secundum operationem Satanæ in omni potestate et signis et prodigiis mendacii. ²¹* Hæc innuens, Satanam eo tanquam instrumento usurum in propria persona per **231** ipsum operantem. Gnarus enim nullam de cæteromoram suo iudicio fore, jam non per ministros suos ex more, sed per se ipsum deinceps apertius bellingeret. *In omnibus*

¹⁴ Dan. vii, 23. ¹⁵ Vid. cat. 12, num. 18. ¹⁶ Dan. vii, 24. ¹⁷ ibid. ¹⁸ Apoc. xvii, 9. ²⁰ Dan. vii, 25. ²¹ II Thessal. ii, 9. Vid. infra. num. 17.

(1) Τὴν Ῥωμαίων. Ex Reg. cod. Editi habent τῶν Ῥωμαίων : scripsimus τῆν, juxta Cyrilli stylum infra, τῆς Ἀσσυρίων, τῆς Μήδων, τῆς Μακεδόνων, ἢ Ῥωμαίων. Loco ἐξηγηταί Roe, Casaub. et Genoves. vel. habet καθ' ἑξῆς, at prior vox est Cyrillo maxime usitata, vide cat. 16, num. 6, cat. 13. num. 20, 21. Quartam bestiam esse Romanorum imperium, omnes scriptores ecclesiasticos tradidisse testis est in hunc locum Hieronymus Porphyrium refutans, qui quartam bestiam de successoribus Alexandri, et cornu post decem reges ortum, de Antiocho Epiphane intelligebat.

(2) Ὅπισω αὐτῶν. Coisl. Reg. Roe, Casaub., ὁπίσω αὐτοῦ, post illam, super bestiam. In Bibliis nostris habetur, αὐτῶν, post illos [reges] ; vel post illa, [cornua] : at in cod. Al. LXX habetur αὐτοῦ. Quod superiori numero scribit Cyrillus, μετὰ τούτους, indicat eum hic legisse, ὁπίσω αὐτῶν, post illos. Vox βασιλεύς sequens nec habetur in codd. Roe, Cas. et Grod., nec est sacri textus.

(3) Δῆλον καί. Melius in codd. Coisl., Reg., Bodl. et Morel., δῆλον δέ, manifestum vero. Post ἀπὸ particulam δέ ex Reg. cod. adjecimus. Grodecus videtur non legisse verba, καί ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων, sed ita, δῆλον δέ, ἀπὸ τῶν δέκα τούτων, etc. Totum vero hunc locum ita exhibent Roe, Casaub. et Bodl., Δῆλον καί (Bodl. δέ) ὅτι ἀπὸ τῶν δέκα τούτων ὧν εἶπομεν. Ἐξ δὲ τῶν δέκα τοὺς τρεῖς ταπεινώσει. πάντως ὅτι, etc., *Videlicet e decem illis, quos diximus. Si vero e decem illis tres oppressurus est, profecto ipse, etc.* Idem semper est sensus. Quod subjicit Cyrillus, Antichristum octavum regnaturum esse, sumptum vel ex Apoc. xvii, vel ex Irenæo, quem hic Cyrillus videtur exscribere, sic enim ille lib. v. c. 26, n. 1 : *Manifestum est itaque quoniam*

μεμαθηκότες καθὼς καὶ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος ἠρμήνευσε, λέγων οὕτω· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον, βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῆ, ἣτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας. Ταύτην δὲ εἶναι τὴν Ῥωμαίων (1) οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παραδεδώκασι ἐξηγηταί. Πρώτης γὰρ ἐπισήμου γενομένης, τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας· καὶ δευτέρας, τῆς Μήδων ὁμοῦ καὶ Περσῶν· καὶ μετὰ ταύτας, τῆς Μακεδόνων τρίτης· ἢ τετάρτη βασιλεία, νῦν ἡ Ῥωμαίων ἐστίν. Ἐἵτα ἐξῆς ὁ Γαβριὴλ ἐρμήνευον φησί· Τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται· καὶ ὁπίσω αὐτῶν (2) ἀναστήσεται βασιλεὺς ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, οὐ μόνον φησί τοὺς δέκα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς προγεγονότας. Καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει· δῆλον καὶ (3) ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων. Ἀπὸ δὲ τῶν δέκα τούτων τοὺς τρεῖς ταπεινῶν, πάντως ὅτι αὐτὸς ὄγδοος βασιλεύσει. Καὶ λόγους, φησί, πρὸς τὸν Ὑψιστον λαλήσει· βλάσφημος ὁ ἀνὴρ καὶ παράνομος, οὐκ ἐκ πατέρων λαβὼν τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκ τῆς μαγικῆς τὸ ἄρχειν ἀρπάσας.

ΙΔ'. Καὶ τίς ἐστὶν οὗτος, ἢ ἐκ ποίως ἐνεργείας ; ἐρμήνευσον, ὦ Παῦλε· Οὐ ἐστὶ, φησὶν, ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. Τοῦτο αἰνιττόμενος, ὅτι ὁ Σατανᾶς ὄργανον κέχρηται ἐκείνου, αὐτοπροσώπως δι' αὐτοῦ (4) ἐνεργῶν. Εἶδὼς γὰρ, ὅτι οὐ μέλλει λοιπὸν ἄνεσις γίνεσθαι αὐτοῦ τῇ κρίσει, οὐκέτι διὰ τῶν ὀπηρετῶν αὐτοῦ συνήθως, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ λοιπὸν πολεμεῖ φανερώτερον· Ἐν πᾶσι δὲ σημείοις (5)

ex his tres interficiet ille qui venturus est, et reliqui subjicientur ei, et ipse octavus in eis : qui et undecimus respectu decem, sup., num. 12.

(4) Δι' αὐτοῦ. Ea verba addidimus ex codicibus Roe, Casaub. et Grod. Paulo post iidem codices habent, ἐν τῇ κρίσει, « quod nulla deinceps in iudicio « ejus erit remissio. » Hoc autem loco Cyrillus eam videtur opinionem sequi, quam Hieronymus in cap. vii Danielis. ad vers. 8, quorundam esse refert, Antichristum ipsum esse diabolum vel dæmonem, unde et num. 17 ait, martyres tempore Antichristi cum ipso Satana in propria persona congressuros esse. Sunt qui existimarint Antichristum non verum hominem futurum, sed humanam speciem a diabolo assumptam, quod præfato loco refellit Hieronymus. Id videtur sentire pseudo-Hippolytus, pag. 332, quanquam alibi eum ex tribu Dan oriundum ac verum hominem existiturum supponit. Ast alii Antichristum putant a diabolo hypostaticè suscipiendum, quemadmodum Christus a Verbo assumptus fuit. Hæc videtur inter alios S. Hippolyti sententia fuisse de Antichristo, num. 6 et 14, et Theodoretī, *Hæret. fab.*, lib. v, cap. 23, imo et Hieronymi aientis Antichristum « unum de hominibus fore, in quo « totus Satanus habiturus sit corporaliter. » Verum nihil necesse est in hanc sententiam Cyrillum et memoratos Patres interpretari : ut enim diabolus per Antichristum in propria persona operetur, satis est ut ille se ad diaboli natus totum accommodet. Sic etiam ait cat. 16, num. 15, spiritum immundum energumeni corpore tanquam proprio et instrumento sui abuti.

(5) Ἐν πᾶσι δὲ σημ. Reg. et Coisl., ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις, ut habetur in sacro textu, ac jam semel et iterum hunc locum recitavit Cyril-

καὶ τέρασι ψεύδους. Ὁ γὰρ πατήρ τοῦ ψεύδους τὰ τοῦ ψεύδους ἔργα φαντασιοσκοπεῖ, ἵνα τὰ πλήθη νομίῃ θεωρεῖν νεκρὸν ἐγειρόμενον, τὸν μὲν ἐγειρόμενον καὶ χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς ἀναβλέποντας, μὴ γενομένης τῆς ἰάσεως.

IE'. Καὶ πάλιν φησὶν· Ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεόν, ἡ σέβασμα. Ἐπὶ πάντα δὲ Θεόν· μέλλει δῆθεν τὰ εἰδωλα μισεῖν ὁ Ἀντίχριστος ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσει. Ποῖον ἄρα ναὸν; τὸν καταλελυμένον τῶν Ἰουδαίων φησὶ μὴ γένοιτο γὰρ, τοῦτον ἐν ᾧ ἔσμεν. Διὰ τί τοῦτο λέγομεν; ἵνα μὴ νομιζώμεθα χαρίζεσθαι ἑαυτοῖς. Εἰ γὰρ ὡς Χριστὸς πρὸς Ἰουδαίους ἔρχεται, καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων προσκυνεῖσθαι βούλεται ἵνα αὐτοὺς μεζόνως ἀπατήσῃ, περισπούδαστον ποιεῖται τὸν ναὸν, ὑποψίαν διδούς, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐκ γένους Δαβὶδ, ὁ τὸν ὑπὸ Σολομῶνος ναὸν κατασκευασθέντα μέλλων οἰκοδομεῖν. Ἔρχεται δὲ ὁ Ἀντίχριστος τότε, ὅταν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων λίθος ἐπὶ λίθον μὴ μείνῃ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν. Ὅταν γὰρ ἡ διὰ (1) παλαιότητα πτώσις, ἢ προφάσει οἰκοδομῆς κατάλυσις, ἢ ἐκ τινῶν ἑτέρων παρεκλογηθῆσασα, καθέλῃ πάντας τοὺς λίθους, οὐ λέγω τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἔξωθεν, ἀλλὰ τοῦ ναοῦ τοῦ

A vero signis et prodigiis mendacii. Qui enim mendacii pater est ²², mendacii opera fictis speciebus ostentabit, ita ut plebes resuscitatum mortuum se videre putent, qui tamen non resuscitetur; et claudos ambulantes, et caecos visum recipientes, cum nulla hujusmodi fiat sanatio.

XV. Rursumque ait: Qui adversatur et extollitur super omnem qui dicitur Deus aut numen (supra omnem Deum: idola quippe odio habitures est Antichristus), ita ut ipse in templo Dei sedeat ²³. Quale autem templum (2)? eversum intelligit illud Judæorum. Absit enim, ut istud in quo sumus dicat! Cur autem hoc dicimus? ne nobis ipsis gratificari videamur. Si enim ad Judæos tanquam Christus venturus est, et a Judæis adorari volet, ut ipsos magis decipiat, templi studium maximum ostentabit; suspicionem spargens se eum esse genere Davidis, qui templum a Salomone constructum reparaturus sit. Veniet autem Antichristus tunc, cum in templo Judæorum lapis super lapidem non manebit juxta Salvatoris denuntiationem ²⁴. Quando enim (3) vel vetustate collapsi, vel ædificationis prætextu dejecti, vel quamcunque ob aliam causam eversi fuerint lapides omnes: non exterioris dico ambitus, sed interioris ædis ubi cherubim erant; tunc veniet

²² Joan. viii, 44. ²³ II Thessal. ii, 4. ²⁴ Matth. xxiv, 2

lus, paulo ante et n. 9. Infra tamen numerum sequentem legit ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. Post, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Genov. veteri, scribentes, φαντασιοσκοπεῖ, emendavimus vitiosam scripturam, φουσιοσκοπεῖ, ortam, ut putamus, ex compendiarium nota φουσιοσκοπεῖ. Habetur supra num. 10, φαντασιοσκοπῶν. Mox pro λογισθῆ posuimus νομίῃ, ex codd. Roe, Casaub., Reg., Coisl. et Genov. vel., quamvis tres posteriores scriptum ferant νομισθῆ.

(1) Διὰ, etc. Tria illa ἢ, quæ in editis tanquam feminens articulus, ἢ scribuntur, ex codd. Roe, Casaub., Genov. vel. et Grod scripsimus, ut significant, vel. Scripsi pro καθέλῃ ex codice Roe. καθέλῃ, propter ὅταν præcedens. Loco τῷ ante ἔξωθεν et ἔνδοθεν, scripsimus τεῷ, ex codicibus Coisl., Regio Casaub., Bodl., Colb., qui tamen ambo ultimo loco memoriali, habent τῷ ante ἔνδοθεν.

(2) Quale autem templum, etc. Cum alii id de Ecclesia intelligant, Cyrillus de templo Hierosolymitano, quod Antichristus vel reficere tentabit, vel reapse reficiet, interpretatur. Quæ multorum sententia fuit, quamque ut communem refert Gregorius Nazianzenus, orat. xlvii, num. 14, pag. 724. Ita sensit sanctus Irenæus, lib. v, cap. 23, num. 2, et cap. 30, num. 4; S. Hippolytus, de Antichristo, pag. 222; Victorinus, in Apocalyp. cap. xiii, 11; S. Martinus apud Sever. Sulpic., dial. 2, num. 16; Pelagius et Sedulius, in II Thessal., cap. ii, aliique, quos omitto. Solum Damascenum nominabo, qui, lib. iv De fide, c. 26, hunc Cyrilli locum fere transcribit. Ita autem Cyrillo certum erat templum a solo Antichristo reparandum fore, ut cum Judæi illud sub Juliano instaurare aggressi essent, definire pronuntiaverit eos, quidquid agerent, nunquam eo perventuros ut lapidem lapidi imponerent, quod revera contigit, et Ruffino lib. x, vel I Hist., I cel., cap. 27.

(3) Quando enim, etc. Quædam hic notanda. Primum, asserit prædicationem Christi de lapide super lapidem in Hierosolymitani templi ædibus non man-

suro, non adimplendam perfecte et absolute, nisi sub finem mundi, cum proxime adveniet Antichristus; neque illum ita sensisse mirabile est, cum adhuc multa templi ædificia starent. Sed etiam post illam reliquiarum templi ruinam, quæ sub Juliano facta est, multi prædicationem Christi non completam dixere, ut Chrysostomus hom. 73 in Matth. et alius a Victore Antiocheno, Catena in Marc. xiv, vers. 2, commemoratus. Cyrillum cum aliis in hanc sententiam pertraxit, quod Christus Matth., cap. 24, extremam ruinam templi cum mundi fine conjungere videatur. Quæ enim de Hierosolymitanæ urbis excidium dixit Christus hæc ad ultima tempora revocat Cyrillus, inf. num. 16, nec abominationem desolationis a Christo prædictam, aliam intellexit præter Antichristum ipsum, sup., num. 9, et cat. 4, num. 15. Secundo Cyrillus oculatus testis memorat suo tempore non solum exterioris ambitus, sed etiam interioris et proprie dicti templi formam quamvis in ruderibus, mansisse. Eusebius quoque paulo ante id tempus, lib. viii Demonstrat., p. 407, memorat id triste Hierosolymæ spectaculum conspici, nimirum non ex templo solum, sed ex ipsis adytis et sanctis quotidie ad construenda etiam idolorum templa, et publicorum spectaculorum ædificia, lapides assumi. Auctor itinerarii Hierosolymitani an 338 refert in aede ipsa ubi templum fuit, in marmore adhuc observari ante aram sanguinem Zachariæ quasi ipso die fustum, ibique esse duas statuas Adriani. Tertio, quod ait Cyrillus fore aliquando, ut ædificationis prætextu fortassis omnes templi lapides cruerentur, et ita Christi vaticinatio impleretur: veracem se prophetam summo gaudio expertus est, cum Judæi, ædificandi templi causa, omnia quæ exstabant ædificia diruere, nec postea ædificare potuisse vidit. Superfluere tamen fundamenta quædam, donec Saraceni septimo sæculo templum in eodem loco religionis suæ erexerunt; quod in Christianis postmodum in Ecclesiam conversum, tandem ab ipsis recuperatum Muhammedanorum superstitioni servit.

ille in omnibus signis et portentis mendacii; adversus idola omnia se effrensus; et initiis quidem humanitatem simulans, ²⁵ postea vero feritatem **232** maxime adversum sanctos Dei demonstrans. Dicit enim (Daniel): *Videbam, et cornu illud bellum gerebat cum sanctis* ²⁶. Et rursus alio in loco: *Erit tempus afflictionis: afflictio qualis non fuit ex quo gens exstitit super terram, usque ad tempus illud* ²⁷. Terribilis est fera, draco magnus hominibus insuperabilis, paratus ad devorandum. De quo tametsi plura ex divinis Scripturis dicenda habeamus, modum tamen tenentes his interim contenti erimus.

XVI. Idcirco adversarii hujus vim pernoscens Dominus, piis veniam concedit aiens: *Tunc qui in Judæa erunt, fugiant in montes* ²⁸. Si quis vero sibi firmitatis maximæ conscius sit, ut adversus Satanam repugnet, persistat (non enim robur (1) et nervos Ecclesiæ desperatos habeo), et dicat: « Quis nos se-
« parabit a charitate Christi ²⁹ ? » etc. Verum qui timidi sumus, nos in tuto ponamus; qui vero fiducia pleni, ad pugnam perstemus. « Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio creaturæ usque
« ad hoc tempus, neque deinceps erit ³⁰. » Attamen Deo it gratia, qui afflictionis magnitudinem paucis diebus circumscripsit. Dicit enim: « Sed propter electos decurtabuntur dies illi ³¹. » ³² Regnabit vero Antichristus tres annos et dimidium duntaxat. Quod non ex apocryphis (2) dicimus, sed ex Daniele. Ait namque: « Et dabitur in manu ejus usque ad tempus
« et tempora, et dimidium temporis ³³. Tempus » est annus unus, in quo sensim augmentum capiet ejus adventus: *tempora* vero, duo reliqui impietatis anni quæ in summam collecta annos tres conficiunt: et *dimidium temporis*, sunt sex menses. Iterumque alibi hoc ipsum ait Daniel: « Et juravit per Viventem in sæculum, quod in tempus, et tempora, et
« dimidium temporis ³⁴. » Fortassis etiam nonnulli

ἐνδοθεν, ἐνθα τὰ χειροῦ μὴ ἦν τότε ἔρχεται ἐκεῖνος ἐν πᾶσι σημεῖοις καὶ τέρασι ψεύδους, κατεπιρρόμενος εἰδώλων ἀπάντων, τὰ πρῶτα μὲν φιλανθρωπίαν ὑποκρινόμενος, ὑστερὸν δὲ τὸ ἀπότομον ἐνδεικνύμενος καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γάρ· Ἐθεώρουν, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐποίει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων· καὶ πάλιν ἀλλαγῶν Ἔσται καιρὸς θλίψις οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἧς γέγονεν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Δεινὸν τὸ θηρίον, δράκων μέγας ἀνθρώποις ἀκαταγνώριστος, ἕτοιμος εἰς τὸ καταπιεῖν· περὶ οὗ πλείονα ἔχοντες λαλεῖν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, τούτοις ἀρκούμεθα τέως συμμετρίας ἕνεκεν.

17. Διὰ τοῦτο εἰδὼς τοῦ ἀντιπάλου τὸ μέγεθος, συγγνώμην τοῖς εὐλαβέσι διδοὺς ὁ Κύριος φησὶ· Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. Εἰ δὲ τις σύννοιδεν ἐαυτῷ στεφρότατῳ ὄντι, ἵνα τῷ Σατανᾷ ἀντιπαλαίῃ, στηκέτω (οὐ γὰρ ἀπελπίζω τῆς Ἐκκλησίας τὰ νεῦρα), καὶ λεγέτω· Τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ (3); καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄλλ' οἱ δειλοὶ μὲν, ἐαυτοὺς ἀσφαλιζώμεθα· οἱ δὲ εὐθαρσεῖς, παραστήκωμεν. Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. Ἄλλὰ τῷ Θεῷ χάρις τῷ τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως εἰς ὀλίγας ἡμέρας περιγραψάντι. Λέγει γάρ· Διὰ δὲ τοὺς ἐπλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι· ἐκεῖναι. Βασιλεύσει δὲ ὁ Ἀντίχριστος τρία καὶ ἥμισυ ἔτη μόνα. Οὐκ ἐξ ἀποκρύφων λέγομεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Δανιήλ· φησὶ γάρ· Καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ (4) ἕως καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἥμισυ καιροῦ. Καιρὸς μὲν, ὁ εἰς ἐνιαυτῆς, ἐν ᾧ τέως αὐξοῖ ἡ παρουσία αὐτοῦ· καιροὶ δὲ, τὰ ἐπίλοιπα δύο ἔτη τῆς παρανομίας, εἰς τρία ὁμοῦ συναριθμούμενα· καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ καιροῦ, ἡ ἐξέμνηος. Καὶ πάλιν ἀλλαγῶν τὸ αὐτὸ φησὶ ὁ Δανιήλ· Καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν, καὶ καιροὺς (5), καὶ ἥμισυ καιροῦ. Ταχὰ δὲ τινες εἰς τοῦτο ἐξέλαβον καὶ τὸ

²⁵ Vid. sup. num. 12. ²⁶ Dan. vii, 21. ²⁷ Dan. xii, 1. ²⁸ Matth. xxiv, 16. ²⁹ Rom. viii, 35. ³⁰ Matth. xxiv, 21. ³¹ ibid., 22. ³² Vid. supra num. 12. ³³ Dan. vii, 25. ³⁴ Dan. xii, 7.

(1) Non enim robur, etc. Publicum Ecclesiæ cultum Antichristi tempore cessaturum existimarunt S. Ephraem, *De Antichristo*, pag. 225; pseudo-Hippolytus, *De consumm. mundi et Antichr.*, pag. 357. Contra Cyrillus, cum vero Hippolyto, pag. 87, num. 59, 60, 61; Victorino in *Apocal.* ultimis verbis, et aliis: quæ verior opinio.

(2) Non ex apocryphis. Visum est nonnullis Apocalypsim hic a Cyrillo notari, quod ratione non caret. Eam sane in apocryphorum numero habuit, qui cum libros, quos in canone non comprehendit, apocryphorum nomine compellet, cat. 4, num. 33. Apocalypsim prætermittit in recensione, librorum Novi Testamenti, ibid., num. 36. Præterea veteres omnes, quos in hac catechesi sequitur, res Antichristi exponentes semper Apocalypsim Danieli conjungunt. Vide Irenæum, lib. v, cap. 26, num. 1; Hippolytum, *De Antichristo*, num. 34; Victorinum in *Apocalypsis*, atque Hieronymum et Theodoretum in commentariis in *Daniela*, quos ex aliorum lucubrationibus composuere. Non igitur imprudens

Cyrillus. sed penitus certo consilio Apocalypsis in toto hoc argumento commemorationem prætermisit; hujusque prætermissionis rationem hoc loco allegare videtur. At erant præterea alia apocrypha perinulta, quæ se negligere Cyrillus dicere potuit; ea nimirum, quæ a Cerinthianis et Millennariis confecta erant: quo ex fonte multa a Catholicis, verbi gratia, Lactantio, Irenæo, pseudo-Hippolyto, dicta, manare potuerunt.

(3) Τοῦ Χριστοῦ, etc. Roe et Casaub., τοῦ Θεοῦ. Eodem modo Coislin. et Regius, sed omittunt, τῆς ἀγάπης. Idem et Roe, pro καὶ τὰ ἐξῆς, habent, καὶ διὰ ἐξῆς, et omnia quæ sequuntur.

(4) Ἐν χειρὶ αὐτοῦ. Ea verba Danielis restitui-mus ex codicibus Roe, Casaub. et Grod., quorum loco Regius habet simpliciter αὐτῷ.

(5) Καὶ καιροὺς Ita LXX edd. Ald. et Compl. At edit. Rom. εἰς καιρὸν, καὶ καιρῶν καὶ ἥμισυ καιροῦ. Paulo post ante ἡμέρας addidimus præpositionem εἰς, juxta codices Coisl., Reg., Roe, Casaub. et editionem Romanam LXX, nam in Aldina deest.

ἐξῆς· Ἡμέραι χίλια διακόσιαι ἐννεήκοντα. καὶ τὸ, Μακάριος ὁ ὑπομένων, καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας τριάκοντα πέντε. Διὰ τοῦτο δεῖ παρακαλύπτεσθαι καὶ φεύγειν· ἕως γὰρ οὐ μὴ τελέσωμεν τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

IZ. Τίς ἄρα μακάριος, ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ μετ' εὐσεβείας μαρτυρῶν τότε; ὑπὲρ γὰρ πάντας μάρτυρας ἐγὼ φημι εἶναι τοὺς τότε μάρτυρας. Οἱ μὲν γὰρ πρὸ τούτου, μόνοις ἀνθρώποις ἐπάλαισαν· οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, αὐτῷ Σατανᾷ αὐτοπροσώπως (1) πολεμήσουσι· καὶ οἱ μὲν πρότερον διώκοντες βασιλεῖς, ἐφόρευον μόνον, νεκροὺς δὲ οὐ προσεποιούντο ἐγείρειν, οὐδὲ σημείων καὶ τεράτων φαντασίας ἐδείκνυον· ὡδὲ δὲ καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπάτης προτροπὴ κακῆ, ὥστε πλανᾶσθαι εἰ δυνατόν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Μὴ ποτε εἰς καρδίαν ἀναβῆναι τινος τῶν τότε· Τί πλέον ὁ Χριστὸς ἐποίησεν; ἐκ ποίας γὰρ (2) δυνάμεως οὗτος ἐργάζεται· ταῦτα; Εἰ μὴ Θεὸς ἤθελεν, οὐκ ἂν συνεχώρησεν. Ἀσφαλίζεται σε, καὶ προλέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης (τὸ δὲ, πέμπει, ἀντὶ τοῦ, συγχωρεῖ γίνεσθαι), οὐχ ἵνα ἀπολογίσωνται, ἀλλ', ἵνα κατακριθῶσι (3). Διὰ τί; Οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, τοῦτ' ἔστι τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ, τοῦτ' ἔστι τῷ Ἀντιχρίστῳ. Συγχωρεῖ δὲ ταῦτα ὁ Θεὸς ἔν τε τοῖς κατὰ καιρὸν διωγμοῖς καὶ τότε, οὐκ ἀδυνατῶν κωλύειν, ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς συνήθως στεφανῶν τοὺς οἰκείους ἀθλητάς, παραπλησίως τοῖς ἑαυτοῦ (4) προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἵνα πρὸς ὀλίγον χρόνον καμόντες, τὴν αἰώνιον κληρονομήσωσι τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καθὼς Δαυιδ φησὶ· Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαὸς σου πᾶς, ὁ γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ (δηλον δὲ, ὅτι τῆς ζωῆς). Καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται· οὗτοι εἰς

A in hanc sententiam interpretati sunt (5) quod sequitur: « Dies mille ducenti nonaginta; » et hoc quoque: « Beatus qui sustinet, et pervenit in dies mille « trecentos triginta quinque »³⁵. » Propter hoc occultari oportet et fugere: fortassis enim non absolvemus civitates Israel, donec veniat Filius hominis³⁶.

XVII. Quisnam ille beatus, qui pro Christo tunc cum pietate martyrimum perferet? Ego enim super omnes martyres, illius temporis martyres esse dixerim. Qui enim ante hæc **233** tempora fuere, cum solis hominibus luctati sunt. Qui vero sub Antichristo, cum Satana ipso in propria persona congregentur,³⁷ et illi quidem reges qui prius persecutionem exercuere, solummodo neci dabant; mortuos vero se suscitare non simulabant, neque signorum ac portentorum species ostentabant. Sic autem conjuncta cum terroris tum deceptionis prava incitatio, « ita ut seducerentur, si fieri posset, etiam electi »³⁸. Ne quando cuiquam eorum qui tunc erunt, ista succurrat cogitatio: Quid amplius fecit Christus? quare enim virtute iste hæc operatur? Certe nisi Deus voluisset, non permisisset. Cautum te facit et prædicat Apostolus: « Et propterea mittet eis Deus operatio-
nem erroris³⁹ » (illud autem, *mittet*, pro fieri concedet, positum est), non ut excusentur, sed ut *condemnentur*. Quare? *Qui non crediderint veritati*, hoc est vero Christo, *sed approbaverunt injustitiam*, hoc est Antichristum. Permittit vero ista Deus cum in persecutionibus quæ diversis temporibus exsurgunt, tum illo tempore, non quod prohibere non possit; sed per patientiam pro more suo proprios pugiles coronare volens, eodem quo suos prophetas et apostolos modo: ut post modici temporis laborem, æternum cælorum regnum hæreditarium possideant; sicut Daniel ait⁴⁰: « Et in tempore illo salvus fiet « populus tuus omnis, qui descriptus est in libro »

³⁵ Dan. xii, 11, 12. ³⁶ Matth. x, 23. ³⁷ Vid. sup. num. 14. ³⁸ Matth. xxiv, 24. ³⁹ II Thessal ii, 10, 11. ⁴⁰ Dan. xii, 1, 3.

(1) Αὐτοπροσώπως. Reg. et Coisl. ἀντιπροσώπω pro ἀντιπροσώπως. Simili fere in causa verbo ἀντιπρόσωπος utitur Cyrillus cat. 12, num. 33; sed supra num. 14, eadem voce αὐτοπροσώπως usus est. Paulo post, loco οἱ μὲν, quod ita scripsimus ex cod. Coisl., Reg., Roe, Casaub., habebatur in impressis et Grod. τοὺς μὲν, hoc sensu: At reges quidem qui illos (martyres) olim persequebantur, neci tantummodo dabant, non incommodus sensus: planior tamen nostra lectio videtur. Hæc vero de martyribus sub Antichristo, iisdem pene verbis habentur in pseudo-Hippolyto *De consummatione mundi et de Antichristo*, Bib. PP. Gr. Lat. tom. II, pag. 355-356; sed hæc aliis Patribus communia ut August., l. xx, *De civit.* c. 8; S. Ephræm, *De Antichr.*, pag. 224; Greg., lib. xxxii *Moral.*, c. 12.

(2) Ἐκ ποίας γὰρ, etc. Scripsimus ex Coisl. et Reg. γὰρ pro δὲ, uti Cyrilli et instituto et orationi convenientius. Paulo post ex iisdem una cum Roe, et Casaub. vocem ταῦτα post ἐργάζεται adjecimus.

(3) Κατακριθῶσι, Apostolus simpliciter, κριθῶσι, *judicentur*, ut S. Hippolytus *De Antichristo*, pag. 96, aliique. Voces sequentes διὰ τί, quæ textum S. Pauli hic citatum interrumpunt, præmittuntur in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., omnino tamen Cyrilliani styli sunt, qui citatos a se Scri-

pturæ locos crebris parenthesis, quibus eorum vim et sensum explanat, interrumpere consuevit huncque ipsum locum sæpius supra et infra interrumpit. In Ott. loco διὰ τί, habetur δ' ὅτι in Genov. vel. δ:ότι.

(4) Τοῖς ἑαυτοῦ. Ἐαυτοῦ posuimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Editi tantum αὐτοῦ.

(5) Nonnulli in hanc sententiam, etc. Dies illos 1290, quibus Daniel abominationem desolationis duraturam dicit, S. Hippolytus revera de tempore, quo regnaturus est Antichristus, interpretatur pag. 91, 92; Hieronymus quoque et Theodoretus Ambo autem illi die 45, qui in altera Danielis computatione supra illos 1290 existunt, spatium illud esse docent, quod ab Antichristi nece usque ad Christi adventum et mundi consummationem intercessurum est. Cum tamen Cyrillus, sup., num. 12, Antichristum a Christo decem annis adveniente interficiendum dicat, ad illorum sententiam accedat necesse est, qui hos 45 dies, vel ad aliud pertinere aiunt, vel eos regno et vitæ Antichristi superaddunt. Dies porro 1290 summam annorum trium et dimidii, quod regnaturus est Antichristus, diebus tredecim exsuperant; et dies 1335, diebus 38, hoc est duobus pene solidis mensibus.

(manifestum est verò eum de libro vitæ dicere). « Et multi eorum qui in aggere terræ dormiunt, excitantur: hi quidem in vitam æternam, isti autem in opprobrium et ignominiam sempiternam. Et qui intelligentes fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti; et a justis multis tanquam stellæ in sæcula et amplius.

XVIII. Te ipsum igitur præmuni, o homo, habes signa Antichristi, neque solus ea recordare, sed et omnibus absque invidia communica⁴¹. Si filium secundum carnem habes, illum jam instrue et mone: et si quemquam per catechesim genuisti (1), hunc quoque cautum redde, ne falsum (Christum) sicuti verum recipiat. Jam enim *mysterium perficitur iniquitatis*⁴².⁴³ Terrent me bella nationum: terrent Ecclesiarum scissiones; terret mutuum fratrum odium. Et hæc quidem dicantur tantum, absit vero ut nostris temporibus compleantur: cauti tamen interim flamus. Atque hæc de Antichristo.

XIX. Suspiciamus vero et expectemus Dominum de cælis in nubibus venturum. Tubæ angelicæ tunc insonabunt; qui mortui erunt in Christo primum resurgent; pii qui vivent in nubibus rapientur; hoc laborum præmium recepturi, ut humana sorte similis honorentur, quoniam supra vires humanas decertarunt. Quemadmodum Paulus apostolus scribens ait: « Quoniam ipse Dominus in jussu (2), in in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo; et mortui in Christo resurgent primum; deinde nos qui vivemus, qui reliqui erimus, simul cum ipsis rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera, atque ita semper cum Domino erimus⁴⁴. »

XX. Vidit hunc Domini adventum et mundi consummationem Ecclesiastes dicens⁴⁵: *Lætare, ju-*

⁴¹ Sap. vii, 13. ⁴² II Thessal. ii, 7. ⁴³ Vid. sup. num. 7 et 9; cat. 17, num. 23. ⁴⁴ I Thessal. iv, 15, 16. ⁴⁵ Eccle. xi, 9, 10; xii, 1, 2, 3.

(1) *Si quem per catechesim genuisti*. Non sine aliquot observationibus prætereundus hic locus. Primo adverte non solos baptizandos his conventibus interfuisse, sed etiam fideles baptizatos: neque enim alteris catechizandi ac de sacro fonte suscipiendi baptizandos cura credebatur. Vide cat. 3, num. 13. Secundo, quamvis in omnibus fere Ecclesiis certi homines ad catechizandos deputati essent, idque in Hierosolymitana quoque observatum fuisse credibile sit, Cyrillus tamen hic alloquitur quemvis de auditoribus qui alios, prout occasio se obtulisset, vel propriæ pietatis studio incitatus, aut singulari animas lucrandi dono præditus, ad fidem adduxisset. Nam cat. 3, num. 13, omnibus qui baptismum et sacrum chrisma accepissent, evangelizare permittit. Et infra, num. 26, jubet, ut quicumque animas audientium fidei adungere poterit, id strenue exsequatur. Hinc auditores tam frequenter hortatur ut adversus gentiles, Judæos, hæreticos pro fide certamen suscipiant. Id autem non viri solum, sed et mulieres præstabant. Sic *Lausiaccæ histor.* c. 118, Melania Apronianum gentilem. Albinam nurum suam aliosque catecheses instituisse dicitur, et cap. 123, Asella vidua viros et mulieres habitis conventibus catechizabat. Tertio, ii catechizantes, de quibus Cyrillus, catechizatis loco parentum erant, eos de sacro fonte suscipiebant, iisque eadem quæ veris parentibus susceptos filios erudiendi ac necessariis doctrinis imbuendi cura incumbebant. Eadem per catechesim generandi locutione utitur Clemens Ale-

ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὄνειδισμόν καὶ αἰσχου-
ντην αἰώνιον. Καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς
ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος: καὶ ἀπὸ τῶν
δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς εἰ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶ-
νας, καὶ ἔτι.

17. Ἀσφάλιζε τοίνυν σεαυτὸν, ἄνθρωπε· ἔχεις τὰ
σημεῖα τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ μὴ μόνος μνημόνευε
τούτων, ἀλλὰ καὶ ἀφθόνως πᾶσι μεταδίδου. Εἰ τέκνον
ἔχεις κατὰ σάρκα, τοῦτο ἤδη νοθεύει· καὶ εἰ διὰ
κατηχήσεως ἐγέννησάς τινα, καὶ τοῦτον προ-
ασφαλίζου, ἵνα μὴ τὸν ψευδῆ δεῖξται ὡς ἀληθῆ. Τὸ
γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας.
Φοβοῦσί με οἱ πόλεμοι τῶν ἐθνῶν, φοβεῖ με τὰ σχί-
σματα τῶν Ἐκκλησιῶν, φοβεῖ με ἡ μισαδελφία τῶν
ἀδελφῶν. Καὶ λεγέσθω μὲν ταῦτα· μὴ γένοιτο δὲ
ἵνα ἐφ' ἡμῶν πληρωθῆ· πλὴν ἀσφαλίζόμεθα. Καὶ
περὶ μὲν τοῦ Ἀντιχρίστου ταῦτα.

18. Ἐκδεχόμεθα δὲ καὶ προσδοκῶμεν τὸν Κύριον
ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν. Σάλ-
πιγγες ἀγγελικαὶ τότε ἠχούσιν· οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ,
πρῶτον (3) ἐγείρονται· οἱ ζῶντες εὐλαβεῖς, ἐν νεφέ-
λαις ἀρπάζονται, ἑπαθλον τῶν καμάτων λαμβάνοντες
τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων τιμηθῆναι, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ἀν-
θρώπων ἠγωνίσαντο· καθὼς Παῦλος ὁ ἀπόστολος γρά-
φων φησί· Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐκ κελύσματι, ἐν φωνῇ
ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπὸ
οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶ-
τον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα
σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν
τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ
ἑσόμεθα.

Κ'. Ἡδεῖ (4) ταύτην τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν,
καὶ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ὁ Ἐκκλησιαστής,

xandrinus lib. i: *Strom.*, pag. 468: Τῷ διὰ τῆς ἀλη-
θοῦς κατηχήσεως γενήσαντι· καί ται· τις μισθός· « Et
« qui per veram catechesim genuit, quædam re-
« posita est merces. »

(2) *In jussu*, etc. Κέλευσμα est vel jussio, vel cla-
mor hortatorius, vel clangor bellicus tubæ milites
ad pugnam excitans. In hoc Scripturæ loco apparet
unum et idem esse hæc tria, jussum, vocem archan-
geli et tubam Dei, et ita sumpsit Cyrillus inferius,
num. 21, initio, ut cognominis ejus Alexandrinus,
in Joan. cap. xi, 43, in Catena Corderii.

(3) *Πρῶτον*, *primum*. Ex codicibus Coisl., Reg. et
Grod. ita scripsimus, ut in Græco textu hodierno.
Editi cum vulgato interprete habent πρῶτοι, quod
in multis Græcorum et Latinorum Patrum citatio-
nibus legitur. Cyrillus eundem locum post aliquot
lineas repetens, legit πρῶτον, omnium nostrorum
codicum (Ottob. excepto) consensu: idem quoque
verbum legit cat. 18, num. 17, secundum editos.
Verum ibi codd. Coisl., Roe. Casaub. et Grod. ha-
bent πρῶτος. Lectio, πρῶτον, favet opinioni de vivis
in secundo Domini adventu deprehendendis, quam
manifesto sequitur Cyrillus num. 23, et hoc ipso
in loco.

(4) Ἡδεῖ. Editi, ἡδεῖ, nullo sensu. Emendatur ex
codicibus Regio, Roe. Casaub. Grodecio et Coisl.,
in quo tamen habetur vitiose, εἶδῃ. Paulo post, loco
ἐκ νεότητός σου, iidem codices habent, ἐν νεότητέ
σου, juxta sacrum textum.

λέγων· Εὐφραίνου, νεανίσκε, ἐκ νεότητός σου· **A** καὶ ἐξῆς· Καὶ ἀπόστρεσον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου, καὶ παράγαγε πονηρίαν ἀπὸ σαρκός σου, καὶ μνήσθητι τοῦ κτίσαντός σε· ἕως οὗ μὴ ἔλθωσιν αἱ ἡμέραι τῆς κακίας· ἕως οὗ μὴ σκοτισθῇ ὁ ἥλιος, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ σελήνη, καὶ οἱ ἀστέρεις· καὶ σκοτάσουσιν αἱ βλέπουσαι (1) ἐν ταῖς ὁπαῖς (τὴν ὁρατικὴν δύναμιν ἀνισσόμενος)· ἕως οὗ μὴ ἀνατραπῇ τὸ σχοινίον τοῦ ἀργυρίου (τῶν ἀστρῶν τὴν συμπλοκὴν διδάσκων· ἀργυροειδῆς γὰρ ἡ ὄψις), καὶ συντριβῇ τὸ ἀνθέμιον τοῦ χρυσοῦ (τὸν χρυσοειδῆ οὕτως ἥλιον ἀνισσόμενος· ἡ γὰρ ἄνθεμις γνώριμος ἐστὶ βοτάνη, πολλὰς (2) ἔχουσα πέριξ ἀκτινοειδεῖς φυλλάδων ἐκφύσεις). Καὶ ἀναστήσονται εἰς φωνὴν τοῦ στρουθίου, καὶ γε ἀπὸ τοῦ ὕψους ὄψονται καὶ θάμβου ἐν τῇ ὁδῷ. Τί ὄψονται; Τότε ὄψονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κόψονται φυλαὶ κατὰ φυλάς. Καὶ τί γίνεται ἐλθόντος τοῦ Κυρίου; Ἀνθήσει τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρίς, καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις, ὡς δὲ οἱ ἐξηγηταί (3) φασιν, ἀμύγδαλον ἀνθῶν ἐηλοῖ τοῦ χειμῶνος τὸ παρελθόν. Μέλλει δὲ τὰ σώματα ἡμῶν μετὰ τὸν χειμῶνα τότε ἀνθεῖν ἐπουράνιον ἄνθος. Καὶ παχύνεται ἡ ἀκρίς (ἡ περρωτὴ ψυλῆ, τὸ σῶμα περιβαλλομένη). Καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις (οἱ ἀκανθῶδεις παράνομοι διασκορπισθῶσι.)

ΚΑ. Βλέπεις, πῶς προλεγουσι πάντες τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου· βλέπεις, πῶς οἶδασιν τὴν φωνὴν τοῦ στρουθίου. Ἦσαν φωνήν, εἶδωμεν. Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ· Ἀρχάγγελος προσφωνεῖ, καὶ λέγει τοῖς πᾶσιν· Ἐγείρεσθε (4) εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. Καὶ φοβερὰ ἡ κάθοδος τοῦ Δεσπότη. Ὁ Δαβὶδ φησιν· Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ οὐ παρασιωπήσει-

⁴⁶ Matth. xxiv, 30. ⁴⁷ Zach. xii, 12. ⁴⁸ Eccles. xii, 5. ⁴⁹ I Thess. iv, 15. ⁵⁰ Matth. xxv, 6, 7; Ephes. v, 14.

(1) Αἱ βλέπουσαι, *quæ vident*, etc. Coisl. et Reg. οἱ βλέποντες, *qui vident*. At hic Cyrillus juxta mentem sacri scriptoris, pupillas, seu acies oculorum intelligit.

(2) Πολλὰς. Ex Colb., Reg., Bodl., Roe codices et Morelii editione ita scripsimus, cum vitiose habeatur in impressis πολλά, reluctanti constructione. Nec otiosum erit admonere, quod hic a Cyrillo vocatur anthemium auri, verti in Vulgata *vittam auream*: eodemque modo Græca verba LXX ab Hieronymo hunc locum Ecclesiastæ interpretante convertuntur. Anthemis vero herba a nonnullis existimatur argemona.

(3) Οἱ ἐξηγηταί. Articulum οἱ addidimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Bodl. Cumque in ed. post ἀμύγδαλον scriptum esset ἐλθόν, ex codicibus Roe, Casaub., Genov. vet. et Grod., sensu postulante, posuimus, ἀνθῶν *florens*. Ibi enim Cyrillus respicit ad verbum *superius*, ἀνθήσει, quam allusionem retinet in sequentibus: Μέλλει τὰ σώματα ἡμῶν ἀνθεῖν τὸ ἐπουράνιον ἄνθος. Codd. Roe et Coisl. nec ἐλθόν, nec ἀνθῶν, neque aliud ejus loco verbum agnoscunt.

(4) Ἐγείρεσθε. Matth. xxv, 6, ἐξέρχεσθε. At Patres eam vocem archangelo mortuos suscitanti tribuentes, de industria scripserunt, ἐγείρεσθε. Vide sanctum Ephræm serm. *De pœnit Græc.*, pag. 106;

XXI. Vides qui omnes Domini adventum prænuntiant; cernis quomodo norunt vocem passeris; qualem vocem, videamus « Quoniam ipse Dominus • in jussione, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo ⁴⁹ ». Archangelus proclamabit, et dicet omnibus: « Surgite in occursum Domini ⁵⁰ »; terribilisque est descensio Domini. David ait: « Deus • manifeste veniet, Deus noster; et non silebit. « Ignis in conspectu ejus ardebit; et in circuitu

serm. *De adv. Antichr.*, pag. 365; auctor quæstion. in *Epist. Pauli*, quæst. 116; Athan. tom. II, seu III, pag. 332.

(5) Id est, pupillæ oculorum.

(6) *Post hiemem*. Accedere videtur Cyrillus ad sententiam eorum, qui resurrectionem generalem verno tempore futuram arbitrantur. Hanc nonnullorum fuisse opinionem testatur Cosmas Aegyptius l. v *Topogr. Christ.*, p. 192. Ita sensisse videtur Hermas, l. iii, Similitud. 3 et 4, p. 40, Coteler. edit., et disertè affirmat auctor *Operis imperfecti in Matth.*, sub Chrysostomi nomine, ad cap. xxv, 32, Macar. hom. 5. Paulo post densationem seu impinguationem locustæ pennati animalis, sensu prophético torquet ad significandam resurrectionem, cum anima suo corpore iterum vestiatur; quæ sive naturæ propriæ subtilitate, sive spiritalis in Deum charitatis pernicitate sive prompto ad suum corpus accurrendi studio, aligeræ similis dicitur; omnibus enim his sensibus animæ pennas explicavere diversi Patres. Animam autem, resumpto corpore, velut densari ait, quomodo Gregorius Nyssenus orat. *De anima et resurr.*, p. 244, ei in Nat. Dom., p. 340 humanum genus resamendis corporibus densatum iri ait, eo trahens illud psalmi cxvii, 27, *Constituite diem solemnem in condensis*, ἐν τοῖς πυκνάζουσι

« ejus procella vehemens ⁵¹ », etc. Veniet ad Patrem, juxta Scripturam quæ modo lecta est, Filius hominis ⁵² in nubibus cæli, fluvio igneo quo probantur homines tractim decurrente ⁵³. Si quis aurea habeat opera, illustrior fiet; si puis stipulæ similem ac soliditate destitutam operationem habuerit, ab igne comburetur ⁵⁴. Et Pater « sedet, vestimentum suum habens nivis instar candidum, et capillos capitis instar lanæ mundæ ⁵⁵ ». Hæc porro humano more sunt dicta: quam vero ob causam? Quia rex est eorum qui peccatis coinquinati non fuere. *Dealbabo* enim, inquit, « peccata vestra sicut nivem et sicut lanam ⁵⁶ »; quod est vel condonatorum vel non admissorum peccatorum signum. Veniet autem de cælis Dominus in nubibus, qui in nubibus ascendit ⁵⁷; ipse enim dixit: « Et videbunt Filium hominis, venientem in nubibus cæli cum virtute et gloria multa ⁵⁸ ».

μενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ

XXII. Sed quodnam est ejus adventus signum, ne forte [illum] audeat contraria potestas imitari? *Et tunc*, inquit, *apparebit signum Filii hominis in cælo* ⁵⁹. Signum autem verum et Christi proprium crux est; lucidæ crucis signum regem præcedit, demonstrans eum qui prius crucifixus fuit, ⁶⁰ ut videntes qui eum ante pupugerunt et insidiis circumvenere Judæi, deplorent tribus contra tribus ⁶¹, dicentes: Hic est qui alapis cæsus est: hic est cujus vultum illi conspuere: hic est quem vinculis circumdedere: hic est quem crucifixum prius contemptui habuere. Quoniam, inquit, fugiemus a facie iræ tuæ ⁶²? Angelicis vero exercitibus cincti nusquam sane fugere poterunt. Signum crucis hostibus **236** terror erit; gaudium vero amicis qui in eum credidere, vel eum prædicavere, vel pro eo passi sunt. Quis ille tum felix, qui amicus Christi

⁵¹ Psal. XLIX, 3. ⁵² Dan. VII, 13. ⁵³ ibid. 10. ⁵⁴ I Cor. III, 12, 14, 15. ⁵⁵ Dan. VII, 9. ⁵⁶ Isa. I, 18. ⁵⁷ Act. I, 9, 10. ⁵⁸ Matth. XXIV, 30. ⁵⁹ ibid. ⁶⁰ Vid. cat. 13, n. 41, et epist. ad Constant., n. 6. ⁶¹ Zachar. XII, 10, 12; Joan. XIX, 37; Apoc. I, 7; Matth. XXIV, 30. ⁶² Apoc. VI, 16; Nahum. I, 6.

(1) Τοῦ οὐρανοῦ. Hanc vocem addidimus ex codd. Reg., Grod. et Daniele, cap. VII, 13. Pro ea voce Ottob. repetit, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Cod. quoque Regius post τοῦ οὐρανοῦ adjectam habet vocem ὁ Υἱὸς. Al Colb., Bodl. et Morel. post ἀναγνωσθεῖσαν, repetunt voces, πρὸς τὸν Πατέρα. Sed omittunt, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, vocem quoque ἔλκοντος.

(2) Κατακαίεται. Maluimus ita legere cum cod. Reg. quam κατέχεται, *detinetur*. cum impressis et cæteris mss. codd. Id nobis suasere tum verba Apostoli hic a Cyrillo citati, εἴ τις τὸ ἔργον κατακαίεται, tum similis Cyrilli locus *Procat.* n. 17, ubi quanquam solum opera comburenda monet, ea tamen una cum operum auctore comburi certum est, Τὸ πῦρ αὐτὰ κατακαίει μετὰ τοῦ πράξαντος, ait sanctus Ephræm. *Conf. et repr. sui ipsius*, ed. Gr. p. 98, lib. 3, Pelagius seu Hieronymiaster in *I Cor.* III, 12: « Non hic, ut quidam putant, in igne flammæ arsura sunt opera, sed homines qui ita operati sunt, ut mereantur incendio deputari ». Cyrillus in eo igne non comprehendit peccata mortalia post baptismum commissa, quibus ignem

ται. Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλω αὐτοῦ κατακαίει σφοδρὰ, καὶ τὰ ἔξῃς. Ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, κατὰ τὴν Γραφὴν τὴν ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσαν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ (1), ποταμοῦ πυρὸς ἔλκοντος, δοκιμαστικοῦ τῶν ἀνθρώπων. Εἴ τις χρυσοῦ ἔχει τὰ ἔργα, λαμπρότερος γίνεται· εἴ τις καλάμωδῆ ἔχει τὴν πρᾶξιν καὶ ἀνυπόστατον, κατακαίεται: (2) ὑπὸ τοῦ πυρὸς. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ καθέζεται, ἔχων τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιῶν· καὶ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς, ὡς ἔριον καθαρὸν. Ἀνθρωπίνως δὲ τοῦτο εἴρηται· διὰ τί; Ἐπειδὴ βασιλεὺς ἐστὶ τῶν μὴ ἐν ἀμαρτίαις μεμολυσμένων· Λευκανῶ γὰρ, φησὶν, ὑμῶν τὰς ἀμαρτίας ὡς χιῶνα, καὶ ὡσεὶ ἔριον· ὅπερ ἐστὶ συγχωρήσεως ἀμαρτιῶν, ἧ καὶ ἀναμαρτησίας σημεῖον· Ἔρχεται δὲ ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁ Κύριος ἐπὶ νεφελῶν, ὁ ἐπὶ νεφελῶν ἀναβάς· αὐτὸς γὰρ εἴρηκε· Καὶ ὄψοντα τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχόμενος πολλῆς.

KB'. Ἀλλὰ ποῖον τῆς παρουσίας αὐτοῦ σημεῖον ἐστὶ, μὴ ποτε τολμήσῃ δυνάμις ἐναντία μιμήσασθαι; Καὶ τότε φανήσεται, φησὶ, τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. Σημεῖον δὲ ἀληθὲς ἰδικὸν τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ὁ σταυρὸς. Φωτοειδοῦς (3) σταυροῦ σημεῖον προάγει τὸν βασιλέα, δηλοῦν τὸν σταυρωθέντα πρότερον· ἵνα ἰδόντες οἱ πρότερον ἐκεκνησάντες καὶ ἐπιβουλεύσαντες Ἰουδαῖοι, κόψωνται φυλαὶ κατὰ φυλάς, λέγοντες. Οὗτός ἐστιν ὁ ῥαπισθεὶς (4)· οὗτός ἐστιν οὗ εἰς τὸ πρόσωπον ἐνέπτυσαν ἐκεῖνο: οὗτός ἐστιν ὃν δεσμοῖς περιβεβλήκασιν· οὗτός ἐστιν ὃν σταυρωθέντα πρότερον ἐξηυτέλισαν. Ποῦ φύγωμεν ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου; ἐροῦσιν· ἀγγελικῶν δὲ στρατιῶν περιβάλλουσῶν, οὐδαμοῦ φυγεῖν δυνήσονται. Φόβος τοῖς ἐχθροῖς, τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον· καὶ χαρὰ τοῖς φίλοις τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν (5), ἧ κηρύξασιν αὐτὸν, ἧ ὑπὲρ αὐτοῦ

æternum præparatum ait cat. 18, num. 19; sed venialia tantum; aut etiam lethalia baptismum subsecuta, sed pænitentia laboribus emendata. Quæ vero baptismum præcessere, plenam in eo abolitionem consecuta sunt, intra num. 23. Paulo post particulam καὶ ante λευκὸν male positam abrasimus, auctoritate codd. Coisl., Reg., Ree, Bodl. Morel.; sed ambo priores λευκὸν ponunt ante ὡσεὶ χιῶν, ut est in Daniele. Roe et Casaub. χιῶνα loco χιῶν habent.

(3) Φωτοειδοῦς. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grodecus φωτοειδὲς, non male. Sua tamen non deest alteri scripturæ probabilitas; maxime ex his verbis epistolæ ad Constantium, num. 4, παρμεγέθης ὁ σταυρὸς, ἐκ φωτὸς κατασκευασμένος.

(4) ῥαπισθεὶς. Hujus vocis loco scriptum in Colb., Bodl. et Morel., σταυρωθεὶς, *crucifixus*. Post ἀγγελικῶν, ex Roe et Casaub. posui, δέ.

(5) πιστεύουσιν. Propter sequentes voces, κηρύξασιν, et παθοῦσιν, pro πιστεύουσιν, *credentibus*, scripsi πιστεύουσιν, *qui crediderunt*, ex codd. Roe et Casaub.

παθοῦσιν. Τίς ἄρα μακάριος τότε, ὃς φίλος Χριστοῦ εὐρεθήσεται; Οὐ καταφρονεῖ τῶν οἰκείων δούλων ὁ τοσοῦτος ἔνδοξος βασιλεὺς, ὁ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενος, ὁ τοῦ Πατρὸς σύνθρονος. Ἴνα γὰρ μὴ συμφρῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀποπέλλει τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων. Ἐνὸς τοῦ Λῶτ οὐ καταφρονήσει πῶς ἄρα πολλῶν δικαίων καταφρονήσει; Δεῦτε, οἱ (1) εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, ἔρει τοῖς τότε συλληχθεῖσιν.

ΚΓ'. Ἄλλ' ἔρει τις τῶν παρόντων· Πένης εἰμί, ἢ καὶ τότε ἴσως ἀσθενῆς ἐπὶ κλίνης εὐρεθήσομαι· ἢ γύναιον, ἐν μύλωνι καταληφθήσομαι (2)· μὴ ἄρα καταφρονηθῶμεν; Θάρσῆσον, ἄνθρωπε· ὁ κριστῆς ἀπροσωπώληπτός ἐστιν· Οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλίαν ἐλέγξει, οὐ προτιμᾷ λογίους ἰδιωτῶν, οὐδὲ πλουσίους πενήτων. Κἂν ἐν ἀγρῷ ᾦς, λαμβάνουσί σε (3) οἱ ἀγγελοὶ· μὴ νομίσης, ὅτι τοὺς γαιούλους λαμβάνει, καὶ σὲ τὸν γεωργὸν καταλείπει. Κἂν δοῦλος ᾦς, κἂν πένης, μηδὲν ἀγωνιάσης· ὁ μορφήν δούλου λαβὼν, τῶν δούλων οὐ καταφρονεῖ. Κἂν νοσῶν κείμενος ᾦς ἐπὶ κλίνης, γέγραπται· Τότε δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς, εἰς παραλαμβάνεται, καὶ εἰς ἀφίεται. Κἂν κατὰ ἀνάγκην μύλωνι παραδοθῆς, ἀνὴρ ἢ γυνή· κἂν παῖδας ἔχῃς, καὶ τῶν μύλωνι παρεδρεύσης, ἀλλ' οὐ παρορᾷ σε ὁ ἐξαγαγὼν πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ. Ὁ ἐξαγαγὼν (4) τὸν Ἰωσήφ εἰς βασιλείαν ἐκ δουλείας καὶ φυλακῆς, καὶ σὲ λυτροῦται ἐκ τῶν θλίψεων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Μόνον θάρσῆσον, μόνον ἔργασαι, μόνον ἀγώνισαι προθύμως· οὐδὲν γὰρ ἀπόλλυται. Ἀναγραπτός ἐστὶ σου πᾶσα προσευχὴ καὶ ψαλμωδία· ἀναγραπτός ἐστὶ πᾶσα ἐλεημοσύνη· ἀναγραπτός ἐστὶ πᾶσα νηστεία· ἀναγραπτός ἐστὶ πᾶς ὁ διαφυλαχθεὶς γάμος καλῶς· ἀναγραπτός ἐστὶν ἐγκράτεια διὰ Θεὸν τελεσθεῖσα. Τὰ πρωτεῖα δὲ τῶν στεφάνων ἐν ἀναγραφῆς ἔχει παρθενία καὶ ἀγνεία, καὶ μέλλεις λάμπειν ὡς ἄγγελος (5). Ἄλλ' ὡσπερ ἤκουσας ἠδέως τὰ καλὰ, οὕτως ἔκουε πάλιν ἀδυσωπήτως τὰ ἐναντία. Ἀναγραπτός σου ἐστὶ πᾶσα πλεονεξία· ἀναγραπτός σου ἐστὶ

A reperietur? Non proprios servos despiciet tantus gloriosus rex, qui angelorum satellitio comitatus erit, qui Patris consessor. Ut enim ne cum inimicis confundatur electi, « mittet angelos suos cum « tuba magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis ⁶³. » Lotum non neglexit, qui unus erat; quomodo ergo justos multos negliget? *Venite, benedicti Patris mei* ⁶⁴, aiet eis qui tunc nubium curribus vehentur, et ab angelis collecti fuerint.

νεφελώδεσιν ἄρμασιν ἐποχοῦμενοι, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων

XXIII. Sed inquiet aliquis eorum qui adsunt: Ineps sum, et illo fortassis tempore infirmus in lecto inveniar ⁶⁵; aut ego mulier in pistrino deprehendar ⁶⁶; anne ergo contemnemur? Confide, homo, judex personas non respicit. « Non secundum « gloriam (5) judicabit, neque secundum facundiam « arguet ⁶⁷; » non anteponebat eruditos indoctis, neque pauperibus divites, etiamsi in agro fueris ⁶⁸, assumet te angeli. Ne existimes quod terrarum dominos accipiet, te vero agricolam relinquat: etiamsi servus vel pauper fueris, nihil sollicitus esto: qui formam servi suscepit ⁶⁹, servos non aspernabitur. Etiamsi æger in lecto jacueris, scriptum est: « Tunc « duo erunt in lecto uno: unus assumetur, et alter « ter relinquetur ⁷⁰. » Quamvis necessitate cogente in pistrinum deditus fueris sive vir sive mulier; tametsi pueros habueris, ac molæ assideas, non tamen præteribit te « qui eduxit vincitos in fortitudine ⁷¹. » ⁷² Qui Josephum ex servitute et carcere ad regnum provexit, te quoque ex afflictionibus in cœlorum regnum redemptum perducet. Solummodo confide, solummodo operare, solummodo alacriter decerta: nihil enim tibi deperibit. Descripta est tua omnis oratio et psalmodia: descripta est omnis elemosyna: descriptum omne jejunium: descriptum omne conjugium pulchre et caste observatum: descripta continentia (7) propter Deum tolerata. ⁷³ Primas vero in [De] descriptionibus coronas habet virginitas et integritas, et tanquam angelus collucebis. At sicut

⁶³ Matth. xxiv. 31. ⁶⁴ Matth. xxv. 34. ⁶⁵ Luc. xvii. 34. ⁶⁶ ibid. 35. ⁶⁷ Isa. xl. 3. ⁶⁸ Matth. xxiv. 40. ⁶⁹ Philip. ii. 7. ⁷⁰ Luc. xvii. 34. ⁷¹ Psal. lxxvi. 7. ⁷² Vid. cat. 8. n. 4. ⁷³ Vid. cat. 4, n. 24; et cat. 12, n. 33 et 34.

(1) Δεῦτε, οἱ, etc. Codd. Reg., Roe, Casaub. et Grod., Δεῦτε, πάντες οἱ, etc., *Venite omnes benedicti*. Illud πάντες quod Matthæus hic non agnoscit, forte sumptum ex simili loco Matth. xi. 28: *Venite ad me, omnes qui laboratis*, etc.

(2) Καταληφθήσομαι. Ex cod. Coisl., verbum hoc in prima persona scripsimus, postulante verbo præcedente εὐρεθήσομαι, et sequente καταφρονηθῶμεν. Erat in editis, καταλειφθήσεται, *deprehendetur*, at Grod. legit, καταλειφθήσεται, *relinquetur*.

(3) Λαμβάνουσί σε. Pronomen tuum necessarium ascripsimus ex Reg., Roe, Casaub.

(4) Ὁ ἐξαγαγὼν. Articulum ὁ addidimus ex Coisl., Reg., et Colb.; at Reg., sicut Roe et Casaub. habent, ἐξάγων.

(5) Ὡς ἄγγελος Codd. Roe et Casaub., ὡς ὁ ἥλιος, *tanquam sol*: juxta sententiam Christi, Matth.

xii. 43. Post ante ἔκουε, adjecimus vocem οὕτω ex Reg., Roe et Casaub. cod.

(6) *Non secundum gloriam*. Hoc est non humanæ gloriæ favore et respectu capiatur: ut neque rei causam suam orantis, vel judicis sui benevolentiam captantis, facundia et sermonum artificio demulcebatur. Ita locum a Cyrillo intellectum esse suadet contextus. Tota porro Cyrilli in hoc loco oratio supponit communem illam Græcis Patribus et Latinorum permultis opinionem, multos secundo Domini adventu adhuc viventes deprehensum iri, et una cum redivivis ejus judicio, non prius obita morte sistendos. Cui opinioni favet sententia Scripturæ et Symbolorum omnium, Christum vivos et mortuos judicaturum pronuntians.

(7) Id est, viduitas.

læta jucunde audivisti, sic rursus patienter eis adversa audito. Descripta est omnis tua rapina : descripta omnis scortatio tua : descriptum tuum omne perjurium, blasphemia, veneficium, furtum, homicidium. ⁷⁴ Omnia hæc in posterum **237** describentur, si nunc post baptismum eadem commiseris. Nam quæ illum præcessere delentur.

XXIV. *Quando autem venerit, inquit, Filius hominis in gloria sua, et omnes angeli cum eo* ⁷⁵. Vide, homo, quam multis testibus iudicium ingrederis ; aderit tunc universum hominum genus. Cogita igitur quam numeros sit Romanorum natio ; reputa qualis barbarorum nunc in vivis degentium multitudo, et quam magna ante centum annos e vivis excesserit. Pensa ante annos mille quanta sepulta sit. Revolvo animo qui ab Adamo usque in præsentem diem exstiterunt. Ingens quidem multitudo : adhuc tamen parva, plures namque angeli. Hi sunt nonaginta novem oves illæ ⁷⁶, cum una tantum sit humanum genus. Nam pro magnitudine locorum quorumlibet, incolarum æstimandus est numerus. Terra universa puncti instar est in medio unius cæli : tantamque cælum quod illam ambit, incolentium multitudinem continet, quantam ipsum habet amplitudinem ; et cæli cælorum omni æstimatione superiorem numerum complectuntur. Scriptum est siquidem : *Mille millia ministrabant ei, et decies millies dena millia assistebant ei* ⁷⁷ : ⁷⁸ non quod eo solo numero finiatur multitudo, sed quod ampliorem exprimere propheta non po-

πᾶσα πορνεία· ἀνάγραπτός σου πᾶσα ἐστὶν ἐπιορκία, καὶ βλασφημία, καὶ φαρμακεία, καὶ κλοπή, καὶ φόβος. Πάντα ἀναγράφεται ταῦτα λοιπὸν, εἴν νῦν (1) μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὰ αὐτὰ πράξης· τὰ γὰρ πρῶτα ἐξαλείφεται.

ΚΔ'. Ὅταν δὲ ἔλθῃ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. Βλέπε, ἄνθρωπε, ἐπὶ πόσων εἰς κριτήριον εἰσέρχῃ· πᾶν γένος ἀνθρώπων τότε παρέσται. Λόγισαι οὖν, πόσον ἐστὶ τὸ Ῥωμαίων φύλον· λογίσαι, πόσα τὰ βάρβαρα τὰ νῦν ζῶντα, καὶ πόσα πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐτελεύτησε· λογίσαι πρὸ χιλίων ἐτῶν πόσα ἐτάφη. Λόγισαι τοὺς (2) ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι σήμερον· πολὺ μὲν τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἔτι μικρόν· πλείονες γὰρ οἱ ἄγγελοι. Ἐννενίχοντα ἐννέα πρόβατά ἐστιν ἐλεῖνα· ἡ δὲ ἀνθρωπότης, τὸ ἓν μόνον. Πρὸς γὰρ τὸ μέγεθος τῶν τόπων ἀπάντων (3), οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰκητόρων λογιζέσθαι δεῖ. Ἡ οἰκουμένη γῆ κέντρον ὡσπερ ἐστὶν ἐν μέσῳ τοῦ ἐνὸς οὐρανοῦ· καὶ τοσοῦτον ἔχει (4) πλῆθος ὁ ταύτην περιβάλλων οὐρανός· ὅσον ἔχει τὸ πλάτος· καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν ἀνεύκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμόν· γέγραπται δέ. Χίλια· χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μυρία μυριάδες παρεστῆκεισαν αὐτῷ· οὐχ ὅτι τοσοῦτον μόνον τὸ πλῆθος ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι πλέον τούτων εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο ὁ προφήτης. Πάρεστι τοίνυν ἐν τῇ κρίσει τότε ὁ Θεὸς ὁ πάντων Πατὴρ, συγκαθεζόμενος Ἰησοῦ Χριστοῦ (5), καὶ συμπαρόντος ἁγίου Πνεύ-

⁷⁴ Vid. cat. 14, n. 30. ⁷⁵ Matth. xxv, 31. ⁷⁶ Matth. xviii, 12 ; Luc. xv, 4. ⁷⁷ Dan. xii, 10. ⁷⁸ Vid. cat. 6, n. 3 ; cat. 11 ; cat. 16, n. 23.

(1) Ἐάν νῦν. In impressis, νῦν ἐάν. Ea verba naturali suo ordini reddidimus ex codd. Coisl., Reg. et Grod. Loco τὰ αὐτὰ, legit Grod., ταῦτα quemadmodum est in codd. Roe et Cas. Nec male quidem : sed sequens τὰ πρῶτα suasit ut nihil immutarem. In hoc loco Basilidem forte respicit auctor, qui sola involuntaria et perignorationem commissa peccata dimitti dicebat, apud Clem. Alex. lib. iv Strom, num. 24, pag. 536, ed. Paris. Cum autem Cyrillus peccata post baptismum commissa inscribi ait, accedit forte ad sententiam Clem. Alex., loco citato expositam, qua peccata ante baptismum perpetrata remitti ait, posteriora autem expurgari ; per ignem videlicet iudicii, etiamsi per pœnitentiam remissa fuerint ; solo enim baptismo penitus oblivioni dari.

(2) Λόγισαι τοὺς, etc. Hanc phrasim paulo aliis verbis expressam ferunt codd. Colb., Bodl. et ed. Morelii : Λόγισαι τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ, πόσα ἔθνη· πολὺ μὲν τὸ πλῆθος ἕως σήμερον, ἀλλὰ γὰρ πλείονες οἱ ἄγγελοι. « Considera eos qui ab Adamo exstiterunt, quam multa gentium sepulta ; grandis quidem multitudo in diem usque presentem ; at enim plures angeli. » Paulo post, ante ἐστὶν ἐλεῖνα insertum in editis τοῦτ', quod expunximus auctoritate codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. Forte legendum ἐλεῖνοι. Loco ἡ δὲ ἀνθρωπότης, quatuor memoriali codices, et Grod. habent, τὸ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ἀνθρωπότης, tu autem, id est, humanum genus. Hinc putamus in superius membrum τοῦτ' irrepsisse. Communis illa inter Patres nonaginta ovium interpretatio. In his ovibus Filium ipsum comprehendere veritus non est Asterius Arianus, apud Athan., De Synodis, num. 17.

(3) Ἀπάντων. Vox illa deest in codd. Reg. et Grod. Ejus loco Coisl. habet, ἐκείνων. Post, loco οἰκουμένης, scriptum in Coisl. et Reg., οἰκουμένη, quod melius : at Cyrillus cat. 6, num. 2, scribit etiam τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας.

(4) Καὶ τοσοῦτον ἔχει. Loco ὑπερέχει, scripsimus, ἔχει, ex codd. Olob., Roe et Casaub. : si legatur, ὑπερέχει, significabit amplius habere. Valde suspicor legendum, περιέχει, continet. Mox, ubi habetur, περιβάλλων, Reg. habet, ὑπερβάλλων, sed ὑπὲρ pro περί positum. In sequentibus verbis, pro ὅσον est in Coisl., Boe. Casaub. et Grod., πόσον. At totus ille locus diverse prorsus in codd. Roe et Casaub. repræsentatur : Καὶ εἰ τοσοῦτον ἔχει πλῆθος ὁ τὰ τὴν περιβάλλων οὐρανός, πόσον ἔχει τὸ πλάτος ; καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν πῶς οὐκ ἀνεύκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμόν. « Et si tantam multitudinem complectitur [terra], cælum quod terram ambit, quantum tam habet latitudinem ? et cæli cælorum quomodo non inæstimabilem incolarum numerum complectuntur ? » Planior sensus efficietur in hac eorum codicum lectione, si verba πλῆθος et πλάτος in ter se commutaveris. Grodecus cætera legit ut in textu, at habuisse videtur in suo exemplari, εἰ οἰκουμένη, et pro ὅσον ἔχει τὸ πλάτος, hæc verba, πόσον ἔχει τὸ πλῆθος, et ita interpunxit. « Si terra est « tanquam centrum in medio cæli, et tantam habet « multitudinem : cælum quod terram ambit quantum « habet multitudinem ? » Cuni recepta lectio sensum habeat non incommodum, eam movere nolimus, maxime cum nulla tot discrepantium codicum nobis ex toto placere posset ; præterquam sola Grodecii, quam tamen in mss. reperire non potuimus.

(5) Ἰησοῦ Χριστοῦ. Nomen Ἰησοῦ addidimus

ματος. Σάλπιγξ ἀγγελικὴ προσκαλεῖται πάντας ἡμᾶς τὰ πεπραγμένα φοροῦντας. Ἄρα οὐκ ὀφείλομεν ἐν-τεῦθεν ἤδη ἀγωνιάσαι (1); Μὴ μικρὰν τὴν καταδίκην, καὶ χωρὶς τιμωρίας, ἀνθρώπε, νομίσης τὸ ἐπὶ τσοσούτων καταγνωσθῆναι. Ἄρα οὐχ αἰρούμεθα πολ-λάκις ἀποθανεῖν, ἢ ὑπὸ φίλων καταγνωσθῆναι; supplicio, tam multis testibus condemnari. Nonne malum est pluries mori, quam ab amicis condemna- tionem subire?

ΚΕ'. Ἀγωνιάσωμεν, ἀδελφοί, τοίνυν (2), μὴ Θεὸς ἡμῶν καταγνώσῃ ὅς ἐξετάσεως ἢ ἐλέγχων οὐ χρεῖαν ἔχει, πρὸς κατάγνωσιν. Μὴ εἴπῃς, ὅτι νυκτὸς ἐπύρ-νευσα, ἢ ἐμάγευσα, ἢ ἕτερόν τι ἔπραξα, καὶ ἀνθρω-πος οὐ παρῆν ἐκεῖ. Ἐκ τῆς συνειδήσεώς σου κρί-νη (3) μεταξὺ τῶν λογισμῶν, κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ ὅταν κρίνη ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων. Τοῦ κριτοῦ τὸ φανερόν πρόσωπον ἀναγκάζει σε εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν· μᾶλ-λον δὲ κἂν μὴ εἴπῃς ἐλέγχει. Περιβεδλημένος γὰρ τὰς σεαυτοῦ ἀμαρτίας, ἔτι δίκαιοσύνας, ἐγείρη· καὶ τοῦτο ἐδῆλωσεν αὐτὸς ὁ κριτής, λέγων. Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ κρίνων. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐ-δένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δίδωκε τῷ Υἱῷ οὐκ ἀπαλλοτριῶν ἑαυτὸν τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ κρίνων. Νεύματι τοίνυν Πατρὸς κρίνει ὁ Υἱός. Οὐ γὰρ ἄλλα Πατὴρ, καὶ ἄλλα Υἱὸς τὰ νεύματα· ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτό.) Τί λέγει τοίνυν ὁ κριτής περὶ τοῦ φορεῖν σε τὰ ἔργα σου, ἢ μὴ (4); Καὶ συν-άξουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· δεῖ γὰρ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψαι, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Καὶ ἀφορίσει (5) αὐτούς ἀπ' ἀλλήλων, ὡσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων. Ὁ ποιμὴν πῶς ἀφ-ορίζει; ἄρα ἐξετάζων ἀπὸ βιβλίου, τί μὲν ἐστὶ πρό-βατον, τίς δὲ ἐρίφος· ἢ ἀπὸ τῶν φαινυμένων δια-κρίνει; Οὐχὶ τὸ μὲν (6) ἐρίων δηλοῖ τὸ πρόβατον, τὸ

A tuerit. Aderit igitur tunc in iudicio Deus omnium pater, una sedente Jesu Christo, et simul præsente Spiritu sancto (7). Advocabit nos omnes angelica tuba, ea quæ gessimus ferentes. Nonne jam ex hinc sollicitudine ac metu agi oportet? Ne exiguam pœnam esse putes, o homo, separato etiam malum est pluries mori, quam ab amicis condemna- tionem subire?

XXV. Paveamus igitur, fratres, ne nos condem- net Deus, qui inquisitione, vel argumentis [aut accusatoribus] ad condemnationem opus non ha- bet. Ne dixeris, nocte scortatus sum, vel magia operam dedi, aut aliud quid egi, nec aderat ibi hominum quisquam. Ex tua conscientia judi- caberis, « inter cogitationes accusantes, aut etiam « excusantes; in die quando judicaverit Deus occulta « hominum⁷⁹. » Terribilis iudicis vultus veritatem te dicere coget, seu potius etiamsi non dixeris convin- cet: tua enim ipsius sive peccata sive justa opera cir- cumindutus excitabere. Et hoc ipse iudex declaravit aïens: (Christus enim est qui iudicat. « Neque enim « Pater iudicat quemquam, sed iudicium omne de- « dit Filio⁸⁰: » non se spolians potestate, sed per Filium iudicans⁸¹. Nutu igitur Patris iudicat Filius; non enim sunt alii Patris alique Filii nutus, sed unus et idem utriusque.) Quid igitur ait iudex, utrum ferenda tibi sint opera tua, necne? « Et « congregabunt coram ipso omnes gentes⁸². » Opor- tet enim coram Christo genu omne flecti, cœlestium et terrestrium et infernorum⁸³. « Et separabit eos « alteros ab alleris, sicut pastor segregat oves ab « hædis⁸⁴. » Pastor quomodo segregat? nunquid ex libro inquirens quamnam sit ovis, quinam vero hæ- dus; aut non potius ex conspicuis iudicat? Nonne ovem lana declarat, villosa vero et aspera cutis

⁷⁹ Rom. II, 15, 16. ⁸⁰ Joan. V, 22. ⁸¹ Vid. cat. II, n. 16. ⁸² Matth. XXV, 32. ⁸³ Rom. XIV, 10; Philip. II, 10. ⁸⁴ Matth. XXV, 32.

ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Voces, σάλπιγξ ἀγγε-λική, Roe et Casaub. habent in dandi casu, σάλ-πιγγι ἀγγελικῇ.

(1) Ἀγωνιάσαι. Roe et Casaub., ἀγωνιάξω. Coisl. vero et Reg., ἀγωνιάσασθαι. Simile quidpiam vide- tur legisse Grodecus dum vertit, *decerlare*. At Cy- rillus hic tremorem et sollicitudinem divini iudicii commendat, quem jam longe ante concipere debe- mus. Verbo ἀγωνιάξω pro sollicitum formidare cum aliis auctoribus usurpat Cyrillus sup., num. 23: Κἂν δοῦλος ᾖς, κἂν πένης, μηδὲν ἀγωνιάσης, et infr. num. 25, ἀγωνιάσωμεν, ἀδελφοί· cat. 2, num. 11, τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἠγωνιάσας, « invisibilem tanquam « videns contremuit. » Paulo post, loco μικρὰν τὴν κα- ταδίκην, est in Roe et Casaub., μικρὰν τὴν τιμω-ρίαν καὶ μικρὰς καταδίκης, « ne parvum supplicium « aut levis nullæ existimes. »

(2) Τοίνυν. Hanc vocem adiecit ex Roe et Casaub.

(3) Κρίνη. Ita lego ex versione Grod. sensu po- stulante. Editi, κρίνει, Coisl., κρίνει. Paulo post, pro ὅταν κρίνη, Roe et Casaub., ὅτε κρίνει, ut in Apostoli textu. Mox, particulam negantem μὴ ne- cessariam verbo εἴπῃς præfiximus, ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ac post περιβεδλημένος, loco δὲ, scripsimus γὰρ, ex iisdem, insuperque Colb. et Morel. Hi porro omnes codd loco ἀμαρ-

τίας, ἔτι δίκαιοσύνης, unum verbum habent, nem- pe Coisl., Reg., πράξεις, Colb., Morel., Roe, Casaub., τὰ... πράγματα.

(4) ἢ μὴ. Has voces addidimus ex Coisl., Reg. Roe, Casaub., Grod.

(5) Ἀφορίσει. Roe, Casaub., ἀφοριεῖ, ut in E- vangelio. Pro ἀπὸ βιβλίου, *ex libro*, male Reg., ἀπὸ βίου, *ex vita*. Nam loquitur Cyrillus non de Christo, sed de opilione et pastore armenti, cui Christum iudicem comparat. Loco τὴς ante πρόβα- τον, scripsimus, τί, ex codd. Roe et Casaub. et Grod.; non enim hic de hominibus, sed de pecudi- bus est sermo. Sed ante ἐρίφος, τίς retinimus, quanquam duo codices prius memorati hic quo- que τί adscriptum habeant.

(6) Οὐχὶ τὸ μὲν, etc. Reg., Coisl. Colb., Bodl. οὐγ' ὅτι τὸ μὲν, etc. *nonne ex eo quod*, etc.

(7) « Simul præsente Spiritu sancto. » Ubicunque Spiritus sancti præsentiam conjungit cum Patre et Filio. Sic *Procat.*, num. 15, eundem cum Patre et Filio in baptismi celebratione præsentem adesse ait. Ferit forsitan eos qui nullas in postremo judi- cio Spiritus sancti partes esse aiebant: Ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς προσδοκωμένης ἐπιφανείας ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Κυρίου, ἀσυντελὲς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Quam Arianorum, vel Pneumatomachorum, qui sine du- bio ab Arianis hauserant, opinionem castigat san-

nædum prodit? Sic et tu, si a peccatis modo purgatus fueris, tuas actiones deinceps tanquam lanam mundam⁸⁵ habiturus es: mansuraque est tua vestis impolluta, et dices semper: « Exui tunicam meam, « quomodo induar illam⁸⁶? » Ex amictu agnosceris ovis: ⁸⁷ si vero villosus reperieris, instar Esau ut pilis asperi ita et mente pravi⁸⁸, qui propter cibos primogeniti jura amisit, et prærogativam vendidit⁸⁹; in sinistris constituere⁹⁰. Absit autem ut præsentium quisquam excidat a gratia, aut propter pravas actiones in sinistris peccatorum ordinibus reperiat.

XXVI. Tremendum vere iudicium est, et propter ea quæ denuntiantur [secutura] verus timori locus. Regnum cælorum proponitur, et ignis æternus præparatus est⁹¹. Quoniam igitur modo, aiet quispiom, iguem effugiemus? quove modo in regnum ingrediemur? *Esurivi*, inquit, *et dedistis mihi manducare*⁹². Addiscite viam; non est nunc allegoria opus, sed ut ea quæ dicuntur opere perficiamus. « Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et « dedistis mihi potum. Hospes fui, et collegistis me; « nudus, et operuistis me; infirmus, et visistalis « me: in carcere fui, et venistis ad me⁹³. » Hæc si feceris, una regnabis; si prætermiseris, condemnaberis. Jam nunc ergo **239** hæc operari incipe, et persevera in ille: ne fatuarum virginum exemplo oleum emptum abiens excludaris⁹⁴. Ne fiducia plenus esto, quod lampadem solummodo teneas: sed illam ardentem conserva⁹⁵. Luceat tua lux bonorum operum coram hominibus, nec blasphemetur propter te Christus⁹⁶. Feras indumentum incorruptionis⁹⁷ (1), in bonis operibus emicans⁹⁸: et quodcumque a Deo rite administrandum suscepisti negotium⁹⁹, e re administra. Creditæ tibi pecuniæ? recte dispensa. Verbum doctrinæ tibi concreditum est? pulchre administra. Audientium

A δὲ τριζῶδες καὶ σκληρὸν ὄηλοῖ τὸν ἔριφον; Οὕτως, ἐὰν μὲν καθαρῶς ἄρτι: τῶν ἀμαρτιῶν, τὰς πράξεις ἔχεις εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἔριον καθαρὸν καὶ μένει σου ἀμόλυτος ἢ στολή, καὶ λέγεις πάντοτε τὸ, Ἐξεδυσάμην (2) τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἐκ τῆς περιβολῆς γνωρίζῃ πρόβατον. Ἐὰν δὲ τριζῶδης εὐρεθῆς, κατὰ τὸν Ἰσαυ τὸν δασὸν ἐν θριξί, καὶ φῦλον ἐν διανοίᾳ: τὸν ἀπολέσαντα τὰ πρωτοτόκια διὰ βρώματα, καὶ πωλόσαντα τὴν ἀξίαν γενήσῃ τῶν ἀριστερῶν. Μὴ γένοιτο δὲ τινα τῶν παρόντων ἀποβληθῆναι τῆς χάριτος, μηδὲ διὰ φάουλαις πράξεις ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τῶν ἀμαρτωλῶν εὐρεθῆναι τάγμασι.

B Κζ'. Φοδερὰ ἢ κρίσις ὡς ἀληθῶς, καὶ φόβος ἐπὶ τοῖς καταγγελλομένοις: βασιλεία οὐρανῶν πρόκειται, καὶ πῦρ αἰώνιον ἡτοιμάσται. Πῶς οὖν, ἐρεῖ τις, φύγωμεν τὸ πῦρ; καὶ πῶς εἰσελθωμεν εἰς τὴν βασιλείαν; Ἐπεινάσῃ, φησὶ (3), καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Μάθετε τὴν ὁδόν: οὐ χρεῖα νῦν ἀλληγορίας, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτάλασαι τὰ λεγόμενα. Ἐπεινάσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν: ἐδιψήσα, καὶ ἐποτίσατέ με: ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με ἡσθιένησα, καὶ ἐπεσκεψάσθῃ με: ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἔλθετε πρὸς μέ. Ταῦτα ἐὰν ποιήσῃς, συμβασιλεύσεις: εἰ δὲ μὴ ποιήσῃς, κατακρίνη. Ἦδη τοίνυν ἄρξαι τοῦ ἐργάζεσθαι ταῦτα, καὶ ἐπίμενε τῇ πίστει: μὴ, κατὰ τὰς μωρὰς παρθένους, μέλλων ἀγοράζειν τὸ ἔλαιον ἀποκλεισθῆς. Μὴ θαρσῆσῃς, ὅτι μόνον (4) κατέχεις τὴν λαμπάδα: ἀλλὰ διατήρησον αὐτὴν καιομένην. Λαμπάτω σου τὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ βλασημεῖσθαι διὰ σὲ ὁ Χριστός. Φόρεσον ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαπρέπων: καὶ ὁ λαμβάνεις παρὰ τοῦ Θεοῦ οἰκονομικῶς διοικῆσαι (5) πρᾶγμα, διοίχῃσον χρησίμως. Χρήματα ἐπιστεύθῃς; διοίχῃσον καλῶς. Λόγον διδασκαλικὸν ἐπιστεύθῃς; οἰκονόμησον καλῶς. Τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων προσθεῖναι δύνασαι; ποίαι τοῦτο

⁸⁵ Isa. i, 18. ⁸⁶ Cant. v, 3. ⁸⁷ Vid. cat. 1, n. 2. ⁸⁸ Gen. xxv, 25. ⁸⁹ Hebr. xii, 16. ⁹⁰ Matth. xxv, 33. ⁹¹ ibid. 41. ⁹² ibid. 35. ⁹³ ibid. 35, 36. ⁹⁴ ibid. 10-12. ⁹⁵ Matth. v, 16. ⁹⁶ Rom. ii, 24. ⁹⁷ I Cor. xv, 53. ⁹⁸ I Tim. ii, 10. ⁹⁹ Matth. xxv, 14, 30; Luc. xii, 42. ¹ II Tim. ii, 15.

ctus Basilius, lib. *De Spiritu sancto*, cap. 16, p. 328, aiens adfuturum, ut in justis gratiam suam, quam arrhabonis tantum loco habuerant, compleat et perficiat: impios vero eo quod habuerant privet.

(1) *Indumentum incorruptionis*. Vox hæc in Liturgiis Græcis usitata, verbi gratia in *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 6, pag. 333, in precatatione pro Catechumenis; habetur apud Naz., orat. xlii, pag. 685; Chrysost., hom. 2 in *II Cor*. Vide Coteler. in citatum *Constit. apost.* locum.

(2) *Ἐξεδυσάμην*. Ex codd. Coisl., Reg., Roe., Casaub., Bodl. et sacra Scriptura, ac Cyrillo ipso cat. 3, num. 7. cat. 20, num. 2. reformavimus hanc vocem male in editis distractam in duas ἐξέδυσσα μὲν.

(3) *Ἐπεινάσα, φησὶ*. Particulam γάρ inter has duas voces interpositam expunximus, auctoritate codd. Roe, Casaub., Coisl., Reg., Grod. Paulo post, verba, ἐδιψήσα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, addidimus ex iisdem codd. Scripsimus quoque ex codd. Reg.

D et Grodecii versione, ut in Evangelio, περιεβάλετε: nam quod est in editis, περιβάλλετε, mendum esse non dubitamus. Postremo, κατακρίνη, ex Coisl., Reg., Roe et Casaub. reposuimus, loco vitiosæ scripturæ, κατακρινεῖς.

(4) *Μόνον*. Codd. Colb., Bodl. et ed. G. Morelii, pro μόνον habent, μένων. Non improbanda lectio: « Ne confidas quod exspectans [adventum Christi] « lampadem habeas; » sed non solus hic locus est, ubi pro μόνον Colb. cod. exscriptor posuit μένων.

(5) *Οἰκονομικῶς διοικῆσαι*. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Colb., Bodl., Morel., οἰκονομησῃ. Inferius, loco προσθεῖναι, codd. Coisl., et Roe habent προστεῖναι, præesse; eodem modo legit Grodecius qui verba, τὰς ψυχὰς τ. ἀκ. subjicit regimini verbi οἰκονόμησον. At οἰκονόμησον refertur ad alterum, λόγον διδασκαλικόν, subintellectum: retinendaque est lectio προσθεῖναι τὰς ψυχὰς, quam imitatur Cyrillus ex illo Act. ii, 42, καὶ προστεθήσαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαί, etc.

σπουδαίως. Πολλὰ θύραι τῆς καλῆς διοικήσεως. Μή τις ἡμῶν μόνον καταγνωσθεὶς ἀποβληθῆ, ἵνα μετὰ παρόδησις ἀπαντήσωμεν τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ Χριστῷ, τῷ βασιλεύοντι εἰς τοὺς αἰῶνας. Βασιλεύει γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ κρίνων ζῶντας καὶ νεκροὺς, ὑπὲρ ζώντων (1) καὶ νεκρῶν ἀποθανόντων καὶ καθὼς Παῦλος φησιν· Ἐἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

ΚΖ. Κἄν ποτέ τις ἀκούσης λέγοντος, ὅτι τέλος ἔχει ἡ Χριστοῦ βασιλεία, μίσητον τὴν ἀίρεσιν· τοῦ δράκοντός ἐστιν ἄλλη κεφαλή, προσφάτως περὶ τὴν Γαλατίαν ἀναφυσῆσα. Ἐτόλμησέ τις (2) λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς εὐ βασιλεύει καὶ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι ὁ Λόγος ἐκ Πατρὸς ἐξεληθὼν, οὗτος εἰς Πατέρα πάλιν ἀναλυθεὶς οὐκέτι ἐστὶ, βλασφημιῶν τὰ τοιαῦτα καθ' ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ Υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Οὐκ ἤκουσε τοῦ Γαβριὴλ λέγοντος· Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Σκόπησον τὸ λεγόμενον· ἄνθρωποι νῦν αἰρετικοὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ (3) διδάσκουσι, καὶ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὰ περὶ τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῦ Σωτῆρος ἐδίδάχθη· Τίνι μᾶλλον οὐκ πιστεύεις; οὐχὶ ἄρα τῷ Γαβριὴλ; Τὴν μαρτυρίαν τὴν παροῦσαν τοῦ Δανιὴλ ἤκουσον· Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι· τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔθροισεν (4). Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι, δουλεύουσιν αὐτῷ. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασι-

A animas udingere [fidei] potes ¹? facito illud diligenter. Multae sunt praeclaræ administrationis januae. Tantum, ne quis ex nobis condemnatus abiciatur, ut cum fiducia occurramus æterno regi Christo qui regnat in sæcula. Regnat enim in sæcula, qui iudicat vivos et mortuos, pro vivis et mortuis mortuus. Et sicut Paulus dicit: « Ad hoc enim Christus est mortuus, et vixit, ut et mortuis et vivis dominetur ³ ».

XXVII. Quod si forte aliquem audiveris dicentem, quod finem habeat Christi regnum (5) hanc hæresim execrare; draconis est alterum caput ⁴, quod novissime circa Galatiam succrevit. Ausus est quidam (6) dicere, post mundi finem regnaturum non esse Christum: nec pronuntiare veritus est, quod Verbum e Patre egressum, ipsum rursus in Patrem resolutum amplius non erit; talia in sui ipsius perniciem blasphemia vomens. Non enim audivit Dominum dicentem: *Filius manet in sæculum*⁵. Non audivit Gabrielem aientem: « Et regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis ⁶ ». Vide quod dicitur: nunc homines hæretici contra Christum docent; et Gabriel archangelus de perpetua Salvatoris permansione docuit. Cuiam ergo magis fidem adhibeas? nonne Gabrieli? Præsens Danielis testimonium audi: « Videbam in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli tanquam *Filius hominis veniens; et 240* usque ad Antiquum dierum pervenit. Et datus est ipsi honor, et principatus, et regnum. Et omnes populi, tribus, linguæ servient ipsi. Potestas ejus, potestas æterna quæ non pertransibit, et regnum ejus non destruetur ⁷ ». Hæc tene potius, hic crede: quæ vero hæresis

² Act. II, 42. ³ Rom. XIV, 9. ⁴ Apoc. XII, 3. ⁵ Joan. VIII, 35. ⁶ Luc. I, 32. ⁷ Dan. VII, 13, 14.

(1) Ὑπὲρ ζώντων. Articulum ὁ ante ὑπὲρ ζώντων, ex codd. Casaub. et Roe, abrasimus, ut servaretur vis Cyrilliani ratiocinii, quo ait et ex Apostolo probat, Christum ideo viventium et mortuorum ex regia dignitate iudicem esse, quia pro utrisque mortuus est. Sed eosdem codices non sequimur, dum pro ἀποθανόντων, habent, ἀπέθανεν. Verba, καὶ ἔζησεν, desunt in codd. Roe et Casaub. At pro ἔζησεν, Paulus scripsit, ἀνέζησεν, sed lectio ἔζησεν. Job. Millesio Prolog. n. 763, aptior videtur, antithesim inter ἀπέθανεν et νεκρῶν, et ἔζησεν et ζώντων melius conservans.

(2) Ἐτόλμησέ τις. Vocem τις ascripsimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Ottob., Grod.

(3) Κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Editi, τὰ κατὰ Χριστοῦ. Articulum τὰ rejecimus ex Coisl., Reg., Roe.

(4) Ἐθροισεν. Post ἔθροισεν addunt codd. Reg., Roe, Casaub. et Grod., ἐνώπιον αὐτοῦ. *corum eo*; quæ voces in Bibliis Vaticanis desunt, habentur tamen in Aldinis et Complut. et in cod. Al. et apud multos Patres. Easne legerit Cyrillus noster incertum, cum sequentes, καὶ προστηνέχθη αὐτοῦ, prætermiserit.

(5) *Quod finem habeat Christi regnum*, etc. Marcellum Ancyranum intelligit, tametsi nomini parcat; qui cum adversus Asterium Sophistam Ariannum, librum scripsisset ad explicandum locum Apostoli de Filii subiectione erga Patrem, Sabellii et Pauli Samosatensis hæresim instaurare visus est. Quare in concilio Hierosolymitano anni 335 deprehensus ab episcopis quod prava sentiret et senten-

tiam mutare jussus, librum se igni daturam pollicitus est. Constantium postea adivit; a quo ad concilium CP. anni 336 remissus, episcoporum sententia sacerdotio dejectus est. Hæc ex Socrate, lib. I *Hist.*, cap. 36, et Eusebio, lib. II *Contr. Marcell.*, p. 35 et 36. Idem tamen a concilio Rom. an. 342 et Sardicensi an. 347 absolutus, utrum vere hæreticus fuerit criticis disputandi occasionem dedit. Si lis ista ex Patrum et auctorum ecclesiasticorum sententia æstimanda sit; omnes pene accusant Marcellum pauci defendunt, aliqui dubii hærent. Si ex confessionibus fidei, Marcelli et discipulorum, nihil est quod in illis jure reprehendas. Si ex fragmentis librorum ejus ab Eusebio transcriptis, Marcellum forte ab hæresi Sabelliana, et personarum Patris et Filii confusione, utrunque absolves. ab hæresi vero de finiendo Christi regno, et deserenda a Verbo quam nostræ salutis causa suscepit humanitate, vix ac ne vix quidem: adeo diserta sunt ejus verba ab Eusebio, in primis lib. II *Contra Marcellum* commemorata, pag. 50 et 51. Si denique ex judicii synodalibus, erit sane potior conciliorum Romani et Sardicensis, quam Hierosolymitani, CP. et Philippopolitani, auctoritas. Quæ tamen Cyrillum nostrum Basilium, et Patres pene omnes tam Latinos quam Græcos non prohibuit quominus Marcellum alii ut certum hæreticum, alii saltem uti maxime suspectum haberent: conciliumque CP. æcumenicum et Marcellianos in veris hæreticis numerat.

(6) Marcellus Ancyranus.

effudit, procul rejice; manifestissima namque de A nunquam finiendo Christi regno audivisti.

πέμπου· φανερώτατα γὰρ ἤκουσας περὶ τῆς ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας.

XXVIII. Habes et aliquid simile in explicatione lapidis e monte sine manibus abscissi ⁸, qui est Christus quantum ad carnem: « Et regnum ejus « populo alteri non derelinquetur ⁹ ». Et David aliquando ait: « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi ⁹ »; alias vero: « In initio, tu Domine, terræ « fundamenta jecisti », et quæ sequuntur. « Ipsi « peribunt, tu autem permanes, etc. Tu autem idem « ipse es, et anni tui non deficient ¹⁰ ». Quæ quidem Paulus ad Filium interpretans retulit ¹¹.

XXIX. Vis autem cognoscere, unde in talem insaniam devenere qui contraria docent? Legerunt prave (1). quod ab Apostolo recte scriptum est: « Oportet enim ipsum regnare donec posuerit omnes inimicos suos sub pedibus suis ¹² »; et dicunt: quando inimici positi fuerint sub pedes ejus, non amplius regnabit; perverse stultaque hoc dicentes. Qui enim priusquam hostes debellaverit, regnat, nonne multo magis post superatos hostes regnaturus est?

XXX. Ausisunt et hoc dicere, quod illa sententia: « Cum subjecta fuerint ipsi omnia, tunc et ipse Filius « subjicietur ei, qui omnia ipsi subiecit ¹³; [hæc inquam sententia] significet Filium resolutum iri in Patrem. Jam vero, o omnium maxime impii, vos Christi opificia æternum manebitis; Christus vero per quem et vos et omnia facta sunt ¹⁴, interibit funditus? blasphemata vox sane. Quomodo autem subjicientur ipsi omnia? intereuntiane, an manentia? Ergone cætera quæ Filio subjiciuntur, manebunt; Filius vero Patri subjectus, non manebit? subjicietur porro, non quasi tunc Patri parere incipiat (ab æterno enim quæ placita sunt ei facit sem-

λεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. Ταῦτα κράτει μᾶλλον (2), τούτοις πίστευε· τὰ δὲ τῆς αἰρέσεως ἀπο-

ΚΗ'. Ἐχεις τὸ παραπλήσιον καὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ λίθου, τοῦ ἐξ ὄρους τμηθέντος ἄνευ χειρῶν, ὅς ἐστι Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα· Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῶν ἑτέρω οὐχ ὑπολειφθήσεται. Καὶ ὁ Δαβὶδ ποτὲ μὲν φησιν· Ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ποτὲ δὲ· Κατ' ἀρχῆς σὺ, Κυριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ τὰ ἐξῆς. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ τὰ ἐξῆς. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ (3), καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Ἄτινα εἰς τὸν Υἱὸν ὁ Παῦλος ἠρμήνευσεν.

ΚΘ'. Καὶ θέλεις γινῶνα· πόθεν ἤλθον εἰς τοιαύτην μανίαν οἱ τὰ ἐναντία διδάσκοντες; Ἀνέγνωσαν τὸ τοῦ Ἀποστόλου καλὸν, κακῶς, τὸ, Δεῖ γὰρ αὐτὸ, βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῆ (4) πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ λέγουσιν· Ὅταν οἱ ἐχθροὶ τεθῶσι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκέτι βασιλεύει· κακῶς καὶ ἄνοήτως τοῦτο λέγοντες. Ὁ γὰρ πρὶν καταγωνίστηται τοὺς ἐχθροὺς βασιλεύων, πῶς οὐχὶ μᾶλλον, μετὰ τὸ περικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν βασιλεύσει;

Λ'. Ἐτόλμισαν (5) δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι τὸ γεγραμμένον, Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, τοῦτο δηλοῖ καὶ τὸν Υἱὸν ἀναλύεσθαι εἰς Πατέρα. Εἴτα, ὦ πάντων ἀνοσιώτατοι, ὑμεῖς μὲν τὰ Χριστοῦ δημιουργήματα, μένετε· Χριστὸς δὲ, δι' οὗ καὶ ὑμεῖς (6)· καὶ πάντα γέγονεν, ἀπόλλυται; βλάστημος ἢ φωνή. Πῶς δὲ καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα; ἀπολλύμενα, ἢ μένοντα; Εἴτα, τὰ μὲν ἄλλα ὑποτασσόμενα τῷ Υἱῷ, μένει· ὁ δὲ Υἱὸς ὑποτασσόμενος τῷ Πατρὶ, οὐ μένει; ὑποταγήσεται δὲ, οὐχ ὅτι τότε ἀρχεται· πειθαρχεῖν τῷ Πατρὶ (ἀεὶ γὰρ (7) τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε),

⁸ Dan. ii, 34. ⁹ ibid. 44. ⁹ Psal. xlii, 7. ¹⁰ Psal. ci, 26-28. ¹¹ Hebr. i, 8-10. ¹² I Cor. xv, 25. ¹³ ibid. 28. ¹⁴ Joan. i, 3.

(1) *Legerunt prave*, etc. Locum hunc et subjectum, quem sibi hæreticorum nomine opponit Cyrillus, allegat Marcellus in fragmentis ab Eusebio commemoratis. Primum, *Oportet ipsum regnare*, etc., et alterum similem psal. cix: *Sede a dextris meis, donec ponam*, etc., lib. ii, cap. 4, pag. 51, C, D, alterum, *cum subjecta fuerint*, etc., qui thema et argumentum proposita a Marcello disputationis erat, cap. 2, pag. 41, et cap. 4, pag. 53. Subjectio-nem Christi, quam Patres de humanitate, vel de Ecclesiæ membris vulgo intelligunt, interpretatur Cyrillus de obedientia Patri ex omni æternitate a Filio, non serviliter et coacte, sed liberaliter et filii in morem præstita: de qua ejus sententia vide quæ in catechesim 10, n. 9 subnotavimus.

(2) *Μᾶλλον*. Cum esset in editis *μόνον*, hic solum crede, consensus codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. evicit, ut scriberemus *μᾶλλον*. Colb. habet *μένων*, pro *μόνον*. Respondet his verbis supra positis: Τίνι μᾶλλον οὐκ πιστεύεις; facilius μᾶλλον in *μόνον* quam *μόνον* in *μᾶλλον* ab emendatoribus commutari potuit. Paulo infra, loco καὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ, Coisl., Reg. et Grod. unam tantum vocem *περὶ* ascriptam habent. Pro *σημειώσας*, scriptum in Roe et Casaub., *τμηθέντος*, *decisi*, magis ad verba Danielis.

(3) Ὁ αὐτὸς εἶ. Articulum ὁ, quem editi præ-

termittunt, ex codd. Roe, Casaub. et Psalmorum ac sancti Pauli textu addidimus.

(4) *Ὅς ἂν θῆ*. Particulam *ἂν* ascripsimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., sacro textu, et ipso Cyrillo infra, sub finem num. 32.

(5) *Ἐτόλμισαν*, etc. Voces, καὶ τοῦτο, quæ in editis post *εἰπεῖν* sunt positæ, hoc in loco scripsimus, et particulam *ὅτι* iis præfiximus, juxta codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub. Particulam vero *ὅτι* post *εἰπεῖν*, ex Ottob., Roe et Casaub. Vocem quoque *ὁ Υἱὸς*, quæ paulo post sequitur, ex omnibus modo memoratis libris, Ottob. excepto, et sacro textu, hic revocavimus.

(6) *Καὶ ὑμεῖς*. Conjunctio *καὶ* hic primum comparat, a nobis ex codd. Coisl. et Grod. adjecta. Loco *ὑμεῖς*, vos, est in Colb., *ἡμεῖς*, nos. Paulo post, in verbis, *εἴτα τὰ μὲν ἄλλα*, etc., *εἴτα* posuimus pro *εἰ*, et *ἄλλα* adjecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. Pro *Υἱῷ* sequenti, Coisl., Reg. et Grod. scriptum habent *θεῷ*. Credo ante *εἴτα* legendum aliud, *μένοντα*, quod responsionem ad interrogatum contineat.

(7) *Ἀεὶ γὰρ*. Particulam causalem *γὰρ*, in editis *ἀεὶ* præfixam huic voci subjunximus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.; *ἀεὶ* hic omiserunt interpretes convertere, idem existimantes significare

ἀλλ' ὅτι καὶ τότε ὑπακούει, οὐκ ἀναγκαστὴν ὑπακούειν ἔχων, ἀλλ' αὐτοπροαιρέτων εὐπειθειαν. Οὐ γὰρ δοῦλος ἐστίν, ἵνα ἀνάγκῃ ὑποταγῇ· ἀλλὰ Υἱός ἐστίν· ἵνα προαιρέσει καὶ φιλοστοργίᾳ πεισθῇ.

ΑΑ'. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτούς· Τὸ, ἄχρις οὗ (1), ἢ τὸ, μέχρις οὗ, ποταπὸν ἐστίν; Ἐγὼ γὰρ αὐτῇ τῇ λέξει, ὁμοίως χωρήσας, ἀνατρέψαι πειράσομαι τὴν πλάνην. Ἐπειδὴ ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ὅτι τὸ, Μέχρις οὗ ἂν θῆ τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, δηλοῖ αὐτοῦ τὸ τέλος· καὶ ἐτόλμησαν περιγράψαι τὴν αἰώνιον τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ καταπαῦσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀκατάπαυστον ἐξουσίαν· φέρε τοίνυν, ἀναγνώμεν τὰ ὅμοια ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως. Ἄρα μέχρι τότε ἀπέθανον, καὶ οὐκέτι μετὰ Μωϋσέα τινὲς ἀπέθανον, ἢ μετὰ νόμον οὐκέτι θάνατος γέγονεν ἀνθρώπων; Ἀλλὰ βλέπεις, ὅτι τὸ μέχρι, ῥητὸν οὐ χρόνον ἐστὶ περιοριστικόν· ἀλλ' ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος, καὶ ταῦτα Μωϋσέως δικαίου ὄντος, καὶ θυμασίου ἀνδρός, ὅμως ἢ κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἐξενεχθεῖσα ἀπόφασις θανατικῆ, ἔφθασε καὶ ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἐξῆς· καὶ ταῦτα, μὴ ἀμαρτήσαντας τὰ ὅμοια τῷ Ἀδάμ, ἐν τῇ παρακοῇ τῆς τοῦ ξύλου βρώσεως.

ΑΒ'. Δέξαι πάλιν (2) ἄλλο ῥητὸν ὅμοιον· Μέχρι γὰρ σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Τὸ μέχρι σήμερον, ἄρα μέχρι Παύλου μόνον; οὐ μέχρι σήμερον, καὶ ἕως τῆς συντελείας; Ἐὰν δὲ λέγῃ Παῦλος Κορινθίους· Ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, ἐλπίδα ἔχοντες, ἀξιονομήτης τῆς πίστεως ὑμῶν, εἰς τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα (3) ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι· βλέπεις σαφῶς, ὅτι τὸ, ἄχρις, οὐ τέλος ἐστίν, ἀλλ' ἔχει τι ἐπακολουθεῖν. Πῶς τοίνυν δεῖ σε μνημονεύειν τῶ, Ἄχρις οὗ ἂν θῆ τοὺς ἐχθρούς; ὡσπερ ἀλλαλοῦ λέγει ὁ αὐτὸς Παῦλος· Καὶ παρακαλεῖτε ἐαυτοὺς καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται ὀθλονότι διὰ παντός. Ὡσπερ γὰρ ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ Χριστοῦ λέγειν οὐ χρῆ, οὕτω μηδὲ τέλος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ποτε λέγοντός τινος ἀνάσχη. Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, γέγραπται (4).

ΑΓ'. Καὶ ἄλλας δὲ πλείονας μαρτυρίας ἔχων ἐν

¹⁵ Joan. viii, 29. ¹⁶ *Vid. cat.* 10, n. 9. ¹⁷ I Cor. xv, 25. ¹⁸ Rom. v, 14. ¹⁹ II Cor. iii, 14. ²⁰ II Cor. x, 14, 15. ²¹ Hebr. iii, 13. ²² Hebr. vii, 3. ²³ Dan. iii, 100.

ac πάντοτε. Atqui vel unus hic ille locus probat apud Cyrillum sumi pro *ab æterno*, ut vertimus, Alia sunt loca bene multa quibus in hoc significato accipitur. Vide *cat.* 6, num. 7, *cat.* 11, num. 1 et num. 4, *cat.* 14, num. 26.

(1) Ἄχρις οὗ. Male post οὗ additum ἔλθῃ in impressis: quod ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Colb., Bodl., Morelio et Grodecio, sustulimus. Post loco ὁμοίως, quod nullo sensu ascriptum erat, ὁμοίως scripsimus ex cod. Coisl. cui adjungendi Reg., Roe, Casaub. vitio scriptorum ὁμοίως praeferentes. In ms. Genov. est ὁμοίως.

(2) Δέξαι πάλιν, etc. Editi, ἄλλο γὰρ δέξαι ῥητὸν. Seculi sumus Reg., Coisl., Roe, Casaub.

A per ¹⁵): sed quia tunc quoque obediet, non coactam praestans obedientiam, sed spontaneam obsequendi voluntatem. Non enim servus est, ut ex necessitate subjiciatur; ¹⁶ sed filius est, ut ex animi sententia et ex amore obsequatur.

XXXI. Quæramus vero ex illis, illud quousque et donec qualem vim habeat. Ego enim hac ipsa voce, cominus conserens manus, errorem evertere tentabo. Quando illi ausi sunt dicere, dicto illo, «Donec posuerit inimicos suos sub pedes suos ¹⁷,» finem ejus significari; æternumque Christi regnum terminis circumscribere, ac non finiendam potestatem verbis finire non timuerant: age igitur, similia legamus apud Apostolum: «Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen ¹⁸.» Ergone huc usque moriebantur homines, nec amplius quisquam post Moysen mortuus est, aut post legem nulla mors hominum fuit? At vides verbum usque temporis finem non notare; contra autem id Paulum significasse quod, quamvis Moyses justus et admirandus vir fuerit, nihilominus mortis sententia in Adamum dicta, ad illum quoque et qui eum secuti sunt, pervenit: idque, tametsi non peccavissent similiter ut Adam, lignum per transgressionem degustando.

XXXII. Aliam similem sententiam audit: «Nam usque ad hodiernam diem, quando legitur Moyses, «velamen super cor illorum positum est. Illud, usque «in hodiernam diem ¹⁹,» anne usque ad Paulum tantum? nonne usque in praesens, et usque ad consummationem? Si autem dicit Paulus Corinthiis, «Ad vos enim etiam usque pertigimus in Evangelio Christi; spem habentes, augescente fide vestra, in regiones ultra vos positas Evangelium nos illaturos ²⁰:» perspicue cernis illud, usque, finem non designare, sed aliquid etiam quod consequatur, habere. Quomodo te igitur in memoria recensere oportet illud, Donec posuerit inimicos? Quemadmodum alibi dicit idem Paulus: «Et vos ipsos adhortamini «quotidie, quoad hodiernus dies appellatur ²¹;» videlicet semper et continuo. Nam sicuti principium dierum Christi dicere non oportet ²², ita neque finem regni ejus a quoquam dici patiari. Regum enim illius regnum æternum, ut scriptum est ²³.

XXXIII. Ac plura quidem alia ex divinis Scriptu-

(3) Ὑπὲρ ἐκεῖνα, vel ut in Bibliis, ὑπερέκεινα. Hujus vocis loco, Coisl., Reg. unum verbum habent, ὑπερκειμένα, super, vel, ultra posita. Mox, loco βλέπε, scripsimus, βλέπεις, ex quatuor codd. saepe memoratis, et Grod. Post ἄχρις, οὐ scripsimus loco οὐ postulante sensu. Codd. praefati habent ἄχρις οὐ, οὐχὶ τέλος. Tandem, pro ἐπακολουθεῖν, posuimus, ἐπακολουθεῖν, ex Morel. edit. et cod. Bodl.

(4) Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, γέγραπται. Haec ita restitimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu. Quorum loco haec habentur tantum in impressis, βασιλεία γὰρ αἰώνιος γέγραπται.

ris, de nunquam finiendo Christi regno in sæcula, testimonia cum habeam, his quæ prius attuli contentus ero propter propectam diem. Tu autem auditor, illum solum regem adora, omnem hæreticum errorem devitans. Si autem Dei gratia suppetierit, reliqua ad fidem pertinentia vobis suo tempore explicabuntur. Universorum autem Deus vos omnes custodiat, signorum consummationis mundi memores, et invictos ab Antichristo manentes. Audivisti signa venturi plani: accepisti demonstrationes veri Christi ex cælis manifeste venturi; et illum quidem qui mendax fuge; hunc autem qui verus est exspecta. Viam edoctus es, qua dum judicabere in dextris reperiaris. Deposited de Christo custodi²⁴, in bonis operibus decore le gerens²⁵: ut regnum cælorum consequaris, cum fiducia astans coram iudice: per quem et cum quo gloria Deo, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

τῶν θείων Γραφῶν, περὶ τῆς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας: ἀρκεσθήσομαι (1) ταῖς προειρημέναις τέως διὰ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας. Σὺ δὲ ὁ ἀκροατὴς, ἐκεῖνον βασιλέα προσκύνει μόνον, φυγὼν πᾶσαν εἰρετικὴν πλάνην. Εἰ δὲ παράσχοι ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, καὶ τὰ λείποντα τῆς Πίστεως κατὰ καιρὸν ὑμῖν ῥηθῆσεται. Ὁ δὲ τῶν ὄλων Θεὸς πάντας ὑμᾶς (2) διαφυλάξει, μνημονεύοντας τῶν σημείων τῆς συντελείας καὶ ἀκαταγωνίστους ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου μένοντας. Ἐλάβες τὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος ἔρχεσθαι πλάνου: ἔλαβες τὰς ἀποδείξεις τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατεργουμένου φανερώς ἐξ οὐρανῶν. Τὸν μὲν φεῦγε, τὸν ψευδῆ: τὸν δὲ προσδόκα, τὸν ἀληθινόν. Ἐμαθες τὴν ὁδόν, πῶς κρινόμενος ἐν τοῖς δεξιούσις εὐρεθῆς. Γήρησον τὴν περὶ Χριστοῦ παραθήκην (3), ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαπρέπων: ἵνα εὐπαρήρσιάστως παραστᾶς τῷ κριτῇ, βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσης δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ, ἡ δόξα τῷ Θεῷ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²⁴ I Tim. vi, 20. ²⁵ I Tim. ii, 10.

(1) Ἀρκεσθήσομαι. Ita postulante syntaxi scribimus, loco ἀρκεσθησόμεθα, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Quanquam non desunt etiam in politissimis, sive græcis, sive latinis scriptoribus, hujusmodi constructionis in speciem vitiosæ exempla. De quibus vide Job. Clericum, *Art. critic.*, tom. I, part. II, sect. I, cap. 10. Paulo post, pro τῆς ἡμέρας, habe-

tur in Reg., Roe, Casaub. et Genoves., ὄρας.

(2) Ὑμᾶς. Ita legere maluimus cum Grod. quam ἡμᾶς, nos, cum editis. In Roe et Casaub. omittitur.

(3) Παραθήκην. Ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ita scripsi loco διαθήκην.

CATECHESIS DECIMA SEXTA.

De Spiritu sancto I.

MONITUM.

I. *Articulus Symboli de Spiritu sancto, propter argumenti dignitatem et dicendorum copiam, duabus catechesibus explanavit Cyrillus. In hac autem, exposita catholicæ fidei de spiritu sancto summa, commemoratisque hæreticorum in hoc argumento erroribus, duo sancti Spiritus nomina, Spiritum nempe et Paracletum, exponit; tum ejus in Veteri Testamento operationes et testimonia edisserit, alteri catechesi reservans quæ ex Novo colliguntur operationes et testimonia.*

II. *Ac principio (n. 1 et 2), designato eo quod prave de Spiritu sancto entientibus incumbit periculo, et demonstrata ipsius auxilii ad recte de eo vel loquendum vel audiendum necessitate; compendio (n. 3-7) perstringit quid de ejus unitate, solida subsistentia, communi cum duabus aliis personis gloria et divinitate catholica doceat Ecclesia. Tum varia commemorat hæreticorum in Spiritum sanctum peccata (n. 8-12), eorum præcipue qui Spiritum sanctum se dicere ausi sunt; uti Simon magus; Mentamus, ejus insaniam et scelerata mysteria enarrat; et Manes, quem Simone ipso deteriorem pronuntiat (n. 13, 14). Hisque opponens auctoritatem Scripturarum, Spiritum sanctum in eis sub aquæ nomine et symbolo, propter diversas suas operationes, non immerito designatum ostendit. Ut ambiguitatem in voce spiritus, multis disparibus rebus tributa, latentem tollat, post assertam obiter solidam ejus hypostasim, diversos prorsus immundi et sancti Spiritus effectus describit: ab hoc mentem illuminari, latentia aperiri, pias cogitationes immitti, dæmones aduri, et effugari per exorcismos docens (n. 15-18). Hunc Paracletum seu consolatorem appellari tradit, propter auxilium humanæ infirmitati impensum, datam martyribus testificandi vim, productum in toto orbe quodcumque est in hominibus bonum (n. 20-22). Inde ad angelicam naturam respiciens, hujus moderatorem, magistrum et sanctificatorem, infinito ab ea intervallo separa-*

tum, contemplari jubet Spiritum sanctum, qui a Filio accipiens sicut a Patre Filius, ambobus ut operatione et donis ita et potestate conjunctus est (n. 23). Dehinc variis ex ordine sacrorum librorum, sancti Spiritus operationibus et testimoniis leviter præstrictis, sequentis catechesis pollicitatione, et fausta donorum sancti Spiritus appreciatione, istam concludit (n. 23-32).

III. Habet hæc oratio multa memorabilia, in primis luculentam unius Dei Patris, Filii et Spiritus sancti professionem (n. 3), disertam et expressam Spiritus sancti a rebus creatis distinctionem (n. 23); eximia ejus omnipotentiae, immensitatis, æternitatis, in corda hominum efficacitatis testimonia (n. 24); processionem ejus a Filio dilucide astruit, vim prævenientis ejus gratiae, cujusvis boni efficacis principii, magnifice describit (n. 19). Quæ de triplici Deo a Marcione invecio, et cruentis Montanistarum mysteriis, ab aliis auctoribus referuntur, non contemnendam e Cyrillo adipiscuntur auctoritatem (n. 7 et 8).

IV. Habita est vel præcedenti ante subsequenter die, vel paucis omnino ante eam diebus. At subsequens instante Paschatis festo perorata est, ut testis est ipse num. 30. Hanc ergo sacra hebdomada habitam credibile est. Eam castigavimus ad codd. Coisl. Roe, Casaub. et Otlobonianum. In Coislino est ad finem num. 3 prolixius additamentum quod in calcem coniecimus.

KΑΤΗΧΗΣΙΣ Ε΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖτα, εἰς τὸ, Καὶ εἰς ἐν ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον (1), τὸ λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις (2)· καὶ ἀνάγνωσις ἐν τῆς πρὸς Κορινθίους· Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, καὶ ἐξῆς· Διαίρεσις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XVI ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata in illud : « Et in unum sanctum Spiritum, Paracletum, qui « locus est in prophetis. » Et lectio ex epistola ad Corinthios : « De spiritualibus autem, fratres, nolo « vos ignorare, » et in sequentibus : « Divisiones autem donorum sunt ; idem vero Spiritus²⁶, » et quæ sequuntur.

Α'. Πνευματικῆς ἀληθῶς χρεῖα τῆς χάριτος, ἵνα A περὶ Πνεύματος ἁγίου διαλεχθῶμεν· οὐ γὰρ ἵνα τὸ κατ' ἀξίαν (3) εἴπωμεν· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἵνα τὰ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν εἰπόντες, ἀκινδύνως διέλθωμεν. Φόβος γὰρ ἀληθῶς μέγας ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται, τοῦ Χριστοῦ σαρωῶς εἰρηκότος· Ὁς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται· αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ἔστι πολλάκις θεός, μή ποτέ τις

I. Spiritualis vere opus est gratia ut de Spiritu sancto disseramus, non ul pro rei dignitate dicamus, impossibile est enim ; sed ut quæ e Scripturis divinis deprompta sunt dicendo sine periculo decurramus. Magnus enim vere in Evangeliiis designatur timor, cum Christus aperte dixerit : *Quisquis autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro*²⁷.²⁸ Et est persæpe verendum, ne quis aut ex ignorantia, aut

²⁶ I Cor. xii, 1-4. ²⁷ Matth. xii, 32. ²⁸ Vid. cat. 11, n. 17.

(1) Τὸν Παράκλητον. Articulum, quem in neutro genere scriptum habent editi, nos ex codd. Roe et Casaub. masculinum fecimus, ut etiam restituimus cat. 17, num. 3, quo loco Cyrillus Symboli verba recitat. Nusquam ille, cum Paracleti vocem Spiritus sancti mentioni subjungit, τὸ Παράκλητον scribit, sed ὁ Παράκλητος. Ita cat. 16, num. 3, n. 13, n. 24, et cat. 17, num. 3² : quibus in locis perspicue alludit ad verba Symboli quæ repetit. Paracletus non est ajectivum nomen Spiritus sancti, ut *Sanctus, consubstantialis*, etc., sed appellativum ab effectis ejus ductum, et alterum quoddam ipsius nomen, quod Christus abunde significat his verbis. Joan. xiv, 26, ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Et hæc adeo distincta sunt nomina, ut inde hæretici ausam sumpserint distinguendi Paracletum a Spiritu : quam opinionem ut everterent veteres, in Symbolo Paracletum cum Spiritu conjungere, ne ambæ appellationes in duos distraherentur, ut testatur Cyrillus cat. 17, num. 3 et 3. Quare in Sym-

bolo *Constit. apostol.* lib. vii, cap. 41, sic habetur : Εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο ἐστὶ τὸν Παράκλητον, quod servatum est in symbolo Antiocheno quod exstat apud Athanasium, *De synodis*, num. 25, et in Philippopolitano apud Hilarium, quod non est a proxime nominato diversum. Posteriores Græci dixerunt, τὸ Παράκλητον, unde hoc nostrorum librorum vitium fluxit.

(2) Ἐν τοῖς προφήταις. Ita scripsimus loco δὲ τῶν προφητῶν, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et ipso Cyrillo, tum cat. 17, num. 3. hunc Symboli articulum ita referente, tum cat. 16, num. 4, et cat. 4, num. 16, semper scribente, τὸ λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις. Verba, διαίρεσις, etc., quæ titulum absolvent, in editis præterita, resarsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et Ottob.

(3) Τὸ κατ' ἀξίαν. Articulum τὸν ascripsimus ex Coisl. Roe, Casaub. Vide cat. 6, num. 10 ; cat. 7, num. 1.

ex opinata pietate, quod minime oporteat de illo A prolocutus, condemnationem reportet. Judex vivorum et mortuorum Christus pronuntiavit hujusmodi hominem veniam non habere; si quis igitur offendat, quid illi spei superest?

II. Ipsius itaque gratiæ Jesu Christi opus fuerit concedere, et nobis ut absque defectu loquamur, et vobis ut intelligenter audiat; ²⁹ intelligentia enim opus est non dicentibus tantum, verum etiam audientibus; ut ne alia audientes, alia in mente prave concipiant. Dicamus **244** igitur nos de Spiritu sancto ea tantum quæ scripta sunt: si quid vero scriptum non fuerit, ne curiose scitemur. Ipse Spiritus sanctus elocutus est Scripturas: ipse de seipso quoque dixit quæcunque voluit, seu quæcunque capere potuimus. ³⁰ Dicamus ergo quæ ab ipso dicta sunt: nam quæ ille non dixit, nos non audemus.

III. Unus est solus sanctus Spiritus, Paracletus. Et quemadmodum unus est Deus, Pater, neque est secundus Pater, et sicut unus est unigenitus Filius et Verbum Dei, fratremque non habet: sic unus est solummodo Spiritus sanctus, neque est secundus Spiritus ipsi honore par ³¹. ³² Est igitur sanctus Spiritus, maxima potestas, divinum quiddam et investigabile. ³³ Vivit enim, et rationalis est, sanctificator rerum omnium a Deo per Christum effectarum. Ille justorum animas illustrat: ille et in prophetis; ille et in apostolis in Novo Testamento. Odio habeantur qui sancti Spiritus operationem separare audent. Unus Deus, Pater, Veteris et Novi Testamenti Dominus: et unus Dominus, Jesus C Christus, qui in Veteri prophetatus est et in Novo advenit: ³⁴ et unus Spiritus sanctus, qui per prophetas de Christo prædicavit, et post adventum Christi descendit ³⁵, eumque demonstravit.

IV. Nemo igitur a Novo Testamento Velus di-

²⁹ Vid. num. 25. ³⁰ Vid. cat. 4, n. 17; cat. 12, n. 5, et præcipue cat. 11, n. 12. ³¹ I Cor. viii, 6. ³² Vid. cat. 17, n. 2. ³³ Vid. infr. n. 13, et cat. 17, n. 5, 28 et 31. ³⁴ Vid. infr. n. 6. ³⁵ Matth. iii, 16.

(1) ἢ ἐξ ἀγνοίας. Particulam ἢ adjecimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod.

(2) Ἐάν οὖν. Illud οὖν a nobis ex Roe et Casaub. adjectum, ut et articulus τῆς ante Ἰησοῦ Χριστοῦ. num. seq. init.

(3) Ἄλλα. Loco ἄλλως scripsimus ἄλλα, ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Paulo post, vocem μόνα adjecimus ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Ex quibus etiam pro αὐτοῦ, scripsimus, ἑαυτοῦ, et paulo post, ante ὅσα ἐχωροῦμεν, ἢ, vel, loco καί.

(4) Θεός ὁ Πατήρ. Edili, Θεός καὶ Πατήρ. Maluimus sequi lectionem codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grodecii; cum hic respiciat Cyrillus, vel ad verba Symboli, Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν Πατέρα, vel ad locum Apostolicum I Cor. viii, 6: Ἡμῖν εἰς Θεός ὁ Πατήρ. Imo et infra Cyrillus hæc repetens scribit: εἰς Θεός, ὁ Πατήρ. Idemque habet num. 24.

(5) Ἔστιν οὖν. Coisl. Roe, Casaub. Grod., ἔστι δέ

(6) Διὰ Χριστοῦ γενομένων. Voces διὰ Χριστοῦ, post ἀπάντων in impressis positas, ante γενομένων collocavimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et simili, seu potius eadem cat. 17, num. 3, repetita Cyrilli

ἢ ἐξ ἀγνοίας (1), ἢ ἐκ νομιζομένης εὐλαθείας, εἰπὼν ὁ μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ, λάθῃ τὴν καταδίκην. Ὁ κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν Ἰησοῦς. Χριστὸς ἀπεφάνητο, ὅτι οὐκ ἔχει ἄφεσιν· ἐάν οὖν (2) τις πταισῇ, ποίαν ἔχει τὴν ἐλπίδα;

B. Αὐτῆς οὖν ἀν εἴη τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτος ἔργον τὸ παρασχεῖν, καὶ ἡμῖν ἀλείπτως εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν ἐν συνέσει ἀκούειν. Χρεία γὰρ συνέσεως, οὐ μόνον τοῖς λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν· ἵνα μὴ ἄλλα ἀκούοντες, ἄλλα (3) παρεκδέχωνται ἐν διανοίᾳ. Λεγέσθω τοίνυν ὑφ' ἡμῶν περὶ ἁγίου Πνεύματος μόνα τὰ γεγραμμένα· εἰ δέ τι μὴ γέγραπται, μὴ πολυπραγμασώμεν. Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε τὰς Γραφάς· αὐτὸ καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἶρηκεν ὅσα ἐδοῦλετο, ἢ ὅσα ἐχωροῦμεν. Λεγέσθω οὖν ἅ εἶρηκεν· ὅσα γὰρ οὐκ εἶρηκεν, ἡμεῖς οὐ τολμῶμεν.

Γ'. Ἐν ἔστι μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὁ Παράκλητος. Καὶ ὡς περ εἰς ἔστιν ὁ Θεός ὁ Πατήρ (4), καὶ οὐκ ἔστι δεύτερος Πατήρ· καὶ ὡς περ εἰς ἔστιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀδελφὸν οὐκ ἔχει· οὕτως ἐν ἔστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον, καὶ δεύτερον οὐκ ἔστι Πνεῦμα ἰσότημον αὐτῷ. Ἔστιν οὖν (5) τὸ ἅγιον Πνεῦμα μέγιστη δύναμις, θεῖόν τι καὶ ἀνεξίτητον. Ζῆ γὰρ, καὶ λογικόν ἔστιν, ἁγιαστικὸν τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων (6) ἀπάντων. Τοῦτο φωτίζει τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων· τοῦτο καὶ ἐν προφήταις, τοῦτο καὶ ἐν ἀποστόλοις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Μισείσθωσαν οἱ χωρίζοντες τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Εἰς Θεός, ὁ Πατήρ, Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης Δεσπότης· καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐν Παλαιᾷ προφητευθεὶς καὶ ἐν Καινῇ παραγενόμενος· καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον, διὰ προφητῶν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ κηρύξαν· ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ καταβάν, καὶ ἐπιθεῖσαν αὐτόν (7).

Δ'. Μηδεὶς οὖν χωριζέτω τὴν Παλαιὰν ἀπὸ τῆς

sententia. Vocem quoque γενομένων, loco γεγραμμένων quæ nullum hic sensum efficit, restituumus ex codd. Ottob. Roe et Casaub. et jam citato cat. 17 loco. Creationem rerum Filio tribuit Cyrillus, sanctificationem Spiritui sancto. At ut sanctificationem Filio non abjudicat, quam ipsi una cum Patre et Spiritu sancto tribuit cat. 7, num. 7; ita nec a Spiritu sancto creationem alienam facit. Eodem autem modo Basilius rerum per Filium conditarum sanctificationem Spiritui sancto ascribit in ps. xxxii, pag. 475; S. Maxim., dial. 3 De Trin., pag. 456: Πατήρ διὰ Λόγου κτίσει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγιάζει, quæ communis Patrum loquendi ratio. Nec Cyrillus rationabilium solum substantiarum Spiritum sanctum sanctificatorem asserit, sed etiam earum rerum quas sacramentorum materias dicimus, cat. 23, num. 7. Unde aquæ baptismalis, sacri chrismatis, et Eucharistiæ sanctificationem eidem tribuit, cat. 3, num. 3 et 4; cat. 21, num. 3; cat. 23, num. 7 et 19.

(7) Αὐτόν. Sequitur hic in cod. Coisl. longa mantissa quam inferius ad calcem catechesis representamus.

Καινήσ Διαθήκης· μηδεὶς λεγέτω, ὅτι ἄλλο (1) τὸ Πνεῦμα ἐκεῖ, καὶ ἄλλο ὧδε· ἐπεὶ προσκρούει αὐτῷ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τετιμημένῳ, καὶ ἐν τῷ κείρῳ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν τῇ ἁγίᾳ. Τριάδι συμπεριλαμβανόμενῳ. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Υἱὸς τοῖς ἀποστόλοις εἶρηκε σαφῶς· Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἐλπίς ἡμῶν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐ τρεῖς θεοὺς καταγγέλλομεν· φημιούσθωσαν γὰρ Μαρκιωνισταί· ἀλλὰ τὸν ἁγίῳ Πνεύματι, δι' ἑνὸς Υἱοῦ, ἕνα Θεὸν καταγγέλλομεν. Ἀδιαίρετος ἡ πίστις, ἀχώριστος ἡ εὐσέβεια. Οὔτε χωρίζομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, ὡς τινες· οὔτε συναλοιοῦν, ὡς Σαβέλλιος, ἐργαζόμεθα. Ἀλλ' οἴδαμεν εὐσεβῶς ἕνα Πατέρα, τὸν ἀποστείλαντα ἡμῖν Σωτῆρα (2) τὸν Υἱόν. Οἴδαμεν ἕνα

vidat: nullus dicat alium ibi, et alium hic Spiritum esse (3): alioquin in ipsum offendet Spiritum sanctum, ³⁶ qui cum Patre et Filio honoratur, et sancti baptismatis tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur. Unigenitus enim Dei Filius apostolis dixit diserte: « Euntes docete omnes gentes, « baptizantes eos in nomen Patris, et Filii, et sancti « Spiritus ³⁷. » Spes nostra est in Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum. ³⁸ Non tres deos annuntiamus; conticescant enim Marcionistæ; verum cum sancto **2-45** Spiritu, per unum Filium, unum Deum prædicamus. Indivisa est fides, inseparabilis pietas. ³⁹ Neque separamus sanctam Trinitatem (4), velut nonnulli faciunt; neque confusionem juxta Sabellium facimus. Sed cum pietate novimus unum Patrem, qui nobis Salvatorem misit, Filium: novimus unum Filium, qui se pollicitus est missurum a

⁴⁰ Joan. xv, 26. ⁴¹ Act. 1, 1-3. ⁴² Vid. *infr.* n. 24; *cat.* 17, n. 17. ⁴³ Vid. *cat.* 6, n. 13 et 24, et *cat.*

(1) Ἄλλο. Hic et linea sequenti scriptum in impressis ἄλλον. primo in loco posui ἄλλο ex propria auctoritate; in secundo ex codd. Coisl. et Roe. Pro αὐτοῦ ex iisd. codd. et Casaub. reposui αὐτῷ, ipsi Spiritu sancto, et ex Coisl. illud ante τῷ ἁγίῳ collocavi, cum in editis, αὐτοῦ, et in Roe ac Casaub., αὐτῷ, post ἁγίῳ legatur. Loco μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, Coisl. habet, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ut est in simili phrasi *cat.* 4, num. 16. Intelligit hoc loco, ut et in mox citato *cat.* 4, communem æqualis trium personarum glorificationis morem, de quo dicit *cat.* 6, num. 1, qui ex formula baptismi profectus erat, teste Basilio, *De Spiritu sancto*, cap. 10, et ep, 72, pag. 119.

(2) Σωτῆρα. Erat in editis, σωτηρίαν, salutem, quod mutavimus juxta codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. Pro ἐπαγγελλόμενον, ex codd. Coisl. posuimus, ἐπαγγελλόμενον, ut infra habetur num. 9. Porro ad marginem e regione vocis ἀποστείλαντα, ait Millesius hoc Scholion se manu recentiori ascriptum in cod. Roe reperisse: "Ὡς περὶ ὁ Πατὴρ πέμπων (lege πέμπων) τὸν Υἱόν, οὐ τὰ αὐτοῦ χάρισματὰ δέδωκεν, ἀλλὰ τὸν Υἱόν ὑποστατικῶς οὕτω καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πέμψας ὁ Υἱός, οὐ τὰ χάρισματὰ ἐπέμψεν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐνυπόστατον καὶ ἐνεργῶν Πνεῦμα. « Quemadmodum Pater Filium mittens, non ejus dona concessit, sed Filium substantialiter; ita et Filius Spiritum sanctum mittens, non dona misit, sed ipsum subsistentem et operantem Spiritum. » Scholium quidem Cyrilli non est, sed omnino ejus menti ac sententiæ conveniens nobis videtur. Vide præter hunc ipsum locum, *cat.* 17, num. 9, 12, 14, 18; et *cat.* 21, num. 1, 2, 3, etc., quo in loco ait sanctum chrisma Spiritus sancti effectivum esse ex presentia divinitatis ejus. Hanc autem doctrinam

(3) Nullus dicat alium ibi, et alium hic Spiritum esse. Hunc quorundam hæreticorum errorem fuisse refert *infra*, num. 6, quem studiose variis hujus et sequentis catechesis locis refellit. Mirabile est quod Origenes, lib. II *De principiis*, cap. 7, affirmat hæreticos quidem se audivisse qui duos Deos dicerent et duos Christos: duos tamen Spiritus sanctos nunquam se cognovisse ab aliquo prædicari, quæ verba fere repetit Ambrosius, lib. I *De Spiritu sancto*, cap. 4, num. 55. Idem tamen Origenes pluribus locis notat et oppugnat errorem eorum, qui unum Spiritum in utroque Instrumento non profitebantur. Vide hom. 13 *in Levit.*, pag. 187 ed. Eras.; hom. 12 *in Jeremiam*, pag. 688; in *Apolog. Pamphili*, p. 859,

lib. xi; in *Rom.*, cap. vii, pag. 651: in *Matthæum*, Huet, edit. pag. 242. Alii quoque de eodem errore commemorant, ut Epiph., hæret. xxi, num. 4 et 5. Is error erat omnium qui alium Veteris Testamenti alium Novi Deum admittebant; sed præcipue Marcionitarum et Manichæorum de quibus diximus ad *catech.* 4, num. 33; *catech.* 7, num. 6. Irenæus adversum Gnosticos omnes, et præcipue adversum Marcionem pugnans, lib. iv, cap. 9, num. 2, dum probat unum esse Deum Patrem, et unum Christum Veteris et Novi Testamenti, addit etiam *neque alium esse Spiritum sanctum*. Rhodon, apud Eusebium, lib. v, cap. 13, refert Apellem, quamvis Marcionitarum e grege, in diversam ab eis abiisse sententiam, cum unum fateretur principium contra ac magister et condiscipuli; prophetias autem ex adversario Spiritu, ἐξ ἀντικειμένου Πνεύματος, profectas diceret. Manetis hæresim Turbo sic refert apud Archelaum, *Dip. cum Man.*, num. 10, et apud Epiph., hæret. lxxvi, num. 39 « De prophetis qui apud « vos sunt hæc dicit, Spiritus esse (*lege ex Græcis « Epiphaniæ Spiritum, sing. num.*), impietatis sive « iniquitatis tenebrarum illarum quæ ab initio ascenderunt; a quibus (*Epiph. et ob id*) decepti « non sunt locuti in veritate. »

(4) Neque separamus sanctam Trinitatem. Separabant Trinitatem Ariani Filium in creaturarum numerum referentes, *cat.* 11, num. 47, Spiritumque sanctum tanto inferiorem Filio, quanto Filium Patri docebant. Eorum opinionem refert Athanasius, *orat. Cont. Arian.*, num. 7: Μεμερισμένοι τῇ οὐσίᾳ, καὶ ἀπεξενωμένοι, καὶ ἀπεσχοινισμένοι, καὶ ἀλλότριαι, καὶ ἀμέτοχοι εἰσὶν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, ὡς αὐτὸς [Arius] ἐφησέξατο, ἀνόμοιοι πάντων ἀλλήλων ταῖς οὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν εἰς ἀπειρον. *Natura separata ab alienata, sejuncta, aliena, et nulla communione secum invicem conjunctæ sunt Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantiæ; et, ut ipse ait [Arius], penitus inter se substantia et gloria infinite dissimiles. Voces Arii refert ex Thalia desumptas, De Synod., num. 16: "Ἦρουν Τριάς ἐστὶ, δόξαις οὐχ οὐσίαις ἀνεπίμικτοι ἑαυταῖς εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν μία τῆς μιᾶς ἐνδοξοτέρα δόξαις εἰς ἀπειρον. Nimirum Trinitas est non simili singulorum gloria; eorum hypostases nulla societate permixtæ; altera est altera gloriosior, gloriis in infinitum diversis. Contrarius erat error Sabellii, quem hoc sæculo renovaverat Marcellus Ancyranus, cujus dogma nec propriam Spiritui sancto hypostasim tribui patiebatur. Basil., *epist.* 74, pag. 126, οὔτε τὸν Πατέρα κλητὸν ἰδίως ὑπεστήξεναι συγχωροῦν. Hanc opinionem credo idcirco tantopere a Cyrillo oppugnari*

Patre Paracletum ⁴⁰; novimus Spiritum sanctum, qui locutus est in prophetis; et in Pentecoste super apostolos in ignitarum linguarum specie delapsus est ⁴¹, isthic in Hierusalem, in superiore apostolorum ecclesia (1). Omnium enim apud nos sunt prærogativæ. Huc Christus de cælis descendit, huc Spiritus sanctus de cælis delapsus est. Ac maxime conveniens erat, ut quemadmodum ea quæ Christum et Golgothæ locum respiciunt, in hoc Golgotha dicimus; sic et de sancto Spiritu in superiore diceremus Ecclesia: verum quoniam qui illic descendit, ejus qui isthic crucifixus est gloriæ consors est, idcirco in hoc loco verba facimus de eo qui illic descendit: pius enim cultus separationem non admittit.

V. ⁴² Propositum est deinceps quædam de Spiritu sancto proloqui: non quidem substantiam ejus [ac naturam accurate enuntiare, impossibilis quippe res, sed diversas quorundam circa eundem aberrationes notare, ne forte earum ignoratione præcipites feramur; errorisque vias præcidere, ut una regia via incedamus. ⁴³ Quod si nunc cautionis ergo quid ab hæresibus dictum fuerit recensemus, id totum in caput illorum convertatur: nos vero immunes simus, tam nos qui narramus, quam vos qui auditis.

246 VI. Namque impiissimi circa omnia hæretici, etiam adversus sanctum Spiritum linguam **7, n. 1.**

⁴⁴ Vid. cat. 4, n. 16, et cat. 6, n. 1. ³⁷ Matth. xxviii, infra num. 13, et cat. 17, num. 3, 28 et 34. Qui quidem error Sabellio etiam videtur antiquior: hunc enim commemorat et refellit Origenes tom. II in *Joan.*, pag. 58, eumque Lactantio imputat Hieronymus epist. al. 63, nov. edit. 41, et in cap. iv, 6, Epistolæ Pauli ad Galatas. Cyrillus media inter Arianos et Sabellianos incedens via, nihil nisi Catholicus esse poterat. Quod si unius Dei fidem exprimens paulo ante, non dicit, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum; sed, unum Deum esse per unum Filium cum sancto Spiritu, perinde est: cum itidem Naz., carm. 3, pag. 68, sic Trinitatis fidem profiteatur: Εἰς Θεός, ἐκ γενέτηος, δεῖ Υἱός, ἐκ μέγα Πνεῦμα. « Unus Deus, ex genitore, « per Filium. in magnum Spiritum.

(1) *In superiore Apostolorum ecclesia.* Ecclesia in ea æde in qua Spiritus sanctus descenderat, in monte Sion ædificata, omnium Hierosolymitanarum antiquissima, parva æde constabat. In hæc Lucianus presbyter, libro *De detectione reliquiarum sancti Stephani*, cap. 8 et 10, sanctum Stephanum diaconum ordinatum fuisse refert. Probabile est apostolos, quorum nomine appellata est, et sanctum Jacobum ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopum ea domo, per ipsum Spiritum sanctum consecrata ad conventus Ecclesiæ celebrandos propensius quam ullo alio loco usos esse. Sanctus Epiphanius, libro *De pondribus et mensuris*, num. 14, refert parvam hanc ecclesiam ab Adriano, cum Æliam ædificavit integram repertam esse, et Hierosolymitanæ sub Vespasiano cladis expertem. Distabat ab Ælia quantum arcus semel potest jacere, ex Guill. Tyr., I. viii *Belli sacri* cap. 3.

(2) Πάντων γάρ, etc. Ita editi omnes, et Coislinae Grodecus. At Roe et Casaub., πάντα, etc. *omnia apud nos sunt insignia*, supra cat. 3, num. 7, dixerat Cyrillus, τὸ ἀπάντων ἀγαθῶν ἀξίωμα ἐν

Υἱόν, τὸν ἐπαγγειλάμενον πέμψειν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Παράκλητον. Οἶδαμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλήσαν ἐν προφήταις: καὶ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ κατελθόν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν. ἐνθαῦθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τῶν ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ. Πάντων γάρ (2) παρ' ἡμῶν ἐστὶ τὰ ἀξιώματα. Ἐνταῦθα Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν κατέλθεν: ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐρανῶν κατέλθε. Καὶ προεπωδέστατον μὲν ἀληθῶς ἦν, ὡς περὶ τὰ περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν τῷ Γολγοθᾶ τούτῳ λέγομεν: οὕτω καὶ περὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ λέγειν Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ τῆς δόξης τοῦ ἐνταῦθα σταυρωθέντος, συναπολαύει τὸ ἐκεῖ κατελθόν (3): οὕτω τὰ περὶ τοῦ ἐκεῖ κατελθόντος ἐνταῦθα λαλοῦμεν: ἀμέριστος γὰρ ἐστὶν (4) εὐσέβεια.

B E. Βουλόμεθα λοιπὸν τινα εἰπεῖν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος: οὐκ ἂν διηγήσασθαι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἀκριβῶς: ἀδύνατον γάρ: ἀλλ' εἰπεῖν τὰς διαφορὰς τινῶν περὶ (5) αὐτοῦ παρεκτροπᾶς, ἵνα μὴ ποτε ἐξ ἀγνοίας ἐκείνων κατενεχθῶμεν: καὶ ἐπικόψαι τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς, ἵνα μίαν ὁδὸν βασιλικὴν ὁδεύσωμεν. Εἰ δέ τι ῥῆθῆν ὑπὸ τῶν αἱρέσεων νῦν διηγοῦμεθα δι' ἀσφάλειαν, τοῦτο κατὰ τῆς ἐκείνων προτραπέσθω κεφαλῆς: ἀθῶοί τε εἴμεν, οἳ τε λέγοντες ἡμεῖς, καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες.

ς'. Οἱ γὰρ περὶ πάντα ἀνοσιώτατοι αἱρετικοί, καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὄζονεν γλώσταν (6), καὶ

19. ³⁸ Vi. infr. n. 7. ³⁹ Vid. infr. n. 24, et cat. 17, n. 3. C Ἱεροσολύμοις, quod huic nostræ phrasi simillimum, in qua supplendum tantum, ἀγαθῶν.

(3) Τὸ ἐκεῖ κατελθόν. His addit. Coisl., μία γὰρ ἡ δόξα, una enim [amborum] gloria est.

(4) Desideratur articulus ἦ. Edit.

(5) Τινῶν περὶ. Voces istæ nescio quomodo in impressis exciderant: eas resarsimus ex codd., primam quidem ex Coisl., alteram vero ex eodem, insuperque ex Roe et Casaub. Post, conjunctionem καὶ ex duobus modo memoratis mss. libris addidimus, ac pro ἐπικόψω, præcidam, scripsimus, ἐπικόψαι, ex cod. Coisl. cui suffragantur Roe et Casaub. qui tamen ferunt, ἐκκόψαι: legisse videtur Grod., ἐπικόψωμεν, præcidamus.

(6) Γλώσταν. Coisl., τὰς γλώσσας, proprius ad sententiam psalmi lxxiii. 4 Post ἐτόλμησαν, verbum εἰπεῖν adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Sequentes voces, τοῖς προστάγμασι, desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. Mallemus, τοῖς συντάγμασι. Librariis illusii sequens vox, πρὸς τὰς. Forte tamen vocantur a Cyrillo scripta Irenæi προστάγματα, præceptiones, quia, ut ipse in præfatione librorum suorum exponit, eos scripsit ad detegendam et insinuandam omnibus ut caverent, perversam et studiose contactam hæreticorum fraudem. Quod Irenæus dicitur explanator, ἐξηγητής, id ipsi optime convenit, qui hæreticorum dogmata copiose descripsit et explanavit. Non tamen idcirco eam vocem a Cyrillo ipsi tribui putem, sed potius ab explanatione vel Scripturæ sacræ, ejus multa loca in ejus scriptis explicantur, vel doctrinæ ecclesiasticæ: sic enim quivis auctor ecclesiasticus ἐξηγητής dici potest, cat. 13, num. 21, et cat. 15, num. 20, veteres Patres sub nomine ἐξηγητῶν citat, occasione quorundam Scripturæ locorum, quæ sive in perpetuis commentariis, sive in aliis libris pro data occasione exposuerant. Anastas. Sinait., lib. vii

ἐτόλμησαν εἰπεῖν τὰ ἀθέμιτα καθὼς Ἐργναῖος ὁ Ἀ
ἐξηγητὴς ἐν τοῖς προστάγμασι τοῖς πρὸς τὰς αἰρέ-
σεις, ἔγραψεν. Οἱ μὲν ἑαυτοὺς εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον εἰπεῖν τολμήσαντες, ὧν πρῶτος Σίμων, ὁ ἐν
ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Μάγος· ἀποβλήθεις γὰρ,
τὰ τοιαῦτα διδάσκειν ἐτόλμησεν. Οἱ δὲ Γνωστικοὶ κα-
λούμενοι καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἕτερα κατὰ τοῦ Πνεύματος
ἐφθέγγοντο. Οὐαλεντινιανοὶ δὲ οἱ παράνομοι, πάλιν
ἕτερα (1). Ὁ δὲ δυσσεβὴς Μάνης, ἑαυτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ
Χριστοῦ πεμφθέντα Παράκλητον εἰπεῖν ἐτόλμησεν.
Ἄλλοι δὲ, ἄλλο ἐν προφήταις εἶναι, καὶ ἄλλο ἐν Και-
νῇ. Καὶ πολλὰ δὲ τὰς αὐτῶν ἢ πλάνη, μᾶλλον δὲ ἢ
βλασφημία. Μίτησον τοίνυν τοὺς τοιοῦτους, καὶ φεῦγε
τοὺς βλασφημοῦντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄφεςιν
οὐκ ἔχοντας (2). Τίς σοὶ πρὸς τοὺς ἀνεπίστους κοι-
νωνία, τῷ βαπτισθητομένῳ νῦν καὶ εἰς Πνεῦμα
ἅγιον; Εἰ ὁ κολλώμενος τῷ κλέπτῃ καὶ συντρέχων,
ὑπὸ τιμωρίαν ἐστίν· ὁ προσκρούων Πνεύματι ἁγίῳ,
ποῖαν ἔξει τὴν ἐλπίδα;

Ζ. Μισεῖσθωσαν καὶ Μαρκιωνισταί, οἱ περιελόντες
τὰ ῥήματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τῆς Καινῆς.

⁴⁴ Psal. cxxviii, 4. ⁴⁵ Act. viii, 9. Vid. cat. 6, n. 14. ⁴⁶ Vid. cat. 6, n. 25, et infr. n. 9. ⁴⁷ Vid. sup. n. 4. ⁴⁸ Vid. cat. 6, n. 19, inf. n. 10. ⁴⁹ Psal. xlix, 18. ⁵⁰ Vid. cat. 6, n. 16.

Anagog. Contemplationum, ut habetur in cod. Colb. 2253, vocat Philonem, Papiam, Irenæum, Justinum, Pantænum, Clementem Alexandrinum, vetustissimos Ecclesiarum ἐξηγητὰς.

(1) Πάλιν ἕτερα. Editi, καὶ ἕτερα. Prætulimus scripturam codd. Coisl. Roe, Casaub. Paulo post, ex iisdem scripsimus ἄλλο duobus locis consequenter, ubi in editis ferebatur ἄλλον, ut superius fecimus num. 4.

(2) Οὐκ ἔχοντας. Coisl., οὐκ ἔχουσι. Sæpe, ut cat. 6, num. 26; cat. 4, num. 16, cat. 16, num. 1, nullam blasphemiam in Spiritum sanctum veniam superesse ait; quibus locis eum nuda Evangelii verba recitet, nullum ejus sententiis alium sensum inesse credendum est, præter eum, legitimum sane et verum, qui in ipso Christi dicto laet. Quod autem blasphemiam in Spiritum sanctum venia carere non existimavit, ratio in promptu est: blasphemiam hujus reos pronuntiat, qui vel ignorantia, vel pietatis opinione de Spiritu sancto secus atque oportet sentiant num. 4, et in primis Manichæos sceleris hujus hoc loco reos definit. Atqui Manichæis pollicetur, si resipiscant esse viam salutis, cat. 6, num. 36, et habuit in auditorio viros ex Manichæis conversos, ut patet ex cat. 13, num. 3. Intelligit ergo difficiliorem remissu cæteris peccatis esse blasphemiam in Spiritum sanctum, non veniæ expertem.

(2) *Li qui Gnostici vocantur.* Gnosticorum nomine non una simplex secta, sed multæ prorsus diversæ, quæ a Simone Mago hæresis semina susceperunt, intelliguntur: in his etiam, et præcipuo quodam titulo comprehensi Valentiniani, quos tamen ut a Gnosticis diversos recenset Cyrillus. Gnosticis infra tribuit opinionem de Spiritu sancto, quam ipse, verecundia aut singulari impietatis horrore prohibitus, referre non ausus est. Porporianos forsitan notat, qui quamvis ex Irenæo, lib. 1, cap. 29, n. 4, separatam Gnosticorum eamque omnium impurissimam classem constituerint, Gnosticorum nomen præ cæteris habuisse et retinuisse videntur, ex Epiph., hæresi xxvi, num. 3. Horum de Spiritu sancto opinionis, ab Irenæo et Epiphano, locis citatis, et Theodoro, lib. 1 *Hæret. fab.*, cap. 13, com-

acuere ⁴¹, et infanda dicere sunt ausi, quemadmodum Irenæus auctor in suis adversus hæreses libris scripsit. Alios quidem non veritum est scipsos Spiritum sanctum dicere: quorum primus est Simon, ille in Actis apostolorum Magus ⁴²; ejectus enim, talia docere non dubitavit. Li vero qui Gnostici vocantur (3) et impii [sunt], alia quoque contra Spiritum effati sunt: et (4) rursum alia improbi Valentiniani. ⁴⁶ At consceleratissimus Manes seipsum ausus est dicere Paraclitum a Christo missum. ⁴⁷ Alteri vero alium in prophetis, aliumque in Novo Spiritum commenti sunt: adeo diversus est illorum error, seu potius blasphemia. ⁴⁸ Hujusmodi igitur homines oderis, et fuge blasphemantes Spiritum sanctum, quibus non est remissio. Quænam tibi cum spe omni carentibus societas, qui in Spiritum quoque sanctum nunc baptizandus es? Si is qui adhæret furi et currit cum eo ⁴⁹, supplicio obnoxius est; ille qui in Spiritum sanctum impingit, quam spem est habiturus?

VII. Odio sint et Marcionistæ, qui Veteris Testamenti verba e Novo detraxerunt. ⁵⁰ Primus enim

memorato hæc summa erat: Spiritum sanctum, quem feminæ, ut apparet naturæ credebant, ex primo quodam angelo progenitum, conjugem citra voluntatem Patris frustra quæsisisse; tum simplicitate et benignitate actum, sive actam, ut loquitur Irenæus, opus genuisse in quo erat ignorantia et audacia: hunc Proarchontem seu Protarchontem vocabant, etc. Ophitæ et Sethiani, alterum Gnosticorum genus, Irenæo referente lib. 1, cap. 30, n. 4, Spiritum sanctum primam esse feminam dicebant: cujus libidine primus homo accensus (primum hominem scilicet appellabant lumen quoddam primum, quod in virtute Bythi residere arbitrabantur), ex ea Christum genuisset.

(4) *Alia rursum improbi Valentiniani.* Valentinianorum de Spiritu sancto doctrinam refert sanctus Irenæus, lib. 1, cap. 2, num. 3. Nempe post omnes Æonas, et Sophiæ periculum ac restitutionem, Monogenem de consilio Patris, muniendi ac fulciendi Pleromatis causa, alterum par Æonum produxisse, nempe Christum et Spiritum sanctum. Præter id autem quod Christus Æonibus contulisset, nimirum certam quamdam notitiam, Spiritum sanctum eos omnes inter se exæquatos gratias agere docuisse, ac veram requiem induxisse. Præterea Achamothæ Spiritus sancti nomen tribuebant, ibid. cap. 4, num. 4. Patet eos Spiritum sanctum feminei sexus effecisse. Unum quemdam Æonum insuper Paraclitum appellabant, quem marem cum femina Pisti conjungentes, cum aliis decem eo Anthrope et Ecclesia prodites nugabantur, Iren., lib. 1, cap. 1, num. 2. Hæc Valentinianorum fabula. Paulo diversa ipsius Valentini doctrina, ab Irenæo, lib. 1, cap. 11, num. 4, recitata; Spiritum sanctum a Veritate (ut legit vetus interpres, nam Græca Epiphani ferunt *ab Ecclesia*) productum ad Æonum examinationem et fecunditatem, etc. Athanasius vero, epist. 1 *ad Serapion.*, num. 10 et 11, alio modo Valentini opinionem refert: nimirum Spiritum sanctum angelis cœvum, unum ex illis esse, quamvis cæteris major Paracliti donatus sit nomine. Alia erant aliorum Valentinianorum seu Gnosticorum placita, ut Marci præstigiatoris apud Irenæum, lib. 1, cap. 13, n. 3.

Marcion, alienissimus a Deo vir, qui primus 247 A Deos tres asseruit (1); cum videret in Novo Testamento insertas esse prophetarum de Christo testificationes, ea antiqui fœderis testimonia recidit, ut Rex [noster] a testimoniis desertus remaneret. 52 Odio habeantur memorati jam supra Gnostici [sive scientes], ut illi quidem dici volunt, ignorantia vero pleni; qui ea de Spiritu sancto dicere ausi sunt, quæ ego commemorare non ausing.

VIII. Odio sint Cataphryges et Montanus illis malorum auctor, atque ambæ illius, scilicet, prophetissæ Maximilla et Priscilla. Montanus enim ille (2), amens et furiosus vere (neque enim talia, nisi fureret, loqueretur), seipsum ausus est Spiritum sanctum edicere; homo abjectissimus, atque omni impuritate et lascivia coopertus. 53 id enim

51 Vid. cat. 6, n. 16. 52 Vid. not. 3, col. 925. 53 Vid. cat. 6, n. 33.

(1) *Primus tres Deos asseruit.* Nimirum unum bonum, Patrem J. C., alterum malum, videlicet diabolum qui gentibus imperitet; tertium medium, conditorem mundi, Judæorum Deum. Ita Megethius Marcionita, in dialogo Adamantii *Contra Marcion.* lib. 1, pag. 13: quod Epiph., hæres. XLII, num. 3, confirmat. Cyrillus supra, num. 4, dixit tres deos a Marcionistis prædicari: at cat. 6, num. 16, duos a Marcione Deos affirmari, nulla tertii mentione, commemorat. Plures Marcioni triplicis deitatis errorem imputant, uti Dionys. Romanus apud Athan., *De decret. Nicænæ syn.*, num. 26; Epiph. jam laudatus, etc.; Theodoretus, lib. 1 *Hæret. fab.*, cap. 24. At Justinus, Irenæus, Tertullianus, Prudentius duos tantum deos ab eo invecos testantur, Rhodon ecclesiasticus auctor apud Eusebium, l. v *Hist.*, c. 43, non Marcionem, sed Synerum quemdam erroris hujus de triplici divinitate auctorem fuisse tradit: quod secutus Augustinus, hæresi XXI, Marcionem ab illo errore absolvit. In citato Adamantii dialogo cum Megethius tria principia tueatur, Marcus alter Marcionit., lib. II, pag. 43, duo tantum distinguit. Etiam si opinionem quam tuetur Megethius, non docuisset Marcion, tres nihilominus dii, imo et quatuor ex ejus doctrina consequerentur; nam Tertulliano teste, lib. 1 *Contra Marcion.*, cap. 15, materiam admittebat æternam, unde eam Deum fuisse legitime concludit Tertullianus; cumque malum, quod ipsum quoque æternum esset, sententia Marcionis se materiæ adjunxisset, hinc quartus Deus effectus. Theodoretus Marcionem ait quatuor admisisse substantias, quarto videlicet loco materiam numerans, et malum sive diabolum in tertio.

(2) *Montanus enim.* etc. Hunc furiosum et a mente alienum dicit Cyrillus; quod ad inconditos ejus motus et sermones attinet, quibus cum vere a dæmone cui in se locum dederat agitaretur, subita mentis alienatione et enthusiasmo inanes suas prophetias fundens, correptum se a Spiritu sancto cum suis prophetissis simulabat. Vide Apollinaris Hierapolitani de eo judicium apud Euseb., lib. v *Hist.*, c. 16. Montanus, Cyrillo teste, ac Theodoro, lib. III *Hæret. fabul.*, cap. 3, se dicebat Spiritum sanctum vel Paraclitum. Nec merum, cum se furiosus ipsum Patrem diceret, apud Epiph., hæres. XLVIII, n. 1. At discipuli Spiritum sanctum vel Paraclitum appellabant: sed Paraclitum potius quam Spiritum sanctum, ut patet ex Eusebio, lib. v *Hist.*, c. 14, et Tertulliano Montanum semper Paraclitum appellante. Imo quidam Spiritum sanctum a Paraclito distinguentes, illum in apostolos, hunc in Monta-

πρῶτος γὰρ Μαρκίων, ὁ ἀθεώτατος, ὁ πρῶτος τρεῖς θεοὺς εἰπὼν εἶδώς, ὅτι ἔγκεινται ἐν τῇ Καινῇ μαρτυρίᾳ περὶ Χριστοῦ τῶν προφητῶν, περιέκυψε τὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μαρτυρίας, ἵνα ἀμάρτυρος μείνῃ ὁ Βασιλεὺς. Μισείσθωσαν οἱ προειρημένοι Γνωστικοὶ μὲν ὀνόματι, τῆς δὲ ἀγνωσίας πεπληρωμένοι· τολμήσαντες τοιαῦτα εἰπεῖν περὶ ἁγίου Πνεύματος, ἅπερ ἐγὼ λέγειν οὐ τολμῶ.

II. Μισείσθωσαν οἱ Κατάφρυγας, καὶ Μοντανὸς, ὁ τῶν κακῶν ἑξαρχος· καὶ αἱ δύο (3) ὄψθεν αὐτοῦ προφητίδες, Μαξιμίλλα καὶ Πρισκίλλα. Ὁ γὰρ Μοντανὸς οὗτος, ὁ παρεξιστακῶς καὶ μανιώδης ἀληθῶς (οὐ γὰρ ἂν εἶπε τοιαῦτα, εἰ μὴ ἐμάνετο), ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἑαυτὸν εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁ ἀθλιώτατος, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ ἀσελγείας πεπληρωμέ-

num. plura et majora per Montanum locutum, descendisse aiebat; ex Tertullianca append. libri *Præscript.*, p. 52, Montanus se hominem confitebatur; cumque vel ex catholica Ecclesiæ præscripto de Trinitate scaturiret, vel Sabellianam opinionem tueretur (dissentiunt enim auctores de Montanistis), haud aliter Spiritum sanctum se ipse, vel eum discipuli dicebant, quam quod eo Spiritus sanctus tanquam præcipuo organo et instrumento usus esset. Utrum autem hypostatice conjunctum Montano Spiritum sanctum senserint, dubium. Cyrillus vero Montanum cum Simone Mago et Manete, qui seipsos saltem a Spiritu sancto susceptos dicebant, comparans. eandem de eo habuisse videtur opinionem. Eadem sensisse videtur Basil. dum, epist. 1 canonica. can. 1, ait Pepuzenos in Patrem et Filium, et Montanum vel Priscillam baptizare. Quod omni impuritate et lascivia repletus dicitur, id vel ad ipsam Montanum pertinet, turpi prophetissarum suarum contubernio infamen; quem Isidorus Pelusiota, lib. I, epist. 243, in adulterio deprehensum ac facio gloriatum refert: vel quod magis crediderim, ad sæva illa mysteria, quæ Manichæicis ob impuritatem similia fuisse innuit Cyrillus, eadem verecundiæ significatione de utrisque loquens: vide cat. 6, n. 33. Isidorusque, epist. 246, Montanum ejusdem cum Manichæo sententiæ fuisse, similiterque execrandum ait. Certe sævitiam illam infantis in membra concisi a Gnosticis acceperant Montanistæ: conjunctamque eisturpitudinem imitatos verisimile est: vide Epiph., hæres. XLVI, n. 5. Quæ de eorum mysteriis narrat Cyrillus referunt passim auctores: Philastrinus. hæres. II classis III; Epiph., hæres. XLVIII, n. 14; Theodoret., lib. III, *Hæret. fabul.*, c. 2; Isidorus Pelus., lib. I, epist. 242; Hieronymus, ep. 54, nov. edit. 27. Verum Theodoretus testis est illos hanc accusationem calumniæ loco habuisse: et plures ex Patribus laudatis, id tanquam incerto rumore jactatum referunt. cui se nolle credere ait Hieronymus. Primi qui adversum Montanistas scripsere, simile nihil ipsis objecere in fragmentis eorum ab Eusebio conservatis, lib. v *Hist.*, cap. 15, 16, etc. Cumque ob infamia illa quorundam hæreticorum mysteria calumniam pateretur Ecclesia id dedecus in Ophitas regerit Origenes *contra Celsam*, lib. VI, p. 91, in Carpocratianos Epiphanius, hæres. XXVII, n. 3, nulli veteres, quod sciam, præter Cyrillum nostrum, in Montanistas.

(3) Αἱ δύο. Articulum αἱ reposuimus ex tribus codd. Coislin., Roe et Casaub. Ambo posteriores, loco Μαξιμίλλα ferunt, Μαξιμίνα.

νος· αὐταρχες γὰρ τοῦτο διὰ συστήμων (1) εἶπεν, τῶν παρουσῶν γυναικῶν σεμνότητος ἕνεκεν. Καὶ Πέπουξαν μικρότατον κομῦδριον ἐν τῇ Φρυγίᾳ καταλαβῶν, καὶ ψευδῶς Ἱερουσαλήμ ὀνομάσας τοῦτο· καὶ ἀθλιότατα παιδία γυναικῶν μικρὰ σφάττων, καὶ κατακόπτων εἰς ἀθέμιτον βρωσίν, προσάσει τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς μυστηρίων (διὸ μέχρις πρώτης ἐν τῷ διωγμῷ, τοῦτο ποιεῖν ἡμεῖς ὑποπτευόμεθα, διὰ τὸ, κάκεινους (2) τοὺς Μοντανούς, ψευδῶς μὲν ὁμωνύμως δὲ, καλεῖσθαι Χριστιανούς), ἐτόλμησεν ἑαυτὸν εἶπεν ἅγιον Πνεῦμα· ὁ πάσης ἀσεβείας καὶ ἀπανθρωπίας πεπληρωμένος, ὁ ἀναπολόγητον ἔχων (3) τὴν καταδίκην.

Θ'. Ἐπηγωνίσαστο, καθὼς προείρηται, καὶ ὁ δυσσεδέστατος Μάνης, ὁ τὰ τῶν αἰρέσεων πασῶν κακὰ συνειληφώς· καὶ οὗτος τελευταῖος βόηρος ἀπωλείας τυγχάνων, τὰ πάντων (4) συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἰρετικῶν, καινοτέραν εἰργάσαστο καὶ ἐδίδαξε πλάνην. ἐτόλμησέ τε εἶπεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Παράκλητος, ὃν ἐπηγγείλατο Χριστὸς ἀποστέλλειν. Ἄλλ' ὁ Σωτὴρ ἐπαγγελιάμενος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις· Ὑμεῖς δὲ καθίσαιτε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνέψυσθε ἐξ ὕψους δύναμιν. Τί οὖν; ἄρα οἱ τελευταῖοι ἀπόστολοι ἀπὸ διακοσίων ἐτῶν, ἐξεδέχοντο τὸν Μάνην, ἕως ἂν ἐνδύσωνται τὴν δύναμιν; καὶ πολμήσει τις εἶπεν, ὅτι οὐκ ἦσαν ἕκαστε πλήρεις ἁγίου Πνεύματος; Καὶ μὴν γέγραπται, ὅτι τότε ἐπέτιθέσαν (5) τὰς χεῖρας, καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα ἅγιον. Ἄρα οὐχὶ πρὸ τοῦ Μάνη, καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν τοῦτο ἐγένετο, καταθέντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Γ'. Διὰ τί κατεκρίθη Σίμων ὁ Μάγος; ἄρ, οὐ προσελθὼν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ εἰπὼν· Δότε καμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα, ἢ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνη Πνεῦμα ἅγιον; Οὐ γὰρ εἶπε, Δότε καμοὶ Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, ἀλλ', ἐξουσίαν, ἵνα ἄλλοις πιπράσκῃ τὸ ἄπρατον, ὃ αὐτὸς μὴ ἐκέκτητο.

⁵⁴ Vid. cat. 6, n. 8 et 11. ⁵⁵ num. 6, et cat. ⁵⁶ Luc. xxiv, 49. ⁵⁷ Act. viii, 17 ⁵⁸ ibid. 19.

(1) Διὰ συστήμων. per signa. Coisl., διὰ συστήμων, compendio. At eandem vocem, διὰ συστήμων, simili in causa, dum Manichæorum probra recensere aggreditur, usurpat cat. 6, n. 33. Ad vocem Πέπουζαν, monet nos Millesius in margine cod. Roe hæc ascripta esse: Ἡ μικρὰ καὶ εὐτελής πόλις *Parvum hoc et vile oppidum*.

(2) Κάκεινους. Ex codd. Roe, Casaub. et Grod. hoc ut elegantius et significantius scripsimus loco ἐκείνους quod in impressis simpliciter legitur.

(3) Ὁ ἀναπολ. ἔχων. Articulum ὁ addidimus, et ἔχων loco ἔχει scripsimus ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Τὰ πάντων. Habetur in editis, πάντα. Scribere nos πάντων ex cod. Coisl. suavitatis similis locus cat. 6, n. 20, ita a nobis emendatus, τὰ πάντων λαβῶν, καὶ μίαν αἴρεσιν, etc. loco καινοτέραν, *leviorem, vaniorem*, posuimus, καινοτέραν, *recentiorem*, ex codd. Coisl., Roe, Casaub.; sic cat. 17, n. 15, διαδήματα καινότερα dicit. Illud autem, καινοτέραν, *novam magis*, vel significat novum impietatis cumulum, a Manete exceptis aliunde hæresibus singulariter adjectum: vel ideirco positum est, ut vehementius repellatur vanitas hominis, qui cum ducentis post apostolorum ætatem annis prodidisset,

A signis indicare sufficiat, mulierum quæ hic astant reverentiæ causa. Qui cum Pepusam, perexiguus hic in Phrygia viculus, occupasset, eique falso Hierosolymæ nomen indidisset, prætextu suorum quæ vocant mysteriorum, infelicissimos mulierum parvos filios jugulans, in nefastas epulas concidebat. Propterea ad hæc usque nupera tempora, cum persecutio desæviret, nos horum facinorum suspicione laborabamus; eo quod isti quoque Montanistæ, falso quidem, sed tamen communi nobiscum nomine Christiani vocarentur. ⁵⁴ Ille, inquam, ausus est seipsum Spiritum sanctum appellare; ille omnis impietatis et diritatis plenus, ille indeprecabili obnoxius condemnationi.

IX. Huic succenturiatus est, ut ante est dictum ⁵⁵, et impiissimus Manes, qui omnium hæreseum vitia collegit, ipseque ultimum perditionis barathrum existens, omnium simul hæreticorum deliramenta complexus, recentiorem confecit et prædicavit errorem. Aususque est dicere, se esse illum Paracletum quem se ⁵⁶ Christus missurum pollicitus erat. Atqui Servator eum promittendo aiebat apostolis: « Vos autem sedete in civitate Hierusalem, « donec induamini ex alto virtutem ⁵⁶ ». Quid igitur? Anne defuncti ab ducentis annis apostoli (6) Manem exspectabant, ut tandem virtutem induerentur? Ei quisquam dicere audeat, illos jam tum Spiritu sancto non fuisse plenos? Enimvero scriptum est: « Tunc imponebant manus, et accipiebant « Spiritum sanctum ⁵⁷ ». Nonne id ante Manem, multisque ante eundem annis contigit, postquam in die Pentecostes Spiritus sanctus descendisset?

X. Quamobrem damnatus est Simon Magus? Numne ideo quod ad apostolos accedens dixerit: « Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque manus imposuero, Spiritum sanctum accipiat ⁵⁸ »? Non enim dixit: Date et mihi Spiritus sancti participationem, sed *potestatem*; ut aliis venderet rem

Paracletum nihilominus se a Christo promissum jactans, laudiu suspensam mansisse Christi promissionem dicere cogebatur. Loco ἐδίδαξε, *ostendit*, posuimus, ἐδίδαξε, ex mss. supra memoratis, et Grod.

(5) Ἐπέτιθεν. Sacr. text., ἐπέτιθουν. Loco Μάνη. Coisl. fert, Μανέντος. Roe et Casaub., Μανῆτος. Scribit Cyrillus cat. 6, num. 31, ut hic, τοῦ Μάνη.

(6) Defuncti ab ducentis annis apostoli. Apostolorum mortem ducentis ante Manelis exortum annis locat. Cum igitur Manes anno 277 prodierit, vide cat. 6, n. 20, consequens est ut circa ann. 77 apostolorum obitum assignet. Clem. Alex., lib. vii *Strom.*, n. 17, p. 764, tria in Ecclesia tempora distinguit. Primum Christi, quod medio Tiberii imperio desinit; alterum apostolorum, quod in Nerone terminatur; tertium tandem quod in sequentes ætates occurrit. Apostolorum finem in Petri et Pauli martyrio locare videtur, quod secutum esse Cyrillum credibile est. Hæc epocha decem annis antiquior anno 77; sed negligitur parva annorum summa, ut rotundus numerus efficiatur.

minime venalem, quam ipse assecutus non fuerat.⁵⁹ Viris nihil possidendi propositum tenentibus obtulit pecunias⁶⁰; idque cum videret eos qui venditarum rerum pretia offerebant, et ad apostolorum ponebant pedes⁶¹; nec reputabat, eos qui opes in pauperum alimentum oblatas pedibus conculcabant, nunquam sane Spiritus sancti potestatem pretio daturus esse. Illi autem quid aiunt Simoni? *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia te consequi*⁶²; alter enim es Judas, qui gratiam Spiritus te venditurum sperasti. Si igitur Simon [Spiritus] potestatem pretio consequi volens, *in perditionem* traditur; quantæ impietatis reus est Manes qui seipsum Spiritum sanctum esse jaclavit?⁶³ Oderimus viros odio dignos; quos Deus aversatur, aversetur nos. Dicamus et ipsi cum omni fiducia de hæreticis omnibus: *Nonne eos qui te oderunt, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam*⁶⁴? Est enim et laudabilis inimicitia, sicut scriptum est: *Et inimicitias ponam inter te, et inter semen illius*⁶⁵. Amicitia namque cum serpente, inimicitiam cum Deo et mortem conciliat⁶⁶.

XI. Hæc igitur a nobis de ejectis illis dicta sunt. Deinceps vero ad Scripturas divinas revertamur, et bibamus aquas de vasis nostris [sanctis Patribus], et de puteorum nostrorum fonte⁶⁷. Bibamus de aqua vivente *quæ salit in vitam æternam*⁶⁸. *Hoc autem dixit Salvator de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*⁶⁹. Vide enim quid dicat: *Qui credit in me, non simpliciter et perfunctorie, sed; sicut dicit Scriptura (remisit te ad Vetus Testamentum), 249 flumina de ventre ejus fluent aquæ viventis*⁷⁰. Non flumina sub sensu subjecta, simplici et vulgari sensu terram spinas et ligna ferentem irrigantia; sed animabus lucem infundentia. Et alibi ait: *Sed aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam*⁷¹. Novum aquæ genus, quæ vivit, et salit; salit vero super dignos.

XII. Quid autem causæ est quod Spiritus gra-

⁵⁹ Vid. Procat. n. 2 et 4; cat. 17, n. 35. ⁶⁰ Act. viii, 18. ⁶¹ Act. iv, 34, 35. ⁶² Act. viii, 20. ⁶³ Vid. supra, n. 6; cat. 6, n. 19. ⁶⁴ Psal. cxxxviii, 21. ⁶⁵ Gen. iii, 15. ⁶⁶ Jac. iv, 4. ⁶⁷ Prov. v, 15. ⁶⁸ Joan. iv, 14; vii, 38. ⁶⁹ Joan. vii, 39. ⁷⁰ ibid. 38. ⁷¹ Joan. iv, 14.

(1) Δεύτερος γὰρ εἶ. Voces, γὰρ εἶ, adjecimus ex codd. Roe et Casaub., Coisl. habet γὰρ, sed non agnoscit, εἶ.

(2) Ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς. Roe, Casaub., ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς, ut in cod. Alex. LXX. Ante ἢ ἐχθρα, adjeci καὶ ex codd. Coisl. et Grodec. Loco τοῦ σπέρματος αὐτῆς, Coisl., habet, γυναικός.

(3) Ἁγίων Πατέρων. Desunt hæc voces in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Sanctos Patres intelligit Veteris Testamenti scriptores. Sic Salon., in *Parabol. Salom.*, c. xxvii: *Per montes designantur sancti Patres Veteris Testamenti scriptores.*

(4) Ξυλοφόρον, ligna ferentem. Coisl., φυλλοφόρον. foliu ferentem.

(5) Ὑδάτος ζώντος. Vox ζώντος a nobis ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. adjecta est. Abest quidem a Scriptura sacra in loco Christi hic allegato, idcircoque non reperitur in editis Cyrilli *Catecheseon* codd. At manifestum est Cyrillum vel me-

Καὶ ἀργύρια προσήνεγκε τοῖς ἀκτῆμοσι, καὶ ταῦτα βλέπων τοὺς προσφέροντας τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, καὶ τιθέντας παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· καὶ οὐκ ἐλογίσαστο, ὅτι οἱ προσὶ καταπαυοῦντες τὸν πλοῦτον προσεχθέντα εἰς τροφὰς τῶν πτωχῶν, οὗτοι οὐκ ἂν ἐπὶ μισθῶ ἔδοσαν ἐξουσίαν Πνεύματος ἁγίου. Οἱ δὲ τί φασὶ τῷ Σίμωνι; Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων πᾶσθαι· δεύτερος γὰρ εἶ (1) Ἰούδας, διὰ τῶν ἀργυρίων προσδοκήσας πιπράσκειν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Εἰ οὖν ὁ Σίμων, θελήσας μισθῶ λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν, εἰς ἀπώλειάν ἐστι· Μάνης ὁ ἑαυτὸν εἰπὼν τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον, πόσην ἔχει τὴν ἀσέβειαν; Μισήσωμεν τοὺς μίσους ἀξίους· ἀποστραφῶμεν οὐς ἀποστρέφεται ὁ Θεός. Εἰπωμεν καὶ αὐτοὶ μετὰ παρόρησις πάσης τῷ Θεῷ περὶ πάντων ἀρετικῶν· Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς (2) σου ἐξετηκόμην; Ἔστι γὰρ καὶ ἡ ἐχθρα καλὴ, καθὼς γέγραπται· Καὶ ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Ἢ γὰρ πρὸς τὸν ὄφιν φίλια, ἐχθραν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θάνατον κατεργάζεται.

1A'. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τῶν ἀποθεβλημένων εἰρήσθω. Λοιπὸν δὲ εἰς τὰς θείας Γραφὰς ἐπανέλθωμεν, καὶ πίνωμεν ὕδατα ἀπὸ ἡμετέρων ἀγγείων [ἁγίων Πατέρων (3)], καὶ ἀπὸ ἡμετέρων φρεάτων πηγῆς· πίνωμεν ἀπὸ ὕδατος ζώντος, ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ταῦτο δὲ εἶπεν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Βλέπε γὰρ τί λέγει· (1) πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ, καθὼς εἶπεν ἡ Βραχὴ (ἀνέπεμψέ σε εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην), ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ζεύσονται ὕδατος ζώντος· οὐ ποταμοὶ αἰσθητοὶ, γῆν ἀπλῶς ἀκανθοφόρον καὶ ξυλοφόρον (4) ποτίζοντες, ἀλλὰ ψυχὰς φωναγωγῶντες. Καὶ ἀλλαχού φησιν· Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ ἐώτα αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ζώντος (5) ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· καινότερον ὕδωρ ζῶν καὶ ἀλλόμενον, ἀλλόμενον δὲ ἐπὶ τοὺς ἀξίους.

1B'. Καὶ διὰ τί ἄρα (6) τὴν πνευματικὴν χάριν

moriam lapsu, vel alia de causa ita legisse, tum ex verbis superioribus, πίνωμεν ἀπὸ ὕδατος ζώντος ἀλλομένου εἰς, etc., tum ex mox consequentibus, καινότερον ὕδωρ, ζῶν καὶ ἀλλόμενον. Nec solus Cyrillus ita legit. Gregor. Nyss. ita se legisse significat, dum scribit, t. 1, orat. 1, *De beatitud.*, p. 673, ἐκπέπτων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ ὕδατι, τῷ ζώντι· τε καὶ ἀλλομένῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον· ita etiam legit Hieronymus, comment. in *Zachar.*, c. xiv, 8, et Origenes, hom. 3 in *Cant.*, sub finem: *In corde credentium fons aquæ vivæ sicut salientis in vitam æternam*; Hieronymiaster, in *psal.* xvii, 16; Procop., in *Isa.* viii, 6. Hi omnes vocem vivæ sumpserunt ex Joan. c. vii, 39.

(6) Διὰ τί ἄρα, etc. Istis adeo similia tradit Cæsarius, vel quisquis auctor dialogorum ejus nomine vulgatorum, dialog. 4, interrogacione 4, in qua quaerit, quare cum aqua et igne comparetur in Scriptura Spiritus sanctus, ut ex Cyrilli fonte omnino suos hortulos irrigasse videatur. Non eadem solum

ὕδωρ ὠνόμασεν ; Ἐπειδὴ δι' ὕδατος ἢ σύστασις τῶν ἀπάντων· ἐπειδὴ χλοοποιόν, καὶ ζωοποιόν ἐστὶ τὸ ὕδωρ· ἐπειδὴ ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται τὸ τῶν ὀμβρῶν ὕδωρ· ἐπειδὴ μονοειδὲς μὲν κατέρχεται, πολυειδῶς δὲ ἐνεργεῖ. Μία μὲν γὰρ πηγὴ ὅλον παράδεισον ἐπαρθεύει· εἰς δὲ καὶ ὁ (1) αὐτὸς ὑετὸς κατέρχεται ἐν παντί τῷ κόσμῳ· καὶ γίνεται λευκὸς μὲν ἐν κρίνῳ, ἐρυθρὸς δὲ ἐν ῥόδῳ, πορφύρεος δὲ ἐν ἴοις καὶ ὑακίνθοις, καὶ διάφορος καὶ ποικίλος ἐν παντοίοις εἴδεσι· καὶ ἐν φοίνικι μὲν ἄλλος, ἐν ἀμπέλῳ δὲ ἄλλος (2), καὶ ἐν πᾶσι τὰ πάντα· μονοειδὲς ὢν, καὶ οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ μεταβάλλων ἑαυτὸν ὁ ὑετὸς, ἄλλος καὶ ἄλλος κατέρχεται· ἀλλὰ τῇ τῶν ὑποδεχομένων κατασκευῇ συμπεριφερόμενος, ἐκάστῳ τὸ πρόσφορον γίνεται. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ὧν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀδιαίρετον, ἐκάστῳ διαίρει τὴν χάριν καθὼς βούλεται. Καὶ ὡσπερ τὸ ξηρὸν ξύλον (3), ὕδατι κοινωνῆσαν, βλαστοὺς ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ἡ ἐν ἀμαρτίαις ψυχὴ, διὰ μετανοίας ἀγίου Πνεύματος καταξιωθεῖσα, βότρυας ἐκφέρει δικαιοσύνης. Μονοειδὲς δὲ ὢν, πολλὰς νεύματι Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ (4) τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖ. Τινὸς μὲν γὰρ συγκέχρηται γλώσση πρὸς σοφίαν. Ἄλλου φωτίζει τὴν ψυχὴν ἐν προφητείᾳ, ἄλλῳ δὲ δίδωσι δύναμιν ἀπελάσαι δαίμονας, ἄλλῳ δὲ δίδωσι ἑρμηνεύσαι τὰς θείας Γραφάς. Ἄλλου τὴν σωφροσύνην ἐνισχύει, ἄλλον διδάσκει τὰ περὶ ἐλεημοσύνης, ἄλλον διδάσκει νηστεύειν (5) καὶ ἀσκεῖν, ἄλλον διδάσκει καταφρονεῖν τῶν τοῦ σώματος πραγμάτων, ἄλλον ἐτοιμάζει πρὸς μαρτύριον· ἄλλο ἐν ἄλλοις, αὐτὸ δὲ οὐκ ἄλλο ἑαυτοῦ, καθὼς γέγραπται. Ἐκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φρονέωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐμὲ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος (6) δίδοται λόγος σο-

Atiam aquæ vocabulo nuncupavit? ⁷² Quod videlicet per aquam omnia consistunt; quod herbarum et animantium effectrix est aqua; quod ex cælis imbrium aqua descendit; quod unius modi et formæ ipsa labitur, multiformes vero parit effectus: fons enim unus totum hortum rigat ⁷³: unus vero et idem imber toto in orbe descendit; qui in lilio candidus efficitur, in rosa ruber, in violis et hyacinthis purpureus, atque in diversis rerum generibus diversus et varius. Et alius quidem existit in palma, alius rursus in vite, inque omnibus omnia; cum sit unius modi, nec alius a seipso existat: non enim seipsum commutans imber, alius atque alius descendit; sed suscipientium se structuræ accommodans, unicuique id quod ei competens, est, efficitur. ⁷⁴ Ad eundem modum et Spiritus sanctus, cum unus sit, et unius modi, et indivisibilis, unicuique gratiam prout vult dividit ⁷⁵. Et quemadmodum lignum aridum aquam concipiens germina emittit; sic et anima peccatrix, per penitentiam Spiritus sancti dono dignata, justitiæ racemos portat. ⁷⁶ Cumque ille unius et ejusdem modi sit, multiples tamen, Dei nutu et in Christi nomine, virtutes operatur. Nam alterius quidem utitur lingua ad sapientiam; alterius mentem prophetia illustrat; huic fugandorum dæmonum potestatem impertit; illi divinas Scripturas interpretandi donum largitur. ⁷⁷ Alterius temperantiam [aut castitatem] corroborat, alium quæ ad misericordiam [vel eleemosynam] pertinent, docet: alium jejunare et ascetica vitæ exercitationes tolerare docet: alium res corporis contemnere; **250** alium ad martyrium præparat; alius in aliis, ipse vero a

⁷² Vid. cat. 3, n. 5, et cat. 9, n. 9. ⁷³ Gen. ii, 10. ⁷⁴ Vid. infr., n. 25. ⁷⁵ I Cor. xii, 11. ⁷⁶ Vid. cat. 17, n, 21 et 29. ⁷⁷ Vid. infr., n. 19 et seq.

sententiæ, sed iisdem pene verbis eodemque ordine enunziata, eodemque in sine Apostoli testimonio confirmatæ: ut quamvis Cyrilli nomen suppresserit, ac verba identidem commutarit, prorsus tamen eum et imitatus sit, et transcripserit.

(1) Εἰς δὲ καὶ ὁ. Vocem εἰς adjecimus ex cod. Coisl. et Grod. Particulam δὲ ex Coisl., Roe et Casaubon. qui loco εἰς habent ὁ. Tandem articulum qui in editis post αὐτὸς collocatus est, ex Coisl. huic voci præfiximus.

(2) Ἐν ἀμπέλῳ δὲ ἄλλος. Eas voces propter ἄλλος repetitum facile prætermittas, restituimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. Non omittendum infra, loco ἄλλος καὶ ἄλλος, *alius et alius*. legi in Coisl. cod., ἄλλως καὶ ἄλλως, *aliter et aliter*. Non male; legendum tamen ἄλλος, ex verbis superioribus, οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ.

(3) Καὶ ὡσπερ ξύλον, etc. Hæc sententia transcribitur a S. Nilo, lib. ii, epist. 202. Sequentia vero, a verbis, μονοειδὲς δὲ ὢν, usque ad testimonium Pauli, ἐκάστῳ δὲ, ab eodem epistola 204. Prior autem a Cyrillo expressa videtur ex sancto Irenæo, lib. iii. c. 17, n. 2.

(4) Νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ. Ea verba prætermittas in codd. Roe et Casaub. In Coisl. vero deest tantum, καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ. Familiaris Cyrillo hujusmodi locutio. Sic cat. 17, num. 21, ait Petrum confortatum potestate Spiritus sancti, *voluntate* Patris et Filii; num. 29, Spiritum sanctum in Ecclesia Novum Testamentum consti-

tuisse utriusque consensu, *συμωνία* Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· n. 31, Paulum mirabilia multa egisse ex virtute Spiritus sancti, nutu Patris, et in nomine Christi. Nec porro Spiritui sancto contumeliosum magis nutu Patris operari, quam Filio ejusdem nutu mundum condidisse, quod Cyrillus asserit cat. 11, n. 22 et alibi. Spiritum vero quid prohibet in nomine Christi operari, quem Christus ipse suo Christi nomine mittendum docet Joan. xiv, 26. Spiritus sancti unam et communem cum Patre et Filio actionem esse constans et Cyrilli doctrina multis locis, in primis cat. 7, n. 7; cat. 16, n. 24; cat. 17, n. 5; cat. 18, n. 29.

(5) Ἄλλον διδάσκει νηστεύειν, etc. Codd. Roe et Casaub. paulo aliter: Ἄλλον διδάσκει σωφρονεῖν, καὶ ἀσκεῖν, καὶ καταφρονεῖν τῶν, etc. « Alium docet « temperantem esse, asceticam vitam tolerare, et « contemnere, » etc. Coisl. post ἀσκεῖν unam habet particulam καὶ loco verborum ἄλλον διδάσκει. Infra, ante ἐν ἄλλοις, pro ἄλλον, scripsimus ἄλλο, ut mox habetur.

(6) Ἐμὲ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος. Pro his verbis in editis habetur tantum, ἄλλῳ δὲ. Ea autem in hunc locum ascripsimus ex codd. Coisl. et sacro textu, et Cyrillo ipso, cat. 5, n. 11, et cat. 17, n. 4, hunc locum ita referente. Paulo post, verba ἄλλῳ δὲ χάρισμα τῶν ἰσχυμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, in editis prætermittas, supplevimus ex codd. Coisl., Grodecii, Apostoli textu et Cyrillo, citato catech. ὁ loco. In sequenti membro, retinuimus *δουλίμως*,

se nunquam alius, sicut scriptum est : « Unicuique
« vero datur manifestatio Spiritus ad id quod ex-
« pedit. Nam huic quidem datur per Spiritum ser-
« mo sapientiæ ; alii vero sermo scientiæ secun-
« dum eundem Spiritum ; alii vero fides in eodem
« Spiritu ; alii vero dona sanationum in eodem Spi-
« ritu ; alteri vero operationes potestatis ; alii
« prophetia ; alii discretionum spirituum ; alteri ge-
« nera linguarum ; alteri vero interpretatio linguarum. Hæc vero omnia efficit unus et idem Spiritus,
« dividens peculiariter unicuique sicut vult ⁷⁸. »

XIII. Verum, quoniam de spiritu, uno et com-
muni nomine, multa eaque diversa in divinis Scri-
pturis posita sunt ; melusque est ne quis ex igno-
rantia confundat, nesciens qualem ad spiritum id
quod scriptum est referatur : operæ pretium fu-
erit nunc certa quadam nota signare, qualem esse
dicat Scriptura eum qui sanctus est. ⁷⁹ Nam sicut
Aaron vocatur christus ⁸⁰ ; David ⁸¹ quoque, et
Saul ⁸² aliique, christi appellantur, unus tamen
est verus Christus ; sic et spiritus appellatione di-
versis rebus attributa, optimum est videre quinam
sit is qui peculiari ratione Spiritus sanctus appel-
latur. Multa enim vocantur spiritus. Nam et ange-
lus nominatur spiritus, anima nostra spiritus dici-
tur ; et ventus iste qui spirat, spiritus appellatur ;
et virtus magna vocatur spiritus ; et impura actio
spiritus dicitur ; et dæmon adversarius vocatur
spiritus. Cave ergo ne ista cum audis, ex similitu-
dine appellationis alterum pro altero quandoque
sumas. De anima namque nostra ait Scriptura :
Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam ⁸³ ;
deque eadem anima rursus dicit : *Qui fingit spiri-*
tum hominis in ipso ⁸⁴. De angelis vero in psalmis
dicit : *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros*
suos flammam ignis ⁸⁵. De vento autem loquitur :
In spiritu violento conteres navigia Tharsis ⁸⁶. Et :

⁷⁸ I Cor. xii, 7-11. ⁷⁹ Vul. cat. 11, n. 1. ⁸⁰ Levit. iv, 5. ⁸¹ Psal. cxlvi, 4. ⁸² Zachar. xii, 1. ⁸³ Psal. ciii, 4. ⁸⁴ Psal. xlvii, 8.

quamvis in Apostoli textu scribatur *δυναμειων*, at-
que ita habet codex Roe, sed solus. Postremo,
verba, *ἄλλω δὲ ἐρμηνεία γλωσσῶν*, ex codd. Coisl.
et sacro textu adjecimus. Hæc porro tam multa
ad resarciendum Scripturæ locum adjeci, non quod
existimem Cyrillum ex tempore concionantem, ni-
hil de prolixo testimonio præterire potuisse ; sed
quod repetitiones vocum, *ἄλλω Πνεύματι, γλωσ-*
σῶν facilem librariis prætermissionum ansam sup-
peditarint.

(1) Τὸ ἅγιον. In codd. Coisl. in., Roe, Casaub. et
Grodec., τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Vox Πνεῦμα satis ex
superioribus intelligitur. Sic infra, n. 13 : *Μὴ νομί-*
σῃς περὶ τοῦ ἁγίου τούτου εἶναι, et cal. 21, n. 7, de
chrismate loquens, *ἔστι τούτο τὸ ἅγιον*. Paulo post,
ex codd. Roe, Casaub. et Grodec. *Σαούλ* scripsimus
loco *Σαμουήλ*, non enim unquam Samuel a Scriptu-
ris Christus vel Uctus appellatus est, sed Saul
pluribus locis. Consequenter, posuimus *ἀληθινός* ;
loco *ἀληθῶς*, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.,
Grodec., atque alterum articulum *ὁ* ante *Χριστός*
Coisl. cod. auctoritate delevimus.

(2) Καλούμενον. Vocem hanc ex codd. Roe et
Cas. in textu scripsimus. Verba quoque, *καὶ γὰρ καὶ*
ἄγγελος καλεῖται πνεῦμα, in editis prætermissa re-

φίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦ-
μα· ἑτέριω δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλω
δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλω
δὲ ἐνεργήματα δυνάμειος· ἄλλω δὲ προσφητεία·
ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέριω δὲ γένη γλωσ-
σῶν· ἄλλω δὲ ἐρμηνεία γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα
ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ
καθὼς βούλεται.

Hæc vero omnia efficit unus et idem Spiritus,

II. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ πνεύματος ἀπλῶς πολλὰ
καὶ διάφορα γέγραπται ἐν ταῖς Θεαῖς Γραφαῖς· καὶ
θέος ἐστὶ μὴ ποτέ τις ἐξ ἀγνωσίας εἰς σύγχυσιν ἔλθῃ,
ἀγνοῶν περὶ ποίου πνεύματος ἐστὶ τὸ γεγραμμένον·
καλῶς ἔχει νῦν ἀσφαλίσασθαι, ποῖον λέγει ἡ Γραφή
εἶναι τὸ ἅγιον (1). Ὡσπερ γὰρ καλεῖται Χριστός
Ἰακώβ· καὶ Ἀσά· καὶ Σαούλ, καὶ ἄλλοι, χριστοὶ
καλοῦνται· μόνος δὲ ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Χριστός· οὕτω
καὶ τῆς τοῦ πνεύματος προσηγορίας περὶ διαφόρων
πραγμάτων εἰρημένης, καλὸν ἐστὶν ἰδεῖν τί ἐστὶ τὸ
ἰδιαζόντως καλούμενον (2) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καλεῖ-
ται γὰρ πνεύματα πολλά. Καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος κα-
λεῖται πνεῦμα· ἡ ψυχὴ ἡμῶν καλεῖται πνεῦμα· καὶ
ὁ ἄνεμος οὗτος ὁ πνέων, καλεῖται πνεῦμα· καὶ ἀρετὴ
μεγάλῃ, καλεῖται πνεῦμα· καὶ ἀκάθαρτος πρᾶξις
καλεῖται πνεῦμα· καὶ δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται
πνεῦμα. Βλέπε τοίνυν ἀκούων ταῦτα, μὴ ποτε νομί-
σῃς ἀπὸ τῆς ὁμωνυμίας ἀνθ' ἑτέρου ἕτερον. Περὶ μὲν
γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, λέγει ἡ Γραφή· Ἐξ-
ελύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς
τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς λέγει πάλ-
ιν· Ὁ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. Περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐν Ψαλμοῖς φησὶν· Ὁ ποιῶν
τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λει-
τουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Περὶ δὲ τοῦ ἀνέμου
φησὶν· Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα

⁷⁸ I Cor. xii, 7-11. ⁷⁹ Vul. cat. 11, n. 1. ⁸⁰ Levit. iv, 5. ⁸¹ Psal. cxlvi, 4. ⁸² I Reg. xxiv, 7. ⁸³ Psal. cxlvi, 4.

stituimus ex codd. Coisl. et Grodec. In hoc autem
loco ea posuimus Grodecii versionem secuti ; nam
in Coisl. posita sunt proxime ante καὶ ἀρετῆς. Sed
in hoc codice, quis harum sententiarum ordo esse
debeat, observari non potest ; cum voces, καλεῖται
γὰρ πνεύματα πολλά, et membra duo sequentia, ἡ
ψυχὴ ἡμῶν, etc., καὶ ὁ ἄνεμος, etc., prætermis-
sint. Loco ἀκάθαρτον Πνεῦμα, scripsimus, ἀκάθα-
τος πρᾶξις, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.
atque ita legisse Cyrillum sequentia declarant ; ubi
quæ superius summam dixerat, repetens et ex
Scripturis singulatim probans, ait num. 13, se jam
dixisse quod peccatum spiritus nomine appellaretur,
quod probat his verbis Osee, *Spiritu fornicatio-*
nis. Verba, καὶ δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται πνεῦ-
μα, ex cod. Coisl. solo supplevimus ; ea quoque a
Cyrillo esse, subsequens loco citato eorum repetitio
suadet. Porro his prætermissionibus locum dedit
vox πνεῦμα tam sæpe repetita, quæ festinantibus
librariis oculis, auribus ac manibus illudit. Hæc
vero omnia a Victore Antiocheno, in *Marc.*, cap. 1,
23, transcripta et contracta dicerem, nisi similia
alibi observarentur, verbi gratia apud Athan. ep. 1
ad Serap., n. 7.

Θαρσεῖς· καὶ, "Ὁν τρόπον ἐν δρυμῶ ξύλον ὑπὸ A πνεύματος σαλευθῆ· καὶ, Πῶρ, γάλαζα, χιών, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος. Περὶ δὲ τῆς καλῆς διδασκαλίας αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα (1) ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστὶν· ἀντὶ τοῦ, πνευματικά ἐστι. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ λαλεῖται διὰ γλώσσης· ἀλλὰ ζῶν ἐστι, παρέχον σοφῶς λαλεῖν, τὸ λαλοῦν καὶ ὁμιλοῦν αὐτό.

ΙΔ'. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι ὁμιλεῖ καὶ λαλεῖ; Φίλιππος ἐξ ἀποκαλύψεως ἀγγέλου κατέλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀποφύρουσαν εἰς Γάζαν, ὅτε ὁ εὐνοῦχος ἤρχετο· καὶ εἶπε τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· Πρόσελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ. Βλέπεις λαλοῦν τὸ Πνεῦμα τῷ ἀκούοντι; Καὶ Ἰεζεκιὴλ λέγει οὕτως· Ἐγένετο (2) ἐπ' ἐμε Πνεῦμα Κυρίου, καὶ εἶπε πρὸς με· Τάδε λέγει Κύριος· καὶ πάλιν· Εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐν Ἄντιοχείᾳ ἀποστόλοις· Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβην καὶ τὸν Σαῦλον (3) εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. Βλέπεις Πνεῦμα ζῶν, ἀφορίζον, καὶ προσκαλούμενον, καὶ ἐξουσιαστικῶς ἀποστέλλον. Καὶ Παῦλος ἔλεγε· Πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται μοι λέγον, ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν. Ὁ γὰρ καλὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἁγιοποιός, καὶ βοηθός, καὶ διδάσκαλος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Παράκλητος, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Σωτήρ· Ἐκεῖνος (4) ὑμᾶς διδάξει πάντα· οὐκ εἶπε, διδάξει, μόνον, ἀλλὰ, καὶ ὑπομνήσει ὅσα εἶπον ὑμῖν· οὐ γὰρ ἄλλα Χριστοῦ διδάγματα καὶ ἄλλα ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ· προεμαρτύρατο τῷ Παύλῳ τὰ συμψησόμενα, ἵνα εὐθυμῶς γένηται μᾶλλον ἀπὸ τοῦ προσιδέειν. Ταῦτα δὲ ὑμῖν εἴρηται (5) διὰ τὸ λεχθέν· C Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν· ἵνα μὴ λαλιᾶν χειλέων τοῦτο εἶναι νομίσης, ἀλλὰ τὴν καλὴν διδασκαλίαν.

ΙΕ'. Ἐνταῦθα καλεῖται δὲ πνεῦμα καὶ ἡ αμαρτία, καθὼς εἶρηκαμεν· ἀλλὰ καὶ ἐτέρως καὶ ἐναντίως, ὡς ὅταν λέγη· Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν. Καλεῖται πνεῦμα καὶ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ὃ δαίμων· ἀλλὰ

⁸⁷ Isa viii, 2. ⁸⁸ Psal. cXLVIII, 8. ⁸⁹ Joan. vi 64. ⁹⁰ Vid. sup n. 3. ⁹¹ Vid. cat 17, n. 28. ⁹² Act. viii, 29. ⁹³ Ezech. xi, 5. ⁹⁴ Act. xiii, 2. ⁹⁵ Vid. cat. 17, n. 28. ⁹⁶ Act. xx, 23. ⁹⁷ Joan. xiv, 26. ⁹⁸ Vid. infr. n. 24. ⁹⁹ Act. xx, 23. ¹ Joan. vi, 64. ² num 13. ³ Ose. iv, 12.

(1) Λελάληκα, *locutus sum*. Habetur in Evangelio, λαλῶ. *loquor*. Sed etiam infra Cyrillus legit, ἐλάληκα. Paulo post, verbum λαλεῖν, ex codd. Coisl., Roe et Casaub. addidimus: in quibus tamen habetur post τὸ, loco λαλοῦν, quod in eis prætermittitur. At legendum esse τὸ λαλοῦν καὶ ὁμιλοῦν, suadent verba sequentia: θέλεις γινῶναι, ὅτι ὁμιλεῖ καὶ λαλεῖ;

(2) Ἐγένετο. Habetur in Bibliis, ἔπεσεν, ut etiam infra legit Cyrillus num. 30. Ante Τάδε habetur in Coisl., εἰπόν, *dic*. Quæ vox tenet locum verbi λέγε, quod in Ezechiele hoc loco legitur in Bib. Vaticanis, et infra legit Cyrillus hunc locum iterum recitans num. 30.

(3) Τὸν Σαῦλον. Articulum supplevimus ex cod. Coisl., et Actuum textu. Linea sequenti, pro αὐτοῖς, quod librorum vel typographorum erratum est reposuimus αὐτούς, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacro scriptore.

(4) Ἐκεῖνος. Ad vocem ἐκεῖνος Millesius ait in

«Quemadmodum in silva lignum a spiritu agitatur⁸⁷. « Et: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ⁸⁸.» De bona vero doctrina ipse Dominus dicit: « Verba quæ ego locutus²⁵¹ sum vobis, spiritus sunt, et « vita sunt⁸⁹, » id est, spiritalia sunt.⁹⁰ Spiritus vero sanctus non per linguam loquendo profertur: sed vivens est,⁹¹ præbens ut sapienter loquàmur, verba faciens ac loquens ipse.

XIV. Vis addiscere quod verba faciat et loquatur? Philippus ex angeli revelatione descendit in viam quæ Gazam ferebat, quando ille eunuchus veniebat; et dixit Spiritus Philippo: *Accede, et adijunge te ad currum istum*⁹². Cernis Spiritum loquentem audienti? Et Ezechiel sic dicit: « Factus « est super me Spiritus Domini, et dixit ad me: « Hæc dicit Dominus⁹³; iterumque: Dixit Spiritus « sanctus apostolis Antiochiæ versantibus. « Segrega- « te mihi Barnabam et Saulum in opus, ad quod advo- « cavi eos⁹⁴. »⁹⁵ Vides Spiritum viventem, segregan- tem, et advocantem, et cum potestate mittentem. Et Paulus ait: « Nisi quod Spiritus sanctus per « unamquamque civitatem testificatur mihi dicens, « quod vincula et afflictiones mihi manent⁹⁶. » Bonus enim ille Ecclesiæ sanctificator, et auxiliator, et doctor, Spiritus sanctus, Paracletus, de quo dixit Salvator: *Ille vos docebit omnia*; non dixit tantum, *docebit*, sed, *et in memoriam revocabit quæ- cunque dixi vobis*⁹⁷.⁹⁸ non enim alia sunt Christi documenta, et Spiritus sancti alia, sed plane eadem: [ille, inquam, Spiritus] quæ eventura erant, Paulo ante testatus est⁹⁹; ut ex eorum prænotio- ne confirmato magis esset animo. Hæc autem vobis dicta sunt propter eam sententiam: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt*¹; ut ne [spiritum] hunc labiorum elocutionem esse existi- stimes, verum bonam doctrinam.

XV. Spiritus etiam vocabulo peccatum appella- tur, ut ante diximus², sed altera et contraria ra- tione: velut cum dicitur: *Spiritu fornicationis ab- erraverunt*³. Vocatur etiam spiritus, immundus

⁹⁰ Vid. sup n. 3. ⁹¹ Vid. cat 17, n. 28. ⁹² Act. viii, 29. ⁹³ Ezech. xi, 5. ⁹⁴ Act. xiii, 2. ⁹⁵ Vid. cat. 17, n. 28. ⁹⁶ Act. xx, 23. ⁹⁷ Joan. xiv, 26. ⁹⁸ Vid. infr. n. 24. ⁹⁹ Act. xx, 23. ¹ Joan. vi, 64. ² num 13. ³ Ose. iv, 12.

D cod. Roe, in margine recentiori manu hæc verba ascripta esse: ἐκεῖνος δὸς τὰ χρίσματα· *ille qui dona gratiarum impertit*. Inferius. loco ὅσα εἶπον ὑμῖν, scriptum est in Coisl., πάντα ἃ εἶπον ἐγὼ ὑμῖν, *omnia quæ dixi ego vobis*, ut in sacro Evan- gelii textu. Cyrillus cat. 17, num. 12, hunc locum iterum citans referi prorsus ut in Evangelio, πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν.

(5) Ὑμῖν εἴρηται. Malleimus ἡμῖν, ut legit Gro- decius. Loco διὰ τὸ λεχθέν· Τὰ ῥήματα, habet Coisl., διὰ τὰ λεχθέντα· Πάντα ἃ ἐγὼ, etc. Paulo infra, ante νομίσης, addidi ex Coisl., εἶναι. Obscu- rum, ad quod referatur illud τοῦτο· existimo ad πνεῦμα præcedens, seu spiritum illum quem sua verba esse Christus dicit. Hunc autem spiritum negat esse verborum sonum, sed rectam doctrinam. Spiritum autem sanctum ab utroque distinguit; nec labiorum elocutionem, nec rectam doctrinam, sed Ecclesiæ doctorem esse probans.

spiritus, dæmon⁴: sed cum hac adjectione, *immundus*. Unicuique enim [spiritui] adjectum est cognomen, quod propriam notam designet: si de hominis anima dicit, *spiritus*, cum hac additione, *hominis*⁵, dicit; si de vento dicat, *spiritum procellæ* ait⁶; si peccatum notet, *spiritum fornicationis* dicit; si dæmonem significet, *spiritum immundum* appellat; ut noverimus quid de re peculiariter sit sermo, neque putes de sancto isto [Spiritu] dici. Absit! Istud enim spiritus nomen, medium ac commune est; et quidquid spissum ac densum corpus non habet, spiritus universe **252** dicitur. Cum igitur dæmones hujusmodi corpora (1) non habeant, spiritus appellantur; sed grande intercedit discrimen. Nam impurus dæmon, quando in animam hominis irruerit, (liberet vero Deus ab hoc malo omnes animas tam eorum qui hic adsunt, quam absentium!) tanquam lupo sanguinem vorans, ad devorandum paratus, in ovem irruens, sic venit. Sævissimus hujus adventus; gravissimus sentienti; obscuratur mens caligine. Injustus ille impetus est, alienam possessionem invadentis. Alieno enim corpore, et alieno instrumento, tanquam proprio abuti vi facta conatur⁷. Stantem dejicit (familiaris est enim illius qui de cælo cecidit⁸), linguam invertit, labia contorquet; sermonum loco spumam exprimit: tenebris mergitur homo; apertus est oculus, et per illum anima nihil videt; et palpitat tremebundus ante mortem dæmones, qui illis tam fæde atque immisericorditer abutuntur.

XVI. Non est hujusmodi Spiritus sanctus: procul ista cogitatio! nam in bonum e contrario et in salutem se res habet. Primum enim mansuetus et lenis ejus accessus, suavis et fragrans ejus sensio (2), jugum levissimum. Adventum ejus ante-

⁴ Luc. xi, 24. ⁵ I Cor. ii, 11. ⁶ Psal. cvi, 25. ⁷ Marc. ix, 17, 19. ⁸ Luc. x, 18.

(1) *Hujusmodi corpora*. Grodecius vocem *hujusmodi* omisit, et eam Cyrillo sententiam affinxit, quod dæmones corpora non habeant. At eis tantum densa et spissa corpora denegat; idcircoque spiritus appellari docet, quod *Scripturæ consuetudo est*, ut ante Cyrillum observavit Origenes lib. i *De principiis*, in proœm.: *Cum aliquid contrarium corpori huic crassiori et solidiori designare vult, spiritum nominare*. Quod probat ex illo Luc. xxiv, 29, *Palpate, et videte quia spiritus carnem et ossa non habet*. Quamvis autem nullibi Cyrillus tenuiora corpora dæmonibus et angelis assignet, angelis tamen splendida et cælestia videtur tribuere, dum ait cat. 15, num. 23, futurum ut virgines angelorum instar splendeant, Μέλλεις λάμπειν ὡς ἄγγελος, et cat. 18, num. 19, justos in resurrectione cæleste corpus assumpturos, ut possint cum angelis digne versari. Catechesi quoque 12, num. 14, et cat. 9, num. 1, Gabrielem in proprio et naturali habitu Danieli conspectum asserere videtur, facie fulgurante, et oculis igneis; adeo ut cum illum conspectum sustinere non posset propheta, mutatus sit angelus, vi quadam suæ nature facta, in hominis similitudinem: Ἐξεβίστατο ἐκ τούτου ἄγγελος, ait cat. 9: Μετεβλήθη εἰς ὄψασιν ἀνθρώπου, cat. 12. Dæmones nidore sacrificiorum vesci, et cibis immolatis quodammodo immistos sentire videtur cat. 22, num. 7. Ita tamen subtile eis corpus attribuit, ut in animam hominis venire

μετὰ προσθήκης, τὸ ἀκάθαρτον (3). ἐκάστῳ γὰρ προσκεῖται ἡ ἐπιωνυμία, ἵνα τὸ ἴδιον δηλώσῃ. Ἐὰν περὶ ψυχῆς ἀνθρώπου λέγῃ, τὸ πνεῦμα μετὰ προσθήκης, τοῦ ἀνθρώπου, λέγει· ἐὰν τὸν ἀνεμου λέγῃ, πνεῦμα καταιγίδος λέγει· ἐὰν τὴν ἀμαρτίαν λέγῃ, πνεῦμα πορνείας λέγει· ἐὰν τὸν δαίμονα λέγῃ, πνεῦμα ἀκάθαρτον λέγει· ἵνα γινώμεν περὶ τίνος ἐκάστου ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ μὴ νομίσῃς περὶ τοῦ ἁγίου τούτου (4) εἶναι· μὴ γένοιτο! Τὸ γὰρ τοῦ πνεύματος ὄνομα τοῦτο, μέσον ἐστὶ καὶ πᾶν, ὃ μὴ ἔχει παχὺ σῶμα, καθολικῶς πνεῦμα καλεῖται. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ οἱ δαίμονες οὐκ ἔχουσι τοιαῦτα σώματα, πνεύματα καλοῦνται· ἀλλὰ πολλή τις ἐστὶν ἡ διαφορὰ. Ὁ μὲν γὰρ ἀκάθαρτος δαίμων, ὅταν ἔρχηται ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου (ῥύσαιτο δὲ τούτου ὁ Κύριος πᾶσαν ψυχὴν τῶν ἀκούοντων, καὶ τῶν μὴ παρόντων), ὡς λύκος αἰμοδόρος ἑτοιμος εἰς βορᾶν ἐπὶ πρόβατον, ἔρχεται· ἀγριωτάτη ἡ παρουσία, βαρυτάτη ἡ αἴσθησις, σκοτώδης ἡ διάνοια γίνεται· καὶ ἡ ἐφοδὸς ἄδικος, καὶ ἡ ἀρπαγὴ ἀλλοτρίου κτήματος· σώματι γὰρ ἀλλοτρίῳ, ὡς ἰδίῳ κεχρησθαι βιάζεται, καὶ ὄργανῳ ἀλλοτρίῳ. Τὸν ἐπὶ τῶτα καταβάλλει (οἰκεῖος γὰρ ἐστὶ τοῦ πεσόντος ἐξ οὐρανοῦ), παρατρέπει τὴν γλῶσσαν, στρεβλοῖ τὰ χεῖλη· ἀφρὸς ἐντὶ ῥημάτων· σκοτοῦται ὁ ἄνθρωπος, ἤνοικεται ὁ ὀφθαλμὸς, καὶ δι' αὐτοῦ οὐ βλέπει ἡ ψυχὴ· καὶ σπαίρει (5) τρομικῶς ὁ ἄθλιος ἄνθρωπος πρὸ θανάτου. Ἐχθροὶ τῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς οἱ δαίμονες, αἰσχροῦς κεχρημένοι καὶ ἀνηλεῶς, homo miserabilis. Vere hominum hostes sunt dæ-

C IZ. Οὐκ ἐστὶ τοιοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μὴ γένοιτο (6)! ἀπεναντίας γὰρ, πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ σωτηριῶδες ἔχει τὰ πράγματα. Πρῶτον μὲν ἡμερος ἡ παρουσία, εὐώδης ἡ ἀντίληψις, κρυφώτατον τὸ φορτίον· προκυμαστράπιδουσιν ἀκτῖνες φωτὸς καὶ γινώ-

queat. Infra, ὅταν ἔρχηται εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου. Tumque energumeni corpore quasi proprio dæmonem abuti dicens, proprium ipsi corpus videtur ascribere.

(2) *Suavis et fragrans ejus sensio*. Vox ἀντίληψις significat, vel auxilium, vel sensationem, seu perceptionem quæ sit per nares, oculos, reliquosve sensus, qui sua subjecta quodam modo occupant et

D (3) Τὸ ἀκάθαρτον. Coisl., τὸ ἀκαθάρτου. Post ἐκάστῳ, sequens particulam γὰρ adjeci, et post λέγῃ, voces, τὸ πνεῦμα, ex Coisl., Roe, Casaub., et Grod.

(4) Τούτου. Coisl., Roe, Casaub., habent, τοῦτο, sed scribendum fuisset, τούτον, referendo ad λόγος. Infra, vocem μέσον, ante τοῦτο positam ex cod. Coisl., post illud pronomen collocavimus. Loco ταχύ quod in editiones an. 1631 et sequentes irrepererat, restituimus παχύ, quod in editione an. 1608 positum, male mutatum fuerat.

(5) Καὶ σπαίρει, etc. Vocem σπαίρει, loco στένει scripsimus; et adjectivum, ὁ ἄθλιος, post verba πρὸ τοῦ θανάτου positum, ante ἄνθρωπος collocavimus, ex Coisl., Roe, Casaub.

(6) Μὴ γένοιτο! Has voces in editis ante οὐκ ἐστὶ collocatas in hunc locum transposuimus, juxta codd. Roe et Casaub. in quibus tamen bis leguntur, et hic, et ante οὐκ ἐστὶ. Sed librorum sine dubio erratum est. Hic sunt in ordine naturali.

σεως, πρὸ τῆς παρουσίας. Κηδεμόνος γνησίου σπλάγγνα ἔχον ἔρχεται· ἔρχεται γὰρ σῶσαι, καὶ ἰάσασθαι, διδάξαι, νοουθετῆσαι, ἐνισχύσαι, παρακαλέσαι, φωτίσαι τὴν διάνοιαν, πρῶτου αὐτοῦ τοῦ δεχομένου, εἶτα δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ ὡσπερ ἐν σκοτεινῷ πρότερον τις ὢν, εἶτα ἐξαίφνης ἥλιον ἰδὼν, φωτίζεται τοῦ σώματος τὸ βλέμμα, καὶ βλέπει, ἃ μὴ ἔβλεπε, φανερώς (1)· οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταξιωθείς, φωτίζεται τὴν ψυχὴν, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον βλέπει ἃ μὴ ᾔδει. Ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ κατοπτρίζεται τοὺς οὐρανοὺς. Βλέπει, ὡς Ἰσαΐας, τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ βλέπει, ὡς Ἰεζεκιήλ, τὸν ἐπὶ τῶν χερουβίμ· βλέπει, ὡς Δαυιδ, μυριάδας μυριάδων καὶ χιλιάδας χιλιάδων· καὶ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος ἀρχὴν κόσμου βλέπει, καὶ τέλος κόσμου, καὶ μεσότητά χρόνων, καὶ βασιλείαν διαδοχᾶς ὀφθαλμοῦ ἃ μὴ ἔμαθε· παρέστι γὰρ ὁ ἀληθινὸς φωταγωγός. Ἔσω τοίχων (2) ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἡ δύναμις τῆς γνώσεως ἐκπέμπεται μακρὰν, καὶ βλέπει καὶ τὰ ὑπὸ ἄλλων γινόμενα.

IZ. Οὗ συμπαρῆν Πέτρος, Ανανίας καὶ Σαπφείρη πωλοῦσι τὰ κτήματα, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος παρῆν. Διὰ τί, φησὶν, ὁ Σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Κατήγορος οὐκ ἦν· μάρτυς οὐκ ἦν· πόθεν ᾔδει τὸ γεγενημένον; Οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῆ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί, ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Ὁ ἀγράμματος Πέτρος διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἔμαθεν, ἃ μὴ ᾔδεισαν μήτε Ἑλλήνων οἱ σοφοί. Ἐχεις τὸ ὁμοιον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου. Δωρεὰν γὰρ αὐτοῦ θεραπεύσαντος τὴν λέπραν τοῦ Ναϊμᾶν (3), ἔλαθεν ὁ Γιεζὶ τὸν μισθὸν, ἀλλοτρίων κατορθωμάτων τὸν μισθὸν λαμβάνων· καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ Ναϊμᾶν τὰ χρήματα, καὶ τίθησιν ἐν τῷ σκοτεινῷ. Ἀλλὰ τὸ σκοτὸς οὐ σκοτίζεται ἀπὸ (4) τῶν ἁγίων· καὶ ἐλθόντα αὐτὸν ἠρώτα ὁ Ἐλισσαῖος· καὶ ὁμοίως τῷ Πέτρῳ λέγοντι. Εἰπέ μοι, εἴ τοσοῦτου τὸ χωρίον ἀπέδωσθε; κακῆϊνος ἐξετάζει· Πόθεν, Γιεζὶ; οὐκ ἀγνοῶν τὸ, πόθεν, ἀλλὰ

⁹ Isa. vi, 1. ¹⁰ Ezech. x, 1. ¹¹ Dan. xii, 10. ¹² Act. v, 3. ¹³ ibid. 4. ¹⁴ IV Reg. v, 14, sqq. ¹⁵ Psal. cxxxviii, 12. ¹⁶ Act. v, 8. ¹⁷ IV Reg. v, 25.

et apprehendunt, ut veteres philosophabantur. Sic de olfactu ait Cyrillus cat. 4, num. 21: "Ὁσφρησίς ἐστι τῶν ἀναθυμιάσεων ἀντιληπτική. Ut de sensu et apprehensione quadam suavissimi odoris Spiritus sancti hunc locum intelligerem, impulit me vox εὐωδής, et similis locutio Procat. num. 1, qua proximum Spiritus sancti adventum pollicetur: "Ἰδὼν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἔπνευσεν ἡ εὐωδία. Deinde in his continetur manifesta oppositio contrariis dæmonis effectibus superiori numero descriptis: Ἀγριωτάτη ἡ παρουσία, βαρυτάτη ἡ ἀσθησις. Ut ergo præsentia et accessu dæmonis gravate sensus affici, ita eodem accessu Spiritus sancti recreari docet. Aliter, vox ἀντιληψίς significare potest actionem Spiritus sancti, qua hominem occupat, et in sua jura transcribit. Sequentia quæ de Spiritu sancto hominem suaviter occupante et illustrante dicuntur, dicta forte contra Montanistas, vel eos quos Basilius refellit in

vertunt præmicantes luminis ac scientiæ radii. Germani tutoris visceribus præditus venit: venit namque salvare, sanare, docere, monere, roborare, consolari, illustrare mentem; primum ejus a quo suscipitur, dehinc, ejus opera, aliorum. Et quemadmodum is qui in tenebris prius versabatur, sole postea derepente conspecto, lucem in corporis oculo recipit, quæque antea non videbat perspicue cernit: ita et qui Spiritus sancti dono dignus habitus est, animo illuminatur, et supra hominem eVectus videt quæ nesciebat. Posito in terra corpore, anima cælos tanquam in speculo contuetur. Videt ut Isaias. « Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum ⁹ »; cernit ut Ezechiel, « eum qui est super cherubim ¹⁰ »; videt ut Daniel, « myriadas myriadum, et millia millium ¹¹ »; exiguusque homo initium mundi et finem videt, et medium temporum spatium, et regum successiones cernit; quæ non addidit; **253** adest enim verus lucis præbitor. Parietibus includitur homo: vis tamen scientiæ longe protenditur, ut ea etiam quæ ab aliis fiunt, conspiciat.

XVII. Non intererat Petrus, cum Ananias et Sapphira possessiones suas venderent: per Spiritum tamen præsens erat. « Quare, inquit, Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto ¹² »? Accusator non erat; nullus testis: unde factum addidicerat? « Nonne manens tibi manebat, et id quod vendidisti in tua erat potestate? quare posuisti in corde tuo rem istam ¹³ »? Illitteratus homo Petrus per Spiritus gratiam ea didicit, quæ neque ipsi Græcorum sapientes novissent. Simile habes exemplum etiam de Elisæo. Cum enim Naimanis lepram gratis sanasset, Giezi pretium accepit, alieni officii præmium intercipiens; sumptasque a Naimane pecunias tenebroso in loco constituit ¹⁴. Verum tenebræ sanctis non tenebrescunt ¹⁵. Nam reversum illum percontatur Elisæus: et quo modo Petrus ait: « Dic mihi, num tanti agrum vendidistis ¹⁶ »? similiter ille interrogat: Undenam, Giezi ¹⁷? non ignorans, sed lugens pro-

Isaiam pag. 17, qui prophetiam in homine statu mentis emoto residere arbitrabantur; vel eos tandem qui dicebant Spiritum sanctum prophetas verbis tenuis inspirare, non intelligentiam dictorum largiendo; contra quos pugnat auctor Commentarii catenæ in Psalmos præfixi ad ps. iii, 3.

(1) Φανερώς. Hanc vocem Coisl. verbo βλέπει subjicit, ante ἃ μὴ ἔβλεπε.

(2) Ἔσω τοίχων. Coisl. et Grod., ἔσω τυχῶν.. intus consistens, non spernenda lectio; facile u et oi ob soni vicinitatem a librariis passim commutantur.

(3) Τοῦ Ναϊμᾶν. Hanc vocem codd. Coisl. et Grod. ita scriptam exhibent. Νεεμᾶν. In omnibus Bibliis Græcis scribuntur, Ναϊμᾶν.

(4) Ἀπό. In editis, ὑπό. Id mutavimus auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub. Respicit sine dubio Cyrillus locum psalmi cxxxviii, vers. 12: Σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ.

ferbat illud, unde? Ex tenebris venisti, et in tenebris ibis. Leprosi sanitatem vendidisti, et lepræ tibi hæreditas adhærebit. Implevi, inquit, mandatum ejus qui mihi dixit: «*Gratis accepistis, gratis date*»¹⁸; tu vero gratiam vendidisti; accipe et manupretium venditionis. Sed quid ait ad illum Elisæus? «*Nonne cor meum profectum est tecum*»¹⁹? hic eram ego corpore circumclusus; sed spiritus mihi a Deo collatus etiam longinqua vilit, et quæ alibi fiebant mihi perspicue demonstravit. Vides, quomodo non solum ignorantiam repellit, sed et scientiam immittit; vides quomodo animas collustrat Spiritus sanctus.

XVIII. Isaias ante annos fere mille fuit, et vidit tanquam vile tentorium Sionem; quæ civitas adhuc stabat, fororum multitudine exornata, et dignitate amicta. Illud tamen ait: «*Sion tanquam ager arabitur*»²⁰; prædicens id quod nostris temporibus impletum est. Et vide prophetiæ accuratam veritatem; ait enim: «*Relinquetur filia Sion, tanquam tentorium in vinea, et sicut tugurium vigilium in cucumerario*»²¹; et revera cucumeraris refertus nunc est locus. Viden, quomodo sanctos illuminat Spiritus sanctus? Ne igitur nominis similitudine deceptus in alia abripiare, sed quod accurate verum est, conserva.

XIX. Si aliquando sedenti tibi, de castitate aut virginitate succurrit cogitatio, illius doctrina est.²² Nonne multoties puella, jam ad nuptiales thalamos (1) constituta aufugit, illo de virginitate in-

¹⁸ Matth. x, 8. ¹⁹ IV Reg. v, 26. ²⁰ Mich. iii, 12. ²¹ Isa. i, 8. ²² Vid. sup. n. 12, et inf. n. 20, 21, 23.

(1) *Puella jam ad nuptiales thalamos, παρά παστῶν.* Non ait expresse intra nuptiales thalamos, ἔσω τῶν παστῶν, quod non minimum robur adderet concilii Trident. canonis 24, sess. 26, quo decernit matrimonium ratum et non consummatum, per ingressum in religionem et professionem unius conjugum, quoad vinculum dissolvi. Si de communibus et quæ sæpe contingunt exemplis non loqueretur auctor, crederem eum loqui de sancta Thecla, cujus celebre nomen erat Hierosolymis, ut apparet ex Euseb., *De martyrib. Palæstin.*, cap. 3; Hieronymo, epist. ad 22, nunc 18, sub lin. Erat autem Thecla non conjugata, sed desponsata, ἡρμωμένη, ex Actis ejus a Græbio in *Spicilegio* editis. Verum exstant alia in sanctorum Vitis aliisque monumentis exempla, aufugientium etiam post matrimonii consummationem conjugum. Id petita dudum nec obtenta alterius partis venialicere, doctrina est Theodori Studitæ, quam lib. ii, epist. 51, multis argumentis probare conatur. Græci ea super re Latinis favorabiliores semper exstitere.

(2) *Ἡέπρακας.* Ita emendavimus ex codd. Roe, et Casaub.; nam habetur in editis, πέπρακας.

(3) *Βλέπεις* etc. Hæc sententia in cod. Coisl. ponitur post sequentem, βλέπεις, πῶς φωτίζει, etc.

(4) *Ἡσαΐας ἐτῶν ἑγγὺς ἦν πρὸ χιλίων.* Verbum ἦν addidimus, et hoc ordine verba collocavimus, ex codd. Roe et Casaub., cum in editis legeretur, πρὸ χιλίων ἑγγὺς ἐτῶν, καί, etc. Loco βλέπων, ex Roe et Ottob. scripsimus, ἔβλεπεν. Paulo post, pro κάκεινο, Coisl., Roe, Casaub. et Grod. ferunt, κακεῖνος, ille tamen. Hoc autem vaticinium Isaiæ non est, sed Michææ. Sed facile tribui potuit Isaiæ,

πενθῶν τὸ, πόθεν; Ἄπὸ σκοτῶν ἦλθες, καὶ εἰς σκοτῶν πορεύσῃ. Ἡέπρακας (2) τοῦ λεπροῦ τὴν ἴασιν, καὶ κληρονομεῖς τὴν λέπραν. Ἐπλήρωσα, φησὶν, ἐγὼ τὸ κέλευσμα τοῦ εἰρηκότος μοι: Δωρεάν ἐλάθετε, δωρεάν δότε: σὺ δὲ ἐπώλησας τὴν χάριν, ἀπόδεξαι τῆς πράξεως τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ τί λέγει: πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑλισσαῖος; Οὐχὶ ἡ καρδία μου ἐπορεύθη μετὰ σοῦ; ὣδε ἔμην ἐγὼ περικεκλεισμένος τῷ σώματι: ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μοι δωθὲν, ἔδωκε καὶ τὰ μακρὰν, καὶ τὰ ἀλλαχοῦ γινόμενα σαφῶς ἐδείκνυέ μοι. Βλέπεις (3), πῶς οὐ μόνον περιαιρεῖ τὴν ἀγνωσίαν, ἀλλὰ καὶ γνῶσιν ἐντίθησι. βλέπεις, πῶς φωτίζει τὰς ψυχὰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

III'. Ἡσαΐας ἐτῶν ἑγγὺς ἦν πρὸ χιλίων (4), καὶ ἔβλεπεν ὡς σκηνὴν τὴν Σιών· ἡ πόλις ἦν ἔτι συνεστρακυῖα, καὶ ἀγοραῖς κεκαλλωπισμένη, καὶ τὸ ἀξίωμα περιδεδημένη· κάκεινο λέγει: Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται: προλέγων τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθῆν. Καὶ τὸ ἀκριβὲς ὄρα τῆς προφητείας: εἶπε γὰρ Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὄπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ· καὶ σικυηλάτων νῦν ὁ τόπος πεπλήρωται. Βλέπεις, πῶς φωτίζει τοὺς ἀγίους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Μὴ τοίνυν διὰ τῆ ὁμωνυμίας εἰς ἄλλα ἀπελασθῆς (5), ἀλλὰ τήρει τὸ ἀκριβὲς.

IV'. Εἰ δὲ ποτε, σοῦ καθεζομένου, περὶ ἀγνεύσεως ἡ παρθενίας ὑπεσιγηθῆ σοι λογισμὸς, ἐκείνου ἐστὶ ἡ διδασκαλία. Οὐχὶ πολλάκις κόρη, παρὰ παστῶν οἶσα νομφικῶς, ἔφυγεν, ἐκείνου διδάσκοντος τὰ περὶ

tum ob argumenti similitudinem tum propter eadem fere in utroque verba. Similiter dixit auctor «*Itinerarii Hierosolymitani: Intra montem «*Sion.*, reliquæ arantur et seminantur sicut Isaias «*prædixit*». In sequenti loco, quod vere est ab Isaiâ, loco σικυηλάτῳ, legitur in Roe et Casaub., σικυηράτῳ, quemadmodum habetur in Bibliis, legeruntque omnes passim Patres, Eusebius, Basilus, Cyrillus Alexandrin., Procopius, etc. At iterum legit Cyrillus noster σικυηλάτων, quæ vox omittitur in codd. Coisl., Roe et Casaub. Ante σικυηλάτων, loco κἄν, scripsi καί, ex Coisl.: qui codex totum hunc locum magna varietate exhibet in hunc modum: Ἡσαΐας πρὸ χιλίων ἑγγὺς ἐτῶν, καὶ βλέπων ὡς σκηνὴν τὴν Σιών, εἶπεν: Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ τὰ ἐξῆς: Ἡ πόλις ἔτι συνεστρακυῖα, καὶ ἀγοραῖς κεκαλλωπισμένη, καὶ τὸ ἀξίωμα περιδεδημένη Σιών, ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται. Κάκεινος προέλεγεν τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθῆν. Καὶ τὸ ἀκριβὲς ὄρα τῆς προφητείας. Καὶ νῦν ὁ λόγος πεπλήρωται. «*Isaias ante annos prope «*mille, et tabernaculi instar Sion videns, ait: «*Derelinquetur filia Sion tanquam tentorium in «*vinea, »* etc. Urbs adhuc consistens, et foris exornata, et dignitate circumdata Sion, tanquam ager «*arabitur. Et ille prædicebat, quod nunc temporibus nostris completum est. Ac vide accuratam «*prophetiæ diligentiam. Et nunc sermo illi adimpletus est*». De Sionis, eo quo Cyrillus tempore scribebat, vastitate, et completo Isaiæ vaticinio, vid. Euseb., l. v *Demonstri*, c. 13, p. 273, et lib. viii, p. 185; Optatum, lib. iii *cont. Donatist*.*****

(5) *Εἰς ἄλλα ἀπελασθῆς.* Hæc codd. Coisl. et

παρθενίας ; οὐχὶ πολλάκις ἄνθρωπος ἐν παλατίοις διαπρέπων, κατέπτυσε πλούτου καὶ ἀξίας, διδασκῆς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ; οὐχὶ πολλάκις νέος, ὄρων κάλλος, ἐκάμυσσε τὸ βλέμμα, καὶ ἔφυγε τὸ ἰδεῖν, καὶ ἐξέφυγε τὸν μολυσμὸν ; Πόθεν γέγονε τοῦτο, ζητεῖς ; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδίδασκε τοῦ νέου τὴν ψυχὴν. Τροσῶται πλεονεξία: ἐν κόσμῳ, καὶ ἀκτημονοῦσι Χριστιανοὶ διὰ τί ; διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελίαν (1). Τίμιον ὡς ἀληθῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν· εἰκότως βαπτίζομεθα εἰς Πατέρα, καὶ εἰς Υἱόν (2), καὶ εἰς ἅγιον Πνεῦμα. Ἄνθρωπος ἔτι σῶμα φορῶν, δαίμοσιν ἀγριωτάτοις πολλοῖς παλαίει· καὶ πολλάκις ὁ δαίμων, ὁ σιδηραῖοις δεσμοῖς ὑπὸ πολλῶν μὴ κρατούμενος, λόγοις εὐχῆς ἐκρατήθη ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ τὸ ἀπλοῦν ἐμφύσημα (3) τοῦ ἐπορκίζοντος, πῦρ γίνεται τῷ μὴ φαινομένῳ. Μέγαν τοίνυν ἔχομεν παρὰ Θεοῦ συμμαχόν καὶ προστάτην, μέγαν διδάσκαλον Ἐκκλησίας, μέγαν ὑπερασπιστὴν ὑπὲρ ἡμῶν. Μὴ φοβηθῶμεν τοὺς δαίμονας, μήτε τὸν διάβολον· μελίζων γὰρ ὁ ἡμῶν ὑπεραγωνιστής (4)· μόνον ἀνοίξωμεν αὐτῷ τὰς θύρας· περιέρχεται γὰρ ζητῶν τοὺς ἀξίους, καὶ ζητῶν τίνι χαρίσεται τὰς δωρεάς.

²³ Matth. xxviii, 19. ²⁴ Sap. vi, 17.

Grod. lectio, qua emendantur editi, dum ferunt, εἰς ἄλλας ἀπέλθης, in alias abeas, quæ scriptura manifesto transpositione unius litteræ, ex alia facta est.

(1) Ἐπαγγελίαν. Coisl., Roe, Casaub. habent, διδασκαλίαν. Ea vox superibus, ἐκείνου ἐστὶ διδασκαλία, ἐκείνου διδάσκοντος, etc., convenientior videtur. Haud tamen aliena est loci hujus, stylo Cyrilli, vox ἐπαγγελία, qua etiam significatur doctrina, enuntiatio, prædicatio. Vide notata a nobis cat. 3, num. 12. Doctrina hæc Spiritus sancti non est sola mentis illustratio, sed voluntatis impulsus. Vide sup. num. 12.

(2) Εἰς Υἱόν. Præpositionem εἰς, quæ Patris et Spiritus sancti nomini præmittitur, Filii quoque nomini adjunximus, ex codd. Roe et Casaub. At ea soli Patris nomini præfigitur in cod. Coisl.

(3) Ἐμφύσημα. Edili solum, φύσημα. Secuti sumus codd. Coisl., Roe, Casaub. et morem Cyrilli, quoties de insufflatione in exorcismis loquitur, ἐμυστήματος, et ἐμφυσῶν vocabulis utentis. Vide *Procat.* num. 9 ; cat. 20, num. 3. Paulo post, loco τῶν μὴ φαινομένων, ex cod. Coisl. scripsimus, τῷ μὴ φαινομένῳ. Dæmoni enim in homine latenti exorcismum ignis adurentis loco esse tradit : ut etiam docet locis modo citatis. Sequentia, μέγαν τοίνυν, etc., videntur a sancto Nilo transcripta l. i, epist. 222, et lib. ii, epist. 204. Προστάτης in bello est proprie qui ante prima signa consistit, alios suo corpore protegit, agenda prescribit, auxilia suppeditat. Vide infr. num. 22. Aliquando est generaliter præfectus sive præpositus. Sic II Machab. iii, 4, Benjamin dicitur προστάτης templi.

(4) Ἡμῶν ὑπεραγωνιστής. Vocem ἡμῶν ex codd. Roe et Casaub. ascribimus. Verba, περιέρχεται ζητῶν, ex libro Sapientiæ, in quo de sapientia dicuntur, sumpta ; ad Spiritum sanctum transtulit Cyrillus imitatus Origenem, cujus hæc verba præfatione in Canticum : *Hic ergo Paraclitus circuit quærens, si quas inveniat dignas et capaces animas, quibus revelet magnitudinem charitatis ejus quæ in*

struente ? nonne persæpe homo in palatiis conspicuus, opes et dignitatem conspuit, a Spiritu sancto edoctus ? nonne plerumque adolescens, speciosam formam conspiciens, oculos compressit, et videre declinavit, et iniquamentum effugit ? Unde illud factum, regas ? Spiritus sanctus adolescentis mentem edocuit. Tot sunt avaritiæ cupiditates in mundo, et paupertatem voluntariam sectantur Christiani. Quamobrem ? Propter Spiritus sancti intimam præceptionem. Pretiosa res vere Spiritus sanctus, bonus : merito baptizamur in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum ²³. Homo corpus adhuc circumferens cum ferissimis multis luctatur dæmonibus (5) ; et sæpe dæmon qui ferreis vinculis a multis retineri non poterat, ab illo per virtutem Spiritus sancti in eo existentem, verbis precum retentus et domitus est : ac simplex exorcizantis insufflatio invisibili [hosti] ignis efficitur. igitur a Deo habemus auxiliatorem et protectorem ; magnum Ecclesiæ doctorem, magnum pro nobis propugnatorem. Ne formidemus dæmonas, neque diabolus ; major est enim qui propugnator noster est : tantum illi ostia **255** aperiamus ; *circuit enim quærens dignos* ²⁴, et requirens quemnam muneribus impertiat.

Deo est. Hæc autem a Cyrillo dicuntur sine ulla prævenientis ejus gratiæ, quam tantopere numeri hujus initio commendavit, injuria. Nam illa uberiora Spiritus sancti dona, de quibus loquitur, ea sunt, quæ merito fidei et orationis, ac legitimi præcedentium gratiarum usus conferuntur ; vide cat. 1, num. 5 ; cat. 17, num. 37. Ipsum autem Spiritum sanctum fidem impartiri docet cat. 17, num. 21, preces in nobis informare, infra num. 20, et ad cætera pietatis opera nos instruere, sup. num. 12, infra num. 22. Cum ergo hortatur audientes, ut illi ostia aperiant, et cat. 17, num. 19, jubet ut unusquisque se præparet ad suscipiendam ejus gratiam, mihi omnino loqui videtur de gratia in illos baptismi et confirmationis tempore adventura. Vide infra num. 26 ; cat. 17, num. 36 et 37 ; cat. 21, n. 4 et 7.

(5) *Luctatur cum dæmonibus.* Intelligit contentionem exorcizantis, qui rem habens cum dæmonum caterva hominem miris modis agitantium, clamoribus, motibus, etc., modo prece ad Deum fusa, modo exsufflationibus, increpationibus, miuis, crucis signo, modo jussu et imperio in nomine Domini, modo manibus in furentem injectis, dæmones ab obsesso corpore effugare magno conatu laborabat. Vide Sev. Sulp., dial. 3, num. 6. Hic autem Cyrillus, ut et sup. num. 12, inf. num. 22, et hom. in *Paralyt.*, num. 16, vim ejiciendi dæmones per exorcismum, ad speciale domum Spiritus sancti revocare videtur ; qualia illis temporibus in sacramento chrismatis non raro dabantur a Deo, cat. 17, num. 37. Quamobrem cat. 20, num. 3, dæmones uri et effugari ait per insufflationes *Sanctorum* ; licque *per vim Spiritus sancti in exorcizante inhabitantis.* Ex quo colligerem adhuc in Ecclesia Hierosolymitana pristinum illum morem viguisse, ut cuilibet fidei energumenos exorcizare liceret ; quod hujus temporis conciliis fieri prohibitum est sine episcopi promotione : vel ad eum ordinem promotos non fuisse, nisi in quibus hoc donum sese aliqua significatione prodidisset. Alqui multos sanctos legimus in hoc tempore hoc dono sine ulla

XX. Vocatur autem Paracletus [sive consolator] eo quod consoletur, hortatu erigat, et subleuet infirmitatem nostram. « Siquidem hoc ipsum, quid oratori simus sicut oportet, non novimus; verum ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus ²⁵, » apud Deum nempe, ut res ipsa declarat. Sæpe propter Christum contumeliis affectus quispiam, injuste dedecori habitus est; martyrium imminet, tormenta undique, et ignis et gladii, et bestiarum, et præcipitium; ²⁶ sed Spiritus sanctus suggerit dicens: *Sustine Dominum* ²⁷, o homo: exigua sunt quæ [in te] fiunt, magna quæ donabuntur; modici temporis laborem perpessus, æternum futurus es cum angelis: « Non sunt dignæ perpessiones hujus temporis, ad gloriam quæ erga nos re-velanda est ²⁸. » Homini depingit regnum cælorum, demonstrat et deliciarum paradysum ²⁹, ac martyres, corporeo quidem vultu iudicibus necessariæ præsentibus, virtute tamen et potentia in paradiso jam versantes, dura illa quæ videntur conspuebant.

XXI. Vis autem nosse Spiritus sancti potestate martyres testimonium reddere? Dicit ad discipulos Salvator: « Cum traxerint vos ad synagogas, et magistratus ac potestates, ne solliciti sitis qua defensione utamini, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quæ oporteat dicere ³⁰. » Impossibile est namque pro Christi testimonio martyrium perpeti, nisi per Spiritum sanctum quis perpetiatur. Si enim « nemo potest dicere Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto ³¹; » equis suam ipsius vitam pro Jesu daturus est, nisi in Spiritu sancto?

XXII. Magnum quidam, et omnipotens in donis et admirabile, Spiritus sanctus. Cogita, quot nunc hic assidetis, quot animæ adsumus. Unicuique convenienter operatur; et medius astans ³² uniuscujusque compositionem videt; videt et cogitationem et conscientiam, quidque et loquamur et mente agitemus. Magnum quidem est id quod modo dixi, sed adhuc tenue. Consideres velim, mente ab eo illustratus, quod sint totius hujusce paræciæ Christiani; quotque totius provinciæ Palæstinæ

²⁵ Rom. viii, 26. ²⁶ Vid. sup. n. 12. ²⁷ Psal. xxvi, 14. ²⁸ Rom. viii, 18. ²⁹ Gen. ii, 15. ³⁰ Luc. xii, 11, 12. ³¹ I Cor. xii, 3. ³² Agg. ii, 6.

episcopali consecratione usos, ut Hilarionem in Palæstina.

(1) Τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Roe et Casaub., τῆ ἀσθενείᾳ; magis accedit ad textum Apostoli, qui habet, ταῖς ἀσθενείαις.

(2) Ὑποφθέγγεται. Ex cod. Coisl. multo melius quam ἀποφθέγγεται, dum de intima in mentem suggestionē agitur. Vox consequens, τὸν Κύριον omittitur in Coisl., Roe, Casaub. Inferius, eadem auctoritate et ratione qua scripsimus, ὑποφθέγγεται, posuimus etiam, ὑποδείκνυσι, pro ἀποδείκνυσι.

(3) Λέγει πρὸς τοὺς, etc. Particulam δὲ in editis voci λέγει subjectam explosimus, fulti codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(4) Διὰ, etc. Particulam διὰ restituiimus ex codicibus Roe, Casaub. et Grod. Paulo post, loco Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, codd. Coisl., Roe, Casaub. habent in recto, Κύριος Ἰησοῦς absque Χριστός,

Κ'. Παράκλητος δὲ καλεῖται, διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ παραμυθεῖσθαι, καὶ συναντιλαμβάνεσθαι: τῆς ἀσθενείας ἡμῶν (1). Τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν· ἀλλ' οὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις· ὁ δὲ δὲ, ὅτι πρὸς τὸν Θεόν. Πολλάκις, διὰ Χριστὸν ὑβρισθεὶς, ἠτιμάσθη τις ἀδίκως· μαρτύριον ἐφέστηκε· βάνανοι πανταχόθεν, καὶ πῦρ, καὶ ξίφη, καὶ θῆρες, καὶ βυθός· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποφθέγγεται (2), λέγον· Ὑπόμεινον τὸν Κύριον, ἄνθρωπε· μικρὰ τὰ γινόμενα, μεγάλα τὰ δωρούμενα· ὀλίγον χρόνον καμῶν, αἰωνίως εἶναι μέλλεις μετὰ ἀγγέλων· Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Διαγράφει τῷ ἀνθρώπῳ βασιλείαν οὐρανῶν, ὑποδείκνυσι καὶ τὸν παραδείσον τῆς τρυφῆς· καὶ οἱ μάρτυρες, τὰ πρόσωπα μὲν τοῦ σώματος πρὸς τοὺς δικαστὰς ἐξ ἀνάγκης ἔχοντες, τῇ δὲ δυνάμει λοιπὸν ὄντες ἐν παραδείσῳ, κατέπτυσαν τῶν φαινομένων χαλεπῶν.

ΚΑ'. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ μάρτυρες μαρτυροῦσι; Λέγει πρὸς τοὺς (3) μαθητὰς ὁ Σωτὴρ· Ὅταν δὲ ἐξέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας· μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἀπολογήσησθε, ἢ τί εἰπῆτε. Τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ᾠρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. Ἄδύνατον γὰρ μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν μὴ τις διὰ (4) Πνεύματος ἁγίου μαρτυρήσῃ. Εἰ γὰρ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· τὴν ζωὴν ἕρα τις ἐκυτοῦ δίδωσιν ὑπὲρ Ἰησοῦ, ἐὰν μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ;

ΚΒ'. Μέγα τί ἐστὶ, καὶ παντοδύναμον ἐν χάρισμασι καὶ θαυμασίον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λόγισαι, πόσοι καθέζεσθε νῦν, πόσοι ψυχαὶ πάρεσμεν. Ἐκάστῳ προσφύρωσ ἐνεργεῖ· καὶ μέσον παρὸν, βλέπει ἐκάστου τὸν τρόπον, βλέπει καὶ τὸν λογισμόν καὶ τὴν συνείδησιν, καὶ τί λαλοῦμεν καὶ τί νοοῦμεν (5). Μέγα μὲν ἀληθῶς τὸ ῥηθέν, ἀλλ' ἔτι μικρόν. Βλέπε γὰρ μοι, τὴν διάνοιαν φωταγωγηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, πόσοι εἰσὶ Χριστιανοὶ τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι τῆς ἐπαρχίας πάσης τῆς Παλαιστίνης. Καὶ

quomodo legisse videtur vulgatus interpret I Cor. xii, 3: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, etc.*, Prior lectio Græcis auctoribus magis sueta. Vide Basil. in psal. xxxii, pag. 170, imo et Latinis multis usitata est. Paulo post, loco τὴν ζωὴν, etc. sic habetur in Roe, et Casaub., Πῶς δύναται τις ὑπὲρ αὐτοῦ μέχρι βασάνων καὶ θανάτου παρῶρησιάζεσθαι, εἰ μὴ, etc., *Quemadmodum poterit quis pro ipso ad supplicia et necem usque libertatem tueri, nisi, etc.*

(5) Καὶ τί νοοῦμεν, et quid cogitemus. In cod. Coisl. loco νοοῦμεν, habetur, πιστεύομεν, quid credamus. At in Roe et Casaub. utrumque legitur, τί νοοῦμεν, καὶ πιστεύομεν, quid cogitemus et credamus. Paulo post, ex Roe et Casaub. scripsimus ὑπ' αὐτοῦ, pro ὑπ' αὐτῶν. Vide sup. num. 3: cat. 17, num. 3. Mox verba, τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι, quorum loco in impressis habetur

πλάτυνον τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν Ῥω-
μαίων πᾶσαν βασιλείαν· καὶ ἐκ ταύτης, βλέπε μοι
πάντα τὸν κόσμον· Περσῶν γένη, καὶ Ἰνδῶν ἔθνη,
Γότθους, καὶ Σαυρομάτας, Γάλλους, καὶ Ἰσπανούς,
καὶ Μαύρους, Αἴθιους, καὶ Αἰθίοπας, καὶ τοὺς λοι-
ποὺς ἀκατωνομάστους ἡμῖν· πολλὰ γὰρ τῶν ἐθνῶν
οὐδ' εἰς ὀνομασίαν ἡμῖν ἤλθε. Βλέπε μοι ἐκάστου
ἔθνους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, διακόνους (1), μο-
νάζοντας, παρθέλους, καὶ λοιποὺς λαϊκούς· καὶ βλέ-
πε τὸν μέγαν προστάτην, καὶ τῶν χαρισμάτων
πάροχον· ὅπως ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, τῷ μὲν ἀγνεῖν,
τῷ δὲ ἀειπαρθενίαν, ἄλλω δὲ ἐλεημοσύνην (2), ἄλλω
δὲ ἀκτημοσύνην, ἄλλω δὲ ἀπέλασιν πνευμάτων ἀντι-
κειμένων δίδωσι. Καὶ ὡς περ τὸ φῶς μιᾷ τῆς ἀκτι-
νος προσβολῇ καταυγάζει τὰ πάντα· οὕτω καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φωτίζει τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμούς·
εἰ γὰρ τις ἀβλεπτῶν (3) μὴ καταξιοῦται· τῆς χάρι-
τος, μὴ μεμφέσθω τῷ Πνεύματι, ἀλλὰ τῇ ἐαυτοῦ
ἀπιστίᾳ.

ΚΓ'. Εἶδες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, τὴν ἐν παντὶ τῷ
κόσμῳ. Μὴ μείνης (4) λοιπὸν ἐπὶ γῆς, καὶ ἐπὶ τὰ
ἄνω ἀνάβηθι· ἀνάβηθί μοι· τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς πρῶ-
τον οὐρανὸν, καὶ βλέπε μοι τοσαύτας ἐκεῖ μυριάδας
ἀναριθμήτους ἀγγέλων. Ὑπερανάβηθι τοῖς λογι-
σμοῖς, εἰ δύνασαι, καὶ ἀνωτέρω· βλέπε μοι καὶ ἀρ-
χαγγέλους, βλέπε μοι καὶ πνεύματα· βλέπε δυνά-
μεις, βλέπε ἀρχάς, βλέπε ἐξουσίας, βλέπε θρόνους,
βλέπε κυριότητας. Τούτων πάντων ἐπιστάτης (5)

²³ Vid. cat. 17, n. 3 et sup. n. 3.

una vox, ταύτης, adjecimus ex codicibus Coisl.,
Ottob., Roe, Casaub. atque etiam Grodecio. Habetur
similis gradatio catech. 6, num. 3.

(1) Διακόνους. Addit Coisl., ὑποδιακόνους, sub-
diaconos.

(2) Ἄλλω δὲ ἐλεημοσύνην. Hæc in impressis
preterita restituimus ex Coisl., Roe, et Casaub.
codd. Post, ante δίδωσι, habetur in Coisl., θεϊκῇ
δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, « divina virtute et potestate
« largitur. »

(3) Ἀβλεπτῶν. Ex Roe et Casaub. emendavimus
quod impressi habent, ἀβλεπῶν.

(4) Μὴ μείνης, etc. In editis verba, μὴ μείνης
λοιπὸν, bis occurrunt, ante et post καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω
ἀνάβηθι, atque in secundo tantum loco additur,
ἐπὶ γῆς. Cum a codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob.
et Grod. absit hæc repetitio, ea verba semel scri-
bere contenti fuimus. Verba, καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω κα-
τάβηθι, desunt in codd. Coisl., Roe, Casaub. At ea
legit Grodecius, cujus ex versione ea post verba, ἐπὶ
γῆς collocavimus. Turbata hic est Coisl. codicis
scriptura, quæ sic habet: Μὴ μείνης ἐπὶ γῆς, ἀνά-
βηθι λοιπὸν, καὶ ἐπὶ γῆς ἀνάβηθί μοι τῇ διανοίᾳ,
etc. In Ott. planius post τῷ κόσμῳ· λοιπὸν καὶ ἐπὶ
τὰ ἄνω ἀνάβηθι, μὴ μείνης ἐπὶ γῆς, ἀνάβηθί μοι, etc.

(5) Πάντων ἐπιστάτης, etc. Vox ἐπιστάτης,
Christo ab apostolis tributa apud Lucam, a vulgato
interprete vertitur præceptor. Hi autem ponitur ut
titulus distinctus a διδασκάλῳ. Quapropter rectorem
vertimus. Idem est hic ἐπιστάτης angelorum, ac
cat. 17, num. 13, διοικητῆς animarum. Hæc autem
magnificentioribus adhuc titulis aucta leguntur in
cod. Coisl., Τούτων πάντων δεσπότης καὶ δημιουργός
παρὰ Θεοῦ, διδάσκαλος, καὶ ἁγιοποιὸς παραστά-
της, ὁ Παράκλητος· « Horum omnium dominus, et
« creator a Deo, doctor et sanctificator adjutor. Para-
« cletus est. » Additamentum esse manifestum est,

A Rursus protende mentem ab hac provincia in totum
Romanorum imperium; et ab hoc aspectum con-
verte in mundum universum; Persarum genera,
et Indorum nationes, Gotthos et Sauromatas, Gal-
los, Hispanosque, Mauros et Afros, et Æthiopas,
et reliquos, quorum nec nomina novimus: multi
256 sunt enim populi, quorum ne ipsa quidem
nomina ad notitiam nostram devenere. Conspice
cujusque gentis episcopos, presbyteros, diaconos,
monachos, virgines, et reliquos laicos: et vide
magnum rectorem ac præsidem, donorumque lar-
gitorem; quomodo in omni mundo illi pudicitiam,
isti perpetuam virginitatem, huic misericordiam
[vel eleemosynæ conferendæ studium], alii pauper-
tatis studium, alteri adversantium spirituum effu-
gandi vim attribuit; et quemadmodum lux uno
radii conjectu omnia collustrat, sic et Spiritus
sanctus eos qui oculos habent illuminat. Nam si
quis cæcutiens gratia minime donatur, nec Spiritum
ille, sed suam ipsius incredulitatem accuset.

XXIII. Vidisti potestatem illius quam in universo
mundo exercet. Jam ne humi defixa sit mens tua,
sed et ad superna conscende: cogitatione ascende
usque in primum cælum, et contemplare tam multa
quæ ibi existunt innumerabilia angelorum millia.
Cogitatione etiam, si potes, ad altiora eutere;
conspice archangelos, conspice et spiritus (6);
vide virtutes, vide principatus, vide potestates, vi-
de thronos, dominationes vide. ²³ Horum omnium

C quanquam doctrinæ Cyrilli consentaneum, e verbis
ejus fere expressum. Nam dominum omnium una
cum Patre et Filio Spiritum sanctum dicit cat. 8,
num. 5: Τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ, ἐν
ἀγίῳ Πνεύματι δουλεύει τῷ Δεσπότη. Doctorem et
sanctificatorem, tum hic, tum alibi passim docet.
Quod hic dicitur παραστάτης, supra Cyrillus dixit
num. 19, σύμμαχον, προστάτην, ὑπερασπιστήν,
ὑπεραγωνιστήν. Vocem δημιουργός, non ita diserte
solet Spiritui sancto tribuere. Hanc enim Patri res
condendas Filio significanti, et Filio nutu Patris
condenti, propriam facere, ac solum Spiritui sancto
rerum a Patre per Filium conditarum sanctifica-
tionem adjudicare videtur, cat. 16, num. 3, et cat.
17, n. 3, num. 24. Haud tamen eum excipit a crea-
tionis munere, sive cum unam trium operationem
esse docet cat. 16, num. 24, « Pater per Filium cum
« Spiritu sancto omnia largitur; » sive cum unum
tribus in res creatas dominium competere ait, quod
dominium ex titulo creationis repetitur, cat. 10,
num. 5; seu tandem cum Spiritui sancto nulla in-
terveniente creatura, Christi corporis formationem
tribuit, cat. 12, nam. 32, et cat. 17, num. 6, quod
opus divinæ manus et ipsius Christi esse agnoscit
catech. 12, num. 25.

(6) Conspice et spiritus, etc. Spiritus uti ordinem
angelicum a cæteris distinctum numerare videtur;
uti et Constit. apostol. lib. vii, cap. 35, πνεύματα νοερά,
distinctum quemdam angelicum ordinem consti-
tuunt. Marius Victorinus, lib. iv « cont. Arianos. »
pag. 283, numerat « angelos glorias, thronos, spiri-
« tus. » Sanctus Leo, serm. 3 « in annivers. Assumpt.
« suæ, » cap. 2, scribit; « Famulabantur elementa, mi-
« nistrabant spiritus, angeli serviebant. » Sed correxit
Quesnellus: « Famulabantur elementa, spiritus an-
« gelici serviebant. » Quamvis Cyrillus novem con-
suetos angelorum ordines in Liturgia memoratos

a Deo datus præfectus, et magister et sanctificator, A Paracletus. Eo opus habent Elias, et Elisæus, et Isaias, ex hominum ordine; eo, ex angelorum sorte, Michael et Gabriel. ³⁴ Nulla generatarum [seu creaturarum] rerum ipsi honore par; nam omnia angelorum genera, et exercitus omnes simul collecti, nullam cum Spiritu sancto paritatem æqualitatemque sustineant. Hæc omnia legit et obscurat summe bona Paracleti potestas. Illi siquidem in ministerium mittuntur ³⁵; hic vero scrutatur etiam profunda Dei, sicut Apostolus ait: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim novit hominum ea quæ sunt hominis, nisi spiritus* **257** *hominis qui est in ipso? sic et quæ Dei sunt, nemo novit præter Spiritum Dei* ³⁶.

XXIV. Hic de Christo in prophetis prædicavit: B hic in apostolis operatus est; hic ad hodiernam usque diem in baptismo animas obsignat. Et Pater quidem dat Filio, et Filius communicat Spiritui sancto (1). Ipse enim Jesus est, non ego, qui ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* ³⁷; de-

³⁴ Vid. cat. 11, n. 11. ³⁵ Heb. I, 14. ³⁶ I Cor. II, 10 et seqq. ³⁷ Matth. XI, 27.

recenseat cat. 23, num. 6, indefinitum tamen eorum numerum existimavit. Vide cat. 6, num. 3; cat. 11, num. 11 et 21; cat. 15, num. 24.

(1) *Pater dat Filio, et Filius communicat Spiritui sancto.* Luculenta processionis Spiritus sancti ex Patre et Filio professio. Eodem enim modo Filium Spiritui sancto dare docet, quomodo Pater dat Filio. Vide et cat. 17, num. 19. Atqui hanc Patris donationem vi æternæ generationis affirmat cat. 7, num. 5, et cat. 10, num. 9. Præterea, cat. 17, num. 5, Spiritum sanctum Patri et Filio semper adesse, et solida præditum hypostasi docens, negat eum esse spiritum qui ex ore et labiis Patris aut Filii loquendo vel respirando formetur; agnoscens ex Patre aut Filio, sed sublimiori modo, originem habere; quandoquidem probaverat num. 4, tam Filii quam Patris Spiritum esse. Tertio, cat. 17, num. 18, non aliam Christi, aliamque Spiritus sancti gratiam esse affirmat: sed Patrem, qui omnia dedit in manu Filii, hanc ipsi dedisse potestatem, ut cuicumque vellet sancti Spiritus gratiam daret. Ea autem potestas Filio, secundum doctrinam Cyrilli, ab æterno data est, ut patet ex citatis cat. 7 et 10 locis. Ea quoque gratia Spiritus sancti nihil est a Spiritu sancto distinctum; vide cat. 17, num. 14. Filius igitur ab æterno Spiritum sanctum producit. Postremo, cat. 17, n. 19, Spiritum sanctum vel ejus gratiam, vocat vinum intelligibilis vineæ, nimirum Christi: a Christo igitur profectum existimat Spiritum sanctum. Hæc adeo diserta, ut magis ex Filio solo originem Spiritus sancti trahere videatur, quam illam originem inficiari.

(2) Ἐλισσαῖος. Eam vocem omittunt Coisl. et Grod.: at Coisl. post Isaiam addit Moysen: Ἡσαΐας ὁμοῦ καὶ Μωϋσῆς, ἐν ἀνθρώποις.

(3) Τὸ γὰρ Πνεῦμα. Vocem Πνεῦμα in editis, incuria, putamus, prætermisam huc revocavimus ex Coisl. cod. et sacro textu hic allegato.

(4) Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. His verbis in cod. Coisl. hæc subjuncta reperi: Καὶ τὰ μὲν ἐστὶν ἐξ οὐκ ὄντων γεννητὰ, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ αἰεὶ ἐκπορευόμενον. Καὶ τὰ μὲν ἐστὶν ἀλλοιωτὰ καὶ τρεπτὰ, ἅτε γεννητὰ ὄντα, κἂν μὴ ἀλλοιοῦνται ἢ τρέπῃται: τὸ δὲ ἐστὶν ἀναλλοιώτων ἢ ἀτρεπτῶν, ἅτε ἁμοούσιον τῷ Πατρὶ τυγχάνον καὶ τῷ Υἱῷ. « Et illi quidem ex non

παρὰ Θεοῦ, καὶ διδάσκαλος, καὶ ἁγιοποιὸς ὁ Παράκλητος. Τοῦτου χρεῖαν ἔχει Ἠλίας, καὶ Ἐλισσαῖος (2), καὶ Ἠσαΐας, ἐν ἀνθρώποις τοῦτου χρεῖαν ἔχει Μιχαὴλ, καὶ Γαβριήλ, ἐν ἀγγέλοις. Οὐδὲν αὐτῶ τῶν γεννητῶν ἰσότημον: τὰ γὰρ τῶν ἀγγέλων γένη, καὶ αἱ στρατιαὶ πᾶσαι ὁμοῦ συναχθεῖσαι, οὐ φέρουσιν ἰσότητα πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα: καλλόπτει ταῦτα πάντα τοῦ Παρακλήτου ἢ πανάγαθου δυνάμεις. Καὶ τὰ μὲν ἐστὶν εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα, τὸ δὲ ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καθὼς ὁ Ἀποστόλος φησὶ: Τὸ γὰρ Πνεῦμα (3) πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (4).

ΚΔ'. Τοῦτο περὶ Χριστοῦ ἐκήρυξεν ἐν προφήταις: τοῦτο ἐνήργησεν ἐν ἀποστόλοις: τοῦτο μέχρι σήμερον (5) ἐν βαπτίσματι σφραγίζει τὰς ψυχὰς. Καὶ Πατὴρ μὲν δίδωσιν Υἱῶν, καὶ Υἱὸς μεταδίδωσιν ἅγιον Πνεῦματι. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς ὁ λέγων, οὐκ ἐγὼ πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου.

* exstantibus facti sunt, hic vero ex Deo semper [seu « ab æterno] procedit. Illi quoque mutationi et conversioni obnoxii sunt, utpote facti; etiamsi non mutantur, aut convertantur: hic vero immutabilis est, « et conversionis incapax, cum sit videlicet Patri con- « substantialis et Filio. » Eadem Latine habebantur hoc loco in Grodecii versione: nisi quod ubi legitur, κἂν μὴ ἀλλοιοῦνται, vertit: « tametsi jam ex « gratia non mutantur; » et pro ὁμοούσιον τυγχάνον, scripsit, *unus existens cum*. Hæc perioche, quæ ex Athanasio epist. I ad Serapion., num. 26, expressa videtur, omnino in hunc locum iudicio nostro immissa est, aut a Cyrillo posterius adjecta. Præterea enim, quod angeli nec mutari, nec converti dicuntur, non satis consentaneum videri possit Cyrilli doctrinæ, cat. 2, num. 10, qua docet angelos etiam in peccata labi, quæ divina venia indigeant: tametsi ejusmodi mutatio non sit, qua a Dei voluntate et felici statu suo recedant. Secundo, vix credibile est Cyrillum consubstantialem Patri et Filio Spiritum sanctum dixisse, qui ab hujus vocis usurpatione, dum de Filio loqueretur, et dedita quidem opera, ut videtur, abstinnit. Certe Theophanis tempore nullibi vocabulum istud in Cyrilli *Catechesibus* observabatur. Quanquam autem hæc verba Cyrillo abjudicem, laud tamen alienam ipsi de Spiritu sancto doctrinam in iis contineri existimo. Nam Spiritum sanctum natura immutabilem sine dubio censet, qui omnium naturarum sanctificatorem, et auxiliatorem quo roborantur, agnoscit, sup. num. 19, 20, 21, qui vinum ejus omnis boni continentem affirmat, num. 23. ἢ πανάγαθος δυνάμεις. Consubstantialitatem ejus cum Patre et Filio docet, cum tres unum Deum esse statuit, sup. num. 4, Spiritumque paternæ divinitatis cum Filio participem affirmat, cat. 6, num. 6.

(5) Μέχρι σήμερον. Ad hæc verba scholium illud additur in margine cod. Rœe: Σημείωσα: περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος: *Nota de sancto baptismo*. Eadem vero habentur cat. 3, num. 3; et cat. 17, num. 35. Verba, Καὶ Πατὴρ μὲν, etc., usque ad οὐκ ἄλλα Πατρός, etc., desunt in cod. Otlob.; forte quia Catholice Latinorum de Spiritu sancti processione sententiæ favebant, ab Græculo librario prætermisam.

καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ἅ
ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ ἐξῆς,
ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάζει, ὅτι· ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει (1),
καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ὁ Πατὴρ δὲ Υἱοῦ, σὺν ἁγίῳ
Πνεύματι, τὰ πάντα χαρίζεται. Οὐκ ἄλλα (2) Πατὴρ
χαρίσματα, καὶ ἄλλα Υἱοῦ, καὶ ἄλλα ἁγίου Πνεύμα-
τος· μία γὰρ ἡ σωτηρία, μία ἡ δύναμις, μία ἡ πί-
στις. Εἰς Θεὸς, ὁ Πατὴρ· εἰς Κύριος, ὁ μονογενὴς
αὐτοῦ Υἱός· ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὁ Παράκλητος.
Καὶ αὐτάρκες ἡμῖν εἰδέναι ταῦτα· φύσιν δὲ ἢ ὑπό-
στασιν (3) μὴ πολυπραγμόναι. Εἰ γὰρ τὴν γεγραμμέ-
νον, ἐλέγομεν· ὃ οὐ γέγραπται, μὴ τολμήσωμεν. Αὐ-
τάρκες ἡμῖν εἰδέναι· πρὸς σωτηρίαν, ὅτι ἔστι Πατὴρ,
καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

ΚΕ'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα κατήλθεν ἐπὶ τοὺς ἐβδομή-
κοντα πρεσβυτέρους ἐπὶ Μωϋσέως (ἀλλὰ τὸ μήκος B
τῶν λόγων, ἀγαπητοί, μὴ κάμπτων ὑμῖν ἐμπορεύτω.
Παράκλητος δὲ αὐτὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, δύναμιν ἐκάστην,
καὶ τῶν λεγόντων ἡμῶν, καὶ ὑμῶν τῶν ἀκουόντων).
Τοῦτο τὸ Πνεῦμα κατήλθεν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τοὺς ἐβδο-
μήκοντα πρεσβυτέρους τοὺς ἐπὶ Μωϋσέως. Λέγω δὲ
ταῦτά σοι, ἵνα παραστήσω νῦν, ὅτι· οἶδες τὰ πάντα,
καὶ ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται (4). Ἐξελέχθησαν οἱ ἐβδο-
μήκοντα πρεσβύτεροι· καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέ-
λῃ, καὶ παρέλατο ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐπὶ
Μωϋσέως, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἐβδομήκοντα
ἀνδρας τοὺς πρεσβυτέρους· οὐ τοῦ Πνεύματος με-
ρισθέντος, ἀλλὰ τῆς χάριτος μερισθείσης πρὸς τὰ
δοχεῖα, καὶ τὴν (5) τῶν δεχομένων δύναμιν. Ἄλλ'
ἐξήκοντα μὲν καὶ ὀκτὼ παρήσαν, καὶ προεφῆτευσαν·

³⁸ Joan. xvi, 13, 14. ³⁹ Vid. cat. 17, n. 5; et cat. 18, n. 29. ⁴⁰ Ephes. iv, 3. ⁴² I Cor. viii, 6.
⁴³ Vid. sup. n. 2. ⁴⁴ Vid. n. 2. ⁴⁵ Num. xi, 24, 25. ⁴⁶ Vid. sup. n. 42 et 13; et cat. 17, n. 3 et 4; Num. xi, 25-27.

(1) Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. Evangelium, λήψεται; C
accipiet, et ipse Cyrillus ita legit cat. 17, num. 11. Post verba, ἀναγγελεῖ ὑμῖν, hæc in Coisl. subjecta exhibentur: Ἀσφάλισον σεαυτὸν, πῶς ἀκούεις. Μὴ ἀνθρωπίνως λάμβανε τὸ. Πάντα μοι παρεδόθη, ὡς μὴ ἔχοντος πρότερον· ἢ τὸ, Ἐκ τοῦ (sup. ἐμοῦ) λήψεται, ὡς ὕστερον λαμβάνοντος ὃ μὴ ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν. Ὁ Πατὴρ γάρ, etc.: « Præcave tibi, « quomodo hæc intelligas. Ne humano more accipias « illud: Omnia mihi tradita sunt, quasi ante non ha- « buerit; aut illud: De meo accipiet, quasi posterius « acceperit quod in ipso ante non fuisset. Pater enim, etc. Hæc satis Cyrilliani styli sunt. Istitis habentur plane similia quoad primam partem cat. 10, n. 9.

(2) Οὐκ ἄλλα. Non silendum hæc verba usque ad μία ἡ πίστις inclusive, prætermissa esse in cod. Coisl.

(3) Ἡ ὑπόστασιν. Cod. Coisl. addit Θεοῦ, sub-
stantiam Dei. Grodecus ejus loco videtur legisse,
Πνεύματος, cum vertit, substantiam Spiritus. Nos
autem vertimus, substantiam: nam vel ex uno hoc
loco liquet Cyrillo unum atque idem fuisse φύσιν
et ὑπόστασιν, naturam et hypostasim. Id etiam ex
simili loco colligitur, sup. num. 5, et cat. 17, n. 18.
Quomodo enarrare possim, quidnam secundum sub-
stantiam sit ipse Spiritus? Αὐτὸ τί ποτέ ἐστὶ τὴν
ὑπόστασιν. Alia quoque observari potuere loca, ut
de Patris essentia, cat. 6, num. 5: Εἰ ἀκατάληπτός
ἐστὶν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία, et num. 7: Ἐγγὺς ἐστὶ
ἄρα ἡ διάνοια τῆς ὑποστάσεως· et de Filio, cat. 11,
n. 11: Ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ κερκαμέως καὶ πλάστου τὴν
ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Ubi observes idem
quod de Dei, et de Christi naturæ impossibili com-

que sancto Spiritu dicit: Cum venerit ille, Spiritus
veritatis, etc., ille me glorificabit, quoniam ex meo
accipiet, et annuntiabit vobis ³⁸. ³⁹ Pater per Filium
cum sancto Spiritu omnia donat. Non alia sunt
Patris dona, et alia Filii, aliaque Spiritus sancti;
una enim salus est, una potestas, fides una ⁴⁰.
Unus Deus, Pater; unus Dominus ⁴¹, unigena ejus
Filius; unus Spiritus sanctus, Paracletus. Atque
ista nobis scire sufficiat: naturam vero vel sub-
stantiam ne sollicite anquirito. Si enim scriptum
esset, diceremus; ⁴² quod scriptum non est, non
audeamus. Satis nobis est ad salutem nosse, quod
est Pater, et Filius, et sanctus Spiritus.

XXV. Hic Spiritus in septuaginta seniores Mosis
tempore descendit (sed prolixitas orationis, di-
lectissimi, ne vobis lædium pariat. Ipse autem de
quo loquimur, vim unicuique nostrum largiatur,
et vobis qui dicimus, et vobis qui auditis). 258
⁴³ Hic Spiritus, ut aiebam, delapsus est in illos
septuaginta sub Moyse seniores. Hæc autem tibi
dico, ut illud nunc astruam, quod novit omnia et
operatur sicut vult. Selecti sunt septuaginta senio-
res; et descendit Dominus in nube, et abstulit de
Spiritu qui erat super Moysen, et imposuit super
septuaginta viros seniores ⁴⁴: non diviso Spiritu,
sed gratia [ejus] secundum suscipientes, et pro
illorum vi ac potestate distributa. ⁴⁵ Verum ad-
erant sexaginta octo, et prophetaverunt: Hieldad
vero et Modad aberant. Et igitur declararetur, non

18, n. 29. ⁴⁰ Ephes. iv, 3. ⁴² I Cor. viii, 6.
25. ⁴⁵ Vid. sup. n. 42 et 13; et cat. 17, n. 3 et 4;

prehensione dicit, de Spiritus sancti quoque na-
tura affirmari. Alias, de creaturis loquens, sæpe
ὑποστάσεως vocabulo utitur, ut cat. 6, num. 5;
cat. 7, num. 5; cat. 9, num. 5. Ex quibus collig-
itur, Cyrillum, ommissa distinctione φύσεως sive
ουσίας, et ὑποστάσεως, hypostasis nomine intellexisse
id quo solida res constat; quod respondetur
ad quæstionem, quid ipsa sit in se tota: hyposta-
simque Patris, Filii vel Spiritus sancti ejus sensu
esse, id totum ex substantia divina et personæ
proprietary compositum, quo singulæ illæ personæ
substant. Ante οὐ γέγραπται, relativum ὃ addidi-
mus ex codd. Coisl., Roe, Casaub.

(4) Καὶ ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται. Horum verbo-
rum, quæ ex codd. Coisl., Roe et Casaub. ascrip-
simus, unum legitur in impressis et Grod., χαρίζεσθαι,
novit omnia donare. Sequentia verba, ἐξε-
λέχθησαν, etc., usque ad ἐβδ. ἀνδρας τοὺς πρεσβυ-
τέρους inclus., in editis prætermissa resarcimus ex
præfatis codd. In hoc Numerorum testimonio scrip-
simus παρέλατο ex Roe et Casaub., ut est in Bi-
blio: at Coisl. habet, περιήλατο, vitiose, pro περι-
ελάτο. Nota autem Cyrillum 70 tantum numerasse
seniores, comprehensis in illo numero Eldad et
Modad, quos alii supra numerum 70 addunt. Vide
Cotelierium, in lib. i Herm., cap. 3, varios Patres,
qui vel cum Cyrillo, vel aliter senserunt, eume-
rantem.

(5) Καὶ τὴν, etc. Ex codd. Coisl., Roe et Ca-
saub. conjunctionem καὶ addidimus. Post, loco
ἐπροεφῆτευσαν, quod duplici augmento mendose
scriptum est, προεφῆτευσαν posuimus, ut habetur
infra.

Moysen esse qui largiretur, sed Spiritum qui operabatur: Heldad et Modad, qui vocati quidem fuerant, nondum tamen occurrerant, prophetant ipsi quoque.

XXVI. Obstupuit Jesus Nave filius, Moysis successor, et accedens Moysi ait: Audivisti quod Heldad et Modad prophetant? Vocati sunt, et non occurrerunt: *Domine mi Moyses, prohibe illos* ⁴⁶. Ille autem: Non possum eos prohibere; cœlestis enim est gratia: tantumque ab eis prohibendis abhorreo, ut et ipse quoque habeam ex gratia. Atqui non puto te invidia commotum ista dixisse. *Ne tu studio mei zelo accendaris*, quia prophetaverunt illi, tu vero nondum prophetas. Tempus præstolare: «*quis dabit omnem Domini populum prophetas esse, « quando dederit Dominus super illos Spiritum « suum* ⁴⁷ ? » Prophetice adjungit illud: *Quando dederit Dominus*. Nunc enim certe nondum dedit: tu igitur nondum habes. Ergone Abraham, et Isaac, et Jacob, et Joseph non habuerunt? qui ante illum exstitere, nonne habebant? Verum palam est illud: *Quando dederit Dominus*, id significare, *super omnes*. ⁴⁸ Nunc enim privata et restricta est gratiæ largitio: tunc autem effusa et abundans. Significabatur nempe id quod in Pentecoste apud nos futurum erat; nam et ipse apud nos descendit. Antea vero in multos quoque descendit: scriptum est enim: «*Et Jesus Nave filius « repletus est spiritu sapientiæ; imposuit enim Moy- « ses manus suas super illum* ⁴⁹. » Eamdem ubique tum in Veteri, tum in Novo Fœdere figuram designantem vides. Sub Moyse per impositionem **259** manuum dabatur Spiritus: et Petrus per impositionem manuum largitur Spiritum ⁵⁰. In te quoque qui baptizandus es (1) perventura est gratia. Quonam vero modo, non dico, nec enim tempus anteverto.

⁴⁶ Num. xi, 28. ⁴⁷ ibid. 29. ⁴⁸ Vid. cat. 17, n. 12 et 18. ⁴⁹ Deut. xxxiv, 9. ⁵⁰ Act. viii, 17.

(1) *In te quoque qui baptizandus es*, etc. Id explicat tota catechesi 21. Cum autem de manuum impositione loquatur, mihi dubium non est, quin eam in sacramento confirmationis adhibitam fuisse significet. Quamvis enim cat. 21, dum ejus sacramenti formam et modum describit, nullam illius mentionem faciat: rara apud Græcos auctores ejus memoria reperitur; hodieque apud Græcos in hoc sacramento prætermissa videatur: eam tamen antiquitus sicut in Latina, ita etiam in Græca Ecclesia usurpatam fuisse, nonnulla monumenta testantur. In primis Firmilianus Cappadox, epistola inter Cyprianeas 75, *In Ecclesia*, inquit, *majores natu et baptizandi, et manum imponendi, et ordinandi habent potestatem*: quod de manuum impositione confirmatoria intelligendum, totius epistolæ contextus suadet. Auctor *Constit. apostol.*, lib. ii, cap. 32, de episcopo loquens, ait: *Per quem dedit vobis Dominus Spiritum sanctum in impositione manus*. Omitto Chrysostomum, hom. 18 *in act. Apost.*; Theodoret., *in Ep. ad Hebræos* cap. vi, 2, p. 418; D. Gennadium CP., in eundem locum. Cyrillus Alexandrinus lib. ii *De adoratione in Spiritu*, etc., ad eum usum respiciebat, cum ait, p. 404, benedictionem populo ab Aarone impositis manibus datam, significasse descensionem Spiritus sancti in nos. Hanc Græci posteriores, ut et multi Latini, contentam existimare in actione ministri frontem ungentis, ut Joannes Palæologus in confessione fidei ab Leone Alla-

A Ἐλδὰδ δὲ καὶ Μωδὰδ οὐ παρήσαν. Ἴνα τοίνυν δεῖχθῆ, ὅτι οὗ Μωϋσῆς ἦν ὁ χαριζόμενος, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνεργεῖν. Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ, οἱ κληθέντες μὲν οὐπω δὲ ἦσαν ἀπαντήσαντες, προφητεύουσιν.

Κζ. Ἐξεπλάγη Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ διάδοχος Μωϋσέως, καὶ προσελθὼν λέγει τῷ Μωϋσῆ. Ἰκουσας (2), ὅτι Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ προφητεύουσιν; Ἐκλήθησαν, καὶ οὐκ ἀπήντησαν. Κύριέ μου Μωϋσῆ, κώλυσον αὐτούς. Οὐ δύναμαι κωλύσαι αὐτούς, φησὶν· ἐπουράνιος γὰρ ἡ χάρις· καὶ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ κωλύσαι αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτὸς κατὰ χάριν ἔχω Ἄλλ' οὐ νομίζω σε τοῦτο φθόνῳ εἰργάζεσθαι. Μὴ ζηλοῖς σύ μοι (3), ὅτι ἐκεῖνοι μὲν προεφήτευσαν, σὺ δὲ οὐπω προφητεύεις. Ἐκδέξα: τὸν καιρὸν· καὶ τίς δῶν πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, ὅταν δῶν Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς; προφητικῶς καὶ τοῦτο λέγων, τὸ, Κύριος ὅταν δῶν. Νῦν γὰρ ἄρα οὐπω ἔδωκε (4)· σὺ οὖν οὐπω ἔχεις. Ἄβραάμ ἄρα καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Ἰωσήφ οὐκ εἶχον; οἱ πρὸ τούτου ἄρα οὐκ ἔσχον; Ἄλλὰ τὸ, Ὅταν δῶν Κύριος, ἰδῆλον, ὅτι σημαίνει τὸ, ἐπὶ πάντας. Νῦν μὲν μερικῆ ἢ χάρις· τότε δαψιλῆς ἢ δόσις (5). Ἡνίσσετο δὲ τὸ γενησόμενον ἐν τῇ Πεντηκοστῇ παρ' ἡμῖν· καὶ αὐτὸ γὰρ κατῆλθε παρ' ἡμῖν. Κατῆλθε δὲ καὶ πρότερον ἐπὶ πολλούς· γέγραπται γάρ· Καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐνεπλήσθη πνεύματος σοφίας (6). ἐπέθηκε γὰρ Μωϋσῆς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. Βλέπεις πανταχοῦ τὸν τύπον ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ τὸν αὐτόν. Ἐπὶ Μωϋσέως διὰ χειροθεσίας ἐδίδοτο τὸ Πνεῦμα· καὶ Πέτρος διὰ χειροθεσίας δίδωσι τὸ Πνεῦμα· μέλλει δὲ καὶ ἐπὶ σὲ τὸν βαπτιζόμενον φθάνειν ἡ χάρις· τὸ δὲ πῶς, οὐ λέγω· οὐ γὰρ προλαμβάνω τὸν καιρὸν.

tio relata. lib. iii *De concordia*. etc., cap. 16, num. 4: Ἄλλο μυστήριον τοῦ χρίσματος τοῦ ἀγίου μύρου· ὃ δι' ἐπιθέσεως τῶν τοῦ ἐπισκόπου χειρῶν χρίοντος ἐπιδίδοται: «*Aliud est sacramentum chrismatis sacri unguenti, quod per impositionem manuum « ungentis episcopi datur.* »

(2) Ἦκουσας. Mendose in editis, ἀκούσας, audiens. Correximus ex codd. Coisl., Roe, Casaub.; sed ante ἦκουσας in Roe et Casaub. legitur, ὁ τυπικὸς Ἰησοῦς, *figurativus Jesus*: quæ quidem verba etiam habentur in Coisl. et Grod., sed supra, ante ὁ διάδοχος. Cæterum non Josue, sed alius juvenis Moysi nuntiavit Eldadi et Modadi prophetiæ donum.

(3) Μὴ ζηλοῖς σύ μοι. Coisl., Ἄλλὰ μὴ ζηλοῖς, etc.

(4) Ἄρα οὐπω ἔδωκε. Scribebatur in impressis ἄρα cum

(5) Δαψιλῆς ἢ δόσις. Additur in impressis ἦν, erat copiosa largitio: ex codd. Coisl., Roe, Casaub. verbum illud menti auctoris prorsus contrarium, expunximus. Legendum erat potius in futuro ἔσται, erit.

(6) Πνεύματος σοφίας. In Bibl., πνεύματος συνέσεως, *spiritu intelligentiæ*. Infra verba, καὶ Πέτρος, usque ad μέλλει: excl. propter repetitionem vocis πνεῦμα, in editis præterita, restituimus ex codice Coislino.

KZ'. Τοῦτο καὶ ἦλθεν (1) ἐπὶ πάντας δικαίους καὶ προφήτας τὸν Ἐνώχ λέγω, τὸν Ἐνώχ, τὸν Νῶε, καὶ τοὺς λοιπούς· τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ. Περὶ γὰρ τοῦ τὸν Ἰωσήφ ἔχειν Πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ, ἤδη καὶ Φαραὼ κατείληφεν. Περὶ γὰρ Μωϋσέως, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ θαυμασιῶν ἐκ Πνεύματος ἐνεργειῶν, ἤκουτας πολλάκις. Τοῦτο καὶ ὁ ἀνδρειότατος (2) εἶχεν Ἰώδ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ τὰ ὀνόματα πάντων μὴ διέλθωμεν. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς σκηνῆς ἀποσταλὲν (3), ἐπέπλησε σοφίας τοὺς περὶ τὸν Βεσελεὴλ σοφοὺς.

KH'. Ἐν τῇ δυνάμει τούτου τοῦ Πνεύματος, καθὼς ἔχομεν ἐν Κριταῖς, Γοθονιήλ μὲν ἔκρινε, Γεδεὼν δὲ ἐνεδυναμώθη, ἐνίκησε δὲ ὁ Ἰεφθαὲ, Δεβδόρα δὲ τὴ γυνὴ ἐπολέμησε· καὶ Σαμψὼν ἐπὶ δικαιοπραγῶν καὶ μὴ λυπῶν αὐτὸ (4), τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνήργησε. Περὶ γὰρ Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ φανερώς ἐν ταῖς τῶν Βασιλείων ἔχομεν βίβλοις, ὅπως ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἐπροφήτευσον αὐτοὶ, καὶ προφητῶν ἦσαν ἔξαρχοί. Καὶ ὁ μὲν Σαμουὴλ, ὁ Ὀρῶν (5) ἐκαλεῖτο· ὁ δὲ Δαβὶδ σαφῶς· Πνεῦμα Κυρίου, φησὶν, ἐλάλησεν ἐν ἐμοί· καὶ ἐν Ψαλμοῖς· Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ· καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῆ εὐθείᾳ. Καὶ ὡς (6) ἐν

⁴¹ Gen. xli, 38. ⁴² Exod. xxxi, 2, 3, 6; xxxvi, 1. ⁴³ Judic. iv, 4 et seq. ⁴⁴ Judic. xiii, 25; xiv, 6, 19, 1, 13. ⁴⁵ Psal. cxlii, 11.

etc. Roe et Casaub. pro μοι, habent ἐμοί. In Bibliis Rom., Μὴ ζηλοῖς ἐμέ· at cod. Alex. et ed. LXX Ald. cum Theodoro, scriptum habent ut hic in textu. Complut. vero et Cyrill. Alex. in Joan. cap. xx, v. 22, pag. 1100, ut codd. Roe et Casaub. In omnibus LXX exemplaribus interrogationis nota adhibetur, quæ non male Cyrilli orationi conveniret, Moysen inducentis secretam quamdam in Josua invidiam castigantem, quam ille prætexto Moysis studio celabat.

cum circumflexo, quod interrogantis particulæ indicium est. At interrogationem quam Grodecus non legit, auferri postulat sensus Cyrilli, qui, quo tempore hæc a Moyse Josue dicebantur, nondum hunc Spiritus gratia locupletatum supponit, σὺ δὲ οὐπω προφητεύεις. Ἐκδέξαι τὸν καιρὸν, sed postea tantum, cum impositionem manum Moysis proxime morituri suscepit. Illud ἄρα in editis post οὐπω positum, ex Coisl. ante collocavimus. Hujus autem contextus paulo obscuri hunc sensum esse suspicamur: Quid doles, Josue, mei prætexto, te, cum alii prophetent, non prophetare? Nondum advenit tempus quo in omnes effundetur hoc prophetiæ donum, quare tibi grave non sit eo te nunc impartitum non esse. Quamvis autem eo tempore in omnes non effunderetur, multi tamen interim illud acceperunt, unusque ex eis fuit Josue; sed paulo post; non tum cum illis LXX datus est Spiritus.

(1) Καὶ ἦλθεν. Melius videtur, quod in codd. Coisl., Roe et Casaub. legitur, τοῦτο κατῆλθεν.

(2) Τοῦτο καὶ ὁ ἀνδρ., etc. In editis et in vers. Grod., loco nominis Job, quod restituimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub., habetur Ἰακώβ. Verum libroriorum erratum fuit, non de Jacob jam supra locutus est. Præterea epithetum fortissimi, ἀνδρειότατος, Jobo convenientius. Postremo, tempora hic sequitur Cyrillus; quorum ordinem turbat Jacobi iterata mentio post Josephi et Moysis mentionem. Porro ante hanc de Jobo sententiam, in codd. Roe, et Casaub. habetur hæc phrasıs: τοῦτω καὶ ὁ Βεσελεὴλ ἐπέπλησε τῆς σκηνῆς ὁ ἀρχιτέκτων. Hoc et im-

XXVII. Hic etiam in omnes justos et prophetas venit: Enos dico, Enoch, Noe et reliquos; Abraham, Isaac, Jacob. Nam quod et Joseph « in se Dei Spiritum habuerit⁵¹, » jam et ipse Pharaon compertum habuit. De Moyse, et admirandis ejus ex Spiritu effectis sæpe audivisti. Hunc et fortissimus Job habuit, et omnes sancti, etiamsi omnium nomina non percurramus. Hic et in tabernaculi structura missus, sapientia complevit Beseleel et socios sapientes⁵².

XXVIII. In hujus Spiritus virtute, quemadmodum in Judicibus habemus, Othoniel judicavit⁵³, Gedeon roboratus est⁵⁴, et Jephthæ victoriam reportavit⁵⁵, Debhora mulier bella tractavit⁵⁶; et Sampson, dum adhuc juste operabatur, nec illum [Spiritum] contristabat, humanis viribus superiora egit⁵⁷. Nam de Samuele et Davide aperte in Regnorum libris habemus, quomodo in Spiritu sancto prophetabant ipsi, et prophetarum duces erant. Ac Samuel quidem *Videns* appellabatur⁵⁸. David vero diserte, *Spiritus*, inquit, *Domini locutus est in me*⁵⁹; et in Psalmis: *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*⁶⁰; iterumque⁶¹. *Spiritus tuus bo-*

⁵³ Judic. iii, 10. ⁵⁴ Judic. vi, 34. ⁵⁵ Judic. xi, 29. etc. ⁵⁶ I Reg. ix, 9, 11. ⁵⁷ II Reg. xxiii, 2. ⁶⁰ Psal.

pletus est Beseleel tabernaculi architectus. Sed de Beselele infra Cyrillus; ut omittam scripturam illum fuisse: τούτου... ἐπέπλησθη.

(3) Ἀποσταλὲν. Correximus ex codd. Coisl. vitiosam impressorum scripturam, ἀπέσταλεν.

(4) Λυπῶν αὐτό. In editis habetur, αὐτῷ in Coisl., αὐτόν. Scripsimus, αὐτό, ut postulat syntaxis. Alludit auctor ad illud Ephes. iv, 30: Μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(5) Ὀρῶν. Articulum in textum ascripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu, I Reg. ix, 9, in quo legitur, ὁ βλέπων. At in Paralipomenis juxta Ald. et Complut. ed. habetur, Σαμουὴλ ὁ Ὀρῶν, I Paral. iv, 23, et juxta Compl. solam cap. xix, 29.

(6) Καὶ ὡς. Hæc legitima scriptura, quam restituimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. In editis, καθὼς, duabus vocibus in unam conflatis. Quem regem hic Cyrillus appellat Ἀσάφ, is in Bibliis est, Ἀσά, *Asa*, tam in Regum quam in Paralipomenon libris. Nihilominus huic regi aliquando nomen Ἀσάφ datum est, verbi gratia in mss. Cantabr. Nov. Test., Matth. cap. i, 7, et Barberino uno, et in ms. veteris Italæ San-Germanensi, num. 15. Sulpic. Sev., lib. i *Sacr. hist.*, eum vocat *Asab*; Pelag., in I Cor. xi, 30, *Asaph*, ut et Latini multi. Post, Ὅς: ἦλ scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod., loco ὁ Ἰεζεκιήλ, quod in editis obtinebat, et positum forte pro Ἰεζ: ἦλ, quod huic homini nomen in Complut. LXX edit. In Vulgata dicitur Jehaziel. Ante πάλιν sequens, articulum ὁ inutiliter positum, codd. Coisl., Roe Casaub. secuti, eliminavimus. Azarias ille, ita ab LXX Rom. in Paralipomenis nominatus, est Zacharias Joiadæ filius, ut in Vulgata ex Hebræis codicibus appellatur; qui ab Joaso rege lapidatus est in atrio domus Domini. Porro in ed. Complut. vero Zachariæ nomine appellatur, ut et in Cantabrig. Bibliorum codice. Auctor *Synopsis Scripturæ sacræ* sub nomine sancti Athanasii, illum modo Zachariam, modo Azariam vocat, n. 11, p. 145. Ambo hæc nomina in Paralip. aliquando commutantur. V. lib. ii, c. 26, 5 et 20.

nus deducet me in terra recta. Et quemadmodum in Paralipomenis habemus, Spiritu sancto donati sunt Azarias sub rege Asaph⁶², et Oziel sub Josaphat⁶³, et rursus alter Azarias qui lapidatus fuit⁶⁴. Esdras vero ait: « Et Spiritum tuum bonum dedisti, ut erudires illos⁶⁵. » De Elia vero qui assumptus est, atque Elisæo, Spiritiferis (1) et 260 admirabilium rerum effectoribus, clarum est nobis etiam tacentibus, eos Spiritu sancto plenos exstitisse.

XXIX. Si vero quisquam omnes tum duodecim, tum aliorum prophetarum libros percurrerit, plurima de sancto Spiritu testimonia reperiet. Michæas quidem ex persona Dei ait: « Nisi ego impleverim fortitudinem in Spiritu Domini⁶⁶; Joel clamat: Et erit post hæc, dicit Deus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem⁶⁷, etc., et Aggæus ait; Idcirco quod ego voliscum sum, dicit Dominus omnipotens, et Spiritus meus interest in medio vestri⁶⁸. Zacharias similiter: Verumtamen sermones meos et mandata mea recipite, quæcunque ego præcipio in Spiritu meo servis meis prophétis⁶⁹, et alia.

XXX. Et Isaias ille vocalissimus præco: « Et requiescet super eum Spiritus Dei: spiritus sapientiæ et intelligentiæ, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis; et replebit eum spiritus timoris Dei⁷⁰, » significans eum quidem unum et indivisibilem esse, diversas tamen ejus effectiones; et iterum: « Jacob puer meus⁷¹; et postea: Dedi Spiritum meum super illum⁷²; [et rursus: Ponam Spiritum meum] super semen tuum⁷³; iterumque: « Et nunc Dominus omnipotens misit me, et Spiritus ejus⁷⁴, rursus: Hoc illis a me testamentum, dixit Dominus; Spiritus meus qui est super te⁷⁵; et iterum: Spiritus Domini super me, propterea unxit me⁷⁶, » et quæ sequuntur; et rursus in iis quæ adversum Judæos ait: « Ipsi vero inobsequentes fuerunt, et irritaverunt Spiritum sanctum ejus⁷⁷; et: « Ubi est qui posuit in eis Spiritum sanctum⁷⁸? » Habes et in Ezechiele (si tamen in audiendo jam

⁶² II Par. xv, 1. ⁶³ II Par. xx, 14. ⁶⁴ II Par. xxiv, 20, 21. ⁶⁵ II Esd. ix, 20. ⁶⁶ Mich. iii, 8. ⁶⁷ Joel ii, 28. ⁶⁸ Agg. ii, 5, 6. ⁶⁹ Zach. i, 6, sec. LXX. ⁷⁰ Isa. xi, 2, 3. ⁷¹ Isa. xlii, 1. ⁷² ibid. ⁷³ Isa. xlv, 3. ⁷⁴ Isa. xlviii, 16. ⁷⁵ Isa. lix, 21. ⁷⁶ Isa. lxi, 1. ⁷⁷ Isa. lxiii, 10. ⁷⁸ ibid. 41.

(1) *Spiritiferis*, Πνευματοφόρων. Vox hæc in malam partem in Scripturis sumpta, nec aliis quam falsis prophetis alieno spiritu impulsis tributa, Osee ix, 7, Sophon. iii, 4, ab ecclesiasticis auctoribus ad sanctos homines translata est.

(2) *Et dicit, etc.* In hoc contextu, voces δώδεκα και τῶν, ex cod. Coisl. adjecimus. Verbum δώδεκα agnoscit Grodecius, sed τῶν λοιπῶν non videtur legisse. In cod. Coisl., loco προφητῶν τὰς, est προφητικὰς. Ordo autem quem hic sequimur, ut prius Cyrillus duodecim minores prophetas, deinde majores nominet, conformis est tum recensio ab ipso in sequentibus instituta, tum seriei librorum sacrorum, quam cal. 4, num. 35, in illis numerandis sequitur.

(3) *Διότι.* Ita emendavi ex cod. Coisl. et sacro textu, nam est in impressis, διό τοι.

(4) *Ἐδωκα τὸ Πνεῦμά μου, etc.* In impressis est xxi ante ἔδωκα, quod cum absit a codice sacro, et

A Παρλειπομένοις ἔχομεν, αἰοίου Πνεύματος μετέσχοι, Ἀζαρίας μὲν ἐπὶ τοῦ Ἀσάρ βασιλέως, καὶ Ὁζιήλ ἐπὶ Ἰωσαφάτ βασιλέως, καὶ πάλιν ἄλλος Ἀζαρίας, ὁ λιθασθεὶς. Ὁ δὲ Ἐσδράς φησι· Καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ἔδωκας, συνετίσαι αὐτούς. Περὶ δὲ Ἠλία τοῦ ἀναληφθέντος, καὶ Ἐλισσαίου, τῶν Πνευματοφόρων καὶ θουματοποιῶν, φανερόν κ' ἐν μὴ λέγωμεν, ὅτι πλήρεις ἦσαν αἰοίου Πνεύματος.

Κθ'. Εἰ δὲ (2) καὶ πάσας τις διέλεθ, τὰς τε τῶν δώδεκα, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν τὰς βίβλους, πολλὰς τὰς περὶ τοῦ αἰοίου Πνεύματος μαρτυρίας εὐρήσαιο. Μιχαίου μὲν λέγοντος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχύι ἐν Πνεύματι Κυρίου· τοῦ δὲ Ἰωήλ βοῶντος· Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ Ἀγγαίου φάσκοντος· Διότι (3) ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν· Ζαχαρίου δὲ ὁμοίως· Πλήν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματί μου, τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, καὶ ἕτερα.

Α'. Καὶ Ἰσαίας ὁ μεγαλοφωνότατός φησι· Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ· δηλῶν μὲν ἐν εἶναι τοῦτο καὶ ἀδιαίρετον, διαφόρους δὲ αὐτοῖ ἐνεργίας· καὶ πάλιν· Ἰακώβ ὁ παῖς μου· καὶ ἐξῆς· Ἐδωκα τὸ Πνεῦμά μου (4) ἐπ' αὐτόν. [καὶ πάλιν· Ἐπιθήσω τὸ Πνεῦμά μου] ἐπὶ τὸ σπέρμα σου· καὶ πάλιν· Καὶ νῦν Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε Κύριος· Τὸ Πνεῦμά τὸ ἐμὸν ὃ ἐστὶν ἐπὶ σοί· καὶ πάλιν· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἴνεκεν ἔχρισέ με, καὶ τὰ ἐξῆς (5)· καὶ πάλιν ἐν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων· Αὐτοὶ δὲ ἠπειθήσαν, καὶ παρώξυναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ· καὶ, Ποῦ ἔστιν ὁ θεὸς ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἔχεις καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ (εἰ λοιπὸν

⁶² II Par. xv, 1. ⁶³ II Par. xx, 14. ⁶⁴ II Par. xxiv, 20, 21. ⁶⁵ II Esd. ix, 20. ⁶⁶ Mich. iii, 8. ⁶⁷ Joel ii, 28. ⁶⁸ Agg. ii, 5, 6. ⁶⁹ Zach. i, 6, sec. LXX. ⁷⁰ Isa. xi, 2, 3. ⁷¹ Isa. xlii, 1. ⁷² ibid. ⁷³ Isa. xlv, 3. ⁷⁴ Isa. xlviii, 16. ⁷⁵ Isa. lix, 21. ⁷⁶ Isa. lxi, 1. ⁷⁷ Isa. lxiii, 10. ⁷⁸ ibid. 41.

D in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., prætermittatur, erasimus. Verba, ἐπ' αὐτόν, addidimus ex cod. Coisl. et Grod., verba vero, καὶ πάλιν, Ἐπιθήσω τὸ Πνεῦμά μου, ex sola Grodeciana translationis auctoritate. In cod. Coisl. deest integra sententia, καὶ πάλιν, Ἐπιθήσω, etc. Voces, καὶ νῦν κύριος, et sequentes, usque ad αὕτη excl., restauravimus ex cod. Coisl., Roe, Casaub. et Grod.: quarum loco habentur tantum istæ in editis absque ullo sensu, καὶ κύριος παντοκράτωρ, αὕτη, etc. Notandum vero deesse in editis, codd. Roe et Casaub. particulam νῦν, quæ tamen est sacri textus. In testimonio sequenti, voces τὸ ἐμὸν ὃ, ex iisd. codicibus Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu scripsimus, pro iis quæ in impressis habentur, μοῦ μόνον.

(5) καὶ τὰ ἐξῆς. Pro his verbis ascribuntur in cod. Coisl. sequentia prophetæ verba, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, evangelizantum pauperibus misit me.

ἀκούων μὴ κέκμηκας) τὸ ἤδη ρηθέν· Καὶ ἔπεσεν (1) ἅ ἐπ' ἐμὲ Πνεῦμα, καὶ εἶπε πρὸς με· Λέγε· Τάδε λέγει Κύριος. Τὸ δὲ, ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ, καλῶς ἐκληπτέον, ὅτι φιλοστοργῶς· καὶ ὡς περ ὁ Ἰακώβ εὐρῶν τὸν Ἰωσήφ, ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ· καὶ ὡς περ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ φιλόστοργος (2) πατήρ, τὸν ἐκ τῆς ἀποδημίας ἐπικνεθόντα υἱὸν ἰδὼν ἐσπλαγχνίσθη, καὶ δραμῶν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταφιλήσεν αὐτόν· καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· Καὶ ἔγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐν ὁράσει ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Καὶ γὰρ (3) ἄλλα πρότερον ἐν τοῖς Ἡερὶ βαπτίσματος ἤκουσας· Καὶ ῥανῶ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ τὰ ἐξῆς· Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν κινῆν, καὶ πνεῦμα κινὸν δώσω ἐν ὑμῖν· καὶ εὐθύς· Καὶ τὸ Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν· καὶ πάλιν· Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου, καὶ ἐξήγαγέ με ἐν Πνεύματι Κυρίου.

ΑΑ'. Τοῦτο ἐσόφισε τὴν ψυχὴν τοῦ Δανιήλ, ἵνα γένηται δικαστὴς πρεσβυτέρων ὁ νέος. Κατεκρίθη Σουσάννα ἢ σῶφρων ὡς ἀκόλαστος. Ἐκδικος οὐκ ἦν· τίς γὰρ ἐξηραῖτο ἀπὸ τῶν ἀρχόντων; Ἀπήγετο ἐπὶ (4) θάνατον, εἰς χεῖρας ἦν λοιπὸν τῶν δημίων. Ἀλλ' ὁ βοιθὸς παρῆν, ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιάζον πᾶσαν νοητὴν φύσιν. Δεῦρο δὲ μοι, φησὶ τῷ Δανιήλ, ὁ νέος, ἔλεγχον πρεσβύτας νοσήσαντας τὰ νεότητος ἀμαρτήματα· γέγραπται γάρ· Ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ παιδαρίου (5) νεωτέρου. Καὶ ὅμως ἵνα συντόμως περὶ ἡμῶν, διὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Δανιήλ ἐσώθη ἡ σῶφρων. Μαρτυρίας ἕνεκεν ταῦτα παραφέρομεν (6)· οὐ γὰρ ἐξηγήσεως ὁ καιρός. Ἦδει καὶ Ναβουχοδονόσορ, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Δανιήλ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· φησὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· Βαλτάσαρ ὁ ἄρχων τῶν ἐπαιδῶν, τοῦτο ἐγὼ (7) ἔγνω, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν σοί. Ἐν ἀληθῆς εἶπα, καὶ ἐν ψεῦδος. Ὅτι μὲν γὰρ ἔσχε Πνεῦμα ἅγιον, ἀληθῆς ἦν· οὐκ ἦν δὲ ἄρχων τῶν ἐπαιδῶν· οὐ γὰρ ἦν μάγος, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος σοφός. Καὶ πρὸ τούτου

⁷⁹ Sup. num. 14. ⁸⁰ Ezech. xi, 5. ⁸¹ Gen. xlvi, 29. ⁸² Luc. xv, 20. ⁸³ Ezech. xi, 24. ⁸⁴ Supr. cat. 3, n. 16 : et cat. 1, n. 1. ⁸⁵ Ezech. xxvi, 25, 26. ⁸⁶ ibid. 27. ⁸⁷ Ezech. xxvii, 1. ⁸⁸ Dan. xiii, 41-45. ⁸⁹ ibid. 45. ⁹⁰ Dan. iv, 6.

(1) Καὶ ἔπεσεν. Coisl. καὶ ἐγένετο, ut supra legebat Cyrillus, num. 14. Supplenda est post Πνεῦμα vox Κυρίου.

(2) Ὁ φιλόστοργος. Articulum ὁ adjecimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(3) Καὶ γὰρ. Coisl., Τὰ γὰρ, etc. Paulo post, ante ἐξῆς, addidimus τὰ, ex cod. memorato, ex eodemque post δώσω ὑμῖν, verba, καρδίαν κινῆν, etc., usque ad ἐν ὑμῖν inclus., quæ propter vocis hujus repetitionem excidisse remur.

(4) Ἀπήγετο ἐπὶ, etc. Roe et Casaub., ἀπήγετο τὴν ἐπὶ θάνατον. Inferius, ante τὸ ἀγιάζον, additur in Coisl., τὸ ἅγιον, Spiritus sanctus, qui sanctificat, etc. Paulo post, vocem νοσήσαντας ex cod. Coisl. adjeci. Observes historiam Susannæ, in exemplaribus Cyrilli reliquæ Danielis prophetiæ præfixam fuisse, ut habetur in ed. Rom. LXX, in Synopsi Athanasiana, et aliis monumentis.

(5) Ἐπὶ παιδαρίου. Omittitur præpositio ἐπὶ in codd. Coisl. et Grod., sicut abest a sacro textu.

(6) Παραφέρομεν. Roe et Casaub., περιφέρομεν,

delassatus non es), id quod jam commemoratum est ⁷⁹ : Et cecidit super me Spiritus, et dicit ad me : Dic : Hæc ait Dominus ⁸⁰. Illud vero, cecidit super me, recte est intelligendum, nimirum ut charitatem et clementiam designes ; ac quemadmodum Jacob reperto Josepho cecidit super collum ejus ⁸¹ ; et sicut in Evangeliiis amantissimus ille pater, filium ex peregrinatione reversum « cernens misericordia motus est, et currens cecidit super collum ipsius, et osculatus est cum ⁸² ; » rursusque in Ezechiele : « Et adduxit me in terra Chaldaeorum ad captivos, in visione in Spiritu Dei ⁸³. » Nam et alia prius, in his quæ de baptismo disseruimus ⁸⁴, audisti « Et aspergam super vos aquam mundam, etc. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum « dabo in vobis ⁸⁵ ; 261 moxque : Et Spiritum meum « dabo in vobis ⁸⁶ ; et iterum : Et facta est super me « manus Domini, et eduxit me in Spiritu Domini ⁸⁷.

XXXI. Idem sapientem effecit Danielis animam, ut seniorum iudex esset adolescens. Damnata fuerat casta Susanna tanquam impudica ; vindex nullus : quis enim eam a principibus eripuisset ? Ad mortem ducebatur, in manibus lictorum jam erat ⁸⁸. Verum astitit auxiliator, Paraclitus ; Spiritus qui omnem intelligentem naturam sanctificat. Huc ades, ait Danieli : juvenis, seniores argue juvenilium peccatorum labe infectos ; scriptum est enim : « Suscitavit Deus Spiritum sanctum in puero juveniculo ⁸⁹. » Atque ut compendio percurramus, per Danielis sententiam pudica illa servata est. Testimonii causa hæc [verbo indicata] perstringimus ; non enim hoc expositionis tempus. Agnovit et Nabuchodonosor esse in Daniele Spiritum sanctum : ait enim ad eum : « Baltasar incantatorum princeps, « hoc ego cognovi quod Spiritus Dei sanctus in te sit ⁹⁰. » Unum verum dixit, alterum falsum. Quod enim Spiritum sanctum haberet, verum erat ; non autem erat princeps incantatorum ; magus namque non

male. Vide cat. 18, n. 16, init. Mox, vocem Ἦδει adjeci ex Coisl. : at Grod. et codd. Roe et Casaub. habent verbum ἔγνω, quod post Ναβουχοδονόσορ, ascriptum habent codices præfati.

(7) Τοῦτο ἐγὼ, etc. Ante τοῦτο habetur in editis ἔφη, quod hic importune repetitum sustulimus auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et sacro textu. Abest quoque ab iisdem codd. vox τοῦτο, cujus loco relativum ὃν scriptum exhibent, hoc sensu : Baltasar... quem ego cognovi, etc. : in utroque sunt sacris codicibus conformes. Post vocem ψεῦδος, in editis habetur, κακόν. Altera harum vocum redundat ; cod. Roe primam omittit ; Coisl. et Grod. quos secuti sumus, secundam. Post ἀληθῆς, sequens scripsimus ἦν, loco ἐστὶν, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. : at verba sequentia paulo aliter leguntur in Coisl., ἔτι δὲ οὐκ ἦν ἄρχων τῶν ἐπαιδῶν, ἐψεύσατο, quia vero incantatorum princeps non erat, mentitus est. Deinde, loco σοφός, quod scripsimus ex Roe, Casaub., et Grod., editi habebant σοφίας.

erat, sed ex Spiritu sapiens. Et antea⁹¹ quidem explicuerat illi visionem imaginis, quam ipse qui viderat, nesciebat. Dic enim, inquit, mihi visionem, quam ego qui vidi, nescio. Vides sancti Spiritus potestatem; quod ipsi qui videre nesciunt, ii qui non videre noverunt et interpretantur.

XXXII. Ac proclive esset bene multa ex Veteri Testamento colligere testimonia, et quæ ad Spiritum sanctum pertinent planius explicare; verum parum temporis superest, et consulendum est ut vobis audiendi sit modus. Quapropter his quæ ex Veteri Instrumento adduximus impræsentiarum contenti, ad eam quæ superest ex Novo tractationem, si Deus faverit, in subsequenti Catechesi iterum accedemus. Deus autem pacis, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus⁹², vos omnes spiritualibus et cælestibus dignetur bonis. Cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Α δὲ, συνέκρινεν αὐτῷ (1) τὴν ὄρασιν τῆς εἰκόνας, ἣν αὐτὸς ὁ ἰδὼν οὐκ ᾔδει. Εἰπέ γάρ μοι, φησὶ, τὴν ὄρασιν, ἣν ἐγὼ ὁ ἰδὼν οὐκ οἶδα. Βλέπετε ἀγίου Πνεύματος δύναμιν· ὃ οἱ ἰδόντες οὐκ οἶδασιν, οἱ μὴ ἰδόντες γινώσκουσι καὶ ἐρμηνεύουσι.

ΑΒ'. Καὶ ἐντῶν μὲν ἀληθῶς πάμπολλα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναλέξαι, καὶ πλατύτερον διηγήσασθαι· τὰ περὶ ἀγίου Πνεύματος· ἀλλ' ὀλίγος ὁ καιρὸς· δεῖ δὲ φείδεσθαι καὶ τοῦ συμμετροῦ τῆς ἀκροάσεως. Ὅθεν τοῖς ἐκ τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὸ παρὸν τέως ἀρκεσθέντες, ἐπὶ τὰ λείποντα ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἰ ὁ θεὸς θέλοι, τῇ ἐξῆς Κατηχήσει πάλιν ἐλευσόμεθα. Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, πάντας ὑμᾶς (2) τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων καταξιώσειε δωρεῶν. Ἡ δὲ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

262 ADDITAMENTUM AD HANC CATECHESIM.

« Sub finem num. 3 post verba. καὶ ἐπιδείξαν αὐτόν, in codice Coisliniano reperimus hæc, quæ hoc in loco representamus. Codicis menda num. 4 correximus ex Greg. Nyss., numeri vero 2 ex conjectura.»

I. Sed quemadmodum cum Dei Verbum audivimus, non rem substantia carentem Verbum existimavimus, neque ex disciplina inditam, neque postquam prolatum fuit, sui dissolutione vanescens; neque ullis aliis qui nostro sermone observantur, defectibus subjacens, verum substantialiter subsistens, eligendi vi præditum atque omnipotens: sic et Spiritum Dei cum didicimus, qui Verbo conjungitur, ejusque operationem manifestam facit, non flatum anhelitus intelligimus (ita enim ad humillimum statum dejiceretur divinæ potentiae magnitudo, si ad nostri similitudinem Spiritus qui in ipsa est conciperetur), sed potestatem substantialem, quæ per seipsam in propria hypostasi conspicitur: quæ neque a Deo, in quo est; neque a Verbo Dei, cui comes adhærescit, separari potest; neque, ita ut esse desinat, diffunditur. Verum ad Dei Verbi similitudinem, solida præditam hypostasi, proprio donatam arbitrio, sua se vi moventem, operatricem, semper id quod bonum est eligentem; quæque ad omne quodcunque intendit, concurrentem habet et parem cum voluntate potestatem.

Α'. Ἀλλ' ὡςπερ θεοῦ Λόγον ἀκούσαντες, οὐκ ἀνοπόστατον τὸ (3) πρᾶγμα τὸν Λόγον ᾤθημεν, οὔτε ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον, οὔτε μετὰ τὸ προσενεχθῆναι διαλυόμενον, ἀλλ' οὐδέ τι πάσχοντα τοιοῦτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται πάθη, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα, προαιρετικόν τε καὶ παντοδύναμον· οὕτως καὶ Πνεῦμα μεμαθηκότες θεοῦ, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ Λόγῳ, φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· οὐ πνοῆν ἀσθματος (4) ἐννοοῦμεν (ἦ γὰρ ἂν καθαιροῖτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῇ (5) Πνεῦμα ὑπονοοῖτο), ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζουσῇ ὑποστάσει θεωρουμένην· οὔτε χωρίσθῆναι τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ ἔστιν, ἢ Λόγου τοῦ θεοῦ ᾧ παρομαρτεῖ, δυναμένην· οὔτε εἰς τὸ ἀνόπαστον ἀναχθεμένην· ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ θεοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν οὔσαν, προαιρετικὴν, αὐτοκλιντον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν προαιρουμένην, καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βούλῃ τῆς δυνάμιν.

intendit, concurrentem habet et parem cum vo-

⁹¹ Dan. II, 31 sqq. ⁹² Rom. xv, 30.

(1) Συνέκρινεν αὐτῷ. Editi, αὐτοῦ· scribere maluimus, αὐτῷ, ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Vide similem phrasim cat. 12, n. 18. Post, ante ἰδὼν, hic et lin. seq., articulum ὃ ex cod. Coisl. adjecimus, apud quem tamen ἰδῶς pro ἰδὼν legitur. Similiter, ante ἰδόντες, adjecimus οἱ ex Coisl., Roe et Casaub., sed relativum ὃ præcedens non agnoscunt Coisl. et Grod. Coislinianus etiam addit καί,

ante οἱ μὴ ἰδόντες, ut sensus sit: « Videntes non vident: et qui non viderunt cognoscunt, » etc.

(2) Πάντας ὑμᾶς. Coisl., πάντας ἡμᾶς, nos omnes.

(3) Τό. Fortasse legendum τῶ. Edit.

(4) Ἀσθματος. Coisl., ἀσώματος. Damasc., ἀνοπόστατον.

(5) Ἐν αὐτῇ. Nyss., ἐν αὐτῷ.

B'. Ἔστι γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ ἀγαθόν. Φησὶν ὁ Δα- A
βίδ. Καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με
ἐν γῆ εὐθείᾳ. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ,
εἰς ὃ πιστεύομεν τὸ Πνεῦμα τὸ μακάριον, τὸ αἰδίον,
τὸ ἀτρέπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀνεκφραστον· τὸ
κυριεῶν καὶ βασιλεῶν πάσης τῆς γεννητικῆς οὐσίας,
ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων φύσεων· τὸ δεσπύζον ἀγγέλων
τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἐξουσιῶν, ἀρχῶν, κυριοτήτων,
θρόνων· τὸ δημιουργὸν πάσης οὐσίας, τὸ συνθρονον
τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δόξης· τὸ βασιλεῶν ἀνάρ-
χως καὶ ἀτελευτήτως ἅρα Πατρὶ καὶ Υἱῷ, παρόν-
των (1) τῶν γεννητῶν ὑποστάσεων· τὸ ἀγιάζον τὰ
λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα,
διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· τὸ κατα-
βαν ἐπὶ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Παρθένον Μαρτὰμ,
ἐξ ἧς ἐγεννηθῆ ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, καὶ ἐπ' αὐ- B
τὸν τὸν Κύριον σωματικῶς εἶδει περιστερᾶς ἐν Ἰορ-
δάνῃ ποταμῶ· τὸ γεγόμενον ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν
ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν· τὸ
δοτικὸν καὶ παρεκτικὸν πάντων τῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ
πνευματικῶν χαρισμάτων· τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
ρευόμενον· τὸ ἐκ (2) θεότητος Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπάρ-
χον· τὸ ὁμοούσιον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπάρχῶριστόν τε
καὶ ἀδιαίρετον. Μηδεὶς, κ. τ. ἔ.

⁹³ Psal. cxlii, 10. ⁹⁴ Hebr. i, 14. ⁹⁵ Luc. i, 35; Matth. i, 16. ⁹⁶ Luc. iii, 22. ⁹⁷ Act. ii, 3. ⁹⁸ I Cor. xii, 4. ⁹⁹ Joan. xv, 26.

(1) Παρόντων. Legendum forte, παρισουσῶν, *trans-*
euntibus.

(2) Τὸ ἐκ. Hæc verba usque ad ὁμοούσιον excl.

citantur Latine sub Cyrilli nostri nomine a sancto
Thoma. opusc. i *contra Græcos*, tom. XVII, pag. 7,
col. 1.

Tota hæc mantissa duabus constat partibus. Prima, quæ numero primo constat, est fragmentum sancti Gregorii Nysseni, ex ejus catechetica oratione cap. 2, pag. 48, tom. III desumptum; quæ etiam verba transtulit sanctus Joannes Damascenus in suam De orthodoxa fide quartum librum, cap. 7; et auctor libri De sacrosancta Trinitate sub nomine sancti Cyrilli Alexandrini, cap. 6, pag. 6, tom. VI operum sancti Patris; et Elias Cretensis in primam Greg. Naz. orat. not. 72; et in xxiii, not. 32. Altera, cujus sit auctoris reperire non potuimus. Nemo Cyrilli nostri dixerit esse, quamvis doctrinam contineat ipsi plane consentaneam; sed hæc omnia in utraque sua catechesi diffusius explanat. Antiqua sane sunt hæc, et undecimo sæculo, quæ Coislumiani codicis ætas est, indubitate vetustiora; quare observatu dignum in Latinorum adversus Græcos de processione sancti Spiritus disputatione, quod hic docetur, et a sancto Thoma in testimonium adducitur. Spiritum sanctum ex Patris et Filii divinitate existere. Mihi vero hæc nan recentior, sed vetustior Græcorum theologiam omnino sapere videntur: et Græcorum contra Latinos disputationibus antiquiora.

CATECHESIS DECIMA SEPTIMA.

DE SPIRITU SANCTO II.

PRÆLOQUIUM.

I. *Benefica Spiritus sancti in humanum genus opera ex Scripturis dicere orsus in superiore catechesi (1.) sola Veteris Testamenti ea de re testimonia propter temporis angustiam recitare compulsus, in hac, quæ Novum Testamentum de Spiritu sancto testimonia suppeditat, exsequitur.*

II. *In primis monet (n. 1, 2), ne ob divisionem catecheson dividi putent Spiritum sanctum; sed unum licet diversis nominibus, quæ hic brevi percurrit, appellatum, et solido hypostasi præditum certo sciant (n. 4, 5). Tum ejusdem operationes memorat in Maria Matre Domini, quam sanctificavit ut Creatorem conciperet, in Elizabeth, Zacharia, et Joanne utriusque filio (n. 6, 7, 8). Dehinc, mysticis non nullis de Spiritu sancti in Christum baptismi tempore illapsu, dictis, varias recitat Salvatoris de Spiritu sancto sententias (n. 9, 10, 11). Hunc apostolis a Christo per insufflationem mysterii non exper-*

tem, statim a resurrectione, sed imperfecte, datum (n. 12). postea uberius in die Pentecostes effusum memorat, atque hujus adventus partes et circumstantias omnes, sacri scriptoris in Actibus apostolorum ea de re verba percurrens, brevi expositione interpretatur (n. 13, 14, etc.). Tum, commonitionis tantum gratia, quoniam tempore deficiebatur, quæcunque in Actibus apostolorum de sancti Spiritus miris per apostolos, diaconos septem, et Paulum apostolum, effectibus scripta sunt, raptim decurrit (n. 20, etc.); ac commendata, quam in antecedentibus catechesibus explanavit, sanctæ Trinitatis fide, per aptam et necessariam illo tempore exhortationem, ad gratiam baptismi et dona Spiritus sancti digne suscipienda, catechesi sineu imponit (n. 34).

III. His duabus orationibus perfecta et absoluta de Spiritu sancto disputatio continetur: in qua nihil sive ad integritatem doctrinæ, sive ad commendationem effectuum Spiritus sancti, sive ad diversorum ejus mysteriorum explanationem desiderari posse videtur: quod eo magis mirum est, quod illo tempore nondum ita de Spiritu sancto disceptatum fuerat. In hac autem præcipue animadvertenda, quæ de diversis Spiritus sancti nominibus disserit (n. 4 et 5); quæ de ejus in Christum sub columbæ specie illapsu (n. 9), de baptismo apostolorum per Spiritum sanctum (n. 13), de efficaci gratiæ ejus operatione ad convertendum orbem per apostolorum ministerium, de donis ejus adhuc illo tempore fidelibus in baptismo collatis.

IV. Habita est hæc catechesis proxime ante festum Paschatis, num. 20, ut pauci jam ante illud superessent dies, num. 34, τὸ τῶν ἡμερῶν ὀλίγον. Quod si catechesis 14 feria 2 majoris hebdomadæ pronuntiata sit, hæc citius feria 3 in cæna Domini haberi non potuit. Emendata est a nobis ad codices Rœe, Casaub., Ottobonianos duos et Coislinianum; in quo tamen, avulsis aliquot foliis, deesi extrema pars catechesis, a verbis num. 31, τὰ συμμοισθέντα αὐτῷ exclus., quo fit, ut in multis hujus orationis dubitabilibus locis necessaria 264 ejus codicis auctoritate destituti, quædam ex sola Grodecii versione emendare coacti simus.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΖ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα τῶν περὶ ἁγίου Πνεύματος τὰ λοιπὰ καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XVII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis extemporalis dicta: quæ de Spiritu sancto reliqua erant absolvens. Et lectio a ex priori ad Corinthios: Huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ¹, et quæ sequuntur.

I. In præcedenti catechesi modicam quamdam testimoniorum ad Spiritum sanctum pertinentium partem, pro nostra virili parte auribus vestræ dilectionis proposuimus; in præsentī vero, ea quæ supersunt, ex novo videlicet Testamento, Deo volente, quantum licebit, attingemus. Tunc enim, ne in dicendo modum excederemus, propensum studium colhibuimus (inexhaustus enim de Spiritu sancto sermo), nunc vero eorum quæ restant, modicam iterum partem recitabimus; nostram enim tenuitatem rerum ex Scripturis depromendarum multitudine obrui nunc quoque ingenue fatemur; humanis ratiocinationibus et inventis non utemur etiam hodierno die (minime enim expedit), sed di-

Α Α'. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης κατηχήσει, τῶν περὶ Πνεύματος ἁγίου μαρτυριῶν ὀλίγον τι μέρος κατὰ ὄνομα μιν παρεθέμεθα ταῖς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀκοαῖς. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, τῶν λειπουσῶν ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, κατὰ τὸ ἐγνώροῦν πάλιν ἐφαψόμεθα, Θεοῦ θελοντος. Τότε μὲν, διὰ τῆς ἀκοῆς σύμμετρον τὴν προθυμίαν ἐπισχόντες (ἀκόρεστος γὰρ ὁ περὶ Πνεύματος ἁγίου λόγος), νῦν δὲ τῶν λοιπῶν (1) μέρος τι πάλιν ὀλίγον ἐροῦντες. Τὸ γὰρ καλυπτεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τῷ τῶν γεγραμμένων πληθει, μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ νῦν ὁμολογεῦμεν οὐκ ἀνθρωπίνους καὶ σήμερον κεχωρημένοι σοφίσμασιν (ἀσύμφορον γὰρ), ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν μόνον ὑπομιμνήσκοντες (ἀσφαλίστατον γὰρ, κατὰ τὸν

¹ I Cor. xii, 8.

² Lectionem hanc certam facit num. 4.

(1) Τῶν λοιπῶν. Mendose in editis, τῶν λοιπῶν, quos emendavimus ex codd. Rœe et Casaub. Malle-
mus, ut habetur in Coisl., τῶν λειπόντων, ut et in

sine catecheseos præcedentis hujusque num. 34 legitur, τὰ λείποντα, etc. Vox καὶ σήμερον infra posita deest in Coisl. et Grod.

μακάριον ἀπόστολον Παῦλον (1), ὃς φησιν. * Α καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Ἡνεύματος, πνευματικαῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες), καὶ παραπλήσια τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἢ πλέουσιν ἐπιτελοῦντες· οἱ σκοπὸν ἔχοντες ἕνα μεγίστης ὁδοῦ, τῇ μὲν προθυμίᾳ σπεύδουσι· διὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, διαφόροις πόλεσιν παραβάλλειν ἢ λιμέσιν εἰώθασιν.

Β'. Αἱ μὲν οὖν περὶ τοῦ ἁγίου Ἡνεύματος διαλέξεις διαίρουσιν, αὐτὸ δὲ ἀδιαίρετόν ἐστιν, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ τυγχάνον. Ὡς περὶ γὰρ ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς λόγοις, ποτὲ μὲν περὶ μοναρχίας τῆν ἡμῶν τὸ διδασκόμενον· ποτὲ δὲ πῶς καλεῖται Πατὴρ, ἢ παντοκράτωρ· ποτὲ δὲ ὅπως δημιουργός ἐστι τῶν ὄλων· καὶ οὐ τὸ διαιρεῖσθαι (2) τὰς κατηχήσεις, διαίρειν εἶχε τῆς πίστεως· εἰς γὰρ τὴν τε καὶ ἐστὶν ὁ τῆς εὐσεβείας σκοπός· καὶ ὡς περὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ μὲν τὰ περὶ τῆς Θεότητος (3), ποτὲ δὲ τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐδιδάσκωμεν, εἰς πολλὰς μὲν διαλέξεις τοὺς περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγους διαιροῦντες, ἀδιαίρετον δὲ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καταγγέλλοντες· οὕτως καὶ νῦν τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Ἡνεύματος κατηχήσεων διαιρουμένων, ἀδιαίρετον καταγγέλλομεν τὴν εἰς αὐτὸ πίστιν. Ἐν γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ αὐτὸ Ἡνεῦμα, τὸ διαίρουσιν μὲν τὰ χάρισματὰ ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται· αὐτὸ δὲ μένον ἀδιαίρετον. Οὐ γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ Παράκλητος, παρὰ τὸ Ἡνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐν ἐστὶ καὶ τὸ αὐτὸ, διαφόρως ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον· ζῶν, καὶ ὑφ' ἑστώσ, καὶ λαλοῦν, καὶ ἐνεργοῦν· καὶ τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων (4) ἀπάντων λογικῶν, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἐστὶν ἁγιαστικόν.

Γ'. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ ταῖς διαφόροις ὀνομασίαις τοῦ ἁγίου Ἡνεύματος νομίσαι τινὰς ἐξ ἀμαθείας διάφορα εἶναι ταῦτα πνεύματα, καὶ μὴ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (5), ὑπὲρ ἐστὶ μόνον· διὰ τοῦτο προασφαλιζομένη σε (6) τῆ

* I Cor. II, 13. 3 Cat. 6. 4 Cat. 7. 5 Cat. 8. 6 Cat. 9. 7 Cat. 10, 11. 8 Cat. 12, 13, 14, 15
9 I Cor. XII, 12.

(1) Παῦλον. Quum vox Παῦλον ascripta sit in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodecio, qui tamen omittit, ἀπόστολον, eam hic adjicere visum est; sed particulam καὶ inter ὃς et φησὶν inutiliter positam ex eisd. codd. eliminavimus.

(2) Τὸ διαιρεῖσθαι. Coisl. παρὰ τὸ διαιρεῖσθαι. Roe et Casaub., οὐ τῷ διαιρεῖσθαι... διαίρειν εἶχε τὰ τῆς πίστεως.

(3) Περὶ τῆς θεότητος. His subjiciebatur in editis verbum ἐδιδάχθημεν, docebamur, quod per se inutile et in codd. Roe et Casaub. prætermissum, nec satis verbo seq. ἐδιδάσκομεν conveniens, expunximus.

(4) Τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων. Eæ voces prætermissæ sunt in codd. Roe et Casaub. Pro ὑπὸ Θεοῦ, est in editis ὑπ' αὐτοῦ, manifesta librariorum, propter soni vicinitatem, aberratione. Quare ὑπὸ Θεοῦ scripsimus ex Ottob., cod. Grodecio, et simili loco Cat. 16, n. 13. Coisl. habet τῶν ὑπὸ Χριστοῦ γεν.

(5) Τὸ αὐτὸ. Coisl. addit, Ἡνεῦμα, eundem Spiritum.

(6) Προασφαλιζομένη σε. Ita nos, secuti codd.

A vinarum duntaxat Scripturarum sententias memoriam suggeremus: hoc enim tutissimum. juxta beatum apostolum Paulum, qui ait: « Quæ et loquimur, « non in sermonibus quos humana sapientia docet, « sed quos docet Spiritus; spiritualibus spiritualia « contendentes². » Viatoribus porro ac navigantibus similia facimus, qui, cum unum habeant longinquissimi itineris scopum, ex destinato quidem properant; verum ob humanam infirmitatem variis urbibus ac portibus appellere consueverunt.

B II. Nam etsi dividuntur habenda de Spiritu sancto disputationes, ipse tamen indivisus est, cum unus idemque sit. Sicut enim cum de Patre dicebamus, ³ alius nobis fuit de summo unicoque ejus principatu sermo; ⁴ alius, quomodo Pater, ⁵ aut omnipotens, dicitur; ⁶ alius tandem qui sit universorum conditor: nec tamen ista catecheseon divisio, fidei divisionem ullam significabat: unum enim erat, estque pietatis ac religionis propositum sicut etiam in his quæ de unigenito Dei Filio dissertavimus, ⁷ modo ea quæ ad divinitatem pertinent, ⁸ modo quæ humanitatis sunt, docebamus; ita ut, dum in plures disceptationes, quæ de Domino nostro Jesu Christo erant dicenda partiremur, indivisam in ipsum fidem prædicarem: ita et nunc, divisim de Spiritu sancto catechesibus, indivisam in ipsum annuntiamus fidem. Unus est enim et idem Spiritus, qui dona quidem sua « peculiariter **265** unicuique « prout vult, dividit⁹; » ipse autem indivisus manet. Non enim alius est Paracletus, præter Spiritum sanctum (7), sed unus et idem est, diversis appellationibus significatus: vivens et subsistens, et loquens, et operans; estque rerum omnium ratione præditarum, quæ a Deo per Christum factæ sunt, angelorum atque hominum, sanctificator.

III. Ne autem, ob diversas sancti Spiritus appellationes, nonnulli ex ignorantia diversos hos spiritus, et non unum ac eundem, qui quidem solus est, arbitrarentur, idcirco Ecclesia catholica se-

Coisl., Roe, Casaub., Grod., loco horum verborum, πρὸς ἀσφάλειαν μὲν. Postea, pro ἕνα, posuimus ἐν ex codd. memoratis, titulo catecheseos xvi, innumeris aliis locis Cyrilli, Symbolis sancti Alexandri Alexandrini Eusebii Cæsariensis, etc., quibus unum adjungitur articulo de Spiritu sancto, et ipsa Syntaxeos ratione. Loco τὸ Παράκλητον, scripsimus, τὸν Παράκλητον, juxta codd. Coisl. Roe et Casaub. Vide notam 1 in titulo cat. 16, pag. 243.

(7) Non alius est Paracletus, præter Spiritum sanctum. Contra Valentinianos, qui Paracletum a Spiritu sancto distinguentes. Paracletum inter 30 primus Aëonas decimo nono loco, primum in Duodecade ex Homine et Ecclesia genita, cum conjuge sua Pisti sive Fide collocabant. Spiritum vero sanctum cum Christe post 30 Aëonas ad firmandum Pleroma a Nu sive Monogene productos somnabant. Vide Iren., lib. 1, cap. 1, n. 2 et 5. Montanistæ quoque, saltem nonnulli, Spiritum sanctum a Paracleto distinguebant; illum in apostolos, hunc in Montanum descendisse docentes: apud Tertull. Appendicis lib. De præscript. cap. 52.

curitalis tuæ provida, tradidit in fidei confessione ut crederemus, « in unum sanctum Spiritum, Para-
«clelum, qui locutus est in prophetis:» ut animadver-
tere possis multas quidem nuncupationes esse,
unum vero solum Spiritum sanctum. De quibus
appellationibus nunc vobis paucas e multis recita-
bimus.

IV. Vocatur quidem *Spiritus* juxta id quod modo
lectum fuit: « Nam huic quidem per Spiritum datur
«sermo sapientiæ¹⁰.» Dicitur autem Spiritus veritatis,
sicut ait Salvator¹¹: « Quum autem venerit ille, Spi-
«ritus veritatis. » Appellatur quoque Paracletus, ut
idem dixit: « Si enim ego non abiero, Paracletus non
«veniet ad vos¹².» Quod autem una et eadem res sil-
diversis nominibus appellata, palam ex his quæ
modo dicam declaratur. Nam quod idem sit Spiritus
sanctus et Paracletus, dictum fuit: « Paracletus
«autem ille, qui est Spiritus sanctus¹³. » Quod vero
idem sit Paracletus cum Spiritu veritatis, dictum
habetur: « Et alium Paraclelum dabo vobis, ut vo-
«bis cum maneat in æternum, Spiritum veritatis¹⁴;
« iterumque: Quum autem venerit ille Paracletus,
«quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis¹⁵.
Vocatur autem Spiritus Dei, sicut scriptum est:
« Et vidi Spiritum Dei descendantem¹⁶: ac rursus:
« Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, isti filii Dei
«sunt¹⁷. » Nominatur et Spiritus Patris, uti Servator
ait: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus
«Patris vestri, qui loquitur in vobis¹⁸; et iterum
«Paulus: 256 Hujus rei gratia flecto genua mea ad
«Patrem¹⁹; et infra: Ut det vobis, ut corroboremini
«per Spiritum ejus²⁰. » Dicitur quoque Spiritus Do-
mini, sicut ait Petrus: « Ecce conspirastis inter vos,
«ut tentaretis Spiritum Domini²¹? » Appellatur et Spi-
ritus Dei et Christi, velut scribit Paulus: « Vos au-
«tem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spi-
«ritus Dei habitat in vobis. Si vero quis Spiritum
«Christi non habet, hic non est ejus²². » Vocatur et
Spiritus Filii Dei, sicut dicitur: « Quoniam autem

¹⁰ I Cor. xii, 8. ¹¹ Joan. xvi, 13. ¹² ibid. 7. ¹³ ibid. 16. ¹⁴ Joan. xv, 26.
¹⁵ Joan. i, 32. ¹⁶ Rom. viii, 14. ¹⁷ Matth. x, 20. ¹⁸ Ephes. iii, 14. ¹⁹ ibid. 16. ²⁰ Act. v, 9.
²¹ Rom. viii, 9.

(1) Ὀλίγως. Coisl., ὀλίγως, *paucas*, non male. Paulo
post, idem codex et Grod. post Πνεῦμα additum
habent, σοφίας. Vocatur Spiritus sapientiæ. Illud
σοφίας additum videtur ex loco Pauli in approbatio-
nem a Cyrillo adducto; nam Cyrillus hic de sola
Spiritus appellatione agere videtur, nec Pauli locus
probat Spiritum sanctum dici Spiritum sapientiæ.
Quod inf., n. 5, probabitur ex loco Isaiæ diserto.

(2) Τὸ αὐτό. Ita scribimus pro αὐτόν, ex codd.
Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Particulam vero se-
quentem καὶ ex Coisl. adjicimus. In subjecto Chri-
sti testimonio, loco δώσω, *dabo*, scriptum in Coisl.,
δώσει, *dabit*, ut habetur in sacro textu, et inferius
n. 11 et 13, recitat eundem locum Cyrillus.

(3) Πνεῦμα Θεοῦ, Spiritus Dei. Loco Πνεῦμα ὁ
Θεός, ita scripsimus, suffragantibus mss. Coisl.,
Roe, Casaub. et versione Grodecii. Ita legendum
probat sequentia Evangelii et Pauli loca in pro-
bationem hujus appellationis adducta. Ex Cyrillo,
hujus cat. n. 34, locus Joan. iv, 24, Πνεῦμα ὁ
Θεός, non de Spiritu sancto, sed de Patre intelli-
gendus. Post καταβαῖνον, Coisl. adjungit ἐπ' αὐ-

καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ, παρέδωκεν ἐν τῇ τῆς πίστεως
ἐπαγγελίᾳ πιστεύειν εἰς ἓν ἅγιον πνεῦμα, τὸν Πα-
ράκλητον, τὸν λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις: ὅπως
εἰδέναι ἔχοις, ὅτι πολλαὶ μὲν αἱ προσηγορίαι τυγχά-
νουσιν, ἐν δὲ μόνον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ
ῶν προσηγοριῶν, νῦν ὀλίγως (1) ὑμῖν ἐκ πολλῶν
ἔροῦμεν.

Δ'. Καλεῖται μὲν Πνεῦμα, κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνεγνω-
σμένον. Ὡς μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται
λόγος σοφίας. Καλεῖται δὲ Πνεῦμα ἀληθείας, καθ-
ὼς ὁ Σωτὴρ φησιν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκείνος, τὸ
Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καλεῖται καὶ Παράκλητος,
καθὼς εἴρηκεν. Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω, ὁ Παρά-
κλητος οὐ μὴ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. Ὅτι: δὲ ἐν καὶ τὸ
αὐτὸ ἐστὶ διαφόροις ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον,
δείκνυται σαφῶς ἐκ τούτων. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι
τὸ αὐτὸ, Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν Παράκλητον. εἴρη-
ται. Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Περὶ
δὲ τοῦ τὸ αὐτὸ (2) εἶναι καὶ τὸν Παράκλητον καὶ τὸ
Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, εἴρηκεν καὶ ἄλλον Παρά-
κλητον δώσω ὑμῖν, ἵνα μεθ' ὑμῶν μένη εἰς τὸν
αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας: καὶ πάλιν. Ὅταν
δὲ ἔλθῃ, ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν κατὰ
τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καλεῖται
δὲ Πνεῦμα Θεοῦ (3), καθὼς γέγραπται: Καὶ εἶδον
τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον: καὶ πάλιν. Ὅσοι
γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ
εἰσι. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Πατρὸς, καθὼς φησιν ὁ
Σωτὴρ. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν:
καὶ πάλιν (4) ὁ Παῦλος. Τούτου χάριν κάμπτω τὰ
γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα: καὶ ἔφη. Ἴνα δῶ
ὑμῖν κραταιωθῆνα: διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ.
Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Κυρίου, καθὼς Πέτρος εἶπεν.
Τί, ὅτι συντρωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα
Κυρίου; Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Χριστοῦ (5),
καθὼς γράφει Παῦλος. Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί,
ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἴκει ἐν
ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος

¹⁰ I Cor. xii, 8. ¹¹ Joan. xvi, 13. ¹² ibid. 7. ¹³ ibid. 16. ¹⁴ Joan. xv, 26.
¹⁵ Joan. i, 32. ¹⁶ Rom. viii, 14. ¹⁷ Matth. x, 20. ¹⁸ Ephes. iii, 14. ¹⁹ ibid. 16. ²⁰ Act. v, 9.
²¹ Rom. viii, 9.

τόν. Ille porro evangelicus locus, cujus verba citat
Cyrillus, est ex Matthæo desumptus. Sed apud
evangelistam est, εἶδε, *vidit*, quomodo ipse Cyrillus
hunc locum citat n. 9, idque refertur vel ad Chri-
stum, ut intellexit vulgatus noster interpretes qui vi-
detur legisse ἐφ' ἑαυτόν, vel ἐφ' αὐτόν, v. r. tens *su-
per se*: vel ad Joannem Baptistam ex Cyrillo, qui
hic duo loca confudit Matth. iii, 16, et Joan. i, 32,
in quo Joannes ait, τεθέσται τὸ Πνεῦμα, sed omit-
tit, τοῦ Θεοῦ.

(4) Καὶ πάλιν. Vocem πάλιν addidi ex codd.
Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Item istas, ἵνα δῶ
ὑμῖν, ex Coisl. solo, ut sensus esset integrior. Quo
etiam in testimonio cum legeretur in editis, Πατρός,
reposui, Πνεύματος ex quatuor præfatis libris, Ot-
loh. secundo, et sacro textu.

(5) Καὶ Χριστοῦ. Additur in editis, Ἰησοῦ: quæ
vox cum in codd. omnibus supra memoratis desit,
et alioqui non reperitur in testimoniis, quibus hanc
Spiritus appellationem confirmat auctor, eam de-
lendam existimavimus.

οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ **A** *estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui* ²⁷. Nominatur etiam Spiritus Christi, ut est scriptum: *In quod vel cujusmodi tempus declarabatur in eis Spiritus Christi* ²⁴; et rursus: *Per vestram deprecationem, et subministrationem Spiritus Jesu Christi* ²⁵.

Ε'. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐρήσεις. Καλεῖται μὲν γὰρ Πνεῦμα ἁγιωσύνης, ὡς γέγραπται· Κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα υἰοθεσίας, ὡς Παῦλος φησιν· Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κρίζομεν, Ἄββὰ ὁ Πατήρ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, καθὼς γέγραπται· Δῶρη ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα ἐπαγγελίας, καθὼς ὁ αὐτός θησιν· Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς πιστεύσαντες (2) ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα χάριτος, ὡς ἔτε πάλιν λέγει· Καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνουθεσίας. Καὶ ἄλλαις δὲ προσηγορίαις πλείοσιν ὀνομάζεται τοιαύταις. Ἦκουσας δὲ σαφῶς καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης κατηλῆσει, ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ἑβραίοις ποτὲ μὲν ἀγαθὸν, ποτὲ δὲ ἡγεμονικὸν ὀνομάζεται· ἐν δὲ τῷ Ἑσραϊκῷ, σοφίας, καὶ συνέσεως, καὶ βουλής, καὶ ἰσχύος, καὶ γνώσεως, καὶ εὐσεβείας, καὶ φόβου Θεοῦ, προσηγορεύετο. Δ' ὧν ἀπάντων, τῶν τε πρότερον εἰρημένων καὶ τῶν νῦν, συνίσταται (3), διαφόρους μὲν εἶναι τὰς προσηγορίας, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ζῶν καὶ ὀφειστώδες, καὶ πάντοτε Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπάρων· οὐκ ἀπὸ στόματος καὶ χειλέων Πατρὸς ἢ Υἱοῦ λαλούμενον, ἢ ἀναπνεόμενον, οὔτε εἰς ἀέρα διαχεόμενον (4).

²³ Galat. iv, 6. ²⁴ I Petr. i, 11. ²⁵ Philipp. i, 19. ²⁶ Rom. i, 4. ²⁷ Rom. viii, 15. ²⁸ Ephes. i, 17. ²⁹ ibid. 13. ³⁰ Hebr. x, 29. ³¹ cat. 16, n. 28. ³² Psal. cxlii, 11. ³³ Psal. l, 14. ³⁴ Isa. xi, 2, 3.

(1) Ἐδηλοῦτο. Male in editis, δηλοῦτο. Corriguntur ex omnibus mss., sed in Roe et Casaub. juxta sacrum textum habetur, ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς. Caeteri, ut Coisl. ambo Ottob. et Grod., una voce ἐδηλοῦτο, quæ est multorum Novi Testamenti codicum scriptura. Nihil est in Cyrillo quod alterutri faveat; in recepta itaque acquiescimus.

(2) Ὑμεῖς πιστεύσαντες. Transiit Cyrillus nonnullas Apostoli voces inter duas illas comprehensas, eodemque modo locum hunc recitat n. 33. Periodum sequentem, καλεῖται καὶ, etc., usque ad καὶ ἄλλαις, in editis et aliis codicibus prætermisam, ex solo cod. Coisl. hic ascripsimus: sed loco ὅτι, posuimus, ὅτι.

(3) Συνίσταται. Sic emendavimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub., et simili loco hujus catech. n. 31, quum esset in editis solummodo, ἵσταται. Per paulum infra, loco ἁγιάζον, scripsimus, ἁγίων ζῶν, ut habetur in cod. Ottob. secundo et Grod. Coisl. fert, ἁγιον, et omittit. ζῶν. Roe et Casaub. secundam tantum vocem, prima prætermisam, exhibent. Editi ambas in unam conflatas habent. Vide parallelum Cyrilli locum n. 2, et alios similes n. 28 et 33. Refellit autem antiquum errorem ab Origene tom II in Joan. p. 58, et Didym. lib. ii, *De Spiritu sancto* notatum, quo aliqui docebant Spiritum sanctum non esse substantiam per se existentem, sed operationem Dei.

(4) Διαχεόμενον. Subjungitur in cod. Coisl., πρότερον προλαβόντες εἰρήκαμεν, uti superius in an-

V. Præterea, plures alias sancti Spiritus nomenclationes reperias. Vocatur enim Spiritus sanctificationis, uti scriptum est: *Secundum Spiritum sanctificationis* ²⁶. Dicitur et Spiritus adoptionis, ut ait Paulus: « Non enim accepistis spiritum servitutis ad « timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis, in quo « clamamus, Abba, Pater ²⁷. » Appellatur quoque Spiritus revelationis, quemadmodum scriptum est: « Det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis in cognitione ejus ²⁸. » Nominatur etiam Spiritus promissionis sicut idem ait: « In quo et vos cum credidistis, « obsignati estis Spiritu promissionis sancto ²⁹. » Vocatur et Spiritus gratiæ, velut cum rursus ait: *Et Spiritum gratiæ contumelia affecerit* ³⁰; aliisque ejusdem modi pluribus appellationibus significatur. Audivisti perspicue et in præcedenti ³¹ catechesi (5), eum in Psalmis quidem interdum *bonum* ³², interdum vere *principalem* ³³ nominari; in Isaia vero, sapientiæ, et intelligentiæ, et consilii, et fortitudinis, et scientiæ, et pietatis, et timoris Dei ³⁴, appellatum esse. ³⁵ Ex quibus omnibus, tum quæ prius, tum quæ modo diximus, conficitur, diversas quidem appellationes esse, unum autem atque eundem Spiritum sanctum, viventem et subsistentem, semperque Patri et Filio una præsentem; qui non ab ore et labiis Patris aut Filii (6, loquendo profertur **267**

C *ecessum diximus*; nempe cat. 16. n. 14, vel respicitur longum illud assumptum, quod in hoc codice post num. 3 exstat, a nobis ad calcem cat. 16 præsentatum.

(5) *In præcedenti catechesi*. Non reperitur in cat. 16 locus psalmi l, vers. 14. de *Spiritu principali*, quem se allegasse refert. Non mirum, si ex tempore dicens testimonium quod referre paraverat omisit.

(6) *Patris aut Filii*, Πατρὸς ἢ Υἱοῦ. Dum negat Patris aut Filii evanidum flatum esse Spiritum sanctum, supponit ab utroque vel ab alterutro vere procedere. Particula ἢ vel disjunctiva est, et dubitationem significans; vel conjunctiva, et ad sensum particulæ, *et*, aut, quod idem est ratione præsentis constructionis, *neque*, reducenda. Grodecus vertit *Patris et Filii*, sed utrum καὶ in suo exemplari habuerit merito dubitatur. Spiritum sanctum ex Filio procedere Cyrillo certum fuisse probavimus ad cat. 16 n. 24; an vero etiam a Patre immediate oriri existimaverit, dubitabile est. Vix alii præter Arianos et Eunomianos hunc gradum in Trinitate stantebant, ut, quemadmodum Filius a Patre solo, ita Spiritus sanctus a solo Filio procederet; sed illi id stantebant creationis more et ritu. Exstant vero nonnulla. Athanasii et Græcorum Patrum testimonia, quæ originem Spiritus sancti immediatam a solo Filio repetere videantur. Parte alia Spiritum sanctum a Patre immediate procedere, gravissimæ sunt Latinorum et Græcorum hujus temporis auctorita-

aut efflatur, neque in aera diffunditur; sed ³⁶ hypostasi præditus est, loquens ipse et operans, et dispensans, et sanctificans: cum indivulsa sit videlicet, et concors, unicaque salutis erga nos dispensatio, quæ ex Patre et Filio et sancto Spiritu existit, uti et antea ³⁷ diximus. Memores enim vos esse volo eorum quæ nuper ³⁸ diximus, et diserte tenere, non alium in lege et prophetis, aliumque in Evangeliiis et apostolis esse; sed unum et eundem Spiritum sanctum, qui in Veteri et Novo Testamento divinas Scripturas elocutus est.

VI. Hic Spiritus sanctus est qui in sanctam virginem Mariam venit. Cum enim Christus esset, Unigenitus, qui generabatur, virtus Altissimi obumbravit ei, et Spiritus sanctus adveniens in eam ³⁹, sanctificavit eam ad hoc, ut posset capere eum per quem omnia facta sunt ⁴⁰. Non est mihi pluribus verbis opus, ut addiscas generationem hanc ab omni sorde et contaminatione alienam existitisse; didicisti enim. ⁴¹ Gabriel est qui ad eam ait: Ego eorum quæ sunt gerenda, nuntius et præco sum; non operationis socius. ⁴² Nam tametsi archangelus sim, at ordinis mei et officii gnarus sum. Et salvare quidem [vel gaudere] tibi denuntio ego: quomodo vero sis paritura, non ex mea est gratia: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei ⁴³.

³⁶ Vid. Procat. n. 1; cat. 13, n. 24. ³⁷ Cat. 16, n. 4 et 24. ³⁸ *ibid.*, n. 3 et 6. ³⁹ Luc. 1, 35. ⁴⁰ Joau. 3. ⁴¹ Cat. 12, n. 25 et 32. ⁴² Vid. cat. 10, n. 10. ⁴³ Luc. 1, 35.

tes. Fortassis Cyrillo nihil de hac quaestione satis constituti erat; qui sæpe, ut cat. 16, n. 24, ait ad salutem sufficere ut credamus esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum.

(1) Ἐκ Πατρὸς καὶ, etc. Aliter cod. Coisl., Ottoh. 2, et Grodec., ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν (Grod. et Ottoh. σὺν) ἁγίῳ Πνεύματι, ex Patre, per Filium, in (vel cum) sancto Spiritu. Catholicæ fidei prior lectio favorabilior posteriore; particula et magis æqualitatem significante, quam particula per et in. At eadem, iudice Basilio in toto libro *De Spiritu sancto*, utriusque sententiæ vis est, ambæque ab ecclesiasticis auctoribus promiscue usurpatæ. Ultra in hoc loco Cyrilli sit, quæris? mihi videtur esse posterior, his rationibus. Primo, idem se antea dixisse refert Cyrillus. Locum quaerenti mihi se solummodo offerunt eæ sententiæ: isthæccat. 16, n. 4 *Spes nostra est in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Non tres Deos prædicamus; sed cum Spiritu sancto, per unum Filium, unum Deum annuntiamus; vel ista potius num. 24, Pater per Filium cum sancto Spiritu omnia largitur. Non alia Patris, alia Filii, et alia Spiritus sancti dona; una enim salus, una potestas, una fides; vel tandem ista *ibid.* num. 3, et catechesi 17, num. 2, qua dicitur Spiritus sanctus vivens et sanctificator rerum omnium per Christum a Deo factarum. Quam omnes eæ sententiæ melius cum secunda lectione conveniant, nemo non videt. Secundo, agitur hic de salutis æconomia, quæ ex Patre tanquam fonte proficiscitur; et quamvis una trium personarum actione perficiatur, plures tamen actiones, in homines derivatas complectitur, quæ diversos personarum, ipsis in proprium tributos, characteres gerunt. Id secunda lectio magis notat. Tertio, quamvis ad declarandam divinarum personarum excellentiam, et nostram de iis fidem, particulis æqualitatis μετὰ, σὺν, καὶ, id est,*

A ἀλλ' ἐνυπόστατον, λαλοῦν αὐτὸ, καὶ ἐνεργοῦν, καὶ οἰκονομοῦν, καὶ ἀγιάζον· ἀδιαστάτου δηλαδὴ καὶ συμφώνου καὶ μιᾶς οὔσης τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας εἰς ἡμᾶς, τῆς ἐκ Πατρὸς καὶ (1) Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς καὶ πρώην εἰρήκαμεν. Μνημονεύειν γὰρ ὁμᾶς ἐκείνων ἄρτι λεγομένων βούλομαι, καὶ εἰδέναι· σαφῶς, ὅτι οὐχ ἕτερον μὲν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, ἕτερον δὲ ἐν Εὐαγγελίοις καὶ ἀποστόλοις· ἀλλ' ἐν ἑστὶ καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ τὰς θείας λαλήσαν Γραφάς.

Ζ. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, τὸ ἐλθὼν ἐπὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἦν ὁ Μονογενὴς ὁ γεννώμενος, δύναμις Ὑψίστου ἐπεσκίαζεν αὐτῇ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐπελθὼν ἐπ' αὐτὴν, ἁγιάζεν αὐτὴν πρὸς τὸ θυνηθῆναι δεξασθαι τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Οὐ χρεια δὲ μοι πολλῶν λόγων, ἵνα μάθης, ὅτι ἀφρόπαρος καὶ ἄχραντος ἡ γεννητὴς· ἔμαθες γὰρ. Γαβριήλ ἐστὶν ὁ λέγων πρὸς αὐτὴν· Ἐγὼ κηρῶς εἰμι τῶν γενησομένων, ἀλλ' οὐ συνεργός· εἰ γὰρ καὶ ἀρχάγγελος, ἀλλ' οἶδά μου (2) τὴν τάξιν. Καὶ τὸ μὲν χαίρειν ἐγὼ εὐαγγελίζομαι σοι· τὸ δὲ πῶς τέξῃ, οὐκ ἀπὸ τῆς ἐμῆς χάριτος· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ.

C cum, et, magis uti conveniat; quod tamen in declaranda trium una divinitate non usurpavit Cyrillus in loco supra ex cat. 16 num. 4 citato: quando tamen divinorum in nobis bonorum communicationem spectamus, quæ est hujus loci ratio et vis, aptiores ad id testandum sunt particulae διὰ et ἐν, per et in, regula est Basilii lib. de Spiritu sancto cap. 7 et 26. Hanc sequitur Cyrillus cat. 7, num. 7, dum ait, *Nos a servitute in adoptionem, Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum esse translatos*, et cat. 18, num. 29, docens, *Patrem per Filium in Spiritu sancto celestia omnibus dona tanquam ex fonte profundere*. Similem igitur in simili causa locutionem a Cyrillo adhibitam esse probabile est. Et hæc communis est Patrum de operationibus Trinitatis loquendi ratio ab eis etiam principii loco stabilita: sic Greg. Nyss., tom. III, *Quod non sunt tres dii*, pag. 22: Πᾶσα, inquit, ἐνέργεια, ἡ θεόθεν ἐπὶ τῶν κτίσιν διέχουσα... ἐκ Πατρὸς ἀφορμάται, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρόεισι, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τελειοῦται... *Omnis operatio quæ a Deo in creaturas devatur... a Patre exodium habet, et per Filium progreditur, et in Spiritu sancto perficitur*. Eodem modo Cyrillus Alexandrinus in Joan. cap. xiv, 10, pag. 782: Ἄπας μὲν λόγος ὁ παρὰ Πατρὸς, πάντως ἐστὶ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ πᾶν ἔργον, ἥτοι παράδοξον δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι· *Verbum omne quod a Patre prodit, omnino est per Filium in sancto Spiritu, et omne opus, sive mirabile, per Filium in Spiritu*. Hinc trita illa Patrum omnium ore sententia: Πάντα δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· *Omnia per Filium in Spiritu sancto*. Sed jam nimium fortasse de tenui particula. Utrovis modo scripserit Cyrillus, declaratur ejus recta et conformis Ecclesiæ de Trinitate sententia.

(2) Οἶδα μου. Pronomen hoc addidimus ex coisl., Roe, Casaub. et Grod.

Z'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήργησεν ἐν τῇ Ἀ
'Ελισάβετ. Οὐ γὰρ μόνον παρθένους οἶδεν, ἀλλὰ γινω-
ρίζει καὶ ἐγγάμους, ἐὰν κατὰ νόμον ἢ ὁ γάμος. Καὶ
ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου ἡ 'Ελισάβετ, καὶ ἐπρο-
φήτευσεν καὶ φησιν ἡ καλὴ, δουλὴς περὶ τοῦ ἑαυ-
τῆς (1) Κυρίου. Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ
πρὸς με ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου; ἐμακάριζε γὰρ
ἑαυτὴν ἡ 'Ελισάβετ. Τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος
πλησθεὶς καὶ Ζαχαρίας, ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ, προ-
εφήτευσεν, λέγων ὅσων τε ἀγαθῶν πρόξενός ἐστιν ὁ
Μονογενῆς, καὶ ὅτι πρόδρομος διὰ βαπτισματος
Ἰωάννης ἐκείνου. ὑπὸ τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος
χρηματισθεὶς καὶ Συμεὼν ὁ δίκαιος, μὴ ἰδεῖν θάνατον
πρὶν ἢ ἰδεῖν (2) τὸν Χριστὸν Κυρίου, δεξιόμενος αὐτὸν
εἰς τὰς ἀγκάλας, ἐν τῷ ἱερῷ τὰ περὶ αὐτοῦ σαφῶς
ἐμαρτύρησε.

II'. Καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ Πνεῦματος ἁγίου πλησθεὶς
ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡγιασθη, ἵνα βα-
πτίσῃ τὸν Κύριον· οὐ διδοὺς (3) τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ
τὸν διδοῦντα τὸ Πνεῦμα εὐαγγελιζόμενος· φησὶ γὰρ.
'Εγὼ ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ
ὀπίσω μου ἐρχόμενος, καὶ ἐξῆς, αὐτὸς ὑμᾶς βα-
πτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Πυρὶ δὲ, διὰ
τι; Ἐπειδὴ ἐν πυρίναις γλώσσαις ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος ἐγένετο κάθοδος. Περὶ οὗ λέγει χαίρων ὁ Κύ-
ριος· Πῦρ ἤλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τί θέλω, εἰ
ἤδη ἀτήφθη;

III'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέλθε βαπτίζο-
μένου τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸ μὴ λαθεῖν (4) τοῦ βα-
πτίζομένου τὴν ἀξίαν, κατὰ Ἰωάννης φησὶν· Ἄλλ'
ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἰ-

⁴⁴ Luc. i, 41. ⁴⁵ ibid. 43. ⁴⁶ ibid. 45. ⁴⁷ ibid. 67
cat. 20, n. 6. ⁴⁸ Matth. iii, 11. ⁴⁹ Act. ii, 3.
3, n. 14.

(1) Ἐαυτῆς. Vocem hanc cod. Coisl. nobis sub-
ministravit Post, loco ἐμακάριζε γὰρ ἑαυτὴν, legi-
tur in cod. Coisl. ἐμακαρίζεν αὐτὴν, *beatam illam*
(*Domini matrem*) *prædicavit* (*Elisabetha*) nempe his
verbis Luc. i, 45, juxta Vulgatam: *Beata es quæ cre-
dulisti*. Eodem modo legit Grodecus, nisi quod τὸλό-
γησεν, *benedixit*, pro ἐμακάριζεν, in suo codice vi-
detur habuisse. Ac revera benedixit his verbis, v,
42. *Benedicta tu in mulieribus*, etc., Cod. Otlob. ha-
bet, ἐμακάριζε γὰρ αὐτὴν. Si legeretur αὐτὴν pro
ἑαυτὴν, eadem esset ac textus scriptura.

(2) Πρὶν ἢ ἰδεῖν. Coisl., πρὶν ἢ ἰδεῖν. Roe et Casaub.,
πρὶν ἰδεῖν. Paulo post, ubi de Joanne Baptista.
legitur in codd. Roe et Casaub. ut in Evangelio,
ἔτι ἐκ κοιλίας, *adhuc ex utero*.

(3) Οὐ διδοὺς. Roe et Casaub. expressius, οὐκ αὐ-
τὸς διδοὺς, *non conferens ipse Spiritum*. Tamen Jo-
annis baptismo attribuit vim dimittendi peccata, et
ab igne æterno liberandi, cat. 3, num. 7. et cat. 20,
num. 6. At idem Spiritui sancto tribuit effectum
expurgandi peccata, *Procat.* num. 9, et cat. 17,
num. 15, docet Spiritum sanctum ignem esse salu-
tarem, qui spinas peccatorum exterminet et ani-
mam nitentem reddat: quique in auditores baptismi
tempore descensus, eorum peccata ablaturus sit:
imo in hoc numero paulo infra, Spiritum sanctum
ad regenerationem filiorum et peccatorum remis-
sionem concurrere ait. Nec revera sine Spiritu
sancti gratia dimitti peccata possunt. Ut enim præ-
clare Hieron. *Adversum Luciferianos: Quomodo di-
cis sine adventu Spiritus sancti apud Arianos peccata*
in baptismo posse dimitti? Quomodo antiquis sordi-

VII. Hic Spiritus sanctus in Elisabet efficaciam
suam prodidit. Non enim solum virgines novit, sed
etiam conjuges, modo legitimum conjugium sit. «Et
«repleta est Spiritu sancto Elisabet ⁴⁴,» et propheta-
vit; aitque de suo Domino præclara ancilla: «Et
«unde mihi hoc, ut veniat ad me mater Domini mei ⁴⁵?»
seipsam enim Elisabet beatam prædicavit ⁴⁶. Eodem
Spiritu repletus et Zacharias Joannis pater prophe-
tavit ⁴⁷, aicens, quantorum futurus esset Unigeni-
tus **268** ille bonorum causa; addensque Joannem
ejus per baptismum præcursorem fore. Ab eodem
Spiritu sancto responso admonitus etiam Symeon,
justus ille, non visurum se mortem prius quam
videret Christum Domini; eo in ulnas accepto, in
templo quæ ad eum attinebant, palam testificatus
est ⁴⁸.

B VIII. Joannes vero qui Spiritu sancto repletus est
ex utero matris suæ ⁴⁹, ad hoc sanctificatus est, ut
Dominum baptizaret: ⁵⁰ non conferens Spiritum,
sed cum qui Spiritum conserebat, annuntians. Ait
namque: «Ego vos baptizo in aqua in pœnitentiam:
«qui autem post me venit, etc., ipse vos baptizabit in
«Spiritu sancto et igni ⁵¹.» Igni vero, quam ob cau-
sam? Quoniam in igneis linguis Spiritus sancti
facta est descensio ⁵². Qua de re dicit gaudens Do-
minus: «Ignem veni mittere in terram, et quid
« volo, si jam accensus est ⁵³? »

IX. Hic Spiritus sanctus delapsus est cum Dominus
baptizaretur ⁵⁴, ne illius qui baptizabatur lateret
dignitas, juxta id quod Joannes ait: ⁵⁵ « Sed qui misit
« me ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit: Super

seqq. ⁴⁸ Luc. ii, 26 seqq. ⁴⁹ Luc. i, 15. ⁵⁰ Vid'
⁵³ Luc. xii, 49. ⁵⁴ Matth. iii, 16. Vid. cat'

C *bus anima purgatur, quæ sanctum non habet Spiritum?*
neque enim aqua lavat animam, sed prius ipsa
lavatur a Spiritu, ut alios lavare spiritualiter possit.
Eademque Cyrilli doctrina est cat. 3, num. 4. Spi-
ritum itaque sanctum, quem non conferebat Joannes,
intelligit vel characterem baptismalem, quo
Spiritus sanctus, doctrina Cyrilli, animas nostras
obsignat, vide num. 35, vel gratiam reliquias om-
nes peccatorum abolentem, et animam de integro
innovantem, num. 15, vel gratiam Confirmationis
sacramento propriam, quam adoptionis donum ap-
pellat, et a Joanne datam negat cat. 20, num. 6,
vel specialia Spiritus sancti dona, prophetiæ, lin-
guarum, etc., quæ in Pentecoste a Christo data
sunt, ut in hoc loco pollicetur Joannes; et Cyrilli
temporibus non raro per baptismum dabantur, in-
fra num. 37, vel tandem hæc omnia simul.

(4) Μὴ λαθεῖν. Additur in Roe et Casaub., τὸν
Ἰωάννην, *ut ne lateret Joannem*. Quæ quidem addi-
tio necessaria non est, cum ex verbis subsequenti-
bus satis intelligi videatur, quanquam dubitari po-
test, num Cyrillus existimavit Joannem tum pri-
mum ex sancti Spiritus adventu Christum agnovisse;
quem ait cat. 3, num. 6, dum in utero existe-
ret, non carnis quidem oculis, sed spiritu Dominum
præcognovisse. Sed ejusdem catechesis num. 14,
ait Spiritum sanctum corporali specie in Jesum
descendisse, ut eum non Christus, sed Joannes vi-
deret, et ex eo Christum agnosceret, nempe quoad
vultum. At ex Evangelio Joannes Christum etiam
ante Spiritus sancti descensum agnovit.

« quem videris Spiritum descendantem et manentem A
 « super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto⁵⁶ ». Verum, quid Evangelium dicat, vide. *Aperti sunt caeli*, aperti propter dignitatem ejus qui descendit. « *Ecce enim, inquit, aperti sunt caeli: et vidit Spiritum Dei descendantem sicut columbam, et venientem super ipsum⁵⁷* »: descensu⁵⁸ videlicet ex propria suaque ipsius motione profecto. Oportebat enim ut interpretati sunt nonnulli, primitias et prima Spiritus sancti, qui baptizatis tribuitur, dona, humanitati Salvatoris qui ejusmodi gratiam confert, exhiberi. Descendit autem fortassis in specie columbæ, **269** ut quidam aiunt, puræ et innocentis et simplicis, suisque precibus pro generatis filiis et peccatorum condonatione, cooperantis [columbæ] figuram et exemplum demonstrans: quemadmodum ænigmatische prædictum est, Christum quod oculo-

⁵⁶ Joan. i, 33. ⁵⁷ Matth. iii, 16. ⁵⁸ Vid. cat. 21, n. 1.

(1) *Αὐτοκινήτω*. Ita scripsimus ex cod. Coisl., cum in editis legeretur, *αὐτοκινήτως*. Ait Spiritum sanctum proprio non utentem, tanquam viventem et subsistentem personam, non autem uti nudam quamdam et propria actione destitutam operationem vel aspirationem Dei, in Christum descendisse. Vide sup., n. 5. Sic hominem ait, cat. 12, num. 30, esse lutum animatum, quod proprio et insito motu utens, non pulsum alieno, *αὐτοκινήτως* terram circuit, domos ædificat, etc. Vel proprium hunc Spiritus sancti motum opponit subjectioni servili, et ex imperio ac jussione dependenti: quemadmodum Greg. Naz. orat. xlv, num. 8, pag. 709, *Contra Macedonianus*, ait Spiritum sanctum in nos descendere *hereliter, non serviliter, nec jussum, ut quibusdam videtur, expectantem*. Hanc supremam Spiritus sancti potestatem tuetur Cyrillus cat. 16, num. 14 et 23, ubi illum ab angelis in ministerium missis distinguit, et cat. 17, num. 13, 29, 33, et cat. 8, num. 5.

(2) *Τῶν βαπτιζομένων*. Ottob. 1, τῶ βαπτιζομένῳ, constructio repugnat. Grod. legisse videtur, τῇ βαπτιζομένῃ, id referens ad Salvatoris humanitatem. Paulo post, loco *παρασχέιν*, scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. 2 et Grod., *παρασχέθῃναι*. Habet Ottob. 1, *παρασχέθῃναι*: Spiritus sanctus baptizatorum dicitur, quia ipsis in baptismo, sive post baptismum per sacramentum chrismalis confertur, quemadmodum in Christo post baptismum descendit. Vide cat. 3, num. 14; cat. 21, num. 1. Hanc autem sententiam, Spiritum sanctum primo in Christi humanitatem descendere debuisse, ut in nos ab illo exuberaret, egregie explicat sanctus Athanasius orat. 1 *Contra Arianos*, num. 50 et 51, et post illum Cyrillus Alexandrinus variis locis: in Joan. lib. v, cap. 2 et lib. xi, c. 10; dialogo 6, pag. 591; *Thesauri* assert. 23, etc. Quorum hæc potissima ratio est: quoniam Spiritus sancti gratia in Adamo primum, ut in transfunderetur, collocata, mutabilitate ejus amissa est, eam in Christo immutabili ponendam fuisse.

(3) *Τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκράτου*, etc. Magna est in hujus phrasie lectione codicum varietas; nec minor in sensu quovis modo illa legatur, assequendo labor. Quod in ea mutaverimus, quidve diversi codices ferant, et quæ vera nobis videatur loci intelligentia, liberum cuique iudicium permittentes aperiamus. Primum voces *καὶ ἀκράτου*, ex Coisl. cod. solo adjecimus. Deinde particulam *καὶ* ante *ἀκράτου*, posuimus ex cod. Coisl., Roe, Casaub. et Ottob. 1, loco particulæ *ὡς* quæ habebatur in editis. Pro *τῆς εὐχαΐς*, Roe et Casaub. habent, *τῆς εὐχῆς*. Quis inde effici possit sensus, ignoro.

πεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἀλλὰ βλέπε, τί λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· Ἠνεψύχθησαν οἱ οὐρανοί· Ἠνεψύχθησαν δὲ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ καταβάλλοντος. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀνεψύχθησαν οἱ οὐρανοί· καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡς περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν· αὐτοκινήτω (1) δηλονότι τῇ καταβάσει. Ἐδεῖ γὰρ, ὡς ἐξηγήσαντό τινες, τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν βαπτιζομένων (2), τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Σιωτῆρος παρασχεθῆναι, τοῦ τὴν τοιαύτην διδόντος χάριν. Κατέβη δὲ ἴσως ἐν εἰδει περιστερᾶς, ὡς φασὶ τινες, τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκράτου (3) καὶ ἀκράτου, καὶ ταῖς ὑπὲρ γεννωμένων τέκνων καὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν εὐχαΐς συνεργούσης, τύπον παραδηλοῦν· καθὼς ἀνιγματωδῶς προεῖρηται περὶ τοῦ τὸν Χριστόν (4) ὀφθαλμοφανῶς οὕτως ἐπιδειχθῆ-

Ottob. 2. omittit verba, ταῖς ὑπὲρ, et sequentia usque ad εὐχαΐς: sed, ut modo memorati, fert εὐχῆς. Post *συνεργούσης*, ex Roe et Casaub. solis addidimus, *τύπον παραδηλοῦν*, quæ ad complendum aliquem sensum omnino necessaria sunt visa. Quibus tamen sublatis optimus effici posset sensus, legendo ὡς ἀκράτου, et συνεργούν. Grodecius vel aliter prorsus legit ac in his omnibus fertur exemplaribus, vel multa ad conficiendum sensum mutavit. Loci ita a nobis correcti sensus duplex esse potest. Primus, Spiritum sanctum in specie columbæ, puræ et innocentis aviculæ, descendisse, ut ostenderet se esse mysticam quamdam columbam simplicitate sua, et amore liberorum; quorum ad generationem et remissionem peccatorum in tempore baptismatis suis cum Christo precibus concurrat. Nam pro nobis ad Deum Spiritum sanctum intercedere Cyrilli doctrina est cat. 16, num. 20, Christum quoque similem ob causam, similes columbis oculos habiturum, in Canticis mystice prædictum esse. Alter sensus est, Spiritum in specie columbæ idcirco in Christi humanitatem descendisse, ut hanc humanitatem demonstraret, innocentia, sanctitate, amore filiorum, et suo cum Spiritu sancto ad eorum generationem concursu columbam esse. Unde et oculos ejus columbis similes fore, in Canticis mystice præsignatum sit. Uterque sensus probabilis, et apud sanctos Patres assertores habet permultos, in priore tamen libentius acquieverim. Quod baptizati dicuntur filii Spiritus sancti, mirum videri non debet, cum Christus nos ex aqua quasi matre (Cyrill. cat. 20, n. 4), et Spiritu sancto nasci dicat, Joan. iii, 5. Sanctus Ephraem, *De Patr. deff. Cr.*, pag. 122, fideles vocat, *τέκνα ἁγίου Πνεύματος*.

(4) *Περὶ τοῦ τὸν Χριστόν*, etc. Loco τούτου, scripsimus duabus vocibus τοῦ τὸν, ex codd. Coisl., Roe et Casaub. Grodecius vertit, quasi legisset, *περὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν Χριστόν*, etc., scribens, *Sicut in ænigmati prædictum est de eo, quod super Christum visibiliter apparebit*. Planior quidem hæc lectio, sed sequenti Canticorum testimonio in argumentum adducto plane repugnans; non enim Spiritum sanctum in Christum visibiliter appariturum dicit, sed oculos Christi sis enim est sponsus Canticorum, nec alius apud Cyrillum; vide cat. 13, num. 32; cat. 14, num. 10 et seqq., homil. in *Paralyt.* num. 10, 11, 12), Christi, inquam, oculos columbis similes fore. Vox *ὀφθαλμοφανῶς*, significat vulgo *visibiliter*: sed totus Cyrilli contextus postulat ut eam interpretemur; *quantum ad oculorum speciem vel formam*. Est ergo Cyrilli sensus: Spiritum sanctum columbæ specie in Christum descendisse, sicut et Christum columbarum similem quoad oculos, in baptismali-

ναι. Ἐν γὰρ τοῖς Ἀσμασι περὶ τοῦ νυμφίου προσφωνεῖ καὶ λέγει (1)· Οἱ ὀφθαλμοί σου, ὡς περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων.

Γ'. Ταύτης ἔφερε τύπον μερικῶς, κατὰ τινος, ἢ ἐπὶ Νῶε περιστερά. Ὅσπερ γὰρ ἐπ' ἐκεῖνου, διὰ ξύλου καὶ ὕδατος αὐτοῖς μὲν (2) ἐγένετο ἡ σωτηρία, καινῆς δὲ γενέσεως ἀρχή, καὶ ἡ περιστερὰ ἀνέστρεψε πρὸς αὐτὸν τὸ πρὸς ἐσπέραν, ἔχουσα φύλλον ἐλαίας· οὕτω, φασὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέλθεν ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Νῶε, τὸν τῆς δευτέρας γενέσεως ποιητήν, τῶν παντοίων γενῶν προαιρέσεις εἰς τὸ αὐτὸ συνάγοντα· ὧν τύπον ἔφερον αἱ διάφοροι τῶν ἐν τῇ κίθωτῷ ζώων καταστάσεις· οὐ κατὰ τὴν παρουσίαν, οἱ νοητοὶ λύκοι συμβόσκονται μετὰ ἀρνῶν· οὐ ἡ Ἐκκλησία ἔχει μοσχάριον, καὶ ταῦρον, καὶ λέοντα ἅμα βοσκομένους· καθὼς μέχρι σήμερον βλέπομεν, ἀρχοντας κοσμικοὺς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγομένων καὶ διδασκομένων. Κατέλθε τοίνυν, ὡς ἐξηγοῦνται τινες, ἡ νοητὴ περιστερὰ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βαπτίσματος· ἵνα δείξῃ, ὅτι αὐτὸς ἐστίν, ὁ διὰ ξύλου σταυροῦ σώζων τοὺς πιστεύοντας, ὁ μέλλων πρὸς ἐσπέραν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ χαρίζεσθαι (3) τὴν σωτηρίαν.

ΙΑ'. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἴσως καὶ ἄλλως ἐξηγητέον· αὐτοῦ δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ νῦν ἀκουστέον τῶν περὶ ἁγίου Πνεύματος ῥημάτων· φησὶ γάρ· Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ (4) εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡ χάρις, λέγει· Πόσῃ μᾶλλον ὁ Πατήρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν· καὶ ὅτι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι προσκυνεῖν δεῖ, φησὶν· Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι· καὶ ἀληθεῖα· καὶ γὰρ ὁ Πατήρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν ἐν πνεύματι· καὶ ἀληθεῖα δεῖ προσκυνεῖν· καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκθάλλω τὰ δαιμόνια· καὶ ἐξῆς εὐθὺς. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. Καὶ ὅς δ' ἂν εἴπη

50 Cant. v, 12. 59 Gen. viii, 8, 10. 61 ibid. 11. 62 Isa. xi, 6; lxxv, 26. 63 Vid. cat. 18, n. 17. 64 Joan. iii, 5. 65 Luc. xi, 13. 66 Joan. iv, 23, 24.

bus undis appariturum, jam olim in Cantico prædictum fuit. Notandum in allegato Canticorum loco non haberi σου, sed αὐτοῦ, *oculi ejus*: nam sponsa hic alloquitur filias Jerusalem: illud autem σου sumptum esse ex simili loco cap. i, 15: Ὄφθαλμοί σου περιστεραὶ· *Oculi tui sunt columbæ*.

(1) Καὶ λέγει. Addit cod. Roe, et Casaub. ἡ Γραφή, *sicut Scriptura*. Deesse revera videtur vocabulum quod regat προσφωνεῖ, etc. Spiritum sanctum Scripturarum auctorem, de quo hic sermo est, intelligi existimo.

(2) Αὐτοῖς μὲν. Pro μὲν est in editis, μόνον, nullo sensu. Particulam μὲν, quam in sequenti membro opposita ei particula δὲ requirebat, ex codd. Roe, et Casaub. ac Grodecio reposuimus. Deest in Coisl. τὸ ante πρὸς ἐσπέραν, ut in nonnullis Bibliorum

*A*rum speciem eo modo ostensum iri. Nam in Canticis de sponso acclamat, et dicit: « Oculi tui, si-
« miles columbis super plenitudines aquarum »⁵⁹.

X. Hujus[columbæ], secundum nonnullos, figuram aliqua ex parte præferebat (5) illa, de qua in Noemi historia, columba⁶⁰. Nam sicut ejus temporibus per lignum et aquam illis hominibus facta est salus, et novæ generationis initium; et columba ad ipsum sub vesperam reversa est, olivæ folium gestans⁶¹: sic, inquit, et Spiritus sanctus descendit in verum Noe, secundæ generationis auctorem; qui diversorum generum voluntates atque indoles in unum colligit; cujus studiorum diversitatis figuram gerebant dissimiles inclusorum in arca animantium naturæ. Qui postquam advenit, spirituales lupi una cum agnis pascuntur, cujus Ecclesia habet vitulum et taurum una cum leone pascentes⁶²: sicut ad hodiernam usque diem ceruimus mundi principes ab Ecclesiæ viris duci et doceri.⁶³ Descendit igitur, velut nonnulli interpretantur, intelligibilis columba in tempore baptismatis; ut ostenderet eundem esse qui, per lignum crucis salutem credentibus confert, et qui sub vesperam per suam mortem salutem esset collaturus.

XI. Ac de illis quidem fortassis etiam alia ratione disserendum. Ipsius vero nunc Servatoris præstat audire de Spiritu sancto sermones. Ait enim: « Nisi quis generatus fuerit ex aqua et Spiritu, « non ingreditur in regnum 270 Dei »⁶⁴; » et quod a Patre ea gratia sit, ait: « Quanto magis Pater qui de cæ-
« lo est, dabit Spiritum sanctum flagitantibus a se »⁶⁵; » et quod Deus in spiritu adorandus sit, dicit: « Sed ve-
« nit hora, et nunc est, quando veri adoratores adora-
« bunt Patrem in spiritu et veritate; nam et Pater ta-
« les quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et qui
« adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare »⁶⁶; et iterum: « Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmo-
« nia; » et mox in consequentibus: « Propter hoc dico
« vobis, omne peccatum et blasphemia dimittetur ho-
« minibus: at Spiritus blasphemia non dimittetur. Et
« quicumque dixerit verbum adversus Filium homi-
« nis, remittetur illi: quicumque autem dixerit verbum
« contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque

D mss.; cum vero in editionibus omnibus LXX reperiatur, expungendum non putavimus.

(3) Αὐτοῦ χαρίζεσθαι. Illud αὐτοῦ addidimus ex codd. Coisl. et Grod.

(4) Οὐ μὴ εἰσέλθῃ. Codd. Roe et Casaub., οὐ μὴ δύνανται εἰσελθεῖν. Coisl. et Ottob., οὐ δύναται εἰσελθεῖν, ut est in sacro textu, et legit ipse Cyrillus cat. 3, num. 4. Post. loco τοῦ Πνεύματος, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. scripsimus, τοῦ Πατρὸς, sensu postulante. Conjecerem tamen utramque vocem legendam, παρὰ τοῦ Πατρὸς, Πνεύματος ἢ χάρις. Particulam γὰρ post λέγει inutiliter positam, ex eisdem codicibus, abrasimus.

(5) Hujus secundum nonnullos fig... præferebat, etc. Columbam Noe figuram Spiritus sancti in Christum baptismi tempore advenientis fuisse, communis

«in hoc sæculo neque in futuro⁶⁷; et rursus ait: Et ego
 «rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut
 «vobiscum sit in æternum; Spiritum veritatis, quem
 «mundus non potest accipere, quia non videt eum nec
 «novit eum. Vos autem cognoscitis eum, quia apud
 «vos manet, et in vobis erit⁶⁸; et iterum dicit: Hæc
 «locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus
 «vero Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomi-
 «ne meo, ille vos docebit omnia, et reducet vobis in
 «memoriam omnia quæ dixi vobis⁶⁹; rursusque
 «ait; Cum autem venerit Paracletus, quem ego mit-
 «tam vobis a Patre, Spiritus veritatis qui a Patre
 «procedit, ille testimonium perhibebit de me⁷⁰; ite-
 «rumque Salvator: Si enim ego non abiero, Paracle-
 «tus non est venturus ad vos. Et cum venerit ille,
 «arguet mundum de peccato, et de justitia, et de ju-
 «dicio⁷¹; et iterum in consequentibus: «Adhuc mul-
 «ta habeo vobis dicenda; sed non potestis portare
 «modo. Cum autem venerit ille, Spiritus veritatis,
 «edisseret vobis omnem veritatem. Non enim a se-
 «metipso loquetur: sed quæcunque audiet loque-
 «tur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me
 «glorificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit
 «vobis. Omnia quæcunque habet Pater mea sunt:
 «propterea dixi vobis, quod de meo accipiet, et
 «annuntiabit vobis⁷².» Ipsius nunc Unigeniti voces le-
 gi, ut humanis jam sermonibus non attendas.

Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάζει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶν· διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς νῦν ἀνέγων σοὶ τὰς φωνάς, ἵνα μὴ προσέχῃς ἀνθρωπίνους βήμασι.

XII. Hujus sancti Spiritus communicationem
 apostolis impertivit; scriptum namque est: «Et cum
 «hoc dixisset, insufflavit, et dicit eis: Accipite Spi-
 «ritum sanctum: Quorumcunque remiseritis peccata,
 «remittuntur eis; quorumcunque retinueritis, reten-
 «ta sunt⁷³.» Altera hæc insufflatio est, quoniam
 prior⁷⁴ voluntariis **271** peccatis obscurata fuerat; ut
 impleretur quod est scriptum: «Ascendit sufflans in
 «faciem tuam, liberans te ab afflictione⁷⁵.» Illud au-
 tem, *ascendit*, undenam scilicet? Ex inferno. Sic enim
 narrat Evangelium, quod post resurrectionem tunc
 insufflavit. ⁷⁶ Verum dat equidem hoc tempore gra-
 tiam: adjiciet vero auctuarium abundantius, aitque

⁶⁷ Matth. xii, 28, 31, 32. ⁶⁸ Joan. xiv, 16, 17. ⁶⁹ ibid. 25, 26. ⁷⁰ Joan. xv, 26. ⁷¹ Joan. xvi, 7, 8. ⁷² ibid. 12-15. ⁷³ Joan. xx, 22. ⁷⁴ Gen. ii, 7. ⁷⁵ Nahum ii, 1. ⁷⁶ Vid. cat. 16, n. 26.

apud veteres interpretatio est. Ita Naz. orat. xxxix, pag. 634: Victor Antiochenus in cap. i Marcii, vers. 9; Severus Antiochenus in Joan. cap. xix, 17, in Catena Corderii. Origenes hom. 2 in Genesim eadem de omnibus animalibus in arca Noe inclusis, omnium hominum in Ecclesiam Christi ingredientium figuram gestantibus affirmat; quæ deinde ab omnibus interpretibus repetita sunt.

(1) Μεθ' ὑμῶν ἤ. In sacro textu, μένη μεθ' ὑμῶν, ut etiam legit Cyrillus sup., num. 4.

(2) Ἐν τῷ ὀνόματί μου. Ad hæc verba notavit scholiastes in margine cod. Roe: Πέμπει ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· *Mittit Pater et Filius Spiritum sanctum.* Vera hæc quidem, sed satis inutile scholium.

(3) Διηγῆσεται, etc. Aliter cod. Coisl., ὁδηγή-

λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται ἀ-
 τῶν ὁ; δι' αὐτῶν εἶπη λόγον κατὰ τοῦ Πνεῦματος τοῦ
 ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῶν, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τού-
 τῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν φησί. Καὶ ἐγὼ
 ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώ-
 σει ὑμῖν, ἵνα μεθ' ὑμῶν ἤ (1) εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ
 Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται
 λαθεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό.
 ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει,
 καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται· καὶ πάλιν λέγει· Ταῦτα λαλά-
 ληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων· ὃ δὲ Παράκλητος,
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμπει ὁ Πατήρ ἐν τῷ
 ὀνόματί μου (2), ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πάντα,
 καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν· καὶ
 πάλιν φησιν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν
 ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα
 τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται·
 ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· καὶ πάλιν ὁ Σωτήρ·
 Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐ
 μὴ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγ-
 ξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ δικαιο-
 σύνης, καὶ περὶ κρίσεως· καὶ ἐξῆς πάλιν· Ἔτι
 πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστά-
 ζειν ἄρτι· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς
 ἀληθείας, διηγῆσεται (3) ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν πᾶ-
 σαν. Οὐ γὰρ ἀφ' ἐαυτοῦ λαλήσει· ἀλλ' ὅσα
 ἀκούσει λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

IB'. Τεῦτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν κοινωνίαν
 ἐχαρίσατο τοῖς ἀποστόλοις· γέγραπται γάρ· Καὶ τοῦ-
 το εἰπὼν ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Λάβετε
 Πνεῦμα ἅγιον· Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας,
 ἀφένται αὐτοῖς· Ἄν τινων κρατήτε, κρατήνται.
 Δεύτερον ἐμφύσημα τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἡμαυ-
 ρώθη διὰ τὰς ἐκουσίους ἁμαρτίας (4)· ἵνα πληρωθῇ
 τὸ γεγραμμένον. Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρῶ-
 τόν σου, καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. Τὸ δὲ,
 Ἀνέβη, πόθεν; Ἐκ τοῦ ἁδου· οὕτω γὰρ διηγῆσατο
 τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τότε ἐνεφύ-
 σησεν. Ἀλλὰ δίδωσι μὲν νῦν τὴν χάριν, ἐπιδαψι-
 λέεται δὲ ἐπὶ πλεῖον· καὶ φησι πρὸς αὐτούς· Ἔτσι-

σει ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Post λαλήσει intrusum est in editis, καὶ πάλιν, quod cum continuatam evangelici loci hic allegati seriem importune interrumpat, suffragantibus codd. Ottob., Coisl., Roe et Casaub. expunximus.

(4) Διὰ τὰς ἐκουσίους ἁμαρτίας. Coisl., διὰ τὰς ἡμετέρας ἀσθενείας, *propter nostras infirmitates.* Nota Cyrillum de Spiritus sancti gratia intelligere primam illam Adami insufflationem, qua similitudo Dei in anima impressa est. Vid. cat. 14, num. 10. Ea multorum Patrum sententia fuit, ita ut Philastrius hæresim 1. constituat ex iis qui contraria sentiunt. In sequenti prophetæ testimonio, particulam καὶ ante ἐξαιρούμενός positam, quæ tam a codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. quam a sacro textu abest, expunximus.

μος μὲν εἶμι τοῦ δοῦναι καὶ νῦν, οὐπω δὲ τὸ ἀγγεῖον χωρεῖ. Τέως μὲν οὖν λάβετε τὴν χάριν ὅσῃ χωρεῖτε (1)· ἐκδέχεσθε δὲ καὶ πλείονα. Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως ἂν ἐνδύσθητε δύναμιν ἐξ ὕψους. Νῦν λάβετε μερικῶς· τότε φορέσετε αὐτοτελῶς. Ὁ μὲν γὰρ δεχόμενος, πολλὰκις μερικῶς ἔχει τὸ διδόμενον (2)· ὁ δὲ ἐνδύμενος, ὑπὸ τῆς στολῆς πανταχόθεν περιέχεται. Μὴ φοβηθῆτε, φησὶν, ὄπλα διαβόλου καὶ βέλτε· φορέσετε γὰρ δύναμιν Πνεύματος ἁγίου (μνημονεύετε δὲ τῶν ἀρτίως εἰρημένων, ὅτι Πνεῦμα οὐ μεμέρισται, ἀλλ' ἡ δι' αὐτοῦ χάρις).

ΙΓ'. Ἀνῆλθε τοίνυν ὁ Ἰησοῦς εἰς οὐρανούς καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν· εἶπε γὰρ πρὸς αὐτούς· Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν. Ἐκκαθέζοντο ἐκδέχομενοι τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἑνταῦθα (3), ἐν ταύτῃ τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ· ἡμέτερον γὰρ καὶ τοῦτο τὸ ἀξίωμα καὶ λαλοῦμεν, οὐ περὶ τῶν παρ' ἐτέροις γεγεννημένων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῶν παρ' ἡμῖν κεχαρισμένων. Τῆς Πεντηκοστῆς οὖν οὔσης, ἐκαθέζοντο καὶ κατήρχετο ὁ Παράκλητος ἐξ οὐρανοῦ. Ὁ φρουρός καὶ ἁγιοποιὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διοικητὴς τῶν ψυχῶν, ὁ κυδερνήτης τῶν χειμαζομένων, ὁ φωταγωγὸς τῶν πεπλανημένων, καὶ ἀλοθητὴς τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ στεφανωτὴς τῶν νενικηκότων.

ΙΔ'. Κατήρχετο δὲ, ἵνα ἐνδύσῃ δύναμιν καὶ ἵνα βαπτίσῃ (4) τοὺς ἀποστόλους. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ὑμεῖς βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Οὐ μερικὴ ἡ χάρις, ἀλλὰ αὐτοτελὴς ἡ δύναμις. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐνδύων ἐν τοῖς ὕδασι καὶ βαπτιζόμενος, πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὑδάτων περιβάλλεται· οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐβαπτίσθησαν ὀλοτελῶς. Ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἐξῶθεν περιχεῖται, τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ τὴν ἐνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει· ἀπαραλείπτως. Καὶ τί θαυμάζεις; Λαβὴ ὑπόδειγμα σωματικόν, μικρὸν μὲν καὶ εὐτελές, χρῆσιμον δὲ τοῖς ἀφελεστέροις (5). Ἐἰ τὸ πῦρ διὰ τῆς παχύτητος τοῦ σιδήρου διαβαῖνον ἐνδεν, τὸ ἕλον ἀπρεγάζεται πῦρ· καὶ ὁ ψυχρὸς γίνεται ζεστός, καὶ ὁ μέλας γίνεται ἐκλάμπων· εἰ σῶμα ὃν τὸ πῦρ, ἐν σώματι σιδήρου ἐνδύων οὕτως ἀπαραμποδίστως ἐργάζεται. εἰ θαυμάζεις, εἰ Πνεῦμα ἁγίου ἐν τοῖς ἐνδοτάτοις τῆς ψυχῆς εἰσέρχεται;

ΙΕ'. Ἴνα δὲ τσαύτης χάριτος κατερχομένης μὴ ἀγνωσθῆ τὸ μέγεθος, σάλπιγξ ὡσπερ ἐπουράνιος ἔχησεν. Ἐγένετο γὰρ ἄφνου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος.

¹⁷ Luc. xxiv, 49. ¹⁸ Cat. 16, n. 12 et 25; cat. praes. n. 2. ¹⁹ Joan. xiv, 16. ²⁰ Act. ii, 2. ²¹ Vid. cat. 16, n. 4; cat. 3, n. 7; cat. 18, n. 33. ²² Act. i, 5. ²³ Vid. cat. 16, n. 26; sup. n. 12; cat. 20, n. 4.

(1) Ὅσῃ χωρεῖτε. Malimus ita legere cum cod. Coisl. quam cum editis ὅσοι χωρεῖτε, *quicumque potestis capere*.

(2) Τὸ διδόμενον. Male in impressis legebatur τὸ διδασκόμενον, *quod doretur*. Mendum correximus ex codd. Coisl., Ottob. 2, Roe, Casaub.

(3) Ἐνταῦθα. Vocem hanc in textu ascripsimus ex codd. Coisl. et Grod.

A ad illos: Paratus quidem sum nunc quoque vobis dare: sed nondum vas capere potest; hactenus igitur accipite gratiam quantum capitis; amplio vero exspectate, « Vos autem sedete in civitate Hierusalem, donec induamini virtutem ex alto ¹⁷. » Nunc « accipite » ex parte; tunc integre, et in totum feretis. Nam is qui « accipit » persæpe hebet ex parte id quod datur; qui vero induitur, a stola undique circumlegitur. Ne metualis, inquit, arma diaboli et jacula; feretis enim virtutem Spiritus sancti (memores vero estote eorum quæ non ita pridem dicebamus ¹⁸, quod Spiritus sanctus non dividitur, sed tantum gratia per eum collata).

XIII. Ascendit igitur Jesus in cœlos, et promissum implevit; dixerat enim ad illos: « Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis. ¹⁹ » Sedebant exspectantes sancti Spiritus adventum: « Cumque complerentur dies Pentecostes ²⁰ » hic, in civitate ista Hierusalem (nostra enim est hæc quæque prærogativa: loquimurque non de his quæ apud alios contigerunt, sed de concessis apud nos bonis); ²¹ Pentecoste igitur cum esset, sedebant; et advenit e cœlo Paracletus: custos et sanctificator Ecclesiæ, animarum moderator, eorum qui fluctibus et tempestate jactantur gubernator; errantium collustrator, certantium pugnae arbiter, et vincientium coronator.

VIV. Descendit vero ut indueret virtute et ut baptizaret apostolos. Ait Dominus: Vos baptizabimini « in Spiritu sancto, post dies hosce non multos ²². » Non hæc dimidiata et quasi ex parte gratia, sed integra et ex toto effusa potestas. ²³ Sicut enim is qui in aquis immergitur et baptizatur, unde quaque ab aquis cingitur; sic et illi a Spiritu baptizati et obvoluti perfecte sunt. Atqui aqua exterius corpori circumfunditur; Spiritus vero etiam intus latentem animam sine ullo defectu perfundit et baptizat. Et quid miraris? accipe corporeum exemplum, tenue quidem et humile, simplicioribus tamen non inutile. Si ignis ferri crassitudinem intus permeans, totum in eo efficit ignem, quodque metallum frigidum erat, fervidum efficitur, et quod nigrum et obscurum, collucens evadit; si ignis cum corpus sit, in ferri corpore se insinuans, ita absque impedimento operatur; quid admiraris, si Spiritus sanctus in animæ interiora ingreditur.

XV. Ut autem tantæ, quæ descendebat, gratiæ non ignoraretur magnitudo, tuba velut cœlestis insonuit. Factus est enim repente **272** de cœlo soni-

(4) Καὶ ἵνα βαπτίσῃ. Particulam καὶ adjecimus ex Coisl., Roe, Casaub., Grod. et Ottob.

(5) Ἀφελεστέροις. Editi, ἀπαραλεστέροις, « tutioribus, » nullo sensu. Secuti sumus codd. Ottob. 2, Roe et Casaub. Habet. Coisl., εὐτελεστέροις. Solet Cyrillus, cum exemplis in divinis rebus utitur, admonere id infirmitatis nostræ causa fieri. Vide cat. 11, num. 22; cat. 18, num. 7.

«tus tanquam ruentis flatus vehementis⁸¹, significantis adventum ejus, qui hominibus imperit ut cum violentia rapiant regnum Dei⁸²: ut et oculi viderent igneas linguas, et aures sonitum audirent. «Et replevit totam domum ubi erant sedentes⁸³.» Facta est intelligibilis undæ receptaculum ea domus; discipuli intus sedebant, et domus tota impleta est: baptizati sunt igitur et mersi absque ullo defectu, juxta pollicitationem⁸⁴; induti sunt in anima et corpore divinum et salutare indumentum: «Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ velut ex igne, seditque supra eos⁸⁵.» Ignem receperunt non urentem, sed salutarem, qui peccatorum spinas exterminans, animam nitentem reddit et splendidam. Hic ad vos quoque modo venturus est; ac dum vestra peccata spinarum instar concidet et absumet, pretiosum animæ vestræ fundum magis nitentem effecturus est, et gratiam vobis daturus; dedit enim tunc et apostolis. In linguarum vero ignitarum specie ipsis insedit, ut spiritualia novi generis diademata per linguas igneas in capite redimerentur. Flammeus antea gladius paradisi aditu interdixebat⁸⁶; lingua ignea salutis conciliatrix, gratiam illam redintegavit.

XVI. «Et cæperunt loqui alteris linguis, prout Spiritus dabat illis eloqui⁸⁷.» Galilæus Petrus et Andreas, vel Persice, vel Medice loquebatur. Joannes cæterique apostoli quavis lingua loquebantur, iis qui ex [variis] gentibus erant; non enim nunc cæpit (1) exterarum gentium multitudo huc ex omnibus partibus congregari, sed jam ab illis temporibus. Exquis tantus doctor reperitur, qui exemplo doctrinam infundat eorum, quæ non addidicerint audientes? Tot insumuntur anni, ut per grammaticam et alias artes, Græce solummodo recte loqui addiscatur; neque tamen omnes similiter loquuntur; verum rhetor fortassis assequitur ut belle dicat, at grammaticus interdum non belle; grammaticæque peritus philosophicarum insciens est disciplinarum. At Spiritus sanctus simul multas docuit linguas, quas illi homines toto tempore [retatis] non

⁸¹ Act. II, 2. ⁸² Matth. XI, 12. ⁸³ Act. II, 2. ⁸⁴ Act. I, 5. ⁸⁵ Act. II, 3, 4. ⁸⁶ Gen. III, 24. ⁸⁷ Act. II, 4.

(1) *Non enim nunc cæpit*, etc. De peregrinatione Hierosolymitana loquitur, quæ Judæorum ex tota Palæstina primum, deinde ex toto orbe ad celebranda festa concursu, frequentata; post adventum Domini, et impressa mysteriorum ejus vestigiis terræ sanctæ loca, majore cultu a Christianis usurpata est. Quæ nulla unquam Christiani nominis ætate interrupta, postquam data Ecclesiis pax est, reperta crux, loca mysteriorum nostrorum expurgata et magificis ædibus decorata; majore cæpit confluentium ex toto orbe peregrinorum confluxu celebrari. Vide inter alia Eusebium Cæsar., lib. VI *Demonst.* cap. 18, pag. 288: Hieronymum, epistola olim 17, nunc. 44, ad Marcellam.

(2) Τοῦ χαριζομένου, etc. Hæc verba usque ad τοῦ Θεοῦ incl. ex cod. Coisl., et versione Grodecii a nobis adjecta sunt. Paulo post, pro ὀφθαλμοῖς,

ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, σημαίνουσης τὴν παρουσίαν τοῦ χαριζομένου (2) τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ βίας ἀρπάζειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἵνα καὶ ὀφθαλμοὶ ἴδωσι τὰς πυρίνας γλώσσας, καὶ ὡτα ἐπακούσῃ τοῦ ἤχου. Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. Δοχεῖον γέγονε τοῦ νοητοῦ ὕδατος ὁ οἶκος· οἱ μαθηταὶ ἐνδὸν ἐκαθέζοντο, καὶ ὁ οἶκος πᾶς ἐπλήσθη· ἐδαπτίσθησαν τοίνυν ἀνελλειπῶς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν· ἐνεδύσθησαν δὲ ψυχῇ καὶ σώματι· θείαν ἐνδύσιν καὶ σωτήριον· Καὶ ὠφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι· ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου. Πυρὸς μετέλαβον, οὐ καταφλεκτικοῦ, ἀλλὰ σωτηριώδους πυρὸς, ἀφανίζοντος μὲν ἀκάνθας ἁμαρτιῶν, λαμπρόντος δὲ τὴν ψυχῇ. Τοῦτο μέλλει νῦν ἐργεσθαι καὶ ἐφ' ὑμᾶς· καὶ τὰς μὲν ἀκανθώδεις ὑμῶν ἁμαρτίας περιείρειν καὶ ἀναλίσκειν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ὑμῶν κτῆμα τὸ τίμιον ἔτι λαμπρόνειν (3), καὶ διδόναι ὑμῖν χάριν· ἔδωκε γὰρ καὶ τότε τοῖς ἀποστόλοις. Ἐν εἴδει δὲ πυρίνων γλωσσῶν ἐπεκαθέζετο αὐτοῖς, ἵνα διαδήματα κινώτερα περιθῶνται· πνευματικὰ, δια πυρίνων γλωσσῶν, ἐπὶ κεφαλῆς. Φλογίνη ῥομφαία πρότερον ἐκώλυε πύλας παραδείσου· πυρίνη γλώσσα σωτηριώδης ἀποκατέστησε τὴν χάριν.

ΙΖ'. Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς (4) ἀποφθέγγεσθαι. Γαλιλαῖος ὁ Πέτρος καὶ Ἄνδρέας, ἢ ἐπέρσειζεν, ἢ ἐμῆδιζεν. Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι πᾶσαν γλώσσαν ἐλάλουν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνων· οὐ γὰρ νῦν ἐνταῦθα ἤρξαντο τῶν ξένων πλήθη συναθροίζεσθαι πανταχόθεν, ἀλλ' ἔκτοτε, Ποῖος τοσοῦτος διδάσκαλος εὐρίσκειται διδάσκων ἀθρώπους ἢ μὴ μεμαθήκασιν; Τοσοῦτοις ἔτεσι διὰ γραμματικῆς, καὶ διὰ τεχνῶν, μαθηθάνουσι μόνον Ἕλληνας· καλῶς λαλεῖν· καὶ οὐδὲ πάντες (5) λαλοῦσιν ὁμοίως· ἀλλ' ὁ ῥήτωρ μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν καλῶς, ὁ γραμματικὸς δὲ ἐνίοτε οὐ καλῶς· καὶ ὁ τὴν γραμματικὴν εἰδὼς, τὰ φιλοσοφούμενα οὐκ οἶδε. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἅμα διδάσκει πολλὰς γλώσσας, ὡσπερ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἐκεῖνοι οὐκ οἶδασιν. Τοῦτο ἐστὶν ἀληθῶς σοφία πολλή, τοῦτο θεία δύναμις. Ποία σύγκρισις τῆς ἐν πολλῷ χρόνῳ ἀμαθείας ἐκεῖ-

descripsimus ὀφθαλμοῖς, ex eadem auctoritate, ut melius responderet verbis membri sequentis καὶ τὰ ὡτα.

(3) ἔτι λαμπρόνειν. Manifesto in editis mendo legitur ἔστι· loco ἔτι. Ex codd. Coisl., Roc, Casaub. correximus.

(4) ἔδιδου αὐτοῖς. Vocem αὐτοῖς supplevimus ex codd. Coisl., Roc, Casaub., Grod. et sacro textu.

(5) Οὐδὲ πάντες. Inter has voces in impressis interseritur adverbium πάντως· quod uti superfluum, nec in codd. Coisl., Roc, Casaub. et Grodecio lectum, amputavimus. Post ῥήτωρ, voces μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν, ac ante γραμματικὸς articulum ὁ, et post particulam δέ, ex codd. Roc et Casaub. adjecimus· loco ὡσπερ, in iisd. codd. legitur ἄπερ· cui immediate subjiciunt, ἐκεῖνοι, ante verba, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ.

νων, πρὸς τὴν ἄθροον, καὶ διάφορον, καὶ ξένην, A noverrunt. Hoc vere sapientia magna est, hoc vic-
ἐξαίφνης τῶν γλωσσῶν ἐνέργειαν ; tus divina. Quæ institui comparatio potest, inter
illam eorum post multum tempus imperitiam ; hancque repentem, multiplicem ac inauditam lingua-
rum se exserentem vim ?

IZ'. Ἐγένετο σύγχυσις τοῦ πλῆθους τῶν ἀκουσάν-
των· δευτέρᾳ σύγχυσις, ἀντὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι πρώ-
της κακῆς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν,
διαίρεσις ἦν τῆς πραιρέσεως, ἐπειδὴ ἀντίθεον
ἦν τὸ φρόνημα· ὧδε δὲ ἀποκατάστασις καὶ ἔνωσις
τῶν γνωμῶν, ἐπειδὴ εὐσεβὲς ἦν τὸ σπουδαζόμενον.
Δι' ὧν ἡ ἀπύπτωσις, διὰ τούτων ἡ ἐπάνοδος. Ὅθεν
ἐθαύμαζον λέγοντες· Ἡὼς ἡμεῖς ἀκούομεν λαλούν-
των αὐτῶν ; Οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε·
καὶ γὰρ καὶ Νικόδημος ἠγνόησέ τοῦ Πνεύματος τὴν
πρρουσίαν· καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐβρέβη· Τὸ Πνεῦμα
ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις·
ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει (1)· B
εἰ δὲ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἐὰν ἀκούσω, οὐκ οἶδα πό-
θεν ἔρχεται· αὐτὸ τί ποτέ ἐστι τὴν ὑπόστασιν, πῶς
δύναμαι διηγήσασθαι ;

III'. Ἄλλοι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι
Γλεύκος (2) μεμεστωμένοι εἰσίν· λέγοντες μὲν
ἀληθῶς, ἀλλὰ χλευαστικῶς· νέος γὰρ ἦν ἀληθῶς ὁ
οἶνος, Καινῆς Διαθήκης ἡ χάρις· ἀλλ' ὁ νέος οὗτος
οἶνος, ἀπὸ νοητῆς ἀμπέλου, πολλάκις ἤδη καρποφο-
ρησάσης ἐν προφήταις, καὶ ἐν Καινῇ Διαθήκῃ, βλαστη-
σάσης. Ὡσπερ γὰρ αἰσθητῶς, ἡ μὲν ἀμπελος ἀεὶ μένει
ἡ αὐτή· κατὰ δὲ καιροῦς (3), καινοτέρους ἐκφέρει καρ-
πούς· οὕτω καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα μένον ὅπερ ἐστὶ,
καὶ πολλάκις ἐν προφήταις ἐνεργῆσαν, νῦν νέον τι
καὶ θαυμάσιον ἐνεδείξατο. Ἐφθασε μὲν γὰρ καὶ
ἐπὶ τοῦς Πατέρας ἡ χάρις, ἀλλ' ὧδε ὑπερβολικῶς. C
Ἐκαὶ μὲν γὰρ μετέσχον ἀγίου Πνεύματος, ὧδε δὲ
αὐτοτελῶς ἐδάπτισθησαν.

IO'. Ἄλλ' ὁ Πέτρος ὁ ἔχων Πνεῦμα ἅγιον, καὶ
εἰδὼς ὃ ἔχει, φησὶν· Ἄνδρες Ἰσραηλίται, οἱ τὸν
μὲν Ἰωὴλ ἀπαγγέλλοντες, μὴ εἰδότες δὲ τὰ γεγραμ-
μένα, οὐχ ὡς ὑμεῖς ὑπελαμβάνετε οὗτοι μεθύουσι.
Μεθύουσι γὰρ, οὐχ ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, ἀλλὰ
καθὼς γέγραπτα· Μεθυσθήσονται ἀπὸ πικρίας
οἴκου σου (4), καὶ ἐκ τῶν χειμάρρων τῆς τρυ-
φῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. Μεθύουσι μέθην νηφά-
λιον, νεκρωτικὴν ἁμαρτίας καὶ καρδίας ζωοποιτι-
κὴν, μέθην ἐναντίαν τῆς σωματικῆς. Ἡ μὲν γὰρ
καὶ τῶν ἐγνωσμένων ἐμποιεῖ λήθην, αὕτη δὲ καὶ τῶν

⁹¹ Act. II, 6. ⁹² Gen. XI, 7, 9. ⁹³ Act. II, 8. ⁹⁴ Joan. III, 8. ⁹⁵ Vid. cat. 16, n. 5 et 21. ⁹⁶ Act. II,
13. ⁹⁷ Matth. IX, 17. ⁹⁸ Vid. cat. 16, n. 26 ; sup. n. 12. ⁹⁹ Act. II 14, 15. ¹ Psal. xxxv, 9.

(1) Καὶ ποῦ ὑπάγει, etc. Hæc verba usque ad D
αὐτὸ τί excl. propter vocum, πόθεν ἔρχεται, repeti-
tionem in editis prætermisissæ, reparavimus ex codd.
Roe, Casaub., Ottob. et Coisl. Agnita sunt a Grode-
cio, cum nonnulla tamen varietate. In Coisl. quo-
que codice habentur hæc diversitates. Desunt voces,
αὐτοῦ ἐὰν· loco ἀκούσω, est ἀκούεις, et pro οἶδα,
οἶδας. Paulo post, loco οὐ ante δύναμις scripsimus
πῶς ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod. ; at
iisdem, si Ottob. excipias, pro δύναμις διηγήσασθαι,
scriptum ferunt, διηγήσασθαι δυνατὸν.

(2) Ὅτι γλεύκος. Particulam ὅτι scripsimus ex

XVII. Facta est in eorum qui audierant multitu-
dine confusio ⁹¹, confusio altera, opposita priori
illi pravæ in Babylone confusione ⁹² ; in illa siqui-
dem linguarum confusione, animorum ²⁷³ ac
voluntatum divisio fuit, quandoquidem inimica Deo
fuerat concepta cogitatio ; hic vero restitutæ et adu-
natæ mentium sententiæ, quoniam pium erat quod
properabatur studium. Per quæ contigit casus per
eadem reversio. Hinc admirabantur dicentes : Quo-
modo nos audimus loquentes illos ⁹³ ? Miri nihil si vos
ignoratis. Nam et Nicodemus Spiritus accessum
ignoravit, atque ipsi dictum est : Spiritus ubi vult
spirat, et vocem ejus audis ; sed nescis unde venit et
quo vadit ⁹⁴. ⁹⁵ Si autem et quando vocem ejus exau-
dio, unde veniat ignoro ; quid ipse secundum sub-
stantiam sit, quomodo explanare possim ?

XVIII. Alii autem irridentes dicebant : Musto pleni
sunt ⁹⁶. Vera quidem dicebant, sed joculariter. No-
vum enim vere vinum erat. Novi Testamenti gratia :
verum novum ⁹⁷ istud vinum ex intelligibili vinea
erat, quæ sæpe in prophetis jam fructum tulerat, et
in Novo Testamento germinavit. Nam sicut, sen-
sibili exemplo inhærendo, vinea eadem semper
manet, et secundum temporum mutationes novos
semper parturit fructus : sic, idem Spiritus manens
id quod est, cum et in prophetis sæpe vim exserue-
rit, nunc novi quidpiam et admirandi designavit.
C ⁹⁸ Antea quidem et in Patres gratia pervenit ; nunc
vero cum exsuperantia : ibi siquidem sancti Spi-
ritus participationem recipiebant : hic vero integre
ac plene baptizati fuere.

XIX. Sed Petrus qui Spiritum sanctum habebat,
ejus quod habebat plane gnarus ait : Viri Israe-
litæ, qui Joëlem prædicatis et quæ Scripturarum
sunt nescitis, nos sicut vos existimatis, isti ebrii
sunt ⁹⁹. Ebrii sunt enim, non sicut vos suspicamini,
sed sicut scriptum est : Inebriabuntur a pinguedine
domus tuæ, et ex torrentibus deliciarum tuarum po-
tabis eos ¹. Ebrii sunt sobria ebrietate, quæ peccat-
um interimit et cor vivificat, ebrietati corporeæ
plane contraria. Nam hæc etiam rerum quas novi-
mus oblivionem inducit ; ista vero incognitarum

codd. Coisl., Grod. et sacro textu.

(3) Κατὰ καιροῦς. Roe et Casaub., κατὰ καιρὸν
ἕκατον quovis tempore. Καιρός hic pro anno sumi
videtur, ut aliquando in Scriptura usurpari testis
est Cyrillus ipse cat. 15, num. 16.

(4) Οἴκου σου, domus tuæ. Legebatur in editio-
nibus ante Oxoniensem, οἴκου σου, vini tui. Atque
ita sorte memoriæ lapsu dixerat Cyrillus. Ex codd.
Casaub. et Roe, quibus Coisl. et Grod. suffragantur,
Millesius reposuit, οἴκου. Loco ἐκ τῶν χειμάρρων,
ex torrentibus, Coisl., Roe, Casaub. habent ut sa-
cer textus, τὸν χειμάρρουν, torrentem.

etiam scientiam impertit. Ebrii sunt epoto intelligibilis vitis vino (1), quæ ait: *Ego sum vitis, et vos palmites* ². Quod si mihi dicenti non creditis, ex ipsa temporis circumstantia quod dico intelligite. *Est enim hora diei tertia* ³. Qui enim hora tertia crucifixus est ⁴, ut Marcus ait, ⁵ tertia nunc hora gratiam misit; ⁶ non enim alia illius, et alia hujus gratia; sed qui tunc crucifixus est, et promiserat, id quod fuerat pollicitus implevit. Si vero et testimonium accipere optatis, **274** *audite, inquit: « Sed hoc est « quod dictum est per prophetam Joel: Eterit post « hæc, dicit Deus, effundam de Spiritu meo* ⁷. *Illud vero, effundam* », copiosam designat donationem: « Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater « diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus ⁸ ». Dedit autem illi potestatem etiam conferendi sanctissimi Spiritus gratiam, quibus voluerit. « Effundam « de Spiritu meo super omnem carnem, et propheta- « bunt filii vestri et filie vestre; et in sequentibus: « Et quidem super servos meos et super ancillas « meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, et « propbetabunt ⁹ ». Spiritus sanctus personas non respicit; non enim dignitates quærit, sed animæ pietatem. ¹⁰ Neque divites intumescant, neque pauperes animo dejiciantur; tantum unusquisque seipsum apparet ad suscipiendam cælestem gratiam. *σαν, μήτε οί πένητες ταπεινούσθωσι· μόνον δέ ἕκαστος ἑαυτὸν ἐτοιμαζέτω* (5) πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐπουρανίου χάριτος.

XX. Multa quidem sunt hodie a nobis disputata, et aures forte fatigatæ sunt: plura vero supersunt adhuc; atque ad absolvendam de Spiritu sancto doctrinam tertia etiam et pluribus catechesibus vere esset opus. At detur nobis venia de utroque; nam cum proxime instet sanctum Paschatis festum, idcirco et hodie sermonem produximus; et omnia, quotquot oportebat e novo fœdere testimonia in medium adducere non licuit. Restant enim nobis multa ex Actibus apostolorum, in quibus gratia Spiritus sancti in Petro, et in omnibus simul apostolis, efficaciter operata est. Supersunt multa et de Catholicis, et de quatuordecim Pauli Epistolis: de quibus nunc pauca, tanquam ex ingenti prato,

¹ Joan. xv, 15. ² Act. ii, 15. ³ Marc. xv, 25. ⁴ Vid. cat. 13, n. 24. ⁵ Vid. cat. 16, n. 24. ⁶ Act. ii, 16, 17; Joel ii, 28. ⁷ Joan. iii, 34, 35. ⁸ Act. ii, 17, 18; Joel ii, 28, 29. ⁹ Vid. cat. 16, n. 19.

(1) *Epoto intelligibilis vitis vino.* Superiore numero Spiritum sanctum dixit intelligibilem vineam e qua ipsius gratia prodit. Hanc vitem nunc Christum esse dicit: et infra, non aliam Spiritus sancti, aliamque Filii gratiam esse affirmat. Christum igitur tam verum gratiæ Spiritus sancti auctorem et originem, quam ipsum Spiritum sanctum esse docet. At gratia in Pentecoste apostolis data, non aliud est quam ipse sanctus Spiritus animæ interiora per se ingressus, sup., ii, 14. Restat ergo ut ipsius Spiritus sancti auctor et fons Filius sit.

(2) *Ἐπλήρωσεν ὁ ἐπηγγείλατο.* Addidit hæc verba Millesius ex codd. Roe, Casaub. et Grod; habentur quoque in codd. Coisl. et Ottob.: iis detractis mutila est oratio.

A *μὴ ἐγνωσμένων τὴν γνῶσιν χαρίζεται.* Μεθύουσι, πίνοντες τὸν οἶνον τῆς νοητῆς ἀμπέλου, τῆς λεγούσης· Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀμπέλος, καὶ ὑμεῖς τὰ κλήματα. Εἰ δὲ μὴ πείθεσθέ μοι, ἐκ τοῦ καιροῦ σύνετε τὸ λεγόμενον· Ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας. Ὁ γὰρ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ σταυρωθεὶς, ὡς Μάρκος εἰσὶ, τρίτῃ ὥρᾳ νῦν κατέπεμψε τὴν χάριν. Οὐ γὰρ ἄλλη χάρις ἐκείνου, καὶ ἄλλη χάρις τοῦτου· ἀλλ' ὁ τότε σταυρωθεὶς, καὶ ἐπαγγειλάμενος, ἐπλήρωσεν ὁ ἐπηγγείλατο (2). Εἰ δὲ βούλεσθε δέξασθαι καὶ μαρτυρίαν, ἀκούσατε, φησὶν· Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· Καὶ ἔστα· μετὰ ταῦτα (3), λέγει ὁ θεὸς, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. Τὸ δὲ, ἐκχεῶ, πλουσίαν ἠνίξαστο δόσιν· Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ Πνεῦμα. Ὁ

B *Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.* Δέδωκε δὲ αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν καὶ τοῦ χαρίζεσθαι τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν χάριν οἷς βούλεται. Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν· καὶ ἐξῆς. Καὶ γε, ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου (4) ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπροσωπώληπτόν ἐστιν· οὐ γὰρ ζητεῖ ἀξιώματα, ἀλλὰ ψυχῆς εὐλάβειαν. Μήτε οἱ πλούσιοι τυφούσθωσαν, μήτε οἱ πένητες ταπεινούσθωσι· μόνον δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν ἐτοιμαζέτω (5) πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐπουρανίου χάριτος.

C *Κ'. Πολλὰ μὲν οὖν ἡμῖν εἴρύτα· σήμερον, καὶ ἴσως κέκμηκεν ἡ ἀκρόασις· πλείονα δὲ ἐστὶ τὰ λειψάντα· καὶ χρεῖα ἦν ὡς ἀληθῶς, τοῖς περὶ ἀγίου Πνεύματος διδάγμασι, καὶ τρίτης ἄλλης καὶ πλείονων κατηχήσεων. Συγγνώμη δὲ ἡμῖν εἰς ἑκάτερον, Τῆς γὰρ ἀγίας ἑορτῆς τοῦ Πάσχα λοιπὸν ἐφεστῶσης (6), ἐμηκύνθη τε ἡμῖν σήμερον ὁ λόγος· καὶ πάσας, ὅσας ἐχρῆν, μαρτυρίας ἀπὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀγαγεῖν εἰς μέσον οὐκ ἐνεχώρησε. Λεῖπε γὰρ ἡμῖν πολλὰ μὲν ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρις ἐν Πέτρῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀποστόλοις ἐνήργησε. Λεῖπει δὲ πολλὰ καὶ ἐκ τῶν Καθολικῶν, καὶ ἐκ τῶν Παύλου δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν· ἐξ ὧν ὀλίγα νῦν, ὡσπερ ἐκ μεγάλου λειμῶνος*

D (3) *Μετὰ ταῦτα.* Verba hæc sumpta sunt ex ipso Joelis textu: eorum enim loco Petrus dixit in Act. apostolorum cap. ii, 17, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, *in novissimis diebus.* Paulo post, loco μέτρου, quod scripsimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu, legitur in impressis deformi mendo, *Μέτρου.*

(4) *Δούλας μου.* Pronomen μου addidimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu Actuum; deest tamen apud Joelem editionum LXX Compl. et Rom., at habetur in Ald. et cod. Alex.

(5) *Ἐτοιμαζέτω.* Ita codd. Roe et Casaub. Editi, *ἐτοιμαζέσθω.* Vox ἑαυτὸν postulat ἐτοιμαζέτω.

(6) *Ἐφεστῶσης.* Emendavi ex cod. Coisl. pravam lectionem ἀφεστῶσης.

ὑπομνήσεως μόνης ἕνεκεν ἀπανθίσασθαι (1) πειρασόμεθα.

ΚΑ'. Ἐν γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, βολήσῃ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, σταθεῖς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα, καὶ ἐπάρας τὴν φωνὴν αὐτοῦ (κατὰ τὸ εἰρημένον· Ὑψωτον ἐν ἰσχύϊ φωνῆν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ), τῷ νοητῷ δικτύῳ τῶν λόγων, ψυχὰς ὡσεὶ τρισχιλίας ἰξώρησε· ταυσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις ὁμοῦ τῆς χάριτος ἐνεργούσης, ὡς ἐκ τῶν Ἰουδαίων, τῶν τὸν Χριστὸν ἐσταῦρωκότων ἐκείνων, πιστεῦσαι τοσαύτους· καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ βαπτισθῆναι, καὶ προσηλυτῆσαι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων, καὶ ταῖς προσευχαῖς. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πάλιν δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀναβάντες εἰς τὸ ἱερόν, ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἑνάτην, καὶ τὸν ἐν τῇ Ὠραίᾳ πύλῃ χωλὸν ἐκ λωιλίας μητρὸς ἀπὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα ὑπάρχοντα, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ θεραπεύσαντες (ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· Τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός), τῇ πνευματικῇ μὲν τῆς διδασκαλίας σιγήν, πεντακισχίλιους ὁμοῦ πιστεύσαντας ἐξώγησαν· τοὺς δὲ πεπλανημένους ἄρχοντας τοῦ λαοῦ καὶ ἄρχιερεῖς διήλεξαν· καὶ οὐ δι' οἰκείαν σοφίαν (ἀγράμματοι γὰρ καὶ ἰδιῶται ἦσαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειαν· γέγραπται γάρ· Τότε Πέτρος πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτούς. Καὶ τοσαύτη, διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τοῖς πιστεύσασιν ἐνήργησε χάρις, ὡς εἶναι μὲν αὐτῶν τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν (2) μίαν, ἐπικοινωνοῦν δὲ τὴν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν· τῶν μὲν κτητόρων τὰς τιμὰς τῶν κτημάτων προσφερόντων εὐλαβῶς, ἐνδεοῦς δὲ μηδενὸς ὄντος ἐν αὐτοῖς· Ἀνανίου δὲ καὶ Σαπφείρης, τῶν ψεύδεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιχειρησάντων, τὴν πρέπουσαν δίχην ὑπομεινάντων.

ΚΒ'. Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα πολλὰ ἐν τῷ λαῷ· καὶ τοσαύτη περιεκέχυτο τοῖς ἀποστόλοις ἡ πνευματικὴ χάρις, ὡς φοβεροῦς μὲν αὐτοὺς εἶναι, καὶ ταῦτα πρᾶγος ὄντας (τῶν γὰρ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα πολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός)· προστίθεσθαι δὲ πλήθη τῶν τῷ Κυρίῳ πιστευόντων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· πεπληρωθῆναι δὲ τὰς πλατείας τῶν ἐπὶ τοῖς κλιναρίοις καὶ κραθβάτοις ἀσθενῶν, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου, κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὲς αὐτῶν· συνερχεσθαι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν περὶ πόλεων εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην Ἱερουσαλήμ φερόντων ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθαρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

ΚΓ'. Οἱ δώδεκα πάλιν ἀπόστολοι, διὰ τὸ κηρύσσειν τὸν Χριστὸν, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων εἰς φυλακὴν ἐμβλήθοντες, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου διὰ νυκτὸς παραδόξως ταύτης ἀπαλλαγέντες, καὶ εἰς δικαστήριον ἐκ τοῦ ἱεροῦ

¹¹ Act. II, 14 sqq. ¹² Isa. XL, 9. ¹³ Vid. cat. 13, xxxv, 6. ¹⁷ Act. IV, 8 sqq. ¹⁸ Act. V, 1 sqq.

(1) Ἀπανθίσασθαι. Quamvis omnes Græci codices ferant, ἀπανθίσασθαι, non dubitamus emendare vitiosam lectionem, a librariis η ut i pronuntiantibus profectam. Post σταθεῖς, legebatur in editis

A in memoriam solummodo reducentes, deflorare conabimur.

XXI. Nam in virtute Spiritus sancti, Patris et Filii voluntate, «stans Petrus cum undecim, et vocem «suam extollens» (secundum illud: Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hierusalem¹²), spiritali sermonum reti animas circiter ter mille cepit. ¹³ Cum tanta in omnibus simul apostolis gratia operaretur ut ex Judæis, illis videlicet qui Christum crucifixerant, tam multi crederent, et in nomine Christi baptizarentur, et perseverarent in doctrina apostolorum et orationibus¹⁴. In eadem rursus sancti Spiritus virtute Petrus et Joannes cum ascendissent in templum ad horam orationis nominam, eumque qui in Speciosa porta, ex matris utero, ab annis quadraginta claudus erat, sanavissent¹⁵ (ut impleretur quod dictum est: «Tunc sicut sicut cervus claudus¹⁶»): spiritali doctrinæ sagena 275 quinque simul credentium millia comprehenderunt; atque principes populi et summos Sacerdotes errore abductos convicerunt; non propriæ sapientiæ vi, illitterati enim et idiotæ erant, sed per Spiritus efficaciam: scriptum est enim: «Tunc Petrus repletus Spiritu sancto dixit ad eos¹⁷.» Tantaque per duodecim apostolos, Spiritus sancti in iis qui crediderant operata est gratia, ut esset cum illorum cor et anima una, tum vero promiscuus bonorum usus: cum videlicet possessores pretia possessionum religiose offerrent, nullusque in ipsis esset egens; atque Ananias et Sapphira, Spiritum sanctum fallere aggressi, consentaneam sustinissent ultionem.

XXII. «Permanus autem apostolorum fiebant signa et prodigia multa in populo¹⁸:» tantaque apostolis circumfusa erat Spiritus gratia, ut quamvis mites, terrori essent tamen (nam cæterorum nemo audebat se conjungere illis, sed magnificabat eos populus); adjungerentur vero credentium Domino virorum et mulierum turbæ: implerenturque plateæ infirmis, qui in lectulis et grabbatis exponebantur, ut venientis Petri vel umbra obumbraret quemquam illorum; ad hæc, conveniret et multitudo vicinarum civitatum in hanc sanctam Hierusalem, deferentium infirmos vexatosque a spiritibus immundis, qui sanabantur omnes in hac Spiritus sancti virtute

XXIII. Rursum duodecim apostoli, propter Christi prædicationem a principibus sacerdotum in carcerem conjecti, et ab angelo noctu præter opinionem inde educti; atque ad tribunal e templo ad eos

n. 15. ¹⁴ Act. II, 42. ¹⁵ Act. III, 1 sqq. ¹⁶ Isa.

particula μὲν inutilis, quam auctor. codd. Roe, Casaub. et Grod. expunximus.

(1) Καὶ τὴν ψυχὴν. Eas voces restituimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu.

protracti, intrepide in his quæ ad eos de Christo dixerunt, reprehensione illorum sunt usi. Cumque addidissent, quod « etiam Spiritum sanctum dedit Deus obedientibus sibi ¹⁹, » cæsisque essent verberibus, abibant gaudentes, nec cessabant docere et evangelizare Christum Jesum,

XXIV. Neque vero in duodecim tantum apostolis efficax fuit sancti Spiritus gratia; verum etiam in primogenitis hujusce aliquando sterilis Ecclesiæ filiis (1), septem inquam diaconis Hi enim electi sunt, ut ait Scriptura, « pleni Spiritu sancto et sapientia ²⁰. » E quibus ille a corona digne appellatus Stephanus, martyrum primitiæ, « vir plenus fide et Spiritu sancto, faciebat prodigia et signa magna in populo, » secumque disputantes debellabat: « Non enim poterant resistere sapientiæ et Spiritui quo loquebatur. » **276** Calumniis vero appetitus et in iudicium productus, angelicis micabat fulgoribus. (Nam « intuentes in « eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tanquam faciem angeli. ») Postquam vero sapienti sui apologia duræ cervicis et corde atque auribus incircumcisos Judæos, qui Spiritui sancto semper resistunt, confutasset, cælos apertos conspexit, viditque Filium hominis stantem a dextris Dei; vidit autem non ex propria virtute, sed ut divina dicit Scriptura: « Cum autem plenus esset Spiritu sancto, intentis in cælum oculis, vidit gloriam Dei, » et Jesum stantem a dextris Dei

XXV. In eadem Spiritus sancti virtute, etiam Philippus, in nomine Christi, aliquando in civitate Samariæ ejiciebat impuros spiritus voce magna clamantes; paralyticosque ac claudoscuroavit, et multas eorum qui crediderant turmas Christo adjunxit. Ad quos cum descendissent Petrus et Joannes, per orationem et manuum impositionem Spiritus sancti participationem illis tradidere; qua solus Simon Magus merito alienus declaratus est. Alias vero idem ab angelo Domini vocatus in itinere, propter religiosissimum illum Æthiopem eunuchum, ab ipso Spiritu sancto perspicue audivit: *Accede, et*

¹⁹ Act. v, 32 sqq. ²⁰ Act. vi, 3 sqq.

(1) « Primogenitis hujus Ecclesiæ filiis, » etc. Ita vocari septem diaconos puto, quod non a Christo ipso, sed ab apostolis post ascensionem Christi conversi et Ecclesiæ acquisiti sint. Epiphanius quidem, « De « Incarnatione Christi, » num. 4. pag. 50. septem diaconos e numero lxx discipulorum fuisse censet: auctor vero « Constit. apost., » lib. n, cap. 35, eos a discipulis distinguit, quanquam eos veritatem ab ipso Christo didicisse censeat. At probabilior sententia, quæ post Ascensionem ex Hellenistis conversos statuit. Nam primo omnium Græca nomina; deinde unus ex eis, Nicolaus. Antiochenus erat et proselytus: postremo ipsa eorum institutionis causa ut ex Hellenistis sumerentur, postulare videbatur. S. Stephanum Petri prædicationibus conversum existimant multi, ut Hilarius in *Matth.* c, xvii, n. 13; Ambrosius, lib. v *Hexaem.*, c. 6, n. 16, etc. De cæ-

Α πρὸς αὐτοὺς ἀχθέντες· ἀδυσωπήτως (2) ἐχρήσαντο τοῖς ἐλέγχοις, ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰρημένοις· καὶ τοῦτο προσθέντες, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς περὶ ταυροῦσιν αὐτῶ· καὶ δαρέντες ἐπορεύοντο μὲν χαίροντες, οὐκ ἐπύοντο δὲ διδάσκοντες, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

ΚΔ'. Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνήργησε χάρις· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρωτογόνοις τέκνοις τῆς ποτε στειρᾶς Ἐκκλησίας ταύτης, τοῖς ἐπτὰ διακόνοις λέγω. Καὶ οὗτοι· γὰρ ἐξελέχθησαν (3), ὡς γέγραπται, πλήρεις ἁγίου Πνεύματος καὶ σοφίας· ἐξ ὧν ὁ φερώνυμος Στέφανος, τὸ τῶν μαρτύρων ἀκροθίνιον, ἀνὴρ πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐποίησε μὲν τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ, κατηγονίζετο δὲ τοὺς συζητητὰς· Οὐ γὰρ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ, καὶ τῷ Πνεύματι· ᾧ ἐλάλει. Συκοφαντούμενος δὲ καὶ εἰς δικαστήριον ἵχθεις, ἀγγελικᾶς μὲν ἀπέλαμπεν αὐγᾶς. (Ἀτενίσαντες γὰρ εἰς αὐτὸν πάντες οἱ καθεζόμενοι (4) ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλου.) Διὰ δὲ τῆς συνετῆς ἀπολογίας αὐτοῦ, τοὺς σκληροτραχήλους καὶ ἀπεριτμήτους τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὡσὶν Ἰουδαίους ἐλέγξας, τοὺς αἰεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντας· ἐθεώρει μὲν τοὺς οὐρανοὺς διτηνεφγμένους, εἶδε δὲ τὸν Ἰδὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· εἶδεν δὲ οὐκ ἐξ οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἡ θεία Γραφή φησιν· Ὑπάρχων δὲ πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ,

ΚΕ'. Ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ Φίλιππος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, ποτὲ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Σαμαρείας ἀπέλαυσε τὰ ἀκάθαρα πνεύματα, βρωῶντα φωνῇ μεγάλῃ· παραλελυμένους δὲ καὶ χωλοὺς ἐθεράπευσε, πολλὰ δὲ τῶν πιστευσαντων πλήθη τῷ Χριστῷ προσήγαγεν (5). Οἷς κατελθόντες, Πέτρος καὶ Ἰωάννης, μετὰ προσευχῆς καὶ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως, μετεδίδοσαν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας· ἧς μόνος (6) Σίμων ὁ Μάγος ἀλλότριος ἐπεφάνθη, δικαίως. Ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Κυρίου κληθεὶς καθ' ὁδόν, διὰ τὸν εὐλαβέστατον Αἰθιοπατὸν εὐνοῦχον, παρ' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος φανερώως ἀκού-

Deris idem iudicium auctoritate Cyrilli nostri ferri potest.

(2) Ἀδυσωπήτως. Coislinus et Roe, ἀδυσωπήτοις concinnius.

(3) Ἐξελέχθησαν. Ex codd. Roe et Casaub. Deformatum est id verbum in impressis qui ferunt ἐξελεγχθησαν, *convicti sunt*. Inferius, post σημεῖα adieci-mus, μεγάλα, ex Roe, Casaub. et sacro textu.

(4) Καθεζόμενοι. Verbum hoc reposuimus ex codicibus Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu.

(5) Προσήγαγεν. Addit Coisl., καὶ ἐβάπτισεν, *ad Christum adduxit et baptizavit*.

(6) Μόνος. Editi habent, μόνης. Ex codd. Coisl., Grod. et ipso sensu scripsimus, μόνος. Pro ἐπεφάνθη Cois. et Grod., ἀπεφάνθη, *pronuntiatum est*. Inferius correximus ex codd. Coisl., Roe et Casaub., articulum femininum τῆν ante εὐλαβέστατον positum.

σας· Πρόσελθε καὶ πολλήθητε τῷ ἄρματι τοῦτῳ· Ἄ
διδάξας τὸν Αἰθίοπα, καὶ βαπτίσας, καὶ εἰς τὴν Αἰ-
θιοπίαν Χριστοῦ κήρυκα πέμψας, κατὰ τὸ γεγραμ-
μένον· Αἰθιοπία προφθάσει· Χεῖρα αὐτῆς τῷ Κυρίῳ
(1)· καὶ ἄρπασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, τὰς ἐφεξῆς πόλεις
εὐεγγελλίζετο.

ΚΖ'. Τοῦτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος πεπλήρωτος καὶ
Παῦλος, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ κλήσιν. Καὶ μάρτυς ἡμῖν τῶν λόγων ἡκέτω
Ἀνανίας ὁ εὐλαβὴς, ὁ ἐν Δαμασκῷ, λέγων πρὸς αὐ-
τόν· Ὁ Κύριος ἀπέσταλκέ με Ἰησοῦς, ὁ ὁρθεὶς
σοι ἐν τῇ ὁδῷ ἣ ἦρχου· ὅπως ἀναδύξῃς, καὶ
πληθῆς Πνεύματος ἁγίου. Ὅπερ εὐθὺς ἐνεργή-
σαν, τῶν μὲν ὀφθαλμῶν Παύλου τὴν τύφλωσιν μετ-
έβαλεν εἰς ἀνάβλεψιν· τῇ δὲ (2) ψυχῇ τὴν σφραγίδα
χαριστήμενον, σκεῦος ἐκλογῆς ἐποίησε, τοῦ βασιλέως·
τὸ ὄνομα τοῦ φανέντος αὐτῷ Κυρίου ἐνώπιον βασι-
λέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ· καὶ τὸν ποτὲ διώκτην, κήρυκα
καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἀπειργάσατο· ἀπὸ Ἱερουσόλυμων
μὲν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῆ πεπληρωκότα (3) τὸ
Εὐεγγέλιον· κατηχίσοντα δὲ καὶ τὴν βασιλίδα Ῥώ-
μην, καὶ μέχρι Σπανίας τὴν προθυμίαν τοῦ κηρύ-
γματος ἐκτείναντα· μυρίους δὲ ὑπομεμνηκότα τοὺς
ἄθλους, σημεῖά τε καὶ τέρατα πεποιηκότα· περὶ οὗ
τέως αὐτάρκως.

ΚΖ'. Ἐν τῇ δυνάμει οὖν (4) τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος, καὶ ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς
βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος, ἐν Αὐδῶν
μὲν τῇ νῦν Διοσπόλει, ἐν τῷ ὀνόματι, Χριστοῦ τὸν
παραλυτικὸν Αἰνέαν ἐθεράπευσεν· ἐν Ἰόππῃ δὲ τὴν
ἀγαθοεργὸν Ταβίθᾶν ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ
δώματος ἐν ἐκστάσει τὸν οὐρανὸν ἰδὼν ἀνεψγμένον,
καὶ διὰ τοῦ καθιεμένου ὡς ὀθόνης σκεῦους, τοῦ πο-
λυμόρφων καὶ πολυτρόπων ζώων πλήρους, τὸ μηδὲνα
κρινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον, κἄν ἐξ Ἑλλή-
νων τυγχάνῃ, σαφῶς ἔμαθε· καὶ ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου

²¹ Act. viii, 29 sqq. ²² Psal. lxxii, 32. ²³ Act. ix, 17 sqq. ²⁴ Vide infra n. 31 et sqq. ²⁵ Rom. xv, 19 sqq.
²⁶ Act. ix, 32 sqq.

(1) Τῷ Κυρίῳ. *Domino*. Codd. Coisl., Roe, Cas.,
Grod., τῷ Θεῷ, *Deo*, ut habetur tam in Græcis quam
in Latino Psalterio. *Manus* hic significat, *numera*
quæ Æthiopia maturabit Deo offerre. Eunuchum
vero in Æthiopia prædicaturum missum esse, Pa-
trum sententia est; ut Irenæi lib. iii, cap. 12. nov.
edit., num. 8; Eusebii *Hist. eccl.* lib. ii, cap. 1, p. 40,
et aliorum. Ante ἀγγέλου articulum ascripsimus
ex cod. Coisl. Pro ἀγγέλου, legit Grodecius, aut sal-
tem vertit quasi legisset Πνεύματος, *Spiritus*, sed
nullus codex dissentit ab impressis. Legit sine du-
bio Cyrillus Act. viii, 39, *Angelus Domini rapuit*
Philippum, pro eo quod legimus tam in Græco,
quam in Vulg. *Spiritus Domini*, ac Corilliana le-
ctioni consentiunt multi mss. Græci Novi Testa-
menti, et nonnullæ Patrum citationes.

(2) Τῇ δὲ. Particula δὲ a nobis ex Coisl., Roe, Ca-
saub. et Grod. adjecta, ut responderet oppositæ par-
ticulæ μὲν ante ὀφθαλμῶν. Recte Millesius in edit.
Oxon. post υἱῶν, ex codd. Roe et Casaub. cæteris
suffragantibus, loco τῇ, encliticam τε reposuit.

(3) Πεπληρωκότα. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub.
ita restituiimus loco πεπληρωκότα. Vocem quoque
βασιλέως, quam Cyrillus etiam infra num. 31 voci
Ῥώμην adjungit, hic reposuimus, ex codicibus modo
memoralis, ac Grod. Sequentibus verbis, quibus
Cyrillus ait Paulum in Hispaniam usque promptum

adjuuge te ad currum istum ³¹; docuitque Æthiopem
et baptizavit, inque Æthiopiam Christi præconem
misit, juxta illud quod scriptum est: « Æthiopia
« præmittet manum suam Domino ²²; » et raptus
ab angelo reliquis ex ordine civitatibus Evangelium
prædicabat.

XXVI. Eodem Spiritu sancto repletus quoque
Paulus fuit, post suam a Domino nostro Jesu Chri-
sto vocationem. Testisque nobis hujus rei accedat
pius ille Ananias, qui Damasci versabatur, ad eum
aiens: « Dominus misit me Jesus, qui visus est tibi
« in via qua veniebas, ut visum recipias et implearis
« Spiritu sancto ²³. » Qui quidem confestim operatus,
tum obcaecatos Pauli oculos ad reparati luminis
usum traduxit, tum ejus animæ sigillum impertiens
(3), vas electionis effecit, ut Domini qui ipsi appa-
ruerat nomen coram regibus et filiis Israel ferret,
eumque qui prius persecutor exstiterat, præconem
et servum bonum reddidit; ²⁴ qui ab Hierosolymis
in Illyricum **277** usque Evangelium implevit; re-
giamque Romam institutis imbuit, et in Hispaniam
usque promptam prædicandi voluntatem extendit
²⁵. Mille præterea labores adivit, signaque et prodi-
gia effecit; de quo interim dicta sufficiant.

XXVII. In virtute igitur ejusdem Spiritus sancti,
apostolorum princeps et regni cælorum claviger
Petrus, in Lydda, quæ nunc Diospolis appellatur,
in Christi nomine paralyticum Æneam sanitati re-
stituit in Joppe vero Tabitham, illam bonorum
operum effectricem a mortuis excitavit ²⁶. Cumque
in domus fastigio esset, mentis excessu raptus, cæ-
lum apertum vidit; ac per demissum in lintei mo-
dum vas multarum formarum ac naturarum animan-
tibus plenum, neminem, tametsi e Græcis foret,
communem aut immundum dici hominem oportere
suum prædicandi studium extendisse, usi sunt
nonnulli ut Cyrillum ponerent in eorum numero,
qui Paulum in Hispaniam vere penetrasse sense-
runt. At ejus verba iter illud non tam astruunt,
quam non excludunt.

(4) Οὖν, etc. Vox οὖν deest in codicibus Roe,
Casaub., Grod. et Coisl. Ex his etiam, Coisl. tamen
excepto, vocem αὐτοῦ ante ἁγίου adjecimus. Pro
Αὐδῶν, ex Coisl. et sacro textu scripsi Αὐδῶν.

(3) *Ejus animæ sigillum impertiens*. Quodnam si-
gillum, baptismatisne, an confirmationis? Utrum-
que existimo. Ejusmodi enim sigillum est, quo Sau-
lus vas electionis effectus est, ad portandum intre-
pide coram regibus Domini nomen, et *prædicator*
factus. At id sigillo confirmationis proprium ex Cy-
rillo cat. 3. num. 13 et 14, et cat. 17, num. 36 et
37, et cat. 21, num. 4. Paulus est ab Anania bap-
tizatus, ille autem presbyter videtur fuisse. Eo vero
tempore singuli pene presbyteri simul episcopali
gratia donati erant. Ananias se a Christo missum
refert ad Paulum, ut *impleretur Spiritu sancto*. Act.
ix, 17. Id autem in apostolorum Actis fere gratiam
confirmationis designat, nec videmus Paulum ad
apostolos, aut alios episcopos recurrisset, ut illud
sacramentum acciperet, sed *continuo* prædicationi
incubuit. Act. ix, 20.

perspicue addidicat. Accersitusque a Cornelio, ab eodem Spiritu sancto disserte audivit: « Ecce viri « quærunt te : surge itaque, descende, et vade cum « illis nihil hæsitans, quia ego misi illos ²⁷. » Atque ut palam declararetur, eos etiam qui ex gentibus credunt, Spiritus sancti gratiæ participes fieri, cum Petrus Cæsaream appulisset, et quæ ad Christum spectant doceret, de Cornelio et iis qui aderant, ait una Scriptura: « Adhuc loquente Petro verba hæc, « cecidit Spiritus sanctus in omnes qui sermonem « audiebant; » ita ut qui ex circumcisis cum Petro venerant, mirarentur et obstupescerent dicerent: « Quoniam et in gentes donum sancti Spiritus effusum est.

XXVIII. In Antiochia vero Syriæ civitate nobilissima, cum Christi prædicatio mire operaretur, isthinc (Hierosolyma) bonæ operationis adjutor Antiochiam usque missus est Barnabas, *vir bonus et plenus Spiritu sancto et fide* ²⁸. Qui multam credentium in Christum messem videns, succenturiatum e Tarso Paulum Antiochiam adduxit. Cum vero frequens ab ipsis multitudo in Ecclesia præceptis instituta et collecta fuisset, « factum est ut discipuli « Antiochiæ primum cognominaretur Christiani; » Spiritu sancto, credo, prænuntiatum a Domino nomen novum ²⁹ credentibus imponente. ³⁰ Et cum plurima a Deo effunderetur Antiochiæ Spiritus gratiæ, erant ibi prophetæ et doctores, quibus cum etiam Agabus ³¹. « Sacrificantibus autem illis Domino et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus: « Gregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad « quod advocavi eos ³². » Cumque impositæ **278** fuissent illis manus, emissi sunt a Spiritu sancto. ³³ Palam inde est, quod Spiritus qui dicit et mittit, vivens sit et subsistens et cum efficacia operans, uti diximus.

XXIX. Idem Spiritus sanctus, qui ex consensu Patris et Filii Novum Testamentum in Ecclesia catholica excitavit, liberavit nos ab difficilibus ad ferendum Legis oneribus, iis dico quæ mundum et immundum, cibosque spectant; a Sabbatis et Noviluniis et circumcissione, aspersionibus et sacrificiis ³⁴. Quæ pro ratione temporis data, umbram habebant futurorum bonorum ³⁵; accedente autem veritate merito subtracta sunt. Cum enim, propter ex-

A μετασταλεις, παρ' αὐτοῦ φανερώς ἤκουτε τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Ἰδοὺ ἄνδρες (1) ζητοῦσί σε· ἀλλὰ ἀναστὰς, κατέβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενος, ὅτι ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτούς· Καὶ ἵνα δεῖχθῇ τοῦτο φανερώς, ὅτι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντες τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνοὶ γίνονται· Πέτρου παραγενομένου (2) εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ διδάσκοντος, ἡ Γραφὴ λέγει περὶ Κορνηλίου καὶ τῶν συμπαρόντων· Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἔπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον· ὡς καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς τοὺς συναλθόντας τῷ Πέτρῳ, θαυμάζοντας καὶ ἐπισταμένους λέγειν· Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχυται.

B ΚΗ'. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ, τῆς Συρίας ἐπιστημοτάτῃ πόλει, τοῦ περὶ Χριστοῦ κηρύγματος ἐνεργοῦντος, συνεργὸς τῶν ἀγαθῶν ἐντεῦθεν ἀπεστάλη Βαρνάβας ἕως Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ πλήρης Ἡνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως· ὃς πολλὸν θερισμόν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἰδὼν (3), συναγωνιστὴν ἀπὸ Ταρσοῦ Ἡκῦλον εἰς Ἀντιόχειαν ἤγαγεν. Ὅχλων τε ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκόμενων τε καὶ συναχθέντων, ἐγένετο πρῶτον χρηματίσαι ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς· τοῦ ἁγίου Ἡνεύματος, οἶμαι, τὸ προκαταγγελθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τοῖς πιστεύουσιν ὄνομα καινὸν ἐπιτιθέντος. Ἐκχεομένης δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλείονος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς πνευματικῆς χάριτος, προφῆται ἦσαν αὐτόθι καὶ διδάσκαλοι, μεθ' ὧν καὶ Ἀγαθός. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ C Ἡνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε ἐγὼ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Ἡκῦλον (4) εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. Καὶ χειρῶν αὐτοῖς ἐπιθεισῶν, ἐξεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Δῆλον δὲ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ λέγειν καὶ πέμπον, ζῶν ἐστὶ καὶ ὑφεστῶς καὶ ἐνεργοῦν, ὡς εἰρήκαμεν.

ΚΘ'. Τοῦτο τὸ Ἡνεῦμα τὸ ἅγιον (5), τὸ, συμφωνίᾳ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐπὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας συστησάμενον, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῶν δυσδαστάκτων τοῦ Νόμου φορτίων, τῶν περὶ κραινοῦ καὶ ἀκαθάρτου, καὶ βρωμάτων λέγω, Σαββάτων τε καὶ Νουμηνῶν, καὶ τῆς περιτομῆς, περιῤῥαντηρίων τε καὶ θυσιῶν· ἃ κατὰ καιρὸν μὲν δοθέντα, σκιάν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας, συνετέλλετο δικαίως. Διὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τῆς

²⁷ Act. x, 20 seqq. ²⁸ Act. xi, 24. ²⁹ Isa. lxxv, 15. ³⁰ Vid. cat. 10. num. 16. ³¹ Act. xi, 28. ³² Act. xiii, 2. ³³ Vide cat. 16, num. 3, et cat. 17, num. 2 et 3. ³⁴ Rom. viii, 2; Hebr. ix, 10. ³⁵ Hebr. x, 1.

(1) Ἄνδρες. Coisl. ἄνδρες τρεῖς, *viri tres*, ut in Actis. At vox τρεῖς deest in multis Novi Testamenti mss. et Patrum citationibus.

(2) Παραγενομένου. Editi παραγινομένου. Prætu-
limus cod. Coisl. scripturam, quam Grodecus videtur legisse.

(3) Ἰδὼν. Quum esset in editis ἔδωκεν, nullo sensu, scripsimus, ἰδὼν, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et sacro textu, Act. xi, 23.

(4) Ἡκῦλον. Codex Roe solum scriptum habet, Σαῦλον, ut in Actorum textu. Nam nondum Pauli nomen assumpserat. Sed jam Cyrillus non Saulum,

ut in Actis est, sed Paulum a Barnaba e Tarso Antiochiam perductum dixit. Infra, ex Coisl. et aliis Cyrilli locis, scripsi juxta Grammaticæ leges, ὑφεστῶς loco ὑφεστός.

(5) Τὸ ἅγιον. Alia multa epitheta cumulat codex Coisl., τὸ ἅγιον Θεοῦ, τὸ αἰδῖον, τὸ μακάριον, τὸ θεοποιὸν, εὐδοκίᾳ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, etc. « Hic Spiritus « sanctus Dei æternus, beatus, deificus, » etc. Paulo post loco, καὶ βρωμάτων λέγω, habet sine καὶ βρώματος λόγων, « præceptis de mundo immundoque « alimento.

Αντιοχείας ζήτησιν, τῶν λεγόντων δεῖν περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὰ ἔθη Μωϋσέως, Παύλου καὶ Βαρνάβα περιφθέντων· οἱ ἑνταῦθα ἐν Ἱεροσολύμοις ὄντες ἀπόστολοι, πάντων μὲν τῶν νομικῶν καὶ τυπικῶν πραγμάτων, δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἠλευθέρωσαν. Οὐ μὲν ἑαυτοῖς (1) ἔδωκαν τὴν αὐθεντίαν τοῦ τοιοῦτου πράγματος· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν ἐγγράφως, ἐπιστέλλοντες· Ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθυτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ (2), καὶ πορνείας· δι' ὧν ἔργαρον τοῦτο δηλοῦντες σαφῶς, ὅτι εἰ καὶ δι' ἀποστόλων ἀνθρώπων ἦν τὸ γραφέν, ἀλλ' ἐξ ἁγίου Πνεύματος οἰκουμενικόν ἐστι τὸ διάταγμα· ὅπερ οἱ περὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον λαβόντες, εἰς πᾶσαν τῆς οἰκουμένην ὠχύρωσαν.

Α'. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, συγγνώμην αἰτῶ παρὰ τῆς ὑμετέρας (3) ἀγάπης, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν Παύλῳ Πνεύματος, εἰ μὴ δυναίμην τὰ πάντα διελθεῖν, ἀσθενείας τε τῆς ἑμῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ κόπου τοῦ ἀκουόντων ὑμῶν. Πότε γὰρ αὐτοῦ κατ' ἀξίαν διηγῆσομαι τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ θαυμασίας πράξεις; τὰς ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Ἐλύμα τοῦ μάγου, καὶ τὰς (4) ἐν Λύστροις ἐπὶ τῆς τοῦ χωλοῦ θεραπείας· καὶ ἐν Κιλικίᾳ, καὶ Φρυγίᾳ, καὶ Γαλατίᾳ, καὶ Μυσίᾳ, καὶ Μακεδονίᾳ· ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις· τὸ κήρυγμα λέγω, καὶ τοῦ Ἡύθωνος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τὴν ἀπελασίαν· καὶ τὴν ἐν νυκτὶ, μετὰ σεισμόν (5), τοῦ δεσμοφύλακος διὰ βαπτίσματος πανοικὶ σωτηρίαν· ἢ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὴν (6) ἐν μέσοις Ἀθηναίοις ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δημηγορίαν· ἢ τὰς ἐν Κορίνθῳ διδασκαλίας, καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ πάσῃ; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν διηγῆσομαι τὰς ἐν Ἐφέσῳ διὰ Παύλου γενομένας ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας; Ὅπερ ἀγνοοῦντες μὲν οἱ αὐτόθι (7) προτέρων, ἐπέγνωσαν διὰ τῆς

A citatam Antiochiam quæstionem, ab iis qui aiebant necessarium esse circumcidi et Moysis consuetudines observare, inissi essent Paulus et Barnabas; apostoli qui isthic in Hierosolymis erant, ab universo legis et figurarum instructu, per conscriptam epistolam orbem totum liberaverunt. Neque vero sibi ipsis tantæ molis rei auctoritatem tribuere, sed epistola scripto data ita confitentur: « Visum est enim Spiritui sancto et nobis, ne quid amplius vobis imponeremus oneris, quam hæc necessaria; videlicet ut abstineatis ab iis quæ sunt idolis immolata, et a sanguine, et suffocato et fornicatione ³⁶ »; per ea quæ scripserunt, hoc aperte indicantes, quod tametsi per homines apostolos illud scriptum erat, tamen ex Spiritu sancto præceptum esset ad totum orbem pertinens; quod Paulus et Barnabas sumentes in universum orbem delatum firmavere.

XXX. ³⁷ Huc de vecto sermone, dari mihi veniam a vestra dilectione precor, imo vero potius ab inhabitante in Paulo Spiritu sancto, si non possim omnia persequi, tum ex tenuitate mea, tum vestra qui auditis defatigatione prohibitus. Quando enim pro dignitate explicaverim admiranda ejus in nomine Christi ex Spiritus sancti operatione gesta? Quæ in Cypro erga Elymam magum ³⁸, et quæ Lystris in claudi curatione ³⁹, et in Cilicia ⁴⁰, et Phrygia et Galatia ⁴¹, et Mysia ⁴² et Macedonia ⁴³ gessit; vel quæ in Philippensi civitate ⁴⁴, prædicationem ejus dico, et Pythonis in nomine Christi ejectionem; noctuque post terræ motum datam custodi carceris cum tota domo sua per baptismum salutem ⁴⁵; aut quæ Thessalonicæ, et ejus in mediis Atheniensibus in Areopago concionem; vel ejus **279** in urbe Corintho, totaque in Achaia docendi labores ⁴⁶. Quomodo vero dicendo assequar eas quæ per Paulum Ephesi effectæ sunt a Spiritu sancto operationes? Quem quidem (Spiritum sanctum) ante

³⁶ Act. xv, 28 sqq. ³⁷ Vid. infra, n. 34. ³⁸ Act. xiii, 5-13. ³⁹ Act. xiv, 7-11. ⁴⁰ Act. xv, 41. ⁴¹ Act. xvi, 6. ⁴² ibid. 7. ⁴³ ibid. 9-11. ⁴⁴ ibid. 12 sqq. ⁴⁵ Act. xvii, 1 sqq. Act. xviii, 1 sqq.

(1) Ἐαυτοῖς. Loco αὐτοῖς, ita scripsimus ex auctoritate codicum Coisl., Roe, Casaub.; vel scribendum αὐτοῖς.

(2) Καὶ πνικτοῦ. Conjunctionem καὶ ascripsimus ex codicibus Coisl., Roe, Casaub. Ottobonianis duobus, Grod. et sacro textu. In priore Ottob. et in Roe ac Casaub. habetur, πνικτῶν, quod nonnulli Patres hic legisse videntur, et legit Vulgatus noster interpres, vers. 20. At Cyrillus, cat. 4, num. 28, scribit etiam πνικτοῦ. Postea loco δι' ὧν ἔγραψον, quod Grodecius verlit per quod scriptum, ex codicibus Coisl., Roe et Casaub., scripsimus, δι' ὧν ἔγραψον, per ea quæ scripsere. Nusquam apud Cyrillum nomen ἔγραψος reperias, nisi adjectivum, aut substantivum neutrius generis. Vide cat. 14, num. 15; cat. 18, num. 11; cat. 19, num. 5, supra scripsit δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου.

(3) Ὑμετέρας. Editi ferentes, ἡμετέρας, necessario fuere corrigendi ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(4) Καὶ τὰς. Hic scriptum erat τὰ, ut in sequentibus, visum est ponere τὰς, ex Coisl., Roe, Casaub., propter superius, τὰς ἐν Κύπρῳ· deinde mutata phrasi scribit auctor, ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις, etc. Observa inferius

ad verba πύθωνος ἀπελασίαν, Cyrillum legisse videri, Act. xvi, 16, πνεῦμα πύθωνα, ut legit Vulgatus noster interpres, ac ferunt multi mss. Novi Testamenti, non autem πνεῦμα πυθωνος, quod in nostris Græcis excusis habetur.

D (5) Μετὰ σεισμόν. Post σεισμόν in editis adjungitur, τὸν δεσμόν quæ vox cum omittatur ab Ottob. 2 et Grodecio, nec possit cum reliquis construi, eam delevimus. In Coisl. codice, loco μετὰ σεισμόν, habetur μεταβολὴν τὸν δεσμόν. Roe vero et Casaubon. omittunt σεισμόν, et ejus vocis loco τὸν δεσμόν habent. Fortassis eas omnes varias lectiones, cum nonnulla mutatione, colligendo, sic informari possit textus: τὴν ἐν νυκτὶ, μετὰ σεισμόν, μεταβολὴν τῶν δεσμῶν, τοῦ δεσμοφύλακος, etc. factam in nocte, post terræ motum, vinculorum mutationem, etc. Respicendo nimirum ad illud Act. xvi, 26, πάντων τὰ δεσμά ἀνέθη, omnium vincula laxata sunt.

(6) Καὶ τῶν. Cum esset τὰ in editis contra syntaxim, reposuimus, τῶν, ex Coisl., Roe, Casaub.

(7) Αὐτόθι. Roe et Casaub., αὐτόθεν. At inferius etiam, n. 31, scribit auctor, πολλοὺς μὲν αὐτόθι τῶν Ἰουδαίων.

nescientes qui illic erant, per doctrinam Pauli cognovere; postquam vero imposuisset illis manus Paulus, et venisset super eos sanctus Spiritus, loquebantur linguis et prophetabant⁴⁷. Tantaque super eo gratia Spiritus erat, ut non solum contactus ipsius sanitatem refunderet, verum etiam delata a carne ejus sudaria et semicinctia morbos curarent, et mali spiritus abigerent; quin et ii qui curiosas artes exercuerant, comportantes libros coram omnibus exurerent,

XXXI. Prætercurro et Troade gesta erga Euty-
chum, qui somno degravatus, tertioque e tabulato
deorsum lapsus, mortuus sublatus est, et a Paulo
incolumitati redditus⁴⁸. Prætermitto eam quam
presbyteris Ephesi Miletum vocatis exposuit pro-
phetiam; quibus diserte ait: *Quoniam Spiritus sanctus per singulas civitates testificatur mihi di-*
*cens, quod*⁴⁹, etc. Per hæc enim verba, *per singu-*
las civitates, significavit Paulus, mira quæ in una-
quaque civitate effecit, ex Spiritus sancti efficientia
prodire: nutu Dei, et in nomine Christi qui in ipso
loquebatur.⁵⁰ Ex hujus sancti Spiritus vi idem
Paulus in hanc sanctam civitatem Jerusalem pro-
perabat; ⁵¹ quamvis Agabus ex Spiritu ipsi even-
tura prophetaret⁵²: Christi vero cum fiducia do-
ctrinam in populis prædicabat. Cæsaream adduc-
tus⁵³, mediis etiam in judiciorum subselliis, modo
coram Felice⁵⁴, modo coram Festo præside⁵⁵ et
Agrippa rege⁵⁶, tantum ex Spiritu sancto victricis
in sapientia gratiæ (1), habuit Paulus ut ipse jam
Judæorum rex Agrippa diceret: *Parum abest, quin*
*mihi persuadeas ut fiam Christianus*⁵⁷. Idem san-

⁴⁷ Act. xix, 1, sqq. ⁴⁸ Act. xx, 7-12. ⁴⁹ ibid. 23 sqq. ⁵⁰ Vid. cat. 16, n. 12. ⁵¹ Sup. n. 21 et 9. ⁵² Act. xxi, 10. ⁵³ Act. xxiii, 33. ⁵⁴ Act. xxiv, 10-27. ⁵⁵ Act. xxv, 7-11. ⁵⁶ Act. xxvi, 2-29. ⁵⁷ ibid. 28.

(1) *Victricis in sapientia gratiæ*. Gratiam sancti Spiritus supra crebro dixit cum efficacia operari, n. 21, τσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις τῆς χάριτος ἐνεργείας; n. 24, οὐ μόνον ἐν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνήργησε χάρις; et infra n. 34, Spiritum sanctum vocat sanctificantem et efficacem virtutem, ἁγιοποιὸς καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις. Hic autem ejus gratiam victricem vocat, eo tamen in loco ubi Agrippæ duritiam non penitus expugnavit et vicit, sed ad videndam et confitendam veritatis vim adegit. At ea Paulum Agrippa etiam obstinatiorē e persecutore in præconem mutavit, supra, n. 26, quod potenti Christi virtute et superabundanti in ipso gratia effectum ait cat. 10, n. 18 et 18, ποῖα δυνάμει;... ὑπερπελόνων ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί. Eadem Spiritus sancti gratia efficaciter operans, multos ex Judæis illis qui Christum crucifixerant, non solum credere, sed etiam prædicationi apostolorum et precibus perseveranter intendere fecit, supra n. 21, ita ut non gratiæ victricis defectu, sed propria Agrippæ obstinatione factum sit, ut non converteretur; quam obstinationem gratia, si abundantior ipsi fuisset data, facile perfregisset. Gratiam vero in tota hac oratione Cyrillus non præcise intelligit solum gratiam interiorē et adjutricem, sed etiam ei conjungit gratiam miraculorum, scientiæ, eloquentiæ etc., quæ apostolos primum robore confirmans, et miraculis ac bonis operibus conspicuus reddens, ad similes in aliis effectus producendos per ipsos extendebatur. Vide cat. 16, n. 16.

(2) Ἐπ' αὐτῷ. Sic codd. Coisl., Ottob. 2, Roe,

A Παύλου διδασκαλίας· ἐπιθεντος δὲ αὐτοῖς τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου, καὶ ἐλθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ αὐτοὺς, ἐλάλουν γλώσσαις καὶ ἐπροφήτεον. Τοσαύτη τε ἐπ' αὐτῷ (2) ἦν ἡ χάρις πνευματικῆ, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ἀπτόμενον ἴασθαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἐπιφερόμενα σουδάρια καὶ σημικίνθια, θεραπεύειν τὰς νόσους, καὶ ἀπελαύνειν τὰ τοῦ πονηροῦ πνεύματα· ἦδη δὲ καὶ τοὺς τὰ περιεργα πράξαντας, συνενέγκαντας τὰς βίβλους κατακαλεῖν ἐπὶ πάντων.

AA'. Παρατρέχω καὶ τὰ ἐν Τρωάδι· κατὰ τὸν Εὐτυχον (3), κατενεχθέντα μὲν ἀπὸ τοῦ ὕπνου, καὶ πεσόντα ἀπὸ τριπέγου κάτω, καὶ ἀρθέντα νεκρὸν, ὑπὸ δὲ Παύλου διασωθέντα. Παρατρέχω καὶ τὰς πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους Ἐφέσου, τοὺς ἐν Μιλήτῳ κληθέντας, προφητείας (4)· οἷς φανερώς ἔλεγεν· Ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται μοι· λέγον, ὅτι, καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι κατὰ πόλιν, ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος, ὅτι τὰ ἐν ἐκάστη πόλει γεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ θαυμάσια, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας ἦν, νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν (5) ὀνόματι τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ. Ἐκ τῆς δυνάμεως τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔσπευδε μὲν εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην πόλιν Ἰερουσαλὴμ ὁ αὐτὸς Παῦλος· καὶ ταῦτα τοῦ Ἀγάθου (6) τὰ συμβησόμενα αὐτῷ προφητεύοντος Πνεύματι· ἐδημηγόρει δὲ, τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος, ἐν πεποθήσει. Εἰς δὲ τὴν Καισάρειαν ἀναχθεὶς, καὶ μέσοις δικαστηρίων βήμασι, ποτὲ μὲν ἐπὶ Φήλικος, ποτὲ δὲ ἐπὶ Φήστου ἡγεμόνος καὶ Ἀγρίππα τοῦ βασιλέως, τοσαύτην ἐκ Πνεύματος ἁγίου νικητικὴν ἐν σοφίᾳ χάριν ἔσχεν ὁ Παῦλος, ὡς αὐτὸν ἦδη τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων

C Παῦλος, ὡς αὐτὸν ἦδη τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων

Casaub., Grod. At editi, ἐπ' αὐτῶν· quod profectum putamus a librariis, litteram v in fine vocum per vocalem desinentium, cum sequens verbum a vocali incipit, importune adjicientibus. Ante ἀπὸ τοῦ χρωτὸς, τὰ adjecimus ex Coisl. Infra, loco τοῦ πονηροῦ, Coisl., Roe, Casaub. habent, τὸ πονηρὰ, ut Act. xix, 12, Cyrillus cat. 20, n. 3, δαίμονες vocat, τοῦ πονηροῦ δυνάμεις.

(3) Κατὰ τὸν Εὐτυχον. Ex Roe et Casaub. κατὰ posuimus pro καὶ quod erat in editis: quorum sensus erat: *Prætereo quæ Troade gesta sunt, et Euty-
chum*. At illa Eutychi resurrectio unum memora-
tur Pauli Troade in urbe gestum.

(4) Προφητείας. Ex cod. Ottob. ita scripsi loco προφήτας. Quis enim erat sensus, ut illi Ephesi seniores prophetæ dicerentur? Porro verbum hoc abest a codd. Roe, Casaub. et Grodec. Vellem scriptum paulo supra, καὶ τὰ τῆς πρὸς τοὺς, etc. Inferius vero post λέγον, ex cod. Coisl. addidi, ὅτι, καὶ τὰ ἐξῆς, ut minus suspensa et abrupta esset oratio.

(5) Νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν, etc. Hæc de Dei nutu et Christi nomine desunt in codd. Roe et Casaub., sicut in iisdem codicibus similia verba cat. 16; n. 12, p. 229, deleta sunt. Vide quæ in hunc locum subnotavimus.

(6) Ἀγάθου. Ex codd. Roe, Casaub. et Cyrillo ipso sup. num. 28, et cat. 13, n. 29, emendavimus editorum scripturam, Ἀγαθού, quanquam verum fortasse hujus prophetæ nomen erat, Ἀγαθός, quæ Græca vox *generosum* significat.

Ἄγρίππαν εἶπε· Ἐν ὀλίγῳ με πείσεις Χριστιανὸν γενέσθαι. Τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῷ Παύλῳ παρέσχε καὶ ἐν Μελίτη τῇ νήσῳ, διχθέντι μὲν ὑπὸ τῆς ἐχίδνης, τὸ ἀβλαβὲς ἔχειν (1), διαφορῶς δὲ ἐπὶ τῶν νοσοῦντων ἐπιτελέσαι τὰς θεραπείας. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μέχρι τῆς βασιλίδος Ῥώμης αὐτὸν κήρυκα Χριστοῦ, τὸν ποτε διώκτην, ὠδήγησεν (2)· ὃς πολλοὺς μὲν αὐτόθι τῶν Ἰουδαίων πιστεύειν εἰς Χριστὸν ἐπειθε, τοῖς δὲ ἀντιλέγουσιν ἔλεγε σαφῶς· Καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΑΒ'. Ὅτι γε Πνεύματος ἁγίου πλήρης ἦν ὁ Παῦλος, καὶ οἱ τούτῳ παραπλήσιοι πάντες ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦς (3) εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα [ὁμοούσιον (4)] πιστεύοντες, ἤκουε σαφῶς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ γράφοντος· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης (5) λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως· καὶ πάλιν· Ὁ δὲ σφραγισάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός, ὁ δούς ἡμῖν τὸν ἀβραβῶνα τοῦ Πνεύματος· καὶ πάλιν· Ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν· καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφων· Τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

ΑΓ'. Ὅτι δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑφέστηκε (6), καὶ ζῆ, καὶ λαλεῖ, καὶ προλεῖγει, πολλάκις μὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἡμῖν εἴρηται· γράφει δὲ σαφῶς πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως· ἅπερ οὐ μόνον ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν (7), ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν σχίσμασιν ὀρωμεν, ποικίλης καὶ πολυτρόπου τῆς τῶν αἰρετικῶν πλάνης οὔσης· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησιν· Ὁ ἐτέροις γενεαῖς οὐκ

actus Spiritus Paulo præstitit, ut et in Melitensi insula a vipera morsus nihil læderetur, et diversas erga ægrotantes curationes perficeret⁵⁸. Idem sanctus Spiritus, eum olim persecutorem⁵⁹, regiam usque Romam præconem perduxit: qui multis quidem ex degentibus illic Judæis ut in Christum crederent, persuasit, contradicentibus vero palam dicebat· « Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam, dicentem ad patres vestros⁶⁰, » etc.

XXXII. Quod autem esset Spiritu sancto plenus Paulus, illique similes omnes apostoli, quique post eos in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum [consubstantialem] credunt, audi ipsum aperte in epistolis scribentem: « Et sermo meus et prædicatione mea non in persuasoriis sapientiæ humanæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis⁶¹; « et iterum: Qui vero obsignavit nos in hoc Deus, qui dedit nobis arrhabonem spiritus⁶²: rursusque: Qui excitavit Jesum ex mortuis, vivificabit et mortalia vestra corpora, per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis⁶³; iterumque ad Thimotheum scribens. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum qui datus est nobis⁶⁴. »

XXXIII. Quod autem Spiritus sanctus subsistat, et vivat, et loquatur, et prænuntiet, pluries jam: nobis in superius⁶⁵ disputatis est dictum; scribit vero perspicue ad Timotheum Paulus: « Spiritus autem definite dicit, quod in posterioribus temporibus discedent quidam a fide⁶⁶. »⁶⁷ Quæ quidem non in anterioribus solum, sed etiam in nostri temporis scissuris cernimus, cum varius et multiformis hæreticorum error deprehendatur. Et rursus idem

⁵⁸ Act. xxviii, 1-9. ⁵⁹ Vid. sup. n. 26. ⁶⁰ Act. xxviii, 25. ⁶¹ I Cor. ii, 4. ⁶² II Cor. i, 22, ⁶³ Rom. viii, 11. ⁶⁴ II Tim. i, 14. ⁶⁵ Cat. 16, n. 3 et 14; sup. n. 2, 5, 28. ⁶⁶ I Tim. 4, 7. ⁶⁷ Vid. cat. 15, n. 5, 7 et 8.

(1) Ἐχειν. Ita scripsi loco ἔσχεν, nullo quamvis codice adjutus; sed postulante phrasis hujus constructione, ut esset verbum respondens sequenti, ἐπιτελέσαι. Cæterum in codd. Roe, Casaub. et Ottob. decet id verbum. Ottobonius 2 habet infra, ἐπετέλεσε.

(2) ὠδήγησεν. Roe, Ottobon. et Casaub., ἐποίησεν. Ante πολλοὺς, ex Grodec. et Ottobon. scripsimus, ὃς, cum in editis et cæteris codd. scriptum habeatur, ὡς.

(3) Καὶ οἱ μετ' αὐτοῦς. Codd. Roe et Casaub., καὶ οἱ μετ' αὐτὸν, καὶ μετ' αὐτοῦς, et qui post eum, et qui post illos. Grod. videtur legisse, καὶ οἱ δι' αὐτοῦς, et qui per illos, etc. Ottob. 2, καὶ οἱ δι' αὐτὸν, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦς.

(4) Ὁμοούσιον, consubstantialem. Vox hæc a nobis uncinis inclusa, in editis et versione Grodecii reperitur quidem, abest vero a codd. Ottobon., Roe et Casaub.; immissam in hunc locum non dubitamus. Nam vox illa non est absoluta, et quæ solitarie scribatur, ut hic posita est; sed relativa, cui semper conjungi ea res solet, cui altera consubstantialis est. Vide notata a nobis ad catech. 16, n. 23.

(5) Ἀνθρωπίνης. Ita nos scripsimus loco ἀνθρωπίνους, ex versione Grodecii, sacro textu et Cyrillo

ipso cat. 13, n. 8, ἀνθρωπίνης legente. In sequenti testimonio, verba, εἰς αὐτὸ τοῦτο. Cyrillus sumpsit ex cap. v, 5, secundæ ad Corinthios epistolæ, et in hunc locum plane similem II Cor. i, 22, transtulit. In sacro textu, pro διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, per inhabitantem, legitur, διὰ τὸ ἐνοικοῦν, propter inhabitantem. At auctor dialogi 3 De Trinit. sub nomine sancti Athanasii tom. II, p. 519, qui sanctus Maximus confessor existimatur, affirmat n. 20 et 26, in omnibus pene exemplaribus sui temporis haberi, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, alteram vero lectionem a Macedonianis invectam. Vulg. tamen legit propter. Multi Patres ut Cyrillus legere. Joan. Millius lectionem διὰ τὸ ἐνοικοῦν defendit, et ad sensum præpositionis per reducendam esse contendit.

(6) Ὑφέστηκε. Male in codicibus editis et mss., ἐφέστηκε. Omnino legendum, ὑφέστηκε, ut scripsimus ex cod. Ottob. 2, versione Grodecii et aliis locis parallelis ad quæ remittit Cyrillus; nimirum cat. hujus num. 2, ζῶν καὶ ὑφεστῶς, καὶ λαλοῦν, καὶ ἐνεργοῦν num. 5, ζῶν καὶ ὑφεστῶς, καὶ πάντοτε, etc.; num. 28, ζῶν ἐστὶ καὶ ὑφεστῶς, καὶ ἐνεργοῦν.

(7) Πρὸ ἡμῶν. Ita scripsimus ex cod. Ottobon. utroque et versione Grodecii, ita postulante contextu, quamvis in aliis codd. legatur, πρὸ ὑμῶν.

ait: « Quod aliis generationibus non innotuit filiis
 « hominum, quemadmodum nunc revelatum est
 « sanctis apostolis ejus et prophetis, in spiritu ⁶⁸,
 « etc.; iterumque: Propterea, sicut dicit Spiritus
 « sanctus ⁶⁸; ac denuo: Testificatur vero nobis et
 « Spiritus sanctus ⁷⁰. rursumque justitiæ militibus
 « acclamat aiens: Et galeam salutaris accipite, et
 « gladium spiritus, qui est verbum Dei, per omnem
 « deprecationem et obsecrationem ⁷¹; et iterum:
 « Ne inebriemini vino, in quo est luxuria: sed im-
 « pleamini spiritu, loquentes in vobis ipsis, psal-
 « mis et hymnis et canticis spiritualibus ⁷²; ac de-
 « mum: Gratia Domini Jesu, et charitas Dei, et com-
 « municatio sancti Spiritus, cum omnibus vobis ⁷³.»

XXXIV. Ex quibus omnibus, et iis quæ **281**
 prætermissa sunt longe pluribus, commendatur
 intelligentia præditis subsistens, sanctificatrix et
 efficaciter operatrix virtus Spiritus sancti (1). Nam
 tempus me dicentem deficiat, si persequi velim quæ
 de sancto Spiritu dicenda restant ex quatuordecim
 Pauli Epistolis, in quibus diversimode, integre,
 religioseque docuit. Sit autem ipsius sancti Spiritus
 potestatis munus, ut et nobis de his quæ præter-
 mittimus, ob dierum paucitatem veniam indul-
 geat, ⁷⁴ et vobis auditoribus perfectiorem rerum
 quæ supersunt notitiam infundat, ⁷⁵ cum ii qui inter
 vos studiosi sunt, ex crebriori divinarum Scriptu-
 rarum lectione ista addiscant: imo et ex præsen-
 tibus istis catechesibus, iisque quæ antea disputa-
 vimus, jam firmiorem conceperint fidem, « In unum
 « Deum Patrem omnipotentem; et in Dominum no-
 « strum Jesum Christum, Filium ejus unigenitum; et
 « in Spiritum sanctum, Paracletum. » Cum vero vox
 hæc revera et denominatio, *Spiritus*, in Scripturis
 promiscue sumatur (dicitur namque de Patre:
Spiritus est Deus ⁷⁶, ut in Evangelio Joannis est
 scriptum; de Filio quoque: « Spiritus ante faciem
 « nostram Christus Dominus, » ut ait Jeremias pro-

⁶⁸ Ephes. iii, 5. ⁶⁹ Hebr. iii, 7. ⁷⁰ Hebr. x, 13.
⁷¹ 13. ⁷⁴ Vid. sup. n. 30. ⁷⁵ Vid. cat. 4, n. 33.
 iv, 24.

(1) *Sancti Spiritus virtus*. Id est, sanctus Spiritus
 virtute plenus; non enim ad virtutem, sed ad ipsum
 solummodo Spiritum sanctum referri potest vox
subsistens, ἐνυπόστατος. Alioqui, cat. 16, n. 3, vocal
 Spiritum sanctum, *virtutem maximam*, μεγίστη
 δυνάμις. Et opposito sensu dæmones vocal, *diabo-
 licam virtutem* cat. 22, n. 7, διαβολικῆς δυνάμεως,
 vel *mali virtutes*, τοῦ Πονηροῦ δυνάμεις, cat. 20,
 n. 3, vel *adversarias virtutes*, αἱ ἀντικείμεναι δυνά-
 μεις, n. 2. Catechesi quoque 3, n. 3, *vim sanctita-
 tis*, δύναντες ἀγιότητος, dicit pro *sanctitate*.

(2) Διὰ πάσης. Ita scripsimus ex codd. Roe et
 Casaub., Ottob. 2 ac sacro textu. Editi pro διὰ, fe-
 runt καὶ Grod. videtur legisse μετά. Paulo post,
 correximus ex cod. Casaub. et duobus Ottobon. et
 sacro textu, quod scriptum erat οἶνον pro οἶνον.
 Loco Πνεύματος, ferunt Ottobon. 2, Roe et Ca-
 saubon., ἐν Πνεύματι, ut est apud Apost. Ottob. 1,
 Πνεύματι.

(3) Τεσσαρεσκαίδεκα. Roe et Casaub., δεκατεσ-
 σάρων quo vocabulo utitur cat. 4, n. 36, et su-
 pra, num. 20, de quatuordecim Pauli epistolis lo-

ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπ-
 εκαλύφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προ-
 φήταις ἐν Πνεύματι, καὶ τὰ ἐξῆς καὶ πάλιν Διὸς,
 καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάλιν Μαρ-
 τυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάλιν
 τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὀπλίταις προσφωνεῖ, λέγων·
 Καὶ τὴν περικεθλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε,
 καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα
 Θεοῦ, διὰ πάσης (2) προσευχῆς καὶ δεήσεως καὶ
 πάλιν· Μὴ μεθύσκεσθε οἶνον, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία·
 ἀλλὰ πληροῦσθε πνεύματος, λαλοῦντες ἐν ἐνω-
 τοῖς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς·
 καὶ πάλιν· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἡ
 ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος μετὰ πάντων ὑμῶν.

ΛΔ'. Δι' ὧν ἀπαντων, καὶ τῶν παραλειφθέντων
 πλειόνων, συνίσταται τοῖς νοοῦσιν ἢ ἐνυπόστατος, καὶ
 ἁγιοποιὸς, καὶ ἐνεργητικὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύ-
 ναμις. Ἐπιλείψει γὰρ με διηγούμενον ὁ χρόνος, εἰ
 ἐδουλόμην λέγειν τὰ λείποντα περὶ ἁγίου Πνεύματος
 ἐκ τῶν Παύλου τεσσαρεσκαίδεκα (3) Ἐπιστολῶν ἐν
 αἷς ποικίλως, καὶ ἀνελλιπῶς, καὶ εὐλαβῶς ἐδίδαξεν.
 Ἔργον δ' ἂν εἴη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος, ἡμῖν μὲν ἐφ' οἷς ἐνελλείπομεν, διὰ τὸ τῶν
 ἡμερῶν (4) ὀλίγον δοῦναι συγγνώμην ὑμῖν δὲ τοῖς
 ἀχροταῖς τῶν λειπόντων τελειοτέραν ἐνθεῖναι τὴν
 γνῶσιν τῶν σπουδαίων ἐν ὑμῖν ἐν τῆς πυκνοτέρως
 τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσεως ταῦτα μανθανόντων·
 ἤδη δὲ καὶ ἐκ τῶν παρουσῶν τούτων κατηχῆσεων,
 καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων ἡμῖν, βεβαιωτέραν
 τὴν πίστιν ἐχόντων, εἰς ἓνα (5) Θεὸν Πατέρα παντο-
 κράτορα καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ (6) τὸν μονογενῆ καὶ εἰς
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν Παράκλητον. Τῆς λέξεως
 μὲν τε καὶ ὀνομασίας αὐτῆς, τῆς τοῦ Πνεύματος,
 ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κειμένης ἐπικοινωνῶς (λέγεται
 γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα ὁ Θεός, ὡς ἐν τῷ
 κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπτα: καὶ περὶ τοῦ
 Υἱοῦ, Πνεῦμα πρὸ προσώπου (7) ἡμῶν Χριστός

⁷¹ Ephes. vi, 17, 18. ⁷² ibid. 18, 19. ⁷³ II Cor. xiii,
 cat. 18, n. 17; cat. 1, n. 6; cat. 13, n. 8. ⁷⁶ Joan.

quens. Mox iidem codd. pro εὐλαβῶς, habent, εὐ-
 σεβῶς.

(4) Τῶν ἡμερῶν ὀλίγον. Cod. Ottob. 2 et Grod.,
 τῶν ἡμερῶν εἰρημένων ὀλίγον.

(5) εἰς ἓνα. Male in editis ante εἰς ἓνα additur
 τῶν, quod ex Ottob. cod. delevimus. Satis conve-
 niret articulus τῶν.

(6) Τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. In editis additur, τοῦ Θεοῦ.
 Quæ cum inutilem ac inelegantem ejusdem rei re-
 petitionem contineant, alterutrum vel αὐτοῦ vel τοῦ
 Θεοῦ, resecandum fuit: primum omittit Grodecius,
 postremum codd. Ottob., Roe et Casaub. quos se-
 cuti sumus Paulo post, verbum τὸ ὁμοούσιον, inter
 ἅγιον et τὸν Παράκλητον importune interjectum,
 codd. Ottob., Roe et Casaub. auctoritate rejicimus,
 et loco καὶ ante Παράκλητον, articulum qui deest
 ex iisdem supplevimus. Illud ὁμοούσιον, huic loco
 extraneum esse brobat, primum quod verba Sym-
 boli a Cyrillo citata interrumpat: deinde quod ab-
 solute et solitarie ponatur, contra vim et hujus
 vocabuli, ejusque ponendi morem.

(7) Πνεῦμα πρὸ προσώπου, etc. Grodecius le-

Κόριος, ὡς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ὁ δὲ Χαράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἴρηται, τῆς δὲ ἐν τῇ πίστει τάξεως εὐσεβῶς νοουμένης, καὶ τὴν Σαβελλίου πλάνην ἀπελαυνούσης· ἐπανέλθωμεν τῷ λόγῳ πρὸς τὸ νῦν καταπεῖγον, καὶ ὑμῖν συμφέρον.

ΛΕ'. Βλέπε μή ποτε κατὰ τὸν Σίμωνα προσέρχῃ τοῖς βαπτίζουσιν ὑποκρινόμενος, ἡ δὲ καρδία σου οὐ ζητῇ (1) νῆν ἀλήθειαν. Ἡμέτερον τὸ διαμαρτύρασθαι, σὸν δὲ τὸ ἀσφαλίζεσθαι. Εἰ ἔστηκας ἐν πίστει, μακάριος τυγχάνεις· εἰ πέπτωκας ἐν ἀπιστίᾳ, ῥῖψον τὴν ἀπιστίαν ἀπὸ τῆς σήμερον, καὶ πληροφορήθητι. Κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, ὅταν προσέλθῃς ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων (2), ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων (ἀπανταχοῦ γὰρ ἡ χάρις, καὶ ἐν κώμαις, καὶ ἐν πόλεσι· καὶ ἐπὶ ἰδιωτῶν καὶ ἐλλογίμων, καὶ ἐπὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων· ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἡ χάρις, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων ἡ δόσις)· σὺ μὲν προσέρχου τῷ βαπτίζοντι· προσέρχου δὲ, μὴ προσέχων τῷ προσώπῳ τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ μένησο τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τούτου περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. Τοῦτο γὰρ ἔτοιμον πάρεστι σφραγίσαι σου τὴν ψυχὴν· καὶ δίδωσι (3) σφραγιδα ἣν τρέμους· δαίμονες, ἐπουράνιόν τινα καὶ θείαν, καθὼς καὶ γέγραπτα· Ἐν τῷ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.

ΛΖ'. Ἀλλὰ δοκιμάζει τὴν ψυχὴν, οὐ βάλλει τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Εἰ ὑποκρίνη, νῦν ἀνθρώποι σε βαπτίζουσι, τὸ δὲ Πνεῦμά σε οὐ βαπτίσει. Ἐάν δὲ ἐκ πίστεως προσέλθῃς, ἄνθρωποι μὲν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸ φαινόμενον, Πνεῦμα δὲ ἅγιον δίδωσι τὸ μὴ φαινόμενον. Εἰς μεγάλην ἐξέτασιν ἔρχη, εἰς μεγάλην στρατολογίαν, κατὰ τὴν μίαν ὥραν ἣν ἔαν ἀπολέσῃς, ἀκατόρθωτόν σοι τὸ κακόν· ἔαν δὲ καταζωθῆς τῆς χάριτος, φωτίζεται σου ἡ ψυχὴ, λαμ-

⁷⁷ Thren. iv, 20. ⁷⁸ Joan. xiv, 26. ^{78*} Procat. n. 16. ⁷⁹ Vid. Procat. n. 15, et cat. 3, n. 3 et 4. ⁸⁰ Ephes. 1, 13. ⁸¹ Matth. vii, 6. ⁸² Vid. Procat. n. 2 et 4.

git, Πνεῦμα προσώπου, *Spiritus faciei*, quemadmodum citatur hic locus cat. 13, n. 7.

(1) Οὐ ζητῇ. Editi et alii codices, ζητεῖ, quod libroriorum mendum esse non dubitantes, correximus.

(2) Ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, etc. Grodecus tres illas voces in accusandi casu sing. num. videtur legisse, ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον, etc., vertens ad *episcopum*, aut *presbyterum*, aut *diaconum*. Non leviter prætercunda varietas. Quosnam enim episcopos ab Hierosolymitano diversos adire poterant ut baptizarentur, ii qui Hierosolymis a Cyrillo ad baptismum præparabantur? Receptam tamen lectionem ne immutarem, suasit sequens phrasis in plurale numero pariter expressa ἐπὶ ἰδιωτῶν, etc. Poterant vicini episcopi Hierosolymam accedere, episcopum loci in conferendo baptismo adjuturi; vel baptizandos suos eo instructionis causa mittere, suis deinde in Ecclesiis baptizandos; quemadmodum presbyteri et diaconi pagorum rectores ex hoc loco videntur fecisse. Nota, non alios nominari baptismatis ministros, præter episcopos, presbyteros et diaconos; quorum aliqui non idiotæ modo, sed et servilis conditionis essent.

(3) Δίδωσι, etc. Codd. Roe, Casaub. et Grodec,

pheta ⁷⁷; deque Spiritu sancto: *Paracletus vero, Spiritus sanctus* ⁷⁸, ut dictum est), ordo autem qui in fide est religiose intellectus (4), etiam Sabellii errorem ablegat; ad ea quæ nunc urgent et vobis conducibilia sunt, revertatur oratio.

XXXV. Cave, ne quando Simonis exemplo ad baptismi ministros simulatus accedas, cor autem tuum veritatem non requirat. ^{78*} Nostrum est contestari, tuum autem cavere. Si steteris in fide, beatus es; si ex infidelitate cecideris, jam ab hoc die infidelitatem abjice, et firmam indue persuasionem. Nam circa tempus baptismatis, quando accesseris ad episcopos, vel presbyteros, vel diaconos (omnibus namque locis datur gratia et in pagis et in urbibus et per imperitos et per cruditos, et perservos ac liberos: quandoquidem non est hæc ex **282** hominibus gratia, sed a Deo per homines facta largitio); ⁷⁹ tu itaque ad baptizantem accede, accede vero ad vultum visibilis hominis nullatenus attendens; sed memor esto hujus Spiritus sancti de quo nunc dicimus. Hic enim paratus adest, qui animam tuam consignet; dabitque tibi cæleste quoddam et divinum, quod dæmones contremiscunt, signaculum: uti et scriptum est: *In quo etiam cum credideritis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto* ⁸⁰.

XXXVI. Verum probat animam, non projicit margaritas ante porcos ^{81, 82}. Si fletus accedis, nunc quidem te baptizabunt homines, at Spiritus te non baptizabit; si vero ex fide accesseris, homines quidem quantum ad id quod oculis cernitur ministrabunt (5); Spiritus vero sanctus id quod sub aspectum non cadit, daturus est. Ad magnum examen, magnæ in militiæ delectum, unius horæ articulo venis: quam horam si tibi perire pateris,

δίδωσι σοι, dabit tibi.

(4) *Ordo qui in fide est pie intellectus*. Sufficere ait ad confutandum Sabellium, ordinem articulo-rum Symboli recte intellectum. Tres enim personæ, suis quæque characteribus distinctæ, fidei nostræ proponuntur. Ipsa Patris et Filii nomina diversas personas animo substituunt. Filio soli tribuitur incarnatio et passio. Spiritus sanctus dicitur in prophetis locutus; quod argumentum est, ipsum, non illatum aut operationem Patris et Filii esse, sed viventem et loquentem personam. Hæc sere Cyrilliana sententia.

(5) *Homines quantum ad visibilem ritum ministrant*, etc. Ex his Rivetus oppugnat catholicam de effectu sacramentorum *ex opere operato* doctrinam: quasi aliunde sacramentorum vim, quam ab efficacia Spiritus sancti, actionem ministri ex divinis promissionibus comitante, desumamus. Cæterum nemo vim sacramentalium materialium Cyrillo magis ursit, cat. 3, n. 3: aquam per invocationem Trinitatis, vim sanctitatis acquirere docet, cat. 21, n. 3, sacrum chrisma post invocationem, sancti Spiritus efficiens esse, propter divinitatis ejus presentiam, etc.

inemendabile tibi malum (1) ; sin vero gratia dignatus fueris, illustrabitur anima tua, vim quam non habebas accipies. ⁶³ Arma sumes dæmonibus terribilia, quæ si non abjeceris, habueris autem in anima signaculum (2), non accessurus est dæmon; horrore enim refugiet: quippe cum in spiritu Dei dæmonia ejciantur ⁶⁴.

XXXVII. Si credideris, non solum remissionem peccatorum accipies, sed etiam humanis viribus superiora efficies. Utinam vero etiam dignus sis prophetiæ dono. Tantum enim accipies gratiæ, quantum capere poteris, et non quantum ego dico; fieri enim potest me parva dicere, te vero inajora accipere: quoniam mercatura quædam ampla est fides, Permanebit tibi jugiter custos ac defensor, Paracletus: ⁶⁵ de te uli de proprio milite sollicitus erit, de ingressibus tuis, et de ingressibus ⁶⁶, et de insidiantibus; daturusque tibi est omnis generis gratiarum dona, si non illum per peccatum contristaveris; scriptum est enim: « Et ne contristetis « Spiritum sanctum Dei. in quo obsignati estis in « diem redemptionis ⁶⁷ ». Quidnam igitur est, dilecti, gratiam tueri? Parati ad suscipiendam gratiam, semelque susceptam non abjiciatis.

XXXVIII. Ipse autem universorum Deus, qui locutus est in Spiritu sancto per prophetas; qui illum in apostolos misit in die Pentecostes his nostris in locis: eundem nunc quoque ad vos emittat; perque hunc et nos **283** custodiat, communem omnibus nobis beneficentiam imperliens: ut omni tempore sancti Spiritus fructus reddamus; charitatem gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, continentiam ⁶⁸, in Christo Jesu Domino nostro; per quem et cum quo, una cum sancto Spiritu, gloria Patri et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

⁶³ Vid. cat. 3, n. 13; et cat. 21, n. 4. ⁶⁴ Matth. xii, 28. ⁶⁵ Vid. cat. 21, n. 7. ⁶⁶ Psal. cxx, 8. ⁶⁷ Ephes. iv, 30. ⁶⁸ Gal. v, 22, 23.

(1) *Inemendabile tibi malum.* Quia videlicet baptismus non iteratur, ut dixit *procat.* n. 7, ac licet per pœnitentiam remittantur peccata, manent tamen peccatorum maculæ, ut post curatum vulnus cicatrices, quas solum baptisma delct, cat. 18, n. 20. Cæterum per pœnitentiam reparari potest peccatum post baptismum commissum: quod remedium, cum sacrorum mysteriorum privatione conjunctum indicat; eoque ne opus habeant, cavet cat. 23, num. 23. Petrum apostolum, qui tamen sacram communionem degustaverat, per pœnitentiam in integrum restitutum monet cat. 2, n. 19. Et cat. 13, n. 9, Judam proditorem, quem salutari cibo et sanguine pastum notat n. 6 ad pœnitentiam et confessionem invitat.

(2) Intellige, incorruptum et incontaminatum, cat. 21, n. 7.

(3) Ἐχθρς. Ita pro ἔχθρς scripsimus, nulla codicis auctoritate, sed postulante syntaxeos ratione: alias nihil vulgarius in codd. mss. quam η in εi mutationes. Pro καὶ δὲ. Roc, Casaub., Ottobon., Grodec.,

δάνεις δύναμιν ἢ οὐκ εἶχες. Λαμβάνεις ὄπλα φρικώδη τοῖς δαίμοσι· καὶ ἐὰν μὴ ρίψῃς τὰ ὄπλα, ἔχθρς (3) δὲ τὴν σφραγίδα ἐπὶ ψυχῆς, οὐ προσέρχεται δαίμων· πτήσσει γάρ· καὶ δὴ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλεται τὰ δαιμόνια.

ΑΖ'. Ἐὰν πιστεύσῃς, οὐ μόνον λαμβάνεις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ ποιεῖς καὶ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον· γένοιτο δὲ σε ἄξιον εἶναι καὶ προφητικοῦ χαρίσματος. Λαμβάνεις γὰρ τοσοῦτον τῆς χάριτος, ὅσον χώρεῖς, καὶ οὐχ ὅσον ἐγὼ λέγω. Ἐγχωρεῖ γὰρ ἐμὲ μὲν μικρὰ λέγειν, σὲ δὲ μεῖζονα λαμβάνειν· ἐπειδὴ πραγματεία πλατεῖα ἢ πίστις (4). Παραμένει σοι διὰ παντὸς ὁ φρουρὸς ὁ Παράκλητος· περὶ σοῦ μεριμνᾷ, ὡσπερ ἰδίου στρατιῶτου· περὶ τῶν ἐσόδων σου, καὶ περὶ τῶν ἐξόδων σου, καὶ περὶ τῶν ἐπιβουλευόντων· καὶ δίδωσί σοι παντοίας χαρισμάτων δόσεις, ἐὰν μὴ δι' ἁμαρτίας αὐτὸν λυπήσῃς· γέγραπται γάρ· Καὶ μὴ λυπεῖτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Τί οὖν ἐστίν, ἀγαπητοί, τὸ διατηρῆσαι τὴν χάριν; Ἐτοιμοὶ γίνεσθε εἰς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν χάριν· καὶ δεξάμενοι, μὴ ἀποβάλητε ταύτην.

ΑΠ'. Αὐτὸς δὲ τῶν ὄλων Θεὸς, ὁ λαλήσας ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διὰ τῶν προφητῶν, ὁ ἐξαποστείλας αὐτὸ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐνταῦτα τοῦτο καὶ νῦν αὐτὸς ἐφ' ὑμᾶς ἐξαποστείλει· καὶ διὰ τούτου καὶ ἡμᾶς (5) τηρήσειε, κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν παρασχὼν τὴν εὐεργεσίαν· ἵνα πάντοτε τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποδῶμεν· ἀγάπην, χαρὰν εἰρήνην, μακροθυμίαν, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πίστιν, πραύτητα, ἐγκράτειαν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα τῷ Πατρὶ καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

ἐπειδὴ, propterea quod.

(4) *Ἡραγματεία πλατεῖα ἢ πίστις.* In codd. deest *πραγματεία*, in codd. vero Roc et Casaub., *πλατεῖα*: utrumque in Grodecii versione conjunctum, et in cod. Ottobon. confusum; habet enim, *πραγματεία πλατεῖα*. Perspicuum est hic Cyrillum respicere ad parabolam innarum a domino peregrinante servis distributarum, cum mandato ut negotiarentur dum veniret: qua in negotiatione quisquis plura revertenti domino exhibuit, plura retulit ab eodem. Sic et dona in baptismo pro mensura fidei ac dispositionis distribui ait cat. 4, num. 5. Vide et cat. 5, n. 11, et cat. 13, num. 23. Priscis illis temporibus communia erant illa sancti Spiritus dona.

(5) *Καὶ ἡμᾶς.* Ita scripsimus ex Roc, Casaub. et Grodec., loco ὑμᾶς. Cyrillus in verbis, καὶ διὰ τούτου, orationem convertit a baptizandis quos solos alloquebatur, ad fideles qui gratiam acceperant, in quibus ipse comprehendebatur; deinde ad totum auditorium, in verbis, κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν. Pro ἅπασιν, habet Roc, ἀπασαν.

CATECHESIS DECIMA OCTAVA.

De Resurrectione generali, Ecclesia catholica, et vita æterna.

MONITUM.

I. In hac catechesi, omnium, quæ ad præparationem baptizandorum pertinent postrema, quæ supererant explicandæ Symboli partes absolvit auctor. Primum de carnis resurrectione dicit; quod præcipuum catholicæ Ecclesiæ documentum adversus gentiles, Samaritanos, et hæreticos tuetur (num. 1. 4). Gentilium objectiones ab rei ipsius difficultate petitas, invictis refellit argumentis, ex omnipotentia et justitia Dei, insita unicuique resurrectionis conscientia, diversis naturæ exemplis, et ipsa hominis formatione, desumptis (num. 5-11). Samaritanos ex libris Mosis, quos solum agnoscebant, confutat (num. 12, 13). Tandem hæreticos qui prophetis et Novo Testamento utebantur, diversis horum librorum testimoniis et exemplis convincit (num. 14-17). Tum, explicato redivivorum corporum in justis et in impiis discrimine, nata ex re ad corpus nostrum decore tractandum exhortatione hoc argumentum concludit (num. 18-20).

II. Hinc postulata ab auditoribus Symboli redditione, Ecclesiæ articulum explanat: unde Ecclesiæ ortum nomen, tum primum in Scripturis auditum, cum Aaronem Deus in sacerdotem constituit; quare catholica dicatur (num. 21-24); quomodo rejectæ Judæorum Ecclesiæ Christiana successerit, quam constanter in Ecclesia quæ catholica appellatur, sit permanendum; quam illa donis, virtutibus, patientia, et honore a Deo exornata sit (num. 25-27).

III. Postremo de vita æterna, quæ in Ecclesia catholica eruditis ac recte viventibus proposita est, disserit (num. 28, 29); multiplices, quas Deus nobis sua benignitate contulit, illius assequendæ rationes breviter describens (num. 30, 31).

IV. Absoluta Symboli expositione, promittit audientibus brevem mysteriorum quæ mox suscepturi erant, tum cum ea suscipient expositionem (num. 32); ac fusiores postea, per totam paschalem hebdomadam in quinque vel sex mystagogicis catechesibus eorundem declarationem (num. 33): atque ista fausta quadam, ob suscipienda proxime baptismi bona, gratulatione concludit (num. 34 et 35).

V. Animadversione digna in hac oratione plura occurrunt: in primis accurata prorsus de resurrectione, et redivivorum corporum dotibus disputatio (num. 18); pænarum inferni æternitas (num. 19); maculæ peccatorum animæ et corpori adhærentes, solius baptismi vi abolitæ (num. 20); vis sanctorum corporibus insita, signis se prodens (num. 16). Ecclesiæ catholicæ, ab hæreticorum conventiculis segregatæ, sanctitas, latitudo nullis terminis definita, et prædicatio sine defectu (num. 21 et 17). Symboli redditio matutinis horis Sabbati sancti, vigilia a Parasceve in Sabbatum sanctum, et continuatum utriusque diei jejunium (num. 27-30); institutiones baptizandis, cum proxime baptizandi essent, in ipsa nocte paschali datæ; tandem catecheseon sequentium promissio. Habita est instante Paschatis festo, cum proxime baptizandi essent quos præparabat, præteritis jam Quadragesimæ diebus, ex num. 32, cum ex superpositione jejunii Parasceves et ex vigilia, jam magnum laborem suscepissent (num. 17); adeoque Sabbato sancto, et matutinis horis, sub finem sacræ vigiliæ.

VI. Mirabile erit fortassis, quod auctor prius de carnis resurrectione quam de Ecclesia 284 dicat, cum in symbolo Hierosolymitano, quemadmodum ab ipso recitatur num. 22 articulus Ecclesiæ resurrectionis articulum anteat. Cujus rei fateor nullam mihi satis idoneam suppetere rationem; quæ nulla forte alia est præter argumenti dignitatem et copiam, quod maximam revera occupat catechesis partem. Nam nullam in ipsa catechesi ordinis perturbationem accusare possumus, cum auctor num. 22, de Ecclesia dicere incipiens, de resurrectione carnis se jam dixisse agnoscat; et disputatio de vita æterna num. 28 omnino connexa sit, et transitionis vinculo conjuncta cum disputatione de Ecclesia. Tres quodammodo conclusiones habet oratio, duas per votum æternæ vitæ desinentes (num. 20 et 31), et tertiam quæ sola est vera conclusio, per glorificationem Trinitatis.

VII. Fossius dissertatione prima de tribus Symbolis, catechesim hanc suspectam habet propter expositionem articulorum Symboli, qui Spiritus sancti mentionem subsequuntur: qui nempe, ut existimat, Symbolo non accesserunt nisi post concilium C P.; quamobrem censet Cyrillum Hierosolymitanum hæc Symbolo suæ Ecclesiæ in vitæ extremo apponere potuisse, eaque interpretari; vel potius Joannem patriarcham, sive alium Hierosolymitanum episcopum, ista ex Symbolo C P. addidisse. cum eorum quoque interpretatione, quo catechesim plenior, planiorumque Hierosolymitana deinceps Ecclesia haberet. Ac scrupulum istum, quem ita appellat, nonnihil confirmari censet, quod his quæ cat. 17, post num. 34 addita sunt ad baptizandos monitis, illam ultimam fuisse catechesim quodam modo appareat,

VIII. At non dignus fuit scrupulus in quem tantus vir offenderet. Non Nicænum Cyrillus explicat

symbolum, quod revera nonnisi post concilium C P. accessiones accepit, sed Hierosolymitanum; quod veluti alia fere omnia Ecclesiarum symbola, quatuor articulos post Spiritum sanctum complectebatur. Hos concilium C P. non a se inventos, sed ex usu communi sumptos Nicæno symbolo addendos judicavit: iique aliis longe verbis, alioque ordine in symbolo C P, atque in Hierosolymitano recensentur. Eodem argumento Vossius in dubitationem adduceret 16 et 17 catecheses, in quibus exponuntur, ad articulum Spiritus sancti, hæ voces. Qui locutus est in prophetis, quæ Nicæno symbolo pariter nonnisi a tempore concilii C P. accessere. Item catechesis 15 partem, a num. 17 ad finem, et cat. 4 num. 15, in qua exponuntur verba, Cujus regni non erit finis, in Nicæno symbolo pariter prætermissa. Clausada vero catechesis 17 nihil habet quod catecheson ad baptizandos finem demonstret. Quæ in ea continentur ad illos monita, extrema non quæ a catechista proficisci deberent, cum tam multa præterea in hac catechesi a num. 32 illis significet: sed nata sunt ex ipsa catechesi; quæ cum promissionem Spiritus sancti bonorum in baptismo conferendorum contineret num. 15 quibus modis ea promereri et conservare possent, admonendi fuere. Nihil autem in hac catechesi exstat, quod a reliquarum stylo abhorreat, imo eadem dicendi proprietas, idem disserendi, probandi et arguendi modus. Quæ de resurrectione carnis disserit, compendium sunt eorum quæ cat. 4, num. 30 et 31, ea de re brevius disputata sunt; quæque num. 3 fusius se explanaturum in consequentibus catechesibus promiserat, ut omitam hanc catechesim sub nomine Cyrilli citari.

IX. Rivetus, ea quæ num. 32 et 35 continentur, ob promissionem mystagogicarum catecheseon, quas ille omnino Cyrilli esse non vult, infarta esse luce meridiana clarius putat. Sed neque codicem ullum, in quo hæc prætermittantur, citat, neque vero citare potuit in testimonium. Tota ejus ratio hæc est: sub num. 31 finem votum catechistæ pro vita æterna contineri, quod naturali ordine subsequi debeant, non ea quæ num. 32 et 33, sed quæ num. 34 continentur. Eodem argumento non hæc solum quæ sublata vult, sed totam orationis partem quæ de Ecclesia et vita æterna agit, labefactare poterat: eodem enim modo num. 20 æternæ vitæ voto concluditur, quod cum num. 34 aptissime colligari potest. Nihil autem est in num. 32 et 33 quod non e re maxime sit, quodque baptizandos audire non maxime conveniret. Quæ antequam ad baptismum accederent se moniturum dicit auctor, aliarum Ecclesiarum exemplis confirmantur. Eadem quæ in reliquis catechesibus, et Cyrilli operibus orationis forma observatur, eadem locutiones. Observatio de mysteriis Eucharistiæ ab Hierosolyma profectis num. 33 similibus auctoris observationibus toto Catecheseon corpore sparsis, gemina mentio loci resurrectionis num. 33 Hierosolymæ dicentem arguit; ut nihil mihi videatur Riveti levitate insulsius.

X. Emendata est hæc catechesis ad codd. Coisl., Ottob. duos, Roe, Casaub., Colb., Bodleianum, Morelii editionem, et varias lectiones Genovesani libri. Sed cod. Coisl. initio hujus catechesis mutilus, hanc orationem non repræsentat nisi ab his verbis num. 12 med., τῆρῆσθ θεός, ἐν ξύλῳ etc. Citatur hæc catechesis, suppresso tamen Cyrilli nomine, a Ruffino, et sancto Nilo, Elia Cretensi, aliisque: et sub ejus nomine ab Antonio Melissa.

285 ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΗ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱερουσόλοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ, Καὶ εἰς μίαν (1) ἁγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν· καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ Χεὶρ Κυρίου, καὶ ἐξήγαγέ με ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου· καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὄστέων ἀνθρώπων, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XVIII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata in illud : Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam : Et in carnis resurrectionem : Et in vitam æternam. Et lectio ex Ezechiele : « Et facta est super me manus « Domini, et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi : et hic erat plenus ossibus « hominum ⁸⁹, » etc.

Α'. Ῥίζα πάσης (2) τῆς ἀγαθοεργίας, ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς. Ἡ γὰρ προσδοκία τῆς μισθαποδοσίας νευροῖ τὴν ψυχὴν εἰς ἐργασίαν ἀγαθὴν. Ἐτοιμος μὲν γὰρ ἅπας ἐργάτης εἰς τὸ ὑπομεῖναι τοὺς καμάτους, ἐὰν προβλέπῃ τῶν καμάτων τὸν μισθόν· τοῖς δὲ ἀμισθὶ κάμνουσι, προκαταπίπτει καὶ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος. Στρατιώτης ἐπαθλα προσδοκῶν, εἰς πολέμους ἔτοιμος· οὐδεὶς δὲ ἀκρίτῳ βασιλεῖ στρατεύμενος, τῷ μὴ παρέχοντι βραβεῖα τῶν καμάτων, ἔτοιμος εἰς τὸ ὑπερακυθανεῖν. Οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ πιστεύουσα μὲν εἰς ἀνάστασιν, φεῖδεται ἑαυτῆς εἰκότως· ἀπιστοῦσα δὲ τῇ ἀναστάσει, γίνεται ἔκδοτος εἰς ἀπώλειαν. Ὁ πιστεύων, ὅτι μένει τὸ σῶμα εἰς ἀνάστασιν, φεῖδεται τῆς στολῆς, καὶ οὐ μολύνει τοῦτο πορνείαις· ὁ δὲ ἀπιστῶν τῇ ἀναστάσει, δίδωσιν ἑαυτὸν εἰς πορνείας, ὡς ἀλλοτρίῳ παρακεχημέτιος τῷ ἰδίῳ σώματι. Μέγα τὸ ἴδιον τῆς ἁγίας (3) καθολικῆς Ἐκκλησίας παράγγελμα καὶ διδάγμα, πίστις περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως· μέγα καὶ ἀναγκαιότατον, ὑπὸ πολλῶν μὲν ἀντιλεγόμενον, ὑπὸ δὲ τῆς ἀληθείας πιστοποιούμενον. Ἀντιλέγουσιν Ἕλληνες, ἀπιστοῦσι Σαμαρεῖται, διασύρουσιν αἰρετικοί. Ποιοῦσι δὲ ἡ ἀντιρρήσις, ἀλλὰ μοιροειδῆς ἡ ἀλήθεια.

Contradicunt Græci, **286** non credunt Samaritæ, distrahunt hæretici. Multiplicis generis contradictio est, sed simplex et uniformis veritas.

⁸⁹ Ezech. xxvii, 1 sqq. Confirmatur hæc lectio hujus catech. n. 11 et 15. ⁹⁰ Vid. cat. 5, n. 4. ⁹¹ Vid. cat. 4, n. 30. ⁹² Vid. cat. 4, n. 22 et 30.

(1) Καὶ εἰς μίαν. Pearsonius, *Expos. in Symbolum* pag. 17, titulum hujusce catecheseos, ex aliquo ms. citans, ita refert, σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ εἰς μίαν, etc. Sed hic extra locum est mentio Spiritus sancti. Post καθολικὴν, Ottob. 1, solus addit καὶ ἀποστολικὴν, et apostolicam. Qua de re vide notam nostram ad num. 22. Ante σαρκός, præpositionem εἰς adjecimus ex codd. Roe, Casaub., Grod. et Cyrillo, hujus catech. num. 22. In Ezechielis testimonio, verba, ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθηκέ με, propter repetitionem vocum μὲν ἐν in editis prætermissa, restituimus ex Roe, Ottob. et Casaub. Ita legisse Cyrillum patet ex cat. 16, n. 30.

(2) Πάσης. Vocem πάσης addidimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod.

A l. Radix totius bonæ operationis est spes resurrectionis reddendæ ; namque mercedis expectatio animam roborat ad bona opera suscipienda. ⁹⁰ Etenim ad labores perferendos operarius quisque paratus est, si laborum præmium prospexerit ; iis vero qui nulla proposita mercede laborant, animus una cum corpore ante concidit. Miles certaminis præmia expectans ad bella promptus efficitur ; ne mo vero militans illi regi, qui judicii negligens laborum præmia non rependit, pro illo mortem obire paratus est : sic et anima omnis quæ in resurrectionem credit, sibi ipsi merito moderatur et temperat ; ⁹¹ quæ vero resurrectioni non credit, se ultro in perditionem dedit. ⁹² Qui credit corpus ad resurrectionem manere, stolæ huic ac vesti illi parcit, nec ipsum scortationibus contaminat ; qui vero resurrectioni non credit, semetipsum in fornicationes tradit, proprio corpore abutens quasi alieno. Magna igitur sanctæ catholicæ Ecclesiæ præceptio et institutio est, fides de resurrectione mortuorum magna, inquam, et perquam necessaria ; quæ multorum revera contradictionibus oppugnetur, sed a veritate comprobatur plenissime. (4)

(3) Τῆς ἁγίας. Deest id verbum in codd. Roe, Casaub., Colb., Grod., Morel. et in cod. Ottob. 2, sed habetur in 1, quod vetustius est.

(4) *Contradicunt Græcis*, etc. Quæ Græcorum fuerit in credenda corporum resurrectione repugnantia, et Christianorum in ea ipsis persuadenda labor, testis sanctus Lucas in Actis cap. xvii, 32, et cap. xxvi, 24 ; testes epistolæ Pauli, et omnium, qui pro Christiana religione apologias scripsere, libri. Quod ad Samaritas attinet, omnes ecclesiastici auctores negatam ab eis resurrectionem testantur : iidem vero, Cyrillo teste, num. 12, animorum immortalitati non adeo pugnaciter oblucebantur. At eam quoque ab eis sublatam referunt Philastrius, hæresi vii ; Leontius, *De sectis*, action. 2 ; Cosm. Ægyptius, lib. vi, p. 272. Eruditus vero

II. Et hæc quidem nobis opponunt Græci una cum Samaritanis. Cecidit homo qui mortuus est, putruitque, ac universim in vermes resolutus est; ipsi quoque vermes interiire: tanta corpus excepit putrefactio, interitusque; quomodo igitur resurgit? Naufragium passos devoraverunt pisces, ipsique ab aliis devorati sunt. Eorum qui cum feris colluctati sunt, ursi et leones ipsa etiam ossa comminantes absumpsere; vultures et corvi, comesis lumi projectorum cadaverum carnibus, in universum orbem avolaverunt: unde colligetur id corpus? fieri enim potest, ut avium quæ illud adederunt, alia in India mortua sit, alia in Perside, et alia in Gothia. Aliorum qui flammis exusti sunt, ipsum quoque cinerem dissipavit imber vel ventus: undenam id corpus coagmentabitur?

III. Tibi sane homuncioni exiguo et imbecilli, procul est a Gothia Indica tellus, et Hispania a Perside. Deo autem, qui terram omnem in pugillo continet⁹³, omnia sunt proxima. Ne igitur comparatum ad tuam imbecillitatem Deum arguas impotentiam; sed ad illius potentiam potius attende. Deinde, sol cum exiguum sit Dei opus, uno radiorum conjectu totum orbem calore replet; aer quoque quem fecit Deus omnia quæ in mundo sunt ambit: ⁹⁴ Deus vero, qui et solis et aeris conditor est, proculne absit a mundo? Supponas velim diversa seminum grana commista esse (tibi enim circa fidem infirmo infirma quoque exempla propono), diversaque semina illa uno in tui pugillo contineri. Estne tibi qui homo es ardua, vel contra facilis res, tuo pugillo contenta discriminare, et

⁹³ Isa. xl, 12. ⁹⁴ Vid. cat. 6, n. 3; cat. 15, n. 25.

P. le Quien, in suis ad Joan. Damascenum lib. *De hæresibus*, n. 9, notis, animadvertit hodiernos Samaritanos, ut ex eorum auctoribus colligitur, resurrectionem quidem corporum inficiari, animam vero immortalem existimare, imo et pro defunctis precari. Hæreticos vero Cyrillus ait resurrectionem convellere, διασύρουσιν: quod significat, vel argumentis et dictionibus oppugnare, vel falsis interpretationibus eludere, vel tandem partim agnoscere, partim destruere. Quamvis autem multi hæretici resurrectionem sustulerint, pauci fuere qui nomen ipsum non retinuerint, resurrectionem animæ applicantes: ut testatur Tertull. *De resurr. carnis*, cap. 2, *dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ*. Quapropter illos vocal *Saducæorum sententiæ partiaros*. Primum Hymenæus et Philetus, I Tim. ii, 18, *resurrectionem jam factam esse dicebant*, nimirum, ut puto, in mundi conversione ab idolorum cultu. Sic Menander discipulos suos aiebat resurrectionem accipere per baptismum quod in eum esset, et ultra non posse mori, sed perseverare senescentes et immortales, apud Iren., lib. i, cap. 23, num. 5; Seleuciani ex Philastrio, iii, Cl. hæres. viii, non aliam agnoscebant resurrectionem, quam perpetuitatem generis humani propagatione conservatam. Alii resurrectionem in futuro sæcula admittebant, sed animæ solius: ita omnes prorsus Gnostici, teste Irenæo, lib. i, cap. 22, num. 1, et lib. v, cap. 2; et Tertull. loco indicato. Id de Simone Mago certum est ex auctore Clementin. hom. 2, num. 22; de Basilide, ex Iren. lib. i, cap. 24, num. 5; de Saturnino, ex auctore append. Tertull. *De præscript.*, cap. 46; Carpocrate, ex Epiph. indicul.

B'. Καὶ λέγουσι πρὸς ἡμᾶς ταυτὰ Ἕλληνας ὁμοῦ καὶ Σαμαρεῖται· Πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος ὁ τελευταῖος, καὶ σέσηπε, καὶ εἰς σκώληκας ὄλωσ' ἀνελύθη, καὶ οἱ σκώληκες τερνήκασιν. Σηπεδὼν τοιαύτη, καὶ ἀπίωλεια διεδέξατο τὸ σῶμα· πῶς οὖν ἐγείρεται; Τοὺς ναυαγήσαντας ἰχθύες καταδεδρωκασιν, καὶ αὐτοὶ κατεδρωθήσαν· τῶν θηριομαχησάντων ἄρκτοι καὶ λέοντες καὶ αὐτὰ τὰ ὀστέα λεπτόναντες ἀνέλωσαν· γῶπες καὶ κόρακες τῶν χαμαὶ βιφέντων νεκρῶν τὰς σάρκας φαγόντες, εἰς πάντα τὸν κόσμον ἀπέπτησαν· πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα; Ἐγχωρεῖ γὰρ τῶν ὀρνίθων τῶν φαγόντων, τὸν μὲν ἐν Ἰνδικῇ τελευτῆσαι, τὸν δὲ ἐν Περσίδι, τὸν δὲ ἐν Γοθίᾳ. Πυρὶ καταφλεγέντων ἐτέρων, καὶ αὐτὴν τὴν σποδὶαν διεσκόρπισεν ὄμβρος ἢ ἄνεμος· πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα;

B

Γ'. Σοὶ, τῷ ἀνθρώπῳ μικροτάτῳ ὅτι καὶ ἀσθενεῖ, μακρὰ τῆς Γοθίας ἢ Ἰνδικῆς, καὶ Ἰσπανίας (1) Περσίδος· Θεῷ δὲ, τῷ κατέχοντι πᾶσαν τὴν γῆν ἐν ὄρακι, πάντα ἐγγύς. Μὴ τοίνυν πρὸς τὴν σὴν ἀσθενεῖαν, ἀδυναμίαν κατηγορεῖ Θεοῦ· ἀλλὰ τῇ ἐκείνου δυνάμει πρόσεχε μᾶλλον. Εἴτα, ἥλιος, ἔργον μὲν ὧν τοῦ Θεοῦ μικρὸν, μιᾷ προσβολῇ τῶν ἀκτίνων πάντα θερμαίνει τὸν κόσμον· καὶ ἀνὴρ ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε, περιέχει τὰ πάντα ἐν κόσμῳ· Θεὸς δὲ, ὁ καὶ ἡλίου καὶ ἀέρος (2) δημιουργός, ἄρα μακρὰν ἀπέχει τοῦ κόσμου; Ὑπόθου μοι διάφορα σπέρματα γεννημάτων μεμίχθαι (ἀσθενοῦντι γὰρ σοὶ περὶ τὴν πίστιν, ἀσθενῆ λέγω καὶ τὰ ὑπιδείγματα), καὶ ταῦτα τὰ διάφορα τῶν γεννημάτων περιέχεσθαι ἐν μιᾷ ὄρακι τῇ σῆ· μέγα σοὶ ἐστὶ ἄρα τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ εὐκόλον, τὴν σὴν ὄρακα διακοῖναι, καὶ ἕκαστον τῶν γεννημάτων

C

lib. i, tom. II, num. 7; Valentino, ibid. num. 11, Marco et Colorbaso, ex append. Tertull. cap. 50; Severianis, ex Epiph. indic. tom. III, lib. i, num. 12; Caianis, ibid., num. 5, Ophitis, ex app. Tertull. cap. 47; Cerdone, ex Epiph. indic. cit. num. 8; Marcione, ex Iren. lib. i, cap. 27; num. 3; Apelle, ex app. Tertull. cap. 51; Bardesane, ex Epiph. hæresi lvi, num. 2; Archonticis ex eodem indicul. cit. num. 7; Hieracitis, ex Epiph. hæresi lxxvii, num. 1; de Manichæis tandem certa res est ex Epiph. hæres. lxxvi, num. 86. Omitto, quod omnes illi hæretici dum salutem et resurrectionem solius animæ dicerent, id ad solos justos, id est symmistas suos restrinxisse; quæ et novis cumulabant fabellis, ut videre est de Carpocrate apud Irenæum, lib. i, cap. 25, n. 4. Alii tandem resurrectionem admittentes, eandem carnem, eandemve hominis formam resurrectionem negabant; quæ Origeni imposita hæresis fuit, et ab Origenistis nonnullis propugnata.

(1) Ἰσπανία. Cod. Roe, Σπανία. Sic Cyrillus cat. 17, num. 26 scribit, μέχρι Σπανίας, ut Paulus ad Rom. xv, 24: at cat. 16, n. 22, scribit, Ἰσπανοῦς, quanquam in Roe et Casaub. habetur, Σπανοῦς. Post, ante ὄρακι omittitur præpos. ἐν in codd. Colb., Bodl., Morel., ut est Isaiæ cap. xl, 12; at legit Cyrillus, ἐν ὄρακι cat. 4, num. 5, et infra scribit de Deo, τὰ ἐν τῇ ἐαυτοῦ ὄρακι περιεχόμενα. Mox, loco ἀδυναμίαν, Roe, Casaub. vetus cod. S. Genov. habent, ἀδυναμίας. Verum infra Cyrillus num. 4, ἀδικίαν Θεοῦ κατηγορεῖς.

(2) Ἄερος. Colb., Bodl., Morel. habent, ἄστρων, siderum.

των κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν συναγαγεῖν, καὶ ἀποκαταστῆσαι εἰς γένος; Ἔϊτα, σὺ μὲν τὰ ἐν τῇ σεαυτοῦ χειρὶ διακρίνα: δύνασαι, θεὸς δὲ ἄρα τὰ ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὄρακι περιεχόμενα διακρίνα: (1), καὶ ἀποκαταστῆσαι οὐ δύναται; Νόησον τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ ἐστὶν ἀσεβῆς ἡ ἄρνησις.

Δ'. Πρόσχετος δέ μοι καὶ αὐτῷ τῷ τῆς δικαιοσύνης λόγῳ, καὶ ἔλθε εἰς σεαυτόν. Διαφόρους ἔχεις οἰκέτας· ἀλλ' οἱ μὲν καλοὶ τυγχάνουσιν, οἱ δὲ φαῦλοι· τιμῆς ἄρα τοὺς καλοὺς, καὶ τύπτεις τοὺς φαῦλους. Καὶ εἰ δικαστὴς τυγχάνεις, ἐπαινεῖς τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τιμωρεῖς τοὺς παρανόμους. Ἔϊτα, παρὰ σοὶ μὲν θνητῷ ἀνθρώπῳ ὄντι, τὸ δίκαιον σώζεται· παρὰ δὲ θεῷ τῷ πάντων ἀδιαδόχῳ βασιλεῖ, τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀνταποδοτικὸν ἄρα οὐκ ἐστὶν; Ἀλλὰ ἀσεβῆς ἡ ἄρνησις· σκόπτει γὰρ τὸ λεγόμενον. Πολλοὶ φονεῖς ἐπὶ κοίτης ἀτιμώρητοι τετελευτήκασιν· ποῦ οὖν τοῦ θεοῦ ἡ δικαιοσύνη; Πολλάνεις δὲ καὶ φονεὺς πενήκοντα φόνους ὑποκείμενος, καὶ κεφαλὴν ἀπαξ ἀπετμήθη· ποῦ οὖν τῶν τεσσαρακονταεννέα δώσει τὴν τιμωρίαν; Ἐὰν μὴ ἦ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις μετὰ τὸν κόσμον τοῦτον, ἀδικίαν θεοῦ κατηγορεῖς. Ἀλλὰ μὴ θαυμάσης διὰ τὴν ὑπέροχον τῆς κρίσεως. Πᾶς ἀγωνιζόμενος, μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸν ἀγῶνα, στεφανοῦται· ἢ κατασφύγγεται· καὶ οὐδέποτε ἀγωνοθέτης τοὺς ἐτι ἀγωνιζομένους στεφανοῖ, ἀλλ' ἐκδέχεται πάντων τῶν ἀγωνιστῶν τὸ τέλος· ἵνα ὑστερον διακρίνας, ἐπάγῃ τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφανοφόρια (2). Οὕτω καὶ ὁ θεός, ἐτι τοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνεστῶτος, τέως μὲν βοηθεῖ τοῖς δικαίοις μερικῶς, ὑστερον δὲ ἀποδίδωσι τοὺς μισθοὺς αὐτοῖς τελείως.

Ε'. Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἐστὶ κατὰ σέ, διὰ τί τοὺς τυμβωρύχους καταδικάζεις (3); Εἴ γὰρ ἀπόλωλε τὸ σῶμα, καὶ ἀνέλπιστος ἡ ἀνάστασις, διὰ τί τιμωρίαν ὑπομένει ὁ τυμβωρύχος; Βλέπεις, ὅτι κἂν ἀρνήῃ τοῖς χεῖλεσι, μένει παρὰ σοὶ τῆς ἀναστάσεως ἡ συνείδησις ἀρβραχῆς.

Ζ'. Ἔϊτα, δένδρον μὲν ἐκκοπὴν (4), ἐπανθαῖ· ἄν-

(1) Διακρίναι. Roe, Casaub., διακρίναι καὶ συναγαγὼν ἀποκαταστῆσαι, *discernere et colligendo restituere*. Grod. legit, διακρίναι, συναγαγεῖν καὶ ἀποκαταστῆσαι, *discernere, colligere et restituere*.

(2) Τὰ στεφανοφόρια. Roe et Casaub., τὴν στεφανοφορίαν. Paulo post, ex codd. Roe, Casaub. et Grod. particulam μὲν post τέως adjecimus. Loco αὐτοῖς τελείως, Roe et Casaub., αὐτοτελῶς, non male. Hoc enim verbum alteri, μερικῶν, opponere solet, ut cat. 17, num. 12, 14.

(3) Καταδικάζεις. Omnino ita legendum, ut est in codd. Roe, Casaub., Bodl., Morel., non καταδικάζει, ut in edit. Prevot. et seqq.

(4) Ἐκκοπὴν. Ita reposuimus ex ed. Morel. et ed. ann. 1608, ac codd. Colb. et Bodl., loco ἐπικοπὴν. Ita scripsisse Cyrillum suadet, 1° quod mox idem verbum homini applicans scribit, ἐκκοπεῖς· 2° quod perspicue alludit ad locum Jobi a se citatum num. 15, in quo scribitur, εἰάν γὰρ ἐκκοπή· 3° quod de arbore non putata, sed excisa loquitur, cui magis verbum ἐκκόπτεσθαι, quam ἐπικόπτεσθαι convenit.

(5) Nisi post hanc vitam, etc. His quæ hic, et num. 4 ac 19, de bonorum præmiis et malorum suppliciis dicit, videtur nulla nisi post iudicium ge-

A seminum unumquodque secundum propriam naturam collectum, generi suo reddere? Ergone tu res in manu tua contentas discernere valeas; Deus vero res in sua ipsius manu comprehensas discernere et restituere non queat? Id quod dico considera, numne id negare impium sit.

IV. Respice etiam ad ipsam justitiæ rationem, atque in teipsum reflecte. Diversos habes famulos; quorum alii boni sunt, alii pravi. Bonos sane in pretio habes, et cædis malos: quod si etiam iudex fueris, bonos laudas, et improbos punis. An vero apud te mortalem hominem æqui ratio custoditur; apud Deum vero regem omnium cui a nullo succeditur, non erit rependens unicuique justitiæ modus? Atqui impium sit hoc inficiari; respice enim quid dicam. Multi homicidæ in lecto impuniti decessere. Ubinam ergo Dei justitia? Plerumque homicida quinquaginta homicidiorum reus, semel abscisso capite pœnas luit. Ubinam ergo quadraginta novem cædium 287 pœnas daturus est? Nisi post vitam hanc fuerit iudicium ac retributio (5), injustitiæ Deum arguis. Verum, ne tibi admirationi sit iudicii mora. Quisquis certamine contendit, absoluto certamine, vel corona donatur vel afficitur ignominia; nec unquam certaminis arbiter adhuc certantes coronat, sed omnium certantium finem opperitur; ut postea discrimine facto, præmia victoriæ coronasque distribuat. Ita et Deus, stante adhuc in hoc mundo certamine, justis interim ex parte suppetias fert; postea vero ipsis præmia plene ac perfecte rependit.

V. Quod si resurrectio mortuorum sententia tua nulla sit, ecquid sepulchrorum effossores condemnas? Nam si funditus interiit corpus, et resurrectionis spes nulla subest, quam ob causam supplicium subit tumulorum violator? Cernis, etiamsi labiis neges, manere apud te indelebilem resurrectionis conscientiam.

VI. Deinde vero, excisa arbor reflorescit: homo

nerale præmia et supplicia confiteri. Ne tamen id continuo illum sensisse existimes. Loquitur enim de publica et nota, integraque hominis tam quoad corpus quam quoad animam, remuneratione vel pœna. Deinde gentiles, quos in hac oratione tota usque ad num. 41 refellit, ita resurrectionem negabant, ut etiam animæ immortalitatem inficiarentur; ita ut, quemadmodum ex hoc ipso loco patet, sublata resurrectione, nullum iudicium vel retributio sequeretur. Argumento igitur eorum sententiæ conveniente, resurrectionem ex iudicii necessitate probat. Impios autem statim post mortem pœnas dare perspicue docet num. 14; eos enim μαστιζομένους ἀποδύρεσθαι flagellis verberatos deplorare tradit, ut omittam quod docet cat. 23, num. 9 et 10, sanctos qui cum peccatis decessere, tanquam exilio et pœnis a Deo multatos, orationibus fidelium sublevari, martyres vero, patriarchas, prophetas, apostolos, tali apud Deum quiete gaudere, ut eorum precibus et orationibus nostra ad Deum supplicatio accepta fiat. Hos autem justos, et quicumque in gratia decedunt, in paradysum post mortem transferri, fuisse videtur ejus opinio, cat. 13, num. 31, cat. 5, num. 10, donec omnes in cælum cum corporibus transferantur, infra, num. 19.

vero excisus non reflorescet? Et quæ sata sunt, etiam cum demessa sunt, inane in areas[recondenda]: homo autem ex hoc mundo messus, non manebit in aream⁹⁵? Ac vitis palmiles, aliarumque arborum rami, pœnitus amputati et transplantati, vitam recipiunt et referunt fructum; homo vero, propter quem etiam illa sunt, in terram lapsus non resurget? Atque ut labores [seu difficultates rerum] secum conflagamus, utrum majus est, statuatam quæ ante non erat ab initio formare, au collapsam in eandem rursus formam conflare?⁹⁶ Qui ex nihilo nos fecit Deus (1), jam existentes, sed collapsos, non poterit iterum excitare? At tu his quæ de resurrectione scripta sunt non credis, propterea quia Græcus es. Ex rerum existentium natura ista contemplare⁹⁷, et ex his quæ **288** ad hodiernam usque diem conspiciuntur, animo concipe. Seminatur frumentum, si placet, vel aliud quodpiam seminis genus; cadens vero semen moritur et putrescit, esuque jam inhabile est. Verum illud putrefactum, exurgit in herbam; quodque parvum deciderat, pulcherrimum excitatur⁹⁸. Atqui frumentum nostri causa factum est; nam propter usum nostrum, frumentum aliaque semina, non sui ipsorum gratia condita sunt. Jam vero, quæ propter nos effecta sunt, mortua reviviscunt; nos vero, quorum causa illa sunt, mortui non resurgemus?

VII. Hibernum tempus est, ut vides; stant nunc arbores veluti mortuæ; ubi enim nunc folia ficus? ubi vitis uvæ? Ast hæc in hieme mortua, etiam in vere virentia sunt; et postquam tempus advenerit, tunc iis veluti ex morte excitatis redditur vitæ vis. Tuam enim Deus infidelitatem perspicuens, in his conspicuis rebus resurrectionem quotannis designavit; ut ea quæ in rebus inanimatis fiunt con-

⁹⁵ Matth. iii, 12. ⁹⁶ Vid. infr. n. 13. ⁹⁷ Vid. cat. 4, n. 30. ⁹⁸ Joan. xii, 24; I Cor. xv, 36.

(1) Qui ex nihilo, etc. Ad litteram, ex non ente. Eadem, cat. 4, n. 30 de homine, et infra n. 13, de omnibus rebus dicit: quæ duplicem pati intelligentiam possunt; ut Deus ex non rebus, sed tamen præjacente materia res fecerit; vel ex nulla re ipsam qua constant substantiam formaverit. Dubium nullum esse potest, quin Cyrillus omnia a Deo quoad substantiam et formam condita existimarit. Primum enim, cat. 15, num. 8, negat Filium ex non entibus ad esse perductum esse, et cat. 11, n. 17, ait ea opinione Filium in opificiorum numerum relegari. Id igitur de creaturis statuit, quod de Filio negat, sentiebantque Ariani; nempe ex nulla substantia, sed plane ex nihilo conditas. 2º Rem a primordio ex non ente facere, plus est Cyrillo quam corruptam reparare. At si materiam Deus præparatam reperit, nihilo videtur operosius materiam hanc figurare, quam rem penitus corruptam et dissolutam restaurare. 3º Cat. 10, n. 5, et cat. 11, n. 22, Filium Dei idcirco rerum omnium dominum esse docet, quod eas fecerit. Si ergo quidquam esset quod non fecisset, nempe increata quædam materia; hæc ab illius dominatu, cui nihil prorsus subtrahendum est, cat. 8, n. 5, esset aliena. 4º Cat. 11, n. 22 et 23, nihil prorsus in creatione rerum Filio suppeditatum fuisse ait, nisi rerum creandarum exemplar, cum Patris mandato ipsi demonstratum.

(2) Ἄνθρωπος δέ. Particulam δέ loco καὶ repo-

ἄνθρωπος δὲ ἐκκοπεῖς, οὐκ ἀνθεῖ; Καὶ τὰ σπαρέντα δὲ καὶ θερισθέντα, μένει εἰς ἄλωνα· ἄνθρωπος δὲ (2) θερισθεὶς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου, οὐ μένει εἰς ἄλωνα; Καὶ ἀμπελῶνος κλήματα, καὶ δένδρων ἄλλων, ἀποτμηθέντα παντελῶς καὶ μεταφυτευθέντα, ζωοποιεῖται καὶ καρποφορεῖ· ἄνθρωπος δὲ, δι' ὃν κἀκεῖνᾶ ἐστὶ, πεσὼν εἰς γῆν, ἄρα οὐκ ἀναστήσεται; Ὡς ἐν συγκρίσει δὲ καμάτων, ποῖον μεῖζον; ἀνδριάντα τὸν μὴ ὄντα πλάσα· ἐξ ἀρχῆς, ἢ τὸν πεσόντα ἀναχωνεῦσαι πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα; Ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἡμᾶς ποιήσας θεὸς, ἄρα τοὺς ὄντας καὶ πεσόντας ἐγείρει πάλιν ἀδυνατεῖ; Ἀλλὰ ἀπιστεῖς τοῖς γεγραμμένοις περὶ τῆς ἀναστάσεως, Ἑλλήν τυγγάων· ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὄντων βλέπε τὰ πράγματα, καὶ ἐκ τῶν μέχρι σήμερον φαινομένων ἐννόησον·

B Σπείρεται σῖτος, εἰ τύχοι, ἢ ἄλλο τι σπερμάτων γένος· πεσὼν δὲ ὁ σπόρος τελευτᾷ (3) καὶ σῆπεται, καὶ ἐστὶν ἀχρηστος εἰς βρώσιν λοιπὸν. Ἀλλ' ὁ σαπίεις, ἐγείρεται χλοερός· καὶ μικρὸς πεσὼν, ἐγείρεται κάλλιστος. Ὁ δὲ σῖτος δι' ἡμᾶς γεγένηται· διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν Χρῆσιν γέγονεν ὁ σῖτος καὶ τὰ σπέρματα, οὐ δι' ἑαυτὰ. Εἴτα, τὰ μὲν δι' ἡμᾶς γενόμενα, νεκρωθέντα ζωοποιεῖται· ἡμεῖς δὲ, δι' οὓς γέγονε κἀκεῖνα, ἄρα νεκρωθέντες οὐκ ἐγειρόμεθα;

Z'. Χειμέριος ὁ καιρὸς, ὡς ὁρᾶς· ἔστηκε τὰ δένδρα νῦν ὡς νεκρά. Ποῦ γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς; ποῦ οἱ βότρυες τῆς ἀμπέλου; Ἀλλ' ἐν χειμῶνι ταῦτα νεκρά, καὶ ἐν ἔαρι χλοερά· καὶ ὅταν ὁ καιρὸς παραγένηται, τότε ὡσπερ ἀπὸ νεκρώσεως ἀποδίδεται ἡ ζωοποίησις. Εἰδὼς γὰρ ὁ θεὸς τὴν σὴν ἀπιστίαν, ἐν τοῖς φαινομένοις τούτοις ἀνάστασιν εἰργάσατο κατ' ἐνιαυτὸν· ἵνα βλέπων τὰ ἐν τοῖς ἀψύχοις, καὶ περὶ

suimus ex ed. Morel. et codd. Colb., Roe et Casaub. Mox, pro εἰς ἄλωνα, Grodecus legit, εἰς αἰῶνα, in æternum; at legendum, ἄλωνα, sua det vox præcedens, θερισθεὶς, ut in eadem allegoriamaneat Cyrillus, quam allegoriam confirmat Joannis Baptistæ usus, qui Matth. iii, 12, ait Christum in judicium venientem expurgaturum aream suam. Auctor etiam libri IV, Esdræ cap. iv, 39 et 41, loquitur de promptuariis animarum in inferno, quas justorum areas appellat. Animas autem Cyrillus sup. n. 4, censuit perfectam mercedem non recepturas, nisi post hujus mundi finem. Interim igitur quasi in areis manent, supremam ventilantis manum expectantes; ut justi in cælum quasi in triticum congregentur, Matth. xiii, 30; impii cum corporibus in ignem præcipitentur, n. 19, separatis tamen justorum et impiorum areis. Paulo post, loco δένδρα, scripsimus, δένδρων, ex codd. Roe. Casaub. vetusto, Genov. et Grod. Tandem post ἄνθρωπος ante δι' ὄν, cum esset in editis καὶ, scripsimus, δέ, ex ed. Morel. et codd. Colb., Roe, Casaub., Bodl. et Grod. Verba, ὡς ἐν συγκρίσει, usque ad ἀλλὰ ἀπιστεῖς transcribuntur a S. Nilo, lib. ii, epist. 200. Vide et epist. 112, lib. i.

(3) Πεσὼν δὲ ὁ σπόρος τελευτᾷ. Roe, Otlob. 1, Casaub., πεσὼν δὲ ὡσπερ τελευτᾷ, cadens quasi moritur. Otlob. 2 et Grod. πεσὼν δὲ τελευτᾷ, καὶ ὡσπερ σῆπεται, cadens moritur et quasi putrescit.

τῶν ἐμψύχων λογινῶν πιστεύσει. Εἶτα, μυῖαι καὶ μέλισσαι εἰς ὕδατα πολλάκις ἀποπνιγεῖσαι, μεθ' ὧραν ἀνέστησαν· καὶ μυοξῶν γένη, χειμῶνος ἀκίνητα μένοντα, ἐν θέρει λοιπὸν ἀνέστησαν· (εὐτελῆ γὰρ σοι νοοῦντι, παραπλήσια δίδοται τὰ ὑποδείγματα)· ὁ δὲ τοῖς ἀλόγοις καὶ ἐξουθενωμένοις τὸ ζῆν παρεχόμενος ὑπὲρ φύσιν, ὁ αὐτὸς ἄρα ἡμῖν, δὲ· οὓς κάκεινα ἐποίησαν, οὐ χαρίζεται;

Η'. Ἀλλὰ ζητοῦσιν Ἕλληνας νεκρῶν ἀνάστασιν ἔτι φανεράν· καὶ φασιν ἦτι εἶ· καὶ ἐγείρεται ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐτάπη παντελῶς· καὶ ζητοῦσιν ἰδεῖν σαφῶς παντελῶς ζῶν σαπὲν καὶ ἀναστάν. Ἦδει Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀπιστίαν, καὶ ὄρνεον εἰς τοῦτο καταεργάσατο, φοίνικα οὕτω καλούμενον. Τοῦτο, ὡς γράφει Κλήμης, καὶ ἱστοροῦσι πλείονες, μονογενὲς ὑπάρχον, κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἐν περιόδῳ πεντακοσίων ἐτῶν ἐρχόμενον, δείκνυσι τὴν ἀνάστασιν· οὐκ ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγνοηθῆ τὸ μυστήριον γινόμενον (1)· ἀλλ' ἐν φανερῇ πόλει παραγενόμενον, ἵνα ψηλοφθῆ τὸ ἀπιστούμενον. Σηκὸν γὰρ ἑαυτῇ ποιῆσαν ἐκ λιθάνου καὶ σμύρνης, καὶ λοιπῶν ἀρωμάτων· καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐτῶν εἰς τοῦτον (2) εἰσελθὼν, τελευτᾷ φανερῶς καὶ σήπεται. Εἶτα, ἐκ τῆς σαπίσης σαρκὸς τοῦ τελευτήσαντος, σκώληξ τις γεννᾶται· καὶ οὗτος ἀξήθεις, εἰς ὄρνεον μορφοῦται (μὴ ἀπιστήσης δὲ τούτῳ· καὶ γὰρ τὰ μελισσῶν γενήματα οὕτω βλέπεις ἐκ τῶν σκωλήκων μορφομενα· καὶ ἐξ ὧν ὑγροτάτων ἐθεώρησας ὄρνέων πτερὰ καὶ ὀστέα καὶ νεῦρα ἐξερχόμενα)· Εἶτα, πτεροφυῆσας ὁ προεξημένος φοίνιξ, καὶ τέλειος, οἷος ἦν ὁ πρότερος, φοίνιξ γινόμενος· ἀνιπταται τοιοῦτος (3) εἰς ἄερα οἷος καὶ ἐτετελευτήκει· σαφεστάτην νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνθρώποις ἐπι-

⁹⁹ Vid. *supr.* n. 2.

(1) Τὸ μυστήριον γινόμενον. Cum alterutra harum vocum redundare videretur, prima omissa est in codd. Ottob. 2, Roe et Casaub.; altera in Colb., Bodl., Morel. et Grod. Forte legendum, ἐν μυστηρίῳ, in secreto. Cæterum vox παραγενόμενον refertur ad τοῦτο ὄρνεον.

(2) Εἰς τοῦτον. Habebatur in editis, τοσοῦτον, ex codd. Ottob. 2 et Bodl. scripsimus, τοῦτον· accedunt Roe, Casaub. et Ottob. I ferentes, τοῦτο. Linea sequenti, ubi scripsimus ἐκ secundum cod. Bodl. et Ottob., in vulgatis habebatur, καί. Cod. Colb. neutrum agnoscit.

(3) Τοιοῦτος. Huic nomini præfigitur in editis articulus ὁ, quem codd. Ottob. utriusque Roe, et Casaub. auctoritate sustulimus. In verbo ἐτετελευτήκει, augmentum, quod ab editis aliisque codicibus abest, substitui. In Genoves. habetur, ἐτελεύτησε. In ambobus Ottob., τετελεύτηκεν. Post θαυμαστόν, particulam μὲν ex codd. Roe, Casaub. et Grod. in textum ascripsi.

4) Bufonum genera. Lexicographorum multorum auctoritatem secutus sum, ut τῶν μυοξῶν redderem per bufonem. Pelavimus mures Alpinos vertit, τοὺς μυοξοῦς, quos Epiphanius *Anchorati* num. 85, sex menses mori, et postea reviviscere in exemplum humanæ resurrectionis memorat. Cyrillus loquitur de animalibus in ipsa provincia notis: meritoque dubitatur num in Palæstina viderentur mures Alpini. Quos Plinius lib. viii *Hist. natural.* cap. 37,

tuens, de animatis ratione præditis crederes. Deinde, muscæ et apes sæpissime in aquis suffocatae post horam reviviscunt; ac bufonum genera cum hieme immobilia maneat (4), in æstate deinceps consurgunt. (⁹⁹ Tibi enim vilia et humilia cogitanti, similia dantur rerum exempla.) Qui autem ratione destitulis et despicabilibus rebus vitam præbet supra naturam, nonne idem nobis, propter quos etiam illas fecit, concessurus est?

XIII. Verum adhuc requirunt Græci conspicuam mortuorum resurrectionem, aiuntque, etiamsi res modo memeratae resurgant, non tamen penitus in putredinem abivisse: aperteque videre cupiunt animal penitus putrefactum quod resurrexerit. Noverat Deus hanc hominum in credendo pervicaciam, atque ad id avem comparavit phœnicem appellatam. Hæc, ut scribit Clemens (5), aliique complures narrant (6), cum sit sui generis unica, in Ægyptiorum regionem quadringentis quibusque annis adveniens, resurrectionem ostendit; non in desertis locis, ne res illa mysterium facta lateret; sed in urbe conspicua (7), præsentem se sistens, uti manu contrectetur res quæ alioqui fidem non inveniret. Facto enim sibi ex thure, myrrha, cæterisque aromatibus nido, in hunc expleto annorum curriculo ingrediens, moritur palam, ac putrescit. Deinde ex putrefacta demortuæ avis carne vermis quidam enascitur, hicque augmentum capiens in volucrum conformatur. 289 (Ne rei isti detrahas fidem; nam et apum soboles eodem modo cernis ex vermibus informari: atque ex liquidissimis ovis volucrum pennas, ossa, et nervos erumpentia conspexisti.) Deinde phœnici prædicto succrescunt pennæ; perfectusque, qualis erat prior, phœnix

hieme revera condi ait, sed alimento in specum convecto: cum Cyrilliani μυοξοί sine motu aliove vitæ signo mortuorum instar manerent. Præterea Cyrillum de reptilibus et venenatis animantibus loqui nobis videtur. Nam quod ille de μυοξοῖς in humanæ resurrectionis argumentum tradit, idem Greg. Nyss., orat. iii in Resurrect., p. 428, de reptilibus, τῶν ἐρπετῶν, refert; et sanctus Nilus, *De monachorum præstantia*, cap. 24, pag. 402, de reptilibus, sed venenatis.

(5) Clemens Romanus epistola I ad Corinth., cap. 25, p. 103.

(6) Clemens, aliique complures. Cyrillus hic Clementis fere verba usurpat: paulum tamen ab ejus narratione dissidet. Nam ex Cyrillo, phœnix in Ægyptum transacto vitæ tempore ad urbem celeberrimam (Heliopolim ex Clem. Rom. *Constit. apost.* lib. v, cap. 57, Origene. lib. iv *cont. Celsum*, pag. 229 et aliis intellige) nidificaturus venit. At ex Clemente, phœnix in Arabia nidificans moritur et renascitur; et gaudis effectus, nidum in quo mortui ossa exstant ex Arabia Heliopolim transfert, eoque in ara Solis deposito, eo unde venit avolat. Nihil est quod hic de phœnice dicamus, de quo nulli fere auctores sacri et profani conticescunt. Tantum miramur ecclesiasticos auctores fabulam quæ tantopere paganismum olet non satis suspectatos esse.

(7) Heliopolim intelligit.

factus, in aera talis avolat qualis et demortuus fuerat, evidentissimam mortuorum resurrectionem hominibus ostentans. Admirabilis quidem volucris est phoenix; avis tamen ratione destituta, quam nunquam Deo psalmos cecinit; aera circumvolat; sed quis sit unigenitus Dei Filius, non novit. An vero irrationabili et proprium Conditorem nescienti animanti mortuorum resurrectio data fuerit: nobis servamus, eadem non dabitur?

IX, Sed quoniam longe petitum et rarum est phœnicis signum, ac nondum credunt; accipe ex his quæ quotidie conspicis aliam rursus demonstrationem. ¹ Ante hos centum vel ducentos etiam annos, ubi eramus omnes nos, tum qui loquimur, tum qui auditis? Anne ignoramus corporum nostrorum constitutionis primordia? Nescis quomodo ex imbecillis, informibus, et uniusmodi rebus generamur? atqui ex illo uniusmodi imbecillique principio formatur vivens homo: ² illudque infirmum ac debile in carnem compactum, in nervorum firmitatem transmutatur; et in oculorum limpiditatem, et nasi odorem vim, et aurium auditionem, et linguam loquentem, et cor micans, et manuum operandi industriam, et pedum pernicitatem, et in omnem diversi generis membrorum speciem. Atque illud vile et imbecille sit navium fabricator, et domorum ædificator, et architectus, et cujusvis artis operarius, et miles, et princeps, et legislator, et rex. Qui ex imperfectis initiis nos fecit Deus, num casu dejectos excitare non poterit? Qui rem vilissimam ita incorporavit, corpus demortuum iterum excitare non valeat? Qui fecit

X. Accipe et manifestum mortuorum resurrectionis argumentum in cælo et luminaribus, singulis mensibus testatum. Nam lunare corpus in totum deficiens, ita ut nihil ex ipso amplius conspiciatur, iterum de novo completur, et in id quod erat ante instauratur. Et ad perfectam ejusdem rei demonstrationem, post annorum revolutiones passa deliquium luna, atque in sanguinem patenter conversa, rursus lucidum corpus resumit: Deo videlicet ista provide molito, ut et tu homo qui ex sanguine constitutus es, mortuorum resurrectioni fidei ne derogares; quodque in luna conspicias, in te quoque crederes futurum. His itaque adversum Græcos verbis utere: **290** nam cum iis qui Scri-

¹ Vid. cat. 4, n. 30. ² Vid. cat. 12, n. 30.

(1) Τὸν Ποιητὴν. Addunt Roe, Casaub., Genov., τῶν ἀπάντων, *omnium factorem*.

(2) Ὀφθαλμῶν. Scripsimus in plurali, cum in impressis habeatur, ὀφθαλμοῦ, ex codd. Roe, Casaub. et Grod., ut est in simili phrasi cat. 4, n. 22, ὀφθαλμῶν λαμπροτάτην κατάστασιν.

(3) Ἐξ ἀτελῶν. Codd. Colb., Roe, Ottob., Casaub., εὐτελῶν, *vilibus*. Quam lectionem indicant sequentes voces, ὁ τὸ εὐτελέστατον οὕτω σωματοποιῶν.

(4) Τὸ φωτεινὸν. Articulum hunc supplevimus ex codd. Roe et Casaub.

(5) Ἀγράφως. Pro ἀγράφως, scriptum in Genov.,

ἀδείξας. Θαυμαστὸν μὲν ὄρνον ὁ φοῖνιξ· ἀλλ' ὄρνεον ἄλογον, καὶ οὐδέποτε ἔφαλε τῷ Θεῷ. Περιπέτετα: τὸν ἀέρα, ἀλλ' οὐκ οἶδε τίς ἐστὶν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Εἶτα τῷ μὲν ἀλόγῳ ζῳῇ καὶ μὴ γινώσκοντι τὸν Ποιητὴν (1), νεκρῶν ἀνάστασις δεδῶρηται· ἡμῖν δὲ τοῖς δοξολογοῦσι Θεὸν, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ τηροῦσιν, οὐ δίδοται ἀνάστασις;

vero qui Deum glorificamus ei præcepta ejus ob-

Θ. Ἄλλ' ἐπειδὴ μακρὰν καὶ σπάνιον τοῦ φοῖνικος τὸ σημεῖον, καὶ ἀπιστοῦσιν ἐτι· λαβὲ τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν φαινομένων σοι, πάλιν. Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἢ καὶ διακοσίων, ἡμεῖς πάντες, οἱ τε λαλοῦντες καὶ ἀκούοντες, τοῦ ἤμεν; ἄρα οὐκ οἶδαμεν τῆς ἡμετέρας ὑποστάσεως τῶν σωματῶν τὴν ὑπόθεσιν; οὐκ οἶδας ὅπως ἐξ ἀσθενῶν, καὶ ἀμόρφων, καὶ μονοειδῶν πραγμάτων γεννώμεθα; Καὶ ἐκ τοῦ μονοειδοῦς καὶ ἀσθενοῦς μορφοῦται ζῶν ἄνθρωπος· καὶ τὸ ἀσθενὲς σαρκωθὲν εἰς νεύρων ἰσχυρότητα μεταβάλλεται, καὶ εἰς ὀφθαλμῶν (2) λαμπρότητα, καὶ ῥινὸς ὑσφρησιν, καὶ ὠτῶν ἀκοήν, καὶ γλῶσσαν λαλοῦσαν, καὶ καρδίαν πάλλουσαν, καὶ χειρῶν ἐργασίαν, καὶ ποδῶν δρόμον, καὶ παντοίαν ἰδέαν μελῶν. Καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο γίνεται ναυπηγὸς καὶ οἰκοδόμος, καὶ ἀρχιτέκτων, καὶ παντοίας τέχνης ἐργάτης, καὶ στρατιώτης, καὶ ἀρχῶν, καὶ νομοθέτης, καὶ βασιλεύς. Ἐξ ἀτελῶν (3) πραγμάτων ποιήσας ἡμᾶς ὁ Θεός, ἄρα τοὺς πεσοντάς ἐγεῖραι οὐ δύναται; Ὁ τὸ εὐτελέστατον οὕτω σωματοποιῶν, τὸ πεσὸν σῶμα πάλιν ἐγεῖραι οὐ δύναται; καὶ ὁ τὸ μὴ ὄν πλάσας, τὸ ὄν καὶ πεσὸν ἄρα οὐκ ἐγεῖρει;

quod non erat, id quod est, postquam ceciderit, non

Γ. Λαβὲ δὲ μοι νεκρῶν ἀναπασειῶς φανερὰν ἀπόδειξιν ἐν οὐρανῷ καὶ φωστῆρσι καθ' ἕκαστον μῆνα μαρτυρουμένην· Τὸ γὰρ τῆς σελήνης σῶμα παντελῶς ἐκλείπον, ὡς μηδ' ὀτιοῦν αὐτοῦ φαίνεσθαι· λοιπὸν, πάλιν ἀναπληροῦται, καὶ εἰς ἕπερ τὴν ἀποκαθίσταται· Ὑπερ δὲ τελείας τοῦ πράγματος ἀποδείξεως, κατὰ περιόδους ἐτῶν ἐκλείπουσα ἡ σελήνη, καὶ εἰς αἷμα φανερῶς μεταβληθεῖσα, πάλιν ἀπολαμβάνει τὸ σῶμα τὸ φωτεινὸν (4) τοῦ Θεοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος, ἵνα καὶ σὺ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐξ αἵματος συνεστῶς, τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μὴ ἀπιστήσης· ἀλλ' ἕπερ ἐπὶ τῆς σελήνης βλέπεις, τοῦτο καὶ περὶ σεαυτοῦ πιστεύσης. Τούτοις μὲν οὖν κέχρησο λόγοις πρὸς Ἕλληνας· τοῖς γὰρ τὰ ἔγγραφα μὴ παραδεχομένοις, ἀγράφως (5)

ἀγράφως, *sine scriptura*. At in Roe et Casaub., ἀμαχοῖς, *inexpugnabilibus*. Vim hujus vocis ignorabant librarii. At occurrit aliquando in ecclesiasticis scriptoribus, verbi gratia, sanctus Irenæus, lib. 1, cap. al. 1, nov. ed. 8, num. 1, ἐξ ἀγράφων ἀναγινώσκοντες, *ex iis quæ minime in sacris litteris prodita sunt, quædam lectitantes*. Auctor Clementinarum, hom. 3, num. 38, sic Simonem Magum, Deum aliquem in Veteri Scriptura non expressum concludere conantem inducit: Ἄλλος ἀγράφος περιλείπεται· εἶνα· *Restat ut alter in Scriptura non expressus agnoscendus sit Deus*. Quapropter sanctus Greg. Nyss., tom. III *Vit. sancti Ephr.*, p. 584, γραφικῶς λόγους ἀρ-

μάχου τοῖς ὅπλοις, ἐκ λογισμῶν μόνον καὶ ἀποδείξεων· τοῦτοις γὰρ, οὔτε τίς ἐστι Μωσῆς γνώριμον, οὔτε τίς ἐστὶν Ἰσαΐας, οὔτε τὰ Εὐαγγέλια, οὔτε Παῦλος.

ΙΑ'. Μετάβηθί μοι λοιπὸν ἐπὶ Σαμαρείτας, οἱ νόμον δεχόμενοι μόνον, προφήτας οὐκέτι καταδέχονται· οἷς ἄργον ἔοικε τὸ παρὸν ἀνάγνωσμα τοῦ Ἰεζεκιήλ· προφήτας γὰρ, ὡς ἔφην, οὐ δέχονται. Πόθεν οὖν πείσωμεν καὶ Σαμαρείτας; Ἐλθωμεν ἐπὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ νόμου. Λέγει τοίνυν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· πάντως ὅτι τῶν ὄντων καὶ φεστηκότων. Εἰ γὰρ Ἀβραάμ τετελευτήκει, καὶ Ἰσαὰκ (1), καὶ Ἰακώβ· Θεὸς ἐστὶν ἄρα τῶν μὴ ὄντων. Πότε βασιλεὺς εἶπε, ὅτι βασιλεὺς εἰμι (2) στρατιωτῶν, ὧν μὴ ἔχει; πότε τις ἐνδείξατο πλοῦτον, ὃν μὴ ἐπέκρητο; Δεῖ τοίνυν ὑφ' ἑστάναι καὶ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἵνα τῶν ὄντων Θεὸς ᾗ ὁ Θεός (3). Οὐ γὰρ εἶπεν. Ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλ', Εἰμι. Καὶ ὅτι κρίσις ἐστὶ, λέγει πρὸς τὸν Κύριον ὁ Ἀβραάμ· Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσει κρίσιν;

ΙΒ'. Ἀλλ' ἀντιλέγουσι πρὸς τοῦτο πάλιν οἱ ἀνόητοι Σαμαρείται, καὶ φασιν, ὅτι· Τὰς μὲν ψυχὰς ἐγγωρεῖ μένειν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ, τὰ δὲ σώματα ἀναστῆναι οὐ δύναται. Εἴτα, τὴν μὲν ῥάβδον Μωϋσέως τοῦ δικαίου δράκοντα γενέσθαι δυνατὸν, τὰ δὲ σώματα τῶν δικαίων ζῆσαι καὶ ἀναστῆναι οὐ δύναται; καὶ τὸ μὲν παρὰ φύσιν ἐγένετο· τὸ δὲ κατὰ φύσιν οὐκ ἀποκαθίσταται; Καὶ ἡ ῥάβδος (4) Ἀαρὼν ἀποτμηθεῖσα, καὶ νεκρωθεῖσα, χωρὶς ὁσμῆς ὑδάτων ἐβλάστησε· καὶ ταῦτα, ὑπόστεγος οὔσα, καὶ τὰ ἐν ἀργοῖς βλαστήσασα· καὶ ἐν ξηροῖς μὲν κειμένη, τὰ δὲ τῶν ἀρδευομένων πολυετῶς, διὰ μιᾶς νυκτός μετὰ καρπῶν ἀποδοῦσα. Ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἐν νεκρῶν ὡσπερ ἀνέστη καὶ αὐτὸς Ἀαρὼν οὐκ ἐγείρεται; καὶ ἵνα μὲν τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτῷ διατηρήσῃ Θεός, ἐν ξύλῳ ἐταυματούργησεν· αὐτῷ δὲ τῷ Ἀαρὼν τὴν ἀνάστασιν οὐ χαρίζεται; Καὶ γυνὴ μὲν παρὰ φύσιν ἄλας γίνεται, καὶ σὰρξ εἰς ἄλας μεταβάλλεται· σὰρξ δὲ εἰς σὰρκα οὐκ ἀποκαθίσταται; Καὶ στήλη μὲν ἄλως γέγονεν ἡ γυνὴ Λώτ, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ἀβραάμ ἄρα οὐκ ἀνίσταται; Ἡοίᾳ δὲ δυνάμει μετεβλήθη ἡ χεὶρ τοῦ Μωϋσέως, ἡ (5) καὶ ὑπὸ μίαν ὥραν ἐγένετο ὡς χιῶν, καὶ πάλιν ἀποκατέστη; πάντος ὅτι· τῷ θείῳ προσ-

³ Vid. cat. 12, n. 27. ⁴ Exod. iii, 6. ⁵ ibid. ⁶ Gen. xviii, 25. ⁷ Exod. iv, 3. ⁸ Vid. cat. 4, n. 30
⁹ Num. xvii, 8. ¹⁰ Gen. xix, 26.

pellat sermones Scriplurarum testimoniis roboratos: immuni quoque alii testes produci possunt.

(1) Καὶ Ἰσαὰκ. Codd. Roe et Casaub., καὶ ὁ Θεὸς Θεός Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ. Ita repetitur vox Θεός tripliciter, sed absque articulis, in tribus Exodi versiculis ad marginem citatis, et in Evangelio Matthæi cap. xxii, v. 32, ubi reperiuntur articuli.

(2) Βασιλεὺς εἰμι. Codd. Ottob. duo, Roe et Casaub., ἐστὶ· habent loco εἰμι. Vulgatam lectionem quæ Scripturæ stylo, cui se contormat Cyrillus, similis est, mutare nolui.

(3) Θεὸς ὁ Θεός. Articulum ὁ hic necessarium

apturas non recipiunt, armis e Scriptura non sumptis decerta, ex ratiocinationibus solis et demonstrationibus. His enim, neque quis sit Moyses, nec quis Isaias compertum; nec Evangelia, nec Paulus cogniti ³.

XI. Transi nunc, quæso, ad Samaritas, qui cum solam legem recipiant (6), prophetas præpterea non admittunt: queis idcirco inefficax videtur, præsens quæ in manibus est ex Ezechiele lectio; prophetas enim, ut dixi, nullo loco habent. Unde igitur fidem Samaritis quoque faciemus? Veniamus ad scripta legis. Dicit igitur Deus ad Moysen: *Ego, Deus Abraham, et Isaac, et Jacob* ⁴; viventium dubio procul et subsistentium. Si enim Abraham [totus] mortuus est, et Isaac, et Jacob; Deus igitur est non existentium. Ecquando rex dixit regem se esse militem quos non habeat? Ecquis ostentavit aliquando divitias quas non possideret? subsistere igitur necesse est et Abraham, et Isaac, et Jacob, ut Deus rerum quæ existant sit Deus. Non enim dixit, *Eram* eorum [Deus], sed, *Sum* ⁵. Quod vero sit iudicium, dicit ad Dominum Abrahamus: «Qui iudicat omnem terram, non faciem iudicium⁶.»

XII. Verum ad hoc contra excordes Samaritæ rursus aiunt: Animas revera Abrahamæ, Isaaci et Jacobi remanere nihil repugnat; corpora autem resurgere non possunt. Scilicet: virgam justi Moysis draconem fieri possibile fuit ⁷; ⁸ justorum vero corpora vivere et resurgere non potuerunt? et illud quidem prius præter naturam factum est: hoc autem, quod est consentanea naturæ instauration, non fiet? Virga quoque Aaronis excisa et mortua sine aquarum odore floruit ⁹; et sub tecto quamvis inclusa, tamen quæ in agris oriri amant germina protulit: cumque in aridis jaceret locis, unius noctis spatio una cum fructibus edidit ea, quæ irrigatæ arbores post multos annos parturiunt. Aaronis virga velut ex mortuis surrexit, et ipse Aaron non resurget? atque ut summum ipsi sacerdotium conservaret, in ligno miraculum edidit Deus: ipsi autem Aaroni resurrectionem non impertiet? Mulier præter naturam sal efficitur, et caro in salem transmutatur ¹⁰: caro vero in carnem non reparabitur? et cum salis statua effecta sit quæ Loti uxor erat, uxor Abrahamæ non resurget? Qualis virtute commutata est manus Moysis, quæ unius hore mo-

D addimus ex codd. Roe et Casaub., item vocem ὅτι ex iisdem ante ἡμῶν.

(4) Καὶ ἡ ῥάβδος, etc. Hæc de Aaronis virga transcribere videtur sanctus Nilus, lib. i, epist. 113, et lib. iii, epist. 33.

(5) Ἡ καί. Deest relativum ἡ in codd. Roe, Casaub. et Coisl.; deest vero καί in Bodl.

(6) *Solam legem recipiunt*. Id de Samaritis omnes tesfantur auctores. Ex Philastr., hæres. lxxvii, nisi mendum est, quatuor solum libros recipiebant. Hodierni Samaritæ Josue librum agnoscunt.

mento facta est velut nix, et iterum pristino sicuti reddita¹¹? ex divino imperio sane. Ergone imperium illud olim efficax, sua jam vi et efficacitate cecidit?

291 XIII. Unde vero in totum ab initio factus est homo, o omnium hominum stolidissimi Samaritæ? Accedite ad primum Scripturæ librum, quem vos etiam suscipitis. « Et finxit hominem Deus, pulverem de terra¹²; » pulvis in carnem transmutatur, et care in carnem rursus non intauratur? Rogandi etiam estis, undenam cæli, terra, et maria subsistere? unde sol, luna et sidera? quomodo ex aquis volucres, et natantes animantes? et quonam modo e terra animalia omnia¹³?¹⁴ Tam multa rerum millia ex nihilo ad existendi sortem transducta sunt: et nos homines qui impressam illius imaginem habemus, non resurgemus? Vere incredulitatis plena tota ea res est. Et multis capitibus condemnantur credere detrectantes: quando videlicet Abraham Domino dicat: « Qui judicial omnem « terram¹⁵; » qui autem legem condiscunt, increduli maneant; quando scriptum sit quod e terra sit homo¹⁶; qui vero legunt, fidem abnegent.

XIV. Et hæc quidem adversum illos, qui infidelium ex numero sunt: quæ vero ex prophetis desumuntur, nobis sunt apta qui credimus. Quoniam vero etiam nonnulli qui prophetis utuntur (1), his quæ scripta sunt non credunt; proferuntque nobis illud (Davidicum), « Non resurgent impii in iudicio¹⁷; illud quoque, Si enim descenderit homo in « infernum, non amplius ascendet¹⁸; et illud, Non « mortui laudabunt te, Domine¹⁹ » (his enim quæ recte scripta sunt, prave abutuntur), optimum fuerit obiter et quantum nunc licet, illis occurrere. Si enim dicitur, « Impii non resurgent in iudicio, » hoc significatur, quod non in « iudicio, » sed in condemnatione resurrecturi sint; non enim Deo multa

¹¹ Exod. iv, 6, 7. ¹² Gen. ii, 7. ¹³ Gen. i, 1 sqq. ¹⁴ Vid. supr. ii. 6. ¹⁵ Gen. xviii, 25. ¹⁶ Gen. i 20; iii, 19. ¹⁷ Psal. i, 5. ¹⁸ Job vii. 9. ¹⁹ Psal. cxiii, 17.

(1) *Nonnulli qui prophetis utuntur.* Propositis sibi, sup. num. 4, triplicis generis hostibus, Græcis qui nullas Scripturas recipiunt, Samaritis, qui solum Pentateuchum, et hæreticis; postquam duo priora genera confutavit, ad tertium ex sua ipsius divisione aggreditur. Verum omnes illi hæreticos quos notavimus ut resurrectionis hostes, Si Origenistas exceperis, vetus Testamentum repudiabant: quanquam eo interdum, sive ad oppugnandos propriis armis Catholicos, seu ad concilliandam nonnullam suis opinionibus auctoritatem, utebantur; quod ex scriptis Irenæi patet. Origenes apud Epiphanius, hæres. lxxiv, num. 10, testatur hoc loco, *Non resurgent impii in iudicio*, simpliciores quosdam ex fidelibus usos, negasse malos resurrectionis compotes futuros; at Epiphanius, num. 9 et 11, Origenem, in hac ipsa oratione qua simplices illos refellit, resurrectionem variis argumentis evertisse contendit. Hos igitur, vel Origenistas, in hac oratione refellit Cyrillus.

(2) *Ἐγεννήθη.* Roe et Casaub., ἐγενέτο, nulla de causa mutatum. Nam de formatione Evæ ex Adamo, et hominis ex luto loquens, verbo γεννᾶ-

σάγματι. Εἶτα, τότε μὲν τὸ πρόσταγμα ἰσχυρόν, νῦν δὲ οὐκέτι ἰσχυρόν;

Γ. Πόθεν δὲ καὶ ὄλως ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη (2; ὁ ἄνθρωπος, ὃ πάντων ἀνθρώπων ἀνοητότατοι Σαμαρείται; « Ἐλθετε ἐπὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Γραφῆς, ὃ καὶ ὑμεῖς καταδέχεσθε. Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. Χοῦς εἰς σάρκα μεταβάλλεται, καὶ σὰρξ εἰς σάρκα οὐ πάλιν (3) ἀποκαθίσταται; Ἐρωτητέον δὲ ὑμᾶς, πόθεν ὑπήστισαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα; πόθεν ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες; πῶς ἐξ ὑδάτων τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά; καὶ πῶς ἀπὸ γῆς τὰ ζῶα πάντα, Τοσαῦται μυριάδες ἐκ τοῦ μὴ ὄντος (4) εἰς τὸ εἶναι παρηνέχθησαν; καὶ ἄνθρωποι ἡμεῖς, οἱ τὸ κατ' εἰκόνα ἔχοντες, ἄρα οὐκ ἀναστήσομεθα; Ἀληθῶς ἀπιστίας τὸ πρᾶγμα πεπληρωται, καὶ πολλὴ κατάγνωσις τῶν ἀπιστούντων. ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ πρὸς τὸν Κύριον, « Ὁ κρίνων πάντα τὴν γῆν, καὶ ἀπιστῶσιν (5) οἱ μανθάνοντες τὸν νόμον. ὅταν γέγραπται, ὅτι ἐκ γῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπιστῶσιν οἱ ἀναγινώσκοντες.

Δ. Ἐκείνοις μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ἀπίστοις; τὰ δὲ ἐκ προφητῶν, ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς προφήταις κεχρημένοι τινὲς, ἀπιστοῦσι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ προφέρουσιν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ, Οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει; καὶ το, Ἐὰν γὰρ καταβῆ ὁ ἄνθρωπος εἰς ᾄδην, οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῆ; καὶ τὸ, Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε (τοῖς γὰρ καλῶς γεγραμμένοις συγκέχρηται κακῶς); καλὸν ἐν παραδρομῇ, καὶ ὡς ἐγγυῶρεῖ νῦν, ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτούς. Ἐὰν γὰρ λέγῃ, ὅτι Ἀσεβεῖς οὐκ ἀναστήσονται ἐν κρίσει, τοῦτο δηλοῖ ὅτι οὐκ ἐν κρίσει, ἀλλ' ἐν κατακρίσει. Οὐκ ἐξετάσεως πολλῆς ἐστὶ χρεῖα τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἅμα τῷ ἀναστῆναι τοὺς ἀσεβεῖς; ἀκολουθεῖ καὶ τὰ τῆς τιμωρίας. Καὶ

σθαι utitur cat. 12, num. 29. Hac ipsa cateches. num. 8, de formatione phœnicis, σκώληξ τις γεννᾶται, quo in loco iidem codd. habent, γίνεται. Vide cat. 2, n. 4.

(3) *Πάλιν.* Hanc vocem addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub., Grod. Infra, loco καὶ θάλασσα, Oitob., Coisl. et Grod., ἡ θάλασσα. Linea sequenti pro τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά. Roe, et Casaub., τὰ πτηνὰ, καὶ τὰ κτήνη. Eodem modo Genoves. loco νηκτά, habet κτήνη, jumenta; sed vitiose et transpositione litterarum factum istud ex altero.

(4) *Ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.* Coisl., ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Infra loco τὰ κατ' εἰκόνα, scripsimus, τὸ κατ' εἰκόνα, ex codd. Roe, Casaub., Oitob. 4, Colb. et Bodl., et simili loco cat. 14, n. 10, τὸ μὲν κατ' εἰκόνα; at Coisl. et Oitob. 2 habent, οἱ κατ' εἰκόνα ὄντες, ἄρα, etc.

(5) *Ἀπιστῶσιν.* Hic Roe et Casaub., et lineis infra post duabus, iidem cum Coisl. et Colb. ferunt, ἀπιστοῦσι. Ante γέγραπται ex omnibus præfatis codd. et Oitob. loco ὅτι, scripsimus ὅταν, ut responderet superiori, ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ,

ἐὰν λέγῃ, ὅτι Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε, τοῦτο δὴλοῖ, ὅτι τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀφέσεως, ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον τὴν προθεσμίαν ἐχούσης, ἐφ' ἧ καὶ οἱ ἀπολαύοντες αἰνέσουσί σε· οὐκ ἔστι (1) μετὰ θάνατον λοιπὸν τοὺς ἐν ἀμαρτίαις τελευτήσαντας ὡς εὐεργετηθέντας αἰνεῖν, ἀλλὰ ἀποδύρεσθαι· ἔστι γὰρ αἶνος μὲν τῶν εὐχαριστούντων, ὀδυρμὸς δὲ τῶν μαστιζομένων. Οἱ μὲν οὖν δίκαιοι τότε αἰνοῦσιν, οἱ δὲ τελευτήσαντες ἐν ἀμαρτίαις, καιρὸν λοιπὸν ἐξομολογήσεως οὐκ ἔχουσι.

18'. Περὶ δὲ τοῦ (2), Ἐὰν καταβῇ ἄνθρωπος εἰς ἄδην, οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ· βλέπε τὴν ἀκολουθίαν· γέγραπται γάρ· Οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ, οὐδ' οὐ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον (3). Τοῦ κόσμου δὲ ὅλου παρερχομένου, καὶ πάσης οἰκίας διαφθειρομένης· πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελεύσεται, καινῆς λοιπὸν γινομένης ἄλλης γῆς; ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἀκοῦσαι τοῦ Ἰωβ λέγοντος· Ἦστί γὰρ δένδρον (4) ἐλπίς. Ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ, πάλιν ἐπανθήσει· (5) καὶ ὁ βάδαμος αὐτοῦ οὐ μὴ ἐκλείπῃ. Ἐὰν γὰρ γηράσῃ ἐν γῆ ἢ ῥίζα αὐτοῦ, ἐν δὲ πέτρα τελευτήσῃ τὸ στέλεχος αὐτοῦ· ἀπὸ ὀσμῆς ὕδατος ἀνθήσει, ποιήσει δὲ θερισμὸν ὡσπερ νεόφυτον. Ἄνθρωπος δὲ τελευτήσας, ὥχεται· πεσὼν δὲ βροτὸς, οὐκέτι ἔστιν; Μόνον γὰρ οὐχί (6) δυσωπῶν, καὶ ἐπιτιμιῶν· (οὕτω γὰρ ἀναγνωστῆρον ἐρωτηματικῶς τὸ, Οὐκέτι ἔστιν;) Ἄρα γὰρ, φησί, ξύλου πίπτοντος καὶ ἐγειρομένου, ἄνθρωπος αὐτὸς, δι' ὃν τὰ ξύλα γέγονεν, οὐκ ἐγείρεται; Καὶ ἵνα μὴ νομίσης με βιάζεσθαι, ἀνάγνωθι τὸ ἀκόλουθον. Μετὰ γὰρ (7) τὸ

A opus est indagazione, sed, simul ut resurgent impij, consequentur eos supplicia. Et si dicitur: « Non mortui laudabunt te, Domine, hoc designatur, quod constituto tantum in hac vita pœnitentiæ ac remissionis spatio, de quo ii qui fruuntur, *laudabunt te*; morte obita, iis qui in peccatis decesserint, jam non licebit tanquam beneficio affectis laudare, sed deplorare duntaxat. Est enim laus eorum qui gratias agunt; deploratio vero, eorum qui verberibus cœduntur. Igitur tunc justi laudaturi sunt; qui vero in peccatis obierint, deinceps confessionis tempus non habebunt.

XV. De illo vero contextu, « Si descenderit homo • 292 in infernum, non amplius ascendet ²⁰ »; vide consequentia; scriptum est namque: « Non amplius ascendet, nec revertetur in propriam domum ²¹ ». Cum enim universus mundus transiturus sit, et omnis domus destruenda: quomodo in propriam domum revertetur, facta in posterum alia tellure nova ²²? oportebat vero illos exaudire Jobum aientem: « Est enim arbori spes: nam si excidatur, rursus reflorescet, et ramus ejus tener non deficiet. Si enim senuerit in terra radix ejus, et in petra moriatur truncus ejus; ab odore aquæ florescet, et faciet messem tanquam nuper plantata. Vir autem mortuus non abiit: cadens vero mortalis non est amplius ²⁵ »? Quasi pudorem ingerens et increpitans: (sic enim legendum est per interrogationem illud. *Non est amplius?*) Cum enim, inquit, lignum cadat et resurgat, num homo ipse, propter quem facta sunt ligna, non resurget? Atque ut ne me vim loco afferre putes, lege quod sequitur.

²⁰ Job. vii, 9. ²¹ ibid. 10. ²² II Petr. iii, 13. ²³ Job xiv, 7-10.

(1) Οὐκ ἔστι. Ita restituimus ex codd. Ottobon. ambobus, Roe, Casaub. et vel. Genov., cum ante haberetur οὐκ ἔτι, nulla vel difficili admodum constructione. Hæc autem insulse Rivetus ad purgatorii sublationem trahit: cum de peccatis mortalibus nullum in purgatorio pœnitendi locum esse Catholici fateantur; at leviora peccata pœnis post mortem in quodam exsilio loco expiari docet auctor, cat. 23, num. 10.

(2) Περὶ δὲ, etc. Δέ pro γάρ ex Roe et Casaub. restituimus.

(3) Εἰς τὸν ἴδιον οἶκον. Pro οἶκον codd. Coisl., Roe, Casaub., Genov. scriptum habent, τόπον· ac (Genoves. excepto) addunt οὐκέτι post ἐπιστρέψῃ· ut οἶκον legisse Cyrillum sequentia perspicuum faciunt, πάσης οἰκίας διαφθειρομένης, πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελεύσεται; Post quæ verba, loco κενῆς, posuimus καινῆς, ex Ottob. utroque, Roe, Casaub. et Grod.; ἄλλης quoque addidimus ex duobus, prioribus codd.

(4) Ἦστί γὰρ δένδρον. Hæc et sequentia, quæ Jobi testimonium spectant, suo more transcribit Ruffinus *Exposit. in Symbol.*, cujus, in hoc loco emendando, auctoritate sumus adjuti.

(5) Πάλιν ἐπανθήσει, etc. In hoc contextu Jobi nonnulla correximus, et interpunctionem editorum Cyrilli exemplarium nonnullis locis mutandam existimavimus. Ac primum, loco ἐκλείπει, scripsimus ex Coisl. et Ottob., juxta LXX, ἐκλείπῃ· deinde vocem ἔσται post ῥίζα αὐτοῦ, quæ neque LXX est, neque a codd. Ottobonianis duobus, Coisl., Roe, Casaub., et Grod., neque a Ruffino agnoscitur, expun-

ximus: sicque ex iisdem vocem ῥίζα cum γηράσῃ male virgula separatam, connexuimus. Consequenter, loco τελευτήσῃ, nullo quamvis codice suffulgit τελευτήσῃ juxta LXX, ex Grodecii et Ruffini versione scripsimus; alioqui turbata et imperfecta erit hujus loci constructio. Quod notat Cyrillus, et post eum Ruffinus, verba, πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκέτι ἔστιν, per interrogationem legenda esse, nullum sive in Hebraica veritate, sive in LXX virorum interpretatione, interrogationis ad sensum Cyrilli apponendæ exstat vestigium. Contra legitur in Heb. et Vulg. *Ubi, quæso est?* quasi integram et irreparabilem hominis semel mortui consumptionem significet auctor. Sed eadem huic loco accommodanda interpretatio, quam Cyrillus alteri ejusdem Jobi loco, *Si descenderit homo in infernum, etc.* hujus numeri initio adhibuit: nempe hominem mortuum amplius non esse in hominum, qui ad consuetudinem vitæ redire possint, numero. Loca autem duo, *Si mortuus fuerit homo, vivet, et Exspecto donec rursus fiam*, non alium præter resurrectionis generalis sensum, juxta LXX interpretes lecta, habere videntur. Sed in Hebræo et Vulgata aliam vim habent: nempe de nullo hominis semel mortui ad communem hominum vitam reditu intelliguntur.

(6) Μόνον γὰρ οὐχί. Deest γάρ in codd. Coisl. et Grod., at est in omnibus mss. aliis, atque omnino Cyrilliani styli est; ut potius in paucis erasum, quam in pluribus intrusum videatur.

(7) Μετὰ γάρ. Illud γάρ addidimus ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

interrogando dixit: *Cadens vero mortalis non erit amplius?* ait: *Si enim mortuus fuerit homo, vivet; statimque subdit: Exspecto donec rursus fiam* ²⁴; et alibi rursus: *Qui super terram resuscitaturus est pellem meam, quæ istos labores exantlat* ²⁵. Isaias vero propheta ait: *Resurgent mortui, et excitabuntur qui in monumentis sunt* ²⁶. Apertissime vero, qui nunc est in manibus Ezechiel propheta dicit: *Ecce ego aperiam sepulchra vestra, et educam vos de monumentis vestris* ²⁷; et Daniel dicit: *Multi eorum qui dormiunt in aggesto terræ, resurgent; alii in vitam æternam, alii in ignominiam sempiternam* ²⁸.

XVI. Multæ quoque Scripturæ de mortuorum resurrectione testantur; sunt enim ea de re plures aliæ sententiæ dictaque. Nunc vero, memoriam duntaxat uti refricantes, cursim præterimus Lazari post quadriduum resurrectionem ²⁹. Prætervolamus etiam, propter temporis brevitatem, viduæ filium excitatum ³⁰. Et mentione tantum injecta, commemoretur nunc obiter principis Synagogæ Ælia ³¹: dicaturque scissas fuisse petras, et multa corpora sanctorum qui dormierant, excitata esse, monumentis ²⁹³ patefactis ³². In primis vero in memoriam redeat, Christum a mortuis surrexisse. Præterivi Eliam et filium viduæ ab ipso suscitatum ³³; et Elisæum, qui semel et iterum suscitavit, et dum viveret, et post mortem ³⁴; vivus resurrectionem per suam ipsius animam operatus est; ut autem non animæ solum justorum honorarentur, sed crederetur etiam in justorum corporibus jacere vim penitus insitam; projectus in monumentum Elisæi

²⁴ Job xiv, 14. ²⁵ Job xix, 25, 26. ²⁶ Isa. xxvi, xi, 39-44. ³⁰ Luc. vii, 15-16. ³¹ Matth. ix, 25. ³² IV Reg. iv, 52 seqq.

(1) Ὁ μέλλων ἐπὶ γῆς. Roe et Casaub., ἀπὸ γῆς.

(2) Ὁ παρῶν. Participium παρῶν addidi ex Roe, Ottob, utroque, Casaub. et Coisl., ut habetur supra num. 11.

(3) Ἐν ὑπομνήσει δέ. Particulam δέ ascripsimus ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Linea sequenti valde suspicamur τετραήμερον legendum esse, ut videtur legisse Grotdecius, ut et habetur cat. 4, num. 9. Nonne autem potuit scribere τετραήμερον ἀναστασιν, ut cat. 50, num. 4, τριήμερον ταφῆν et cat. 4, num. 12, Χριστὸς τριήμερος ἐγήγερται.

(4) Παραφέρεσθω νῦν. Vocem νῦν adjecimus ex codd. Ottob. 2. Coisl., Roe et Casaub.; at post ἀρχισυναγώγου, voces ὑπομνήσεως τε μόνης, librariorum oscitantia repetitas, amovimus amborum Ottob. et aliorum codd. præff. Grod. vers. auctoritate. Tantum in Ottob. 2 habetur, μόνον λεγέσθω. Post, loco σχιθῆναι, scripsimus σχισθῆναι.

(5) Προηγουμένως δέ. Particulam δέ loco καὶ posuimus juxta Coisl., Colb., Grod., et Morel. Utrumque tamen legitur apud Roe et Casaub., μνημονεύεσθω δέ καὶ προηγουμένως.

(6) Τιμηθῶσι. Roe et Casaub. sing. num., τιμηθῆ τῶν δικαίων ψυχῆ, anima justorum honoretur. Coisl. paulo diversæ, πιστευθῆ τῶν δικαίων ζωῆ, ut ne soli justorum vitæ crederetur. Totum porro hunc locum asque ad numeri finem, quo sanctarum reliquiarum vis commendatur, ab impostore quodam Cyrilli textui immissum pronuntiat Rivetus.

εἰπεῖν ἐρωτηματικῶς, Περὶ δὲ βροτῶς οὐκέτι ἔστιν; λέγει. Ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, ζήσεται· καὶ εὐθὺς λέγει. ὑπομένω ἕως ἂν πάλιν γένωμαι· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν. Ὁ μέλλων ἐπὶ γῆς (1) ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου, τὸ ἀναντλοῦν ταῦτα. Ἰσαίας δὲ ὁ προφήτης φησὶν. Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· σαφέστατα δὲ ὁ παρῶν (2) προφήτης Ἰεζεκιήλ λέγει. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τὰ μνήματα ὑμῶν, καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν· καὶ ὁ Δανιήλ λέγει. Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι, ἀναστήσονται· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

Ιζ. Καὶ πολλαὶ Γραφαὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· ἔστι γὰρ ἄλλα πλείονα ῥητὰ περὶ τούτου. Ὡς ἐν ὑπομνήσει δὲ (3) μόνη, νῦν παρατρέχομεν τὴν τοῦ Λαζάρου τετραήμερον ἀνάστασιν· παρατρέχομεν δὲ, διὰ τὸ τῆς ὥρας ὀλίγον, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τὸν ἐγηγερμένον. ὑπομνήσεως τε μόνον ἔνεκεν παραφέρεσθω νῦν (4) καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχισυναγώγου· λεγέσθω καὶ τὸ σχισθῆναι τὰς πέτρας, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγερθῆναι, τῶν μνημείων ἀνοιχθέντων. Προηγουμένως δὲ (5) μνημονεύεσθω, ὅτι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται. Παρῆλθον τὸν Ἥλιαν, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τὸν ἐξεγερθέντα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν οἷς ἐγείραντα, ἐν τε τῷ ζῆν, καὶ μετὰ τὸ τελευτῆσαι αὐτόν. Ζῶν μὲν γὰρ ἐνήργησε τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς· ἵνα δὲ μὴ μόνον τιμηθῶσι (6) τῶν δικαίων αἱ ψυχαί, πιστευθῆ δὲ, ὅτι καὶ ἔγκειται ἐν τοῖς τῶν δικαίων σώμασι δύναμις, ὁ ῥίφεις ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Ἐλισσαίου νεκρὸς, τοῦ

10. ²⁷ Ezech. xxvii, 12. ²⁸ Dan. xii, 2. ²⁹ Joan. ³³ Matth. xxvii, 51-53. ³³ III Reg. xvii, 19 seqq.

Rationem rogas. Quia nempe Cyrillus cat. 17. num 30 et 31, miracula per Paulum, et sudaria ejus ac semicinctia olim facta, virtuti et efficacis Spiritus sancti tribuit. Quasi alteri causæ in hoc loco adjudicet vim, quam sanctorum corporibus insitam dicit. Atqui in hoc numero utraque conjungit auctor; et ex vi sudariorum Pauli colligit et concludit fortiori causa vim corporum ipsorum. Cum igitur illam Spiritui sancto tribuat, hanc quoque eidem causæ ab eo assignari concludendum erat; nec temere sollicitandus locus, cui similes innumerati in aliis ecclesiasticis auctoribus passim existunt. Vim reliquiarum sanctarum Patres omnes agnoscunt: causam alii, ut Aster. Amasen. hom. *In sanctos martyres* Auct. Combef. tom. I, pag. 205, refundunt vel in ipsos sanctos, qui in impuros spiritus vim suam exercent; vel in angelos, qui ad honorem sanctorum ipsorum sepulchris assident; alii, numero plures, in Spiritum sanctum eisdem reliquiis sua vi assistentem. Ita Chrysost. hom. 42 *In sanctum Ignatium*, sub finem; sanctus Ephræm oratione *In omnes martyres*, pag. 741; Damasc. orat. i *De imaginibus*, num. 19, pag. 316; sanctus Paulinus epist. 32, num. 8; et Natali 2 *In sanctum Felicem*. carm. 302, et Natali 13, carm. 579, etc. Nec diversæ illæ sententiæ secum pugnant, sed priores proximam, posterior causam ultimam assignat; nam nec sancti, nec angeli quidquam possunt circa Spiritus sancti virtutem.

νεκροῦ σώματος τοῦ προφήτου ἐφωψάμενος, ἐζωοποιήθη. Καὶ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου τὸ νεκρὸν ἀπετέλασε ψυχῆς ἔργον· καὶ τὸ τελευτήσαν καὶ καίμενον ζωὴν παρέσχε τῷ τελευτήσαντι· καὶ παρασχὸν τὴν ζωὴν, αὐτὸ ὁμοίως ἔμεινεν ἐν νεκροῖς. Διὰ τί; Ἴνα μὴ ἐξαναστάντος Ἐλισσαίου, τῇ ψυχῇ μόνῃ προσγραφῇ τὸ πρᾶγμα· δειχθῆ δὲ, ὅτι καὶ ψυχῆς μὴ παρούσης, ἐγκείται· τις δύναμις τῷ τῶν ἀγίων σώματι, διὰ τὴν ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν ἐνοικήσαντα ἐν αὐτῷ δικαίαν ψυχὴν, ἕως ὑπερέτημα γέγονε. Καὶ μὴ ἀπιστῶμεν, νήπιοι, ὡς μὴ γεγεννημένου τούτου. Εἰ γὰρ σουδάρια καὶ σημικίνθια, τὰ ἐξωθεν ὄντα, τῶν σωμάτων ἀπτόμενα τῶν νοσοῦντων, ἤγειρε τοὺς ἀσθενεῖς· πόσῳ μᾶλλον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου ἤγειρε τὸν νεκρὸν;

12'. Καὶ ἐνῆν μὲν πολλὰ εἰπεῖν εἰς ταῦτα, καθ' ἕκαστον (1) ἐξηγουμένοις τῶν γεγεννημένοις πραγμάτων τὸ παράδοξον. Διὰ δὲ τὸν κάματον τὸν προγεγόμενον ὑμῖν, ἔκ τε τῆς ὑπερθέσεως τῆς νηστείας τῆς Παρασκευῆς, καὶ τῆς ἀγρυπνίας· ἐκεῖνα μὲν τέως ἐν παραδρομῇ λελέχθω, δι' ὀλίγων ἐσπαρμένα· ἵνα ὑμεῖς, καλλίστης γῆς δίκην δεξάμενοι τὸν σπέρρον, καρποφορήσῃτε πλατύνοντες. Μνημονεύεσθω δὲ (2), ὅτι· καὶ οἱ ἀπόστολοι νεκροὺς ἤγειραν· Πέτρος μὲν, ἐν Ἰόππῃ Ταβιθάν· Παῦλος δὲ, Εὐτύχον ἐν Τρωάδι· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι, εἰ καὶ μὴ πάντα γέγραπται τὰ ὑφ' ἑκάστου θυματούργηθέντα. Μνημονεύετε δὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους εἰρημένων ἀπάντων, ὧν ἔγραψεν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς λέγοντας· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται; καὶ ὅτι, Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐγήγερται· καὶ ὅτι ἄφρονες ἐκάλεσε, τοὺς μὴ πιστεύοντας· καὶ πάσης τῆς αὐτόθι διδασκαλίας, τῆς περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως· καὶ ὅτι πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἔγραψεν· Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα, καὶ τὰ ἐξῆς ὄλα· μάλιστα δὲ τὸ, Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. *qui spem non habent et quæ sequuntur universa; maxime vero dicti hujus: Et mortui in Christo resurgent primum* ⁴².

³⁵ IV Reg. xiii, 21. ³⁶ xix, 12. ³⁷ Vid. cat. 7, n. 16. ³⁸ Act. ix, 36-42. ³⁹ Act. xx, 7-12. ⁴⁰ I Cor. xv, 35 seqq. ⁴¹ ibid. 16. ⁴² I Thess. iv 12-15.

(1) Καθ' ἕκαστον. Mondum erat in editis, καθ' ἕκαστην, quod correximus ex mss. Ottob. utroque, Coisl., Roe, Casaub. Ambo posteriores una cum Genovef. habent, ἐξηγουμένοι.

(2) Μνημονεύεσθω δὲ. Hic particula δὲ ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod. a nobis adjecta.

(3) *Superpositione, tum ex vigilia, etc.* Ecclesiasticam vocem τῆς ὑπερθέσεως, recepta apud Latinos interpretatione *superpositionis* vocabulo reddidimus. Ea significabant veteres, ut cuius notum est, jejunium in duos vel plures dies absque cito continuatum. Cum porro major hebdomada austerioribus jejunii observaretur, plures erant, qui vel totam hebdomadam, vel quatuor, vel tres, vel duos, nimirum Parasceves et Sabbati sancti dies, prorsus jejunii transigerent, ut testatur sanctus Irenæus apud Euseb. lib. v, *Hist.*, cap. 24, et alii. Commendabatur maxime continuatum feriæ sextæ et Sabbati sancti jejunium, ut videre est *Const. apost.*, lib. v, cap. 18. Illud Hierosolymis observatum fuisse patet,

A mortuus, mortuum prophetæ corpus attingens, vitam concepit ³⁵. Mortuum prophetæ corpus, id quod animæ videbatur opus esse, perfecit; quodque mortuum jacebat, mortuo vitam dedit; et quod vitam dabat, ipsum in mortuis similiter ut ante remansit. Qua de causa? Utne, si resurrexisset Elisæus, animæ ejus soli factum illud imputaretur, et ut ostenderetur, absente etiam anima inesse vim quamdam ac potestatem corpori sanctorum, propter animam justam quæ tot annos in eo inhabitaverit, ejusque usa sit ministerio. Neque fidem ei rei, quasi non ita sit, inepti detrahimus: si enim sudaria et semicinctia quæ exterius adhærent, ægrotantium corporibus applicata infirmos erigebant ³⁶: quanto magis ipsum prophetæ corpus mortuum excitavit?

XVII. Atqui essent alia multa in hæc dicenda, si hujusmodi factorum admirabilitatem secundum singula adjuncta persequeremur; sed propter præcedentem quem sustinuistis, tum ex jejunii Parasceves superpositione (3), tum ex vigilia, laborem; hæc interim velut in transcurso dicta sunt; ³⁷ paucis jactis seminibus, uti vos bonæ instar telluris semen concipientes, illud dilatando explicandoque fructum feratis ³⁸. Memoria vero repetatur quod et apostoli mortuos excitaverunt: Petrus in Joppe Tabitham, Paulus Eutychum Troade ³⁹, et reliqui omnes apostoli; tametsi non omnia litteris consignata sunt, quæ ab unoquoque admirabiliter effecta sunt. Recordamini autem omnium quæ in priore ad Corinthios Epistola dicta sunt, quæ ²⁰⁴ scripsit Paulus adversus eos qui dicebant: « Quo-
« modo resurgunt mortui, quali autem corpore veniunt ⁴⁰? *Ejus quoque quod ait*: Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit ⁴¹; » quodque *stultos* vocavit eos qui non credunt; totiusque eo loci expositæ de mortuorum resurrectione doctrinæ et quod in hunc modum ad Thessalonicenses scripsit: « Nolumus autem vos ignorare, fratres, de iis
« qui obdormierunt, ne contristemini sicut et cæteri

Et mortui in Christo resurgent primum ⁴². cum ex hoc Cyrilli loco, tum ex *Typico Hierosolymitano* sancti Sabæ, et Joan. Damasc. hom. in *Parasc.*, tom. II, pag. 814; sed citra præceptum, cujusque pietati id relictum erat. Vigilia vero a feria sexta in Sabbatum toto anni tempore per Orientem observabatur, si credimus Cassiano, lib. v *Institut.*, cap. 9, qui hujus rei, et soluti Sabbato jejunii rationem reddit. Id saltem in Parasceve servatum fidem facit Epiphanius, qui *Expos. fidei* num. 22 observat, quibusdam locis tota Paschatis, seu majori hebdomada, pervigilia sex celebrari et totidem synaxes; aliis vero in locis in ea solum nocte quæ feriam quintam sequitur, et ea quæ Dominicam Paschatis diem antecedit, vigiliari solitum Vigiliam post Parasceven commendat in Hierosolymitana Ecclesia Damascenus loco cit., pag. 815. In Galliis etiam, saltem in Pictaviensi Sanctæ Radegundis monasterio, forte ob crucis partem ibi asservatam, eandem a populo vigiliam celebratam fuisse testis est Greg. Turon., lib. I, *Mirac.*, cap. 5.

XVIII. Præcipue vero illud notate, quod digito A velut indicans ait Paulus : « Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatem et mortale hoc « induere immortalitatem ⁴³. » Hoc enim ipsum corpus resurget, non infirmum quale est, manens ; sed idem ipsum resurget. Incorruptibilitate vero indutum transformabitur : quemadmodum ferrum igni admotum ignis efficitur ; vel potius quemadmodum novit qui illud excitat Deus. Resurget igitur hoc ipsum corpus, sed non tale manebit, at manebit æternum. Non amplius ejusmodi qualibus utimur cibus, ad vitam opus habebit, neque scalis ad ascensum : fiet enim *spiritalis*, ⁴⁴, admirabile quidpiam, et quale pro dignitate declarare non sufficimus. « Tunc justis, *inquit*, splendebunt ut sol et luna, « et sicut splendor firmamenti ⁴⁵. » Ac præcius Deus B hominum infidelitatis, exiguissimis vermibus dedit, ut æstate lucidos ex corpore radios emitterent ; ut ex his quæ conspiciuntur, crederetur id quod expectatur. Qui enim partem attribuit, poterit et totum præstare ; quique vermem lumine splendere fecit, multo magis justum hominem splendere efficiet.

XIX. ⁴⁶ Resurgemus igitur, æterna quidem omnes, non omnes vero similia habentes corpora : verum si qui justus est, cæleste corpus accipiet, ut possit cum angelis digne una versari ; si qui autem peccator est, corpus accipiet æternum, perpetuandæ peccatorum pœnæ capax, ut in igne æternum combustus nunquam absumatur. Et merito quidem utroque in ordine id præstat Deus. Nihil enim a nobis absque corpore est gestum. Blasphemamus per os, per os precamur ; scortamur per corpus, per corpus puritatem custodimus ; rapimus per manum, per manum eleemosynas largimur, et cætera similiter. Quando igitur ad omnia subseruiit corpus, in futuris quoque obventuræ sortis est particeps.

III'. Ἐξαιρέτως δὲ τοῦτο ἐπισημήνασθε, ὅτι μονουχι δακτυλοδεικτῶν ὁ Παῦλος λέγει· Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν (1), καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο ἐγείρεται, οὐ τοιοῦτον μένον ἀσθενές, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἐγείρεται· ἐνδυσάμενον δὲ τὴν ἀφθαρσίαν μεταποιεῖται, ὡς περὶ σίδηρος πυρὶ προσομιλήσας γίνεται πῦρ, μᾶλλον δὲ ὡς οἶδεν ὁ ἀνιστῶν Κύριος. Ἐγείρεται μὲν οὖν τοῦτο τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐ μένει τοιοῦτον, ἀλλὰ μένει αἰώνιον. Οὐκέτι τροφῶν τοιοῦτων χρεῖαν ἔχει πρὸς ζωὴν, οὐδὲ κλιμάκων πρὸς ἀνάβασιν· γίνεται γὰρ πνευματικόν, θαυμασίον τι, καὶ οἷον εἰπεῖν (2) κατ' ἀξίαν οὐκ ἔχομεν. Τότε οἱ δίκαιοι, φησὶ, λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. Καὶ προειδῶς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίαν ὁ Θεὸς, σκώληξι μικροτάτοις ἐν τῇ θέρει φωτοειδεῖς δέδωκεν αὐτὰς λάμπειν ἐκ τοῦ σώματος, ἵν' ἐκ τῶν φαινομένων πιστευθῇ τὸ προσδοκώμενον. Ὁ γὰρ τὸ μέρος παρασχῶν, δύναιται καὶ τὸ ὅλον παρασχεῖν· καὶ ὁ σκώληκα φῶς ἐκλάμπειν ποιήσας, πολλῶν μᾶλλον φωτοποιήσει δίκαιον ἄνθρωπον.

IV'. Ἐγειρόμεθα (3) τοίνυν, αἰώνια μὲν πάντες ἔχοντες τὰ σώματα, οὐ πάντες δὲ ὅμοια. Ἀλλ' εἰ μὲν τις ἐστὶ δίκαιος, λαμβάνει σῶμα ἐπουράνιον, ἵνα δύνηται μετὰ ἀγγέλων ἀναστρέφειν ἐπαξίως. Εἰ δὲ τις ἀμαρτωλὸς ἐστὶ, λαμβάνει σῶμα αἰώνιον, ὑπομονητικὸν τιμωρίας ἀμαρτιῶν, ἵνα ἐν πυρὶ αἰωνίως καιόμενος (4) μηδέποτε ἀνλωθῇ. Καὶ δικαίως ἀφοτέροις τοῖς τάγμασιν ὁ Θεὸς παρέχει τοῦτο· οὐδὲν γὰρ ἡμῖν χωρὶς σώματος τι πέπρακται. Βλασφημοῦμεν διὰ στόματος, προσευχόμεθα διὰ στόματος (5)· πορνεύομεν διὰ σώματος, ἀγνεύομεν διὰ σώματος· ἀρπάζομεν διὰ χειρὸς, ἐλεημοσύνας δίδομεν διὰ χειρὸς· καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. Ἐπειδὴ τοίνυν εἰς πάντα ὑπηρετήσατο τὸ σῶμα, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι συναπολαύει τῶν γενομένων.

⁴³ I Cor. xv, 53. ⁴⁴ ibid. 44. ⁴⁵ Matth. xiii, 43 ; Dan. xii, 3. ⁴⁶ Vid. cat. 4, n. 30.

(1) Ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, etc. Eas voces usque ad ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν excl., quæ propter repetitionem vocum, τοῦτο ἐνδύσασθαι, facile exciderunt, huc revocamus ex codd. Ottobon. utroque, Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu. Similem ob causam ex præfatis mss. ascripsimus verba, οὐ τοιοῦτο μένον, et sequentia, usque ad ἐγείρεται incl. Post. ἐνδυσάμενον, particulam δὲ iisdem auctoribus adjecimus.

(2) Οἷον εἰπεῖν. Coisl., Roe, Casaub., θεῖον εἰπεῖν. Ottob. καὶ θεῖον, οἷον εἰπεῖν· « spirituale, admirabile, « et divinum quidpiam, quale non possumus digne « effari. » Hanc veriore lectionem puto. Nec corpora nostra post resurrectionem divinum quidpiam dicere formidare debemus ; cum Christi corpori similia futura sint, quod Patres recte divinum dici censuerunt. Ita Cyrill., *epist. ad Succensum*, pag. 139 : Κἂν εἴ τις αὐτὸ λέγοι θεῖον, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρόποντος λογισμοῦ. Hinc Christum aiunt post resurrectionem totum Deum effectum esse. Paulo post Cyrillus duo loca Scripturæ, Matth. xii, 43, et

Danielis xii, 3, in unum confundit, ac de suo admiscet, καὶ ἡ σελήνη.

(3) Ἐγειρόμεθα, etc. Hæc sententia usque ad βλασφημοῦμεν excl. citatur ab Antonio Melissa sub Cyrilli nomine sine urbis titulo, lib. i, serm. 20., et lib. ii, serm. 95, pag. 157.

(4) Ἐν πυρὶ αἰωνίως καιόμενος. Pro αἰωνίως κείμενος ita scripsi, ut est in cod. Coisl. Codices Roe, Casaub., Ottob. et Grod. habent, αἰωνίως ἐν πυρὶ καιόμενος, quod idem est. Melissa laudatus, ἐν πυρὶ αἰωνίως καιόμενος.

(5) Προσευχόμεθα διὰ στόματος. Eam phrasim, quæ in editis post πορνεύομεν scripta exstat, ante posuimus ex codd. Ottob. duobus, Coisl., Roe, Casaub., Grod. et Morel, ut servaretur antithesis quam instituit Cyrillus inter bonas et malas actiones, quæ ab uno corporis membro proficiscuntur. Loco διὰ σώματος, quod prius hic legebatur, iisdem codd. suffragantibus, στόματος scripsimus. Paulo infra, ex codd. Roe et Casaub. δίδομεν posuimus loco δίδουμεν.

Κ'. Φεισώμεθα τοίνυν, ἀδελφοί, τῶν σωμάτων, καὶ μὴ ὡς ἀλλοτρίοις αὐτοῖς παραχρησώμεθα. Μὴ, κατὰ τοὺς αἰρετικούς, λέγωμεν, ὅτι ἀλλότριός ἐστιν ὁ τοῦ σώματος χιτῶν· ἀλλ' ὡς ἰδίου φεισώμεθα. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοῦναι λόγον τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων τῶν διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων. Μὴ εἴπῃς· Οὐδεὶς με ὄρᾳ· μηδὲ νομίσης, ὅτι μάρτυς τῶν γινομένων οὐκ ἔστιν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ πολλάκις οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ πλάστης ἀπλανῆς (1) μάρτυς, μένει ἐν οὐρανῷ πιστός, καὶ βλέπει τὸ γινόμενον· καὶ οἱ σπιλοὶ δὲ τῶν ἀμαρτιῶν μένουσιν ἐν τῷ σώματι (2). Ὡς περὶ γὰρ πληγῆς προχωρησάσης ἐν τῷ σώματι, καὶ ἄνθεραπεία γένηται τις, ὅμως ἡ οὐλὴ μένει· οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία πλήσσει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι· περιαιροῦνται δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ λουτρόν. Τὰ μὲν οὖν παρελθόντα ψυχῆς καὶ σώματος τραύματα θεραπεύει θεὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα λοιπὸν ἐκυτοῦς ἀσφαλιζώμεθα (3) κοινῇ πάντες· ἵνα καθαρὸν τοῦτον τοῦ σώματος τὸν χιτῶνα διατηρήσωμεν, καὶ μὴ δι' ὀλίγησ πορνείας καὶ ἡδυπαθείας, ἢ τινος ἄλλης ἀμαρτίας πράξιν, ἀπολέσωμεν οὐράνιον σωτηρίαν· ἀλλ' ἵνα κληρονομήσωμεν βασιλείαν Θεοῦ αἰώνιον, ἧς πάντας ὑμᾶς (4) τῇ ἑαυτοῦ χάριτι καταξιώσειεν ὁ Θεός.

ΚΑ'. Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως. Ἢ δὲ τῆς πίστεως ἐπαγγελία, πάλιν ὑμῖν ὑφ' ἡμῶν βήθεισα μετὰ σπουδῆς πάσης ἐπιλέξεως αὐτῆς ὑφ' ὑμῶν (5) ἀπαγγελλέσθω τε καὶ μνημονεύεσθω.

⁴⁷ Vid. cat. 4, n. 22. ⁴⁸ II Cor. v, 10. ⁴⁹ Eccli. ⁵¹ Cat. 15, n. 23, et cat. 3, n. 16. ⁵² Vid. cat. 15, n.

(1) Ὁ δὲ πλάστης ἀπλανῆς, etc. Deest in hoc loco πλάστης in codd. Colb., Bodl., Morel, et Grod Deest ἀπλανῆς et πιστός. in Roe et Casaub. Deest ἀπλανῆς μάρτυς, et πιστός in Coisl. In Ottob. 2 habetur, ὁ δὲ ἀπλανῆτος μάρτυς ἐνὶ ἐν οὐρανοῖς. Hic Cyrillus duo miscuit Scripturæ loca: primam partem sententiæ expressit ex Isaia; sed sensum secutus tantum: alteram ex psalmo LXXXVIII.

(2) Ἐν τῷ σώματι. Præpositionem suppeditarunt mss. Coisl., Roe et Casaub. Ita infra scribit Cyrillus, μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι. Illic quoque textum ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grodec. emendavimus; ferebatur enim ἡλων, *clavorum* pro οὐλῶν. Maculas ex commissis peccatis, quas a Cyrillo vestigia peccati per oleum exorcizatum urenda, cat. 20, num. 3, nominari existimo, in homine residere, vetus est doctrina sanctorum Patrum etiam antiquiorum, ut Hermæ lib. iii, Similitud. 8, cap. ult; Origenis hom. 8 in *Levit.*, pag. 160, etc.; quam etiam Eusebius, lib. xii *Præparat. evang.*, cap. 6, pag. 578, Platonis testimonio confirmat. Eas maculas in corpore et anima peccantium residere cum Cyrillo ait Euseb. Gallican. hom. x *De Paschate*; sanctus Ephræm, *De futuro iudicio*, p. 231; Basilius, in *psal.* vii, pag. 118. Has quoque in inferno manere ait Basilius serm. *De futuro iudicio*, apud sanctum Ephræm, pag. 243. Sed cum duplex in doctrina Patrum distinguatur macula peccati: alia ante sanatum, alia post dimissum curatum peccatum: utram hic intelligit Cyrillus? posteriori favet comparatio maculæ ex peccato inustæ, cum cicatrice post sanatam plagam residua. Priorem vero insinuare videtur maculæ hujus effectus a Cyrillo

205 XX. ⁴⁷ Temperemus itaque, fratres, corporibus, neque tanquam alienis ipsis abutamur. Ne juxta hæreticos dicamus, alienam hanc esse corporis vestem, sed uti propriæ parcamus; oportet enim nos Domino reddere rationem de omnibus quæ per corpus egerimus ⁴⁸. Ne dicito: Nemo me videt ⁴⁹: neque existimes testem eorum quæ geris nullum esse. Homo enim plerumque [testis] non est; qui vero nos finxit inerrans testis, manet in cælo fidelis ⁵⁰, et videt quod agitur: maculæ quoque peccatorum in corpore manent. Ut enim postquam plaga in corpore grassata est, etiam si medela quædam adhibeatur, cicatrix tamen manet: sic et peccatum animam et corpus imprimit, et cicatricum notæ in ambobus manent: abolentur vero tantummodo ab iis qui lavacrum accipiunt. ⁵¹ Præterea igitur animæ ac corporis vulnera sanat Deus per baptismum; ⁵² sed adversum futura deinceps nosmetipsos communiter muniamus omnes; ⁵³ ut mundam hanc corporis vestem custodiamus, nec per modicæ fornicationis et lasciviæ, aut cujusvis alius peccati perpetrationem, cælestis salutis jacturam subeamus; sed ut æternum Dei regnum hæreditate adeamus: quo vos omnes sua ipsius gratia dignos Deus efficiat.

XXI. Et hæc quidem ad demonstrandam mortuorum resurrectionem dicta sufficiant. Fidei vero professio, vobis iterum a nobis repetita, a vobis omni sedulitate adhibita ipsis verbis enuntietur, ac memoriæ insigatur.

xxiii, 28; Isai, xxix, 15, 16. ⁵⁰ Psal. LXXXVIII, 38. ⁵³ Vid. cat. 4, n. 22.

C assignatus, quod ejus ope occulta, et nullis testibus commissa. hominum peccata in iudicio deprehendit Deus. Utrumque maculæ genus a Cyrillo indistincte respici putem. Cæterum cum baptismum solo maculas illas aboleri dicit, id vult fortassis solo baptismum ita remitti peccata, ut nulla macula. nihil postea luendum supersit. Eademque doctrina est Athanasii in epist. 4 ad *Serapionem*, num. 13, in hoc baptismum a pœnitentia distinguentis, quod hæc vulnerum cicatrices, ut iste, non aboleat. Similis est Nazianzeni orat. xl, pag. 641, qui per pœnitentiam ægre quidem sed tamen obduci cicatricem censet; deleri tamen eam magis optat, quam speret. Idem ait, orat. *Cont. episcopos*, tom. II, p. 305, col. 2. Vide Nicetam in orat. xl, Naz. not. 8. At baptismum plene purgari omnium opinio est. Vide cat. 15, num. 23.

(3) Ασφαλιζώμεθα. Restituimus lectionem Morelii, codd. Roe, Casaub. et Grod. fullam, loco ἀσφαλιζώμεθα. Post loco τοῦτον τοῦ σώματος, scripsimus, τοῦτον, *hanc corporis vestem*, ex Colb., Roe, Casaub., Grod. et similibus locis cat. 4, num. 23; Μὴ μολύνης σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν, sup. num. 1.

(4) Πάντας ὑμᾶς, *vos omnes*. Roe et Casaub., πάντας ἡμᾶς, *nos omnes*, ut infra num. 1.

(5) Ὑφ' ὑμῶν. Ita scripsimus ex sola Grodecianæ versionis auctoritate, cum scriptum esset in editis, ὑφ' ἡμῶν· at sensus postulat scripturam nostram: nam statuit oppositionem inter hæc duo membra, ὑφ' ἡμῶν βήθεισα, et ὑφ' ὑμῶν ἀπαγγελλέσθω. Deinde quibusnam indicit ut Symbolum profiteantur, et memoriæ ea recitatione alte insigant;

Hic Symbolum prius a Cyrillo repetitum, memoriter redditur ab illuminandis.

XXII. Cum vero enuntiata Fides serie sua continet illud: *Et in unum baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam: et in carnis resurrectionem: Et in vitam æternam;* de baptismo et pœnitentia in prioribus 296 catechesibus diximus; ⁵⁴ ea quoque quæ de resurrectione mortuorum modo sunt dicta, propter hanc sententiam, *Et in carnis resurrectionem*, disputata sunt. Dicamus igitur quæ hactenus supersunt, propter illud, *Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam*; de qua cum multa dici possent, paucis disseremus.

XXIII. Catholica enimvero [seu universalis] vocatur eo quod per totum orbem ab extremis terræ finibus ad extremos usque fines diffusa est. Et quia universe et absque defectu docet omnia quæ in hominum notitiam venire debent dogmata, sive de visibilibus et invisibilibus, sive de cœlestibus et terrestribus rebus. Tum etiam eo, quod omne hominum genus recto cultui subjiciat, principes et privatos, doctos et imperitos. ⁵⁵ Ac denique, quia generaliter quidem omne peccatorum genus quæ per animam et corpus perpetrantur, curat et sanat: eadem vero omne possidet, quovis nomine significetur, virtutis genus, in factis et verbis, et spiritualibus cujusvis speciei donis.

XXIV. Ecclesia vero [seu convocatio] aptissimo vocabulo appellatur, quod omnes convocet et una cogat, sicut in Levitico ait Dominus: *Et omnem congregationem convoca*, ἐκκλησίασον, ante ostium tabernaculi testimonii ⁵⁶. Notatu porro dignum est,

⁵⁴ Cat. 2 et 3. ⁵⁵ Vid. infra, n. 12. ⁵⁶ Levit. viii, 3.

sibine ipsi ac fidelibus baptizatis? nonne ipsis quibus ita præceperat cat. 5, num. 12: Ὅπερ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεύσαι ὑμᾶς βούλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπαγγεῖλαι?

(10) Τὸ, Καὶ εἰς ἓν, Particulam καὶ adjecimus ex codd. Ottob. Coisl., Roe, Casaub. Grod. et alia brevi formula Symboli, cat. 19, n. 9 Vox ἓν, unum, desideratur in ed. Morel. et codd. Colb. et Bodl.

(2) Ἄγιαν. Hanc vocem adjecti ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub., Grod. Cyrillus paucis post lineis, et infra num. 26. Ecclesiæ articulum cum hac voce repetit: et tota hac catechesi titulum hunc Ecclesiæ mentioni nunquam non conjungit.

(3) Λεγέσθω δέ. Additum in impressis πάλιν removimus, codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. auctoritate.

(4) Ἄγιαν. Vox ἄγιαν hic deest in cod. Coisl., at vocem καὶ ἀποστολικήν, quæ huc, Librariorum formulæ CP. assnetorum vel incogitantia, vel inconsulta sedulitate, post καθολικὴν irrepserat. codd. Coisl., Roe, Ottob., Casaub. auctoritate submovimus. Jam supra sine hoc titulo Ecclesiæ articulum recitaverat, inferius quoque num. 26 recitat Cyrillus. Abest quoque a titulo catechesis. Denique in hujus articuli explanatione, nullum appellationis hujus vestigium deprehendas, quanquam aliæ studiose explicantur, et crebro inculcentur.

(5) Ἐροῦμεν. Maluimus ita scribere cum codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., quam ἐρῶμεν cum impressis.

(6) Καθολικὴ μὲν οὖν, etc. Hæc sine dubio in compendium redacta citat auctor scripti, cui titulus: *Dicta et interpretationes paraboliarum Evangelii,*

ΚΒ'. Τῆς δὲ ἀπαγγελλομένης Πίστεως ἑκκοιούτως περιεχούσης τὸ, Καὶ εἰς ἓν (1) βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ εἰς μίαν ἄγιαν (2) καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν. Καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. περὶ μὲν τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας, ἐν ταῖς πρώταις ἡμῖν εἴρηται κατηχήσεσι: καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως δὲ νεκρῶν λεχθέντα νῦν, διὰ τὸ, Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, εἴρηται. Λεγέσθω δὲ (3) τὰ λείποντα καὶ τέως, διὰ τὸ, Καὶ εἰς μίαν ἄγιαν (4) καθολικὴν Ἐκκλησίαν. περὶ ἧς πολλὰ μὲν εἰπεῖν δυνατόν ἔστιν. δι' ὀλίγων δὲ ἐροῦμεν (5).

ΚΓ'. Καθολικὴ μὲν οὖν (6) καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι: τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων. καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, περὶ τε ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων. καὶ διὰ τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέδειαν ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, ληγίων τε καὶ ἰδιωτῶν. καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατρῶν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος. τῶν δὲ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων. κεκτῆσθαι δὲ (7) ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς, ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις, καὶ πνευματικῆς παντοίως χάρισμασιν.

ΚΔ. Ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνόμως, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν, καθὼς ἐν τῇ Λευϊτικῇ φησιν ὁ Κύριος. Καὶ πάση τῇ συναγωγῇ ἐκκλησίασον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ, ἐκκλησίασον,

sub nomine sancti Athanasii, tom. II Operum ejus quæst. 37, pag. 316, ubi hæc sub nomine Cyrilli absque alia declaratione de quo loquatur, sibi proponit et respondet. Κυρίλλου. Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία καλεῖται Ἐκκλησία, καὶ διὰ τί Καθολικὴ; « Quamobrem « Ecclesia vocatur Ecclesia, et quapropter Catholica? » Ἀπόκρισις. Ἐκκλησία μὲν, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι. Καθολικὴ δὲ, διότι καθ' ὅλου τοῦ κόσμου κεχυμένη ὑπάρχει: « Ecclesia quidem dicitur, eo quod omnes convocet: Catholica vero quod per totum orbem fusa existat. » Sed tota hæc perioche usque ad verba num. 24, καὶ ἐν δευτερονομίῳ excl. citatur ab Elia Cretensi nota 1 in orat. lxx S. Greg. Naz. sub generali nomine divinorum Patrum.

(7) Κεκτῆσθαι δέ. Particulam δὲ addidimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grodec., propter μὲν superius post ἰατρῶν. Nota communia illis temporibus gratiarum dona, quæ etiam Cyrillus in præcipuo Ecclesiæ nomine et titulo comprehensa, non secus atque ipsas virtutes, ab ipsa separari non posse judicavit. Vide et num. 27. Sic et Miltiades, antiquus auctor, vel Apollinarius Hierapol., qui sub finem sæculi secundi adversus Montanistas scripsit, apud Euseb., lib. v *Hist. eccles.*, cap. 17, apostoli Pauli auctoritate confirmat, prophetiæ donum in universa Ecclesia usque ad postremum Domini adventum permansurum esse. Idem ait Basilius, in *Isaiam*, vision. 3, pag. 96, potestque aliorum Patrum astipulatu ea sententia confirmari. Et quanquam post promulgatum sufficienter Evangelium rariora in dies facta sint ejusmodi dona, nullum tamen Ecclesiæ sæculum horum prorsus expers fuisse non ægre probaretur.

πρώτως ἐν ταῖς Γραφαῖς εἶρηται νῦν, ἵνικα τὸν Ἀαρὼν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ὁ Κύριος καθίστα. Καὶ ἐν Δευτερονομίᾳ δὲ λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ (1)· Ἐκκλησίασον πρὸς με τὸν λαὸν, καὶ ἀκουσατωσαν τὰ ῥήματά μου, ὅπως ἂν μάθωσι φοβεῖσθαι με. Τοῦ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματος μνημονεύει πάλιν, ὅτε περὶ τῶν πλακῶν· Καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐπεγέγραπτο πάντες οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει, ἐκ μέσου τοῦ πυρός, ἐν ἡμέρᾳ ἐκκλησίας· ὡσεὶ ἔλεγε σαφέστερον· Ἐν ἡμέρᾳ ἧ κληθέντες ὑπὸ τοῦ συνήχθητε. Καὶ ὁ Ψαλμωδός (2) φησι· Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ, ἐν λαῷ βαρεῖ ἀνέσω σε.

ΚΕ'. Πρῶτον μὲν οὖν ἦδεν (3) ὁ Ψαλμωδός· Ἐν ἐκκλησίᾳ εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν τὸν Κύριον, ἐκ πηγῶν, ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ· ἀφ' οὗ δὲ, διὰ τὰς γενομένας κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλάς, ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος· δευτέραν ὑποδόμησεν (4) ἐξ ἔθνων ὁ Σωτὴρ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, περὶ ἧς εἶπε τῷ Πέτρῳ· Καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Περὶ δὲ ἀμφοτέρων τούτων προσητεύων, σαφῶς ἔλεγεν ὁ Δαβὶδ· περὶ μὲν τῆς πρώτης ἀποβληθείσης, Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων· περὶ δὲ τῆς δευτέρας τῆς ὑποδομημένης, ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ φησι· Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου· καὶ ἐξῆς εὐθὺς· Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε, Κύριε. Τῆς γὰρ (5) ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μιᾶς ἀποβληθείσης, κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης λοιπὸν αἱ τοῦ Χριστοῦ πληθύνουσιν Ἐκκλησίαι, περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς εἶρηται· Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾄσμα καινόν, ἧ ἀἴνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων· οἷς ἀκόλουθα καὶ ὁ προφήτης πρὸς Ἰουδαίους εἶπεν· Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐξῆς εὐθὺς· Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, τὸ ὄνομά μου δεδοξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Περὶ ταύτης τῆς ἁγίας (6) καθολι-

hanc vocem, ἐκκλησίασον, tum primum in Scripturis usurpatam esse in hoc loco, cum Dominus Aarōnem summum in sacerdotium constituit. Et in Deuteronomio Deus ad Moysen dicit : « Convoca ad me « populum, et audiant verba mea, ut discant metu- « ere me⁵⁷. » Ecclesiæ quoque nominis iterum mentionem facit, quando de tabulis : « Et in ipsis inscri- « pta erant omnia verba. quæ locutus est ad vos Do- « minus in monte, de medio ignis, in die ecclesiæ⁵⁸ » [seu convocationis] ; quasi apertius diceret. In die qua vocati a Domino congregati estis. Psalmista quoque ait : « Confitebor tibi, Domine, in ecclesia « magna, in populo denso laudabo te⁵⁹. »

297 XXV. Prius quidem cecinerat Psalmista : « In ecclesia benedicite Deum Dominum ex fontibus « Israel⁶⁰. » Ex quo vero propter structas adversus Salvatorem insidias, abjecti sunt a gratia Judæi, secundam ex gentibus ædificavit Servator, sanctam nostram Christianorum Ecclesiam, de qua dixit Petro : « Et super hanc petram ædificabo meam Ec- « clesiam, et portæ inferi non prævalebunt adversus « eam⁶¹. » De ambabus illis prophetans aperte dicebat David : de priori quidem quæ abjecta fuit : « Odio « habui ecclesiam malignantium⁶² ; » de secunda vero quæ ædificata est, in eodem psalmo : « Domine, di- « lexi decorem domus tuæ⁶³ ; et mox in consequenti- « bus : In ecclesiis benedicam te, Domine⁶⁴. » Rejecta namque una illa quæ in Judæa erat, per totum orbem deinceps Christi multiplicantur Ecclesiæ, de quibus dictum est in Psalmis : « Cantata Domino « canticum novum, laus ejus in ecclesia sanctorum⁶⁵. « Queis consentanea propheta Judæis dixit : Non est « mihi voluntas in vobis dicit Dominus omnipotens⁶⁶. « Statimque subdit : Propterea ab ortu solis usque ad « occasum nomen meum glorificatum est in genti- « bus⁶⁷. » De eadem sancta catholica Ecclesia scribit ad Timotheum Paulus : « Ut scias quomodo oporteat

⁵⁷ Deut. iv, 10. ⁵⁸ Deut. ix, 10. ⁵⁹ Psal. xxxiv, 18. ⁶⁰ Psal. lxxvii, 27. ⁶¹ Matth. xvi, 18. ⁶² Psal. xxv, 5. ⁶³ ibid. 8. ⁶⁴ ibid. 12. ⁶⁵ Psal. cxlix, 1. ⁶⁶ Malach. i, 10. ⁶⁷ ibid. 11.

(1) Λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ. Coisl., Roe et Grod., λέγει ὁ Μωϋσῆς· Τότε εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς με· Ἐκκλησίασον· « In Deuteronomio dicit Moyses : Tunc dixit Dominus ad me. » Et hæc quidem accuratiora : non enim in citato Deuteronomii loco jubet Moysi Deus ut populum convocet, quemadmodum sonat recepta Cyrilli lectio : sed convocato populo recitat Moyses imperium Dei, sibi ante annos multos significatum. Primam tamen lectionem retinuimus, ut minus emendationis suspectam. Observatio Cyrilli de usu vocis ἐκκλησίαζειν subtilior ; sententiam tamen ejus aperit de sacerdotii atque episcopatus ad Ecclesiæ constitutionem necessitate, summoque in ea gradu. Hesychius ad cap. viii, Levit., n. 3, aliam affert causam cur Moyses verbo ἐκκλησίαζειν potius quam altero συναγαγεῖν usus sit. Nimirum ut ostenderet Syngogam debere concurrere ad Ecclesiam.

(2) Ψαλμωδός. Ita pro ψαλμός δέ scripsimus, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Genov., Grod. Infra loco μεγάλῃ, Ottob., Roe et Casaub. habent πολλῇ, ut est in Græco nostro Psalterio. Sed noster Vulgatus interpres μεγάλη legisse videtur.

(3) ἦδεν, etc. Codd. Roe, Casaub., Coisl., Grod. ferunt, εἶπεν, dixit. Et loco Ψαλμωδός duo priores et Grod. habent, ψαλμός. Pro ἐν Ἐκκλησίᾳ, codd.

Ottob., Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacer textus scriptum habent, ἐν Ἐκκλησίαις, in Ecclesiis. Mihi tamen omnino dixisse Cyrillus videtur in Ecclesia ; tum propter vocem, δευτέραν mox subsequentem, quæ ad unam aliquam primam supra nominatam refertur : tum maxime quod eum locum psalmi de Ecclesia Judaica intelligit ; quam postea velut unam et solitariam opponit multiplicatis Christianorum Ecclesiis, de quibus illud Davidicum dictum esse contendit : « In ecclesiis benedicam te, Domine. » (4) ὑποδόμησεν. Loco ὑποδόμησεν ita scripsi ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub. et verbis Evangelii mox ab auctore citatis, e quibus suam sententiam efformavit. Voces, ἐξ ἔθνων, præmittuntur in codd. Roe, Casaub., et Grod. Ad verba, ἐπὶ ταύτῃ πέτρᾳ, articulum τῇ adjeci ex cod. Colb. et Evangelii textu. Loco ἐαυτῆς, quod mendose in impressis habebatur, αὐτῆς reposui ex Colb., Roe, Casaub. et Evang.

(5) Τῆς γὰρ, etc. Codd. Roe et Casaub., τῆς γὰρ Ἰουδαίας ἀποβληθείσης, Judæa enim rejecta.

(6) ἁγίας. Codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. scriptum ferunt, δευτέρας· « De hac secunda catholica Ecclesia, » quam loquendi rationem usurpat infra num. 27.

« in domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna et stabilimentum veritatis ⁶⁸. »

XXVI. Quoniam vero *Ecclesiæ* nomen diversis accommodatur rebus, ut et de multitudine quæ in theatro Ephesiorum erat, scriptum est : « Et cum hæc dixisset, dimisit ecclesiam ⁶⁹ » [seu concionem] proprie autem et vere quis dixerit ecclesiam malignantium esse hæreticorum cœtus, Marcionistarum dico, et Manichæorum, reliquorumque : idcirco nunc cautissime tibi tradidit Fides ita tenendum : « Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam ; ⁷⁰ » ut eorum abominanda collegia fugiens, adhæreas semper sanctæ catholicæ Ecclesiæ in qua et renatus es. Et si quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter requiras ubi sit Dominicum (1) ; (nam et cæteræ impiorum sectæ atque hæreses suas ipsorum speluncas dominicorum nomine honestare nituntur ;) neque ubi sit simpliciter **298** Ecclesia ; sed ubi sit *catholica* Ecclesia : hoc enim proprium nomen est hujus sanctæ, et matris omnium nostrum : quæ quidem et sponsa est Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei (scriptum est enim : « Sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum « tradidit pro ea ⁷¹, » et omnia quæ consequuntur), et figuram præ se fert atque imitationem • superioris « Hierusalem, quæ libera est, et mater omnium « nostrum ⁷². » Quæ cum prius sterilis fuerit, nunc est numerosæ proles parens ⁷³.

XXVII. Priore namque repudiata, in secunda, catholica videlicet Ecclesia, *Deus*, uti Paulus ait, « post ^C « suit primum apostolos, secundo prophetas, tertio « doctores, postea potestates, tum gratias curationum « opitulationes, gubernationes, genera linguarum ⁷⁴ » et omnem cujuslibet virtutis speciem : ⁷⁵ sapientiam dico et intelligentiam, temperantiam et justitiam, misericordiam et humanitatem, insuperabilemque in persecutionibus patientiam. Quæ quidem per arma justitiæ dextra ac sinistra, per gloriam et ignominiam ⁷⁶, primum in persecutionibus et an-

⁶⁸ I Tim. iii, 15. ⁶⁹ Act. xix, 40. ⁷⁰ Vid. cat. 6, n. 35. ⁷¹ Ephes. v, 25. ⁷² Galat. iv, 26. ⁷³ ibid 27. ⁷⁴ I Cor. xii, 28. ⁷⁵ Vid. cat. sup. n. 23. ⁷⁶ II Cor. vi, 7, 8.

(1) Ecclesiæ et sacri conventus ædes.

(2) Περί. Editi, κατὰ. Coisl., Roe, Casaub., περί· quos ut sequeremur fecere verba sequentia, ὡς καὶ περὶ τοῦ ὄχλου, et similis dicendi formula cat. 16, num. 13, init.

(3) Μαρκιωνιστῶν λέγω, καί. Eas dictiones restitimus ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub. et D Grod. Erant Cyrilli temporibus in Palæstina Marcionitæ, teste Epiph. hæ. xlii, num. 1, quæ occasio fuit ut eos non præteriret noster. Erant quoque ibidem Manichæi, habebatque in auditorio Cyrillus ex hac secta conversos, cat. 15, num. 3 ; vide et cat. 6, num. 36. Epiphanius hæresi lxxvi, num. 1, veteranum quemdam Acuam nomine hanc hæresim ex Mesopotamia Eleutheropolim transtulisse testis est.

(4) Ἄγιαν. Hic deest ea vox in codd. Ottob. 1, Roe et Casaub. Paulo post inferius, pro ἀνεγεννήθης, *regeneratus es*, iidem habent solummodo, ἐγεννήθης, *natus es* ; cum scriptori fortassis non con-

κῆς Ἐκκλησίας γράφει πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· ἵνα εἰδῆς ἐν ὄκλῳ Θεοῦ πῶς δεῖ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας.

Κζ'. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα περὶ (2) διαφόρων λέγεται· πραγμάτων· ὡς καὶ περὶ τοῦ ὄχλου, τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἐφεσίων, γέγραπται· Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπήλυσε τὴν ἐκκλησίαν· κυρίως δὲ ἂν τις εἴποι καὶ ἀληθῶς ἐκκλησίαν εἶναι πονηρευομένων, τὰ συστήματα τῶν αἰρετικῶν, Μαρκιωνιστῶν λέγω, καὶ (3) Μανιχαίων, καὶ τῶν λοιπῶν· διὰ τοῦτό σοι νῦν ἡσασαλισμένως παρέδωκεν ἡ Πίστις τὸ, καὶ εἰς μίαν, ἁγίαν, (4) καθολικὴν Ἐκκλησίαν· ἵνα ἐκείνων μὲν τὰ μισρὰ συστήματα φεύγῃς, παραμένης δὲ τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ παντός, ἐν ἧ καὶ ἀνεγεννήθης. Κὰν ποτε ἐπιδημῆς ἐν πόλεσι, μὴ ἀπλῶς ἐξέταζε, ποῦ τὸ Κυριακόν ἐστι (καὶ γὰρ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀσεβῶν αἵρέσεις κυριακὰ τὰ ἑαυτῶν σπῆλαια καλεῖν ἐπιχειροῦσι)· μηδὲ, ποῦ ἐστὶν ἀπλῶς ἡ Ἐκκλησία (5)· ἀλλὰ, ποῦ ἐστὶν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Τοῦτο γὰρ ἰδικόν ὄνομα τυγχάνει τῆς ἀγίας ταύτης, καὶ μητρὸς ἡμῶν ἀπάντων· ἥτις νόμφη μὲν ἐστὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Θεοῦ (γέγραπται γὰρ· Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅλα τὰ ἐξῆς), τύπον δὲ ἔχει καὶ μίμημα τῆς ἁνῶ Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐλευθέρη ἐστὶ, καὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν· ἡ πρότερον μὲν στειρὰ, νῦν δὲ πολύτεκος.

Κζ'. Τῆς γὰρ πρώτης ἀποβληθείσης, ἐν τῇ δευτέρῃ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καθὼς Παῦλος φησὶν, ὁ Θεὸς ἔθετο πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυδερνήσεις, γένη γλωσσῶν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἅπαν εἶδος· σοφίαν λέγω καὶ σύνεσιν, σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, ἐλεημοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ὑπομονὴν τὴν ἐν διωγμοῖς ἀκαταγώνιστον. Ἦτις διὰ τῶν ὀπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, πρότερον μὲν ἐν διωγμοῖς καὶ

veniens videretur, ut qui baptizandi erant, regenerati dicerentur. At Cyrillus ubique illuminandos spectat tanquam baptismi bonis anticipate fruentes. Hinc *Procat.* num. 13, postquam nomen ad baptismum dederant, filios Ecclesiæ factos dicit ; quod confirmat inferius, dum Ecclesiam appellat *Matrem omnium nostrum* ; cat. 1, num. 1, illuminandos vocat *mysteriorum Christi participes* vocatione ; cat. 11, num. 9, eos *filios Dei effici* docet, etc.

(5) Ἡ Ἐκκλησία. Articulus a nobis ascriptus ex Coisl. et Roe mss. Catholicæ nomen, veræ Ecclesiæ, uti proprium cognomen, semper adhæsisse. nec ei ab hæreticis unquam eripi posse cum Cyrillo docet Aug. *contra epist. Manichæi*, cap. 4, num. 5. Dominicum vero nomen fuit olim ædi in qua sacri conventus agebantur, et aliquando ipsi sacro conventui et sacrificio in ipso celebrato tributum. Infra, pro ἀγίας ταύτης, Roe et Casaub., καθολικῆς ταύτης, *catholicæ hujus*.

θλίψεσι, τοὺς ἀγίους μάρτυρας τοῖς τῆς ὑπομονῆς ποικίλοις καὶ πολυανθεῖσιν ἔστεφε στεφάνοις· νυνὶ δὲ ἐν καιροῖς εἰρήνης, Θεοῦ χάριτι, τὰ τῆς ὀφειλομένης ἔχει τιμῆς ὑπὸ βασιλέων, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων (1), καὶ παντὸς ἀνθρώπων εἴδους τε καὶ γένους· βασιλέων μὲν τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν (2), τῆς ἐξουσίας ὄρους ἔχόντων· μόνης δὲ τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀπεριόριστον ἐχούσης τὴν δύναμιν. Ἔθηκε γὰρ ὁ Θεός, κατὰ τὸ γεγραμμένου, τὸ ὄριον αὐτῆς εἰρήνης. Περὶ τῆς εἰ πάντα λέγειν ἐδουλόμην, χρεῖα ἂν εἴη μοι πλειόνων ὥρων εἰς διήγησιν.

ΚΗ'. Ἐν ταύτῃ τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκόμενοι τε καὶ ἀναστρεφόμενοι καλῶς, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐξομεν, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσομεν· οὗ ἦν καὶ πάντα κάμνομεν, ὅπως παρὰ τοῦ Κυρίου ταύτης ἀπολαύσωμεν. Οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ἡμῖν ὁ σκοπὸς, ἀλλὰ περὶ ζωῆς αἰωνίου τὸ σπουδαζόμενον. Διόπερ ἐν τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ διδασκόμεθα, μετὰ τὸ, Καὶ (3) εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, τοῦτ' ἐστὶ τὴν τῶν νεκρῶν, περὶ ἧς διελέχθημεν· πιστεύειν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, περὶ ἧς τοῖς Χριστιανοῖς ἡμῖν ἐστὶν ὁ ἀγών.

ΚΘ'. Ἡ μὲν οὖν ὄντως ζωὴ καὶ ἀληθῶς, ἐστὶν ὁ Πατήρ· ὁ δὲ Υἱοῦ (4) τοῖς ἅπασιν, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, τὰς ἐπουρανίους πηγάζων δωρεάς· διὰ δὲ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀψευδῶς ἐπήγγελλται. Οὐκ ἀπιστητέον δὲ τοῦτο εἶναι δυνατόν. Οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνου δύναμιν ἀφορῶντας (5), πιστεύειν χρὴ· Πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ ὅτι γε δυνατόν ἐστὶ τοῦτο, καὶ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῶμεν, λέγει μὲν Δανιήλ· Καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι. Φησὶ δὲ ὁ Ἡαῦλος· Καὶ οὕτω πάν-

A gustiis sanctos martyres diversis et multiplici flore nexis patientiæ coronis redimivit; ⁷⁷ nunc vero in pacis temporibus, Dei gratia debitos honores recipit a regibus, et viris dignitatum sublimitate conspicuis, et omni denique hominum genere ac specie ⁷⁷. Cumque reges distributarum diversis locis gentium, suæ potestatis limites habeant; sola est sancta catholica Ecclesia, quæ per orbem totum indeterminata gaudet potestate. Posuit enim Deus, ut scriptum est, terminum ejus pacem ⁷⁸. De qua si omnia dicere vellem, multarum mihi horarum habenda esset oratio.

XXVIII. In hac sancta catholica Ecclesia cum præceptis tum moribus præclaris instructi, cælorum regnum habebimus, et hæreditate adipiscemur vitam æternam; propter quam nimirum omnia sustinemus, ut eam a Domino consequamur. Non enim modicis in rebus sistit præfixus nobis scopus; sed vitæ æternæ adeptio, hæc nostra contentio est. Propterea in fidei confessione docemur, ut post, illud, *Et in carnis resurrectionem*, hoc est mortuorum, de qua disputavimus, credamus *Et in vitam æternam*, de qua nobis Christianis certamen est.

XXIX. Igitur vita re ipsa et veritate Pater est, qui per Filium omnibus in Spiritu sancto **299** cœlestia dona tanquam ex fonte profundit: at per ejus benignitatem nobis quoque hominibus æternæ vitæ bona veraciter promissa sunt. Neque ei rei tanquam impossibili detrahenda fides: credere enim nos oportet, non ad imbecillitatem nostram, sed ad illius potentiam respicientes: « Omnia enim « *possibilia sunt apud Deum* ⁷⁹. Quod autem id possibile sit, æternamque vitam expectemus, dicit Daniel: « Et a justis multis, tanquam stellæ in sæcula, « *et ultra* ⁸⁰; » ait vero Paulus: « Et sic semper cum

⁷⁷ Vid. cat. 17, n. 10. ^{77*} Vid. cat. 17, n. 24. ⁷⁸ Psal. cXLVII, 14. ⁷⁹ Matth. XIX, 26. ⁸⁰ Dan. XII, 3.

(1) Τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων. Coisl. Πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων· *Ab omnibus qui in dignitate constituti sunt*.

(2) Τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν. Alterum τῶν ante ἐθνῶν in editis positum, auctoritate codd. Roe et Casaub. expunximus; subaudiendum est πάντα vel ἕκαστον ante τόπον, et hæc familiaris est Græcis auctoribus locutio, cujus innumera occurrunt exempla, ad significandum *in omnibus, vel singulis locis*. Linea sequenti, post μόνης, particulam δὲ ex mss. Roe et Casaub. addidimus. Confer hunc locum cum cat. 12, n. 24 Inferius, phrasis ἔθηκε γὰρ, usque ad περὶ ἧς excl. deest in codd. Ottobonianis duobus, Roe, Casaub. et Grod.

(3) Μετὰ τὸ, καὶ, etc. Præpositio μετὰ hic prorsus necessaria in editis prætermissa erat: quam ex codd. Genoves., Ottob., Roe et Casaub. restituimus.

(4) Ὁ Πατήρ· ὁ δὲ Υἱοῦ, etc. Codd. Roe, Casaub. et Ottob., Ὁ Πατήρ ἐστὶ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Ἡνεῦμα, etc. *Pater est, et Filius, et Spiritus sanctus*, etc. Ottob. 2 et Grod., Ὁ Πατήρ ἐστὶ, καὶ ὁ Υἱός τοῖς πᾶσι· σὺν ἀγίῳ Ἡνεύματι, etc. *Pater est, et Filius omnibus cum sancto Spiritu*, etc. Coisl. habet ut editi, tantum fert σὺν loco ἐν ante ἀγίῳ Ἡνεύματι. Roe et Casaub. omittunt τοῖς πᾶσι. Ea-

dem omnium earum sententiarum vis est, teste Greg. Nysseno, qui utraque loquendi ratione sic utitur tom. III, orat. ad Ablab: *Quod non sunt tres dii*: Ἐξετάζοντες πόθεν ἡμῖν γέγονε τοιοῦτον ἀγαθὸν (ζωὴ), εὐρίσκομεν διὰ τῆς τῶν Γραφῶν ὁδηγίας, ὅτι ἐκ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ Ἡνεύματος ἁγίου... Ἡ αὐτὴ ζωὴ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖται, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐτοιμάζεται, καὶ τῆς τοῦ Ἡνεύματος ἐξῆπται βουλήσεως. « Dum quærimus unde tantum « nobis prodivit bonum (*de vita loquitur*), Scripturis « sanctis ducibus, invenimus ex Patre, et Filio, et « Spiritu sancto proficisci... Eadem vita et a Patre « efficitur, et per Filium præparatur, et ex Spi- « ritus sancti voluntate dependet ». Vides eandem trium actionem, quanquam diversis singulorum characteribus notatam. Veriorem putamus Cyrilli lectionem quam in editis retinimus, aut eam quam Coisl. cod. exhibet. Nam Cyrillus promiscue utitur particulis ἐν et σὺν loquens de Spiritu sancto in phrasibus illis, in quibus particulam διὰ Filio attribuit. Particula σὺν utitur cat. 16, n. 1, et 24; particula ἐν, cat. 17, num. 3.

(5) Ἀφορῶντας. Ex cod. Coisl. ita scripsimus loco ἀφορῶντας. In Ottob. 2 habetur, ἀφορῶντα, sing. num. Post, ante Δανιήλ, particulam καὶ male intrusam, ex Roe, Casaub. et Grod. expunximus.

« Domino erimus ⁸¹ ». Illud enim, « semper cum A
« Domino esse », æternam vitam designat. Disertissime vero etiam Salvator in Evangeliiis dicit : « Et abibunt isti in supplicium æternam, justi autem in vitam æternam ⁸² ».

XXX. Ac multæ quidem sunt quæ adduci possint de vita æterna probationes. Cupientibus autem nobis eandem vitam æternam obtinere. Scripturæ divinæ hujus acquisitionis modos subjiciunt. E quibus pauca nunc, propter sermonis hujus prolixitatem, testimonia proferemus, cetera studiosis requirenda relinquentes. Aliquando enim aiunt [eam obtineri] per fidem ; scriptum est enim : « Qui credit in Filium, habet vitam æternam ⁸³ », etc. iterumque idem dicit : « Amen, amen dico vobis, quod « qui sermonem meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam ⁸⁴ » ; et quæ sequuntur. Alias vero obtineri dicunt per Evangelii prædicationem ; ait enim : « Et qui melit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam ⁸⁵. » Aliquando etiam, per martyrium et Christi confessionem ; dicit enim : « Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam servabit eam ⁸⁶ ». Iterumque, Christum pecuniis et propinquitati generis anteponendo : « Et omnis quicumque reliquerit fratres, « aut sorores, etc., vitæ æternæ sortietur hæreditatem ⁸⁷ ». Et per observationem mandatorum : « Non mæchaberis, non occides ⁸⁸ », et reliqua quæ consequuntur ; sicut respondit illi homini qui accessit et dixit : « Magister bone, quid faciam ut vitam æternam « habeam ⁸⁹ » ? Præterea autem, recedendo a malis operibus, et Dei servitio se mancipando ; ait enim C Paulus : « Nunc vero liberati a peccato, servi autem « facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem vitam æternam ⁹⁰ ».

XXXI. Multiplex est præterea, quam propter nimiam copiam prætermisi, æternæ vitæ inveniendæ ratio. Cum enim summe hominum amans sit Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures

⁸¹ I Thess. iv 16. ⁸² Matth. xxv, 46. ⁸³ Joan. iii, 46. ⁸⁴ Joan. v, 24. ⁸⁵ Joan. iv, 36. ⁸⁶ Joan. xii, 25. ⁸⁷ Matth. xix, 29. ⁸⁸ ibid. 18. ⁸⁹ ibid. 16. ⁹⁰ Rom. vi, 22.

(1) Ἐν Κυρίῳ, cum Domino. Editi, ἐν Κυρίῳ, in Domino. Secuti sumus codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., sacro textui conformes. Mox etiam ipse Cyrillus hæc verba repetens, ita a se lecta fuisse confirmat ; et cat. 15, n. 19, ita recitat ut hic reposuimus.

(2) Μαρτυρίας. Articulum τὰς in editis voci μαρτυρίας præfixum, codd. Roe, et Casaub. auctoritate delevimus.

(3) Ἡστὲ μὲν, ὅτι. Hic ex cod. Ottob. pro ὅτι ponimus ὅτι, propter similes locos sequentes in quibus codicum auctoritate scripsimus vel posuimus ὅτι. Istud ὅτι refertur ad ὑποτίθενται τοὺς τρόπους.

(4) Ὅτι. Hic et lin. 27, cum in editis haberetur ὅτι, scripsimus ὅτι ex codd. Ottob., Roe et Casaub. ; utrumvis autem in cod. Coisl. deest ; linea vero 30, post πάλιν, illud ὅτι supplevimus ex quatuor modo nominatis codicibus.

(5) Ζωὴν αἰώνιον. Codd. Roe et Casaub., Ἐκτονταπλασίονα λήφεται. καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει, Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Post, loco διὰ τό, hic et lin. 37, scripsimus

τοτε σὺν Κυρίῳ (1) ἐσόμεθα. Τὸ γὰρ πάντοτε σὺν Κυρίῳ εἶναι, τὴν αἰώνιον ὑποσημαίνει ζωὴν. Σαφέστατα δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις φησί· Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Α'. Καὶ πολλὰ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἰσιν αἱ ἀποδείξεις. Ἐπιθυμοῦσι δὲ ἡμῖν κτήσασθαι ταύτην τὴν αἰώνιον ζωὴν, αἱ θεῖαι Γραφαὶ τῆς κτήσεως ὑποτίθενται τοὺς τρόπους· ἐξ ὧν νῦν, διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος, ὀλίγας μαρτυρίας (2) παραθησόμεθα, τὰς λοιπὰς τοῖς σπουδαίοις ἐρευνᾶν καταλιπόντες· Ἡστὲ μὲν, ὅτι (3) διὰ πίστεως γέγραπται γάρ· Ὁ πιστευῶν εἰς τὸν Υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν αὐτὸς φησιν· Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἐξῆς· ποτὲ δὲ, ὅτι (4) δι' εὐαγγελικοῦ κηρύγματος λέγει γὰρ, ὅτι Καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συναγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ποτὲ δὲ, ὅτι διὰ μαρτυρίου καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ὁμολογίας· φησὶ γάρ· Καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν· καὶ πάλιν, ὅτι διὰ τοῦ προκρίνειν χρημάτων τε καὶ γένους τὸν Χριστόν· Καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφούς ἢ ἀδελφάς, καὶ τὰ ἐξῆς, ζωὴν αἰώνιον (5) κληρονομήσει· καὶ ὅτι διὰ τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολάς, Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ τὰ λοιπὰ ἐξῆς· καθὼς ἀπεκρίνατο τῷ προσελθόντι καὶ εἰπόντι· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχω ; Ἔτι μέντοι καὶ διὰ τοῦ, τῶν ψαύλων μὲν ἀποστῆναι πράξεων, λοιπὸν δὲ θεῶ δουλεύειν· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος· Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον.

ΑΑ'. Καὶ πολὺτρόπος ἐστίν, ἣν κατέλειπον (6) διὰ τὸ πλῆθος, τῆς αἰωνίου ζωῆς ἢ εὐρεσις. Φιλάνθρωπος γὰρ ὧν ὁ Κύριος, οὐ μίαν, οὐδὲ δευτέραν μόνην, ἀλλὰ πολλὰς, τῆς εἰσόδου (7) τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν,

διὰ τοῦ, ex codd. Ottob. ambobus, Roe et Casaub. ; sic supra, διὰ πίστεως, δι' εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, etc. διὰ τοῦ προκρίνειν. Atque ita legendum esse suadet Græcæ syntaxis ratio et auctorum exempla. Vide Gr. Nyss., hom. 9 in Cant., p. 606, et De perfecta Christiani forma, p. 293.

(6) Ἦν κατέλειπον. Legerat Grodecus ut est in Ottob. 1, ἣν κατέλειπεν, (supp. θεός) et loco πλῆθος, legerat, vel legendum putavit πάθος, passionem. Quo factum ut viliosam hujus loci interpretationem apud eum legimus, quam optime animadvertit et correxit Pelavius, De Incarnat., lib. xxi, cap. 2, § 4.

(7) Πολλὰς, τῆς εἰσόδου, etc. Erat certe mendum in impressis ita habentibus, πολλὰς τὰς εἰσόδους τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀνέφξε θύρας. Secuti sumus scripturam codd. Ottob. amborum, Roe et Casaub. In Colb. et Ottob. utroque habetur articulus quem nomini θύρας addidimus. In Coisl. cetera uti n prius editis, tantum loco τῆς εἰς, habet, τὰς εἰς, etc. Paulo inferius, pro ταῦθ' ἡμῖν, Roe et Cas., ταῦθ' ὑμῖν.

ἀνέψξε τὰς θύρας πρὸς τὸ πάντα ἀπολαῦσαι, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ, ταύτης ἀκωλύτως. Ταῦθ' ἡμῖν τέως καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἴρηται σύμμετρως, ἥτις ἐστὶ τῶν ἐπαγγελιομένων ἐν τῇ Πίστει τὸ τελευταῖον δίδαγμα, καὶ τέλος. Ἦς γένοιτο πάντα ἡμᾶς, τοὺς τε διδάσκοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας ἀπολαῦσαι, Θεοῦ χάριτι!

ΑΒ'. Λοιπὸν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, παρακαλεῖ παντας ὑμᾶς ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος, ἐτοιμάζειν τὴν ψυχὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπουρανίων χαρισμάτων. Περὶ μὲν οὖν τῆς παραδοθείσης ὑμῖν εἰς ἐπαγγελίαν ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, ὅσας ἐγχωρεῖ κατηχήσεις (1), διὰ τὴν τοῦ Κυρίου χάριν εἰρήκαμεν, ἐν ταῖς δευλοῦσαις ταύταις τῆς Τεσσαρακοστῆς ἡμέραις· οὐχ ὅτι ταῦτα μόνον εἰπεῖν ὠφείλομεν· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ παραλειφθέντα, καὶ μειζόνως (2) ἴσως ὑπὸ τῶν καλλιόνων διδασκάλων νοούμενα· ἐνεστῶσης δὲ λοιπὸν τῆς ἀγίας τοῦ Πάσχα ἡμέρας, καὶ τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, ἀγάπης φωτιζομένης· διδαχθήσεσθε πάλιν τὰ πρέποντα, Θεοῦ θέλοντος· μεθ' ὅσης μὲν εὐσεβείας (3) καὶ τάξεως εἰσελθεῖν χρὴ καλουμένους· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπιτελεῖται ἕκαστον τῶν ἀγίων τοῦ βαπτίσματος μυστηρίων· μεθ' ὅσης δὲ εὐλαθείας καὶ τάξεως, χρὴ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ προσελεύσεσθαι θυσιαστήριον, καὶ τῶν αὐτόθι πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων ἀπολαύειν (4) μυστηρίων· ἵνα τῆς ὑμετέρας

(1) Ὅσας ἐγχωρεῖ κατηχήσεις. Legi vel lem ὅσας ἐνεχώρει, quot licuit catecheses. Grodecius interpretatur quasi legisset, ὅσα ἐγχωρεῖ κατήχησις, anatum capere potuit catechesis, seu quantum institutioni vestræ satis erat ante baptismum; vide cat. 4, n. 23. In cod. Coisl. legitur, κατήχησις, sed habetur, ὅσας. Nihil maxime ad rem, utrovis modo legatur. Loco ταύταις, legitur in Coisl. et Ottob., ταύτης, hujus Quadragesimæ. Similis habetur locutio epistol. ad Constant., num. 4: Ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς.

(2) Μειζόνως. Ita scripsimus pro μειζόνων, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. Post ἴσως particulam καί, quæ in Coisl., Ottob. ac Roe deerat, exprunximus: qui tres codices loco ὑπὸ, habent παρά. Pro καλλιόνων, in Ottob. 2 et Grod. est solummodo, καλῶν. Ottob. 1 omittit. διδασκάλων. Voces, μειζόνως νοούμενα, nullam affinitatem habent cum similibus verbis, μειζόνων ῥήματων, homil. in Paralyl. sub finem, n. 20. Paulo post, verba, ἀγάπης φωτιζομένης, omittuntur in codd. Ottobonianis duobus, Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Hoc titulo sæpe suum auditorium compellat Cyrillus, ut cat. 17, n. 3.

(3) Μεθ' ὅσης μὲν εὐσεβείας. Particulam μὲν addidimus. Εὐλαθείας, loco εὐσεβείας, scribitur in Ottob. utroque, et Roe ac Casaub. codd.

(4) Ἀπολαύειν. Eam veram hujus vocis lectionem ex Colb. codice restitui; quæ vitiosa librarium pronuntiatione mutata est in ἀπολαβεῖν, quod legitur in impressis. Codd. Coisl., Roe, Casaub. habent, ἀπολαύεσθαι. Ottob. 2, ἀπολαύσητε, Ottob. 1, ἀπολαύσετε, Bodl., μεταλαβεῖν. Sed in hoc codice legitur hæc sententia cum nonnullorum verborum accessione, in hunc modum: Τῶν αὐτόθι πνευματικῶν, καὶ ἐπουρανίων, καὶ ἀχράντων, καὶ ζωοποιῶν, καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μεταλαβεῖν μυστηρίων· εἰς ἀγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρο-

ingressus in vitam 300 æternam aperuit januas, ut omnes, quantum in ipso est, ea nullo impediante perfruantur. Hæc nobis interim, servata modi ratione, de vita quoque æterna dicta sunt; quæ quidem eorum quæ in Fide profitemur postrenum documentum, ac finis est. Qua utinam nos omnes, et qui docemus et qui auditis, Dei gratia, potiri contingat!

XXXII. Cæterum, fratres dilecti, vos omnes hortatur præceptionis hujus sermo, ut animam ad cælestium donorum receptionem comparetis. De tradita vobis ad confitendum sancta et apostolica fide, quot licet catecheses in præteritis hisce Quadragesimæ diebus per domini gratiam diximus: non quod ea tantummodo dicenda fuerunt; multa enim sunt prætermissa, hæcque sublimius fortassis a melioribus magistris cogitarentur. Instante vero deinceps sancto Paschatis die, dum vestra in Christo per lavacrum regenerationis charitas illuminabitur; (5) iterum Deo volente de iis quæ consentanea sunt, erudiemini: quanta nimirum cum pietate, quove ordine vocatos ingredi oporteat; cujus rei causa unumquodque sanctorum baptismi mysteriorum perficiatur; et quanta cum reverentia atque ordine oporteat a baptisate ad sanctum Dei altare procedere, spiritualibusque et cælestibus, quæ ibi distribuntur, mysteriis frui, ut anima vestra per doctrinæ sermonem prius illustrata, per singula cognoscatis

νομίαν· Spiritualibus, cælestibus, incontaminatis, vivificis ac tremendis Christi participare mysteriis; in sanctificationem animarum ac corporum, in remissionem peccatorum, et ad consequendam regni cælestis hæreditatem. Paulo post, loco ἡμετέρας, posuimus, ὑμετέρας, ex Roe. Casaub. et Bodl.

(5) Iterum de his quæ consentanea sunt erudiemini. Cum in catechesibus ante baptismum nefas esset baptizandis mysteria aperire, nec tamen eos ad illa imparatos ac prorsus eorum inscientes admittere oporteret; fusiori illorum expositione in subsequens tempus dilata, in ipsa nocte Paschali de ipsis breviter, et quantum per tempus licebat antequam ad ea accederent, erudiebantur. In Constitut. apostol., lib. vii, cap. 49, præcipitur, ut qui cotechizatus est, cum jamjam erit baptizandus, ὅταν ᾗ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ βαπτισθῆναι, addiscat quæ ab abrenuntiationis et pacti cum Christo ineundi modum pertinent. Cyrillus Alexandrinus Glaphyrorum, in Leviticum, pag. 366 et 367, ait participationem Eucharistiæ continere annuntiationem mortis et resurrectionis Christi; et hujus rei confessionem prius exigere ab iis qui crediderunt; tum ad sanctum baptismum adduci, et sanguine æterni testamenti initiari. Niceas ille vel Anicetus Romanorum episcopus vel presbyter, qui apud Gennadium Catalogi cap. 23, sex instructionis ad competentes libellos scripserat, sextum et ultimum inscripserat De agni paschalis victima. Sanctus Gaudentius Brixienis, primum et secundum suum sermonem ad neophytos habuit in vigiliis Paschatis; secundum autem, regressis a fonte neophytis, dixit, ut edendi paschalis sacrificii disciplinam rudes neophyti discerent, quod testatur serm. 5. Sed hæc Cyrilli instructiones ipso baptismatis tempore datæ, videntur multo breviores fuisse sancti Gaudentii sermonibus, et admonitionibus pro tempore datis, quam concionibus e suggestu habitis similiore.

impertitorum vobis a Deo donorum magnitudi-
nem.

XXXIII. Post sanctum vero et salutarem Pascha-
tis diem, ab secunda Sabbatorum die inchoando,
singulis consequentibus hebdomadæ diebus, statim
post synaxim in sanctum resurrectionis locum in-
redientes, alias, Deo volente, catecheses audietis ;
in quibus rursum singularum quæ [in vobis] perac-
tæ fuerint **301** rerum rationes et causas erudie-
mini ; atque tam ex Veteri quam ex Novo Testa-
mento demonstrationes accipietis. ⁹¹ Primum qui-
dem de his quæ ante baptismam statim peracta sunt :
⁹² Deinde vero quomodo mundati estis a peccatis
per Dominum lavacro aquæ in verbo ⁹³ : ⁹⁴ Et quo-
modo sacerdotum in morem appellationis Christi
participes facti estis ; quove modo signaculum vo-
bis communicationis sancti Spiritus sit datum. ⁹⁵ Et
de iis quæ in altari habentur Novi Testamenti my-
steriis, quæ hinc (1) initium accepere ; quidnam de
iis divinæ Scripturæ tradiderint, quæve illorum sit
vis ac potestas. ⁹⁶ Et quonammodo ad ea acceden-
dum sit, et quando, ac quomodo illa habenda sint.
Omnium autem postremum (2), quo pacto vos in
subsequens tempus oporteat, tum verbis tum factis
modo gratia accepta digno, versari et degere ; ut
vos omnes æterna vita perfrui possitis. Et hæc qui-
dem, si Deus voluerit, a nobis explicabuntur.

XXXIV. Quod superest, fratres. gaudete in Domino
semper ; iterum dicam, gaudete ⁹⁷ : appropinquavit
enim redemptio vestra ⁹⁸ ; et salutem vestram ex-
spectat cœlestis angelorum exercitus. Et vox jam **C**
exauditur clamantis in deserto : Parate viam Domi-

⁹¹ Cat. 19, myst. 1. ⁹² Cat. 20, myst. 2. ⁹³ Ephes. v. 25. ⁹⁴ Cat. 21, myst. 3. ⁹⁵ Cat. 22, myst. 4.
⁹⁶ Cat. 23, myst. 5. ⁹⁷ Philipp. iii, 1 ; iv, 4. ⁹⁸ Luc. xxi, 28.

(1) Ab Hierosolymis.

(2) Omnium autem postremum, etc. Sextam hanc
promittere videtur mystagogicam catechesim ; qui
tamen quintæ, quæ et ultima est, initio, testatur se
spirituali audientium institutionis ædificio coronide-
m et finem imponere. Vel ergo promissam hanc
catechesim non exhibuit, obice aliquo impeditus ;
quem defectum supplevit brevi exhortatione ad
quintæ finem addita, quæ ad hoc argumentum per-
tinere videatur : vel, id quod magis crediderim, si-
gnificat homiliam Sabbato paschalis hebdomadæ,
in depositione candidarum vestium habendam :
nam in Patrum homiliis illa die habitis, argumen-
tum illud postremæ orationis a Cyrillo promissæ,
tractari videmus. Quoniam autem tota illa mora-
lis erat, neque ad explicationem fidei aut sacra-
mentorum, in illis 23 catechesibus absolutam, per-
tinebat ; idcirco eam ab iis, qui Cyrilli catecheses
collegerunt, prætermisam pulo : quam utinam illi
non nobis invidissent.

(3) Γνωρίζεται. Mirum in nullo codice haberi,
γνωρίζετε, quam uti unam veram lectionem, in
terpretando sequor.

(4) Μετὰ τὴν σὺναξιν. Articulum τῶν addidimus
ex Coisl., Roe, Casaub. Sequentia sic habentur in
Ottoh. utroque, ἐπὶ τὸν ἅγιον τῆς ἀναστάσεως τοῦ
σωτήρος τόπον συναρχόμενοι. Designat auctor non
ecclesiam Resurrectionis, in qua synaxis celebrata
fuerat ; sed Anastasim seu ipsam Sanctæ Resurre-
ctionis speluncam, ita a Constantino additis operi-
bus amplificatam, ut in ea concio haberi posset ad

ψυχῆς διὰ τοῦ τῆς διδασκαλίας λόγου προφωτισομέ-
νης, εἰς ἕκαστον γνωρίζεται (3) τῶν ἐκ θεοῦ δωρου-
μένων ὑμῖν χαρισμάτων τὸ μέγεθος.

ΑΓ'. Μετὰ δὲ τὴν ἁγίαν καὶ σωτήριον τοῦ Πάσχα
ἡμέραν, ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Σαββάτων, εὐθύς,
καθ' ἕκαστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἐξῆς τῆς ἑβδομάδος ἡμέ-
ραις, μετὰ τὴν σὺναξιν (4) εἰς τὸν ἅγιον τῆς ἀναστά-
σεως τόπον εἰσερχόμενοι, κατηχησεων ἄλλων ἀκού-
σαθε, θεοῦ θέλοντος· ἐν αἷς πάλιν περὶ ἕκαστου τῶν
γεγενημένων, διδάχθησαθε τὰς αἰτίας, ἐκ Παλαιᾶς
δὲ καὶ Καινῆς Διαθήκης λήψασθε τὰς ἀποδείξεις· πρῶ-
τον μὲν, περὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐθύς γενο-
μένων· ἔπειτα δὲ, πῶς ἐκαθαρίσθητε τῶν ἁμαρτιῶν
ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι·
καὶ ὅπως ἱερατικῶς (5) τῆς Χριστοῦ προσηγορίας
γεγόνατε κοινωνοὶ, καὶ ὅπως ἡ σφραγὶς ὑμῖν ἐδόθη
τῆς κοινωνίας (6) τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ περὶ τῶν
ἐν θυσιαστηρίῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστηρίων, ἃ
τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐλήφει· τινὰ μὲν αἰθεῖαι Γρα-
φαὶ παραδεδώκασι, τίς δὲ ἡ τούτων δύναμις· καὶ
ὅπως προσιέναι τούτοις, καὶ πότε καὶ πῶς ἔχειν
χρῆ· Ἐπὶ τέλει δὲ πάντων, ὅπως ὑμᾶς εἰς τὸν ἐπίδητα
χρόνον, ἔργοις τε καὶ λόγοις ἐπαξίως τῆς χάριτος
ἀναστρέφειν δεῖ, πρὸς τὸ δυναθῆναι παντας ὑμᾶς
ἀπολαῦσαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Καὶ ταῦτα μὲν, εἰ
θεὸς θέλει, λεχθήσεται.

ΑΔ'. Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάν-
τοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε· ἤγγικε γὰρ ἡ ἀπολύ-
τρωσις ὑμῶν, καὶ τὴν ὑμετέραν ἐκδέχεται σωτηρίαν
ὁ τῶν ἀγγέλων ἐπουράνιος στρατός. Καὶ φωνὴ μὲν
ἤδη βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν

populum : nam Hieronymus, epist. 61, nov. ed. 38, refert Epiphanium audiente Joanne episcopo, clericis et populo, in eo loco ante sepulcrum Domini prædicasse.

(5) Ἱερατικῶς, Sacerdotum in morem. Grod. Ἱερα-
τικῆς, sacerdotatis Christi appellationis. Ea simpli-
cior et elegantior videtur lectio. Eodem redit
utriusque sententiæ sensus. Sacro chrismate Chri-
sti participes efficiamur. cat. 21, n. 1. Christus au-
tem a sacerdotio appellatur, cat. 10, n. 11. Vide
cat. 21, n. 6, ubi ait auctor in nobis per chrismatis
sacramentum adimpletos veteres typos summi sa-
cerdotis, aqua ante abluti quam chrismate perli-
neretur. Origenes hom. 9 in Levit. : Omnes quicun-
que unguento sacri chrismatis delibuti sunt, sacerdo-
tes effecti sunt. Similis Origenianæ illi est altera
sancti Leonis papæ serm. 3 in anniversario Assum-
ptionis suæ sententia ; ubi commune illud Christia-
nis omnibus sacerdotium, scite distinguit a spe-
ciali sacerdotum ministerio.

(6) Τῆς κοινωνίας. In editis legebatur, ἐκ τῆς κοι-
νωνίας. Hanc præpositionem sustulimus auctori-
tate codd. Coisl., Ottoh. utriusque, Roe, Casaub.,
Grod. Perspicua hic continetur allusio ad ea anti-
quæ Græcorum, in conferendo Confirmationis sacra-
mento formulæ verba : Σφραγὶς δωρεᾶς τοῦ Πνεύ-
ματος ἁγίου, Signaculum doni Spiritus sancti. Forte
tamen ut huic formulæ similior redderetur Cyrilli
sententia, ablata est a librariis codicum quos se-
cuti sumus, particula ἐκ.

τοῦ Κυρίου. Βοᾷ δὲ ὁ προφήτης· Οἱ διψῶντες, πο-
 ρεύεσθε ἐφ' ὕδωρ· καὶ εὐθὺς ἐξῆς· Ἀκούσατέ μου,
 καὶ φάγεσθε τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐντροφήσει ἐν ἀγα-
 θοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν (1)· καὶ μετ' οὗ πολὺ, τῆς ἀγα-
 θῆς ἀναγνώσεως ἀκούσεσθε λεγούσης· Φωτίζου, φω-
 τίζου, ἡ τέα (2) Ἱερουσαλήμ· ἤκει γάρ σου τὸ
 εὖς. Περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὁ προφήτης εἶρηκε· Καὶ
 μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρό-
 πολις πιστῆ Σιών, διὰ τὸν ἐκ Σιών ἐξελθόντα νόμον,
 καὶ λόγον Κυρίου τὸν ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὃς ἐντεῦθεν
 εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἐξώμβρησε. Πρὸς τὴν καὶ
 ὁ προφήτης περὶ ὑμῶν φησιν· Ἄρον κύκλῳ τοὺς
 ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἴδε συνηγμένα τὰ τέκνα σου.
 Ἡ δὲ ἀποκρίνεται λέγουσα· Τίνες οἶδε ὡς νεφέλαι
 πέτανται, καὶ ὡς περιστερὰὶ σὺν νεοσσοῖς ἐπ'
 ἐμέ; νεφέλαι, διὰ τὸ πνευματικόν· καὶ περιστερὰὶ,
 διὰ τὸ ἀκέραιον. Καὶ πάλιν· Τίς οἶδε τοιαῦτα, ἢ τίς
 ἐώρακεν οὕτως; εἰ ὠδινε γῆ (3) ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ,
 καὶ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὠδινε, καὶ ἔτεκε
 Σιών τὰ παῖδιά αὐτῆς. Χαρᾶς δὲ ἀνεκλαλήτου τὰ
 πάντα πληρωθήσεται (4), διὰ τὸν εἰπόντα Κύριον,
 ὅτι Ἴδού ἐγὼ ποιῶ Ἱερουσαλήμ ἀγαλλίαμα, καὶ
 τὸν λαόν μου εὐφροσύνην.

ΑἸ'. Εἴη δὲ καὶ ἐφ' ὑμῖν λεχθῆναι καὶ νῦν. Εὐ-
 φράνθητε, οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ, καὶ
 ἐξῆς (5), ὅτι ἐλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ
 τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσε.
 Ταῦτα δὲ ἔσται διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, τοῦ
 πρὸς ὑμᾶς λέγοντος· Ἴδού ἀπαλείψω ὡς νεφέλην
 τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὡς γνόφον τὰς ἀμαρτίας
 σου. Ἰμεῖς δὲ τοῦ ὀνόματος τῶν πιστῶν καταξιω-
 θέντες (μερὶ ὧν (6) γέγραπται· Τοῖς δουλεύουσί
 μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται
 ἐπὶ τῆς γῆς), ἐρεῖτε μετ' εὐφροσύνης. Εὐλογητὸς
 ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευ-
 ματικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ· ἐν ᾧ ἔχο-
 μεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν
 ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς
 χάριτος αὐτοῦ, τῆς ἐπερισεύσεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τὰ
 ἐξῆς· καὶ πάλιν· Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει,
 διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγάπην ἦν ἡγάπησεν
 ἡμᾶς, νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι συνεζωο-
 ποίησε τῷ Χριστῷ, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν (7)

A ni⁹⁹. Clamat vero propheta : « Sitientes, venite ad
 « aquam¹ » ; et mox in consequentibus : « Audite
 « me, et comedite bona, et deliciabitur in bonis
 « anima vestra^{2,3} », et non ita multo post, optimam
 lectionem illam audietis : « Illuminare, illuminare,
 « nova Hierusalem, venit enim tuum lumen⁴ ». De
 qua Hierusalem propheta dixit : « Et postea vocaberis
 « civitas justitiæ, metropolis fidelis Sion⁵ » ; propter
 legem quæ ex Sion exivit, et verbum Domini quod ex
 Hierusalem prodivit⁶; quod isthinc pluviam in morem
 universum orbem irrigavit. Ad eam quoque propheta
 de vobis dicit : « Leva in circuitu oculos tuos, et vide
 « congregatos filios tuos⁷ ». Ea vero respondet, aiens :
 « Quinam illi sicut nubes volant, et sicut columbæ
 « cum pullis super me⁸ » ? Nubes propter spiri-
 tualem [altitudinem et levitatem], columbæ prop-
 ter simplicitatem. Et iterum : « Quis audivit talia,
 « aut quis vidit sic ? si parturivit terra in una die,
 « et nata est gens simul et semel ? quia parturi-
 « vit et peperit Sion filios suos⁹ ». Gaudio vero
 ineffabili omnia replebuntur, propter Dominum
 qui ait : « Ecce ego faciam Hierusalem exultatio-
 « nem, et populum meum lætitiā¹⁰ ».

302 XXXV. Liceat vero et de vobis nunc quoque
 dicere : « Lætamini, cæli, et exsultet terra, etc.,
 « quoniam misertus est Deus populi sui, et humiles
 « populi sui consolatus est¹¹ ». Hæc autem erunt
 propter bonitatem Dei qui ad vos dicit : « Ecce delebo
 « ut nebulam iniquitates tuas, et sicut caliginem
 « peccata tua¹² ». Vos autem fidelium nomine dignati
 (de quibus dicitur : « Servientibus mihi imponetur
 « nomen novum, quod benedicetur super terram¹³ »),
 dicetis cum lætitiā : « Benedictus Deus et Pater Do-
 « mini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni
 « benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo :
 « in quo habemus redemptionem per sanguinem
 « ejus, remissionem peccatorum, juxta divitias gra-
 « tiæ ejus, quam ubertim in nos impertivit¹⁴ », etc.
 Et iterum : « Deus autem cum dives sit in misericor-
 « dia, propter multam suam charitatem qua dilexit
 « nos, cum essemus mortui per delicta, convivifica-
 « vit nos una cum Christo¹⁵ », et reliqua. Rursum-
 que ad eundem modum, bonorum auctorem Do-
 minum laudate, dicentes : « Cum autem bonitas

⁹⁹ Matth. III, 3. ¹ Isa. XL, 3. ² Isa. LV, 1. ³ ibid. 2. ⁴ Isa. LX, 1. ⁵ Isa. I, 26, 27. ⁶ Isa. XI, 3.
⁷ Isa. XLIX, 18. ⁸ Isa. LX, 8. ⁹ Isa. LXVI, 8. ¹⁰ Isa. CXV, 20. ¹¹ Isa. XLIX, 13. ¹² Isa. XLIV, 22. ¹³ Isa.
 LXV, 16. ¹⁴ Ephes. I, 3, 7, 8. ¹⁵ Ephes. II, 4, 5.

(1) Ἰμῶν. Ita scripsimus, loco ἡμῶν, ex Ottob. D
 e sacro textu.

(2) Ἡ νέα. Hæc a Cyrillo ad sacrum contextum
 adjecta. desunt in codd. Coisl., Roe, Casaub., Bodl.,
 Grod., Ottob. utroque.

(3) Γῆ. Hanc vocem addidimus ex Coisl. Ottob.
 Roe, Casaub., Grod. et sacris Bibliis.

(4) Πληρωθήσεται. Ex codd. Coisl., Ottob., Roe,
 Casaub., Grod. correximus pro πληρώσεται. Infra,
 post ἴδού addidimus, ἐγὼ, ex Coisl., Colb., Roe, Ca-
 saub. et sacro textu. Pro εὐφροσύνην, Coisl., Ottob.,
 Roe, Casaub. et Grod. habent, εἰρήνην, pacem.

(5) Καὶ ἐξῆς. Hæc addidi ex codd. Ottob., Coisl.,
 Roe, Casaub., Grod. Inferius, loco ἔστι, scripsimus,
 ἔσται, ex cod. Coisl. et Ottob. utroque. Et paulo

« et erga homines amor Servatoris nostri Dei
 post, articulum τοῦ ante πρὸς ὑμᾶς, ex Coisl., Colb.,
 Roe, et Casaub. adjecimus. Mox, pro ἀπαλείψω,
 delebo, codd. illi quatuor citati et Ottob. ferunt,
 ἀπῆλειψα, delevi, ut est apud Isaiam. Morelius ve-
 ro, ἀπαλείψει, delebit.

(6) Περὶ ὧν. Coisl., Roe, Casaub., περὶ οὗ, de quo,
 videlicet nomine.

(7) Καὶ πάλιν. Ea verba addidimus ex Coisl., Ot-
 tob., Roe, Casaub. Item, post Σωτῆρος, vocem ἡμῶν,
 ex iisdem. Infra, vocem ἀνακαινήσεως, pro ἀναγεν-
 νήσεως, ex Roe, Ottob., Casaub. et Paulo scripsi-
 mus, cum videretur minus apta ejusdem rei per
 duo verba similia, παλιγγενεσίας et ἀναγεννήσεως
 repetitio.

« apparuit; non ex operibus quæ sunt secundum
 « justitiam quæ fecerimus nos, sed secundum suam
 « misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum re-
 « generationis ac renovationis Spiritus sancti, quem
 « effudit in nos opulente, per Jesum Christum Do-
 « minum nostrum: ut justificati illius gratia, hæ-
 « redes efficeremur, secundum spem, vitæ æternæ¹⁶.
 « Ipse autem Deus, et Pater Domini nostri Jesu Chris-
 « ti, Pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et
 « revelationis in agnitione sui illuminatos men-
 « tis¹⁷»; et custodiat vos per omne tempus in ope-
 « ribus, et sermonibus et cogitatis bonis. Cui gloria,
 honor, et imperium per Dominum nostrum Jesum
 Christum, cum sancto Spiritu, nunc, et semper, et
 in universa infinita sæcula sæculorum. Amen.

δόξα, τιμὴ καὶ κράτος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ (1) αἰεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς σύμπαντας ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁶ Tit. III, 4, 7. ¹⁷ Ephes. I, 17, 18.

(1) Νῦν καί, etc. Coisl., Ottob. 1, Roe, Casaub. et
 Grod. brevius, post Πνεύματι sic ferunt: εἰς τοὺς

ὁμοίως τὸν τῶν ἀγαθῶν Κύριον αἰνέσατε, λέγοντες·
 Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σω-
 τῆρος ἡμῶν Θεοῦ ἐπεφάνη· οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν
 δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ
 αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγε-
 νεσίας καὶ ἀνακαινήσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ
 ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ αὐτοῦ
 χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα, κατ' ἐλπίδα, ζωῆς
 αἰωνίου. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δόξη
 ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπι-
 γνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς
 τῆς διανοίας· καὶ διαφυλάξειεν ὑμᾶς διὰ παντὸς ἐν
 ἔργοις τε καὶ λόγοις, καὶ νοήμασιν ἀγαθοῖς· ᾧ ἡ

αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. « Cum sancto Spiritu in
 « sæcula sæculorum. Amen ».

CATECHESSES MYSTAGOGICÆ QUINQUE.

CATECHESIS DECIMA NONA.

MYSTAGOGICA I.

DE CÆREMONIIS BAPTISMO PRÆVIIS.

303 PRÆLOQUIUM.

I. *Sequuntur quinque novi argumenti catecheses. Cum enim in prioribus exponendo Symbolo baptizandos auctor Christianæ doctrinæ præceptis imbuisset, in his baptizatos de tribus sacramentis quæ simul antiquitus percipiebantur, nimirum Baptismo, sacro Chrismate seu Confirmatione, et Eucharistia erudit. Ac prima quidem de cæremoniis in baptisterii porticu ante ipsum baptismum adhibitis, nempe abrenuntiationibus et fidei confessione agit; secunda de unctione olei exorcizati, et ipso baptismi actu; tertia de sacri chris-matis unctione; quarta de Eucharistia; quinta de sacra liturgia et communionem. Non licebat ea mysteria nondum initiatis patefacere. Ne tamen ipsorum plane rudes iis adhiberentur, in ipsa vigilia paschali, breviter et summatim, quantum temporis ratio concedebat, eorum uniuscujusque vis et ratio aperiebatur: at plena et accurata de iis informatio in paschales dies differebatur; quo tempore singulis diebus a feria secunda incipiendo Cyrillus post synaxim has conciones habuit. Hæc omnia commemorat cat. 18, num. 32 et 33. Eadem fere cæterarum Ecclesiarum consuetudo erat, ex qua natæ similis cum istis Cyrillianis argumenti conciones Gaudentii ad Neophytos, Ambrosii liber De mysteriis, et incerti alter De sacramentis ex eorum concionibus compositi; S. Augustini et aliorum sermones Ad infantes.*

II. *Catecheses istas, non secus ac priores, vere Cyrilli nostri esse, ac integras et nullis additamentis interpolatas ad nos pervenisse, ex ipsius Cyrilli testimonio, orationis, doctrinæ et methodi similitudine, et antiquissimorum scriptorum auctoritatibus, in dissertatione secunda nos luculenter probavisse speramus; nec obscurum, contrarium vel Riveti sententiam, vel Albertini dubitationem, non nisi ex odio catholici dogmatis in iisdem contenti projectam esse: qui si nonnulla in eis suis placitis conformia reperisse existimarent, auctoris et operis antiquitatem ac præstantiam summis sane laudibus extulissent. Vocantur catecheses mystagogicæ, quasi mysteriorum sanctorum explanatrices; vel mystagogiæ simpliciter: quod illis nomen tribuit Eustratius sexti sæculi auctor, et qui ineditum bibliothecæ Regiæ librum scripsit Περὶ θεῶν μυστηρίων:*

ipseque Cyrillus cat. 19, num. 11, et cat. 20, num. 1. Ipse tamen eas, cat. 18, num. 33, catecheses appellat, eodemque **304** modo Anastasius Sinaita, aliique. Codices mss. eas modo catecheseon mystagogicarum nomine inscriptas representant.

III. In illis vero, trium sacramentorum et liturgiæ cæremonias breviter et dilucide explicat, ac Scripturarum testificationibus, quoad ejus fieri potuit, declarat ac munit. Haud tamen existimandum eum omnes ad unum ritus sacros et cæremonias commemorasse. Nam in priore nihil de exorcismis, manus impositione et diversis precibus, quæ sive ante, sive post abrenuntiationes usitatae erant, loquitur; nihil in secunda de benedictione fontium, candidæ vestis impositione, cerei gestatione, etc.; nihil in tertia de manuum impositione cum chrismatione conjuncta, neque de precibus et verborum formula, quæ utramque comitabantur; nihil in quinta de pluribus liturgiæ actionibus refert, omissis omnibus quæ lotionem manuum et osculum pacis præcedebant. Ut autem quædam ritus, qui a Cyrillo prætermittuntur, Hierosolymis observatos esse non dubium est, ita etiam ea ætate simpliciores fuisse quam subsequens temporibus actiones sacras non dubitamus.

VI. Multo sunt præcedentibus breviores hæ catecheses: sive festorum dierum quibus synaxis peragebatur, ratio non sinebat diutius post synaxim sermonem producere seu non erat necessaria tanta argumentorum et testimoniorum Scripturæ moles, in rebus quæ maximam partem a secreta traditione sine Scripturis proficiscebantur: seu tandem jam in vigilia paschali de his rebus eruditis, ac certam in baptismo rerum nostrarum fidem professis, necesse non erat tot argumenta ad fidem faciendam cumulare. Habitæ sunt non in media synaxi, sed post eam absolutam: nec in majori ecclesia, sed in ipsa Dominicæ Resurrectiones specu, ex cat. 18, num. 22, quæ quidem a Constantino magnificis operibus ampliata, populum ad conciones audiendas facile capere poterat.

V. In præcedentibus editionibus hæ catecheses diversum ordinem et classem a præcedentibus constituunt, neque cum iis numerantur; qua in re mss. omnium auctoritatem secuti sunt editores. Nos ad commoditatem allegandi attendentes, existimavimus istas continuatis cum præcedentibus numeris appellandas esse: hancque primam mystagogicam, decimam nonam numeramus, et reliquas deinceps; servata in Græcis inscriptionibus et Latinis versionibus veteri illi numerandi ratione, quam nostris Latinis inscriptionibus adjungimus.

VI. In hac porro mystagogicarum prima, Cyrillus, reservatis in alteram orationem baptismi cæremoniis quæ in ipso baptisterio peragebantur, explicat eas quæ in baptisterii vestibulo observari consueverant: nempe abrenuntiationes Satanæ ipsi, operibus, pompæ, atque omni cultui illius; quarum vim accuratissime et dilucide exponit: tum pactum cum Christo per brevem fidei promissionem a baptizando initum. Quæcunque autem de abrenuntiationum vi et modo disserit, eadem apud omnes quæ de iis dicere, leguntur.

VII. Observandi autem in hac catechesi singulares Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus. Primo, Hierosolymis fiebant abrenuntiationes in vestibulo baptisterii; satis ex more Græcarum Ecclesiarum, in quibus abrenuntiationes vel in ecclesia vel alibi extra fontem fiebant, quod patet ex Euchologio, ex auctore libri De ecclesiast. hierarchia, cap. 2, part. 2, num. 6; auct. Quæst. ad Orthod., Justini nomine, quæst. 137; idemque Ecclesiæ Romanæ mos erat, ut ex ordinibus et ritualibus Romanis patet. At in Ecclesia Apameana in ipso baptisterio fiebant, ex epistola cleri Apam. in conc. sub Mena, pag. 229, tom. V. In Ecclesia Gallicana fiebant ad ipsum fontem, quod in veteri Missali et Sacramentario Gallicano a Thomasio et Mabillonio editis videtur; ut omittam auctores ecclesiasticos idem testantes, uti Salvianum lib. vi De gubern. Dei, Bib. PP. Lugd. tom. VII, pag. 364; auctorem sermonum trium Augustinianæ appendicis, tom. VI, pag. 289; Faustum Reiensem præfat. lib. In Spiritum sanctum, sub nomine Paschasii. Eadem consuetudo Mediolanensis Ecclesiæ comprobatur ex Ambrosio De myst., c. 2, n. 5, alteriusque ei vicinæ, ex lib. 1 De sacram. c. 2, n. 5; eadem Africanæ ex Optato, lib. v, num. 7, concludi potest; et Hispanicæ ex Hildefonso, De ord. baptismi, c. 110 et 111. Baluz. Miscell. tom. VII, colliditur. Secundo, ante benedictionem fontis Hierosolymis abrenuntiationes fiebant. Similiter Græcæ Ecclesiæ, ut patet ex Constit. Apost. lib. VII, cap. 41, 42, 43, auctore Eccles. hierarchiæ citato, Severi Antiocheni ordine baptismi, Euchologio hodierno. Eadem Romanæ consuetudo: contraria Gallicanæ et Hispanicæ ex Hildef. cap. 109. Unctio baptizandi præcedebat abrenuntiationes in ecclesia, auctoris lib. De sacram. lib. 1, cap. 2, num. 4, seu abrenuntiationes, benedictionem fontis. Tertio, indutos abrenuntiasse significat Cyrillus, contra cæterarum Græcorum Ecclesiarum morem, ut patet ex Eucholog. pag. 338, Elia Cretensi in orationem **305** quartam Nazianzeni, num. 24, pag. 448; epist. Cleri Apameani in concilio Constantinopolitano sub Mena, pag. 229. Sed cum Cyrillus cat. 20, num. 2, neophytos post abrenuntiationes tunicam tantum eruisse dicat, alias forte vestes ante exuerant. Auctor Ecclesiasticæ hierarchiæ solvi cingulum, et partem aliquam vestimentorum auferri docet. Quarto, abrenuntiationes in Latinis et Græcis Ecclesiis vulgo fiebant per modum responsionis ad interrogationem ministri aientis: Abrenuntias Satanæ? etc. Hierosolymis præcipiebat minister: Abrenuntia, etc. quod et auctori Ecclesiasticæ hierarchiæ, et Severi ordini conforme. Idem dicendum de fidei professione abrenuntiationes subsequente, quæ alibi interrogando, Hierosolymis et Antiochiæ præcipiendo exprimebatur.

VIII. Quinto, abrenuntiationes Hierosolymis fiebant extensa ad Occidentem manu, cat. 19, num. 2: similis gestus apud auctorem Ecclesiasticæ hierarchiæ, qui ait abrenuntiantem ambas manus aversas in Occidentem projicere. At in Ecclesia Constantinopolitana, cujus ritus toto postea Oriente recepti sunt, abrenuntiatio fiebat erectis sursum manibus; quod patet tam ex Niceta in orationem 40 S. Gregorii Nazianzeni, num. 57, et Elia Cretensi in orationem ejusdem quartam, num. 24, pag. 448, quam ex Euchologio hodierno, pag. 333. Sexto, sæpe citatus auctor Hierarchiæ ecclesiasticæ jubet abre-

nuntiantem ante pronuntiandā abrenuntiationum verba ter diabolum exsufflare. Idem præcipit Eucharologium; seu post eadem pronuntiata, idque semel: et in diabolum præterea exspui jubet. Nazianzenus orat. 4, num. 24, pag. 121, duplices referre videtur insufflationes, alias quibus insufflabatur, alias quibus insufflabat baptizandus, φυσήσεις τε καὶ ἀντιφυσήσεις. Exsufflationum etiam in abrenunciando meminit S. Ephræm De secundo adventu, Gr., pag. 319, et Chrysostomus In peccatric. apud sanctum Ephræm, Latine, pag. 719. Isne ritus Hierosolymis vigeret, incertum. Sed Cyrillus non memorat. Septimo, post abrenuntiationum verba, sequebatur in omnibus Græcis Ecclesiis pacti cum Christo initi formula Συντάσσομαι τῷ Χριστῷ, vel σοὶ, Χριστέ, Aggregor Christo, vel tibi, Christe; vel, In tua castra transeo, a conversis in Orientem ante formulam fidei pronuntianda, et aliquando cum adoptione conjuncta, ut in citato S. Ephræm De secundo adventu loco, τῷ Χριστῷ συνεταξίμεθα, προσκυνήσαντες αὐτῷ. Ad Christum nos aggregavimus ipsum adorantes. Hujus non meminit Cyrillus: eam tamen indicare videtur his verbis, num. 8: μετὰ τὴν ἀπόταξιν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὴν πρὸς τὸν χριστὸν σύνταξιν, post abrenuntiationem Satanæ, et aggregationem ad Christum. At in Latinis Ecclesiis statim post abrenuntiationes pronuntiabatur Credo. Id patet de Africa, ex Optato, lib. v, num. 3; de Gallia, ex Salviano, lib. vi De gubernat. Dei, Bib. PP. Lug. tom. VII. pag. 364, in Romana tamen Ecclesia abrenuntiationes ab interrogatione fidei per inunctionem et benedictionem fontis separabantur. Octavo, post abrenuntiationes Hierosolymis brevius Symbolum pronuntiabatur: alibi fere Symbolum totum. Id probatur de Ecclesia Antiochena, ex ordine Severi, et auctore libri De cœlesti hierarchia; de Ecclesia Constantinopolitana, ex Eucharologio pag. 338; de Alexandrina, ex Cyrillo Alexandrino Glaphyr. in Levit.; pag. 367, et Cosma Ægyptio lib. v, pag. 208; de Ecclesiis Syriæ, ex Const. apost. lib. vii, cap. 41; de Ecclesia Gallicana, ex Salviano laudato; de Africana, ex Augustino serm. 58, num. 13. At Romæ contractius erat Symbolum; in Mediolanensi Ecclesia solius Trinitatis confessio adhibebatur, sicut et in Hispania, ex Hildefonso, cap. 110 et 111, quod aliquando in Gallia factum, in Cappadociæ Ecclesiis idem usurpatum fuisse ex Gregorio Nazianzeno et Basilio colligi potest. Nono tandem, Hierosolymis præter hanc brevem post abrenuntiationes fidei confessionem, alia fiebat, antequam in fontem mergeretur, a baptizando de Trinitate confessio ad interrogationem ministri, cat. 20, num. 3, duplicis ejus professionis ante baptismum, nullum memini me alibi videre exemplum.

IX. Habita est hæc oratio feria secunda paschali. Hanc recensuimus ad fidem codicum Coislin, Ottobonianorum duorum, Roe, Casaub., editionem Græcam Guill. Morellii, et variantes lectiones in Genovesano libro ad marginem ascriptas.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΕΝΤΕ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ (1).

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ (2).

Ἐρὸς τοὺς νεοφωτιστοὺς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς ἑτέρου Καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Νήψατε, γρηγορήσατε, ἕως τέλους τῆς Ἐπιστολῆς.

306 EJUSDEM

CATECHETICÆ ORATIONES QUINQUE (3)

AD RECENS BAPTIZATOS.

MYSTAGOGICA CATECHESIS I.

Ad eos qui nuper illuminati sunt. Et lectio ex prima Petri Catholica Epistola, ab his verbis : *Sobrii estote, vigilate* ¹⁸; usque ad finem Epistolæ.

Α'. Ἐπόθουν ὑμῖν καὶ πάλαι (4), ὧ γνήσια καὶ ἀπερίσπαστα τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, περὶ τῶν πνευματικῶν τούτων καὶ ἐπουρανίων διαλεχθῆναι μυστηρίων. Ἄλλ' ἐπειδὴ σαφῶς ἐπιστάμεν, ὅψιν ἀκοῆς πολλῶ πιστοτέραν εἶναι, ἀνέμενον τὸν παρόντα καιρὸν ἵνα εὐπροσαγωγότερους ὑμᾶς περὶ τῶν λεγομένων ἐκ ταύτης λαθῶν τῆς πείρας (5) εἰς τὸν φωτεινότερον καὶ εὐωδέστερον λειμῶνα τοῦδε τοῦ παραδείσου χειραγωγήσω. Ἄλλως δὲ καὶ χωρητικοὶ τῶν θεοτέρων κατέστητε μυστηρίων, θείου καὶ ζωοποιῦ βαπτίσματος ἀξιωθέντες. Ἐπεὶ τοίνυν λοιπὸν τῶν ἐντελεστέρων δεῖ μαθημάτων παρατιθέναι τράπεζαν,

¹⁸ I Petr. v, 8.

(1) Τοῦ αὐτοῦ Κατηχ. λόγοι πέντε πρὸς τοὺς νεοφωτιστοὺς. Deest hic titulus in codd. Ottob. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. At in cod. Ottob., post titulum proprium hujus catechesis, et verba, ἕως τέλους τῆς Ἐπιστολῆς, habetur: Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, καὶ Ἰωάννου ἐπισκόπου. *Ejusdem Cyrilli et Joannis episcopi*, qua de re vide Dissertat. nostram secundam, cap. 3, n. 48.

(2) Μυσταγωγικὴ πρώτη Κατήχησις. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. habent hic, Μυσταγωγία πρώτη, πρὸς, etc. *Mystagogia prima*, etc. At in subsequentibus catechesibus suetum mystagogicarum catechescon nomen retinent. Sane eas catecheses vocat Cyrillus mystagogias infra, num. 11, et cat. 20, n. 1, eodemque nomine citantur ab Eustratio apud Leonem Allatum, et auctore libelli, Περὶ θεῶν μυστηρίων. Cyrillus tamen cat. 18, n. 32, ipsas promittens vocat *alias catecheses*: alique auctores eas sub nomine catechescon nullo discrimine cum

I. Desiderabam vobis jam antea, o germani et desideratissimi Ecclesiæ filii, de his spiritualibus caelestibusque mysteriis disserere. Verum, quoniam plane gnarus eram oculorum esse majorem quam aurium fidem, præsens tempus expectavi, ut ex ita vos experientia ad ea quæ dicenda erant ductu faciliores effectos assumens ad lucidius fragantiusque paradisi hujusce pratum manuducerem. Alias vero divini quoque capaces facti estis mysteriorum, divino ac vivificante lavacro digni habiti. Quando igitur jam perfectiorum vobis perceptionum apponenda est mensa, age, de his vos accuratius

prioribus citant, ut Anastasius Sinaita, Hieronymus, etc.

(3) Habitæ post Pascha in sacro Resurrectionis sacello.

(4) Καὶ πάλαι. Conjunctionem καὶ præfiximus ex codd., Coisl., Ottob. duobus, Roe, Casaub. et Grod. Pro πάλιν vero scripsimus πάλαι, ex iisdem, Ottonianis exceptis, quorum in primo deest ea vox. Loco ἑπιστάμεν. Millesius ex codd. Roe, cui suffragatur Coisl., posuit ἐπιστάμεν. Utrumque recte legitur; prius tamen grammaticæ legibus conformius.

(5) Ἐκ ταύτης... τῆς πείρας. Ita ferunt codd. Coisl., Ottob. 2, Roe, Casaub. et Grod., quam scripturam prætuli receptæ isti ἐκ ταύτης τῆς ἑσπέρας, *ex hac vespera*, scilicet Sabbati Paschalis; cum præcedentibus magis apta videretur. Inferius, verba τοῦδε, ante τοῦ παραδείσου adjecimus, ex codd. Coisl., Grod. Roe, et Casaub., quamvis hic postremus unum τοῦ omittat.

erudiamus; ut vim illam atque operationem cognoscatis, quæ in vobis illa baptismatis vespera effecta est.

II Primum ingressi estis in ædem quæ baptisterio est pro atrio, atque occidentem versus stantes audivistis, jussique estis manum extendere, et tanquam presenti abrenuntiastis Satanæ. Scire autem vos oportet hujus rei figuram in veteri historia contineri. Cum acerbissimus et immitissimus tyrannus Pharaon liberum ac generosum Hebræorum populum opprimeret, Deus Moesen delegavit, qui eos ex prava Ægyptiorum servitute educeret. Ac sanguine quidem agni postes ungebantur, ut domos sanguinis signo denotatas vastator præteriret: Hebræorum vero populus miris plane modis in libertatem assertus est. Ut vero liberatos hostis persecutus est, et mare ipsis, mirum dictu, **307** divisum jungens, extemploque submersus est Rubri maris fluctibus præcipitatus ¹⁹.

III. Nunc mihi a veteribus ad nova, a figura ad veritatem transgredere. Illic Moyses in Ægyptum a Deo mittitur: hic Christus in mundum delegatur. Ille, ut oppressum populum ex Ægypto educeret; Christus, ut laborantes in mundo sub onere peccati liberaret. Illic agni sanguis, vastatoris averruncatio fuit; hic Agni immaculati ²⁰ Jesu Christi sanguis (1), dæmonum expultrix causa constitutus. Tyrannus ille veterem illum populum ad mare insecutus est: te quoque audax ille, impudens et malorum princeps dæmon, ad salutare usque fontes insequabatur. Ille in mari demersus est: et iste in salutari aqua evanescit.

IV. Verum tibi præcipi audis, ut extensa tanquam ad præsentem manum, dicat: *Abrenuntio tibi*

¹⁹ Exod. xiv, 22, 30. ²⁰ I Petr. i, 19.

(1) *Jesu Christi sanguis*, etc. Quomodo in Jesu Christi sanguine Christianorum corporibus admoto et diabolum effugante, adimpleatur figura sanguinis agni paschalis, qui Hebræorum domibus applicitus angelum vastatorem arcebat, varie est a variis explicatum. Sunt qui illud intelligant de signo crucis; ita Prudentius in *Apotheosi contra Judæos*:

« Passio quæ nostram defendit sanguine frontem », D
« Corporeamque domum signato collinit ore ».

Cæsarius hom. 6 « De Paschate: Quando postes domorum sanguine illius jubentur inscribi, id est crucis titulo mens [forte frons] nostra depingi ». Cyril. Alex. homil. 10 Pasch., pag. 132; Primas. in *Heb.* xi, 8. Alii de epoto Christi sanguine interpretantur. Ita Eusebius Cæsar., caten. in *Luc. c.* xxii, 7: « Suum sanguinem pro nostræ salutis lytro dedit. Eo animam corpusque nostrum obsignantem ac munientes « omne genus dæmonum nobis insidiantium eiecimus; et festum transitus celebrantes ad divina transire satagimus ». Chrysostom hom. 16 in *Hebr.*, pag. 847; Cyrillus Alex. *Glaphyr. in Exod.*, p. 270, et in *Collectaneis*, ad calcem tom. VI, p. 20; Missale Gothicum apud Mabill., *Liturg. Gal.* lib. iii, n. 30, p. 240, et *Gallican. vetus*, n. 22, ibid. p. 336; Nicetas in orat. xl; Naz. num. 4, aliique. Alii tandem simplicius de virtute passionis Christi, cujus merito dæmones a

A φέρε, ταῦτα ὑμᾶς ἀκριβῶς παθεύσωμεν, ἵνα εἰδῆτε τὴν ἔμφρασιν τὴν πρὸς ὑμᾶς κατ' ἐκείνην γεγενημένην (2) τοῦ βαπτίσματος τὴν ἐσπέραν.

B. Εἰσέλθαιτε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου (3) οἶκον, καὶ πρὸς τὰς θυρὰς ἐστῶτες ἠκούσατε καὶ προσετάττεσθε ἐκτείνειν τὴν χεῖρα καὶ ὡς παρόντι ἀπετάττεσθε τῷ Σατανᾷ. Χρὴ δὲ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι ἐν παλαιᾷ ἱστορίᾳ οὗτος κεῖται ὁ τύπος. Ὅτι γὰρ Φαραὼ, ὁ πικρότατος καὶ ὠμότατος τύραννος, κατέθλιβε τῶν Ἑβραίων τὸν ἐλεύθερον λαὸν καὶ εὐγενῆ, ὁ θεὸς ἀπέστειλε τὸν Μωσῆν, ἐξάγειν αὐτοὺς ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας. Καὶ αἵματι μὲν ἄμνου ἐχρίοντο αἱ φλῆγες ἵνα φύγῃ ὁ ἀλοθρεύων τοὺς τὸ σημεῖον ἔχοντας τοῦ αἵματος οἴκους· παραδόξως δὲ ἠλευθεροῦτο ὁ τῶν Ἑβραίων λαός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐλευθερωθέντας ὁ ἐχθρὸς κατεδίωξε, καὶ παραδόξως εἶδε τὴν θάλασσαν αὐτοῖς τεμνομένην· ὁμοῦς ἐχώρει (4), ἔχνη ἔχνεσι συμβάλλων, καὶ παραχρῆμα ὀποβρύχιος ἐγένετο, καταποντούμενος ἐν θαλάσῃ Ἑρυθρᾷ.

Γ'. Μετάδοθί μοι λοιπὸν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐπὶ τὰ νέα, ἀπὸ τοῦ τύπου ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖ Μωσῆς εἰς Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ θεοῦ πεμπόμενος· ἐνταῦθα Χριστὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἀποστελλόμενος· ὡς Χριστὸς, ἵνα ρύσῃται τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας καταποντούμενους (5). Ἐκεῖ αἷμα ἄμνου ἀλοθρευτοῦ ἦν ἀποτρόπιον· ἐνταῦθα τοῦ ἄμνου τοῦ ἁμώμου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ αἷμα δαιμόνων καθέστηκε φυγαδευτήριον. Ἐκεῖνος ὁ τύραννος κατεδίωκεν ἕως θαλάσσης τὸν παλαιὸν ἐκείνον λαόν· καὶ σοὶ ὁ Ἰταμὸς ὁ ἀνίσχυντος καὶ ἀρχέκκτος οὗτος δαίμων, ἕως αὐτῶν ἰχολούθει τῶν σωτηρίων ναμάτων. Ἐκεῖνος ὀποβρύχιος γέγενεν ἐν θαλάσῃ· καὶ οὗτος ἐν τῷ σωτηρίῳ ὕδατι ἀφανίζεται.

Δ'. Ἄλλ' ὅκουεις, τεταμένη τῇ χειρὶ ὡς πρὸς παρόντα εἰπεῖν, Ἀποτάσσωμαί σοι, Σατανᾷ. Βούλο-

nobis arceat Deus, eisque resistendi vim nobis inspirat. Tres forte sensus illos respexit Cyrillus. Secundus ad litteram magis accedit; eoque libentius illum præ oculis habuisse auctorem nostrum existimem, quod cat. 23, n. 22, jubet post communionem calicis ex humore labiis adhærente oculos, frontem et reliquos sensus consecrari: qui mos etiam aliarum Ecclesiarum Græcarum erat.

(2) Τὴν γεγενημένην. Ita omnes codd. Legendum tamen videretur τῶν γεγενημένων, quod legit vel supposuit Grod.

(3) Τοῦ βαπτιστηρίου. Coisl., τοῦ βαπτίσματος. Hoc vestibulum baptisterii vocat num. 11 *exteriorem ædem*, ἐξώτερον οἶκον, ut ab ipso baptisterio, quod *Sanctium sanctorum* appellat, distinguatur. Loco ἀπετάττεσθε, valde suspicor legendum, ἀποτάττεσθαι, *abrenuntiare*. Quod secutus est Grodecius. Paulo post, loco οὕτως, scripsimus, οὗτος, ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Coisl.

(4) Ὅμοῦς ἐχώρει. Legendum existimo, ὁμοῦς ἐχώρει, *cominus insitit*.

(5) Καταποντούμενους. Cum editi habeant, καταποντούμενους, *demersos*, restituimus ex codd. Roe, Genovet., Ottob., ambobus Coisl., Casaub. et Grod., *καταποντούμενους*: quæ vox multo melius respondet verbo membri superioris, θλιβόμενον.

μασι (1) καὶ τίνος ἕνεκεν ἵστασθε πρὸς δυσμὰς, εἰπεῖν· ἀναγκαῖον γάρ. Ἐπειδὴ τοῦ φαινομένου σκοτός τόπος αἱ δυσμαί· ἐκεῖνος δὲ σκοτός τυγχάνων, ἐν σκοτῶ ἔχει καὶ τὸ κράτος· τούτου χάριν συμβολικῶς πρὸς δυσμὰς ἀποβλέποντες, ἀποτάσσεσθε τῷ σκοτεινῷ ἐκείνῳ καὶ ζοφερῷ ἄρχοντι. Τί οὖν ὑμῶν ἕκαστος ἐστὼς ἔλεγεν; Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, σοὶ τῶ πονηρῷ καὶ ἰσχυρῷ τυράννῳ. Οὐκ ἔτι σου δέδοικα, λέγων, τὴν ἰσχύον. Κατέλυσε γὰρ ταύτην Χριστός, αἱματός μοι καὶ σπυρὸς κοινωνήσας, ἵνα διὰ τούτων (2) καταργήσῃ θανάτῳ τὸν θάνατον, ὑπὸς μὴ διαπαντός ἐνοχος γένοιμαι δουλείας. Ἀποτάσσομαί σοι τῶ δολερῷ καὶ πανουργοτάτῳ ὄφει. Ἀποτάσσομαί σοι ἐπιβούλῳ ὄντι, καὶ προσποιήσῃ φιλίας πράξαντι πᾶσαν παρανομίαν, καὶ ἐμποιήσαντι τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἀποστασίαν. Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, τῷ πάσης κακίας δημιουργῷ καὶ συνεργῷ.

Ε. Εἴτα ἐν δευτέρῳ λέξει μανθάνεις λέγειν· Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ (3), πᾶσά ἐστιν ἢ ἀμαρτία, ἢ καὶ ἀποτάσσεσθαι ἀναγκαῖον· ὡσαὶ καὶ τύραννόν τις ἀποφυγῶν, πάντως που καὶ τὰ τούτου ὄπλα ἀπέφυγε. Πᾶσα οὖν κατ' εἶδος ἀμαρτία ἐγκατελείκεται τοῖς τοῦ διαδόλου ἔργοις. Πλὴν τοῦτο ἴσθι, ὅτι ὅσα λέγεις, μάλιστα κατ' ἐκείνην τὴν φρινωδέστατην ὥραν, ἐγγραφά ἐστὶ ἐν τοῖς (4) τοῦ Θεοῦ βιβλίοις. Ἐπειδὴν τοίνυν ἐναντίον τι διαπραττόμενος τούτοις ᾗς, ὡς παραβάτης κριθήσῃ. Ἀποτάσσεσθαι τοίνυν τοῖς ἔργοις τοῦ Σατανᾶ, πάσαις φημὶ πράξεσι καὶ ἐννοίαις παρὰ λόγον γενομέναις.

Ζ. Εἴτα λέγεις, Καὶ πάση τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Πομπή δὲ διαδόλου ἐστὶ θεατρομανία, καὶ ἵπποδρομῖαι, κυνηγεσία, καὶ πᾶσα τοιαύτη ματαιότης· ἵς εὐχόμενος ἐλευθερωθῆναι ὁ ἅγιος τῷ Θεῷ λέγει· Ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητά. Μὴ περισπούδαστός σοι ἔστω ἡ θεατρομανία, ἐνθα τὰς ἀσελγείας (5) τῶν μίμων ὄψῃ, ὄβρῃσι πεπραγμέναις καὶ πάση ἀσχημοσύνῃ, ἐκτεθηλυσμένων τε ἀνδρῶν ἐμμανεῖς ὀρχήσεις· μήτε ἡ τῶν (6) ἐν κυνηγίαις ἐαυτοὺς θηρίοις ἐκδιδόντων,

²¹ Hebr. II, 14, 14. ²² Vide cat. 2, n. 2, 3, 4. ²³ Psal.

(1) Βούλομαι, etc. Ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. hanc vocem substitui alteri, βουλόμενος, quæ absque constructione erat. Post, σκοτός τόπος, *tenebrarum locus*, scripsi ex codd. Ottob. duobus, Coisl., Roe, Casaub. et Grod., loco σκοτός τύπος, *tenebrarum figura*; eo quod de Oriente dicat, infra n. 10, dum isti simile mysterium explicat, eam esse lucis regionem, τοῦ φωτός τὸ χωρίον.

(2) Διὰ τούτων, Post hæc verba subjicitur in editis aliisque codicibus, vox τῶν παθημάτων quam in cod. Coisl. prætermisam, ut hoc loco redundantem erasmus: immissa videtur a librariis, ut Cyrilli sententia magis accederet ad verba Apostoli dicentis Christum communicavisse carnem nostram et sanguini, ut per mortem, διὰ τοῦ θανάτου, destrueret eum qui mortis imperium habebat.

(3) Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ. Ita Coisl., Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ ἀμαρτίαι, ὧν ἀποτάσσεσθαι ἀναγκαῖον. Codd. vero Roe et Casaub. omittunt, πᾶσά ἐστιν ἡ.

(4) Ἐν τοῖς. Præpositionem ἐν adjeci ex codici-

A *Satana. Volo et cujus rei gratia ad occidentem steteritis, edicere; necesse est enim. Quoniam sensibilibus tenebrarum locus est occidens, ille vero in tenebris imperium habet, cum ipse sit tenebræ: ideo ad servandam symboli rationem ad occasum respicientes, tenebroso illi et caliginoso principi abrenuntiat. Quid igitur stans dixit vestrum unusquisque? Abrenuntio tibi Satana, tibi maligno ac dirissimo tyranno. Non amplius, ais, vim tuam formido: hanc enim dissolvit Christus, sanguinis et carnis mecum particeps factus, ut per hæc mortem morte aboleret, ut ne perpetuo obnoxius essem servituti ²¹. Abrenuntio tibi callido et vaferrimo serpenti. Abrenuntio tibi, qui insidiator es, et omnem simulatione amicitie iniquitatem peperisti, primisque nostris parentibus defectionem inspirasti. Abrenuntio tibi, Satana, cujusvis improbitatis et auctori et administro ²².*

V. Deinde in secunda formula doceris ut pronunties: *Et omnibus operibus tuis*. Opera Satanæ, quodcumque peccatum est, cui **308** abrenuntiare necesse est; quemadmodum si quis tyrannum aufugit, prorsus arma quoque ipsius abjecit. Omne igitur peccati genus, diaboli operibus accensetur. Verumtamen illud te scire oportet, quæcumque illa præsertim formidabili hora dicis, in Dei libris scripto consignata haberi. Quando igitur cunque his quidpiam contrarii admiseris, tanquam scædifragus judicaberis. Renuntias itaque Satanæ operibus, omnibus inquam et actionibus et cogitationibus quæ a ratione discedunt.

C VI. Postea dicis: *Et omni pompæ illius*. Pompa vero diaboli est, theatrorum insanie, equorum cursus in hippodromis, venationes in circo, et reliqua hujusmodi vanitas, de qua liberari se postulans sanctus Deo dicit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem* ²³. Ne tibi studio et cordi sit theatri insaniam, ubi conspicias mimorum petulantias omni contumelia et dedecore abundantes, atque effeminatorum virorum furoris et amentie plenassaltationes, neque illa eorum qui in circensibus venationibus

bus Coisl. et Roe, Casaub.; ambo tamen postremi post ἐν τοῖς, addunt γραφόμενα.

D (5) Ἐνθα τὰς ἀσελγείας. Hic locus corruptissime in codd. Coisl., Roe et Casaub. legitur ad hunc modum: Ἐνθα αἱ ἀσελγείαι· εἰσὶν τῶν μίμων ὄψεις (Roe et Casaub., ὄψεις) ὄβρῃσι πεπραγμέναις, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης. In Genov. et Ottob. ita: Ἐνθα οἱ ἀσελγεῖς (Ottob., αἱ ἀσελγείαι) εἰσὶ τῶν μίμων ὄψεις, ὄβρῃσι πεπραγμέναι καὶ πάσαις ἀσχημοσύναις. *Ubi impudici sunt mimorum vultus, ad contumelias et omne probri genus compositi*. Theatrum Adrianus in urbe Ælia extruxerat: Cyrillus vestem sacram distraxit in usus egenorum; quam dicebatur scenicus in theatro induisse.

(6) Μήτε ἡ (supple, μανία) τῶν, etc. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Genov. et Ottob. ita scriptum, quibus corrigitur impressorum scriptura: Μήτε τοὺς ἐν κυνηγίαις ἐαυτοὺς ἐκδιδόντας. Quæ verba nullam superius habent vocem, cujus regi- mini subjiciantur.

sese feris exponunt, ut infelicem alvum demulceant; qui ut ventrem alimentis deliniant ipsi revera ventris immitium ferarum pabulum fiunt; atque ut rectius dicam, pro ventre, quem unum deum noverunt²⁴, propriam vitam in præcipitium singularibus certaminibus abjiciunt. Fuge etiam equorum curricula, quod prorsus insanum est, supinasque animas dejicit spectaculum. Hæc enim omnia diaboli pompæ existunt.

VII. Tum vero et illa quæ in idolorum solemnitatibus suspendi solent, sive carnes, sive panes, vel alia ejusdem modi quæ impurissimorum dæmonum invocatione contaminata sunt, diaboli pompæ adjunguntur.²⁵ Quemadmodum enim panis et vinum Eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem (1), nudus panis et vinum erat, invocatione autem peracta, panis fit corpus Christi, et vinum sanguis Christi: ita et ejusmodi esculenta ad pompam Satanæ pertinentia,²⁶ cum ex natura sua nuda et communia sint, invocatione dæmonum profana et contaminata redduntur.

VIII. Post hæc dicis: *Et omni cultui tuo*. Cultus diaboli est habitatio in idolorum³⁰⁹ delubris supplicatio: quæ ad honorem inanimatorum simulacrorum fiunt; accendere lucernas, aut suffitus ad fontes vel fluvios adolere; quemadmodum nonnulli somniis aut dæmonum fraude delusi, ad eas aquas accessere, rati se ibi corporearum infirmitatum medelam repertu-

²⁴ Philipp. iii, 19, ²⁵ Vid. cat. 21, num. 3; et cat.

(1) *Quemadmodum panis et vinum*, etc. Ne comparatio quam instituit Cyrillus inter cibos, externa tantum et morali impuritate per dæmonum invocationem pollutos, et eucharistica elementa per consecrationem substantialiter mutata, nimium inæqualis videatur: attendendum 1º Cyrillum veram in iis cibis immunditiam admisisse videri, veramque utentibus perniciem per eos inferri censuisse; 2º in iis cibis nocivam dæmonum præsentiam agnovisse; qua non male cum Eucharistia, in qua Christus præsens est, comparantur. Vide cat. 3, num. 3, not. 2.

(2) Κατὰ κρημῶν μονομαχοῦσι. In codd. Coisl., Roe, Casaub., Genoves. scribitur, μονομαχοῦτων, quæ lectio ferri potest, ut continuatio phrasæ, μήτε τῶν, modo, οἷ, ante ἵνα κοιλίαν, vel eradatur, vel ut est in codd. Roe et Casaub., mutetur in ἢ vel. Locutio illa, κατὰ κρημῶν μονομαχοῦσι τὴν ζωὴν, insolita prorsus et abhorrens videatur. Quamobrem V. Cl. Ant. Salvinus conjicit legendum esse, κατὰ κρημῶντες, vitam suam in præcipitium adducentes, singularia certamina ineunt. Crediderim potius scribendum, κατὰ κρημῶν μόνον οὐκ ἔχουσι, suam ipsorum vitam tantum non in præcipitia dejiciunt, vel μονομαχοῦντες ὠθῶσι.

(3) Ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι. Coisl., Ottob., Roe, Casaubon, Genoves., ἐν εἰδωλείῳ (Roe et Casaubon, εἰδωλείῳ) καὶ ἐν (deest ἐν Coisl. et Genov.) πανηγύρεσι, in idolorum delubro, et solemnibus mercatibus. Vox πανηγύρις significat vel solemnem conventum, vel mercatum publicum. Per mercatum vertit Cotelerius similem locum lib. ii *Const. ap.*, cap. 62, pag. 210, ubi Christianis ea prohibentur, quæ hic Cyrillus interdicit. Mercatus illi in solemnitatibus idolorum frequentes erant; quare utraque harum interpretationum hic conveniens est. Sic autem illum paganorum morem exprimit Nicetas in orat. xxxviii, Naz. num. 8: *Usitatum erat in festis pu-*

ἵνα τὴν ἀθλίαν κοιλίαν γαστέρα· οἷ, ἵνα κοιλίαν τροφαῖς θερμαπέσωσιν, αὐτοὶ γαστρός ἀτιθείσιον ἀλλοθῶς τροφή, γίνονται θηρίων· ἵνα δὲ δικαίως εἴπω, ὑπὲρ οὐκείου θεοῦ τῆς κοιλίας, τὴν ἑαυτῶν ζωὴν κατὰ κρημῶν μονομαχοῦσι (2). Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας, τὸ ἐμμανὲς θεάμα καὶ ψυχῆς ἐκτραχιλλίζον ταῦτα γὰρ πάντα πομπή ἐστι τοῦ διαβόλου.

Z'. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι (3) κρεμώμενα, ἔσθ' ὅτε κρέα, ἢ ἄρτοι, ἢ ἄλλα τοιαῦτα μινθέντα τῇ κῶν παρμιάρων ἐπικλήσει δαιμόνων, τῇ τοῦ διαβόλου πομπῇ ἐγκαταλέγεται. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας, πρὸ τῆς ἀγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς Τριάδος, ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτός· ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, τὰ τοιαῦτα βρώματα τῆς πομπῆς τοῦ Σατανᾶ, τῇ ἰδίᾳ φύσει λιτὰ ὄντα, τῇ ἐπικλήσει τῶν δαιμόνων βέβηλα γίνονται.

H'. Μετὰ ταῦτα λέγεις· Καὶ πάση τῇ λατρείᾳ (4) σου. Λατρεία δὲ ἐστὶ διαβόλου, ἢ ἐν εἰδωλείοις εὐχῆ· τὰ πρὸς τιμὴν γινόμενα τῶν ἀψύχων εἰδώλων· τὸ ἀπεινὸν λόχους, ἢ θυμῶν παρὰ πηγᾶς ἢ ποταμοῦς, ὡς τινες ἀπ' ἀνειράτων ἢ ἐκ δαιμόνων ἀπατηθέντες, ἐπὶ τούτους διέδησαν (5), οἰόμενοι καὶ σωματικῶν παθῶν τὴν ἴασιν εὐρήσειν· ἢ τοιαῦτα (6).

²⁴ Philipp. iii, 19, ²⁵ Vid. cat. 21, num. 3; et cat. 23, num. 7 et 19. ²⁶ Vid. cat. 3, num. 3.

C blicisque conviviiis super mensas lances ponere, in quibus carnes acervatim in altum congerebantur, eaque res στοιβάς vocabatur, ac quamdam tentoris formam gerebat.

(4) Καὶ πάση τῇ λατρείᾳ, etc. Deest πάση in codd. Roe et Casaubon. At vox illa non hic videtur præternissa, quæ in superioribus abrenuntiationibus adhibita est, num. 5, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου· num. 6, καὶ πάση τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Eademque in diversis diversarum Ecclesiarum abrenuntiandi formulis fere semper reperitur.

(5) Ἐπὶ τούτους διέδησαν. Verba hæc desunt in codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. 2, et Grod. Vix dubito hæc quasi ad supplementum phraseos a describentibus adjecta esse. Illis enim detractis salvus est sensus et constructio.

(6) Ἡ τοιαῦτα. Desunt hæc voces in Coisl, Roe, et Grod., ac pro μὴ τρένον αὐτὰ μετέλθης, habent, μὴ τοιαῦτα μετέλθης. Sequentia, οἰωνοσκοπία, etc., in dandi casu cum aliquot varietatibus repræsentantur in codd. mss. et Morelii ed. Primum ita Morelius: οἰωνοσκοπίας, μαντείας, κληρονομίαις, ἢ περιάμμασι, ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαῖς, μαγείαις, ἢ ἄλλαις τισὶ κακοτεχνίαις, καὶ ὅσα, etc. Casaub. et Roe eodem ferme modo, nisi quod habet, περιάμματα, loco περιάμμασι, et omittunt μαγείαις. Coisl. sic incipit, ὀνειροσκοπίας, μαντείας, κληρονομίαις, etc., ut in Roe et Casaub. Vetus Genov. similis est Morelii editioni, sed loco ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαῖς, habet ἢ πέταλα, ἢ μαγ. Ottob., οἰωνοσκοπίας, μαντείας, etc., ut in textu Post. in dandi casu ponit, ἐπιγραφαῖς, μαγείαις, ἢ ἄλλαις τισὶν κακοτεχνίαις, ac post λατρεία, habet ἔστι. Hæc omnia Patres omnes in abrenuntiationibus baptismalibus contineri docent. Verba ἐν πετάλοις reddidit Grodecus in foliis. Quod autem cum Patribus hic damnat auctor, erant inscriptæ certis characteribus aut figuris laminæ ex plumbo vel lapide: quasi pa-

μη τοίνον αὐτὰ μετέλθης. Οἰωνοσκοπία, μαντεία, κληδονισμοί, ἢ περιάμματα, ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαί, μαγεῖαι, ἢ ἄλλαι κακοτεχνίαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, λατρεῖαι εἴσι διαβόλου. Φεῦγε οὖν ταῦτα (1)· ἐάν γάρ τούτοις ὑποπέσης μετὰ τὴν ἀποτάξιν τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξιν, πικροτέρου πειρασθήσῃ (2) τοῦ τυράννου· ἴσως ὡς οἰκεῖον περιέποντος πάλας, καὶ τῆς πικρᾶς ἀνιέντος σε δουλείας, νῦν δὲ τφόδρα παρὰ σοῦ καταπικρανθέντος· καὶ τοῦ Χριστοῦ στερηθήσῃ, κάκεινου πειρασθήσῃ. Οὐκ ἔκουσας (3) παλαιᾶς ἱστορίας, τὰ περὶ τοῦ Λὼτ ἡμῖν καὶ τῶν τούτου θυγατέρων διηγουμένης; Οὐχὶ αὐτὸς μὲν σέσωσται μετὰ τῶν θυγατέρων, ἐπειδὴ τὸ ὄρος κατέλιπεν· ἡ δὲ τούτου γυνὴ στήλη γέγονεν ἄλδος, ἐπιλιτευμένη, δι' αἰῶνος, ἔχουσα τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως καὶ ὑποτροφῆς τὴν μνήμην; Πρόσεχε τοίνον σεαυτῷ, καὶ μὴ στρέφου πάλιν εἰς τὰ ὀπίσω, βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στρέφων πάλιν εἰς τὴν ἄλμυραν τοῦ βίου τούτου πρᾶξιν· ἀλλὰ φεῦγε εἰς τὸ ὄρος πρὸς Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τμηθέντα λίθον ἄνευ χειρῶν, καὶ τὴν οἰκουμένην πληρώσαντα.

Θ'. Ὅτε οὖν τῷ Σατανᾶ ἀποτάτῃ (4), πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν πάντως διαθήκην λύσας, τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν ἄδην συνθήκας· ἀνοίγεται σοι ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐφύτευσε κατὰ ἀνατολᾶς, ὅθεν διὰ τὴν παράδεισιν ἐξόριστος γέγονεν ὁ ἡμέτερος προπάτωρ. Καὶ τούτου σύμβυλον, τὸ στραφῆναί σε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολήν, τοῦ φωτὸς τὸ χωρίον. Τότε σοι ἐλέγεται εἰπεῖν· Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸς, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας. Περὶ ὧν ἐν ταῖς προτέραις κατηγορήσεσιν, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἔδωκεν, ἐν πλάτει σοι εἰρήται.

Γ'. Τούτοις οὖν ἀσφαλιζόμενος τοῖς λόγοις νῆρε. Ὁ γὰρ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, καθὼς ἀρτίως ἀνέγνωσται, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίη. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας· ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ, ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν ἐξ-

²⁷ Gen. xiv, 15 seqq. ²⁸ Deut. iv, 23; Tob. iv, 13. ²⁹ Luc. x, 62. ³⁰ Gen. xix, 17. ³¹ Dan. ii, 35-43. ³² Isa. xxviii, 15. ³³ Gen. ii, 8. ³⁴ Gen. iii, 23. ³⁵ I Petr. v 8.

gani, et paganis superstitionibus infecti Christiani, D amuletorum et phylacteriorum loco suis vel parvulorum collis suspendebant. Earum multas repræsentat noster D. Bern. de Montfaucon, « Antiquitatis in figuris exhibitæ et explicatæ » lib. ii.

(1) Φεῦγε οὖν ταῦτα. Hæc et sequentia, usque ad τοῦ βίου τούτου πρᾶξιν incl. citantur ab Anastasio Sinaita, vel quisquis alius auctor est quæstionum 154, quæst. 3, sed loco ταῦτα scribit, τὰ πονηρὰ ἔργα.

(2) Πειρασθήσῃ. Editi, πειρασθείσῃ. Mendum correximus ex codd. mss., scribendo ut infra habetur in his verbis, κάκεινου πειρασθήσῃ.

(3) Οὐκ ἔκουσας. Hæc Anastasius magis compendiose: Οὐκ ἔκουσας πῶς ὁ Λὼτ μὲν σέσωσται μετὰ τῶν θυγατέρων· ἡ δὲ γυνὴ γέγονε στήλη ἄλδος, διὰ τὴν τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως ὑποτροφήν; « Non audisti, « quemadmodum Lot equidem ipse cum filiabus sal- « vus evasit, mulier vero ejus statua salis effecta est, « propter suam ex pravo consilio conversionem? »

A ros; vel alia hujus generis. Ne igitur te in illis im-
miscas. Augurium, divinatio, ominationes, aut
amuleta, aut in laminis inscriptiones, magiæ, aliæve
malæ artes, quæque illis similia, cultus sunt dia-
boli. Hæc igitur fuge. Si enim illis succubueris post
renuntiationem Satanæ, et aggregationem tui
ad Christum, crudeliorem experiere tyrannum;
qui olim fortassis te uti familiarem tractabat, du-
ramque tibi servitatem remittebat, nunc vero a te
vehementer est exacerbatus: atque adeo et Christo
privaberis, et illum experiere subjectus. Nunquam-
ne audivisti quæ nobis vetus historia de Loto ejus-
que filiabus renuntiat ²⁷? Nonne ipse quidem cum
filiabus incolumis servatus est, cum ad montem
appulisset: ejus autem uxor statua salis effecta est
in æternum monumentum posita, quæ pravi affe-
ctus et præposteræ conversionis memoriam servet?
Attende igitur tibi ipsi ²⁸, neque iterum retro con-
vertaris, admovens aratro manum, rursumque ad
amarulentam hujus vitæ consuetudinis salitudinem
convertens ²⁹. Verum in montem fuge ³⁰ ad Jesum
Christum, illum sine manibus excisum lapidem,
qui totum orbem replevit ³¹.

XI. Quando igitur Satanæ renuntias, omne pro-
sus cum illo pactum ³², vetera cum inferno fœdera,
dissolvens, aperitur tibi Dei paradus, quem ad
orientem plantavit ³³, ex quo propter violatum Dei
mandatum, primus noster parens expulsus est ³⁴.
Et hujus rei symbolum est, quod ab occasu ad or-
tum qui lucis est regio, te convertisti. Tunc tibi
imperatum est ut diceres: « Credo in Patrem, et in
C « Filium et in sanctum Spiritum, et in unum bap-
« sma pœnitentiæ. » Quibus de rebus in prioribus
catechesibus, quantum divina concessit gratia,
prolixius tibi disseruimus.

X. His itaque præmunitus sermonibus advigila.
Adversarius enim noster diabolus, ut modo 310 le-
ctum est, tanquam leo rugiens obambulat, quærens
quem devoret ³⁵. Ac superioribus quidem temporibus
devorabat mors prævalens. In sancto vero regenera-
tionis lavacro abstulit Deus omnem lacrymam ab

²⁹ Luc. x, 62. ³⁰ Gen. xix, 17. ³¹ Dan. ii, 35-43. ³² I Petr. v 8.

D Quod statuam salis uxoris Lot in perpetuum colu-
mnæ instar stare ait, auctoritatem addere potest
testimonio multorum Patrum, tum superioris, tum
hujus, qua Cyrillus scribebat, ætatis, et posteriorum
etiam, quo statuam hanc ad sua tempora conserva-
tam adhuc stare referunt. Horum multa comme-
morat Cotelerius ad Clementis Rom. epistol. 1, n.
11. Loco στρέφων, etc., habet idem Anastasius,
στρεφόμενος εἰς τὴν πονηρὰν πρᾶξιν. Hæc et alia re-
ferimus, ut lector conspiciat quam libere ab au-
ctoribus Catenarum, Pandectarum, similiumque
collectionum, Patrum loca interdum citari soleant.

(4) Ἀποτάτῃ. Hanc hujus vocis lectionem et
participium λύσας paulo post conservavimus, pro-
pter vocem sequentem præsentis temporis, ἀνοίγε-
ται σοι. At legitur in cod. Coisl., ἀπετάγῃς, in Roe
et Casaub, ἀποταγῆς, quæ vitiosa scriptura forte
irrepsit pro ἀποταγείς. In ed. vero Morelii, et in
codd. Roe et Casaub. scriptum, ἔλυσας, *dissolvisti*.

omni facie ³⁶. Non enim lugebis amplius, exuto veteri homine : sed potius festum diem ages salutaris vestimentum ³⁷ indutus Jesum Christum ³⁸.

XI. Et hæc quidem in exteriori æde sunt gesta ; Deo autem volente, cum in sequentibus Mystagogiis in Sancta sanctorum ingrediemur, ibi eorum quæ illic peraguntur symbola cognoscemus. Deo vero Patri sit gloria, imperium, magnificentia, cum Filio et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

³⁶ Isa. xxv, 8. ³⁷ Isa. lxi, 10. ³⁸ Rom. xiii, 14.

(1) Ἰμάτιον σωτηρίου Ἰησοῦν Χριστόν. Ex codd. Roe, Coisl. et Ottob. duobus, nomen Salvatoris scripsimus in accusandi casu, cum in editis et omnibus codd. aliis scribatur, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Perspicuum est, Cyrillum alludere ad verba Pauli, Rom. xiii, 14, ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, « induimini Jesum Christum ; » vel illa Galat. iii, 24 : Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύ-

σασθε, quæ refert cat. 21, num. 4, his verbis, εἰς Χριστὸν βαπτισμένοι, καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι. Opponit veteri homini hominem novum, qui non est alius præter Christum.

(2) Εἰς τοὺς αἰῶνας. Horum verborum loco hæc habentur in Coisl. et Roe, πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος, B etc., « ante omne sæculum sæculorum, » etc.

(2) Εἰς τοὺς αἰῶνας. Horum verborum loco hæc habentur in Coisl. et Roe, πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος, B etc., « ante omne sæculum sæculorum, » etc.

CATECHESIS VICESIMA.

MYSTAGOGICA II.

DE BAPTISMI CÆREMONIIS.

MONITUM.

I. *Exponit auctor vim et arcanam rationem cæremoniarum in interiori æde baptisterii, post abrenuntiationes et fidei professionem in ejusdem vestibulo pronuntiatas, peractarum. Agit nempe de depositione tunicæ (num. 2), quæ sola tunc baptizandis seperesse videbatur ; et denudatione corporis, Adami innocentis, et Christi in cruce suspensi nuditatem imitante. Uctionem postea ex oleo exorcizato toto baptizandorum corpore factam refert (num. 3) ; qua Christi nobiscum pinguetudinem communicari, vestigia peccatorum uri, et dæmones abigi docet. Tum interrogationem fidei, et subsequentem trinam in baptismali piscina immersionem enumerat (num. 4) ; qua triduanam Christi sepulturam ejusdemque resurrectionem ita a nobis exprimi ait, ut nobis nihil dolentibus societas et fructus verarum Christi passionum mortisque tribuatur.*

II. *Notanda sunt in hac catechesi integra baptizandorum, ad exemplum Christi in cruce pendentis, nuditas, vis exorcizati olei ; triplex christiani baptismi effectus : remissio peccatorum, adoptionis et Spiritus sancti donum, imitatio passionum Christi ; Joannis vero baptismi unicus, peccatorum condonatio (num. 2 et 3). Vix jam occurrunt singulares Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus. Nam totius corporis ex oleo perunctio communis omnium Græcarum Ecclesiarum erat, ut patet de Ecclesia Antiochena ex Chrysostomi hom. 6 in Epistolam ad Coloss., auctore Eccles. hier. cap. 2, part. II, num. 6 ; Severo Antiocheno de ordine baptismi, de Ecclesia Constantinopolitana, ex Euchologio, pag. 334. At in Latinis Ecclesiis partes tantum quædam inungebantur ; in Romana pectus et locus inter scapulas, ex Sacramentario Gelusi, Ordinibus et Ritualibus Romanis : in Ecclesiis Gallicanis aures et nares, ex sermones ad Neophytos, App. tom. VI, pag. 288, 289, atque etiam pectus ex Sacramentario Gallicano e Bobiensi ms. a Mabillonio edito : in Hispania aures et os, sed ante Symboli traditionem, ex Hildef. De ordine baptismi, cap. 19, et Isidoro. De trina mersione, res est notior quam ut de eo more ab apostolis profecto, tuncque temporis in tota Ecclesia usitato, quidquam dicere necesse sit. De interrogatione fidei baptismo prævia, jam notavi in superioris catechesis præloquio duplicem Hierosolymis post abrenuntiationes factam fuisse professionem, alibi autem unicam, 311 sive statim post abrenuntiationes, ut in plerisque Latinis et Græcis Ecclesiis ; sive ante demersionem in fontem, ut in Romana : hic autem duo tantum adverto. Primo (num. 4), singularem hujus secundæ professionis formulam : quæ ex Cyrillo colligitur talis fuisse : Credo in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti ; alibi dicebatur : in Patrem et Filium, etc. Eodem tamen quo Hierosolymis modo in Cappadocia pronuntia-*

tam fuisse quædam S. Gregorii Nazianzeni testimonia significant. orat. 13. pag. 212: Τοῦτο ἡμῶν τὸ μέγα μυστήριον βούλεται τοῦτο ἢ εἰς Πατέρα, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ τὸ κοινὸν ὄνομα πίστεως καὶ ἀναγέννησις. Hoc nobis magnum mysterium significat hoc fides et regeneratio Patrum et Filium, et Spiritum sanctum, et commune nomen. Similis alter locus, orat. 26. pag. 442, ubi confessos et baptizatos nos dicit, non in Patrem et Filium, et Spiritum sanctum impliciter, sed et in commune nomen ipsorum. Secundo, hæc Hierosolymis semel fiebat tantum interrogatio, cum trina esset in multis Ecclesiis, vel Symboli, vel professionis fidei repetitio. De Ecclesia Alexandrina certum est ex Cyrillo hujus Ecclesiæ præsule, in Joann., cap. XXI, 12 pag. 1119; de Constantinopolitano ex Euthologio; de Ecclesia cujus mores repræsentat pseudo-Dionysius, quam Antiochenam esse aut ei finitimam puto, ex lib. De ecclesiast. hierar., cap. 2, part. II, num. 7. Idem præcipere videtur ordo Severi Antioch.

III. *Habita est hæc mystagogia sequenti post præcedentem die, ex num. 1, atque octavo feria tertia paschali. Ad eosdem libros, ad quos superior hæc quoque emendata est.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Β'.

Περὶ βαπτίσματος καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ. Ἦ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; ἕως τοῦ, Οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.

CATECHESIS MYSTAGOGICA II (1).

De Baptismo: Et lectio ex Epistola ad Romanos, ab illo loco: « An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christum Jesum. in mortem ipsius baptizati sumus »? usque ad hæc verba: « Non enim estis sub lege, sed sub gratia ».

Α'. Χρήσιμαί ἡμῖν αἱ καθ' ἡμέραν μυσταγωγίαι, καὶ διδασκαλίαι καινότεραι, καινοτέρων οὖσαι πραγμάτων ἀπαγγελτικά: καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀνακαινισθεῖσιν ἀπὸ παλαιότητος εἰς καινότητα. Διὰ τοῦτο ἀναγκαίως ὑμῖν παραθήσομαι τὰ ἐξῆς τῆς χροσιῶς μυσταγωγίας, ἵνα μάθητε τίνων ἦν σύμβολοι, τὰ ὑφ' ὑμῶν ἐν τῷ ἐσωτέρῳ οἴκῳ γενόμενα.

Α'. Εὐθὺς οὖν εἰσὺλθόντες, ἀπεδύεσθε τὸν χιτῶνα. Καὶ τοῦτο ἦν εἰκὼν τοῦ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποδύεσθαι σὺν ταῖς πράξεσιν. Ἀποδυθέντες, γυμνοῖ ἦτε, μιμούμενοι καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνωθέντα Χριστόν· καὶ τῇ γυμνότητι ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μετὰ παύσεως ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύσαντα. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς μέλεσι τοῖς ὑμετέροις (2) ἐνεψώλευον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οὐκ ἔτι φορεῖν ὑμῖν ἔξεστι τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον χιτῶνα. Οὐ τοῦτον πάντως λέγω τὸν αἰσθητόν, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φοιρούμενον ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ἀπάτης. Ὅν μὴ εἶη πάλιν ἐνδύσασθαι τῇ ἀπαξ τοῦτον ἀποδυσχμένη ψυχῇ, ἀλλὰ

³⁹ Rom. VI, 3-14. ⁴⁰ Coloss. III, 9. ⁴¹ Coloss. II, 13. ⁴² Ephes. IV, 22.

(1) *Habita feria tertia in Octava Paschæ.*

(2) *Τοῖς ὑμετέροις.* Ita scripsimus loco ἡμέτεροις, ex Morel. edit. cod. Ottob., et Prevotii versione.

(3) *Tunicam exuistis.* Vocem χιτῶνα ad litteram tunicam reddidi, salum forte quod baptizandis supererat indumentum, depositis ante abrenuntiationes, ut fere ubique moris erat, calceis et exteriori veste: ac deposita hac tunica nudissimos exhibet Cyrillus baptizandos. Habitum proxime baptizandum, cum a diaconis exorcizarentur in baptisterio, depingit clerus Apameanus in conc. CP. sub Mena, actione 5, atque eos stelisse ἀποστειχρῶς καὶ ἀνοποδήτους, sine exteriori veste et calceis. Vox ἀπεδύεσθε, quam reddidi, exuistis, verbi potest, exuti estis. Nimirum apud pseudo-Dionys., *Eccles. Hier.*, c. 2 part. II, num. 6, pontifex baptizando ante abrenuntiationem cingulum solvit, et per ministros

I. Utiles sunt nobis quæ quotidie habentur mystagogiæ (seu mysteriorum explicandi gratia institutiones), novæque semper doctrinæ, novarum rerum enuntiatrices: sed vobis præsertim, qui a vetustate in novitatem renovati estis. Propterea hesternæ vobis mystagogiæ consequentia ex necessitate apponam, ut addiscatis quarum rerum symbola fuerint illa, quæ a vobis in interiori æde peracta sunt.

II. Statim igitur ut ingressi estis, tunicam exuistis (3): quæ veteris hominis cum actibus exspoliati ⁴⁰ imago erat. Exuti, nudi fuistis, in hoc quoque nudatum in cruce Christum imitantes; qui eanuditate principatus et potestates exspoliavit (4). deque illis in ligno propalam triumphum egit ⁴¹. Quoniam enim in membris vestris stabulabant **312** adversariæ potestates, non licet vobis amplius veterem illam tunicam gestare: non eam dico quæ sensibus percipitur, sed veterem hominem qui corrumpitur in desideriis erroris ⁴². Quem non contingat usquam ut iterum induat quæ semel exuit anima; dicat vero juxta eam quæ in Cantico canticorum loquitur Cbri-

exuit: et post pronuntiationem Fidei ministri λειτουργοί (diaconos intellige) eum penitus exuunt.

(4) *Exspoliavit.* Hic videtur Cyrilli sensus esse, citato a se Pauli testimonio tributus. At sanctus Maximus, quæst. 21 in *Script.*, tom. I, pag. 41; et Damasc., hæresi LXXXIII, vocem ἀπεκδυσάμενος eo sensu interpretantur, quod Christus exspoliaverit se principatibus, etc., primus aiendo Christum carne mortali, et peccatrici simili amictum, cum in vita admisisset in se adversariarum potestatum impetus, eos in cruce, tum a se, tum a nobis propulsa. Alter ait Christum, cum hominem Adami peccato obligatum sibi conjunxisset, expoliasse et ejecisse ab eo in cruce principatus et potestates, quos per peccatum primi hominis induerat. Subtilior utriusque interpretatio.

sti sponsam: *Exui tunicam meam, quomodo induam illam* ⁴³? O rem admirandam! nudi fuistis coram oculis omnium, nec pudore tangebamini. Revera enim primi parentis Adam imaginem ferebatis, qui in paradiso nudus erat, nec verecundabatur ⁴⁴.

III. Deinde vero sic exuti, exorcizato peruncti estis oleo, a summis verticis capillis usque ad infimo, et participes facti estis sinceræ oleæ Jesu Christi. Excisi enim ex oleastro, insiti estis in sinceram oleam, et consortes effecti estis pinguedinis veræ oleæ ⁴⁵. Igitur exorcizatum oleum symbolum erat communicationis pinguedinis Christi; quod quidem omne adversariæ potestatis vestigium exemplo fugat. ⁴⁶ Quemadmodum enim insufflationes sanctorum et invocatio nominis Dei, flammæ instar vehementissimæ dæmones urit et effugat: ita et exorcizatum istud oleum, per invocationem Dei et orationem, tantam vim assumit, ut non modo urendo peccatorum vestigia depurget; verum etiam omnes invisibiles mali (spiritus) potestates in fugam agat.

IV. Postea ad sanctam divini baptismatis piscinam deducti estis, uti Christus a cruce ad positum coram sepulcrum. ⁴⁷ Et interrogatus est unusquisque, utrum crederet in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Confessique estis salutarem confessionem, ac demersi estis tertio in aquam, rursumque emersistis; ⁴⁸ atque hic in imagine et in symbolo triduanam Christi significastis sepulturam. Sicut enim Salvator noster tres dies et noctes tres in ventre terræ egit ⁴⁹: sic et vos in prima emersione primam quam in terra Christus exegit diem, et immersione noctem, imitati estis. Nam velut qui in nocte degit, non amplius videt, qui vero in die, in lumine versatur: ⁵⁰ sic et in mersione, tanquam in nocte, nihil vidistis; in emersione vero tanquam in die positi fuistis; eodemque momento et mortui et nati estis, illaque unda salutaris et sepulcrum vobis et mater effecta est. Et quod de aliis rebus Salomon dixit, vobis optime conveniat: dicebat ille: *Tempus* **31:13**

⁴³ Cant. v, 3. ⁴⁴ Gen. ii, 25. ⁴⁵ Rom. xi, 17-24. ⁴⁶ Vid. *cat.* 18, num. 33. ⁴⁷ Vid. *cat.* 3, num. 12. ⁴⁸ Matth.

(1) Τοῦ πρωτοπλάστου. Articulum supplevimus ex ed. Morel., et codd. Roe et Casaub.

(2) Τῶν κάτω. Roe et Cas., τῶν κατωτάτων· genitivus est nominis τὰ κάτω, vel τὰ κατώτατα. Non enim subaudiendum est τριχῶν, ut fecit Grodecius, qui vertit, *ad infimus* usque; quasi capilli pedum plantis ulli adhæreant. Unctio quæsecundum diversos Ecclesiarum mores vel sacerdotibus vel diaconis facienda, cumque de feminis agebatur, diaconissis absolvenda permittebatur, in Ecclesia Jerusalemiana soli presbytero baptismum administranti credita erat, adeo ut id officium diaconissæ permittere contra canones videretur. Id patet exemplo a Joanne Moscho, *Prat. Spir.*, cap. 3, commemorato.

(3) Καῖον τὰ ἴχνη. Grodecius legit, καίοντα ἴχνη, *urentia peccatorum vestigia*, quam Cyrilli scripturam esse dubio procul videtur Millesio. Pecca-

λέγειν κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων τοῦ Χριστοῦ νόμφην· Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ὡς θυμασίου πράγματος! γυμνοὶ ἦτε ἐν ἡψέσι πάντων, καὶ οὐκ ἤσχύνεσθε. Ἀληθῶς γὰρ μίμημα ἐφέρετε τοῦ πρωτοπλάστου (1) Ἀδάμ, ὃς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν, καὶ οὐκ ἤσχύνετο.

Γ'. Εἶτα ἀποδυθέντες, ἐλαίῳ ἠλείφεσθε ἐπορκιστῶ, ἀπ' ἄκρων τριχῶν κορυφῆς ἕως τῶν κάτω (2)· καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς καλλιελαίου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐκκοπέντες γὰρ ἐκ τῆς ἀγριελαίου, ἐνεκεντρίξεσθε εἰς τὴν καλλιέλαιον, καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς πίετητος τῆς ἀληθινῆς ἐλαίας. Τὸ οὖν ἐπορκιστὸν ἔλαιον, σὺμβολον ἦν τῆς κοινωνίας τῆς πίετητος τοῦ Χριστοῦ, φυγαδευτήριον τυγχάνον παντὸς ἴχνου ἀντικειμένης ἐνεργείας. Ὡσπερ γὰρ τὰ ἐμφυσήματα τῶν ἁγίων, καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, ὡσπερ σφοδρωτάτη φλόξ, καίει καὶ ἐκδιώκει δαίμονας· οὕτω καὶ τὸ ἐπορκιστὸν τοῦτο ἔλαιον, ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῆ δύναμιν τετρακτύτην λαμβάνει, ὥστε οὐ μόνον καῖον τὰ ἴχνη (3) τῶν ἀμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ πάσας ἀοράτους τοῦ πονηροῦ ἐκδιώκειν τὰς δυνάμεις.

Δ'. Μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ βαπτισματος ἐχειραγωγεῖσθε κολυμβήθραν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τὸ προκειμένον μνημα. Καὶ ἠρωτᾶτο ἕκαστος εἰ πιστεύει εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὡμολογήσατε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, καὶ κατεδύετα τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνεδύετα· καὶ ἐνταῦθα, διὰ σὺμβόλου τὴν τρίήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφῆν. Καθάπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γῆς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ πρώτῃ ἀναδύσει (4) τὴν πρώτην ἐμιμεῖσθε τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ γῆ ἡμέραν, καὶ τῇ καταδύσει τὴν νύκτα. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐν νυκτὶ οὐδέτι βλέπει· ὁ δὲ ἐν ἡμέρᾳ, ἐν φωτὶ διάγει· οὕτως ἐν τῇ καταδύσει, ὡς ἐν νυκτὶ, οὐδὲν ἐωρᾶτε· ἐν δὲ τῇ ἀναδύσει· πάλιν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐτυγχάνετε ὄντες. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀπεθνήσκετε καὶ ἐγεννᾶσθε· καὶ τὸ σωτήριον ἐκεῖνο ὕδωρ, καὶ τάφος ὑμῶν ἐγένετο καὶ μίτηρ. Καὶ ὑπερ Σαλομών ἐπὶ ἄλ-

⁴⁶ Vid. *Procat.* num. 9; *cat.* 16, num. 19. ⁴⁷ Vid. *cat.* 18, num. 33. ⁴⁸ Vid. *cat.* 3, num. 12. ⁴⁹ Matth. xii, 40. ⁵⁰ Vid. *cat.* 17, num. 14.

lum certe nervos animæ urere docet *cat.* 2, n. 1, et tum in corpore, tum in anima notas imprimere, *cat.* 18, n. 29. Hic autem Cyrillus olei exorcizati vim comparat cum exorcismo ipso, cujus vim duplicem esse tradit, ut dæmonas urat, eosdemque vertat in fugam. Quare consentaneum est ut duplicem quoque oleo vim adjudicet, urendi peccatorum vestigia, et dæmones abigendi. Vide *Procat.* n. 9. Cæterum voces, καῖον τὰ, desunt in codd. [Roe et Casaub. Infra, loco τὰς δυνάμεις, Grod. legit, ut apud Morel. habetur, δαίμονας, mali [spiritus] dæmones. Certe mali potestates. hic ut et alibi, verbi gratia *cat.* 22, num. 7, significant dæmones socios et domesticos diaboli, eidemque ut imperatori subjectos. Ac sæpe δύναμις apud Cyrillum non rei aliquid potestatem, sed rem ipsam potestate præditam designat, ut *cat.* 17, n. 34.

(4) Ἀναδύσει. Coisl. et Roe, ἀποδύσει.

λων εἶρηκε, τοῦτο ἀρμόσαι ἂν ὑμῖν· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔλεγε· Καίρως τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν· ἐφ' ὑμῶν δὲ τὸ ἀνάπαλιν, καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. Καὶ εἰς καιρὸς ἀμφοτέρων τούτων παιητικός· καὶ σύνδρομος ἐγένετο τῷ θανάτῳ ἢ γέννησις ἢ ὑμετέρα.

Ε'. Ὡς ξένου καὶ παραδόξου πράγματος! Οὐκ ἀληθῶς ἀπεθάνομεν, οὐδ' ἀληθῶς ἐτάφημεν, οὐδ' ἀληθῶς σταυρωθέντες ἀνέστημεν· ἀλλ' ἐν εἰπόνι ἢ μιμήσει, ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἢ σωτηρίᾳ. Χριστὸν ὄντως ἐσταυρώθη, καὶ ὄντως ἐτάφη, καὶ ἀληθῶς ἀνέστη· καὶ πάντα ἡμῖν ταῦτα κεχάρισται, ἵνα τῇ μιμήσει (1) τῶν παθημάτων αὐτοῦ κοινωνήσαντες, ἀληθείᾳ τὴν σωτηρίαν κερδήσωμεν. Ὡς φιλανθρωπίας ὑπερβαλλούσης! Χριστὸν ἐδέξατο ἐπὶ τῶν ἀχράντων αὐτοῦ χειρῶν καὶ ποδῶν ἡλούς, καὶ ἤλγησε· καὶ μοι ἀναλγητὶ καὶ ἀπονητὶ, διὰ τῆς τοῦ ἄλγους κοινωνίας χαρίζεται τὴν σωτηρίαν.

Ζ'. Μηδεὶς οὖν νομιζέτω τὸ βάπτισμα, ἀφέσεως ἀμαρτιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ υἰοθεσίας χάριν τυγχάνειν· ὡς τὸ Ἰωάννου (2) ἐτύγγανε βάπτισμα, μόνης ἀφέσεως ἀμαρτιῶν παρεκτικόν. Ἀλλὰ ἀκριδῶς ἐδοτόν, ἡμῶν, ὅτι ὡς ἐστὶν ἀμαρτημάτων καθαρτήριο, καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεᾶς πρόξενον, οὕτω καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἀντίτυπον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ἀρτίως βοῶν ἔλεγε· Ἦ (3) ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. Ταῦτα ἔλεγε (4) πρὸς διατεθέντας, ὡς

⁵¹Eccle. iii, 2. ⁵²Vid. cat. 21, n. 2. ⁵³Vid. cat. 3. n. 11; cat. 12, n. 15. ⁵⁴Rom. vi, 3, 4.

(1) Τῇ μιμήσει. Roe et Casaub. horum loco habent, καὶ ἡμεῖς. In subsequenti periodo nonnulla mutavimus, primum, post Χριστός, ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub. et Genov. scripsimus ἐδέξατο· et verbum λαβῆσαι in editis post ἡλούς positum expunximus. Tum voces, καὶ ἤλγησεν, et, μοι ἀναλγητὶ καὶ ἀπονητὶ ex iisd. codd. et Grod. adjecimus; tautum habet Ottob. καὶ ἤλγησαν et doluerunt. Postremo, cum editi ferrent, διὰ τοῦ ἄλγους, contra autem præfati codices, Grodeciano excepto, διὰ τῆς κοινωνίας, utrumque conjungendum existimavi. Ottob. 2 paulo diversus est a cæteris, sic autem habet: Χριστὸς ἐπὶ τῶν ἀχράντων παθημάτων ἡλούς καὶ λόγγην ὑπέμεινε· καὶ σοὶ ἀναλγητὶ· χαρίζεται· διὰ τῆς κοινωνίας τὴν σωτηρίαν· « Christus in passionibus suis incontaminatis clavos et lanceam sustinuit; libique sine dolore per communicationem salutem largitur. » Verba sequentia, Μηδεὶς οὖν, usque ad πρόξενον incl. citantur in scholiis ad Joan. Damasc. libr. iv De fide, cap. 9.

(2) Ὡς τὸ Ἰωάννου, etc. Coisl. Roe et Casaub., οὐκ οὕτως τὸ Ἰωάννου βάπτισμα τυγχάνει, μόνης, etc. Ita auctor intelligendus est, ut neget Christi baptismum his duobus, remissione peccatorum et adoptionis gratia, terminari; quemadmodum Joannis baptismum in horum primo, remissione nimirum criminum, consistebat. Adoptionis autem gratia, idem est Cyrillo atque Spiritus sancti donum. Nam tria baptismi Christi beneficia ter in hoc numero memorans, quod primo et tertio loco vocat adoptionis gratiam, in secundo appellat Spiritus sancti donum. Ac revera adoptionem tribuit Spiritus sancti in nos post baptismum descensui, per Spiritus

A *pariendi et tempus moriendi* ⁵¹: at vobis e converso: tempus moriendi et tempus nascendi; unum tempus hæc utraque effecit, et cum morte nativitas vestra concurrat.

V. O novum inauditumque rerum genus! Non sumus vere mortui nec vere sepulti, nec vere crucifixi resurreximus: verum earum rerum per imaginem imitatio expressa est, at veritate parta hinc salus. ⁵² Christus vere crucifixus est, et vere sepultus, et vere surrexit: ⁵³ et hæc omnia nobis per gratiam sunt imposita, ut per imitationem participes ejus perpeccionum facti in veritate salutem lucremur. O exuberantem in homines amorem! Christus incontaminatis pedibus ac manibus suis clavos excepit, et dolorem pertulit: et mihi doloris et laboris in experto, per suorum dolorum communicationem salutem gratificatur.

VI. Nemo ergo existimet baptismum in remissionis peccatorum duntaxat et in adoptionis gratia consistere, sicut erat Joannis baptismum, quod solam peccatorum remissionem conferebat: cum contra accurate noverimus, illud, sicut peccatis expurgandis valet, et Spiritus sancti donum conciliat, ita et Christi passionum antitypum atque expressionem esse. Propter hoc enim et Paulus modo (3) clamans aiebat: « An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus baptizati sumus? Consepulti ergo ei sumus per baptismum in mortem ⁵⁴. » Hæc ad eos dicebat, qui in

sancti in Christum mox a baptismo superventum figurato, cat. 3, num. 14, et cat. 11, num. 9, idque per sacramentum chrisimatis fieri docet catechesi 21, num. 1. Quomodo adoptionem separet a remissione peccatorum et baptismo Joannis, eamque sacramenti confirmationis propriam faciat, inquirimus in dissert. 3, et probamus eum neque a baptismo proprie dicto, neque a remissione peccatorum adoptionem proprie dictam exclusisse; cum solemnem ejus adoptionis declarationem et obsignationem in confirmationis sacramento reposuit. Vox ἀλλὰ ante ἀκριδῶς redundat; aut in vilium sermonis, quod dicitur *ἰνακόλουθον*, incidit Cyrillus.

(3) Ἡ Particulam hanc ascripsimus ex Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(4) Ταῦτα ἔλεγε. Locus hic paulo diverse refertur in mss. Coisl., Roe et Casaub., Ἴσως γὰρ πρὸς τινος ταῦτα ἔλεγε (deest ἔλεγε Roe, et Casaub.: fortasse legendum, ταῦτα ἔλεγε, ταῦτα) διατεθέντας, ὡς ἀφέσεως ἀμαρτιῶν μόνης (Roe et Casaub. μόνον), καὶ οὐκ υἰοθεσίας προξενητικὸν τὸ βάπτισμα· οὐκ-ἔτι, etc.: « Hæc forte dicebat ad quosdam, qui sic affecti erant, ut existimarent baptismum solam peccatorum remissionem largiri non autem adoptionem: non autem præterea, » etc. Hanc lectionem alteri Millesius anteponebat, cujus judicium mihi probari non potest: 1º enim adductus a Cyrillo Apostoli locus adoptionis mentionem nullam habet, et in eo uno versatur, nimirum baptismum imitationem et societatem Christi passionum contineri; 2º neque aliud

(5) In lectione quæ catechesin hanc præcessit.

animum induxerant suum, baptismum remissionem peccatorum et adoptionem equidem conferre, non autem etiam verarum Christi passionum, secundum imitationem quamdam, participationem complecti

VII. Ut igitur discamus, Christum, quæcunque pertulit, hæc propter nos et nostram salutem vere et non opinione tantum sustinuisse, nosque passionum ejus participes effici, Paulus summa diligentia et sedulitate clamabat: « Si enim insititii « illi facti sumus similitudine mortis ejus, nimirum « et resurrectionis » participes erimus⁵⁵. Pulchre illud, *insititii*⁵⁶. Quoniam enim **314** hic (1) plantata est vitis vera, nos quoque communicatione baptismi mortis, insititii illi facti sumus. Adverte vero multa cum attentione animum Apostoli verbis: non enim dixit: Si insititii illi facti sumus morte, sed, *similitudine mortis*. Vere enim mors apud Christum; vere quippe anima a corpore separata est: vera quoque sepultura; nam in sindone munda sanctum ejus corpus involutum est⁵⁶; verique omnia in ipso contigerunt. At in vobis mortis quidem est et passionum similitudo: salutis vero non similitudo, sed veritas.

VIII. Hæc [a nobis] sufficienter edocti, memoria, quæso, retinere laboretis: ut et ego indignus licet de vobis dicam: « Diligo autem vos, quod semper mei memores estis, et traditiones, quas vobis « tradidi, retinetis⁵⁷. » Potens vero est Deus, qui vos tanquam ex mortuis viventes repræsentavit⁵⁸, vobis dare ut in novitate vitæ ambuletis⁵⁹. Quoniam ipsi gloria et imperium, nunc et in sæcula. Amen.

⁵⁵ Rom. vi, 5. ⁵⁶ Matth. xxvii, 59. ⁵⁷ I Cor. xi, 2.

aliud Cyrillo propositum est, nisi ut paradoxum illud asserat, nobis nihil patientibus ac dolentibus imitatione quadam mortis ac sepulturæ Christi, per passionem ejus communicationem tribui; adoptionis vero gratiam baptismi nobis tribui, uti rem certissimam de qua nemini liceat dubitare, supponit; 3° haud satis apta codicum præfatorum lectionis constructio, orationem Cyrilli trimembrem faciens, quæ perspicue bimembris est; duasque negantes particulas οὐχ υἱοθεσίας, et οὐκ ἔτι δε, absque ullo vinculo continenter jungens.

(1) In loco sepulcri in quo dicebat Cyrillus.

(2) Τῷ ὁμοιώματι. Editi, αὐτῷ ὁμοιώματι. corriguntur a nobis ex codd. Ottob., Coisl., Roe. Casaub., sac. text. et Cyrillo ipso, locum hunc ita repetente inferius, et citante cat. 3, num. 12, ut hic scripsimus.

(3) Ἀληθῶς γὰρ ἐχωρίζετο. Ita scripsimus juxta codd. Roe, et Casaub., cum esset in editis ἀληθῆς

ἀφέσεως ἀμαρτημάτων, καὶ υἱοθεσίας προξενητικὸν τὸ Βάπτισμα οὐκ ἔτι δε καὶ τῶν ἀληθινῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἐν μιμήσει ἔχει τὴν κοινωνίαν.

Z'. Ἴνα οὖν μάθωμεν, ὅτι ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκίμῃ ταῦτα πέπονθε, καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν αὐτοῦ τῶν παθημάτων γινόμεθα· μετὰ πιστῆς ἐβόα Παῦλος τῆς ἀκριβείας· Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι (2) τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. Καλῶς δὲ καὶ τὸ, σύμφυτοι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνταῦθα περύτευται ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν τοῦ βαπτίσματος τοῦ θανάτου, σύμφυτοι αὐτοῦ γεγόναμεν. Ἐπίστησον δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸν νοῦν τοῖς τοῦ Ἀποστόλου λόγοις. Οὐκ εἶπεν, Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου. Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος, ἀληθῶς γὰρ ἐχωρίζετο (3) τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ· καὶ ἀληθινὴ ταφή· ἐν σινδόνι γὰρ καθάρᾳ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα εἰλείτο, καὶ πάντα ἀληθῶς ἐν αὐτῷ συνέβαινον. Ἐπὶ δὲ ὑμῶν (4), θανάτου μὲν καὶ παθημάτων ὁμοίωμα· σωτηρίας δὲ οὐχ ὁμοίωμα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

II'. Ταῦτα διδασκόμενοι αὐτάρκως, κατέχετε διὰ τῆς μνήμης, παρακαλῶ· Ἴνα καὶ γὰρ ὁ ἀνάξιος ἐπὶ ὑμῶν λέγω· Ἀγαπῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντοτέ μου μέμνησθε, καὶ τὰς παραδόσεις, ἃς παρέδωκα ὑμῖν, κατέχετε (5). Δυνατὸς δὲ ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ παραστήσας ὑμᾶς ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, δοῦναι ὑμῖν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖν· ὅτι αὐτῷ (6) ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

⁵⁸ Rom. vi, 13. ⁵⁹ Rom. v, 5.

unctum eum θάνατος præcedenti, et interposito puncto legeretur, ἐχωρίζετο γὰρ τοῦ σώμ. Loco, ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος, legerat Grodecius, ἀληθῆς ἐπὶ Χρ., etc., « vera namque mors Christi « fuerat. » Pro ἀληθινὴ ταφή, Coisl., Roe, Casaub., ἦν ἀληθῶς ἡ ταφή, « fuit vere sepultura. »

(4) Ἐπὶ δὲ ὑμῶν. Grod. legit, ἡμῶν in nobis.

(5) Τὰς παραδόσεις, ἃς παρέδωκα ὑμῖν, κατέχετε. Paulo aliter Apostolus: Καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε· « Sicut tradidi vobis, traditiones tenetis. » Ante παραστήσας articulum ὁ addidimus ex codd. Roe, et Casaub. Participium hoc præteriti non futuri vim habet hic, cum ad neophytos a morte ad vitam transgressos habeatur oratio.

(6) Ὅτι αὐτῷ. Aliter habetur hæc doxologia in cod. Coisl., Δοξάζοντας Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Ἡνεῦμα, νῦν καὶ, etc.: « In novitate vitæ ambuletis, glorificantes Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nunc, » etc.

CATECHESIS VICESIMA PRIMA.

MYSTAGOGICA III

DE SACRO CHRISMATE.

ADMONITIO.

I. *Chrismatis seu Confirmationis sacramentum, quod baptizatis statim atque e fonte ascenderant, conferebatur, in hac oratione exponit auctor: ejus principium atque originem, vim et ritum, figuras et efficaciam aperiens. Chrismate sensibili, sancti Spiritus antitypo sive symbolo, nos inungi docet (n. 1 et 2), ad imitationem Christi post baptismum visibili sancti Spiritus illapsu peruncti, ut ei similes ac participes efficiamur. Hoc chrisma per benedictionem ecclesiasticarum precum Spiritum sanctum in nobis efficere, et dum ad frontem, aures, nares et pectus applicatur, multiplicis gratiæ, ac præsertim roborantis, instrumentum esse (n. 3 et 4); hujus sacramenti fructu nos proprie Christianorum appellatione dignos reddi (n. 5). Tum leviter percursis nonnullis in veteri lege ejus rei figuris, ac commendata ejusdem ad nos in anima et corpore protegendos efficacia, morali exhortatione sermonem concludit (n. 6).*

II. *Memorabilia quæ hic de chrismatis benedictione et efficacia dicuntur. Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus in conferenda confirmatione describit, ut tamen verba in signando neophyto dici solita religione silentii tegat; quanquam cat. 18, num. 33, insinuat fuisse ista: Σφραγὶς κοινωνίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Signaculum communicationis sancti Spiritus. Manuum impositionis atque orationis eam comitantis non meminit; manuum tamen impositionem in chrismatis sacramento attributam non obscure insinuat catech. 16, num. 26. Hierosolymis ungebatur frons, **315** aures, nares et pectus. Præcipua tamen erat frontis unctio, quam cat. 22, num. 7, sacramentum hoc recensens, solam commemorat. Ea sola in Latinis Ecclesiis ab episcopo confirmante inungebatur; cum presbyteri verticem solummodo, quanquam aliquibus locis ipsam frontem, inungerent. At in Græcis Ecclesiis alia præter frontem membra chrismate liniebantur. Concilii CP. can. 7, frons, oculi, nares et os chrismate signari referuntur. De oculis sane Greg. Naz. orat. XIX, pag. 362, ait, βλεφάρου μυστικῶς σφραγισθέντος. In Eucholog. pag. 356, frons, aures, nares, oculi et pedes unguuntur; in altero autem Ordine pag. 360, omittitur pedum unctio; contra in tertio pag. 392, frons, oculi, nares, aures, manuum volæ, et cordis locus perungi referuntur. In Ordine Severi Antiocheni, frons tribus vicibus, et omnia denique membra signantur. Quanquam Cyrillus unctiones in modum crucis factas non memoret, vetustissimus tamen omnium Ecclesiarum mos dubitare nos non sinit quin ita fieret Hierosolymis: quod confirmaretur ex testimonio Cyrilli cat. 12, num. 8, si certum esset ibi chrismati, non autem simplicis signi crucis fieri mentionem. Chrisma Hierosolymis erat, ut passim apud Græcos, fragrantissimi unguenti compositio, unde ipsi nomen μύρον, oleo autem maximam partem constitisse insinuat Cyrillus, dum cat. 22, num. 7, ei sacramento applicat Davidicum illud: Impinguasti in oleo caput meum (Psal. xxii. 5).*

III. *Inscribitur, De chrismate. Quod enim apud Latinos Confirmationis nomine designamus, hoc Græci Chrisma, vel μύρον, Unguentum appellare consueverunt; nam ii in hoc sacramento unctionem semper uti præcipuam ejus partem spectavere; cum Latini antiquitus manus impositionem potiore loco habuisse videantur. Habita est hæc oratio feria quarta paschali; et ad eosdem codices, ad quos superiores duæ, a nobis recensita. Tenue fragmentum hujus ex cod. Scirletiano recitat Stanislaus Hosius, cum de sacramento Confirmationis agit: cujus codicis varietates adnotavimus.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Γ.

Περὶ χρίσματος καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ἰωάννου Καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἴδατε πάντα, ἕως τοῦ (1), Καὶ μὴ ἀίσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

CATECHESIS MYSTAGOGICA III

De chrismate : et lectio ex Catholica prima Joannis Epistola, ab his verbis : Et vos chrisma [sive unctionem] habetis a Deo, et nostis omnia ; usque ad ista : Et non pudebimus ab eo in adventu ejus ⁶⁰.

I. In Christum baptizati et Christum induti ⁶¹, A similis cum Filio Dei formæ facti estis ⁶². Qui enim prædestinavit nos Deus in adoptionem ⁶³, conformes effecit corpori glorioso Christi ⁶⁴. Participes igitur effecti Christi ⁶⁵, ⁶⁶ christi non immerito appellamini ; deque vobis dixit Deus : *Nolite tangere christos meos* ⁶⁷. Christi autem facti estis, dum Spiritus sancti **ΣΙΓ** antitypum (2) accepistis : et omnia erga vos in imagine sunt peracta, quando quidem Christi imagines estis. Ac ille quidem in Jordanis flumine ablutus, cum fragrantia divinitatis suæ effluvia aquis communicasset, ab eis ascendit : sanctique Spiritus substantialis in eum

⁶⁰ I Joan. II, 20 28. ⁶¹ Gal. III, 27. ⁶² Rom. VIII, 29. ⁶³ Ephes. I, 5. ⁶⁴ Philip. III, 21. ⁶⁵ Hebr. III, 14. ⁶⁶ *Ibid. cat.* 18, n. 33 ; *infr.* n. 6. ⁶⁷ Psal. CIV, 15.

(1) ἕως τοῦ. Articulum τοῦ supplevimus ex codd. B Coisl., Roe, Casaub.

(2) *Spiritus sancti antitypum*. Hoc est *symbolum, vicaria similitudo, pignus* Antitypum non idem præcise est ac typus seu figura ; sed typus quidam in locum rei præsentis vel latentis datus. Antitypum itaque rem quam repræsentat, de se nec includit nec excludit : tantum præsentiam ejus sensibilem supplet. Cyrillus cat. 20, num. 6, baptismum dicit præteritarum Christi passionum, quas ipsi non toleramus, antitypum esse : hic autem chrisma, præsentis quidem, sed latentis Spiritus sancti antitypum pronuntiat ; nam 1° chrisma dicit *Spiritus sancti efficiens fieri, præsentia divinitatis ejus*, postquam Ecclesiæ precibus consecratum fuit, catechesis hujus num. 3 ; 2° ait ibidem quando visibili chrismate corpus perlinitur, animam sancto et vivifico Spiritu sanctificari ; 3° pronuntiat num. 5, summi sacerdotis, et Salomonis in veteri lege unctiones, in symbolo et figura constitisse. At nos vere non in figura a Spiritu sancto inungi ; 4° ait cat. 3, num. 14, et cat. 17, num. 9, ipsum Spiritum sanctum qui in Christum descendit in nos quoque descendere ; et cat. 16, num. 26 ; cat. 17, num. 15, eundem Spiritum qui in veteres justos primum, ac deinde in apostolos illapsus est, in nos advenire. Quod autem Spiritus sancti dono Christi in nobis imaginem formari ait, veterum Patrum sententia est, inde ducta, quod adoptionem filiorum, qua Dei Filio conformamur, charitatis infusione in nobis perficiat. Vide Cyrill. Alex. *Thesauri* assert. 33 et 34. Damascenus in *Ephes* 1, 13, chrisma vocans τὸν ἐπὶ πίστει σφραγισμὸν, *signaculum ad fidem*, addit, ὅς ἐστιν ὁμοίωσις πρὸς Χριστὸν, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεταλήψεως, *quod signaculum est simi-*

A'. Εἰς Χριστὸν βαπτισμένοι καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι, σύμμορφοι γέγονατε τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Προορίσας γὰρ ἡμᾶς (3) ὁ Θεὸς εἰς υἱοθεσίαν, συμμόρφους ἐποίησε τοῦ σώματος τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Μέτοχοι οὖν τοῦ Χριστοῦ γέγονοι, χριστοὶ εἰκότως καλεῖσθε καὶ περὶ ὑμῶν ἔλεγεν ὁ Θεός· Μὴ ἄψασθε τῶν χριστῶν μου. Χριστοὶ δὲ γέγονατε, τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἀντίτυπον δεξάμενοι καὶ πάντα εἰκονικῶς ἐφ' ὑμῶν γεγένηται, ἐπειδὴ εἰκόνες ἐστὲ Χριστοῦ. Κάκαϊνος μὲν ἐν Ἰορδάνῃ (4) λουσάμενος ποταμῷ, καὶ τῶν χρωτῶν τῆς θεότητος μεταδούς τοῖς ὕδασι, ἀνέβαινεν ἐκ τούτων· καὶ Πνεύματος ἁγίου οὐσιώδης ἐπιφοίτησις αὐτῷ ἐγένετο, τῷ

B *litudo cum Christo per Spiritus sancti participationem.*

(3) Ἡμᾶς. Grodecus legit, *vos* ; cui lectioni tota contextus series favorabilior.

(4) Ἐν Ἰορδάνῃ. Ex Coisl. ascripsimus præp. ἐν. Pro φώτων, scripsimus χρωτῶν, ex codd. Coisl., Ottob. utroque, Roe, Casaub., vet. Genovef. et Grodecio ; qui cum legisset χρωτῶν, nec ausus esset vertere *carnes divinitatis*, transtulit, ita *corpus in quo divinitas habitabat*. At χρωτῶν scribendum a χρωτῶν, non χρωτῶν a χρωτῶν. Vox χρωτῶν apud auctores significat effluentiam quamdam odoris. Ita sumit Greg. Nyss. hom. 3 in *Cant.*, pag. 312 ; Sanctus Maximus, quæst. 37 in *Scripturam* : Χρωτῶν φάμεν εἶναι τὴν εὐσέθειαν, καθ' ἣν τοῖς μὲν ἦν ὁσμή ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν *Odorum effluvia, χρωτῶν, dicimus esse pietatem, secundum quam (sanctus Paulus) aliis erat odor a vita in vitam*. Deinde de ejus sermonibus et moribus ait, eos spirasse et emisisse fragrantiam tanquam bonum odorem, πνέοντας καὶ ἀποπέμποντας καθάπερ εὐωδίαν, τὰ χρωτῶν, τουτέστι τὴν εὐτέθειαν, etc. Antiquus sancti Ephraem Operum Græcus interpres, *De vita sancti Abraham*, pag. 230 Græc. edit., dum ait Mariam ejus neptem sanctæ avunculi conversationis odorem percepisse, scribit, ὡσφράνθη τῶν χρωτῶν τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ πολιτείας· quod alius interpres reddidit, ὡσφράνθη τὴν ὁσμήν τῆς ἀσκήσεως. Vocem hanc Græcos ad hunc usum adhibuisse existimo, quod ex tinctis colore corporibus exhalari soleat odor. Cyrillus autem ait Christum ex fragrantia suæ divinitatis aquis impertivisse dum eas contigit, quoniam ipse in natura divina ab æterno uncius a Patre sublimiori unguento, Cyrilli sententia, fuit. Ideo *Procat.* n. 15, aquas baptismales dicit *Christiferas* vel *Christiferam*

ὁμοίῳ (1) ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. Καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναθεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἐδόθη χρίσμα, τὸ ἀντίτυπον οὗ ἐχρίσθη Χριστός. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, περὶ οὗ καὶ ὁ μακάριος Ἰσαίας, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν προφητείᾳ, ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἔλεγε· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελισσῶμαι πτωχοῖς ἀπέσταλά με.

Β'. Ἐλαίῳ γὰρ ἢ μυρῶ σωματικῶ Χριστὸς ὅπ' ἀνθρώπων οὐκ ἐχρίσθη, ἀλλ' ὁ Πατὴρ αὐτὸν Σωτῆρα προχειρισάμενος τοῦ παντός κόσμου, Πνεύματι ἔχρισεν ἁγίῳ, ὡς Ἡέτρος φησὶν· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ (2), ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς Ἡνεύματι ἁγίῳ καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ προφήτης ἐβόα λέγων· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος ἐσθύτης ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοῦ μετόχου σου. Καὶ ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἐσταυροῦτο, καὶ ἐθάπτετο, καὶ ἐγείρετο· ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸ βάπτισμα, ἐν ὁμοιώματι καὶ συσταυρωθῆναι, καὶ συνταφῆναι, καὶ συναναστῆναι αὐτῷ καταξιούσθε· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος. Ἐκεῖνος ἐλαίῳ νοητῷ ἀγαλλιάσεως ἐχρίετο, τοῦτ' ἐστὶ Πνεῦματι ἁγίῳ, ἀγαλλιάσεως καλουμένῳ ἐλαίῳ, διὰ τὸ αἴτιον αὐτὸ τῆς πνευματικῆς τυγχάνειν ἀγαλλιάσεως· ὑμεῖς δὲ μυρῶ ἐχρίσθητε, κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι.

Γ'. Ἀλλ' ὄρα μὴ ὑπονοήσης ἐκεῖνο τὸ μύρον ψιλὸν εἶναι. Ὅσπερ γὰρ (3) ὁ ἄρτος τῆς Εὐχαριστίας, μετὰ

⁶⁸ Isai. LXII. ⁶⁹ Vid. cat. 10, n. 14. ⁷⁰ Act. x, 38. ⁷¹ Psal. XLIV, 7, 8. ⁷² Vid. cat. 20, n. 5, 6, 7.

spirantes fragrantiam. Si cui tamen altera φώτων lectio placuerit, is etiam se Epiphaniī auctoritate munire potest, qui *Exp. fidei* num. 13, ait Christum *in aquas descendisse dantem magis quam accipientem, largientem potius quam indigentem, eas illuminantem et virtute induentem*, φωτίζων αὐτὰ καὶ ἐνδυναμών αὐτὰ. Ac forte respicit Cyrillus veterem ex apocryphis libris sumptam traditionem, quod cum Christus Jordanem ingressus, vel, ut ferunt alii, egressus esset, locum vel aquas magna lux, aut etiam secundum nonnullos, ignis, illustrasset. Vide Justin., Dial. pag. 246; Epiph., hæresi xxx, n. 13; Anonym.; Rigalt., apud Cyprianum; Juvencum, lib. i *Hist. evang.*; Paschas. Rath., lib. vi *in Matth.* c. xi, 2, et veterem sancti Matthæi translationem ex ms. Corbeicensi a nostro Martianæo editam, ad cap. iii, v. 15.

(1) Τῷ ὁμοίῳ, etc. Morel. et codd. Roe, Casaub. et Coisl., omisso τοῦ ὁμοίου, habent, ἐπαναπαυομένου (Coisl., ἐπαναπαυομένη) τῷ ὁμοίῳ. Godecius pariter omisit τοῦ ὁμοίου. Allusio hic continetur ad locum Ecclesiastici xiii, 19: Πᾶν ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ προσκολληθήσεται. Eodem modo quo Cyrillus locutus est Greg. Naz. orat. 39, pag. 534: Καὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ τὴν θεότητα· τῷ γὰρ ὁμοίῳ προστρέχει· *Et Spiritus divinitati testimonium reddit: nam ad similem accurrit*. Similitudo autem illa sumitur divinitatis Christi respectu, estque argumentum divinitatis Spiritus sancti.

(2) Τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. Roe, et Casaub., τὸν Ναζαράιον. Mox. pro ὃν ἔχρισεν, habet Coisl. ut in Actis legitur, ὡς ἔχρισεν, *quemadmodum unxit*. Hæc unctio de qua Cyrillus loquitur, humanitatem

illapsus factus est (4), simili super similem requiescente. Vobis quoque similiter, postquam ex sacrorum laticum piscina ascendistis, datum est chrisma, illius antitypum quo unctus est Christus: quod est nimirum Spiritus sanctus. De quo et beatus Isaias in prophetia ipsum respiciente ex persona Domini dixit: « Spiritum Domini super me, « quapropter unxit me: evangelizatum pauperibus « misit me ⁶⁸. »

II. ⁶⁹ Oleo enim, sive unguento corporali Christus ab hominibus unctus non est; sed Pater eum totius mundi Servatorem præstituens, Spiritu sancto unxit; sicut Petrus ait: « Jesum a Nazareth, quem « unxit Deus Spiritu sancto ⁷⁰; et propheta David « clamabat dicens: Thronus tuus: Deus in sæculum « sæculi; virga rectudinis, virga regni tui. Dilexisti « justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit « te Deus, Deus tuus oleo exsultationis ultra consor- « tes tuos ⁷¹. » ⁷² Ac quemadmodum Christus vere crucifixus est, et sepultus, et resurrexit; vobis autem in baptisate per quamdam similitudinem una cum ipso crucifigi, et sepeliri et resurgere divina dignatione conceditur: ita et de chrismate contingit. Ille intelligibili exsultationis oleo pernunctus est, id est Spiritu sancto; qui exsultationis oleum idcirco appellatur, quod ipse spirituali exsultationis auctor existat: vos vero unguento uncti estis, Christi participes et consortes effecti.

III. Cæterum vide ne nudum et vile suspiceris unguentum hoc esse. ⁷³ Nam sicut panis Eucharistiæ,

⁷¹ Psal. XLIV, 7, 8. ⁷² Vid. cat. 20, n. 5, 6, 7.

Christi spectare videtur; distinguenda ab alia qua tanquam Deus unctus est ab æternō, cat. 10, n. 4 et 14. Post, nomen Δαβὶδ addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. et Grod.

(3) Ὅσπερ γὰρ, etc. Loco καί, quod in editis scriptum erat, γὰρ posuimus ex codd. Roe, Casaub. et Scirletiano, cujus fragmentum, a verbis, ὡσπερ γὰρ, usque ad ἐνεργητικὸν γινώμενον incl. citat et transcribit card. Stanislaus Hosius, de sacramento confirmationis agens cap. 38. In cod. Coisl. omittitur καὶ et γὰρ. Notandum vero, cum inter benedictionem olei et consecrationem Eucharistiæ comparisonem instituit Cyrillus, rem unamquamque suis characteribus notare. Ita enim unguentum invocatione Dei sanctificari ait, ut tamen unguentum adhuc manere, licet unguentum non commune, concedat; panem vero eucharistium, ita post consecrationem panem communem non amplius esse pronuntiat, ut aliud prorsus a pane, nempe Christi corpus factum esse asseveret. Quo ruit Sacramentorum ex hoc Cyrilli loco sumpta cavillatio.

(3) *Substantialis, οὐσιώδης illapsus*. Id est, ut ego existimo, sensibilis et visibilis ob corpoream columbæ speciem. Eadem enim voce utens Greg. Naz. orat. XLIV, num. 17, pag. 713, cum Spiritum sanctum in apostolos descendisse ait, ex toto contextu intelligitur voces οὐσιώδως, *substantialiter*, et σωματικῶς, *corporaliter*, promiscuas habuisse. Quamquam ut Nazianzenum explicat Anastas. Sinaita Hodegi cap. 20, nihil vetat οὐσιώδως intelligi, κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἀλήθειαν ὑποστατικῶς, *secundum substantiam et veritatem per suam hypostasim*. Quod si de Spiritu in apostolos illabente dici potest, multo magis de eodem in Christum superveniente.

317 post invocationem sancti Spiritus, non est A communis panis, sed corpus Christi: ita et sanctum istud unguentum, non amplius nudum, neque, si quis ita appellare malit, commune unguentum est post invocationem; sed Christi donarium, et Spiritus sancti, præsentia divinitatis ejus, efficiens factum. Quod quidem symbolice fronti, aliisque sensibus tuis illinitur. Ac dum ungento visibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu anima sanctificatur.

IV. Ac primum in fronte peruncti estis, ut ab ea verecundia liberaremini, quam primus homo transgressor ubique circumferebat⁷⁴: utque relecta facie gloriam Domini tanquam in speculo contemplaremini⁷⁵. Deinde in auribus: ut aures acciperetis divinorum mysteriorum audientes, de quibus Isaias dicebat: *Et addidit mihi Dominus auriculum ad audiendum*⁷⁶; Dominusque Jesus in Evangeliiis: *Qui habet aures ad audiendum, audiat*⁷⁷. Postea ad nares: ut divinum amplectantes unguentum dicereis: *Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt*⁷⁸. Tum vero et pectus peruncti estis: ut induentes thoracem justitiæ, staretis adversus insidias diaboli⁷⁹. Nam velut Christus post baptismum et sancti Spiritus in se adventum, egressus debellavit adversarium⁸⁰: ita et vos post sacrum baptismum et mysticum⁸¹ unguentum, induti totam sancti Spiritus armaturam adversus oppositam potestatem consistitis⁸², eamque debellatis aientes: *Omnia possum in eo qui me corroborat Christo*⁸³.

V. Hoc sancto chrismate digni habili, vocamini C Christiani, veritatem quoque nominis hujus per regenerationem assequentes. Prius enim quam hæc vobis gratia collata esset, eo nomine proprie digni non eratis, sed eo contendebatis ut essetis Christiani.

⁷⁴ Gen. iii, 7. 8. ⁷⁵ II Cor. iii, 18. ⁷⁶ Isa. l, 4. ⁷⁷ Matth. xi, 15. ⁷⁸ II Cor. ii, 15. ⁷⁹ Ephes. vi, 14 et 11. ⁸⁰ Matth. iv, 1 seqq. ⁸¹ Vid. cat. 3, n. 13; et cat. 17, n. 36. ⁸² Ephes. vi, 11, ⁸³ Phil. iv, 13.

(1) Παρουσία. Coisl., Roe, Casaub., Ottob., Scirelet, ferunt, παρουσίας. Non alia, præter eam quam sequimur, lectione et interpunctione hujus loci comoda constructio ac sensus informari potest. Quod sanctum chrisma Spiritus sancti efficiens dicitur, neminem conturbare potest; cum dicamus quotidie post SS. Patres, sacerdotes Christi corpus suo ore conficere, Christum in nobis formari; etc.

(2) Παραβάτης, Mitius Roe, et Casaub., παραβάς. Inferius, post δόξαν vocem Κυρίου adjecimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu.

(3) Καὶ ὁ Κύριος. Voces καὶ et Κύριος, addidimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., sed omittunt Ἰησοῦς.

(4) Ὁ Χριστός. Coisl., Roe, Casaub., Grod. ὁ Σωτήρ, Salvator.

(5) Ἀντικειμένην δύναμιν. Idem, Grodecio excepto, ἀντικειμένην ἐνεργεῖαν. Ita cat. 20, num. 3, de oleo catechumenorum, φυγαδευτήριον τυγχάνον πικρὸς ἔχουσι ἀντικειμένης ἐνεργείας. Et Procat. n. 10, ἵνα νικήσῃς ἀντικειμένης ἐνεργείας.

(6) Χρίσματις. Coisl., Roe, Casaub., χαρίσματος. Post, loco ταύτης τῆς χάριτος, in iisdem cod. ha-

τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἔτι ἄριστος λιτός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον, οὐκ ἔστι ψιλόν, οὐδ' ὡς ἂν εἶποι τις κοινὸν μετ' ἐπίκλησιν· ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα, καὶ Πνεύματος ἁγίου, παρουσία (1) τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεργητικὸν γινόμενον. Ὅπερ συμβολικῶς ἐπὶ μετώπου, καὶ τῶν ἄλλων σου χρίεται αἰσθητηρίων. Καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι ἡ ψυχὴ ἀγιάζεται.

Δ'. Καὶ πρῶτον ἐχρίεσθε ἐπὶ τὸ μέτωπον· ἵνα ἀπαλλαγῆτε τῆς ἀσχύνης, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης (2) ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε· καὶ ἵνα ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζησθε. Ἔτι ἐπὶ τὰ ὦτα· ἵνα προσλάβητε τὰ ἀκουστικά τῶν θείων μυστηρίων ὦτα, περὶ ὧν Ἠσαίας ἔλεγε· Καὶ προσέθηκέ μοι Κύριος ὡτίον τοῦ ἀκούειν· καὶ ὁ Κύριος (3) Ἰησοῦς ἐν Εὐαγγελίοις· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀνοῦέτω. Ἔτι ἐπὶ τὴν ὄσφρησιν· ὅπως τοῦ θείου ἀντιλαμβανόμενοι μύρου, λέγητε· Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ πτέρηθι. ἵνα ἐνδυστάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, στῆτε πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Ὅσπερ γὰρ ὁ Χριστός (4) μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν, ἐξελθὼν κατήγονίσαστο τὸν ἀντικείμενον· οὕτω καὶ ὑμεῖς μετὰ τὸ ἱερὸν βάπτισμα καὶ τὸ μυστικὸν χρίσμα ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵστασθε πρὸς τὴν ἀντικειμένην δύναμιν (5), καὶ ταύτην καταγωνίζεσθε λέγοντες· Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ.

Ε'. Τοῦτου τοῦ ἁγίου χρίσματος (6) καταξιοθῆντες, καλεῖσθε Χριστιανοὶ. ἐπαληθεύοντες τῇ ἀναγεννήσει καὶ τὸ ὄνομα. Πρὸ γὰρ τοῦ καταξιοθῆναι ὑμᾶς ταύτης τῆς χάριτος, ταύτης τῆς προστηγορίας κυρίως οὐκ ἦτε ἄξιοι, ἀλλ' ὀδεύοντες προσβαίνετε εἰς τὸ εἶναι Χριστιανοί.

belur, τὸ βάπτισμα τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν. Fuisset igitur ante legendum, καταξιοῦσαι. « Ante quam baptismum Spiritus sancti gratiam vobis conferret; » in Ottob. 2, καταξιοθῆναι ὑμᾶς τοῦ βαπτισματος, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν· etiam constructione peccans locutio. Inferius προσβαίνετε scripsimus ex codd. Ottob. et Coisl., loco προσβαίνετε. Christianorum nomen non gestabant catechumeni certis locis ut in Africa, teste August. tract. 44 in Joan., num. 2, quo loco catechumenus ad questionem, *Christianus es?* respondet, *Non sum*, Hierosolymis vero baptizandi, cum fideles dicerentur, multo etiam magis ferebant nomen Christianorum, quod sibi cum auditoribus commune testatur Cyrillus cat. e0, n. 16. Vulgo ii qui primum ad Christianam religionem accedebant, crucis impositione suscepta Christiani fieri dicebantur: tum alea cæremonia, ut manus impositione, catechumeni fiebant, deinde exorcismis subiciebantur. Hunc ordinem describit canon 7 conc. CP. Vide et can. 39 et 45 conc. Eliberit.: at perfectus Christianus solo confirmationis sacramento efficitur.

ζ'. Εἰδέναι δὲ ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦ χρίσματος A
 τούτου ἐν Χαλκιδαιῶν Γραφῇ τὸ σύμβολον κεῖται. Καὶ
 γὰρ ὁ πηνίκα τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα Μωϋσῆς τῷ ἀβελ-
 φῶ μετεδίδου, ἀρχιερέα καθιστῶν τοῦτον· μετὰ τὸ
 ἐν ὕδατι λούσασθαι, ἔχρισε· καὶ ἐκαλεῖτο Χριστός,
 ἐκ τοῦ χρίσματος δηλαδὴ τοῦ τυπικοῦ. Πῦτω καὶ
 τὸν Σολομῶνα προάγων εἰς βασιλεία, ἔχρισεν αὐτὸν,
 μετὰ τὸ λούσασθαι ἐν τῷ Γειῶν, ὁ ἀρχιερεύς. Ἀλλὰ
 ταῦτα μὲν ἐκείνοις συνέβαινε τυπικῶς, ὑμῖν δὲ οὐ
 τυπικῶς, ἀλλ' ἀληθῶς· ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος ἐχρίσθητε ἀληθῶς, ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας (1)
 σωτηρίας ὁ Χριστός· ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς ἀπαρχὴ,
 καὶ ὑμεῖς τὸ φύραμα· εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, δηλονότι
 μεταβήσεται ἐπὶ τὸ φύραμα ἡ ἀγιότης.

ζ'. Τοῦτο φυλάξατε ἄσπιλον· πάντων γὰρ ἔσται B
 τοῦτο διδασκαλικόν, εἰ ἐν ὑμῖν μένοι, καθὼς ἀρτίως
 ἤκούσατε τοῦ μακαρίου Ἰωάννου λέγοντος, καὶ πολ-
 λὰ περὶ τούτου χρίσματος φιλοσοφούντος. Ἔστι γὰρ
 τούτο τὸ ἅγιον (2), πνευματικὸν σῶματος φυλακτή-
 ριον, καὶ ψυχῆς σωτήριον. Τοῦτο ἐκ παλαιῶν χρό-
 νων ὁ μακάριος Ἰσαίας προφητεύων ἔλεγε· Καὶ
 ποιήσει Κύριος πᾶσιν ἔθνεσιν (3) ἐπὶ τὸ ὄρος
 τοῦτο (ὄρος δὲ καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀλλα-
 χοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις
 ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου), πίνονται
 οἶνον, πίνονται εὐφροσύνην, χρίσονται μύρον.
 Καὶ ἵνα ἀσφαλίστηται σε, ἄκουε ἃ περὶ τούτου τοῦ
 μύρου, ὡς μυστικοῦ, εἰσὶ· Παράδος ταῦτα πάντα
 τοῖς ἔθνεσιν· ἡ γὰρ βουλὴ τοῦ Κυρίου ἐπὶ πάντα
 τὰ ἔθνη. Τοῦτω οὖν χρυσθέντες τῷ ἁγίῳ μύρῳ, τη-
 ρήσατε αὐτὸ ἄσπιλον καὶ ἄμωμον ἐν ὑμῖν· δι' ἔργων C
 ἀγαθῶν προκόπτοντες, καὶ εὐάρεστοι γενόμενοι τῷ
 ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ὑμῶν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δό-
 ξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VI. Nosse autem vos oportet chrismatis [seu un-
 ctionis] hujus in Veteri Scriptura symbolum exstare.
 Quando enim Moyses divinum cum fratre commu-
 nicavit mandatum, summum eum sacerdotem con-
 stituens, ablutum aqua perunxit⁸⁴ :⁸⁵ vocatusque
 est christus⁸⁶, ab chrismate videlicet [seu unctione]
 figurativa. Sic et Salomonem summus pontifex in
 regem promovens, unxit eum postquam lavisset in
 Gihon⁸⁷. At hæc in figura contingebant illis⁸⁸ :
 vobis autem non secundum figuram, 318 sed in
 veritate ; siquidem a Spiritu sancto vere inuncti
 estis. Principium vestræ salutis est Christus ; ille
 enim vere primitiæ est⁸⁹, vos vero conspersio⁹⁰ :
⁹¹ si autem primitiæ sanctæ sunt, non dubium quin
 ad conspersionem transferenda sit sanctitas.

VII. Hoc [chrisma] incontaminatum custodite : de
 omnibus enim vos docebit, si in vobis manebit :
 quemadmodum paulo ante audivistis beatum Joan-
 nem aientem⁹², et multa de hac unctione philoso-
 phantem.⁹³ Est enim hoc [chrisma] sanctum, spiri-
 tuale corporis amuletum, et animæ salutare [præ-
 sidium]. De eo jam a veteribus temporibus beatus
 Isaias prophetans dicebat : « Et faciet Dominus om-
 nibus gentibus in monte hoc » (montem autem ap-
 pellant Ecclesiam, etiam in aliis locis, velut cum
 dicit : « Et erit in extremis diebus conspicuus mons
 « Domini⁹⁴) : bibent vinum, bibent lætitiā ungen-
 tur oleo⁹⁵ ». Atque ut eo magis te confirmet, audi
 quæ de hoc unguento tanquam mystico dicit : « Tra-
 « de hæc omnia gentibus : consilium enim Domini
 « super omnes gentes⁹⁶ ». Hoc igitur sancto un-
 guento peruncti, illud immaculatum et a reprehensio-
 ne liberum in vobis custodite ; per bona opera pro-
 ficientes, et placentes auctori salutis vestræ Chris-
 to Jesu : cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁸⁴ Levit. viii, 1 seqq. ⁸⁵ Vid. cat. 3, n. 5. ⁸⁶ Levit. iv, 5. ⁸⁷ III Reg. i, 39, 45. ⁸⁸ I Cor. x, 11.
⁸⁹ I Cor. xv, 23. ⁹⁰ I Cor. v, 7. ⁹¹ Vid. cat. 17, num. 9. ⁹² I Joan. ii, 27. ⁹³ Vid. cat. 17, num. 37.
⁹⁴ Isa. ii, 2. ⁹⁵ Isa. xxv, 6. ⁹⁶ ibid. 7.

(1) Τῆς ὑμετέρας. Codd. Ottob., Roe, Casaub.,
 Grod. ἡμετέρας. Inferius, pro ἡμεῖς, scripsi, ὑμεῖς,
 ex Coisl., Roe, Casaub.

(2) Τοῦτο τὸ ἅγιον. Hoc sanctum supple chrisma.
 Articulum ex codd. Roe et Casaub. adjecimus.
 Familiaris Cyrillo loquendi ratio. Sic de Ecclesia,
 cat. 18, num. 26 : Τοῦτο τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ γένει
 τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μητρὸς, etc ; cat. 16, num. 13
 de Spiritu sancto : Ἡ οἶον λέγει ἡ Γραφὴ τὸ ἅγιον, et
 num. 15 : Μὴ νομίσῃς (λόγον) περὶ τοῦ ἁγίου τούτου
 εἶναι. Paulo post, verba, καὶ ψυχῆς σωτήριον, de-

sunt in codd. Coisl., Roe et Casaub.

(3) Ἡ τὴν ἔθνεσιν. Coisl., Roe, Casaub. πᾶσι τοῖς
 ἔθνεσι, ut in Isaia. Inferius, verba, πίνονται οἶνον,
 quæ Cyrillus ponit ante πίνονται εὐφροσύνην, in Bi-
 bliis post collocantur. Inferius, pro τοῦ Κυρίου
 est in sacro textu ἀβύνη, voluntas hæc. Hunc porro
 locum uti Cyrillus noster Eusebius Cæsariensis et
 Cyrillus Alexandrinus, et Hieronymus de mysteriis
 sacri chrismatis et Eucharistiæ intelligunt in suis
 ad Isaiam commentariis.

CATECHESIS VICESIMA SECUNDA.

MYSTAGOGICA IV.

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

PRÆLOQUIUM.

I. *Tertium sacramentum quod initiatis consequenter conferebatur, erat Eucharistia; cujus vim et rem, effectus, figuras et commendationes in Veteri Testamento, gravissime et dilucide describit Cyrillus. Tota fere oratione auditoribus probare nititur, panem eucharisticum et vinum, quamvis sensus aliud renuntient, in corpus et sanguinem Christi commutata esse. Ut omnem hujus rei dubitationem amoveat, sancti Pauli auctoritate, diserta Jesu Christi asseveratione, aliisque a Christo mirabilibus effectis, conversionis hujus veritatem confirmat (num. 1, 2, 3). Ab sacramenti hujus fructu et effectu in veteribus Scripturis notato, Christianæ legis excellentiam, præ Veteri Testamento, et profana idolorum religione, commendat; brevique ad communionem cum certa fide et spe bona sumendam exhortatione, sermoni modum imponit (n. 4, 5).*

II. *Nihil fere, ad astruendam catholicam de reali Christi corporis in Eucharistia præsentia et transsubstantiatione fidem, tota antiquitate luculentius ac disertius inveniri potest. Data opera, simplicibus et electis verbis, rudibus adhuc rerum nostrarum neophytis, coram Domini 319 sepulchro, remotis ut videtur arbitris, quid de nostris mysteriis sentire debeant, exponit: nullus ibi allegoriæ, metaphoræ, exaggerationi, dissimulationi locus. Frivolas Riveti Albertini et Millesii exceptiones, quibus eorum testimoniorum vim eludere conantur, in dissertatione tertia articulo peculiari refellimus. Hic autem in notis ea tantum attigimus, quæ ad declarandum auctoris sensum, et vim sententiarum et argumentorum ejus penitus aperiendam pertinent.*

III. *Habita est hæc oratio feria quinta paschali. Eam recensuimus ad codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottobon. et Genoves. Insuper eam contulimus cum Græcis codicis Scirletiani ab Stanislaeo Hosio repræsentatis; qui hanc catechesim integram ex illo codice dedit, in defensione confessionis synodi Petricoviensis cap. 39, de sacramento Eucharistiæ. Nonnulla præterea hujus, et proxime sequentis catechesis fragmento referuntur in libello inedito Περὶ θεῶν μυστηρίων. De divinis mysteriis, Bibl. Reg. cod. 2428, qui liber conscriptus videtur adversus eos qui de na in altari proposita, non in veritate, sed in typo et figura corpus et sanguinem Christi esse aiebant; ac præter præfationem auctoris, nihil nisi selecta quædam veterum de sacris mysteriis testimonia continet; ex eorum vero quos citat ætate, quorum nullus octavo sæculo posterior est, antiquum esse auctorem libelli colligere licet. Quia vero Albertino visum est, harum catecheson veritatem, aut integritatem saltem in dubium vocare, propter nonnullas varietates, quæ inter editum Cyrilli textum et transcripta in hoc libello Cyrilli verba observantur: eas ad singula catecheseos loca summa fide indicandas judicavimus, aliquot præmissis observationibus. Quarum prima est, omnes illos testimoniorum collectores in iis referendis summa licentia uti, resecando, addendo, mutando. media quæ ad suum propositum non pertinent transiliendo, et extrema cum extremis continenter jungendo: quum obrem imprudentissime faciat, qui Patrum textum, in codicibus eorum Opera continentibus ex integro descriptum, ad normam earum citationum emendare vetit: quod quidem cum in cæteris Catenarum, Pandectarum, etc. collectoribus observetur, in hoc libello præ cæteris insigniter etucet; in quo non solum Cyrilli, sed et aliorum auctorum testimonia, non mediocriter ab illorum editis et mss. textibus dissident. Secundo, codex ille librariorum imperitia summe depravatus est, et mutilus; adeo ut non solum auctorum in illo citatorum loca indiligentissime referantur: verum etiam ipse textus auctoris, qui, ut dixi, una brevi præfatiuncula continetur, ita fiedatus sit, ut certis locis vix ullus sensus elici queat. Postremo, quæcumque sit seu auctoris seu librarii in referendo Cyrilli textu indiligentia, nulla in ipsis locis, quæ stomachum Albertino movent, et transsubstantiationem disertius stabiliunt, alia varietas existit, præterquam paucorum verborum, quæ nihil ad sensum conferunt; ita ut in iis omnino catholicum realis præsentia et transsubstantiationis dogma contineatur: quæ nimirum ab auctore ob id ipsum convincendum in hoc opusculo prolata sunt.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Δ'

Περὶ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Παύλου (1) Ἐπιστολῆς· Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS MYSTAGOGICA IV.

*De corpore et sanguine Christi. Et lectio ex Pauli ad Corinthios Epistola: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis*⁹⁷, et quæ sequuntur.

Α'. Καὶ αὕτη (2) τοῦ μακαρίου Παύλου ἡ διδασκαλία, ἱκανῆ καθέστηκε πληροφορῆσαι ὑμᾶς περὶ τῶν θεῶν μυστηρίων, ὧν καταξιωθέντες, σύσσωμοι καὶ σύναιμοι τοῦ Χριστοῦ γενόνατε. Αὐτὸς γὰρ ἀρτίως ἔδωκε. "Ὅτι ἐν τῇ νυκτὶ ἧ παρεδίδοτο ὁ Κύριος ἡμῶν (3) Ἰησοῦς Χριστὸς, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας, εἶπε· Λάβετε, πίετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα. Αὐτοῦ οὖν ἀποφηναμένου, καὶ εἰπόντος περὶ τοῦ ἄρτου, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα· τίς τολμήσει ἀμφιδάλλειν λοιπόν; Καὶ αὐτοῦ βεβαιωταμένου καὶ εἰρηκότος, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα· τίς ἐνδοιάξει ποτὲ, λέγων μὴ εἶναι αὐτοῦ τὸ αἷμα;

Β'. Τὸ ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον μεταβέβληκεν, οἰκεῖον αἵματι, ἐν Κανᾷ (4) τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἀξιόπιστός ἐστιν, οἶνον μεταβαλὼν εἰς αἷμα; Ἐἰς γάμον σωματικὸν κληθεῖς, ταύτην ἐθαυματουργήσῃ τὴν παραδοξοποιίαν· καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ νομφῶνος οὐ πολλῶ

A I. Vel hæc sola beati Pauli institutio abunde sufficiens est, ut certam vobis de divinis mysteriis fidem faciat: quibus digni habiti, concorporei et consanguines (3) Christi facti **320** estis. Ille enim modo clamabat: « Quod in ea nocte qua tradebatur Dominus « noster Jesus Christus, sumpto pane et gratiis actis, « fregit, et dedit suis discipulis dicens: Accipite, « manducate; hoc est corpus meum. Et sumpto calice, ac gratiis actis, dixit: Accipite, bibite; hic « est sanguis meus. » Cum igitur ipse pronuntiaverit⁹⁸, et dixerit de pane, *Hoc meum est corpus*, quis audebit deinceps ambigere? Et cum ipse asseveraverit et dixerit, *Hic meus est sanguis*⁹⁹, quis unquam dubitaverit, aiens non esse ejus sanguinem?

B II. Aquam olim in vinum, quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit¹: et eum parum dignum existimabimus cui credamus, cum vinum in sanguinem transmutavit? Ad nuptias corporales vocatus, stupendum hoc miraculum effecit: et non

⁹⁷ I Cor. xi, 23. ⁹⁸ Matth. xxvi, 26. ⁹⁹ ibid. 28.

¹ Joan. ii, 1-10.

(1) Παύλου. Vocem hanc minime alioqui necessariam addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. Verba, καὶ τὰ ἐξῆς, ex Ottob. addidi.

(2) Αὕτη. Quamvis in mss. et editis omnibus codd. vox hæc ita scribatur, αὕτη, sensus tamen postulavit ut aspirate scriberemus, αὕτη.

(3) ἡμῶν. Ex cod. Scirlet. et Ottob., ἡμῶν scriptissimus loco ὑμῶν, quod in editis mendose irrepsit. Ea vox porro non habetur in Apostoli textu, cujus verba paulo liberius retulit Cyrillus.

(4) Οἰκεῖον αἵματι, ἐν Κανᾷ, etc. Huc revocavimus Morelii editionis, et cod. Scirletiani scripturam, præferentes lectioni Prevotianæ, et Genovefani codicis, quæ loco horum verborum, οἰκεῖον αἵματι, fert, οἰκεῖον νεύματι, proprio nutu, eaque post ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ponit. Nulla in utramvis partem codd. Coisl. Roe et Casaub. suffragatur auctoritas, cum propter vocem αἷμα repetitam, in his prætermissa sit phrasis, τὸ ὕδωρ, etc. usque ad εἰς γάμον excl. Potior visa nobis Moreliana et Scirletiana lectio. Quorsum enim hic voci νεύματι epithetum οἰκεῖον? magis conveniebat, μόνον, solo nutu. Ad hæc, non tam proprio nutu quam matris rogatu, Christus miraculum fecisse videtur. Contra maxime convenit hic nostra lectio, quæ ex affinitate vini cum sanguine maximam fidem conciliat miraculo Eucharistiæ; ac prius illud aquarum conversionis in vinum, veluti gradum præstruit ad alterum vini conversionis in sanguinem, vino quodam-

modo domesticum et affine. Quæ quidem affinitas ac necessitudo tum naturalis cum mystica plurima est. Ambobus idem vulgo color; eadem utriusque eliciendi ratio. Illud ex calcatis uvis; hic ex conculcato contritoque corpore exprimitur. Promiscuus alterius pro altero usus in Scriptura. Ut vinum sanguis uvæ dicitur, ita sanguis humanus, ac præcipue Christi, vini nomine in Scripturis exprimi solet. Ac de sanguine quidem Christi in f) Eucharistia Patres vulgo intelligunt ea verba Gen. xlix, *Lavabit in vino stolam suam*; et ista Isaiæ lxiii, 1: *Quis est iste qui venit de Edom?* etc.

(5) *Concorporei et consanguines*, etc. Easdem voces inferius adhuc repetit num. 3. Latine hæc male redduntur, sed quia habentur in Græco, ita ponenda. Observatio est sancti Hieronymi ad Ephes. iii, 6, quo ex loco vox σύσσωμος, *concorporeus*, ab Cyrillo sumpta videri possit. Hæc autem ad exprimentum effectum Eucharistiæ maxime idonea visa est non Cyrillo soli, sed etiam Chrysostomo, hom. 6, in *Epist. ad Hebr.*, pag. 752; Isidoro Pelusiotæ, lib. iii, ep. 195; Cyrillo Alexand., variis locis, ut lib. i, *De adorat.*, pag. 12; lib. x, in *Joan.*, pag. 862; dial. 1, *De Trin.*, pag. 406, etc. Præcipue de sacerdotibus, quorum munus est Christi corpus consecrare, id dixit Hilarius, in *contra Constant.*, n. 11, ei imperatori aiens: « Quantum in te est, « concorporatos Christo a Christo discidisti. »

eum multo magis filiis thalami nuptialis ² corpus A suum et sanguinem fruenda donasse constebimur ?

III. Quare cum omni persuasione tanquam corpus et sanguinem Christi [illa] sumamus. ³ Nam in figura panis datur tibi corpus, et in figura vini datur tibi sanguis; ut cum sumpseris corpus et sanguinem Christi, concorporeus et consanguis ipsi efficiaris. ⁴ Sic enim et Christiferi efficiimur, distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine. Sic juxta beatum Petrum divinæ filius consortes naturæ ⁵.

IV. Olim Christus cum Judæis disserens aiebat: « Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis « meum sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis⁶. Cum autem illi ea quæ **321** dicebantur (1) non spiri- tualiter cepissent, offensi abierunt retro, existiman- tes quod eos ad manducandas carnes hortaretur ⁷. B

V. Erant et in antiquo fœdere panes propositionis: verum illi cum ad Vetus Testamentum attine- rent, sinem acceperunt. In Novo vero Testamento, panis est cœlestis et poculum salutaris ⁸, animam et corpus sanctificantia. Quemadmodum enim panis corpori conveniens est, ita et Verbum animæ con- sentaneum.

³ Matth. ix, 15. ² V. cat. 13, n. 19. ⁴ Vid. super. n. 1. ⁵ II Petr. i, 4. ⁶ Joan. vi, 54. ⁷ ibid. 61, 62, 67. ⁸ Psal. cxv, 13.

(1) Illi ea quæ dicebantur, etc. Id de Judæis dicit, quod de discipulis Christi narrat evangelista. Millesius vertit prave, quæ spiritualiter dicebantur: Cyrillus vero eos accusat quod spiritualiter non intelligerent; hoc est ad crudam et vulgarem car- nium manducationem detorquerent, quod Christus de vera quidem et reali, sed Sacramenti sub typo C obiecta, carnis suæ comestione dicebat. Spiritualiter autem intelligenda erant Christi verba; nempe panem illum ad animam magis quam ad corpus pertinere, propter divini Verbi præsentiam, infra num. 5. Eum non in ventrem, ut cæterorum cibo- rum more corpus alat, et reliquiæ in secessum eji- ciantur, descendere; sed ad hoc dari ut animam pascat, et corpus ipsum suo affectu sanctificet, in totam hominis compagem distributus, cat. 23, num. 15. Hoc a nobis explicato sensu, jubet infra num. 9 eucharisticum panem manducari veluti spiritualem, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ seu tanquam ad aliud quidpiam, quam ad alendum corpus desti- natum; et sancti Spiritus illapsu aliud prorsus factum, ab eo quod sensus et gustus demonstret.

(2) Σώματος αὐτοῦ. Inter has duas voces inter- ponitur in editis αὐτός. Quod cum in code. Coisl. Ottob. 2, Roe, Casaub. et Scirletiano non reperia- tur, eradere non sumus veriti. Haud tamen peni- tus contemnenda ea lectio, quæ majorem sententiæ vim tribuit. Miraculi nuptiarum argumento ad fir- mandam transsubstantiationem præter Cyrillum utuntur plurimi, ut Gaudent. Brix., serm. ad neo- phytos 2 De manduc. agni paschalis; Euseb., lib. ix Demonstr., pag. 439; Petrus Chrysologus serm. 160; Ecclesia Gallicana in Missali Gothico, Missa II, in die Epiph; Mabill. pag. 208, etc. Sed ut Cyrilliani argumenti vis melius capiatur observandum in baptismo Christi, nuptias cum anima Christiana celebrari: harum autem nuptiarum consummatio- nem per conjunctionem corporum Eucharistiæ my- sterio perfici. Lege Chrysostomi hom. xx in Ephes. pag. 1038; Theodoretum, totis in Canticum commen- tariis, in primis lib. II, ad cap. III, 11; sanctum Ephræm, De judicio extremo, Latinæ ed. pag. 235, Gr. p. 255; Brunon. Signiens. sermon. in Dom. 17

μᾶλλον τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ (2) καὶ τοῦ αἵματος, δωρησάμενος ὁμολογηθήσεται;

Γ'. Ὡστε μετὰ πάσης πληροφορίας, ὡς σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνωμεν Χριστοῦ. Ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου, δίδοται σοι τὸ σῶμα καὶ ἐν τύπῳ οἴνου, δίδοται σοι τὸ αἷμα ἵνα γένη, μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμος καὶ σύναιμος αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ Χριστοφόροι γινόμεθα, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὰ ἡμέτερα ἀναδιδομέ- νου (3) μέλη. Οὕτω κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, θείας κοινωνοὶ φύσεως γινόμεθα.

Δ'. Ποτὲ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος, ἔλε- γεν· Ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα, καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ἐκεῖνοι μὴ ἀκηκόετες πνευματικῶς τῶν λεγομένων, σκανδα- λισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, νομίζοντες ὅτι ἐπὶ σαρκοσαγίαν αὐτοῦ προτρέπεται.

Ε'. Ἦσαν καὶ ἐν Ηχλαιᾷ Διαθήκη ἄρτοι προθέσεως· ἀλλ' ἐκεῖνοι Παλαιᾷ ὄντες Διαθήκης, τέλος εἰλήψα- σιν. Ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἄρτος οὐράνιος καὶ ποτήριον σωτηρίου, ψυχὴν καὶ σῶμα ἀγιάζοντα. Ὡς- περ γὰρ (4) ὁ ἄρτος σῶματι κατάλληλος, οὕτω καὶ ὁ λόγος τῇ ψυχῇ ἀρμόδιος.

Pent. Secundum hanc doctrinam sanctam Agnetem virginem et martyrem ita loquentem inducit actorum ejus antiquis sane scriptor num. 3: Jam mel et lac ex ejus ore suscepi (post baptismum videlicet, ex vetusto more.) « Jam amplexibus ejus castis ad- stricta sum. Jam corpus ejus corpori meo socia- tum est: et sanguis ejus ornavit genas meas.

(3) Ἀναδιδομένου. Codd. Coisl. Roe, Casaub. Scirlet. Ottob. 2. Genoves. habent, ἀναδεδεγμένοι: sed male convenit cum duobus genitivis, τοῦ σώ- ματος, et τοῦ αἵματος. Perspicuum est, male con- sultam esse vocis ἀναδιδομένου emendationem, offensis ea Christi corporis in membra nostra dis- tributione librariis. At eodem etiam verbo utitur cat. sequenti num. 9: Οὗτος ὁ ἄρτος... εἰς πᾶσαν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδεται, εἰς ὡρέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς. « Panis iste in totam tui compagem distri- « buit, ad corporis et animæ emolumentum. » Nec alia fuit Patrum loquendi ratio, qui corpus Christi corpori nostro misceri agglutinari aiunt. Cyrill. Alex., lib. iv in Joan., p. 364, et Greg. Nyss., orat. cat. c. 37, eo sanguinem et carnes nostras per transmu- tationem nutriri docent. Justin., apolog. 2, p. 98, sanguinem nostrum ex Christi sanguine, et cor- pus nostrum ex ejus corpore augeri; ex Eucha- ristia augeri et consistere carnis nostræ substantiam. Irenæus, lib. v, cap. 2, n. 2 et 3, illud in nostra membra distribuit; et Origenes, De oratione, p. 95. Plura sunt loca similia apud Patres passim. Quod subjicit Cyrillus de divinæ per Eucharistiam naturæ participatione, idem a diversis Patribus explicatur. Vide Chrysost., hom. 24 in I Cor., p. 256; auctorem librorum De sacramentis, apud Ambros., lib. vi, cap. 1, num. 2 et 3: sed præsertim Hilarium, lib. viii, De Trinit., n. 13 et sqq., et Cyrill. Alex., lib. xi in Joan., ad cap. xvii, 21, et dialog. 1 De Trinit., pag. 407, ubi per Eucharistiam non moralem solum- modo et affectus, sed naturalem divinæ nobiscum naturæ unionem effici aiunt: dum Christi corpus, in quo Verbum Patri natura conjunctum hyposta- tice inhabitat, in membris nostris naturaliter con- junctum recipimus.

(4) Ὡςπερ γὰρ. Particulam γὰρ ex codd. Coisl.

Ζ'. Μὴ πρόσεχε (1) οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ ὄϊνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀσθησίς σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούτω. Μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνης τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφροῦ ἀνευδοιάστως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιώθεις.

Ζ'. Καὶ ὑπαγορεύσει σοι· Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν δύνναμιν, λέγων· Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τράπεζαν οἱ δαίμονες τοῖς ἀνθρώποις ἠτοίμασαν, ἡλισγημένην (2) καὶ μεμιασμένην, καὶ διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμεως· ἀλλὰ μετὰ τὴν σὴν παρουσίαν, ὡ Δέσποτα, ἠτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος λέγῃ Θεῷ· Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἠτοίμασε ἐξεναντίας, ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ ἀντικειμένως (3) τοῖς δαίμοσιν; Καὶ μάλα εἰκότως· ἐκείνη μὲν γὰρ κοινωνίαν ἔσχε δαιμόνων, αὕτη δὲ κοινωνίαν Θεοῦ. Ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου. Ἐλαίῳ ἐλίπανέ σου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ μετώπου, διὰ τὴν σφραγίδά, ἣν ἔχεις τοῦ Θεοῦ· ἵνα γένη (4) ἐκτύπωμα σφραγίδος, ἀγία-

⁹ Vid. cat. 23, num. 10. ¹⁰ Psal. xxii, 5. ¹¹ Malach. i, 7. ¹² Psal. xxii, 5. ¹³ Exod. xxviii, 36. Roe, et Casaub. addidimus. Verbum hic divinum intelligendum est, non nudus Dei sermo, sed secunda sanctæ Trinitatis persona, seu Christus ipse, panis cælestis ut de se ipse testatur, Joan. vi, 51 : quem Cyrillus opponit terrestribus in Veteri Testamento propositionis panibus : alioqui male Cyrillus ex hac sententia concluderet per particulam οὖν, *igitur*, Eucharistiam esse vere corpus et sanguinem Christi. Cumque eucharisticum cibum ad animæ substantiam, ejus utilitatis gratia, pervenire dicat cat. 23, n. 13, id non de corpore Christi, vel de ejus anima, sed solum de Verbo utriusque conjuncto dici potest. Verbum autem divinum angelorum et animæ cibum esse, communis apud omnes Patres oratio. Sæpe in ambiguo vocis hujus ludunt, modo divinum Verbum, modo sermonem et oracula Dei, animam nostram alere dicentes : utrumque verum est. Nam tota vis Eucharistiæ vivifica ex Verbo Dei carnit susceptæ conjuncto deducitur : et totus eucharisticæ manducationis fructus in animæ nostræ conjunctio ne cum Verbo. mysteriorum ejus et verborum meditatione, et ad ea conformatione consistit.

(1) Μὴ πρόσεχε, etc. Hæc verba et sequentia usque ad καταξιώθεις incl. citantur ab auctore libelli inediti, cui titulus Περὶ θείων μυστηρίων, *De divinis mysteriis*, Bib. Reg. cod. 2428, pag. 111, cum his varietatibus. Loco, καὶ τῷ ὄϊνῳ, habet ἢ τῷ ὄϊνῳ, quæ verba desunt in cod. Roe, et Casaub. Post, omittitur vox Χριστοῦ, ut in codd. Coisl, Roe, et Casaub. Voces, εἰ γὰρ καί, etc. usque ad βεβαιούτω incl. in eo libello prætermittuntur. Post τὸ πρᾶγμα adjicitur φάσιν. Loco σώματος, etc. habet post ἀνευδοιάστως, ὅτι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ καταξιώθεις. Deinde sequentia transilit, et immediate subjungit ista ex num. 9, sub initium, καὶ ὅτι, etc.

(2) Ἡλισγημένην. Ita optime restituit Milesius ex codd. Roe et Casaub., quibus consentiunt Coisl. et Genovet., qui tamen postremus habet, εἰλισγημένην. Ante habebatur in impressis, ἡλισγημένην.

VI. Quamobrem ne tanquam nudis (et communibus elementis) panis et vino (Eucharisticis) attende : sunt enim corpus et sanguis Christi, secundum Domini asseverationem ; nam etiamsi illud tibi suggerat sensus, fides tamen te certum et firmum efficiat. ⁹ Ne judices rem ex gustu ; sed ex fide citra ullam dubitationem certus esto, te corporis et sanguinis Christi dono dignatum fuisse.

VII. Cujus rei quæ sit vis, explicabit tibi beatus David, dicens : *Parasti in conspectu meo mensam ex adverso iis qui affligunt me* ¹⁰. Quod autem ait, hujusmodi est : Ante adventum tuum mensam dæmones hominibus apparaverant contaminatam ¹¹, inquinatissimam, et diabolica potestate refertam : verum postquam advenisti, o Domine, *parasti in conspectu meo mensam*. Quando homo Deo dicit : *Parasti in conspectu meo mensam*, quid aliud significat præter mysticam et intelligibilem mensam quam Deus nobis apparavit *ex adverso*, hoc est ex adversa parte, et oppositam dæmonibus ? Et recte quidem : mensa enim illa communionem habebat cum dæmonibus ; isthæc vero cum Deo. *Impinguasti in oleo caput meum* ¹². Oleo caput tuum impinguavit in fronte, per signaculum quod habes Dei, ut efficiaris effigies signaculi ¹³, sanctificatio Dei. *Et calix tuus inebrians me* ¹⁴.

Scirlet. apud Hosium, ἡλιγομένην. Ottob., εἰλιγομένην. Alludit ad verba Malachiæ i, 7, ἄρτους ἡλισγημένους, τράπεζα ἡλισγημένη, ubi nonnulli mss. habent male, ἡλόγημένη. De diabolicæ mensæ, hoc est ciborum idolis consecratorum contaminatione ; vide cat. 3, n. 3, et cat. 19, n. 4.

(3) Καὶ ἀντικειμένως. Deest καὶ Scirlet. Roe, Casaub. Scirletius scriptum habet ἀντικειμένην.

(4) Ἴνα γένη, etc. Roe, et Cas. Ottob. 1 et Genov., ἵνα γένησθε. Scirl. et Ott. 2, ἵνα γένησαι εἰς τύπωμα σφραγίδος ἀγιασμοῦ Θεοῦ. Coisl., ἵνα ἔχῃς σφραγίδος ἐκτύπωμα ἀγιασμοῦ Θεοῦ. Videntur hæc varietates proficisci ex ignoratione testimonii Scripturæ hic recitati ex Exodi cap. xxviii, 32, vel confusione duorum locorum in quibus habetur. In Exodo primum reperitur iisdem verbis quibus hic recitatur in textu, nisi quod pro Θεοῦ habetur Κυρίου· idem locus refertur vel citatur Ecclesiastici cap. xiv, 12 Gr., Vulg. 14, ibique habetur, ἐκτύπωμα σφραγίδος ἀγίασματος, absque Κυρίου. Cotelierius *Ecclesiæ Græcæ monumentorum*, tom. III, in notis ad pag. 116, multas Patrum in hoc textu legendo varietates notat, quæ ad rem nostram nihil attinent. Tantum monemus, auctorem ad sacramentum chrismatis, quo frons oleo, et anima divino caractere signatur, transferre mysterium laminæ sacerdotalis, fronti summi pontificis impositæ ; in qua exarata erant hæc verba secundum LXX, Ἁγίασμα Κυρίου, seu, ut legit Cyrillus, Θεοῦ, *Sanctum Domini*. Eadem quoque comparatione utitur Bacchiarius, epistola ad Januarium, in qua multa habet Cyrillo nostro catechesi secunda similia ; et Amalarius, lib. i *Ecccl. off.*, cap. 27. Sed observandum LXX ita vertisse, ut supponant laminam signaculi alicujus impressione supradictis litteris notatam fuisse : cum ex Vulgata *cælatoris opere* sculptæ fuerint in auro. Quamobrem comparatio a Cyrillo instituitur, ex una parte inter signaculum quo lamina impressa est ; et signaculum chrismatis in fronte baptizati, vel characterem Sacramenti in ejus anima impressum : et ex alia, inter hanc et illam.

quasi optimus ¹⁴. Vides hic cum calicem dici, quem A eum sumpsisset Jesus in manus et gratias egisset, **322** dixit: *Hic meus est sanguis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum* ¹⁵.

VIII. Idcirco et Salomon eam gratiam in Ecclesiaste significans ait ¹⁶: *Veni, comede in lætitia panem tuum* (spiritualem panem. *Veni*: vocat nimirum salutari, et quæ beatos facit, vocatione), *et bibe vinum tuum in corde bono*: vinum spirituale. *Et oleum super caput tuum effundatur*: (viden', quemadmodum etiam mysticum chrisma designet?) *Et omni tempore sint tua vestimenta candida, quia Deo accepta sunt opera tua*. Prius enim quam ad gratiam accederes, *vanitas vanitatum* ¹⁷ erant opera tua. ¹⁸ Postquam vero exuisti vetera vestimenta, et ea B quæ sunt spiritualiter candida induisti, semper te candidis vestitum esse oportet. Non hoc dicimus, quod vestibis albis te semper indui necesse sit; sed quæ vere alba sunt et splendida (et spiritualia), his te indutum oportet, et juxta beatum Isaiam dicas: « Exsultet anima mea in Domino; induit enim me vestimento salutaris, et tunicam lætitiæ circumposuit mihi ¹⁹. »

IX. Isthæc edoctus et certissima imbutus fide quod qui videtur panis, panis non est, tametsi gustu sensibilis sit, sed corpus Christi; et quod videtur vinum, vinum non est, etiamsi ita gustui videatur, sed sanguis Christi; quodque ea de re antiquitus in Psalmis aiebat David: *Et panis cor hominis confirmat, ut exhilaret faciem in oleo* ²⁰: ²¹ *confirma cor tuum, panem illum tanquam spiritualem C sumens, et animæ tuæ faciem exhilara*. Quam utiliam faciem relectam habens in pura conscientia, gloriam Domini velut in speculo contemplans ²², eas

¹⁴ Psal. xxii, 5. ¹⁵ Matth. xxvi, 28. ¹⁶ Eccle. ix, 7 sqq. ¹⁷ Eccle. i, 4, ¹⁸ Vide Procat. num. 3. ¹⁹ Isa. lxi, 10. ²⁰ Psal. ciii, 15. ²¹ Vid. sup. num. 4. ²² II Cor. iii, 18.

sigilli effigiem reddente, et animam hominis quæ signaculi sive in fronte sive in anima impressi similitudinem in moribus reddere debet: ut quemadmodum lamina exhibebat verba, *Sanctum Domini*; ita anima sanctam, et sacerdotali quadam consecratione votam se Deo, dignis moribus probet.

(1) *Ἡρὶν γάρ*, etc. Ea verba usque ad ἀποδυσάμενον incl. propter repetitas voces, ποιήματά σου, prætermittuntur in cod. Sciret. et ed. Morel. In codd. vero Coisl. Roe, et Casaub. eorum loco habentur repetita hæc verba: *Nūn εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου*. Post, participia, ἀποδυσάμενον et ἐνδυσάμενον, quæ in editis et aliis codd. in recto casu habentur, ex Ottob. cod. et Morel. editione accusativo reddidimus; quanquam non unus est locus in Cyrillo, quo primis verbis non respondet sequentium constructio. Vide cat. 15, n. 33. Ex codd. Ottob. Coisl. Roe, et Casaub., πνευματικῶς posuimus pro πνευματικά.

(2) *Καὶ πνευματικά*. Has voces uncinis inclusimus, cum desint in codd. Coisl. Roe, Casaub. Sciret.; habentur tamen in ed. Morelii, et versione Grod. Mihi additamentum ac glossamentum olent.

(3) *Καὶ ὅτι περὶ τούτου*, etc. Hæc usque ad ὁ γέννησέν σε excl. citantur in jam commemorato *Ἡερὶ θείων μυστηρίων* libello, continenter cum verbis n. 6, quæ indicavimus nota 4 p. 1101, omittit porro

σµα Θεοῦ. Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον. Ὅρας ἐνταῦθα ποτήριον λεγόμενον, ὃ λαβὼν Ἰησοῦς μετὰ χειρᾶς, καὶ εὐχαριστήσας, εἶπε· Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν.

Ἡ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν ταύτην αἰνιττόμενος τὴν χάριν, ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγει· Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ τὸν ἄρτον σου (τὸν πνευματικὸν ἄρτον. Δεῦρο, καλεῖ τὴν σωτήριον καὶ μακαριοποιὸν κλησίαν), καὶ πλε τὸν οἶνόν σου ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ (τὸν πνευματικὸν οἶνον), καὶ ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχέισθω (ὄρας αὐτὸν, καὶ τὸ μυστικὸν αἰνιττόμενον Χρῖσμα;) καὶ διὰ παντὸς ἔστω σου τὰ ἱμάτια λευκά, ὅτι εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Ἡρὶν γάρ (1) προσέληθης τῇ χάριτι, ματαιότης ματαιότητων ἦν τὰ ποιήματά σου. Ἀποδυσάμενον δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενον τὰ πνευματικῶς λευκά, χρῆ λευκισθῆναι διαπαντός. Οὐ πάντως τοῦτο λέγομεν, ὅτι σε δεῖ λευκά ἱμάτια προβεβλήσθαι ἀεὶ· ἀλλὰ τὰ ὄντως λευκά καὶ λαμπρὰ [καὶ πνευματικὰ (2)], ἀναγκαῖόν ἐστι περιβεβλήσθαι, ἵνα λέγῃς κατὰ τὸν μακάριον Ἠσαΐαν· Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκέ μοι.

Θ. Ταῦτα μαθὼν, καὶ πληροφορηθεὶς ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστίν, εἰ καὶ τῇ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ· καὶ ὅτι περὶ τούτου (3) ἔλεγε πάλαι ὁ Δαβὶδ ψάλλων· Καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει, τοῦ ἱλαρῶναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ· στηρίζου (4) τὴν καρδίαν, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ· καὶ ἱλάρουνον τὸ τῆς ψυχῆς σου πρόσωπον. Ὁ γέννησέν σε ἀνακαλυμμένον ἔχοντα ἐν καθαρχῇ συνειδήσει, τὴν δόξαν (5) Κυρίου κατοπτριζό-

verbum πάλαι: cum codd. Coisl. Sciret. Roe, Casaub. et vocem ψάλλων.

(4) *στηρίζου*, etc. Aliter in libello prælato, *στηρίζων τὴν καρδίαν, καὶ μεταλαμβάνων πνευματικῶς, ἱλαρῶνων* (leg. ἱλάρουνον) *τὸ τῆς ψυχῆς πρόσωπον· Confirmans cor [tuum] et spiritualiter participans, hilara animæ vultum.*

(5) *Ἐν καθαρχῇ συνειδήσει, τὴν δόξαν*, etc. Ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. 1 et Grod.; at in Ottob. est *κατοπτριζομένην ἐργάζεσθαι*. *Ecquis, amabo, sensus erat in isti quæ ante legebantur: Ἐν καθαρχῇ συνειδήσει, τεθεασθαι τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένην, ἐργάζεσθαι ἀπὸ δόξης, etc.?* Clarius nullo, sed brevius in codd. Sciret. Ottob. 2, Genoves., *Ἐν καθαρχῇ συνειδήσει θεασθαι αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· Ut possis in pura conscientia ejus gloriam videre, in Christo Jesu*. Loco ἐργάζεσθαι quod ex Coisl. Roe, Casaub. scripsimus pro ἐργάζεσθαι, forte legendum ἔλκεσθαι, *trahi*, ut est in Cosima Aegyptio lib. ii, pag. 256, qui hunc locum Pauli de Eucharistia interpretans, ait nos gloriosum Christi corpus participando, tanquam in speculo gloriam Domini contemplari; eaque participatione nos gloriam æternam vitæ attrahere ex gloria illa Domini, cujus participes sumendo corpus ejus efficimur: ἐσελκόμενοι δόξαν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης. Quia nimirum sacris

μενον, ἔρχεσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν· ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ τῷ Κυρίῳ (1) ἡμῶν. ᾗ ἡ τιμὴ, καὶ κράτος, καὶ
δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

mysteriis, quæ sunt futuræ in Christo gloriæ
symbola, communicamus, ut eam olim gloriam
consequamur.

(1) Ἰησοῦ Κυρίῳ. Articulum ex codd. Scirlet. Roe,
et Casaub. adjicimus, ut est in fine *Procat.* et *cat.*

ex gloria in gloriam, in Christo Jesu Domino no-
stro, cui honor et potestas, et gloria in sæcula sæ-
culorum. Amen.

4, 6, 10, 17. Pro ᾗ. Scirlet. τῷ ἡ. Idem cum Ottob.
2 Coisl. et Roe, omittit voces, τιμὴ καὶ κράτος
καὶ. Ottob. 1, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾗ
τιμὴ καὶ κράτος, Ἀμήν.

923

CATECHESIS VICESIMA TERTIA.

MYSTAGOGICA V.

DE SACRA LITURGIA ET COMMUNIONE.

ADMONITIO.

I. In hac institutione omnium postrema exponit Cyrillus singulas sacrificii incruenti partes, quas brevibus ac dilucidis expositionibus illustrat, et communicandi ritus ac modum. Omissis quæ ad initium liturgiæ pertinebant, ea tantum recenset, quæ, pñsis iis omnibus quibus sacro interesse jus non erat, actioni sive Missæ fidelium propria erant.

II. Incheat ab manuum ablutione sacerdotis et presbyterorum, diacono ministrante facta : quam munditiei animarum symbolum esse docet (num. 2). Deinde de osculo pacis, animorum reconciliationis signo, dicit (num. 3). Sacerdotis hortationem ad elevanda sursum corda, et gratias Deo agendas, populique consentientem responsionem, pie edisserit (num. 4 et 5). Tum meminit orationis a sacerdote fusæ ad grates Deo de omnibus bonis agendas : in qua novem angelicorum ordinum recensio (num. 6). Deinde hymni trisagii a toto populo decantati : ac demum invocationis Spiritus sancti, ad convertendum panem in corpus Christi, et vinum in ejusdem sanguinem (num. 8). Perfecto incruento sacrificio, fiunt super sanctam propitiationis hostiam, primum obsecrationes pro omnibus omnium necessitatibus ; deinde memoria defunctorum : in qua rogatur Deus, ut sanctorum precibus orationem nostram acceptam habeat ; et pro cæteris defunctis ad eorum levamen Dei clementia exoratur (num. 9). Obiter utilitatem precum pro defunctis, adversum multos qui ea de re dubitantes quærebant, tuetur, et apposito exemplo declarat (num. 10). Ad explanandam postea orationem Dominicam aggreditur, cujus singulas partes mira brevitate et facilitate interpretatur (num. 11-18). Quartam, quæ de pane substantiali est, de Eucharistia exponit (num. 15). Refert sacerdotis vocem, Sancta sanctis, et populi respondentis verba : et cantoris invitationem ad communionem sumendam, per versiculum psalmorum (num. 19). Habitum corporis et animi præscribit (num. 20), quo ad sacra mysteria accedendum ; ac sumendum manu, deinde oculis et ori admovendum Christi corpus ; sanguisque Christi prono corpore adorandus, et sumendus ex calice. Tandem commendata præceptorum suorum custodia, et non interrumpenda sacrorum participatione, fausta precatione catechesim concludit (num. 21 et 22). Habita est, ut putamus, feria sexta post Pascha.

III. Catechesis hæc unum est ex præcipuis ecclesiasticæ antiquitatis monumentis ; nec ullum est ea ætate, in quo plures veteris liturgiæ et communionis sacræ ritus addiscantur, asserantur, et explanentur. Quædam autem ad liturgiam a sancto Cyrillo explicatam observationes a nobis præmittendæ. Primo, etsi non negem, imo vero confiteri necesse sit, multo his temporibus breviorum ac simpliciorum liturgiæ actionem existisse, quæ novis subinde orationibus, cæremoniis, et ritibus accessione temporum increverit ; haud tamen existimandum omnes ad unam cæremonias, preces et actiones sacrificii a Cyrillo memoratas esse. Nam nihil hic de salutationibus crebris episcopi ad populum ; nihil de oblatione donorum ad altare, et precibus quibus Deo offeruntur ; nihil de evangelicæ cænæ et sacrorum verborum recitatione dicit ; nihil de signis crucis super dona consecranda vel consecrata factis ; nihil de hostiæ elevatione, et divisione ; nihil de precibus ante communionem, et communionis administrandæ formula ; aliisve ritibus, quos ex hujus ætatis et superiorum monumentis, in actione sacrificii hoc tempore usurpatos fuisse dubitare non possumus.

IV. Secundo, quam hic recenset liturgiam sine dubio Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuit. Quam porro nunc habemus sub nomine sancti Jacobi, eique asseritur ab Trullano concilio, canone 32, hæc longinquo tempore in hujus Ecclesiæ usu fuit ; eratque constanter Caroli Magni Francorum regis temporibus, multisque postea sæculis ; donec Constantinopoli patriarchæ Ecclesiæ suæ liturgiam 324 apud omnes Græci ritus Ecclesias, partim suasionem, partim minis recipi coegerunt, antiquatis cæteris singularum Ecclesiarum propriis. At nostra sancti Jacobi liturgia in multis a Cyrilliana disconvenit : quæ tamen varietates sunt vel rerum a Cyrillo prætermisissarum, vel addi-

tamentorum sive in verbis, sive in ritibus, quæ a Cyrilli temporibus sacræ actioni accessere; vel tandem formularum sacrarum, quæ aliis verbis a Cyrillo atque in liturgia sancti Jacobi referuntur: quorum nonnulla in nostris animadversionibus notavimus. Cætera prorsus conveniunt: ut idem prorsus liturgiæ corpus observes; quanquam, ut in hujusmodi rebus fieri solet, nonnullis incrementis et varietatibus mutatum. Fatendum tamen pauca admodum esse apud Cyrillum, quæ liturgiæ sancti Jacobi ita proprio sint, ut in aliis liturgiis Græcis eodem modo non reperiantur. Ratio est, quod summas liturgiæ partes tantum Cyrillus persecutus sit, quæ in omnibus ecclesiis, Græcis saltem, communes erant.

V. Tertio, multa in Cyrilliana liturgia communia sunt cum ea liturgia quæ in *Constitutionibus apostolicis*, lib. II, cap. 57, et lib. VIII, cap. 5 et 6 et sqq. ex integro describitur: si tamen una et eadem est, quæ in libro secundo et quæ in octavo habetur; nam nonnulla inter diversos illos locos deprehendi varietas potest. Jam a multis ante nos est observatum, *Constitutiones apostolicas* ad usum Palæstinæ et Hierosolymitanæ Ecclesiæ magnam partem expressas esse: quod novis, si hujus rei locus esset, observationibus illustrare possemus. Certe nonnullis locis major est Cyrillianæ liturgiæ, cum illa *Constitutionum apostolicarum*, quam cum sancti Jacobi liturgia similitudo; sed vicissim aliis in partibus, magis ad hanc quam ad illam accedit Cyrilliana. Nihil id mirum videbitur ei, qui *Constitutiones apostolicas* non ex unius Ecclesiæ, sed ex plurium consuetudinibus expressas esse meminerit. Tres illas liturgias in notis nostris sæpe comparavimus.

VI. Quarto, circa communionis ritus pauca sunt nobis observanda. Nam quod separatim corpus Christi et sanguis ex calice præbeantur, licet hodiernæ Græcorum consuetudini, sacrum panem sanguine intinctum in cochleari jam a sæculo XI præstantium, adversetur; antiquus illis temporibus Græcæ et Latinæ Ecclesiæ mos fuit: quem ab Hierosolymitanis sæculo undecimo medio constanter retentum gratulatur Humbertus cardinalis, adversus Græcorum calumnias scribens, *Bib. PP. Lugd. t. XVIII*, p. 397. Quod corpus Christi in manus daretur, communis quoque Ecclesiarum omnium usus. Quod autem Cyrillus manus ita conformari præcipiat, ut læva manus dexteræ sacrum corpus recepturæ supponatur: id est quod Græci volunt, dum manus in figuram crucis componi jubent. Ita conc. Trull. can. 101, Joan. Damasc. lib. IV *De fide*, cap. 13, προσέλωμεν σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες. Nihil quoque dicam de responsione communicantis, *Amen*, ad veterem et simplicem distribuendæ communionis formulam, *Corpus Christi*, et *Sanguis Christi*; qua communicans assentitur veritati realis præsentis Christi corporis et sanguinis sibi dati. Sed quod Cyrillus præcipit, ut antequam ore sumatur panis sacer, oculis admoveatur; utque postquam fuerit ex calice epotus Christi sanguis, collectus digitis adhærens labiis mador, oculis, fronti et sensibus applicetur; id cum singulare forte videri possit, aliorum auctorum exemplis est confirmandum.

VII. Ac primo Joan. Damascenus loco jam laudato non oculos solum, sed et labia per osculum, et frontem, Christi corpori admoveeri præcipit: Τοῦ ἐσταυρωμένου τὸ σῶμα ἐπιθεζόμεθα καὶ ἐπιθέντες ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖλη καὶ μέτωπα, τοῦ θεοῦ ἀνθρακος μεταλάβωμεν. *Crucifixi corpus recipiamus; applicantesque oculos labia, et frontem, divinum carbonem sumamus.* Theodoretus: in *Cant.* I, 1: *Consideret quomodo in tempore mysteriorum Sponsi membra suscipientes osculamur et circumplectimur, et oculis imponimus.* Ejus moris antiqui testis est Theodorus Phurnes apud Allat. lib. III, *De consensu, etc.* cap. 15. De altero usu, collectum e labiis post sumptionem calicis madorem oculis, fronti, et reliquis sensibus adhibendi; eum Hierosolymis singularem non fuisse ritum nonnulla monumenta suadent. Nam Cyrill. Alexandr., lib. II *Glaphyrorum in Exodum*, pag. 278 et 271, de Christi sanguine a fidelibus sumpto explicans figuram sanguinis agni, domorum postibus illiti, ait portas nostras, hoc est, sensus, Christi sanguine liniiri; θύρας δὲ νοήσεις τὰς ἐν ἡμῶν αἰσθήσει... per quas invadit dæmon, nisi Christi sanguine liniantur; οὐ γὰρ ἦσαν καταχερισμένα τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Quem locum sane præ oculis habuisse videtur Theodorus Balsamon, cum in epistola *De jejuniis* (num. 14) Coteler. *Monum.* tom. II, pag. 503, scriberet: Τῇ αἵματι καὶ τῷ σώματι Χριστοῦ τὰς τῶν αἰσθητικῶν πνευμάτων χεῖρες χεῖρες χεῖρες καὶ ἀγιαζόμενοι. *Inungentes et sanctificantes sensuum nostrorum januas sanguine et corpore Christi.* Theodorus Studita hunc morem videtur respexisse, dum ait serm. 46: *Neve oculi Augusto sanguine piati efferum cernunt.* Eum quoque præ oculis habuisse censeo Apollinarem seu quisquis est auctor *Tragædiæ Christi patientis*, apud Naz., tom. II, 325 pag. 272, aïens, centurionem qui latus Christi perfodit, et clamavit: *Filius Dei erat iste*; sanguinem e Christi latere profluentem manibus collegisse, et oculis applicuisse.

Ἀρύεται τε χερσὶ κρουνοῦ, καὶ κόρας
Ἐχρυσεν, ὡς ἔοικεν, ὡς ἀγνισμ' ἔχη.
E fonte manibus haurit, et inunxit pupas,
Ita ut decebat, sanctitatem inde expetens.

Nihil Rivetum moror, qui uti superstitiosum et præter Scripturas traducit hunc a Cyrillo, de quo agimus, commendatum morem. Eodem jure omnes ante laudatos auctores accuset. Accuset Gorgoniam, Gregorii Nazianzeni sororem, quæ corporis et sanguinis Christi particulas, propriis lacrymis mistas, medicinæ in modum laborantibus artibus applicuit: accuset et Gregorium fra-

trem, qui hoc in sorore uti præcipuum fidei et fiduciæ in Deum specimen, a Deo ipso per restitutionem sanitatis remuneratum, refert et laudat orat. 11, pag. 187.

VIII. Hanc catechesim contulimus cum codicibus supra notatis: quorum e numero eximendus Coislinianus, qui in extrema pagina, tædio forte librarii, hujus orationis solum titulum continet. Insuper eam contendimus cum fragmentis a Nicone monacho in Pandecte, Eustratio, et auctore libelli Περὶ Θεῶν μυστηρίων citatis. Caret titulo et argumento in omnibus exemplaribus. Eum quem ipsa argumenti ratio postulabat, effinximus. Notarum crebritatem et prolixitatem excusabit lector propter rei tractatæ dignitatem et ubertatem. Unum est quod in dissertationem tertiam rejecimus, quod nimirum pertinet ad invocationem Spiritus sancti in consecratione apud Græcas Ecclesias usitatam.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Ε'

Ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς Ἐπιστολῆς· Διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν, καὶ πάντα δόλον, καὶ καταλαλιάν, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS MYSTAGOGICA V.

Ex Epistola Petri catholica: *Idcirco deponentes omnem immunditiam, et omnem dolum ac detractionem* ²³, et quæ sequuntur.

A'. Τῆ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἐν ταῖς προλαβούσαις συνάξεσιν, ἀρκούντως ἀκηκόατε περὶ τε (1) βαπτίσματος, καὶ χρίσματος, καὶ μεταλήψεως σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ· νῦν δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς μεταβαίνειν ἀναγκασίον, σήμερον τὴν στεφάνην ἐπιθήσονται τῇ πνευματικῇ ὑμῶν τῆς ὠφελείας οἰκοδομῆ.

B'. Ἐωράκατε τοίνυν τὸν διάκονον τὸν νίψασθαι διδόντα τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ πρεσβυτέροις. Οὐ πάντως δὲ ἐδίδου διὰ τὸν σωματικὸν ῥύπον· οὐκ ἔστι τοῦτο. Οὔτε γὰρ ῥύπον σώματος ἔχουτες, τὴν ἀρχὴν εἰσήειμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ σύμβολόν ἐστι, τοῦ δεῖν ὑμᾶς καθαρεύειν πάντων ἁμαρτημάτων καὶ ἀνομιμάτων, τὸ νίψασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ χεῖρες σύμβολον πράξεως· νίψασθαι ταύτας, τὸ καθαρὸν δηλονότι καὶ ἄμωμον τῶν πράξεων αἰνιττόμεθα. Οὐκ ἤκολασας τοῦ μακαρίου Δαβὶδ αὐτὸ τοῦτο μυσταγωγούντος (2), καὶ λέγοντος, Νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε; Οὐκοῦν τὸ νίψασθαι τὰς χεῖρας, τοῦ ἀνυπεύθυνον εἶναι ἁμαρτήμασι σύμβολόν ἐστιν.

²³ 1 Petr. II, 1. ²⁴ Psal. xxv, 6.

(1) Περὶ τε. Scripsimus τε loco articuli τοῦ, ex Roe et Casaub. quia sequentes voces sine articulo scriptæ.

(2) Αὐτὸ τοῦτο μυσταγωγούντος. Roe, et Cas., αὐτὸ τοῦτό σε μυσταγωγούντος, hoc ipsum te docet.

(3) *Diaconum sacerdoti, etc. aquam porrigentem.* Diaconus aquam in manus sacerdoti fundebat per omnes Ecclesias (Latinas) Romana excepta, ex auct. *Quæstion. in Vetus et Novum Test.* apud Aug. tom. III, Append. quæst. 101. In *Constitutionibus* vero apostolicis id officium subdiaconis fungitur: idque in Ecclesia Parisiensi observabatur, teste Fortunato in *Vita sancti Marcelli*, apud Surium, 1

A I. Abunde in præcedentibus synaxibus, Deo clementer largiente, audivistis tum de baptismate, cum de chrismate, et sumptione corporis et sanguinis Christi: nunc ad ea quæ consequuntur transgredi nos oportet, hodie spirituali institutionis vestræ ædificio coronidem imposituros.

B II. Vidistis igitur diaconum sacerdoti et presbyteris altare Dei circumstantibus aquam abluendis manibus porrigentem (3). Nullatenus vero propter corporeas sordes extergendas dabat. Non, inquam, propterea; neque enim corporis sordes gerentes, initio ecclesiam ingressi eramus (4). At ea manuum ablutio symbolum est, mundos vos ab omnibus peccatis et prævaricationibus esse debere. Cum enim manus symbolum sint actionis, iis lavandis, puritatem operum eorumque ab omni reprehensione immunitatem significamus. Non audisti beatum David hoc nobis mysterii aperientem, aientemque: *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine* ²⁴? Itaque quod manus abluuntur, signum est immunitatis a peccatis.

Novemb., num. 3 et 4. Nihil de ejusmodi lotionem in sancti Jacobi liturgia.

(4) *Initio ecclesiam ingressi eramus, τὴν ἀρχὴν εἰσήειμεν.* Verti etiam potest, *ecclesiam prorsus ingressi essemus.* Hæc enim elegans usurpatio vocis τὴν ἀρχὴν. Notus, me silente, ecclesiam illotis manibus non adeundi usus: cui comparati erant præ foribus ecclesiarum dispositi fontes. Quod autem aliqui id de presbyteris solum dictum a Cyrillo putant, non assentior: quod nemo in ecclesiam, multo minus qui communicaturi erant, illotis manibus accedere auderet, etiamsi magna necessitate premeretur, ut ait Chrysost., hom. 22, ad pop. Antioch., pag. 260.

III. Deinde clamat diaconus : *Vox invicem susci- A*
pitate, osculemurque mutuo (1). Ne osculum illud ar-
 bitrare ejusdem ordinis ac moris esse, qualia illa
 sunt quæ inter communes amicos in foro frequen-
 tantur. Non est hujusmodi osculum istud; animas
 enim mutuo conciliat et miscet, atque omnem illis
 injuriarum oblivionem spondet. Signum igitur est
 osculum hoc, animas sibi invicem admisceri, et
 omnem injuriarum memoriam ablegare. Propterea
 Christus aiebat : *Si offeras munus tuum ad altare,*
et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid
adversum te ; relinque munus tuum ad altare, et vade
prius ac reconcilieris fratri tuo, et tunc accedens offer
munus tuum ²⁵. Igitur osculum reconciliatio est ; et
 propterea sanctum, sicut alicubi beatus Paulus cla-
 mabat dicens : *Salutate invicem in osculo sancto* ²⁶ ;
 et Petrus : *In osculo charitatis* ²⁷.

IV. Postea clamat sacerdos : *Sursum corda* (2). Vere
 enim in hac per quam maxime tremenda hora, cor
 sursum habere oportet ad Deum, et non deorsum
 circa terram et terrena negotia. Idem igitur est ac
 si præcipiat sacerdos, ut omnes circa illam horam
 deponant curas vitæ hujus et domesticas sollicitu-
 dines, habeantque sursum in cælo cor ad clemen-
 tem Deum. Deinde respondetis : *Habemus ad Domi-*
num ; ei præcepto per eam quam pronuntiatu confessionem
 assentientes. Nemo igitur ita comparatus
 adsit, ut, cum ore dicat, *Habemus ad Dominum,*

²⁵ Matth. v, 23, 24. ²⁶ I Cor. xvi, 20. ²⁷ I Petr. v, 14.

Facies quoque ante communionem abluebatur ex
 Chrysost. et Augustino.

(1) *Vos invicem suscipite*, etc. Ita vertimus, ἀπο-
 λάβετε, quod significare potest vel, *gestu corporis et*
complexu apprehendite, vel, *animis gratulanter acci-*
pitate, ut socios et fratres, dimissis jam extraneis. In
 liturgia sancti Jacobi, post dimissionem catechu-
 menorum, jubet diaconus ut fideles se quisque re-
 cognoscant, ἀλλήλους ἐπίγνωτε. Iterumque post illud
 adoluitum, hymni cherubici cantum, donorum ad-
 missionem in altari, recitationem symboli, indicit
 diaconus osculum pacis, his verbis : Ἀγαπήσωμεν
 ἀλλήλους ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. *Amemus nos mutuo in*
Spiritu sancto. Una monitio Cyrilliana ambarum
 vicem adimplet ; ac forte ex divisione illius natæ
 sunt ambæ illæ in Hierosolymitana liturgia. In *Con-*
stit. apostol., lib. viii, cap. 11, una est monitio :
 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. *Salutate*
vos mutuo in osculo sancto. Hæc autem præcedit,
 non subsequitur, ut apud Cyrillum, manuum ablu-
 tionem, nisi quid turbatum sit ; nam alioqui non
 idem est omnino precum ac rituum ordo lib. ii, c.
 37, ac lib. viii, cap. 9, 10, 11, 13. In omnibus Græ-
 cis Ecclesiis, et Latinis fere omnibus præter Afri-
 canam et Romanam, et quæ Romanos ritus seque-
 bantur, dabatur osculum pacis ante consecratio-
 nem ; cum in Africana et Romana Dominicam ora-
 tionem sequeretur.

(2) *Sursum corda*. Sanctus Euthymius, qui in
 Hierosolymitano tractu vivebat sæculo quinto, dice-
 bat : Ἄνω στήσωμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας. *Attol-*
lamus mentem et corda. Quod refertur vitæ ejus ab
 nostro Bern. de Mautfaucou inter *Analecta Græca*
 editæ pag. 62. Eadem est sancti Jacobi liturgiæ for-
 mula. At in *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 12, præ-

Γ. Εἶτα βοᾷ ὁ διάκονος Ἀλλήλους ἀπολάβετε,
 καὶ ἀλλήλους ἀσπαζώμεθα. Μὴ ὑπολάβῃς τὸ φιλή-
 μα ἐκεῖνο σύνηθες εἶναι τοῖς ἐπ' ἀγορᾶς γινομένοις
 ὑπὸ τῶν κοινῶν φιλῶν. Οὐκ ἔστι (3) τοίνυν τοιοῦτον
 τὸ φιλήμα. Ἀνακίρνησι τὰς ψυχὰς, ἀλλήλαις, καὶ
 πᾶσαν ἀμνησιδικίαν αὐταῖς μνηστεύεται. Σημεῖον
 τοίνυν ἐστὶ τὸ φιλήμα, τοῦ ἀνακραθῆναι τὰς ψυχὰς,
 καὶ πᾶσαν ἐξορίζειν μνησιδικίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Χρι-
 στὸς ἔλεγεν Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ
 θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός
 σου ἔχει τι κατὰ σοῦ· ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ
 θυσιαστήριον, καὶ ὑπάγε πρῶτον, καὶ διαλλά-
 γηθι (4) τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε προσελθὼν,
 πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. Οὐκοῦν τὸ φιλήμα δια-
 λαγή ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἅγιον· ὡς πού ὁ μακάριος
 Παῦλος ἐδόξα λέγων. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φι-
 λήματι ἁγίῳ· καὶ Πέτρος (5) Ἐν φιλήματι ἀγάπης.

Δ'. Μετὰ τοῦτο βοᾷ ὁ ἱερεὺς. Ἄνω τὰς καρδίας.
 Ἀληθῶς γὰρ, κατ' ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν
 δεῖ ἄνω ἔχειν τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μὴ κάτω
 περὶ τὴν γῆν καὶ τὰ γῆϊνα πράγματα. Δυνάμει τοί-
 νυν ὁ ἱερεὺς προστάττει (6), κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν
 πάντα ἀφιέναι φροντίδας βιωτικὰς, μερίμνας τὰς
 κατ' οἶκον, καὶ ἔχειν ἐν οὐρανῷ τὴν καρδίαν πρὸς
 τὸν φιλόανθρωπον Θεόν (7). Ἐἶτα ἀποκρίνεσθε. Ἐγο-
 μεν πρὸς τὸν Κύριον· τούτῳ συγκατατιθέμενοι, δι'
 ὧν ὁμολογεῖτε. Μηδεὶς δὲ τοιοῦτος παρέστω, ὡς στό-
 ματι μὲν λέγειν, Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον· τῇ δὲ

C scribitur hæc, Ἄνω τὸν νοῦν, *Sursum mentem*. Huic
 exclamationi præit in liturgiis fere omnibus Græcis
 et in *Constit. apostolicis* salutatio sacerdotis ad po-
 pulum : *Gratia Dei omnipotentis, et charitas Do-*
mini Jesu Christi, et communicatio Spiritus sancti,
sit cum omnibus vobis ; cum responsione populi : Et
cum spiritu tuo. Quæ sane antiqua, et e Chryso-
 stomi temporibus salutatio, a Cyrillo siletur.

(3) Οὐκ ἔστι, etc. Paulo aliter Roe, et Casaub.,
 Οὐκ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον· ἀλλὰ τοῦτο τὸ φιλήμα ἀνα-
 κίρνησι, etc. : *Non est hoc ejusdem modi ; verum hoc*
osculum, etc. Post, loco μνηστεύεται, iid., μνη-
 μονεύεται, in memoriam revocat.

(4) Καὶ διαλλάγηθι. Conjunctio καὶ abest a codd.
 Roe et Cas. Grod. et sacro textu ; qui πρῶτον se-
 parant ab ὑπάγε, et cum διαλλάγηθι conjungunt. Ex
 hac Cyrilli observatione colligi potest osculum pa-
 cis ante datum fuisse, quam dona ad altare admo-
 verentur ; ex veteri consuetudine, testata a Justino,
 apol. 2, pag. 97, *Constit. Apost.*, lib. viii, cap. 12,
 concil. Laod, can. 19, etc. Contra in liturgia sancti
 Jacobi ante osculum pacis offeruntur ad altare
 dona. Varia erat super hac re Ecclesiarum con-
 suetudo.

(5) Καὶ Πέτρος, etc. Codd. Roe et Casaub. ad-
 dunt, ἀσπάσασθε ἀλλήλους, ante ἐν φιλήματι, ut est
 apud Petrum.

(6) Προστάττει. Revocamus lectionem Morelii.
 Nam in Prevotio et sqq. edd. legitur male, προτάτ-
 τει.

(7) Θεόν. Nomen hoc ascripsimus ex codd. Roe,
 Cas. et Grod. quanquam etiam n. 10, in simili
 phrasi omittatur in multis exemplaribus, ita ut
 Deum hoc titulo ὁ φιλόανθρωπος compellare videat-
 tur.

διανοίᾳ, περὶ τὰς βιωτικὰς ἔχειν τὸν νοῦν φροντισίας. Πάντοτε μὲν οὖν Θεοῦ μνημονευτέον· εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδύνατον, κατ' ἐξείνην μάλιστα τὴν ὥραν τοῦτο φιλοτιμητέον.

Ε'. Εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει· Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ὅντως γὰρ εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ὅτι ἀξιόους ὄντας ἡμᾶς ἐκάλεσεν εἰς τὴν τηλικαύτην χάριν· ὅτι ἐχθρούς ὄντας ἡμᾶς κατήλλαξεν ὅτι Πνεύματος υἰοθεσίας κατηξίωσεν. Εἶτα λέγετε· Ἄξιον καὶ δίκαιον. Εὐχαριστοῦντες γὰρ ἡμεῖς ἄξιον ποιοῦμεν πρᾶγμα καὶ δίκαιον· αὐτὸς δὲ οὗ δίκαιον, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δίκαιον ποιῶν, ἡμᾶς (1) εὐηργέτησε, καὶ τηλικούτων ἡξίωσεν ἀγαθῶν.

Ζ'. Μετὰ ταῦτα, μνημονεύομεν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης· ἡλίου καὶ σελήνης. ἀστρων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως λογικῆς τε καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου· ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν χειρουδῶν τῶν πολυπροσώπων (2)· δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ Δαβὶδ. Μεγαλύνετε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί. Μνημονεύομεν καὶ (3) τῶν σεραφίμ, ἃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐθεάσατο Ἰσαίας, παρεστηκότα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ· καὶ ταῖς μὲν δυοὶ πτέρυξι κατακαλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυοὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυοὶ πετόμεκα, καὶ λέγοντα. Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβῶθ. Διὰ τοῦτο γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν σεραφίμ θεολογίαν (4) ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνωδίας ταῖς ὑπερκοσμίαις γενώμεθα στρατιᾶς.

Ζ'. Εἶτα, ἀγιασάντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων, παρακαλοῦμεν (5) τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὰ

A cogitatione mentem habeat hujus vitæ curis occupatam. At enim omni tempore memores esse nos oportet Dei. Quod si propter humanam imbecillitatem impossibile sit, illa tamen maxime hora hoc studiose enitendum est.

V. Post hæc sacerdos ait: *Gratias agamus Domino*. Vere enim grates agere debemus, quod cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; quod inimici cum essemus nos reconciliavit²⁸; quod Spiritu **327** adoptionis est dignatus²⁹. Ad hæc vos subjicitis: *Dignum et justum*. Dum enim gratias agimus, dignam rem agimus et justam: ipse autem non juste, sed præter justum agens, nobis benefecit, et tantis bonis nos dignos effecit.

VI. ³⁰ Facimus deinde mentionem cæli, et terræ (6), et maris; solis et lunæ; astrorum, et totius creaturæ tam ratione præditæ quam carentis, visibilis et invisibilis; angelorum, archangelorum, virtutum, dominationum, principatum, potestatum, thronorum; cherubim multis faciebus præditorum³¹: quasi dicentes Davidicum illud, *Magnificate Dominum mecum*³². Mentionem etiam facimus seraphim, quæ in Spiritu sancto vidit Isaias thronum Dei circumstantia; et duabus alis faciem tegentia, duabusque pedes, ac duabus volantia, et dicentia: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth*³³. Propterea enim traditam nobis ab Seraphinis hanc theologiam [seu Dei celebrationem] recitamus, ut communi laudum modulatione cum superioribus mundo exercitibus jungamur.

VII. Deinde, postquam nosmetipsos per has spirituales laudes sanctificavimus,³⁴ Deum benignum exoramus ut emittat sanctum Spiritum super [dona]

²⁸ Rom. v, 10. ²⁹ Rom. viii, 15. ³⁰ V. cat. 2, n. 11 et 12. ³¹ Ezech. x, 1, 21. ³² Psal. xxxiii, 4. ³³ Isa. vi, 2, 3. ³⁴ V. inf. n. 19; cat. 19, n. 7; cat. 21, n. 5.

(1) Ἡμᾶς. Pro ὑμᾶς, sensu exigente, ita scripsimus ex Roe et Cas.

(2) Πολυπροσώπων. Ex iisd. codd. ita scripsi loco τὸ πρόσωπον, et erasi vocem καλυπτόντων post δυνάμει male positam. Grod. legit, τὸ πρόσωπον καλυπτόντων, *faciem operientium*: quod cum seraphinis proprium sit, eis que infra tribuatur; vocem πολυπροσώπων, quæ cherubinis proprium insigne est, eisdem ascripsi. Quanquam etiam *faciem operire* de cherubinis dicatur Ezechielis cap. 1, 3, sed in Alexandrino codice tantum. In liturgia sancti Jacobi ad hunc locum, cherubim vocantur ζῶα τὰ πολυόμματα, *multis oculis prædita animalia*.

(3) Μνημονεύομεν καὶ, etc. Intersertum in editis erat νῦν ante καὶ, quod uti redundans, ex codd. Ottob. Roe, Casaub. et Grodecio delevimus. Loco etiam vocis χειρουδίμ, reposui solam quæ huic loco convenit σεραφίμ, ex Ottob. et Roe. Seraphim se hic commemorasse confirmat Cyrillus paucis post lineis.

(4) Θεολογίαν. Roe, Casaub., ὁμολογίαν, *confessionem*. Trisagium Deitatis confessio est; cumque apud veteres θεολογεῖν significet Deitatem alicui tribuere, Trisagio perfecte convenit vox θεολογία· eidemque a sancto Maximo tribuitur, *De mystagogia*, cap. 13 et 21, hymnum hunc appellante, ἀγιαστικὴν θεολογίαν, θεολογικὴν ὑμνολογίαν. In liturgia sancti Jacobi bis, ut in aliis liturgiis Græcis cantatur trisagium. Primo, post ingressum sacerdotis ad altare ante lectiones; tumque canebatur, *Sanctus*

Deus, sanctus fortis, etc. quod Joan. Damascenus epist. *De trisagio* num. 26, pag. 495, repræsentat multo auctius quam in vulgari sancti Jacobi liturgia legitur. Secundo, dicitur in isto loco post præfationem, subsequente sacerdotis oratione, quæ singulas vocis *Sanctus* enuntiationes singulis sanctæ Trinitatis personis attribuit: quæ oratio jam sancti Damasceni temporibus eodem modo recitabatur, ex eodem num. 27, loco citato. Ea si jam sub Cyrillo vigeat, argumentum est divinitatis Spiritus sancti qui in θεολογία comprehendebatur.

(5) Εἶτα... παρακαλοῦμεν. Habebatur in impressis, ἔνθ' et παρακαλοῦμεν, quos ex codd. Roe, Casaub. et Grod. emendavi. Inter Trisagii cantionem et invocationem ad consecrationem, nullas recitatas fuisse preces memorat Cyrillus. Facile crediderim non ita longas intercessisse, atque illas quæ in sancti Jacobi liturgia continentur: at in iis omnino erat cœnæ sacræ ex evangelicis verbis historia, quæ in liturgiis nulla prætermittitur. Eam forte Cyrillus invocationis partem facere existimavit.

(6) *Facimus mentionem cæli et terræ*. Hæc Hierosolymitanæ præfationis, sic enim eam liturgiæ partem Latini appellare solemus, compendiosa descriptio, plane similis illi quæ in sancti Jacobi liturgia legitur. Sed multo ista Cyrilliana prolixior ea est quæ in *Apostolicis constitutionibus*, lib. viii, cap. 45, habetur, multa continens folia. Præterea angelici ordines ibi aliter atque isthic commemorantur.

proposita (1) ; ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi : omnino enim quodeunque attigerit Spiritus sanctus, id sanctificatum et transmutatum est

VIII. Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium, incruentus cultus, super illam propitiationis hostiam obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace ; pro recta mundi compositione ; pro imperatoribus ; pro militibus, 328 et sociis ; pro iis qui infirmitatibus laborant ; pro his qui afflictionibus premuntur : et universim pro omnibus qui opis indigent precamur nos omnes, et hanc victimam offerimus.

IX. Postea recordamur eorum quoque qui obdormierunt : primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat. Deinde et pro defunctis sanctis patribus et episcopis, et omnibus generatim qui inter nos vita functi sunt [oramus] ; maximum hoc credentes adjumentum illi animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram jacet victima,

X. Hujus rei fidem vobis ab exemplo facere volo ; novi enim multos ita dicere (2) : Quid juvat ani-

(1) *Deum benignum exoramus*, etc. Hæc est nominatissima apud Græcos invocatio, quam Cyrillus modo *adorandæ Trinitatis*, cat. 19, n. 7, modo *Spiritus sancti*, cat. 21, num. 3, invocationem appellat: quam ita exprimit sancti Jacobi liturgia: « Miserere nostri, Domine Deus, Pater omnipotens : « miserere nostri, Deus, Servator noster: miserere nostri, Deus, secundum magnam misericordiam tuam « et emitte super nos, et super hæc proposita dona, « Spiritum tuum sanctissimum... ut superveniens, « sancta, bona, et gloriosa sui præsentia sanctificet, « et faciat hunc quidem panem corpus sanctum « Christi tui (*Resp. populus* : Amen) ; et hunc calicem, pretiosum sanguinem Christi tui ». (*Populus* : Amen.) Vides hic non solius Spiritus sancti, qui mittendus est ; sed et Patris, et Filii Salvatoris nostri, a quibus rogatur ejus missio, invocationem contineri. Hæc porro precatio communis est et sacerdoti qui eam fundit, et populo cujus nomine funditur, qui et eam occipit per verba : *Miserere nostri, Domine Deus, Pater omnipotens*, et eam confirmat. respondendo : *Amen* Huic uni precatio, omissis evangelicis verbis, Cyrillus tam hoc loco, quam num. 19, et citatis catech. 19 et 21 locis, consecrationem tribuere videtur. De qua ejus sententia fuse dicimus Dissertat. 3, articulo peculiari : neque tamen evangelicorum verborum ab ipso vim sublatam aut imminutam esse censendum est.

(2) *Novi enim multos ita dicere*. Simpliciter Catholicorum nonnullorum ignorantia, aut objectioni de re sibi satis non nota, Cyrillum hic occurrere censeo. Cum eis enim leniter agit et sedate, docentis potius quam refellentis more. Certe ante Aerium neminem novimus, qui veterrimum et totius Ecclesiae consuetudine consecratum pro defunctis sacrificium offerendi morem reprehenderit. Is autem, Epiphanio teste, hæresi LXXV, num. 4, non nisi post Eustathii Sebasteni episcopatum suam hæresim disseminavit. Atqui Eustathius ante annum 355 non videtur episcopus fuisse.

(3) *στρατιωτῶν, militibus*. Roe et Casaub., *στρατοπέδων, exercitibus*. *Exercitus* illi. sive *milites*, et *socii* mox memorati, non alii quam *Romanorum*

προκειμένα· ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ. Πάντως γὰρ οὐ ἐὰν ἐφάσκειτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τοῦτο ἁγιάσται καὶ μεταδύεσθαι.

II. Εἶτα, μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἰλασμοῦ παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὑπὲρ κοινῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης· ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας· ὑπὲρ βασιλείων· ὑπὲρ στρατιωτῶν (3) καὶ συμμάχων· ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις· ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων· καὶ ἀπαξάπλως, ὑπὲρ πάντων βοηθείας δεόμενων δεόμεθα πάντες ἡμεῖς, καὶ ταύτην προσφέρομεν τὴν θυσίαν.

III. Εἶτα (4) μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρῶτον πατριάρχων, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων· ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ προσδύσεις προσδέξῃται ἡμῶν τὴν δέησιν. Εἶτα (5) καὶ ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων ἁγίων Πατέρων, καὶ ἐπισκόπων, καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων· μέγιστην ὄνησιν πιστεύοντες ἕσσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας.

IV. Καὶ βούλομαι ὑμᾶς ἀπὸ ὑποδείγματος πείσαι. Οἷδα γὰρ πολλοὺς τοῦτο λέγοντας· Τί ὠφελεῖται

imperatorum. Idcirco ita reddidimus vocem βασιλέων. Constantium et Constantem significat. Paulo post, codic. Roe, Casaub. et Grodecii auctoritate, sustuli pronomen σου post δεόμεθα, et σοι post προσφέρομεν, in editis male inserta, sicque redditur Cyrillianæ orationi sua lux et consequentia, quum ante confusa esset ; qua ex turbatione Rivetus locum hunc cavillandi ansam sumebat. Citati tamen codices pro καὶ προσφέρομεν, unum verbum habent, προσφέροντες. Ea porro oratio, quam hic recenset Cyrillus, eodem fere modo atque ordine post invocationem Spiritus sancti habetur in *Constit. apost.*, lib. viii, c. 12, et in Jacobæa liturgia ; sed verba Cyrilli magis conveniunt cum *Constitutionum* verbis.

(4) Εἶτα, etc. Hæc et sequentia numeris 9 et 10, contenta citantur sub Cyrilli nostri nomine, ab Eustratio in libro quem de oratione pro mortuis sub Eutychio patriarcha CP. post sæculum sextum medium scripsit. Qui liber ab Allatio est editus in suo opere *De Purgatorio*. Habetur autem Cyrilliani loci citatio sub finem num. 28, pag. 569. Porro, loco εἶτα μνημονεύομεν, quod ex Roe, Casaub. et Eustratio scripsimus, habebatur in editis, ἵνα μνημονεύωμεν. Post ὁ Θεός, addidimus ταῖς ex Eustratio. Adverte hic 1° germanam ac catholicam sanctorum invocationis explicationem, quæ sacrificii Christi vim et mediationem non tollit, sed ad ejus effectus nobis impartendos multum juvat ; 2° discrimen precum Ecclesiae sanctos invocantis, et pro mortuis exorantis. In primo enim simplex memoria, ut Deus per eos gratum accipiat sacrificium, μνημονεύομεν καὶ τῶν. In secundo, oratio et supplicatio pro defunctis, ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων.

(5) Εἶτα, etc. Locus hic usque ad numeri sequentis finem, sub nomine Cyrilli laudatur a Nicono monacho auctore Pandectes ineditæ cod. Reg. 1994, fol. 328, dum respondet ad quæstionem sibi propositam. *Quibusnam possit animas defunctorum post mortem juvare*. Commemoralisque sancti Gregorii papæ ex *Dialogis*, et Joannis Eleemosynarii testimoniis, hæc nostra Cyrilli laudat, loco εἶτα scribens μνημονεύομεν. Hac duplici allegatione Eustratii et Niconis, castigatur Riveti imprudentia, qui

ψυχῇ, μετὰ ἀμαρτημάτων ἀπαλλασσομένη τοῦδε τοῦ κόσμου, ἢ οὐ μεθ' ἀμαρτημάτων (1), ἐὰν ἐπὶ τῆς προσευχῆς μνημονεύηται; Ἄρα γὰρ, οἱ τὴν βασιλεὺς προσκεκρουκότας αὐτῷ ἐξορίστους ποιήσειεν, εἴτα οἱ τούτοις διαφέροντες, στέφανον πλέξαντες, ὑπὲρ τῶν ἐν τιμωρίαις αὐτῷ τοῦτον προσενέγκωσιν (2), οὐκ ἂν αὐτοῖς ἀνεσιν δῶν τῶν κολάσεων; Τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, αὐτῷ (3) τὰς δεήσεις προσφέροντες, κἄν ἀμαρτωλοὶ ᾖσιν, οὐ στέφανον πλέκομεν· ἀλλὰ Χριστὸν ἐσφαγιασμένον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων προσφέροντες, ἐξιλεούμενοι (4) ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν τὸν φιλόανθρωπον Θεόν.

ΙΑ'. Ἐἵτα, μετὰ ταῦτα τὴν εὐχὴν λέγομεν (5) ἐκείνην, ἣν ὁ Σιωτῆρ παρέδωκε τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ μαθηταῖς, μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως Πατέρα ἐπιγραφόμενοι τὸν Θεόν, καὶ λέγοντες· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας! Τοῖς ἀποπηθήσασιν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἐσχάτοις γενομένοις κακοῖς, τοσαύτην δεδώρηται κακῶν ἀμνηστίαν, καὶ χάριτος μετουσίαν, ὡς καὶ Πατέρα ἐπικαλεῖσθαι. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐρανοὶ δὲ (6) εἶεν ἂν καὶ οἱ τὴν τοῦ ἐπουρανίου φοροῦντες εἰκόνα, ἐν οἷς ἐστὶ Θεὸς ἐνοικῶν καὶ ἐμπεριπατῶν.

ΙΒ'. Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ἄγιόν ἐστι φῦσει τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, κἄν λέγωμεν, κἄν μὴ λέγωμεν. Ἐπεὶ δὲ (7) καὶ ἐν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἔσθ' ὅτε βεβηλοῦται, κατὰ τὸ, Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου

³⁵ Vid. epist. ad Const. n. 2. ³⁶ Matth. vi, 9-13. ³⁷ I Cor. xv, 49. ³⁸ II Cor. vi, 16.

verba ambobus his numeris contenta in Cyrillum immissa esse contendit. Fauste in ea loca suspicionem intentavit, quæ veterum testimoniis comprobata reperiuntur. Inferius, post τῶν ἐν ἡμῖν, adjicit Eustratius, Ἄγιον, Sanctis. Sed sufficit vox illa a Cyrillo initio enumerationis suæ posita, ante Πατέρων. Nimirum Ecclesia non orat nisi pro mortuis in sinu suo defunctis, quosque in gratia et sanctitate decessisse supponit.

(1) Ἡ οὐ μεθ' ἀμαρτημάτων, vel sine peccatis. Desunt hæc in codd. Roe et Casaub. et apud Niconem. Eustratius habet, ἢ οὐ, vel non, quod sufficit. Superflua videtur horum verborum adjectio. Nam Cyrilliana ad objectionem responsio tota, eos qui in peccatis decessere spectat; deque iis qui peccatorum expertes sunt silet. Peccatores vero, quos Ecclesiæ precibus juvari probat, in communionem Ecclesiæ et sanctitate mortuos intelligit, ut patet ex num. præced.; nam infideles vel qui baptismi gratiam amiserunt, hos indeprecabili damnationi obnoxios pronuntiat, cat. 1, num. 2, et cat. 13, num. 23, et quidem statim post mortem. cat. 18, n. 14. Qui ergo mortui suffragiis Ecclesiæ relaxationem a pænis consequuntur, Deum quidem offenderunt, sed veniabiliter; similes illis, quos aliquam iram meritis Rex non morte sed exsilio damnat, cognatorum precibus facile placabilis. Qua comparatione Cyrillus eos in exsilio a paradiso et cælo, et in pænis versari se existinasse significat. Loco προσευχῆς inferius, in Roe, Casaub. Nicone et Grod. habetur, προσφορᾶς, sacrificio.

(2) Προσενέγκωσιν. Ex Eustratio et Nicone. Habent Roe, Casaub. προσενέγκουσι. Editi, προσενέγκειεν, pro προσενέγκοιεν, vel προσενέγκειαν.

A mam ex hoc modo in peccatis seu sine peccatis decedentem, si ejus in oratione mentio fiat? An vero, si rex quispiam viros a quibus offensus fuerit relegarit in exsilium; ³⁵ posteaque illi ad quos attinent, coronam plectentes, eam Regi pro suis pæna ab ipso afflictis obtulerint: nonne ipsis suppliciorum relaxationem gratificaturus sit? Ad eundem modum et nos pro defunctis, etiamsi peccatores sint preces Deo offerentes, non coronam plectimus; sed Christum mactatum pro peccatis nostris offerimus, clementem Deum cum pro illis tum pro nobis demereri et propitiare salagentes.

XI. Tum vero post hæc illam recitamus orationem, quam Salvator propriis suis discipulis tradidit; Deum cum pura conscientia patrem nuncupantes, dicentesque ³⁶: *Pater noster, qui es in cælis*. O maximam Dei in homines junctam cum amore **329** clementiam! Tantam his qui a se defecerunt, atque in extremis malis exstitere, injuriarum oblivionem et gratiæ participationem indulgit, ut et Patrem appellarent. *Pater noster, qui es in cælis: cæli autem etiam fuerint ii qui cælestis imaginem ferunt* ³⁷, in quibus est Deus inhabitans et inambulans ³⁸.

XII. *Sanctificetur nomen tuum*. Sanctum est natura nomen Dei sive id dicamus sive non dicamus Quia vero per peccantes quandoque profanatur secundum illud *Propter vos nomen meum continue blasphematur in*

C (3) Αὐτῷ. Forte, τῷ Θεῷ.

(4) Προσφέροντες, ἐξιλεούμενοι. Nicon., προσφέροντες ἐξιλεούμεθα, offerentes propitiatur. Male Grodecus vertit, *Christum pro peccatis nostris mactatum offerimus*. Nam et Greca constructio et sensus est, offerri a nobis pro peccatis nostris, Christum in altari mactatæ instar victimæ jacentem: quod alludit ad Apoc. cap., v, 6, 12. Post αὐτῶν, ex codd. Roe, Casaub. Eustratio et Nicone adjecimus τε, et ex iisdem, Nicone excepto, vocem Θεόν post φιλόανθρωπον.

(5) Λέγομεν, dicimus. Genoves., λέγεις, dicis. Eadem debet esse codd. Roe et Casaub. scriptura, quamvis habeant, λέγειν: nam infra, pro ἐπιγραφόμενοι et λέγοντες, ferunt, ἐπιγραφόμενος, et λέγων. Grodecus vertit, *dicitis*. Cyrillus in tota hac orationis Dominicæ explanatione, modo in secunda persona loquitur, scribendo λέγεις, ut num. 14, εὐχόμενος τούτο λέγεις. Et num. 18, μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λέγεις. Ἄμην. Modo in prima persona plurali, ut num. 12, εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἀγιασθῆναι: et num. 5, συγχωρῆσαι ἡμῖν παρακλήσαντες. Nunquam autem eam orationem a sacerdote pronuntiatam meminit. Nempe vetus est Græcorum consuetudo, ut populus Orationem Dominicam recitet: qui generalis omnium ecclesiarum usus erat teste Hieronymo, lib. iii cont. Pelag., si Romanam, et forte Africanam Ecclesiam excipias, in qua audiente populo a solo sacerdote recitabatur.

(6) Οὐρανοὶ δὲ. Loco γὰρ scripsimus, δὲ, ex codd. Roe et Casaub.

(7) Ἐπεὶ δὲ. Particulam δὲ adjecimus ex Roe, et Grod. Has particulas in unam vitiose scriptam ἐπειδὴ confundunt Roe, et Casaub.

*gentibus*³⁹; oramus ut in nobis sanctificetur nomen Dei. Non quod incipiat sanctum esse quod ante non erat; sed quia in nobis fit sanctum, cum sanctificamur ipsi et sanctificatione digna facimus.

XIII. *Veniat regnum tuum.* Mundæ animæ est dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum.* Qui enim audiverit Paulum dicentem: *Non igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore*⁴⁰; et seipsum opere, cogitatione ac sermone purum præstiterit; is Deo dicturus est: *Veniat regnum tuum.*

XIV. *Fiat voluntas tua quemadmodum in celo, sic etiam in terra.* Divini ac beati angeli Dei voluntatem Dei faciunt, sicut David in Psalmis dicebat: *Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, potentes robore, facientes voluntates ejus*⁴¹. Tua igitur oratio vim hanc habet et significationem, quasi dicas: Quemadmodum in angelis voluntas tua fit, sic et super terram in me fiat, Domine.

XV. *Panem nostrum substantialem da nobis hodie.* Panis iste communis non est substantialis. Panis vero iste qui sanctus est, substantialis est; quasi dicas, ad substantiam animæ directus. Hic panis non in ventrem vadit atque in secessum eicitur⁴²; ⁴³ sed in omnem tui compagem dividitur, ad corporis et animæ emolumentum. Illud autem hodie, dicitur pro quotidie; sicut et Paulus aiebat: *Quoad appellatur dies hodiernus*⁴⁴.

XVI. *Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* Multa enim peccata habemus: offendimus quippe et verbo et cogitatione et multa condemnatione digna agimus. Ac si dixerimus quod peccatum non habemus, mentimur, ut ait Joannes⁴⁵. Pactum itaque cum Deo inimus, orantes ut **330** nobis condonet peccata, quemadmodum et nos proximis debita remittimus. Perpendentes igitur pro qualibus qualia accipiamus, ne cunctemur; nec mutuas inter nos offensiones

³⁹ Isa. lii, 5; Rom. ii, 24. ⁴⁰ Rom. vi, 12. ⁴¹ Psal. cii, 20. ⁴² Matt. xv, 17. ⁴³ Vid. Iren. lib. v, cap. 2, n. 2 et 3. ⁴⁴ Hebr. iii, 13. ⁴⁵ I Joan. i, 8.

(1) Μὴ εἶναι ἅγιον. Vocem ἅγιον adjecimus ex

(2) Τὸ τοῦ Θεοῦ. Articulum τοῦ in impressis omissum restitimus ex Roe et Casaub.

(3) Ὁ ἄρτος οὗτος, etc. Hæc verba, usque ad ὡς καὶ ὁ Παῦλος excl. citantur in libello Περὶ θεῶν μυστηρίων. Particulam ἐπὶ ante τὴν οὐσίαν addidimus ex codd. Ottob. Roe et Casaub. ac præfato libello. Manifestum est auctorem, vocis ἐπιούσιος etymologiam ex duobus verbis ἐπὶ et οὐσίαν derivare: quemadmodum Basilius Regul. brevior. interrog. 252, aliique permulti. Quamquam probabilior interpretatio quæ ab ἐπιούση ἡμέρᾳ derivat. *Substantialis* autem vertimus ex sensu Cyrilli, cui *super-substantialis* vocabulum non convenit. Loco καταστῆσόμενος quod in impressis legebatur, scripsimus ex nominat. codd. κατατασσόμενος. Auctor libelli Περὶ θεῶν μυστηρ. legit, πρεπόμενος, mendose pro τρεπόμενος, qui convertitur. Additque has voces, καὶ ἐμμένων [vitiöse scriptum ἐμμίνων] τοῖς καθάρσις, et in puris immanens. Panem substantialem a

διαπαντὸς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἁγιασθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ εἶναι ἅγιον (1) ἐπὶ τὸ εἶναι ἔρχεται· ἀλλ' ὅτι ἐν ἡμῖν ἅγιον γίνεται, ἁγιαζομένοις καὶ ἄξια τοῦ ἁγιασμοῦ ποιοῦσιν.

II'. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Καθαρὰς ψυχῆς ἐστὶ τὸ σὺν παρόρῃσι φάνα· Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Ὁ γὰρ ἀκούσας Παύλου λέγοντος· Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὀμῶν σώματι· ἀλλὰ καθάρας ἑαυτὸν πράξει καὶ ἐννοίᾳ καὶ λόγῳ, ἐρεῖ τῷ Θεῷ· Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

ΙΔ'. Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ θεῖοι καὶ μακάριον τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, τὸ τοῦ Θεοῦ (2) θέλημα ποιοῦσι, καθὼς Δαβὶδ φάλλων ἔλεγεν· Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ. Δυνάμει τοίνυν εὐχόμενος τοῦτο λέγεις· ὡς ἐν ἀγγέλοις γίνεται σου τὸ θέλημα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἐμοὶ γένοιτο, Δέσποτα.

ΙΕ'. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Ὁ ἄρτος (3) οὗτος ὁ κοινός, οὐκ ἔστιν ἐπιούσιος. Ἄρτος δὲ οὗτος ὁ ἅγιος, ἐπιούσιός ἐστιν· ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς κατατασσόμενος. Οὗτος ὁ ἄρτος, οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφροδῶνα ἐκβάλλεται· ἀλλ' εἰς πᾶσάν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδεται, εἰς ὠφέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς. Τὸ δὲ, σήμερον, ἀντὶ τοῦ, καθ' ἡμέραν, λέγει· ὡς καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται.

ΙΖ'. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Πολλὰ γὰρ ἔχομεν ἀμαρτήματα. Πταίομεν γὰρ καὶ ἐν λογῷ καὶ ἐν διανοίᾳ, καὶ πλεῖστα καταγνώσεως ἄξια ποιοῦμεν. Καὶ ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ψευδόμεθα, ὡς λέγει Ἰωάννης. Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τιθέμεθα συνθήκας, συγχωρῆσαι ἡμῖν παρακαλοῦντες τὰ ἀμαρτήματα, ὡς καὶ ἡμεῖς τοῖς πέλας τὰ ὀφειλήματα. Ἐννοοῦντες τοίνυν ἀνθ' οἷων οἷα λαμβάνομεν (4), μὴ ἀναμείνωμεν, μηδὲ ὑπερ-

Cyrillo, quemadmodum a multis Patribus, Eucharistiam intelligi, quamvis Albertino incertum sit, obscurum esse non potest hunc locum conferenti cum cat. 22, num. 3 et 5. Quis enim alius panis ad utilitatem corporis et animæ in totam hominis compagem distribuitur, præter Eucharistiam? per quam ait in citatis locis corpus et sanguinem Christi in membra nostra distribui, animam et corpus simul sanctificari: dum anima per Verbum Dei proprium sibi cibum pascitur; corpus, Christi carnis et sanguinis tactu, adversus dæmones defenditur, ut olim agni sanguine ædes Hebræorum adversus angelum vastatorem, cat. 19, num. 3. Nec existimandum est Cyrillum existimasse corpus Christi in nostrum dividi et digeri: sed solita loquendi ratione sancto corpori tribuit, quod speciebus illud obtegentibus unice convenit. At neque species in secessum ire negat, sed solummodo Christi corpus.

(4) Ἄνθ' οἷων οἷα λαμβάνομεν. Loco ὧν, ex codd. Roe et Casaub. scripsimus, οἷων· inducti

τιθώμεθα συγχωρεῖν ἀλλήλοις. Τὰ πταίσματα τὰ γινόμενα εἰς ἡμᾶς, μικρά ἐστὶ, καὶ εὐτελεῖ, καὶ εὐδιάλυτα· τὰ δὲ εἰς Θεὸν ὑφ' ἡμῶν γενόμενα, μέγала ἐστὶ, τῆς αὐτοῦ μόνης (1) δεόμενα φιλανθρωπίας. Πρόσεχε οὖν, μὴ διὰ τὰ μικρὰ καὶ εὐτελεῖ εἰς σὲ ἀμαρτήματα, ἀποκλείσης σεαυτῆ τῶν βαρυτάτων ἀμαρτημάτων τὴν παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν.

ΙΖ'. Καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, Κύριε. Ἄρα τοῦτο διδάσκει, εὔχεσθαι ἡμᾶς μηδὲως πειρασθῆναι, ὁ Κύριος; καὶ πῶς εἴρηται ἀλλαχοῦ· Ἄνθρωπος ἀπειραστος, ἀδόκιμος (2); καὶ πάλιν· Πᾶσαν ἄχαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις. Ἀλλὰ, μήποτε τὸ εἰσελθεῖν ἐστὶν εἰς πειρασμὸν, τὸ καταδαπτισθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ; Ἔοικε γὰρ ὁ πειρασμὸς ὡς περ λειμάρθῃ τινὶ δυσκόλῃ πρὸς διάβασιν. Οἱ μὲν οὖν ἐν πειρασμοῖς μὴ καταδαπτιζόμενοι, διαβαίνουσιν, ἄριστοί τινες καλυμμένοι γινόμενοι, καὶ μηδὲως ὑπ' αὐτῶν κατασυρόμενοι. Οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, εἰστόντες καταδαπτιζονται. Οἷον, ὡς ἐπὶ παραδείγματός, Ἰούδας εἰσελθὼν εἰς τὸν τῆς φιλοχρηματίας πειρασμὸν, οὐ διενήξατο· ἀλλὰ καταδαπτισθεὶς, καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἀπεπνίγη. Πέτρος εἰσελθὼν εἰς τὸν τῆς ἀρνήσεως πειρασμὸν· ἀλλὰ εἰσελθὼν οὐκ ἐδαπτισθη, ἀλλὰ γενναίως διανηξάμενος ἐρρύσθη ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ. Ἄκουε πάλιν ἀλλαχοῦ ὀλοκλήρων (2') ἀγίων χοροῦ, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τοῦ ἐξαιρεθῆναι τοῦ πειρασμοῦ· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν· ἐπέδισσας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Διήλθομεν διὰ πυ-

A remittere tergiversemur. Quæ in nos committuntur offensæ, eæ parvæ, 'leves et dissolutu faciles. Quas vero in Deum committimus, magnæ, et solius ejus benignitatis auxilio diluendæ. Cave igitur ne propter parva et vilia in te admissa, gravissimorum tibi ipsi peccatorum remissionem apud Deum præcluseris.

XVII. « Et ne inducas nos in tentationem Domine. » Idne Dominus orare nos docet, ne ullatenus tentemur? Et quomodo alibi dictum est: « Vir non tentatus, non est probatus ⁴⁶? et iterum: Summum o gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes incideritis varias ⁴⁷. » Verum ingredi in tentationem, nonne fuerit a tentatione submergi? Nam tentatio torrenti ad trajiciendum difficili similis est: qui igitur in tentationibus non submerguntur, optimi velut natatores trajiciunt, et nulla ratione ab eis pertrabuntur; qui vero tales non sunt, ingressi demerguntur. Qualis, ut exemplo utamur, Judas fuit; qui in avaritiæ tentationem ingressus, non evasit sed submersus, et corpore et spiritu suffocatus est. Petrus in denegationis tentationem introivit, sed ingressus mersus non est (3): verum generose transiens a tentatione liberatus est. Audi rursus alibi incolumium sanctorum chorum, quod a tentatione ereptus sit gratias persolventem: « Probasti nos Deus; incendisti nos sicut incenditur argentum; in, « duxisti nos in laqueum; posuisti afflictiones super « dorsum nostrum; imposuisti homines super capita « nos. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti « nos in refrigerium ⁴⁸. » Viden' eos sidenter exsultantes quod trajecerint, nec ipsi perfossi (4) sint? Et edu-

⁴⁶ Eccli. xxxiv, 9, 10; Rom. v, 3. 4. ⁴⁷ Jac. 1, 2.

⁴⁸ Psal. lxxv, 10-12.

simili loquendi ratione cat. 2. num. 7, ἐξ οἷων εἰς οἷα κατηνέχθη. Post λαμβάνομεν, ex iisdem codicibus Coisl. edit. Morel et vers. Grod. addidimus verba. μὴ ἀναμείνωμεν.

(1) Τῆς αὐτοῦ μόνης, etc. Aliter codd. Roe et Casaub., καὶ τῆς αὐτοῦ δεόμεθα φιλανθρωπίας, et hujus opus habemus benignitate. In codd. Ottob., τῆς αὐτῆς μόνης, etc. sola ipsa per se benignitate opus habent. Vox δεόμεναι non significat simpliciter opus habere, sed, hoc solo auxilio posse tolli. Sic Basil. epist. 317: Τὸ δὲ ἀμαρτήμα τοῦ Λαμέχ, οὐ κατὰ κλυσμοῦ δαίται πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἰροῦντες [f. αἵροντος] τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Peccato Lamech non sufficit ad curationem diluvium. sed necessarius est is qui tollit peccatum mundi.

(2) Ἄνθρωπος ἀπειραστος, ἀδόκιμος. Locus ille ut jacet, nunquam reperitur in Scriptura. Fuit tamen a multis Patribus Græcis et latinis citatus. Ad eum alludit Naz., epist. 215, dum scribit: Οὐ δόκιμον τὸ ἀπειραστον. Sanctus Nilus, Peristeriæ sect. 4, c. 6: Οὐκ ἤκουσας τῆς θείας λεγούσης φωνῆς; Ἄνθρωπος ἀπειραστος, ἀδόκιμος παρὰ Θεῶν; Non audivisti divinam vocem dicentem: Vir non tentatus, non probatus apud Deum. Damasc., lib. II De fide, cap. 30: Ἄνθρωπος γὰρ ἀπειραστος, ἀδόκιμος, οὐδενὸς λόγου ἄξιος. Reperitur in Latinis sancti Ephraem, De pœnit. et patient., pag. 151: item apud Ruffinum, De benedictionibus patriarch., lib. II, in Benedict. Gad.: Vir intentatus non est probabilis. Apud Cassianum, Coll. IX, cap. 23, et qui ex eo sumpsit Julianum Toletanum, lib. II Ἀντικειμένων, quæst. 138: Omnis vir qui non est tentatus, non est probatus. Nullus eorum quo ex loco sententiam hanc depromperit

assignat. Sunt in Ecclesiastico et in aliis Scripturæ libris sententiæ isti similes; e quibus, dum e memoria vel solo sensu recitantur, factum fuerit adagium hoc Patrum ore contritum.

(2') Ὀλοκλήρων. Lege, ὀλοκλήρου. Edit.

(3) Petrus in tentationem ingressus mersus non est. Haud negat Petrum gravi succubuisse peccato, juxta quosdam ab Hieronymo, in Matth. xxvi, 72, castigatos, qui frivola verbi occupatione, per mentalem restrictionem culpa prorsus liberabant Petrum. Cyrillus vero cat. 2, num. 19, confitetur Petrum ter Dominum negavisse; hujus admissi interiori pœnitentia tactum veniam promeruisse, et peccantium per pœnitentiam salutem consecutorum insigne exemplar evasisse. Hoc est igitur Cyrillo tentationem superare; non solum peccatum effugere, sed a peccato resipiscere. Idcirco Judam avaritiæ tentatione submersum dicit, non quod tentationi succumbens prodiderit Christum; sed quod desperatione laqueo vitam finivit. Inusitata hæc superandæ tentationis, vel eidem succumbendi explicatio. Habetur huic finitima sub nomine cujusdam Patris. Prati Spir. cap. 209. Hesychius, quem Hierosolytanum presbyterum fuisse ferunt, cum mihi Latinus fuisse videatur, in Levitic. cap. v, 2. « Neque « enim omnis qui a bestia capitur jam omni modo « ab ea et occiditur; forsitan enim et postquam « capitur, liberatur, sicut Petrus. Incidit enim in « diaboli laqueo tempore negationis: sed resipiscens evasit, et dicit cum David: » « Anima mea « sicut passer erepta est, » etc.

(4) F. infixi, in laqueo vel in limo profundi (Ps. lxxviii, 3).

xisti nos, additur, in refrigerium In refrigerium A ρος και ὕδατος, και ἐξήγαγες ἡμᾶν εἰς ἀναψυχὴν. ipsos venisse, est, a tentatione liberatos fuisse. Ὁρᾶς αὐτοὺς παρόρησιαζομένους, ἐπὶ τὸ διελθεῖν και μὴ ἐμπαρῆναι (3); Και ἐξήγαγες ἡμᾶς, φησὶν, εἰς ἀναψυχὴν. Τὸ εἰς ἀναψυχὴν ἐλθεῖν αὐτοὺς, ἐστὶ τὸ ἀπὸ πειρασμοῦ ῥυσθῆναι.

XVIII. *Sed libera nos a malo.* 331 Si illud, *Ne inducas nos in tentationem*, significaret omnino non tentari, non adjecisset, *Sed libera nos a malo*. Malus vero, est adversarius dæmon, a quo liberari oramus. Tum vero expleta oratione, dicis: *Amen*, per illud, *Amen*, quod significat *fiat*, quæcunque in hac a Deo tradita oratione continentur, obsignans [et assentiens].

XIX. His peccatis dicit sacerdos: *Sancta sanctis* (1). 49 *Sancta sunt*, quæ [in altari] proposita jacent, recepto Spiritus sancti superventu. Sancti vos quoque, Spiritus sancti dono dignati. Sancta igitur sanctis conveniunt. Deinde vos subjicitis: *Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus*. Revera namque unus est sanctus, natura sanctus; nos autem etiam sancti; verum non natura, sed participatione et operum exercitio, ac voto.

XX. 50 *Audivisti deinde vocem psallentis* (2), divina quadam melodia vos ad sanctorum mysteriorum communionem invitantis, ac dicentis: *Gustate et videte, quod bonus est Dominus* 51. 52 *Ne corporeis faucibus hujus rei judicium æstimationemque permittite*: non, inquam, sed fidei omnis dubitationis experti. Qui enim gustant, non panem et vinum degustare jubentur, sed antitypum [seu signum et sacramentum] corporis et sanguinis Christi.

XXI. *Adiens igitur, ne expansis manuum volis,*

« 49 Vid. sup. n. 7; cat. 19, n. 7, cat. 21, n. 3. 50 Vid. cat. 13, n. 26. » 51 Psal. xxxiii, 9. « 52 Vid. cat. 22, n. 6 et 9. »

(1) *Dicit sacerdos: Sancta sanctis.* Hujus cæremoniæ ritum describit sanctus Euthymius Hierosolymitanæ diœcesis incola, apud Cyrillum Scythopolitanum, *Vitæ ejus* pag. 62, his verbis: Ἀναφορᾶς ἀπαρτισθείσης, ὁ ἱερεὺς τὰς χεῖρας εἰς ὕψος ἐκτείνας, φέρων και ὑποδεκνύων τοῖς πᾶσι τὸ οἰκονομηθὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν μυστήριον, μετὰ φωνῆς ὑψηλῆς εἰς ὑπακοὴν τοῦ παντός λαοῦ, λέγει· τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. « Post perfectam oblationem, sacerdos « extensis in altum manibus, ferens et ostentans « omnibus dispensatum ad nostram salutem sacramentum, excelsa voce, ut ab universo populo « audiatur, dicit: Sancta sanctis. » Hæc exhortatio *Sancta sanctis*, in omnibus Græcis liturgiis habetur: in Mosarabica quoque; atque in aliis etiam Latinis Ecclesiis dictam esse certa monumenta testantur.

(2) *Audivisti vocem psallentis, etc.* Psalmum xxxiii dum communio sumeretur decantari præcipiunt *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 13, solum autem verum, *Gustate, etc.* a cantoribus decantari in sancti Jacobi liturgiâ præscribitur. Quod et fit in Missa Mosarabica. Eum locum Patres idcirco vulgo de Eucharistia interpretantur.

(3) Ἐμπαρῆναι. Forte ἐμπαρῆναι.

(4) Ἐὶς Ἄγιος, εἰς Κύριος etc. Alterum εἰς ante Κύριος omittitur in codd. Roe et Casaub., legitur autem in liturgia sancti Jacobi, sancti Basilii et sancti Chrysostomi, quæ eadem formula utuntur quam hic exprimit Cyrillus. Ea quoque verba, tanquam ex formula apud Christianos usitata reperiuntur apud Greg. Nyss., lib. ii *cont. Eunom.*

IH'. Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Εἴ ἦν τὸ, Μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, τὸ τοῦ μηδὲως πειρασθῆναι παραστατικόν, οὐκ ἂν ἔλεγεν· Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Πονηρὸς δὲ, ὁ ἀντιλείμενος δαίμων, ἀφ' οὗ ῥυσθῆναι εὐχόμεθα. Εἶτα μετὸ πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λέγεις· Ἀμήν· ἐπισφραγίζων διὰ τοῦ Ἀμήν, ὃ σημαίνει, γένοιτο, τὰ ἐν τῇ θεοδιδάκτῳ εὐχῇ.

1θ'. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ ἱερεὺς· Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Ἄγια τὰ προκείμενα, ἐπιφοίτησιν δεξάμενα ἁγίου Πνεύματος. Ἄγιοι και ὑμεῖς, Πνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες. Τὰ ἅγια οὖν τοῖς ἁγίοις καταλλήλα. Εἶτα ὑμεῖς λέγετε· Εἰς Ἄγιος, εἰς Κύριος (4) Ἰησοῦς Χριστός. Ἀληθῶς γὰρ εἰς ἅγιος, φύσει ἅγιος· ἡμεῖς δὲ και ἅγιοι· ἀλλ' οὐ φύσει, ἀλλὰ μετοχῇ, και ἀσκήσει, και εὐχῇ.

K'. Μετὰ ταῦτα, ἀκούετε τοῦ ψάλλοντος, μετὰ μέλους θεοῦ προτρεπομένου ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων, και λέγοντος· Γεύσασθε και ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Μὴ τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπητε τὸ κριτικόν· οὐχί, ἀλλὰ τῇ ἀνευδοκίᾳ πίστει. Γευόμενοι γὰρ, οὐκ ἄρτου και οἴνου κελεύονται γεύσασθαι, ἀλλὰ ἀντιτύπου (5) σώματος και αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

KA'. Προσιὼν οὖν (6), μὴ τεταμένοις τοῖς τῷ

C pag. 485. In *Constitutionibus apostolicis*, lib. viii, cap. s3, pag. 354, eadem respondendi ad *Sancta sanctis*, formula præscribitur, tertium εἰς, *unus*, addendo ante Ἰησοῦς Χριστός. Post, loco ἡμεῖς δὲ και ἅγιοι, in codd. Roe, Casaub. et Grod. habetur, ἡμεῖς γὰρ εἰ και ἅγιοι· *Nos enim etsi sancti sumus, etc.*

(5) Ἀντιτύπου. Dositheus Hierosolymitanus patriarcha hunc locum citans, *Euchiridii* pag. 46, legit, ἀντιτύπων, *antitypa*. Ac revera Patres fere semper *antitypa* dicunt, maxime cum corporis et sanguinis conjunctam mentionem faciunt. Vertere potumus *antitypum corpus*, non *antitypum corpus*: non enim habetur ἀντιτύπου τοῦ σώματος, sed sine articulo, ἀντιτύπου σώματος. Corpus autem et sanguis Christi *antitypa* dicuntur in Eucharistia, ad distinctionem eorundem in statu naturali existentium. Sic Origenes, tom. ii in *Matth.*, pag. 254, eucharisticum panem vocat, τυπικὸν και συμβολικὸν σῶμα, hoc est corpus typis oblectum iis quibus idem corpus in naturali suo statu existens, mactatum et immolatum figuratur et adumbratur; quo statu in Eucharistia esse non potest. De objectionem quam inde Albertinus petit, fusius, in *Dissert. tertia* agimus.

(6) Προσιὼν οὖν. Hæc quoque usque ad κατέχετε ταῦτας excl. citantur in libello *Ἐπὶ θείων μυστηρίων*, continueate cum verbis num. 15 ad quartam Orationis Dominicæ petitionem pertinentibus, quæ ab hoc auctore allegata fuisse eo loco notavimus. Hic autem in citando Cyrillo magna libertate utitur: quam cum Albertinus in argumen-

χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδὲ διηρημένοις τοῖς ἄκρῳλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ Βασιλέα ὑποδέχασθαι· καὶ κοιλάνας τὴν πλάμην, δέλου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ, Ἀμήν. Μετ' ἀσφαλείας οὖν ἀγιάσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῇ ἐπασῇ τοῦ ἁγίου σώματος, μεταλάμβανε, προσέχων μὴ παραπολέσης τ: ἐκ τούτου αὐτοῦ. Ὅπερ γὰρ ἐὰν ἀπολέσης, τούτῳ ὡς ἀπὸ οἰκείου δηλονότι ἐξημιώθης μέλους. Εἰπέ γάρ μοι· Εἰ τίς σοι ἔδωκε ψήγματα χρυσοῦ, οὐκ ἂν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτεις, φυλαττόμενος μὴ τι αὐτῶν παραπολέσης, καὶ ζημίαν ὑποστῆς; Οὐ πολλῶ οὖν μᾶλλον ἀσφαλέστερον τοῦ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων τιμιωτέρου, διασκοπήσεις ὑπὲρ τοῦ μὴ ψίχαν σοι ἐκπεσεῖν;

ΚΒ'. Εἶτα, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι σε τοῦ σώματος Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος· μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύπτων, καὶ τρόπῳ προσκυνήσεως καὶ σεύδασματος λέγων τὸ, Ἀμήν, ἀγιάζου, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνων Χριστοῦ. Ἔτι δὲ τῆς νοτίδος ἐνούσης τοῖς χεῖλεσί σου, χερσίν ἐπαφώμενος, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ ἀγιάζε αἰσθητήρια. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρέσται τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων.

ΚΓ'. Κατέχετε ταύτας παραδόσεις ἀσπίλους, καὶ ἀπροσκόπους ἑαυτοὺς διαφυλάξατε. Τῆς κοινωνίας ἑαυτοὺς μὴ ἀπρὸρρήξτε· μὴ διὰ μολυσμὸν ἀμαρτιῶν, τῶν ἱερῶν τούτων καὶ πνευματικῶν ἑαυτοὺς ἀποστερήσητε μυστηρίων. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι ὑμᾶς ὀλοτελεῖς· καὶ ὀλόκληρον (1) ὑμῶν τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πνεῦμα, ἐν τῇ παρουσίᾳ

⁵³ Vid. cat. 5, 13. ⁵⁴ I Thess. v, 23.

tum traxerit, ut probet depravatas fuisse eas Catecheses, earumque auctoritatem infirmet ac dejiciat, locum integrum quamvis prolixum exscribere non gravabimur. Ita igitur Cyrilli verba refert: Προσιῶν δὲ, μὴ τεταμέναις χερσὶ, μηδὲ διηρημένοις τοῖς ἄκρῳλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσον τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ Βασιλέα ὑποδέχασθαι· καὶ κοιλάνας τὴν πλάμην δέχου μετὰ πολλοῦ φόβου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ, Ἀμήν. Καὶ τῇ ἐπασῇ τῶν ὀφθαλμῶν μεταλάμβανε, ἵνα μὴ τῆς μαργαρίτου ἐκπέσῃ τῆς χειρός σου. Εἶτα, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ τιμίῳ καὶ ἀγίῳ αἵματι, μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ τρόπῳ προσκυνήσεως ἔγων τὸ, Ἀμήν. Ἔτι δὲ τῆς νοτίδος οὐσης τοῖς χεῖλεσι, ταῖς χερσίν ἐπαφώμενος, καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια ἀγιάζε. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρίσται τῷ Θεῷ, τῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων. Vides, lector, num dignus sit locus in quo se tantopere jactet Albertinus. Auctor ex Cyrillo sumpsit quæ ad suum propositum conducebant, ut mysteriorum nostrorum fidem assereret. Cætera vel præterit vel in compendium suo more redegit. Adjice librorum errata et oscitantias, quæ in hoc toto opusculo enormes deprehenduntur. Atque inde judices num ex unius obscuri et anonymi auctoris indiligentia in citando, depravationis accusanda sit hæc catechesis, quum alia ejus loca ab antiquissimis auctoribus summa fide allegata perspexeris.

(1) Ὑμᾶς ὀλοτελεῖς, καὶ ὀλόκληρον. Ea verba in editis prætermissa resarcimus ex codd Roe,

neque disjunctis digitis accede (2); sed sinistram velut thronum subjiciens dexteræ, utpote Regem suscepturæ: et concava manus suscipe corpus Christi, respondens: Amen. Postquam autem caute oculos tuos sancti corporis **332** contactu sanctificaveris, illud percipe; advigilans ne quid ex eo tibi depereat. Quod enim interciderere patieris, id tibi tanquam ex propriis membris deminutum puta. Dic enim, quæso, si quis tibi auri ramenta dedisset, nonne summa cautione ac diligentia teneres, providus ne quid horum tibi periret, ac damnum paterere? nonne multo cautius ac vigilantius curabis, ne ex eo tibi vel mica intercidadat, quod est auro ac gemmis longe pretiosius?

XXII. Tum vero post communionem corporis Christi, accede et ad sanguinis poculum: non extendens manus; sed pronus (3), et adorationis ac venerationis in modum, dicens Amen, sanctificeris, ex sanguine Christi quoque sumens. Et cum adhuc labiis tuis adhæret ex eo mador, manibus attingens, et oculos et frontem et reliquos sensus sanctifica. Postremo, expectans orationem, gratias age Deo qui te tantis mysteriis impertire dignatus est.

XXIII. ⁵⁵ Eas traditiones inviolatas retinete; et inoffensos vosmet servate. A communionem ne vos abscindite; neque propter peccatorum inquinamentum sacris istis et spiritualibus defraudate mysteriis. Deus autem pacis sanctificet vos totos; et integrum vestrum corpus, et anima, et spiritus, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur ⁵⁴. Cui

Ottob. et Casaub. ex sacro Textu, et versione Grodecii; qui tamen ὀλοτελεῖς loco ὀλοτελεῖς legisse videtur, et verba, καὶ τὸ πνεῦμα, ignoravisse. Post, in codd. Roe et Casaub. Catechesis his paucis verbis concluditur, ᾧ ἡ δόξα. Ἀμήν, omissis verbis, τιμὴ καὶ κράτος, etc. quæ sequuntur. Voces, καὶ γῆ, uncinis inclusimus, quia Filio jam gloria reddita est in voce ᾧ quæ ad ipsum refertur.

(2) Adiens igitur, etc. Vel ad cancellos altaris, qui idcirco mediam hominis staturam non excedebant, Hierosolymitano saltem in tractu, ex *Vita sancti Euthymii*, pag. 60, vel, ut magis censeo, ad ipsum altare. Ait enim cat. 18, num. 32, communicaturos ad sanctum Dei altare accessuros esse, πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ προσελεύσασθαι θυσιαστήριον. Vetus enim consuetudo fuit ut omnes intra cancellos altaris communicarent. Id de ecclesia Antiochena patet ex Ignat., *Epist. ad Ephes.*, n. 5, et variis sancti Chrysostomi locis; de Alexandrina ex Dionysio Alexandr., apud Euseb., lib. vii *Hist.*, cap. 9; de Africana ex Tertull., *De orat.*, cap. 14; de Gallicana ex Greg. Turon., lib. ix *Hist.*, cap. 3. Postea præceptum nonnullis in locis, ut soli altaris ministri intra cancellos communicarent. Ita jubet concil. Laodic., can. 19. In Africa sancti Augustini tempore ad cancellos populo dabatur communio, Aug. serm. 372. n. 5.

(3) Pronus. Male Bellarminus hunc locum in Controversiis recitans, vertit, *genu flexo*. Nam prius temporibus tam apud Latinos quam apud Græcos communio sumebatur a stantibus, ut alii ante nos observarunt.

gloria, honor et imperium, cum Patre [et Filio] et A τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διατηρηθεῖη· ᾧ ἡ
sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæculasæcu- δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, σὺν Πατρὶ [καὶ Υἱῷ] καὶ
lorum. Amen. ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

333

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

HOMILIA IN PARALYTICUM AD PISCINAM JACENTEM.

ADMONITIO.

I. Hujus homiliæ auctor, quem modo Cyrillum nostrum esse probabimus, explicat illam Joannis Evangelii partem, qua continetur miraculum Christi, paralyticum annorum triginta ad probaticam piscinam jacentem verbo sanantis, die Sabbati murmurantibus Judæis. Historiæ hujus singulas circumstantias expendit et declarat, aptas ubique ad fidei commendationem et emendationem morum exhortationes interserens.

II. Principio monet Jesum, animarum simul et corporum medicum, quæcunque loca lustravit benefactis suis implere (num. 1 et 2); e paralytico rogasse num sanitatem vellet, non inscientem; sed ægri tam animo quam corpore voluntatem ad petendum elicientem (num. 3 et 4); id quod et in alio miraculo cæcorum duorum fecit (num. 5). Tum occasione sumpta ex responsione paralytici hominem se habere negantis, Christi divinitatem cum humanitate conjunctam et utriusque confidendæ necessitatem ostendit (num. 6); Christique omnipotentissimam, et se sola pollentem vim demonstrat (n. 7-10). Deinde imperium illud Christi, quo paralyticus lectum suum in ferculo exportare jubebatur, interpretans, digreditur in illum Canticorum locum, quo Salomon ferculum sibi fecisse memoratur; eumque ad passionem Christi allegorice refert; prius monens non communem et profanum illum librum esse, sed mysteriis Christi passionis plenum (n. 10-12). Ad propositum revertens, miraculi a Christo facti celeritatem et facilitatem laudat (n. 13); multo difficiliorum sanatu notans Judæorum illud malignis oculis cernentium et reprehendentium infidelitatem, quam ipso miraculi suspectu, et Christi potentiæ consideratione sanari par erat (n. 14 et 15). Christum postea ad evitandum miraculi plausum se subduxisse observans, fidelium donis miraculorum acceptis gloriantium præcipitem jactationem retundit (n. 16), ac monitum Christi ad sanatum hominem, ne amplius peccet deteriora perpessus, recensens; omnia mala nostra ex peccatis oriri notat, eaque diligenter amputanda monet, nec Dei patientia abutendum (n. 17). Inde occasione sumpta ex lecta superius in ecclesia Pauli apostoli sententia, sensumque ejus enucleans, varias ad virtutem hortationes subjungit (n. 18); et commendata in Christum fiducia, episcopi orationi locum facturum, suæ finem imponit (n. 19).

III Homiliam hanc, ex ms. cod. Bodleianæ bibliothecæ num. 25 notato expressam, primus in lucem edidit Thomas Millesius in Oxoniensi Cyrilli Hierosolymitani editione anni 1303. Sed quæ omnium editionum ex uno duntaxat codice adornatorum fortuna est, in medio mutila est, et mendis innumerabilibus respersa; nam codicis sui scripturam editor summa fide qualis erat omnino repræsentavit, adjectis ad imam paginarum calcem scholiis, quibus suas de emendando textu conjecturas proponit. Nos in bibliotheca Christianissimi regis unum orationis ejus exemplar nacti, in codice membranaceo undecimi vel duodecimi circiter sæculi notato 2030 in quo habetur fol. 135, verso, lacunam mediæ homiliæ explevimus, ac per multa Anglicani codicis errata correximus; falsi tamen alium codicem a nobis desiderari, ut pura et perfecte defæcata producat. Tametsi enim amborum codicum collatio magnum ad textus emendationem momentum attulerit, adhuc tamen supersunt nævi nonnulli; maxime in ea parte homiliæ quam ex uno regio codice edidi, quæ alterius codicis auxilio declarari et emendari nequivit. In his locis nihil aliud facere 334 potui, quam ut conjectura supplerem. Ubi manifesta ratio cogeabat, non dubitavi id quod conjiciebam legendum textui inserere, ne barbaram et inusitatam, et alienam lectionem, pro ea quæ indubitate Cyrilliana videbatur, obtruderem. At ubi nihil certi suppetebat, repræsentata mss. lectione, in notis meam conjecturam indicavi, liberam aliorum conjecturis aleam relinquens.

IV. In Anglicana editione repræsentatur quasi initio mutila; sicque habetur ejus initium præfixis aliquot punctis continue positus... οὗ δ' ἂν φανῆ Ἰησοῦς. Ac revera particula δέ quædam alia præcessisse significat. Haud tamen declarat Millesius quot folia, vel quæ folii pars deest in codice. At in ms. regiæ bibliothecæ libro, nulla prorsus ejusquam defectus significatio. Incipit ab his verbis, ὅπου ἂν φανῆ Χριστός, etc. Littera O majuscula adpictam piscis figuram, propter piscinæ mentionem, circumplectente. Nihil prorsus ad homiliæ hujus integritatem deest; ut si quid præ-

termisum sit, nihil aliud præter principium quoddam sive exordium minime necessarium, aut una alterave phrasis, deesse videatur.

V. De hujus orationis auctore jam disquirendum superest. Ambo codices, Anglicanus et Gallicus, Cyrilli Hierosolymitani nomen hujus fronti infixum præferunt: nec quidquam est quod huic inscriptioni opponi possit; imo multa sunt quæ Cyrillum auctorem, mea quidem sententia, abunde demonstrant.

VI. Ac primo quidem homiliæ istius antiquitatem plura confirmant. Adhuc enim ea vigeat consuetudo, ut plura in una synaxi concionarentur, et postremus omnium episcopus. Nam sub orationis finem num. 20 veretur ne patris, hoc est episcopi, doctrinæ et concioni sua ob prolixitatem impedimento futura sit, et sublimiora ab eo verba expectanda ait. Notum autem est Cyrillum, quo tempore Catecheses habebat, nimirum ante episcopatum suum singulis synaxibus concionari solitum esse. Eo etiam tempore communia erant inter fideles, nulla insigni sanctitatis nota conspicuos, somniorum propheticorum, curationum, et expellendorum dæmonum dona; dum notat num. 16, si cui hujusmodi successus contingant, inde homines passim elferri solere, eaque non modesto silentio suppressere, sed glorianter evulgare. Cyrilli autem ætate observavimus frequentia fuisse hæc primæ ætatis charismata, ita ut cum baptismi gratia, secundum cujusque fidei proportionem ordinariæ concederentur. Vide cat. 4, num. 5; cat. 5, n. 9 et 11; cat. 13, num. 23; cat. 17, num. 57. Præterea simplex hujus auctoris theologia nihil theologicorum vocabulorum admistum habet. Vide disertam et perspicuam divinitatis et humanitatis Christi confessionem, num. 6, qualis omnino habetur cat. 12, num. 1, iisdem propemodum verbis expressa.

VII. Secundo, auctorem Hierosolymæ scripsisse suadet, non tantum id quod num. 2 de piscinæ probaticæ descriptione tradit, plane simile ei quod *Hierosolymitani Itinerarii* auctor eadem ætate narrabat; verum etiam quod num. 12 de Gabbatha loquens, seu Lithostoto in ædibus Pilati existente, ait, auditorem tantum non ad inspectionem locorum remittens; quo in loco ea formula dicendi utitur, Norunt Ecclesiæ studiosi, ἴσασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας σπουδαῖοι, qua in simili occasione usus est cat. 13, num. 26. Ὅδασιν οἱ σπουδαῖοι τῆς Ἐκκλησίας φαλαμφοῖ.

VIII. Tertio stylus ipse et dicendi ratio Cyrillianæ similis; in varia membra concisus, non ampullatus aut grandis, sed familiaris et qualis extemporalis orationis, cujusmodi sunt omnes catecheses, esse solet. Scripturas frequenter citat auctor, eas explanans paraphrasis in modum; brevibus sententiis, expositionis gratia, earum verba intercipientis, atque identidem repetens; sicque continuens, donec totum contextum sibi propositum absolverit; præterea crebris parenthesis vel orationem suam, vel citata Scripturæ verba interrumpens. Id in omnibus catechesibus, tute observasti, atque in hac homilia perspicue deprehendes, præsertim num. 10 et 5. Digressionibus quandoque longis utitur Cyrillus, ut cat. 6, num. 29; cat. 16, num. 14; habes quoque isthic prolixam, quæ numeros 10, 11 et 12, integros complectitur. Scripturas hic mystica, et ut vocat, *contemplatrice*, seu allegorica commentandi ratione interpretatur, præsertim num. 10 et sqq. Hanc autem extra catecheses ipsi Scripturas enarrandi consuetudinem fuisse significat cat. 13, num. 9, quo loco docet catechesim aliud dicendi genus, faciendæ fidei aptius, postulare: nec tamen in Catechesibus litterali sensui ita intentus est, ut non allegoricis ac mysticis, cum se dat occasio, libenter immoretur ex consuetudine.

IX. Quarto similes in hac homilia, atque in Catechesibus, ac pene ad verbum repetitæ observantur sententiæ. Nonnullas jam supra num. 6 et 7 observavimus. En alias; Christum 335 corporum et animarum medicum iisdem pene verbis docet in hac homilia, num. 2, et cat. 10, n. 13; quo etiam in loco, ut et hic num. 19, hortatur, ut qui corporeis conflictatur morbis, ad Christum confugiat. Christum omnibus omnia effici eodem modo dicit hic num. 9 et cat. 10, num. 5. Quæ hic de Christo una ex parte Deo, ex altera homine, disserit num. 6, plane similia sunt verbis cat. 4, num. 9. Ut hujus orationis num. 9, in Christe non eum qui apparet, sed eum qui operabatur in eo qui apparebat, considerandum monet; ita cat. 11, num. 20, negat attendendum ad eum qui natus est in Bethleem, sed eum adorandum qui sempiterno genitus est ex Patre. Christum ex Patre *immediate* genitum dicit hic num. 6, quod repetit et explicat cat. 7, num. 4, et cat. 11, num. 7. Christum nutu Patris omnium factorem appellat isthic num. 5. In catechesibus sæpe, et in primis cat. 11, n. 22 et 24. Eadem est sententia, eademque verba de Christo, propheticæ, quamvis per derisum, a militibus pro rege salutato, hujus orat. num. 12, et cat. 13, num. 17. In hac homilia num. 10, in commendationem sacri Canticorum libri excurrit, atque passionis Christi propheticum esse. Id maxime Cyrillo proprium, qui nullo alio Scripturæ libro familiarius ac libentius uti solet, multisque in eo Christi passionis circumstantias prophetatas esse contendit. Similia prorsus de horto in quo crucifixus et sepultus est Christus ex Canticorum libro dicuntur hic num. 11, et cat. 13, num. 32, ac cat. 14, num. 5. Item de favo mellis post resurrectionem degustato, ac vino myrrhato ante crucem, homil. in *Paralyt.* num. 11, et cat. 13, num. 29, ac cat. 14, num. 11.

X. Omitto multas alias similes sententias ac locutiones: v. g. Paralyticum nostrum anima simul et corpore ægrotasse ait hic num. 4, et cat. 10, num. 13. Quod de Judæis semper discentibus et in ignorantia senescentibus hic refert, num. 5, habetur cat. 4, num. 2, et cat. 13, num. 7 iisdem verbis. Iterum homil. in *Paralyt.*, num. 14, verba verbis destrui, opus argumentum insuperabile continere monet; idem cat. 13, num. 8 Christum vocat isthic num. 9, maris aurigam; et cat. 9, num. 9, Deum aquas tanquam gubernaculo regentem repræsentat, ὡς ὁλαξίζει. Vocem

ἐκλαμβάνειν Cyrillus pro *interpretari* familiariter adhibet : ita hic num. 10. Vox μέσον significat ambiguum apud Cyrillum cat. 16, num. 15, sic et in *Paralyt.* num. 4. Verbum μείζονα ῥήματα intelligit num. 20 de sublimiori doctrina ; sic. et cat. 18, num. 33. Dum ad aliquem Scripturæ librum auditorem vocat, hac locutione utitur : Ἐλθε ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον τὴν Γένεσιν, cat. 10, num. 4 ; Ἐλθε ἐπὶ τὸν 20' ψαλμόν, cat. 15, num. 4. Ita et hic num. 10 : Ἐλθε ἐπὶ τὰς Παραμιμίας. Confer verba num. 3, τὸ λείπον ἀπεπλήρωσεν, cum his cat. 5, num. 9. τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. Item hac num. 13 : Πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, ὀξύτατη δὲ ἡ ἔμπλαστρος· πολυετὴς μὲν ἡ πάρεσις, ὀξύτατη δὲ ἡ νεύρωσις, cum. his cat. 2, num. 11 : Ὁξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, ὀξύτατην ἔσχε τὴν ἰατροίαν, et cat. 13, num. 31 : Μακροχρόνιος μὲν ἡ αἰτία, ὀξύτατη δὲ ἡ χάρις... ὀξύτατα κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἀπεφηνάμην· ὀξύτατά σοι χρῶμαι. Ibi eundem profecto stylum vides.

XI. Ex his omnibus simul collectis legitime confici potest Cyrillum hujus homiliæ indubitatum auctorem esse. Eam autem peroravit presbyter, Maximo episcopo adhuc vivente, et per se concionante, atque agente : quamobrem eam vel eodem anno quo catecheses, potius aliquot vel ante annis habitam existimo, circiter ann. 345 ; habet enim hæc oratio quiddam quod juvenescentis ingenii tyrocynia refoleat, in frequentibus parenthesis, digressionibus crebris et longis, paraphrasibus, abundantioribus et luxuriantibus, locutionibus non sat castigatis. Extemporaliter dicta videtur, sicut et *catecheses* : nec enim dicenti satis digesta ac præparata videtur fuisse materies : indiligens ad hæc Scripturarum allegatio, ac coactæ inter interpretationes, ut illa de terculo Salomonis, et argenteis columnis, quæ ab argento Judæ dato passionem cœpisse figurarint. Quæ non impediunt quominus præclara sit oratio, nulla præcepta moralia, egregia fidei documenta, et observationes præclaras complectens.

XII. Si certo nosceremus ordinem lectionum in Hierosolymitana Ecclesia usitatarum, ad diei quo habita est hæc oratio notitiam facile perveniri posset. Joannis Evangelium Græci legunt a Pascha usque ad Pentecosten. Eodem tempore quo Joannis Evangelium, legebatur in Ecclesia Hierosolymitana Epistola ad Romanos ; cujus septimi capitis initium, quo die habita hæc oratio est, lectum fuerat, n. 17.

ΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ (1) ΠΑΤΡΟΥ ΗΜΩΝ 336

ΚΥΡΙΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΛΥΤΙΚΟΝ ΤΟΝ ΕΠΙ ΤΗΝ ΚΟΛΥΜΒΙΘΡΑΝ.

336 S. P. N. CYRILLI

HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

HOMILIA

IN PARALYTICUM JUXTA PISCINAM JACENTEM ⁵⁶.

I. Ubicunque apparuerit Jesus, ibi etiam adest salus. Nam et si publicanum in telonio sedentem

⁵⁵ Joan. v, 2-16.

(1) Τοῦ ἐν ἀγίοις, etc. In editis habebatur tantum, εἰς τὸν· reliqua addidimus ex Reg. cod. Loco ἐπὶ, Reg. habet παρὰ, quod concinnius.

A'. Ὅπου ἂν φανῇ (2) Ἰησοῦς, ἐκεῖ καὶ ἡ σωτηρία. Κἂν τε γὰρ ἴδῃ τελώνην καθήμενον ἐπὶ τοῦ τε-

(2) Ὅπου ἂν φανῇ, etc. Ita Reg. cod. ; at Mille-sius ex cod. Bodl. scripsit, οὐ δ' ἂν, et præmissis aliquot punctis continenter positis, quibus indica-

λωνίου, τοῦτον ἀπόστολον ποιεῖ καὶ εὐαγγελιστὴν· καὶ τε μετὰ νεκρῶν ταφῆ, νεκρούς ἐγείρει. Καὶ τυφλοῖς μὲν τὸ βλέπειν χαρίζεται, κωφοῖς δὲ τὸ ἀκούειν· καὶ τὰς (1) κολυμβήθρας περιέρχεται, οὐ τὰ οἰκοδομὰς ζητῶν, ἀλλὰ τοὺς νοσοῦντας ἰατρούων.

Β'. Ἐν γὰρ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἦν προβατικὴν κολυμβήθρα (2), πέντε στοὰς ἔχουσα, τέσσαρας μὲν περιτρεχούσας, μέτην δὲ τὴν πέμπτην, ἐν ἣ κατέκειτο πλῆθος ἀσθενούντων καὶ ἀπιστία ἦν πολλή (3) τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρὸς καὶ θεραπευτὴς, μέτρῳ τὴν ἴασιν ἐχαρίζετο, τὸν πολυχρόνιον πρῶτον θεραπεύων, ἵνα τάχιον ἀπαλλαγῆ τῶν ἀλγηδόνων. Οὐ γὰρ μία (4) ἡμέρα ἦν αὐτῷ κατακεῖσθαι, ὡς οὐδὲ δευτέρα, οὐδὲ πρῶτος μὲν ἦ ἐνιαυτός· ἀλλ' ὀκτώ καὶ τριάκοντα ἔτη. Κατακείμενος πολυχρόνιῳ νόσῳ, γινώριμος ἦν τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ δεικνύων τοῦ θεραπεύοντος τὴν ἐνεργείαν· ἐγνωρίζετο γὰρ ὑπὸ πάντων διὰ τὸν χρόνον ὁ παραλυτικός. Ὁ δὲ ἀρχίατρος ἐδείκνυ μὲν τὴν δύναμιν, ἠθετεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν κακῶς ἐκδεχομένων.

Γ'. Περιερχόμενος δὲ τὴν κολυμβήθραν, ἴδεν· οὐκ ἐξ ἐρωτήσεως μαθὼν, ἀλλ' ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας (5) τὸ λεῖπον ἀπεπλήρωσεν. Ἰδὼν, οὐκ ἐρωτῶν, ἐκ πόσου χρόνου κατάκειται. Ἀλλ' ἰδὼν ἔγνω, ὁ καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν εἰδώς. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν κατὰ καρδίαν, οὐ χρεῖαν εἶχεν ἵνα τις αὐτὸν ἐρωτήσῃ (6) περὶ τοῦ

⁶⁰ Matth. ix, 10. ⁵⁷ Vid. cat. 10, n. 13.

tur mutilum esse exordium; ac revera id convincit C particula δέ. At in Reg. cod. significatur nihil prorsus deesse. Enclitica τε inter καὶ et ἴδῃ abest a Reg. ex quo articulum τοῦ ante τελωνίου addidimus.

(1) Καὶ τὰς, etc. Ex Reg. καὶ loco καὶ· ac pro ζητεῖ et ἰατρούει, ζητῶν et ἰατρούων scripsimus. Optima est Bodl. scriptura, si legatur περιέρχεται. Τοὺς etiam loco τὰς ante νοσοῦντας posuimus, nullo ex codice, sed perspicuo mendo correctionem postulante. Forte legendum, τὰς νόσους, morbos.

(2) Ἦν προβατικὴ κολυμβήθρα. Ita emendavimus ex Reg. cod.; habetur enim in Millesio, ἐν τῇ προβατικῇ, quæ phrasis verbi alicujus omissione pendet. Scribendum fortassis, ἐν τῇ προβατικῇ τὴν κολυμβήθρα, quod esset convenientius cum Evangelio cujus hæc verba sunt: Ἔστι δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐπὶ τῇ προβατικῇ (supple. ἀγορᾷ), κολυμβήθρα, etc.: *Est autem Hierosolymis ad probaticam (forum a venalibus ovibus hoc nomine appellatum) piscina, etc.* Nihilominus in Vulgata nostra dicitur *probatica piscina*, atque hoc nomine passim appellatur a Patribus. Sic Cyrillus Alexandr., lib. xii in Joan, cap. xix, 7, pag. 1048, ἐπὶ τῇ κολυμβήθρα πρὸς ἐπίκλησιν Προβατικῇ, *ad piscinam quæ olim probatica vocabatur*. Sic auctor homiliæ de semente sancto Athanasio tributæ, operum ejus tomo secundo sive tertio, num. 15, pag. 70: Ἐν Ἱεροσολύμοις προβατικὴ τις ἦν κολυμβήθρα, καὶ νῦν ἐστίν· πέντε στοὰς εἶχε. Νῦν γὰρ περιηρέθη τὰ περὶ οἰκοδομῆματ'· *Erat Hierosolymis Probatica quædam piscina et hactenus existit; habuit quinque porticus. Modo enim destructa sunt ambientia ædificia.* Chrysostomus, tom. V, serm. 7, *In paralyticum* 38 annorum, pag. 103, legit ut in Vulg. textum Joannis: Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ

A viderit ⁵⁶, hunc apostolum et evangelistam facit; et tametsi inter mortuos sepeliatur, mortuos exsuscitat. Et ille quidem cæcis visum, surdis vero audiendi vim impertit: ac piscinas obit, non ædificia quærens, sed ægros curans.

II. Hierosolymis enim probatica piscina erat, quinque porticus habens; quatuor ambientes, et quintam in medio sitam; in hac jacebat multitudo ægrotantium, eratque plurima Judæorum infidelitas. ⁵⁷ Medicus vero, qui cum corporum, tu manimarum morbos sanat et curat, mensura quadam et ordine medicinam adhibuit; priorem sanans eum qui diutino morbo laborabat, ut citius doloribus levaretur. Non enim ab uno, vel altero die, aut mense uno, vel anno ibi jacebat, sed ab octo et triginta annis. Longinquo morbo prostratus, videntibus notus erat, et sanantis se vim ac potestatem patefaciens: erat enim notus omnibus propter diurnitatem temporis paralyticus ille. Ac summus quidem medicus potestatem suam demonstravit; infamata vero ab iis est, qui facta ejus malam in partem accepere.

III. Circumiens enim piscinam, vidit, non quæstione habita cognovit, sed divina virtute quæstionis omissionem supplevit. Videns, non interrogans, quando ex tempore jaceret. Sed videns cognovit, qui et antequam videret, probe noverat. Nam si in his quæ in corde latebant, **337** *opus ei non erat ut*

κολυμβήθρα. Hieronymus in locis Hebraicis ad Bethesda, ait: *Bethesda, piscina in Jerusalem quæ vocabatur Προβατικὴ, et a nobis interpretari potest Pecualis*. Eodem modo vocatur Προβατικὴ in Catena Græca ab Ammonio et Theodoro Mopsuest., p. 142; sed Mopsuestenus quinque has porticus in circuitu fuisse ait. Major vero Cyrilli oculati testis fides. Sanctus Nilus, lib. ii, epist. 201, et lib. iii, epist. 236, Probaticam pariter piscinam appellat. Auctor *Itinerarii hierosolymitani* sic eam piscinam describit anno Christi 333: « Interius civitatis sunt piscinae gemellares, quinque porticus habentes, quæ appellantur Bethsaida. Aquam habent eæ piscinae in modum coccini turbatam. » Paulo post, pro τέσσαρες, ex Reg. cod. scripsimus τέσσαρας.

(3) Καὶ ἀπιστία ἦν πολλή, etc. Ex Reg. ms. loco ἀπιστεία scripsimus, ἀπιστία, et verbum ἦν restituimus. Inferius, vox μέτρῳ ante τὴν ἴασιν, omittitur in Reg. cod.

D (4) Οὐ γὰρ μία, etc. Ex Reg. editus, οὐ μία μὲν. Paulo post, quum ante esset, πρῶτος μὲν ἦ, ex cod. ms. restituimus, πρῶτος μὲν ἦ. Post, ejusdem codicis auctoritate delevimus particulam καὶ ante γινώριμος· addidimusque verbum ἦν post γινώριμος voces διὰ τὸν χρόνον, post ἐγνωρίζετο, et particulam δὲ ante ὑπὸ τῶν, etc.

(5) Ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας. Reg., θεϊκῆς ἐνεργείας τὸ λεῖπον ἀποπληρῶν Inferius, ex Reg. voces, ἐκ πόσου, scripsimus istarum loco, τίς μὲν ἐκ τούτου.

(6) Αὐτὸν ἐρωτήσῃ. Ex Reg. cod. vocem αὐτὸν supplevimus: ac emendavimus vitiosam scripturam ἐρωτήσε: pro ἐρωτήσῃ. Hic porro Cyrillus commiscet duo loca Joannis ex cap. xvi, 30, et cap. ii, 25, paulo aliter referens quam apud evangelistam habentur.

quis eum interrogaret de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine⁵⁸; multo id magis circa morbos qui ab exterioribus causis inducuntur.

IV. Vidit quemdam jacentem, et plurima vi morbi degravatum; peccatorum enim onus grave, simul et diutinus morbi dolor ei incubuere.⁵⁹ Huic quæstio proposita id quod cupiebat quodammodo exposuit: *Vis sanus fieri?* nec quidquam adjecit præterea; sed quæstionis cum dereliquit ambiguo; nam quæstio duplex erat. Quoniam enim non corpore solo, verum etiam animo æger erat (secundum illud quod ipsi postea dixit: *Eecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne tibi deterius aliquid contingat*), interrogat illum: *Vis sanus fieri?* O magnam medici prætestatem, qui auxilium ex sola voluntate suspendit. Nam cum ex fide salus sit, idcirco audivit illud: *Visne?* ut voluntas hæc, [Christi] operationem eliceret. Vox hæc unius Jesu propria est; non enim summorum [etiam] qui corpora curant, medicorum est; nam qui sensibilibus morbis medentur, non possunt omnibus dicere: *Vis sanus fieri?* Jesus vero ipsum etiam velle dat, et fidem acceptam habet, et donum gratis impertit.

V. Obambulabat aliquando Salvator in via, et cæci duo sedebant⁶⁰, corpore quidem cæcutientes, animo vero illuminati. Quem enim non voverant Scribæ, hunc demonstrabant cæci, clamantes⁶¹. Cumque Pharisei qui legem addidicerant, eamque a pueritia ad senectutem usque fuerant meditati, in ignorantiaque consenuerant⁶², dicerent: *Hunc nescimus unde sit*⁶³: (In propria enim venit, et sui eum non receperunt⁶⁴); cæci contra clamabant, dicentes: *Fili David, miserere nostri*⁶⁵; et quem nescierunt qui legem didicerant, hunc voverunt qui

⁵⁸ Joan. II, 25. ⁵⁹ Vid. cat. 10, n. 13 ⁶⁰ Matt. xx, 30 ⁶¹ Vide cat. 4, n. 2; cat. 13, n. 7. ⁶² II Tim. III, 7 ⁶³ Joan. IX, 29. ⁶⁴ Joan. I, 11. ⁶⁵ Matth. IX, 27; xx, 30.

(1) Καὶ πλείστη, etc. Particulam καὶ Reg. codex suppeditavit. Mox, loco πολὺ φορτίον ex eod. cod. scripsimus, πολὺ φορτίον, quanquam non improbabilis vetus scriptura, qua vox ἀλγηδόνος referatur tum ad πολὺφορτίον, tum ad πολυχρόνιον. Post, cum haberetur ὑγιής, ex Reg. et sacro textu correximus scribendo, ὑγιής.

(2) Οὐ μόνον ἐνόσει, etc. Ita ex Reg. Millesius, Ἐνόσει, ac mutato verborum ordine prius τὴν ψυχὴν ponit, deinde τὸ σῶμα, hoc sensu: *Non anima solum, sed et corpore æger erat.* Ante αὐτοῦ, præpositionem ὑπὸ Reg. cod. ministrante posuimus. Post, Reg. cod. habet ut in sacro textu, χεῖρόν τι σοι γένηται,

(3) Ἐπαγγέλη. Ex Reg. emendatum Millius, ἐπαγγέλει. Facile crederem loco τὸ ante θέλειν, legendum τῷ, in hunc sensum: *Ut ad ejus voluntatem, suam Christus operationem adjungeret.* Mox, loco μόνον, ejusd. codicis auctoritate scripsimus, μόνου, sensu postulante. At idem codex omittit verba sequentia ῥῆμα ἀρχιάτρων γὰρ οὐκ ἔστιν, et pro αἰσθητῶν habet, αἰσθητῶν.

(4) Τὸ θέλειν χαρίζεται. Omnino mihi persuadeo legendum τῷ θέλειν χαρίζεται, ad solam hominis voluntatem gratificatur. Eum sensum postulat totus contextus auctoris, qui in eo est, ut probet Christum nullam aliam ad curandum conditionem exigere, quam desiderium sanitatis. Supra dixit: Ἐπὶ

ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ᾔδει: τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· πολὺ δὲ μᾶλλον περὶ τῶν νοσημάτων, ὧν ἔξωθεν ἡ ἐπαγγέλη.

Δ'. Εἶδέν τινα κατακείμενον, καὶ πλείστη (1) νόσῳ βεβαρημένον· ἀμαρτιῶν γὰρ εἶχε πολὺ φορτίον, καὶ νόσου πολυχρόνιον ἀλγηδόνος. Πρὸς τοῦτον ἐρώτημά πως λέγει τὸ ποθοῦμενον· θέλεις ὑγιής γενέσθαι; καὶ οὐκ εἶπέν τι ἄλλο, ἀλλὰ κατέλειπεν τῇ μεσότητι τῆς ἐρωτήσεως· διπλῆ γὰρ ἦν ἡ ἐρώτησις. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον ἐνόσει (2) τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν (κατὰ τὸ ὕστερον ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· Ἴδὲ, ὑγιής γενοῦν· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται), ἤρῳτα αὐτόν· θέλεις ὑγιής γενέσθαι; Ὡς μεγάλῃς ἰατροῦ δυνάμεως, ἐπὶ τῷ θέλειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου! Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ πίστεως ἡ σωτηρία, διὰ τοῦτο ἤκουσε τὸ, θέλεις; ἵνα τὸ θέλειν ἐπαγγέλη (3) τὴν ἐνέργειαν. Τοῦτο μόνου τοῦ Ἰησοῦ τὸ ῥῆμα ἀρχιάτρων γὰρ οὐκ ἔστιν αἰσθητῶν. Οἱ γὰρ τὰ αἰσθητὰ νοσήματα θεραπεύοντες, οὐ δύνανται πάντες λέγειν· θέλεις ὑγιής γενέσθαι, Ἰησοῦς δὲ καὶ τὸ θέλειν χαρίζεται (4), καὶ τὸ πιστεύειν λαμβάνει, καὶ τὴν δωρεὰν ἀμισθὶ χαρίζεται.

Ε'. Περιῆει ποτὲ ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ τυφλοὶ δύο ἐκαθέζοντο, ἀδελποῦντες (5) μὲν τῷ σώματι, περῳτισμένοι δὲ τὴν διάνοιαν. Ὅνπερ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν Γραμματεῖς, τοῦτον ἐδείκνυον οἱ τυφλοὶ βοῶντες. Οἱ μὲν γὰρ Φαρισαῖοι, τὸν νόμον μεμαθηκότες (6), καὶ ἐκ παιδίου ἕως γήρως μεμελετηκότες, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες, ἔλεγον, ὅτι· Τοῦτον οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν· (Εἷς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτόν οὐ παρέλαβον·) οἱ δὲ τυφλοὶ ἐπεθύων λέγοντες· Υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ ὅνπερ οὐκ ᾔδεισαν οἱ τὸν νόμον μεμαθηκότες, τοῦτον ᾔδεισαν οἱ

τῷ θέλειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου. Eodem modo Procat. num. 8, probans Deum nihil aliud quærentem nisi bonam voluntatem, quærenti quomodo sua sibi peccata remittantur, respondet: τῷ θέλειν, τῷ πιστεύειν. Ita in hoc loco præclare convenit si legatur, *sola voluntate expectata benefacit, fide contentus est.* Quia tamen altera lectio duorum codicum consensu munita est, eaque verum sensum habet, respicere nolui. Pro ἀμισθῆ, reposui ἀμισθί, cum manifestum sit librorum peccatum. Regius etiam pejus, ἀμισθοτή. Mox, loco περιῆει, credo scribendum περιῆει [pro παρήει].

(5) Ἀδελποῦντες. Ex Reg. Millesius, ἀδελπίωντες. V. cat. 16, n. 22.

(6) Μεμαθηκότες, etc. Ubi scriptum erat, μεμαλετηκότες, scripsimus, μεμαθηκότες, ut infra etiam repetitur; ac μεμελετηκότες posuimus pro τετελετηκότες: utrumque ex Reg. cod. in quo hæc verba, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες omissa sunt. At repertiuntur in simili loco cat. 4, num. 2. Ex eadem codicis auctoritate, Evangelica verba: Εἷς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτόν οὐ παρέλαβον, quæ ante ἔλεγον posita erant, post πόθεν ἐστίν, naturali sedi restituimus, quanquam hæc ordinis inversio Cyrillo familiaris. Vide cat. 12, n. 8, eundem Joannis locum simili parenthesi inclusum. Vide et cat. 5, num. 2. Ex eodem cod. ante ἐπεθύων, adjecimus, τυφλοὶ.

τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ ὑπηρετήσαντας (1) εἰς ἀνάγνωσιν ἔχοντες. Τοῦτοις προσελθὼν ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Πιστεύετε (2), ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; καὶ τὸ, Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; Οὐκ εἶπεν· Τί θέλετε ἵνα εἶπω ὑμῖν; ἀλλὰ, Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; Ποιητὴς γὰρ ἦν, καὶ ζωοδότης, οὐ νῦν ἀρξάμενος ποιεῖν (ὁ Πατήρ γὰρ αὐτοῦ πάντοτε ἐργάζεται, καὶ αὐτὸς τῷ Πατρὶ συνεργάζεται)· καὶ ποιητὴς ἦν τῶν ὄλων νεύματι Πατρός. Αὐτὸς δὲ (3) μόνος ἐκ μόνου ἀμεσιτέτως γεννηθεὶς, ἐρωτᾷ τοὺς τυφλοὺς, λέγων· Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; οὐκ ἀγνοῶν τί θέλουσιν· φανερόν γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἐπαγαγὼν τὴν δωρεάν, ἵνα ἐκ τῶν λόγων δικαιοῦσιν (4) αὐτῶν. Οὐ γὰρ δῆπου ὁ τὰς καρδίας εἰδὼς ἀγνοεῖ τὸ λεγόμενον· ἀλλ' ἐξεδέχετο τὸν λόγον, ἵνα ἡ ἐρώτησις ἐφέλικύσῃ τὴν ἐνέργειαν.

ζ. Οὕτω καὶ τούτῳ παρατῆς, καὶ αὐτομολήσας πρὸς τὸν κεκμηκότα ὁ ἰατρός (5) (καὶ οὐδὲν θαυμάσιον, εἰ πρὸς τὸν παρὰ τὴν κολυμβήθραν κείμενον παρήλθην, εἶγε αὐτομολήσεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς), ἠρώτα τοῦτον· θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι; ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ἐφέλικον αὐτὸν εἰς τὴν γνῶσιν, καὶ δι-εγείρων αὐτὸν εἰς ἐρώτησιν. Μεγάλῃς χάριτος δωρεῆ· ἀμισθὸς γὰρ ἦν· διὰ τοῦτο (6) καὶ αὐτόμολον εἶχεν τὸν θεραπευτὴν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Ναί, Κύριε. Τὸ γὰρ πολυχρόνιον μου τῶν νοσημάτων ποθητὴν μοι ποιεῖ τὴν ὑγίειαν· κήγῳ μὲν ποθῶ, ἀνθρώπων δὲ οὐκ ἔχω. Μὴ ἀθυρήσῃς (7), ἀνθρώπε, ὅτι ἀνθρώπων οὐκ ἔχεις· Θεὸν ἔχεις παρεστῶτα, κατὰ τι μὲν ἀνθρώπων, κατὰ τι δὲ Θεόν· ἀμφοτέρω γὰρ ὁμολογῶ-τέον. Οὐ γὰρ ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ὁμολογία, μὴ συνομολογουμένης τῆς Θεότητος ὠφέλιμος· μᾶλλον δὲ C κατάρως πρόξενος (8). Ἐπικατάρως γὰρ ὅς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἡμεῖς εἰς Ἰησοῦν ἐλπίζοντες, εἰς ἀνθρώπων ἐλπίζομεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Θεότητα συμπλέκοντες τῇ ἐλπίδι, κατάρως ἐσμέν κληρονόμοι. Νῦν δὲ καὶ Θεὸν καὶ ἀνθρώπων

⁶⁶ Matth. ix, 28. ⁶⁷ Matth. xx, 32. ⁶⁸ Vid. cat. 7, n. 6, et cat. 11, n. 23. ⁶⁹ Joan. v, 17. ⁷⁰ Vid. cat. 11, n. 22 et 24; cat. 10, n. 5. ⁷¹ Vid. cat. 11, n. 7, et cat. 7, n. 4. ^{72,74} Vid. cat. 4, n. 9. ⁷³ Vid. cat. 12, n. 1. ⁷⁶ Jerem. xvii, 5.

(1) ὑπηρετήσαντας. Hanc Reg. cod. scripturam excusæ ὑπηρετάς prætulimus.

(2) Πιστεύετε, et paulo post τέλετε. Ita emendavimus ex cod. Reg. pro πιστεύεται et τέλεται. Verba sequentia, οὐκ εἶπε, etc., usque ad Ποιητὴς γὰρ excl. propter repetitas voces ποιήσω ὑμῖν, prætermisssa sunt in eo codice.

(3) Ἀυτὸς δὲ, etc. Sic Anglic. cod. Regius vero, αὐτὸς γὰρ, etc. puncto post γεννηθεὶς collocato. Cyrillus autem Filium solum ex Patre genitum dicit, quia solus natura, cæteri abusive et per adoptionem filii, cat. 7, num. 5. Addit ex solo, vel ut excludatur alter pater, atque ingenuus, cat. 11, num. 13, vel ut usitata corporum generandi ratio, et Valentinianorum deorum copulæ et successivæ generationes ablegentur. Vide cat. 11, num. 7, et cat. 6, num. 17. Deinde immediate genitum docet, sive ad exprimendam intimam Filii cum Patre necessitudinem et connexionem. cat. 7, n. 4, sive ad excludendam omnem in divina generatione vel temporis moram cat. 11, num. 7, vel deliberationem ac consultationem, ibid. n. 8.

(4) Δικαιοῦσιν. Ita ex mera conjectura reposui: hanc tamen, quæ cum proposito auctoris admira-

A oculorum ministerio ad legendum erant destituti, Ad eos accedens Salvator dixit: *Creditis quod possim hoc facere* ⁶⁶? et illud: *Quid vultis ut faciam vobis* ⁶⁷? Non dixit: *Quid vultis ut dicam vobis?* sed, *Quid vultis ut faciam vobis?* ⁶⁸ Factor enim erat et vitæ dator, qui non tum primum facere incipiebat (Pater enim ejus semper operatur, et ipse una cum Patre operatur ⁶⁹): ⁷⁰ et rerum omnium nutu **338** Patris factor erat. ⁷¹ Ipse autem solus ex solo immediate genitus, interrogat cæcos, dicens: *Quid vultis ut faciam vobis?* non ignorans quid vellent; aperta enim res erat: sed ex eorum verbis suum adducturus donum, ut ex suis ipsi verbis justificarentur; nec enim qui corda novit ignorabat quid essent dicturi; sed eorum orationem exspectabat, ut interrogatio illis proposita operationem suam eliceret.

B VI. Sic et huic paralytico se præsentem sistens, sponteque sua ad laborantem profectus medicus (nec mirum, si ad jacentem juxta piscinam ægrum accessit, qui ad nos ex cælo sponte delapsus est), ipsum interrogabat: *Vis sanus fieri?* ex hac interrogatione eum ad cognitionem inducens, et ad interrogandum [vicissim] sollicitans. Magnæ hoc gratiæ donum; nullo enim pretio constabat. Idcirco et medicum habuit sponte ad se properantem. Ille vero ad eum: *Etiam vero, Domine; diuturnitas enim morborum meorum facit mihi optandam valetudinem. At ego quidem percipio, verum hominem non habeo* ^{72,73} Ne animo dejiciaris o homo, quod hominem non habeas. Deum habes astantem tibi, qui alia parte homo est, alia vero Deus: utrumque enim confiteri debemus. ⁷⁵ Non enim confessio humanitatis a confessione divinitatis sejuncta, utilis est, imo maledictionis conciliatrix. *Maledictus enim qui spem habet in hominem* ⁷⁶. Si igitur et nos in Jesum sperantes, in hominem speremus, divinitatem simul in spe nostra minime complexi, maledi-

hilter quadrat, nobis sufficienter insinuat Reg. cod. lectio δαιχτώσιν. Millesius scripsit νικέστωσαν, quæ vox Græca non est, sumpta tamen ex loco psalmi L, 4, ubi de justificatione ex sermonibus loquitur Propheta; quod nonnullum affert ad conjecturam nostram momentum.

(5) Ὁ ἰατρός. Verbum ἠρώτα adjicit. Reg. cod. Sed sufficit quod inferius habetur, ἠρώτα τοῦτον, verba intermedia parenthesibus includendo. Pro εἰς τὴν, eodem codice duce scripsimus, παρὰ τὴν.

(6) Διὰ τοῦτο, etc. Ex Reg. cod. delevimus articulum ἡ ante διὰ. Τοῦτο scripsimus loco τούτου, et αὐτόμολον, pro αὐτομολῶν. Lectio Anglicana non est tamen incommoda, hoc sensu: « Nullo enim pretio constabat ea quæ per ipsum afferre- batur gratia.»

(7) Μὴ ἀθυρήσῃς. Eodem ex cod., loco μὴ τρωμάσῃς, ne mirere. Pro ἔχω scripsimus, ἔχεις, quam indicat nobis lectionem codex Reg. corrupte habens, ἔχης,

(8) Πρόξενος. Emendatur ex Reg. depravata lectio πρόξενον. In loco Jeremiæ mox citato, Reg. post ἐπικατάρως γὰρ, addit, ἀνθρώπος, ex sacro textu; et post ἐλπίδα vocem αὐτοῦ.

clionis hæredes futuri sumus. Nunc vero et Deum et hominem confitemur, et utrumque vere : (Deum vere) ex vero Patre natum : hominemque non specie tantum, sed veritate factum adorantes, veram salutem exspectamus.

VII. Volo equidem sanus fieri, sed *hominem non habeo*. Vide, num non ibi operationem suam exhibuit, ubi salutis spes deerat. Nam agrorum plerique domos habebant, et præterea notos, et quosdam alios fortassis. Iste autem vere omnimoda pauperie oppressus, **339** nulloque externi auxilii subsidio adjutus, ac solus sibi derelictus, Filium Dei unigenam auxiliatorem adeptus est. « Vis sanus fieri? « Etiam, Domine; atqui hominem non habeo, qui cum « turbata fuerit aqua, injiciat me in piscinam. Habes « ipsum fontem. Quoniam apud te fons vitæ⁷⁷; fontem « fontium auctorem. Quicumque autem biberit ex « aqua hac⁷⁸, flumina de ventre ejus fluent⁷⁹, » non aquæ deorsum fluentis, sed *aquæ salientis* (aqua enim quam propinat Jesus, non ex supernis ad infima, sed a terrestribus ad cælestia salire nos facit), *aquæ*, inquam, *salientis in vitam æternam*⁸⁰; fons enim bonorum Jesus.

VIII. Et quid exspectas piscinam? habes eum qui ambulat super aquas⁸¹, qui imperat minaciter ventis, qui maris auriga est⁸²; qui non sibi tantummodo soli instar firmi substratum habet mare, verum etiam Petro ad eundem modum ambulandi vim impertivit. Cum enim caliginosa nox esset, adessetque ipsa lux, agnitus non est (Jesus enim ambulans super aquas, quantum ex oris lineamentis agnoscere non poterat : vocis autem proprius sonus præsentem designabat) : phantasma vero esse rati, timuerunt. Jesus autem dixit ad illos⁸³ : *Ego sum, nolite timere*. At Petrus ad ipsum ait : *Si tu es ille quem ego novi, seu potius quem Pater mihi notum fecit, jube me aut te venire super aquas*. Ille autem ad eum, sua cum ipso libentissime communicans : *Veni*, inquit.

⁷⁷ Ps. xxxv, 10. ⁷⁸ Joan. iv, 14. ⁷⁹ Joan. vii, 38. ⁸⁰ Joan. iv, 14. ⁸¹ Matth. xiv, 25. ⁸² Marc. iv, 39. ⁸³ Matth. xiv, 24, sqq.

(1) Καὶ ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν. Locum hunc in duobus nostris mss. depravatissimum, partim ex ipsis secum collatis, partim ex conjectura nostra resarsimus. Primum, loco κληρονομοῦντες, quod post ἄνθρωπον positum nullum nisi per absurdum efficit sensum, ex Reg. cod. scripsimus ὁμολογοῦμεν. Tum, voces Θεὸν ἀληθῶς, a nobis idcirco uncinis inclusas, de nostro adjecimus sine codicis auctoritate; sed ad sensum perficiendum necessaria sunt visæ : alioqui repetitio vocis ἀληθῶς facilem nominis Θεὸν prætermissionem efficere potuit. Post ἀληθινὸν Πατέρα, loco γεγεννημένα quod in duobus codicibus exstat (nec mirum voce Θεὸν semel prætermissa), γεγεννημένον reposuimus. Postremo, verba γεγεννημένον προσκυνοῦντες ex Reg. cod. ascripsimus, loco unius vocis ὁμολογοῦμεν. Et ex eodem pro ἐκδεχόμεθα scripsimus, ἐκδεχόμεθα.

(2) Ὑστερεῖ. Ita Reg. cod. Millesius vero, ὕστερον. Mox, pro νοσοῦντων (sic), Reg. cod. secuti, scripsimus, νοσοῦντων, atque οἰκίας, loco οἰκίας, ubi Millesius οἰκείως legendum conjicit; quod mihi

ὁμολογοῦμεν (1), καὶ ἀμφοτέρω ἀληθῶς : [Θεὸν ἀληθῶς] ἐξ ἀληθινοῦ Πατρὸς γεγεννημένον· καὶ ἄνθρωπον οὐ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν γεγεννημένον προσκυνοῦντες, ἀληθινὴν σωτηρίαν ἐκδεχόμεθα.

Z'. Θέλω μὲν ὑγιᾶς γενέσθαι, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω. Βλέπε, εἰ μὴ ὅπου ἡ σωτηρία ὕστερεῖ (2), ἐκεῖ ἔδωκεν τὴν ἐνέργειαν. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν νοσοῦντων καὶ οἰκίας εἶχον, ἐτι δὲ καὶ γνωρίμους, εἰ (3) καὶ ἄλλους τινάς. Οὗτος δὲ ἀληθῶς ἐν πάσῃ πενίᾳ τεθλιμμένος, καὶ τῆς ἐξωθεν βοήθειας μηδεμίαν ἔχων τὴν δύναμιν, μονώτατος καταλειφθεὶς ἔσχεν βοήθον Ἰῶν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Θέλεις ὑγιᾶς γενέσθαι; Ναί, Κύριε, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῆ (4) τὸ ὕδωρ, βάλη με εἰς τὴν κολυμβήθραν. Ἔχεις τὴν πηγὴν, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· πηγὴν πηγῶποιόν. Ὅς δ' ἂν πῖν ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ποταμοὶ ρεῦσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, οὐκ ὕδατος κάτω ρέοντος, ἀλλ' ὕδατος ἀλλομένου (τὸ γὰρ Ἰησοῦ οὐκ ἄνωθεν κάτω ἀναπηδᾶν ποιεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γηίνων (5) ἐπὶ τὰ οὐράνια), ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· πηγὴ γὰρ ἀγαθῶν Ἰησοῦς.

H'. Καὶ τί περιμένεις κολυμβήθραν; ἔχεις τὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων περιπατοῦντα, τὸν τῶν ἀνέμων ἐπιτιμητῆν, τὸν θαλάσσης ἡνίοχον· τὸν μὴ μόνον ἑαυτῷ κρηπίδος δίκην ὑπεστρωμένην (6) ἔχοντα τὴν θαλάσσαν, ἀλλὰ καὶ Πέτρω τὴν ὁμότροπον τοῦ περιπάτου ἐνέργειαν χαρισάμενον. Ἦνίκα γὰρ νύξ ἦν ἀφεγγής, παρῆς (7) δὲ τὸ φῶς, οὐκ ἐγνωρίζετο (Ἰησοῦς γὰρ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἄγνωστος ἦν, ὅσον ἐκ προσώπου χαρακτῆρος φαινόμενος· ἡ δὲ τῆς φωνῆς ἰδιότης ἐμήνυσε τὸν παρόντα)· ὡς φάντασμα δὲ νομίσαντες (8), ἐφρονήθησαν. Ἐφη δὲ πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτὸν λέγει· Ἰησοῦ εἶ, ὃν ἐγὼ οἶδα, μᾶλλον δὲ ὃν ὁ Πατὴρ μοι ἐμήνυσε, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφθονωτάτη μεταδόσει λέγει· Ἐλθέ.

facile probatur. Nam de hominibus, quorum paralyticus nullum habebat, sermo est. Post, ubi ἐν πάσῃ πενίᾳ ex Reg. cod. scripsimus legebatur, ἐν πᾶσιν καὶ πενίᾳ, et loco τῆς ἐξ. βοήθειας, quam ejusd. libri scriptura est, habebatur, τῆς ἐξ. βοήθειας. Inferius voces, Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, ex cod. Reg. cod. ante τὸν μονογενῆ addidimus.

(3) Εἰ. Forte ἡ. Edit.

(4) Ἦνίκα, ὅταν ταραχθῆ. Hic ingens lacuna apud Millesium, a nobis expleta est Regii codicis ope, a verbo ἵνα incl. usque ad verba, ὁ Σωτὴρ περὶ οὗ, etc, excl. num. 10.

(5) Ἰῶν γηίνων. In ms., τῶν γηίνων.

(6) Ὑπεστρωμένην, etc. In ms. habetur, ὕπεστρωμένην, et ἔχων loco ἔχοντα. Verba Πέτρω τὴν, in unum περὶ τὴν confunduntur. Pro χαρισάμενον est χαρισάμενον.

(7) Παρῆς. Παρόν legendum conjicio.

(8) Νομίσαντες. Ms. νομήσαντας. Plures hic sunt particulae δὲ importune et ineleganter acervatae. Cum vero nullus alius nobis suppetias tulerit codex, earum nullam eradere ausi sumus.

Θ. Παρην τοίνον παρὰ τὰ ὕδατα τῆς κολουμβή-
θρας ὁ τῶν ὑδάτων ἡνίοχος καὶ ποιητής· πρὸς δὲ ὁ
παράλυτος λέγει· "Ἀνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν
ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ (1) με εἰς τὴν κολουμβή-
θραν. Λέγει· αὐτῷ ὁ Σωτήρ· Τί περιμένεις ταραχθῆν
ὑδάτων; ἀταράχως θεραπεύθητι. Τί δὲ κίνησιν φαι-
νομένην ἐκδέχῃ; λόγῳ τὸ πρόσταγμα γίνεται, ὀξύ-
τερον νοήματος. Μόνον ἐνιδε τῇ τῆς πηγῆς ἐνεργείᾳ,
καὶ καθυπόπτεισον τὸν ἐν σαρκὶ φαινόμενον Θεόν·
καὶ μὴ τὸν φαινόμενον σκόπει, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ φαι-
νομένου ἐργαζόμενον. "Ἀνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα,
ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολουμ-
βήθραν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Τί περιμένεις τὰ μικρά;
τί ζητεῖς ὑδάτων ἰατρείαν; "Ἐγείραι (2), ἡ ἀνά-
στασις σοι εἶπεν. Πανταχοῦ γὰρ τοῖς πᾶσιν πάντα
γίνεται ὁ Σωτήρ· πεινώσιν ἄρτος, διψῶσιν ὕδωρ, B
νεκροῖς ἀνάστασις, νοσοῦσιν ἰατροῖς, ἀμαρτωλοῖς ἀπο-
λύτρωσις.

Γ. "Ἐγείραι, ἄρτον σου τὸν κράσβατον, καὶ περι-
πάτει· ἀλλὰ πρῶτον ἔγείραι, πρῶτον ἀπόβαλε τὴν
νόσον· εἶτα ἀνάλαβε τὸ τῆς πίστεως νεῦρον. "Ἰσχυσον
πρῶτον κατὰ τοῦ φέροντός σε κράσβατον· καὶ ξυλίνῳ
σκεύει τὰ πολυχρονίως σεβάσματα (3) μαθὲ βασιτάζειν.
Καὶ προσέταττεν τὸ ξύλινον φορεῖον βασιτάζειν ἐκεῖ-
νος ὁ Σωτήρ (4), περὶ οὗ εἴρηται· Φορεῖον ἑαυτῷ
ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου.
Στόλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, ἀνάκλιτον
αὐτοῦ πορφύραν, ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον. Τοῦ
πάθους ἐστὶν τὰ σύμβολα, ἐν τοῖς "Ἄσμασιν ἀποκει-
μενα τοῖς νυμφικοῖς, καὶ νηφαλίοις (5) καὶ σωφροني-
κοῖς. Μὴ γὰρ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν ἐκλα-

⁸¹ V. cat. 4, n. 9; cat. 11, n. 20. ⁸⁵ Joan. vi, 25. ⁸⁶ V. cat, 10, n. 5. ⁸⁷ Cant. iii, 9, 10.

(1) Βάλῃ. Ms. βάλει. Evang., βάλῃ.

(2) "Ἐγείραι. In mss., ἔγειρε. Scripsi ut est in
Evangelio, atque in ms. etiam aliis locis infra, ubi
vox hæc sæpe recurrit.

(3) Τὰ πολυχρονίως σεβάσμα. Evidens mendum.
Quum e multis quæ se offerbant animo conjectu-
ris, nulla admodum punctum omne auferre videre-
tur, maluimus loco demonstrato facultatem inte-
gram ejus restituendi aliorum industrie reservare,
quam dubias nostras conjecturas pro Cyrilli verbis
obtrudere. Minore impendio constat, et auctoris
proposito satis convenit illa mutatio qua legeretur,
τὰ πολυχρονίως σε βασιτάσαντα, ea quibus dudum ge-
status es. Quemlibet enim in suis affectibus acquie-
scere, ab eisque velut quoquo versus gestari ac
circumferri, notissima res est. Exportare ergo ju-
betur homo peccata et affectus suos in quibus æger
jacbat. Idem alio modo de corpore proprio intel-
ligi potest, ut de hoc paralytico agens explicat Pau-
linus, epist. 32, num. 25. vel de alio, cui simile D
præceptum a Christo datum est, explicat sanctus
Maximus Taurinensis hom. 1, in qua factum ait ut
paralyticus vice versa portaret lectum in quo fuerat
paulo ante portatus; et anima illius, quæ prius va-
sculo corporis ferubatur, postea corpus suum ipsa
utilius circumferret. Eadem fere cæterorum Patrum
interpretatio est. Legi posset etiam in Cyrillo, τὰ πο-
λυχρονία σου βασιτάγματα, diuturna quibus degrava-
tus es onera, peccatorum videlicet. Supra enim di-
xit num. 4, ἀμαρτιῶν εἶχε πολὺ φορτίον, vel πολὺ-
φορτον... ἀλγηδόνα. Alia quisque pro lubitu conjici-
at vel divinet.

(4) Ὁ Σωτήρ. Deest ea vox in Reg. cod. Paulo

IX. Aderat igitur juxta aquas piscinæ aquarum
auriga et factor; cui paralyticus ait: « Hominem non
« habeo qui, postquam turbata aqua fuerit, in pisci-
« nam ne injiciat. ⁸⁵ » Dicit ei Servator: Quid exspectas
dum turbata sint aquæ? citra turbationem ullam sa-
nus esto. Quid sensibilem motionem opperiris? verbo
imperatum meum cogitatione citius efficitur. Tan-
tum inspicere in fontis vim et efficaciam, Deumque
in carne conspectum animo æstima. Neque eum
qui exterius videtur (6), considera; sed eum qui
efficaciter agit per eum qui videtur. « Hominem non
« habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in pi-
« scinam. » Ille vero ad eum: Quid respicis ad minima?
quid aquarum medicinam quæris? Surge, ait tibi
ipsa Resurrectio. ⁸⁵ ⁸⁶ Ubique enim omnibus omnia
Salvator efficitur: esurientibus panis, sitientibus
aqua, mortuis resurrectio, ægris medicus, pecca-
toribus redemptio.

X. Surge, tolle grabatum tuum, et ambula; sed
primum surge, primum objice morbum: postea fi-
dei robur assume. Vires prius experire 340 ad-
versus illud quo gestabar grabatum: et in ligneo
gestatorio ea quibus diu gestatus es disce aspor-
tare (7). Ligneum ipsi ferculum portare præcepit
ille Salvator, de quo dictum est: « Ferculum sibi fe-
« cit Rex de lignis Libani: columnas ejus fecit argen-
« tum, reclinatorium ejus purpuram, intimum ejus la-
« pidibus constratum ⁸⁷. » Passionis sunt symbola,
quæ consignata sunt in Canticis sponsalibus, sobrie-
tatis et temperantiæ plenis. Non enim secundum
multorum opinionem libri hujus verba accipiens ni-

C infra loco στόλους ἑαυτοῦ, quod in ambobus mss.
legitur, scripsimus αὐτοῦ ex sacro textu et Cyrillo
ipso inferius, num. 7, ita codicibus consentientibus
scribente. Similiter ex Reg. post ἀνάκλιτον secun-
dum Scripturam reposuimus αὐτοῦ, cum esset ἐξο-
τοῦ apud Millesium In Reg. habetur πορφύρα, con-
formius ad Bib. Vat. ubi legitur πορφύρα. Porro
hic Cyrillus, vel librarii, duos Scripturæ versus
confuderunt. Sic enim est in Bibliis ἀνάκλιτον αὐ-
τοῦ χρύσειον ἐπίθασις αὐτοῦ πορφύρα. Inferius n.
12 bis repetit Cyrillus hunc versum ἐπίθασις αὐτοῦ
πορφύρα.

(5) Νηφαλίοις. In utroque ms., νηφαλίοις.

(6) Neque eum qui exterius, etc. Parum accurata
et Nestorianæ similis locutio: cui gemina ac simil-
lima habetur cat. 11, n. 20. « Ne attendas ad eum qui
« nunc ortus est ex Bethleem, verum adora eum qui
« sempiterno ex Patre genitus est. » Harum locutio-
num innocentiam in notis ad hunc locum ostendi-
mus: atque, ut notum est, ante Nestorianam ætatem
frequentissimæ exstiterunt apud Patres, illos etiam
qui et magis orthodoxe senserunt, et magis caute
accurateque sunt locuti, ut Greg. Nyssenus. et Na-
zianzenus. In hoc autem ipso loco Cyrillus de ho-
mine Jesu Christo magnificentissime loquitur. Hunc
num. 5 vocat « factorem et conservatorem omnium,
« solum ex solo Patre genitum; n. 6, vocat eum Deum
« et hominem simul sub diverso respectu; num. 7,
« fontem vitæ et fontium auctorem; num. 8 et 9,
« aquarum aurigam et factorem, Deum in carne ap-
« parentem, » etc.

(7) In ligneo gestatorio, etc. Gr. ἐν ξυλίνῳ σκευεῖ.
Σκευός Græce omne instrumenti genus significat:

hilque considerans (1), amatoria ac turpium affectuum Cantica esse putes; verum sponsalia verba, modestiæ ac temperantiæ plena. Si vero Canticorum vim non assequeris, veni ad Proverbia; ac progressione et uti gradibus ad priora illa te evehe. *Sapientia edificavit sibi domum* (quasi de muliere loquitur), *et misit servos suos* ⁸⁸. Rursusque alibi ait: *Dilige eam, et custodiet te* ⁸⁹. Non hic mulieris suadetur amor, sed sapientiæ quæ amorem pravum exterminat: ubi enim sapientiæ possessio, ibi amoris expulsio; non enim e sapientia perturbationum affectus, sed sapienties cogitationes. *I qui ad feminam insanientes facti sunt* ⁹⁰; præter rationem impetus ille. Igitur si in Canticis audias quæ de sponso et sponsa multa dici, ne huic acpas, neque juxta humanos affectus hæc audias; sed ex rebus affectu vacuis te ad tuos transferendos affectus exerce.

XI. Divina igitur cantica meditare, quæ sobrietatis et temperantiæ plena, passionem Christi significant. Nam ea quæ ad Salvatoris passionem pertinent enarrando, etiam locam edicunt. *Ingressus est in hortum* ⁹¹; ⁹² propter eum **3-11** nempe qui ibi sepultus est Aromatum etiam meminere: *Sumpsit unguentum meum plenum* ⁹³; adimpleta enim fuit salutis œconomia. Et post resurrectionem dixit: *Comedi panem meum cum melle meo* ⁹⁴. Dederunt enim ei favum ex alveari ⁹⁵. Deque vino myrrhato ⁹⁶ iterum aiunt Cantica: *Potabo te ex vino unguentis condito* ⁹⁷. Alio quoque loco de unguento super caput ejus effuso aiunt: *Donec Rex fuit in*

A δῶν (2) τὰ ῥήματα, καὶ ἀτενίσας μηδὲν, ἐρωτικά νομισθεῖς εἶναι: καὶ ἐμποθῆ τὰ ἄσματα ἀλλὰ νομοφικά τὰ ῥήματα, σωφροσύνης πεπληρωμένα. Καὶ εἰ μὴ νοεῖς τὰ ἄσματα, ἐλθὲ ἐπὶ τὰς Παροιμίας, καὶ ὁδοῦ καὶ βαθμίσιν ἀναβῆθι ἐπ' ἐκεῖνα. Ἡ σοφία ὑποδόμησεν ἐκυτῆ οἶκον (ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος (3)), καὶ ἀπέστειλεν τοὺς ἑαυτῆς δούλους. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει: Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε. Οὐ γυναικίως ἔρωτος, ἀλλὰ σοφίας, τῆς ἔρωτος ἐξοριζούσης. Ὅπου γὰρ σοφίας κτῆσις (4), ἐκεῖ καὶ ἔρωτος ἐξοριζμός. Οὐ γὰρ κατὰ σοφίαν τὰ πάθη, ἀλλὰ σοφὰ τὰ νοήματα. Ἴπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν ἀλογος ἢ ὀρμή. Εἴαν τοίνυν ἐν τοῖς ἄσμασιν ἀκούσης ὡς μερὶ νομφίου καὶ νόμφης τὰ λεγόμενα, μὴ χαμαὶ πέσης (5), μηδὲ ἐμπαθῶς ἄκουε ταῦτα: ἐκ τῶν ἀπαθῶν τὰ πάθη μεταγόμεναζε,

IA'. Τὰ τοίνυν θεῖα τῶν ἄσματων μελέτα (6), σωφροσύνης πεπληρωμένα, τοῦ πάθους Χριστοῦ μηνυτικά. Καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος διηγούμενα καὶ τὸν τόπον λέγει. Εἰσῆλθεν (7) εἰς κῆπον: διὰ τὸν ἐκεῖ ταφέντα. Καὶ τῶν ἀρωμάτων ἐμνημόνευσεν. Ἐλαθεν μέρον μου πλήρες: ἐπληρώθη, γὰρ ἡ οἶκονομία. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔλεγεν: Ἐφαγον τὸν ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου. Ἐδωκαν γὰρ αὐτῷ ἀπὸ μελισσίου κηρίον. Καὶ τὰ περὶ τοῦ οἴνου τοῦ ἐσμυρνισμένου ἔλεγεν πάλιν τὰ ἄσματα: Ποτιῶ σε ἀπὸ τοῦ οἴνου μυρεψικοῦ. Καὶ τὰ περὶ τοῦ μέρου, τοῦ ἐπιχυθέντος ἐπὶ τὴν κεφαλήν αὐτοῦ, ἀλλαχοῦ ἔλεγεν: Ἔως οὗ ὁ βασιλεὺς

⁸⁸ Prov. ix, 1, 3. ⁸⁹ Prov. iv, 6. ⁹⁰ Jerem. v, 8. ⁹¹ Cant. v, 1. ⁹² Vid. cat. 13, n. 32; cat. 14, n. 5. ⁹³ Cant. v, 13. ⁹⁴ Cant. v, 1, ⁹⁵ Luc. xxiv, 42. ⁹⁶ Marc. xv, 23. ⁹⁷ Cant. vii, 2.

lecticæ tamen, thensæ, ferculo designando plerumque adhiberi solet: ut in Testamento sancti Ephraem Græc. edit pag. 376, promittit sancto mulier nobilis se currum deinceps non conscensuram, nec hominem amplius lecticæ suæ jugandum: Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ μὴ ἐπιβῶ δίφρῳ: καὶ οὐ μὴ ξευχθῆ ἔτι ἀνθρώπος ἐν σκεύει μου. Vocem φερεῖον per ferculum reddidimus. Scripturæ auctoritatem seculi, quamvis ea vox Latina thensis illis propria videatur, in quibus nomina in supplicationibus publicis, aut urbes et tabulæ in pompis triumphalibus comportabantur. Uno autem vocabulo Cyrillus res dissimilimas componit; ligneum ferculum, in quo paralyticus grabbatum suum extulit; et majus illud Salomonis ferculum, lapidibus constratum, columnis sustentum; cubiculi similis quam lecticæ. Erant in usu veterum lecticæ hexaphoræ et octophoræ, ab octo vel sex seu viris seu jumentis gestatæ. Erant præterea lucubratoricæ, in quibus velut in conclavi scribebatur aliquid aut agebatur. Magnificentissima omnium hæc Salomonis lectica.

(1) *Secundum multorum opinionem*, etc. Theodoretus præfatio ne in Cantica gravissime exagitat eos, qui Canticorum librum profani amoris significationem continere aiebant. Existimatur hoc loco Theodorum Mopsuestenum respicere: cujus impiæ ea de re voces recitantur in concilio v, colat. 4, excerptis 68, 69, 70 et 71. Fuerunt tamen ante illum qui eadem sensere, ut ex hoc loco Cyrilli patet, et ex testimonio Philastrii, qui hæresim lxxxiii horum nomine inscribit. Admonitio Cyrilli de ordine in legendis tribus Salomonis libris observando, ab Ori-

gene hom. 1 in Canticum profecta, omnium deinde consequentium Patrum ore pervulgata est.

(2) Ἐκλαθῶν, etc. Ita nos ex Reg. Millesius, ἐκλαθῶνων pro ἐκλαμῶνων. Loco ἀτενίσας, ex Reg. scripsimus, ἀτενίσας. Non male conveniret, ἀτενήσας. Μηδὲν deest in Reg.; sed optime construitur cum ἀτενίσας, itaque restituimus; legendum tamen videretur, εἰς μηδὲν, vel μηδενί. Pro ἐρωτικόν, scripsimus, ἐρωτικά, et pro εἶη, εἶναι: ex cod. Reg.; εἶη tamen, etc. non malum sensum habent, si a præcedentibus puncto separata cum sequentibus conjungas.

(3) ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος. Ea verba in cod. Reg. leguntur post τοὺς ἑκυτῆς δούλους. Ea tamen sacri textus per parenthesis interruptio omnino Cyrilliana. Vide similem cat. 13, n. 24; cat. 14, n. 12 et 13; cat. 15, n. 20, et alibi passim. Ante ἀπέστειλεν particulam καὶ ex cod. Reg. ascripsimus.

(4) Ὅπου γὰρ σοφίας κτῆσις. In his, κτῆσις. Hæc supplevimus ex Reg. cod. Paulo post, loco σοφία scripsimus σοφά, sensu id perspicue requirente.

(5) Μὴ χαμαὶ πέσης. Reg., μὴ χαυνώσης, ne deiciaris. Post, μηδὲ ex prædicto codice in locum μὴ scripsimus.

(6) Μελέτα. Ex Reg. Millesius μελέτας. Eodem ex cod. σωφροσύνης posuimus, loco σωφρόνης: post καὶ sequens addidimus, γὰρ et διηγούμενα scripsimus, loco διηγούμενος.

(7) Εἰσῆλθεν. Credo legendum, εἰσῆλθον *ingressus sum*, ut in citato Canticorum loco: et infra ἔλαθον, quamvis in utroque codice legatur, ἔλαθεν. Id postulat vox μου proxima; sed omittitur in Reg.

ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ, νάρδος (1) μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ. Ἀνακλιμένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σιμωνος τοῦ λεπροῦ, συνέτριψεν εἰσελθοῦσα γυνὴ ἀλάβαστρον μύρου νάρδος πιστικῆς πολυτίμου, καὶ ἐπέχευεν ἐπὶ τῆ κεφαλὴν αὐτοῦ. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ (2). Φορεῖον (τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, τὸ βαστάζον), στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σταυροῦ ἀργύριον ἦν, ἡ προδοσία. Ὡσπερ γὰρ οἶκος περικαλλῆς ἔχει χρύσειον ὄροφον (3) ἀνωθεν ἐπικείμενον, τὸ δὲ πᾶν τῆς κατασκευῆς στύλοι μετεωρίζουσιν· οὕτω καὶ τοῦ σταυρωθῆναι Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι, ἀργύριον ἦν ἡ ἀρχή. Εἰ μὴ γὰρ Ἰούδας προέδωκεν, οὐκ ἂν ἐσταυρώθη διὰ τοῦτο, ὡς ὀνομαστοῦ πάθους τὴν ἀρχήν, στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον.

1B. Ἐπίθασις αὐτοῦ πορφύρα. Διὰ τοῦτο καὶ πορφύραν ἐνεδύταν αὐτόν· πρίζοντας (4) μὲν, προφητικῶς δὲ ἐργαζόμενοι· βασιλεὺς γὰρ ἦγ. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ γλεῦθην ἔπραττον, ἀλλ' ἔπραττον τέως· τὸ δὲ σύμβολον τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἐγένετο. Καὶ εἰ ἀκάνθινος στέφανος, ἀλλὰ στέφανος, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος (5)· βασιλεῖς γὰρ ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύονται. Ἐπίθασις αὐτοῦ πορφύρα, ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον. Ἰσασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας σπουδαῖαι λιθόστρωτον, τὸν λεγόμενον Γαββαθᾶν, ἐν τοῖς Πιλάτου ὄντα.

11. Ταῦτα δέ μοι λέλειπται ἐν παρεκδόσει τῇ ἐπὶ τοῦ κραδῶντος (6), ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότι. Εἶπε τοίνυν πρὸς αὐτόν. Ἐγείραι, ἄρον τὸν κραδῶντὸν σου, καὶ περιπάτει. Πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, ὀξυτάτη δὲ ἡ ἔμπλαστρος· πολυετής μὲν ἡ πάρεσις (7), ὀξυτάτη δὲ ἡ νεύρωσις. Ὁ γὰρ νεύρων ποιητής, ὁ αοικίλας παρέχων τὰς ἰατρείας τυφλοῖς, ὁ διὰ πηλοῦ ἐπιχρίσιος παραδόξως τὴν ἔμπλαστον χαρισάμενος. Τῷ γὰρ ὀρώντι πηλὸς εἶ ἐπιχυθεῖη, ἔμπο-

⁹⁸ Cant. i, 12. ⁹⁹ Marc. xiv, 3. ¹ Cant. ii, 9. ² ibid. 10. ³ ibid. ⁴ Marc. xv, 17. ⁵ Vid. cat. 13, n. 17. ⁶ Joan. xix, 13. ⁷ Joan. ix, 6 sqq.

cod. Cæterum nullibi in Canticis reperitur hic textus ἔλαβον μύρον μου πλήρες Credo Cyrillo ex memoria dicenti, et in digressionem forsitan impræmeditata versanti, lucum fecisse hæc verba capitis ejusdem v, 5, Ἔσταξαν... δακτυλοῖ μου σμύρναν πλήρη, *Stillaverunt digiti mei myrrham plenam*. Post ἔδωκαν, loco δὲ ex Reg. scripsimus γὰρ. Eadem porro quæ hic habentur, vide supra cat. 14. num. 11.

(1) Νάρδος μου. Adlidimus μου ex cod. Reg. et sacro textu.

(2) Οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ. Omittuntur hæc verba in cod. Reg. At ex eo cod. sequentia verba, usque ad ἀργύριον, quæ propter repetitam σταυροῦ vocem excidisse remur, ascripsimus Ex eodem etiam, pro ἀργύριον, ἀργύριον posuimus, et προδοσία loco πρόδοσις atque articulum feminine ἡ verbo πρόδοσις adjunximus.

(3) Χρῦσειον ὄροφον, Ex Reg. Milesius, διαχρῦσειον legendum forte διαχρυσον. Loco ἔσωθεν, ex Reg. scripsi ἀνωθεν et pro ἐπικείμενον, quæ vox hic prorsus extra locum est, posui ex conjectura ἐπικείμενον, cum in Reg. cod. legatur, ἐπικείμενον. quæ ambæ voces apud librarios ejusdem sunt soni. Paulo infra, cum esset apud Miles., τὸ σταυρωθῆναι, ex Reg. correxi, τοῦ σταυρωθῆναι. Postremo, voces στύλους ταύτους ante ὡς ὀνομαστοῦ apud Mill. positas, ut inutiles expunxi ex cod. Reg. qui etiam sequentes, ὡς ὀνομαστοῦ πάθους τὴν

*accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*⁹⁸. Nam recumbente illo in domo Simonis leprosi, ingressa mulier fregit alabastrum unguenti nardi pisticæ pretiosæ; et effudit super caput ejus⁹⁹. Similiter etiam de cruce. *Ferculum*¹ [aiunt] lignum videlicet crucis quo portatus est, *columnas ejus fecit argentum*². Principium enim crucis argentum fuit, et proditio. Nam sicut domus egregie ornata aureum habet lacunar desuper impositum, totam vero structuram columnarum sustinent; sic tum crucifixionis, tum resurrectionis Christi principium argentum fuit. Nisi enim Judas eum prodidisset, nunquam fuisset crucifixus: idcircoque *columnas ejus*, tanquam nobilis passionis initium, *argentum fecit*.

XII. *Ascensus ejus purpura*³. Propterea etiam purpura induerunt eum⁴. Iudificantes quidem, propheticè tamen id agentes: rex enim erat.⁵ Et quamvis hoc deridendo fecerunt, fecerunt tamen: symbolumque regis dignitatis ipsi aptatum est. Et licet ex spinis corona foret, corona tamen fuit, et ab militibus deligata: reges enim ab militibus proclamantur. *Ascensus ejus purpura; intimum ejus lapidibus constratum*. Noverunt Ecclesie studiosi Lithostrotum [sive aeram lapidibus constratam] quæ Gabbatha dicebatur, in ædibus Pilati existentem⁶.

XIII. Hæc a me digressionis in modum dicta sunt, dum in grabbato versor ad ferculum deducto. At igitur ad ipsum: *Surge, tolle grabbatum tuum, et ambula*. Diuturnus quidem morbus, celerrima vero medela: plurium annorum paralysis; citissima vero nervorum confirmatio. Is enim erat qui nervos fabricavit, qui varias cæcis medicinas adhibuit qui luti perfusione modo inusitato cæcitatem sanavit. Si quis enim videntis hominis oculos luto obliverit,

ἀργ, omittit,

(4) Πρίζοντας. Sic posuimus ex Reg. cum esset in edito, πεσόντες, *procumbentes*. Catech. 13, n. 17, eodem modo de illis derisoribus scripsit: Καταπίζουσι μὲν, γονυπετοῦσι δέ.

(5) Ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος, etc. Voces, ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος· βασιλεῖς γὰρ, propter repetitionem vocum, ὑπὸ στρατιωτῶν, prætermittas, reparavimus ex cod. Reg. quem secuti, ἀναγορεύονται scripsimus pro ἀναγορεύεται. Paulo post, pro Γαββαθᾶν, quod in duobus mss reperitur, ex conjectura quidem, sed indubitabili. Γαββαθᾶν restituumus. Equis enim putet Cyrillum in ipsis locis versantem in tam noto nomine falli, nisi forte lingua potuisse?

(6) Τῇ ἐπὶ τοῦ κραδῶντος, etc. Obscura constructio. Nec melius in Reg., τοῦ ἐπὶ τοῦ κραδῶντος ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότος, *in digressionem ejus qui in grabbato ad ferculum transivit*. Crederem delendum τῇ, et legendum ἐκ τοῦ κραδῶντος.

(7) Πλυετής... πάρεσις. Ex Reg. Mill., πολυαιτής... πάρεσις. Loco εἴρεσις, quod in duobus mss legitur, non dubitavi scribere, νεύρωσις, certa ex sequentibus verbis, νεύρων ποιητής, conjectura. Infra, ex Reg. pro πηλοῦ, scripsimus, πηλοῦ, ac particulam καὶ ante παραδόξως inutiliter positam expunximus.

visionis usum impediat; Jesus vero luti opera visum non videntibus impertivit. et in aliis iterum per alia suam potestatem exsernit. In hoc autem [paralytico] per id verbum: *Surge, tolle grabbatum tuum. et ambula.* 342 quantum putas stuporis cernentes invasit? At id quod videbatur, revera mirandum fuit; incredulitas vero inæstinabilis; nam plurimorum annorum sanata est ægritudo: incredulitas vero longinqua sanata non fuit (1); sed Judæi adhuc in suis affectibus permansere, ac sauari noluerunt.

XIV. Nam si id quod factum fuerat stupere oportebat, medicum quoque animarum et corporum oportebat adorari. Illi autem murmuraverunt: murmuratorum enim posteri erant, qui bona in mala pervertebant; *Qui dicebant amarum esse dulce, et dulce amarum* 8 Jesus vero prudentissimo consilio operabatur in Sabbato, ea nempe quæ Sabbatum transcendunt operatus, ut illos operatio persuaderet. Quoniam enim verbis verba refelluntur, opus vero nulla vinci ratione potest. in Sabbato curavit; erudiens nos ut non contradictionum sermonibus utamur, sed operibus persuadeamus eos qui illa intuentur.

XV. Aiebant illi: *Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatum tuum.* Legislator aderat ipse, et ausus est quisquam alius dicere: *Non tibi licet! Constitue, Domine, legislatorem super eos* 9; de Salvatore dictum fuit. Ille vero nuper tam in animo quam in corpore sanatus, accepto a Sapientia sapienti sermone, statim respondet, non ex legis peritia quid responderet habens, sed compendiosam afferens responsionem. Nostis, inquit, omnes diuturnam meam ægritudinem et quam multos annos recliaatus jacui, quantaque cum miseria omnium destitutus auxilio conflictatus sum. Nemo unquam vestrum mei curam suscepit, tollens me, et priorem in piscinam immittens ut sanitatem reciperem. Cum ergo tunc nulla vos mei cura tetigerit, quomodo nunc legislatorum munus arripuistis: *Non licet tibi, aientes, tollere grabbatum tuum?* Compendiosum igitur a me responsum habete: *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit.* Si me contempnitis, at fa-

8 Isa. v, 20. 9 Psal. ix, 21.

(1) *Incredulitas vero longinqua...* Hoc est a parentibus jamdudum longa successione propagata: ut enim observat n. seq., *murmuratorum posteri erant;* sic et cat. 7, n. 3. sueto eos incredulitatis morbo retineri ait. et cat. 12, num. 21, antiqua consuetudine veritati refragari.

(2) Τὸ βλέπειν, Reg., εἰς τὸ βλέπειν.

(3) Ὅση... ἐκπληξίς. Ex Reg. Milles. vero, ὅση... ἐκπληξίς, Infra, loco καὶ ante νόσος, Reg. seculi scripsimus, καί.

(4) Τῶν legendum videtur, τὸν. Est.

(5) Γογγυστῶν γάρ. Reg. At Milles. γογγυστῶν δέ.

(6) Τὸ δὲ ἔργον. Ita ex conjectura Millesii et nostra restitimus, cum apud Millesium sit. τὸ δὲ λόγον, in Regio, τῷ δὲ λόγῳ. Ita ut Scripsimus, legendum esse sequentia convincunt. in quibus λόγῳ ἐργασία opponitur. Cat. 3; n. 8, ait sermones sermonibus non vinci: sed prophetarum diserta atte-

Α δὲζει τὸ βλέπειν (2). Ἰησοῦς δὲ διὰ πηλοῦ τοῖς μὴ βλέπουσιν τὸ βλέπειν ἐχαρίζετο. Καὶ ἄλλοις πάλιν δι' ἄλλων ἢ δόναμις· ἢ μὲν γὰρ τὸ, "Ἐγείραι, ἄρον τὸν κράσθατόν σου, καὶ περιπάτει, ὅση νομίζεις ἐκπληξίς (3) ἔλασθεν τοῖς ὀρῶντας; Ἄλλ' ἦν τὸ μὲν ὀρώμενον θαυμαστὸν, ἡ δὲ ἀπιστία δεινὴ. Καὶ νόσος μὲν πολυετὴς ἰερακεύεται, ἀπιστία δὲ πολυχρόνιος οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ' ἐπέμενον οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς παθήμασιν, τὸ δὲ θεραπεύεσθαι οὐκ ἤθελον.

Β Δ. Εἰ δὲ θεὸν ἐκπλαγῆναι το συμβῆναι, θεὸν προσηκῆσαι τῶν (4) ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρῶν. Οἱ δὲ ἐρόγγυζον· γογγυστῶν γὰρ (5) ἦσαν ἀπόγονοι, οἱ τὰ καλὰ διαστρέφοντες εἰς κακὰ, οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὸν, καὶ τὸ γλυκὸν πικρὸν. Ἰησοῦς δὲ μετὰ πάτης οἰκονομίας εἰργάζετο ἐν Σαββάτῳ, τὰ ὑπὲρ Σαββάτων ἐργαζόμενος, ἵνα ἡ ἐργασία πείσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ λόγος λόγῳ μάχεται, τὸ δὲ ἔργον (6) ἄμαχον, ἐθεράπευσεν ἐν Σαββάτῳ διδάσκων, ἵνα μὴ ὁ λόγος ἀντιλογικὸς γένηται, ἀλλ' ἡ ἐργασία πείσῃ τοῖς ὀρῶντας.

Γ Ε. Εφαπτον ἐκεῖνοι· Σαββάτόν ἐστίν, οὐκ ἔξεστί σοι ἄραι τὸν κράσθατόν σου. Νομοθέτης παρῆν, καὶ ἄλλος τὸ, Οὐκ ἔξεστί σοι, ἔλεγεν; Κατάστησον, κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτοὺς, περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηται. Ὁ δὲ ἀρτίως καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἰατρευθεῖς, παρὰ τῆς Σοφίας σοφὸν λαβῶν λόγον (7), εὐθὺς ἀποκρίνεται· οὐ νομικῶς ἀποκριθῆναι· ἔχων, ἀλλὰ συντόμιος ποιούμενος τὴν ἀπόκρισιν· ἴστε μου, φησὶ, πάντες τὴν πολυχρόνιον νόσον, καὶ τὸ πολυετὲς τῆς ἀνακλίσεως, τὸ ἀπερίστατον τῆς ταλαιπωρίας. Οὐδεὶς ὑμῶν ποτε κηδεμονικὸν (8) ἔδειξεν, λαβῶν με, καὶ πρῶτον ἐμβάλων εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἵνα θεραπευθῶ. Καίτοι τότε κηδεμονικὸν οὐκ ἐνδειξάμενοι, πῶς νῦν τὸ νομοθετικὸν ἐλάβετε, Οὐκ ἔξεστί σοι ἄραι (9) τὸν κράσθατόν σου, λέγοντες; Συντομωτάτην τοῖνον ποιούρα· πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀπόκρισιν· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν. Εἰ ἐμοῦ καταφρονεῖτε, πρὸς τὸ πρᾶγμα τὴν ἐκπληξίαν λάβετε· οὐκ ἐμπλαστρον ἐπέθηκεν, οὐκ ἰα-

Δ statione vim contineri omnibus ratiociniis superiorem.

(7) Λόγον. Vocem hanc ex Reg. cod. adjecimus. Item infra, post ἴστε μου, verba, φησὶ, πάντες addidi. quanquam vox φησὶ satis superflua videatur, cum non raro Cyrillus, inter ἀποκρίνεται, λέγων, et similia ac verba quæ subsequi deberent brevem parenthesis interponat.

(8) Κηδεμονικόν. Hic et paulo post correctum ex Reg., nam Milesius scribit, κηδεμονικόν. Infra, ex eodem ms., ἐμβάλων scripsi pro ἐνέβαλον et καίτοι, pro καίτοι.

(9) Ἄραι. Emendavimus ex Regio pro ἄρε. Eadem auctoritate vocem λέγοντες sequentem supplēvimus; ac loco ποιούμενης, scripsimus, ποιούμαι πρὸς ὑμᾶς· prostremo pro καταφρονεῖται, posuimus, καταφρονεῖτε.

τρικῶς ἐχρήσατο μηχανήμασιν, ἢ βοηθήμασιν· λόγῳ εἶπεν (1), καὶ τὸ ἔργον ἐπιτολῶθησεν· προσέταξε, καὶ τὸ πρόσταγμα ἐγὼ ἐπιτολῶ. Εὐπειθῆς γέγονα τούτου τῷ προστάγματι, τοῦ διὰ προσταγμάτων θεραπεύσαντος. Ἐἰ μὲν γὰρ ὁ προστάξας, πρὸς τὸ ἰαθῆναι (2) ἀνίσχυρος ἦν τοῖς προστάγμασιν, οὐκ ἔδει τοῖς ὑπακούειν· ἐπειδὴ δὲ λόγοις προστέτακται ἐναργῆς πολυχρόνιον παῦσαι πάθημα, δικαιοτάτα ἀκούω τούτου, οὗ καὶ νόσος ἀκούσασα ἀπηλλάγη. Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκαῖνός μοι εἶπεν· Ἄρον τὸν κράθβατόν σου (3).

15. Οὐκ ᾔδει ὁ θεραπευθεὶς, τίς ἐστὶν ὁ θεραπεύων. Πολὺ τὸ ἀκενόδοξον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρίσταται· ἰατρούσας γὰρ ἐξέκλινεν, ἵνα μὴ γνωρισθῆ (4) ἐπὶ τῇ ἰατρείᾳ· Ἡμεῖς δὲ πᾶν τούναντίον ποιούμεν. Ἐἰ συμβῆ ποτε ὑνεύρατα θεάσασθαι, ἢ διὰ χειρῶν βοηθῆσαι, ἢ δαίμονα δι' ἐπικλήσεως ἀπελάσαι· τοσοῦτον ἀπέχρομεν (5) τοῦ κρύψαι τὸ κατορθώμα, ὥστε καὶ μὴ ἐρωτώμενοι καυχώμεθα· Ἰησοῦς δὲ τοῖς ἔργοις διδάσκων ἡμᾶς τὸ μὴ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, τὴν ἴασιν παρέχων, ἐξέκλινεν ἅμα ἵνα μὴ γνωρίζηται· εὐκαιρῶς ἀναχωρῶν, καὶ εὐκαιρῶς παρών. Ὅτε μὲν γὰρ (6) ἐχρήσθη κλεισθῆναι τὴν εὐφημίαν τοῦ κατορθώματος, τότε ἀναχωρεῖ· ὅτε δὲ τῶν ὄχλων ἀναχώρησις γέγονεν (7), ἵνα μετὰ τῆς σωματικῆς ἰατρείας ἐπαγάγη καὶ τὰ τῆς ψυχῆς θεραπευμένα, τότε παρών ἔλεγεν. Ἴδε, ὑγιῆς γέγονας, μὴκέτι ἀμάρτανε.

17. Ποικίλος δὲ ἐστὶν ἰατρός, ποτὲ μὲν πρῶτον ψυχὴν θεραπεύων, εἶτα σῶμα· ποτὲ δὲ ἀντιστρόφως (8). Μὴκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρὸν σοὶ τι

(1) Λόγῳ εἶπεν. Regius, λόγον εἶπεν! Ex eo cod. post προσέταξε, addidi καὶ. Εὐπειθῆς scripsi, quamvis in ambobus mss. librarii mendose scripserint, εὐπειθῆς. Pro τούτῳ ex Regio scripsi, τούτου. Loco τῷ θεραπεύσαντι, cum Regio scripsimus, τοῦ θεραπεύσαντος.

(2) Προστάξας, πρὸς τὸ ἰαθῆναι. Ex Regio addidimus, πρὸς τὸ. Supplendum με post ἰαθῆναι. Ex eodem verba, ἂν ἰσχυρός, in unum ἀνίσχυρος contraximus.

(3) Κράθβατόν σου. Addit Regius, καὶ περιπάτει, et ambulā. Post, loco vitiosæ duorum mss. scripturæ εἶδει, scripsi ex sensu, ᾔδει. Ex Regio, pro ἀκαινόδοξον ἀκενόδοξον posui, et παρίσταται in locum περίσταται.

(4) Γνωρισθῆ. Ex Regio. Editus, γνωρισθῆ. Ex cod. Regio post τούναντίον, adjicimus, ποιούμεν. ac loco ἢ scribimus, εἰ.

(5) Ἀπέχρομεν Millesius, ἀπέχρομα. Regius, ἀπέχρωμεν. Ω mutavimus in ο. Post, ex Reg. περὶ ἑαυτοῦ scripsimus loco περὶ αὐτοῦ. At idem Regius demptis ac mutatis aliquot verbis hanc exhibet lectionem: Διδάσκων ἡμᾶς, τὸ μὴ ἑαυτοῦ λέγειν τὴν ἴασιν παρέχειν, docens nos, ne quis suum esse dicat sanitatem impertiri.

(6) Ὅτε μὲν γὰρ, etc. Particulam γὰρ ex Regio adjecimus. Κλεισθῆναι scripsimus ex Millesii conjectura, loco κλεισθῆναι quod habetur in edito. At Regius fert, ἐγγληθῆναι, accusari, ut sensus sit, Christum fugisse cum a Judæis accusandum esset ejus benefactum: qui sensus quamvis ex se bonus, haud tamen huic loco ex auctoris verbis et proposito, salis conveniens.

Actum ad ipsum vos stupor capiat. Non emplastrum imposuit, non solitis medicinæ compositionibus vel subsidiis usus est. Verbo dixit, effectus extemplo est consecutus. Imperavit, et ego imperatum facio: ejus imperio obsequens fui, qui suis imperiis medicinam præstitit. Nam si is qui jussit, suis imperiis efficere nequivisset ut sanarer, ipsis obtemperandum non fuit. Quoniam vero verbis suis evidentem et diuturnum morbum cessare præcepit, æquissimo jure illi obedio, cui obaudiens ipsa abscessit ægritudo: *Qui me sanum fecit ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum.*

343 XVI. Non noverat is qui sanatus erat, quis esset qui eum sanaverat: inde maxima Salvatoris nostri commendatur inanis gloriæ fuga. Cum enim sanavisset, declinavit; ut ne ex ea sanatione celebraretur. Nos vero prorsus contrarium facimus. Si enim aliquando contigerit nos somnia cernere (9), aut [impositione] manuum opem ferre alicui, aut dæmonem per invocationem effugare; tantum absumus a celando recte facto, ut etiam non interrogati glorianter prædicemus. Jesus vero factis suis nos docens ne quis de seipso loquatur, simul ut curationem præstitit, declinavit ne agnosceretur: opportune secedens, ut opportune præsentem se exhibens. Quando enim celebrari par erat famam recte facti, tunc se subducit: postquam vero turba recessit, ut una cum corporali simul et animæ medicinam adhiberet, tunc præsentem se sistens, dixit: *Ece sanus factus es, ne pecces amplius.*

XVII. Diverse se medicum præstat: aliquando prius animam sanat, postea corpus; aliquando vero e converso. *Ne amplius pecces, ut ne tibi deterius*

(7) Ἀναχώρησις γέγονεν. Ex Regio harum duarum vocum loco una est in Milesio, ἀναχωρησάντων. Paulo post, ubi ex Regio scripsimus, θεραπευμένα, Milles. legit, τε θεραπευόμενα. Insolens videatur hæc locutio τὰ τῆς ψυχῆς θεραπευόμενα: verum num seq. habetur. θεραπεύθησι τὰ σαρκικὰ πάθη. Aliæ similes sunt apud Cyrillum, ut *Procat.*, n. 3, τὸ λευχειμονοῦν πάντων cat 1, n. 5, τῆς καρδίας τὸ νευρωμένον.

(8) Ἀντιστρόφως Ex Regio, Millesius, ἀντιστροφός. Corpus paralytici prius quam animam a Christo sanatum dixit sub finem num. 16; at cat. 10, n. 13, prius animæ datam sanitatem affirmat. Paulo post, ante δ' ἐνός erat particula δέ quam Reg. codicis auctoritate abrasimus.

(9) Si aliquando contigerit nos somnia cernere, etc. Rerum videlicet futurarum prænuntia; qualia primis rei Christianæ temporibus frequenter a Deo immissa esse, probant SS. Polycarpi, Cypriani, Perpetuæ. Nonnæ apud Gregor. Nazianz. orat. xix, pag. 306 et similia exempla, gravissimis monumentis testata. Sanctus Prudentius in hymno *Ante somnum*, vers. 43, 44:

*Nunc splendor interrerat,
Qui dat futura nosse.*

Vers. 48-51:

*Quem rara culpa morum
Non polluit, frequenter
Hunc lux serena vibrans
Res edocet latentes.*

De impositione manuum in sanandis morbis efficaci multa sunt in sanctorum Vitis et veterum testimo-

aliquid contingat; per unum docet multos: non enim ad illum unum loquitur, sed ad nos omnes. Si enim aliquando in morbos, aut ærumnas, aut calamitates inciderimus, nemo ascribat Dec. *Deus enim ut malis tentari non potest, ita ipse neminem tentat* ¹⁰. Nostrum vero unusquisque, peccatorum catenis constrictus, flagellatur ¹¹. *Ne amplius pecces, ne aliquid tibi deterius contingat*. Audiat hanc sententiam quivis homo; et qui ante scortator erat, vitiosum affectum abjiciat; quique avarus eras, largus eleemosynarum fias. Audiat qui rapuit aliena: *Ne amplius pecces*. Maxima est Dei injuriarum oblivio, profusa gratia. At tu cave ne nimiam patientiam in occasionem contemptus veritas; nove, quia longanimis Deus est, idcirco pecces: verum deinceps carnales tuos affectus da operam ut sanes, et dic tu quoque quod opportune ante lectum fuit: *Cum enim essemus in carne, affectus peccatorum, qui per legem erant, operabantur in membris nostris* ¹². Quod si dicit Apostolus: *Cum essemus in 344 carne*; non hanc qua circumdati sumus intelligit carnem, sed carnales actiones: siquidem adhuc carnem circumferens aiebat: *Quando eramus in carne*. Sed quemadmodum Deus, cum diluvium proxime inducendum esset, aiebat: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, eo quod sint carnes* ¹³: spiritu in carnalem appetitum commutato: ita et in hoc loco Apostolus dicit: *Cum essemus in carne*.

XVIII. Nemo itaque sit in carne; sed in carne cum sit, non secundum carnem ambulet ¹⁴. Non enim vult Apostolus ut nos a mundo penitus segregantes malum non operemur; sed ut in carne positi, carnem servituti subjiciamus, et ejus imperio non teneamur. Non serviamus, sed imperemus: cibo utamur moderato; non ventris ingluvie abrepti, sed frenum ventri injicientes, ut et affectibus infra ventrem sedem habentibus moderemur. Gubernetur ab anima corpus, nec ab carnalibus voluptatibus anima trahatur. *Ne amplius pecces, ne quid*

γεννηται· διδάσκων δι' ἐνός πολλούς· οὐ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον μὲν ὁ λόγος μῖνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς. Ἐῖ ποτε γὰρ παθήματα περιπέσωμεν, ἢ λύπαις, ἢ ἀνάγκαις, μηδεὶς Θεῷ προσγραφέτω. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς (1) οὐδένα· ἕκαστος δὲ ἡρῶν σειραῖς ἀμαρτιῶν σφιγγόμενος μαστιγοῦται. Μηκέτι· ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν σοί τι γένηται. Ἄκουε τοῦ ῥητοῦ (2), πᾶς ἄνθρωπος· καὶ ὁ πρὸ τούτου πορνεύων, ἀποτιθέσθω τὸ παθος· καὶ ὁ πρὸ τούτου πλεονέκτης, γενοῦ ἐλετήμιον. Ἄκουέτω ὁ ἄρπαξ. Μηκέτι ἀμάρτανε. Πολλὴ καὶ Θεοῦ ἡ ἀμνησικακία, θαψιλῆς ἡ χάρις· ἀλλὰ μὴ τὸ ὑπέρμετρον τῆς ἀνεξικακίας, ἐφ' ὅδιον λάμβανε τῆς καταφροσῆσεως· μηδ' ὅτι Θεὸς μακρόθυμος, διὰ τοῦτο ἀμάρτανε· ἀλλὰ θεραπεύθητι λοιπὸν τὰ σαρκικὰ πάθη, καὶ λέγε καὶ σὺ (3) τὸ εὐκείρως ἀναγνωσθὲν Ὅτε γὰρ ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Ἐὰν δὲ λέγῃ (4) ὁ Ἀπόστολος, Ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, οὐ ταύτην ἔλεγεν τὴν σάρκα, ἣν περιβεβλήμεθα, ἀλλὰ τὰς σαρκικὰς πράξεις· Ἐτι γὰρ σάρκα φορῶν, ἔλεγεν Ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί. Ἀλλ' ὅνπερ τρόπον (5), μέλλοντος ἐπάγεσθαι κατακλισμοῦ, ὁ Θεὸς ἔλεγεν, Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· τοῦ πνεύματος εἰς σαρκικὴν προαίρεσιν μεταβαλλομένου· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί.

ἸΗ'. Μηδεὶς τοίνυν ἔστω ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν σαρκί ὦν, μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖτω (6). Οὐ γὰρ βούλεται ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος τελείως ἑαυτοῦς ἐξαγαγόντας ἐκ τοῦ κόσμου, μὴ ἐργάζεσθαι φαῦλον· ἀλλ' ἐν σαρκί ὄντας ἡμᾶς, καταδουλώσαι τὴν σάρκα, καὶ μὴ ἄρχεισθαι ὑπ' αὐτῆς. Μὴ δουλωθῶμεν, ἀλλ' ἄρξωμεν· τροφῇ χρῆσώμεθα συμμέτρῳ, μὴ τῇ γαστριμαργίᾳ καταφερόμενοι, ἀλλὰ χαλινοῦντες τὴν γαστέρα, ἵνα καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα ἄρξωμεν· Ἀρχέσθω τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ συρέσθω ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν. Μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ τί σοι χει-

¹⁰ Jac. i, 13. ¹¹ Prov. v, 22. ¹² Rom. vii, 5. ¹³ Gen. vi, 3. ¹⁴ II Cor. x, 2, 3.

nis exempla. Cyrillus sæpe vim signi crucis et invocationis nominis Christi in fugandis dæmonibus, et abigendis morbis commemorat, ut cat. 13, n. 40; cat. 10, n. 13. Orationi illi super ægrotantem fusæ adjungebatur manus impositio ex Christi et apostolorum exemplo. Hiuc verba sancti Jacobi de inungendis infirmis, et orando super eos. Jacobi, v, 14, de impositione manuum adjungenda vulgo interpretantur auctores ecclesiastici.

(1) Αὐτός. Ita Reg. Male Milles., αὐτό.

(2) Τοῦ ῥητοῦ, etc. Articulum τοῦ. et verba πᾶς ἄνθρωπος ex Regio cod. adjecimus; ut et verba paulo post sequentia, γενοῦ ἐλετήμιον. Sequens verbum ἀκουέτω, deest in cod. Reg. Ex eodem codice pro ἀρπαξίης, scripsimus, ἄρπαξ.

(3) Καὶ σὺ. Ita nos ex Regio. Millesius, καὶ σοί. Post. loco ἀναγνωσθῆσθαι, ex eodem Reg. scripsimus, ἀναγνωσθὲν· nam ea concio post Evangelium habebatur, utrumque autem lectio ex Apostolo præcedebat. Ad hæc convenientior adhortatio, et explicatio lectionis jam factæ quam faciendæ, Pro ἤμεν, Reg. hic et sequentibus, ubi idem ver-

bum recurrit, locis, scriptum habet ἤμεν eram, vel fueram. Sed sensus Apostoli postulat, ἤμεν, eramus.

(4) Ἐὰν δὲ λέγῃ. Quamvis in manusc. legatur λέγει, non veriti sumus scribere λέγει, propter vocem sequentem, ἔλεγεν. Locum hunc porro aliter repræsentat Regius liber. in hunc modum: Οὐδὲ γὰρ λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ὅτε ἤμεν ἐν σαρκί, ἣν περιβεβλήμεθα, etc.: *Non enim dicit Apostolus: Quando eramus in carne, qua circumvestiti sumus, etc.* Priorem lectionem retinuumus, cui multæ apud Cyrillum similes. Encliticam γε post ἔτι sensui perficiendo necessariam subministravit codex Reg.

(5) Ἀλλ' ὅνπερ τρόπον, etc. Præpositionem ἐν ante μέλλοντος nescio quomodo inveciam expunximus, cum desit in Reg. libro, cujus lectio paulum variat. sic. Ἀλλ' ὡςπερ γὰρ μέλλον ἐπάγεσθαι κατακλισμὸν ὁ Θεός, ἔλεγε, etc.: *Sed quemadmodum cum diluvium inducturus esset Deus, etc.*

(6) Περιπατεῖτω. Ex Regio emendatur vitiosa lectio editi, περιπατήτω.

ρον γένηται. Κηρύσσει μὲν ἅπασιν ὁ λόγος· γένοιτο δὲ (1) πάντα τὰ ὦτα ἀκούειν. Οὐ γὰρ πᾶσα ἀκοή σαρκὸς δεχομένη τὸν λόγον, ἤδη δέχεται εἰς τὴν διάνοιαν. διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, τοῖς ἔχουσιν ὦτα σαρκὸς διαλεγόμενος.

10'. Ἀκουέτω (2) τοίνυν ἅπας Ἰησοῦ, καὶ μηκέτι ἀμαρτανέτω· ἀλλὰ τῷ ἀμαρτιῶν συγχωρητῇ προσδράμωμεν. Καὶ εἰ νοσοῦμεν, προσφύγωμεν· εἴτε ἀλγοῦμεν τὴν ψυχὴν, τῷ ἰατρῷ τῆς γνωσεως ἐξακολουθήσωμεν· εἴτε πεινώμεν (3), τὸν ἄρτον δεξώμεθα· εἴτε ἐνεκρώθημεν, τὴν ἀνάστασιν λάβωμεν· εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ κατεγυράσαμεν, τὴν σοφίαν παρὰ τῆς Σοφίας αἰτησώμεθα.

Κ'. Ἀλλ' ἐξείλκυσεν (4) ἡμᾶς λόγος εἰς μῆ, ος λόγος· καὶ ἴσως γεγόναι ἐμπόδιον πατρικῆς διδασκαλίας. Καίριος δὲ καλεῖ καὶ μειζόνων ἐπακούσαι ῥημάτων, ἵνα ὠφελιθέντες ἐκ μειζόνων ἔργων, Θεῷ διὰ τῶν ἔργων τὴν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν· ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁵ Malth. xi, 15. ¹⁶ Vide cat. 10, n. 13. ¹⁷ Vide cat. 18, n. 32.

(1) Γένοιτο δέ. Additum δέ ex Regio.

(2) Ἀκουέτω. Ita ex Reg. Millesius, ἀκουσάτωσαν, quod male cum ἅπας construitur.

(3) Πεινώμεν. Ex cod. Regio. Mutilus hic codex editus tantum repræsentat, πεινώ.

(4) Ἐξείλκυσεν. Emendat Reg. liber depravatam editi scripturam ἐξείλκοισεν· similiter in verbo διδασκαλίας, editam lectionem διδασκαλείας. Post, loco λαλεῖ, scripsimus de nostro, καλεῖ. Loco ἐκ μειζόνων ἔργων, legendum censeo, ἐκ μειζόνων λόγων. Post hæc verba, sequebantur apud Millesium ista, ὠφέλιαν δεξάμενοι, quæ uti inutilem repeti-

tibi deterius contingat. Omnibus hic denuntiat sermo: utinam vero omnes aures audiant! Non enim omnes auris corporea quæ verbum immissum recipit, continuo etiam intra cogitationem admittit. Idcirco aiebat Salvator: *Qui habet aures ad audiendum audiat* ¹⁵; cum homines alloqueretur qui carnis auribus non carebant.

XIX. Audiat itaque Jesum omnis homo. et ne amplius peccet; sed accurramus ei qui peccata condonat. ¹⁶ Et sive morbo laboramus, ad eum confugiamus; sive animæ malo quodam cruciamur, medicum scientiæ [auctorem] sequamur; sive esurimus, panem recipiamus: sive mortui sumus, resurrectionem accipiamus: sive in ignorantia consenuimus, sapientiam ab ipsa Sapientia postulemus.

XX. Verum in nimiam nos sermonis prolixitatem pertraxit orationis argumentum; et forte patris nostri instructioni impedimentum injecimus. ¹⁷ Tempus vero monet, ut majora verba audiamus; ut ex sublimioribus sermonibus utilitatem capientes, Deo eam quæ ex operibus proficiscitur gloriam remittamus. Cui gloria et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

C tionem continentia, ac in cod. Reg. prætermis-
expunximus. Regius porro codex totam hanc clausulam diverse scriptam exhibet; nam post πατρικῆς διδασκαλίας sic habet: Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τῶν τοῦ Σωτῆρος ἐπακούσαι ῥημάτων· ἵνα ὠφελιθέντες ἐκ μειζόνων ἔργων, τὴν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ, etc. *Utinam vero omnes Salvatoris verba exaudiamus, ut iis adjuti, ex majoribus operibus glorificationem persolvamus Patri, et Filio, et Spiritui sancto.* Priorem lectionem præferimus, uti secuturæ episcopi concioni magis convenientem.

345

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

EPISTOLA AD CONSTANTIIUM IMPERATOREM.

De viso Hierosolymis lucidæ crucis signo.

PRÆLOQUIUM.

SYNOPSIS. — I. Argumentum epistolæ. II. Ejus variæ editiones. III. De hac nostra editione. IV. Ejus veritas a Protestantibus in dubium vocata. V. Asseritur a veterum testimoniis. Ab ipsa eventu natura. VI. A stylo plane Cyrilliano. VII. Objectio Riveti ex laudibus Constantio in epistola datæ, refellitur. IX. Objectio secunda, ex Christi prædictione ad hunc portentum accommodata. X. Objectio tertia, a professione consubstantiatis Trinitatis. XI. Quo anno apparitio crucis contigerit. XII. Refelluntur diversarum a nostra epocha defensores. XIII. Quo mense ac die contigerit apparitio. XIV. Quid de circumstantiis illis sentiendum quas nonnulli ad Cyrilli narrationem adjiciunt. XV. Quid apparitio portenderit. XVI. Quando scripta epistola.

I. Hac epistola initio sui episcopatus data notum facit imperatori Cyrillus insigne ostentum lucidæ crucis, Hierosolymis in cælo die Maii septima conspectæ, quæ ab Olivarum monte ad Golgotham usque protendebatur (num. 2). Nullas vel sibi vel imperatori convenientiores litteras dare se posse

præfatus (n. 1), principi apprime divinæ legis perito a studioso, faustum illi nuntium significat (n. 2) ostensæ in cœlo eo imperante crucis; quo sicut patris Constantini pietas sacræ crucis inventionem a Deo remunerata est (n. 3), ita filii religio paterna etiam major, ampliori divinæ benevolentiæ significatione decorata fuit. Signum hoc non obscurum (n. 4), nec celeri tractu pertransiens; sed media pene die, ab universa civitate in lætitiâ effusa perspicue inspectum. Eo jubet imperatorem majorem in Deum fiduciam concipere (n. 5). Hoc in Evangeliiis prænuntiatum fuisse contulit (n. 6), iis verbis Domini, quæ tamen ampliozem in die iudicii sortientur eventum. Tandem lausta diuturni, pacifici et splendidi imperii precatore epistolam claudit (n. 7, 8). Notabilis hæc multis de causis epistola, præsertim propter testimonium sacræ crucis inventioni redditum, et consubstantialis Trinitatis additam in fine professionem.

II. Hanc primus, quod quidem sciam, in publicam lucem edidit Grodecius, sed Latine tantum, ad calcem suæ Catecheson translationis. Græcum postea textum dedit Gretserus tom. II De cruce, p. 512, Ingolstadii ann. 1630; sed quem secutus sit eo licet notare omisit: is tamen a Grodeciano paulo diversus erat; adeo ut cum Grodecianam versionem conservaverit, eam nonnullis locis ad textum suum accommodare coactus sit. Post annos octo Prevotius una cum Græcis Catechesibus, Græcam etiam ad Constantium epistolam dedit ex Vaticanis codicibus, partim cum Grodecii, partim cum Gretseri textu consentientibus. Grodecii versionem conjunxit, nonnullis tam ex Gretsero quam ex se mutatis. Ea editio annis 1631 et 1640 semel iterumque recusa est, nulla quam ad verterim, sive in textu sive in versione, mutatione facta. Tandem in Oxoniensi editione Millesius eandem epistolam dedit, notatis in margine codicum Rœ et Casauboniani varietatibus, sed intacto textu; paucis vero in interpretatione mutatis.

III. Nos, ut aliquid tersi et emaculati daremus, Prevotianum textum cum Gretseriano et Grodecii versione, ac notatis a Millesio Anglicanorum codicum varietatibus, et Ottoboniano codice diligentissime contulimus: insuper usi sumus manuscripto epistolæ hujus exemplari, quod ad calcem Genovefani Sancti Cyrilli Catecheson libri editionis Morelianæ ann. 1564 manu quidem recenti descriptum reperimus; sed ex aliquo codice, quum tam a Gretseriano quam a Prevotiano diversum fuisse, lectionum diversitas evincit. Is qui hoc exemplar scripsit, alius codicis varietates ad marginem notavit, cum hac nota γρ. hoc est γρᾶτος, qua significat antiquum fuisse codicem illum quem cum descripto a se libro contulit. Primum illud exemplar Genovefanum appellabimus, alterum nota γρ. insignitum veteris Genovefani nomine designantes. His subsidiis 3 35 adjuti nonnulla necessaria in textu mutavimus, novamque ex integro translationem eudere visum fuit.

IV. His de nostro labore in antecessum dictis, jam de hujus epistolæ veritate, et anno quo scripta est, nonnullisque aliis minoris momenti, disquirendum superest. Rivetus, alique e Protestantium numero, partim mentione repertæ sub Constantino crucis offensi, partim ostenti hujus, quo Dominicæ cruci debita, sed ipsis inimica veneratio ineluctabiliter asseritur, splendore percussi, vim utriusque aliter effugere non potuerunt, quam apparitionem inter aniles fabulas, et Cyrillianam epistolam inter supposita et adulterina scripta relegando: quos potius oportebat ex hujus monumenti et prodigii veritate, male conceptum errorem deponere, quam præjudicatis opinionibus tenaciter inhærendo, frivolis et nullius momenti rationibus Cyrillianæ epistolæ fidem ac sinceritatem incassum sollicitare. Nam et eventus illius veritas fidem epistolæ conciliat, et epistolæ veritas indubitatum eventum reddit.

V. Ac primo quidem gravissima, et ab ipsa pene ætate habemus utriusque testimonia, quæ partim initio operis hujus, partim ad calcem hujus epistolæ attexuimus. Ea sunt autem omnis generis. Suffragantur Hieronymus in Chronico, quam tamen auctoritatem non usquequaque certam libenter agnosco; Philostorgius, Socrates historicus lib. II Hist., cap. 28; Sozomenus, qui lib. IV, cap. 5, hujus ostenti nuntium per omnes orbis Romani provincias, statim dissipatum esse testatur, ab iis qui Hierosolymam ex omnibus partibus confluentes, quæ ipsi viderant suis retulerunt, additque eo nuntio non mediocriter conturbatos toto imperio mortales: imperatorem ipsum non solum ex Cyrilli litteris, sed ex multorum aliorum relatione hujus rei certiore factum esse. Idem præterea in Fastis consularibus, Chronicum Alexandrinum, Theophanes, Cedrenus, Michael Glycas, Nicephorus Callisti. Ex his autem, Cyrillianæ epistolæ mentionem faciunt Sozomenus, Theophanes, Glycas, Philostorgius quoque, memoratum Chronicum, et ii omnes qui ostentum hoc ipsi diei Pentecostes assignant, id ex male intellecto Cyrillianæ epistolæ loco fecisse videntur. Denique hujus ostenti memorio, non solum in Typico monasterii Sancti Sabæ, verum etiam in communibus totius Græcæ Ecclesiæ fastis, ad diem septimum Maii consignata est, anniversaria festivitate majori perpetuis ætatibus celebrata.

VI. Secundo, ipsa prodigii veritas ex ipsius rei natura et conditione confirmatur. Ejusmodi enim est, quæ nec fingi tuto si falsa sit, nec ficta fidem invenire queat. Agitur de publico quodam ostento, quod non in angulo, sed in urbe populosissima, et totius orbis peregrinationibus frequentata; non in nocte, sed medio die; non in instanti ac fulgetri instar, sed plurium horarum spatio; non in angusto cœli tractu, sed quindecim stadiorum longitudine; non uno aut duobus testibus, sed innumerabili turba spectante, transactum esse referatur. Quod ut fingere impudentissimum sit, ita seculis ætatibus, cum falsum esset, persuadere impossibile.

VII. Tertio, si ipsam Cyrilli epistolam per se inspiciamus, nullam non sinceri atque antiqui, ac vere Cyrilliani monumendi notam præfert. Eadem est, quæ in Catechesibus observatur, styli simplicitas et humilitas; intricatæ interdum constructiones, phrases longiores, parentheses crebræ, earum-

dem rerum repetitiones; similes et familiares Cyrillo locutiones. Sic hujus epistolæ num. 5 crucis tropæum vocat *καύχημα καυχημάτων*, gloriationem gloriationum, ut cat. 13, num. 1. Crucis apparitionem appellat num. 2, *ἐπουρανίων πραγμάτων θεῖον ἐνέργειον*. Sic Procat. num. 15, de baptismi effectibus, *ἀσκήσει... ἐνέργειαν θεῖον πραγμάτων*. Et cat. 6, n. 7, De Deo, *μολίαις ἐκπέμπτει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας*. Favores divinos imperatori præstitos coronæ nomine compellat num. 2, *μολίσοι θεῖον στεφάνοις ἐπουρανίοις τετυμῆσθαι μαθῶν*. Cyrillo familiare est, quamcumque prærogativam ac decus hoc nomine donare. Cat. 12, n. 33, virginitatis propositum vocat coronam, eamque angelicam num. 34, et cat. 13, num. 1, crucis excellentiam et decus designans, dicit crucis coronam. Diabolum appellat num. 6, oppositam potestatem, *ἐξ ἀντιταξιάς ἐνεργείας*. Ita cat. 20, num. 3. Ait num. 7, Christum propriis pretiosis sanguinibus, *οἰζαῖσις τιμίοις ἀίμασι* mundum redemisse. Similiter cat. 3, num. 10, dicit martyres *οἰζαῖσις ἀίμασι* baptizari, et cat. 2, n. 14, ait Manassem innocens sanguinibus Hierosolymam complexisse, *αἱμάτων ἀθώων*. Præterea velut proprium est Cyrillo plura adjectiva uni substantivo attribuire ut hic *οἰζαῖσις τιμίοις*. Id passim in catechesibus observare potuit lector.

VII. Quid ad hæc Rivetus? Nihil prorsus quod tantisper cordatum hominem morari possit. Primum læditur protusis illis laudibus quibus Constantium coronat Cyrillus: ita ut necessario dicendum sit, si hæc epistola Cyrilli credatur, fuisse illum Arianam hæreticum, vel adulatorem impudenter mendacem: aut si nominali ejus parcimus, alienam ab eo esse indignam probo 327 episcopo epistolam. Miram sane scis qui continxit epistolam sub nomine Cyrilli, quis esset Constantius, ignoravit; nec eas laudes suppressit, quæ figmento ejus fidem detrahere aliquando possent. Hæc laudes melius homini vivente Constantio, quam post mortem ejus, cujus tam invisum apud Catholicos nomen, scribenti conveniunt. Perridiculum est, Arianum dicere auctorem epistolæ qui eam Trinitatis consubstantialis confessione concludit, ut scite observavit Guillelmus Cave. Adulationis vero culpa prorsus vacat, qui epistolæ initio negat se adulatoris sermonibus episcopo indignis usurum. Hic autem pessimum adulationis genus contineri queritur Rivetus, cum mendacio et falsa veritatis pollicitatione conjunctum. Laudat Cyrillus, fateor, a pietate Constantium imperatorem, majorem ipsius quam Constantini patris pietatem prædicat, ipsum a Deo diigi cœlestibus portentis magnifice declarari ait. Sed hæc quæ jam Theophanis tempore Cyrillo vitio vertebantur, optime diluit auctor ille: ostendens imperatorem animi simplicitate potius quam certa scientia ab Arianis in societatem hæreseos per fraudem illectum, paganismo nondum perfecte abolito, piissimi appellatione defraudandum non fuisse. Sed vix aliter magnatibus ac regibus scribitur etiam a sanctis viris: alioqui multa in Constantio veris laudibus digna: frenata et compressa ubique gentium idololatRIA et superstitio; Ecclesiæ opes magnis donariis auctæ; immunitates maximæ clericis concessæ; sopiendorum Ecclesiæ dissidorum voluntas sincera, quamvis pravis consiliis in deteriolem partem deflexa. Præterea nondum eo tempore gravia illa in Catholicos facinora designarat, quæ memoriam ejus infamem Ecclesiis reddiderunt: nequedum Ariani occultum in corde virus sub ejus auctoritate panderant, quod demum in concilio Mediolanensi post quatuor ab hinc annos celebrato præstiterunt. Imo vero hoc tempore post concilium Sardicense reconciliata nuper pax erat, Athanasio in sedem suam imperatoris benignitate restituto. In quo potior est conditio Cyrilli Constantium laudantis, quam Athanasii, Hilarii, Gregorii Nazianzeni, qui Constantium majoribus etiam quam Cyrillus noster laudibus celebrarunt. Athanasius, quamvis ab eo tam multa et indigna perpessus, et militari factione pulsus, in Apologia ann. 356 scripta vocat eum num. 1, ab atavis usque suis religiosum Pauli verborum studiosum auditorem. Hassim appellat Deo dilectissimum imperatorem, num. 1, 18, 24, *θεοφιλέτατε Αὔγουστε*. Dei cultorem studiosissimum, n. 14, *θεοσεβέτατε* veritatis amantem, num. 26, *βασίλειε φιλάληθε* etc. In anticorum consilia rejicit quidquid invidiosi commiserat num. 35, ut et epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ num. 5. Hilarius ann. 30, post tanta a Constantio contra fidem ac defensores ejus crudeliter et inhumanæ gesta, in exsilio positus librum primum, quem ad ipsum direxit, sic inchoat: Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, etc., et librum secundum, his verbis: Non sum nescius, piissime imperator; et infra, Cum sis bonus ac religiosus. Num. 4, recognosce fidem, quam olim, optime ac religiosissime imperator, ab episcopis optas audire et non audis. Num. 8, Beatæ religiosæ que voluntatis vere te, domine Constanti imperator, admiror, etc. Etiam post mortem ejus cum nullus jam adulationi locus, et post baptismum ab Arianorum antesignano, Ariique discipulo primario susceptum, Nazianzenus, orat. III in Julian., p. 50, 62, 63, 64. orat. IV, p. 119, orat. XXI, p. 389, Constantium his laudibus extollit, et gesta ejus ita excusat. ut ipse etiam excusatione opus habere videatur. Epiphani., hæres. LXIX, n. 12, pium illum ac multis modis bonum prædicat. Nihil porro humile et adulatorium in Cyrilli epistola. Sic enim Constantii pietatem laudat, ut eum admonet officii; ad grates Deo agendas, et fiduciam in Deum concipiendam, majoremque Romani imperii et Ecclesiarum curam suscipiendam adhortans: ita fidem ejus prædicat, ut tamen quid ipsi sequendum sit præscribat, dum ei apprecatur ut consubstantialem Trinitatem glorificet.

VIII. Illud quoque, sed uti per transennam objicit Rivetus, quod epistolæ auctor num. 6 huic Hierosolymitanæ crucis apparitioni accommodet dictum illud Domini apud Matthæum: Tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo¹⁸. Cyrillus autem hanc prophetiam constanter ad extremum judicii diem, et secundum Christi adventum refert cat. 13, n. 41, et cat. 13, n. 22. Facilis est responsio. Non æstimat Cyrillus tunc ita completum fuisse Christi oraculum, ut hæc crucis apparitio sit illa ipsa et sola quam prædixit Christus secundi adventus sui prænuntiam fore; contra dicitur ait Christi prophetiam suo tempore completam fuisse, rursusque perfectius adimplendam, *καὶ πάλιν μεζότως τελεσθήσεται*. Hæc Baronius non satis perspexerat, cum unicum hujus prophetiæ eventum a Cyrillo

in hac apparitione assignatum existimans, quam congrue id fecerit, ipsi qui dixit videndum reliquit. Id vero unum disquirendum superest, num satis **348** congrue uni prophetiæ duplicem eventum assignarit. At id ex celebrata Scripturarum consuetudine dicere licuit. Quam multæ sunt enim in Veteri Testamento prophetiæ, quæ proximum suum complementum illa ætate habuerunt, ultimum ac perfectum in Novo? Et ut ab initio exemplo non recedam, abominatio desolationis a Daniele prophetata, tempore Antiochi Epiphanis, teste auctore libri I Machabæorum, cap. 1, §e, primum, tum deinde sub Tito tempore excidii Hierosolymitani, Christo ipso auctore, completa est; tum vero per Antichristum perfecte et ultimo complenda existimatur. Vide Cassianum collat. 8, cap. 5. Ipsum etiam quod expendimus Christi vaticinium de apparitura Christi cruce jam in hominum salute, ex parte saltem aliqua, adimpletum existimare videtur Basilius in Isaie caput xi, 12, p. 251. Nec solus Cyrillus signum hoc in sacris libris præsignificatum aiebat, sed alii præterea rerum hujusmodi periti; ait Sozomenus: Ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιστημίων, κατὰ τινα προφητείαν θεϊαν πάλαι ταῦτα προμελεγεῖσθαι ἐν ταῖς ἱερῶν βίβλοις. Quamvis autem Cyrillus celebriorem aliam in die iudicii crucis apparitionem expectaret, hanc tamen veluti proximam hujus diei significationem suspectam habuit: quam ob id jubet imperatorem, sumpto in manus Matthæi Evangelio sollicite disquirere de cæteris proximi Christi adventus prænuntiationibus: quæ sollicitudo Cyrillum graviter angebat cat. 15, num 9 et 18.

X. Potest aliud argumentum adversus hujus epistolæ sinceritatem opponi. Hanc concludit auctor per consubstantialis Trinitatis glorificationem. Atqui Cyrillus verbo consubstantialis in Catechesibus nunquam est usus: quod ab illo non incogitanter, sed de industria factum videtur. Major illi etiam tacendæ hujus vocis ratio, ad imperatorem ejus inimicissimum et oppugnatorem scribenti. Præterea ordinationem recens ab Acacio susceperat, non vocis solum, verum etiam fidei hujus adversario. Denique post hæc tempora conjunctum semper cum illa episcoporum factione Cyrillum legimus, quæ consubstantialis vocem usque adeo abhorrebat, ut etiam in concilio Ancyrano ann. 358 sub anathematis interminatione prohibuerit. Facile esset cum doctissimo P. le Quien objectionem occupare, dicendo vocem illam contra mentem auctoris in textum a librariis inmissam esse. Verisimilior etiam responsio, extrema verba epistolæ, δοξάζοντα, etc., quæ in Gretseri editione deciderantur, in aliis libris assuta esse. Verum hac exceptione non utar: nec Cyrillum præclaro suæ fidei testimonio spoliari tam facile concesserim. Rem et fidem consubstantialis voce contentam, nemo potest inficiari ab eo in Catechesibus graviter et copiose assertam esse. Serpulum illi de vocabulo inhæsisse pernegare non possum. Sed Athanasius an. 319 in Palæstinam transiens, et a sancto Maximo atque omnibus pene provinciæ episcopis tam honorifice susceptus, quando omnes Arianorum fraudes haud satis Maximo ac Cyrillo cogitas aperuit, etiam vocabuli de quo agimus innocentiam, imo ejus tuendi necessitatem, sine dubio declaravit. Nulla esse Cyrillo poterat favorabilior ejus in Constantii aures insinuandi occasio, quam ista præsentium litterarum; idcirco fortassis, ut visum est Baronio, tantis elogiis imperatoris animum delinire laborat. Hanc ipsi fiduciam et fidei confitendæ constantiam inspirare potuit Spiritus sancti gratia recens in ordinatione suscepta, et in sancto pectore calens. Certum non est Cyrillum ab Acacio consecrationem episcopalem recepisse, sed si recepit, cum ab alio suscipi non liceret; eo nulla iudicii, quod quidem ab universa Ecclesia ratum haberetur, auctoritate de gradu submoto: ea manus impositio Cyrillum non coegit ut proprium fidem abdicaret: quam quidem satis aperuit, dum Acacio violationem ejus postea objecit. Si cum inimicis consubstantialis societatem iniisse visus est, ea magis necessarii præsidii requirendi causa, quam ulla opinionum similitudine et conjunctione ab ipso instituta est. Nihil igitur cogit, ut consubstantialis Trinitatis confessionem velut Cyrilli mente ac sententia alienam abjudicemus.

XI. Jam quo anno crucis apparitio in præsentibus Cyrilli litteris contenta contigerit, inquiramus. Hanc Bollandistæ ad annum 356, vel 357 referunt Baronius ad an. 353, Norisius ad an. 352, nos cum Pagio, Tillemontio aliisque ad annum 351. Primo enim, data certissime hæc epistola est ipso Cyrilli episcopatus initio. Has primas esse suarum litterarum ac sermonum primitias his repetit num. 1 et §. Jam vero Maximi decessoris ejus mortem an. 349 vel 358, consignat Hieronymus in Chronico. Verum, cum ex eodem nonnihil inter Maximi et Cyrilli episcopatum temporis intercesserit, ad initia usque anni 351 Cyrilliana ordinatio differri potest. Quod eo lubentius facimus, quod Idatius in Fastis consularibus et Chronico Alexandrino crucis apparitionem anno 351 consignat. Socrates, Sozomenus et Philostorgius id eventum memorant **349** post Galli Cæsaris creationem, quæ anno 351 contingit, Idibus Martiis, ex Idatio et Chronico Alexandrino. Rursum Idatius, Philostorgius, Chronico Alexandrino, Theophanes, Nicephorus crucem apparuisse scribunt eodem anno quo Constantius ad Mursam cum Magnentio confligit. Id autem prælium omnes chronologicæ rationes ad an. 351 revocandum persuadent.

XII. Nihil ad referendam in annum 356 crucis apparitionem allegari potest præter Theophanis auctoritatem, quæ cum per se minimi sit ponderis, multis etiam, quæ ibi contra veritatem peccat, elevatur. Ait enim signum ipso die Pentecostes visum esse; Constantio longe agenti eodem tempore manifestum fuisse; Cyrillum *Catecheses* habuisse propter eos qui ex hac occasione baptismum postulare; illum in *Catechesibus* Nicænum symbolum ipsis verbis exposuisse: quæ omnia a vero aliena. Baronius visam crucem anno 353 duplici solummodo auctoritate defendit. Prima est Hieronymiani *Chronici*, in quo refertur hoc prodigium sub anno xvii Constantii imperatoris; alia est *Actorum* sancti Anthemii martyris, in quibus post expugnatum Magnentium contigisse refertur. Levis prores

Actorum illorum ab Metaphraste scriptorum, ac multis contra historiæ veritatem peccatis deformium auctoritas. Quod si ea sequimur, non anno 353, sed 352, ponenda erit crucis apparitio; nam an. 351, commissum est ad Mursam prælium mense Septembri, non 353, ut placuit Baronio. Quod autem ad Hieronymi *Chronicum* attinet, id testimonium, quod crucis apparitionem refert, ab Josepho Scaligero in Hieronymiani *Chronici* editione prætermissum est, cum illud a multis mss. abesse comperisset. Cur autem Hieronymi non sit, non video. Sed in nota temporis facile fuit Hieronymum aberrare: qui cum hæc scriberet, nondum præsentem Cyrilli epistolam legisse videtur; sed ex publico rumore aut aliis monumentis rem non ita accurate referentibus, scripto consignasse. Norisius in *Pastis*, pag. 49, ut crucis ostentum ad annum 352 referat, una Idacii auctoritate nititur: qui cum illud contigisse narret post consulatum Sergii et Nigriani (is est annus Christi 351), ait id factum esse die tertio Kal. Febr., luna xxviii. At, inquit, luna xxviii non erat anno 351. Januarii 30 die, sed anno 352. Quis vero Idacii plus quam sæculo uno posterioris auctoritatem, Cyrillo ipsi oculato testi credat anteponendam, qui die septimo Maii, tempore Paschali, crucem apparuisse disertissime affirmat? Alioqui licet in diei notatione erraverit Idacius, non tamen in lunæ, cujus dies 28 anno 351 vere cum Nonis Maii concurrit.

XIII. His de anno constitutis, de mense ac die disputandum superest. Id mense Maio, die mensis septima, contigisse probat nota in nonnullis mss. epistolæ præfixa: quæ forsitan ad usum sacrarum in Ecclesia lectionum posita est. quo die Cyrilliana hæc epistola legenda sit indicans. Abest sane a plerisque libris. Efficacior ducitur probatio ex ipso epistolæ textu, num. 4, in quo *Nonis Maiis in sanctis Pentecostes diebus*, crucis apparitio contigisse memoratur. Verum verba *Nonis Maiis* in nonnullis exemplaribus prætermissa sunt. Cujus prætermissionis facilis omnino redditur causa. Multis illudere verba *In his sanctis Pentecostes diebus*, quibus adducti sunt, ut apparitionem crucis ipso Pentecostes die factam existimarent: cumque ipsis persuasum esset, id quod est revera, nunquam Nonas Maias cum Pentecostes festo concurrere posse, natam Nonarum Maii delevere. At hi potius sequi debebant auctoritatem Ecclesiæ Græcæ, quæ hujus apparitionis diem septimo Maii festum constantiter agit. Sed non in die Pentecostes visam crucem memorat Cyrillus, verum *in diebus Pentecostes*: quibus, usitatissima non solum veterum tam Latinorum quam Græcorum, sed et Græcorum etiam hodiernorum consuetudine, intelligitur totum tempus quinquaginta dierum, quod a Paschate ad Pentecosten interfluit. Quapropter miror Philostorgium, *Chronicum Alexandrinum*, Theophanem, Glyeam, Nicephorum auctorem *Actorum* sancti Anthemii; et inter recentiores Blondellum, Bollandistas, etc., diem apparitionis crucis in ipso Pentecostes festo imprudenter posuisse: quorum alii, ut *Chronicum Alexandrinum*, duas res impossibiles simul conjungunt, nempe Nonas Maias et festum Pentecostes: alii, ut Bollandistæ, notam Nonarum Maiarum, quia cum Pentecostès festo non congruit, expungi volunt.

XIV. Ad Cyrilli narrationem quædam Philostorgius aliique adjiciunt, quorum nonnulla falsa, alia, quamvis a Cyrillo tacita, non continuo repudianda, quæ nimirum ab auctoribus fide dignis proficisci aliunde potuerunt. Philostorgius lib. iii. *Hist. eccl.*, cap. 26, ait crucem lucidam magna irride, instar coronæ, ubique circumdatam fuisse; quod confirmat *Chronici Alexandrini* auctor; et et ipsis propemodum *Chronici* præfati verbis Theophanes ac Nicephorus 350 Callisti, qui partim Sozomenum, partim Philostorgium exscribit. Hanc ostenti circumstantiam sicut non omnino suadet Philostorgii et *Chronici Alexandrini* auctoritas, ita prorsus inficiari non cogit una Cyrilli silentii ratio. Hi forte auctores, cum ista apparitione alteram quæ Hierosolymis contigit, cum Judæi templum instaurare sunt aggressi, confuderunt: tum enim crux in cælo apparuit luce circumdata, teste Greg. Naz. orat. iv in *Julian.*, num. 10, p. 112; crux quoque coronata sacrificanti Juliano in extis apparuit, eodem teste, orat. iii, num. 18, pag. 70. Ac solenne erat crucem luce coronatam depingere: quod Paulinus testatur, dum epist. 32, num. 10, inter alias ecclesiæ sancti Felicis picturas, de cruce loquens ait:

Crucem corona lucido cingit globo.

Quod autem addit *Chronicum Alexandrinum*, eodem tempore quo crux Hierosolymis apparuit, eam Constantio apud Mursam dimicanti in Pannonia esse conspectam: et Philostorgius, utrique exercitui visam esse, ac Constantianos fiducia, Magnentianos vero metu replevisse; id uti figmentum merito repudiamus, cum Hierosolymis visa sit septima Maii, prælium vero apud Mursam autumno, 28 Septembris die, commissum sit.

XV. Quid præsierit ista crucis apparitio, varie a nonnullis definitum est. Philostorgio et et *Chronici Alexandrini* auctori visum est, Deum hoc ostento voluisse Constantio victoriam in Magnentium significare, et nova ipsum ac milites ejus fiducia animare: sed supponunt illud ipsis visum esse esse. Baronius hoc signo existimat Deum ingruentem ab Arianis Ecclesiæ tempestatem, et Ecclesiæ victoriam portendisse. Cyrillus id totum fere in laudem ac gratiam Constantii interpretatur: Deum nempe cœlesti hac ostensione, quam sibi charus esset imperator, declarare voluisse (num. 2). Constantini pietatem crucis detectione, qui favor e terra esset, remuneratam: Constantii vero majorem paternam pietatem, non terrestri signo, sed cœlesti condecoratam (num. 3); ut fides ejus illis prodigiis firmaretur, fiduciaque in Christum augetur hac divinæ in se be-

nevolentiae testificatione. Hos sensus concipere potuit ex simili crucis apparitione, quae Constantino victoriam in Maxentium olim portendit, et ad strenue praestandum animavit. Si ex hujus visi effectu licet Dei consilium et propositum aestimare, per hoc fidei Christianae veritatem testatam voluit, cum eo viso quotquot Hierosolymis pagani erant, ad Ecclesiam concurrerint, agnita ex hujusmodi signo Christi Domini virtute, et doctrinae ejus caelesti origine (num. 4). Mixta fuit in omnium signum illud conspicientium animis cum metu laetitia; et hujus miraculi relatione omnes Romani orbis provincias non mediocriter conturbatas esse refert Sozomenus: Cyrillus proximum timuit Antichristi adventum, et supremi judicii diem, Similis apparitio postea, cum cum Judaei templum instaurare aggredierentur, significavit eo tempore complendam Christi, de non mansuro super lapidem in templi aedificiis lapide, prophetiam. Quid, si haec crucis ostensio initia episcopatus Cyrilli consignans, quae ipsi toto vitae tempore ab inimicis fidei perferenda forent, declaravit? Sed in explorandis aeternis Dei consiliis frustra imbecillum animum fatigamus.

XVI. Epistolam hanc putamus a Cyrillo ipso die quo apparitio contigit, raptim ac festinanter scriptam: id significat ipse, dum ait, num. 5, se postquam illud prodigium oculis percepisset, continuo gratias Deo, ut dignum erat, actis et precibus pro imperatore fuis, ipsa hora per litteras illud ipsi significare festinasse: ἐξουστῆς διὰ τούτων ἐσκουδάσαμεν γραμμάτων. Ac certe tumultuariam et festivatam operam convincit stylus ipse paulo neglectior quam argumenti, aut personae ad quam scribebat, dignitas postulare videbatur: longae et intricatae phrases, rerum earundem repetitiones: sententiae parum accuratae: verbi gratia, quod dicit signum hoc repertae crucis miraculo, uti e caelo profectum, commendabilius esse; quod eo torsit signum crucis in judicii die appariturum, etc.

XVII. Testimonia auctorum de prodigio crucis Hierosolymis viso ad calcem epistolae annexenda judicavimus, ea solum hic memorantes quae Cyrilli epistolae mentionem non faciunt. Quae enim hujus commemorationem habent, cum caeteris quae Cyrilli et Operum ejus mentionem complectuntur, initio post praefationem collocavimus.

Μηνὶ Μαΐῳ (1), ζ' ἡμέρῃ (2).

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ

ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ,

Περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὀφθέντος.

Mense Maio, die septima (ann. 351)

SANCTI CYRILLI

EPISTOLA AD CONSTANTIUM

PIISSIMUM IMPERATOREM,

351 *De signo lucidæ crucis Hierosolymis viso, quod in cælis apparuit.*

Βασιλεῖ θεοφιλεστάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ Κωνσταν- **A**
τίῳ (3) Αὐγούστῳ, Κύριλλος ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπί-
σκοπος ἐν Κυρίῳ Χαίρειν

Α'. Πρώτας τούτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν
θεοφιλῆ σου βασιλείαν ἀποστέλλω γραμμάτων ἀπαρ-
χὰς, σοὶ τε πρεπούσας ἀποδέξασθαι, κάμοι παρα-
σχεῖν· οὐ λόγων κολακείας πεπληρωμένας, ἀλλ'
ἐπουρανίων μηνυτικὰς θεοπτίας· οὐδὲ συνθετοὺς λό-
γων (4) ρητορικῶν πιθανότητας περιεχούσας, ἀλλ'
ἀγίων σοι Εὐαγγελίων προρρήσεις, διὰ τῆς τῶν πρα-
γμάτων ἐκδόσεως, μαρτυρούσας τὴν ἀλήθειαν.

Β'. Ἐτεροὶ μὲν γὰρ, ἀφ' ὧν ἔχουσι, τὴν τιμίαν
σου πολλάκις στεφανοῦσι κεφαλὴν, χρυσοκολλητοὺς
στεφάνους λίθοις διαυγεστάτοις πεποικιλμένους προσ- **B**

Imperatori Deo dilectissimo ac piissimo Cons-
tantio Augusto, Cyrillus Hierosolymorum episco-
pus in Domino salutem.

I. Primas hasce ex Hierosolymis, ad tuum Deo
dilectum regnum [seu imperatoriam majestatem]
litterarum primitias mitto, quas et te accipere, et
me dare deceat: quæ non adulationis verbis re-
fertæ sint, sed immissam a Deo cælestium rerum
tibi visionem significant; neque arte compositas
rhetoricarum sermocinationum probabilitates con-
tineant, sed suam sanctorum Evangeliorum præ-
dictionibus veritatem ex ipso tibi astruant rerum
eventu.

II. ¹⁹ Atque alii quidem ex his quæ habent, præ-
tiosum sæpe tuum caput coronant, auro inductas
perlucidissimisque gemmis distinctas tibi offeren-

¹⁹ Vid. cat. 23, n. 10.

(1) Μηνὶ Μαΐῳ. Verba hæc addidimus ex cod. Ottob., et vers. Grod.; notam diei ex solo Ottob., vocem τοῦ ἀγίου ex codd. Roe et Casaub. In Grets. habetur, τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν. Loco τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, legit Gretserus, τὸν βασιλέα υἱὸν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Verba, ἐν οὐρανοῖς φανέντος, desunt in Roe et Casaub. Habetur in Grets., ἐν οὐρανοῖς, et omittitur, τοῦ σταυροῦ. Voces, ἐκ φωτός, ex solo Ottob. adjecimus.

(2) Ζ' ἡμέρῃ. Nimirum Ecclesia Græca die 7 Maii memoriam recolat hujus miraculi de quo Cyrillus in ea epistola.

(3) Κωνσταντίῳ. Apud Grets., Κωνσταντίνῳ. In

Typico sancti Sabæ apparitio facta narratur sub Constantino. Utrobique scriptoris erratum est.

(4) Συνθετοὺς λόγων, etc. Cretser., συνθετων λόγων ρητορικὰς πιθανότητας. Roe et Casaub., συνθετους λόγους ρητορικὰς πιθανότητας. Infra, loco προρρήσεις, scripsimus, προβόσεις, ex codd. Roe, Casaub., Genovef. et Ottob., qui habet, προρρήσεις Cretserus legit, παραίνεσιν, forte pro παραίνεσσι. Si omitteretur articulus voci ἀλήθειαν, sensus esset optimum, veram Evangeliorum exhortationem esse testantes Grodecus verit, ostentis: legit forte τέρας.

tes coronas; nos autem non te sumptis e terra rebus coronamus (quorum enim donorum e terra origo, eorundem terra finis), verum divinam cœlestium rerum impressionem. Hierosolymis tui Deo chari imperii temporibus peractam, pietati tuæ festino studio notam facimus. Non ut nunc primum ex ignoratione in Dei notitiam adducaris (tu enim prior per eam quam præfers pietatem alios doces), sed ut in his quæ novisti **352** confirmaris amplius: et, qui avitam regni consecutus es hæreditatem (1), majoribus te e cœlo coronis honoratum addisces, hinc ferventius Deo omnium Regi nunc etiam convenientissimas gratias agas illinc vero majori adversum hostes fiducia atque alacritate replearis, dum ex miraculis quæ tuo tempore efficit, imperium tuum a Deo revera diligi comprehendes.

III. Ac tempore quidem Deo amicissimi ac felicis recordationis Constantini patris tui, salutare crucis lignum in Hierosolymis est repertum: divina gratia viro pietatem recte quærenti hoc largiente, ut absconditos (2) sanctos locos inveniret. Tuo vero, domine, omnium piissime imperator, qui avorum pietatem majori in Deum religione superas, non e terra jam, sed e cœlo data prodigia: et Domini ac Servatoris nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei

(1) *Avitam regni hæreditatem.* Imperium a Constantino patre et Constantio Chloro acceperat. Porro a Claudio juniore originem ducebat Chlorus; seu potius, erat cum eo consanguinitate conjunctus. Si vero ejusdem stemmatis principium altius repetatur, Trebellius Pollio in Claudio II *Vita* auctor est eum a Vespasiano Augusto originem duxisse, a quo Flaviæ gentis nomen et insignia consecuta est Constantini familia.

(2) Sub monumentis impietatis supereos erectis.

(3) Πεποικιλμένους προσκομίζοντας. Omissis his verbis Gretserus legit, ἐπιθέμενοι προπίπτοντες, *procumbentes imponunt* Erat revera aliquando usus, ut qui coronas imperatoribus dono afferrent, in capitibus eorum imponerent. Sic Synesius in orat. *De Regno*, pag. 2, ad Arcadium: Ἡμέ σοι περὶ τὴν Κυρήνη στεφανώσονται χρυσῶ τὴν κεφαλὴν. *Me mittit ad te Cyrene, caput tuum auro coronaturum.* Genibus vero flexis oberebantur. Ammianus Marcellinus, lib. xxiii de Juliano imperat., num. 3. « statione inquit, sub pellibus mansit, ubi Saracenarum reguli gentium, genibus supplices nixi, oblata « auricorona, tanquam nationum suarum dominum « adorarunt. » Illius consuetudinis ad deprecandam principis iram usurpatæ mentionem facit Cyrillus cat. 23, num. 10. Plenæ similibus exemplis veteres, et in primis Romanorum imperatorum historiæ.

(4) Σου. Id pronomen adjeci ex codd. Ottob. 2, Roe, Casaub., Grets. et Grod. Notandum porro in omnibus locis hujus epistolæ, ubi dicitur imperatori *tuum imperium*, vel *regnum*, non imperium seu populos ejus majestati subjectos notari, sed ipsum imperatorem honoris titulo compellari: quod nos dicere solemus, verbis *regiæ*, vel *imperatoris majestatis* utentes. Voces eas reddidi ad litteram, secutus temporum morem. Faustinus et Marcellinus in libello precum ad Valentinianum, Theodosium, etc., his titulis, *imperium vestrum*, *regnum vestrum*, utuntur. Infra, pro τῆ σῆ εὐσεβείᾳ, Roe, Casaub., Genov. habent, τῆ σῆ εὐσεβείας, *ad tuæ pietatis notitiam adducimus.*

(5) Πρῶτον. Deest ea vox Roe, Casaub., Grets.

κομίζοντας (3). Ἡμεῖς δὲ οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς σε στεφανώμεν (τὰ γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς δωρούμενα τέλος ἔχει τὴν γῆν) ἀλλ' ἐπουρανίων πραγμάτων θεϊκὴν ἐνέργειαν, ἐν τοῖς τῆς Θεοφιλοῦς σου (4) βασιλείας καιροῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τελεσθεῖσαν, τῆ σῆ εὐσεβείᾳ μετὰ σπουδῆς ἄγομεν εἰς γνῶσιν· οὐχ ἵνα νῦν πρῶτον (5) ἐξ ἀγνοίας ἔλθῃς εἰς Θεογνωσίαν (φθάνεις γὰρ καὶ ἐτέρους διδάσκων, δι' ὧν εὐσεβεῖς), ἀλλ' ἵνα, ἅπερ ἤδεις, ταῦτα καὶ βεβαιωθῆς. Καὶ τὸν τῆς βασιλείας προγονικὸν ὑποδεξάμενος κληῖρον, μείζοντι θεόθεν στεφάνοις ἐπουρανίοις τιμηθῆσαι μεθῶν, μᾶλλον Θεῷ μὲν τῷ Παμβασιλεῖ (6) καὶ νῦν τὴν πρέπουσαν ἀποδοῦν εὐχαριστίαν· μείζονος δὲ τοῦ κατ' ἐλθρῶν θάρσου πληρωθῆς, ἔργῳ τὴν σὴν βασιλείαν ἀγαπᾶσθαι πρὸς Θεοῦ, δι' ὧν ἐπὶ τοῦ θαυματουργεῖ, καταλαβῶν.

I'. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Θεοφιλοστάτου, καὶ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς, τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ ξύλον ἐν Ἱεροσολύμοις ἠύρηται (7)· τῆς Θείας χάριτος, τῷ καλῶς ζητοῦντι τὴν εὐσεβείαν, τῶν ἀποκεκρυμμένων ἁγίων τόπων παρασχούσης τὴν εὔρεσιν. Ἐπὶ δὲ σοῦ, δέσποτα, πανευσεδέστατε βασιλεῦ, προγονικὴν εὐσεβείαν μείζοντι τῆ πρὸς τὸν Θεόν (8) εὐλαδείᾳ νικῶντος, οὐκ ἀπὸ γῆς λοιπὸν, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν τὰ θαυματουργήματα· καὶ

Loco δ' ὧν εὐσεβεῖς, scripsit Gretserus, ὧν εὐσεβείας, *cum sis pius.* Suetum est apud Græcos auctores, verba, δι' ὧν, ἐξ ὧν, καθ' ὧν, a regimine subsequentis verbi libera ponere. Vide similem locutionem, cat. 23, num. 4, δι' ὧν ὁμολογεῖτε. Paulo post loco ἅπερ λαλεῖς, *quæ loqueris*, scripsi ex codd. Roe, Casaub. et Grets., ἅπερ ἤδεις, *quæ novisti*, uti præcedentibus convenientius. Genov. vetus habet, ἰδῆς, quod corrupte pro ἤδεις positum. Laudatur a Cyrillo Constantii in rebus sacris peritia, quam certe ambitiosius præ se ferēbat imperator ille: sacras Scripturas assidue versans, ut etiam Cyrillus infra testatur, n. 6. Arbitrum ecclesiasticarum controversiarum se interponens, definitiones fidei condebat, ut etiam Antiochenæ in Eucæniis formulæ cum auctorem dicere videatur Hilarius, lib. iii *cont. Const.*, num. 23. Libellos pro susceptæ opinionis defensione scripsit, teste Lucifero Calaritano, lib. *De non parcendo*, etc.; sed hoc facinus ante hoc tempus non designarat. Magis exemplum pietatis ejus quam libros et scripta respicit Cyrillus.

(6) Μᾶλλον Θεῷ μὲν τῷ Παμβ. Ita scripsimus ex codd. Roe, Casaub. et veteri illo Genov. de quo mox diximus. Eadem loquendi ratio inferius recurrit num. 3, Θεῷ μὲν τῷ Παμβασιλεῖ. In editis hic omittitur Θεῷ. Gretserus sic habet, μείζοντι, etc., τιμηθῆσθαι ἀξιώθεις, Θεῷ ἡμῶν καὶ Παμο. Particulam μὲν legi debere suadet opposita particula δὲ post μείζονος.

(7) Ἡύρηται. Ita scripsimus ex ms. Genov. At in altero ejus variantes ibidem annotantur, et in omnibus aliis editis et mss. legitur εὔρηται. Cyrillus in *Catechesibus*, plurimis locis, repertam sub Constantino crucem supponit, cat. 4, num. 10; cat. 10, n. 19. Suffragantur auctores gravissimi, atque Eusebius ipse Cæsariensis, cujus silentium ad detrahendam facti fidem usurpatum est, in psal. lxxxvii, num. 13, ineminit miraculorum suo tempore ad monumentum Domini factorum, quæ non nisi de repertæ crucis circumstantiis intelligi posse videntur.

(8) Πρὸς τὸν Θεόν. Roe, Casaub., Genov., πρὸς τὸ θεῖον, *in res divinas.* Grets., πρὸς Θεόν.

τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ A
μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου
νίκης τρόπαιον (1), ὁ μακάριος λέγω σταυρὸς, φωτὸς
μαρμαρυγαῖς ἀπαστρέπτων ἐν Ἱερουσαλὺμοις ὤθη·

Δ'. Ἐν γὰρ ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἀγίας
Πεντηκοστῆς, Νόναις Μαΐαις (2), περὶ τρίτην ὥραν,
παμμεγέθης σταυρὸς (3) ἐκ φωτὸς κατασκευασμέ-
νος, ἐν οὐρανῷ, ὑπεράνω τοῦ ἀγίου Γολγοθᾶ καὶ μέ-
χρι τοῦ ἀγίου ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἐκτεταμένος ἐφαί-
νετο· οὐχ ἐνὶ καὶ δευτέρῳ μόνον φανείς, ἀλλὰ παντὶ
τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δεῖχθεις. Οὐχ ὡς
ἂν τις νοήσειεν, ὀξέως κατὰ φαντασίαν παραδραμῶν·
ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν ὥραις ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς
θεωρούμενος, καὶ ταῖς ἀπαστραπτύσαις μαρμαρυ-
γαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νικήσας· ἥ γὰρ ἂν ὑπ' αὐ-
τῶν νικώμενος ἐκκλύπτετο, εἰ μὴ δυνατωτέρως ἡλίου B
τοῖς ὀρῶσι παρείχε τὰς λαμπηδόνας. Ὡς ἅπαν μὲν
ἀθρόως ἐξαυτῆς εἰς τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν ἐπιδρα-
μεῖν τὸ τῆς πόλεως πλήθος, τῷ τῆς θεοπτείας φόβῳ
μετ' εὐφροσύνης κατασχεθὲν νέων ὄμα καὶ πρεσβυ-
τέρων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ πάσης ἡλικίας,
καὶ μέχρις αὐτῶν ἤδη τῶν κατ' οἶκους θαλαμειομέ-
νων κορῶν· ἐντοπίων τε καὶ ξένων (4), Χριστιανῶν
τε ὄμα, καὶ τῶν ἀλλοχόθεν ἐπιδημούντων ἐθνικῶν.
Ὁμοθυμαδὸν δὲ πάντων, ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος Χρι-
στον Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν
μονογενῆ, τὸν θαυματοποιὸν ἀνομιούντων (5)· ἔργω
τε καὶ πείρᾳ παραλαβόντων, ὅτι Χριστιανῶν τὸ
δόγμα τὸ πανευσεβές, Οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἐστὶ
λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνά-
μειος· οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον καταγγελλόμενον, C
ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν θεόθεν μαρτυρούμενον.

Ε'. Ἐπει τοίνυν (6) ἡμεῖς οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰ-
κῆτορες, τὸ τοῦ θαύματος παράδοξον αὐταῖς ὄψεσθαι
παραλαβόντες, Θεῷ μὲν τῷ Παμβασιλεῖ, καὶ Υἱῷ τῷ

²⁰ I Cor. II, 4. ²¹ Hebr. II, 3, 4.

(1) Τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον,
victoriæ adversus mortem tropæum. Mutavi ex sola
conjectura, quod in omnibus editis et mss. codici-
bus habetur, τὸ κατὰ τῆς τοῦ θανάτου νίκης τρό-
παιον, *tropæum contra mortis victoriam*. Verborum
τῆς et κατὰ transpositionem manifestam esse judi-
cavi. Eusebius *De laudibus Constantini*, cap. 2,
scribit de erectis in honorem Christi monumentis,
τρόπαια τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης ἀνεγερθέντα.
Cyrillus ipse cat. 14, n. 1, τὸ διάδημα τῆς κατὰ τοῦ D
θανάτου νίκης διεδήσατο. Mox, ea verba, Ἐν γὰρ
ταῖς ἀγίαις, etc., ita leguntur apud Gretser., Ἐν γὰρ
ταῖς ἡμέραις ταύταις τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, *In his
enim sanctæ Pentecostes diebus*. In nis. Sanctæ Ge-
novel., Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς ἀγίας ταύτης
Πεντηκοστῆς, *In diebus enim sanctæ hujus Pente-
costes*.

(2) Νόναις Μαΐαις. Hæc diei nota omittitur in
codd. Roë, Casaub. et Genovel., nec lecta est a
Grodacio; habetur tamen in editis Gretseri, Pre-
votii et Ottob. Omissam a nonnullis judicamus,
quod Nonæ Maiæ nunquam cum die Pentecostes
possint concurrere. Hic autem dies Pentecostes in-
telligebant festum ipsum ita dictum, cum quin-
quaginta post-paschalis temporis dies intelligere
debuissent.

*tropæum victoriæ ex morte reportatæ, beata, in-
quam, crux, lucis splendoribus coruscans Hieroso-
lymæ apparuit.*

IV. Nam in his sanctis sanctæ Pentecostes [seu
post paschalis temporis] diebus, Nonis Maiis (7),
circiter horam tertiam, crux permagna e luce con-
structa, in cælo super sanctum Golgotham, et us-
que ad sanctum Olivarum montem expansa appa-
ruit: non uni et alteri tantum conspecta, sed uni-
versæ civitatis multitudini evidentissime ostensa.
Neque, ut aliquis forte putaverit, celeriter in ima-
gine prætervolavit; sed compluribus horis desuper
terram oculorum visu conspecta est, solares radios
coruscantibus fulgoribus exsuperans; alioqui illis
oppressa infuscataque latuisset, nisi ipso sole va-
lentiores conspicientium oculis emisisset fulgores.
Ita ut universa civitatis multitudo illico in sanctam
ecclesiam confertim accurreret, immissæ a Deo vi-
sionis metu cum lætitia conjuncto pesculsa; juve-
num simul ac seniorum turba, virorum ac mulie-
rum, ætatisque omnis, ad ipsas usque in thalamis
per domos reclusas puellas; indigenarum una at-
que exterorum; Christianorum, ac gentilium ex
diversis partibus huc adventantium. Qui omnes
unanimes velut ex ore **353** uno Christum Jesum
Dominum nostrum, Filium Dei unigenitum, mirabi-
lium effectorem laudibus celebrabant: re ipsa et
experientia cognoscentes, Christianorum piissimum
dogma. *Non in persuasoriis sapientiæ verbis, sed in
demonstratione Spiritus ac potentia*²⁰ consistere: non
ab hominibus solum annuntiatum, sed e cælis Dei
ipsius testimonio comprobatum²¹.

V. Cum igitur nos Hierosolymæ incolæ, qui mi-
rabile illud prodigium ipsis oculis conspeximus,
Deo omnium Regi, et Filio unigenito Dei conve-

(3) Παμμεγέθης σταυρὸς. Ex Gretsero articu-
lum ὁ vocis σταυρὸς præfixum expunximus. Con-
junctio καὶ ante μέχρι, superflua, abest a cod. Ge-
nov. Crucem in lucida iride conclusam fuisse alii
auctores ferunt, de quo vide Præloq. num. 14.
Teste Sozomeno quindecim circiter stadia crux oc-
cupabat: quod intervallum est distantiae montis
Olivetæ ad Calvariam.

(4) Ἐντοπίων τε καὶ ξένων, etc. In horum
verborum collocatione Gretseri editionem et codd.
Roe et Casaub. seculi sumus; quorum lectio et
minus perturbata, et antitheses, quibus hoc loco
cumulatis gaudet Cyrillus, melius dispositas habet.
In editionibus Cyrilli vox καὶ ξένων, non ante sed
post Χριστιανῶν posita est.

(5) Ἀνομιούντων. Ita scriptum reperientes in
codd. Roë, Casaub., Genov., posuimus loco ὀμνού-
των.

(6) Ἐπει τοίνυν. Vocem ἐπει omittens cod.
Grets. phrasim hanc, quæ præsentem numerum
occupat totum, in duas partes concidit, atque ab
fusa initiis obscuritate et intricacione liberat: at
similis prolixitatis ab eodem verbo incipientem
phrasim vide catech. 4, num. 6. Vocem τοίνυν Cy-
rillus raro initio periodi locat.

(7) 7 Maii.

nientem cum gratiarum actione adorationem exsolverimus, et exsolveremus; assiduasque pro tuo Deo dilecto imperio in his sanctis locis preces effuderimus, effundenusque: oporteret vero cœlestes illas a Deo visiones minime silentio tradere, sed faustum illud tuæ Deo plenæ pietati nuntium perferre; illico per has litteras [id facere] maturavimus: ut tu optimo ejus fidei quæ in te jam præcessit fundamento, partam ex his nuper divinitus ostensis cognitionem inædificans, firmiorem in Dominum nostrum Jesum Christum assumes fiduciam: simulque consueta omni tua fortitudine plenus, tanquam ipsum Deum tecum militantem habens, crucis tropæum alacerrime proferas; ²³ tanquam gloriatorum gloriatorum ostensum in cœlo signum invehens; cujus vel figuram hominibus demonstrans cœlum, majorem in modum gloriabatur.

VI, Atque hoc quidem prodigium, Deo anticissime imperator, secundum prophetarum testimonio-nes (1), ac voces Christi sanctas quæ in Evangeliiis jacent, nunc est adimpletum, et iterum plenius adimplebitur. ²³ Nam in Evangelio secundum Matthæum, futurarum rerum notitiam beatis suis apostolis Salvator impertiens, et per illos ad eorum successores verba faciens, disertissime prænuntians dicebat: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo* ²⁴. Quem quidem divinum Evangeliorum librum pro more in manus sumens, testimonia ejus rei prænuntia **35** **1** conscripta reperies. Quorum sane frequentiori commeditationi vacare te, do-

²³ Vid. cat. 13, n. 1. ²³ *ibid.*, n. 41; cat. 15, n. 22. ²⁴ Matth. xxiv, 30.

(1) *Prophetarum testimonio-nes*, etc. Quod sacerorum nostrorum prophetarum vaticinium respiciat auctor, divinare non facile est. Verum sunt nonnulla quæ eo trahere non ægre potuit: ut illud Ezechiel. xi, 23. *Ascendit gloria Domini de medio civitatis, stetitque super montem qui est ad Orientem urbis*; quem locum Hieronymus, de rutilanti super montem Oliveti crucis signo interpretatur; vel illud Isaiæ xi, 12, *Levabit signum in nationes*; quod Basiliius, pag. 231, de signo crucis intelligi, et simile putat isti prophetiæ Matth. xxiv, 30. *Videntur signum Filii hominis*, etc., quam Cyrillus ad rem præsentem accommodat.

(2) *Ἐσπουδάσαμεν*. Ita melius connectitur cum ἡμεῖς... οἰκίητορες, etc., præcedente, quam ἐσπού-δάσα codd. Roe et Casaub., vel ἐσπευσα. Genoves. Forte tamen scribendum, ἐσπουδάσαμεν, alius est locus cat. 15, n. 33, in quo post nominativum singulare, ponit verbum pluralis numeri de se loquens ἔχων... ἀρκεσθησόμεθα, tametsi id ex nonnullis mss. correxerim. Loco παρὰ σοῦ, quod mox sequitur, ex Roe et Casaub. scripsi, παρὰ σοί. Paulo post, pro ἐπιδραθέντων, scripsi, ἐπιδειχθέντων, ex codd. Roe, Ottob., Casaub., Grets., Genovesano vetere, et Grod.

(3) *Βεβαιότερον μὲν*, etc. Paulo aliter in codd. Roe, Casaub. et mss. Genoves., *βεβαιότερον μὲν τὴν* (Roe et Casaub. mendose τῆς) *εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβης ἐλπίδα θρασῶν δὲ, καὶ πάσης ἀνδρείας*, etc., *firmiorem quidem in Dominum nostrum Jesum Christum fidem assumes, confidens vero, et omni*, etc. Paulo post, deest ἔχων ante Θεὸν σύμμαχον, Grets.

(4) *Προσφέρης*. Ex edit. Grets. et codd. Roe et Casaub. emendavimus vitiosam Cyrillianarum edi-

μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ, τὴν πρέπουσαν μετ' εὐχαριστίας προσκόνησιν ἀπεδώκαμεν τε καὶ ἀποδώσομεν, εὐχὰς ἐντενεῖς καὶ ὑπὲρ τοῦ Θεοφιλοῦς σου κράτους ἐν τοῖς ἀγίοις τόποις πεποιημένοι τε καὶ ποιησόμενοι· ἔδει δὲ τὰς ἐπουρανίους τούτας Θεοπτείας μὴ παραδοῦναι: σιωπῆ, ἀλλ' εὐαγγελίσασθαί σου τὴν ἔνθεον εὐσέβειαν· ἑξ αὐτῆς, διὰ τούτων ἐσπουδάσαμεν (2) τῶν γραμμῶν· ἵνα ἀγαθῶ θεμελίῳ τῆς παρὰ σοὶ προὑπαρχούσης πίστεως, τὴν ἐκ τῶν προσφάτως Θεόθεν ἐπιδειχθέντων γνῶσιν ἐποικοδομήσης, βεβαιότερον μὲν (3) τὸ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβης θάρσος· ὁμοῦ δὲ καὶ πάσης ἀνδρείας συνήθους πεπληρωμένος, ὡς ἂν αὐτὸν ἔχων Θεὸν σύμμαχον, τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον ἐτοιμότερα προσφέρης (4)· καὶ χιμα καυχημάτων, τὸ δεχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος· οὗ καὶ τὸ σχῆμα δείξας ἀνθρώποις ὁ οὐρανός, μειζόνως ἐκαυχῆσατο.

ζ'. Τὸ μὲντοι θαυματόργημα τοῦτο, βασιλεῦ Θεοφιλεστατε, προφητῶν μαρτυρίας, καὶ Χριστοῦ φωναῖς ἀγίαις ἐν Εὐαγγελίοις (5) ἐγκειμέναις ἀκολούθως, ἐτελεσθη τε νῦν, καὶ πάλιν μειζόνως τελεσθήσεται. Ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, μελλόντων πραγμάτων γνῶσιν ὁ Σωτὴρ τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ δωρούμενος, καὶ δι' ἐκείνων τοῖς μετ' αὐτοῦ ὁμιλῶν (6), λευκότερα προαναφώνων ἔλεγε· Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἦνενα τῶν Εὐαγγελίων θεῖον βιβλίον συνήθως εἰς χεῖρας ἀναλαβῶν, τὰς τοῦτου κειμένας προαγγελτικὰς μαρτυρίας ἐγγράφους (7) εὐπήσεις· ὧν μάλιστα σε, δέ-

tionum scripturam, προσφέρεις. Tropæum crucis quod alacritate summa proferre jubet imperatorem est labarum Constantini, seu vexillum, crucis et monogrammate Christi insigne, quod ab Eusebio describitur lib. 1 *Vit. Constantini*, cap. 25. Se Constantius in numismatibus effingi voluit illud manu præferentem. Vide Baron. ad an. 353, n. 3, Verba, τὸ δεχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος, ostensum in cœlo signum invehens, ad visionem Constantini referri videntur: quod enim invehebatur in bellis ab ipso Constantio crucis signum, non aliud fuit præter illud quod Constantino patri in cœlo ostensum est; nisi Constantium Cyrillus hortetur, ut vexillum, crucis recens Hierosolymis conspectæ figuram referens, ad suum in bellis usum contexit. At verba, οὗ καὶ τὸ σχῆμα, etc. *cujus vel figuram*, etc., ad recentem visionem vel solam, vel cum Constantini visione conjunctam pertinent.

(5) *Χριστοῦ φωναῖς ἀγίαις ἐν Εὐαγγελίοις*, etc. Præpositionem ἐν adjecimus ex cod. Genov. Ambrosiores cum Ottob. habent, ἀγίοις Εὐαγγελίοις, *Christi vocibus, quæ in sanctis Evangeliiis posita sunt*. In Grets. est, Εὐαγγελίων (corrupte pro Εὐαγγελίῳ) ἐγκειμένον· *Prodigium hoc... et Christi sanctis vocibus in Evangelio insertum*. De hujus prædictionis ad hunc locum accommodatione vide Præloq. n. 9.

(6) *Ὁμιλῶν*. loquens. Codd. Roe et Casaub., ὁμιλοῦσιν. Eadem legerat Grodecius, sed loco μετ' αὐτοῦ, post eos, legit. μετ' αὐτοῦ, vertens *qui cum eo versabantur*. Vide similem locutionem cat. 15, num. 4; cat. 17, num. 32.

(7) *Ἐγγράφους*. Grets., Γραφαῖς, Vox ἐγγράφους adamata a Cyrillo, et ab eo libenter usurpata, cat. 1, num. 15; cat. 17, num. 29; cat. 18, num. 11; cat. 19, num. 5, etc.

σποτα, πυκνοτέρα τῇ μελέτῃ προσέχειν παρακαλῶ, διὰ τὰ λοιπὰ (1) τῶν κατὰ τὴν αὐτόθι γεγραμμένων ἀκολουθίαν· τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προαναφωνηθέντων, πολλῆς μετ' εὐλαθείας δεομένων τῆς παρατηρήσεως, πρὸς τὸ μηδεμίαν ἐξ ἀντικειμένης ἐνεργείας ὑπομεῖναι τὴν βλάβην.

Ζ'. Ταύτας σοι τῶν ἡμετέρων λόγων, βασιλεῦ θεοφιλέστατε, προσφέρω τὰς ἀπαρχάς· ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρώτας ἀποφθέγγομαι τὰς φωνάς σοι, τῷ γνησιωτάτῳ καὶ πανευσεβεῖ μεθ' ἡμῶν Χριστοῦ προσκυνητῇ, τοῦ μοιογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (2) καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· τοῦ τὴν οἰκουμένην, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, ἐν Ἱεροσολύμοις τελέσαντος σωτηρίαν· τοῦ κατήσαντος μὲν ἐν ταῦθα τὸν θάνατον, οἰκειοῖς δὲ (3) τιμίσις ἀίμασι τὰς ἀνθρώπων ἀμαρτίας ἐξελείψαντος· ζώῃν τε καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ πνευματικὴν (4) ἐπουράνιον χάριν τοῖς πιστεύουσιν ἀπασί παρασχόντος. Οὗ τῇ τε δυνάμει καὶ τῇ χάριτί σε εὐφραίνόμενον καὶ φρουρούμενον, λαμπροτέροις τε καὶ μείζουσι εὐσεθείας ἐμπρέποντα κατορθώμασιν, υἱῶν τε γνησίων (5) βασιλικοῖς ἐναθρονόμενον βλαστήμασιν· αὐτὸς ὁ Παρθασιλεύς Θεός, ὁ πάσης ἀγαθωσύνης πάροχος, πολλαῖς ἐτῶν εἰρηνικαῖς περιόδοις, καύχημα Χριστιανοῖς (6) καὶ κόσμῳ σύμπαντι φυλάξῃ πανέστιον.

Η'. Ἐξέβρωμένον σε, καὶ πάσῃ κεκοσμημένον ἀρετῇ, καὶ τὴν συνήθη τῶν τε ἁγίων Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κηδεμονίαν (7) ἐπιδεικνύμενον, καὶ μείζουσι εὐσεθείας βραβεῖσις λαμπρυνόμενον·

²⁵ Psal. LXXIII, 12. ²⁶ Vid. cat 13, n. 27.

(1) Διὰ τὰ λοιπὰ, etc. Loco γεγραμμένην scripsi, γεγραμμένω, ex codd. Ottob., Genovef. et Grod. Paulo aliter Grets., διὰ τὰ λοιπὰ τῆς κατὰ τὴν ἐγγεγραμμένην ἀκολουθίαν. Mox. nomen πραγμάτων, ante ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, hic minime necessarium ac pene redundans, eliminavimus. auct. codd. Abest a cod. Roe. Casaub., Grets. et Ottob. Quam timuerit Cyrillus proximum iudicii diem, vide cat. 15, num. 18.

(2) Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, etc. Voces καὶ Σωτῆρος in cod. Genov. desunt. Antiquus vero codex ibi ad marginem citatus, non hæc solum verba habet, sed insuper repetit vocem Χριστοῦ, ante καὶ Σωτῆρος. In ed. an. 1608, pro Σωτῆρος habetur σταυρός, ex ignoratione librar.

(3) Οἰκειοῖς δὲ, etc. Ante τιμίσις legitur conjunctio καὶ in Roe, Casaub. et Grodec. Offenderunt sane duo adjectiva sine nexu conjuncta. Id Cyrillo frequens, ut adverbium et adjectiva duo ita conjungat: habetur infra, πνευματικὴν ἐπουράνιον χάριν. D

(4) Καὶ πνευματικὴ. Particulam καὶ adjecimus ex codd. Roe, Casaub. et Grets. Hanc vero Grodecius ante ἐπουράνιον collocat quod melius videtur: loquitur de Spiritus sancti in Pentecoste descensu. V. cat. 16, n. 4. Post. loco οὗ τε τῇ, scripsimus οὗ τῇ τε, ex codd. Roe et Casaub. Deest vero hæc enclitica apud Grets. Voces. εὐφραίνόμενον καὶ, huc ascripsimus ex Roe, Casaub., Grets. et Ottob.

(5) Υἱῶν τε γνησίων. Aliter Gretserus, υἱῶ γνησίῳ καὶ βασιλεῖ ἐναθρονόμενον, αὐτὸς, etc., filio naturali eodemque imperatore ornatum ac latentem. Eodem fere modo legit Grodecius. Votum est Cyrilli, ut filius vel filii nascantur Constantio imperii consortes: cassa ceciderunt vota; nam cum duas uxores habuerit, Eusebiam quam duxit anno 336, et Faustianam, quam, priore defuncta an. 364, sibi

A mine, adhortor, propter reliqua in eo loco continerie descripta: quod nimirum res a Salvatore nostro prænuntiata requirant, ut conjuncta cum pietate diligentia multa observentur; uti nullum ex adversaria potestate detrimentum patiamur.

VII. Has tibi sermonum nostrorum, Deo dilectissime imperator, offero primitias: has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces, sincerissimo, totiusque pietatis studioso una nobiscum adoratori unigeniti Filii Dei et Salvatoris nostri; qui secundum divinas Scripturas (8) salutem totius mundi Hierosolymis consummavit ²⁵: ²⁶ qui isthic mortem conculcavit, et proprio ac pretioso sanguine hominum peccata delersit; vitamque, et incorruptibilitatem, ac cœlestem Spiritus gratiam credentibus omnibus impertivit. Hujus te potentia ac gratia protectum atque latentem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiis condecoratum, ac naturalium filiorum regis gloriantem germinibus; ipse Rex omnium, omnis boni largitor Deus, multis annorum in continua pace circulis, Christianis et universo orbi (ad) decus et ornamentum una cum tota domo conservet.

VIII. Valentem te et omni ornatum virtute consuetamque cum Sanctarum Ecclesiarum tum Romani imperii curam gerentem, et amplioribus pietatis præmiis exsplendentem, multos nobis anno-

C conjunxit dum in Persas expeditionem præpararet; nullam ex Eusebia, quæ sterilis erat, prolem suscepit, quam obrem idibus Martii hoc anno, duobus ante mensibus quam ista scriberet Cyrillus Gallum patruelem suum Cæsarem creaverat, cum mascula prole careret, nec spes aliqua propinqua videretur suscipiendorum liberorum. E secunda vero uxore genuit posthumam filiam nomine Constantiam, quæ Gratiano postea imperatori nupti tradita est.

(6) Καύχημα Χριστιανοῖς. Codd. Roe, Casaub., Grets., vetust. Genovef. ferunt, Χριστιανῶν. Sic cat. 13. num. 1, καύχημά τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Modo memorati codices pro φυλάξῃ, scriptum habent φυλάξειε. Ottob., φυλάξῃ. Loco πανάσιον, hic et inferius posui πανέστιον ex ms. Genovef., qui tamen ad marginem ascriptum habet πανάσιον· et Ottob., qui hic habet, εὐπανέστιον, infra πανέστιον. Vox πανάσιος satis rara: altera in faustis precationibus familiaris. Sic Basil., epist. 193, p. 240, ὃν πανέστιον φυλάξειεν ὁ Κύριος.

(7) Κηδεμονίαν. Hanc vocem ex ms. Genovef. et Ottob. cod. substituiimus pro φιλανθρωπίαν. Minus enim recte dictum videbatur, φιλανθρωπία τῶν Ἐκκλησιῶν, ut significaretur humanitas in Ecclesias. Cum tamen φιλανθρωπία scriptum reperiatur in omnibus editis et mss. codd., conjicio legendum, φιλάνθρωπον κηδεμονίαν. Alterum articulum τὴν, ante κηδεμονίαν in edd. positum, uti superfluum erasi. Loco εὐσεθείας βραβεῖσις, est in Ottob., ἐπουράνιαις βραβεῖσις.

(8) Secundum divinas Scripturas, etc. Locus Scripturæ quo confirmat, cat. 13, num. 27, Christum Jerosolymis et in monte Calvariæ mundi salutem perfecisse, est iste psalmi LXXIII, 12, Operatus es salutem in medio terræ.

rum pacificorum circulos Deus universorum concedat una cum tota familia, Auguste imperator Deo charissime; glorificantem semper sanctam et consubstantialem Trinitatem, verum Deum nostrum: quem decet omnis gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(1) Δοξάζοντα, etc. Abest hæc clausula apud Grets., ac desinit Epistola in verbis, βασιλεῦ θεοφιλέστατε. Voces τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν, quas postulat ᾧ sequens. ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grod. adjecimus. suppresso tamen articulo altero τὸν ante θεόν, in Roe et Casaub. inutiliter repetito. Trinitatem quidem verum Deum nostrum dici, Cyrillianum est: ait cat. 16, num. 4, *Non tres Deos prædica-*

πολλὰς εἰρηνικὰς ἐτῶν περιόδους ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἡμῶν χαρίζεται πανέστιον, Αὐγουστε βασιλεῦ θεοφιλέστατε, δοξάζοντα (1) αἰετὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν ᾧ πρέπει πάντα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

mus. sed cum sancto Spiritu, per unum Filium, unum Deum annuntiamus. At vocem consubstantialis Trinitatis, vix adhuc his temporibus auditam, quam Cyrillus ad populum catholicum loquens in Catechesibus suppressit, valde admiramur ab eo usurpalam, dum ad imperatorem hujus vocis inimicissimum primas litteras benevolentiae conciliatrices scribit. Vide Præloquium nostrum, num. 10

355 TESTIMONIA VETERUM

De signo crucis Hierosolymis viso.

(Vide initio testimonia Sozomeni, Theophanis, Cedreni, Michaelis Glycæ, Nicephori Callisti.

(1) Hieronymus in continuato Eusebii Chronico, ad annum 17 Constantii imperatoris, Olympiadis 283 anno III, Christi 357.

Syriæ populis crucis signum, et maximo conspicientium terrore. in orientali plaga apparuit. Philostorgius lib. III Hist. eccl., c. 27.

Et Constantius quidem victoriam de tyranno [Magnentio] reportavit: cum ante signum crucis illic quoque visum esset ad longissimum spatium protensum. et diurnam lucem splendidissimis ad stuporem usque radiis longissime superans. Apparuit autem Hierosolymis circa horam tertiam ejus diei quæ dicitur Pentecostes festum. Porro hoc signum divinitus pictum a Calvariæ monte usque ad montem Olivarum pertingere videbatur, magna iride instar coronæ illud undique ambiente. Et iris quidem Christi crucifixi et in cælum assumpti clementiam designabat: corona vero imperatoris victoriam. Porro splendidum istud ac venerandum signum ne militum quidem oculos effugit; sed ab utroque exercitu clare conspectum, Magnentium quidem et eos qui a partibus illius stabant, utpote dæmonum cultui addictos supra modum terruit: Constantio vero et iis qui cum illo erant, invictam quamdam fiduciam dedit.

Socrates lib. I: Hist. eccl., c. 28.

Qui [Gallus] dum Antiochiam ingrederetur, signum Salvatoris in Oriente apparuit. Nam columna quædam effigiem crucis gerens in cælo visa maximum stuporem spectantibus incussit.

Idatius, in Fastis consularibus, æra 369. Post consulatum Sergii et Nigriani.

His consulibus bellum Magnentii fuit Morsa, diei v Kal. Octob.; et eo anno depositus Vetranio viii Kol. Januar., et levatus est, (id est Gallus,) Constan-

(1) Hanc pericopen Josephus Scaliger in nullo scripto exstare asserit, idcircoque in sua Hierony-

Β Ὁ μὲν οὖν Κωνσταντῖος ἐγκρατὴς τοῦ τυράννου γίνεται: κἀνταῦθα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ μέγιστόν τε προφανέτος, καὶ καταπληκτικωτάταις ἀγλαῖς ὑπερασπράψαντος τὸ τῆς ἡμέρας φῶς. Ἐφθῆ δὲ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τὴν τρίτην ὥραν μάλιστα τῆς ἡμέρας, ἑορτῆς τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης. Ὁ δὲ θεόγραφος τύπος ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ λεγομένου Κρανίου, μέχρι καὶ τοῦ τῶν Ἑλαιῶν ὄρους διήκων ἐωρᾶτο, ἴριδος μεγάλης, στεφάνου τῆς ἡμέρας, πανταχόθεν αὐτὸν περιελιττούσης. Ἐδήλου δὲ ἄρα ἡ μὲν ἴρις τὴν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναληφθέντος εὐμένειαν, ὁ δὲ στέφανος τὴν τοῦ βασιλέως νίκην. Τὸ δὲ σελασφόρον ἐκεῖνο καὶ σεβάσιμον θεῶμα οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθείατον ἦν, ἀλλ' ἐπιδήλως ὁρώμενον, Μαγνέντιον μὲν καὶ τοὺς τὸν αὐτῷ, ἅτε τῶν δαιμόνων θερατεῖα προσανακειμένους, εἰς ἀμήχανον δέος κατέστησε: Κωνσταντίον δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς θάρσος ἀμαχῶν ἀνεκτίσαστο.

Καὶ ἐπιστάντος αὐτοῦ τῆ Ἀντιοχείων, τὸ τοῦ Σωτῆρος σημεῖον περὶ τὴν Ἀνατολήν ἐφάνη. Στόλος γὰρ σταυροειδῆς ἐν τῷ οὐρανῷ ὄφθαις, μέγιστον θαῦμα τοῖς ὁρώσιν ἐγένετο.

tius Cæsar Id. Marii; et apparuit in Oriente signum Salvatoris die iii. Kal. Febr., luna 28.

miani Chronici editione prætermisit. Vide Præloquium nostrum, n. 11.

Chronicum Alexandrinum ad ann. 351, mundi 5859, Constantii imperatoris 14, Ind. 9, Sergio et Nigriano
coss. Olympiad. 282, p. 292.

Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὤφθη ἐν Ἱε-
ροσολύμοις κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον· ὥρα ἦν ὡς
τρίτη (ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆ), φωτεινὸς, τεταμέ-
νον Νώναις Μαΐαις ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀπὸ τοῦ ὄρους
τῶν Ἐλαιῶν ἕως τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν ᾧ τόπων ἐσταυρώθη
ὁ Κύριος· κατὰ Ἀνατολάς, ὅθεν ἀνελήφθη ὁ Κύριος·
κύκλω τοῦ φανέντος τιμίου σταυροῦ, στέφανος ὡς ἡ
ἴρις τὸ εἶδος ἔχων. Καὶ τῆ αὐτῆ ὥρᾳ ὤφθη ἐν Ἡανωνίᾳ
Κωνσταντίῳ τῷ Αὐγούστῳ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ στρατῷ
ὄντι ἐν τῷ κατὰ Μαγνέντιον πολέμῳ. Καὶ ἀρξάμε-
νου Κωνσταντίου συμβάλλοντος αὐτῷ περὶ τὴν λεγο-
μένην Μούρσαν πόλιν, ἤττιθεῖς ὁ Μαγνέντιος ἐξυ-
γεν εἰς Γαλλίαν μετ' ὀλίγων.

Ex libro II Historiarum sub nomine Pauli Aquilegiensis diaconi, monachi Casinensis, Bib. PP. Lugd.
tom. XIII, p. 253.

Quo [Gallo Cæsare] ad Antiochiam veniente,
circa Orientem signum apparuit in cælo die Pente-
costes. Columna namque sub specie crucis in cælo

Acta sancti Artemii martyris apud Surium die 20 Octobris, n. 5.

Quo quidem tempore (cum expugnatus esset B
Maxentius) signum crucis maximum mirifice ap-
parens, adeo ut admirabili splendore superaret lu-
cem diei visum est Hierosolymis circa tertiam

Typicum sancti Sabæ pag. 40, ad mensem Maium.

Ἐἰς τὰς ζ', ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέν-
τος σημείου σταυροῦ ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, περὶ
ᾧ α. γ' τῆς ἡμέρας, ἐπὶ Κωνσταντίνου (I. Κων-
σταντίου) βασιλέως, ἀπὸ τοῦ ἀγίου Κρανίου ἐκτετα-
μένου δι' ἀστέρων ἕως τοῦ ἀγίου ὄρους τῶν Ἐλαιῶν.

Menæum Græcum ad diem 7 Maii.

Μηνὶ τῷ αὐτῷ ζ', μνήμη τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος C
σημείου τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας,
ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ
μεγάλου. Καὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων Ἀκακίου καὶ
Κοδράτου.

Totum officium deinde de cruce præscribitur, dehinc additur :

Τῷ αὐτῷ μηνὶ ζ', τὴν ἀνάμνησιν ἐορτάζομεν τοῦ
ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου σταυροῦ, ἐπὶ Κωνσταν-
τίου βασιλέως υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ
Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Σταυροῦ παγέντος ἡγιασθη γ' πάλαι,
Καὶ νῦν φανέντος ἡγιασθη καὶ πόλις.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, μηνὶ
Μαίῳ, ἐβδόμη, ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας, ἐφάνη ὁ τί-
μιος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς, συνεστῶς ἐκ φωτός, D
ὄρωντος παντὸς τοῦ λαοῦ, ὑπεράνω τοῦ ἀγίου
Γολγοθᾶ ἐκτεταμένος μέχρι τοῦ ἀγίου ὄρους τῶν
Ἐλαιῶν. Ὅστις τῆ τῆς μαρμαρυγῆς λαμπρότη-
τι τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἐκάλυψεν. Ὅθεν πᾶσα ἡλικία
νέων τε καὶ γερόντων, σὺν νηπίοις καὶ θηλαζούσι
τὴν ἐκκλησίαν κατέλαθε· καὶ ἐν ἀμέτρῳ χαρᾷ, καὶ
θερμῇ κατανύξει δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ
ἀνέπεμψαν ἐπὶ τῷ προαδόξῳ τούτῳ θεάματι.

Signum crucis Christi eadem tempestate (1) Hierosolymis in cælo apparuit sub horam tertiam Nonis Maii, ipso Pentecostes die, luminis instar, protensum a monte Olivarum usque ad Golgotha, quo in loco crucifixus est Christus; versus Orientem unde assumptus est Dominus: corona cæterum iridis speciem præferente, pretiosam illam quæ apparuit crucem ambiente. 356 Eadem hora Constantio Augusto in Pannonia, et qui cum eo erat exercitui visa est in bello contra Magnentium. Cumque cœpisset Constantius cum illo confligere ad urbem Mursam, Magnentius victus cum paucis in Galliam fuga evasit.

visa est, speciem luminis habens extensam a Golgotha usque ad montem Olivarum: hoc et Constantius Gallus vidit.

diei horam, cum esset dies festus qui dicitur Pentecoste, pertingens a loco qui dicitur Calvaria usque ad montem Oliveti.

Die septima, memoria signi crucis, quod in urbe Jerusalem in cælo conspectum est circa horam tertiam diei sub Constantino (leg. Constantio) imperatore; ab sancta Calvaria protensum per astra usque ad sanctum montem Olivarum.

Eodem mense septima die, memoria signi pretiosæ crucis, quod in cælo visum est tertia hora diei sub imperatore Constantio Constantini magni filio. Et sanctorum martyrum Acacii et Quadrati.

Eodem mense die septima, memoriam celebramus crucis signi quod in cælo apparuit sub Constantio imperatore filio Constantini magni, et Cyrillo Hierosolymorum archiepiscopo.

Sacrata quondam est terra, defixa cruce;
Nunc visa cælo, consecravit et polum.

In diebus sanctæ Pentecostes, mense Maio, septima die, hora diei tertia, apparuit pretiosa et vivifica crux ex luco composita, inspectante universo populo, super sanctum Golgotham usque ad sanctum Olivarum montem extensa. Quæ solares radios micantis splendoris ubertate contextit. Unde omnis ætas cum juvenum tum senum, cum infantibus et lactentibus ecclesiam occupavit, atque immodico gaudio et fervida compunctione, gloriam et gratiarum actionem propter inusitam illud spectaculum Deo retulerunt.

(1) Post renuntiatum Cæsarem et imperii consortem Gallum Constantii patruelem Idib. Martii.

FRAGMENTA

DEPERDITORUM S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI OPERUM.

357 MONITUM.

I. Tria fragmenta quæ hic damus, ex homiliis in Joannis Evangelium Cyrillo Hierosolymitano tributis, ab antiquis et gravissimis auctoribus conservata sunt. Priora duo ex homilia in miraculum aquæ in vivum conversæ, quæ duabus laciniis constant, citata reperimus ab auctore inedito, qui Summam fidei, seu Excerpta ex diversis sanctis Patribus et conciliis collegit. Hujus operis habetur exemplar in codice bibliothecæ regiæ 2954, qui anno 1291 transcriptus est ex alio codice anno 739 scripto: habentur autem loca ex Cyrillo citata folio 126. Eadem duo loca citantur in concilio Lateranensi sub Martino I, ann. 649, act. 5, pag. 305. Sed prius testimonium in concilio Lateranensi decurtatum est, et desinit in verbis ἐπεὶ δὲ γὰρ, etc., exclusive, quæ nunc primum ex codicib. Regiis lucem aspiciunt. Secundum autem præterea citatur a sancto Maximo in epistola ad Stephanum Dorensem Roma missa, tom. II, pag. 88. Tertium fragmentum in verba Joannis xvi. 28, *Vado ad Patrem meum*, refertur a Leontio Byzantino in opere inedito *Adversum Monophysitas*, quod apud se habet et pro sua humanitate singulari mecum communicavit doctissimus Dominicanus P. Michael Le Quien.

II. Horum fragmentorum veritatem statim suspectam mihi fecit duplicis in Christo naturæ et operationis tam diserta commemoratio, ut post-Eutyechiana tempora magis quam sæculum quartum sapere videntur. Verum gravissima est concilii Lateranensis, sancti Maximi, et alterius antiqui scriptoris auctoritas, major etiam Leontii, cujus notum in discernendis veris sanctorum doctorum operibus acumen ac judicium. Ut omittam non hic agi de laudato ab hæreticis in summ errorum patrocinium opere; quo in genere tam multæ sunt hæreticorum fraudes, cum ab aliis, tum ab ipso Leontio deprehensæ; sed de opere ab conciliis et auctoribus catholicis citato: quorum certe ut potior, et nullatenus ad sui sustentationem fraudis indigens causa, ita et major fides: quanquam illis etiam quandoque per falsas inscriptiones fucum factum esse non ignoramus. At multo plura olim quam nunc habemus, Cyrilli nostri opera Catholicorum in manibus fuisse suadere potest Nicephori Callisti auctoritas, qui lib. ix, cap. 46 scripta ejus sub *Cyrrillianorum* nomine legi consuevisse testatur. Alioqui novimus Cyrillum multas in diversa Scripturarum loca homilias dixisse, jam tum cum presbyter esset: cujus temporis etiam *in Paralyticum ad piscinam* orationem habemus.

III. Neque porro diserta duarum naturarum et operationum asseveratione deterreor, quominus hæc fragmenta Cyrillo nostro ascribam. Nam et Christum duplicem dicit, et utriusque naturæ proprias operationes disertissime distinguit, cat. 12, num. 1, et hom. *in paral.*, num. 6. Duos patres Christi secundum diversas deitatis et carnis naturas agnoscendos definit, cat. 11, n. 5, cumque qui in Bethlehem natus est, ab eo qui ab æterno ex Patre genitus est, ita separat ibid. n. 20, ut excusatione indigeat minus accurata locutio. In his revera locis naturarum et operationum mentionem facit nullam: sed quanti est, cum rem agnoscis, de nomine confiteri? Alioqui jam a Cyrilli temporibus celebrata erat multorum patrum sententiis duplicis naturæ usurpatio. Frequens reperitur non solum apud Gregorium Nazianzenum, Nyssenum, sanctum Ephræm; sed et apud Origenem, et Tertullianum multo antiquiores. Propter Arianam controversiam naturarum proprietates accuratius distingui cæpere, ita ut Theodoretus ipse epist. 82 Patres Nicæni concilii tempora subsecutos in hac distinctione modum aliquando nonnihil egressos esse fateatur. Post enatam Apollinaris hæresim multo etiam magis eam distinctionem urgeri necesse fuit: atque ab eo tempore duarum naturarum confessionem solemniter frequentatam reperimus. Ea fragmenta putamus homiliarum extremis temporibus a Cyrillo, vel post concil. CP., vel paulo ante dictarum. Cyrillus ann. 380 cum Apollinaristis rem habuit, qui Ecclesiam Hierosolymitanam graviter vexavere, atque in ipsum eam accusationem intentavere, quasi alium et alium Jesum doceret. Quod intelligimus ex Gregorio Nysseno, epist. ad Eustathiam, p. 660. Certe Apollinaristæ duplicis naturæ distinctionem iniquissime 358 ferebant, et ea omnium ab ipsis in catholicam Ecclesiam intentatarum accusationum fundamentum. V. Naz. orat. lxx, pag. 746 B. Nihil itaque est cur hæc fragmenta Cyrillo nostro aliena judicemus.

I.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἔξ ὁμιλίας λεχθείσης εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν.

Ἐσπούδασε μήτε δι' ὅλου (1) φανερωῖσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι ἐσπούδασε μὴ φανερωῖσαι διὰ τοὺς τότε, ἐσπούδασε μὴ ἀποκρύψαι διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τρανάς τὰς ἐνεργείας· ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυνοθῆ, μήτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπιστηθῆ. Ἐπειδὴ γὰρ (2) ἤμελλεν αἵρεσις ἀνακρύπτειν τὴν λέγουσα, ὅτι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατεβλήθη (οὐ γὰρ ἂν ἔλαβεν τοῦ φθαρτοῦ σώματος σάρκα τὴν ἀφθαρτος φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέξατο βύβρον ἢ μολυσμὸν ἢ σπῆλον), ἵνα πιστώσῃται ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὃ ἐσμεν, μένων, ὃ ἦν, διὰ τοῦτο

A *Sancti Cyrilli Hierosolymorum episcopi, ex homilia dicta in Evangelium, ubi Dominus aquam vinum efficit.*

Studuit neque omnino divinitatem suam manifestam facere, neque in totum abscondere. Studuit ne proderet palam, propter illius temporis homines: studuit ne tegeter, propter posteros: verum ostendere et divinitatis suæ, et suæ humanitatis perspicuas operationes (5), ut neque divina potestas caligine obtunderetur, neque humanæ naturæ fides detraheretur. Cum enim exortura foret hæresis quæ diceret [Christi] corpus phantasma esse, idque e cælo delapsum esse (neque enim corruptionis expers natura corruptioni obnoxii corporis carnem sumeret; nec sordes, inquinamentum, maculamve susciperet), idcirco, ut hominum generi certam fidem faceret Deus, se, id quod est manentem, factum esse id quod sumus, carni suæ quæ ipsi propria erant pati permisit (6).

II.

Τοῦ αὐτοῦ (3) ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐθαυματουργήσεν, ἔδειξε τὴν διπλῆν ἐνέργειαν· πάσχων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός· ὁ αὐτός· οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως.

Ejusdem ex eodem sermone.

Miracula operatus est, ostendit duplicem operationem: patiens quidem ut homo, operans vero idem ut Deus; non enim alius atque alius, quamvis aliter et aliter.

III.

Ex Leontio in libro adversum Monophysitas inedito.

Κυρίλλου (4) Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ εἰς τὸ, **C** Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου.

Φρίνεσθαι δὲ τὴν διάγνωσιν τῶν φύσεων ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων.

Cyrilli Hierosolymitani e sermone in illud Joan. xvi, 28: Ego vado ad Patrem meum.

Ut appareat naturarum distinctio ex diversitate rerum quæ [de uno Christo] dicuntur.

(1) Μήτε δι' ὅλου. Ita Reg. cod. 2951. At concil. Later. ponit, δι' ὅλου ante μήτε.

(2) Ἐπειδὴ γὰρ, etc. Hæc usque ad τοῦ αὐτοῦ ex solo Reg. codice Quos hic refellit hæreticos, non sunt Monophysitæ, neque Eutychiani, quos disertis exprimere non omisisset auctor, si post utramque hæresim scripsisset: sed Phantasiastæ sive Docetæ, de quibus dicit cat. 4. num. 9, et cat. 12, num. 3; vel etiam Apollinaristæ.

(3) Τοῦ αὐτοῦ, etc. Fragmentum hoc rursus ex concil. Laterau. et citato auctore in cod. Reg. In concil. Later. habetur, Ἐγεννήθη, ἔθαυματουργήσεν. *Natus est, miracula fecit.* Sanctus Maximus legit ἐγεννήθη, sed hoc verbum conjungere videtur cum primis verbis hujus orationis. et a citato testimonio separare; aliens orationem ex qua excerptum est. ab his verbis incipere: *Θεῶμα καὶ τοῦτο θεῶμα ἐγεννήθη* tum subjungit testimonium. *ἔθαυματουργήσεν.* Forte autem librorum vitio scriptum est, ἐγεννήθη pro ἐγεννήθη, et prava interpunctione cum primis orationis verbis conjunctum, et ab ἔθαυματουργήσεν separatum. Passionem hic ap-

pellat ἐνεργείας, seu *operationis*, nomine, ut Greg. Nyss. loco mox citato; ut tamen actionis divinitatis mira operantis nomen illud præcipue tribuat: Πάσχων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός. Christum non *alterum ex Patre, et alterum ex virgine, sed eundem aliter, et aliter*, tradit quoque Ambrosius. *De incarnationis Domini sacramento* cap. 5, num. 35.

(4) Κυρίλλου, etc. Hoc fragmentum in solo Leontio reperimus. Vide Præloq. n. 3.

(5) *Operationes.* Vox ἐνεργεία non tantum operationes stylo et sensu Cyrilli significat: verum etiam proprietates, characteres, indicia. V. cat. 6, n. 7; cat. 9, n. 9. Hic etiam passiones significat.

(6) *Carni suæ* etc. Germina sunt hæc et simillima celebratissimæ huic Gregorii Nysseni sententiæ, orat. *De beatitudinibus*, pag. 792: Ἐδωκε γὰρ, ὅτε ἐβούλετο. τῇ φύσει· καιρὸν τὰ ἐνοῦτης ἐνεργῆσαι· *Dabat enim, quando volebat, naturæ suæ tempus quæ propria ipsius erant exserendi* Loquitur Nyssenens de sensu famis a Christo libere suscepto.

OPERA S. CYRILLO SUPPOSITA.

INCERTI SUB EJUS NOMINE

HOMILIA DE OCCURSU DOMINI.

359 ADMONITIO.

I. Auctor hujus orationis, Christi in templo præsentati mysterium, quod *Hypapantem* sive *Occursum* antiquo more dicunt Græci, non festum Purificationis appellamus; et Symeonis de ipso verba, magnifica Christi dignitatis commendatione enarrat (num. 1). Cælum et terram ad conso-cianda gaudia et celebrandas Christi laudes invitat (num. 2). Hiero-olymitanum populum et uni-versos hortatur, ut Domino in templum venienti digne occurrant. Christi dignitatem cum humili in quo apparet habitu componens, eundem esse dicit (num. 4 et 5) et pontificem et victimam, et templum et aram, et sacrificium et Deum cui sacrificium offertur. Tum verba Evangelistæ refe-rens, ea summam exponit (num. 6); sed Adamum in Symeonis persona Christi laudes fuse dis-serentem inducit: qua in oratione æternam Verbi generationem, mundi conditum, demissionem Christi in incarnatione, prophetias ejus nativitatis prænuuntiatrices, præcipua ejus incarnati mys-teria, et fructus incarnationis perstringit (num. 15); brevique, ad præsens festum accommodata exhortatione orationem concludit. Stylus est affectate elaboratus, sententiis sublimis, antithesi-bus fere continuis distinctus, ac totus Scripturarum testimoniis, vel ad eadem allusionibus res-persus; et digna omnibus modis quæ legatur oratio.

II. Edita primum est Coloniae anno 1568, apud hæredes Birkmanni, Laurentio Sifano inter-prete, sed tota pene mendis facta. Inde in Bibliothecam Patrum Græco-Latinam Parisiis ann. 1624 excusam, tom. II, p. 844, translata est: quam postea Pontanus edidit, referente Combefisio: sed Pontani editionem diu conquistam mihi videre non licuit. Tandem Combefisius eam cum tribus mss., Regiis duobus, et Mazarinæo uno collatam de novo edidit, et interpretatus est; Auctuariique sui Bibliothecæ Patrum tom. I, pag. 621, ann. 1648, inseruit; iterumque ejus Latinam versionem in Bibliothecam concionatoriam transtulit, ad diem sæcundam Februarii, quæ etiam in Lugdunensi sanctorum Patrum Bibliotheca, aliis Cyrilli nostri Operibus conjuncta visitur. Hanc ita ut ediderat Combefisius, Thomas Millesius in sua Cyrilli Hierosolymitani Operum edi-tione Oxoniensi repræsentavit, Combefisium nihil aliorum diligentia reliquum fecisse præfatus; tantum Bodleiani codicis ad marginem varietates adnotavit, ac Combefisii admonitionem et notas tres brevissimas transcripsit.

III. Nos eam ad editiones præcedentes, codicesque mss. permulto iterum collatam, et aliquot locis castigatam, cum versione Combefisii, paucis, ut locus postulabat, mutatis, in hæc editione lectori denuo offerimus. Codicibus quinque mss. usi sumus. Duos suppeditavit Regia Bibliotheca. Primus est membranaceus notatus 1832, antea 2394, quem se Combefisius contulisse adjecta co-dici superscriptione notavit. Habet hanc homiliam p. 219; scriptum judicant periti XII vel XIII sæculo. Alter chartaceus est n. 1939, antea 275, notatus, cujus scriptura XV sæculi initia non su-perat: habetur in eo nostra hæc homilia pag. 198, inter multa alia Græcorum Patrum Opera. Tertius, quo usi sumus, liber ms. nobis e Colbertina bibliotheca communicatus est, not. 4704; chartaceus est, scriptus XIII sæculi fine vel XIV initio, cujus pag. 74, nostra hæc continetur ora-tiq. Quartus Coislinianus est n. 274, in charta nitidissima paulo ante centum annos Christianissi-mi regis gratia elegantissime descriptus ex alio codice qui XIV sæculi initio scriptus erat: habet nostram hanc homiliam fol. 214. Quintus tandem, Coislinianus alter 304, sæculi XIV, charta-ceus; hanc orationem habens fol. 93. His adjumentis usi errata, ut videbantur, non pauca cor-reximus.

IV. De hujus orationis auctore non minima difficultas est. In omnibus editionibus et mss. co-dicibus miro consensu Cyrillo Hierosolymitano tribuitur. Unus est Mazarinæus, in quo sub Cyril-li Alexandrini nomine descripta continetur. Sed, ut advertit Combefisius, facile librario festinan-ti occurrere potuit Cyrillus Alexandrinus pro Hierosolymitano. Alter etiam codex Otobonianus 360 hanc homiliam continet sub Cyrilli Alexandrini nomine; sed erasum est nomen *Alexandri-ni* initio scriptum, et substitutum Hierosolymitani, eodem atramento et eadem manu qua cons-crupta est oratio. Dositheus Hierosolymitanus, patriarcha sub præcedentis sæculi finem, orationis hujus fragmentum sub nomine Cyrilli nostri indubitanter laudat, Enchiridii sui pag. 51. Combe-

fisio nulla subest dubitatio, quoniam vere sancti hujus patris fetus sit. Nihil Dupinius reperit quod eam ab illo abjudicare cogat. Contra Tillemontius, tom. VIII Commentariorum ad historiam ecclesiasticam, nota 7 in Cyrillum Hierosolymitanum, graves ea de re dubitandi rationes allegat; et quamvis expensis acri iudicio causæ utriusque momenti, nullum suum iudicium interponat, haud tamen obscurum est eum nequaquam hanc orationem Cyrilli nostri esse iudicasse. Spuriam Guillelmus Cave nulla dubitatione, nec allata ratione pronuntiat. Millesius vero omnino in eam sententiam propendit quæ Cyrillo nostro adjudicat. Hanc autem alterius auctoris, Cyrillo ac quarto sæculo recentioris, esse, nobis omnino persuasum est.

V. Primo enim, quod in hac re omne punctum aufert, auctor in pluribus homiliæ locis, sed in principio atque in fine potissimum, Gregorium Nazianzenum imitatur atque exscribit: quod miror a nemine deprehensum. Secundo, difficile omnino animum induco meum, ut festum Hypapantes seu purific. Virg. quarto sæculo institutum ac celebratum existimem: cum nulla in certis hujus ævi monumentis ejus exstet memoria: quæque vel Methodii, vel Athanasii de hoc mysterio circumferuntur conciones, jam falso eorum nomine inscriptas esse constet. Multo autem minus instituta erat quarto sæculo solemnitas in hac festivitate cereorum gestatio, quæ ab auctore nostro, n. 2 et 15, non ut recens inducta, sed usu confirmata commemoratur; ab sæculi vero quarti auctoribus velut vigiliæ paschali propria commendari solet. Hanc Hierosolymæ primum institutam circa tempora concilii Chalcedonensis sub Marciano imperatore, duce potissimum religiosa quædam muliere, Icelia nomine, auctor gravissimus est Cyrillus Seythopolitanus in Vita sancti Theodosii Cænobiarchæ, in tractu Hierosolymitano; cujus hæc verba ab Leone Allatio laudantur in notis ad Methodium, pag. 344: *Αὕτη δὲ τόγα ἡ μακαρία Ἰκελία, πάντων ὁδὸν εὐσεβείας ἐξασκήσασα, κατέδειξεν ἐν πρώτοις μετὰ κηρίων γίνεσθαι τὴν ὑπαπάντησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. Hæc tunc beata Icelia, quæ omnem exercuerat pietatis viam, in primis demonstravit cum cereis celebrari Occursum Salvatoris nostri Dei.* Tertio, hujus homiliæ auctor Apollinaristarum hæresi sine dubio posterior est: quam respicere videtur tum. n. 4, cum Christum in carne vere ac sine defectu, ἀληθῶς, καὶ ἀνελλιπῶς, versatum in terris dicit: tum. num. 10, ubi Christum ait esse integrum hominem cum omnibus nostris partibus, ut hominem purificet; totum sursum ac totum deorsum existere: quæ voces post Apollinaristarum hæresim Patribus familiares, ut omittam in hoc loco auctorem Gregorii Nazianzei stylum et verba imitari. Sed et Nestorii hæresim data opera passim refellenti similis est: sive dum tanto verborum apparatu urget, num. 3, adorandum esse infantem Deum, quadraginta dierum eundem et æternum; quod oppositum illi Nestorianæ blasphemie: *Deum bimestrem vel trimestrem non adoro*: sive dum eundem simul et in terris et in sinu Patris versatum docet, num. 4 et 5, totum in cælis, et totum in terris, num. 10, eundem pontificem et sacrificium susipientem; quod tantopere Nestorio displicuit: adeo ut tota fere in hoc argumento versetur oratio, eundem prorsus esse cujus sunt divida decora et infirmitates humanæ. Joviniani quoque hæresi posteriorem esse suaderi potest his quæ tam studiose inculcat, Christum non apertis vaginalibus portis in lucem exiisse, num. 2 et 6. Ante Jovinianum vero rarius invenias ita explicatam Mariæ in pariendo virginitatem, quam aliqui negavere, alii aliter edisseruere.

VI. Quarto, nihil in hac oratione Cyrilliani styli simile: contra omnia dissimilia. Cyrillus ex tempore pronuntiabat eas etiam orationes quæ plus studii et diligentie requirunt, ut catecheses; hic stylus studio elaboratus, exquisitæ et acervatæ antitheses; oratio membræ incisa, electa verba, et sententiæ magno spiritu plenæ, ac tumentes: cum Cyrilliana oratio liberior et laxior decurrat, ornatumque omnem respuat, etiam ubi maxime rhetoricatur. Cyrillus festinato scribens, parenthesis gaudet, maxime cum Scripturæ locos explanat, quos particulatim cæcos continua, licet brevi paraphrasi edisserere solet. Iste contra nullas parentheses interserit; innumera Scripturæ testimonia tangit, in nullo immoratur; in eadem orationis figura diutissime manet; verbi gratia n. 8, 9, 10 et 11, cum Cyrillus orationem variare soleat, nec in uno dicendi tenore morari. Præterea noster auctor multas compositas dictiones adhibet, quarum aliquæ sæculo quarto posteriores, vel raræ admodum, certe non Cyrillianæ, ut θεομήτωρ, θεοδόχος, πρωτότοκος τῶν πρωτότοκων. Uno calami ductu num. 9, hæc omnia acervat, ὁμοούσιος, ὁμοθρόνος, ὁμόδοχος, ὁμοῦνος, ὁμοῦνος, πνευματοῦνος, una cum aliis decem continue sequentibus: quæ verborum ampullæ magis luxuriantem Græcorum sequioris ævi copiam, quam sæculi quarti gravitatem ac majestatem, nostrique Cyrilli simplicitatem, redolent. Quinto, levia illa fortasse videbuntur, quæ subjungo. Scripturæ hic interdum aliter citantur quam eas Cyrillus retulerit. N. 13, allegans locum Deuteronomii xviii, 15, vel Act. ii, 22, *Prophetam suscitabit*, etc, omittit verba, *sicut me*, quæ Cyrillus, eundem locum laudans, cat. 12, num. 17, non solum non præterit, sed speciali animadversione notanda monet. Num. 2, Isaiæ locum ex cap. ix, 6, citat cum additionibus, quas Cyrillus, cat. 12, n. 24, non refert, sed et omnino ignorasse videtur. Has enim cat. 11, num. 15, citaturus fuisset. Num. 8, apud Isaiam legit, κατέγων τὴν γῆν πάντων ὄρασι: Cyrillus cat. 18 num. 2, et cat. 4, num. 5, ἐν ὄρασι. N. 13, prophetam Habacuc appellat, Ἀβδακούμ: Cyrillus id vocabulum constanter scribit, Ἀβδακούμ, cat. 12, n. 20, et cat. 14, n. 25. Incorporeos angelos facit auctor n. 10, quod vix Cyrillus agnoscat. Ex quibus omnibus abunde probatum censeo orationem hanc falso Cyrilli nostri nomine inscribi.

VII. Cujus auctoris sit, inquirendum superest. Cyrilli Alexandrini nomen in mss. nonnullis præfert; sed stylus elaboratus disconvenit facili et nulla diligentia castigatæ Cyrilli orationi.

Præterea Hierosolymis dictam hanc homiliam esse suadet non solum illa observatio n. 13, Bethlehem ab meridie Hierosolymæ sitam esse, quæ multis Patribus extra Hierosolymam scribentibus communis fuit; verum quod num. 1 et 2 populum Hierosolymitanum tanquam præsentem compellere videatur; Hierosolymam terrestrem ad laudes cum cælesti Hierosolyma consociandas hortetur; num. 2, Hierosolymam ad aperiendas Christo portas invitet; filias Hierusalem primo in ejus occursum ire jubeat; tum populos gentium ad faces Christo venienti præferendas impelat. Tum etiam num. 3 trisagium refert, ut in Ecclesiæ Hierosolymitanæ liturgia canitur. Cum in debellando Nestorio multus sit, vel nulla vel pauca speciatim adversus Eutychianam hæresim intendit: ut mihi videatur auctor sub tempore Zenonis vel Anastasii scripsisse, cum in Oriente laboraret concilii Chalcedonensis auctoritas, Monophysitarum calumniis vexata; ita ut magis in ejus concilii fide ab Nestorianismi accusatione vindicanda, quam in ejus auctoritate urgenda Catholicorum incumberet labor. Quamobrem hanc orationem alicujus eorum patriarcharum qui hoc tempore vixerunt, ut Sallustii vel Eliæ, vel si quis tum Cyrilli nomine in ea Ecclesia presbyter fuerit, esse crediderim. Hanc certe non sexto sæculo recentiore existimo; vis enim ejus, sententiarum crebritas ac robur, ac sermonis elegantia, multum distat ab jejuna recentioris ævi Græcorum eloquentia: quæ tota longis frigidisque dialogis, exsuccaque copia, et humili orationis genere constat.

VIII. Omittere tamen non debeo similem homiliæ stylum mihi videri cum stylo orat. II in Annuntiationem sub Damasceni nomine, tom. II, p. 837, quæ tamen post ejus ætatem habita est. Eadem est auctoris utriusque doctrina de Symeone sene, quem Noster num. 11, et pseudo-Damascenus p. 837, sacerdotem faciunt. Idem dictionum compositarum, et acervatorum epithetorum amor. Sicuti Noster n. 9, 10 et 11, multas phrases ab eadem voce, οὗτός ἐστιν, vel τοῦτο τὸ παιδίον, importune inchoat: ita alter ducenties repetit χαῖρε, κεχαριτωμένη. Omnia attributa Filii quæ pseudo-Cyrillus acervat n. 9 et seqq., recitantur a pseudo-Damasceno p. 836. Ita ut vel idem orationis utriusque auctor esse videatur; vel, quod magis censeo, alter alterum pseudo-Cyrillum pseudo-Damascenus, vel transcripserit, vel, imitatus sit. Hoc quoque animadversum volo: Quæ habentur hic num. 13 ex Nazianzeno partim imitata, partim transcripta, adeo similia et gemina sunt his quæ habentur apud Eulogium Alexandrinum, vel quemcumque alium auctorem homiliæ in ramos palmarum, inter Cyrilli Alexandrini opera primum deinde ab Combefisio in *Auctuario* vulgatæ, ut alteruter alterum legisse et expressisse mihi videatur: sufficere tamen potest quod ambo Nazianzenum sibi ad imitandum proposuerint.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ (1) ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Λόγος εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τὸν Θεοδόχον.

302 S. P. N. CYRILLI,

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM

Oratio in occursum Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, et in Symeonem qui Deum suscepit 27.

I. Gaude admodum, filia Sion, prædica gaudium, filia Hierusalem 28. Choreas age, popule civitatis

A'. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ (2) Σιών· κήρυττε χαρὰν, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· χόρευε, λαὸς πόλεως τῆς

27 Luc II, 22 sqq. 28 Zachar. IX, 9.

(1) Τοῦ ἐν ἀγίοις. Colb., τοῦ ἀγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν, *sancti et beati Patris nostri*. Vocem λόγος adjecimus ex codd. Coisl., duobus Colb., Reg. 1, et ed. Sifani; et articulum τὴν ex Coisl. et Colb. Post Κυρίου Reg. 1 addit, καὶ Θεοῦ *Deique*. At Reg. 2, et Colb. omittunt, καὶ Σωτῆρος. Verba, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα, desunt in Reg. 2, Colb. et Coisl. utroque. Reg. vero 1, ita fert, καὶ εἰς τὸν δίκαιον Συμεῶν, omisso τὸν Θεοδόχον, et in *justum Symeon*.

Naz. carm. 15 iambico sacram mensam, Θεοδόχον vocat Greg. Nyss. hom. 13 in *Cant.* pag. 668 D, Christi humanitatem vocat, Θεοδόχον ἄνθρωπον. Vocem Θεοδόχος Nestorius de beata Virgine loquens, substituit voci Θεοτόκος.

(2) Θύγατες. Ex Reg., Coisl. 2 et Colb. Editi vero, θυγάτηρ. Scripsimus, σκιρτήσατε, ex duobus Regg., Colb., Coisl. duobus, et Bodl., loco σκιρτήσατε. Verba, καὶ τείχη Σιών, etc. usque ad κροτήσατε excl. de-

τοῦ Θεοῦ· σκιρτήσατε, πόλις καὶ τείχη Σιών, καὶ πάντα ἡ γῆ· βοήσατε, τὰ ὄρη (1), καὶ οἱ βουνοὶ, μέγαρα σκιρτήσατε· ποταμοὶ, κροτήσατε χεῖρας, καὶ ὄχλοι· Σιών περιλάβετε, Θεοῦ παρουσιαν ἐν αὐτῇ βλέποντες· Συμφωνεῖτω σήμερον τὰ οὐράνια τοῖς ἐπιγείοις, καὶ ἀνυμνεῖτω ἡ ἄνω μετὰ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ, διὰ Χριστὸν τὸν ἐν αὐτῇ, οὐράνιον καὶ ἐπίγειον. Οὐράνιον (2), νοεραὶ δυνάμεις, περιχορεύσατε· ἐπίγειον, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς σὺν ἀγγέλοις ὑμνήσατε.

Β'. Σήμερον γὰρ ὤφθη ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν ἐν Σιών· σήμερον δεδοξασμένα ἐλάληθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ Ἱερουσαλήμ, ἡ πόλις τοῦ Βασιλεως τοῦ μεγάλου. Ἄνοιγε (3) τὰς πόλεις τῷ ἀνοίξαντι· πᾶσι τὰς παραδείσου πόλεις, καὶ ἀνοίξαντι τῶν τείχων ἐπὶ σταυροῦ τὰς πόλεις, καὶ συντρίψαντι ἄδου τὰς ἀπ' αἰῶνος πόλεις, καὶ συγκλείσαντι παραδόξως τῆς παρθενίας τὰς πόλεις. Σήμερον, ὁ πάλαι τῷ Μωσῆ χρηματίσας ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ θεοπρεπῶς, πληροὶ τὸν νόμον, ὑπὸ νόμον γενόμενος, δουλοπρεπῶς (4). Σήμερον ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαμᾶν ἐν Σιών ἔρχεται· σήμερον ὁ οὐράνιος νομφος, μετὰ θεομήτορος παστᾶδος, ἐν τῷ ναῷ παραγίνεται. Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐξέλθετε (5) εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· τὰς λαμπάδας φαεινῶς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ ἐξάψατε· τοὺς χιτῶνας τῶν ψυχῶν τῷ νομφῷ Χριστῷ εὐτρεπίσατε.

Γ'. Μετὰ τῆς Σιών, οἱ τῶν ἐθνῶν λαοὶ φωτοφοροῦντες ὑπαντήσωμεν· ἐν τῷ ναῷ, σὺν τῷ ναῷ καὶ Θεῷ καὶ Χριστῷ, σὺνεισελθωμεν· Μετὰ ἀγγέλων τὸν τῶν ἀγγέλων ὕμνον βοήσωμεν· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς (6) καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἠλήρη τὰ περὶ τοῦ κόσμου τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ· πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ· πλήρης πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ. Τὰ οὐράνια, τὰ ἐπίγεια, τὰ καταχθόνια, πλήρη τῆς εὐσπλαγγνίας αὐτοῦ, πλήρη τοῦ ἔλεους αὐτοῦ, πλήρη τῶν οἰκτιρμῶν, πλήρη τῶν δωρεῶν, πλήρη τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ.

²⁹ Psal. XLVII, 1. ³⁰ Isa. XLIV, 23. ³¹ Psal. CXIII, 6. ³² Psal. XCVII, 8. ³³ Psal. XLVII, 13. ³⁴ V. *prælog.* n. 7. ³⁵ Psal. LXXXIII, 8. ³⁶ Psal. LXXXVI, 3. ³⁷ Psal. XLVII, 3. ³⁸ Psal. XXIII, 7. ³⁹ Matth. XXVII, 52. ⁴⁰ Psal. CVI, 16 : Job. XXXVIII, 17. ⁴¹ Exod. XX, 1 sqq. ⁴² Gal. IV, 4. ⁴³ Habac. III, 3. ⁴³ Cant. III, 11. ⁴⁴ Matth. XXV, 6. ⁴⁵ *Vid. num.* 15, *et Prælog.* n. 5. ⁴⁶ Isa. VI, 3.

sunt in Reg. 2. Pro πᾶσα ἡ γῆ. Reg. 1, Colb., Coisl., D Bodl., Sifan. et Peltan. habent, πάσης γῆς.

(1) Τὰ ὄρη. Articulum addidimus ex Reg. 1, Colb., Coisl. utroque, et Bodl. Pro σκιρτήσατε est in Coisl. duobus, κερράξατε. Vox χεῖρας deest in Reg. 1, Colb., Bodl., Sifan. Loco ὄχλοι, *turbæ*, Reg. 1 habet, ὄρη, *montes*.

(2) Οὐράνιον, etc. Coisl., οὐρανίων, ut et Bodl.; at Colb., omisso νοεραὶ, scriptum habet, οὐρανίων αἱ δυνάμεις. Loco ἐπίγειον, Coisl. et Bodl. habent, ἐπιγείων. In his autem imitatur Nazianzenum, oral. XXXVIII in *Christi Natalem*, initio, pag. 613, sic scribentem : Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ. Εὐφρανέσθε, οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιᾶσθω γῆ, διὰ τὸν ἐπουράνιον, εἶτα ἐπίγειον, etc. Similiter fere incipit Eulogii Alex. homilia *In ramos palmarum*.

(3) Ἄνοιγε. Ita scripsimus ex Coisl. duobus, cum cæteri habeant, ἀνοίγετω, *aperiat*. Post οὐρανίων πόλεις, ex Reg. 2 et Coisl. addidimus verba, καὶ ἀνοίξαντι τὰς παραδείσου πόλεις, quæ propter

Dei ²⁹. Saltate, portæ et muri Sion, ac terra universa. Clamate, montes ³⁰, collesque, alte, exsilitate ³¹. Flumina, plaudite manibus ³², ac turbæ, circumplectimini Sionem ³³, Dei in ea adventum videntes. ³⁴ Consonent hodie cælestia terrenis, superaque Hierusalem una cum terrestri laudes conjungat; propter Christum in ista versantem, qui cælestis simul et terrestris est. Cælestem, intellectiles virtutes, choris circumplectimini : terrestrem, terræ incolæ, una cum angelis laudibus celebrate.

II. Hodie namque visus est Deus deorum in Sion ³⁵. Hodie gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei Hierusalem ³⁶, quæ Regis magni civitas es ³⁷. Aperi portas ei qui cælestes omnibus fores aperuit ³⁸; qui omnibus paradisi januas reseravit; qui monumentorum in cruce portas reclusit ³⁹; qui inferni fores a sæculo [seu antiquitus positas] contrivit, et virginitalis portas nova ac stupenda ratione conclusit ⁴⁰. Hodie, is qui olim Mosi in monte Sina Deo digna cum majestate responsa dederat ⁴¹, factus sub lege ⁴² servili habitu legem adimplet. Hodie Deus a Thaman in Sion venit ⁴³; hodie cælestis sponsus, cum Dei matre, suo illo thalamo, in templo se præsentem reddit. Filiæ Hierusalem, exite in occursum ejus ⁴³; lampades vestras vero lumini festive accendite ⁴⁴, animarum vestrarum tunicas sponso Christo concinnate.

III. ⁴⁵ Una cum Sione, populi gentium lumina præferentes occurramus. In templo, cum templo quod et Deus et Christus est, simul ingrediamur. Cum angelis angelorum canticum alte personemus: « Sanctus, sanctus, sanctus **363** Dominus Sabaoth. « Plenum est cælum et terra gloria ejus ⁴⁶. » Plena sunt mundi extrema bonitate ejus; plena ejus laudis universa creatura; plenum omne humanum genus misericordissimæ ejus ad nos demissionis. Cælestia, terrestria, infera, misericordiæ ejus plena; plena miserationis, plena misericordiæ effectuum, plena donorum, beneficentiarum ipsius plena.

tam sæpe repetitam vocem πόλεις facile excidere potuerunt. Verba, καὶ συντρίψαντι, etc. usque ad σήμερον excl. desunt in Reg. 1.

(4) Δουλοπρεπῶς. Abest ea vox in Reg. 1, Colb., Bodl. et Sifano. Θαμᾶν ex ambobus Regg., Colb., Coisl. et sacro textu scripsimus, loco θεμᾶν, hic et infra, num. 8.

(5) Ἐξέλθετε, etc. Colb. et Bodl. ἐξέλθωμεν, *excamus*. Id magis convenit sequentibus secundum priores editiones, in quibus habebatur, ἐξέψωμεν et εὐτρεπίσωμεν. Nos autem ex Reg. 1 scripsimus, ἐξανάψατε et εὐτρεπίσατε. Hæc duo verba, ad filias Sion directa sequi debent verbum prius ἐξέλθετε. Minus autem convenire videtur, ut scribatur: θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐξέλθωμεν.

(6) Ὁ οὐρανός, etc. Deest ea vox in Isaia; quamobrem et liturgia sumpta videtur. Voces, πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ, desunt in cod. Coisl. Inferius, verba πλήρη τοῦ ἔλεους αὐτοῦ desunt in Reg. 1, Bodl., et Colb.; hæcque, πλήρη τῶν οἰκτιρμῶν, in iisdem et in Sifan. ac Reg. 2.

IV. Ergo, « omnes gentes, plaudite manibus ⁴⁷. A
« Omnes fines terræ, venite et videte opera Dei ⁴⁸. Om-
« nis spiritus laudet Dominum ⁴⁹. Omnis terra ado-
« ret ⁵⁰. » Omnis lingua canat; omnis psallat; om-
nis glorificet puerum Deum, quadraginta dierum
eundem et seculis priorem; puerum parvum, et
Antiquum dierum ⁵¹; puerum lactentem, et sæcu-
lorum factorem ⁵². Infantem video, et Deum agno-
sco; infantem lactentem, ac mundo alimenta præ-
bentem; infantem ejulantem, ac vitam mundo
gaudiumque largientem; infantem fasciis involu-
tum, qui me a peccatorum fasciis liberat: infan-
tem in ulnis matris, cum carne vere et sine de-
fectu in terris, eundemque in sinu Patris vere et
sine defectu in cœlis.

V. Infantem video ex Bethlehem Hierosolymam
ingredientem, nec a superna Hierusalem quidq; iam
recedentem. Infantem video secundum legis præ-
scriptum in templo super terram hostiam offeren-
tem; eundem vero in cœlis pias universorum hos-
tias suscipientem; eundem inter senis brachia
secundum [assumptæ carnis] dispensationem;
atque in cherubicis sedibus pro divina majestate
[residentem ⁵³]; eundem qui offeratur et sanctifi-
cetur (1), quique omnia sanctificet et purificet. Ipse
donum est, et templum ipse; pontifex, et idem
ara; ipse propitiatorum. Ipse etiam qui offert, et
ipse qui pro mundo offertur hostia, et ipse ligna
vitæ et scientiæ ⁵⁴. Ipse agnus, et idem ignis exis-

⁴⁷ Psal. XLVI, 2. ⁴⁸ Psal. LXV, 5. ⁴⁹ Psal. CL, 6.
Psal. LXXIX, 2. ⁵⁴ Gen. II, 9.

(1) Qui... sanctificetur, ἀγνιζόμενοι. Ex verbis
sequentibus. ἀγνιζόντα καὶ καθάροντα, sanctificatio
hæc purificatio est. Christum igitur dicit purifica-
tum: quod minime mirum videri debet, eum apud
Lucam legerit infra num. 6, Postquam impleti sunt
dies purgationis eorum, καθαρισμοῦ αὐτῶν, ubi legi-
mus purgationis ejus, καθαρισμοῦ αὐτῆς, id est Ma-
riæ. Communis et pervulgata fuit apud veteres ea
lectio: unde admiratio apud Patres, et quæstio quo
sensu Christus purificatus esse dicatur. Vide Orige-
nem, homil. 8 in Levit., et hom. 14 in Luc.; Eus-
tathius Antiochenus ad calcem dialogi 2 Theodo-
reti, p. 91, ait de Christo, κατὰ τὰς τῶν πρωτοτόκων
ἀξίας καθαρισθεὶς, « secundum jura primogenitorum
« purificatus. » Naz., carm. 8. Arc., pag. 174, Christi
mysteria ex ordine recensens, dum ad Purificatio-
nem venit, ait, καθήρατο δ' εἰνεκ' ἑμεῖο, « propter me
« purificatus est. » Quæ verba non intellexit inter-
pres, ad baptismum referens. cujus postea suo
ordine subsequitur mentio. Hic autem agitur de
legali cæremonia; subdit enim:

Καὶ γὰρ πάνθ' ὑπέδεκτο, νομῶ θρησκευτικῶν τίνων.
ἢ καὶ γαζομένῳ πεμπτήρια.

« Namque omnia sustinuit, legi nutritionis præ-
[mia persolvens,

« Aut eidem abeunti parentalia. »
Maximus Taurin, hom. 1 « De grat. baptismi: Offer-
« tur pro eo purgationis holocaustum... qui omnium
« hominum sordes purgaturus advenit. » Eo redit
Patrum responsio. Christum legati cæremonia pu-
rificatum sacramento tenus, quemadmodum cir-
cumcisionis et baptismi sacramenta, quæ in cæteris
peccati sunt indicia ac purgatio, suscepit Nihil
certe magis Christum purificatum dicere vereri de-
bemus, quam Mariam matrem ejus, quod tamen

Δ'. Τοιγαροῦν πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας·
πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, δεῦτε, καὶ ἴδετε τὰ ἔργα
τοῦ Θεοῦ· πᾶσα πνοή αἰνεσάτω τὸν Κύριον· πᾶσα
ἡ γῆ (2) προκυνησάτω· πᾶσα γλῶσσα ἄτάτω·
πᾶσα ψαλλέτω· πᾶσα δοξολογησάτω παιδίον Θεόν,
τεσσαράκονθ' ἔτη, καὶ προαιώνιον· παιδίον μικρὸν,
καὶ Μαλακίον τῶν ἡμερῶν· παιδίον θηλάζον, καὶ τῶν
αἰώνων ποιητήν. Βρέφος βλεπω, καὶ Θεὸν μου γνω-
ρίζω· βρέφος θηλάζον, καὶ τὸν κόσμον (3) διατρέ-
φον· βρέφος κλαυθουρίζον, καὶ κόσμῳ ζῶτην καὶ χα-
ρὰν χαριζόμενον· βρέφος σπαργανούμενον, καὶ τῶν
σπαργάνων με τῆς ἁμαρτίας λυτρούμενον· βρέφος
ἐν ἀγκάλαις μητρὸς, μετὰ σαρκὸς ἀληθῶς, ἀνελλι-
πῶς, ἐπὶ γῆς· τὸν αὐτὸν καὶ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς,
ἀληθῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἐν οὐρανοῖς.

B Ε'. Βρέφος βλεπω ἐκ Βηθλεὲμ (4) εἰς Ἱερουσαλήμ
εἰσερχόμενον, καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ οὐδαμῶς χω-
ριζόμενον. Βρέφος βλεπω νομικῶς τῷ ναῶ θυσίαν
προσάγον ἐπὶ γῆς· ἀλλ' αὐτὸ τὰς πάντων εὐσεβεῖς
θυσίας δεχόμενον ἐν οὐρανοῖς· αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις
τοῦ πρεσβύτου οἰκονομικῶς, καὶ αὐτὸν ἐν θρόνῳ
γερουθικοῖς θεοπρεπῶς· αὐτὸν προσφερόμενον καὶ
ἀγνιζόμενον, καὶ αὐτὸν τὰ πάντα ἀγνιζόντα καὶ
καθάροντα. Αὐτὸς τὸ δῶρον, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς ὢν (5)
αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ αὐτὸς τὸ θυσιαστήριον· αὐτὸς
τὸ ἱλαστήριον (6). Καὶ αὐτὸς ὁ προσφερων, καὶ αὐτὸς
ὁ ὑπὲρ κόσμου θυσία προσφερόμενος, καὶ αὐτὸς τὰ
ξύλα (7) τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως. Αὐτὸς ὁ ἄμνος,
καὶ αὐτὸς τὸ πῦρ ὑπάρχων· αὐτὸς ἡ ὀλοκαύτωσις

⁵⁰ Psal. LXV, 4. ⁵¹ Dan. VII, 9. ⁵² Hebr. I, 2. ⁵³

C quotidiano sermone frequentamus: cum nihil
amplius illa, quod ad partum Christi pertinet,
purgandum habuerit quam ipse Christus.

(2) Πᾶσα ἡ γῆ. Reg. 1, Colb. et Bodl., πᾶσα πνοή.
Reg. 2, nec ἡ γῆ, nec πνοή agnoscit. Post, loco
πᾶσα ψαλλάτω, Reg. 1, Colb. et Sifan. habent, πᾶσα
ἀτάτω καὶ ψαλλάτω. Loco πᾶσα ante δοξολογησάτω,
Reg. 1, Bodl., Colb., Sifan. habent, καὶ.

(3) Τὸν κόσμον. Articulum ascripsimus ex Colb.,
Reg. et Sifano

(4) Ἐκ Βηθλεὲμ. Ita nos ex Colb. et Coisl. 2,
loco ἐν Βηθλεὲμ. Verba, βρέφος βλεπω, et sequen-
tia, citantur a Dositheo Hierosolymitano sub no-
mine Cyrilli nostri, Euchiridii p. 351, cum aliquot
varietatibus. Loco τῷ ναῶ, Reg. τὸν ἄνω, absque
θυσίαν Bodl., τὴν ἄνω θυσίαν. Ambo et Dositheus
προάγοντα scriptum habent. Post, loco αὐτόν, scri-
psimus, αὐτό. ex Reg. 1 et Coisl.

D (5) Αὐτὸς ὁ ναὸς ὢν. Hæc desunt apud Doro-
th. in Sifan., Reg. 1. Bodl. et Colb., in quo tamen
habetur eorum loco, τὸ δῶρον ὢν.

(6) Αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον. Hæc in cod. Colb. de-
sunt. Post hæc verba. Combefisius addidit de suo,
καὶ αὐτὸς ὁ πρεσβεύων, ac ipse intercessor, ut sibi
mutuo responderent antitheses auctori quæsitæ. Ea
non existimavimus in textu relinquenda: tantum
particulam καὶ ex codd. Coisl. addidimus, qua
phrasis ex bimenbri fit trimembris. Cæterum ab
his verbis usque ad præsentis numeri finem magna
est codicum mss. in collocandis sequentibus verbis
varietas, quam hic exhibere nihil attinet, cum
transpositiones meræ sint, nihil sensum immutantes

(7) Τὰ ξύλα. Ita reposuimus, loco τὸ ξύλον, ex
codd. Reg. 1. Colb., Sifano et Dorotheo. Aliudit au-
ctor ad ligna ab Isaaco in sacrificii usum gestata-

καὶ αὐτὸς ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος· αὐτὸς ὁ ποιμὴν, καὶ αὐτὸς τὸ ἀρνίον· αὐτὸς ὁ θύτης, καὶ αὐτὸς ὁ θυόμενος· αὐτὸς ὁ ἀναφερόμενος, καὶ αὐτὸς ὁ τὴν θυσίαν δεχόμενος· αὐτὸς ὁ νόμος, καὶ αὐτὸς ὁ νῦν ὑπὸ νόμον γινόμενος.

Ζ'. Ἀλλὰ γὰρ φέρε λοιπόν, τὰ περὶ (1) τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀκούσωμεν. Φησὶ γὰρ περὶ Χριστοῦ ὁ θαυμάσιος Λουκᾶς, ὅτι «Ὅτε ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως, ἀνήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱερουσαλήμ, τοῦ παραστῆσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου. Ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοίγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται. Σαμουὴλ μὲν οὖν, καὶ Ἰσαάκ, ὁμοῦ τε καὶ Ἰακώβ, Ἰωσήφ τε, καὶ ἕτεροι οἱ ἐκ στειρώσεως (2) παρ' ἐλπίδ' ἐτεχθέντες, καὶ διανοήσαντες ἀκάρπους μήτρας μητέρων, ἅγιοι τῷ Κυρίῳ ἐκλήθησαν· Χριστὸς δὲ ὁ μόνος ἐκ μόνης (3) (τοῦ μόνου Μονογενῆς) Παρθένου τεχθεὶς, καὶ μὴ διανοήσας πύλας παρθενικὰς, οὐχ ἅγιος τῷ Κυρίῳ, ἀλλ' ἅγιος τῶν ἁγίων, καὶ Κύριος τῶν κυρίων, καὶ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ πρωτότοκος τῶν πρωτοτόκων, ἀρχὼν τε ἀρχόντων, καὶ βασιλεὺς βασιλευόντων, καὶ κληθήσεται, καὶ πιστευθήσεται, καὶ προσκυνθήσεται, καὶ νῦν ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ Συμεῶν κηρυχθήσεται.

Ζ'. Ἦν γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλήμ, ᾧ ὄνομα Συμεῶν· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν αὐτῷ (4). Καὶ ἦν αὐτῷ κεκηρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνατον, πρὶν ἢ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν Κυρίου. Καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ ἐν τῷ εἰσπαγαεῖν τοὺς γοναῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Συμεῶν ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ ἠύλότησε τὸν Θεόν, καὶ εἶπε· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠποίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, ὡς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ. —

⁵⁵ Gen. xxii, 6, 7, 9, 10, 13. ⁵⁶ Ephes vi, 17. ⁵⁷ Galat. iv, 4. ⁵⁸ Dan. ix, 24; I Tim. vi, 13. ⁵⁹ Apoc. xix, 16. ⁶⁰ Psal. cv, 2. ⁶¹ Isa. xl, 12.

(1) Τὰ περὶ. Editi, τῶν περὶ. Secuti sumus scripturam codd. Reg. 2, Colb. et Coisl. utriusque. Regius 1 et Sifanus neutrum habent. In citato Lucae testimonio, Colb. addit post ὅτι, καὶ ἐγένετο. Omnes mss. et editi codices habent, καθαρισμοῦ αὐτῶν, ut passim legere Latini et Graeci Patres, quamvis in nostris Graecis exemplaribus habeatur, καθαρισμοῦ αὐτῆς. Scripturam illam supponit auctor noster, cum scribitur num. praeced., αὐτὸν προσφερόμενον καὶ ἀγνιζόμενον. Paulo post, loco εἰς Ἱερουσαλήμ, Regii ambo, Colb. et Coisl. ferunt, ut apud Lucam, εἰς Ἱεροσόλυμα. Post παραστῆσαι addidimus, αὐτόν, ex Reg. 1, Bodl. et Sifano, quamvis apud Lucam non habeatur. Post verba, ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου, habeatur in Coisl. 2, plus quam duarum paginarum additamentum: quod cum hujus orationis stylo et elegantia plane alienum sit, ne ad calcem quidem exscribendum duxi.

(2) Ἐκ στειρώσεως. Reg. 2, et Colb., ἐκ στεῖρας, ex sterili. Sifanus, ἐκ στειρῶν, ex sterilibus feminis.

A stens ⁵⁵. Ipse holocaustum, et **364** gladius Spiritus ⁵⁶. Ipse pastor, et agnus ipse; idem sacrificus, et sacrificatus ipse; ipse qui offertur, et ipse qui hostiam suscipit. Lex ipse, et idem nunc factus sub lege ⁵⁷.

VI. Agendum vero, quæ ad præsentem diem spectant ex sacris Evangeliiis audiamus. Ait enim de Christo admirabilis Lucas: « Postquam impleti sunt « dies purgationis eorum secundum legem Moysi, « adduxerunt Jesum in Hierusalem, ut sisterent « eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: « Quoniam omne masculinum adaperiens vulvam, « sanctum Domino vocabitur. » Samuel quidem et Isaac, una cum Jacob, Joseph, aliisque qui ex sterilibus præter spem editi sunt, et infecundas matrum vulvas aperuere, sancti Domino sunt vocati. Christus vero, qui, utpote unius ac solius unigena, solus ex sola virgine natus est, nec virginales portas aperuit; non *Sanctus Domino*, sed *Sanctus sanctorum* et Dominus dominorum ⁵⁸, et Deus deorum, et primogenitorum primogenitus, et principum princeps, et regnantium rex ⁵⁹, cum vocabitur, tum credetur et adorabitur, nuncque a Symeone in templo prædicabitur.

VII. *Erat enim*, ait [Scriptura], « homo Hierosolymis, cui nomen Symeon: et homo iste justus, et « Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, « priusquam videret Christum Domini. Et venit in « Spiritu in templum. Et cum inducerent puerum « Jesum parentes, ut facerent secundum legis consuetudinem pro eo, ipse quoque Symeon accepit « eum in ulnas suas, et benedixit Deum, ac dixit: « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum « verbum tuum, in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebi tuæ Israel. — Quis loquatur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus » ⁶⁰? Qui tellurem universam pugillo continet ⁶¹, ulnis senis

D Infra, post μητέρων, loco ἅγιοι, Colb. habet ἅγιον, sanctum. Legendum ἅγιοι suadent sequentia. Verba, Παρθένου τεχθεὶς, desunt in Reg. 1, Colb. et Bodl.

(3) Ὁ μόνος ἐκ μόνης, etc. Imitari videtur Naz. orat. 36, pag. 590, μονογενῆς δὲ, ὅτι μόνος, ἐκ μόνου, καὶ μόνον, καὶ μονοτρόπως· et orat. 23, p. 421, μόνος καὶ μόνου, καὶ μόνως, καὶ μόνον. Infra, post οὐχ ἅγιος, addit Reg. cod., μόνον, non sanctus solum Domino, etc.

(4) Ἐν αὐτῷ. Reg. 1, Colb. et Bodl., ἐπ' αὐτῷ. Lucas, ἐπ' αὐτόν. Loco πρὶν ἢ ἰδεῖν, Reg. 1, Sifanus, et Colb., πρὶν ἰδεῖν. Reg. 2, et Coisl., πρὶν ἰδεῖν. Lucas et Cyrillus cat. 17, num. 4, πρὶν ἢ ἰδεῖν. Sequentia verba sic habentur in Reg. 1, et Colb., ἦλθεν ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῷ (deest τῷ, Colb.) Πνεύματι. Bodl., ἦλθεν τῷ ἱερῷ ἐν Πνεύματι. Infra, vox ὁ Συμεῶν ante ἐδέξατο non habeatur in Coisl., sicut omittitur in sacro textu. Mox, pro αὐτόν habetur αὐτό in Evangelio. Loco εἰς τὰς ἀγκάλας, Reg. 1, Colb. et Bodl. habent, ἐν ταῖς ἀγκάλας.

I. Οὗτός ἐστιν, ὁ, ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, Θεὸς Ἀ λόγος λόγῳ μόνῳ τὰ πάντα συστησάμενος· οὗτός ἐστιν ὁ ἑωσφόρος, πρὸ ἑωσφόρου τὰς ἀσωμάτους διακοσμησας δυνάμεις τῶν οὐρανίων, ἀσωμάτων (1), ἀοράτων στρατευμάτων καὶ ταγμάτων· οὗτός ἐστιν ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους· οὗτός ἐστιν ὁ ὀμίχλην σπκργανώσας τὴν ἄβυσσον· οὗτός ἐστιν ὁ στερεώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οὗτός ἐστιν ὁ ψάμμῳ περι- τειχίσας τὴν θάλασσαν οὗτός ἐστιν ὁ διορίσας τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκοτους· οὗτός ἐστιν ὁ τὴν κυκλικὴν τῶν ἀστέρων συντάξας διακόσμησιν· οὗτός ἐστιν ὁ παν- τα, τὸν ὀρώμενον (2) καὶ νοούμενον, κόσμον ἐν σοφίᾳ συστησάμενος· οὗτός ἐστιν, ὁ χερσὶν ἀχειροπκάζτοιας ἐκ πηλοῦ διαπλάσας καὶ μορφώσας τὸν ἄνθρωπον· οὗτός, ἐστιν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργήσας ἡμᾶς, καὶ νῦν αὐτὸς κατ' εἰκόνα τὴν ἡμετέραν γενόμενος ἄνθρωπος. "Ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὴν καὶ Θεὸς ὁ αὐτός· ἄνθρωπος τὸ ὀρώμενον, ὄλος ὡς καὶ γὰρ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐμῶν ἵνα με καθαρίσας σώσῃ· Θεὸς, τὸ νοού- μενον, τέλειος ἐκ τελείου (3) Πατρός τὴν οὐσίαν ἔχων. "Ὡς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων δεσποτικῇ νῦν τὴν ἐμὴν μορφὴν ἔλαβε τὴν δουλικὴν· οὐ μειώσας τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ἀγιάσας τῆς ἐμῆς φύ- σεως τὸ φύραμα· ἄνω ὄλος, καὶ κάτω ὄλος ὁ αὐτὸς γνωριζόμενος· ἄνω γεννηθεὶς ἀχρόνως, καὶ κάτω ἀσπόρως· τῶν ἄνω ποιητῆς ὡς Θεὸς (4), καὶ κάτω ποιήμα ὡς ἄνθρωπος.

satu : superiorum factor, uti Deus : et in inferis hisce

IA'. Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη· ἄκουε, C Ἰσραὴλ (5)· Κύριος ὁ Θεὸς σου, οὗτός ἐστιν ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις βαστάζων μεγάλην κηρύττω τῇ φωνῇ, τῷ λαῷ ἐν τῷ ναῷ διαμαρτυρού- μενον. Διὸ προσέχετε, λαὸς μου, τὸν λόγον μου (6)· κλίνετε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐστὶ, περὶ οὗ Ἰσαΐας προεκή- ρυξε, λέγων, ὅτι, Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς (τῆς τοῦ Πατρὸς) (7) ἀγγελος· θαυμαστός,

⁶⁸ Joan. 1, 1. ⁶⁹ Job xxxviii, 7. ⁶⁰ Job ix, 8. ⁷⁴ Gen. 1, 5. ⁷⁵ Gen. 11, 7. ⁷⁶ Philipp. 11, 6, 7. ⁷⁷ Psal. xlviii, 2. ⁷⁸ Psal. lxxvii, 1.

informis vocis τατροφώτου, ex Colb. et Coisl. sub-stituimus, προφώτου· quam librarii, compendiosæ notæ πρό, vice πατρό, assueti, deformaverant. In Coisl. 2, est προφώτου cum abbreviante nota.

(1) Ἀσωμάτων. Ea, vox, propter superius posi- tam ἀσωμάτους δυνάμεις plane redundans, abest a codd. Colb. et Bodl.

(2) Τὸν ὀρώμενον, etc. Coisl., τῶν ὀρωμένων, καὶ τῶν νοουμένων,

(3) Ἐκ τελείου. Præpos. ἐκ adjeci ex codd. Colb., Bodl. et Sifan.

(4) Ὡς Θεός. Hæc verba et mox consequentia, ὡς ἄνθρωπος, desunt in Sifan. et codd. Bodl. et Colb. quorum postremus habet τὸ δέ, loco καὶ ante κάτω

(5) Ἰσραὴλ. Colb., Ἰερουσαλήμ. Mox. loco ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ... κηρύττω, habet, ὃν ὁ Συμεὼν ... κηρύττει. At præferenda lectio recepta, in qua Symeon continuat orationem jam a medio numero præcedenti inchoatam his verbis, οὗτός ἐστιν, etc. Cavere forsitan voluit vel librarius, vel

X. Hic est Deus Verbum ⁶⁸, qui verbo solo om- nia ex non extantibus ut essent fecit : hic est lu- cifer ⁶⁹, qui ante luciferum incorporeales cœlestium incorporeorum, invisibiliumque exercituum et ordinum potestates distinxit ; hic est qui extendit cœlum solus, ac supra mare ambulat velut supra solum ⁷⁰ ; hic est qui abyssum nube fasciæ instar obvolvit ⁷¹ : hic est qui firmavit terram super aquas ⁷² quiq̄ue arena tanquam muro mare circumvalla- vit ⁷³ ; hic est qui divisit lucem a tenebris ⁷⁴, quiq̄ue orbiculatum siderum ornamentum cœlo colloca- vit ; hic est qui universum cum visibilem, tum in- telligibilem mundum in sapientia constituit ; hic est qui manibus non manufactis hominem ex luto finxit et informavit ⁷⁵ ; hic est qui ad imaginem Dei nos condidit ; nuncque ipse ad imaginem no- stram factus est homo : homo, inquam, verum idem etiam Deus. Homo, quantum ad id quod cer- nitur : totus qualis et ego ipse cum iis quæ mea sunt, ut me emundans **366** salvum efficiat : Deus, quantum ad id quod sola cogitatione intel- ligi potest, perfectus ex perfecto Patre essen- tiam habens. Qui cum in herili Dei forma esset, nunc servilem meam formam assumpsit ⁷⁶ ; non divinitatis dignitatem diminuens, sed meæ na- turæ massam sanctificans ; qui in superis totus, idemque totus in his inferis locis agnoscitur : sur- sum natus sine tempore, ac deorsum absque virili partibus creatura, ut homo.

XI. *Andite hæc, omnes gentes* ⁷⁷ : audi, Israel : Dominus Deus tuus, hic est quem tuus ego sacer- dos Symeon in ulnis gestans, populum in templo contestans, magna voce prædico. Idcirco *attende, popule meus, sermonem meum : inclinate aurem ve- stram in verba oris mei* ⁷⁸. Hic ille puer est, de quo Isaias prænuntiavit dicens : *Puer natus est nobis, filius et datus est nobis : et vocatur nomen ejus ma- gni consilii (Patris videlicet consilii) angelus ; ad- mirabilis, consiliarius, Deus fortis, potestatem exer-*

⁷¹ Job xxxviii, 9. ⁷² Psal. cxxxv, 6. ⁷³ Job ⁷⁶ Philipp. 11, 6, 7. ⁷⁷ Psal. xlviii, 2. ⁷⁸ Psal.

emendator, ne Symeoni seni sacerdotii dignitas tribueretur. Hanc vero multorum opinionem fuisse testis est Photius qui in Amphilochis quæstionibus mss., quæst. 186, eam refellit aïens : Οὐκ ἦν ἱερεὺς Συμεὼν, τῶν δὲ ἱερέων ταῖς ἀρεταῖς πολλὰ προσῆγεν· Non erat sacerdos Symeon, tametsi sacerdotibus virtutum merito multo præcelleret. Proclus CP. orat. iv in Nat. Dom. Combef. Auct. 1, pag. 337, Symeonem sacerdotum numero accenset, dum ju- bet ut mulieres Martham offerant, viduæ Annam, steriles Elizabetam, virgines Mariam, sacerdotes Symeonem : οἱ ἱερεῖς τὸν Συμεῶνα. Non absimilis est hæc homilia stylo Proclianis ; pseudo-Damasce- nus quoque orat. 11 in Annuntiat., tom. 11. p. 837, ait : Ὁ πολιορκητὴς ἱερεὺς Συμεὼν.

(6) Τὸν λόγον μου. Regius 2, τοῖς λόγοις μου. Coisl., τῷ λόγῳ μου. Reg. 1 et Colb., τὸν νόμον μου τῶν λόγων, *legem meam verborum*. Est in psalmo, τὸν νόμον μου.

(7) Τῆς τοῦ Πατρὸς. Ea verba, Scripturæ voci- bus commentarii vice ab auctore attexta, desunt in

cens (o Israel), *princeps pacis, pater futuri sæculi* 79. Si igitur *Deus fortis* hic puer est, de illo nimirum a Davide dictum est: *Videbitur Deus dcorum in Sion* 80. De hoc puero clamat Jeremias [Baruch]: *Deus in terra visus est, et cum hominibus conversatus est* 81.

XII. Hic ille puer est, qui olim Israeli mare discidit, et Pharaonem demersit 82: qui legem Israelitis dedit 83, ac manna pluit 84, et ignis columna Hebræorum generi viam monstravit 85: qui petram disruptit 86, ac rubum roscida flamma ardentem servavit incombustum 87. Hic puer Moysen quadraginta annos natum Ægyptiaci populi occisorem fecit 88: eundemque per annos quadraginta pastorem ovium constituit 89; quadragintaque itidem annis Israelitico populo viæ ducem præfecit; tolerandique quadraginta dierum jejunii potentem effecit 90: quemadmodum ipse puer post baptismum quadraginta dies jejunavit 91: ac post totidem a resurrectione ex mortuis dies, in supernam Hierusalem ascendit 92, 367 demumque post quadraginta a nativitate ex Virgine dies, nunc terrenam Hierusalem ingressus est.

XIII. De hoc puero Ambacum præsignificavit his verbis: *Deus a Thaman veniet* 93, hoc est ab austro; nam ab austro Hierosolymæ ex Bethlehem nunc in Sionem intravit. Propter hunc puerum vobis Moyses contestatus est dicens: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris: et quicumque ipsum non audierit, exterminabitur anima ejus* 94. De eodem puero propheta David orabat in hæc verba: *Qui sedes super cherubim, appare. Excita potentiam tuam, et veni ut salvos nos facias* 95; iterumque: *Cito anticipent nos misericordie tuæ, Domine* 96; ac rursum: *Domine, inclina cælos tuos, et descende* 97; et alias: *Tu, Domine,*

79 Isa. ix. 6. 80 Psal. lxxviii, 8. 81 Baruch. iii, 38. 82 Exod. x, v, 21-29. 83 Exod. xx, sqq. 84 Exod. xvi, 15. 85 Exod. xiii, 21, 22. 86 Num. xx, 8. 87 Exod. iii, 2. 88 Exod. ii, 14. 89 Exod. iii, 1. 90 Exod. xxiv, 18. 91 Matth. iv, 2. 92 Act. i, 3, sqq. 93 Habac. iii, 3. 94 Deut. xviii, 15, 18, 19; Act. iii, 22. 95 Psal. lxxix, 2, 3. 96 Psal. lxxviii, 8. 97 Psal. cxliii, 5.

Colb. et Coisl. Sumpsit ex Naz. hom. 38, p. 613 C. καλείται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς (τῆς τοῦ Πατρὸς) ἄγγελος. Loco ὅ Ἰσραὴλ, quod deest etiam in Sifano, habetur in Bodl. et Colb. codicibus, ἐξουσιαστῆς, *potestate utens*; quæ vox a me in textum immissa, una cum aliis reperitur apud LXX, in Ald. et Compl. edit., et in cod. Alexandrino: tametsi in sinceriori eorumdem editione Vaticana nullus alius titulus habeatur, præterquam *magni consilii angelus*: Hieronymusque censet LXX interpretes certo consilio ea nomina suppressisse. Attamen lecta sunt passim a Patribus, Irenæo, Eusebio, etc. Cæterum Cyrillus non videtur hæc verba in Isaia legisse, cum eis nunquam utatur, quamvis occasionem habuerit eat. 11. num. 15; et cat. 12, num. 24.

(1) Δηλονότι. Ita nos ex codd. Coisl. In editis habetur solummodo δῆλον.

(2) Τοῦ. Addidimus de nostro. EDIT.

(3) Διαρρήξας. Hoc et sequentia participia, Colb. et Sif. neutro genere scripta habent, τὸ διαρρήξαν, βούσαν, etc. Infra loco πυροδρόσου φλογός, Regii ambo, Colb. et Sifanus in accusandi casu, πυρόδροσον (Colb., πυρένδροσον, Sifan., πυρίδροσον) φλόγα. Coisl. duo, πυρίδροσον φλογί, omnium no-

σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστῆς (ὡς Ἰσραὴλ), ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εἰ οὖν θεὸς ἰσχυρὸς τοῦτο τὸ παιδίον, περὶ αὐτοῦ δηλονότι (1) εἴρηκε Δαβὶδ· Ὁφθῆσεται ὁ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. Περὶ τούτου τοῦ (2) παιδίου Ἱερεμίας βουᾶ, ὅτι Ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὠφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανέστραφη.

IB'. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐστίν, ὁ πάλαι τῷ Ἰσραὴλ τὴν θάλασσαν διαρρήξας (3), καὶ τὸν Φαραῶ βούσας· καὶ τὸν νόμον δούς τοῖς Ἰσραηλίταις, καὶ τὸ μάννα ἐπομβρίσας, καὶ στύλω πυρὸς τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ὀδηγήσας, καὶ πέτραν ῥήξας, καὶ βᾶτον πυροδρόσου φλογὸς ἀφλεκτον φυλάξας. Τοῦτο τὸ παιδίον, τεσσαρακονταετῆ (4) φονευτὴν Μωσέα τοῦ Αἰγυπτίου λαοῦ πεποίηκε, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ποιμένα προβάτων ἀνέδειξε, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὀδηγὸν τῷ Ἰσραὴλ κατέστησε, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστεῦσαι ἐνεδυνάμωσεν· ὡς καὶ αὐτὸ (5) τὸ παιδίον μετὰ τὸ βάπτισμα, τεσσαρακοντα ἡμέρας ἐνήστευσε, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνεβήλυθε, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως, νῦν εἰς τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλὴμ εἰσεβήλυθε

II'. Περὶ τούτου τοῦ παιδίου Ἀμβακοῦμ προεκήρυξε, λέγων. Ὁ θεὸς ἀπὸ Θαμᾶν ἔξει, τουτέστιν, ἐκ τοῦ νότου· ἐκ νότου γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐν Βηθλεὲμ νῦν ἐν Σιών εἰσεβήλυθε. Διὰ τοῦτο τὸ παιδίον Μωσοῦθς ὑμῶν διεμαρτύρητο, λέγων, ὅτι Προφήτην (6) ὑμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν· καὶ πᾶς ὁ μὴ ἀκούων αὐτοῦ, ἐξολοθρευθήσεται ἢ ψυχὴ αὐτοῦ. Περὶ τούτου τοῦ παιδίου ὁ προφήτης Δαβὶδ ῥύχεται, λέγων· Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβίμ, ἐμφάνηθι ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἔλθε εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς· καὶ πάλιν· Ταχὺ προκαταλαμβανέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, Κύριε· καὶ πάλιν· Κύριε,

stra sententia rectissime.

(4) Τεσσαρακονταετῆ, etc. Deest hoc membrum in Sifano, qui Moysis nomen consequenter in sequente membro scribit, sed ita Μωσῆν non Μωσέα Vox λαοῦ deest in Colb. et revera Ægyptii unius viri, non autem populi interfector tunc fuit Moses; sed illa viri Ægyptii cedet argumentum et signum erat a Deo datum de futura populi internecione, per Moysen olim procuranda, Act. vii, 25.

(5) Ὡς καὶ αὐτό, etc. Colb., ὥστε αὐτὸ τὸ παιδίον τεσσαράκοντα ἡμέρας βαπτισθὲν νηστευκέναι, similiter in consequentibus habet, ἀνεβήλυθεν, et εἰσεβήλυθεν. Sed ibi mire turbata est hujus codicis lectio, ita ut loco ἡμέρας tertii, quod infra legitur, scriptum ferat ἔτη annos pro diebus. Pro ἀναστάσεως, Sifanus legit, ut Bodl. etiam codex habet, ἀναγεννήσεως.

(6) Προφήτην, etc. Citat auctor verba Mosis, non ut habentur in Deuteronomio, sed ut ea Petrus commemorat Act. iii, 22, quanquam etiam paulo liberius. Loco ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, habet Sifanus, ἐκ γῆς ζώντων, quæ neque in Deuteronomio, neque in Actis ad præsentem locum habentur.

κλῖνον (1) τοὺς οὐρανοὺς σου, καὶ κατάβηθι καὶ ἄλλως· Σὺ Κύρια, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, πρόσχεε τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη. Διὸ γυνώτε, ἔθνη, καὶ ἠττάσθε.

ΙΑ'. Ἴδετε, Ἰουδαῖοι, καὶ πείσθητε, ὅτι τοῦτο τὸ παιδίον ὑμνοῦσιν ἄγγελοι· τούτῳ προσκυνοῦσιν ἀρχ-
 ἄγγελοι (2)· τοῦτο τρέμουσιν ἐξουσίαι· τοῦτο δοξάζουσι· δυνάμεις· τούτῳ δουλεύουσι τὰ χερουδίμ· τοῦτο θεολογεῖ τὰ σεραφίμ. Τούτῳ δουλεύει ὁ ἥλιος· τούτῳ λειτουργεῖ σελήνη· τούτῳ ὑπακούει τὰ στοι-
 γεῖα· τούτῳ ὑποτάσσονται αἱ πηγαί. Τοῦτο τὸ παι-
 δίον ἰδοῦσαι πύλαι ἁδοῦ συνετρίβησαν· πύλαι δὲ οὐ-
 ράνιοι· ἀνεπέσθησαν, καὶ ἔδης ἰδὼν ἐτρόμαξε. Τοῦτο τὸ παιδίον θάνατον κατήργησε, τὸν διάβολον ἥσυχνε, τὴν κατάραν ἔλυσε, τὴν λύπην κατέπαυσε, τὸν ὄφιν συνέτριψε, τὸ μεσότοιχον διέκοψε, τὸ πονη-
 ρὸν χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν διέρρηξε, τὴν ἁμαρ-
 τίαν ἐπάτησε, τὴν πλάνην κατέλυσε, τὴν κτίσιν ἀνέστησε. Τοῦτο τὸ παιδίον τὸν Ἀδὰμ διέσωσε, τὴν Εὐάν ἀνέπλασε, τὰ ἔθνη ἐκάλυψε, τὸν κόσμον ἐφώτισε.

ΙΕ'. Διὸ δεῦτε καὶ ὑμεῖς, φιλόχριστοι καὶ φιλό-
 θεοι (3)· τῇ σοῦ Κυρίου καὶ Λεσπότου ὑπαντήθει φα-
 ῖδροι πάντες καὶ καθαρὸι ὑπαντήσωμεν· μὴ νομικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνεύματι σκιρτῶντες· μὴ οἴνῳ μεθύνοντες, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζέοντες. Οὕτως σήμερον (4) φαῖδροι φα-
 ῖδρως τὰς λαμπάδας κοσμήσωμεν· οὕτως, ὡς υἱοὶ φωτός, τοὺς κηροὺς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ προσαγάγωμεν· διότι φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν τῷ κόσμῳ ἐπέφατε. Διὸ ὡς φῶτα ἐκ φωτός (5), ὑπὲρ
 χιόνα ἀναλάμψωμεν, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ
 λίθον σάπφειρον ἀγασθέντες· ὑπὲρ περισσεύοντες ἀσπίλους εἰς οὐρανοὺς ἀναπτάντες, οὕτως ἐν λεφέ-
 λαις εἰς Θεοῦ ὑπάντησιν ἐξέλθωμεν.

ΙΖ'. Ἀπαντες σήμερον (6), καὶ διὰ παντὸς τὰ

⁹⁸ Psal. LVIII, 6. ⁹⁹ Isa. VIII, 9. ¹ Job. XXXVIII, 17. ² Gen. III, 13. ³ Ephes. II, 14. ⁴ Coloss. II, 14. ⁵ Rom. XII, 11. ⁶ Joan. XII, 36. ⁷ Luc. II, 32. ⁸ Thren. IV, 7. ⁹ Isa. LX, 8.

(1) Κύρια, κλῖνον. Eum locum Psalmorum Regii ambo, Colb. et Coisl. duo ponunt ante præcedentem, τρχὸ προκαταλαμβ. Loco καὶ ἄλλως, Regii ambo et Coisl., καὶ πάλιν, et iterum; male Bodl. et Colb., καὶ ἄλλος, et alius, cum ex eodem propheta sit testimonium.

(2) Ἀρχάγγελοι. Regius uterque, Coisl. et Mazarin., ἀρχαί, principatus. Pro τρέμουσιν, Colb., habet, προπέμπουσιν, præmittunt, vel euntem sequuntur. Post, loco δουλεύει, Colb., προσκυνεῖ καὶ ὑπακούει, cum sol adorat, eique obedit.

(3) Δεῦτε καὶ ὑμεῖς, φιλόχριστοι καὶ φιλόθεοι. Hæc desunt in utroque Reg., Coisl. duob. et Colb., qui etiam omittit verba, τοῦ Κυρίου καὶ. Loco φαῖδροί, memorati codices omnes, excepto Colb., habent, φαῖδρως. Colb. omittit, καὶ καθαρὸί. Idem, pro γαστρὶ τρυφῶντες, habet, γαστροτρυφῶντες. Hæc et sequentia expressit auctor ex Greg. Naz. orat. 39 in sancta Lumina, pag 636 et 637. Ait enim: Καλῶς ἐορτάσωμεν, μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνευματικῶς εὐφραϊνόμενοι, etc.

(4) Οὕτως σήμερον, etc. Deest hæc phrasis in Reg. 1, propter vocem οὕτως repetitam. Loco κοσμήσωμεν, lampadas ornemus, Coisl., ἀνάψωμεν, accendamus.

A Deus virtutum, intende ad visitandas omnes gentes ⁹⁸. Idcirco intelligite, gentes, ac vincimini ⁹⁹.

XIV. Videte, Judæi, ac persuasum vobis sit, hunc puerum ab angelis laudari, illum adorari ab archangelis; eum potestates tremere, glorificare virtutes; ei servire cherubim, ejus deitatem prædicare seraphim. Huic sol inservit, illi ministrat luna, ei obediunt elementa, ac fontes subjiciuntur. Eum puerum cum vidissent inferni januæ, contritæ sunt, cælestes vero apertæ; vidensque infernus contremuit ¹. Hic puer mortem abolevit, diabolum confudit, maledictionem dissolvit, tristitiæ finem attulit, serpentem contrivit ², medium parietem perfregit ³, infestum peccatorum chirographum discidit ⁴, peccatum conculcavit, errorem destruxit, creaturam reparavit. Hic puer Adamo salutem dedit, Evam reformavit, gentes vocavit, mundum illuminavit.

XV. Idcirco venite et vos, Christi et Dei amatores. In Domini ac heri nostri occursum splendidi omnes ac puri occurramus, non legali ritu, sed spiritali paratu: non ventris voluptatibus indulgentes, sed spiritu exsultantes; non inebriati vino, sed spiritu ferventes ⁵. Sic hodie nitidi nitide lampades perornemus: sic tanquam lucis filii ⁶, cereos Christo vero lumini afferamus; siquidem ille *lumen ad revelationem gentium* mundo apparuit ⁷. Propterea tanquam lumina de lumine, nive splendidius **368** fulgeamus; lacte coagulationes, lapide sapphiro lucidiores ⁸: incontaminatis columbis pernicious in cælos avolantes ⁹, sic in nubibus in occursum Domini exeamus.

XVI. Omnes cum hodie, tum semper, quæ hujus

(5) ὡς φῶτα ἐκ φωτός. Reg. 1, et Coisl., ὡς φῶς τὸ ἐκ φωτός. Coisl. 2, εἰς φῶς τὸ ἐκ φωτός, Sifan., διότι φῶτα ἐκ φωτός. Bodl. et Colb., διότι φῶτα ἐκ φωτός ὑπάρχοντες. Colb., ὑποάρχοντα. Naz. loco citato, φῶτα τέλεια τῷ μεγάλῳ φωτὶ παραστάντες. Sequentia, ὑπὲρ χιόνα, etc., expressa sunt ex Gr. Naz. orat. 40 in sanctum Baptisma, p. 655 A, λαμπροὶ λαμπρῶς, ὑπὲρ χιόνα λάμψαντες, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον ἀγασθέντες, μὴ βραδύνωμεν. Legerat auctor cum Naz., vel ex eo potius, in loco Threnorum quem hic respicit, ἐτυρώθησαν, *coagulati sunt*, non ἐπυρώθησαν, *incensi sunt*; quod habetur in LXX Rom. edit. At lectio prior est Aldinæ et Complut. editionis, codicis Alexandrini, Origenis, Nazianzeni, aliorumque Patrum Græcorum et Latinorum. In primis ita legebat auctor Romani officii, qui in responsorio martyrum temporis paschalis habet: *Sicut lac coagulati sunt*. In Hebræo tamen est. *רובו רובו* rubuerunt, quod veriorum lectionem ἐπυρώθησαν indicat.

(6) Ἀπαντες σήμερον, etc. Colb., omisso ἄπαντες, Σήμερον διὰ παντὸς τὸν τῆς ἐορτῆς βαδίσωμεν δρόμον· *Hodie festivitatis cursum semper decurramus*.

festivitatis propria sunt, clamemus. Cum angelis choros ducamus ¹⁰; cum pastoribus luce perfundamur ¹¹; cum magis adoremus ¹²; cum Bethlehem festum agamus diem; una cum Sione occurramus ¹³; cum templo sanctificemur; cum Virgine magnificantes exsulemus ¹⁴; cum Josepho offeramus, velut duo turtures ¹⁵, corpus et animam; cum Symeone Christum ulnis amplectamur ¹⁶; et cum Anna nostra ex parte confiteamur ¹⁷: ut æternorum bonorum aditu admittamur, gratia et miserationibus, et benignitate Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi. Cui gloria et imperium, cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹⁰ Luc. ii, 13. ¹¹ ibid. 9. ¹² Matth. ii, 11. ¹³ Cant. iii, 11. ¹⁴ Luc. i, 46, 74. ¹⁵ Luc. ii, 24. ¹⁶ ibid. 28. ¹⁷ ibid. 38.

(1) Μετ' ἀγγέλων χορεύσωμεν. Id omittit Colb., ac loco καταυγασθῶμεν sequentis, habet, κατέλθωμεν, descendamus. Subsequens membrum sic habetur in Bodl. et Colb., μετὰ μάγων ὀρθοδόξως προσκυνήσωμεν. Sifanus, μετὰ ὀρθοδόξων προσκ., cum orthodoxis adoremus. Hæc autem usque ad linem pene liberius, et ad suum institutum accommodata, transtulit auctor ex Greg. Naz., orat. xxxviii, pag. 623, et orat. xxxix, pag. 632. In primo loco sic habet: Μετὰ μάγων διωροφόρτσον... μετὰ ποιμένων δόξασον, μετ' ἀγγέλων χόρευσον, μετ' ἀρχαγγέλων ὕμνησον. in altero: μετὰ μάγων προσεκυνήσαμεν,

τῆς ἑορτῆς βοήσωμεν· μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν (1), μετὰ ποιμένων καταυγασθῶμεν, μετὰ μάγων προσκυνήσωμεν, μετὰ τῆς Βηθλεὲμ ἑορτάσωμεν, μετὰ τῆς Σιών ὑπαντήσωμεν, μετὰ τοῦ ναοῦ ἀγιασθῶμεν, μετὰ τῆς Παρθένου μαγαλόνοντες ἀγαλλιασθῶμεν (2). μετὰ Ἰωσήφ προσενέγκωμεν, ὡς δύο τρυγόνες, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· μετὰ Συμεῶν Χριστὸν ἐναγκαλισώμεθα, καὶ μετὰ Ἄννης ἀνθωμολογησώμεθα· ὅπως τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐντὸς γενώμεθα, χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Β μετὰ ποιμένων περιελάμφθημεν, καὶ μετ' ἀγγέλων ἐδοξάσαμεν, μετὰ Συμεῶν ἐνηγκαλισώμεθα, καὶ μετὰ Ἄννης ἀνθωμολογησώμεθα. Similiori adhuc, sed ad suum institutum accommodato fine, homiliam suam in *Ramos palmarum* concludit Eulogius pag. 676 et 677.

(2) Μαγαλόνοντες ἀγαλλιασθῶμεν. Horum verborum loco unum est in tribus codd., nempe ἑορτάσωμεν, festum agamus. Sifan. et Bodl., ἐνευφρανθῶμεν, lætemur, Colb. Verba, ὡς δύο τρυγόνες, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, et ista, καὶ μετ' Ἄννης ἀνθωμολογησώμεθα, desunt in Sifano, Colb. et Bodl.

FRAGMENTUM S. CYRILLO HIEROSOLYMITANO TRIBUTUM A S. THOMA.

Opusc. i contra errores Græcorum, cap. 67, t. XVII, p. 9, col. 1.

Item Cyrillus Hierosolymitanus patriarcha dicit ex persona Christi loquens [ad Petrum]: Tu cum fine et ego sine fine cum omnibus quos loco tui ponam; plene et perfecte, sacramento et auctoritate cum eis ero, sicut sum et tecum.

Launoïus, epistola ad Paulum Ratuynum Parisiensem theologum, qua multa similia excutit testimonia, a sancto Thoma in Opusculo contra errores Græcorum objecta, hujus quoque veritatem probat. Nam 1º quo ex opere id sumpserit sanctus Thomas, seu potius ille qui eam testimoniorum collectionem adornarat quam in hoc opusculo defendit et explicat sanctus Doctor, non significatur; 2º nimia in hoc testimonio elucet affectatio, ut certa appareant fraudis vestigia; 3º nec ipsi S. Thomæ plane explorata fuit horum testimoniorum fides, cum in præfatione ad Urbanum IV, hoc opusculum se suscepisse fateatur, ad amolendum quæ in his testimoniis inhæreret videbatur offensionem.

CHRONOLOGIA S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI NOMINE INSCRIPTA.

Hæc Chronologia desumpta est codice eminentissimi cardinalis Ottoboni, notato 23, tabulæ 5. Ne Chronologiam illam Cyrilli esse ream, facit quod ad Eusebii Chronico, quod secutus est Cyrillus cat. 12, num. 9, multum ista computatio dissident. Hanc vero in hac appendice prætereundam non censui.

Sancti Cyrilli Hierosolymitani.

Ab Adamo usque ad diluvium anni sunt 2150.

A diluvio ad Abrahamum usque anni 1270.

Ab Isaaco usque ad Davidem anni 1020.

A Salomone ad captivitatem usque anni 560.

Captivitatis anni 70.

A captivitate Judæorum usque ad Christum, anni 430.

Simul collecti sunt anni 5500.

C

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἔτη βρν'.

Ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τοῦ Ἀβραάμ ἔτη ασο'.

Ἀπὸ Ἰσαὰκ ἕως Δαβὶδ ἔτη αν'.

Ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος ἕως τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη φξ'.

Ἐὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη ο'.

Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων ἕως τοῦ Χριστοῦ, ἔτη ολ'.

Ὅμοῦ τὰ πάντα ἔτη εφ'.

SPURIAE

S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI AD JULIUM PAPAM,

ET JULII AD CYRILLUM LITTERÆ.

369 ADMONITIO.

I. In his epistolis inducitur Cyrillus Hierosolymitanus, vel, secundum aliud exemplar, Juvenalis ejus successorum unus, rogans a Julio Romano, ut in commentariis Judæorum, Romam post Hierosolymorum excidium deportatis, de vero natalis Christi die inquirat: cum enim hunc Hierosolymitana Ecclesia die Januarii sexta, una cum baptismi Christi festo celebraret, maxime incommodum episcopo erat, eadem die ad Bethlehem et ad Jordanem occurrere, ut utraque solemnitatis in propriis eorum mysteriorum locis perageretur; quamobrem lectiones sacras, et cætera sacri conventus officia detruncari et breviori necesse erat. Respondisse vero dicitur Julius se in præfatis commentariis deprehendisse Christum 25 Decembris natum esse; quamobrem separandas esse festivitates ex errore male conjunctas.

II. Hujus facti fides ex duplici monumento dependet: 1º ex auctoritate Joannis Nicæni episcopi (in sæculo decimo vel undecimo inchoante vixit), qui harum litterarum in epitomen redactarum mentionem facit, in epistola ad Zacharium majoris Armeniæ catholicum, de *Christi natalitate*, edita a Combefisio tom. II *Auctuarii Bibliothecæ Patrum Græco-Latini*, pag. 302, ex cod. Regio olim 696, nunc 2428 notato, folio 149; 2º eadem res continetur in anonymi cujusdam scripto, cui titulus *Ἀναγκαῖα διέγγρασις*, *Necessaria narratio*, ejusdem codicis fol. 120: quod editum est a Cotelerio in notis ad *Constit apost.*, lib. v, cap. 13. Nonnihil inter ambos auctores disconvenit; sed illud præcipue, quod Nicænus Cyrillum, anonymus Juvenalem ad Julium pontificem scripsisse dicunt. Sed ridicula anonymi hallucinatio, Juvenalem quod Julium, centum prope annos ante defunctum, scripsisse supponentis. Nihil melior chronologus Joannes Nicæus, qui non Cyrillum nostrum, sed alterum cognominem ejus successorem Julio scripsisse refert. Legitur revere apud Epiphanium, hæres. LXVI, num. 28, Cyrillum alterum a nostro diversum, sedem Hierosolymitanam temporibus Valentis, cum noster exsularet, occupasse. Verum, etiamsi duos Cyrillos distingui oporteret, si quis eorum ad Julium scripsit, alius præter nostrum esse non potuit; cujus episcopatus initia cum postremis Julii pontificatus annis concurrunt. Ille autem alter Cyrillus Julio prorsus scribere non potuit, cum Julius ann. 352 defunctus sit, noster autem Cyrillus anno præcedenti episcopus factus, nonnisi post annos sex sede deturbatus in vasoribus locum fecerit, ut omittam Cyrillum alterum, si quis fuit, Arianorum societate, Epiphanio teste, maculatum, nullam cum Romanis pontificibus societatem habuisse videri. Alterum omitto Nicæni peccatum, quod librariorum forte erratum sit, quod Cyrillum priorem Constantino scripsisse refert; indicat enim epistolam de crucis apparitione ad Constantium datam.

III. Hæc primorum hujus historiæ auctorum contradictio, et manifesta quibus tenentur peccata, fidem ejus omnino labefactant. Quæritur tamen, num hæc prorsus in Græcicis fabulis computanda, an veri aliquid insit, recentiorum Græcorum anachronismis et nominum mutationibus corruptum? Ac tota quidem ea de re mea ratio in his consistit. Certum videtur Cyrillum nunquam ea de quæstione Julium consuluisse, nec Theophanorum ac Luminum festivitates diebus distraxisse. Nam auctor Latinæ homiliæ de *Nativitate Domini* ad cap. II Lucæ, quæ in Latinis sancti Chrysostomi editionibus reperitur, festa hæc ambo sejungenda pugnans, objicit sibi Orientalium eorum, apud quos mysteria peracta erant, auctoritatem ac traditionem. Illo ergo tempore, nempe sæculo quarto, vel quinti initiis, Hierosolymitana Ecclesia Nativitatem Christi die 6 Januarii celebrabat; cujus auctoritatem prorsus negligendam contendit laudatus auctor. Præterea Basilius Seleuciensis in laudatione de sancto Stephano, quæ seorsim ab ejus Operibus edita est a Combefisio in *Bibliotheca concionatoria*, Juvenalem laudans, ait eum *gloriosum ac salutarem Domini 370 Natalem celebrare cœpisse*; quod intelligo de separata a festo Baptismi Natalis festivitate. Potuit iste ea de re Romanos consulere: aut forte ex occasione novationis hujus, ficta a Græcis sub nomine ejus ad Julium epistola, quæ ab imperitis etiam Cyrillo tributa sit.

IV. Si ad res in his epistolis contentas veniamus: quod de auctis Romam, ibique conservatis, Judaicarum rerum commentariis dicitur, sola earum litterarum auctoritate difficile fidem inveniat. Illud quoque Josephi opus, quo Zachariæ visio, factaque ei ab angelo futuræ proles promissio contineatur, fictum prorsus videri potest; cum in *Antiquitatum* libris, quibus Joannis Baptistæ sanctitas magnificè commendatur, nihil Josephus de promissa per visionem ejus nativi-

tate dicat. Alias, ea in festo Expiationis apparitio supponit, id quod falsum est, Zachariam summum pontificem, cui soli licebat in interiorem templi partem intra velum ea festivitate ingredi, exstitisse. Quæ sententia, quoniam in verbis sancti Lucæ nonnullum fundamentum habere videtur, quorumdam revera Patrum testimonio fulta, certissimis tamen monumentis falsa comprobatur: enim nec Zacharias velum prætergressus est, adolens ad altare thymiamatis citra velum positum¹⁸. Hæ ergo litteræ omnino Cyrilli nomine suppositæ; sed ab hac appendice existimavimus eas excludi non oportere.

¹⁸ Hebr. ix, 6, 7; Exod. xl, 19-26; III Reg. vi, 49; vii, 48; viii, 6.

Suppositarum S. Cyrilli Hierosolymitani, et Julii pontificis

Epistolarum compendium

Ex Joanne Nicæno, in epistola ad Zachariam majoris Armentæ catholicum, edita ab Combefisio *Auctarii Bibl. PP. Græco-Lat.* tom. II, p. 302.

Scriptis aliquando Cyrillus [non is], qui epistolam ad Constantinum [leg. Constantinum] dedit sed is qui post ipsum in ejus sede successit, ad Julium Romanum episcopum in hæc verba: « Magnus labor ac dispendium magnis ac solemnibus festivitatibus contingit, quod una die celebrantur. Nam ambarum festivitatum lectiones et ordo [officii] imperfecta manent, eo quod nativitas et baptisma Christi [simul] celebrari nequeant. Quoniam itaque non possumus in una die [in Bethlehem, et in locum baptismatis occurrere (nam Bethlehem tribus millibus ad meridiem ab Hierusalem distat, et Jordanis quindecim millibus ad orientem), jubeat sanctitas tua omnia Judæorum commentaria investigari, quæ prædatus Cæsar Titus Romam Hierosolymis advexit. Fortassis certo reperies diem nativitatis Christi et Dei nostri. »

Tunc Julius Romanus studiose de hac rogatione quæsivit. Cumque omnia Judæorum scripta, quæ capta et Romam deportata fuerant, collegisset, quoddam Josephi temporum historici commentarium deprehendit ab ipso conscriptum: in quo habebatur, quod mense septimo, in festo Scenopagiæ [seu Tabernaculorum]. Expiationis die, Dei angelus apparuit, sacerdosque mutus redditus, sine voce mansit ad illud usque tempus, quo Elisabeth uxor ejus in senectute peperit.

371 Eam epistolam non Cyrillo, sed Juvenali tribuit auctor scripti in *Bibl. Reg. Cod.* 2428, fol. 120, cui titulus: *Ἀναγκαία διήγησις, Necessaria narratio*. Editum est a Cotelerio in notis ad *Constit. apost.* lib. v, cap. 13, p. 234, ex cod. *Bibl. Reg.* tunc 696, nunc 2428.

Scriptis autem patriarcha Hierosolymitanus Juvenalis ad patriarcham Romanum Julium ea de re: « Non possum una die conferre me ad Bethlehem et ad Jordanem. Etenim Jordanis distat ab urbe

A Ἐγραφέ ποτε Κύριλλος, ὁ γράψας (1) τὴν ἐπιστολὴν Κωνσταντίνῳ (2), ἀλλ' ὁ μετ' ἐκείνον διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰούλιον τῆς Ῥώμης ἐπισκοπον, ἔγραψε λέγων, ὅτι Μέγας τόπος καὶ στέργσις γίνεται εἰς τὰς μεγάλας καὶ λαμπράς ἑορτάς, ὅτι τελοῦνται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ τὰ ἀναγνώσματα, καὶ ἡ ἀκολουθία ἀπομένουσιν ἡμιτελεῖ τῶν δύο ἑορτῶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν γεννήσιν καὶ τὸ βάπτισμα ἐκτελέσαι τοῦ Κυρίου. Ὡς δὴ οὐ δυνάμεθα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι: (3) εἰς τόπον τοῦ βαπτίσματος (ἐπεὶ ἡ Βηθλεὲμ τρεῖς (4) μίλια ἀπέχει ἀπὸ Ἱερουσαλήμ κατὰ νότον, καὶ ὁ Ἰορδάνης εἰς μίλια (5) ἀπέχει κατὰ ἀνατολὰς), προσταξάτω οὖν ἡ ἀγιωσύνη σου ἐρευνῆσαι πάντα τὰ συγγράμματα τῶν Ἰουδαίων, ἅτινα σκυλεύσας ὁ Καῖσαρ Τίτος ἀπήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ῥώμην. Ἴσως εὐροῖς βεβαίως τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

Β Τότε Ἰούλιος ὁ Ῥώμης ἐπιμελῶς ἐζήτησε περὶ τῆς ἀτήσεως ταύτης: καὶ συναγαγὼν πάντα τὰ γράμματα τῶν Ἰουδαίων, τὰ ἀχμαλωτισθέντα καὶ ἀχθέντα εἰς Ῥώμην, εὔρε σύγγραμμά τι Ἰωσήπου τοῦ χρονογράφου, συγγραφὴν παρ' αὐτοῦ: ὅτι ἐν μηνὶ τῷ ζ' ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Σκηνοπηγείας, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Ἰλασμοῦ, ὤφθη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, καὶ κωφεροῖς ὁ ἱερεὺς διέμεινεν ἄλαλος, ἕως οὗ ἔτεκεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἐλισάβετ ἐν γήρῃ [l. γήρει].

C Ἐγραψε δὲ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Ἰουθενάλιος τῷ πατριάρχῃ (6) Ῥώμης Ἰουλίῳ περὶ τούτου, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι εἰς Βηθλεὲμ, καὶ εἰς τὸν (7) Ἰορδάνην. Καὶ γὰρ Ἰορ-

(1) Combefisius legi vult, οὗ ὁ γράψας.

(2) Legendum, Κωνσταντίνῳ, Constantio. Nam intelligit sine dubio epistolam de crucis apparitione.

(3) Supple ex scripto Ἀναγκαία διήγ., etc., hæc verba, εἰς Βηθλεὲμ, vel εἰς τόπον τῆς γεννήσεως Χριστοῦ καί.

(4) In litteris iisdem sub nomine Juvenalis poni-

tur, καὶ, viginti quinque, longe melius habita ratione mensurarum.

(5) In litteris Juvenalis dicitur, μίλια ἕξ, sex millibus.

(6) Cotel., πάπα.

(7) Deest τὸν Cotel.

δάνης ἀπέχει τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ κατὰ ἀνατολὰς μίλια κς· ἡ δὲ ἀγία Βηθλεὲμ, κατὰ νότον τῆς πόλεως, μίλια ἕξ· καὶ οὐ δύναμαι ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ τὰς δύο ἑορτὰς ἀποτελεῖν. Παρακαλῶ οὖν τὴν σὴν ὀσιότητα, Πάτερ, ἵνα ἐρευνήσης τὰ ὑπομνήματα, ἣ καὶ δώσης ἡμῖν ἐν ἀκριβεῖ ἐρεύνη (1) διὰ γραφῆς σου, τίμιε, τὴν περὶ τούτων εἰδήσιν, ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐτέχθη Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐβαπτίσθη. Ὡς γὰρ ἀκριβῶς ἔγνωμεν, ὅτι τὰ ἐξ ἀρχῆς ὑπομνήματα ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Ῥώμην ἤχθησαν (2) ὑπὸ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ.

Ταύτην τὴν γραφὴν δεξάμενος Ἰούλιος ὁ πατριάρχης (3) Ῥώμης, ἐρευνήσας τὰ ὑπομνήματα, εὑρεν, ὅτι τῆ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ μετὰ τριάκοντα χρόνους τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ τῆς Ἰανουαρίου μηνός. Κατὰ τὴν ἐρευναν οὖν ταύτην χωρίσαντες οἱ Πατέρες τὴν ἑορτὴν, γογγυσμὸς ἦν ἐν τοῖς πολλοῖς, etc.

(1) Colel., ἐρεύνη.

(2) Id. ἐν τῇ Ῥώμῃ ἠνέχθησαν.

A « Hierusalem ad orientem miliaribus 25, sancta
« vero Bethlehem ad austrum civitatis miliaribus
« sex ; nec possum una die ambo festa peragere.
• Rogo itaque sanctitatem tuam, Pater, ut scruteris
« commentaria, et des nobis ex accurata disquisi-
« tione, per tuum scriptum, venerande, ejus rei no-
« titiam : qua die natus sit Christus Dominus, et
« qua die baptizatus. Probe enim scimus commen-
« tarios ab initio libros e Hierosolymis Romam
« delatos fuisse per Titum et Vespasianum. »

B His litteris acceptis Julius Romæ patriarcha investigavit commentarios, invenitque quod 25 Decembris natus est Dominus noster Jesus Christus, et post annos 30 a nativitate sua baptizatus est a Joanne in Jordane fluvio, sexta mensis Januarii. Secundum ergo hanc investigationem cum Patres festum divisissent, inter multos ortum est murmur, etc.

(3) Id. πάπας.

SUPPOSITÆ

S. AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI AD CYRILLUM HIEROSOLYMITANUM,
ET CYRILLI AD AUGUSTINUM EPISTOLÆ.

MONITUM.

Dudum dubitavi, num stolidas et insanas nequissimi nebulonis, qui eas epistolas venerandis sanctorum Patrum nominibus supposuit, ineptias, Cyrilli Operibus annecterem. Nihil unquam fingi potuit insulsius et criminiosius. Sanctus Augustinus inducitur ex Cyrillo quærens de morte Hieronymi : cum Augustinus, quo tempore Cyrillus obiit, nondum esset sacro fonte lustratus ; Hieronymusque Cyrilli mortem in *Scriptorum ecclesiasticorum catalogo* recenseat, eique totos annos 34 superstes vixerit, duos Cyrilli successores videns. Aliunde imperitus et ignarus fuit catholicæ fidei male feriatu impostor, qui falsam Cyrilli epistolam confinxit, dum cap. 4 pestiferæ hæresis vocabulo compellat certissimum et catholicum de duabus Christi voluntatibus Ecclesiæ dogma. Quo scelere minus intolerabilia signorum et miraculorum quæ enarrat portenta ; omni, ne dicam veritate, sed veritatis colore destituta. Has ecce, ne quid, quod Cyrilli nomen præferat, in hac appendice desideres. Editæ jam pridem sunt tum in Augustini, tum in Hieronymi appendicibus.

Augustini Hipponensis episcopi ad Cyrillum Hierosolymitanum episcopum, de magnificentissimis beati Hieronymi.

Gloriosissimi Christianæ fidei athletæ, etc. *Vide Patrologiæ Latinæ tom. XXXIII. col. 1120, in Appendice ad epistolas sancti Augustini,*

Beati Cyrilli epistola ad S. Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis.

Venerabili viro, episcopo eximio, Augustino Hipponensi præsuli, Cyrillus Hierosolymitanus pontifex et omnium sacerdotum infimus, illius insequi vestigia cujus in terris sanctitas radiare non cessat.

Illius scilicet Hieronymi gloriosi, etc. (*via. ibid. col. 1126*).

EORUM QUI S. CYRILLUM HIEROSOLYMITANUM EDIDERE

EPISTOLÆ DEDICATORIÆ,

PRÆFATIONES ET ANIMADVERSIONES SELECTÆ

372-395 Joannis Grodechii epistola dedicatoria Latinæ suæ Cyrillianæ editionis anni 1564.

Reverendissimo in Christo Patri et Domino D. Gaspari, Dei gratia episcopo Vratislaviensi, Domino colendissimo, Joannes Grodechius, decanus Glogoviensis, florentem felicitatem.

Catecheseon nostri temporis, quæ novæ semper a novis auctoribus euduntur, plena sunt omnia: per quas plerique omnes novatores, opiniones suas de religione imperitæ juventuti tradere, et vulgo spargere contendunt; sed si quis eas cum veteribus Patrum catechesibus comparare velit, δὲ; δὲ; πᾶσῶν discrepare ab illis conspiciuntur. Tutius autem ac multo consultius fuerit, principia nostræ religionis e puris fontibus Patrum haurire, quam turbidos degenerum filiorum rivulos consecrari. Quamvis enim novi homines isti de puritate doctrinæ plurimum gloriantur, quam e sacræ Scripturæ fontibus se hausisse fingunt; si quis tamen sano mentis oculo pressius intueatur, nihil nisi turbidum cœnum et volubiles arenas sub splendido verbo Dei prætextu ab illis spargi conspiciet. Nam et cum ipsis Scripturis sacris sane intellectis, et cum orthodoxis Patribus, qui eodem spiritu quo scriptæ fuerant interpretabantur Scripturas, principia et progressus doctrinæ illorum minime conveniunt; et ipsi inter se mutuo tam de mysteriis quam de aliis religionis dogmatibus vehementer discrepant. In qua varietate et dissensione, puritas et veritas doctrinæ nequaquam consistere potest; verum enim non nisi unum et simplex esse potest: falsum autem, ut noster inquit Cyrillus (cat. 6. num. 13), varium est ac multiplex. Unde ista varietas catecheseon nata est, dum quælibet secta suis sectariis novos tradit catechismos, novas mysteriorum institutiones, novos ritus sacrorum effingit. Quam varietatem et conjunctam illi falsitatem, qui vitare vult, ad puritatem doctrinæ catholicæ, et proxima crescentis Ecclesiæ principia recurrat necesse est, atque diligenter consideret, quæ tum fuerint sacræ institutiones, quæ catecheses, quæ mysteriorum explicationes. Quod cum ex aliis vetustissimis sanctorum Patrum scriptis, tum vero ex his Cyrilli Hierosolymitani catechesibus perspicere licet: quibus ille populum Hierosolymitanum ad pietatem instituebat, et ea sacrosanctæ fidei dogmata tradebat, quæ nunc a novarum opinionum cultoribus vehementer convelluntur. Quas quidem catecheses longe commodius esse puto e tenebris in lucem proferre, et nostræ tempestatis hominibus passim legendas proponere, quam novas aliquas institutiones, utcumque variis elegantibus exornatas, describere. Auctoritas enim et majestas doctrinæ Christianæ præclara est apud antiquos illos et orthodoxos antistites, qui sanam doctrinam et veras traditiones apostolicas instinctu Spiritus sancti institutos in Orientali Ecclesia docuerunt, et ad posteros deinceps litteris mandarunt. Atque hoc studio antiquitatis et sinceræ veritatis adductus ego, cum ante aliquot annos in Urbe, apud reverendissimum et illustrissimum dominum Stanislaum Hosium, cardinalem Varmiensem, nunc sanctæ Sedis apostolicæ in concilio Tridentino de latere legatum, am-

plissimum, ac dominum meum clementissimum, nactus essem Græcum exemplar *Catecheseon* Cyrilli Hierosolymitani præsulis vetustissimi manuscriptum, neque unquam antea, quod sciam, in sermonem Latinum translatum, aut editum: facturum me nonnullum operæ pretium putavi, si illud Latinitate donatum, aliis quoque sinceræ pietatis studiosis passim legendum proponerem. In quo opere perficiendo cum versarer, planeque jam illud peregissem, reverendissimus dominus D. Jacobus Vchanski, archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus regni que Poloniæ primas, antiquitatis præcæque fidei studiosissimus, et in tuenda propagandaque catholica religione vigilantissimus, posteaquam intellexit me Græco-Latinas Cyrilli Hierosolymitani *Catecheses* habere (quas ille ante complures annos Slavonum idiomate conscriptas, ex Macedonia et Bulgaria nactus fuerat, et in linguam Polonicam transtulerat), suum exemplar Slavono-Polonum earundem *Catecheseon* pro sua benignitate mecum communicavit, atque ut translatio utraque una cum origine Græca conferretur, diligenter curavit. Quo factum est, ut ex mirabili quadam concordia diversæ linguæ et translationis, constans varietas institutionum commodissime elucesceret. Quamvis enim menda nonnulla et hiatus, qui vitio librorum committi solent, in utroque exemplari non deessent: ex mutua tamen collatione sublatis illis, et quæ desiderabantur in integrum restitutis, series orationis et doctrinæ sic in omnibus concordabat, ut nulla superesse possit suspicio, quin istæ catecheses Cyrilli sint verissimæ, et veteri orthodoxæ doctrinæ conjunctissimæ. In quibus transferendis veritatis majorem quam elegantiam rationem habendam putavimus, ut quam proxime ad phrasim Cyrilli accederemus. Nam ubi verba divina et sacra traduntur mysteria, periculum est et grande nefas, procul ab ipsis verbis recedere, et splendori potius orationis quam proprietati simplicis doctrinæ studere. Cum autem mihi probe perspectum sit, antistes et D. reverendissime, quantæ jam curæ et sollicitudines animum tuum afficiant, quantum elaborare studeas, ut, pro tua divina vocatione sanctoque officio pastoralis, novas sectariorum nimium vulgatas institutiones, et doctrinas dæmoniorum ex patria diocesi que tua extirpare, et veterem disciplinam religionis catholicæ introducere queas: cumque me quoque exiguum clientem, in hac diocesi tua singulari beneficio afficere, et in vineam Domini asciscere non dubitaveris: opportunum esse putavi, veteres hasce Cyrilli *Catecheses* celsitudini tue dicere, ut sub tuo amplissimo nomine et auctoritate in lucem prodeant, et potius quam pestiferæ novatorum catecheses a juventute præcæ fidei studiosa passim lectitentur. Nam cum pro tua præclara vigilantia pastoralis, ab aliis collegis meis crebris adhortationibus exigere id non dubites, ut non torpescant otio, sed verbi Dei præconum fungantur officio: me quoque singularis hæc pietas tua, et studium religionis catholicæ propagandæ vehementer commovit, ita ut primo quoque tempore tam

piis illis admonitionibus cuperem lubens satisfacere: sed cum nondum adsit ejus rei præstandæ facultas, et alio me nunc tradat legum necessitas, has interim Cyrilli *Catecheses*, in quibus confirmandæ catholicæ doctrinæ causa, pro 396 mea virilli elaboravi, tibi, pietissime præsul, qua summa possum animi mei submissione, offero atque dedico. Quas ut benigne acceptare, et reliqua studia mea favore tuo sequi non graveris, etiam submitte peto. Quis autem fuerit auctor his Cyrillus, et quo tempore floruerit: tum quæ sit ratio scriptorum illius, ex his quæ ex scriptoribus ecclesiasticæ historiæ de vita illius collegi, inferius patebit.

DE CYRILLI VITA.

Cyrillus Hierosolymitanus inter veteres Ecclesiæ Patres, sanctos illos vere catholicæ et apostolicæ doctrinæ assertores ac propugnatores clarissimus antistes recensetur; nam et compluribus ex illis Ecclesiæ columnis æqualis. multis etiam antiquior fuit, doctrinam vero orthodoxam communem cum omnibus Catholicis habebat. Claruit ante mille ducentos et amplius annos, temporibus Constantii imperatoris, et aliquot ejus successorum. Quod multis in locis præterique scriptores ecclesiasticæ historiæ, ut Socrates, Theodorus, Sozomenus, et alii demonstrant, et honorificam semper illius faciunt mentionem. A quibus etiam Nicephorus (1) id accipiens, et catalogum Patrum, qui circiter tempora Sardicensis concilii floruerunt (quod de Constantii et Constantis voluntate institutum erat), longa serie recensens: inter cæteros æquales Cyrilli, magnæ auctoritatis una cum illo et clarissimos fuisse sanioris doctrinæ defensores commemorat, Paulum Constantinopolitanum, Athanasium Alex., Antonium Ægyptium, una cum universo Ægyptiorum monachorum cætu. Deinde subdit: « Multi denique alii spectati viri eisdem annis viguere, atque in Ecclesiis Dei enituere. Inter quos præcipue eruditione et eloquentia floruit Eusebius Emesenus episcopus, Titus Bostrensis, Serapion Thmuaeus, Basilius Ancyranus, Eudoxius Germaniciensis, Acacius Cæsariensis, Eusebii successor, Cyrillus, qui post Maximum Hierosolymitanam administrabat Ecclesiam, et Theodorus Perinthius, tum et Ephraim Syrus. » Hæc et alia per multa scribit eo in loco Nicephorus, de claris et catholica pietate excellentibus illius sæculi viris: inter quos cum et Cyrillus Hierosolymitanus recenseatur, quæ sit et quanta illius auctoritas, facile quivis perspicere potest. Legitur quoque de eodem Cyrillo, non modo aliis virtutibus vero episcopo dignis illum fuisse præditum: verum etiam dono prophetiæ non caruisse. Nam cum Julianus imperator, ut scribit in *Ecclesiastica historia* Socrates (2), Judæis templum Hierosolymis instaurare jussisset, et de publico sumptus ministrasset, tum temporis Cyrillus Hierosolymorum episcopus, memor vaticinii Danielis prophetae, quod et Christus in sanctis Evangelii confirmavit, ac multis futurum prædixit quod in eo templo lapis supra lapidem non maneret: Hoc, inquit, Servatoris oraculum implebitur. Cum hoc dixisset episcopus, noctu terræ motus magnus factus lapides fundamentales veteris templi structuræ evulsit, ac cunctos una cum contiguis ædificiis dispersit. Et cum multi ad miraculum Judæi convenissent, ignis cælitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit. Sequenti vero nocte signa crucis instar radii solaris splendentia, vestibis illorum impressa comparuerunt, quæ extergere nullo pacto potuerunt. Hæc adeo stupenda prodigia unum illud Cyrilli verbum divino planeque prophetico spiritu prolatum consecuta sunt. Neque vero his tantum in terra prodigiis prædictionem ejus confirmare, ve-

rum etiam in cælo longe majori miraculo episcopatum illius Dei illustrare dignatus est. Nam illo præside sacrorum, Hierosolymis signum crucis in cælo ex lumine super sacrum montem Calvariæ diebus Pentecostes hora fere dici tertia apparuit, et luce tunc lucente, radios solis illius crucis fulgores longe præcelluerunt; ita ut lucis illius excellentia universus populus Hierosolymitanus concitatus, maxima cum admiratione signum illud Filii hominis aliquandiu spectaverit. Nam et magnitudine crux illa fuit tanta, ut quindecim stadia excederet, ab ipsoque sacro Golgotha, ad montem usque Oliveti protenderetur; et luce tanta, ut non modo Christiani omnes isthic illustratos sese confirmatosque sentirent; verum etiam Judæi et gentiles advenæ ab erroribus tenebrarum aversi, illuminarentur, et crucifixum verum esse Deum profiterentur. Quemadmodum ipse Cyrillus optime id describit in epistola sua, quam de eodem admirando signo ad Constantium imperatorem dederat, et Nicephorus in *Historia ecclesiastica* idem pluribus commemorat. Ita sane tum coruscabat Hierosolymis verbum Dei, multo amplius quam hisce nostris postremis temporibus apud nos, non modo prædicatione Cyrilli, verum etiam virtute Dei, sequentibus tam admirandis signis.

Successit autem Cyrillus in Hierosolymitano episcopatu Maximo, et ipse quoque isthic maximus fidei catholicæ defensor erat. Sic enim scribit Theodorus (3): « Sed Hierosolymis post Macarium illum, cujus non semel fecimus mentionem, præsulatum gerebat Maximus, vir in propugnanda pietate excellens, et oculum dexterum ideo amiserat, et incisum habebat dexterum brachium. Hoc et ipso inexpertem senectutis vitam transgresso, collata dignitas episcopalis gratiæ Cyrillo fuerat, promississimo defensori apostolicorum dogmatum. Qua de causa maximas etiam passus est persecutiones ab Arianis. Nam cum animadvertissent illum vehementer hæresibus obstare, et apostolica dogmata adeo strenue tueri, congestis quibusdam calumniis, in quodam conciliabulo suo accusare illum, et deinceps, ita ut alios permultos catholicos episcopos, more suo deponere non dubitarunt; » idque ex negotio pietatis illius erga egenos quæsito prætextu, ut auctor est Sozomenus. Cæterum episcopi catholici centum quinquaginta, qui non ita multo post Seleuciam ad synodum convenerant, depositionem illam ratam non habuerunt, ut testatur Theodorus: imo ipsum potius adversarium illius et auctorem depositionis Acacium, quam Cyrillum ab illa synodo excludere maluerunt. Nicephorus vero de ejusdem Seleucianæ synodi actis et de Acacianis scribens: « Neque eandem, inquit, cum aliis fidem profiteri, neque ad objecta crimina respondere sustinere. Quin etiam ad Cyrilli Hierosolymitani causam audiendam invitati, quem ipsi episcopatu abire jusserant, non assuere: neque enim qui eos cogere aderat quisquam. At alteri illi (nempe Catholici), non modo libere hæc egerunt, sed Acacium et quicumque ad eum confugissent, quippe qui intentata eis crimina diluere timuissent dignitate privarunt. » Ex his patet quanta fuerit Cyrilli integritas, quem nec accusare quidem coram legitimis iudicibus adversarii veritatis audebant, sed tantum apud suos sectarios, quorum adeo tum creverat potentia et audacia cum intelligerent imperatorem suarum esse partium; ut ipsi nihilominus quos semel inique deposuissent, iniquius vi et armis de suis sedibus exturbarent, et alios pro arbitrio suo substituerent. Quemadmodum accidit et Cyrillo, quo de sede Hierosolymitana dejecto, « Heraclius est illi substitutus, » ut ait Nicephorus (4), « atque huic rursus successit Hilarius. Isti namque usque ad Theodosii

(1) Lib. ix, c. 14, *Eccles. hist.*

(2) Lib. iii, c. 20.

(3) Lib. v, cap. 5.

(4) Lib. ix, c. 29.

imperium, eam Ecclesiam administrasse traditi sunt. Post quos divus Cyrillus deinceps sedem suam recuperavit » Quomodo autem is denuo ad sedem suam pervenerit, et quo pacto in ea sese gesserit, ex litteris synodi Constantinopolitanæ (quæ Nectario præside sub Theodosio celebrata est), ad Damasum, Ambrosium, et reliquos episcopos Romæ coactos, videre est, cum scribunt : « In ea vero Ecclesia, quæ aliarum omnium mater est, Hierosolymis, reverendissimum et Deo amantissimum Cyrillum episcopum esse scimus, rite jamdudum a provincialibus episcopis electum, quisane diversis in locis plurimum adversus Arianos decertavit. » Epiphanius quoque, lib. III, tom. I, hæresi LXXIII, Cyrilli hujus meminit, quod præter Acacium Arianum, cum aliis quoque illius episcopis contendere religionis ergo non dubitavit. Et Hieronymus in *Catologo scriptorum ecclesiasticorum* de illo scribit : » Cyrillus Hierosolymæ episcopus sæpe pulsus Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuit. » Itaque ex his et aliis permultis ecclesiasticorum scriptorum testimoniis certum est, Cyrillum fortissimum Christi athletam, et orthodoxæ fidei assertorem constantissimum, multis annis pro veritate fidei decertasse, persecutiones varias pertulisse, atque hoc bonum certamen certasse a primis fere annis Constantii imperatoris usque ad complures annos Theodosii : cursum autem suum tum demum consummasse, cum Theodosius, devicto Maximo tyranno (qui Romanum imperium in Occidente invaserat), **397** rebus Romanis recte constitutis Constantinopolim reversus, filios suos Arsenio erudiendo traderet, ut scribit Nicephorus : « Eadem tempestate Timotheus et Cyrillus qui in Alexandriæ et Hierosolymitanæ Ecclesiæ thronis enituerant, vita defuncti : alter quidem Alexandriæ Theophilum, alter autem Hierosolymis Joannem successorem habuit, usque ad tempora Anastasii et Innocentii pontificum Romanorum. Joannis vero successor erat Hierosolymis Nepos. » Hactenus Nicephorus. Et Cyrillus quidem, ita ut legimus, bonum certamen certavit, cursumque vitæ suæ consummavit ; de cætero autem reposita est illi corona gloriæ, quam retribuet illi justus Judex ¹⁹. Quam præclaram autem et sanctam sui memoriam apud posteros etiam reliquerit Cyrillus, tum scripta illius quæ exstant, tum Orientalis Ecclesiæ fasti, seu Calendaria, in quibus preces anniversariæ et commemorationes sanctorum descriptæ sunt, abunde testantur. Nam ut aliorum Patrum, qui in sanctorum cœtu clariores habentur, ita hujus quoque Cyrilli Hierosolymitani die decima octava Martii, in Ecclesiis Græcis sancta celebratur memoria. Ac scriptis quoque illius apud Græcos nomen sancti Patris præfixum ubique reperitur.

DE SCRIPTIS CYRILLI.

Cyrillia vocata fuisse in Orientali Ecclesia scripta Cyrilli Hierosolymitani narrat Nicephorus, et alii scriptores non pauca fuisse testantur. Cum enim vir doctus et eloquens esset, et tot annis præfuisset Ecclesiæ Hierosolymitanæ, in qua non modo singulis diebus Dominicis, ut ex ejus institutionibus perspicere licet, verum etiam singulis diebus per totam Quadragesimam concionari consuevisset : procul dubio et catecheses et conciones illius longe plures sunt litteris mandatæ, quam quæ ad nos pervenere. Hæc enim præcipua erat consuetudo Patrum illius temporis, præsertim qui inter alios eruditione et eloquentia præclari erant, ut quæ ad populum verba fecissent, ea etiam litteris mandarent ; ut certa orthodoxæ fidei et doctrinæ illorum ratio constaret, et hæreticorum falsæ opiniones tam concionibus quam scriptis, etiam post fata scriptorum

A confutarentur, Quod si qui ita essent occupati ut ipsis manu sua, quæ animo concipiebant et populo tradebant, exarare non vacaret, certos amanuenses studiosos habebant, tam celeri calamo verba notantes, ut conciones illorum integras, eadem qua dicebantur serie orationis, conscriberent. Quod quidem Græcis illis duplici de causa præstare non fuit difficile : nam et dictionum fere omnium mirificas habebant abbreviationes, quarum vix aliqua pars ad nos pervenit ; et Patres illi sancti prædicando verbum Dei, magna quadam cum majestate venerationeque lente pronuntiabant, ut populus venerando sermone magis afficeretur, et commodius quæ dicerentur perciperet memoriaque teneret. Quamobrem facile tum quoque fuit scribis amanuensibus et studiosis alienius præclari concionatoris singula verba calamo excipere. Quod sane Cyrillo quoque concionante factitatum esse tum Græca quædam annotatio vetustissima, quam *Catechesibus* ejus affixam reperi : tum ipsa inscriptio *Catecheson*, quæ extemporaneæ, seu ex tempore dictatæ vocantur, clare testatur. Sic autem dicit annotatio illa : « Multæ quidem et aliæ dictatæ sunt institutiones a Cyrillo singulis annis, et ante baptismum et post baptismum, his qui recens fuerant illuminati. Has autem, cum dicebantur, trecentesimo tricesimo secundo anno adventus Domini nostri Jesu Christi, quidam studiosi excipientes descripserunt, in quibus magna ex parte reperies, secundum Scripturas de omnibus necessariis fidei dogmatibus, quæ expediat venire in cognitionem. » Ex qua annotatione id quod superius commemoravimus patet, et alia complura Cyrillia dictata seu scripta exstitisse : et has quæ ad nos pervenere, quæque nunc in lucem prodeunt catecheses decem octo, et mystagogicæ quinque, a studiosis illius inter dicendum litteris esse mandata, ab ipso autem Cyrillo deinceps procul dubio recognitas (quarum etiam Hieronymus facit mentionem, et exstitisse eas catecheses Cyrilli tempore suo dicit quas in adolescentia composuerat). Atque vel hac etiam de causa extemporaneas inscribi, quod non longa meditatione verborumque fucō expolirentur : sed simplici puraque puri verbi Dei interpretatione, prout Spiritus dabat eloqui illi, ad captum populi accomodarentur. Id vel ex ipsa phrasi Cyrilli, et orationis compositione agnoscere licet : quæ non persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed virtute verbi Dei nititur ²⁰. Non enim philosophicis hic utitur argumentationibus : non sapientum hujus sæculi grandiloquas profert opiniones : non sui capitis, quemadmodum novi catechistæ nostri temporis solent, somnia et phantasmata inculcat auditoribus : sed purum Dei verbum annuntiat, merasque crepat Scripturas : non in privatum aliquem pravumque sensum detortas : sed juxta sensum et consensum illius quæ tum florebat orthodoxæ catholicæque Ecclesiæ.

D Unde manifeste apparet, non privatæ opinionis aliquos catechismos illum instituisse, neque suam aliquam novam doctrinam populo tradidisse : sed eam quam a Jacobo apostolo antecessore suo et ab aliis apostolis per manus traditam acceperat : quam ab Ecclesia catholica didicerat : quam recenti martyrum sanguine confirmatam intellexerat. Neque vero minorem propterea catecheses istæ auctoritatem habere debeunt, quod extemporaneæ vocantur ; quin potius multo majorem orthodoxæ religionis et sanctæ inspirationis certitudinem retinebunt. Nam quæ per longi temporis meditationem ex mente hominis scriptitantur, recte commentaria vocantur, vel eo quod plerumque humana commenta et menda permista habent : cum enim persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis nitantur, plus car-

¹⁹ II Tim. IV, 7, 8. ²⁰ I Cor. II, 4, 5.

nis quam spiritus, plus fuci quam veri candoris habere solent. Quæ vero ex tempore ad proximi ædificationem in verbo Dei instructiones fiunt, ab ipsius inspiratione proficiscuntur, qui dixit: *Non vos estis qui loquimini: sed Spiritus Patris vestri loquitur in vobis*²¹; et, *Nolite cogitare quid loquamini: sed in illa hora dabitur vobis quod loquamini*²⁵. Et hoc persæpe usu venire videmus, ut optimi quique concionatores, cum non perverso aliquo studio, sed zelo Dei ducuntur, quando ad populum verba faciunt, longe commodius plerumque quam fuerant meditati, animi sensa sui eloquuntur; quandoquidem non jam suo, sed Spiritu Dei aguntur, et loquuntur sine ullo respectu personarum magnalia Dei, prout Spiritus dat eloqui illis²³; atque hoc etiam Cyrillo contigisse, cum hasce divinas institutiones in cathedra Moysi sedens dictaret, et populo traderet Hierosolymitano, certius est, quam ut dubitari possit. Cernimus enim in his, quam plenus erat divinis eloquiis, quam copiosus in preferendis Scripturis, quam animosus in confutandis hæreticis, quam fortis rectorum Ecclesiæ catholicæ dogmatum propugnator. Ac in prioribus quidem octo et decem catechesibus *ἑρμηνεύσεις*, eos qui recenti fide in Christum erant illuminati, instruit de rebus ad baptismum pertinentibus, et cum primis agit de agnitione peccati, quod germen liberi arbitrii esse docet; tum de confessione, quæ baptismum in adultis præcedere solebat: quin et exorcismos commendat plurimum, et quam vim aqua baptismatis habeat, ostendit. Deinde dogmata Ecclesiæ catholicæ, summam pleraque, omnia proponit: quæ postremo una cum universo Symbolo apostolico latius explicat et interpretatur. In posterioribus vero quinque Mystagogicis institutionibus, his qui jam ad solidiorem aliquando doctrinam erant aptiores, solidum cibum tradit, divinaque explicat mysteria, de baptismo, chrismate, Eucharistia, et tremendo Missæ sacrificio. Commemorat autem fere omnes eas cæremonias, quæ et nunc in Ecclesia catholica in exhibendis istis sacramentis observari solent, ut sunt: Renuntiare Satanæ et omnibus operibus ejus, symbolum fidei profiteri, chrismate perungi in baptismo; manus abluere, osculari invicem, angelorum omnisque cælestis militiæ facere commemorationem, sanctos invocare, pro vivis et defunctis orare, et sacrificium Christi corporis et sanguinis offerre in tremendo Missæ sacrificio. In omnibus autem his sacris institutionibus, non suam aliquam privatam, sed publicam puramque Ecclesiæ doctrinam, sacris oraculis confirmatam, ac ab apostolis traditam defendit: hæreticorum nugas et errores oppugnat, et his qui recens in Christi militiam nomina dedere tyronibus, adversus Judæos et gentiles Græcos, contra hæreticos et Antichristos arma porrigit. Quibus armis etiam adversus nostri temporis hæreticos, veteres **398** errores renovantes, fortiter pugnare, et victores evadere poterimus. Usus est his etiam armis Cyrilli Joannes Damascenus contra Iconomachos, et videre licet in libro tertio *Apologético* pro veneratione sanctarum imaginum; ubi inter alias orthodoxorum Patrum auctoritates, citat etiam ex duodecima catechesi hæc verba Cyrilli, « Causam igitur si Christi adventus quæris,

A recurre ad primum Scripturarum librum. Sex diebus Deus creavit mundum; sed mundus propter hominem, » et alia complura, usque ad ea verba: « Imago lignea terreni regis honoratur: quanto magis rationalis imago Dei! » Unde etiam liquet easdem catecheses Cyrilli in Orientali Ecclesia olim tempore Damasceni exstitisse, quæ nunc post multa sæcula in Occidentali et Latina Ecclesia primum eduntur Latine: non sine nutu, et providentia quadam divina, ut quo tempore fere in dies exoriuntur novi hæretici, veteres hæreses renovantes, eodem quoque inter alios sanctos Patres prodeat in medium Cyrillus, et in acie Dei viventis consistens, suo etiam præclaro priscæ catholicæque fidei testimonio os hæreticis obstruat. Obmutescant itaque, ut cum Cyrillo loquamur, et pudeliant nostri temporis hæretici, qui negant liberum arbitrium, et inducunt Stoicam quamdam rerum omnium necessitatem; cum videant hæc sua dogmata, in illa primitiva Ecclesia, ante tot sæcula etiam a divo Cyrillo, Dei verbo oppugnata et hæreseos damnata. Obmutescant hæretici, qui negant opera nostra requiri ad justificationem; qui tollunt confessionem peccatorum; qui vitam cælibem, et virginalem coronam, exercitationemque monasticam stulte reprobandant, cum et Cyrillum legamus, hæc quidem ad cælum usque tollentem et angelicæ vitæ æquantem; illa vero, maxima regni cælestis præmia habere confirmantem. Dispercant hæretici omnes, qui ritus et sacramenta Ecclesiæ catholicæ tollunt, et humanas esse perniciosasque traditiones, nuper adeo a pontificibus quæstus causa excogitatas nugantur; cum videamus vel Cyrillo teste, in illa veteri catholica et apostolica Ecclesia, ritus illos et mysteria sacrosancta, tanquam verbo Dei consentanea, et ab ipsis apostolis instituta ac per manus tradita, deinceps semper observata fuisse. Obstupescant sacramentarii, qui blasphemant verum corpus et sanguinem Christi, sub speciebus panis et vini; cum tam disertis verbis doceat Cyrillus veritatem hanc, quam omnes asserimus Catholici, ut jubeat non modo intellectum, verum etiam sensus omnes captivare in obsequium fidei, et plus credere Veritati, de veritate corporis sui dicenti: Hoc est corpus meum, quam, sensibus renuntiantibus falso: Illic est panis quem sentimus, simplex. Obmutescant denique omnes hæretici et dispercant doctrinam illorum, qui tollunt sacerdotium et sacrificium, qui tremendum Missæ officium impia lingua proscindunt. Cum olim ante mille ducentos et triginta annos, ut indicat Cyrillus, in Hierosolymitana Ecclesia, idem quod nunc fit in Romana, in sacro Missæ officio fuerint commemorationes et invocationes sanctorum, orationes et obsecrationes pro vivis et mortuis; incruentum denique illud sacrificium Christus Jesus Dei Filius, Deo Patri, pro peccatis tam vivorum quam mortuorum offerebatur. Hæc et alia ejusmodi veteris et orthodoxæ Ecclesiæ dogmata, adversus erroneas hæreticorum opiniones tradit et defendit Cyrillus, in his quæ nunc Latine primum isto sæculo in lucem produnt catechesibus, quas omnibus veritatis studiosis legendas proponimus. Scriptum Tridenti, durante concilio œcumenico, die nona Julii, anno Domini MDLXIII.

²¹ Matth. x, 20. ²² ibid. 19. ²³ Act. ii, 4, 11.

Jo. Prevotii dedicatoria epistola suæ editionis Cyrilli Græco-Latinæ, in-4°, Parisiis apud Claudium Morellum. ann. 1608.

Sanctissimo ac beatissimo domino nostro Paulo V, pontifici maximo, S. et humillima pedum oscula.

In ea semper fui sententia, beatissime Pater, ut, cum de sacrosanctis fidei mysteriis ageretur, antiqua admirari et amplecti, quam nova perquirere maluerim. Veteres enim, apostolorum sæculo propius accedentes, cum doctrinæ puritate, tum morum probitate præcelluisse quis dubitaverit? Itaque hujusce meæ propensionis specimen aliquod editurus, antiquissimi Patris monumenta Beatitudini tuæ suppliciter consecro, ac sub sacri nominis tui auspiciis produco: Cyrilli, inquam, Hierosolymitani lacteas introductiones, quibus antistes ille gravissimas animas recens in Christianum corpus coaptatas, tanquam eximio quodam pabulo sustentabat, publici juris facio: quæ quidem olim Latine tantum emissæ, ob vitiosi forte manuscripti defectum, quasi non evulgatæ censeri debebant. Meliores igitur nactus codices in celeberrima ac copiosissima S. T. bibliotheca Vaticana, Græcarum aliquot catecheseon excusarum infinitas prope lacu-

as supplevi, mendas correxi: reliquas vero nec paucas, nec unquam editas, multumque ab omnibus desideratas accurate descripsi, et quanta potui diligentia cum versione Latina contuli: adeo ut qui Græca non norint, tutius quam antea legant interpretationem; siquidem illam multo emendatioram futuram spero. Cæterum, B. P., a S. T. simplex peto, ut conatum meum æqui boni consilere, ac tenue istud munusculum placido excipere vultu non dedignetur; ampliora oblaturus, si vires voluntati adæquarentur: certior interea factus, meam de Patre isto publicando fidem, qua me S. T. obstrinxeram, venia in Galliam ob id concessa, tandem liberasse. Faxit Deus ut Ecclesia tot tantisque oppugnata hæresibus, tum demum sub prudentissimo Pauli V moderamine omnibus expurgata facibus, in pristinum restitatur nilorem, summoque sus pontifice diu multumque potiatur. Lutetiæ Parisiorum, Kal. Sept.

B MDCVIII.

Humilimus servus Jo. PREVOTIUS.

Federici Morelli professoris regii Έξάστιχον in B. Cyrilli Hierosolymitani Catecheseon editionem δ' γλωττον auctiorem.

Te, Solymorum antistes, maxime Paule, salutat
Cyrillus, per te qui redivivus erit.
Contulit ut Romæ chartas Prævotius amplas
Cyrilli, ostrigeri Perronii auspicio.
Inde typis lingua regalibus edita utraque
Morelli studio scripta sacrata Patris.

399 Thomæ Milles S. T. B. in suam Cyrilli Hierosolymitani Oxoniensem e theatro Scheldoniano editionem an. 1703. Præfatio.

Prodeunt nunc tandem, lector erudite, sancti Cyrilli Opera, mea qualicumque cura perpolita, typorumque academicorum nitore multum exornata. Sunt quidem hujus sanctissimi præsulis scripta dignissima, quæ ab antiquitatum ecclesiasticarum peritissimo denuo ederentur; sed cum viri undequaque doctissimi, quorum non paucos, hæc præsertim non adeo fausta litteris tempestate, tulit hæc nostra Oxonia hoc quidquid est laboris vel detrectaverint vel neglexerint, id a me susceptum fuisse, et ad umbilicum qualitercunque perductum, uti spero, non gravaberis. Nihil opus esse sentio, ut auctorem nostrum, ejusve Catecheses, pietatem plane primævam spirantes, pluribus commendatum eam; utpote quem merilissimis laudibus celebrarunt tot tantique Ecclesiæ antiquæ scriptores, cujusque scripta peculiari titulo Κυριλλέων in Oriente cohonestata refert Nicephorus. At vero, cum ad sensa scriptorum penitus intelligenda apprime necessarium sit scriptoris vitam, mores, resque gestas probe callere: e re tua futurum existimavi, si antequam de hac nostra Operum sancti Cyrilli editione dixerem, quædam de Cyrillo ipso, ejusque scriptis breviter prælibarem.

Quibus parentibus, quove anno natus fuerit Cyrillus incomperum reliquerunt historiæ ecclesiasticæ scriptores; et licet altum de patria ejus

C ubique sit silentium, in Palæstina tamen, atque in ipsis forsan Hierosolymis ortum fuisse verisimillimum videtur. Macarium, Maximumque antecessores suos habuit in episcopatu Hierosolymitano; ab illo autem diaconum, ab isto presbyterum factum fuisse constat. Catechistæ etiam munus postremis Maximi temporibus in Ecclesia Hierosolymitana exercuit; et singulis fere diebus per totum Quadragesimæ intervallum præcipua fidei capita, catechumenis qui ad festum Paschalis baptizandi erant, luculenter exposuit. Mortuo Maximo, vel, ut aliqui referunt, in exilium pulso, in sedem Hierosolymitanam successit Cyrillus noster favore et auxilio Acacii Cæsareæ, et Patrophili Scythopoleos episcoporum, qui Arianorum sectæ addicti fuerunt, præcipue adjutus: hac iniqua, ut ait Hieronymus (1), conditione, si repudiato presbyteratus honore quem a Maximo accepisset, diaconi loco et gradu aliquantisper in Ecclesia ministraret. Verum enim vero Hieronymi testimonio hac de re vix est cur certam fidem adhibeamus. Nam Patres secundæ synodi generalis Constantinopoli congregatæ contrarium prorsus statuunt, dum in epistola ad Damasum (2) Cyrillum rite et canonice ab episcopis provinciæ ordinatum declarant, et ab Arianorum factione adeo abhorruisse, ut plurima mala variis in locis ab iis perpeusus sit, dum fidem orthodoxam tuere-

(1) In Chron. ad annum 349.

(2) Theodoritus, lib. v, cap. 3.

tur. Unde mirari non immerito quis possit, cur Rufinus Cyrillum nostrum variationis in fide et communione insimulaverit, quem Theodoritus (1) acerrimum apostolicæ doctrinæ propugnatorem fuisse prædicat. Ut ergo quod verum est fateamur, Cyrillus, etsi fidem Nicænam intemeratam servaverit, amicitias tamen cum Acacio Cæsariensi, Basilio Ancyrano, aliisque, quibus ea tempestate Semi-Arianismi notam inurebant, colere non destitit; indeque forsitan occasionem arripiebant malevoli, eum tanquam minus recte de fide sentientem calumniandi. Neque vero diffitendum est Cyrillum vocem ὁμοούσιον rarius, non nisi semel atque iterum, si bene memini, in *Catechesibus* usurpasse; et quamvis Christum esse vere Deum verbi disertissimis asserat, eum nihilominus dicit esse ὁμοιον τῷ Πατρὶ, et ὁμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι de qua loquendi formula vide quæ ad *Cateches.* iv, § 5, notavimus.

Postquam Cyrillus Ecclesiæ Hierosolymitanæ res duobus vel tribus annis summa cum laude administrasset, ingens lis ei cum Acacio Cæsariensi, quicum hactenus amicissime vixerat, de jure metropolitico Ecclesiæ Cæsariensis coorta est. Cyrillus nempe primatum provinciæ Palæstinæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ vindicare satagebat; quam omnium Ecclesiarum matrem, a Christo ipso institutam, ab apostolis fundatam, ab omnibus omnium temporum Christianis maximo in honore semper habitam jactitabat. Verum hac iniqua et intempestiva altercatione Cyrillus legibus ecclesiasticis, paci Ecclesiæ, suoque commodo pessime consuluit. Canone enim septimo Nicæno sancitum fuerat, ut Ecclesia constituta Hierosolymis (quam Patres Nicæni Æliam vocant, quia ab Ælio Adriano imperatore condita, postquam a Tito eversa fuisset) non nisi proximum post Cæsariensem Ecclesiam honoris gradum obtineret. Ita enim Hieronymus (2) voces istas, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῆ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἱερωῦματος, interpretatur, ut Palæstinæ metropolim Cæsaream esse asserat. « Ni fallor, inquit, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit. » Et quamvis episcopo Hierosolymitano summus honor tunc temporis deferretur, jus tamen metropolitico Ecclesiæ Cæsariensi intactum servari voluere Patres Nicæni, quod etiam (3) canone duodecimo concilii Chalcedonensis disertius statutum reperire est. Ex hac Acacium inter et Cyrillum simillate, dissidii semina late per Ecclesiam Orientalem sparsa fuere, dum episcopi qui idem cum Arianis sentiebant, se Acacio jungebant; qui vero sanioerem fidem profitebantur, a Cyrilli partibus stabant. Acacius vero, cum diutius ferre non potuit Cyrillum æquale jus sibi suæque Ecclesiæ vindicantem, congregatis Palæstinæ episcopis eum ab episcopatu deposuit urbeque expulit. Varia autem crimina Cyrillo objiciebant ejus adversarii. Primum, quod, ut ait Sozomenus (4), fidem Homæousianorum, sive eorum qui Filium Patri secundum substantiam similem asserebant, secutus sit. Hoc vero nimis improbable videtur, ut Acacius Arianus, cæterique cum eo episcopi Ariani, Arianismum Cyrillo tanquam nefas imputarent. Ideo Nicephoro (5) potius assentior, qui Sozomenum ipsum secutus, Cyrillum

A in odium Acacii hanc præcipue ob causam incidisse refert, quod consubstantiale laudantes ab initio probabat. Secundo, Cyrillo objiciebant quod Ecclesiæ bona imprudenter profudisset et quod fame Palæstinam premente, sacram vestem aureis filis intertextam, quam Macario donaverat Constantinus Magnus, mercatori cuidam vendidisset, unde haberet quod pauperibus, qui ad episcopum confugiebant, irrogaret. Mercator autem mulieri cuidam histrionicæ venundedit, quæ veste illa amicta in scenam prodiens, saltando forte cecidit, misereque in orchestram impingens enecata fuit.

B Hisce de causis Cyrillus exutus insula, et exilio mulctatus, ab Hierosolymis profugus, Antiochiam pervenit: cum autem hanc Ecclesiam episcopo orbatam reperisset, Tarsum ire perrexit, ibique cum Silvano episcopo diutius commoratus est. Acacius, ut primum de ejus ad Tarsum adventu inaudit, litteris ad Silvanum missis eum certiore fecit Cyrillum de sede episcoporum suffragio dejectum, ab ecclesiastico ministerio simul et a communione arcedendum esse. Silvanus autem, quia videbat populo placere quas Cyrillus habebat conciones, Acacii monitis obtemperare noluit. Tum demum fremere Acacius; et Cyrillum, ut coram episcopis Palæstinæ compareret, per biennii spatium continenter citare. Hisce minis territus Cyrillus, appellationis libello ad episcopos misso, ad majus iudicium, nempe imperatoris Constantii, provocabat; quod contra canonis ecclesiastici consuetudinem, a primo et solo Cyrillo factum perperam notat Socrates; nam diu ante Cyrillum Donatistæ a iudicio concilii Arelatensis ad Constantinum Magnum provocaverant. Interea tamen haud dissimulandum esse arbitror, quod canone duodecimo (6) concilii Antiocheni vetitum sit episcopo a synodo provinciali deposito, imperatori molestiam facessere, quem ad majorem synodum provocare oporteret.

C Dum Tarsi cum Silvano degebat Cyrillus, synodus episcoporum Orientalium circiter clx Seleuciæ in Isauria congregata est eodem tempore, hoc est, anno trecentesimo quinquagesimo nono, quo synodus Occidentalium episcoporum Arimini conveniebat. Episcopis coeuntibus synodus in duas partes divisafuit, stantibus hinc Acacio Cæsariensi, Georgio Alexandrino, Uranio Tyrio, Eudoxio Antiocheno, una cum triginta aliis: inde vero Georgio Laodiceno, Eleusio Cyziceno, Sophronio Pompeiopolitano, et Cyrillo Hierosolymitano, quos longe major pars episcoporum secuta est. Hæ duæ factiones per quadridui spatium acriter inter se digladiabantur. Acacius ejusque sequaces novam fidei formulam condebant, in qua rejectis consubstantialis et substantiæ nominibus Filium Patri voluntate tantum similem asserebant. Alterius autem partis episcopi nullam novam fidei formulam scribendam censes. Antiochenam subscriptis nominibus suis comprobabant. Cum vero Leonas, synodi præfectus ab imperatore missus, perspiciebat episcopos inter se convenire haud potuisse, concilium dimisit, ita tamen ut episcopis liceret in ecclesia convenire, deque suis controversiis tractare. Convenientibus ergo episcopis qui Cyrillo favebant, Acacium cum suis accersebant, ut tam de Cyrilli, quam etiam

(1) *Hist.* lib. ii, cap. 26.

(2) *Epist. ad Pammach.*

(3) Ὅσας δὲ ἤδη πόλεις διὰ γρσµμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμῆθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαύετωσαν τῆς τιμῆς, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, σωζομένων δηλονότι τῆ κατ' ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων.

(4) *Lib.* iv, cap. 25.

(5) Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἶπετο. *Hist.*, lib. ix, cap. 47.

(6) Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, δαγλήσαι τολμήσειε τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς, δέον ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων συνόδον τρέπεσθαι, καὶ ἔνομιζει δίκαια ἔχειν, προσαναφέρειν πλείοσιν ἐπισκόποις, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐξέτασιν τε καὶ ἐπίκρισιν ἐκδέχεσθαι: εἰ δὲ τούτων ὀλιγορήσας ἐνοχλήσειε τῷ βασιλεῖ, τούτον μηδὲ μᾶς συγγνώμης ἀξιόσθαι, μηδὲ χώραν ἀπολογίας ἔχειν, μηδὲ ἐλπίδα μελλούσης ἀποκαταστάσεως προσδοκῆν.

aliorum episcoporum causis judicaretur. Illi vero, sæpius licet citati venire recusantes, a cæteris abdicati fuere. Quibus peractis, synodoque etiam dimissa, decem legatos ex suis Constantinopolim miserunt, qui imperatorem de omnibus rebus certiorum facerent. Acacius vero se celeriter e Seleucia proripiens, Constantinopolim prius venit, auresque imperatoris præoccupavit; qui et alioqui in Arcadium propensior, ejus hortatu conciliabulum Constantinopolitanum indixit, convocatis episcopis ex Bithynia circiter quinquaginta; qui Cyrillum una cum Silvano Tarsensi aliisque plurimis deposuerunt.

Cyrillus autem ab Hierosolymis relegatus, exsul usque ad mortem Constantii imperatoris permansit. Cui cum Julianus circa finem anni trecentesimo sexagesimi primi successerat, ut omnium gratiam uberius promereret, inter alia benefacta quibus in imperii primordiis magnam sibi laudem comparaverat, episcopos dira Arianorum persecutione fugatos, exulesque ad sedes suas revocavit. Hac ergo occasione Cyrillum nostrum Hierosolymas rediisse, et episcopalem dignitatem capessivisse verisimile est. Nam anno trecentesimo sexagesimo tertio, cum Julianus templum Judæorum a Tito dirutum immodicis sumptibus restituere parabat, Cyrillus, qui tunc Hierosolymis agebat, rem tacite secum perpendens, memor, ut ait Socrates, vaticinii Danielis, multis astantibus clamavit, brevi futurum ut Servatoris oraculum impleretur, et usque ad consummationem et in finem perseveraturam esse desolationem, et lapidem super lapidem in templo non mansurum ²⁴. Quod quidem eventus mirifice comprobavit. Nam cum Judæi operi fortiter instarent, jamque nudatis fundamentis prope esset ut structuram ipsam aggredierentur, metueudi flammaram globi crebris assultibus e terra erumpentes operarios aliquoties exurebant, opusque inceptum ut interromperent efficiebant. Quod quidem testantur non solum Chrysostomus et Gregorius Nazianzenus, verum etiam Ammianus Marcellinus; qui cum Christiano nomini infestus fuerit, quidquam in gratiam Christianorum confluisse vix censendus est. Sequentibus Juliani temporibus nihil memoratu dignum occurrit de Cyrillo, nisi quod tutum præbuerit refugium juveni cuidam Antiochensi, flaminis filio, qui eidem Christianam amplexus, iratumque ob id patrem fugiens, sed ad Meletium episcopum recepit, qui nocte eum Hierosolymas misit, Cyrilloque tradidit. De iis rebus quas Cyrillus sub imperio Valentis gessit, silent Ecclesiæ annales: credibile vero est eum ab Arianis qui tunc omnia loca complebant, gravia perpessum esse. Cæterum; quod ait Hieronymus, sub Theodosio inconcussum episcopatum tenuit.

Tertio autem Theodosii anno, Christi trecentesimo octogesimo primo, synodus quarta earum quas vocant œcumenicas, Constantinopoli congregata fuit Cui præfuit Cyrillus una cum Gregorio Constantinopolitano, Timotheo Alexandrino, Meletio Antiocheno. Horum sanctorum Patrum, post stabilitam et confirmatam fidem Nicænam, prima cura fuit regimini Ecclesiarum Orientis præcipuarum prospicere. Ideoque loco Maximi in vasoris Gregorium Nazianzenum Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopum constituiebant; Gregorio vero episcopatum abdicanti Nectarium substituebant. Antiochiæ autem in locum Meletii nuper mortui Flavianum eligebant. Cyrillum demum rite et le-

gitime ordinatum declarabant. Huic consilio quinque circiter annis superslitem fuisse Cyrillum accepimus. Nam Martii xviii anni trecentesimo octogesimi sexti, si Græcorum Menæo fides adhibenda sit, grandævus jam, curisque confectus placide obdormiit. Pleraque eorum quæ de Cyrillo diximus, veterum testimoniis, quæ ad calcem præfationis subjunximus, satis confirmantur; ideoque scriptores antiquos, qui res gestas Cyrilli posteris tradidere, rarius citavimus. Hactenus de vita Cyrilli: restat ut de scriptis ejus paulo diligentius disse-

ramus. Plura Cyrilli scripta olim extitisse, quam quorum vel fragmenta ad nos pervenere, non est quod dubitemus. Cum enim diutius Ecclesiæ Hierosolymitanæ præfuerit, plurimasque ad populum habuerit conciones, non est mirandum, si pro more istius sæculi auditores, eas calamo excipientes, in vulgus dederint: harum autem concionum temporis injuria etiam memoria intercidit. Quod vero Anastasius Nicænus (1) [verius Sinaita] in quæstionibus et responsionibus de variis argumentis in sanctis Scripturis, commentariorum Cyrilli nostri in Marcum, et epistolæ ad Olympium monachum meminerit, id ex eo contigisse arbitror, quod Cyrillum Alexandrinum a Cyrillo Hierosolymitano non satis caute discriminaverit. Quæ vero scripta Cyrilli hodie exstant, quæque nitidiora quam antehac cultu edita, tibi, lector benevole, nunc exhibemus, hæc sunt.

I. Catecheticae lectiones xxiii, quarum xviii, Quadragesimæ tempore ad competentes, sive eos, qui ut baptizarentur petebant, habitæ (2), præclararum continent totius doctrinæ Christianæ compendium. Postquam enim animos catechumenorum prævia institutione præparasset, deque peccato, baptismo, præcipuisque fidei capitibus breviter disscruiisset, omnes articulos symboli Hierosolymitani fuse explicat, totumque, ut ita dicam, theologiæ corpus absolvit. Quamvis autem Catecheses istæ suum satis prodant auctorem, et primævæ Ecclesiæ simplicitatem orationis contextu pulchre referant, non tamen defuero, nec desunt adhuc, qui eas non modo Cyrillo abjudicant, verum sequioris ætatis fetum esse asserunt. Inter hos agnien ducit Rivetus Pictaviensis, theologiæ apud Batavos Lugdunenses professor non incelebris, qui vel hæc Catecheses negat a Cyrillo scriptas; vel, si minus id obtineri potest, ait esse misere interpolatas, nonnulla ab iis detracta, quædam iis assuta.

Argumentum primum, quo probare aggreditur hæc Catecheses Cyrillo falso ascribi, huc redit: Cum Hieronymus dicat Cyrillum eas in adolescentia composuisse, id vero neutiquam verisimile esse, catechumenorum instructionem publicam adolescenti fuisse commissam, et tantam fuisse ejus auctoritatem et eruditionis famam, ut ejus omnia dicta a notariis excepta sint. Quod ad ætatis annum attinet, quo hæc catecheses habuit Cyrillus, de eo statim dabitur uberius disserendi locus; impræsentiarum id tantum annotasse sufficiat, catechumenorum institutionem publicam non fuisse, opus adeo plenum periculosæ aleæ, quin Cyrillo, juveni licet, satis tuto mandari potuerit. Mysteria enim Christiani cum fidei tum cultus catechumenos celabant, eaque tantum eis exponebant, quæ plana et obvia fuerant, quæque captum eorum qui supra vulgus non sapiebant, minime fugiebant. Nullum autem opus fuit notariis, qui ejus omnes

²⁴ Dan. ix, 26; Matth. xxiv, 15; Marc. xiii, 14.

(1) Apud *Biblioth. Patrum*, vot. 1.

(2) Ἐν αἰς εὐρήσεις ἐκ μέρους, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, περὶ πάντων ἀναγκαίων τῆς πίστεως δογμάτων, τῶν ὀφειλόντων εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἔλθεῖν, καὶ τὰ πρὸς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ

πρὸς τὰς αἱρέσεις, καὶ ἑθικά, Χριστιανῶν παντοῖα παραγγέλματα, Θεοῦ χάριτι. Chronologica annotatio quæ jungitur Cyrilli *Catechesibus* in codice manuscripto Bibliothecæ Augustinæ apud catalogum *Biblioth. Aug.* ab Hæschel. edit.

dicta exciperent, cum vel ipsemet quæ ad baptizandos verba fecerit, chartis postea illinere potuerit, vel auditores eas ab ore dictantis calamo excipere; quod quidem chronologicæ annotationi superius citatæ convenit; cuius hæc sunt verba: (1) Πολλὰ μὲν ἐρρήθησαν καὶ ἄλλαι κατηχήσεις, κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαστον, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τοῦ βαπτισθῆναι τοὺς νεοφωτιστούς· ταύτας δὲ μόνας ἐν τῷ λέγεσθαι τῶν σπουδαίων τινὲς ἐκλαβόντες ἔγραψαν ἐν τῷ τυβ' [CCCLII] ἔτσι τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Hinc autem perspicere licet nullam esse istiusmodi repugnantiam, quam vult Rivetus, inter Hieronymum dicentem Cyrillum catecheses suas composuisse, et titulum *Catecheseon*, quo eas extemporaneas fuisse asseritur.

Secundo, objicit Rivetus catecheses has in cod. ms. bibliothecæ Augustanæ Joanni cuidam episcopo Hierosolymitano tribui. Verum fallitur vir doctissimus. Nam xviii catecheses Illuminatorum in hoc codice nulli, neque Joanni, neque Cyrillo tribuuntur. Prænotationes quidem sive tituli *Catecheseon* recensentur; ipsæ vero catecheses nemini ascribuntur. Hinc Marcus Velserus hanc notulam præmisit: *Catechetica institutiones episcopi Hierosolymitani, quem Cyrillum esse puto*. Fatendum quidem est mystagogicas catecheses Joanni Hierosolymitano tribui. Ita enim se habet titulus: Μυσταγωγικαὶ κατηχήσεις πέντε Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, περὶ βαπτίσματος, Χρισματος, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, etc. Quod si vero in uno et altero codice errans librarii calamus eas Joanni aut alii cuiquam forte ascripserit, cum Hieronymus, Theodorus, Photius Damascenus, alique qui ætatem in qua scriptas fuisse constat proxime attigerunt, has catecheticas institutiones Cyrillo nostro tribuant; codices mss. nihil moror, neque adduci possum ut putem imperiti librarii cespitationes esse fide digniores testimoniis sanctorum Patrum. Patet præterea ex ipsis catechesibus eas a Joanne Hierosolymitano scribi nequaquam potuisse; sed vel a Cyrillo ipso, vel ab auctore, qui iisdem quibus Cyrillus vixit temporibus. Cyrillo in sede Hierosolymitana successit Joannes circa annum 386; hasce vero catecheses intra annos 347 et 351 habitas fuisse manifestum est, non solum ex eo quod dicitur septuaginta annos tunc effluxisse post exortam Manetis hæresim, verum etiam ex mentione Persici belli, catech. xv, § 3, quorum utrumque cum Joannis ætate pessime, cum Cyrilli autem optime convenit. Unde liquet Rivetum, Albertinum, aliosque nugas agere, dum hasce catecheses a Joanne quodam scriptas fuisse contendunt. Videamus ergo an ab iis quædam detracta, quædam assuta sint, quod asserere non dubitat Rivetus.

Primum assumptum se reperisse testatur Rivetus catech. XII, § 11, Εἰ γὰρ ὁ τῷ Ἰῶν καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός, αὐτὸς ὁ Ἰῶς πῶς ἐμελλεν ἐξ ἀνδρός καὶ γυναικός ἔρχεσθαι; Hoc ab insulso monacho additum esse ideo ait, quia hoc tempore Nicænorum canonum vigeat auctoritas, quibus arbitrio clericorum relictum fuit, an velint ab uxoribus abstinere; qua de re videas, quæso, quæ ad hunc locum pag. 161 notavimus; quibus id unum adjicere visum est, plurimis in locis hisce temporibus non solum episcopos, verum etiam presbyteros cæterosque clero ascriptos, cælibem vitam tanquam perfectiorem egisse: hanc ergo ob causam apposite admodum, pro more suorum temporum, dicit Cyrillus: Εἰ γὰρ, etc.

Secundo, quæcunque de ligno crucis seu catech. XIII, § 2, seu aliis in locis (2) reperiuntur, assuta clamat Rivetus. Cum enim paulo antequam hæc

Ascripserit Cyrillus inventa fuerit crux, ejus temporibus minime conveniunt voces istæ μέχρι σήμερον, quæ non nisi de rebus longe præteritis adhiberi solent. Verum, quod ait eruditissimus D. Cave (3), phrasis ista non semper apud Cyrillum longum præteriti temporis intervallum designat; sed aliquando præsens tempus denotat, phrasique κατὰ τὴν παρουσίαν æquivalet. Cyrillus præterea his verbis non respicit inventionem crucis; verum id tantum dicit, lignum crucis, quod etiamnum manet, esse insigne Dominicæ mortis testimonium. Quod vero ait Rivetus, cap. 10, integram paginam insertam esse a decima linea pag. 274, ad decimam octavam lineam seq. pag., cum id nullo argumento probare nitatur, nullusque sit codex ms. in quo non reperiatur hæc pericope, neque vel levissimum erroris aut fraudis appareat vestigium, jure merito tam facile a nobis rejiciendum existimamus, quam ab illo asseritur.

Quinque quæ supersunt catecheses, mystagogicæ nuncupantur, utpote quæ ad nuper baptizatos festis post Pascha diebus habitæ fuerint. Harum autem eundem esse auctorem, qui præcedentium, nemini dubium erit, qui ea quæ de argumentis harum catecheseon in fine ultimæ catecheseos Illuminatorum habentur, accurate perpenderit. « Post sanctum autem, inquit Cyrillus, catech. xvii, § 14, et saltarem Paschatis diem, in reliquis hebdomadæ diebus post synaxim ad sanctum resurrectionis Salvatoris locum congregati, Deo volente, alias catecheses audietis, in quibus rursus de unoquoque eorum quæ fiunt causas discetis, atque tam ex Novo quam ex Veteri Testamento demonstrationes accipietis. » Primum quidem de his quæ ante baptismum proxime fiunt. Deinde quomodo mundati estis, etc. Deinceps vero pollicetur se de iis omnibus dicturum, de quibus in mystagogicis agitur. Neque aliam ob causam, uti existimo, Rivetus hæc a recentiore aliquo addita esse dicit, quam quod Cyrillum nostrum mystagogicarum catecheseon auctorem esse adeo aperte declarant. Stylus quidem harum catecheseon est contractior pressiorque stylo præcedentium, quod non aliunde contigisse reor, quam ex diversa earumdem materia, auditorumque diversis circumstantiis.

Quod vero ad ætatis suæ annum attinet, quo has habuit catecheses auctor noster, de eo vix quidquam certi tradiderunt antiquæ Ecclesiæ scriptores. Hieronymus quidem Cyrillum eas in adolescentia composuisse refert. Verum, pace eorum qui Hieronymum maximo in pretio nec immerito habent, ab ejus sententia liceat discedere. Catechumenorum enim publica institutio ei non ante fuerat commissa, quam presbyteri honorem adeptus sit; cum autem presbyter non potuerit creari nisi tricesimum jam explevisset annum, adolescentiæ terminos præterisse censendus est. Ex iis præterea quæ de ortu hæreseos Manichæorum, catech. vi, § 12, dicit, constat eum has profudisse catecheses non ita multo antequam ad episcopatus dignitatem evectus fuerit: verum nullo modo cuiquam, qui ad primævæ Ecclesiæ disciplinam paulo attentius respexerit, credibile videbitur eum adolescentem episcopum fieri potuisse.

II. Catecheses sequitur epistola, quam statim ac episcopatum adeptus est, scripsit ad Constantium de signo crucis ex lumine denso valde et coruscante, quod Hierosolymis, die Pentecostes anni trecentissimi quinquagesimi tertii, si temporum rationem recte putet Baronius, quam plurimis videntibus (qui ex cunctis fere orbis regionibus Hierosolyma vel precandi, vel loca sacra invisendi causa venissent apparuit. Apparitionis hujus, epistolæque sancti Cyrilli de ea ad Constantium scriptæ memi-

(1) Vide catalogum Græcorum codicum in bibliotheca Augustan. ed. per Dav. Hærschelium.

(2) Catech. 4, § 7, 10 § 9.

(3) Hist. Litter. in Cyrillo.

nere non solum Theophanes et Michael Glycas, A verum etiam Sozomenus. Unde satis mirari vix queam quid Rivetum impulerit, ut eam aut non a Cyrillo, aut a Cyrillo Ariano scriptam tam audacter assereret. Blandis quidem verbis imperatorem compellat, eumque nullis et forte immeritis 402 laudibus ornat; verum haud satis video an inde quis recte collegerit, Cyrillum hujusce epistolæ non fuisse auctorem. Quis unquam dicere auderet Gregorium Nazianzenum non fuisse auctorem orationis I contra Julianum, aut Ambrosium epist. 3 ad Valentinianum, aut demum Athanasium orat. I contra Arianos, quia in his eorum scriptis laudatur Constantius. Plurima sane fuerunt in Constantio laudanda. Odium adversus idololatriam, amor erga Christianam religionem, ingenii acumen, prudentia, fortitudo, cæteræque cum hominis, tum imperatoris dotes; quæ cum præconiis Cyrilli cæterorumque episcoporum celebrandum reddidere, licet minus recte de fide sentientem. Cyrillum autem B Arianum non fuisse ex hac ipsa epistola evidenter apparet, in cujus fine imperatorem ipsum ad fidem in consubstantialem Trinitatem hortari videtur.

III. Epistolam ad Constantium excipit fragmentum homiliæ in Paralyticum ad Bethesdæ piscinam sanatum Joan. v, quod nunc primum in lucem ex cod. ms. bibliothecæ Bodleianæ Roe, num. 25 edimus. Hoc Cyrilli nostri opus fuisse genuinum verisimili admodum conjectura assequimur. Stylus convenit cum Cyrilli stylo, et, quod in catechesibus fieri solet, orationis continuas frequenti sacræ Scripturæ citatione est intercisa, et quasi tessellis quibusdam pulchre variegata. Certissimo quidem indicio deprehendimus sequioris ætatis opus non fuisse: quod mentionem factam videmus § 11 somniorum propheticorum, potestatis morbos sanandi et dæmonia ejiciendi; quæ miracula post Cyrilli nostri ætatem vix aut ne vix quidem in Ecclesia reperta sunt. Quod si vero Cyrillo hanc homiliam tribuamus ex his ejus verbis § 13, "Ἰσως γέγονα μὲν ἐμπόδιον τῆς πατρικῆς διδασκαλίας, etc. constat Cyrillum eam scripsisse cum adhuc presbyter esset. Hæc enim consuetudo in Ecclesia primæva invaluit ut presbyteri primo loco, ultimo vero episcopi populum alloquerentur.

IV. Homiliæ huic succedit oratio De oecursu Domini, etc. quam inter opera quæ Cyrillo falso tribuuntur reponit eruditissimus D. Cave. Modus quidem loquendi est laxior in hac oratione quam in Catechesibus, et impetu quodam verborum decurrit stylus; quod Cyrillo nostro non est familiare. Plurimi tamen viri doctissimi eam Cyrillo nostro tribuere non sunt veriti, quibus suffragantur quamplurimi codices manuscripti. Unus quidem eminentissimi cardinalis Mazarini eam Cyrillo Alexandrino ascribit, quod ex lapsu festinantis librarii calami, Alexandrino pro Hierosolymitano ponentis, accidisse conjicit Combefisius. Ex hac oratione constat Cyrillum fidem Patrum Nicænorum firmiter tenuisse. Nam de Christo hæc habet § 6: Οὗτος ἐστὶν ὁ ὢν καὶ προὖν καὶ ἀπὸ τῆς Πατρὸς συμπαραὶών, ὁμοούσιος, ὁμοθρόνος, etc.

V. Proxime sequitur Historia ecclesiastica et mystagoga, quam Cyrilli nostri nomine prænotatam in codice manuscripto bibliothecæ Bodleianæ reperi. Tractatus hic longo post Cyrilli tempora intervallo auctorem habuit Germanum quemdam, ejus nominis secundum patriarcham Constantinopolitanum, qui circa annum millesimum ducentimum vicesimum sextum sedem Constantinopolitanam occupasse dicitur. Exstat quidem hæc historia in Auctuario Duceano, tom. II, pag. 133, verum notante P. Simonio (1) adeo interpolata, ut vix dignosci queat quid primum scripserit Germanus, quidve postea ab aliis additum fuerit. Nos historiam hanc multo breviorē et, uti opinor, sinceriorē nunc

tibi damus; quod quidem P. Simonius loco citato pollicitus est se facturum ex codice manuscripto ad calcem catenæ Græcorum Patrum in Joannem, quam in bibliotheca Patrum congregationis Oratorii Parisiensis prope Luparam reperisse testatur, et penes se in eum finem retinuisse: sed fidem datam nunquam, quantum scio, liberavit. Tractatus iste totus fere est in explicandis rebus ecclesiasticis et liturgicis, iis præsertim quæ ad Palæstinæ ecclesias, præcipue vero ecclesiam Dominicæ Resurrectionis Hierosolymis spectant: indeque forsitan nonnulli adducti ut crederent a Cyrillo nostro scriptum fuisse. Cyrilli quidem nomen in hac Historia, prout in Auctuario Duceano exstat, semel tantum reperi. Observatu dignum est, quod ait Germanus § 8 hujusce Historiæ, morem versus Orientem precandi, aliosque quosdam ritus ecclesiasticos ab ipsis apostolis Ecclesiæ traditos.

VI. Visum fuit postremo loco ponere epistolam ad Augustinum de miraculis Hieronymi post mortem celebratis, quæ Cyrilli nostri nomen immerito præ se fert. Præterquam enim quod insigni anachronismo triginta annorum, quibus Cyrilli mors Hieronymi mortem antecesserit, satis constat a Cyrillo scribi nequaquam potuisse: tam futilibus scæta fabellis, et propter styli infantiam, et barbariem adeo deformis et læda est, ut a maleferiato et insulsissimo monacho ante ducentos annos fictam fuisse verisimillimum videatur. Ridicula enim illa, quæ de purgatorio, miraculisque Hieronymi invocatione editis tam inepte crepat, istam ætatem et istiusmodi auctorem plus satis sapiunt.

II. Quod ad hanc nostram Operum S. Cyrilli editionem spectat, ut magis distincte appareat quid a nobis in ea præstitum sit, quid alii hac ex parte præstiterint prius enarrandum censeo. Plurimi sane fuerunt, qui in ipsis fere renascentis litteraturæ primordiis variis in locis vel in edendis vel vertendis S. Cyrilli Catechesibus maximo reipublicæ Christianæ honore simul elaborarunt. Nam Catecheses Cyrilli nomine Viennæ editas anno millesimo quingentesimo sexagesimo nos docet Catalogus Græcorum codd. bibliothecæ Augustanæ: sed an omnes catecheses, an solæ mystagogicæ tunc prodierint, neque diserte refert Catalogus, neque mihi satis liquet, cui nunquam contigit aliquod hujusce editionis exemplar oculis usurpare. Circa idem fere tempus Jacobus quidam Uchanski archiepiscopus Gnesnensis regni que Poloniæ primas, quem antiquitatis studiosissimum refert Grodecus, Catecheseon ex Macedonia nactus exemplar, Slavonum idiomate conscriptum, eas in linguam Polonicam transtulit. Paulo vero post Joannes Grodecus decanus Glogoviensis ex Græco codice, quem cum eo communicaverat eminentissimus cardinalis Hosius, sedis Romanæ in concilio Tridentino legatus, omnes catecheses tam Illuminatorum, quam mystagogicæ in Latinum sermonem vertit, annoque millesimo quingentesimo sexagesimo quarto ex typographico Christophori Plantini Antuerpiæ edidit; præmissa dissertatiuncula de vita et scriptis Cyrilli. Eodem anno Guillelmus Morellius Caroli IX. Galliarum regis, typographus, quasdam Illuminatorum catecheses, nempe quartam, sextam, octavam, nonam, undecimam (2), et decimam octavam, una cum quinque mystagogicis Parisiis Græce edidit: quoniam vero exemplari, sive impresso, sive manu exarato in adornanda hac editione usus est, nusquam refert. Ex hoc tempore doctorum virorum in edendis simul ac evolvendis scriptis sanctorum Patrum paululum elanguit industria; adeoque nihil mirum quod nemo repertus fuerit (nisi quod semel atque iterum inter auctores, qui bibliothecam Patrum conficiunt, Latine tantum impressæ fuerit catecheses), qui in edendis hisce

(1) In Catalog. ad fin. not. in Gabrielem Severum, pag. 287.

(2) Lege quintamdecimam.

catechesibus desudaverit, usquedum Joannes Prevotius anno 1609 eas in lucem Parisiis emisit, maximo omnium doctorum et bonorum plausu. Is nimirum ope codd. mss. optimæ notæ quos bibliotheca Vaticana ei suppeditavit, non solum *Catecheseon* a Morrello editarum lacunas supplevit, mendas correxit, verum etiam alias nunquam antehac Græce editas (si modo solæ mystagogicæ Viennæ editæ fuerint), publici juris fecit, interpretationem Grodecii plurimis in locis emendavit, epistolam demum Cyrilli ad Constantium mantissæ loco ad finem adjecit. Quæ hanc seculæ sunt duæ *Catecheseon* editiones Par. anni 1631 et 1640. Prevotii editionem pene ad amissim exprimunt. Orationem *De occursu*, etc. primus Græce et Latine vulgavit Laurentius Sifanus IC. Colonia anno 1568, una cum orationibus Chrysostomi, Gregorii Nysseni, Timothei presbyteri Hierosolymitani, et Amphilocho in idem festum. Tum vero Pontanus eam nova editione donavit, et postea eruditissimus Fronto Ducæus hac oratione, ut et aliis quantivis pretii antiquorum scriptis bibliothecam Patrum adauxit. Omnium autem novissime Combesisius pluribus codicibus manuscriptis instructus eam adeo emaculatam, suisque notulis locupletatam in novo Auctuario edidit, ut vix quidquam aliorum curæ aut industriæ reliquerit. Historiam ecclesiasticam et mystagogicam primus et solus, quantum scio, vulgavit Fronto Ducæus: epistolam autem ad Augustinum inter 403 opera tum Hieronymi, tum Augustini reperire facile licet.

In edendis sancti Cyrilli scriptis id negotii mihi præcipue datum intellexi, ut textum præsertim *Catecheseon* purum, integrum, et ab omni labe purgatum exhiberem. Cum enim librariorum inscitia vel incuria longo temporis decursu fieri vix possit, quin antiquorum scripta fæde mutilata et corrupta sint, prima debet esse antiquissima editoris cura, ut ab istiusmodi mendis liberentur. Hoc vero cum nulla alia ratione facere liceat, quam diligenti codicum tam impressorum quam manuscriptorum inter se collatione, in id summa industria incumbendum existimavi. Imprimis, ut Joannis Prevotii textum, quem, uti dixi, ex codd. mss. Vaticanis ipse emendavit plurimum et supplevit, quemque in hac editione expressimus, emaculationem adhuc tibi darem, eum cum cæteris omnibus, quos conquirere licuit, editionibus contuli: et hoc modo plurima sphalmata, typhotetarum tum ipsius Prevotii, facile sustuli. Postea vero catecheses omnes epistolamque ad Constantium cum duobus codd. mss., aliquas autem, nempe quartam, sextam, octavam, nonam, decimam decimam quintam, decimam octavam, cum tribus diligenter contuli. Primum codicem membranaceum ante sexcentos, ut videtur, annos exaratum, inter illos codices reperi, quos ex Oriente advectos bibliothecæ Bodleianæ donavit Thomas Roe eques auratus, et a rege Jacobo I primus nostratum ad imperatorem Magnum Mogol legatus; alterum vero Isaaci Casauboni diligentiam debemus, qui *Catecheses* epistolamque ad Constantium cum codice ms. quem in aliqua bibliothecarum Galliæ, ut opinor, forte offendit, contulit,

A omnesque variantes lectiones accurate in margine notavit. Hoc autem Casauboni exemplar ex instructissima sua bibliotheca perhumaniter nobiscum communicavit reverendus admodum in Christo Pater Joannes episcopus Norvicensis; qui pro singulari suo erga litteras amore tenuibus nostris conatibus plurimum favere non dedignatus est. Tertium codicem chartaceum, manu Græci cujusdam, quantum ex litterarum ductibus conjicere licet, laud ante trecentos annos scriptum, suppeditabant archiva Bodleiana. Orationem *De occursu*, etc. contuli cum codice ms. Bodleiano, partemque historiam mystagogicam cum codice, qui in bibliotheca collegii divæ Magdalenæ Oxon. asservatur. Cum autem hosce codices cum Prevotii textu conferebam, religio mihi fuit nullam omnino, etiam minutissimam, lectionem prætermittere. Nam cum adeo diversa sint criticorum (fastidiosi hominum generis) judicia, ut lectiones quas eorum unus repudiandas cenceret, alter quantivis pretii existimaret; idcirco ut utrisque, si fieri potest, satisfacere omnes prorsus notandas, et in ima pagina ponendas arbitratus sum. Variantes lectiones sequuntur adnotationes quædam; quibus id unum pro viribus conabar, ut ritus, mores, fidem primævæ Ecclesiæ ex antiquissimorum Patrum monumentis explicarem et confirmarem. Versionem demum Grodecii, quam, uti dixi, emendavit multum, et in melius mutavit Prevotius, plurimis in locis emendatiorem adhuc reddidi; quam tamen si quis omnibus suis numeris perfectam et absolutam dare vellet, eam novam prorsus facere oporteret. Denique, ut nihil huic editioni deesset, subnectare visum est doctorum virorum, nimirum Cocci nostratis, Riveti, et Albertini, judicia de Cyrillo ejusque scriptis. Totum opus claudunt indices locupletissimi, locorum Scripturæ, auctorum et rerum.

Antequam vero huic præfandi negotio finem imponam, hanc occasionem arripiendam censeo gratias publice agendi viris quibusdam excellentibus, qui de me ipso deque hoc opere nostro optime meruerunt. Inter hos primo loco memorandus est reverendus admodum D. Henricus Aldrich ædis Christi decanus; cujus beneficio quidquid id est otii litterarii, quo in hac Academia fruor, acceptum quanta possum gratitudine refero, et a cujus auspiciis omnia quæ ad eruditionem, bonos mores, et primævam religionem promovendam faciunt, sibi met spondeant Ecclesia et Academia. Duo etiam viri præstantissimi a me silentio non sunt prætereundi, viz. D. Henricus Dodwellus, et D. Joannes Ernestus Grabius, qui pereruditis suis monitis, promptoque auxilio effecerunt, ut quæcunque difficilia, dubia, obscura in hoc opere occurrerent, ea mihi essent facilia, plana, perspicua. Quod vero a maculis typographicis purgata sint Cyrilli nostri Opera, id quidem debetur amico in primis charo D. Joanni Pottero collegii Lincolnensis socio, viro in Græcis litteris eruditissimo, suavissimis moribus, summaque modestia prædito. Hæc sunt quæ te scire vellem, amice lector. Vale, conatibusque nostris fruire, ac fave.

SELECTÆ EJUSDEM THOMÆ MILLES IN B. CYRILLI SCRIPTA NOTÆ

Non omnes hic dabimus viri clarissimi in Cyrillum animadversiones. Eas primum excipiemus, quæ contra catholicam fidem, aut alioqui contra veritatem sive historicam sive sive doctrinalem scriptæ, a nobis sive in notis sive in dissertationibus sunt refutatæ. Tum vero eas quæ nihil nisi triti et noti continent, et e locis communibus quos quisque ad manum habet desumptæ sunt. Eas igitur solum ascribemus, quæ vel novi aliquid et inauditi complectuntur, quæ quidem exiguo prorsus numero sunt; vel quæ res doctis quidem viris notas et perituras

continent, sed pluribus incomptas, quas tamen in legendo Cyrillo præsentibus habere interest; vel tandem quæ utilia ad legendum cum fructu Cyrillianum opus auctorum testimonia continent; quæ quidem vel librorum inopia requiri non possunt a plurimis, vel iis etiam qui libros habent ad manum habere commodum est. Cæterum neque citationes scriptorum hic adductas, præstandas suscipimus: neque omnia quæ in subjectis notis continentur, uti a nobis asserta et approbata spectari volumus. Græca multorum ex auctoribus testimoniorum verba, sola versione retenta, suppressimus; iis exceptis, quæ vel aliam pati possunt interpretationem, vel ad intelligendam sententiæ vim et emphasim ascribenda iudicavimus.

PROGATECHESIS.

Ad editionis nostræ num. 1. (Oxon. ed. pag. 1, n. 1, not. 4.) Νοητὴ ἀνοη. Νοητόν sive « spiritale » semper opponitur αἰσθητῶ « sensibili » sive « corporeo. » Hesychius: Νοητὰ, τὰ μὴ ὁρώμενα. Suidas. Νοητὰ, τὰ μὴ ὁρατὰ, καὶ ἀπλῶς τὰ μὴ αἰσθητὰ. Gregor. Nyssen., homil. 6 in *Canticum*, tom. I, p. 535, Νοητόν (λέγομεν) τὸ ὑπερπίπτον τῆν αἰσθητικὴν κατανόησιν. • Illud νοητόν dicimus, quod omnem superat sensus perceptionem. » Quod semel monuisse satis sit. Hac vero phrasi usus est Cyrillus, ut invisibilem et spiritualem gratiam baptismi exprimeret.

A. num. 2. (Oxon. n. 2, not. 4.) Ἄφες ἴδωμεν τί ποιοῦσιν οἱ πιστοί. Monet hoc loco Cyrillus baptizandos, ne sint nimis curiosi in iis rebus perquirendis, quas eos celabat Ecclesia. Nam primævi **404** doctores mysteria fidei ac religionis temere non vulgabant, sed iis tantum exponebant qui per baptismum « erant initiati, » sive πιστοί. Inde formula illa, quæ toties in scriptis Patrum occurrit, ἴτασιν οἱ μεμενημένοι « Norunt initiati quod dicitur. » Chrysostomus hom. 40 in *I ad Corinthios*, de ritibus quibusdam loquens: « Et volo quidem aperte, hoc dicere: non audeo autem propter eos qui non sunt initiati. » Et Theodoretus interrog. 15 in *Num.* « Obscure propter non initiatos de mysteriis disserimus; his vero semotis perspicue initiatos docemus. » Vide Tertullian., *De præscript. hæretic.*, c. 41.

Ad num. 4. (Oxon. n. 3, p. 4, not. 4.) Κανονικῶν παρουσίαν. Balsamon in commentario ad canonicum 6 Basilii ad Amphiloichium (vid. Bevereg. Pandectas, tom. II, p. 57) κανονικοὺς dicit esse τοὺς ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους, ἤγουν κληρικοὺς, μοναχοὺς, μοναχίνας, καὶ τὰς παρθενοὺς ἐπαγγελιαλάμνας, « eos qui in canone enumerantur, clericos scilicet, monachos, monachas, et quæ virginitatem professæ sunt. » Et quidem omnes qui in ordine aliquo ecclesiastico constituti fuerant « Canonici » appellabantur. Inde in canone 15 concil. Laodicen. κανονικοὶ ψάλται. « canonici cantores » reperiuntur: qui a Zonara dicuntur esse ἐν κλήρω τεταγμένοι, « in clerum ascripti: » quo distinguuntur ab iis laicis, qui, ut Balsamon in commentario ad canonicum citatum notat, « in ecclesiis divina cantica incipiebant in contemptum clericorum. » Et in canone 2 concil. Antiocheni, hæc verba, τὶς τοῦ κανόνος, a Dionysio Exiguo ita vertuntur: « Quilibet ex clero. »

Ad num. (Oxon. n. 5, p. 7, n. 1.) Τοὺς ἐπορκισμοὺς δέχου μετὰ σπουδῆς. Cui prorsus absimile est quod Greg. Nazian., orat. xi. *De baptismo*, monet baptizandos: Ne exorcismi medicinam respue, nec ob illius longitudinem animo coincide. Nam id quoque velut lapis Lydius est, ad quem exploratur quam sincero quisque pectore ad baptismum accedat. » Per hos exorcismos nascentis Ecclesiæ temporibus dæmones e corporibus obsessorum eiciebantur, adjurando scilicet eos per nomen Domini Jesu, « cujus etiam nominis potentiam dæmones tremunt et reformidant, et hodie quoque illi per nomen Jesu Christi, ... adjurati nobis parent. » Verba sunt Justini martyr. in *Dialogo cum Tryphon.* p. 247. Atque hoc χάρισμα, uti vocatur, in *Constit. apostin.*, lib. viii, c. 26, laicis cum clericis tunc temporis commune fuit;

A ut manifestum est non solum ex eo quod Marc. xvi, 17, dæmonum ejectio inter signa, quæ credentes essent secutura, numeratur; verum ex scriptis Patrum antiquissimorum, præsertim Tertulliani, qui summam omnium Christianorum in dæmones potestatem his verbis declarat: « Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris quem dæmone agi constet. Jussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi deum de falso. » Et paulo post: « Nisi se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audent, ibidem istius Christiani procacissimi sanguinem fundite. » *Apologet.*, cap. 23. Et ne plura testimonia in re adeo manifesta proferam, in lib. *De corona milit.*, cap. 41, ab ipsis militibus immundos spiritus dicit ejectos: « Et quos, inquit interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit. » Sed sequentibus Christianismisæculis exorcismus proprium ac peculiare munus in Ecclesia fuit. In canone 24 concilii Laodicen, exorcistæ in minoribus Ecclesiæ ordinibus numerantur. Et canoni 26 ejusdem concilii, eos exorcizare prohibet qui ab episcopo (addo vel chorepiscopo ex canon. 10 concil. Antiochen.) non fuerint ad id ordinati, sive, ut Balsamon loquitur, μὴ λαβόντες τοῦτο δι' ἐπισκοπικῆς χειροθεσίας. Idem Balsamon in commentario ad hunc canon. munus exorcistarum dicit esse κατεχεῖν τοὺς ἀπίστους, id est, eos ad baptismum præparare increpando immundum spiritum (Isidor., *De offic. div.*, lib. ii, cap. 20.) et Deum orando, ut eos a vinculis diaboli et misera ejus servitute liberos præstaret. Vide *Eucholog. Græc.*, pag. 335 editum Paris. a Goar. 1647.

Ad num. 19. (Oxon. n. 6, p. 8, not. 1.) Καὶ Σαμαρειτῶν. Samaritæ propago fuere Babyloniorum, quos, populo Israelitico in captivitatem abducto, misit rex Assyriorum ut regioni isti essent præsidio, indeque illis Samaritarum nomen impositum. C IV Reg. xvii, 24. Origenes, in *Joan.*, p. 329. « Hebræi etiam Somer dicunt custodem, sicque tradunt Samaritanos primum appellatos fuisse; quod missi fuerint ab Assyriorum rege ad custodiam terræ Israel post captivitatem Israelis. » Eandem nominis etymologiam tuetur Epiphanius, eique alteram adjecit tom. I, lib. 1, in *Har. Samaritan.* « Interpretari autem possis Samaritas custodes. . . aut quod custodes erant constitutionis secundum legem Mosis. » Alii rursus aliam nominis rationem, eamque veriorem afferunt, et Samaritas nuncupatos esse volunt a Schemer, a quo Amri rex Israelis montem Σεμερών emit, in quem urbem postea Samariam dictam extruxit. III Reg. xvi, 24. Quænam autem fuere dogmata illa Samaritanorum adversus quæ arma capere catechumenos monet Cyrillus, non solum ipse alibi ostendit, verum planius docebit nos Epiphanius loco citato: « Porro a Judæis ea re primum differunt (Samaritam) quod iis prophetarum scripta secundum Mosem minime sunt tradita: sed quinque duntaxat volumina, quæ per Mosem Israelitarum genti data sunt, cum ex Ægypto decessissent. » Et paulo post: « Mortuorum resurrectionem ignorant, nec fieri posse putant: deinde Spiritum sanctum rejiciunt, quem utique nesciunt. » Quibus adjicere debemus quæ de Samaritanis habet Leontius Byzantinus *De sectis*, act. 2, p. 422. « Neque angelum esse existimant, neque animam immortalem neque resurrectionem. » Illiusce impiæ hæreseos, et omni ratione carentis

(quæ sunt verba Justini imp. Nov. 144) fautores gravibus pœnis coercendos censuit pius pariter ac sapiens imperator Justinianus. Nam in cod., lib. I, tit. 5, c. 17, jubet. ut « synagogæ eorum destruantur, et si alias tentent facere, puniantur. Et quod non possunt successores habere ex testamento, vel ab intestato præter orthodoxos; neque donent aut aliter alienent, hi qui non sunt orthodoxi; sed fiscus ipsa vindicat providentia episcoporum et præsidum. »

Ad num. 17. (Oxon. n. 6, p. 8, n. 1.) Καὶ ἐξαλείψαι τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον. Ita sacerdos in liturgia ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ S. Jacobo ascribitur, post Eucharistiæ consecrationem precatur: Ἀλλὰ κατὰ τὴν σὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀφαιτόν σου φιλοανθρωπίαν ὑπερῶς καὶ ἐξαλείψαι τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῶν σῶν οἰκετῶν, χάριση ἡμῖν, etc. « Sed secundum æquitatem tuam et ineffabilem humanitatem tuam prætergrediens atque delens chirographum illud quod est contra nos famulos tuos, concedas nobis, » etc.

CATECHESIS I.

Ad titulum. (Oxon. edit. p. 13, not. 1.) Καὶ ἀναγνώσεις. De lectione sacrarum Litterarum hæc observanda sunt: 1. lectiones hæc, sive ἀναγνώσεις, post collectam habitæ fuere. Inde regula, quæ in omnibus fere librissacramentorum tam editis quam mss. reperitur: « Post collectam sequitur Apostolus, » i. e. lectio ex Apostolo, sive epistola. Nam tametsi non solum ex apostolicis Epistolis, verum etiam ex libris Veteris Testamenti, et sæpe ex utrisque desumptæ fuere hæc lectiones; tamen Epistolæ nomen iis tributum reperio; quia nimirum ex apostolorum Epistolis ac speciatim divi Pauli ut plurimum accipiebantur. In liturgia ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ sancto Jacobo ascribitur, post collectam etiam ἀναγιγνώσκεται τὰ ἱερὰ λόγια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, etc. « Leguntur oracula sacra Veteris Testamenti. » vide liturgiam sancti Jacobi in *Bibl. Patrum*, tom. II, p. 4. edit. Paris. 1624; sed interpositis primo precatione, deinde salutatione sacerdotali, Εὐχὴν πᾶσιν et responsione populi, Καὶ τῷ πνεύματί σου, una cum Ἀλληλοῦσα, quod canunt οἱ ψάλται: 2. in antiquissimis Ecclesiæ temporibus non modo libri Veteris Novique Testamenti legebantur, verum etiam scripta aliqua SS. Patrum, Clementis scilicet, Barnabæ, Hermæ, et epistolæ episcoporum, eæ præsertim quas irenicas et communicatorias vocabant, quibus sc. commercium, concordia, et disciplina inter episcopos servabatur. Sed sequentibus Ecclesiæ temporibus canon 59 concilii Laodicensis vetuit « libros non canonicos in ecclesia legi, sed solos canonicos Veteris et Novi Testamenti. » Οὐ δεῖ . . . λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ . . . ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνον τὰ κανονικὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Eos autem libros a Patribus hujus concilii canonicos appellari vult Zonaras, « Qui sanctorum apostolorum canone 85 recensentur: non canonicos autem, quorum nulla in eo canone mentio est; » 3. lectiones omnes liturgicæ (tam Epistola scil. quam Evangelium) pro ambone seu pulpito, tanquam pro tribunali legebantur; ex quo etiam episcopus conciones habuit ad populum. Cyprianus epist. 39, de quodam Celirino agens, quem post confessionem lectorem ordinarat. « Quid aliud, inquit, quam super pulpitum, id est super tribunal ecclesiæ oportebat imponi, ut loci altioris dignitate subnixus, et plebi universæ pro honoris claritate conspicuus, legat præcepta et Evangelium Domini, quæ fortiter et fideliter sequitur. » Quod vero episcopi ex hoc loco populum adhortarentur, 405 testem habemus Prudentium in hymno de S. Hippolyto.

*Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur, antistes prædicat unde Deum.*

A Hoc tribunal *Aram* vocat Sidonius, carm. 16:

*Seu te conspicuis gradibus venerabilis aræ
Concionaturum plebs sedula circumstetit.*

Ad num. 5. (Oxon. edit. n. 5, p. 18, not. 1.) Καὶ ὁ ἐξομολογήσεως ὁ παρών. etc. Confessio omnium peccatorum baptismum (ad exemplum baptismi Joannis, Matth. III, 6. Vide catech. 3, § 4.) semper præcedebat. Hoc plurimis sanctorum Patrum testimoniis probari potest. Tertullianus in libro *De baptismo*, c. 20, « Ingressuros, inquit, in baptismum orationibus crebris. . . . et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Joannis. » Cui suffragatur Gregor. Nazianz. qui orat. 40 baptizandos ita alloquitur: « Ne peccatum tuum confiteri grave ducas, sciens quo pacto Joannes baptizaverit: ut per hujus vitæ pudorem, futuri sæculi pudorem ignominiamque fugias. » Vide Euseb. lib. IV, c. 61, *De vita Constantini*, ubi ordinem baptismi illius describit, et Socratem, *Histor. eccles.*, lib. V, c. 17.

CATECHESIS II.

Ad num. 1. (Oxon. edit. n. 1, p. 20, not. 1.) Κακὸν αὐτεξούσιον, βλάστημα προαιρέσεως. Καὶ ὅτι γε αὐτοπροαιρέτως ἀμαρτάνομεν, etc. Hæc et alia multa, quæ in hac catechesi reperiuntur de homine propria voluntate peccante, in hunc finem a Cyrillo dicta sunt, ut insanum Manichæorum errorem everteret; qui sectatores suos docebant, peccatum a libero hominum arbitrio non procedere, sed vel a Deo malo, vel ab anima mala, quam unicuique homini inesse somniabant. D. Augustinus *De hæres.* in hæresi Manichæorum: « Peccatorum, inquit, originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt gentis adversæ, quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem non Dei sed malæ mentis perhibent esse opificium, quam a contrario principio Deo coæternam esse aiunt » Hunc errorem in tribus *De libero arbitrio* libris impugnat Augustinus.

Ad num. 4. (Oxon. n. 3, p. 22, not. 1.) Οὐκ ἐκ φύσεως ἐπάναγκες τὸ ἀμαρτητικὸν λαθῶν. . . διαβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως. Ita Chrysostomus de diabolo tentatore: « Diabolus admodum malus, non natura sed animi proposito ac sententia. » Et Theodor. ser. 3 *contra Græcos*, p. 34. « Nos, inquit, istos (dæmones) non ab initio malos esse conditos ab universorum Deo diximus, neque naturam ejusmodi sortitos, sed vitio voluntatis a melioribus ad pejora præcipites corruisse. » Prudentius item de diabolo loquens dicit:

*Sed factus de stirpe bonus bonitatis in usum
Proditus, et primo genitus de fonte serenus
Deterior mox sponte sua.*

Vide etiam Epiphanium, in hæresi Manichæorum, n. 16. et Lactantium, lib. II, c. 8. Cum hæc, tum alia infinita, quibus scripta Patrum ubique scatent de diabolo propria voluntate peccante, sicut eo fine dicta sunt ne quis Deum peccati auctorem existimet, ita etiam intelligenda sunt respectu habito ad impium Manichæorum errorem qui unum principium sua natura malum statuebant.

Ad num. 12. (Oxon. n. 7, p. 27, not. 1.) Περιεβάλλετο μὲν σάκκον ἀντὶ πορφύρας. Saccus est vestis vilis et abjecta, atri que coloris, uti colligitur ex Apocal. VI, 12, quamque proprium pœnitentium indumentum existimant SS. Patres. Theophylactus, in cap. XI Matt. Σάκκος, συμβολὸν μετανοίας. « Saccus pœnitentiæ symbolum est. » Cyrillus Alexandrinus in *Amos*, num. 75, saccum vocat τὸ τῶν πενηθόντων σχῆμα. « habitum lugentium, » et alibi περιβλήμα πενηθόν. Tertullianus, *De pœnitentia*, cap. 9, dicit pœnitentis esse « sacco et cineri incubare. »

Ibid. (Oxon. n. 7, p. 27, not. 2.) Ἐπὶ σποδοῦ

καὶ γῆς δ βασιλεὺς ἐκαθέζετο. Cineribus aspergi solebant illi, qui ob insignem aliquam calamitatem mœsti lugentesque incedebant, etiam apud gentiles. Hinc apud Græcos vincti educebantur capitibus pulvere sordidatis, ut de se Cnemion fateatur, quem pater (uti narrat Heliodorus, *Histor. Æthiopic.*, lib. 1) produxit ad populum, τῆς κεφαλῆς κόνιν καταχέμενον « pulvere insperso capiti, » et lib. iv, Charicles prodit, κόνιν τοῦ τε προσώπου καὶ τῆς κεφαλῆς καταχέμενος « facie atque capite cinere sparsis. » Hinc Seneca, in *Troad.*, de lugentium choro :

*Solvite crinem, per colla fluant
Mæsta capilli tepido Trojæ
Pulvere turpes.*

Vide II Reg. xiii, 19; Esth. iv, 1; Job ii, 8; xlii, 6; Jer. vi, 26; Matth. xi, 21; Luc. x, 43. Hinc pœnitentibus usitatae fuerunt χμαίπειται, eæque ἐν σποδῶ, in cinere, pulvere, sterquilinio, quam gentiles πῆλωσιν, καταβορβόρωσιν, γυμνῶν ἐν πῆλῳ καλίνδρσιν vocarunt. Cyprianus lib. *De lapsis*: « Daniel quoque post fidei atque innocentiae suæ multiplicem gratiam, post dignationem Domini circa virtutes ac laudes suas sæpe repetitam, jejuniis adhuc promereri Deum nititur, in sacco et cinere volutatur. »

Ad num. 15. (Oxon. n. 10, p. 30, not. 1.) Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν καὶ πλοκῆν ἀστρῶν, ὡς τινες ματαιολογοῦσι, etc. Astrologiæ et genethliacorum vanitatem hisce verbis perstringit Cyrillus: quam a Chaldæis ad cæteras gentes propagatam fuisse nos docet Origenes, *Contra Celsum*. p. 330: « Placuit Celso divinissimas gentes dicere, primum Chaldæorum a quibus in homines propagata est fallax genethliacorum disciplina. » Hanc sideralem scientiam primis a Christo sæculis apud quosdam in pretio fuisse discere est ex Tertulliano et Basilio. Tertullianus, *De idololatria*, cap. 9: « De astrologis, inquit, ne loquendum quidem est, sed quoniam quidam istis diebus provocavit, defendens sibi perseverantiam professionis istius, paucis utar. » Et S. Basilius, homil. 6 *In Hexæmeron*: « Sed homines ii, qui septa transiliunt ad defensionem genethliacæ artis multo vanissimæ, hanc trahere Scripturæ sententiam (*Gen.* 1, 14) conantur. Atqui aiunt vitam nostram a cælestium corporum motione pendere, et hanc ob causam ex sideribus a Chaldæis eorum notationes effectuum qui nobis accidunt fieri. » Et paulo post: « Quid enim aiunt? (astrologi) nimirum quia conjunctio permisiove astrorum, quæ moventur ad eas stellas quæ in orbe signifero collocatæ sunt, si talis fuerit inter se concurrentium figura, tales efficiet hominum generationes atque ortus. » Contra hos non solum Christiani, scilicet Bardesanes Syrus, Origenes, alique ab Eusebio, *De præpar.*, *evang.*, lib. vi, cap. 2, citati disputarunt; verum ipsi philosophi, Phavorinus apud A. Gellium, lib. xiv, cap. 19, alique apud Eusebium, lib. vi, c. 6, *De præpar. evang.*

CATECHESIS III.

Ad num. 3. (Oxon. n. 2, p. 34, not. 1.) Ἰματίων λαμπροτάτης ἐνδυσάμενος στολῆς. Morem antiquum baptizatos statim ut ascenderant ex aqua alba veste induendi supra notavimus. Quibus Dionysii testimonium in lib. *De ecclesiast. hierarch.*, cap. de Baptismo, subjungere non abs re erit. « Pontifex superne astans, ubi sacerdote secundum aquas versus pontificem initiandi nomen proclamant, ter eum immergit, sub ternam immersionem atque emersionem tres divinæ beatitudinis personas invocando. Tunc excipientes eum cæteri sacerdotes tradunt susceptori seu admissionis auctori, et ubi una cum eo initiatum veste congrua amiciverunt, rursus illum ad pontificem ducunt, » etc. Vestem vero congruam Maximus in scholio

A ad hunc locum interpretatur « candidam » : κατάλληλον [τοῦτέστι λευκὴν.] « Congruè [i. e. candida]. » Vide p. 260. Plurimæ vero sunt, eæque gravissimæ causæ, cur, qui recens baptizati erant, candidati incedebant. I. Veste alba purificatio a sordibus et inquinamento peccatorum, quæ fit per baptismum, percommode designatur. Origen., hom. 12 in *Exod.*: « Lota sunt vestimenta tua cum venisti ad baptismi gratiam, purificatus es spiritu, purificatus es corpore, mundatus es ab omni inquinamento carnis, et spiritus. » Et Amalarius Fortunatus, lib. 1. *De eccles. Officiis*, cap. 27, « Baptizamur, inquit, in Spiritu sancto quando abluimur a peccatis, quam ablutionem significant albæ vestes in baptisate per totum corpus. » Vide Chrysost. homil. in *psalm.* cxvii; Ambrosium, lib. *De iis qui mysteriis initiantur*, cap. 7. II. Sicut immersione baptismali Christi sepultura repræsentatur, et emersione ejusdem resurrectio quæ nostræ resurrectionis certissimum pignus est; ita gloria resurrectionis non alio symbolo aptius adumbratur quam albis baptizatorum vestimentis. Album colorem in rebus lætis olim adhibitum fuisse nemo est qui nescit. Horatius, *Satyr.*, lib. ii, sat. 2, vers. 56, dies festos albis vestibus celebrari vult:

*Ille repotia, natales aliosve decorum
Festos albatu celebret.*

Jam vero nulla dies piis animabus lætior effulgebit quam quando ad vitam beatam resurgent. Equum ergo est, ut qui typum tam suæ quam Christi resurrectionis gerunt veste splendida ornentur. Inde August. serm. 163, *De temp.* « Ad hoc, » inquit, « Dominus hodie resurrexit, ut imaginem nobis futuræ resurrectionis ostenderet, et ideo hodie vitali lavacro resurgens Dei populus ad instar resurrectionis Ecclesiam nostram splendore nivei coloris illuminat. » Et Amphilocheus, in *Vita Basilii*, albam vestem baptizatorum vocat, « Christi resurrectionis vestimentum, » τὰ τοῦ Χριστοῦ ἀναστῆσεως ἄμφια. In qua nimirum Domino suscitato in signum lætitiæ angeli apparuerunt. III. Manumissi veste alba amiciebantur. Tertullianus, *De resurrect. carnis*, cap. 57: « At quin et vestis albæ nitore, et aurei annuli honore et patroi nomine ac tribu mensaque honorantur. » Artemidorus, lib. ii, cap. 3, *Oneirocritic.* « Albis vestimentis soli sacerdotes, servique Græcorum vestiuntur. » Per baptismum autem a manu seu potestate diaboli liberamur: in signum ergo libertatis suæ baptizatus veste alba induitur. Hanc vestem octavo die, Sabbato sc. post Paschatis vel Pentecostes, etc. solemniam exuebant, et in ecclesia reponcbant baptizati. Inde Augustinus serm. 107, *De Domin. in oct. Pasch.* « Paschalis solemnitas, inquit, hodierna festivitate concluditur, et ideo hodie neophytorum habitus commutatur: ita tamen ut candor qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur. »

D Ibid. 2. (Oxon. ibid. not. 2.) Μὴ ὡς ὕδατ: λειπῶ πρόσελθε τῷ λουτρῶ, etc. Hisce et sequentibus verbis assertit Cyrillus vim et efficaciam baptismi non inesse aquæ elemento, sed Spiritui sancto qui ad hæc omnia aqua utitur tanquam instrumento. Cui consentiunt Patres. Chrysostomus, homil. 35, in *Joan.* v: « Quemadmodum hujus aquæ natura per se non sanabat (siquidem semper sanasset), sed duntaxat cum ab angelo movebatur: ita et in nobis non simplex aqua operatur, sed cum Spiritus gratiam accipit, omnia peccata abluunt. » Et Ambrosius, lib. *De iis qui mysteriis initiantur*, cap. 4: « Hinc cognosce, inquit, quod aqua non mundat sine Spiritu: ideoque legisti quod tres in baptisate unum sint, aqua, sanguis et spiritus: quia si unum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid enim est aqua sine cruce Christi? Elementum commune sine ullo sacramenti effectu, nec iterum sine aqua regenerationis myste-

rium est. • Paulinus etiam, epist. 12, ad Serenum A
ita canit : nov. edit. 32, n. 5.

Sanctus in hunc cælo descendit Spiritus amnem,

Cælestique sacras fronte marital aquas.

Concipit unda Deum, sanctamque liquoribus almis
Edit ab æterno semine progeniem.

Vide Basilium, *De Spiritu sancto*, tom. II, p. 323.

Ad num. 7. (Oxon. n. 4, p. 38, not. 1.) Ἀπόθλι-
ψον σεαυτὸν (sic enim legit Millesius in nota ex
codd. Roe et Casaub., cum in textu reliquerit ἀπο-
θλίψας ἐαυτὸν) διὰ τῆς νηστείας. Cyrillus his verbis
antiquissimam sine dubio respicit Christianorum
consuetudinem, a Justino martyre, Tertulliano,
indeque a pluribus aliis memoratam, qua bap-
tizandi sese crebris jejuniis ante baptismum exer-
cebant. Justin., apolog. 2, p. 93. « Quicumque per-
suasi fuerint, et crediderint vera esse quæ a nobis
traduntur, et dicuntur, et vivere se ita posse rece-
perint, orare jejunantes, et petere a Deo priorum
peccatorum remissionem docentur, nobis cum
illis una et orantibus, et jejunantibus. Deinde eo
adducuntur a nobis ubi aqua est, » etc. Tertullia-
nus *De baptismo*, cap. 20, « Ingressuros, inquit, ba-
ptismum orationibus crebris, jejuniis, et genu-
lationibus, et pervigiliis orare oportet. » Vide etiam
Gregor. Naz., orat. xl; *Constit. apost.*, lib. vii, cap.
22; canon. 85, iv conc. Carthag.; Amalarium For-
tunatum. lib. iv *eccles. offic.*, c. 20; Rupert. abb.,
De divinis Officiis, lib. iv, cap. 19. Ad hunc morem
pertinere existimantur eruditi versus Paschales
Ausonii :

Sancta salutiferi redeunt solemnia Christi,

Et devota pii celebrant jejunia mystæ.

At nos æternum cohibentes pectore cultum

Intemeratorum vim continuumus honorum.

Ubi per mystas aliqui intelligi volunt catechume-
nos. Vid. Cotelerii annotat. ad cap. 22, lib. vii,
Apostol. Constitut.

Ad num. 11. (Oxon. n. 8, p. 40, not. 1.) Ἠγάσθη
τὸ βάπτισμα ὃ Ἰησοῦς βάπτισθῆς αὐτός... ἐβάπτισθη
δὲ οὐχ ἵνα ἀμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν, etc. Chris-
tum non fuisse baptizatum, ut inde peccatorum
remissionem acciperet, cum his et sequentibus
verbis asserit Cyrillus, tum etiam affatim nos
nocent sacrosancti Patres. Chrysostomus (vide
Macarii Chrysocephali Catenam in *Lucam*, cod.
ms. Baroc. n. 211, in bibl. Bodl.) ubi, Τίνας ἔνε-
κεν ὁ Χριστὸς βάπτίζεσθαι; « Qua de causa Christus
baptizetur? » quæstionem habet; Οὐχ inquit,
ἀμαρτημάτων συγχώρησιν ἐδεῖτο· πῶς γὰρ ὁ μη-
δὲμία ἀμαρτίαν ἔχων; οὔτε Πνεύματος ἀμοιβὴν ἔν
ἐκείνη ἢ σάρξ· πῶς γὰρ ἢ ἐκ Πνεύματος ἁγίου κατα-
σκευασθεῖσα τὴν ἀρχὴν; « Non indulgentia peccato-
rum indigebat: quippe qui nullum peccatum
commiserat; nec illa caro expers erat Spiritus
sancti; utpote quæ per Spiritum ab ipso principio
concepta fuit. » Si ergo quæras, cur Christus bap-
tizari voluerit? respondeo: I. Ut Joannis baptismum
comprobaret. Ita S. Ignatii epist. interpolat. ad
Ephesios. « Hic... a Joanne baptizatus est, ut ra-
tam faceret ordinationem commissam prophetæ. »
Et Pseudo-Clemens, *Constit. apostol.*, lib. vii, cap. 22:
« Baptizatus autem fuit et jejunavit non quod ipse opus
haberet ablutione sordium, vel jejunio, vel purga-
tione, qui natura purus et sanctus est, sed ut Joan-
ni veritatem attestaretur. » II. Ut omnem justitiam
compleret, Matth. iii, 15, ea scil. omnia præstando
quæ quovis modo lex præceperat. Nam ut optime
ad hunc locum evangelistæ notat Chrysostomus:
« Justitia est omnium mandatorum plena custodia.
Quia utique jam, inquit, cuncta alia mandata
perfecimus, hoc autem solummodo erat reliquum,
id quoque ipsum oportet adjungi. » Vide Theophy-
lact., ad Matth. iii, 15. III. Tertiam rationem cur
Christus baptizatus fuerit hoc loco assertit Cyrillus,

ut scilicet baptismum consecraret, aquasque san-
ctificaret quibus peccatorum sordes mystice erant
abluendæ. Unde Hilarius, can. 2 in *Matthæum*:
« Ipse quidem lavacri egens non erat... sed per
illum in aquis sanctificationis nostræ erat sanctifi-
canda purgatio. » Et Hieronymus, *Adversus Lucife-
rianos*, l. II, edit. Froben. p. 138, « Dominus nos-
ter, » inquit, non tam mundatus est in lavacro,
quam lavacro suo universas aquas mundavit. »
Quibus etiam consentit S. Ignatius in epist. genuina
ad Ephesios vii, 18. Ὁς... ἐβάπτισθη ἵνα τῷ πάθει τὸ
ὑδὼρ καθάρσῃ. « Qui baptizatus est, ut passione
aquam purificaret. » Pro ἵνα τῷ πάθει τὸ ὑδὼρ καθα-
ρίσῃ, quæ baptismo haud conveniunt. Theodoretus,
dialogo 1, et Macarius Chrysocephalus in Catenâ
manuscripta in *Lucam* iii, 21, legunt ἵνα τὸ θνητὸν
ἐμὼν καθάρσῃ. Vide Ambrosium in *Luc.* iii, et
Optatum Milevitan., lib. 1.

Ad num. 13. (Oxon. n. 19, p. 41, not. 3.) Οὕτω
καὶ σὺ πρὸ τοῦ βάπτισματος τοῖς ἀντιχειμένοις πα-
λαίειν, . . . λαθὼν δὲ τὴν χάριν, . . . ἀγωνίζου τότε.
Cum enim gratiam Spiritus sancti per baptismum
recepimus, tum demum vires habemus et arma
quibus diabolo ejusque tentationibus resistere
possumus. Hinc Gregorius Nazianzenus orat. 40,
In sanctum baptismum: « Si te luminis persecutor,
et tentator post baptismum adortus fuerit, ut certe
adorietur (nam et Verbum et Deum, propter car-
nis velamen, oppugnare aggressus est; lumen, in-
quam illud absconditum propter humanitatem in
aspectum cadentem), habes quo eum superes: ne
certamen reformides: aquam adversus eum ap-
pone, spiritum appone, in quo ignita omnia pravi
illius tela exstinguentur. »

CATECHESIS IV

Ad. n. 6. (Oxon. n. 4, p. 48, not. 3.) Οἱ μὲν ἥλιον
ἐθεοποίησαν. . . οἱ δὲ σελήνην. Ethnicos procul
dubio petit Cyrillus, qui solem, lunam, cæteraque
C corpora cælestia religioso cultu prosequabantur.
Quod quidem fecisse constat omnes fere nationes
Palæstinam circumjacentes. Ægyptiorum theologia
solem, μόνον οὐρανοῦ θεόν. « unicum cæli Numen »
appellat; imo ipsi Judæi, solem, nominibus βᾶλ,
et βέελ, contracteque βᾶλ et βῆλ ab Hebræorum
לַבַּיַת appellatum, lunamque quam vocabant « As-
taroth » sive « Astarten, » colebant. Jud. ii, 13.
Phœnices solem quem Beelsamen vocabant, cum
tristi siccitatis calamitate affligerentur, votis, pre-
cibus, sacrificiisque venerabantur; quod Eusebius
Præparat. Evang. lib. 1, cap. 7, ex Sanchoniatho-
nis libris notat his verbis: « Cumque siccitas obti-
gisset, sustulisse manus in cælum ad solem. Hunc
enim solum, inquit [Sanchoniathon], Deum exis-
timabant; eum vocantes cæli Dominum Beelsa-
men. » Porphyrius quoque. lib. ii, *De Abstinencia*
ab esu animalium: « Phœnices magnis in cladibus
vel bellorum, vel æstus, vel pestilentiæ sacrificia-
bunt charissimorum quempiam Saturno. • Solem
vero a Phœnicibus Saturnum appellatum nemini
non liquet. Persis sol deus habebatur, quem Mi-
thran nominabant. Hesychius: Μίθρας, ὁ ἥλιος ἐν
Πέρσῃς, ac similiter Suidas in voce Μίθρου. Hinc
in veteribus inscriptionibus apud Gruterum, p.
34, num. 4, « Soli invicto, » et num. 8, « Soli Mi-
thræ, » et num. 10, « Deo invicto Mithræ. » Imo
maximum deorum apud Persas fuisse solem nos
docent Herodotus, lib. 1, et Strabo, lib. ii. Vide Ju-
stini *Histor.*, lib. 1. De luna autem a Persis et
Ægyptiis culta vide Herodotum, lib. 1, cap. 131, et
lib. ii, cap. 47.

Ad eund. num. (Oxon. n. 4, p. 49, not. 1.) Οἱ δὲ
τὰ λοιπὰ μερῶ τοῦ κόσμου. Elementa intelligit Cyrillus
quæ anili superstitione venerabantur 407 gentiles
Phryges terram quam Cybelen, Dindymenem, Bere-
cynthiam, Pessinuntiam etc. vocabant: Ægyptii
aquam quem Osiridem et Thyphonem appellabant:

Græci, Romanique æra, quem ratione potentia activæ Jovem, passivæ Junonem appellabant. Vide Senecam, *Natural. quæst.*, lib. III, cap. 14; Athenagoram, in *legatione pro Christianis*. et Servium, in IV *Æn.* vers. 273; Ciceronem, in II *Denatura deorum*. Ignem denique Persæ. Maximus Tyrius dissert. 38: « Barbari omnes pariter Deum esse intelligunt. Constituere interim sibi alia atque alia signa. Ignem Persæ, imaginem quæ unam duret diem, vorax quid et insatiabile. » Atque inde mos invaluit, ut ignis sacer regibus eorum in publicum prodeuntibus præferretur. Vide Q. Curtium, lib. III, c. 3; Ammianum Marcellin., p. 353; Evagr., *Hist. eccl.*, lib. V, cap. 14.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) Οἱ δὲ τὰς τέχνας. Mirum ni intelligat auctor noster artes illas quibus dea præfuit Minerva, quæ summo honore a Græcis Romanisque colebatur. Quid quod Anaxagoras philosophus, qui teste Æliano, *Var. hist.*, lib. VIII, cap. ult. geminas aras posuit, unam Menti, alteram Veritati, nonne censi possit artes coluisse? Cæteras etiam artes cum intelligere verisimile est ut canendi, medendi, etc., quibus Musæ, Apollo, Æsculapius præfuere.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) Οἱ δὲ τὰς τροφάς. Ægyptios respicit Cyrillus; de quibus Juvenalis, sat. 15:

*Porrum et cepe nefas violare et frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa: nefas illic fetum jugulare copellæ.*

Ad num. 10. (Oxon. n. 7, p. 52, not. 3.) Καὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν εἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπληρώθη. Eodem argumento utitur Cyrillus catech. 13. « Vere, inquit de Christo, crucifixus est... si enim nunc negarem... arguet me lignum crucis, quod per particulas ex hoc loco per universum orbem sparsum est. » Et catech. 10, de Christo testari dicit crucem: « Lignum, inquit, crucis testatur ad hodiernum diem apud nos apparens, et apud eos qui secundum fidem ex illo capientes, hinc universum orbem fere jam repleverunt. » Crucem temporibus Constantini M. fuisse inventam, cum alibi testatur ipse Cyrillus, tum etiam affatim nos docent Socrates, Theodoritus, Sozomenus aliique. Cyrillus in epistola ad Constantium: « Tempore, inquit, Deo dilectissimi, et beatæ memoriæ Constantini patris tui, salutare crucis lignum Hierosolymis repertum est. » Quo vero casu reperta fuerit crux, memoriæ prodidit Socrates, *Histor. eccles.*, lib. I, c. 17; Theodoritus, lib. I, c. 18; Sozomenus, lib. II, cap. 1.

Ad num. 12. (Oxon. n. 8, p. 53, n. 2.) Καὶ ἄρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπίστεύεις. Hæretici omnes, qui Christum putative apparuisse asserebant, tam Christi quam cæterorum hominum resurrectionem etiam negabant. Vide Tertullianum, cap. 1 *De carne Christi*. Ideoque libro *De carne Christi* clausulam fecit Tertullianus librum *De resurrectione carnis*. Vide cap. ult. *De carne Christi*. Verum ante alios notandi sunt Manichæi, quos cum hoc loco, tum per totam hanc catechesim præcipue respicere censendus est Cyrillus. Hi enim et Christi et omnium hominum resurrectionem negabant. Christi resurrectionem eos non credidisse nos docet D. Augustinus in hæresi Manichæorum: « Manichæi, inquit, dicunt quod Christus non solum mortem, verum etiam resurrectionem mentiebatur. » De omnium vero hominum resurrectione eos eadem sensisse dicit Theodoretus, *Hæret. fab.*, lib. I, cap. ult.: Τὴν δὲ σωμάτων ἀνάστασιν ὡς μῦθον ἐξέβαλλουσιν. « Corporum resurrectionem ut fabulam rejiciunt. » Vide Epiphanium, in hæresi Manichæorum, num. 86.

Ad num. 13. (Oxon. n. 10, p. 54, not. 1.) Ποίου σταυρωθέντος ἐπίκλησις ἐτέρου ποτὲ τοὺς δαίμονας ἀπήλασε; Et paulo supra, τὸν ἐσταυρωμέ-

νον καταγγέλλομεν, καὶ τρέμουσι νῦν δαίμονες. Quibus Cyrilli verbis congruunt ea quæ habet Justinus martyr in *Dialogo cum Tryphone* Judæo, de dæmoniis e corporibus obsessorum invocatione nominis Domini nostri Jesu ejectis, cum p. 2447, quod etiam supra notavimus, vide not. ad *Procatech.* § 5, tum pag. 302; ubi postquam sanctissimus martyr verba Salvatoris, Luc. X, 19, *Do vobis potestatem calcandi super serpentes... et super omnem virtutem inimici*, citasset, hæc statim subjicit: « Et nunc nos, qui in crucifixum sub Pontio Pilato Dominum nostrum credimus, dæmonia cuncta spiritusque malignos adjurantes, sub potestate eos nostra subditos habemus. »

Ad num. 24. (Oxon. n. 16, p. 60, not. 1.) Τῶν μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων τὸ τρυμα. Virginitatem antiquissimis Ecclesiæ temporibus magno in pretio fuisse neminem eorum latet, qui ea, quæ de hac re passim reperiuntur apud Tertullianum lib. *De velandis virginibus*; Clementem Alexandrinum, *Strom.* lib. III; Euseb., lib. IV *De vita Constantini* aliosque Patres, paulo attentius perpenderit. Quid quod, cum ipse apostolus I Cor. VII, 38, dicat eum qui matrimonio jungit virginem suam bene facere, eumque qui non jungit melius facere, nonne censi possit virginalem modestiam matrimonio prætulisse? Quod vero temporibus apostolorum ulli fuerint monachi qui vitam prorsus solitariam degentes soli meditationi et orationibus vacarent, verbis disertissimis negat Chrysostomus, hom. 25 in *Epist. ad Hebræos*: « neque enim vestigium monachi tunc erat, sed omnia ad mundanos beatus ille tunc diserebat. » Verum enim vero primo secundi sæculi quaerente nondum elapso exstitisse μονάζοντας certissimum est. Nan Marcion hæreticus qui claruit circa ann. 140, fuit monachus, uti testatur Epiphanium, in hæresi Marcionistarum, n. 1: « Qui initio vitæ castitatem præ se ferens monachorum instituta professus est. »

Ad num. 26. (Oxon. ibid. not. 2.) Καὶ οἱ μονογάμοι δὲ τοὺς δευτέρω γάμω συμπεριενεχθέντας μὴ ἀποδοκιμαζέτωσαν. etc. Non solum hæretici, verum etiam e Patribus aliqui secundas nuptias, in eis præsertim qui sacro aliquo munere fungebantur, tanquam illicitas damnabant. Inter hæreticos Montanistæ sive Cataphryges, et Novatiani sive Cathari turpe existimabant ad secundas nuptias transire. De illis ita Epiphanium, in hæresi XLVIII, n. 9: « Eum qui secundis nuptiis illigatus fuerit expellunt, ac cogunt ne quis secundum contrahat matrimonium. » De his idem Epiphanium in hæresi LIX: « Cum digamis communicare detrectant. Nam si quis post baptismum secundam uxorem duxerit, ab illis non amplius admittitur. » Canon autem 17 apostolorum ab omnimuneresacerdotali eos arcebat qui secundis post baptismum nuptiis essent alligati: « Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus... non potest esse episcopus, non presbyter, aut diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt. » Item Origenes, lib. III *contra Celsum*, ad illud Apostoli, I Timoth. III, 2 respiciens, dicit, quod Paulus μονόγαμον μᾶλλον διγάμου ἀρεῖται: εἰς ἐπισκοπὴν. « Unius uxoris maritum, ei qui iterat matrimonium præfert in episcoporum delectu. » Laicis autem διγαμίαν licet nunquam interdixerit Ecclesia, μονογαμίαν tamen, tanquam statum perfectiorem ei prætulit. Chrysostomus, homil. 14, in I Tim., quærit: « Cur monet Apostolus, ne ad secundas nuptias transeat; num ergo hanc rem damnavit? Nequaquam, hoc enim hæreticorum est. » Quod vero Ecclesia monogamiam digamiæ prætulit testatur idem Chrysostomus, tom. V, homil. 62: « Quemadmodum res quidem bona est conjugium, melior vero virginitas: ita res quidem bona etiam secundum conjugium, at melior eorum primum et unicum. Non igitur rejicimus secundum conjugium, neque

hæc sancimus : sed hortamur, ut si quis se continere possit, primo contentus sit. »

Ad num. 28 (Oxon. n. 18, p. 62, not. 1.) Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες, καὶ ζωνῶν δίκην ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα, etc. De gentilibus hoc loco loquitur Cyrillus qui sanguinem non uno modo comedebant. Christiani vero non modo a sanguine, verum etiam ab istiusmodi cibariis, quæ sanguinolenta fuerunt, studiose abstinabant. Tertullianus in *Apolog.*, c. 9, gentiles refutaturus qui Christianis infanticida objiciebant : « Erubescat, inquit, error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in epulis esculentis habemus : qui propterea a suffocatis et morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admovetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos vultis. »

Ad num. 33. (Oxon. n. 20, p. 64, not. 1.) Κἂν ποτε τῶν αἰρετικῶν ἀκούσης τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας. Per νόμον et προφήτας totum Vetus Testamentum intelligit Cyrillus, quod quidem plurimi hæretici, præsertim vero Marcion et Manes rejiciebant, quasi angelum, vel malum deum habuerit auctorem. De Marcione refert Theodoretus, *Hæret. fab.*, lib. 1, cap. 24, « quod legem et prophetas, et totum Vetus Testamentum, tanquam ab alieno deo datum, rejecerit. » Epiphanius quoque, hæres. XLII, n. 1 et 3, eadem dicit de Marcione. De Manete vero Socrates, *Histor. eccles.*, lib. 1, c. 22, « et legem 408 et prophetas rejicit. » Epiphanius eum impia quædam et blasphema dogmata de lege et prophetarum scriptis tradidisse affirmat. In hæresi XLVI, n. 73, dicit eum legem, testamentum mortis nuncupasse. « Quod Manes cum aridis et effetis arboribus legem et prophetas comparat. »

Ibid. p. 68. (Oxon. ibid. not. 2.) Τὰς ὑπὸ τῶν ἑβδόμηκοντα δύο Ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας. Ἀλεξάνδρου γὰρ, etc. Historiam hanc de versione LXXII Interpretum posteris tradidere non solum Aristæus in lib. *De LXXII Interpp.*; Aristobulus apud Euseb., *Præp. evang.*, lib. XIII, c. 12; Philo Judæus, *De Vita Mosis*, lib. II; Josephus, *Antiq. Jud.*, lib. XII, cap. 2; verum etiam antiquissimi Patres; Justinus martyr, in *Cohortat. ad Græcos*, pag. 13, edit. Paris. præsertim vero in apologia 2. « Cum Ptolomæus bibliothecam institueret, ad Herodem Judæorum tum regem misit, » etc., quo in loco, ut hoc obiter moneam, vir pietate eximius et in scriptis Patrum versatissimus J. E. Græbuis pro βασιλεύοντι Ἡρώδῃ legendum conjicit βασιλεύοντι Ἰερῆϊ, vide not. ad Justin. apolog. 2, p. 60, 61. Præter Justinum etiam Irenæus, *Adversus hæreses*, lib. III, cap. 25; Tertullianus, *Apolog.*, c. 18; Clemens Alexandrinus, *Stromateon* lib. 1, p. 341, 342, edit. Paris.; alique de hac re mentionem faciunt. Vide Pamelii annotat. ad cap. 18 *Apolog.* Tertullian., Joan. Vossii dissert. de LXXII Interp., Usserii syntagma de LXXII Interp., et viri cl. H. Hødii lib. *Contra Historiam Aristææ*.

Ad num. 34. (Oxon. n. 21, p. 65, not. 1.) Οὐ γὰρ εἶδες λογία καὶ κατασκευῆ σοφισμάτων ἀνθρώπων ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι λαληθειῶν θείων Γραφῶν ἑρμηνεία συνετελεῖτο. Sacræ Scripturæ libros ejusdem sancti Spiritus afflatu, quo primum scripti fuerant, vertisse LXXII Interpretes constans est opinio SS. Patrum, quibus suffragatur, uti ex hoc loco constat, Cyrillus noster. Justinus martyr, in *Cohort. ad Græcos*, p. 14, edit. Paris. hæc de versione : « Et cognito, LXX istos viros non solum eadem sententia, verum etiam iisdem esse verbis in translatione usos, ac ne una quidem dictione alium ab alio dissensisse (usque adeo eadem de iisdem omnia conscripserant) admiratione attonitum, cum divina virtute interpretationem absolutam esse credentem

tum quovis honore, » etc. Plenius vero disertiusque hosce Interpretes numine quodam divino impletos fuisse, asserit Irenæus, lib. III, c. 25 (cujus verba ab interitu vindicavit Eusebius, *Hist. eccles.*, lib. V, c. 8) : « Convenientibus autem ipsis in unum apud Ptolomæum, et comparantibus suas interpretationes, Deus glorificatus est, et Scripturæ vere divinæ creditæ sunt : omnibus eandem, et iisdem verbis, et iisdem nominibus recitantibus usque ad finem ; uti et præsentibus gentes cognoscerent, quoniam per aspirationem Dei interpretatæ sunt Scripturæ » Eadem quoque dicit Clemens Alexandrinus, *Stromat.*, II, p. 342, edit. Paris.

Ad num. 35. (Oxon. n. 22, p. 65, not. 2.) Τοῦτων τὰς εἴκοσι δύο βιβλίους ἀναγίνωσκε πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κρινόν... ἄς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ μετὰ παρρησίας ἀναγινώσκωμεν. His verbis et iis quæ sequuntur, diserte admodum nos docet Cyrillus ex quibus libris Veteris Testamenti codex quarto saltem a Christo nato sæculo fuerit compactus. Ex illis nimirum viginti duobus libris quos in sequentibus enumerat auctor noster. Illic autem numerus librorum numero litterarum Hebraicarum respondet. Athanasius in synopsi sacræ Scripturæ : « Numerus librorum canonicorum Veteris Testamenti est æqualis numero litterarum Hebraicarum. Viginti duo enim sunt apud Hebræos elementa. » Eadem fere tradit de numero librorum Veteris Testamenti Joannes Damascenus. *De orthodoxa fide*, lib. IV, c. 18. Ut autem ea quæ Cyrillus hoc loco de libris canonicis et apocryphis dicit, clarius elucescant, observanda est distinctio Rufini, in *Exposit. symboli*, qua libri sacri in canonicos, ecclesiasticos et apocryphos distribuuntur. Canonicos vocat, quos cum illo loco Rufinus, tum in sequentibus Cyrillus nominalim recenset. « Ecclesiasticos autem eos qui in Ecclesia quidem leguntur, sed non proferuntur ad auctoritatem ex his confirmandam. » Apocryphos, qui in Ecclesia prorsus non debent legi. Eadem distinctio occurrit apud Athanasium in epistola ad Rufinum, ubi reperiuntur βιβλία κανονιζόμενα, ἀναγινωσκόμενα, et ἀπόκρυφα. Inter libros ecclesiasticos, sive ἀναγινωσκόμενους recensenda sunt, non solum scripta quæ hodie apocrypha audiunt, verum etiam S. Hermæ Pastor, S. Clementis epistola, S. Barnabæ epistola, canones apostolici et constitutiones quæ dicuntur apostolicæ. Per apocryphos vero intelliguntur a Patribus, uti etiam hoc in loco a Cyrillo, istiusmodi libri quos canon 60 apostolorum vocat ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία, « falso inscriptos impiorum libros », vel ii qui manifeste impii sunt, et fidem Christianam impugnant. Horum sæpe fit mentio in decreto Gelasii apud Gratianum, dist., 15 exempli gratia : « Evangelia Thomæ apostoli, quibus Manichæi utuntur, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Lucianus apocrypha. Libri omnes quos fecit Lenticus discipulus diaboli, apocryphi. Liber qui appellatur Fundamentum, apocryphus. » Confer. can. apost. 60, et 85; Euseb., *Hist. eccles.*, lib. IV, cap. 25; versus S. Greg. Naz.; can. 63 concilii sexti in Trullo, et can. 27 synodi Carthag.

Ad num. 36. (Oxon. n. 22, p. 66, not. 1.) Τὰ δὲ λοιπὰ ψευδεπίγραφα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει. Plurima olim circumferebantur evangelia præter quatuor illa, quæ codicem Evangeliorum θεοπνεύστων constituebant. Quorum nonnulla nascentis Ecclesiæ temporibus aut scripta aut conficta, S. Lucam impulerunt, ut Evangelium etiam ipse conscriberet; quemadmodum in ipso operis limine profitetur. Hujusmodi fuere : I. Evangelium secundum Hebræos, quod ex Matthæi Evangelio decurtato et adulterato conficiebant Ebionæi, et quo solo utebantur, uti refert Epiphanius, hæres. xxx, n. 3 et 13. Vide etiam Theodoret., *Hæret. fab.*, lib. II, cap. 1; Clement. Alex., *Stromat.*, II, p. 380; Euseb., *Histor. eccles.*, lib. III, cap. 27; II Evangelium se-

cundum Ægyptios, quo usi sunt Sabelliani, et ex eo impia sua dogmata confirmabant: Epiphanius, hæres. LXII, n. 2; Clemens Alexandr., *Stromat.*, lib. III, p. 452, cap. 465; III. Evangelium secundum duodecim apostolos, de quo quidem mentio occurrit apud Ambr., lib. in *Luc.*, n. 2, in exposit. in cap. I *Lucæ*, quæ Tito Bostrensi falso tribuitur, *Biblioth. Patr.*, tom. II Gr. Lat. edit. Front. Duc.; IV. Evangelium S. Petri, cujus meminerunt non solum Theodoretus, *Hæret. fab.*, lib. II, cap. 2, et Origenes, in cap. XIII *Matthæi*, verum etiam Euseb., *Histor. eccles.*, lib. III, cap. 3, his verbis: « Evangelium quod secundum Petrum dicitur nequaquam inter catholica traditum scimus. » Vide etiam *Histor. eccles.*, lib. III, cap. 25; V. Evangelium secundum Matthiam, de quo mentionem facit Eusebius, *Histor. eccles.*, lib. III, cap. 25; VI. Evangelium secundum Bartholomæum, de quo Hieronymus in præf. in *Matthæum*, ex Origenis hom. I in *Lucam*; VII. Evangelium secundum Thomam; VIII. Evangelium Philippi, cujus meminerunt Leontius Byzantinus, act. 3, *De sectis*, et Epiphanius, hæres. XVI, n. 13; IX. Evangelium secundum Nicodemum inter apocrypha a Gelasio numeratur. (Vide decret. Gratian. part. I, distinct. 15, c. 3); X. Evangelium Evæ a Gnosticorum aliquibus consarcinatum, teste Epiphano, hæres. XVI, n. 2, qui etiam Evangelii perfectionis, εὐαγγελίου τελειώσεως, Gnosticorum, ibidem meminit; XI. Evangelium Judæ, quod a Cainis compositum asserit Theodoretus, *Hæret. fab.*, lib. I, cap. 15: « Proferrunt Judæ Evangelium, quod ipsi composuerunt; » XII. Evangelia Basilidis atque Apellis, de quibus vide Hieronymi præf. in *Matthæum*, et in *Isa.* cap. LXIV; XIII. Evangelium Infantiae, Arabice et Latine nuper editum; XIV. Protevangelium Jacobi, edit. inter Orthodoxographa Bas. an. 1569. Mill.

Ibid. (Oxon. ibid. p. 67, not. 1.) Ἐγραψαν καὶ Μανιχαῖοι κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον. Alibi (nempe catech. VI) ipsum Thomam hujusce evangelii existisse auctorem asserit Cyrillus. « Nemo legat Thomæ evangelium: non est enim unius e duodecim apostolis, sed unius de tribus discipulis Manis. » Hoc etiam evangelium Thomæ Manichæo tribuit Photius, lib. I *Historiæ Manichæorum*, nondum editæ, quam mecum per quam humaniter communicavit, et uti spero, orbi erudito prope diem daturus est V. C. Joan. Fredericus Wincklar Hambergensis: « Discipuli infausti Manetis fuere duodecim. Sisinus, qui et principia impii illius dogmatis accepit: et Thomas, qui evangelium illud, quod nomen ejus præfert, composuit. » Idem Photius alibi, bibl. cod. 85, hoc evangelium vocat τῶν Μανιχαίων ζῶν εὐαγγέλιον. Hoc evangelium rejiciunt Eusebius, *Histor. eccles.*, lib. III, cap. 25, et Leontius Byzantinus, *De sectis*, act. 3, p. 432. Vid. not. ad catech. 6.

Ibid. (Oxon. ib. not. 2.) Ἐπιστοράσιμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τὸ τελευταῖον, τὰς Παύλου δεκάτεσσας Ἐπιστολάς. In his et præcedentibus verbis tria sunt observatu dignissima: I. Ordo librorum Novi Testamenti. Ita enim Cyrillus hosce libros disponit, ut Evangelia primum locum occupent, secundum vero Acta apostolorum, tertium autem septem catholicæ Epistolæ, videlicet, S. Jacobi una, S. Petri duæ, S. Joannis tres, S. Judæ una, ultimum demum quatuordecim sancti Pauli 409 Epistolæ. Cæterum hunc ordinem minime servant alii, qui catalogos librorum Novi Fœderis contexuere. In canone 85 apostolorum primo quidem occurrunt Evangelia, hæc sequuntur quatuordecim sancti Pauli Epistolæ, quibus proxime conjunguntur Epistolæ catholicæ eo quidem ordine, ut primo loco stent duæ S. Petri Epistolæ, secundo S. Joannis tres, tertio S. Jacobi una, ultimo S. Judæ Epistola, agmen vero claudant Acta apostolorum. Eusebius, *Histor. ecclesiast.*, lib. III, cap. 25, evangelistis quidem principem locum tribuit, secundum vero historiæ Actuum apostolicorum, post hanc autem ponit

A S. Pauli Epistolas, quibus subnectit primam Joannis Epistolam, primamque Petri, totum vero catalogum Apocalypsi claudit. Eodem ordine libros sacros Novi Test. enumerat Gregorius Nazianzenus, in Iambico 3, *ad Seleucum*. Leontius Byzantinus, act. 2, *De sectis*, Novum Testamentum distribuit, εἰς ἕξ βιβλία, in sex libros; quorum primus continet Matthæum et Marcum, secundus Lucam et Joannem, tertius Acta apostolorum, quartus septem Epistolas catholicas, quintus quatuordecim Epistolas S. Pauli, sextus Apocalypsim. Vide canonem ult. concilii Laodicensi, et canon. 27 concilii Carthaginensis. II. Quod Cyrillus Jacobi Judæque Epistolæ, et secundam Petri, una cum secunda, et tertia Joannis, quæ inter scripta ἀντιλεγόμενα ab Eusebio loco supra citato recensentur, in iis libris numerat, quos veteres Ecclesiæ doctores et episcopi tanquam sacros posteris tradidere. De Jacobi Judæque Epistolis Euseb., *Hist. ecclesiast.*, lib. II, cap. 23, hæc refert: « Cui etiam ascribi solet Epistola prima earum quæ Catholicæ dicuntur. Quam quidem nonnulli spuriam ac supposititiam existimant. Sane pauci admodum ex vetustioribus tum hujus Epistolæ, tum illius Judæ, quæ et ipsa in septem Catholicarum numero recensetur, mentionem fecere. » Statim vero subjicit: Ὅμως δὲ ἴσμεν καὶ ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείστοις δεδημοσιευμένας ἐκκληταίς. « Verum tamen has quoque cum cæteris in plurimis ecclesiis publice lectitari cognovimus. » Et quidem quod ad S. Jacobi Epistolam attinet, illa inter libros quos vocant canonicos tam in conciliorum canonibus, quam in scriptis plurimorum Patrum recensetur Canon 85 eorum qui apostolis tribuuntur eam inter βιβλία σεβάσιμα, καὶ ἅγια ponit, ut et can. 60 concilii Laodicensi, et can. 27 concilii Carthaginensis. Gregorius Nazianzenus, in Iambico 3, *ad Seleucum*, S. Amphilochius, S. Athanasius, Rufinus, D. Augustinus, etc., hanc Epistolam eodem, quo cæteros Novi Testamenti libros loco et honore dignantur. Clemens Alexandrinus quoque, lib. IV *Strom.*, pag. 516, Origenes, Basilus, Epiphanius, alique hanc Epistolam Jacobo apostolo tribuunt, eamque in numero sacrorum librorum ponunt. Eundem quoque honorem S. Judæ Epistolæ tribuunt iidem canones, iidemque auctores. Clem. Alex. lib. III *Pæd.*, cap. 8, pag. 239, et lib. III *Strom.*, pag. 431; Origenes, in *Matth.*; Huet., pag. 223; Basil.; Epiph. *De secunda Epistola S. Petri* in primis Ecclesiæ temporibus aliquandiu dubitatum est, uti nos docent Origenes, Eusebius et Amphilochius. Verum in supra citatis canonibus Libris sacris adnumeratur. Secundam et tertiam Epistolam Joannis cuidam Joanni presbytero, non apostolo, tribuunt Papias et Dionysius Alexandrinus: qui tamen ab hac opinione sese non multum distare ostendit, ut apostolo Joanni tribuat, apud Euseb., lib. VII *Hist.*, cap. 25. Verum Irenæus, *Adversus hæres.*, lib. III, c. al. 18, nov. ed. 16, n. 8, et Tertullianus, *De præscriptione*, cap. 33, et *De carne Christi*, cap. 24, secundam Epistolam Joanni apostolo ascribunt, ex eaque testimonium recitant. Eundem vero qui secundæ, etiam tertiæ Epistolæ existisse auctorem nullus non fatebitur, qui stylum ejus paulo accuratius perpenderit. III. Notandum est Joannis Apocalypsin inter sacræ Scripturæ libros canonicos a Cyrillo non recenseri. Quippe, uti testatur Hieronymus in epist. ad Dardanum, « sicut Epistolam ad Hebræos, Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas canonicas, ita nec Græcorum quidem Ecclesiæ Apocalypsin Joannis eadem libertate suscipiunt. » Et, ut verum fateamur, non solum hæretici, Marcionistæ scilicet (vide Tertullianum, lib. IV *contra Marcionem*), Alogiani et Theodotiani (vide Epiph. hæres. LI et LIV) Apocalypsin rejiciebant, verum etiam ipsi Catholici eam inter apocrypha numerabant. Caius quidam Ecclesiæ Romanæ presbyter a Cerintho

scriptam asserit. Indeque forsan nec in canon. 85 apostolorum, nec in can. 60 concilii Laodicensi, ubi libri quos in Ecclesia legi voluere primævi Christiani enumerantur, usquam comparet Apocalypsis. Cæterum in antiquissimis Ecclesiæ temporibus Apocalypsin et Joanni apostolo tribuebant Ecclesiæ doctores, et tanquam divinam suspiciebant. Justinus martyr, in *Dialogo cum Tryphon.*, pag. 308, hæc de Apocalypsi tradit: « Et vir apud nos quidam, cui nomen erat Joannes, e duodecim apostolis Christi unus, in ea quæ illi exhibita est revelatione, Christi fideles nostros annos mille Hierosolymis peracturos esse, prælocutus est. » Hunc locum Justini respiciens Nicephorus Callistus, *Histor.*, lib. iv, cap. 6, de eo dicit: Παρίστησι δ' ἐν τούτῳ (in *Dialogo* scilicet *cum Tryphone*) καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν ὁμολογουμένην εἶναι τοῦ Ἰωάννου. « Asserit etiam in eo pro confesso haberi Apocalypsin esse Joannis. » Vide Irenæi lib. iv, cap. 37 et 50, lib. v, cap. 30, et apud Euseb., lib. v, cap. 8. Tertullianus et Cyprianus frequentissima ex ea adducunt testimonia. Postremo Athanasius in synopsi sacræ Scripturæ, postquam libros Novi Testamenti canonicos enumerasset, hæc subjicit: « Præter hos etiam est Apocalypsis Joannis Theologi, recepta ut ejus, et approbata a veteribus sanctis, et Spiritu sancto afflatis Patribus. »

CATECHESIS V.

Ad num. 4. (Oxon. n. 2, p. 70, n. 3.) Ὁφθαλμός πάσης συνειδήσειός ἐστι φωτιστικός ἢ πίστις, καὶ συνέσεως ἐμπορητικός. A quibus non multum abluunt ea quæ reperiuntur apud Theodoretum abluunt ea quæ reperiuntur apud Theodoretum Θεραπειῶν, serm. 1: « Quod est oculus in corpore, hoc est fides in mente: aut potius, sicut oculus luce indiget, per quam ipsi visibilia ostendantur; pari modo et intellectus eget fide, quæ divina ipsi ostendat, quæque stabilem de his conceptum perpetuumque conservet. »

Ad num. 11. (Oxon. edit. n. 6, p. 74, not. 2.) Ἦκζτὰ χάριν δωρομένη πίστις ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικῆ. Per fidem intelligit auctor noster fiduciam quamdam, qua Spiritus sanctus primos Christianæ religionis doctores certiores fecit, eos potestatem habere edendi miracula. Hanc fidem Chrysostomus, homil. 29 in *I Cor.* xii, vocat πίστιν σημείων, et, uti hoc loco Cyrillus, eam a fide dogmatica distinguit: cum enim verba hæc Apostoli vers. 10, ἐτέρῳ δὲ πίστις explicat, dicit eum per πίστιν intelligere οὐ ταύτην τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, περὶ ἧς φησιν: Ἐὰν ἔχητε, etc. αὕτη μήτηρ τῶν σημείων ἐστίν. « Fidem non eamdem dicens eam quæ est dogmatum, sed eam quæ est signorum. De qua dicit: Si habeatis, etc. Hæc est mater signorum. » Cum enim neque apostoli, neque eorum successores potestate miracula faciendi semper præditi fuerunt, æquum erat, ut certo aliquo indicio dignoscerent, quando divinam potentiam haberent præsentem: ne forte si conarentur miraculum edere divino auxilio non assistente, inceptis suis turpiter exciderent. Hoc autem indicium non aliud erat quam hæc πίστις, sive certa persuasio se posse id quod moliebantur, facere.

CATECHESIS VI.

Ad titulum catechesis p. 86. (Oxon. p. 77, not. 1.) Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν. « Credo in unum, » etc. Ita tradunt Orientis Ecclesiæ omnes, notante Rufino, *Exposit. in Symbol.* Cum enim hæreses Simonis Magi, Valentinianorum, Manichæorum, etc. quæ vel duos, vel plures deos statuendo divinæ naturæ unitatem prorsus tollebant, in Orientis partibus præcipue pullutaverint viguerintque, ideo omnes fere Orientales Ecclesiæ profitebantur se credere non solum

A non solum ex hoc symbolo Ecclesiæ Hierosolymitanæ, verum etiam ex illo, quod Eusebius Cæsariensis ante tempora concilii Nicæni acceperat ἐν τῇ πρώτῃ κατηγορίᾳ: ὅτι καὶ τὸ λουτρόν ἐλάμβανεν. Theodorit, *Histor. ecclesiast.*, lib. i, cap. 12. Ita etiam symbolum Nicænum, omniaque symbola etiam Arianorum.

Ad num. 10. (Oxon. n. 7, p. 84, not. 1.) Ἀλουρός, καὶ κύων, καὶ λύκος ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθησαν, etc. Hisce et sequentibus verbis Cyrillus acriter invehitur in insanam Ægyptiorum idololatriam, qua non modo homines virtute et rebus præclare gestis insignes, verum etiam quævis turpissima animalia religioso cultu venerabantur. Felem Ægyptiis sacrum fuisse referunt cum Herodotus, in *Euterpe*, cap. 66; Diodorus Siculus, lib. i, et Plutarchus, *Symposiæon*, lib. iv, 410 quæst. 5: tum etiam Cicero, in *Tusculan. Quæst.*, lib. v, cap. 27: « Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes pravitate erroribus, quamvis carnificinam prius subierint, quam ibim aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilam violent: quorum etiam si imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent. » Imo auctor *Recognitionum* quæ Clementi tribuuntur, lib. v, cap. 20, hujusce moris meminit. « Alii Ægyptiorum, inquit, bovem, qui apis dicitur, colendum tradidere, alii hircum, alii gattas; nonnulli ibim, quidam serpentem: piscem quoque, » etc. Ubi per gattas, seu potius cattas intelligendos esse felis nos dubitare non sinit Evagrius, ubi ait: Ἀλουρον κάτταν ἢ συνήθεια λέγει. « Consuetudo pro fele catam dicit. » Canem ab Ægyptiis cultum refert Juvenalis, sat. 15, vers. 8: Illic.

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

Interim tamen observandum est Cynopolitanos huic superstitioni præcipue deditos fuisse, uti nos docet Clemens Alexandrinus, in *Admonit. ad gentes*. Lupum postremo a Lycopolitanis præcipue cultum memorat idem Clemens, *ibid.*, et Strabo lib. xvii, Ἀλόν Δυκοπολίται τιμῶσι.

Ibid. 4. (Oxon. *ibid.* not. 2.) Καὶ λέων ἀνθρωποβόρος ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρωποτάτου προσεκυνήθη. Ab iis nimirum Ægyptiis qui Ægypti oppidum Leontopolin sive Leopolin inhabitabant. Strabo, lib. xviii, Λέοντα δὲ τιμῶσιν Λεοντοπολίται. « Leonem colunt Leontopolitani. » Cum etiam Persæ deum suum Mithram, sive Solem leonina facie effinxerint, illi quoque leonem aliquo modo, saltem symbolice, coluisse censendi sunt.

Ibid. (Oxon. *ibid.* not. 3.) Ὁφίς καὶ δράκων, ἀντίμιμοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ τοῦ παραδείσου, προσεκυνήθησαν. Serpentem coluisse Ægyptios, præter Clementem loco *Recognitionum* supra citato, asserit Ælianus ex Phylarcho. *De animalibus*, lib. xvii, cap. 5. Imo Maximus Tyrius serpentem, ut numinis symbolum, ab Indis cultum fuisse tradit dissertatione 38. Anguem præterea existimabant Romani vel signum fuisse dei Æsculapii, vel in eo Æsculapii numen habitasse: indeque apud illos maximo in honore fuit. Quod patet ex loco *Epitomes Livianæ*, libro xi: « Cum civitas pestilentia laboraret, missis legatis ut Æsculapium Romam ab Epidauro transferrent: anguem qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavere: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapio consecrata est. »

Ibid. (Oxon. *ibid.* not. 5.) Καὶ οἶνος (nos correximus Διόνυσος) ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθη. Bacchum, quia vini usum invenit, artemque vites serendi edocuit, colebant Græci Romanique; præcipue vero Ægyptii sub nomine Osiridis. « Non enim eosdem deos similiter colunt universi Ægyptii, præter Isidem et Osiridem, quem Bacchum esse aiunt. Hos peræque universi colunt. » Herodot., lib. ii.

Ad num. 14. (Oxon. n. 9, pag. 87, not. 1.) Πᾶ-

σης μὲν ἀίρεσεως εὐρετῆς Σίμων ὁ Μάγος. Ita Cyril-
lus, qui. uti ex hoc loco manifestum est, Simonem
Magnum omnium hæreticorum principem fuisse
existimabat, atque adeo eum primo in loco collocat.
Verum alii Dositheum quemdam Simoni prævisse
dicunt. Certe quidem Hippolytus S. Irenæi discipulus
syntagma suum contra 32 hæreses a Dositheanis
auspicatus est, ἀρχὴν ποιούμενος Δοσιθεάνου, quæ
sunt verba Pinotii de hoc libro Hippolyti *Biblioth.*
cod. 121. Hegesippus quoque apud Eusebium, *Hi-*
stor. ecclesiast., lib. iv, c. 22, Dositheum inter eos
numerat, qui primi Ecclesiam malesanis suis opi-
nionibus contaminaverint. Simon vero Magus a Cy-
rillo dicitur πάσης ἀίρεσεως εὐρετής, et ab Irenæo
esse illum, « ex quo universæ hæreses substitute-
runt, » quia omnes fere hæreses, quæ in sequentibus
temporibus exortæ sunt, ab illo tanquam a fonte
originem traxere. Duos fuisse deos, sive duo prin-
cipia credidit Simon. Hunc errorem ab eo hausisse
Cerdonem, discipulumque ejus Marcionem, a qui-
bus per varios impietatis anfractus ad Manetem
usque profluxit, nos docet Irenæus apud Euse-
bium, *Histor. ecclesiast.*, lib. iv, c. 40. Simon non
Deum, sed angelos quosdam mundum fabricasse
dicebat: idem docuere successores ejus Menan-
der, Saturninus, Basilides, Carpocrates, Valenti-
niani, plurimique alii usque ad Manetem. Et ne in
re adeo manifesta plura exempla darem, cætera
quoque omnia Simonis prava dogmate ad sequio-
res hæreticos promanabant, quod quidem cuivis
qui eorum opiniones accurate perpenderit extra
dubium erit.

Ad num. 14. (Oxon. ibid. not. 2.) Καὶ Ἐλένην τινὰ
πόρνην ἐπαγόμενος. Helenam, non Selenen (uti Ire-
næus, lib. i, c. 20; D. Augustinus, *De hæres.*; Auctor
Recognit., lib. ii, § 12, et Rufinus, in versione Euse-
bii), rectius, ut r. ihi videtur, hanc Simonis sociam
appellat Cyrillus. Hanc nempe eam Helenam fuisse
dixit Simon (testibus Irenæo, lib. i, c. 20, et Ter-
tulliano, *De anima*, c. 34) propter qua bellum in-
ter Græcos et Trojanos olim exarserat. Helenam
vocant etiam Justinus martyr, apolog. 2, § 34, nu-
peræ edit. Oxon.; Eusebius, *Histor. ecclesiast.*, lib.
ii, c. 12, 13; Theodoretus, *Hæret. fab.*, lib. i, c. 1;
Hieronimus, in epistola ad Clesiphontem *adversus*
Pelagianos. Ab hac Helena, Simonis sectatores He-
leniani aliquando dicti sunt, sicut ab ipso Simone
magistro suo Simoniani sæpius appellantur. Vide
Origen, *Contra Celsum*, p. 272. Hujusce propudiosæ
femine imaginem, ad Minervæ figuram effictam,
una cum Simonis imagine sub figura ac nomine
Jovis, summa veneratione coluisse miseros Simo-
nis assecclas dicunt Irenæus, Theodoretus et D.
Augustinus.

Ad num. 16. (Oxon. edit. n. 10, p. 88. not. 2.)
Κερίνθος γὰρ τὴν Ἑκκλησίαν ἐλυμαίνετο. De Cerintho
vide Irenæum, lib. i, c. 25; pseudo-Tertullianum,
in appendice ad lib. *De præscript.*, c. 48; Epipha-
nium, hæres. xxviii; Theodoretum, *Hæret. fab.*,
lib. ii, c. 3; Philastrium, Augustinum, etc. An Ce-
rinthus fuerit etiam appellatus Merinthus incertum
existimat Epiphanius hæres. xxviii, n. 8, quamvis
Cerinthianos quoque vocatos fuisse Merinthianos
asserat. Errores quibus eum Ecclesiam labefac-
tasse dicit Cyrillus, sunt hi: I. Mundum non a
Deo, sed ab angelis quibusdam conditum fuisse do-
cuit: hos autem angelos tanquam Dei hominum-
que mediatores adorandos esse statuit. Cerinthia-
nos ergo verisimile est Apostolum respexisse Co-
loss. ii, 18, « Nemo vos seducat, volens in humili-
tate et religione angelorum, » etc. II. Jesum non ex
Virgine per Spiritum sanctum genitum fuisse, ve-
rum ex Josepho et Maria eodem modo generatum
quo cæteri homines: et idcirco eum esse nudum
hominem, cæteris vero hominibus solis justitia,
prudencia et sapientia præstitisse. III. Jesum a
Christo divellens decuit Christum in illum post

A baptismum specie columbæ descendisse, ante Pas-
sionem vero a Jesu avolasse Christum, et Jesum
passum esse et resurrexisse, Christum autem im-
passibilem perseverasse, existentem spiritalem. »
Iren. loco supra citato. Joannem quoque Evange-
lium suum eum ob finem scripsisse refert Irenæus,
lib. iii, c. 2, ut Cerinthi errores ex animis homi-
num eximeret.

Ad num. 16. (Oxon. ibid. p. 89, not. 1.) Καὶ
Καρποκράτης. Eadem fere docuerunt Carpocrates
et Cerinthus. Epiphanius, hæres. xxviii, n. 1, de
Cerintho: « Atque is nihil propemodum aliud,
quam a nobis supra commemoratus ille Carpocras
asseruit eademque cum illo lethalia in mundum
venena propagavit. »

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) Ἐβιοναῖοι. De Ebio-
næis ita Irenæus, lib. i, c. 26: « Qui autem di-
cuntur Ebionæi consentiunt quidem mundum a
Deo. Ea autem quæ sunt erga Dominum, similiter
ut Cerinthus et Carpocrates opinantur. Solo autem
eo quod est secundum Matthæum Evangelio utun-
tur, et apostolum Paulum recusant, apostatam eum
legis dicentes. Quæ autem sunt prophetica curio-
sius exponere nituntur, et circumciduntur ac per-
severant in his consuetudinibus, quæ sunt secun-
dum legem, et Judaico caractere vitæ uti, et Hiero-
solymam adorant, quasi domus sit Dei. » Vide etiam
Epiphanium, hæres. xxx; Theodoretum, *Hæret.*
fab., lib. ii, c. 1; Philastrium et Augustinum.

Ad num. 17. (Oxon. n. 11, p. 89, not. 5.) Ἐπηγω-
νίστα τοῦ κατὰ Θουαλεντίνου. Ideo a Cyrillo dicitur
Valentinus post hæreticos priores quasi secundo
loco certasse, quia hæresin suam non ipse invenit,
sed ex impiis opinionibus priorum hæreticorum ut
plurimum collegit et consecravit. Ita Theodoretus,
Hæret. fab., lib. i, cap. 7: Ἐκ τούτων πασῶν τῶν
αἰρέσεων (Simonis scilicet Magi, Basilidis, Carpo-
cratis, etc., quos in præcedentibus enumerasset)
ὁ Βαλεντίνος λαβὼν ἀφορμὰς, τοὺς ἀπεράντους συν-
έθηκε μύθους. « Ex his omnibus hæresibus occasione
sumpta Valentinus infinitas fabulas composuit. »

Ad num. 22. (Oxon. n. 13, p. 92, not. 1.) Σκυθια-
νὸς τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος. Scythia-
num hunc primum fuisse auctorem hæreseos Ma-
nichæorum diserte asserunt omnes qui de ea ali-
quid scripserunt Patres. Archelaus Cascharorum
urbis in Mesopotamia episcopus in disputatione
411 quam cum Manete habuit, edita a Laurentio
Alexandro Zacagnio bibliothecæ Vaticanæ præfecto
inter alia monumenta vetera Ecclesiæ Græcæ et La-
tinæ, Rom. 1698, « Iste (Manes), inquit p. 93, non
est primus auctor hujusmodi doctrinæ, nec so-
lus; sed quidam ex Scythia, Scythianus nomine,
apostolorum tempore fuit sectæ hujus auctor et
princeps. » Vide Epiphanium, hæres. lxxvi, num. 1: So-
cratem, *Hist. eccles.*, lib. i, cap. 22. Hunc fuisse Sa-
racenum, ex ea scilicet Arabiæ parte profectum,
quæ Ptolemæo deserta, Straboni Scenitis dicta fue-
rat, nos docent iidem auctores. Archelaus in citata
disputatione pag. 96: « Scythianus ipse, inquit, ex
genere Saracenorum fuit. » Unde Socrates *Histor.*
eccles., ubi supra: Σκυθιανὸς Σαρακηνός. Vide Epi-
phanium loco citato. Eundemque, postquam capti-
vam quamdam mulierculam Hypsele, Thebaidis
superioris in Ægypto oppido e prostibulo in ux-
orem duxisset, Alexandria degisse, ibique artes et
disciplinas didicisse; uti in sequentibus Cyrillus,
ita quoque supra dicti Archelaus, Socrates et Epi-
phanus uno ore confirmant.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) Οὐδὲν κοινῶνδον (nos
scripsimus κοινόν) οὔτε πρὸς Ἰουδαϊσμόν, οὔτε
πρὸς Χριστιανισμόν κεκτμμένος. Hoc est, neque
Judaicæ, neque Christianæ religioni addictus: seu
potius, qui ex depravata, neque Judaica, neque
Christiana religione, veluti alii hæretici, sed ex
philosophorum scholis hæresin suam hauserat. Ita
enim de eo scribit Archelaus, *Disput. cum Manete*,

pag. 95: « Hic Scythianus dualitatem istam introducit contrariam sibi, quod ipse a Pythagora suscept, sicut et alii omnes hujus dogmatis sectatores, qui omnes dualitatem defendunt, declinantes Scripturæ viam directam. » Socrates quoque, *Hist. ecclesiast.*, lib. 1, cap. 22: « In Ægyptum migrans, et Ægyptiorum disciplina institutus, Empedoclis et Pythagoræ opinionem in Christianam religionem invexit. Duas enim asseruit esse naturas, alteram bonam, alteram malam, perinde atque Empedocles, qui malam quidem naturam discordiam, bonam vero amicitiam appellabat. » Vide Epiphanium, *hæres.* LXVI, num. 2.

Ad num. 36. (Oxon. n. 20, p. 101. not. 2.) Γίνου δοκιμος τραπεζίτης, etc. Hoc tanquam sacræ Scripturæ dictum citat auctor *Constit. apost.*, lib. II, c. 36: ἐργαται Γίνεσθε τραπεζίται δοκιμοί. Quod tamen tanquam a Salvatore ipso prolatum esset plurimi e Patribus referunt. Vide auctor. *Clementinorum homil.* 2, § 31; homil. 3, § 50, et homil. 18, § 20; Origenem, in *Joann.* VIII, 20, etc. De hoc loco sententiam suam Cotelierius, in adnotat. ad *Constitutiones apostolicas*, lib. II, cap. 36, tradit his verbis: « Quæritur nunc, inquit, quid de celeberrimo loco sentiendum sit. Meam ego sententiam paucis verbis lectori examinandam ita propono. Ex traditione sive non scripta, sive in quodam melioris notæ apocrypho relata ferebatur, divino Novi Testamenti oraculo pronuntiar, *Estote probi trapezitæ*. Id aliquis compertum apposuit ad oram codicis sui Matth. xxv, 17 et Luc. xix, 23, ubi τραπεζιτῶν mentionem factam videbat. Alius adnotandum putavit ad locum consimilem Apostoli I Thessal. v, 21. Tertius forsitan tribus in prædictis locis collocavit. Ac nescio annon scriptum fuerit in margine Epistolæ primæ Joannis iv, 1. Inde postea in sacrum contextum verba spuria irrepserunt. Quo factum, ut velut Scripturæ, velut evangelica, velut Christi, velut apostolica, velut Pauli, velut Christi simul et Pauli (quod videtur putasse Socrates) citarentur. Certe cum textibus memoratis solent conjungi. Rursum declarat Cyrillus Alexand. cum dicit: Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ Γίνεσθε φρόνιμοι τραπεζίται, πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατεχετε, ἀπὸ παντός ἐδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. Quæ posteriora leguntur in dicta Epistola ad Thessalonicenses. Sicut autem hic habetur δοκιμος τραπεζίτης, ita in Philone Judæo, lib. *De judice*, ad finem, ἀργυραμοιβὸς ἀγαθός, in Gregorio Nazianzeno εὐφυὲς ἀργυρογνώμων, in Cyrillo Alexandrino φρόνιμοι τραπεζίται, in Origene, tractat. 27 in *Matthæum*, prudentes nummularii, homil. 1 in *Luc.*, ἀβ exercitatissimis trapezitis, ad Joan. XIII, 20, καλοὶ τραπεζίται, in Theodoro Studia serm. catechet. 125, τῶν καλῶν τραπεζιτῶν, in Hieronymo, i *adversus Rufinum*: probus trapezita, in cap. v Epistolæ ad Ephesios, prudentissimī trapezitæ, in Epistola ad Philemonem, callidus trapezita, in Ambrosio, ad cap. ret. xix. Lucæ, bonus nummularius, boni nummularii, in Epiphanio diacono, a *divinis trapezitis*, et in Joanne Climaco, *Scala grad.* 4, paulo ante finem, ἄριστος τραπεζίτης. » Cot. Vim vero hujusce mandati ita exprimunt Patres, ut sicut is est optimus trapezita qui nummum probatum ab adulterato callide distinguere norit, ita ad hujus exemplum Christiani tenentur omnes nervos intendere, ut veram et genuinam Christi doctrinam a falsis hæreticorum dogmatibus discernant.

CATECHESIS X.

Ad num. 4. p. 138. (Oxon. num. 2, pag. 125, not. 2.) Διὰ τὰς πλάνας τῶν αἱρετικῶν τῶν λεγόντων, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν. Rationem his verbis reddit Cyrillus noster, cur, secundum Ecclesiarum orientalium antiquam consuetudinem fidem nostram in unum Dominum Jesum etc. profiteamur; ut nimirum contra errores anti-

A thianorum, qui duas in Christo dicebant esse personas, unam, quam Jesum vocabant, patibilem et terrenam; alteram, quam Christum nuncupabant, cælestem et impatibilem Epiphanius, *hæres.* XXVIII, num. 1, Cerinthum ait docuisse: « Postquam Jesus adolevit, qui ex Josephi Mariæque semine natus est, in hunc delapsus a summo illo Deo esse Christum. » Et paulo post: « Jesum et obiisse mortem et ad vitam excitatum esse, Christum vero, qui descenderat pœnæ omnis expertem, eo unde venerat reversum. » II. Valentinianorum, de quibus vide Irenæum lib. 1, c. 1, § 4, et 13.

Ad num. 6. (Oxon. num. 4, pag. 126, not. 2.) Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, οὗ κατ' εἰκόνα ἐμί, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. Hunc locum Geneseos 1, 26, opinnes fere Patres adducunt, ut probent Dominum Jesum, antequam in utero beatæ Virginis conciperetur, exstitisse. Existimant nimirum illi, verba hæc Patris esse Filium alloquentis. Ita Tertullianus, *De resurrect. carnis*, c. 6. « Præfatio, inquit, Patris ad Filium: *Faciamus*, » etc. Epiphanius quoque passim in *Panario*, præsertim vero *hæres.* LV, num. 9: « Sed quam inanis est hæreseon omnium sensus? Nam et isti Dominum suum abnegarunt... qui non a Maria... initium traxit, sed apud Patrem semper exstitit, Deus Verbum a Patre sine ullo initio aut tempore genitum, ut universa Scriptura declarat. Sic enim loquitur: *Faciamus hominem*, » etc.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) Οὗτος ὁ Κύριος ὁ τῷ Πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδόμων, etc. Patres, uti hoc loco et in sequentibus Cyrillus, ut Jesum ante suam ἐνανθρώπησιν exstitisse probarent, eum patriarchis et prophetis Veteris Testamenti sub angeli imagine apparuisse dixere, et Ecclesiæ pro qua sanguinem suum postea effudit, saluti ab ipso rerum primordio prospexisse. Inde Tertullianus, *Adversus Præxean*, c. 16: « Filius est, inquit, qui ab initio judicavit, turrim superbissimam elidens, linguasque disperdens, orbem totum aquarum violentia puniens, pluens super Sodomam et Gomorrham ignem et sulphurem Dominus a Domino. Ipse enim et ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usque ad patriarchas, et prophetas in visione, in somno, in speculo, in ænigmate, ordinem suum præstruens ab initio semper. Quæ erat persecuturus infinita semper ediscebat, et Deus in terris cum hominibus conversari alius non potuit, quam sermo, qui caro erat futurus. » Vide etiam Justinum martyrem, *Dialogo cum Tryphone Judæo*, pag. 275, 277, 279, 280, 281; Origenes, *Cont. Celsum*, lib. III, p. 119, et lib. VI, pag. 329; Clement. Alexand., *Pædag.*, lib. 1, cap. 7; Athanas., *orat. IV contra Arianos*; Theodoretus, *quæst.* 68 in *Gen.*

Ad num. 16. (Oxon. n. 8, p. 132, not. 1.) Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Καίνον τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν. Talibus nimirum conviciis Christianum nomen religionemque insectabantur gentiles, quasi infimæ esset vetustatis. Inde Theophilus Antiochenus, lib. III *ad Autolyicum* gentiles religionem Christianorum maledictis prosecutos fuisse dicit quod nupera esset. ὡς προσώπου ὁδεύοντος τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, pag. 119. Eusebius quoque, *Præpar. evang.*, lib. 1, cap. 2, dicit gentiles Christi religionem profitentibus vilio vertisse, quod novam hactenusque inauditam sectam secuti essent: Ἦως, inquit, δ' οὐ μοχθηρίας εἶναι καὶ εὐχρησίας ἐσχάτης. καὶ νῦν τινα καὶ ἐρήμην ἀνοδίαν ἑαυτοῖς συντεμεῖν, μήτε τὰ Ἑλλήνων μήτε τὰ Ἰουδαίων φυλάττουσαν.

Ad num. 18. (Oxon. n. 18, p. 133, not. 1.) Ὑπὲρ τοῦ ἀναμειβήλον εἶναι τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ, καὶ διώκτη πλείον ἐχαρίσατο γράφειν. Hanc ipsam rationem, cur Paulus plures quam cæteri apostoli scripserit epistolas, ex Cyrillo adducunt, suisque suffragiis comprobant duo pereruditi sanctæ Scripturæ interpretes, 412 Benedictus Pererius et Andreas Willetus in *Hexap.* in Epistola ad Rom.

Ad num. 19. (Oxon. n. 19, p. 133, not. 2.) Τὸ ξύ-

λον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ. etc. De ligno crucis vide quæ supra ad catech. 4, § 3, notavimus. interea tamen non est dissimulandum esse aliquos, qui tam ex hoc loco, quam ex aliis in quibus ligni crucis ad hodiernum usque diem manentis mentio facta est, argumentum, uti existimant non leve, ducunt, quod hæc catecheses a Cyrillo scriptæ neutiquam fuerunt. Voces enim illæ, inquit, μέχρι σήμερον longum temporis præteriti intervallum designant: cum tamen inventio crucis adeo recens fuerit, ut ei interesse ipse potuerit Cyrillus: ex his ergo colligunt hæc verba aut addidit esse, vel hasce catecheses post Cyrilli tempora fuisse scriptas. Verum enimvero hoc quidquid est scrupuli ex animo suo eximet quicumque perpenderit, quod voces istæ μέχρι σήμερον etiam breve temporis elapsi intervallum aliquando denotant. Sic Matth. xxvii, 8, de agro figuli dicit Evangelista eum vocatum fuisse agrum sanguinis ἕως τῆς σήμερον, Et, ne plura exempla in re adeo manifesta proferam. Matth. xxviii, divulgatum est verbum istud (discipulos nempe Christi corpus clam subripuisse) apud Judæos μέχρι σήμερον. Manifestum autem est evangelistam utrobique loqui de re non longe præterita.

CATECHESIS XI

Ad. num. 15. (Oxon. edit. n. 4, pag. 141, not. 1.) Οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν παρήγαγεν. His verbis catechumenos contra nefandum Arii dogma munit Cyrillus, qui Filium quidem a Patre genitum, verum neque ab æterno, neque ex essentia Patris genitum, agnoscebat: Deumque Filium suum initium creaturarum ex nihilo, seu non exstantibus fecisse asserebat. Audi ipsum sententiam suam in libro suo celeberrimo *Thalia* dicto, apud Athanasium, orat. ii contra Arianos pag. 413. his verbis declarantem: « Non semper erat Filius, neque enim erat priusquam fieret, nec ex Patre erat, sed ex non existentibus emersit, neque substantiam sibi propriam habuit. » Ideo autem Filium ex non existentibus factum asserebat Arius, ut nimirum hoc loquendi genere eum ex Patris substantia genitum negaret, sed ex nihilo more reliquarum creaturarum productum.

Ibid. 4. (Oxon. ibid. not. 2.) Οὐδὲ τὸν μὴ ὄντα εἰς ὁμοθεσίαν ἤγαγεν. Dicebant Ariani Christum aliquando non exstitisse: Οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Υἱὸς πάντων γὰρ γενομένων, etc., inquit Arius in *Thalia*, apud Athan., orat. i contra Arianos, pag. 409: « Non semper fuit Filius nam cum omnia ex nihilo sint orta, resque omnes creata sint et factæ, ipsum quoque Dei Verbum ex nihilo factum est, et fuit aliquando cum non esset, nec erat antequam fieret, sed habuit creationis initium. Erat enim solus Deus » etc.

CATECHESIS XII.

Ad. num. 1. (Oxon. n. 1, p. 148, not. 2.) Τῷ Θεολόγῳ. Nomine Θεολόγου insignitur Joannes, non solum in titulo Apocalypseos, verum etiam apud Chrysostomum, orat. xxxvi, tom. VII. Quid quod apud Athanas., orat. contra Gentes, p. 41, nuperæ edit. appellatur θεολόγος, seu (uti aliqui codices habent) θεολογίας ἀνήρ. Hoc vero titulo præ aliis scriptoribus θεοπνεύστοις gaudet Joannes, qua disertius quam cæteri de Christi divinitate scripserit.

Ad num. 5. (Oxon. 5, p. 150, not. 1.) Ἦλιος προσταγάματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ χειρὶ θείας ἐπλάσθη. Prærogativam hominis præ cæteris rebus creatis in eo præcipue positam fuisse assereunt Patres, quod cum hæc solo mandato divino factæ fuerint, ille quasi manibus Dei formatus erat. Ita Tertullianus, *De resurr. carnis*, cap. 5, « Caro autem, inquit, et sermone Dei constitit propter formam, nequid sine sermone. Faciamus enim hominem ante præmisit: et amplius manu propter prælati-

ne universitati imparetur. » Item S. Propter, *De Providentia*:

. Dedit optimus Auctor
Hoc homini speciale decus; cumque omnia verbo
Conderet, hunc manibus, quo plus genitoris ha-
Dignatur formare suis. (beret,

Postremo Cyrillus alter, *Glaphyr.*, lib. i hominem cæteris animalibus præstantiorem dicit, quod Deus καὶ προβουλοῖς ἐπίμα καὶ αὐτουργία τὸ τέχνημα. « Deliberatione manualique operatione ejus structuram dignatus est. »

CATECHESIS XIII.

Ad. num. 38. (Oxon. n. 19, p. 185, not. 1.) Ἐλέγξει σε ἡ οἰκία Καϊάφα, διὰ τῆς νῦν ἐρημίας, δεικνύουσα τοῦ κριθέντος ἐκεῖ τότε τὴν δύναμιν. De domo hac Caiaphæ, quam summorum pontificum palatium fuisse existimo, in qua primum Judas se Dominum nostrum Judæis traditurum pollicitus est Matth. xxiv, 14, 15, et postea Christus tanquam blasphemus a synedrio condemnatus fuit (ibid. vers. 66), non una est opinio SS. Patrum. Euthymius hanc domum eandem cum domo Annæ fuisse credit, Augustinus vero eandem cum Pilati prætorio existimavit: ideoque in tractatu 114 in *Joan.* et lib. iii *De consensu evangel.* S. Joan. illud xviii, 28, ubi legimus, adducunt ergo Jesum a Caiapha in prætorium, legit ille, ad Caiapha in prætorium. Verum uterque fallitur; nam domus Annæ et Caiaphæ et Pilati prætorium ab evangelistis aperte distinguuntur, Hanc Caiaphæ domum suis temporibus dirutam fuisse his verbis innuit Cyrillus.

CATECHESIS XIV.

Ad num. 15. (Oxon. not. 8, p. 195, n. 1.) Μαθητὸς ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον, Ἑβραϊδὶ γλώσσῃ τούτο ἔγραψε. S. Matthæi Evangelium Hebraico seu potius Syriaco sermone scriptum fuisse his verbis assertit Cyrillus; quocum consentiunt pene omnes, qui hujusce rei mentionem fecerunt, Patres. Papias apud Eusebium, *Hist.*, lib. iii, c. 39: « Matthæus Hebraico sermone divina scripsit oracula. » Irenæus quoque; lib. iii, c. 1 (cujus verba exstant etiam apud Eusebium, *Hist.*, lib. v, c. 8): « Matthæus apud Hebræos propria eorum lingua conscriptum Evangelium edidit. » Idem de hoc Evangelio scribit Origenes apud Eusebium, *Hist.*, lib. vi, cap. 25: « Primum Evangelium scriptum est a Matthæo, qui illud Hebraico sermone conscriptum Judæis ad fidem conversis publicavit » Eadem etiam de isto Evangelio scribunt Eusebius, *Hist.*, lib. iii, cap. 24, Hieronymus in *Præf. in quatuor Evang.*, et Epiphanius non uno in loco.

Ad num. 21. (Oxon. n. 12, p. 199, n. 1.) Ἐπειτα ὠφθη Ἰακώβῳ, τῷ ἐαυτοῦ μὲν ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρώτῳ τῆς παροικίας ταύτης. Jacobum istum, quem SS. Matthæus xiii, 55, et Marcus vi, 3, Domini fratrem appellant, Epiphanius et Patres Græci fere omnes Josephi filium ex priori matrimonio fuisse perhibent. Verum Origenes hanc famam ex libris Petri et Jacobi nominibus falso inscriptis ortam existimat. Quare Hieronymi potior est sententia, qui arbitratur Jacobum hunc Domini nostri consobrinum fuisse; utpote qui natus esset ex Maria illa altera, quæ Joann. xix, 25, soror beatæ Virginis dicitur. Consobrinum vero fratrem appellari non solum apud Hebræos usitatissimum fuit, verum etiam Græcis et Romanis non ignotum. Hunc virum eximium primum Hierosolymorum episcopum ab ipso Christo, vel, uti quidam arbitrantur, postea ab apostolis, constitutum fuisse narrat Nicephorus. I. ii, c. 38: Ὅς, inquit de Jacobo, ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ἐλεγετο καὶ τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν πρῶτος παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐγχεχεῖρισται, ὡς δὲ τινες καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ὑστερον. Indeque a Photio epistola 117, dicitur « Princeps episcoporum et qui de manu Domini unctionem sacram et Hierosoly-

mitanum episcopatum accepit. » Et in catalogo episcoporum Hierosolymitanorum, quem Epiphanius hæres. LXVI, num. 49, nobis exhibet, primo in loco ponitur Jacobus.

CATECHESIS XV.

Ad num. 24 (Oxon. n. 11, p. 218, not. 1.) Ἐννε-
νήκοντα ἑννέα πρόβατα, τοῦτ' ἔστιν ἑκείνα, ἧ δὲ
ἀνθρωπότης τὸ ἐν μόνον. Patrum nonnulli, cum
de numero angelorum disserunt, eam dicunt esse
rationem multitudinis angelorum ad hominum nu-
merum, quæ est nonaginta novem ad unum. Hanc
nempe proportionem eliciunt ex parabola illa (Matth.
xviii, 12) hominis, qui cum centum oves habuerit,
unam amittens, relictis cæteris, hanc quæsitum ivit
reperitamque humeris reportavit: nam unicam illam
ovem humanam naturam esse volunt, undecente-
nas vero reliquas angelos esse credunt. Ita Grego-
rius Nazianzenus, *Contra Eunomium*: « Ideo qui om-
nem creaturam rationalem pascit, relicto in excelsis
non errante ac supermundano grege, ad errantem
ovem, nostram videlicet naturam, præ amore homi-
num accedit. Est enim multesima, minimaque por-
tio natura humana, si cum universo comparetur,
413 quæ sola, ut est in parabola, rationalis cen-
turix per malitiam aberravit. »

Ad num. 27. (Oxon. n. 14, p. 220, not. 2.) Ἐτόλ-
μησέ τις λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου
ὁ Χριστὸς οὐ βασιλεύει. Marcellus et Photinus
Christum filium Dei ante sæcula non fuisse assere-
bant, verum ex quo carnem humanam ex B. Vir-
gine assumpserit: et sicut ex illo tempore regnum
ejus initium habuisse somniabant, ita post interi-
tum mundi, supremumque judicium finem etiam
habiturum existimabant. Ita Socrates *Hist.* lib. II,
c. 19: Ἐκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι, καὶ γῆν
τοῦ Θεοῦ. ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρ-
κα ἀνέληψε, πρὸ τετρακοσίων ὀκτῶν ἐτῶν, ἔκτοτε γάρ
τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι θέλουσι, καὶ
τέλος ἔξειν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν. C
Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ,
τῶν Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τε
καὶ θεότητα Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ
βασιλείαν ὁμοίως ἀθετοῦσιν.

Ad num. eundem ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) Καὶ
ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι ὁ λόγος ἐκ Πατρὸς ἐξέλ-
θων, οὗτος εἰς Πατέρα πάλιν ἀναλυθεὶς οὐκέτι
ἔστι. Ad hunc Cyrilli locum illustrandum apprime
faciunt Theodoretum illa quæ lib. II, cap. 10, habet
de hæresi Marcelli: « Marcellus Galata negavit
hypostaseon trinitatem. Extensionem vero quam-
dam divinitatis Patris in Christum venisse dixit,
et hanc Deum Verbum appellavit. Peracta autem
universa æconomia, rursus attractam esse rever-
samque ad Deum, ex quo extensa fuit. »

CATECHESIS XVI.

Ad num. 4, p. 245. (Oxon. n. 2, p. 225, not. 3.)
Οὔτε συναλοιφήν, ὡς Σαβέλλιος, ἐργαζόμεθα. D
Vide quæ de Sabellii hæresi supra ad catech. 4,
§ 5, et catech. 11, § 6. Quibus adjicere non abs-
re erit quæ Epiphanius, hæres. LXII, n. 1, de Sa-
bellii errore trahit: « Horum opinio est, eundem
esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ut
ad eandem hypostasim tres appellationes conve-
niant Quod et solis similitudine declarant;
in quo cum una sit hypostasis, triplex nihilominus
actus est: nimirum illustrandi vis et calefaciendi
et orbicularis figuræ. Ac vim quidem illam cale-
faciendi, hoc est calorem atque æstum Spiritui
respondere; illuminandi vero vim Filio; Pa-
trem denique totius hypostasis velut quamdam
esse formam. » De utriusque vero, nempe Arij
et Sabellii impietate similia eis quæ a Cyrillo dicun-
tur, sunt Vincentii Lirinensis ista: « Quis, inquit,
ante sacrilegum Arium Trinitatis unitatem discin-
dere, quis ante sceleratum Sabellium unitatis Tri-
nitatem confundere ausus est? »

A Ad num. 12. (Oxon. n. 5, p. 229, not. 1.) Τινὸς
μὲν συγκέκερται γλώσση πρὸς σοφίαν. Per
σοφίαν intelligebant veteres tam ethnici quam Chri-
stiani rerum obscurissimarum sive divinarum sive
humanarum scientiam. Per λόγον vero σοφίας,
quem inter S. Spiritus χάρισμα recenset Aposto-
lus, I Cor. xii, 8, Theodoretus, in loc., ipsam Chri-
stianæ religionis doctrinam intelligit: « Sermonem
sapientiæ vocat, non eloquentiam, sed veram do-
ctrinam, cujus ipse etiam divinus Apostolus gratiam
acceperat, et divus Joannes evangelista, et divus
Petrus, etc. . . . Neque enim potuissent homines
piscatores, et manu sibi victum parantes, et litte-
rarum plane ignari, conciones habere et scribere,
et quæ dicebant et scriptis mandabant, virtute ma-
xima implere, nisi a divino Spiritu veram sapien-
tiam accepissent. » Per σοφίαν vero Cyrillum vo-
luisse existimo donum Spiritus sancti, quo Chri-
stiani graves sententias quales in Salomonis libris
continentur, absque studio et labore efferre atque
eloqui valuerunt.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2) Ἄλλου φωτίζει τὴν
ψυχὴν ἐν προφητείᾳ. Per προφητείαν hoc loco
Cyrillum nihil aliud velle existimo quam μαν-
τικὴν, sive præsentionem quamdam et prædictio-
nem futurorum. Nam donum sacras Scripturas
interpretandi, quod alterum erat munus prophetæ,
his ejus verbis sequentibus designatur, ἀλλὰ δὲ
δίδωσι ἐρμηνεύσαι τὰς θείας Γραφάς.

Ad num. 23. (Oxon. n. 12, p. 236, not. 1.) Καὶ
τὰ μὲν ἐστὶν εἰς λειτουργίαν ὑποστέλλόμενα.
Auctor Epistolæ ad Hebræos angelos homini mini-
strare asserit, Hebr. I, 14. Quod vero suus cuilibet
homini angelus, tanquam custos, assistit, id diser-
tis sacræ Scripturæ verbis probari non potest. Pa-
tres tamen tam Græci quam Latini id asserere non
reformidant. Origenes, lib. viii *contra Celsum*, unius-
cujusque hominis angelum custodem preces ejus
Deo offerre dicit: « Et angelus . . . semper preces
ejus in cælum offert per unicum pontificem summo
Deo. » Idem etiam asserunt SS. Basilius et Hiero-
nymus.

CATECHESIS XVIII.

Ad num. 1, p. 285. (Oxon. n. 1, p. 259, not. 3.)
Ῥίζα τῆς ἀγαθοεργίας ἢ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς.
Similiter Tertullianus, *De carne Christi*, c. 1. « Fi-
ducia Christianorum resurrectio mortuorum. » Et
Epiphanius, in *Anchorato*: « In qua, » id est, in re-
surrectione. « ponitur noster omnis thesaurus, et
sapientis fiduciæ fundamentum, bonæque operatio-
nis spes. » Hanc Christianorum fiduciam frustrari
aggressi sunt ethnici, qui crematorum martyrum ci-
neres in fluvium Rhodanum projecerunt. Vide
Euseb. *Hist.*, lib. v, c. 1.

Ad num. 8. (Oxon. n. 4, p. 262, not. 2.) Καὶ
ὄρτεον εἰς τοῦτο κατειργάσατο φοίνικα. Hoc ar-
gumentum, quo ad probandam resurrectionem uti-
tur cum hoc loco Cyrillus, tum Clemens Rom.,
Tertullianus, Epiphanius, sive quis alius *Physiolo-
gi* auctor est, desumitur ex male interpretato loco
psal. xci, 13 ubi dicitur quod δίκαιος ὡς φοίνιξ
ἀνθήσει. Patres nimirum non arborem, sed phœ-
nicem avem fabulosam his verbis intelligi somnia-
bant.

CATECH. XIX. MYSTAG. I.

Ad num. 2, p. 306. (Oxon. n. 2, p. 278, not. 1.)
Εἰσῆιτε πρῶτον εἰς τὸν προκύλιον τοῦ βαπτι-
στηρίου οἴκον. Per τοῦ βαπτιστηρίου οἴκον nemo
nou videt auctorem nostrum designare locum ba-
ptismo recipiendo constitutum. Hujusmodi loca
φωτιστήρια, et, uti hic Cyrillus, βαπτιστήρια,
« piscinas, aulas baptismales, baptismales ecclesias,
oracula, » etc. appellant primæ et mediæ vetusta-
tis auctores. Temporibus quidem nascentis Eccle-
siæ nulla loca Christianis baptizandis destinata ex-

stitisse apertum est: verum uti S. Joannes « in Jordane, » et Petrus, referente Tertulliano, cap. 4 *De baptismo*, « in Tiberi tinxit, » ita quoque postea successores eorum baptismum: quolibet in loco celebrabant, non solum in fluviis et stagnis, præsertim in Jordane, sed etiam in ædibus privatis, ac demum propter persecutionis fervorem in ipsis carceribus. Cum vero baptisteria ac templa rerum divinarum ministerio exstructa fuerunt, non nisi in publico, præsentem Christianorum cœtu, baptizare licitum erat. Inde Tertullianus: « Manu, inquit, facta ambire gratiam pro baptizandis fructuosius possumus; et libellus quem monachi in concil. Constantinop. v. Mennæ patriarchæ obtulere; « eos, qui per domum baptizant, ejice foras. » Baptisteria autem in loco ab ecclesia sejuncto sæpe posita fuere, nimirum vel in privatis ædibus, vel in loco aliquo abdito extra urbem, vel, quod usitatius fuit, deque baptisterio, cujus his verbis meminit Cyrillus, verisimillimum videtur, in ipso ecclesiæ vestibulo. Inde in, *Procatechesi*, § 4, catechumeni dicuntur esse περί τὴν πρόαυλιον τῶν βασιλείων. Et Greg. N.: « Quoad in catechumenorum numero es, in pietatis vestibulo es. » Ecclesia nempe regio palatio comparatur, in cujus porticu κολυμβήθρα ad sinistram partem sua fuit. Notandum vero est Cyrillum per voces istas τὸν πρόαυλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον, non simpliciter baptisterium, sed porticum seu vestibulum baptisterii denotare, in quo ritus baptismi, de quibus in hac catechesi disserit, pro more Ecclesiæ Hierosolymitanæ peragebantur. Nam in catech. seq. § 1, pollicetur se reliqua quæ ad baptismum pertinerent, explicaturum, nimirum τὰ ἐν ἐσωτέρῳ οἴκῳ γεγόμενα: « Quæ in interiori domo peracta fuere. »

Ad num. 4. (Oxon. n. 2, p. 279, not. 1.) Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ. Vox ἀποτάσσομαι significat « valere jubeo, nuntium remitto, » eique opponitur vox συντάσσομαι, quæ talem vim habet, ut significet « una cum aliis acie ordine me colloco. » Unde συνταξάμενος « acie instructa iter faciens » apud Xenophont., et συνταχθέντη φάλαγγ apud Plutarchum. Inde apud Chrysostomum in fine homil. 21 ad pop. Antiochen. Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ . . . καὶ συντάσσομαί σοι, Χριστέ, ἡ δ. « Satanæ servituti renuntio, et in Christi militiam me ascribo. » Hujusce renuntiationis in omnibus Ecclesiis eadem ferme erat formula. Ecclesiæ Hierosolymitanæ formulam in hac catechesi pulchre descriptam habemus. Baptizandus nimirum stans, facie ad occidentem solem conversa, protensaque manu dicebat primo, Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ. Deinde καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Tum vero καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Demum καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ σου. Quibus congrua sunt quæ de renuntiatione in *Constit. apost.*, lib. viii, c. 41, reperias: « Cum renuntiat qui baptizatu ita recitet: Renuntio Satanæ et operibus ejus, et pompis ejus et cultibus ejus . . . et ascribor Christo. » Totum vero hunc ritum plenissime nobis exhibet *Euchologium*, pag. 338. Καὶ ἀποδυπμένον, καὶ ὀπολυρμένον τοῦ βαπτισμένου, ἀποστρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ δυσμᾶς, ἀνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει: ὃ Ἄποτάσσομαι τῷ Σατανᾶ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ; καὶ λέγεται: ἐκ τρίτου. Καὶ ἀποκρίνεται πρὸς ἕκαστον ὁ κατηχούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, εἴ ἐστιν ὁ βαπτισόμενος βάρβαρος ἢ παρθεῖον: καὶ λέγει: Ἀποτάσσομαι. Καὶ ὅτε εἴπη γ', ἐρωτᾷ πάλιν ὁ ἱερεὺς τὸν βαπτισόμενον: Ἀπετάξω τῷ Σατανᾶ; καὶ ἀποκρίνεται: ὁ κατηχούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος. Ἀπεταξάμενην. Καὶ ὅτε εἴπη γ', λέγει ὁ ἱερεὺς: Καὶ ἐμφύσθητον καὶ ἔμπυσον αὐτῷ καὶ τοῦτο ποιήσαντος, στέφει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς κατὰ ἀνατολᾶς, κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεὺς: Συντάσσομαι τῷ Χριστῷ; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος λέγων:

A Συντάσσομαι, ἐκ τρίτου. Ἐτα πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεὺς: Συντάξω τῷ Χριστῷ; καὶ ἀποκρίνεται: Συνταξάμενην. Formula autem Ecclesiæ Latinæ in plerisque ritualibus usitata est eadem, quæ cum in S. Gregorii lib. *Sacram.* tum etiam in *Ordin. Roman.* occurrit: « Tunc dices ei: Abrenuntias Satanæ? Resp. Abrenuntio. Et omnibus operibus ejus? Resp. Abrenuntio. Et omnibus pompis ejus? Resp. Abrenuntio. » Quam vero antiquus sit hic renuntiationis in baptismo ritus discere licet ex Origene, qui in commentario in *Epist. ad Romanos* de eo mentionem facit: « Recordetur, inquit, unusquisque fidelium, cum primum venit ad aquas baptismi . . . quid denuntiaverit diabolo, non se usurum pompis ejus, et voluptatibus potiturum. » Et Tertulliani lib. *De corona*, cap. 3: « Aquam, inquit, adituri, ibidem, sed et aliquanto prius, in ecclesia sub antistitis manu, contestamus nos renuntiare diabolo, et pompæ, et angelis ejus: de hinc ter mergitamur. » Ex actis demum martyrum Scillytanorum, qui circa an. 200 passi sunt, apud Ruinart., p. 80.

B Ad num. 6. (Oxon. n. 4, p. 280, not. 2.) Πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανία. Per θεατρομανίαν (quod theatri insaniam non incommode dixeris) intelligit Cyrillus cujusvis generis ludos scenicos, qui cum in honorem deorum falsorum instituerentur, et sub eorumdem præsidio celebrarentur, inter diaboli solemnitates pro primævæ Ecclesiæ consuetudine non immerito recensentur. Inde *Constit. apostol.*, lib. viii, c. 32, a baptismo arcentur, quotquot scenæ operam dant: Ἐπὶ ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσῆ ἄνθρωπος, ἢ γυναῖκα . . . ἢ παυτάσθωσας, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. « Scenicorum si quis accedat vir, sive femina . . . hi aut finem faciant, aut rejiciantur. » Et Tertullianus *Apologet.*, c. 38: « Spectaculis, inquit, vestris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum quas scimus de superstitione conceptas: quin et ipsis rectius, de quibus transiguntur, prætersumus. Nihil est nobis cum insaniam circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum xysti vanitate. » Immo cum an. 12 Severi indicti essent ludi sæculares, in quibus omnis generis spectacula exhiberi consueverant, librum scripsit *De spectaculis* non adeundis, in quo quatuor ludorum genera, nimirum ludos theatrales, circenses, venationes et munera, quæ etiam a Cypriano, Epiphano, etc. improbantur, late persequitur.

C Ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) Ἐνθα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων ὄψῃ ὕδρεσι πεπραγμένους. Sicut scena alias salis turpis erat, sæditateque ac spurcicie multum inquinata, ita eandem turpissimam reddere mimorum ac pantomimorum flagitia. Hi nempe dum scena histrionibus vacaret, in locum seu pulpitum θυμεικὴν dictum (unde Mimi Thymelici appellantur) prodeuntes, populo sædissima quævis spectacula exhibebant. Hinc Salvianus, lib. vi *De gubern.* « tales esse, ait, impuritates theatrorum, ut quæ illic fiunt ea non solum dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit. Quis enim, inquit, integro verecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscenitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum sæditates? » Inde etiam Octavius apud Minutium, p. 344, « In scenicis, inquit, non minor furor, turpitudine prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria vel monstrat, nunc enervis histrio amorem dum fingit, inlligit. »

D Ibid. (Oxon. ibid. not. 4.) Ἐκτεθηλυσμένων τε ἀνδρῶν ἐμμανεῖς ὀργήσεις. Lasciviam pantomimorum his verbis prosequitur Cyrillus, qui eo mollietate et sæditate profecti fuere, ut in feminas mutati viderentur. Talis nempe tamque obscena fuit eorum in theatri saltatio, ut ethnicis etiam paulo modestioribus damnanda videretur. Hinc Hieronymus, *epist. 8. ad Marcell.* « In theatralibus, in-

quit. « scenis idem histrio nunc Herculem robustus ostendit. nunc mollis in Venere frangitur. » Lactantius quoque, in *Epitome*, c. 14. « Histrionici etiam impudici gestus, quibus infames feminas imitantur. libidines, quas saltando expriment, docent. » Propter hæc omnia aliaque multa, quibus scenæ et orchestrae fœditas et infamia arguuntur, non solum in baptismo ludis theatralibus, circensibus et ejusmodi aliis renuntiabant Christiani, verum etiam canonibus ecclesiasticis sancitum fuit, ne quis ludis scenicis interesse auderet. Canon 31 concilii sexti in Trullo : καθόλου ἀπαγορεύει τοὺς λεγομένους μίμους, καὶ τὰ τούτων θέατρα, εἴτ' ἂν γὰρ μὴν καὶ τὰ τῶν κωνηγίων θεώρια, καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις ἐπιτελεῖσθαι. Εἰ δὲ τις τοῦ παρὶντος κανόνος καταφρονήσῃ, καὶ πρὸς τὴν ἐαυτοῦ τῶν ἀπηγορευμένων τούτων ἐκδῶν, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαρῆσθαι, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω. « Omnino prohibet hæc sancta et universalis synodus eos qui dicuntur mimi et eorum spectacula, deinde venationum quoque spectationes easque quæ fiunt in scena saltationes perfici. Si quis autem presentem canonem contempserit, et se alicui horum quæ sunt vetita dederit : si sit quidem clericus, deponatur, si vero laicus, segregetur. » Canon quoque 24 hujusce concilii omnibus in sacerdotali ordine constitutis interdicit, θυμελιζῶν κωνηγίων ἀνέχεσθαι, « scenicos ludos suslinere. » Vide etiam canon. 54 concil. Laodiceni. can. 67 concil. Hiberitani. can. 3 concil. Arelatensis.

Ibid. (Oxon. ibid., not. 5.) Μῆτε τοὺς (scripsimus μῆτε ἢ τῶν) ἐν κωνηγίοις ἐαυτοὺς θηρίοις ἐκδιδόντας, ἴνα, etc. Qui in venationibus in circo vel amphitheatris cum bestiis pugnabant, bestiarii dicebantur. Vocant hos Græci θηριομάχοις, ἐπιθνατίους, παραδόλους. Dicti et bestiiarum venatores, confectores ferarum, contifices, veluti si dixeris ἀκοντίζοντες. Ii nempe hoc modo sibi ipsis victum quærebant. Eos his verbis non solum damnat Cyrillus, verum etiam hujusmodi ludicra prorsus vetabant canones ecclesiastici. Ad hosce venatores sæpe respiciunt non solum Patres, verum etiam scriptores ethnici. Cicero, in *Vatiniū*. « Quod in concione dixisti, Milonem gladiatoribus et bestiariis obsedisse rempublicam. » Senecæ, epist. ad *Lucilium* 70. « Nuper in ludo bestiariorum, unus ex Germanis, cum ad matutina spectacula præpararetur, » etc. Tertullianus quoque, *Apologet.*, c. 42, « Non in publico liberalibus discumbis, quod bestiariis suprema cœnantibus mos est. »

Ibid. (Oxon. ibid., p. 281. 1.) Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας, τὸ ἐμμανές θέαμα. Plurima ludorum genera apud Romanos in circis exhibebantur, inter quæ principem locum obtinebant certamina curulia et equestria : in quibus equi vel singulares, vel curribus alligati, sex aut septem vicibus circa metam summa pernicitate agitabantur. Si gemini equi curru adjuncti fuerunt, bigæ dicebantur : si tres, trigæ, etc. Hujusmodi autem cursus in honorem deorum instituebantur : bigas enim Lunæ dicabant, trigas diis inferis, quadrigas Soli, sejuges Jovi : ideoque Christianis non immerito interdicta fuere talia certamina. Aurigæ etiam in diversas societates sive factiones distribuebantur, quæ colore vel albo vel rubeo, vel viridi vel cæruleo vestimentorum quibus amiciebantur, distinguebantur. Eo autem usque processere favor studiumque populi erga hasce factiones, ut earum in gratiam civitas atroci tumultu nonnunquam concuteretur. Hinc philosophi hujusmodi ludicra damnabant. Antoninus imperator et philosophus de seipso : Πρὸς τοῦ προσώου, inquit, τὸ μῆτε Πρασιανὸς, μῆτε Βενετιανός. . . . γενέσθαι : « Ab educatore accepi, ne in certamine equestri Prasinæ aut Venetæ factioni fautor fierem. » Totum vero hoc aurigandi equitandique negotium eleganter explicat damnatque Tertullianus, cap. 9 *De*

A spectaculis, cujus verba licet plurima hic ascribi lector non gravabitur. « Nunc de artificio, inquit, quo circenses exhibentur Res equestris retro simplex ag-batur, et utique communis usus reus non erat. Sed cum ad ludos coactus est, transit a Dei munere ad demoniorum officia. Itaque Castori et Polluci deputatur hæc species, quibus equos a Mercurio distributos Stesichorus docet. Sed et Neptunus equestris est, quem Græci Hippiion appellant, quadrigas Soli, bigas Lunæ sauxerunt. Sed et

Primus Erichthonius curcus, et qualuor ausus

Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.

Erichthonius Minervæ et Vulcani filius, et quidem de caduca in terram libidine, portentum est demoniacum, imo diabolus. 115 ipse non coluber. Si vero Trochilus Argivus auctor est curcus, patriæ Junoni id opus suum dedicavit. Si Romæ Romulus quadrigam prius ostendit, puto, et ipse inter idola conscriptus est, si idem est Quirinus. Talibus auctoribus quadrigæ productæ, merito et aurigas coloribus idololatriæ vestierunt. Nam equi initio duo soli fuerunt albus et russeus. Albus Hiemi ob nives candidas ; russeus Æstati ob solis ruborem volti erant. Sed postea tam voluptate quam superstitione prosecta, russem alii Marti ; alii album Zephyris consecraverunt : Prasinum vero Terræ matri vel Verno ; Venetum Cælo et Mari, vel Autumno. Cum autem omnis species idololatriæ damnata sit a Deo, ulique etiam illa damnatur, quæ elementis mundialibus profanatur. »

Ad num. 7. (Oxon. ibid., not. 3.) Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι κοσμιώμενα . . . τῇ τοῦ διαβόλου πομπῇ ἐγκαταλέγεται. De idolothytis intelligenda sunt hæc S. Cyrilli verba, quæ cum apostoli, Act. xv, 29, prohibuerint, tum postea Christiani abominanda consueverunt. Solemne enim erat in ethnicorum sacrificiis, ut non modo sacrificans, verum etiam alii qui sacris intererant, parte aliqua victimæ epularentur. Alexand. ab Alexand. lib. iv, c. 14, « Hostia, inquit, immolata et mysteriis peractis, qui sacris intereant, visco [lege viscere, uti monet Tiraquellus] et farre apposito cum rotundis paniceis, quas in honorem deorum adhibebant, stantes vescebantur. Siquidem in ædibus deorum et epulari simul et sacrum fieri servatum est : nam mensæ in sacris ædibus ararum vicem præstant. » Hujusmodi cibariis vesci auctor *Recognit.*, lib. iv, § 36, non solum baptismi indumentum polluere dicit, verum etiam animam simul et corpus commaculare. « Quæ autem, inquit, animam simul et corpus polluunt, ista sunt : participare dæmonum mensæ, hoc est, immolata degustare vel sanguinem, » etc. Et *Constitut. apostol.*, lib. vii, c. 21, « Ab idolothytis abstine : in honorem enim dæmonum immolant ea, ad contumeliam scilicet solius Dei, uti non efficiamini participes dæmonum. » Ad num. 8. (Oxon. n. 3. p. 282, not. 1.) Ἢ ἐν εἰδωλεῖσι εὐχῆ. Mos invaluit apud ethnicos, ut in quovis sacrificio vota precesque diis omnibus, præsertim vero deo cui sacra facerent, nuncuparent. Alexand. ad Alexand., lib. iv, c. 14, « In omni, inquit, sacro constitutum fuit, ut cuius Deo sacrificatur, necesse foret post ipsum reliquos advocari, ut hi volentes et propitii votis et preceationibus adsint. » Hoc vero diaboli cultum merito censet Cyrillus ; nam preces quas gentiles fundunt, dæmoniis fundunt, non Deo.

CATECH. XX. MYSTAG. II.

Ad num. 3, p. 312. (Oxon. n. 3. p. 283, not. 1.) Εἴτα ἀποδοθέντας, ἐλαίῳ, etc. Postquam vestibibus exuti erant catechumeni, oleo quodam sacro a capite ad calcem ungebantur. Hujusce moris frequentissima in scriptis primævæ Ecclesiæ sit mentio. *Constitut. apostol.*, lib. vii, c. 22, ubi modus baptizandi præscribitur : « Unges autem prius oleo

saculo, deinde baptizabis aqua. » Et c. 41, ubi ordo baptismi enarratur : « Post hanc professionem, ordine venit ad olei unctionem. » Justinus quoque, *quæst. 37 ad Orthodoxos* (si modo Justini sit hoc opus) : « Primum, inquit de baptizandis, oleo unguimur, ac deinde in sacro lavaero quæ prædicta sunt peragentes, » etc. Verum in apolog. II, p. 93, ubi baptismi ritus describit, nullam unctionis mentionem facit. Neque etiam Tertullianus unctionis ante baptismum alicubi meminit : quæ enim de chrisimatione non uno in loco habet, de unctione post baptismum intelligenda sunt.

Ibid. (Oxon. ibid., not. 2.) Ἐπιχρίσει: Θεοῦ, καὶ εὐχῆ. Formulam ipsam precationis qua oleum hoc exorcizatum consecrabatur, habes *Constitut. apostol.*, lib. VII, c. 42, quam integram hoc loco apponi lector non gravabitur : « Benedicatur autem hoc a pontifice in remissionem peccatorum et præparationem baptismi. Sic enim invocatur ingentium Deum, Patrem Christi, Regem omnis naturæ in sensum ac intelligentiam cadentis, ut sanctificetur oleum nomine Domini Jesu, et det gratiam spiritalem et vim efficacem, ac remissionem delictorum atque præparationem confessionis baptismi : ut is qui ungitur, solutus omni impietate, fiat dignus initiatione secundum Unigeniti præceptum » Hæc oratio vim et usum benedicti olei satis aperte declarat.

Ad num. 4. (Oxon. ibid., p. 286, not. 1.) Καὶ καταδύετε τριτὸν εἰς τὸ ὕδωρ. Mos baptizandos in aqua ter immergendi est sane antiquissimus, et quamvis a Christo et apostolis haud fuerit præceptus, primis tamen post eos sæculis omnium Ecclesiarum usu fuisse receptum apertissime constat. Inde Tertullianus, cap. 26 *adversus Praxeam* : « Novissime, inquit, mandavit ut tingerent in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, non in unum. Nam nec semel, sed ter ad singula nomina, in personas singulas tingimur. » Et lib. *De corona milit.*, cap. 3, « Deline ter mergitamur. » Canone quoque apostolorum 50, contra quosdam hæreticos Eunomianis antiquiores (qui perinde ac illi per unam mersionem in mortem Domini baptizabant) decernitur : « Quod si quis episcopus aut presbyter non tres mersiones unius baptismi fecerit, sed unam mersionem quæ detur in mortem Domini, deponatur. » Et paulo post episcopis in mandatis datum est trina uti immersione : « Vos igitur, episcopi, in unum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ter immergite. » Hic baptizandi ritus in hodierna Ecclesia Græca etiamnum viget. Vide Ezecholog. pag. 355 ed. Jac. Goar., et quæ illæ annotavit pag. 365. A qua autem origine hæc consuetudo profluxerit, non satis inter ipsos Patres convenit. Quidam enim a Domino ritum hunc præscriptum asserunt, alii vero vetustissimæ traditioni acceptum referunt. Inter illos recensendus venit Chrysostomus, qui homil. *De fide*, pag. 290, tom. VII ed. Eton. : « Omnibus mysteriis velut signum imponens Dominus, in tribus mersionibus aquæ unum baptismum discipulis suis tradidit, dicens : *Euntes docete*, » etc. Et can. apost. 50, supra cit., trinam mersionem dicit esse κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου γνώμην, « Secundam Domini sententiam. » Item Pelagius papa apud Gratianum, *De consecrat.*, distinct. 5 : « Multi, inquit, sunt qui in nomine solummodo Christi, una etiam immersione, se asserunt baptizare. Evangelicum vero præceptum, ipso Domino ac Salvatore nostro Jesu tradente, nos admonet in nomine Trinitatis, trina etiam mersione sanctum baptismum unicuique tribuere, dicente Domino discipulis suis : *Baptizate*, » etc. S. Basilii originem hujusce moris a traditione ecclesiastica petit. Libro enim *De Spiritu sancto*, cap. 27, « Jam ter immergi hominem, unde nobis? Reliqua item quæ fiunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ et angelis ejus ex qua Scriptura ha-

bemus? Nonne ex homine publicata et arcana hæc traditio? » Item ab eadem origine derivatum tradit Hieronymus, *Adversus Luciferianos*, tom. II, pag. 139. ed. Bas. : « An nescis etiam, inquit, Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponatur, et ita invocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actibus apostolorum. Etiam si Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Nam et multa quæ per traditionem in Ecclesia observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt, velut in lavaero ter caput mergitare, » etc.

Ibid. (Oxon. ibid., not. 2.) Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἀ συμβόλῳ, τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ ἀνεκτόμενοι ταρτήν. Duas rationes afferre solent Patres, cur baptizandi in aqua immergerentur. Primo, ut hoc ritu significarent et aliquo modo profiterentur fidem suam in sancta Trinitate. Ita Dionysius Areopag., *Eccles. hierarch.*, cap. 2 : « Ter quidem illum demergit, atque in tribus ejus qui initiatur demersionibus et emersionibus trinam divinæ beatitudinis essentiam appellat et invocatur. » Secundo, qui baptizabantur, ter immergebantur, ut hoc pacto tridua Christi sepultura et resurrectio adumbraretur. Hanc rationem non solum his verbis assertit Cyrillus, verum etiam Gregorius Nyssenus, *De baptismo Christi*, tom. III : « Ad terræ cognatum elementum, aquam, venientes, in illa, sicut Salvator in terra, nos abscondimus ; idque cum ter simul fecimus, triduo peractam resurrectionis gratiam effingimus. » Eadem ratione triplicis immersionis mysterium explicat Theophylactus, in *Coloss.* II, 12 : « Qui baptismo abluatur, cum Christo sepelitur, per trinam demersionem trium dierum Domini sepulturam significans, et moriens, quod ad veterem et ad peccatum proclivem hominem attinet. »

Ad num. 6. (Oxon. n. 5, p. 287, not. 2.) Ἀλλὰ καὶ υἱοθεσίας χάριν τυγχάνειν. De principali baptismi effectu his verbis loquitur Cyrillus, quo nimiram filii Dei efficiuntur. Cum enim per baptismum Christo, tanquam capiti, mystico quidem, sed arctissimo unionis vinculo conjuncti, unum cum eo corpus constituimus ; ideo sicut ille natura Filius Dei est, ita et nos gratia et adoptione baptismali eandem dignitatem consequimur. Hinc Gregorius Nyssenus, orat. in *316 Baptism.*, tom. III, baptismum vocat οὐκείωσιν πρὸς Θεόν, « conjunctionem cum Deo. » Et Isidor. Pelusiot., ep. 195, baptismum dicit υἱοθεσίας, καὶ θείας συγγενείας ποιητικόν, « adoptionem et divinam cognationem procreare. » Quo autem pacto hoc fit, pulchre explicat Theodoretus et Theophylactus, in *Galat.* III, ubi dicimur baptismo Christum induisse. Ἐπειδὴν, inquit ille, εἶπεν, ὅτι Ἄντες υἱοὶ Θεοῦ ἔστε, διδύσκει καὶ πῶς ἔτυχον τούτου, καὶ φησιν Ἐνεδύσασθε τὸν Χριστὸν, τὸν ἀληθῶς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνον δὲ ἐκδοδύμενοι, εὐλότως υἱοὶ Θεοῦ χρηματίζεσθε. Iste vero comment, in eundem locum, pag. 462, « Si enim Christum Filium Dei induimus, ipsique assimilati sumus, ad unam cum eo cognationem unamque ideam perducti sumus, gratia facti quod ille est natura. »

CATECH. XXIII. MYSTAG. V.

Ad num. 9, p. 428. (Oxon. n. 6, p. 297, not. 1.) Καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προεξοικημένων. Consuetudo orandi et offerendi pro fidelibus defunctis, licet nullo sacræ Scripturæ expresso testimonio nitatur, tamen jam inde ab apostolorum temporibus in Ecclesia viguisse verisimillimum videtur. Tertullianus, *De monogamia*, cap. 10 : « Enimvero, inquit, et pro anima ejus orat, et refrigerium interim adpostulat ei, et in prima resurrectione consortium, et offert annuis diebus dormitionis ejus. » Vide etiam S. Cypriani epist. *ad plebem et clerum Furnitanorum*, et Arnob., lib. IV, *adversus nationes*.

DESCRIPTIO ET HISTORIA

BASILICÆ RESURRECTIONIS.

¶ 1. Cum Cyrillus in ecclesia Resurrectionis concionans, tam frequentem ejus ædis adjunctique sancti sepulcræ, et utriusque ornamentorum mentionem faciat, gratum lectori futurum spero, ut ei magnifici hujus templi descriptio offeratur, narreturque fortuna. Ac descriptionem quidem ejus accuratam dederat Eusebius libro singulari ea de re conscripto, ut ipse testatur lib. iv *Vitæ Const.*, cap. 45 et 46, qui quidem liber, una cum multis aliis ejusdem auctoris lucubrationibus intercidit; ejusque in locum, compendiosa quam dedit in lib. iii *Vitæ Constantini* descriptione contentos nos esse necesse est. Quod autem magis dolendam libri jacturam facit, illud est, quod ædificii mensuræ nullæ conservatæ sint, easque fortuito ponere et assignare cogamur. Eusebianam porro narrationis intelligentia non parum ex aliis monumentis, quæ studiose acquisivimus adjuvatur.

2. *Locus ecclesiæ Resurrectionis.* — Ac de loco primum, in quo ædificata ecclesia est, dico. In monte Golgotha nimirum ad ipsum locum sepulcri Domini. Mons Golgothas apud Cyrillum duplicem significationem habet: modo totum ambitum montis cum subjecta valle designat; modo solum ipsum verticem ac tumulum, in quo crux fixa fuit: hinc duplex apud illum de Resurrectionis ecclesiæ loco loquendi ratio. Interdum secum auditores in monte Golgotha congregatos ait, ut cat. 4, n. 10: « Felix iste Golgothas, in quo nunc propter eum qui ibi cruci affixus est, congregati sumus. » Eodem modo loquitur num. 14, cat. 16, n. 4. In eundem sensum intelligendi, qui ecclesiam Resurrectionis « in loco Passionis » exstructam dixerunt: ut Paulinus epistola 31, n. 6. At Cyrillus cat. 13, n. 4, proximum tantum ecclesiæ Golgotham his verbis dicit: « Arguet me iste Golgothas, cui nunc proxime assistimus. » Ecclesia Resurrectionis non ipso loco, in quo fixa crux fuerat, ædificata est, sed in declivitate collis ad sepulcrum Domini, quod montis vertice multo inferius erat. Locum enim, ut testatur Eusebius, lib. iii *Vitæ Constant.*, cap. 26, Adrianus imperator humo aliunde advecta aggestaque totum impleri, et ad mediocrem altitudinem elatum lapide consterni, sacramque speluncam sub hactanta congerie obtegi imperavit; unde alte a Constantino refodi sanctum monumentum oportuit. Monticulus vero Golgothas ab ecclesia distabat jactu lapidis. Sic auctor *Itinerarii Hierosolymitani*: « Foris murum de Sion euntibus ad portam Neapolitanam, ad partem dextram deorsum in valle sunt parietes, ubi domus fuit sive prætorium Pontii Pilati. A sinistra autem parte est monticulus Golgotha, ubi Dominus crucifixus est. Inde quasi ad lapidem missum est crypta, ubi corpus ejus positum fuit. Ibidem modo jussu Constantini basilica facta est. » De Golgothæ situ respectu sancti sepulcri et basilicæ dicemus iterum num. 6. Montem Calvariæ notum est ab omnibus extra veterem urbem Hierosolymam fuisse: erat velut in angulo duarum urbis partium; nempe ad aquilonarem partem montis Sion, valle et tenui rivo ab eo determinatus; et ad occidentem veteris urbis Salem; monti Olivæ ad orientem sito directe oppositus, longitudine stadiorum quindecim.

A In Calvariæ montis parte meridionali Sion respiciente paulo ad orientem erat sepulcrum Domini, in declivitate collis, ut dixi. Nova urbs Alia pone montem Golgotha ad occidentem ab Adriano ædificata erat, quotidieque ex ruinis veteris urbis ædificabatur, teste Eusebio, *Demonstr.*, lib. viii, pag. 406. Quod autem ait Sozomenus, lib. ii *Hist.*, cap. 1, et ex ejus fide ab omnibus creditum est, Adrianum tum Calvariæ montem, tum locum sepulcri muro circumducto cinxisse, contrarium nobis videtur ei quod testatur Cyrillus cat. 14, n. 9, rupem, in qua sancti sepulcri spelunca excavata fuit, non veteribus muris, sed antemuralibus postea exstructis contiguam exstitisse. Veteres enim muros, quos extra sepulcrum erat. ¶ et antemuralia, non veteris Hierosolymæ, cui nulla antemuralia post ejus ruinam adjuncta fuere, sed Alia urbis intelligit. Antemuralia ergo illa post Adrianum, et ut putamus a Constantino ad defensionem operum suorum et amplificationem urbis in dies post conversionem imperatorum crescentis, magisque ac magis peregrinationibus frequentatæ, adjecta censemus: quidque in iis inclusum una cum ædificiis ecclesiæ, novam Jerusalem ab Eusebio, lib. iii *Vitæ Constant.*, cap. 33, appellatum. Præterea Golgothæ et sancti sepulcri locus totus ut agrestis et incultus inhabitatusque repræsentatur, ac veteris horti cum ab Adriano tum a Constantino pene dissipati vestigia quædam relinerebatur etiamnum Cyrilli tempore, cat. 14, n. 5. Indicia loci extra muros positi, nec ab eis ante ducentos annos inclusi.

3. *De sancto sepulcro et de lapide monumenti.* — Basilica Resurrectionis secundum se totam sumpta, duplici parte constabat; sancto sepulcro, sive æde et ecclesia ad ipsum monumentum ædificata, cui proprie nomen *Anastasis* attributum; et basilica ipsa. Sanctum sepulcrum ante mutationes circa ipsum a Constantino factas, duplici juxta patrium morem, teste Cyrillo cat. 14, n. 9, spelunca constabat; anteriore una quæ alteri pro vestibulo erat et a Constantino erasa est, et interiore altera. Interioris hujus speluncæ, quæ a Constantino integra relicta est, descriptionem hanc habes apud Bedam, *De locis sanctis*, cap. 2, pag. 488: « Hujus (ecclesiam Anastasis dicit) in medio monumentum Domini rotundum in petra excisum est, cujus culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest: ab oriente habens introitum, cui lapis ille maximus appositus est (ab Judæis), quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque ad præsens ostendunt: nam extrinsecus usque culminis summitatem, totum in marmore tectum est; summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. » Exteriora hæc sancti sepulcri ornamenta, de quibus Eusebius et veteres silent, posterioribus forte temporibus adjecta. Pergit Beda: « In hujus ergo monumenti aquilonari parte, sepulcrum Domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum trium mensura palmorum pavimento altius eminent, introitum habens a laterem meridiano: ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo supra in margine dextro. . . . Color autem ejusdem monumenti et sepulcri, albo et rubicundo permistus

videtur. » Eadem Paschasius Ratbertus confirmat ex auctoritate « multorum qui eum locum viderant, » in *Matth.* xvii, 60, additque sepulcrum non fuisse apertum desuper, sed a latere. « Qui, inquit, non vulgarium more sepulcrorum desuper patulus idem factus est locus; sed a latere meridiano per totum, a qua parte corpus posset interponi. . . Nec tamen divisa erant ibi loca; sed continuata hæc omnia, nec divisa ab invicem, utpote in una eademque petra excisa. » Lapis a Judæis sepulcrum obsignantibus positus, et ab angelo revolutus, non est ipsi loculo et sarcophago, in quo conditum Christi corpus, inpositus, sed ostio interioris speluncæ in qua excavatus locus. « Ostio » quippe « monumenti advolutus fuit (*Marc.* xv, 46; xvi, 3), eoque ab angelo revolutus, mulieres introierunt in monumentum (*ibid.* 4, 5). Lapis ille Cyrilli tempore proxime monumentum jacebat, *πρὸ τῆς μνημείου κειμένου.* » Utrum autem intra speluncam sepulcri, an extra foret, nihil ex ipso colligi potest; sed multi mss. loco *πρὸ,* « prope, » habent *πρὸ,* « ante monumentum. » Ex duobus tamen Hieronymi testimoniis, quæ in nota ad cat. 13, n. 39, citavi, colligi potest eum tunc intra sepulcrum reconditum. De hoc lapide Beda, jam citato loco: « Lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est; cujus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major vero in orientali ejusdem loco quadrangulum aliud altare sublinteaminiibus exstat.

419 4. *De æde Sancti Sepulcri seu Anastasi.* — Ad tollendam omnem e Christianorum animis sanctorum locorum memoriam, Adrianus imperator Veneris statuam, una cum ædícula ipsi sacra, in loco ubi Christus est crucifixus, imposuerat. Sanctum vero sepulcrum multa humo aliunde comportata abdidit penitus, locoque ad mediocrem altitudinem e vecto, simulacrum Jovis ibidem constituit. Hieronymus, epist. 13, ad *Paulinum*, utriusque contaminationis testis his verbis: « Ab Adriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco resurrectionis simulacrum Jovis, in crucis rupe statua ex marmore Veneris a gentibus posita colebatur. » Constantinus, dissipatis idolorum monumentis, sepulcrum, egesta humo qua contegebatur, aperuit: et in ipso loco reperta crux quam Judæi ibidem « in tumulo » infoderant; ex Chrysostomi homilia 84 in *Joan.* Hanc Paulinus repertam ait « in loco testificationis, alta egestione reseratis terræ sinibus, effosso; » epist. 31, n. 5. Quem locum appellans num. 3, « passionis locum, » imposito Jovis simulacro contaminatum ait. At is non crucifixionis sed sepulturæ locus erat. In sepulturæ igitur loco reperta crux, non in crucifixionis, ut arbitratus videtur Guillelmus Tyrius a nobis num. 14 infra citandus. Sanctum monumentum Constantinus, cum excitata super illud elegantissima æde, tum adjuncta basilica exornare constituit. Ab ornamentis sancti tumuli aggressus, illum, ait Eusebius, lib. iii *Vitæ Const.* cap. 34, « tanquam totius operis caput, eximiiis columnis et maximo cultu diversimode decoravit, cujusque modi ornamentis illustrans. » Et lib. *De laudibus Constantini*, cap. 9: « Servatoris monumentum sempiterna memoria dignum, illiusque trapæa contra mortem erecta, ornamentis, quæ dicendo exprimi nequeunt, decoravit. » Hæc tantum Eusebius. At ex Cyrillo, Hieronymo, aliisque auctoribus accipimus, excitatam fuisse a Constantino in eo loco amplam et spatiosam ædem, quæ aliquando ecclesia dicitur: in qua Cyrillus catecheses mystagógicas pronuntiavit. Vide cat. 18, n. 33. Epiphanius coram plebe, clero et episcopo concionabatur, teste Hieronymo, epist. 38, al. 61, et ad sacrificium altaria disposita erant, Bedæ saltem tempore, ut modo aiebat sub finem num. præcedentis. Ornamentis sepulcri locum facturum im-

Aperator, et veteris horti qui a Christi temporibus supererat, maximam partem dissipavit, ex *Cyrill.* cat. 14, n. 4, et anteriorem monumenti speluncam erasit, *ibid.* n. 9. Sed et ipsum monumentum a rupe adjuncta præcidisse et avellisse dicendus est, si vera est, quam modo ex posterioribus auctoribus daturi sumus. Anastasis descriptio. Quamquam Cyrillus laudato loco illud indicare videtur, et sacram speluncam adhuc petreæ sive rudi, in qua excavata erat, adhæsisse, et ipsam petram novis urbis antemuralibus fuisse conjunctam. Sed de priori verba ejus non satis sunt diserta: imo si anterior spelunca totum monumentum ambibat, ea erasa sequitur præcisum fuisse a rupe sepulcrum. *Ædes* super illud excitata, ut dixi, « Anastasis » nomen sibi proprie attributum habuit: quam ita describit Beda citato jam sæpius libro: « Hujus ad occasum ecclesiæ (Golgothanam dicit, de qua n. 6) est Ἀναστάσιως, id est Resurrectionis Dominicæ, rotunda ecclesia, tribus aucta parietibus, duodecim columnis sustentatur: inter parietes singulos latum habens spatium viæ, quæ tria altaria in tribus locis parietis medii continet, hoc est australi, aquilonali et occidentali. Hæc bis quaternas portas, id est introitus, per tres e regione parietes habet; e quibus quatuor ad euronotam vulturum, et quatuor ad earum spectant. Hujus in medio monumentum Domini rotundum, in petra excisum est, » etc., ut supra num. 3. Eodem fere modo Paschasius loco jam allegato: « Nunc autem, sicut tradunt qui inde ad nos veniunt, ecclesia ibi est eximii operis rotunda, triplici pariete distincta, in cujus medio monumentum est: habens ab oriente ecclesiam quæ Golgothana vocatur adhuc hodie. » Quid sit triplex ille murus, aut unde accepta lux interjecta inter muros spatia illustraret, non satis intelligo. Ad hæc duodecim tantum columnas in æde tam capaci positas, non satis magnificentiæ, qua decorata dicitur, convenit. Consulti ea de re a me periti artis suæ architecti, uno ore responderunt, excepto exteriori et ædem cingente ac claudente muro, parietem illum, qui a præfatis auctoribus medius et tertius appellatur, nihil nisi ordines columnarum sibi videri; quarum cum forte densiores quam in communibus

420 porticibus essent pilæ, intercolumniaque minus lata et aperta, parietum nomen iis datum. Cæterum exteriori murum et medium columnarum ordinem sive porticus medias, eo columnarum ordine depressiores fuisse quæ magnam aream circumcingebant, ex quo præter exedras in arcæ circuitu dispositas, duo porticum ordines ejusdem, opinor, altitudinis constructi essent; eoque modo magnificentiam et lucem ædi illi attribui. Octo portas Beda numerat, omnes ad orientem sive æstivum sive hibernum et urbis antemuralia obversas: sed prætermittit occidentalem, omnium forte magnificentissimam, per quam de Anastasi ad basilicam, vel de basilica in Anastasim pergebatur, solemniter sæpe episcopi cum toto clero ac plebe incessu.

5. *De atrio subdivali inter Anastasiam et basilicam.* — Separata erat Anastasis a basilica « atrio subdivali vastissimo, cujus solum Constantinus splendido lapide constravit, longissimis undique porticibus ad tria latera, » orientale meridionale et septentrionale « additis, » ut monastici claustrum speciem referret: occidentali vero lateri, quod « e regione speluncæ positum solis ortum spectabat, cum esset conjuncta basilica (1), » ipsa vice porticus erat. magnificis gradibus quibus ad eam ascendebatur ac portis decorata: quem aspectum porticus adjuncta sustulisset, lucemque basilicæ non modicam detraxisset. De loco illo Hieronymum loqui puto ad cap. ii *Joel.*, vers. 18, cum ait: « Nostris temporibus vidimus agmina locustarum terram texisse Judæam: quæ postea misericordia Domini, inter vestibulum

(1) Euseb., lib. iii *Vit. Const.*, c. 35, 56.

et altare (hoc est inter crucis et Resurrectioni locum) sacerdotibus et populis Dominum deprecantibus, atque dicentibus, *Parce populo tuo*, etc., vento surgente, in mare primum et novissimum præcipitatae sunt. » De eodem quoque fortassis dicunt monachi Franci Jerosolymis in Olivarum monte degentes apud P. Le Quien, *Dissert. Damasc.* 1, num. 13 : « Die sancto Dominico congregati sunt sacerdotes cum clero et populo contra sepulcrum Domini et inter sanctum Calvariae locum, » nisi extra atrium positi essent. Sunt qui in illo atrio subdivali et veteris horti reliquias de quibus Cyrillus dicit, cat. 14, num. 3, et monticulum Golgotha, sive crucis locum, comprehensum fuisse dicunt. Quæ mihi sententia plurimis de causis probari non potest. Primo enim, quænam in solo lapidibus constrato, cujusmodi erat id atrium de quo loquimur, horti vestigia conservari potuerunt; aut cui bono conservasset Constantinus, cum ipsi anteriori sancti monumenti speluncæ non pepercisset? Secundo, eadem ratio lapidibus constrati facit ne ibi monticulum Golgotha positum credamus; qui cum fissuram in rupe perspicuam conservaret, ex cat. 15, num. 39, non erat lapide constrata rupe. Tertio, vix illi comprehendendo ac cingendo atrium nostrum suffecisset, quod sola, cum Anastasis, tum basilicæ latitudine constitisse videtur, cum esset multo longius quam latius. Quarto, ex basilica videtur sacrum monumentum inspectum fuisse; cui rei interceptus mons obstitisset.

6. *De situ Golgotha.* — Dubitare tamen non possumus quin Calvariae locus medius esset inter Anastasim et basilicam. Sirmondus *Operum* tom. IV, pag. 437, in explicatione triplicis nummi, cap. 1, citat hoc testimonium ex libello Eucherii Lugdunensis ad Faustinum (leg. Faustum) Insulanum presbyterum, hoc est Lirinensem, postea Reiensem episcopum. *De Hierosolymitanæ urbis situ*, a se in Vaticana bibliotheca viso : « Primum de locis sanctis, pro conditione platearum divertendum est ad basilicam quæ *Martyrium* appellatur, a Constantino magno cultu exulta. Dehinc ac occasu (hoc est occasum portis suis respicientes, nisi fallitur Eucherius in situ) insunt Golgotha et Anastasis; sed Anastasis in loco est resurrectionis. Golgotha vero medius in Anastasim. At martyrium locus est Dominicæ passionis, in quo etiam rupe apparet, quæ quondam affixo Domini corpore crucem pertulit. » Valesius in epistola ad amicum suis in Eusebium notis subjuncta sic corrigit : « Golgotha medius in Anastasim ac martyrium, locus est, » etc. Beda qui hæc vidit et ex parte transcripsit, huic lectioni suffragatur. Dicimus itaque et montem Golgotha et veteris horti reliquias extra atrium subdivale ad Aquilonem fuisse, separata, ex *Itinerario Hierosolymitano*, jactus lapidis distantia, cum ab Anastasi, tum a basilica Calvariae monte; passibus VII, ex *Itinerario Antonini Mart.*, pag. 13. Magna certe distantia non erat; nam ex basilica Resurrectionis, patentibus portis conspiciebatur, ex cat. 13, num. 23. Credo **421** in atrio e regione Calvariae apertam fuisse portam quæ educeret. Cyrilli tempore nondum ad Calvariam ædificata erat ecclesia, quæ eo in loco succedentibus temporibus exstructa est. Nam Antiochus lauræ S. Sabæ monachus, in epistola præliminari ad Eustachium tres distinctas ædes memorat : « Sanctæ Calvariae, Sanctæ Anastasis, et basilica Venerandæ Crucis, quæ mater ecclesiarum est. » Hanc S. Calvariae ecclesiam diruit et incendit Cosrobes, an. 615, teste Eutychio, *Annal.*, tom II, pagina 212. « Diruit, inquit, ecclesias Constantini, *Cranii* et *Sepulcri*; in *Cranium* et *Sepulcrum* injecto igne. » Sed non diu postea a Modesto patriarchæ reparatae sunt : eo in Syriam ad cogendas a Christianis elemosynas, profecto. « Magna, inquit idem Eutychius pag. 219, opum vi collecta Jerosolyma reversus, ecclesias Resurrectionis, Sepulcri, Cranii, et S. Con-

stantini extruxit, ea quæ jam exstat fabrica. » Hanc Calvariae ecclesiam centum post annos sic describebat Beda loco jam laudato : « Dehinc ab occasu (ecclesiae Resurrectionis, sive S. Crucis) Golgothana videtur ecclesia, in qua etiam rupe apparet illa, quæ quondam ipsam affixam Domini crucem pertulit; argenteam modo pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper ærea rota cum lampadibus. Infra ipsum vero locum Dominicæ crucis excisa in petra crypta est, in qua super altare pro defunctis honorandis sacrificium solet offerri, positus interim in platea corporibus. »

7. *De majori basilica Resurrectionis. De muris interioribus et exterioribus ornatis. De tecto exteriori, et cameris interioribus.* — Occidentali atrii subdivalis seu claustrum lateri, quod e regione speluncæ positum solis ortum spectabat, conjuncta erat basilica » Sanctæ Resurrectionis. Verba sunt Eusebii cap. 36. Credibilior sane et Eucherio, qui Golgotham et Anastasim ab occasu basilicæ posita scribit; et Beda, qui ad occasum Golgothanæ ecclesiae, inter basilicam et sanctum sepulcrum mediæ, sanctum sepulcrum locat; et Paschasius, qui ad orientale sancti sepulcri latus ecclesiam Golgothanam ponit. Beda Eucherium, Paschasius Bedam et Eucherium forte transcripsit. Ex Eusebii descriptione constat sanctum sepulcrum et Anastasim ad orientem, basilicam vero Crucis e regione positam ad occidentem obversam existisse; portis sanctum sepulcrum respicientibus ad solem orientem conversis, portis autem oppositis ad mediam urbem pertinentibus. Erat itaque obversa non ad orientem, ut fere semper moris fuit, sed ad occidentem ecclesia; quod et nonnullis hujus ætatis ecclesiis commune erat. Erat, ut videtur, hæc ecclesia atrii subdivalis, et sancti monumenti solo eminentior. Id colligo ex Eutychii loco, *Annalium* tom. II, pag. 284, reterentis, Omarum Saracenum, captis sub Sophronio patriarcha Jerosolymis, cum urbem ingressus a patriarcha ductus esset in penetrale Resurrectionis (quod non de ipso templo, sed adjunctis ædibus ipsaque forsitan patriarchali domo intelligendum ex contextu constat), adveniente tempore precationis legibus suæ religionis imperato, rogasse Sophronium ut se in locum orationi faciendæ opportunum adduceret : introductum in templi medium tegere ibidem substrato, orare noluisse : sed « egressum ad gradus qui sunt ad portam ecclesiae S. Constantini qua orientem respicit, ibi solum super gradus oravisse. » Possunt hæc de gradibus alterius ecclesiae S. Constantino dedicatæ, de qua Eutychius num. præcedenti a me laudatus dixit, intelligi, sed melius ecclesiae Resurrectioni a Constantino ædificatæ videntur convenire. Erant autem portæ tres ad orientem solem apte dispositæ, ex Euseb., cap. 38, quibus sepulcrum, et, ut dixi, mons Golgotha conspiciebantur. Basilica hæc non, ut nostræ vulgo, in crucis formam, extrema parte in semicirculum vel ovalem figuram arcuata, sed rectanguli parallelogrammi forma ædificata, portis a fronte et a tergo sibi respondentibus aperta. Hujus structuræ magnificentiam his verbis describit Eusebius, lib. III *Vit. Constant.*, cap. 36 : « Opus admirabile in immensam altitudinem elatum, et longitudine ac latitudine maxima expansum. Cujus interiora quidem versicoloribus marmoris crustis oblecta sunt : exterior vero parietum superficies positis lapidibus probe inter se devinctis decorata, eximiam quamdam pulchritudinem, nihilo interiorum marmoris specie, præferebat. Ad culmen vero et cameras quod attinet, exteriora quidem tecta plumbo tanquam firmissimo quodam munimento ad hibernos imbres arcendos obvallavit interiorum autem tectum sculptis lacunaribus consertum; et instar vasti cujusdam maris, compactis inter se tabulis per totam **422** basilicam dilatatum, totumque auro purissimo coopertum, universam basili-

cam velut quibusdam radiis splendere faciebat. » A Brevius Cyrillus noster cat. 14, n. 14 : « Hujus temporis imperatores sanctam hanc, in qua sumus, Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam, argento inductam, et auro infuso distinctam extruxerunt ; et pretiosis ex auro, argento, ac gemmis, exornarunt donariis. »

8. De porticibus lateralibus. De ambone. Descriptio hemicycli et altari. — Duplex in basilica pars distinguenda, navis et altare. Utamque autem tota longitudine cingebant porticus sic ab Eusebio descriptæ. cap. 37 : « Porro ad utrumque latum, geminæ porticus tam subterraneæ quam supra terram eminentes, totius basilicæ longitudinem æquabant. Ex his, quæ in fronte basilicæ (hoc est exteriores) erant, ingentibus columnis fulciebantur : quæ vero interiores, pessis (sive pilis lapideis) magno cultu extrinsecus ornatis sustinebantur. » Nonnulla in hoc textu explicatione indigent : 1º Quod « subterraneæ et supra terram eminentes » porticus dicuntur *στοῶν ἀναγέλων τε καὶ καταγέλων* : licet ad litteram de subterraneis porticibus intelligi possit, magis tamen, ut in hunc locum notat Valesius, existimandum significari, alias solo ipsius basilicæ æquales, alias vero iisdem superimpositas fuisse, ejusmodi in majoribus nostris ecclesiis, verbi gratia in Parisiensi, videmus. Cujusmodi porticus antiqui *δυσπόρου* vocabant seu *δυστέγους*. 2º Binæ ad utrumque latum tam inferiores quam superiores porticus erant, ut etiam in majoribus nostris basilicis mos est. Id volunt verba *στοῶν τε ἀναγέλων τε καὶ καταγέλων δίδουσι παραστάδες*. Id sequentia manifestissime convincunt. Ait enim Eusebius « alias in fronte basilicæ fuisse ; » quod non de portis intelligit, quæ proprie frons basilicæ, sed de exteriori laterum aspectu, ita ut illæ, extra lectum basilicæ commune positæ, grandibus columnis ab exteriori parte fulcirentur. Aliæ ab Eusebio « interiores appellantur, » quæ non columnis, sed pessulis ac pilis densioribus quadrangulis forte sustinebantur ; quod iis basilicæ lectum incubuisse videatur, cum alteræ exterius appositæ et applicitæ fuerint. In navi erat ambone sive pulpitum, cum ad lectiones, tum ad conciones, ejus formam ex veteri usu sic describere possumus, ut pulpitum fuerit circa mediam navim ad unum e lateribus applicitum, in quo concionantis episcopi thronus superne exstiterit : inferior gradibus aliquot lectorum locus æqualia solo presbyterorum ac clericorum in circuitu subsellia, cancellis nudique conclusa. In summa Ecclesiæ parte erat altare, in medio hemicycli, seu potius semicyclindri, ex duodecim columnis constructi, positum. De quo sic Eusebius, cap. 38 : « Et regione harum portarum (trium nempe ad orientem solem contra sepulcrum dispositarum) erat hemisphærium, quod totius operis caput est, usque ad culmen ipsius basilicæ protentum. Cingebatur id duodecim columnis pro numero sanctorum Salvatoris nostri apostolorum ; quarum capita maximis crateribus argenteis erant ornata. » Altare medium, ut videtur, spatii locum occupabat, velis extra sacrificii tempus ex veterum Græcorum more conclusum. Pone altare et in semicycli fundo thronus episcopi : hinc inde inferiora pro presbyteris scamna. Altare cancellis a navi separatum erat ; qui in Lac saltem ecclesia mediam hominis staturam non excedebant. Cum enim in iis quidam cubitis inniteretur, reprehensus est, ut in *Vita sancti Kuthymii*, pag. 60, narratur. Cancelli illi circum totum hemicyclum circumducti fuisse videntur. Præter altare præcipuum erant, Paulino teste, ep. 31, n. 6, alia altaria, quæ aurea dicit. Pone hemicyclum basilicæ structura continuabantur ad portas usque ad urbem ducentes.

9. De atrio posteriori et propylæis. — Egredientibus ex basilica in urbem occurrebat atrium subdivale, porticibus ad utrumque latum exornatum, eo-

que pertransito exteriora propylæa seu vestibula. De his in hunc modum Eusebius, cap. 39 : « Hinc ad eos aditus qui ante templum sunt progredientibus arcam (Gr. *ἀθήρην*) interposuit. Erant autem in eo loco primum atrium (Gr. *ἀδελφῆ*), deinde porticus ad utrumque latum, ac postremo portæ atrii. Post has, totius operis vestibula (Gr. *προπύλαια*) in ipsa media platea in qua forum est rerum venalium, ambilioso cultu ornata ; quæ iter forinsecus agentibus, aspectum eorum rerum quæ intus cernebantur, non siue stupore quodam exhibebant. » Atrium illud quadratum vulgo erat, fonte in medio saliente ad usum eorum qui ecclesiam ingrediebantur, ornatum. Nostrum illud ad 423 duo tantum latera porticus habebat, ecclesiæ januis ab oriente, et ipsius atrii foribus ab occidente porticus locum tenentibus. In atrii porticibus, postea saltem, visebantur imagines piæ depictæ, Maria Ægyptiaca, ut narratur in ejus *Vita*, cap. 16, ab ingressu ecclesiæ repulsa, secessit « in quemdam angulum atrii templi, » ibique « sursum prospexit imaginem sanctæ Dei Genitricis stantem. » Inde egressus erat ad totius operis propylæa et vestibula, quæ magnifice quidem et ambitiose decorata narrat Eusebius ; quantum autem occuparent spatii, quibus flexibus sinuarentur, quam figuram referrent, gratum nobis fecisset si edixisset. Horum extrema ad medium urbis forum pertingebant ; fere ex illorum temporum more, quo plateæ ante majores basilicas ponebantur, sive ut pulchrior ædificii conspectus esset, sive ut ad martyrum festa convenientibus parables in foro res venales occurrerent. Cum sanctum sepulcrum urbis antemuralibus contiguum esset, ex Cyrillo cat. 14, n. 9, et totius operis vestibula ad mediam urbem perducerentur, inde æstimari potest ædificii longitudo. Hinc Eusebius in libro *De laudibus Constantini*, cap. 9, pag. 360 : « In ipso urbis meditullio » ecclesiam nostram ædificatam ait. En ejus verba : *Τῆς Ἑβραίων βασιλικῆς ἐστίας ἐν μέσῳ, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ σωτήριον, οὐκὸν εὐκτήριον παμμεγέθη, νεῶν τε ἁγίων τῷ σωτηρίῳ σμαίῳ*. « In provincia Palestina, apud civitatem quæ Hebræorum regia quondam sedes fuit, in ipso urbis meditullio, ad locum Domini sepulcri, basilicam immensæ amplitudinis et ædem sacram in honorem sanctæ crucis omni magnificentiæ genere exornavit. » In atrio et propylæis majorum ecclesiarum erant cellulæ, domus, hortuli, balnea, etc., ut patet ex hac Theodosii lege 4, tit. *De his qui ad ecclesias confugiunt* : « Ut inter templum quod parietum descripsimus cinetu, et januas primas ecclesiæ, quidquid fuerit interiacens sive in cellulis, sive in domibus, hortulis, balneis, arcis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. » Hæ ædes attributæ episcopo, clericis, adituis, etc., vel custodiendæ sacræ suppellectili. Ex Eutychio, a nobis num. 7 laudato, vidimus Sophronium in ædes Resurrectionis ecclesiæ conjunctas Omarum excepisse.

10. De baptismo. De sacello ubi crux asservabatur.

— Dum nobis ædiculæ de quibus silet Eusebius locis suis assignandæ : baptisterium, et sacellum in quo sacra crux recondebatur. De priori interpretari possumus hæc *Itinerarii Hierosolymitani* verba : « Basilica facta est miræ pulchritudinis, habens ad latus exceptoria unde aqua levatur, et balneum a tergo ubi infantes lavantur. » Baptisteria vulgo pro foribus ecclesiarum erant. Cum duplices essent in ecclesia Resurrectionis januæ, alie ad urbem, alie ad sanctum sepulcrum, quibusnam proximum esset baptisterium addubitarum. Tergem ecclesiæ urbis respectu sanctum sepulcrum erat ; ad fores illud respicientes baptisterium locare possumus, inferne et extra gradus ecclesiæ ad aquarum convehendarum commoditatem : exceptoria aquæ non longe, forte circa atrium occidentale. Baptisterium Jerosolymitanum duplici parte constabat : vestibulo, in quo ex more illius ecclesiæ abrenun-

liationes et fidei professio ante baptismum recitabantur, ex Cyrillo cat. 19, n. 2, et baptisterio ipso in quo mysterium peragebatur, ibid. n. 11. Hoc Cyrillus citato loco vocat « Sancta sanctorum. » et procatum. 1, « regium palatium. » Vulgo baptisteria in rotundæ ædisformam camera superimposita disponebantur. De sacello in quo sacra crux asservabatur, hæc Paulinus a Melania Jerosolymis revertente acceperat, quæ ad amicum Severum scribit epist. 31, n. 6: « Inventa et probata crux Christi, digno mox ambitu consecratur, condita in passionis loco basilica, quæ auratis corusea laquearibus, et aureis dives altaribus arcano positam sacrario crucem servat. » Quanam in parte sacrarium illud exstructum foret, nullo ex loco addiscere potuimus. Post adoratam crucem ire solebant peregrini ad Anastasium, ex *Prat. spirit.*, cap. 103, sub fin. Loco *Prat. spiritualis* citato vocatur templum, ad idque per « atrium » adibat, in cuius « limine » vidit Christophorus hærentem hominem, neque intrantem, neque exeuntem. Ardebat ante crucem lampas, ejus olei aspersione multa a SS. Saba et Cyriaco mirabilia perpetrata narrantur. Cruci custodiendæ præpositus erat presbyter, ab hoc officio dictus *επιτοροφύλαξ*. Argentea theca includebatur, teste Rufino, lib. 1, *Hist.*, cap. 8, 424 et Paulino, epist. 31, n. 6. Marcus tamen in *Vita S. Forphyrii Gazensis* auream thecam fuisse ait: id posterioribus forte temporibus Marci sub nomine scriptum a Metaphraste, aut alio hujus *Vitæ* editore. Pallio obvolvebatur sacra crux, de qua nemini cuiquam tribuebatur. Partem tamen obtinuit quidam, et in Galliam attulit multis signis conspicuam. « Pallulam holosericam » appellat qui hæc refert Greg. Turon., lib. 1 *Miracul.*, cap. 6.

11. *De donariis huic ecclesie collatis. De auctore ædificii.* — Non constitit in ædificiis construendis imperatoris pietas, sed multa ei attribuit dona; de quibus sic Eusebius cap. 40: « Hoc igitur templum tanquam conspicuum salutiferæ resurrectionis testimonium imperator extruxit (eadem postea dixit Cyrillus cat. 14, num. 22, inter resurrectionis testes hanc a Constantino ædificatam ecclesiam appellans), et magnifico planeque regio apparatu decoravit. Nec dici potest quot quantisque ornamentis ac donariis, partim ex auro et argento, partim ex gemmis, illud diversimode venustavit. Quorum apparatus summo artificio elaboratum, et magnitudine et numero et varietate insignem, hic sigillatim exponere haud vacat. » Præter ornamenta ædificii et appensa anathemata, quibus ait Eusebius lib. iv *Vitæ Constant.*, cap. 44, « totum templum diversis modis exornatum fuisse, » numerari possunt 1° lampades, lychni, candelabra, etc. quorum in vigiliis ecclesiasticis, ac præsertim in vigilia paschali infinitus numerus necessarius erat. Hæc jam tertio sæculo apud Christianos ex auro esse ferebantur. 2° Vela, forte pieta, pallæ, tegetes, vestes sacre: in primis dicebatur Constantinus ad celebrationem sacri baptismatis aureis filis contextum episcopo palli am dedisse quod in egestate publica distraxisse ferebatur Cyrillus, ex Theodoret., lib. ii *Hist.*, cap. 27. 3° Calices, patenæ, disci; quæ multo quam hodie numerosiora et ponderosiora usus postulabat ecclesiasticus; quadraginta libri et codices tum sacri, jam tum in membrana purpurea aureis argenteisque litteris descripti, et auro argentoque ac gemmis cooperti; tum rituales, et ecclesiastici. 4° Tributa forte ad ædificiorum reparationem latifundia ac redditus. Ædificii auctorem Eusebius tum in lib. iii *De vita Constant.*, tum in lib. *De ejus laudibus*, solum Constantinum facit. Item Cyrillus cat. 14, num. 22, qui tamen, num. 14 ei adjungit filios, dedicationis ecclesie tempore jam omnes Cæsares et imperii consortes, ex Euseb., lib. iv *Vit. Constant.*, cap. 40. Contra Paulinus, epist. 31, num. 4; Socrates, lib. *Hist.*, cap. 17; Theodoretus, lib. i *Hist.*, cap. 18, Helenæ matri opus ascribunt. Quæ facile concii-

antur, ut Helena dux et inventrix operis fuerit, sese ad loca transferens: Constantinus vero suppeditato fisco, imperatis ac præstitis rebus necessariis, nec minorem matre voluntatem atque alacritatem conferens, solusque post ejus obitum opera continuans, eorum auctor merito conseatur.

12. *De operis dedicatione.* — Quo anno incepta opera, vix definiri potest. Cum Helena ante annum 330 mortua fuerit, ante id tempus inchoata esse necesse est. Anno 333, quo auctor *Itineris a Burdegala Jerusalem usque* in ea loca venit, fervebat opus, ædificiaque jam multa constructa erant, nec tamen ante an. 335, quo dedicata est ecclesia, perfectam et absolutam ædificationem existimamus. Solemnis illa dedicatio fuit, convocatis eo ab imperatore, cum episcopis qui Tyrense adversus Athanasium concilium celebrabant, tum aliis etiam qui Tyri non adfuerant, Euseb., lib. iv *Vit. Const.*, cap. 42. Dedicationem hanc fuse describit Eusebius eodem libro, cap. 40, 41 et seqq. Episcopi videlicet partim precationibus, partim incruentis sacrificiis et mysticis immolationibus, partim concionibus ad populum habitis de clementia imperatoris et ædis magnificentia, de sacris theologicis dogmatibus ad præsentem festivitatem accommodatis, aut sacrorum voluminum interpretatione arcana et mystica, dedicationem hanc celebrarunt. Eusebius, ibid., cap. 43. Sed æterna huic concilio, ex Ario et sociis contra fas et leges ecclesiasticas in communionem receptis, adhæsit infamia Valesius in notis ad citatum Eusebii caput, Jerosolymitanæ ecclesie dedicationem assignat diei 13 Septembris, ex auctoritate Nicephori, lib. viii, c. 30. *Typici S. Sabæ*, et Menologii Græcorum; Soplironii quoque in oratione *De exaltatione sanctæ crucis*, et *Chronici Alexandrini*, quod p. 666, dedicatam ecclesiam refert die 17 Septembris. Non negamus ea die celebrata fuisse Ecclesie encæniam; ne tamen eadem dedicatam putemus, obstant indubitata apud Athanasium monumenta, quibus concilium Tyrense adhuc eo tempore stetit convincitur.

425 13. *De nomine et titulo ecclesie.* — Dedicata est in honorem Resurrectionis et Crucis Domini, unde illi duplex hæc appellatio. Siquidem Cyrillus cat. 14, num. 14, eam appellat « sanctam Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam: » alique passim auctores omnibus sæculis. « Resurrectionis » tamen, Græco « Anastasis, » nomen sancto sepulcro præcipue tribuebatur. Cyrillus ipse cat. 18, n. 33, illud appellat « sanctum Resurrectionis locum. » τὸν ἅγιον τῆς Ἀναστάσεως τόπον. Ad evitandam ambiguitatem factum puto, ut basilica vel utroque vel solo « S. Crucis » vocabulo appellatur. Nam eam sanctæ crucis nomen gessisse constat, sive quod in honorem crucis consecrata esset, sive quod in ea crux conservaretur. Euseb., lib. *De laudibus Constantini* c. 9, ecclesiam nostram a Constantino ædificatam dicit τῆ σωτηρίῳ σημείῳ, in honorem « signi Salvatoris. » Eodem referri potest quod Cyrillus ait cat. 13, n. 40: « Quis te nunc ad hunc cœtum adduxit? Salvare Jesu tropæum crux omnes huc coegit. » Similis sententia Cyrilli Alexandrini homilia Ephesi in ecclesia S. Mariæ pronuntiata: Σύστημα τῶν ἁγίων συναληθότων προθύμων, κακλημένων ὑπὸ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Μαρίας: « Conventus sanctorum qui alacriter convenere, vocali a sancta et Deipara Virgine. » In eum sensum explicari potest multorum interpretationibus jaclatus ille S. Hieronymi locus, ep. 38, « Cum de Anastasi pergeretis ad Crucem; » hoc est, cum de S. Sepulcro ad ecclesiam Sanctæ Crucis pergeretis. Certe ecclesia hæc tum apud Theodoretum, in *Ezechielem*, cap. xlviii, pag. 538, tum in *Chronico Alexandrino*, p. 666, et apud Antiochum, num. 6 supra citatum, « Sanctæ Crucis » solum nomen habet. At Basilus Seleuciensis orat. 38, pag. 199, discrete testatur eam utrumque nomen, et « Resurrectionis » et « Crucis » suo tem-

poro gessisse. Ἐπιονόμως τὰ σωτήρια τοῦ Κυρίου πάθη φέρουσα μέχρι νῦν, τοῦ Σταυροῦ δὲ λέγω καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Appellabatur præterea, « Martyrium » Episcopi, qui ad dedicationem ejus convenire, in epistola cujus initium ab Athanasio, in *Apologia contra Arianos* num. 84 refertur, dicunt se convenisse ἐπὶ τῆ ἀφιέρωσει τοῦ Σωτηρίου Μαρτύριου, « ad consecrationem Martyrii Salvatoris. » Eusebius eandem appellationem tribuit lib. iii, *De vit. Const.*, cap. 40, τὸν δὲ ναὸν, Σωτηρίου ἀναστάσεως ἐναργῆς ἀνεστή μαρτύριον βασιλεύς. » Hoc templum tanquam Salvatoris resurrectionis evidens testimonium imperator extruxit. » Ludit perspicue in vocem μαρτύριον, quæ et ecclesiæ nomen erat, et significat « testimonium. » Disertius lib. iv, cap. 40, 45 et 47. Postremo loco, Ἄριστὸν τὸ μνημεῖον τὸ Σωτήριον, τὸ Μαρτύριον βασιλεύς ἀφιερωσε. « Circum Salvatoris monumentum imperator Martyrium consecravit, » ut omittam inscriptiones Græcas capitulum 28, 30 et 33, lib. iii, et cap. 40 et 46. Sozomenus, lib. ii, cap. 26, eandem basilicam μέγα Μαρτύριον dictam esse testatur. Vidimus sup. n. 6, Eucherii testimonium, e quo hæc sua verba conflavit Beda, *De locis sanctis*, cap. 2: « Primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad ecclesiam Constantinianam, quæ Martyrium appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena matre ejus reperta sit, magifico et regio cultu construxit. » Sed testem hujus appellationis dabo omni exceptione majorem Cyrillum, qui cat. 14, num. 6, Golgothanam Resurrectionis basilicam, non cæterarum ecclesiarum more ecclesiam appellari ait, sed « Martyrium; » eoque trahit illud propheticum Sophon. iii, 8: « Exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ, in testimonium. » quod Græce μαρτύριον « martyrium » dicitur. Revera cum martyrii appellatio ecclesiis tributa inde ducatur, quod ecclesiæ solerent supra tumulos martyrum, in loco passionis eorum, et ad celebrandam eorum testimonii gloriam edificari: e tribus ecclesiis Resurrectionis, Nativitatis et Ascensionis, in honorem Christi mysteriorum, Jerosolymæ vel prope, ab Helena ædificatis, sola Resurrectionis basilica Christo martyrum capiti, in loco martyrii et passionis ejus, et ad ipsius tumulum constructa, « Martyrii » nomen habere poterat. Illud « Martyrii » nomen ab Eusebio interdum sancto sepulcro potissimum attribuitur. Ait lib. iii, *De vit. constant.*, cap. 28, cum sanctum sepulcrum quæretur, effossa et exportata materia qua additum fuerat, resurrectionis Salvatoris martyrium præter spem apparuisse: Αὐτὸ δὲ λοιπὸν τὸ σεμνὸν καὶ πανάγιον τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως μαρτύριον παρ' ἐλπίδα πάντα ἀνευρίνεται. Et cap. 33 de ecclesia Resurrectionis 126 circa sanctum monumentum constructa: Καὶ δὲ κατ' αὐτὸ τὸ Σωτήριον μαρτύριον ἡ ναὸς κατασκευάζεται Ἰεροσαλήμ. « Ad ipsum Salvatoris nostri martyrium nova fabricata est Jerusalem. »

14. *Ecclesiæ hujus fortuna. Sub Cosrohe violata, ac paulo post reparata. Destructa ab Hequen an. 1011, reedificata an. 1048, a Latinis amplificata.* — Ecclesia Resurrectionis Hierosolymitanarum omnium caput ac præcipua fuit. In hac, sedes episcopalis; in hac quoque omnes pene synaxes et catecheses habebantur posthabita etiam superiore Apostolorum in monte Sion ecclesia, quæ adventu sancti Spiritus in apostolos consecrata erat: ex Cyrillo, cat. 16, num. 4. In ea jugis a cantoribus psalmodia peragebatur, ex cat. n. 20. Primum ann. 615, Hierosolyma a Persis capta, eadem quandam subiit, inde asportata cruce. S. Sepulcrum sive Anastasim diruisse dicuntur injecto in illud igne. Sed Mo-

A destus non multo post ruinas illas reparavit, ut ex Eutychio commemoravimus sup., num., 6. Omarus Saracenorum princeps, urbe circa an. 640 occupata, Christianorum pepercit ecclesiis, earumque nullam in suæ superstitionis usum convertere voluit: tantum in loco ubi fuerat Judæorum templum, novum ipse sibi ac suis erexit, ex Eutychio, *Annal.*, tom. II, p. 284 et 287. Varia secundum calipharum Jerosolymæ imperantium mores, Christianorum fortuna fuit, donec Hequen calipha ex Ægyptiorum Muhammedanorum secta, anno Domini 1011, ecclesiam Resurrectionis sub Oreste patriarcha, suo per matrem avunculo, a fundamentis eruit. Quem eventum his verbis describit Guillelm. Tyrius, *Belli sacri* lib. i, cap. 4: « Ille inter cætera ecclesiam Dominicæ Resurrectionis, quæ per venerabilem virum Maximum ejusdem loci episcopum, præcipiente domino Constantino Augusto ædificata fuerat (dixisset potius absoluta et dedicata), postea per reverendissimum Modestum tempore domini Heraclii reparata, funditus dejici mandavit. Cujus præcepti rescriptum quidam ejus procurator, Hyaroc nomine, ad se directum suscipiens, prædicta ecclesia usque ad solum diruta jussionem regiam effectui mancipavit. » Narrat idem, cap. 6, sublato e vivis nequissimo principe, filium ejus Daher, ad postulationem Romani Græcorum imperatoris, Hierosolymitanis eam ecclesiam reedificandi potestatem concessisse; fideles vero inopia conflictatos, Constantini Monomachi, qui Romano successerat subsidium imploravisse. Quo sumptus sepeditante. « eam, inquit, quæ nunc Jerosolymis est, Sanctæ Resurrectionis ædificaverunt ecclesiam, anno ab Incarn. Dom. 1048, postquam autem diruta fuerat, 37. » Factum id sub Nicephoro patriarcha. Ecclesiam porro non in iisdem fundamentis quibus erat prior collocaverunt, sed circum et supra sanctum monumentum. Ita loquitur auctor idem, lib. vii, c. 3: « In eodem quoque (monte occidentali Sion), sed in devexo quod ad orientem respicit, sita est Sanctæ Resurrectionis ecclesia, forma quidem rotunda. Quæ quoniam in declivo prædicti montis sita est, ut clivus eidem eminent et contiguus ecclesiæ pene superet altitudinem, et eam reddat obscuram: tectum habet, erectis in sublime trabibus, et miro artificio in modum coronæ contextis, apertum et perpetuo patens; unde ecclesiæ lumen infunditur necessarium: sub quo hiatus patulo Salvatoris positum est monumentum. » Idem refert Jacobus Vitriacensis, *Hist. Jerosolym.*, cap. 61: « In loco Domini sepulcri Christiani artificioso opere, decenti schemate, forma rotunda, uno tantum foramine superius apertam Dominicæ Resurrectionis ecclesiam gloriosam construxerunt, quæ inter sancta et venerabilia loco non immerito obtinet principatum. » Addit Guillelmus loco citato, ante nostrorum Latinorum in Jerosolymam introitum, locum Dominicæ passionis qui dicitur Calvarie sive Golgotha, et ubi etiam viticæ crucis lignum repertum fuisse dicitur, et ubi etiam de cruce depositum Salvatoris corpus unguentis et aromatibus dicitur delibutum et sindone involutum, extra prædictæ ecclesiæ ambitum fuisse oratoria valde modica; sed postquam nostri, opitulante divina gratia, urbem obtinuerunt in manu forti, prædictum ædificium visum eis angustius; et ampliata ex opere solidissimo et sublimi admodum priore ecclesia, intra novum ædificium, veteri continuo et inserto, prædicta loca comprehendisse. Hic hujus historiæ finem faciam, quæ jam nihil ad Constantinianam ecclesiam attinet. Cætera qui volet, ex *Itinerariis Jerosolymitanis*, ac præsentis Palæstinæ status descriptionibus accipiet.

PETRUS II

ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

NOTITIA

(GALLAND. *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. VII, Proleg. p. 1x, et p. 337.)

I. Magno Athanasio vita functo ære vulgaris anno 372, ex Baronii sententia (a), quam sequitur Renaudotius (b) et strenue propugnat Fontaninus (c), Petrus hujus nominis II sedem Alexandrinam obtinuit. De anno tamen Athanasii emortuali, deque Petri ejus successoris ordinatione, haud equidem ignoro secus censuisse viros doctissimos. Norisium (d), Pagium (e), Tillemontium (f) et Montfauconium (g), annum statuente 373: quorum sane sententia confirmatur non minimum anonymi auctoritate, non ita pridem evulgati; qui res Athanasianas diligenter persecutus (h), sanctum illum doctorem *consulatus Valentiniani et Valentis IV, Pachom VIII*, id est, quinto Nonas Maias, dormisse tradit. Et paulo post sub finem, ad rem nostram potissimum, hæc subdit: *Defuncto autem Athanasio VIII Pachom mensis, ante diem v dormitionis suæ ordinavit (seu potius designavit) Petrum episcopum de antiquis presbyteris, qui in omnibus eum secutus gessit episcopatum,*

II Verum his missis, dignus plane habitus fuit Petrus qui Athanasium exciperet: cujus nimirum, Basilio teste (i), fuerat alumnus et longa consuetudine usus, ἀνδρὸς τοσοῦτου θρόνου ὑπάρχων, καὶ τὴν ἐκ παλαιῶν διακριθῆν μετ' αὐτοῦ λαχῶν: adeo ut, inquit Theodoritus (k), beatum illum pontificem et præsentem domi et absentem foris comitatus, varia cum illo pericula pro fidei causa subierit: quem propterea ipsemet Athanasius jamjam moriturus suffragio suo designavit sibi successorem, ejusque electionem cuncti tam sacerdotalis ordinis viri, quam magistratus et honorati comprobarunt. Vix dum autem fuerat Petrus in pontificali cathedra

A collocatus, cum Ariani Alexandrinam Ecclesiam impetu facto invadentes, eam cuidam Lucio Ariomanitæ diripiendam tradidere. Quo quidem tempore, paulo post scilicet quam fuerat electus, litteras synodicas ad Damasum Romanum pontificem dedit, quibus et ordinationem suam ei significabat ex more et Arianorum persecutiones quibus vexabatur, narrabat. His porro litteris respondens Damasus, consolatorias simul et communicatorias litteras per quemdam diaconum urbis Romæ misit ad Petrum, κοίνας ὁμοῦ παρακλητικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα. Id vero ex ejusdem Petri epistola encyclica de his quæ Alexandria gesta sunt auctore Lucio, inferius posita, satis compertum habemus (l).

B III. Porro autem, si fides Socrati (m) ac Sozomeno (n), in carcerem conjicitur ab Arianis Alexandrinus noster antistes: qua de re tamen, silentibus Theodorito atque in primis Rufino, qui tum in Ægypto degebat, jure fortasse cum Tillemontio (o) quis dubitet. Illud potius existimandum videtur, Petrum dum Arianorum persecutio fervebat, in urbe Alexandrina delituisse, Athanasii nimirum decessoris sui exemplum imitatum, quo gregem sibi commissum foveret confirmaretque; ubi et illam egregiam epistolam paulo ante memoratam scripserit, qua Lucii pseudo-episcopi Ariani ejusque sequacium tyrannidem accurate describit. Hanc autem epistolam, ut ex Socrate intelligimus (p), ad omnes ubique ecclesias direxit: eamque Theodoritus historiæ suæ intexuit (q); unde pro instituti nostri ratione desumptam, infra exhibemus.

IV. Interea dum Alexandria ab Arianis miscen-

(a) Baron., ad ann. 372, § LXIII.

(b) Renaud., *Hist. patriarch. Alex.*, pag. 93 seq.

(c) Fontan., *Dissert. de ann. emort. S. Athan.*, ad calc. *Hist. litter. Aquil.*, pag. 443 seqq.

(d) Noris., *Cens. contr. Joan. Garner.*, pag. 43.

(e) Pagi, ad ann. 372, § IX.

(f) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VIII, pag. 251 et 719, not. CVI.

(g) Montfauc., *Vit. S. Athan.*, pag. 88, n. 2.

(h) Vid. nostr. *Bibl. PP.* tom. V, pag. 225.

(i) Basil., *epist.* 131, tom. III, pag. 225 noviss. edit.

(k) Theod., *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. 20.

(l) Petr. Alex. *Epist. encycl.*, § VII, infr., col. 1275.

(m) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. 21.

(n) Sozom., lib. VI, cap. 19.

(o) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 582, 585 et 794, not. XCI. *sur les Ariens.*

(p) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. 23.

(q) Theodor., lib. IV, cap. 22.

tur omnia, Petrus ex ea urbe digressus, anno, ut videtur insequente 373, Romam conscenso navigio ad Damasum papam perrexit. Ibi vero, ut cum Gregorio Nazianzeno loquar (a), « cum tragœdiam oriens vidit, occidens quoque dellevit: cui hujusce immanitatis signa fugitivus antistes publice spectanda proposuit. Nam pro cadaveribus cruentas vestes ecclesiæ Romanæ protulit, ac per tacitam accusationem omnium lacrymas movit: ut calamitatis magnitudinem in oculis et aspectu defigeret atque auxilium nancisceretur, quem admodum etiam eum nactum illud esse novimus. » Porro fuisse Petrum Romæ commoratum usque ad ineuntem annum 378, inde compertum fit, quod eo ipso anno Romanæ synodo interfuit sub Damaso celebratæ adversus Apollinarem, ut in epistola synodica idem Damasus scribit. Sub initium autem hujusce anni

A coactam fuisse illam synodum qua de agimus, pluribus demonstrat eruditus Coutantius (b) ad quem lectores remittimus. Mox vero a celebrato Romano concilio, Alexandriam rediisse Petrus videtur, et quidem cum litteris Damasi, teste Socrate (c), quibus ille tum consubstantialis fidem, tum Petri ordinationem confirmabat. Quo item ex historico intelligimus, præsulem nostrum Alexandrinum ad suam sedem ante fuisse reversum, quam Valens imperator Antiochia discedens Constantinopolim ad bellum Gothicum proficisceretur. Atqui eodem anno 378 perit Valens, v Idus Augusti, ut tradunt idem Socrates (d) et Idacius in *Fastis*. De reliquis autem Petri gestis Baronium consulas velim præ cæteris (e), ac Tillemontium (f). Postquam demum sedisset annos viii, supremum diem clausit exeunte anno 380, vel, ut maxime, ineunte 381 (g).

(a) Greg. Naz., orat. xxiii, Opp., tom. I, pag. 418.
 (b) Coutant., *Epist. Rom. pontif.*, pag. 491, § iv.
 (c) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. iv, cap. 37.
 (d) Id., *ibid.*, cap. 38,

(e) Baron., ad an. 380, § xvi.
 (f) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 620.
 (g) Id., *ibid.*, pag. 801, not. ci, sur les Ariens.

PETRI II EPISCOPI ALEXANDRINI EX EPISTOLA ENCYCLICA :

DE HIS QUÆ ALEXANDRIÆ GESTA SUNT AUCTORE LUCIO.

Apud Theodoritum, Hist. eccles. lib. iv, cap. 22.

I. Provinciæ rector Palladius, secta gentilis et simulacrorum cultor assiduus, qui ad bellum Christo inferendum sæpius sese exercuerat, collecta multitudine superius memorata, impetum in Ecclesiam fecit, perinde ac si ad subigendos barbaros properaret. Tunc vero teterrima facinora perpetrata sunt. Quæ cum ego duntaxat referre vellem, tantum mihi dolorem attulit eorum recordatio, ut ingentem lacrymarum copiam effunderim. Atque in eo statu mansissem diutissime, nisi divina cogitatione dolorem meum compressissem. Ingressa enim turba in ecclesiam quam vocant Theonæ, loco verborum gravium, laudes idolorum cauebant: pro lectione sacrarum Scripturarum plausus manuum indecoros, et fractas cum obscenitate voces usurpabant; ejusmodi denique contumelias adversus virgines Christi quas nec lingua proferre sustinet; nam et turpis est ipsa prolatio. Certe ex cordatis hominibus quisquis hæc solummodo audivit, statim obturavit aures, et surdus esse potius optavit quam illorum obscenitatem auribus suis audire. Sed utinam verbis contenti hactenus deliquissent, nec verborum

A A'. Ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμονεύων Παλλάδιος, ἐθνικὸς ὢν τὴν αἵρεσιν, καὶ τῶν εἰδώλων ἀσὶ προκυλινοῦμενος, κατὰ Χριστοῦ στρατεύσθαι πολλάκις μετετήσας, τὰ προειρημένα συναθροίσας πλῆθος, ὄρμαξ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὑποτάξει βαρβάρους ἐπειγόμενος. Τότε δὴ, τότε χεῖριστα γέγονεν. Ἀλλὰ καὶ μόνον ὑπαγορευσαὶ θέλων, τῆς μνήμης ὑδὸν γιν μοι παρεχούσης, ἐπαφῆκα δακρύων ἀμετρον φορὴν καὶ ἐπὶ πολὺ ἔμεινα ἂν τοῦτο πάσχων, εἰ μὴ θεῶν λογισμῶν λωφῆσαι παρεσκεύασα. Ἐν γὰρ τῇ κελουμένη ἐκκλησίᾳ θεωνᾶ ἐπισσελθόντα τὰ πλῆθος, ἀντὶ ῥημάτων σεμνῶν, εἰδώλων εὐσημίας ἐτήριον (1): ἀντὶ θεῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως, κρότους χειρῶν ἀσέμνους, καὶ κεκλασμένας μετ' αἰσχροῦτος φωνάς, κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρηένων ὕβρεις, ἃς ἡ γλῶττα προσφέρειν οὐκ ἀνέχεται: αἰσχροὺν γὰρ ἐστὶ καὶ λέγειν. Καὶ γὰρ μόνον τις τῶν εὐφρονούντων ταύτας ἀκούσας ἔβουσε τῆς ἀκοῆς καὶ μᾶλλον τῆς ἀντιθέσεως ἀντιθέσεως, ἢ αὐτήκοος γενέσθαι τῆς αἰσχρολογίας αὐτῶν. Ἀλλ' εἴθε λόγοις ἀκροῦμενοι: μόνον ἐξημέραντον, καὶ μὴ πράξει τὴν τῶν λόγων ἐνέκων ἀτέλειαν (2)! Εὐόπιστος γὰρ ἡ λοιδορία, ἂν οἰαδῆτο τοῦ τυγχάνῃ,

(1) Ἐτήριον. Codex Regius habet, ἐπήριον.

(2) Αὐτῶν ἐνέκων ἀτέλειαν. Codex Savilii.

scriptum habet, ἀτίθειαν. Epiphanus tamen Scholasticus vulgatam lectionem tuetur.

παρ' οἷς οἰκεῖ Χριστοῦ φρόνησις καὶ θεῖα διδάγματα. Αὐτοὶ τοίνυν οὗτοι ὀργῆς σκευὴ τυγχάνοντες, κατηρτισμένα (3) εἰς ἀπώλειαν, τὴν βίαν σιμώσαντες, ψόφον ἀσελγῆ διὰ τῶν μωκθῆρων μακρόν, καὶ ἔν' οὕτως εἶπω, ὡς ἀπὸ κρουνοῦ (4) προχέοντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διεξέρισσον τῶν ἁγίων Χριστοῦ παρθένων, ὧν ἡ ἄσκησις τύπον ἁγίων ἀγγέλων (5) ἐχαρακτήριζεν ὡς δ' ἡ φύσις ἔχει, γυμνὰς πᾶσαν τὴν πόλιν (6) ἐθριάμβευον, διαπαίζοντες μετὰ ἀσελγείας, ὃν τρόπον ἐβούλοντο. Καὶ ὅλως ὡμὰ καὶ ξένα τὰ γενόμενα. Εἰ γοῦν τις συμπαθῶς ἐπὶ τούτοις ἐκώλυσε, παραινέσεως χρώμενος λόγοις, τραυματίας ἀπελύετο ἄλλὰ, φευ τῶν συμφορῶν! πολλὰ βιαίως φθορὰν ὑπέστησαν σώματος· πολλὰ τῶν παρθένων βροχάλοις κατὰ κεφαλῆς τυπτόμενα, ἔμενον ἀχανεῖς, οὐκ ἐπιτρέπομένων τῶν σωματίων οὐδὲ τῇ ταφῇ παραδίδοσθαι (7). Πολλὰ οὖν μέχρι σήμερον, τῶν γενέων ὀδυρομένων, οὐχ εἰρίσκαται σώματα.

B. Ἄλλὰ τί τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα διεξέρχομαι; τί δὲ τούτοις ἐμὸραδύνω, καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπὶ τὰ κατεπεύγοντα βαινῶ; Ἐφ' οἷς εὖ οἶδ', ὅτι θαυμάστετε, καὶ μνεῖτε ἐπὶ πολὺ ἀχανεῖς σὺν ἡμῖν ἐξιστάμενοι, τῆς φιλανθρωπίας τὸν Κύριον, ὅτι μὴ ἄρδην τὸ ὅλον συνέστειλεν. Ἄ γάρ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μήτε γέγονε μήτε ἠκούσθη ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἔπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπιτέλουσι οἱ δυσσεβεῖς. Ὡς γὰρ ἐν κρηπίδι σκηνῆς ἀτάκτου, παῖδα τὴν ἄρβυρα φύσιν ἐξαρνησάμενον (8), καὶ τὴν γυναικεῖαν, ποθήσαντα, στοιβῆ, κατὰ τὸ γεγραμμένον (9), τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχρῖσάμενον, καὶ φύκει τὰς ὕψεις ἐρουθίναντα, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἶδωλα, θηλυμόρφω τῷ σχήματι, ἐπ' αὐτοῦ

(3) Κατηρτισμένα. Codex Regius, κατηρτισμένοι.

(4) Ὡς ἀπὸ κρουνοῦ. Nescio, quid sibi voluerit Sirmundus, hunc locum vertens: *Strepitum insolentem de naribus, velut e scatebra, ut ita dicam, fundentes*. Nec melius Christophorus, qui sic vertit: *Velut eb aqueductu, ut ita dicam, erumpentem*. Pessime vero Epiphanius Scholasticus interpretatus est hoc modo: *Et ut ita dicam fuctorem veluti de quodam cuniculo profundentes*. Magis placeat interpretatio Camerarii, qui sic vertit: *Obscenos per nares sonos, clarum et quasi, ut ita dicam, de aquae fistulis jaculantes*: κρουνοὶ enim proprio sunt tubi, seu salientes, ex quibus aqua in subjectum canalem effunditur.

(5) Τύπον ἁγίων ἀγγέλων. Postrema vox deest in cunctis exemplaribus, tam manuscriptis, quam impressis: primumque a Genevensibus typographis addita est ex conjectura Christophoroni, quam confirmat Epiphanius Scholasticus. Sirmundus tamen cum eam e Græco textu expunxisset, in versione sua retinuit.

(6) Γυμνὰς ἀνὰ τὴν πόλιν ἐθριάμβευον. Scribendum puto, γυμνὰς ἀνὰ τὴν πόλιν ἐθριάμβευον.

(7) Οὐδὲ τῇ ταφῇ παραδίδοσθαι. Codex Regius et Savilii scriptum habent, οὐδὲ τῇ ὁσίᾳ παραδίδοσθαι. Quo modo etiam edidit Jacobus Sirmundus.

(8) Τὴν ἄρβυρα φύσιν ἐξαρνησάμενον. Cincidum intelligit. Sic enim cincidos designare Græci solent. Certe Polybius lib. iv, pag. 273, Babyltam quemdam cincidum ita describit: Ἄνθρωπος Ἀσσυρῆς τῶν ἐξαρνημένων τὸν ἄνδρα κατὰ πάντα τρόπον. Sic

A petulantiam factis ipsis superassent! Nam convicia quantacunque sint, tolerabilia sunt iis in quibus Christi sapientia et divina mandata resident. Isti vero, utpote vasa iræ ad exitium præparata, expanso naso turpem sonum per nares edentes, et tubis, ut ita dicam, ac fistulis procul emittentes, sanctarum Christi virginum vestem disciderunt; quarum continentia, sanctorum angelorum similitudinem exprimebat. Easque nudas, sicut natæ fuerant, per totam urbem traduxerunt, petulanter iis illudentes, prout ipsis libitum erat. Erantque omnia prorsus crudelia atque inaudita. Quod si quis ob hæc miseratione captus eos cohibere, ac verbis eos admonere voluisset, vulneratus abibat. Sed, o rem calamitosam! multæ virgines per vim stupratæ sunt. Multæ dum sustibus capita verberarentur, manserunt exanimæ. Ac ne corpora quidem sepulturæ mandari permittebantur. Plurima certe corpora magno cum parentum dolore, hactenus reperiri non possunt.

B II. Sed quid persequor parva ac levia, si cum majoribus comparentur? Quid his immoror, ac non potius ad ea quæ urgent contendo? In quibus admirabimini, sat scio, clementiam Domini, et nobiscum attoniti diu manebitis ac stupentes, quod universa non obruerit. Etenim quæ neque facta sunt neque audita in diebus patrum nostrorum, ut ait Scriptura, ea in ipso altari impii perpetrarunt. Nam velut in pulpito scenæ petulantis, puerum, qui virilem sexum ejuraverat et mulierem affectabat, oculos stibio depictos atque inunctos habentem, et vultum fuce rubentem, sicut ipsorum simulacra habere solent, muliebri habitu in ipso sancto altari ubi adventum sancti Spiritus invocamus, saltare fece-

enim legendus est locus ille, quem Casaubonus non intellexit.

(9) Στοιβῆ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Hunc locum feliciter mihi videor restituisse hoc modo, στοιβῆ καταγεγραμμένον τοὺς ὀφθαλμούς. Proprium olim erat cincidorum, oculos stibio delinire, quod Græci στοιβίζειν dicunt uno verbo. Græci enim στοιβῆν dicunt, et στίμμιν. Hesychius in Lexico: Στίβη, χρώμα μεταλλικὸν μέλαν. Ion. in *Omphale*:

Καὶ τὴν μέλαιναν στίμμιν ὀμματογράφον.

Quare hoc loco στιβῆ scribi potest, ut legitur in editione Basiliensi. In Regio codice J. Pini hæc vox deest, nec habetur in versione Epiphani Scholastici. Potior tamen mihi videtur Basiliensis editionis scriptura. Alludit enim Petrus ad cap. iv Jeremiæ, ubi propheta sic dicit: Ἐάν ἐγγρίση στίβη τοὺς ὀφθαλμούς σου. Nihil itaque mutandum est hoc loco, sed locus ita vertendus: *Oculos, ut ait Scriptura, stibio inunctos habentem, et vultum fuce rubentem, sicut ipsorum simulacra, etc.* Et prioribus quidem verbis alludit Petrus ad locum Jeremiæ, ut jam dixi: posterioribus autem alludit ad cap. xiii Sapientiæ, ubi Salomon ita dicit de simulacris gentilium ligneis, καταχρῖσας μέλιτω, καὶ φύκει ἐρουθίνας χροῶν αὐτοῦ, quæ vetus interpres ita vertit: *perliniens rubrica, etc.* Ego vero *minium* mellem vertere. Sic enim Latini vocabant, quod Græci μέλιτον, teste Plinio, lib. xxxv, ubi etiam testatur Romanos solitos esse miniare simulacra deorum suorum. — Porro vox στοιβῆ deest in cod. Regio, ubi mox pro φύκει, φουκίη.

runt volubili motu, hac et illac manus jaclantem ac gesticulantem; ipsi immoderate ridentes, vocesque nefandas emittentes. Quin etiam istud ad lasciviam spectare arbitrati, et præterita decora potius esse quam impia existimantes, quemdam ex suo numero notissimæ turpitudinis, qui una cum veste pudorem simul exuerat, nudum, sicut natus erat, in ecclesiæ solio collocantes, concionatorem infamem adversus Christum salutarunt. Nam divinorum verborum loco turpitudinem proferebat: pro gravibus verbis petulantiam pro pietate impietatem: pro continentia scortationem, adulterium, masculam venerem, furtum, escam ac potum, vitæ hominum utilia esse docens. πορνείαν, μοιχείαν, ἀρσενοκοίτιαν, κλοπήν, βρώσιν καὶ χρήσιμα.

III. Quæ cum ita fierent, atque ego ecclesia excessissem (quomodo enim non abissem, cum milites incursionem facerent, plebs pecuniis condita esset ad tumultuandum, nummi erogarentur, multitudo gentilium magnis pollicitationibus illecta adesset?): successor noster mittitur, qui episcopatum velut sæcularem quemdam magistratum prelio coemerat, Lucius quidam. Ipsi prorsus improbitatem et actus studens æmulari: non in orthodoxorum episcoporum synodo; non suffragio legitimorum clericorum, non postulatione plebis electus, sicut ecclesiasticæ leges requirunt. Erant una cum illo (neque enim simplex ejus ingressus esse potuit) non episcopi aliqui, non presbyteri ac diaconi, non populi multitudo, non illum præcedebant monachi, hymnos e Scripturis depromptos canentes; sed Euzoius, qui olim quidem cum diaconus esset Alexandria nostræ in sancta et magna synodo Nicæna simul cum Ario depositus est: nunc vero Antiochenam Ecclesiam præsulatu suo devastat. Simul etiam comes largitionum comitatensium, Magnus nomine, immensam militum multitudinem secum ducens; qui in omni impietate semper antesignanus esse cognoscitur. Qui cum Juliani temporibus ecclesiam Berytensium incendisset, quæ civitas est Phœnices non ignobilis, principatu felicis memoriæ Joviani, eam propriis sumptibus instaurare coactus est: paromique abfuit, quin capite plecteretur, nisi multorum ambitu ac suffragio, imperatoris clementiam meruisset.

IV. Hinc igitur considerare debet zelus vester (quem quidem hortor vos, ut excitetis ad ea quæ gesta sunt vindicanda), quæ et quanta patrata sint scelera adversus Ecclesiam Dei, cum tantus in nos tyrannus supra memoratus insurrexisset. Nam continuo ille a vestra pietate, et ab omnibus ubique

(10) Φιλοτιμίαν. Legendum videtur φιλοτιμία. Επιτ.

(11) Ὠνησάμενος. Codex Regius, et Basiliensis editio habent, ἡγησάμενος.

(12) Κομητατῶν δὲ λαργιτιόνων. Thesauri principis, qui vulgo sacræ largitiones dicebantur. Alii erant per singulas diœceses, quibus præerant comites. Alii erant in comitatu una cum ipso principe, qui comitatenses largitiones dicebantur. His præerat comes largitionum comitatensium. Erant autem omnes isti comites sub dispositione viri il-

α τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ἐνθα κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπικαλούμεθα, εὐκόκλω τῆ στροφῆ, ὡδὲ κάκῃσε τῷ χεῖρι σχηματιζόμενον, ὀρχεῖσθαι παρεσκεύασαν, πλατύ μὲν γελῶντες, ἀθέσμους δ' ἐπαφέντες φωνὰς. Οἱ δὲ πάλιν καὶ τοῦτο πρὸς ἀταξίαν ἡγησάμενοι, καὶ τὰ παρωχηκότα εὐπρεπῆ, μᾶλλον ἢ περ ἄθεσμα λογισάμενοι, ἐξ αὐτῶν ἓνα γνωριμώτατον ἐν αἰσχυρότητι, ὁμοῦ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωσάμενον, ὡς ἡ φύσις ἔχει σχήματος, τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐπιβιδάσαντες θρόνῳ, δημογῆρον αἰσχυρὸν κατὰ Χριστοῦ προσηγόρευσαν. Ἄντι γὰρ θεῶν ῥημάτων, αἰσχυρότητα προῦδᾶλλετο, ἀντὶ σεμνῶν λόγων ἀσέλγειαν, ἀντ' εὐσεβείας ἀσέδειαν, ἀντ' ἐγκρατείας πόσιν τῷ βίῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰσηγούμενος εἶναι

Γ. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, κάμῳ τῆς ἐκκλησίας ὑπαναχωρήσαντος (πῶς γὰρ οὐχί, ὅπου στρατιωτῶν ἔφοδοι, ὅπου δῆμος πρὸς ἀταξίαν ἀργυρώνητος, ὅπου φιλοτιμίαν (10) χρημάτων, καὶ ἐννεκῶν πλήθη μετὰ μεγίστων ὑποσχέσεων,) ἡμέτερος δὲ θεὸς ἀποστέλλεται διάδοχος, χρυσίου τὴν ἐπισκοπὴν ὡς ἀξίωμα κοσμητικὸν ὠνησάμενος (11), Λούκιός τις, λόκου τὴν πονηρίαν καὶ τὰς πράξεις ἔχειν ἐσπουδακίως: οὐκ ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συνόδῳ, οὐ ψήφῳ κληρικῶν ἀληθινῶν, οὐκ αἰτήσῃ λαῶν, ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διαγορεύουσι θεσμοί. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ συνῆσαν (ἀπλῆ γὰρ εἰσόδῳ τῆς πόλεως ἐπιβαίνειν οὐκ ἠδύνατο) οὐκ ἐπισκόπων τινές, οὐ πρεσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐ λαῶν πλήθη. Οὐ προΐγυν τοῦτον μονάζοντες, ὕμνους ἐκ Γραφῶν ἀναμέλποντες: ἀλλ' Εὐζώϊος ἦν, ὁ πρῶτον μὲν σὺν Ἀρείῳ καθαιρεθείς, διάκονος ὢν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἄρτι δὲ προστασία τὴν Ἀντιοχείων λυμαινόμενος: καὶ ὁ τῶν κομητατῶν δὲ λαργιτιόνων (12) κόμης, στρατιωτῶν ἐπαγόμενος ἀμετρον πληθύν, ὁ ἐν πάσῃ ἀσεβείᾳ ἀεὶ γνωριζόμενος. Μάγνος τοῦνομα ὅς ἐν τοῖς Ἰουλιανοῦ καιροῖς, τὴν Βηρυτιῶν ἐκκλησίαν ἐμπρήσας (Φοινίκων δ' αὐτῆ πόλις ἐπιφανής), ἐπὶ τοῦ (3) τῆς μακαρίας μνήμης Ἰουλιανοῦ χρόνοις, ἐξοικαίων τούτην ἀνορθῶσαι κατηνάγκασται, ὀλίγου καὶ τὴν κεφαλὴν τμηθεῖς, εἰ μὴ φιλοἀνθρωπίας ἐκ πολλῆς περιδρομῆς ἔτυχε βασιλικῆς.

ac suffragio, imperatoris clementiam meruisset.

Δ'. Αναλογήσασθαι τοίνυν ἐκ τούτου τὸν ἡμέτερον ζῆλον προσέχει, ὃν διεγεροθῆναι πρὸς ἐκδικίαν τῶν γενομένων παρακαλῶ, οἷα καὶ ἑλίκα τὰ πλημμεληθέντα κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοιοῦτου τυράννου τοῦ προειρημένου καθ' ἡμῶν ἐπαναστάντος. Ἄμα γὰρ ὁ παρὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας καὶ

lustris comitis sacrarum largitionum, ut docet notitia utriusque imperii. Hic comes largitionum comitatensium officiales sub se habebat, qui largitionales comitatenses dicebantur, quorum mentio fit in lege 7 *Cod. Theod.* De diversis officiis: *De largitionalibus comitatensibus, et officialibus rationalis rerum privatarum custodici præcepimus.* etc. Sic enim scribendus est locus ille, qui vulgo corruptus est.

(13) Ἐπὶ τοῦ. Codex Regius, ἐπὶ τοῖς τοῦ.

τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων πολλάκις ἀπογορευθεὶς Λούκιος, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διακειμένης ἐπ' εὐλόγοις ταῖς προφάσεσιν ἐκεῖτη πύλεως. Οὐ γὰρ μόνον, ὡς ὁ δόσφημος ἐν Ψαλμοῖς ἄσρων, λέγει, Οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθινῶς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι διεφθάρη καὶ διέφθειρε, χαίρων ἐπὶ ταῖς βλασφημίαις, ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος πεμπομέναις (14) παρὰ τῶν τῆ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα. Πῶς οὐγ' ὄπουγε (15) παραπλήσιον Ἑλλήσιν ἔχων τὸ φρόνημα, προσφάτω τολμᾷ ὁ ἀλιτήριος σέβειν Θεῷ (16); Ἐπ' ὄψεσι γὰρ αὐτῶν τούτους τοὺς ἐπαίνους ἔπεμπον· Καλῶς ἦλθες, ἐπίσκοπε, Ἰῶν μὴ λέγων· ὁ Σέραπις (17) σε φιλῶν εἰσήνεγκε· τὸ πατριον εἰδῶλον ἑαυτῶν ὀνομάζοντες. Αὐτίκα γὰρ ῥοπήσ' οὐδὲ μιᾶς παρελθούτης, ὁ προειρημένος Μάγνος, ὁ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ κοινωνὸς ἀδιαίρετος, καὶ ἠορυφόρος πικρὸς, καὶ σατράπης ὀμότατος, συναθροίσας καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ὀαυτοῦ φροντίδα ἐπανακείμενα πλῆθη, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἑνεακκίδεκα συλλαθόμενος, ὧν τινες τὸ ὀγδοηκοστὸν ὑπερβεβήκασιν ἔτος, ὡς ἀλόντας ἐπὶ μυσαρῶν τινι καὶ νόμῳ Ῥωμαίων ἐχθρῶ, δημόσιον ὀρίσας κριτήριον, κατηνάγκαζεν, οὐκ εἰδὼς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς Χριστιανῶν νόμους, τὴν πατρίαν παρὰ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν Πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδόναι πίστιν, ἡδόμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλανθρωπώτατον Αὐγουστον Οὐάλεντα διεσχυριζόμενος· Πείσθητε, τέλλανες, λέγων μεγάλη τῆ βοῆ, τῷ τῶν Ἀρειανῶν φρονήματι, πείσθητε. Συγγνωμονήσει γὰρ ὑμῖν τὸ Θεῖον, κἄν ἀληθῆ σέβητε ὀρησκείαν, οὐκ αὐθαριέτως, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦτο πράξασι. Τῆ μὲν γὰρ ἀνάγκη ἀπολογία περιλείπεται· τῷ δὲ αὐθαριέτῳ ἀκολουθεῖ κατηγορία. Διὸ τοιοῦτους λυγισμοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενοι, ἦκατε πρόθυμοι, μελλησμὸν ἀποθέμενοι πάντα, τῷ Ἀρείου ὑπογράφοντες δόγματι, ὃ νῦν κηρύττει ὀνομαστὶ Λούκιος λέγων (18)· εὐ εἰδότες, ὡς πειθαρχοῦντες, χρήματα καὶ πόρους καὶ γέρα παρὰ βασιλέων (19) ἔξετε· ἀπαναίνόμενοι δὲ, εἰρκτῆς καὶ στρεβλώσεων καὶ βασάνων καὶ μαστίγων καὶ δαμαστηρίων πείραν λήψεσθε· χρημάτων ὀμοῦ καὶ κτημάτων στερεθέντες, καὶ τῆς πατρίδος μεταναστάντες, εἰς χαλεποὺς ὀικῆσαι τόπους κατακρηθίσεσθε.

Ε'. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ γενναῖος, ἀπάτη (20) τὴν ἀπειλὴν κεράσας, μεταναστῆναί τῆς εὐσεβοῦς τοὺς πάντας καὶ προῦτρέπετο καὶ κατηνάγκαζε γνώμησ.

(14) Cod. Reg., χαίρων ἐπὶ ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος πεμπομέναις βλασφημίαις.

(15) Πῶς οὐγ' ὄπουγε. Codex Regius, cuius variantes lectiones edidit Stephanus, scriptum hic habet. Πῶς γὰρ οὐχί. Quo modo etiam edidit Jacobus Sirmundus, recte procul dubio.

(16) Προσφάτω τολμᾷ... σέβειν Θεῷ. Sirmundus ex eodem codice Regio edidit, πρόσφατον Θεῷ. Sed nihil opus erat hac emendatione, cum utrumque dici possit. Recentem vero Deum Petrus hic appellat Christum, juxta sensum Arianorum, qui eum creaturam esse dicebant, non autem ab aeterno Deum fuisse. Vide quae sequuntur paulo post in Confessione presbyterorum Ecclesiae catholicae; ubi leguntur haec verba: Ἡμεῖς οὐτε νεθλον,

A orthodoxis saepe damnatus Lucius, in hanc civitatem justa de causa ipsi infensam introivit. Neque enim solum, sicut detestandus ille in Psalmis insipiens, dicit: Non est vere Deus Christus; sed etiam studiis atque institutis et ipse corruptus est, et alios corrumpit, gaudens blasphemias quae adversus Christum jactantur ab iis, qui creaturam adorant potius, quam Creatorem. Annon enim ita est, cum sceleratus ille affinia et proxima sentiens gentilibus, recentem Deum colere audeat? Nam in conspectu ejus has laudes acclamabant: Beneadvenisti, episcopo, qui Filium negas: Scrapis te diligens huc adduxit; patrium simulacrum suum designantes. Statim namque, ne momento quidem temporis interjecto, supradictus Magnus impietatis ejus individuus comes, acerbus satelles et crudellissimus satrapa, collecta multitudine eorum qui sub ipsius cura ductuque erant, presbyteros ac diaconos novemdecim numero comprehendit, ex quibus nonnulli octogesimum annum excesserant: et quasi in detestando quodam facinore et legibus Romanis contrario deprehensi fuissent, constituto publico judicio, ipse Christianarum de virtute legum ignarus, a vitam fidem, ab apostolis continua serie per Patres nobis traditam, prodere eos coegit: clementissimo Augusto Valenti gratisimum id fore asseverans. Assentiatis, miseri, clamabat, assentiatis dogmati Arianorum. Quamvis enim vera sit religio quam colitis, ignoscet tamen vobis Deus: quippe qui non vestra sponte, sed necessitate compulsi id feceritis. Nam necessitati quidem excusatio semper relinquitur: liberam autem voluntatem sequitur accusatio. Has igitur rationes praee oculis vestris habentes, omni cunctatione abjecta, alacres accedite ad subscribendum dogmati Ariano, quod nunc disertis verbis praedicat Lucius. Ac pro certo habete, vos, si quidem parueritis, pecunias et opes atque honores ab imperatoribus consecuturos: si vero renualis, carcerem, tormenta, quaestiones, flagra et cruciatu vos esse subituros; et pecuniis ac possessionibus cunctis spoliatos, et patria extorres, in loca aspera atque incommoda deportandos.

V. Ad hunc modum generosus ille vir, fraude atque illecebris minas suas temperans, hortabatur simul et cogebat cunctos, ut a pia sententia rec-

D οὔτε πρόσφατον σέβοντες Θεῷ, etc. Sic enim legendum est ex codice Savillii, et ex editione Basiliensi. Augustinus, in psalmum lxxx, de Ario ita scribit: *Nescio quis alius in vanitatem accipiens nomen Domini Dei sui, fecit sibi Christum creaturam, Christum imparem, et inaequalem generanti, Filium Dei dicens, et Filium Dei negans.* Et paulo post: *Tu autem aliud nescio quid cogitasti: in corde tuo Deum recentem posuisti.* Hilarius in epistola contra Auxentium: *Isti nunc Christum novum, etc.*

(17) Σέραπις. Codex Regius, Σάραπις.

(18) Λούκιος λέγων. Haec verba Valesius inverso ordine legenda notavit, λέγων Λούκιος.

(19) Βασιλέων. Codex Regius, βασιλέως.

(20) Ἀπάτη. Basiliensis editio, ἀγάπη.

derent. Verum illi pietatis prodicionem omni tormento acerbiorē esse ducentes, uti revera est, illi his verbis coacti responderunt, fraudem ejus pariter ac minas suas virtute animique magnitudine calcantes: Desine tandem, desine his verbis nos terrere. Cessa inanes proferre sermones. Nos enim nec novitium nec recentem colimus Deum: licet instar maris fluctuum inaniter spumes, et tanquam vehemens ventus cum fragore irruas, rectæ ac piæ doctrinæ ad extremum usque spiritum adhæsuri sumus; non potentiæ, non sapientiæ expertem, non sine veritate unquam fuisse sentientes Deum; non eum aliquando fuisse Patrem, aliquando autem non fuisse; juxta impium istum Arianum, Filium temporalem esse credendo. Nam si Filius creatura est, ut aiunt Ariomanitæ, nec consubstantialis Patri: ad nihilum rediget etiam Pater, cum secundum ipsos Filio non existente, Pater aliquando non fuerit. Si vero semper est Pater, existente scilicet ex ipso vero fetu, et non per defluxum: Deus enim passionis expers est: qui fieri potest, ut non amens sit ac vecors, qui de Filio dicit, Fuit tempus cum non esset, cui cuncta accepto ferre debent quod existunt? Hac de causa Patres nostri qui ex toto terrarum orbe Nicæam convenere, a quibus excidentēs isti, merito spurii facti sunt, cum perversam Arian opinionem quam nunc junior iste defendit, anathemate damnassent, non alterius quam Patrem, substantiæ Filium esse dixerunt, sicuti nunc cogis nos dicere, sed ex una eademque substantia. Quod pio sensu recte intelligentes, ex multis divinis vocibus in unum collectis, consubstantialē esse confessi sunt.

VI. Hæc et hujusmodi alia cum dixissent, eos multis diebus comes in carcere detinuit, ratus eo se facto a pia sententia illos abducturum. Verum illi, velut in stadio fortissimi athletæ, abjecta omni formidine, rebus a majoribus ea divina mente fortiter gestis seipsos communientes, excelsiore animo pro pietatis defensione stabant, cruciatus gymnasium virtutis esse ducentes. Cum igitur ad hunc modum decertarent, et spectaculum, sicut ait beatus Paulus¹, facti essent angelis et hominibus, accurrit tota civitas visura athletas Christi; qui flagra judicis ipsos torquentis tolerantia sua superabant, et tropæa adversus impietatem per patientiam erigebant, et de Arianis palam triumphabant. Quos

¹ I Cor. iv, 9.

(21) Ἐμπολιτευόμεθα. Lege, ἔμπολιτευόμεθα. Edit.

(22) Ἀπύτορες. Hunc locum feliciter mihi videor vertisse. Nam cum reliqui interpretes, Epiphanius scilicet, Christophorus et Sirmundus, *patre carentes* interpretati sint, ego Græcæ vocem uno Latino vocabulo expressi, *spurius* vertens. Atque ita etiam ante nos vertit Joachimus Camerarius hoc modo: *Nostri igitur totius orbis patres, a quibus alienati isti spurii sunt.* Certe Plutarchus in *Quæstionibus Romanis* discrete testatur, τοὺς ἀπύτορες

A Οἱ δὲ, πικρότερον βασάνου πάσης τὴν εἰς εὐσέβειαν προδοσίαν ἔγγράμμενοι (ἔχει γὰρ οὕτω), τοιοῦτο πρὸς αὐτὸν ἀναγκαζόμενοι ἀπήντησαν ῥήματι, ἀρετῇ καὶ γενναίῳ φρονήματι ὁμοῦ τὴν ἀπάτην καὶ τὰς ἀπειλὰς ὑπότάξαντες. Ἐπαύσατο λοιπὸν, πεπαύσατο τοῦτοις ἡμᾶς ἐκφοβῶν τοῖς ῥήμασιν· ἔπειθε εἰκαῖς προφέρειν ῥήματα. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε νέηλυν, οὔτε πρόσφατον σεβόντες Θεὸν, καὶν ἐπαφρίζης κυμαίνων εἰλή, καὶ προσρήσσης ὡς βίαιος ἄνεμος, τοῖς εὐσεβείας ἄγρι θανάτου ἔμπολιτευόμεθα (21) δόγμασιν· οὐκ ἀδύνατον, οὐκ ἄσπον, οὐ χωρὶς ἀληθείας πώποτε φρονήσαντες Θεόν· οὐ ποτὲ μὲν ὄντα Πατέρα, ποτὲ δὲ μὴ ὄντα, κατὰ τὸν δυσσεβῆ, τοῦτον Ἀρειανὸν, χρονικὸν ἢ προσωκαιρον δοξάζοντες τὸν Υἱὸν. Εἰ γὰρ κτίσμα κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας ὁ Υἱὸς, οὐχ ὑπάρχων Πατρὶ ὁμοούσιος, εἰς τὸ μὴ εἶναι συστήσεται καὶ ὁ Πατήρ, οὐχ ὑφραστῶτος Υἱοῦ, οὐκ ὄν ποτε κατ' αὐτοῦ Πατήρ. Εἰ δὲ ἀεὶ Πατήρ ἐστίν, ὑφραστῶτος δηλονότι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινοῦ καὶ οὐ κατὰ ἀπόρροϊαν γεννήματος (ἀπαθῆς γὰρ ὁ Θεός)· πῶς οὐκ ἄσπον καὶ κυνιῶδης, ὁ, Ἦν ὅτε οὐκ ἦν, φρονῶν τὸν Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι κατὰ χάριν συνέστη; Οἱ γοῦν ἡμέτεροι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Πατέρες, ὧν ἐκπεσόντες οὗτοι εἰκότως ἀπύτορες (22) γέγονασιν, ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρείου κακοδοσίαν, ἧς ὁ νεώτερος οὗτος νῦν προίσταται, οὐχ ἑτεροούσιον, δ' νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν καταναγκάζεις, τὸν Υἱὸν εἰρήκασιν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας (23)· ὃ καλῶς μετ' εὐσεβοῦς διανοίας νοήσαντες, ἐκ πολλῆς τῶν θεῶν ῥημάτων συλλογῆς, ὁμοούσιον ὡμολόγησαν.

B ζ'. Τὰ δὲ τοιαῦτα, καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια λέγοντας, καθεῖρξεν ἡμερῶν πολλῶν, οἰόμενος τῆς εὐσεβοῦς μετακινήσειν γνώμης. Οἱ δὲ μάλλον, ὡς περ ἐν σταδίῳ τῶν ἀθλητῶν οἱ γενναϊότατοι, δειλίαν πᾶσιν ἀποσβέσαντες, ἐπαλείφοντες ἑαυτοῦς τοῖς τῶν Πατέρων διὰ θεῶν λογισμῶν ἀνδραγαθήμασι, γενναϊότερον εἶχον περὶ τὴν εὐσέβειαν τὸ φρόνημα, γυμνάσιον ἀρετῆς τὰς στρεβλάς ἡγούμενοι. Οὕτω τοίνυν ἀγωνιζομένων, καὶ θεάτρον, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος γράφει, γενομένων καὶ ἀγγελοῖς καὶ ἀνθρώποις, ἐπέτρεχεν ἡ πόλις ἅπαντα, ἀθλητὰς θεασαμένη (24) Χριστοῦ, κερτερία τοῦ βραχνίζοντος δικαστοῦ νικῶντας τὰς μάστιγας, καὶ τρόπαια δι' ὑπομονῆς κατὰ ἀσεβείας ἐπικίροντας, καὶ θριάμβους κατὰ Ἀρειανῶν ἐπιδεικνυμένους. Οὗς ὑποτάξας ὁ πικρὸς οὗτος πολέμιος

a Romanis vulgo appellari spurios, vel spurii filios.

(23) Ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας. In manuscripto codice Henrici Savillii, et in Regio J. Pini, et in editione Basiliensi legitur, ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας, quemadmodum legisse videtur Epiphanius Scholasticus. Nos tamen nihil mutare volumus. propterea quod utrobique idem sensus est.

(24) Ἀθλητὰς θεασαμένη. In editione Basiliensi scriptum inveni, θεασάμενοι. non male. Mallem tamen scribere, θεασόμενοι, vel θεασομένη, ut legit Epiphanius.

δι' ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης (25), τοῖς εἰς Χριστὸν ἀσεβοῦσιν ἐκδιώσειν ἐνόμιζεν. Ἀποκακήσας τοιγαροῦν ταῖς τῶν βασιάνων δι' ἐπινοίας χαλεπῆς προσδουλαῖς, ἀπάντων τῶν λαῶν ὀδυρομένων προκίλως διὰ πολλὰ (26) τῷ Θρηῆνῳ, ὁ πικρὸς καὶ πάσης ἀποδέων φιλοανθρωπίας, τὰ συνήθη πάλιν πρὸς ἀταξίαν συναθροίσας πλήθη, ἐπὶ κρίσιν αὐτοῦς, μᾶλλον δὲ ἔωλον κατὰ κρίσιν καλεῖ, πρὸς τῷ τῆς θαλάσσης λιμένι, πολυωνήτων συνήθως κατ' αὐτῶν ἐπαφιεμένων τῶν βοῶν παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μὴ Θελησάντων εἶξαι τῇ προφανεῖ δυσσεβείᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἀποφαίνεται, τῶν λαῶν πρὸ τοῦ δικαστηρίου πάντων ὀδυρομένων, τῆς Ἀλεξανδρείας μεταναστάντας, τὴν Ἰλιούπολιν τῆς Φοινίκης οἰκῆσαι. ἔνθα τῶν ἐνοικοῦντων οὐδεὶς κἄν ἀκοῦσαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνέχεται ὄνομα· εἰδωλικοί γὰρ οἱ πάντες. Παρὰ ταῦτα δὲ (27) σκάρους ἐπιβῆναι προστάξας, αὐτὸς ἐστηκὼς ἐπὶ λιμένος (πλησίον γὰρ ἐν δημοσίῳ λουτρῷ τὴν κατάκρισιν κατ' αὐτῶν ὤρσει), γυμνὸν ἐπιδεικνύμενος τὸ ξίφος, νομίσας ἐκ τούτου φοβεῖν τοὺς τῇ διστόμῳ μαχαίρᾳ τοὺς πολεμίους δαίμονας πολλακίς κατατρύσχοντας. Οὕτω δὲ οὖν ἀποπλεῖν αὐτοῦς κελεύει, οὐκ ἐμδολομένους ἐπιτίθεται, οὐ παραμύθιον τι τὸ σύνολον τῆς ἐξορίας ἔχοντας· καὶ τὸ θυμαστὸν καὶ ἄπιστον, τῆς θαλάσσης ἐπαφριζούσης καὶ δυσχερῶς, οἶμαι, διὰ τοῦτο φερούσης, καὶ μὴ βουλομένης, ἔν, οὕτως εἶπω, δι' ὑποδοχῆς τῶν ἀνδρῶν, ἀδίκῳ κωνωνῆσαι κελεύσματι. Ἐνέφαινε γὰρ καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ τοῦ κρίναντος τὴν βάρβαρον προκίρσειν.

Ζ'. Ἔστι γοῦν ἀληθῶς εἰπεῖν. Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. Ἰστένυξε γὰρ ἡ πόλις ἅπασα, καὶ μέχρι δὲ νῦν θρηνεῖ. Καὶ οἱ μὲν, ἀλλεπαλλήλῳ τῇ χειρὶ κτύπον ἐκ στηθῶν μακρὸν ἀπέπεμπον· οἱ δὲ τὰς χεῖρας ὁμοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέτεινον, τὴν βίαν διαμαρτυρόμενοι, μονονουχὶ λέγοντες· Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι παράνομα τὰ γιγνόμενα. Καὶ ἔλωσ οἰμωγῆς τὸ πᾶς ἐπεπλήρωτο· καὶ μέλη, καὶ θρηῆνος ἦν ἐν πάσῃ τῇ πόλει χορεύων, καὶ ποταμὸς ἐκ δακρύων σχεδὸν καλύπτειν πλημμύρα τὴν θάλαττον, τοῖς ἅπασιν ἄνω προσεγένετο. Ὅτε τοίνυν ὁ προειρημένος ἐπὶ τοῦ λιμένος παρῶν, τοῖς ἐρέταις ὑψοῦν τὰ ἱεῖα προσέτατε, τότε σύμμικτος οἰμωγῇ παρθένων καὶ γυναικῶν, πρεσβυτέρων καὶ νέων, καὶ θρηῆνοι προσπεπλεγμένοι δάκρυσιν ὕξέσιν, αἱ τῶν ἀπάντων βοαὶ, τῆς ἀπαφριζούσης θαλάσσης τὸν προσρησσόμενον σωρὸν τοῖς κύμασι (28) κτύπον

A actos, impiæ in Christum factioni dediturum se putabat. Fatigatus igitur in infligendis quæ subinde excogilabat tormentis, cum universus populus crebro ingemisceret ac lugeret : crudelis iste et ab omni sensu humanitatis alienus, convocatis iterum turbis incompositis et ad tumultuandum assuetis, eos ad iudicium, seu potius ad paratam condemnationem, vocat juxta urbis portum, gentilibus ac Judæis multas adversus eos acclamations magna mercede conducias ex more jactantibus. Cumque ipsi manifestæ Arianorum impietati cedere nolissent, universo populo ante prætorium lamentante, sententiam in eos profert, ut Alexandria excedentes, in urbem Phœnices Heliopolim migrent : in qua ne audire quidem nomen Christi ullus incolarum sustinet. Sunt enim omnes simulacrorum cultores. B Mox cum illos navigium conscendere jussisset, ipse in portu stans (prope enim in publico lavacro sententiam contra eos tulerat), strictum gladium ostentabat, ratus hoc facto se territurum eos, qui ancipiti gladio infestos dæmonas sæpius vulneraverant. Sic igitur solvere eos jubet, nullo comeatu instructos, nihil prorsus habentes solatii ad exsilium perferendum : quodque mirandum et incredibile est, spumante mari, ac per hoc, ut arbitrator, indignante, nec sustinente, ut ita dicam, ut per horum virorum susceptionem injusti præcepti socius, ac particeps fieret. Demonstrabat enim barbarum iudicium propositum iis quoque, qui illud ignorabant.

VII. Vere igitur dici potest : Obstupuit cælum ob hoc facinus. Ingemuit enim universa civitas, et in hodiernam usque diem luget. Et alii quidem pectus identidem manibus percutientes, ingentem sonitum edebant. Alii manus simul atque oculos in cælum tollebant, vim contestantes, tantum non ista dicentes : Audi, cælum, auribus percipe terra, quam iniqua sint quæ fiunt. Denique ejulatu plena erant omnia : nænicæ ac lamentationes tota urbe resonabant. Et fluvius quidam lacrymarum, mare ipsum inundatione sua obtegens, cunctis repente effluxit. Itaque cum supra memoratus in littore stans, remigibus præciperet ut vela panderent : tunc promiscuus ululatus virginum ac mulierum, senum ac juvenum, et lamenta acerbis lacrymis permista ; clamoresque omnium simul juncti fremitum ventorum, qui turbati maris fluctibus allidebantur, longe

(25) Δι' ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης. In variis lectionibus, quas ex altero codice Regio collegit Stephanus, legitur, δι' ἀπειλῶν καὶ βασιάνων. Quemadmodum edidit Jacobus Sirmundus. Paulo post, ubi legitur, τῇ προφανεῖ δυσσεβείᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν. Sirmundus ex eodem codice Regio edidit, τῇ προφανεῖ αἰρέσει, quod minus probo.

(26) Διὰ πολλὰ. Forte, καὶ πολλῶ. EDIT.

(27) Δι'. Deest in codd. Regio.

(28) Σωρὸν τοῖς κύμασι. Primam vocem Sirmundus in editione sua delevit, ut superfluum. Exstat tamen in omnibus nostris codicibus. Ego levi mutatione locum ita restituendum puto : Αἱ τῶν ἀπάν-

των βοαὶ, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης τῶν προσρησσόμενων ὄρων τοῖς κύμασι κτύπον ἐκάλυπτον, posset etiam scribi τῶν προσρησσομένων ἀνεμων. Sic enim supra locutus est Petrus de Magno comite largitionum, κἄν προσρήσσης ὡς ἄνεμος βίαιος. Cæterum in codice Savili, et in editione Basiliensi scribitur τῷ κύματι. In Regio codice J. Pini ita scriptum inveni, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης. Τὸν προσρησσόμενον χωρὸν τῷ κύματι κτύπον ἐκάλυπτον· unde quis suspicari possit legendum esse τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης, καὶ τῶν προσρησσομένων χωρῶν τῷ κύματι, etc. Ut χωρῶν sumatur pro ventis, quos Latini coros vocant, de quibus Plinius in libro

superabant. Dum supradicti hoc modo navigarent Heliopolim, qua in urbe omnes sunt idolorum cultores: ubi studia atque instituta diaboli vigent ad voluptatem tendentia; ubi ferarum horrenda domicilia: montibus enim undique cingitur cælo ipsi contiguus: omnes posthæc in media urbe publice et privatim singuli gementes et verba lugubria fundentes, ne flere quidem permisi sunt, vetante id Palladio præfecto urbis Alexandriae, qui et ipse dæmonum cultui erat addictissimus. Multi enim ex flentibus rapti, ac prius custodiæ mancipati, deinde verberati, lacerati, torti, ad Phenensia et Proconnesia metalla damnati sunt, viri qui pro Ecclesiae defensione divino zelo incensi pugnaverant. Plerique enim erant monachi, accuratioris ac districtioris vitæ studio solitudinem incolentes, tres ac viginti numero. Cum quibus paulo post diaconus quoque, qui a charissimo nostro Damaso episcopo urbis Romæ consolatorias simul et communicatorias litteras attulerat, manibus post tergum revinctis, publice a carnificibus ductus est, non secus ac insignis quispiam maleficus; qui cum homicidarum tormentis, et adhuc acerbioribus cruciatus fuisset, lapidibus ac plumbatis cervice diu verberata, navigium in mari conscendit, sicut cæteri, divinae crucis signo frontem suam consignans, omniq; cura et solatio destitutus, ad æris metalla datus est quæ sunt in Phenne.

VIII. Porro dum iudex tenera puciorum corpora adhuc torqueret, quidam juxta ipsa cadavera remanserunt, ne exsequiarum quidem honore iis persoluto; cum parentes, fratres et cognati, tota denique, ut ita dicam, civitas unum hoc extremum solatium sibi concedi flagitassent. Sed, o summam judicantis, seu potius damnantis immanitatem! qui pro pietate certaverant, cum homicidis non sunt iudicati, insepultis corporibus jacentes. Qui strenue depugnaverant, feris ac volucribus laniandi objicie-

xii, id est, *cunctorum clamores, spumantis maris et ventorum fluctibus illis strepitum superabant.* [Nihil mutatione opus est, modo si legas, σφοδρὸν pro σωρόν. EBR].

(29) Ξεινόμενοι. Basiliensis editio, et cod. Reg. J. Pini, habet, ξέμενοι. Et paulo post, ubi legitur, Προικονησίους, scriptum habet, Προικονησίους, ut et codex Savilii. Utrumque tamen dici potest, ut testatur auctor *Etymologici*.

(30) Παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Δαμάσου. Mortuo Athanasio, cum Petrus in ejus locum successisset, statim litteras synodicas seu communicatorias scripsit ad Damasum Romanæ urbis episcopum, quibus et ordinationem suam ei significabat ex more, et persecutiones Arianorum ac gentilium, quibus vexabatur, narrabat. His litteris respondens Damasus litteras communicatorias simul et consolatorias misit ad Petrum per quemdam diaconum urbis Romæ, ut testatur Petrus in hac epistola. Ex quo apparet, inter ordinationem Petri ac fugam, satis longum temporis spatium intercessisse. Nec probabilis videtur Baronii sententia, qui ordinationem ac fugam Petri in eundem annum contulit Christi scilicet 372. quanquam Socrates mortem Athanasii ac Petri ordinationem anno citius refert.

(31) Ὅς φονεῶν βασάνοις ἐπέκεινα κοινωνή-

ἐκάλυπτον. Ἄλλ' οὕτω τῶν προειρημένων ἀποπλεόντων εἰς Ἡλιούπολιν, ἐνθα δεισιδαίμονων πᾶς, ἐνθα τοῦ διαδόλου τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπιτηδεύματα, ἐνθα θηρίων ἐφίστια φοβερά (ὄρη γὰρ ἦν κύκλω πανταχόθεν οὐρανῶν προσπελάζοντα)· οἱ πάντες λοιπὸν ἐν μέτῃ τῇ πολεῖ, κοινῇ καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ ὀλοφύρομενοι, καὶ στεναγμῶν ἐπιπέμποντες ῥήματα, οὐδὲ θαυμάσιον ἐστρέποντο, καλεῖται τοῦ τῆς πόλεως ἐπάρχου Παλλαδίου, δεισιδαίμονεστάτου καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος. Πολλοὶ γὰρ τῶν κλαιόντων, ἀρπαζόμενοι καὶ φυλακισόμενοι πρότερον, εἶτα αἰκισόμενοι, ξεινόμενοι (29), βασανισόμενοι, τοῖς φεννησίους καὶ προικονησίους παρεδίδοντο μετάλλοις, ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας δι' ἐνοσην ζῆλον ὑπερμαχοὶ· οἱ πλείους γὰρ ἦσαν μονάζοντες, ἔρημου οἰκοῦντες δι' ἄσκησιν. Μεθ' ὧν εἴκοσι καὶ τριῶν τυγχάνοντων, μικρὸν ὕστερον ὁ διάκονος, ὁ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Δαμάσου (30) τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, κομίσας ὁμοῦ παρακλητικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα, ὀπίσω τῷ χεῖρε δεθείς, ὑπὸ δημίῳ δημοσίᾳ ἤγετο, ὡς περ τις τῶν κακούργων περιβόητος. Ὅς φονεῶν βασάνοις ἐπέκεινα κοινωνήσας (31), λίθοις καὶ μολιθῶσι κατ' αὐτῶν τῶν ἀχθέντων ἐπὶ πολὺ μαστιζόμενος, ἐπέδαινε σκίφους ἐπὶ θαλάσσης παραπλησίως τοῖς ἄλλοις, τοῦ θεοῦ τεταροῦ ἐπὶ μετώπου τὸ σημεῖον χαρακτήσας, οὐ τημελείας, οὐ θεραπειᾶς τυγῶν, τοῖς κατὰ φεννησον παρεδόθη μετάλλοις (32)· ἔστι δὲ ταῦτα χαλκοῦ.

Η'. Ἐτι γοῶν βασανισθέντος τοῦ οικαστοῦ ἀπαλὰ παιδαρίων σώματα, τινὲς μὲν παρ' αὐτὰ μεμενήκασιν (33), οὐδ' ὅσας κοινωνήσαντες· γονέων καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς πόλεως, μίαν αὐτοῖς αἰτούστων δοθῆναι τὴν ὑστάτην ταύτην παράκλησιν. Ἄλλ', ὡ πολλῆς ἀπανθρωπίας τοῦ δικάζοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ κατακρίνοντος! οἱ δι' εὐσέβειαν ἀθλήσαντες, φονεῦσι οὐ συνακρίνοντο, ἄταφοι μένοντες τὰ σώματα· οἱ καλῶς ἀγωνισόμενοι, θηρίοις καὶ πτηνοῖς πρὸς βορᾶν ἐρρίπτοντο· οἱ συμπι-

σας. Interpretes hæc verba sic construunt, ut φονέων referatur ad ἐπέκεινα. Nam Cameracius ita vertit: *Qui magis quam ullus homicida tortus.* Nec aliter Christophorus, et Sirmundus. Verum si ita construxeris, quomodo ferri poterit hæc locutio: *κοινωνήσας βασάνοις?* Quare magis placet versio Epiphani, qui sic transtulit: *et homicidarum verberibus coæquandus.* Vox igitur ἐπέκεινα transponenda est hoc modo, φονέων βασάνοις κοινωνήσας, ἐπέκεινα λίθοις, etc.

(32) Τοῖς κατὰ φεννησον... μετάλλοις. In altero codice Regio, cujus variantes edidit Stephanus, scriptum est καταφέννης una voce, quemadmodum edidit Jacobus Sirmundus. Malim tamen legere κατὰ φέννον. De his metallis Eusebius in libro *De locis Hebraicis* ita scribit: Φινῶν, ἣν κατέφησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ἔρημου· ἦν δὲ καὶ πόλις Ἐδῶμ. Αὕτη ἐστὶ φαινῶν, ἐνθα τὰ μετὰ τοῦ χαλκοῦ, μεταξὺ κειμένη πόλις, καὶ Ζοορῶν.

(33) Τινὲς μὲν παρ' αὐτὰ μεμενήκασιν. Interpretes voces τινὲς interpretati sunt de pueris, qui mortui remanserunt sepulturæ expertes. Malim tamen de officialibus præsidis intelligere, qui custodes appositi erant cadaveribus mortuorum, ne quis ea sepulturæ mandaret.

θησαι βεβουλευμένοι (34) πατράσι διὰ τὴν συνείδησιν, τὴν κεφαλὴν ὡς παράνομα δράσαντες ἀπετέμνοντο. Ποῖος νομὸς Ῥωμαίων, ποία δὲ γνώμη βαρβάρων, τοὺς πατράσι συμπαθοῦντας ἠμύνετο; ποῦ τις τῶν παλαιῶν ποτε ἔδρασε τοιοῦτόν τι παράνομον; Ἐξέλευσέ ποτε Φαραὼ ἀντιρεῖσθαι τῶν Ἑβραίων τὰ ἄβρῆνα· ἀλλὰ φθόνος καὶ δέον ὑπέβαλλε τοῦτο τὸ πρόσταγμα. Πόσω τὰ τότε τῶν νῦν φιλανθρωπότερα! πόσω ποθεινὰ πρὸς αἵρεσιν ἀδικήματος! πόσω βελτίονα πρὸς σύγκρισιν ἀνομήματος, κὰν ἀλλήλων αἰκαίαι μὴ χωρίζονται! Ἄπιστα τὰ λεγόμενα, ἀπάνθρωπα καὶ δεινὰ, ὡμὰ καὶ βάρβαρα, ἀνηλεῆ καὶ πικρά.

Θ'. Ἄλλ' ἐν τοῦτοις ἐγαυρίων οἱ τῆς Ἀρείου μαγίας ὑπήκοοι, χορευόντες. Τῆς δὲ πόλεως πάσης ὀλοφυρομένης (οὐκ ἦν γὰρ οἰκία ἐν ἧ οὐκ ἦν τεθνηκώς, ὡς ἐν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται), οὐκ ἠρέμησαν πάλιν, οἱ τὴν ἕξιν ἀκόρεστον πρὸς παρανομίαν ἀσκήσαντες. Ἐπὶ γὰρ τὰ χεῖρω τὴν προαίρεσιν γυμνάζοντες, μέχρι τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων τὸν ἴδιον τῆς κακίας ἴδον ἐπεκτείνοντες, δορυφόρῳ πρὸς ἀδικίας τῶ τῶν λαογυτιόνων χρώμενοι κόμητι τῶ προειρημένῳ, τοὺς μὲν βουλευτηρίῳ παρέδουσιν, τοὺς δ' ἄλλους, ὅν ἠδούλοντο τρόπον ἐνθόρουον, πανταχόθεν πρὸς ἀσέβειαν τοὺς πάντας θηρεῦσαι βουλόμενοι, οὐδὲν ἀφέντες ἀτόλμητον. Ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα περιερχόμενοι κατὰ τὸν ἴδιον τῆς αἵρέσεως πατέρα διάβολον, ζητοῦσι τίνα καταπίωσι. Καθ' ὅλου τοίνυν παρὰ πάντων ἀπορούμενοι (35), ἕνδεκα τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων, ἄνδρας ἐκ παιδίου μέχρι γήρως τὴν ἔρημον ἀσκήσεως χάριν οἰκήσαντας (36), καὶ λόγῳ καὶ πράξει τὰς ἡδονὰς ὑποτάξαντας, καὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἀνεπαισχύντως κηρύττοντας, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας γαλουχηθέντας (37) δόγματα, καὶ νίκην πολλάκις κατὰ δαιμόνων ἐπάραντας. ἀρετῇ δυσωποῦντας τὸν ἀντίπαλον, καὶ τὴν Ἀρειανὴν σοφωτάτῳ λόγῳ στηλιτεύοντας ἀρετῆν ὄργανον ὡμότητος τὸν προειρημένον ἔχοντες, ὑπεροφίους πεποικηκασιν, ἐν οἰκουμένῃ παρὰ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων πόλει, τοῦνομα Διοκαιοσαρεῖα. Καὶ ὁμοῦ ὡς ὁ ἄδης, ἐπὶ θανάτῳ τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐμπιπλάμενοι, ἀπανταχοῦ γῆς ἐτόλμησαν οἱ παράφρονες καὶ ἀθέλητοι τῆς οἰκείας ὡμότητος καταλεῖψαι μνημόβουνα, ἐκ κακῶν ἔχειν τὸ γνώρισμα βουλόμενοι. Ἰδοὺ γὰρ πάλιν κληρικῶς

¹ Exod. xii, 30.

(34) Βεβουλευμένοι. Forte, βεβουλημένοι. Edit.

(35) Ἐπὶ πάντων ἀπορούμενοι. Epiphanius Scholasticus hæc verba in interpretatione sua prætermisit. Camerarius autem ita vertit: *Sed cum omnino illos conatus erga cunctos sui frustrarentur.* Christophorus vero sic interpretatur: *Atqui cum in eo quod conabantur, ab omnibus se destitutos viderent.* Jacobus autem Sirmundus Camerarium secutus ita transtulit: *In universum ergo cum omnia frustra comarentur.* Ego vero scribendum puto, ἀποκρουόμενοι, quam lectionem in versione mea secutus sum. Id autem optime convenit cum præcedentibus. Ait enim Petrus Arianos instar diaboli circummeuntes, quæsisisse, quem seducerent ac devorarent. Sed cum ab omnibus repellerentur, in ali-

bantur. Qui cæsorū patribus compati propter conscientiam voluerant, perinde ac si grave facinus admisissent, capite truncabantur. Quæ lex Romana, quæ barbarorum sententia, in eos unquam animadvertit, qui parentibus condoluissent? Quis unquam ex veteribus tam iniquum facinus perpetravit? Jussit quondam Pharaos, ut Hebræorum masculi necarentur. Sed invidia, ac metus hoc mandatum ei suggesserat. Quanto ea quæ tunc gesta fuerunt, humaniora sunt iis quæ nunc cernimus? Quanto magis optabilia, si optio detur injuriæ! Quanto potiora, si conferatur iniquitas, tametsi vitia a se invicem sejungi non possint! Incredibilia sunt quæ dicuntur immania et gravia; crudelia et barbara; immilia atque acerba.

B IX. His tamen oblectabantur, atque exsultabant Arianæ dementiæ sectatores. Cumque universa civitas lamentaretur: nulla enim erat domus, sicut in Exodo scriptum est ¹, in qua non esset mortuus: ii tamen, quorum animus in omni scelere exercitatus nulla iniquitate satiari poterat, nequaquam quieverat. Propositum enim suum ad pejora semper acuentes, improbitatis suæ venenum usque ad episcopos provinciæ protulerunt, satellitem ac ministrum sceleris habentes comitem largitionum, quem supra diximus, Magnum. Et alios quidem curiæ tradiderunt: alios aliis modis pro arbitrio suo vexarunt: nihil intentatum relinquentes, dum cunctos undiquaque student ad impietatem pertrahere. Omnia enim circumeuntes, quemadmodum parens et auctor hæreseos ipsorum diabolus, quærunt quem devorent. Postremo cum eorum conatus ab omnibus repelleretur, episcopos Ægypti undecim numero; viros, qui ab ineunte ætate usque ad senectutem, districtioris vitæ gratia solitudinem incoluerant; qui ratione et actu voluntates corporis superaverant; qui piam fidem audacter prædicabant: qui pietatis doctrinam una cum nutricis lacte suxerant; qui victoriam de dæmonibus sæpe retulerant; qui sua virtute pudorem incutiebant adversario; qui denique Arianam hæresim sapientissima oratione convincebant ac denotabant, ministro crudelitatis suæ usi supra memorato Magno, Diocæsaream relegarunt, urbem quæ ab Judæis Domini interfectores colitur. Et tamen velut orcus, fratrum morte minime satiati, crudelitatis

D quot episcopos et clericos iram suam vertisse, et rabiem effudisse.

(36) Οἰκήσαντας. Post hoc verbum integram pericopen adjecimus ex variis lectionibus quas Robertus Stephanus ad calcem editionis suæ descripsit ex altero codice Bibliothecæ Regiæ, quæ sic habet, καὶ λόγῳ καὶ πράξει τὰς ἡδονὰς ὑποτάξαντας. Ita certe in suo codice legerat Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet Sic enim vertit: *Viros pene ab infantia usque ad senectutem eremum incolentes, verboque superantes et actu libidinem.* Ita quoque edidit Jacobus Sirmundus.

(37) Γαλουχηθέντας. Cod. Reg. J. Πιυ γαλουχηθέντας.

suæ monumenta dementes ac stulti ubique terrarum A relinquere ausi sunt, famam ex malefactis consequi studentes. Ecce enim rursus Ecclesiæ catholicæ clericos Antiochiæ degentes, qui una cum piis quibusdam monachis adversus fraudes eorum protestari decreverant, cum imperatoris aures variis contra illos criminationibus obtudissent, Neocæsaream Ponti relegari fecerunt. Qui nunc ipsa etiam vita forsitan privati sunt ob locorum asperitatem. Hujusmodi tragædias tempus illud expertum est: silentio quidem et oblivione dignas, sed quæ litteris traditæ sunt, ad reprehensionem eorum qui adversus unigenitum Filium Dei linguas suas exacerunt. Qui pestilenti blasphemiarum morbo correpti, non solum in Dominum universorum tela jacere conantur, sed et adversus pios ejus famulos implacabile bellum susceperunt.

τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρέβον-
τας, ἅμα σπουδαίως μονάζουσι, τὰ τῆς δραματού-
ργιας αὐτῶν διαμυρτώσθαι προθεμένους· βασιλικῆς
ἡγήσαντες κατ' αὐτῶν ἀκοῆς, τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ
Πόντου οἰκίην παρεσκεύασαν· οἱ τάχος καὶ τοῦ ζῆν
ἔστερήθησαν, διὰ τὴν τῶν τόπων ἀγριότητα. Τοιαύ-
τας ὁ καιρὸς ἐκείνος ἐδέξατο τραγωδίας· σιγῆς μὲν
καὶ λήθης ἀξίας, ἐν συγγράμμασι νὲ τιθεμένας εἰς
ἔλεγχον τῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς κινησάντων τὰς
γλώττας· οἱ τὴν τῆς βλασφημίας εἰσδεξάμενοι νό-
σον (38), οὐ μόνον τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην τοξεύειν
ἐπιχειροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ θε-
ραπόντων τὸν ἄσπονδον ἀνεδέξαντο πόλεμον.

(38) Εἰσδεξάμενοι νόσον. In manuscripto codice Henrici Savillii scriptum est, εἰσδεξάμενοι λύτταν, quomodo etiam legitur in codice Regio, cujus variantes lectiones edidit Stephanus. Ita quoque in

suo codice legerat Epiphanius, ut ex ejus interpretatione colligitur, quæ sic habet: *Hi numquam rabie coarctati blasphemiarum.*

DE EJUSDEM FRAGMENTA

EPISTOLÆ AD EPISCOPOS ÆGYPTIOS FIDEI CAUSA EXSULES.

I. *Apud Pacundum Hermianensem lib. iv, cap. 2.*

Amor, quo circa vos in Christo gaudeo, non permisit patienter ferre: imo etiam scribens veluti non scribens sum, et iterum ad scribendum compellor. *Et infra*: Consiliatoribus igitur vobis in his quæ incurrunt utrorumque: et quid oportet me facere sic semper perturbatum, Timotheo (39) diffamante se-

C ipsum episcopum esse, ut per hoc confidentius injuriet, et paternas leges infringat? Voluit enim me anathematizare, et Basilium Cæsareæ, et Paulinum, et Epiphanium, et Diodorum episcopos, et soli Vitali communicare.

II. *Ibid. lib. xi, cap. 2.*

Sine Deo quippe est, et in omnibus reprobis qui non confitetur integrum hominem salvasse adventu suo Salvatorem: et si totum salvat, totum assumpsit, non in adjutorium salvationis, sed ad totius salvationem. Nullus ergo pie se sapere existimans,

infidelis magis existat. Si vero quærere studet, discat ex epistola quam ad Antiochenos beatæ memoriæ Episcopus Athanasius scribit, ubi omnia diligenter exponit: quam legere incipientes orthodoxi, et ita sapere et subscripsisse confirmant.

III. *Ibidem.*

*Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula*². Heri quidem ante sæcula sempiternitatem significat: hodie autem terrenum sæculum: in sæcula vero, post transitum hujus vitæ. Jesus Christus autem, qui juxta hominem salvatoris intelligitur,

D non est ipse: qui enim pro vectum ætatis suscepit, aliquando infans existens, et aliquando vir incipiens quasi annorum xxx, sicut ait Lucas³, non potest ipse esse.

IV. *Ibidem.*

Est Spiritus vitæ sanctus cum Patre et Filio in singulis prophetarum per generationem transiens, qui indicat quæ erunt et quæ fuerunt, habens ocu-

los ante et post, hoc est, sicut diximus, scientiam futurorum atque præteritorum, quæ in Salomone narrat ex persona filii hominis ex Maria, et filii

² Hebr. xiii, 8. ³ Luc. iii, 23.

(39) *Timotheo*. Apolinaris discipulo, de quo Damasus papa in epistola ad Orientales: *Quid est cur abdicationem Timothei a me rursus requiratis, qui etiam hic judicio sedis apostolicæ, Petro quoque Alexandriae episcopo præsentem, abdicatus est una cum magistro suo Apolinare?* et in epistola Orientalium

ad Rufum Thossalonicensem episcopum in actis synodi Ephesinæ: ὁ τρισμακάριος Δάμασος καθεῖλεν Ἀπολινάριον, καὶ Βιτάλιον, καὶ Τιμόθεον τοὺς ἀρετικούς. Citatur etiam in Eclogæ Anastasii Polemon impius, Apolinaris discipulus, κατὰ Τιμοθέου συμμαθητοῦ αὐτοῦ.

Dei Verbi, quod ab initio erat apud Patrem; et duas personas significans, de homine quidem ex Maria creato et plasmato, de illo vero, qui ante sæcula est sine principio, et æternæ nativitatis. Quoniam ergo verborum seductores, et non eruditi spiritu observantes errare faciant indoctos, dicentes, A quadringentis annis est operatio corporis Domini, et quomodo in eum quidam referunt quod

dictum est, *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ejus* ⁴, cum dicat Scriptura, ante montes et colles, ante fontes et ante sæculum, generatum et creatum ⁵? Hæc dicentes a quibusdam laudari putantur, non dividentes quæ persona prophetico spiritu de corpore Domini clamat, et quæ de æterna ejus a Patre generatione docet.

⁴ Prov. viii, 22. ⁵ ibid. 23, 24.

ANNO DOMINI CCCLXXXV.

TIMOTHEUS

ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

NOTITIA.

(GALLAND, *Vet. Patr. Biblioth.*. Proleg. p. x, et p. 343.)

I. Petri, de quo supra verba fecimus, frater et successor in sede Alexandrina fuit Timotheus. « Petrus—moritur, » inquit Socrates (a), « successorem fratrem suum Timotheum relinquens; » *διὰδοχὸν καταλιπὼν Τιμόθεον ἀδελφὸν ἑαυτοῦ*. Magni Athanasii discipulus exstitit, cujus *virtutem*, teste Facundo (b), *est consecutus et sedem*. Ejus electionem a cunctis Ægypti ordinibus peractam memorat cum laude Theodosius imperator in rescripto *de episcopali judicio* ad Optatum præfectum augustalem, his verbis (c) : *Timotheum sibi omnes etiam suo judicio prætulere. Est enim vir, subdit, cum omni susceptione venerandus, tum etiam nostro judicio approbatus*. Ejus item in altera *de fide catholica* sanctione meminit idem Theodosius (d). Vix dum autem pontifex Alexandrinus fuit ordinatus, cum ejus communionem occidentales omnes amplexi sunt, ut constat ex synodica concilii Aquileiensis ad eundem Theodosium Augustum (e). Postmodum vero concilio Constantinopolitano primo interfuit, anno 381 celebrato, in quo Gregorii Nazianzeni causam agitatum fuisse intelligimus. Neque amplius quidquam de ipsi gestis apud veteres litteris consignatum comperimus. E vivis excessit anno 385, die 20 Julii, *Arcadio Augusto primum et Bauto*

B *ross.*, ut scribit Socrates (f); eique suffectus Theophilus. Porro de anno ejus emortuali plura videas apud Tillemontium (g) et Sollerium (h): neque omittas velim Renaudotium (i), de hoc patriarcha nonnulla ex Eutychio, Elmacino aliisque enarrantem, quæ alibi frustra quæras.

II. Exstant apud Græcos canonum collectores Timothei Alexandrini *Responsa canonica*, quæ cum scholiis Theodori Balsamonis ex Beveregii Synodico (j) desumpta, infra in medium adduximus (k). Ejusdem item præsulis Alexandrini superest apud Facundum (l) epistola Diodoro Tyri episcopo inscripta. Scripsisse quoque Timotheum aliquot monachorum historiam, tradit Sozomenus (m): quo forte respexit Rufinus, dum de Macario Alexandrino sermonem habens (n): *Sanctus, inquit, Macarius Alexandrinus magnificas etiam virtutes consummavit, de quibus et alii nonnulla scripserunt*. Quin et ejusdem Timothei nomine inscripta circumfertur *Narratio de miraculis sancti Menæ martyris Ægyptii in urbe Cotyæi*, cujus initium ex codice Barocciano cxlvii ita refert Fabricius (o): *Ἐγένετο κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἀσεβειστάτου*. Latine autem exstat apud Surium (p). At vero non est hoc loci omittenda egregia Timothei nostri sen-

(a) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. iv, cap. 37.

(b) Facund., lib. iv, cap. 2.

(c) *Cod. Theod.*, tom. VI, pag. 348, nov. edit.

(d) *Ibid.*, pag. 40.

(e) *Ibid.*, tom. VI, part. II, in append., pag. 16.

(f) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. v, cap. 12.

(g) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 804, not. 102, *sur les Ariens*.

(h) Soller. *Patr. Alex.*, *Hist. Chron.*, ad Act. SS., Jun., tom. V, pag. 45.

(i) Renaud., *Hist. patr. Alex.*, pag. 101-103.

(j) Bever. *Pandect. Canon.*, tom. II, pag. 165.

(k) Col. 1295 seqq.

(l) Facund., lib. iv, cap. 2, *Sirm.*, *Opp.*, tom. II, pag. 512 edit. Paris.

(m) Sozom., *Hist. eccl.*, lib. vi, cap. 29.

(n) Rufin., in *Vit. Patr.*, lib. II, cap. 29, pag. 366.

(o) Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. IX, pag. 124.

(p) Sur., *Vit. Sanct.*, 10 Novemb.

tentia de Ammonio sanctissimo abbate ; quem nimirum et si ob auriculæ spontaneam amputationem effectum irregularem nihilominus episcopum ordinandum existimabat. Ejus verba sunt ejusmodi apud Palladium (a) : Οὗτος ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίους πολιτευέσθω· ἐμοὶ δὲ καὶ ξινοπύμῃτον ἐὰν ἐνέγκητε, μόνον ἄξιον ταῖς τρόποις ὄντα, χειροτονῶ. Id est : *Apud Judæos lex ista servetur. Mihi autem si vel*

(a) Pallad., *Hist. Laus*, cap. 12, pag. 914.

(b) *Apophth. Patr.*, apud Coteler., *Monum. Eccl.*

truncatum naribus adduxeritis qui sit bonis moribus, ego eum episcopum ordinabo. Illud denique de hoc antistite Alexandrino adnotare libet, quod in Apophthegmatis Patrum memoriæ proditum legitur (b) : ipsum videlicet ἀκτῆμονος, hoc est *pauperis* cognomen fuisse sortitum : quod quidem in magnam patriarchæ secundæ sedis laudem cedere, recte arguit Tillemontius (c).

Gr., tom. I, pag. 366, § xxxiv.

(c) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 622.

(1) ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΝΟΝΙΚΑΙ ΤΙΜΟΘΕΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

Ἐνὸς τῶν ρν' Πατέρων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθέντων, πρὸς τὰς προσενεχθείσας αὐτῷ ἐρωτήσεις περὶ ἐπισκόπων καὶ πληρικών.

RESPONSA CANONICA TIMOTHEI

SANCTISSIMI EPISCOPI ALEXANDRINI,

Qui fuit unus ex cl. Patribus Constantinopoli congregatis, ad interrogationes ei propositas de episcopis et clericis

Interrogatio.

« Si puellus catechumenus, utpote annorum septem, vel homo etiam perfectus dum fieret oblatio opportune adfuerit, ejusque nescius particeps factus sit, quid de eo fieri debet ? »

Responsio.

« Debet illuminari : a Deo enim vocatus est. »

BALS. Interrogatus est hic Pater, an si puellus, vel etiam vir perfectus in ordine catechumenorum collocatus, et sanctum baptismum nondum assecutus, dum oblatio fieret, sive mysticum sacrificium offerretur, opportune adfuerit, hoc est, tempus idoneum assecutus fuerit, et sacramentorum particeps factus fuerit, ignorans se non debere participare antequam sit baptizatus, non tamen ea improbe contemnens, quid debet fieri ? et respondit eum

(1) Ἀποκρίσεις κανονικαὶ Τιμοθέου. De hoc Timotheo episcopo Alexandrino, scholium quoddam in codice Amerbachiano habetur, his verbis conceptum : Ἰστέον, ὅτι μετὰ Διονύσιον τὸν μέγαν τεσσαρεσκαίδεκατον Ἀλεξανδρείας γενόμενον ἐπίσκοπον, οἳ δὲ ἐπεσκόπησαν Θεωνᾶς, Μάξιμος, Ἡέτρος ἱερομάρτυς, Ἀχιλλᾶς, Ἀλέξανδρος, Ἀθανάσιος, Γρηγόριος Ἀρειανὸς ὁ Καππαδόκης. Ἀθανάσιος πάλιν, Ἡέτρος ὁ παρὰ Οὐάλεντος περιορισθεὶς, Λούκιος Ἀρειανὸς, Ἡέτρος πάλιν· εἶτα Τιμόθεος οὗτος ὁ μέγας, ἀναχθεὶς μὲν ἐπὶ τὸν θρόνον κατα τὸ δ' ἔτος τῆς βασιλείας Θεοδοκίου τοῦ Μεγάλου, παρῶν δὲ ἐν τῇ κατὰ Μακεδονίου τοῦ Ηνευματομάχου συνόδῳ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων. Μετὰ δὲ ἑπταετίαν ἐξεδήμησε πρὸς

B

Ἐρώτησις.

« Ἐὰν παιδίον κατηχούμενον, ὡς ἐτῶν ἑπτὰ, ἢ ἄνθρωπος τέλειος εὐκαιρήσῃ που προσφορᾶς γινομένης, καὶ ἄγνοῶν μεταλάβῃ, τί ὀφείλει γίνεσθαι περὶ αὐτοῦ ; »

Ἀπόκρισις.

« Φωτισθῆναι ὀφείλει· παρὰ Θεοῦ γὰρ κέκληται. »

ΒΑΣ. Ἠρωτήθη ὁ Πατήρ οὗτος, ὅτι ἐὰν παιδίον ἢ καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐν κατηχουμένοις τεταγμένος, καὶ μὴπω τοῦ ἁγίου τυχῶν βαπτίσματος, προσφορᾶς γινομένης, ἢ τοι θυσίας μυστικῆς προσαγομένης, εὐκαιρήσῃ, ἀντὶ τοῦ, καιροῦ τύχῃ ἐπιτηδέου, καὶ μεταλάβῃ τῶν ἁγισμάτων, ἄγνοῶν, ὅτι οὐ δεῖ αὐτὸν μεταλαβεῖν πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλ' οὐχὶ καταφρονητικῶς διατιθέμενος· τί ὀφείλει γενέσθαι ; Καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι βαπτισθῆναι ὀφείλει. Ἐπεὶ γὰρ ἀπονθήρως

C

Κύριον, διάδοχον ἐσχηκῶς Θεόφιλον· « Sciendum est, « quod post Dionysium magnum decimum quartum « Alexandriae episcopum constitutum, episcopalia « munera obierunt Theonas, Maximus, Petrus sanctus « martyr, Achilles, Alexander, Athanasius, Gregorius « Arianus e Cappadocia, Athanasius iterum, Petrus a « Valente expulsus, Lucius Arianus, Petrus iterum. « Postea magnus hic Timotheus, ad thronum quidem « quarto imperii Theodosii Magni anno promotus ; in- « terfuit autem quarto anno imperii Theodosii Magni « synodo cl. sanctorum Patrum, contra Macedonium « Spiritus oppugnatorem congregatae : post septem- « nium autem ad Dominum migravit, successorem « habens Theophilum. »

προσῆλθε τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων δώρων, καὶ εὐκαιρίας ἔτυχε μὴ κωλυθεὶς ὑπὸ τινος, ἀγνωστάντων ἴσως τῶν παρόντων πιστῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ μεταδιδόντος, ὅτι κατηχούμενος ἔστι, δοκεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ προσκληθῆναι. Καὶ ὅπερ ὁ ἅγιος ἀπόστολος Πέτρος ἔφη περὶ τοῦ Κορνηλίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτε κατηχουμένων ἐκείνων ἔπεσεν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐλάλουν γλώτταις, καὶ ἐμεγάλυνον τὸν Θεόν, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων γέγραπται, Μήτι τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύναται τις, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τοῦτοις, οἳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς; τοῦτο μονονουχὶ καὶ ὁ Τιμόθεος εἶπεν, ὅτι παρὰ Θεοῦ κληθεὶς καὶ ἄξιος νομισθεὶς τῶν ἁγιασμάτων, φωτισθῆναι ὀφείλει.

« Ἐὰν δαιμονιζόμενος κατηχούμενος ᾖ, καὶ θελήσῃ αὐτὸς, ἢ οἱ ἴδιοι αὐτοῦ, ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα ὀφείλει λαβεῖν ἢ οὐ, καὶ μάλιστα ἐὰν περὶ τὸν θάνατόν ἐστιν; »

Ἀπόκρισις.

« Ἐὰν ὁ δαιμονιζόμενος μὴ καθαρῶς ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος, οὐ δύναται λαβεῖν τὸ ἅγιον βάπτισμα· περὶ δὲ τὴν ἔξοδον βαπτίζεται. »

ΒΑΣ. Ὁ δαιμονιζόμενος εἶναι δοκεῖ οἰκητηριον δαίμονος. Κρίνεται τοίνυν, ὡς εἰ μὴ ἄξιον αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον εὔρει τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα κατοικητήριον, οὐκ ἂν ᾤκησεν ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ βαπτιζόμενος, διὰ τοῦ βαπτίσματος, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δέχεται· ἐνοικοῦσαν αὐτῷ· Ἦως οὖν ἐν ταύτῃ δυνατόν ἐστι τὸν αὐτὸν δύο ἐναντίων δεκτικὸν γενέσθαι; διὰ τοῦτο τὸν κατηχούμενον καὶ μὴ ἀπαλλαγέντα τοῦ ἐνοχλοῦντος αὐτὸν δαίμονος, οὐκ ἔκρινεν ὁ Πατὴρ τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος ἄξιον. Εἰ δὲ καὶ τελευτᾷ, φησὶ, βαπτισθῆσεται, ἵνα μὴ ἀμέτοχος τῆς χάριτος τοῦ βαπτίσματος, τοῦ βίου ἐξεληθὼν, στερηθῇ τοιοῦτου ἐφοδίου, καὶ ἀσημαντος ἀπέλθῃ.

Ἐρώτησις.

« Ἐὰν πιστός τις ὢν δαιμονιζέται, ὀφείλει μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων μυστηρίων ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Ἐὰν μὴ ἐξαγορεύῃ τὸ μυστήριον, μητε ἄλλως πως βλασφημῇ, μεταλαμβάνετω· μὴ μέντοι καθ' ἑκάστην. Ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ κατὰ καιροῦς μόνον. »

ΒΑΣ. Ὁ Ἰούδας ἐξαγορευσαὶ λέγεται τὸ μυστήριον, ὡς ἂ ἐδιδάχθη παρὰ Κυρίου ἐκκαλύψας τοῖς Ἰουδαίοις, οἳ ἀπιστῶν αὐτοῖς, καὶ μηδὲ τῶν ταῦτα διδάσκοντι ὡς Θεῷ προσέχων, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ. Ὁ δὲ δαιμονιζόμενος, εἰ μὲν διόλου μαίνεται, οὔτε τῶν ἁγιασμάτων ἀξιοθήσεται, οὔτε τὸ μυστήριον ἐξαγορεύων καὶ βλασφημῶν κατακρήσεται, ὡς μὴ εἰδὼς ὁ ποιεῖ. Εἰ δὲ διαλείμματα ἔχει, καὶ ἐν τῷ καιρῷ, ᾧ συφρονεῖ, διασύρει τὸ μυστήριον καὶ βλασφημεῖ· οὐ μόνον τῶν ἁγιασμάτων οὐ μεθέξει, ἀλλ' οὐδὲ πιστοῖς συνεύξεται ἢ συναριθμήσεται. Ὡστε ὁ Θεὸς οὗτος Πατὴρ περὶ δαιμονιζομένου καὶ διαλείμματα

A baptizari debere. Quia enim non malitiose ad sanctorum donorum communionem accessit, et opportunitate usus est ab aliquo non prohibitus; forte ignorantibus qui aderant fidelibus, et ipso etiam qui communionem impertiit, cum esse catechumenum; videtur a Deo esse vocatus. Et quod sanctus apostolus Petrus dixit de Cornelio, et iis qui circa eum erant: quo tempore cum essent catechumeni Spiritus sanctus in eos cecidit, et loquebantur linguis, et Deum glorificabant⁶, ut in Actorum libro scriptum est: « Numquid aquam prohibuerit quis-
« piam, quominus ii baptizentur, qui sanctum Spiritum sicut nos acceperunt? » hoc propemodum etiam dixit Timotheus, quod a Deo vocatus, et sacramentis dignus existimatus, debet illuminari.

Interrogatio.

B « Si catechumenus a dæmone corripitur, et voluerit ipse vel sui, ut sanctum baptismum accipiat, debetne accipere an non, et maxime si morti propinquus fuerit? »

Responsio.

« Si is, qui a dæmone corripitur, non fuerit ab immundo spiritu mundatus, non potest sanctum baptismum accipere; sed in exitu a vita baptizatur. »

BALS. Qui a dæmone corripitur, habitaculum dæmonis esse videtur. Judicatur enim, quod nisi immundus spiritus invenisset hominem ipsi idoneum habitaculum, in eo non habitasset. Qui autem baptizatur, per baptismum sancti Spiritus gratiam in se cohabitantem suscipit. Quomodo ergo fieri poterit, ut idem simul duo in se contraria suscipit? et ideo catechumenum et a vexante eum dæmone non liberatum judicavit Pater, non esse dignum sancto baptisate. Sin autem moriatur, inquit baptizabitur: ne gratia baptismi expers, a vita excedendo, hoc viatico privetur, et non signatus recedat.

Interrogatio.

« Si quis, cum sit fidelis, a dæmone corripitur: debetne esse sanctorum mysteriorum particeps, an non? »

Responsio.

« Si mysterium non enuntiet, nec ullo alio modo blasphemet, sit particeps: sed non singulis diebus. Sufficit enim, si stans solum temporibus. »

BALS. Judas dicitur mysterium enuntiasse, ut qui quæ a Domino doctus est, Judæis revelaverit ceu eis non credens, et non docenti illa tanquam Deo mentem adhibens, sed ut nudo homini. Qui autem a dæmone corripitur, si perpetuo quidem fuerit, nec sacramentis dignus habebitur, nec mysterium enuntians, et blasphemans condemnabitur, ut qui nesciat quid agat. Sin autem habet intervalla, et in tempore quo est sanæ mentis, in mysterium invehitur et blasphemat: non solum non erit sacramentorum particeps, sed nec cum fidelibus simul precabitur vel connumerabitur. Quare divinus hic Pater de dæmo-

⁶ Act. x, 44 seqq.

niaco, qui habet intervalla, dicit : Si ergo quando a dæmone non agitur nihil contra fidem dixerit, erit sacramentorum particeps.

Interrogatio.

« Si quis catechumenus, cum esset infirmus, emotæ mentis factus sit, nec possit ipse fidem confiteri, sique suadeant, ut donec vivit sanctum baptismum accipiat, debetne accipere, an non? »

Responsio.

« Debet accipere, si non ab immundo spiritu tentetur. »

BALS. Interrogatio erat de catechumeno, qui propter morbum emotæ mentis est, ut non posset interrogatus quæ in baptismo respondentur respondere, an cum baptizare oporteat? Responsio autem est, quod oportet eum qui ita se habet baptizari, et merito; quia, quod est catechumenus videtur eo se esse animo ostendisse, ut fidem amplectatur, et quamvis in baptismo non respondeat, prius tamen animi sui institutum ostendit. Sin autem ab immundo spiritu tenetur, non baptizabitur, inquit, sed fiet ei, sicut superius dictum est.

Interrogatio.

« Si uxor cum suo marito noctu cohabitarit, vel maritus cum uxore, et fiat coitio, debentne communicare, an non? »

Responsio.

« Non debent, cum clamet apostolus : « Ne fraudate vos invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et rursus ad idem convenialis, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram? »

BALS. De iis qui legitime cohabitant est interrogatio, an debent nocte illa simul congressi esse sacramentorum participes. Responsio vero est, quod non debent: et ad dicti sui confirmationem magni Pauli verbis usus est.

Interrogatio.

« Si mulier catechumena dederit nomen suum, ut baptizaretur, et die baptismatis illi sit secundum consuetudinem mulierum, debetne eo die baptizari, an differre, et quantum differre? »

Responsio.

« Debet differre donec purgata fuerit. »

Interrogatio.

« Si mulier consueta sibi muliebria accidisse viderit, debetne ad sancta mysteria accedere an non? »

Responsio.

« Non debet usque dum purgetur. »

BALS. Qui divino baptismate digni erant habendi, describenbatur ab iis qui munus ecclesiasticum exercebant. Si ergo, inquit, descripta mulier, tanquam

ἔχοντος λέγει. Ἐάν οὖν, ὅτε οὐκ ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ δαίμονος, οὐδὲν κατὰ τῆς πίστεως λέγη, μεταλήψεται τῶν ἁγιασμάτων.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν τις κατηχούμενος, ὦν ἀσθενὴς, γένηται ἐκ φρενὸς, καὶ μὴ δύνηται ἑαυτὸς ὁμολογήσαι τὴν πίστιν, καὶ παρακαλῶσιν οἱ ἴδιοι αὐτοῦ, ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἕως ζῆ· ὀφείλει λαβεῖν, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Ὄφειλει λαβεῖν, ἐάν μὴ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου πειράζηται. »

BALS. Ἡ ἐρώτησις ἦν περὶ κατηχουμένου καὶ ἐκ νόσου ἔξω φρενῶν γενομένου, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτὸν ἐρωτώμενον τὰς ἐν τῷ βαπτίσματι ἀποκρίσεις ἀποκρίνεσθαι, εἰ δεῖ τοῦτον βαπτίζεσθαι; Ἡ δὲ ἀπόκρισις, ὅτι δεῖ βαπτίζεσθαι αὐτὸν καὶ οὕτως ἔχοντα, καὶ εἰκότως. Ἐπεὶ γὰρ κατηχούμενος ἦ, ἔδειξε προαίρεσιν, ὅτι ἀσπάζεται τὴν πίστιν, καὶ κἂν μὴ ἐν τῷ βαπτίσματι ἀποκρίνηται, ἔφθασε δεῖσαι τὴν οἰκείαν προαίρεσιν. Εἰ δὲ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου πειράζεται, οὐ βαπτισθήσεται φησὶν, ἀλλὰ γενήσεται αὐτῷ, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ συγγένηται μετὰ ἀνδρὸς αὐτῆς τὴν νύκτα, ἢ ἀνὴρ μετὰ γυναικὸς, καὶ γένηται μίξις· ὀφείλουσι μεταλαβεῖν, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Οὐκ ὀφείλουσι, τοῦ Ἀποστόλου βοῶντος· Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς κριὸν ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ· καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, ἵνα μὴ πειράσῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. »

BALS. Περὶ τῶν ἐννόμιως συνοικιζομένων ἢ ἐρωτήσεις, εἰ ὀφείλουσι μεταλαβεῖν, κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην συνελθόντες ἀλλήλοις. Ἡ δὲ ἀπόκρισις, ὅτι οὐκ ὀφείλουσι. Καὶ εἰς σύστασιν τοῦ οἰκείου λόγου τοῖς ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῦ μεγάλου Ἡαύλου.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ κατηχουμένη δέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἵνα φωτισθῇ, καὶ περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτισματος γέγονεν αὐτῇ τὸ κατ' ἔθος τῶν γυναικῶν· ὀφείλει φωτισθῆναι αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ὑπερθέσθαι, καὶ πόσον ὑπερθέσθαι. »

Ἀπόκρισις.

« Ὑπερθέσθαι ὀφείλει, ἕως οὗ καθαρισθῇ. »

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ ἴδῃ τὸ κατ' ἔθος τῶν γυναικῶν αὐτῆς, ὀφείλει προσέρχεσθαι τοῖς μυστηρίοις αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Οὐκ ὀφείλει, ἕως οὗ καθαρισθῇ. »

BALS. Οἱ μέλλοντες καταξιοῦσθαι τοῦ θείου βαπτισματος, ἀπεγράφοντο παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐνεργούντων. Ἐάν οὖν γυνὴ, φησὶν, ἀπογραφεῖσα, ὡς

μέλλουσα βαπτισθῆναι, γένηται: ἐν βύσει τῶν ἐμμήνων· τότε δεῖ αὐτὴν φωτισθῆναι; Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς τοῦτο ὁ θεὸς οὗτος Πατήρ, ὅτι ὅτε καθαρῆ. Ἔως γὰρ αἱ νενομισμέναι παρέλθωσιν ἡμέραι, ἐν ἀκκαρσίᾳ κρίνεται εἶναι, καὶ οὔτε βαπτισθήσεται, οὔτε τῶν θεῶν μυστηρίων ἀξιωθήσεται.

Ἐρώτησις.

« Γυνὴ ἐὰν γεννήσῃ, τὸ Πάσχα ὀφείλει νηστεῦσαι καὶ μὴ πιεῖν οἶνον, ἢ ἀπολύεται τῆς νηστείας, καὶ τοῦ μὴ πιεῖν οἶνον, διὰ τὸ γεννηθῆναι; »

Ἀπόκρισις.

« Ἡ νηστεία ἐπενοήθη διὰ τὸ σῶμα ταπεινώσαι (2). Εἰ οὖν τὸ σῶμα ἐν ταπεινώσει ἐστὶ καὶ ἀσθενεία, ὀφείλει καταλαβεῖν (3), καθὼς βούλεται καὶ δύναται βαστάσαι, τροφῆς καὶ ποτοῦ. »

ΒΑΣ. Ἐρωτήθη, εἰ ὀφείλει γυνὴ τεκοῦσα κατὰ τὴν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα, πιεῖν οἶνον, καὶ τῆς νηστείας λυθῆναι. Καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ νηστεία διὰ ταπεινώσειν τοῦ σώματος ὠρίσθη. Ἐὰν δὲ τὸ σῶμα τεταπεινωμένον καὶ ἀσθενὲς ᾖ, ἀλλοθεν οὐ δεῖται τῆς ἐκ τῆς νηστείας παιδαγωγίας, ἀλλὰ μᾶλλον συστάσεως χρῆζει καὶ ἀνακτήσεως. Ὄφείλει οὖν ἡ τεκοῦσα κατὰ τὸ Πάσχα, ἡγουν ἐν τῇ διὰ τὸ Πάσχα γινομένῃ νηστείᾳ, καὶ οἶνον χρῆσασθαι καὶ βρώματι.

Ἐρώτησις.

« Εἰ ὀφείλει κληρικὸς εὐχεσθαι παρόντων Ἀρρέιανῶν, ἢ ἄλλων αἰρετικῶν· εἰ οὐδὲν αὐτὸν βλάπτει, ὅταν αὐτὸς ποιῇ τὴν εὐχὴν, ἡγουν τὴν προσφορὰν. »

Ἀπόκρισις.

« Ἐν τῇ θεῖᾳ ἀναφορᾷ ὁ διάκονος προσφωνεῖ πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ· Οἱ ἀκοινωνῆτοι, περιπατήσατε. Οὐκ ὀφείλουσιν οὖν παρεῖναι, εἰ μὴ ἂν ἐπαγγέλλωνται μετανοεῖν καὶ ἐκφεύγειν τὴν αἵρεσιν. »

ΒΑΣ. Ἡ ἐρώτησις περὶ κληρικοῦ, εἰ ὀφείλει εὐχεσθαι παρόντων αἰρετικῶν, ἡγουν προσφέρει τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι (4) μέλλουσι προσάγεσθαι τῇ ἱερᾷ τριπέζῃ τὰ Ἅγια, λέγεται τοῖς ἀμυήτοις· Οἱ ἀκοινωνῆτοι, περιπατήσατε, ἡγουν, Οἱ κατηχούμενοι, προσέλθετε (5). Εἰ οὖν οἱ κατηχούμενοι οὐκ εἰσὶν παρεῖναι τελομένης τῆς θυσίας, πῶς αἰρετικοὶ ἐαθήσονται; Εἰ μήπου ἐπαγγέλλωνται (6), φησὶ, μετανοεῖν καὶ ἀφίστασθαι τῆς αἵρέσεως· καὶ τότε δὲ, οἶμαι, οὐκ ἐντὸς τοῦ ναοῦ παραχωρηθήσονται εἶναι, ἀλλ' ἐξω μετὰ τῶν κατηχούων· ὡς εἰ μὴ ἐπαγγέλλονται ἀφίστασθαι τῆς αἵρέσεως, οὐδὲ τοῖς κατηχουμένοις συστήσονται, ἀλλ' ἐκδιωχθήσονται.

Ἐρώτησις.

« Ἐὰν τις ᾖ ἀσθενῶν καὶ ἐκτακὸς πάνυ ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀσθενείας, καὶ ἔλθῃ τὸ ἅγιον Πάσχα· πάντως ὀφείλει νηστεῦσαι, ἢ ἀπολύει αὐτὸν ὁ κληρικὸς λαμβάνειν, οὐ δύναται, ἢ καὶ ἔλαιον καὶ οἶνον, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀσθενείαν. »

(2) Διὰ τὸ σῶμα ταπεινώσαι. Lege, διὰ τὸ τὸ σῶμα, etc.

(3) Καταλαβεῖν. Lege, μεταλαβεῖν. EDIT.

(4) Ὅτι. Lege, ὅτι ὅτε. EDIT.

A baptizanda, in fluxum menstruorum inciderit, quando debet baptizari? Ad quod divinus hic Pater respondit, quod quando purgata fuerit. Donec enim præstituti dies præterierint, impura esse judicabitur et nec baptizabitur, nec divinis mysteriis digna habebitur.

Interrogatio.

« Mulier si pepererit, debetne jejunare Pascha, et vinum non bibere: an a jejunio absolvitur et vinum bibere permittitur, eo quod pepererit? »

Responsio.

« Excogitatum est jejunium, ut corpus humile reddatur. Si ergo corpus in humilitate et imbecillitate versatur, debet cibi et potus, quantum vult et potest, esse particeps. »

BALS. Interrogatus est sanctus, an debet mulier, quæ in Paschæ quadragesima peperit, bibere vinum et a jejunio absolvi. Et respondit, quod jejunium ad corpus humiliandum decretum est. Quod si corpus humiliatum fuerit et infirmum, non aliunde jejunii disciplina indiget: sed confirmatione potius et recreatione opus habet. Debet ergo, quæ peperit in Paschate, hoc est, in jejunio quod fit propter Pascha, uti et vino et cibo.

Interrogatio.

« An debet clericus. præsentibus Arianis vel aliis hæreticis, orare; et an eum nihil lædit quando illo facit orationem, seu oblationem? »

Responsio.

C « In divina oblatione diaconus ante salutationem edicit: Qui non communicatis, ambulate. Non debent ergo interesse, nisi profiteantur se pœnitentiam acturos et hæresin vitaturos. »

BALS. Interrogatio de clerico facta est: an debet præsentibus hæreticis orare, aut incruentum sacrificium offerre; et respondit, quod quando ad sacram mensam sancta offerenda sunt, dicitur profanis: Qui non communicatis, ambulate, sive, Catechumeni, exite. Si ergo catechumeni non sinuntur adesse dum fit sacrificium, quomodo sinentur hæretici? Nisi se, inquit, pœnitentiam acturos confiteantur, et ab hæresi cessaturos; et tunc quoque, ut existimo, intra templum esse non sinentur, sed foris cum catechumenis; quod si se ab hæresi absenturos non profiteantur, ne cum catechumenis quidem consistent, sed expellentur.

Interrogatio.

« Si quis sit ægrotus, et ex multa imbecillitate valde attenuatus, et ad sanctum Pascha venerit; debetne omnino jejunare, an eum absolvit clericus, ut accipiat quod potest, vel etiam oleum et vinum propter multam ejus imbecillitatem? »

(5) Προσέλθετε. Legendum videtur, παρέλθετε, vel ἐξέλθετε, ut interpretes vertit. EDIT.

(6) Ἐπαγγέλλονται. Forte, ἐπαγγέλλονται, ut paulo infra. EDIT.

Responsio.

« Absolvi debet ægrotus, ut cibum et potum capiat, quantum ferre potest. Eum enim, qui semel attenuatus est, esse olei participem æquum est. »

BALS. De eo, qui ægrotat, et morbo consumptus est, sit interrogatio; debetne in jejunio propter Pascha omnino jejunare, hoc est, inexcusabiliter et absque ulla commiseratione, an vinum et oleum sumere propter imbecillitatem? Responsio autem dicit, quod is, qui morbo consumptus est, capere debet vinum et oleum, quantum ferre potest: perpetuo scilicet, vel in aliquibus diebus, secundum iudicium ejus qui illum dispensat. Nota autem ex hoc canone et viii, quod jejunium Quadragesimæ Paschæ est aridorum esus et a vino abstinentia. Nonnulli autem dicunt, in utrisque his canonibus jejunium in Paschate, esse sanctæ Passionis hebdomadam, et non omnem Quadragesimam.

Interrogatio.

« Si quis clericum vocaverit, ut matrimonio jungat, audiat autem esse illicitum matrimonium, utpote vel amitæ conjugium, vel defunctæ uxoris esse sororem eam, quæ est matrimonio conjungenda, debetne sequi clericus vel facere oblationem? »

Responsio.

« Uno verbo dicite: Si audiverit clericus illicitum matrimonium. Si ergo est illicitum matrimonium, non debet clericus alienis peccatis communicare. »

BALS. Oportet, inquit, clericos, qui ad matrimonii mysterium celebrandum vocantur ut orent, et sponsos jungant, si audiverint esse illicitum matrimonium, nec abire, nec orare, nec offerre, et sic alienis peccatis communicare.

Interrogatio.

« Si laicus, qui somniavit, clericum interrogaverit an debet ei permittere communicare, an non? »

Responsio.

« Si subest quidem mulieris desiderium, non lebet: sin autem tentat eum Satanas, ut per hanc occasionem a divinorum mysteriorum communione alienetur, debet communicare. Neque enim cessabit tentator eo tempore, quando debet communicare, illum invadere. »

BALS. De iis, quibus visa se in somniis offerunt, quibus etiam sit fortasse fluxus seminis, dicit hic Pater, quod si mulieris desiderium in eo qui somniat, cogitatio antea accenderit, et meus in desiderio perstiterit eique assensus est, et ex eo illi visio oblata est, et fluxio seminis est consecuta, non debet communicare. Et merito: assensio enim ejus, qui somniavit, mentem polluit, et quomodo cum hac cogitatione ad Sancta accedet? Sin autem nihil tale præcessit, est diaboli, inquit, tentatio; ut sic eum alienet a divina communione: et oportet eum communicare. Si enim sciverit Malus se per somnium efficere, ne sit sacramenti particeps: non ces-

A

'Απόκρισις.

« Ἀπολύεσθαι ὀφείλει μεταλαμβάνειν καὶ τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ποτοῦ ὁ ἀσθενῶν, πρὸς ὃ δύναται βαστάσαι. Τὸ γὰρ μεταλαμβάνειν ἐλαίου τὸν ἀπαξ ἑκτακέντα, δίκαιόν ἐστιν. »

ΒΑΣ. Περὶ νοσοῦντος καὶ ἑκτακέντος ὑπὸ τῆς νόσου ἢ ἐρώτησις· εἰ ὀφείλει ἐν τῇ διὰ τὸ Πάσχα νηστεία πάντως νηστεῦσαι, ἀντὶ τοῦ, ἀπαραιτήτως, ἀσυμπαθῶς, ἢ μετασχεῖν οἴνου καὶ ἐλαίου διὰ τὴν ἀθνήθειαν. Ἢ δὲ ἀπόκρισις λέγει, ὅτι τὸν ἑκτακέντα ἐκ νόσου, δίκαιον καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου μεταλαμβάνειν, ὡς δύναται ὑπομεῖναι, ἤγουν, ἢ διόλου, ἢ ἐν ἡμέραις τισὶ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ οἰκονομοῦντος αὐτόν. Σημειωτέον οὖν ἐκ τούτου τοῦ κανόνος καὶ ἐκ τοῦ ἡ', ὅτι ἡ νηστεία τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα ξηροφαγία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ οἴνου ἀποχή. Τινὲς δὲ καὶ ἐν ἀμφοῖν τοῖς κανόσι τούτοις, τὴν ἐν τῷ Πάσχα νηστείαν, τὴν τῶν ἀγίων Ἡαθῶν ἐβδομάδα λέγουσιν εἶναι, καὶ οὐ πᾶσαν τὴν Τεσσαρακοστήν.

'Ερώτησις.

« Εἰς τὸ ζευῆσαι γάμον ἂν καλέσῃ τις κληρικόν, ἀκούσῃ δὲ τὸν γάμον παράνομον, ἢ θειογαμίαν, ἤγουν ἀδελφὴν τελευτησάσῃ; γυναικὸς τὴν μέλλουσαν ζεύγυσθαι, εἰ ὀφείλει ἀκολουθῆσαι ὁ κληρικὸς, ἢ προσφορὰν ποιῆσαι; »

'Απόκρισις.

« Ἀπαξ εἶπατε· Ἐὰν ἀκούσῃ ὁ κληρικὸς τὸν γάμον παράνομον. Εἰ οὖν ὁ γάμος παράνομός ἐστιν, οὐκ ὀφείλει ὁ κληρικὸς κοινωνεῖν ἀμαρτίαις ἀλλοτριαίς. »

ΒΑΣ. Τοὺς κληρικοὺς δεῖ, φησὶ, καλουμένους εἰς τελετὴν γάμων, ὥστε εὐξασθαι καὶ συζευῆσαι τοὺς νομφευσομένους, εἰ ἀκούσουσι παράνομον εἶναι τὸν γάμον, μὴ ἀπέρχεσθαι, μήτε εὐχεσθαι, μήτε προσφέρειν, καὶ οὕτω κοινωνεῖν ἀμαρτίαις ἀλλοτριαίς.

'Ερώτησις.

« Ἐὰν ὄνειροσθεὶς ὁ λαϊκὸς ἐρωτήσῃ κληρικόν, εἰ ὀφείλει ἐπιτρέψαι αὐτῷ κοινωνῆσαι, ἢ οὐ, »

'Απόκρισις.

« Κι μὲν ὑπόκειται ἐπιθυμία γυναικὸς, οὐκ ὀφείλει· εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς πειράζῃ αὐτόν, ἵνα διὰ τῆς προφάσεως ταύτης ἀλλοτριῶται τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων, ὀφείλει κοινωνῆσαι. Ἐπεὶ οὐ παύσεται ὁ πειράζων κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὅτε ὀφείλει κοινωνεῖν, ἐπιτιθέμενος αὐτῷ. »

ΒΑΣ. Περὶ τῶν ἐν ὄνειροις φανταζομένων, οἷς καὶ σπέρματος ἴσως γίνεται ἔκροθ, φησὶν ὁ Πατὴρ οὗτος, ὅτι εἰ μὲν πρὸ τούτου προσέδραλλε τῷ ὄνειροσθέντι ἐπιθυμίας γυναικὸς λογισμὸς, καὶ ἐνέμεινεν ὁ νοῦς ἐπὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ ἐνεπιλοχώρησε ταύτῃ, κἀντεῦθεν ἡ φαντασία, ἐπῆλθε ἡ φύσις τοῦ σπέρματος· οὐκ ὀφείλει μεταλαβεῖν. Καὶ εἰκότως ἡ γὰρ συγκατάθεσις ἐμόλυνε τὸν λογισμὸν τοῦ ὄνειροσθέντος. Καὶ πῶς μετὰ τοιοῦτου λογισμοῦ προσελεύσεται τοῖς Ἁγίοις; Εἰ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον προηγέσαστο, τοῦ διαδόλου, φησὶν, ἐστὶ πείρα, ἵνα οὕτως ἀποξενῶται αὐτὸν τῆς θείας κοινωνίας· καὶ δεῖ αὐτὸν κοινωνεῖν. Εἰ γὰρ ἴδῃ ὁ Ἠονηρὸς οὕτω κατορθούμενον

τὸ μὴ μετέχειν αὐτὸν τῶν ἀγιασμάτων, οὐ πάσεται ἄπιθουλευων τῷ ἀνθρώπῳ, ὁσάκις ἂν γινῶ αὐτὸν θέλοντα μεταλαβεῖν.

Ἑρώτησις.

« Τοῖς ζευγνυμένοις εἰς γάμου κοινωνίαν, περὶ ποίων ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος παρατίθεσθαι χρῆ ἀπέχεσθαι τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, καὶ ποίας ἔχσιν ἐπ' ἐξουσίας ; »

Ἀπόκρισις.

« Προεῖρηκα καὶ νῦν λέγω· ὁ Ἀπόστολος λέγει Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσῃτε τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦτε, ἵνα μὴ πειράξῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. Ἐξ ἀνάγκης δὲ τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν ἀπέχεσθαι δεῖ, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεισθαι τῷ Κυρίῳ. »

Ἑρώτησις.

« Ἐάν τις μὴ ἔχων ἑαυτὸν, χειρίσσηται, ἢ κρημνήσῃ ἑαυτὸν, εἰ γίνεται προσφορά, ἢ οὐ. »

Ἀπόκρισις.

« Ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ διακρίναι δεῖ λει ὁ κληρικὸς, τὸ (7) ἀληθὲς ἐκφραζέσθαι ὡς, πεποιήκε τοῦτο. Πολλοὶ γὰρ οἱ διαφέροντες τῷ πεπονθότι, θέλοντες τυχεῖν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχῆς, καταψεύδονται, καὶ λέγουσιν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἑαυτὸν ἐνίοτε δὲ ἀπὸ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἢ ἄλλως πως ἀπὸ ὀλιγωρίας πεποιήκεναι τοῦτο. Οὐ χρῆ προσφορὰν ἐπάνω αὐτῷ γενέσθαι· αὐτοφονευτὴς γὰρ ἑαυτοῦ ἐστι. Δεῖ οὖν πάντως τὸν κληρικὸν μετὰ ἀκριθείας ἐρευνᾶσαι, ἵνα μὴ ὑπὸ κρίμα πέσῃ. »

ΗΒΑΣ. Ἑρωτηθεὶς, ὡς εἰ μὴ ἔχων τις ὑγιᾶ τὸν λογισμὸν, ἀλλὰ παρατραπέις τὰς φρένας, αὐτόχειρ γένηται ἑαυτοῦ, ἢ κατὰ κρημνοῦ ὠθήσει ἑαυτὸν· ἐάν χρῆ ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχὴν γενέσθαι, ἢ προσφορὰν· εἶπεν, ὅτι· ἐάν ἀληθῶς ἐξω φρενῶν γενόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ μὴ εἰδῶς ὁ ποιεῖ, διεχειρίσατο ἑαυτὸν, ἢ ἐκρήμνισεν, ἢ ἄλλως διέφθερε· γέννηται ὑπὲρ αὐτοῦ δεήσις καὶ προσφορά. Δεῖ δὲ τοὺς εἰς εὐχὴν προσκαλουμένους ἀκριβοῦσθαι περὶ τούτου, μήποτε ἢ ἐκ μικροψυχίας, ἢ ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ἢ ἄλλως πως, ἐκὼν καὶ εἰδῶς ὁ ποιεῖ, διεχειρίσατο ἑαυτὸν. Ὑπὲρ γὰρ τοῦ τοιοῦτον οὐ δεῖ, οὔτε εὔχεσθαι, οὔτε προσφέρειν, ὅτι αὐτοφονευτὴς ἐστι.

Ἑρώτησις.

« Ἐάν τις γυνὴ πνευματικῆ, ὡςτε καὶ σιδήρα D φορεῖν, ὁ δὲ ἀνὴρ λέγει, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐγκρατεῦσθαι, καὶ θέλει λαβεῖν ἄλλην· ὀφείλει λαβεῖν ἑτέραν, ἢ οὐ ; »

Ἀπόκρισις.

« Μοιχεῖα μεσολαβεῖ τῷ πράγματι· καὶ περὶ τούτου τί ἀποκρίνεσθαι οὐκ ἔχω, ἢ ἐφευρίσκω. »

ΒΑΣ. Περὶ ἀνδρὸς ἢ ἐρώτησις ἔχοντος γυναῖκα πνευματικῶσαν, ἢ γουν πνεύματι πονηρῷ συνεχόμενην, καὶ οὕτως μαινομένην, ὡς καὶ σιδήροις δεσμεῖσθαι, ἵνα μὴ ἑαυτὴν ἀπολέσῃ ἢ ἑτέρους βλάβῃ, ἢ

^s I Cor. vii, 5.

(7) Τό. Lege, εἰ τό. EDIT.

sabit homini. Insidiari, quoties cum velle communicare cognoverit.

Interrogatio.

« Iis, qui matrimonii societate junguntur, in quibusnam septimanæ diebus proponere oportet, ut a mutuo congressu abstineant, et quibusnam potestatem habeant ? »

Responsio.

« Quod ante dixi, nunc quoque dico. Dicit Apostolus : « Ne fraudate vos invicem, nisi forte ex consensu ad tempus ; ut vacetis orationi ; et rursus ad idem conveniatis, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram ». » Necessario autem Sabbato et die Dominico abstinere oportet, quod spiritualia sacrificium in eis Domino offeratur. »

Interrogatio.

« Si quis, cum sui compos non esset, sibi manum attulerit, vel etiam se præcipitaverit, .. ne oblatio an non ? »

Responsio.

« Hoc debet clericus discernere, si cum reverentis compos non esset, hoc fecerit. Sæpe enim ii, qui ad eum cui hoc accidit accedunt, volentes assequi oblationem et orationem pro ipso mentiuntur, et dicunt eum non fuisse apud se ? nonnunquam autem propter insultationem hominum, vel aliquo alio modo per negligentiam hoc fecisse. Pro huiusmodi oblatio non est facienda : est enim sui homicida. Oportet ergo clericum accurate sciscitari, ne in iudicium incidat. »

BALS. Interrogatus sanctus, si is, qui non est sanæ mentis, sed emotæ, sibi mortem consciverit, vel se deorsum præcipitem dederit : an pro eo facienda sit oratio vel oblatio ? dixit quod si homo quidem revera emotæ mentis, et nesciens quid ageret, sibi manum attulerit, vel se præcipitaverit, vel aliquo modo interemerit ; fiet pro eo oblatio et oratio. Oportet autem eos, qui ad orationem evocantur, subtiliter investigare ; nunquid vel propter animi timiditatem, vel hominum insultationem, vel aliquo alio modo, prudens ac sciens quid ageret, sibi manum attulerit. Pro tali enim nec orare, nec offerre oportet, quoniam sui homicida est.

Interrogatio.

« Si alicujus uxor spiritu corripitur, ut ferreos etiam compedes gestet, vir autem dicat : Non possum continere, et velit aliam accipere : debetne aliam accipere an non ? »

Responsio.

« In hac re quidem adulterium intercedit, nec habeo, aut invenio quid de ea respondeam. »

BALS. Interrogatio est de marito, qui habet uxorem spiritu correptam, seu spiritu mala agitatum, et ita furentem, ut etiam ferreis compedibus, manibusque ligetur, ne seipsam interficiat, vel alios

lædat, cum qua ipse rem habere non potest; dicit autem se non posse continere, et vult aliam uxorem legitimam accipere. Responsio autem est, se nihil posse dicere. Est enim adulterium, si constante matrimonio, vir aliam mulierem ducat in matrimonium. Ex novella autem imperatoris domini Leonis Philosophi marito concessum est, mulieris quæ perpetua insania laborat, solverem matrimonium: soluto autem matrimonio, licet marito aliam uxorem introducere.

Interrogatio.

« Si quis jejunans, ut communicet, os lavans, vel in balneo aquam bibit nolens: debetne communicare? »

Responsio.

« Quia etiam invenit Satanas occasionem prohibendi eum a communione, frequentius hoc faciet. »

Interrogatio.

« Sermonem Dei sæpe audientes et non facientes, an sumus judicio obnoxii? »

Responsio.

« Si non faciamus, nec nos accusare contingit, quod audientes non pareamus. Est autem pars salutis seipsos accusare. »

Interrogatio.

« Ex quam ætate a Deo judicantur peccata? »

Responsio.

« Ex uniuscujusque cognitione et prudentia: illi quidem a decennio: hi vero a majori ætate. »

BALS. Ex uniuscujusque cognitione et intelligentia dicit a Deo peccata judicari. Pueri enim, qui sunt acrioris et vigilantioris naturæ bonum et malum citius discernunt: qui autem sunt hebetioris tardiorisque ingenii, tardi sunt ad cognitionem ejus quod fieri oportet. Ideo illis quidem dicit ab anno decimo reputari peccatum: his vero a majori et perfectiori ætate.

(8) θέλοντός τε Forte, θέλοντος δέ. EDIT.

Α συνελθεῖν αὐτὸν ἀδύνατον, καὶ λέγοντος σωφρονεῖν, θέλοντός τε (8) λαβεῖν γυναῖκα ἑτέραν νομίμως. Ἡ δὲ ἀπόκρισις, ὅτι οὐ δύναται τε εἰπεῖν. Μοιχεία γὰρ ἐστὶ, τὸ, εἶ: συνισταμένου τοῦ γάμου, ἑτέραν ἀγαγέσθαι τὸν ἄνδρα γυναῖκα εἰς συμβίωσιν. Ἐκ δὲ τῆς νεαρᾶς τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, δέδοται τῷ ἀνδρὶ, μαινομένης διηγεκῆς μανίαν τῆς γυναικὸς, λύειν τὸν γάμον· τοῦ γάμου δὲ λυθέντος, ἔξεστι τῷ ἀνδρὶ ἑτέραν νομίμως εἰσοικίσασθαι.

Ἑρώτησις.

« Ἐν νηστεύων τις ἐπὶ τῷ κοινωνῆσαι, νιπτόμενος τὸ στόμα ἢ ἐν τῷ βαλανείῳ κατέπιεν ὕδωρ μὴ θέλων· ὀφείλει κοινωνῆσαι; »

Ἀπόκρισις.

Β « Ἐπεὶ εὖρεν ὁ Σατανᾶς ἀφορμὴν τοῦ κωλεῦειν αὐτὸν τῆς κοινωνίας, συχνότερον τοῦτο ποιήσει. »

Ἑρώτησις.

« Συχνῶς ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ποιοῦντες, ἄρα ὑπὸ κατάκρισίν ἐσμεν; »

Ἀπόκρισις.

« Ἐὶ καὶ μὴ ποιοῦμεν, ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται μὴ μέμφεσθαι ἑαυτούς, ὅτι ἀκούοντες παρακούομεν· μέρος δὲ σωτηρίας ἐστὶ καὶ τὸ μέμφεσθαι ἑαυτούς. »

Ἑρώτησις.

« Ἐκ ποίας κείρας κρίνονται παρὰ Θεοῦ τὰ ἀμαρτήματα; »

Ἀπόκρισις.

« Πρὸς τὴν γνῶσιν ἐκάστου καὶ τὴν φρόνησιν. Οἱ μὲν ἀπὸ δεκαετοῦς κείρας, οἱ δὲ καὶ μείζονος. »

Γ ΒΑΣ. Πρὸς τὴν γνῶσιν ἐκάστου καὶ τὸ φρόνημα ἔβη κρίνεσθαι τῷ Θεῷ τὰ ἀμαρτήματα. Οἱ μὲν γὰρ οξυτέρως φύσεως ὄντες τῶν παίδων καὶ μᾶλλον ἐγρηγορίας, συντομώτερον διακρίνουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ χεῖρον· οἱ δὲ νωθροτέρως τυχόντες καὶ ἀναπεπτωκυίας ἔξεως, βραδεῖς εἰσι πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ δέοντος. Διὸ τοῖς μὲν ἀπὸ γιγᾶτος ἐνιαυτοῦ τῆς ἡλικίας αὐτῶν λογίζεσθαι εἶπε τὰ ἀμαρτήματα, τοῖς δὲ ἐκ μείζονος καὶ τελεωτέρως.

TIMOTHEI ALEXANDRINI

EPISTOLA

AD DIODORUM TYRENSEM EPISCOPUM.

(Apud Facundum Hermianensem; Opp. Sirmondi, t. II, p. 512 ed. Paris.)

Domino meo, per cuncta honorabili et sanctissimo episcopo et consacerdoti Diodoro, Thimotheus in Christo salutem.

Virtutem tuam et vitæ perfectionem et zelum rectæ et apostolicæ tuæ fidei, pro dignitate prædi-

care nequaquam potero, etiam si nimium propevero: non enim æquantur sermones et res. Vobis ex certo donatum est, non solum credere in Christum Jesum, sed etiam pro ipso pati. Hanc tuam rectam et beatam circa Deum voluntatem, et inde-

clinabilem circa pietatis mysterium conscientiam, olim vobis inesse et divinus papa noster Athanasius attestatus est vestræ religiositati, et nos suos discipulos adduxit ad amandam tuam perfectionem,

et orare a Deo in multos annorum circuitus præservari vestram vitam, ad utilitatem Ecclesiarum Christi.

ANNO DOMINI CCCLXXXI.

APOLINARIUS

LAODICENUS EPISCOPUS

NOTITIA,

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, t. V, Proleg. p. xxvii, et p. 359.)

I. Apolinarius, *patre presbytero* (a) sibi cognomine, Laodiceæ in Syria ortus, lector primum Laodiceæ illius Ecclesiæ, ut scribit Socrates (b), fuit ordinatus. Humaniorum disciplinarum peritia instructus, poeta quoque eximius atque orator insignis (c), ingenio, exercitatione, doctrina plurimum excelluit, omniumque scriptorum copiosissimus audiit (d). Et magnæ quidem in Ecclesia estimationis illum fuisse, passim ex veteribus intelligimus (e); qui propterea fuerit ad Laodicenam Ecclesiam regendam eVectus. Neque enim de Apolinarii episcopatu dubitare cum Photio (f) fas est. Silent quidem hac de re Gregorius Nazianzenus, Basilus, Epiphanius, Theodoritus, Socrates ac Sozomenus; quin et Leontius Byzantinus eum presbyterum duntaxat appellat (g): at vero Apolinarium fuisse antistitem Laodicenam testatur Hieronymus (h) qui eum probe noverat, quippe cum *ipsum audierit Antiochiæ frequenter et coluerit* (i). Neque aliter Rufinus (j), Nemesius (k), Philostorgius (l) aliique. Quando nam vero id contigerit, valde operosum est definire, si audias Lequienium (m). At illud saltem exploratum habemus concilio Alexandrino anno 362 ab Athanasio celebrato quosdam monachos interfuisse ab Apolinario episcopo in hoc ipsum missos (n): Παρήσαν καί τινες Ἀπολιναρίου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ, αὐτοῦ εἰς τοῦτο

πεμφθέντες. Cæterum cum constet, eo ipso tempore Laodicenam Ecclesiam rexisse quoque Pelagium, qui anno insequente 363 ad synodum Antiochenam perrexit, ut ex Socrate constat (o); existimarim equidem cum Tillemontio (p), Apolinarium Laodiceæ *ad mare* sitæ, Pelagium autem Laodiceæ *ad Libanum*, episcopos simul exstitisse

II. Porro Apolinarius, ingenii, eruditionis ac pietatis laudibus clarus; qui nimirum hæreses multis voluminibus oppresserat, et inimicos fidei confutabat errores, ut ait Vincentius Lirinensis (q); qui- que, Epiphanio teste (r), exsilium sustinuerat, quod Arianis assentiri nollet, orthodoxis omnibus propterea longe charissimus: Apolinarius, inquam, talis ac tantus vir, ab Ecclesia tandem discessit, ac Dimæritarum hæresim ex suo nomine appellatam condidit prepugnavitque. Quo autem tempore id acciderit, haud plane compertum habemus. Vaferrimus enim homo sedulo studuit, ut omnem pravæ sententiæ suspicionem ab se amoliretur: quod sane, ad tempus saltem, ex voto illi cessisse videtur. Verum ante annum 362, quo celebrata est synodus Alexandrina, erroris sui semina sparsisse clanculum hæresiarcha ille comperitur. In ea namque synodo cum expendenda esset Apolinarii doctrina, monachi ab eo legati, ut superius diximus, doctoris quidem sui sententiam exposuere, sed vafre ac subdole,

(a) Hieron., lib. *De Vir. illustr.* cap. 105.

(b) *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 46.

(c) Suid., v. Ἀπολιν., tom. I, pag. 280.

(d) Basil., epist. 244, al. 82, § III.

(e) Epiph., hæc. LXXVII, § XXIV.

(f) Phot., in epist. Philost., lib. VIII, cap. 15.

(g) Leont., *De Sectis*, act. IV, pag. 506, tom. XI *Bibl. PP. Paris.*

(h) *L. c.*

(i) Hieron., epist. 84, al. 63, ad Pamimach., § III, p. 519.

(j) Rufin., *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 20.

(k) Nemes., lib. I *De Nat. hom.*, cap. 1, pag. 2 edit. Oxon. 1671.

(l) Philost., *Hist. eccl.*, lib. VIII, cap. 15.

(m) Lequien., *Or. Christ.*, tom. II, p. 794.

(n) Athan., tom. *ad Antioch.* Opp. tom. II, part. II, p. 776.

(o) Socr., *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 25.

(p) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VII, p. 790, not. 4, *Sur les Apolinar.*

(q) Vinc. Lir., *Common.*, cap. 11.

(r) Epiph., hæc. LXXVII, § XXIV.

occultato scilicet hæreseos veneno. Quod sane colligere in promptu est ex ipsius Apolinarii epistola ad episcopos Diocæsareæ congregatos, quam Leontius Byzantinus nobis servavit (a). Siquidem, ut observat vir doctus (b), ea in epistola, cætera quidem ut a monachis Alexandriam ab eo missis allata fuerant profitetur; adjicit tamen « ipsum Verbum carnem esse factum, non assumpta mente humana, mente mutabili, quæ turpibus cogitationibus captiva ducitur, sed divina mente immutabili, et cælesti. » In concilio igitur Alexandrino Apolinarii doctrina, ut a monachis exposita est, utpote catholica, admissa fuit. Et vero licet Athanasius haud semel postea in Apolinaristarum errores invectus sit (c), nunquam tamen Apolinarium ipsum nominatim est adortus; quoniam videlicet, ut quidem opinamur, dum vixit Athanasius, Apolinarius occulte serpens, errores spargebat quidem quantum in ipso situm fuit; apud Athanasium autem catholicæ et sinceræ fidei studium ementiebatur, ut patet in primis ex duabus epistolis Serapioni Thmuensi episcopo inscriptis (d). Athanasio demum defuncto, palam apertisque verbis in ipsa Diocæsariensi synodo homo callidus virus hæreseos ore impio evomuit.

III. Supremum porro diem obiisse Apolinarium imperante Theodosio, tradit Hieronymus (e), anno circiter, ut videtur (f), 382, grandævus nimirum senioque confectus, *καταγεγρηραώς*, testibus Epiphano (g) et Nilo (h). Ex quibus ergo videas quid sentiendum de his. Procli verbis quæ leguntur in oratione ab eo habita in synodo secunda Constantinopolitana (i). « Et Athanasius, inquit, diversas epistolas ad Apolinarium scribit, tanquam eadem in fide sapientem: et tamen postea libros integros post mortem Apolinarii scripsit adversus eum, cognitis illius in scriptis blasphemis. Et nihil Apolinario profuerunt quæ ante ad illum, tanquam eadem in fide sapientem, scripta sunt. » Censuit itaque Proclus, ante Athanasium vita functum fuisse Apolinarium. Quæ quidem sententia cum vetustioribus ecclesiasticis scriptoribus pugnare dignoscitur, ex quibus erudimur, Athanasium antea sub Valente, postea vero sub Theodosio Apolinarium e vivis excessisse.

IV. « Longum est universa Apolinarii opera commemorare; quibus profecto summis ædificatoribus Ecclesiæ par esse potuisset, nisi profana illa hære-

tica curiositatis libidine nescio quid adinvenisset, quo et cunctos labores suos velut cujusdam lepræ admistione fœdaret, et committeret ut doctrina ejus nou tam ædificatio quam tentatio potius ecclesiasticadiceretur. » Verba sunt Vincentii Lirinensis (j). Et Hieronymus. *in sanctas Scripturas innumeralibilia ipsum scripsisse volumina tradit (k)*. Verum ex tot tantisque Apolinarii litterarum monumentis una superat *Psalmorum metaphrasis* heroicis carminibus conscripta. Dubitarunt nonnulli ex recentioribus, quos inter Jacobus Duportus (l), an metaphraseos quæ circumfertur, Apolinarius auctor exstiterit; propterea quod, inquit « cum e veteribus non pauci Apolinarii operum meminerint, Hieronymus, Socrates, Sozomenus, Philostorgius, alii: eorum tamen, nemo istius metaphraseos mentionem facit. » imo vero, ait Fabricius (m), meminerunt manifeste, dum Vetus et Novum Testamentum sive metaphrasi ab Apolinario expressum, sive alio scriptio-nis genere illustratum testantur. Qua de re in primis Sozomenum videas (n). Itaque a codicum mss. auctoritate, quorum octo laudat cl. Montfauconius (o), quique Psalmorum metaphrasin Apolinario, et quidem episcopo Laodiceno ascribunt, haud recedendum putaverim.

V. De operis pretio varia feruntur eruditorum iudicia. Alii severe, et acrius fortasse quam par sit, Metaphrastæ stylum virgula censoria castigant. Alii vero Græcam quidem esse orationem et satis poeticam, imo interdum *ποιητικωτάτην*, sed sæpe etiam Græcæ poeseos genium in scriptore desiderari censent. Alii contra, plurimi opus ducunt. At equidem illorum sententiæ accesserim, quibus non perinde ubique elaboratum opus videtur: siquidem in suis conscribendis libris deproperasse Apolinarium, ex Basilio intelligimus (p): « Cum ille, inquit, scribendi facilitate linguam ad omne argumentum promptam haberet, scriptis suis terrarum orbem replevit, contempta objurgatione illius qui dicit (q): *Cave facere libros multos.* »

VI. Præter *Psalmorum metaphrasin*, duæ quidem exstant Apolinarii epistolæ magno Basilio inscriptæ, quas sæculo superiore desinente in lucem protulit Cotelarius (r). Sed pro instituti nostri ratione, quam in præfatione generali exposuimus, ab iis excudendis temperandum fuit, ob eas in primis rationes, quas in medium affert eruditissimus editor (s). « Adduci non possum, inquit, ut credam has

(a) Leont. Byz., lib. *adv. fraud. Apolinar.*, tom. I *Thes. Canis.*, p. 608.

(b) Montf., in *Vit. Athan.*, pag. LXXIX, § XI.

(c) Athan., in *Epist. ad Epictet.* et in duob. lib. *contra Apolin.*, Opp. tom. I, part. II, pag. 901, 922 seqq.

(d) Apud Leont. Byz., *De suppos. ab Apolin. script.*, tom. XI, pag. 1031 *Bibl. PP. Paris.*

(e) Hieron., *De Vir. illustr.*, cap. 104.

(f) Tillem., *Mém. eccl.* tom. VII, p. 627.

(g) Epiph. hæc. LXXVII, § II.

(h) Nil., lib. I, epist. 256.

(i) *Conc.*, tom. V, p. 459; apud Montf. ad Athan.

Opp. tom. I, part. II, pag. 921.

(j) Vinc. Lir., *Commonit.*, cap. 11.

(k) Hieron., *De Vir. illustr.* cap. 104.

(l) Duport., præfat. ad *Psalm. metaphr.* Lond. 1674.

(m) Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. VII, pag. 667, not.

(n) Sozom., *Hist. eccl.*, lib. V, cap. 18.

(o) Montfauc., in Ind. ad tom. I *Bibl. Biblioth.*

(p) Basil., epist. 273, al. 74, num. 4, Opp. tom. III, pag. 406.

(q) *Eccle.* XII, 12.

(r) Cotel., *Monum. eccl. Gr.*, tom. II, pag. 86, 90.

(s) Id. *ibid.*, pag. 553.

quatuor epistolas, Basilii duas et duas Apollinaris, genuinas esse : arbitror magis confictas fuisse ab Arianis vel ab Apolinaristis, famosis hujusmodi suppositionum artificibus, quo celeberrimi nominis doctores Apolinarismi suspectos redderent : qua de suspitione conqueruntur Gregorius epist. I, ad Cledonium, et Basilius epist. 73, 82, 293, 345, 392 ; tum vero epist. 59. Sententiæ meæ ratio est, quod cum Basilio objicerentur litteræ ad Apolinarem scriptæ, respondit ille, eas de fide non fuisse, sed simplicis et amicæ salutationis, nec se præceptoris vel discipuli locum unquam obtinuisse erga eum ;

(a) Maran., Vit. Basil., pag. 173, § iv.

tum epistolam illam in manus interpolatrices incidisse, At epistolæ nostræ de fide et sancta Trinitate sunt, ac de Scripturæ sacræ locis difficilibus, supponuntque magnum fuisse commercium litterarum inter Apolinarem et Basilium Gregoriumque : sed et in iis Apolinaris tanquam magister et unicus Ecclesiæ doctor interrogatur. Quid quod Arianismi et Apolinarismi velut sparsa videntur continere semina ? » Hæc ille. Neque aliter sane censuit vir doctissimus, qui S. Basilii operum tomum III recens evulgavit (a), quique propterea easdem Apolinaris et Basilii epistolas spuris ascensendas duxit (b).

B (b) Basil. Opp. tom. III, pag. 463 seqq.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΑΛΤΗΡΑ

APOLINARII INTERPRETATIO IN PSALTEM.

ΨΑΛΜΟΣ Α΄.

Δαυὶδ προφήτου καὶ βασιλέως μέλος.
 Ὁλβιος οὐ πεπόρευται δυσσεβέων ἐνὶ βουλῇ,
 Οὐδ' ἴχνος ἐστήριξεν ἀλιτροτάτοις κελύθοις,
 Οὐδ' ὄλοῆς ἔδρησεν ἐφίζετο λυμαντήριον·
 Ἄλλ' ἔχεν ἡΐθεψ κραδίην συμφράδμονα θεσμῶ,
 Θειπέσιον νύκτας τε καὶ ἡμέρας θεσμὸν αἰδῶν.
 Ἔσεται οἰάπερ ἔρνος ἐφ' ὑδρηλοῖσι κελύθοις,
 Καίριον ἀντέλλον σφέτερον μελιτῆρα καρπὸν,
 Νωλεμέως φύλλοισιν ἀχειρεκῆμοισι τεθῆλός.
 Πάντα οἱ ἔθύνοντο κατὰ χρέος ὅσα τελέσσει.
 Οὐ τοῖοι γεγάσιν ἀτάσθαλοι, οὐποτε τοῖοι·
 Ἄλλὰ κόνει ἕκελοι, τὴν ῥα χθονὸς ὤλεσ' ἀήτης.

Τοῦνεκεν εἰς κρίσιν οὐδέποτε ἀνστήσονται ἀλειῖται,
 Οὐδ' ἄρ' ἀμαρτίνοιοι πινυτῶν βουλῆσι δικαίων.

Οὔνεκεν εὐαγέων βασιλεὺς πάντων οἶδε δικαίων·
 Τοῦνεκα δυστήνων γενεῇ προθελυμνος ὀλειῖται.

ΨΑΛΜΟΣ Β΄.

Ἐπιγραφῆς ὁ ψαλμὸς εὐρέθη δίχα,
 Ἦνωμένος δὲ τοῖς παρ' Ἑβραίοις στίχοις·
 Ἄλλ' ὡς δὲ δευτέρωσε Δαυίδου κρότοις,
 Ἐπεὶ παρ' αὐτοῖς τίεται ταύτης δίχα.
 Τίφθ' ὑπεροπλίην κενεοφρονα σύνθετο φύλα,
 Καὶ γαίης βασιλῆες ἀολλίσθησαν ἐτοιμοί ;
 Καὶ σφρων ἡγερέθοντο δικασπόλοι εἰς ἓν ἰόντες,
 Παμβασίληρος ἐοῦ τε κατὰ Χριστοῖο Θεοῖο ;
 Δεσμὸς μὲν σπάσθημεν, ζυγὸδεσμη δὲ ῥίψομεν αὐτῶν.

Ἵψιμέδων Θεὸς οὐρανόθεν δ' ἐγελοῖσεν τοῦσδε,
 Ἐξαθερίζων τ' αὖ μυχτηρίσας ἀφραδέοντας.
 Τῆμος ἀμείλιχα πᾶσι κοτεσσάμενος καταλέξει,

C

PSALMUS I.

Davidis prophetæ et regis carnem.

Beatus non ambulavit impiorum in consilio,
 Neque vestigium firmavit scelestissimis viis,
 Neque perniciosis sedibus sedit corruptorum :
 Sed habet divinæ cor consentiens legi,
 Divinam noctesque et dies legem canens.
 Erit veluti planta in aquosis semitis,
 Tempestivum producens suum dulcem fructum,
 Perpetuo foliis intonsis virens.
 Omnia ipsi dirigantur prospere quæcunque faciet.
 Non tales sunt improbi, nunquam tales :
 Sed pulveri similes, quem utique terræ perdidit
 [ventus.

Itaque in iudicium nunquam resurgent scelerati,
 Neque utique peccatores prudentum consiliis ju-
 [storum :

Ideo piorum Rex viam novit justorum :
 Idcirco miserorum generatio radicibus peribit.

PSALMUS II.

*Inscriptione psalmus repertus est absque,
 Conjunctus autem apud Hebræos versibus.*

*Verumtamen secundus est Davidis in pulsibus,
 Quoniam apud ipsos in honore habetur hac absque.*
 Ut quid superbiam stolidæ composuerunt nationes,
 Et terræ reges congregati sunt parati :
 Et ipsorum glomerati sunt iudices in unum euntes,
 Supremum regem suumque contra Christum Deum?
 Vincula quidem amoveamus, et juga projiciamus
 [ipsorum.

Alteregnant Deus de cælo autem irrisit eos,
 Despiciensque rursus subsannavit stultos.
 Tunc implacabiliter omnibus succensens dicet,

Et furorem spirans e præcordiis universos contur-
[babit.

Ipse me ducem constituit accedens,
Sancto in monte Sionis ejus magnificans,
Prædicans Regis præceptum cælestis:
« Filius meus, » Pater Deus dixit ad me, « es tu:
Die recenti ipse te bona voluntate statui fieri,
Postula a me, sortem ut accipias tu, dante gentes
[me,

Et possessionem tuam terminos omnes sub lunam.
Ferrea autem in virga hos quidem reges,
Et figuli vasa tanquam confringes. »
Nunc autem reges mortalium, intelligite:
Erudimini, et qui summum tenetis imperium sub
[cælo:

Horrescite: servitutis autem miscete gaudii timo-
[rem:

Et ei exultate trepida mente lætitiā capientes.
Apprehendite igitur sapientiam, ut ne irascatur Rex
Pia autem simul omnes avellat de via.
Cum cito flammeam mentem gravem excitarit,
Omnes simul beati sunt sperantes semper in ipsum.

PSALMUS III.

*Davidis lugubre tertium carmen, quando fugiens
Filiū Absalon, suam liquit rex sedem.*

Hostes quid tot multiplicati sunt mei?
Multi autem insurgentes in me infesti repugnant,
Nullum meæ animæ a Deo dicentes auxilium?
Verum me, o Rex, tu semper defendis,
Gloria mea factus, caput supra cervicem armans.
Invoco clamans: ipsi autem de monte audivit sancto.
Ego dormivi, tenuit vero me dulcis somnus,
Exsurrexi autem, cum meum Rex tenebit robur.
Nunquam myriadas populorum timens essem,
Si me circumdantes opprimant simul.
Exsurge, et me serva, supreme Servator mei,
Quoniam tu meos omnes evertisti superbos hoste:
Verum peccatorum pestiferos contrivisti dentes.
Tuum lumen, o Rex, tuamque benedictionem da
[populo.

PSALMUS IV.

Quartus e carminibus Davidis psalmus fuit.

Piam voluntatem mei Deus audivit precantis:
Oppressum autem exaudivit, cito vero dissipavit
[mærorem.

Sis propitius, et meas, o Rex, exaudi preces.
Viri, ad quid tantum nutritis gravem iram,
Ad quid charam vanitatem, et falsa omnia ponitis?
Quomodo vero sanctum dicitis Rex quem ostendit
[admirabilem?

Ipse cælestis me Rex clamantem audiat.
Ira peccato præstantior vobis sit.
Dicite in cubilibus chari curas animi.
Spes simul et sacrificium justitiæ Regem honoret.
Multi dicunt: Quis nobis vitam ferentes divitias
[dabit?

(1) ἄτάξει: Forte, ἀτξσι. EDIT.

A Καὶ χόλον ἀμπνείων πραπίδων σύμπαντος ἀτάξει (1).
[μου,

Αὐτός μ' ἡγεμονῆα κατέστρεψεν τ' ἐπιθήσας,
Εὐαγεῖ ἂν ὄρει Σιώνος ἐπὶ μεγαλίζων,
Ἄγγέλων Βασιλῆος ἐφετμὴν οὐρανίου·
« Υἱὸς ἐμοῦ, » Πατὴρ Θεὸς ἠΐδα πρὸς με « πέλεις σύ.
Ἦματι προσφάτω αὐτός σ' εὐδοκίῃσα γενέσθαι.
Λίστέό με, λάχος ὄφρα λάθῃς σύ, διδόντος ἔθνη
[μου,

Καὶ κε κατασχεῖν σου πείρατα πάνθ' ὑπὸ μῆνην.
Σιδηρᾶ δ' εἰ ῥάβδῳ τούσδε γε μηλοβοτήσεις,
Καὶ κεραμῆος σκεύη ἤύτε συντρίψειας. »
Τῆμος δ' οἱ βασιλῆες ἐφημερίων, συνίητε (2)
Μαιδεύητε, καὶ οἱ κρατέοντες ὑπ' οὐρανὸν ἄκρης·

B Δεῖδτε· δουλοσύνης δὲ κεράσσατε χάρμασι δεῖμα·

Καὶ οἱ ἀγάλλεσθε τρομερῆ φρενὶ τέρψιν ἐλόντες.
Λάξεσθ' οὖν σοφίης, ἵνα μὴ χώσῃται ὁ Ἔσσην,
Εὐσεβέος δ' ἅμα πάντας ἀποβράσειε κλεύθου.
Εὔτε θοῶς φλογόντα νόον βαρύθυμον ἐγειρή,
Πάντες ἅμ' ὄλβιοί εἰσι πεποιθότες αἰὲν ἐπ' αὐτόν.

ΨΑΛΜΟΣ Γ'.

Δαυίδου λυγρὸν τρίτατον μέλος, ἠνίκα φευγων
Υἱὸν Ἀβεσσαλόνειον, ἐὴν λίπε κοίρανος ἔδρην.
Δυσμενέες τί τοσοῖδε περιπλήθουσιν ἐμοῖο;
Πολλοὶ δ' ἐγρόμενόν μοι ἀνάσσοι ἀντιφέρονται,
Οὐτινά μοι ψυχῇ θεόθεν βάζοντες ἀριωγῆν;
Ἄλλ' ἐμέθεν, Βασιλεῦ, σὺ διηνεκέως προμαχίζοις,
Κῦδος ἐμὸν γεγονώς, κεφαλὴν ὑπὲρ ἀχένα τεύχων.
Κικλήσκω βοῶων, ὁ δ' ἀπ' οὖρεος ἔκλυεν ἀγνοῦ.
C Αὐτὸς ἐκοιμήθην, κατὰ δ' ἔσχε με νήδυμος ὕπνος,
Ἄν δ' ἔστιν, ὅτ' ἐμῆς Βασιλεὺς ἀνθέξεται ἀλκῆς.
Οὐποτε μυριάδας λαῶν πεφοδῆμένος εἶην,
Αἴχε με κυκλώνοντες ἐπιβρίσωσιν ὁμαρτῆ.
Ἐγρεο, καὶ με σάω, πανυπέρτατε Σῶτερ ἐμοῖο,
Ἵττι σύ με σύμπαντας ἔλες κενεαύχενας ἐχθρούς.
Αὐτὰρ ἁμαρτινῶων ἔλοσὺς συνέαξας ὀδόντας.
Σοῖο φάος, Βασιλεῦ, σέο τ' εὐλογίην πόρε λαῶ.

ΨΑΛΜΟΣ Δ'.

Τέτρατος ἐκ μελέων Δαυίδου ψαλμὸς ἐτύχθη.
Εὐδοκίης ἐμέθεν Θεὸς ἔκλυεν εὐξαμένοιο·
Στεινομένῳ δ' ἐπέκλυε, θοῶς δ' ἀπαλαλκεν ἀνίην.

Ἰλαθι, καὶ με, Ἄναξ, ἐπικέκλυθι εὐχολάων.
D Ἄνερεις, ἐς τί τόσον τρέφετε βαρυπύμονα θυμόν;
Ἐς τί φίλην ματίην, καὶ ψεύδεα πάντα τίθεσθε;
Μῶς δ' ὄσιον φράζεσθε Ἄναξ ὃν ἔφητόν;

Αὐτὸς ἐπουράνιός με Ἄναξ βοῶωντος ἀκούσοι
Μῆνις ἀτασθαλίης προφεστέρη ὑμῖν τετύχθω.
Φράζεσθ' ἐν λεγέεσσι φίλου μελεδήματα θυμοῦ.
Ἐλπίς ὁμοῦ καὶ θῦμα δίχης Βασιλῆα γεραίροι.
Πολλοὶ φασί· Τίς ἅμμι φερέσθιον ὄλβον ὀρέξει;

(2) Συνίητε. Forte, συνίσιτε. EDIT.

Ἄμμι τε τέκμαρ τὸ χρύσεον σέο φέγγος ὀπωπῆς,
 Εὐφροσύνην κραδίη δωρήσασα πᾶσιν ἑμεῖο.
 Ἐκ σίτου γκυκεροῖο, καὶ ἐκ λαθικηδέος οἴνου,
 Ἐκ τε φεραζώοιο βίης ἔπλησεν ἐλαίου.
 Εἰς ἓν ἐν εἰρήνῃ καταλέξομαι ὕπνον ἀμέλγων,
 Οὐνεκ' ἐπ' ἐλπωρῇ με, Μάκαρ, καὶ μόνον ἐρείδεις.

ΨΑΛΜΟΣ Ε΄.

Κληῖρον λαβούσης πέμπτον εἰς τέλος μέλος
 Δαυῖδος ἠλάλαξεν εὐφύμῳ βοῇ.
 Μύθων ἡμετέρων, πανυπέρτατε, κέκλυθι, Ποιμὴν.
 Αὐδῆς μου ξύνες ὦκα, ἀρῆν δ' ἐπιδέρκεο φωνῆς·

Αὐτὸς ἄναξ Θεὸς, αὐτὸς ἐγὼ δὲ σε λίσσομαι αἰεὶ.
 Ἡμετέρης ἡῶθεν Ἄναξ ἐπακούσεται αὐδῆς·
 Ἐξ ἡοῦς ἀναφανδὰ παρεσσομένῳ προφανείης·
 Οὐνεκεν ἀμπλακίην ἐθέλων Θεὸς οὔ ποτ' ἐτύχθης·
 Οὐδὲ τις ἐνναέτης παρὰ σοὶ κακομήχανος ἔσται,
 Οὐδὲ τετῆς ἀθέμιστος ὀμέστιος ἔσσειτ' ὀπωπῆς.
 Ἐργατίνας ἔστυσας ἀλιτροσύνης ἅμα πάντα·
 Ἰγλώσσης ψευδαλέης ὀλετήρ ἐν πᾶσιν ἐτύχθης·
 Ἐχθαίροι δολόεντα καὶ ἀνδροφόνον Θεὸς ἀνδρεα.
 Αὐτὰρ ἐγὼ σέο δῶμα τεῶν μετελεύσομαι οἴκτῳ,
 Δειμαλέος δὲ σέθεν καθαρὸν προσπτύξομαι ἱρόν.
 Σεῖθ' με ἠγγίσειτο δικαιοσύνην, χάριν ἐχθρῶν.
 Ἡμετέρην ἴθουν ἐπ' ὄμμασι σοῖσιν ἀταρπόν.
 Οὐ γὰρ ἀληθειὴν ποτ' ὑπὶ στόματος φορέουσι.
 Τῶν δὲ βαρύζηλοι κραδίαί γε γόνασι μάταιαι·
 Λαυκανίη δ' οἴχθεντι τάφῳ παρομοίός ἐστι,
 Καὶ γλώσσαι δολεροῖσιν αἰεὶ μεμελήτατο μύθοις.
 Κρίνον, Ἄναξ· βουλέων δὲ κακῶν ἀπὸ παγχυπέ-

[σοιεν,

Καὶ κε κατὰ πλ.θὺν σφετέρων χάριν ἀμπλακιάων

Κτήσιος ἐξελάσιντο, τετὴν ἐρέθοντες ἐρωτῆν.

Σοὶ μὲν ἐπευχόμενοι, Βασιλεῦ, κεχαροῖατο πάντες.
 Καῖνοι μὲν κεχάρωντο, τὸ δ' οἰκῆσειας ἐν αὐτοῖς.
 Οἱ δ' ἀγαπαζόμενοι τεδὸν οὐνομα καυλῆσονται,
 Ὅτι δικαιοσύνης ὑποφήτορα φῶτα γεραίρεις.
 Ἡμέας ἑστεφάνωσας ἄτ' εὐδοκίης κλυτον ὄπλον.

ΨΑΛΜΟΣ Ζ΄.

Ἐκτον Ἄναξ μελέσει φίλοις Δαυῖδος αἶσιε, Μελίχων
 Ὀγδοάτης ἀμφὶ μέλος λιγυρόν.
 Μὴ με τεδὸς βαρύμηνης, Ἀκήρατε, θυμὸς ἐλέγξῃ.
 Μηδέ με πικροδύσαιε τετὴ πολυώδυνος ὀργή.
 Ἄλλ' ὀλιγυπέλιτῃν, Βασιλεῦ, ἐλέησον ἑμεῖο·
 Ἔσσο μοι ἰητήρ, ταραχῆς δὲ μου ὄστέχ παῦσον,

Καὶ ψυχὴν, ἥ πολλὸν ἀτυζομένη δεδόνηται.

Καὶ σὺ· Μάκαρ, κοτέων εἴως πότε μῆνιν ἀέξεις;
 Αὔσον ἑμὸν, μεταθείς πρότερον κότον, ἦτορ ἀνάγκης·

Ῥύσειο, Παμβασιλεῦ, ἐλεητύος εἴνεκα σεῖο.
 Τίς γὰρ ἐπιμνήσειτο σέθεν θανάτοιο πεδῆθεις;
 Τίς δὲ τοι εἶν ἀίδαο βοῆν εὐφημον αἰεῖσαι;
 Ἐμπα γὰρ μὴν ἐμόγησα περὶ στοναχῆσιν ἐμῆσιν·
 Αἰεὶ μου κατὰ νόκτα σαόφρονα λέκτρα λουέσσω,
 Δάκρυσιν ἡμετέροισιν ἐνηέα δέμνια τέγξω.
 Μῆνις ἐπιβρίσασα ἐμὴν κλονέεσκεν ὀπωπῆν.
 Γηραλέος γενόμεν μετὰ δυσμενέεσσιν ἑμοῖσιν.

A Nobisque signum aurem tui lumen vultus,
 Lætitiâ cordi dedisti omnem meo·
 De frumento dulci et de oblivionem faciente vino,
 Deque vitam ferente virtute implevit oleo.
 In unum in pace dormiam somnum mulgens,
 Quoniam in spe me, o Beate, et solum fulcis.

PSALMUS V.

Sortem capientis quintum in finem carmen David cecinit fausto clamore.

Verba mea, supreme, audi, Pastor,
 Vocem meam percipe cito, votum autem aspice
 [vocis:]

Ipse rex Deus, ipse ego autem filii supplico semper.
 Nostram mane Rex exaudiet vocem:
 De mane palam adfuturo appareas:

B Quoniam iniquitatem volens Deus nunquam fusti:
 Neque aliquis habitator apud te improbus erit,
 Neque tui injustus centubernalis erit vultus:
 Operatores odisti iniquitatis simul omnes:
 Linguæ falsiloquæ perditor in omnibus fuisti.
 Adversatur dolosum et homicidam Deus virum,
 Ast ego tuam domum tua introibo misericordia,
 Timidus autem tuum purum adorabo sacrum.
 Tua me deducat justitia propter inimicos.
 Nostram dirige in oculis tuis viam,
 Non enim veritatem aliquando in ore ferunt.
 Horum invida corda sunt vana:
 Guttur autem patenti sepulcro simile est,
 Et linguæ dolosis semper student sermonibus.
 Judica, o Rex: a consiliis autem malis prorsus

[decidant,
 C Et secundum multitudinem suarum gratia impie-
 [tatum
 De possessione expellantur, tum irritantes ani-
 [mum

Tibi quidem confidentes, o Rex, lætentur omnes.
 Illi quidem gaudeant, tu vero habites in eis.
 Diligentes autem tuum nomen gloriabuntur,
 Quoniam justitiæ amantem virum honoras.
 Nos coronasti ut bonæ voluntatis nobili scuto.

PSALMUS VI.

Sextum rex carminibus charis David cecinit, Suave Octava super carmen sonorum.

Ne me tuus gravis, o Immortalis, furor arguat,
 Neque me castiget tua tristis ira.

Sed infirmitatem, o Rex, miserare meam:

D Sis mihi medicus, a conturbatione vero mea ossa
 [sedato

Et animam, quæ multum turbata vacillat.

Et tu, o Beate, succensus quousque iram augebis?
 Solve meum, revocans priorem iram, cor necessi-
 [tate:]

Eripe, summe Rex, misericordiæ gratia tuæ.
 Quis enim recordetur tui morte compeditus?
 Quis vero in inferno clamorem faustum canat?
 Tamen laboravi in gemitibus meis:
 Semper mea per noctem pudica cubilia lavabo,
 Lacrymis nostris casta strata rigabo.
 Furor ingruens meum turbavit vultum.
 Senex factus sum inter inimicos meos.

Operatores discedite iniquitatis perniciosæ :
 Quoniam mei fletus vocem meus exaudivit Rex.
 Vocem nostrarum Deus exaudivit deprecationum.
 Nostram suscepit Deus supremus orationem.
 Dedecus inimicis meis tumultusque sit :
 Cito valde erubescant conversi retrorsum.

PSALMUS VII.

Chusi antea Davidem contumelia affecerat : sed in-
[jurgia laces situs.
Pastori honorato charos commendavit sermones :
Tamen regis hic erat septimus hymnus.

Confidens fiducia, Rex, tuæ semper fui :
 Ab omnibus obsecro te persequentibus me serves :
 Ne quando rapiat leo meum velut aliquis cor,
 Prorsus defendente et adjutore non præsentem.
 Verum si tale feci quod tuam iram commoverat,
 Facinora si odiosa porto in manibus iniquis,
 Si malorum auctorem male mulclavi etiam ipse,
 Ab inimicis inanibus meis plane decidam,
 Et, meam persequar animam impellens inimicus vir
 Et meam conculcet vitam in terram pedibus suis,
 Et gloriam celebrem meam pulveribus polluat.
 Verum incandescens validis exsurge sedibus,
 Et meorum infestorum exaltare finibus hostium.
 Tuis præceptis exsurge robur præbens,
 Omnis vero circumdet cætus circum te populorum :
 Cujus, Beate, dux fuisti sublimis in altum sublatus.
 Ipse, Rex, populis judex eris semper :
 Justitiæ secundum legem meæ Rex me judices :
 Et mentis nostræ bonæ similia facias.
 Peccati finis erit, dirigas vero justum.
 Renes et oculos cordis recessus solus probes.
 Ut sanctam mihi, Rex, adjutricem manum serves,
 Semper liberans mortalium bonæ mentis nationes.
 Semper Rex sanctusque judexque prudens,
 Et robore validus, et patientem sortitus animum,
 Nesciens asperam ubique iram commovere.
 Desinite, antequam gladium longum acuat lucidum,
 Et arcum lendat ; paratissimus enim est :
 Tela enim perniciosæ mortis paravit in ipso :
 Ardentibus vero effecit acerbas sagittas.
 Aspice nunc partus sui injustum opus :
 Concepit laborem, peperit vero iniquitatem tristem.
 Lacum magnum aperuit, mala vero effudit mente :
 Sed in eam quam fecit, incidit maleficam foveam.
 Et ex capite ipsi dolor retorquet paratus,
 Et ipsi in verticem ascendet injuria immanis.
 Justitiæ Regis dignam laudem canam :
 Nomen vero Altissimi sonora cithara celebrabo.

PSALMUS VIII.

Immortalis nostræ vitæ clavum gubernans,
 Quam sane tibi admirabile in terra nomen est !
 Et tibi præstans gloria subiit cælum ipsum.
 Ex ore infantium unde perfecisti laudem paratam,
 Infestorum immaculate Pater tuorum causa hostium
 Ut hostem simul destruas et ultorem perdas.

(3) Ἐφαρπάξεις. Forte, ἀφαρπάξεις. EDIT.

Α Ἐργατίαι: χάριστε ἀτασθαλίας ἀλεγεινῆς.
 Οὐνεκα μεῦ κλαυθμοῦ βοῆς ἐμῆς ἔκλυεν Ἐσθήν·
 Αὐδῆς ἡμετέρων θεὸς ἔκλυεν εὐχολάων,
 Νωιτέρην ὑπέδεκτο θεὸς πανυπέρτατος εὐχῆν.
 Αἴτιχος δυσμενέεσσιν ἐμοῖς τάραχος τε τετύχθω.
 Ὡκα μάλ' αἰσχύνοντο μεταστρεφθέντες ὑπίσσω.

ΨΑΛΜΟΣ Ζ΄.

Χουσι πάρος Δαυΐδον ἐφύβρισεν· αὐτὰρ ὁ μεμ-
 [φθεις,
 Ποιῦμι τιμήντι φίλους παρακίτθετο μύθους·
 Ἔμπα γε μὴν βασιλῆος ὄδ' ἔπλετο ἔβδομος
 [ῦμνος.

Θάρσυνος ἐπλωρῆ Βασιλεῦ, σέο πάντοτ' ἐτύχθην·
 Ἐκ πάντων, λίτομαί σε, διωκόντων με σωσίσι·
 Μήποτ' ἐφαρπάξεις (3) λέων ἐμὸν οἷά τις ἦτορ,
 Πάμπαν ἀλάκοντος καὶ ἀμύντορος οὐ παρεόντος,
 Β Ἀλλ' εἰ τοῖον ἔρεξα τόπερ σέο μῆνιν ἐγείρει,
 Ἐργμασιν εἰ στυγεραῖσι φέρω κἄτα χεῖρας ἀθέσμοις,
 Εἴ γε κακῶν ῥεκτῆρα κακῶς ἐπρηξα καὶ αὐτός·
 Δυσμενέων ἀπρηκτος ἐμῶν ἄπο (4 6) πάγχυ πέσοιμι,
 Καὶ μευ ἔλοι ψυχῆν ἐλόων μετὰ δηλῆς ἀνήρ,
 Καὶ μευ ἐπιστείθω βίοτον χθονὶ ποσσὶν ἐοῖσι,
 Καὶ κλέος ἀμφιδόητον ἐπὸν κονίησι μύθοι.

Ἀλλὰ κατεσσάμενος βριαρῶν ἀνεγείρεο θώκων.
 Καὶ μευ οὐλομένων ἐπαίραο πείρασιν ἐχθρῶν.
 Σῆσιν ἐρημοσύνησιν ἀνέγρεο κάρτος ὀπάζων,
 Πᾶσα δὲ κυκλώσειεν ὀμύγυρις ἀμφὶ σέ λαῶν·
 Ἦς, Μάκχρ, ἠγήσαιο μετήρορ ὑψόσ' ἀερθεῖς.
 Αὐτός, Ἄναξ, λαοῖσι δικασπόλος ἔσσεται αἰεὶ.
 Εὐδίκης κατὰ θεσμόν ἐμῆς, Βασιλεῦ, με δικάζοις,
 Καὶ φρενὸς ἡμετέρης ἀγαθῆς ἐπιείκελα τεύχοις.
 Ἄμπλακίης τέλος ἔσται, ἐπιθύνοις δὲ δίκαιον.

Γ Νεφροῦς καὶ κρύφια κραδίης μυχὰ μούνορ ἐλέγχοις,
 Ὡς οἴην μοι, Ἄναξ, ἐπαρηγόνα χεῖρα φυλάσσης,
 Πάντοτε ῥυόμενος μερόπιων ἰθύφρονα φύλα.
 Αἰὲν Ἄναξ ὑσιός τε θεμιστοπόλος τε περίφρων,
 Καὶ σθένει κρατερός καὶ ἀνεξίκαχον λάχε θυμόν,
 Οὐ δεδαῶς τρηχεῖαν ἐκστοτε μῆνιν ἐγείρειν.
 Παύσασθε, πρὶν ἄρ ταναὸν θήγοιτο φαεινόν,
 Καὶ τόξον τενύσειεν· ἐτυμότατον γὰρ ἐτύχθη·
 Ὅπλα γὰρ οὐλομένου θανάτου τέκτηνεν ἐπ' αὐτῶ·
 Τοῖσι δὲ καρφομένοις εἰργάσατο πικρὰ βέλεμνα.
 Δέρκεο νῦν ὠδίνος ἔης ἀθεμίφτιον ἔργον·
 Κύσατο μὲν μόχθον, τέκε δ' ἀμπλακίην ἀλεγεινῆν.
 Χάσμα μὲγ' ἐξώρυξε, κανῆ δ' ἔσκαψε μενοινη·
 Ἀλλ' εἰς ὄνπερ ἔτευξε πέσοι κακοεργέα βόθρον·
 Κακκεφαλῆς οἱ ἄλγος ἐπιστρέψειεν ἐτοῖμον,
 D Καὶ οἱ ὑπὲρ κορυφῆς ἐπιθήσεται ὕβρις αἰκίης.
 Εὐδίκης Βασιλῆος ἐπάξιον αἶνον αἰείσω·
 Οὐνομα δ' Ὑψίστου λιγυρῆ φόρμιγγι βοήσω.

ΨΑΛΜΟΣ Η΄.

Δαυΐδου λιγυρῆς δδ' ὄγδοος ῦμνος ἐτύχθη.
 Ἄφθιτε, νωιτέρης βιοτῆς σῆκα φυλάσσων,
 Ὡς ἄρα τοι θητηὸν ἐπὶ χθονὸς οὐνομ' ἐτύχθη !
 Καὶ τοι ἀριπρεπὲς εὐχος ὑπέδραμεν οὐρανὸν αὐτόν.
 Ἐκ στόματος βρεφῶν ὄθεν ἦνυσας αἶνον ἐτοῖμον.
 Πευκεδανῶν, ἄχραντε Πάτερ, σέθεν ἕνεκεν ἐχθρῶν·
 Ὅφρα κεν ἐχθρὸν ὁμοῦ καθέλοις, καὶ ἀμύντορ' ὄλεσ-
 [σῃ.

(4-6) Ἄπο Forte, ὕπο. EDIT.

Ὅψομαι οὐρανὸν εὐρύν, ὃν ἤδρατε δάκτυλα σεῖο,

Ἄστρα τε καὶ μῆνην, οἷς πυθμένα θήκαο χειρί.
 Τίς γὰρ ἔην ἄνθρωπος, ἐπεὶ μιμνήσκαι αὐτοῦ ;
 Ἢ πάτις ἀνθρώπου, ὅτι οὐ καὶ ἐπίσκοπός ἐστι ;
 Μείονά μιν ποίησας ἐπουρανίων στρατιῶν·
 Ἀμφιπεριστεύσας καὶ κύδει καὶ γεράεσσιν,
 Ἔργα τεῶν ἕστησας ἐμιθύνειν πλάματων.
 Πάντα δὲ οἱ θαλεροῖσιν, Ἄναξ, ὑπεθήκαο ποσσίν,
 Ἀγρονόμους τε βόας, καὶ εἰροπόκων γένος οἴων,
 Ὅσα τε καρποτόκον πεδῖον καταβόσκεται ἄλλα,
 Αἰθέριά τε πετεινά, καὶ ἰχθυόεντα γένηθλα,
 Ὅπποσα ποντοπόρους παρεπιστείδουσι καλεούους.
 Ἄφθιτε νωιτέρης γενεῆς οἴηκα φυλάσσιων,
 Ὡς ἀρα τοι θηητὸν ἐπὶ χθονὸς οὐνομ' ἐτύχθη !

ΨΑΛΜΟΣ Θ'.

Δαυΐδου κρυφίων, χάριν υἱέος ἄφθιτος ὕμνος.
 Ἀλήκτω κραδίη, Βασιλεῦ, τὸν αἶνον αἰείσω·
 Ἔργα σεῖθεν θηγά περιφραδέως ἀγορεύσω.
 Ἐν σοὶ εὐφροσύνην καὶ χάριμα τελέσω.
 Οὐνομα δ' ὑψιστον κιθάρη σέθεν ὕμνοπολεύσω,
 Δυσμενέος κακότητι μεταστρεφθέντος ὀπίσω.
 Ἄντα καταφθείροντο τεῶν κεκμηότες ὄσων·
 Οὐνεκά μευ κατὰ θεσμὸν ἐτίσασο λωβήρας.

Ἀρχὴ δικαιοσύνης, βριαρῶν ὑπερέξεο θώκων.
 Ἔθνεσιν ἠπέιλησας, ἀφαρ δ' ἐξέφθιτ' ἀλείτης·
 Οὐνομα δ' ἐν πάντεσσι διαμπερὲς ἡμάλδυνας.
 Ἐφθιτο δυσμενέος τεύχεα, πόλιας τ' ἀλλάπαξας·
 Σὺν πολλῶ δ' ὁμάδῳ μνημῆιον ὤλετο πάντη·
 Αὐτὰρ ἐπουράνιος Βασιλεὺς μάλα πάντοτε μιμνει.
 Εὐνομίη στήριξεν ἔην πανυπέριστατον ἔδρην·
 Ὅρα διακρίνειε δίκη κλυτὰ πελάτα γαίης,
 Καὶ σφετέροις λαοῖσι δίκην ἰθεῖαν ὀρέξοι.
 Ἄθάνατος θεός ἐστι, δύης ἀνάκαυμα πενιχρῶ·
 Ἐν δὲ βαρυφροσύναις ἐπιτάρροθος ἄρμενος ἔσται.
 Ἐλπὶς ἔφους πάντεσσιν, ὅσοι μάθον οὐνομα σεῖο·
 Οὐνεκεν οὐ προλέλοιπας ἐλδομένους σέο, Ποιμῆν.
 Ἐνναέτην Σιώνος ἀεὶ φορμίζετ' Ἄνακτα·
 Πρῆξιας Ἀθανάτου πυκινοῖς ἀγγεῖλαιτε δῆμοις·
 Ὡς σφέων ἐμνήσθη φθιμένων, διζήμενος χίμα,
 Οὐδὲ βοῆς δειλῶν ἐπελήσειτο πάγχυ πενιχρῶν.

Ἀδρανίην ἐλέησον ἐμὴν, δηίους ἀπερύκων,
 Αὐτὸς ἀνυψῶν με καὶ ἐκ θανάτοιο πυλάων,
 Πάντα πύλαις Σιώνος ὀπως τὸν αἶνον αἰείσω.
 Ἰηθήσω μάλα σῆσιν ἀλεξικάκοισιν ἄρωγαῖς·
 Ἔθνεα δυσφροσύνησιν ἐπατρώθησαν ἐῆσιν·
 Ἢ δὲ πάγη κρύπτεισκον, ἐῆ ξυνεέργετο πέζα.

Τεύγων εὐθυδέικης Βασιλεὺς ἀρίδηλος ετυχθη·
 Ἄμφ' ἔργοις πλάματης σφετέρης πεπέδηται ἀλιτρός.
 Εἰς αἰδὴν παλίνορσοι ἀποτρέψαιαν (7) ἀλείται,
 Ἔθνεα πάντα θεοῖο λελησμένα αἰὲν ἑόντος.
 Οὐ γὰρ Ἄναξ πτωχοῖο διηνεκέως λελάθοιτο,
 Οὐδέ ποτ' ἀδρανέων σταθερῇ παραμείβεται ἐλπὶς.

(7) Ἀποτρέψαιαν. Forte, ἀποστρέψαιαν. EDIT.

A Videbo cælum spatiosum, quod firmaverunt digiti
 tui,

Stellasque et lunam, quibus fundum posuisti manu.
 Quis enim est homo, quoniam recordaris ipsius ?
 Aut filius hominis, quod ipsi etiam custos es ?
 Minorem eum fecisti cælestibus exercitibus :
 Circumcoronans et gloria et honoribus,
 Opera tuarum constituisti regere manuum.
 Omnia vero ipsius vegetis, Rex, subiecisti pedibus,
 Ruralesque boves, et lanigerarum genus ovium,
 Et quæcunque frugiferum campum depascunt alia,
 Ætheræque volucres, et pisculenta genera,
 Quæcunque marinas perambulant semitas.
 Immortalis nostræ generationis clavum gubernans,
 Quam sane tibi admirabile in terra nomen est !

B

PSALMUS IX

Davidis occultorum, gratia filii immortalis hymnus.
 Indesinenti corde, Rex. tuam laudem canam :
 Opera tua mirabilia sedulo narrabo.
 In te lætitiā gratam et gaudium perficiam.
 Nomen vero supremum cithara tum celebrabo,
 Inimico malitia converso retrorsum.
 Coram pereant tuis infirmati oculis :
 Quoniam meos secundum legem ultus es contume-

[liosos.

Princeps justitiæ, validis supersedisti sedibus.
 Gentibus minatus es, statim vero periit impius :
 Nomen vero in omnibus omnino delevisti.

Perierunt inimici frameæ, civitatesque evertisti :
 Cum multo vero sonitu memoria periit prorsus :
 Verum cælestis Rex valde semper manet.

C

Æquitate firmavit suam supremam sedem,
 Ut judicet æquitate nobiles terminos terræ,
 Et suis populis justitiam rectam præbeat.

Immortalis Deus est, ærumnæ refugium pauperi ;
 In tribulationibus vero adjutor commodus adest
 Fiducia es omnibus qui noverunt nomen tuum :

Quoniam non dereliquisti studiosos tui, Pastor
 Habitorem Sionis celebrate Regem :
 Facta Immortalis crebris annuntiate populis :

Quoniam eorum recordatus est occisorum, requi-

[rem sanguinem,

Neque clamorem miserorum oblitus est omnino
 [pauperum.

Imbecillitatem miserare meam, inimicos repellens.
 Ipse exaltans me etiam de portis mortis,

D

Omnem portis Sionis ut tuam laudem celebrem.
 Exsultabo valde tuis salutaribus auxiliis :

Gentes stultitiis sauciatae sunt suis :

Quem vero laqueum absconderunt, suus compre-

[hensus est pes.

Factor æquitatis Rex clarus est :

In operibus manus suæ comprehensus est peccator.

In infernum retrofugi convertantur peccatores,

Gentes omnes Dei oblitæ semper existentis.

Non enim Rex pauperis perpetuo obliviscetur,

Neque unquam infirmorum firma præteribit spes.

Exsurge, neque vi occupans homo regnet.
Gentes judicentur tuos ante oculos.
Constitue, Domine, bonum legislatorem alium su-
[per eos.

Gentes sane generationis mortalis sciant exsistentes
Ut quid egentibus, Supreme, longe recessisti,
Oppressorum adiutorem sustulisti vultum?
Pauper superbia incenditur improbi hominis;
Consiliis pereunt suis nocentes viri.
Desiderium valde omnes laudarunt peccatoris,
Et verbis iniquum melioribus celebrant.
Animum semper viventis peccator exacerbavit Re-

[gis,
Immense furens non quærit, neque interrogat,
Neque Deum palpebris superbis observat.
Semper autem semilis ignominiosis graditur.
Oculis suis tuas negavit leges.
Dominabitur inimicorum existens improbus om-

[nium.
Consideravit enim animis manere malitia confisus.
Molesto dolo et maledictione os ejus plenum est,
Linguam semper dolosam habet oneratam dolore:
Sedet struens insidias divitis sedibus,
Consiliis occultis innocentem interficiens.
Semper autem oculis respicit virum pauperem.
Ut vero perniciosus silvis leo mala consilia mittit,
Citius ut miserum rapiat egenum,
Consilii rapidi ut eum voluptatem efficiat,
In reti vero doloso malum et superbum reddat.
Sed cadat pronus priusquam Rex exaudiat paupes.
Dixit enim veterum immemor consilium Regis,
Et ipse avertit omnia intuentem plane vultum.
Exsurge mihi, Rex, manum autem excelsam exalta,
Neque clamoris ærumnosorum obliviscaris prorsus
[pauperum.

Propter quid improbus irritat Deum semper exsi-
[stentem?
Dixit enim in præcordiis, quia non amplius requi-
[ret Rex.

Vides, quod laborem simul et iram auges,
Cupiens manibus capere invitos necessitate.
Non enim tibi deseruit Rex pauperem virum,
Aut antea orphano adiutor ipse fuisti?
Viri, Rex, horridi brachium frustulatum conteras.
Neque finem vitii saltem tui quærens inveniat.
Sed Deus apud omnes perpetuo regnet:
Gentes stultitia sua peribunt de terra.
Infirmorum Deus ipse perfecit desiderium.
Horum autem paratissimum cordis affectum auri-
[bus novit:

Ut orphanis et ingloriis iudices,
Hominum ut ne quis habeat magnificam vocem.

PSALMUS X

Davidis decima amabilis est laus.

Quomodo dicet quis meum Deo confidentem ani-
[mum,
Passerem montanis ut salientem pascuis?

A Ἐγρεο, μηδὲ βίη κρατέων ἄνθρωπος ἀνάσσει.
Φῦλα διακρίνοιτο τεῶν κατ' ἐναντίον ὄσων.
Στήσον, Ἄναξ, ἀγαθὸν θεσμογράφον ἄλλον ἐπ' αὐτούς.

Ἐθνεά τοι γενεῆς βροτέης ἴστωσιν ἔοντα.
Τίπτ' ἐπιδευομένων, Πανυπέριστα, τηλόθεν ἔστης,
Τειρομένων ἐπίκουρον ἀπηώρησας ὀπωπὴν;
Πτωχὸς ὑπερβασίη φλέγεται κακοεργέος ἀνδρός·
Βουλῆσι φθινύθουσιν ἑαῖς ἀλιτήμονες ἄνδρες.
Ἴμερον εὖ μάλα πάντες ἐπευφήμησαν ἀλιτροῦ,
Καὶ μύθοις ἀθέμιστον ἀρειοτέροις ἐνέπουσι.
Θυμὸν ἀειζώντος ἀτάσθαλος ὤρορ' Ἄνακτος,

Ἄπλετα λυσσῶν οὐ δίζεταί, οὐδ' ἐρεεῖνει,
Οὐδὲ θεὸν βλεφάροισιν ὑπερφιάλοισι δοκεύει.
Πάντοτε δ' ἀτραπιτοῖσιν ἐλεγχίτοισιν ὀδεύει.

B Ὀφθαλμοῖς σφετέροισι τεοῦς ἠρνήσατο θετμοῦς.
Ἄρξει δυσμενέων γεγαῶς κακοεργὸς ἀπάντων.

Σκέψατο γὰρ πραπίδεςσι μένειν κακότητι πεποισθῶς.
Ῥιγίστοιο δόλου καὶ ἀρῆς στόμα τοῖο βέβυσται,
Γλῶσταν αἰεὶ δολόεσσαν ἔχει: περίφορτον ἀνίτης·
Ἔζεται ὀρμαίνων λόχον ἀφνειοῖο θοῶκοις,
Βουλαῖς κρυπταδίησιν ἀναίτιον ἐξεναρρίζων.
Αἰεὶ δ' ὀφθαλμοῖς περιδέρκεται: ἄνδρα πενιχρόν.
Ὡς δ' ὀλοὸς ξυλόχοισι λέων κατὰ μύθεα πέμπει (8),
Θᾶσσον ὅπως ἐλεεινὸν ἐφαρπάσει (9) πρόϊκτην,
Βουλῆς ἀρπαλέης ἵνα μιν μέλπθηρα τελέσῃ,
Ἐν δὲ λίνῳ δολύεντι κακὸν καὶ ἀγῆνορα τεύξῃ.
Ἄλλὰ πέσοι κεκυφῶς πρὶν Ἄναξ κλήζοιτο πενιχρῶν.

C Καὶ οἱ ἀπεστράψθαι πανδερχέα πάμπαν ὀπωπὴν.
Ἐγρεῖ μοι, Βασιλεῦ, παλάμην δ' ὑψίστον ἄειρον,
Μηδὲ βοῆς μογερῶν ἐπιλήθεο πύγχοι πενιχρῶν.

Τίπτε καγορρέκτης ἐρέθει θεὸν αἰὲν ἔοντα;

Εἶπε γὰρ ἐν στήθεσιν, ὅτ' οὐκέτι δίζεταί: Ἐσσήν

Εἰσοράς, ὅτι μόχθον ὁμοῦ καὶ θυμὸν ἀξίεις,
Ἴσχανόντων παλάμησιν ἐλεῖν ἀέκοντας ἀνάγκη.
Μὴ γὰρ σοι προλέλοιπεν Ἄναξ ἀχρήμονα φῶτα,
Ἦ πάρος ὀρφανικῶ ἐπιτάρροθος αὐτὸς ἐτύχθης;
Φωτὸς, Ἄναξ, κρυεροῖο βραχίονα λεπτά κεῖσαις
Οὐδὲ τέλος κακίης γε τεῆς διζήμενος εὖροι.
Ἄλλὰ θεὸς μετὰ πᾶσι διηνεκέως βασιλεύσει.

D Φῦλα κακοφροσύνης σφετέρης ἀπολοῖατο γαίης.
Ἄδρανέων θεὸς αὐτὸς ἐπεκρήνηεν ἐέλδωρ.
Τῶν δὲ γ' ἐτοιμότατον κραδίης πρόθον οὐασιν ἔγνω

Ὅφρα κεν ὀρφανικοῖσι καὶ ἀκλείεσσι δικάζοις,
Ἀνθρώπων ἵνα μή τις ἔχη μεγαλαυχέα γῆρυν.

ΨΑΛΜΟΣ Ι΄.

Δαυΐδου δέκατος πολυάρητος πέλει αἶνος.
Πῶς ἐρέει τις ἐμεῖο θεῶ περιθαρσέα θυμὸν,

Στρουθὸν ὀρεσσιδότοισιν ὅπως θρώσκοντα νομῆσι;

(8) Πέμπει. Forte, πέσσει. EDIT.

(9) Ἐφαρπάσει. Forte, ἀφαρπάσει. ID.

Τόξα κακοὶ τανύουσι, βέλενα δὲ θέντο φρέτρῃ,
 Ἰουνοὺς ὀρφνῆθεν δίσταυσαι μεμαῶτες.
 Ἀφραδίη καθελόντες ἄπερ τεκτῆναο, Ηριμῆν.
 Ἀλλὰ τί τοῖον ἔρεξε θεῷ μεμελημένος ἀνήρ;
 Νηῶ Πικρασιλεύς πολυκουδίεντι ἀνίστων,
 Οὐρανὸν ἀπτερόεντα λαχὼν ὑψαύχενα θῶκον,
 Φῶτα μὲτ' ἀκτεάνων πανεπίσκοπον ὄμμα τιταίνων

Καὶ βλεφάρους βροτῆς γενεῆς διζήμενος ἔργα.
 Αὐτὸς Ἄναξ ἀγαθὸν τε καὶ οὐλοὸν ἄνδρα δικάζει.
 Ὃς δ' ἀδικὸν φιλεῖ, ψυχῆς ἔθεν ἐχθρὸς ἐτύχθη.
 Οὐρανὸθεν χαλεποῖς λίνα φθισίμβροτα πέμπει
 Πῦρ, θεῖόν τε ὄμοῦ, καὶ ἀμειδέος ἄσθμα θυέλλης,

Σφωιτέρου πέλεται πολυπήμονος αἶσα κυπέλλου.
 Ὅτι δίκαιος Ἄναξ, μάλα τ' εὐδικίην ἀγαπάζει
 Καὶ οἱ αἰεὶ ἰθεῖαν ὁδὸν θηήσασ' ὀπωπῆ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ'.

Ἐνδέκατον Δαυΐδος ἐς ὀγδοάτην ἔφατ' ἡώ.
 Μοῦνε σάω μ'· ὄσιον γάρ τ' ἄδην ἔφθιτο φύλον·
 Ἔργα δ' ἀληθείας μεροπηίδος ὦλετο ῥίζης.
 Μῦθοις μαψιδίοις ἔταρον προσέειπεν ἕκαστος·
 Χείλεσιν ἐφθέγγαντο, δόλους φρεσὶ μητιῶντες.
 Ἐξολέσοι θεὸς αἶψα δολόφρονα χεῖλεα πάντα.
 Καὶ μεγαλαυχία γλώσσησιν ὑπερφιαλῶν ἀλεγεινῶν.
 Πάντας ὅσοι γλώσσησιν ἀνιέρθησεν (10) ἔησι,
 Καὶ σφίσι ὠίσαντο φέρειν ἐπὶ χεῖλεσιν ἔργα,
 Τίς βροτὸς ἐξ ὑμῶν βασιλεὺς ἀχραντος ἐτύχθη;
 Εἶνεκεν ἀκτεάνων μογερῶν στοναχῆς τε πενιχρῶν,
 Αὐτὸς ἀναστήσεσθαι Ἄναξ ἐπένευσε κραταῖος,
 Θήσεσθαί τε φῶς ἀναφανδὰ τε φέγγει ῥέξαι.
 Μῦθοι θεσπέσιοι, μῦθοι γεγάσιν ἄθικτοι,
 Ἀργύρω ἰσόμεροισι φλογερῇ δμηθέντι καμίνῃ,
 Μοίραις πλειονέραις κεκαθαρισμένῃ ἔσθ' ὑπὲρ αἶσαν,
 Ἀλλ' ἡμέων ἐν πᾶσι φύλαξ φρουρός τε φανείης,
 Ἐνθεν, Ἄναξ, καὶ μέχρις ἀτερμάντοιο βιώνης.
 Ἀστράσιν εὐκύκλοιο δόλου στείχουσιν ἀλείτται,
 Ὡς ἀγαθὸς μερόπων γενεᾶς ὠρησιν ἀέξει.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ'.

Δαυΐδου κρατεροῦ δωδέκατος πέλεν ὕμνος.
 Τίπτε τόσον μεγαλωστί ληλασμένος ἔπλευ ἐμεῖο;
 Μέχρι τίνος βασιλεῖον ἀποστρέψαις ὀπωπῆν;
 Μέχρι τεῦ ἡμετέρῃ μένεα φρενὶ μέρμερα πέσσω,
 Ὄδίνων πραπίδεςσιν ὄμοῦ νύκτας τε καὶ ἡμαρ;
 Μέχρι τεῦ ἐχθρὸς ἐμεῖο καρχάτος ὑψόθι θείνει;
 Ἀλλ' ἐπιδέρκεα θάσσον, ἐμῆς τ' ἐπικέλυθι φωνῆς.
 Δὸς φάος, ὄφρ, ὑπνον προφύγω θανάτοιο τοκῆα,
 Ὅφρα μὴ ἐχθρὸς ἐμὸς μέγ' ἐπεύξεται, ὡς με δαμάσ-
 [σας.

Αἶψα ὀριολίμην, κεχαροῖατο δῆμοι ἄνδρες·
 Αὐτὰρ ἐγὼν ἐλέφ' ἰσύνος τεῦ ἐλπίδι χαίρω.
 Πάντοτε γιθόλαμι μετὰ φρεσὶ σῆτιν ἀρωγαῖς.
 Εὐερκετῆ βασιλῆϊ πολύλλιτον ὕμνον αἰείσω,
 Οὕνομα δ' Ἰψίστου λιγυροῖς μελέεσσιν ἰήνω (11).

(10) Πάντας... ἀνιέρθησεν. Forte, Πάντας...
 ἀνηγέοθεσαν. EDIT.

A Arcus improbi tendunt, sagittas autem posuerunt
 [in pharetra,
 Rectos corde in obscuro sagittare cupientes,
 Stultitia destruentes quæ parusti, Pastor.
 Sed quid tale fecit, cui Deus curæ est, vir?
 Templo omnium Rex glorioso imperans,
 Cælum stellatum uactus excelsam sedem,
 Virum in pauperem omnia collustrantem oculum
 [tendens:

Et palpebris mortalis generationis quærens opera.
 Ipse Rex probumque et perniciosum virum iudicat.
 Qui vero injustum diligit, animæ suæ osor est.
 De cælo rasperis laqueos lethales mittit:
 Ignem, sulphurque simul, et tristis spiritum pro-
 [cellæ,

B Sui est damnosi pars calicis.
 Quoniam justus Rex, valdeque justitiam amat:
 Et ipsi semper rectam viam vidit vultus.

PSALMUS XI.

Undecimum David ad octavam dixit auroram.

Sole serva me: sanctum et enim plane defecit genus:
 Opera vero veritatis a mortali periit radice.
 Sermonibus vanis proximum affatus est quilibet:
 Labiis locuti sunt, dolos animis cogitantes.
 Disperdat Deus statim dolosa labia omnia,
 Et magniloquam linguam superbiorum molestorum.
 Omnes quicumque linguis sublatis sunt suis,
 Et suis arbitrati sunt ferre in labiis facta:
 Quis mortalis ex vobis rex incontaminatus est?
 Propter inopes ærumnosos, gemitumque pauperum,
 Ipse se exsurrecturum Rex annuit fortis,
 C Positurumque lumen, palamque lumine facere.
 Eloquia divina, eloquia sunt illibata,
 Argento paria fervida examinato fornace,
 Vicibus pluribus purgato septies supra sortem,
 Sed noster in omnibus custos præsidariusque ap-
 [pareas,

Inde, Rex, et usque ad sempiternum ævum.
 Astris rotundo dolo ambulant impii,
 Ut bonus mortalium generationes temporibus mul-
 [tiplicas.

PSALMUS XII.

Davidis robusti duodecimus est hymnus.

Ut quid tantum magnifice oblitus es mei?
 Usquequo regium avertis vultum?
 Usquequo nostro robora animo sollicita mollio,
 D Dolorum in præcordiis simul noctesque et dies?
 Usquequo inimicus meus caput in altum stimulat?
 Sed respice citius, meamque exaudi vocem.
 Da lumen, ut somnum pro fugiam mortis parentem:
 Ut ne inimicus meus magnum gloriatur, quasi me
 [domuerit.

Si motus fuero, exsultabunt hostes viri:
 Verum ego misericordia fretus tua spe gaudeo.
 Semper exsultabo in præcordiis tuis auxiliis.
 Benigno Regi supplicem hymnum canam,
 Nomen vero Altissimi sonoris carminibus celebrabo,

(11) ἰήνω. Forte. ἰηνῶ. Ib.

PSALMUS XIII.

Davidis potentis decimus tertius est hymnus.

Non esse Deum dixit suis in præcordiis insipiens,
Turpia fabricans odiosus apparet factis.
Operator non est usque ad unum æquitatum.
Pastor de cælo mortale prospexit genus,
Visurus quis regem Deum requirens esset.
Omnes declinantes simili constricti sunt vitio :
Operator non est usque ad unum æquitatum.
Bonorum vero ignari, semper consentientes nequi-

[tiæ,

Plebem meam devorantes sicut facile sanantem
[cibum

Imprudenter obliti sunt Deum regem invocare :
Trepidaverunt satis, quando pavore non opus erat :
Quoniam Deus in mediis justissimis generationibus.
Inopum ne mihi quis despiciat consilia,
Quoniam immortalis illorum Deus spes est.
Quis dabit ex Sion salutare Israel ?
Plebis cum averterit Deus servilem diem,
Tunc exsultet vehementer Israel.

PSALMUS XIV.

Davidis prudentis decimus et quartus hymnus.

Quis in tabernaculis, Immortalis, habitabit tuis,
Aut tuo frequentabit quis in monte sancto ?
Æquitatem et puritatem curans vir,
Pectoribus sanctis semper vera loquens,
Vehementer dolosæ odio persequens cogitationes
[linguæ :

Qui malum non fecit, suo autem affinxit socio :
Neque malis rixis contumeliosis absentem.
Vituperabile Regi malignum est genus.
Timentibus autem sane Deus magnam gloriam tri-
[buit.

Qui vero si juraverit, etiam jusjurandum fidele ser-
[vabit,
Neque usuram evitatu difficilem suis manibus con-
[gregat,

Neque iudicio lædet innocentem virum muneribus :
Nunquam vacillabit, tremens vitæ procellas.

PSALMUS XV.

Davidis lepidi super columna pretiosa,

Ad decimum quintus hic cantus sonorus.

Immortalis, conserva me, quoniam tu mea spes es.
Dixi Deo regi : Tu meus Deus es solus :
Neque enim nostrorum honorum eges ipse.

Admirabilem sanctorum terrenis demonstravit ge-
[nerationem :

Committens prudentisque apud ipsos consilia
animi. Infirmitates multiplicatæ sunt, et in suis
[sunt celeres.

Virorum piorum veloces ingruunt morbi.
Absque cædibus iniquis conventicula eorum in
[unum congregans,
Nominaque in præcordiis non labiis recordabor
[eorum.

Ipse Rex hæreditas, et mei est pars calicis :
Ipse mihi Rex sufficientem sortem præbens.
Funes mihi præclaris ceciderunt in operibus.

(12) Ὀπαροι. Forte, ὀπάζει. Edit.

(13) Ἀγείρει. Forte, ἀγείροι. Id.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

Δαυίδου σθεναροῦ τρισκαίδέκατος πέλεν ὕμνος.
Οὐκ εἶναι θεὸν εἶπεν ἑοῖς ἐν στήθεσιν ἄφρων·
Αἴσχεα τεκταίνων στυγερός καταφαινεται ἔργοις.
Ἐργατίνης οὐκ ἔστιν ἕως ἐνὸς εὐνομιᾶων.
Ποιμὴν οὐρανόθεν βρότειον σκοπιάσατο φύλον,
Ὁψόμενος τίς ἄνακτα θεὸν διζήμενος εἶη.
Πάντες ἀποκλίναντες ὁμῆ δεδμήατο λώθη·
Ἐργατίνης οὐκ ἔστιν ἕως ἐνὸς εὐνομιᾶων.
Τῶν δ' ἀγαθῶν ἀγνώτες, ἀεὶ συμπαράδρομοι ἄτης,

λαὸν ἐμὸν κατέδοντες, ὅπως εὐαλθέα σῖτον.
Ἄφραδέως ἐλάθοντο θεὸν βασιλῆα λιτέσθαι·

Δειμαίνεσκον ἄδην, ὅτε δειματος οὐ χρέος ᾔεν·

B Ὡς θεὸς ἐν μέσσησι δικαιοτάτησι γενέθλης
Ἀκτεάνων μὴ μοί τις ἀτιμήσειε μερίμνας,
Οὐνεκεν ἀθάνατος κείνων θεὸς ἐλπίς ἐτύχθη.
Τίς πόροι ἐκ Σιώνος ἐπὶ ῥόθρον Ἰσραήλου ;
Λαοῦ ὅταν στρέψειε θεὸς κᾶτα δούλιον ἡμαρ,
Τῆμος ἀγαλλέσθω περιώσιον Ἰσραήλος,

ΨΑΛΜΟΣ ΙΔ'.

Δαυίδου πινυτοῦ δέκατος καὶ τέτρατος ὕμνος.
Τίς κλισίης, Ἄφθαρτε, παραυλίσοιτο τεῆσιν,
Ἢ σέο ναιετάοι τίς ἐπ' οὐρεος ἀχράντοις ;
Εὐδίκη καὶ ἀκηρασίη μεμελημένος ἀνὴρ,
Στήθεσιν εὐαγέεσσι ἀεὶ νημερτέα βάζων,
Ἐκπάγλως δολερῆς στυγέων μελεδήματα γλώττης,

Ὃς κακὸν οὐ τέκτηνεν, ἐπὶ δ' ἔρραψεν ἐταίρω·

C Οὐδὲ κακοῖς νείκεσσι δνειδείοισι θυραῖον.
Μωμητόν βασιλῆι κακοῖς ἀφῆς ἔπλετο φύλον.
Τοῖς δ' ἄρα δειμαίνουσι θεὸς μέγα κῦδος ὀπάζοι (12).

Ὃς δὲ κέ που ὁμόσειε, καὶ ὄρκια πιστὰ φυλάξοι,

Μηδὲ τόκον δυσάλετον ἐκίς παλάμῃσιν ἀγείρει (13),

Μηδὲ δίκη βλάψειεν ἀναίτιον ἀνέρα δώροισ·
Οὐποτ' ὀρινθείη τρομέων βιότοις θυέλλας.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΕ'.

Δαυίδου χαρίεντος ἐπὶ στήλης ἐριτίμου,

Πρὸς δεκάτῃ πέμπτον τοῦτο μέλος λιγυρόν.

Ἄφθιτε, φρούρησόν με, ἐπεὶ σύ μευ ἐλπίς ἐτύχθης.
Εἶπα θεῷ βασιλῆι· Σύ μευ θεὸς ἔπλεο μῶνος·
Οὐδὲ γὰρ ἡμετέρων ἀγαθῶν ἐπιθεύεαι αὐτός.

D Θηητήν ὀσίων χθονίοις ἀνέφηνε γενέθλην,

Παρθέμενος πινυτῆς (4) τε μετὰ σφίσι μῆδεα θυμοῦ.
Ἄδρανίαὶ πλήθουσι, καὶ ἐν σφίσιν εἰσὶ ταχεῖαι.

Ἄνδρῶν, εὐσεβέων ταχίναὶ βεβρίθασιν νοῦσοι.

Νόσφι φόνων ἀδίκων, κλισίας σφῆων εἰς ἐν ἀγείρων,

Οὐνομά τ' ἐκ πραπίδων οὐ χεῖλεσι μνήσομαι αὐτῶν.

Δούτος Ἄναξ πλήρης, καὶ ἐμεῦ πέλει αἴσα κυπέλλου
Αὐτός ἐμοὶ Βασιλεὺς ζωαρχεῖα κληῖρον ὀπαζων.

Σχοῖνοί μοι κρατεροῖσιν ἐφορμήθησαν ἐπ' ἔργοις.

(14) Πινυτῆς. Forte, πινυτοῖς. Id.

Καὶ γὰρ κληρὸς ἐμὸς κρατερὸς καὶ πιστὸς ἐτύχθη.
Μήτις αἰνήσω πινυτῆς Βασιλῆα θυτῆρα,
Μαννύχιος νεφροῖσιν ἐφ' ἡμετέροις ἐδαμάσθην.
Αἰὲν ἀλεξητῆρα Θεὸν ποτιόσομι ἀντήν,
Δεξιτερῆς προπάροισεν ἐμεῦ πέλει, ὡς κέ μ' ἐρείδοι.
Τοῦνεκεν ἰάνθη κραδίη, γήθησέ τε γλῶσσαι.

Εὖ δέ μευ ἀμπαύοιτο φίλον δέμας ἐλπίδι χαῖρον·

Οὔνεκεν οὐ φυλὴν ἀτὶδῆ λείψειας ἐμοῖο·
Οὐδ' ὄσιον φθαρτοῖς ἐναρίθμιον ἀνδράσι θείης.

Εὐαγέος σήμενας ἐμοὶ βιότοιο κελεύθους.
Εὐφροσύνης με, Μάκαρ, πλῆσον μετὰ σεῖο προσώπου·
Δεξιτερῆ σεο τέρψις ἀειζώουσα τετύχθω.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Εὐχὴ Δαυὶδου ἐκαίδεκατος πέλει ὕμνος.
Κλυθὲ με, εὐδίκης πανυπέρτατε δῶτορ ἑάων,
Ἴκεσίησί τε ὄμμα, Μάκαρ, τανύσειας ἐμῆσι.
Κέκλυθι νωιτέρης δολεροῖς οὐ χεῖλεσιν εὐχῆς,
Ἐκ σέθεν εὐθέσμοιο δίκης τέλος ἄμμι φανείη.
Ὅμματά μευ δέρκοιντο τετὴν ἰθεῖαν ἀταρπόν.
Ἔγνωσ με (15) κραδίην, δεδαῶς δ' ἐσκέψασ νυκτός·
Καὶ με διοπτέων καθαρὸν πυρὶ πολλὸν ἐφεῦρες.
Ἔργοις ἀνδρομέοις ἵνα μὴ στόμα πάγχυ μίηνω,
Σῶν χάριν ἀτρέπτους ἐπέων ἐφύλαξα κελεύθους.
Ἴχνησι σοῖς ἀγαθοῖς τὸ ἐμὸν οἶλον ἴχνος ἐρείδοις,
Ὅφρα κε ριζωθέντες ἐμοὶ πόδες ἄτρομοι εἴεν.
Αὐτὸς, Ἄναξ, ἐβόησα, φίλης δέ μευ ἔκλυες αὐδῆς.
Κλῖνον ἐμοὶ τετὸν οὐας, ἐμῶν δ' ἐπικέκλυθι μύθων.
Οἴητήν ἀνάφανε τετὴν οἰκτίρμονα βουλήν,

Ῥυόμενος συμπαντας ἐπαλομένους σέθεν ἀλκῆ.
Ἐκ τῶν, οἳ μεμάασιν ἐριδαίνειν σεο χεῖρι,
Οἷάπερ ὀφθαλμοῖο, Μάκαρ, γλῆνην με φυλάσσοις.
Σεῖο πολυζήλων σκέπαι πτερύγων με πυκάζοις
Ἐξ ἀνδρῶν ἀνόμων, οἳ μοι κακότητα τέλεσαν.
Ἐχθροὶ θυμὸν ἐμοῖο περιστιχῶντες ἔρυκον,
Ἄπρηκτοιο κόρου σφετέρην συνέργην ἀλοίφην.
Ὡ στόματι κρυέεσαν ὑπερβασίην κατέλεξαν.
Οἳ μέ ποτ' ἐξελάοντες, ἐκυκλώσαντο μολόντες·

Ἐν γαίῃ κατέπηξαν ἐπικλίναντες ὀπωπῆν.
Ὡς δὲ λέων μεθέπεσκον ἐτοιμοτάτην ἐπὶ θήραν,
Εἰσάμενοι σκύμφῃ σκότιον λόχον ἀμφιέποντι.
Ἐγρεο, καὶ φθάμενος χθονὶ κάβθαλε γούνατα λύσας.

Δυσσεθέος μάλα θυμὸν ἀφαρπάξειας ἐμεῖο.
Φάσγανον ἀμφηκας δήιον ἐξαίνυσο χεῖρός.
Ἐξ ὀλίγων με σώω, καὶ ἀπὸ χθονος, ἀφθιτε Ποιμῆν,
Δυσσάμενος σκεδάσειας ἐτι ζωὸς διὰ γαίης,
Τῶν κρυφίῳ ἔπλησαν ἔην πολυχανδέα νηδύν.
Πλησθέντες σιάλων, λίπον υἱάσι λείψανα δαιτός.
Αὐτὰρ ἐγὼ Βασιλῆι μετ' εὐδίκης προφανείην.
Ἄρκιον ἐς κόρον ἄμμι φανέν σεο κῦδος ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Δαυὶδου Περσάποντος ἐπουρανίου Βασιλῆος,
Τοῦτο μεγασθενέος βιοτῆς τέλος, ὡς πρὶν εἶπεν,

(15) Με. Forte, μευ. Edit.

A Etenim hæreditas mea præclara et fidelis est.
Consilii laudabo prudentis Regem datorem.
Tota nocte renibus in nostris domitus sum.
Semper adiutorem Deum providebo coram,
Dexteram ante meam est, ut qui me fulciat.
Propter hoc lætatum est cor meum, exultavitque
[lingua.

Bene autem meum requiescat charum corpus spe
[gaudens :

Quoniam non animam in inferno derelinques meam:
Neque sanctum corruptibilibus connumeratum viris
[ponas.

Piæ ostendisti mihi vitæ vias.

Lætitia me, Beate, adimple cum tuo vultu :

Dexteræ tuæ delectatio semper vivens sit.

PSALMUS XVI.

B

Oratio Davidis sextus decimus est hymnus.

Exaudi meam justitiam, summe largitor bonorum,
Precibusque oculum, Beate, intendas meis.

Audi nostram dolosis non labiis orationem :

Ex te recti iudicii finis nobis prodeat.

Oculi mei videant tuam rectam viam.

Cognovisti me cor, doctus vero visitasti nocte :

Et me explorans, purgatum igne multum invenisti.

Operibus humanis ut non os penitus conspurcem,

Tuorum gratia duras verborum custodivi vias.

Vestigiis bonis meum charum vestigium firmes,

Ut radicali mei pedes firmi sint.

Ego, Rex, clamavi, charam vero meam audisti vocem.

Inclina mihi tuam aurem, mea vero exaudi verba.

Admirabilem ostende tuam misericordem volunta-

C

[tem,

Liberans omnes sperantes in tuo robore.

Ab his qui conantur resistere tuæ manui,

Tanquam oculi, Beate, pupillam me serves.

Tuarum amabilium umbra alarum me tegas

A viris iniquis, qui mihi malitiam fecerunt.

Inimici animam meam obsepientes prohibuerunt,

Irritæ satietatis suam concluderunt adipem.

Suo ore frigidam superbiam locuti sunt.

Qui me aliquando projicientes, circumdederunt ac-

[cedentes :

In terra defixerunt inclinantes vultum.

Ut vero leo persecutisunt paratissimam ad prædam,

Similes catulo occultas insidias habitanti.

Exsurge, et præveniens, in terram dejice genua sol-

D

[vens :

Ab impio valde animam eripias meam

Frameam ancipitem hostium aufer de manu.

A paucis me serva, et de terra, immortalis Pastor,

Obruens dissipas adhuc vivos per terram.

De absconditis adimplerunt suum capacem ventrem.

Repleti pinguibus diriserunt filiis reliquias convivii.

Sed ego Regi in justitia appaream :

Sufficiens ad satietatem nobis visa tua gloria est.

PSALMUS XVII.

Davidis servi cælestis Regis.

Hic potentis vitæ finis ut antea dixit,

Quando ab inimicis eum Rex eripuit omnibus.

*Sauleque pernicioso cupiente eum perdere.
Septimum simul et decimum dedicavit hymnum.*

Fortitudo mea : te enim solum semper, Deus, diligo :
Ipse firmamentum et auxilium meum et defensor es.
Spes mea es, et meorum protector operum :
Solidum vitæ cornu et propugnans robur.
Laudans te precibus hostium manus effugiam.
Dolores mortis circumdederunt graves.
Torrentesque conturbarunt immensi iniquitatum.
Tartareorum me cruciatus circumdederunt bara-
[throrum :

Texti vero me præmiserunt asperæ laquei mortis
Sed ego invocavi sollicitus Deum in angustia,
De cælo Regis auxiliatricem manum clamans.
De sancto vocantis meam vocem exaudivit templo:
Clamor meus currat in aures fideles Dei.

Terra gravis commota est : tremor vero eam occu-
[pavit totam :
Alicunde excelsorum montium conturbata sunt
[fundamenta.

Divinam horrentia bilem et iram Regis
Immortalis irascentis ingens excitabatur fumus,
Et igni illuminans beati robur surgebat vultus :

Carbones ab eo ardentes succensi sunt.
De cælo descendit, cælum ignitum inclinans :
Immortalis ferebatur caligo sub pedibus Dei :
Ascendens curribus suis volavit super cherubim :
Volavit velocium ventorum pennis elevatus,
Tectus caligine : hoc enim voluit auxilium capere.
Circum ipsum circumdans inclytum posuit legu-
[mentum,

Veluti æthericæ nubis latens aqua,
Transierunt nubes suis præ fulgoribus ;
Carbones concitati ignis miscebantur grandini.
Tunc intonuit et de cælo Deus ipse.
Immortali vero Altissimus ab æthere resonuit voce :
Divinis dissipavit volubilibus sagittis.
Omnes simul conturbati sunt præ fulguribus crebris :
Humidi vero apparuerunt puri tunc fontes,
Et totius feracia fundamenta visa sunt terræ,
Immortalis : tuam enim omnia timent increpationem :
[niam :

Spiritus timuerunt tui tantam inspirationem et D
[iram.

De cælo misit, cito vero me liberavit necessitate :
De vero sonoris me cito assumpsit fluentis :
Eripiet de inimicis me, quibus ingens robur,
Virisque malevolis, quoniam fortiores sunt me.
Debili prævenerunt in die armati,
Et meus Rex protexit : confirmavit vero conatum :
Audentem vero statuit in latis viis.
Eripiet de inimicis me, cæterum osores redarguet.
Mercedem secundum justitiam, et dignam gloriam
[tribuat :

Nostrarum hoc lucrum puritatis manuum.
Quoniam Immortalis claras custodivi vias :

A Ὅπποτε δυσμενέων μιν Ἄναξ ἀπελύσατο πάν-
[των,
Σαούλου τ' ὀλοοῦτο λιλαιομένου μιν ὀλέσσα·,
Ἐφθ' ἅμα καὶ δέκατον προσφθέγγατο πνεύματι
[κῶμον.

Κάρτος ἐμόν· σὲ γὰρ οἶον αἰεὶ, θεὸς, ἀμραγαπάζω·
Αὐτὸς ἔρεισμα γὰρ ἄλκαρ ἐμόν καὶ ἀρωγὸς ἐτύχθης·
Ἐλπίς ἐμὴ τελέθεις, καὶ ἐμῶν ἐπιτάρξοθός ἔργων,
Ἄρρήκτον βίοτοιο κέρας καὶ ὑπέρμαχος ἀλήθης,
Ἵμνείων σε λιταῖς, ὀπίλων ἀπὸ χειρὰς ἀλύξω.
Ὡδῖνες θανάτοιο περιστιχθῶντο βαρεῖαι.
Χειμαῖοι τ' ὀρόθωνον ἀμήλανοι ἀμπλακιάων.
Ταρταρίων μ' ὠδῖνες ἐκυκλώσαντο βερέθρων

Πλεκτὰ δὲ με προὔπεμψε τανηλεγέος λίνα πότμου.
B Αὐτὰρ ἐγὼ κίκλησκον ἐπειγόμενος θεὸν ἄτη,
Οὐρανόθεν βασιλῆος ἀρηγόνα χεῖρα βοήσας.
Εὐαγέος καλέοντος ἐμόν θρόνον ἔκλυε νηοῦ·
Φθόγγος ἐμὸς θύνειεν ἐς οὐατα πιστὰ θεοῦ.
Χθῶν βριαρὴ δεξιόνητο, τρόμος δὲ μιν εἶλετο πᾶσαν·

Ἐκποθεν ἠλιβάτων ὀρέων τετάρακτο θέμεθλα,

θεσπέσιον τρόμέοντα χόλον καὶ μῆνιν Ἄνακτος.
Ἄθανάτου κοτέοντος ἀπείριτος ὄρνυτο καπνὸς
καὶ πυρὶ λαμπόμενον μάκαρος σθένης ὤρτο προσ-
[ώπου.

Ἄνθρακες ἐξ αὐτοῦ πυριφλεγέθοντες ἀνῆφθεν.
Οὐρανόθεν κατέπαλτο, πόλον φλογοειδέα κλίνας·
Ἄθανάτου πεφόρητο γνόφος παρὰ ποσσὶ θεοῦ·
C Ἐμδεθαῶς ὀχέεσσιν ἐοῖς πεπόνητο χερουδίμ·
Ἴπτατο βυκτιάων ἀνέμων πτερύγεσσιν ἀερόεις
κευθόμενος κνέφαϊ· τὸ γὰρ ἔθελεν ἄλκαρ ἐλέσθαι·
Ἄμφι ἐκυκλώουσιν ἀγακλέα θῆκε καλύπτρην,

οἷάπερ αἰθερίτης νεφέλης κεκρυμμένον ὕδωρ.
Ὡρμηθεν νεφέλαι σφετέρων ὑπὸ μαρμαρυγῶων·
Ἄνθρακες ὄρνυμένοι πυρὸς μίγνυντο χαλάζη.
Γῆμος ἐβρόντησεν καὶ ἀπ' οὐρανόθεν θεὸς αὐτός.
Ἄθανάτη δ' Ἵψιστος ἀπ' αἰθέρος ἔαχεν αὐδῆ·
θεσπέσιος ἐκέδασεν ἐπιτροχόωσιν ὕπτοισ.
Ἦντες ἀμ' ὠρίνησαν ὑπ' ἀστεραπῆσι θαμειαῖς·
Ἵδροτόχοι δ' ἀνέτελλον ἀκηράσιοι τότε πηγαί,
καὶ πάσης ἐρίβωλα θεμέλια φαίνετο γαίης,
Ἄφθιτε· σὴν γὰρ ἅπαντα περιτρομέεσκεν ὀμοκλήν·

Πνεύματος ἐπτοίηντο τεοῦ τόσον ἄσθμα καὶ ὀργήν.

Οὐρανόθεν προέηκε, θοῶς δὲ με ῥύσατ' ἀνάγκης·
Ἐκ δὲ πολυσμαράγων με θοῶς προσέδεκτο βεέθρων
ῥύσσεται ἐκ ὀπίων μ', οἷσιν περιώσιος ἀλήθης.
Ἄνδρῶν τ' ἐχθομένων, ὅτι φέρτεροί εἰσιν ἐμεῖο.
Ἡπεδανῶ προὔτυψαν ἐν ἡματι θωρηχθέντες,
καὶ μευ Ἄναξ προμάχιζεν, ἐπεστήριξε δ' ἐρωτῶν
θαρσαλέον δ' ἔστησεν ἐπ' εὐρυχάροισιν ἀταρποῖς.
ῥύσσεται ἐκ ὀπίων με, ἀτὰρ στυγέοντας ἐλέγξει·
μισθὸν ἐπ' εὐδίκῃ καὶ ἐπάξιον εὖλος ὀπάξοι·

Ἡμετέρων τὸδε κέρδος ἀκηρασίης παλημάων,
Ὡνεκεν Ἄθανάτοιο φίλας ἐφύλαξα κελεύθους·

Οὐδὲ νόψ φρατάμην ετερον θεόν· οὐδὲ γάρ ἦεν·
 Οὐνεκά οἱ ζωούς όρόω φρεσὶ πάντοτε θεομούς·
 Οὐδέ οἱ ἀχράντων φυλακὴν λίπον εὐνομιάν·
 Καὶ οἱ ἀμωμήτροισι παρέσσομα· ἴχνης·ν αἰεί·
 Ἄμπλακίης ἀπνευφε νόον Βασιλῆι φυλάξιω.
 Μ:σθὸν ἐπ' εὐδικίη καὶ ἐπαξιον εὐχος όπάξοι·

Ἡμετέρων δέρκοιτο ἀκηρασίην παλαμάων.
 Ἦν όσίων ξυνέριθος ἔη (16-17), ότίων κε γένοιο,
 Καὶ κε νόψ ξυνέοντι (18) μάθοις παρ' ἀθῶον ἀθῶου·

Ἐσθλῶ άνέρι παντα μεμιγμένος, ἐσθλὰ ἀκούσαις·
 Οὐδὲ πάλιν στρεπτῶ παρείων βροτῶ εὐτροφος εἶης.
 Αὐτός λαὸν αἰὶ χθαμαλόφρονα ρύσαις ἀτης·
 Ὁρθαλμὸν δ' ἀκόρητον ὑπερφιάλων ἀλαώσας (19).
 Αὐτός λύχνον ἐμὸν πολυφεγγέα πάντοτε τεύξοις·
 Ἄμμι διαστράψοι δνοφερὸν κνέφας ἐκ σέθεν αἴγλη.
 Νεύματι σῶπ προφύγοιμι κακῶν πολυπήμονα πείρην.
 Πύργον ὑπερβαίην πίσυνος Θεῶ αἰὲν όντι.
 Ἄθανάτου Βασιλῆος ἀκήρατοί εἰσι κέλευθοι,
 Καὶ μῦθοι πυρήαντες ἀναζείουσιν Ἄνακτος.
 Τῶν δ' ὑπεραθλεύησιν, όσοις πέλει ἐλπὶς ἐπ' αὐτῶ.
 Τίς μάκαρ ἀθάνατος, πλὴν ἀθανάτου Βασιλῆος ;
 Ἡὲ τίς ἡμετέροιο Θεοῦ Θεός έκτός ἐτύχθη ;
 Ἄμφιβαλῶν μ' ἔζωσε Θεός περιώσιον ἀλκήν·
 Θήκητο δ' ἡμετέρην καθαρὴν καὶ ἄμωμον ἀταρπὸν,
 Τεύχων ὠκυπόδεςσι πόδας κεμάδεσσιν όμοίους,
 Αὐτὰρ ἐφ' ὑφίστοισιν ἐμὴν φίλον ἴχνος ἐρείδων,
 Χεῖρας ἐμὰς βριαράς τε μενεπτολέμους τε διδάσκων.
 Παγχάλκειον ἔτευξε βραχίονας ἤθετε τόξον.
 Καὶ με πόρες μερόπεσσι φόως, ἀλκτῆρά τ' ἀνάγκης,

Καὶ σέο δεξιτερῆ πρόμος ἔπλετο πάντοτ' ἐμεῖο.
 Σεῖο, Μάκαρ, σοφίη κραδίην ἰθύνομαι αἰεί·
 Πάντοτε κυδιάνειρα τεῖ σοφίη με διδάσκει.
 Ἐμπεδον ἴχνος ἔχω, σὺ δ' ἐμὰς εὔρυνας ἀταρπούς.
 Οὔτις ἐλαυνόμενόν με δρόμῳ παρελεύσεται ἔχθρῶν.
 Οὐδὲ βίης λήξαιμι, πάρος λήξουσι δαμέντες·
 Οὐδὲ πιεζομένοις στατερὸν σφίσιν ἴσχετα· ἴχνος·
 Ἄλλὰ προσὶ δμηθέντες ὑφ' ἡμετέροισι πέσοιεν.
 Ἡνωρή με κόρυσσας ἀριστοπίνῃ κατὰ δῆριν·
 Ἄντιβίους ξυνέδησας ἐμῶν ὑπένερθε πεδίλων.
 Δυσμενέες πεφόβηντο φυγῆ μετὰ νῶτα βαλόντες.
 Αὐτὰρ ἀπεχθάρωντας ἀδευκέϊ πέφνες ὀλέθρῳ.
 Αὐτοὶ μὲν βοάσκον, ὁ δ' οὐ σφισιν ἦεν ἀμύντωρ.

Ἄθανάτον καλέεσκον, ὁ δ' οὐκ ἀέσκει λιτάων.

Τούς διαλιχμήσαιμι ἄτε χνόον ὄντα θύελλης,
 Πηλὸν δπως πεζῆσιν ἐπιστίψαιμι κλεύθοις.
 Δημοτέρων ἔριδός με διχοστασίης τε σαώσεις (20),
 Καὶ με καταστήσειας, Ἄναξ, κοσμήτορα λαῶν.
 Λαός ὃν ἀγνώσσω, θέτο μευ ζυγῶ ἀχένα δοῦλον·

Οὔασιν ἡμετέρην ταχυπεῖθεσι δέξατο φωνήν.
 Ἄλλοδαποὶ γεγαῖυτες ἐπεψεύσαντό με παῖδες,

(16-17) Ἐη. Forte, ἔης. Edit.

(18) Ξυνέοντι. Forte, ξυνιέντι. Id.

A Neque animo cogitavi alium Deum : non enim est,
 Quoniam ipsi vivas video animis semper leges :
 Neque ipsi purarum custodiam reliqui æquitatum :
 Et ipsi immaculatis adero vestigiis semper :
 A peccato longe animum Regi servabo.
 Mercedem secundum justitiam, et dignam gloriam
 [tribuat :

Nostrarum videat puritatem manum.
 Si sanctorum socius fueris, sanctus eris,
 Et si mente prudenti discas innocentiam ab inno-
 [cente :

Probo viro omnia mixtus, proba audias :
 Neque rursus perverso conversans facilis fueris.
 Ipse populum humilem liberabis a noxa :
 Oculum vero insatiabilem superborum excæcabis.

¶ Ipse lucernam meam lucentem undique facias :
 Nobis illuminet obscuras tenebras ex te splendor
 Nutu tuo effugiam malorum damnosum periculum.
 Turrim transgrediar fretus Deo semper existenti.
 Immortalis Regis impollutæ sunt viæ,
 Et verba ignita ebulliunt Regis.
 Eos vero protegit, quibus est spes in ipso.
 Quis beatus immortalis præter immortalem Regem
 Aut quis nostrum Deum Deus extra est ?
 Complectens me cinxit Deus ingenti robore :
 Posuit vero nostram puram et immaculatam viam,
 Perficiens citis pedes cervis similes :
 Sed in altissimis meum charum vestigium firmans,
 Manus meas fortesque bellicosasque docens,
 Æreum fecit brachia ut arcum.

C Et me præbuidisti mortalibus lumen, propulsato-
 [remque necessitatis,

Et tua dextera propugnatrix fuit semper mea.
 Tua, Beate, sapientia cor dirigo semper :
 Semper illustris tua sapientia me docet.
 Firmum vestigium habeo, tu vero meas dilatasti vias.
 Nullus agitatum me cursu præteribit hostium.
 Neque a vi cessarim, antequam dessinent donari :
 Neque oppressis firmum ipsis hæret vestigium :
 Sed pedibus domiti sub nostris cadant.
 Virtute me armasti valida ad bellam,
 Hostes supplantasti meis sub pedibus.
 Inimici territi sunt fuga terga vertentes :
 Sed osores amaro perdidisti exitio.
 Ipsi quidem clamaverunt, non autem ipsis erat
 [vindex :

D Immortalem vocaverunt, ipse vero non exaudivit
 [preces :

Eos comminuam ut pulverem existentem procellæ,
 Lutum ut terrestribus calcabo viis.
 Popularium contentione me discordiaque serves,
 Et me constituias, Rex, ducem populorum.
 Populus quem ignoro, posuit meo jugo cervicem
 [servam :

Auribus nostram credulis accepit vocem.
 Alieni facti mentiti sunt mihi filii,

(19) Ἄλαώσας. Forte, ἀλαώσεις, vel ἀλαώσαις. Id.

(20) Σαώσεις. Forte, σαώσαις. Id.

Incassum ad senectutem iverunt alieni filii,
Semper claudicantes suis longe viis.
Vivit mihi Rex, et semper multum laudandus est.
Nostræ vitæ Deus summus sit.
Vindex sempor similiter factus hostes trucidet,
Nostro domans divino robore populum.
Irautorum ab improbitate hostium me servet
Sed insurgentibus, Rex, longe præstantior sim
Viri ab iniqui malitia me serves.
Propterea tuam palam gentibus edisseram viam :
Nomen vero altissimum cithara tuum celebrabo :
Ideo lumen extulisti auxiliare Regis,
Immortalem vero misericordiam fecisti uncto
Davidi, et ejus perpetuis generationibus.

PSALMUS XVIII.

Decimus octavus Davidis psalmus est.

Cæli immortaleni gloriam enarrant Dei,
Manum vero immortalium sedes cæli opera cantat.
Diei honoratum verbum eructavit dies,
Et nox divinam sapientiam supposuit nocti.
Non sonus externus erat multus, neque sermones.
Quorum vocis obliviscantur, et non audiant om-

[nium.

Suus igitur sonus totam pervasit terram,
Et verba volarunt per nobiles terminos terræ,
Tabernaculum soli apposuit honoratum :
Fulgens vero ipse thalamis tanquam sponsus pro-

[cedebat.

Similiter exsultavit cursum perficienti giganti.
Cælesti ex adverso means egredietur arce :
Neque est qui fugiat flammeum radium apparentem
Lex immaculata convertens animas est Regis,
Fidele testimonium sapientiam parvulis præstat.
Lætitiâ cordibus justitiæ faciunt Dei.
Præceptum lucidum etiam oculis lumen auget :
Divinus semper purusque et firmus est timor :
Cognovit judicia vera semper Regis,
Auro et gemma meliora nobili,
Et multo jucundiora favo suavi.
Ipsa tuus servus gaudens novit servare,
Mercedem habens custodiæ honorum multam ope-

[rum.

Qui intelligat multitudinem mortalis delictorum ?
Semper, Rex, ab occultis me vitiis longe arceas :
Neque mihi alienarum possessionum animo desi-

[derium sit.

Si non mei dominantur, immaculatus sum,
Emundatus a vitio superbiaque gravi.
Sermones vero propensa voluntate grati dirigantur
Et tuorum mei cordis meditatio e regione oculo-

[rum :

Semper defensor et adjutor es meus.

PSALMUS XIX.

Nonus et decimus Davidis psalmus est.

Precanti Deus in die auxilietur necessitatis,
Et tuus Jacobi defensor Deus immortalis sit.
De sancto indigenti charum præbeat auxilium,

(21) 'Υπ'. Forte, ἀπ' EDIT.

(22) Λελάθοντο. Forte, λελάθο:ντο. ID.

A Μαψιδίως μετὰ γῆρας ἔβαν ἀλλότριοι υἱες,
Πάντοτε χωλεῦντες ἐὼν ἀπάνευθε κελεύθων,
Ζῶει ἐμοὶ Βασιλεὺς, καὶ ἀεὶ πολύαινος ἐτύχθη.
'Ημετέρου βιότοιο Θεὸς πανυπέρτατος εἶη.
'Εκδικὸς αἰὲν ὁμῶς γεγῶς θήλους κεραΐζοι.
'Ημετέρῳ δαμάσας θεοτερπέει καρτεῖ λαον.
Χωομένων κακότητος ὑπ' (21) ἀντιβίων με φυλάσσοι·
'Αλλ' ἐπαιρομένων, Βασιλεῦ, πολὺ φέρτερος εἶην.
'Ανέρος ἐξ ὄλοοιο κακοῤραφίης με σώσοις.
Τούνεκα σὴν ἀναφανδία δειξομαι: ἔθνεσιν οἴμην·
Οὐνομα δ' ὑψιστον κιθάρῃ, σέθεν ὑμνοπολεύσω·
Οὐνεκα φέγγος ἕξρας ἀλεξι(κακον Βασιλῆος,
'Αθανάτην δ' ἐλεημοσύνην τεκτῆναο χριστῶ
Δαυίδῳ, καὶ τοῖο διηνεκέεσαι γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΗ'.

B 'Οκτωκαιδέκατος Δαυίδου ψαλμὸς ἐτύχθη.
Οὐρανοὶ ἀφθιτον εὖχος ἀπαγγέλουσι θεοῖο,
Χειρῶν δ' ἀθανάτων ἔδως οὐρανοῦ ἔργα λιγαίνει.
'Ηματι τιμῆντα λόγον προσερεύξατο ἡμαρ,
Καὶ νύξ ἀμδροσίην σοφίην ὑπεθήκατο νυκτί.
Ὁ ἄθροος ἀλλόγλωσσος εἶην πολὺς, οὐδέ τι μῦθοι,
'Ὡν αὐδῆς λελάθοντο (22), καὶ οὐκ αἴτιον ἀπάντων.

Σεωίτερος μὲν φθογγος ὄλην μετενίσσετο γαίαν,
Καὶ μῦθοι πεπότηντο διὰ κλυτὰ πείρατα γαίης.
Σκητῆν ἠελίῳ παρεθήκατο τιμήσσαν·
Λαμπόμενος δ' αὐτὸς θαλάμων ἄτε νυμφίος ὤρτο.

C Ἐκελα γηθήσειε δρόμον τελέοντι γίγαντι.
Οὐρανίης ἐτέρωθεν ἰὼν προελεύσεται ἄκρης·
Οὐδ' ἔσθ' ὅς κε φύγη φλογερτῆν ἀκτῖνα φανεῖσαν.
Θεσμὸς ἀκηράσις ψυχοστρόφος (23) ἐστὶν Ἄνακτος,
Πιστῆ μαρτυρίῃ σοφίην βρεφέεσαι φυτεῖαι.
Ἐύφροσύνην κροδίησι δίκαι τεύχουσι θεοῖο.
'Ἐνεσίη στίλβουσα καὶ ὄμμασι φέγγος ἀξέει·
Θεῖον αἰεὶ καθαρὸν τε καὶ ἔμπεδον ἔπλετο δεῖμα·
'Ἐγνων εὐδικίας παναληθείας αἰὲν Ἄνακτος,
Χρυσῶ καὶ ψτφίδος ἀρειοτέρας ἐριτίμου,
Καὶ πολὺ τερπνοτέρας μελικτρίδος ἡμεροέσσης·
Ταῦτα τὸς θεράπων κεχαρτμένος σῖδε φυλάσσειν,
Μισθὸν ἔχων φυλακῆς ἀγαθῶν περιώτιον ἔργων.

Τίς κεν ἀναγνοίη πληθὺν βροτὸς ἀμπλακιάων ;
Αἰὲν, Ἄναξ, κρυφίων με κακῶν ἀπάνευθεν ἐρύκοις·
Μηδέ μοι ἀλλοτρίων κτεάνων φρεσὶ ἡμερος εἶη.

D Εἰ μὴ μευ κρατέοιεν, ἀμώμητός κε γενοίμην,
Νιψάμενος κακότητος, ἀτασθαλίης τ' ἀλεγεινῆς.
Μῦθοι δ' εὐδοκίῃ μεμελημένοι ἰθύνοντο,
Καὶ σευ ἐμῆς κροδίης μελέτη κατεναντίον ὄσων·

Αἰὲν ἀλεξητῆρ καὶ ἐπίρροθος ἔπλευ ἐμεῖο.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΘ'.

'Ἐνεκακαιδέκατος Δαυίδου ψαλμὸς ἐτύχθη.
'Ευξαμένῳ Θεὸς ἡμαρ ἀλεξήσειεν ἀνάγκης,
Καὶ σευ Ἰακώβου πρόμαχος Θεὸς ἀφθιτος εἶη.
'Ἐξ ἀγίου χατέοντι φίλην ὀπάσειεν ἀρωγῆν,

(23) Ψυχοστρόφος. Forte, ψυχοτρόφος. ID.

Ἐκ δ' ἐρατῆς Σιῶνος ἀλεξίκακος πέλας ἔλθοι.
 Αὐτὸς παντοῖς σευ ἐπιμνήσαιο θυγάτης,
 Καὶ σέο καρφομένην θυσίαν πλήσειεν ἀλοφῆς.

Πάντα τοι Ἀθάνατος κραδίη μεμελημένα ῥέζοι,
 Πᾶσαν ἀναπλήσειε τὴν θεοτερπέα βουλήν.
 Σεῖο φερεζώω κραδίην κεχαρησόμεθ' ἀλκῆ·
 Ἀθανάτῃ πίσυνοι μεγαλαυχέες ἐσσόμεθ' αἰεὶ.
 Πάντα τεῶν πλήσειεν ἐναΐσιμα δῶρα λιτάων·
 Νῦν ἐδάην ὡς χριστὸν ἐὸν θεὸς ἐξεσάωσε·

Καὶ οἱ ἀπ' οὐρανόθεν μεμαῶς καλέοντος ἀκούσει.
 Κλεινὸν δεξιτερῆς σφετέρης περὶ κάρτεϊ φέγγος.
 Οἶδε μὲν οὖν ἵπποισι καὶ ἄρμασιν ἐμθεβαῶτες,
 Ἡμεῖς δ' Ἀθανάτῃ πίσυνοι μεγαλιζόμεθ' αἰεὶ.
 Οἶδε πόδας πεπέδοντο, λάθον δ' ἔκπαγλα πεσόντες,

Ἴμῶν δ' ἐγρομένοις ἰθύνετο πάντα κατ' αἶσαν.
 Ἄφθιτε, καρτερόθυμον αἰεὶ βασιλῆα σώσσοις,
 Εἰσαίοις δ' ὅτε δῆ σε λιταζόμενοι καλέσοιμεν.

ΨΑΛΜΟΣ Κ'.

Δαυΐδου κλυτὸς οὗτος εἰκοστὸς πελεῖ ὕμνος.
 Ἀ' ἐν ἀναξ, Ἄχραντε, τεῷ περὶ κάρτεϊ χαίροι,
 Καὶ σέο γηθήσειεν αἰεὶ κατὰ θυμὸν ἄρωγῆ.
 Οὐνεκά οἱ ψυχῆς κεχαρισμένον ἦδος ἔδωκας,
 Εὐχολῆν δ' ἐτέλεσσας, ἄλις δ' ἔλε χεῖλεσι καρπὸν.

Μειλιχίης προύτυψας ἐπ' εὐλογίης μιν ἰάνων·
 Στέμμα λίθων γεραρῶν κεφαλῆν ἐστέψαυ τοιοῦ·
 Ῥήστην β' οτῆν διζτημένῃ ἐγγυάλιξας,
 Ἴμασι μηκεδανοῖσι διηνεκέως βίου ἔλκειν·
 Κῦδος ἔχει περίπυστον ἀλεξικάκῃ σέθεν ἀλκῆ·
 Καὶ οἱ ὑπερτερῆν, καὶ τι πλέον εὐχος ὀρέξοις.
 Πάντο' ἀτέρμαντον καὶ ἀγγῆραον ὄλβον ὀπάξοις.
 Χάρματι δ' εὐφραίνοιτο τεῷ, Μάκαρ, ἀμφὶ προσώπῳ.
 Ἐλπωρῆν ἀνέθηκε θεῷ γεραρώτερος ἐστίν,
 Ὑψίστου δ' ἐλέω πολυθαρσέας ἤρσιε πέζας.

Ἄντιβίοις ἅμα πᾶσι τὴν ἐπὶ χεῖρα κορύσσοις,
 Δεξιτερῇ σέο πάντας ἀπεχθαίροντας ἐφεύροι.
 Σεῖο καταφλεχθεῖν ὑπ' ὄμμασιν ἴσα καμίνῳ.
 Ἐν δέ γε τῷ πνύοντι κότῳ σύμπαντας ἀτύξοις,
 Καὶ σφεας ὀλλυμένους δηλήσεται ἀναμάτῃ φλόξ.
 Πάντα μάλ' ἐξολέσειας ἔης ἀπὸ καρπὸν ἀρούρης,
 Καὶ σπόρον ἀϊνοτόκον μεροπηίδος ἔκτοθι φύτλης
 Οὐνεκά σοι βρίσαντες ἐπ' ἄλγεα μυρία θέντο·

Ἀσταθὲς ἐν στέρνοισιν ἐπεφράσαντο νόημα.
 Ἀντιβίων τρέφειας ἐλεγχεῖα νῶτον ἀκωκῆς·
 Εἴκελον ὦν μεθέτηκας ἐπὶ τελέσειας ὀπωπῆν.
 Ἄλλ' ἐπιθαρσῆσας σθένεϊ μεγαλίξερ, Ποιμῆν.
 Αὐτὰρ ἐγὼ σέο κάρτος ἀνίδιμον ὕμνοπολεύσω.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΑ'.

Πρῶτον Δαυΐδος καὶ εἰκοστὸν μέλος·
 Ἦσεν δ' ἑσπας ἀντιλήψεως ὑπερ.

Δέρκεο, τίπτε, Μάκαρ, με, Μάκαρ, κατὰ πάμπαν
 [ἔλειπες ;
 Τῆλέ μευ ἀμπλακίης ἔπεα ζωῆς ἀπερύχοις.

A De vero amabili Sione auxiliator prope veniat.
 Ipse universi tui memor sit sacrificii,
 Et tuum desiccatum sacrificium impleatur pingue-
 [dine.

Omnia tibi Immortalis cordi grata faciat,
 Omne expleat tuum divinum consilium.
 Tuo vitali cor exhilarabimus robore :
 Immortali fidentes magnanimi erimus semper.
 Omnia tuarum impleat idonea dona precum
 Nunc cognovi quoniam christum suum Deus ser-
 [vavit :

Et ipsi de cælo cupiens vocantem audiet.
 Inclytum dexteræ ejus in rubore lumen.
 Hi quidem igitur equis et curribus incedentes,
 Nos vero Immortali fidentes magnificabimur semper
 B Ipsi pedibus obligati sunt, latuerunt turpiter ca-
 [dentes,
 Nobis vero erectis diriguntur omnia commode.
 Immortalis, fortem semper regem serves,
 Exaudias vero quando sane te precati invocave-
 [rimus.

PSALMUS XX.

Davidis inclytus is vicesimus est hymnus.

Semper rex, Immortalis, tuo in robore lætetur,
 Et tuo exsultet semper ex animo auxilio.
 Ideo ipsi animæ gratam voluptatem tribuisti,
 Votum vero perfecisti, satis autem cepit labiis
 [fructum.

Suavi prævenisti in benedictione eum exhilarans
 Corona lapidum pretiosorum caput coronasti ejus :
 C Facillimum victum quærenti præbuis
 Diebus longis perpetuo vitam trahere.
 Gloriam habet illustrem auxiliari tuo robore :
 Etiam ipsi eminentiam, et majus decus præbeas.
 Semper infinitam et æternam beatitudinem tribuas.
 Gaudio autem lætetur tuo, Beate, cum vultu.
 Spem posuit in Deo honoratior princeps,
 Altissimi vero misericordia confidentes fulsit pe-
 [des.

Inimicis simul omnibus tuam manum armes,
 Dexteræ tuæ omnes oculos inveniatis.
 Tuis comburantur in oculis veluti clibanus.
 In autem quidem ignita ira omnes conturbes,
 Et ipsos perditos lædet irrequieta flamma.
 Omnem certe perdas suo fructum a campo,
 Et semen exitiale mortalem extra generationem.
 D Quoniam tibi degravantes mala infinita imposue-
 [runt ;

Incertum in præcordiis cogitaverunt consilium.
 Hostium veritas indecorum dorsum mucrone :
 Similem quorum reliquisti suum perficias vultum.
 Verum confidens in virtute exaltare, Pastor.
 Ast ego tuum robur celebre cantabo.

PSALMUS XXI.

Primum David et vicesimum carmen :
 Cecinit vero matutina susceptione pro.

Respice, quare, Beate, me, Beate, prorsus dereli-
 [quisti ?
 Longe a meo delicto verba vitæ arceas.

Ad te, Beate, clamabam : meam vero non audies
[voce]m :
Neque valde ignoravi tuum sensum in præcordiis
[nocte].

In autem sancto habitas, laus magna Israelis.
Nostrorum patrum manifesta spes existis,
Et ipsos sperantes molestis liberasti ærumnis.
Ad te, Beate, clamaverunt, sua vero servati sunt
[necessitate],

Neque tua immortalī pro spe dedecus reportarunt.
Verum ego vermis et non homo sum,
Opprobrium in hominibus, plebi vero stolidā ab-
[jectio].

Omnino me deriserunt, qui antea videbant oculis,
Labiis locuti sunt, caput vero elatum moverunt.

In Deum spem sortitus est, eripiat eum calamitate :
Auferat a malo, si ipsi gratus est.

Feticante latibulo, Rex, tu me extraxisti ventre :
Spem voco te et ab uberibus parientis :

Tibi confisus eram penetralia uteri adhuc habitans.
Ipse meus Deus es charæ in ventre matris.

Ne a me discedas, quoniam mihi prope dies ne-
[cessitatis],

Neque egenti mihi adjutor alius est.

Multi sane cornuti circumdederunt me vituli,
Pingues vero in his obsederunt me tauri,
Circum me excitarunt suum os graviter aperientes,
Sicut leo perniciosus rugiens rapaci animo.

Sicut vero aqua effusa dispersa sunt mea ossa omnia :
Cera tanquam, cor liquescit ventre medio :
Aruit infirmæ similis testæ virtus.

Lingua mea gutturi meo adhæsit, Princeps :
In vero finem mortis me deducentes posuerunt :
Multitudo infinita me canum circumdedit oculis,
Et me obsedit congregatio maligna peccatorum.
Nostras foderunt simul manusque pedesque :
Ossa vero oculis dinumeraverunt omnia.

Et me inspicientes neglectum dereliquerunt pariter :
Immense furentes mea diviserunt vestimenta,
Et sortibus sortiti sunt, quis meus amictus reportet.
Verum a me ne longe elongaveris auxilium.

Nostrum gladio acuto eripe cor :
Erue unicum meam a cane insolescente :
Bene me serva, Rex, ex ore torvi leonis,
A perniciosis cornibus salva me unicornium.
Tuum nomen nuntiabo fratribus meis,
Et te in medio congregationis divinæ laudabo.
Laudem celebrent quicumque timent Regem :
Semen vero Jacobi Deum regem glorificet :
Et eum timeat omne semen Israelis.

Non enim despiciens pauperis antea oderat precem,
Nec a me avertit suum gratiosum vultum :
Sed ipsius invocantis meas exaudivit preces.
De te laus mea magno in cœtu virorum :
Piorum in conspectu chara reddam vota.
Comedentes egeni suum impleant animum :
Pastorem vero laudabunt divini immortalē viri :
Eorum animus fruatur in perpetuum vita.

Ἀ πρὸς σὲ, Μάκαρ, βοάσσκον, ἐμὴν δ' οὐκ εἶσεαι αὐ-
[δὴν].

Οὐδὲ μάλ' ἠγνοίησα τὸν νόον ἐν φρεσὶ νυκτός.

Ἐν δ' ἀγίῳ ναίεις, κλέος ἄσπετον Ἰσραήλου.
Ἡμετέρων πατέρων ἀριδείκτος ἐλπίς ἐτύχθης,
Καὶ σφραγὶς ἐλπομένων στυγερῶν ἐξήρυσσας μόχθων.
Πρὸς σὲ, Μάκαρ, βοάσσκον, ἔης δὲ σώθην ἀνάγκης,

Οὐδέ σευ ἀθανάτης ἀντ' ἐλπίδος αἴτχος ἐφεῦρον.
Αὐτὰρ ἐγὼ σκώληξ τε καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐτύχθην,
Μῶμος ἐν ἀνθρώποισι, λαῶ δ' ἀποφώλιος ὕβρις,

Πανσυδίη μ' ἐπέμυζεν, ὅσοι πάρος ἔδρακον ὄσσοις,
Χεῖλεσιν ἐφθέγγαντο, κάρη δ' ὑπέροπλον ἔτεισαν·
Ἐὶς θεὸν ἐλπώρην ἔλαχεν, ῥύσαιτό μιν ἄτης·
Ἄρπάξοι κακότητος, εἴ οἱ καταθύμιός ἐστι,
Τεκνογόνου κευθμῶνος, Ἄναξ, σύ με λύσασθαι γαστρός·
Ἐλπίδω κικλήσκω σε καὶ ἐν μαζοῖσι τεκούσης·
Σοὶ πίσυρος γενόμεν μυχᾷ νηδύος εἰσέτι ναίων.
Αὐτὸς ἐμὸς θεὸς ἐστὶ φίλτης ἐν γαστέρι μητρός.
Μὴ μευ ἀποσταίης, ὅτι μοι πέλας ἤμαρ ἀνάγκης,

Οὐδ' ἐπίδουσμένω μοι ἐπὶ βροθοῦ ἄλλος ἐτύχθη·
Πολλοὶ μὲν κερύοντες ἐκυκλώσαντό με μόσχοι,
Ζατρεφέες δ' ἐπὶ τοῖσι περιστιχόνωντό με ταῦροι,
Ἄμφι μοι ὠρμήθησαν ἐὸν στόμα δεινὰ χανόντες,
Οἷα λέων ὄλοός βρυχώμενος ἄρπαγι θυμῷ.
Ὡς δ' ὕδωρ προχυθὲν κεκέδαστό μευ ὄστέα πάντα·
Κηρὸς ὅπως, κραδίη κατετήκετο γαστέρι μέσση·
Τέρπετο ἠπεδανῶ πανομοῖος ὄστράκω ἀλκή.
Λαλὶς ἐμεῖο λάρυγγι ἐμεῦ νῦ κεκόλληται, Ἔσσην·
Ἐς δὲ τέλος θανάτου με καθελκύσαντες ἔθεντο·
Ἔσμος ἀπειρέσιός με κυνῶν κυκλώσατο ὄσσοις,
Καὶ με περίστιξε κλισίη κακοερδὸς ἀλιτρῶν.
Ἡμετέρους ὠρυξαν ὁμοῦ χεῖρας τε πόδας τε·
Ὄστέα δ' ὀφθαλμοῖσιν ἀπηρίθμησαν ἅπαντα.

Καὶ με διοπτρεύσαντες ἀκηδέα κάλλιπον αὐτως·
Ἄπλετα λυσσώνοντες ἐμοὺς δάσαντο χιτῶνας,
Καὶ κλήροις πεπάλαχθεο, ὅτις κ' ἐμὰ πέπλα κομίσσοι,
Ἄλλ' ἐμέθεν μὴ νόσφιν ἀποπλάγξειας ἄρωγην.
Ἡμέτερον ξίφος τανυήκεος ἄρπασον ἤτορ·
Ἔρυσσο μουνογένειαν ἐμὴν κυνὸς ὕβριστῆρος·
Ἐῦ με σώω, Βασιλεῦ, στόματος βλοσυροῖο λέοντος·
Ἐξ ὄλοων κεράων ῥύσαιτό με μουνοκερῆων.
Σοῦ ὄνομα ἀγγέλαιμι κασιγνήτοισιν ἐμοῖσι,
Καὶ σε μέσον κλισίης θεοτερπέος ὕμνοπολεύσω.
Αἶνον ἀεισάντων ὀπίσοι φρίσσουσιν Ἄνακτα·
Σπέρμα δ' Ἰακώβοιο θεὸν βασιλῆα γεραίροι,
Καὶ μιν ὑποδδείσειεν ἅπας σπόρος Ἰσραήλου.
Ὅ γὰρ ἕνοσάμενος πτωχοῦ πάρος ἔστυγεν εὐχὴν,
Οὐδ' ἀπ' ἐμεῦ ἔστρεψεν ἐτὴν χαρίεσσαν ὀπωπὴν·
Ἄλλὰ ἐκικλήσκοντος ἐμῶν ἐπάκουσε λιτάων.
Ἐκ σέθεν αἶνος ἐμὸς μέγαν μεθ' ὀμηγύριον ἀνδρῶν·
Εὐσεβέων κατέναντι φίλας τίσαιμι θυηλάς·
Δασάμενοι χατέοντες ἐὸν πλησαίατο θυμόν·
Μοιμένα δ' ἀνήσους θεουδέες ἀφθιτον ἄνδρες·
Αὐτῶν θυμὸς ὄναιτο διτηνεκέως βίότιο.

Ἄθανάτου μνήσαιντο παλινορομα πείρατα γαίης,

Καί μιν γουνάσσονται ἐνωπαδὸν ἔθνεα πάντα.
Θείῃ κοιρανίῃ, καὶ ἀναξ θεὸς ἐπλετο δόμων.
Δαισάμενοι λιτάνευσαν ἀριπρεπέες χθονὸς ἄνδρες·
Ἄντα ἐ γουνάσσονται ὅσοι χθονὸς ἔρχατ' ἐνερθεν.
Ζῆ δ' οἱ θυμὸς ἐμὸς, φύλον δέ μευ αὐτῷ ἔριθον.

Ὅψι γόνων τάδε φύλα θεῶν φρασάτω βασιλεῖ.
Οὐρανοῖ εὐδοκίην ἀγαθὴν ἐρέουσι θεοῖο
Λαῶ ἀεζομένῳ, τὸν ἀγέρας ἔκτισεν Ἑσθήν.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΒ'.

Εἰκοστὸν ἡδὺ δευτέρον τε μέλπεται,
Τῷ καλλινίκῳ τοῦτο Δαυΐδῳ μέλος.

Ὅς τις ἄθανάτος μ' ἐπιδευέα πάγχυ νομεύων,
Εὖ γε παρὰ χλοάοντι κατεστηρίξατο λώρῳ·
θυμὸν ὑπ' ὀλίστοις ἀμπαύματος ὕδασι φέρβεν.
Ἐξ ὀλιγηπελίας παλινἄγρετον ἦτορ ἔγειρε·
Πρὸς δὲ δικαιοσύνης ἱεράς ἴθυνεν ἀταρπούς,
Εἶνεκεν ἀθανάτοιο μεγασθενέος Βασιλῆος.
Εἴ γάρ κεν θανάτοιο μέσον σκίθεντος ὀδεύσω,
Ὅς κεν ὑποδδείσαιμι τῇ περιθάρσυνος ἀλκῇ.
Σκῆπτρόν σευ ῥοπαλόν τε παραίφασίην φρενὸς ἔσχον.

Ἄθανάτην μοι, Ἄναξ, παρεθήκαο σεῖο τράπεζαν,
Ῥιγεθάνων βρῖθουσαν ἐμῶν κατ' ἐναντίον ἐχθρῶν.
Νωιτέρην ἀγαθῷ κεφαλῆν πίτηνας ἐλάϊφ·
Οἷά περ εὐφροσύνης σεο μοι δέπας ἔμπεδον ἔστω.
Σεῖο διηνεκῶς ἐλεημοσύνη με διώκοι,
Ἡμασι μηκεδανοῖσι θεοῦ ναίοντα μέλαθρα.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΓ'.

Ἡρὸς κλεινὸν ἤμαρ Σαββάτου πρῶτον, μέλος
Δαυΐδος ἡλλάλαξεν εἰκοστὸν τρίτον.

Χθῶν βασιλῆος ἔφυ, καὶ ὅσος χθονὸς ἐπλετο κόσμος,
Ἄστρα, καὶ ξύμπαντες ὅσοι περιναϊετάουσιν.
Αὐτός μιν κατένευσεν ἐπ' ἀτρυγέτοιο θαλάσσης,
Καὶ ποταμῶν καθύπερθεν ἦν τελευτήσατο βουλή.
Τίς βροτέης γενεῆς ἐπιθήσεται οὐρεῖ θείῳ;

Ἡ τίς ἐπ' εὐαγέρος δαπέδου φίλον ἔχνος ἐρείσει;
Ὅς καθαρὰς παλάμας κραδίην τ' ἀχραντον ἔχησιν,
Ὅποτε μαψιδίοισιν ἐὼν ἠυμὸν ἡπεροπέυσας,
Ὅδ' ὄρκον δολόεντα φίλιπ παρὰ μοῖραν ὀμόσας·

Οὗτος ὑπ' (24-25) ἀθανάτοιο κομίσσεται αἶνον Ἄνακτος·
Θεσπεσίην δ' ἐλεητήν ἄφαρ Σιωτῆρος ἐφεύροι.

Ἡδε θεὸν βασιλῆα βροτῶν ποθέουσα γενέθλη,
Ἐλδομένη θεὸν αὐτὸν Ἰακώβοιο νοῆσαι.
Ἰμέων αἴψα πύλας ἀναείρατε, ἡγεμονῆες,
Εὖ δ' ἀναπεπτάσθων πυλέων ἀβρήκτοι ὀχῆες·
Ὡς κέν γ' εὐκλείης βεβαῶς παρελεύσεται Ἑσθήν.
Τίς ὅδε δ' εὐκλείης Βασιλεὺς ἀχραντος ἐτύχθη;
Ἄθανάτος σθενάρως τε, καὶ ἀπροσίοπτος ἐρωῆ,
Ἄθανάτος, μενέχαρμος, αἰεὶ περὶ κάρτεϊ γαίῳν.
Ἰμέων αἴψα πύλας ἀναείρατε, ἡγεμονῆες,
Εὖ δ' ἀναπεπτάσθων πυλέων ἀβρήκτοι ὀχῆες.
Ὡς κέν γ' εὐκλείης μεμαῶς παρελεύσεται Ἑσθήν.

(24-25) Ἰπ' ἀθανάτοιο. Forte. ἀπ' ἄθ. EDIT.

A Immortalis reminiscuntur recurrentes termini ter-
[ræ,

Et eum adorabunt palam gentes omnes.
Divinum regnum, et rex Deus est populorum.
Manducantes adoraverunt præstante terræ viri.
In conspectu ejus cadent qui terram veniunt infra.
Vivit vero ipsi anima mea, cognatio vero mea ipsi
[ancilla.

Posterorum ista cognationes Deo dicant regi.
Cœli justitiam bonam annuntiabunt Dei
Populo aucto, quem æternus fecit Princeps.

PSALMUS XXII.

Vicesimum dulce secundumque cantatur,
Victori istud Davidi carmen:

Nullius Immortalis me egentem prorsus pascens,
Bene quidem in viridi collocavit loco:
Animum sub beatissimis silentii aquis educavit.
Ab infirmitate mutabile cor erexit:
Super vero justitiæ sacras direxit vias,
Propter immortalem magnanimum Regem.
Si enim mortis medium opacæ gradiar,
Non timebo tuo fretus robore.
Virga tua baculusque consolationem mentis ha-
[buerunt.

Immortalem mihi, Rex, apposuisti tuam mensam,
Rigidorum onustam meorum in conspectu hostium.
Nostrum bono caput impinguasti oleo:
Veluti lætitiæ tuum mihi poculum firmum sit.
Tua perpetuo misericordia me subsequatur.
Diebus longis Dei habitantem palatia

PSALMUS XXIII.

C Ad inclytum diem Sabbati primum, cantilenam
David jubilavit vicesimam tertiam.

Terra Regis est, et quicumque terræ est ornatus,
Urbes, et universi qui circum habitant.
Ipse eam fundavit super indomitum mare,
Et flumina super suo præparavit consilio,
Quis mortalis generationis ascendet montem divi-
[num?

Aut quis in sancto loco charum vestigium firmabit?
Qui puras manus corque mundum habuerit,
Nunquam vanis animam suam decipiens,
Neque jusjurandum dolosum amico præter decens
[jurans:

Hic ab immortalis accipiet laudem Rege:
Divinam vero misericordiam cito Servatoris conse-
[quatur.

D Hæc Deum regem mortalium requirens generatio,
Desiderans Deum ipsum Jacobi scire.
Vestras statim portas attollite, principes,
Probe vero elevamini, portarum validi vectes:
Ut gloriæ gradiens introeat Princeps.
Quis iste vero gloriæ Rex purus est?
Immortalis, fortisque, et non provisus impetu,
Immortalis, bellicosus, semper de viribus exsultans.
Vestras statim portas attollite, principes,
Probe vero elevamini, portarum validi vectes:
Ut gloriæ promptus introeat Princeps,

Quis vero iste gloriæ Rex purus est ?
Solutus Rex virtutum, iste gloriæ æternus Princeps.

PSALMUS XXIV.

Quartum vicesimumque carnem David cecinit.

Tibi confisus, Rex, attollo animum :
Neque confidens tibi notam turpem reportem,
Neque risus infestos apud hostes fiam.
Non culpandi enim omnes, quibus Deus spes est.
Vanorum factores confundantur malis :
Aperite intelligam, Beatissime, tuas vias :
Et me semitas bonasque divinasque docens,
Tua in veritate me multum optanda dirigas,
Ut vero auxiliator bonus me decencia omnia doceas.
Supplicansque indesinenter diurnum cursum traho.
Verum tuæ misericordiæ reminiscaris,
Ab antiquo apud omnes tribuas misericordem ani-

[mum.

Ne meæ superbiam periculosam memineras juventutis.
Bene vero Deus genitus, miseratione digna facias,
Propter honorandi bonitatem Regis.

Mansuetusque et rectus Deus semper est.
Propter hoc delinquentibus sanctam viam indixit

[mente.

Viros justitiam dirigit mansuetos,
Et vias suas placidis declarabit.
Immortalis universæ veræ sunt viæ,
Testimonium requirentibus testamentumque Dei.
Propter immortalem magnanimum Regem,
Peccati multis meis propitius sis.

Quis tantum Immortalem timens homo est ?
Ad virtutem properans divinam legem perficiat,
Semper in beatissimis cor lætum pascens,
Et terram pretiosam sui hæreditabunt liberi.
Immortalem timentibus sit multum robur :
Nomen Immortalis fert timentibus utilitatem,
Testamentum clarum suum illis ut luceat.
Semper oculum suspendi ad Deum,
Quoniam meos doloso laqueo extraxit pedes.
Cœlitus mihi, Rex, omnia intuentem extende vultum
Quia unicus aliquis ego et pauper sum.
Animæ nostræ multæ premunt tribulationes,
Sed de rigida eruet ipse necessitate.

Imbecillitatem et laborem videns meum, propitius

[sis.

Multitudinem meorum hostium respice crudelium,
Qui mihi irati nefandum odium posuerunt.

Animam nostram custodi, et me serva :
Neque me capiat turpitudine, quoniam tu mihi spes

[es.

Tui causa rectos et mites inveni sodales.
Israelem ex omni libera necessitate.

PSALMUS XXV.

Davidis quintusque et vicesimus est hymnus.

Nostro dijudices, Rex, miti animo :
Ne me infirmitas fretum Rege domet.
Si vero age, experire, et meum explora consilium :
Renes et cor probes circumfovente flamma.

(26) Ὅγε. Forte, ὄδε, ut supra. Edit.

A Τίς δ' ὄγε (26) δ' εὐκλείης Βασιλεὺς ἄχραντος ἐτύχθη ;
Μοῦνος Ἄναξ σθενέων, ὄδε κύδεος ἀφθίτος Ἑσσήν.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΔ'.

Τέτρατον εἰκοστόν τε μέλος Δαυΐδος ἄειτε.
Τοὶ περιθαρσεῖτες, Βασιλεῦ, μεγαλίζομαι ἦτορ.
Μηδ' ἐπιπιστεύσας τοι, ἐλεγχέα μῶμον ἐλοίμην,
Μηδὲ γέλως ὀλοοῖσι παρ' ἀντιβίοισι γενοίμην.
Ἄφεγγες γὰρ πάντες, ὅσοις Θεὸς ἐλπὶς ἐτύχθη.
Μαψιδίων πρηκτῆρες ἐπαιχύνοντο κακοῖσιν
Ἄμφαδίην γνοίημι, Μακάρτατε, σέϊο κελεύθους·
Καί με τρίβους ἀγαθῆς τε θεοδμήτους τε διδάσκων,
Στήν μετ' ἀληθείην με πολύλλιτον ἡγεμονεῖοις,
Ὡς δ' ἀκτῆρ ἀγαθός με ἐοικότα πάντα διδάσκεις.
Λιστόμενός τε ἄληκτα πανημέριον δρόμον ἔλκω.
Ἄλλὰ τῆς ἐλεημοσύνης μεμνημένος εἶης,
Ἐκ παλαιῆς μετὰ πᾶσι νέμοις οἰκτίρμονα θυμόν.

Μη μευ ἀτασθαλίην σφαλερῆς μεμνησαι (27) ἦθεις.
Εὖ δὲ Θεὸς γεγώς, ἐλεητύς ἕξια βέζοις,
Εἵνεκα τιμῆντος ἐνηείης Βασιλῆος.
Πρηγνός τε καὶ ἰθύδικος Θεὸς αἰὲν ἐτύχθη
Τούνεχ' ἀμαρτινούς ὅσιν ὁδὸν ἔφρασε θυμῷ.

Ἄνδρῶν εὐδικίης ἡγήσεται ἡπιοθύμων,
Καὶ ἀτραπούς σφετέρας ἀγανόφροσιν ἐξαναφαίνοι.
Ἄθανάτου πᾶσαι νημερτέες εἰσὶν ἀταρποί,
Μαρτυρίην μεθέπουσι συνημοσύνην τε Θεοῦ.
Εἵνεκεν ἀθανάτοιο μεγασθενέος Βασιλῆος.
Ἄμπλακίαις πυκινῆσιν ἐμαῖς πέρι ἴλαος εἶης.
Τίς τόσον Ἄθανάτον τρομέων ἄνθρωπος ἐτύχθη ;
Εἰς ἀρετῆρ σπεύδων θεοτερπέα θεσμὸν ἀνύσσει,
Αἰὲν ἐπ' ὀλβίοις κραδίην πολυγυθέα βόσκων.
Καὶ χθόνα τιμήσαν ἐοὶ κτησαίατο παῖδες.
Ἄθανάτον τρομέουσι πέλοι περιώσιος ἀλκή·
Ὀῦνομα Ἄθανάτοιο φέρει τρομέουσιν ὄνειαρ,
Συνθεσίην ἀρίθην ἐπὶ σφίσι δφρα φαείνη.
Νωλεμέως ὀφθαλμὸν ἀπῆώρησα Θεοῦ.
Ὀῦνεκά μευ δολεροῦτο πάγης ἐξέσπασε πέζας.
Ὀύραν ὅθεν μοι, Ἄναξ, πανδερκέα τεῖνον ὀπωπῆν,
Ὀῦνεκα μονογενῆς τις ἐγὼ καὶ πτωχὸς ἐτύχθην,
Ψυχῆς ἡμετέρης πυκινὰ βρέθουσιν ἀνίαι·
Ἄλλὰ γε βίγεδανῆς ἀπολύσεται αὐτὸς ἀνάγκης.
Ἄδρανίην καὶ μόχθον ἰδὼν ἐμὸν ἴλαος εἶης.

Πληθὺν ἐμῶν δηίων ἐπιδέρκεο νηλεσθύμων,
Οἷ μοι ὀδυσαμένοι, ἀθεμίστιον ἔχθρος ἔθεντο.

D Ψυχῆς ἡμετέρης περικήδεο, καὶ με φύλασσε·
Μηδέ μ' ἔλοι ποθὲν ἀσχος, ἐπεὶ σύ μοι ἐλπὶς ἐτύ-

[χθεις.

Σεῦ ἕνεκ' ἰθυνόους καὶ ἐνηέας εὖρον ἑταίρους.
Ἰσραήλου πᾶσαν ἀλεξήσεις ἀνάγκην.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΕ'.

Δαυΐδου πέμπτος τε καὶ εἰκοστός πέλει ὕμνος.
Ἡμετέρῳ δικάσειας, Ἄναξ, ἀγανόφροσι θυμῷ·
Μή μ' ὀλιγυπελίη πλίσυον Βασιλῆι δαμάσση.
Εἰ δ' ἄγε, πείρησαι, καὶ ἐμὴν σκοπιάζω βουλήν.
Νεφρούς καὶ κραδίην κρίνοις περιθαλπέει πυρσῷ.

(27) Μέμνησαι. Forte, μεμνησθαι. Id.

Ὁφθαλμῶν ἐλεητὸς ἐμῶν σέθεν ἀντίον ἐστὶ,
καὶ σὺ ἀληθείῃ γενόμεν καταθύμιος αἰεὶ.
Ὅποτε μαψιδίοισι μολῶν ἐκάθισα θινώκοις,
οὐδ' ἐπαχειρομένοισι συνέμπορος ἦλθον ἀλείταις.
τέκτοσιν ἀμπλακίης ὀλοῆς ἤχθηρα παρεΐναι·
δυσσεδέων δ' ἀθέριξα κακὴν καὶ ὑπέρβιον ἔδρην,

Ἀχράντοισιν ἐμὰς ἀπονίψομαι ὕδασι χεῖρας,
καὶ σέο βωμόν, Ἄναξ, πανακήρατον ὑμνοπολεύσω
εἰσόκεν εὐφήμοιο βοῆς κλυτὸν αἶνον ἀείσω,
καὶ σέο θάσκελα ἔργα περιφραδέως ἀφορεύσω.
θεσπεσίων ἀρίδτηλον ἔδος ἐπόθησα μελάθρων,
Ὀλβιστον δ' ἀνάπαυμα τεῆς ἐρικυδέος ἀλκῆς.
μηδὲ μευ θυμόν, Ἄναξ, μετὰ δυσσεδέεσσιν ὀλέσσης,
μηδὲ μετ' ἀνδροφόνοισι βίου ποτὲ μοῖραν ὀπάσσης·

κείνων ὧν γεγάσιν ἀτασθαλῖαι παλάμησι,
καὶ σφειων δεξτεραιὶ μογεροῖς βριθοῦσ' ὑπὸ δώροισι.

αὐτὰρ ἐγὼ σπεύδων βίον ἤλασα μελιχον αἰεὶ·
ῥυσάμενός μ' ὄκτειρον, ἐπεὶ σταθερὸν λάχον ἔχνος·

καὶ σε, Μάκαρ, μέλψαιμι παρακλήσεσσι λιγαίνων.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΖ΄.

Πρόσθεν ἀνακτορίας γεραρχῆς Δαυΐδος ἀμύμων
Ἐκτον ἐσεκστὸν τε σοφὸν τεχνήσατο κῶμον.
Ἄλκαρ ἐμὸν καὶ φέγγος, Ἄναξ· τίνα δειμαίνοισι;
αὐτὸς ἐμεῦ βιότοιο πρόμος· τίς κέν με φοβοίη;
σαρκοφάγοι μεμαῶτες ἐμοῖς μελέεσσι πελάσσαι,
κάππεσον ἀδρανίῃ δῆιοι καὶ ἀνάρσιοι ἄνδρες,
οὐκ ἀλέγω, οὐδ' εἴ μοι ἅπας στρατὸς ἀντίος ἔλθοι·

Ἐλπίς ἐμῆ θεός ἐστι· τί μοι δέος ἔπλετο χάρμης;
Ἐν λιτόμην θεόθεν, τὸ δέ μοι τριπόθητον ἐτύχθη,
Ναιετάειν μεγάροισι διητεκέως βασιλῆος,
αἰεὶ θεσπεσίην σκοπιαζέμεν ὄμμασι τέρψιν,
αἰεὶ νηὸν Ἄνακτος ἀκήρατον ἀμφοπολεύειν.
Ἔρη ἀναγκάϊη κλισίῃσ' ἐμευ κεύθεν ἐῆσιν,
Ἄθανάτης καλύβης με παρ' ἐνδομούχοισι καλύπτων,
Ἡλιβάτου περίπυστον ὑπὲρ πέτρης ἀναείρας.
νῦν δ' ἐμὸν ὧδ' ἀνάειρεν ἐπ' ἀντιβίοισι κάρηνον.
θεῖην ἀμφέρβερα θύος, κλισίην ἀλαλάζων.

Ἄθανάτον ψαλμοῖσι καὶ εὐεπίησιν ἀείσω.
Ἦρὸς σέ, Μάκαρ, βοῶντος ἐμῆς ἐπικέκλυθι φωνῆς.
κέκλυθι, καὶ μ' ἐλέειρε· νόος δέ τοι εἶπεν ἐμεῖο·
νωιτέρη μέμονε κραδίῃ τεδὸν ὄμμα νοῆσαι.
σὸν φάος εὐάντητον αἰεὶ διζήμενος εἶην.
μή μευ σὴν χρεῖσσαν ἀποστρέψειας ὀπωπῆν,
μηδὲ παρακλίνειας ὀδυσσάμενος θεράποντι.
αὐτὸς, Ἄναξ, ἐπίκουρος εἶσι, καὶ μή με μεθείης,
μηδὲ με κωλείψειας, ἐὼν θεός αἰὲν ἀμύντωρ.
οὕνεκα δὴ με πατὴρ καὶ πόντηνιά κάλλιπε μήτηρ,

Ἄθανάτος δ' ὑπέδεκτο καὶ ἐξεσάωσε φυλάσσων.
σῆσι, Μάκαρ, θέσπισον αἰεὶ βαίνειν με κελεύθοις·
εἶνεκα δυσμενέων ἀγαθῆ μ' ἔθουνον ἀταρπῆ.
μή με πόροις ψυχῆσιν ἐλώριον ἔμμεναι ἐχθρῶν·
οὕνεκά μευ κατέναντ' ἄδικοι ἐπιμάρτυροι ἔσταν·

A Oculos misericordia meos tua ante est,
Et tua veritate factus sum jucundus semper.
Nunquam vanis profectus sedi in sedibus,
Neque congregatis comes ivi peccatoribus.
Auctoribus erroris perniciosi odi adesse :
Impiorum vero reprobavi malam et superbam se-
[dem.

Puris meas lavabo aquis manus,
Et tuum altare, Rex, immaculatum prædicabo,
Donec faustæ vocis inclytam laudem cantabo,
Et tua divina opera sedulo narrabo.
Divinorum manifestam sedem dilexi palatiorum,
Beatissimam vero quietem tui præclari roboris.
Neque meam animam, Rex, cum impiis perdas,
Neque cum homicidis vitæ aliquando partem po-

B [nas :
Illorum quorum sunt iniquitates in manibus,
Et ipsorum dexteræ laboriosis gravantur sub mu-
[neribus.

Sed ego sedulus vitam duxi placidam semper :
Redimens mei miserere, quoniam firmum adeptus
[sum vestigium :
Et te, Beate, canam, exhortationibus prædicans.

PSALMUS XXVI.

Ante imperium honoratum David inculpatus
Sextum vicesimumque doctum fecit cantum.
Auxilium meum et lumen, Rex : quem timeam ?
Ipse meæ vitæ protector : quis me terreat ?
Carnivori cupientes meis membris propinquare,
Ceciderunt imbecillitate hostes et infesti viri.

C Non curo, neque si mihi universus exercitus ad-
[versus veniat :

Spes mea Deus est : quid mihi est prælii ?
Unum petii a Deo, istud mihi optatissimum est,
Habitare in palatiis semper Regis,
Semper divinam contemplari oculis voluptatem,
Semper templum Regis impollutum frequentare.
Tempore necessario tabernaculis me absconditisuis,
Immortalis tentorii me in abditis legens,
Excelsa celebrem in petra exaltans.
Nunc vero meum sic exaltavit super inimicos caput.
Divinum immolavi suffimentum, tabernaculum vo-
[ciferans.

Immortalem psalmis et bonis verbis cantabo
Ad te, Beate, clamantis meam exaudi vocem.
D Audi et me miserare ; mens vero tibi dixit mea :
Nostrum cupivit cor tuum vultum videre.
Tuum lumen propitium semper quærens eram.
Ne a me tuum gratum avertas vultum,
Neque declines successus famule.
Ipse, Rex, adjutor sis, et ne me derelinquas,
Neque me despicias, existens Deus semper vindex
Quoniam sane me pater et veneranda dereliquit
[mater,

Immortalis vero assumpsit et eripuit custodiens.
Tuis, Beate, statue semper ingredi me viis,
Propter inimicos bona me dirige semita.
Ne me tradas libidini prædam esse hostium :
Quoniam me contra iniqui testes surrexerunt ;

Sibi iniquitas injustis mentita est vitiiis.
In terra beatorum Deum videbo oculis beatum.
Spem regi Deo commenda omnem,
Confide, et tuus animus semper fortissimus sit :
Spem regi Deo commenda omnem.

PSALMUS XXVII.

Vicesimum septimumque Davidis carmen.

Ad te, Beate, clamo, silentio autem ne me præter-
[eas,

Ne te quiescente cohibenteque silentio,
Fundum habitantibus subterraneum similis fuerim.
Precationem exaudi meam, Beate, supplicantis,
Dum ad sanctum manus tuum templum attollo.
Ne meum peccatoribus cor uua concurrens trahas,
Neque cum operariis iniquitatis me domes,
Pacem suis qui loquuntur sociis,
Dolores vero in pectoribus occultant suis.
Perniciosi recipiant laboribus æquandam calami-
[tatem.

Da illis, o Rex, suis respondentia operibus :
Qualiaque manibus fecerunt, similiter reportent
[dona :

Mercedem accipiant justitiæ gratam quorum dede-
[runt aliis :

Immortalis quoniam prorsus erant immemores
[operum,

Operum vero obliti sunt Dei magni manuum.
Semper ipsos destruas, et nunquam prorsus excites.
Immortalis multum laudandus meam Deus audivit
[vocem.

Ipse Rex adjutor meus protectorque meus est :
Novi mente, quantum spes reperit lucrum auxilii.
Frustratisque refloruit meum corpus æque foliis.
Et ipsi ultro bonamque et magnam laudem canam.
Semper Rex populi vis et robur est,
Sui christi semper protector.
Populum tuum et hæreditatem præclaram serves,
Et ipsos perpetuo bonis extolle regens.

PSALMUS XXVIII.

*Octarum vicesimumque carnem per tabernaculum iens.
David resonuit, docta cithara modulans.*

Afferte Domino Deo, magnanimi filii,
Afferte Domino Deo teneros agnos :
Afferte honorato verum decus Regi :
Atrio in sancto adorete Pastorem mundi.
Immortalis resonuit super aquas intrepida vox,
Princepsque gloriæ inclytus intonuit.
Ipse Rex multas super aquas circumivit.
Vox Domini suo immensa robore,
Vox Domini præclaris in operibus,
Vox divina proceras confregit cedros.
Immortalis cedros validas Libani frangat,
Minutas faciens Libani tanquam vitulum,
Unigenitus vero velut filius montigena unicornis.
Divina intercidens ignis flammam Pastoris vox,
Feras nutrientis concutiens Dei vox deserti.
Agrestis deserta Cades Deus commoveat.
Incipientibus cervis cursum sonus par Regis,

A Αὐτῇ εὐσνομίῃ δ' ἀδίκους ἐφεύτατο λώβαις.
'Ἐν γαίῃ μακάρων θεὸν ὄψομαι ὄμμασιν ὄλβον.
'Ἐλπωρτὴν βασιλῆι θεῷ παρακἀθεο πᾶσαν·
Θάρσει, καὶ σέο θυμὸς αἰεὶ κρατερώτατος ἔστω·
'Ἐλπωρτὴν βασιλῆι θεῷ παρακἀθεο πᾶσαν.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΖ'.

Εἰκοστὸν ἔδοξόν τε Δαυίδου μέλος.

Ἡρὸς σέ, Μάκαρ, βοῶω, σιγῇ δέ γε μή με παρέλθοις.

Μῆ, σέθεν ἡρεμέοντος ἐρυκομένου τε σιωπῇ.
Ἡυθμένα νισσομένοις χθόνιον πανομοίος εἶην.
Εὐχολῆς ἐπίκουσον ἐμῆς, Μάκαρ, ἀντομένοιο,
Εὐτε πρὸς ἄχραντον παλάμας σέο ναὸν αἰέρω.
Μὴ μευ ἁμαρτινόησι κραδίην ἅμα σύνδρομον ἔλκοις,
B Μῆδὲ μετ' ἐργατίνησι κακοῤῥάφίτις με δαμάσσης,
Εἰρήνην σφετέροισιν ὅσοι λαλέουσιν ἐταίροις,
'Ἄλγεα δ' ἐν στέρνοισι κατακρύπτουσιν ἑοῖσιν.
Οὐλομένων δεξοῖντο πόνων ἀντάξιον ἄτην.

Δός σοῖσιν, ὦ Βασιλεῦ, σφετέρων ἀντάξια ἔργων·
Οἷά τε χερσὶν ἔρεξαν, ὁμῶς κομισαίατο δῶρα·

Μισθὸν ἔλοιντο δίκῃ μεμελημένον ὧν δόσαν ἄλλοις·

'Ἀθανάτου ὅτι: πάνπαν ἔσαν ἀμνήμονες ἔργων,

'Ἐργων δ' ἐξελάθοντο θεοῦ μεγάλων παλαμᾶων.
Αἰεὶ σφεας καθέλοις, καὶ μήποτε πάνπατε ἐγείροις·
'Ἀθάνατον πολύαινος ἐμῆς θεὸς ἔκλυεν αὐδῆς,

C Αὐτὸς Ἄναξ ἐπίκουρος ἐμὸς πρόμαχος τε τέτυκται·
Οἷδα νόψ, πόσον ἐλπίς ἐφεύρατο κέρδος ἀρωγῆς.
'Υψικόμοις τ' ἀνέθηλεν ἐμὸν θέμας ἴσα πετῆλοις.
Καὶ οἱ ἐκὼν ἀγαθὸν τε καὶ ἄσπετον αἶνον αἰίσω.
Αἰὲν Ἄναξ λαοῖο βίη καὶ κάρτος ἐτύχθη,
Σφωιτέρου χριστοῖο διηνεκέως προμαχίζων
Λαὸν σὸν καὶ κληρὸν εὐκλήεντα σωσῶν,
Καὶ σφεας ἡνεκέως ἀγαθοῖς ἀνάειρε νομεύων

ΨΑΛΜΟΣ ΚΗ'.

'Ογδοὸν εἰκοστὸν τε μέλος κλισίφθεν ὀδεύων,
Δαυίδος κελᾶθησε σοφῇ φόρμιγγι λιγάλων.

Οἷσετε παμβασιλῆι θεῷ, μεγαλαυχέες υἱες,
Οἷσετε παμβασιλῆι θεῷ ἀπαλόχροας ἄρνας·
Οἷσετε τιμῆντι φερώνυμον εὐχος Ἄνακτι·
D Αὐλῇ ἐν ἀχράντῳ λιτανεύσατε Ποιμένα κόσμου.
'Ἀθανάτου βόμβησεν ἐφ' ὕδασιν ἄτρομος αὐδῆ,
'Ἀρχὸς τ' εὐκλείης ἀριδείκετος ἐθρόντησεν.
Αὐτὸς Ἄναξ πολέεσσιν ἐφ' ὕδασιν ἀμφιβέβηκε.
Φωνῇ Παμβασιλῆος ἦν περιώσιος ἀλκῆ,
Φωνῇ Παμβασιλῆος ἀριπρεπέεσσιν ἐν ἔργοις,
Φωνῇ θεσπεσίῃ περιμήχεας ἔθλασε κέδρους·
'Ἀθάνατος κέδρους βριαρὰς λιθάνοιο κεάσσοι,
Λεπταλέας τεύχων Λιβανή:ον οἷά τε μόσχον,
Μουνογενῆς δ' ἄπερ υἱὸς ἀρέστερος οἰοκερῆος.
Θεσπεσίῃ τέμνουσα πυρὸς φλόγα Ποιμένος αὐδῆ,
Θηροκόμου δονέουσα θεοῦ διὰ γῆρυς ἐρήμου.
'Ἀγροτέρης πανέρημα κἀδῆς θεὸς ἀμφελελίζοι.
'Ἀρχομένοις ἐλάφοισι δρόμου θρόος ἴσος Ἄνακτος,

Ὅς τε λίην βόμβησεν ἀπὸ δρυμᾶ κελύφων.
 Πᾶς δὲ τις ἐν νηῶ μάκαρος θεοῦ εὐχος αἰεῖσι.

Ναιετάει Βασιλεὺς ἀρετᾶς κρουνηδὸν ἰούσας.
 Ἀθάνατος καὶ ἀπαυστος Ἄναξ θώκοισι θοάσσοι·
 Αὐτὸς ἐοῖσι βίην ἀρρήκτων ὑπάζοι·
 Αὐτὸς ἐν εἰρήνῃ ζωαρκεῖ λαὸν ἀέξοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΘ'.

Ἐικοστὸν κελάδησε καὶ εἴνατον ἱερὸν ἄσμα
 Δαυίδος πινυτὸς δωμησάμενος νέον οἶκον.
 Σὸν κράτος ὑψώσαί μ', ὅτι με προσεδέξαο, Ποιμὴν,

Οὐδέ μ' ἐπευχομένοις δηίοις δωρήσασα χάριμα.
 Ἡμῆτιος βοάσσκον, ἐμὴν δ' ἴησασα νοῦσον.
 Ψυχὴν δ' ἐξ αἴδαο παλίσσυτον ἤγασε ἐμεῖο,

Καὶ με κατερχομένων ὑπὸ πυθμένα ῥύσασα γαίης.
 Εὐαγέες, μελέεσαι θεὸν φορμίζετε θείοις,
 Καὶ οἱ ἀκηράσιον μνημῆσιον ζίνετόν ἔστω.
 Οὐνεκα μηνίσαντι θεῶ κῶτος ἐστὶ βαρύφρων,
 Καὶ μεταμνήσαντι φῶτος πραπίδεςσι βιώνης.
 Ἐσπέριον κλαυθμὸν τέρψις μεταμείψεθ' ἐψη·
 Εὐθυμος δ' εἶπον, σάλος ὅτι μοι οὐποθεν εἶη.

Κάλλει νωιτέρῳ σθένος ἀφθιτον ἐκ σέθεν ἔστω.
 Ὅμιμα σέθεν τρέψαντος, ἐμὰ κλόνοσ ἐλλετο γυῖα.

Πρὸς σέ, Μάκαρ, βοαιον, λίτομαι θεὸν αἰὲν ἐόντα.

Τί πλέον εἰ πόρον αἷμα, καὶ εἰς αἴδαο κατῆλθον ;

Μή σε κόνις μέλψειεν, ἀληθείην δ' ἀγασρεύσει ;
 Εἰσαίτων μ' ἐλέησεν Ἄναξ, καὶ ἐπίρροθος ἔστη·
 Θρηῆνον ἐμὸν μετέθηκε, γόου δ' ἠλλάξατο χάριμα.

Εὐφροσύνην ἔζωσεν, ἔρυξε δὲ πένθειμον ἤμαρ.
 Φορμίζειν σ' ἐμὸς ὄλδος, ὄλον δὲ με καίνυται ὄμη.

Ἀφθιτε Παμβασιλεῦ, σέ διτηνεκέως ἀναμέλψω.

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Τήνδε τριηκοστὴν ἱερτὴν πεφορημένος οἶμην Πνεύματι
 Δαυίδος θεσπεσίῳ βοάσει.

Μή με κατασχύνῃς γε, ἐπεὶ σὺ μευ ἐπλπίς ἐτύχθης.
 Σῆ, Μάκαρ, εὐδικίῃ περικήδεο, καὶ με φύλασσε.
 Ὡκύτερόν με σάω, κλίνας ἀριχκοσ οὔσας.
 Νωίτερος θεὸς ἐσαι κατὰ χρέος ἀσπιδιώτης,
 Οἶκῳ ἀοσσητῆρι πανεκέλος ὡς με σώσσης·
 Αὐτὸς ἐμὸν πολυχαλκὸν ἔδος καὶ εὐσταθὲς ἄλλαρ.
 Ἡμετέρου γεγᾶως βιότου τροφὸς ἡγεμονεύοις.
 Ῥηιδίως, Ἄχραντε, πάγης κωυφίης με σώσοις,
 Οὐνεκα νωιτέρου βιότου πρόμος ἔπλεο μοῦνος.
 Πνεῦμα φίλον σέο χερσὶ φερεζώοις παραθείην.
 Ἄρχὸς ἀληθείης τελέθον ἀπελύσασα μόχθων.
 Ἄπρηκτου ματίης ὠδύσασα πάντοτε φρουρόν.
 Αὐτὰρ ἐγὼν ἐλέψ πίσυνοσ ταῖς ἐλπίδι χαίρω·
 Σῆ φρένῃ τερψάμενοσ ἐλεημοσύνη κωχαροίμην·
 Ὅτι μευ ἀδοανίην ἀγανόφοροσιν εἶδες ὀπωπαῖσ,
 Ψυχὴν ἡμετέρην ὀλοῆσ ἐσάωσασ ἀνάγκης,

A Quique valde resonuit saltus longos revelans.
 Omnis vero aliquis in templo beati Dei gloriam
 [cantet.

Inhabitat Rex virtutes torrentis instar euntes.
 Immortalis et sempiternus Rex sedibus sedeat :
 Ipse suis populis virtutem validam præbeat :
 Ipse in pace sufficiente populum augeat.

PSALMUS XXIX.

Vicesimum cecinit et nonum sacrum carmen
 David prudens, ædificans novam domum.

Tuum robur exaltabo, quoniam me suscepisti, Pa-
 [stor,

Neque me superbientibus inimicis dedisti ludibrium
 Diurnus clamabam, meum vero sanasti morbum.
 Animam vero ab inferno recedentem eduxisti

B [meam,
 Et me a descendentibus in imum eripuisti terræ.

Sancti, carminibus Deum celebrate divinis,
 Et ipsi incorrupta memoria decora sit :
 Quoniam succensenti Deo ira est gravis,
 Et propitio lumen animis vitæ.

Vespertinum fletum lætitia mutabit matutina :
 Hilaris vero dixi, commotio quoniam mihi nun-
 [quam fuerit.

Ornatui nostro robur immortale a te sit.
 Faciem tuam avertente, mea turbatio occupavit
 [membra.

Ad te, Beate, clamans, deprecor Deum semper ex-
 [sistentem.

Quid plus si præbeo sanguinem, et infernum
 [descendo)

C Nunquid te pulvis celebravit, veritatem vero dicet ?
 Audiens mei misertus est Rex, et adjutor stetit :
 Pianctum meum convertit, luctum vero mutavit in
 [gaudium.

Lætitia cinxit, abstersit vero lugubrem diem.
 Ut cantet tibi mea beatitudo, totum vero me su-
 [perat cantus.

Immortalis Domine, te perpetuo celebrabo. ;

PSALMUS XXX.

Hunc tricesimum sacrum plenus cantum
 Spiritu David divino canit.

Ne me pudore suffundās, quoniam tu mea species :
 Tua, Beate, justitia mei curam gere, et me serva.
 Citius me serva inclinans benevolam aurem.

D Noster Deus es opportunus protector,
 Domui liberatrici persimilis ut me serves :
 Ipse mea solida sedes et firmum auxilium.
 Nostræ factus vitæ nutritor deducas.

Facile, o Pure, a laqueo occulto me serves,
 Quoniam nostræ vitæ protector es solus.
 Spiritum charum tuis manibus almis commendem,
 Princeps veritatis existens redemisti a laboribus.
 Inanis vanitatis odisti semper custodem.

Ast ego misericordia fretus tua, spe gaudeo.
 Tua mentem delectans misericordia gaudeam ;
 Quoniam meam infirmitatem placidis respexisti
 [oculis,

Animam nostram perniciose eripuisti necessitate,

Nec me inimici in manu conclusisti molesta.
 Vestigia mea firmasti in spatiosa via.
 Oppressum me miserare, quoniam tribulor graviter.
 Ira premens meum turbavit vultum,
 Ventremque nostrum, et meum triste cor.
 In doloribus multis marcescentem vitam traho,
 In gemitibusque anni desinunt vitæ.
 Virtus calamitosis paupertatis defecit laboribus,
 Et mea horrenda turbatio occupavit ossa omnia.
 Opprobrium super omnes factus sum magnum ini-

[micos.

Vituperandus notis, charis vero pavor vicinis,
 Qui me antea videntes iverunt valde seorsum fu-

[gientes.

Mortuus velut inutilis a corde oblivioni datus sum.
 Vasi fracto persimilis factus sum,
 Dedecus indeorum vicinorum audiens.
 Quique simul collecti mei hostes volitabant,
 Pectoribus cogitantes meam animam auferre.
 Sed ego vocabam te Deum : tu enim spes mea,
 Tuis, Beate, in manibus mihi sortes sunt.
 Eripe inimicorum me et violentorum de manibus.
 Immortalem aperi tuo servo vultum.
 Propter tuam bonam misericordiam me serves,
 Ne aliquando dedecus occupet me : te enim vocavi

[vindicem.

In infernum deducantur erubescerentes impii.
 Multa dolosa fiant labia virorum,
 Quæ loquuntur iniquitatem adversus justum,
 Multum superbis despecta odiosis.
 Tuæ dulcedinis infinitæ multitudo est,
 Quam abscondisti, valde sane te timentibus cus-

[todians,

Tuo indigentibus perfecisti semper auxilio,
 Mortalis in conspectu laboriosæ generationis.
 Extra mortalem tumultum eos abscondas.
 Contentione in tabernaculis tuis procul protegas.
 Laudandus quoniam misericordiam in civitate po-

[suit admirabilem.

Obstupescens dixi : Projectus sum tuo a conspectu.
 Inde Rex clamantis meas exaudivit preces.
 Diligite, sancti omnes, Regem,
 Quoniam veritatem Rex curat, semper,
 Mercedem superbis meritam retribuens.
 Confidite : cor vero valde vestrum firmum sit,
 Quicumque in cœlestis Dei speratis auxilium.

PSALMUS XXXI.

*Istud tricesimum est et primum carnem Davidis
 prudentis pulchre canentis.*

Beati qui declarati sunt liberi peccatorum.
 Quibusque iniquitates curæ non amplius sunt.
 Beatus cujus Deus opera præterit peccatorum,
 Linguam habens fictorum nesciam angorum,
 Ossa senescentia insanabili putruerunt silentio,
 Perpetuo et indesinenter tota die clamantis
 Semper enim, mi Rex, super me tua manu gravi
 Miser fui, quoniam mihi in cute fixæ sunt spinæ.
 Delictum declaravi, animi vero non texi culpam.
 Dixi : Deo factum meum injustum confitebor :

A Οὐδέ με δυσμενέος παλάμη ξυνέργες ἀνιργῆ.
 Ἴχνια μευ στῆριξας ἐπ' εὐρυχόροιο κελεύθου.
 Τειρόμενόν μ' ἐλέηπον, ἐπεὶ περικηδομαι αἰνῶς
 Νῆνις ἐπιθρίσασα ἐμὴν κλονέεσκεν ὄπωπῆν,
 Γαστέρα θ' ἡμετέρην καὶ ἐμὸν πολυώδυνον ἦτορ.
 Ἄμφ' ὀδύνης πυκινῆσι μαραινόμενον βίον ἔλκω,
 Ἐν στοναχαῖς τ' ἐνιαυτοὶ παραλήγουσι βιῶνης.
 Κάρτος δίζυροῖς πενίης ἐξέφθιτο μόχθοις,
 Καὶ μευ φρικαλέη ταραχὴ λάβεν ὅσπερ πάντα.
 Ἀσχος ὑπὲρ πάντας γενόμενῃ περιώσιον ἐχθροῦς.

Μωμητῆς γνωστοῖσι, φίλοισι δὲ δεῖμα θυραίοις,
 Οἱ με πάρος λεύσσοντες, ἔβαν μάλα νόστοι φυγόντες·

Νεκρὸς ὅπως ἄπρηκτος ἀπὸ κραδίης ἐπελήσθην.
 Β Τεύχει ἀπολλυμένῳ πανομοίως ἐξεφάνθην,
 Μῶμον ἐλεγχθέντα περικτιόνων ἐπακούσας,
 Οἱ θ' ἄμ' ἀγειρόμενοί μευ ἐναντίοι ἠερέθοντο,
 Στήθεσιν ἀρμαίνοντες ἐμεῦ ἀπὸ θυμὸν ἐλέσθαι.
 Αὐτὰρ ἐγὼ κάλεόν σε θεόν· σὺ γὰρ ἐλπίς ἐμοῖο,
 Σῆσι, Μάκαρ, μετὰ χερσὶν ἐμοὶ κληροὶ γεγάασι.
 Ῥῖεο δυσμενέων με καὶ ἀντιθίων παλαμάων.
 Ἀθάνατον προῦφαινε τεῶν θεράποντι πρόσωπον.
 Εἶνεκα σῆς ἀγαθῆς ἐλεημοσύνης με σώσοις,
 Μήποθεν ἄσχος ἔλοι με· σὲ γὰρ καλέεσκον ἀρωγόν.

Εἰς αἰδῶν κατάγοινοντο καταισχυθέντες ἀλείται.

Ἄφθογγα δολόεντα γενόλατο χεῖλεα φώτων,

Ὅσπερ κατεφθέγγαντο κακοῦράφην ὀπίσσω,

Πολλὸν ἀγτηνορήσιν ὄνοσάμεινα στουγερησι.

Σῆς ἀγανφροσύνης ἀπερείσιος ἐσμός ἐτύχθη.

C Ἦν κρύψας μαλα δὴ σε περιτρομέουσι φυλάσσων,

Σῆς ἐπιδουμένοις εἰργάσασθαι πάντοτ' ἀρωγῆς,

Ἀνδρμέης κατέναντα πολυτήτοιο γενέθλης.

Ἐκτυσθε βροτέης ταραχῆς σφέας ἀμφοικαλύπτοις.

Νείκεος ἐν κλισίῃσι τεῆς ἀπάνευθε πυκάζοις.

Αἰνετὸς ὡς ἐλεητὸν ἐν ἄστει θῆχεν ἀγτητήν.

Θαμβήσας ἐφάμην· Ὡσμαι σέο νόσσοιν ὄπωπῆς.

Ἐνθεν Ἄναξ βοδώντος ἐμῶν ἐπάκουσε λιτάων.

Ἄμφωπαπαζέσθων ὅσοι· σύμπαντες Ἄνακτα,

Ὅννεκ' ἀληθείης Βασιλέως ἐμπάζεται αἰεὶ,

Μισθὸν ὑπερφάλοις ἀνιάξιον ἐγγυαλιζων.

Θαρασεῖτε· κραδίη δὲ μάλ' ὑμῶν ἐμπεδος ἔστω,

Ὅσσοι ἐπ' οὐρανίω θεοῦ ἐλπίζετε· ἀρωγῆν.

D ΨΑΛΜΟΣ ΛΑ'.

Τοῦτο τριηκοστὸν τελέθει καὶ πρῶτον ἄξιωμα Δαυΐδου
 πινυτοῦ κατὰ μελιζομένου.

Ὅλβιοι ὅσ' ἀνέδειχθεν ἐλεύθεροι ἀμπλακιάων,

Οἱσι τ' ἀτασθαλῆαι μεμελημένα· οὐκέτ' ἔασιν.

Ὅλβιος οὐ θεὸς ἔργα παρέδραμεν ἀμπλακιαίων,

Γλῶσσαν ἔχων δολερῶν ἀδαήμονα δυσφροσυνάων.

Ὅσπερ γηράσκοντα δυσαθεῖ πύθετο σιγῆ,

Νωλεμέως καὶ ἄπαιστα πανημέριον βοδώντος.

Πάντοτε γὰρ, μεῦ Ἄναξ, ἐπ' ἐμοὶ σέο χειρὶ βαρεῖη

Δεῖλαιος γενόμενῃ, ὅτι μοι· χροτὶ πῆχθεν ἄκανθαι.

Ἄμπλακίην ἀνέφηναι, νόσου δ' οὐκ ἔσκεπον ἄττην.

Εἶπα· Θεῶν πρῆξίν με ἀτάσθαλον ἐξαγορεύσω·

Αὐτὸς δ' ἡμετέρης κραδίης παρελήλυθας ἄτην.
Τῆσδ' ἔνεκ' ἔσθ' ὁσίοισι λιτὴ μετ' ἐναίσιμον ὄρην.

Οὐδ' ἐπιχειρομένων ὑδάτων τρεπεῖεν ἀνάγκην.
Σὺ ξυνεργούσης με πελέσκειο πύργος ἀνίης·
Χάρμα φίλον, σὺ με τεῦξον ἐλεύθερον ἀμφιβλότων.

Γνοίης ἐξ ἐμέθεν ποίην χρέος οἶμον ὁδεύειν.
Εἰς σέ, Μάκαρ, στήριξα διαμπερὲς ὄμματ' ἐμεῖο,
Ὅφθαλμῶν ἀμαρυγὰς ἐμῶν σέο νέρθην ἐρείσω.
Πάσασθ' ἡμιόνοισι πνεύεικελοι ἤδὲ καὶ ἵπποις
Γινόμενοι· σοφίης γὰρ ἀγαλλέος ἄμμοροὶ εἴσι.
Γαμφηλὰς ξυνέαζον ὄρειχάλκοισι χαλινοῖς,
Οἳ σέθεν οὐ μεμάσασιν γεγηθότες ἄτσον ἰκέσθαι.
Παντοδαπαὶ μαστιγες αἰεὶ γεγάσιν ἀλιτροῦ·
Ἦ δὲ θεὸς μεμέλιτ', ἔλεος περικυκλώσειε.
Χάρμα καὶ εὐφροσύνη θεοτερπέας ἄνδρας ἐρύκοι,
Καὶ κλέος ἀμφιβόητον ἐν ἰθυνοῖσι μελεσθῶ.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΒ.

Τόνδε τριηκοστὸν καὶ δεῦτερον ἔαχεν ὕμνον
Δαυΐδος κιθάρῃ μελίλιχα τερπόμενος.

Χαίρετε μοι Βασιλῆι, δίκης ὑποφήτορες ἄνδρες.
Ἄνδράσιν ἰθυνοῖσι μεταπρέπει ἄσπετος αἶνος·
Μελψατε μοι ζῶοντα θεὸν φόρμιγγι λιγείῃ,
Μελψατε οἱ δεκάδεσσι μέλος νευρῆσιν ἰέντες,
Ἐκ πραπίδων νεον ὕμνον ἀείσατε Παμβασίλῃ.
Εὖ δ' ἀναμελπεσθῶ γε δίκης ἐπιήρανος αἶνος·
Οὔνεκεν ἀθανάτοιο θεοῦ λόγος ἰθὺς ἐτόχθη.
Πάντα δε οἱ μάλα πιστὰ πελεῖ βασιλῆια ἔργα·
Εὐδικίην φιλεῖ λαθικηδέα καὶ θεμιν Ἐσσήν.
Πᾶσα θεοῦ βέβριθεν ἄδην ἐλεητός αἴα.
Οὐρανοὶ ἐξείζωθεν ἐφημοσύνη Βασιλῆος,
Καὶ πᾶσ' ἀθανάτου στόματος σφραγῶν πνεύματος ἀλκῆ.
Ἄσκδν ὄπως, πόντοιο ῥόον πολυηλε' ἀγείρων,
Τεγγη καθεμενος κρυφίοις ταμίαισιν ἀβύσσου.
Δειμαίνει βασιλῆα θεὸν κλυτὰ πείρατα γαίης·
Ἐκ δ' αὐτοῦ δυνεοῖνθ' ὁπόσοι χθόνιχ ναιετάουσιν.

Οὔνεκεν αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐκτετελεσθὲν ἅπαντα.
Αὐτὸς Ἄναξ ἐκέλευσε, τὰ δ' ἐβλάστησεν ὁμαρτή.
Ἄθανάτος σκεδάσειεν ἀπειρίτα δῆνεα δῆμων,
Καὶ λαῶν ὀνόσαιο πολυστρεφείας μελεδῶνας·
Δῆνεά θ' ὑψινόων παραμείψεται ἡγητήρων.
Βουλή δ' Ἀθανάτοιο δεινεκεως ἐπιμίμναι,
Μερμερα δὲ κραδίης γενεῆς ἀπο μεχρι γενεθλης.

Φῦλον ἀεὶ μακαριστὸν ἐῷ Βασιλῆι πεποιθός,
Αἰός, ὅν ἐκ πάντων ἐπελεξατο κληῖρον ἐλεσθαι.

Οὐρανόθεν Βασιλεὺς πανδερκεα τεῖνεν ὄπωπῆν·
Ἄνδρομεην σφτερης ἐκ παστάδος εἶδε γενεθλην·
Ὅρμασιν ἐναετήρας δλης θηήσατο γαίης,
Ὅς θνητῶν κραδίην παλάμη τεκτήνατο μοῦνος,
Ὅς σφραγῶν ἐν πραπίδεσσι διαμπερὲς ἔργα δοκεύει.
Οὐ σθενος οἶδεν Ἄνακτα μεγακλήεντα σαῶσαι,
Οὐδὲ γίγας κακότητα φύγοι περιθάρσυνος ἀλκῆ·
Ἴππος ἐνὶ πτολεμοῖς ἀχρήϊος ἄνδρα σαῶσαι,
Οὐδὲ κεν αὐτὸς ἀλυξε περὶ σθενεῖ βλεμειάνων.
Ὅφθαλμοὶ ἐτάουσθεν ἐπὶ τρομεροντας Ἄνακτος,

A Ipse vero nostri cordis remisisti impietatem.
Hujus gratia erit sanctis supplicatio opportuno
[tempore.
Neque effusarum aquarum fugiant necessitatem.
Tu occupantis me es turris doloris,
Gaudium carum, tu me fac liberum a circumdan-
[libus.

Cognoscas de me qualem deceat viam ingredi.
Super te, Beate, firmavi semper oculos meos,
Oculorum splendores meorum te subter firmabo.
Desinite mulis similes et etiam equis
Fieri : sapientiæ enim illustris expertes sunt.
Maxillas constringe duris frenis,
Qui te non cupiunt gaudentes prope accedere.
Varia flagella semper sunt peccatoris.

B Quem vero Deus curat, misericordia circumdet.
Gaudium et exsultatio divinos viros occupet :
Et gloria illustris rectis corde curæ sit.

PSALMUS XXXII.

Hunc tricesimum et secundum resonuit hymnum
David cithara suaviter delectatus.

Gaudete mihi Regi, justitiæ antistites viri :
Viros rectos decet immensa laus :
Canite mihi viventem Deum cithara canora,
Canite ei, decem carmen fidibus mittentes.
De præcordiis novum hymnum cantate Domino.
Bene vero cantetur justitiæ jucunda laus :
Quia immortalis Dei verbum rectum est.
Omnia vero ipsi valde fidelia sunt regia opera.
Justitiam diligit abscondentem curas et fas Rex.
Universa Dei plena est abunde misericordia terra.
C Cœli firmati sunt mandato Regis,
Et omnis immortalis oris ipsorum spiritus virtus.
Utrem sicut, maris fluxum sonorum congregans,
Arte ponens abditis custodibus abyssi.
Timeant Regem Deum inclyti fines terræ,
Ab eo autem commoveantur quicunque terram
[habitant.

Quoniam ipse dixit, et perfecta sunt omnia :
Ipse Rex mandavit, ipsa vero germinarunt simul.
Immortalis dissipet infinita consilia populorum,
Et populorum reprobet volubiles curas,
Consiliaque superhorum præteribit principum.
Consilium vero Immortalis in æternum manet,
Cogitationes vero cordis a generatione usque in
[generationem.

D Gens semper beatissima suo Regi confisa,
Populus, quem ex omnibus elegit hæreditatem ca-
[pere.

De cœlo Rex omnividentem extendit vultum,
Mortalem suo e cœnaculo vidit generationem :
Oculis incolas totius respexit terræ,
Qui mortalium cor manu fabricavit solus,
Qui eorum in præcordiis semper opera videt.
Non robur novit Regem gloriosum servare,
Neque gigas afflictionem fugiet confusus robore :
Equus in bellis inutilis virum servare,
Neque ipse effugiet robore superbiens.
Oculi extensi sunt in metuentes Regis,

Oculi magni Dei timentes respiciunt,
 Qui divinam misericordiam curant.
 Animas a morte inexorabili eruere,
 Et alere luctuosa pressos animum fame.
 Noster valde animus pendet a Rege,
 Quoniam noster protector, et adjutor est.
 In ipso lætetur mens præcordiis gaudens :
 Et ejus nostra nomen inclytum spes est.
 Ipse, Rex, misericordiam infinitam nobis præbeas,
 Ut tuum sperantes semper exspectamus auxilium.

PSALMUS XXXIII.

*Quando Abimelechum bellicosum decipiens
 Abiit David, suam vero immutavit formam,
 Hunc tricesimum tertiumque simul cantum cecinit.*
 Faustis verbis semper Regem clamabo,
 Semper lingua suum carmen laudandum feram.
 Laudetur meum cor in immortalis Rege.
 Mansueti audientes suo lætentur animo.
 Mecum immortalem magnificate Pastorem mundi.
 Et ejus congregati exaltemus nomen omnes.
 Aurem posuit paratam exquirenti mihi Rex,
 Omni vero exitiosa me cito eripuit tribulatione.
 Properate ei accedere ; et ipsi mentibus lumen

[capere,

Ut inculpatis semper splendebitis faciebus.
 Sic pauper clamavit, Deus vero ipsi exaudivit vo-

[cem :

Omnem vero servavit probam extra tribulationem.
 Angelus circumstipans Deo veniet illuc et illuc,
 In circuitu piorum virorum, ipsos ut servet.
 Gustantes videte, Rex quoniam suavis est.
 Beatus semper vir suo Regi confisus.
 Sancti omnes, semper timete Regem.
 Piorum non enim alicujus desiderans aliquis est.
 Indigentes domuit divites aliquando fame.
 Piorum vero bonis valde abundant generationes.
 Huc adeste mihi, chari filii, mea vero audite verba,
 Ut timorem Regis prudentis vos doceam.
 Quis cupit elegantis videre vitæ serenitatem,
 Desiderans per beatos semper dies videre ?
 Linguam tuam compesce vituperabilis malitiæ,
 Et odiosis seorsum dolis tua labia tegas.
 Fuge improbitatem, honorum vero appareas artifex,
 Pacis amabilia post vestigia semper gradiens.
 Oculi Regis respiciunt justos,
 Et ipsorum precibus paratissimam præbet aurem.
 Dolores fabricant Rex observat vultibus,
 Ut perdat eorum memoriam de terra.
 Justi clamaverunt, cæterum Deum invenerunt de-

[fensorem.

Omnem vero seorsum sua liberati sunt tribulatione.
 Quibus cor contritum est, semper Deus novit opi-

[tulari.

Spiritu autem suo humilem virum servabit.
 Multæ et frequentes sanctorum sunt tribulationes,
 Et ipsos ex omnibus liberabit æternus Rex :
 Ipse Rex curet et ossa omnia custodiat,
 Ex ipsis vero non quidquam corrumpatur fractum.
 Mors peccatorum pernicioosa et misera est.

A Ὁφθαλμοὶ μεγάλοιο Θεοῦ τρομέοντασ ὀρώσιν,
 Ὅσσοι θεσπεσίῳ ἐλέῳ μεμελημένοι εἰσί.
 Ψυχὰσ ἐκ θανάτοιο τανηλεγέοσ ἀπερύξαι,
 Καὶ θρέψαι στονόεντι πιεζομένουσ φρένα λιμῶ·
 Ἡμέτεροσ μάλα θυμὸσ ἀπρώρητα· Ἄνακτοσ,
 Οὔνεκεν ἡμείων πρόμαχοσ καὶ ἀρωγὸσ ἐτύχθη.
 Ἄμφ' αὐτῷ κεχάρητο νόοσ πραπίδεςσιν ἰανθεῖσ,
 Καὶ οἱ ἡμετέρῃ ὄνομα κλυτὸν ἐλπὶσ ἐτύχθη.
 Αὐτόσ, Ἄναξ, ἐλεητὸν ἀπείριτον ἄμμιν ὀπάξοισ,
 Οἷά σευ ἐλπίζοντεσ αἰὶ ποτιδέγμεθ' ἀρωγῆν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΓ'.

Ὅπποτ' Ἀβιμέλεχον μενεδήρον ἡπεροπεύσασ,
 Ὁχρετο Δαυίδοσ, σφετέρῃν δ' ἠλλάξατο μορφήν,
 Τόνδε τρικοστὸν τριτατὸν θ' ἅμα κῶμον ἔμελλεψεν.
 Εὐφύμοισ ἐπέεσσιν αἰὶ Βασιλῆα βοήσω,
 Νωλεμέωσ γλώσση σφέτερον μέλοσ ἀνετὸν οἶσω.
B Κυδαίνοιτό μεν ἦτορ ἐν ἀθανάτῳ Βασιλῆι.
 Μείλιχοι εἰσαίοντεσ ἐψ κελαροῶτο θυμῷ.
 Ἄμφ' ἐμοὶ ἀθάνατον μεγαλίζετε Ποιμένα κόσμου,
 Καὶ οἱ ἀγειρόμενοι ἀναείρομεν οὔνομα πάντεσ.
 Οὔδασ θῆκεν ἐτοιμόν ἀνιχνεύσαντί μοι Ἐσσήν,
 Παντοίησ δ' ὀλοῆσ με θοῶσ ἐξείλετ' ἀνίησ.
 Σπεύσατέ οἱ πελάσαι, καὶ οἱ φρεσὶ φέγγοσ ἐλέσθαι,

Ὡσ κεν ἀμωμήτοισιν αἰὶ λάμποιτε προσώποισ.

Ὡδε πτωχὸσ ἄυσε, Θεὸσ δέ οἱ ἐκλυεν αὐδῆσ.

Παντοίησ δ' ἐφύλαξεν ἐλεγχέοσ ἔκτοθεν ἀτησ.
 Ἄγγελοσ ἀμφιέπων Θεῷ ἴξεται ἔνθα καὶ ἔνθα.
 Κυκλόθεν εὐσιθέων ἀνδρῶν, σφέασ ὄφρα σωθήσ.
 Γευσάμενοι δέρεκεσθε, Ἄναξ ὅτι μείλιχοσ ἐστί.
C Ὀλβιοσ αἰὲν ἀνὴρ σφετέρῳ Βασιλῆι πεποιθὼσ.
 Εὐαγγέεσ σύμπαντεσ, αἰὶ περιδείδετ' Ἄνακτα.
 Εὐσεβέων οὐ γάρ τευ ἐφιμείρων τισ ἐτύχθη.
 Δευομένουσ ἐδάμασσε πολυκτεάνουσ ποτὲ πείνη·
 Εὐσεβέων δ' ἀγαθοῖσ· μέγα βρίθουσι γενέθλαι.
 Δεῦρ' ἴτε μοι, φίλα τέκνα, ἐμῶν δ' ἐπικέκλυτε μύθων·
 Ὅφρα φόβοσ Βασιλῆοσ ἐνηέοσ ἄμμε διδάξω.
 Τίσ ποθέει χαρίεντοσ ἰδεῖν βιότοιο γαλήνην,
 Ἰσχανῶν πολύολθα διαμπερὲσ ἤματα λεύσσειν ;
 Γλῶσσαν σῆν ἀπόπαυσον ἐλεγχίσθησ κακότητοσ,
 Καὶ στυγερῶν ἀπάνευθε ὀλόων σέο χεῖλεα κεύθοισ.
 Φεῦγε κακοῦράφην, ἀγαθῶν δ' ἀναφαίνεο τέκτων,
 Εἰρήνησ ἐρατεινὰ μετ' ἴχνια πάντοτε βαίνων.
 Οφθαλμοὶ Βασιλῆοσ ἐποπτεύουσι δικαίουσ,
 Καὶ σφειων εὐχολῆσιν ἐτοιμότατον πόρεν οὔδασ.

D Ἄλγεα τεκταίνοντασ Ἄναξ δοκέεσκεν ὀπωπιᾶσ,
 Ὅφρα κεν ἐξολέσῃ σφέτερον μνημήρον αἷησ.
 Εὐσεβέεσ βοάσσκον, ἀτὰρ Θεὸν εὔροσ ἀρωγόν,

Παντοίησ δ' ἀπάνευθεν ἐῆσ ἐφύλαχθεν ἀνίησ.
 Οἷσ κραδίη τέθραυσται, αἰὶ Θεὸσ οἶδεν ἀρήγειν·

Πνεύματι δὲ σφετέρῳ χθαμαλόφρονα φῶτα σώσει.
 Πολλὰ καὶ πυκινὰ ὀσίων γεγάασιν ἀνῆαι,
 Καὶ σφειασ ἐκ πασέων ἀπολύσεται ἄφθοτοσ Ἐσσήν.
 Αὐτόσ Ἄναξ κήδοιτο, καὶ ὅστέα πάντα φυλάξοι·
 Ἐκ δ' αὐτέων οὐκ ἂν τι καταφθείροιτο ἑαχθέν.
 Πότμοσ ἀμαρτινῶν ὀλοὸσ καὶ ἄποτμοσ ἐτύχθη·

Οἱ δ' ὄσιον στυγέοντες, ἀτάσθαλοὶ αἰὲν ἔσονται.
Δυῶν σφωιτέρων κραδίης ἀπολύσεται ἄτης·
Ὅς κεν ἀλιτραίνοιεν ἔης Χατέοντες ἀρωγῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΔ'.

Τόνδε τριηκοστόν καὶ τέτρατον ἔαχεν ὕμνον
Δαυΐδος, λιγυρῆ μελπόμενος κιθάρη.
Νωιτέροις ὀλετήρσιν, Ἄναξ ἄχραντε, δικαζοῖς,
Νωιτέροις δηίοισιν ὑπερμενέως πολεμίζοις.
Ἄσπίδα καὶ ξίφος δὲ λαθῶν, ἐπιτάρξοθος εἴης.
Φάσγανον ἄμφηκες δηίων κατέναντι τιταίνοις.
Ἐννεπέ μευ ψυχῆ· Σέθεν ἀσφαλὲς ἔρκος ἐτυχθην.
Θυμὸν ἀνιχνεύοντας ἐμὸν δ' ἄ μῶμος ἐλέγχοι.
Κήδεά μοι ῥάπτοντας ἀποστρέψει· κς ὀπίσσω·
Οἷα κόνις ὄνοφεροῖσιν ἐλαυνέσθωσαν ἀήταις·
Καὶ σφεας Ἄθανάτοιο διάκτορος ὄξυς ἀπείργοι.
Οἷμος ὀλισθηρῆ ζοφερῆ θ' ἅμα τοῖσι γενέσθω,
Καὶ σφεας Ἄθανάτοιο διάκτορος αἴψα διώκοι·
Κρύβδην μαψιδίως ὅτι μοι λίνον ἐστήσαντο·
Μαψιδίως ἐμὸν ἦτορ ὀνειδέσιν ἐστυφέλιξαν.
Ἦν φρεσὶν οὐ δοκέουσι· πάγην, σφεας ἀγρεύσειεν·
Ἦς δὲ κατεκρύψαντο, γενοίετο κέρδεα θήρης,
Ὀλλύμενοι δολόεντι λίνω, τόπερ ἔπλεον αὐτοί.
Αὐτὰρ ἐμὴ ψυχὴ κεχαρήσεται ἀμφὶ Ἄνακτι,
Καὶ οἱ ἀλεξικῆκω περὶ φέγγει γηθήσειεν.
Ὅστέα πάντ' ἐρέει· Τίς τοι, Μάκαρ, ἄλλος ὁμοῖος
Ῥυόμενος πτωχὸν κρατερῶν ἀπὸ λυμικτήρων,
Πτωχὸν τ' ἠδὲ πενιχρὸν ἀρπαλέων ὀλετήρων·
Μάρτυρας ἀνστάντες μ' ὄσα μὴ μάθον ἐξερέεινον.
Ἄντ' εὐεργεσίης κακοεργέα μισθὸν ἐδέγμην,
Ἦμετέρην ἄσπερμον ἐπεστυμένων φρένα θέσθαι.
Αὐτὰρ ἐπειγόμενος βαλόμην περὶ πένθιμον εἶμα·
Νηστείης δ' ἐδάμασσα κόνιοις βαρυώδυνον ἦτορ·
Εὐχολῆ δ' ἐπὶ κόλπον ἐμὸν στρεφθεῖσα θοάσσοι.
Ὡς φίλῳ, ὡς τε κασιγνήτῳ, τόσον ἦνδανον αἰεὶ·
Ὡς δὲ κατηφιῶν ἐδάμην, φρενὶ πένθος ἀέξων.
Οἱ δ' ἐμέθεν κατέναντα γεγηθότες ἠγερέθοντο·
Μάστιγες ξυνάγερθεν, ἐγὼ δ' οὐ πάμπαν ἀνέγνων.

Σπλάγγνα βίη ῥήγνυντο, καὶ οὐκ ἐνόησαν ἀνίην·

Καὶ μ' ἐπέμυξαν ἄδην, λώβη δ' ἀποπειρήσαντο,

Ἄντιδίην κρουροῖσιν ὀδᾶξ ἐν χεῖλεσι φύντες.
Εἰπέ, Μάκαρ, πότε δή μευ ἴδοις δυσάλυκτον ἀνάγ-
[κην·

Ψυχὴν ἡμετέρην κακοεργέος ἔξελε φύτλης·
Αὐτὰρ μονογένειαν ἐμὴν ῥύσαιο λεόντων.
Ἦγαθήη Βασιλῆα παρὰ κλισίῃ κελαδήσω,
Ἦρ λαῶ μεγαλοσθενέτη τεδὸν ὕμνον ἀείσω.
Μὴ δὴ μοι κεχάρουσι· ἀθεμίστια δυσμενέοντες,
Οἱ με μάτην στυγέουσι, ἀτὰρ νεβούσι δ' ὀπωπαῖς.
Οἱ ῥά μοι εἰρήνη προσεικότα μωθίζοντο,
Πικρὰ δὲ μοι φρονέουσι δολοφροσύνη κοτέοντες.
Θυμοδακῆς κατέναντα στόμα μηκύνοντες,
Φάντο κακῶν χαίροντες ἐμῶν θηήτορες εἶναι.

Εἰ θηήσας τοῦτο, Μάκαρ, μὴ δὴ με παρέλθοις
Μὴ μευ ἀποσταίης, πανεπίσκοπε δῶτορ ἑάων,
Μηδὲ δίκην ἀγνωστον ἐμὴν παρελεύσεται ὄσσοις.
Σῆσιν ὑπὲρ εὐδικίης, Ἄναξ, μ' ἄχραντε δικάζοις,

A Qui vero sanctum oderunt, improbi semper erunt.
Servorum suorum corda liberabit calamitate,
Non delinquant suo carentes auxilio.

PSALMUS XXXIV.

*Hunc tricesimum et quartum cecinit hymnum
David, canora canens cithara.*

Nostris occisoribus, Rex impollute, jus dicas,
Nostros hostes præpotenter expugna
Scutum et gladium acutum capiens, confortator sis
Ensem ancipitem hostium in conspectu distendas.
Dic meæ animæ; Tuum firmum vallum sum.
Animum quærentes meum reprehensio convincat.
Curas mihi machinantes avertas retro:
Velut pulvis atris impellantur ventis.

B Et ipsos Immortalis angelus pernix coerceat.
Via lubrica tenebrosaue simul his fiat,
Et ipsos Immortalis angelus cito persequatur:
Clam frustra quoniam mihi rete erexerunt:
Supervacue meum cor probris torserunt.

Quem ammis non vident laqueum, ipsos capiat.
Quam vero absconderunt, fiant lucra venationis,
Pereuntes doloso reti quod concinnarunt ipsi.

Cæterum mea anima gaudebit in Rege,
Et ipsius salutari super lumine delectetur.

Ossa omnia dicent: Quis tibi, Beate, alius similis?
Eripiens pauperem robustis a corruptoribus
Pauperemque et egenum a rapacibus occisoribus.

Testes surgentes, me quæ non didici, interrogabant.
Pro beneficentia malam mercedem capiebam,
Nostram sterilem violentorum mentem ponere.

Cæterum festinans inducbar lugubri veste:

C Jejunii vero domui laboribus grave cor,
Oratio vero in sinum meum conversa sedeat.

Quasi amico, quasique fratri sic complacui semper,
Quasi vero tristis humiliabar, animo luctum augens:
Ipsi vero mei ex adversa læti convenerunt.

Flagella congregata sunt, ego vero non prorsus co-

[gnovi.

Viscera vi rumpebantur, et non intellexerunt affli-

[ctionem,
Et me subsannaverunt satis, contumelia vero ten-

Contra horridis mordicus labiis ingenerantes.
Dic, Beate, quando igitur meam videas inevitabi-

[lem necessitatem.

Animam nostram a maligna educ generatione.

D Cæterum unicam meam libera a leonibus.
Sacra Regem in aula resonabo,

In populo robusto tuum hymnum canam.
Ne igitur mihi supergaudeant impie adversantes,
Qui me frustra oderunt, sed annunt oculis.

Qui mihi paci similia loquebantur,
Acerba vero mihi cogitant dolose irascentes,
Molestum in conspectu os dilatantss,

Dixerunt malorum gaudentes meorum spectatores

[esse.

Si vidisti istud, Beate, ne sane me prætereas,
Nea me discedas, provide dator bonorum.

Neque causam ignotam meam prætereas oculis.
Tuis sub justitiis, Rex, me incorrupte iudices.

Tua me misericordia judices, provide Pastor,
Neque supergaudeant inimici viri nobis.
Neque risus mentis mœror meæ aliquando duplex
[sit,

Neque gutturibus me devorent suis.
Dedecus capiat omnes mea gaudentes ærumna:
Qui vero cogitant superba, confusionem reportent.
Gaudium et lælitia sanctum genus curet:
Semper celebrem magnanima dona Dei,
Pacem servi sui cupientes videre.
Lingua justitiam mea tuam crebro canat,
Tuam percelebrem tota die laudem cantet.

PSALMUS XXXV.

*Incorruptum Immortalis famulus David integer
Istud tricesimum carminum et quintum cecinit.*

Dixit suo in animo stoliditates injustus,
Non ferens Regis ante oculos timorem Dei,
Perniciosam dolosis in cruciatibus linguam augens,
Semper angorem odiosum quærens invenire.
Iniquitatem sua dolosam curant verba,
Nunquam universam sanctam viam amare.
Sed etiam in cubilibus stolidis injurius,
Neque bonum facere curavit, neque intelligere,
Neque odit vitii damnosi mœrorem.
Incorrupte, venerandum misericordiam tuam cœ-
[lum continet:

Tua vero veritas etiam in nubibus exsultat:
Tua justitia persimilis montibus divinis,
Paria judicia fers profundis abyssis.
Quadrupedum greges mortaliumque simul genera
[serves,
Sic tuam misericordiam, Rex, plenam auges.
Tuarum alarum mortalibus semper tegmen erit
[spes.

Pinguibus bonis tuorum abundant palatiorum.
Et ipsos lætitiæ placidus torrens riget.
Quoniam vitalis apud te, Beate, est fons.
In tuo autem divinum videbimus lumine lumen.
Tuam misericordiam Rex desiderantibus prætendas
Et tuam rectis corde justitiam ostendas.
Ne mihi indecorum et superbum vestigium subeat,
Neque peccatoris, Beate, manus me moveat.
Ibi ceciderunt omnes superbiæ famuli,
Neque resurgent neglecti, inde expulsi sunt.

PSALMUS XXXVI.

*In sexto grato tricesimum suaviter canens
Resonavit David dulce carmen cithara.*

Nequando mihi æmuleris videns malignum virum,
Neque obstupescas in opificibus iniquitatis.
Ipsi enim tanquam fenum cito persiccantur,
Cadentes herbaceis cito oleribus similes.
Spem produc Deo, et milia fac,
Et terram inhabites, pascant vero te divitiæ conti-
[nentiæ.
Gaudens Immortalis grata omnia reportes.
Aperte Regi tuas ostende vias:
Spera, neque desine: ipse vero tibi omnia faciet:
Et tuam educet justitiam tanquam lumen.

A Σῆ μ' ἐλεημοσύνη κρίνοις, πανεπίσκοπε Ποιμὴν,
Μηδ' ἐπιγηθήσειαν ἀνάρσοι ἀνέρες τῆμιν·
Μηδὲ γέλως φρενὸς ἄλγος ἐμῆς ποτε διπλὸν εἶεν,
Μηδὲ κε λαυκανίαις με καταβρώξειαν ἤτην.
Αἴσχος ἔλοι σύμπαντας ἐμῆ κεχαρηότας ἀτη·
"Ὅσσοι δὲ φρονέουσιν ὑπέρβια, μῶμον ἔλοιντο.
Χάρμα καὶ εὐφροσύνη ὄσιον γένος ἀμφιπρολεύοι·
Πάντοτε μελπόντων μεγαλαυχέα δῶρα Θεοῦ,
Εἰρήνην θεράποντος ἐοῦ ποθέοντες ἰδέσθαι.
Γλῶσσα δικαιοσύνην ἐμέθεν σέο πυκνὰ λιγαίνοι,
Σεῖο πολυκλήντα πανημαδὸν αἶνον θεῖσοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΕ'.

"Αφθιτον Ἀθανάτου θεράπων Δαυίδος ἀμύμων,
Τοῦτο τριηκοστὸν μελέων καὶ πέμπτον ἔμελ-
[ψεν.

B Ἐννεπεν ὃν κατὰ θυμὸν ἀτασθαλίας ἀθέμιστος,
Ὁ φορέων Βασιλῆος ἐπ' ὄμμασι δεῖμα Θεοῦ,
Ὀύλομένην δολεροῖσιν ἐπ' ἄλγεσι γλῶσσαν ἀέξων,
Αἰεὶ δυσφροσύνην συγερῆν διζήμενος εὐρεῖν.
Ἀμπλακίη σφέτεροι δολερῆ μεμελήτατο μῦθοι,
Ὀὔποτε παντοίην ὀσίην ὁδὸν ἀμφεχραπάξουν.
Ἀλλὰ καὶ ἐν λεχέεσσιν ἀτασθαλίησιν ἀλείψεις,
Ὀὔδ' ἀγαθὸν ῥέξαι βουλευσατο, οὔδὲ νοῆσαι,
Ὀὔδὲ τ' ἀπεχθαίρει κακίης πολυπήμονος ἄλγος.
"Αφθίτε, τιμῆεις ἔλεος τῶν οὐρανὸς ἴσχει·

Σεῖο δ' ἀληθείη καὶ ἐν νεφέλῃσι χορεύει·
Σεῖο δικαιοσύνη πανομοίος οὔρεισι θεοῖσι·
Ἰσας εὐδίκίας φορέεις βυθίοισιν ἀβύσσοις.
Τετραπόδων ἀγέλας μερόπων θ' ἅμα φύλα σωῶσις,

C Ὡδε τῆν ἐλεητὸν, Ἄναξ, πλήθουσαν ἀξίεις.
Σῶν πτερύγων μερόπεσιν αἰεὶ σκέπας ἔσσεται ἑλπίς·

Πιπέτοις ἀγαθοῖσι τῶν βρήθουσι μελάθρων·
Καὶ σφραξ εὐφροσύνης ἀγανὸς χε:μάρρσοο ἀρδοι·
Ὀὔνεκεν εὐζωὸς παρὰ σοὶ, Μάκαρ, ἐπλετο πηγῆ·
Ἐν δὲ τῶν θεοτεροῦσιν ἰδοίμεθα φέγγει φέγγος.
Σῆν ἐλεημοσύνην, Βασιλεῦ, ποθέουσι τανύσοις,
Καὶ σέθεν ἰθυνοῖσι δικαιοσύνην ἀναφαίνοις,
Μὴ μοι ἐλεγχῆεν καὶ ὑπέρβιον ἴχνος ἐπέλθοι.
Μηδὲ θ' ἀμαρτινόοιο, Μάκαρ, παλάμη με δοιοίη.
Κεῖσ' ἔπεσον σύμπαντες ἀτασθαλίης θεράποντες,
Ὀὔδὲ τ' ἀναστήσονται ἀκηδέες, ἔνθεν ἔλασθεν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΖ'.

D Ἀμφ' ἔκτω χαρίεντι τριηκοστὸν λίγα μέλπων
Ἐβραχε Δαυίδος τῆδὸ μέλος κιθάρῃ.
Μήποτε μοι φρονέειας ἰδῶν κακοεργέα φῶτα,
Μηδ' ἐπιθαμβήσεις ἐπ' ἐργατίαις κακότητος.
Οἶδε γὰρ οἶά τε χόρτος ἄφαρ κατατερσαίνονται,
Πέπτοντες χλοεροῖσι θοῶς λαχάνοισιν ὁμοιοι.
Ἐλπωρῆν ἀνάτειλε Θεῶ, καὶ μελίχα ῥέζει·
Καὶ χθόνα ναιετάοις, νεμέθοι δὲ σε πλοῦτος ἀπίροι.

Χαίρων Ἀθανάτῳ καταθύμια πάντα κομίζοις.
Ἀμραδιην Βασιλῆι τελεῶ ἀνάφαινε κελεύθους·
Ἐλπεο, μηδ' ἀπόληγ'· ὁ δὲ τοι σύμπαντα τελέσει,
Καὶ σέθεν ἐξοίσειε δικαιοσύνην, ἄτε φέγγος·

Εὐδικίην δὲ τετὴν πατομοίον ἤματι μέσσω.
 Αἴσσεό μοι, κρατερόν μελισσόμενος Βασιλῆα.
 Μήποτε ῥήστης βιοτῆς ζῆλός σε χαλέψη.
 Ἄνδρὸς δυσφροσύνη μεμελημένου, αἰὲν ἀθέσμου.
 Δεινὸν φεῦγε κότον, καὶ ἀμειδέα κάλλιπε θυμόν.
 Μήποτε μοι φρονέσειας ἀλιτροσύνης ἀλεγεινῆς.
 Οἱ γὰρ ἀλιτραίνοντες ἀποφθινύθονται κακοῖσιν·
 Οἱ δὲ Θεὸν μένοντες, ὅλην κτησαίατο γαῖαν.
 Ἄλλ' ἔτι βαιὸν, ἄφαρ παρελεύσεται ἔλπις ἀλιτροῦ,
 Καὶ οἱ ἀνιχνεύσειας ἔδος, τὸ δ' ἄφαντον ἐτύχθη.
 Ἄνδρες δ' ἠπιόθυμοι ὅλην κτησαίατο γαῖαν,
 Εἰρήνης ἀγαθοῖσιν ἀγαλλόμενοι πυκνοῖσιν.
 Εὐδικίης θεράποντα φυλάξεται αἰὲν ἀλιτρος,
 Καὶ οἱ λυσσητήρας ἐπιβρύξειεν ὀδόντας.
 Αὐτὰρ ὃ μιν λεύστων Πανυπέριτος ἦδ' ὀ γελάσσει,
 Γινώσκων, ὃ οἱ ἤμαρ ὑλέθριον εἰσιν ἐτοῖμον,
 Φάσγανον ἄμφηκες κακοεργέες ἐσπάσαντο,
 Νευρῆν ἐξετάυσαν ἀμαιμακῆτι περὶ τόξῳ,
 Πτωχὸν ἐλεῖν σπεύδοντες ἀποφθίσεια τε πένητα,
 Ἰθύνουσι ξιφίεσσι κατασφάζει μεμαῶτες.
 Ἄλλὰ σφέων ξίφος ὄξυ διὰ στέρνοιο περήσοι,
 Καὶ τόξα στονόεντα, Μάκχρ, διὰ λεπτὰ κεάσσοις.
 Φέρτερόν ἐστ' ὀλίγιστον ἀγακλήντι δικαίῳ,
 Ἄμπλακίης ἢ πλοῦτον ἀπειρέσιον ξυναγεῖρειν.
 Λεπταλέοι τρίβοινο βραχίονες ἀφρονεόντων.
 Ἄθνατος κλυτὸν ἴχνος ὑποστήσειε δικαίων.
 Αὐτὸς Ἄναξ ἄχραντος ὁδοὺς δεδάηκεν ἀμύμων·
 Αἶσ' ἀγαθῶν καὶ κληῖρος αἰεὶ σταθερώτερος ἔσται.
 Οὐ κεν ἐπισχύνονται δυσσηχέα καιρὸν ἀνάγκης·
 Αἰμῶ δ' ἐν πρυθέντι κόρῳ βρίθουεν ἀπάντων.
 Ἄμπλακίης θεράποντες ἄδην ἀπολοῖατο πάντη,
 Ἄντιθίων δ' ὅτε κῦδος ὑπερέλλοι Βασιλῆος,
 Καπνῶ ἀποφθινύθονται ὁμῶς πανομοῖοι ἔσκον (28).
 Χρησάμενος κακοεργὸς ἀνὴρ οὐκ οἶδ', ἀποδοῦναι·
 Οἰκτεῖρει δὲ δίκαιος αἰεὶ καὶ πᾶσιν ὀπάξει.

Οἱ μιν ἐπαινῆσοντες ὅλην κτησαίατο γαῖαν·
 Οἱ δὲ κακῆς βάλλοντες ἀρῆς ἀπολοῖατο πάντη.
 Νεύμασι θεσπεσίαις ἰθύνεται ἴχνια φωτός·
 Καὶ σφετέρων Θεὸς αἰὲν ἐφιμαίροιο κελεύθων.
 Οὐδ' ὀλοοῖς θραύοιτο πεσῶν περὶ ῥήγμασι γαίης,
 Οὐνεκά οἱ παλάμην Βασιλεὺς ἐπίκουρος ἐρείδει.
 Πρόσθε νέος γενόμεν, νῦν αὐτὴ με γῆρας ἰκάνει,

Οὐδ' ἐπιδενόμενον θεοτερπέα πάμπαν ἀνέγνων,
 Οὐδέ οἱ ἐλδομένην γενετὴν ζωαρκέος ἄρτου,
 Οἰκτεῖρειν δεδάηκε, πανημέριός τε δανείζειν,
 Καὶ οἱ καλλιπέτηλος ἐπ' εὐλογία σπῆρος ἔσται.
 Φεῦγε κακοφραφίην, ἀγαθῶν δ' ἐμπάξσο ἔργων,
 Καὶ χθόνα ναιετάοις· ὅτ' Ἄναξ θέμιν ἀμφαγαπάξει,
 Οὐδὲ σφωιτέρους ὑπερόψεται ἀθλητήρας·
 Ἄθνατου φρουροῖντο διηνεκέσσειν ἄρωγαῖς.
 Αὐτὰρ ἀθεσμοσύνη μεμελημένοι ἐξελάοινο,
 Φῦλά τε δυσσεβέων ἀπολοῖατο νηλεσθύμων
 Εὐδικίης θεράποντες ὅλην κτησαίατο γαῖαν,
 Καὶ μιν ναιετάοιεν ἀτερμάντοισι χρόνοισι.
 Θεῖην εὐσεβέος σοφίην στόμα πάντοτε μέκψει·

A Judicium vero tuum persimile dici medio.
 Supplica mihi, fortem exorans Regem.
 Nequando facillimæ vitæ zelus te lædat :
 Viri angor curantis semper iniquum.
 Gravem fuge iram, et tristem derelinque furorem.
 Nequando mihi æmuleris iniquitatem molestam.
 Maligni enim pereant malis :
 Deum vero exspectantes, totam possideant terram.
 Sed adhuc pusillum, cito præteribit spes peccatoris,
 Et ejus quæras sedem: ipsa vero disprens fuit.
 Viri vero mansueti, totam possidebunt terram,
 Pacis commodis exsultantes crebris.
 Justitiæ famulum observabit semper peccator.
 Et ipsi rabidis infremat dentibus.
 Ceterum eum videns Supremus dulce ridebit,
B Cognoscens quod ipsi dies lethalis veniet paratus
 Gladium ancipitem maligni evaginaverunt,
 Nervum tetenderunt valido in arcu,
 Pauperem capere properantes, perdereque inopeni
 Rectos corde gladiis trucidare cupientes.
 Sed ipsorum gladius acutus per pectus transeat,
 Et arcus tristes, Beate, frustulatim confringas.
 Melius est paucum nobili justo,
 Peccati quam divitias infinitas accumulare.
 Tenuia conterantur brachia stultorum,
 Immortalis nobile vestigium sustineat justorum
 Ipse Rex impollutus vias novit immaculatum.
 Portio bonorum et hæreditas seuper firmior erit.
 Non confundantur horribili tempore necessitatis,
 Fame vero grassante satietate abundant omnium.
 Peccati famuli abunde pereant undique.
C Hostium vero quando honor eminent Regis,
 Fumo dispereunti æque persimiles sunt.
 Mutuatus improbus vir, non novit reddere.
 Miseretur vero justus semper, et omnibus com-
 [modat.

Eum laudantes, totam possidebunt terram,
 Malis vero ferientes execrationibus, pereant ubique
 Nuticus divinis diriguntur gressus viri,
 Et suas Deus semper amet vias.
 Neque perniciosus collidatur cadens in ruinis terræ,
 Quia ipsi manum Rex adjutor admovet
 Prius juvenis fui, nunc rursus me senectus occu-
 [pat,

Neque egentem justum prorsus cognovi,
 Neque ipsi desiderans semen vitalem panem.
D Miseri novit, totaque die commodare,
 Et ipsi pulchrum in benedictione semen erit.
 Fuge improbitatem, bonis vero stude operibus,
 Et terram inhabites : quia Rex judicium amat,
 Neque suos despiciet athletas,
 Immortalis conserventur perpetuis auxiliis,
 Ceterum in justitiam curantes ejicientur,
 Generaque impiorum pereant crudelium.
 Æquitatis famuli totam possideant terram,
 Et ipsam inhabitent sempiternis temporibus.
 Divinam pii sapientiam os semper modulabitur.

(28) Ἐσκον. Forte, ἔστων pro ἔστωσαν, ut μζ', 21, Edit.

Lingua vero iudicium regum prædicabit.
Divinæ fert cor plenum legis.
Neque ipsi gressus omnino lædantur cadenti.
Justitiæ famulum nimis observat peccator,
Et eum superbe cupit interficere.
Sed non ipsi manibus Deus deseret eum deside-

[rium,

Neque oppressum victoriæ egentem derelinquet,
Sustine Dominum, custodi vero ejus vias,
Et te diuturnum sortis terrenæ perficiet :
Genera pereuntium nocentium videas.

Vidi in altissimis exaltatum improbum,
Multum super Libani fragrantis in sublimi cedros,
Infelicem sed eum non amplius cognovi transiens.
Neque mihi ipsa ei sedes apparebat inquirenti.
Mansuetudinem custodi, ut recta omnia sentias.
Quoniam bonæ pacis antistitem reliquiæ manent.
Prorsus vero iniqua pereat generatio.

Impiorum intereant amaro reliquiæ interitu.
Robustum vero sanctis lumen Regis est,
Et ipsis oppressis celer veniet protector,
Immortalem auxiliarem semper ipsis manum por-

[rigens,

Egenosque iniqua vi liberabit peccatorum,
De vero malis servantur quibus curæ est spes divina.

PSALMUS XXXVII.

*Memor calamitatum mortalium David inculpatus
Quas pertulit, et afflictionibus superior fuit lacessi-*

[tus,

*Circa tricesimum carmen septimum resonuit canens.
Ne me tuus gravis, Incorrupte, furor arguat,
Neque me castiget tua tristis ira :*

*Quoniam meis membris tuæ infixæ sunt sagittæ,
Et tuam ut inimicam mihi confirmasti mrum.
Quis meum sanet corpus te succenseute ?
Aut unde ossibus meis requies appareat,
Undique peccatis agitato odiosis ?
Angores super meum ascenderunt caput.
Oneri molesto et gravi sunt similes.*

*Inipientia cicatrices olentes circum me putruerunt
Miser factus sum, secundum vero cervicem cur-*

[vatus sum.

*Irascens vitio tota die conficiebam viam :
Quoniam mea prohibuerunt infinita ludibria ani-*

[mum

*Non meum quietem doloris corpus novit capere.
Sum nimis humilis saucius doloribus morbi,
Nostri cordis rugiens gemitibus.*

*Incorrupte, sed meum ipse inspicias desiderium :
Neque te noster gemitus latet scientem omnia.
Conturbatus sum corde, membrorum vero reces-*

[sit vis.

*Oculorum vero desiderabile meorum periit lumen.
Coram amici timuerunt, pedes vero firmarunt socii
Qui vero me prope euntes, de longe recesserunt.
Ah ! mihi tantam vim faciebant, charum quæren-*

[tes cor !

*Ah ! quomodo frustra loquebantur mala inquirentes,
Acuentes dolosis tota die probris linguis !*

A Γλώσση δ' εὐδικίην βασιλίην ἐσαγορεύσει.
Θεσπεσίου φορέει κραδίην ἐγκύμωνα θεσμού.
Οὐδέ οἱ ἴχνια πάγχυ παραβλάπτοιο πεσόντι.
Εὐδικίης θεράποντα λίην ποτιδέσκει' ἀλείτης,
Καί μιν ὑπερμενέως ἐπιμαίεται ἐξεναρίζειν·
'Ἄλλ' οὐχ οἱ πλάμησι θεὸς λείψει μιν ἐέλδωρ,

Οὐδὲ δικαζόμενον νίκης χατέοντα μεθήσει.
Γάτλαθι Παμβασίληα, φύλασσε δὴ τοῖο κελεύθους,
Καί σε μεταχρονίον κλήρου χθονίοιο τελέσσει·
Φῦλα καταφθιμένων ἀλιτήμονα θήσαιο.
Εἶδον ἐφ' ὑψίστων ἀναειρόμενον κακοεργόν,
Πολλὸν ὑπὲρ Λιδάνοιο θυώδεως ὑψόθι κέδρων,
Δύσμορον ἀλλὰ μιν οὐκέτ' ἐπεφρασάμην παροδεύων,
Οὐδὲ μοι αὐτό οἱ οὐδας ἐφαίνετο μαστεύοντι.

B Μειλιχίην φρούρησον, ἴν' εὐθέα πάντα νοήσης.
'Ὡς ἀγάθ' εἰρήνης ὑποφήτορι λείψανα μέμνει.
Πανσουδίη δ' ἀθέμιστος ἀποφθέροιο γενέθλη.
Δυσσεθίων φθινύθοιεν ἀδευκέϊ λείψαν' ἐλέθρω.
'Ἀλκῆεν δ' ὀσίοισι φάος Βασιλῆος ἐτύχθη,
Καί σφισι τειρομένοις ταχὺς ἴζεται ἀσπιδιώτης,
'Ἀθανάτην ἐπίκουρον ἀεὶ σφισι χεῖρα τιταίνων.

Δευομένους τ' ἀδίκαιο βίης ἀπολύσει' ἀλιτρῶν.
'Ἐκ δὲ κακῶν σώζονται μεμγλότες ἐλπίδι θεῆ.

ΨΑΛΜΟΣ ΑΖ'.

Μιμνήσκων παθέων βροτέων Δαυΐδος ἀμύμων
'Ὡν πάθε, καὶ παθέων πανυπέριτερος ἔσκα πεπονθῶς,

C Ἀμφὶ τριηκουστὸν μέλος ἔδοξον ἴαχε μέλιων.
Μή με τεὸς βαρύμητις, Ἀχθήρατε, θυμὸς ἐλέγξῃ,
Μηδὲ με παιδεύσεις τετὴ πολυώδυνος ὀργή·
Οὐνεκ' ἐμοῖς μελέσσει τερὶ κατέπηχθεν οἷστοι.
Καί σευ ἠπίως δηίην μοι ἐπεστήριζας χεῖρα.
Τίς κ' ἐμὸν ἐξσκέσαιτο δέμας σέο μηνίσαντος ;
'Ἢ πόθεν ὀστείοισιν ἐμοῖς ἀνάπαυμα φανεῖη,
Πάντοθεν ἀμπλακίησιν ἐλαυνομένῳ στυγεργῆσι ;
Δυσφροσύνη· καθύπερθεν ἐμεῦ βεδάσαι καρτήνου·
Φύρτω ἐπαυχενίῳ καὶ ἐπαχθεῖ εἰσὶν ὁμοῖαι·
'Ἀφροσύνη μώλωπες ὀδωδότες ἀμφὶ μ' ἔστηφθεν.
Δεῖλαιος γενόμεν, κατὰ δ' αὐχένα πάντοτ' ἐκάμφθην.

'Ἀσχάλλων κακότητι, πανημαδὸν ἔνυον οἶμον.
Οὐνεκά μευ κατέρουεν ἀπερίτητα παίγνια θυμόν.

Ὅς μευ παυσωλήν ὀδύνης δέμας οἶδεν ἐλέσθαι·
D Εἰμὶ λίην χθαμαλὸς βεβολημένος ἄλγεσι νούσου,
Νωϊτέρης κραδίης ὠρυόμενος στοναχῆσιν.
'Ἀθηοῖτε, ἀλλ' ἐμὸν αὐτὸς ἐποπτεύσειας ἐέλδωρ·
Οὐδέ σε νοιτέρη στοναχὴ λάθην εἰδύτα πάντα.
'Ὠρίθην κραδίην, μελέων δ' ἀπεχάζετο κίκυς·

'Ὀφθαλμῶν δ' ἐρατεινὸν ἐμῶν ἐξέφθιτο φέγγος.
'Ἄντα φίλοι πεφόβηντο, πόδας δ' ἔστησαν ἑταῖροι.
Οἱ δὲ μευ ἄσσαν ἰόντες, ἀπόπροθι νοσφίζοντο.
'Ἄ ! με τόσον βιδώντο, φίλον διζήμενοι ἔτορ !

'Ἄ ! πῶς μαφιδίωσ λάλεον, κατὰ μαστεύοντες,
Θήγοντες εὐλεροῖσι πανημαδὸν ἀΐσχεσι γλώσσης !

Λύτάρ ἐγὼ γενόμεν ὡς οὐκ ἀτοντι ἰοικῶς,
Οἷά τε παντοίων ἐπέων ἀδάητος ἐὼν τις,

Παντοίης ἀκοῆς ἀδάημονι φωτὶ ἰοικῶς,
Ὅς τε διὰ γλώσσης προφέρειν οὐκ οἶδεν ἐλέγχους.
Ἐλπίς ἐμῆ, λίτομαι· σὺ δὲ μευ καλέοντος ἀκούσαιο.
Εἶπα γάρ· Ἄντιβίοισιν ἐγὼ μὴ χάσμα γενόμεν.
Κινήσαντί μοι ἴχνος ἐπέχραον ὕβριστῆρες.
Ἰμέτερον κρυεροῖσι δέμας μάστιξιν ἐτοῖμον·
Οὐδέ μευ ὀφθαλμῶν ἀπολείψεται αἰὲν ἀνίτη·
Δυσνομίην ἐρέων οὐ λήσομαι ἀμπλακιάων.
Δυσμενέες θαλέθοντες ἐμεῦ κρατερώτεροί εἰσι.
Καί με περιπλήθυσιν ἐπεχθαίρωντες ἀθέσμως,
Οἷ τ' ἐμοὶ ἀντ' ἀγαθῶν κακοεργέα μισθὸν ἔδωκαν,

Καί με δίκης συνέρθηον ἐπεσβολίησιν ἔβαλλον,
Μὴ μευ ἀποσταίης, Πανεπίσκοπε, μηδὲ μεθείης.
Ἡέμπε μοι, Ἄφθιτε, πέμπε τετὴν ἐπίκουρον ἀπωπῆν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΗ΄.

Δαυίδου κλυτὸς ὕμνος, ὅτ' Ἰδιθούμος ἀείδεν
Ἄμφι τριηκοστὸν ὄγδοον ἠδὲ μέλος.
Ἡμετέρην ἀπάνευθε κακῶν ὁδὸν, εἶπα, φυλάξω,
Γλῶσσαν ἀτασθαλίη μευ ἐπὴν πολύμυθον ὀρίνη,

Ἡμετέροισι φυλακτὴν εὐερχέα χεῖλεσι θῆκα,
Θωρηχθεῖς ὅτε δὴ μοι ἀτάσθαλος ἀντιφερῖζη.
Κωφὸς ὅπως χθαμαλὸς τ' ἀγαθοῖς σίγησα μεμηλώς·
Εὐνασθὲν δὲ μοι ἄλγος ἀνέγρετο δεύτερον αὐθις.
Ἐνδοθι θυμὸς ἐμὸς φλογερῶ θερμαίνεται πυρσῶ,
Ἐν δ' ἄρ' ἐμῆ μελέτῃ καυθήσεται ἀκάματον πῦρ.

Εἶπα, Μάκαρ, βιότοιο φιλὴν φράσον ἄμμι τελευτήν.
Ἐννεπέ μοι ζωῆς ὁπόσον θέσπισας ἀριθμὸν,
Ὅφρα διαγνοίην τί νύ μοι περιλείπεται ἄλλο.
Ἡματα δὴ μοι πάντα παλαίτατα θῆκαο, Ποιμὴν,
Καὶ μάλα ῥίζαν ἐμῆς βιοτῆς ἀχρήτων ἔγνωσ·
Μάντων μαψιδίως μερόπων ζώουσι γενέθλαι,

Ἐπα γὰρ μὴν ἄνθρωπος ὁμῶς δαιδάλματι βαίνει,
Μαψιδίως κατὰ θυμὸν ὑρινόμενος πεφόρηται·
Ἄγνώσσει τίνι πάγχυ πολὺν βίοτον ξυναγεῖρει.
Ἄρ' οὐκ ἐλπίς ἐμῆ Βασιλεὺς καὶ πύργος ἐτύχθη;
Ἡὰρ δ' αὐτοῦ βιότοιο λάχρον φυσίζοον ἔρμα.
Πασάων, Βασιλεῦ, μ' ἀπολύσσαι ἀμπλακιάων.
Ἄνδράσι μ' ἀφραίνουσιν ἐλεγχεὰ μῶμον ἔδωκεν (29).

Ἐτλήν κωφὸς, ἀναυδὸς· ἐπεὶ σὺ με τοῖον ἔτευξας.

Σεῖο, Μάκαρ, μάστιγας ἐμεῦ ἀπὸ πάμπαν ἐλάσσαις·
Σεῖο γὰρ εὐσθενέος παλάμης ὑπο θυμὸν ἀχεύω.
Ἄνδρ' ὑπὲρ ἀμπλακίης ὀλοῆς παίδευσας ἐλέγχων,
Καὶ οἱ θυμὸν ἔτηξας ἀμήχανον ἴσον ἀράχνη.

Ζωὴ μαψιδίη μεροπηίδος ἐστὶ γενέθλης.
Εὐχλωῆς ἐπάκουσον ἐμῆς, ἐπικέκλυθι δ' ἄρῆς,
Μηδὲ με δακρυχέοντα. Μάκαρ, σιγῆ παρελάσσης.

A Cæterum ego fui tanquam non audienti similis,
Sicutque variorum verborum inscius existens ali-

[quis,

Variae auditionis ignaro viro similis,
Quique in lingua proferre non novit redargutiones.
Spes mea, precor, tu vero me vocantem audias.
Dixi enim: Hostibus ego ne ludibrium fiam.
Moventi mihi vestigium urgebant contumeliosi.
Nostrum horridis corpore flagellis paratum:
Neque meos oculos relinquet semper mæror.
Iniquitatem annuntians non celabo peccata.
Inimici florentes me fortiores sunt.
Et mei abundant osores iniqui,
Quique mihi pro bonis malignam mercedem de-

[derunt,

B Et me justitiæ conviciis petebant.
Ne a me discedas, omnium Inspector, neque deseras.
Mitte mihi, Incorrupte, mitte tuum auxiliarem

[vultum.

PSALMUS XXXVIII.

Davidis præclarus hymnus, cum Idithumus cecinit.
Circa tricesimum octavum dulce carmen.

Nostram procul a malis viam, dixi, custodiam,
Linguam superbia meam quando garrulam com-

[moveret.

Nostris custodiam probe clausam labiis posui.
Armatus quando utique mihi improbus repugnabit.
Mutus tanquam humilisque a bonis silui sedulus.
Sopitus vero mihi dolor recruduit secundo rursus.
Intus animus meus fervido concaluit igne,

C In autem utique mea meditatione ardescet irre-

[quietus ignis.

Dixi, Beate, vitæ charum dic nobis finem,
Dic mihi vitæ quotum statuisti numerum,
Ut sciam quid mihi reliquum sit aliud.
Dies sane mihi omnes vetustissimos posuisti, Pastor,
Et valde radicem meæ vitæ inutilem cognovisti.
Cunctorum in cassum mortalium vivunt genera-

[tiones.

Verumtamen homo perinde ac simulacrum graditur
Frustra in animo conturbatus portatur:
Ignorat cui multum victum congregat.
Nonne spes mea Rex et turris est?
Apud vero ipsum vitæ inveni vitale firmamentum.
Omnibus, Rex, me libera peccatis

D Viris me insipientibus indecorum opprobrium de-

[disti.

Sustinui surdus, mutus, quoniam tu me talem fe-

[cisti.

Tuas, Beate, plagas a me prorsus amoveas:
Tua enim forti manu in animo doleo.
Virum pro peccato lethali castigasti corripiens,
Et ipsi animum liquefecisti impotentem sicut ara-

[neam.

Vita vana mortalis est generationis.
Orationem exaudi meam, audi vero deprecationem.
Neque me lacrymantem, Beate, silentio prætereas.

(29) Ἐδωκεν. Legisse videtur interpres, ἔδωκας, EDIT.

Quoniam ego hospes terræ simul et peregrinus,
Et patribus meis æque popularis pariter.
Refice laboribus me, ut gratum cor colligam.
Aute me abire, unde non amplius sane revocabilem
[venire.

PSALMUS XXXIX.

*Nonum bonum carmen, tricesimum circa cantum
Locutus est David delectatus cithara.*

Tolerans spectatorem Deum et vindicem exspe-
[ctavi.

Nostram vera suscepit supplicem auribus precem.
Eduxit vero de fovea et cæno limoso :

Cæterum meos petræ forti firmavit pedes,
Vestigium suis in semitis meum dirigens.

Labiis nostris suum submisit hymnum,
Nostro inclytum hymnum præpotenti Regi.

Metuentes videant, sperentque Pastorem multi.

Beatus cui Dei nomen inclytum est,
Rabie falsa, et vano absque consilio.

Multa tibi perfecta sunt, Rex, stupenda opera,
Neque tuis consiliis est similis alius.

Annuntians divi quæ plus sint numeris.

Dona pro peccato, sacrificium vero recusasti omne.
Cæterum mihi mortalis fabricatus es carnem ge-
[nerationis.

Non igne desiccatum accepisti prorsus sacrificium.
Itaque huc veni perficere, Pater, quod jubes.

De me scriptum est in libri capite :

Tuam perficere cupivi, Beate, animis voluntatem.
Et tuam medio posui in pectore legem.

Justitiam casæ sonoræ exposuerunt viri :

Nunquam a mandato mea labia prohibebo ;

Ipse meam animis justitiam scisti.

Non tuam veritatem obscura mente posui abscon-
[dens.

Palam vero dixi salutare tuum lumen :

Ostendi tuam casæ misericordiam et verum con-
[siliium.

Itaque neque tu seorsum nutricem manum impedies
Fove tua me misericordia et vero semper consilio ;

Quoniam me dolor habet multus illic et illic.

Prævenerunt vitia me, lux vero meis absconsa est
[ab oculis :

Et mei plura capitis facta sunt capillis,

Ob vero imbecillitatem membrorum evolavit animus

Sed egeno mihi ultro adjutor venias,

Nostrum oculis inspicias auxilium.

Dedecus capiat eos qui cor meum cupiunt perdere :

Circumagatur vituperabilis qui mihi mala molitur.

Cito capiat illos dedecus mea gaudentes calamitate.

Gaudium et lætitia divum genus complectatur :

Semper dicant gloriosa dona Dei,

Qui desiderant salutare tuum lumen.

Do me sollicitus sis mendico, Beate, et paupere,

Nunquam tardes mihi invocanti adesse.

PSALMUS XL.

Cantum quadragesimum rex David cecinit.

Beatus qui egenum curat et pauperem :

Non eum necessario despiciat die Pastor.

A Οὐνεκ' ἐγὼ ξεῖνος γαίης ἅμα καὶ μετανάστης,
Καὶ τοκέεσσιν ἐμοῖσιν ὁμῶς μεταδῆμιος αὐτως.
Ἄμπαυσον καρμάτων με, ὕπως φίλον ἔτηρ ἀγείρω,
Ἡρὶν με μολεῖν, ὅθεν οὐκέτι δὴ παλινάγροντον ἐλθεῖν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΘ'.

Εἶνατον ἐσθλὸν ἄεισμα τριηκοστῆ περὶ μολπῆ.

Φθεγγάτο Δαυΐδος τερπόμενος κιθάρῃ.

Τετληῶς οπτῆρα θεὸν καὶ ἀρωγὸν ἐδέξαμην.

Ἡμετέρην δ' ὑπέδεκτο πολύλλιτον οὐρασιν εὐχῆν.

Σπάσατο δ' ἐκ βόθρου καὶ τέλματος ἰλυόεντος·

Αὐτὰρ ἐμὰς πέτρῃ σταθερῇ στηρίζατο πέζας,

Ἴχνος ἑαίς ἐν ἀταρπιτοῖς ἐμὸν ἡγεμονεύων.

Χεῖλασιν ἡμετέροισιν ἐγὼν ὑπεθήκατο μολπῆν,·

B Νωιτέρῳ κλυτὸν ὕμνον ἐρισθενέτη Βασιλῆϊ.

Δειδιότες δέρκοντ', ἔλποιντό τε ἰοιμένα πολλοί.

ἽΟλβιος, ᾗτε θεοῦ ὄνομα κλυτὸν ἐλπίς ἐτύχθη,

Λύσσης ψευδαλέης καὶ μαψιδίης δίχα βουλής.

Πολλά τοι ἐκτετέλεσται, Ἄναξ, περιθαμβεῖα ἔργα·

Οὐδὲ σέθεν βουλήσιν ἔφυ πανομοίος ἄλλος.

Ἄγγέλλων κατέλεξα, τάπερ πλέον εἶεν ἀριθμῶν.

Δῶρ' ὑπὲρ ἀμπλακίης· θυσίην δ' ἠρνήσατο πᾶσαν·

Αὐτὰρ ἐμοῖ βροτέης τεκτῆναο σάρκα γενέθλης.

Οὐ πυρὶ καρφουμένην προσεδέξαο πάγχυ θυηλῆν.

Τούνεκα δεῦρ' ἰκόμην τελέσαι, Πάτερ, ὅστι κελεύεις·

Ἄμφ' ἐμέθεν γέγραπται ὑπὲρ βίβλοιο καρῆνου·

Σὸν τελέσαι μενέηνα, Μάκαρ, πραπίδεςσιν ἐέλδωρ,

Καὶ σευ μεσσατίῳ ἐθέμην ἐν στήθεϊ θεσμόν.

C Εὐδικίην κλισίῃ πολυηχεῖ πέφραδον ἄνδρες·

Οὐδέ ποτ' ἀγγελίης ἐμὰ χεῖλα πάμπαν ἐρύξω.

Αὐτὸς ἐμὴν πραπίδεςσι δικαιοσύνην δεδάτηκας·

Οὐ σευ ἀληθείην σκοτίη φρενὶ θῆκα καλύψας·

Ἄμφαδίην δ' ἀγόρευσα ἀλεξίκακον σέο φέγγος·

Φῆνα τεδὸν κλισίης ἔλεον καὶ ἀληθεῖα βουλήν.

Τούνεκα μηδὲ σὺ νότφιν ἀρηγόνα χεῖρα πεδήσεις·

Θάλπτε τεῦ μ' ἐλέω καὶ ἀληθεῖ πάντοτε βουλήν,

Οὐνεκά μ' ἄλγος ἔχει περιώσιον ἐνθα καὶ ἐνθα.

Ἐσθασαν ἀμπλακίαι με, φάος δὲ μευ ἔκρυφεν ὄσ-
[σων.

Καὶ μευ πλειότεραι κεφαλῆς ἐγένοντο κομάτων,

Ἐκ δ' ὀλιγηπελίης μελέων ἐξέπτατο θυμός.

D Ἄλλ' ἐπιδουρομένῳ μοι ἐκὼν ἐπιτάβροθος ἔλθοις,

Νωιτέρην ὄσσοισιν ἐποπτεύσεις ἀρωγῆν.

Ἄϊσχος ἔλοι, ὄσοι ἔτηρ ἐμὸν μεμάασιν ὀλέσσαι·

Στρεφθεῖη μωμητὸς, ὃ μοι κακὰ βυσοδομεύει.

Αὐτίχ' ἔλοι τούσδ' αἴσχος ἐμῆ κεχαρητότας ἄτη,

Χάρμα καὶ εὐφροσύνη ὄσιον γένος ἀμφοπολεύοι.

Πάντοτε βαζόντιον μεγαλαυχία δῶρα θεοῦ,

Ἵσσεῖταισι κηθέουσιν ἀλεξίκακον σέο φέγγος.

Ἄμφ' ἐμεῦ ὄσμοίνοις πτωχοῦ, Μάκαρ, ἢ ἐπενιχροῦ·

Μήποτε δηθόνειας ἐμοῖ καλέοντι πικρεῖναι.

ΨΑΛΜΟΣ Μ.

Κῶμον τετραρακοστὸν ἄναξ Δαυΐδος ἐπέψεν.

ἽΟλβιος, ὅς πτωχοῦ περικήδεται ἡδὲ πενιχροῦ·

Οὐ μιν ἀναγκαίῳ ὑπερόψεται ἡματι Ποιμῆν.

Φρουρὸν ἔχοι Βασιλῆα, βίου θ' ἅμα κηδεμονῆα,
 Καὶ θεόθεν μακαριστὸς ὄλην ἀνά γαῖαν ἀκούσοι·
 Οὐδέ μιν ἀντιβίοισιν ἔλωρ παλάμησι μεθείη,
 Ἄλλὰ καὶ ἐν κακότητος Ἄναξ λεχέεσσιν ἀρήγοι·
 Δέμνια οἱ μετέθηκεν, ἔλυσε δὲ κήδεα νούσου.
 Αὐτὸς, Ἄναξ, ἐδόθησα τὴν ἐλεητὺν ἀρωγόν·

Οὐρα μευ ἐξακέσαιο κακῶν ἀλιτήμονα θυμόν.
 Κήδεά μοι φράσαντο κακοὶ καὶ ἀνάρσιοι ἄνδρες,
 Εὐχόμενοι, πότε μευ βιότου μνημήιον ἔρροι.
 Νίσσετο μαψιδίως ὀρόων, ματίην τ' ἀγορεύων,
 Ἄμπλακίην ξυνάχειραν ἐμῷ ζηλήμονι θυμῷ.
 Ἐκτὸς ἴων ἀγόρευεν, ἐμοὶ ξύμπαντας ἀγείρων.
 Πάντες ἐπιτρώζεσκον ἀπεχθές ἀμφ' ἐμοὶ ἄνδρες.
 Ἄμφι δὲ μοι φράζοντο κακῶν βαρυπήμονα φόρτον,
 Μῦθον δυσνομίῃ πεπυκασμένον ἐντύνοντες·
 Μὴ κατακοιμηθεῖς τις αἰεὶ κατὰ νήγρετον εὔδοι ;
 Εἰρήνης βροτὸς οὗτος· ἐμοῖο γὰρ ἐλπίς ἐτύχθη.
 Ὅν τρέφον, ἐχθρὸν ἔχον, πτέρνης δὲ με μείονα οἴ-
 [κεν.

Ἄνστήσας μ' ἐλέησον, ἵνα σφίσιν ἀξία δοίην.
 Σῆς ἀγανοφροσύνης ἐνθεν, Μάκαρ, ἴδρις ἐτύχθη·
 Ἐφρασάμην, ὃ μοι οὔτι μάτην κεχαρήσεται ἐχθρός.

Οὐνεκεν ἀκακίης μευ, Ἄναξ, ἐπίκουρος ἀνέστης,

Καὶ με διγνεκεως σεῦ ἐνωπαδὸν ἐρρίζωσας.
 Αἰνετὸς αἰὲν ἔφυ Θεὸς ἀφθίτος Ἰσραήλου·
 Αἰώνων αἰῶνας αἰεὶ πανυπερτατος εἶη.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΑ΄.

Εἰς πινυτήν ποτα πιασὶν ὑπερθύμοιο Κοραίου
 Κῶμος τεσσαρακοστὸς ἐνὶ καὶ πρῶτος ἀνιδῆς.
 Ἦύτε πηγαίων ὑδάτων κεμάς ἱμείρουσα,
 Ὡδ' ἐμὸς ἱμείρει σευ, Ἄναξ πανυπέρτατε, θυμός.
 Ζωὸν ἐμὸν δίψησε καταδοῶξα· Θεὸν ἤτορ.
 Τίς χρόνος, εὔτ' ἀναφανδὰ Θεὸν βροτὸς ἔφομαι ἔσ-
 [σοις ;

Ἦμαθ' ὁμοῦ καὶ νύκτας ἔχον γόον οἶά περ ἄρτον,

Πάντοτε βαζόντων· Πῆ δὲ Θεὸς ἐπλετο σεῖο ;
 Τῶνδε παρεμνήσθην, πρόχεον δ' ἐμὸν ἀμφ' ἐμὲ οὐ-
 [μὸν,

Οὐνεκα θηητὸν κλισίης διελεύσομαι οὐδας,

Ἐνθεν ἕως Βασιλῆος ἐπουρανίοιο μελάθρων,
 Αἶνον τερπωλῆς τε μετὰ κλυτὸν ἤχον ἐορτῆς.
 Θυμὲ, τί δεθύνεις ; τί δέ μοι νόον ἐνδον ὀρίνεις ;

Ἐλπίς τοι Θεὸς ἔστω, ἐγὼ δὲ οἱ αἶνον αἰίσω·
 Αὐτὸς ἐμῆς τελέθει πανεπίσκοπον ἄλλαρ ἀπωπῆς.
 Αὐτόματος δεδόνητο μετὰ φρεσι θυμὸς ἐμῆσι.

Τοῦνεκ', Ἄναξ, καλέσω σε Ἰορδανίης ἀπὸ γαίης,
 Ἐκ θ' Ἑρμονίου· τὸ δὲ τοι ὄρος ἐπλετο τυτθόν.
 Ὁρφναίη τις ἀβυσσος ἀνηύτεσκεν ἄβυσσον·
 Ῥηγνυμένων ξυνοῦσα τεῶν ὑδάτων ἐπιωγῆ.
 Κύματά σευ μετ' ἐμ' ἤλθε, βάρυνη δὲ μερμερα πάν-
 [τα.

Ἦματ' Ἄναξ ἔλεον κελεται, καὶ νυκτὶ φασίνει.

A Custodem habeat Regem, vitæque simul curatorem,
 Et divinitus beatissimus totam per terram audiat :
 Neque eum hostilibus prædam manibus permittat,
 Sed et in afflictionis Rex cubilibus adjuvet :
 Strata ipsi versavit, solvit vero molestias morbi.
 Ipse, o Rex, clamavi tuam misericordiam vindi-
 [cem :

Ut meum sanes malis nocentem animum.
 Molestias mihi excogitarunt improbi et infestiviri,
 Precati, quando meæ vitæ memoria evanescat.
 Ibat frustra videns, vanitatemque loquens.

Iniquitatem congregavit meo æmulo animo.
 Extra iens loquebatur mihi omnes congregans.
 Omnes susurrabant infensi adversum me viri :
 Adversum vero me cogitabant malorum grave onus,

B Verbum iniquitate munitum adornantes
 Nunquid sopitus aliquis semper profunde dormiat ?
 Pacis mortalis iste : mea enim spes est.

Quem alebam, hostem habebam, calce autem me
 [minorem posuit.

Suscitans me miserare, ut ipsi digna retribuam.
 Tuæ bonitatis hinc, Beate, sciens fui :

Cogitavi, quod mihi non aliquid frustra gaudebit
 [hostis.

Propter innocentiam meam, Rex, adjutor surre-
 [xisti,

Et me in æternum tuo in conspectu confirmasti.
 Laudandus semper est Deus incorruptus Israelis
 Sæculorum in sæcula semper supremus sit.

PSALMUS XLI.

C In prudentiam olim filis magnanimi Core
 Cantus quadragesimus et primus carminis.

Quemadmodum fontanas aquas cerva desiderans,
 Ita meus desiderat te, Rex supreme, animus.

Vivum meum sitivit deglutire Deum cor :
 Quod tempus, quando palam Deum mortalis videbo
 [oculis ?

Dies simul et noctes habebam luctum tanquam
 [panem.

Semper dicant : Ubi igitur Deus est tuus ?
 Hæc recordatus sum, effudi vero meam in me ani-
 [mam.

Quoniam admirabile tabernaculi transibo pavimen-
 [tum,

Hinc usque ad Regis cælestis palatia,

D Laudem delectationisque postinclytum sonum festi.
 Anima, quid moraris ? quid vero mihi mentem in-
 [tus concitas ?

Spes tibi Deus sit : ego vero ipsi laudem canam :
 Ipse mei est præsens auxilium aspectus :
 Voluntarius conturbatus est in præcordiis animus
 [meis.

Propterea, Rex, vocabo te Jordanis de terra,
 Deque Hermonis, hic vero tibi mons erat modicus :
 Obscura quæpiam abyssus invocabat abyssum,
 Erumpentium concurrens tuarum aquarum littori.
 Fluctus tui super me venerunt, premunt verom-
 [lesta omnia.

Die Rex misericordiam mandat, et nocte lucet :

Oratio apud me Deo regi vitæ :
 Dixi Deo : Quare mei sic oblitus semper es ?
 Quare contristatus incedo hinc et hinc,
 Viro hoste me affligente mœrore ?
 Hostes exprobraverunt quando ossa omnia fracta
 [sunt :
 Semper mihi dicunt : Deus ubi est tuus ?
 Anima, quid moraris ? quid vero mihi mentem in-
 [tus concitas ?
 Spes tibi Deus sit, ego vero ipsi laudem canam :
 Ipse mei est supremum auxilium aspectus.

PSALMUS XLII.

*Suave in sacro istud etiam in quadragesimo
 David prudens secundum cecinit carmen.*
 Judica, Rex, quanta utique me iniqua læsit gens :
 Viro a doloso et ab iniquo me serves.
 Robur meum, quid me te tantum dimittis seorsim ?
 Quare tristis incedo hinc et hinc,
 Viro hoste me affligente mœrore ?
 Lumen veritatemque tuam claram mittas,
 Quibus illuminatus tuum in montem veniam san-
 [ctum,
 Et tuis clarissimis contubernalis sum palatiis.
 Altare gloriosum Dei adibo jam,
 Qui meam lætificet gratiam virescentis pubertatis,
 Sonora cithara, Beate, tuam laudem canam.
 Anima, quid moraris ? quid vero mihi mentem in-
 [tus concitas ?
 Spes tibi Deus sit, ego vero ipsi laudem canam :
 Ipse mei est præsens auxilium aspectus.

PSALMUS XLIII.

*In prudentiam filiis magnanimi Core
 Cantus iste tertius et quadragesimus est.*
 Auribus nostris audivimus, æterne Pastor,
 Nobis chari olim narraverunt parentes
 Opus, quod operatus est in antiquis generationibus.
 Manus tua perdidit gentes, et plantasti patres.
 Populos evertisti, sua vero expulisti terra.
 Neque enim possederunt suo antea gladio terram,
 Neque bellicosum hostium servavit brachium,
 Sed tua manus, et tui ingens lumen vultus,
 Quoniam tuo animo confidens ipsos voluisti coer-
 [cere.
 Ipse Rex meus est ; Deus vero meus semper es,
 Qui Jacobo vitæ mandasti lumen.
 Te freti cornibus robur trucidamus hostium,
 Nomen tuum invocantes, insurgentes rideamus.
 Non enim in nostro efferor spe arcu.
 Neque a malis acutus ensis me procul servet.
 Ipse Rexque, ab opprimentibus nos liberasti, Pastor :
 Vituperandos vero demonstrasti infensos viros no-
 [bis.
 Diurnum decus nobis apud immortalem Regem,
 Et tuum assidue canemus nomen divinum.
 Nunc autem dedecus effudisti repellens tantum nos,
 Neque armatis occures ut antea adjutor.
 Conversi horridis facti sumus inferiores hostibus,
 Inimicisque direptio ante pedes sumus parata.

(30) Σώσεις. Forte, σωσεις. EDIT.

(31) Ὁμέστιός εἰμι. Forte, ὁμέστιος εἰμι, ἰδο, id est officiar. EDIT.

A Εὐχολὴ παρ' ἐμεῖο Θεῷ βασιλῆι βιώνης.
 Εἶπα Θεῷ· Τί μεν ὧδε λελασμένος αἰὲν ἐτύχθης ;
 Τίπτε κατηφιῶν παρανίσσομαι ἔνθα καὶ ἔνθα,
 Ἄνδρὸς δυσμενέος με καταθλίβοντος ἀνίη ;
 Λυσμενέες νείκεσαν, ὅτ' ὄστέα πάντα ἔαχθεν·

Πάντοτε μοι βάζουσι· Θεὸς νυ ποῦ ἐπλετο σεῖο ;
 Θυμὲ, τί δηθύνεις ; τί δέ μοι νόον ἔνδον ὀρίνεις ;

Ἐλπίς τοι Θεὸς ἔστω, ἐγὼ δέ οἱ αἶνον ἀείσω·
 Αὐτὸς ἐμῆς τελέθει πανυπερτατον ἄλκαρ ὀπωπῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΒ'.

Μεῖλιχον ἀμφ' ἱερῷ τόδε καὶ ἐν τεσσαρακοστῷ
 Δαυΐδος πινυτὸς δεῦτερον ἦτε μέλος.
 Κρίνον, Ἄναξ, ὅσα δὴ μ' ἄδικον λωθήσατο φύλον·
 Ἄνέρος ἐκ δολεροῦτο καὶ ἐξ ἀδίκου με σώσεις (30).
 Β Κάρτος ἐμὸν, τί με σεῖο τόσον μεθέτκας ἀνευθε ;
 Τίπτε κατηφιῶν μετανίσσομαι ἔνθα καὶ ἔνθα,
 Ἄνδρὸς δυσμενεος με καταθλίβοντος ἀνίη ;
 Φεγγος ἀληθείην τε σεθεν περιλαμπέα πέμπους,
 Οἷσι φαινόμενος τεὸν εἰς ὄρος ἵξομαι ἀγνὸν,
 Καὶ σεο κυδίστοις·ν ὁμεστιός εἰμι (31) μελάθροις.
 Βωμὸν ἀγακλήεντα Θεοῦ μετελεύσομαι ἤδη·
 Ὅς μεν εὐφρῆνεις χάριν νεοθηλέος ἤθης·
 Εὐκελάδω φόρμιγγι, Μάκαρ, τεὸν αἶνον ἀείσω.
 Θυμὲ, τί δηθύνεις ; τί δε μοι νόον ἔνδον ὀρίνεις ;
 Ἐλπίς τοι Θεὸς ἔστω, ἐγὼ δε οἱ αἶνον ἀείσω
 Αὐτὸς ἐμῆς τελεθει πανεπίσκοπον ἄλκαρ ὀπωπῆς·

ΨΑΛΜΟΣ ΜΓ'.

C Εἰς πινυτὴν τεκέεσσιν ὑπερθύμβιο Κοραίου
 Κῶμος ὄδε τρίτατος καὶ τεσσαρακοστὸς ἐτύχθη.
 Οὕσσιν ἡμετεροῖς ἠκούσαμεν, ἀφθιτε Ποιμῆν·
 Ἄμμι φίλοι τὸ πρόσθεν ἀφηγήσαντο τοκῆς
 Ἔργον, ὅπερ τέκτηνας ἐν ἀρχαίησι γενεθλαῖς.
 Χεῖρ σεθεν ὦλεσε φύλα, καὶ ἐξέβρωσε γονῆας.
 Λαοὺς ἐξαλάπαξας, ἐῆς ἐξήλασας αἴης.
 Οὐδὲ γὰρ ἐκλήρωθεν ἐῷ πάρος ἄορι γαῖαν,
 Οὐδὲ μενεπτόλεμος δηλίων ἐσάωσε βραχίων,
 Ἄλλὰ τεῆ παλάμη, καὶ σῆς μέγα φεγγος ἐπωπῆς·
 Οὐνεκα σῷ θυμῷ πεπιθῶς σφεας ἔθελες ἴσχειν.
 Αὐτὸς ἀναξ ἐμός ἐσσι, Θεὸς δε μεν αἰὲν ἐτύχθης,
 Ὅστις Ἰακώδω ζωῆς ἐπετείλαο φεγγος.
 Σοὶ πίσυνοι κεράεσσι βίην ἐναρίζομεν ἐχθρῶν.
 D Οὐνομα σὸν καλέοντες ἐπεγρομενοὺς γελάσαιμεν.
 Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμετέρῳ μεγαλίζομαι ἐλπίδι τόζω,
 Οὐδὲ κακῶν τανύτκας ἄορ μ' ἀπάνευθε σώσοι.
 Αὐτὸς Ἄναξ τ', ὠθούντων ἄμμι' ἀπελύσαο, Ποιμῆν,
 Μωμητοὺς δ' ἀνέφρηνας ἀπεχθεας ἀνέρας ἡμῖν.
 Ἡμάτιον κλέος ἄμμι παρ' ἀθανάτῳ Βασιλῆι,
 Καὶ σεα νωλεμεως ἀνχμελψομεν οὐνομα θεῖον.
 Νῦν δ' ἀίσχος κατεχευας, ἀπώσαμενος τόσον ἡμεας·
 Οὐδὲ κορυτσομενοὺς μετανίσσεσαι ὡς πρὶν ἀρωγός·
 Στρεφθεντες κρυερῶν γεγενήμεθα μέλονες ἐχθρῶν,
 Εχθομενοὺς θ' ἄρπαγμα παρὰ ποσσίν εἰμεν ἐταῖμον.

Ἡμέας οἶά τε μῆλα μετ' εἰλαπίνησιν ἔδωκας,
Ἐκ δ' ἐκέδασσας ἀνευθε πολυσπερέας κατὰ δῆμους.
Ἀπρίατον, ἀνάποινον, Ἄναξ, ἀπετίσασο λαόν.
Οὐδὲ τις ἦεν ἀριθμὸς ἀμοιβαίης χάριν ὠνῆς.
Γείτοσιν ἄμμε ὄνειδος ἀπασί· πέριξ τε γέλωτα,
Ἐθνεσιν ἄμμε λάλημα πολύθροον ἐξανέφηνας,
Καὶ λαοῖς ψυγεροῖς κεφαλῆς κίνημα γελοῖον.
Ὀφθαλμῶν μευ ἔναντα παντημαδὸν ἔσσοι' ἔρευθος,

Καὶ με λίην ἐκάλυψεν ἀμειδέος αἴσχος ὀπωπῆς,
Ἵδριστηρός ὁμοῦ καὶ ἐλεγχέος ἀνέρος αὐδῆ,
Ὅμμασι δυσμενέος καὶ ἐμῆς φύζης ἐλατῆρος,
Ἄλλ' οὐ τοσσατίων λαθόμεσθ' ἀσευ εἵνεκα, Ποιμῆν,
Οὐδὲ τεῶν μῆνυμα πρὸς ἄλλοις ἀρμονίαων

Οὐδὲ σέθεν κραδίαν ἐστρέψαμεν ἔκτοθι πάμπαν·
Ἡμεῖων δ' ἀπάνευθε τεὰς ἐγλίνας ἀταρπούς.
Ἄδρυνέας ἐαπέδοισι κακῶν τεκτῆναο νούσων,
Καὶ σκιερῆ θανάτῳ κατακρύφθημεν ὀμίχλῃ.
Εἴ ποτε νωιτέροιο λελάσμεθα πάγχυ θεοῖο,
Εἰ θεῶ ἡμετέρας παλάμας ἐπετάσσαμεν ἄλλω·
Ἄρ' οὐκ ἄφθιτος αὐτὸς ἀνιχνεύσει τάδε πάντα·
Αὐτὸς γὰρ βροτέης κραδίης κευθμῶνας ἀνέγνω.
Σεῖο χάριν θανάτῳ δεδμημέθα πάντοτε, Ποιμῆν·
Κτεινομένοις γενόμεσθα βίην μέλοισιν ὁμοῖοι.
Ἐγρεο, Παμβασιλεῦ· τί νύ μοι τόσον ὕπνον ἄωτεις;

Ἐγρεο, μηδὲ σέθεν βλεφάρων ἀπὸ νόσφιν ἐλάσσης.
Τίπτε τεῖν ἔστρεψας ἀγακλήσσαν ὀπωπῆν,
Μόχθων θ' ἡμετέρων, πενήης τ' ἀπελήσασο (32) πᾶμ-
[πάν;

Ἡμέτερος κολίησι πανεὶκελός ἐφθίτο θυμός·
Νηδὺς ἐλεγχέσσαν δύη περιπίλναται αἴη.
Ἐγρεο, Παμβασιλεῦ, ἐπαρηγόνα χεῖρα τιταίνων·
Ῥύσει δ' ἀπρήκτοιο σέθεν χάριν ἡμέας ἄτης.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΔ'.

Τηλυγέτοιο θεοῖο γονὴν μέλοισιν ἀγητῆν
Ἐργοῖς υἱέας αὐθις ἀμειβομένοισι Κοραίου.
Οὗτος τεσσαρακοστός ὁμοῦ καὶ τέτρατος ὕμνος.
Ἐσθλὸν νωιτέρῃ κραδίῃ τεκνώσατο μῦθον.
Ἐργ' ἐμέθεν Βασιλῆι περιφραδέως ἀγορεύσω.
Γλῶσσαν ἔχω καλάμῳ δξυγράφου ἀνδρός ὁμοίην.
Κάλλει δ' ἀστράπτεις βροτέης περὶ ἄλλα γενέθλης.

Ἐκκέχυται πινυτοῖσι χάρις περὶ χεῖλεσι σοῖσι·
Τοῦνεκά σοι θεὸς ἀίνον ἀγήραον αὐτὸς ἀνῆψεν.

Ἄλκιμε, σὸν τανύηκες ἄσπ' περιβάλλεο μηρῶ,
Κάλλει σῆ πῖσυνος, καὶ ἀγακλεῖ θάρσυνος ὤρη.
Ἐντανύων δῆθουε, καὶ ἀρχέων βασιλευε,
Εἵνεκα μελιχίης ὀσίης, καὶ ἀληθέος ἔργου.
Σὴ σέο δεξιτερῇ περὶ θαύμασιν ἡγεμονεύει.
Ἄλκηντες εασσι τεθηγμένοι αἰὲν δίστοι.
Λαοὶ πολλοὶ ἔνερθε σέθεν πτήξουσιν πεσόντες,
Δυσμενέων βασιλῆος ἐπὶ στέροισιν ἐτοῖμοι.
Νωλεμέως, Ἄσθαρτε, ἀμαιμάκετος σέο θῶκος·
Ἰθυπόρον σκῆπτρον, σκῆπτρον βασιληίδος αἴσης.

(32) Ἀπελήσασο. Forte, ἐπελήσασο. EDIT.

A Nos veluti oves in liguritionibus dedisti,
Dispersisti vero seorsim varios in populos:
Sine pretio, gratuitum, Rex, vendidisti populum,
Neque aliquis fuit numerus inutua pro emptione.
Vicinis nos opprobrium, omnibus undique risum
Gentibus nos sermonem multisonum exposuisti:
Et populis vituperandis capitis commotio ridicula.
Oculorum meorum in conspectu tota die sparsus
[est pudor.

Et me nimis cooperuit vultuosæ confusio faciei,
Flagitiosi simul et vituperandi viri voce,
Oculis inimici et meæ fugæ expulsoris.
Sed non tantorum obliti sumus tui causa, Pastor,
Neque tuarum significationem transgressi sumus
[compositionum,

B Neque te cor avertimus extra prorsus:
Nostri vero seorsum tuas declinasti semilas.
Infirmos locis malorum effecisti morborum,
Et opaca mortis tecti sumus nube.
Si quando nostri obliti sumus omnino Dei,
Si deo nostras manus expandimus alieno:
Nonne Immortalis ipse requireret hæc omnia?
Ipse enim mortalis cordis abscondita novit.
Te propter morte domiti sumus semper, Pastor:
Occisis facti sumus violentia ovibus similes.
Exsurge, Domine: quare mihi tantum somnum ca-
[pis?

Exsurge, neque a tuis palpebris procul repellas:
Quare tuum avertis splendidum vultum?
Laborumque nostrorum, paupertatisque oblitus es
[prorsus?

C Noster pulveribus persimilis defecit animus:
Venter deformis egenti appropinquatur terræ.
Exsurge, Domine, adjutricem manum porrigens.
Redime vero irrita te propter nos noxa.

PSALMUS XLIV.

Unici Dei sobolem canunt mirandam
Factis filii rursus mutuis Core,
Iste quadragesimus simul et quartus hymnus.

Bonum nostrum cor genuit sermonem.
Opera mea Regi sedulo eloquar.
Linguam habeo calamo velocis scribæ similem.
Pulchritudine vero fulges humanæ circa alia ge-
[nerationis.

Diffusa est prudentibus gratia in labiis tuis:
Propterea tibi, Deus, laudem immortalem ipse di-
[cavit.

D Potens, tuum acutum ensem assume femori,
Specie tua fretus, et percelebri confidens forma.
Intendens quiesce, et imperans regna,
Propter mansuetudinem sanctam, et verum opus.
Tua te dextera in miraculis deducet.
Fortes sunt acutæ semper sagittæ.
Populi multi sub te timebunt lapsi,
Inimicorum regis in pectora parati.
Indesinenter, Incorrupte, indomita tua sedes:
Dirigens sceptrum, sceptrum regalis portionis.

Justitiam diligis, odisti vero iniquum opus,
Propterea tibi Deus ipse suum circumfudit adipem,
Ungens lætitiæ consortibus præ omnibus oleo,
Myrrhaque et gutta, casiaque simul tuis a vestibus,

A domibus eburneis, quod et tuum animum exhi-
laras.

Filiæ tuum decus superborum regum.
Vestibus deauratis prope regina adstitit,
Probe induta crebris varietatibus formam.
Audi, filia videns, charam vero mihi aurem firmes :
Populi vero obliviscere tui, palatiorumque patris :
Itaque tuam rex honoratam concupivit formam.
Ipse enim etiam antea tui dominabatur imperans,
Et eum adorabant Tyri muneribus filia :
Divites terræ oculum precibus tuum deprecabuntur. B
Intus gloria omnis regiæ erat puellæ :
Aureis circum amicta fimbriis ornatur.
Virgines Regi decus post reginam adducantur :
Tibi decus generosæ reginæ sunt sociæ.
Lætitiæ exsultationisque bonæ in fundamentum
[adducantur,
Properantes in templum potentis Regis.
Pro tuis patribus filii tui pubescunt :
Eos constituas totius terræ principes.
Memor sim valde tui perpetuis generationibus,
In generationum generationes tuum nomen bo-
[num canam.

Propterea te celebrabunt, Beate summe, populi,
Inde simul et deinceps et perpetuis generationibus,
Inde simul et deinceps et in æternitates sempiter-
[nas.

PSALMUS XLV.

*Cantus pro arcanis, quæ in lucem adduxit cithara
Divina, quintus et quadragesimus est.*
Immortalis Deus refugium meum et robur est.
Circumdantibus adjutor nos ærumnis :
Propterea non timeamus commota valde terra,
Neque translatis montibus in præcordia ponti.
Sonus gurgitibus suis tumultus elevatus est :
Montes divino robore conturbati sunt.
Lætificat fluminis Dei civitatem impetus.
Altissimus tabernaculum suum purum posuit.
Neque unquam ipsi desinat Deus circa media se-
[dens :
Ex aurora auxiliarem habet providum oculum.
Inclinata sunt regna valida, turbatæ sunt vero gentes D
Inclamavit vehementer, mota vero est terra.
Princeps cælestium virtutum est nobis adjutor :
Ipse Jacobi propugnator Deus nobis est.
Agite, amici, Regis videamus divina opera,
Quæ super almam signa fecit terram.
Cessans bella totius ultra rotunditatem terræ,
Arcum conterat, et parmam bellicosam franget,
Et scuta fervidi comburet ignis impetu.
Intelligite capti, Deus æternus quoniam est.
Gentibus altissimus et tota superior terra.

A Εὐδίκην φιλέεις, στυγείς δ' ἀθεμίσιον ἔργον
Τοῦνεκά σοι θεὸς αὐτὸς ἐὼν περίχευεν ἀλοίφην,
Χρίσας τερπωλῆς μετόχους παρὰ πάντας ἐλαίφ.
Σμόρνα τε καὶ στακτὴ, κασίη θ' ἅμα σὼν ἀπὸ πέ-
[πλων,
Ἐκ νηῶν ἐλέφαντος· ὃ καὶ σεο θυμὸν ἰάνθης.

Θυγατέρες σέο, κῦδος ὑπερμενέων βασιλῶν.
Πέπλοις χρυσοφέεσσι (33) πέλας βασιλεία παρέστη,
Εὖ ἀμπισχομένη πυκινοῖς διχιδάλμασι μορφῆν.
Κλυθι, τέκος λεύσσουσα, φίλον δὲ μοι οὔακ ἐρείδοις·
Λαοῦ δ' ἐκλεγάθαιο τεοῦ, μεγάρων τε τοκῆος·
Οὔνεκά σευ βασιλεὺς γεραρῆς ἠράσματο μορφῆς.
Αὐτὸς γὰρ καὶ πρόσθε σέθεν κρατέεσκεν ἀνάσσων,
Καὶ μιν γουνάσσαντο Τύρου μειλίγμασι κοῦρα·
Ἄφνειοὶ χθονὸς ὄμμα λιτῆς τεδὸν ἰλάσσονται.
Ἐνδοθεν εὖχος ἅπαν βασιληίδος ἔπλετο κούρης·
Χρυσείοις ἀμπισχομένη, θυσάνοισι κέκασται.
Παρθενικαὶ βασιλῆι γέρας μετ' ἀνασσαν ἀγέσθων.
Σοὶ γέρας ἰφθίμης βασιληίδος εἰσὶν ἑταῖρα·
Χάρματος εὐφροσύνης τ' ἀγαθῆς ἐπὶ βᾶθρον ἀγέσθων,

Ορνόμεναι μετὰ νηδὸν ἐρισθενέος Βασιλῆος.

Ἄν' τεῶν πατέρων υἱοὶ σέθεν ἠδῶουσι·

Τοὺς δὲ καταστήσειας ὄλης χθονὸς ἡγεμονῆας.

Μητσαίμην μάλα σεῖο διηνεκέεσσι γενέθλαις·

Ἐς γενεῶν γενεὰς σέθεν οὔνομα καλὸν αἰείσω.

Τοῦνεκά σ' ὕμνησουσι, Μάκαρ πανυπέρτατε, λαοὶ,

Ἐνθεν ὀμοῦ καὶ ἔπειτα καὶ ἀλήκτοισι γενέθλαις,

Ἐνθεν ὀμοῦ καὶ ἔπειτα καὶ εἰς αἰῶνας ἰόντας.

C

ΨΑΛΜΟΣ ΜΕ΄.

Κῶμος ὑπὲρ κρυφίων, ὧν εἰς φόρος ἤγαγε φόρμιγξ
Θεσπεσίη, πέμπτος καὶ τεσσαρακοστὸς ἐτύχθη.
Ἄθᾶνατος θεὸς ἔρκος ἐμὸν καὶ κάρτος ἐτύχθη.
Ἄμφιπολευούσῃσι βοηθὸς ἡμέας ἄτης·
Τοῦνεκεν οὐ πτήξαιμεν ὀρινομένης μάλα γαίης,
Οὐδὲ μετερχομένων ὀρέων ἐν στήθεσι πόντου.
Ἠχῆεις βοθίοισιν ἐοῖς ὄρυμαγδὸς ἀέρθη·
Οὔρεα θεσπεσίη περὶ κάρτεϊ δυνήθησαν.
Εὐφραίνει ποταμοῖο θεοῦ πτολίεθρον ἔρωθι.
Ἐψιστος κλισίην σφετέρην ἄχραντον ἔθηκε·
Οὐδὲ ποθ' οἱ λήξειε θεὸς περὶ μέσσα θαλάσσων.
Ἐξ ἑρῶς ἐπὶ κούρον ἔχει πανεπίσκοπον ὄμμα.
Κλίναν ἀνακτορῆαι βριαραὶ, κλονέοντο δὲ ψῦλα.
Ἦυσεν διαπρύσιον, δεδόνητο δὲ γαῖα.
Ἄρχος ἐπουρανίων σθενέων πέλει ἄμμιν ἀρωγός·
Αὐτὸς Ἰακώβου πρόμαχος θεὸς ἄμμιν ἐτύχθη.
Δεῦτε, φίλοι, Βασιλῆος ἰδώμεθα θέσκελα ἔργα,
Ὅσο' ὑπὲρ, εὐφρόβου σημήια τεύξεν ἀρούρης.
Πάσων δημοτήτας ὄλης ὑπὲρ ἄντυγα γαίης,
Τόξον συντριψέις, καὶ ἀσπίδα θοῦριν ἐάξει,
Καὶ θυρεοὺς μαλεροῖο καταφλέξει πυρὸς ὄρμηι.
Φράζεσθε σχόμενοι, θεὸς ἄφθιτος οὔνεκ' ἐτύχθη.
Ἐθνεσιν ὑψιστος, καὶ ὄλης καθυπέρτερος αἴης.

(33) Χρυσοφέεσσι. Forte, χρυσορέεσσι pro χρυσοφρέεσσι. EDIT.

Ἄρχος ἑπουρανίων σθενέων πέλει ἄμμιν ἄρωγός.
Αὐτός Ἰακώβου πρόμαχος Θεός ἄμμιν ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΖ΄.

Τοῦτο μεγασθενέων τεκέων ἐτέτυκτο Κοραίου
Μείλιχον ἄμφ' ἕκτω καὶ τεσσαρακοστὸν αἰσιμα.
Ἠάισταί μοι χεῖρεςσιν ὕμῶν κρότον, ἔθνεα πάντα·
Τερπνίστη Βασιλῆα Θεὸν κελαδήσατε φωνῇ·
Οὔνεκεν ὕψιστος φοδερός θ' ἅμα πᾶσιν ἐτύχθη,
Γαίης παντοδαποῖς μετὰ τέρμασιν ἐμβασιλεύων.
Λαοὺς ἄμμι δάμασσε, ποσὶν δ' ὕπεθήκατο δῆμους.
Λεξάμενος πόρεν ἄμμι φίλον καὶ ἐντῆα κληρον,
Μοῖραν Ἰακώβοιο Θεῷ καταθύμιον αἰεὶ.
Ἐΐσχνόρουσε Θεὸς βοῶν ἐπινίκιον ὕμνον,
Εὐκελάδου σάλπιγγος ἀνέδραμε κοίρανος ἤχῳ
Ἡμέτερον φόρμιγγι Θεὸν φορμίζετ' αἰδοῖς,
Ἡμέτερον Βασιλῆα σοφῆς ἀναμέλψατε μολπαῖς·
Οὔνεκα κοιρανέει πάσης Θεὸς ἀφθίτος αἰης.
Μέλψατέ μοι πινυτῇ κραδίῃ καὶ ἐχέφρονι μύθῳ.
Ἀθάνατος μέγα κερτος ὄλων κτεατίσσατο λαῶν.

Αὐτός ἐπ' ἀχράντοις Θεὸς θώκσιον θαύσει.
Ἠγηταὶ ξυνάγεσθον ὁμῶς Θεῷ Ἀβραάμου·
Ἄντα Θεοῦ θώρηχθεν ὑπερβασίη χθονος ἀρχοί.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΖ΄.

Ἰλοῖς Κοραίου τερπνὸν ἐγράφη μέλος.
Εἰς δευτέραν δ' ἐμελψαν αὐτοὶ Σαββάτων·
Τὸ δ' ἑβδόμον τεσσαρακοστὸν ἦν ἅμα.
Λίνετός Ἀθάνατος, καὶ δὴ μέγας ἐπλετο μῦθος,
Ἄστου περὶ σφέτερον καὶ ὄρος παντακέρχτων αἰεὶ.
Ἠάισθη ἐύρύνων χάρι' ἐν χθονὶ πουλυβοτείρῃ.
Οὔρεά τοι Σιώνος ἀπὸ πλευρῆς βορέαο·
Ἄστου πολυλλῆεν μεγαλοσθενέος Βασιλῆος.
Ἀθάνατος πύργοισιν ἐοῖς ἀρίδηλος ἐτύχθη,
Εὐτ' ἐπιδουμένης ἐπιτάρρυθος ἴξεται αὐτῆς.
Γαίης ἤλθον ἅπαντες ἀχειρόμενοι βασιλῆες·
Ὀρμασι δερκόμενοι, κραδίῃ περιθάμβησεν αὐτοί.
Ὀρνύμενοι κλονέοντο, τρόμος δ' ἐπελήλυθε πάντας,
Ἐΐκελα τικτούση πυκινὰς ὠδῖνας ἔλοιντο·
Ἡὲ βίη δτε νῆας ἔλοι θαρσιδὸς ἀήτης.
Οὐκ ἄρα βᾶξίς ἔην (μύθοισι γὰρ ἔργον ὀπιθεῖ) ;
Ἄμφι Θεοῦ κλυτὸν ἄστου, Θεοῦ σθενέων βασιλῆος,
Αὐτός οἱ ἄστουφῆλιχτον ἐπῆξατο πυθμένα Ποιμῆν.
Σῶν λαῶν ἀνά μέσσην, Ἄναξ, ἐλετητὸν ὀπάζοις.

Ἡὐτε δ' ἀμφιδόητον, Ἄναξ, τεδὸν οὐνομα μίμνει,
Ὡδ' ἔστω τεδὸς αἶνος ὀλης ἐπὶ πείρατα γαίης.
Δεξιτέρῃ βέδριθε δικαιοσύνης σέο, Ποιμῆν.
Κλεινὸν ὄρος Σιώνος εὐφροσύνησι μελέσθω.
Ἠλιδὸς Ἰουδαίας ἐρατῆς πολυγυθῆες ἔστων,
Εὐαγέων, Ἄχραντε. τεῶν χάριν εὐνομιᾶων.
Σπεύσατέ μοι Σιώνα περισταδὸν ἀμφιβαλέσθαι,
Καὶ οἱ ὑπὲρ πύργων λιγέως ἀγγείλατε μύθους·
Ἄμφι δὲ μιν κραδίας καὶ ἐῷ περὶ κάρτεϊ θέσθε·
Ἐρκεα δὲ σφετέρου κράτους διαμοιρήσασθε,
Ὅφρα δὲ τις (34) γενῆσιν ἐπεσσομένης ἀγορεύση.
Οὔνεκεν αὐτός αεὶ Βασιλεὺς ἅμα καὶ Θεός ἐστιν·
Ἐκ προτέρων γενεῶν ἐπ' ἀτερμάντοισιν ἀνάσσει,
Νωλεμέως ἐν πᾶσιν ἀγήραος ἄμμι νομεύσει.

(34) Ὅφρα δὲ τις. Forte, ὄφρα γέ τις. EDIT.

A Princeps cœlestium virtutum est nobis adjutor,
Ipse Jacobi propugnator Deus nobis est.

PSALMUS XLVI.

*Istud magnanimatorum filiorum erat Core
Blandum circa sextum et quadragesimum carmen.*
Plaudite mihi manibus simili plausu, gentes omnes :
Jucundissima Regem Deum resonate voce.
Quoniam altissimus terribisque simul omnibus est.
Terræ varios super terminos imperans [populos.
Populos nobis subjecit, sub pedibus vero posuit
Eligens præbuit nobis charam et placidam sortem,
Partem Jacobi Deo gratam semper.
Ascendit Deus clamans triumphalem hymnum,
Sonoræ tubæ prosiluit rex echo.
Nostrum cithara Deum celebrate carminibus,
Nostrum Regem doctis canite cantibus,
Quoniam imperat toti Deus æternus terræ.
Cantate mihi consulto corde et prudenti sermone.
Immortalis magnum robur omnium adeptus est
[populorum.

Ipse super intactam Dens sedem sedet.
Duces convenerunt simul cum Deo Abraham. :
Coram Deo armati sunt superbia terræ principes.

PSALMUS XLVII.

*Filiis Core jucundum scriptum est carmen.
In secundam vero cecinerunt ipsi Sabbatorum :
Hoc vero septimum quadragesimum erat simul.*
Laudabilis Immortalis, et certe magnus est solus,
Civitate in sua et in monte sancto semper.
Undique dilatans gaudium in terra multos nutriente
Montes tibi Sionis a latere aquilonis ;
Civitas illustris potentis Regis,
Immortalis turribus suis clarus est,
Cum egentis adjutor veniet ipsius.
Terræ venerunt omnes congregati reges ;
Oculis videntes corde admirati sunt ipsi. [omnes.
Commoti turbabantur, tremor vero apprehendit
Similes paturientis crebros dolores capiant,
Sive vi quando naves capiat Tharsis ventus :
Nonne fama erat (verba enim factum comitatur) ?
In Dei inclyta civitate, Dei virtutum regis,
Ipse sibi immotum fixit fundum Pastor.
Tuorum populorum in medio, Rex, misericordiam
[præbeas.

Tanquam vero celebre, Rex, tuum nomen manet,
Sic sit tua laus totius in fines terræ.

D Dextera plena est justitiæ tua, Pastor.
Nobilis mons Sionis lætitiis curet.
Filiis Judææ amabilis multum gaudentes sint,
Pias, Immaculate, tuas propter æquitates.
Properate mihi Sionem in circuitu cingere,
Et ipsi in turribus acute nuntiate sermones :
Circa vero ipsum corda et sua in virtute ponite :
Vallum vero, sui roboris distribuite,
Ut autem quispiam generationibus futurus narret
Quoniam ipse semper Rex simul et Deus est :
A superioribus generationibus ad infinitas imperans
Indesinenter in omnibus æternus nos reget.

PSALMUS XLVIII.

*Dulce carmen robustis cantabatur filiis Core,
Quadragesimum simulque et octavum trahit numerum.*

Audite, infinitæ gentes, quæ mihi animus intus
[occultat.

Terræ incolæ meos versus current,
Viri terrigenæ, mortalisque quæcumque genera
[gentis,

Pauperesque promiscue et quibus curæ est multa
[opulentia.

Nostrum sapientiam sacrum os loquetur,
Nostris cordis meditatio prudentiam dicet.

Varia in laude attentam aurem firmabo :

De stridulis versibus crebra permutabo cantilena.

Cur adhuc rigidum timeo et difficilem diem?

Calcanei iniquitas me effrenis circumdabit.

Viri locupletes forti confidentes opulentia :

Suis in divitiis superbus erat animus.

Nonne frater mortalium dicitur redemptio?

Nonne Deum genitorem placabit causa mundi,

Pretium immortalis animæ pœnam solvens?

Indesinenter laborabit, vita vero ipsi nunquam
[desinet.

Cum sapientes morientes viderit, improbitatem
[calcabit.

Insipiens temere et stultus ad unum peribit :

Mendicis opes vero aliis relinquent palatiorum.

Sepulchra tanquam palatia semper habitabunt,

Assidue tabernaculis suas corrumpent generationes

De terra nomen habuerunt unde gignebantur domiti.

Stultus, neque intellexit mortalis dignationibus
[studens :

Quadrupedibus similis factus est, ingenium vero
[suscepit tale.

Perniciosum hæc via in ipsis rete sit :

Et tunc sane linguis laudabunt suis.

Similes ovibus, orcum unanimes elegerunt :

Quoniam amara mors ipsos fortiter depascet.

Justorum vero mane sub jugum cervicem ponant :

In orco illorum inutile erit auxilium.

Cor meum mortis Deus solvat necessitate :

Ne aliquando mihi divitias hominum timeas animo,

Viri quando bonis oppleverit palatium.

Non enim mortuus omnia in infernum ferat,

Neque ipsi immensa gloria simul descendet domus :

Solum in vivis charum robur laudabile erit,

Ette valde laudabit, cum quid ipsi bonum confeceris.

Antiquam patrum generationem capesset frustra,
Nigrum vitæ mœrorem et obscurum habitans.

Stultus, neque intellexit homo dignitatibus studens :

Quadrupedibus similis factus est, ingenium susce-
[pit tale.

PSALMUS XLIX.

Davidis nonum et quadragesimum carmen.

Terram totam vocavit deorum Deus, in unum con-
[gregans,

Solis lucidi ab ortu usque ad occasum.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΜΗ΄.

Ἦδὺ μέλος σθεναροῖσιν ἐμέλπεται παισὶ Κοραίου·
Τεσσαρακοστὸν ὁμῶς τε καὶ ὄγδοον ἔλκει ἀριθμὸν.

Κέκλυτε, μυρία φύλα, τὰ μοι νόος ἐνδοθι κεύθει.

Γαίης ἐνναετῆρες ἐμοῖς μελέεσσι μελᾶσθων,
Ἄνδρες γθγενέες, βροτεῆς θ' ὅσα φύλα γενεθλης,

Ἄκτέανοί τ' ἀναμῖξ καὶ ὅσοις μέλει ἄσπετος ὄλθος.

Νωίτερον σοφίην ἱερὸν στόμα μυθολογεύσει,

Ἦμετέρης κραδίης μελέτη πινυτὴν ἀγορεύσει.

Ποικίλον ἀμφ' αἶνον ἀρήκοον οὖας ἐρείσω.

Ἐκ λιγυρῶν μελέων πυκινῆς διαμείψομαι οἴμης.

B Τίπτ' ἔτι ῥιγεδανὸν τρομέω καὶ ἀμήχανον ἤμαρ ;

Ἠτέρνης ἀμπλακίῃ με δυσμήνητος ἀμφοπολεύσει.

Ἄνδρες ἀφνειοὶ κρατερῶν περὶ θάρσυνοι ὄλθω·

Οἷσιν ἐπὶ κτεάτεσσιν ὑπέρβιος ἔπλετο θυμός.

Οὐχὶ κασίγνητος μερόπων ἀναφαίνεται ἄποινον ;

Οὐχὶ θεὸν γενέτην ἰλάσσετε· εἵνεκα κόσμου,

Τιμὴν ἀθανάτης ψυχῆς πρηνὴν ἀποτίσας ;

Νωλεμέως μόχθησε, βίος δὲ οἱ οὐποτε λήξει.

Ἐῤτε σοφοὺς θνήσκοντας ἴδοι, κακότετρα πατήσει.

Ἄφρων ἀφραδέως καὶ νήπιος εἰς ἐν ὀλεῖται (35),

Ἄκλήροις ὄλθον δ' ἑτέροις λείψουσι μελᾶσθων·

Τύμβους ὥστε μελᾶσθρα διαμπερές οἰκήσουσιν·

Ἦνεκέως καλύθησιν ἐὰς φθίσουσι γενέθλας·

C Ἐκ γαίης ὄνομα ἔσχον, ὄθεν τίκτοντο δαμέντες.

Νήπιος, οὐδ' ἐνόησε βροτὸς γεράεσσι μεμηλώς

Τετραρόδεσιν ἔϊκτο· φυτὴν δ' ἤσπάζετο τοῖην.

Οὐλοὸν ἦδε κέλευθος ἐπὶ σφίσι δίκτυον εἶη.

Καὶ τότε δὴ γλώσσησιν ἐπαινήσουσιν ἐῤσιν.

Εἰσάμενοι μήλοισ ἀΐδην συμφράδμονες εἶλον·

Τοῦνεκα πευκεδανὸς θάνατος σφραγῖς ἰφι νομαέσσοι.

Ἰθύνων δ' ἠῶθεν ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θεῖεν·

Εἰν αἶδη κείνων ἀχρήσιος ἔσσετ' ἀρωγή.

Ἦτορ ἐμὸν θανάτοιο θεὸς λύσειεν ἀνάγκης·

Μὴ ποτέ μοι πλοῦτον μερόπων περιδείδιθι θυμῷ,

Ἄνέρος εῤτ' ἀγαθοῖσιν ἐπίσειε μελᾶσθρον.

Οὐ γὰρ ἀποφθίμενος σύμπαντ' αἶδηνδε κομίσσοι,

D Οὐδέ οἱ ἄσπετον εὐχος ὁμῶς καταθήσεται οἴκου·

Μοῦνον ἐπὶ ζωοῖσι φίλον σθένος αἰνετὸν ἔσται,

Καὶ σε μάλ' ἀνήσειεν, ὅταν τί οἱ ἐσθλὸν ἀνύσης.

Ἀρχαίην πατέρων γενεὴν μετελεύσεται αὐτως,

Ὀρφναίην βιότοιο δύνῃ καὶ ἀφεγγέα ναίω.

Νήπιος, οὐδ' ἐνόησε βροτὸς γεράεσσι μεμηλώς·

Τετραπόδεσιν ἔϊκτο, φυτὴν δ' ἤσπάζετο τοῖην.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΘ΄.

Δαυΐδου ἕνατον καὶ τεσσαρακοστὸν ἄξιμα.
Γαίαν ὅλην καλέεσκε θεῶν θεός, εἰς ἐν ἀγείρας,

Ἡελίου φαέθοντος ἀπ' ἀντολῆς ἐπὶ δόσμάς.

Ἐκ Σιώνος ἔῃ περιλάμπεται εἶδος ὤρη.
 Ἀθάνατος μερόπεσσι θεὸς ἀναφανδὰ παρέσται,
 Οὐδέ τις ἀγνώσσων θεὸν ἔσσεται· οὐ γὰρ ἔασσει.
 Τοῖο ποδῶν προπάρουθε διίξεται αἰθόμενον πῦρ·
 Ἀμφὶ δὲ μιν βέβρυχε μέγα σπέρχουσα καταῖξ.
 Οὐρανὸν ἀστερόεντα πέλας μύθοισι καλεσσει,
 Καὶ χθόνα πουλυβότειραν, ὅπως λαοῖσι δικάζοι.

Ἀθανάτω θεράποντος ἐοὺς ξυναγείρατε πάντας,
 Ὅσσοι συνθεσίην θυσίης ἔο πιστώσαντο·
 Ὅφρα οἱ ἀγγελέωσι δικαιοσύνην ἐρχτεινήν.
 Οὐνακα τιμῆεις Βασιλεὺς μετὰ πᾶσι δικάζει.
 Κεκλυθι, φῦλον ἐμὸν, λέξω δὲ τοι ἧ θέμις ἐστί.
 Κλυθί μευ, Ἰσραῆλε· σὲ γὰρ περὶ ἄλλα διδάξω·
 Αὐτὸς τοι θεὸς εἶμι, θεὸς δὲ σοι αὐτὸς ἐτύχθη.
 Οὐ νῆ σε μαψιδίησι· θυηπολίησιν ἐλέγξω·
 Σεῖο δὲ καρφομένην θυσίην ἐπιδερκομαι αἰεὶ.
 Οὐκ ἀλεγω μόσχων, οὓς ἐν μεγάροις ἀτιτάλλεις·
 Ἐκ δὲ τῆς ἀγέλης ἀρνήσομαι ἱφία μῆλα.
 Πάντα γὰρ αὐτὸς ἔτευξα, τὰ τε τρέφει οὖρεσιν ἕλη,
 Ἴδ' ὅσα που μεμέληται ἀρρσινόμοισι βοτῆρσιν.
 Οὐδέ μέ που πετεηνὰ δι' αἰθέρος ἄφθονα λήθει·
 Ἀλλὰ καὶ ἀνθοφόρου με περιστεφει ὄλδος ἀρούρης.
 Σεῖο δὲ πεινάων δευήσομαι οὐποτ' ἀρωγῆς·
 Πάντα γὰρ ἡμετέρη τεχνήσατο θεσπεσίη χεῖρ·
 Οὐ δεχομαι ταύρους, τράγεον δ' οὐ πίομαι οἶμα·

Ρεξε θεῷ θύος ἡδύ· θύος γὰρ οἱ αἶνος ἐτύχθη·

Ἵψίστω δὲ τεῶν ἀπόδος χάριν εὐχολάων.
 Εἰ δ' ἐπιδευόμενος καλέεις μ' ἐπίκουρον ἀνάγκης,
 Εἰμί τοι ἐσθλὸς ἀρωγός, ἀτὰρ σύ μευ εὐχλος ἀείσεις.
 Δὴ τότε ἄλιτραίνοντι θεὸς προσεφώνεε τοῖα·
 Τίπτε μευ εὐδικίας ἐρικυδέας ἐξαγορεύεις,
 Καὶ μευ συνθεσίην φορεῖς περὶ χεῖλεσι σοῖσιν ;
 Αἰεὶ τοι στυγείεις μελεδήματα κκλὰ νοῆσαι,
 Καὶ χάριν ἡμετεριων ἠρνήσασ πάντοτε μύθων.
 Καὶ πόδα ληιστήρι κακόφρονι σύνδρομον ἔσχεις,
 Ἐνὸς μαχλοσύνης μοιχῶν ἀνεφαίνεο μοῖρη.
 Καὶ τεὸν ὡς βεβρήθε κκκορῶραφίη στόμα λάθρον,
 Γλῶσσα δὲ ὀσφροσύνησι περιπλέκεται δολερῆσι.
 Ἀμφὶ κασιγνήτοιο καθεζόμενος κἀκ' ἔθαζες,
 Καὶ σέθεν υἱεὶ μητρὸς ἀμήχανον ἐπλεκες ἀτην.
 Ταῦτα μὲν αὐτὸς ἔρεξας, ἐγὼ δὲ τοι ἥσυχος ἦα.

Ὡτίσθης ἀθέμισθ', ὅτι τοι φρενας ἔσσομ' ὁμοῖος·
 Ἀμπλακίας στήσω σευ ἐναντίον αἶν ἐλεγχων.
 Σύνθεσθ' Ἀθανάτοιο λελασμενοι ὅσσ' ἀγορευώω,
 Μὴ ποτ' ἀφαρπάξειεν ἀμύντορος οὐ παρεοντος.
 Θῦμά μοι ὄλδοιστον πελεται καταθύμιος ὕμνος,
 Ἦδ' ὁδὸς Ἀθανάτοιο βίην ζωαρχεα φαίνει.

ΨΑΛΜΟΣ Ν'.

Ἐρωτι Δαυὶδ ἀπρεπεῖ εἶξας ποτὲ,
 Κλοπῆς ἐάλω δεμνίων ἀλλοτρῶν·
 Εἴτ' αὖ ἀνεῖλε τὸν γυναικὸς εὐνετην·
 Νάθαν δὲ πειθήνιος ὄφθεις τῷ θεῷ,
 Ἦει τιτρώσσω τοῖς δίστοῖς τῶν λόγων,
 Καὶ τῶν ἐλέγχων φαρμάκοις γαταστύφων·
 Ὁ δ' εὐγενείας οὐκ ἀναξίως τρόπων,
 Ἀΐσθησιν ἤττης ἀκλεοῦς λαβῶν, τάχος

A Ex Sione sua illustratur decoris forma :
 Immortalis mortalibus Deus manifeste aderit,
 Neque aliquis ignorans Deum erit, non enim sinet.
 Ejus pedes ante pertransibit ardens ignis :
 Circa vero eum fremuit multum ingruens turbo.
 Cælum stellatum prope verbis vocabit,
 Et terram multos alentem, ut populorum disceptet
 [controversias.

Immortali famulos suos congregate omnes,
 Qui fœdus sacrificii sui confirmarunt :
 Ut ipsi annuntient justitiam amabilem.
 Quoniam honoratus Rex inter omnes judicat.
 Audi, gens mea, et loquar tibi quatenus fas est.
 Audi me, Israel : te enim circa alta docebo :
 Ipse tibi Deus sum, Deus vero tibi ipse sum.

B Non te vanis sacrificiis arguam :
 Tuum vero siccatum sacrificium video semper.
 Non curo vitulos, quos in domibus alis :
 De autem tuo grege recusabo pingua pecora.
 Omnia enim ipse feci : ea quæ nutrit in montibus silva,
 Et quæ ferme curæ sunt montanis pastoribus.
 Neque me ferme volatilia per aerem copiosa latent :
 Sed etiam floribus ornata me coronat felicitas terræ.
 Tuo autem esuriens egebo nunquam auxilio :
 Omnia enim nostra fabricavit divina manus.
 Non admitto tauros, hircinum vero non potabo
 [sanguinem.
 Immola Deo sacrificium dulce : sacrificium enim
 [ipsi laus est.

Altissimo autem tuarum redde gratiam precum.
C Si vero indigus vocas me adiutorem necessitatis,
 Sum tibi bonus defensor, sed tu meam gloriam canes.
 Sane tunc erranti Deus locus est talia :
 Quare meas justitias gloriosas effutis,
 Et meum testamentum fers in labiis tuis ?
 Semper quidem odisti cogitationes honestas cogitare
 Et gratiam nostrorum recusasti semper sermonum.
 Et pedem furi insano concurrentem habebas,
 Socius impuditiæ adulterorum videbaris portione.
 Et tuum ut abundavit improbitate os incontinens.
 Lingua vero molestiis involvitur dolosis.
 Cum fratre sedens mala effutiebās,
 Et tuæ filio matris difficilem concinnabas noxam.
 Hæc quidem ipse fecisti : ego vero quidem tacitus
 [eram.

Existimasti iniqua, quod tibi animis ero similis :
D Peccata statuum te coram semper arguens :
 Conspirate Immortalis immemores quæ loquor,
 Ne quando rapiat vindice non præsentem.
 Sacrificium mihi beatissimum est gratus hymnus,
 Illic vero via Immortalis robur vitale ostendit.

PSALMUS L.

« Amori David fœdo cedens aliquando »,
 « Furti convictus est cubilium alienorum » :
 « Deinde rursum interfecit mulieris maritum ».
 « Nathan vero obediens visus Deo »
 « Ibat vulnerans sagittis verborum »,
 « Et redargutionum remediis acriter mordens » :
 « Ille vero generositate non indigne morum »,
 « Sensum culpæ ignobilis cupiens, cito »

« Mansuetum placat Dominum »,
 « Et misericordiam ipsum commovet ad magnam ».
 « Carmen cordis contritione qui cecinit hoc »,
 « Est quinquagesimum hic psalmus carmen »,
 « Adulterii Nathanus culpam ostendens »,
 « Gaudii gemitibus et lacrymis exstinxit voluptatem ».
 « Divino regi : Dei vero misericordem animum »
 « Lugendo invocans, mortales proposuit vias »,

« Ut posteris prudens consilium augeat ».
 « Hujus vero quinquagesimus salutaris est [hymnus.

Indigo mihi, Rex, valde propitius sis :
 Et meam iniquitatem perdas misericordi consilio.
 Peccatum abluere meum amplius aqua lavans :
 Nostro procul a peccato me mundes.
 Quoniam iniquitatem meam ego animis cognovi,
 Et meum peccatum versatur ob oculos.
 Peccavi in te, Beate, et te coram dolore feci.
 Ut sanctus verbis tuis apud omnes appareas,
 In iudicio autem solus præstantior eris cæteris.
 Etenim iniquitati me pater seminavit confisus :
 Et me sub peccatis concepit veneranda mater,
 Et sapientiæ occulte me tuæ docuisti vias :
 Hyssopo purum me aspergens perficies,
 Et multo candidiorem nive facies me lavans.
 Nuntius lætitiæ et gaudii nobis appareas :
 Ossa oppressorum in te exsultabunt omnia.
 Peccato meo procul avertas vultum :
 Et meas varias stultitias perdas.
 Purum cor mihi, Rex, in pectoribus reddas,
 Nostris dirige firmum visceribus spiritum.
 Ne me tua procul projicias a facie,
 Neque sanctum tuum spiritum a me prorsus re-
 [trahas.

Da mihi lætitiæ luminis revocabilem, Rex :
 Spiritu vero principali robur confirma meum.
 Probe significem tuas iniquas vias :
 Ad te semper rursus convertuntur erronei.
 Lumen meæ vitæ, a cæde me serves :
 Justitiæ mea lingua tuam exhilarabit.
 Labia mea, Beate, aperi, justitiæ vero tuam pro-
 [clamabo.

Si sacrificium jussisti, ego mittebam paratum :
 Sed non siccis delectaberis sacrificiis.
 Immortali sacrificium spiritus humilis curæ est :
 Cor Rex humiliatum et lene non despiciet.
 Beata mihi Sioni, Beate, jucunda des.
 Probe vero Jerusalem inclyti muri ædificentur.
 Sane tunc justitiæ sacrificium animis accipias :
 Sacrificiumque siccum et rursus vergentem vapo-
 [rem.

Sane tunc sacrificabunt tuo vitulos super altari.
 PSALMUS LI.

« Doegus improbus at postea Sauli »
 « Dixit quod David ad Immortalis venit templum »,
 « Benevolo sed occurrit Abimelecho magnanimo ».
 « Hujus vero quinquagesimum est et primum car-
 [men ».

Quare mihi robustus propriæ improbitati confidis,
 Iniquitatem animis tota die perficiens ?
 Circum vero te lingua iniquam fudit contumeliam :

A Τὸν μελίχιον ἐξέλασκει Δεσπότην,
 Καὶ οἶκτον αὐτὸν συγκινεῖ πρὸς τὸν μέγαν.
 Ἄσμα κραδίου συντριβῆ μέλψας τότε,
 Πέφυκεν πεντηχοστὸν ὁ ψαλμὸς μέλος.
 Μαχλοσύνης Νάθανος ἀτασθαλίην ἀναφαίνων,
 Εὐφροσύνης στοναχαῖς καὶ δάκρυτιν ἔσβεσε
 τέρψιν
 Ἄντιθέω βασιλῆι· Θεοῦ δ' ἐλεήμονα θυμὸν
 Μυρόμενος καλέων, βροτέας προὔθηκε κελεύθους,
 Ὅφρα κεν ὀψιγόνοις· σάφρονα μήτιν ὀφέλλοι.
 Τοιοῦτο δὲ πεντηχοστὸς ἀλεξίκακος πέλει ὕμνος.

Δευομένω μοι, Ἄναξ, περιώσιον ἴλαος εἶης·
 Καὶ μευ δυσνομίην ὀλέσοις οἰκτίρμων· βουλῆ,
 Ἄμπλακίην ἀπόνιψον ἐμὴν πλέον ὕδατι νίζων.
 Ἐμετέρης ἀπάνευθεν ἀτασθαλίας με καθαίροις.
B Οὐνεκα δυσνομίην μευ ἐγὼ προπίδουσι ἀνέγνων,
 Καὶ μευ ἀτασθαλίη πέλεται κατεναντίον ὄσσων.
 Ἥλιτον εἰς σέ, Μάκαρ, καὶ σευ πέλας ἄλγος ἔτευξα.
 Ὅφρ' ὄσιος μύθοισι· τρεῖς μετὰ πᾶσι φανεῖης,
 Ἐν δὲ δίκῃ μοῦνος προφερέστερος ἔσσει ἀλλων.
 Καὶ γὰρ δυσνομίη με πατὴρ ἔσπειρε πιθήσας,
 Καὶ μ' ὑπ' ἀτασθαλίησιν ἐκύσατο πότνια μήτηρ·
 Καὶ σοφίης κρυφίης με τῆς ἐδίδαξας ἀταρπούς·
 Ὑσώπῳ καθάρων με περιρρόσινων τολυπέυσεις,
 Καὶ πολὺ λευκότερον χιόνος τελέσει με λήεσσας.
 Ἄγγελος εὐφροσύνης καὶ χάριτος ἄμμι φανεῖης.
 Ὅστ' εἰα τειρομένων ἐπὶ σοὶ κεχαρήσεθ' ἅπαντα.
 Ἄμπλακίης μευ ἀνευθεν ἀποστρέλειας ὀπωπὴν·
 Καὶ μευ παντοδαπὰς ἀεσιφροσύνας ἀμαθύνουσι.
 Ἄχραντον κραδίην μοι, Ἄναξ, ἐν στήθεσι τεύχεος·
C Νωιτέροις ἰθύνον εὐσταθὲς ἔγκασι πνεῦμα·
 Μή με τῆς ἀπάνευθεν ἀπορρίψιαις ὀπωπῆς,
 Μηδ' ἄγιον σέο πνεῦμα ἐμεῦ ἀπὸ πάντων ἐρύκοις.

Δός μοι· τερπωλὴν φάειος παλινάγρετον, Ἐσθὴν,
 Πνεύματι δ' ἀρχεύοντι βίην στήριζον ἐμεῖο.
 Εὖ διασημῆναιμι τὰς ἀνόμοισι κελεύθους·
 Πρὸς δὲ σε πάντοθεν αὐθις ἐπιστρέψουσιν ἀλεῖται.
 Φέγγος ἐμῆς βιοτῆς, ἀνδροκτασίης με σώσοις
 Εὐδίκιην μευ γλώσσα τέην περίγυθῆσαι.
 Χεῖλέα μευ, Μάκαρ, οἶγε, δίκην δ' ἀνά σεῖο βοήσω·

Εἰ θυσίην ἐνετέλιω, ἐγὼ προτάλλον ἐτόλμην·
 Ἄλλ' οὐ καρφομένοισιν ἰανθήσῃ θυέεσσιν.
 Ἄθανάτῳ θυσίη, πνεῦμα χθαμαλὸν μεμέληται·
 Ἦτορ Ἄναξ χθαμαλὸν καὶ μελίχιον οὐκ ὀνόσασιτο.
D Ὀλβία μοι Σιώνι, Μάκαρ, καταθύμια δοίης·
 Εὖ δ' Ἰερουσαλῆς κλυτὰ τεύχεα τεκταίνουτο.
 Δὴ ῥα τότε εὐδίκιης θυσίην προπίδουσι ἔλοιο,
 Θυμά τε καρφόμενον καὶ ἀνω σπέρχουσαν αὐτμῆν.

Δὴ τότε ἐπίρρέξουσι τειψὸν μόσχους περὶ βιωμῶν.
 ΨΑΛΜΟΣ ΝΑ'.

Δώητος κακόχαρτος ἀτὰρ μετέπειτα Σαούλω
 Πέφραθεν, ὡς Δαυίδος ἐς Ἄθανάτου μόλε νῆδον,
 Εὐμενέος δ' ἦντησεν Ἀβιμελέχου μεγαθύμου.
 Τοιοῦτο δὲ πεντηχοστὸν ἔφυ καὶ πρῶτον ἄεισμα.
 Τίπτέ μοι ἀλκίης σφετέρῃ κακότητι· πέποιθας,
 Δυσνομίην προπίδουσι πανημαδὸν ἐκτολυπέυων ;
 Ἄμφ' δὲ τοι γλώσση ἀθεμίσιον ἔβλυσεν ὕβριν.

Ὡδε δόλον ποιήσας ἄτε ξυρὸν δξὺ τεθηγός·

Ἄν' εὐεργεσίης φιλέων κακότητα βραρεῖαν,
Ἄντ' δικαιοσύνης ἀθεμίστια πάντ' ἀγορεύων,
Γλώσσης μῦθον ἅπαντα δολόφρονος ὁμφαγαπάζεις·
Ἐνθεν Ἄναξ καθελεῖ σε διαμπερές εὐχος ἀπούρας·
Ὡς δ' ὄρπηκα ταμών σε, τεῶν ἀπονύσσεται οἴκων·

Τεῖο δ' ἀποσπάσειεν ἀπὸ χθονὸς ἀκλέα ρίζαν.
Ευδικίης λεύσσοντες ὑποπτήξουσ' ὑποφῆται.
Τοῖα δ' ὁμῶς ἐρέουσιν ἐπ' αὐτοῦ μειδιῶντες·
Ἄθάνατον Θεὸν οὗτος ἔχειν ἠρνήσατ' ἀρωγόν·

Θυμῷ δὲ κτεάτεσσι περὶ σφετέροισι πεποιθεί,
Αἰεὶ μψιδίοισι βίην κεκυρυθμένος ἔργοις.
Αὐτὰρ ἐγὼ περὶ Θεῖον ἔδος βρώω ὡς τις ἔλαλη,
Θεσπεσίην ἐλετητὸν ἐμοῖς ποτιδέγμενος ὕσσοις,
Καὶ νῦν καὶ μετέπειτα διηνεκέσσι γενέθλαις,
Ὡν χάριν ἐξετέλεσσας, Ἄναξ, τεον αἶνον ἀλάσω,
Πάντοτε σοῖς ὁσίοις ὄνομα γλυκὺ σεῖο δοκεύων.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΒ΄.

Δαΐδου πινυτοῦ ὑπὲρ ἀντιθέου Μαελήτου·
Τοῖο δὲ πεντηκοστὸς ἔθυ καὶ δεῦτερος ὕμνος.

Οὐκ εἶναι Θεὸν εἶπεν ἑοῖς ἐν στήθεσιν ἄφρων·
Ἄσχεα τεκταίνοντες, ἑοῖς ἐξέφθιθεν ἔργοις.
Ἐργατίνης οὐκ ἔστιν ἕως ἐνὸς εὐνομιῶν.
Ἄφθιτος οὐρανὸθεν βρότεον σκοπιάζετο φύλον
Ὀφόμενος, τίς ἄνακτα Θεὸν διζήμενος εἶη.
Πάντες ἀποκλίναντες ὁμοῦ κλονέοντο κακοῖσιν.
Ἐργατίνης οὐκ ἔστιν ἕως ἐνὸς εὐνομιῶν.
Οἱ δ' ἀγαθῶν ἀγνώτες, ἀεὶ συμφράδιμονες ἄτης,
Λαὸν ἐμὸν κατέδοντες ὅπως θρεψήνορα σῖτον.

Ἄφραδέες ἐλάβοντο Θεὸν βασιλῆα λιτέσθαι·
Δειμαίνεσκον ἄδην, ὅτε θεάματος οὐ χρέος ἦεν.
Ὅστεα πάντα κέδασθαι, ὕσοις μέλει ἄνδρας λαίνειν.

Καὶ σφιφιν Ἄφθιτός αὐτὸς ὀνοσάμενος πόρην αἰ-
[σχος.

Τίς πόροι ἐκ Σιῶνος ἐπίβροθον Ἰσραήλου ;
Λαοῦ ὅταν στρέψει Θεὸς κατὰ δούλιον ἡμαρ,
Τῆμος ἀγαλλέσθω περιώσιος Ἰσραήλος.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΓ΄.

Τῆνδε Θεῷ κελάδησεν ἄναξ Δαυίδος αἰοιδῆν,
Ζηφάτων δ' ὅτε φύλον ἀτάσθολον ἦγε Σαούληφ
Πὰρ θέμιν ἀγγελίην ἀποφώλιον, οὐδ' ἱκετῶν
Φείσατο. Δαυίδον δὲ μετὰ σφίσι· πάντο κεκρύφθαι.
Τοῦδε μέλος τρίτατον καὶ πεντηκοστὸν ἐτύχθη.

Ὁὐνομα σὸν, Βασιλεῦ, με κακῶν ἀπάνευθε σώσσοι,
Καὶ μ' ἀναμετρήσας περὶ σὸν σθένος ὧδε δικάζοις.
Εὐχολῆς ἐπάκουσον ἐμῆς, πανυπέρτατε Ποιμῆν·
Μύθοις ἡμετέροισ ἀοιήκουσ οὐκ ἐρείδοις·
Ὅυνεκά μοι ξεῖνον δηίων θωρήξαστο φύλον,
Καὶ μευ ἀνιχνεύεσκον ἐλεῖν μενεοῦχοι ἦτορ,
Οὐδὲ νόφ βασιλῆος ἐπεμνήσαντο Θεοῖο.
Ἦτοι ἐμοὶ καλέοντι Θεὸς ἐπιτάρβροθος ἔσται,
Καὶ μευ Ἄναξ βιότοιο διηνεκέως προμαχίζοι.
Κήδεα δυσμενέσσι ἀποστρέφειας ἐμοῖσι·

A Sic dolum fecisti tanquam ratorium mucrone acu-
[tum.

Pro benignitate diligens malitiam gravem,
Pro justitia, iniqua omnia effutiens,
Linguae verbum omne dolosae amplecteris :
Inde Rex destruet te semper gloria privans :
Tanquam vero ramum concidens te tuis emigrabit
[ædibus :

Tuam vero evellat de terra ingloriam radicem.
Justitiæ videntes timebunt vates.

Talia vero simul dicent super eum ridentes :
Immortalem Deum iste habere recusavit adjuto-
[rem.

Animo autem possessionibus in suis speravit,
Semper vanis robur armatus operibus.

B Ast ego in divina sede floreo velut quædam oliva,
Divinam misericordiam meis expectans oculis,
Et tunc et postea perpetuis generationibus,
Quorum gratia fecisti, Rex, tuam laudem canam.
Semper tuis sanctis nomen dulce tuum observans.

PSALMUS LII.

Davidis prudentis pro divino Mabeleto :

Hujus vero quinquagesimus est et secundus hu-
[mnus,]

Non esse Deum dixit suis in pectoribus insipiens.
Turpia molientes, suis corrupti sunt operibus.
Operarius non est usque ad unum æquitatum.
Æternus de cælo mortale prospexit genus,
Visurus, quis regem Deum quærens sit.
Omnes declinantes simul turbantur malis.

C Operarius non est usque ad unum æquitatum.
Qui vero bonis ignoti sunt, semper concordēs noxæ,
Populum meum devorantes ut robur nutriens tri-
[ticum.

Stulti obliti sunt Deum regem invocare,
Trepidaverunt satis, quando pavore non opus erat.
Ossa omnia dissipata sunt, quibus curæ est viros
[delectare,

Et ipsis æternus ipse redarguens præbuit dedecus.

Quis det ex Sione adjutorem Israeli ?

Plebis quando converterit Deus servilem diem,
Tunc exsultet magnus Israel.

PSALMUS LIII.

Hoc Deo cecinit rex David Carmen.

D Zephorum vero quando genus impium attulit Sauli
Contra fas nuntium vanum, neque servis
Pepercit, Davidem vero inter ipsos dicebant occultasse.
Hujus carmen tertium et quinquagesimum est.

Nomen tuum, Rex, me malorum procul servet.
Et me dimetiens in tuo robore sic judices
Orationem exaudi meam, supreme Pastor ;
Verbis nostris obedientem aurem firmes :
Quoniam alienum hostium armatum fuit genus,
Et meum quæsierunt auferre fortes cor,
Neque mente regis recordati sunt Dei
Profecto mihi invocanti Deus adjutor erit,
Et meam Rex vitam perpetuo propugnet.
Dolores inimicis avertas meis :

Tua vero veritate, Rex, ipsos excæces.
 Cæterum ego tibi sacrificium animo cupienti per-
 [feram :
 Nomen tuum canam, Rex : bonum enim est
 Quoniam ex omni meum eripuisti animum neces-
 [sitate :
 Inimicorum vero ostendisti meis oculis perniciem.

PSALMUS LIV.

*Davidis prudentis, Deo grati, dignus hymnus,
 Quinquagesimus existens bonis cum quatuor aliis.*

Orationem exaudi meam, supreme Pastor,
 Neque meam precem mitem prorsus prætereas.
 Cerne, nostram vero auribus accipe vocem.
 Iratus crebris clamoribus animo turbatus sum,
 Inimici vocem audiens et laborem peccatoris.
 Quoniam iniquitates mihi inclinabant molestas,
 Acerbe vero furentes in animis iram posuerunt,
 In me nostrum conturbatione saucium cor :
 Rigidæ mortis vim horrebam ingruentem.!

Pavor et tremor super me venit, contextit vero in-
 [gens caligo.

Dixi vero : Quis mihi pennas præbeat sicut columbæ,
 Ut corpus a labore volans relociller ?

Longe fugam posui, in autem faciebam stationem
 [eremo,

Infirmi- tatis adiutorem exspectans sævæque pro-
 [cellæ.

Linguas eorum tu dividens vibra in pontum :
 Iniquitatem intellexi, jactationemque in urbe :
 Turres die nocteque ejus circumdent.

In medio iniquitatem fert et laborem afflictionis.
 Neque labor dolosus suis defecit a viis.

Si me hostis torsisset probris, sane forte susti-
 [nuissem,

Etiam osoris verborum declinasset impetum :
 Sed, dux et note semper unanimis,

Non ambo convivium apud de gustabamus dulce ?
 Nonne domum Dei amice consentientes ascendimus ?

Utinam perniciosus veniat mors sibi digna factis,
 In autem orci barathrum adhuc viventes descendant

Qui utique mediis ferunt nequitas in tuguriis.
 Sed ego clausi, Deus vero meam audivit vocem,

Ab aurora narraboque ad vesperam et medium diem
 Vocem nostram exaudiet annuntiantis.

In pace cor liberabit a cominus subeuntibus,
 Quoniam mihi multis fidentes repugnabant.

Illos exaudiens genitor mundi tabefaciat.
 Non enim pretium habent, et non curant Deum.

Extendit mutua manum vergentem ad opera.
 Hi vero ipsi seriem veram posuerunt profanam,

Et sibi diviserunt inauspicatam iram vultus.
 Prope immortalis vidit consilium Regis :

Horum vero sermones fuerunt meliores quam oleum
 Sed perniciosus jaculis inter se erant similes.

Immortali Regi tuas committe curas,
 Et te semper curet perpetuoque nutriet :

Nunquam honorando fluctuationem faciat justo.
 Sed ipsos deducas, Rex, in puteum interitus,

Homicidæ dolosique vitæ in medio pereant
 At ego Regis in spebus vivam.

A Σεῖο δ' ἀληθείη, Βασιλεῦ, σφέας ἐξαλαώσοις.
 Λύτάρ ἐγὼ σοὶ θυμὸν νόφ ποθέοντι κομίσω·

Ὄνομα σὸν μέλψω, Βασιλεῦ· ἀγαθὸν γὰρ ἐτύχθη·
 Ὅνεκα παντοίως μευ ἐρύσασθαι θυμὸν ἀνάγκης·

Δυσμενέων δ' ἀνέφθηναι ἐμοῖς ὄσσοισιν ὕλεθρον.
 ΨΑΛΜΟΣ ΝΔ'.

Δαυΐδου πινυτοῦ θεοτεπέος ἀξίος ὕμνος.
 Πεντηκοστὸς ἐὼν ἀγαθὸς ἐπὶ τέτρασιν ἄλλοις.

Ἐὐχολῆς ἐπέκουσον ἐαυτῆς, πανυπέρτατε Ποιμῆν,
 Μηδὲ μευ ἰκεσίην ἀγανόφρονα πάγχυ παρέλθοις.

Δέρνε· νωιτέρην δὲ μετ' οὔατι· δέχνησο φωνήν.
 Χωόμενος πυκινοῖς κελαδῆμασι θυμὸν ὀρίνθην,

Δυσμενέος φθογγὴν αἴων, καὶ μόχθον ἀλιτροῦ.
B Ὅνεκεν ἀμπλακίας μοι ἐπικλίνεσκον ἀνιγράς,

Ἡικρὰ δὲ λυσσώντες ἐπὶ φρεσὶ μῆνιν ἔθεντο,
 Ἄμφ' ἐμοὶ ἡμέτερον ταραχῆ βεβωλημένον ἔνυθρ·

Ῥιγηλοῦ θανάτω βίην τρομέεσκον ἰαῦσαν.
 Δεῖμα, τρόμος μετ' ἔμ' ἔλθε, κάλυψε δὲ νήχυτος ὄρ-
 [φνη.

Ἐἶπα δέ· Τίς κεν ἐμοὶ πτέρυγας πόροι· οἷα πελαίης,
 Ὅσρα δέμας καμάτω ποτώμενος ἀμπαύσαιμι ;

Τῆλε φυγὴν ἐθέμην, ἐν δ' ἤνυσον αὔλιν ἐρήμφ,
 Ἄδρανίης ἀλκτεῆρα μένων τανκῆς τε θυέλλης

Γλώττας σφωιτέρας σὺ μεριστάμενοις βάλε πόντῳ·
 Ἀμπλακίην ἐνόησα ἐπεσθολίην τ' ἀνὰ ἄστῳ.

Πύργους ἡματίη νυχίη θ' ἔο κυκλώσειεν
 Μεσσοῖσι δυσνομίην φορέει καὶ μόχθον ἀνίης,

C Μηδὲ πόνος δολόεις σφετέρων λείποιτο κελεύθων.
 Ἐ' μ' ἐχθρὸς στῦφέλιξεν ὄνειδέσιν, ἧ τὰχ ἀνέτλην,

Καὶ κεν ἀπεχθρομένοιο λόγων ἀλέεινον ἐρωήν·
 Ἀλλὰ, καθηγητήρ καὶ γνώριμε πάντοθ' ὁμόφρων,

Οὐκ ἄμφοι θαλίης παρὰ σοὶ πασάμεσθα μελιχρῆς,
 Ἡ ῥ' οὐ δῶμα Θεοῦ φίλα φρονέοντες ἔδωμεν ;

Ἐ' θ' ὄλοῶν ἔλθοι θάνατός σφισιν ἀξίος ἔργων,
 Εἰς δ' αἰθερὸν βέρεθρον ἔτι ζῶντες ἵκωντο·

Οἱ ῥα μέτης φρορέουσιν ἀτασθαλίας καλύβησιν.
 Αὐτὰρ ἐγὼν ἐδόθησα, Θεὸς δὲ μευ ἔκλυεν αὐδῆς.

Ἐξ ἡοῦς ἐρέω τε καθ' ἑσπερα καὶ μέσον ἡμαρ·
 Γήρυος ἡμετέρης ἐπακούσεται ἀγγέλλοντος·

Κέρηνη κραδίην ἀπολύσεται ἄσπον ἰόντων,
 Ὅνεκά μοι πολέεσαι πεποιθότες ἀντεφέροντο.

D Κείνους εἰσαίων γενετῆρ κόσμοιιν μαραῖνοι.
 Οὐ γὰρ λύτρον ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀλέγουσι Θεοῦ.

Τεῖνεν ἀμοιβαίοις παλάμην σπέρχουσαν ἐπ' ἔργοις.
 Οἱ δὲ οἱ ἀρμονίην νημερτέα θέντο βέδελον,

Καὶ οἱ ἐμοιρήσαντο δυσαντέα μῆνιν ὀπωπῆς.
 Ἐγγύθεν ἀθανάτου σκοπιάζετο μῆτις Ἀνακτος·

Τῶν δ' ἐγένοντο λόγοι· ἀπαλώτεροι ἤπερ ἔλαιον·
 Ἀλλ' ὄλοαῖς βολιδέεσι μετὰ σφίσι ἐσκον ὁμοῖοι.

Ἀθανάτῳ Βασιλεῖ σεὰς ἐπίπεμπε μερίμνας,
 Καὶ σευ αἰεὶ κήδοιτο, διηνεκέως τ' ἀτιτάλλοι·

Οὔποτε τιμῆντι σάλλον τεύξειε δικαίῳ.
 Ἀλλὰ σφεας κατάγοις, Βασιλεῦ, μετὰ βόθρον ὀλέθρου.

Ἀνδρροφόνοι· δολεροὶ τε βίου κατὰ μέσσον ὄλοιντα·
 Αὐτὰρ ἐγὼ Βασιλεῦς ἐπ' ἐλπωρῆσι βιώτην.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΕ΄.

Οὐδὲ φυγῶν Δαυΐδος ἔων ἐπελήσαστο λαῶν,
Ἄλλὰ Θεὸν λιτάνευεν ὅπως περιφείσεται ἀνδρῶν,
Οἱ νόον ἐντὸς ἔθεντο θεουδείης ἐρατεινῆς.
Κεῖνος μὲν λίγα μέλπεν ἐπ' ἀλλοδαπήσιν ἀρού-
[ραις.

Γετθαῖοι δὲ μιν ἄνδρες ὑπερβασίησιν ἐλόντες,
Ἦγον ἐφ' βασιλῆι Θεὸς δ' ἐρρύσαστο μύχθων.
Τούτο δὲ πεντηχοστὸν ἔφω καὶ πέμπτον αἰσιμα.
Ἰλαθὶ μοι· μάλα γάρ με καταστείθει ποσὶν ἀνὴρ.
Μύχθοισίν μ' ἐδάρυνε παντὴμέριον πολεμίζων.
Ἡμίτιος πέζησιν ἀπεχθομένων πεπάτημα·
Ἵψόθεν ἐξ ἠοῦς πολέες τεύχουσι κυδοιμούς.
Οὐτὶν ὑποδδείσαιμι, ἐπεὶ σύ μου ἐλπίς ἐτύχθη.
Εὐεπίη Βασιλῆα πανημαδὸν ὕμνοπυλεύσω.
Τί τρομέω βροτὸν ἀνδρα; Θεὸς νύ μοι ἐλπίς ἐτύχθη.
Νωιτέρους στυγέσκον ἐνὶ φρεσὶ πάντοτε μύθους·
Αἰεὶ ἀμφ' ἐμέθεν κκὰ μύθεα μητιάσσκον.
Ἐγγύθει ναιετάοντες ἐὰς κρύψουσι μενοινὰς,
Πτέρνης ἡμετέρης φυλακὴν ποιούμενοι αἰεὶ.
Ὡς δ' αὐτοὶ λοχῶντες ἐμὸν μένον ἦτορ ὀλέσσα·

Ὡδὲ κότη καθέλοις κρυερῶν κακοεργέα φύλα·
Χωόμενος κραδίη κατάγοις ὑψάχχυνα ὀτῆμον.
Ἡμετέρην σοι, Ἄναξ, γλυκερῆν ἡγγεῖλα βιώντην,
Καὶ μευ θήκασ ὀχρὺ τειῶν κκ' ἐναντίον ὄσων.

Ἐχθροὶ ὑποσχέσθησι τεαῖς στρεφθεῖεν ὀπίσσω,
Εὖτε τετῆν, Βασιλεῦ, ἐπαρτγόνα χεῖρα καλέσσω,
Ἔγνω, ὅτι Θεὸς πανεπίσκοπος ἔπλευ ἐμεῖο.
Μέλψω θαρσαλέως θεοτερπέα κῶμον Ἄνακτι,
Παμβασιλῆι· ἔπος καταθύμιον ὕμνοπολεύσω.
Οὐ τρομέω βροτὸν ἀνδρα· Θεὸς νύ μοι ἐλπίς ἐτύχθη.
Ἐῖσί μοι εὐχωλαί, ἄς τοι, Μάκωρ, ἄννον ἀείσω·
Οὐνεκά μευ λύσας θανάτου βαρυῶδυνον ἦτορ.
Ὑφθαλμούς δὲ γύοιο, πόδας ἐξείλε' ὀλίσθου.
Ζωόντων Βασιλῆι Θεῶ μὲγα φέγγος ἄδοιμι.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΖ΄.

Καὶ τότε Δαυΐδου τὸ μελίδριον, εὖτε Σαούλου
Ἄπρηκτον μανίην ἀπασίως προφυγῶν,
Ἰαχε πεντηχοστὸν ὁμοῦ καὶ ἕκτον αἰσιμα,
Εἰς σπέος ἐζόμενος ὁ πρὶν ἀριστοπόνος.
Ἰλαθὶ μοι, Βασιλεῦ πανεπίσκοπε, καὶ μ' ἐλεαίρεις·
Οὐνεκά σοι φίλον ἦτορ ἀεὶ περιθάρσυνον ἴσχω.
Σῆσι περὶ σκέπαί σκιερῶ πτερόγεσσι πεποισθῶς,
Εἰσόκεν ἀχράντος ἀτασθαλίη με παρέλθοι.
Ἵψιστον καλέσαιμι Θεὸν βασιλῆα λιτήσιν
Ἄφθιτον, οὗ σύμπαντα φέρω φυσίζουσα δῶρα.
Οὐρανόθεν προίεις με, κακῆς ἐσάωσεν ἀνάγκης,
Καὶ με καταστειδόντας ὀνειδέει· δῶκεν ἀλείτας.
Πέμπεν ἀληθείην καὶ ἐγὼ οἰκτίρμονα βουλήν·
Ῥύσαστο δὲ σχύμωνων ὀλοῶν μέσον ἦτορ ἐμεῖο.

Αὐτὸς ἐκοιμήθην κρυερῆ τεταραγμένος ἄτη.
Ἄνδρες εἰς ἀσπίς τε καὶ οἷς βέλος εἰσὶν ὀδόντες,
Ὁξεῖη δὲ γλῶσσα πανεκέλος ἐστὶ μαχαίρη.
Ὅρσ' ὑπὲρ οὐρανίων δαπέδων, πανυπέρτατε Ποιμῆν,
Καὶ σέθεν ἄσπετον εὐγος ἐπὶ χθόνα πᾶσαν ἰκάνοι.

Ἡμετεραὶς ἐπλεξαν ἀμήχανα δίκτυα πέζαις,
Καὶ θυμὸν κκτέκαμψαν ἐμὸν πογέοντα κακοῖσι.

A

PSALMUS LV.

*Neque fugiens David suorum oblitus est populorum,
Sed D. um orabat ut parceret viris,
Qui mentem posuerunt in pietate amabili.
Ille quidem suaviter canebat in extraneis terris :*

*Getthæi vero eum viri contumeliis capientes.
Duxerunt suo regi : Deus autem eripuit a laboribus.
Hoc vero quinquagesimum est et quintum carmen.
Miserare me : valde enim me conculcat pedibus vir :
Laboribus me onerabat tota die impugnans.
Tota die pedibus usorum conculcatus sum :
Alte ab aurora multi parant bella.
Nullum timeam, quoniam tu mea spes es.
Gratulatione Regem tota die celebrabo.
Quid horresco mortalem virum ? Deus mihi spes est.
Nostros exsecrabantur in animis semper sermones :*

B *Semper in me mala consilia consultabant.
Prope habitantes suas abscondent curas,
Calcanei nostri custodiam facientes semper.
Sicut vero ipsi delitescerent meum exspectabant
[cor perdere :
Sic ira destruas horrida maleficas gentes :
Excandescens corde confringas elatum populum.
Nostram tibi, Rex, dulcem annuntiavi vitam,
Et meam posuisti lacrymam tuorum in conspectu
[oculorum.*

*Inimici promissis tuis convertantur retrorsum,
Cum tuam, Rex, adjutricem manum invocabo.
Cognovi, quoniam Deus omnia lustrans es meus.
Canam confidenter Deo gratum carmen Regi,
Domino carmen gratum cantabo.*

C *Non timeo mortalem virum, Deus mihi spes est.
Sunt mihi vota, quæ tibi, Beate, laudem canam :
Quoniam meum solvisti morte ærumnosum cor,
Oculos vero luctu, pedes eripuisti a lapsu.
Viventium regi Deo magnum lumen cantem.*

PSALMUS LVI.

*Et hæc Davidis canituncula, cum Saulis
Irritum furorem libenter profugiens,
Resonuit quinquagesimum simul et sextum carmen,
In spelunca sedens qui anteu strenuus.*

*Propitius esto mihi, Rex provide, et me miserare :
Quoniam tibi charum cor semper confidens habeo.
Tuis in velamine umbroso alis confisus,
Donec impura iniquitas me transeat.*

*Altissimum invocem Deum regem precibus
Immortalem, cujus omnia fero vivifica dona.*

D *De cælo mittens, me mala servavit necessitate,
Et me conculcantes probris dedit erroneas.
Misit veritatem et suum misericors consilium :
Eripuit vero catulorum perniciosorum de medio
[cor meum.*

*Ipse dormivi difficili conturbatus calamitate.
Viri quibus scutumque et quibus telum sunt dentes,
Acuto autem lingua persimilis est gladio.*

*Exaltare super cælestia pavimenta, supreme Pastor,
Et tua immensa gloria super terram universam
[veniat.*

*Nostris texuerunt difficiles laqueos pedibus,
Et animum incurvaverunt meum laborantem malis.*

Ceciderunt in foveam quam meos posuerunt ante **A** Κάππετον εἰς βόθρον, τὸν ἐμῶν θέσαν ἀντίον ὄστων.
[oculos.]

Animus paratus meus, Provide, animus paratus :
Gloria mea cantabit et in psalmis canet.

Exsurge mihi, sapientiæ honoranda et immortalis
[gloria :

Exsurge mihi, cithara et meorum psalterium hy-
[mnorum :

Studiosè diluculo surgens resonabo :
Celebre carmen tibi, Rex, in populis clamabo,
Et populis multis citharistrepam laudem cantabo.
Cælestes misericordiam habes supra portas,
Et tua veritas nubium ex adverso volat.

Exaltare supra cælestes portas, supreme Pastor,
Et tua immensa gloria super terram universam
[veniat. **B**

PSALMUS LVII.

*Columnæ qua bellicosos super David scripsit,
Nunquam perire in fine pulchrum carmen :
Quo in quinquagesimus est et septimus hymnus.*
An utique vere sanctos loquimini sermones,
Et jus æquum mortalium dirigitis, filii,
Scelus animis in terra fabricantés,
Nectentes manibus maleficis iniqua ?
Alienati ante partum a Deo sunt peccatores,
Ab uteroque erraverunt semper falsa loquentes
Venenatis serpentibus persimiles furentes,
Aspis ut surda, cui ira aures obturat :
Quæ sane non medicum incantantem audit,
Medicatum vero non ipsi curæ est sapientis viri
[remedium.

Horum vero Deus conteret in ore tetra dentes :
Maxillas perniciosorum Rex confringet leonum.
Vituperabiles fiunt frustra tanquam decurrens
[aqua :

Arcum Rex tendat donec morbis deficient.
Ceræ liquescenti similes, tabescant malis :
Solis oblitus sunt igne procedente super ipsos.
Vestram priusquam rhamnum suas intelligere
[spinas :

Statim absorbeat sicut viventes contumelia.
Videns sanctus lætabitur vindicem diem :
Sanguine utique abluat charas manus peccatoris.
Dicturus quod fructus gloriosi est justus,
Quod Deus in terra mortalium est vindex operum.

PSALMUS LVIII.

*Columnæ ad inscriptionem scribens David inculpatus,
Subditus vaticinatus est habere finem honestum*
[hymnorum :

*Quando Saul cor immemor laborum
Hujus ferens, priorum vero oblitus compositionum,*

*Misit strenui domum generi custodire,
Ut ipsi pro bonis mortem præmium grave conciliet.*

Hujus vero quinquagesimus est et octavus hymnus.
Æterne, hostium me mala eripe calamitate :
Ab vero insurgentibus mihi liberum diem præbeas.
Sed et ab homicidis me perniciosus gravem animum,

(36) Ἐμματέως. Forte ἐμμαπέως. EDIT.

Θυμὸς ἐτοιμὸς ἐμὸς, Παναπίσκοπε, θυμὸς ἐτοιμὸς·
Κῶδος ἐμὸν μέλπει σε, καὶ ἐν ψαλμοῖσιν ἀείσει.

Ἐγρεό μοι, σοφίας γεραρὸν καὶ ἀγήραον εὐχος,

Ἐγρεό μοι, φόρμιγγ' καὶ ἐμῶν ψαλτήριον ὕμνιον·

Ἐμματέως (36) ἤθωθεν ἀνεγρόμενος κελαδήσω·

Ἀμφιδόττον ἔπος σοι, Ἄναξ, λαοῖσι βοήσω,

Καὶ δῆμοις πολέεσσι λυρόκτυπον αἶνον ἀείσω.

Οὐρανίων ἐλεητὸν ἔχεις καθύπερθε πολίων,

Καὶ σευ ἀληθείη νεφῶν κατέναντα ποταῖα.

Ὅρα ὑπὲρ οὐρανίων πολέων, πανυπέρτατε Ἰουμήν,

Καὶ θέθεν ἄσπετον εὐχος ἐπὶ χθόνα μάταν ἱκάνοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΖ΄.

Στήλης ἧς μενέχαρμος ὑπὲρ Δαυΐδος ἔγραψε,
Μηδέποτε φθεῖραι πρὸς τέρματι κελὸν αἰσιμα.

Ὁδὸν πάρα πεντηκοστὸς ἔφυ καὶ ἑβδόμος ὕμνος

Ἦ ῥά που ἀτρεκέως ὄσιους ἀγορεύετε μύθους,

Καὶ θέμιν ἰθεῖαν μερόπων ἰθύνετε, παῖδες,

Ἀμπλακίην πραπίδεςτιν ἐπὶ χθονὶ τεκταίνοντες,

Πλεξάμενοι παλάμησι κακοφρέκτοις ἀθέμιστα ;

Ἀλλότριαι πρὸ τόκου Θεοῦ γεγάσιν ἀλείται,

Ἐκ γαστροῦ τ' ἀλάληται αἰεὶ ψεύδη λαλέοντες,

Ἰοδόλοισ ὀφείσσι πανείκελοι μνησίωντες,

Ἄσπις ὅπως κωφῆ, τῆπερ κότῳ (37) οὐκ' ἔδυσεν·

Ἦ ῥ' οὐκ ἰγρήρος ἐπαείδοντος ἀκούει.

Φαρμακὸν δ' οὐ σὶ μέλεται σοφοῦ ἀνέρος ἄλκαρ.

C Τῶν δὲ Θεὸς συνέτριψεν ὑπὸ στόμα πικρὸν ὀδόντος·
Γαμφηλάς ὀλοῶν Βασιλεὺς ξυνέσχε λεόντων.
Μωμητοὶ τελέθουσι μάτην ἄτε νίσσεται ὕδωρ·

Τόξον Ἄναξ τανύσειεν ἕως νούσοισι δαρμεῖεν

Κηρῶ τηκομένῳ ἴκελοι τήκοντο κακοῖτιν·

Ἡελίου λελάθοντο πυρὸς προμολόντους ἐπ' αὐτούς.

Ἦμετέρην πρὶν ῥάμνον ἐὰς διατῶμεν ἀκάνθας·

Αἶψα καταβρώξειεν ὑπὸς ζῶοντας ἀρειῆ.

Εἰσυρόων ὕσιος κεχρήσεται ἕκδικον ἡμαρ.

Λίματι που νίψαιτο φίλας περὶ χεῖρας ἀλιτροῦ

Ἐξερῶν, ὅτι καρπὸς ἀγακλέος ἐστὶ δικαίου,

Ὡς Θεὸς ἐν γαίῃ βροτέων πέλει ἕκδικος ἔργων

ΨΑΛΜΟΣ ΝΗ΄.

D Στήλης εἰς ἐπιγράμμα γράφων Δαυΐδος ἀμύμων,
Ἀρχόμενος θέσπιζεν ἔχειν τέλος ἐψῶγον ὕμνων·

Ὅπποτε Σαοῦλος κραδίην ἀμνήμονα μόχθων

Τοῖο φέρων, προτέρων δὲ λελασμένος ἀρμο-
[νιάων,

Ἡέμψεν ἀριστοπόνοιο δόμον γαμβροῖο φυλάσ-
[σειν·

Ὅρα οἱ ἀντ' ἀγαθῶν θάνατον γέρας αἶνον
[ὀπάστοι.

Τοῖο δὲ πεντηκοστὸς ἔφυ καὶ ὄγδοος ὕμνος·

Ἄρθοιτε, δυσμενῶν με κακῆς ἐξάρπατον ἄτης·

Ἐκ δὲ κρυσομένων μοι ἐλεύθερον ἡμαρ ὑπάζοις·

Ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνων μ' ὀλοῶν βαρωῶδυνον ἦτορ,

(37) Κότῳ. Forte κότος. EDIT.

Οἱ πρὶν ἀνιχνεύεσκον, Ἄναξ, ἀπὸ βίμωρα σώσοις.
 Κάρτιστοί νύ μοι ἀνδρες ἐπιβρίθεσκον ἐρωῆ,
 Οὐδὲ περὶ δυσνομίης, οὐδὲ ἀμπλακίησιν ἐμῆσι.
 Δυσνομίης ἀπάνευθε ὄρακμων, ὁδὸν εὖρον ἐτοίμην.
 Ἐγρόμενος Βασιλεῦ, παρ' ἐμ' ἴστατο, καὶ ἴδε ἔργον.
 Καὶ σὺ, Ἄναξ, σθενέων Ἰσραηλοῖό τε Μοιμῆν,
 Ἐθνεσι παντοδαποῖς πανεπίσκοπον ὄμμα τιταίνοις,
 Μηδὲ κατοικτεῖρειας ἀτασθαλίης θεράποντας.
 Ὀρῆς ἐσπερήσιν ἐπιστρέψουσιν ἄπαστοι,
 Καὶ κυσὶ πειναλέοις ἵκελοι πόλιν ἀμφιέποιεν.
 Τῶν φθογγῆ μὲν ἄπυστος, ἀτὰρ περὶ χεῖλεσιν ἄορ,

Ἵορα τις εἰσαίοι· σὺ δ' ἅμα σφέας ἠδὺ γελάσαις.

Φῦλα βροτῶν ὀνόσαιο κακῶν χάριν ἀμπλακιάων.

Κάρτος ἐμόν Βασιλῆι μεγακλήεντι φυλάζω,
 Οὐνεκά μευ θεὸς αἰὲν ὑπερμενέως προμαχίζει.
 Ἀμφιβάλοι μ' ἐλεητὺς ὑποφθαμένη Βασιλῆος.
 Ἡμετέροις θαμάσαις ὑπ' ὀφθαλμοῖσιν ἀλείτας,
 Μὴ κτείνων, ἵνα σεῖο νόμου μὴ πάγλυ λάθοιντο·

Ἄλλὰ βίη μεγάλη καὶ κάρτεϊ βεῖα κεδάσαις,
 Καὶ τρεῖων ἠνορέην θαπέδιω πελάσαις, ἀμύντωρ,
 Ἀμπλακίην στόματος σφετέρου, χειλέων θ' ἅμα μῦθον.
 Σφωιτέρης μεγάλης ὑπερδασίησιν ἀλῶεν·
 Ὡν τέλος ἐξ ἀρῆς καὶ ψεύδους ἀγγέλλοιτο,

Πεῖρας χωρομένοισι μόλοι καὶ τέρμα βίοιο.
 Ἴστωσαν, θεὸς οὐνεκ' Ἰακώβου βασιλεύει,
 Παντοδαπαῖς ἀντυξίν ἀνακτορίην χθονὸς ἴσχων.
 Ὀρῆς ἐσπερήσιν ἐπιστρέψουσιν ἄπαστοι,
 Καὶ κυσὶ πειναλέοις ἵκελοι πόλιν ἀμφιέποιεν.
 Οἱ δὲ κεδασθήσονται ἐνηέα ὄρπον ἐλέσθαι.
 Ἦν δὲ μάτην τρίζωσι κορεσσάμενοι (38) κατὰ θυμὸν,
 Αὐτὸς ἀγακλήεν σεῖο σθένος ὕμνοπολεύσω·
 Ἰῶθεν δ' ἐλέω κελαρῆσομαι, Ἄσθητε, σεῖο·
 Οὐνεκά μευ θεὸς ἐσσι, καὶ ἐκδικος αὐτὸς ἐτύχθης,
 Καὶ μευ ἔφως κακότητος ἐν ἡματι πύργος ἐτοῖμος.
 Ὀρχαμε, φορμίζω, σε, ἐπεὶ σὺ μευ ἔπλευ ἀρωγός·
 Νωίτερος βασιλεὺς ἐλεημοσύνη μευ ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΘ΄.

Ἐπίγραμμα τοῦτο πραγμάτων ὑπὲρ χαρᾶς,
 Λύθεις μεταστρεφέντι τῶν λοιπῶν λεῶν,
 Ὑπὲρ τὸ νομισθὲν τῷ βασιλεῖ πεπραγμένων.
 Καὶ γὰρ παρελθὼν τοὺς Παλαιστίνης ὄρους,
 Καὶ τᾶλλ' ἐφεξῆς τῶν Σύρων τὰ χωρία,
 Τὴν Μεσοποταμίαν πυρπολεῖ κατὰ κράτος.
 Ἰώαβος δὲ σὺν θεῷ αὐτὸς πάλιν
 Ἐδῶμα πατάσσει τῆ φάραγγι τῶν Ἀλῶν,
 Ἀνδρῶν φονεύσας χιλιάδας δώδεκα,
 Τὸν Σόβαλον δὲ τὸν Σύρον καταπάσας.
 Ὡς δ' εἶδεν ἀλλοίωσιν ἀγαθῶν πραγμάτων
 Δαυίδος, ἐνεφορεῖτο θεοῦ πνεύματος.
 Ἐπέταξε πορθεῖν τῷ στρατηγῷ συντομῶς·
 Ὑμνεῖ δὲ πεντηκοστὸν ἀμφ' ἐνάτῳ μέλος.
 Ἡμέας, ὦ Βασιλεῦ, καθελὼν ἐξώσαο πάντας·
 Χωσάμενος δ' ἐλέησας ἀμαιμάκετον μετὰ μῆνιν·
 Γαῖαν ὅλην ἐδονησας ἀφειδείησιν ὀρίνων.

(38) Κορεσσάμενοι. Forte, κορυσσομενοι. Editt.

A Qui antea indagabant, Rex, celeriter conserves.
 Fortissimi utique mihi viri irruebant impetu,
 Neque pro iniquitatibus, neque peccatis meis.
 Iniquitate absque currens viam inveni paralam.
 Surgens, Rex, apud me consiste et vide opus.
 Et tu Rex roborum, Israelisque Pastor,
 Gentibus variis omnia lustrantem oculum extendas,
 Neque miserearis stultitiæ servis.
 Horis vespertinis convertentur jejuni,
 Et canibus famelicis similes urbem circumeant.
 Horum sonus quidem obscurus, cæterum in labiis
 [gladius,
 Et quispiam exaudiat : tu vero utique ipsos dulce
 [rideas.

Genera mortalium deprimas malorum gratia pec-
 [catorum.

B Robur meum Regi inclyto servabo,
 Quia me Deus semper fortiter propugnat.
 Circumdet me misericordia præveniens Regis.
 Nostris domes in oculis peccatores,
 Non occidens, ut tuæ legis non prorsus obliviscan-
 [tur :

Sed vi magna et robore facile dissipas,
 Et eorum robur pavimento admoveas ultor,
 Delictum oris sui, labiorumque simul sermonem.
 Suis magnis superbiis capiantur :
 Quorum finis de execratione et mendacio annun-
 [tiabitur,

Finis irascentibus veniat et terminus vitæ.

Sciant, Deus quia Jacob dominatur,

C Variis orbibus imperium terræ tenens.
 Horis vespertinis convertentur jejuni,
 Et canibus famelicis similes civitatem circumeant.
 Ipsi vero dispergentur placidam cænam capere.
 Si vero frustra strident saturi ex animo,
 Ipse gloriosum tuum robur celebrabo :
 Mane vero misericordia lætabor, Æterne, tua :
 Quia meus Deus es, et vindex ipse exstitisti,
 Et mei fuisti malitiæ in die turris parata.
 Princeps, canto te, quia tu meus es adjutor :
 Noster Rex misericordia mea est.

PSALMUS LIX.

*Inscriptio hæc rerum pro lætitia
 Rursus verso cum reliquis populis
 Pro more a rege gestorum.*

D Etenim transiens Palæstinæ terminos,
 Et alia deinceps Syrorum loca,
 Mesopotamiam incendit prorsus.
 Joabus vero cum Deo ipse rursus
 Edom percutit in valle Salinarum,
 Virorum interficiens millia duodecim
 Sobalum autem Syrum detrahens.
 Ut vero intellexit mutationem bonarum rerum
 David, agitabatur divino spiritu
 Jussit expugnare duvi celeriter :
 Canit autem quinquagesimum cum nono carmen.

Nos, o Rex, dissipans repulisti omnes :

Succensens vero misertus es invictam post iram :
 Terram totam concussisti immanitatibus commo-
 [vens,

Utinam ipsi sanes quæ confregisti involvens.
 Tuis, Beate, populis ferrea dedisti videre :
 Memor multiplicis vinum præbuisi nobis molestiæ.
 Signum dedisti servis vim arcus fugere,
 Ut tuos famulos liberes necessitate.
 Dextera me serva, et meam exaudi vocem.
 Dixit Rex sancto suo concors verbum.
 « Lætatus Sicema cito dividam jam,
 Et vallem dimetiar frequentibus caulis. »
 Noster Galaadusque, noster vero Manasses,
 Ephremus nostri capitis robur est.
 Cæterum quidem gloriæ rex meus est Judas :
 Spei vero lebes meæ et Moabus integer.
 Extendam calceum meum ante Idumæam :
 Pedibus sub nostris aliena genera subacta sunt.
 Vellem turritæ inclytum urbis ducem,
 Aut etiam rectorem Idumææ ad populos.
 Nonne ipse, Rex, dux fueris, qui antea dimittens,
 Neque armatis venies nobis adjutor ?
 Afflictis auxiliator, Rex, palam appareas :
 Nobis vero vanum mortalium lumen præbeas.
 In forti Rege virtutem perficiamus paratam :
 Hostium vero tetram insolentiam conterat.

PSALMUS LX.

Sexagesimum scripsit rex David carmen.

Supplicationem exaudi meam, supreme Pastor,
 Et mihi in precatione longe lustrantem oculum
 [extendas

Indigus clamabam, Rex, finibus a terræ :
 Anxio me exaltasti meo corde in petra :
 Dux meus fuisti, quoniam tu mea spes es,
 Turris mea in conflictu irruentium perditorum :
 Tuis, Beate, casis perpetuo inhabito.
 Et tuarum divinum alarum velamen circummunias.
 Quoniam nostras, Beate, exaudisti preces
 Hæreditatem nobilem tuis famulis dedisti,
 Diem super diem regi præbeas vitæ vias,
 A generatione in generationem Deo coram firmum
 [reperiat.

Quis ipsi veritatem misericordiamque simul requi-
 [rat ?

Semper meum Regem chara cithara clamabo,
 Donec preces persolvam, Beate, de die in diem.

PSALMUS LXI.

*Idithumo carmen pro David scripsit,
 Hoc sexagesimum carminum et primum cantans.*

Nonne nostrum subjicietur cor Regi ?
 Etenim lumen meum est Regis auxilium :
 Quoniam meus Deus ipse, meum vero tuetur robur.
 Præsidium meum, quod, et non aliquando spero
 [esse erro.

Quousque viro pugnatis, simulque interficitis om-
 [nia ?

Parieti inclinato similes maceris que cadenti,
 Cucurri in siti : cogitaverunt vero me inglorium
 [reddere :

Precati linguis execrationibus animis feriebant.

A Ἐθε οἱ ἰχσαίνο τάπερ ξυνέαξας ἐλίξας.
 Σεῖο, Μάκαρ, λαοῖσι σιδήρεα δῶκας ὀδύσσει.
 Μνήμονα παντοῖης οἶνον πόρες ἀμμιν ἀνίης.
 Σῆμα πόρες δμῶεσσι βίην τόξου ἀλέασθαι,
 Ὅφρα τεοῦς θεράποντας ἀφαρπαξείης ἀνάγκης.
 Δεξιτερῇ με σάψ, καὶ ἐμῆς ἐπικέκλυθι φωνῆς.
 Εἶπεν Ἄναξ ἀγίῳ σφετέρῳ συμφράδμονα μῦθον·
 « Τερψάμενος Σίχημα θεῶς διαδάσσομαι ἤδη,
 Καὶ κοίλην διαμετρέσω πυκινῶν κλισιάων. »
 Ἰμέτερος Γαλαάδος θ', ἡμέτερος δὲ (39) Μανασσῆς,
 Ἐφρεμος ἡμετέροιο καρτήρατος ἄλκαρ ἐτύχθη.
 Αὐτάρ γ' εὐκλείης βασιλεὺς ἐμός ἐστι· Ἰούδας
 Ἐλπωρῆς δὲ λέβης μευ ἔφθ Μώαθος ἀμύμων.
 Ἐκτείναιμι πέδιλον ἐμὸν προπάροισ' Ἰδυμαίτης·
 Ποσσὶν ἐφ' ἡμετέροισ (40) ἀλλότρια οὐλα δαμάσθη.
 Β Ἰθελον εὐπύργου κλυτὸν ἄστεος ἡγεμονῆα,
 Ἡὲ καὶ Ἰθοντῆρα Ἰδυμαίτης μετὰ δῆμους.
 Ἡ ῥ' οὐκ αὐτὸς, Ἄναξ, ἡγήσαιο, ὁ πρὶν ἐάσσας,
 Οὐδὲ κορυσσομένοισιν ἐλεύσει· ἀμμιν ἄρωγός
 Τειρομένοις ἐπίκουρος, Ἄναξ, ἀναφανδὰ φανείτης·
 Ἄρμυ· δὲ μαψίδιον μερόπων φάος ἐγγυαλίξοις.
 Ἐν κρατερῶ Βασιλῆι βίην τελέσωμεν ἐτοιμίην·
 Δυσμενέων δ' ἔκπαγλον ὑπερβασίτην ἀθερίζοι.

ΨΑΛΜΟΣ Ξ'.

Ἐστκοστὸν ἔγραψεν ἄναξ. Δαυΐδος ἄξιμα.
 Ἰκεσίης ἐπάκουσον ἐμῆς, πανυπέροττε Ποιμῆν,
 Καὶ μοι ἐπ' εὐχολῆ τελέσκοπον ὄμμα τανύσσαις.

Δευόμενος βοάσκον, Ἄναξ, περάτων ἄπο γαίης.
 Ἀχθυμενῆς μ' ἀνάειρας ἐμῆς κραδίης ἐπὶ πέτρην·
 Ἰγυτῆρ ἐμός ἔσκες, ἐπεὶ σὺ μευ ἐλπίς ἐτύχθης,
 C Ἡ ῥ' οὐκ ἐμός μετὰ δῆριν ἐπερλομένων ὀλετήρων·
 Σῆσι, Μάκαρ, καλύθεισι διτνεκέως παραμίμνω.
 Καί σοε θεσπέσιον περὶ γων σκέπας ἀμφιπυκάζοις.
 Οὐνεκα νωιτέρων, Μάκαρ, ἔκλυες εὐχολάων,
 Κληρον ἀγακλήεντα τεοῖς δμῶεσιν ἔδωκας·
 Ἡμαρ ἐπ' ἡμαρ ἄνακτι πόροις βιότοιο κελεύθους,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε θεοῦ πέλας ἔμπεδον εὔροι.

Τίς οἱ ἀληθείην ἔλεόν θ' ἄμα μαστεύσει ;

Πάντοσ' ἐμὸν Βασιλῆα φίλη φόρμιγγι βοήσω,
 Εἰσόκειν εὐχολὰς τίσω, Μάκαρ, ἡμαρ ἐπ' ἡμαρ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΑ'.

Ἰδιθούμου κῶμον ὑπερ Δαυΐδος ἔγραψε,
 Τόνδ' ἐξηκοστὸν μελέων καὶ πρῶτον ἄεισας.
 D Ἡ ῥ' οὐκ ἡμέτερον δεδμήσεται ἦτορ Ἄνακτι ;
 Καὶ γὰρ φέγγος ἐμὸν τελέθει· Βασιλῆος ἀρωγῆ·
 Οὐνεκά μευ θεὸς αὐτὸς, ἐμῆς δ' ὑπερίσταται ἀλκῆς.
 Ἄλκαρ ἐμὸν τὸ καὶ οὔτι ποτ' ἔλπομαι εἶναι ἀλείτης,

Μέχρι τεῦ ἀνδρὶ μάχεσθε, ὁμῶς τ' ἐναρίζετε πάντα

Τοίχῳ κεκλιμένῳ ἴκελοι (41) φραγμῶ τε πετόντι,
 Ἐδραμον ἐν δὲ ψῆ· σκέψαντο δὲ μ' ἄκλεα τεῦξαι·

Εὐχόμενοι γλώσσησιν, ἀραῖς στέρνοισιν ἔπαιον.

(39) Ἰμέτερος δέ. Forte ἡμέτερός τε. EDIT.

(40) Ἐφ' ἡμετέροισ. Forte, ὕφ' ἡμετέροισ. EDIT.

(41) Ἰκελοι. Forte, ἴκελος. EDIT.

Θυμὲ, πέσον Βασιλῆι, Θεῷ δέδμησο πεπιθῶς·
 Οὐνεκεν ἐλπρωρῆς μευ ἔθω φουσίζουον ἔρμα.
 Αὐτὸς γὰρ Θεὸς ἐστιν ἐμὸς, σωτὴρ τε τέτυκται.
 Ἄλλακρ ἐμὸν, τίς κέν με φίλης ἐλάσσειε τιθέντις ;

Kydos ἐμὸν καὶ ωέγγος ὑπ' ἐννεσίησιν (42) Ἄνακτος.
 Ἐλπὶς ἐμὴ βασιλῆα μένει καὶ κάρτος ἀρωγῆς.
 Παντοδαπὴ δὴμῶν κλεσίη, θαρσήσατ' Ἄνακτι,
 Σφωίτερον δ' ἀναφανδὰ Θεῷ περιχεύσατε θυμόν·
 Οὐνεκά τοι ἐπίκουρος αἰεὶ Θεὸς ἀμμιν ἐτύχθη.
 Ἐμπα γε μὴν μερόπων ἀλίη σύμπασα γενέθλη,
 Φύτλη ψευδάλει μερόπων ἀδίκουσι ταλάντοις.
 Ἐκ φρενὸς ὠρμηθεν κενεαυχέες εἰς ἓν ἰόντες.

Μηδέποτ' ἀμφ' ἀδίκουσι νόον μεμελημένον ἴσχειν,
 Μηδέτ' ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθῶν θέμεν ἄρπαγα θυμόν.
 Μηδὲ ῥόον πλούτοισι πολυκτεάνουιο ποθεῖτε.
 Εἶπεν ἄπαξ Βασιλεὺς, δύο δ' ἔκλυον οὐάσι τοῖα.

Ὡς Θεοῦ ἔπλετο κάρτος, ἰδὼς ἔλεητος Ἄνακτος.
 Πᾶσι τὸ μισθόν, Ἄναξ, ὁπάσης ἀντάξιον ἔργων.
 ΨΑΛΜΟΣ ΞΒ'.

Λαυτῶν κλυτὸς ὕμνος Ἰουδαίας ἐν ἐρήμῳ,
 Ἐξηκοστὸς ὁμοῦ καὶ δευτέρως οὗτος ἐτύχθη.
 Νύκτα μετ' ἀμφιλόκην σε, Μάκαρ, Μάκαρ, ἀμφι-
 [χορεύσω.

Καὶ ψυχὴ σ' ἐπόθησεν ἐμῇ, καὶ σὰρξ ἔτι μᾶλλον.
 Ἐρηχεῖαν καὶ ἀνυδρον ἀνὰ χθόνα πολλὸν ἐρήμην.
 Σοὶ, Μάκαρ, ἐν ἁγίῳ μάλα θάρσυνος ὧδε φάνθη,
 Ἰσχανδίων δὐναμίν τε τείν καὶ κῦδος ἰδέσθαι.
 Κρεῖσσον (43) ἔχεις ἔλεητὸν, Ἄναξ, βιότοις κελεύθων·
 Χεῖλαισιν ἡμετέροισι τὸν κλέος ὕμνοτολεύσω.
 Ὡδὲ σε κυδοίνομι διαμπερὲς εἰσόκεν ἔρπω,
 Σοὶ δ' ἐπιθαρήεις παλάμας εἰς ὕψος ἀείρω.
 Οἷάτε πιαλέης πλησθήσομαι ἦτορ ἀλοιφῆς·
 Χεῖλαι δ' εὐφροσύνης ἐμέθεν στόμα πάντοτε μέλπει.
 Εἰ τίθεν ἐν λεχέεσσιν ἐμοῖς μεμνημένος ἦα,
 Σοῖσι μάλ' ἐξ ἠοῦς μελεδήμασι θυμόν ἔδοσκον,
 Οὐνεκεν ἀμμιν. Ἄναξ, ἐπιτάρροθος ἐξεφάνθης·
 Καὶ σεο γηθίζαμι περὶ πτερόγων ἀλεωρῆ.
 Ἰχνεῖ σῶ ξυνοπηδὸν ἐμὸν φίλον ἦτορ ἐρείσθη·
 Καὶ σεο δεξιτερῇ μευ ὑπερμενέως προμάχησεν.
 Οἱ δὲ μάτην μάστευον ἐμὸν διὰ θυμόν ὀλέσσαι.

Νερτερῶν ὑπένερθεν ἰκοῖατο ῥίμγα βερέθρων·
 Χειρῶν ἀρπαλέων ξίφεος μέλπηθρα τετύχθων.
 Δεινὸν ἀλωπήχεσιν ἔλωρ καὶ δασμὸς ἔσονται.
 Αὐτὰρ ἄναξ Θεῷ ἀμφ' φίλην φρένα γηθίζειεν·
 Πᾶς δὲ οἱ ὀμνύμενος κλεος ἀφθον αἰνετος ἔσται.

Πᾶν γὰρ ἀπεκλείσθη λάδρον στόμα λωβητήρων.
 ΨΑΛΜΟΣ ΞΓ'.

Δαυτῶν λιγυρὸς μεγαλοσθενέος βασιλῆος
 Ἐξηκοστὸς ὁμοῦ τρίτατός θ' ἅμα κῶμος ἐτύχθη.
 Ἰκασίης ἐπάκουσον, Ἄναξ, ὅτε σεῖο λιτοίμη·
 Θυμόν ἐμὸν λύσειας ὑπ' ἀντιβίης μελεδῶνος.

(42) Ἦπ' ἐννεσίησιν. Forte ἐπ' (pro ἐν) ἐννεσίησιν.
 EDIT.

A Anima, cadito Regi, Deo subjecta esto confisa :
 Quoniam fiduciae meae est vivificum decus.
 Ipse enim Deus est meus, servatorque est.
 Robur meum, quis utique me chara divellet nu-
 [trice ?

Gloria mea et lumen in mandatis Regis :
 Spes mea Regem expectat et robur auxilii.
 Omnifaria populorum caula, confidite Regi,
 Vestrum vero palam Deo effundite animum :
 Quia utique adjutor semper Deus nobis est.
 Veruntamen mortalium vana universa generatio.
 Genus mendax hominum iniquis lancibus.
 Ex animo concitati sunt jactabundi in unum
 [euntes.

Nunquam in injustis animum occupatum habere,
 Neque in alienis bonorum ponere rapacem animum
 Neque fluxum divitiis locupletis concupiscite.
 Locutus semel Rex, duo autem audivi auribus talia :
 Quia Dei est robur, et quia misericordia Regis.
 Omnibus tu mercedem, Rex, reddes æquandam
 [operibus.

PSALMUS LXII.

Davidis inclytus hymnus Judææ in eremo,
 Sexagesimus simul et secundus hic est.

Nocte post crepusculum te, Beate, Beate, cele-
 [brabo.

Et anima te desideravit mea, et caro adhuc magis,
 Aspera et inaquosa in terra multum deserta,
 Tibi, Beate, in sancto valde fidens sic apparui,
 Concupiscens virtutemque tuam et gloriam videre.

Meliorē habes misericordiam, Rex, vitæ viis ;
 C Labiis nostris tuam gloriam celebrabo
 Sic te glorificem semper donec repo,
 Tibi vero confisus manus in altum attollo.
 Velutique pingui satiabor animum adipe :
 Labia vero lætitiæ mea os semper canet.
 Si tui in cubilibus meis memor fui,
 Tuis valde ab aurora curis animum pascebam,
 Quoniam nobis, Rex, adjutor apparuisti :
 Et tuarum exsultem in alarum munimento.
 Vestigio tuo comes meus charus animus firmatur :
 Et tua dextera me potenter propugnavit.
 Ipsi vero frustra quærebant meum animum per-
 [dere.

Profunda infra veniant statim barathra :
 Manuum rapacium gladii ludi fiant.

D Terribilis vulpibus præda, et portio erunt
 Cæterum rex Deo circa charum animum exsultet :
 Omnis vero ei jurans gloria immortalī laudandus
 [erit.

Omne enim obstructum est rapidum os insolentium.
 PSALMUS LXIII.

Davidis argutus magnanimi regis

Sexagesimus simul tertiusque simul cantus est.

Supplicationem exaudi, Rex, cum te deprecær,
 Animum meum libera a violenta cura.

(43) Κρεῖσσον. Forte κρεῖσσον'. EDIT.

Abscondisti me longe a malis gregatim euntibus,
 A multitudine quibus curæ sunt iniqua opera :
 Qui linguas exacuebant suas gladiis similes,
 Opera autem horrendo projecerunt similia telo
 Ut sagittent innocentem virum clam.
 Neque eum subito corde timebunt, jaculantes.
 Solide firmaverunt procacem consiliis sermonem :
 Rete considerarunt astutiis abscondere.
 Dixerunt : Quis utique videat obscurum suis ocu-

[lis opus ?

Animo vero indagarunt iniquitatem molestam :
 Ipsi vero deficiebant immensa scrutantes.
 Alte prudens consilium habens accedet vir,
 Qui sane altitonantis potentiam Regis exaltet.
 Sic tela projecerunt quantum et infans puer,
 Debilibus linguis superba loquentes.
 Omnes simul conturbati sunt qui eos videbant.
 Quis mortalium non vidit, videns autem non hor-

[ruit animo.

Et celebria Dei annuntiavit opera,
 Artes immortalis manus animis observans ?
 Lætetur Regis in spebus justus :
 Rectis vero simul omnibus augescet laus immensa.

PSALMUS LXIV.

*Canta mihi, Iezechiele, et Jeremia, clama,
 Quo pacto tunc servilem diem subierunt ipsi post
 [terram,
 Ut aliquando templum Regis deserentes venerunt ?*

*Canite honoratam lamentantes Regis :
 Populusque celebris suorum gratia peccatorum.*

Tibi, Beate, in Sione convenit multus hymnus.
 In Jerusalem vero fers iteratum votum,
 Omne mortale precatur te genus, tu vero exaudi,
 [Pastor

Audi precem : te vero omnis salutat humana caro.
 Roboris obliviscimur verba auscultantes iniqua.
 Nostris vero animum habeas misericordem stul-

[titiis,

Beatus, qui apud te præelectus domos habitat,
 Tua apud atrientia casam figat palatia.
 Tuarum domorum bonis charum replebimus ani-

[mum :

Immaculatum tuum templum ob æquitates admi-

[rabile.

Auxiliator et Rex, communem exaudi vocem :
 Terræ spes omnium finium et longe maris :
 Robore opacos, Beate, tuo monte parans,
 Improvisum cingulum tuam ciuctus potentiam,
 Qui vastitatem conturbabas immensi maris.
 Quis ferre sui vim possit æstus impetum ?

Genera mortalium turbentur, ferant vero timores
 [animo,

Terminos habitantes, ubi ipsis fixisti signum.
 Auroræ ortum et vesperam simul delectabis.
 Visitans nivibus, Rex, inebriasti terram,

(44) Να(ε). Forte, Νέοι. ELIT.

Ἐκουφάς μ' ἀπάνευθε κακῶν ἀγγελῶδόν ἴόντων,
 Πληθύσας, οἷσι μέμπελε νόσφ' ἀθεμίτια ἔργα·
 Οἱ γλώσσης θέγεσκον ἐὰς ξιφέσσιν ὁμοίας
 Ἔργα δὲ ῥιγηλῶ πρόεσαν πανομοία τόξω.
 Ὡς κεν ὀπιστεύσωσιν ἀναίτιον ἀνέρα λάθρη.
 Οὐδέ μιν ἐξαπίνης κραδίη δέισουσι· βαλόντες.
 Ἐμπεδον ἐστήριξαν ἀναιδέα δόγῃσι μῦθον·
 Δίκτυον ἐσκέψαντο δολοφροσύνητι καλύψαι.
 Εἶπον· Τίς κεν ἴδῃ σκότιον σφέων ὄμμασιν ἔργον ;

Θυμῶ δ' ἀνιχεύεσκον ἀλιτροσύνην ἀλεγεινήν.
 Οἱ δ' ὀλιγηπελέεσκον ἀπέριτα μαστεύοντες.
 Νειόθεν ἴδμονα μῆτιν ἔχων πρασελεύσεται ἀνὴρ,
 Ὃς ῥ' ὀψιθρεμέταο βίην Βασιλῆος ἀείροι·
 Ὡδε βέλη προέηκαν ὄσον καὶ νήπιος υἱός,
 Ἦπεδαναῖς γλώσσησιν ὑπέροβια μυθίζοντες.
 Πᾶντες ἅμ' ὠρίνηθησαν, ὅσοι σφέας εἰσποράσσκον.
 Τίς μερόπων οὐκ εἶδεν, ἰδὼν δ' οὐκ ἔτρεσε θυμῶ,

Καὶ πολυκυδῆγента Θεοῦ διαπέφραδεν ἔργα,
 Τέχνας ἀθανάτης παλάμης πραπίδεςσι δοκῶων ;
 Τερπέσθω Βασιλῆος ἐπ' ἔλπωρῆσι δίκαιος·
 Ἰθύνόοις δ' ἅμα πᾶσιν ἀέξεται αἶνος ἀπέλων.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΔ'.

Μέλπε μ', Ἰεζεκιῆλε, καὶ Ἰερεμία, βόησον,
 Πῶς τότε δούλιον ἔμαρ ὑπήλυθον οἱ μετὰ γαῖαν,
 Ἰδς ποτε νηὸν Ἄνακτος ἀποπρολιπόντες ἔβησαν.
 Μέλψατε τιμῆσσαν ἰδουρούμενο· Βασιλῆος·
 Λαός τ' εὐκλειῆς σφετέρων Ἰάριν ἀμπλακιάων.
 Ἐξήκοστὸς ὁμῶς καὶ τέτρατος ὕμνος ἐτύχθη·

C

Σοὶ Μάκαρ, ἐν Σιῶνι μεταπρέπει ἄσπετος ὕμνος,
 Ἐν δὲ Ἰερουσαλῆ φορέεις παλινάγρετον εὐχὴν,
 Πᾶν βρότεον λίνεταί σε γένος· σὺ δὲ κέκλυθι, Ποιμὴν.

Κλύθι λιτῆς· σὲ δὲ πᾶσα λιτάζεται ἀνδρῶν ἐτάρξ.
 Ἦνορέης λαθόμεσθ', ἐπέων ἀίοντες ἀθέσμων·
 Νῶ· δὲ θυμὸν ἔχοις ἐλεήμονα δυσφροσύνησιν.

Ὁλβιος, ὃς παρὰ σοὶ προλελεγμένος οἰκία ναίει (44),
 Σοῖσι· πᾶρ κύλειοις κλισίην πῆξοιτο μελάθροισ.
 Σεῖο δόμων ἀγαθοῖσι φίλον πλησώμεθα θυμὸν

Ἄχρωτὸς σεο νηὸς ἐπ' εὐδικίησιν ἀγητὸς.

D

Ἀλκτῆρ καὶ Βασιλεῦ, ξυνῆς ἐπικέκλυθι φωνῆς.
 Γαίης ἐλπίς ὄλων περάτων καὶ νόσφ' θαλάσσης·
 Ἦνορέη σκιδόντα, Μάκαρ, σέθεν οὖρεα τεύχων,
 Ἀπροτόπτον ζῶμα τέην ἐζωσμένος ἀλκτῆν,
 Ὃς μέγεθος κλονέεσκες ἀμετρήτοιο θαλάσσης.
 Τίς φορέειν σφετέροιο βίην (45) σθένει· οἰδματος ὄρ-
 [μήν ;

Φῦλα βροτῶν κλονέοντο, φέροντο δὲ δαίματα θυμῶ,

Πείρατα ναϊετάοντες, ὅπως σφίσι πῆξασ τέκμωρ.

Ἦοῦς ἀντολίην καὶ ἐσπερίην ἅμα τέρψεις.

Σκεψάμενος νιοφάδεσσιν, Ἄναξ, ἐμέθυσας ἄρουραν,

(45) Βίην, Forte, λίην. EDIT.

Θήκαο δ' ἀφνειήν ἀγαθῶν ἐγκύμονα καρπῶν
 Ἀθανάτου ποταμὸς πυκινοῖς βέβριθε βέβροις,
 Καί σφισιν ὥστε θεὸς βρωτὴν προέτηκας ἐτοίμην
 Καρποτόκους εὐφρηνον, Ἄναξ, σέθεν ἀύλακκας αἴης·
 Εὐζωνὸν δὲ οἱ οὐδας ἄγοι πολυειδέα καρπὸν·
 Αἰθερίας ψευδάσσει γανύσσειται ἀντέλλουσα.
 Σῆς, Ἄνα μελιχίης ἔτερος στέφος αἰνήσειας,
 Καί σοο πιαλέης δάπεδον πλησθήσεται ὤρης.
 Οὐρα θηροκόμοιο γενοίατο πῖον' ἐρήμου,
 Ἀμφιβάλοινο δὲ γάρμα μετήθοροι ὑψόθι βουνοί·
 Οἴων εἰροπόκων βεβριθότες εἰσὶ (46) τοκῆς,
 Καί κοῖλαι φορέοιεν ἄλις ζωαρχέα σῖτον·
 Εὐφορίην βασιλῆος ἀνυμνήσειαν ἅπαντες.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΕ΄.

Εἴ τις ανεγρομενίων νεχύων σκέψαιτο βιώντην,
 Κλήσις πῶς Βασιλῆος ἐψημοσύνησιν ὀπηδεῖ,
 Οὐ μάλα θαυμάσει· τόδε γὰρ τέλος οἶδεν αἰοδή·
 Πέμπτον ὁμοῦ τόδ' ἔφυ καὶ ἐξηκοστὸν αἴσιμα.
 Πᾶσα χθὼν, βασιλῆι θεῶ ἀλαλάξατε μολπήν·
 Οὐνομα δ' εὐκελάδω κιθάρη φορμίζετε θεῖον,
 Εὐφῆμοις θεοτερπὲς αἰείσατε κῦδος ἐπ' ἔργοις.
 Εἴπατε· Σεῖο θεῶ τελέθει μάλα θέσπελο ἔργα.
 Δυσμενέες ψεύσαιντο (47) τετὴν περιώσιον ἀλκήν.
 Μέλψατέ μοι, χθὼν πᾶσα, θεὸν ἰδὲ γουνάζεσθε·
 Ἦδέα μελπόντων, Βασιλεῦ, τεὸν οὐνομα πάντες
 Δεῦτε, φίλοι, μεγάλοιο θεοῦ κλυτὰ λεύσσετε ἔργα·
 Ἄσχετος ἐν βουλήσιν ὑπὲρ μεροπηῖδα φύτλην·
 Κεκλόμενος πόντον τραφερὴν μετεπήξατο γαῖαν,
 Καὶ ποταμοὺς κελάδοντας ἐθήκατο προσὶ κελεύθους.
 Κεῖσ' ἔμα γηθησάμεν ἐπ' ἀθανάτῳ Βασιλῆι,
 Κάρτεϊ νωλεμέως σφετέρῳ μεθέοντι καὶ ἀλκῆ.
 Φῦλα βροτῶν Βασιλῆος ἐπροπτεύουσιν ὀπιωπαί.
 Μὴ μέγα μοι φρονέοιεν ὅσοις πολὺπικρος ἐρωή.
 Εὐφῆμοις μεκέεσσι θεὸν κελἀθήσατε, δῆμοι,
 Οὐαὶ δεχνύμενοι σφετέρην ἀριέκοσιν αὐδήν.
 Ὅς τ' ἐμὸν ἦτορ ἔθηκεν ὅπως ζωοῖσι μετείη,
 Ἰχνος ἐμῶν ἐν πᾶσι ποδῶν ἀδύνητον ἐρείδων.

Ἦμέας ἐφράσθης, Βασιλεῦ, πολυφράδιμονι βουλήν,
 Εὐ διαγινώσκων ἅπερ ἄργυρον ἐν πυρὶ γυλκεύς.
 Ἐν δὲ λίνῳ δολέοντι καὶ οὐκ ἐθέλοντας ἐρυκες·

Ἦμετέρων καθύπερθεν ἐθήκαο κήδεα νώτιον.
 Ἦμετέρης κεφαλῆσιν ἐπεστηρίξαο φῶτας.
 Ὑδωρ καὶ φιλογερούο πυρὸς, διέβημεν ἐρωτῆν,
 Ἐξ δ' ἀνάπαυμα νέης ἐξήγαγες ἡμέας ὤρης.
 Δῶμα τεὸν θυέεσσιν ἰκοίμεθα καρφομένοισιν·
 Εὐχολὰς προτέρης μευ ὑποσχέσειης ἀποτίσω.
 Ἄς καὶ τειρόμενός περ ἔσθην τὸ πρόσθε τελέεσαι,
 Θύματα μυελόεντα πυριφλεγέθοντα κομίσσω·
 Εἰροπόκους κριοῦς τε, μύρου τ' εὐώδεα καπνὸν,

Ἄμφι δὲ χιμάρουσι βόας κεραελκέας οἴσω.
 Κέκλυτέ με, ζυμπαντες ὅσοι· δε:μινέτ' Ἄνακτ.
 Ὅσ' ἀγάθ' ἡμετέρῳ τεκτήνατο μυρία θυμῶ.
 Ἀθανάτον βοάσκαρον ὑπὸ γλώσσης ἀναείρων·
 Εἰ δ' ἴδον ἐν πραπίδεςσιν ἐμαῖς ἀθεμίσιον ὕδριν,

(46) Εἰσὶ. Forte. εἰεν. EDIT.

A Posuisti vero divitem bonis prægnantem fructibus.
 Immortalis flumen crebris gravescit fluentis,
 Et ipsis ut Deus cibum donasti paratum.
 Frugiferos lætifica, Rex, tuæ sulcos terræ;
 Vivax vero ei solum ducat multiplicem fructum:
 Cæli irrorationibus lætabitar germinans.
 Tuæ, Rex, benignitatis anni coronam laudes,
 Et tuum pingui solum replebitur maturitate.
 Montes feras nutrientis fiant pingues deserti,
 Induant vero lætitiā sublimes in alto colles:
 Ovium lanigerarum abundantes sunt parentes,
 Et valles ferant satis vitale frumentum:
 Fertilitatem regis celebrent omnes.

PSALMUS LXV

Si quis existatorum mortuorum consideret vitam,
 Appellatio quo pacto Regis mandata sequitur,
 Non valde mirabitur: hunc enim finem novit cantus:
 Quintum simul illud est et sexagesimum carmen.
 Omnis terra, regi Deo jubilate cantum:
 Nomen vero canora cithara celebrate divinum,
 Speciosis Deo gratum canite decus in operibus.
 Dicite: Tui Deo sunt valde divina opera:
 Inimici mentiantur tuæ excellenti potentiæ.
 Canite mihi, terra omnis, Deum et adorete:
 Suaviter celebrent, Rex, tuum nomen omnes.
 Venite, chari, magni Dei inclyta videte opera:
 Invictus in consiliis super mortalem generationem
 Jubens mare siccā coagulavit in terram,
 Et flumina resonantia posuit pedibus vias.
 Ibi lætemur in immortalī Rege,
 Fortitudine semper sua dominante et virtute.

C Genera mortalium Regis respiciunt oculi.
 Ne magnum mihi sapiant quibus aspera vis.
 Faustis carminibus Deum celebrate, populi,
 Auribus excipientes suam obedientem vocem.
 Quique meum cor posuit ut vivis annumeretur,
 Vestigium meorum in omnibus pedum immotum
 [firmans.

Nos considerasti, Rex, prudenti consilio.
 Prohe examinans velut argentum in igne aurifex.
 In laqueum vero dolosum etiam non volentes in-
 [duxisti:

Nostra super posuisti dolores dorsa.
 Nostris capitibus corroborasti viros,
 Aquam et æstuantis ignis transivimus impetum,
 In refrigerium vero novi eduxisti nos decoris.

D Domum tuam sacrificiis veniamus siccis:
 Preces prioribus meis promissis persolvam:
 Quas etiam afflictus quidem dixi antea perficere,
 Sacrificia medullata incensa offeram.
 Lanigeros arietesque, pigmentique fragrantem fu-
 [muni

Cum hircis vero boves cornigeras offeram:
 Audite me, omnes qui timetis Regem,
 Quanta bona nostro paravit innumera animo.
 Immortalem invocabam sub lingua exaltans:
 Si autem aspexi in præcordiis meis iniquam con-
 [lumeliam,

(47) Ψεύσαιντο. Forte, ψεύσαιντο, tangant. EDIT.

Nostrum ne sermonem Rex clamantis audiat.
Propterea nostram omnia lustrans audivit vocem,
Nec a mea supplicatione suum avertit vultum.
Laudandus qui misericordiam et meam non reje-
[cit precem.

PSALMUS LXVI.

*Canoræ citharæ regius hymnus est,
Sexagesimum simul etiam carmen sextum habens.*
Nostri miserearis, Rex. clementi consilio,
Nobis vero tuum clarum illumines vultum,
Et tuam in terra cognoscamus viam :
Gentibus vero alienigenis salutare tuum lumen.
Tuum decus celebrabunt, Beate summe, populi
Tuum decus celebre omnibus populis curæ sit.
Gentes tibi lætentur exsultantes cantibus :
Quoniam in æquitatibus judicabis mortalem gene-
[rationem,
Gentibus vero præeas amicam per terram iter fa-
[cere.
Tuum decus laudabunt, Beate summe, populi :
Tuum decus celebre omnibus populis curæ sit.
Fructum germinavit suum alma tellus :
Noster Deus nobis præbeat gratissimam laudem,
Laudem Rex, præbeat nobis : metuant vero eum
[fines terræ.

PSALMUS LXVII.

*Davidis prudentis carminum mærens hymnus,
Sexagesimum habens septimumque locum.*
Immortalis exsurgat, dispersionem vero hostibus
[immittat :
Inimici vero longe a suo fugiant conspectu :
Sic valde deficient impotens velut fumus,
Ut vero cum colliquescens fervido igne cera ta-
[bescit.
Sic sanctorum pereant a palpebris peccatores :
Sed tibi exsultent justitiæ sacerdotes viri,
Semper divinis gaudentes coram oculis,
Ex animo dulcibus læti gaudiis.
Cantate Regem, et nomen celebrate divinum :
Parate viam gratam super occasum ascendenti.
Æternus, æternus ille, Rex vero ipsi nomen est,
Et ipsi divina prope gaudeat facie.
Omnes conturbentur sui propter terrorem vultus,
Viduarum præsidis, et orphanorum patris.
Purus fundamentis in puris curæ est.
Ipse unimoribus largitur domos habitare,
In robore vero vinctum gregem solvit,
De sepulcris vero defunctos vita ad lumen educit.
Cunctare, quomodo antea, Rex præfuisi populis?
Quomodo aliquando gloriosum solum assecutus
[est deserti?
Terra quidem tota commota est, distillabat vero
[cælum splendidum :
Coram Deo in Sina supplex solum audiat,
Coram Deo rege, qui Israelem firmat.
Pluviam bonam ultro, Rex, terræ tuæ mittas.
Etenim confirmasti putantem interire,
Et eam genera tui gregis incolunt.
Pauperi benignitatis adjutor venisti paratus.

A Νωίτερον μὴ μῦθον Ἄναξ βοδωντος ἀκούσαι.
Τούνεκεν ἡμετέραν ἠανεπίσκοπος ἔκλυεν αὐδῆν,
Οὐδέ μευ ἔκείτης σφετέρην ἔστρεψεν ὄπωπῆν
Αἰνετὸς ὅς ῥ' ἔλεον καὶ ἐμὴν οὐκ ἤλασεν εὐχῆν.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΖ.

Εὐκελάδου κιθάρης βασιλῆιος ὕμνος ἐτύχθη,
Ἐξηκοστὸν ὁμοῦ καὶ μέλος ἕκτον ἔχων.
Ἥμέας οἰκτείρειας, Ἄναξ, ἐλεήμονι βουλῇ,
Ἄμμι δὲ σὴν ἀρίδην ὑπερλάμψεως ὄπωπῆν,
Ὅφρα τὴν κατὰ γαῖαν ἐπιφρασόμεσθα κέλευθον·
Ἐθνεσι δ' ἀλλοδαποῖσιν, ἀλεξίκακόν σοι φέγγος.
Σὸν κλέος ὑμνήσουσι, Μάκαρ πανυπέρτατε, λαοί·
Σὸν κλέος ἀμφιβόητον ὄλοις λαοῖσι μελέσθω.
Ἐθνεά τοι κεχαροῖατ' ἀγαλλόμενα μολπῆσιν·
Οὔνεκεν εὐδικήσι κρινεῖς μεροπηῖδα φύτλην,
B Ἐθνεσι δ' ἠγήσαιο φίλην μετὰ γαῖαν ὀδεύειν.
Σὸν κλέος ἀνήσουσι, Μάκαρ πανυπέρτατε, λαοί·
Σὸν κλέος ἀμφιβόητον ὄλοις λαοῖσι μελέσθω.
Καρπὸν ἀνεβλάττησεν ἐὸν φυτίζουσι αἶα·
Ἥμέτερος θεὸς ἄμμι πόροι χαριέστατον αἶνον,
Αἶνον Ἄναξ πόροι ἄμμι τρέσοι δὲ ἐπαίρατα γαίης

ΨΑΛΜΟΣ ΞΖ'.

Δαυΐδου πινυτοῦ μελέων βεβωλημένος ὕμνος,
Ἐξηκοστὸν ἔχων ἐβδόματόν τε τόπον.
C Ἀφθιτος ἀνστήτω, ἀκέδασιν δ' ἐχθροῖσιν ἐνήσοι·
Δυσμανεές δ' ἀπάνευθεν ἐῆς προφύγοιεν ὄπωπῆς·
D Ὅδε μάλ' ἐκλείποιεν ἀμήχανος ἦντε καπνός.
Ὅς δ' ὅτε τηρόμενος φλογερῶ πυρὶ κηρὸς ἀμερῆθῃ,
Ὅς ὁσίων ἀπολοῖατ' ἀπὸ βλεφάροισιν ἀλεῖται·
Ἄλλὰ τοι εὐφραίνοντο δίκης ὑποφύετες ἄνδρες,
Αἰεὶ θεσπεσίων κεχαρηότος ἀντίον ὄστων,
Ἐκ θυμοῦ γλυκερῆσι γεγηθότες εὐφροσύνησιν.
Ἄσατε τὸν Βασιλῆα, καὶ ὄνομα μέλψατε θεῖον·
Τεύξαθ' ὁδὸν χαρίεσαν ὑπὲρ ὀύσιος βεβαῶτι.
Ἄφθιτος, ἀφθιτος οὗτος, Ἄναξ δὲ οἱ ὄνομα ἐτύχθη,
Καὶ οἱ θεσπεσίω πέλας κεχάροιο προσώπου
Πάντες ὀρινέσθωσαν ἐῆς διὰ τάρβος ὄπωπῆς,
Χηρῶν ἠγεμόνος καὶ ὀρφανικῶν γενετήρος.
Ἄχραντος δαπέδοισιν ἐπ' ἀχράντοισι μέμηλεν.
Αὐτὸς μουνότροποισι χαρίζεται οἰκία ναίειν,
D Ἐκ δ' εὐηνορίας πεπεδημένον ἐσμὸν ἔλυσεν,
Ἐκ δὲ τάφων φθιμένοις βιοτῆς μετὰ φέγγος ἀγινεῖ.
Ἄβθαλε, πῶς τὸ πάροισθαν, Ἄναξ, ἠγήσαιο λαῶν ;
Πῶς ποτε κυδῆεν δάπεδον μεθέπεσκεν ἐρήμου ;
Χθῶν μὲν ὄλη, δεδόνητο, κατείδετο δ' οὐρανὸς ἀΐθων·
Ἄντα θεοῦ Σινάωνδε πολύλλιτον οὐδας ἀκούοι,
Ἄντα θεοῦ βασιλῆος, ὅς Ἰσραῆλον ἐρεῖδει.
Ἐτὸν ἐσθλὸν ἐκὼν, Βασιλεῦ, χροῖ σέιο προπέμποις.
Καὶ γὰρ ἀνεστήριξας διομένην ἀπολύσθαι,
Καὶ μιν φύλα τῆς ἀγέλης περινχιεταῖουσι.
Πτωχῶ μιλιχίης ἐπιτάρροθος ἦλθες ἐτοιμός.

Καρτερὰ σημαίνουσιν Ἄναξ ἔπος ἰθύνειε,
 Τηλυγέτου σθενέων ἠγούμενος υἱός Ἔσσην,
 Υἱός ὃς διὰ σκύλα δόμου μοιρήσεται ἐσθλή·
 Ἐκέν μεσσάτιοι κλήρων κατκοιμηθῆτε,
 Ἄργύρεα τρήρωνος ὄπως περὰ καλὰ πλείης,
 Ἦς χλωρὴ χρυσοῖα μετάφρενον ἀμφέδαλ' ὦρτι,
 Ἀθανάτου πέμποντος ἐοὺς βασιλῆας ἐπ' αὐτῆ.
 Ἐν Σελμῶν· χιῶν σφέτερον δέμας ἀμφικαλύπτει·
 Θεῖον ὄρος πολυανθές ἄρος μάλα πῖον ἐτύχθη,
 Πῖον ὄρος, πηχθέντι· πνεύκειλον ἔπλετο τυρῶν.
 Τίπτε μοι οὐρα πάντα δοκεύετε τυρῶντα ;
 Τοῦτ' ὄρος, ἤχι· Θεός καταθύμια δώματα ναίει·
 Κεῖσε μάκαρ κλισίην σθυναρῆν ἐο πάντοτε πῆζει.
 Μυρίον ἄρμα Θεοῦ, πολέες δὲ ἐπ' αὐτὸ χορευταί.

Ἐνθα Μάκαρ Σινάσιο μετ' ἀχράντοις θεμέθλοις,
 Ὑψοῦ ἀειρόμενος, λήισατο ληίδα πολλήν·
 Αὐτὰρ ὁ δωτίνας μεροπηίδος εἶλε γενέθλης·
 Καὶ γὰρ ὑπερδασίη περιναίμεν ἠρνήσαντο.
 Αἶέν Ἄναξ ἀγαθὸς καὶ ὑπέρτατος αἰνετός ἔστω,
 Αἰνετός αἶέν Ἄναξ κεκλήσεται ἡμαρ ἐπ' ἡμαρ.
 Φέγγεος ἡμετέροιο διαμπερὲς ἡγεμονεύει.
 Ἔργον ἐμῷ Βασιλῆι πέλει χατεουσιν ἀρήγειν.
 Μοῦνος Ἄναξ δεδάηκε καὶ ἐκ θανάτοιο σαῶσαι.
 Ἐμπα γε μὴν σφετέρων δηῖων θραύσειε κάρηνα,
 Ἀκροκόμον κορυφῆν, οἷς ἐν φρεσὶ θυμὸς ἀλείττης.

Εἶπεν Ἄναξ Βασάντην· Ἐπιστρέψαιμι πεποιοῶς,
 Ἀῦθις ὑπ' ἀτρυγέτοιο (48) παλίσσυτος εἶμι θαλάσσης·
 Ὅφρα τήν τεγγεῖας ἀκήρατον αἵματι πέζαν·
 Ἀντιδίωιν σέο γλωσσα κωνῶν σέθεν ἡδέ οἱ αὐτοῦ·
 Ἀμφαδίην, Ἀχραντε, τεὰς βροτοὶ εἶδον ἀταρπούς,
 Ἰχνια τοῦ Βασιλῆος ὑπ' εὐαγέεσσι (49) θουώκοις.
 Ἄσσον ἀειδόντων μετεκίαθον ἡγεμονῆες,
 Μελοπυμένων τυπάνοισι μέσοι διὰ παρθενικίων.
 Πιστὸν ἐνὶ κλισίῃσι φίλον κελαδήσατ' Ἄνακτα,
 Ἀφθιτον ἐκ πηγέων ἀγανόφρονος Ἰσραήλου.
 Κεῖσε Βενιαμίνη δὲ μεταχρονίη πέλεν ἔσθη·
 Τῶν δ' ἔσαν ἡγήτηρες ὄσοι πάρος ἤργον Ἰούδα,
 Ζαβουλῶνος ὀμοῦ πρόμαχοι καὶ Νεφθαλίμοιο.
 Κάρτεϊ τιμῆντι τεῶ ἐπιτέλλεθ, Ποιμήν.
 Ἄμμι τόπερ τέκτηνας εὐστάθης ἄλλαρ ἐρείδοις.
 Εὐαγὲς ἐκ νηοῦ μετεσσύμενοι τεὸν ἄστν,
 Δῶρα πολυκλήντι θεῶν βασιλῆες ἀγέσθων.
 Θηρσὶν ὄρεσσικόμοις δόνακος τρήχυνον ὀμοκλήν.
 Δημοτέρας δαμάλας μετανίσσεται ἔθνεα τύρων,
 Ὅφρα κεν ἐξείργοιθ' οἷς ἀμφαδὸν ὦνος ἐτύχθη.
 Φῦλα βροτῶν, Ἀχραντε, φιλοπτολέμων κεδάσειας.

Λισσόμενοι σπεύσουσιν ἀπ' Ἀἰγύπτιο πολίων·
 Χεῖρας δ' Ἀθανάτῳ τανύσει γένος Αἰθιοπῶν.
 Κοιρανίαι, Βασιλῆα λιγαίνετε πάντοθεν αἴης,
 Εὐκελάδω κιθάρῃ φορμίζετε Ποιμένα κόσμου.
 Μέψατε ἀντολῆς πόλον ἐκ πόλου ἐμβεδοῶτα.
 Αἶνον ἀποφθέξουσιντο φίλον ζωαρκεῖ φωνῆ.
 Κῦδος ἀπειρέσιον κελαδήσατε Παμβασιλῆι,
 Αἶέν ἐπ' Ἰσραήλον ἔχει (50) μαφαλοπρεπὲς εὐχος,

(48) Ὑπ' ἀτρυγέτοιο. Forte, ἀπ' ἀτρ. Edit.

(49) Ὑπ' εὐαγέεσσι. Forte, ἐπ' εὐαγ. Edit.

A Fortiter nuntiantibus Rex verbum dirigat,
 Unici virtutum dux filii Rex,
 Filii qui spolia domus dividet bono :
 Si forte medii clerorum dormiatis,
 Argentææ columbæ ut penæ pulchræ liviæ,
 Cujus crocea auri dorsum induebat species,
 Immortalis mittentis suos reges in ipsam.
 In selmone nix suum corpus circumtegit :
 Divinus mons, floridus mons kalde pinguis est,
 Pinguis mons, coagulato persimilis erat caseo,
 Quare mihi montes omnes observatis coagulatos ?
 Hic mons, ubi Deus gratissimas domos habitat :]
 Ibi beatus tabernaculum forte suum semper figet.
 Multiplex currus Dei, multi vero super ipsum sal-
 [tatoes.

B Ibi Beatus Sinai inter puri fundamenta,
 Alte elevatus, prædatus est prædam multam :
 Cæterum ipse dona mortalis accepit generationis :
 Etenim contemptu habitare recusarunt.
 Semper Rex bonus et summus laudabilis esto,
 Laudabilis semper Rex vocabitur die super die.
 Lucis nostræ perpetuo dux est.
 Opus meo Regi est carentibus opitulari.
 Solus Rex novit etiam a morte servare.
 Verumtamen suorum hostium confringat capita,
 Longicomum verticem, quibus in animis cor pec-
 [cans.

Dixit Rex de Basan : Convertam confisus,
 Rursum de sterili recedens ibo mari :
 Ut tuum tingas purum sanguine pedem :
 Inimicorum tuorum lingua canum tuorum et ipsi ibi.
 C Palam, Incontaminate, tuas mortales viderunt vias,
 Vestigia Regis in sanctis sedibus.
 Proprius cantantium accesserunt duces.
 Canentium tympanis medii inter virgines.
 Fidele in caulis charum resonate Regem.
 Immortalem de fontibus mansueti Israelis,
 Ibi Benjamin autem diuturna erat pueritas :
 Horum vero erant duces qui antea imperabant Juda
 Zabulonis simul principes et Nephtalim.
 Robori honorato tuo manda, Pastor
 Nobis quod fecisti firmum præsidium stabilias,
 Sacram a templo adorti tuam urbem,
 Munera clarissimo Deo reges adducunto.
 Feris montanis arundinis exaspera clamorem.]
 Populares vacas inibunt nationes taurorum,
 D Ut excludantur quibus palam pretium est.
 Genera mortalium, Immaculate, bellicosorum dis-
 [sipes.

Supplices festinabunt ex Ægypti urbibus :
 Manus vero immortalis extendet genus Æthiopum.
 Dominationes, Regem canite undique terræ,
 Canora cithara caute Pastorem mundi.
 Celebrate orientis polum a polo ascendentem.
 Laudem pronuntiet charam vivifica voce.
 Decus immensum resonate Domino,
 Semper super Israel habet claram gloriam,

(50) Ἐχει. Forte, ἔχει, Edit.

Et robur æthereis simul nubibus admirabile.
Immortalis mirus suis sanctis gratus est.
Virtutem vero et robur bonum Rex præbeat Israeli:
Semper Dominus inclytus laudabilis esto.

PSALMUS LXVIII.

*Davidis cordis hymnus invicem respondentis,
Sexagesimum habens octavumque carmen.*

Ab aquis me serva, Rex, quæ meum circumdant cor,
Fundo in cænoso infixus vita careo.

Versantem ponti profundo me demersit procella.
Exiliter clamantis meum exasperabatur guttur.

Perdidi lumen, regem Deum observans oculis:
Qui me frustra oderunt, meis plus sunt capillis.

Quosque inique timebam infestos, fortes sunt.
Temere raptum, quod non didici, ipse exsolvi:

Nosti, Rex, quæ patravi stultitiis meis,
Neque a tuo absconsæ sunt stoliditates meæ con-

[spectu.

Nunquam, Rex, capiat dedecus quibus Deus opus
[videri,

Neque Deum desiderans aliquis vir vituperabilis
[audiat.

Propter te Regem probra sustinuimus:
Sustinebo, si forte rubor meum corpus circumtegat.

Extraneus factus sum, et meis mendicus fratribus
Et peregrinus dulcis et prudentis filiis matris.

Quoniam exedens me tuæ cura cepit domus:
Tuorum vero conviciis meam mentem mordeor

[hostium.

Jejunii laboribus infregi animum meum,
Et quod ego jejunarem in probra parabant:

Peplum meum gratiosum posui velut lugubre in-
[dumentum:

Verum et sic factus sum suis linguis sermo:
De me canebant sedentes pro foribus,

In me vero psallebant salis gravati vino.
Sed ego vocabam te semper obsecrans:

Tempus, Rex, cum sane mihi ultro palam aderis.
Exaudi tuæ misericordiæ permulta vehementia:

Tuæ vero veritatis mihi, Rex, inquam lucem præ-
[beas:

De luto me serva ut lacunam effugiam.
Libera ab infestis me, Beate, profundisque fluentis:

Ne forte aliquando aquosus deglutiat turbo,
Neque me triste submersum profundum intus cor-

[ripiat.

Neque me circumdet suum os puteus ingens.
Exaudi benignitate ferens misericordem animum:

Multitudine vero miserationum omnia lustrantem
[oculum extendas:

Ne aliquando a me tuo puero avertas faciem,
Velociter oppressum, Beate supreme, exaudias,

Oculis nostrum omnia intuentibus animum pro-
[hibeas.

Propter nostros inimicos, Rex, me serves:
Nosti enim dedecus meum et impropria, et ma-

[gnum ruborem.

(51) Μη κε. Forte, μη με. EDIT.

A Καὶ σθένος αἰθερίησιν ὁμοῦ νεφέλησιν ἀγχιτόν.
Ἄθαντος θηητός ἐοῖς ὁσίοισι μεμηλώς.
Ἄλκην καὶ σθένος ἐσθλὸν Ἄναξ πρόροι Ἰσραήλφ
Πάντα Παμβασιλεὺς ἀριδείκετος αἰνετὺς ἔστω.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΠ'.

Δαυΐδου κραδῆς ὕμνος ἀμειβομένης.

Ἐξηκοστὸν ἔχων ὀγδόατόν τε μέλος.

Ἐξ ὑδάτων με σώω, Βασιλεῦ, τὰ μευ ἄμψεν ἦτορ.

Βύσσφ ἐν ὑλθέντι παγεῖς βιότοιο χατίζω.

Νισσόμενον πόντοιο βυθῷ κατά μ' εἶλε καταΐξ.

Καρφαλέως βοόωντος ἐμὸς τρηχύνετο λαϊμός.

Ἔλεσα φέγγος ἄνακτα θεὸν δεδοκημένος ὄσσοις·

Ὅ' με μάτην στυγέοντες ἐμῶν πλέον εἶσι κομάων.

Οὐς τ' ἀδίκως τρομέεσκον ἀπεχθέας, ἄλκιμοί εἰσιν.

Ἄφραδέως ἄρπαγμα, τὸ μὴ μάθον αὐτὸς ἔτισα.

B Οἶδας, Ἄναξ, ὅσ' ἔρεξα χαλιφροσύνησιν ἐμῆσιν,

Οὐδὲ τεῆς ἐκρυφθεν ἀτασθαλίαι μευ ὀπωπῆς.

Μή πετ', Ἄναξ, ἔλοι αἴσχος ὅτοιοι θεὸς ἔργον ὀρᾶσθαι.

Μηδὲ θεὸν ποθέων τις ἀνὴρ, μωμητὸς ἀκούσθ.

Εἶνεκα σοῦ Βασιλῆος ὀνειδέα τετλήκαμεν·

Τλήσομαι, εἶκεν ἔρευθος ἐμὸν ῥέθος ἀμφικαλύψη.

Ἄλλοδαπὸς γενόμεν, καὶ ἐμοῖς ἄκλήρης ὀμαίμοις.

Καὶ ξεῖνος γλυκερῆς καὶ ἐνηέος οἰάσι μητρὸς

Ὅνεκα δαρδάρων με τοῦ πόντος εἶλε μελάθρου·

Σεῖο δ' ἐπετὸλίησιν ἐμὴν φρένα δάκνομαι ἐχθρῶν.

Νηστείης καμᾶτοισι κατέκλασα θυμὸν ἐμεῖο,

Καὶ τὸ με νηστεύειν ἐπ' ὀνειδέσι τεκταίνοντο.

C Πέπλον ἐμὸν χარიέντα θέμην ἄτε πένθιμον εἶμα·

Ἄλλὰ καὶ ὡς γενόμεν σφετέρης γλώσσησι λάλημα·

Ἄμφ' ἐμέθεν μέλποντο καθεζόμενοι πρὸ πυλάων,

Εἰς δ' ἐμὲ φορμίζεσκον ἄλις βεβαρητότες σίνιφ.

Αὐτὰρ ἐγὼ κάλεόν σε, διτηνεκίως λιτνεύων·

Καιρὸς, Ἄναξ, ὅτε δὴ μοι ἐκίων ἀναφανδὰ παρείης.

Κλύθι τεῆς ἐλετημοσύνης κμπληθεῖ ῥοίζιφ·

Σεῖο δ' ἀληθείης μοι, Ἄναξ, μέγα φέγγος ὀπάζοις·

Ἐκ πηλοῦ με σώωσον, ὅπως διὰ τέλμα φύγοιμι.

Ῥύεο δυσμενέοις με, Μάκαρ, βυθίων τε ῥέεθρων.

Μή κέ (51) ποθ' ὑδατόεσσα καταβρώξεις καταῖς,

Μηδέ με λευγαλέως βρύχιον βυθὸς ἐνδοθι μάρψη.

D Μηδέ με ἀμφιβάλησιν ἐὸν στόμα βόθρος ἀπειρων.

Κέκλυθι μελιχίη φαρῶν οἰκτίρμονα θυμὸν.

Πλήθει δ' οἰκτιρμῶν πανεπίστυπον ὄμμα τιταίνοις·

Μή ποτέ μοι (52) σέο παδὸς ἀποστρέψειας ὀπωπῆν,

Αὐτίκα τειρομένοιο, Μάκαρ πνυπέστατ', ἀκούσαις·

Ἔμμασι νωίτερον πανδερχέσι θυμὸν ἐρύκοις.

Ὅνεκεν ημετέρων δητίων Βασιλεῦ με σώωτοις·

Οἶσθα γὰρ αἴσχος ἐμὸν καὶ ὀνειδέα καὶ μέγ' ἔρευθος.

(52) Μοι. Forte, μευ. EDIT.

Ἄντα σέθεν σύμπαντες ἐμῆ μεμελημένοι ἄτη.
Μῶμον ἐμὸς λῶβην τε μετὰ φρεσὶν ἔλπετο θυμός.

Οὐδὲ μοι ἀλγεινοῖσιν ὀμῆγορος ἔλυθεν ἀνήρ
Οὐδ' εὔρον πόθεν ἄμι πέλει παραμύθιον ἄτης.
Βριώματι νωιτέρῳ θυμοφόρον ἐμβάλον ἰόν,
Καί μοι διψαλέῳ θανατιφόρον ὠπάτην ὄξος.
Τοῖσι λίνον τεύχοιτο πολύπλοκον ἀντὶ τραπέζης,
Θήρη καὶ δολύεσσα πάγη καὶ μισθὸς ἐπ' ἔργῳ
Σφωιτέρην κακότεχνον ἀποσθέσειας ὀπωπῆν,
Καὶ σφρων ἠνεκίως καμάτῳ κατὰ νῶτα θαμάσσοις·
Καὶ δὲ κότον βαρύμηνιν ἐπὶ σφίσι πάντοτε τεύχοις,
Καὶ σφρας ἀμφιβάλοι θολερῆς σεο μήνιδος ὄρμη.
Ἔστω πουλυδότειρα μετὰ σφίσι ἀβλίς ἐρήμη,
Μηδὲ τις ἐν μεγάροισιν ἐοῖς ναετῆρα κίχάνοι.
Οὐνεκεν ὃν β' ἐπάταξας (53) ἄλις προθέσκον ἐκείνοι,
Πληγῆς ἡμετέρης· καὶ ἀλγεσιν ἀλγεα θέντες.
Ἄμπαλακίην ἐπίραψον ἐπ' ἀμπαλακίησιν ἐῆσι·
Μηδὲ δικαιοσύνη πίσυνοι· σέο θεῶκον ἰκεσθων.
Θᾶστον ἀποσμήχοντο φερεζῶων ἀπὸ βίβλων·
Μηδὲ ποτ' εὐδικίης ναέταις ἐναρίθμοι εἶεν.
Πτωχὸς ἐγὼ τελέθω, καὶ κήδεα μυρία πέσσω·
Ἄλλ' ἴσχω Βασιλῆος ὑπέρμαχον ἄλκαρ ὀπιπῆς.
Ἄνετον οὐνομα θεῖον ἀνυμνήσαιμι χορεύων,
Καὶ μιν ἀνυψώσαιμι διαμπερὲς αἰνετὰ μέλπων.
Ἡθρητῆν δ' ἀρέσειεν ὑπὲρ μύσχον Βασιλῆι,
Ὅς νέον ἡδύφῃ πίσυνος κεράεσσι καὶ ὀπλαῖς,
Πτωχοῦ δερκομένοιο νόος πραπίδεςσι χαρείη.
Ποιμένα δίδεσθε ψυχῶν βιότοις δοτῆρα·
Οὐνεκεν ἀθάνατος Βασιλεὺς ὑπάκουσε πενιχροῦ·
Οὐδ' αὐτῷ, μεθέτηκε κακοῖς πεπεδημένον ἄνδρα.
Οὐρανοὶ ἀμφὶ τε γαῖα χορευόντων Βασιλῆι,
Πόντος ἀπειρέσιος, καὶ ὅσα τρέφει οἰδμα θαλάσσης·
Οὐνεκεν ἀθάνατος Βασιλεὺς Σιώνα σώσει·
Ἄστεα δ' ἀνοστήσειεν Ἰουδαίης ἐρατεινῆς·
Καὶ μιν ναιετάοντες, ὅλην κτησαίετο κλήροισ·
Καὶ ὁμῶων σφετέρων γενεῇ σύμπασαν ἐρύξει (54).
Ἄμφαγαπαζομένοισι περικτιόνεσσι μελέθω.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΘ'.

Τὸν πάντα γινώσκοντα μιμνήσκων Θεὸν
Δαυΐδος εἶπεν· Σῶζε δὲ με, Δέσποτα.
Ὁ δ' ὕμνος ἐξηκοστὸς ἑνάτος τυγχάνει.

Ἄφθιτε, νωιτέρην σκοπιάζεο πάντοτ' ἀρωγῆν.
Ἄτχος ἔλοι δ' ὅσοι ἤτορ ἐμὸν μεμάσιν ὀλέσσαι

Στρεφθεῖη μουμητὸς δ' μοι κακὰ βυσσοδομεύων·
Αὐτίχ' ἔλοι τοὺς δ' αἰσχος ἐμῆ γεχαρηότας ἄτη.
Χάρμα καὶ εὐφροσύνη ὅσιον γένος ἀμφοπολεύοι·
Πάντοτε βαζόντων μεγαλυχεῖα δῶρα θεοῖο,
Ὅσσάτιοι προθέουσιν ἀλεξίκακόν σεο φέγγος.
Ἄλγος ἀλεξήσαις πτωχοῦ, Μάκαρ, ἡδὲ πενιχροῦ
Μήποτε δηθύνειας ἐμοὶ καλέοντι παρεῖναι.

ΨΑΛΜΟΣ Ο'.

Παῖδες Ἰωναδάφου μεγαλήτορος, οἷς τὸ πάροιθεν
Ἐναῖται Βαβυλωνός ἄφον κάτα δούλιον ἡμαρ,
Ἐβδομάτης δεκάδος Λιγυρὸν μέλος ἐντόναιτο.
Νῆ με κατασχύνειας, ἐπεὶ σὺ μευ ἐλπὶς ἐτύχθης·

(53) Ἐπάταξας. Forte, ἐπάταξαν. Edit.

A Coram te omnes meam procurantes perniciem.
Vituperationem meus contumeliamque in mentibus
[speravit animus.

Neque mihi dolorificis condolens venit vir ;
Neque reperi unde nobis sit levamen miseriæ.
Esca nostræ perniciosum immiscuerunt venenum,
Et mihi sitibundo mortiferum dederunt acetum.
Ipsis rete fiat sinuosum pro mensa,
Captura et dolosus laqueus et merces propter opus :
Suum maleficum exstinguas aspectum,
Et eorum semper labore dorsa domes :
Iram vero gravem in ipsos semper effundas,
Et eos circumdet turbidæ tuæ iræ impetus.
Fiat multos aiens inter ipsos mansio vacua,
Neque quis in palatiis suis habitatorem reperiat :

B Quoniam quem percussisti satis inquisierunt illi,
Plegis nostris et ærumnis ærumnas addentes.
Scelus assue super scelera sua :
Neque iustitia freti tuam sedem ingrediantur.
Ocius expungantur vitalibus a libris :
Neque unquam iustitiæ incolis numerati sint.
Pauper ego sum, dolores varios concoquens :
Verum habeo Regis vindicem auxilium vultus.
Laudabile nomen divinum celebrem exsultans,
Et ipsum exaltem semper laudabilia canens.
Puberem vero placeat super vitulum Regi
Qui primum pubescat fretus cornibus et unguis.
Pauperis videntis animus in præcordiis lætetur.
Pastorem quærite animarum vitæ datorem :
Quoniam immortalis Rex exaudivit pauperem :
Neque temere deseruit malis compeditum virum.

C Cæli circumque terra tripudient Regi.
Mare immensum, et quæ nutrit tumor maris
Quoniam immortalis Rex Sionem servabit,
Civitates vero reparet Judææ amabilis :
Et ipsam habitantes, totam possideant sortibus :
Et servorum suorum generatio universam tenebit.
Diligentibus vicinis provideat.

PSALMUS LIX.

*Omnia scientem recordans Deum,
David dixit : Serva utique me, Domine.
Hic vero hymnus sexagesimus nonus est.*

Immortalis, nostrum observa semper auxilium.
Dedecus capiat vero qui cor meum gestiunt per-
[dere :

D Averlatur vituperabilis qui mihi mala modiens
Statim occupet ignominia meo gaudentes infortunio
Gaudium et lætitia sanctum genus complectatur :
Semper loquantur inagnifica dona Dei,
Quicumque cupiunt salutare tuum lumen.
Dolorem arceas mendici, Beate, et inopis.
Ne quando moreris mihi invocanti adesse.

PSALMUS LXX.

*Filii Ionadaphi magnanimi, quibus antea
Incolæ Babylonis attulerunt servilem diem.
Septimæ decadis argutum carmen pararunt.
Ne me confundas, quoniam tu mea spes es.*

(54) Ἐρύξει. Forte, ἐρύξοι, vel ἐρύξαι. Edit.

Tua, Beate, æquitate cura, et me custodi.
 Studiose me serva, inclinans attentam aurem :
 Noster Deus esto, commodus scrutator,
 Firma velut quædam domus, ubi malum est effu-
 [gere.

Ipse mea stabilis sedes, et firmum tutamen.
 Eripe utique de manu, Rex, malefici viri,
 De manu iniqui et injustitiam desiderantis :
 Quoniam fiducia mea, Summe, semper es.
 Fiducia semper viveus etiam a virescente pubertate.
 Tibi confidens ex utero sum matris,
 Ipse mihi protectio fuisti charæ in ventre matris.
 In te mea. Peroptime, est canora cantio,
 Reputatus sum vitæ portentum multis esse,
 Sed mihi fortis visus es inter ipsos adjutor.
 Plenum mihi gratum carminibus os semper sit,
 Ut, Beate, tuum decus immortale celebrem,
 Tuam tota die magnificam gloriam canens.
 Ne me deseras, Incorrupte, malo in senectulis li-
 [mine :

Cum robur perdiderim charum, tunc ne me dere-
 [linquas :
 Quoniam mihi hæc dixerunt improbi et invisivi viri.
 Animæ nostræ custodes explorantur coeuntes,
 Immortalem dicentes suum famulum deseruisse :
 Festinate, et eum comprehendite, quia ipsi nullus
 [adjutor.

Sed tu, Domine, ne me aliquando seorsum aver-
 [taris :

Neque cæcitatem mei egentis capere.
 Dedecus capiat, qui cor meum feriunt malis :
 Vituperatio capiat et rubor, qui mala mihi cupiunt.
 At ego regi Deo confidens sim.
 Et ipsi decorum hymnum adhuc amplius quam
 [antea cantabo.

Nostrum os tuam justitiam dicet :
 Tuum tota die lumen immortale celebrabo.
 Negotiationis nescius existens, etiam expers in-
 [commodi,

Fidens in templum ingrediar Immortalis.
 Tuæ justitiæ, Rex, recordabor solius.
 Ab adolescentia me docuisti quæ fas, immortalis
 [Pastor :

Itaque divina opera etiam usque nunc tua procla-
 [mabo.

Ne me senescentem, Beate, canumque deseras,
 Donec posteris brachium tuum prædicem,
 Tuum robur annuntians et justitiam amabilem :
 Altissimorum perfecisti usque magnanima, Pastor.
 Quis utique tibi alius similis mihi tot mala cor-
 [cilians ?

Etiam tu rursus conversus, vitæ præbuidisti mul-
 [tam vim,

Imo de terræ caliginosæ profundo me revocasti.
 Tuam mihi justitiæ immensam effudisti vim,
 Et mei, conversus, priorem sanasti morbum :
 De fundo terræ caliginosæ depresso me vocasti.
 Etenim celebrabo te, Beate, verissimo cantu,
 Cantans in cithara immaculatum Israël.

A Σῆ, Μάκαρ, εὐδικίῃ περικίθεο, καὶ με φύλασσε.
 Ἐμμαπέως με σάω, κλίνας ἀριήκοον οὐχὶς·
 Νωίτερος θεὸς ἔσσο, κατὰ χρέος ἀσπιδιώτης,
 Ἐμπεδὸς οἷά τις οἶκος, ὅπη κακὸν ἔστιν ἀλύξαι.

Αὐτὸς ἐμὸν πολύχαλκον ἔδος καὶ εὐσταθὲς ἄλκαρ.
 Ῥύεο δὴ παλάμης, Βασιλεῦ, κακοεργέος ἀνδρὸς,
 Ἐκ παλάμης ἀδίκου καὶ δυσνομίην ποθέοντος·
 Οὐνεκεν ἐλπίς ἐμῆ, Πανυπέρτατε, αἰὲν ἐτύχθης,
 Ἐλπὶς ἀειζώουσα καὶ ἐκ νεοθηλέος ἡθῆς.

Σοὶ περιθαρσίεις ἐκ νηδύος εἰμὶ τεκούσης,
 Αὐτὸς μοι σκέπας ἤσθη φίλης ἐν γαστέρι μητρός.
 Ἐν σοὶ μευ, Παναριστε, πέλει φιλόμολπος ἀοιδῆ
 Ὠϊσθὴν βιότοιο τέρας πολέεσσι τετύχθαι,
 Ἄλλὰ μοι ἀλκίηεις ἐφάνης μετὰ τοῖσιν ἀρωγός.

B Πλῆρες ἐμοὶ χάριεν μελέων στόμα πάντοθεν εἴη,
 Ὅφρα, Μάκαρ, σέο κῦδος ἀγήραον ὕμνοπολεύσω,
 Σεῖο πανημέριον μεγαλοπρεπὲς εὐχος ἀείδων.
 Μὴ με μεθῆς, Ἄχραντε, κακῶ περὶ γήραος οὐδῶ.

Εὔτε βίην δλέσαιμι φίλην, τότε μὴ με μεθείης·

Οὐνεκά μοι τὰδ' ἔφαντο κακοὶ καὶ ἀνάρσιοι ἄνδρες.
 Ψυχῆς ἡμετέρης φύλακες σκέψαντο μολόντες,
 Ἄθανάτον βάζοντες ἐὼν θεράποντα μοθεῖναι·
 Σπεύσατε, καὶ μὴ ἔλεσθε, ἐπεὶ νῦν οἱ οὐ τις ἀρωγός.

Ἄλλὰ σὺ, Παμβασιλεῦ, μὴ μεύ ποτε νόσφι τραπέιης·

Μηδ' ἐλασκοπίης ἐμέθεν χατέοντος ἐλέσθαι,
 Λῖσχος ἔλοι, ὅσοι ἤτορ ἐμὸν βαλλουσι κακοῖσι·
 C Μῶμος ἔλοι καὶ ἔρευθος, ὅσοι κακὰ μοι φρονέουσιν.
 Αὐτὰρ ἐγὼ βασιλῆι θεῶ περιθάρσυνος εἴην,
 Καὶ οἱ αἰνετὸν ὕμνον ἔτι πλέον ἢ πρὶν ἀείσω.

Ἡμέτερον στόμα σεῖο δικαιοσύνην ἀγορεύσει·
 Σεῖο πανημέριον φάος ἄφθιτον ὕμνοπολεύσω.
 Ἐμπορίης ἀδάχτος ἐὼν καὶ ἐλεύθερος ἄτης,

Θαρσαλέος μετὰ νηὸν ἐλεύσομαι Ἀθανάτοιο.
 Σεῖου δικαιοσύνης, Βασιλεῦ, μεμνήσομαι οἴου.
 Ἐξ ἡθῆς μ' ἐδίδασκας ἄπερ ἡμεῖς, ἄφθιτε Ποιμὴν·

Τούνεκα θέσκελα ἔργα καὶ ἐς τόδε σεῖο βοήσω.

Μὴ μ' ἀπογηράσκοντα, Μάκαρ, πολιὸν τε μεθεσης,
 D Εἰσόκεν ὀψιγόνοισι βραχίονα σεῖο προφήνω,
 Σὸν σθένος ἀγγέλλων καὶ εὐδικίην ἐρατεινήν·
 Ὑψίστων ἐτέλεσσας ἕως μεγαλαυχέα, Ποιμὴν.
 Τίς νῦν τοι ἄλλος ὁμοῖος ἐμοὶ τόσα κήδεα τεύχων ;

Καὶ με πάλιν στρέψας, βιότου πόρος ἄσπετον ἀλκήν,

Πυθμένος ἐκ γαίης ὄνοφερῆς βυθίου μ' ἐκάλεσσας.
 Σεῖό μοι εὐδικίης περιώσιον ἔθλυσας ἀλκήν
 Καὶ μευ ἐπιστρέψας, προτέρην ἴχσο νοῦσον·
 Πυθμένος ἐκ γαίης ὄνοφερῆς βυθίου μ' ἐκάλεσσας,
 Καὶ γὰρ ἀνυμνήσω σε, Μάκαρ, παναληθεί μολπῆ,
 Μέλπων ἐν κιθάρῃ πανακήρατον Ἰσραήλον.

Ἀμφὶ σὲ μελπόμενος μέγα χεῖλεσι γηθήσεταιμι,
Ψυχῇ θ', ἣν ῥ' ὀλοῶσα, Βασιλεῦ, ἀπελύσας νούσων.
Ἐρὸς δὲ τί μευ καὶ γλῶσσα δικαιοσύνην σέο μέλπει,
Ἐῶτε κατασχυνθῶσιν ἐμὸν διζήμενοι ἄλγος.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΑ'.

Τοῦτ' ἄρα παισὶν ἔην ἀνεπίγραφον Ἑβραίοισιν
Ἡδὺ μέλος Σολομῶνι πολυκλήεντι μεμηλός.
Ἑβδομάτης δεκάδος πέλεται καὶ πρῶτον αἶσιμα.
Εὐδικίην βασιλῆι πόροις σέο, φέρτατε Ποιμὴν,
Παιδί τε σὴν προβαλλε δικαιοσύνην βασιλῆος,
Ὅσρα διακρίνωσιν ἐπ' εὐδικίῃ σέο λαόν,
Πτωχοῖς δ' ἀκτεάνοισι δίκην δικάσωσιν (55) ἀρήγων.
Οὔρεσιν εἰρήνη σθεναρῆ βουνοῖς τε μελέσθω.
Πτωχῶν δεημοτέροισιν ὑπ' εὐδικίῃσι δικάσειν.
Ἄκτεάνων θ' ἅμα παισὶν ὀρινομένοιισιν ἀρήγειν.
Ἐκ ῥηξτηνορίης καθέλωι ψευδογόρον ἄνδρα.
Ἡλίω φαέθοντι διαμπερὲς ἴσα φαεῖνοι.
Πάντας ὑπερλάμπων κερατῆς προπάροιθε σελήνης,
Ἰψόθεν ἠρεμέων ὡς ὑετὸν (56) ἐς πόκον, ἔλθοι,
Ὡς γαῖαν νιφάδεσσιν ὄτ' οὐρανὸς ἤσυγα βάλλει.
Ἔσσεται ἡμέρη ἣδε δικαιοσύνης τότε μέγιστη,
Εἰρήνης τ' ἐρατῆς, μήνης σθένος εἰσόκε λάμπη.
Ἐξ ἑτέρης ἐτέρησδε κράτος τανύσαιε θαλάσσης,
Ἐκ θ' ἱερῶν πυταμῶν μετὰ πείρατα μυρία γαίης.
Λύσον φύλα θεῶς γουνάσσειται Αἰθιοπῶν·
Δυσμενέες δὲ οἱ ἀπὸ κόνιν λείξουσιν δαμέντες.
Οἴσατε νῆσοι δῶρ', ἅμα δ' οἴσατε, Θαρσίδος ἀρχοί.

Ἐκ δ' Ἀράβων Σαβίων τε πολύλλιτα δῶρα φερέσθω.

Γαίης μιν βασιλῆς ὅλης ἅμα γουνάσσειντο·
Ἔθνεά οἱ παντοῖα ποτὶ ζυγῶ ἀύχένα θεῆι,
Πτωχὸν ἐπεὶ παλάμης σθεναρῶν ἀπελύσαστο φῶτα,
Καὶ περὶ βλαφθένθ', ᾧ μὴ πέλας ἔσκεν ἀμόντωρ.
Πτωχοῦ λευγακέου περιφάσειται ἡδὲ πενιχροῦ,
Ψυχὰς τ' ἀκτεάνων ὀλοῆς ἀπολύσειται ἄτης·
Ἐκ τόκου ἔκ τ' ἀδίκου βίης σφέας ἐξαρπάσσει (57)
Τῶν δ' ἄρα οἱ κατέναντι φανήσεται οὐνομ' ἀγητόν.

Ζήσεται Ἀράβιη δὲ γέρας χρυσοῦ κομίσσοι·
Ἄμφ' αὐτοῦ Βασιλῆα λιτῆς καλέσοιεν ἀπαύστοις,
Καὶ ἐ πανημέριον ἀγαθοῖς μελψαίατο κώμοις.
Οὔρεσιν ἀκροτάτοισιν ἔδος κλυτὸν ἔσσεται αἴης·
Πιότερον Λιβάνοιο φέροι μελιθεῖα καρπόν.
Ἄσπερος ἀντέλλοιεν ὅλης ἄτε χόρτος ἀρούρης.
Αἰνετὸν οὐνομα θεῖον ἐπ' ἀλχητοῖσι γενέθλαις·

Ἡελίου προπάροιθε μένει κλυτὸν οὐνομα θεῖον,
Λαμπόμενον καὶ πρόσθε φερεζώοιο σελήνης.
Ἄμφ' αὐτῶ τριπόθητον ἔλοι κλέος ἔθνεα γαίης.
Ὀλβιστον καλέσειαν αἰεὶ Θεὸν ἔθνεα πάντα.
Αἰνετὸς αἰὲν ἔφυ Θεὸς ἀφθιτος Ἰσραήλου,
Ὅς καὶ μόνος αἰεὶ τελεεὶ περιθαμβία ἔργα.
Αἰνετὸν οὐνομα θεῖον εὐκλείησι μεμηλός,
Καὶ νῦν, καὶ μετέπειτα, καὶ ἐσπομένοιισι γενέθλαις.
Γαῖαν ὅλην πλήσειε Θεοῦ κλέος, ὡς γενέσθω.

(55) Διακρίνωσιν..... δικάσωσιν. Forte, διακρί-
νησιν..... δικάσειν, vel διακρίνειεν..... δικάσειεν.
EDIT.

A De te canens magnopere labiis exsultem,
Animaque, quam perniciosus, Rex, liberasti morbis.
Insuper mea etiam lingua justitiam tuam cantabit,
Cum confusi fuerint meum quærentes dolorem.

PSALMUS LXXI.

*Illud utique filiis erat inscriptione careus Hebræis
Dulce carmen Salomoni claro gratum.
Septimæ decadis est et primum carmen.*

Judicium regi præbeas tuum, optime Pastor,
Pueroque tuam propene justitiam regis,
Ut judicet in justitia tuum populum,
Pauperibus vero egenis jus dicat optimum.
Montibus pax valida collibusque curæ sit.
Pauperum popularibus in æquitatibus judicare.
Egenorumque simul filiis afflictis opitulari.
Ex robore deprimat calumniatorem virum.

B Soli lucido semper æqualiter luceat.
Omnes collustrans cornutam ante lunam,
Ex alto sensim sicut pluvia in vellus veniat,
Sicut terram nivibus quando cælum tacite ferit.
Erit dies hæc justitiæ tunc mater,
Pacisque amabilis, lunæ robur donec luceat.
Ab altero ad alterum dominationem extendat mari.
Et a sacris fluminibus post terminos multos terræ.
Ipsam genera velociter adorabunt Æthiopum:
Inimici vero ei in pulvere lingent subacti.
Afferte insulæ, dona, simul vero afferte, Tharsidis
[reges,
Ab Arabibus vero Sabæisque supplicia dona addu-
[cuntor.

Terræ eum reges universæ simul adorent:

C Gentes ei variæ sub jugum cervicem ponant,
Pauperem quia de manu potentium liberavit virum
Et paupertate læsum, cui non prope erat adjutor.
Pauperi anxio parcat et egeno,
Animasque inopum perniciose liberabit noxa:
Ab usura et ab iniqua vi ipsos eripiet:
Horum utique ipsius in conspectu apparebit nomen
[admirabile.

Vivet: Arabia vero præmium auri afferat:

De ipso Regem precibus invocent continuis,
Et eum tota die bonis celebrent carminibus.
Montibus summis sedes clara erit terræ:
Pinguiolem Libano ferat suavam fructum.
De civitate floreat totius tanquam fenuni terræ.
Laudabile nomen divinum in perpetuis generatio-
[nibus:

D Solem ante manet inclytum nomen divinum,
Clarum etiam ante almam lunam.
In ipso optatissimum capiant decus gentes terræ,
Beatissimum vocaverint semper Deum gentes omnes
Laudabilis semper est Deus incorruptus Israelis,
Qui etiam solus semper facit stupenda opera.
Laudabile nomen divinum laudibus gratum,
Et nunc, et postea, et futuris generationibus.
Terram universam impleat Dei gloria, sic fiat.

(56) Ὡς ὑετὸν. Forte, ὡς ὑετός. EDIT.

(57) Ἐξαρπάσσει. Forte, ἐξαρπάξει. EDIT.

PSALMUS LXXII.

*Davidis carminum quidem cessavit divina mens,
Filius Jesse ex imbecillitate :
Asaphus vero surrexit, et resonuit spiritui divino,
Septimæ decadis secundum hymnum fundens.*

Quomodo tantum rectis corde bonus Deus Israelis !
Etiam sane mei vacillabant pedes pene necessario,
Et mea hinc et hinc diffluebant vestigia pedis :
Quia sane in animo meo zelabam erroneas,
Pacem videns improbitatis sociorum.
His inevitabilis semper et irremeabilis erat mors,
Et validæ plagæ in plagis gravibus.
Humanorum laborum nescientes semper sunt.
Neque enim hominibus ut par est æque domentur :
Inde superbia cordis depressi sunt,
Et ipsos injustitia iniqua circumdat :
Velutque adeptus quidam sua prodibit contumelia.
Prodibant contrectantes sui curas animi,
Pectoribus cogitantes iniqua loquebantur,
Perniciosi Altissimum contumeliis feriebant.
Avidum suum os posuerunt etiam cæli usque
[portas,
Linguam attollentes totius super ambitum terræ
Ideo convertatur meus rursum huc populus.
Dies vero pleni in eis omnes appareant.
Dixi vero : Quo pacto utique hæc Deus animis sciet ?
An vere Rex summus est intelligens ?
Quomodo isti nequitiae fautores lætantur,
Secure divitias prolixè obtinentes ?
Num forte frustra sanctam mentem dixi servare,
Lavans mundas purissima aqua manus ?
Tota die flagello corpus vinctus temere :
Mane validis sauciatus corde redargutionibus,
Existimavi, undenam sic perite narrabo ?
Filiorum tuorum generationi æque tabesco operibus
At ego cordatis cogitavi præcordiis.

Apparuit vero hoc labor in oculis meis,
Donec ingrediar Dei impollutam domum :
Et suorum stabulorum ultimum finem inquirō.
His laborem dolosis parem præbuidisti operibus,
Alte sublato admovisti terrenis fundamentis.
Derepente undenam sic domiti sunt valde subacti ?
Peccatis suis languentes perierunt.
Ut vero cum surgentium e lectis molle somnium,
Sic suam in tua civitate formam offuscas.
Quia meus gravis in præcordiis ardebat animus :
Nostri vero commutati sunt præ inpotentia renes.
At ego flagello domitus non cognovi animo :
Jumentum ut factus sum apud te, summe Pastor,

Tuis jugiter bonis gratus oculis.
Dexteram tenebas meam, Immortalis, manum,
Tuis præceptis qui me, Beate, deduxisti,
Et tua gloria me suscepisti clara.
Quenam mihi cælestibus est in domibus portio ?
Aut quid te in terra ego plus volui posse ?
Tabescit mihi cor, et meum corpus, incorrupte
Pastor,

(68) Γενεῆ τῆ. Forte, γενεῆς τε. EDIT.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΟΒ.

Δαυίδου μελεων μὲν ἐπαύσατο θεσπεσίῃ φρῆν,
Παιδὸς Ἰεσσαίου ἐξ ὀλιγοδρανίης·
Ἄταφος δ' ἀνόρουσε, καὶ ἴαχε πνεύματι θείῳ,
Ἐβδομάτης δεκάδος δεύτερον ὕμνον ἱεῖς.
Πῶς τόσον ἰθύνουσι ἀγαθὸς θεὸς Ἰσραήλου !
Καὶ κεν ἐμοὶ κλονέοντο πόδες παρὰ βαιὸν ἰνάγκη,
Καὶ μευ ἔνθα καὶ ἔνθα κατέρρῳρον ἴχνια πέζης·
Ὅννεκα δὲ κατὰ θυμὸν ἐμὸν φθονέεσκον ἀλείταις,
Εἰρήνην ἐπίδερκόμενος κακότητος ἐρίθων.
Τοῖσιν ἄφυκτος ἀεὶ καὶ ἀνόστιμος ἔπλετο πότμος,
Καὶ σθεναραὶ μάστιγες ἐπὶ πληγῆσι βαρείαις.
Ἀνδρομέων καμάτων ἀδαίμονες ἀἴεν ἔασιν.
Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποισι κατὰ χρέος ἴσα θαμείεν·
Ἐνθεν ὑπερβασίη κραδίης καταβεβρίθασι,
Καὶ σφεας δυσνομήη ἀθεμίσιος ἀμφιπολεύει.
Ὅϊά τε πιαλέη τις ἐπὶ προελεύσεται ὕδρις.
Ἔστιχον ἀμφαφύωντες ἐοῦ μελεοδήματα θυμῷ,
Στήθεσιν ὀρμαίνοντες ἀθέσμια μυθίζοντο,
Οὐλομένης Ὑψιστον ἐπεσθολίησιν ἔδαλλον.
Ἀδύρον ἐὼν στόμα θέντο καὶ οὐρανοῦ ἄλρι κυλάων,
Γλιῶσαν ἀρτάζοντες ὕλης ὑπὲρ ἄντυγα γαίης.
Τοῦνεκ' ἐπιστρέψειεν ἐμὸς πάλιν ἐνθάδε λαός.
Ἡματα δὲ πκῆθοντα μετὰ σφίσι πάντα θανείη.
Εἶπα δέ. Πῶς ἔρα ταῦτα θεὸς πραπίδεςσι νοήσει ;
Εἰ δ' ἔτεὸν βασιλεὺς παννπέρταρες ἐστι νοήμων,
Πῶς οἶδ' ἀμπλακίης ὑποφητορες εὐφραίνονται,
Ἀσφαλῆως πλούτοιο διηνεκίως κρατέοντες ;
Μὴ τάχα μψιδίως ὄσιον νόον εἶπα φυλάξαι,
Νιψάμενος καθαρὰς πανακηράτη ὕδατι χεῖρας ;
C Ἡμάτιος μάστιγι δέμας δεδμημένος αὐτως·
Ἡῶθεν κρατεροῖς βεβολημένος ἤτορ ἐλέγχους.
Ἐισάμην, πόθεν ὦδε περιφραδέως ἀγορεύσω ;
Ἡαἰδων σῶν γενεῆ τῆ (58) ὁμῶς κατατήκομαι ἔργοις.
Ἀὐτὰρ ἐγὼ πινυτοῖσι (59) περιφρασάμην πραπί-
[δεςσιν.

Ἐκ δ' ἐφάνη τόδε μόχθος ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐμοῖσιν,
Εἰσόκεν εἰσέλιμι θεοῦ πανακήρατον οἶκον
Καὶ σφεδέρων θαλάμων πύματον τέλος ἐξερεσινω.
Τοῖσι πόνον δολίων ἀντάξιον ὥπασας ἔργων
Ἰψοῦ ἀειρομένους πέλασας χθονίῳσι θεμεθλοῖς.
Ἐξαπίνης πόθεν ὦδε δάμεν μάλα χειρωθέντες ;
Ἀμπλακίης σφετέρης ὀλιγοδρανέοντες ὄλοντο.
Ὡς δ' ὅταν ἐγρομένων λεχέων ἀλαπαδνὸν ὄνειρον,
Ὅστιως σφωίτερον μετὰ σῆν πόλιν εἶδος ἀμέρδοις.
Ὅννεκά μευ βρῦρῆνις ἐνὶ φρεσὶ καίετο θυμός·
D Ἡμέτεροι δ' ἡμειφθεν ἀμηχανίης ὑπο νεφροί.
Ἀὐτὰρ ἐγὼ μάστιγι θαμείς οὐκ ἤδεα θυμῷ·
Κεῖνος ὅπως γενόμεν παρὰ σοὶ, παννπέρτατε Ποι-

[μῆν,
Σεῖο διηνεκίως ἀγαθοῖς μεμελημένος ὄσσοις.
Δεξιτερῆς κρατέεσκος ἐμῆς, Πανακήρατε, χεῖρὸς,
Σῆς ὑποθημοσύνης ἐμέθεν, Μάκαρ, ἠγεμόνευσας,
Καὶ σῆ εὐκλείη με κομίσσασο κυδανείρη.
Τίς νύ μοι οὐρανοῖσι πέλει μετὰ δώμασιν αἴσα ;
Ἡ τί σέθεν κατὰ γαῖαν ἐγὼ πλέον ἤθελον ἴσχειν ;
Τήκετό μοι κραδίη καὶ ἐμὸν δέμας, ἀφθιτε Ποιμῆν,

(59) Πινυτοῖσι. Forte, πινυτῆσι. EDIT.

Νωλεμέως δέ μοι αἴσα τελευτήσασα λέλασται.
 Σεῦ ἀπονοσφισθέντες ἄδην ἀπολοῖατο πάντες.
 Μαχλοσύνης ἀλέγοντας ἀδευκέϊ δῶκας δλίεθρη.
 Αὐτὰρ ὁμοὶ Βασιλῆϊ πελασσέμεν ἐσθλὸν ἐτύχθη,
 Ἄθανάτω τε ἀληκτον ἐμῆν θεῶν ἐλπίδα θέσθαι,
 Ὅφρα πύλης Σιῶνος, Ἄναξ, τεὸν αἴνον ἀείσω.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ΄.

Ἄσαφου πινυτῆς θεοτερπέος εἴκελος ὕμνος
 Ἐβδομάτης δεκάδος ἀμφὶ τρίτος τελέθει.

Ἐς τί διηνεκέως ἡμέας ἐξώσαο, Ποιμῆν,
 Σοῖς δ' ἐπιβωρήχθη δ' ὄων περὶ πώεσι μῆνις;
 Μνησθαι σῆς κλισίης, ἧς προκτεατίσασα μοῦνος.
 Αὐτὸς σκῆπτρον ἔρυσσεν τεῆς βασιληϊῆος αἴσης.
 Κλεινὸν ὄρος Σιῶνος, ὅθι κλυτὰ δώματα ναίεις.
 Χεῖρας ὑπερβασίης τεῆς σφετέρης ἐπαίροις,
 Ὅσσοιπερ εὐαγέεσσι κακῶς ἐπεμήσατ' ἀλείτης,

Δυσμενέες τ' εὐξάντο τεῆς κατὰ μέσσον ἑορτῆς.
 Οὐκ ἐδάησαν ἐὰ σσημίαι, σήματα θέντες·
 Οἷάπερ εἰσέθιμης στεινῆς βεβαῶτες ἔνερθεν,
 Ὡς ὄρυμά τῆσδε θύρησιν ἐπέχραον ἀξίνησι,
 Ῥηγνύντες πελέκει καὶ τέκτονος ἔντεσι φωτός
 Πρὸς δὲ σέθεν πρήσαντες ὄλον θεοτερπέα νηδόν,

Ἐν χθονὶ θέντο βέβηλον ἀκήρατον οὔνομα σεῖο

Ἐννεπον δὲν κατὰ θυμὸν ἀγειράμενοι τάδε προί·
 Δεῦρ' ἴτε παύσοντες Μάκαρος κατὰ γαῖαν ἑορτάς.

Οὐδὲ γὰρ ἡμείων σσημίον ἐφρασάμεσθα·
 Οὐκέτ' ἀνάξ θεὸς ἄμμιν ἐπίσκοπος, οὐδ' ὑποφήτης.

Εἰπέ, Μάκαρ, τίς μέχρ' ἀνάρσιος ὕβριν ὀφέλλει,
 Νωλεμέως δ' ἐρέθει τεὸν οὔνομα δόλιος ἀνὴρ;
 Τίπτε μάλ' ἰὸδ' ἔστρεψας ἀλεξίκακόν σοε χεῖρα,
 Καὶ σοε δεξιτερῆν μέσσω περικάρθεο κήληφ;
 Ἀνδρομέου καὶ πρόσθε βίου θεὸς αἴεν ἀνάσσει,
 Ἄμμι δὲ φέγγος ἐὸν τεκτῆνατο μεσσύθι φαίης.
 Ἐμπεδός ἐστι τεῶν περὶ κάρτεϊ πόντος ἀπέλων.
 Ὡλεσας ἰοβόλων κεφαλὰς ῥοθίοισι δρακόντων·

Ἐθλασας ουλομένοιο κάρη κρυεροῦ τε δράκοντος,
 Καὶ μιν ἐλὼν λαοῖς θαλίην πόρην Αἰθιοπῶν.

Ῥήξασ χειμερίουσ ποταμοῦσ, πηγὰς τ' ἀνέπειλασ,
 Καὶ ποταμῶν κελάδοντα ῥόον τέρσηνας Ἐθάμου.
 Ἡμαρ ὁμοῦ σὺν νυκτὶ τεῆς κτέρας εἰσὶν ἀνωγῆσ·
 Ἡελίω δ' ἀκχάμαντι σελτηναίην ἀμ' ἔτευξας.
 Γαίης πείρατα πάντα τετὴ κάμεν ἀκάματος χεῖρ,

Εἴαρ δ' ἀμφ' ἱερῶν θέρεος χαματώδεος ὥρην,
 Τῶνδε παράμνησαι, Βασιλεῦ, ὧν ἔκτισας ἔργων.
 Δόλιος ἐν νείκεσσι πάρος βασιληῖον ἀλκήν,
 Καὶ λαὸς κηρόμητις ἄδην ὀρόθουνεν ἀνακτα.
 Μή μοι θηροῖ θεῶν μεμελημένον ἦτορ ἑάσης,
 Μηδὲ διηνεκέως ψυχέων λελάθοιο πενιχρῶν.
 Συνθεσίην θεράποντος, Ἄναξ, σκοπιάζω σεῖο·
 Ὡς χθονὸς ἐπλησθὲν σκοτοειδέες ἀμπλακιάων.

PATROL. GR. XXXIII.

A Semper vero mihi portio occumbere oblita est.
 A te separati satis pereant omnes.
 Impudicitiam curantes amaro dedisti interitui.
 At mihi Regi adhærere bonum est :
 Immortalique perpetuam meam Deo spem ponere :
 Ut portis Sionis, Rex, tuam laudem cantem.

PSALMUS LXXIII.

*Asaphi prudentiæ Deo gratæ similis hymnus
 Septimam decadem circa tertius est.*

Ad quid perpetuo nos repulisti, Pastor,
 Tuos vero armatus est ovium in greges furor?
 Memor esto tuæ caulæ, quam ante possedisti solus.
 Ipse sceptrum redemisti tuæ regiæ portionis.
 Celebris mons Sionis, ubi inclytas domos habitas :
 B Manus superbiis tuas eorum attollas,
 Quanta quidem sanctis maligne excogitavit scele-
 [ratus,
 Inimicique gloriati sunt tui in medio festi.
 Non cognoverunt sua signa ponentes,
 Velut introitum angustum ingressi intra.
 Quasi nemora hujus januis excidebant securibus,
 Rumpentes ascia et fabri armis viri.
 Præterea vero tuum incendentes totum divinum
 [fanum,
 In terra posuerunt profanum immaculatum nomen
 [tuum,
 Dixerunt suo in animo aggregati hæc affines :
 Eia agite cessare facientes Beati in terra solemnii-
 [tates.

C Neque enim nostrum signum perspeximus.
 Non amolius Rex Deus nobis curator neque sa-
 [cerdos.
 Dic, Beate, quousque inimicus contumeliam auget,
 Jugiter vero irritat tuum nomen inimicus vir?
 Quare valde sic convertis vindicem tuam manum,
 Et tuam dexteram medio amoves de sinu?
 Humanam etiam ante vitam Deus semper imperat,
 Nobis vero luncu suum paravit in medio terræ.
 Firmum est tuo undique robore mare immensum :
 Perdidisti venenatorum capita in fluctibus draco-
 [num.

Fregisti perniciosi caput pestiferique draconis
 Et eum projiciens populis epulum præbuisi Æthio-
 [pum.

Dirupisti hiemales fluvios, fontesque extulisti,
 D Et fluminum resonantem defluxum siccasti Ethami.
 Dies simul cum nocte tuæ possessio sunt jussionis,
 Sole autem indefesso lunam simul fabricatus es,
 Terræ terminos omnes tua fabricavit infatigabilis
 [manus.

Ver autem circa sacrum æstatis laboriosæ tempus,
 Horum esto memor, Rex, quæ creasti operum.
 Inimicus in rixis antea regium robur,
 Et populus insipiens satis irritavit Regem.
 Ne mihi bestiis Deo gratum cor permittas,
 Neque perpetuo animarum obliviscaris pauperum.
 Fœdus famuli, Rex, inspice tui,
 Quia terræ repleti sunt caliginosi peccatis.

Humilem ne prorsus erubescens repellas,
Inops et pauper, Rex, tuum nomen celebret.
Exsurge, nostrum vero jus, Incorrupte, disceptes.
Memor esto quomodo rixis tota die Deum insipiens.
Ne unquam supplicantium gemebundæ obliviscaris
[vocis,
In te, Beate, inimicorum superba contumelia as-
[cendit.

PSALMUS LXXIV.

*Ne aliquando corrumpas bonas curas cantus,
Nobilis Asaphus vocavit modulans.
Septem doctus decadas ad quartus hymnus est.*

Pastori honorato divinum dicemus hymnum :
Cantabimus precati nobile nomen omnium Regis.
Infinita miracula tua rite narrabo.
Cum apparuerit tuum tempus, ego, Beate, recta
[judicabo.

Omnibus simul incolis suis tabescit terra.
Columnas inexpugnabiles suas ego stabilivi.
Dixi iniquis ab iniquitate cessare,
At ineptis cornu non prorsus extollere.
Neque eorum in altum extollere præter fas,
Neque adversus Immortalem injusta superbe loqui.
Neque ab oriente claro, neque ab occasibus,
Neque utique arboriferorum montium a multum
[deserto,

Quod semper Deus est iudex ignaris.
Alium miserabilem posuit, alium vero in alterum
[exaltat.

Meri manu Beati poculum probe mistum vini,
Ex alia in aliam inclinando suspenditur.
Veruntamen inexinanita fax ejus manet,
Bibant simul omnes stultitiæ famuli.
Cæterum ego in his jugiter gaudeam.
Jucunde celebrabo Deum immortalem Jacobi.
At superborum cornua omnia confringam,
Piorum ut solum exaltatum cornu sit.

PSALMUS LXXV.

*Regem Assyriorum ridens Asaphus prudens,
Resonuit septimæ decadis etiam quintum carmen.*

Solus Judææ Rex clarus est :
Nomen ipsi gloriosum in gentibus Israelis :
Hujus vero in pace fortis ædificatur locus,
In vero amabili Sione, chara et immaculata domus.
Ibi robur arcuum robustorum confregit,
Scutum, et gladium acutum et solidum clamorem.
Appares æternis a montibus lumen admirabile,
Pectoribus omnino insipientes turbati sunt.
Somnum dormituri improvidum, nihil repererunt
Divites manibus suis fidentes viri :
Horribiliter Jacobi succensente Rege :
Equites valde omnes occupavit profundus somnus
Es, Beate, terribilis, quis tecum robore certet ?
Ab initio tua ira habet multam vim :
Auribus de cælo mortalibus justitiam inserens.
Quieta vero utique terra tremens compedita est,

(60) Νεκεσσι. Forte, νείκεσσε. EDIT.

(61) Ἀγνώσσοισιν. Forte, ἀγνώτεσσι, vel ἀγνώσσοισιν, vel ἀγνώτοισιν. EDIT.

A Οὔτιδανὸν μὴ πᾶμπαν ἐρευθιδῶντ' ἀποπέμφης·
'Ακτέανος καὶ πτωχὸς, Ἄναξ, τὸν οὖνομα μέλψοι.
'Ἐγρεο, νωιτέρην δὲ δίκην, Ἄχραντε, δικάζεις.
Μνώσο πῶς νείκεσσι (60) πανημέριος Θεὸν ἄφρων.
Μήποτε λισσομένων γοερῆς ἐπιλήσειαι αὐδῆς·

Πρὸς σὲ, Μάκαρ, δηίων ὑπερήφανος ὕβρις ἰκάνει.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΔ'.

Μηδέποτε φθείρης ἀγαθὰς μελεδῶνας αὐοῦδῆς,
Φαίδιμος Ἄσαφος κέκλετο μελπόμενος.
'Ἐπτὰ σοφαῖς δεκάσι πρὸς τέτρατος ὕμνος ἐτύχθη.

Ποιμέν: τιμήντι Θεοῦδεά λέξομεν ὕμνον·
Μέλψομεν εὐχόμενοι κλυτὸν οὖνομα Παμβασιλῆος.
Μυρία θαύματα σεῖο περὶ φραδέως ἀγορεύσω.

B Εὖτε φανῆ σεο καιρὸς, ἐγὼ, Μάκαρ, ὀρθὰ δικάσω.

Πᾶσιν ὁμοῦ ναέτησιν ἐοῖς κατατήκεται αἴα.
Κίονας ἀκαμάτους σφετέρας ἐγὼ ἐστήριξα.
'Ἐξεφάμην ἀνόμοισιν ἀθεσμοσύνης ἀπολήγειν,
Αὐτὰρ ἀτασθαλίουςι κέρως μὴ πᾶμπαν αἰεῖρειν,
Μηδὲ κέρως εἰς ὕψος ἀερτάζειν παρὰ μοῖρην,
Μηδὲ κατ' Ἀθανάτου ἀθεμίσι λαθρευσεσθαι·
Οὔτ' ἐξ ἀντολίης ἐρικυδέος, οὔτ' ἀπὸ δυσμῶν,
Οὔτ' ἄρα δενδροκόμιον ὀρέων ἀπο πολλὸν ἐρτίμου.

Ὡς αἰεὶ Θεὸς ἐστὶ δικασπύλος ἀγνώσσοισιν (61).
'Ἄλλον λυγρὸν ἔθηχ', ἕτερον δ' εἰς ὕψος αἰεῖρει,

'Ακρήτου παλάμη Μάκαρος ὀέπας εὐκράες οἴνου.

C Ἐξ ἐτέρης ἐτέρησδε παρακλιδὸν ἠώρηται.
'Ἐμπα γε μὴν ἀκένωτος ὑποστάθμη ἐο μέμνει·
Ηινόντων ἅμα πάντες ἀτασθαλίης θεράποντες·
Αὐτὰρ ἐγὼ μετὰ τοῖσι διηνεκέως καχαροίμην,
'Ἐδέα φορμίζω Θεὸν ἄφθιτον Ἰακώβου·
Αὐτὰρ ὑπερφιάλων κέρως ξύμπαντα κεάσσω,
Εὐσεδέων ἵνα μούνον αἰερόμενον κέρως εἴη.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΕ'.

Κοίρανον Ἀσσυρίων γελῶν Ἄσαφος ἐχέφρων,
'Ιαχεν ἐδομάτης δεκάδος καὶ πέμπτον αἴσιμα.

Μούνος Ἰουδαίη βασιλεὺς ἀρίδης ἐτύχθη·
Οὖνομά σὶ μεγαλαυχὲς ἐν ἔθνεσιν Ἰσραήλου.
Τοῖο δ' ἐν εἰρήνῃ κρατερὸς τεκταίνετο χῶρος,
'Ἐν δ' ἐρατῇ Σιῶνι φίλος καὶ ἀκίρατος οἶκος·
Κεῖσε βίην τόξων μεγαλοσθενέων ξυνέαξεν,
D Ἀσπίδα καὶ ξίφος ὄξυ καὶ ἀστυφέλικτον αὐτήν.
Φαίνεις ἀθανάτων ὀρέων ἀπο φέγγος ἀγρήτων.
Στήθεσι πανσυδίη ἀεσίφρονες ὠρίνθησαν,
'Υπνον κακκείοντες ἀμήχανον· οὐδὲν ἐφεῦρον
'Αφνειοὶ παλάμησιν ἐαῖς περιθαρσύνες ἄνδρες.
Σμερδύον Ἰακώβοιο κοτασσαμένου Βασιλῆος,
'Ἐπῆας μάλα πάντας ἔλεν κᾶτα νήγρετος ὕπνος.
'Ἐστ', Μάκαρ, βλοσυρός· τίς τοι μένος ἀντιφερῖζοι·
'Ἐκ παλαχῆς σεο μῆνις ἔχει περιώσιον ἀλλήν.
Οὔασιν οὐρανόθεν θνητοῖς θέμιν ἐγγυάλιξας·
Εὐκῆλος δ' ἔρα γαῖα περιτρομέουσα πεδύθη,

Ἄθανάτου Βασιλῆος ἀνεγρομένοιο δικάζειν,
 Ῥύσασθαι γαστήρας ὅλης ἕθνονος ἠπιούμους.
 Ἀνδρόμεόν σε νόημα περὶ στέρνοις ἀναμέλψει,
 Καί σοι λεῖψανον ἡδὺ νοήματος οἴσει ἔορτήν.
 Ἄθάνατον λίσσεσθε, καὶ οἱ δότε μελίχρον εὐχὴν·
 Ὅσοι δ' ἀμφιέπουσι Θεὸν, κλυτὰ δῶρα φερόντων.
 Καρτερῶ, ᾧ τε μόρος μελεται σθένει ἡγεμονῶν,

Εὐρυβίη μετὰ πᾶσιν ἀριζήλοισ βασιλεῦσιν.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΨ'.

Ἄσχυρος μενεχαρμος ἀναξ ὑπὲρ Ἰδοθύμου
 Ἐβδόμη ἀμφ' ἱερῆ δεκάδος μέλος ἱκλινέον.

Ἡμετέρην Βασιλῆι βοήν ἀνέπειμψα χατίζων,
 Αὐτὰρ ὁ νοιτέρην δεδαῶς ἐπεδέερχετο φωνήν.
 Ἀμφαφῶν λιτόμην Θεὸν ἀφθιτον ἡματι μόχθου,
 Χερσὶν ἑμαῖς διὰ νυκτὸς ἰὼν πέλας, οὐδ' ἀπατήθην.

Ἡρνεόμην πραπιδεσσι παρηγορέοντος ἀκοῦσαι.
 Μνησάμενος Βασιλῆος, ἔχον πολυουδέα τέρψιν·
 Ἐξαιπίνης δ' ἀνέμελψα, νόψ δ' ὀλιγοδρανέεσκον.
 Ὅσσε φίλω φυλακῆσιν ὑπρηθαμένω μεμέληντο.
 Σιγαλέον νό μο: ἦτορ ὀρινομένω περ ἀνέτην.
 Ἐφρασάμην βιότοις παλαιότατον φρεσὶν ἡμαρ,
 Καὶ μνησθεὶς ἐτέων, προτέρως ἀνέμελψα γενέθλας,
 Παννύχιος κραδίη μελεδῆπατα πολλὰ λιγαίνων,
 Καὶ μευ ἀνιχνεύεσκε νόος διζήμενος αἰεὶ.
 Ἦ ῥά που ἀνδρομέης γενεῆς ἐπιλήσεται Ἐσσήν;
 Ἦ ῥ' οὐχ ὧν ἐφύτευσεν, ἔτι μεμνήσεται αὐτός;
 Ἦ σφετέρην παύσειε διηγεκείως ἐλετητόν;
 Μὴ Θεὸς οἰκτιρῶν μητίσαστο πάγχυ λαθέσθαι;
 Μὴ μέγα μηνίσας ἐλετημοσύνην ἀπερῶξει;
 Νῦν μόγις ἀρχόμενος νοεῖν φρεσὶν αἴτιμι ἀνέγγων·
 Ἦ δ' ἀλλοφροσύνη παλάμης πέλει Ὑψίστοις.
 Ἔργων ἀθανάτοιο παρεμνήσθην Βασιλῆος.
 Θαυμασίων ἀρχῆθεν ἑμεῦ μεμνήστωμ' Ἄνακτος·
 Ἔργοις θεσπεσίοισι διηγεκείως μελετήσω·
 Ἄθλα νόψ μελψαίμι θεοδμητῶν ἀρετῶν.
 Ἄφθιτα, σεῖο κέλευθος ἐν ἀλκράντων πέλει αἰεὶ.
 Τίς θεὸς ἡμετέρω πανομαλίῳ ἐστίν Ἄνακτι;
 Μοῦνος ἀναξ Θεὸς ἐστίν, περικλυτὰ θαύματα ρέζων,
 Πᾶσιν ὁμῶς λαοῖσι τετλήν ἀνέφηνας ἐρωτήν.
 Σεῖο μαγκλήεντι βραχίονι ρύσαι λαόν,
 Παῖδας Ἰωσήφου καὶ Ἰακώβου μεγαθύμου.
 Ὑδατα ἀτήσαντό σε, καὶ ρίγησαν ἰδόντα.
 Πυθμένες ἀνιάχοι βυθίων κλονέοντο ρεέθρων·
 Σμερδαλέος κτύπος ὤρτο δι' αἰθερίων νεφελάων.
 Καὶ γὰρ σεῖο βέλεμνα διέστυτο ἔνθα καὶ ἔνθα,
 Ἐν κύκλῳ τροχαλῶ βροντῆς πολυηχέος ὄρμη (62).
 Ἄθανάτου στεροπῆσιν ὅλη περιλάμπεται εἴα·
 Ῥιζόθεν ἀνθικόμος (63) περισεῖετο κινουμένη χθών.
 Ἐν πόντῳ βρεμέθοντι τεαί, Μάκαρ, εἰσὶ κέλευθοι,
 Ὑδασὶν ἐν πολέεσσι τεαὶ τελέθουσιν ἀταρποί·
 Οὐδ' ἴχνος Βασιλῆος ἀριφραδῆς ἀνδράσιν ἔσται.
 Δαῶν ἡγεμόνευσας ἔπως καλὰ μῆλα νομεύων,
 Χειρὶ σοφῆ Μωσῆος Ἀαρῶνός θ' ἱερῆος.

(62) Ὁρμή. Forte, ὄρμη. EDIT.

A Immortali Rege surgente ad iudicium,
 Ad liberandum incolas totius terræ mansuetos.
 Humanus te intellectus in pectoribus canet,
 Et tibi reliquæ suaves cogitationis agent festum.
 Immortali supplicate, et ipsi date blandam precem:
 Qui vero curant Deum, inclyta dona afferant,
 Forti, cuique interitus curæ est potentia princi-
 [pum,
 Potentia apud omnes claros reges.

PSALMUS LXXVI.

Asaphus fortis rex pro Idithumo,
 Septiman circa sacram decadis carmen resonuit
 [sextum.

Nostrum Regi clamorem commisi indigens,
 At nostram sciens conspexit vocem.
 B Contrectans precabar Deum immortalem die la-
 [boris,
 Manibus meis per noctem accedens prope, nec
 [sum deceptus.
 Recusavi animis consolatoreni audire.
 Memor Regis habebam honestam voluptatem,
 Derepente vero cantavi, animo vero deficiebam.
 Oculi chari vigilias anticipantes curabant.
 Tacitum utique mihi cor commoto licet sustinuit.
 Cogitavi vitæ antiquissimum mentibus diem,
 Et recordatus annorum priores cecini generationes,
 Tota nocte animo cogitationes multas cantans:
 Et mea inquirebat mens perscrutans semper:
 Nunquid sane humani generis obliviscetur Pastor?
 Nunquid eorum quæ sevit adhuc recordabitur ipse?
 C An suam cesset perpetuo misericordiam?
 Num Deus misericors cogitavit prorsus oblivisci?
 Num valde succensens misericordiam prohibebit?
 Nunc vix incipiens intelligere animis æqua cognovi.
 Hæc commutatio palmæ est Altissimi,
 Opèrum immortalis memor fui Regis:
 Mirabilium ab initio mei recordabor Regis:
 Operibus divinis semper meditabor.
 Præmia mente cantem divinarum virtutum.
 Æterne, tua via in sancto est semper.
 Quis deus nostro similis est Regi?
 Solus rex Deus est præclara miracula faciens.
 Omnibus simul populis tuam perfecisti potentiam.
 Tuo præpotenti brachio liberasti populum,
 Filios Josephi et Jacobi magnanimi.
 D Aquæ viderunt te et timuerunt videntes,
 Ima resonantia profundis turbabantur fluentis,
 Horrendus fragor concitabatur per æthereas nubes.
 Etenim tua tela transibant hinc et hinc,
 In circulo rotabili tonitru sonori impetus.
 Immortalis fulguribus tota refulget terra.
 Radicitus florida concutiebatur agitata tellus.
 In mari frementi tuæ, Beate, sunt viæ,
 Aquis in multis tuæ sunt semitæ,
 Neque vestigium Regis insigne viris erit:
 Populos duxisti velut pulchras oves pascens,
 Manu sapienti Mosis Aaronisque sacerdotis.

(63) Ἀνθικόμος. Forte, ἀνθεκόμος. EDIT.

PSALMUS LXXVII.

*Asaphi prudentiæ septimum circa carmen
Septimæ decadis cantus optime elaboratus.*

Oculis, popule meus, divinam inspicere legem :
Aures nostri oris accommodare verbo.
Exorsus prudentibus involucris labia aperiam,
Ab initio priore generationum celebrabo vias.
Cognovimus animis quæ accepimus auditu,
Nobis vero tamen antea narraverunt patres.
Opera antiquorum suos non latent filios,
Hymnos Immortalis rite celebrantes,
Et virtutem quantam fecit simul cum stupendis
[operibus ;

Testimonium statuit suo præmium Jacobo,
Et legem forti inclutam præbuit Israeli,
Nostris quam antea Rex constituit patribus,
Ut significent auspicata filiis parentes,
Ut altera hæc omnia discat postea generatio.
Filii quos procreant in futuris generationibus,
Ipsi vero annuntiabunt aucti hæc filiis,
Ut spem ponant in immortalis Rege,
Neque operum regis sui obliviscantur Dei,
Sed et mandata Beati animis perquirant,
Neque charis parentibus sint omnino similes.
Sed o rigida mortalium pravaque generatio !
O generatio ! maleficus semper præcordiis animus
[est,

Neque mentem sui Dei apud fidelem reperit.
Sagittationis longæ procul jaculantis Ephremi filii,
Pugnam fugerunt ignave post dorsa vulnerati.
Pactum pretiosum negarunt Dei,
Neque voluerunt legibus obsequi Regis :
Sed beneficentiæ bonæ obliti sunt Dei,
Neque in mirabilibus tantis in consilio flexi sunt,
Quæ antea Rex patravit suis coram patribus,
Ægypti in terra super Tanaim floridam,
Ut quondam bifariam mare discindens duxit popu-
[los,

Utrem velut statuens crebrum fluentium hinc et
[hinc,
Et ipsis in die nubem posuit signum viæ,
Noctu vero duxit per montes lumine ignis.
Fericomam scidit asperam petram in eremo :
Diceres tantum videns apparere poculum ab imo
[serpere,

Quantam de petra sacra eduxit aquam,
Et multum perennibus decursum fluminibus simi-
[lem.

Scelera vero ponentes super scelera consuebant,
Iram provocarunt cælestis Regis,
Rigido corde tentantes Immortalem,
Escam repetentes suo gratam incommo-
[runt :

Num aliquod parare potest convivium in eremo ?
Nunquid enim, quoniam sicca eduxit aquas de pe-
[tra,

(64) Στιμῆνειν. Forte στιμῆναιεν, vel στιμῆτειαν.
EDIT.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΟΖ'.

Ἀσάφου πινυτῆς ἑβδομον ἀμφὶ μέλος,
Ἐβδομάτης δεκάδος κῶμος ἀριστόπονος,
Ὅμμασι, λαὸς ἐμὸς, θεοτερπέα δέρκεο θεσμόν·
Οὕατα νωιτέρου στόματος προτερείσατε μύθῳ.
Ἀρχόμενος πυκινοῖς ἀνίγμασι· χεῖλε' ἀνοίξω,
Ἴκ παλαχῆς προτέρης γενεῶν ἀναμέλψομαι ὄϊμας.
Ἐγνωμεν πραπίδεσσι τάπερ προσεδέγμεθ' ἀκουῆ,
Ἄμμι δ' ὁμῶς τὸ πρόσθεν ἀφηγήσαντο τοκῆες.
Ἔργα παλαιγενέων σφετέρους οὐ κρύπτεται υἱας,
Ἵμνους ἀθανάτοιο περιφραδέως βοῶντας,
Καὶ σθένος ὕψον ἔρεξεν ὁμοῦ περιθαμβέσιν ἔργοις.

Μαρτυρίην ἔστησεν ἐφ' ἡμέρας Ἰακίωθι,
Καὶ νόμον ἰφθίμῳ κλεινὸν πόρεν Ἰσραήλῳ,
B Νωιτέροις δὲν πρόσθεν Ἄναξ ἔστησε τοκεῦσιν,
Ὅφρα καὶ στιμῆνειν (64) ἐναίστιμα πικροῖ γονῆς,
Ὡς ἑτέρῃ τὰδ' ἅπαντα μάθῃ μετέπειτα γενέθλη·
Υἱέες οὖς καὶ τέκνιον ἐν ὀψιγόνοισι γενέθλης,
Οὗτοι δ' ἀγγελέουσιν ἀεζόμενοι τὰδε παισίν,
Ὅφρα κεν ἐλπίδα θεῶν ἐπ' ἀθανάτῳ Βασιλῆϊ,
Μηδ' ἔργων βασιλῆος ἐοῦ λελάθειντο Θεοῖο,
Ἀλλὰ καὶ ἐννεσίᾳς Μάκαρος φρεσὶν ἴχνεύσωσι,
Μηδὲ φίλοις τοκέεσσι γενοῖατο πάμπαν ὁμοῖοι.
Ἄλλ' ὦ ριγεδανῆ μερόπων σχολιῆ τε γενέθλη,
Ὡ γενεὰ, κακοεργὸς αἰεὶ φρεσὶ θυμὸς ἐτόχρη,

Οὐδ' ἐ νόον σφετέροιο Θεοῦ μετὰ πιστὸν ἐφεῦρε.
Τοξοσύνης ταναῆς ἑκατηβόλου Ἐφρέμου υἱέας,
Δηιοτήτα φέβοντο, κακῶς μετὰ νῶτα βαλόντες.
C Συνθεσίην ἐρίτιμον ἀπηρνήσαντο Θεοῖο,
Οὐδ' ἔθειλον δεσμοῖσιν ὑποδράσσειν Βασιλῆος·
Ἄλλ' εὐεργεσίης ἀγαθῆς ἐλάθοντο Θεοῖο,
Οὐδ' ἐπὶ θαυμασίοισι τόσοις κατὰ μήτιν ἔκαμφθεν,
Ἄ πρὶν Ἄναξ ἐτέλεσεν ἔων κατέναντα τοκῆων,
Αἰγύπτου κατὰ γαῖαν ὑπὲρ Τάνιν ἀνθεμόδεσαν·
Ὡς ποτε διχθὰ θάλατσαν ἀναβρόχης ἄγε λαοὺς,

Ἄσκὸν ὄπως στήσας πυκινὸν ῥόον ἔνθα καὶ ἔνθα,

Καὶ σφισιν ἡμάτιος (65-66) νεφέλην θέτο σῆμα κελεύθου,
Νυκτὸς δ' ἠγεμόνευε κατ' οὖρα φέγγει πυρσοῦ.
Θηροκόμον διέρρηξεν ἀναιδέα πέτρον ἐρήμῳ·
Φαίης τόσσον ἰδὼν δοκέειν πόμα βυσσόθεν ἔρπειν,

D Ὅππόσον ἐκ πέτρης ἱερῆς ἐξήγαγεν ὕδωρ,
Καὶ πολὺν ἀεναίοσι· ῥόον ποταμοῖσιν ὁμοῖον.

Ἀμπλακίας δὲ τιθέντες ἐπ' ἀμπλακίησιν ἔραπτον,
Μῆτιν ἀνεξήεσαν ἐπουρανίου βασιλῆος,
Ῥιγεδανῆς κραδίης πειρώμενοι ἀθανάτοιο,
Βρῶσιν ἀπαιτίζοντες ἐπὶ καταθύμιον ἄτη.
Ἀθάνατον δ' ἐν πᾶσι κακηγοροῦνται, ἔειπον·

Μή τιν' ἐτοιμάσσαι· δύνανται θαλίην ἐν ἐρήμῳ ;
Μή γὰρ, ἐπεὶ τραφερῆς ἐξήγαγεν ὕδατα πέτρης,

(65-66) Ἠμάτιος. Forte, ἡμάτιον. EDIT.

Ῥοίζῳ χειμερίοις ἔκελα βρεμέθοντα βεῖθροις,
Ἄρτον δευομένοις: πόθεν τόσσοισιν ὀπάσσει,
Ἢ πόθεν λαοῖσιν ἐπεντύνειε τράπεζαν;
Ταῦτα νόον θώρηξεν ἐρισθενέος Βασιλῆος,
Ὃν χάριν Ἰακωβὸν ἀθέσφατος ἔφλεγε πυρσός,
Καὶ κότος ἀπροτίοπτος ἐπέχραεν Ἰσραήλῳ,
Οὐνεκεν οὐ θάρσησεν ἐπουρανίῳ Βασιλῆϊ,
Θεσπεσίῳ δ' οὐ πάμπαν ἔχον περὶ φέγγει βουλήν.

Ἐψόθεν αἰθερίης νεφέλης ἀντείλατο Ποιμὴν,
Οὐρανίων δὲ οὐρέτρα βοῶς ἐπέτασσε πυλάων.
Ἦε δ' ἄρα γνωστὸν γλυκερόν σφισι μάννα πάσασθαι,

Ἄρτον ἐπουράνιον φαγέειν προῖαλλε βροτοῖσιν
Ἄγγελικὴν θαλίην μεροπηίδι δῶκε γενέθλη.
Ἐννοδίην σφισι δαῖτα θεὸς δωρήσατο πολλήν.
Ἦνεῦμα μὲν ἀργέστατο νότου ξυνέεργεν ἀῆναι,
Ἦκε δὲ δυσκελάδου λίβυος τρηχεῖαν αὐτμήν.
Αὐτομάτους σφισι σάρκας ὅπως κόνιν ἐγγυάλιξε,
Ψάμμον δ' ὡς πετεηνὰ πόρε πετρόεντα θαλάσσης.

Καὶ τὰ μὲν ἐξ᾽ ἐπίνης μεθ' ὀμῆγυριν ἔμπεσεν ἀνδρῶν,
Κυκλύθεν ἰθύνοντα πολυσπερέων κλισιάων.
Δινύμενοι δ' ἄμα πάντες ἐνεπλήσθησαν ἐδωδῆς·
Καὶ σφισιν ἐλδομένοις καταθύμιον ὤπασε δαῖτα,
Οὐδὲ πόθου νόσφισσε λιλαιομένους σφετέροιο.
Οὐπω δαῖς τετέλεστο, κόρου δ' ἔτι δεύετο θυμὸς,

Καὶ σφεας Ἄθανάτοιο μετέστιχε μῆνις ἐτοίμην,
Πότμον ἀνώϊστον πολέων τεύχουσα καρήνοισ·
Καρτίστους τ' ἐπέδησεν ἀγακλέος Ἰσραήλου.
Ἄλλὰ γὰρ οὐδ' ἐπὶ τοῖσι κακοβράσφης ἐλάθοντο,
Οὐδ' ἐπὶ θαυμασίοισι τόσοις θάρσησεν Ἄνακτι.
Ἄλλ' ὀλιγοδρανίη βιοτήν κανεαυχέ' ἰδόντες,
Ῥίμφα διωκοπένων ἐτέων ἐξέσθιθεν αὐτως.
Ἄ δειλοὶ! τότε ἄνακτα καταφθίμενοι ποθέεσκον,
Ἐξ ἡοῦς μιν ἀρωγὸν ἀνηυτεσκον ἰόντες,
Πληθὺν φραζόμενοι προτέρων εὐεργεσιάων,
Ὃν σφισιν ἐγγυάλιξεν, ἐλεύθερον ἔμαρ ὀπάζων.
Οἱ δὲ μιν ἀμφογάπαζον ἑοῖς περὶ χεῖλεσιν ἄκροις,
Γλώσσης ψευδαλέης μειλίγμασι κωτίλλοντες.
Οὐ γὰρ ἔχον κραδίας ἰθύφρονας οὐδὲ νόημα,
Οὐδ' ἐπὶ συνθεσίῃ σφετέρῃ συμφράδμουνα πίστιν.
Ὃ βσιλεῦ, σὺ δὲ πάντοτ' ἔχεις οἰκτιρόμουνα βουλήν,
Καὶ σφειν ἀμπλακίησιν ἰλάσσαι (67), οὐδ' ἐναρτίζεις·
Ἄλλὰ παλίνοντον δαμάσας μεγαλήτορα θυμὸν,
Ἐσσυμένως σέο μῆνιν ἀναπτομένην κατερεύεις (68).
Οἶσθα γὰρ ἀδρανέων μερύπων γένος οἶον ἐτύχθη,
Οἷς βίος οὐ ληϊστὸς ἐπὶν ἀίδης μιν ἐρύξει.

Ἄ! πόσα μιν θώρηξαν ἐποτρύνοντες ἐρήμῳ,
Καὶ οἱ θυμὸν ὄριναν ἐν εἴδεσι (69) πολλὸν ἀνύδροις,

Ἦνθ' ἰστέον Θεοῦ περιώμενοι ἀλκῆς,
Καὶ μύθους ἐρέθοντες Ἀκχράτον Ἰσραήλου.

(67-68) Κατερεύεις. Legendum, κατερύχεις. Sic
Hom. Od., I, 119:

Ἄγριαι· οὐ μὲν γὰρ πάτος ἀνθρώπων ἀπερύχει·
ubi duo ultimæ syllabæ ῥύχει spondeum efficiunt;

A Sibilo hibernis similiter strepentes fluentis,
Panem indigentibus unde tot suppeditet,
Aut unde populis paret mensam?
Hæc animum armarunt magnanimi Regis,
Quorum gratia Jacobum vehemens combussit ignis,
Et ira improvisa urgebat Israelem,
Quia non confidit cœlesti Regi:
Divino autem non omnino habuerunt in lumine
[voluntatem.

Desuper æthereis nubibus mandavit Pastor,
Cœlestium vero vestibula cito jussit portarum.
Pluit vero notum dulce ipsis manna ad mandu-
[candum,

Panem cœlestem manducare apposuit mortalibus:
Angelicum convivium mortali dedit generi:

B Parabilem ipsis cibum Deus largitus est multum.
Ventum quidem procellosi austri contraxit flare,
Misit vero horrisoni Africi flatum.

Ultroneas ipsis carnes velut pulverem præbuit,
Arenam vero tanquam volatilia dedit pennata ma-
[ris.

Et ea quidem repente in cœtu ceciderunt virorum,
In circuitu directa variorum tenteriorum.

Epulati vero simul omnes repleti sunt cibo,

Et ipsis cupientibus gratas præbuit dapes,

Neque desiderio privavit appetentes suo.

Nondum dapes finitæ erant, satietate vero adhuc
[indigebat animus,

Et eos Immortalis invasit ira parata,

Interitum improvisum multorum faciens capitibus:

Robustissimosque impedit nobilis Israelis.

C Sed enim neque in his nequitiae obliti sunt,

Neque in mirabilibus tantis considerunt Regi.

Sed imbecillitate vitam vanam videntes

Cito fugientium annorum, defecerunt frustra.

O miseri! tunc regem pereuntes desiderabant,

Ex aurora eum adiutorem invocabant accedentes,

Multitudinem cogitantes priorum beneficiorum,

Quorum sibi præbuit liberum diem concedens.

Ipsi vero eum dilexerunt suis in labiis extremis,

Linguae falsiloquæ blandimentis garrientes.

Non enim habebant corda recta neque intellectum,

Neque in fœdere suo unanimam fidem.

O Rex, tu vero semper habes misericors consilium,

Et eorum propitiaberis criminibus, neque interficis,

Sed reducem domans magnanimum animum,

D Celeriter tuam iram accensam cohibes.

Scis enim fragilium hominum genus quale sit,

Quibus vita non rediens, postquam orcus eam co-
[hibuerit.

Ah! quanta armarunt eum provocantes in deserto,
Et ipsi animum concitaverunt in formis multum
[inaquosis.

Præter fas altissimi Dei tentantes robur,

Et verbis irritantes Immaculatum Israelis.

et sic semper in verbo ἐρύκω littera υ̅ producitur.
EDIT.

(69) Εἶδες. Forte, οὐδες, terris. EDIT.

Quo pacto laborum manus almæ obliti sunt,
 Ægyptiorum ut omnes liberavit servitutibus,
 Ægypto autem ut paravit divina signa faciens,
 Cæterum super Taneos planitiem miranda per-
 [agens.

Sanguis quidem erat aqua, priorem vero negavit
 [formam.

Putei vero mutati sunt, dulcem vero mentiti sunt
 [gustum.

Primum quidem cynomya invasit omnivora terram.
 Rana inde postea accedens populata est agros,
 At ærugini floridum fructum dedit;
 Acerbe vero metens labores terræ locusta perdidit;
 Frigida vero vitifera corrumpebatur terra grandine,
 Et densa morus tristi arescebat pruina.

Ictu quadrupedum greges occidit grandinis,
 Et possessionem suam depascebat ardens flamma.
 Sed neque sic cessavit, semper sibi iram adaugens,
 Iram et indignationem gravem æque luctuoso labori.
 Spiritibus æthereis immitibus imperans,
 Furori concitato damnosam paravit viam.

Neque necatis animabus parcebat omnino:
 Sed et rura pascentes greges compedivit strage.
 Ah! tellus primogenitorum quantorum lamentaba-
 [tur mortem,

Ut vidit sepultorum filiorum primiferam juventu-
 [tem.

Cæterum Rex suum populum veluti pulchras libe-
 [ravit oves,

Splendidum tanquam ovile per montes longos pa-
 [scens,

Fiduciæ fidentes et ducis vi.

Hostes vero operuit suos ingens fluctus maris.
 Ipsi quidem utique consilio montem accedebant
 [Immortalis,

Inclytum montem quem antea chara acquisierat
 [manu.

Cæterum Rex incolas priores ejecit terræ,
 Ipsos vero introducens sorte divisit agros,
 Corradicans per genera cum tabernaculis suis.
 Ipsi vero adhuc tentaverunt vim irritantes Regis,
 Animum avertentes suis a testimoniis,
 Patrantes priorum iniqua opera patrum;
 Imbellem vero tanquam arcum habebant varium
 [nocumentum,

Immortalem verticibus montanis irritantes,
 Et ei concitaverunt suis animos idolis.
 Hinc audiens neglexit Deus improbum consilium,
 Statim vero Israellem vituperavit antea admirandum.
 Silomæ vero dissipavit amicum Deo gratum fanum.
 Non enim calamitosis contubernalis erat mortalibus
 Potentiæ vero obliti sunt, præbuit vero ipsam præ-
 [donibus.

Et suum hostibus prædam dedit decus.
 Non adhuc gladius cessavit semper ipsos interfi-
 [ciens:

Quos vero valde diligebat, caro projecit auxilio.
 Miserabiliter quidem juvenes devoravit divinus ignis

A Πῶς μόχθων παλάμης ζωαρκέος ἐξέλαθοντο,
 Αἰγυπτίων ὡς πάντας ἐρύσατο δουλοσυνάων,
 Αἰγύπτῳ δ' ὡς τεύξεν ἀθέσφατα σήματα πράξας,
 Αὐτὰρ ὑπὲρ Τάνιος πεδίων θηητὰ τελέσσασι!

Αἷμα μὲν ἦεν ὕδωρ, προτέρην δ' ἠρνύσατο μορφῆν.

Φρεῖατα δ' ἠλλαχθεν, γλοκερῆν δ' ἐφεύσατο γεῦσιν.

Πρῶτον μὲν κυνόμυια μετέστιχε παμφάγος αἶαν·
 Βάτραχος ἔνθεν ἔπειτα μολῶν ἀλάπαξεν ἀρούρας,
 Αὐτὰρ ἐρουσίῳη πολυανθέα καρπὸν ἔδωκεν.
 Ὅξέα δ' ἀμώωσα πόνους χθονὸς ἀκρίς ἔπερσε·
 Ψυχρῇ δ' ἀμπελόεσσα κατέφθιτο γαῖα χαλάξῃ,
 Καὶ στιβαρῇ σοκάμινος ἀμειδέει τέρσεται πάχυν.

B Ῥιπῆ τετραπόδων ἀγέλας ἐνάρηξε χαλάξῃ,
 Καὶ κτῆσιν σφετέρην κατεβύσκειτο καιομένη φλόξ.
 Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἀπέληγεν, αἰετῶσι μῆνιν ἀέξων,
 Μῆνιν καὶ κότον αἰνὸν ὁμῶς βαρυπενθέει μόχθῳ.
 Πνεύμασιν ἀθερίοισιν ἀμειλίχοισι: κελεύων,
 Θυμῷ ὀρινομένῳ πολυπήμονα ταῦξεν ἀταρπὸν,
 Οὐδὲ καταφθιμένων ψυχῶν περιφείδειτο πάμπαν·
 Ἄλλὰ καὶ ἀγρονόμους ἀγέλας ξυνέδησεν ὀλέθρῳ.
 Ἄ! χθῶν πρωτοτόκιον ὀπόσιον ὠδύρατο πότιμον,

Ὡς ἴδε θραπτομένων τεκέων πρωτάγοιον ἦθ' ἔην!

Αὐτὰρ Ἄναξ ἐο λαὸν ὅπως καλὰ ῥύσατο μῆλα,

Ἄγλαδὸν οἴατε πῶῦ κατ' οὔρεα μακρὰ νομεύων,

C Ἐλπίδι: πιστεύοντα καὶ ἡγεμονῆος ἐρωῆ.
 Δυσμενέας δ' ἐκάλυψεν εὐὸς μέγα λαῖτμα θαλάσσης.
 Οἱ μὲν ἄρ' ἐννεσίης ὄρος ἔστιχον Ἀθανάτοιο,

Κλεινὸν ὄρος, τὸ πρόθε φίλη κτεατίσαστο χεῖρ'!

Αὐτὰρ Ἄναξ ναέτας προτέρους ἐξήλασε γαίης,
 Αὐτοὺς δ' εἰσαγαγὼν κλήρῳ διεδάσασ' ἀρούρας,
 Ῥιζώσας κατὰ φῦλα μετὰ κλισίησιν ἐῆσιν.
 Οἱ δ' ἔτι πειρήσαντο βίην ἐρέθοντες Ἄνακτος,
 Θυμὸν ἀπαινύμετο σφετέρων ἀπὸ μαρτυριάων,
 Ῥέζοντες προτέρων ἀθερίστια ἔργα τοκῆων·
 Ἄπτόλεμον δ' ἀνε τόξον ἔχον στρεψαύχενα λώδην,

Ἄθανατον κορυφῆσιν ὄρεσιβάτοις ἐρέθοντες,

D Καὶ οἱ ἐποτρύνεσκον εὐὸς φρένας εἰδῶλοισιν.
 Ἐνθ' αἶων ἀθέρηζε θεὸς κακουργέα βουλῆν,
 Αὐτίκα δ' Ἰσραῆλον ὀνόσσειτο (70) τὸν πρῶτον ἀγῆτόν·
 Σιλώμης δ' ἐκέδασσε φίλον θεοτερπέα νηδύν.
 Οὐ γὰρ διζυροῖσιν ὁμέστιος ἔσχε βροτοῖσιν.
 Ἐκ δὲ βίης ἐλάθοντο, πόρεν δὲ ἐ ληίστηρσι,

Καὶ σφέτερον ἐθίησιν ἔλωρ δωρήσατο κάλλος.
 Οὐκέτ' ἄορ λώρησεν αἰετῶσιν ἐξεναρίζον·

Ὡς δὲ λίην ἀγάπαζε, φίλης ἀπέσιψεν ἀρωγῆς,
 Οἰκτρὰ μὲν ἠθέους κατεβύσκειτο θεσπέσιον πῦρ,

(70) Ὀνόσσειτο. Forte, ὀνόσσειτο. Edit.

Οὐδέ τις οἶον ἰὼν (71) ὀλοφύρατο παρθενικάων,
 Οὐ ξίφει θνήσκοντας ἀνέστενον ἀρητῆρας,
 Οὐδέ τις ὀλλυμένης πολιῆν ὤκτισσατο χώρας·
 Εἰσόκεν ὑπνώωντι θεὸς πανομοίος ὄρτο,
 Καρτερῶ ἐξ οἴνοιο καρτβαρέοντι ἰοικώς.
 Ὅρνύμενος δ' ἔδρησε: κακῶς ἐδάμασσαν ἀλείτας,
 Καὶ σφισι μῶμον ἔδωκεν ἐπ' ἀλγήκτοισι γενέθλης.

Δὴ τότε Ἰωσήφου κέδασεν δόλον αἰγλήεντα·
 Ἐφρέμου αὐτ' ἐρατεινὸν ἄφαρ μωμήσατο φύλον.
 Κλεινὸν δ' ἀντιθέου ἐπελέξατο φύλον Ἰούδα.
 Θεῖον ὄρος Σιώνος, ὑπερ φρεσὶν ἀμφαγαπάζει,
 Νηὸν ἐὼν τέκτρηνεν Ἄναξ ἄτε μουνοκερῆος,
 Καὶ γαίῃ κατέπηξε διηνεκέεσσι γενέθλαις.
 Τῆμος ἐὼν Δαυῖδον Ἄναξ ἐπέλεξατο δοῦλον,
 Ἐὐ δέ μιν ἐκ πολέων ἐκαλέσσατο μηλοδοτήρων
 Ἐξόπιθ' ἐν μιν ἄειρεν ἀμελγομένων τότε λαῶν,
 Θεσπίσας Ἰάκωβον ἐὼν θερσάποντ' ἀγελάξειν·

Καὶ κτέρας ἀμφιθύητον ἔχειν μέγαν Ἰσραήλον.
 Καὶ μιν μελιχίῃ κραδίης ἐνόμεισε δικαίως,
 Καὶ χειρῶν πινουτῆς σφετέρου ἡγάγατο λαοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΗ΄.

Ἄσαφου λιγυρὸν ἢ γδρον ἄμφι μέλας,
 Ἀδόματτης δεκάδης κῶμος ἀριστοπόνος.
 Ἄγρια φύλα τεῆς ἐπέδη, Πανυπέρτατε, μοίρης,
 Ἄχραντον δ' ἐμίτην ἀθεσμοσύνην σέο νηόν.

Οἱ β' Ἱερουσαλήμ φρουρὸν θέσαν ὡς τιν' ὑπώρησ·

Πτηνοῖς αἰθερίοις σέο λείψανα θῆκαν ἐρίθων·

Σῶν ὀσίων θήρεσσιν ἐλώρια σάρκας ἔθεντο.

Ὡς δ' ὄθ' ὕδωρ δαπέδῳ δμῶων σέθεν αἶμα χέαντο

Ἄμφ' Ἱερουσαλήμ, χήτει μάλα κηδεμονήων.
 Ἄνδράσι λωδοῖτοί γεγενήμεθα πάγχυ θουραίοις,
 Οἷα περικτιόνεσσι γέλωσ καὶ παίγνιον αἰνόν.
 Εἰπέ, Μάκαρ· Τέο μέχρι μένεις κεχολωμένος ἡμῖν,
 Καὶ σέο μῆνις ὄρωρε διαμπερές οἷα τε πυρός·
 Χεῦε κότον μετὰ φύλα, τάπερ τερὸν οὐ μάθε κῦδος·

Καὶ μετὰ κοιρανίας, αἱ σῆς ἐμέλησαν ἀρωγῆς·
 Οὐνεκ' Ἰάκωβον πινοῦτον κατέδοντο κακοῖσι,
 Καὶ οἱ χῶρον ἐλόντες ἀγακλέα θῆκαν ἐρημον.
 Αὐτός, Ἄναξ, προτέρων ἐπιλήθεο δυσφροσυνῶν·
 Οἰκτιροῦς κατάπεμπε θοῶς, Μάκαρ, ἄμμιν ἀρωγούς.
 Πτωχοὶ γὰρ μετὰ πᾶσι λίην γεγενήμεθα μῶνοι.
 Ἄλκτῆρ μῶνος ἐὼν καὶ αἰεὶ θεὸς ἄμμιν ἀρήγοις·
 Ῥύεο τοὺς ἰκέτας, βασιλεῦ, σέθεν εἵνεκα τιμῆς.

Ὀνόμα σὸν βροτέτησιν ἰλάσσετα: ἀμπλακίησι,
 Μήποτε φύλ' ἐρέη· Πῆ δὴ θεὸς ἐπλετο κείνων·
 Ἐθνεα μῆν ἀναφανδὸν ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἴδοιτο
 Δμῶων ἐκδικεὸν αἵματος δ' περὶ σέο ἔχευον.

Ἄμῶων ἰλλομένων στοναχῇ σέθεν ἕξεται ὄσων.

(71) Οἶον ἰὼν. Forte, οἶτον ἰδών. EDIT.

A Neque ulla velut prodiens luxit virginum,
 Non gladio necatos ingemuit sacerdotes.
 Neque ulla pereuntis canitiem miserata est regionis
 Donec dormienti Deus similis excitabatur,
 Potenti propter vinum vertigine laboranti similis.
 Surgens vero sedibus male domuit erroneas,
 Et ipsis opprobrium dedit in non desinentibus
 [sæculis.

Sanc tunc Josephi dissipavit fraudem splendidam:
 Ephremi rursum amabilem cito subsannavit tribum.
 Nobilem vero divini elegit tribum Judæ.
 Divinum montem Sionis, quem animis diligit,
 Templum suum fabricavit Rex sicut unicornis,
 Et terræ defixit sempiternis generationibus.
 Tunc suum Davidem Rex elegit servum,

B Probe vero cum ex multis vocavit opilionibus.
 A tergo eum sustulit emulgentium tunc populorum,
 Sancte præcipiens Jacobum suum famulum con-
 [gregare,
 Et hæreditatem claram habere magnum Israelem.
 Et eum benignitate cordis pavit juste,
 Et manuum prudentiis suum duxit populum.

PSALMUS LXXVIII.

Asaphi sonorum octavum circa carmen,
 Septimæ decadis cantus industrius.

Feræ gentes tuam ascenderunt, Summe, partem,
 Impollutum vero polluerunt iniquitate tuum tem-
 [plum.

Qui Jerusalem custodem posuerunt ut quemdam
 [pomorum.

C Volatilibus æthereis tuorum reliquias posuerunt
 [servorum.

Tuorum sanctorum bestiis dilaniationes carnes
 [posuerunt.

Velut vero aquam pavimento servorum tuorum
 [sanguinem effuderunt.

Circum Hierusalem, penuria valde curatorum.
 Viris contumeliæ obnoxii facti sumus omnino vicinis
 Tanquam vicinis risus et ludus gravis.

Die, Beate, quousque manes iratus nobis,
 Et tua ira concitata est semper velut ignis?
 Effunde iram in gentes, quæ tuam non didicerunt
 [gloriam;

Et in regna quæ tuum spreverunt auxilium.
 Quia Jacobum prudentem comederunt malis,
 Et ei locum occupantes clarum, posuerunt desertum

D Ipse, Rex, priorum obliviscere stultitiarum,
 Commiserationes mitte cito, Beate, nobis adjutrices.
 Pauperes enim inter omnes valde facti sumus soli.
 Auxiliator solus existens, et semper Deus nobis
 [opituleris;

Libera tuos supplices, Rex, tuum propter honorem.
 Nomen tuum mortalibus propitium sit delictis,
 Ne quando gentes dicant: Ubi utique Deus est eorum?
 Nationes vero palam in oculis videant
 Servorum vindictam sanguinis quem prius fudo-
 [runt tuorum.

Coram vincitorum gemitus tuis veniet oculis.

Quanta vero Immortalis brachii est potentia,
Tantum interfectorum injuste curam habe filiorum:
Septies in sinum reponere rursus gravia vicinis,
Contumeliæ qua exprobraverunt immensum tuum
[honorem.

Nos enim tuus populus, Rex, et alumni pascuæ.
Pro beneficentia tibi, Rex, cantabimus laudem,
De generatione in generationem tuam gloriam ce-
[lebremus.

PSALMUS LXXIX.

*Asaphi prudentis testimonium carminum,
Operum bonus est cantus invicem respondentium,
Nonus septimam continens decada.*

Aspice honoratum pascens, Beate, Israellem,
Ipse qui Josephum ducens velut ovem auges.
Manifestare mihi conscendens super æternos tuos
[cherubim :

Coram Beniaminoque et Ephremio et Manasse :
Tuam potentiam eleva, et uos veni servaturus.
Facile conversus voces rursus nos, Pastor,
Vitæ vero nostræ præmittas tui lumen vultus.
Domine omnis roboris, Rex maxime omnium,
Audi, Beate, quousque supplicanti irasceris ?
Panem lacrymosum commode nobis præbens,
Et potum metiens doloribus plenum nos potans.
Nos inimicis cum viris jurgium dedisti,
Et frequentem exhibuisti meis hostibus risum.
Nos conversus, virtutum Deus, ad te vocabis,

Vitæ vero nostræ palpebrarum tuarum lumen mittas.
Vineam de Ægypto transtulisti floridam.
Exscindens vero plantasti nobilis gentes terræ.
Ante vero ipsi longas procedens complanasti vias,
Et radices plantasti, totam vero impleverunt terram.
Montes quidem umbrosis operiebantur infiniti fru-
[ticibus,

Et Beati cedros arbusta tegebant proceras.
Terræ rami extendebantur usque ad infructuosum
[mare,
Et usque ad flumina propagines exorientes tende-
[bant.

Quare ipsi tutum vallum, Rex, manibus evertisti,
Et ipsam vindemiant prætergredientes viatores ?
Ferus de silva veniens vastavit aper,
Et eam a grege abhorrens depascebatur rabiosus sus.
Dux virtutum mihi convertas vultum :
De cælo extendas providum oculum,
Ut mihi placidæ vitis viridis sanes dolorem,
Et eam præpares erigens commode.
Tuæ enim dexteræ amabile opus est.
Homini charum filium, quem fortem ipse statuisti.
Suffossa igni rapido succensaque,
Tui vero vultus increpatione, Rex, summe, peribunt,

Tuæ super virum quidem dexteræ manus tua fiat,
Homini charum filium, quem fortem ipse statuisti.

(72) Μαρτυρίην. Forte, μαρτυρίη. Edit.

(73) Καλέσσεις. Forte, καλέσσεις, vel potius,

A Ὅσση δ' Ἀθηνάτοιο βραχίονός ἐστιν ἐρωή,
Τόσσον ἀποφθιμένων ἀδίως περιχέειο παίδων·
Ἐπτάκις ἐς κόλπον μετάρθεις πάλιν αἰνὰ θυραίοις,
Ἵθρυίος ἧς νεύκεσαν ἀπειρεσίην σέο τιμῆν.

Ἵμεις γάρ σεο λαός, Ἄναξ, καὶ θρέμματα ποίης.
Ἄντ' εὐεργεσίης σοι, Ἄναξ, ἀναμέλψομεν αἶνον,
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε τεὸν κλέος ὑμνήσοιμεν.

ΨΑΛΜΟΣ ΘΘ'.

Ἀσάφου πινυτοῦ μαρτυρίην (72) μελέων.
Ἔργων ἐσηλός ἐφυ κῶμος ἀμειβομένων,
Ἐἵνατος ἐβδομάτην ἀμφιέπων δεκάδα.

Δέρκεο τιμῆντα νέμων, Μάκαρ, Ἰσραῆλον,
Αὐτὸς δὲ Ἰώσηφρον ἄγων ὅτε μῆλον ἀξείεις.

B Φαίνεό μοι βεβαῶς ὑπὲρ ἄφθιτα σεῖο χερουβίμ·

Ἄντα Βενιαμίνου τε καὶ Ἐφρέμου ἠδὲ Μανασσοῦ,
Σεῖν βίην ἀνάειρε, καὶ ἡμέας ἐλθέ σάωσων.
Ῥεῖα μεταστρεφθεῖς καλέοις πάλιν ἡμέας, Ἐστὴν,
Ζωῆ δ' ἡμετέρῃ προίης σέο φέγγος ὀπωπῆς.
Κόρανε παντοῖου σθένεος βατιλεύτατε πάντων,
Κλυθί, Μάκαρ· τέο μέχρι λιταζομένη χαλεπαίνεις ;
Ἄρτον δακρυόεντα κατὰ χρέος ἄμμιν ὀπάζων,
Καὶ πόμα μετρήσας ἀχέων πλέον ἄμμε ποτιζων.
Ἡμέας ἀντιθέοισι μετ' ἀνδράσι νεῖκος ἔδωκας,
Καὶ πυκινὸν προῦθηκας ἐμεῦ δηίοισι γέλωτα.
Ἄμμε μεταστρεφθεῖς, σθενέων Μάκαρ, εἰς σέο καλέσ-
[σεις (73),

Ζωῆ δ' ἡμετέρῃ βλεφάρων σέο φέγγος ἰάλλοις.

C Ἀμπελον Αἰγύπτου μετήγαγες ἀνθεμόεσσαν,
Ἐκ δὲ ταμῶν ἐφύτευσας ἀγακλῆος εἴηνεα γαίης.
Πρόσθε δὲ οἱ ταναὰς προμολῶν λείηνας ἀταρπούς,
Καὶ ρίζας ἐφύτευσας, ὅλην δ' ἐπλησαν ἄρουραν.
Οὔρεα μὲν σκιεροῖς ἐκαλύπτετο μυρία θάμνοις,

Καὶ Μακκρος κέδρους ἀναδενδράδες ἔσκεπον ἄκρας.
Ἰῆς πτόρθου τανύοντο δι' ἀτρυγέτοιο θαλάσσης,

Καὶ ποταμῶν ὄρηκες ὑπερτέλλοντες ἔβαινον.

Τίπτε οἱ ἀσφαλῆς ἔρκος, Ἄναξ, χεῖρεσσι καθεῖλες,
Καὶ μιν ἀποτρυγῶσι παραστείχοντες ὀδίται ;
Δεινῆς ἀπὸ ὄρυμοιο μολῶν λυμήνατο κἄπρος,
Καὶ μιν ἀτιμαγέλης κατεβόσκειτο λυσταλέος σῦς.
Ἵγνητῆρ σθενέων μοι ἐπιστρέψειας ὀπωπῆν·

D Οὐρανόθεν τανύσειας, Ἄναξ, πανεπίσκοπον ὄμμα,
Ὅσρα μοι ἡμερίδος χλοερῆς ἴσσειαι ἄλγος,
Καὶ μιν ἐτοιμάσειας ἀναστήσας κατὰ μοῖραν.
Σῆς γὰρ δεξιτερῆς πολυήρατον ἔργον ἐτύχθη.
Ἀνθρώπου φίλον υἷον, ὃν ἄλκιμον αὐτὸς ἀνέγνως.
Ἀμφισκαπομένη πυρὶ λάβρω καιομένη τε,
Σεῖο δ' ὀπωπῆς (74) ἀπειλῆ, Ἄναξ πανυπέρτατ', ὀλοῦν-
[ται.

Σῆς ἐπὶ φῶτά γε δεξιτερῆς χεῖρ σεῖο γενέσθω,
Ἀνθρώπου φίλον υἷον, ὃν ἄλκιμον αὐτὸς ἀνέγνως·

καλέσσαις. Edit.

(74-75) Σεῖο δ' ὀπωπῆς. Forte, σεῖο τ' ὀπ. Edit.

Ἡμεῖς δ' ἀθανάτης ἀποπαυσόμεθ' ὑποθ' ὄδοιο.
 Τεῦχε φῶς βιότοιο, λιταζομένων δ' ὑπακούσαις.
 Ῥεῖα μεταστρεφθεῖς καλέσεις πάλιν ἡμέας, Ἐσθήν·
 Ζωῆ δ' ἡμετέρῃ βλεφάρων σέυ φέγγυς ἰάλλοις.

ΨΑΛΜΟΣ Π'.

Ἀσάφου ληναῖος ἀγακλήεις πέλει ὕμνος,
 Ὀγδοάτης δεκάδος τερπνὸν ἄκος φορέων.

Χαίρετ' ἀλεξικάκῃ περιθαρσέες αἰὲν Ἄνακτι·
 Κῶμον Ἰακώβου ἀλαλάξατε Παμδοσλήϊ.
 Ψαλμὸν δεξάμενοι λιγυρὸν ὄτε τύμπανον ἠδύ,
 Εὐκέλαδον κιθάρην, μετὰ δὲ ψαλτήριον ἱρόν·
 Μηνὸς ἀπαρχομέιοιο φίλοι σαλπίζατε ἄνδρες,
 Ἴματι τῷ, ὅτε κάλλος ἀρ:φραδὲς ἐστὶν ἑορτῆς.
 Κλεινὸν αἰεὶ θέσπισμα, τόδ' Ἰσραῆλος ἔδεκτο,
 Εὐδικίην Βασιλῆος Ἰακώβοιο φυλάττειν,
 Τὴν μὲν Ἰώσηφος παρεδέξατο μάρτυρα θεσμῶν,
 Ἐρχόμενος τὸ πάροιθεν ἀπ' Αἰγύπτου πολέων,
 Γλῶσσαν ἀριζήλην αἴων, ἧς νῆς ἐτόχθη.
 Νῶτα δυσηλεγέων ἀνεπαύσατο φαίδιμα μόχθων,
 Ο πρὶν ὑποδρήσων ὄλοῦ παλάμησι κοφίνῳ.
 Δὴ τότε πῶς βράτχε; Ἐγὼ δὲ τοι ἦλθον ἀμύντωρ,
 Οὐδ' ἔλαθεσ ὄνοφερῆ με καταιγίδι κευθόμενος πῦρ.
 Σεῖο δὲ διψαλέου ἐλόμην καὶ ἐν ὕδατι πεῖραν.

Κέκλυθι, λαὸς ἐμὸς, λέξω δὲ τοι αἴσιμα μύθοις·
 Μήτι ἐμῶν ἐπέων ἐπιλήσει Ἰσραῆλε,
 Οὐτίς τοι νέος ἄλλος ἀνειρομένων θεὸς ἔσται,
 Οὐδὲ θεὸν ξεῖνον γουναζόμενος λιτανεύσεις.
 Αὐτὸς γὰρ θεὸς εἶμι σέθεν καὶ ἀγήραος Ἐσθήν,
 Ὅς σ' ἀνάγων ἐσάωσα καὶ ἐκ Νειλωίδος αἴης.
 Εἰ δὲ τινος χατέεις, τάνυστον στόμα, καὶ τόδε πλήσω. C

Νήπιος ἡμετέρων ἐπέων οὐκ ἔκλυε λαὸς,
 Οὐδέ τί μ' Ἰσραῆλος ἐβούλετο φάσει λεύσσειν.
 Τοῦνεκά μιν προέηκα νόφ καταθύμια ῥέζειν·
 Νισσέσθων σφετέρῃς ἀσ:φροσύνησιν ὀπηδοί.
 Εἰ γὰρ ἐμῆς φθογγῆς ἀποφώλιος ἔκλυε λαὸς,
 Εἰ δρᾶμεν ἡμετέροισιν ἐπ' ἴχνεσιν Ἰσραῆλος,
 Καὶ νέν οἱ ἀντιδίοις πέλασα χροῖνι καὶ δίχα μόχθου,

Καὶ κέ μιν ἐχθαίροντας ἐμῆ πάρος ὤλεσα χειρί.

Ἐχθροὶ ἐπεψεύσαντο μεγασθενέτην Βασιλῆα·
 Τῶν δὲ διηνεκέως βιότου τροφὸς ἔσεται ὦρη,
 Καὶ σφοισιν, Ἀθάνατος, ζωαρχέα πυρὸν ἔδωκε,
 Καὶ μέλιτος πέτρῃθεν ἀκηρασίου κόρον ἴσχειν.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΙΑ'.

Πρῶτον ἐπ' ὀγδοάτῃ δεκάδος μέλος ἐσθλὸν Ἀσά-
 [φου.

Ἄφθιτος ἐν κλισίῃσι θεῶν πανυπέρτατος ἔσται·
 Ἐξόμενος δ' ἀνὰ μέσον Ἄναξ μακάρεσσι δικάζει.
 Μέχρι τεῦ ἀχράντοιο δίκης οὐ κρίνετε θεσμοῖς,
 Ἄζεσθε δὲ πρόσωπα ὑπερφιάλων ἀλεγεινῶν;
 Ὀρφανικοῦ καὶ ἀκτεάνου διαείσατε ὕδριν·
 Δειλῶ τ' ἠδὲ πένητι δίκης ἰθύνετε θεσμούς.
 Ἄκτεάνον ῥύσασθε ἀμηχάνου, ἠδὲ πενιχρὸν,
 Καὶ μιν ἀνιαρῆς παλάμησ ἀρπάξατ' ἀλιτροῦ.

A Nos vero immortalī recedemus nunquam via.
 Fac lumen vitæ, supplicantes vero exaudias.
 Facile conversus vocabis rursus nos, Rex.
 Vitæ vero nostræ palpebrarum tuarum lumen mittas.

PSALMUS LXXX.

Asaphi torcularis nobilis est hymnus:
 Octavæ decadis jucundum remedium ferens.

Gaudete salutari fidentes semper Regi,
 Cantum Jacobi jubilate omnium Regi.
 Psalmum sumentes sonorum date tympanum suave,
 Sonoram citharam, postea vero psalterium sacrum.
 Mense ineunte chari buccinate viri,
 Die, quando pulchritudo præclara est festi.
 Nobile semper responsum quod Israel suscepit,
 B Justitiam regis Jacobi custodire,
 Josephus quidem admisit testem sanctionum,
 Discedens antea ab Ægypti urbibus,
 Linguam disertam audiens cujus ignarus erat.
 Dorsa a gravibus refocillavit fortia laboribus.
 Antea serviens pernicioso manibus cophino.
 Sane tunc clamabas, ego vero tibi veni vindex,
 Neque latuisti atrame tempestate occultans ignem.
 Tui vero siticulosi cepi etiam in aqua experien-
 [tiam.

Audi, populus meus, dicam vero tibi æqua verbis.
 Non aliquid meorum verborum obliviscaris, Israel,
 Nullus tibi novus alius interrogatorum Deus erit.
 Neque Deum peregrinum genu flectens adorabis,
 Ipse enim Deus sum tuus et immortalis Pastor,
 Qui te educens servavi etiam ex Niliaca terra.
 C Si autem aliqua re indiges, dilata os et illud im-
 [plebo.

Inspiciens nostra verba non audivit populus,
 Neque quid me Israel voluit luminibus inspicere;
 Itaque eum dimisi animo grata facere.
 Eant suis stultitiis obsequentes.
 Si enim meam vocem stolidus audisset populus,
 Si cucurrisset nostris in vestigiis Israel,
 Etiam utique ei hostes admovissem terræ etiam
 sine labore,
 Etiam utique ejus oseres mea antea perdidissem
 [manu.

Inimici mentiti sunt potenti Regi.
 Horum semper vitæ alumnus erit tempus,
 Et ipsis, Immortalis, vitale triticum dedisti,
 D Et mellis de petra puri satietatem habere.

PSALMUS LXXXI.

Primum supra octavam decadem carnem bonum Asa-
 [phi.

Æternus in tentoriis deorum summus stetit,
 Sedens vero in medio Rex beatis dijudicat.
 Usquequo puræ justitiæ non judicatis legibus?
 Veneramini vero facies superbiorum molestorum?
 Pupilli et egeni cognoscetis contumeliam,
 Miseroque et pauperi dirigite leges.
 Egenum liberate inopia et pauperem,
 Atque ipsum acerba de manu eripite peccatoris.

Stolidi non consideraverunt cum animis neque in-
[tellexerunt,
Quoniam temere perniciosam persequebantur ca-
[liginem.

Inde commoveantur totius circa fundum terræ.
Ipse ultro dixi, Beati antea nos esse,
Et filios Regis nobilis altissimi.

Moriemini vero occiduis in terra æque mortalibus,
Pernicioso cadentes similes principi.
Surge, Domine, et mihi terræ tuæ disceptes,
Quoniam tu hæreditate possidebis gentes omnes.

PSALMUS LXXXII.

Octavæ decadis etiam secundus hymnus Asaphi.
Æterne, quis utique tibi similis erit alius?
Ne unquam sileas, neque animis blandus sis,
Quoniam tuorum crebro hostium fremitus excita-
[tus est.

Qui vero te oderunt, extollunt capita,
Consilium machinati sunt tuo noxium populo,
Adversus vero tuos sanctos perniciose excogita-
[runt.

Venite, agite sane, chari viri, quo pacto ipsos per-
[damus,

Nomen vero exstinguamus de terra Israelis.
Statim vero surgentes dolosi exploraverunt,
Pactum in conspectu, Beate, tuo commenti sunt
Idumæorum gentes, et filii Ismaclis.

His simul Moabus, superbi que Agareni,
Ammones Gebalique, et filii Amalechi,
Alienigenæque marinis simul surgentes Tyriis.
Neque quidem Assyriorum relinquebatur populus C
[in finitus,

Sed armati venerunt duces filiis Loti.
Fac ut Sisaræ fecisti aliquando et Madiam,
Aut in hiberno Cissorum flumine Jabinis,
Qui antea in Aendor domiti sunt gravi labore,
Stercorique apparuerunt similes super terram,
Sicut pulvis, quem cito per terram propellit ventus.
Horum principes, Rex, summe, facies
Orebo, Zebo, Zebo, et Salmano pares,
Omnes qui sunt cum ipsis duces,
Qui antea capere cogitaverunt Dei perlegans al-
[tare.

Velut rotam cunctos, Rex, rotundam dederis,
Aut velut aridam stipulam ex adverso procellæ,
Aut igni depascenti in paludibus crebris etiam sil-
[vam, D

Aut flammæ friatiliū montium concitæ.
Sic, Beate, valde hos procella tua persequaris,
Furore indomito et crudeli omnes consternans.
Ignominia simul omnibus impleas oculos,
Ut erubescerent tuum nomen quærant.
Perpetuo odiosis concitentur redargutionibus;
Dedecus occupet omnes, simul vero percant amen-
[tia.

Cognoscant perennes corde tuum nomen divinum,
Quoniam solus in terra universa altissimus es.

(76) Δοίχς. Forte, Θείχς. EDIT.

A Νήπιοι! οὐ σκέψαντο μετὰ φρεσίν, οὐδ' ἐνόησαν,
Οὐνεκεν ἀφραδέως ὄλοθ' ἡν μετεκίαθον ὄρφνην.

Ἐνθεν ὀρινέσθωσαν ἄλλης περὶ πυθμένα γαίης.
Αὐτὸς ἐκὼν ἐφραμην, Μάκαρος πάρος ἡμέας εἶναι,
Καὶ παῖδας Βασιλῆος ἀγακλέος ὑψίστοιο.

Θνήσκετε δὲ φθιμένοισι κατὰ χθονὸς Ἰσα βροτοῖσιν,
Ὀλομένῃσι πίπτοντες ὁμοίον ἡγητῆρι.
Ἐγρεο, Παμῶχσιλεῦ, καὶ μοι χθονὶ σεῖο δικάζοις,
Οὐνεκα σὺ κλήριψ κτεατίσσει: ἔθνεα πάντα.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΒ΄.

Ἵγδοατης δεκάδος καὶ δεύτερος ὕμνος Ἀσάφου.
Ἄφθιτε, τίς δὴ τοι πανομοιῶς ἔσσεται ἄλλος;
Μήποτε σιγήσης, μηδὲ φρεσὶ μείλιχος εἴης.
B Οὐνεκα σῶν πυκινῶς δηρίων ὄρυμαγδὸς ἀέροθη.

Οἱ δὲ σ' ἀπεχθαίροντες ἀερτάζουσι κάρηνα,
Μῆτιν ἐτεκτήναντο τεῷ δηλήμονα λαῶ,
Ἄμφι δὲ σῶν ὀσίῳν ὄλοφωία μετήσσαντο.

Δεῦτ' ἄγε δὴ, φίλοι ἄνδρες, ὅπως σφέας ἐξολέσωμεν,

Ὀνόμα δὲ σβέσσωμεν ἀπὸ χθονὸς Ἰσραήλου.
Αὐτίκα δ' ἐγρόμενοι κακομήχανοι ἐσκέψαντο·
Συνθεσίην κατέναντα, Μάκαρ, σέο τεχνήσαντο
Ἰδουμαίων φῶλα καὶ υἱέες Ἰσμαήλου.

Τοῖσιν ὁμοῦ Μωῶθρος ὑπερφίαλοί τ' Ἀγαρηνοί,
Ἄμμωνες Γέβαλοί τε καὶ υἱέες Ἀμαλήχου,
Ἄλλοδαποί θ' ἄλλοισιν ἄμ' ἐγρομενοὶ Τυρῖοισιν.
C Οὐδὲ μὲν Ἀσσυρίων ἀπελείπετο ὄϊμος ἀπείρων,

Ἄλλ' ἐπιθωρηχθέντες ἔθαν πρόμοι υἱέσι Λώτου
Ἐρξον ὅπως Σισάρῃ τέλειός ποτε καὶ Μαδιάμη,
Ἡ μετὰ χειμέριον Κιστῶν ῥόον Ἰαθίνοισιν
Οἱ πρὶν ἐν Ἀενδῶρι δάμεν βαρυπήμονι μόχθῳ,
Κόπριψ τ' ἐξεφάνησαν ἀλίγιοι ὑψόθι γαίης,
Οἷα κόνις, τὴν ὥκα διὰ χθονὸς ἤλασ' ἀήτης.
Τῶν δὲ καθηγητῆρας, Ἄναξ πανυπέρτατε, τεύξεις
Ὠρήθῳ, Ζήθῳ Ζεθέῳ καὶ Σαλμάνῳ Ἴτους,
Πάντας ὅσοι τελέθουσι μετὰ σφίσιν ἡγεμονῆες·
Οἱ πρὶν ἐλεῖν σκέψαντο Θεοῦ περικαλλέα βωμόν.

Οἷα τροχὸν σύμπαντας, Ἄναξ, περιηγέα δοίης (76),
Ἡ ἔτε καρφομένην καλῆμην κατέναντι θυέλλης,
Ἡ πυρὶ βροσκομένην κατὰ πίσεια πυκνὰ καὶ ὕλην,

Ἡ φλογὶ καρφαλέων ὕρεων ὑπερορμηθείση.
Ἦδε, Μάκαρ, μάλα τοῦσδε καταιγίδι σεῖο διώκοις,
Θομῶ ἀμζιμακέτῳ καὶ ἀπηνεῖ πάντας ἀτύζων.
Αἰσχύνης ἄμα πᾶσα περιπλήσειας ὀπωπᾶς,
Ἵορα κεν αἰδόμενων τεθὸν οὐνόμα μαστεύσειαν.
Νωλεμέως στυγεροῖσῳ ὀρινέσθωσαν ἐλέγχοις
Μῶμος ἔλοι σύμπαντας, ὁμοῦ θ' ἀπολοῖατ' ἀνοίη.

Γνοῖεν ἀπολλύμενοι: κραδίη τεθὸν οὐνόμα θεῖον,
Οὐνεκα μούνος ἐπ' αἴαν ἔλην ὑψίστος ἐτύχθης.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΗ΄.

Υἱάσιν ἱερὸς ὕμνος ὑπερθύμοιο Κοραίου,
Ὁγδοάτης δεκάδος μέλπεται καὶ τρίτατος.

Ὡς ἔραται κλισίαι σθενέων σέθεν αἰὲν ἕασσιν!

Ἐκ θυμοῦ ποθέω Μάκαρος περιναίμεν ἀβλάς.
Ψυχῇ καὶ μελέεσσιν Θεῷ ἐπαγάλλομαι ἔόντι.
Καί γε γὰρ οἱ στρουθὸς καταθύμιον οἶκον ἐφεῦρε,
Καὶ τρυγῶν τεκέεσσιν ἐναΐσιμον εὔρε καλίην.
Βωμοὶ σείο, Μάκαρ, σθενέων Θεὸν ἔσσι καὶ Ἔσσην.
Ὅλβιοιτοί μάλα πάντες, ὅσοι σέο δῶματ' ἔχουσιν.
Αἶνον ἀγακλήεντα τῶν μελψοῦσιν ἀοιδαῖς.
Ὅλβιος ὅστις ἀνὴρ παρὰ σοὶ κράτος ἐσθλὸν ἐφεῦρε,

Θυμῷ ἐπεπτεύων καὶ ἐς οὐρανὸν αὐτὸν ἐλάσσει,
Ἐν κοίλῃ κλαυθμῶνος, ἵνα κλυτὸν εὔρατο χῶρον.
Εὐλογίας θεσμοῖο δοτῆρ κατὰ μοῖραν ὀπάσσει.
Ἐκ σθενέος νίσσοιντο μετὰ σθένος ὀρμηθέντες.
Ἄμφαδὸν ἐν Σιώνι θεῶν Θεὸς ὄψεται ὄσοις.
Κλυθι, Μάκαρ σθενέων, θεράπων δὲ τοῖς εὐχομαι
[εἶναι]

Ἀρχὴ Ἰακώβου, δέξαι νῦν μ' οὐασιν αὐδῆν.
Ἄλλακ' ἐμὸν γεγαῶς, ποτιδέρκεο σῆσιν ὀπωπαῖς.
Μὴ δὲ σείῃ πρόσωπον, Ἄναξ, Χριστοῖο παρέλθης.
Αὐλῆς χιλιάδων προφέρει σέθεν ἡμαρ ἰαύειν.
Βέλτερον ἐν μαγάροισι Θεοῦ καὶ οἰκτρὸν ἀκοῦσαι,
Ἢ κρατερόν ναετῆρα μετὰ κλισίῃσιν ἀλιτρῶν.

Ὡς ἔλεον καὶ ἀληθείην Θεὸς ἀμφαγαπάζει.
Αὐτὸς κῶδος αἰεὶ καὶ ἔην χάριν ἐγγυαλίξει.
Οὐδ' ἀγαθῶν σφετέρων ἀκάκους ποτὲ νόσφιν ἕασσει.
Ἄφθιτε (γὰρ αἰεὶ σθενέων Μάκαρ ἔπλεο μοῦνος),
Ὅλβιος οὗτος ἀνὴρ, ᾧ κεν φρεσὶν ἐλπίς ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΔ΄.

Ὁγδοάτη δεκάδι πρὸς τέτρατος ἱερὸς ὕμνος,
Μέλπεθ' ὑπερθύμοιο φίλοις τεκέεσσι Κοραίου.
Σείο πάλιν, Βασιλεῦ, μετὰ κήδεα φίλαο γαῖαν.
Αὐθις Ἰακώβου δωρήσαο λιθιδιάνοστον.
Δυσνομίας μεθέηκας ἀπειρεσίας σέο λαῶν.
Παντοίων ἐκάλυψας ἐπ' ὄψεσιν ἀμπλακιάων.
Μήνιος ἐκ πυκινῆς ἀγανόφρονα θυμὸν ἔπαυσας,
Σείο μετήμεψας κεκοττιότι θυμὸν ἀνίης.
Ἀλλά γε, φέγγος ἐμὸν, στρεφθεῖς πάλιν ἴλαθι τοῖσιν.

Ἡμεῖσιν δ' ἀπάλαλκε τὴν πολυπήμονα μῆνιν,
Μηδὲ τοῖς δμώεσσιν διηγεκίως χαλεπήνης,
Ἐκ γενῆς γενεῆνδε βαρύνφρονα μῆνιν ἀξίων.
Αὐτὸς ἐπιστρέψας βίβτου χάριν ἄμμιν ὀπάζεις,
Σοὶ δ' ἐπιγηθήσειεν ἀγαλλόμενός σεο λαός.
Θεσπεσίην ἐλεητὸν, Ἄναξ, ἀνάφαινε τσοῖσι,
Δὸς δ' ἐπιδουρομένοισιν ἀλεξίκακόν σεο φέγγος.
Πεύσομαι ὅτι κεν αὐτὸς ἐμοὶ Θεὸς ἐξαγορεύσει,
Ἐρήνην σφετέροις πᾶσιν λαοῖσι φυτεύων,
Καὶ νόον αἷς ὀσίοις, καὶ ὅσοι πάλιν εἰσὶ μετ' αὐτοῦ.
Ἐμπα γε μὴν τρομέοντας ἐὼν φάος ἀμφιπολεύσας,
Νωιτέρην κατὰ γαῖαν ὅπως κλυτὸν εὖχος ὀρέξοι.
Ἦντεον ἀλλήλοισιν ἀληθείη τ' ἑλεός τε,

A

PSALMUS LXXXIII.

*Filiis sacer hymnus magnanimi Coræi.
Octavæ decadis cantabatur etiam tertius.*

Quam amabilia tabernacula virtutum tua semper
[sunt!

Ex animo concupisco Beati habitare caulas.
Animo et membris Deo exulto existenti.
Etenim sibi passer jucundam domum invenit,
Et turtur pullis idoneum reperit nidum,
Altaria tua, Beate, virtutum Deus es et Rex.
Felicissimi valde omnes qui tuas ades habent;
Laudem claram tuam celebrabunt carminibus.
Beatus quicumque vir apud te robur bonum repe-
[rit,

B Animo inspiciens etiam in cælum ipsum proficisci,
In valle fletus, ubi clarum invenit locum.
Benedictiones legis dator convenienter largiatur.
De robore eant in robur progredientes,
Palam in Sione Deus deorum videbitur oculis.
Audi, Beate virtutum, famulus vero tuus opto
[esse;

Princeps Jacobi, accipe nunc meam auribus vocem.
Auxilium meum factus aspice tuis oculis;
Ne utique tui faciem, Rex, Christi prætereas.
In caula chiliadibus præfert tua diem quiescere.
Melius in palatiis Dei etiam miserandum audire,
Quam robustum incolam in tabernaculis peccato-
[rum.

C Quia misericordiam et veritatem Deus diligit,
Ipse decus semper et suam gratiam suppeditabit,
Neque bonissuis innocentes aliquando absque sinet.
Incorrupte, etenim semper virtutum Beatus es solus.
Felix ille vir; cui in animis spes est.

PSALMUS LXXXIV.

*Octavam decadem præter quartus sacer hymnus,
Cantatur magnanimi charis filiis Coræi.*
Tuam rursum, Rex, post ærumnas adamasti terram,
Rursum Jacobi largitus es captivum redditum.
Iniquitates remisisti infinitas tuo populo,
Variarum operuisti in oculis culparum.
Ira ab calida mitem animum sedasti,
Tuum mutasti irato furorem doloris.
Verum quidem, lumen meum, conversus rursum
[propitius sis tuis,

D A nobis vero averte tuam gravem iram,
Neque tuis famulis semper irascaris,
A generatione in generationem gravem iram augens.
Ipse conversus vitæ gratiam nobis præbeas,
Tibi vero lætetur exultans tuus populus.
Divinam misericordiam, Rex, ostende tuis,
Da vero egentibus salutare tuum lumen curans.
Audiam quid utique ipse mihi Deus loquatur,
Pacem suis omnibus populis producons,
Et mentem suis sanctis, et qui rursum sunt cum ipso.
Verumtamen timentes suum lumen curans,
Nostra in terra ut claram gloriam præbeat.
Occurrebant sibi veritasque misericordiaque,

Pax vero osculata est justitiam amabilem.
De terra orta est veritas gratiosa,
De cœlo autem amabilis justitia prospexit.
Etenim benignitatem Rex almam dederit,
Et terra fructificans quidem vitale pabulum præbue-
[rit.

Justitia ante Deum regem ibit,
Vestigia ipsi rotabilibus dirigens viis.

PSALMUS LXXXV.

*Quintum super octavam decadem carmen bonum ca-
[nens.*

Precem Regi magnus David misit.

Inclina, Rex, tuam aurem, meam vero audi vocem,
Quoniam egenus aliquis ego et pauper sum.

Cor meum custodi, Rex, sanctus quippe sum.

Tuum famulum serva, quoniam tu mihi æterna spes,
Propitius sis mihi clamanti tota die ad te precibus.

Cor vero lætifices cupientis famuli,

Tuum enim exquisivi robur, et animum meum.

Ipsa mitis est valde mansueta faciens,

Probe vero egentibus tuam misericordiam augens.

Audi meam precem, et mei vide sermonis vocem.

Afflictus clamabam, exaudisti vero preces.

Nullus inter immortales Deo similis alius ;

Neque enim opera tuis similia apparent operibus.

Vivorum gentes omnes quas fecisti manu,

Coram te venientes, Beatissime, adorabunt,

Nomen illustrantes tuum et immortale robur,

Ipsa quoniam magnus es, et æterna miracula patras.

Ipsa solus Rex summus semper es :

Tua me in via dirigas, veritatem vero comprehendero

Animum exhilarem, reveritus tuum nomen divinum.

Indefesso corde te, Beate supreme, canam.

Tuum semper clarum nomen illustrem,

Quia utique me misericordia, Rex, tua circumtegit,

Nostram vero de inferno gravem cruisti animam.

Adversum me, o Rex, iniqui insurgebant,

Et potentium meum cor societas querebat,

Neque robur proposuerunt tuum ante oculos.

Et tu valde misericors es, Beate, et miserator,

Et dator misericordiæ multæ, et solus verus.

De cœlo respice, Beatissime, et mei miseraris.

Puero tuo tuum robur summum præbeas,

Et tuæ ancillæ fortem filium sèves.

Facias nobis, Beate, signum in bonum saltem,

Ut mei confundantur hostes conspicati,

Quoniam utique tu consolatio es et adjutor meus.

PSALMUS LXXXVI.

Filiis generosis magnanimi Coræi,

Sextum supra octavam dulce carmen decadem.

Montibus immaculatis fundamenta pulchra Dei.

Novit portas Sionis semper Deus diligere,

Omnium multo magis Jacobi tabernaculorum.

Audimus de te, civitas immortalis, gloriosa.

Memor ero coram amicis Raab simul et Babylonis.

Alienigenæ Tyriique et Æthiopum claræ gentes,

A Ἐρήνην δ' ἐφίλησε δικαιοσύνην ἐρατεινήν.
Γαίης ἐξανέτειλεν ἀληθείαν, χάριεσσα,
Οὐρανὸθεν δ' ἐρέεσσα δικαιοσύνην, διέκυψε
καὶ γὰρ μελιχίην Βασιλεὺς ζωαρχεῖα δόλη,
καὶ χθῶν καρποτόκος γε φυτίζουσα εἶδαρ ὀπάσσοι.

Εὐδίκην, κατέναντι Θεοῦ βασιλῆος ὁδεύσει,
Ἴχνη δὲ προχαλοῖσιν ἐπιθύνοῦσα κελεύθει

ΨΑΛΜΟΣ ΠΕ΄.

Ἡέμπτον ἐπ' ὀγδοάτῃ δεκάδι μέλος ἐσθλὸν αἰδῶν.

Εὐχολίην Βασιλῆι μέγας Δαυίδος ἀνῆκε.

Κλίνον, Ἄναξ, τὸν οὐσας, ἐμῆς δ' ἐπικέκλυθι φωνῆς,

Οὐνεκεν ἀκτέανός τις ἐγὼ καὶ πτωχὸς ἐτύχθην.

Ἦτορ ἐμὸν φρούρησον, Ἄναξ, ὅσιός νύ τοι εἶμι.

B Σὸν θεράποντα σώωσον, ἐπεὶ σὺ μοι ἄφθιτος ἐλπίς·

Ἰλαθί μοι βούωντι πατημαδὸν εἰς σὲ λιτῆσιν.

Ἦτορ δ' εὐφρήνειας ἐελδομένου θεράποντος

(σεῖο γὰρ ἐζήτησα βίην), καὶ θυμὸν ἐμεῖο.

Αὐτὸς μελιχὸς ἐστὶ (77-78) λίην ἐπεικέα βέζων,

εὐ δ' ἐπιθεομένοισι τὴν ἐλεητὴν ἀέζων.

Κλῦθί μου εὐχολῆς, καὶ ἐμῆς ἰδὴ γήρυος αὐδῆν.

Τείρόμενος βοάσσκον, ὑπήκουσας δὲ λιτάων.

Οὔτις ἐν ἀθανάτοισι θεῶν πανομοίως ἄλλος·

οὐδὲ γὰρ ἔργα τεύσει πανεῖκελα φάνεται ἔργοις.

Ἀνδρῶν ἔθνεα πάντα τάπερ τεκτῆναι χερσὶ,

Ἄντα σέθεν προμολόντα, μακάρτατε, λιτάσσονται,

ὄνομα κυδαίνοντα τὸν καὶ ἀγήραον ἀλκῆν,

αὐτὸς ἐπεὶ μέγας ἐστὶ, καὶ ἄφθιτα θαύματα βέζεις

αὐτὸς μούνας Ἄναξ πανυπέρτατος αἰὲν ἐτύχθης·

C Σῆ μ' ὀδῶν ἰθύνειας, ἀληθείην δὲ κηχίω·

θυμὸν λαίνοίμην, τρομέων σέθεν ὄνομα θεῖον.

Ἀλήκτω κραδίη σε, μακάρα πανυπέρτατε, μέλψω·

σεῖο διηνεκέως κλυτὸν ὄνομα κυδαίνοιμι,

οὐνεκα δὴ μ' ἐλεητὸς, Ἄναξ, σέθεν ἀμφικαλύπτει,

Ἠμέτερον δ' αἰδαο βαρύφρονα ρύταο θυμὸν.

Ἄντα με, ὦ Βασιλεῦ, ἀθεμίστοι ἀντεφέροντο,

καὶ σθεναρῶν ἐμὸν ἦτορ ὀμήγυρις ἰχνεύεσκεν,

οὐδὲ βίην προῦθεντο τὴν κατεναντίον ὄσσων.

καὶ σὺ μάλ' οἰκτίρμων πέλεσι, μακάρα, ἢ δ' ἐλεημων,

καὶ δωτῆρ ἐλέου πολέος, καὶ μούνης ἀληθῆς.

οὐρανὸθεν σκοπιάζε, μακάρτατε, καὶ μ' ἐλεηροῖς.

παιδὶ τῶν σέο κάρτος ὑπέρτατον ἐγγυαλίξοις,

καὶ σέθεν ἀμφιπόλου ἀγαπήνορα παῖδα σωῶσις.

τεύχοις ἄμμι, μακάρα, σημήιον εἰς ἀγαθὸν περ,

ὄφρα μευ αἰσχυθεῖεν ἀνάσσοι εἰσορόωντες,

D Ὡς ῥα σὺ παρφασίη τελέθεις καὶ ἀρωγὸς ἐμεῖο.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΖ΄.

Υἱάσιν ἀντιθέσιν ὑπερθύμοιο Κοραίου

Ἐκτον ἐπ' ὀγδοάτῃ ἡδὺ μέλος δεκάδι.

οὐρεσιν ἀχράντοισι θεμελίαι κατὰ θεοῦ.

οἶδα πύλας Σιώνος αἰεὶ θεὸς ἀμφογαπάζειν,

Πασάων πολὺ μᾶλλον Ἰακώβου κλισιάων.

Πευθόμεθ' ἀμφὶ σέθεν, πόλις ἐφθιτε, κυδῆεντα.

Μνήσομαι ἄντα φίλων Ῥαάβης ἄμμι καὶ Βαβυλῶνος.

Ἄλλοδαποὶ Τύριοί τε καὶ Αἰθιοπῶν κλυτὰ φύλα,

Κεῖσ' ἄμα πάντες ἰόντες, ὁμέστιον αὐλὴν ἔθεντο.

Μητέρα τιμήεσταν ἀνὴρ Σιώνα καλέεσαι·
Καὶ γὰρ ἀρίζηλον καὶ ἀληθεῶς γείνατο φῶτα·
Καὶ μιν Ἄναξ γραφίδεσσι περιφραδέως ἀγορεύσει,
Λαῶν καὶ κρατερῶν ὧν περ τέχεν ἡγεμονήων.
Οἱ τὲ μιν οἰκήσουσι βόων καχαρηότες αἰεὶ.

ΨΑΛΜΟΣ ΗΖ'.

Καὶ τὸδ' ὑπὲρ Μαελέθ πινυτοῖς παιδεσσι Κο-
[ραίου,

Ἐβδομον ὀγδοάτη ἀμφὶ μέλος δεκάδι.
Νωιτέροιο βίτη, πανυπέρτατε φέγγος Ἐσθῆν,
Ἡμάτιος βοόω καὶ πάννουχος εἰς σὲ λιτῆσιν·
Εἴθε μοι εὐχολῆ σῶν ἀντίον ἴζεται ὄσων·
Εἴθε μοι ἰκεσίησιν, Ἄναξ, τὸν οὖκ ἐρείδοις·
Οὐνεκά μοι βέβροθεν ἀμήχανος ἄλγος θυμῶς,
Νερτερίου τ' ἀΐδαο φίλη πέλας ἦλθε βιώνη.
Ἰσθῆν ἔμεν ἰσος ἐπεστυμένοις μετὰ βόθρον·
Θνητὸς ὅπως γενόμεν, ὦ μὴ καταφαίνεται ἄρωγός,
Καί περ αἰεὶ νεκύεσσι ἐλεύθερος αὐτὸς ἐὼν περ,
Οἴαπερ οὐτῆθέντες ἀκήδεστοι περὶ τύμβους
Εὐδουσι, τῶν οὔτι μετατρέπη, οὐδ' ἀλεγίζεις.
Καὶ γὰρ σῆς παλάμης ἐρικυδέος ἐκτὸς ἔλασθεν.
Νερτέριον μ' ἀπέθεντο μετὰ φθισήνορα βόθρον,
Ὀρφναίην θανάτοιο παρὰ σκιοειδέα χώρην·
Ἄμφ' ἐμὲ σεῖο κότος βαρυδύνας ἐστήρικται,
Καὶ με μεταχρόνιον κλονέει τεὰ μέρμερα πάντα.
Τῆλε παρηγορίην νοσφίσασα πᾶσαν ἐταῖρων·
Οἱ δὲ με λευγαλέω τῷ ἀποστυγέουσιν ὁμοῖον.
Ἄ! τότε πῶς βιώνοντο καὶ οὐκ ἐβέλοντα μ' ἐπέσθαι!

Ἐκ δ' ὀλιγηπελίης ἀμαθύνετο καὶ φῶς ὄσων.

Αὐτὰρ ἐγὼ κάλεόν σε τόσης ἐπίκουρον ἀνάγκης,

Εἰς δὲ σὲ χεῖρες ἐμεῖο πανημαδὸν ἠώρητον
Μὴ τεὰ πὰρ νεκύεσσι ἀκηδέσι θαύμματα ῥέξεις·
Ἦ ῥά τοι ἰητῆρες ἀναστήσουσιν αἰδοῦς·
Μὴ τις σὴν παρὰ τύμβον, Ἄναξ, ἐλεητὸν αἰήσει,

Καὶ σευ ἀληθείην ἐρατὴν ἐπ' ὀλωλότι χώρῳ·
Μὴ κνέφαί θηητὰ τεὰ προφανήσεται ἔργα,
Ἦ σέθεν εὐδικίην προλελασμένη εἴσειτ' ἄρουρα·
Τοῦνεκά σε ζῶων μεθέπιω καὶ λίσσομ' ἄρωγόν,
Ἡῶθεν δὲ λιτῆσι μεταγρόμενός σε καλέσω.
Τίπτε μοι εὐχολῆν ἀγανόφρονα τηλόθι πέμπεις,
Ἐκ δὲ τεῖν ἰκέταο τρέπεις παλίνορσον ὁπωπῆν·
Ἐξ ἤβης πτωχός τε καὶ ἐν καμάτοισι μεμηλώς,
Υψόθεν αὖ χθαμαλός γενόμεν καὶ ἀμήχανος ἔργοις.

Ἄμφ' ἐμὲ σεῖο, Μάκαρ, πυκιναὶ διαμήνιες ἦλθον,
Καὶ σῆς ἠγορέης ῥιγηλά με δείματ' ἀτόξει.
Ἄμφ' με κυκλώουσι βαθύρροον οἶά περ ὕδωρ,
Ἡάντοθεν ἀμφιβάλλοντα πανημαδὸν ἐνθα καὶ ἐνθα.
Γείτονά μευ νόσφισσας, ἐμόν θ' ἄμα πιστὸν ἐταῖρον,

Οὐδέ τις ἀσχάλλοντι παρηγορός ἦλθε θυραῖος.

A Illic simul omnes euntes contubernalem caulam
[posuerunt.

Matrem honoratam vir Sionem vocabit·
Etenim nobilem et verum genuit virum.
Et eam Rex scriptiōibus scienter dicet,
Populorum et fortium quos genuit ducum.
Quique eam habitabunt clamabant gaudentes sem-
[per.

PSALMUS LXXXVII.

Etiam hoc pro Maeleth prudentibus filii Coræi,

Septimum octavam supra carmen decadem.

Nostri robur, summe luminis Princeps,
In die clamo et tota nocte ad te precibus·
B Utinam mihi precatio tuos ante veniat oculos,
Utinam mihi precibus, Rex, tuam aurem admoveas.
Quoniam mihi onerata est impotens doloribus anima
Inferioremque orcum chara prope venit vita.
Aestimatus sum esse similis depulsis in foveam,
Mortalis quasi factus sum, cui non apparet adiutor.
Quamvis semper inter mortuos liber ipse existens·
Sicut vulnerati jacentes in sepulcris.

Dormiunt, quorum non aliquid respicis neque curas.
Etenim tuam manum gloriosam extra repulsi sunt.
Profundum me abjecerunt in exitiosum lacum,
Caliginoso mortis in umbroso loco.

Super me tuus furor gravis confirmatus est,
Et me diuturnum conturbant tua molesta omnia.
Longe consolationem avertisti omnem sociorum,

C Ipsi vero me pernicioso alicui oderunt similem.
Ah! tunc quo pacto cogebant etiam non volentem
[me sequi!

Præ vero imbecillitate languerat etiam lumen
[oculorum.

Cæterum ego vocabam te tantæ adiutorem neces-
[sitatis,

Ad te vero manus meæ tota die suspendebantur.
Num tua apud mortuos insepultos mirabilia facies?
Aut sane medici suscitabunt cantores?

Num aliquis tuam in sepulcro. Rex, misericordiam
[canet,

Et tuam veritatem amabilem in perduto loco?
Num in tenebris mirabilia tua apparebunt opera,
Et tuam justitiam oblita cognosces terra?

D Itaque te vivens quero, et precor adiutorem,
Mane vero precibus excitatus te vocabo.

Quare mihi precem initem longe mittis,
Tuum vero a supplice avertis retrofugum vultum?
A juventute pauperque et in laboribus diligens,
Ex alto rursus humilis factus sum et impotens
[operibus.

Circum me tuæ, Beate, iræ transierunt,
Et tui roboris horrendi me terrores conturbant.

Circum me circumdant profunda velut aqua,
Undique vallaverunt tota die hinc et hinc.

Vicinum meum elongasti, meumque simul fidelem
[socium,

Neque aliquis oppresso consolator venit externus.

PSALMUS LXXXVIII.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΗΗ΄.

*Dignum caelesti prudentia gratiosi Etani
Octavum octavam supra carmen decadem.*

Ἄξιον οὐρανίης πινυτῆς χαρίεντος Ἐτάνου
Ὅγδοον ὀγδοάτη ἀμφὶ μέλος δεκάδι.

Indesinenter misericordiam, Rex, tuam celebrabo,
De generatione in generationem, Beate, vera canam.
Dixisti misericordiam facere diebus cunctis,
Tuanque veritatem supra caelos ponere paratam.
Foedus fecimus cum nostris optimis :

Νωλεμέως ἔλεον, Βασιλεῦ, τεον υμνοπολεύσω,
Ἐκ γενῆς γενεήνδε, Μάκαρ, νημερτέα μέλψω.
Φῆς ἐλεημοσύνην τεκταινέμεν ἡματα πάντα,
Σεῖο τ' ἀληθείην ὑπὲρ αἰθέρα θέσθαι ἐποίμην.
Συνθεσίην ποιησάμεθ' ἡμετάροισιν ἀρίστοις·

Juravi Davidi, famulus vero meus semper fuit.
Indesinenter tuum genus adornem sedibus,
Et gloriosum thronum tuum semper faciam.
Coeli celebrabunt, Beate, tua divina opera,
Et tua veritas sanctorum tabernaculis curae sit.
Quis incola nubium similis erit Regi ?

Ἔμοσα Δαυΐδω, θεράπιον δ' ἐμὸς αἰὲν ἐτύχθη·
Νωλεμέως σεο φυλον ἐπεντόναίμι θωώκοις,
Καὶ πολυκυδῆεντα θρόνον σεο πάντοτε τεύξω.
Οὐρανοὶ ὑμνήσουσι, Μάκαρ, τεὰ θεσκελα ἔργα,
Καὶ σευ ἀληθείη ὁσίων κλισίησι μελέσθω.

Aut quis tibi aliquando similis inter filios Immor-

B Ἢ τίς τοί ποθ' ὁμοῖος ἐν υἱάσιν Ἀθανάτοιο ;

[talis ?
Gloriosus in consiliis sanctorum Deus semper est,
Quam magnus, quam timendus, tremor vero cepit
[omnes.

Κύδιμος ἐν βουλής ἀγίων θεὸς αἰὲν ἐτύχθη,
Ὡς μέγας, ὡς φοβερός, περὶ δὲ τρόμος εἶλεν ἅπαν-
[τας.

Princeps virtutum, quis tibi robore adaequabitur ?
Ipse veritate armatus fortia facis.

Ἠγητῆρ σθενέων, τίς τοι μένος ἰσοφαρίζοι ;
Αὐτὸς ἀληθείη κεκορυθμένος ἀλκιμα βέζεεις.
Αὐτὸς ἐρισμαράγοιο βίην κτεατίσσαο πόντου·
Κύματα μειλίσσων ἀνέλοις, ὅτε κυρτὰ κορύσσει.

Ipse intractabilis impetum possedisti maris,
Fluctus mitigans compescas quando incurvi conci-
[tantur.

Οἷά περ οὐτηθέντα ὑπέρβιον ἄνδρα καθείλες·
Κάρτεϊ δὲ βριθῶν στυγερώς ἐκίδασσας ἀλείπας.

Sicut vulneratum superbum virum dejecisti,
Robore vero comprimens odiosos dispersisti erro-
[nes.

Caeli etiam et terrae tuae possessio sunt jussionis,
Rotundi manibus fundamenta posuisti mundi,
Aquilonem et mare immensum ipse fecisti.

C Οὐρανοὶ τῆδε καὶ γαῖα τεῆς κτέρας εἰσὶν ἀνωγῆς·
Εὐκύκλου παλάμησι θεμελίια θήκαο κόσμου,
Καὶ βορέην καὶ πόντον ἀθέρφατον αὐτὸς ἔτευξας.
Σοὶ περὶ θαδῶρός θ' ἔρμωνώϊμός τε χαρεῖεν,
Ἄστυφέλικτες αἰεὶ περὶ κάρτεϊ σῶ βραχίωνι·
Σὴ μεγαλιζέσθω πρὸς θάρσει δεξιτερῇ χεῖρ·
Εὐδικίη καὶ κρίμα τετὴν περιστάται ἐδρην.
Ἄντα σέθεν προθέουσιν ἀληθείη τ' ἔλεός τε.
Ὅλβιος ἔπλετο λαὸς ἐπισταμένως ἀλαλάζων·
Τῶν ἦτα· σεο φέγγος ἀγήραον ἡγεμονεύσει,
Πάντοτε τερπομένων οἷσιν τεδὸν οὐνομα τέρψις,
Καὶ κλέος ἀμφιβόητον ὑπ' εὐδικίησι τεῆσιν·
Ὅθενκα σύ σφισιν εὐχος ἔφυσ περιώσιον ἀλκῆς·
Σοὶ τ' ἔτι θαρσαλέοι σφέτερον κέρας ὑψώσειαν.
Ἀθανάτου κατὰ γαῖαν αἰεὶ πέλει ἔρκος ἀρωγῆς,

In te Thaborusque Hermonoimusque exsurgent,
Inconcussi semper cum potentia tuo brachio.

Tua exaltetur in confidentia dextera manus :
Justitia et judicium tuam circumdat sedem.

Ante te praecurrunt veritasque misericordiaque.
Beatus est populus scite jubilans,

Quos utique tuum lumen aeternum reget,
Semper gaudentes quibus tuum nomen voluptas,
Et gloria celebris sub justitiis tuis ;

Quoniam tu ipsis gloria es ingens fortitudinis :
Tibique fidentes suum cornu attollant.

Immortalis in terra semper est munimentum au-
[xilii,

D Ἀχράντου Βασιλῆος, ἀγακλέος Ἰσραήλου.
Δὴ τότε παισὶ τεοῖσι τάδε προσλέξασο βάζων·
Κάρτος ἐπὶ κρατερῶν καὶ ἐπ' εὐρυβίη πόρον ἀλκῆν,

Immaculati Regis, nobilis Israelis.
Utique tunc pueris tuis haec addidisti loquens :

Robur in potente, et in viribus valente praebui sub-
[sidium.

De populo optimum eligens ornavi sedibus.
Davidem famulum charum et operarium inveni,
Sancto autem unxi corpus speciosum oleo.

Etenim nostram manum adjutricem habebit,
Nostrum vero eum semper exaltet brachium.

Nunquam inimicis erit voluptas in ipso,
Neque ipsum iniquitatis in jacturis filius redar-
[guet.

Ἐκ λαοῦ πανάριστον ἐλὼν κόσμησα θωώκοις.
Δαυΐδον θεράποντα φίλον καὶ ἐριθὸν ἐφεῦρον,
Εὐαγεί δ' ἤλειψα δέμας περικαλλῆς ἐλαίω.
Καὶ γὰρ νωιτέρην παλάμην ἐπιτάρροθον ἔξει,
Ἠμέτερος δὲ μιν αἰὲν ἐποτρύνειε βραχίων.
Ὅποτε δυσμενέεσαι γενήσεται τῆδος ἐπ' αὐτῶν,
Οὐδέ ἐ δυσνομίης ἐπὶ πῆμασι υἱὸς ἐλέγξει.

De populo optimum eligens ornavi sedibus.
Davidem famulum charum et operarium inveni,
Sancto autem unxi corpus speciosum oleo.

Etenim nostram manum adjutricem habebit,
Nostrum vero eum semper exaltet brachium.

Nunquam inimicis erit voluptas in ipso,
Neque ipsum iniquitatis in jacturis filius redar-
[guet.

Δερκομένου παλάμησιν ἐοὺς ἐρηίους ἐναρίζω,

Καί μιν ἀπεχθαίροντας ἐλεγχέας ἐξαναφύνω.
Καί οἱ ἀληθείη, ἔλεός θ' ἄμα σύνδρομος εἶη,
Ἄμφι δὲ μοι μεγαλαυχῆς ἀειρόμενον κέρασ' ἔξει.
Χεῖρα μὲν οἱ θήτα· μὲ δὲ ἀτυγέτοιο θαλάσσης,
Καί οἱ δεξιτερῆ ποταμῶν καθύπερθε ἀνάξει.
Αὐτὸς ἀρίζηλον ποθέων καλέσει με τοκῆα,
Ἄλκτῆρα σφετέρου φάτος θ' ἄμα καὶ Θεὸν ἴσχων.
Ἡρωτότοκον δὲ μιν αὐτὸς ἐμὸν φίλον υἱέα θήσω,

Ἐψηλὸν μετὰ πᾶσιν ἀριστοπόνοις βασιλεῦσι.
Νωλεμέως ἐλεητὸν ἐνηέα τῆδε φυλάξω,
Καί οἱ συνθεσίης ἐρικυδέα πίστιν ἐρείσω.
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε φίλος σπόρος ἔμπεδος εἶη,
Καὶ θρόνος αἰγλήεις, ὅσον οὐρανοῦ ἤματα μέμνει.
Εἰ δέ κε κείνου παῖδες ἐμῶν λησαίῃα θεσμῶν.
Μηδὲ μετ' εὐδοκίησιν ὀμαρτήσουσιν ἐμῆσιν·
Αἴκε δικαιοσύνην ἐμέθεν τεύξωσι βέβηλον,
Ἡμετέρων δὲ γενιῶνται ἀμνήμονες ἐννεσιάνων·
Ἰέμενος σκήπτρω στυγερά σφειν ὄψομαι ἔργα,
Σφωιτέρα μάλιστα ἀτασθαλίας ἐρεείνων.
Τῶν δ' ἐλεημοσύνην προτέρην οὐ πάγχυ κεδάσω,

Οὐδ' ἐπ' ἀληθείη ἀδικόν τι πρόσθε τελέσω,
Οὐδ' ἐπὶ συνθεσίησιν ἐμῆς βέξαιμι βέβηλα,
Οὐδὲ μεταστρέψαιμι τάπερ χεῖλεσσιν εἶπον.
Ἦμοσα Δαυίδω, σταθεροῦς οὐ ψεύδομαι ὄρκους·
Ὅλβιόν οἱ μετὰ πᾶσι διηνεκέως γένος ἔσται,
Καὶ θρόνος ἡελίω πανομοίως αἰγλήεντι,
Τοῖος ἐὼν οἷηπερ ἔφυ πλῆθουσα σελήνη,
Καί οἱ ναιετάων πιστὸς μέγαν οὐρανὸν ἴστωρ.
Ἄλλὰ σὺ παντοδαποῖσιν, Ἄναξ, μεθέηκας ἐλέγχοις·

Ἄμβολίη χρυσθέντα τεῶ παρέλασας ἐλαίω.
Συνθεσίην ἔστρεψας ἐρισθενέος θεράποντος,
Καί οἱ πᾶσι βέβηλον ἐπὶ χθονὶ θήκω νηόν.

Ἐρχεά οἱ σύμπαντα μεγακλήεντα καθείλες,
Οἷσι πάρος φρουρεῖτο· τὰ δ' οἱ βίγιστα τέτυκτο.

Καί ἐ παραστειχόντες ἀφαρπάξουσιν ὀδίται·
Λωβητὸς γεγένητο παρὰ σφετέροισι θυραίοις.
Δεξιτερῆν ἀνάειρας ἐπειγομένων μιν ὀλέσσαι·
Σφωιτέρους κύδηναι ἀναιδέας ἀρπακτῆρας.
Μαρναμένου ξίφεος κρατερῆν ἔστρεψας ἐρωτῶν,
Οὐδ' ἐπιδευσμένω κατὰ φύλοπιν ἔλθεις ἀρώγδης,
Ἄλλ' ἔμεν (79-82) οὐλομένοισι μάχης πεπλαγμένους
[ἔργοις, D

Ἄ! πῶς οἱ σπονδίσσα κατέρριπεν ὑψόθεν ἔδρη!
Ἄ! πῶς τόσσον ὄλεσσε μινυθαδίω θρόνος (83) ὥρη!

Ἄντι δὲ μιν στεφάνων κατερήτυε πάντοθεν αἰσχος.
Εἰπέ, Μάκαρ· Τέο μέχρι κοτεσσάμενος χαλεπαίνεις,
Ἡρσὸν ἀναπτόμενον σθεναρόν τεο θυμὸν ἀέζων;
Μνησαι, Παμδασιλεῦ, βρότεος βίος ὅσσοις ἐτύχθη.
Μὴ γὰρ μαψιδίως μερόπων τεκτῆναο φύλον;
Σίς βροτὸς, ὃς θανάτοιο βίην καὶ δεσμὸν ἀλύξει,

A Et ejus osores vituperandos declarabo,
Et ipsi veritas, misericordiaque simul comes sit,
In me vero gloriosum elatum cornu habebit.
Manum quidem ipsi ponam per indomitum mare.
Et ejus dextera fluvios super evchet.
Ipse clarum cupiens vocabit me patrem,
Opitulatorem sui luminisque simul et Deum habens.
Primogenitum vero eum ipse nostrum clarum fi-
[lium ponam,

Excelsum inter omnes optimos reges.
Semper misericordiam mitem huic servabo,
Et ipsi fœderis præclaram fidem firmabo.
De sæculo in sæculum charum semen stabife sit,
Et sedes gloriosa. quantum cœli dies manent.
Si autem ejus filii mearum obliti fuerint legum.

B Neque cum justitiis sequentur meis;
Si justitiam meam fecerint profanam,
Nostrorum vero fuerint immemores mandatorum,
Festinans scepro odiosa ipsorum videbo opera,
Suas verberibus stultitias perquirens.
Ab his autem misericordiam priorem non prorsus
[dispergam,

Neque in verita e injustum quid antea faciam,
Neque in fœderibus meis patrabo profana,
Neque mutabo quæ labiis protuli.
Juravi Davidi, stabilia non mentior fœdera:
Beatum ipsi inter omnes semper genus erit,
Et thronus soli similis splendenti,
Talis existens qualis est plena luna,
Et ipsi habitans fidelis magnum cœlum testis.
Verum tu omnigenis, Rex, persecutus es redargu-
[lionibus,

Dilatione unctum tuo repulisti oleo..
Fœdus avertisti præpotentis famuli,
Et ipsi omnibus profanum in terra posuisti tem-
[plum.
Septa ei universa inclyta destruxisti,
Quibus antea custodiebatur, ipsa ei terribilia facta
[sunt.

Et eum transeuntes diripuerunt viatores,
Injuriis patens factus est aqud suos vicinos,
Dexteram elevasti properantium eum perdere,
Suos decorasti impudentes raptores.
Pugnantis gladii validum avertisti impetum,
Neque egenti in bello venisti adjutor,
Sed esse perniciosus pugnae fœdatum operibus.

Ah! quo pacto ei lugubris projicitur ex alto sedes!
Ah! quo pacto tantum perdidit brevi thronus
[tempore!

Pro autem coronis detinuit undique dedecus.
Dic, Beate, quousque iratus succenseas,
Ignem accensum validam tuam iram augens?
Recordare, Domine, mortalis vita quanta est.
Num enim vane hominum fecisti genus?
Quis mortalis, qui mortis vim et vinculum effu-
[giet,

(79-82) Ἐμεν. Lenendum videtur, ἔμεν', pro ἔμενε, manebat. EDIT.

(83) θρόνος. Forte, θρόνον. EDIT.

Ex inferno charum vocans mutabile cor?
 Ubi mihi tuæ prioris misericordiæ immensa vis,
 Quam David antea pollicitus annuisti?
 Neque tuorum famulorum obliviscaris irrisorum,
 Quorum antea nostro ferebam mala jurgia sinu,
 Sicut te antea inimici maleficis vituperabant ope-
 [ribus,
 Qui utique tui Christi etiam imaginem cavillaban-
 [tur.
 Laudabilis erit Rex, Deus erit Israelis.

PSALMUS LXXXIX.

*Si fas caelestem loqui mortalem, semper est
 Moses Immortalis fidelissimus famulus:
 Qui antea precem hanc resonuit: hæc vero est
 Octavæ decadis circa nonumque carmen.*

Nobis, Beate, es robur in perpetuis generationibus.
 Ante sedes montium, ante etiam terræ firmamen-
 [tum fieri,
 Ab initio Regem et in sæculum te celebrabo.
 Ne mihi aversus abjectum rursus virum feceris,
 Jubens hominibus vitam mutabilem eligere.
 Hesternus velut annorum tuis chilas dies in
 [oculis,
 Qui ante præteritus custodiam suam nocti præbuit.
 Vituperabilia ipsis opera fient in annos.
 Aurora matutina præteribit velut flos;
 Aurora floreat et florens prætereat.
 Vespera rursus cadat, cicceturque lapidata.
 Te enim imbecilli facti sumus irascente,
 Graviter succensente turbati Rege.
 Iniquitates posuisti ob oculos tuos paratas,
 Vita nostra est tui lumen vultus.
 Præ infirmitate similes facti sumus fumo,
 Et te succensente charum consumimus robur.
 Nostris annis persimilis est aranea.
 Vitæ humanæ decades temporis septem sunt.
 Si vero annos vivamus ad plus octoginta.
 Horum labor et ærumna semper vitæ est amplius,
 Quoniam benignitatis mortalem domuerit genera-
 [tionem.
 Quis tui irascentis ingens animis robur novit?
 Quis tuæ dinumeret tetricos pavores iræ?
 Dexteram honoratam, Rex, ipsis sic ostendas,
 Quibus immortalis sapientia præcordiis curæ est.
 Desine irasci, quid animum iracundum auges?
 Tuis, Beate, famulis supplicibus indulgeas.
 Ab aurora misericordia pleni sumus, Immortalis,
 [tua;

Voluptate et lætitia animos dies omnes:
 Quorum gratia dierum apud te vincti sumus ærum-
 [nis,

Pro annis quibus antea vidimus dolores tantos,
 Respice tuos famulos, Immaculate, et tua opera:
 Horum vero sane filiis charis conversus præeas.
 Splendor Regis decantatus nobis appareat,
 Opera vero nostrarum dirigas manuum.

A Ἐξ αἰῶνο φίλον καλέων παλινάγρετον ἦτορ;
 Ποῦ μοι σῆς προτέρης ἐλεητύος ἄσπετος ἀλκή,
 Ἦν Δαυΐδῳ πρόσθεν ὑποσχόμενος κατένευτας;
 Μηδὲ τεῶν δμῶων ἐπιλήθεο μωμηθέντων,
 Ὡν πάρος ἡμετέρῳ φερόμεν κακὰ νείκεα κόλπῳ,
 Ὡς (83) σε πάρος δῆλοι κακοεργέσιν ἔψαγον ἔργοις,
 Οἱ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰκόνα λωβήσαντο.
 Αἰνετός ἔσσει Ἄναξ, θεὸς ἔσσειται Ἰσραήλου.

ΨΑΛΜΟΣ ΗΘ΄.

Εἰ θέμις οὐράνιον φάσθαι βροτὸν, αἰὲν ἐτύχθη
 Διωστῆς Ἀθανάτου πιστότατος θεράπων·
 Ὅς πάρος εὐχολίην τήνδ' ἔαχεν· ἡ δὲ τέτυκται
 Β Ὀγδοάτης δεκάδος ἀμφ' ἐνάτῳ τε μέλει.
 Ἄμμι, Μάκαρ, γενοῦ ἔρκος ἐπ' ἀλήκτοισι γενέθλαις.
 Πρὶν ἔδρας ὀρέων, πρὶν καὶ χρονοῦς ἔρμα γενέσθαι,
 Ἐκ παλαχῆς Βασιλῆα καὶ εἰς αἰῶνά σε μέλψω.
 Μὴ μοι ἀποστρέψας χροακλὸν πάλιν ἀνέρχαι τεύξης,
 Κεκλόμενος μερόπεσσι βίον παλίνορσον ἐλέσθαι.
 Χθιζὸν ὅπως ἐτέων σέο χιλιάς ἔμυρ ἐν ὄσσοις,
 Ὅ πρὶν ἀποφοβόμενον φυλακὴν ἔο νυκτὶ παρέσχε.
 Μωμητὰ σφισιν ἔργα γενήσεται εἰς ἐνιαυτοῦς.
 Ἦὼς ἠριγενῆς παρελεύσεται οἷαπερ ἄνθος·
 Ἦὼς ἀνθήσειε, καὶ ἀνθήσασα παρέλθοι.
 Ἐσπέρη αὖθι πέσοι, καρφοιτό τε πετρωθεῖσα
 Σεῖο γὰρ ἀνδρανέες γεγενήμεθα μηνίσαντος,
 C Αἰνὰ κοτεσσαμένοιοι ταραστόμενοι Βασιλῆος.
 Δυσνομίας προὔθηκας ἐπ' ὄμματι σοῖσιν ἐτοιμούς·
 Ζωὴ νωιτέρη τελέθει· σέο φέγγος ὀπωπῆς.
 Ἐξ ὀλιγηπελίης ἔκελοι γεγενήμεθα καπνῶ,
 Καὶ σεῦ ὀδυσσαμένοιοι φίλην κατατηκόμεθ' ἀλκήν.
 Ἦμετέροις ἐτέεσσι πανείκελός ἐστιν ἀράχνης·
 Ζωῆς ἀνδρομέτης δεκάδας χρόνου ἐπτὰ πέλονται·
 Ἦν δ' ἔτεα ζήσαιμεν ἐπὶ πλέον ὀγδώκοντα, ἢ
 Τῶνδε κόπος καὶ μόχθος ἀεὶ βίου ἐστὶ περισσόν,
 Οὐνεκα μελιχίτης βροτέην δαμάσειε γενέθλην.
 Τίς σεο χωρόμενοιο μέγα φρεσὶ κάρτος ἀνεγνώ;
 Τίς σεῦ ἀριθμήσειεν ἀμειδέα δέλματα θυμοῦ;
 Δεξιτερὴν ἐρίτιμον, Ἄναξ, σφισιν ὡδ' ἀναφαίνεις,
 Ὅσσοις ἀθανάτη σοφίη πραπίδεςσι μέμηλε.
 D Παύεο χωόμενος· τί νόον βαρύμηγιν ἀέξεις;
 Σεῖο, Μάκαρ, δμῶεσσι λιταζόμενοις ὑποείκοις.
 Ἐξ ἡὼς ἐλέψ βεδριθήμεν, Ἄφθιτε, σεῖο.

Τερπωλῆ καὶ εὐφροσύνῃ φρένας ἤματα πάντα·
 Ὡν χάριν ἡμερέων παρὰ σοὶ δεδμημέθα μόχθοις,

Ἄντ' ἐτέων ὧν πρόσθεν ἐλεύσαμεν ἄλγεα τόσσα.
 Δέρκεο σοὺς θεράποντας, Ἀκήρατε, καὶ σέθεν ἔργα·
 Τῶν δ' ἄρα πασι φίλοισι παλίσσυτος ἡγεμονεύεις.
 Ἄγλατῆ Βασιλῆος ἀκίδιμος ἄμμι φανείη,
 Ἐργα δὲ νωιτέρων εὐθύνειας παλωμάτων.

ΨΑΛΜΟΣ Η΄.

Αἶνον ἀγακλήεντα μέγας Δαυΐδος ἔμελψε
 Καλλιχόρων μελέων εἰς ἐνάτην δεκάδα.
 Ἄφθιτε, ναιετάων ὑψάχενος ἄλλα ἀρωγῆς,
 Ἐν σκέπαϊ Βασιλῆος ἐπουρανίῳ δίαξει.
 Ἐξέρει Βασιλῆϊ· Βίη καὶ πύργος ἐτύχθης,
 Καὶ θεὸς ἄμμι πέλεις, καὶ αἰδιδιμος ἐλπίς ἀρωγῆς·
 Αὐτὸς ἐπεὶ ῥύσαιτο λίνοιό με θηρητῆρων,
 Μύθου τ' ἀσταθέος ταραχῆς περιπεπηῶτος.
 Αὐτὸς Ἄναξ σκιερῶ σε μεταφρένω ἀμφικαλύψει.
 Ἐλπίδα σὴν περύγεσσιν ὑπ' ἀθανάτοισι δοκεύεις·
 Ἄμμι δ' ἀληθείᾳ θωρήξειεν οἷά περ δῖπλω.
 Οὐποτέ μοι νυχίῳ περὶ δαίματι δειμῆνειας,
 Οὐδὲ μεθημέριον παμένου ῥοιζηδὸν ὄϊστου,
 Οὐδ' ὑπονισσομένου σκοτίους περὶ πυθμένας ἔργου,
 Οὐδ' ὑπὸ δαιμονίου τε μεσημβρινοῦ ἀντιόωντος.
 Ἐκ σέο μὲν λαιῆς παλάμης κατὰ Χιλιὰς ἔρροι,
 Ἐκ δ' ἄρα δεξιτερῆς μάλα μυριάς αὖθι πεσεῖται.
 Ἄλλ' οὔτις ποτὲ σεῖο δυνήσεται ἄσπον ἰκέσθαι.
 Ἐμπα γὰρ μὴν καθαροῖσιν ἐν ὀφθαλμοῖσι δεδορκῶς,
 Ἄξιον ἀμπλακίης κακοεργέος ὄψει αἶνον.
 Αὐτὸς ἐπεὶ ῥ' ἐμέθεν φασίζου ἐλπίς ἐτύχθης,
 Ἡ ῥα παρ' Ἑψίτω φορέεις τόν, Ἄλκιμε, θάρσος.
 Μήποτε δειδοῖθι πάγχυ κακῶν ξυνιῦσαν ἀνάγκην,

Μηδ' ἀλύης ὅτι σεῖο δέμας μάστιγι δαμείη·

Ἄμμι σέθεν στρατιῆσιν ἐπουρανίῳ κελύσαι,
 Ὅφρα κεν ἐν πάσῃσι περιστιχόωσιν ὁδοῖσι·
 Καὶ σε, Μάκαρ, παλάμῃσιν ἀεζάμενοι φορέοιεν,
 Μήποτε τιμῆεντα τὸν πόδα λαῖ καθάψης.
 Ἄσπιδα θαρσαλέως ἐπιθήσῃ καὶ βασιλίσκον,
 Ἰοβόλον δὲ δράκοντα ποσὶν καὶ θῆρα πατήσεις.

Ῥυσίμην μιν ἐμῇ μεμελημένον ἐλπίδι θυμῷ,
 Εὐ δὲ μιν ἀμφιέσω· μάλα γὰρ μάθην οὔνομ' ἐμεῖο.

Τοῖο λιταζομένοιο θωώτερον αὐτὸς ἀκούσω,
 Καὶ οἰκτειρομένῳ πέλας ἔσσομαι ἤματα πάντα·
 Ῥυσάμενος δὲ σε (83*), κῦδος αἰεὶ μεγαλαυχῆς ὀπάσσω,
 Καὶ μιν ἐνιπλήσαιμι· ἀτερμάντοισι γενέθλαις·
 Νωλεμέως οἱ φέγγος ἀγῆραον ἐξαναφήνω.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ΄.

Πρῶτος ἐνενηκιστὸς τε τῶν σοφῶν μελῶν
 Ὁ ψαλμὸς οὗτος ἡμέραν εἰς Σαββάτου.
 Ὡς ἀγαθὸν Βασιλῆα μεγακλήεντα λιγαίνειν,
 Καὶ πολυκῦδιστον κιθάρᾳ τὸν οὔνομα μέλπειν !
 Ἐξ ἡοῦς ἐρέοντι περιφραδέως ἐλεητῶν,
 Καὶ σέο τιμήσαν ἀληθείαν διὰ νυκτός,
 Νεύρων πλεξαμένῳ δεκάδα φόρμιγγι λιγαίη,
 Ὡς γάνυμαι ! Μάλα γὰρ με τερῖς, Μάκαρ, ἔργμασι
 [Θέλγοις.

Καὶ σεο θεσπεσίοισι νόον κεχαρήσομαι ἔργοις.
 Τίς κεν ἀνομνήσειε τὴν μεγαλαυχῆα τέχνην ;
 Τίς πινυτὴν μέλψειε περὶ πραπίδες βαιεῖαν ;
 Οὔτις τοι τάδε νῆις ἐνὶ φρεσὶν εἴσεται ἀνήρ,
 Οὐδ' ἀσιφροσύνη μεμελημένος αὐτὰ νοήσει·
 Εὐτ' ἀδίκους θαλέθοντα ἐπόψεται ἥύτε χόρτον,
 (83*) Σε. Forte, γε. EDIT.

PATRUL. GR. XXXIII.

A

PSALMUS XC.

*Laudem nobilem magnus David cecinit,
 Pulchrichororum versuum ad nonam decadem.*
 Æternæ, habitans elati tutamen auxilii,
 In velamento Regis cœlestis deget.
 Dicet Regi : Robur et turris es.
 Et Deus nobis es, et celebris fiducia auxilii :
 Ipse quoniam liberabit de laqueo me venatorum,
 Verboque instabilis tumultus trepido.
 Ipse Rex umbroso te dorso circumteget.
 Spem tuam pennis sub immortalibus reputabis.
 Circum vero veritate armabit tanquam scuto.
 Nunquam mihi nocturno in pavore formides.
 Neque diurnum volante vehementer sagitta,
 Neque subambulante opaca per funda negotio,
 Neque a dæmonioque meridiano occurrente.
 A tua quidem læva manu mille pereant,
 A dextra vero valde decem millia rursus cadent.
 Verum nullus unquam te poterit prope accedere.
 Veruntamen puris in oculis aspiciens,
 Dignam peccato malefico videbis laudem.
 Ipse quoniam mea vivifica spes es,
 Sane apud Altissimum fers tuum, Robuste, robur.
 Nunquam timueris omnino malorum concurren-
 [tem necessitatem,
 Neque tabescas quod tuum corpus flagello dome-
 [tur

De te militiis cœlestibus jubebit,
 Ut in omnibus circumeant viis.
 Et te, Beate, manibus levantes portabunt,
 Ne unquam gloriosum tuum pedem lapidi illidas.
 C Aspidem confidenter calcabis et basiliscum,
 Venenatum vero draconem pedibus et leonem con-
 [culcabis,
 Liberaverim eum meæ fidentem spei animo,
 Probe vero cum induam. Valde enim cognovit no-
 [men meum,
 Eum supplicantem celerius ipse audiam,
 Et miserum prope ero diebus omnibus ;
 Eripiens vero eum, decus semper gloriosum præ-
 [bebo,
 Et eum replebo infinitis sæculis :
 Semper ei lumen immortale ostendero.

PSALMUS XCI.

*Primus nonagesimusque doctorum carminum
 Psalmus iste diem ad Sabbati.*

D Quam bonum Regem inclytum canere,
 Et gloriosissimum cithara tuum nomen celebrare !
 Ab aurora annuntianti sedulo misericordiam,
 Et tuam honorabilem veritatem per noctem,
 Fidium plicanti decadem cithara sonora,
 Quam gaudeo ! Valde enim me tuis, Beate, factis
 [oblectes.
 Et tuis divinis animo gaudebo operibus.
 Quis laudaverit tuam magnificam artem ?
 Quis prudentiam cantet in præ cordiis profundam
 Nullus utique hæc insipiens in animis cognoscet vir,
 Neque stultitiæ deditus ipsa intelliget ;
 Cum iniquos florentes videbit sicut fœnum,

Ex alto videntes injustitiæ mystas,
 Ut semper sui mali auctores sint exitii :
 Immortalis vero tu solus, Rex, altissimus es.
 Hostium pereant tuorum malignæ nationes.
 Prorsus vero ventis dispergentur peccatores.
 Velut vero unicornis meum cornu in altum festinet,
 Et cana floreat in pingui senectus oleo.
 Inimicorum laboriosum meorum vidi fletum as-

[pectu,

Acerbis vero hostium lætabor nuntiis.
 Tuuc utique florebit sanctus mortalis velut palma,
 Æque abundans ut viridis Libani cedrus.
 Qui divinis domibus plantati sunt,
 Atriis immortalibus florebut Dei.
 Pinguis abundantes adhuc in senectutis tempore,
 Ut fas bene patientes annuntiabunt singula :
 Quoniam rectus rex Deus semper est,
 Neque iniquam præcordiis mentem calis occultat.

PSALMUS XCII.

*Die Sabbati carmen David cecinit**Circa nonagesimum secundum absolvens.*

Immortalis regnavit, suam vero induit decorem ;
 Indutus vero amabili Rex accinctus est robore.
 Secure vero inconcussum, infinitum posuit mun-

[dum.

Immortalis, tua vero sedes paratissima est semper :
 Ab initio mundi beatissimus es solus.
 Undique sonori fluvii clamant fluentis,
 Fluctu undoso cupientes resonare,
 Ab elevatarum multarum aquarum fremitu.
 Omnia sunt stupenda elata opera maris.
 Solus Rex admirabilis in excelsis est.
 Testimonia tua, Rex, unanimem fidem habent
 Templo puritas regio semper congruit,
 Tempore infinito et in diebus longis.

PSALMUS XCIII.

*Quaternione Sabbatorum dulce David cecinit**Circa nonagesimum suave carmen tertium.*

Immortalis inter omnes semper est ultor Rex :
 Nullum erubescens Rex pœnis disceptet
 Pulchre leges ferens exaltare Rex terræ,
 Mercedem superbis insolentiæ reddas.
 Audi, Beate : quousque vi occupant improbi ?
 Usquequo sceleris auctores gloriabuntur,
 Lingua eructantes cordis iniquam contumeliam ?
 Artifices flagitii satis loquentur irrequieta,
 Qui tuum populum, Rex, solo posuerunt parem

[necessitati,

Et hæreditatem improbitate tuam diripuerunt ca-

[pientes.

Pupillum interfecerunt, oppresserunt ro viduam,
 Et peregrinum domuerunt advenam sine adjutore.
 Neque vindictam cœlestem regiam curabant.
 Non enim Jacobi putabant Deum intelligere con-

[tumeliam.

Sed age, colligite animo hæc, stolidi, opera,
 Quibus antea in insipientia vita, colligite animum.
 An auditum aliis dans, non magis audiet ?
 Aut luminis parens, aliorum non videbit opera ?

A Ὑπόθεν ὀπτεύοντας ἀθεσμοσύνης ὑποφύτας,
 Ὅρ' αἰεὶ σφετέροιο κακοῦ ἀρξείαν ὀλέθρου.
 Ἀθάνατος δὲ σὺ μόνος, Ἄναξ, ὕψιστος ἐτύχθης.
 Δυσμενέων ἀπόλοιτο τεῶν κακοεργέα φύλα.
 Πανσυδίη δ' ἀνέμοισι κεδασθήσονται ἀλείται,
 Οἷα δὲ μουνοκερῆος ἐμὸν κέρας ὑψόσσε θύοι,
 Καὶ πολιδὸν θαλέθιοι περὶ πίονι γῆρας ἐλαίῳ.
 Δυσμενέων πολύμοχθον ἐμῶν ἴδον οἶτον ὀπωπῆ,

Πικρῆς δ' ἀντιβίων τερφθήσομαι ἀγγελῆσι.
 Τῆμος ἄρ' ἀνθήσει ὅτιος βροτὸς οἶάτε φοῖνιξ,
 Ἰσά γε βριθόμενος χλοερῆ Λιβανίτιδι κέδρῳ.
 Ὅσοι θεσπεσίοισι δόμοις πεφυτευμένοι εἰσίν,
 Αὐλῆς ἀθανάτησιν ἐπανθήσουσι θεοῖο.
 Πιλλέου πλήθοντες ἔτι περὶ γήρας ὄρη,
 Ὡς θέμις ἐσθλὰ παθόντες ἀπαγγελέουσι ἕκαστα·
 Οὐνεκεν ἰθύφρων βασιλεὺς θεὸς αἰὲν ἐτύχθη,
 Οὐδ' ἄδικον πραπίδεςσι νόον πιτυτοῖσι καλύπτει.

ΨΑΛΜΟΣ Ἰ Β'.

Ἦματι Σαββάτου τὸ μέλος Δαυΐδος ἔμελψεν
 Ἄμφ' ἐνενηκοστὸν δεύτερον ἐκτελέσας.
 Ἀθάνατος βασιλευσεν, ἐὼν δ' ἐνεδύσατο κάλλος·
 Δυσίμενος δ' ἐρατεινὸν Ἄναξ ἐζώσατο κάρτος·
 Ἀσφαλῆως δ' ἀδόνητον, ἀπειρον θήκατο κόσμον.

Ἄφθιτε, σείο δὲ θῶκος ἐτοιμότητος π λει αἰεὶ·
 Ἐκ παλαχῆς κόσμου μαγάρτατος ἔπλεο μ οῦνος.
 Πάντοθεν εὐκέλαδοι ποταμοὶ βοῶσι ῥέεθροις,
 Ῥοίζῳ κυματόεντι λιλαιόμενοι κελαρύζειν,
 Ἐξ ἀναειρομένων πολέων ὑδάτων ἐρυμαγδοῦ.
 Πάντα πέλει θηητὰ μετέορα ἔργα θαλάσσης·
 C Μοῦνος Ἄναξ θηητὸς ἐν ὑψηλοῖσιν ἐτύχθη.
 Μαρτυρίζει σευ, Ἄναξ, συμφράδμονα πίστιν ἔχουσι,
 Νηῦ ἀκτρασίτ βασιληῖω αἰὲν ἀρήρει,
 Ἄμρη ἀτερμάντω καὶ ἐπ' ἡμασι μηκεδανοῖσι.

ΨΑΛΜΟΣ Ἰ Γ'.

Τετράδι Σαββάτων γλυκερὸν Δαυΐδος ἄειπεν
 Ἄμφ' ἐνενηκοστὸν τῆδὺ μέλος τρίτατον.
 Ἀθάνατος μετὰ πᾶσιν αἰεὶ πέλει ἔκδικος ἐσσην·
 Οὔτιν' ἐρευθιῶν βασιλεὺς ποινηῖσι δικάζοι.
 Καλὰ θεμιστεύων ἀναείρεο, κοίρανε γαίης·
 Μισθὸν ὑπερφιάλοισιν ὑπερβασίας ἀποτίσεις.
 Κλυθι, Μάκαρ· τέο μέλρι βίη κρατέουσιν ἀλείται ;
 Μέχρι τεῦ ἀμπλακίης ὑποφύτορες αὐχῆσουσι,
 Γλώσση ἐρευγόμενοι κραδίης ἀθεμίστιον ὕβριν ;
 Ἐργασίται κακότητος ἀδὴν ἐρέουσιν ἄπαυστα,
 D Οἶ σο λαὸν, Ἄναξ, δαπέδῳ θέσαν ἴσον ἀνάγκη,
 Καὶ κληῖρον κακότητι τεὸν διέπερσαν ἐλόντες.

Ὀρφανικὸν κατέπεφνον, ἐχειρώσαντο δὲ χήρην,
 Καὶ ξεῖνον δαμάσαντο νεήλυδα νόσφιν ἀρωγοῦ.
 Οὐδ' ὅπιν οὐρανίην βασιληῖον ἐμπάζοντο.
 Οὐ γὰρ Ἰακώβου ὄσκεον θεὸν ἴδμενα ὕβριν.

Ἄλλ' ἄγε, σύνθεσθε κραδίη τάδε, νήπιοι, ἔργα·
 Οἷς πρὶν ἐπ' ἀφροσύνη βίστος, ζυναγείρατε θυμόν.
 Ἦ ῥ' ἀκοὴν ἑτέροισι διδοῦς, οὐ μᾶλλον ἀκούσει ;
 Ἦ φάος γενέτης, ἐτέρων οὐκ ὄψεται ἔργα ;

Ἐθνεα ραιδεύων, κακίην οὐκ ἐλέγχειν,
 Ὃς μούνος μερόπεσαι νοήματα πάντα φυτεύει ;
 Μαψιδίην δεδῆκεν Ἄναξ μεροπηίδα βουλήν,
 Ὀλίβιος δς ῥα τεῆσιν ὑπ' ἐννεσίησι δαμείη,
 Θεσμοτόκους μελεδῶνας ἔης φρεσὶ σεῖο νοήσας.
 Μείλιχα βουλεύων κακίης ἵνα καιρὸν ἀλύξῃ,
 Βόθρος ἕως δυσάλυκτος ἀτασθαλλόντι φανείη.
 Οὐ γὰρ ἔης ποτε λαὸν ἀπορρίψειεν ἀπωπῆς,
 Οὐδὲ καταφθιμέκην σφετέρην ὑπερόψεται αἴσαν·
 Ἔως κριμα τεκοῦσα δεκασιόνη πάλιν ἔλθῃ,
 Πάντας ἀποκρεμύωσα φίλων ἰθυφρονας ἔργων.
 Τίς μ' ὀλοῶν τεύξειεν ἀναστήσας ὀλισθηρα ;
 Τίς δέ με θωρήξας ἀνύμων ἐπὶ δῆριν ἐγείρη ;

Εἰ μὴ μοι μενέχαρμος Ἄναξ ἐπιτάφροθος ἔσται,
 Καὶ κεν ἐμὸς πεπότητο συνέστιος αἰδὼ θυμός.
 Εὖτε γὰρ ὀκλάζοντι νόφ ποτὶ φύζαν ἐδέγμην,
 Αὐτίκα σὴ μ' ἐλεητὸς, Ἄναξ, ἐσάωσε φανεῖσα·

Ὅσπον δ' ἀμφ' ὑδύνησιν ἀμέτρητὸν φέρον ἄλγος,
 Σῆσι παραιφασίησιν ἐμὸν περὶ θυμὸν ἰάνθη.
 Μὴ τοι θῶκος, Ἄναξ, ἀθεμιστίος ἐγγύθην ἔστω,
 Ὅστις ῥιγεδανῶν τελέει θεσπίσματι μόχθον,
 Ἄνερὸς ἰσχανύων ὀσίου διὰ θυμὸν ὀλέσσαι,
 Μαψιδίως ποθὲν οἶτον ἀναίτιφ ἀματι: ῥάπτειν.

Ἄλλὰ μοι αὐτὸς Ἄναξ πανυπέρτατος ἔρκος ἔγεντο,
 Ἐλπρωτῆς ἐπίκουρος ἐμῆς θεὸς ἦλθεν ἐτοιμός·
 Ὃς κείνοις ὀπάσειεν ἔης ἀντάξια λώδης,
 Καὶ σφραξ ἀμφ' ἔργοισιν Ἄναξ σφετέροις ἀμαθύνει (84).

ΨΑΛΜΟΣ 144.

Δαυίδου πινυτοῦ καλλιχόρου κιθάρης
 Ἄμφ' ἐνενηχοστὸν τέτρατος εὐεπίη.
 Δεῦτ', ἐπαγαλλόμενοι γηθήσομεν ἀμφὶ Ἄνακτι,
 Μέλωμεν ἀθανάτω παιήονα Ποιμένι κόσμου.
 Ἄμφ' ἀγχοφροσύνη θέλῃν μεθέπωμεν ὀπωπῆν,
 Γηθόμενοι ψαλμοῖσιν ὁμῶς ἀλαλάξομεν ὕμνον·
 Οὔνεκα δὴ μετὰ πάσι θεὸς μέγα κάρτος ἀέξει,
 Καὶ πάντων μακάρων βασιλεύτατος αὐτὸς ἐτύχθη.
 Οὔ ποτ' ἀπορρίψει φίλον καὶ ἐνηέξ λαὸν,
 Ἄθανάτω παλάμη μεθέπων κλυτὰ πείρατα γαίης,
 Οὔρεσιν ὑψικόμοισιν ὑπέρτατος ἐμβασιλεύων.
 Αὐτὸς πόντον ἔτευξεν, ἀνσκορή δέ μιν ἰσχει,
 Καὶ χθονα πολυυδότερην ἑαῖς τεκτῆνατο χερσὶ.
 Δεῦτε, λιταζόμενοι περὶ γούνασιν οἷσι πέσωμεν,
 Ἄντα θεοῦ κλύσωμεν, ἐδὴ δ' ὀκτίσσειται ἔργον,
 Οὔνεκεν ἡμερίων βασιλεύς ἅμα καὶ θεὸς αὐτὸς,
 Τοῦ δ' ἡμεῖς ἔρα λαὸς ὁμοῦ καὶ θρέμματα ποίης,
 Σήμερον εἴ κεν Ἄνακτος ἀκούσετε οὔασιν αὐδῆν,
 Μὴ τινι χαλκείῃ κραδίῃ καὶ ἀμείλιχος εἴη,
 Ὃς ὀπὸτ' Ἄθανάτου κραδίην ἐρεθίζετε ἔργοις·

(84) Ἄμαθύνει. Forte, ἀμαθύνοι, conficiat. EDIT.

A Gentes erudiens, improbitatem non novit arguere,
 Qui solus hominibus sensus omnes plantat ?
 Vanum novit Rex humanum consilium,
 Beatus qui tuis a mandatis domitus fuerit,
 Legiparas curas suis animis tuas cogitans.
 Mitia consulens vitii ut tempus effugiat,
 Fovea donec inevitabilis ineptienti pateat.
 Non enim suo unquam populum projiciet aspectu,
 Neque marcescentem suam negliget partem,
 Quousque iudicium pariens iustitia rursum venerit
 Omnes suspendes charorum rectæ mentis operum.
 Quis mihi perniciosorum paraverit consurgens oc-
 [cisorem ?
 Quis vero me armans injustorum ad pugnam ex-
 citaverit ?

B Nisi mihi bellicosus Rex adjutor stetisset,
 Etiam meus volasset contubernalis inferno animus.
 Quando enim claudicanti animo ad fugam exspe-
 [ctavi,
 Statim tua me misericordia, Rex, servavit con-
 [spicata.
 Quantum vero in doloribus immensum ferebam
 (cruciatum,
 Tuis consolationibus meo in animo exhilaratus sum,
 Nunquid te sedes, Rex, iniqua prope stet,
 Quæ rigido facit vaticinio laborem,
 Viri cupiebant sancti animum perdere :
 Frustra alicunde perniciem innocenti sanguini
 (consuere.
 Sed mihi ipse Rex supremus munimentum factus est,
 Fiduciæ adjutor meæ Deus venit paratus :

C Qui illis reddat eorum respondentia contumeliæ,
 Et eos in operibus Rex suis conficit.

PSALMUS XCIV.

Davidis prudentis elegantis citharæ
 Circa nonagesimum quarta melodia.
 Venite, exsultantes lætemur de Rege,
 Canamus immortalis pæana Pastori mundi.
 Cum hilaritate divinum quæramus vultum,
 Lætantes hymnis similiter personemus hymnum ;
 Quoniam sane inter omnes Deus magnum robur
 (auget,
 Et omnium beatorum regalissimus ipse est.
 Nunquam adjiciat charum et mitem populum,
 Immortali manu moderans nobiles terminos terræ

D Montibus alticomis summus imperans.
 Ipse mare fecit, imperio vero ipsum tenet,
 Et terram multorum altricem suis fabricavit ma-
 (nibus.
 Venite, precantes ad genua ipsius procidamus,
 Ante Deum ploremus, suum vero miserabitur opus,
 Quia diurnorum Rex simul et Deus ipse,
 Nos vero utique populus ejus et alumni pascuæ.
 Hodie si forte Regis audieritis auribus vocem,
 Ne cui æreum cor et immite sit,
 Sicut quando Immortalis cor irritastis operibus,

Ut antea cum Deum in scabro deserto,
Vestri olim tentaverunt patres,
Qui mea quadraginta annis viderunt opera et po-
[tentiam.

Inde ego illam perniciosam odi generationem ;
Dixi vero : Cordibus semper erraverunt,
Nostras autem non prorsus intellexerunt vias ;
Juravi iratus, non ipsos requiem videre,

PSALMUS XCV.

*Domo illustris excitata Regis.
David resonuit rex post prædæ partem,
Circa nonagesimum quintum carmen facundum.*

Canite mihi Regem novis carminibus,
Omnis, præpotentem celebrate Pastorem, terra :
Nomen gloriosum resonate Regis :
Fortuato die in diem suum annuntiate lumen :
Gentibus variis suum annuntiate honorem.
Miracula gloriosa Dei nuntiate populis :
Quoniam sane magnus est, et laudabilis semper est,
Et pavorem in omnibus diis validissimum tenet.
Dæmonum idola dii sunt gentibus omnes ;
Cælum rursus firmum suo Deus condidit consilio.
Laus et magnus decor suorum in conspectu ocu-
[lorum.

Templo puritas et illustris congruit gloria.
Afferte regi Deo honoremque et gloriam ;
Afferte honorande veram gloriam Regi.
Capietes sacrificia vestra introite in atria :
Atrio in sancto rogate Pastorem mundi.
Ante Deum tellus universa commoveatur Regem.
Dicite populis quidem : Deus in omnibus regnat.
Etenim orbem firmavit, quem non tempus novit C
[movere.

Populos æquis semper legibus judicet.
Cæli lætentur, exsultet vero simul terra ;
Mare turbetur, et quæ nutrit unda maris :
Frugiferis campis simul universa gaudeant.
Utique tunc exsultent simul ligna crebra et silva,
Ante Deum post terram festinantem regem :
Venit enim homines miseros judicare,
Omnes in æquitate vocans veracem animum.
Linguam veritate effundens immobilem populis.

PSALMUS XCVI.

*Davidis restitutam suam quando accepit terram,
Circa nonagesimum sextum carmen charum.*
Gaude, tellus, tui origo est qui cœlestibus imperat,
Gandete ob splendorem, insulæ cani maris.
Prope Rex nube circumdatus et turbine,
Sedem sub æquitate iudicii in omnibus ornans,

Imperium forte præibit ardens ignis,
Ut hinc et hinc exuret erroneas.
Tellus a divinis illuminabatur splendoribus :
Ut vero vidii, ut commota sunt fundamenta undi-
[que terræ.
Montes autem circum Regem similiter fluxerunt
[ceræ,

(85) Πάντας, etc. Forte legendum sit, πάντας ἐπ'
ἐπ' εὐδικίην καλέων ἀψευδέϊ θυμῷ. EDIT.

A Ὡς πάρος εἴτε θεοῖο κατὰ τράχεϊαν ἔρημον,
Ἵμέτεροι τὸ πρόσθεν ἐπειρήσαντο τοκῆς,
Οἱ μὲν τεσσαράκοντ' ἐτέων ἔδον ἔργα καὶ ἀλκῆν.

Ἐνθεν ἐγὼ κείνην ὅλοῦν ἔστυξα γενέθλην,
Ἐκ δ' ἐφάμην. Κραδίησι διηνεκέως ἀλάληνται,
Ἡμετέρας δ' οὐ πάμπαν ἐπεφράσαντο κελεύθους·
Ἄμμοσα μηνίσας, μὴ σφᾶς κατὰπαυσιν ἰδέσθαι.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΕ΄.

Δώματος κίγληντος ἀνεργομένου Βασιλῆος,
Δαυίδος κελάδησεν ἀναξ μετὰ ληίδος αἴσαν,
Ἄμψ' ἐνενηκοστὸν πέμπτον ἄεισμα λιγύ.
Μέλψατέ μοι Βασιλῆα νεηγενέσσειν ἀσιδαῖς,
Πᾶσα, μεγαθενέτην ἀναμῆλψατε Ποιμένα γαῖα·
Οὐνομα τιμῆεν κελαδέσκατε Παμβασιλῆος·
Αἴσιον ἤμαρ ἐπ' ἤμαρ ἐδὸν σημήνατε φέγγος.
B Ἔθνεσι παντοδαποῖσιν ἐγὼ ἀγγείλατε τιμῆν.
Θαύματα τιμήντα θεοῦ μηνύσατε λαοῖς·
Οὐνεκα δὲ μέγας ἐστὶ, καὶ ἀνετός αἰὲν ἐτύχθη,
Καὶ δέος ἐν πάντεσσι θεοῖς κρατερώτατον ἔσχει.
Δαιμονίων εἰδῶλα θεοὶ πέλον ἔθνεσι πάντες·
Οὐρανὸν αὖ πολύχαλκον ἐῆ θεὸς ἔκτισε βουλή·
Δίνος καὶ μέγα κάλλος ἔων κατ' ἐναντίον ὄσσων.

Νηῶ ἀκηρασίη καὶ ἀριπρεπὲς ἤρμυσεν εὐχῶν.
Οἴσατε παμβασιλῆι θεῷ τιμῆν τε καὶ εὐχος
Οἴσατε τιμήντι φερώνυμον εὐχος Ἄνακτι.
Δεξάμενοι θυσίας σφετέρας νίσσεσθε ἐπ' αὐλάς·
Αὐλήν ἐν εὐαγεί λιτανεύσατε Ποιμένα κόσμου.
Ἄντα θεοῦ χθῶν πᾶσα παρασέσθω βασιλῆος.
Ἐῖπατε δήμοισί γε· θεὸς μετὰ πᾶσιν ἀνάσσει.
C Καὶ γὰρ κύκλον ἔρρισε, τὸν οὐ χρόνος οἶδε δονῆσαι.

Λαοὺς ἰθυπόροισιν αἰεὶ θεσμοῖσι δικάζοι.
Οὐρανοὶ εὐφραίνονται, ἀγαλλέσθω δ' ἅμα γαῖα·
Πόντος ὀρινέσθω, καὶ ὅσα τρέφει οἰδμα θαλάσσης·
Καρποτόκοις πεδίοισιν ὁμοῦ σύμπαντα χαρεῖη.
Δῆ τότε γηθήσειεν ὁμοῦ ὄρυμὰ πυκνὰ καὶ ὕλη,
Ἄντα θεοῦ μετὰ γαῖαν ἐπειγομένου βασιλῆος.
Ἦλυθε γὰρ μερόπεσσι δίζυμοῖσι δικάζειν,
Πάντας (85) ὑπ' εὐδικίης καλέων ἀψευδέα θυμὸν,
Γλῶσσαν ἀληθείη προχέων ἀκλίνεα λαοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΖ΄.

Δαυίδου παλίνορσον ἐγὼ ὅτε δέξατο γαῖαν,
Ἄμψ' ἐνενηκοστὸν ἕκτον ἄεισμα φίλον
Καῖρε, χθῶν, σέθεν ἤρξεν ὅς οὐρανόισιν ἀνάσει,
Χαίρετ' ἐπ' ἀγλαίη, νῆσοι πολιτῆς ἀλοσύδνης.
D Ἐγγύς Ἄναξ νεφέλη πεπυκασμένος ἦδὲ θυέλλη,
Θῶκον ὑπ' εὐδικίη (86) κρίσιος περὶ πάντα πωκάζων.

Κόιρανίης σθεναρῆς προπορεύσεται αἰθόμενον πῦρ,
Ἵσθρα κεν ἔνθα καὶ ἔνθα καταφλέξειεν ἀλείτας.
Χθῶν ὑπὸ θεσπεσίησιν ἐλάμπετο μαρμαρυγῆσιν·
Ὡς δ' ἔδεν, ὡς δεδόνητο θεμελίια πάντοσε γαίης.

Οὔρεα δ' ἀμφὶ Ἄνακτ, ὁμῶς κατετήκατο κηρῷ,

(86) Ἵπ' εὐδικίη. Forte, ἐπ' εὐδικίη. EDIT.

Γαίης παντοδαπῆς κατεναντία Παμβασιλῆος.
 Οὐρανοὶ ἀστεροδέντες ἀνήγγειλαν θέμιν αὐτοῦ,
 Καὶ κλέος εἶδον ἅπαντες ἐπουρανίου Βασιλῆος.
 Αἰδέσθων προκυλινδόμενοι γλυπτοῖσι πάροιθε,
 Κῦδος ὅσοι παρέχουσιν ἐνὶ σφετέροις εἰδώλοις.
 Ἄγγελοι αἰγλῆεντες, ὁμῶς ὑποκλίνετε γούνα.
 Τέρπη ἐῆσιν ἐνὶ φρεσὶν ἔξοχα οὖρα Σιών,
 Καὶ πραπίδεσσι χάροντο ποσίκροτ' Ἰούδα κοῦραι,

Ἵψιμέδοντος ἔκρητι μεγασθένης σέο δίκης·
 Οὐνεκα μῦνος ἔπλευ, Πανυπέρτατε, τέρμασι γαίης,
 Ὡς οὔτις, κλυτόμητι λίην, θεὸς ὑψόσε ἤρθης.

Ἐκ καρδίας φιλέοντες αἶον Θεόν, μέρμερα θέσθε,
 Ὡν θυμὸν φιλεῖ πανεπίσκοπος ἔξοχα δούλων,

Καὶ σφραγῶν ῥύσσει ἀλάστορος ἐκ παλαμάων.
 Ἄντολίη περίλαμψεν ἐπὶ βλεφάροις δικαίου,
 Τέρπωλ' ἄφ' ὑπερθεν ἐσίκετο εὐθέων ἔτορ.
 Παμβασιλῆι χάρητι ἀμόμονες Ἰουδαίαι,
 Καὶ βροτέοις οὔασιν ἐνάστατε τοῦτο γε μνήμην.
 ΨΑΛΜΟΣ L'Z.

Δαυΐδης τόδε ἀμφ' ἐνηχοστῶ ἑβδόμον ἤσε.
 Μέλψατέ μοι Βασιλῆα νεηγένεσσιν αἰσιδαῖς,
 Μῦνος ἐπεὶ θηητὰ σοφαῖς ποιήσατο χερσὶ.
 Δεξιτερῇ σφετέρῃ ζωαρκεῖ πάντα σώωσε,
 Κεὶ πολυκυδέντι βραχίονι πάντα φυλάσσει.
 Παντοδαπῶν ἀλκτῆρα κακῶν ἀνέφηνε βροτοῖσιν.

Ἀθάνατον, κατέναντα πολυπερέων γενεάων,
 Σφωιτέρην ἀνέτειλε δικαιοσύνην ἐρατεινήν.
 Μνήσατο γὰρ κατὰ θυμὸν Ἰακώβοιο μελάθριον,
 Εἶτό τ' ἀληθείης περὶ δώμασιν Ἰσραήλου.
 Ἀμφαδίην ἐνόησαν ὄλης κλυτὰ πείρατα γαίης,
 Φέγγος ἀλεξίκακον μεγαλοσθενέος Βασιλῆος.
 Πᾶσα μεγακλῆεντ' ἀλαλάξατε Ποιμένι γαῖα·
 Ψάλλετε γηθόσυνοι, λιγυρῶ δ' ἀναμέλψατε κώμῳ·
 Εὐκελάδῳ κιθάρῃ φορμίζετε Παμβασιλῆι·
 Ἄμφ' ἐλατῆς σάλπιγξι (καὶ οἱ κέρας ἴαχε βόμβον).

Ἄντιον ἀθανάτου ἀλαλάξατε Παμβασιλῆος.
 Πόντος ὀρινέσθω, καὶ ὅσα τρέφει οἶδμα θαλάσσης,
 Κύκλος ὄλος, καὶ πάντα τάπερ χθόνα ναιετάουσι.
 Χερσὶν ἀγειρέσθων ποταμοὶ πλαταγεῦντες ὁμαρτῆ
 Οὖρα τερπέσθων θείου κατέναντα προσώπου.
 Εἶσι γὰρ, ἔλθε δὲ μᾶλλον, ὅπως χθονὶ καλὰ δικά-
 ζοι,

Πάντας ὑπ' εὐδικίας (87-88) καλέων ἀψευδέα θεσμόν,
 Γλῶσσαν ἐπεσσύμενοις προῖεις ἀκλινέα λαοῖς·

ΨΑΛΜΟΣ L'II.

Ἄμφ' ἐνενηχοστῶ ὕγδοον ἡδὺ μέλος,
 Δαυΐδου λιγυρῆ μελπομένου κινύρη.
 Ἀθάνατος βασίλευσε θεός· μὴ χίρσετε, λαοί,
 Ἦμενος ἔλθε χερουβίμ· ὄλης χθονὸς ἔρμα δονεῖσθω.
 Κλεινὸς Ἄναξ μέγας ἐν λαοῖσι τ' ἀγητός.
 Μελπόντων ἅμα πάντες ἀγήραον οὐνομα σεῖο.

(87-88) Ἵπ' εὐδικίας. Forte, ἐπ' εὐδ. EDIT.

A Terræ omnifariæ a conspectu Dominatoris.
 Cæli stellati annuntiaverunt justitiam ejus,
 Et gloriam viderunt omnes cælestis Regis.
 Erubescant provoluti ante sculptilia,
 Gloriam qui præbent in suis simulacris.
 Angeli splendentes, similiter curvate genua.
 Latentur suis in mentibus præcipui montes Sion,
 Et præcordiis gaudebant pedibus plaudentes Judææ

[filia,

Altipotentis propter magnanimam tuam justitiam.
 Quoniam solus es, Summe, terminis terræ,
 Ut nullus, consilio nobilis valde, deus in altum
 [elevatus es.

Ex corde diligentes solum Deum, curiosa ponite,
 Quorum animum diligit omnia cernens præcipue

[servorum,

B Et eos semper liberabit vastatoris de manibus.
 Oriens illuxit super palpebras justi,
 Lætitiæque de superne occupavit rectorum cor.
 Domino gaudete inculpati judices,
 Et humanis auribus celebrate ejus memoriam.

PSALMUS XCVII.

David hoc cum nonagesimo septimum cecinit.
 Celebrate mihi Regem novis carminibus.
 Solus quoniam stupenda charis fecit manibus.
 Dexterâ sua vitali omnia servavit,
 Ex excellenti brachio omnia custodit.
 Variorum depulsorem malorum ostendit mortali-
 [bus.

Immortalem in conspectu variarum generationum,
 Suam exoriri fecit justitiæ amabilem :

C Recordatus est enim ex animo Jacobi palatiorum,
 Suetque veritatis in domibus Israelis.
 Aperte intellexerunt totius nobiles termini terræ,
 Lumen salutare præpotentis Regis.
 Omnis, gloriosissimo jubilate Pastori, terra :
 Psallite exsultantes, sonoro autem canite cantu :
 Canora cithara cantate Domino,
 In ductilibus buccinis (et ipsi cornu resonuit bom-
 [bum.)

In conspectu immortalis jubilate Regis.
 Moveatur mare et quæ alit unda maris,
 Orbis universus, et omnia quæ terram incolunt.
 Manibus congregentur flumina plaudentia simul ;
 Montes exsultent divinam ante faciem.
 Ivit enim, venit vero magis, ut terræ pulchra ju-
 [dicet.

Omnes in justitia vocans veracem legem,
 Linguam concitatis dimittens stabilem populis.

PSALMUS XCVIII.

In nonagesimo octavum suave carmen,
 Davide canora canente cithara.
 Immortalis regnavit Deus ; ne gaudeatis, populi :
 Sedens venit cherubim, totius terræ fulcrum mo-
 [veatur.

Inclytus Rex magnus in populis diisque mirabilis.
 Celebrent simul omnes immortale nomen tuum.

Quoniam sane timendumque et latens est,
Et honor Regis semper justitiam diligit.
Tu Jacobo prudentem dedisti impetum,
Æquitatem calculumque tuo præbuisi Israeli.
Immortalem nostrum exaltate Dominum,
Adorantes scabellum suum: sanctus enim est.
Moses in sacerdotibus magnus et celebris Aaron,
In supplicantibus vero Samuel fortis.
Illi quidem invocabant, is vero respondebat voci,
Et eis de nube stabili respondebat verbo.
Strenui testimonii custodes fuerunt Dei,
Divina vero non neglexerunt quæ didicerant man-

[data.

Immortalis, tu eis dedisti de cælo aurem paratam,
Et animus cum his semper tuus propitius fuit:
Omnia vero quæ faciebant, festinabas auxilium.
Immortalem nostrum exaltate Dominum,
Sancto vero eum semper in monte adorate,
Quoniam sane in omnibus Rex immaculatus est.

PSALMUS XCIX. ¶

Supra nonagesimum, nonum carmen inclytum.

Omnis, inclytum celebrate Pastorem, terra.
Immortalis gaudentes sub jugum cervicem ponite,
Festinate læti divinos ante oculos,
Ipsam semper animis cogitate Dominum.
Vitam ipse dedit mortalibus, non nos ipsi;
Ipse fecit nos neque nos sufficientes sumus.
Nos rursum ejus populus simul et alumni pascuæ.
Festinate canentes divinas intra portas;
In atriis vero Regem Deum rogate cantu,
Nomen celebrate divinum in terra blandum sem-

[per;

Perpetuo misericordiam quoniam in omnibus cu-
[stodit,
De generatione in generationem fert verax consi-
[lium.

PSALMUS C.

David cecinit cantum centesimum hunc.

In uno te pœnam, Rex, misericordiamque cantabo.
Canens intelligam immaculatis in viis.
Exspectans quando utique mihi venias, æternæ Pa-
[stor,
In mansuetudine per domum ambulavi mediam,
Nihil prorsus iniquum ob oculos spectans,
Sed adhuc etiam odio prosequens nocentes injurios.
Nunquam callidum mihi antea placuit consilium.
Fugiebat quidem gravis serpens, dolosorum vero

[nescius manebam.

Auris mea occlusa fuit maledicentem audire;
Tanquam vero vastatorem charorum persequerbar
[sociorum.

Insatiabili corde et superbis aspectibus
Nolebam in convivio amicus et contubernalis esse.
Viris cum sanctis mei extensi sunt aspectus,
Communem ut mihi locum simul sedentes habeant.
Famulum viasque sanctas curantem habebam,
Neque mihi habitabat domibus superbus vir,
Neque iniquum qui loquitur meorum in conspectu
[oculorum.

A Οὐνεκα δὴ φοβερόν τε καὶ ἀπροτίοπτον ἐτύχθη,
Καὶ τιμὴ Βασιλῆος αἰεὶ θέμιν ἀμφαγαπάζει
Αὐτὸς Ἰακώβῳ ἰθύφρονα δῶκας ἐρωτῆ,
Εὐδίκλην ψῆφόν τε τῶν πόδες Ἰσραήλι.
Ἄφθιτον ἡμείων ἀναείρατε Παμβασιλῆα,
Λισσόμενοι θρηῆνον σφετέρην· ἅγιος γὰρ ἐτύχθη.
Μωσῆς ἀμφ' ἱερεῦσι μέγας, καὶ αἰοιδίμος Ἀαρῶν·
Ἐν δὲ λιταζομένοισι Σαμουὴλος μενέλαρμος.
Κεῖνοι μὲν λιτάνευον· ὁ δ' ἀντεφθέγγετο φωνῆ,
Καὶ σφεας ἐκ νεφέλης σταθερῆς ἡμείβετο μῶθω.
Ἐσθλοὶ μαρτυρίας φύλακες ἐγένοντο Θεοῦ,
Θείων δ' οὐκ ἀμέλησαν ὅσων μάθον ἐννεσιάων.

Ἄφθιτε, σύ σφισι δῶκας ἀπ' οὐρανοῦ οὐας ἐτοίμων,
Καὶ θυμὸς μετὰ τοῖσιν αἰεὶ σέθεν ἰλαρὸς ᾄει·

B Πάντα δ' ἄ κεν ῥέζεσκον, ἐπιθύνησκες ἀρωγῆν.
Ἄφθιτον ἡμείων ἀναείρατε Παμβασιλῆα,
Ἄχραντῶ δὲ μιν αἰὲν ἐν οὐρεῖ γουνάζεσθε,
Οὐνεκα δὴ μετὰ πᾶσιν Ἄναξ ἄχραντος ἐτύχθη.
ΨΑΛΜΟΣ 100.

Ἄμφ' ἐνενηκοστῶ εἴνατον ᾄσμα κλυτόν.
Πᾶσα, μεγακλήεντ' ἀλαλάξατε Ποιμένα, γαίη.
Ἀθανάτου χαίροντες ὑπὸ ζυγὸν ἀσχεῖνα θέσθε,
Σπεύσατε γηθόμενοι θείων κατ' ἐναντίον ὄσων·
Αὐτὸν αἰεὶ πραπίδεςσι νοήσατε Παμβασιλῆα.
Ζωτῆν αὐτὸς ἔτευξε βροτοῖς, οὐχ ἡμέας αὐτοί·
Αὐτὸς ἔτευξ' ἡμέας, οὐδ' ἡμεῖς ἀρξιοί ἐσμεν.
Ἡμεῖς αὖθ' ἔο λαὸς ὁμοῦ καὶ θρέμματα ποιῆς.
Σπεύσατέ μελόπομοι θείων ἐντροσθε πυλάων·
Ἐν δ' αὐλῆς Βασιλῆα Θεὸν λιτανεύσατε μολπῆ,
Οὐνομα μέλψατε θεῖον ἐπὶ χθονὶ μελίχρον αἰεῖ·

C Νωλεμέως ἐλεητὸν ἐπεὶ μετὰ πᾶσι φυλάσσει,
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε φέρει πνευλιθηία βουλήν.

ΨΑΛΜΟΣ Ρ.

Δαυΐδος ᾄσεν ᾄσμ' ἑκατοστὸν τόδε.

Εἶν ἐνὶ σοι ποιήν, Βασιλεῦ, ἔλεόν τ' ἀναμέλψω.
Φορμιζὼν ζυνοῖμι ἀμωμήτοις ἐν ἀταρποῖς.
Δέγμενος ὀππόπε δὴ μοι ἀφίξει, ἀφθιτε Ποιμήν.

Ἄμφ' ἀγανοφροσύνη διὰ δώματος ἦ· α μέσσω,
Οὐδὲν πάμπαν ἄθεσμον ἐν ὀφθαλμοῖσι δοκεύων,
Ἄλλ' ἔτι καὶ στυγέων ἀλιτήμονας ὑδριστήρας.
Οὐδέ ποτ' ἀλλοπρόσαλλος ἐμοὶ πάρος ᾄνδανε μῆτις.
Φεῦγε μὲν ἀνὸς ὄφεις, δολερῶν δ' ἀδάητος ἐμιμνον.

Οὐας ἐμὸν πέφρακτο κακηγορέοντος ἀκουῖται·
Οἷα δὲ λυμαντῆρα φίλων ἐδλίωκον ἐταίρων.

Ἄπληστῶ κραδίη καὶ ὑπερφιάλοισιν ὀπωπαῖς
Οὐκ ἔθέλον παρὰ δαιτὶ φίλος καὶ ὁμέστιος εἶναι.
Ἄνδράσιν ἀμφ' ὀσίοισιν ἐμαὶ ἐτάνυσθεν ὀπωπαῖ,
Ξυδὸν ὄπως μοι θῶκον ἄμ' ἐδριόωντες ἔχοιεν.
Δρηστῆρ' ἀτραπιτοῖς θ' ὀσίοις μεμελημένον εἶχον,
Οὐδὲ μοι ἐνναίεσκε δόμοις ὑπερήφανος ἀνὴρ.
Οὐδ' ἀδικὸν λαλέων μεν ἐναντίον ἤλυθεν ὄσων.

Ἦῶθεν κατέπεφνον ἀτασθαλίας ὑποφήτας,
 Δυσνομίης μεμαῶς δαμάσαι θεράποντας ὀλέθρω.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑ΄.

Εὐχολῆ πτωχοῖο κακῆ βεβαρητότος ἄτη,
 Εὐτε μάλ' εὐχολῆν προχέη κατέναντι Θεοῖο.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸν ἔφω καὶ πρῶτον ἄει-
 [σμα.

Εὐχῆς ἡμετέρης ἐπικέκλυθι, φέρτατε Ποιμὴν·
 Οὐασ: δευομένοι:ο τεοῖς ὑποδέχνησο φωνήν.
 Μή μευ σὴν χαρίεσσαν ἀποστρέψειας ὀπωπὴν
 Τειρομένῃ κλίνειας, Ἄναξ, ὀξεῖαν ἀκουήν.
 Εὔτε, Μάκαρ, καλέσω σε, Θεοῦς φίλον οὐασ ἐρείδοις,
 Οὔνεκ' ἐμὴ ζωὴ ἱκέλη κατεπήκετο καπνῶ·
 Ὅστέα δ' ἀζαλέω φρυγίῃ κατακαίεθ' ὀμοῖα.
 Ἐπλήγην ἄτε χόρτος, ἐμὸς δ' ὑπεκάρφετο θυμός·

Γαστέρι δ' ἐκλαθόμην ὀόμεναι φίλον ἄρτον ἀνάγκης. B

Νωιτέρη στοναχῆ περιπίλναται ὀστέα σαρκί.
 Γέρκεσθαι φαίτης κεν ἐρημονόμον πελεκᾶντα,
 Ἦ νυκτὸς κόρακα ψιλῶν δαπέδων ναετῆρα,
 Ἦ στρουθόν τιν' αὔπνον ἐόντ' ἐν ὀώματι: μούνον.

Δυσμενέες μ' ἐπέεσαι πανημέριον στυφέλιζον.
 Οἱ δὲ γεραίροντές με μάτην ἐπὶ ὀρκον ὀμοσσαν·

Οὔνεκα τειρόμενος πασάμην σποδὸν ἄρτιν ὀμοῖον,
 Καὶ γοεροῖς ἔπιον πόμα δάκρυα ὀμοῦ γε κεράσσας,
 Μήνιος ἐξ ὀλοῆς, Πανυπέρτατε, καὶ σεο θυμοῦ,
 Οὔνεκεν ὑψώσας μ' ἐξ αἰθέρος ἐκβαλες αὔθις.
 Ἦμετέρου αἰῶνος ὀπως σικτὴ ἔματα λήγει,
 Χόρτι δ' ἀζαλέω πανομοῖος αὔτος ἐτύχθην·
 Μούνος ἐπεὶ ζῶντα διηνεκέως βίον ἔλκεις,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε βροτοῖς μνημῆιον ἴσχων.

Αὔτος ἀνεγρόμενος, Βασιλεῦ, Σιῶν' ἐλεαίροις.
 Ὀρη γὰρ μάλα τήνδε πιεζομένην ἐλεαίρειν·
 Καὶ δὴ καίρος ἐνεῖνος ἐπέχρην, ὄν πρὶν ἔδεκτο.
 Οὔνεκά σοι θεράποντες ἑαῖς λαίγξιν ἔθεντο,
 Καὶ σφέτερον κραδίησι κονίσσαλον οἰκτίσσονται.
 Πάνθ' ἄμα δειμήνειαν, Ἄναξ, τεὸν οὔνομα φῶλα,
 Πάντες σὴν ταρβῶσιν ἐυκλείην βασιλῆες,
 Οὔνεκα τεκτῆνεις Θεὸς Σιῶνα πεσοῦσαν,
 Ἄμφαδίην μερόπεσι φαινόμενος κατὰ γαῖαν.
 Ἰκείτην χθαμαλῶν πανεπίσκοπος ἔδρακε Ποιμὴν,
 Οὐδὲ τ' ὀνοσάμενος σφετέρων ἀμέλησε λιτάων.
 Γράψατε δὴ μοι ταῦτα μετ' ὀψιγόνοισι γενέθλαις,

Καὶ λαὸς σέο χερσὶ γενησόμενός σε βοήσει.
 Οὔνεκεν ὑψόθεν αὔτος ἐπισκοπιάζετο κύψας,
 Οὐρανόθεν μετὰ γαῖαν ἐὴν ἐτάσσεν ὀπωπὴν,
 Ἰλλομένων ὀφρ' οἴκτον ἀλυκτοπέδησι πύθοιτο,
 Καὶ δεσμῶν φίλα τέκνα καταφθιμένων ἀπολύσει
 Οὔνομα δ' αὔ Σιῶνι πολύλλιτον ἐξαναφήνη,

Ἐν δ' Ἱερουσαλῆ λιγυρὸν καὶ ἀοίδιμον αἶνον·
 Ὀφρα κε παντοδαπῶν πολίων ἀπο λαὸν ἀγείρη·
 Αὔτὰρ κοιρανίησιν ἐὸν ζυγὸν αὔχένα (89) θήσει.

(89) Αὔχένα. Forte, αὔχενι. Edit.

A Mane interliciebam sceleris auctores,
 Injustitiæ cupiens domare famulos interneccione.

PSALMUS CI.

Oratio pauperis mala oppressi calamitate,
 Cum valde precem effudit ante Deum,
 Verum tamen centesimum est et primum carmen.

Orationem nostram exaudi, optime Pastor :
 Auribus egeni tuis suscipe vocem.
 Ne a me tuum gratum avertas conspectum :
 Oppresso demittas, Rex, promptam auditionem.
 Quando, Beate, vocabo te, cito charam aurem firmes ;
 Quoniam mea vita similis diffluebat fumo ;
 Ossa vero sicco cremio cremantur similia.
 Percussus sum velut fenum, meus vero tabescebat

[animus ;

Ventri vero oblitus sum dare amicum panem ne-
 [cessitatis,

Nostro gemitu adhærent ossa carni.
 Videre diceres solitarium pelicanum,
 Aut noctu corvum nudorum camporum incolam,
 Aut passerem quemdam insomnem existentem in
 [domo solum.

Inimici me verbis tota die verberabant,
 Qui vero honorabant me, frustra jusjurandum ju-
 [raverunt ;

Quoniam afflictus comedi cinerem pani similem,
 Et flebilibus bibi potum lacrimis simul miscens.
 Ira a pernicioza, Supreme, et tuo furore,
 Quia elevans me ab æthere dejecisti rursum.

Nostri ævi tanquam umbra dies desinunt,

C Feno autem sicco persimilis ipse sum.
 Solus quoniam viventem semper vitam trahis,
 De generatione in generationem mortalibus me-
 [morale retinens.

Ipse exurgens, Rex, Sion miserearis :
 Tempus enim valde hujus oppressæ misereri :
 Et sane tempus illud instat, quod antea probavit.
 Quoniam tibi famuli suis lapidibus posuerunt,
 Et suis cordibus pulveris miserebuntur.
 Omnes simul timeant, Rex, tuum nomen nationes,
 Omnes tuam paveant gloriam reges ;
 Quia restauravit Deus Sionem collapsam,
 Aperte hominibus visus in terra.
 Precem humilium omnia lustrans respexit Pastor,
 Neque vituperans eorum neglexit preces.

D Scribite utique mihi hæc in tarde genitis genera-
 [tionibus,

Et populus tuus manibus futurus te invocabit.
 Quoniam ex alto ipse prospexit inclinans,
 De cælo in terram suam extendit aspectum,
 Victorum ut commiserationem compedibus audiret
 Et vinculis chara pignora interemptorum solveret ;
 Nomen vero rursus valde precandum Sioni annun-
 [tiaret,

In Hierusalem vero canoram et celebrem laudem :
 Ut variarum civitatum populum excitaret :
 Posthac regnis suum jugum cervicem imponet.

Incedens fortiter ei respondit, et dixit talia :
 Dic mihi nostras paucas vitæ vias,
 Neque, tempus ante incidens vitam, me perdas.
 Tui, Beate, sunt perpetui anni.
 Ab initio primum stabilisti terram,
 Et manuum sunt tuarum, Beate, cæli opera.
 Ipsi peribunt, at ut mihi æternus es.
 Similes vestimentis vetustis pereant.
 Omnia vero mutabuntur, circumvoluti velut pal-
 [lium :
 Ipse vero æternus es, vita vero tibi nunquam desi-
 [net.
 Famulorum tuorum filii semper tabernaculis adsint,
 Et eorum non desinat recta generatio.

PSALMUS CII.

Hymnus Davidis secundus ultra centum.

Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane,
 Nomen vero ipsi mea canite purum viscera omnia.
 Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane,
 Neque divinarum sacrarumque obliviscaris retri-
 [butionum.
 Omnigenæ celebrato improbitatis depulsorem ;
 Laudato omnifariorum miserabilium sanatorem
 [morborum,
 Tuæ graviter interemptæ liberatorem vitæ,
 Qui misericordiis et commiserationibus ornat :
 Perpetuis bonis tua desideria facit.
 Denuo repubescas velut aquila altivolans.
 Inclytus Rex misericordiam semper novit facere,
 Immortalem omnibus justitiam ostendens.
 Divinas ostendit sapienti Mosi vias,
 Filiis nobilis semper mentem Israelis.
 Miserator in omnibus est Deus et misericors,
 Princeps misericordiæ et clemens est.
 Non semper horribilem iram pectoribus retinebit ;
 Neque nobis fecit condigna stultitiis,
 Acerbam in peccato gravi mercedem præbens.
 Sed quantum stellatum ingens cælum est a terra,
 Tantum confirmavit Rex misericordiam famulis.
 Quantum ortus ab occidente sunt seorsim,
 Tantum iniquitates hominum prætermisit ferri.
 Ut vero pater filiis suum animum mitem habet,
 Sic vero Deus famulos suos miseratus est animo :
 Cognovit enim Deus negotium quod patravit ma-
 [nibus.
 Recordare, Domine, quoniam pulvis sumus vilis.
 Humana feno persimilis est vita,
 Floribus æque serpens repentinis terræ.
 Quæ, anima efflata, a membris discessit tota,
 Neque locum palpebris suum cognoscat videns.
 Bene misericordia Regis semper timentes comitatur,
 Et eorum filiorum quibus post filios auspiciata faciet,
 Quibus divina custodia curæ est compositionum,
 Neque ipsi obliviscuntur perpetuo mandatorum.
 Cælo stellato Beatus fabricavit sedem,
 Et ipsius imperii dominatur magnum decus omni-
 [bus.

A Νισσόμενος σθεναρῶς μιν ἀμείβετο, καὶ φάτο τοῖα
 Εἰπέ μοι ἡμετέρας ὀλίγας βίωτοιο κελεύθους,
 Μηδ' ὄρης προπάρῃθε ταμῶν βίωτον, μ' ἀπολέσσης·
 Σεῖο, Μάκαρ, γεγάσσι διηνεκέες ἐνιαυτοί.
 Ἀρχόμενος τοπρῶτον ἀπεστηρίζω (90-91) γαῖαν,
 Καὶ χειρῶν τελέθουσι τεῶν, Μάκαρ, οὐρανοὶ ἔργα·
 Αὐτοὶ ἀποφθίσονται, ἀτὰρ σύ μοι ἄφθιτος εἶης.
 Εἰδόμενοι πέπλοισι παλαιγενέεσιν ὄλοιντο.
 Πάντα δ' ἐναλλάξουσιν, ἐλισσόμενοι ἄτε φᾶρις·

Αὐτὸς δ' ἄφθιτός ἐσσι, βίος δέ τοι οὐποτε λήξει.

Δρηστήριον σέθεν υἱες αἰεὶ κλισίῃσι παρεῖεν,
 Καὶ σφειῶν οὐ λήξειεν ἐπιθύνουσα γενέθλη.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΒ΄.

B Ὕμνος Δαυίδου δεύτερος ἀμφ' ἑκατόν.
 Θυμὲ, τεὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλπε,
 Οὐνομα δ' οἱ μευ μέλπετ' ἀκήρατον ἔγκατα πάντα·
 Θυμὲ, τεὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλπε,
 Μηδὲ θεοπρεπέων ἱερῶν τ' ἐπιλήθῃ ἀμοιβῶν.

Παντοίης ἀνάμελπε κακοῦ βλάστης ἐλατῆρα·
 Αἶνεε παντοίων κρυερῶν ἰήτορα νούσων,

Σεῖο δὴσαλεγέως φθιμένου ῥυτῆρα βίοιο,
 Ὃς ῥ' ἐλεημοσύνησι καὶ οἰκτιρμοῖσι πυκάζει·
 Ἀλήκτοις ἀγαθοῖσι σέθεν καταθύμια ῥέζει.
 Αὔθις ἀνηθήτειας ἄτ' ἕλετοσ ὑψιπενήεις.

C Κλεινὸς Ἄναξ ἐλεητὴν αἰεὶ δεδάτηκε τελέσσαι,
 Ἀθανάτην πάντεσσι δικαιοσύνην ἀναφαίνων.
 Θεσπεσίας ἀνέφηγε σοφῶ Μωσῆι κελεύθους,
 Υἱάσιν αἰγλήεντος αἰὲν νόον Ἰσραήλου.
 Οἰκτιρῶν μετὰ πᾶσι πέλει Θεὸς ἡδ' ἐλεχμῶν,
 Ἡγητῆρ ἐλέου καὶ ἡπιόθυμος ἐτύχθη,
 Οὐκ αἰεὶ κρυόεντα κότον στέρνοισιν ἔρύξει·
 Οὐδ' ἡμῖν ἐπέλεσεν ἐπάξια δυσφροσυνάων,
 Πικρὸν ἐν ἀμπλακίῃ βαρυπύμονι μισθὸν ὑπάζων.
 Ἄλλ' ὅσον ἀστερόεις μέγας οὐρανὸς ἐστ' ἀπὸ γαίης,
 Τόσσον ἀνηξήτησεν Ἄναξ ἐλεητὴν ἐρήθοις.
 Ὅπρῶσον ἀντολῆαι δύοισι γεγάσιν ἀνευθεν,
 Τόσσον δυσνομίας μερόπων μεθέτηκε φέρεσθαι.
 Ὡς δὲ πατὴρ παῖδεσσιν ἐτὴν φρένα μελίχρον ἴσχει,
 Ὡς δὲ Θεὸς θεράποντας ἐοὺς οἰκτίσαστο θυμῶ·
 Ἔγνω γὰρ Θεὸς ἔργμα τόπερ τεκτῆνατο χερσὶ.

Μνησαι, Παμβασιλεῦ, ὅτι τοι κόνις εἰμὲν ἀφαυρή.

D Ἀνδρομέτῃ χόρτῃ πανομοίος βιώνη,
 Ἄνθεσιν ἴσ' ἔρπουσα μινυθαδίοισιν ἀρούρης,
 Ἡ ψυχῆς πταμένης μελέων ἐξέφθιτο πᾶσα,
 Οὐδὲ τόπον βλεφάροισιν ἐὼν γνοίη κεν ἰδοῦσα.
 Εὖ ἔλεος Βασιλῆος αἰεὶ τρομέουσιν ὑπιδεῖ,
 Καὶ σφειῶν υἱῶν οἱσι μεθ' υἱέας ἀΐσια ῥέζει,
 Οἷς πέρι θεσπεσίῃ φυλακῇ μέλει ἀρμονιάων,
 Οὐδέ οἱ ἐξελάβοντο διαμπερὲς ἐννεσιάων.
 Οὐρανῶ ἀστερόεντι Μάκαρ τεκτῆνατο θῶκον,
 Καὶ οἱ ἀνακτορίης κρατεῖ μέγα κῶδος ἀπάντων.

(90-91) Ἀπεστηρίζω. Forte, Ἐπεστηρίζω. Edit.

Ἄγγελοι αἰγλήεντες, ὁμοῦ κελαδήσατ' Ἄνακτα,
Ἄλκιμοι, οἷσι μέμηλεν ἐφήμοσύνῃ Βασιλῆος.
Ἄλκαί παντοδαπαί, κελαδήσατε Παμβασιλῆα,
Οἷς τ' οὖρας μεμέλητο ἐπ' Ἀθανάτοιο ἀρωγῆς.
Ἔργα πολυκλήιεντα Θεοῦ, κελαδήσατ' Ἄνακτα
Κοιρανίησιν αἷ κάρτος ἀεὶ τετανυσμένον ἴσχει.

Θυμὲ, τεὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλπε.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΓ'.

Δαυΐδου λιγυρὸν τρίτατον μέλος ἀμφ' ἑκατοστῷ.

Θυμὲ, τεὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλπε.

Ἄφθιτε Παμβασιλεῦ, μέλα τοι μέγα κῦδος ἀέρ-
[θης (92-93)].

Δύσαο πάντοθεν αἶνον ὁμοῦ καὶ ἀριπρεπὲς εὖχος,

Ἄμφιβαλῶν ἄτε φᾶρος, ἀκηράσιον μέγα φέγγος,

Ἐντανύων ῥινῶ μέγαν οὐρανὸν ἴσον ὀραῖσθαι,

Ἰθάσιν ἀγράντοισ ὑπερώια κλεινὰ καλύπτων,

Ἰκνεσιν ἀθανάτοισ νέφεα στηρίγματα τεύχων,

Ἐπερχομένων (94-95) ἀνέμων πτερύγων ἔτι μακρὰ
[βιβάσκων,

Ἄγγελίην στρατιῆν ἰθὺδρομα πνεύματα ῥέζων,

Εἰς δὲ βίην φλογεροῖο πυρὸς δρηστῆρας ἀμείδων.

Πυθμένα παγγάλκειον ἐπεστηρίξαο γαίῃ,

Ἄφρα βίην ἀδόντων ἀεὶ φορέουσα φυλάτσοι.

Φάρει θεσπεσίην ἱκέλην περιθήκατ' ἄβυσσον,

Ἰψικόμων στήσοντ' ὄρέων ὑπερ ὕδατα πολλά.

Ἄλλὰ τράποιτ' ἐπὶ φύζαν ὁμοκλήσαντος Ἄνακτος,

Καὶ σευ ὑποδδείσωσιν ὑπερμενέως κτύπον αὐδῆς.

Οὔρα μὲν βαίνει, χθαμαλή δὲ τις εἶδεται αἶα,

Κεῖσ' ὄθι δὴ μετὰ τοῖσι θεμέλια πύξασ ἠώρων.

Πύξασ τέρμα, Μάκαρ, τόπερ οὐ παρελεύσεται ἄλλος,

Οὐδὲ φιλῆν ποτὲ γαῖαν ἀποστρέψουσι καλύψαι.

Γαίης τρηχαλέης προΐεις μετὰ ῥήγμασι πηγᾶς,

Ἰψικόμων ὄρέων διελεύσεται ὕδατα μέσσον.

Θηρσὶν ὄρεσι κόμοισι διὰ δρυμὰ πῶμα φανείη

Ἐθνος διψαλέων σε μένοι παντοῖον ὄνδρων.

Αἰθέρος αὖτ' ἐπὶ τοῖσι παραστήσει πεπετηνά·

Μεσσοῖσι πετράων σθεναρῶν δώσουσιν αὐτήν.

Ἡιαινῶν ὑπερωϊόθεν σέθεν οὔρα, Ποιμήν,

Γαῖα φερεζῶων πλησθήσεται ἐκ σέο καρπῶν,

Χόρτον τετραπόδεσσιν ἐπαντέλλουσα μελιχρὸν,

Αὐτὰρ δουλῶσύνῃ χλοερῆν μεροπηίδι πόλιν,

Ἐκ χθονὸς ὄφρα κε καρπὸν ἄγρη μελιθιδέα σῖτον·

Καὶ θνητῶν κραδίησι πόροι πολυγηθεῖα οἶνον·

Ὅμματα παινῶν λευκοχρόου αἵματ' ἐλαίης,

Ἄρτω τ' ἀνδρομέην κραδίην τρομέουσαν ἐρείδων,

Καρποτόκου πεδίοιο κόρος ξύλα μυρὶ ὀφέλλοι,

Καὶ κέδρους Λιβάνοιο, τεῶν, Μάκαρ, ἔργα χειρῶν·

Κεῖσε νεηγενέων πέλεται στρουθῶν ἀλειωρή.

Δῶμα φίλον πτερόεντος ἐρωδιῶ ἠγεμονεύει.

A Angeli illustres, simul resonate Regem,

Fortes quibus curæ est mandatum Regis.

Virtutes omnifariæ, resonate Dominum,

Quibusque auris curæ fuit in Æterno auxilii.

Opera gloriosa Dei, resonate Regem

Dominationibus quæ robur semper extensum ha-
[bent.

Anima tuum Regem semper laudadiliter cane.

PSALMUS CIII.

Davidis canorum tertium carmen supra centesimum.

Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane.

Æterne Rex, valde tibi magnum decus elevatum
[est,

Induisti undique laudem, simul et præclarum de-
[cus,

B Induens velut pallium purum ingens lumen,

Extendens pelli magnum cælum æqualiter videri,

Aquis puris cœnacula clara tegens,

Vestigiis æternis nubes fulcimenta faciens,

Velocium ventorum pennas super longas incedens,

Nuntium militiam recte currentes spiritus faciens

Ad vim vero fervidi ignis ministros repetens.

Fundum firmum stabilisti terræ,

Ut robur inconcussum semper ferens custodiat.

Vestimento divinam similem circumdedit abys-
[sum :

Alticomos stabunt montes super aquæ multæ.

Sed convertantur in fugam increpante Rege,

Et tuæ reformident violentæ fragorem vocis.

C Montes quidem ascendunt, humilis vero quæpiam
[apparet terra,

Hic ubi utique his fundamenta fundasti locorum.

Fixisti terminum, Beate, quem non præteribit alius,

Neque charam aliquando terram revertentur op-
[rire.

Terræ asperæ dimittens cum eruptionibus fontes,
Alticomorum montium pertransibunt aquæ me-
[dium.

Bestiis montanis per silvas potus appareat.

Natio siticulosorum te maneat varia onagrorum.

Ætheris rursus in his volabunt volucres ;

De medio petrarum validarum dabunt vocem.

Pinguefaciens de cœnaculis tuis montes, Pastor,
Terra vivificis replebitur de te fructibus,

Fenum quadrupedibus producens amœnum,

D At servituti viridem hominum herbam :

De terra ut fructum educat suave triticum,

Et mortalium cordibus præbeat lætificans vinum :

Oculos saginans albescentis sanguine olivæ,

Panæque humanum cor pavidum confirmans,

Frugiteri campi satiety ligna infinita juvet,

Et cedros Libani, tuarum, Beate, opera manuum.

Illic nuper genitorum est passerum perfugium.

Domus amica pennati herodii dux est.

Montes velocibus cervis umbrosi curæ sunt :
Saxis præruptis fidentes sunt lepores.
Temporum negotiatricem ipse Rex fabricavit lu-
[nam

Sol lucidus suos cognovit occasus.
Caligo tristis signum est noctis,
Nox vero utique feras ornans : diligunt vero feræ
[noctem,

Et catuli properantes necessariam ad venationem,
Suum cibum a Deo quærentes semper.
Sole congregati sunt super terram lucente,
Et cubile attigerunt in lustris suis.

Cæterum vir rediens suum repetet opus,
Vespertinum laboris finem expectans tempus.
Quam tua præclara, Beate, sublimia sunt opera !
Omnia simul cum divina sapientia fecisti, Pastor.
Tellus sacra onusta est immensis tuis operibus,
Alveus immensique et spatiosi maris.

O quanta tibi frementis concitantur reptilia maris !
Animalia videas mista majora parvis :
Illic multarum sedium iter navibus est :
Illic draco quem antea formasti ludibrium esse.
In te vero omnia spectant dare amicam escam
[cuique :

Quilibet vero utique munus bonum a te reportet.
Omnia valde exsultant, manus quando tuas aperies,
Et turbatio gravis habet, quando tuum avertis
[vultum.

Animum auferente te moriuntur domiti,
Et priorem intereunt statim circa matrem terram.
Si vero utique etiam animam eorum redivivam con-
[cedes,

Rursum repubescunt, tota vero collustratur terra,
Erit gloria Regis, semper immortalis erit :
Operum splendoribus suorum lætabitur Rex.
Tellus ob fulgores tui contremiscit vultus ;
Paulum tangente te, strepunt montes fumo.
At ego Regem semper celebrabo :
Immortalem canam multum adorandum, quandiu
[serpo.

Lætus dulcis curas accipe cantus :
Indesinentibus Regis in lætitiis exsullabo.
Omnino desinant sceleris auctores :
De terra autem iniquum totum cesset genus.
Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane.

PSALMUS CIV.

*Quaternionis alleluia auxiliorum exercituum,
Psalmus centesimus et quartus est.*
Cantate precantes immortale nomen Regis :
Opera Dei populis annuntiate omni generis.
Cantate, psalmis acute modulamini Regem ;
Divina rite dicite mirabilia opera :
Nostra est laus super immortalis Rege.
Cor exsultet inquirens semper Regem ;
Quærite Regem unde vobis robur est,
Et ipsi divinum vestigate semper vultum.
Mirabilium recordamini quæ fabricavit manibus,
Linguæ judicia suæ prodigiis obsequentia.
Servi ejus sunt charum genus Abrahami ;

A Οὐρεα μακροπόροις ἐλάφοις σκιδόντα μέμηλε·
Πέτροις ἠλιβάτοις περιθαρσέες εἰς λαγωοί.
Κκιρῶν ἔμπορον αὐτὸς Ἄναξ τεκτῆναο μίνην.

Ἡέλιος φαέθων σφετέρας ἐφράσσατο δυσμάς.
Ὅρφνη ἀμειδίητος σημήιον ἐπλετο νυκτὸς,
Νῦξ δ' ἄρα θηροκόμος· φιλέουσι δὲ θηρία νύκτα,

Καὶ σκύμνοι μεμαῶτες ἀναγκαίην ἐπὶ θήρην,
Σφωιτέρην θαλίην θεόθεν διζήμενοι αἰεὶ.
Ἡέλιου ξυνάγερθεν ἐπὶ χθονὶ λαμπομένοιο,
Καὶ λέχος ἐντόνχοντο παρὰ ξυλόχοισιν ἐοῖσιν.
Αὐτὰρ ἀνήρ παλίνορσος ἐὼν μετανίσσεται ἔργον,
Ἐσπερίην καμάτοιο τέλος ποτιδέγμενος ὄρην.

Ἦς σέθεν ἀμφιδόητα, Μάκαρ, μεγαλίζεσαι ἔργα !
B Πάνθ' ἄμα θεσπεσίη σοφίη τεκτῆναο, Ποιμήν.
Χθὼν ἱερὴ βέβριθεν ἀμετρήτων σέθεν ἔργων,
Κῶτος ἀπειρεσίης τε καὶ εὐρυχώροιο θαλάσσης.
Ἄ πόσα τοι βρεμέθοντος ἐγείρεται ἐρμετὰ πόντου !
Ζῶά κε θηήσαιο μεμιγμένα μείζονα τυτθοῖς·
Ἐνθα πολυκλήσιον ὁδὸς νήεσσιν ἐτύχθη·
Ἐνθα δράκων ὄν πρὶν τεκτῆναο παίγιον εἶναι.
Εἰς δὲ σὲ πάντα βλέπει δόμεναι φίλον εἶδαρ ἐκά-
[στω·

Πᾶς δ' ἄρα δωτήνην ἀγαθὴν ἐκ σεῖο κομίσσοι.
Πάντα λίην γάνυται παλάμας ὅτε σεῖο πετάσσεις,
Καὶ κλόνος αἰνὸς ἔχει, ὅτε σὴν στρέψεις ὀπωπῆν.

Θυμὸν ἀπαινομένοιο σέθεν θνήσκουσι δαμέντες,
Καὶ προτέρην φθινύθουσι· ἄφαρ περὶ μητέρα γαῖαν.
C Εἰ δ' ἄρα καὶ ψυχὴν σφετέρην παλίνορσον ὀπάσ-
[σεις,

Αἴθρις ἀνηβώουσι, ὅλη δ' ἀναλάμπεται αἶα.
Ἔσται κῶδος Ἄνακτος, αἰεὶ παναγήρχον ἔσται·
Ἔργων ἀγλαΐησιν ἐὼν ἐπιτέρψεται Ἔσσην.
Χθὼν ὑπὸ μαρμαρυγῆσι· τετὴς ἐλελίξει· ὀπωπῆς·
Τυτθὸν ἐραψαμένοιο σέθεν βρέμει οὐρεα καπυῆ.
Αὐτὰρ ἐγὼ Βασιλῆα διαμπερὲς ὕμνοπολεύσω·
Ἄθανάτον μελψαίμι πολύλλιτον, εἰσόκεν ἔρπω.

Τερπόμενος γλυκερῆς μελεδήματα δέχνησο μολπῆς·
Ἄλῆκτοις Βασιλῆος ἐν εὐφροσύνῃσι· χορεύσω.
Πάμπαν ἀπολλήξειαν ἀτασθαλῆς ὑποφῆται·
Ἐκ γαίης δ' ἀθέμιστος ὅλη παύσαιτο γενέσθλη.
Θυμὲ, τεὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλπε.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΔ'.

D Τετράδος ἀλληλούϊα βοηθειῶν στρατιῶν
Ψαλμὸς ἑκατοστὸς καὶ τέτρατος τελέθει.
Μέλψατε λισσόμενοι παναγήραον οὐνομ' Ἄνακτος·
Ἔργα θεοῦ δήμοις ἀγγέλατε παντοδαποῖσι.
Μέλψατε, καὶ ψαλμοῖς λιγέως φορμίζετ' Ἄνακτα·
Θεῖα περιφραδέως ἀγορεύσατε θέσκελα ἔργα·
Ἡμέτερος πέλει αἶνος ἐπ' ἀθανάτῃ Βασιλῆι.
Ἦτορ· ἱαινέσθω διζήμενον αἶεν Ἄνακτα·
Δίξεσθε Βασιλῆα ὅθεν κράτος ὕμιν ἐτύχθη,
Καὶ οἱ θεσπεσίην ἵχνεύσατε πάντοτ' ὀπωπῆν.
Θαυμασίων μνήσασθε ὄσων τεχνήσατο χερσὶ,
Γλώσσης εὐδικίας σφετέρας τεράεσσιν ὀπηδοῦς.
Δμῶες εἰοὶ γεγάσι φίλον γένος Ἀβραάμου·

Παῖδας Ἰακώβου προλελεγμένον εὔρετο λαόν.
 Αὐτὸς Ἄναξ μετὰ πᾶσι δικαιοσύνην ἀναφαίνει·
 Νωλεμέως σφετέρων σμνήσατο συνθεσιῶν,
 Μῦθόν θ' ὃν γενεῆς ἐνετείλατο χιλιάδῃσι,

Ὅν μεμαῶς κατένευσεν ἐφ' ἅρος Ἀβραάμω,
 Ἰσαάκω θεράποντι φίλῳ μέγαν ὄρκον ὁμόσαι (96-97),
 Ὅν πρὶν Ἰακώβω πινυτῶ θεόπιζε τελέσαι.
 Συνθεσίην ἀλλιαστον ὑπέσχετο δ' Ἰσραήλῳ,
 Γαῖαν ἔλην δόμεναι οἱ ὑποσχόμενος Χαναάμου,
 Ὑμετέρου διαμετρίσας σπονδίσματα κλήρου.
 Τῶν δ' ὀλίγιστος ἀριθμὸς ἦν, ὀλίγοι δ' ἔσαν αὐτοί.

Γαίης νκιετάνοντες ἐπ' ἀλλοτρίης μετανάσται.
 Πολλάκις ἐξ ἑτέρου μετέστιχον ἔθνος ἔθνος
 Ἐκ δ' ἄρα κοιρανίης λαὸν μετείλαθον ἄλλον.

Οὔτινα σίντιν ἔαυσον ἐπ' σφίσι χεῖρα κορύσσαι.
 Ἄλλ' ἔτι τῶνδ' ἐδάμασσε χάριν βασιλῆας ἐλέγχων.
 Ἰσχεσθ' ἀντιθέων, τί νύ μευ σίνεσθ' ὑποφίτας;

Πικρὸν λυμαντήρα κλέσσατο λιμὸν ἀρούρης·
 Εὐφρόβου ξυνέαξε βίην φυσίζον ἀκτῆς.
 Τῶν δ' ἀγανὸν προὔπειψε σάφρονα κηδεμονῆα,
 Ἰώσηπός τε, Ἄναξ, ὑπεδύσατο δούλιον ἤμαρ.
 Ἄ! τότε πῶς μογέεσκεν ἀλυκτοπέδησι πεδῆθεις;
 Πῶς δὲ πιεζομένην κραδίην δίδμητο σιδήρῳ;
 Εἰσόκεν ἔλπετο κείνος ἑὼν τέλος ἐσθλὸν ὄνειρων.

Αὐτὸς ἐὼν θεράποντα Μακάρτατος ἔφλεγε μύθῳ.
 Ἐκ δεσμῶν μιν ἔλυσεν ἀναξ Νεῖλοιο κελεύσας·
 Ἰγνητῆρ λαῶν σφετέρης μεθέηκεν ἀνάγκης,
 Οἶκον ἐπιτρέψας ὑπὸ νεύματι τοῖο φέρεσθαι,
 Καὶ μιν κοιρανίης ἔθετο κλυτὸν ἡγυτῆρα·
 Ὅφρα κεν οἴσι νόμοις προμάχους Νεῖλοιο διδάξῃ,
 Καὶ σφῶν πρεσβυτάτην πινυτῆν τεύξειε γενέθλην.

Ἐνθεν ἄρ' Ἰσραῆλος ἐπ' Αἰγυπτίην μύλε γαῖαν
 Χαμοῦ δ' Ἰάκωβος ἀγακλέα νάσσατο χώραν.
 Αὐτὰρ Ἄναξ ἔο λαὸν ἀνηέξῃσεν ἀγητὸν,
 Καὶ μιν δυσμενέων ἔθετο κρατερώτατον εἶναι.
 Οἱ δ' ἄρα λυμήναντο πάλιν θεοτερπέα δῆμον,

Ἦθεα θεσπεσίοισιν ἐπαλλάξαντες ἐοίθεις.
 Τοῖς δὲ θεὸς θεράποντα πολύφρονα Μωσέα πέμ-
 [ψας,

Ἀντίθεόν τ' Ἀαρῶνα ὃς οἱ προλελεγμένος ἦεν,
 Οἴσιν ἀριπρεπέως παρακάθετο σήματα βουλῆς
 Καὶ τεράων Χαμοῖο βίην κατὰ γαῖαν ἄνυσσε.
 Ἐνθ' ἠρφνην προέηκεν ὑπὲρ Νε:λωίδα γαῖαν·
 Οἱ δ' ἐπέων βούλευον ἐναντία πικρὰ θεοῖο.
 Τοῖσιν ὕδωρ ἔτρεψε, δαφναιεὸν αἶμα τελέσας,
 Ἰχθύας αὖ κατέπεφνε μελαμβασφῆος ποταμοῖο.
 Χθῶν ὕδατοτραφέων βατράχων ἀνέτειλε γενέθλην·
 Διόμασι θωρήχθησαν ἐρισθενέων βασιλῶν.
 Εἶπε δὲ, καὶ κυνόμυια μετέστιχε δώματ' ἀνακτος,
 Καὶ σκυνίφες διέπερθον ὅλης κλυτὰ δώματα γαίης.

A Filios Jacobi electum invenit populum.
 Ipse Rex in omnibus justitiam ostendit.
 Perpetuo suorum recordatus est pactorum,
 Verbumque quod generationibus mandavit mille-

[uis,
 Quod cupiens annuit suo antea Abrahamo,
 Isaaco famulo clero magnum juramentum jurans,
 Quod antea Jacobo prudenti præcepit perficere,
 Fædus immutabile pollicitus est vero Israeli,
 Terram totam dare ei promittens Chananæi,
 Vestræ dimetiens funiculos sortis.

Horum vero paucissimus numerus erat, pauci vero
 [erant ipsi.

Terra habitantes in aliena inquillini,
 Sæpe de alia transibant gente in gentem :

B De autem utique regno populum sequebantur al-

[terum.
 Nullum nocentem permisit in eos manum armare :
 Sed adhuc horum domuit gratiam reges corripiens.
 Continete vos ab impiis : quid meos affligitis pro-

[phetas ?
 Acerbam vastatricem vocavit famem terræ,
 Copiosi confregit vim vivificam cibi.
 Ante eos vero mansuetum misit castum curatorem,
 Josephusque, Rex, subivit servilem diem.
 Ah ! tunc quo pacto laborabat compedibus vinctus ?
 Quo pacto vero oppressum cor vinctum erat ferro ?
 Donec sperabat ille suorum finem bonum somnio-

[rum.

Ipse suum famulum Beatissimus inflammavit verbo.

De vinculis eum solvit rex Nili jubens,

C Princeps populorum sua dimisit necessitate,
 Domum committens sub nutu ejus gubernari,
 Et cum regni posuit inclytum ducem :
 Ut suis legibus principes Nili erudiret,
 Et eorum antiquissimam prudentem faceret gene-

[rationem.
 Inde Israel in Ægyptiacam venit terram,
 Chami vero Jacobus gloriosam habitavit regionem.
 Cæterum Rex suum populum auxit mirabiliter,
 Et cum inimicorum posuit validissimum esse.
 Ipsi vero utique afflixerunt rursus Deo gratum
 [populum,

Mores divinis permutarunt famulis.

Ipsius Deus famulum prudentem Mosem mittens,

D Divinumque Aaronem, qui ipsi electus erat, ?
 Illis decore commisit signa consilii,
 Et prodigiorum Chami vim in terra perfecit.
 Inde caliginem misit super Niliacam terram :
 Ipsi vero verborum moliebantur contraria acerba Dei
 Ipsi aquam convertit funestum sanguinem faciens,
 Pisces rursus occidit nigricantis fluminis.
 Terra aquæ alumnarum ranarum ebullivit sobolem :
 Domibus armatæ erant præpotentum regum.
 Dixit vero, et musca canina invasit domos regis,
 Et scyniphes diripuerunt totius inclytas domos terræ.

Frigida a pluvialibus nubibus resonuit grando,

Et flamma terram rodens auxiliatrix venit grandinis.
Vineas quidem perdidit, peribant vero ficus,
Et eorum floridas contrivit arbores terræ.
Dixit, et demetens irruit profluens locusta,
Et bruchus innumerabilis ingentibus animis,
Qui terræ depopulati sunt totam floridam herbam.
Ab quo pacto primogenitorum luxit mortem unus-

[quisque,

Sepeliens abeuntis sobolis primiferam juventutem!
Auro autem onustum et argento eduxit populum,
Neque quempiam infirmum popularem habuit so-

[cium.

O quo pacto abeuntibus exsultavit Niliaca tellus!
Omnes enim percussi fuerant tetro pavore animo.
Expandens nubem umbrosam duxit populum,
Et igne tota nocte dissipavit diffusam caliginem.
Venit valde petentibus infinita coturnix;
Pane vero cælesti eorum replevit animum.
Frangens saxum, aquarum eduxit fluxum,
Et flumina in campis impetu resonabant in aquosis.
Recordatus est enim in animo promissi amabilis,
Quod prius Rex annuit suo quondam Abrahamo.
Quoniam honorabilem lætum liberavit populum,
Lætitia famulos auctos congregans.
Regiones vero ipsis dedit dispersarum gentium,
Et populorum aliorum labores diviserunt,
Ut justitiæ recordentur semper divinæ,
Et legem investigent cælestis Regis.

PSALMUS CV.

Quintus iste alleluia auxiliorum exercituum.

Populi, benignitatem celebrate Domini,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
Quis robur inconcussum mei Regis canet,
Et ipsi variorum hominum injiciaturibus laudem?
Beati æquitatis solliciti viri sunt,
Quibus justitia admirabilis semper est.
Populi in æquitate recordare tuorum supplicum,
Et nobile tuum lumen providum nobis largiaris.
Tuis exploremus mansuetudinibus optimos,
Gentis lætitiis tuæ gaudebimus cor,
Immortalis sortis consociatam laudem habentes.
Nostris patribus simul peccatores sumus,
Injustitias facientes iniquissimis in operibus.
Mirabilia fuerunt tuorum ignari pariter,
Neque animo considerarunt tuæ misericordiæ co-

[prium.

Acerba animo spirantes adhuc in mari Rubro,
Sed tamen servati sunt sui Regis ope,
Robur ut Immortalis magnum cognoscant et alii.
Rubens siccavit Rex mare Rubrum,
In profundo autem ducebat deserta tanquam regione
Et eos servavit ab inimicis perditoribus,
Ab hostibus vero eripuit liberum diem præbens.
Adversarios operuit altiflua unda maris,
Neque ullus ex hostibus civis evasit nuntius aliis.

(98-99) Ὑπ' ὀμβροτόκων. Forte, ἀπ' ὀμβρ. EDIT.

(1) Μιμνήσκει. Forte, μιμνήσκειο. EDIT.

Α Ψυχρή ὑπ' ὀμβροτόκων (98-99) νεφέων κελάρυξε
[χάλαζα,

Καὶ φλόξ γαίαν ἔδουσα βοηθός ἦλθε χαλάζης.
Ἡμερίδας μὲν ὄλεσεν, ἀπεφθίνοντο δὲ συκαῖ,
Καὶ σφειὼν ἀνθεμόεντα κατέκλασε δένδρεα γαίης.
Εἶπε, καὶ ἀμμώωσα μετέστυτο νήχυτος ἀκρίς,
Καὶ βροῦχος ποκύθεστος ἀμετρήτοις ἐρωαῖς,
Οἱ ἄχθονός ἐξαλάπαξαν ὅλην πολυανθέα ποίην.
Ἐπὼς πρωτοτόκων ὀλοφόρατο πότμον ἕκαστος,

Θάπτων ἐλχομένης γενεῆς πρωτάγειον ἦδην!
Χρυσῶ δὲ βρίθοντα καὶ ἀργύρῳ ἔξαγε λαόν,
Οὐδέ τιν' ἠπεδανὸν μεταδήμιον εἶχον ἐταῖρον.

Ἐπὼς νισσομένων ἐχάρη Νειλωῖς ἄρουρα!
Πάντες γὰρ βεβόληντο δυσαλθεῖ δέλματι θυμῶ.
Ἐκπετάσας νεφέλην σκιερὴν ἠγάσαστο λαοῦ,
Καὶ πυρὶ παννυχίην κέδασεν διανήχυτον ὄρονην.
Ἦλθε μάλ' ἀτίζουσιν ἀπείριτος ἀρτυγομήτρα·
Ἄρτου δ' οὐρανίου σφέτερον ἐμπλήσαστο θυμόν.
Ῥηξάμενος πέτρην, ῥοθίων ἐξήγαγε χεῦμα,
Καὶ ποταμοὶ δαπέδοις βίη κελάρυζον ἀνύδροις.
Μνήσαστο γὰρ κατὰ θυμόν ὑποσχεσίης ἐρατεινῆς,
Ἦν πρὶν Ἄναξ κατένευσεν ἐπὶ πάρος Ἀβραάμῳ·
Τοῦνεκα τιμῆεντα γεγηθότα ῥύσαστο λαόν,
Εὐφροσύνη θεράποντας ἀεζομένους ξυναγείρας.
Χώρας δὲ σφίσι δῶκε πολυσπερέων γενεάων,
Καὶ λαῶν ἐτέρων καμάρους διεμοιρήσαντο,
Ἄφρα δικαιοσύνης μνησαίετο πάντοτε θεῆς,
Καὶ νόμον ἰχνεύσωσιν ἐπουρανίου Βασιλῆος.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΕ΄.

Πέμπτος ὁδ' ἀλληλούϊα βοηθειῶν στρατιῶν.
Λαοί, μελιχίην ἀναμέλψατε Παμβασιλῆος,
Οὔνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀΐξει.
Τίς σθένος ἀστυφελικτον ἐμοῦ Βασιλῆος ἀείσοι,
Καὶ οἱ παντοδαπῶν μερόπων βάλαι οὐασιν αἶνον;
Ὅλδοι εὐδικίης μεμελημένοι ἄνδρες ἔασιν,
Οἵσι δικαιοσύνη καταχείριος αἶν ἐτύχθη.
Λαοῦ ἐπ' εὐδικίῃ μιμνήσκει (1) σῶν ἱκετῶν,
Καὶ κλεινὸν σεο φέγγος ἐπίσκοπον ἄμμιν ὀπάζοις.
Σῆσι διοπτρεύσωμεν ἐνηείησιν ἀρίστους,
Ἐθνεὸς εὐφροσύνησι τσαῦ κεχαρησόμεθ' ἦτορ,
Ἀθανάτου κλήροιο συνήγορον αἶνον ἔχοντες.
Νωιτέροις τοκέεσσιν ὁμῶς ἀλιτήμονές εἶμεν,
Δυσνομίας ῥέξαντες ἀθεσμοτάτοις ἐπ' ἔργοις.
Θαυμασίων ἐγένοντο τεων ἀδαήμενες αὐτως,
Θυδὲ νόφ σκέψαντο τεῆς ἐλεητύος ἐσμόν.

Πικρὰ νόφ πνώοντες (2) ἔτι κατὰ πόντον Ἐρυθρόν,
Ἄλλ' ἔμπης ἐσάωθεν τοῦ Βασιλῆος ἀρωγῆ,
Κάρτος ἴν' Ἀθανάτοιο μέγα γνώωσι καὶ ἄλλοι.
Κελλόμενος τέρσηνεν Ἄναξ διὰ πόντον Ἐρυθρόν,
Βυσσόθι δ' ἠγεμόνευσεν ἐρημαίῃ ἀτε χώρῃ,
Καὶ σφειὰς ἐξεσάωσεν ὑπ' ἐχθομένων (3) ὀλετήρων,
Δυσμενέων δ' ἐξείλετ' ἐλεύθερον ἦμαρ ὀπάσσης.
Ἀντιβίου ἐκάλυψε βαθύρροον οἶδμα θαλάσσης,
Οὐδέ τις ἐκ δηίων ναέτης μόλεν ἄγγελος ἄλλοις.

(2) Πνώοντες. Lege, πνειόντες. EDIT.

(3) Ὑπ' ἐχθομένων. Forte, ἀπ' ἐχθ. EDIT.

Οἱ δὲ τέως ἐπίθοντο Θεοῦ ζωαρκεῖ μύθῳ,
 Καὶ οἱ ἀνατὸν ὕμνον ἐπευφήμισαν ἀοιδῶν.
 Μύθων δ' ἐξελάθοντο θοῶς στρεφθέντες Ἄνακτος,
 Βουλὴν δ' ἀθανάτοιο διεψεύσαντο Θεοῦ.
 Ἴμερον ἱμείροντο κακὸν κατὰ χῶρον ἐρήμου,
 Ἐν δαπέδῳ Βασιλῆος ἐπειρήθησαν ἀνδρῶν·
 Ἀλλὰ καὶ ὡς σφετέροιο πόθον ὠρῆσατο θυμοῦ,
 Πλησάμενος θαλίης κραδίης ἦς ἤθελον αὐτοί.
 Οἱ δὲ κότῳ Μωσῆος ἐνήεα θυμὸν ὄρινον,

Ἄντιθέῳ δ' ἐν πᾶσιν ἐριδμαίνεσκον Ἀρῶνι.
 Δάθανον κατέπιεν ἀναιδέα γαῖα χανοῦσα,
 Πᾶσαν δ' ἀμφεκάλυψε κακοῦ κλισίην Ἀδὶρῶνος,
 Σφωιτέρας γλιστίας κατεβόσκητο κα:ομένη φλόξ,
 Καὶ φλόξ ἀμπλακίη μεμελημένον ἐφλεγε λαόν.
 Ἐν δ' ἄρα Χωρήθῳ κεραιλέα μόσχον ἔτευξαν,
 Εἰδώλου δ' ἐλίτοντο μάτην παραπροσῆ πεσόντες.
 Νήπιοι ἰοῖ τὸ πάροιθεν ἐὼν κλέος ἠλλάξαντο
 Μόσχῳ φερδομένῳ ἔχελον μελιθήδεα ποίην·
 Ἀλκῆς δ' ἐξελάθοντο μενεπτολέμου Βασιλῆος,
 Ὅς πρὶν ἐν Αἰγύπτῳ τελέσας μεγαλαυχέα ἔργα,
 Θηητὸς βεβόητο βαρύφρονος ἐν χθονὶ Χάμου,
 Τεύχων δειμάτα πᾶσι βροτοῖς κατὰ πόντον Ἐρυθρόν.
 Καὶ νῦν κε πάντας ὄλεσεν, ἐπεὶ φάτο πάντας ὄλεσαι,

Εἰ μὴ ἀριστοπόνος θεράπων πέλας ὤρνετο Μωσῆς,
 Λισσόμενος παλάμην ἵνα μιν παύσειεν ὄλεθρου.
 Γαῖαν ἀγακλήεσαν ἐλωθῆσαντο κακοῖσιν.
 Οὐδὲ ποτ' εὐθέσμιμ Μάκαρος θάρσισαν ἀνωγῆ·
 Ἀλλὰ καὶ ἐν καλύθῃσιν ἀεὶ τρύξεσκον ἔησιν·
 Οὔσιν ἠρνήσαντο Θεοῦ λαλέοντος ἀκούσαι.

Τοῦνεκα δεξιτερὴν Βασιλεὺς θώρηξεν ἀλειταῖς.
 Πάντας ἀμ' ἰέμενος βαλέειν κατὰ χῶρον ἐρήμου,
 Ἐθνεσι δ' ἀλλοδαποῖσιν ἐὼν δ' ἄφῦλον ὄλεσαι,
 Ἥε πολυσπερέεσαι μετὰ πόλῃσσι κεδάσαι.
 Οἱ δὲ Βεελφεγόμοιο μιανόμενοι τελετήσιν,
 Νεστερίης ἐπάσχοντο καταφθιμένῳ ἐκατόμβῃς,
 Μαλλοσύνης ἐρέθοντες ἐρωμανίησιν Ἄνακτα.
 Τοῖς ἦ ὕβρις θανάτοιο Θεοῦ τέκε μητέρα μῆνιν.
 Φινεύς δ' εὐχολῆσιν ἰλάσατο Παμβασίλῃα.
 Κεῖνος μὲν λιτάνευε, λιταῖς δ' ὑπέχάζετο λοιμός·
 Μισθὸν δ' εὐδίκης θεόθεν ἀριδείκτον εὔρεν,

Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερὲν ἔματα πάντα.
 Ἀμφήριστον ὕδωρ, σὺ δ' ἐπίστασαι ὡς μιν ὄριναν,

Ὅς Μωσῆς ὀδύνη κεκακωμένος ἦεν ἀλιτρῶν,
 Αἰὲν τρυχόμενος κραδίην πικρῆσιν ἀνίαῖς,
 Ὅς ῥα καὶ οὐκ ἐθέλων προτέρην ἐψεύσατο πίστιν.
 Ἐθνεα γὰρ ῥύσαντο, τάπερ σφίσιν εἶπεν ὄλεσαι.
 Τοῖς δ' ἐπιμιγνύμενοι, ἀθεμίστια μάθανον ἔργα,
 Αὐγένα τ' εἰδώλοισιν ὑπ' ἀψύχοισιν ἔθεντο·
 Οὐδ' ἄρα τῶν ἀπόνηντο· κακῇ δ' ἐπίεσθεν ἀνάγκῃ,

Δαίμοσι ῥέζοντες σφετέρας κούρας τε καὶ υἱας.
 Τεγγομένη στονάχιζεν ἀνατίψαι αἵματι γαῖα·
 Ὦν τέκον, ὧν θρέψαν τ' ὄλοοι ἐγένοντο φονῆες,

A Ipsi vero tandem crediderunt Dei vivificanti verbo,
 Et ipsi laudabilem hymnum celebrarunt carminibus.
 Verborum vero obliti sunt cito aversi a Rege,
 Consilium vero immortalis mentiti sunt Dei.
 Desiderium desiderabant pravum in loco deserti,
 In solo Regem tentaverunt in aquoso.
 Verum et sic sui desiderium concessit animi,
 Replens cibo corda quem cupiebant ipsi.
 Ipsi vero iracundia Mosis mitem animum concita-

[runt,

Divino autem in omnibus obsistebant Aaroni.
 Dathan absorbit impudentem terra deliscens,
 Omnem vero contexit improbi caelum Abironis ;
 Sua tentoria depasta est urens flamma,
 Et flamma peccato deditum combussit populum.

B In Chorebo autem utique cornutum vitulum fecerunt
 Idoli vero supplicabant frustra ad pedes prostrati.
 Fatui ἰ qui pristinam suam gloriam mutaverunt
 Vitulo pascenti similem suavem herbam.
 Roboris vero obliti sunt bellicosi Regis,
 Qui antea in Aegypto perficiens gloriosa opera,
 Admirabilis invocatus fuerat gravis in terra Chami,
 Faciens terrores cunctis mortalibus in mari Rubro.
 Et sane omnes perdidit, postquam dixit omnes per-

[dere,

Nisi optimus famulus prope surrexisset Moses,
 Supplicans manum ut eam sedaret interitus.
 Terram gloriosam cavillati sunt malis ;
 Nunquam æquo Beati considerunt præcepto :
 Sed et in tentoriis semper stridebant suis :
 Auribus recusarunt Deum loquentem audire.

C

Itaque dexteram Rex armavit in peccatores,
 Omnes simul cupiens prosternere in loco de serli
 Gentibus vero alienigenis suum genus perdere,
 Aut diversas per urbes dispergere.
 Ipsi vero Beelphegor polluti cæremoniis,
 Infera gustarunt mortuorum sacrificia,
 Impudicitiae irritantes perditis amoribus Regem.
 Ipsis vero injuria mortis Dei peperit matrem irani.
 Phinees autem precibus placavit Dominum.
 Ille quidem orabat, precibus vero cedebat pestis,
 Mercedem vero justitiæ divinitus præclaram uac-

[tus est,

Degeneratione in generationem omnino dies omnes.
 Controversa aqua, tu vero cognoscis quod eum con-

D

[titarunt,

Ut Moses dolore vexatus fuit improborum,
 Semper oppressus cor acerbis cruciatibus,
 Qui utique et non volens priorem mentitus est fidem
 Gentes enim servaverunt, quas ipsis dixit perdere
 His vero commisti, iniqua didicerunt opera,
 Cervicemque idolis inanimis supposuerunt :
 Nec utique his adjuti sunt : mala vero oppressi
 [sunt necessitate,

Dæmonibus immolantes suas filias et filios.
 Irrigata gemuit innocenti sanguine terra :
 Horum quos genuerunt, quos aluerunt perniciosi
 [fuerunt occisores,

Idolis immolantes fœdifragi Chananœi.
Sanguine autem occisorum rubescebat undique
[tellus,
Frustra operibus polluta odiosis,
Impudicitiaque pernicioſa: valde enim ipsis sic
[curæ erat.
Cæterum ipse succensebat omnino Rex malefico
[populo,
Hæreditatis odio persequens suæ superbam contu-
[meliam.
Hostium manibus charos famulos dedit,
Dominationem suis suam hostibus præbens.
Adversariorum perniciosus domiti sunt necessita-
[tibus.
Vides manibus sub alienis cadentes,
Sæpe servati sunt, putans tamen perdere.
Ipsi vero mente odiosa magis provocabant quam
[antea Regem,
Cervicem iniquitatibus domiti suis.
Et vidit afflictos, suo parcebat populo;
Supplices autem miseratus est, eorum vero exau-
[divit preces.
Statim enim suorum recordatus est pactorum:
Victus vero misericordia, priore cessavit consilio.
Admiratio me habet, quo pacto animum suum mi-
[ligavit Rex,
Et eos miserati sunt antea prædatores viri.
Nos, o Rex summe, facile serves,
Undique congregans, ubi dispersi sumus inter po-
[pulos;
Ut tuum propere celebremus nomen divinum,
Tuis magnum sapientes decoris carminibus.
Laudabilis semper Rex est inclytus Israelis,
De generatione in generationem prorsus dies om-
[nes
Simul vero dicet omnis populus, Vere sic fiat.

PSALMUS CVI.

Sextus iste alleluia auxiliorum exercituum.

Populi, benignitatem celebrate Domini,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
Dicant Deus quibus liberum largitus est diem,
Quos aliquando inimicorum valida liberavit manu.
De autem dispersis congregavit huc civitatibus,
Illos quidem ab oriente, illos vero occidentali a
[terra,
Alios autem ab aquilone et indomito mari,
Errantes in loco infinito squallido deserti,
Neque habeant suæ civitatis inspicere viam.
Siti autem interibant simul implacabili fame,
Ex imbecillitate vero eorum tabescebat animus.
Ad Deum vero clamabant commoti mentem labo-
[ribus:
Cæterum a necessitate Rex eo eripuit omni:
Rectam vero demonstravit per viam ducens,
Ut amicam civitatem quam cupiebant, venirent.
Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,

A Εἰδῶλοις ῥέζοντες ὑπερφιάλου Χαναάμου.
Aἷματι δ' ὀλλυμένων ἐρυθρονίετο πάντοθεν αἶα,
Μαψιδίως ἔργοισι μαινομένη στυγεροῖσι,
Μαχλοσύνη τ' ὀλοῆ· μάλα γάρ σφισιν ὠδε μεμήλει.
Αὐτὰρ ὁ μήνιε πάμπαν Ἄναξ κακοεργεῖ λαῶ,
Κλήρου δδυστάμενος σφετέρου ὑπερήφανον ὕβριν.
Δυσμενέων παλάμησι φίλους θεράποντας ἔδωκε,
Κοιρανίην σφετέροισιν ἔην δηίοισιν οπάσσει.
Ἄντιθίων ὀλοῆσιν ὑπεδμήθησαν ἀνάγκης.

Οὐτιδανοὶ παλάμησιν ὑπ' ἀλλοτριῆσι πεσόντες,
B Πολλάκις ἐξεσάωθεν δίδυμένος περ (4) ὀλέσσαι,
Οἱ δὲ νόῳ στυγερωῖ πλέον ἤκαχον ἤ πρὶν Ἄνακτα,
Αὐχένα δυσνομήσιν ὑποδμηθέντες ἔῃσιν.
Ὡς ἴδε τειρομένους, σφετέρου περιφείδετο λαοῦ.
Λισσομένους δ' ἐλέησεν, ἔων δ' ἐπάκουσε λιτάων.

Αὐτίκα γὰρ σφετέρων ἐμνήσατο συνθεσιάν·
Νικηθεὶς δ' ἐλέψ, προτέρης ἀπεπαύετο βουλῆς.
Θαῦμά μ' ἔχει, πῶς θυμὸν ἔδν πρήυνεν Ἄνάκτωρ,
Καὶ σφεας οἰκτίσσαντο πάρος ληιστορες ἄνδρες.
Ἦμέας, ὦ Βασιλεῦ πανυπέρτατε, ῥεῖα σαώσοις,
Πάντοθεν ἀθοροῖζων, ἵνα περ κειεδάτμεθα δῆμων.

C Ὅφρα σευ ἐστυμένως ἀναμέλφομεν οὔνομα Θεῖον,
Σῆσι μέγα φρομένους ἀρίπρεπέεσσιν αὐτοδαῖς.
Αἶνετός αἶεν Ἄναξ πέλεται κλυτός Ἰσραήλου,
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερές ἔγματα πάντα.
Σὺν δ' ἔρρει πᾶς δῆμος, Ἐτήτυμον ὠδε γενέσθω.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΖ'.

Ἐκτος ὁδ' ἀλληλοῦῖα βοηθεῖων στρατιῶν.

Λαοὶ, μιλιχίην ἀναμέλψατε Παμβασιλῆος,
Οὔνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
Βαζόντων Θεὸς οἷσιν ἐλεύθερον ὥπατεν ἔμαρ.
Οὓς ποτε δυσμενέων κρατερῆς ἀπελύσατο χεῖρός.
Ἐκ δὲ πολυσπαρέων ξυναγείρατο δεῦρο πολλῶν,
Τοὺς μὲν ἀπ' ἀντολῆς, τοὺς δ' ἐσπερίης ἀπὸ γαίης,

D Ἄλλους δ' ἐκ βορέας καὶ ἀτρυγέτοιο θαλάσσης
Πλαζομένους ἀνά χῶρον ἀπερίτονον αὔρον ἐρήμου,
Οὐδ' εἶχον σφετέρης πόλιος σκέψασθαι ἀταρπόν.
Δίψῃ δὲ φθινόθεσκον ὁμοῦ καὶ νηλεῖ λιμῶ,
Ἐκ δ' ὀλιγηπελῆς σθέτερος κατετήκετο θυμός.
Ἄν δὲ Θεὸν βοάσκον, ὀρινόμενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεὺς σφεας ἔξελε πάσης.
Ἰθείην δ' ἀνέφαινε μετὰ τρίβον ἡγεμονεύων,
Ἰθείην δ' φίλον πτολίεθρον ὅπερ ποθέεσκον ἴκωνται.
Οἰκτιρμοὶ Βασιλῆος, ἔην ἀναμέλψατ' ἐωγῶν,

(4) Ὀϊόμενός περ, Forte, δίδυμένο! περ. EDIT.

Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη·
 Οὐνεκα δευομένη ψυχῇ πόρε δόρπον ἐτοῖμον,
 Ηειναλέον τ' ἀγαθοῖσιν ὑπεστηρίζατο θυμόν,
 Ἐξομένους θανάτοιο ποτὶ κνέφαϊ σκιόεντος,
 Ἴλλομένους πενίη τε, σιδηρείοισί τε δεσμοῖς·
 Οἱ δὲ νόψ στουγερω Θεοῦ ἤκαχον ἢ πρὶν ἀνωγάς,

Μαψιδίως ἐρέθοντες ἐὼν ἐρικυδέα βουλήν.
 Ἐνθεν ὑπ' ἀπρήκτου καμάτου δέδμηστο καὶ ἄτης,
 Οὐδέ τις ἀδρανῆς ἐπιτάρροθος ἤλυθεν αὐτοῖς.
 Ἄν δὲ Θεὸν βοάσκον, ὀρίνομενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεὺς σφραξ ἔξελε πάσης·
 Ἐκ δ' ἄγαγε κνέφας τε καὶ ἐκ θανάτοιο βερέθρων,
 Πρηξάμενος μελέων κρατερὸν καὶ ἀτερέα δεσμόν.

Οἰκτιρμοὶ Βασιλῆος, ἐὼν ἀναμέλψατ' ἐρωήν,
 Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη·
 Οὐνεκα χαλκείων δύναμιν διέπερσε πυλάων,
 Εὐτύκτους δ' ἀδάμαντος ἄφαρ ξυνέαξεν ὄχτας,
 Πάντας ἀφαρπάξας μογερωῆς κακότητος ὁδοῖο.
 Οὐνεκα δυσσεδίης παρελεγχέα μῶμων ἐφεῦρον,

θυμῷ ἀποπτύξαντες ὄλην θρεψήνομα δαῖτα,
 Ψυχροπόρου θανάτοιο κατήλυθον ἄχρι πυλάων.
 Ἄν δὲ Θεὸν βοάσκον, ὀρινόμενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης βασιλεὺς σφραξ ἔξελε πάσης.
 Τειρομένους ἠκέσασθ' ἐὼν σφισι θυμόν ἰήνας,
 Θυμοδόρου δ' ἀπέλυσε καταφθινύθοντας ἀνίης.
 Οἰκτιρμοὶ Βασιλῆος, ἐὼν ἀναμέλψατ' ἐρωήν,
 Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη.
 Ῥεζόντων Βασιλῆι θύος μολπῆσι μεμηλός·
 Βαζόντων δὲ οἱ ἔργα νόψ κεχαρηότες ἐσθλῷ.
 Ναυτίλοι οἷσι μέμηλε βλή νῆές τε θαλάσσης,
 Οἷσι πόνος διὰ κῶμα λαὶ ἄσπετον ὄρνυται ὑδωρ,

Ὅμμασι θηήσαντο πολύφρονος ἔργα Θεοῖο,
 Καὶ οἱ θέσκελα πάντα θαλασσοπόρους μετ' ἀβύσσους.
 Κελλομένου βασιλῆος ἀθέσφατος ὤρτο καταῖξ,
 Θῦνε δὲ κυρτωθέντα μετήρα κύματα πόντου.
 Φαίης πύρανδον εὐρὸν ἄφαρ μίσγεσσαι ἀβύσσῳ.
 Τῶν δὲ πολυσμαράγιψ κατετήκετο θυμὸς ἀνίη·
 Πάντας δὲ κλόνος εἶλεν, ὅπως πεπεδημένον οἶνω.

Ναυτιλίας δ' ἐλάθοντο, σοφῆ δ' οὐ φαίνενο τέχνη.

Ἄν δὲ Θεὸν βοάσκον, ὀρινόμενοι φρένα μόχθοις.

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεὺς σφραξ ἔξελε πάσης·
 Αὐτίκα δ' εἰς αὔρην προτέρην μετέθηκε θύελλαν·
 Αἴθρις δ' εὐσταθεῖ μειλίσσατο κύματα σιγῆ,
 Εὐφροσύνη δ' ἔλε πάντας, ὅπως ἴδον εὔδωρ,

Εἰς λιμένα σπεύδοντας ὑπ' ἐννεσίησι Θεοῖο.
 Οἰκτιρμοὶ Βασιλῆος, ἐὼν ἀναμέλψατ' ἐρωήν,
 Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη.

A Et ipsi divina opera curæ sint immortali generi :
 Quia ægenti animæ præbuit cœnam paralam,
 Esurientemque bonis fulcivit animum,
 Sedentes mortis in tenebris opacæ,
 Vinclos paupertateque, ferreisque vinculis ;
 Ipsi vero mente odiosa Dei irritaverunt quam an-
 [tea mandata,
 Frustra provocantes suum gloriosum consilium.
 Inde ab irrito labore domiti sunt et calamitate,
 Neque aliquis infirmitatis adjutor venit ipsis.
 At Deum vero clamabant commoti mentem labo-
 [ribus ;
 Cæterum de necessitate Rex eos liberavit omni.
 Eduxit vero de tenebrisque et de mortis faucibus,
 Dirumpens membrorum validum et rigidum vin-
 [culum.

B Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,
 Et ipsi divina opera curæ sint humano generi :
 Quia ærearum robur expugnavit portarum,
 Elaboratos vero adamantis cito confregit vectes.
 Omnes abripiens laboriosa flagitii via,
 Propter impietatis ignominiosum probrum inve-
 [nerunt,
 Animo despuentes omnem viros alentem cibum,
 Frigidæ mortis pervenerunt usque portas.
 Ad Deum vero clamabant commoti mentem labo-
 [ribus ;

Cæterum de necessitate Rex eos liberavit omni :
 Oppressos curavit suum illis animum exhilarans,
 Auxio autem liberavit pereuntes mœrore.
 C Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,
 Et ipsi divina opera curæ sint humano generi.
 Sacrificent Regi sacrificium cantibus gratum :
 Loquantur vero ei opera mente gaudentes optima.
 Nautæ quibus curæ est vis navesque maris,
 Quibus labor per fluctum et immensam incitatur
 [aquam,

Oculis viderunt circumspecti opera Dei,
 Et ipsi divina omnia profundis in abyssis.
 Jubente Rege vehemens commota est procella,
 Currebant vero gibbosi sublimes fluctus maris.
 Diceres cœlum latum permisceri abysso.
 Eorum vero strepera tabescebat animus tristitia :
 Omnes autem turbatio cepit, velut compeditum
 [vino ;

D Navigationis obliti sunt, docta autem non appare-
 [bat ars.
 Ad Deum vero clamabant commoti mentem labo-
 [boribus ;
 Cæterum de necessitate Rex eos liberavit omni :
 Statim vero in auram priorem mutavit procellam ;
 Rursum vero stabili sopiti sunt fluctus silentio,
 Lætitia autem cepit omnes, ubi viderunt tranquil-
 [lam aquam,

Ad portum festinantes monitis Dei.
 Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,
 Et ipsi divina opera curæ sint humano generi.

Bene eum præstantium tentoriis exaltate populo-
[rum,

Et seniorum sacris celebrate sedibus.

Fluxum magnum remisit puchre fluentis fluminis

Aquosa vero via injucunda tabescebat siti.

Salsuginem multorum nutricem cito fecit regionem

Squalidam malitia vicinorum habitatorum :

At desertum, fluctuosum posuit stagnum,

Et de terra fluminis in morem exhibant aquæ in-
[aquosa,

Ubi quondam esurientes habitatores miseri erant :

Et populi civitates tenuerunt accolæ boni.

Vineas plantaverunt, seminaverunt vero agros,

Et vitæ gavisī sunt abundantia fructuum amabili.

Laudavit quidem Deus opus, multiplicati sunt po-
[puli,

Et ipsi quadrupedum greges pascebantur pascuis :

Ibi languentes hæsitabant afflictione,

Doloribus oppresque et inefficacibus cruciatibus,

Gravis vero duces inglorios occupavit contumelia.

Ipsi vero viam relinquentes, in inviis errarunt.

De autem inopia adjutor venit pauperi,

Collocans familias tanquam greges pulchros pas-
[torum.

Recti mente videntes in lætitiis gaudeant :

Iniquitas vero manifesta suum os grave aperiet.

Quis prudens hæc omnia in animis novit custodire,

Immortalis vero misericordiam pectoribus intelli-
[gere ?

PSALMUS CVII.

Davidis centesimus est et septimus hymnus.

Animus paratus meus, Provide, animus paratus,

Gloria mea celebrabo te et in psalmis canam.

Exsurge mihi, cithara, et meorum psalterium
[hymeorum.

Studiosè diluculo exaspergefactus resonabo :

Tuum carmen celebre. Rex, populis clamabo,

Et populis multis stridulam laudem canam.

Cælestes misericordiam habes supra portas,

Et tuas veritas nubium ex adverso volat.

Elevare super cælestes portas, supreme Pastor,

Et tua immensa gloria in terram universam veniat,

Ut amicos cupientes eripias necessitate,

Dextera me serva, et meam exaudi vocem.

Locutus est Rex sancto suo concors verbum :

« Exaltatus Sichema dividam aliquando,

Et vallem dimetiar frequentium tabernaculorum. »

Noster Galaadus, et noster Manasses,

Ephremus nostri capitis robur est :

At gloriosus Rex meus est Judas,

Fiduciæ vero lebes meæ est Moabus laudabilis.

Extendam calceamentum meum ante Idumæam,

Pedibus sub nostris alienæ gentes domitæ sunt.

Vellem munitæ inclytum civitatis ducem,

Aut etiam directorem Idumææ ad populos. »

Nonne ipse, Rex, dux eris qui prius repulisti,

Neque armatis venies nobis adjutor

A Εὖ μιν ἀριπρεπέων κλισίης ἀνείρατε λαῶν,

Καὶ προτερηγενέων ἱεροῖς ἀναμέλψατε θάκοις.

Χεῦμα μέγ' ἐξανέηκεν εὐρρέϊος ποταμοῖο,

Ἐδρηλὴ δὲ κέλευθος ἀτερπέϊ τήκετο δίψῃ·

Ἄλμην πολυθότειραν ἄφαρ ποιήσατο χώραν,

Καρφομένην κακότητι περικτιόνων ναετήρων·

Ἀὐτὰρ ἐρημαίαν πολυκύμονα θήκατο λίμνην.

Καὶ γαίης ποταμηδὸν ἐπέχραον ὕδατ' ἀνύδρου (5-8),

Ἦ ποτὲ πειναλεῖοι νάσται πολυπήμονες ἦσαν·

Καὶ δῆμοι πύλιας κατέχον περιναιέται ἐσθλοί.

Ἡμερίδας κατέπησαν, ἐπεσπείραντο δὲ χώρας,

Ἐκαὶ βιότου κεχάρηντο τελεσφορίης ἐρητεινῆς.

Ἦνεσε μὲν θεὸς ἔργον, ἀνηῤξαντο δὲ λαοί,

B

Καὶ σφισι τετραπόδων ἀγέλαι φέρθοντο νομῆσιν·

Ἐνθ' ὀλιγοδρανέοντες ἀμηχανέεσκον ἀνίη,

Ἄλγεσι τειρόμενοί τε καὶ ἀπρήκτοις ὀδύνησι·

Δεινὴ δ' ἠγεμονῆας ἀκυδέας ἀμφεπε λώθη.

Οἱ δὲ τρίβον προλιπόντες, ἐπ' ἀτρίπτοις ἀλάληντο.

Ἐκ δ' ἀχρημοσύνης ἐπιτάρβροθος ἦλθε πενιχρῶ,

Στησάμενος φρήτρας ἄτε πώεα καλὰ νομῶν.

Ἰθύνουοι λεύσσοντες ἐπ' εὐφροσύνησι χαρεῖεν.

Ἄμπλακίη δ' ἀρίδηςλος ἐὼν στόμα θεινὸν ἀνοίξει·

Τίς πινυτὸς τάγε πάντα μετὰ φρεσὶν οἶδε φυλάξει,

Ἄθανάτου δ' ἐλεημοσύνην στέρνοισι νοῆσαι ;

ΨΑΛΜΟΣ ΡΖ'.

C

Δαυίδου ἑκατοστὸς ἔφυ καὶ ἔδδωμος ὕμνος.

Θυμὸς ἐτοῖμος ἐμὸς, Πανεπίσκοπε, θυμὸς ἐτοῖμος.

Κύδεϊ ᾧ μέλψω σε καὶ ἐν ψαλμοῖσιν αἰείσω.

Ἐγρεῶ μοι, φόρμιγξ, καὶ ἐμῶν ψαλτήριον ὕμνων.

Ἐμμαπέως ἤῶθεν ἀνεγρόμενος κελαδήσω·

Σὸν μέλος ἀμοιβόητον, Ἄναξ, λαοῖσι βοήσω,

Καὶ δῆμοις πολέσιν λιγυρόκτυπον αἶνον αἰείσω.

Οὐρανίων ἐλεητὸν ἔχεις καθύπερθε πυλάων,

Καὶ σευ ἀληθείη νεφέων κατέναντα ποτᾶται.

Ὅρσ' ὑπὲρ οὐρανίων πυλέων, πανυπέρτατε Ποιμὴν,

Καὶ σέθεν ἄσπετον εὐχος ἐπὶ χθόνα πᾶσαν ἰκάνοι,

Ὅφρα φίλους μεμαῶτας ἀφαρπάξειας ἀνάγκης.

Δεξιτερῇ με σάω, καὶ ἐμῆς ἐπικέκλυθι φωνῆς.

Ἐἶπεν Ἄναξ ἀγίῳ σφετέρῳ συμφράδμωνα μῦθον·

D

« Ἰψωθεὶς Σίχημα θοῶς διδάσσομαι ἦδη,

Καὶ κοίλην διαμετρήσω πυκινῶν κλισιάων.

Ἡμέτερος Γαλαᾶδος, χ' ἡμέτερος Μινασσηῶς,

Ἐφρεμος ἡμετεροῖο καρῆατος ἄλκαρ ἐτύχθη·

Ἀὐτὰρ εὐκλειῆς βασιλεὺς ἐμὸς ἐστὶν Ἰούδας,

Ἐλπωρῆς δὲ λέβης μευ ἔφυ Μωᾶδος ἀμύμων.

Ἐκτείναιμι πέδιλον ἐμὸν προπάροισ' Ἰδουμαίης,

Μοσσὶν ὑφ' ἡμετέροις ἀλλότρια φῦλα δαμάσθη.

Ἦθειλον εὐπύργου κλυτὸν ἄττειως ἠγεμονῆα,

Ἦε καὶ ἰθυντήρα Ἰδουμαίης μετὰ δῆμους. »

Ἦ ρ' οὐκ αὐτὸς, Ἄναξ, ἠγάγεις, ὃ πρὶν ἐλάστας,

Οὐδὲ κορυσσομένοισιν ἐλεύσειαι ἄμμιν ἀρωγός ;

(5-8) Γαίης... ἀνύδρου. Melius legeretur, γαίη. . . ἀνύδριφ. Edit.

Τειρομένοις επίκουρος, Ἄναξ, ἀναφανδὰ φανεῖης·
Ἄμμι δὲ μαψίδιον μερόπων φάος ἐγγυαλίζοι (9).
Ἐν κρατερῷ Βασιλῆι βίην τελέσωμεν ἐτοιμίην,
Δυσμενέων ἐκπαγλὸν ὑπερβασίην ἀθερίζοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΗ΄.

Δαυΐδου λιγυρὸν μέλος ἠγδοῦν ἀμφ' ἐκατοστῷ
Αἶνον ἐμὸν μὴ πάγχυ, Μάκαρ, σιγῇ παρελάσσης·
Ἄμφ' ἐμοὶ ὡς δόλιον χαίνει στόμα δεινὸς ἀλείτης.
Θηξάμενοι γλώσσας με κακῆγορέσκον ἀνιγρᾶς,
Καὶ μύθοις στυγεροῖσι πεποιθότες ἠερέθοντο,
Μαψιδίως τ' ὀλοῦν ἐπὶ φύλοπιν ὠπλιζόντων·
Οὓς φιλέειν δοκέσκον, ἐμοὶ κακὰ μᾶλλον ἔραπτον.

Αὐτὰρ ἐγὼ λιτάνευον ἐς οὐρανὸν ὄμμα τιταίνων.
Ἄντ' εὐεργεσίης ὀλοῦς δόσαν ἄμμι ἀνίας,
Ἄντὶ δὲ νωιτέρης φιλήης κακὸν ἔχθος ἔλοντο.
Τοῖο καθηγγῆται πόροις κακοεργεία φῶτα·
Διάβολος δ' ἄρα οἱ σταθερὸς ἐν δεξιᾷ μίμνοι.

Κρινόμενος ψήφοισι δίκης, δεδμημένος ἔλθοι·
Εὐχλωτὴ δ' ὀλοῦ οἱ ἀτάσθαλος αἴψα γενέσθω.
Ἡματὰ οἱ γανοῖατ' ὀλίγιστα τ' ἀνιγρὰ τε,
Καὶ οἱ ἱροσύνην ἐρικυδέα δέξεται ἄλλος.
Ἄρφανῆ σφετέρους ἀλιτήμονας υἱας ἐρύξοι,
Χηροσύνη δὲ δάμαρτα κακῆ μεθέπουτα πεδήσει (10).
Παῖδες πτωχεύουσι παρ' ἀλλοδαποῖς μετανάσται·
Οὐδέος ἐξελάοιντο φίλου ἀέκοντες ἀνάγκη.
Πάντα οἱ ὄσσα πέλονται ἀνιχνεύσειε δανειστῆς,
Καὶ σφετέρων καμάτων ἀλλότριοι ἄρπαγες εἶεν.
Μὴ οἱ δευομένων ἐπιτάξροθος ἄλλοθεν ἔλθοι,
Μηδὲ οἱ ὀρφανικήν τις ἐποικτίσσειτο γενέθλην.
Ἔσται οἱ φίλα τέκνα κακοῦ μέλπηθρον ὀλέθρου,
Οὐνομ' αἴστον ἄπυστον ἐπ' ἤματι πάμπαν ὀλέσει.
Ἄντα θεοῦ κακίῃ σφετέρων μνήσαιτο τοκήων,
Μηδὲ οἱ ἀμπλακίη πτυγερῆς πύσοιτο τεκούσης.
Λωβητοὶ Βασιλῆος αἰὲ κατέναντα μενόντων,
Καὶ σφρων ἐκ γαίης ἀγαθῆς μνημήσιον ἔρροι.
Οὐ γὰρ ἐπεμνήσθη ἔλειπτός ἀξία ρέξαι,

Ἄκτέανον καὶ πτωχὸν ἀτάσθαλος ἀνδρα διώκων,
Φῶτα λιλαϊόμενος βαρυώδυνον ἐξαναρίζαι.
Ἦν δὲ λίην ἀγάπαζε, θοῶς δέξατο κατάραν·

Εὐλογίην ἔστυξε, φύγεν δὲ ἐ τῆλε τραπεῖσα.

Ἄρην οὐλομένην ἰκέλην ἐνεδύσατο πέπλω,
Οἷα δὲ διψῶντι ἐπήλυθεν ἔγκασιν ὑδῶρ,
Ἄστέα πιαίνουσα κατὰ χρέος ἠὲτ' ἔλαιον·
Ἄντὶ δ' ἀναγκασίου μιν ἐπὶ χροὸς εἵματος ἴσλοι,

Καὶ ζώνης σφετέρης ἦν ζώννυται αἰὲν ἐπ' ἔργω.
Μισθὸς δδ' οἷς Βασιλῆι (11) κακῆγορέειν με μέμηλεν,
Οἷς τε μέλει ψυχῆ μευ ἀπείριτα κήδεα τεύχειν.

Ἄλλὰ σὺ, Παμβασιλεῦ, μοι ἄκος σέθεν εἴνεκα τεύχοις,
Οὐνεκα μελιχίησι (12) τετὴν ἐλειπτὸν ὀφέλλοις.
Ἄκτέανος καὶ πτωχὸς ἐγὼ, σὺ δὲ μὴ με μεθείης,

(9) Ἐγγυαλίζοι. Forte, ἐγγυαλίζοις. Edit.

(10) Πεδήσει. Forte, πεδήσει, vel πεδήσαι. Id.

A Oppressis defensor, Rex, palam appareas
Nobis vero vanum mortalium lumen præbeat.
In valido Rege vim faciamus paratam,
Inimicorum terribiliter superbiam deprimat.

PSALMUS CVIII.

Davidis canorum carmen octavum supra centesimum.
Laudem meam ne prorsus. Beate, silentio prætereas:
Super me quia dolosum aperit os sævus peccator.
Acuentes linguas mihi maledicebant graves,
Et sermonibus odiosis confisi volitabant,
Frustraque perniciosam ad pugnam armabantur.
Quos amare putabam, mihi mala magis machina-

[bantur.

At ego orabam in cælum oculum tendens.

Pro beneficio pernicioso dederunt nobis cruciatus,

B Pro autem nostro amore malum odium elegerunt.

Huic magistrum præbeas maleficum virum,

Diabolus vero utique ipsi firmus ad dexteram

[maneat.

Judicatus suffragiis justitiæ, vinctus veniat:

Oratio vero perniciosa ipsi nefanda statim fiat.

Dies ipsi flant paucissimique tristesque,

Et ejus sacerdotium illustre accipiat alius.

Orbitas suos nocentes filios occupet,

Viduitas vero uxorem mala subsequens compediat.

Filii mendicabunt apud alienigenas profugi,

Limine ejiciantur charo inviti necessitate.

Omnia ipsi quæcunque sunt, scrutetur fenerator;

Et suorum laborum alieni raptores sint.

Non ipsi carentium suppeditator aliunde veniat,

Neque ipsi orphanam aliquis miseretur prolem.

C Erunt ipsi chara pignora mali ludibrium exitii,

Nomen obscurum inauditum in die omnino peribit.

Coram Deo improbitas suorum recordetur paren-

[tum.

Neque ipsi peccatum odiosæ cesset matris.

Infames Regis semper in conspectu maneant,

Et eorum de terra bona memoriale pereat.

Non enim recordatus est commiseratione digna

[facere,

Inopem et mendicum sceleratus virum persequens,

Virum cupiens doloribus onustum interficere.

Quam vero valde dilexit, cito accipiat maledi-

[ctionem:

Benedictionem odio persecutus est, fugit eum

[procul conversa.

D Maledictionem perniciosam similem induit pallio.

Tanquam vero sitientem occupavit viscera aqua,

Ossa saginaus opportune tanquam oleum.

Pro autem necessario ipsum in corpore amictu oc-

[cupet,

Et zona sua qua cingitur semper in opere.

Merces ista quibus Regi vituperare me curæ est,

Quibusque curæ est animæ meæ infinitos dolores

[facere.

Sed tu, Domine, mihi medicinam tui causa facias,

Quia mansuetudinibus tuam misericordiam augeas.

Inops et pauper ego, tu vero ne me deseras,

(11) Βασιλῆι. Forte, βασιλῆα. Edit.

(12) Μελιχίησι, Forte, μελιχίοισι. Id.

Noster membris concutitur intrinsecus animus.
Inclinatæ umbræ æqualiter animo mœrebam concussus,

Locustis æthereis persimilis excussus sum.
Domitus sum chara genua tremens ab imbelli fame,
Et corpus luculento immutatum est absque oleo.
Inde satis apud omnes ego ludibrium factus sum.
Ut me viderunt, sic caput movebant dolosum qui-
[libet.

Sed, Beate, vocanti Deus adjutor venias,
Et mihi tuam misericordiam, Rex, opitulatricem
(præbeas,

Ut tuæ manus bonam cognoscant opem,
Quam tuo cogitabas, Rex, famulo perficere.
Illi exsecrabantur, at tu mihi felicia dederis.
Dedecus insurgentibus meis hostibus sit:
Tuus vero honorabilis famulus animis undique
(gaudeat.

Qui me vituperant, semper subeant reprehensionem.

Duplici autem pallio simile mendaciam induant.
Celebrabo carminibus in ore Dominum,
Et multorum in medio suam gloriam prædicabo.
Quoniam a dextera adjutor venit pauperis,
Ut animam meam hostibus liberet viris.

PSALMUS CIX.

Davidis sonorum carmen nonum supra centesimum.
Sede, Deo Deus dixit, mearum ad dexteram sedium,
Donec sub scabellum inimicos tuos pedibus do-
(muero.

Æternus de Sione inculpatam virgam mittat,
Ut tuis in medio, Rex, hostibus imperes.
Tui principii tecum est robur ut antea habebas,
Tuis cum splendoribus sanctorum decus firmum
(habebis:

Ventris fructus mei ante luciferum ipse es.
Juravit fidelis Rex, sua vero non mentietur jura-
(menta:

Eris sacerdos qualis erat Melchisedecus.
Dexteræ, o Intacte, habebis prope defensorem,
Qui in ira reges terrenos domet.
Nationes Beatus judicabit, implebit vero ruinas
(populorum,

Et multorum in terra conquassabit capita.
Aquam torrentis bibet, inclytam viam iens,
Inde Rex venerandum exaltabit caput.

PSALMUS CX.

Immortale alleluia decimum vero supra centesimum.
Indesinenti corde. Rex, tuam laudem canam,
Mente rectorum sanctorumque in tentoriis illustri-
(bus.

Immortalis Regis semper eximia opera
Consiliis omnigenis grata divinis.
Laus semper Dei opera sunt et præstans gloria:
De generatione in generationem justitia ejus manet.
Mirabilium suorum Rex recordatus est animo,
Misericors in omnibus Deus est et clemens
Convivium charis famulis gloriosum dedit.

A Ἡμετερος μελέεσσιν ὀρίνεται ἔνδοθι θυμός·
Κλινομένη σκιῇ ἰσα νόψ ἀλύεσκον ὀρινθείς·

Ἀχρίσιν αἰθερήσι πανεῖκελος ἐξετινάχθη·
Ἐδμήθη φίλα γυῖα τρέμων ὑπ' ἀνάκτιδι λιμῶ,
Καὶ δέμας αἰγλήεντος ἀμείβετο νόσφιν ἐλαίου.
Ἐνθεν ἄλις μετὰ πᾶσιν ἐγὼ μωμητὸς ἐτύχθη·
Ὡς μ' ἴδον, ὡς κεφαλὴν δόνεον δολόεσσαν ἕκαστος.

Ἀλλὰ, Μάκαρ, καλέοντι θεὸς ἐπιτάξροθος ἔλθεις,
Καὶ μοι σὴν ἐλεητὸν, Ἄναξ, ἐπίκουρον ὀπάσσοις·

Ὅφρα τεῆς παλάμης ἀγαθὴν γνώωσιν ἀρωγῆν,
Ἦν τεῶ ὀρμαίνεσκες, Ἄναξ, θεράποντι τελέεσαι
κεῖνοι: ἐπαρήσσονται, ἀτὰρ σὺ μοι: ὀλβία δοίης.

B Αἴσχος ἐπεγρομένοισιν ἐμοῖς δηίοισι γενέσθω·
Σεῖο δὲ τιμήεις θεράπων φρεσὶ πάντοθε χαίροι.

Οἱ με κακηγορέοντες αἰεὶ δυσαίατο μῶμον,

Δίπλακι δὲ χλαίνῃ ἕκελον ψύθος ἀμφιβαλέσθων
Αἰίσω μελέεσσιν ἀνὰ στόμα Παμβασίληα,
Καὶ πολέων ἀνὰ μέσσον ἐδὸν κλέος ὑμνοπολεύσω·
Ὀύνεκα δεξιτερῆς ἐπιτάξροθος ἔλθε πενιχροῦ,
Ὅφρα κε θυμὸν ἐμὸν δτήϊων ἀπολύσειεν ἀνδρῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΘ'.

Δαυΐδου λιγυρὸν μέλος εἴνατον ἀμφ' ἑκατοστῶ.
Ἦσο, θεῶ θεὸς εἶπεν, ἐμῶν ἐς δεξιὰ θώκων,
Ὡς κεν ὑπὸ θρήνων ἐηλοὺς σέο προσὶ δαμάσσω.

C Ἀφθιτος ἐκ Σιῶνος ἀμύμονα ῥάδδον ἰάλλοι,
Ὅφρα τεοῖς ἀνὰ μέσσον, Ἄναξ, δηίοισιν ἀνάσσης.
Σῆς ἀρχῆς μετὰ σεῖο πέλει κράτος ὡς πάρος εἶχες,
Σῆσι μετ' ἀγλαίης ὀτίων κλέος ἔμπεδον ἔξεις.

Γαστρὸς καρπὸς ἐμῆς πρὸ ἑωσφορου αὐτὸς ἐτυχθης.
Ὡμοσε πιστὸς Ἄναξ, σφετέρους δ' οὐ ψεύσεται ὄρ-
[κους·

Ἔσσεια: ἀρητῆρ οἶος πέλε Μελχισεδῆκος.
Δεξιτερῆς, Ἄχραντε, ἔχεις πέλας ἀσπιδιώτην,
Ὅς ῥα κόπῳ βασίληας ἐπιχρονίους δαμάσαιτο.
Φύλα Μάκαρ δικάτει, πλῆσει: δ' ἀναρήγματα δήμων,

Καὶ πολέων κατὰ γαῖαν ἀπορῥαίσειε κάρηνα.
Ἰδῶρ χειμάρρου πίεται κλυτὸν οἶμον ὀδεύων,

D Ἐνθεν Ἄναξ τιμῆεν ἀνυψώσειε κάρηνον.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΡ'.

Αφθιτον ἀλληλούϊα δεκάς δ' ἔφυ ἀμφ' ἑκατοστῶ.
Ἀλῆκτω κραδίη, Βασιλεῦ, τεὸν αἶνον αἰίσω,
Ἰθύνῶν ὀσίων τε παρὰ κλισίησι φαιναῖς.

Ἄθανάτου Βασιλῆος αἰεὶ περιώσια ἔργα,
Βουλῆς παντοδαπῆσι μεμηλότα θεσπεσίησιν
Αἶνος αἰεὶ θεοῦ ἔργα πέλει καὶ ἀριπρεπὲς εὖχος·
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε δικαιοσύνη ἔο μέμνει.
Θαυμασίων σφετέρων Βασιλεὺς ἐμνήσατο θυμῶ.
Ὀϊκτίρμων μετὰ πᾶσι θεὸς πέλει ἡδ' ἐλεήμων·
Δαῖτα φίλοις δμῶεσσιν ἀγακλήεσσαν ἔδωκε.

Νωλεμέως σφετέρων μεμνήσεται ἀρμονιάων.
 Ἔργων ἰσχυρῆν ἀγχοῦν διαπέφραδε λαῶν,
 Κληῖρον ἀρίζηλον μεμαῶς δόμεναί σοφισι δῆμων,
 Εὐδικίην καὶ ἀληθείην ἐργάζετα· αἰεὶ.
 Ἐννεσίαι Βασιλῆος ἀγκυλῆα πίστιν ἔχουσιν.
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερὲς ἐστήριχθεν,
 Τυκταὶ ἀληθείη τε καὶ ἰθείησι μενοινάϊς.
 Λύτρον Ἄναξ νημερτὲς ἐπὶ δωρήσατο λαῶν.
 Πάντοτε συνθετίην σφεέρην ἐντείλατο Ποιμῆν.
 Ἀχραντον φροδερὸν τε Θεοῦ κλυτὸν οὐνομ' ἐτύχθη.
 Ἀρχὴ ἐπουρανίου σοφίης πέλε δεῖμα Θεοῦ.
 Καὶ πινυτὴ μερόπεσσι πέλει σοφίης ὑποφήταις.
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε μένει Θεοῦ ἄφθιτος αἶνος.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΑ'.

Πρῶτον ἐφ' ἑνδεκάτῃ δεκάδι μέλος ἀλληλοῦϊα.
 Ὀλβιος ὃς πραπίδεςσι περιτρομέει Βασιλῆα,
 Ἀθανάτου γεραρῆσιν ὑπ' ἑννεσίησι μεμηλιῶς.
 Ἀλκῆεν κατὰ γαῖαν ἐὼν μένει αἶμα γενέθλης,
 Ὀλβῳ ἰθυνόοισιν ὁμοῦ γενεῆσι τεθηλός.
 Οὐχ οἱ ἀπολλήξειε δόμων ἄφενός τε καὶ εὐχος,
 Ἀλλὰ καὶ εὐδικίησι διτηνεέσσι χαρεῖται.
 Ἐξ ὄρφνης ἀνέτειλεν ἐπ' ἰθυνόοις μέγα φέγγος,
 Οἰκτίρμιων ὄσιός τε Θεὸς πέλει ἡδ' ἐλετήμιων.
 Μελίχχος ὃς ῥ' ἔχρησεν ἀνὴρ ἑτέρους ἐλεαίρων,
 Ἔσμων ἐπιθύων σφετέρων ἀγχνόφρονα μύθων·
 Οὐποτέ μιν μογεροῖο κλόνος βιότοιο κίχρει.

Νωλεμεως ὁσίου μνημήσιον αἰνετὸν ἔσται
 Οὐποθ' ὑποδδείσειεν ἀθέσιμιον οὐσαι φήμην.
 Αἰὲν ἔχει Βασιλῆος ἐπ' ἑλπίδι θυμὸν ἐτοῖμον·
 Ἦνεκέως ἀδόνητον ἐὼν στήριξε μενοινήν,
 Εἰσόκε εὐσμενέων θηθήσεται οἰκτὸν ὀπωπήν.
 Ἀκτεάνοις ἐκέδασσε χαριζόμενος βιότοιο.
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε δικαιοσύνη ἔο μέμνει·
 Τιμῇ καὶ γεράεσσιν ἀειρόμενον κέρασ ἔξει.
 Δερκόμενον τάδε μῆνις ἀτάσθαλον ἀνδρα χαλέψει.
 Τηκεδόνι τρύζοντα κακῇ φροναροῖσιν ὕδοῦσιν·
 Ἴμερος αὐτ' ἀτέλεστος ἀτασθαλῶν ἀνδρὸς ὀλεῖται.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΒ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος μετὰ δεῦτερον ἀλληλοῦϊα.
 Ἀθανάτον Βασιλῆα σοφοὶ ἀναμέλψατε παῖδες,
 Οὐνομα τιμῆεν κελαδήσατε Παμβασίλῆος.
 Ἔσεται οὐνομα θεῖον αἰεὶ μεμελημένον ὕμνοισι,
 Καὶ νῦν, καὶ μετέπειτα διτηνεέσσι γενέθλαις.
 Ἡελίου φαέθοντος ἀπ' ἀντολίης ἐπὶ εὐσμάς,
 Οὐνομα τιμῆεν κελαδήσατε Παμβασίλῆος.
 Δῆμων παντοδαπῶν Βασιλεὺς καθυπέρτερα ναίει,
 Καὶ κλέος οὐρανίων δαπέδων ὑπερ ἄφθιτον ἴσχει.
 Τίς κρατερῶ Βασίλῃ· πανεῖκελος ἄλλος ἐτύχθη;
 Ναιετάων ὑψηλὰ, ἀτὰρ χθαμαλώτατα λείσσων.
 Γαῖαν τ' ὀφθαλμοῖσι καὶ οὐρανὸν ἀμφιπολεῶν,
 Ἀκτέανον δεδάτηεν ἀπὸ χθονὸς οἶος ἐγείρειν,
 Ἐκ κόπρου δὲ πενιχρὸν ἐπισταμένως ἀναεῖρει·
 Ὀφρα καθηγητῆρσιν ὁμῆν μετελεύσεται ἔδρην,
 Λαοῦ θεσπελοῖο συνέμπορος ἡγεμονῆων.
 Στείρη ναιετάειν ὃς δώματα δῶγεν ἀγητὰ,
 Μητέρα τιμήεσαν ἀγαλλομένην ἐπὶ τέχνοις.

A Perpetuo suarum recordabitur compositionum :
 Operum virtutem strenuam annuntiavit populo,
 Sortem præclaram cupiens dare sibi populorum :
 Æquitatem et veritatem operatur semper.
 Mandata Regis gloriosam fidem habent,
 De sæculo in sæculum prorsum confirmata sunt,
 Facta veritateque et rectis consiliis.
 Redemptionem Rex veram suo largitus est populo.
 Semper pactum suum mandavit Pastor.
 Purum terribileque Dei inclytum nomen est :
 Principium cœlestis sapientiæ est timor Dei.
 Et prudentia mortalibus est sapientiæ vatibus.
 De sæculo in sæculum manet Dei immortalis laus.

PSALMUS CXI.

Primum supra undecimam decadem carmen alleluia.

B Beatus qui animis timet Regem,
 Immortalis honorata in mandata incumbens
 Fortis in terra suus manet sanguis generationis,
 Beatitudine rectis simul generationibus florens.
 Non ipsi desinant domorum divitiæque et gloria,
 Sed et æquitatibus perpetuis gaudeat·
 De caligine ortum est in rectis magnum lumen.
 Misericors sanctusque Deus est et clemens.
 Blandus qui mutuavit vir alios miserans,
 Multitudinem dirigens suorum placidam verborum :
 Nunquam eum laboriosæ turbatio vitæ compre-
 (hendet.

Perpetuo sancti memoria laudabilis erit :
 Nunquam reformidet iniquum auribus rumorem.
 Semper habet in spe animum paratum :
 C Semper inconcussum suum firmavit consilium,
 Donec inimicorum despiciat miserandum vultum.
 Egenis dispersit largiens victum.
 De sæculo in sæculum justitia ejus manet :
 Honore et dignitatibus exaltatum cornu habebit.
 Videntem hæc ira peccatorem virum opprimet,
 Tabe stridentem mala invidis dentibus :
 Desiderium rursus mutilum impii viri peribit
 PSALMUS CXII.

Undecimæ decadis post secundum alleluia.

Immortalem Regem sapientes celebrate pueri.
 Nomen honorabile resonate Domini.
 Erit nomen divinum semper gratum hymnis,
 Et nunc, et postea sempiternis generationibus.
 Solis lucidi ab ortu ad occasus,
 Nomen honorabile resonate Domini.
 D Populis omnigenis Rex superiora habitat,
 Et decus cœlestia palatia supra immortale habet.
 Quis valido Regi persimilis alius est ?
 Habitans excelsa, at humillima intuens,
 Terramque oculis et cælum lustrans,
 Inopem novit a terra solus erigere,
 De stercore autem pauperem prudenter exaltat :
 Ut ducibus similem ingrediatur sedem,
 Populi divini comes principum.
 Sterili habitare qui domos dedit admirabiles,
 Matrem honorabilem exultantem super filios.

PSALMUS CXIII.

Cum uudecima decade etiam tertium alleluia.

Fortis Israel quando venit ex tenebris,
Domum vero barbaram Jacobi reliquit populus,
Templum Judææ honoratum factum est Dei,
Immortalis vero imperabat glorioso Israeli.
Fugit quidem sterile ipsum ut sensit mare,
Ast Jordanis recessit multum retrorsum.
Montes vero arietibus exultaverunt similes,
Et vertices hispidorum montium erant agnis si-
(miles.

Dicito quare, mare, divisum sis sic fugiens,
Quare, Jordanis, recessisti tantum retrorsum :
Montes vero, arietibus exultastis similes,
Et vertices hispidorum montium, estis agnis si-
(miles ?

Immortalis contremuit Dei in conspectu terra,
Qui Jacobo magnanimo semper imperat.
Qui lacus aquarum similem convertit petram,
Rupem fontibus ebullire præcipiens.
Non nobis ista facito : quod enim robur nobis est ?
Sed tuæ sapientiæ summam gloriam præbeas,
Tuæque misericordiæ, Rex, et veræ voluntati :
Nequando gentes dicant : Ubi igitur Deus est illo-
(rum ?

Noster Deus rursum in cælo semper imperat :
Cælo innixa sunt, at terræ opera gubernat,
Patrans quæcunque animo sagaci cogitat
Idola aurumque et argentum sunt populorum,
Humanarum infirma solertium simulacra manuum.
Quibus non sonus inest, etiamsi os ipsis est :
Neque lumen ferunt in expolitis aspectibus :
Aures solum habent, et non audiunt vocem :
Neque sacer nares subit aeris odor :
Non robur palpanti, etiamsi manibus ornentur :
Non pedibus alma in terra vestigium firmare :
Neque de gutture vocem emittere :
Neque enim anhelant in ore flatus impetu.
Artifices idolis fiant suis similes,
Et omnes his animo fidentes sunt.
Fiduciam in Rege posuit gloriosus Israel,
Eorum adjutor est et perpetuus defensor.
Fiduciam in Rege posuit inclyta domus Aaronis,
Horum adjutor est et intrepidus defensor.
Spem posuerunt in Rege, curæ vero est quibus ti-
(mor Dei,

Horum adjutor est et fortis defensor.
Nostri Immortalis memor laudavit omnes.
Laudavit splendidam domum mansueti Israelis :
Laudavit sacerdotis immaculatam domum Aaronis,
Laudavit populum universum gratum omnium
(Regi,
Ætatem universam simul cum majore minorem.
Nostris cum filiis auxit valde omnes.
Laudabiles immortalis estis mente omnium Regis,
Qui terram viridemque et cælum latum fecit.
Cælum splendidi cælestis est Regis :

A ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΓ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος σὺν καὶ τρίτον ἀλληλοῦια.
Ἄλκιμος Ἰσραῆλος ἐτ' ἔλυθεν ἡερίθηεν,
Δῶμα δὲ βαρβαρόφωνον Ἰακώβου λίπε λαος,
Νηὸς Ἰουδαίη γεραρὸς γεγένητο θεοῖο,
Ἄθανάτος δ' ἔγνωσεν ἀγακλέος Ἰσραήλου.
Φυγε μὲν ἀτρύγετός μιν ὅπως ἐνόησε θάλασσα,
Αὐτὰρ Ἰορδάνης ἀνεχάζετο πολλὸν ὑπίσσω.
Οὔρεα δὲ κριοῖσιν ἀνεσκίρτησαν ὁμοῖα,
Καὶ κορυφαὶ λασίων ὄρέων πέλον ἀρνάσιν Ἰσαι.

Ἐννεπε τίπτε, θάλασσα, διέτμαγες ὧδε φογοῦσα ;
Τίπτε δ', Ἰορδάνη, ἀνεχάζεο τόσσον ὑπίσσω,
Οὔρεα δὲ, κριοῖσιν ἀνεσκίρτησθ' ὁμοῖα,
Καὶ κορυφαὶ λασίων ὄρέων, πέλετ' ἀρνάσιν Ἰσαι ;

B Ἀθανάτου δεδόνητο θεοῦ κατεναντίον αἴα,
Ὅστις Ἰακώβου μεγαλήτορος αἰὲν ἀνάσσει.
Ὅς λίμνας (13) ὑδάτων ἰκέλην ἐπετρέψατο πέτρην,
Ἀκρότομον πηγῆσιν ἀναθλύζειν ἐπιτέλλας.
Μὴ ἡμῖν τάδε ῥέξει· τί γὰρ σθένος ἀμμῖν ἐτύχθη ;
Ἄλλὰ τεῆ σοφίῃ πανυπέρτατον εὐχος ὀπάξοις,
Σῆ τ' ἐλεημοσύνη, Βασιλεῦ, καὶ ἀληθεῖ βουλή.
Μήποτε φύλ' ἐρέη· Ἡ δὲ θεὸς ἐπλετο κείνων ;

Νωίτερος θεὸς αὐτε κατ' οὐρανὸν αἰὲν ἀνάσσει·
Οὐρανῷ ἠρήρεισται, ἀτὰρ χθονὸς ἔργα νομεύει,
Τεύχων ὑπόσκα θυμῷ ἀριστοπόνῳ μενεαίνει.
Ἐδῶλα χρυσὸς τε καὶ ἄργυρος ἐπλετο δήμων,
Ἀνδρομέων ἀλαπαδῶν σοφῶν θαιδάλματτα χειρῶν.
Οἷς οὐ φθόγγος ἔπεστι, καὶ εἰ στόμα τοῖσιν ἐτύχθη·

C Οὐδὲ φάος φορέουσι περὶ ξεστῆσιν ὀπωπιῆς.
Οὔατα μῶνον ἔχουσι, καὶ οὐκ αἴουσιν αὐτῆς
Οὐδ' ἱερῆ ῥίνεσσιν ὑπέρχεται ἡέρος ὄδμη.
Οὐ σθένος ἀμφαφείωντι, καὶ εἰ χεῖρεςσι κεκασθεν·
Οὐ ποσὶν εὐφρόβοιο κατὰ χθονὸς ἔχνος ἐρεῖσται,
Οὐδ' ἀπὸ λαυκανίης φθογγῆν ἀναπεμπάσσασθαι·
Οὐδε γὰρ ἀσθμαίνουσι κατὰ στόμα πνεύματος ὄρμη.
Τέκτονες εἰδῶλοισι γενόιατο οἷσιν ὁμοῖοι,
Καὶ πάντες τοιοῖσι νόψ περιθαρσίεις εἰσίν.
Ἐλπωρῆν ἐπ' Ἄνακτα θέτο κλυτὸς Ἰσραῆλος·
Τῶν δ' ἐπιτάρροθὸς ἐστὶ καὶ ἀφθιτος ἀσπιδιώτης.
Ἐλπωρῆν ἐπ' Ἄνακτα θέτο κλυτὸς οἶκος Ἀρῶνος.
Τῶν δ' ἐπιτάρροθὸς ἐστὶ καὶ ἀτρομος ἀσπιδιώτης.
Ἐλπίδ' ἔθεντ' ἐπ' Ἄνακτα, μέλει δ' οἷς δεῖμα θεοῖο·

D Τῶν δ' ἐπιτάρροθὸς ἐστὶ καὶ ἄλκιμος ἀσπιδιώτης.
Ἡμῶν Ἀθανάτος μεμνημένος, ἦνεσε πάντα.
ἦνεσεν ἀγλαὸν οἶκον ἐνήεος Ἰσραήλου·
ἦνεσεν ἀρητῆρος ἀκήρατον οἶκον Ἀρῶνος
ἦνεσε λαὸν ἅπαντα μεμνηλότα Παμβασίλῃ,

Ἠλικίην σύμπασαν ὁμοῦ περὶ μείζονι τυτθῆν.
Ἡμετέροις μετὰ πιστῶν ἀέξησεν μάλα πάντας.
Αἰνετοὶ ἀθανάτου πέλετε φρενὶ Παμβασίλῃος,
Ὅς γαίαν χλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρὸν ἔτευξεν.
Οὐρανὸς αἰγλήεντος ἐπουρανίου ἔστ' Ἄνακτος·

(13) Λίμνας. Forte, λίμναις. Edit.

Αὐτὰρ γαῖαν ἔδωκεν ἔχειν μεροπηίδι φύτλῃ.
Ὅς σε, Μάκαρ, νεκρῶν φθιμένων μέλψουσι γενέθλαι,

Οὐδ' ἐπὶ νερτερίους θανάτου στεροχίντες ἀγυιάς·
Ἴμεῖς οἱ ζῶντες ἀνυμνήσωμεν Ἄνακτα,
Νῦν ἅμα καὶ μετέπειτα διηνεκέεσσι γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΔ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος μετὰ τέτρατον ἀλληλούϊα.
Ἰκεσίης ἀτόντος ἐμῆς ἀγάπησα Θεοῦ,
Οὐνεκά μοι θείην ἀγαθὴν τ' ἐκλινεν ἀκουῆν,
Καὶ ἐ διηνεκέως ἐπιτάξροθον ἐσθλὸν αἰείτω.
Ἰδῖνας θανάτοιο λαθιφθόγγου με κατέσχον,
Μερτερίου δ' αἰδαο μετέστιχον ἅμμε κυδοιμοί.
Ῥιγδοανὴν ὀδύνην καὶ ἀτειρέα μόχθον ἐφεῦρον·
Ἄθανάτου δ' ἐκάλεσσα πηλύλλιστον οὔνομ' Ἄνακτος·
Ἄρθιτε, θυμὸν ἐμὸν πεφοδημένον ἀψα σαώσεις.
Ἡμέτερος Ηασιλεύς ὄσος πέλει ἡδ' ἐλεήμων,
Ἀνδρομέη γενεῆ σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξων·
Αἰεὶ νηπιάχοντα Θεὸς δεδάηκε φυλάσσειν.
Καὶ με καταδύθοντα σάω ζωαρκεὶ χειρὶ
Θυμὲ, τί δηθύνεις μετὰ σὴν ἀνάπαυσιν ἱέσθαι ;
Οὐχ ὀράς, Θεὸς ὡς σε δυσαλθέος ἤρπασεν ἄτης ;
Καὶ γὰρ ἐμὸν θανάτοιο βαρύφρονα ῤύσχο θυμὸν,

Ὁφθαλμοὺς δὲ γόοιο, πόδας ἐξεῖλεν ὀλισθοῦ.
Ζωόντων ἀνὰ χῶρον ἀδῶν Βασιλῆι φανεῖην·

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΕ'.

Πέμπτον ἐφ' ἐνδεκάτη δεκάδι μέλος ἀλληλούϊα.
Ἄτρεκέως ἐλάλησα Θεῷ βασιλῆι πιθήσας.
Αὐτὰρ ἐγὼ θνητῶν γενόμενῃ Χθαμαλώτατος ἄλλων.
Θαμδῆσας μερόπιον ψευδηγόρον εἶπα γενέθλην·
Τί χρέος ἐκ πολέων ὧν μοι πόρε Ποιμένι δοίην ;

Πώματος ἀλφάντοιο δέπας χεῖρεςσι κομισσω,
Οὔνομα δ' Ἄθανάτοιο διηνεκέως λιτανεύσω.
Πότμος ἔων ὀσίων γεραρὸς κατέναντα Θεοῦ.
Κέκλυθι, Παμβασίλει, θεράπων δέ τοι εὔχομαι εἶναι.
Εἰμὶ τὸς θεράπων, καὶ σῆς γόνος ἀμφιπόλοιο.
Νωιτέρας ἐβρότξας ἀλυκτοπέδας ἀλεγαινάς.
Ἄθανάτου ῤέξαμι θῶς μολπῆσι μεμηλός.
Εὐχολὰς Βασιλῆι ὀφειλομένας ἀποτίσω,
Αὐλῆς εὐαγέεσσι φίλον κατὰ δῶμα Θεοῦ,
Παντὸς δερκομένοιο Θεουδέος ἀντία λαοῦ,
Σεῖο, πολυκλήεσσ' Ἱερουσαλή, κατὰ μέσσον.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΖ'.

Ἐκτον ἐφ' ἐνδεκάτη δεκάδι μέλος ἀλληλούϊα.
Πάνθ' ἅμα Παμβασιλῆα πόλῃροα μέλψατε φύλα,
Καὶ μιν ὁμοῦ σύμπαντες ἀδῆν κελαδῆσατε λαοί·
Οὔνεκεν ἅμμιν Ἄναξ ἐλεήμονα μητιν ὀφέλλει,
Καὶ οἱ ἀληθείη παναγήραος ἀἴεν ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΖ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος ἀμφ' ἐβδομον ἀλληλούϊα.
Μέλψατέ μοι Βασιλῆα, ἐπεὶ τόδε καλὸν ἐτύχθη,
Οὔνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
Βαζέτω Ἰσραῆλος, ἐπεὶ τόδε καλὸν ἐτύχθη,
Οὔνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
Βαζέτω οἶκος Ἀρῶνος, ἐπεὶ τόδε καλὸν ἐτύχθη.
Οὔνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.

A At terram dedit habere mortali generi.
Non te, Beate, cadaverum mortuorum laudabunt
(genera,
Neque ad infernas mortis properantes vias :
Nos viventes celebremus Regem,
Nunc simul et postea perpetuis sæculis.

PSALMUS CXIV.

Undecimæ decadis post quartum alleluia.

Precationem exaudiente meam dilexi Deo,
Quia mihi divinam bonamque inclinavit aurem,
Et ipsum perpetuo adiutorem strenuum canam.
Dolores mortis vocem auferentis me occupaverunt,
Inferioris vero orci invaserunt nos tumultus.
Rigidum dolorem et durum laborem reperi :
Immortalis vero invocavi venerandum nomen Regis,
B Incorrupte, animum meum perculsum cito servabis.
Noster Rex sanctus est et misericors,
Humano generi suam misericordiam augens :
Semper parvulos Deus novit custodire.
Et me humilitatum servavit vivifica manu.
Anime, quid moraris ad tuam requiem venire ?
Nonne vides, Deus quia te insanabili eripuit dolore ?
Etenim meum morte graviter affectum liberavi
(animum,
Oculos vero gemitu, pedes exemit lapsu.
Viventium in regione gratus Regi appaream.

PSALMUS CXV.

Quintum supra undecimam decadem carmen alleluia.

Vere locutus sum Deo regi confidens :
At ego mortalium factus sum humillimus aliorum.
C Stupens mortalium mendax dixi genus
Quod debitum e multis quæ mihi concessit, Pastori
(reddam ?
Potus puri poculum manibus accipiam,
Nomen vero Immortalis jugiter rogabo.
Mors suorum sanctorum honorata in conspectu Dei.
Audi, Domine, servus vero tibi gloriol esse :
Sum tuus famulus, et tuæ genitura ancillæ.
Nostras fregisti compedes molestas.
Immortalis faciam sacrificium cantibus indulgens.
Voto Regi debita persolvam
Atriis sanctis chara in domo Dei,
Omni viso religioso coram populo,
Tui, gloriosa Hierusalem, in medio.

PSALMUS CXVI.

D *Sextum supra undecimam decadem carmen alleluia.*
Omnes simul Dominum multisonæ celebrate gentes,
Et eum pariter omnes abunde resonate populi :
Quia nobis Rex misericors consilium auget,
Et ipsi veritas immortalis semper est.

PSALMUS CXVII.

Undecimam decadem supra septimum alleluia.

Celebrate mihi Regem. quoniam hoc pulchrum est
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget
Dicat Israel, quoniam hoc pulchrum est,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
Dicat domus Aaronis, quoniam hoc pulchrum est,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

Famuli dicite Regis, quoniam hoc pulchrum est
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
Oppressus vocabam præpotentem Regem,
Educens vero de afflictione meas dilatavit vias.
Semper Rex incorruptus meæ opitulatur necessita-

(tis :

Nunquam reformidem quid mortalis nobis faciat.
Semper meæ incorruptus Rex adjutor necessitatis:
At ego hostium suorum malam videbo perniciem.
Melius immortalis confidentem Regi vivere,
Quam frustra mortali viro animum fidentem habere,
Quam principibus inusitatam spem ponere.
Circum me versarunt in circuitu gentes omnes,
At ego universos cepi Regi confidens.

Circum me turris in morem stantes habebant cir-
(culari circulo :

At ego universos cepi Regi confidens.
Undique velut me alveare circumdederunt apes,
Exarserunt velut ignis in atriensibus spinis:
At ego universos cepi Regi confisus.
Etiam cecidit pulsus, defensor vero mihi venit Rex.

Laus mea et robur in immortalis Rege,
Et mihi salutare conciliavit lumen paratum.
Lætitiæ luminisque vox tabernaculis justorum.
Dextera Regis inclytam fecit virtutem.
Dextera caput nobile posuit meum:
Dextera Regis inclytam fecit potentiam.
Nunquam moriar, vitæ vero mihi erit opportunitas:
Verum sedulo regia opera clamabo.
Immortalis domuit me amicis castigationibus Pas-

(tor :

Sed nondum morti me malæ dimisit domari.
Agite mihi justitiæ nunc aperite fideles portas,
Ingressus vero Regi venerandum hymnum canam:
Hæc porta Regis, via vero bonis curæ sit.
Immortalis, glorifico te, meam quia audisti vocem,
Et mihi salutare ostendisti lumen paratum.
Fabri quem objurgarunt reprehenderuntque lapi-

(dem,

Ipse sacrum geminorum caput apparuit parietum.
Hoc Deus manibus ædificavit honorabile,
Mirabile vero est humanis coram oculis.
Diem hunc Deus suis fecit manibus,
Lætitia mortalibus ut et gaudium appareat.
Exaudiens, Rex summe, celeriter serves,
Exaudiens dirige meam suavem viam:
Laudabilis qui Regis veniet nomen exaltans.
Vos laudamus, Beati domo venientes.
Inclytus Rex bonusque Deus mortalibus apparuit.
Coronis læti viridem congregate solemnitatem,
Usque ad divina cornua altaris sacrificii.
Noster Deus es, ego vero tibi laudem canam:
Noster Deus es, ego vero te sublimen extollo.
Incorrupto, glorifico te meam quia audisti vocem,
Et mihi salutare exhibuisti lumen paratum.
Celebrate mihi Regem, quoniam hoc pulchrum est,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

PSALMUS CXVIII.

Undecimæ decadis supra octavum alleluia.

1. Felices quibus curæ est immaculata semper via,
Quorum mens desiderat Dei in lege ambulare

A Δρωῶες βάζετ' Ἀνακτος, ἐπεὶ τόδε καλὸν ἐτύχθη·
Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει·
Τειρόμενος καλέεσκον ἐρισθενέτην Βασιλῆα·
Ἐκ δ' ἀγαγὼν κακότητος ἐμᾶς εὐρυε κελεύθους·
Ἄϊεν Ἄναξ ἄχραντος ἐμῆς ἐπίκουρος ἀνάγκης·

Οὐποθ' ὑποδδείσαιμι, τί κεν βροτὸς ἄμμι τελέσσει.
Αἰὲν ἐμῆς ἄχραντος Ἄναξ ἐπίκουρος ἀνάγκης·
Αὐτὰρ ἐγὼ δτιῶν σφετέρων κακὸν ὄψομαι οἶτον.
Φέρτερον ἀθανάτῳ πίσυρον Βασιλῆι βιῶναι,
Ἦε μάτην βροτῶν ἀνδρῶν νόον περιθάρσυνον ἴσχειν,
Ἦε καθηγητήρσιν ἀμήχανον ἐλπίδα θέσθαι.
Ἄμφι με κυκλώσαντο περισταδὸν ἔθνεα πάντα·
Αὐτὰρ ἐγὼ σύμπαντας ἔλον Βασιλῆι πεποιθώς.
Ἄμφι μὲ πυργωθέντες ἔχον περιτγῆϊ κύκλῳ·

B Αὐτὰρ ἐγὼ σύμπαντας ἔλον Βασιλῆι πεποιθώς.
Πάντοθεν οἷά με σίμβλον ἐκυκλώσαντο μέλιτσαι·
Ἐφλεχθεν ἄτε πυρσὸς ἐν ἀυλαίησιν ἀκάνθαις·
Αὐτὰρ ἐγὼ σύμπαντας ἔλον Βασιλῆι πεποιθώς.
Καί κε πῆς' ὠθηθεῖς, πρόμαχος δέ μοι ἤλυθεν Ἔσ-
[σῆν.

Αἶνος ἐμὸς καὶ κάρτος ἐπ' ἀθανάτῳ Βασιλῆι,
Καί μοι ἀλεξίκακον κατεφαίνετο φέγγος ἐτοῖμον.
Τερπωλῆς φάεός τε βοή κλισίησι δικαίων.
Δεξιτερῇ Βασιλῆος ἀγακλέα τεῦξεν ἐρωτῆν.
Δεξιτερῇ κεφαλῆν ἐρικυδέα βῆκεν ἐμεῖο·
Δεξιτερῇ Βασιλῆος ἀγακλέα τεῦξεν ἐρωτῆν.
Οὐποτε τεθναίην, βίότου δέ μοι ἔσσεται ὥρη·
Ἄλλὰ περιφραδεως βασιλῆια ἔργα βούλω.
Ἀθάνατος δάμασεν με φίλοις παιδεύμασι Ποιμῆν·

C Ἀλλ' οὐπως θανάτῳ με κακῶ μεθέηκε δαμῆναι.
Δεῦτέ μοι εὐδικίης νῦν οἴξαστε πιστὰ θύρετρα·
Εἰς δ' ἐλθὼν Βασιλῆι πολύλλιτον ὕμνον ἀείψω.
Ἦδε πύλη Βασιλῆος, ὁδὸς δ' ἀγαθοῦσι μελέσθω.
Ἄφθιτε, κυδαίνω σε, ἐμῆς ὅτι σύνθεο φωνῆς,
Καί μοι ἀλεξίκακον προῦφαίνεο σέγγος ἐτοῖμον.
Τίκτονες δὲ νείκεσσιν ἐμωμήσαντό τε λάαν,

Ἦος δ' ἱερῆ δισσων κεφαλῆ προῦφαίνετο τοίχων.
Τῆνδε θεὸς παλάμησιν ἐδείματο τιμήεσσαν,
θηγητῆ δὲ πέλει βροτέων κατενυτίον ὄσων.
Ἦμαρ τοῦτο θεὸς σφετέρης τεκτῆνατο χερσίν,
Εὐφροσύνη μερόπεσσιν ὅπως καὶ χάριμα φανείη
Εἰσαίων, Βάσιλεῦ πανυπέρτατε, ῥίμφα σωσοῖς,

D Εἰσαίων ἔθνον ἐμῆν καταθύμιον οἶμον·
Αἰνετὸς δὲ Βασιλῆος ἀφίξεται οὔνομα ἀείρων.
Ἦμέας αἰνέομεν, Μάκατος μέγαροιο μολόντες.
Κλεινὸς Ἄναξ ἀγαθὸς τε θεὸς μερόπεσσι φάνθη.
Στέμμασι γηθόμενοι χλοερῆν ζυναγείραθ' ἑορτῆν,
Μέλρι θεοδμήτων κεράων βωμοῖο θυγλῆς
Νωίτερος θεὸς ἐσσι, ἐγὼ δέ ται αἶνον ἀείψω·
Νωίτερος θεὸς ἐσσι, ἐγὼ δέ σε ὑψὸς ἀείρω.
Ἄφθιτε, κυδαίνω σε, ἐμῆς ὅτι σύνθεο φωνῆς,
Καί μοι ἀλεξίκακον κατεφαίνεο φέγγος ἐτοῖμον.
Μέλψαστε μοι Βασιλῆα, ἐπεὶ τόδε καλὸν ἐτύχθη·
Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΗ΄.

Ἐνδεκάτης δεκάδος ἀμφ' ὄγδοον ἀλληλουῖα.

Α'. Ὀλβιοὶ οἱσι μέμηλεν ἀκήρατος αἰὲν ἀταρπὸς,
Ὅτι ἐπὶ τῷ νόμῳ τοῦ κυρίου ἠγάπησαν.

Μαρτυρίας σφετέρως φρεσὶν ὀλβιοὶ ἰχνεύεσκον,
 Παντοίῃ καρδίῃ διζήμενοι ἐσθλὸν Ἄνακτα.
 Οὐ γὰρ δυσνομίης στυγερῆς ὑποφύτορες ἄνδρες
 Ἰχνεσὶν Ἄθανάτοιο κατεστειβέσκον ἀταρπούς·
 Ἐμπεδὸν ἐννεσίης φυλακὴν ἱπετείλαο λαῶ.
 Εἴθε μοι εἶ μάλα πᾶσαι ἐπιθύνοιντο κέλευθοι,
 Ὅφρα τοι εὐδικίῃσιν αἰεὶ μεμλημένος εἴην.
 Καὶ κε νόψ προφύγοιμι βαρῶν καὶ ἐλεγχεῖα μῶμον,

Εἶκεν ὑπ' ἐννεσίῃσι θεουδέσιν δμματα πύξω.
 Ἰθυνοψ καρδίῃ, Βασιλεῦ, τεὸν αἶνον αἰείσω,
 Εἴτε δικαιοσύνης θεοτερπέος ἔργα θαείην.
 Εὐδικίας πραπίδεςσι τεῖς, Ἄχραντε, φυλάξω,
 Μή με διηνεκέως προλίποις, ἀγανιώτατε Ποιμὴν.
 Β'. Πῶς νέος ἰθύνειεν ὁδὸν πεποτημένως ἤβη,

Εἴ μὴ ἐννεσίας Μάκαρος πραπίδεςσι φυλάξω;
 Παντοίοις, Βασιλεῦ, σε νοήματιν ἰχνεύεσκον
 Μή με τεῶν ἀπένευθεν ἀπίσσει ἐννεσιῶν.
 Σεῖο, Μάκαρ, γλυκεροῦς ἐθέμην ἐν στήθεσι μύθους,
 Ὅφρα μὴ οὐλομένοισιν ἀντασθαλίῃσι θαμείην.
 Αἰνετός ἐσσι, Μάκαρ, θεσμούςς δέ με σεῖο διδάσχοις.
 Χείλεσιν ἡμετέροις στόματος σέθεν ἔφρασα θεσμούςς·
 Σεῖο τρίβω γήθησα, Μακάριστα, μαρτυριῶν,

Οἷά τις ἐν στέρνοις ἐπαγάλλεται εὐρέϊ πλούτῳ.
 Σῆσιν ὑπ' ἐννεσίῃσι (14) περιφραδέως κελαδήσω,
 Καί σεο τιμήσσαν ἀνιχνεύσαιμι κέλευθον.
 Σῆσιν ἐπ' εὐδικίῃσι διηνεκέως μελετήσω,
 Οὐδὲ τεῶν ἱερῶν ἐπέων ἐπιλήσομαι αὐτως.

Γ'. Ἄντι πόνων θεράποντι, Μάκαρ, σέο μισθὸν
 [ὕπαζοις·
 Ζήσομαι ἀθανάτων ἐπέων φρεσὶ κέρδος ἀέζων.

Ἄχλυν ἀπ' ὀφθαλμῶν σκέδασον. Μάκαρ, ἧ πρὶν ἐπ-
 [ῆεν,
 Ὅφρα διοπτέσαιμι τεῶν κλυτὰ θαύματα θεσμῶν.
 Ἄλλοδαποῦ βιότοιο μινυθαδίην χθόνα ναίω·
 Μή μευ ἀποκρύψῃς ἀγαθῶν χάριν ἐννεσιῶν.
 Εὐδικίας ἐπόθησα τεῖς νόψ ἡματα πάντα.
 Οὐρανόθεν θέσπιζες ὑπερφιάλοισιν ὁμοκλήν.
 Λωβητοὶ μάλα σεῖο λελασμένοι ἐννεσιῶν
 Μῶμον, Ἄναξ, ἐλάσεις καὶ ὄνειδα πολλὸν ἐμεῖο.

Οὐνεκα μαρτυρίας γεραρὰς σέθεν ἰχνεύεσκον.
 Ἄμφ' ἐμέθεν κελαδήσαν ἐπεσδόλοι ἡγεμονῆες,
 Αὐτὰρ ἐγὼ ἀνέμελλον ἐπ' εὐδικίῃσι τεῆσι.
 Μαρτυρίαι Βασιλῆος, ἐμεῦ μελεδήμματα θυμοῦ·
 Θεσμοὶ δ' ἐκγεγάσι τεοὶ βουλευμάτ' ἐμεῖο.

Δ'. Θυμὸς ἐμὸς θαπέδοισιν ἐλεγχίστοισι πελάσθη.
 Ἐμπα γε μὴν μύθοισι τεοῖς, Ἄχραντε, βιψῆν.
 Νωιτέρας ἐπάκουσας ἀπαγγέλλοντος ἀταρπούς.
 Ρίμφα δικαιοσύνην με, Μακάριστα, σεῖο διδάσκεις.
 Εὐδικίῃς κλυτὸν οἶμον ἐμῷ παρακάτθεο θυμῷ·
 Σοῖς δ' ἐπὶ θαυμαστοῖσι περιφραδέως κελαδήσω.
 Θυμὸς ἐμὸς ἤμουσα, κακῇ βεβρολημένος ἄτη·
 Ἄλλὰ τεοῖς μύθοισιν, Ἄναξ, ἐμὸν ἦτος ἐρείδοις.

(14) Ἰπ' ἐννεσίῃσι. Forte, ἐπ' ἐνν. Edit.

A Testimonia sua animis felices vestigant,
 Toto corde exquirentes bonum Regem.
 Non enim iniquitatis odiosæ auctores vir,
 Vestigiis Immortalis calcaverunt vias.
 Firmam mandati custodiam mandasti populo.
 Utinam mihi bene valde dirigantur viæ,
 Ut æquitatibus semper deditus sim.
 Etiam animo effugiam gravem et turpem reprehensionem,

Si in mandatis divinis oculos fixero.
 Recto corde, Rex, tuam laudem canam.
 Quando justitiæ divinæ opera didicero.
 Justitias animis tuas, Incorrupte, custodiam,
 Ne me in perpetuum deseras, mitissime Pastor.
 2. Quomodo juvenis dirigat viam volans juvenitute,

B Nisi mandata Beati animis custodiat?
 Omnigenis, Rex, te cogitationibus vestigabam,
 Ne me tuis procul repellas mandatis.
 Tuos, Beate, dulces posui in pectoribus sermones,
 Ut ne perniciosus sceleribus domer.
 Laudabilis es, Beate, leges vero me tuas doceas.
 Labiis nostris oris tui dixi leges,
 Tuorum via delectatus sum, Beatissime, testimoniorum.

Veluti aliquis in pectoribus exsultat latis divitiis.
 Tuis in mandatis sedulo resonabo,
 Et tuam honorabilem exquiram viam.
 Tuis in justitiis perpetuo meditabor,
 Neque tuorum sacrorum verborum obliviscar te[mere].

C 3. Pro laboribus famulo, Beate, tuo mercedem [tribuas.

Vivam immortalium verborum animis proventum [augens.

Nebulam ab oculis dissipa, Beate, priusquam ingruat.

Ut perspiciam tuarum clara miracula legum.
 Peregrinæ vitæ fluxam terram incolo,
 Ne me subducas bonorum gratia mandatorum
 Justitias cupivi tuas animo dies omnes.
 De cælo denuntiabas superbis comminationem.
 Vituperabiles valde tuorum obliti mandatorum.
 Reprehensionem, Rex, removebis et probra multum a me,

Quia testimonia honorata tua vestigavi.
 D De me murmurarunt contumeliosi principes,
 At ego cantabam in justificationibus tuis.
 Testimonia Regis, mei meditationes animi,
 Leges vero sunt tuæ consilia mea.

4. Anima mea pavimentis probrosis adhæsit:
 Verumtamen verbis tuis, Incorrupte, vivam.
 Nostras exaudisti annuntiantem vias.
 Cito justitiam me, Beatissime, tuam doceas.
 Justitiæ claram viam meo committe animo,
 Tuis vero in mirabilibus scite resonabo.
 Anima mea incubuit malo percussa nocumento,
 Sed tuis verbis, Rex, meum cor confirmes.

Viam, Rex, iniquam procul a me arceas,
 Æquis vero tuis legibus nostri miserearis.
 Viam veritatis jucundam semper reperi,
 Neque divinarum oblitus sum tuarum æquitatum.
 Ne tuis testimoniis fidentem omnino coerceas.
 Tui mandati claram cucurri viam,
 Quando valde dilatares meis in pectoribus animum.

5. Tuam, Beate, me doce tuarum viam æquita-
 [tum,

Et eam perquiram perpetuis sæculis.

Da mihi, Rex, prudentiam, ut tuam legem exqui-
 [ram :

Et eam semper pectoribus in nostris custodiam.

Si vero mihi dux fueris in æquitatibus tuis

Universam meis præcordiis cupio amplecti.

Testimoniis meum cor incumbat tuis,

Neque insatiabilem eligam avarissimam contume-
 [liam.

Ab oculis remove meis jactabundam perniciem.

Tuis, Beate, vivam vivificis viis :

Tuo famulo eloquium ornatum timore facias.

Quod prius suspicabar a probro nos serves.

Tuis quia blandis æquitatibus temperata sunt,

Animo instigo tuorum desiderium mandatorum :

Tuam justitiam vitæ sociam elegi.

6. Divina me misericordia, Rex, tua circumtegat.

Tua salutaria lumen verba sequatur,

Ut flagitiosos remunerem quatenus fas est,

Quia spem posui in verbis tuis.

Ne a me veritatem oris tui prorsus auferas :

Tuæ enim sanctæ justitiæ desiderium habeo,

Et legem splendidam tuam præcordiis custodiam,

De sæculo in sæculum omnino dies omnes.

Inde utique latis semper præcurrebam viis,

Quia mandatum regium vestigabam,

Neque aliquem reveritus loquebar de tuis testimo-
 [niis.

Quo pacto valde mirabantur meam tunc linguam
 [reges ?

Quas diligebas abunde meditationibus animum pa-
 [scebam.

Et ad tua mandata extendebam manus amabilia,

Tuis in justificationibus cupidus animum pascēbam.

7. Memor esto tui servi sperantis in tuis verbis.

Hæc meæ infirmitatis consolatio bona est,

Quis semper tuum eloquium mihi vita est bona.

Semper superbi iniqua patrabant :

At mea legibus tuis tuens semper congruebat.

Respiravi tuis animum, Rex, legibus explicans.

Cor præ imbecillitate sauciatus percussus sum,

Legum conspiciens bonarum tuarum corruptores.

Legum celebravi amicarum tuarum sæpe cantum,

Etiam in externis existens solis profugus.

Caliginosa in nocte recordatus sum Regis,

Immortalem vero custodivi charis in pectoribus le-
 [gem.

Tuæ hoc justitiæ bonæ æquandum habeo.

A Οἶμον, Ἄναξ, ἀθέμιστον ἐμεῦ ἀπάνευθεν ἐρύκοις,
 Ἐνθέσμοις δὲ τεοῖς θεσπίσμασιν ἄμμ' εὐλαίροις.

Οἶμον ἀληθείης καταθύμιον αἰὲν ἐφεῦρον,

Οὐδὲ θεοπρεπέων λαθόμεν τέθεν εὐδικιῶν.

Μὴ σεο μαρτυρήσει πεποιθότα πάμπαν ἐλέγξης.

Σῆς ὑποθημοσύνης ἀριδείκτον ἔδραμον οἶμον,

Ἐὖτε μάλ' εὐρύνειας ἐμοῖς ἐν στήθεσι θυμόν.

Ε'. Σεῖο, Μάκαρ, μὲ δίδασκε τεῶν τρίβον εὐνομιῶν,

Καὶ μιν ἀνιχνεύσαιμι διηνεκέεσσι γενέθλαις.

Δός μοι, Ἄναξ, πινυτήν, ἵνα σευ νόμον ἐξερεείνω,

Καὶ μιν αἰεὶ στέρνοισιν ἐφ' ἡμετέροισι φυλάξω.

Εἰ δέ μοι ἡγεμόνευσας ἐπ' εὐνομίῃσι τεῆσι,

Πᾶσαν ἐμῆς πραπίδεσσι λιλαίομαι ἀμφιῆαλέσθαι.

B Μαρτυρήσει ἐμὸν ἦτορ ἐπικλίνουτο τεῆσι,

Μηδ' ἀκόρητον ἔλοιμι φιλοκτεσανώτατον ὕβριν.

Ὅφθαλμῶν ἀπέλασπον ἐμῶν κενεαυχέα λώβην.

Σεῖο, Μάκαρ, ζήσαιμι φερεζώοισι κελεύθοις·

Σῶ θεράποντι λόγον βεβριθότα δείματι τεύξοις.

Οὐ πρὶν ὑποπτεύεσκον ὀνειδέος ἄμμε σαύσοις.

Σεῦ ὄνι μειλιχίῃσι δίκης κεκερασμένοι εἰσὶ,

Θυμῷ ἐπισπέρχω τέθεν ἕμερον ἐννεσιῶν·

Σεῖο δικαιοσύνην βιότου συνέριθον ἐλοίμην.

Ζ'. Θεσπεσίη μ' ἐλεητὸς, Ἄναξ, σέθεν ἀμφικα-
 [λύπτοι.

Σοῖσιν ἀλεξικάκοισι φᾶος μύθοισιν ἐπέσθω,

Ὅφρα κεν ὕβριστηρας ἀμείψομαι ἢ θέμις ἐστίν·

Οὐνεκεν ἐλπωρῆν ἐθέμην μύθοισι τεοῖσι.

C Μὴ μευ ἀληθείην στόματός σεο πάμπαν ἐρύξης·

Σεῖο γὰρ εὐθέσμοιο δικαιοσύνης πόθον ἴσχω,

Καὶ νόμον αἰγλήεντα τεὸν πραπίδεσσι φυλάξω,

Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερές ἤματα πάντα.

Ἐνθεν ἄρ' εὐρείησιό αἰεὶ προθέεσκον ἄταρποις,

Οὐνεκεν ἐννεσίην βασιλῆιον ἰχνεύεσκον

Οὐδέ τιν' ἀζόμενος λάλαόν σεο μαρτυρήσει.

Πῶς δὲ μάλ' θαύμαζον ἐμὴν τότε γλῶσσαν ἄνακτες ;

Οἷς ἀγάπαζες ἄδην μελεδήμασι θυμόν ἔφερβον,

Καὶ σέθεν ἐννεσίης τίνυον παλάμας ἐρατεινῆς,

Σῆσιν ὑπ' εὐνομίῃσι λιλαίόμενος φρένα βόσκον.

Ζ'. Μινώσέ σευ θεράποντος ἐπελπομένου σέο μύ-
 [θοις.

D Ἦσε μευ ἀδρανίης παραμύθιον ἐσθλὸν ἐτύχθη,

Οὐνεκ' αἰεὶ σεο μῦθος ἐμοῖ βίος ἐπλετο καλός.

Αἰὲν ὑπερφιάλοι ἀθεμίστια τεκταίνοντο

Αὐτὰρ ἐμὸς θεσμοῖσι τσαῖς νόος ἀ' ἐν ἀρήρει.

Ἄμπνόνθην σέο θυμόν, Ἄναξ, θεσμοῖσι πιτάστας.

Ἦτορ ὑπ' ἀδρανίης βεβωλημένος ἐπτοίημαι

θεσμῶν εἰσορόων σεο λυδαντήρης

θεσμῶν ὕμνοπόλευσα φίλων σέο πολλάκι μοι πῆν,

Καὶ περ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐὼν δαπέδοις μετανάστης.

Ὅφραίην ἀνὰ νυκτα παρεμνήσθην βασιλῆος,

Ἄθάνατον δ' ἐφύλαξα φίλοις ἐν στήθεσι θεσμόν

Σεῖο τόδ' εὐδικίης ἀγαθῆς ἀντάξιον ἴσχω.

Η'. Αἰσά μοι αὐτὸς ἔφυς, θεσμούς δέ σοι εἶπα φ-
[λάξαι.

Ἄλῃκτην κραδίη λιτόμην Βασιλῆος ὀπωπῆς,
Ἰλαθί μοι, Βασιλεῦ, ἐπέων δέ σευ ἄξια ῥέξω.
Καί γάρ ἐπεφρασάμην καταθύμια σεῖο κελεύθους
Μαρτυρίας δ' ἔστρεψα τεῆς σέθεν ἀγχύθι πέζας.

Ἐνθεν ἐτοιμότητος γενόμεν ἄδόνητος ἐών τις,

Σῆς ὑποθημοσύνησιν ἔχειν μεμελημένον ἦτορ.
Ἰλλόμενος δολερῆσι δέμας σειρῆσιν ἀλιτρῶν,
Ὅ σέθεν ἐνθέσμων λαθόμεν φρεσὶν ἐννεσιάων.

Αὐτὰρ ἐγὼ διὰ νύκτα μέσθην ἔσπευδον ἀναστὰς
Ἵμνησαι πραπίδεςσι δικαιοσύνης σέο θεσμούς.
Πάντων σεῖο, Μάκαρ, δμῶων γε συνήγορος ἦκ,
Ὅσοις ἐννεσίαι πεφυλαχμέναί εἰσι θεοῖς.
Χθῶν ἐλεημοσύνης ἀγαθῆς βέβριθει Ἄνακτος.
Σεῖο δικαιοσύνης ἐρικυδέας ἄμμε διδάσχοις.

Θ'. Μειλιχίην θεράποντι τεῖν δωρήσαο μύθφ.
Μειλιχίην σοφίην τε τεῖν, Μάκαρ, ἄμμε διδάσχοις,

Οὔνεκεν ἐννεσίησι, Μάκαρ, θάρσησα τεῆσι.
Πρὶν με καταδμηθῆναι, ἀτασθαλίην ἐτέλεσσα·
Τούνεκα σοὺς ἐφύλαξα φίλοις ἐν στῆθεσι μύθους.

Μειλιχός ἐσσι, Μάκαρ, σέο δ' εὐδικίας με διδάσχοις.

Ἵόρις ὑπερφιάλων μοι ἀθέσφατος ἐξετανύσθη·
Αὐτὰρ ἀνιχνεύσοιμι σέθεν μελεδήματα θυμῷ.
Στῆθος ἐδὸν λευκῷ ἴκελον ἐπέπηκτο γάλακτι·
Αὐτὰρ ἐμοί σεο θεσμός ἀεὶ πραπίδεςσι μεμύλει.
Ὡς ἀγαθὸν χθαμαλὸν τε καὶ ἠπεδανὸν με τετύχθαι·
Ὅφρα δικαιοσύνην ἐρικυδέα σεῖο δαείην.
Ὡς ἀγαθὸς στόματος βασιλῆιου ἔπλετο θεσμός,
Χιλιάδων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἄμμιν ἀμείνων.

Ι'. Σῆσι, Μάκαρ, γενόμεν τε καὶ ἐπλάστῃν παλά-
[μησι·

Δὸς δὲ μοι πινυτήν, βουλάς ἵνα σεῖο δαείην.
Δμῶες δερκόμενοί με τοοὶ κελαροίατο θυμῷ,
Οὔνεκα σοῖς ἐπέσσειν ἐμὰς συνέδθησ μερίμνας.
Ἄμφιδίην ἐνόησα δικαιοσύνης σέο θεσμούς,
Καὶ σευ ἀληθεῖη χθαμαλὸς καὶ ἄκικυς ἐτύχθην.
Σῆν ἐλεημοσύνην παραμύθιον ἄμμιν ὀπάσσοις,
Καὶ μῦθον συμφράδμονα σῷ θεράποντι παράσχοις.
Εὐ με κατοικτεῖρεια, ὅπως ζήσοιμι πεποιθῶς,
Οὔνεκά μοι μελέτη βασιλῆος ἔπλετο θεσμός.
Αἶτχος ὑπερφιάλοις, οἱ μοι παρὰ θεσμὸν ἔρεξαν·
Αὐτὰρ ἐγὼ περὶ σῆσιν ἐφημοσύνης κελαδῆσω.
Δμῶες ἐπιστρέψωσι τεῖν τρομέοντες ἐρωτῶν,
Μαρτυρίας δεδαῶτες ἀριστοπόνου Βασιλῆος.
Σῆσιν ἐφημοσύνης μευ ἀμώμητοι φρένες εἶεν,
Ὅφρα κακῶν ἀπάνευθε καὶ αἴσχεος ἔκτοθεν εἶην.

ΙΑ'. Θεσπέσιον περὶ φέγγος ἐμὸς νόος ἐξετανύσθη,
Συνθεσίης τ' ἀγαθῆς πόθεόν σεο μῦθον ἀκοῦσαι.
Ἄμφ' τεῖν μύθφ ἐμέθεν φθινύθεσκον ὀπωπαί,
Βάζουσαι· Πότε δὲ μοι ἰὼν παραμύθιον εἶης ;

Ἄσχος ὅπως γενόμεν χιονώδεος ἐγγύθι παχνης·

8. Portio mihi ipse es, leges vero tibi dixi custo-
[dire.

Indefesso corde deprecabar Regis vultum ;
Miserere mei, Rex, verbis vero tuis digna faciam.
Etenim cogitavi grata tuis viis,
Ad testimonium vero converti tuum tuos prope
[pedes.

Inde paratissimus factus sum immotus existens
[aliquis,

Tuis mandatis habere deditum cor.
Illaqueatus dolosis corpus catenis nocentium,
Non tuarum justarum oblitus sum animis præce-
[ptionum.

At ego in nocte media festinabam surgens
Celebrare animis justitiæ tuæ leges.

B Omnium tuorum, Beate, servorum quidem socius fui,
Quibus mandata custodita sunt Dei.

Terra misericordia bona plena est Regis
Tuas justitias illustres nos doceas.

9. Benignitatem famulo tuo largitus es sermone.
Benignitatem sapientiamque tuam, Beate, nos do-
[ceas,

Quia mandatis, Beate, confidi tuis.

Ante me domari, scelus patravi :

Propterea tuos custodivi charis in pectoribus ser-
[mones.

Benignus es, Beate, tuas vero justificationes me
[doceas.

Contumelia superbiorum mihi nefanda extensa est,
Cæterum exquiram tuas cogitationes animo.

C Pectus suum candido simile coagulatum est lacti,
At mihi tua lex semper animis curæ erat.

Quam bonum humilemque et infirmum me fieri,
Ut justitiam gloriosam tuam intelligam.

Quam bona oris regii erat lex,
Chiliadibus auri que et argenti nobis præstantior.

10. Tuis, Beate factusque et formatus sum ma-
[nibus :

Da utique mihi prudentiam, consilia ut tua discam.

Servi videntes me tui lætentur animo,

Quia tuis verbis meas connexui curas,

Aperte intellexi justitiæ tuæ leges,

Et tua veritate humilis et impotens factus sum.

Tuam misericordiam solatium nobis præbeas,

Et sermonem unanimum tuo famulo largiaris.

Bene mei miserearis, ut vivam confidens,

D Quia mihi meditatio regia erat lex.

Dedecus superbis, qui mihi præter fas fecerunt,

At ego in tuis mandatis resonabo.

Servi convertantur ad tuum trementes perfugium,

Testimonia scientes industrii Regis

Tuis mandatis meæ inculpatæ mentes sint,

Ut a malis procul et dedecus extra sim.

11. Divino in lumine mea mens extensa est,

Pacti boni cupiens tuum verbum audire.

In tuo sermone mei tabescant vultus,

Dicentes : Quando utique mihi accedens levamen
[fueris ?

Uter sicut factus sum niviosam prope pruina :

Sed justitiæ oblitus sum tuæ nunquam animo.
Dicito, tui famuli quantum tempus est vitæ,
Si aliquando mihi luant dignam injuriam peccatores?

Viri contumeliosi stultitias cantabant,
Sed non tuam secundum legem habebant fallacem
[viam.

Incorrupta mandata prorsus vera sunt Regis:
Hi vero inique me persequebantur, Rex vero adjutor
[sis:

Etiam me prorsus admoverunt domantes telluri:
At ego te expectabam mandatis confisus.
Incorrupte, tua, Rex, misericordia honeste vivam,
Et tui testimonia oris pectoribus custodiam.

12. De sæculo in sæculum tribuis verax consilium,

Cælo stellato manet tuum semper verbum.
Terra, Beate, manibus manet tuis firmata,
Aurora vero matutina profert tuo lumen jussu:
Tibi enim serviunt quæ fecisti manibus.
Si non mihi tua lex erat cogitatio ærumnæ,
Etiam tunc extabuissem miserabili et inaudita
[sorte.

Nunquam divinarum obliviscar justificationum,
Inde quoniam vitæ finem gratum reperi.
Sum tuus famulus, tu vero mihi malam perniciem
[propulses.

Quia mandatis semper confidi tuis.
Frustra expectarunt scelerati perdere.
At ego intellexi gratia tuorum testimoniorum.
Totis cognovi finem præcordiis vitæ,
Tuum mandatum, Rex, latum agnovi.

13. Quam valde legem ego regiam diligebam,
Etiam eam eligens pectoribus tota die celebrabo.
Mandatum hostibus me tuum plus docuisti:
Etenim mea possessio est, semper vero me fovet.
Cedite mihi, superioris sapientiæ ornatores viri,
Mandata Regis habeo cogitationes animi.
Seniorum prudentia multo majus consilium reperi,
Testimonia ex animo investigans Regis.
Omnigena prohibebam via malefica vestigium,
Ut amicum tuum sermonem meis præcordiis custodiam.

Æquitatem servari tuam stabili consilio,
Tui mandati pertimescens semper jussum.
Tuam in gutture verborum legem suavem reperi,
Gratiorem dulci favo nobis existentem.
Omnia valde intellexi tuorum gratia mandatorum,
Inde omnem iniquam odio persequebar viam.

14. Lucerna mea tua lex, Rex, pedibus semper
[est,

Æternum nostris et immortale vestigiis lumen.
Juravi tuæ, Immaculate, justitiæ responsum servare.

Debilis factus sum, verbis vero tuis vivam.
Linguæ nostræ jucunda etiam tu jubeas,
Et me justitiam gloriosam tuam doceas.
Cor meum in manibus semper tuis habeo,
Neque tuæ legis vivificæ sum oblitus.

A Ἀλλὰ δικαιοσύνης λαθόμεν σέθεν οὔποτε θυμῷ.
Ἐἴπε, τοῦ θεράποντος ὅσος χρόνος ἐστὶ βίοιο·
Ἐἴ ποτέ μοι τίσειαν ἐπάξιον ὕβριν ἀλείται;

Ἄνδρες ὑβριστικὴ ἀσειφροσύνης ἀνέμελλον,
Ἄλλ' οὐ σὸν κατὰ θεσμὸν ἔχον ψευδογόρον οἴμην.

Ἄφθιτοι ἐννεσίαι παναληθῆος εἰσὶν Ἄνακτος.
Οἱ δ' ἀδίκως μ' ἐδίωκον, Ἄναξ δ' ἐπιτάρροθος εἴης.

Καὶ κέ με πανσυδίῃ πέλασαν δαμάσαντες ἀρούρη·
Αὐτὰρ ἐγὼ σεο μίμνον ἐφημοσύνησι πεποιθώς.
Ἄφθιτε, σῆ, Βασιλεῦ, ἐλεγευτοῖ καλὰ βεῖφην,
Καὶ σεο μαρτυρίας στόματος στέρνοισι φυλάξω.

IB'. Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε νέμεις παναληθῆς βουλήν.

B Οὐρανῷ αστερόεντι μένει σέο πάντοτε μῦθος.
Γαῖα, Μάκαρ, παλάμησι μένει σέο βίζωθεισα·
Ἦώς δ' ἠριγένεια φέρει σέο φέγγος ἀνωγῆ·
Σοὶ γὰρ ὑποδρήσσουσι τάπερ τεκτῆναο χερσίν.
Εἰ μὴ μοί σεο θεσμὸς ἔην μελέδτημα μερίμνης,
Καὶ κεν ἀπεφθινόμην κρυερῷ καὶ ἀπευθεῖ πότμῳ.

Οὔποτε θεσπεσίων ἐπιλήσομαι εὐνομιῶν,
Ἔνθεν ἐπεὶ βίοτιο τέλος κεχωρισμένον εὔρον.
Εἰμὶ τοῦ θεράπων, σὺ δέ μοι κακὸν οἶτον ἀλάλοικς,

Οὐνεκεν ἐννεσίησιν ἀεὶ θάρσασα τεῆσι
Μαψιδίως ὑπέμειναν ἀτασθαλλόντες ὀλέσσασι.
Αὐτὰρ ἐγὼ ξυνέηγα χάριν σέο μαρτυριῶν·
Παντοίοις ἐνόησα τέλος πραπίδεςσι βίοιο·

C Σὴν ὑποθημοσύνην, Βασιλεῦ, εὐρείαν ἀνέγων.
II'. Ὡς μάλα θεσμὸν ἐγὼ βασιλῆιον ἀμραγάπαζον,
Καὶ μιν ἐλῶν στέρνοισι πανημεχδὸν ὕμνοπολεύσω.
Ἐννεσίην δὴλίων με τεῖν πλέον ἐξεδίδαξας·
Καὶ γὰρ ἐμὸν κτέρας ἐστὶ, διτνεκέως δέ με θάλπει.
Εἴξατέ μοι, προτέρης σοφίης κοσμήτορες ἄνδρες,
Ἐννεσίας Ἄνακτος ἔχω μελεδήματα θυμοῦ
Πρεσδυτέρων πιτυτῆς πολὺ μείζονα μῆτιν ἐφεῦρον,
Μαρτυρίας κατὰ θυμὸν ἀνιχνεύων Βασιλῆος.
Ἦαντοῖης ἀπέεργον ὁδοῦ κακοεργέος ἴχνος,
Ὅφρα φίλον σέο μῦθον ἐμαῖς πραπίδεςσι φυλάξω.

Εὐδοκίην φρούρησα τεῖν ἀκλινέει βουλήν,
Σῆς ὑποθημοσύνης πεφοβημένος αἰὲν ἀνωγῆν.
Σὸν περὶ λευκανίην ἐπέων νόμον ἠδὺν ἐφεῦρον,

D Λαυρότερον γλυκερῆς μελικηρίδος ἄμμιν ἐόντα
Πάντα μάλα ξυνέηγα τεῶν χάριν ἐννεσιῶν,
Ἔνθεν πάσαν ἄθεσμον ἀπελοχαίρεσκον ἀταρπὸν.

ΙΔ'. Λύχνος ἐμὸς σέο θεσμὸς, Ἄναξ, ποσὶν αἰὲν
[ἐτύχθη,

Ἄφθιτον ἡμετέροις καὶ ἀγῆραον ἴχνεσι φέγγος.
Ὡμοσα τῆς, Ἄχραντε, δίκης θέσπισμα φυλάξαι.

Ἐπεδανὸς γενόμεν, ἐπέεσσι δὲ σοῖσι βεῖφην.
Γλώσσης ἡμετέρης καταθύμια καὶ σὺ κελεύοις,
Καὶ με δικαιοσύνην ἐρικυδέα σεῖο διδάσκεις.
Ἔτορ ἐμὸν παλάμησι διτνεκέως σέθεν ἴσχω,
Οὐδὲ σέθεν θεσμοῖο φερεζώοιο λαθόμεν.

Ἄμμι ἐτεκτήναντο λίνον κακομήχανοι ἄνδρες,
 Οὐδὲ τῆς ἀπάνευθεν ἐφημοσύνης ἀλλήλων.
 Μαρτυρίας Βασιλῆος ἔλον ζωαρχέα κληρον,
 Οὐνεκα τερπωλῆ κραδίης γεγάσιν ἐμεῖο.
 Σᾶς, Μάκαρ, εὐδικίας κραδίη ποθέεσκον ἀνῶσαι,
 Ὡς κεν ἀμοιβαίως ἀγαθοῖς ἐμὸν ἴτορ ἱάλνεις.

ΙΕ'. Θεσμὸν σὸν φιλέεσκον, ἀτὰρ στυγέεσκον ἀθέ-
 [σμούς.

Ἄλλακ' ἐμὸν τελέθεις, καὶ ἐμῆς ἐπιτάβροθος ἀλκῆς.
 Ἐλπίδα κυδιάνειραν ἔχον σέο πάντοτε μύθοις.
 Ἐξάτέ μοι, στυγερωῶν ὑποφήτορες ἀμπλακιάων,
 Ὡς κεν ἀνιχνεύσαιμι Θεοῦ βασιλῆος ἐφετμάς.
 Ἄμφι τεοῖς ἐπέεσιν ἀρηγόνα χεῖρα τιταίνοις,
 Μηδὲ κατασχύνῃς με τῆν δεδοκμημένον ἀλκῆν.
 Τειρομένῃ μοι ἄρηγε, Μακάριστε, καὶ με σώσεις·
 Σεῖο δ' ἐπ' εὐδικίῃσι διηνεκέως μελετήσω.
 Εὐδικίην ἀθέρειξας ἀπεχθαίροντας ἀλείτας,
 Οὐνεκα δυσσεβέων ἐνθύμιόν ἐστιν ἀλιτρών.
 Ὡσάμην σύμπαντας ἀλιτραίνοντας ἀθίστους·
 Τοῦνεκεν ἀμπαγάπησα χάριν σέο μαρτυριῶν.
 Δείματι σῶ περιπέτηξον ἐμὸν δέμας οἷά περ ἥλοις·
 Σῶν γὰρ ὑποτρομέω σθεναρὸν κλέος εὐνομιῶν.

ΙΖ'. Εὐνομίην ἐτέλεσσα, δικαιοσύνην τ' ἐρατεινήν·
 Μὴ με βιαζομένοισιν ἔλωρ καὶ κύρμα μεθείης.
 Εἰς ἀγαθὸν θεράποντα τῶν, Πανυπέρτατε, μίμνοις,
 Μηδὲ με νικήσωσι δίκη ψευδήγοροι ἄνδρες.
 Ὅμματά μευ ποθέεσκον ἀλεξίκακόν σέο φέγγος
 Καὶ σέο συνθεσίης ἀγανὸν καὶ ἀγακλέα μῦθον.
 Σῶ θεράποντι, Μάκαρ, ἐλεητύος ἄξια ῥέζοις,
 Καὶ με δικαιοσύνην ἐρικυδέα σεῖο διδάσχοις.
 Εἰμὶ τῶς θεράπιον, σοφίην δὲ μοι ἐγγυαλίζοις,
 Καὶ σέυ ἀναγνοίην μελεδήματα μαρτυριῶν.
 Ὡρη Μαμβασιλῆι πολύλλιτον ἔργον ἀνῶσαι.
 Σεῖο κακοῦρέκται κέδασαν ζωαρχέα θεσμὸν·
 Τοῦνεκα σῶν ἐπόθησα μέγα κλέος ἐννεσιῶν

Χρυσοῦ ἀριπρεπέος τε τοπαζίου πολὺ μᾶλλον.
 Ἐννεσίης ἴθυνα τῆς νόον ἐνθεν ὑπιδόν,
 Παντοδαπὴν ἤχθηρα βίην, ἀδικούς τε κελεύθους.

ΙΖ'. Μαρτυρίαι Βασιλῆος αἰεὶ περιθαμβέες εἰσὶ·
 Τοῦνεκ' ἀνιχνεύεσκον ἐμῆς πραπίδεςσιν ἀπάσας.
 Σῶν ἐπέων χάρις ἄμμι βίην καὶ φέγγος ὀπάσσοι,

Δεῖ νηπιάχων σοφίην πραπίδεςσι τιθεῖσα.
 Πνεῦμα χανῶν ὑψιστον ὑπὸ στέροισιν ἐδέγμην,
 Οὐνεκα σῶν ποθέεσκον αἰεὶ κλέος ἐννεσιῶν.

Ἄμμι τῆν τανύσειας, Ἄναξ, ἐλεήμων' ὀπωπῆν,
 Ὡς θέμις ἐκτελέειν ἀγαπαζομένοισιν ἐρίθοις.
 Σοῖς μευ ἐπιθύνειας ἐπίδρομα βήματα μύθοις,
 Μηδὲ ἐλεγχήεσσα βακοῦρῶφίη με πεύθη.
 Ἐκ ψευδηγορίας μερόπων ὀλοῦς με σώσεις,
 Καὶ σέθεν ἐννεσίας ἀγαθὰς στέροισι φυλάξω.
 Δευομένῃ θεράποντι τῆν ἀνάφηνον ὀπωπῆν,
 Καὶ με δικαιοσύνην ἐρικυδέα σεῖο διδάσχοις.
 Δακρυόεντα κέλευθα φίλης προχέεσκον ὀπωπῆς,
 Οὐνεκα θεσπεσιῶν ὑπερέδραμον ἤθεα θεσμῶν.

ΙΗ'. Ἡ ῥ' ὄστις Βασιλεὺς σὺ, καὶ εὐθέα πάντα
 [δικάζεις.

A Nobis fabricaverunt laqueum scelerati viri.
 Neque tuo procul a mandato aberravi.
 Testimonia Regis elegi vitalem sortem,
 Quia lætitia cordis sunt mei.
 Tuas, Beate, justitias corde desiderabam perficere,
 Ut alternis bonis meum cor exhilares.

15. Legem tuam diligebam, at oderam iniquos,

Auxilium meum es, et mei defensor roboris.
 Fiduciam illustrem habebam tuis semper verbis.
 Cedite mihi, odiosorum auctores scelerum,
 Ut exquiram Dei Regis mandata.

In tuis verbis lutricem manum extendas,
 Neque confundas me tuum expectantem robur.
 Afflicto mihi auxiliare, Beatissime, et me serves :

B Tuis vero in justitiis semper meditabor.
 Justitiam parvipendisti odio prosequentes iniquos,
 Quia impiorum cogitatio est scelerata.

Reputavi omnes errantes iniquos :
 Ideo dilexi gratiam tuorum testimoniorum.
 Timore tuo confige meum corpus veluti clavis :
 Tuarum enim reformido validum robur æquitatum.

16. Æquitatem feci, justitiamque amabilem,
 Ne me opprimentibus prædam et ludibrium dedas.
 In bonum famulum tuum, Supreme, maneat,
 Neque me vincant iudicio mendaces viri.

Oculi mei cupiebant salutare tuum lumen,
 E tui pacti mitem et gloriosum sermonem.
 Tuo famulo, Beate, commiseratione digna facias,
 Et me justitiam gloriosam tuam doceas

C Sum tuus famulus, sapientiam vero mihi præbeas,
 Et tuorum intelligeram curas testimoniorum.

Tempus omnium Regi venerandum opus perficere.
 Tuam malefici dissiparunt vivificam legem
 Ideo tuorum desideravi magnum decus mandato-
 [rum,

Auro præstantique topazio multo magis.
 Mandati direxi tui mentem inde ancillam,
 Omnifariam odi violentiam, iniquasque vias.

17. Testimonia Regis semper stupenda sunt,
 Ideo exquirebam meis præcordiis omnia
 Tuorum verborum gratia nobis vim et lumen præ-
 [beat,

Semper parvulorum sapientiam animis addens.
 Spiritum lians altissimum in pectoribus recepi,
 Quia tuorum desiderabam semper gloriam manda-
 [torum.

D Nobis tuum extendas, Rex, misericordem vultum,
 Sicut fas perficere diligentibus famulis.

Tuis meos dirigas veloces gressus verbis,
 Neque vituperanda malignitas me compediat.
 De mendacio hominum pernicioso me serves
 Et tua mandata bona pectoribus custodiam.

Indigenti famulo tuum ostende vultum.
 Et me justitiam gloriosam tuam doceas.
 Lacrymosas vias chari profunde habebam aspectus,
 Quia divinarum transgressus sum mores legum.

18. Profecto sanctus Rex tu, et recta omnia
 [judicas.

Tuam justitiam mandasti testimoniis,
 Et robur firmum veritatis amabilis
 Tuarum divinarum mœrore tabesco domorum,
 Puia tuorum obliti sunt insani mandatorum.
 Tuum igni ardenti persimile est verbum,
 Sed illud sic famulus corde tuus diligit.
 Puber sum, et ignominiosus aliquis fui,
 Sed semper animis justificationes tuas cano.
 Tua justitia immortalis dies omnes,
 Et tua veritas consultas leges comitatur.
 Labor me odiosus et difficiles occupaverunt neces-
 [sitates,
 Sed non sic oblitus sum cogitationes tuas canere.
 Testimonia sanctis fers plena operibus,
 Da mihi, Rex, prudentiam, vita vero mihi sufficiens
 [fuerit.

19. Ex animo clamabam, Immaculate, etiam me
 [serves,
 Et tua testimonia bona pectoribus custodiam
 Præveniens clamabam, Immaculate, nocte intem-
 [pesta,
 Fiduciam Regis meam verbis extendens.
 Oculi mei promicuerunt cito post tempus matuti-
 [num,
 Ut tuorum verborum cogitationes honestas voci-
 [ferer.
 Vocem nostram misericorde audi animo,
 Tuis meam dirige in æquitatibus viam.
 Injustitiam expulsores mei sociam habebant,
 Tuam vero honorabilem fugerunt et gloriosam le-
 [gem.

Prope, Rex, et tuæ veraces sunt viæ.
 Ab initio laudabili cognovi tua testimonia,
 Indesinenter quia firma fundamenta fixisti omni-
 [bus.

20. Imbecillitatem meam, Rex, respice, et me
 [serves,
 Legem quia præcordiis tuam memor habeo.
 Redimens, Rex, me, judicium judices meum,
 Nostræ vilæ tuum verbum causa esto.
 Impiorum procul salutare tuum lumen:
 Tuas enim obliti sunt justificationes exquirere
 Misericordiæ Regis infinitæ sunt.
 Tuis meam dirige in æquitatibus viam.
 Multi persequentes onerant me laboribus,
 Sed non sic procul conversus sum a tuis testimo-
 [niis.

Stultitiæ servos videns, extabesco corde,
 Quorum animus tuum verbum recusabat servare.
 Considera ut in tuis mandatis occupatus sim,
 Fiduciam vitæ tuam misericordiam elegerim.
 Tuorum quidem veritatem statuisli matrem verbo-
 [rum,
 His vero in æquitate mandasti semper legem.

21. Frustra me persequabantur importuni prin-
 [cipes,

A Σεῖο δικαιοσύνην ἐπέτειλαο μαρτυρήσει,
 Καὶ σθένος ἀστυφέλικτον ἀληθείης ἐρατεινῆς.
 Σεῖο θεοπρεπέων ἄχεϊ κατατήκομαι οἴκων·
 Οὕνεκα σῶν ἐλάθοντο κακόφρονες ἐννεσιῶν.
 Σεῖο πυριφλεγέθοντι (15) πανείκελος ἐπλετο μῦθος·
 Ἄλλὰ μιν ὡς θεράπων κραδίη τεδὸς ἀμφαγαπάσοι.
 Ἡθητῆρ τελέθω, καὶ ἐλεγχῆεις τις ἐτύχθην·
 Ἄλλ' αἰεὶ πραπίδεςσι δικαιοσύνας σεο μέλπω.
 Σεῖο δικαιοσύνη παναγήραος ἤματα πάντα,
 Καὶ σευ ἀληθείη πινυτοῖς θεσμοῖσιν ὅπηδεῖ.
 Μόχθος με στυγερός καὶ ἀμήχανοι ἔσχον ἀνάγκαι·

Ἄλλ' οὐδ' ὡς λαθομένη μελεδήματα σεῖο λιγαίνειν.
 Μαρτυρίας ὁσίων φορέεις ἐγκύμονας ἔργων,
 Δός μοι, Ἄναξ, πινυτὴν, βίωτος δέ μοι ἄρκιος εἶη.

B 10'. Ἐκ θυμῷ βοάσκον, Ἀκήρατε, καὶ με σώ-
 [σοις,
 Καὶ σεο μαρτυρίας ἀγαθὰς στέρνοισι φυλάξω.
 Προφθάμενος βοάσκον. Ἀκήρατε, νυκτὸς ἀμολγῶ,
 Ἐλπωρὴν Βασιλῆος ἐμὴν ἐπέεσσι πετάσσας.
 Ὅμματα μὲν προῦκυψε θεῶς μετὰ καιρὸν ἄωθεν,
 Ὅφρα τεῶν ἐπέων μελεδήματα καλὰ βοήσω.

Φωνῆς ἡμετέρης ἐλετήμονι κέκλυθι θυμῷ,
 Σῆσιν ἐμὴν ἴθουνον ὑπ' εὐδικίησιν ἀταρπὸν.
 Δυσνομίην ἐλατῆρες ἐμοὶ συνέριθον ἔχεσκον·
 Σεῖο δὲ τιμῆντα φύγον καὶ ἀγακλέα θεσμόν.

C Ἐγγύς, Ἄναξ, καὶ σευ παναληθέες εἰσὶν ἀταρποί.
 Εξ εὐηγεσίης ἐδάην σεο μαρτυριάων,
 Νωλεμέως ὅτι πιστὰ θεμελίια πήξασ πασίν.

K'. Ἀδρανίην μὲν, Ἄναξ, ἐπίδερκεο, καὶ με σώ-
 [σοις·
 Θεσμόν ἐπεὶ πραπίδεςσι τεὸν μεμνημένος ἴσχω.
 Ῥυσάμενος, Βασιλεῦ, μὲ, δίκην δικάτειας ἐμεῖο·
 Ἡμετέρου βιώτοιο τεδὸς λόγος αἴτιος ἔστω
 Δυσπεθέων ἀπάνευθεν ἀλεξικάκον σεο φέγγος·
 Σεῖο γὰρ ἐξελάθοντο δικαιοσύνας ἐρεσίειν.
 Οἰκτιρμοὶ Βασιλῆος ἀπειρέσιοι γεγάσιν·
 Σῆσιν ἐμὴν ἴθουνον ὑπ' εὐδικίησιν ἀταρπὸν.
 Μυρίοι ἐξελάοντες ἐπιβρίθουσί με μόχθοις,
 Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἀπάνευθε τράπην σεο μαρτυριάων.

D Ἀφροσύνης θεράποντας ἰδὼν, κατατήκομαι ἦτορ,
 Οἷσι νόος σεο μῦθον, Ἄναξ, ἤρνεῖτο φυλάττειν.
 Φράξου, ὅπως περὶ σῆσιν ἐφημοσύνης μεμέλημαι.
 Ἐλπωρὴν βιώτοιο τετὴν ἐλεττὸν ἐλοίμην.
 Σῶν μὲν ἀληθείην προστήσασο μητέρα μύθων,
 Τοῖσι δ' ἐπ' εὐδικίης ἐπέτειλαο πάντοτε θεσμόν.

ΚΑ'. Μαψιδίως μ' ἐδίωκον ἀναιδέες ἡγεμονῆες·

(15) Πυριφλεγέθοντι. Forte disjunctim, πυρὶ φλεγέθοντι. EDIT.

Μοῦνα δὲ σῶν τρομέεσκον ἐμῆ φρενὶ δειμάτα μύθων.

Ἄμφι τεοῖς ἐπίεσαι φίλον κεχαρήσομαι ἤτορ,
Ὡς τις ἀπαινύμενος δηλῶν ἀπο ληΐδα πολλήν.

Δυσνομίην ἔττυξα, τεὸν νόμον ἀμφαγαπάζων.
Ἐπτάκις ἡμάτιός τοι, Ἄναξ, τεὸν ἤνεσα κῦδος,
Ἔργα δικαιοσύνης μεγαλαυχεῖς σεῖο λιγυρίων.
Εἰρήνη, Βασιλῆος ὑποδρηστῆρας ἐρύκοι,
Οὐδε τι νεῖκος ἔχουσι μετὰ σφίσι βίμνηθόντες.
Σὸν φῶς ὠισάμην, τέο δ' ἐννεσίας ἐπόθησα·
Μαρτυρίας ἐφύλαξα τεὰς, ἀγάπησά τε θυμῷ·
Ἐννεσίας ἐφύλαξα καὶ ἀρμονίας ἐρατεινάς.
Ἐγνώως νοσιτέρων κατεναντία τέρμα κελεύθων.

ΚΒ'. Ἰκεσίη, Βασιλῆος ἐμῆ, πρυπάρουθεν ἰκέσθω·
Μύθων σῶν πινοτήν ἀντάξιον ἄμιν ἰαλλοῖς.

Σεῦ, Μάκαρ, ἡμετέρων χάρις ἴζεται ἅντα λιτάων·
Ἄλκτῆρ μοι κακότητος αἰεὶ σεο πῦθος ἐπέστω

Χεῖλεσιν εὐκελάδοισι μέλος φιλόμολπον ἀείσω,
Εὔτε δικαιοσύνην μ' ἐρικυδέα σεῖο διδάξῃς.
Γλῶσσα τεὸν φθέγγεται φίλον ζωαρκεα μῦθον,
Ἐννεσίης ὅτι σῆσι δικαιοσύνην ἐκέρασσας.
Δεξιτερὴν ταχύσειας, Ἄναξ, σεο, καὶ με σώσσοις·
Οὐνεκα σῶν πραπίδεςσι λιλαίομαι ἐννεσιῶν.
Ἐκ θυμοῦ ποθεεσκον ἀλεξίκακόν σεο φέγγος·
Γλώσση θεσμοσύνην βασιλῆιον ὕμνοπολεύσω.
Ζῶοι θυμὸς ἐμεῖο, καὶ σευ κλυτὸν αἶνον ἀείσει·

Καὶ τέβεν εὐδικίῃσιν αἰεὶ μεμελημένος εἶην.
Ἐροπόκου προδάτου καὶ ὀλωλότος Ἴσον ἀλήθην.
Μνήμονα σὸν θεράποντα τεῆς Ἰλνευτον ἀνωγῆς·
ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΘ'.

Ἐνδεκάτη δεκάς ἦδε πρὸς εἰνάτην ἀφθιτος οἶμη.
Ῥδῆ κλιμακώεσσα φερεζῶων ἀναβαθμῶν.
Τειρόμενος βοάσκον, Ἄναξ, δ' ἐπάκουσε λιτάων.
Χειλέων ἐξ ἀδίκων ἐμὸν, Ἄφθιτε, ρύεο θυμὸν,

Μὴ με, Μάκαρ, γλώσσης δολίης μέλπηθρον ἐάσσης.
Γλώσση, Ἄναξ, δολερῆ τί νύ τις πόροι, ἥ τί προσ-
[εσται ;

Ἄλκῆεντος ἔασι τεθηγμένοι αἰὲν ὕστατοι,
Θηροκόμου φλογεροῖσιν ὁμῶς ἀνθραξιν ἐρήμου·
Ὁμοι ἰέπει μάλα δηρὸν ἐπὶ χρονοῦ οἴκλα ναίω,

Κηδᾶρος καλύθῃσι συνέστια δώματα πήξας.
Δηρὸν ναιετάσκον ἐπὶ ὀθενίῃσιν ἀρούραις.
Εἰρήνην μετὰ πᾶσι φιλοπολεμοῖσι δίκων·
Ἔς μόθον ὠτρύνοντο μάτην λαλέοντος ἐμεῖο
ΨΑΛΜΟΣ ΡΚ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, φερεζῶων ἀναβαθμῶν.
Ὅμματα δειροκόμων ὄρειων ὑπερεξετάνυσσα,
Ἄλκῆν ἡμετερῆς ποτιδαγμένος ἐνθεν ἀρωγῆς.
Κάρτος ἐμὸν Βασιλῆι παρ' ἀλκῆεντι τετύχθω,
Ὅς γαῖαν γλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔτευξεν.
Ἄλλὰ φίλος μὴ σεῖο πόδα κλονεεσθαι ἐάσση,
Μηδέ σευ ἀγρύπνου φύλακος νόον ὕπνος ἐρύξῃ.

A Solos vero tuorum formidabam mea mente pavores
[verborum.

In tuis verbis charum gaudebo cor,
Velut aliquis reportans ab hostibus prædam mul-
[tam

Iniquitatem odi, tuam legem diligens.
Septies in die, Rex, tuum laudavi decus,
Opera justitiæ magna tua prædicans.
Pax Regis ministros retineat,
Neque aliquam rixam habent inter se commoti.
Tuum lumen reputavi, tua vero mandata cupivi :
Testimonia custodivi tua, dilexi que animo :
Mandata servavi, et compositiones amabiles.
Cognovisti nostrarum coram terminum viarum.

22. Deprecatio Regem mea ante veniat,
B Verbis tuis prudentiam respondentem nobis mit-
[tas.
Te, Beate, nostrarum gratia veniet coram precum,
Propulsator mihi malitiæ semper tuum verbum
[adsit.

Labiis sonoris carmen jucundum canam,
Cum justitiam me gloriosam tuam docueris.
Lingua tuum loquatur charum vitale verbum,
Mandatis quia tuis justitiam temperasti.
Dexteram extendas. Rex, tuam, et me serves,
Quoniam tua animis cupio mandata.
Ex animo cupiebam salutare tuum lumen,
Lingua sanctionem regiam celebrabo.
Vivat animus meus, et tuam inclytam laudem ca-
[net :

Et tuis æquitatibus semper deditus sim.
C Lanigeræ ovis et perditæ æqualiter erravi :
Memorem tuum famulum tui pervestigato jussi.
PSALMUS CXIX.

Undecima decas hæc præter nonam incorrupta cantio.
Carmen graduale almorum graduum.
Oppressus clamabam. Rex vero exaudivit preces.
Labiis ab iniquis meum, Incorrupte, libera ani-
[mum,

Ne me, Beate, linguis dolosis ludibrium sinas.
Linguae, Rex, dolosæ quidnam quispiam præbeat,
[aut quid aderit?

Robusti sunt acutæ semper sagittæ,
Feras alentis fervidis æque carbonibus deserti.
Heu mihi ! quoniam valde diu in terra domos ha-
[bito,

D Cedaris tuguriis contubernales domos figens.
Diu habitabam in alienigenis terris.
Pacem inter omnes belli studiosos persequerbar,
Ad certamen concitabant temere, loquente me.
PSALMUS CXX.

Duodecima decas, hæc, almorum graduum.
Oculos super arboriferos montes extendi,
Robur nostri exspectans inde auxilii.
Fortitudo mea Rege a forti sit
Qui terram viridem et cælum latum fecit.
Verum amicus ne tuum pedem moveri sinat,
Neque tui vigilantis custodis mentem somnus oc-
[cupet.

Non enim nutantem comprehendat profundus
(somnia)

Custodem inclytum prudentis Israelis.
Dexteram tuam manum tegat custodiens :
Non te diurna comburet vis solis,
Neque nocturna cornuta lædat luna.
Omnifariæ improbitatis Rex procul prohibeat,
Animam tuam curans, ut nunquam dolor reperiat.
Æternus ingredientem et egredientem te foveat,
Nunc simul et postea perpetuis sæculis.

PSALMUS CXXI.

Duodecima decas hæc retrograda ad unum carmen.
Viros ut audiui, multum sane multum animo exhibi-

(laratus sum,

Qui me Dei in domum comitem dixerunt venire.
Inde Hierusalem sacræ circumstetimus atria :
Hæc ipsi velut civitas ædificabatur honorata.
Circum vero ipsam congregati sunt quicunque

(prope sunt vicini

Illuc enim properabant accedere duodecim tribus,
Populorum testimonium divini Israelis
Ut celebrent immaculatum nomen divinum.
Illic doctæ figebantur iudicio gratæ sedes,
Davidis magnanimi in domibus sedes.
Pacem Hierusalem quærite profundam :
Te, Beate, diligentes immensæ manent opes.
Arcibus turritis sunt vivificæ opes.
Fratrum et meorum gratia, Incorrupte, sociorum,
Pacem loquebar ego tui causa consilii :
Inde vero tuæ domus cupiebam tibi beata omnia.

PSALMUS CXXII.

Duodecima decas hæc, fert vero simul secundum
(hymnum.

Oculos levavi ad cœlestem Regem :
Sicut vero quando famulis lumen in manibus re-

(gum,

Sicut vero quando ancillæ lumen in manibus reginæ,
Noster, Beate, oculus tuum percipit præsidium,
Donec indigentibus tuam misericordiam porrigas.
Nos sed miserare, Beatissime, neque desinas,
Contumelia ideo omnes repleti sumus molesta.
Animus in pectoribus malis opprimitur cuilibet :
Viris opulentis opprobria acerba relinquuntur,
Cæterum superbis probro omnia sint.

PSALMUS CXXIII.

Hæc duodecima tertium decas hymnum ducens.
Nostri nisi custos erat urbium liberator Rex
Nisi custos erat, dicat magnus Israel,
Nobis armati hostes in pugna viri,
Eliam deglutientes adhuc vivos ceperunt.
Irascentium vero æstuante et immiti furore,
Eliam rapida submersos absorbuisset nos aqua
Animo hibernæ pertransivimus aquæ impetum :
Anima vero nostra pertransivit instabilem aquam,
Laudandus qui capturam eorum non dedit denti-

(bus.

Noster passeri persimilis volabat animus,
Molesta monticularum fugiens retia venatorum.

Α Οὐ γὰρ νευστάζοντα λάβοι κατά νήδυμος ὕπνος

Φρουρὸν ἀγακλήεντα πολύφρονος Ἰσραήλου.
Δεξιτερὴν σεο χεῖρα θεὸς σκεπάσειε φυλασσών·
Οὐ σε παντὴμέριον φλέξει μένος ἡελίοιο.
Οὐδὲ σε παννυχίη κερατὴ σίνοιτο τελένη.
Παντοίης κακότητος Ἄναξ ἀπάνευθεν ἐρύκοι,
Ψυχῆς σῆς ἀλέγων, ἵνα μήποτε ἄλγος ἐφεύροι.
Ἄφθιτος εἰσελάοντα καὶ ἐξελάοντά σε θάλλοι,
Νῦν ἅμα καὶ μετέπειτα διττανεέσσει γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΑ΄.

Δωδεκάτη δεκάς ἡδε παλισσοτος ἐς μίαν οἴμην.
Ἄνδρῶν ὡς πυθόμην, πολὺ δὴ, πολὺ θυμὸν ἰάνθην,

Οἱ με θεοῦ πρὸς δῶμα συνέμπορον εἶπον ἰκέσθαι.

Β Ἐνθ' Ἱερουσαλῆς ἱερᾶς ἀμφέσταμεν αὐλάς·
Ἡ δὲ οἱ οἶα πόλις τεκταίνεται τιμήεσσα
Ἄμφ' δὲ μιν ξυνάγερθεν ὅσοι πέλας εἰσὶ θυραῖοι.

Κεῖθι γὰρ ὠτρύνοντο μολεῖν δυοκαίδεκα φυλαί,
Δήμων μαρτυρίη θεοτερπέος Ἰσραήλου·
Ὅφρα κεν ὑμνήσωσιν ἀκήρατον οὐνομα θεῖον.
Κεῖτε σοφαὶ πῆγνυντο δίκη μεμελημένα ἔδρα,
Δαυίδου ῥήξιθενέος μετὰ δῶμασι θῶκοι.
Εἰρήνην Ἱερουσαλῆ διζέσθε βαθεῖην.
Τοὺς σε, Μάκαρ, φιλέοντας ἀπειρέσιος μένει ὄλθος·
Ἐρχεσιν εὐπύργοις πέλει φυσίζουος ὄλθος.
Αὐτοκκσιγνήτων καὶ ἐμῶν χάριν, Ἄφθιθ', ἐταίρων,
Εἰρήνην λαλέεσκον ἐγὼ σέθεν εἶνεκα βουλής·
Ἐνθα δὲ σεῖο δόμων πόθειον σέθεν ὄλβια πάντα·

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΒ΄

Γ Αωδεκάτη δεκάς ἡδε, φέρει δ' ἅμα δεύτερον ὕμνον.

Ὅφθαλμοὺς ἀνάειρα πρὸς οὐράνιον Βασιλῆα.
Ὡς δ' ὅποτε δμώεσσι φάος μετὰ χερσὶν ἀνάκτων,

Ὡς δ' ὅπote ἀμφιπόλοιο φάος μετὰ χερσὶν ἀνάστης,
Νωίτερον, Μάκαρ, ὄμμα τεῆς ἐπιμαίεται ἀλκῆς,
Εἰσόκε δευρομένοις τετὴν ἐλεητὸν δρέξης
Ἰμέας ἀλλ' ἐλέαιρε, Μακάρτατε, μηδ' ἀπολήγοις·
Ἰθῆριος εἶνεκα πάντες ἐνεπλήσθημεν ἀνιγρῆς.
Θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κακῶν βέβροθεν ἐκάστω·
Ἄνδράσιν ἀφνειοῖσιν ὄνειδέα πικρὰ λελεῖφθω,
Αὐτὰρ ὑπερφύλοισιν ἐλέγχεα πάντα τετύχθω.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΓ΄.

Ἡδε δωδεκάτη τρίτατον δεκάς ὕμνον ἄγουσα.

Δ Ἡμῶν εἰ μὴ φρουρὸς ἔην ῥυσίπολις Ἑσσην,
Εἰ μὴ φρουρὸς ἔην, λεγέτω μέγας Ἰσραήλος,
Ἄμμι κρυσσόμενοι δῆλιοι μετὰ φύλοπιν ἄνδρες,
Καὶ κε καταδρώξαντες ἔτι ζώνοντας ἔλοντο.
Τῶν δὲ κοτεσσαμένων φλογερῶ καὶ ἀπηνεῖ θυμῶ.
Καὶ κε θεὸν βρυχίους κατερήτυεν ἡμέας ὕδωρ.
Θυμῶ χριμερίοιο παρήλθομεν ὕδατος ὄρμην·
Ψυχῆ δ' ἡμετέρη, πηρελήλυθεν ἀσταθὲς ὕδωρ.
Αἶνετός ὃς θήρητι σφετεροῖς οὐ δῶκεν ὄδοῦσι.

Νωίτερος στρουβοῦ πανομοῖος ἔπατο θυμὸς,

Δεινὰ ὄρεσσιτρόφων προφυγῶν λίνα θηρητήρων.

Δίκτυον ἐρράσθη, φύγομεν θ' ἄπρηκτον ἀνάγκαν.

Ἡμέτερον Βασιλῆι· παρ ἀθανάτῳ κράτος ἐστίν,
Ὅς γαῖαν χλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔτευξε.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΔ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, φέρει δ' ἅμα τέτρατον ὕμνον.

Οὔρεϊ Ἀθανάτῳ πίσυνοι Σιῶνος ὁμοῖοι.

Οὐχ Ἱερουσαλῆς ναέτην κλόνος ἰκάνοι.

Οὔρεά οἱ κύκλω, δήμου δ' τε κυκλόθεν Ἑσθῆν,

Νῦν ἅμα καὶ μετέπειτα διηνεκέεσσι γενέθλαις.

Οὐ γὰρ ἀτασθάλλοντος Ἀναξ ποτὲ βλάβον ἔλασσει

κλήρω ἀριπρεπέων ὁσίων ἐναρίθμιον εἶναι,

Ὡς μὴ ἐπ' ἀμπλακίῃ παλάμας τανύσωσι δίκαιοι

τοῖς ἀγαθοῖς ἀγάθυνον ὁμοῦ τ' ἰθύφροσι θυμῶ.

Τοῖς δὲ λιλαιομένους σκοτίης βουλήσι κυδοιμοῦ,

Δυσνομίης Ἀχραντος ἅμ' ἐργατίησιν ἀπάξει.

Εἰρήνην χαρίεσσα μετὰ κλυτὸν Ἰσραῆλον.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΕ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, μέλος θ' ἅμα πέμπτον
ἔχουσα.

Σιῶνος παλινόρσον Ἀναξ ὅτε ληϊδ' ἀγείρει,

Ἄμμι πολυστονάχων ἀχέων παραμύθιον ἦεν

Ἄ πόσον ἐμπλησθέντες ἀνὰ στόμα χάρμα φέρομεν

Τερπωλῆς δ' ἐρδεσσαν ὄλης ἐγκύμονα γλῶσταν !

Καὶ κέ τις ἀλλοδαπῶν ἐρέει καὶ νόστῳ ἀκούσας,

Υἱὰ θεοῦ βασιλῆος ἔφω μεγαλαυχεῖα ἔργα.

Ἡμεῖς ἐπ' εὐφροσύνῃ τε καὶ ἀγλαίῃ τελέθειοι μὲν,

Ἡμετέρην στρέψεως ἀλήμονα ληϊδα, Πουιμήν,

Οἷα νότου πνοιῆ στρέφετα· χειμάρροσ ἀϊνός.

Δάκρυσιν οἱ σπείροντες, ἐπαμήσωσι (16) χαρέντες.

Γειαρῶται στενάχιζον ἐὼν σπόρον ἐξαγαγόντες.

Ἄντ' ὄλοοῦ δὲ φέροιτο γόου ποτι δυνάγμασι χάρμα.

ΨΑΛΜΟΣ ΑΚΖ'.

Δωδεκατη δεκάς ἦδε, μέλος δ' ἔχει εντον ἀγητον

Εἰ μὴ Παμβασιλεὺς ἐθέλων δωμήσεται οἶκον,

Ἄ πόσα μοχθήσουσι μάτην περετέκτονες ἄνδρες !

Εἰ μὴ Παμβασιλεὺς ἀριδείκετον ἄστῳ φυλάξει,

Μαφιδίως ἀγρυπνον ἔχει πυλωρὸς ὄπωπῆν

Ἐκ δ' ἠρῶς κενεῆ πέλετα· φυλακῆ τις ἐκάστω

Ἐγρεθε· τί μοι ὦδε μετὰ σφέας ἐδράξαθε,

Δαιτὸς ἀπαινούμενοι μογερῆς πολυώλυνον ἄρτον ;

Εὔτε γὰρ οἷσι φιλοισι μόλοι πέρι νήδυμος ὕπνος,

Δέρκεό μοι· Βασιλῆος ἰὼν κληρὸν τε καὶ υἱας,

Γαστρὸς καρποτόκοιο φίλον καὶ ἀγακλέα μισθόν.

Οἷα γὰρ ἀλκήντι πέλει μετὰ χερσὶ βέλεμνα,

Ὡς τιναχθέντων σθεναροῦς θηήσεται υἱας.

Ὅλβιος ὅστις ἔθεν φίλον ἱμερον ἐκτολυπέσει·

Οὐδ' ἐχθροῖς λαλέοντες (17) ἔλοι ψύθος ἄντα πυλάων.

A Rete confractum est, effugimus vero irritam ne-
[cessitatem.

Nostrum Rege ab immortalī robur est,

Qui terram viridemque et cœlum latum fecit.

PSALMUS CXXIV.

Duodecima decas hæc, fert vero simul quartum hym-
[num.

Monti immortalī fidentes Sionis similes :

Non Hierosolymæ incolam turbatio gravis occupet.

Montes ei in circuitu, populique in circuitu Rex,

Nunc simul et postea perpetuis sæculis.

Non enim malignantis Rex unquam virgam sinet

Sorti præstantium sanctorum annumeratam esse,

Ut non ad iniquitatem manus extendant justī.

Bonīs benefac simulque rectis animo,

B Appetentes vero tenebrosis consiliis belli,

Injustitiæ purus simul cum operariis abducat.

Pax gratiosa super gloriosum Israelēm.

PSALMUS CXXV.

Duodecima decas hæc, carmenque simul quintum
[habens.

Sionis reducem Rex quando prædam congregat,

Nobis multorum gemituum mœrorum solamen

[erat.

O quantum repleti in ore gaudium ferebamus !

Lætitiæ vero amabilem totius gravidam linguam.

Et aliquis alienigenarum dicet etiam seorsum au-

[diens,

Hæc Dei regis sunt gloriosa opera.

Nos in lætitiæque et splendore simus,

Nostram vertas vagam prædam, Pastor,

C Sicut austri flatu vertitur torrens horrendus.

In lacrymis seminantes, metent exultantes.

Agricolæ ingeniscebant suum semen emittentes ;

Pro pernicioso reportent luctu in manipulis gau-

[dium.

PSALMUS CXXVI.

Duodecima decas hæc, carmen habet sextum admira-
[bile.

Si non Dominus volens ædificaverit domum,

O quam multa laborant frustra artifices viri !

Si non Dominus inclutam civitatem custodierit,

Vane vigilem habet custos oculum.

De autem aurora vana est custodia quævis cuique.

Surgite, quid mihi sic secundum vos sedetis,

Convivii auferentes molesti dolorum refertum pa-

[nem ?

D

Cum enim suis charis venerit suavis somnus,

Inspice mihi Regis prodiens hæreditatemque et filios

Ventris fecundi charam et gloriosam mercedem.

Sicut enim valido sunt in manibus sagittæ,

Sic excussorum robustos intuebitur filios.

Beatus qui suum charum desiderium perficiet :

Neque inimicis loquentes capiat mendacium ante

(portas.

(16) Ἐπαμήσωσι. Forte ἐπαμήσουσι. Edit.

(17) Λαλέοντες. Forte, λαλέοντος. Edit.

PSALMUS CXXVII.

Septimum complectens duodecima decas hymnum.

Felices quibus curæ est apud se timor Dei,
Quibus via Regis semper pedes sunt parati.
Delectaberis quæ laborasti comedens suavem fru-

[ctum :

Erunt tibi pulchra omnia, mortalium vero beatis-

[simus audies.

Tua uxor viti persimilis domum proteget,
Filiis rursum novellis similes nati olivis,
Circa tuam florentes venerunt orbiculariter mensam
Sic valde felicitentur quicunque timent Regem.

Immortalem de Sione habeas regiam laudem,
Divinæ vero Hierosolymæ intueheris opes,
Indefessæ vitæ prorsus dies omnes.

Nepotes de filiis charis oculis inspicias :

Pax gratiosa super inclytum Israel.

PSALMUS CXXVIII.

Octavum coruscans duodecima decas hymnum.

Sæpe a juventute mihi importunum fecerunt cla-

[morem,

Dicat robustus et celebris Israel :

Sæpe a juventute mihi importunum fecerunt cla-

[morem :

Neque mihi festinantes antea poterant adæquare.
Impii fabricabant meo malos dolores dorso,
Peccatum suum stolidum extendentes.

Cæterum Rex sanctus confregit cervicem peccato-

[rum :

Probrum osores semper Sionis obruat.

Sicci vero fiant velut super domos fenum,

Quodque ante messorum tristi arescit tempore.

De quo messor vacuum venit manum ferens :

Neque utique sinum implevit annus manipulos

[cogens :

Neque prætereuntium aliquis laudavit viros operis:

Viros laudabant divino gaudentes tempore.

PSALMUS CXXIX.

Duodecima decas hæc supra nonum hymnum videtur.

Ab imo de voragine clamorem orsus sum indigens,

Vocem nostram, supreme, exaudi, Pastor.

Supplicationem audi, meam vero suscipe vocem.

Si enim iniquitates hominum pectoribus servaveris,

Quis mortalis immortalis poterit coram furore ?

Semper, Rex, misericordiam præcordiis custodis :

Propter tuam sapientiam, virtutem regiam sustini.

Animo festinabam divinam legem capere,

Et corde cupiebam tibi meam, Beate, spem ponere.

Diei a custodia nocturnas etiam usque vias,

Diei a custodia curam sit Deus Israeli.

Quia Rex misericordiam habet et liberum diem,

Liberans afflictione universum gloriosum Israel.

PSALMUS CXXX.

Hic decadis tricessimæ est hymnas.

Nunquam mihi præcordiis insolens corelevatum est

Neque meos sefellit sublimis oculos contumelia :

Neque unquam in magnis habui exaltatum cor :

Neque præstantioribus in miraculis expansus sum.

Sed semper sapiebam humillima benignitatibus,

A

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΖ'.

Ἐβδόμον ἀμειψουσα δωδεκάτη δεκάς ὕμνον.

Ὅλβιοι οἷσι μέμηλε μετὰ σφίσι δεῖμα θεοῦ,

οἷσιν ὁδῶ βασιλῆος αἰεὶ πόδες εἰσὶν ἐτοιμοί.

Τέρψεται ὧν ἐμὸ γητας ἔδων μελετηδῆα καρπὸν

Ἔσται τοι καλὰ πάντα, βροτῶν δ' ὀλβιστος ἀκούσεις.

Σὴ δάμαρ ἡμερίδι πανομοίως οἶκον ἐρέψει,

Υἱέες αὖ νεαραῖς ἵκελοι γεγαῶτες ἐλαίαις,

Ἄμφ' τετῆς θαλέθοντες ἰκοίετο κύκλα τραπέζης.

Ὡδὲ μάλ' ὀλβιάζοινη' ὀπόσοι τρομέουσιν ἀνακτα.

Ἄφθιτον ἐκ Σιῶνος ἔχοις βασιλῆιον αἶνον.

θεσπεσίης δ' Ἱερουταλῆς θηήσεται ὀλβιον,

Ἄκαμάτου βιότοιο διαμπερὲς ἡμῶν πάντα

Υἱωνοὺς περὶ παισὶ φίλοις ὅσοοι νοήσεις.

B

Εἰρήνη χάριεσσα μετὰ κλυτὸν Ἰσραῆλον

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΗ'.

Ὅγδοον ἀστράπτουσα δωδεκάτη δεκάς ὕμνον.

Πολλάκις ἐξ ἡθῆς μοι ἀναιδῆα τεύξαν αὐτήν,

Βαζέτω ἀλκῆεις καὶ ἀοίδιμος Ἰσραῆλος :

Πολλάκις ἐξ ἡθῆς μοι ἀναιδῆα τεύξαν αὐτήν,

οὐδὲ μοι ἐσόμενοι πάρος ἔσθονον ἰσοφαρίζειν.

Δυσσεδέες τέκταινον ἐμῶν κατὰ κήδεα νῶτον

Ἄμπλακίην σφετέρην ἀποφιύλιον ἐκτανύοντες.

Αὐτὰρ Ἄναξ ὅσιος κατὰ δ' ἐκλασεν αὐχέν' ἀλιτρῶν

Ἄσχος ἀπεχθαίροντας αἰεὶ Σιῶνα καλύπτοι.

Καρφαλέοι δὲ γένοιτο ὅπως περὶ δώματα χόρτος,

C

Ὅστε πρὸ ἀμητῆρος ἀμειδέει κάρφεται ὥρη.

οὐ πάρ' ἀμαλλοδετῆρ κενεὴν μόλε χεῖρα κομίζων

οὐδ' ἄρα κόλπον ἐπλησεν ἐτήσια δράγματ' ἀγεί-

[ρων :

οὐδὲ παρερχομένων τις ἐπήνεσεν ἀνέρας ἔργου.

Ἄνέρας ἡνιζὸν θείῃ κεχαρτότας ὥρη.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΘ'.

Δωδεκάτη δεκάς τῆδ' ἀμφ' εἴνατον ὕμνον ὁράται.

Νείσθην ἐκ βόθροιο βοῆν ἀνέμελψα χατίζων,

Αὐδῆς ἡμετέρης, πανυπέρτατε, κέκλυθι, Ποιμήν.

Ἰκεσίης ἐπάκουσον, ἐμὴν δ' ὑποδέχνησο φωνήν.

Ἦν γὰρ δυσνομίας μερόπων στέρνοισι φυλάξης

τίς βροτὸς Ἀθανάτοιο δυνήσεται ἀντία θυμοῦ ;

Δὲν, Ἄναξ, ἐλεημοσύνην πραπίδεςσι φυλάσσεις :

Εἵνεκα σῆς σοφίης ἀρετὴν βασιλῆιον ἔτλην

D

θυμῶν ἐπέσπευδον θεοτερπέα θεσμὸν ἐλέσθαι,

καὶ κραδίη πόθεόν σοι ἐμὴν, Μάκαρ, ἐλπίδα θέσθαι.

Ἦμας ἐκ φρουρᾶς νυχίων καὶ μέχρι κελεύθων,

Ἦμας ἐκ φρουρᾶς μελέτω θεὸς Ἰσραῆλου :

οὐνεκ' Ἄναξ ἐλεητὸν ἔχει καὶ ἐλεύθερον ἦμαρ,

Ῥυόμενος κακότητος ὄλον κλυτὸν Ἰσραῆλου.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑ'.

Ὅτος τῆς δεκάδος τρισκαιδεκάτης πέλει ὕμνος.

Ὅσπότε μοι πραπίδεςσιν ὑπέρβιον ἦτορ ἀέσθη,

οὐδὲ μευ ἡπερόπευσε μετήρορος ὄμματ' ἀλώθη :

οὐδὲ ποτ' ἐν μεγάλοισιν ἔχον πεποτημένον ἦτορ :

οὐδὲ τ' ἀρειότεροις ἐπὶ θαύμασιν ἐξεπετάσθην :

Ἄλλ' αἰεὶ φρόνεον χθαμαλώτατα μελιχίρην,

Αὐδὴν δ' ὦδ' ἀνάειρον ἀθέσφατον, οἷα γάλακτος
 Νηπίγχος χατέων ὀλοφύρετα: ἀμφὶ τεκούσῃ.
 Ὡς κεν ἀμοιβαίοισιν ἐμὸν μετελεύσειται ἕτορ.
 Ἰσραῆλος ἀνάκτα Θεὸν προκρίδεται δοκεύοι.
 Νῦν ἄμυ καὶ μετέπειτα διηνεκέσσει γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΑ'.

Ἐκ τρισκαιδεκατῆς δεκάδος πρῶτον καλεούσης
 Πδὺ μέλος λιγυρόν τε ωρεζῶων ἀναβυθῶων.
 Μνήσθητι Δαυΐδου, καὶ μελιχίης ἐν πάσης.
 Ὡμοσεν Ἀθανάτῳ, Βασιλῆϊ δ' ἄρ' εὔξατο τοῖα·

Εἴποτε τιμῆντος ἐλεύσπμι ἐνδοθεν οἴκου.
 Εἰ πολὺ καλλίστων λεχέων ἐπιθήσομαι εὐνῆς,

Εἴποτε μείλιχον ὕπνον ἐμοῖς ὑποδέξομαι ὄσσοις,
 Εἰ κατανευστάζειν τε φίλοις βλεφάροισιν ἐάσω,
 Εἰ προτάφοις ἀνάπαυμα μεθ' ἡμετέροισιν ἐλοιμην,
 Εἰσόκε τιμῆντα τόπον Βασιλῆϊ κιχείω,
 Ἄφθιτον ὄφρα κε νηὸν Ἰακώβου Θεῷ εὔρω.
 Τῆνδε μὲν, ὡς πυθόμεσθα, κατ' Ἐφραθὰ βάζις ἀεί-

[δει,

Εὔρομεν, οἷδ' ὅτι βάζις ἀνὰ δρυμὰ κατὰ βήστας.
 Δεῦτε, φίλοι, καλύβας δὲ μετέλθομεν Ἀθανάτοιο,
 Καὶ δάπεδον γεραρὸν γουναστόμεθ' οὐ πόδα πῆξεν.
 Ἐγρεο, Πάμβασιλεῦ, ἀνάπαυμα δὲ σεῖο κιχάνοις·
 Σὺν δ' ἄμυ φωριαμὸν πανακήρατον αὐτὸς ἐγείρεις (18).
 Σεῖο, Μάκκαρ, πυκάσαιντο δικαιοσύνην ἱερῆς,
 Πολλῶ δ' εὐαγέες περὶ χάσματι γηθήσειαν.
 Εἶνεκα Δαυΐδου μεγαλοσθενέος θεράποντος,
 Μήποτε σὴν Χριστοῦ μετατρέψεις ὀπωπὴν.
 Ὡμοσε Δαυΐδῳ Βασιλεὺς πναληθεῖα ῥέξαι,
 Ὡμοσε καὶ κατένευσεν, εὐὸς δ' οὐ ψεύσεται ὄρκους,

Θώκω ἀνακτορίης σεο νηδύος ἔρνος ἐρεῖσαι.
 Συνθεσίην εἰ φῦλον ἐμὴν σεο τῆνδε φυλάξει,
 Μαρτυρίας τ' ἀγαθῆς, ἃς σφιν φρεσὶν αὐτὸς ἐρεῖσω,
 Οὐ ποτ' ἀπολλήξειε τεῆς ὑπερήμενον ἔδρης·
 Οἶνεκα δὴ Σιῶνα Θεὸς προελέξατο θείην,
 Ὡς δέ μιν ἡμερτὸν ποθέει καὶ ἐπήρατον οἶκον.
 Τοῦτό μοι ἐστ' ἀνάπαυμα μετ' ἀλήκτοισι γενέθλαις·
 Ἐνθάδε ναιετάοιμι πόθῳ πεπεδημένος ἐσθλῶ.
 Δώματα μὲν πλήσαιμι ἀγαθῶν ἐπιθευέα χήρας.
 Πτωχοῖς δ' αὐτ' ὀπάσαιμι βίου μενοεικέα δαῖτα.

Ἐνθα μὲν ἀρητῆρ: πέλοι φάος ἀμοιβαλέσθαι,
 Πολλῶ δ' εὐαγέες περὶ χάσματι γηθήσειαν.
 Ἐνθάδε Δαυΐδῳ κέρας ἀφθιτον ἀντείλαιμι.
 Χριστῷ λύχμον ἐτοῖμον ἐμῶ πόρον ἡγεμονῆα.
 Αἴσχος δυσμενέσσιν ἐοῖς καὶ μῶμον ἀνάψω·
 Ἡμετέρη δ' ἀμφ' αὐτὸν ἀκηρασίη ἀνατέηοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΒ'.

Ἐκ τρισκαιδικατῆς δεκάδος μετὰ δεύτερον ὕμνος,
 Οἷμη τ' ἐννεσίης ἄφθιτος εὐεπίης.
 Τί θνητοῖς καλὸν ἔσκε, τί δ' αὖ τέρπνιστον ἐτύ-

[χθη.

Ἦε κασιγνήτοισιν ὀμοῦ φίλα δώματα ναίειν;
 Μῦρον ἐπεσσύμενον κεφαλῆς δ' ὡς μέχρι γενείου,

(18) Ἐγείρεις. Forte, ἐγείροισ. Edgt.

PATROL. GR. XXXIi.

A Vocem vero sic exaltabam immensam, velut lactis
 Parvulus egens luget circum matrem :
 Sic muluis meum fruetur cor.
 Israel regem Deum præcordiis observet,
 Nunc simul et postea perpetuis sæculis.

PSALMUS CXXXI.

*De tricesima decade primum vocante
 Dulce carmen sonorumque almorum graduum.*

Memento Davidis, et mansuetudinis ejus omnis.
 Juravit Immortali, Regi vero ulique precatus est
 [talia :

Si quando honoratam ivero intra domum,
 Si præstantissimorum conjugiorum ascendero cu-
 [bile,

Si quando mitem somnum meis excepero oculis,
 Si dormireque charis palpebris permisero,
 Si temporibus requiem cum nostris sumpsero,
 Donec honoratum locum Regi invenero,
 Æternum ut templum Jacobi Deo reperiam.

Hanc quidem, ut audivimus, in Ephrata rumor ca-
 [nit,

Invenimus, novit quod rumor in silvis per convalles
 Venite, amici, tuguria vero introivimus Immortalis.
 Et solum honoratum adorabimus ubi pedem fixit.

Surge, Domine, requiem vero tuam reperias :

Simul vero una arcam immaculatam excitas.

Tui, Beate, ornentur justitia sacerdotes,

Multa vero pii in lætitia exsultent.

Propter Davidem magnanimum famulum,

Ne quando tuum a Christo avertas vultum.

Juravit Davidi Rex omnino vera facere,

C Juravit et annuit, sua vero non mentietur juraju-
 [randa,

Sedi gubernationis tuæ ventris germen fulcire.

Pactum si soboles meum tua hoc custodierit,

Testimoniaque bona, quæ sibi animis ipse firmabo,

Nunquam desinet tuam sedens super sedem :

Quoniam utique Sionem Deus elegit Divinam,

Sicut vero eam gratam cupit et optabilem domum.

Hæc mihi est requies cum indesinentibus sæculis :

Huc habitem desiderio vinculus bono.

Domos quidem replebo bonis indigas viduæ.

Pauperibus vero rursum suppeditabo vitæ placa-
 [bilem cibum.

Inde quidem sacerdoti fuerit lumen amplecti,

Multa vero pii cum lætitia exsultent.

D Illuc Davidi cornu æternum producam.

Christo lucernam paratam meo præbebam ducem,

Probrum inimicis ejus et vituperium suscitabo :

Nostra vero super ipsum integritas oriatur.

PSALMUS CXXXII.

*De decima tertia decade post secundum hymnum,
 Cantioque voluntariæ æterna suaviloquentiæ.*

Quid mortalibus pulchrum erat, quid rursum ju-
 [cundum est.

Quam fratribus simul amicas domos habitare ?

Unguentum diffusum capitis vero velut usque bar-
 [bam,

Aaronis honorati barbam totam inungens :
Ab ipsius autem mento decurrens extrema vesti-
[menti.

Sicut ros æthereus floridi Aermonis,
Montibus florigeris super Sionem fluens.
Benedictionem ubi omnem suam mandavit Pastor,
Semper vitæ omnino esse præsidium.

PSALMUS CXXXIII.

De tricesima decade tertius est hymnus.

Servi omnes Regis, canite Pastorem mundi,
Stantes Regis validi in domo,
Domorum qui quærunt Dei bene septa atria.
Tota nocte in Sancti domibus extollite manus,
Et potentem celebrate Dominum.
De tibi Rex ex Sion laudem paratam,
Qui terram viridemque et cælum latum fecit.

PSALMUS CXXXIV.

*Semper gloriosum circa quartum hymnum incedit,
Tricesimæ decadi carmen alleluia.*
Nomen honoratum resonate Domini :
Pastorem honoratum sapientes celebrate pueri,
Stantes Regis validi in domo,
Quique Dei quærunt domorum bene septa atria.
Canite mihi Regem, quoniam Deus bonus est :
Nomen ei modulamini, quoniam hoc pulchrum
[canere.

Quoniam Jacobum prudentem elegit Pastor :
Et possessionem suam posuit gloriosum Israelem.
Cognovi charis præcordiis ut magnus est Pastor :
Noster Rex beatos superat alios,
Faciens quæcunque animo sagaci volutat
Cælo stellato, et in terra multos pascente,
Imis in profundis et in omnibus maribus.
Imbriparas nubes ab extrema terra in altum ele-
[vans,

Pluviam in æthere fulgura signa posuit.
Ipse Rex de cellis ventorum produxit vim :
Omnem primogenitorum domuit Nili sobolem,
Una etiam quadrupedum greges cum hominibus
[interficiens;
Terræ Ægyptiacæ media admirabilia infinita fa-
[ciens :
Cognovit ictus Pharaos, servi vero ipsius non effu-
[gerunt noxam.

Ipse hostium interfecit infinitas gentes.
Forte reges præpotenter occidens,
Fortissimum Seonem Amorrhæorum regem,
Ogumque robustum validæ Basani regem,
Regnaque cætera Chanaani filiorum occisoris.
Eorum vero utique terram capiens, suis divisit
[sortem,

Sortem suo famulo ut oportet Israeli.
Nomen Domini semper immortale sit,
De sæculo in sæculum Dei memoriale bonum :
Quoniam sane suum Rex populum judicabit,
Pro amicis servis medelam solatium habens.

A Ἀρῶνος γεραροῖο γενειάδα πᾶσαν ἐφέρπον·
Ἐκ δὲ οἱ ἀνθεραῶνος ἐπιτρέχον ἔσχατα πέπλου.

Ὡς δρόσος αἰθερῆ πολυανθὲς Ἀερμῶνος,
Ὀύρεσιν ἀνθοκόμοισιν ὑπὲρ Σιῶνος ἰοῦσα.
Εὐλόγητὴν δὴ πᾶσαν ἐὴν ἐπετέλατο Ποιμῆν,
Νωλεμέως βιότοιῳ διαμπερὲς ἔμμεναι ἄλλακρ.
ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΓ΄.

Ἐκτρισκαιδεκάτης δεκάδος τρίτατος πέλει ὕμνος.

Δμῶες πάντες Ἄνακτος, κείσατε Ποιμένα κόσμου,
Ἰστάμενοι Βασιλῆος ἐρισθενέος κατὰ δῶμα,
Ὀἴκων οἱ μετέπουσι Θεοῦ εὐερχέας αὐλάς·
Μάννουχοι εἰν Ἀγίοιο δόμοις ἀναεῖρατε χεῖρας,
Καὶ μεγαλοσθενέτην ἀναμέλψατε Παμβασιλῆα.
B Δοίτη τοι βασιλεὺς Σιωνόθεν αἶνον ἐποῖμον,
Ὅς γαῖαν χλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔτευξε.
ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΔ΄.

Αἶν ἀγακλῆεν περὶ τέτρατον ὕμνον ὀδεύει,
Τῇ τρικαιδεκάτῃ δεκάδι μέλος ἀλληλοῦσα.
Ὀῦνομα τιμῆεν κελαδέσαστε Παμβασιλῆος·
Ὀῦνομα τιμῆεν τιμῆεντα σοφοὶ ἀναμέλψατε παῖδες,
Ἰστάμενοι Βασιλῆος ἐρισθενέος κατὰ δῶμα,
Οἱ τε Θεοῦ μετέπουσι δόμων εὐερχέας αὐλάς.
Μέλψατέ μοι Βασιλῆα, ἐπεὶ Θεὸς ἐσθλὸς ἐτύχθη·
Ὀῦνομά οἱ φορμίζετ', ἐπεὶ τόδε καλὸν αἰεῖδειν.

Ὀῦνεκ' Ἰάκωβον πινυτὸν προελέξατο Ποιμῆν,
Καὶ κτήτιν σφετέρην ἔθετο κλυτὸν Ἰσραῆλον.
Οἶδα φίλης πραπίδεςσιν ὅπως μέγας ἔπλετο Ποιμῆν.
Ἰμέτερος Βασιλεὺς μακάρων περιγίγνεται ἄλλων,
C Τεύχων ὑπὸσζα θυμῷ ἀριστοπόνῳ μενεαίνε·
Ὀύρανῷ ἀστερόεντι, καὶ ἐν χθονὶ πολυβοστειρῇ,
Ποθμέστιν ἐν βυθίοισι καὶ ἐν πάσῃσι θαλάσσης.
Ὁμῆροτόκους νεφέλας πυράτης χθονὸς ὑψόσ' αἰέρων.

Ἰετὸν ἀθέρι ἀστεροπᾶς σημήια θῆκεν.
Αὐτὸς Ἄναξ ταμίῳν ἀνεμοδρόμον ἔξαγεν ἀλιτῆν.
Πᾶσαν πρωτοτόκιον δάμασεν Νείλοιο γενέθλην,
Σὺν καὶ τετραπόδων ἀγέλας μέροπεσσιν ἐνάριων,

Γαίτης Αἰγυπτίτης μέσα θέσκελα μυρία τεύχων·

Οἶδε παθῶν Φαραῶ, δμῶες δὲ οἱ οὐ φύγον ἔτην.

Αὐτὸς δυσμενέων κατενείρατο μυρία ψῶλο,
D Ἰφθίμους βασιλῆας ὑπερμενέως ἐναρρίζων,
Κάρτιστον Σηῶνα Ἀμορραίων βασιλῆα,
Ὁγόν τε σθεναρὸν βριαρῆς Βασάνου ἄνακτα,
Κοιρανίας θ' ἐτέρας Χαναάμου παιδοφρονῆος.
Τῶν δ' ἄρα γαῖαν ἐλών, σφετέροις διεδάσσατο κλη-
[ρον,

Κληῖρον ἐψ̄ θεράποντι κατὰ χρέος Ἰσραήλω.
Ὀῦνομα Παμβασιλῆος αἰεὶ παναγήραον ἔστω,
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε Θεοῦ μνημήιον ἐσθλὸν·
Ὀῦνελα δὴ σφετέροισιν Ἄναξ λαοῖσι δικάσοι (19).
Ἄμψι φίλοις δμῶεσσιν ἄκος παραμύθειον ἰσχων.

(19) Δικάσοι. Lege, δικάσει. EDIT.

Ἐἴδωλα χρυσός τε καὶ ἄργυρος ἔπλετο δῆμων,
 Ἄνδρομέων ἀλαπαδὸνὰ σοφῶν διαιδάλματα χειρῶν·
 Οἷς οὐ φθόγγος ἔπεστι, καὶ εἰ στόμα τοῖσιν ἐτύχθη·
 Οὐδὲ φῶς φορέουσι περὶ ξεστῆσιν ὀπωπῆς·
 Οὔατα μῦνον ἔχουσι, καὶ οὐκ αἰτοῦσιν αὐτῆς·
 Οὐδ' ἱερὴ ῥίνεσσιν ἐπέρχεται ἡέρος ὀσμὴ.
 Οὐ σθένος ἀμφαφάωντι, καὶ εἰ χεῖρεςσι κέκασθεν·
 Οὐ ποσὶν εὐφόρβοιο κατὰ χθονὸς ἵχνος ἔρεισσι·
 Οὐδ' ἀπὸ λαυκανίης φθογγὴν ἀναπεμπάσσασθαι·
 Οὐ γὰρ δὴ σφίσι πνεῦμα διὰ στόματος προβαλέσθαι.
 Τέκτονες εἰδώλοισι γενοῖατο οἷσιν ὁμοῖοι,
 Καὶ πάντες τοὶ τοῖσι νόφ περιθαρσείες εἰσὶ.
 Μέλψατέ μοι Βασιλῆα, σοφοῦ δόμος Ἰσραήλου·
 Πᾶς δόμος Ἀρῶνος, κελαδῆσατε Παμβασιλῆα·
 Λευίδα κλυτὸς οἶκος, ἀείσατε Ποιμένα κόσμου·
 Οἷς φρεσὶ δεῖμα Θεοῦ μέλει, κελαδῆσατ' Ἄνακτα.

Αἰνετὸς ἐκ Σιῶνος Ἄναξ πανυπέριτος ἔσται,
 Ἄμφ' Ἱερουσαλῆ θεοτερπέα δώματα ναίων.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΒ'.

Τῇ τρισκαιδεκάτῃ δεκάδι κλυτὸν ἀλληλοῦσία,
 Ἡδὲ τι καὶ λιγυρὸν πέμπτον ἄεισμα πέλει.
 Λαοί, μελιχλίην ἀναμέλψατε Παμβασιλῆος.
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ἀθάνατον μακάρων ἀναμέλψατε Παμβασιλῆα,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Μέλψατέ μοι Βασιλῆα μεγασθενέτην βασιλῶν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ὃς μῦνος δεδάηκεν ἀθέσφατα θαύματα τεύχειν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Οὐρανὸν ἀστερόεντα σοφῇ τεχνήσατο βουλή,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Γαῖαν ἐπεστήριξεν ἐφ' ὕδασιν οὐ πρὶν εἰσοῦσαν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ὃς σβεναρὸς φωστῆρας ἐφ' τεχνήσατο μύθφ,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ἡέλιον φάεθοντα καλῆς ἐπιήρανον ἡοῦς,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Τείρεα καὶ μήνην νυχίων βασιλείαν ἀταρπῶν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Πρωτοτόκων Αἰγύπτου ὁμῶς ἐδάμασσε γενέθλην,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Τῶν δ' ἐκ μέσσιων ἐλῶν ἐξήγαγεν Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Θαρσαλή μάλα χειρὶ, βραχίονι πάντα πεποιθῶς,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ἄνδιχα ῥηξάμενος Ἐρυθραῖον πολλάκι πόντον,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Τοῦδε μέσον στείγοντα διήγαγεν Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ὃς τ' Ἐρυθρῶν Φαραῶνκ βίτην θ' ἐὴν κάκτανε πόντφ,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Καὶ γαίη ἀβάτω γε διήγαγεν Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ὃς μεγάλους βασιλῆας ὑπερμενέως ἐνάριξεν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὸν ἀέξει.
 Ρηιδίως δ' ἀλάπαξεν ὑπερκύδωντας ἄνακτας,

A Simulacra aurumque et argentum sunt populorum,
 Humanarum infirma doctarum artificis manuum.
 Quibus non sonus inest, etiamsi os eis sit,
 Neque lumen ferunt in politis oculis,
 Aures solum habent, et non audiunt vocem,
 Neque sacer naribus advenit aeris odor.
 Non robur palpanti etiamsi manibus ormentur,
 Non pedibus alma in terra vestigium firmare,
 Neque de gutture vocem emittere ;
 Non enim utique ipsis spiritum per os proferre.
 Fabri simulacris fiant suis similes,
 Et omnes qui his animo fidentes sunt.

Canite mihi Regem, sapientis domus Israelis :
 Universa domus Aaronis, resonate Dominum :
 Levi inclyta domus, canite Pastorem mundi :
 B Quibus animis timor Dei curæ est, resonate Re-
 [gem.

Laudabilis ex Sione Rex supremus erit,
 In Hierusalem Deo gratas domos habitans.

PSALMUS CXXXV.

Tricesimæ decadi gloriosum alleluia.

Jucundum quid et sonorum quintum carmen est.

Populi, benignitatem celebrate Domini,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Immortalem beatorum celebrate Dominum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Celebrate mihi Regem præpotentem regum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui solus novit stupenda miracula patrare,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget
 Cælum stellatum sapienti fabricavit consilio,
 C Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Terram firmavit super aquas non antea existen-
 [tem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui valida luminaria suo fabricavit verbo,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Solem lucidum pulchræ gratum auroræ,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Stellam et lunam nocturnarum reginam viarum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Primogenitorum Ægypti similiter domuit sobolem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 His de mediis capiens eduxit Israellem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Fidenti valde manu, brachio omnia confusus,
 D Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Bifariam perrumpens Rubrum sæpius mare,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Hujus medium ambulanti eduxit Israellem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Quique Rubro Pharaonem roburque suum fregit
 [mari,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Et terra invia transduxit Israellem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui magnos reges potenter interfecit,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Facile vero populatus est superbos reges,

Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Eximium Seonem Amorrhæorum regem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Ogamque fortem valieæ Basani regem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Horum vero utique terram capiens, suis divisit

[sortem,

Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Sortem suo famulo opportune Israelem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Quia oppressorum nostri inemor fuit Pastor,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 De autem truculentis hostibus liberavit populum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui omnibus escam quos condidit solus præbet,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Celebrate mihi Regem magnum cæli stellati,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

PSALMUS CXXXVI.

*De tricesima decade docti Davidis
 Carmen lamentationum de Hieremia, quod sex-
 tum est,
 De Hierusalem, Babylonia venit ubi aqua.*

Flevimus sedentes flumina Babylonis super,
 Memores Sionis præcellentisque tutelæ.
 In medio fluminum super frugibus perniciose salice
 Nostræ citharæ suspensæ erant canoræ.
 Illic interrogantes prædones dixerunt viri,
 Nos quique everterunt, canere sibi hymnum :
 De carminibus Sionis gloriosæ dicite cantum.
 Divinum in aliena quomodo quidem carmen est

[canere? C

Si, o Hierusalem chara, tui oblitus fuero,
 Nostra obliviscatur chara dextera manus :
 Durescens in gutture mea arescat lingua,
 Si non tui ex animo semper memor sim,
 Ut Hierusalem et lætitiâ proposuero.
 Et tu, Beate, filiorum obliviscaris nunquam Edom,
 Beatum diem habere Hierosolymæ pretiosæ,
 Horum aliquando dicentium : Vacua, vacua quæ-

[piani pereat,

Neque adhuc ei parcalis donec adhuc radices habeat
 O filia Babylonis, semper misera sis :
 Beatus qui superiorem tibi violentiam reddet vir,
 Qui petram super accedens tuos parvulos allidet.

PSALMUS CXXXVII.

*Commune Zachariæ Aggæi hoc carmen
 Ad decimam tertiam decadem argutum septimum
 est.*

Indesinenti corde, Rex, tuam laudem canam,
 Quoniam omnifaria verba audisti mea.
 Coram, Beate, celebrabo te cælestibus copiis :
 Immaculatum tuum templum diligenter orabo,
 Studio Domini purum nomen cantabo,
 Tuamque misericordiam, et verax consilium,
 Nomen quoniam in omnia dominatur tuum omni-

[bus imperans.

Exaudi me vocantem quando debitum est precari :
 Animæ nostræ sufficiens tempus suppedites.

A Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Ἄντίθεον Σηῶνα Ἀμορραίων βασιλῆα,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Ὠγόν τε σθεναρὸν βριαρῆς Βασάνοιο ἀνακτα.
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Τῶν δ' ἄρα γαῖαν ἐλὼν, σφετέροις διεδέσματο κληρον,

Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Κληρὸν ἐφ' ἑράποντι κατὰ χρέος Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Εἶνεκα τειρομένων ἡμῶν ἐμνήσατο Ποιμῆν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Ἐκ δ' ἄρα ῥιγεδανῶν δηίων ἀπελύσατο λαόν,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Ὅς πᾶσιν θαλίην οἷς ἔκτισε μόνος ὀπάξει,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.
 Β Μέλφατέ μοι Βασιλῆα μεγαν πύλου ἀστερόεντος,
 Οὐνεκα νωλεμέως σφετέρην ἐλεητὺν ἀέξει.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΖ'.

Δαυΐδου τρισκαίδεκάτης δεκάδος πινυτοῖο
 Ἄσμα γόνων ἀμφ' Ἰερεμίου, τόπερ ἕκτον ἐτύχθη,
 Ἄμ' Ἰερουσαλῆς, Βαβυλώνιον ἦλθεν ὄψ' ὕδωρ.

Κλαύσαμεν ἐζόμενοι ποταμῶν βαβυλώνος ὑπερθεν
 Μνησόμενοι Σιῶνος, ἀριπρεπέυς τ' ἀλεωρῆς.
 Μεσσοῖσι γάρ ποταμῶν ὑπὲρ ὀλεσίκαρπον ἴταν
 Ἡμέτεροι φόρμιγγες ἀπηώρητο λιγυῖαι.
 Καῖσε ἀνειρόμενοι ληίστορες ἔννεπον ἄνδρες,
 Ἡμέας οἱ τε ἔπερσαν, αἰδέμεναί σφισιν ὕμνον·
 Ἐκ μελέων Σιῶνος ἔγακλέος εἶπατε μολπὴν.
 Θεῖον ἐν ἀλλοδαπῇ πῶς μὲν μέλος ἔστιν ἀεῖσαι ;

Δίχ' Ἰερουσαλήμ πολυήρατε, σεῖο λαθοίμην,
 Ἡμετέρη λελάθοιτο φίλη κατὰ δεξιτέρῃ χειρὶ·
 Πηγνυμένη περὶ λαιμὸν ἐμὴ κάρφοιτό κε γλώττω,
 Εἴ μή σευ κατὰ θυμὸν ἀεὶ μεμνημένος εἶην,
 Ὡς Ἰερουσαλήμ καὶ εὐφροσύνην προβαλοίμην.
 Καὶ σὺ, Μάκαρ, τεκέων ἐπιλήθησθαι μήποτ' Ἐδῶμου
 Ὅλθιον ἔμαρ ἔχειν Ἰερουσαλῆς ἐριτίμου,
 Τῶν ποτε βαζόντων· Κενεῆ, κενεῆ τις ὕλοιτο,

Μηδ' ἔτι οἱ φεῖδεσθε, ἕως ἔτι πυθμένας ἴτχει.
 Ὡ θύγατερ Βαβυλώνος, ἀεὶ περιχάμμορος εἶης·
 Ὅλθιος ὃς προτέρης σε βίης ἀποτίσεται ἀνὴρ,
 Ὅς πέτρης ὑπένερθε μολῶν σεο νήπια ρήξει.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΛΣ'.

D Ξυδὸν Ζαχαρίου Ἀγγαίου τόδ' ἄξισμα
 Πρὸς τρισκαίδεκάτη δεκάδι λιγὺ ἔβδομον ἐννι.

Ἀλήκτω κραδίη, Βασιλεῦ, τὸν αἶνον ἀείσω,
 Οὐνεκα παντοίων ἐπέων ἔχουσας ἐμεῖο.
 Ἄντα, Μάκαρ, μέλψω σε θεοδμήτων στρατιῶν·
 Ἀχραντόν σευ νηὸν ἐπεσσυμένως λιτανεύσω,
 Σπουδῇ Παμβασιλῆος ἀκίρατον οὐνομα μέλψω,
 Σὴν τ' ἐλεημοσύνην καὶ ἀληθεῖα πάντοτε βουλήν,
 Οὐνομ' ἐπεὶ πάντων κράσει σεο πᾶσιν ἀνάσσει.

Κέκλυνέ μευ καλέοντος, ὅτε χρέος ἐστὶ λιτέσθαι
 Ψυχῇ νοιτέρῃ ζωαρχέα καιρὸν ὀπάξοις.

Ἀθάνατον βασιλῆες ὅλης γῆς ἀείδοιεν,
 Οὐνεκα παντοίων σέθεν ἔκλυον οὐρανὸν μύθων.
 Θεοπεσίους μελέεσσιν ἄνυμνῶσους θεοῖο,
 Οὐνεκα δὲ γλῶσσα κῦδος ἀεὶ νεφεσσί καλύπτει·
 Αἰὲν Ἄναξ ὑψίστος, ἀτὰρ χαμαλώτατα λεύσσει·
 Ἰδμῶν δ' ὑψίστων πελεται, καὶ τῆλε δεδουρκώς.
 Ζωγρήσεις ὀλοῆ με μέσον δεδμημένον ἄτη.
 Χεῖρας δυσμενέεσσιν ἐμοῖς θύρηξε χρωθεῖς,
 Δεξιτερῇ δέ με σεῖο κακῶν ἀπελύσατο μόλθων.
 Ἄντ' ἐμέθεν δηρίοισιν ἀκερδέα μισθὸν ὀπάζοις·
 Νωλεμειῶς ἐλεητὸν ὑπὸ στερνοῖσι φυλάσσοις·
 Μηδὲ τεῆς, Βασιλεῦ, παλάμης ὑπερόψεο ἔργα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΗ΄.

Ἄμφι διασπρέης λιγυρὸν μέλος ἦσε Δαυίδος
 Ὀγδοὸν ἄμφ' ἑκατοστῷ ἐτύχθη καὶ τριακοστῷ.
 Αὐτός, Ἄναξ, ἐδάης με, καὶ ἐξίχνεύσαιο λίην,
 Οὐδὲ σε ἐξόμενός τε καὶ ἐγρόμενός ποτε λήθω.
 Νόσφιν ἐμὰς ξυνέηκας ὑπὸ στέρνοισι μενοινᾶς,

Ἰλνος ἀνιχνεύων καὶ ἐμὴν ἰοεῖαν ἀταρπὸν·
 Οὐδὲ τοῖς ὄσσοις τις ἐμῶν προλέαστο καλεῦθων·
 Οὐδέπω ἐκ γλώσσης προχέειν ἀθεμίσιον ἔγνω.
 Αὐτὸς ἔφυς πυμάτων τε παλαίγενέων τε ὀαήμιον,
 Καὶ με διαπλάσσας ὑπεθήκαο χεῖρα καρῆνυ.
 Θαῦμά μ' ἔχει ὅτε σεῖο περιφράσομαι φρεσὶ μητιν,

Οὐδὲ νόψ δύναμα· κρύτερώτατα πολλὸν ὄρασθαι.
 Πνεύματος οὐκ ἄρα σεῖο μέγα κράτος εἶεν ἀλύξαι

Οὐδὲ τεῆς ἀπάνευθε κατακρύπτεσθαι ὀπωπῆς.
 Οὐρανὸν αἶκε μόλοιμι, τεὸς τρόνος οὗτος ἐτύχθη.
 Ἦν ἀΐδηνδ' ἔλθοιμι, καὶ ἐν νεκύεσσιν ἀνάσσεις·

Ἦν δὲ καὶ ἰθυπόρους πτέρυγας ἀνεμοῖσι πετάσσω,
 Αὐλισθῶ νεάτροισι πολυσμαράγοιο ταλάσσης·
 Ἔνθα κε σῆς παλάμης δευήσομαι ἡγεμονῆος,
 Καὶ σεο δεξιτερῆς, ἵνα μοι βίος ἔμπεδος εἴη.
 Εἶπα δε· Μὴ τάχα με στείψει φθισίμβροτος ὄρφνη,

Νύκτα δὲ καινυτο τερψίς, ἀτὰρ κνέφας ἤλασε φέγ-
 [γος.

Ὀρφνην γὰρ δεδάτηκε τὸν φῶς ἀμφικαλύπτειν,
 Καὶ νύκτα δνοφερῆν τελέει φαεσίμβροτον ἡμαρ·
 Οὐτις ἂν ἀγνοίη ποῖον κνέφας ἢ φῶς εἶη.
 Οὐνεκεν ἡμετέρους, Βασιλεῦ, ἐκτήσαο νεφρούς·
 Ἄλκαρ ἐμὸν, Μάκκρ, ἐσσί φίλης ἐν γαστρὶ τεκούσης,
 Ἐκπάγλως θηητὸν ἐμὸν Βασιλῆα βοήσω·
 Θυμὸς ἐμὸς στενὸν ἔργα, Μάκκρ, περιθαμβε' ἀνέγνω.
 Γινώσκεις ἐμέθεν τάπερ ἔπλασας ὅσπερ λάθρη,
 Καὶ μευ νεφτερίοις βιότου στενοῦ ἐστὶ θεμέτοις.
 Εἶδες, Ἄναξ, μ' ἀτελεστον εἶτι ἐνὶ γαστρὶ τεκούσης,
 Δαιδάλλων ἅμα πάντας ἐπὶ ἀχράντη σεο βίβλη·
 Οὐδὲ τις ἀμφαδίην τεκταινομενοῖσι παρείη.
 Αὐτὰρ ἐμοὶ περὶ ἄλλα φίλοι στενὸν εἰσὶν ἀγῆτοί·
 Ἀρχομένων δὲ μάλιστα βίη καταφαίνεται ἀμείνων·
 Ψάμμον ἀριθμήσοιμι πολὺ πλεον ἤπερ ἐκείνου.
 Ἐγρόμενος μετὰ σεῖο διηνεκίως εἶτι μίμνω.
 Αἶκε κατακτείναιας ἀτασθαλίης θεράποντας,
 Φευγέμεν ἀνδροφόνοισιν ἐμὸν μένδρ' αἶψα κελεύω.
 Ἄλλ' ἔρεσις, κενεὰς ὅτι μευ περσοῦσι πόληας,

A Immortalem reges totius terræ celebrent :
 Quia omnifarios tuos audierunt auribus sermones.
 Divinis carminibus celebrabunt Deum,
 Quoniam utique terram gloria semper nubibus tegit :
 Semper Rex altissimus, at humillima respicit :
 Peritus vero altissimorum est, et longe prospiciens.
 Vivificabis perniciose me medium vinetum noxa.
 Manus inimicis meis armasti iratus,
 Dexteræ vero me tuæ malis liberavit laboribus.
 Pro me hostibus damnosam mercedem tribuas :
 Perpetuo misericordiam in pectoribus custodias :
 Neque tuæ, Rex, manus despicias opera.

PSALMUS CXXXVIII.

*In dispersione stridulum carmen cecinit David,
 Octavum supra centesimum est et tricesimum.*

B Ipse, Rex, cognovisti me, et probasti nimis,
 Neque te sedensque et surgens aliquando lateo.
 De longe meas intellexisti in pectoribus cogitatio-
 (nes,

Vestigium investigans et meam rectam viam :
 Neque tuos oculos aliqua mearum latuit viarum :
 Neque de lingua fundere iniquum scivi,
 Ipse es ultimorumque antiquorumque peritus,
 Et me fingens supposuisti manum capiti.
 Miraculum me habet quando tuum perpendo ani-
 (mis consilium,
 Neque mente possum validissima multum videre.
 Spiritum non utique tuum ingens robur fuerit ef-
 (fugere,

Neque tuo seorsim abscondi vultu.

C Cælum si conscendam, tuus thronus illud est :
 Si in infernum descendam, etiam inter mortuos im-
 (peras :

Si vero etiam rectigradas alas ventis extendero,
 Habitavero in extremis streperi maris :
 Ibi tua manu indigebo duce,
 Et tua dextera, ut mihi vita firma sit.
 Dixi vero : Ne forsitan me conculcet hominum cor-
 (ruptrix caligo :

Noctem vero superabat lætitia, at tenebræ expule-
 (runt lumen.

Caliginem enim novit tuum lumen circumtegere,
 Et noctem caliginosam facit lucidum diem :
 Nullus ignoret quale crepusculum aut lumen fuerit.
 Quia nostros, Rex, possedisti renes :

D Tutamen meum, Beate, es charæ ab utero matris,
 Eximie admirabilem meum Regem clamabo :
 Anima mea tua opera, Beate, stupenda cognovit.
 Cognoscis mea quæ fluxisti ossa in occulto.
 Et meum profundis vitæ robur est fundamentis.
 Videbas, Rex, me imperfectum adhuc in utero matris,
 Ornans simul omnes in puro tuo libro :
 Neque aliquis palam conditis aderit.
 Cæterum mihi in cæteris amici tui sunt admirabiles :
 Subditorum vero maxime vis apparet præstantior.
 Arenam dinumerarem multo magis quam illos :
 Resurgens tecum perpetuo adhuc maneo.
 Si occideris impietatis famulos,
 Fugere homicidis meum robur statim jubeo.
 Sed dices, vacuas quod meas evertent civitates,

Si non osores oderam Regis,
Super inimicos vero meus tabescebat animus,
Odio omnes ego perfectissimo oderam,
Et mihi inimici corde et infensi erant.
Verum accurate meam mentem probes :
Vestigia vero inevitabilibus explores probationibus.
Inspice autem, si non omnino malorum nescius sim,
Ut me ducas perpetuis viis.

PSALMUS CXXXIX.

*Etiā hoc Davidis canorum carmen est cantionis,
De decima tertia nonum rursus decade.*

Utinam, Beate, malitia ab humana me serves,
Virum vero effugere iniquum nobis auxilium feras.
Qui suis injusta cum animis cogitaverunt,
Tota die vero perniciosos parabant tumultus.
Linguam suam serpentibus venenatis acuebant si-

(mitem,

Aspidis homicidæ in labiis venenum capientes.
Utinam server odiosa de manu sceleratorum :
Viris ab iniquis me, Beatissime, facile serves.
Vestigia turbare qui mea animis cogitabant :
Latentes mihi defixerunt superbi laqueos viri :
Funes vero extenderunt mei in retia pedis :
Posuerunt vero obliquantes in viis dolosis.
Dixi Deo regi : Deus, tu mea spes es,
Deprecationem exaudi meam, summe Pastor.
Æternus es, Beate, vitæ vero mihi es lumen,
Auxilium mihi capitis opacum in conflictu.
Ne dissipans desiderium nobis, tradas ludibrium

(iniquis :

Ne me, Beate, deseras sui prædam desiderii,

Ne forte victores insolentiis insaniant.
In circuitu sub suum caput malignus orbis,
Et laborum perniciosorum labor ipsos operiet.
Carbones indefessi ignis super eos cadant :
Ex alto properante dejicias eos in terram igne :
Nunquam sufficient malis vincti cor.
Virum linguosum dejiciat malignum tempus :
Capiet vero injustus suo malos dolores animo.
Judicium immotum Rex pauperibus faciet,
Et justitiam inopum præteribit nunquam vultibus.
Verumtamen sancta te mortalium canet generatio :
Recti rursum Regis simul habitent cum vultu.

PSALMUS CXL.

*Hymnum gloriosum amica cithara modulatur
David decimæ et quartæ decadis.*

Nostras clamantis, Rex, exaudi preces,
Supplicationi præbeas meæ facilem aurem,
Quando, Beate, vocavero tuam adjutricem manum.
Coram te orationem meam sicut incensum dirigas.
Vespertino autem similis sacrificio manus attollo.
Da circa nostros custodiam et septum dentes :
Labiis vero firmos portarum extendas vectes.
Animum avertas meum a verbis iniquis,
Neque mihi peccati excusatio in voluntatibus cor-

(disit,

A Εἴ μὴ ἀπεχθαίροντας ἀπεχθίρεσκον Ἄνακτα,
Τοῖς δ' ἐπὶ δυσμενέσσιν ἐμὸς κατετίχεται θυμὸς.
Ἐχθεῖ πάντα ἔγωγε τελειοτάτῳ στυγέεσκον,
Καὶ μοι δυσμενέες κραδίη καὶ ἀνάσσιοι ἦσαν.
Ἄλλὰ περιφραδέως τὸν ἐμὸν νόον ἐξερεῖνοις·
Ἴχνια δ' ἀλύκτοισι διοπτρεύσεως ἐλέγχοις
Δέρκεο δ', εἰ μὴ πάγχυ κακῶν ἀδάητος ἐτύχθην,
Ὅφρα με ἡγήσαιο διηνεκέεσσι κελεύθοις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΘ'.

Καὶ τόδε Δαυὶδου λιγυρὸν μέλος ἔπλετ' ἀοιδῆς.

Ἐκ τρισκαίδεκάτης εἵνατον αὖ δεκάδος.

A Ἦς, Μάκαρ, κακότητος ἀπ' ἀνδρομέου με σώσεις,
Ἄνδρα δ' ὑπεκφυγέειν ἀθεμίσιον ἄμμιν ἀλάλοισ.
Ὅ σφετέρης ἀθέμιστα μετὰ φρεσὶ μερμήριζαν,
Ἡμάτιοι δ' ὀλοοὺς μοι ἐθωρήστοντο κυδοιμούς.
B Γλῶσσαν ἐγὼν ὀφίεσσι κακοῖς θήγεσκον ὁμοίην,

Ἄσπίδος ἀνδροφόνου περὶ χεῖλεσιν ἰὼν ἐλόγτες.
Ἐθε φυλασσοίμην στυγερῆς ἀπὸ χειρὸς ἀλιτρῶν·
Ἄνδρῶν ἐξ ἀδίκων με, Μακάριστε, βεῖα σώσεις.
Ἴχνια συγγέειν οἱ μευ φρεσὶν ὀρμαίνεσκον·
Λάθρηά μοι κωτέπηξαν ὑπερφιάλοι λίνα φῶτες
Μηρίνθους δ' ἐτάνυσαν ἐμῆς περὶ δίκτυα πέζης·
Θέντο δὲ δοχμήσαντες ἐπ' οἴμοισιν δολερῆτιν.
Εἶπα θεῷ βασιλῆι· Θεὸς, σύ μευ ἐλπίς ἐτύχθης
Ἰκεσίης ἐπάκουσον ἐμῆς, πανυπέριστε Ποιμῆν.
Ἄφθιτός ἐσσι, Μάκαρ, βιότου δέ μοι ἔπλεο φέγγος,
Ἄλλαρ ἐμῆς κεφαλῆς σκιδέν κατὰ δημοτῆτα.
Μὴ κεδάσας πόθον ἄμμι, πόροις μέλπτηθρον ἀθέ-

[σμοις·

C Μὴ με, Μάκαρ, προλίποις σφετέρης ἄρπαγμα με-

[νοινης,

Μήποτε νικήσαντες ἀγνορήσι μανείεν.
Κύκλω ὑπὸ σφετέρης κεφαλῆς κακομήχανος ἄντυξ.
Καὶ χειλῶν ὀλοῶν κάμπτος σφεας ἀμφικαλύψει.
Ἄνθρακες ἀκαμάτιο πυρὸς μετὰ τοῖσι πέσοιεν·
Ἵψόθεν ἐστυμένῳ καθέλοις σφέας ἐς χηόνα πυρῶν·
Οὐδέ ποτ' ἀρκέσσουσι κακοῖς δεδμημένοι ἦτορ.
Ἄνερα λαυράγορην καθέλοι κακομήχανος ὠρη·
Ἄγρευσει δ' ἀθέμιστος ἐφ' κατὰ κήδεα θυμῶ.
Εὐδικίην ἀδόνητον Ἄναξ πτωχοῖσι τελέσσει,
Καὶ θέμιν ἀκτείνων παρελεύσεται οὐ ποτ' ὀπωπαῖς.
Ἐμπα γε μὴν ὄσῃ σε βροτῶν μέλψειε γενέθλη·
Εὐθέες αὖ Βασιλῆος ὁμοῦ ναῖοιεν ὀπωπῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜ'.

Ἵμνον ἀγακλήεντα φίλῃ φόρμιγγι λιγαίνει
D Δαυὶδος δεκάτης καὶ τετράτης δεκάδος.
Ἡμετέρων βοσίωντος, Ἄναξ, ὑπάκουε λιτάων·
Ἰκεσίης πανύσειας ἐμῆς ἀρήκοον σους,
Εἴτε, Μάκαρ, καλέσαιμι τετὴν ἐπαρτιγόνα χεῖρα.
Ἄντα σευ εὐχολὴν μευ ὅπως θύος ἰθύνειας.
Ἐσπερίη δ' ἱκελος (20) θυσίη παλάμας ἀναίρω.
Δὸς περὶ νωιτέροις φυλακὴν καὶ ἔρκος ὁδοῦσι·
Χεῖλεσι δ' ἀσφκλέας πυλέων πετάσειας ὀχῆας.
Θυμὸν ἀποκλίνας ἐμὸν μύθων ἀθεμίσιων,
Μηδέ μοι ἀμπλακίης πρόφασις βουλήσι μελήσει,

(20) ἱκελος. Forte, ἱκέλοος. EDIT.

Ἄνδράσι δυσνομίης κακοεργέος εἰς ἓν ἴοντι·
 Τῶν δὲ μετὰ πρώτοις μηδ' εἰς ἀγορήσι (21) φα-
 [νεῖην.
 Διηθείην δ' ὁσίων ἐλεημοσύνη καὶ ἔλεγχοις·

Μηδ' ἔτι αἰνοίμην ὀλοῦ κάρη ἀνδρὸς ἐλαίῳ.
 Εἰς ἔτι νωιτέρη σφετέρους περὶ μήδεσιν εὐχῆ.
 Τῶν μὲν ἀμαλδύνονται δικασπῶλοι ἐγγύθι πέτρης
 Θαρσαλέοι μύθων σθεναρῶν αἰοῖεν ἐμεῖο,
 Ῥιζόθεν οἶα λόφος τις ἀποτμηθεὶς ἐλιάσθη·
 Ὅστ' αὖ τῶν αἰδοῦ παρασχεδὸν ὧδε κέσθη.
 Ἦρὸς σέ, Μάκαρ, ποθέουσαν ἐμὴν τανύεσκον ὀπωπὴν·

Μὴ μευ ἐπελομένην κραδίην ἀπάνευθεν ἐλάσσης.
 Ῥίμψα σάω δολερῶν με λίνων ὧν στήσαν ἀλείται,

Ἐκ τε κακοῦ βλάβης ὀλοῶν κακότητος ἐρίθων.
 Δίκτυον Ἀθανάτου ξυνέλοι κακότητος ἐρήθους·
 Εὐκηλὸς καὶ μῦνος ἐπισπεύδων παρελάσσω.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΑ'.

Δαυΐδος πινυτῆς ὅποτε σπέος ἀμφιπολεύων
 Εὐχολῆν ἀνέπεμψε Θεῷ βασιλῆι βοήσας.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸν ὁμοῦ καὶ τεσσαρακο-
 [στὸν

Ἄμφι πολυκλήεντι πέλει μελεδήματι πρώτῳ.
 Ἦμετέρην Βασιλῆι βοῆν ἀνέπεμψα βοήσας·
 Φθεγγάμενος λιτόμην οἰκτίρμονα Ποιμένα κόσμου.
 Ἰκεσίην προχέοιμι πρὸς Ἡαμβασιλῆος ὀπωπῆς,
 Καὶ οἱ ἀπαγγέλλαιμι ἐμὸν πολυπήμονα μόχθον.
 Πνεύματος ἀδρανῆ περιπεπτηῶτος ἐμεῖο,
 Ἰχνια θεσπεσίησι διοπτρεύεσθε ὀπωπῆς.
 Ἄμφι τρίβοις δολόεντα λῖνα κρύπτεσκον ἐμῆσι.
 Δεξιτερῆς σκοπίαζον ἐμῆς ὑπὲρ ὅσσε τιταίνων,
 Οὐδέ τις ἄμμε φίλων ὠίσσατο πάμπαν ὀρᾶσθαι.

Φεύγειν ἰσχυρόωντος ἐμῆ πάρος ὤλετο φύξα·
 Οὐδ' ἦν ὅσσε μοι ἦτορ ἀνιχνεύσειε φυγόντος.
 Αὐτὰρ ἐγὼ βοῶν ἐφάμην· Σὺ μοι ἐλπίς ἐτύχθης·
 Ζωόντων ἀνὰ γαῖαν ἐμῆς, Μάκαρ, αἶσα βιώνης·
 Ἰκεσίην σκοπίαζε· κατεδμήθην γὰρ ἀνίη.

Ἐκ κακομηχανίης ὀλοῆς δηλῶν με σῶσις·
 Οὐνεκα πολλὸν ἐμεῖο βίη προφερέστεροί εἰσιν.
 Εἴθε μοι ἀπρήκτου φυλακῆς ἐξείλετο θυμόν·
 Ὅσρα κεν οὐνομα σεῖο περιφραδέως ἀναμέλψω.
 Ἐκ σέο μισθὸν ἐμὸν γενεαὶ μίμνουσι δικαίων.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΒ'.

Δαυΐδου κλυτὸς ὕμνος Ἀβισσαλωμῆος ἀμώμου,
 Ὅττε μιν υἱὸς σφετέρης ἐξήλασε πέτρης.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔφω καὶ τεσσαρακο-
 [στὸς,
 Δεύτερον ἀγλήεντα λαχὼν συμφράδιμονα κῶ-
 [μον.

Εὐχῆς ἡμετέρης ἐπικέκλυθι, φέρτατε Ποιμὴν·
 Ἄτρεκέως καλέοντος ἐμῆς ὑπέειξε λιτῆσιν·
 Σεῖο δικαιοσύνη μευ, Ἄναξ, βοῶντος ἀκούσαις·
 Μηδὲ δικαζομένῳ μοι ἐπαντιάσειας ἀγῶνος.

(21) Εἰς ἀγορήσι. Lege, εἰν ἀγ. Edit.

A Viris injustitiæ maleficæ in unum eunti.
 Horum vero cum primis neque in plateis videar.

Domer autem sanctorum misericordia et correctio-
 (nibus :

Neque porro lauder pernicioso caput viri oleo.
 Adhuc nostra suis in deliberationibus oratio.
 Eorum quidem marcescant iudices prope petram.
 Audentes verba valida audiant mea,
 Radicitus velut collis aliquis avulsus discessit :
 Ossa eorum infernum prope sic dissipata sunt.
 Ad te, Beate, desiderantem meum extendebam vul-
 (tum :

Ne meum sperans cor longe abjicias.
 Cito serva dolosis me laqueis quos statuerunt im-
 (probi,

B Et a malignæ perniciosis iniquitatis operariis.
 Rete Immortalis apprehendat iniquitatis operarios :
 Placidus et solus festinans transibo.

PSALMUS CCLI.

David prudentiæ, quando speluncam oberrans
 Orationem misit Deo regi clamans.
 Verumtamen centesimus simul et quadrogessimus

Circa gloriosum est cantum primum.
 Nostram Regi vocem emisi clamans
 Locutus precabar misericordem Pastorem mundi.
 Orationem effundam ante Domini conspectum,
 Et ei exposuerim meum damnosum laborem.
 Spiritus imbecillitate contremiscente me,
 Vestigia divinis explorabas vultibus.

C In semitis dolosos laqueos occultabant meis.
 Dexterâ speculabar mea oculos extendens.
 Neque aliquis nos amicorum putavit omnino vi-
 (dere.

Fugere cupientis mea antea periit fuga :
 Neque erat qui mihi cor requirat fugientis.
 Cæterum ego clamans dixi : Tu mihi spes es :
 Viventium in terra meæ, Beate, portio vitæ :
 Deprecationem respice : sum enim constrictus mi-
 (seria.

A malignitate funesta hostium me serves :
 Quia multum me vi præstantiores sunt.
 Utinam mihi irrita custodia liberet animum :
 Ut nomen tuum studiose canam.
 De te mercedem meam generationes expectant
 (justorum·

D

PSALMUS CXLII.

Davidis gloriosus hymnus Abessalomus innocentis,
 Quando eum filius ejus sua expulit petra,
 Verumtamen centesimus est et quadragessimus

Secundum illustrem sortitus unanimem cantum.

Orationem nostram exaudi, optime Pastor,
 Vere invocantis meis concede precibus :
 Tua justitia me, Rex, clamantem audias :
 Neque in iudicium vocato mihi occurras in con-
 (tentione.

Nullus enim mortalium sanctus te ante appareat. A
Inimicus meum gementem persecutus est animum
(agitans :

Terræ profundis meam subegit vitam,
Inertibus mortuis in tenebris æque sedere faciens :
Spiritus vero meus crebris difficultatibus compe-
(ditus est,
Succensens mœroribus cum mentibus animo com-
(movebar.

At ego superiorum œtatum memor temporis,
Opera mente resonui divina Domini :
Manuum vero facta divina studiose cantabam.
Manus meas Regi glorioso extendens.
Animus meus cupit te, velut sitibundæ sulci terræ.
Velociter me exaudias, membrorum priusquam
(spiritum exhaem. B

Ne a me gloriosum avertas vultum,
Neque descendantibus similis in foveam appaream.
Tuam, Beate, ab aurora misericordiam utinam au-
(diam,

Quia spes immortalis nobis es.
Da mihi faustam viam, ubi debitum est ambulare,
Quia ad te animum semper expansum habeo.
Inimicorum de manu me, Beatissime, cito serves,
Turrim quoniam te firmam semper perterritus in-
(veni.

Ipse Rex meus es, mentem vero me tuam doceas :
Rectam vero bonus me ferat in terram Spiritus Dei.
Da mihi æquilatam vitæ nutricem propter te.
Animam meam suspirioso, Rex, labore serves,
Meos vero inimicos misericordiæ tuæ gratia perdas. C
Omnes meæ domes, Rex, animæ perditores,
Quoniam tuus servus gratus glorior esse.

PSALMUS CXLIII.

*Davidis inelytus hymnus adversus hostem Goliath,
Etiam tertius sapientia hos antea simul sequens.
Verumtamen centesimus est et quadragesimus.*

Faustis carminibus semper Deus laudabilis sit,
Qui manus armavit meas ad prælium,
Fecit vero nostrarum bellicosos digitos manuum.
Semper, Rex, misericordia mea et turris es,
Liberans malitia, superbosque propulsans,
Spes gloriosa, et sufficiens propugnator,
Populum meum manus sub nostras domans.
Quid homo est, Rex, quia ei manifeste adfuisti ?
Aut generatio humana, quia eam animis sic ho-
(noras ?

Homo inanibus simulacris similis est :
Dies vero instabilis ejus umbræ similes prætereunt.
Cælum inclinans densum descendas, Pastor.
Tango montes, et fumum satis tenebrosum facies.
Splendores fulguris jaculans dissipas universos.
Emitte, Beate, sagittas tuas, ut animum conturbes.
Manum tuam mittas ex æthere, ut me serves,
Et me streperarum aquarum liberes impetu.
De manu externorum me, Beatissime, libera filio-
(rum,
Quorum os frustra vanos locutum est sermones,

Οὔτις γὰρ μερόπων ὄσιος σέθεν ἄντα φανείη
Ἐχθρὸς ἐμὸν στονόεντα βιήσατο θυμὸν ἐλαύνων·

Γαίης νερτερίοισιν ἐμὴν ὑπέταξε βιώνην,
Ἄπρῆκτοις νεκύεσσιν ὑπὸ κνέφας ἴσα καθίζων·
Πνεῦμα δ' ἐμὸν πυκινῆσιν ἀμηχανίησι πεδύθη.

Ἄσχαλόων ἀχέεσσι μετὰ φρεσὶ θυμὸν ὀρίνην.

Αὐτὰρ ἐγὼ προτέρων γενεῶν μεμνημένος ὄρης,
Ἔργα νόψ κελάδησα θεήσδοτα Παμβασιλῆος·
Χειρῶν δ' ἔργματα θεῖα περιφραδέως ἀνέμελλον,
Χεῖρας ἐμὰς Βασιλῆι πολυκλήεντι πετάσσας.
Θυμὸς ἐμὸς ποθέει σ', ἄτε διψάδος αὐλάκης αἴτης.
Αἰψά με εἰσαΐοις, μελέων πρὶν πνεῦμα μεθείω.

Μὴ μευ κυδιάνειραν ἀποστρέψειας ἐπωπὴν,
Μηδὲ κατερχομένοισιν ἴσος βύθρονδε φανείην.
Σῆς, Μάκαρ, ἐξ ἡοῦς ἐλεητύος εἶθε πυθόμην,

Οὐνεκεν ἐλπιωρῆ παναγήραος ἀμμιν ἐτύχθης.
Δὸς νύ μοι αἴσιον οἶμον, ὅπη χρέος ἐστὶν ὀδεύειν,
Οὐνεκεν ἀμφ' σέ θυμὸν αἰεὶ πεπετασμένον ἴσχω.
Ἄντιβίω παλάμης με, Μακάρτατε, ῥίμψα σαῖοις,
Πύργον ἐπεὶ σ' ἀρρήκτον αἰεὶ πεφοβημένος εὔρον.

Αὐτὸς Ἄναξ ἐμὸς ἐσσι, νόον δέ με σεῖο διδάσχοις·
Ἰθείην δ' ἀγαθὸν με φέροι· χθόνα Πνεῦμα θεοῖο.
Δὸς νύ μοι εὐδίκιην, βίότου τροφὸν, εἴνεκα σεῖο.
Θυμὸν ἐμὸν στονόεντος, Ἄναξ, μόχθοιο σωῖοις·
Ἐκ δέ μευ ἀντιβίους ἐλέψ σέθεν εἶνεκ' ὀλέσσοις.
Πάντας ἐμῆς θαμάσειας, Ἄναξ, ψυχῆς ὀλετήρας,
Οὐνεκα σὸς θεράπων καταθύμιος εὐχομαι εἶναι

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΓ.

Δαυίδου κλυτὸς ὕμνος ἐπ' ἀντιβίω Γολιάτῳ,
Καὶ τρίτατος σοφίῃ τοῖς πρὶν αὐτὸν ἐσπόμενος.
Ἔμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔφυ καὶ τεσσαρακο-
[στός.

Εὐφῆμοις μελέεσσιν αἰεὶ θεὸς αἰνετὸς ἔστω,
Ὅς παλάμας θώρηξεν ἐμὰς ἐπὶ θηιστήτα·

Τεῦξε δὲ νωιτέρων μενεδήια δάκτυλα χειρῶ.

Αἶέν, Ἄναξ, ἐλεητὺς ἐμῆ καὶ πύργος ἐτύχθης,
Ῥυόμενος κακότητος, ὑπερμενέας τ' ἀπαμύνων,

Ἐλπίς ἀγακλήεσσα, καὶ ἄρκιος ἀππειδιώτης,
Λαὸν ἐμὸν παλάμησιν ὑφ' ἡμετέρησι θαμάζων.

D Τίς βροτὸς ἐστίν, Ἄναξ, ὅτι οἱ ἀναφανδὰ παρέστης ;
Ἡ φύτλη μεροπηίς, ὃ μιν φρεσὶν ὥδε γαράφεις :

Ἄνθρωπος κενεοῖς ἰνδάλασιν ἴσος ἐτύχθη.

Ἴμματα δ' ἀσταθεί σφέτερα σκιῇ ἴσα παρέρπει.

Οὐρανὸν ἀγκλίνας πυκινὸν καταβήσαιο, Ποιμὴν.

Θῆγ' ὀρέων, καὶ καπνὸν ἄδην σκοτειδέα τεύξεις.

Μαρμαρυγὰς στεροπῆς προῖεις σχεδάσειας ἀπαντας.

Πέμπε, Μάκαρ, βελέεσσι τέοις, ἵνα θυμὸν ὀρίνης.

Χεῖρα τετὴν πέμποις ἐξ αἰθέρος, ὥς με σωῖοις,

Καί με πολυσμαρῶν ὕδάτων ἀπολύσαιο ὀρμῆς.

Χειρὸς ἀπ' ὀθνεῖων με, Μακάρτατε, ῥύεο παίδων,

Ἵν στόμα μαψιδίως κενεαυχέας ἔκφατο μύθοις,

Δεξιτερῆ τ' ἀθέμιστος ἀεὶ μεταμώνια ῥέξει· (22).
 Ἀὐτὰρ ἐγὼ τοι· αἴσιμα νέον, Πανυπέρτατε, μέλψω
 Νευρῆς ἀρμονίῃ δεκάδος τῶν εὐχος αἴσιω.
 Ὅς φῶς ἡμετέροις βίβου βασιλεῦσιν ὀπάζοις,
 Καὶ ξίφος θεράποντα τῶν Δαυιδῶν ἔλυτας.
 Χειρὸς ἀπ' ὀθνεῖων με, Μακάρτατε, ῥύεο παίδων.

Ὡν στόμα μαψίδιον κενεαυχέας ἔκφατο μύθους,
 Δεξιτερῆ τ' ἀθέμιστος ἀεὶ μεταμώνια ῥέξει·
 Υἱέες ὧν νεαροῖς πανομοίωι ἔρνεσιν ἤδης·
 Ἀὐτὰρ θυγατέρεςσι τόσος περὶ κάλλει κόσμος,
 Ὅμμασί κεν φαίης χρυσάμπυκα νηὸν ὄρᾶσθαι.
 Παντοίων ἀγαθῶν σφέτεροι βεβρήθασι σηκοί.
 Ἐξ ἑτέρου δ' ἑτερόν γε περιβρέει ἄσπετον ὕδωρ.

Τοῖσι μὲν εὐβοτα μῆλα καὶ εὐλογα πολλὰ τέτυκται,
 Ζατρεφέες δὲ βόες, καὶ ἀρείονες ἔξοχον ἄλλον.
 Ἐμπεδα μὲν πάντα σφίτιν ἔλκεα τηλόθεν ἄτης,
 Οὐδ' ἀμφ' εὐρυπόροισιν ὁδοῖς σφέων ἐστὶν αὐτή.
 Πάντες ἀνολθίζουσι τόσοις βεβρήθῳ λαόν.
 Ὀλβίος, ὥτε θεὸς μέλεται φρεσίν, ἔπλετο λαός.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΔ΄.

Δαυιδῶν κλυτὸς αἴνος ἐρισθενέος βασιλῆος.
 Τέτρατον ἀγακλέων ἦτε μέλος σοφίης.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔφυ καὶ τεσσαρακοστὸς.
 Ἄφθιτε, κυδαίνω σε, βλήν δέ σε (23) ὑψόσ' ἀείρω·

Ὄνομα δ' ὑμνήσαιμι τῶν πυκινῆσιν αἰδαῖς,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερὲς ἤματα πάντα.
 Γυθόσουνος μέλψω σε διηνεκὲς ἡμαρ ἐπ' ἡμαρ·
 Ὄνομα δ' ὑμνήσαιμι τῶν πυκινῆσιν αἰδαῖς,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερὲς ἤματα πάντα.
 Λινετός ἐσσι, Μάκαρ, καὶ τοι μέγα κῦδος ἀέρθη.

Καὶ οἱ ἀτέρμαντον πέλεται περιώσιον εὐχος.
 Ἔργα σέθεν φύλοισι, Μακάρτατε, φύλα βοήσει,
 Καὶ σθένος ἀπροτίσπτον ἀριφραδέως ἀγορεύσει·
 Σὸν μεγαλοπρεπὲς εὐχος ἀρίζηλον καταλέξει.
 Σεῖο δ' ἀπαγγελεῖ τε, Μακάρτατε, θέσκελα πάντα·

Ἔργον δ' οὐκ ἐπιεικτὸν ἀνὰ στόμα δείματι μέλψει.
 Οὐ σευ ἀναύδητος μεγαλαυχέα ἔργα παρέλθοι·
 Σὸν σθένος ἀτυφέλικτον ἀριφραδέως ἀγορεύσει.
 Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ κεχαροῖατο Βασιλεὺς ἡμῶν·
 Οἰκτίρων Βασιλεὺς πανυπέρτατος, ἡδ' ἐλεήμων,
 Τλήμονα θυμὸν ἔχων, σφετέρῃν τ' ἐλεητὸν ἀέξων.

Μειλίχτην μετὰ πᾶσι θεὸς δεδάηκε φυλάσσειν,
 Ἔργα κατοικτεῖρων ὄσαπερ τεχνήσατο χειρὶ.
 Ἀλήκτω κραδίη σε, Μακάρτατε, ἔργα βοήσει,
 Καὶ σευ ἀγακλήενθ' ὀσίων γένος αἴνον αἰεῖσει.
 Κῦδος ἀνακτορίας πανυπέρτατον ἐξερέουσι,
 Καὶ σθένος ἀτυφέλικτον, Ἄναξ, τῶν ὑμνήσουσι,
 Θητητὸν μερόπεσιν ὅπως σθένος ἀφθιτον ἔξεις,

Καὶ μεγαλοπρεπὲς εὐχος ἀνακτορίας ἐρατεινῆς.

(22) Ῥέξει. Forte. ῥέζει. EDIT.

A *Dexteraque iniqua semper inania faciet.*
 At ego tibi carmen novum, Supreme, canam :
 Nervi harmonia decimi tuam gloriam cantabo.
 Qui lumen nostris vitæ regibus præbeas,
 Et gladio servum tuum Davidem liberasti.
 De manu externorum me, Beatissime, libera filio-

[rum.

Quorum os frustra vanos locutum est sermones,
 Dexteraque iniqua semper inania faciet :
 Filii quorum novellis similes plantis pubertatis :
 At filiabus tantus in flore ornatus,
 Oculis diceres deauratum templum videre.
 Variis bonis sua ornantur stabula.
 Ex altero autem in alterum circumfluit immensa

[aqua.

B *His quidem pingues oves et fetosæ multæ sunt,*
 Crassæ vero boves et meliores supra alias.
 Firma quidem omnia ipsis ulcera procul a noxa,
 Neque in latis viis eorum est clamor.
 Omnes beatificarunt tantis ornatum populum.
 Beatus, qui Dei curam habet animis, est populus.

PSALMUS CXLIV.

Davidis inclytus hymnus præpotentis regis :
Quartum gloriosorum cecinit carmen sapientiæ.
Verumtamen centesimus est et quæbragesimus.

Immortalis, glorifico te, potentiam tuam in altum

[attollo :

Nomen vero celebrabo tuum crebris carminibus,
 De sæculo in sæculum omnino dies omnes.

Lætus cantabo te continuum diem in diem :

Nomen vero celebrabo tuum crebris carminibus,

C *De sæculo in sæculum omnino dies omnes.*

Laudabilis es, Beate, quamvis ingens gloria elevata

[sit.

Et ipsi indesinens est excellens gloria.

Opera tua generationibus, Beatissime, generationes

[clamabunt,

Et potentiam latentem diserte pronuntiabunt :

Tuam magnificam gloriam illustrem narrabunt.

Tua vero annuntiabuntque, Beatissime, divina

[opera :

Opus vero non mediocre per os pavore canent.

Non tua mutus magnifica opera prætereat.

Tuum robur firmum diserte dicet.

In justitia vero exsultabunt omnium Regis,

Miserator, Rex summus et misericors,

D *Patientem animum habens, suamque misericordiam*

[augens.

Benignitatem apud omnes Deus vovit custodire,

Opera miserans quæcunque fabricavit manu.

Indesinenti corde te, Beatissime, opera clamabunt,

Et tuam gloriosam sanctorum genus laudem canet.

Decus regni summum dicent,

Et potentiam solidam, Rex, tuam celebrabunt,

Stupendum inter homines ut robur immortale ha-

[beas.

Et magnificum decus regni amabilis.

(23) Σε. Forte. σο. Ib.

Semper regnum omnem regens generationem.
 Incorruptis sermonibus Deus fidem connectit,
 Et ipsi æquitas est temperata operibus,
 Immortalis novit semper corruentes excitare,
 Erigere perniciose sub ruina virum lapsuri.
 In te, Beate, respiciunt quæ fecisti omnia,
 Et tribuas simul omnibus ut par est convenientem

[cibum.

Omne genus impleas, ubi manum tuam aperueris.
 Undique æquitas pervestigat Regis vias :
 Bona vero administratione sanctus refulget operum.
 Omnem invocantem circumdat atque custodit,
 Qui cum invocatione vera placaverit.
 Semper suis famulis perficiat desiderium :
 Deprecationem vero exaudiens sua liberabit noxa.
 Semper Rex iniquitate suos servavit operarios,
 At nequitiae domat famulos interitu.

Laudem Domini meum os fidele canet,
 Mortaliumque multa genera Dei inclytum nomen
 [cantabunt,
 De sæculo in sæculum cum indesinentibus sæculis.

PSALMUS CXLV.

*Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
 Quintum socium habens sonum alleluia.
 Verumtamen centesimus est et quadragesimus.*

Celebra Deum, chara anima, tuæ dominum vitæ :
 Laudabo Regem valde orandum donec repo,
 Immortalem cithara omnino celebrabo.
 Nunquam principibus cum animis confidens fueris,
 Neque mortalium filiis, unde lumen nunquam est :
 Qui anima evolante, suam rursus redibunt in ter-

[ram.

His vero simul intereunt universæ mortuis cogita-
 [tiones.

Beatus, cui Deus summus est adjutor,
 Cuique fiducia est in Regis præceptis,
 Qui terram viridemque et cælum latum fecit,
 Mare horrisonum, et quæcunque nutrit fluctus ma-

[ris,

Semper veritatem cupidus præcordiis custodit,
 Qui oppressis justitiam demonstrat,
 Omnibus vero famelicis largitur vitalem cibum.
 Ipse compedibus vinctum novit servare :
 Ipse difficili a ruina viros excitat :
 Ipse Rex cæcis mentem prudentem facit :
 Ipse Dominus sanctum genus diligit :
 Ipse Rex novit advenam virum custodire,
 Viduamque pupillumque in ulnis suscipere.
 At viam suspiciosam conterat impiorum.
 Perpetuo Immortalis gloriosus regnabit.
 De sæculo in sæculum Deus Sionis imperans.

PSALMUS CXLVI.

*Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
 Sextum socium habens sonum alleluia.
 Verumtamen centesimus est et quadragesimus.*

Celebrate Dominum, quoniam carmen bonum est
 Laus nostro grata erit Regi.
 Nobilis rex Hierusalem divinam ædificans :

A Αἰεὶ κοίρανί, ἀπάσης μεδέουσα γενέθλης.
 Ἄχραντος ἐπέεσι θεὸς περὶ πίστιν ὑφαίνει,
 Καὶ οἱ εὐδικίῃ τελέθει κεκερασμένη ἔργοις.
 Ἄθνατος δεδάτηκεν ἀεὶ πίπτοντας ἐγείρειν,
 Ἰθύνειν ὄλοοῦ ὑπὸ ῥήγματος ἄνδρα πεσόντα.
 Εἰς σέ, Μάκαρ, λεύσσοσι τάπερ τεκτῆνας πάντα,
 Καὶ δώης ἅμῃ πᾶσι κατὰ χρέος ἄρμενον εἶδαρ.

Ἦν γένος ἐκπλήσειας, ἔπῃν σεο χεῖρα πετάσσης.
 Ἦντοθεν εὐδικίῃ μεθέπει Βασιλῆος ἀταρπούς·
 Ἐκ δ' εὐτηγεσίης ὄσιος περιλάμπεται ἔργων.
 Ἦαντ' λιταζομένῃ περιστάται, ἠδὲ φυλάσσει,
 Ὅστε μιν ἱκεσίῃ παναληθεῖ μελιξαιτο.
 Αἰὲν δμώεσσιν ἐπικρήνειεν ἐέλδωρ·

Ἰκεσίης δ' αἰών σφετέρης ἀπολύσεται ἄτης.

B Αἰὲν Ἄναξ κακότητος ἐοὺς ἐσάωσεν ἐρίθους,
 Αὐτὰρ ἀτασθαλίης δαμάα θεράποντας ὀλέθρου.
 Αἶνον Παμβασιλῆος ἐμὸν στόμα πιστὸν ἀείσσει,
 Θνητῶν τ' ἄσπετα φύλα θεοῦ κλυτὸν οὐνομα μέλπει,

Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε μετ' ἀλήκτοισι γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΕ'.

Ξυνὸς Ζαχαρίῃ καὶ Ἀγγαίου πέλει ὕμνος,
 Πενμπταῖον ξυνέριτον ἔχων θρόον ἀλληλοῦία.

Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔφῃ καὶ τεσσαρα-
 [κοστός.

Μέλπει θεὸν, φίλε θυμὲ, τεῆς κρατέοντα βιώνης·
 Ὑμνήσω Βασιλῆα πολύλλιτον εἰσόκεν ἔρπω·
 Ἄθνατον φόρμιγγι διαμπερὲς ὕμνοπολεύσω.
 Μηδέποθ' ἠγητῆρσι μετὰ φρεσὶ θάρσυνος εἴης,
 Μηδὲ βροτῶν τεκέεσσιν, ὅθεν φάος οὐποτ' ἐτυχθη·
C Οἱ ψυχῆς πεταμένης, σφετέρην πάλιν εἶσ' ἐπὶ γαῖαν.

Τοῖσι δ' ὁμῶς φθινύθουσι ὄλαι φθιμένοισι μενοινά!

Ὀλβίας, ᾗτε θεὸς πανυπέριτατός ἐστιν ἄρωγός,
 Ἥ τε κατ' ἐλπωρῆ πέλεται Βασιλῆος ἐφειμάς,
 Ὅς γαῖαν χλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρὸν ἔτευξε,
 Μόντον ἐρισμάραγον, καὶ ὅσα τρέφει οἶδμα θαλάσ-
 [σης.

Αἰὲν ἀληθείην μεμαῶς πραπίδεςσι φυλάσσει,
 Ὅς ῥα βιζαζαμένοισι δικαιοσύνην ἀναφαίνει,
 Ἦᾷσι δὲ πειναλέοισι διδοῖ ζωαρκέα δαῖτα.
 Αὐτὸς ἀλυκτοπέδης πεπεδημένον οἶδε σαῶσαι·
 Αὐτὸς ῥιγεδανοῦ ὑπὸ ῥήγματος ἄνδρας ἐγείρει·
 Αὐτὸς Ἄναξ τυφλοῖσι νόον πυκινόφρονα τεύχει·

D Αὐτὸς Παμβασιλεύς ὄσιον γένος ἀμφαγαπάζει·
 Αὐτὸς Ἄναξ δεδάτηκε νεύλυθα φῶτα φυλάσσειν,
 Χήρην τ' ὀρφανικὸν τε μετ' ἀγκαλίδεσσιν ἀεῖραι.
 Αὐτὰρ ὁδὸν πονόεσσαν ἀμαλδύνειεν ἀλιτρῶν.
 Νωλεμέως Ἄχραντος ἀγακλειῆς βασιλεύσει,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε θεὸς Σιῶνος ἀνάσσειν.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΖ.

Ξυνὸς Ζαχαρίῃ καὶ Ἀγγαίου πέλει ὕμνος,
 Ἐκταῖον ξυνέριτον ἔχων θρόον ἀλληλοῦία.

Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔφῃ καὶ τεσσαρακο-
 [στός.

Μέλψατε Παμβασιλῆα, ἐπεὶ μέλος ἔσθλὸν ἐτύχθη.
 Αἶνος νωιτέρῃ καταθύμιος ἔσσει Ἄνακτι.
 Κλεινὸς Ἄναξ Ἱερουσαλήμ θεοτερπέα τεύχων·

Φῶλον ἐπαθροΐσαι κακεδασμένον Ἰσραήλου.
 Ἰητήρ οἷσιν τε κατεκλάσθη φῶλον ἦτορ,
 Καὶ σφετέρωιο πόνωιο περισφύγγων μελεδῶνας.
 Μοῦνος ἀμετρήτων ἄστρων δεδάτηκεν ἀριθμὸν,
 Ἐξονομακλήδην ὀνομάζων τείρεα πάντα.
 Νωίτερος Θεός ἐστι μέγας, μεγάλη δὲ οἱ ἀλήθεια·
 Οὐδὲ ἀνὴρ πινυτῆς Μάκαρος κλυτὰ μέτρα νότισεν.

Οἶδεν ἀειρέμεναι Βασιλεὺς γένος ἡπιοθύμων
 Αὐτὰρ οὐσσεδέας γαίης πυμίτοισι δαμάζειν.
 Ἀρχόμενοι Βασιλῆα θυῆ κελθθήσατε μολπή·
 Μέλψατε Παμβασιλῆα Θεὸν φόρμιγγι λιγείη.
 Οὐρανὸν ὃς πολύχαλκον ἐοῖς νεφέεσσι πυκάζει,
 Γαίη ἐτοιμάζων σφετέρῃ φυσίζουον ὄμβρον.
 Ὃς τόσον ὑψικόμοις καὶ ἐν οὐρεσι χόρτον ἀέξει,

Ἀντέλλων ζυγίοισι βροτῶν μελιθεῖα ποίην.
 Ὃς καὶ τετραπόδων ἀγέλαις πόρον ἄρμενον εἶδαρ,

Καὶ κροάκων ἤρκεσσε λιταζομένοισι νεοσσοῖς·
 Οὐ ποτ' ἐπακνήσειεν Ἀναξ σθένος ἄσχετον ἵππου·
 Κνημάων δ' οὐ πάμπαν ἀγασσεται ἀνδρὸς ἐρωήν.
 Μᾶλλον ἐπὶ δμώεσσιν ἐοῖς κεχαρήσεται Ἔσσην.
 Οἷς δ, (24) ἐλεημοσύνη καταθύμιός ἐστιν Ἀνακτος.
 ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΖ'.

Ξυδὸς Ζαχαρία καὶ Ἀγγαίου πέλει ὕμνος,
 Ἐβδομον ἀμφήριστον ἔχων θρόνον ἀλλήλοῦτα.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστός ἔφυ χὰ τεσσαρακοστός.

Ἄνεε τιμήνθ', Ἱερουσαλήμ, Βασιλῆα·
 Σιών, ὕμνοπόλευσε τευῦ Βασιλῆα βίοιο·
 Οὐνεκα σῶν πυλέων σθεναροὺς χάλκευτεν ὄλῆας.
 Ἐν σοὶ σοὺς πινυτοὺς καὶ ἀγακλέας ἦνετε παῖδας.
 Ὃς σέθεν εἰρήνη πεφυλαγμένα τέρμυτα θῆκε·
 Πλήττε δὲ πιαλέη σε βίη μενοεικέος ἀκτῆς.
 Ὃς χθονὶ πολυβοτείρη ἐπὶ ῥόθον ὦπατε μῦθον·

Αὐτὰρ ὁ ῥίμφα θέων μετελεύσεται ἐνθα καὶ ἐνθα,
 Εἰρίων ὤς, ψυχρῆς χιόνος σθένος ὑψόθι φοίνων,
 Πάσων καπνοτάκειαν ὄπιωσ σποδὸν αὐχμὸν δαίχλης,

Εἰδομένην ψωμοῖσιν ἐὴν κρύσταλλον ἰάλλων.
 Ψύχει τίς κεν ἐὸν δύναιται μένος ἰσοφαρίζειν ;
 Πάντα λόγῳ ζῶοντι τακῆσεται ὄρμηθέντι.
 Ὑδάτα δὲ πνοῆσιν ὑπὸ σφετήρης κελαρύζει.
 Μῦθον Ἰακώβῳ πινυτῶ φῶλον ἐξαγορεύων,
 Κλεινάς δ' εὐδικίας ἐρέων κλεινῶ Ἰσραήλω,
 Οὐδέποτε ἄλλοδαποῖσι μετ' ἔθνεσι τοῖον ἔρεξεν,
 Οὐδὲ δικαιοσύνας σφετέρως τεκμήρατῳ λαοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΗ'.

Ξυδὸς Ζαχαρία καὶ Ἀγγαίου πέλει ὕμνος,
 Ὀγδοὸν ἀμφήριστον ἔχων θρόνον ἀλλήλοῦτα.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστός ἔφυ χὰ τεσσαρακοστός.

Μέλψατέ μοι μέγα κῦδος ἀπ' οὐρανόθεν Βασιλῆος·
 Μέλψατέ μιν, βυδῶντες ἐφ' ὑψίστοισι θυώκοις·
 Μέλψατέ μιν, δῆμοι μεγαλοσθενέων στρατιάων·
 Μέλψατέ μιν, πᾶσα σθενέων ἀριδείκτος ἀλήθεια·

(24) Οἷς δ'. Forte, οἷς τ'. EDIT.

A Nationem congregabit dispersam Israelis.
 Medicus quibusque contritum est clarum cor,
 Et sui doloris constringens curas.
 Solus innumerabilium stellarum novit numerum,
 Nominibus suis nominans astra omnia.
 Noster Deus est magnus, magna vero ipsi virtus,
 Neque vir prudentia Beati nobilior mensuras intel-
 [ligit.

Novit extollere Rex genus mansuetorum,
 At impios terræ extremis domare.
 Canere incipientes Regem celeri resonare cantu :
 Celebrate Dominum Deum cithara canora,
 Cælum qui firmum suis nubibus operit.
 Terræ parans suæ vivificam pluviam.
 Qui tantum alticommis etiam in montibus fenum

[augeat,
 B Producing jumentis mortalium suavem herbam.
 Qui etiam quadrupedum gregibus largiatur conve-
 [nientem cibum.

Et corvorum adjuvit invocantes pullos.
 Nunquam laudaverit Rex robur indomitum equi :
 Crurum vero non prorsus admirabilis viri impetum.
 Magis super servos suos gaudebit Rex :
 Quibus vero misericordia grata est Regis.

PSALMUS CXLVII.

Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
 Septimum controversum habens sonum alleluia ;
 Verumtamen centesimus est et quadragesimus.

Lauda honoratum, Hierusalem, Regem :
 Sion, celebra tuæ Regem vitæ :
 C Quoniam tuarum portarum validos fabricavit vectes.
 In te tuos prudentes et gloriosos laudavit filios.
 Qui tuos pace custoditos lines posuit,
 Implevit vero pinguedine te vi placidæ Cereris.
 Qui terræ multorum nutrici auxiliare præbuit ver-
 [bum.

At qui cito currens præteribit hinc et hinc,
 Lanam sicut, frigidæ nivis vim ex alto ostendens,
 Spargens fumiparam velut cinerem squallorem
 [nebulæ.

Similem bucellis suam glaciem emittens.
 Frigore quis ejus potest robur æquiparare ?
 Omnia verbo viventi liquefient incitato :
 Aquæ vero flatibus sub suis sibilant.

Sermonem Jacobo prudenti suum annuntians,
 D Inclytas vero æquitates dicens inclyto Israeli,
 Nundum alienigenis cum nationibus tale fecit,
 Neque Justitias suas significavit populis.

PSALMUS CXLVIII.

Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
 Octavum controversum habens sonum alleluia.
 Verumtamen centesimus est et quadragesimus.

Celebrate mihi magnum decus de cælo Regis ;
 Celebrate eum, clamantes in altissimis sedibus ;
 Celebrate eum, populi magnanimorum exercituum ;
 Celebrate eum, omne virtutum inclytum robur ;

Celebrate, solque et splendens luna ;
 Celebrate, astra omnia, Deum, et immensus splen-
 [dor :
 Celebrate cœlestium locorum supra cœlum aliud,
 Circulisque cœlestibus superior pura aqua :
 Omnia simul celebrent inclytum nomen Domini.
 Quia ipse dixit, et existerunt omnia,
 Suis vero mandatis inflexilibus radicata sunt :
 Stant vero sempiterno quæ fecit ipse jussu.
 Nunquam divinum Beati præteribit mandatum.
 Laudate Dominum in terra lata.
 Repentesque dracones simul cum caliginosis abyssis
 Ignis cum glaciibus, nix vero simul sequatur
 [grandinem,
 Et flatus astræ procellæ per aerem iens,
 Semper famulantia Dei vera sermoni.
 Montes, arboricomorumque montium hirsuta ca-
 [cumina,
 Cedri omnis generis, et arbores virescentes,
 Quadrupedum greges, et monticolæ serpentes terræ
 Reptilia, et pennis exsistentes volucres,
 Populi omnes et præpotentes reges,
 Innocentes cum omnibus iudices principibus,
 Juvenes, senes, et virgines vestem trahentes,
 Fortes canis juniores in unum euntes,
 In uno celebrent gloriosum nomen Domini :
 Quia exaltatum est regium nomen solum.
 Laus ejus terramque et cœlum circumtegit,
 Et populi sui cornu gloriosum exaltat.
 Hymnus vero gloriosus curæ sit generationibus
 [justorum,
 Populo divino prudentis Israelis.

PSALMUS CXLIX,

*Suave carmen centesimum est est quadragesimum
 Nonum, cœlestem ferens sonum alleluia.*

Cantate mihi Regi novum et amabile canticum :
 Semper habet in ecclesiis sanctorum gratum hym-
 [num.
 Israel Rege charo lætetur confisus :
 Filii rursus Sionis suo Rege gaudeant.
 Nomen celebrent regium in choris :
 Cantent eum, tympanum rursus citharamque su-
 [mentes :
 Quoniam ei suus gratus erat populus.
 Lumine autem exaltabit charum genus mansuc-
 [torum.
 Hinc sanctorum amabiles exsultabunt generationes :
 In sacris vero cubilibus amico gaudeant animo.
 Guttore Regis excellentias ferentes,
 Gladium rectis manibus ancipitem habentes,
 Populorum diversorum maleficos viros perdere,
 Et jugum immortale populos deserentes increpabit.
 Horum vero amicos reges compedibus ligavit,
 et ferreis vero vinculis manus pretiosorum,
 Scriptamque æquitatem serio cum eis faciet.
 Sic sanctis gloria bona suis in omnibus est.

A Μέλψατε, ἡέλιος τε καὶ αἰγλήστω σελήνη·
 Μέλψατε, τείρεα πάντα, θεὸν, καὶ ἀθέσφατος αἰγλή·
 Μέλψατ' ἐπουρανίων θαπέδων ὑπὲρ οὐρανὸν ἄλλον,
 Κύκλων τ' οὐρανίων καθυπέρτερον εὐαγὲς ὕδωρ·
 Πάνθ' ἅμα μελπόντων κλυτὸν οὖνομα Παμβασιλῆος.
 Οὐνεκεν αὐτὸς ἔειπε καὶ ἐβλάστησεν ἅπαντα,
 Ἦς δ' ὑποθημοσύνησιν ἀκκαμπέσιν ἐξήριζωθεν·
 Στᾶν δὲ διτηνεκῆϊ τάπερ ἔδρασεν αὐτὸς ἀνωγῆ.
 Οὔποτε θεσπεσίῃ Μάκαρος παρελεύσεται ἔφετμή.
 Μέλψατε Παμβασιλῆα κατὰ χθονὸς εὐρυοδείης,
 Ἐρπουσταὶ τε δράκοντες ὁμοῦ ἐνοφερῆσιν ἀβύσσοις
 Πῦρ μετὰ κρυστάλλοις, χιῶν δ' ἄβ' ἔποιτο χαλάζῃ,
 Καὶ πνοιῆ ζοφεροῦτο καταγίδος ἡεροφοῖτις,
B Αἰὲν ὑποδρήσσοντα θεοῦ νημερτέϊ μύθῳ.
 Οὔρεα, δενδρονόμων τ' ὄρέω λατρυάχενες ἄκραι,
 Κέδροι παντοδαπαί, καὶ δένδρεα τηλεθώοντα,
 Τετραπόδων ἀγέλαι, καὶ ἀρέστερα θηρία γαίης
 Ἐρπετὰ, καὶ πτερύγεσσι μετασσοντα ποτητὰ,
 Λαοὶ παντοδαποὶ, καὶ ἐρροθενέες βασιλῆες,
 Ἐνθεσμοὶ μετὰ πᾶσι δικασπόλοι ἡγηγῆσιν,
 Ἡδῆται, γεραροὶ, καὶ παρθένοι ἐλκεσίπεπλοι,
 Ἴφθιμοὶ πολιοῖσι νεώτεροι εἰς ἓν ἰόντες,
 Εἰν ἐνὶ μελπόντων κλυτὸν οὖνομα Παμβασιλῆος
 Οὐνεκεν ὑψώθη βασιλῆιον οὖνομα μῦνον.
 Αἶνος ἕως γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφικαλύπτει,
 Καὶ λαοῦ σφετέροιο κέρας μεγαλαυχὲς ἀείρει.
 Ὕμνος δ' εὐκλειῆς μελέτω γενεῆσι δικαίων,
C Δήμῳ θεσπεσίῳ πυκινόφρονος Ἰσραηλου.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΘ΄.

*Πδὸ μέλος ἑκατοστὸν ἔφυ καὶ τεσσαρακοστὸν
 Εἷνατον, οὐράνιον φορέον ὄρθον ἀλληλοῦσια.*

Μέλψατέ μοι Βασιλῆι νέην καὶ ἐπήρατον οἶμην·
 Αἰὲν ἔχει κλισίης ὁσίων μεμελημένον ὕμνον.
 Ἰσραῆλος Ἄνακτι φίλιπ τέρωτο πεποιθὼς·
 Ὑῖεος αὖ Σιῶνος ἐφ' Βασιλῆι χαρεῖεν.
 Οὖνομα μελπόντων βασιλῆιον ἀμφὶ χοροῖσιν·
 Ἀδόντων μιν τύμπανον αὖ κιθάρην τ' ἀνελόντες
D Οὐνεκά οἱ σφέτερος καταθύμιος ἔπλετο λαός.
 Φέγγει δ' ὀψώσε·ε φίλον γένος ἡπιοθύμων.
 Ἐνθ' ὁσίων ἐρπειναὶ ἐπαυχίσουσι γενέθλαι·
 Ἐν δ' ἱεροῖς λεχέεσσι φίλιπ κεγαρολάτο θυμῷ.
 Λαυκανίη βασιλῆος ὑπερτερίας φορέοντες,
 Φάσγανον ἰθυπόροις παλάμῃς ἀμφηκεῖς ἔχοντες,
 Δήμων παντοδαπῶν κακοεργέας ἀνδρας ὀλέσσαι,
 Καὶ ζυγὸν ἀθάνατον λαοὺς μεθειέντας ἐλέγξει.
 Τῶν δὲ φίλους βασιλῆας ἀλυκτοπέδησι πέδησεν.
 Ἐν δὲ σιδηροῖσι πέδῃς παλάμας ἐριτίμων,
 Γραπτὴν τ' εὐνομίην σπουδῆ μετὰ τοῖσι τελέσει.
 Ὡδ' ὁσίοις κλέος ἐσθλὸν ἔοις μετὰ πᾶσιν ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΔΝ΄.

Πένθ' ἄμα καὶ δεκάτης δεκάδος μέλος ἀλληλούϊα.
Μέλψατέ μοι Βασιλῆα, χοροὶ δ' ἄμ' ἔποιντο δικαίων·

Μέλψατέ μιν σταθερῇ κράτεος περιθάρσυνον ἀλκῇ·
Μέλψατέ μιν σφετέροισιν ἀειρόμενον σθενέεσσι·
Μέλψατέ μιν μεγαλιζόμενον πυκνοῖσιν ἐπ' ἔργοις·
Μέλψατέ μιν σάλπιγγος ἐρισθενέος πατάγοις·
Μέλψατέ μιν φόρμιγγι καὶ ἀρμονίῃ ἐρατεινῇ·
Μέλψατέ μιν τυμπάνοισι καὶ εὐφύμοισι χοροῖσι·
Μέλψατέ μιν κιθάρῃ τε καὶ ἐν χορδοῖσι λιγείαις·
Μέλψατέ θείνοντες λιγυηχεὰ κύμβαλα χερσὶ·
Μέλψατέ μιν παλάμῃς ἀλαλαγμοῦ κύμβαλ' ἔλόντες·

Ἦνοιτ' παντοδαπῇ, κελαδήσατε Παμβασιλῆα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΝΑ΄.

Ἠέμετης πρὸς δεκάτῃ δεκάδος πέλει ἔκτοθεν ὕμνος,

Ὅν Γολιάτῃ μονομαχήσας ἦσε Δαυΐδος.
Ἄμφι κασιγνήτοισιν ἑμοῖς μάλα τυτθὸς ἐτύχθην,
Πατρῶον κατὰ δῶμα νέος μετὰ πᾶσιν ἀκούων,
Εἰροπόκων δῖων ἀγέλας ἀγροῖσι νομεύων·
Χεῖρες ἑμαὶ φόρμιγγα λιγύθρον ἐντόνναντο,
Δάκτυλα δ' ἀρμονίην θεοτερπέα τεκτῆναντο.
Τίς κεν ἀπαγγεῖλαιεν ἐρισθενέτη Βασιλῆι;
Αὐτὸς ἄναξ δεδάτηκεν ἑμῶν ἐπέων ὑπακοῦσαι·
Αὐτὸς ἐπουρανίου στρατιῆς ταχὺν ἄγγελον ἤκεν,
Ἐκ δὲ με πατρώης ἀγέλης ἐξείλετο μήλων,
καὶ μευ πιαλέω δέμας αὐτὸς ἔχρισεν ἐλαίῳ.
Ἥμῃν ἀδελφοὺς μεγάλους ἔχον, ἧδὲ καὶ ἐσθλοὺς·
Ἄλλ' οὐ σφιν Βασιλεὺς κλέος ἔθελεν ἐσθλὸν ὑπάσσει.
Ἄλλοδαποῦ καλέοντος ἐναντὶον ἀνέρος ἦειν·
Αὐτὰρ ὁ μ' εἰδώλοισιν ἐοῖς νεύεσσε πεπορθῶς·
Τοιοῦτο δ' ἐγὼ ξίφος ἐξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ,

Αὐχένος ὑψηλοῦ κάρη ἀπέκοψα παραστάς·
Λώβην δ' ἐξάλωσα περίφρονος Ἰσραήλου.
Αἶνον ἄγω σοι θεῖον, Ὑπέρτατε ἐν βασιλεῦσιν,
Οὐνεκεν ἱεραλέως περιγέγα βίβλον ἅπασαν,
Δαυΐδου πινυτοῦ περικαλλέος ἐκτολυπεῦσαι
Δῶκας ἐμὴν πανάποτμον ἐν ἀνδράσιν ἔμπα γενέθλην.

A

PSALMUS CL.

Quintæ simul et decimæ decadis carmen alleluia.
Celebrate mihi Regem, chori simul sequantur ju-
[storum :

Celebrate eum firmo virtutis fretum robore :
Celebrate eum suis elatum roboribus :
Celebrate eum magnificatum crebris in operibus :
Celebrate eum tubæ fortis strepitibus :
Celebrate eum cithara, et harmonia amabili :
Celebrate eum tympanis et speciosis choris :
Celebrate eum citharaque et in chordis canoris :
Celebrate percutientes arguta cymbala manibus :
Celebrate eum manibus jubilationis cymbala su-
[mentes :

Spiritus omnifarius celebret Dominum.

B

PSALMUS CLII.

Quintam præpter decimam decadem est cetera hymnus,
Quem cum Goliath singulari certamine congressus
[cecinit David.

Inter fratres meos valde parvus eram,
Paterna in domo juvenis inter omnes audiens,
Lanigerarum ovium greges in agris pascens.
Manus meæ citharam stridulam construxerunt,
Digiti vero harmoniam Deo gratam concinnaverunt.
Quis annuntiabit præpotenti Regi ?
Ipse Rex novit mea verba exaudire :
Ipse cælestis exercitus velocem nuntium misit,
Me vero de paterno grege assumpsit ovium,
Et meum pingui corpus ipse unxit oleo.
Et fratres magnos habebam et etiam fortes :
Sed non ipsis Rex gloriam voluit bonam præbere.
C Alienigenæ vocanti in occursum exivi :
Et ipse me idolis suis exsecratus est fretus :
Hujus vero ego gladium acutum extrahens de fe-
[more,

Cervicis altæ caput abscidi astans :
Contumeliam vero abstuli abs circumspecto Israele.
Laudem ago tibi divinam, Supreme inter reges,
Quoniam diligenter descriptum librum omnem,
Davidis prudentis formosi perficere.
Dedisti meum infelix inter viros tamen genus.

ANNO DOMINI CCCLXXXV.

ISAAC EX JUDÆO CHRISTIANUS.

NOTITIA.

(GALLAND., *Vel. Patr. Biblioth.*, t. VII, Proleg. p. xxv.)

I. Qui de scriptore Isaac ex Judæo mentionem injecerit, ex antiquioribus, præter Gennadium, novimus neminem. Sic autem ille (a) :

Isaac scripsit De sanctæ Trinitatis tribus personis et incarnatione Domini librum obscurissimæ disputationis et involuti sermonis, confirmans ita in una deitate tres esse personas, ut sit aliquid in singulis proprium, quod non habeat alia: Patrem scilicet hoc habere proprium, quod ipse sit sine origine origo aliorum; Filium hoc habere proprium, quod genitus genitore non sit posterior; Spiritum sanctum hoc habere proprium, quod nec factus sit nec genitus, et tamen sit ex altero. De incarnatione vero ita scribit, ut manentibus in ea duabus naturis, una credatur Filii Dei persona. Hæc Gennadius.

Porro cum hic presbyter Massiliensis scriptorem nostrum inter eos collocet, qui paulo ante 400 Christi annum claruerunt, jure proinde arguisse videtur Sirmondus qui ejus libellum primus edidit (a), sæculo IV exeunte ipsum floruisse. Guilielmo Caveo aliisque aliter opinantibus, Sirmondo assentiuntur Fabricius (b) et Wolfius (c). Quæ quidem temporis notatio vel maxime confirmatur, si Tillemontii conjecturam admittamus, existimantis (d) hunc scriptorem eundem esse atque illum Isaacum ex Hebræo, qui Ursiniani partibus adhærens beatum pontificem Damasum calumniis appetiit. Exstat ejus mentio in epistola concilii Romani ad Gratianum et Valentinianum augustos, ubi hæc habentur (e): *Sic denique, inquit Patres, factio profecit Ursini, ut Isaac Judæo subornato, qui facto ad synagogam recursu cœlestia mysteria profanavit, sancti fratris nostri Damasi peteretur caput.* Et paulo post, imperatores allocuti subdunt iidem Patres: *Quia igitur vestræ judicio tranquillitatis probata est innocentia memorati fratris nostri Damasi, integritas prædicata est; Isaac quoque ipse, ubi ea quæ detulit probare non potuit, meritorum suorum sortem tulit* etc. In Hispaniam nimirum relegatus fuit, ut constat ex eorundem imperatorum rescripto ad Aquilinum vicarium Urbis, in quo sic legimus (f): *Isacem remotus Hispaniæ angelus titulo damnationis inclusit.* Atque in eandem Tillemontii sententiam concessisse quoque Sirmondianorum editorem intelligimus (g).

II. Scripsit igitur suum *Libellum fidei* noster Isaac, et Romæ fortasse, ut ex modo relatis veterum monumentis aperte satis colligi potest, antequam ejurata Christiana religione, quam fuerat amplexus, Synagogæ rursus nomen daret. Ejusmodi autem libellum cum aliis dogmaticis opusculis in lucem e-luxit Sirmondus anno 1630, ut superius innuimus, de quo hæc habet in monito ad lectorem: *Quod autem ex Judæo conversum ascripsimus, Pithæanum codicem secuti sumus, in quo titulus his verbis conceptus est: « Fides Isacis ex Judæo. »* Et hæc quidem inscriptio confirmari posse videtur ex iis quæ modo ex epistola concilii Romani retulimus: eamque fortassis confirmasset ex eadem epistola ipsemet Sirmondus, si tum demum præsto ei fuisset sua illa *codicis Theodosiani Appendix*, quam anno tantum insequente 1631 evulgavit. Eundem porro auctoris nostri libellum ad editionem paraverat Petrus Pithæus, qui, ut refert Claudius Peleterius (h), tomo tertio manuscriptorum suæ conciliorum collectionis hoc opusculum ex vetustissimo Ecclesiæ Cenomanensis codice canonum, post synodum Arverniam se excerpisse adnotavit: subditque diem vir illustris codicem Pithæanum referre inscriptionem hujusmodi, *Fides Isatis ex Judæo* non *Isacis*: quam quidem inscriptionem sequi maluit deinceps Fabricius (i). Sed si ea demum attendantur quæ tum ex Gennadio, tum ex reliquis antiquioribus testibus hic de scriptore nostro protulimus, a vulgata inscriptione haud recedendum existimamus. Potuit enim manu antiquarius, potuit oculo exscriptor errasse; alteruter scilicet sive describens, sive legens *Isatis* pro *Isacis*.

Verum his missis, illud potius animadvertere præstat, opusculum quo de agimus, ex codice Pithæano post Sirmondum edidit e denuo laudatum Peleterium ad calcem *Codicis canonum veteris Ecclesiæ Romanæ* (j), simulque nonnullas adnotasse lectiones varias a Sirmondiana editione, quas inter quatuor præcipuæ sunt hujusmodi, ad nostrum exemplar ex Sirmondiano exscriptum comparatæ.

In codice Pithæano.

I. Animam voluntas Dei generat, et virtus ejus facit: factura vero per virtutem ejus creatur.

II. Hujus enim licet dicere naturæ est Deus.

III. Filium esse qui ad redimendum genus humanum sibi ex substantia ipsius Mariæ corpus fabricavit, in quo habitare dignatus est.

In editione Sirmondi.

Pag. 597. D. lin. 5. Animam voluntas Dei generat, et virtus ejus facit, factura vero per virtutem creatur.

Pag. 598. C. lin. 6. Hujus enim licet dici naturæ est Deus.

Pag. 598. A. lin. 4. Filius esse qui ad redimendum genus humanum sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit, in quo habitare dignatus est.

(a) Sirmond., Opp., tom. I, pagg. 401 seqq. edit. Paris. 1696.

(b) Fabric., ad Gennad., in *Bibl. eccl.*, pag. 16, et *Bibl. med. Latin.*, tom. IV, pag. 535.

(c) Wolf., *Bibl. Hebr.*, vol. III, pag. 534, num. 4436.

(d) Tillem. *Mém., eccl.*, tom. VIII, pag. 409.

(e) *Append. Cod. Theod.*, inter Opp. Sirmond.,

tom. I, p. 749.

(f) *Ibid.*, pag. 752.

(g) *Ibid.*, pag. 749, not. (a).

(h) Pelet., *Cod. Can. vet. Eccl. Rom.*, pag. 361, edit. Paris. 1687.

(i) Fabric., *Delect. argum.*, pag. 238, § XIX.

(j) Pelet., I c., pagg. 362-365.

IV. Nullus ex mortuis resurrexit ad immortalitatem, nisi ipse primus, et exemplum resurrectionis omnibus sequentibus dedit.

Postremus hic locus in nostro edito restitutus comparet, ubi resurrectionis pro resurrectionem rescripsimus : reliqua vero tria supplenda et emendanda. At de his satis.

Ibid. C. lin. 8. Nullus ex mortuis resurrexit, nisi ipse primus et exemplum resurrectionem omnibus sequentibus dedit.

ISAAC EX JUDÆO

LIBER FIDEI.

DE SANCTA TRINITATE ET DE INCARNATIONE DOMINI.

Quinque sunt omnia quæ sunt: hæc sed tria et duo fiunt in divisionem. Hæc autem quæ tria sunt, secundum sermonem humanum, et secundum quod tria sunt, dividuntur et vere tria sunt: et habent in se aliquid per quod tria non sunt, sed unum. Iterum duo quæ vere divisa sunt a tribus, a se sunt divisa per aliquid, ut vere sint duo: per aliquid iterum non sunt divisa, ut unum sint, non duo. Hæc duo divisa a tribus, sicut tria hæc divisa a duobus, per aliquid divisa sunt, et per aliquid divisa non sunt. Per hoc ergo quod non sunt divisa, unum sunt: non tamen sic unum, ut tria illa superiora unum sunt. Tota hæc tamen quinque quæ dividuntur, tria et duo sunt. Duo autem quæ a tribus divisa sunt, hæc sunt divinitas et opera ejus, quia præter divinitatem et opera ejus, nihil est quod neque divinitas sit, neque opera. Igitur tria quæ sunt divisa a duobus hæc sunt. Deus Pater innascibilis non ex aliquo, et Deus Filius unigenitus ex aliquo, hoc est ex Patre, Spiritus sanctus innascibilis ex aliquo, hoc est ex Patre. Et hæc quæ cum tria sunt unum non sunt, hoc genere tria sunt non unum. Primum in sermone quo utimur non in fide, Pater est innascibilis non ex aliquo, hoc est sine origine. Quod Pater est innascibilis, hoc commune habet, quia neque solus Pater est innascibilis, quia sunt alia innascibilia, et sunt aliæ paternitates; licet ipse sit origo innascibilium et paternitatum, non tamen nascibilitas. Quod ergo Deo Patri est proprium, quod non in alio invenitur de his quæ sunt, nisi in solo ipso, hoc est, quod origo omnium est sine origine. Per hoc ergo quod solus sine origine est, solus est. Iterum aliud secundum, quod secundum sermonem humanum dicitur, sed quod in proprietate naturæ suæ secundum non est, unigenitus Dei Filius, non ex se, sed ex Patre, quia unigenitus est. Id ergo quod genitus est, non est ejus proprium, quia sunt et alia genita, licet quæ genita sunt non sic genita sunt. Quod ergo est ei proprium, quod

nulli commune est ex his quæ sunt genita, quod is solus habeat, hoc est, quia cum omnia genita facta sunt, ipse solus genitus non factus est. Per hoc ergo quod genitus et non factus est, solus est. Item tertius qui vere tertius est, non in ordine, eo quod non habeat illud natura ut sit tertius, hoc est Paracletus Spiritus. Non quia spiritus est, proprium est ei soli ut spiritus sit, neque quia Paracletus est, solitarium aut proprium hoc habet nomen, quando per interpretationem hujus vocabuli commune hoc habet Patris et Filii, ut sit consolator, nec iterum quia innascibilis est hoc ei proprium est, quandoquidem et Pater innascibilis est, sed ei proprium, quia innascibilis ex aliquo est, nec factus, nec genitus. Per hoc ergo quod nec factus, nec genitus, sed innatus ex Patre est, solus est. In his ergo tribus hæc sunt proprietatis, quia nec factus, nec genitus, nec natus est, sed ex aliquo, hoc est ex Patre. Sunt ergo ex Patre quæ non nisi ex aliquo duo hi, Filius non factus, sed genitus, et Paracletus non factus, nec genitus, sed ex Patre. Cum igitur tria hæc vere tria sunt, habentia singula suas proprietates, per hoc quod nec Pater factus, nec ex aliquo est, et Unigenitus non factus, sed natus ex Patre est, aptissime ostenditur per hoc quod non sunt facta sempiterna esse, quia Filius non factus, neque Paracletus, sed tamen ex se non sunt, sed ex Patre. Vides etiam non tres esse, quia duo ex uno sunt, sed unum esse totum, qui duo hi, quia neque ex nullo, neque ex aliunde, sed ex Patre, secundum sermonis ergo elocutionem unius naturæ esse intelliguntur. Non tres ut Pater, non tres ut Filius, neque iterum unum ut solitarium, et non tres, quia unum sunt, et vere unum quia tres sunt. Sequitur de quinque partibus, duo superius divisa. Pars autem secunda, sola quæ habet divisionem in duo et una est, hæc est mundi creatio. Illic enim mundus sic dividitur: Una pars quæ sit sine nativitate, altera quæ cum nascitur et fit. Hæc pars mundi, quæ

cum nascitur et fit homo est, et angelus qui cum non nascitur fit. Quia nulla creatura vel factura in Filii Dei nomine a Deo constituuntur, nisi et angelus et homo. Angelus fit Deus propter fungendam legationem Dei ad homines. Fit homo vero ut Filius Dei. Ut homo appelletur causa imaginis Dei appellatur. Nulla enim creatura facta est ad imaginem Dei, nisi sola hominis. Ille ergo homo, qui ex omnibus creaturis Dei a Deo imago statuta est, licet ex omnibus elementis mundi natura ejus concreta sit, tamen cum in duabus naturis et diversis ex se consistat, id est, anima et carne: ratio veritatis non admittit, ut quæ non vivit sine anima, neque intelligentiæ capax est sine ea, quod est caro imago Dei esse dicatur. Sed quia anima vita sibi est sine carne, et quidquid intelligentiæ homo habet naturæ ejus est: sic tamen ejus naturæ factam ad imaginem. Non ergo caro in effigiem Dei facta est, quia ipsa non est imago: sed anima quæ ad imaginem Dei est, in effigiem tamen facta est. Hæc est pars mundi quæ cum nasceretur facta a Deo. Caro vero pars ejus partis mundi, quæ cum sit nata non est, plenitudo tertia est cum partibus mundi careat, aut factus nativitate, aut innascibilitate et sit. Constat ergo dividi in has duas partes quæ supra dictæ sunt, id est in animam natam et factam, et elementa facta et innata: quia animam voluntas Dei generat, et virtus ejus facit, factura vero per virtutem creatur. Generatio vero ejus non ex natura Dei, sed ex voluntate est ejus. Creatio autem propterea quia ante non fuerat, ideo elementa virtute Dei et voluntate creata dicuntur. Et hæc voluntas non nativitatis est. Soli enim homines in filios nascuntur et fiunt, et nativitatis nomen accipiunt. Ita utraque creantur, non utraque nascuntur. Quia nasci eorum peculiare est qui nascuntur in filios. Creantur autem et cætera, licet non ipsa ante non fuerint. Fit ergo proprium in his duobus, quod una nascitur, licet utraque non fuerint. Pignora itaque hæc sunt æternarum rerum, quæ sunt ex Deo et semper fuerunt. Quia cum homo Filius Dei dicitur et aliquando non fuit, non ipse verus Filius est, sed pignus ejus est. Qui vero semper Filius erat, et erit. Sic et alia pars creationis mundi, quam diximus factam esse non natam, licet et non nata sit, et ante non fuerit, pignus ejus est, hoc est Paracletus, qui non est natus, et semper ex Patre est. Ergo caro sit quæ creata est et non nata, et anima sit creata et nata ad imaginem Dei, per virtutem tamen resurrectionis conjuncta sibi fiunt inseparabilia: atque ita æterna unum erunt in Deum, secundum dictum Domini nostri Jesu Christi in Evangelio: *Sicut tu in me es, Pater, et ego in te: et isti sint in nobis unum* (a). Et iterum ait: *Pater, sicut nos unum sumus, ita et isti unum sint in nobis* (b). Qui cum est major, non est major nisi

A aut tempore, aut mensura, aut honore. Cum autem eum ante sæcula, et sine tempore natum esse Filium a Patre credamus, quomodo potest minor esse tempore qui ante tempora est? vel mensura quomodo creditur minor, qui inæstimabilis, immensus et infinitus est? ac sic nec honore minor est, cum sit Dei Filius et Deus, quia unum Dei nomen est. Similis autem Filius Patri non potest dici, quia similitudo corporum est in qualibet specie aut coloris, aut staturæ. Æqualis proprie dici non potest Filius Patri, quia æqualitas sive inæqualitas in quantitate mensuræ est. Sive ergo æqualitas, sive inæqualitas, in Deum non cadit, quia Deus incorporealis est, infinitus, incomprehensibilis, inenarrabilis, immensus est. Non potest in loco aliquo contineri, licet ubique et in omnibus sit Deus, sicut scriptum est in Actibus apostolorum: *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus* (c). Hujus enim licet dici naturæ est Deus noster, ut omnia videat, omnia audiat, omnia comprehendat, quia ipse est omnium rerum creator et conditor. Et quoniam Dei Filius Deus noster ante tempora æterna natus est, quando, quomodo, vel ubi, non potest dici de eo. *Quando* enim tempus habet, *ubi* locum significat, *quomodo* mensuram videtur exprimere. Sed hæc tria in Deum non cadunt, quia est incorporealis. Ideo expedit confiteri Patrem ingenitum, Filium genitum a Patre ante tempora æterna: quando, ubi, et quomodo, non licet dici, neque amplius scrutari; quia mens nostra, quæ mundo concluditur, investigare non potest factorem et Deum suum. Nec tres omnipotentiam dici possunt. Una est omnipotentia Patris per Filium et Spiritum sanctum. Omnipotentia enim ideo dicitur, quod potentia sua et virtute Deus fecerit mundum, et omnia quæ in eo sunt. Hæc ergo omnia per Filium facta, sanctificante ea Spiritu Paracleta. Et ideo omnipotentes dici non possunt vel tres, quia alter sine altero non operatur. Omnia enim quæ vult Pater per Filium efficit, et omnipotentia Patris dicentis omnipotentia Filii est facientis. Ac per hoc opus Filii opus Patris est. Et ideo confitendus est cœternus Patri, et Spiritus sanctus ingenitus ex ingenito Patre: Filium esse qui ad redimendum genus humanum sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit in quo habitare dignatus est; cujus etiam passione nos redemit; Patrem esse, quem Joannes testem de Domino audierit: *Hic est Filius meus dilectus in quo bene complacui, ipsum audite* (d). Spiritum sanctum esse, quem a Patre processurum Filius promisit: qui etiam descendit super apostolos die quinquagesima. Et Patrem non esse Filium, neque Spiritum sanctum, quem Paracletum dicimus. Filium non esse Patrem, neque Paracletum; Paracletum non esse Patrem, neque Filium. Quia cum Filius dicat: *Cum ergo venerit Paracletus ille, quem ego*

(a) Joan. xvii, 21. (b) ibid. 23. (c) Act. xvii, 28. (d) Matth. iii, 17.

mittam vobis a Patre meo Spiritum veritatis, qui ex Patre meo procedit, hic testificabitur de me (e), ostendit esse quem mitteret, et a quo mitteret Deum tamen Patrem, et Deum Filium, et Deum Paracletum Spiritum, unius substantiæ et trinae substantiæ ejus divinitatis fide nostra esse et manere debere, confiteri quoque pium et salutare est. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (f)*. Filius Dei non est filius hominis, Filius autem hominis Filius Dei est. Qui Filius Dei est, non est filius hominis; unigenitus enim Deus est. Qui vero Filius hominis est, primogenitus est, et propter susceptorem suum unigenitum Deum, et ipse unigenitus dicitur, quia in eo est unigenitus. Denique de primogenito apostolus Paulus sic ait: *Qui est primogenitus ex mortuis in multis fratribus (g)*; quia per eum crediderunt. Non ergo natura unigeniti primogeniti, sed per societatem unigeniti Dei unigenitus est. Primogeniti autem natura est primogenitus, non causa

societatis; quia nullus ex mortuis resurrexit ad immortalitatem, nisi ipse primus, et exemplum resurrectionis omnibus sequentibus dedit. Ideo apostolus Paulus dixit: *Qui est primogenitus ex mortuis*. Idem iterum ad Romanos ait: *Ut sit ipse primogenitus primatum tenens in multis fratribus (h)*. Quia unigenitus et primogenitus duæ naturæ sunt, divina et humana, sed una persona. Nam diversitas harum naturarum in elocutione Evangeliorum ostenditur. Fidei igitur nostræ non convenit, ut Jesus Christus mentiatur, quia ipse est veritas. Cum ergo ita sit, ipse de se dicit: *Qui me misit mecum est, nec me derelinquit (i)*; et alio loco: *Deus Deus meus, quare me dereliquisti (j)?* Quia Deus hominem suscepit, et per mortem crucis relinquendus erat a Deo usque ad resurrectionem. Fidei ergo nostræ sic convenit, ut homo dicat ad Deum suum: *Quare me dereliquisti?* unigenitus autem Deus, qui inseparabilis est a Deo Patre, dicat: *Qui me misit mecum est, nec me derelinquit.*

(e) Joan. xv, 26. (f) Rom. x, 10. (g) Coloss. i, 18. (h) Rom. viii, 29. (i) Joan. viii, 29. (j) Matth. xxvii, 46.

ANTE ANNUM CCCXCIV.

DIODORUS TARSENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA

(FABRIC., *Bibliotheca Græca*, ed. Harles, tom. IX, p. 277.)

Diodorus, sive Theodorus, e monacho Antiochenus presbyter a Meletio, post Valentis mortem reverso ab exilio, constitutus a. C. 378, Tarsi episcopus et metropolitanus Ciliciæ (a); non diu post interfuit concilio Antiocheno sub extremum anni 379, et Constantinopolitano œcumenico 381, ubi Nectarium ordinavit episcopum. Maximam adversus ethnicos pariter et hæreticos constantiæ, zeli et industriæ laudem meruit adhuc presbyter; nam episcopatus ejus incidit in tempora Ecclesiæ pacatiora sub Theodosio M. Laudatus a S. Chrysostomo

tum presbytero est, cum Antiochiam Diodorus episcopus invisisset circa a. 387, et Chrysostomum pro concione laudasset. Chrysostomi in Diodorum hunc duplex encomium apud Facundum iv, 2 (b) e quibus alterum Græce et Latine editum est ab Emerico Bigotio ad calcem Palladii *de Chrysostomi Vita*, Paris. 1680, 4. pag. 229-233 (c). Exstat et S. Epiphani ad eum epistola, qua librum *De gemmis* ipsi dicavit. Obiit plenus dierum ante a. 394, quo successor ejus Phalerius synodo Constantinopolitanæ subscripsit, ac fortasse jam anno 392 de-

(a) Vide Domni Antiocheni epistolam synodicam in *Dio-tori laudem*, quam servavit Facundus viii, 5. Theodorum pro Diodoro vocat Photius cod. ccxxiii. Facundus iv, 2. Diodorum Tarsensem, Theodori Mopsuesteni magistrum, a Nestorianæ hæreseos ἐγκληματὶ defendere cupiens, laudat epistolam

Athanasii verum, quæ non ad illum, sed ad Diodorum Tyrium, scripta est.

(b) In *Defens. trium capitulor.* lib. iv, pag. 374 sq. ed. Sirmond. in Opp. tom. II Veron. HARL.

(c) Iterum a Montfaucon. id sua edit. Chrysostomi, tom. III, p. 747 sq. HARL.

cesserat, ut persuasum Tillemontio, qui de hoc A Diodoro tradit accurate tomo VIII *Memor.* [p. 558 sq. *Notes sur le Diodore de Tarse*, p. 802 sq. ed. Paris.]. Sunt interdum, qui confundant cum aliis Diodoris, sive Theodoris, ut Diodoro Tyrio (a) et Theodoro Mopsuesteno, a quibus est diligenter distinguendus (b). Sed nunc scripta ejus strictim percensere juvat.

1. Libri VIII, sive capita LIII, κατὰ εἰμαρμένης, *contra fatum*, illudque asserentes astronomos atque astrologos et hæreticos, Bardesanem aliosque. Ex hoc opere, quod memorat et Theodorus lector, apud Suidam Διδώρος, atque Syriace superesse, Hebed Jesu auctor est, exstant ampla excerpta apud Photium cod. ccxxiii (c). Quod autem in hoc opere scripsit Diodorus pag. 358, τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι, ἀθρόον δὲ πᾶσαν λαβεῖν τὴν οἰκουμένην, *Christianos cæpisse ante annos cccc, atque totam occupasse terram*, non præcise, sed cum aliqua latitudine accipiendum.

2. Singulare opus *adversus ethnicos* eorumque idola scripsisse, colligit Tillemontius ex Juliani imp. *epistola ad Photinum*, cujus magnam partem, Latine versam, refert Facundus iv, 2, p. 522, ubi inter alia de Diodoro, quem *Nazaræi magnum blasphema appellat*: *Iste enim malo communis utilitatis Athenas navigans et philosophans imprudenter, musicorum participatus est rationem, et rhetoris confectionibus odibilem adarmavit linguam adversus celestes deos, usque adeo ignorans paganorum mysteria, omnemque miserabiliter imbibens, ut aiunt, degenerum et imperitorum ejus theologorum piscatorum errorem.* Videtur hoc esse, quod Theodorus lector apud Suidam memorat κατὰ Πλάτωνος περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν. Mirum autem, quod ignorantiam sæcularium litterarum Diodoro objectat Hieronymus in *Catalogo*, cap. 419.

3. *Adversus Photinien* [v. supra, p. 226], *Malchionem, Sabellium et Marcellum Ancyranum*, de quo Theodoritus lib. ii *De hæreticis fabulis*, cap. ult.: Κατὰ τῶν τεττάρων τούτων συνέγραψεν ὁ θεῖος Διδώρος ὁ τῶν Κιλίκιων Ἰθύνας μητρόπολιν, Θεὸν

(a) Vide Tillemont. tom. VIII, pag. 239, 564, 712 seq. [et de Theodoro Mopsuesteno infra, vol. IX, p. 153 sqq. vel ed.].

(b) Conf. Fabricium nostrum in *Delectu argumentor. et scriptor. pro veritate relig. Christianæ*, pag. 168 sq.; Du Pin in *Hist. eccles.* vol. II, p. 188; Caveum in *Histor. litter. SS. eccles.*, pag. 266 sq.; Schroeckh *Hist. eccl. Christ.* tom. X, p. 269 sqq. Diodorus Tarsensis, vir doctissimus et magister Chrysostomi, in indagando sacrorum oraculorum sensu historico, repudiatis allegoriis simplicem duntaxat interpretationem ad meliorem certioreque verborum intelligentiam sectatus est (v. Caveum l. c. præsertim I. A. Ernesti *Narrat. erit. De interpretat. prophetiar. Messianar. in Ecclesia Christiana*, pag. 498 sq. in opusc. theolog.). Neque tamen immunis erat ab erroribus, et in argumentis de Spiritu sancto Nestorianismo viam stravisse videbatur. Atque Nestorium habuit discipulum. In

προαιώνιον τὸν Χριστὸν ἀποδείξας, ἐπὶ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευσάμενον σωτηρίαν. Scripta cætera Diodori Theodoro lectori apud Suidam in Διδώρος memorata sunt.

4. Χρονικὸν διορθούμενον τὸ σφάλμα Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν χρόνων, *Chronicon*, quo errata, ab Eusebio in libro de temporibus admissa, emendantur. [V. supra, vol. VII, p. 444.]

5. Περὶ τοῦ, εἰς Θεὸς ἐν Τριάδι, *De eo, quod sit unus Deus in Trinitate*. Adversus Arianos sive Eunomianos, adversus quos Diodori opus exstare apud Syros testatus est Hebed Jesu in *Catalogo scriptorum Chaldaicorum*.

6. Κατὰ Μελχισεδεκῶν, *Contra Melchisedecitas*, hæreticos, quibus, Theodotum Byz. et Hieracem secutis, Melchisedech erat Spiritus sanctus. Ex auctore *Prædestinati* cap. 34 cognoscimus, adversus Melchisedecitas scripsisse etiam Dionysium, Hierosolymorum episcopum, quemadmodum eodem oppugnatos a Diadocho, Photices episcopo [de quo paulo ante plura sunt adnotata], constat ex Photii cod. cc.

7. Κατὰ Ἰουδαίων, *Contra Judæos*. Etiam hoc est inter ea Diodori scripta, quæ Syriace superesse Hebed Jesu scripsit. [V. supra, vol. VI, p. 747].

8. Περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, *De resurrectione mortuorum*.

9. Περὶ ψυχῆς, κατὰ διαφόρων περὶ αὐτῆς ἀρρέσεων, *De anima, adversus varias de illa hæreticorum opiniones*.

10. Πρὸς Γρατιανὸν κεφάλαια, *Capita ad Gratianum imp.* Hujus Gratiani, Valentiniani et majoris Theodosii edictum, quo solos illos habere ecclesias permittunt, qui communicant Nectario Constanti-nopol., Timotheo Alex., Pelagio Laodiceæ et Diodoro Tarsi et totius concilii (κοινοῦ), sub vicario Asiæ constituti, apud Facundum iv, 2.

11. Περὶ σφαίρας καὶ τῶν ἐξ ἑξῶν καὶ τῆς ἐναντίας τῶν ἀστέρων πορείας; *De sphaera et quinque zonis et contrario astrorum motu*.

12. Περὶ τῆς Ἰππάρχου σφαίρας. *De sphaera Hipparchi*, Bithyni, qui, ut ait Plinius ii, 26, ausus,

libris tamen *contra fatum* nulla Nestorianismi de Christo vestigia deprehendebantur. Eidem Diodoro a Maturino Veyss. la Croze tribuuntur *quæstiones ad orthodoxos*, quæ inter Justini martyris opera recenseri solent. V. supra, vol. IV, p. 380 sq., ubi inter *Diodoros* etiam de nostro et de mem. quæstionibus sententiaque la Croze uberius disputatum est, et vol. VII, p. 65, sect. 40, not. v, atque infra, vol. X, pag. 525. vet. edit. Diodorus Tarsensis laudatur in scholiis Marcian. ad Homerum, teste Villoison in *Anecd. Gr.* II, p. 184, not. HARL.

(c) V. infra, vol. IX, p. 475. ed. vet. Hoc Photii caput, s. excerpta ex Diodori Tarsensis libris viii *contra fatum* una cum excerptis ex Jobi monachi libris ix *De economia Christi*, in cod. Photii ccxxii separatim exstant in cod. Vindobon. Cæsareo ccx, nr. 14, testibus Nesselio in cat. codd. Cæs. part. 1, p. 309, et Lambecio V. p. 410, de cod. Cæs. cclxvi 14. HARL.

rem etiam Deo improbam; annumerare posteris A
stellas ac sidera ad nomen expungere, organis ex-
cogitatis, per quæ singularum loca atque magni-
tudines signaret.

13. Περὶ προνοίας, *De providentia*. Hic est, quem
Syriace adhuc superesse Hebed Jesu scripsit, Dio-
dori liber, quem vocat *Politicorum*. Vide Rich.
Simonis epistolas, Gallice editas III, 19, pag. 111.

14. Περὶ φύσεως καὶ ὕλης, ἐν ᾗ τί τό δίκαιόν
ἐστίν, *De natura et materia, in quo scripto tractatur
de eo quod justum est*.

15. Περὶ Θεοῦ καὶ ὕλης Ἑλληνικῆς πεπλασμένης
(al. minus bene πεπλανημένης), *De Deo et falsa
Græcorum materia*.

16. Ὅτι αἱ ἀόρατοι φύσεις οὐκ ἐκ τῶν στοιχείων
ἀλλ' ἐκ μηδενὸς μετὰ τῶν στοιχείων ἐδημιουργήθη- B
σαν. *Naturas invisibiles non ex elementis, sed una cum
cum elementis ex nihilo factas esse*.

17. Πρὸς Εὐφρόνιον φιλόσοφον, κατὰ πεῦσιν καὶ
ἀπόκρισιν, *Ad Euphronium philosophum, per interro-
gationem et responsionem*. Nescio, an hic sit liber
ille scriptus a Diodoro, adhuc presbytero, in quo
amœnitatem dialogorum Platoniorum desiderat
S. Basilius epistola 167. Meminit illius epistolæ
Basili ad Diodorum etiam Facundus IV, 2, p. 313.

18. Κατὰ Ἀριστοτέλους περὶ σώματος οὐρανοῦ,
πῶς θερμὸς ὁ ἥλιος, κατὰ τῶν λεγόντων ζῶον τὸν
οὐρανόν, *Contra Aristotelem de corpore cælesti, et
quomodo sol sit calidus et contra eos qui cælum ani-
mal esse dicunt*.

19. Περὶ τοῦ πῶς αἰεὶ μὲν ὁ δημιουργὸς, οὐκ αἰεὶ δὲ C
τὰ δημιουργήματα, *De eo, quomodo opifex quidem
semper, opera vero ejus non semper permaneant*.

20. Πῶς τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν ἐπὶ Θεοῦ αἰ-
δίου ὄντος. *Quomodo velle et nolle sit in Deo æterno*.

21. Κατὰ Πορφύριου, Περὶ ζῶων καὶ θυσιαῶν. *Con-
tra Porphyrium, de animalibus et sacrificiis*.

22. Κατὰ Μανιχαίων, *Contra Manichæos et Addæ,*
Manichæi, μύδιον, libri xxv. Phot. cod. lxxxv.
Meminit et Diodori inter Manichæorum adversarios
Theodoretus lib. I *Hæretic. fab.*, capite ult. Atque
Diodori contra Manichæos opus ferri apud Syros,
testatus est Hebed Jesu [Conf. supra, vol. VII, p.
326, et infra, vol. IX, p. 402 vet. edit. de Photii
cod. lxxxv.]

23. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διάφορα ἐπιχειρή-
ματα, *De Spiritu sancto varia argumenta*, Macedo-
nianis, ut videtur, opposita (a). In his Nestorio
prælusisse Diodorum, notat Photius cod. cii, qui
illa in eodem volumine legit, quo Gelasii Cæsa-
riensis liber *contra Eunomianos* comprehensus fe-
rebatur. Duos magnos viros, Diodorum Tarsi et
Theodorum Mopsuestiæ episcopum adversus Aria-
nos et Macedonium et Appollinarem pugnas-
se, testatur etiam Leontius *De sectis*, pag. 448.

(a) Vid. infra, vol. IX, p. 407 vet. ed. de Photii
cod. cii et C. Gu. Fr. Walchii *Histor. hæresium*,
tom. III, p. 115. HARL.

(b) Confer Liberatum cap. 10, et Leontium Byz.

24. Πρὸς τοὺς Συνουσιαστὰς, *Adversus Synusiastas*,
quem titulum et Diodori nostri, et Theodori
Mopsuesteni, et Theodoli Antiocheni, et Cyrilli
Alex., adversus Apollinaristas scriptis fuisse præ-
positum, notat Sirmondus ad Facundi VIII, 4,
tom. II Opp., p. 653. Diodori ex libro primo *contra
Synusiastas* fragmenta leguntur apud Leontium
Byz. lib. III *contra Nestor. et Eutychem*, tom. IX
Bibl. Patrum edit. Lugd., pag. 704. Vide et Gar-
nerium ad Marium Mercatorem tom. II, pag. 317,
318. Ob hos libros, quos adhuc habent Syri, si
Catalogo Hebed Jesu fides, videtur potissimum Dio-
dorus male audisse post mortem (b) Nestorianis,
ad eum provocantibus: unde Cyrillus epist. ad
Succensum et Acacium eundem perstrinxit, et
singulari opere, quod hodie non exstat, Diodori et
Theodori loca oppugnanda sibi sumpsit, quæ vi-
cissim tueri conatus est in alio opere, itidem de-
perdito, Theodoretus. Quemadmodum Diodorum
ac Theodorum strenue defendit et multis Facun-
dus. Cæterum licet ambos, Diodorum Tarsensem
et Theodorum Mopsuestenum, condemnatos esse
in synodo quinta scribat Photius col. xviii, tamen
in synodi actis hoc non reperitur.

25. *Adversus Contensiosum* nescio quem, liber,
quem apud Syros exstare Hebed Jesu auctor est,
testatus præterea, composuisse Diodorum libros
sexaginta, quos combusserunt Ariani.

26. Præcipuus Diodori labor fuit, quo *plerosque
sacræ Scripturæ* libros interpretando, imitatus est
Eusebium Emesenum (c), atque ipse præivit
Joanni Chrysostomo atque Theodoro Mopsuesteno,
ita ut sensum litteralem et historiam potius, quam
ex recepto apud plerosque alios illis temporibus
more allegorias sectaretur, ψιλῶ τῷ γράμματι τῶν
θειῶν προσέχων Γραφῶν, τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρο-
πόμενος, ut est apud Socratem VI, 3, sive ut Soze-
menus VIII, 2, περὶ τὸ ῥητόν τῶν λόγων τὰς ἐξηγή-
σεις ποιήσας, τὰς δὲ θεωρίας ἀποφεύγων. Specialim
memorantur ejus ἐρμηνεῖαι *in Pentateuchum*. Suid.
in Διόδωρος ex Theodoro lectore. *In Psalmos*, id. ;
in IV Regnorum libros ; *Εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Πα-
ραλειπομένων*. *In Proverbia*, cui addidit disserta-
tionem *De differentia theoriæ atque allegoriæ*, sive
sensus mystici ab allegorico atque morali. Τίς δια-
φορὰ θεωρίας καὶ ἀλληγορίας. Suid. *In Ecclesia-
stem* ; *In Canticum canticorum* ; *In Prophetas* ; *In
quatuor Evangelia* ; *In Acta apostolorum*. Idem Sui-
das. *In Apostolum commentarii*. Hieron, cap. 119
De scriptoribus eccles. *In primam Epistolam Joannis*.
Suid. *in Διόδ.*

Fragmenta horum commentariorum frequentia
in Græcorum Patrum ad libros sacros catenis, in
quibus Diodori nomen frequentissimum est, sed et
cum Theodori Mopsuesteni haud raro confunditur

De sectis, p. 448 seq. ; Tillemontium tom. VIII,
563 seq.

(c) Hieron. c. 119 *De scriptor. eccles.*

nomine. FABR. Conf. supra, vol. VII, p. 640 sq., A 645 sq., et codd. ibi memoratos aliosque. In Montfauc. *Bibl. Coisl. mss. catenæ*, quibus fragmenta Diodori Tarsensis intexta sunt, citantur pag. 41, 42, 187, 244, 245, 247, in primis notandus est pag. 137 cod. LXOX, qui complectitur Theodoretæ interpretationem in *Psalmos*, additis ad marginem scholiis, excerptis ex variis Patribus, etiam ex Diodoro Tarsensi, quoniam is aliquando appellatur hæreticus. HARL.

Diodori et Theodori Mopsuest. scripta Nestorianis curantibus in Armenorum, Persarum et Syrorum linguas conversa fuisse, auctor est Liberatus cap. 10 *Breviar.ii*.

Antiphonarum in Ecclesia usum ad Diodorum et Flavianum Antiochenum, velut auctores, refert Theodoritus lib. II *Hist.*, cap. 24, de quo consule Jo. Bonam *De divina psalmodia*, cap. 16, § 10, pag. 513.

Inter eos, quorum liturgiæ apud orientales feruntur, Diodorus quoque numeratur ab Abrahamo Ecchellensi, ad *Catalogum Hebed Jesu*, p. 134.

Confer Jo. Bonam *Rerum liturg. lib. I, cap. 9*. Videtur tamen non Diodorus Tarsensis, sed Theodorus Mopsuestenus, intelligi. Illas liturgias e Greco conversas Syriace habent Maronitæ voluitque illas edere, qui Latine se vertisse testatur, Rich. Simon. tom. II *Bibl. selectæ*, pag. 173. Novissime has liturgias Latine vulgavit ex versione sua Eusebius Ranaudotus, in volumine posteriore *Collectionis liturgiarum orientalium*, Paris. 1716, 4, ubi inter alias Theodori Mopsuesteni quoque liturgia legitur.

Pelagii perinde ut Nestorii præcursores fuisse Diodorum, Christianus Lupus in diss. ad synodum Ephesinam cap. 1 non dubitat, sed liber adversus dogma de peccato originis, lectus a Photio cod. CLXXVII, quo potissimum argumento Lupus utitur, non Diodori Tarsensis est, sed Theodori Mopsuesteni, ut notavit Rigberius sive Gerberonius in notis ad Marium Mercatorem, pag. 102.

In extremo judicio solum justos e vivis immutandos statuit. Vide Elmenhorstii notas ad Gennadium *De eccles. dogmatibus*, cap. 8.

NOTITIA ALTERA

(Leo ALLATIUS, *Diatriba de Theodoris*, num. LXVI. Apud Ang. *Mai Biblioth. nov. Patr.*, VI, 137.)

Theodorus Tarsensis (qui aliis Diodorus est [a]) Photio cod. CCXXIII cujus verba infra ponentur; Suidæ in Auxentio Mopsuesteno episcopo sub Constantino Magno, cujus frater Theodorus erat. Τοῦτου δὲ ἀδελφὸς νεώτερος Θεόδωρος ἦν, ἀνὴρ τῶν Ἀθηναίων παιδευθέντων, ὅς καὶ αὐτὸς χρόνον ὕστερον ἐπισκοπήν τῆς Ταρσοῦ Ἑκκλησίας ἔτυχεν κληρωσάμενος. *Hujus frater erat junior Theodorus, vir qui inter alios Athenis studiis operam navavit, et post aliquod tempus Tarsensis Ecclesiæ episcopatum adeptus est.* Septima quoque synodus. act. VI, appellat Theodorum (ed. Labb. tom. VII, col. 421). Ἀναθεμάτισε Θεόδωρον τὸν καθηγητὴν Νεστορίου, Σεβήρον, καὶ τὰ ἐξῆς. *Anathemate feriit (quinta synodus) Theodorum præceptorem Nestorii, Severum, etc.*, licet ibi in margine reponatur Diodorus. Andreas Schottus in Photio Diodorum potius quam Theodorum appellare voluit, tum quod paulo post a Photio sic nominetur, tum quod Suidas Tarsensi huic episcopo κατὰ ἀστρονόμων καὶ ἀστρολόγων καὶ ἑὶ μαρμαίνης opus attribuat. Ego tamen inde colligo eundem utroque hoc nomine vocitatum, sed Diodorum invaluisse. « Hic et Flavianus (ut narrant Theodoretus *Hist.* lib. IV, cap. 25 et Nicephorus Callistus lib. XI, cap. 24) generosi veritatis athletæ, Meletio

C in exilium pulso, tanquam rupes quædam, fluctus irruentes fregerunt; et cura gregis suscepta, tum lupis sua fortitudine et sapientia restiterunt, tum ovibus convenientem curationem adhiberunt. Atque ubi a radicibus montis, in quos se receperant deturbati fuere, oves ad ripas vicini fluminis paverunt. Verum cum nec isto quidem in loco Christi hostis conventum illum Deum laudantium cogi pateretur, duo illi pastores admirabiles, divinis ovibus velut in gymnasium bellicum coactis, spiritale pabulum demonstrabant. Atque Diodorus, vir sapientissimus ac fortissimus perinde atque fluvius præaltus et pellucidus, tum animos fortitudinis rivulis irrigabat, tum adversarium blasphemias sinceræ doctrinæ undis penitus obruebat; qui generis splendorem pro nihilo reputans, ærumnas pro fidei defensione lubens perpessus est. Flavianus vero, etsi patriciis ortus, tamen solam pietatem nobilitatis loco numerans et tanquam palæstræ magister, magnum Diodorum velut athletam in omni certaminis genere exercitatissimum perunxit. Tandemque cum populus in sententia concordasset, a Meletio Tarsi episcopus creatur, curamque Cilicum in se suscepit. Plura in eundem sanctorum Patrum Athanasii, Petri, atque Timothei Alexandrinorum

(a) Hunc ipsemet vidi appellari modo Diodorum modo Theodorum, in mss. præsertim Syriacis ex Græco conversis; et quidem interdum in illis etiam

Joannis Cæsariensis, quorum fragmenta protulimus in *Nov. bibl. PP.* tom. IV. Itemque alibi. A. M.

antistitum, Basilii Cæsariensis, Joannis Constanti-
nopolitani, Eriphanii Cypri, episcoporum Ægyptio-
rum, qui in exsilium relegati a Valente imperatore
fuerant, et concilii cæ. sacerdotum, qui cum ipso
Diodoro Byzantii contra Macedonium convenerant,
elogia congeffit Facundus Hermianensis lib. iv,
cap. 2.

Multa in sacra Biblia scripsit. Sozomenus lib. viii,
cap. 2, de Joanne Chrysostomo loquens: Ταύτης
δὲ τῆς φιλοσοφίας διδασκάλους ἔτχε τοὺς τότε προ-
εστῶτας τῶν τῆδε περιφανῶν ἀσκητηρίων, Καρτέ-
ριόν τε καὶ Διόδωρον τὸν ἑγχεσάμενον τῆς ἐν Ταρσῶ
Ἐκκλησίας, ὃν ἐποθέμεν ἰδίῳ συγγραμμάτων πολ-
λὰς καταλιπεῖν βίβλους· περὶ δὲ τὸ ῥητὸν τῶν ἱερῶν
λόγων τὰς ἐξηγήσεις ποιήσασθαι, τὰς θεωρίας ἀποφρεύ-
γοντα. « Atque hujus quidem philosophiæ magistros
« illos habuit, qui tum temporis ibi celeberrimi ascete-
« riis præsidebant. Carterium scilicet et Diodorum
« istum qui demum Tarsensis Ecclesiæ antistes fuit,
« quem equidem audiivi propriarum commentatio-
« num multos reliquisse libros: direxisse autem ad
« litteram sacræ Scripturæ interpretationes suas,
« aversatum speculationes (allegorias) universas. »
Socrates lib. vi, cap. 3: Τῆνικαῦτα οὖν οὗτοι σπουδαῖοι
περὶ τὴν ἀρετὴν γενόμενοι μαθητεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ
Διοδώρῳ, καὶ Κυρτερίῳ, οἳ τινες τότε μὲν ἀσκητηρίῳ
προΐσταντο. Διόδωρος δὲ αὐτῶν ὕστερον ἐπίσκοπος
Ταρσοῦ γενόμενος πολλὰ βιβλία συνέγραψε, ψιλῶ τῶ
γράμματι τῶν θείων προσέχων Γραφῶν, τὰς θεωρίας
αὐτῶν ἐκτρέπόμενος. « Isti igitur per id tempus per-
« magno virtutis studio inflammati, monasticam disci-
« plinam didicerunt a Diodoro et Carterio, qui tum
« quidem monasterio præerant: postea alter illorum,
« nempe Diodorus, episcopus Tarsi constitutus, mul-
« tos libros conscripsit, nudæ sacrarum Scripturarum
« litteræ duntaxat attendens, et sensum et intelligen-
« tiam earum abstrusiores (allegoricum) penitus su-
« giens. » Paria habent Theodoretus, et Nicephorus
Callistus. Illius expositiones passim ubique in ca-
tenis ob expositionem Bibliorum contextis reperies.

Aliorum scriptorum catalogum ex Theodoro ana-
gnosta accuratissimum nobis Suidas conservavit:
Διόδωρος μονάζων ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουλιανοῦ, καὶ
Θυάλεντος ἐπισκοπήσας Ταρσῶν τῆς Κιλικίας· οὗτος
ἔγραψεν, ὡς φησὶ Θεόδωρος ἀναγνώστης ἐν τῇ Ἐκ-
κλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ, διάφορα· εἰς δὲ τὰδε ἐρ-
μηνεῖται εἰς τὴν Παλαιάν πᾶσαν, Γένεσιν, Ἐξῆδον,
καὶ ἑφεξῆς, καὶ εἰς Ψαλμοὺς, καὶ εἰς τὰς τέσσαρας
Βασιλείας, εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Παρλαειομένων,
εἰς τὰς Παροιμίας, τὴν διαφοράν θεωρίας, καὶ ἀλλυγο-
ρίας, εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικόν, εἰς τὸ Ἄσμα τῶν

ἄσμάτων, εἰς τοὺς προφήτας, Χρονικὸν διορθούμενον
τὸ σφάλμα Εὐσεβίου τοῦ Χαμφίλου περὶ τῶν Ἰρόνων.
Εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, εἰς τὰς Ἠράξεις τῶν ἀπο-
στόλων, εἰς τὴν Ἐπιστολὴν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελισ-
τοῦ, περὶ τοῦ, εἰς Θεὸς ἐν Τριάδι, Κατὰ Μελχισε-
δεκίτων, Κατὰ Ἰουδαίων, περὶ νεκρῶν ἀναστασεως,
περὶ ψυχῆς κατὰ διαφόρων περὶ αὐτῆς αἰρέσεων,
πρὸς Γρατιανὸν κεφάλαια, Κατὰ ἀστρονόμων, καὶ
ἀστρολόγων, καὶ εἰμαρμένης, περὶ σφαίρας καὶ τῶν
ἑπτὰ ζωνῶν, καὶ τῆς ἐναντίας τῶν ἀστέρων πορείας,
περὶ τῆς Ἰππάρχου σφαίρας, περὶ προνοίας κατὰ
Πλάτωνος, περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν, περὶ φύσεως καὶ
ὕλης, ἐν ᾧ τί τὸ δίκαιόν ἐστι, περὶ Θεοῦ, καὶ ὕλης
ἑλληνικῆς πεπλανημένης, ὅτι αἱ ἀόρατοι φύσεις οὐκ
ἐκ τῶν στοιχείων, ἀλλ' ἐκ μηδενὸς μετὰ τῶν στοι-
χείων ἐδημιουργήθησαν, πρὸς Εὐφρόνιον φιλόσοφον
κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν, Κατὰ Ἀριστοτέλους
περὶ σώματος οὐρανίου, Πῶς θερμὸς ὁ ἥλιος, Κατὰ
τῶν λεγόντων ζῶον τὸν οὐρανόν, περὶ τοῦ, πῶς αἰεὶ
μὲν ὁ δημιουργὸς, οὐκ αἰεὶ δὲ τὰ δημιουργήματα, Πῶς
τὸ θέλειν, καὶ τὸ μὴ θέλειν ἐπὶ Θεοῦ ἀεὶ οὐκ ὄντος,
κατὰ Πορφύριου περὶ ζῶων καὶ θουσιῶν. « Diodorus
« monachus temporibus Juliani et Valentis, episco-
« pus Tarsi Ciliciæ, scripsit varia, ut Theodorus ana-
« gnostes in » Ecclesiastica historia « meminit, quæ
« sunt: interpretatio in totum Vetus Testamentum,
« Genesim, Exodum, et reliqua, in Psalmos (a), in
« quatuor libros Regum, in loca difficiliora Paralipo-
« menorum (b), in Proverbia. Quodnam sit discrimen
« contemplationis et allegoriæ. in Ecclesiasten, in
« Canticum canticorum, in prophetas Chronicon quo
« erratum Eusebii Pamphili de temporibus corrigi (c)
« in quatuor Evangelia, in Acta apostolorum, in Epi-
« stolam Joannis evangelistæ, Deum unum esse in
« Trinitate, Contra Melchisedecitas. Contra Judæos
« de resurrectione mortuorum. De anima contra di-
« versas de ea sectas, ad Gratianum capita, Contra
« astronomos et astrologos et fatum, De sphaera item
« ac de septem zonis, et de contrario astrorum cursu,
« De Hipparchi sphaera, De providentia contra Plato-
« nem De Deo et diis, De natura et materia, ubi tra-
« ctat quid justum sit, De Deo, et falsa Græcorum
« materia, Quod quæ sub aspectu non cadunt, ea non
« ex elementis, sed una cum elementis sint facta ex
« nihilo. Ad Euphronium philosophum per interroga-
« tionem et responsionem, Contra Aristotelem de cor-
« pore cælesti, Quomodo calidus sit sol, Contra eos
« qui animal dicunt esse cælum, Quomodo semper
« exstiterit opifex, opificium autem non semper, Quo-
« modo velle et nolle in sit æterno Deo, Contra Porphy-
« rium de animalibus et victimis. » Et partem eorum

(a) Diodori Tarsensis commentariorum in Psalmos reliquiæ exstant in Corderii catena, sed non nisi a psalmo lxxxi et deinceps. Nos vero in codice reginæ Suecæ XL, copiosas alias invenimus ejusdem operis reliquias, jam inde a psalmo xxxiv, quas typis commisimus. Plures alias coacervare ex aliis codicibus licuisset, sed interim hæc sufficiunt. A. M.

(b) Allatius Græcum ζητούμενα interpretabatur in ea quæ in Paralipomenis desiderantur, quod pace tanti viri non admitto. Τὰ ζητούμενα, et ζητήσεις, sunt potius quæstiones quæ fiunt de locis difficilioribus. A. M.

(c) Citatur interdum hoc Diodori opus a Georgio Syncello in Chronico.

Hebediesu episcopus Sobæ et Armeniæ cap. 18 (a). « Diodorus Tarsensis composuit libros numero sexaginta, quos Ariani combusserunt; remanseruntque, quos jam sum commemoraturus Liber de dispensatione, liber dissolutionis astrologiæ. Item alius contra Eunomianos; alius contra hæreticos; nec non aliter contra Judæos; et adversus Manichæos; et adversus Apollinarem. Demum expositio in partem Matthæi. »

Legit ipsius adversus fatum libros viii tribus et quinquaginta capitibus distinctos Photius cod. ccxxiii, et ex iis digniora in suam *Bibliothecam* copiosissime transtulit. Audiamus quæ de tanti viri studio atque ingenio in excerptorum principio tradit. Ἀνεγνώσθη βιβλίον Θεοδώρου ἐπισκόπου Ταρσοῦ κατὰ εἰμαρμένης ἐν λόγοις μὲν ὀκτώ, κεφαλαίοις δὲ τρισὶ καὶ πεντήκοντα· ἔστι μὲν οὖν ἐν τούτοις εὐσεβῶν ὁ ἀνὴρ, καὶ οὐδὲ περὶ τὴν δόξαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ τοῦ Νεστορίου λύσσα διασπαράττει σφαλλόμενος· τοῖς δὲ ἐπιχειρήμασιν, ἔστι μὲν οἷς ὀρθῶς τε καὶ εὐφυῶς ἐπιβάλλει, διελέγγων τοὺς τὴν εἰμαρμένην δοξάζοντας· ἔστι δὲ που πρὸς μόνον τὸ φαινόμενον τὸν ἀγῶνα φέρει, καὶ μηδὲ σαφῶς τὸ τῶν ἐναντίων ἐξακριβῶν δόγμα· ὅθεν πολλάκις οὐκ ἐκείνοις, πρὸς οὓς ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἑτέροις μᾶλλον δόξειεν ἂν διαμάχεσθαι· πλὴν ὃ γε εὐγνώμων κριτὴς οὐχ ὑπὲρ ὧν οὐκ εὐστόχως ἐνιαχοῦ φέρεται μωμῆσαιτο ἂν, ὑπὲρ ὧν δὲ σπουδάζει τῆς εἰμαρμένης πλάνην κατενεγκεῖν, καὶ ὡς οὐκ ἐν ὀλίγοις κατ' αὐτῆς εὐδοκιμεῖ, τὸν ἄνδρα τιμῆς καὶ χάριτος ἄξιον ἀνομολογεῖν ἔστι δίκαιον. « Lectum est Diodori episcopi Tarsensis opus » adversus fatum « libris viii, ac tribus supra quinquaginta capitibus distinctum, quibus in libris pius quidem est hic scriptor, neque in eam sectam de Dei Filio quem impia Nestorii rabies dissecuit, aberrando deflectit. Verum in argumentis, etsi quædam « recte satis ac dextere adhibet, dum fati laudatores « oppugnat; alias tamen neque satis clare, neque satis « accurate adversariorum dogma persecutus, ea oppugnare aggreditur, quæ speciem duntaxat dogmatis præ se ferunt; ut proinde sæpenumero non cum « illis, quibus cum certamen suscepit, sed cum aliis « potius quibusdam pugnare videatur. Quanquam « bene sentiens arbiter, non ob id quod minus feliciter alicubi hanc rem agat, reprehensum eum velit; « cum ex eo saltem honor illi, et gratia merito debetur, quod non sine sua in multis laude, noxium de « fato errorem opprimere molitur. » Et in fine excerptorum: « Ἔστι δὲ τὴν φράσιν καθαρὸς τε καὶ εὐκρινὴς ὁ ἀνὴρ, τοῖς δὲ ἐνουμήμασι, καὶ τῇ τῶν ἐπιχειρημάτων διαπλάσει, οἷον αὐτὸν κατὰ μέρος ἐν τῇ τῶν λόγων αὐτοῦ ὑπεδείξαμεν ἐκλογῇ. « Est autem in loquendo « purus atque distinctus, ejusmodi enthymematis « atque epichirematis efformandis, qualia ex parte « jam in his illius operis excerptis indicavimus. »

Legit etiam ejusdem idem Photius de Spiritu sancto varia argumenta, cod. cii. Ἐμπεριείχετο δὲ τῆ

δέλτω καὶ Διοδώρου Ταρσοῦ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διάφορα ἐπιχειρήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν Νεστορίου νόσον αὐτὸς ἐπιδείκνυται προτὴρῶσθησώς. « Continebantur hoc eodem libello varia argumenta « Diodori Tarsensis de Spiritu sancto, quibus et Nestorii labe se jam inde contaminatum ostendit. »

Meminit ejusdem *librorum virginti quinque contra Manichæos, et argumentum explicat* cod. lxxv. Καὶ τὸν Διοδώρον ἐν εἴκοσι καὶ πέντε βιβλίοις τὸν κατὰ Μανιχαίων ἀγῶνα ἀγωνισάμενον· ὅς διὰ μὲν τῶν πρώτων βιβλίων ἑπτὰ τὸ τοῦ Μανιχαίου ζῶν εὐαγγέλιον ἀνατρέπει· οὐ τυγχάνει δὲ ἐκείνου· ἀλλὰ ἀποτρέπει τὸ ὑπὸ Ἄδδα γεγραμμένον, ὃ καλεῖται Μόδιον· διὰ δὲ τῶν ἐφεξῆς τῆς τῶν γραφικῶν ῥητῶν, ἃ οἱ Μανιχαῖοι ἐξοικειοῦνται πρὸς τὸ σφίσι βεβουλεμένον, ἀνακαθαίρει χρῆσιν καὶ διασαφεῖ· καὶ ὁ μὲν Διοδώρος οὕτω. « Denique et Diodorum illum, qui libris quinque et viginti cum Manichæis certavit, quorum septem prioribus putat quidem Manichæorum « evangelium vivum se refellere: at non assequitur; « dum non illud, sed quod ab Adda scriptum erat, et « Modium appellatur, evertit: reliquis deinde libris ea « sacra Scripturæ loca pure explanat. atque declarat « quæ Manichæi ad ea, quæ animo concepissent, accommodare solebant. Et Diodori quidem tractatus « ita se habet. » Item Nicephorus Callistus *Histor.* lib. vi, cap. 32: κατὰ δὲ ταύτης τῆς αἰρέσεως γενναίως παρετάξαντο λόγοις Γίτος τε καὶ Διοδώρος, ὁ μὲν τὴν Βοστρηνηῶν, Διοδώρος δὲ τὴν Κιλικίων ἰθύναις μητρόπολιν. « Adversus hanc hæresim strenue libris compositis depugnarunt Titus Bostræ, et « Diodorus metropoleos Ciliciæ, episcopi. »

Leontius quoque Byzantius ejusdem libri κατὰ Συνουσιαστῶν, *adversus Synusiastas*, Apollinaristas scilicet, mentionem facit. Horum trium nulla mentio est apud Suidam in accurato illo hujus viri operum catalogo.

Quemadmodum et *commentariorum* ejusdem in Apostolum, quæ commemorat Hieronymus *De scriptoribus*. Omnium doctissime atque absolutissime virum hunc nobis Basilus repræsentavit, quare audiendus est in epistola 135 ad eundem nondum episcopum. Διοδώρῳ πρεσβυτέρῳ Ἀντιοχείας. Ἐνετύχον τοῖς ἀποσταλεῖσι βιβλίοις παρὰ τῆς τιμιότητος σου· καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ ὑπερήσθησιν οὐ διὰ τὴν βραχύτητα μόνον, ὡς εἰκὸς ἦν, τὸν ἀργῶς πρὸς πάντα καὶ ἀσθενῶς λοιπὸν διακείμενον, ἀλλ' ὅτι πυκνὸν τε ἅμα ἔστι ταῖς ἐννοίαις, καὶ εὐκρινῶς ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αἱ τε ἀντιθέσεις τῶν ὑπεναντίων, καὶ αἱ πρὸς αὐτάς ἀπαντήσεις, καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν καὶ ἀκατάσκευον, πρέπον ἔδοξέ μοι προήεσει Χριστιανοῦ, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον. ἢ κοινὴν ὠφέλειαν γράφοντος· τὸ δὲ πρότερον τὴν μὲν δύναμιν ἔχον τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πράγμασι, λέξει δὲ πολυτελεστέρα, καὶ σχήμασι ποικίλοις, καὶ διαλογικαῖς χάρισι κεκομψευμένον, πολλοῦ μοι ἐφάνη, καὶ χρόνου πρὸς τὸ

(a) Hunc quoque articulum Hebediesu de Diodoro, secundum Assemani meliorem lectionem recitabimus, qui Ecchellensem correxit. A. M.

ἐξελθεῖν, καὶ πόνου διανοίας πρὸς τὸ καὶ συλλέξει τὰς ἐννοίας, καὶ παρακατασχεῖν αὐτὰς τῇ μνήμῃ δεόμενον· αἱ γὰρ ἐν τῷ μετὰ παρεμβλλόμενα διαβολαὶ τῶν ὑπεναντιῶν, καὶ σιταίσεις τῶν ἡμετέρων, εἰ καὶ γλυκύτητάς τινὰς ἐπεισάγειν δοκοῦσι διαλεκτικῶς τῷ συγγραμμάτι, ἀλλ' οὖν τῷ σχολῇ καὶ διατριβῇ ἐμποῖεν, διχασπῶσι μὲν τὸ συνεχὲς τῆς ἐννοίας, καὶ τοῦ ἐναγωνίου δὲ λόγου τὸν τόνον ὑποχαυνοῦσιν. « Diodoro Antiochiæ presbytero. Accepi libros, quos reverentia tua misit; et secundo quidem summopere delectatus sum, non solum propter illius brevitatem, ut par erat usu venire ei, qui jam ad omnia segniter et ægre affectus est sed et propterea, quod densus est simul et refertus sententiis, ac contrariorum objectiones, et responsiones illis subjectas haud confuse, sed recto ordine digestas habet. Et præterea dictionis in affectata, et incomposita simplicitas decora mihi videbatur et conveniens professioni Christiani hominis, cujus est non ad ostentationem magis scribere quam ad publicam utilitatem. Prius vero volumen eandem quidem in rebus facultatem habens. dictione vero, instructione et figuris dicendi variis, ac dialogi festivitate ornatus, multum mihi videbatur tum temporis ad perlegendum, tum laboris ad intelligendum poscere, ad hoc ut sensus et colligantur, et memoriæ mandentur. Calumniæ namque adversariorum, et defensiones nostrorum intersertæ, licet dialecticam quamdam suavitatem commentario afferre videantur, eo tamen quod tantum generant morarum, mentis intentionem confundunt ac convellunt, et sermonis quoque strenui vigorem remissum reddunt. » Nec longe abit Hieronymus « De vir. illust. cap. 119 : Diodorus Tarsensis epi-

A « scopus, dum Antiochiæ esset presbyter, magis claruit. Exstant ejus in Apostolum commentaria, et multa alia, ad Eusebii magis Emeseni (a) characterem pertinentia cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam sæcularium litterarum. » De eo plura leges apud Facundum. Adversus hunc Diodorum scripsit plures tractatus Apollinaris Laodicensis episcopus. In ecloga siquidem orthodoxorum dogmatum laudantur ipsius testimonia ex libro Πρὸς Διόδωρον (b): nec non ex altero ad Heraclium adversus Diodorum πρὸς Ἡράκλειον κατὰ Διοδώρου (c). Et alios quoque Patres contra hunc scripsisse verosimillimum est.

B Hunc tamen condemnatum fuisse in quinta synodo tradit Photius in *Bibl. cod. xviii* : Τὰ περὶ Διοδώρου Ταρσοῦ, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀναθεματίσθησαν « De Diodoro Tarsensi, et Theodoro Mopsuesteno, qui et ipsi similiter anathemate icti sunt. » Et synodus septima act. 6, de quinta synodo (loc. cit.) : Πρὸς τε ταύτας ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συεληθούσα τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε ἁγίων Πατέρων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως, ἡ τις ἀναθεματίσεν Ὀριγῆνην τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, Εὐάγγριον, Δίδυμον μετὰ τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας, καὶ Θεόδωρον τὸν καθηγητὴν Νεστορίου, Σεβῆρον καὶ τὰ ἕξ. « Præterea ea quæ Constantinopoli convenit centum sexaginta quinque sanctorum Patrum sub Justiniano divo recordationis, quæ anathematizavit Origenem, qui et Adamantius dictus est, Evagrium Dydymum cum paganis scriptis eorum, atque Theodorum Mopsuestenum, et Theodorum præceptorem Nestorii, Severum, » etc.

(a) Omittebat *Emeseni* Allatius, quod tamen vocabulum etiam apud Facundum deesse annotavit Fabricius. Ssd adest in Sophronii Græca translatione A. M.

(b) In editione nostra harum eclogarum (quas mss. habebat Allatius) *Script. vet.* VII, p. 17, 20. A. M.

(c) *Tom. cit.* p. 16. A. M.

EXCERPTUM

Ex domni Garnerii *Dissertatione de hæresi et libris Nestorii*, Mario Mercatori subjuncta,

Diodori Operum nihil admodum superest, præter sententias quasdam in catenis Græcis, atque etiam apud Mercatorem, Leontium, et in v synodo obvias: sed catenæ flores exhibent, alii venenum; illæ enim Scripturæ interpretem inducunt, isti Theodori et Nestorii magistrum.

Vir tamen ille tantus cum sensisset, incidit in errorem, dum Apollinaris hæresim inconsiderate insequitur; illius enim blasphemiam quam Theodorus postmodum Nestoriusque defenderunt nullam partem non asseruit, ut merito dictus sit Theodori parens, et Nestorii avus.

Docuit duos in Christo inesse filios Dei: eum qui ex Maria non esse Filium nisi adoptione seu gratia; Verbum neque duas habuisse nativitates, neque natum ex Maria; Verbum non esse Christum, sed Christi dominum: Deum dici non posse passum seu crucifixum. Quibus sex propositionibus vel omnino, vel magnam partem, Nestorianismus continetur.

Ejusmodi errores inspexit operi quod πρὸς τοὺς Συνουσιαστὰς scripsit, id est, adversus Apollinarem, qui cum pugnaret contra Photinum peccantem quasi per defectum in explicanda Verbi cum carne unionem, peccavit ipse per excessum, et Verbum carne perinde confudit miscuitque, ac mens hominis per artus infusa miscetur corpore, quod agitat atque informat. Opere isto potuit Diodorus agnosci, quis esset, nisi orbis oculos species pietatis pene fascinasset.

Scripsit autem adversus Apollinarem provecus admodum ætatis. Nam abbas fuit magni nominis, cum ad eum venit Chrysostomus, vitæ monasticæ excolendæ, discendique studio, anno 376: ex abbate monachorum factus est Tarsi episcopus a Meletio jam senex anno 378; interfuit secundæ synodo anno 381; laudatus est pro concione præsens Antiochiæ a Chrysostomo, post annum 386, cum jam senio pene foret emortuus. Nondum tamen ea ætate scripserat, aut certe nondum opus vulgaverat anno 392, quo librum *De scriptoribus ecclesiasticis* Hieronymus absolvit, alioqui elucubrationis tam nobilis meminisset. Huic forte operi immortuus est, nam anno 394 successerat in ipsius sedem Phalerius, ut ex actis synodi Constantinopolitanæ, sub Nectario eodem anno habitæ, intelligitur.

Operis fragmenta exhibere operæ pretium est; sic enim fiet ut et fons Nestorianæ blasphemiae, aut certe rivus fonti vicinior aperiatur, et defendatur simul Cyrillus adversus Facundum Hermianensem Diodori patronum.

Sed priusquam exhibeantur, monere juvabit quæ apud veteres leguntur ex libris Theodori πρὸς τοὺς Συνουσιαστὰς excerpta, pertinere ad Diodorum. qui libros suos sic inscripsit cum Theodorus suis ejusdem argumenti titulum fecerit, *contra impium Apollinarem et Apollinaristas*. Et vero quæ Leontius, diligens in primis auctor, Diodoro tribuit, alii Theodoro adjudicant, ut ex consequentibus manifestum erit. Quanquam Leontius notat solitum Theodorum ex aliis atque ex ipso Samosateno invariari plura iisdem verbis, quæ in sua transferret, *ut eorum libri non scripti, sed transcripti videantur* (Lib. III *contra Eutychianos, sub finem*).

Diodori, ex libro primo contra Synusiastas.

Ad diligens cautumque dogmatum vos examen evehimus; laboramus propter vos, ne rationem Domino reddamus pro nostro silentio. Perfectus ante sæcula Filius perfectum eum qui ex David probatur assumpsit; Filius Dei filium David. Dices ergo mihi: Duos filios prædicas? Non dico duos filios David. Nunquid Deum Verbum Filium David asserui? Sed nec duos filios Dei secundum substantiam dico. Nunquid enim duos filios assero de Dei substantia genitos ante sæcula? Dico autem Dei Verbum habitasse in eo qui ex David semine comprobatur (*Apud Mercator. lib. III*).

Ejusdem, ex eodem libro.

Si quis velit abusive Filium [Dei Deum Verbum] Filium David nominare, propter Dei Verbi templum quod ex David est, nominet; et illum qui est ex semine David Filium Dei, gratia, non natura, appellet naturales patres non ignorans, neque ordinem subvertens neque eum qui incorporalis est etiam corpus dicens, et ante sæcula ex Deo, et ex David, et passum, et impassibile. Corpus non est incorporale, quod est deorsum non est desursum, quod est ante sæcula non est ex semine David, quod passum est non est impassibile; nec enim ista ad eundem intellectum obvertuntur: quæ sunt corporis non sunt Dei Verbi, et quæ sunt Dei Verbi propria non habet corpus. Naturas contileamur; et dispensationes non abnegemus (*In v synodo, collat. 5; apud Leont. lib. III contra Eutychianos*).

Ejusdem, ex eodem libro.

Gratia Filius, qui ex Maria est homo; natura autem, Deus Verbum: quod autem secundum gratiam non natura; et quod secundum naturam, non gratia: non duo filii. Sufficiat corpori, quod ex nobis est secundum gratiam filiatione gloria, et immortalitas, quia templum Dei Verbi factum est. Non supra naturam elevetur, et Deus Verbum pro debita a nobis gratiarum actione non injuriatur. Et quæ est injuria, componere eum cum corpore, et putare indigere corporis ad perfectam filiationem? Nec ipse Deus Verbum vult se David filium esse, sed Dominum; corpus autem hoc vocari David filium, non solum non invidit, sed et propter hoc adfuit. Et convenit eos qui bene aspiciunt, quandoquidem naturales patres quærimus, neque Deum Verbum David vel Abrahæ filium nominare, sed factorem: neque corpus ante sæcula ex Patre, sed semen Abrahæ et David ex Maria natum.

Et post pauca.

Et quando erit quæstio de nativitatibus secundum naturam, ne Mariæ filius Deus Verbum existimetur mortalis enim mortalem generat, secundum natu-

A (1) Διοδώρου, ἐκ τοῦ κατὰ Συνουσιαστῶν λόγου α'.

Ἀσφαλιζέσθαι εἰς τὴν ἀκρίθειαν τῶν δογμάτων ὑμᾶς ἐνάχομεν. Τέλεια πρὸ αἰώνων ὁ Υἱὸς, τέλειον τὸν ἐκ Δαβὶδ ἀνέληφεν Υἱὸς Θεοῦ υἱὸν Δαβὶδ. Ἐρεῖς μοι Δύο οὖν Υἱοὺς, κηρύττεις; Δύο υἱοὺς τοῦ Δαβὶδ οὐ λέγω, μὴ γὰρ εἶπον τὸν Θεὸν Λόγον υἱὸν Δαβὶδ· ἀλλ' οὐδὲ δύο Υἱοὺς τοῦ Θεοῦ κατ' οὐσίαν λέγω, μὴ γὰρ δύο φύσιν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, τὸν πρὸ αἰώνων Θεὸν Κόλον λέγων κατακηκέναι ἐν τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ.

B Τοῦ αὐτοῦ Διοδώρου, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἴ τις βούλοιο καταχρηστικῶς, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Θεὸν Λόγον, Υἱὸν Δαβὶδ ὀνομάζειν, διὰ τὸν ἐκ Δαβὶδ τοῦ Θεοῦ Λόγον ναόν, ὀνομαζέτω· καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ οὐ φύσει προσαγορευέτω, τοὺς φυσικοὺς πατέρας οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ τὴν τάξιν ἀνατρέπων, οὐδὲ τὸν ἀσώματον λέγων καὶ πρὸ αἰώνων ἐκ Θεοῦ καὶ ἐκ Δαβὶδ, καὶ πεπονθότα καὶ ἀπαθῆ.

C Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Χάριτι Υἱὸς ὁ ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος, φύσει δὲ ὁ Θεὸς Λόγος· τὸ μὲν χάριτι καὶ οὐ φύσει, τὸ δὲ φύσει καὶ οὐ χάριτι ἀρκέσει τῷ ἐξ ἡμῶν σώματι, τὸ τῆς κατὰ χάριν υἰότητος, τὸ τῆς ζωῆς, τὸ τῆς ἀθανασίας· ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ Λόγου γέγονεν, μὴ ὑπὲρ φύσιν ἀναγέσθω· καὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῶν ὀφειλομένης εὐχαριστίας μὴ ὑβρίζεσθω. Καὶ τίς ἡ ὕβρις τοῦ συντιθέναι αὐτὸν μετὰ τοῦ σώματος, καὶ δεῖσθαι νομίζειν εἰς τελείαν υἰότητα τοῦ σώματος; Οὐδὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος βούλεται ἑαυτὸν τοῦ Δαβὶδ εἶναι υἱόν, ἀλλὰ Κύριον· τὸ δὲ σῶμα καλεῖσθαι τοῦ Δαβὶδ υἱόν, οὐ μόνον οὐκ ἐφηρόντησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο παραγέγονεν.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Καὶ περὶ τῶν κατὰ φύσιν γεννήσεων ὅτι ἂν ἡ λόγος, μὴ τῆς Μαρίας υἱὸς ὁ Θεὸς Λόγος ὑποπτευέσθω· θνητὸς γὰρ θνητὸν γεννᾷ κατὰ φύσιν, καὶ σῶμα τὸ

(1) Græca edidit Angelo Mai *Spicil. Rom. tom. X, pag. 87*.

ὁμοούσιον· καὶ δύο γεννήσεις ὁ Θεὸς Λόγος οὐχ ὑπ- A ram et corpus, similem sibi. Duas nativitates Deus
έμενε, τὴν μὲν πρὸ αἰώνων, τὴν δὲ ἐν ὑστέροις Verbum non sustinuit, unam quidem ante sæcula,
καιροῖς. alteram autem in posterioribus temporibus : sed
ex Patre quidem natura genitus est, templum vero, quod ex Maria natum est, ex ipso utero sibi
fabricavit.

Et paulo post : Cum vero de salutarī dispensatione ratio movetur, Deus vocatur homo, non quod hoc
factus est, sed quod hoc assumpsit ; et homo Deus, non tanquam incircumscripibilis factus, nec ubique
existens ; corpus enim erat et post resurrectionem palpabile, et tale receptum est in cœlum, et sic ve-
niet, sicut receptum est.

Ejusdem, ex eodem libro.

Sed si caro erat, inquit Apollinaris, quomodo sol radios avertit, et tenebræ occupaverunt
terram omnem, et terræ motus erant, et petrae dirumpebantur, et mortui surrexerunt ? Quid igitur di-
cunt, et de tenebris in Ægypto factis in temporibus Moysis, non per tres horas, sed per tres dies ? Quid
autem, propter alia per Mosem facta miracula, et quæ per Jesum Nave, qui solem stare fecit ? Quid de sole,
qui in temporibus Ezechiæ regis, etiam contra naturam, retroversus est ? Et de Elisæi reliquiis, quæ mor-
tuum suscitaverunt ? Si enim Verbum Deum passum demonstrant quæ in cruce facta sunt, et propter
hominem non concedunt hæc facta esse, nonne quæ in temporibus Mosis, propter genus Abraham erant,
et quæ in temporibus Jesu Nave, et quæ in Ezechiæ regis ? Quod si illa propter Judæorum populum mi-
rabiliter facta sunt, quomodo non magis, quæ in cruce facta sunt, propter Dei Verbi templum ?

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου δ'.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὐδέν· φύσει γὰρ Υἱὸς ἢ B
σὰρξ Υἱὸς, διὰ τὸν Υἱόν· καὶ τί λέγω διὰ τὸν Υἱόν ;
δι' ἡμᾶς ἢ σὰρξ· καὶ μὴ νομίσῃτε βλάσφημον τὸ
ῥῆμά· ἀλλὰ ἀπατήσατε τὰς ἀποδείξεις. Εἰ μὴ
ἔπαισαν οἱ ἄνθρωποι, μὴ χρεῖα ἦν νόμου· Δικαίῃ
γὰρ νόμος οὐ κεῖται· εἰ μὴ ἐπέτειναν τὴν ἁμαρτίαν
οἱ ἐν νόμῳ, μὴ χρεῖα ἦν τῆς χάριτος. Ἐπειδὴ οὐκ
ἐδύνατο ὁ νόμος ἀποκτεῖναι τὴν ἁμαρτίαν, οὐχὶ δι'
ἡμᾶς ἔλαβεν ἵνα τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ
θανάτου ἀνακαλέσῃται, σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν
καὶ ἀναστὰς ; Εἰ μὴ ἀπάτη προκεχωρήκει, καὶ ἡ
ἀπόφασις τοῦ θανάτου καθ' ἡμῶν, τίς χρεῖα ἦν τῆς
οἰκονομίας ταύτης τοῦ σταυροῦ, τίς χρεῖα τῆς ἐντω-
ματώσεως ; Οὐ δι' ἡμᾶς ἔλαβε τὴν σάρκα ;

Ejusdem, ex eodem libro.

Filius Dei propter nullum ; caro Filius propter
Filiū, et quid dico, propter Filiū ? Propter nos
caro, et ne existimetis blasphemum esse Verbum,
petite demonstrationes. Si homines non peccas-
sent, non opus fuisset lege : *Justo enim non est po-
sita lex.* Si non auxissent peccatum, qui erant in
lege, non opus fuisset gratia. An quia non poterat
lex peccatum occidere, non propter nos carnem
assumpsit, ut mori et sententiæ mortis remedium
afferret crucifixus, et mortuus, ac suscitatus ? Si
non fecisset progressum fallacia et sententia mor-
tis contra nos, quid opus erat ista Servatoris œco-
nomia ? Quid opus erat inducere corpus ? nonne
propter nos carnem accepit ?

Excerpta ex libro Diodori Tarsensis, cui titulus De fato, exstant in Bibliotheca Photii cod. ccxxiii, quem vide ad annum 863.

FRAGMENTA EX CATENIS

IN GENESIN.

Ex Catena cui titulus : Σειρά ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν Ὀκιάτευχον καὶ τὰ
τῶν Βασιλειῶν, ἥδη πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα ἀξιώσει μὲν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ γλῆγοτάτου ἡγε-
μόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γρίκα· ἐπιμελεία δὲ Νικηφόρου
Ἱερομονάχου τοῦ Θεοτόκου. Ἐν Λειψία τῆς Σαξονίας, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Βρεϊτκόφῃ Ἔτει. αφοβ'
(1772)

CAP. I, vers. 1. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρα- C
νὸν καὶ τὴν γῆν.

Διοδώρου. Τῶν βαρβάρων ὅσοι κατὰ τοὺς χρόνους
Μιωσέως γέγονασι, καὶ μάλιστα φιλοσοφεῖν ἤθελον,
οὐρανὸν καὶ γῆν τῶν μεταξὺ πάντων αἰτιωμένων, ἐξ
ῶν τῶν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἕλλήνων ποιηταὶ πλείο-

νας τὰς τῆς ἀσεβείας ἀφορμὰς εἰλήφασιν, ἔδει τὸν
Μουσεῖα ὡς παρρησιώτατον τοὺς Ἰσραηλίτας ἀπαγχόνοντα
τῆς ἐκείνων ἀσεβείας, ἀρχὴν ποιήσασθαι δογμάτων
τῆς ἐκείνων πεπλανημένης ἀρχῆς ἀνατροπῆν. Ἐπει-
δὲ γὰρ γενητὰ μὲν ὠμολόγουν, τὸν δὲ ποιητὴν ἠγνό-
ουν, ἀρχόμενος, εὐθὺς Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἐποίησεν

(1) Hæc fragmenta Græce tantum brevitatis gratia exhibemus. Edit.

Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τὸ δὲ Ἐν ἀρχῇ **A** ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διδάσκει σαφῶς, ὅτι τὰ λοιπὰ μετὰ ταῦτα γέγονεν. Εἰ γὰρ μὴ πεποιήται καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα καθάπερ τὰ πρῶτα, ὧν ἐμνημόνευσε, παρεῖλε τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μετὰ τὰς ἀσφάτους καὶ υερὰς οὐσίας οὐρανὸν ὁ Θεὸς κατασκευάζει εὐθὺς μετὰ τῆς γῆς, οὐ τὸν ὀρώμενον· δευτέρῃ γὰρ οὗτος ἡμέρα γίνεται· ἀλλὰ τὸν ἀνωτέρω, ἕν ὁ Δαβὶδ οὐρανὸν οὐρανοῦ καλεῖ (Ψαλ. cxiii, 16).

Vers. 2. Καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου.

Διοδώρου. Σκότους ἄνευ ἄρθρου ἐμνήσθη, ἀβύσσου δὲ μετὰ ἄρθρου. Καὶ σκότος γὰρ φησιν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Ἐπεὶ τὸ μὲν, ἀνοπόστατον· τὸ δὲ, οὐσιῶδες. Σκιά τὸ σκότος οὐρανοῦ καὶ γῆς· σωματίων γὰρ οὕτω μεγίστων τὸ μέσον ἀνάγκη σκιάζεσθαι, καθάπερ οἶκον ἀθύρωτον. Καὶ μάτην οἱ αἰρετικοὶ νοητὸν σκότος ἐντεῦθεν ἐκλαμβάνουσιν. Οὐρανοῦ γὰρ καὶ γῆς μνημονεύσας ὁ Προφήτης καλυπτομένης ὑπὸ ὑδάτων, οὕτως ὑπὲρ τὰ ὕδατα τὸ σκότος εἶναι φησι. Τὸ (1) ἀπὸ τῶν σωματίων σκότος οὐχ ἢ τῶν σωματίων σκιά εἴρεται, ἀλλὰ νοητὸν τι, τουτέστιν ὁ διάβολος, τὸ, γεννηθῆτι φῶς. πῶς νοήσω; ἄρα τὸ ἀληθινόν; τὸν υἱόν; τί οὖν ἂν εἴποις; μετὰ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν ἄβυσσον, καὶ τὸ νοητὸν σκότος τὸν διάβολον, ὁ Θεὸς λόγος; καὶ τίς ἂν τοῦτο συγχωρήσειεν, ἕως ἂν τὸν νοῦν ἔχη;

Ibid. Καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

Διοδώρου. Τὰ ἀφ' ἑτέρας γλώττης εἰς ἑτέραν μεταγόμενα νοήματα, εἰ τις καὶ τῇ λέξει δουλεύειν, ἀφ' ἧς ἡρμήνευται, πειρωτο, καὶ ταύτην μεταγείν, ἀποσφαλῆσεται τῆς διανοίας. Ὡς γὰρ σφενδονίτης, ἢ τοξότης παρ' ἡμῶν μὲν διὰ μιᾶς λέξεως σημαίνεται, παρὰ Σύροις δὲ διὰ δύο· οὕτω καὶ τὸ ἐπεφέρετο, μία μὲν ἐστὶ λέξις παρ' Ἑβραίοις, παρ' ἡμῶν δὲ διὰ μιᾶς λέξεως οὐκ ἂν παρασταίη. Ηούλεται γὰρ ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, ἢ τοῦ ἐπεφέρετο, σημαίνειν, ὅτι καθάπερ ὄρνις ὡς θάλλει ταῖς πτέρυξιν ἀπαλῶς ἐφαπτομένη εἰς τὸ ζωογονεῖν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα ἐπεφέρετο τοῖς ὕδασι ζωοθαλποῦν. Εἰ δὲ τις ἀνεμὸν βούλοιο λέγειν τὸ πνεῦμα, οὐχ ἁμαρτήσεται. Συγγενῆς γὰρ τῶν ὑδάτων ὁ ἀνεμὸς, ἐκεῖθεν τε τὴν γένεσιν ἔχων καὶ τῇ φορᾷ κινῶν, καὶ διαμείβων τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν. Θεοῦ δὲ λέγοιτο, ὡς ἔργον Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ μέγα αὐτοῖς ἐδόκει διδόναι τὸ θάλλειν καὶ ζωογονεῖν τὸ ὕδωρ, Θεοῦ προσέθηκεν· ἵνα τὴν τοῦ γενομένου αἰτίαν τῶν ὄλων ποιητῆ ἐπιγράψῃ· Ἐἴτε τὸν παράκλητον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὁρῶν τις εἶναι τὸ ὑπὸ Μωσείως εἰρημένον, οὐκ ἀποσφαλῆσεται. Κόσμητικὸν γὰρ τῶν ὄντων τὸ πνεῦμα. Εἰ δὲ πνεῦμα Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν λέγει· λέγεται γὰρ πνεῦμα καὶ ἡ ἐνέργεια· οὐκ ἔσται ἀπόβλητον. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τῶ Μωσεῖ προστάσσει, ἐκλέξασθαι πρεσβυτέρους Ἑβδομήκοντα, τοῦ Μωσαϊκοῦ πνεύματος μέρος ὑποστέλλόμενος αὐτοῖς μεταδώσειν· ὃ ἦν ἡ χάρις.

(1) ἴσ. Εἰ τὸ ἀπὸ τῶν σωματίων σκότος.

Vers. 14. Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἑνιαυτούς.

Διοδώρου. Ζητητέον πῶς εἰς σημεῖα ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες ἐκτίσθησαν. Ἴσως οὖν εἰς σημεῖα φησιν, ὡς ὅταν ἴσταται μὲν ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ· ἐπὶ δὲ Ἡσαΐου καὶ ἀναποδίξει. Ἀστὴρ δὲ φαίνεται μάγισ, τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Ἰησοῦ γέννησιν εὐαγγελιζόμενος. Ἑῦροι δ' ἂν τις καὶ τινὰς τῶν ἀστέρων κατὰ καιροὺς φαινομένους κακῶν. ἢ ἀγχιθῶν μνηστὰς.

Vers. 17. Καὶ ἔθετο αὐτοῦς ὁ Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς.

Διοδώρου. Μηδεὶς δὲ σκούων, καὶ ἔθετο αὐτοῦς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, συμπεπῆχθαι τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας ἐν τῷ οὐρανῷ νομιζέτω, δόγμα τῆ Ἐκκλησιαστικῆς ἐπεισάγων, καὶ κινεῖσθαι τὸν οὐρανὸν οἰόμενος, φέροντα τὰ ἐκεῖθεν λάμποντα. Καὶ γὰρ τὸν Ἀδὰμ πλάσας ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐχὶ πῆξας, ἀλλὰ τὴν αὐτόθι δίαιταν καὶ αὐτῷ ὀρίσας. Ὅθεν χρῆναεῖν, ὅτι καθάπερ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος, οὕτως ἐν τῷ οὐρανῷ οἱ φωστῆρες, οὐ πεπηγότες, ἀλλ' ὀδεύοντες ἄνω πορεύαν· ἵνα τοῖς κάτω φαίνωσιν, ὁλόκληρον εἰς ἡμᾶς τὸ φῶς πέμποντες.

Vers. 22. Καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεὸς, λέγων· Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα τὰ ἐν ταῖς θαλάσσαις· καὶ τὰ πετεινὰ πληθύνεσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς.

Διοδώρου. Ἴσως ἐπειδὴ τὰ μὲν, εἰ καὶ ζῆ, ἀλλὰ ζωῶν ἀνάισθητον· τὰ δὲ, αἰσθητικὴν τε καὶ φαντασιαστικὴν ἐπιβουλεύοντα ἀλλήλοις, διὰ τῆς ἀξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε φωνῆς, τὴν ἀσφάλειαν ἐκάστη παρῆσθεν· ὥστε μηδὲν γένος ἀσθενέστερον ἐκλείπειν, ὑπὸ τοῦ δυνατωτέρου καταναλισκόμενον. Καὶ ἄλλως δὲ τὸ πᾶλλον ἐγγύτερον ἀνθρώπων κατὰ τὴν σωματικὴν ζωὴν ἔδει πλέον χόρτου τε καὶ ξύλων τιμηθῆσθαι, καὶ τὰ ἐσθλόντα τῶν ἐσθιομένων.

Vers. 26. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Διοδώρου. Τινὲς κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐνόμισαν κατὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄσφατον. Καὶ οὐ συνῆκαν, ὅτι καὶ ἄγγελος ἄσφατος, καὶ δαίμων ἄσφατος· πρὸς οὓς ἀναγκαῖον εἶπεῖν τοσοῦτον, ὅτι καὶ τὸ ἄρβεν ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὸ θῆλυ κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τῆς αὐτῆς εἴληκε φύσεως. Τί δὲ ποτε οὖν ὁ Παῦλος τὸν μὲν ἄνδρα εἰκόνα τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὴν γυναῖκα, εἶπερ κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς λόγον εἰκὼν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος; λέγει γὰρ, Ἀνὴρ μὲν γὰρ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν· γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἔστιν (I Κορ. xi, 7). Εἰ τοίνυν εἰκὼν Θεοῦ ὁ μὴ ὀφείλων καλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, ὅτι ἡ καλυπτομένη οὐκ εἰκὼν Θεοῦ. τῆς αὐτῆς ψυχῆς ὑπάρχουσα. Πῶς οὖν Θεοῦ εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος; κατὰ τὸ ἀρχικόν, κατὰ τὸ ἐξουσιαστικόν, καὶ μάρτυς αὐτῆ τοῦ Θεοῦ ἢ φωνῆ, ἢ λέγουσα· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ τὸν

τρόπον ἐπάγουσα, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὡσπερ οὖν ὁ Θεὸς τῶν ὀλῶν, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπιγείων βασιλεύει. Τί οὖν οὐκ ἄρχει καὶ ἡ γυνὴ τῶν προειρημένων; ἀλλὰ κεφαλὴν ἔχει τὸν ἄνδρα, τῶν ἄλλων κρατοῦσα. Ἄνθρωπος δὲ οὐχ ὑποτέτακται τῇ γυναικί. Διὸ δὴ καλῶς ὁ μακάριος Παῦλος τὸν ἄνδρα μόνον εἰκόνα Θεοῦ φησὶν εἶναι: καὶ δόξαν, τὴν δὲ γυναῖκα τοῦ ἀνδρὸς δόξαν.

CAP. II, vers. 7. Καὶ ἐνεφύστησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Διοδώρου. Ὑπέλαβον ἔνιοι κακῶς, τὸ ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι ψυχὴν τὴν ἀθάνατον, τοῦ Μωσέως οὐκ εἰρηκότος, ὅτι τὸ ἐμφύσημα γέγονε ψυχὴ, ἀλλ' ὅτι Θεὸς μὲν ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ἐγένετο (1) ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὡς τῆς πνοῆς τῆς ζωτικῆς, τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀδάμ ἐμφυσθῆσθαι τε καὶ ἐμπνευσθῆσθαι, τὸν ἄνθρωπον ἀπεργασαμένης ζῶον λογικόν, ἔκτε θνητοῦ σώματος καὶ ψυχῆς ἀθανάτου συνεστός. Ἐπειδὴ γὰρ πνεῦμα ἢ ψυχὴ, φύσις ἀόρατος, ἐμφύσημα θεῖον δημιουργικὸν αὐτῆς εἶναι φησιν, ὡς που καὶ τῶν ὀρατῶν χεῖρα Θεοῦ. Ἀοράτου μὲν γὰρ ἐμφυσήματος ὀνόματι, τῆς ἀοράτου τὴν κτίσιν γενέσθαι φησὶν ὁ Μωσῆς. Ὅρατοῦ δὲ μέλους προσηγορία, τουτέστι τῆς χειρὸς, πολλάκις τὰ ὀρατὰ δεδημιουργῆσθαι φασιν οἱ προφηταί. Δεῖ δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὡς τὰ μὲν ἄλλα πάντα προστάττεται γενέσθαι ἀπὸ γῆς, καὶ γένεσιν ἐλήφθη ὁ μονττιμι ζωντ. (2) προῆλθεν ἀπὸ γῆς. Ἀνθρώπου δὲ πρῶτον μὲν τὸ σωματικὸν ὄργανον κατασκευάσθη, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ τεχνίτης δημιουργηθεὶς, ἐπειτήχθη καὶ δεῦτερον τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον, ἵνα μὴ καταφορῶν τῆς σαρκός, μηδὲ μέγα φρονῆ ἐπὶ τῷ τῆς οὐκείας φύσεως ἐξαιρέτω. Ὁ τοίνυν ἄνθρωπος ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Διοδώρου. Τοῖς μὲν γὰρ ἀλόγοις ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἄερα πνεύματος ἐψυχῶσθαι, ἐδόθη τὸ ζῆν· τῷ δὲ, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. Ἐνεφύστησε γὰρ ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς πνοὴν ζῶσαν. Καὶ τοῖς μὲν, δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι προσετάγη· τῷ δὲ, ἄρχειν καὶ δεσπόζειν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγένετο ἡ σὰρξ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἀλλ' ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, τῇ τοῦ ἀνθρώπου χρησάμενος ὀνομασίᾳ, ἢ κοινῇ γέ ἐστι τοῦ συναμφοτέρου. Καὶ ταύτην μὲν εἰρηκῶς, δι' ὅλου τὸ συναμφοτέρον ἐδήλου. Τῇ διαίρεσει δὲ τῆς ποιήσεως διακρίνας τὰς φύσεις, καὶ τῷ μὲν ἔπλασε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, τὴν σὰρκα δηλώσας· τῷ δὲ ἐνεφύστησε πνοὴν ζωῆς, τὴν ψυχὴν ἐμφύσας· εἶτα κατὰ κοινῶν πάλιν ἐπήγαγε, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Vers. 8. Καὶ ἐφύτευσε Κύριος ὁ Θεὸς παράδει-

σον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε.

Διοδώρου. Ἐδέμ οἱ μὲν τὸν παράδεισον εἶναι φασιν· οἱ δὲ, τὸν τόπον πάντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ παράδεισος ἦν, ὅθεν καὶ Ἀδὰμ ἐπλάσθη. Καὶ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐν Ἐδέμ γεγενῆσθαι προσηγορεύθη. Ἐδὼμ γὰρ τὸ πύργον, ὡς που καὶ ὁ Ἡσαῦ, πυρᾶς φακῆς πεπρακῶς αὐτοῦ τὰ πρωτοτόκια, τὴν προσηγορίαν ἐλήφθη· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀληθές.

Vers. 23. Καὶ εἶπεν Ἀδὰμ, Τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη.

Διοδώρου. Τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. Ἐκ πολλῶν μὲν ἔστιν ἰδεῖν πολλῆς χάριτος γέμοντα τὸν Ἀδὰμ, οὐχ ἕκιστα δὲ καὶ ἐκ τούτων. Τῆς γὰρ γυναικὸς πλαττομένης ἐξ αὐτοῦ, οὐκ εἶδε. Πῶς γὰρ ὑπνῶν; ὑπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ αὐτῷ προσανεχθεῖσαν, ἐπέγνω, προφητικώτερον εἰπὼν, ὡς οὐκ ἔτι ἡ γυνὴ τὸν αὐτὸν τρόπον γενήσεται: ἐξ ἀνδρὸς, ὡσπερ ἡ Εὐὰ ἐξ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ φησὶ νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου. Νῦν μόνον τοῦτο γεγονός, ὡς καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων ἤρμήνευσαν. Τοῦτο ἔπαξ ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων. Τὰ γὰρ ἄλλα πάντα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, καὶ τοῦ νόμου τοῦ γαμικου. Διὰ τί δὲ ἐκ πλευρᾶς; ἵνα μὴ μόνον πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ νομιζομένων καλῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ πατρός καὶ μητρὸς προτιμῶσιν ἀλλήλους εἰς σὰρκα μίαν ἐνούμενοι: τὸ μέντοι αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη, οὐ δοκεῖ τινα σώζειν ἀκολουθίαν. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ ἢ Εὐὰ, διὰ τοῦτο γυνή, αἱ μετὰ ταῦτα γυναῖκες ἄρα οὐκ εἰσὶν ἐκ τῶν ἀνδρῶν. Ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐρμηνεύσαντας τὸ σφάλμα φασὶ γεγενῆσθαι. Μὴ γὰρ εἰρηκῆναι τὴν Γραφὴν γυνή, ἀλλ' ἢ ἄνθρωπος. Ἴσα μὲν γὰρ ὀνομάζει τὸν ἄνθρωπον, δασυτάτη προφορᾷ τῆς φωνῆς χρωμένη, Ἴσα δὲ τὴν Εὐὰν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοῦτο μοι δοκεῖ μᾶλλον ἔχειν ἀκολουθίαν.

CAP. III, vers. 2 (vulg. 1). Ὁ δὲ ὄφεις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός.

Διοδώρου. Φρόνιμον νῦν οὐ τὸν συνετὸν λέγει, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀπάτην ἐπιτήδειον ὄργανον. Ὡσπερ ἀγαθὸν ἔθος ἡμῖν μὲν λέγειν τὸν ἄνδρα, αἱ δὲ Βασιλεῖαι (I Βασ. IX, 2), ἀγαθὸν Σαούλ εἶναι λέγουσιν, οὐ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ τὸ σωματικὸν τῆς ἡλικίας μέγεθος, ἐχθᾶσα: τὸ ἔθος τῆς προσηγορίας· οὕτω καὶ Μωυσῆς ἔφη φρόνιμον τὸν ὄφιν.

Ibid. Καὶ εἶπεν ὁ ὄφεις τῇ γυναικί· Τί ὅτι εἶπε Κύριος ὁ Θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ;

Διοδώρου. (3) Ἄλογος ὡν ὁ ὄφεις, πῶς διελέχθη τῇ Εὐᾷ; Ὅργανον ἦν αὐτῆς τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ. Καὶ τοῦτο δεδήλωκεν ὁ Κύριος ἐν τοῖς θελοῖς Εὐαγγελίοις. Εἰρηκῶς γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, Ὑμεῖς ἐκ τοῦ

(1) Ἀνάγν. ἐγένετο δέ.

(2) Ἰσ. ὁμότιμον, καὶ ζῶντα.

(3) Ἡ ἐν Παρισ. ἐκδ. Θεοδωρίτου, ὡσαύτως καὶ ἡ ἐν Χάλκῳ.

πατρός ὑμῶν τοῦ διαβόλου εὐτε, ἐπηγάγεν, ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς (Ἰωάν. viii, 44). Οὗτος τοίνυν διὰ τοῦ ὄψεως διελέχθη τῇ Εὐφ. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν πάντων ἀλόγων πρὸς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν ἡγεμονίαν εἰλήφεισαν, δι' ἑνὸς αὐτῇ τῶν ὑπερκόων τὴν παγίδα προσήνεγκε, πιθανωτέραν οὕτω τὴν ἀπάτην κατασκευάζων. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διὰ τοῦ ὄψεως ἐνεργήσαντα, ὄφιν ἢ θεία προσαγορεύει· Γραφή, μάρτυς Ἰσαΐας ὁ προφήτης βοῶν, Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν αὐτοῦ τὴν ἀγίαν, τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιὸν τὸν ἰσχυρὸν, ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν φεύγοντα, τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ (Ἠσα. κxvii, 1). Καὶ ὁ Κύριος δὲ τοῖς ἱεροῖς εἶρηκε μαθηταῖς· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄψεων, καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ ὄφιν τῇ γυναικί. Τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ; Ἦνός φησὶν ἕνεκεν ἐκελεύσθητε παρὰ τοῦ Θεοῦ μηδενὸς γεύσασθαι τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ ξύλων; ὡς δὴ ἔλεγον ἐντεῦθεν εἶναι, ὅτι οὐ μετέσχον βρώσεως ἑτέρας οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ. Εἰ γὰρ βεβρωκότες ἦσαν, πάντως ἂν καὶ εἶδεν αὐτοὺς ἐσθίοντα ὁ διάβολος. Ἰσθίοντες δὲ ἰδῶν, οὐκ ἂν εἶπε τίνας ἕνεκεν ἐκελεύσθητε μηδενὸς ἐσθίειν. Ἀλλ' εὐδὴλον μὲν, ὅτι οὐπω βεβρωκείσαν. Τί δὲ βούλεται ἢ τοῦ διαβόλου ἐρώτησις, ἀναγκαῖον εἶπεῖν. Τὸ μὲν οὖν ὅτι νόμον εἰλήφεισαν τινὰ οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ, ἠπίστατο ὡς εἶδος, ἐξ ὧν ἅπαντα εἶδε τὰ λογικὰ τε καὶ ἄλογα, εἴτε ὀρατὰ, εἴτε ἀόρατα ὑπὸ νόμον ὄντα τινὰ, καθὼς ὁ πεποιθὼς ἐδουλήθη. Ἠγνῶσι μέντοι τὸν νόμον. Οὐ γὰρ ἂν εἶδῶς αὐτὸν τὸ ἐναντίον εἶπεν, ἵνα εὐθὺς αὐτὸν ἀπίθανον πρὸς τὴν ἀπάτην ἐργάσθηται, ὡς καὶ τὸν νόμον ἄγνωστων. Ἐκ δὲ τῶν φαινομένων τότε τεκμηριώμενος, τὴν οὐκείαν ἐκπληροῦν μοχθηρίαν πειρᾶται. Εὐδὴλον γὰρ, ὅτι μὴ διαφωνήσας αἰσθητῆς δέδωκε τῷ Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν ὁ Θεός, ἀλλ' ὥστε ἐντυπῶσαι μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν οὐκείαν ἐνέργειαν τὴν τε γνῶσιν τοῦ νόμου καὶ τὴν ἀκοήν. Δεξιόμενον δὲ ἐκεῖνον τὴν ἐντολήν διακαῖσθαι ὡσανεὶ ἀκοή τὸ πρόσταγμα δεδωγμένον. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ὁ Θεός ἐποίησε. Ἐντεῦθεν οὐδὲ τῷ διαβόλῳ τὸ δοθὲν νόμιμον ὄλγον ὑπῆρχεν· ὡς εἶγε κατὰ νόμον ἀνθρώπων ἐνάρθρω τῇ φωνῇ διαλεχθεὶς ὁ Θεός αὐτῷ δεδώκει τὴν ἐντολήν, ἤκουσεν ἂν ταύτης κἀκεῖνος, ἅτε τὰς ἀνθρωπίνους εἰδέναί φωνὰς οἷός τε ὢν. Νῦν δὲ ὡς μὲν ὑπὸ τινὰ νόμον πάντως ἐστὶν, ἐκ πάντων ἐτεκμήρατο τῶν γεγονότων ὑπὸ νόμου. Τὸν δὲ νόμον αὐτὸν ὃς τίς ποτὲ ἐστὶν οὐκ εἶδῶς, ἐξ οὐπερ αὐτοὺς μετατρέψαι ἐδούλετο, στοχασμοῖς τισὶ τοῖς δοθείσι νόμοις ἐπιχειρεῖν πειρᾶται. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ἄλογα ζῶα νεμόμενα κατὰ γῆν ἐώρα· ἐπειδὴ φύσις αὐτοῖς ἐφειμένους, εὐθὺς πρὸς τροφήν ἐπέιγεσθαι· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀδὰμ βεβρωκείσαν οὐδέπω. Οὕτω τοὺς ἀνθρώπους τάξαντος τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὴ παραπλησίως ἀεὶ τοῖς ἀλόγοις πρὸς βρώσιν ὀρμᾶν. Καιρὸν δὲ τινὰ ὠρισμένον εἶδέ-

Α ναί· τοῦτου, εἰ δεῖ μένειν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐθελουσιεν λογισμῶν, καὶ μὴ δίκην ἀλόγων τῇ γαστρὶ προσανέχειν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐπω διὰ ταύτην οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ βεβρωκείσαν τὴν αἰτίαν, ἅτε τοῦ ἐπείγοντος αὐτοὺς πρὸς τὴν βρώσιν οὐκ ἐπιστάντος καιροῦ, θεωρήσας ὁ διάβολος πάντα μὲν ἐσθίοντα τὰ ζῶα, μόνους δὲ ἐκεῖνους μεταλαμβάνοντας οὐδενός· οὐκ ἐπιστάμενος οἷαν πρὸς τὰ ἄλογα τοῖς ἀνθρώποις καὶ κατὰ τοῦτο δέδωκεν ὁ Θεός τὴν διαφορὰν, φήθη νόμῳ παντελῶς αὐτοὺς κεκωλύσθαι τῆς βρώσεως. Εἶρετο τοίνυν τὴν Εὐφάν, τίς ἢ αἰτία, δι' ἣν μόνους ὑμᾶς ἐκέλευσε μὴ ἐσθίειν;

Verf. 8. Καὶ διανοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν.

Διοδώρου. Καὶ διανοίχθησαν, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο. Ἐντεῦθεν ἔνιοι τῶν αἰρετικῶν εὐεργέτην εἶναι φασὶ τὸν ὄφιν, εἰσιγησάμενον τοῦ ξύλου φαγεῖν· ὁ καὶ διήνοιξεν αὐτῶν τὰς ὄψεις τῆς διανοίας, καὶ γνῶσιν ἐπέθηκε καλοῦ καὶ πονηροῦ. Οὐ γὰρ ὀκνοῦσι διαβάλλειν μὲν τὸν Θεόν, ἐπαινεῖν δὲ τὸν διάβολον, φάσκοντες, ὅσον ἐφθόνησεν αὐτοῖς ὁ Θεός, τοσοῦτον μετέδωκεν αὐτοῖς ὁ ὄφιν· ἀγνοοῦντες, ὅτι τῇ διανοίχθαι τοὺς ὀφθαλμούς, οὐ πάντως ἐπὶ καλῷ γέγονε. Τί γὰρ παρέσχεν αὐτοῖς ἢ τῶν ὀφθαλμῶν διάνοιξις; ἢ γνῶσιν· ὅτι γυμνοὶ ἐτύγχανον, καὶ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῷ πράγματι. Πῶς γὰρ ἠσθάνοντο τῆς γυμνότητος, μὴ τῆς παρακοῆς αὐτοῖς τὴν φύσιν εἰς θνητότητα μεταβαλόνσης, καθάπερ ὁ Θεός ἠπέλησεν; οἷα γὰρ τὰ τῆς φύσεως, ταυῦτα καὶ τὰ τῆς προαιρέσεως. Οὐ τὸ αὐτὸ τοῖς ἰχθύσι βούλημα, καὶ τοῖς χερσαίοις, οὐδ' ἄπερ τοῖς σαρκούτοις δοκεῖ, ταῦτα καὶ τοῖς χλοηφάγοις τῶν ζώων. Καὶ μὴν σάρκες πάντα, καὶ πολλὰ ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλὰ τῆς κατασκευῆς διάφορον παρέσχεν αὐτοῖς καὶ τοῦ φρονεῖν τὴν διαφορὰν. Οὕτως ἐπιθυμία μὲν γάμου τοῖς ἀνθρώποις καὶ βρώσεως, θάλψεως καὶ ψέξεως, ἀμφισβησῶς τε καὶ γυμνώσεως· οὐδενός δὲ τούτων χρεία τοῖς ἀγγέλοις. Εἰ τοίνυν πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐναλλαγὴν παρήλλακται καὶ τὰ τοῦ φρονήματος, οὐδὲν ἀπεικὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παρακοῆς ἀναίσθητως ἔχειν τῆς γυμνότητος· ἐπειδὴ μὴ χρεία τοῖς ἀθανάτοις περιβολῆς, κἂν σώματι ἢ (1)· οὐδὲ γὰρ τοὺς ἀνισταμένους τῶν ἱματίων εἰσέρχεται πόθος ἢ γάμου, ἢ τινος τῶν ἐν τῷ θνητῷ σώματι· μετὰ δέ γε τὴν παρακοήν εἰς ἔννοιαν ἔλθειν τῆς γυμνότητος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ αἰσχυνθῆναι, τῶν λογισμῶν αὐτοῖς, ὡς ἔφην, συμμεταβληθέντων τῇ φύσει, καὶ πρὸς τὴν θνητότητα κατενεχθέντων. Τοῦτο προειδὼν ὁ διάβολος· ἀσώματος γὰρ ὢν τὴν φύσιν, λεπτοτέραν ἔχει καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ πολλῶν τῶν θνητῶν ἀνθρώπων ὀξυτέραν· ὅπερ τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ συμβήσεται παρακούσασιν, λέγω δὲ τὸ γενέσθαι αὐτοῖς θνητὸν τὸ φρόνημα τῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἀπὸ τῆς παρακοῆς τροπῆς, τῇ ἀπάτῃ περιτίθησιν ἀπαγγελίας ἀξίωμα, λέγων, ἢ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, διανοίχθησονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, κτ.

Verf. 22. Καὶ ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός τῷ Ἀδὰμ

(1) Ἰς. οὔσι.

καὶ τῆ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους, καὶ ἐνέ-
δυσεν αὐτούς.

Διοδώρου. Ἐνιοὶ τὴν σάρκα φατὶν εἶναι τοὺς χι-
τῶνας τοὺς δερματίνους, κακῶς νοοῦντες. Πρὸ γὰρ
τούτου φητὶν ὁ Μωϋσῆς· Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν
ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς· νυνὶ δὲ ἐπειδὴ τὴν
γύμνωσιν συνιέντες, καὶ αἰδισθέντες ἐπ' αὐτῇ φύλλα
συκῆς ἔβραψάν, δίδωσιν αὐτοῖς ὁ Θεὸς χιτῶνας· ἐκ
τῶν ἀβρῆτων αὐτοῦ θησαυρῶν κατασκευάσας. Οὐδὲ
γὰρ δεῖ ζητεῖν ὅθεν, ἀλλ' ὅτι ἐποίησε, δεῖξας ὅτι
χρηθεῖ τὸ θνητὸν τῆς φύσεως τῆς ἀπὸ τῶν ἱματίων
βοηθείας.

CAP. V, vers. 4. Ἐγένοντο δὲ αἱ ἡμέραι Ἀδάμ,
etc., usque ad vers 20 : Καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ
ἡμέραι Ἰάρεδ δύω καὶ ἐξήκοντα ἔτη καὶ ἐννακόσια·
καὶ ἀπέθανε.

Διοδώρου. Εἶ ὁ Ἀδάμ ἐκ γῆς, καὶ ἡ Εὐὰ ἐκ τῆς
τούτου πλευρᾶς, καὶ οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες ἐξ
ἐκτέρων, πόθεν οἱ ἐξῆς ἄνθρωποι ; Ἡ δὲ ἄλλοι, ὅτι
τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων συνελθόντων. Εἶ δὲ τις
ζητοῖ, πῶς ἐν τῷ νόμῳ ἀπαγορεύει γάμους ἀδελφῶν
καὶ θείων, καὶ ὅπως τῶν ἐγγυτέρων, ἴστω· ὅτι τοῦ
ἐκ γῆς γενέσθαι τοὺς μέλλοντας γάμῳ ζεύγυσθαι
τοῦ ἐξ ἑνὸς εἶναι πολὺ κρεῖττον, καὶ τοὺς ἀδελφούς
καὶ τὰς ἀδελφὰς ἀντὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν ἀλλήλοις
συνέρχεσθαι βραύτερον εἶναι νομίζεται. Εἰ γὰρ καὶ
ἐξ ἑνὸς ὄντες, εἴτα εἰς μακροτέρας γενεὰς ταῖς δια-
δοχαῖς ἐκταθέντες, ἀλλοτρίους ἀλλήλων ἑαυτοὺς λογι-
ζόμενοι, οἱ (1) μὲν ἐξ ἄλλων ἐτύγχανον, ἐκ δὲ γῆς
ἅπαντες, πόσῳ μᾶλλον ἑαυτῶν ἠλλοτριώθημεν ; ὥστε
εἰ καὶ βαρὺ τὸ τῆς ἀδελφογαμίας, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ
βᾶρος ἀνεῖλε τὸ ἀλλοτρίους νομίζειν ἀλλήλων τοὺς
ἄνθρώπους. Εἶ δὲ λέγοι τις, πῶς οὖν αἰτιώμεθα πα-
τέρας, καὶ ὄσους γυναῖκας ἔχουσι τὰς μητέρας, καὶ
ἀδελφὰς, ἴστω· ὡς τοῦ Θεοῦ τὴν μὲν ἀρχὴν τὴν
ἀδελφομιξίαν συγχωρήσαντος, δι' ἣν εἰρήκαμεν αἰ-
τίαν· μετὰ δὲ ταῦτα βουληθέντος, τῶν ἀνθρώπων
ἤδη πολλῶν γεγονότων, μὴ μόνον ἀπὸ τῆς συγγε-
νεῖας τῆς ἐγγυτέρας, καὶ ὅσοι γυναῖκας ἔχουσι, λέγω-
τὴν ὁμόνοιαν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀγχιστείας· καὶ
πατέρας μὲν καὶ μητέρας, θεῖους τε καὶ ἀδελφούς.
υἱούς τε καὶ υἱῶν υἱούς, καὶ ἀνεψιούς τὴν ἀπὸ τῆς
ἐγγύτητος διάθεσιν ἔχειν· τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ πόρρω γε-
γενῆσθαι ταῖς διαδοχαῖς, καὶ εἰς μακροτέρας ἐκτα-
θῆνα· διαδοχὰς, ἀλλοτρίους ὑπειλημμένους, αὐθις διὰ
τῶν γάμων εἰς ὁμόνοιαν σφίγγεσθαι, καὶ συγγενεῖας
συγγενεῖαις συνάπτεσθαι. Ταῦτα τοῦ Θεοῦ οἰκονομή-
σαντος, ἄτοπον τὸ ἀδελφούς ἀδελφαῖς ὁμιλεῖν, καὶ
τὰς τοιαύτας γίνεσθαι συναφείας. Ἀρχούσης γὰρ
τῆς διαθέσεως ἀπὸ τῆς συγγενείας, περιττὸν προσ-
τιθέναι καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου, καὶ μὴ τὴν ἐτέρωθεν
ὁμόνοιαν σφίγγεσθαι ταῖς ἐπιγαμίαις· μήτε ἔχειν
τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γαμετὴν. Ἀρκεῖ γὰρ εἰς διά-
θεσιν ἀδελφῆ. Καὶ γυνὴ μὴ στενέ... ὑπὸ τὸ πλάτος
τῆς διαθέσεως. Τοῖς αὐτοῖς οὖν εἰς πάντα χρώμε-
νος (2), τοὺς μὲν, διὰ τὴν ἐγγύτητα τῆς διαδοχῆς

τιμᾶσθαι· τοὺς δὲ, διὰ τὸ τῆς ἀγχιστείας ἀναγκαι-
ον.

CAP. VI, vers. 4. Οἱ δὲ γίγαντες ἦσαν ἐπὶ τῆς
γῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Καὶ μετ' ἐκεῖνο, ὡς
ἂν εἰσεπορεύοντο οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας
τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγεννώσαν αὐτοῖς· ἐκεῖνοι
ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος, οἱ ἄνθρωποι οἱ
ὀνομαστοί.

Διοδώρου. Οὐ μάλιστα προστίθησιν ὁ Μωϋσῆς τὸ,
Οἱ δὲ γίγαντες τότε ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐπει-
δὴ ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς τότε, εἶρηκεν ὅτι, οὐ μὴ κα-
ταμείνη τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τού-
τοις, τουτέστι τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, διὰ τὸ εἶναι αὐ-
τοὺς οὐχ ἁμαρτωλοὺς, ἀλλ' ἁμαρτίαν· τούτο γὰρ
ἐστὶ, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· καὶ ὅτι ἔσται τὰ
ἔτη αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι. Ἦν δὲ τιμωρία τοὺς ἐννα-
κόσια καὶ πεντήκοντα ἔτη βιοῦντας εἰς ἑκατὸν εἴ-
κοσι περιγραφῆναι. Δεικνύς, ὅτι τιμωρία ἦν τὰ
ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη καταλειπόμενα τῆς ζωῆς, τοῖς, ὡς
ἔφη, ἐννακόσια καὶ πεντήκοντα ἔτη ζωῆς, ἐπίγα-
γεν οἱ δὲ γίγαντες τότε ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς, τουτ-
ἐστὶν οἱ πολλὰ ἔτη βιοῦντες. Φησὶ γοῦν, ἐκεῖνοι
ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος ἄνθρωποι οἱ ὀνο-
μαστοί· δηλαδὴ οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ οἱ πρὸς τὰς θυγατέ-
ρας τῶν ἀνθρώπων εἰσπορευόμενοι· ἔκτε αὐτῶν γεν-
νῶντες υἱούς, οὐκ ἐτι τῷ Θεῷ· ὥστε αὐτοὺς ἐξ αὐ-
τοῦ ὀνομάζεσθαι, ἢ ἐκεῖνου υἱούς λέγεσθαι· ἀλλ'
ἑαυτοῖς ἐγεννῶν ἄνθρωποι ἄνθρώπους θνητὰ καὶ ἐπίκηρα
φρονοῦντας.

Vers. 6. Καὶ ἐνεθυμήθη ὁ Θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν
ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διενόηθη.

Διοδώρου. Καὶ ἐνεθυμήθη, φησὶν, ὅτι ἐποίησεν
ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς· ἢ κατὰ Ἀκύ-
λαν, καὶ μετεμελήθη ὁ Θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄν-
θρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διεπονθήθη πρὸς καρδίαν
αὐτοῦ. Μεταμέλεια ἀνθρώπων μὲν, πάθος Θεοῦ δὲ,
ἔργον. Ἐπεὶ καὶ θυμὸς μὲν ἀνθρώπων, ταραχὴ ψυ-
χῆς Θεοῦ δὲ, παιδεία κατὰ τῶν ἐπτακίχτων. Οὕτω
καὶ μεταμέλεια· ἐφ' ἡμῶν μὲν, μετάγνωσις, οἷα θνη-
τῶν εἰς κατὰγνωσιν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς κακῶς ἢ ἐνεθυ-
μήθημεν, ἢ ἐπράξαμεν· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, μετάθεσις οἰ-
κονομίας εἰς ἕτερον τρόπον. Ὁ γὰρ ἡμεῖς πάσχοντες
πρῶτον εἰς ἔργον ἐρχόμεθα, τούτο ἐπὶ Θεοῦ μόνον τὸ
ἔργον λέγεται. Οἷον θυμωθέντες ἡμεῖς, κολάζομεν
Θεοῦ δὲ τὸ παιδεύειν, θυμὸς ὠνόμασται. Μεταμελη-
θέντες ἡμεῖς, καὶ ἀποστάντες ἐκείνων, ἐφ' οἷς μετα-
νοοῦμεν, ἐρχόμεθα ἐφ' ἐκάτερον, ὃ κρεῖττον εἶναι νο-
μίζομεν. Οὕτω Θεοῦ τὸ ἀπὸ οἰκονομίας εἰς οἰκονο-
μίαν συμφερόντως μεταβαίνειν, μεταμέλεια κέκλη-
ται. Ἐπειδὴ καὶ χεῖρ ἐφ' ἡμῶν μὲν, τὸ μέλος· ἐπὶ
Θεοῦ δὲ, ἡ πρᾶξις λέγεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ὁ
Δεσπότης, ἡ δὲ διάνοια ἡμῶν σώματι συγκραθεῖσα,
ἐξ ὧν οἶδεν ἀκούειν χωρεῖ τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ,
ταῖς τῶν ἡμετέρων μελῶν προστηγορίαις ὀνομάζει·
συνιέναι ἡμᾶς θέλουσα ὁ περὶ Θεοῦ βούλεται λέγειν.
Χεῖρὶ κτίζομεν ἡμεῖς. Τὸ τοίνυν δημιουργικὸν τοῦ
Θεοῦ χεῖρα καλεῖ. Αὐτίκα καὶ οἱ μάγοι τὴν σκνίπα

(1) ἴσ. εἰ οἱ μὲν.

(2) ἴσ. χρωμένους.

ἐκ τῆς γῆς ἐξαγαγεῖν οὐ δυναθέντες, καθάπερ Μωϋσῆς, ὁσὶ, δάκτυλος θεοῦ ἐστὶ τούτου, εἶπον ('Εξόδ. viii, 19). Τίς δ' ἂν εἶποι τὸ Μωϋσέως ἔργον, δάκτυλον εἶναι τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως; καὶ δύναμις αὐτοῦ, ἣ κατωνόμασται, οὐχ ἢ ἐν ἔξει αὐτοῦ· πῶς γὰρ οἶόν τε; ἀλλ' ἢ τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἐκότης ἀτελίᾳ δεικνύουσα. Καὶ πόδες, ἢ παρουσία, ἐπειδὴ προσεπαραγινόμεθα οὐ ἐν δοκῇ· καὶ στόμα, τὸ πρόσταγμα, διὰ τὸ τῷ στόματι φθέγγεσθαι τοὺς ἀνθρώπους. Οὕτω καὶ ὄργη θεοῦ ἢ παιδεία αὐτοῦ, ἢ κατὰ τῶν ἐπταικότιον λέγεται τῷ Μωϋσῆ, τοῦ λαοῦ μοσχοποιήσαντος· καὶ νῦν ἕσπὸν με, καὶ θυμωθεὶς ὄργῃ ἀπολέσω αὐτούς ('Εξόδ. xxii, 10). Θυμὸς δὲ θεοῦ καὶ βασιλέως οὐκ ἀναμένει τὴν παρὰ ἀνθρώπου συγχώρησιν, ἵνα γένηται θυμὸς· ἀλλ' ἀφ' οὐπερ ἂν γένηται τὸ ἄτοπον, κινεῖται. Λέγει δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀαρὼν ('Αριθ. xvi, 46, 48)· Λάβε τὸ θυμιατήριον, καὶ ὄραμε ἐν μέσῳ τῶν τεθνηκότων, καὶ τῶν ἐτι ζώντων. Ἐξῆλθε γὰρ ἢ ὄργῃ Κυρίου, καὶ ἤρκαται θραύειν τὸν λαόν· τὴν πτώσιν αὐτὴν, καὶ τὴν κόλασιν ὄργῃ καλῶν. Ὁμοίως ἄρα καὶ ὅταν μεταβολὴ τις τῶν οἰκονομιῶν τοῦ θεοῦ γένηται, μεταμέλειαν αὐτὴν ὀνομάζει ἢ θεία Γραφή. Ταύτην τοῦ θεοῦ τὴν μεταμέλειαν εἰδὼς, οὐ πάθος αὐτοῦ ὁ Προφήτης, ἀλλ' οἰκονομιῶν ἐναλλαγὴν δεικνυμένων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλιγῶν τῶν κατὰ τοῦ Ἰσραήλ, νῦν μὲν ἐρύσιβης, νῦν δὲ κάμπης, καὶ βρούχου καὶ κάμπης, καὶ τῶν τοιούτων· καθ' ἕκαστον τούτων ἐδόξα, Μετανόησον, Κύριε ('Αμ. vii, 3, 6), ἐπὶ τούτῳ οὐκ ἐλέγχων τὸν θεόν, ὡς κακῶς ποιοῦντα, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν πρὸς μετάνοιαν παρακληθῆναι, τῆς παιδείας δὲ μεταβολὴν εἰς τὸ κρεῖττον γενέσθαι παρακλῶν.

CAP. VIII. vers. 20. Καὶ ὑποδόμησε Νῶε θυσιαστήριον τῷ θεῷ· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν τῶν καθαρῶν, καὶ ἀνήνεγκεν αὐτῷ ὀλοκαρπώσεις ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

Διοδώρου. Συνεχώρησεν ὁ θεὸς προσάγειν θυσίας καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀβελ πρότερον, καὶ τοῖς περὶ τὸν Νῶε, μετὰ τὸν κατακλυσμὸν· καὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ὕστερον καὶ πρώτων ἐδέξατο τὰς θυσίας, προειδὼς ἦξειν καρπὸν, καθ' ὃν χρεῖα καὶ αὐτῷ θύειν γενήσεται, ἀφιστῶν τοὺς Ἰσραηλίτας τοῦ προσάγειν τοῖς εἰδώλοις θυσίας. Ὡς ἂν εἰδότες Ἰουδαῖοι, ὅτι τὸ θύειν θεῷ ἐκ πατέρων ἐστίν, ἐτοιμότερον τὸ πρᾶγμα δέξονται, λέγω δὴ τὸ τῷ θεῷ θύειν.

CAP. IX, vers. 3. Καὶ πᾶν ἔρπετόν, ὃ ἐστὶ ζῶν, ὑμῖν ἔσται εἰς βρώσιν· ὡς λάχανα χόρτου δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα.

Διοδώρου. Ὅτι χρησίμως ἡμᾶς τὸ κρεωφαγεῖν ἐπέτρεψεν, ἢ ἐκβασίς ἐδείξε. Προσκυνεῖται γὰρ καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ χάριν πολλὰ τῶν ἀλόγων. Οὐκοῦν πάντα ἂν προσεκυνήθη, μὴ προλαβούσης τῆς κρεωφαγίας.

(1) Νοητέον, ἔπει.

A Vers. 26. Καὶ εἶπεν, Εὐλογητὸς Κύριος ὁ θεὸς τοῦ Σήμ· καὶ ἔσται Χαναάν παῖς αὐτοῦ·

Διοδώρου. Διὰ τί δὲ μόνον ἐπὶ τοῦ Σήμ τὸ εὐλογητὸς Κύριος ὁ θεὸς τοῦ Σήμ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰάφεθ; καὶ μὴν κοινῇ τῶν δύο ἢ εἰς τὸν πατέρα τιμή. Ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ Σήμ σπέρμα πιστὸν ἦδει ἐσόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν τὸ κατὰ σάρκα. Δῆλον οὖν, ὅτι προβόσεις ἦσαν τοῦ Νῶε τὰ λεγόμενα ἐν σχήματι· εὐλογίας, καὶ κατάρας. Καὶ γὰρ Πέρσαις, καὶ Ῥωμαίοις ἐδούλευσε καὶ δουλεύει τὸ σπέρμα Χαναάν, αὐτῷ δὲ οὐδεὶς.

Vers. 27. Ηλατόναι ὁ θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Σήμ· καὶ γεννηθήτω Χαναάν παῖς αὐτοῦ.

B Διοδώρου. Ηλατόναι· ὁ θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς σκηνώμασι Σήμ· καὶ γεννηθήτω Χαναάν παῖς αὐτοῦ· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, δούλος δούλων ἔστω Χαναάν παῖς τοῦ Σήμ, ἢ τοῦ Ἰάφεθ, διὰ τὴν ἀμαρτίαν. Καὶ Χάμ οὐδέχεται τὴν κατάραν, διὰ τὸ ἠύλογοῦσθαι τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Τί δήποτε, καὶ κατοικησάτω ὁ Ἰάφεθ ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σήμ εἴρηται; ὅρας, ὅτι πάντα προφητεία ἦν διὰ προφάσεως τινος, ἢ ἀνευ προφάσεως φανερωμένη; καὶ γὰρ μετὰ ταῦτα Μαδαί, τουτέστιν ὁ Μηδῆς, τοῦ Ἰάφεθ ὢν υἱὸς, τὸ κάλλιστον τῶν τοῦ Σήμ οἰκίσεων κατέσχε, τὴν Μηδίαν, μέρος οὐκ ἐλάχιστον τῆς τῶν Περσῶν γῆς.

CAP. XI, vers. 17. Καὶ ἔζησεν Ἐβερ, μετὰ τὸ γεννηθῆσαι αὐτὸν τὸν Φαλὲκ, ἐβδομήκοντα καὶ διακόσια ἔτη, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἔζησε Φαλὲκ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ἔτη, καὶ ἐγέννησε τὸν Ῥαγαῦ.

Διοδώρου. Ἐβερ μετὰ τὸ γεννηθῆσαι αὐτὸν τὸν Φαλὲκ ἔζησεν ἔτη σο'. Ὁ δὲ Φαλὲκ ρλδ' (1). Ἰῆς αὐτοῦ ζωῆς ἔτεκε τὸν Ῥαγαῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ Φαλὲκ γέγονεν ἡ πυρροποία. Δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Ἐβερ τότε περιτῆν, καὶ μετὰ πλείονα ἔτη, τῆς πυρροποίας ἀνεχώρησε τοῦ βίου. Οὐκοῦν ἢ Ἑβραῖα φωνή, ἀπὸ τοῦ Ἐβερ ὠνόμασται. Οὐ ἢ γλῶσσα διεφυλάχθη, πάντων τῶν ἄλλων εἰς διαφόρους μερισθέντων φωνάς, διὰ τὸ μὴ συμφωνῆσαι τοῖς ἄλλοις ἴσως εἰς τὸ τῆς πυρροποίας τόλμημα.

Vers. 32. Καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι· θάρβαν ἐν Χαρβάν πέντε καὶ διακόσια ἔτη· καὶ ἀπέθανε θάρβαν ἐν Χαρβάν.

D Διοδώρου. Εἰ ὁ πατήρ τοῦ Ἀβραμ ὀρμῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἀπέθανεν ἐν Χαρβάν, πῶς ὁ θεὸς φαίνεται τῷ Ἀβραμ λέγων. Ἐξελεθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ πορεύου εἰς τὴν γῆν, ἣν ἂν σοι δεῖξω, ὡς ἀγνοοῦντι ὅποι χρεῖ ἀπελθεῖν αὐτόν; Ἀλλὰ τὴν ἀμβολίαν ὁ μακάριος λυεὶ Στέφανος λέγων (Πραξ. vii, 2). Ὁ θεὸς ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρβάν. Ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι θάρβαν διὰ τὴν γεγεννημένην ἐν Βαβυλῶνι τῷ Ἀβραμ ὀπτασίαν ὀρμᾶ μετὰ τοῦ γένους κατοικῆσαι τὴν Παλαιστίνην· ἀλλ'

ἔπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἦν, μόνον τὸν Ἀβραάμ, καὶ τοὺς ἄλλους ἐξ αὐτοῦ γεννωμένους κληρονομήσα: τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κατέκρησεν ἐν Χαρρὴν ὁ Θάρρα. καὶ μετὰ τὴν τούτου τελευταίαν οἱ λοιποὶ πάντες. Ὁ δὲ Ἀβραάμ ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οἴμαι, ζῶντος, δευτέρως καταξιούτα: κλήσεως, τῆς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὡς περὶ γὰρ τὸ, ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, οὕτω καὶ τὸ, ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου εἶρηκεν, εἶνα ὁ πατήρ τῆς Ἐκκλησίας Ἀβραάμ κάκεινο πληρώσῃ, τὸ, ὁ φιλῶν πατέρα, ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος (Ματθ. x, 37). Εἴ δὲ τις λέγει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐκ τῆς Χαρρὴν ἐξεληλυθέναι τὸν Ἀβραάμ, ἄλυτον εὐρήσει τὸ ζητούμενον ἐν τῷ μερὶ τῶν ἐτῶν τοῦ Ἀβραάμ, ὡς περὶ ἤδη ἐπεσημηνάμεθα. Ὅτι δὲ μόνον αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐβούλετο κληρονόμον τῆς γῆς γενέσθαι, διδάσκει σαφῶς τὰ κατὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ Ἀβρ.

CAP. XII, vers. 13. Παραγενόμενος δὲ τις τῶν ἀνατιθέντων, ἀπήγγειλεν Ἀβραμ τῷ περάτῃ αὐτὸς δὲ κατέκειτο πρὸς τῆ Μαμβρῆ Ἀμορραίου τοῦ ἀδελφοῦ Ἐρχῶλ, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀνῶν· οἱ ἦσαν συνωμόται τοῦ Ἀβραμ.

Διοδώρου. Τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου διηγησάμενος ὁ Μωϋσῆς, τουτέστι τὸν πόλεμον, ὃν ἐπολέμησαν Πέρσαι πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Σοδομιτῶν καὶ Γομορραίων, τότε περάτην καλεῖ τὸν Ἀβραάμ, ὡς ανεῖ πέραν οἰκοῦντα τοῦ Ἰορδάνου. Ἐπάγει γὰρ αὐτὸς δὲ κατέκειτο πρὸς τῆ Δρυὶ τῆ Μαμβρῆ, δεικνὺς διὰ τι περάτης ὠνομάσθη νῦν.

CAP. XVII, vers. 14. Καὶ ἄρσην, ὃς οὐ περιτμήθησεται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ τῆ ἡμέρᾳ τῆ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς· ὅτι τὴν διαθήκην μου διεσκέδασε.

Διοδώρου. Καὶ ἀπερίτμητος, φησὶν, ἄρσην, ὃς οὐ περιτμήθησεται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ τῆ ἡμέρᾳ τῆ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς· ὅτι τὴν διαθήκην μου διεσκέδασαν. Οὐκ ἔπειδὴ τὸ ἔργον τῆς περιτομῆς ἀναγκαῖον, ἀλλ' ὅτι ἡ διαθήκη ἀθετεῖται τοῦ σημείου, δι' οὗ ἐγνωρίζετο, μὴ πληρουμένου. Τί οὖν ὁ μὴ περιτμηθεὶς ἐξολοθρευθήσεται; καὶ πῶς τὸ βρέφος; τῶν γὰρ πατέρων ἐστὶ τὸ περιτεμεῖν τῆ ἡμέρᾳ τῆ ὀγδόῃ. Ἀλλ' ὁ Σύρος οὕτως ἔχει· πᾶς ὃς οὐ περιτέμνεται ἐξολοθρευθήσεται· καὶ ὁ Ἑβραῖος, πᾶς ὁ μὴ περιτέμνων. Εἰ δὲ αὕτη Θεοῦ ἀπόφασις, καὶ πῶς οὐκ ἔδεισαν οἱ ἐξεληθόντες ἐξ Αἰγύπτου ἐν μ' ἔπειτα μὴ περιτέμνοντες τοὺς ἐν τῆ ἐρήμῳ τεχθέντας; ἢ πῶς ζύλα μὲν τις συλλέξας ἐν Σαββάτῳ, λιθάζεται· καὶ ὁ λαὸς ὁ γογγύσας πίπτει καὶ κατὰ μέρος ἀφανίζεται, οὐκ ἐμέμφθη δὲ ὁ (1) περιτμηθεὶς; ἢ δὴλον, ὅτι ἀπὸ περιτομῆς ἐβούλετο γνωρίζεσθαι τοὺς οἰκείους, τοὺς ἐν μέσῳ ἀκροβύστων τότε τυγχάνοντας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐν ἐρήμῳ γενομένους, καὶ τοῦ σημείου οὐ χρεῖαν ἔχοντας (πάντες γὰρ ἐτύγχανον οἰκείοι τοῦ Θεοῦ), οὐκ ἀπήτησε τὸ σημεῖον τῆς διαθήκης. Αὐτίκα δὲ μετὰ

ταῦτα ὁδηγηθέντας εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ λοιπὸν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιμιγνυμένους, πάλιν ἀπαιτεῖ τὴν περιτομήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν πίστιν στάσεως οὐκ ἐγνωρίζοντο, καθάπερ ἄλογα ἀπὸ κλυτῆρος αὐτοῦ ἐκ τῆς περιτομῆς ἐβούλετο γνωρίσασθαι. Ἰνα ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς δεικνύῃ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐξαιρέτον. Ὁ τῆς προαίρεσεως ἦν μεγίστη κατηγορία.

CAP. XXI, vers. 9. Ἰδοῦσα δὲ Σάρρα τὸν υἱὸν Ἀγαρ τῆς Αἰγυπτίας, ὃς ἐγένετο τῷ Ἀβραάμ, παίζοντα μετὰ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

Διοδώρου. Τισὶν ἔδοξε, πονηρὸν ὄντα τὸν Ἰσμαῆλ, κρίσει Θεοῦ ἀποβεβλήσθαι. Διὰ γοῦν τοῦτο μηδὲν εἰληφέναι παρὰ τοῦ πατρὸς· καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος λέγει. Ἀλλ' ὡς περὶ τότε ὁ κατὰ σάρκα ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα (Γαλ. iv, 29). Ὡς τε καὶ ἡ Σάρρα οὐκ ἀπλῶς παίζοντα θεασαμένη τὸν Ἰσμαῆλ μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ ἐκινήθη, εἰ καὶ ἀπλοῦστερον λέγει αὐτὸ ὁ Μωϋσῆς. Οὕτω καὶ ὁ Ἀβεννήρ, καὶ Ἰωάβ ἀντεπαρετάξαντο. Ὁ μὲν, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Σαούλ· ὁ δὲ, ὑπὲρ Δαβίδ. Παιξάτωσαν, φησὶ, τὰ παιδιά ἐμπροσθεν ἡμῶν (II Βατ. ii, 14), ἀντὶ τοῦ μαχεσάσθωσαν. Οὕτω, τὸ παῖξαι καὶ ἐπὶ μάχης λαμβάνειν εἴωθεν ἡ Γραφή· καὶ ἐμπαῖξαι, τὸ βίβρα συγκληθεῖσθαι.

Vers. 14. Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τῷ πρωτῷ, καὶ ἔλαβεν ἄρτους καὶ ἄσκον ὕδατος, καὶ ἔδωκεν Ἀγαρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτήν.

Διοδώρου. Σὺ δὲ ἀκούων, ὅτι ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς Ἀγαρ ὁ Ἀβραάμ τὸν ἄσκον τοῦ ὕδατος, καὶ τοὺς ἄρτους, καὶ τὸ παιδίον, μὴ νόμιζε τὸ παιδίον ἐπικεκαθημέναι τοῖς ὤμοις τῆς μητρὸς· καὶ γὰρ ἦν ἡδὲ πεντεκαίδεκαετής· ἀλλ' ἄκουε τῆς ἀκολουθίας λεγούσης. Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τῷ πρωτῷ, καὶ ἔλαβεν ἄρτους, καὶ ἄσκον ὕδατος, καὶ ἔδωκεν Ἀγαρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς· καὶ τὸ παιδίον, οὐκ ἐπέθηκεν, ἀλλ' ἔδωκεν. Ἐκείνῳ γὰρ συνάπτεται τὸ, ἔδωκε καὶ τὸ παιδίον. οὐχὶ τῷ, ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς. Τάχα δὲ ὅπερ καὶ ἀληθέστερόν ἐστιν, οἱ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πεντεκαίδεκαεταῖς, βρέφη ἐτύγχανον, οἷς τεσσαρακονταετής καὶ πεντηκονταετής χρόνος τῆς ἡλικίας ἔχμαζεν εἰς τὸν τοῦ γάμου καιρὸν. Λάβε γὰρ μοι τὴν ἀναλογίαν ὅλης τῆς ζωῆς, καὶ τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν γάμου, καὶ οὐ θαυμάσεις, εἰ ὁ πεντεκαίδεκαετής ἐστὶ βρέφος ἦν, τοῖς ὤμοις τῆς γεννησάσης ἐπιτιθέμενος.

CAP. XXII, vers. 1. Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐπέραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ.

Διοδώρου. Μέλλων Μωϋσῆς ἱστορεῖν, ὅτι ἤτησεν ὁ Θεὸς θυσιασθῆναι αὐτῷ τὸν Ἰσαὰκ, ἵνα μὴ ὑποπτεύσῃς ἀνθρώπου θυσίαν αὐτὸν ὀρέγεσθαι, εὐθὺς ἀναγνοῦς, διὰ τοῦτο φησὶν, ἐπέραζεν, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἀληθῶς ἦναι, ἀλλὰ δοκιμον δεικνὺς αὐτοῦ τὴν πίστιν.

Vers. 2. Καὶ πορευθεὶς εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν, ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ὑφ' ἑνὶ τῶν ὀρέων, ὡς ἂν σοι εἶπω.

Διοδώρου. Ἐπισημήνασθα: δὲ χρῆ, ὅτι πολλάκις

(1) Ὁ μὴ περιτμηθεὶς τῆ ἐννοία κατάλληλον.

πρὸ τούτου τῷ Ἀβραάμ θυσίαν προσαγηροχότι, οὐδέποτε ὁ Θεὸς τόπον τῆς θυσίας ὑπέδειξεν, ἢ νῦν. Πορεύθητι γὰρ. φησὶν, εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ὅφ' ἐν τῶν ὀρέων, ὧν ἂν σοι εἴπω. Μήποτε οὖν ἐκεῖνον ὑπέδειξε τὸν τόπον, ἐνθα καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη; ἐπεὶ καὶ τύπος τοῦ πάθους αὐτοῦ ὁ Ἰσαάκ. Καὶ γὰρ τῇ γῆ τῶν Φυλισταίων τὰ ὄρια παράκειται τῶν Ἱεροσολύμων.

Vers. 14. Καὶ εἶπε, Μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδίον, μηδὲ ποιήσῃς αὐτὸ μηδὲν· νῦν γὰρ ἔγνω, ὅτι φοβῆ τὸν Θεὸν σὺ· καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ.

Διοδώρου, λέγει νῦν ἔγνω, ὡς τὸ καταυῶς ὑψομαί, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται (Γεν. xviii, 21), τὸ περὶ Σοδόμων εἰρημένον. Ὡς περὶ γὰρ ἐκεῖ οὐκ ἔγνωσαν εἰσάγει Θεοῦ, ἀλλὰ δίκης ἀκρίθειαν· πῶς γὰρ ἂν κατῆλθεν, εἰ μὴ ἀμικτωλὸς ἦδεν; Οὕτω νῦν καὶ τὸ, ἔγνω, ἀντὶ τοῦ, νῦν ἔδειξας, ἢ ἐγνώρισας, ὅτι σὺ φοβῆ τὸν Θεόν. Δοκεῖ δὲ τισι, μὴ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἄγγελον εἰρημένον τὸ, νῦν ἔγνω· ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μὲν φοβεγγόμενον, ὁμολογοῦντα δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἄνοιαν, καὶ ἐκ τῶν ἔργων γνωρίσαντα τὴν τοῦ Ἀβραάμ πίστιν. Ἄλλοι δὲ φασὶ τὸ, νῦν ἔγνω ἐν τῇ Ἑβραϊδὶ ἐπαμφοτερίζειν. Καὶ τοῦτο γὰρ σημαίνειν ἅμα, καὶ ὅτι νῦν ἐγνώρισας, ἀντὶ τοῦ πᾶσιν ἔδειξας, καὶ ἐποίησας φανερόν.

Vers. 13. Καὶ ἀναβλέψας Ἀβραάμ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, εἶδε καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς κατεχόμενος ἐν φυτῷ Σαβὲκ ἐκ τῶν κεράτων. Καὶ ἐπορεύθη Ἀβραάμ, καὶ ἔλαβε τὸν κριόν, καὶ ἀνήνεγκεν αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ἀντὶ Ἰσαάκ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Διοδώρου. Τὸ, ἐν φυτῷ, οὐκ ἔχει ὁ Σύρος, μόνον δὲ τὸ Σαβὲκ. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα τοῦ φυτοῦ εἶναι νομίζω. Τῆς δὲ Ἑβραϊδὸς δοκεῖ τὸ Σαβὲκ ἄφεςιν σημαίνειν. Καὶ τοῦτο δὲ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ δηλωτικὸν ἂν εἴη.

Cap. XXIV, vers. 2. Καὶ εἶπεν Ἀβραάμ τῷ παιδί αὐτοῦ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ τῷ ἀρχοντι πάντων τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ· Θεὸς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου.

Διοδώρου. Τινὲς φασὶ, τὸν Σύρον καὶ τὸν Ἑβραῖον μὴ οὕτως ἔχειν τὸ, θεὸς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν μου, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ παιδογόνον ὄργανον· ἐπειδὴ τῆς διαδοχῆς ἢ εὐλογία τὸ, Αὐξάνεσθε, ἦν, καὶ πληθύνεσθε (Γεν. i, 28). Ὑπηρετεῖτο δὲ τῇ εὐλογίᾳ τὸ ὄργανον τὸ παιδοποιούν. Τοῦτο δὲ καὶ τὸ σημεῖον τῆς διαθήκης ἐδέξατο, τὸ ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραμίου μέλλειν σαρκουθεῖν τὸν Θεόν. Δικαίῳ δὲ καὶ σύρρονι οὐδὲν ἀσχημοῦ μέλας, ἀδίκῳ δὲ προ πάντων ἢ ψυχῇ.

Cap. XXV, vers. 22. Ἐσκήρτων δὲ τὰ παιδιά ἐν αὐτῇ· εἶπε δὲ· Εἰ οὕτω μοι μέλλει γίνεσθαι, ἵνα τί μοι τοῦτο; Ἐπορεύθη δὲ πυθέσθαι παρά Κυρίου.

A Διοδώρου. Ἐπορεύθη δὲ Ῥεβέκκα καὶ πυθέσθαι παρά Κυρίου, ἢ πάντως ἐπειδὴ τοῖς γνησίως προσευχομένοις ἀναχωρεῖν καὶ συλλέγειν τὴν διάνοιαν εἰς τὸ τυχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Τινὲς δὲ φασὶ πρὸς τὸν Μελχισεδὲκ ἀπεληλυθέναι αὐτὴν, στοχασμῶ μᾶλλον ἢ ἀλτρηίᾳ χρώμενοι.

Vers. 26. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ χεῖρ αὐτοῦ ἐπειλημμένη τῆς πτέρυγης αὐτοῦ· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἰακώβ. Ἰσαάκ δὲ ἦν ἐτῶν ἐξήκοντα, ὅτε ἔτεκεν αὐτοὺς Ῥεβέκκα.

Διοδώρου. Διὰ τί τῆς πτέρυγης τοῦ Ἠσαῦ ἐπειλημμένης, ὁ Ἰακώβ τίκεται; Τοῦ Θεοῦ δεκνόντος, ὅτι κρείττων τοῦ ἀδελφοῦ φανείας ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι, τὰ τῆς πρωτοτοκίας λήψεται βραβεῖα. Καὶ παλίων μὲν, ἔξισι· τῆς γατρῶς· εἴχετο γὰρ τῆς πτέρυγης· εἰς δὲ τοὺς αὐθαρέτους ἀγῶνας προσελθὼν, εἴληψε τῆς τιμῆς τοὺς στεφάνους. Καὶ μετ' ὀλίγα. Λάθοι δ' ἂν τις τὸ πρᾶγμα τύπον Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν· ὡς περὶ τούτου ὁ Ἀπόστολος τὰ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν Ἰσαάκ. Προσχροῦε γὰρ ὁ πρεσβύτερος πανταχοῦ, καὶ ἐκβάλλεται· ὁ δὲ νέος εὐδοκίμει, καὶ κληρονόμος γίνεται.

Vers. 33. Καὶ εἶπεν Ἰακώβ· Ὁμοσὸν μοι σήμερον. Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ· ἀπέδοτο δὲ Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια τῷ Ἰακώβ.

Διοδώρου. Ἀνάξιος ἦν τῶν πρωτοτοκίων ὁ Ἠσαῦ, βίον ἀγριώτερον ζῶν, καὶ λυπῶν τοὺς γεννήσαντας. Οἱ Ἰουδαῖοί φασὶ πρωτότοκον εἶναι τὸν Ἰακώβ. Πρῶτος γὰρ ἐκ κοιλίας πλάττεται ὁ δεύτερος γεννώμενος.

C Cap. XXVII, vers. 41. Καὶ ἐνεχότει Ἠσαῦ Ἰακώβ περὶ τῆς εὐλογίας, ἧς εὐλόγησεν αὐτὸν Ἰσαάκ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Εἶπε δὲ Ἠσαῦ ἐν τῇ διανοίᾳ, Ἐγγισάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρὸς μου, ἵνα ἀποκτείνω Ἰακώβ τὸν ἀδελφόν μου.

Διοδώρου. Εἰ ἐν τῇ διανοίᾳ ὁ Ἠσαῦ ἠπειλήσει, πῶς ἀπηγγέλη τῇ Ῥεβέκκᾳ; Ἢ μὴ τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι ἔκρινεν ἀνελεῖν τὸν ἀδελφόν, καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀντὶ τοῦ ὤρισεν· οὐκ ἐν τῇ τοῦ θυμοῦ ὀξύτητι φρογξάμενος, μετεβλήθη· ἀλλ' ἐπὶ τῆς καρδίας ἔσχε τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μῆνιν. Ἦς τὴν ἐπιμονὴν ἢ μήτηρ θεασαμένη, τὸν εὐλογηθέντα υἱὸν ἀσφαλίζειται.

Cap. XXXII, vers. 29. Ἠρώτησε δὲ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν· Ἀπάγγειλόν μοι τὸ ὄνομα. Καὶ εἶπεν· Ἰνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς σὺ τὸ ὄνομά μου; (1) καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ.

Διοδώρου. Καὶ εἶπεν Ἰακώβ· Ἀνάγγειλόν μοι τί ὄνομά σοι; καὶ εἶπεν· Ἰνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς; καὶ τοῦτό ἐστι θαυμαστόν. Καλῶς ὁ Κύριος εἰς ἑαυτὸν λέγεσθαί φησι τὸ, Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστόν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ (Ψαλ viii, 1). Οὐ γὰρ ἂν ἀγγέλου θαυμαστόν εἴη τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἢ Υἱοῦ Θεοῦ· ὅτι Θεὸς καὶ Ἰησοῦς, ὅτι τοῦ κόσμου Σωτήρ.

(1) Ὁ ἐστὶ θαυμαστόν πρόσκειται ἐν ταῖς τοῦ Ἄλδου ἐκδόσ.

CAP. XXXVI. vers. 24. Καὶ οὗτοι υἱοὶ Σεβεγῶν· Ἀἰὲ . καὶ Ἀνά . Οὗτός ἐστιν Ἀνά , ὅς εὑρε τὸν Ἰαμεὶν ἐν τῇ ἐρήμῳ , ὅτε ἔνεμε τὰ ὑποζύγια Σεβεγῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ .

Διοδώρου . Ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος τὸν Ἰαμεὶν ὕδωρ βόλλοντα λέγειν· αὐτὸ τοῦ, εὑρε πηγὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ . Οἱ δὲ ἐρμηνεύσαντες αὐτὴν πως τὴν λέξιν τὴν Ἑβραϊκὴν τεθείκασι .

CAP. XXXVII. Vers. 1. Κατήνεγκαν δὲ Ἰωσήφ ψόγον πονηρὸν πρὸς Ἰσραὴλ τὸν πατέρα αὐτῶν .

Διοδώρου . Κατήνεγκαν δὲ ψόγον πονηρὸν Ἰωσήφ πρὸς τὸν πατέρα αὐτῶν .

CAP. XXXVIII, vers. 8. Εἶπε δὲ Ἰούδας πρὸς Αὐνάν· Εἴσελθε πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐπιγάμωρευσον αὐτήν , καὶ ἀνάστησον σπέρμα τῷ ἀδελφῷ σου .

Διοδώρου . Τοῦτο καὶ διὰ Μωυσέως ὁ Θεὸς ὕστερον προστάττει . Μήποτε οὖν ἤδη ἐδέδωκε τὸν νόμον τοῦνον ; λέγει γὰρ καὶ τῷ Ἀδραὰμ διαλεγόμενος αὐτῷ· Ἦδεν γὰρ ὅτι συντάξει τοῖς τέκνοις αὐτοῦ Ἀδραὰμ, καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μετ' αὐτόν· καὶ φυλάξουσι τὰς ὁδοὺς Κυρίου τοῦ Θεοῦ, δικαιοσύνην ποιεῖν καὶ κρίσιν (Γεν. xviii, 19). Τὸ δὲ ἀνιστᾶν σπέρμα τῷ ἀδελφῷ, τοῖς πενθοῦσι· παρέσχε παραμυθίαν, ὅτε οὐπω ἐδέδωκε τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως φανερά ἢ ἐπαγγελία .

Vers. 18. Ὁ δὲ εἶπε· Τίνα τὸν ἀρραβῶνά σοι δώσω ; Ἡ δὲ εἶπε, Τὸν δακτύλιόν σου, καὶ τὸν ὀρμίσκον, καὶ τὴν ράβδον τὴν ἐν νῆ χειρὶ σου . Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ· καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν· καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ .

Διοδώρου . Τὸν ὀρμίσκον, ὃν δέδωκεν ὁ Ἰούδας τῇ Θάμαρ, ὁ Σύρος ὠρμίον λέγεσθαι φησὶ, καὶ οὐχ ὀρμίσκον· Σύμμαχος δὲ, στρεπτόν ἐγχειρίδιον .

Vers. 27-30. Ἐγενετο δὲ ἡνίκα ἔτικτε, καὶ τῇ δὲ ἦν δίδυμα ἐν γαστρὶ αὐτῆς . Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῖ, Ζαρά .

Διοδώρου . Τῆς Θάμαρ τὰ δίδυμα τικτούσης, τοῦ τε Ζαρά τὴν χεῖρα προεξαγαγόντος, ἐν τῷ δακτύλῳ ῥάμμα κοκκινόν ἔθηκεν ἢ μαῖα, τίνος ἕνεκεν ; Ἐπειδὴ συμβαίνει τὰ δίδυμα τὴν ὁμοιότητα ἀπαραλλάκτως ἔχειν, ἵνα γινώσκῃται ἐν τοῖς τεχθεῖσιν ὁ πρωτότοκος . Ἐπειδὴ δὲ συστειλάντος τοῦ Ζαρά τὴν χεῖρα, Φαρὲς προεξήλθεν, ὡς περ διὰ φραγμοῦ τοῦ Ζαρά διαβαίνων, φησὶ πρὸς τὸν Ζαρά ἢ μαῖα . Τί διεκόπη διὰ σὲ φραγμός ; εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸν Φαρὲς, τὸν ὡς περ φραγμῷ τῷ ἀδελφῷ χρησάμενον, καὶ τοῦτον διακόψαντα, εἴρηται, τὴν αὐτὴν ἔχει ἔννοιαν . Ὁ δὲ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος φησὶ, Τί διεκόπη ἐπὶ σὲ διακοπή ; ὁ μᾶλλον ἂν εἰκότως τῷ Ζαρά λέγοιτο . Δεῖ δὲ ἐπιστημῆνασθαι, ὅτι ἢ μὲν φύσις, τὸν Ζαρά πρωτόκτονον ἐποίει προεξενεγκόντα τὴν χεῖρα· ὁ δὲ Θεὸς, τῷ Φαρὲς παρέσχε τὸ ἀξιῶμα . Ἐξ οὗ ὁ Δαβὶδ, καὶ τὸ βασιλικὸν γένος, καὶ τὸ κατὰ σάρκα ὁ Κύριος .

CAP. XXXIX, vers. 2. Καὶ ἦν Κύριος μετὰ Ἰωσήφ· καὶ ἦν ἀνὴρ ἐπιτυγχάνων· καὶ ἔγενετο ἐν τῷ οἴκῳ παρὰ τῷ κυρίῳ τῷ Αἴγυπτίῳ .

Διοδώρου . Ἦν γὰρ, φησὶν, ἀνὴρ ἐπιτυγχάνων, ἢ κατα τὸν Σύρον, κατευοδούμενος . Οὐ γὰρ μόνον

ὡς σοφὸς ἐπέβαλε τοῖς αἰνιγμασιν, ἀλλὰ καὶ οἷα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁδηγούμενος .

CAP. XLVII, vers. 31. Εἶπε δὲ αὐτῷ, Ὁμοσόν μοι . Καὶ ὠμοσεν αὐτῷ . Καὶ προσεκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ .

Διοδώρου . Ράβδον μὲν ὁ Ἰακώβ εἶχεν, οἷα δὲ γέρων, Πρότερον δὲ αὐτὸς ὁ Ἰακώβ γέρων ὢν, καὶ δυσκινήτως ἔχων, τοῦ ἄκρου τῆς ράβδου ἀψάμενος, κατεφίλησεν αὐτὸ τῆς ράβδου τὸ μέρος, οὗ ἤψατο· ἢ ὁ Ἰωσήφ προσκυνήσας τῷ πατρὶ, ἤψατο τοῦ ἄκρου τῆς ράβδου διὰ τὸ πολὺ κατακύψαι ἕως τῆς γῆς, φανερῶς οὐκ εἴρηκεν· ἢ τῷ Θεῷ προσκυνήσας ὁ Ἰακώβ, τοῦ ἄκρου τῆς ράβδου ἤψατο διὰ τὸ γῆρας· ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ, τοῦ Σολομῶντος βασιλεύσαντος, εὐχαριστῶν, ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐφ' ἧς ἔκειτο, τῷ Θεῷ προσεκύνησεν .

CAP. XLIX, vers. 3. Ρουβὶμ πρωτότοκός μου, σὺ ἰσχύς μου, ἀρχὴ τέκνων μου, σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς ἀυθάδης .

Διοδώρου . Ὁ Σύρος ἔχει, Ρουβὶμ πρωτότοκός μου, ἢ δύναμις μου, καὶ ἢ ἀρχὴ τῆς ἰσχύος· ἐπλανήτης ὡς ὕδωρ, μὴ παραμείνης, ἀντὶ τοῦ μὴ ζήσης, εἰ τῆς ἀπολασίας ὁ φόνος χειρὸν .

Vers. 4. Ἐξύδρισας ὡς ὕδωρ, μὴ ἐκζέσης .

Διοδώρου . Πάντες οἱ ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Ρουβὶμ, μικροῦ μὲν ἀνελόντες τὸν Ἰωσήφ, φιλανθρωπίως δὲ ἀποδεχόμενοι, πῶς οὐ δέχονται τὴν κατάραν ; Τοῦτο πρόβρῆσις ἐστὶ· μᾶλλον ἐν κητάραις σχήματι . Ἄλλ' ἔαν πρόβρῆσις, πῶς οὐκ ἐκβαίνει τὸ ἔργον ; ζῆ γὰρ ἡ φυλὴ Ρουβὶμ, καὶ κληρονομεῖ τὴν γῆν πρώτη τῶν ἄλλων φυλῶν . Ἴσως οὖν, ἐπειδὴ Μωϋσῆς καὶ αὐτὸς περὶ τὴν τελευταίαν προλέγων περὶ τῶν φυλῶν, Ζήτω, φησὶ, Ρουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω (Δευτ. xxiii, 6), ἀντὶ τοῦ μὴ ὑποκείσθω τῇ κατάρᾳ τοῦ πατρὸς τῇ λεγούσῃ, Μὴ ζήση . Ἔδει μὲν γὰρ τὸν πατέρα ἀδικηθέντα εἰς κοίτην, καταρᾶσθαι τῷ παιδὶ, φοβοῦντα τοὺς ἐξῆς . Ἔδει δὲ τὸν Μωσῆα τὸν παρανόμου κοίτης ἕνεκεν καταρᾶθέντα, τῆς κατάραις ἀπαλλάξαι διὰ τὴν εἰς τὸν Ἰωσήφ φειδῶ . Ἄλλ' ἔρει τις, εἰ ἢ κατάρᾳ τοῦ Ἰακώβ οὐ προχωρεῖ κατὰ τοῦ Ρουβὶμ, πῶς λέγει, Συνάχθητε ἵνα ἀπαγγείλω ὑμῖν τί ἀπαντήσεται ὑμῖν ; τοῦτο γὰρ ψευδοπροφήτου μᾶλλον ἐστίν . Ἄλλ' ἐροῦμεν τῷ ταῦτα λέγοντι, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς, Τρεῖς ἔτι ἡμέραι, λέγων, καὶ Νικευὴ κατατραφήσεται (Ἰων. iii, 4), διὰ τῆς κάθ' ὧν ἠπέλησε μετανοίας ἀνακαλεῖται τὴν ἀπόφασιν, ὡς καὶ διὰ Μωυσέως τὴν τοῦ Ἰακώβ κατὰ τοῦ Ρουβὶμ κατάρην .

Vers. 9. Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σοι υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου .

Διοδώρου . Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου, καὶ τὰ ἐξῆς . Ὅσπερ τῷ Ρουβὶμ καὶ τῷ Συμεῶν καὶ τῷ Λευὶ προλέγων, οὐκ αὐτοῖς τὰ συμβησόμενα, ἀλλὰ ταῖς ἐξ αὐτῶν φυλαῖς προαγορεύει· οὕτω καὶ τοῦ Ἰούδα τὴν φυλὴν, Ἰούδα ὀνομάζει, τὴν ἐκ τοῦ Ἰούδα· οὐ περὶ τοῦ Κυρίου λέγων νῦν, ὡς τινες οἴονται, ἀλλὰ τῆς βασιλευσούσης τῶν ἄλλων φυλῆς .

Vers. 10. Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὼν ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν .

Διοδώρου. Ἄχρι τούτου περὶ τῆς φυλῆς εἰπὼν, Ἄ εντεῦθεν ἕτερον ἕτερον τι βούλεται λέγειν. Οὐκ ἐκλείψει γὰρ, φησὶν, ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄλλος γὰρ ἄρα Ἰούδας, ἄλλοι δὲ οἱ ἄρχοντες, οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα καὶ ἕτερος ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν, οὐ ἐλθόντος, ἐπέλιπον οἱ ἄρχοντες οἱ ἐξ Ἰούδα. Τίς οὖν ὁ Ἰούδας; ἡ φυλή. Τίνες δὲ οἱ ἄρχοντες; οἱ βασιλεῖς. Τίς ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν; ὁ Κύριος. Τί οὖν, ἕως τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας βασιλεῖς ἦσαν οἱ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα; ἀλλ' οὐδεὶς φαίνεται τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄρξας μετὰ τὸν Ζοροβάβελ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Πρὸ γὰρ τοῦ Κυρίου φανερώτατα οἱ ἀπὸ Μωδεῖμ τῆς κώμης Ἀσσυμιωνῆσι τῆς Λευιτικῆς φυλῆς τυγχάνοντες, ἤρξαντο τοῦ λαοῦ, καὶ τελευταῖον ἐβασίλευσαν. Πῶς οὖν σωθήσεται τὸ, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, εἰ μὴ, οὕτω νοηθεῖ; ὅτι ἐξ Ἰακώβ οὐκ ἐκλείψει ἄρχων, τουτέστιν ἡ φυλή ἄρχουσα καὶ κρατοῦσα, καὶ μείζων τῶν ἄλλων οὕσα, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος. Ὅτι δὲ τὴν φυλὴν, ἄρχοντα λέγει ὁ Μωϋσῆς, ἀλλ' οὐ τοὺς ἐν αὐτῷ βασιλεύσαντας, μαρτυρεῖ ὁ Ἀκύλας, σκηπτρον εἰρηκῶς, ἀντὶ τοῦ, ἄρχων. Σκηπτρον δὲ ἡ φυλὴ δνομάζεται. Καὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ κατὰ τῶν ἄλλων ἀξίωμα διετέλεσεν ἔχουσα ἡ φυλὴ Ἰούδα τὸν πλείονα χρόνον, καὶ τὸν ναὸν ἔχουσα, καὶ τὴν κισιῶτόν, καὶ κᾶσαν τὴν λατρείαν, ἕως ἀπειθήσασα τῷ Κυρίῳ, σὺν ταῖς ἄλλαις ἡγχαλωτίσθη ὑπὸ Ῥωμαίων.

Vers. 11. Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἔλικι τῆς ἀμπέλου τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ.

Διοδώρου. Τινές φασιν, ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς τὸν πῶλον ἀγανεῖν, ἐφ' οὗ καθίσας εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, προλέγεσθαι ταῦτα παρὰ τοῦ Ἰακώβ. ἕτεροι δὲ, ὅπερ καὶ ἀληθεστερον κατὰ τὴν ἀκολουθίαν εἶναι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἄμπελος ὁ Ἰσραήλ· ὁ γὰρ ἀμπέλων Κυρίου Σαββῶθ, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ ἐστίν (Ψα. ν, 7)· ὄνος δὲ καὶ πῶλος, οἱ τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ὁμοιωθέντες. Ἐὰν γὰρ ἔθνη συνῆψεν ὁ Κύριος τῷ ἀμπέλῳ, καὶ προσέδησε τῷ Ἰσραήλ, ἕτεροι δὲ λέγουσι, τὸ δυνατόν τῆς τοῦ Σωτῆρος διδαχῆς εἰς τὸ ἥμερον ἀγαύτης τὸ ἐν ἀνθρώποις ἄγριον προλέγεσθαι, καὶ τὸ ἐγκρατὲς τῶν διδασκωμένων. Οὐχ οἷόν τε γὰρ πῶλον ἀμπέλω προσδεσμευθέντα μὴ λυμῆνασθαι τῇ σταφυλῇ. Ἄλλ' ὁ Σωτῆρ, φησὶ, προσδήσει τῇ ἀμπέλω τὸν πῶλον, οὕτως ἡμερώσας αὐτοῦ τὰ σκιρτήματα, καὶ τὰς τῆς γαστρὸς ἀλόγους ἡρμᾶς, ὡς μηδὲν βλάπτεσθαι τὴν ἄμπελον ἐξ αὐτοῦ. Ὅμοιον τῷ, Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγᾶσει,

οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν ταῖς πλατείαις ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει (Ψα. κλβ, 2, 3). Ὡςπερ οὖν αὐτὸς ταῦτα, οὕτω καὶ οἱ πρότερον μὲν κτηνώδεις, ὑπὸ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως φωτισθέντες, δεσμευθέντες πρὸς ἄμπελον, οὐ βλάψουσι. Ταῦτα ἡμεῖς οὐ διίσχυρίζομεθα, ἀλλὰ τὸ φανέν κρεῖττον τοῖς ἐντυγχάνουσι καταλείβομεν· εἶδέναι μέντοι αὐτοὺς ἀξιοῦντες, ὅτι τοῦ ἀλληγορικοῦ τὸ ἱστορικὸν πλεῖστον ὅσον προτιμῶμεν.

Ibid. Πλουεῖ ἐν ὄνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ.

Διοδώρου. Οὐ μόνον, φησὶ, τοὺς κτηνώδεις ἡμερώσοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων, τάναντια δυνήσεται. Αἷμα σταφυλῆς βάπτει τὰ ἱμάτια. Τούτῳ τῷ αἵματι τῷ βάπτοντι καὶ σπιλοῦντι πλουεῖ, φησὶ, τὴν στολὴν αὐτοῦ. Ὡςπερ πηλῶ τῷ τυφλοῦντι τοὺς ὕγεις ἀφθαλμοὺς τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ καὶ θάνατον τὸν ἑαυτοῦ, οὐ προσθήκην παρέσχεν, ἀλλ' ἀναίρεσιν τῷ θανάτῳ. Εἰ δὲ τινες αἷμα μὲν σταφυλῆς εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος αἷμα καὶ μυστήρια λάβοιεν, τὴν δὲ περιβολὴν εἰς τὴν σάρκα, δεκτοὶ ἂν εἶεν εὐσεβείας ἕνεκα.

Vers. 16. Δὲν κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὡσεὶ, καὶ μία φυλὴν ἐν Ἰσραήλ.

Διοδώρου. Τοῦτο καὶ τὴν ὀλίγωσιν τῆς φυλῆς δηλοῖ καὶ τὸ δυνατόν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπιδώσει ὡσεὶ καὶ μὴ φυλὴν, ἀλλὰ κρινεῖ καὶ ταῦτα πλήθει πλεῖστον ὅσον ἐλαττυμένῃς.

Vers. 17, 18. Καὶ γενηθήτω Δὲν ὄφις ἐφ' ὄδους ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου, δάκνων πτέρναν ἵππου· καὶ πεσεῖται ἄ ἵππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω. Τὴν σωτηρίαν περιμμένων Κυρίου.

Διοδώρου. Καὶ γενηθήτω Δὲν ὄφις ἐφ' ὄδοῦ, ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου, καὶ τὰ ἐξῆς Ἐνήδρευσέ ποτέ ἡ Δὲν φυλὴ τοῖς τὴν πόλιν Λάϊσαν οἰκοῦσι, καὶ ἐπιστάντες ἀθρόως, πάντας μὲν ἀνεῖλον, αὐτοὶ δὲ τὴν πόλιν ὤκησαν, ἦν καὶ τῷ ὀνόματι τῆς φυλῆς Δὲν κεκλήκασι. Ὅπερ προλέγει ὁ Ἰακώβ, ὄφει παραβάλλων δάκνοντι πτέρναν ἵππου· κεῖται γὰρ ἡ Δὲν εὐχίτη πάσης τῆς γῆς αὐτῶν· καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς πρὸ τούτου, ἵππεϊ πεπτωκότε οὐκ ἐπὶ πρόσωπον, ὥστε ταχέως ἀναστῆναι, ἀλλ' εἰς τὰ ὀπίσω. Ὅν, πολέμου παρόντος, ἀναστῆναι τῶν ἀδυνάτων· πλὴν εἰ μὴ ὁ πάντα δυνάμενος Θεὸς βοηθήσῃ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, τὴν σωτηρίαν περιμμένων παρὰ Κυρίου. Οὐκ ἐπειδὴ ἔμελλον τυγχάνειν Θεοῦ βοηθοῦ, ἀλλ' οὕτω πίπτειν, ὡς τὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ἀναιρέσεως ἀπαλλαγὴν, μόνῃς δέεσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας.

FRAGMENTA IN EXODUM

Ex eadem Catena.

CAP. I, vers. 19. Εἶπαν δὲ αἱ μαῖαι τῷ Φαραῶ, οὐχ ὡς αἱ γυναῖκες Αἴγυπτου, αἱ Ἑβραῖαι· τί-

κτουσι γὰρ πρὶν ἢ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὰς τὰς μαῖας, καὶ ἔτικτον.

Διοδώρου. ἼΙ τῶν Ἑβδόμηκοντα ἑρμηνεία τὴν ταχυτήτα δοκεῖ σημαίνει τῶν Ἑβραίων γυναικῶν, τὴν κατὰ τὸ τίχτειν, φθάνουσιν τὴν παρουσίαν τῶν μαιῶν· ἡ δὲ τοῦ Σύμμηχου καὶ Θεοδοτίωνος, ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν Ἑβραίων ἴσασιν τὴν ματευτικὴν ἐπιστήμην, καὶ τῆς τῶν μαιῶν παρουσίας οὐ χρῆζουσι. Διὸ δὴ αὐταῖς προχωρεῖ καὶ τὸ ζωογονεῖν τοὺς ἀδέρνας.

CAP. III, vers. 5. Καὶ εἶπε Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε, λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν.

Διοδώρου. Τινὲς τὸ, λῦσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου, φασὶ πρὸς Μωσέα, ἵνα μὴ τὴν γυναῖκα λαθῶν, κατέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, μέλλων τὸν λαὸν ἀναγεῖν, τὸ ἐξῆς ἀναγινώσκοντες, τὸ, ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν. Ἄλλ' οὐκ ἐπειδὴ ὁ τόπος γῆ ἁγία ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἔχρην λαβεῖν τὴν γυναῖκα σπεύδοντα εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔτεροι δὲ φασιν, ὅτι ἐπειδὴ τὸ ὑπόδημα ἐκ δερμάτων κατεσκευάσται, νομοθετεῖν δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ἔμελλεν ὁ ἀρχιερεὺς Μωσῆς, μὴ μετὰ τοιούτων ὑποδημάτων λειτουργεῖν τῷ Θεῷ ἐν τῇ σκηνῇ, λαλῶν τότε τῷ Μωσῆϊ ὁ Θεὸς, ἡδὴ τὸν νόμον αὐτῷ δίδωσι προλαθῶν· οὐκ ἐνθυμηθέντες, ὅτι καὶ πολλὰ ἕτερα τοὺς ἱερεῖς δεῖ ποιεῖν, πολλῶν τούτου ἀναγκαίστερα, ἀπερ ἔχρην πρότερον Μωσέα προσταχθῆναι ποιεῖν. Καὶ τὸ μεῖζον, ὅτι τοῦτο αὐτὸ, τὸ λῦσαι τὸ ὑπόδημα, καὶ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυὶ φησι Μιχαὴλ ὁ ἀρχιστράτηγος. Καὶ οὐκ ἂν εἴποι τις τοῦτο εἰρησθαι τῷ Ἰησοῦ, ἐπειδὴ γυναῖκα ἐπεφέρειτο εἰς Αἴγυπτον· ὅθεν ἔχρην ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν· ἢ ὅτι τοιαῦτα νομοθετεῖν ἔμελλεν. Ἰγλόικον ἡμῖν τὴν ἀτίαν εἰπεῖν. Εὐλογημένος εἶ, φησὶ, καὶ εὐλογεῖς καὶ ἀγιαζεις τὸν τόπον, οὗ ἐὰν ἐπιθαίνης, ἱερεὺς ὢν, καὶ πνευματοφόρος. Λῦσον οὖν τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, ἵνα γυμνοῖς τοῖς ποσὶν ἀγίας τὴν γῆν, ἐν ἣ ἕστηκας· καὶ ὡσπερ ἵνα χρίσης τὸν τόπον, ἐν ᾧ μετ' οὐ πολὺ λαλήσω τῷ λαῷ, οὗ ἱερεὺς ἔσθι, ἐκ μέσου πυρός. Ταύτη τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ Ἰησοῦ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶπε, Λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου (Ἰησ. ν, 16). Ἄφ' οὗ γὰρ, φησὶν, ἐπέβης τῆς γῆς, ἣν ὁ Θεὸς ἐπιγγέλατο τῷ Ἰσραὴλ, πεπλήρωσαι πνεύματος. Γυμνοῖς τοῖς ποσὶν ἀγίασον τὴν γῆν.

CAP. VI, vers. 21. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωσῆσιν· Πνευομένου σου καὶ ἀποστρέφοντος εἰς Αἴγυπτον, ὄρα πάντα τὰ τέρατα ἃ ἔδωκα ἐν ταῖς χερσὶ σου, ποιήσεις αὐτὰ ἐναντίον Φαραῶ· ἐγὼ δὲ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ οὐ μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαόν.

Διοδώρου. Πῶς νοητέον, ὅτι ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ; Ἀπὸ παραινέσεως ἔρχατο ὁ Θεός· εἶτα ὡς ἠπειθεῖ ὁ Φαραῶ, μετρίως αὐτῷ ἐπῆγε πληγὰς. Οὕτως οὖν, καὶ οὐχ ἑτέρως σκληρύνει, τῷ φείδεσθαι, καὶ Μωσέως εὐχόμενου, τὰς πληγὰς ἀποστρέφειν. Ἔδει γὰρ καὶ Μωσέα παρκαλοῦντα, τὴν Φαραῶ πείθεσθαι· καὶ τὸν Θεὸν ἀκούειν Μωσέως, καὶ δεικνύνα· ὅτι μέγιστός ἐστι Προφήτης ὑπὸ Θεοῦ ἀ-

σταλμένος. Ὁ μάλιστα τὸν Φαραῶ σκληρότερον ἐποίησε. Οἱ γὰρ ἀπειθεῖς παιδευόμενοι μὲν, ἐνδιδόασιν· ἀπαλλαττόμενοι δὲ, σκληροὶ μένουσι, καὶ τῆς σκληρότητος ἀτίος ὁ ἐνδιδούς. Κακία τοίνυν καὶ σκληρότητι ἐσκληρυνε τὴν καρδίαν Φαραῶ ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ τὸ λέγειν τὸν Θεὸν, Ἀπόλυσον τὸν λαόν μου ἵνα μοι λατρεύσῃ (Ἐξόδ. ν, 1), σκληρόν ἐποίησε τὸν Φαραῶ, καὶ ὀργιλώτερον, καὶ πολὺ πλεον τὸ τῶν πληγῶν μὴ συναπολαύειν τοὺς Ἰσραηλίτας. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἔχρην ἀπὸ μεγίστων ἀρξασθαι πληγῶν, ἵνα μὴ σκληρὸς αὐτὸς νομισθῆ. Κρεῖττον γὰρ διὰ χρηστότητα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπειθεῖς δειχθῆναι τοῦ Φαραῶ, ἢ δι' ἀποτομίαν, ἐλεεῖσθαι μὲν τὸν Φαραῶ, διαβάλλεσθαι δὲ τὸν Θεὸν, ὅτι μὴ ἀπο χρηστότητος ἤρξατο.

Vers. 24. Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἐν τῷ καταλύματι συνήτησεν αὐτῷ ἄγγελος· καὶ ἐζήτηε ἀποκτεῖναι αὐτόν.

Διοδώρου. Οὐχ ὁρῶ πῶς ὁ Ἄγγελος ἀνελεῖν ἐβούλετο τὸν Μωσέα, ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους ἑρμηνευτάς, ὁ Κύριος (1), προειδῶς ὅσα δι' αὐτοῦ ποιήσει θαύματα κατ' Αἴγυπτον, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον πᾶσιν· πλὴν εἰ μὴ τις, ὅπερ ἀληθές ἐστιν εἴποι· ὅτι ὁ μὲν Μωσῆς ἐνόμισε τὸν Θεὸν ὀργίσθαι αὐτῷ, ἐπειδὴ τὸν λαὸν ἀμελητῆ προσταχθεῖς ἀναγαγεῖν, καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα ἀπεφέρειτο εἰς Αἴγυπτον. Διὸ δὴ καὶ ἀπέπεμφεν αὐθις τὰ φίλτατα πρὸς τὸν πενθερόν. ἼΙ δὲ Σεπφώρα, ἐπειδὴ τὰ παιδιά Μωσέως ἀπερίτμητα ἦν, φήθη τὸν Θεὸν αὐτῷ διὰ τοῦτο ὀργισθῆναι. Ἐβεβαίωσε δὲ αὐτὴν τὴν ὑπόψιν, τὸ τὸν ἄγγελον ἀκούσαντα, ὅτι Ἔστη τὸ αἷμα τῆς περίτομης τοῦ παιδίου τοῦ περιτμηθέντος, ἀναχωρῆσαι. Ἐγὼ δὲ, εἰ τοῦτο ἦν ἀληθές, λέγω δὴ, ὅπερ ὀπατόπασεν ἡ γυνή, ἀπορῶ τί δὴ ποτε ὁ Ἄγγελος ἀνεχώρησε, μὴ καὶ τοῦ ἑτέρου παιδίου περιτμηθέντος; διὰ τί δὲ Μωσῆς, εἰ διὰ τὸ ἀπερίτμητα εἶναι τὰ παιδιά περὶ τὸ ζῆν ἐκινδύνευσε, τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεχθέντας ἀπερίτμητους κατέλιπεν; ὡστε εἰ καὶ ἡ Σεπφώρα, διὰ τὸ ἀπερίτμητα αὐτῶν μεμενηκέναι τὰ παιδιά, φήθη τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὀργίσθαι· καὶ ὁ Μωσῆς ἐπειδὴ τὴν γυναῖκα ἔχων καὶ τὰ παιδιά κάτεισιν εἰς Αἴγυπτον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέπεμψε τὴν γυναῖκα. Ἄλλὰ φανερόν, ὅτι τὸν Μωσέα δεδουκότα τὸν Φαραῶ, ὡς καὶ ἀντιπεῖν τῷ Θεῷ πέμποντι αὐτόν· τὸ τελευταῖον δὲ ἤξαντα φοβεῖ ὁ Ἄγγελος, ὡς καὶ αὐτίκα ἀναρῆτων, ἵνα ἔχων ἐν νῷ τὸν ἀπὸ τῆς ἀοράτου δυνάμεως κίνδυνον, κραταιονέρῃ φόβῳ καὶ μεῖζονι τὸν ἀπὸ τοῦ Φαραῶ φόβον ἐξώσθηται. Οὐ θαυμαστόν δὲ, εἰ ταύτην μὲν τὴν αἰτίαν ἐσιώπησεν ὁ Ἄγγελος, τοῦ δῆθεν ἀνελεῖν ἐθέλειν τὸν Προφήτην, πρόφασιν δὲ τῆς ἀναχωρήσεως εἴληψε τὸ ῥῆμα τῆς Σεπφώρας. Τοιοῦτον γὰρ τοι καὶ τῷ Βαλαάμ ἄγγελος ποιεῖ. Τὸ μὲν πρῶτον, κωλύων αὐτόν ἀπελθεῖν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Βαλαάμ· ὡς δὲ ἐπέμεινεν ἐπειγόμενος ἐξορμῆσαι, τοῦτο μὲν συγχωρήσας, κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν φοβῶν αὐτόν, ξίφος ἄμθηκας ἔγειξεν εἰς ἀνάρεσιν τοῦ μά-

(1) Κατὰ γε Σύμμηχον καὶ Θεοδοτίωνα. Αὐτοὶ γὰρ, Κύριος ἀντὶ τοῦ, Ἄγγελος, ἐξέδωκαν. Ὁ δὲ Ἀκύλας, Θεός.

τεως· οὐχ ἵνα ἀνέλθῃ, ἀλλ' ἵνα φοβήσῃ, καὶ τῶν τοῦ Βηλὰκ τιμῶν καταφρονῆσαι παρασκευασθῇ, καὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ προτιμήσῃ. Καὶ τοῦτο μὲν οἰκονομεῖ, φησὶ δὲ τῷ Βαλαάμ, "Ὅτι εἰ μὴ ἐξέκλινεν ἡ ὄνος, σὲ μὲν ἂν ἐξεκέντησα (Ἄριθ. χχιι, 23), τὴν δὲ ὄνον περιεποιήσαμην. Ὡσπερ τοίνυν ἐνταῦθα τῆς ὄνου τὴν ἐκκλήσιν, πρόφασιν εἴρηκε τοῦ μηκέτι ἀνηρηκέναι δοκεῖν, τὸ δὲ ἀληθὲς ἀπειλή, ἦν τὸ γινόμενον καὶ κατάπληξις, δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν· οὕτω καὶ τὸν Μωσέα παραγεγονώς ὁ Κύριος φοβῆσαι, ὡς ἱκανῶς εἶχεν οὐτῷ τὰ τῆς οἰκονομίας, τῆς ἀναχωρήσεως εἴληφε πρόφασιν, τὴν φωνὴν τῆς Σεπφώρας, εἰπούσης, ἔστω τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου.

CAP. VI, vers. 5. Καὶ ὤφθην πρὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Θεὸς ὢν αὐτῶν· καὶ τὸ ὄνομα μου Κύριος οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς.

Διοδώρου. Ἔστι τὰ τέσσαρα τοῦ ὀνόματος γράμματα ταῦτα, Ἰῶθ, Ἀλῆρ, Ὀῦ, Ἄνε. Τοῦ δὲ ἀεὶ ζῆν, καὶ αἰδῖον εἶνα· Θεὸν, σημαντικὸν ὄνομα τοῦτο. Τοίνυν φησὶ, τὸ ὄνομα τοῦτο, οὐδὲ τοῖς παρὶ τὸν Ἀβραάμ ἀπεκάλυψα, ἀλλὰ σοὶ πάντως που. Ἐπειδὴ μὲν ἦν κειρὸς εἰπεῖν τοῖς πατριάρχαις τὸ ὄνομα, ὃ ἐχώριζε τὸν Θεὸν τῶν εἰδώλων. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ δαίμονες θεοὶ καὶ κύριοι ὀνομάσθησαν ὑπὸ τῶν θεραπευόντων αὐτούς, τὸ τετράγραμμον ὄνομα ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸ τότε ἀνεκφραστον τοῖς πιστοῖς.

CAP. XX, vers. 5. Ἐγὼ γὰρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου. Θεὸς ζηλωτῆς, ἀποδίδους ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με.

Διοδώρου. Πῶς τοῦτο τὸ ζήτημα λύσωμεν; Ὁ Ἰσραὴλ τετάρτη γενεὰ ἐξῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου· τὴν δὲ εἰδωλολατρείαν ἀπὸ τρίτης γενεᾶς ἤρξαντο νοσεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον μοσχοποιεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προαπειλεῖ καὶ μαρτύρεται, μνημονοῦχ' λέγων· Εἰδωλολατρήσατε ἐν Αἰγύπτῳ, τῆς μὲν ἐπιμιξίας ὑμᾶς ἀπειτούσης, τῆς δὲ ἀντισπώσης ὑμᾶς ὠφελείας οὐκ ούσης. Νῦν ἐχωρίσθητε τῶν πλανώντων, ἐθεάσασθε θαύματα κατ' Αἰγυπτίων. Εἰ οὖν καὶ μετὰ ταῦτα εἰδωλολατρήσατε, τὰς τῶν πατέρων ὑμῶν ἁμαρτίας ὑμῖν ἐπαγάγω, οὐ τὰς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ὢν ἡμαρτον ἐκαῖνοι οἴκας ἐκτίσατε· ἀλλὰ μετὰ ποσαύτην εὐεργεσίαν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, δικαίαν ὑπέξετε δίκην· ἐπεὶ μηδὲ χρὴ συγγνώμην ὑμῖν, ὡς ἐκαίνοις. Οὐκ οὖν τὸ, ἀποδίδους ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, οὐ γενικῆς ἐστὶ νομοθεσίας, ἀλλὰ μερικῆς, τοῖς ἐξελθούσιν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ῥηθείσης τε καὶ ἐπαχθεισης. Τὸ δὲ, ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με, γενικῆς τε καὶ διηνεκοῦς ἐστὶ τοῖς ἀγαπῶσιν, οὐ τοῖς μισοῦσιν, ὃν ἠγάπησαν οἱ πατέρες. Ὡστε καὶ ἡ ἁμαρτία τῶν πατέρων ἀποδίδεται τοῖς τέκνοις τοῖς διαδεξαμένοις αὐτήν, καὶ τὸ παρά Θεοῦ

(1) Προσθετέον ὅτι. ὡς τὸ, μνησθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, καὶ τὰ ἐξῆς τὰ περὶ τοῦ σαββάτου, τὰ ἐν τῷ κ' τῆς Ἐξόδ. κεφ. Ἐν αὐτῷ γὰρ παρὰ τῷ κωδ. τὸ δὲ τὸ ὑπόμνημα οὐ πάντοτε προσφωρῶς κεῖται, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἀλλὰ, ἅπερ εἰς τοὺς ἰδίους μετετέθησαν τόπους.

(2) Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τῶν σαββάτων ἑορτὴν μὴ

ἔλεος τοῖς υἱοῖς τῶν ἠγαπητότων αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν.

CAP. XXI, vers. 22. Ἐὰν δὲ μάχωνται δύο ἄνδρες, καὶ πατάξωσι γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξείκονισμένον, ἐπιζημιῶν ζημιωθήσεται· καθότι ἂν ἐπιθάλη ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός· καὶ δώσει μετὰ ἀξιώματος. Ἐὰν δὲ ἐξείκονισμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς.

Διοδώρου. Ἐὰν γὰρ, φησὶν, ἐξαμβλώσῃ ἡ γυνή, καὶ μὴ ἀποθάνῃ, ἕως ζημίας ἵσταται ὁ κίνδυνος τῷ αἰτίῳ· ἐὰν δὲ τελευτήσῃ, ἕως θανάτου· ἐὰν δὲ ὀφθαλμὸν ἀποθάλη, καὶ συνόλως εἰπεῖν, ὅπερ ἂν ἀπὸ τῆς μάχης ἢ ἐξαμβλώσεως πάθῃ, τὸ αὐτὸ καὶ ὁ αἴτιος. Ἐὰν δὲ περὶ τοῦ βρέφους ὁ λόγος ᾖ, καὶ τοῦ τὸν αἴτιον τῆς ἐξαμβλώσεως ὑψίστασθαι ἢ καὶ τὸ βρέφος, οὐχ ὑρῶ πῶς τραῦμα ἔξει τὸ ἀμβλυοσθέν. Μὴ ποτε οὖν καὶ ὑπὲρ ὧν πάσχει· τὸ βρέφος, καὶ ὑπὲρ ὧν ἡ μήτηρ ὑψίσταται, κελεύει ὁ Θεὸς τὸν πλῆξαντα κολασθῆναι· ἐκαίνα, ἢ τὸ βρέφος κέπονθεν, ἢ ἡ κύουσα; Διὰ τί δὲ ἂν ἢ ἐξείκονισμένον, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς; ἢ πάντως ὡς τοῦ βρέφους τότε δεχομένου ψυχὴν, ὅταν ἐξείκονισθῇ.

CAP. XXXI, vers. 16. Καὶ φυλάξουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ σαββάτα, ποιεῖν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. Διαθήκη αἰώνιος ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, σημεῖόν ἐστιν αἰώνιον· ὅτι ἐν ἕξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐπαύσατο, καὶ κατέπαυσε.

Διοδώρου. Ταῦτα καὶ ἀνωτέρω ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ἔφη πρὸς τὸν λαὸν ὁ Θεός. (1) Ἐν δὲ τῷ Δευτερονομίῳ, διὰ τοῦτο, φησὶ, φυλάξῃ τὸ σάββατον, ἵνα ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βούς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου (Δευτ. ν, 14). Πῶς οὖν οἱ ἔθνηκοι (2) Κρονικοῦς ὀνομάζουσι τοὺς Ἰουδαίους, τὰ τοῦ Κρόνου μυστήρια τὸν Μωσέα φάσκοντες αὐτοῖς παραδεδωκέναι, τὴν τε περιτομὴν καὶ τὸ σάββατον; οὐ γὰρ διὰ τὸ ἐν ἕξ ἡμέραις πεποιτῆσθαι τὴν τε πᾶν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ τὸν Θεὸν παύσασθαι τοῦ δημιουργεῖν, χαίρει τὸ σάββατον ὁ Κρόνος κατ' αὐτούς, οὐδ' ἵνα τῶν μόχθων ἀνάπαυαν λαμβάνωσιν οἱ οὐκέται, καὶ τὰ ὑποζύγια. Τί δήποτε οὖν, φησὶ, τὸ Σάββατον δέδωκε, καὶ οὐ τὴν Κυριακὴν; ἀλλ' εἰ καὶ ταύτην ἀπονενεμήκει ὁ Θεός, πάντως ἂν εἶπον, ἡλίψ χαίροντα τὸν Μωσέα, δεδωκέναι τὴν Κυριακὴν. Πλείου γὰρ αὐτὴν φασὶν εἶναι Ἑλληνες· Καὶ ὅλως τῆς ἑβδομάδος ἐκάστην ἡμέραν ἀφορίζουσι τινὲς τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων Θεῶν. Καὶ πάντως ἂν ἐκεῖνον τῷ λεγομένῳ Θεῷ τὸν Μωσέα προσκεῖσθαι ἐνόμισαν, οὐ τὴν ἡμέραν οὐκ εἶναι νομίζουσι. Τί οὖν; οὐκ ἔδει τοὺς τῷ Θεῷ δουλεύοντας ἑορτῆς ἡμέραν ἔχειν, διὰ τὴν τῶν ἀσεβῶν ἀγνωμοσύνην; καὶ πῶς οὐκ

παντάπασιν ἀπροσδιόνυσον εἶναι. Σάββους γὰρ καὶ νῦν ἐτι πολλοὶ τοὺς Βάκχους καλοῦσι· Πλούταρχ. ἐν τῷ ε' Προβλ. τοῦ δ' τῶν Συμποσιακ. βιβλ. ἐλλειπέος δὲ τὸ τοιοῦτον πρόβλημα· καὶ μήποτε ἐν αὐταῖς ταῖς ἐλλείψεσι, καὶ τὸν Κρόνον τοὺς Ἰουδαίους τιμῶν ὁ αὐτὸς φησὶ.

ἄτοπον τοῦτο ; φασὶ δὲ, ἀλλὰ καὶ περιτομὴν ἔχουσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ αὕτη δὲ τῷ Κρόνῳ προσήκει. Πρῶτον μὲν οὐ συννοῶσιν, ὅτι ἐκτέμνει ὁ Κρόνος· οὐ γὰρ περιτέμνει, ἀλλ' ἀνακόπτει, ἀπεκνίαν μὲν προξενῶν ὑπεναντίως τῷ Θεῷ, λέγοντι, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε (Γεν. 1, 28), ὃ πληροῦται διὰ τῶν παιδογόνων ὀργάνων· εἰς δὲ ἀρρήνομιξίας ἄγων αὐτοὺς, ὀπρωτερεῖ τοῦ κατὰ φύσιν· ἔπειτα δὲ ἀγνοοῦσιν, ὅτι οὐ Μωϋσῆς νομοθετεῖ τὴν περιτομὴν, ἀλλὰ τῷ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς δίδωσι πρὸ τεσσάρων ἢ πέντε γενεῶν τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας· Ἀβραάμ τῷ ἀπὸ Περσίδος ἤκοντι, ἔνθα Κρόνου οὐδεμίαν μνήμη τυγχάνει. Ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιέναι, ὅτι ἐπὶ περιτομῆν καὶ σάββατον τιμᾶ Μωϋσῆς διὰ τὸν Κρόνον, πολλῶν μᾶλλον ἔδει κηρύσσειν αὐτὸν ἐκεῖνον, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ μυθευμένους γεγενῆσθαι θεούς. Εἰ δὲ τὸ ἐναντίον, καὶ ἀναιρεῖ βροτῶν· Κύριος ὁ Θεὸς σου εἰς ἐστί (Δευτ. vi, 4)· καὶ, Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι· καὶ, Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν· καὶ πάλιν, Οὐ ποιήσεις παντὸς ὁμιώμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω (Ἐξέδ. κx. 3, 4)· καὶ μαχόμενος τῷ θυμῷ τοῦ πολυτέχνου καὶ πολυπόρου Κρόνου, πῶς τὸ σάββατον καὶ τὴν περιτομὴν τιμᾶ δι' ἐκεῖνον, ὃν οὔτε εἶναι φησι, πάσαις ταῖς τῶν ἔθνικῶν δόξαις ἐναντιούμενος ;

CAP. XXXII, vers. 4. Καὶ ἐδέξατο ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἔπλασεν αὐτὸ ἐν γραφίδι· καὶ ἐποίησεν αὐτὸ μόσχον χωνευτόν.

Διοδώρου. Τί ὀλίποτε τῷ λαῷ κοινωνήσας Ἀαρῶν

(1) Ἰσ. ἐπιμόνων, ἢ ἐπιμενόντων.

Α τῆς μωσχοποιίας, οὐ μείζονα κόλασιν ὑπέσχε μᾶλλον, ὡς καὶ ἀδελφὸς ὢν Μωϋσέως, καὶ τῶν θυμάτων, τῶν διὰ Μωϋσέως ὑπερέτης ; Ἡ δὲ ἄλλοι ὅτι τῆς μὲν ἀσεθείας τὸν λαὸν οὐκ ἀπέδεξατο, πολλῶν δὲ καὶ ἄλογον ἰδὼν τὴν ὀρμὴν, ἐπιμένων (1) αὐτῶν καὶ παρακελευομένων χωνεῦσαι καὶ ποιῆσαι θεοῦς, δείσας μὴ ποτε αὐτὸς παραιτήσεται, ἐφ' (2) ἕτερον ἔλθοιεν ἄρχοντα, καὶ ὁδηγὸν αὐτοῖς τῆς ἀσεθείας, οὔτω τε τὰ πάντα συγχύσεως πληρωθεῖ· δοκεῖ μὲν αὐτοῖς συντεθεῖσθαι, μελλήσεις δὲ καὶ ὑπερθέσεις ἐπινοεῖν, καὶ τὸ τελευταῖον τῶν γυναικῶν τὰ ἐνώτια σαρφῶς ἀπαιτεῖ. Φιλόκοσμον γὰρ τὸ γυναικῶν γένος, οὐκ εὐκόλως τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων ἀποστερούμενον. Ὡς δὲ καὶ τούτων προετιμᾶτο ἡ ἀσεβεία, καὶ τὰ ἐνώτια ἐν χερσὶν εἶχεν ὁ Ἀαρῶν, χωνεῖ μὲν τὸν μόσχον, καὶ γλύφει γραφίδι, καὶ τέως ἄ βούλονται ποιεῖ, τρίβον τὸν χρόνον, ἕως παραγένηται Μωϋσῆς, καὶ πάντα διορθωθείη. Τῇ δὲ ἐξῆς θυσιαστήριον οὐκοδομεῖ τῷ Θεῷ, καὶ θυσίαν προσάγει, ὅτι τὸν μόσχον βίβληεις ἐποίησε. Σαρφέστερον γοῦν Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα λέγει τοῖς Ἰσραηλίταις, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, καθ' ὃν ἐμοσχοποίησατο, τῷ ξύμῳ ὑπὲρ Ἀαρῶν τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ (Δευτ. ix, 20) Πρὸ δὲ τούτου τὸ μέγιστον, προσρῶν ὁ Θεὸς τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἁγίους, τὸν Σαμουὴλ, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἰησοῦν, τὸν Ἰωσαφάτ, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἄλλους μυρίους, ἐτήρησε τὸν Ἀαρῶν τῇ ἱερωσύνῃ διὰ τοὺς ἐξ αὐτοῦ.

(2) Καὶ ἐφ' ἕτερον, ὁρθότερ.

FRAGMENTA IN DEUTERONOMIUM

(Ex eadem Catena Nicephori.)

CAS. I, vers. 1. Οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησε Μωϋσῆς, κ. τ. λ.

Διοδώρου. Τὸ προοίμιον διδάσκει τὸν τρόπον, ἐν ᾧ ἐλέγχθη· πέραν γὰρ φησὶ, τοῦ Ἰορδάνου ἐν τῇ ἐσθμῇ πρὸς δυσμαῖς πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· Ἀκόλας δὲ καὶ Σύμμαχος, ἐν τῇ ομαλῇ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· οὔτω γὰρ καλεῖται τὰ μεταξὺ πεδία τῶν τῆς Ἀραβίας καὶ Ἰουδαίας ὁρέων· ἐπισημαίνεται δὲ καὶ τὸν χρόνον.

Vers. 5. Ἐν τῷ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἐν γῆ Μωᾶδ, ἤρξατο Μωϋσῆς διασφῆσαι τὸν νόμον τοῦτον, λέγων.

Διοδώρου. Ἐπειδὴ ὁ μὲν Θεὸς τὴν δύναμιν ἀπεκάλυπτεν, ὁ δὲ Προφήτης τῇ ἑαυτοῦ γλώττῃ ἐκέχρητο πρὸς παράστασιν τῶν δεδηλωμένων, διασάφησιν λέ-

γει τὴν προσετικτὴν φωνήν, οἷα παριστώσαν ἐὰν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐρρημένα.

CAP. XXXIII, vers. 6. Ζήτω Ῥουδίμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω, καὶ ἔστω πολὺς ἐν ἀριθμῷ.

Διοδώρου. Ἐπειδὴ Ἰακώβ ἀποθνήσκων κατηράσατο τῷ Ῥουδίμ, λέγων· Ὡς ὕδωρ μὴ ἐκξέσῃ· ζήσεις (Γεν. κlix, 4)· ὁ Μωϋσῆς εὐλογῶν, φησὶ· Ζήτω Ῥουδίμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω. Ἀμφότερα δὲ καλῶς. Ὅτε γὰρ πατήρ καταρᾶται αὐτῷ ὡς τῇ παλλακῇ συνεληόντι, τοὺς ἐξῆς παιδεύων καὶ φοβῶν· καὶ Μωϋσῆς δικαίως εὐλογεῖ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ νόμος ἐφείσατο τοῦ Ἰωσήφ, ὅτι ἀνελεῖν αὐτὸν ἐβούλαντο οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Ἄτοπον δὲ τὴν, κατάραν μὲν προχωρήσας κατὰ ἡμαρτηκότος, εὐλογίαν δὲ μὴ δοθῆναι κατορθώσατι.

FRAGMENTA IN LIBRUM JUDICUM

(Ex eadem Catena, tom. II.)

CAP. XV, vers. 14. Καὶ ἦλθον ἕως Σιαγόνος· καὶ οἱ ἀλλόφυλοι ἠλάλαξαν, καὶ ἔδραμον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ. Καὶ ἦλατο (1) Πνεῦμα Κυρίου· καὶ ἐγενήθη τὰ κελώδια τὰ ἐπὶ τοῖς βραχίουσιν αὐτοῦ ὡσεὶ στίππυες ὃ ἐξεκαύθη ἐν πυρὶ· καὶ ἐτάκησαν οἱ δεσμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

Διοδώρου. Σημειωτέον, ὅτι οὐκ ἔτι ἡ θεία Γραφή μετὰ τὴν πορνείαν ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ κατωρθωμένοις ἐφθέγγετο τὸ, ἦλατο ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου. Οὕτω γὰρ τὸ τῆς πορνείας ἀμάρτημα περὶ τὸ σῶμα, ὡς περὶ Θεοῦ ναὸν ἀμαρτάνηται (2), κατὰ

(1) Ἐπ' αὐτὸν ἐκδόσ.

τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἰ δὲ μετὰ τὴν πορνείαν τὸν Σαμψῶν, τότε κατεύθυνεν ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου, ἢ ὅτε τὴν τρίτην ἠγάγετο γυναῖκα, ἢ καὶ προδεδώκεν αὐτὸν εἰς θάνατον, τοῦτο καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θείας Γραφῆς δεικνύντων τῶν αἰρετικῶν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ συνοικεῖ καθάπερ ἡ ψυχὴ τοῖς σώμασιν· ἀλλὰ πάρεστι μὲν ὡς ἀπερίγραφον, ἐνεργεῖ δὲ ὅσα βούλεται. Τοῦτο προγινώσκον τοῦ Σαμψῶν τὴν ἀγριότητα, καὶ οἴνου καὶ σταφίδος αὐτὸν ἀπέχεσθαι προστάττει· μὴ ποιεῖτε τῇ μανίᾳ τῆς ψυχῆς συγκραθῆ ὁ οἶνος, καὶ κατὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτὸν ἐγείρη.

(2) Ἀμαρτάνεται, ὀρθότερ.

FRAGMENTA IN REGUM PRIMUM

(Ex eadem Catena, tom. II.)

CAP. III, vers. 4, 5. Καὶ ἐκάλεσε Κύριος. Σαμουήλ, Σαμουήλ. Καὶ εἶπεν· Ἴδου ἐγώ. Καὶ ἔδραμε πρὸς Ἰλὶ, καὶ εἶπεν· Ἴδου ἐγώ, ὅτι κέκληκάς με. Καὶ εἶπεν· Οὐ κέκληκά σε, ἀνάστρεψε, καὶ κάθειυδε. Καὶ ἀνέστρεψε, καὶ ἐκάθειυδε.

Διοδώρου. Τίνος δὲ χάριν ὑπὸ Θεοῦ κλαύμενος Σαμουήλ, ἀπῆει πρὸς Ἰλὶ, οἴόμενος ὑπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι; Ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Θεὸς τῷ Ἰλὶ κακὰ προλέγειν διὰ τοῦ Σαμουήλ, ἵνα μὴ νομισθῆ πλάσαι ὁ Σαμουήλ τὴν ἀποκάλυψιν, ὅπως οἴεται ὁ Θεός, ἐκεῖνον οἰκθόντα ὑπὸ Ἰλὶ καλεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ἀπιέναι· ἵνα ὅταν ὁ μὲν Ἰλὶ νοήσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ καλῶν τὸν Σαμουήλ, ἐκεῖνος δὲ μετὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ Θεοῦ

(1) Ἐκ τοῦ, ὀρθότερ.

διαγγέλλει, μὴ ὑποπτουθῆ ὡς πλασάμενος τὴν ἀποκάλυψιν· ἀλλὰ πιστευθῆ, ὅτι ἀληθῶς ὁ Θεὸς ἀποκάλυψιν ἀνήγγειλε.

CAP. IX, vers. 9. Καὶ ἔμπροσθεν Ἰσραὴλ τάδε ἔλεγον ἕκαστος ἐν τῷ πορεύεσθαι ἐπερωτᾶν τὸν Θεόν· Δεῦρο πορευθῶμεν πρὸς τὸν Βλέποντα· ὅτι τὸν προφήτην ἐκάλει ὁ λαὸς ἔμπροσθεν, ὁ Βλέπων.

Διοδώρου. Ἐκ τούτων δείκνυται, ὅτι ἅπερ τῶν προφητῶν ἕκαστος τὰ ἐν τοῖς κατ' αὐτῶν χρόνοις ἔγραψαν, ταῦτα οἱ μετὰ ταῦτα συναγαγόντες προσέθησαν, τὸ (1) ὅτι οἱ ἔμπροσθεν, Βλέποντα τὸν Προφήτην ἐκάλουν.

FRAGMENTA IN PSALMOS

A PSAL. LI MD LXXIV (1).

(MAI, Bibliotheca nova, Patrum, tom. VI, p. 248.)

PSAL. LI, vers. 1, in titulo. Διοδώρου. Καὶ συνέσεως δὲ τῆς ἐκ Θεοῦ δεῖται ἡ τῶν ἐμμερομένων

(1) Supra, in adnot. ad Allatii *Diatribam de Theodoro*, vel potius *Diodoro*, promisimus scholia ejus inedita a psalmo xxxiv usque ad lxxxii in lu-

λόγων διάνοια. Τίνα δὲ ἔδει τὴν εἰς τοσαύτης τραγωδίας πρόφασιν παρασχεῖν, ἢ τὸν νομέα τῶν ἀλόγων

committere. Nunc vero, coarctato consilio, a psalmo tantum LI ad LXXIV scholia exscripsimus, ne alios atque alios codices pervolutare cogeremur. Etenim

βώων, ἀγγελάρχης γὰρ ἦν ἡμιόνων. Ὁ γοῦν Δαβὶδ, συνείς τὴν πολλὴν αὐτοῦ κακίαν, ἢ τὸν κινήσαντα ἐν αὐτῷ τὸν φθόνον διὰβολον, ὡς πρὸς παρόντα τὰς λέξεις ἐφθέγγετο τοῦ ψαλμοῦ.

Vers. 4. Τὸ ὄνομα τὸ ἡμέρα ἐνταῦθα φανέρωσιν δηλοῖ ἢ ὅλον τὸν χρόνον καθ' ὃν ἀνομεῖ.

Vers. 6. Καταποντισμοῦ δὲ ῥήματα ἐστὶ τὰ τιμωρίαν φέροντα τοῦ καταποντισμοῦ σημαίνοντος κόλασιν· ὡς καὶ τοῦ ἀφρονος δὲ λείλι, καταποντιοῦσιν αὐτόν. Καὶ Δαὶκ οὖν ὁ Ἰδομαῖος, ἀληθῶς γήινος ἐρμηνευόμενος, αἰὶ κλονούμενος, τῷ ἀθέδριος εἶναι εἰς σάλον γὰρ ὁ Δαὶκ ἐκλαμβάνεται, διαβολὴν ἐργασάμενος κατὰ θεραπειῶν Θεοῦ· ἡγάπησε γλῶσσαν θυλίαν, καὶ σὺν αὐτῇ ῥήματα καταποντίζοντα αὐτόν. Διηλοῖ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον καταποντισμὸν εἶναι τὴν κόλασιν, λέγον· Τῷ σκηνδαλίζοντι ἓνα τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρει καταποντισθῆναι ἐν τῷ πελαγεὶ τῆς θαλάσσης περικαιομένου μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ (Matth. xviii, 6).

Vers. 7. Διὰ τὸ ἡγαπηκέναι τὰ βλαβερά εἰς τέλος, τουτέστι παντελῶς, καθελεῖ σε· οὐ καλῶς οἰκοδομηθέντα, ἀλλὰ κακῶς φυτευθέντα ἐκτεῖλαι ὁ φάσκων· Πᾶσα φυτεία ἦν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται (Matth. xv, 13). Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱεροῦ σκηνώματος μεταναστεῦσαι ποιήσῃ, ἐκβάλλων καὶ φυγαδεύων ἐκ τῆς σκηνῆς, τῆς τοὺς ἱερεῖς διαθέβληκας, καὶ εἰς θάνατον ἡγάγεας· ἔτι μὴν καὶ τὸ βίζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων· εἰ γὰρ καὶ Ἰδομαῖος ἦς, ἀλλὰ προσγλύτευσας τῷ Ἰσραὴλ διὰ τῆς τοῦ νόμου κατηχήσεως· ἐν τῷ σκηνώματι καὶ τῇ τῶν ζώντων γῆ πεφύτευτο· εἰ γὰρ μὴ εἶχε σέβας πρὸς τὸν τοῦ Ἰσραὴλ Θεόν, οὐδ' ἂν ἐν τῷ ἱερῷ ἐνοχλούμενος ἦρχετο. Τὰ δὲ πρὸς τοῦτον λεγόμενα, ἀρμόσει πρὸς πάντας τοὺς ἀπὸ τῆς εὐσεβείας μεταπίπτοντας.

Vers. 8. Ὅτ' ἂν μεταπίπτοντας τῆς ἀρετῆς εἰς κακίαν ἴδωσί τινας, φόβον λαμβάνουσι, μὴ τὰ αὐτὰ πάθοιεν. Οὗτοι δὲ καὶ ἐπικερτομήσασιν κατὰ τοῦ ἀλόητος, ὡς ἐπ' αὐτῷ γελαῖν ἐρουῖντες· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοήθῃν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἂν, οὐ διέδαλε τοὺς δούλους καὶ θεράποντας αὐτοῦ· συμβαλεῖς τούτοις τὸ, Ὁ ὕμῃς ἀθετῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ.

Vers. 9. Δέον τὸν Θεὸν βοήθῃν ἐπικαλεῖσθαι, ἦττον τούτου φροντίσας, ἤλπισεν ἐπὶ τῷ πλῆθει οὗ εἶχεν προσκαίρου πλοῦτου· ἦν γὰρ τῶν ἐπιτεταγμένων βασιλικῆν ὑπηρεσίαν· ἐνεδυναμοῦτο γοῦν ἐν τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ἢ εἶχεν, ἀγόνων καὶ στείρων ζώων τυγχάνων ἡγούμενος. Καὶ τάχα πᾶς πλοῦτῶν ἐν κακίᾳ ψευδωνύμφῳ γινώσκει, ἐν τῷ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ τούτοις, ἐπελπίζει ἐπὶ τῷ πλῆθει τοῦ τυφλοῦ πλοῦτου· ἀλλὰ καὶ ἐνδυναμοῦσθαι νομίζει ἄρχων ἀγόνους, καὶ στεῖρωσιν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἔχουσῶν ψυχῶν· καὶ αἱ τῆς ψυχῆς δὲ αὐτοῦ δυνάμεις, στερωθεῖσαι πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἡμίονοι εἶεν, ὧν ἐφειστή-

Α καὶ τοῦ Σαοὺλ τοῦ πονηροῦ βασιλέως· ὁ γὰρ Σαοὺλ τοῦ πονηροῦ πνεύματος τύπον φέρει· ἀρχαντος τοῦ Ἰσραὴλ τότε εἰπόντος. Οὐκ ἔχομεν βασιλέα· καὶ γὰρ ὁ πάλαι λαὸς ἐξουθενώσας τὸν Θεὸν βασιλεύοντα αὐτοῦ, ἦττεσε τὸν Σαοὺλ ἀρχοντα αὐτῷ δοθῆναι.

Vers 10. Μετὰ τὸ καταιπεῖν τοῦ ἐν κακίᾳ κωλυμένου, περὶ τῆς ἰδίας διαθέσεως ἐρεῖ· Ὡς ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ καρπὸν φέρουσα, λυτήριον πόνων, ἀλεξιτηκὸν νόσων, θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν φωτός· ὁ γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ διὰ πίστεως φυτευθεὶς, ἀρετὴν φέρει ἀλεξουσας τὰς ἐκ παθῶν καὶ ἀμαρτημάτων νόσους, καὶ τοὺς ἐπ' αὐταῖς λύουσας πόνους, καὶ τρέφουσας τὸ φῶς τῆς γνώσεως· ὅτι οὗτος ἐλεημοσύνας καρποφορήσας, ἐλπίζει ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, εἰδὼς ὅτι οἱ ἐλεχόμενοι ἐλετηθήσονται· ἔχει δὲ τὴν ἐλπίδα οὐκ ἐφ' ἓνα αἰῶνα, ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνος τοῦ αἰῶνος, παραβαλλόμενος ἀειθαλεῖ καὶ πολυκάρπῳ φυτῷ ἐν οἴκῳ Θεοῦ πεφυτευμένῳ.

Vers. 11. Εὐχαριστίαν διὰ τοῦ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ δηλοῖ ἐπὶ τῷ πεπονηκέναι αὐτόν ἴσως ἢ ἠτήσατο, ἢ ἂν προτέθειτο· προσθέμενος γὰρ ἦν φυγεῖν τὸν Σαοὺλ· Ἀλλὰ καὶ ἔτι ὑπομενῶ, φησί, τὸ ὄνομά σου ἔστ' ἂν αὐτοῦ τύγῃ· ὅτι χρηστὸν, καὶ ἀγαθότητός ἐστι πλήρες τῶν ἐπίων σου· οἱ γὰρ ὁσιότητα κατορθώσαντες, τῆς χρηστότητος τοῦ ὀνόματός σου αἰσθηθῶνται.

PSAL. LII, vers. 2. Ἀφρονᾷ ἡγητέον λέγεσθαι τὸν φρονήσεως θείας στερούμενον· φαίνεται· γὰρ οὗτος περὶ οὗ ὁ λόγος, μὴ σώζων κοινήν φρένα· εἰδὼς γὰρ πάσῃ ψυχῇ ἔνοιαν Θεοῦ βεβλημένην, ἀθεότητα ἀπαζόμενος, οὐδενὶ ἄλλῳ εἰ μὴ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ εἶπεν μὴ εἶναι Θεόν· καὶ οὕτως ὁ ἄφρων διάβολος οὐ τῇ ἄλλοτρίᾳ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ἀνγκειμένη Θεῷ, ἀλλὰ τῇ ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ἀμαρτάνειν γεγενημένη εἶπεν μὴ εἶναι Θεόν. — Πάντων ἀμαρτανόντων, ἢ καὶ αὐτῶν δοκούντων τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν, οὐ κυρίως καὶ ἀληθῶς ποιούντων· ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ λάβωσιν δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος αὐτὸ ποιούντων.

Vers. 3. Ὁ παρῶν στίχος προνοητὴν εἰσάγει τὸν Θεὸν οὐ τῶν κατ' οὐρανὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς· ἐξ οὐρανοῦ γοῦν ἐφορᾷν προνοητικῶς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρωπίων εἴρηται, οὐκ ἐξωθεν κατὰ τὸ σῶμα μόνον ἐπιβλέπων αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας· ἐπιβλέπει γοῦν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδοι εἰ ἔστιν ὁ διὰ τοῦ τὸ καλὸν ποιεῖν συνιών, καὶ διὰ τοῦ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν ἐκζητῶν τὸν Θεόν· ἀνθρωπίνως δὲ καὶ ἀφ' ὧν ἴσμεν, εἴρηται τὸ διακρύπτειν αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἴδεῖν εἰ ἔστιν συνιών· μεγάλη γὰρ, ἴν' οὕτως εἶπω, προβολὴ βλέψεως τοῦ πάντων κρυπτοῦ γινώσκειν ἔχειν.

Vers. 4. Καὶ ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως μανθάνομεν κατὰ παράθεσιν νόμου τὴν ἀμαρτίαν συνίστασθαι· ὅτι ἀκολοθη μὴ εἶναι τινα φύσει πονηρόν·

in hoc certe spatio viginti quatuor psalmorum, nihil prorsus Tarsensis nostri apud Corderii *Catenam* legitur. Diodori nomen nos primo tantum

fragmento præponimus; idem tamen nomen in codice ad singula fragmenta repetitur. Mai.

παντες γὰρ ἐξέκλιναν· αὐτὴ δὲ ἡ ἐκκλησις, ἀμαρτία ἐστίν, ἀποτυχία οὕσα τῆς εὐθείας ὁδοῦ· ἀμα δὲ καὶ ἠχρειώθησαν οἱ ἐκκλίνοντες, ἀχρεῖον λέγων ἢ τὴν ἐπικράτησιν τῶν παθῶν, ἢ τὴν ἄγνοιαν τοῦ μὴ νοοῦντος συγχεομένου τῷ μετιέναι ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα πρῆγματα· τῷ μὴ κεκρατηκέναι ἐνὸς οὗ τὴν ἐπιστήμην ἔχει· πάντων οὖν ἐκκλινόντων, εἰκότως εἴρηται τὸ, Οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν, καθ' ἑκάτερον τῶν προειρημένων· τὸ, ἕως ἐνὸς προκείμενον δηλοῖ ἤτοι μὴδὲ ἓνα εἶναι τὸ ἀγαθὸν ποιῶντα, ἢ τὸν μὴδὲ ἐν ἀγαθὸν ποιῶντα.

Vers. 5. Ἐπει εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐ γνώσονται· ἃ δεῖ εἰδέναι· κατὰ θεῖαν γνώσιν· οὐ γὰρ κατὰ πῦσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον.

Vers. 7. Ἡ γὰρ ἀμαρτία ἐστίν ἡ αἰχμαλωτίζουσα τοὺς ποιῶντας αὐτήν· ἀφέσεως δὲ ἀμαρτημάτων δωρουμένης, εὐφραίνεται ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀγαλλιάται ὁ Ἰακώβ, τοῖς χαίρουσιν ἐν οὐρανοῖς παραπλησίως ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι.

PSAL. LIII, vers. 3. Παρακαλεῖ δὲ μὴ ἄλλοις κριταῖς, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ εἰς ἐξέτασιν παραδοθῆναι· οἶδεν γὰρ συγγνώμης τευζόμενος ἐφ' οἷς παρεῖδεν· ἐκδικίαν δὲ γενεσομένην κατὰ τῶν αὐτὸν πορθούντων ματαίως.

Vers. 4. Δέεται ὅπως (μὴ) ἀπρόσδεκτος ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενήσεται, καὶ ἵνα λάβοι τὰ περὶ ὧν ἠύξατο· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐγγὺς Θεοῦ διὰ καλῶν ἔργων γεγεννημένος, Ἐνώτισε, ἔφη, τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου· οὐδεὶς ἀργὸν προφερόμενος ῥῆμα, ἢ αἰσχρὸν, ἢ ἕτερόν τι κακὸν φθεγγόμενος, θέλει τὸν Θεὸν ἐνωτίσασθαι αὐτοῦ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μόνος καὶ πᾶς ὁ ἀληθῆς καὶ εὐσεβῆς λαλῶν.

Vers. 5. Ἄλλοτρίους φησὶ τοὺς ἐναντίαν προαίρεσιν τοῖς σπουδαίοις ἔχοντας, κραταιοὺς δὲ τοὺς πονηροὺς θαύμονας· καὶ φησὶν· Ἐπεὶ οὐ προέθεντο τὸν Θεὸν ἐναντίον αὐτῶν, ἀποστραφέντες αὐτὸν, καὶ νῶτα αὐτῷ δεδωκότες, ἐπανεστήσαν τῷ δικαίῳ, καὶ ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Vers. 6. Θεὸν βοήθῃ ἔχειν ὁμολογεῖ· τάχα τὸν Πατέρα καὶ Κύριον ἀντιλαμβόμενον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἵνα εἶπῃ τὸν υἱόν· Ἀποστρέψει τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς μου· ἃ γὰρ ἐπαγαγεῖν μοι βεβούληνται· κακωτικὰ, ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀποστρέφει, τοῦ Κυρίου κρίναντος οὕτω. Συνάδει τούτῳ τὸ, Ποῆσατε αὐτῷ ὃν τρόπον ἐπονηρέσατο ποιῆσαι τῷ πλησίον. Καὶ τοὺς δὲ ψεύστας ὄντας διελέγχουσα ἡ τοῦ Θεοῦ, ἀληθῆς ἀλοθρεύει, εἰ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἀναιρεθῆναι καθάπαξ αὐτοὺς, ἀλλ' εἰ τοιοῦτοί εἰσιν, ὁ ἅγιος εὐχεταί.

PSAL. LIV, vers. 2. Προσευχὴν ἀναφέρων Θεῷ, παρακαλεῖ αὐτὸν ἐγγίσει αὐτῷ, ὅπως εἰς τὰ ἴδια ὦτα δέξῃται τὴν προστηγγίασεν προσευχὴν· ἐνωτίζεταί· γὰρ ὁ ἐγγὺς ὧν τοῦ λέγοντος, εἰς τὰ ὦτα δεχόμενος τὸν λόγον, καὶ ἐπεὶ θέομαι ὧν οὐκ ἄλλοθεν ἠρξάμην τὰ λείποντά μοι ἀναπληρωθῆναι· ἢ ἐκ σοῦ μὴ ὑπερίδης τὴν ὑπὲρ ὧν θέομαι παράκλησιν· πρόσθε δὲ μοι ἐπαίροντι ὄσιους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ

Α κοσμίως, καὶ εἰσάκουσον τῶν λόγων ὧν ἐκ καθαρᾶς συνειδήσεως ἀναπέμπω.

Vers. 4. Εὐνάται· ὁ ἐχθρὸς ὁ αὐτὸς εἶναι· τῷ ἀμαρτωλῷ σχέσει· μόνῃ τῆς διαφορᾶς οὕσης. Θλίβοντος οὖν τοῦ ἀμαρτωλοῦ, δι' ὧν πράττει κακῶς, καὶ ἄθεα φθεγγόμενου τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας, ἐλυπήθη ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου, καὶ ἐταράχθη. Ἡ ἀδολεσχία ἐν ταῦθα τὴν εὐχὴν σημαίνει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν τῆς Ἄννας λεγούσης· Ἐκ πλῆθους ἀδολεσχίας μου ἐκτέτακα ἕως νῦν (I Reg. I, 16)· περὶ γὰρ τῆς προσευχῆς ἑαυτῆς τοῦτο λέγει. Ὁ ἅγιος οὖν φησὶ, τὸν ἐχθρὸν ὑπερήφανα φθεγγόμενον καὶ θλίβοντα τὸν ἀμαρτωλὸν ὄρων, πρὸς τὸν Θεὸν δι' εὐχῆς ἀδολεσχῶν· Ἐλυπήθη, τοὺς ὁμοουσίους καὶ ὁμογενεῖς μοι ὄρων εἰς βάθος κακίας πεσόντας· ὡς καὶ ταραχθῆναι ἐπὶ τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως· μὴ πως ἄρα καὶ γὰρ ταύτην τὴν τροπὴν ὑποστῶ. Τάχα δὲ καὶ κηδεμονικώτατα λυπεῖται καὶ ταραττεται, ὄρων τοὺς φαύλους παραπτύοντας, ὡς εἰ τις πατὴρ λυποῖτο ἐπὶ μανέντι υἱῷ· καὶ γὰρ τὸν φαλμὸν τοῦτον ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀπαγγέλλουσί τινες εἰρησθαι, φησὶ καὶ ἀρμόζει περὶ τῶν βλαπτομένων λυπεῖσθαι.

Vers. 6. Τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐνυπάρχον ἐχούσης τὸ παθητικόν· ὁ θυμικὸν ἐπιθυμητικόν τινες καλοῦσι· καὶ κατ' ἀρετὴν τις προκόκτη, οὐκ ἀφανιζομένου τοῦ παθητικοῦ, συμβαίνει ἐν τῇ λεγομένῃ προπαθείᾳ γενέσθαι· ἀμέλει γοῦν καὶ τὸ προκείμενον πρόσωπον πορθούμενον ὑπὸ φωνῶν ἐχθροῦ καὶ θλίψεως ἀμαρτωλοῦ ἀναβρίπτιζόμενον, ἔσχεν τὸ ἐνυπάρχον παθητικόν, ὡς φοβηθῆναι καὶ τρέμει ὑποπεσεῖν καὶ καλυφθῆναι ὑπὸ τοῦ τῆς ἀπορίας σκότους· τὴν γὰρ σκοτοδινίαν ἐνταῦθα σημαίνει, ἢ σκότος φωνῆ· πολλῶν δὲ τῶν περιεστηκότων αὐτὸν θλιβερῶν τυγχανόντων, εὐχεταί δοθῆναι αὐτῷ τὰς τοῦ πνεύματος νοήσεις μετεωριζούσας καὶ ἐπαιρούσας, πτέρυγας περιστερᾶς ἀλληγορικότερον ὀνομαζομένας· αὗται δὲ αἱ πτέρυγες πετασθῆναι ποιοῦσιν εἰς ὕψος, ὡς καταπαύσαντα ἐκεῖ τὸν ἀναπτάντα ἀμεριμνῶς τοῦ λοιποῦ διάγειν, σάββατιζόντα τὰ τρυφερά καὶ εὐλογημένα σάββατα τοῦ Θεοῦ.

Vers. 10. Ἡ ἐπὶ κακῷ συμφωνία δεινὸν, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου μέγα ἀγαθὸν ἢ τῶν ἐπὶ κακῷ συμφωνησάντων διάλυσις· καὶ οἱ ὁμονοήσαντες γοῦν ἐπὶ τῇ πυργοποιίᾳ τῷ ἔχειν φωνὴν μίαν καὶ χεῖλος ἐν πάντας, ἐνεποδίσθησαν μεγίστη δυσσεβείᾳ συσθεθέντες, ὡς μηκέτι ὁμοφωνίαν ἔχειν· ὁ γὰρ ἐκ συμφωνίας ποιοῦντες ἀσεβεῖν ἔμελλον, τοῦτο οὐκ ἐποίησαν τῶν γλωσσῶν αὐτῶν καταδιαρεθεισῶν· καὶ ἐνταῦθα γοῦν ὁ εὐχόμενος βούλεται καταδιαρεθῆναι τὰς γλώσσας τῶν ὁμοφωνησάντων κατ' αὐτοῦ· καταποντιζομένων τῶν γλωσσῶν, τουτέστιν ἀφανῶν γινόμενῶν· καὶ πρὸ τούτου δὲ εἴρηται κόλασιν σημαίνειν τὸ καταποντιζέσθαι. Καὶ Παῦλος γοῦν εἰδὼς συμφέρειν ποτὲ τὴν πρὸς ἑαυτοῦ τῶν φαύλων διαφωνίαν, ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν ἀπολογούμενος συνέκρουσε Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους. — Τοῦτο ἀναφέρεσθαι δύναται ἐπὶ τὸ, Ἴδου ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ ἠυλίσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ· διὰ μέσου εἰρημένων τῶν

δύο στίχων, ἀπὸ τοῦ, Προσεδεχόμεν τὸν Θεὸν τὸν σῶζόντά με, ἕως τοῦ, Καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν· ἔν' ἧ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἐπεὶ ἐν τῇ νομιζομένῃ Θεοῦ πόλει· τῇ Ἱερουσαλὴμ εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἀνομοῦντων καὶ ἀντιλεγόντων τῇ ἀληθείᾳ, ἐμάκρυνα φυγαδεύων ἀπ' αὐτῆς· ὥστε γενόμενον ἐν τῇ ἀπὸ ἐθνῶν Ἐκκλησίᾳ, ἐρήμῳ καλουμένη, ἀβυσθῆναι ἐν αὐτῇ διαναπαυόμενον, καὶ διανυκτερεύοντα ἐν τοῖς πιστεύουσι.

Vers. 14. Τὸ, γνωστὲ μου. Γινωσκόμενα ὑπ' ἐμοῦ, ὅς ἐπὶ τὸ αὐτῷ ἐγλόκηνάς μοι ἐδέσματα, ἅμα τοῖς λοιποῖς μαθηταῖς τρέφων με τοῖς κηλοῖς ἔργοις.

Vers. 16. Ἐλεγέ τις τῶν παλαιῶν, ζῶντας εἰς ἄθου κατέρχεσθαι μόνους τοὺς κατήχησιν τῶν θεϊκῶν παιδευμάτων ἔχοντας· ὁ γὰρ ἄγευστος τῶν τῆς ζωῆς λόγων, νεκρός· οἱ οὕτω ζῶντες, εἰς ἄθου κατέρχονται· οὐ γὰρ οἶόν τε ζῶντας τὸ κοινὸν ζῆν εἰς ἄθου κατέρχεσθαι, τῷ μὴ πεφυκέναι· γίνεσθαι σῶμα ἐκεῖ, μεθ' οὗ τις τὴν κοινήν ζωὴν ἔχει· Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἰουδαὸς καὶ πᾶς ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς κατήχησιν εἶχον τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, θανάτου ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένου, τῇ ἀμαρτίᾳ ζῶντες εἰς ἄθου κατέρχονται· ἀκολούθως δὲ καὶ ὁ ἐπιφερόμενος λέγεται· στίχος· Ὅτι πονηρία ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν, ἐν μέσῳ αὐτῶν. Εἰ γὰρ καὶ πεῖραν ἔσχον τῶν ζωοποιῶν Γραφῶν, οὐ κατώκησαν, ἀλλὰ παρῴκησαν ἐν αὐταῖς, τῷ πονηρίας ἔχειν ἐν μέσῳ ἑαυτῶν, τουτέστι τῷ ἡγεμονικῷ· ἐν μέσῳ γὰρ εἶνα· λέγεται τοῦ ὅλου ζώου.

Vers. 17. Τῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τολμηθησομένων τοιοῦτων ὄντων, ἐγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ ἔσχον εἰσακουσμένην ὑπὸ Κυρίου τὴν φωνήν μου. Μόνος γὰρ εἰσακούεται ὑπὸ Κυρίου ὁ πρὸς τὸν Θεὸν κεκραγώς· οὐ γὰρ πᾶς κράζων, πρὸς Θεὸν βοᾷ. Περὶ Σοδομιτῶν γέγραπται, Φωνὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθουνται (Gen. xviii, 20), οὐ πρὸς Θεὸν κεκραγόντων.

Vers. 18. Ἐσπέρας ὅτ' ἂν δύνει μοι τὰ τῆς σκιάς, καὶ τὸ σεμνυνόμενον φῶς τῶν εὐσεβῶν, ἀνατελλει δέ μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ὡς ἐν πρωτῆ με ποιῆσαι· οὐ ἀκμάσαντος ἐν τῷ μεσημβρινῷ γενόμενος, διτηγῆσوما· τὰ τῆς προειρημένης ἐσπέρας, καὶ προαπηγελμένου πρωτῆ καὶ τῆς προειρημένης μεσημβρίας· ἀπαγγέλλοντος δέ μου ταῦτα, εἰσακούσεται ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς μου, καὶ θορυθεῖν αὐτὴν ἐθελόντων.

Vers. 19. Ὅτι πολλοὶ ἐγένοντο πρὸς ἐμέ· οὐ γὰρ βραχεῖς τινες ἦσαν οὗτοι οἱ θορυθεῖν ἐθέλοντές μου τὴν ψυχὴν· ὡς ὁ Θεὸς τὴν πεινώσει τῆς ἐμῆς κραυγῆς ἐπακούσας· Ταῦτα μὲν οὖν ὡς τοῦ προφήτου ἐξ οἴκειου προσώπου τὰς προκειμένας φωνὰς προενηνεγμένου. Εἰ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ταῦτα λέγοιτο· ἐπειδήπερ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλάβετο. Εἰ ἐχθρός ὠνειδισέν με, ὑπῆνεγκα ἄν, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀκολούθως καὶ ταῦτα φήσειεν ὁ Σωτήρ.

Vers. 23. Τῷ δικαίῳ οὐ διδοὺς σάλον ὁ Θεός, τοὺς βεδηλώσαντας τὴν διαθήκην αὐτοῦ κατᾶξει εἰς φρέαρ διαφθορᾶς, ἐναντίως ἔχον τοῖς φρέασιν, ἀφ' ὧν πίνειν ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν προστάττει ὁ λόγος.

Vers. 24. Ἐπεὶ ἐν τῷ βίῳ οἱ ἀσεβεῖς διαμένοντες ἀμειψόμενοι προαιρέσει πολλὰ κακὰ δρῶσι, φειδόμε-

νος αὐτῶν, ὅπως μεσοῦσης τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀρπαγῶσι τοῦ βίου, ἵνα ὑπὲρ ὀλίγων ἀμαρτημάτων καὶ μὴ πολλῶν τιμωρηθῶσιν· Τούτων δὲ, φησὶν, οὕτω δικαιομένων, ἐγὼ τὴν προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα ἐπὶ σὲ ἔχω, Κύριε.

PSAL. LI, vers. 3. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τῇ παραβολῇ τῶν ζιζανίων ὁ τούτων σπορεύς πονηρὸς ἀνθρώπος ὁ διάβολος ἐρμηνεύεται, ἐπίστησον εἰ καὶ περὶ αὐτοῦ ῥηθῆλη τὰ προκειμένα· τινὲς τὸ, ἀπὸ ὕψους ἡμέρας, συνάπτουσιν, καὶ οὕτως ἐξηγοῦνται.

Vers. 8. Τοὺς εἰς κακίαν πεσόντας σώζει Θεὸς δωρεάν, οὐδὲν παρ' αὐτῶν δεχόμενος· Ἰδοὺ γὰρ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε, καὶ οὐ μετὰ ἀργυρίου λυτρωθήσεσθε (Isa. lii, 3)· οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ χάριτι σώζων· τὸ γοῦν, ὑπὲρ τοῦ μηδ' ἐνός, σημαίνει· μὴ ὑπὲρ τινος διδομένου αὐτῷ τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς παρέχειν.

Vers. 9. Παρῆχταιζομένῳ πρὸς Θεὸν ἡ φωνή· Ὁ γὰρ ζῶν μὴ τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, οἱ αὐτῶν τῶν ἔργων φανεράν τῷ Θεῷ ποιεῖ τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ, ἐξαγγέλλων αὐτὴν διαθέσει καὶ πράξει.

Vers. 11. Τὸ ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ διὰ Θεὸν προσφερόμενον ῥῆμα αἰνετόν ἐστιν· ὡσαύτως καὶ ὁ λόγος· ἔτι δὲ ἐκ παραλλήλου κατὰ τοῦ αὐτοῦ τὸ ῥῆμα καὶ τὸν λόγον κατηγορεῖ· ἢ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου τίθεται τὰς τοιαύτας κατηγορίας.

Vers. 13. Ἐρρύσαστο δὲ τοὺς πόδας ἀπὸ ὀλισθήματος, ὑποδήσας αὐτοὺς ὑπόδημα, μετεωρίζων καὶ ἄνω τῆς γῆς ποιῶν· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν ὁ Θεός, ὑπέδησά σε ὑάκινθον. Ὁ δὲ ὑάκινθος μιμούμενος τὸ σῶμα τοῦ ουρανοῦ, δηλοῖ τὴν ψυχὴν οὐρανίῳ χρωμένῃν ὑποδήματι, οὐκ ἄλλῳ τυγχάνοντι· τῆς τοῦ ὑποδεδεμένου. Ἀκολουθεῖ τὸ, ἐξ ὀλισθήματος, τοῦ περὶ τὴν ὕλην ἐρρύσασθαι· τοὺς πόδας αὐτοῦ. — Ρύεται τις ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐπιβλαβῶν ἐπὶ τῷ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, ζῶντα καὶ πεφωτισμένον· ὁ γὰρ εὐαρεστῶν Θεῷ ἐν φωτὶ ζώντων, τοῦτο ποιεῖ· ζῆ δὲ καὶ πεφωτισται· πᾶς μετέχων Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ζωὴ ὢν, φῶς ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων· κατὰ τὸ, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων (Joan. i, 4).

PSAL. LVI, vers. 3. Οὐ μᾶτην δὲ τὸν Ἰψιστον εἶπεν· ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀνομία ἐρπηστική καὶ χαμαιπετής ἐστίν, ὁ ταύτης ἀπαλλακτικῶν, πρὸς τὸν Ἰψιστον βοᾷ, ἔν' εἰς· ὕψος αἰρόμενος τῇ βοῇ, μακρὰν ἀπὸ τοῦ βλαβεροῦ θηρὸς γένηται.

Vers 4. Ὁ ἀποσταλεὶς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὸ σῶσαι, ὁ Κύριός ἐστιν φάσκων, Καταβέβηκα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ (Joan. vi, 38)· τοῦτον γὰρ, ὄντα λόγον αὐτοῦ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεός, καὶ ἴασατο τοὺς τερωμένους ἦγον ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν, ὡς φησὶν ἐτέρωθι αὐτοῦ ὁ Δαβίδ· — Οἱ πρὸ τούτου δὲ αὐτοῦ ἐξετελείζουσιν καταπατοῦντές με, εἰς ὄνειδος ἐδόθησαν, Θεοῦ ἀποστειλαντος ἐξ οὐρανοῦ ὕπως σωθῶ· ἑωρακότες γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ Ἰδὸν φροντίσαντα τῆς σωτηρίας μου, ἀσχημονοῦντας αὐτοὺς καὶ ὀνειδίζομένους εἶδον, καταπατήσαντας ὃν ὁ Θεὸς ἔσωσεν. — Ἐν τῷ προάγοντι στίχῳ εἰπὼν, Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ εἰρηκώς· τὸ ἀποσταλὲν ἐξ οὐρανοῦ, νῦν ἐρμηνεύει τι τὸ καὶ ἀκήθειά ἐστιν τοῦτο ῥυομενον τὴν ψυχὴν αὐ-

τοῦ γενομένην μεταξύ ἐχθρῶν τῶν καταπατισάντων· οὗτοι δὲ εἰσιν διὰ τὸ ἄγριον καὶ ὁμόθυμον σκύμοι· οὐχ ἕτερον δὲ κατ' οὐσίαν τῆς ἀληθείας τὸ ἔλεος· ἀμφοτέρω γὰρ ὁ Σωτήρ.

Vers. 5. Εἰ καὶ ἐταράχθην καταπατούμενος ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ θαμβούμενος, τῶν σκύμων με λαβόντων, ἀλλ' οὐ παρέμεινεν ἡ ταραχή· ἐκοιμήθην γὰρ τεταραγμένος, γρηγορῶν ἔμεινα, ἀλλ' ἐκοιμήθην ἀποδολῶν τὴν ταραχὴν.

PSAL. LVII, vers. 4. Εἴποιμεν οὖν καὶ ἄλλην εἶναι γέννησιν· οἱ τεχθέντες γὰρ ἀπὸ φαύλης διδασκαλίας, ἀπ' αὐτῆς τῆς γαστρὸς τῆς αὐτοῦς τεκούσης, εἶχον καὶ τὸ πεπλανῆσθαι, καὶ τὸ ψευδῆ λελακέναι.

Vers. 7. Τοῦτο δὲ αὐτοῖ, ὁ Θεὸς ποιεῖ εὐεργετῶν· ἵνα μὴ κατεσθίοντες τοὺς ὑπὸ σφῶν ἀπατωμένους ἀνθρώπους, ὑπερβαλλούσῃ τιμωρίᾳ ὑπεύθυνοι γένωνται· Καὶ τὰς μέλας γοῦν αὐτῶν συνέθλασεν ὅπως μὴ δᾶκνωσιν μηδὲ κτεσθίωσιν· ὡσπερ δὲ τὸ διαπορευόμενον διὰ τινος πόρου ὕδωρ οὐ παραμένον ἀλλὰ διασκειδανύμενον ἐξουδενεῖται, οὕτω καὶ οὗτοι ἐξουδενισθήσονται, οὐδὲν βέβαιον καὶ παράμυθον ἔχοντες, ἀλλ' ὕδαρῃ καὶ ὑγρὸν βίον προσκαίριως ὑποδεξάμενοι.

PSAL. LVIII, vers. 2. Ἐνὸς τοῦ Σαούλ διώκοντος, ἐκ πλειόνων ἐχθρῶν ἐξαιρεθῆναι εὐχεται· μή ποτ' οὖν τοὺς συμπνέοντας τῇ Σαούλ δορυφόρους, ἢ τοὺς ἐνεργοῦντας εἰς αὐτὸν ἀλητηρίους δαίμονας καθ' ἑαυτοῦ, πληθυντικῶς ἐχθροὺς εἰπὼν, ῥυσθῆναι ἐξ αὐτῶν εὐχεται, καὶ λυτρωθῆναι ἐκ τούτων ἐπανισταμένων ἐπ' αὐτὸν παρακαλεῖ· εὐχόμενος τάχα γενέσθαι ἐπιδημίαν τοῦ ἐλευσομένου λύτρον δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀντιπολλῶν.

Vers. 5. Εὖ δὲ καὶ τὸ, ἔδραμον, εἶπεν· τελέσαντος γὰρ τὸν δρόμον ἡ φωνή· ὡς γὰρ οὐ ταυτὸν τὸ πράττειν καὶ πεπραχέναι, οὕτως οὐ ταυτὸν τὸ τρέχειν καὶ τὸ δεδραμηκέναι. Παῦλος ἀμφοτέρων διδάσκαλος, ὅτε μὲν λέγων, Οὕτως τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως (I Cor. ix, 26)· ὅτε δὲ, Τὸν δρόμον τετέλεκα (II Tim. iv, 7), τοῦ τὸν δρόμον τελέσαντος, οὐκέτι τρέχοντος.

Vers. 6. Τῶν προειρημένων ἐχθρῶν ἐμμενόντων τῇ κατ' ἐμοῦ σπουδῇ, ἐξεγερεῖς συνάντησον εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι, μηκέτι μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς· παρακαλῶ δὲ, ἐξεγερεθέντα εἰς συνάντησίν μου ἰδεῖν ὡς οὐ κατ' ἐμὴν πρόφασιν κατ' ἐμοῦ φωνῶσιν ἀμαρτόντος εἰς αὐτούς· οὔτε ἡ ἀνομία μου, οὔτε ἡ ἀμαρτία μου ἐξεκαλέσθη αὐτούς, ἀλλὰ τὸ φθονερὸν αὐτῶν πάθος λυπηθέντας ἐπὶ εὐκλείᾳ ἡμετέρᾳ. — Τῇ περὶ αὐτοῦ εὐχῇ συμπαραλαμβάνει τὴν περὶ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀξίωσιν, φιλόανθρωπος ἅμα καὶ προφήτης ὑπάρχων· Προγνοὺς γὰρ προφητικῶς τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν, παρακαλεῖ Κύριον τὸν Θεὸν τῶν θείων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ Θεὸν, προσέχοντα ἐπισκέψασθαι τὰ ἔθνη, ὅπως ἴσσηται ἀντὶ διάγοντα κακῶς διὰ εἰδωλολατρείαν καὶ δαιμόνων θεραπείαν. Γίνεται δὲ ἡ ἐπισκοπὴ τῶν ἐθνῶν, ἀποσταλέντος τοῦ θείου Λόγου ἐπὶ τῷ πάντας ἴσασθαι καὶ σῶσαι· ἐκ τῶν καταλαβουσῶν διαφθορῶν· ἰατρὸς γοῦν τῶν ψυχῶν τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ ἰώμενος. Δυνάμεων δὲ Θεὸν αὐτὸν ἀποκαλεῖ, καὶ Κύριον λογικῶν [καὶ] ἀλό-

γων ζῶων καὶ στρατευμάτων οὐρανίων· Ὡς δὲ τούτων τῶν δυνάμεων Θεός, οὕτω καὶ τῶν διορατικῶν ἀνθρώπων, Ἰσραὴλ καλουμένων Ἑβραίων φωνῇ, Θεός ἐστιν.

Vers. 10. Τὸ κράτος μου πρὸς σέ φυλάξω. Οὐ σφετερίσασθαι αὐτῷ προαιρούμενος, ἀλλ' ἐκδεχόμενος παρὰ σοῦ αὐτὸ λαβεῖν· θαρσῶ γὰρ τῇ περὶ τούτου βεβαιώσει, γνοὺς πείρα πολλάκις, ὅτι καὶ Θεὸς ἀντιλήπτωρ μου τυγγάνει· κἄν γὰρ μὴ ἐξ ἡμετέρας δυνάμεως ἀξίως λαβεῖν τὸ βασιλεύειν, ἀλλὰ γε τὸ σὸν ἔλεος προφάταν με δείξει μοι· ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου, ὡς σὺτοῖ μὲν παιδευθήσονται καλᾶσει ὑποπεσόντες, ἐγὼ δὲ τὴν βασιλείαν λήψομαι παρὰ σοῦ.

Vers. 12. Πρὸς ἱστορίαν, τοὺς προκειμένους ἐχθροὺς ἐπιτιμηθῆναι τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ ἀποθανεῖν ἀξιούσιδας γὰρ ὅτι εἰ μὲν ὄντες φαῦλοι ἀποθάνοιεν, λήθην ἔξουσι τοῦ θεϊκοῦ νόμου· διατραπισθέντες δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει εἰς αἰχμαλωσίην παραδοθέντες στενάξουσιν πρὸς Θεὸν, πείραν κακώσεως ἐσχηκότες. Βούλεται δὲ αὐτοὺς καὶ καταχθῆναι ἀπὸ ὑψους τῶν ἔχουσιν ὑπερηφανείας, ποιούντος αὐτὸ τοῦ ὑπερασπίζοντος Κυρίου, τοῦ τὴν δέτησιν ἀναφύροντος.

PSAL. LIX, vers. 6. Τίς ἡ σημεῖωσις ἧς δίδωσιν ὁ Θεός, ἢ ὁ φωτισμὸς καθ' ὃν δυνατὸν διάκρισιν ἔχειν πνευμάτων, καὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ; Ταύτης γὰρ τῆς γνώσεως ὑπαρξάσης, φεύγομεν ἀπὸ τῶν χειρόνων, μακρὰν κακοῦ ἔργου καὶ πνεύματος πονηροῦ γινόμενοι· δίδονται δὲ οὐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς κατὰ Θεὸν εὐσεβοῦσι σημεῖωσις.

Vers. 8. Θεὸς λαλεῖ ἐν παντὶ μετέχοντι ἀγιότητος· οὕτως γοῦν καὶ ἐν Παύλῳ, ἀγίῳ ὄντι, ἐλάλει Χριστός, καὶ ἐν παντὶ προφήτῃ. Εἰ δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐκλαμβάνεται ἡ φωνή, ἅγιος ἐν ᾧ λαλεῖ, Σωτήρ εἴη· συμφώνως τῷ, Ὁ Πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοί, ποιεῖ τὰ ἔργα (Joan. xv, 10)· καὶ Ἐντολὴν δέδωκέν μοι ὁ Πατὴρ, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω (Joan. xii, 49)· ἀρμόζει ταῦτα τῇ οἰκονομίᾳ.

PSAL. LX, vers. 3. Πέτραν σημαίνεσθαι ἐκδεχόμεθα βέβησαν πνευματικὸν πέτρην, τὸν Χριστόν· ὁ ἐν τῷ τῇ πέτρᾳ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγίασμός, μετewχει γὰρ σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγίασμός, μετewρίζεται κατὰ τὸν νοῦν ὑμνούμενος ὑπὸ Θεοῦ.

Vers. 7. Ὁ τυχὼν τῶν ἐρμηνευμένων δωρεῶν, βασιλεύς τίς ἐστιν, καθ' ὃ σημαίνόμενον εἴρηται περὶ τῶν θεοσεβῶν, ὡς ἦσαν βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον (I Petr. ii, 9). Τῷ οὕτω γενομένῳ βασιλεῖ ἔτη ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστίθεται, ἡμέρας ἀγομένης· δεῖ γὰρ ἐκ προλαβούσης φωτεινῆς καταστάσεως εἰς ἑτέραν ὡσαύτως ἔχουσιν μετάβασιν γίνεσθαι, ὡς ἐκ τούτων ἡμερῶν ὀνομαζομένων συμπληροῦσθαι τὰ ἔτη τὰ αἰώνια.

Vers. 9. Ἐπεὶ ὦν ἠξίωσα παρα σοῦ τέτευχα, εὐχαρίστως οὕτω γεγονώς ψαλιῷ τῷ ὀνόματί σου, ὑμῶν δι' ἔργων νοημάτων τε καὶ λόγων ἀγαθῶν τὴν ἐπ' ἐμοί κληθεῖσάν σου προσηγορίαν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἃ τὴν ἡμέραν ἀποδώσω, ὡσπερ ὁ Ἰακώβ φησιν· Ἐάν' ὁμοῦ μοι ὁ Θεὸς ἄρτον φαγεῖν (Gen. xxviii, 20), καὶ τὰ ἐξῆς.

PSAL. LXI, vers. 11. Ἐάν δοκῆ βέειν καὶ μειοῦσθαι ὁ πλοῦτος τοῦ μὴ ἀρπάζοντος καὶ μὴ ἀδικοῦντος, οὐ δεῖ προστιθέναι τῇ καρδίᾳ, ἵνα μὴ δόξει λυπεῖσθαι τῶν χρημάτων μειουμένων.

PSAL. LXII, vers. 2. Ἐάν τις τὰ τῆς νυκτός καὶ σκότους ἔργα πράττει, πῶς ἂν λέγοιτο εὐλόγως, ὀρθρίζω, μὴ ἐνστάτος αὐτῷ τοῦ ὀρθρου; Κατορθοῦται γὰρ τοῦτο τῷ γενομένῳ ἐκτός ἀγνοίας καὶ κακίας· ὡς εἶναι, Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἠγγικεν (Rom. xiii, 12)· τούτῳ συνάδει καὶ τὸ, Ἐκ νυκτός ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός. — Ὁ ἐκ τῆς κακίας καὶ ἀγνοίας ἔρημὸς ἐστὶ τούτων· ὧν δὲ καὶ τῆς τῶν παθῶν ὑγρότητος ἐκτός, ἀνὴρος ὑπάρχει, ὡς ἄδατος εἶναι ἡδὲ τοῖς χείροσιν, διὰ τὸ μὴ εὐρίσκεισθαι ἐν αὐτῷ τόπον διαβόλου· ἐν τῇ ἐκτέρω ἐρμηνευθείσῃ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ γῆ τυγχάνων τις, ὀφθῆναι ἐν τῷ ἀγίῳ. πῶς διψᾷ ψυχὴ πρὸς τὸν Θεόν, ἐπακολουθούσης καὶ τῆς σαρκὸς κατὰ τὸ ἐφικτόν, ἰδεῖν τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ· δύναμις δὲ καὶ δόξα τοῦ Πατρὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ Χριστός.

Vers. 4. Ἄρα μὴ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα ἔλεος, οὐχ ἕτερόν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου; περὶ οὗ γέγραπται: Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀληθειαν αὐτοῦ (Psal lvi, 4).

Vers. 6. Ἐμφορηθεὶς ἡδὲ τῆς θείας ἐστίας, καὶ ἔτι ἐμφορηθῆσθαι προσδοκῶν, οὕτως εἶπεν. Ὡσεὶ στέατος καὶ πίπτῃς ἐμπλησθεὶς ἡ ψυχὴ μου· καὶ ἐπεὶ ἀεὶ ὁ ταύτης τῆς δοχείας μεταλαμβάνων πεινᾷ, διὰ τὸ τῆς ὀρέξεως τοῦ νοῦ ἀκόρεστον, ἐμπλησθεὶς, εἶπεν, οὐκ, ἐνεπλήσθη, ἡ ψυχὴ μου· καὶ περ ἡδὲ θαυμάσιως μεταλιτρώσας τῆς ἐμφορῆς, χρηστηρίως ἀγαλλιάσας, τῷ ὀρέξαντι τὴν τροφὴν λέγων· καὶ λείλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει τὸ ὄνομά σου.

Vers. 9. Τὸ κολληθῆναι ἡ ψυχὴ σου (1), τὸ ἠνώθη δηλοῖ ἡ φωνή· οὕτω γὰρ ἀκουστέον καὶ τοῦ, Ἀποστυροῦντες τὸ πονηρὸν, κολλωμένοι τῷ ἀγαθῷ (Rom. xii, 9)· καὶ τὸ, κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεῦμά ἐστι (I Cor. vi, 17). Ὁμολογεῖ οὖν κεκολληθῆσθαι ὀπίσω τοῦ Θεοῦ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀντιλαμβάνομένης τῆς Θεοῦ δεξιᾶς· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ μονογενὴς Θεοῦ δύναμις, ἧς ἀντιλαμβάνομένης καὶ κρατούσης ἀσφαλῶς, εἰς μάτην ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν τοῦ ταῦτα λέγοντος, οἱ ἐπικείμενοι ὄρατοὶ καὶ ἀόρατοὶ ἐχθροὶ, οὐκ δυνάμενοι ἀρπάσαι τὸν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ φρουρούμενον.

Vers. 10. Συμφώνως τῷ εἰσελεύσεσθαι τοὺς φαύλους εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, τὸ, Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην (Psal. ix, 18), πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ· εἰσελθόντα δὲ κολάσει παραδοθῆσονται σημειομένη ὄνοματι τῆς ῥομφαίας. Χεῖρες τῆς ῥομφαίας ταύτης, ἤτοι οὗς ἐνεργεῖ πόνους καὶ πικρία ἐστίν· ἢ οἱ ὑπηρετοῦντες αὐτῇ, σκευὴ ὀργῆς ἐν ἑτέροις ὀνομαζόμενοι.

(1) Forte legendum: τὸ, ἐκολληθῆ ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου. Edit.

(2) Scripserat Diodorus adversus fatum, εἰμαρμένην, teste Suida, sive potius Theodoro lectore,

A Μερίδες ἀλωπέκων ἔσονταί (Psal. lxi, 11), τούτο ἐστὶ πονηρῶν δυνάμεων, διὰ τὸ πανουργῶν καὶ κακοῦθες, ἀλώπεκες ὀνομαζόμενοι.

Vers. 12. Ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ ὀμνύων ἐπὶ τῷ Θεῷ εὐφραίναντι τὸν βασιλέα.

PSAL. LXIII, vers. 2. Ἐξω δὲ ποιεῖ φόβου Θεός, οὐ πάντως ἀνατρέπων καὶ καταβάλλων τὸν ἀντικείμενον, ἀλλ' ἀνδρείαν ὀρέγων τῷ προσευχομένῳ.

Vers. 6. Λοχῶντες, φησὶν, ἐξαίφνης ἐπίασιν, οὐ δευμαίνοντες τὸν ἐφορῶντα Θεόν. Πλὴν εἰ καὶ οὐτε πονηρῶς εἰσι παρεσκευασμένοι, ἀλλ' ὁ εὐεργέτης Θεὸς τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν δίδωσι σημείωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τήξου· ὅπερ εἶρηται τυγχάνει πρᾶγμα πικρὸν, τοῦτο δὲ ἐστὶ πᾶν κακίας εἶδος καὶ ἀσεβὲς δόγμα· τούτο ἐκτείναντες οἷα τήξον ἀπ' αὐτοῦ βάλλουσιν, ἀναλογίαν ἔχων τὰ βέλη πρὸς τὰ πεπυρωμένα τοῦ ἐχθροῦ βέλη.

Vers. 7. Ἐκλειπόντων ἐρευνᾶν ἐξερευνήσεις, διὰ τὸ σφόδρα ἐξερευνηθέναι τὴν ἀνομίαν, ὡς καὶ λόγον ἑαυτοῖς κραταιῶσαι πονηρὸν, καὶ παγίδας κρύψαι· ἐν τοῖς διτγῆμασιν αὐτῶν, ἐφ' οἷς σὺν πολλῇ κομφεῖᾳ ἐσπουδασμένοις σεμνύονται, ὡς ἀλύτους ἔχειν λόγους, ὡς μὴ φορᾶται τινα τὴν ἀπάτην· προσελεύσεται αὐτοῖς ἄνθρωπος ἀληθινός, σώζων τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ τὸ εἶναι διηρημένους λόγιος· καὶ βαθεῖαν καρδίαν, τούτεστι νότισιν ἔχων βαθεῖαν, ὡς ὑψωθῆναι τὸν Θεόν, δραττομενον τῶν σοφῶν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν· οὕτω γοῦν καὶ διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου Ἐλύμαν τὸν μάγον, φανερώσας αὐτοῦ τὸν δόλον καὶ τὴν πανουργίαν· πῶς γὰρ οὐχ ὑψοῦται Θεός, δι' ἀγίων ἀνδρῶν, τῆς πλάνης λυυμένης τῶν ἀπατεῶνων;

Vers. 8. Ὡσπερ τὰ πεμπόμενα νηπίων βέλη, οὐδὲ μέχρις ἀμυχῆς πλήττει τρωσκόντα, οὕτω καὶ οἱ τῶν παρεσκευασμένων σοφιστῶν ἐντεινάντω πρᾶγμα πικρὸν τὰ βέλη· καὶ αἱ γλῶσσαι δὲ αὐτῶν ἠσθένησαν, τούτεστιν οἱ λόγοι, ὡς μηδὲ κατὰ ποτὸν βαλεῖν δύνασθαι, τὸν ἀναλαμβάνοντα τὸν τῆς πίστεως θυρεόν· τούτο οἱ ἄνθρωποι θεωροῦντες, οἱ πάλαι δεινότητα ἑαυτοῖς μαρτυροῦντες, οὐκέτι μένοντες ἐν αἷς ἔσχον ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἠπατημέναις δόξαις, φόβον ἐσληκότες διὰ τὸ τοιοῦτοις ἀσεβέσι δόγμασιν συγκαταθεῖσθαι· μαθόντες γὰρ ἦσαν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐκ εἴη πρόνοια· ὡς ἐκ ταυτομάτου φέρονται τὰ πάντα, καὶ πρὸς ἄλλων ἀπατεῶνων ἕτεροι συναρπαγέντες, φύσει ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους παρεδέξαντο· καὶ προσέτι ὡς εἰμαρμένης (2) πρυτανευούσης· τούτων κλονηθεῖσῶν τῶν ψευδοδοξίων ἐν τῷ πράττεσθαι αὐτοῦς, ἀληθῆ φανέρωσιν ἔσχον, ὡς εἴη Θεὸς ποιητῆς τῶν ὄλων καὶ προνοητῆς· ἀνήγγειλον γοῦν τὰ τῆς προνοίας ἔργα, καὶ τὰ κτίσματα αὐτοῦ συνῆκαν, καὶ τὸν προνοούμενον ἔγνωσαν, ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ κάλλους αὐτῶν ἀναλόγως τὸν Δημιουργὸν θεωρήσαντες.

apud Allatium supra; quod magnum fuisse opus, id est libris octo constans, dicit Pholius in Bibliotheca, cod. ccxiii. Mai.

Vers. 11. Ἐλεγχομένης τῆς πλάνης, ὁ δίκαιος εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ, ὁρῶν τοὺς πάλαι πλανωμένους ἀνθρώπους ἀναγγέλλοντας τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ σύνεσιν ἔχοντας τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· καὶ πρὸς τούτῳ ἔτι μᾶλλον ἐλπίζει ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐν ᾧ ἠόφρανθη, ὡς λοιπὸν ἐπαναῖσθαι μόνους τοὺς εὐθείαν ἔχοντας καρδίαν ἐπὶ πρακτικῷ καὶ θεωρητικῷ βίῳ.

PSAL. LXIV, vers. 5. Ὁ εκλεγείς δι' ἀγιότητα, ἐάν ἐπιμένη τῇ ἐκλογῇ, προσλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς μετακισθέντα αὐτὸν τοῦ περὶ γῆν τόπου κατασκηνῶσαι ἐν ταῖς ἀύλαῖς τοῦ ἐκλεξαμένου· περὶ ὧν εἴρηται, Εἰσελθετε εἰς τὰς ἀύλας αὐτοῦ ἐν ὕμνοις (Psal. xciv, 8). Ὁ πιστεύων τὴν σὴν δικαιοσύνην, καὶ ἔργων ἀγαθῶν πληρωθεὶς, ἔχει τὸν Κύριον ἐν ἑαυτῷ· εἴρηται γὰρ διὰ τῆς πίστεως κατοικεῖν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἔσω ἀνθρώπον· οὕτως ὁ Κύριος πρὸς τὸν τηρῶντα τὸν λόγον αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐρχόμενος μονήν ποιεῖται· ὥστε ναὸς ἅγιος, ὁ ἀνθρωπὸς ἐστίν· γέγραπται γάρ· Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἴκει ἐν ὑμῖν (I Cor. III, 16) ;

Vers. 10. Οὐκέτι γὰρ μόνοις ἡμῖν τὴν πνευματικὴν ἀρδίαν προσφέρεις, ἀλλὰ πάνταν εἰς κόρον ἀρδέεις τὴν οἰκουμένην· ἐπλήθυνας γὰρ τοῦ πλουτίσαι αὐτὴν ὑετὸν πνευματικὸν διδύς, πρῶτον μὲν διὰ τῆς παλαιᾶς, ὑψίμον δὲ διὰ τῆς καινῆς Διαθήκης, δι' ὧν μεθυθεῖσα ἡ ἀλληγορουμένη γῆ ψυχῆς ἀνθρώπου, αὐτῇ, ἐπλουτίσθη παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, πληθύνοντος αὐτὰ τοῦ Θεοῦ.

Vers. 11. Εὐφραίνεται ἀνατέλλουσα ἡ γῆ ἐν ταῖς σταγόσιν ταῖς ἐπ' αὐτῆς ἐρχομέναις· εἰς δὲ αὗται αἰτιῶν θεοπνεύστων Γραφῶν λέξεις καὶ νοήματα.

Vers. 14. Ὁ Νυμφίος ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἀτμάτων φησὶ, οὗτος δὲ ἐστίν ὁ Σωτῆρ· Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων (Cant. II, 1) Ὁ δὲ λέγει, νόησιν ἔχει τοιαύτην· Ἐγὼ γέγονα ἄνθος τοῦ περὶ γῆν τόπου διὰ τὸ χθαμαλὸν πεδίον ὠνομασμένου, ἐν ἀρχὴν καρποφορίας ἀνθρώποι· λάθωσι· γέγονα δὲ καὶ ταῖς κοιλάσι, ταῖς ἐν ἔδου ψυχλαῖς, κρίνον, νεκρότητα ἀναδεξάμενος· ὁ γεγονὼς τῶν κοιλάδων κρίνον, καὶ κόκκος ἐστὶ σίτου, ὡς αὐτὸς εἶπεν. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις πεσὼν ἀποθάνῃ, πλείονα καρπὸν φέρει (Joan. xii, 25). Ἐπεὶ οὖν πεσὼν ὁ κόκκος διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὴν γῆν, μέχρι τῆς καρδίας αὐτῆς ἐφθασεν, καρπὸν πλείονα ποιήσας· πάντων οὖν τῶν εὐπαθόντων μεγαλοφώνως δοξολογούντων τὸν τῶν ἀγαθῶν αἴτιον.

PSAL. LXV, vers. 3. Τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος, τέλος ἀπέλιψεν ἡ τοῦ νόμου σκιά· ὅθεν οὐ ποὺ δέξεται ἔτι ἐν τῷ ναῷ τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις τελεῖσθαι ἡ Θεοῦ προσκύνσεις, γινομένη ἤδη ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ὡς μὴ κωλύεσθαι τὸν Θεοῦ προσκυνητὴν ἐν παντὶ [τόπῳ] τοῦτο ποιεῖν· προσκυνήσουσι γὰρ αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ πραγμάτων κατάλληλα τῷ προσκυνεῖν Θεῷ· ὅθεν ἅμα εἴρηται, Προσκυνήσατάωσάν σοι, καὶ ψαλάτωσάν σοι· ποιούσι δὲ τοῦτο ἀμέμπτως, ἐπικληθείσης αὐτοῖς τῆς σῆς προσηγο-

ρίας· ὅθεν ἀναγκάτως ἐπενήνεκται, τὸ, Ψαλάτωσαν τῷ δνόμωτί σου, Ὑψιστε.

Vers. 6. Γεναμένος ἔργῳ καὶ διαθέσει ἐνθα ἡ θάλασσα καὶ ὁ ποταμὸς εἰς ξηρὰν μεταστράφη, ὡς ποδὶ λοιπὸν διαβαίνειν ἀκωλύτως ὁδεύοντας ἀπὸ κακίας καὶ ἀσεβείας εἰς ἀρετὴν καὶ εὐσεβείαν, εὐφρακινόμεθα ἐν τῷ ποιήσαντι τὰ δυσχερῆ εὐμαρτῇ, Θεοῦ βασιλινῶς δεσπόζοντος τοῦ αἰῶνος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ· ὡς ἐξαρεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ πονηρίας τοὺς πιστεύσαντας, κατὰ τὸ λελθὲν, ὅπως ἐξελεῖται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστηκότος αἰῶνος πονηροῦ (Galat. I, 4).

Vers. 7. Εἰ δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἐναντίαν δύναμιν παρκαικραίνοντας εἴπης, οὐκ ἂν ἀμάρτης· ἠπέλουν γὰρ τοῖς ἀφισταμένοις ἔθνεσιν· θάρσος τοίνυν καὶ εὐθυμίαν ἐμποῖων τοῖς πιστεύουσιν ἀπὸ ἐθνῶν, φόβον δὲ τοῖς ἀπειλοῦσιν αὐτοῖς, ὁ λόγος φησίν· Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιδλέπουσιν, φρουροῦντες αὐτοὺς ἀόλαθεῖς· ὅθεν οἱ παραπικραίνόμενοι μὴ ὑφουσθαί ἐν ἑαυτοῖς, ὡς δυνάμενοι ἀπολέσαι τοὺς τῇ Εὐαγγελίῳ προσερχομένους.

Vers. 9. Οὐ δίδονται εἰς σάλον οἱ πόδες τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὅτ' ἂν τις ἰδρυνθῇ ἐπὶ τὸν ἀρβραγῆ καὶ ἰσχυρότατον τοῦ Θεοῦ λόγον· ὡς χαριστιρῶς εἰπεῖν, Ἐστησας ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου.

Vers. 12. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (Act. xiv, 21)· ἀλλ' εἰ καὶ ἐπιβίβασσας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἀλλ' οὖν θαρρόμεν δι' ὑπομονῆς μετεωρῆσαι αὐτὰς, κατασπαυμένων ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐπικειμένων πολεμίων ἀνθρώπων. Σημαίνει ἐν τῷ τῷ τῆς κεφαλῆς ὄνομα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις Γραφαῖς, τὸ ἡγεμονικόν· ὡς ἐν τῷ, Εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλῇ δικαίου· καὶ. Τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ (Eccle. II, 14). Τῶν δὲ ἐγθρῶν θλίβειν με θελώντων, ὁπίσω μου αὐτοὺς ἐρρίψας, παρασκευάσας με συντόμως τρέχειν· διὸ καὶ σπεύδοντες καταλαμβάνειν με, ὁπίσω μένουσιν ἀεὶ, ὁξέως μου τρέχοντας συνεργεῖα σῆ ἔθεν ἐπὶ τοῦ νότου ἔχω τὰς θλίψεις, οὐδ' ὄλιως ἰδεῖν αὐτὰς βουλόμενος· οὐ γὰρ στρέφομαι πρὸς αὐτὰς, πόνου ἢ ὀλιγωρίας ἐλκυσάντων. Διγλήθημεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος· ἵνα εἴποι· τὰ περιστατικά ἱκανὰ ὄντα πυρῶσαι καὶ θερμῶς κινήσαι ψυχὴν, ῥηθείη πῦρ, καθ' ἑτέραν δὲ ἐπίνοιαν καὶ ὕδωρ λεγόμενα, διὰ τὸ βυθίζειν καὶ ἀποπνίγειν τοὺς μὴ γενναίως αὐτὰ φέροντας· ὁ ταῦτα διεληλυθὼς συνεργεῖα Θεοῦ, ἐξέρχεται· εἰς ἀναψυχὴν, ἐλπίζων τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἀμοιβὰς.

Vers. 13 Ἦτοι τὰς κατὰ νόμον θυσίας πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, ἡ πνευματικὰς εἰσερχόμενος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· οὗτος δ' ἐστίν ἡ Ἐκκλησία, ἐν ὀλοκαυτώμασι τελείας καὶ ὀλοκλήρους ἀρετὰς ἐξ ὄλων ἱερουργῶν.

Vers. 17. Ἄνευ γλώττης καὶ προφορᾶς αὐτῆς, κατὰ τὸ σιωπώμενον ἐν διανοίᾳ ὕψωσα.

Vers. 18. Εἰ τῇ καρδίᾳ μου ἀδικίαν ἐθεώρουν, μὴ εἰσακουσατω Κύριος. Εἰς τοῦτο λήψει τὸ λεγόμενον ὑπὸ Παύλου, Οὐδὲν ἑμαυτῷ σνοῖδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι (I Cor. IV, 4), τῷ ἐγχω-

ρεῖν Θεὸν ὁρᾶν ἔμοι ἀδικίαν, κὰν ἡ ἐμοῦ καρδία μὴ θεωρεῖ αὐτήν, εἰς τοῦτο παραλήψει· καὶ τὸ Παράπτωμα τίς συνήσει; ἀπὸ τῶν κρυφίων μου καθάρισον με *Psal.* κνιιι, 13).

Vers. 19. Ἰπῆρξται δέ μοι τοῦτο, οὐ τοσοῦτον διὰ τὸ ἀναμάρτητόν μου, ὅσον διὰ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὃ οὐκ ἀπέστησέ μου· ἀφισταμένῳ τοῦ Θεϊκοῦ ἔλέου ἀπὸ τοῦ μὴ εἰσακουσμένου, διὰ τὸ μὴ ἀγαθὰ αἰπεῖσθαι. ἀλλὰ τὰ ἀνθρώποις φίλτατα καὶ ἡδέα.

PSAL. LXVI, vers. 2. Οἰκτιρῶν καὶ εὐλογιῶν πληροῦνται οἱ ἄνθρωποι, ἐπιφαινόντες τὸ πρόσωπον τοῦ παντῶν δημιουργοῦ· ὅτε ἂν ἐπιδημήσει ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀνθρώπος γεγονώς, καὶ ἐμφανίσει ἑαυτὸν τοῖς ἀξίοις· ἢ φησι περὶ τοῦ τηροῦντος τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Ἐμφανίσω αὐτῷ ἑμαυτόν. Τοῦτου ὑπάρξαντος, ἐπεὶ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου ὁ ταῦτα λέδων, ὁ αὐτῷ προσβάλλων νῆφ καθαρῶν, ὁρᾷ τὸν Πατέρα· Ὁ ἐμὲ γὰρ, φησὶν, ἐωρακώς, ἐώρακε τὸν Πατέρα (*Joan.* κιν, 9). Τῷ τρόπῳ τούτῳ τοῦ Θεϊκοῦ προσώπου ἐπιφαινόντος, οἰκτεῖρονται οἱ εὐεργετούμενοί, καὶ, εὐλογοῦνται πάσῃ εὐλογία πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (*Ephes.* 1, 3).

Vers. 3. Ἐπιφαφέντος σου τὸ πρόσωπον, γινώσκεται ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς σὲ ἄγουσα τὸν Πατέρα· τίς δὲ αὕτη; ἢ ὁ εἰπὼν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ (*Joan.* κιν, 6). Συμφώνως δὲ τὸ γνωσθῆναι ἐν τῇ γῆ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ καὶ, τὸ σωτήριον αὐτοῦ, οὐ γὰρ ἕτερον ὄν τῆς ὁδοῦ, γνωσθήσεται ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· πληρωθέντος τοῦ, Ὁφεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ (*Luc.* 111, 6)· θανάτον ὁδὸν τοῦ Θεοῦ γνωρίζομένην ἐν τῇ γῆ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ λαθεῖν κατὰ τὸ, Ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον (*Psal.* εκνιιι, 32). Σωτήριον ἀρμονίως ταύτῃ τῇ ὁδῷ γνωσθὲν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἡ σωτηρία ἐστὶν ἣν ἐλήλυθε παρασχεῖν.

Vers. 4. Παλαι ἐνὸς λαοῦ, τοῦ τῶν Ἑβραίων, ἐξομολογουμένου τῷ λέγοντι Θεῷ· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου *Isa.* κλιν, 25)· διὸ λέγε πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἐξαγορεύων αὐτὰς μετανοίας τρόπῳ, ἵνα δικαιοθῆς· τοῦτο τοῦ λαοῦ πρόσωπον φέρων ὁ ἅγιος τῷ Θεῷ φησὶ· Τὴν ἀνομίαν μου ἐγνώρισα καὶ τὴν ἁμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα (*Psal.* κκχι, 5). Ἄφ' οὗ δὲ ἡ ἐπιδημία τοῦ Σωτήρος, πάντες οἱ ἀπὸ τῶν πιστευόντων ἔθνῶν συμπληρούμενοι λαοὶ ἐπὶ μετάνοιαν κλήροῦνται ἐπὶ τῷ, ἐξομολογησάμενους Θεῷ, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν· σημαίνει δὲ τὸ ἐξομολογεῖσθαι καὶ τὸ εὐχαριστεῖν.

Vers. 5. Γνωσθείσης τῆς ὁδοῦ ἐν τῇ γῆ, καὶ τοῦ σωτήριου τοῦ Θεοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐλευθερωθέντα πάσης κακίας καὶ πολυθέου ἀπάτης, τὰ ἔθνη εὐφραίνεται κατορθοῦντα ἠθικὴν ἀρετὴν, καὶ ἀγαλλιάται λαθόντα Θεοῦ γινώσιν· μαθόντα καὶ ὡς ἐν εὐθύτητι κρινεῖ λαός· καὶ ὁδηγήσει ἔθνη ἐν τῇ γῆ ὁ Κύριος.

Vers. 6. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν πᾶσα ἡ γῆ, τρυφεῖσθαι οἱ ἐπ' αὐτῆς ἄνθρωποι, αἰνέσεως πληροῦσθαι,

καὶ καρπὸν εὐσεβείας φέρειν, ἐν παντὶ τόπῳ προσαγομένου θυμιάματος καὶ θυσίας καθαρὰς ἐν τοῖς ἔθνεσιν τοῦ μεγάλυνειν τὸν ὄνομα τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ φερόμενον ἐν ἐνὶ τῶν 13' προφητιῶν.

PSAL. LXVII, vers. 2. Προσευχὴ ἐστὶν ἀναπειρομένη βήμασιν προστακτικαῖς ἐξενεχθεῖσα· ἀντὶ γὰρ τοῦ ἀνασταίη. τὸ ἀναστήτω· καὶ ἀντὶ τοῦ φύγειν, φυγέτωσαν ἐγράφη· συνεχέστατα γὰρ ἐν ταῖς Γραφαῖς εὐρίσκεται τοῦτο τὸ εἶδος, λέγω δὲ ἀντὶ εὐκτικῶς, προστακτικῶς λεγόμενα· δυνατόν εἶπεν ἐχθροὺς σκορπισθησομένους τοὺς περὶ τὴν γινῶσιν τῆς ἀληθείας ἀσεβοῦντας, μισοῦντας δὲ Θεὸν καὶ φεύγοντας ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοὺς περὶ πρακτικὴν κακίαν ἔχοντας· εἰ γὰρ ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν τηρεῖ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ὁ μὴ τηρῶν αὐτὰς οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν. Ῥηθήσῃ ταῦτα εὐχῆς τροπὴν πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτε τοῦ Χριστοῦ παθόντος καὶ ἔτι ἐν τῷ μνημείῳ κειμένου τοῦ σώματος, αὐτοῦ τε συλεύοντος τὸν ἄδην, συνήγοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἅμα τοῖς πληροῦσιν αὐτοὺς ἀλιηγοῖς δαίμοσιν, καὶ ταῖς ἄλλαις πονηραῖς δυνάμεσιν· Ἀναστήτω ὁ Θεός, ὁ εἰς θάνατον κατελθὼν ἢ ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα διασκορπισθῶσιν οἱ κατ' αὐτοῦ συναχθέντες· τότε γὰρ καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν, ἀντιβλέψαι αὐτῷ μὴ δυνάμενοι· ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι, φεύζονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.

Vers. 5. Ὁδοποιήσατε τῷ ἐρχομένῳ μετὰ Κυριακῆς προσηγορίας, κατὰ Μωϋσῆ καὶ τοὺς προφήτας ἐπὶ τῷ ἐπιθῆναι ἐπὶ δυσμᾶς, ἐνθα ἐκβέδεται ἐκ τοῦ κατὰ ἀνατολὰς πεφυτευμένου παραδείσου Ἀδὰμ, ἐπὶ τῷ εἰς ἀνατολὰς πάλιν αὐτὸν εἰσαγαγεῖν· ὅπερ καὶ πεποιήκεν εἰπὼν τῷ μεταναστῶντι ληστῇ· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ (*Luc.* κκιν, 43).

Vers. 6. Εὐθυμοποιῶν ὁ λόγος τοὺς καταπονουμένους ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, εἰς ἀγαλλίασιν αὐτοὺς προτρέπει διὰ δεξιῶς τοῦ προστάτου καὶ ἐπικούρου αὐτῶν ἔσομένου, ὃς πατὴρ τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν ἐστίν. Ὅθεν σπουδῆ ὑμῖν γενέσθω ἀγαλλιάσθαι ἐνώπιον αὐτοῦ· ὅταν μάλιστα καταλιπόντες τὸν πρότερον πατέρα γεννήσαντα κατὰ κακίαν, καὶ τὸν πρῶτον ἄνδρα ἀνόμιως συνοικοῦντα, ὀρφανοὶ ἀπ' ἐκείνου γένησθε· πατέρα γὰρ ἔχετε τὸν Θεόν. Τόπος ἅγιος αὐτοῦ τυγχάνει ἥτοι ἡ Ἐκκλησία ἡ ἁγιασμένη ὑπὸ Χριστοῦ, ἢ ὁ καθὲς τῶν πεπιστευκότων· ἀληθῆ γὰρ ἀμφοτέρω· τόπος δὲ ἅγιος αὐτοῦ καὶ ὁ ἀνείληφεν ἔμφυχον σῶμα καὶ λογικόν.

Vers. 14. Τούτων τῶν δύο κλήρων κοιμᾶται τις ἀναμέτον ἕνος. Θεοῦ εἶναι αὐτὰς συγκατατιθέμενος, ὡς διαστέλλειν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ γράμματος, οὕτως κοιμηθεῖς τις μεταξὺ τῶν κλήρων, πτεροῦται κατὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα νοῶν· καὶ ἐπειδὴ τὰς πτέρυγας ταύτης τῆς περιστερᾶς οὔσας νοήσεις ἐπαιρούσας τὴν ἐπτερωμένην ψυχὴν· καὶ ἐκ τῶν Θείων λογίων μαρτυρεῖσθαι ἃ εἴρηται, ἀργύριον πεπυρωμένον ὑπάρχειν· περιτηγυρωμέναι εἰσὶν, τῶν μεταφρένων τῆς περιστερᾶς χλωρότητι χρυσοῦ συνερμυσμένων· πολυλαχοῦ τῶν θείων Γραφῶν τὸ χρυσοῖον ἐπὶ ἀκραιφνεστάτου νοῦ λαμβάνεται· ἔχει δὲ χλωρότητα τὸ χρυ-

σίον, σημαίνουσιν τὴν ζωὴν αὐτοῦ· σύμβολον γὰρ ζώντων φυτόν τὸ χρῆμα τοῦτο.

Vers. 16. Κυρίως ὄρος Θεοῦ ὁ Σωτὴρ ὑπαρχει· ὁ τόνον Θεὸς Λόγος, σωφίᾳ τε καὶ ζωῇ καὶ ἁγιασμὸς ὑπάρχων, πῶν ἐστίν, οὐκ ἔζηθεν δεχόμενον πίστιν, ἀλλὰ παρέχων αὐτὴν τοῖς μετέχουσιν αὐτοῦ.

Vers. 19. Αἱ προκείμεναι φωναὶ παρὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγίων εἰρηναίαι, ἀναθάντι διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς ὕψος, κάκειθεν ἀίχμαλωτεύσαντι τοὺς καταδυναστευμένους ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐλευθεροῦντι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἰσχυρῆς αὐτοῦ τῆς τυραννικῆς.

Vers. 20. Τοσοῦτων εὐεργεσιῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων δηλοῦνται, πῶς οὐκ ἔμελλον εὐλογεῖν τὸν Κύριον; καὶ εὐλογεῖν γε, οὐ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ οὐ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τῇ εὐλογίᾳ καταμίζαντες εὐχὴν, αἰτοῦνται κατατεταραχθῆσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰς σωτηρίας ἀρέγοντος. Εὐλογητός δὲ ἐστίν, οὐ τῷ δεχέσθαι εὐλογίαν, ἀλλὰ τῷ διδόναι ταύτην· ὡς γὰρ ἀγαθὸς ἐστίν, οὐ γινόμενος, ἀλλὰ ποιῶν ἀγαθούς· καὶ ἅγιος, ἀγιάζων, οὐχ ἀγιάζόμενος.

Vers. 21. Εἰ μὲν περὶ τοῦ κοινοῦ θανάτου λέγεται τὰ προκείμενα, μυρία εἰσὶν ἠδοὶ γνώριμοι πᾶσιν, εἰς τὸν κοινὸν ἄγουσαι θάνατον· εἰ δὲ περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν ζῆν, καὶ τοῦ ἐναντιομένου τούτῳ θανάτου, καὶ ἐνταῦθα σημαίνεται Θεὸς ἡμῶν ὢν ὁ Σωτὴρ, Θεὸς τοῦ σώζειν ἐστίν· γίνεται γὰρ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου· λέγει γοῦν περὶ ἑαυτοῦ· Σώζων οὐκ ἐστίν πάρεξ ἐμοῦ (Isa. XLV, 21). Ὡς περὶ οὖν τοῦ σώζειν ἐστίν ὁ Θεός, οὕτω καὶ αἱ διεξοδοὶ τοῦ θανάτου τυγχάνουσιν αὐτοῦ Κυρίου ὄντος παρέχοντος αἰεὶ διεξόδους, δι' ὧν τις ἐξέρχεται διὰ μετανοίας τοῦ ἐπομένου τῇ ἁμαρτίᾳ θανάτου.

Vers. 26. Ἐλάσσοντες, τοὺς τὸν πρακτικὸν κατορθοῦντας βίον λεκτέον· τυμπανιστρίας, ἐπομένως ἐκκληπτέον τὰς νεκρωσάσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἑαυτῶν περιφερούσας ψυχάς· τούτους ψάλλοντες προσέφθασαν οἱ κατὰ διδασκαλίαν ἄρχοντες, τῷ καὶ αὐτοὺς ἀπὸ πρακτικῆς ἀρετῆς ἦρξθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν μέτρῳ νεανίδων εἰσὶν τῶν διὰ τὸ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ τυμπανίζεσθαι, τουτέστι νεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, νεανίδων εἰρημένων· ἄρχοντες προσφθάνοντες τοὺς ψάλλοντες εἰσὶν οἱ ἀπόστολοι.

Vers. 31. Νοήσεις θηρία καλάμου τοὺς τὴν ψευδώνυμον πρεσβεύοντας γινώσκοντες (1). Δύναται περὶ τούτων εἰρησθαι ἢ προφητεία ἢ οὕτως ἔχουσα· Οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν· γράφοντες γὰρ, πονηρίαν γράφουσι.

Vers. 35. Εὐχάριστοι γινόμενοι, ἔργῳ καὶ λόγῳ δοξάζετε αὐτὸν ὕμνοις, θεολογίαις, ἵνα τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ χωρῆσαι δύνηθῆτε· ἀληθινὸς Ἰσραὴλ γεγεννημένοι, διὰ καθαρότητα καρδίας, Θεὸν ὁρῶντες·

(1) In hujus Bibliothecae novae PP. t. I, dixi ad S. Augustini sermonem Vat. CXVIII, 6, pag. 250, ann. 5, videri mihi ponendam esse inter ejusdem

ἢ γὰρ ὑπερφυῖς Θεοῦ γινώσκοντες, ἐν μεγάλοις τὸ πρέπον ἔχουσα, σύνεσι· μόνῳ τὸ ἁγιασμόν καὶ εἰρήνην ἔχοντι.

PSAL. LXVIII, vers. 5. Ἀπέδωκεν ἃ μὴ ἤρπασεν· ἀλλ' οὖν ἡμᾶς ἐλυτρώσατο, τουτέστιν ἀποτινύναι ἐξ-αλείφων τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὃ ἐνιγιάσμεθα ἀποτινύναι· ἐπιφερόμενον καθ' ἡμῶν· ἐξήλειπται· δὲ τοῦτο, καὶ ἔρριπται ἐκ τοῦ μέσου, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων δουλείας.

Vers. 8. Ταύτην ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένην ἐξεῖλκον ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Ἀπόστολος, γράφων ὧδε· Ἐκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθόν (Rom. xv, 2)· καὶ γὰρ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, καθάπερ γέγραπται· Οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδίζόντων ἐπέπεσον ἐπ' ἐμὲ (Psal. LXVIII, 10).

Vers. 12. Ἐπίπερ ὁ Σωτὴρ περὶ ἡμῶν ἐξομολογεῖται καὶ κακοῦται· αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦ σάκκου τὴν σκληρὰν καὶ κακωτικὴν διαίταν· οὐ γὰρ αἰσθητῶς ποῦ ἐλέχθη σάκκον ἐνδεδύσθαι τὸν Ἰησοῦν· τινὲς δὲ φασὶ δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ ἐνδύματος τούτου ὃ ἀνέλαβεν σῶμα.

Vers. 14. Ἐν τῷ πλῆθει τοῦ ἐλέους σου ἐπακούσον μου, ἵνα ἐμοῦ ζωοποιουμένου, σὺν ἐμοὶ ζωοποιηθῶσιν οἱ δι' ἁμαρτίας νεκροί· τοῦτο μυσταγωγῶν ὁ Ἀπόστολος, εἶπεν· Ὁ Θεὸς πλουσιὸς ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγάπην, ἣν ἠγάπησεν, ἡμᾶς, νεκρούς ὄντας διὰ παράπτωμα καὶ ἁμαρτίας, τῷ Χριστῷ συνεζωοποίησεν (Ephes. II, 4, 5).

Vers. 15. Καὶ ταύτην ὑπὲρ ἡμῶν προσάγει τὴν δέησιν ἵνα μὴ ἐμπαιγῶμεν τῷ σώματι διὰ παθῶν πηλῶ ὀνομαζομένων· εἰ δὲ καὶ αὐτὰ αἱ ἁμαρτίαι, ἃς ἀνέλαβεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἵνα ἀνέλῃ αὐτὰς ἀναβάς ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ὃ πηλός ἐστιν, συνεπίσκειται.

Vers. 17. Ἐπεὶ ἐκ πολλῆς ἀγαθότητος χρηστὸν ἔσται τὸ ἔλεός σου, ὃ παρακαλῶ γενέσθαι ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ ὧν ἀξιώ (λύσει γὰρ αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας), εἰσάκουσον μου· ὡσεὶ ἐπιβλέψεις ἐπ' ἐμὲ πρεσβεύομενον ὑπὲρ πάντων οὐ καθ' ἓνα ἢ δεύτερον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου σωθήσονται καὶ πολλὴν ὠφέλειαν σχήσουσιν· ταῦτα γὰρ οἰκονομήσαί με βουλόμενος ἀπέστειλας· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ κρῖναι, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον ἐπέμφθην ὑπὸ τῶν σῶν οἰκτιρμῶν τῶν εἰς τοὺς εὐεργετούμενους, καὶ τῷ χρηστῷ ἐλέει σου· ἢ δὲ προσθήκη ἢ τῷ χρηστῷ παρῆσθητι ὡς μὴ πᾶν ἔλεος εἶναι τοιοῦτον· λέγει γοῦν ὁ Θεὸς περὶ τῶν κόλπων τοῖς δικάζουσιν· Οὐ φείσεται ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ μὴ ἐλέγσεις αὐτόν. Οὐ πιθανὸν δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Μονογενοῦς ταῦτα λέγεσθαι, γυμνοῦ ὄντος τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶν ποτε ἢ πᾶσι προσηγορία σημαίνει τὸν τινὸς οὐδὲν· ἀλλὰ ταῦτα δηλονότι κενώσας ἑαυτὸν, καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ὁμοιωθεὶς ἡμῖν κατὰ πάντα

argutias dicti hujus feras calami explicationem. Sed ecce nunc Diodorus quoque Tarsensis, Augustino antiquior, idem fere dicit. MAI.

χωρίς ἀμαρτίας, καὶ τὰ ἡμέτερα οικειωσάμενος πάθη, Ἄ εἶλεγεν, τὰ φυσικὰ φημι καὶ ἀδιόλητα.

Vers. 20. Πρὸς ἀλληγορίαν τοῦ Ἰησοῦ προσδοκῶντος ὄνειδισμὸν καὶ ταλαιπωρίαν, ἵνα ὑπὲρ τοῦ κόσμου παθῶν ἄρτι τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· οὐδεὶς τῶν κατὰ σάρκα Ἰσραηλιτῶν συναποθανεῖν ἠθέλησεν αὐτῷ ἔχοντι τὴν ψυχὴν ἕως θανάτου· οὐδὲ παρεκάλεισεν αὐτὸν συγκαταθέμενος ταῖς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ προφητείας· ὅθεν πρὸς τὸ ταῦτα μὴ ποιεῖν εἰς μείζονα ἀσέβειαν διαβάντες, χολῆν αὐτὸν διέθρεψαν, καὶ ἐπότισαν ὄξος· πῶς γὰρ οὐ χολῆ, καὶ ὄξος ὁ καρπὸς αὐτῶν ἐγεγόνει μὴ τηρησάντων τὴν ἐξ ἀρχῆς φυτείαν; Τοῦ γὰρ Θεοῦ ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀλθρινὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν πληθὺν φυτεύσαντος, αὐτῇ ὀρμῇ ἰδίᾳ στραφεῖσα εἰς πικρὴν γέγονεν ἄμπελος ἀλλοτρίᾳ· εἴρηται γοῦν περὶ αὐτῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνοήτων γεγεννημένων Ἰξ ἄμπελου Σοδόμων ἢ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματικὴ αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· σταφυλὴ αὐτῶν, σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῆς· θυμὸς ὀρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνάτομος (Deut. xxii, 32, 33). Ταύτην τὴν τῆς σταφυλῆς χολῆν, καὶ τῆς πικρίας τὸν βότρυον προσήγαγον αὐτῷ ποτόν· καὶ τοὶ διψῶντι αὐτῷ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν· οἴνου γὰρ παράδασις τὸ ὄξος. Πλὴν εἰ καὶ μὴ εὐρέθη ἐν τοῖς προδόταις Ἰουδαίοις συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν, ἀλλ' ἐν τῇ κλήσει τῶν ἔθνων εὐρίσκειται· φασὶ γοῦν οἱ οὕτω γνώμης ἔχοντες· Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν (II Tim. ii, 11)· καὶ, Εἰ σύμφυτοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐσόμεθα (Rom. vi, 5).

Vers. 26. Τὸ γενεθῆτω ἢ ἔπαυλις αὐτῶν ἔργος, καὶ τὸν ἐξῆς στίχον περὶ Ἰούδα πεπροφητεῦσθαι, Πέτρος, ὁ προκριτός τῶν ἀποστόλων, ἐξείληφεν· καὶ ἐπεὶ πληθυντικῶς ἐξενήνεκται, περὶ πάντων τῶν Ἰησοῦ προσδοτῶν ἐκληπτέον αὐτό· ἐρημωθείσης τῆς πόλεως, καὶ ἐπαύλειος γεγεννημένης, διὰ τὸν κτηνώδη αὐτῶν τροπὸν· ἐν ἐπαύλει· γὰρ τὰ θρέμματα τὴν κρίτην ἔχει· καὶ ἄλλως δὲ μὴ ἔχουσα τὸν Θεὸν ἐν ἐαυτῇ, ἀλλ' οὔτε ἀγγέλους τοὺς πάλαι αὐτὴν ἐφορῶντας.

Vers. 27. Τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀναλαμβάνων εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὁ Ἰησοῦς, δι' ἃς ἡμεν τραυματῆται πληγέντες ὑπὸ ληστών ἐν τῷ καταβαίνειν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ· διὸ ποιησάμενος ὑπὲρ τοῦ ἰασασθαι τραύματα ἑαυτοῦ εἶπεν· ἀλγηδόνα δὲ ἔχει ταῦτα, εἰς ὅσον ἐπιμένομεν τῇ ἀμαρτάνειν· εἰ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ διωγμὸν κατ' αὐτοῦ κινοῖμεν, προσθήκη ἀλγῆματος ποιοῦμεν, τῷ μηκέτι ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ διωκόντων αὐτὸν ἀλγεῖν ὑπὲρ ἡμῶν.

Vers. 28. Ταῖς αὐτῶν ἐπιθυμίαις καὶ οἷς εἶλαντο ἔχειν πάθεισιν παραδιδόμενοι, ἑαυτοῖς εἰσὶν αἴτιοι τοῦ ὑπομένειν ταῦτα, τοῦ Θεοῦ αἰτίαν οὐκ ἔχοντος, εἰ οἷς ἐπόθησαν παραδέδονται· ἐξαπέστειλεν γοῦν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, προσθήκης γενομένης ἀνομίας ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· ἐπεὶ τοίνυν οὐχ εἶλαντο τῇ ἀλγήσειν ἐλθοῦσαν, ἀλλ' ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ νόμου παρανόμως διαβιῶναι ἠθέλησαν,

ἐξώσθησαν καὶ τοῦ τόπου τῆς τυπικῆς λατρείας, ἵνα προσθῶσι τῇ προτέρᾳ ἀνομίᾳ καὶ ἄλλην, τὸ ἐξώθεν τῆς Ἰουδαίας βούλεσθαι· ταύτην φυλάττειν· διὸ οὐκ εἰσέρχονται ἐν δικαιοσύνῃ τῇ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ τῆς γράφεται· Nun! δὲ χωρὶς νόμου, δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται μαρτυρουμένη, ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν (Rom. iii, 21)· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν, αἰεὶ περὶ τὰ ἔξω καὶ τὴν σκιάν ἔχοντας, εἰσελθεῖν ἐν δικαιοσύνῃ, ἣν ἠγνόησαν Θεοῦ οὐσαν, ἵνα στήσωσι; Τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν· ταυτὸν τὸ ὑποταγεῖναι δικαιοσύνῃ, καὶ τὸ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ.

Vers. 29. Ὅτι γὰρ οἱ ἀρετὴν καὶ πίστιν καὶ γινώσκον Θεοῦ ἔχοντες ζῶσιν, ἀκουστέον τοῦ, Αὕτη ἡ ζωὴ σου καὶ ἡ μακρότης τῶν ἡμερῶν σου, ἀγαπᾶν σε καὶ τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς σου (Deut. xxi, 20)· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον (Joan. vi, 47). Βίβλος ἐν ἧ ὁ οὕτως ζῶντες γράφονται, ἢ τοῦ Θεοῦ γινώσκis ἐστίν, γινώσκοντος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· ᾧ ἔπεται ἐξαλείφεισθαι τοὺς μὴ ὑποπίπτοντας τῷ μνημονεύεσθαι ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι· εἶποι δ' ἄν τις πρὸς τοὺς ἐξειληφότας τὸν ψαλμὸν ἐκ προσώπου τῶν ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίων εἰρησθαι· Πῶς ἐξαλείφονται οἱ Βαβυλώνιοι ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων, μηδ' ὅλως ἐγγραφέντες ἐν αὐτῇ, διὰ τὴν ἐκ προγόνων καὶ μέχρι τῆς παντελοῦς ἀπωλείας αὐτῶν διαμείναντες ἀσέβειαν; ἐπὶ γὰρ Ἰουδαίων ἀρμόττει τοῦτο λέγεσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν Βαβυλωνίων οὐδ' ὅλως.

Vers. 30. Πλούσιος καὶ ἐκτὸς τραυμάτων ὑπάρχων, πτωχὸς γέγονα, ἵνα οἱ πτωχοὶ πλουτήσωσιν τῇ ἐμῇ πτωχείᾳ· καὶ ἤλγησα τραυματισθεῖς ὑπὲρ τραυματιῶν γενομένων ὑπὸ τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ πονηροῦ· καὶ οὕτω μοῦ ὄντος ἀνασθητῶσί τινες τῶν ὑπὲρ ὧν γέγονα πτωχὸς καὶ ἀλγῶν, ὡς προστιθέσθαι ἄλλος ἐπὶ τὰ τραύματά μου, καὶ ὄψεσθαι με κατὰ φύσιν πτωχὸν εἶναι· ἀλλ' οὖν ἡ σωτηρία ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἀντελάβετό μου· ἀναστὰς γὰρ ἐκ νεκρῶν καὶ ἀναληφθεῖς ἀπέβαλεν τὰ τραύματα καὶ τὴν πτωχείαν ἣν εἶχεν ὑπὲρ ἀνθρώπων· καταλυθέντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, καὶ μάλιστα τοῦ διαβόλου, ἀκόλουθον ἦν φθῆν ἐπινίκιον ἀνακρουσθῆναι ὑπ' αὐτοῦ νικησαντος τῷ ὀνόματι· περὶ οὗ εἶπεν, Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου (Joan. v, 45)· καὶ ἔτι ὑπερβάντα τῇ νοήσει αὐτὸν, τὸν οὗ τὸ ὄνομα μεγαλῶναι ἐν αἰνέσει, μεγάλα λέγοντα ἐν τῷ αἰνεῖν καὶ δοξολογεῖν αὐτόν· ἀλλὰ καὶ θεωροῦντα ὄψητων τὰ περὶ αὐτοῦ· οὐ γὰρ οἱ ὄντες ἐτέρως ἢ οὕτως μεγαλύνεσθαι τὸν Θεόν, τῷ πᾶν αἰσθητὸς μέγεθος μακρὰν αὐτοῦ τυγχάνειν ἀνωματίου ὄντος· καὶ ἐπεὶ τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν, ἐστὶ θυσία, κατὰ τὸ, Θυσία αἰνέσεως δοξάσει σε (Psal. xlix, 23)· αἰνέσας τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μετ' ὀδῆς, καὶ μεγαλύνοντας αὐτόν ἐν αἰνέσει, θαρσύνει ὡς ἀρέσε τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλας, προσαγόμενον εἰς θυσίαν· διὸ καὶ τοῖς οὕτω θύουσιν ἀρεσκόμενος φησὶν· Ἐλεος θέλιω ἢ θυσίαν, ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὀλοκαυτώματα. Ταῦτα ἰδέτωσαν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ἢ

κτώρθωσεν Ἰησοῦς κατὰ πάσης πονηρᾶς φάλαγγος· ἔφετα· γὰρ τῷ ἰδεῖν αὐτοὺς τὴν τοσαύτην ἀνδραγαθίαν τὸ εὐφρανθῆναι αἰωνίως, κατὰ τὸ, Εὐφροσύνη αἰώνιος καταλήφεται αὐτοὺς (Isa. LXI, 7).

PSAL. LXIX, vers. 1 Εἰκότως εἰς ἀνάμνησιν περὶ σωτηρίας ὁ ψαλμὸς ᾄδεται· πάντων τῶν μετανοούντων ἀναμιμνησκομένων καὶ ἀναγνωρίζοντων τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐρχομένην ἐπ' αὐτὰ, γνωσθήσονται· καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ ἐπὶ τέλος τῆς ἀναμνήσεως ἀναπολήσεται ἔστιν ἐκεῖνα ἃ πρότερον ἐπιλέληστο ὡς ἀκριβῆ καὶ τελείαν γνῶσιν ἔχειν· ἀκολούθως, εἰς τὸ τέλος εἰς ἀνάμνησιν εἰς τὸ σῶσαί με Κύριον, εἶπεν. Σωζομένου παντὸς τοῦ τὴν λήθην τῶν καλῶν ἀποβάλλοντος, ὡς χρῆσιν καὶ γνῶσιν αὐτῶν ἔλκει· πάντες γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, καὶ εὐθεῖς γεγενημένοι, ἐσπαρμένας ἔχουσι τὰς περι Θεοῦ ἐννοίας· κἂν ποτε γοῦν ἐξ ἀμελείας ἢ ἀμαρτίας παρεῖδουσιν λάβη, εἰσεμβάλνει μετὰ τὴν πράξιν αὐτῆς μετανοήσαι, ἀναμιμνήσκειται τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ κατὰ φύσιν τὴν ἐννοίαν εἶχεν, λογικὸς καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς.

Vers. 4. Ἐπεὶ ἴγειται τῆς ἀμαρτίας ἀναισθησία καὶ ἀγνοία τῶν καλῶν, ὡς διὰ τοῦτο σὺν ἡδονῇ καὶ παρρησίᾳ πράττειν αὐτὰ· εἴρηται γοῦν περὶ τινῶν ὡς δόξαν ἔχουσιν ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι ἔδει· ὧν γὰρ φησὶν, ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνη αὐτῶν (Philipp. III, 19)· πρὸς οὓς καὶ ἡ προφητεία φησὶν, Αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχίσεως ὑμῶν· ψόγον γὰρ καὶ ἐπώλειαν φέρει. Οἱ οὕτως ἀναισθητῶς ἐπὶ τὸ κακὸν τρέχοντες, εἰ αἰσθησιν καὶ ἐννοίαν αὐτοῦ λάβοισιν, πεπαύσεσθαι τοῦ ποιεῖν αὐτὸ θελήσαιεν· ἢ ἔπεται, ἐκκλίναντας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι· τοῦτο αὐτὸ ὑπαρξῆναι τοῖς ἐπικειμένοις διαφοροῖς, εὐχόμενος, φησὶ, περὶ αὐτῶν, αἰσχυνητήωσαν γνότες οἱ κακῶν εἰσιν· ἐντραπέησαν, ἀναπολήσαντες ἃ ἔπραξαν· τὴν γὰρ ψυχὴν μου εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοῖς κακίαν ἀγαγεῖν ἐζήτησαν· ἢ ἀποκτεῖναί με, ἐπεὶ μὴ συντρέχω αὐτοῖς εἰς τὴν ἀποστασίαν, κατ' ἦν ἐκτὸς Θεοῦ εἶσιν· τοῦτο αὐτὸ συμφέρον αὐτοῖς προσλιπαρεῖ λέγων· Ἀποστραφείησαν εἰς τὰ ὀπίσω, μηκέτι ἐπὶ τὸ κακὸν ἐπίγασθαι ποθοῦντες, καὶ κατασχυνηθήσαν ἐφ' οἷς ἔδρασαν κακῶς, βουλόμενοι ὑπαρξῆναι μοι τὰ βλάπτοντα. Ἀποτρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ὁ μετανοῶν, παλινδρομῶν ἐφ' ὃ καταλέλοιπεν ἀγαθὸν μετὰ τὸ αἰσχύνεσθαι θέλει· καὶ τοι πρὸ τῆς μετανοίας ἀλαζονικῶς κατὰ τοῦ διωκομένου λέγων, Εὐγε εὐγε, τουτέστι, κρατήσωμέν σου φεύγοντος ἀφ' ἡμῶν. Ἐπιστατέον τῷ, οἱ βουλόμενοί μοι κακά, μέχρι τοῦ βουληθῆναι κακῶσαι καὶ βλάψαι ἔχουσι δύναμιν, ἃ ἐπαγαγεῖν βούλονται κακά, οὐχ οἱοί τε ὄντες, εἰ μὴ Θεὸς παραδῶ.

Vers. 5. Πιστεύσας ὅτι πάντως εὐρήσει τὸν βοηθήσαντα αὐτῷ, περὶ πάντων τῶν ὡσαύτως διακειμένων, ὅτε περιστάσεις καὶ διάφοροι πάρειςιν, φησὶν ὑμῶν· Ἀγαλλιάσονται· καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ξηρῶντές σε, Κύριε· κἂν γὰρ σὺν πόνῳ καὶ ἰδρωτί τὸ ζητεῖν τὸν Κύριον γίνεται, ἀλλ' οὖν, αὐτοῦ ἐπι-

Α φαινομένου, ἀγαθότητι πολλῇ οἷς ποθοῦσιν ἰδεῖν, ἀγαλλίατις θεία καὶ εὐφροσύνη, διαδέχεται τὸν ἐν τῷ ζητεῖν πόνον· ταύτης δὲ τῆς χάριτος τυχόντες διαπαντός, ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ διαθέσει πιστῇ ἐροῦσι· Μεγαλυνθήτω ὁ Κύριος· αἰεὶ μέγεθος νοήσεως αὐτοῦ εὐχόμενοι δέχεσθαι, ὕμνοισι ταῦτα οἱ πείραν λαβόντες τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, ὡς ἀγαπᾷν αὐτὴν σωτήριον ὀνομαζομένην· ἢ ἀγαπῶσι τὸ σωτήριον· τοῦτο δ' ἔστιν ὁ Χριστὸς, ὁ αἴτιος αὐτοῖς αἰωνίου σωτηρίας ὧν· τοῦτο τὸ σωτήριον ὀψεται πᾶσα σάρξ.

Vers. 6. Μὴ εἰς μακροῦς, φησὶ, χρόνους πολεμουμένον με καταλείψης, ἵνα μὴ μεγάλην ἀπενέγκωμαι βλάβην· ἀλλὰ βοήθειαν ὄρεξον, ἵνα ταύτη στεπόμενος ὡς ὄπλῳ εὐδοκίας, μὴ βληθῶ ὑπ' αὐτῶν.

B PSAL. LXX, vers. 1. Ὁ ἔχων τὴν ἐπὶ Θεὸν ἐλπίδα ἀκαταίσχυντον, ἔχει τέλος μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος, παρρησιαζόμενος ἐφ' ἣ ἔσχεν προσδοκίαν παντὸς τοῦ ἐπὶ ἕτερόν τι τὴν πεποιθήσιν ἔχοντος· κατασχυνημένου μου ὅτ' ἂν διαμάρτη τῆς ἐλπίδος· ὃ πεποιθὸς γὰρ, φησὶν, ἐπὶ πλούτῳ, οὕτως πεσεῖται· καὶ, Μὴ ἐλπίζετε, φησὶν, ἐπ' ἀρχοντας ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία (Psal. CXLV, 3)· καὶ, Ἐπικατάρατος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον (Jerem. xv, 5)· ὅθεν σπουδαστέον τὸν Κύριον ἔχειν ἐλπίδα· ἐλλόγιμος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· καὶ ἔσται Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ· ζῶσα γὰρ αὕτη ἡ ἐλπίς· διὸ γέγραπται· Ἀναγεγεννημένοι εἰς ἐλπίδα ζῶσαν· ὅθεν εἴρηται ὑπὸ τοῦ ἔχοντος αὐτήν, Οὐ κατασχυνηθήν εἰς τὸν αἰῶνα· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥῦσαί με καὶ ἐξελού με.

C Vers. 3. Πολλῶν πολεμεῖν με θελώντων, ὑπερασπιστῆς μου γενοῦ, σκέπασόν με τῇ σῆ ἀσπίδι, περὶ τῆς εἴρηται, Ὅπλῳ κυκλώσει σε ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ σὲ θέλω εἶναι μοι πάντα, καὶ φρούριον ἀκαταμάχητον καὶ ἔρυμα ἀκαθάρτεον γενοῦ μοι· ἵν' ἐχυρώτατον τύπον σε ἔλκω, παντὸς φόβου τοῦ ἀπὸ ἐλθρῶν ἐκτὸς μένω, σοῦ καταφυγῆς καὶ στερεώματός μου ὄντος.

Vers. 4. Χεὶρ ἀμαρτωλοῦ, ἡ ἀμαρτικὴ ἐστὶ πράξις, ἀφ' ἧς ῥυσηθῆναι ἀξιοί, ἵνα μηδὲ κατὰ ποσὸν ἐνεργῆ κατ' αὐτὴν πράττων· ὡσαύτως παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος πράξεις, αἱ ἀποστελεστικαὶ ἐνεργεῖαι· ὧν καὶ αὐτῶν ἔξω εἶναι ποθεῖ ῥυσσάμενου Θεοῦ. Πότερον δὲ ὁ αὐτὸς ἢ ἕτερος καθ' ὑποκείμενον ἀμαρτωλὸς, τῷ παρανομοῦντι καὶ ἀδικοῦντι ἐπιστήσεις; δοκεῖ γὰρ εἰς ἑκάτερα ῥέπειν, παντὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος ἀμαρτωλοῦ ὄντος. Ἐὰν δὲ ὁ διάβολος ἢ ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων σημαινόμενος, χεὶρα αὐτοῦ ἐκληπτέον, καὶ τὴν ὡσεὶ στρατιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν συντακτομένην ἐκ παντὸς πνεύματος πονηροῦ καὶ ἀκαθάρτου. Ὁ ῥυθηθεὶς ἐκ χειρὸς τῶν ἐκκειμένων ὑπὸ τὴν κραταίαν χεῖρα τοῦ Θεοῦ γενόμενος, ὑπ' οὐδενὸς ἀρπάζεται ἐξ αὐτῆς.

Vers. 5. Ὡσπερ σοφία καὶ δύναμις τοῦ ἁγίου ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ὑπομονὴ καὶ ἐλπίς ὑπομείναντος εἰς σωτηρίαν, καὶ ἐλπίζοντος ἐπ' αὐτόν.

Vers. 6. Εἰ δυνατόν περὶ πνευματικῆς γεννήσεως

ἐκλαθεῖν τοὺς στίχους, ἐπίστησον τοῦ ἐκ διδασκαλίας θείας καὶ ὕδατος καὶ Πνεύματος γεννωμένου, καταλλήλως τῇ γεννήσει ταύτῃ, γαστρὸς καὶ κοιλίας νοουμένων, ἀφ' ὧν ὁ γεννηθεὶς νοητῶς προελήλυθεν. — Πᾶν τὸ καλὸν καὶ εὐσεβὲς ἀνύεται σὺν Θεῷ· ὅθεν ὁμολογῶν τὸν Ἰησοῦν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐν αὐτῷ αὐτὸ ποιεῖ· ἵνα ἀκολούθως καὶ αὐτὸς ὁμολογηθῆ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ὄντος ἐν τῷ ὁμολογοῦντι αὐτόν. Ἐπεὶ γὰρ δικαιοσύνη καὶ σοφία ἀγιασμὸς τε καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια ὁ Σωτῆρ, ὁ πραγματικῶς ὁμολογῶν αὐτόν, ᾧ ἔπεται καὶ διὰ φωνῆς ὁμολογία, ἐν τῷ ὁμολογούμενῳ τυγχάνει ὧν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ δικαίος καὶ σοφὸς ὑπάρχων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγιασμῷ καὶ ζωῇ καὶ ἀληθείᾳ ἅγιος καὶ ζῶν καὶ ἀληθῆς ἀποδειχθεὶς· ὡς οὖν αὐτὸς ἐν τῷ μετεχομένῳ, οὕτω καὶ ὁ μεθεκτός ἐν τῷ μετέχοντι· καθ' ὃ λέγομεν ἐν τῷ σπουδαίῳ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν σπουδαῖον εἶναι. Κατὰ τοῦτο τὸ σημαίνον· ὁ Ἀπόστολος ἄνθρωπος ἦν ἐν Χριστῷ, καὶ εἶχεν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ· ἡ φησὶν· Ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός (Galat. II, 20)· ταύτης τῆς θεωρίας καθόλου οὔσης· καὶ ὁ ὕμνων θεὸν, ἐν αὐτῷ τυγχάνει, ὄντος καὶ τοῦ ὕμνουμένου ἐν τῷ ὕμνουντι.

Vers. 7. Οἱ ἀρετὴν εὐτελιζόντες, καὶ βδελύγμα τὴν θευσθεσίαν ἠγούμενοι ἀμαρτωλοὶ, τὸν σπουδαῖον καὶ εὐτελεῖ βδελυττόμενοι, τέρας ἀποκαλοῦσιν· φάσκουσ· γὰρ ἐν ἑαυτοῖς· Δύσχωμος τὸν δίκαιον ὅτι δύσχωμος ἡμῖν ἐστίν. Καὶ ἐπεὶ φαῦλοί εἰσιν ἡμῖν οἱ τὰ τριαῦτα διανοούμενοι καὶ λέγοντες, εἰκότως οὐ καθάπερ εἶπεν τέρας, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς γεγονέναι, τουτέστι τοῖς χυδαιότεροις καὶ ψεύγουσι τὴν ἀρετὴν.

Vers. 9. Ἐπὶ σοὶ ἐλπίς μου ἐκ νεότητός μου· παρακαλῶν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ, μέχρι γήρωος διαμείναι, οὐκ ἀπορρίπτομενος ἀπὸ σοῦ· παντός τοῦ φαῦλα πράττοντος καὶ ἀνομοῦντος ἀπορρίπτομένου. Θεωρηθεῖτ' δὲ καὶ πρὸς διάνοιαν· ἐπεὶ γῆρας τίμιον, οὐ τὸ πολυχρόνιον πολιᾶς οὔσης τοῦ ἔνδον ἀνθρώπου τῆς θείας φρονήσεως, καὶ γήρωος τοῦ δι' ἀκροτάτην ἀρετὴν ἀκηλιδῶτου βίου· ἐπεὶ ἀκμὴν ἐν τῷ προκόπτειν εἰμ', παρακαλῶ μὴ ἀπορρίφθηναι, ἀλλὰ συνεργεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀγαθότητός σου, ἕως φθάσω ἐπὶ τὸν κειρὸν τοῦ ἀκηλιδῶνου βίου.

Vers. 15. Λί μὲν γραμματεῖται Ἰουδαίοις μόνοις ἤρμωσαν, τρίς τοῦ ἑαυτοῦ παρακελευόμενοι ἀπαντῆν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλὰ τε ἄλλα δυσχερῆ καὶ οὐκ ἀνογκία περιεῖχον· ἐγὼ δὲ ἐν δυνάμει Κυρίου εἰς τὰς ἑμαυτοῦ ἐκκλησίας εἰσελεύσομαι· καὶ μνησθήσομαι δικαιοσύνης σου μόνοι· δικαιοσύνη, γὰρ Πατρὸς ἦν τὸ πάντας ἀνθρώπους Ἑλληνας τε καὶ βερβάρους καταζητηθῆναι τῆς αὐτοῦ γνώσεως· καὶ τὸ ἐν παντί τόπῳ, ἀλλὰ μηκέτι ἐν ἐνὶ, τρέφαι (1) λατρεύειν αὐτῷ· ὥστε ἀπὸ ἀποστολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεξάζεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Vers. 19. Ταῦτα ἕως ὑψίστων μεγαλεῖα, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰ θεομάσια ὑπέκρικτα· τοῦ Σωτῆρος ἀνθρώπου γεγεννημένου· τεχθέντος γὰρ αὐτοῦ ἐκ τῆς Παρ-

Α ὀνευ, πλῆθος οὐρανόου στρατιᾶς, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, ἔλεγον, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία (Luc. II, 14). Τῆς γὰρ γενομένης εὐδοκίας ἐν ἀνθρώποις, εἰρήνη πολλὴ ἐκράτησεν, τῶν ἐπὶ γῆς πάντων πολεμίων καταλυθέντων· ἀλλὰ καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις γέγονεν τῶν σωζομένων ἀνθρώπων μέχρι τῶν ὑψίστων τὴν ἀνάβασιν ἐχόντων. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον οἱ γενόμενοι τέλει· ὡς ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν (Matth. V, 48), ἐν ἀνυπερβλήτῳ ἀγιοτητι γενόμενοι, ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεόν, πάντα ἐν πᾶσιν γινόμενον; Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις ἔφη πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· Θέλω, Πάτερ, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὗτοι ὧσιν μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν (Joan. XVII, 24).

B Vers. 20. Ἐπεὶ ἀγαθότητι ὁ Θεὸς πειραθῆναι ὀλιβερῶν καὶ κακωτικῶν πρὸς σύμφορον τι συνεχώρησεν, πάλιν ἐπιστρέψας πρὸς ἑαυτὸν ζωοποιεῖ, μεταδίδους ζωῆς τοῖς ἐωρακόσι διὰ πείρας θλίψεις καὶ κακὰ, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀβύσσων, τουτέστι τοῦ βύθους τῶν περιστατικῶν, ἀνιμήσασθαι τὸν κατενεχθέντα· καὶ ἐπειδὴ τὰ κακὰ κατάλληλα ταῖς θλίψεσι, τὰ ἐπίπονα καὶ κακωτικὰ ἐξειλήφαμεν, ἀκολούθως ἡ ζωοποίησις κατὰ τὴν κοινήν ζωὴν ἐκληφθήσεται, καὶ ἡ τῆς ἀβύσσου ἀνοδος· ἐπεὶ γὰρ τὰ κακωτικὰ ἕκτα· θέντα θανατοῦν δοκεῖ, καὶ καταβιβάζειν εἰς ἄδην, ὅτ' ἂν τέλος λάβῃ τὰ αἴτια, ζωοποιεῖται τις ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς ἀναβιβάζεται· ταῦτα δὲ οὐκ ἀπὸ ἰδίου προσώπου ὁ ἅγιος λέγει, ἀλλὰ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, πειραθέντος πλείστων ὄσων κακῶν καὶ θλίψεως πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, μεθ' ἣν πείραν ἐπιστρέψας ὁ Κύριος πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθεν, καὶ ἐζωοποίησεν, δούς ἀνθ' ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον, ὥστε πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν καὶ δεχόμενον τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἔχειν ζωὴν αἰώνιον· ἀνήγαγεν δὲ ἐν τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς, τουτέστι τοῦ ἄδου, γενόμενος ἐκεῖ μετὰ ἀπόθεσιν οὐ εἶχεν σώματος, οὐκ ἄλλου ἕνεκα, ἢ τοῦ ἀναγγεῖν τοὺς ἐκεῖ καταχθέντας δι' ἀμαρτίας ἰθείας.

C Vers. 22. Σκεῦος ψαλμοῦ τὸ ψαλτήριον, δι' οὗ λέγει, ἐξομολογήσομαι σοι, εὐχαριστικῶς προφέρων τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθ' ἣν οὐδεὶς ὁμοιος Θεοῦ μετὰ τα κακὰ ζωοποιῶντος, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπομένην εὐεγεσίαν τελουόντος. Πρὸς τὸ ἐξομολογήσασθαι τὴν ἀλήθειαν ἐν σκεύει ψαλμοῦ, καὶ ἐν κιθάρᾳ ψάλλειν ὑπισχνεῖται τῷ Θεῷ ὑπάρχοντι Ἄγιῳ τοῦ Ἰσραὴλ· Ἄγιος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ λέγεται ὁ ἀγιαζὼν αὐτόν· ὡσπερ γὰρ ἐὰν λέγωμεν Θεοῦ ἁγίου εἶναι, παριστῶμεν τοὺς πρὸς αὐτοῦ ἁγιαζομένους, οὕτως Ἄγιον αὐτόν λέγοντες, τινὸς τὸ ἀγιαζόμενον σημαίνομεν· καὶ ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει, ἐπίστησον τῷ περὶ Χριστοῦ λεγομένῳ, ὡς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη, καὶ ἀγιασμὸς, καὶ λύτρωσις (I Cor. I, 30)· γέγονε γὰρ σοφία τοῖς σοφοῖς, δικαιοσύνη τοῖς δικαιοσύντοις, ἀγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις τοῖς ἁγιαζομένοις καὶ ἀπολυτρουμένοις· οὐκ ἐνταῦθα μόνον Ἄγιος τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς εἴρηται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ, Παρωξύ-

(1) Τρέφαι. An legendum ἐπιτρέψαι? Edit.

νατε τὸν Ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ, δηλονότι οἱ ἁμαρτάνοντες.

Vers. 23. Αυτροῦται ἡ λογικὴ ψυχὴ, λύτρον δεδωκότος τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ αὐτὴν δηλονότι λογικὴν οὖσαν· ὅνπερ γὰρ τρόπον λυτρούμενος τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, σῶμα ὁμοούσιον αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν δέδωκεν, οὕτως λυτρούμενος λογικὰς ψυχὰς, λογικὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἔθηκεν.

PSAL. LXXI, vers. 1. Οὗτος ὁ ψαλμὸς οὐ διενάγκει (00) τῷ πατρὶ τοῦ Ῥοδοῦ Σολομῶντι, ἀλλὰ τῷ πνευματικῷ οὕτω καλουμένῳ, διὰ τὴν τοῦ ὀνόματος μετάληψιν· ἐρμηνεύεται γὰρ, Ἑλλήνων φωνῆ, εἰρηνικός. Τίς δὲ οὗτος ὑπάρχει ἢ ὁ λέγων Ἰησοῦς, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν; Περὶ τούτου ὁ θεολόγος γράφει· Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν (Ephes. II, 14)· καὶ τὸ, Εὐηγγελίσσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς (ibid. 17), λύσας τὴν ἔχθραν τὴν διαιροῦσαν Ἑλλήνας ἀπὸ τῶν Ἰβραίων, ὥστε μίαν ποιήσῃ, καὶ ἓνα λαὸν ἐξ ἔθνων καὶ Ἰουδαίων συστήσῃ· οὕτως εἰρηνικός δεικνύμενος διὰ τῶν ἔργων ὧν ἐτέλεσεν, ἐκ τοῦ δαδιδῆ ἐστὶ τὸ κατὰ σάρκα, γεννηθεὶς ἐκ παρθένου· γέγραπται γοῦν περὶ αὐτοῦ, Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ.

Vers. 8. Ταυτὸν τῷ Συμπαραμενεὶ τῷ ἡλίῳ, τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μαλχισεδέκ. Καὶ τὸ, Πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν, ταυτὸν τῷ, Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐφημελίωσάς με, λέγεται τὸ, Συμπαραμενεὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ περὶ τῆς σαρκὸς, ἧς ἤνωσεν ἑαυτῷ, τῆς ἐμφυχωμένης ψυχῆ λογικῆς τε καὶ νοερᾶς συμπαραμενεὶ γὰρ τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης διὰ τὴν ἀδιαίρετον ἔνωσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς σελήνης τῆς ἀναγωγίαν ἐρύσσης πρὸς τὸν νοητὸν ἥλιον, ὑπάρχει γενεὰ γενεῶν τῷ δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἰδρῦσθαι τὴν Ἐκκλησίαν συγκατεμένην ἐκ πάντων τῶν γενεῶν ἐχόντων ἀνθρώπων· οὗτοι γὰρ ἐκ γενεᾶς καὶ γενεᾶς κατὰ διαδοχὴν ὑπαρξίαν ἔχουσιν. Παρίσταται· ἐκ τοῦ Ἄσματος τῶν ἀστέρων, ὡς σελήνη ἡ Ἐκκλησία χρηματίζεται, οὕτως· Τίς αὕτη ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καλλὴ ὡς σελήνη ἐκλεκτὴ (Cant. VI, 9) ;

Vers. 6. Ὡς ὁ μὲν πόκος τὸν Ἰσραὴλ σημαίνει, ἡ δὲ γῆ τὰ ἔθνη, δηλοῖ, ἐπεὶ πρότερον ἐπὶ πόκον κατήλθον, εἴτ' ἐκείθεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπειθήσαντος γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς μὴ δεξιῶσαι τὸν ἐλθλυθότα, μετάβασις ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ ὑετοῦ γέγονεν· ὡς πάντας τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἀνθρώπους ὑγκρίνεσθαι, μᾶλλον δὲ ποτίζεσθαι ἐκ τῶν σταγόνων ἐπὶ τῷ ἀγαγεῖν καρποὺς πνευματικούς.

Vers. 9. Νοήσεις οὕτως· Τῶν ἀπὸ ἔθνων Αἰθιοπίων καλεσμένων, οἳ ἦν εἶχον ἐξ ἀσεβείας μελανίαν, ἐνιόπιον τοῦ βασιλέως προσπίπτοντων μεταγνώσεως τρόπῳ, οἱ τοῦ βασιλέως ἐχθροὶ Ἰουδαῖοι χροὺν λείξουσιν· εἰ δὲ καὶ τὸ φάνα· ἐνώπιον αὐτοῦ προσπίπτειν τοὺς Αἰθίοπας, γνησίαν ὑποταγὴν δηλοῖ τὸ ἐπίπροσθεν τοῦ τὰ κρυπτὰ ὀρώντος βασιλέως προσπίπτειν· Δυνατὸν καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ αἰσθησθαι μετα-

Α ναίας φαίνεσθαι, διὰ τοῦ χροὺν λείχειν· γονυπετούντων γὰρ ἡ ἐνέργεια· μεταλαμβάνεται· δὲ θαρσεῖς εἰς τὸ κατασκοπεῖν χαρὰν, κατασκοπούντων χαρὰν τῶν ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας φίλων· ἴν' ἀκούσῃ ποτε θυνηθῆ ἕκαστος αὐτῶν, Εἴτελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου (Matth. xxv, 21, 23). Τῶν οὕτω θεωρητικῶν πρὸς τὴν χαρὰν τὸ βλέμμα ἐχόντων, οἱ κρατοῦντες βασιλεῖς δῶρα οἴσουσιν τοὺς ἀρχομένους· καὶ νῆσοι δὲ προσάγονται· ψυχαὶ δὲ εἰσὶν αὐταί, ἐδραίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχουσαι, καὶ ἐπαφρίζη καὶ τρικυμίας ἡ θάλασσα ἐπεγείρη. Πρὸς ταύτας ὁ Σωτὴρ λέγει· Ἐγκαινίζεσθε νῆσοι πρὸς με, ἀνανεούμεναι τῆς κινήτητι τοῦ πνεύματος, φέρουσα· τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα· πρὸς τούτοις τοῖς βασιλεῦσιν, καὶ οἱ τῶν Ἀράβων καὶ Σαβᾶ προσοίσουσι δῶρα, τοὺς πρὸς τὴν ἐσπέραν βίου τοῦ φαύλου ἐρχομένους, ὡς σκοτισθῆναι ἀπ' αὐτῶν τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν· καὶ δύναιτ' ἂν μετασχηματιζόμενον εἰς ἄγγελον φωτὸς ψευδῶς καὶ μέχρη· τοῦ ἀπατῆσαι ἕλινον ὄντα. Ἀραβες γὰρ δυσμαί καὶ ἐσπέρα ἐρμηνεύονται· μετὰ τούτων τῶν Ἀράβων, καὶ ἐτέρων πλειόνων μετάνοια· προσφέρεται Σαβᾶ· μεταλαμβάνεται· δὲ τὸ ὄνομα εἰς τὸ ἐπιστροφή· δυνατόν ἐκλαβεῖν προσκυνοῦντας αὐτὸν, καὶ δῶρα προσφέροντας τοὺς διδασκάλους πάντων τῶν ἐθνῶν ἀποστόλους καὶ μαθητὰς καὶ τοὺς τούτων διαδόχους· προσφέρουσι γὰρ τοὺς κερδαινομένους ὑπ' αὐτῶν ἀνθρώπους δῶρα τῷ Θεῷ· εἰ δὲ ἕκαστος τῶν πιστῶν δῶρα φέρει πράξεις ἐπαινετὰς καὶ ἀληθῆς φρόνημα, ὡς βασιλεῖς προσάγουσιν τὰ οἰκεῖα δῶρα τῷ μόνῳ καὶ ἐνὶ Παμβασιλεῖ.

C Vers. 15. Μαθόντες οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὡς οὐδεὶς τῶν γεννητῶν λυτρώσεται τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς κατεχούσης κακοπραγίας, πάντων ἐκκλινάντων καὶ ἅμα ἀχρειωθέντων, περὶ τοῦ δυναμένου ῥύσασθαι ἐκ χειρὸς δυνάστου καὶ σωτηρίας αἰωνίου αἰτίου ἔσομένου, συνεχῶς καὶ ἀδιαστάτως εὐχὴν τῷ Πατρὶ ἀναπέμπων· ὅτε μὲν λέγοντες, Δείξον ἡμῖν, Κυριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου ὀψὲς ἡμῖν (Psal. lxxviii, 5). ὅτε δὲ, Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου (Psal. xlii, 3).

D Vers. 16. Οὕς γὰρ ἐκαρποφόρησεν Ἰησοῦς διὰ τῆς ἐπιδημίας πιστοῦς ἀνθρώπους, καὶ πλῆθος καὶ μέγεθος πράξεων καὶ θεωρημάτων, ἔχουσιν μαρτύριον τὸ, Δίκαιος ὡς φοίνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ λιβάνῳ πληθυνθήσεται (Psal. xci, 3)· οὕτω πληθυνθέντος καὶ ὑπεραρθέντος τοῦ καρποῦ τοῦ στηρίγματος τῶν ὄλων, ἐξανθήσουσιν ἐκ τῆς πόλεως τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀπιστήσαντες τῷ Σωτῆρι· Ἰουδαῖοι, ὡς ἐκ τῆς γῆς χόρτος, διὰ τὸ εὐμάραντον καὶ ταχὺ ἀποξηραίνεσθαι, οὕτως ὀνομασμένοι· καὶ μάλα δικαίως, ἐπεὶ σὰρξ τῷ φρονήματι γεγονάσιν, ἀπιστήσαντες τῷ Σωτῆρι. Καὶ δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, ἀλλὰ μὴ τὴν παρὰ Θεοῦ μόνου διδομένην ζητοῦντες, ἐξανθήσουσιν, οἷα τῆς γῆς χόρτος· Πᾶσα γὰρ σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου (Isa. xl, 6)· εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ πόλεως, καὶ μὴ « ἐν πόλει » ἐξανθῆσαι οἷα χόρτος, τοὺς περὶ

(00) Διενάγκει. Ita cod. pro διενέγκει, pro διαφέρει. EDIT.

ῶν ὁ λόγος· ἔξω γὰρ τῆς πνευματικῆς πόλειος Ἰερουσαλήμ βίψ καὶ φρονήματι σπεύσαντες εἶναι ὡς εὐμάραντος καὶ ξηραίνόμενος ταχὺ χόρτος ἐξηράνθησαν, τοῦ ἔνδον ἐν τῇ πόλει μένοντος, οὐδὲν τοιοῦτο πεισομένου· Οὐ σαλευθήσεται· γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἰερουσαλήμ (*Psal.* cxviii, 2).

Vers. 17. Αὐ εὐλογηθεῖσαι ἐν αὐτῷ φυλαί οὔσαι τὰ ἔθνη μακαρίζουσιν τὸν εὐλογησαντα, λέγουσαι· Εὐλογητός ὁ τοῦ διορατικοῦ γένους Θεός, ὅς μόνος θαυμάσια πεποίηκεν, ἐλευθερώσας ἡμᾶς ἀπὸ εἰδωλολατρείας, καὶ δαιμόνων ἀλιτηρίων θεραπέας.

Vers. 18. Θαυμάσιον γὰρ ἀληθῶς ἕκαστον τῶν ὑπὲρ τῆς κλήσεως τῶν ἔθνῶν γεγονός. Προσκείμενον δὲ τὸ, μόνος, μὴ ταρατπέτω· οὐ γὰρ ἐναντιοῦται τῷ, Οὐ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱός οὐδὲν, ἐὰν μὴ βλέπει τὸν Πατέρα ποιοῦντα (*Joan.* v, 19)· ἃ γὰρ ἂν ὁ Πατήρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱός ὁμοίως ποιεῖ· τὸ γὰρ, μόνος, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐπὶ θεότητος λαμβανόμενα, δηλοῖ Πατέρα καὶ Υἱόν, ὡς ἐκ τοῦ προφήτου παρίσταται, ἔνθα εἴρηται πρὸς τὸν Σωτῆρα· Καὶ οἱ Σαβασιμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ προσκυλήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι, Θεός πλὴν σοῦ· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδωκεν, Θεός τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ (*Isa.* xlv, 14, 15).

PSAL. LXXII, vers. 1. Ἄντι τοῦ, Ὡς ἀγαθός ὁ Θεός, ὁ Σύμμαχος φησί, Πλὴν ὄντως ἀγαθός τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν. Τοῦτο εἰπὼν, παρέστησεν τίς εἴη ὁ Ἰσραὴλ· αὐτοὶ γὰρ εἰσιν ὁ ἀληθινός Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται (*Matth.* v, 8)· καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ, ὄρων τὸν Θεόν, ἐρμηνεύεται· διὸ καὶ νοοῦντες ὄν ὄρωσιν, ἴσασιν ὅτι ἀγαθός ἐστιν· κἂν τι γοῦν σκυθρωπὸν τε καὶ ἀηδὲς τοῖς ἀνθρώποις παρέχει, ἴσασιν ὡς συμφερόντως καὶ πρὸς σωτηρίαν ποιεῖ τοῦτο, καὶ οὐ σαλεύονται· τὰ διαθήματα ἃ ἴσαν διαθεβτικότες καὶ προκόψαντες.

Vers. 14. Δυνατὸν ἐκλαθεῖν τὸ, καὶ ἐγενήθη μαστιγώμενος ὅλην τὴν ἡμέραν· νοήσει τοιαύτη εἰρηκώς, Ἄρα ματαίως ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου, καὶ τὰ ἐξῆς γνοῦς ὡς οὐκ ἔδει ταραχθέντα τοῦτο εἰπεῖν· Ἐμασίχθη ὑπὸ τοῦ τῆς εὐσεβείας λογισμοῦ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεγχόμενος καὶ ἔπιτιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ.

Vers. 23. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οὐ συνιεῖν πρὶν φωτισθῆναι καὶ γινῶναι τὸ περὶ τῆς πόλεως λελεγμένα, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰκόνος τῶν ἀσεβῶν· καὶ εἰ δίκην ἀλόγου κτήνους διετέλεσα πρότερον, ἀνοητικῶν καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιθελεῖν τοῖς τῆς σῆς προνοίας, ὅμως οὐκ ἀπελιμπανόμην σοῦ τοῦ Θεοῦ· συνήμην δὲ σοὶ διαπαντός· καὶ τοῦτο ἔπραττον οὐκ ἐξ ἑμαυτοῦ δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς χάριτος· σὺ γὰρ αὐτὸς τῇ σκευῇ φιλανθρωπίᾳ τῆς ἐμῆς χειρὸς δεξιᾶς ἐπιλαθόμενος, συνέχευς καὶ διεκράτεις, πρὸς τὸ μὴ διαχεισθᾶί μου τὰ διαθήματα, μηδὲ τοὺς πόδας μου σαλεύεσθαι τῆς παρὰ σοὶ στάσεως· χεῖρα δὲ ψημί δεξιάν ἐβόρωμένην πρακτικὴν, τὰ δεξιὰ πάντα καὶ τὰ σοὶ ἀρετὰ πράττουσαν· διὸ ὁ ἐπιλαθόμενος αὐτῆς,

Α τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐν τῇ συμβουλίᾳ σου ὠδήγησάς με, τὸν θνητὸν διαπορθμεύων βίον, καὶ εἰς εὐδίων καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς παρὰ σοὶ ἀναπαύσεως χειραγωγῶν με, καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με, μηδὲν πεπονηθὸτα ὑπὸ τῶν τοσοῦτων πειρασμῶν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ὑπερόν φησι τιμὴ διεδέξατο.

Vers. 27. Ἐπεὶ μὴ ἐν τόπῳ ὁ Θεός, τοπικῶς οὐδεὶς αὐτοῦ δείσταται, ἀλλὰ σχέσει καὶ διαθέσει τοῦ ἀδίκου καὶ πονηροῦ μακρὰν νοουμένου τοῦ Δικαίου καὶ Ἀγαθοῦ καὶ πάντων αἰτίου· καὶ ἐπεὶ τὸ ἐγγίζειν αὐτῷ ἀρετῆς ἀναλήψει· σώξει τὸν πλησιάζοντα, τὸ ἀφίστασθαι αὐτοῦ, τῷ κακίαν καὶ ἀσεβείαν ἐσχηκέναι, ἀπώλειαν φέρει· ταυτὸν τοῦ μακρύνεσθαι τοῦ Θεοῦ τὸ ἀμαρτάνειν· εἰκύτως οὖν εἴρηται, Ὅτι ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες· τῷ μὴ τοὺς ἡμαρτικότητας ἀπόλλυσθαι, τῷ ἀμαρτάνειν τέλος ἐπιβάλλοντα διὰ μετανοίας· ταύτη καὶ, Ὁ ποιῶν, ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας τὴν ἀμαρτίαν, ἐοῦλός ἐστιν αὐτῆς (*Joan.* viii, 34).

Vers. 28. Πολλῶν κινησάντων μακροῦς καὶ πλείονας λόγους περὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίας, διὰ βραχυλογίας ὁ σιφός παρέστησεν αὐτοῦ τὴν ὑπαρξίν εἰπὼν, κυρίως ἀγαθὸν εἶναι τὸ προσκολληῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ τιθεσθαι τὴν ἐλπίδα· Εἴρηται δὲ ἡδὴ ὡς ἀρετὰ καὶ εἰς τὴν τελειότητα εἰσαγωγαί, αἱ πύλαι τῆς Σιών εἰσιν· Ουγάτηρ δὲ Σιών πᾶσα γινομένη ἢ γεννηθεῖσα κατ' αὐτὴν καὶ πρὸς αὐτῇ ψυχῇ χρηματίζουσα·

PSAL. LXXIII, vers. 1. Ἀπωθεῖται ὁ Θεός τὸν ἀμαρτάνοντα, ἐκείνου πρότερον ἀποσχοινίσαντος αὐτόν· Τὸν γὰρ ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλλω ἔξω, εἶπεν ὁ Κύριος (*Joan.* vii, 37).

Vers. 13. Θάλασσα πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος λαμβάνεται· τοῦτο ἐν τῇ δυνάμει ἑαυτοῦ ὁ Θεός ἐκραταίωσεν, ὡς ἐκ πλείονος χειμῶνος καὶ σφοδροτάτης ζάλης εἰς εὐδίαν καὶ γαλήνην ἀγαγεῖν· ἴν' οἱ πατοῦντες αὐτὴν ὡς διὰ ξηρᾶς βηδύζωσιν, κατὰ τὰ λεχθέντα· Ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηρὰν.

Vers. 14. Πλείονων δρακόντων πολλὰς κεφαλὰς, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς πολλὰς κεφαλὰς συνέθλασεν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, νοουμένου τῆς κακίας, ἢ τῶν ἀστάτων καὶ τετραγμένων πραγμάτων τοῦ βίου· ἐν τῷ τοιοῦτῳ γὰρ ὕδατι ἐνεργοῦσι βλαπτικῶς οἱ δράκοντες, καὶ ἐ τούτων ὑπερέχων εἶς, περὶ οὗ γέγραπται ὡς βασιλεὺς εἴη πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδατιν, καὶ ὡς ἐν θαλάσῃ διατρέβει· αὐτὴν γὰρ ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, δεικνύς τὴν ταραχὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν κακίαν· μόνου δὲ τοῦ Σωτῆρος ἔργον συντρέβειν τῶν ἐρημένων δρακόντων τὰς κεφαλὰς.

PSAL. LXXIV, vers. 1. Εἰς τὸ τέλος φθάσαντες τοῦ μὴ διαφθεῖρα κατωρθωμένης ἀφθαρσίας, εὐχαρίστως ἐξομολογησώμεθα σοὶ, Θεέ, ὡς αἰτίῳ τῶν ὑπαρξάντων καὶ κατορθουμένων ἀγαθῶν σὺν σοὶ γὰρ καὶ ἐκ σοῦ βεβαιοῦται ταῦτα, καὶ ἐπὶ τοῖς κατορθωθεῖσιν ἀγαθοῖς προσλαθεῖν καὶ ἕτερα βουλόμεθα· οὕτω γὰρ ἐτμὲν τέλειοι· ἐξομολογησώμεθα μὲν περὶ τῶν ὑπαρξάντων· ἐπιλασεσώμεθα δὲ τὴν προστηγάριαν σου, ὑπὲρ τοῦ ἄλλα λαθεῖν· ἐὰν δὲ ὡσιν τέλειοι οἱ ἐξομολογούντες καὶ ἐπιλαλούμενοι, ἐξομολογοῦνται ὑπὲρ

ων πλήρη εἰλήφασιν, ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ φυλακῆς αὐτῶν, ὅπως παρὰ μείνη αὐτοῖς μέχρι τέλους τὰ δόθεντα παρὰ τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς τοῖς ἀτρίχασιν αὐτόν.

Vers. 4. Τὸ κατοικεῖν τὴν γῆν, ὡς ἐπίπαν ἀντὶ ψόγου λαμβάνεται ὡς περ τὸ παροικεῖν, ἐπὶ ἐπαίνου.

Quæ sequuntur, inde a psal. LXXXI suppeditavit Catena Corderii

PSAL. LXXXI, vers. 1. Διοδώρου. Ταῦτα πρὸς ἀτιμίαν αὐτῶν φησι, διὰ τὸ κρίνειν ἀδικίαν, καὶ πρόσωπον ἀμαρτωλῶν λαμβάνειν· καὶ ἔτι, διὰ τὸ μὴ συνιέναι καὶ γινώσκειν τὰ τοῦ Θεοῦ ἐνταλματα, ἀλλ' ἐν σκότει διαπορεύεσθαι, ττραχῆς καὶ ζάλης ὁ βίος ἐμπέπλησταί, καὶ τοῖς ἐπαλλήλοις ἡ γῆ κλονεῖται κακοῖς.

Ibid. Διοδώρου. Συσσεῖσω, φησί, καὶ συγκλονήσω τὸ πᾶν, ἐπειδὴ ἐλὼ μὲν τοὺς δικαστὰς ἐν τάξει θεῶν κατέστητα καὶ υἱῶν Ἰψίστου· αὐτοὶ δὲ εἰς τὸ ἐμὸν ἐξύβρισαν ἀξίωμα, λήμματα τὸ δίκαιον διαφθείροντες, κατὰ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἀρχοντας, οἱ, διὰ τὸ μὴ αἰσθάνεκατὰ τοὺς αὐτῶν θεοὺς, κέχρηται τῷ δικάζειν ὡς βούλονται, οὐκ ὄντος τοῦ ἐφορῶντος αὐτοῦς, οὐδὲ ἀπαιτοῦντος δίκας.

Vers. 8. Διοδώρου. Κυριώτερον οὖν τούτους τοὺς στίχους εἴποι ἂν τις εἰς τὸν Χριστὸν εἰρήσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν τὴν κτίσιν δέδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, εὐχεται ὁ Δαβὶδ ἐπιταχυνοθῆναί· τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἀνάστάντα αὐτόν ἐκ νεκρῶν καταστῆναι κριτὴν τοῦ παντός· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἐθνῶν ἐμνημόνευσεν. Ἐμελλε γὰρ ἀναστᾶς, ἐκ νεκρῶν πάντων δεσπόζειν.

PSAL. LXXXII, in titulo. Διοδώρου. Ἡ μὲν ὑπόθεσις τοῦ ψαλμοῦ δῆλη ἐστὶν ἐπινίκιος τῶν Ἰσραηλιτῶν κατ' ἐθνῶν, συμμαχησάντων ἀλλήλοις κατὰ Ἰουδαίων· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκείνους μὲν τήρανισεν, Ἰσραηλίταις δὲ παραδόξως ἔδωκε νίκην, ἀναγκαῖως ὁ μακάριος Δαβὶδ τοῦτον ἄδει τὸν ψαλμὸν ἐκ προσώπου αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἀμφιβάλλεται δὲ ὁ χρόνος· οἱ μὲν γὰρ ἔφασαν μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπάνοδον λαθεῖν ταῦτα τὴν ἐκδοσιν, οἱ δὲ μετὰ τὴν νίκην τῶν Μακκαβαίων· μάλιστα ἐπειδὴ ἐν τῇ Μακκαβαϊκῇ ἱστορίᾳ κεῖται οὕτως· Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἤκουσε τὰ ἔθνη τὰ κυκλῶ, ὅτι ἐφοδομήθη τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀνεκαινίσθη τὸ ἅγιασμα ὡς τὸ πρότερον, καὶ ὠργίσθησαν σφόδρα, καὶ ἐπεβουλεύσαντο τοῦ ἔραι τὸ γένος Ἰακώβ, τοὺς ὄντας ἐν μέσφ αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ χρόνος οὐ λυμαίνεναι τῇ ὑποθέσει, εἴτε ὁ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπαινοδον, εἴτε ὁ μετὰ τὴν νίκην τῶν Μακκαβαίων, μιᾶς τῆς ὑποθέσεως οὕσης.

Vers. 18. Διοδώρου. Οὗτος ὁ ψαλμὸς προφητεῖαν ἔχει μελλόντων πραγμάτων. Ἡ γὰρ ἱστορία οὕτως ἔχει· ὅτι συνήχθη ταῦτα πάντα τὰ πλήθη κατὰ Ἰσραηλιτῶν, ὀλίγων ὄντων· καὶ ὅτι φάσμα νυκτερινὸν αὐτοῖς ἐπέπεψεν ὁ Θεός, καὶ διαναστάντες οἱ πολέμιοι ἀλλή-

λοῦσιν· οἱ φεύγοντες ἀλλήλους συνέτριβον, ἕως οὗ σχεδὸν ἅπαντες ἀπώλοντο· ὡς ἰσραηλίτας μαθόντας τῇ ἐξῆς τὰ γεγενημένα, καὶ πλοῦτον ἄπειρον εὑρεῖν εἰς κατασκευὴν τοῦ ναοῦ καὶ τοσαῦτα ὅπλα κείμενα, ὥστε ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις κατακαίειν ταῦτα· καὶ γὰρ κατὰ πρόσταγμα Θεοῦ πυρὶ καυστα ἐκλεύσθη γενέσθαι τὰ ὅπλα, ὡς ἀνείθεῖ ἀνατεθειμένα, τῷ τῆς νίκης ἀτίφῳ. Καὶ γνώτωσαν, φησὶν, ὅτι ὄνομά σοι Κύριος. Τὸ Κύριος ὄνομα ἐπὶ θαυματουργίας λαμβάνει· ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Μωσέως λέγει ὁ Θεός, Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεός Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεός Ἰακώβ· καὶ τὸ ὄνομά μου, Κύριος, οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς· ἀντὶ τοῦ, Οὐ διὰ θαυμάτων αὐτοῖς φάνην· ἀλλ' οὕτως ἦσαν πιστοὶ, ὥστε μὴ δεηθῆναι θαυμάτων εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τὴν ἐμὴν. Ταῦτα δὲ λέγει ὡς ὄνειδίζων Μωσέα, ἀπαιτοῦντα αὐτὸν θαύματα. Καὶ ἐνταῦθα οὖν, γνώτωσαν ὅτι ὄνομα σοι Κύριος, ἀντὶ τοῦ, Ἀφ' ὧν θαυματουργεῖς τιμωρούμενος αὐτοῦς, γνώτωσαν ὅτι τοῦ παντός ὑπάρχεις Κύριος, καὶ πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος.

PSAL. LXXXIII, in titulo. Διοδώρου. Εὐχαριστήριός ἐστιν οὗτος ὁ ψαλμὸς τῶν ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλώνης, ὁρώντων διὰ πολλοῦ χρόνου τὰ οἰκεία μετὰ πλειέτης ἡδονῆς, καὶ τῇ φωνῇ τὴν διάθεσιν δεικνύοντων.

Ibid. Διοδώρου. Σκηνώματα δὲ καλεῖ τὰς οἰκήσεις. Τὸ δὲ, Ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς ἀυλὰς τοῦ Κυρίου, ἔδειξεν ὅτι οὐχ ἀπλῶς τὰς οἰκήσεις ποθεῖ τὰς ἐν Παλαιστίνῃ, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀυλὰς τοῦ Κυρίου, τουτέστι, διὰ τὸν ναὸν τὸν ἅγιον. Τὸ δὲ ἐπιποθεῖ. Ἀντὶ τοῦ· Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἃ ἐπεπέθουν ἃ καὶ εἶδον, ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαριστῶ.

Vers. 6. Διοδώρου ἱστορίας μέμνηται κειμένης ἐν τοῖς Κριταῖς, τριαύτης. Ἐκέλευσεν αὐτοῦς ὁ Θεός, ἐξολοθρεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη ἐξεληθόντας ἐξ Αἰγύπτου· οὐκ ἐξωλόθρευσαν δὲ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἔπασχον κακῶς παρ' αὐτῶν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐζήτουν. Τότε ἐπιστὰς ἄγγελος ἤλεγξεν αὐτοῦς τῆς παρακοῆς. Ἀσθόμενοι γοῦν ἐκείνοι ἐκλαυσαν πικρῶς, κλαυθμὸν ποιησάμενοι ἀπὸ τοῦ πράγματος. Τοῦτο οὖν βούλεται καὶ ἐνταῦθα εἰπεῖν· Ὅτι ὡς περ ἐκεῖνοι μετὰ τὸν ἔλεγχον ἐκλαυσαν, καὶ ὑπέσχοντο φυλάττειν τὰ προστάγματα, τὸ αὐτὸ ποιεῖν καὶ ἡμῖν ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἐλεγχθεῖσιν μὲν ἐφ' οἷς παρηνομήσαμεν διὰ τῆς ἀρχμαλωσίας, ἐπανελθούσι δὲ εἰς τὰ οἰκεία καὶ ἀφείλουσιν ὑποσχέσθαι μηκέτι παραβαίνειν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Vers. 11. Διοδώρου. Βούλεται εἰπεῖν, ὅτι βέλτιον Porro in psalmo lxxxii incipiunt Diodori excerpta apud Corderii catenam.

(1) Hactenus præstantissimi Interpretis reliquas deducere licuit. Etenim posthinc usque ad psalmum lxxxii nihil est Diodori in codice nostro.

ἡμῖν ἐστὶ σχουτας τὴν γνῶσιν τὴν σὴν καὶ τὸν φόβον Ἀ
μῖαν ἡμέραν ζῆσαι ἐνταῦθα, ἢ δέχα τῆς γνώσεως τῆς
σῆς καὶ τοῦ ὑμνεῖν σε χιλιάδας ἡμερῶν ἐξαντλεῖν.

Vers. 13. Διοδώρου. Ὡς θεός, φησί, τῶν δυνά-
μεων καὶ ὁ τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἐπίμεινον
ὑπερασπίζων ἡμῶν, καὶ φρόντισον τῆς εὐπρεπείας τῆς
βασιλείας ἡμῶν. Χριστὸν γὰρ ἐνταῦθα αὐτοῦ καλεῖ
τὸν ἐκ βιβουλῶνος ἐπανελθόντα βασιλέα τὸν Ζοροβά-
βελ.

PSAL. LXXXIV, vers. 9. Διοδώρου. Ὡς ἐπὶ τῶν
βασιλέων βουλομένων ἀναφθέγγασθαι ὁ κήρυξ ἐπι-
τίττει σιωπὴν, οὕτως αὐτοῖς ἐγκελευσάμενος σιγῆν,
ἵνα μὴ ῥησι: τί ἀποφαίνεται ὁ θεός, ἐπιφέρει. Ὅτι λα-
λήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Σιω-
πήσωμεν, φησί, μέλλει γὰρ ἀποφαινεσθαι εἰρήνην
παντὶ τῷ λαῷ, καὶ μάλιστα τοῖς ἀνακειμένοις αὐτῷ, B
καὶ ἐξηρημένους αὐτοῦ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας· ἃ γὰρ
βούλεται ὁ θεός ἐναποτίθεσθαι διανοίᾳ, μὴ πλήττων
ἐξω τὴν ἀκοήν. Οὕτω καὶ ὁ Ἀβραάμ· Καὶ ἀπεσκο-
πέύσω, τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ θεός.
Καὶ Παῦλος· Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦν-
τος Χριστοῦ; ἐν ᾧ γὰρ λαλεῖ Χριστός, ἐκεῖν ᾧ λαλεῖ-
οὐ μὲν καὶ ᾧ λαλεῖ τις ἐν ἐκείνῳ λαλεῖ. Τὸ δὲ καὶ
λαληθὲν αὐτῷ εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν εἰναι φησιν. ἢ
τῶν πολεμίων ἀνατραπέντων, ἢ εἰρήνην τὴν ὑπερ-
έχουσαν πάντα νοῦν, ἐσχηκότα παντός ἀπηλλαγμένον
θορύβου καὶ ταραχῆς, καὶ γαληνιῶντα τὸν λογισμόν.
Αὕτη ἡ εἰρήνη, ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ Κυ-
ρίου Ἰησοῦ ἅμα χάριτι δίδοται τοῖς ἀποδιδοῦσι τὰ
τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην φυλάττουσι,
κυρίως ὅσοις αὐτοῦ καλουμένοις. Δίδοται καὶ τοῖς
ἐπιστρέφουσιν οὐκ ἐπιπλάστως, ἀλλ' ἐκ βαθύς C
καρδίας.

PSAL. LXXXV, in titulo. Διοδώρου. Τὴν αὐτὴν
ὑποθεσιν ἔχουσιν ὁ πε' καὶ ὁ πς' ψαλμός· ἐκ προσ-
ώπου γὰρ εἴρηται τοῦ Ἐζεκιίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ·
ἀλλ' ὁ μὲν πε' ὡς ἐτι κεκυκλωμένης τῆς πόλεως
ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ὅτε δι' ἀγγέλου χειρὸς ἀνηρέ-
θησαν.

Vers. 2. Διοδώρου. Ἄς εἶχεν ἀρετὰς ἀξιοὶ φυλα-
χθῆναι. Ἐφη γὰρ εἶναι πτωχὸς καὶ πένης καὶ δσιος
ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Μὴ ἐλθέτω μοι ποῦς ὑπερ-
τηφάνιας. Δοῦλος δὲ θεοῦ, ὁ μὴ δουλεύων ἀμαρτία· ὁ
δὲ μήπω υἱὸς, δοῦλός ἐστι.

Vers. 13. Διοδώρου. Παῖδα καὶ υἱὸν παιδίσκης
ἐαυτὸν ὁ Ἐζεκιίας καλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ ἄνθρωπον, καὶ
υἱὸν ἀνθρώπου. Καλῶς δὲ εἰς δυσώπησιν τοῦ θεοῦ D
τὴν μητέρα μᾶλλον προβάλλεται ἢ τὸν πατέρα· εὐσε-
βεσττέρα γὰρ αὕτη ἐδόκει εἶναι τοῦ Ἀχαζ τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ, οὐ πάνυ ὄντος εὐσεβοῦς.

PSAL. LXXXVI, vers. 2. Διοδώρου. Σκηνώματα
Ἰακώβ καλεῖ τὰς δέκα φυλάς. Ἐδείξεν οὖν, φησὶν,
ὁ θεός ὅτι πλέον τὴν Σιών ἀγαπᾷ τῶν ἄλλων Ἰσραη-
λιτῶν· δι' ὧν ταύτην μὲν ἔσωσεν, ἐκείνους δὲ ἐξέδω-
κεν Ἀστυρίοις.

Vers. 5. Διοδώρου. Ὡς περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ θυ-
γατέρα καλεῖ, οὕτω τὴν Σιών μητέρα ὀνομαζει. Λέ-
γει οὖν· Ὅτι μὴ προθήσης τὴν Σιών, ἐξέστι τοῖς
ἀπομείνας· καλεῖν σε μητέρα· Καὶ ἄνθρωπος ἐγεν-

νήθη ἐν αὐτῇ. Οὐδὲ γὰρ ἀπέβαλες, φησί, τοὺς ἀν-
θρώπους τοὺς ἐν σοὶ, ἀλλ' ἐμεινας ἔχουσα αὐτοὺς
οἰκήτορας διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συμμαχίαν. Ὅθεν ἐπι-
φέρει· Καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ἰψιστος.
Ἄτε γὰρ, φησί, παρ' αὐτοῦ θεοῦ θεμελιωθεῖσα, ἀνά-
λωτος ἐγένου τοῖς πολεμίοις.

Vers. 6. Διοδώρου. Ἀνακτήση, φησί, πάλιν τὰ
πάτρια σου, καὶ ἔσονται σύνοδοι εὐσεβούντων ἐν τῷ
ναῷ, καὶ ἀναγνωσθήσονται θεῖαι Γραφαί, δι' ὧν ὁ
θεός δοκεῖ τοῖς λαοῖς διαλέγεσθαι. Ἐν αἷς συνόδοις,
φησί, καὶ ἄρχοντες ἔσονται πάλιν. Λέγει δὲ τοὺς δι-
δασκάλους καὶ ἱερέας. Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν,
φησὶν; Οὕτως ἔστη πεπολισμένη καὶ πεπληθυσμένη,
ὡς ἂν πόλις οἰκισθεῖσα παρὰ ἀνθρώπων ἀλύπως
διαγόντων τῶν ἐν αὐτῇ καὶ μετὰ πλείστης εὐφρο-
σύνης.

PSAL. LXXXVII, in titulo. Διοδώρου. Τὸ μέγεθος
τῶν συμφορῶν περιέχει ὁ πς' ψαλμός τοῦ ἐν Βιβου-
λῶνι λαοῦ, δεομένου τῆς τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆναι
βαρύτητος.

Vers. 8. Διοδώρου. Τοὺς μετεωρισμοὺς ὡς ἐπὶ
θαλάσσης εἶπεν ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ, Πᾶσαν τὴν
ἄβυσσον ὀργῆς σου ἐπήνεγκάς μοι.

Vers 9. Διοδώρου. Ἀπεκλαιόμην, φησὶν. ὑπὲρ τοῦ
λαοῦ, ἰδὼν αὐτοὺς τοῦ κατὰ θεὸν πλοῦτος ἐκπεσομέ-
νους, καὶ εἰς πτωχείαν ἐξενεχθησόμενους ἐσχάτην.

Vers. 11. Διοδώρου. Ὁ Σύμμαχος, Ἄρα νεκροῖς
ποιήσεις τεράστια; καὶ πάλιν, Ἡ διηγῆσεται τις
ἐν τάφῳ; καὶ πάλιν, Ἡ γνωσθήσεται; Ταῦτα γὰρ
οὐχ ἀπλῶς ἀπογινώσκων ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ τοῦ
πάθους κειρῷ, ἀλλὰ παραχωρῶν ὡς δυνατὰ τῷ Πα-
τρὶ, ἐπεδίδασκε τὰς αἰτίας αὐτοῦ τῆς καθύδου τῆς
εἰς τὸν θάνατον· ὡσεὶ ἔλεγεν. Εἰ γὰρ μὴ κάκεινους
ἤθελες σῶσαι, οὐκ ἂν ἕως ἄδου με κατωτάτου κατ-
ελθεῖν συνεχώρησας, τὰ ὑπὲρ τέχνην ἱατρικὴν τῆ
σῆ δυνάμει ποιῶν, ὅπως ἀναστάντες ἐξομολογήσωνται
οἱ νεκροί. Ταῦτα δὲ πρὸς ἔργον ἐξέβη, κὰν τοῖς
περὶ τὸ μνῆμα, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος μαρτύριον θαύ-
μασι γενομένοις. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ θαυμάσια αὐ-
τοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη· καὶ ἐπὶ τοὺς πάλαι τελευτή-
σαντας ἐφθασε, δι' οὓς ἐκεῖ κατέβη, ἵτα μὴ μόνον
ζώντων, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν κυριευσῆ. Διὸ καὶ πολλὰ
σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ
σὺν αὐτῷ τῷ Σωτῆρι εἰς τὴν ἀγίαν θεοῦ πόλιν εἰσῆλ-
θον, δηλονότι τὴν ἐπουράνιον. Τοὺς αὐτοὺς δὲ νεκροὺς
ἔφη καὶ ἐν τάφῳ, καὶ ἐν ἀπολείᾳ, καὶ σκότῳ.

Vers. 16. Διοδώρου Λέγοις δ' ἂν ὑψωσιν, καὶ
τὴν ἐν σημείοις καὶ τέρασι. Περὶ τῆς εἰπόντος τῆ,
Δόξασόν με, φησὶν ὁ Πατὴρ· Καὶ ἐδόξασα, καὶ
πάλιν δοξάσω. Ταύτην γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν παθῶν
ἐταπεινώσεν

PSAL. LXXXVIII, in titulo. Διοδώρου. Ὁ λαὸς ὁ
Ἰσραηλιτῆς εἰ ποτε ἐν μεγάλῳ κατέστη κινδύνῳ,
καὶ ἀπέγνω τὰ καθ' αὐτὸν, μίαν περιέμενεν ἐλπίδα
σωτηρίας τὴν ἐπαγγελίαν τὴν κατὰ τὸν Χριστὸν δο-
θεῖσαν μὲν ἐξ ἀρχῆς τῷ Ἀβραάμ, ἀνακαινισθεῖσαν
δὲ τελευταῖον ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ. Καὶ νῦν οὖν ἐν ἀίχμα-
λωσίᾳ διατρίψαντες ἐπὶ πολὺν τὸν χρόνον, καὶ ἀπο-
γνόντες τῆς σωτηρίας, οὐκ ἔχοντες παρρησίαν εἰς τὸ

δεηθῆναι αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν Δαβίδ, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελιαμέου ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ βασιλέα ἀνίσταν διαιωρίζοντα, κατὰ τε τὴν δόξαν καὶ τὸ κράτος κοινῇ ποιοῦνται μετὰ συντριβῆς καρδίας τὴν αἴτησιν. Ἔστι μὲν οὖν τὰ μὲν πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ ὑπομιμνησκόντων τὸν Θεὸν τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν αὐτοῦ τῶν πρὸς Δαβίδ· τὰ δὲ τελευταῖα διομένων διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τυχεῖν τῆς φιλανθρωπίας.

Vers. 3. Διοδώρου. Ὑπέσχου, φησὶ, τὴν τοιαύτην φιλανθρωπίαν συνοικοδομεῖν τῷ αἰῶνι. Καὶ καλῶς οἰκοδομίαν ἐκάλεσε τὴν τῆς ἐπαγγελίας αὔξησιν. Ἦρξατο γὰρ ἐξ ἑνὸς τοῦ Ἀβραάμ, εἶτα διέβη εἰς τὸν λαὸν τὸν Ἰσραηλίτην, καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραηλίου εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τὴν οὖν κατὰ μικρὸν αὔξησιν οἰκοδομίαν ἐκάλεσαν. Ἐπιμονὴν δὲ πανταχοῦ τὸ ἑδραῖον καλεῖ καὶ τὸ βίβαιον. Βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι, ἡ τοιαύτη σου ἐπαγγελία ἠδρασταί, καὶ τὴν βεβαίωσιν ἔχει ἄνω ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὥστε αὐτῆς μηδὲν ἐπίγειον περιγίνεσθαι πρᾶγμα.

Vers. 5. Διοδώρου. Μόνω δὲ τῷ Δαβίδ δι' ὄρκου πεποίηται τὴν περὶ τοῦ σπέρματος ἐπαγγελίαν, ἐπεὶ καὶ Δαβίδ πρὸ ταύτης ἐν ρλ' ψαλμῷ σὺν ὄρκῳ λέγει· Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ Δαβίδ, καὶ πάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ. Ὡς ὤμοσε τῷ Κυρίῳ, εὗξατο τῷ Θεῷ Ἰακώβ· Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκῆνωμα οἴκου μου· εἰ ἀναθήσομαι ἐπὶ κλίνης στρωμνῆς μου· εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὄφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν, ἕως οὗ εὔρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκῆνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ. Διόπερ ὁ Θεὸς ἔνθεν ὡς διδοὺς ὄρκῳ τὸν ὄρκον ἀμείβεται, καὶ συνάπτει τοῖς εἰρημένους ἐξῆς· Ὡμοσε Κύριος τῷ Δαβίδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτήν· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου. (Psal. cxxxi, 11)· Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν (Matth. vii, 2), Ὡ μὲτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. Ἦν γὰρ ζηλώσας ὁ Δαβίδ, τὴν πανταχοῦ γῆς ἀσέβειαν θεωρῶν, τῆς μὲν ἀντικειμένης τιμωμένης δυνάμεως, τοῦ δὲ Ποιητοῦ τῶν ὄλων ἠγνορημένου. Ὅθεν εὗξατο σὺν ὄρκῳ πρῶτος, οἰκοδομήσειν ἱερὸν ἐπὶ γῆς τῷ τῶν ὄλων Θεῷ. ἐν ᾧ τὴν διὰ Μωϋσέως κιβωτὸν ἀναπέσειε· πρὸ γὰρ τοῦ Δαβίδ περιήγετο ποτὲ μὲν εἰς Γάλακκα, ποτὲ δὲ εἰς Μαυριανίαν, ποτὲ δὲ εἰς Σηλώμ, ἄλλοτε πρὸς ἀλλοφύλους, κάκειθεν εἰς Βηθσαμουός, εἶτα εἰς Καριαθιχρεῖμ, εἶτα εἰς οἶκον Ἀμιναδάβ, κάκειθεν εἰς οἶκον Ἀβεδδάρᾶ· ὅθεν αὐτὴν ὁ Δαβίδ εἰς Σιών τὴν πόλιν μετεστήσατο· διὸ καὶ νόον ἀν-
Dεγείρειν εἰς ὃν αὐτὸν οἶσαι σοι δεῖσχυρῖσκατο· καὶ τὴν μὴν προαίρεσιν ὁ Θεὸς ἀπεδέξατο, οὐ μὴν τὸν οἶκον ἐπέτρεψε ποιῆσαι· μὴ γὰρ δεῖσθαί τινος πρὸς οἰκτισιν αἰσθητοῦ· εἰ δὲ χρὴ Θεὸν οἰκεῖν ἐπὶ γῆς, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελεύσεσθαι κατὰ σάρκα τὸν Σωτῆρα Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ αἰώνιον, καὶ τὴν αὐτοῦ καθολικὴν Ἐκκλησίαν πηγῆσθαι δι' αὐτοῦ. Δύο δὲ νῦν ἐπαγγέλλεται τῷ Δαβίδ· Ἐν μὲν, αὐτοῦ τὸ σπέρμα φυλάξειν ἕως αἰῶνος· δεύτερον δὲ, τὸν θρόνον αὐτοῦ οἰκοδομήσειν εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Ἀσυστάτων δὲ τούτων ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς οὐρανοὺς ἐξῆς ἀναπέμπε· τὰ τούτων

ἀποτελέσματα· Ὡς γοῦν ἔλεγεν, Ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται· ἡ ἀλήθεια σου· οὕτω μετὰ ἐπαγγελίαν νῦν ἐπιφέρει, Ἐξομολογήσονται εἰ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, Κύριε· ὡς τῶν ἐπὶ γῆς μὴ δυναμένων τῶν ἐπαγγελιῶν σου συνιέναι τὸν νοῦν, ἅς δεῖ τὰς οὐρανίους ἐρμηνεύσαι δυνάμεις· τὰς πρὸς Δαβίδ γὰρ ἐπαγγελίας μόνων ἀγγέλων εἰδέναι τε καὶ διηγείσθαι. Οὗτοι γὰρ καὶ τὴν ἀλήθειαν σου καὶ τὰ θαυμάσιά σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἁγίων ἐξομολογήσονται. Ὡςτε καὶ εἰ ἐγένετο τοιαύτη τις ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, ταύτην διδάξουσιν εἴτε θεῖται δυνάμεις, εἴτε ἄνδρες οὐράνιοι· τὴν ἐμφερομένην ταῖς ἐπαγγελίαις ἀλήθειαν. Λέγει δ' ἄν ἀκριβῶς εἰδέναι ταῦτα καὶ τὴν τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίαν, τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς.

Vers. 8. Διοδώρου. Ὡςπερ οἱ ἀσύνετοι σκανδαλίζονται ὀρῶντες αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ἀκούοντές τε λέγοντος αὐτοῦ, Ἐγὼ εἰμι· ἡ ἀλήθεια· καὶ, Πρὸ τοῦ Ἐβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι· οὕτως οἱ ἅγιοι τοῦ μπαλιν δοξάζουσιν αὐτὸν, καὶ μέγαν καὶ φοβερὸν καλοῦσι. Καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ὄφρα, ἐκ τοῦ, τὸν μὲν Πέτρον ὡςπερ ἐκ στόματος ἀπάντων βοᾶν· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· πάλιν δὲ τοὺς πάντας· Ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶ· ὅτε τῇ θαλάσῃ καὶ ἀνέμοις ἐπετίμησε.

Vers. 11. Διοδώρου. Ταῦτα δὲ ποιεῖς καὶ ἐπὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων· ἐχθραίνουσαι γὰρ τῇ σῇ προνοίᾳ διασκορπίζοντι μετὰ τοῦ σὺν ὑπερηφανίᾳ κατάρχοντος καὶ τοῦ πάροντος αἰῶνος, ὃν ἐπληξας τῇ ῥομφαίᾳ· κατὰ τὸ, Ἀπάξει Κύριος τὴν ῥομφαίαν, τὴν μεγάλην, τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιὸν, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ. Περὶ οὗ φησὶν ὁ Δαβίδ (Psal. ciii, 25). Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἐρπετὰ, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Δράκων οὗτος ὃν ἐπληξας ἐμπαίξειν αὐτῷ. Ἐπεὶ οὖν ἐν θαλάσῃ, κατὰ τὴν διττὴν εἴρηται προφητείαν, σημαινούσῃ τὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἀντικειμένων χωρίον· μήποτε καὶ νῦν τὴν τοιαύτην ἠνίκατο θάλατταν εἰπών· Σὺ δὲ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὰ ἐξῆς. Τούτοις γοῦν συνῆψε τὸ· Σὺ ἐταπεινώσας ὡς τραυματίαν ὑπερήφανον, καὶ τὰ περὶ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἀντικειμένων. Ψάλλει δὲ καὶ ἄλλοθι Psal. lxxiii, 13). Σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τῶν δράκόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος· σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Ἰουδαίοις. Καὶ ἐν Ἰώβ (Job xl, 20)· Ἀξίεις δὲ δράκοντας ἀγκίστρῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Οἷς ἐπάγει· Αὐτὸς δὲ ἐστὶ βασιλεὺς πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι. Νῦν τοίνυν τὸ θεῖον Πνεῦμα δηλοῖ τοῦ Μονογενοῦς τὴν κάθοδον τὴν μέχρι τῆς εἰρημένης θαλάσσης. Προβουλοῦσας γοῦν αὐτὸν, καὶ τὴν πρῶτην αὐτοῦ διατριβὴν, τὴν ἐν τοῖς ἁγίοις, εἰπών, πρόβεισι διδάσκων ὡσαύτως, ὡς καὶ τῆς δηλωθείσης ἡμῖν κρατήσε· θαλάσσης· διὸ καὶ δυνατὸν αὐτὸν προεῖπεν εἰς πίστιν τῆς πρὸς τὸν Δαβίδ γινομένην ἐπαγγελίας.

Vers. 14. Διοδώρου. Καὶ ἄλλως δὲ, φησὶν, ἡ σὴ δύναμις πάντων ἐπικρατεῖ· ἐνδοξος δὲ φανήτω καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς (ἐμπεριεῖληπται δὲ τῷ ἐνὶ Θεῷ ἡτε δύνα-

μικ αὐτοῦ, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ βραχίον.) Τελεία γὰρ ἐφ' ἑαυτῆς οὕσα, δι' ἧς ἅπαντα γέγονέ τε καὶ γίνεται, συναριθμεῖται Θεῷ κατὰ τὸν ἕνα τῆς Θεότητος ἀριθμὸν, ὡς μὴ περιπίπτειν τοῖς περὶ τῶν ἀνομοίων αὐτῶν, λεγομένοις πολλῶν υἱῶν. Ἡ γὰρ μία δύναμις εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ γνώρισμα τοῦ Θεοῦ πάντα δι' αὐτῆς ἐπιτελοῦντος· διόπερ αὐτῆς ἤρμοσε καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας τὰ θεϊκὰ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ κρίσις ὑπὸ Χριστοῦ γίνεται· ἐνυπάρχουσα μὲν ὡς δύναμις Θεῷ, δοθεῖσα δὲ ὡς ἀνθρώπιον, καθάπερ εἶπεν αὐτός. Διεῖλε δὲ τοῖς χρόνοις τὸν ἔλεον καὶ τὴν κρίσιν· Ἢ μὲν γὰρ ἔσται, ὅταν ἔλθῶν ὁ βασιλεὺς καθίσῃ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, βᾶσιν ἔχοντας τὴν δικαιοσύνην· καθὰ προεῖπεν ἐν θ' ψαλμῷ, Ἰδρασεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ. Προτρέχει δὲ τῆς ἐπιφανείας ἐκείνης ἔλεος πολὺ ἐπὶ γῆς, ἔλεψ τοὺς ἀνθρώπους εἰς σωτηρίαν εὐτρεπίζοντας τοῦ μέλλοντος ἐπιφανήσεσθαι φεβεροῦ κριτοῦ. Μετὰ τοῦ ἔλεους δὲ ἡ ἀλήθεια· οὐ γὰρ οἶόν τε μὴ γενέσθαι οὐκ ἀληθῶς ἢ ὀρθῶς ἐν τῇ χρηστότητι τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν· κἂν δοκῶσι τοῖς ἀγνοοῦσι· τὸ μέλλον οὐκ ὀρθῶς εὐπράττειν οἱ φαῦλοι, οὐδὲ μὴν οἱ ἀγαθοὶ δυσπραγεῖν.

Vers. 20. Διοδώρου. Ῥητῶς ἤδη τὴν ἐπαγγελίαν διέξεισι τὴν γενομένην διὰ Νάθαν τοῦ προφήτου, πληθυντικῶς αὐτὸν εἰπὼν υἱὸς Θεοῦ· ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς, ὁσίους Θεοῦ· ὡς δηλονότι δυνάμει καὶ δόξης μετέδωκε τῷ Δαβίδ, κατὰ τὸ, Ἐλαβόν σε ἐκ τῆς μάνδρας ἐξόπισθεν τῶν ποιμνίων, τοῦ εἶναί σε εἰς ἡγούμενον ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ· καὶ ὡς ἔχρισεν εὐάρεστον ὄντα πρὸς βασιλείαν, καὶ αὐτῷ συνεπράττετο, καὶ κατήργει τοὺς δυσμενεῖς, οὓς καὶ συζόπτων ἐτρέπετο, κατὰ τὸ, Ἡμην μετὰ σοῦ ἐν πᾶσιν οἷς ἐπορεύθης, καὶ ἐξωλόθρευσα πάντας τοὺς ἐχθρούς σου ἀπὸ προσώπου σου (II Reg. vi, 9). Ταῦτα γὰρ ἔφη διὰ Νάθαν ὁ Θεός. Ὑψώθη τε, φησὶν, ἐμῷ τε ἔλεψ καὶ σπουδῇ τῇ περὶ αὐτόν· ὅθεν αἰεὶ νικῶν ἐν πολεμίοις ἀήττητος ἦν.

Vers. 25. Διοδώρου. Ἐντεῦθεν οὐκέτι περὶ Δαβὶδ ὁ λόγος· ἀλλὰ περὶ τοῦ κέρως ἀρμόττει, τοῦ ἐξ αὐτοῦ. Τὸ κέρως οὖν αὐτοῦ, τουτέστι Χριστός· ἐφ' οὗ καὶ ἀληθῆς τὸ, Καὶ θήσομαι ἐν θαλάσῃ χεῖρα αὐτοῦ· τῆς παράλου χώρας μὴ κρατήσαντος τοῦ Δαβὶδ, καὶ μόνης βασιλεύσαντος τῆς Ἰουδαίας· ἀλλ' οὐχ' ὑψηλοῦ γενομένου παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Περὶ τούτου δὲ τοῦ κέρως καὶ Ζαχαρίας ἐν Εὐαγγελίῳ φησί· Καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ· καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ. Κέρας δὲ καθὼ καὶ μονόκερως εἴρηται· Καὶ ὁ ἡγαπημένος γὰρ, φησὶν, ὡς υἱὸς μονοκερώτων. Τὴν γὰρ ἀντικειμένην Θεῷ πᾶσαν ἐκεράτωσε δύναμιν, οὗ καὶ ἡ δεξιὰ κατεκυρίευσεν τῆς οἰκουμένης, ἐν ποταμοῖς καὶ θαλάσσις. Καὶ νῆσοι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἀναγορεύουσι Θεόν τε, καὶ Κύριον, καὶ Βασιλέα. Τριούτον ἐν α' ψαλμῷ τὸ, Κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ βαπτίσματος ἀρχάμενος τοῦ κατὰ τὸν Ἰορδάνην τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κηρυττεῖν, τὴν πᾶσαν οἰκουμένην

ἐπλήρωσε. Προφητεύει καὶ Ζαχαρίας· Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, Ὀύγατερ Σιών· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι· πραῦς ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζυγίον καὶ πῦλον νέον· καὶ κατάρξει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης καὶ ποταμῶν διεκβολὰς γῆς· ἀνθ' οὗ τὸ Ἰσραηλῆκόν, Καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης.

Vers. 29. Διοδώρου. Οὐκ εἰς ἕνα δὲ παρόντα αἰῶνα θήσιν τὸ σπέρμα τοῦ δηλωθέντος ἐπαγγέλλεται κέρως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καὶ Σύμμαχος δὲ οὕτως ἐξέδωκε, Καὶ ποιήσω διηνεκῆς τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἐφ' ἕσον αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ. Σπέρμα δὲ Χριστοῦ τὰς πανταχοῦ φησὶν Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἀναγεννηθέντας αὐτῷ λαούς. Τὸν δὲ τούτου διέπouσι θρόνον οἱ ἐν ταῦτοις ἐκ τῆς αὐτοῦ διαδοχῆς προεδρεύοντες, ὃν καὶ διηνεκῆ φησὶν. Ὁ γὰρ Ἰουδαϊκὸς πρὸς ὀλίγον ἀπαρκέσας ἀπέβη, περὶ πού τετρακόσια φυλαχθεῖς ἔτη, ἀπὸ Δαβὶδ μέχρι τῆς εἰς Βαβυλῶνα μόνον σιγμαλιουσίας. Εἰ δὲ τοὺς υἱούς, τουτέστι τοὺς διαδόχους τοῦ προφητευομένου, πλημμελῆσαι συμβῆ, διὰ μὲν τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς ἐπιστραφίσονται διωγμῶν· τὸν δὲ θρόνον οὐκ ἔσται πεσεῖν, οὐδὲ τὸ ἔλεός μου διασχεδάστω, καὶ οὐκ εἶπεν ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τοῦ θρόνου, ἢ τοῦ κέρως.

Vers. 36. Διοδώρου. Ὁ ἄψευδῆς κατὰ φύσιν Θεός καὶ ὄρθω χρῆται, τοὺς ἀνθρώπους ἀνθρωπίνως πιστούμενος· ἵνα διὰ ὅσο, φησὶν ὁ Ἀπόστολος (Hebr. vi, 18), πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι τὸν Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν. Ὅμνουσι δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ· ὡς ἂν Πατὴρ εὐορκῶν κατὰ γνησίου Παιδὸς καὶ ἀγαπητοῦ. Τὶ δὲ ὤμοσε; πρῶτον περὶ τοῦ σπέρματος, δεύτερον περὶ τοῦ θρόνου· οὕτω μὲν γὰρ, οὐ διαλείψει, φησὶν, εἴτε λόγος ἐστὶ σπαρεῖς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἴτε λαός· τὸν ἐκκλησιαστικὸν δὲ Χριστοῦ θρόνον κατὰ τὸν ἥλιον πᾶσαν φωτίσειν τὴν οἰκουμένην, καὶ κατὰ τὴν σελήνην ἐδρακίως ἐστάνει. Περὶ δὲ τῆς διδουκαλίας, ἧς αὐτὸς ὑπῆρξε σπορεύς, διὰ τῆς ἐν Εὐαγγελίῳ λέγει παραβολῆς· Ἐξῆλθεν ὁ σπεῖριον τοῦ σπεῖριον, καὶ τὰ ἐξῆς (Luc. viii, 5). Καὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἄλλως ἔσται. Πιστός γὰρ ὁ μάρτυς αὐτῶν, ὁ τὸν οὐρανὸν οἰκῶν Θεός. Ψευδὲς δὲ τὸ περὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου ταῦτα νομίζειν εἶρησθαι· μετὰ γὰρ τὴν ἀιγμαλωσίαν τὴν ἐν Βαβυλῶνος οὐδεὶς εἰς τὸν θρόνον ἐκάθισεν τοῦ Δαβὶδ. Ἐξ ἐκείνου δὲ μέχρι τοῦ παρόντος χιλιῶν ἐγγύς ἐστιν ἐτῶν, ἐξ οὗ τοῦ Δαβὶδ ὁ σωματικὸς θρόνος ἐλύθη· ὃν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἀποδύρεται, τάναντία ταῖς ἐπαγγελίαις συμβεβηκότα· τούτω δεικνύων ἄπερ ἀναγκαιῶς τῇ περὶ Χριστοῦ προφητείᾳ συνειληπταί· τῆς ἐκατέρου θρόνου δηλουμένης διαφορᾶς· τοῦ μὲν πρυσμένου, τῆς δὲ περὶ τούτου θεοπρεπῶς πληρουμένης ἐπαγγελίας.

Vers. 39. Διοδώρου. Ταῦτα περὶ τῆς σωματικῆς τέρας ἀρμόττει διαδοχῆς. Ἐξ οὗ γὰρ ἀπέχθησαν εἰς Βαβυλῶνα, τὸ βασιλικὸν ἐξέλιπε χρίσμα, μηδενὸς ἐτι βασιλεύσαντος ἐκ γένους Δαβὶδ· Ταῦτα δὲ φησὶν ὀδυρόμενος, ὡς ἕτερα μὲν ἐπαγγελαμένου Θεοῦ, τὰ προλαβόντα φημί, ἕτερων δὲ παρ' ἐκεῖνα τῶν παρόντων ἐκβεβηκότων. Οὐκοῦν οὐ περὶ τῶν σωματικῶν, περὶ

δὲ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ ἀψευδὴς Θεὸς ἐπηγγείλατο· οὐδὲ μὴ γέγονεν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία, οὐδὲ τὸν αἰσθητὸν τοῦ Δαβὶδ ἐκλήρωσατο θρόνον, ὅς γε τούναντίον καὶ πέπονθε. Τὰ οὖν οὕτως ἐναντία σύνεγγυς τὸ προφητικὸν ἐνέθηκε πνεῦμα, πρὸς ζήτησιν ἡμᾶς ἀνεγεῖρον τῆς τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν θείων ἐκβάσεως.

Vers. 40. Διοδώρου. Ἦ καὶ οὕτως· Εἰπὼν, φησὶν, Ὁ Δέσποτα, τοῦ Χριστοῦ τὸ σπέρμα εἰς τὸν αἰῶνα μένειν, ἀπώσω τὸ σπέρμα αὐτοῦ· καὶ μὴ βεβηλώσειν εἰπὼν τὴν πρὸς αὐτὸν διαθήκην, ἐβεβήλασας τὸ ἀγιαστήριον αὐτοῦ, εἰς τὴν γῆν κατέβραξας, ἦτοι εἰς θάνατον καὶ μνήμα τὸ σῶμα παραδόντας αὐτοῦ· ἢ τὴν Ἐκκλησίαν, οὕσαν οἶκον καὶ ἀγιαστήριον αὐτοῦ, συχωρήσας κατὰ καιροῦς παραδοθῆναι τοῖς ἐκ τῶν ἀθείων ἐπενεχθεῖσιν αὐτῇ διωγμοῖς. Θεοῦ δὲ δούλος ὁ Χριστὸς, ὡς ἀναλαβὼν τὴν τοῦ δούλου μωρφήν (Philipp. II, 7), καὶ γενόμενος ἐκ τῆς εἰπούσης τῆς ἀγγέλου· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου (Luc. I). Ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τῶν υἰῶν αὐτοῦ καθεῖλες ὀχυρωτάτην βοήθειαν, ὡς προκεῖσθαι πρὸς πᾶσαν ἐπιβουλήν. Φραγμοὶ γὰρ κατὰ τὴν Γραφὴν αἰθεθέθεν φρουραί. Λέγουντο δὲ φραγμοὶ ἀμπελῶνος τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, οὓς καθαιρεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ φασιν οἱ ὄρωντες αὐτοὺς ἐσκορπισμένους καὶ σκανδαλισθέντας ἐν τῇ νυκτὶ τῆς παραδόσεως Ἰησοῦ. Οἵπερ καὶ ὀχυρώματα λέγονται, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν περιπεσόντες δειλίᾳ· ἣ ἠκολούθησε τὸ διηρπάσθαι Χριστὸν, ὃ ἐστὶν αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ἔμεῖς γὰρ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους (I Cor. XII, 27). Ὀχυρώματα δὲ αὐτοῦ αἱ πανταχοῦ Ἐκκλησίαι. Ἐγένοντο δὲ καὶ ὄνειδος τοῖς, διὰ τὸ περὶ αὐτὸν εἶναι, γείτοσι καλουμένοις· οἵτινές εἰσιν οἱ δοκουντες τῆς Γραφῆς αὐτοῦ περιέχεσθαι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχειν ἐγγύς, δι' οὓς ὄνειδίζεται, κακῶς φρονούντας ἢ πραττοντας· ὡσπερ καὶ δοξάζουσιν αὐτὴν οἱ ὀρθῶς φρονούντες ἢ πράττοντες. Οἱ δὲ ἐχθροὶ αὐτοῦ κατεπαίρονται, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει πράττοντες ἃ δὴ παθεῖν συνεχώρησας· ἐφ' οἷς καὶ οἱ μισοῦντες εὐφραίνονται, μηδεμίαν ὀρώντες ἀντίληψιν, ἐκ τῆς συμβάλλειν εἰς πόλεμον αὐτῶ τὸς ἐχθρούς, ὡστε δόξαντας αὐτὸν ἀπαγγεῖν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, καὶ ὄσα πρὸς ὕβριν ἐπενεχεῖν. Ταῦτα φασιν οἱ Χριστὸν μὲν ποθοῦντες, καὶ Πρόνοιαν ἠγούμενοι· τὸν σκοπὸν δὲ μὴ καθορῶντες, καθ' ὃν οὐ φεισάμενος ὁ Πατήρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ, ἔχδουτον αὐτὸν ἀφῆκε τοῖς ἐπαναστάσιν αὐτῶ. Παύονται δὲ τῶν ῥημάτων, μαθόντες τὴν κατορθουμένην σωτηρίαν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, οὐ μόνον τοῦ Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν παραδόντος αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἐκυτόν. Δέδωκε γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν (I Tim. II, 6). Τέως γε μὴν ἦντο καὶ ἀπὸ τοῦ καθαρισμοῦ καταλελύσθαι Χριστὸν, οὐ ἐργάσατο διὰ τοῦ σῆματος αὐτοῦ, κατεβράχθαι τε εἰς τὴν γῆς τὸν θρόνον αὐτοῦ· καίτοι τοῦ Θεοῦ τεθεικότες αὐτὸν ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Ὀρῶντες γὰρ αὐτοῦ τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸν, ἔδοξαν τέλος εἰληφέναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, σμικρυνθεῖσαν καὶ ἀνατραπεῖσαν, ἐπὶ τῇ κατὰ τὸν σταυρὸν αἰσχύνῃ γεγεννημένη· περὶ ἧς ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, Ὅς

ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῶ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας (Hebr. XII, 2), ἵν' ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς μηκέτι· ἢ καταλελυμένος ἀπὸ καθαρισμοῦ, ἀλλ' ἐνεργῶν αὐτὸν αἶραι τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· κατὰ τὸ, Καθαρισμὸν ἀμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς (Hebr. I, 3), ἀνωρθωμένον ἔχον καὶ βεβαίως ἰδρυμένον τὸν θρόνον· ὃν μακροήμενον, καὶ αἰώνιον διαμένοντα ἔχειν λέγεται εἰς αἰεὶ.

Vers. 50. Διοδώρου. Ἄνω μὲν ἔφην, ὡς τὰ ἐλέη σου εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ διαπεσεῖται· τῆς σῆς ἐπαγγελίας οὐδέεν· ἀξίῳ δὲ μαθεῖν αὐτὸν τὸ λαυθάνον, καὶ πότε ἦξει· ὡς οὖν ἡ πρόβραξις τῶν σκυθρωποτέρων ἀπήντηκες, οὕτως ἀκόλουθον, καὶ τὴν τῶν κρειττόνων εἰς ἔργον ἐλθεῖν· τὰ αἰώνια σπέρματά τε, καὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ. Ταῦτα μὲν οὖν πάλαι προσεδοκᾶτο προφήταις, ἡμῖν δὲ νῦν δι' ἔργων ὁράται, διὰ τῶν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀποτελεσμάτων.

PSAL. LXXXIX, in titulo. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῶ τὰς συμφορὰς διηγεῖται τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν τῇ ἀίχμαλῶσι καὶ ἐσάγει αὐτοὺς ὡσανεὶ δεσμένους τοῦ Θεοῦ ἀπαλλαγῆναι· τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιάρων. Δείκνυσι δὲ καὶ τὸ προοίμιον τῆς δεήσεως ἐπίτασιν, καὶ ὅτι ὠφελήμενοι ὑπῆρχον ἐκ τῶν συμφορῶν. Οὐ γὰρ ἠμέλουν πρὸ τούτου Θεοῦ, ἐπὶ τούτῳ νῦν τὴν καταφυγὴν ἔχειν ὁμολογοῦσιν.

Vers. 1. Διοδώρου. Λέγοις δὲ ὄρη μὲν ἐδραζόμενα τοὺς ἀπιστόλους, γῆν δὲ πλασσομένην τὴν καρποφορεῖν δυναμένην ψυχὴν, οἰκουμένην δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, καθ' ἣν οἰκοῦσιν ἄγγελοι, δόγματα τε ἀληθείας καὶ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα. Πρὸ δὲ τούτων ἀπάντων ὁ Θεὸς καταφυγὴ τοῖς προυήταις γίνεται, ὁ αὐτὸς ὢν αἰεὶ, ἀτρεπτον ἔχων τὴν ὑπαρξίν. Τὸ δὲ ἡμῖν οὐ τοῖς τότε μόνον, φησὶν, ἀλλὰ τοῖς καθ' ἐκάστην γενεάν σὲ φοβουμένοις καταφυγὴ ἐγενήθης. Καὶ ἡμᾶς δὲ διδάσκει μὴ καταφεύγειν εἰς ἕτερον. Σαφῶς δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν, ἐν ἐκάστη γενεᾷ. Φυσικῶς δὲ πρὸ τοῦ ὄρη γεννηθῆναι ἢ τεχθῆναι, ὡς ἂν μὴ ἄμα τῶ γενέσθαι τὴν γῆν, τῶν ὄρων συνυπαρξάντων αὐτῇ, φύντιον δὲ κατὰ μικρὸν ἐξ αὐτῆς, καθάπερ ἐκ τόκου πρὸς αὐξήσιν ἐπιδοῦναι, καθῶς καὶ τὰ τικτόμενα βρέφη. Φασὶ γοῦν εἰς ἔτι νῦν τινες τῶν φυσιολόγων αὐξίαν τὰ ὄρη, καὶ τὰς πέτρας γίνεσθαι μείζους γινυμένας αἰεὶ διὰ τινος διὰ μακρῶν περιόδων προσθήκης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὠδινυθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην εἰρήκασιν οἱ ἐρμηνεύσαντες ἀκολουθήσαντες τῷ Ἑβραϊκῶ, ἔστι καὶ τὴν γῆν ὑπονοεῖν ὡς ἐξ ἑτέρου προσληθούσαν στοιχείου. Ἐρῆται γοῦν ἐν τῇ Κοσμοποιίᾳ. Ἦ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκροταχεύαστος (Gen. I, 2), ἀφανῆς γὰρ ἦν, οἶονεὶ κρυμμένη καὶ συγκαμθασμένη, ἐν τῇ φύσει· τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· ἀπεγεννήθη δὲ ὀπρινίκα εἶπεν ὁ Θεός, Συναχθήτω τὰ ὕδατα ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὑψήτω ἡ γῆ. Καὶ ἐγένετο οὕτως (Gen. I, 9). Βουλήσει Θεοῦ γὰρ ἐπλάσθη τε καὶ συνεπάγη· καὶ ὡσπερ ἀθρόως ἀναδοθεῖσα προῆλθεν εἰς φῶς καθάπερ ἀπὸ γαστρὸς.

PSAL. XC, in titulo. Διοδώρου. Ἦν τούτῳ τῷ ψαλμῶ τὸ πρόσωπον εἰσάγει τῶν διὰ Χριστοῦ τελειουμένων, καὶ νικῶντων δι' αὐτοῦ τοὺς νοητοὺς ἐχθρούς

ἀρχὰς δηλαδὴ καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ αὐτὸν τὸν ἀλιτήριον Σατανᾶν· οἱ καὶ πολυτρόπως διὰ τῶν προκειμένων κατασημαίνονται, φόβος τε νυκτερινός, καὶ βέλος ἡμέρας πετόμενον, καὶ πρᾶγμα διαπορευόμενον ἐν σκότει, καὶ σύμπωμα, καὶ δαιμόνιον μεσημβρινόν, καὶ χιλιάδες, καὶ μυριάδες, καὶ ἀσπίς, καὶ βασιλίσκος, καὶ λέων, καὶ δράκων· κατὰ τούτων δὴ πάντων νίκην ἀναγορεύει τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου.

Vers. 1. Διοδώρου. Ὁ μὲν πρότερος λαὸς, ὁ διὰ τῆς προηγουμένης Μωσέως προσευχῆς ἀποκλαυσάμενος ὡμολόγει φάσκων· Ὅτι ἐξελίπομεν ἐν τῇ ὀργῇ σου (*Psal.* LXXIX, 7), καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐδηλοῦτο διὰ τῶν ἐμφερομένων. Ὁ δὲ μέλλων συστήσασθαι μετ' ἐκείνων τῷ Θεῷ διὰ Χριστοῦ λαὸς, ἐπὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ὑψίστου πεποιθώς ἀεὶ ἐμμένει, ὡς ἂν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ αὐλιζόμενος, καὶ οὐδένα τῶν πειρασμῶν ἀποστραφήσεσθαι ποτε βουλήσεται, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστῳ ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ, Ἀντιλήπτωρ μου εἶ· καὶ καταφυγὴ μου· ὁ Θεός μου, ἐλπὶς ἐπ' αὐτόν.

Vers. 4. Διοδώρου. Πρόχός σου γενήσεται, καὶ κατακαλύψει σε πολεμούμενον. Τέθεικε δὲ τοῦτο ἐκ μεταφορᾶς τῶν πρώτων ἐν πολέμοις ἐστώτων, καὶ τοῖς μεταφρένοις καλυπτόντων τοὺς ὀπισθεν. Πτέρυγας γὰρ καλεῖ τῆς Προνοίας τὰς ἐνεργείας. Τέθεικε δὲ τοῦτο τῇ τῶν ὀρνίθων εἰκόνι χρησάμενος· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοῖς πτεροῖς τοὺς νεοττοὺς συγκαλύπτουσι.

Vers. 8. Διοδώρου. Πρόσωπον τὸ τοῦ ἐλπίζοντος παρεισάγει λέγων παρ' ἑαυτοῦ πρὸς Θεόν, ὅτι αὐτὸν ἔθετο τὴν ἐλπίδα. Καὶ πάλιν ἐπιφωνεῖ τῷ τοιοῦτῳ· Ὅτι ἐπειδήπερ ἔθου τὸν Ὑψιστον ὡςπερ οἶκον ἀσφαλείας, πρὸς οὐδενὸς κρατηθῆσθαι κακοῦ, οὐδὲ οἶκος ὁ σὸς πληχθήσεται θεηλάτοις πληγαῖς. Δῆλον γὰρ, ὡς εἴ τι πάθῃ δίκαιος καὶ οἶκος δικαίου, ἀγώνισμα τοῦτο ἐξ ἀδίκων ἀνθισταμένων, καὶ οὐ κολάσεις παρὰ Θεοῦ.

Vers. 11. Διοδώρου. Ὡςπερ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες ὅταν ἴδωσιν ὁδὸν τραχεῖαν καὶ δύσσοτον, ἀρπάζουσιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μὴ ἄρα πως ἀδικηθῆναι τρυφερὸν ἔχοντα πόδα, καὶ οὕτω διὰ σκληρᾶς ὁδοῦ βῆναι δυνάμενα· οὕτω καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις τοὺς οὕτω πονεῖν ἰσχύοντες, νηριοπρεπῆ, ὡς πως τὴν διάνοιαν ἔχοντας, οὐκ ἐῴσι πονεῖν ὑπὲρ δύναμιν, ἀλλὰ παντὸς ἐξέλκουσι πειρασμοῦ, μὴ ἄρα πως ὀλιγωρήσαντες ὑπὸ πόδας γένωνται τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀπαγορεύσωσι τὸ βούλεσθαι δουλεῦναι Θεῷ.

Vers. 13. Διοδώρου. Λέων μὲν οὖν καὶ δράκων καὶ βασιλίσκος νοθηεῖ ἂν αὐτὸς τε ὁ Σατανᾶς, καὶ οἱ συναποστάντες αὐτῷ ἄγγελοι πονηροί, οἱ τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν μὴ τηρήσαντες, εἰς ὃ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται. Ἀσπίς γὰρ καὶ βασιλίσκος νοθηεῖ ἂν λέων τε καὶ δράκων καὶ οἱ τοῖς ἐκείνου βελήμασιν ὑπηρετεῖν εἰωθότες, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυστροπίας μιμηταί, οἱ πικροὶ καὶ δεινοὶ καὶ πανχάλεποι, οἱ τῶν ἀγρίων θηρῶν οὐδὲν διαφέροντες, ἀπομιμούμενοι δὲ καὶ τὴν τῶν ἰοδύλων πικρίαν. Καὶ, εἰ

βούλει, δέχον ὄφεις τε καὶ βασιλίσκους τοὺς τῶν ἀνοσίων αἰρέσεων εὐρετάς.

Vers. 15. Διοδώρου. Τί τούτου μακαριώτερον, Θεὸν ἔχειν εἰς βοήθειαν ἔτοιμον παρεσκευασμένον τοῖς ἐχθροῖς ἀντιτάττεσθαι; Μάλιστα γὰρ τότε συνεῖναι αὐτῷ χρεῖα, ὅταν ἢ θλιβερὰ καὶ περιστατικὰ περὶ ἡμᾶς. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸν ἐλευθερώσω τῶν λυπηρῶν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ περιδλεπτιον ἀπεργάσομαι. Οὐκοῦν ἡ θλίψις οὐκέτι θλίψις· ἀλλὰ χαρὰ καὶ ὄρξα διὰ τὸν συνόντα καὶ κοινωνοῦντα γίνετα· τοῖς θλιβομένοις.

PSAL. XCII, in titulo. Διοδώρου. Ὁ ταβόρατισμός ἦτο· τὸ Σάββατον εἶη ἂν ἡ μέλλουσα κληρονομία, ὅτε καὶ ἀνάπαυσις τοὺς ἐνθάδε πόνους διαδέξεται· τὰς ἀμοιβάς ἡμῶν δηλονότι ἀποληψομένων. Ἄνεϊ οὖν ἐκείνην τὴν γενησομένην ἀνάπαυσιν. Ἔστι δὲ τῆς ᾠδῆς ὅλος ὁ σκοπὸς εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου· εἰκὼν δὲ ὡςπερ ἐστὶ τὸ Σάββατον τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας· ἦν αὐτὸς ἡμῶν κεκαινοτόμηκεν ὁ Σωτὴρ μεταβαλὼν, τὰς τοῦ νόμου σκιᾶς εἰς τὴν πνευματικὴν λατρείαν.

Vers. 11. Διοδώρου. Τὸν μονοκέρωτα φασὶ ζῶον εἶναι ᾧ κέρας ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐγγήγασται, ὑψηλὸν τε καὶ ἄθραυστον· ᾧ κεχρημένον πρὸς τὰ ἕτερα τῶν ζώων, ἀεὶ νικᾷ καὶ περιγίνεται· καὶ ἔστιν ἰσχυρὸν καὶ δυσάντητον. Τοῦτω τῷ μονοκέρωτι παρειακάζει τὸν νέον λαὸν ἡ θεία Γραφή. Νέον δὲ ὅταν εἴπω λαὸν, τοὺς διὰ πίστεως νόει, οἱ πάντα νενικήσασι τὰ ἔθνη.

Vers. 13. Διοδώρου. Φοῖνιξι δὲ καὶ κέδρις τοὺς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένους παρειακάζειν ἀξιοῖ τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. Φυτόν γάρ ἐστιν ὁ φοῖνιξ ἄειθαλῆς, εὐρίζον τε, καὶ ὑψηλὸν, καὶ εὐκάρδιον, εὐώδη, καὶ γλυκὺν ἔχον τὸν καρπὸν. Τοιοῦτοι δὲ πάντες οἱ τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην ἔχοντες· ἐστήκασιν γὰρ ἐδραῖοι καὶ ἀκατάσειστοι, λευκὴν ἔχοντες τὴν καρδίαν. Οὕτω καὶ ὁ ψάλλον φησί, Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός (*Psal.* L).

PSAL. XCII, vers. 4. Διοδώρου. Θάλασσα πολλάκις μὲν ὁ βίος, πολλάκις δὲ τὸ μυστήριον λέγεται· ὁ βίος μὲν διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ κινδύνους καὶ τὰ νοητὰ τῆς κακίας θηρία· ὡς ὅταν οὗτος ὁ Δαβὶδ λέγῃ· Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος· ἐκεῖ ἐρπετὰ, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς (*Psal.* CIII, 25). Τὸ μυστήριον δὲ, διὰ τὸ ἀμέτητον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον. Ὅθεν φησὶν Ἀμβακούμ (*Habac.* III, 15)· Ἐπεδίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου ταράσσοντας ὕδατα πολλὰ· ἵππους τοὺς ἀποστῆλους διὰ τὸν δρόμον καλῶν, ὕδατα πολλὰ, τὰ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τελούμενα διὰ τῆς Ἐκκλησίας βαπτίσματα. Περὶ ταύτης τῆς θαλάσσης καὶ νῦν εἰπεῖν τῷ μελωδοῦντι πρόκειται. Ἡ γὰρ φωνὴ τῶν ὑδάτων τῶν πολλῶν, τουτέστιν, ἡ τῶν πανταχοῦ βαπτισμάτων ἐνέργεια, θαυμαζέσθαι τοὺς μετεωρισμοὺς τῆς νοητῆς θαλάσσης, τὰς θεωρίας δηλαδὴ, καὶ τὰ ὕψη τοῦ μυστηρίου πεποίηκε. Θαυμάζεσθαι δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἐν ὑψηλοῖς, ὅτι διὰ τῶν ταπεινῶν ὑψηλὰ, καὶ διὰ τῶν μικρῶν μεγάλα ἐθαυματούργησεν.

PSAL. XCIII, vers. 1. Διοδώρου. Ὁ τῶν ἐκδικήσεων Θεὸς Κύριος ὑπάρχων, ἐν αὐτῷ τῷ ἐκδικεῖν

ἐπαρρήσιασατο. Τὸ γὰρ ἀκριβῶς ἐπίστασθαι τῶν κρινομένων τὰ πράγματα, καὶ αὐτῶν τὴν πρόθεσιν τῶν ἐνεργούντων αὐτὰ, μετὰ παρρησίας ἐπάγει τὰς ἐκδικήσεις τῶν ἄλλων κριτῶν ἔσθωτε σφαλλομένων, ὡς μὴ κατὰ ἀνλογία τῆς ποσότητος τῶν ἀμαρτανομένων ἐπάγειν τὴν τιμωρίαν· ἐφ. ψ καὶ ἀισχύνεσθαι συμβαίνει τὸν κρίνοντα, ὡς μὴ θεόντως ἐπιτιμήσαντα τοῖς ἐκλωκῆσι τῇ κακίᾳ· μόνου παρρησιαζομένου ἐν τῷ ἐκδικεῖν τοῦ λέγοντος· Ὡς μέτρω μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν (*Matth.* vii). Ἀποδигοὺς γὰρ ἐστὶν ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (*Rom.* ii, 6).

Vers. 7. Διοδώρου. Ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν ὁ Θεὸς οὐκ εὐθὺς ἐπύγχγε τὰ ἐξ ὀργῆς, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, καὶ ἀπαράδολγτον ἔχων τὴν ἡμερότητα, χάριζεται μᾶλλον αὐτοῖς τῆς νοουθεσίας τὸ φάρμακον, καὶ τὸν τῆς κατηχίσεως ἐξαρτῶει λόγον, Σύνετε δὴ ἄφρονες, ὡσεὶ λέγων· κἄν ὀψὲ ᾖ καὶ νῦν γοῦν φρονήσατε, ἐκεῖνο καθ' ἑαυτοὺς ἐννενοηκότες, Ὁ φυτεύσας ἐτέροις ἀκρὴν αὐτοῦ οὐκ ἀκούει; ὁ πλάσας ἡμῖν ὀφθαλμὸν οὐχ ὀρᾷ; ὁ πάντων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν χορηγὸς αὐτὸς ἐστέρηται τούτων; Οὐκοῦν τὰς τῶν ἀτυνέτων ἀφέντες γνώμας μνημονεύσωμεν λέγοντος τοῦ προοιμιαστοῦ; Ὁρθὰς τροχίᾳς ποιεῖ σοὶς ποσὶ, καὶ τὰς ὁδοὺς σου κατεύθυνον (*Ρου.* iv, 26). Ἐνώπιον γὰρ εἶσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρῶν· εἰς δὲ πάσας τὰς τροχίᾳς αὐτοῦ σκοπεύει. Οὕτω διακείμενοι τὸν ὀρθὸν καὶ ἀμώμητον διαζήσομεν βίον, ὡς ἐφορῶντος Θεοῦ.

Vers. 17. Διοδώρου. Παρηκαλεῖ ὁ Θεὸς τοὺς κάμνοντας ὁπὲρ ἀρετῆς, τοὺς πονοῦντας δι' εὐσέθειαν, τοὺς κατορθοῦν ἐθέλοντας τὴν ἀρέσκουσαν αὐτῷ πολιτείαν, τοὺς κατανεκροῦντας τὸ κίνημα τῆς σαρκός, καὶ μαχομένους τοῖς ἰδίοις θελήμασιν, ἕως ἂν τὸ σπουδαζόμενον κατορθώσωσιν.

Vers. 23. Διοδώρου. Τοῦτο δικαίου Κριτοῦ, ἀποδοῦναι τὴν ἀνομίαν τούτοις ὅπερ αὐτῆς τὴν αἰτίαν δεδώκασιν. Ἀνομίαν δὲ νῦν τὴν ἡτοιμασμένην ἐπ' αὐτῷ τιμωρίαν ἐκλάμβανε. Διόπερ ἡ Κ' καὶ ζ' ἐκδοσις τὰς ὁδοὺς αὐτῶν φησὶν. Ἀλλὰ πῶς αὐτοῖς

ἀποδίδωσιν; Ἀφανιεῖ αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· *PSAL.* XCIV, vers. 3. Διοδώρου. Ἡοῖους θεοὺς; Ἄρα ψευδωνόμους; Οὐ τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τοὺς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τουτέστι, τὰς λογικὰς καὶ ἀνω δυνάμεις, καὶ ἀγίους δὲ τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς οἷς τὸ τῆς θεότητος ὄνομα δέδοται παρὰ τοῦ πάντων ἐπέκεινα τιμῆς ἕνεκα καὶ δόξης. Οὕτως αὐτῶν καὶ ὁ Ψαλμωδὸς διαμνημονεύει λέγων· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ τὰ ἐξῆς.

Vers. 8. Διοδώρου. Τὸ σήμερον ὁ Ἀπόστολος εἰς πάντα τὸν παρατείνοντα τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον ἐξάλιψε· κατὰ τὸ, Ἔως οὗ τὸ σήμερον καλεῖται (*Hebr.* iii, 13). Προτρέπει δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος, ἐντεῦθεν ἀπαρξασθαι τῶν παρεγγελημένων, καὶ προσέχειν τοῖς εἰρημένοις ἵνα μὴ ζηλώσωμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὃς ἀκούσας φωνὴν Θεοῦ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον ὀπτασίας, ἐσκληρόνη τὴν καρδίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πειρασμοῦ, ὅτινίκα πάντων τὰ κῶλα κατεστρέθη ἐν τῇ ἐρήμῳ, διὰ τὸ παρακοῦσαι τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὴν ἐπηγγελμένην εἰσελθεῖν οὐκ ἠβουλήθησαν γῆν, ἀλλ' ἀντεῖπον κελεύοντι τῷ Θεῷ, δέος ἄλογον προβαλλόμενοι καὶ δειλίαν, καὶ φάσκοντες· ὡς αὐτοὶ μὲν ἀναίρεθήσονται, ὀρθιάλωτα δὲ τὰ παιδία γενήσονται. Τότε δὴ τὸν τεσσαρακοσταῖον αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγαγεῖν παρεσκεύασε χρόνον, ἕως αὐτοὶ μὲν καταναλώθησαν, οἱ δὲ παῖδες ἠύξθησαν.

PSAL. XCV, vers. 4. Διοδώρου. Καινῶν καὶ νέων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας περιέχων, καὶ οὐ τῷ Ἰουδαϊκῷ μόνον λαῷ, ἀλλὰ πάσῃ τῇ γῆ προσηφωνημένης, τοῖς ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα παρακελεύεται τὸ καινὸν ἄσμα, τουτέστι, τὴν νέαν Διαθήκην ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσι.

Vers. 6. Διοδώρου. Ὁ τὸ τῆς ἀρετῆς κάλλος καὶ ὠραιότητα κεκτημένος, καὶ τὴν συμφυῆ ταύτη κατ' εὐχαριστίαν ἐξομολόγησιν, ἐνώπιον παρίσταται τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν λέγοντα· Ζῆ Κύριος τῶν δυνάμεων, ψ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ. Παντὸς ἀμαρτάνοντος φεύγοντος ἐνώπιον ἵστασθαι Θεοῦ. Οὐ διαμενοῦσι γὰρ παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου.

ADDENDA

AD APOLLINARIUM METAPHRASIN IN PSALMOS ^(a).

(Supra col. 1537.)

Apollinarii Metaphrasi epistola quaedam nuncupatoria in codice præmittitur, qua Marciano consilium suum ac diligentiam in convertendis psalmis adhibitam anonymus auctor exponit. Hæc neque in edit. Apollinarii Parisiensi A. 1580, 8°, neque in Append. ad *Biblioth. Græcam Veterum Patrum* in f° Parisiensi A. 1624, tom. VIII, p. 163, quam sedulo consulimus occurrit; quare hic totam describendam duximus. Ea igitur, præfixo titulo, Ἐὶς τὴν Μετάφρασιν τοῦ Ψαλμῶν προθεωρία, est sequens:

*Ἐλπομα: ἀθανάτοιο Θεοῦ κεκορυθμένος εἶναι (1)
Σοὶ χάριν ἀντὶ πόνων φορέειν, καὶ κέρδος ἐπ' ἔργῳ

Καὶ τυφλὸς γεγαῶς, δοξέειν θάρος ἄλλο κομιζεῖν,
Μαρκιανὲ κλυτόμητι· τί γὰρ νῦν τοῖς ἔπρεπεν ἄλλο,

(a) Bandini. *Catalog. codd. Græc. biblioth. Mediceo Laurentianæ*, plut. V.

(1) Οἶμη.

*Ἡ τὸ μὴ εὐρέμεναι σεθεν ἄξιον ; οὐ γὰρ ἐφετμῆς
 Σεῖο, πάτερ, λαθόμεν· ἐθέλω δέ τοι ἥπιος εἶναι
 εἰς ἀγαθὸν σπεύδοντι· τί δ' ἔθιον ἤε μερίμναις
 Σῆσιν ἐπ' ἀτρέπτοισι (1) νόον φιλόμολπον ἐγείρειν,
 Μεινῆσθαι δ' ἐπέων ὧν φηέγξαο, τοῖα πιφάτων ;
 Οὕτως ἐκεφροσύνη μεμελημένους ἄλλο τι ῥέζειν
 "Ὀφελεν, ἢ ψυχὴν ἀρεταῖς μεροπηίδα φέρβειν.
 Τοῦτο δ' ἄρα πρῶτιστον (2) Θεὸς πόρην ἀνδράσιν
 [ἔργον.

'Ανδράσιν οἷσι Θεὸς μελετῶν, καὶ δῶρα Θεοῖο,
 Τοῦνεκά μοι βάζοντι φίλων ἐπιμαίω (3) μύθων.
 Οἶσθ' ὅτι Δαβίδου μὲν ἀγαλλέος ἦθεα μέτροις
 Ἐβραίοις ἐκέκαστο, καὶ ἐκμελέων ἐτέτυκτο.
 Θεσπεσίων τὸ πρόσθεν· ὄθεν φόρμιγγι· λιγύη
 Μέλπετο, καὶ μέλεσιν· ἀτὰρ μετ' Ἀχαιίδα γῆρυν
 Αὔθις ἀμειδομένων κατὰ μὲν χάριν ἔφθιτο μέτρων·
 Μῦθοι δ' ὧδε μένουσιν ἐτήτυμοι· οὐ γὰρ ἀοιδῆς,
 Ἄλλ' ἐπέων Πτολεμαῖος ἐέλδεται· ἔνθεν Ἀχαιοὶ
 Μειζονα μὲν φρονέσκον ἐπὶ σφετέρησιν ἀοιδαῖς.
 Ἡμετέρας δ' οὐ πάμπαν ἐθάμβεον, ἀλλ' ἐπεὶ ἔργον
 Εὐδοκίης ἐκάλυψεν ὅλην χθόνα, οὐδέ τι νεῖκος,
 Οὐδ' ἔρις ἐν λαοῖσιν· ἀναμάκτοις τε θυηλαῖς
 Πασσυδίῃ βασιλῆα Χριστὸν καλέουσι πόλιες·
 Τοὺς μὲν ἔα φθινύθειν ἕνα καὶ δύο· τοὶ ῥ' ἀπάνευθεν
 Εἰσέτι δουλεύουσι Θεουδαίης ἐρατεινῆς.
 Ἡμεῖς δ' ὧς κ' ἐπέοικε, τάπερ πρότεροι λίπον ἔν-
 [δρες,

'Εκμελέων μέτροισιν ἐνήσομεν· ἐς δὲ μελιχρῆν
 Δαβίδου βασιλῆος ἀγείρομεν αὔθις ἀοιδῆν
 Εἰς ἀτόνοις ἐπέεσιν, ἵνα γνώωσι καὶ ἄλλοι,
 Γλῶσσαι· ὅτι παντοῖη Χριστὸν βασιλῆα βοήσῃ.
 Καὶ μιν πασσυδίῃ γουνάσσειται ἔθνεα γαίης,
 Οὐδ' ὁ σκυτοτόμος τὸ, λέγω ἐφεύσκατο Παῦλος
 Οὐκ αἴεις ὡς πρόσθε τοὺς Δαβίδος ἀμύμων,
 Πνεύματι Θεσπίζων, Ἀγύπτιον ὄν λαὸν φάτο (4)
 Πρῶτα δικαιοσύνης ἰκέτην ἔμεν, εἶπέ τε χεῖρας
 Αἰθίοπας πρῶτιστον ὀρέξασθαι βασιλῆι.
 Τοῦνεκα νῦν κέλωμαί σε πολὺ πρῶτιστον ἰόντα,
 Ἐσθλῆς Μαρκιανοῖο παραιφατίησι πιθῆσαι.
 Πὰρ γὰρ ἐμοὶ πρῶτην προμολων χθόνα Κωνσταν-
 [τίνου

"Ἦθεα καὶ λαὸν τ' ἐδάης, καὶ ἐπάσσαο σίτου.
 Ἐννεπες αὐτὰρ ἐγὼ πυθόμεν πολυκερδέϊ μύθῳ
 Οἷα δέ σοι στήλην δοκέων ἐρικυδέα τεύχειν
 Ἄντι παραφαισίης ἀγαθῆς κλυτὸν αἶνον αἰείδω.
 Οὐδέ τε καὶ μέγα χαῖρε· Θεὸς δέ τοι ὄλβια δῶψη
 Σῆς σοφίης, καὶ τοῦτο, πάτερ, κειμήλιον ἔστω,
 Μαρκιανοῦ πινοθησιν ὑπ' εὐχωλῆσι μεμηλός,
 "Ὅς μετὰ παρθενίην, λιγυρῆν ἤρπασατο μολπῆν
 Γῆρως εὐφῆμοιο συνέμπορον αἰὲν ἐλέσθαι.
 Καὶ γὰρ ἐποπτεύων βασιλῆα θάυματ' ἠυμῶ,
 Πάντα μὲν ἦ θέμις ἐστίν, ἐθάμβεον ἔξοχα δ' ἄλλων.
 Πνεύματος ἀχράντοις μέγα σθένος, ὃ πρὶν ἐόνπερ
 Υἱεὶ καὶ γενετῆρι πανείκελον, ἰσά τε ῥέζον
 Κάρτει πανσθενεῖ, καὶ ὁμοῦ θρόνον ἀμφιπολεῖον

A Καὶ γέρας ἐν τρισσῆσι μιῆς θεότητος ὀπωπαῖς·
 Υἱὸς οὐρανόθεν μετ' ἀνάστασιν ἄλτο Θεοῖο,
 "Ὀφρα κεν ἀλλόγλωσσον ὄλητ' ἀλλόθρονον αὐδῆν
 Τῆν, πρὶν ὑπερβασίῃ μερόπων συνέχευεν ἀλιτρῶν
 Εἰς ἕνα τιμήεντα πάλιν μετὰ δεσμὸν ἐλάσῃ,
 Εὐδοκίης· καὶ γλῶσσα πάλιν κόσμοιο γένηται.
 Γλώσσης δ' ἐξαιπίνης προφκνὲν φλογέρησιν ὁμοῖον
 Ἄντιθέων πυρόεν κεφαλῆς ὑπερέζετο φωτῶν.
 Χριστοῦ ὑποδρηστῆρας ἀριστοκόνου διδάσκων
 Γλωσσῶν ἀφραδέων πυκινὸν ἠρόον· ἔνθεν ἄκουον
 Παρθοὶ χαλκοκορυσταὶ ἅμ' ἵπποδαμοῖς Ἐλαμίταις
 Καὶ Μήδων κλυτὰ φῶλα· καὶ οἱ περιναϊετᾶσσι·
 Μεσσατίην ποταμῶν, καὶ Καππαδόκειαν ἄρουραν
 Πόντον Ἰουδαίων· καὶ ὅλην Ἀσιήτιδα γαίην.
 Οἱ Φρυγίην ἐνέμοντο, καὶ οἱ Παμφυλον ἔδελλον,
 Β Οἱ τ' ἔχον Ἀγυπτὸν σταχυηκόμον· οἱ τε Κυρήνην,
 Οἱ τε ἐρατὴν Λιβύην, φιλοποῖμνιον ἀμφενέμοντο,
 Οἱ τ' ἐξ Αὐσονίης γενεῆς μεταδήμιοι ἦσαν,
 Ἐθνεα δ' Ἐβραίων, καὶ ὅσος σφέες ἄμφεπε λαός,
 Οἱ τ' ἔλαχον Κρήτην ἐκαστόμπολιν, οἱ τε γενέθλης
 Ἀρβραδικῆς καλέοντο βροθόγλωσσοι γεγκῶτες.
 Θεσπεσίων ἀίεσκον εἰς γλώσσης ἐρετάων,
 "Ἄς σφίσι ἀποφράτως ἀδκήμονες ἴαχον ἄνδρες.
 Πάσης γὰρ τῶν φηόγγων ἐπέδραμεν ἄντυχη γαίης,
 Καὶ μύθων ἐπάκουσεν ἔων κατὰ πείρατ' ἀρούρης
 Εἴσοκεν ἐσχατιὰν ἀφορρόου ὠκεανοῖο.
 Παρθενικῆς ἀλόχευτον ἐπ' ὠδίνεσσι λοχίην
 Καὶ γόνον αὐτογένεθλον, ἄπερ βρωτῶν ὑμεναίων
 Καὶ λόγον ἐν λαγόνεσσι γυναίκεος υἱά Θεοῖο,
 Καὶ Θεὸν ἀνδρομέτῃ προφανέντα ψευδέϊ μορφῇ
 C Καὶ βροτὸν ἀθανάτοιο βίην γενετῆρος ἔχοντα,
 Καὶ νέκυον ἐν νεκύεσσι, καὶ οὐ θανάτοιο δαμέντα
 Λούρατ' τ' οὐ τιθέντα, καὶ οὐκ εἴξαντα σιδήρω
 Μνήμητά τ' ἐσνεισθέντα, καὶ ἐκπεράσαντα βερέθρων
 Παντοῖην αἶδαο βίην, λύσαντά τε νεκρούς
 Κοιρανίης στρυγεροῖο παλαιγενέος θανάτοιο,
 Καὶ Θεὸν ἐν θνητοῖ, καὶ ἐν οὐρανῷ ἀγγιτοκῆος.
 Ἄνθρωπον γεγαῶτα, καὶ οὐ λήγοντα Θεοῖο
 Ἄλλὰ παλινοστροῖσιν ἐλευσόμενον σθενέεσσιν.
 "Ὡς μιν ὑπὲρ νεφέλης ἱερῆς, πάρος εἶδὼν ἰόντα
 Ἐκ γαίης γενέτην δὲ τὸν, οὐκ ἀπεόντα τοκῆος
 Κυκλόθεν εἰσαΐουσαι ὑπερβασίης ἀλεγινῆς.
 Ὡν τ' ὄρις ἀδρανέων μερόπων νόον ὑπεροπεύθε
 Ψευδαλέων λείλαθηντο θεῶν ἐδίδαξε, καὶ ἀτης
 Μαχλάδος ἦτα μάλιστα, βρωτῶν περισίννατο (sic)
 [φῶλον

D Μοῦνου δ' ἀθανάτοιο Θεοῦ κεχαρίατο πίστει
 Υἱέα, καὶ γενετῆρα μέγαν, καὶ Πνεῦμα φαινόν
 Εἶν ἐνὶ κυδαίνοντες, ἀτερμάντοισι λιτῆσι
 Τοῦνεκα δὴ καὶ γλῶσσαν ἰκόναί, καὶ γὰρ ἐτύχθη
 Ἐκ παλαχῆς θεότευκτος· ἐνός δ' ἐξ ὧστο λόχοιο
 Παντοῖη μεροπηῆς ὁμοῦ, καὶ γλῶσσα, καὶ ἀοιδῆ.
 Ἄθανάτον βασιλῆα πολλόλλιτον ὑμνοπολεῖσαι
 Μαρκιανὸς πονέεσσαν. Ἐγὼ δὲ οἱ ἦνυσα βουλήν,
 Χριστὸν αἰεὶ ζῶοντα λαλῶν ἐπάρωγον ἀοιδῆς.

(1) Ἀτρέπτ...

(2) Sic, sed legendum πρῶτιστα.

(3) Ἐπιμύωσε.

(4) Sic, sed legerem ὄν φάτο λαόν.

In codice Barocciano XXV, qui nostro fere similis est, sed μειούρως, desinit enim in versu 12 psal. cxlviii, Mariano cuidam hæc eadem præfatio inscribitur, adeo ut Catalogi ejusdem bibliothecæ auctor putaverit ipsum Marianum esse oratorem, cujus mentio incidit apud Ammianum lib. xxx; quod falsum omnino. Quod vero hæc epistola Apollinario adjudicanda nullo modo sit, ex eo eruitur, quod in ipsa agitur de metrica Psalmorum versione jam per universum orbem vulgata Eudociæ Augustæ dicata, quam nullis post Apollinariū annis vixisse neminem latet. *Marciani* igitur non *Mariani* nomen ibi legendum esse crediderim, cui Ammianus quidam suam Psalmorum Metaphrasim, ad imitationem Apollinarii elaboratam dicaverit, cujus in præsens, reliquis deperditis, primi tantum psalmi versio metrica, ut infra ex hoc eodem codice eruitur superest. Quæ enim ibi narrantur Marciano imperatori minime convenire mihi videntur. Is natus in Illyrico, humili loco, ex patre milite, prælio contra Geusericum Vandalorum regem in Africa, infelicibus Asparis ducis auspiciis commisso, captus est, post Theodosii Junioris obitum a Pulcheria ejus sorore, in imperii thoricque societatem receptus fuit, ea tamen lege, ne ipsum annis jam gravem attingeret. A. C. 450, die 29 Jul., vel juxta *Chronicon Alex.*, die 26 Aug.: quod innuere videtur Prologi versus 50. Triduo post, edicto contra hæreticos lato, episcopos pseudosynodo Ephesina depositos, aut in exilium ejectos revocavit. Chalcedone concilium œcumenicum iv, sexcentorum triginta præsulum convocavit, ipsique cum Pulcheria Augusta præfuit. In eo doctrina superiorum conciliorum confirmata, Eutychianismus suo cum auctore, ut et Dioscorus damnatus, ac decretum est, *Mariam non tantum Christiparvam, sed et Deipnam nominandam esse.* Cum Persis Vandalisque pacem continuavit: Nobacles Blemysque Æthiopia prolapsos per Florum repressit, Valentiniano Occidentis imperatori auxilia submisit contra Attilam. Obiit tandem princeps integerrimus, atque optimus A. C. 457, die 26 Jan., ætatis anno 64. Vid. Marcellinum in *Chronico*, Evagrium lib. xi; Nicephorum lib. xiv; Jornandem c. 49; Zonaram t. II, § xxiv.

II. pag. 4 occurrit primi psalmi paraphrasis, ut opinor, Apollinarii, nam ejus nomen ad marginem rubris litteris est ascriptum.

Ὁλβιος δς (1) οὐ πεπόρευται δυσσεβέων ἐνὶ βουλῇ
καὶ πόδας οὐκ ἐστήσατ' ἀλιτροτάτοις κελεύθοις,
οὐδ' ἐφ' ἔδρην φθινοθέντων θήκατο κλισμὸν ἐοῖο,
Ἐν δὲ νόμοις Θεοῦ θελήματα πάντοτ' ἐρείδει,
καὶ μελεδῶνας πάσας ἤμασι, καὶ νυχίησιν·
Ὡς δὲ λόγος πεφύτευται τοῖσι δρόμοιςι βρέθρων

Ὁρίον δς θαλέθων κατακαίρων (2) δώσεται ἄνθος·
οὐ τ' ἀπὸ ἐβρύχαστο φύλλον ἐὼν μάλα θῆλλον.
Αὐτὰρ πάντ' ἐσάωσε, τάπερ τελέθει πολύκαρπα·
οὐκουν δυσσεβέοντες τοῖσιν ὁμοῖοι, οὐκουν·
Ἡ ἄλλ' ὡς χνόος ὄνκεν ἄελλα γαίης (3) ἀπὸ τάσσοι·
τοῦτο διανστήσονται ἀτάσθαλοι αὐχί δίκησιν.

Sequitur deinde alia ejusdem psalmi paraphrasis, hoc titulo præfixo: Ἀμμικνοῦ μετάφρασις κατὰ ζῆλον Ἀπολλιναρίου. *Ammiani metaphrasis, vel imitationem Apollinarii.*

Ὁλβιος ἐν μερόπεσσι, δς οὐκ οἶδε (4) μῆτιν ἀλιτρῶν,
οὐδὲ κακοβρέκτων ἐδάη δυσπέμφελον σῆμον,
Ἄλλ' Θεοῦ δίκησι κεκατμένος ἀφθιτον ὕμνον
Παγγενέτου βασιλῆος ἐνὶ στομάτεσσιν αἰεῖδει,
Δένδρω ἐειδόμενος γὰρ ἐπὶ προχοῆς ποταμοῖο
Ἔστῳτι καὶ καρπὸν ἄγει κατὰ κάριον ὄρης·
φύλλον ἔχει γλυκεροῖσιν αἰεὶ θαλέουσιν ὁμοῖον·
εὐδοκίης ἐτύχησε θεουδέος ἤματα πάντα·

Ἄλλ' κακοβρέκτων οὐκουν λάχε ταῦτα γενέθλι,
Ἵς ἀνέμου ὄτε πολλὸν ἐπερχομένη κατὰ βαιὸν,
Ῥίψεν ἀναρπάξασα, κόνιν γαίης ἀπὸ τριλοῦ.
τῆ ἵκελος βαρύποτμος ἀμειδέα διώματα ναίων
οὐδὲ δίκης ὀφθαλμῶν ἐσέδρακεν· εὐσεβέων γὰρ
Παγγενέτης πάτον οἶδεν, ἀλιτρονδῶν ἀπὸ τριλοῦ.
τοῦνεκα δυστήνων γενεῇ προθέλυμος δλείται.

Bibl. Græc.

Nihil de hoc Ammiano, qui, ut videtur, psalmos Apollinarii exemplo, Græcis reddidit versibus, a Caveo, Ovelino et Fabricio memoriæ proditum est.

III. Pag. 5, 6. Iterum psalmus primus ex Apollinario quidem, sed diversa tamen versione cum cæteris omnibus psalmis inc.

Ὁλβιος δς τις ἀνὴρ ἀγορῆν δ' οὐ νίσσετ' ἀλιτρῶν
οὐδὲ ἐπὶ δὴν στήριξεν ἀτασθάλιον (b) Ἴχνος ἀταρπῶ
οὐδ' ὀλοῆς ἔδρησιν, κ. τ. λ.

Reliqua hujus psalmi cum citata editione Parisiensi concordant, præter ultimum versum qui totus est immutatus. Sic enim in codice legitur:

Αὐτὰρ ἁμαρτινῶν ὀλοῆ πρίβος αἰὲν δλείται.

Huic primo psalmo subjecta sunt hæc: Ἐντεῦθεν ἄρχεται μετάφρασις Ἀπολλιναρίου, καὶ Ἰωάννου Γεωμέτρου, ἐν οἷς ἔγραψε καὶ Εὐδοκία Αὐγουῦστα, καὶ Ἰάμβων Δωρόθεος Ἱεροσολυμίτης. « Hinc incipit Apollinarii et Joannis Geometræ Metaphrasis Psalmorum in quibus scripsit et Eudocia Augusta, et iambis Dorotheus Hierosolymitanus. » Hic observandum est, in quasdam tantum odas sacras, non in Psalmos, Joannis Geometræ paraphrasim hoc in volumine contineri. Eudociæ autem, et Dorothei Hierosolymitani metricæ Psalmorum versiones, quæ hoc unico fortasse loco commemorantur, neque hoc ipso in codice apparent, nec usquam omnino alibi amplius exstare vix credimus. Cæterum Apollinario nostro ex adversa pagina adjungitur ipse Græcus contextus soluta oratione, qui profecto quantum ab editis differat exemplaribus libere pronuntiare non possumus. Hæc tamen versio sine auctoris nomine Græce et Latine sæpius in Bi

(1) Sic in codice, sed abundat δς in metro.

(2) Sic, sed melius κατὰ καιρόν.

(3) Sic, sed forte legendum γέας.

(4) Sic.

bibliothecis Patrum recusa est. Vide Fabric. l. c. lib. v, c. 46, tom. VII, p. 652. Sed Apollinarium multis in locis ab editis differre, sæpe correctum esse, idque non alterius manu, sed ejus qui totum codicem exscripsit; nec tantum librarii lapsus emendatos, verum etiam genuina auctoris verba hunc inde immutata comperimus. Quæ quidem ipsius contextus varietas num fuerit ab ipso auctore profecta, et ex diversis pelita exemplaribus, an ab imperita manu huc iulata, haud facile dictus est. Ultimus totius Apollinariæ Paraphrasis versus, qui ultimo Psalmorum versui respondet, est qui sequitur p. 332. 6. *Λόγον δ' ἐξέλιξα περίφρονος Ἰσραήλου.* Cui statim hi quatuor versus rubricatis litteris subjiciuntur et adsunt in laudata editione Parisiensi:

Αἶνον ἄγω σοι θεῖον, ὑπέριστα ἐν Βασιλεῦσιν,
 Οὔνεκεν ὀτραλέως περιτγέα βιβλον ἀπασιν
 Δαβίδου πινυτοῦ περικαλλέος ἐκτολυμαῦσα:
 Δῶκας ἐμὴν πανάποτμον, ἐν ἀνδράσιν ἔμπα, γενέθλην.

Laudem ago tibi divinam, supreme inter reges,
 Quoniam diligenter rotundum librum omnem
 Davidis prudentia formosi describere
 Dedisti meum infelix, inter viros tamen genus.

In fronte hujus ipsius paginæ ascriptus est etiam numerus versuum Apollinarii hisce verbis: *ὁμοῦ εἰσὶ στίχοι ἡρωϊκοὶ εφ'.* Simul sunt versus heroici 5550. Utrum vero metaphrasis ista Psalmorum, quæ edita etiam fuit Græce et Latine Heildebergæ A. 1596, seniori tribuenda sit Apollinario, qui floruit anno circiter Christi 362, an potius juniori non satis liquet. Eam patri rectius ascribit Gerardus Vossius *De historicis Græc.*, lib. II, cap. 18, quamvis alibi *De poetis Græcis*, cap. 9, seniore Apollinarium cum juniore confundere videatur. Cæterum ii non satis accurate a scriptoribus distinguuntur, ut in his labi proclivius sit. Operæ pretium esset primam hujus Metaphrasis editionem, quam ex duobus bibliothecæ Christianissimi regis codicibus Græce perquam nitide vulgavit Adrianus Turnebus, subjunctis ad calcem variis lectionibus, A, 1552, 8º, cum codice nostro conferre.

INDEX RERUM

Quæ Cyrilli catechesibus, notis, appendice et dissertationibus præviis continentur.

Paginæ sunt editionis Benedictinæ quarum seriem typis crassioribus expressimus in textu. Numerus Romanus dissertationes, Arabicus contextum et notas designat.

Aaron cum peccasset, deprecante Moysæ, veniam adeptus, et sacerdotio non prohibitus, 26. De hoc Aaronis peccato Cyrilli et Bechiarri sententia, 26. Aaron ante Iohas quam summus sacerdos, 42. Per aquæ abluitionem et unctionem sacerdos constitutus et Christus appellatus, 317. Christi figura fuit, 142, 178. Aaroni in ligno miraculum de hō Deus ut ipsi summum sacerdotium conservaret, 290. Aaronis virga argumentum pro virginis partu, 178. Ejus resurrectio ex ejus virgæ excisæ et emortuæ resurrectione deducitur, 290.

Abominabilis facinoris pretium est abominabile, 189.

Abominatio desolationis quid sit, 227. Signum secundum adventus Domini, 227. Duplex apud Cyrillum, LXV. VI, Antichristus.

Abraham non ex operibus solis justificatus est, verum etiam ex fide, 74, 75. Ante justificatus erat, quam filium suum sacrificaret, 74. Abrahamæ justificatio exemplum nostræ, 74. Omnia opera bona Abrahamæ per fidem suscepta, 74. Abraham non est appellatus amicus Dei nisi postquam credidit, 74. Abrahamæ filii facti sumus per fidem, 74. Abraham, cum fidelis esset, per circumcisionem obsignatus est in justitiam, 74. Pater multarum gentium, non per carnis successionem, sed per fidei suæ exemplum, 74. Christum excepit hospitio, 170. Deo filium promittenti credidit, non ad infirmitatem corporis, sed ad promittentis potestatem attendens, 74. Filium suum voluntate prompta, et quantum in se fuit sacrificavit non diffidens Deo, 74. Abraham demissa de se ad Deum loquentis confessio, 88. Abraham, Isaac et Jacob vivunt adhuc et subsistunt, 290. Abraham, de judicio futuro prophetavit, 290, 291.

Abrenuntiare. Quid his verbis significetur, *abrenuntio tibi, Satana*, 307. Quisquis aliquid abrenuntiationis verbis contrarium admiserit, tanquam fœdifragus judicabitur, 308.

Abrenuntiatio Satanae vetera cum infero pacta dissolvit, 309. Para lisum aperit, 309. *Vid.* Paradisus. Abrenuntiationis modus baptizandis quo tempore traditus, 301. Abrenuntiationis variæ formulæ quid edoceant, 307, 308. Abrenuntiationum forma, 304, VII, et 305, VII et VIII. Abrenuntiationum ritus in veteri historia præfiguratus, 306, 307. Abrenuntiationes, breviorque fidei confessio in exteriori aede seu vestibulo baptisterii peractæ, 310, 304, VII, 306. Abrenuntiatio Satanae extensa tanquam ad præsentem manu facta, 307. Cur stando ad occidentem, 307, 306. Quid post abrenuntiationes peractas fieret tam in Græcis, tum in Latinis Ecclesiis, 305, VIII.

Absaloni rebellio, 28.

Absentes exspectandi et requirendi, 9.

Abstinentes, Gnosticorum sarculus, a Philastrio memorati, 65, 1.

Abstinentia. Quo animo a nonnullis cibis abstinendum, 65.

Acacius Cæsariensis episcopus a concilio Sardicensi excommunicatus et depositus, XIX, episcopatum et communionem ecclesiasticam retinet, et quare, XXIV, XXV. Ipse et Patrophilus S. Maximum exauctorasse falso existimati, XIX.

Acacius metropolitico jure ordinationis Cyrilli administrator exstitit, XXIV. Eandem vocat in jus atque deponit, XXVI, XXVII et seq. quo jure metropolitana suæ in Hierosolymitanam Ecclesiæ jura tueretur, XXVI, XXVII. Acacii et Cyrilli mutua circa fidem accusationes, XXXI, XXXII. Acacius Cyrillo nil nisi Nicænam fidem objicit, XXXI, XXXII. Filium Patri similem in substantia et verbis et scripto prædicavit, XXXI. Quando prædicare desiit, XXXI. Se a Semiarianis ad Arianos transfert, XXXI. Filium tantum voluntate similem profitetur, XXXI. Ariane factionis princeps factus Semiarianos episcopos variis de causis deponit, XXXI. Dire sævit in catholicos, XXV. Credibile non est

cium Cyrillo similitudinem substantiæ quasi crimen objecisse, xxxii. Cum Ariani *homoousion* et *homoiousion* pariter taceri deceruit, xxxii.

Acacii in deponendo et extradando Cyrillo fraudes et violentia, xxxiv. Cyrillum timeus, illum prævenit, xxxiv. Judex in propria causa non nisi levissimis de causis, Cyrilloque honorificis; illum absentem et inauditum deponit, xl. xli. Cyrilli ianitor, accusator et judex, xlii. Cyrilli accusator, et ab ipso iterum judicare non debuit, xlv, lvi.

Acacius et Acaciani concilio Seleuciensi interesse volunt, nisi Cyrillus alique a se accusati e consensu ejiciantur, lvi. Nihil non moluntur ut concilium dissolvant, ejusque judicium subterfugiant, lv, 56. Ex odio Cyrilli segregatam ex parte Ariani in concilio factionem conflant, lvi. Judicari de se in concilio qua arte impedire voluerunt, lvi. Nomen substantiæ e medio tolli, symbolumque Nicænum abrogari postulant, lvi.

Acacii conatus ut Nicæna fides tolleretur, ac nova cederetur, lv. Non secundum substantiam, sed secundum voluntatem duntaxat Filium Patri similem credere se aperte profitetur, lvi. Adversariis suis ridente respondet, lvi. Acacianorum e concilio Seleuciensi accessus, lvi. Eorum libellus seu contestatio adversus ea quæ gesta in concilio fuerant, lvi. Formulam Antiochenam recipere se posse negant, lvi. Iterum data occasione e concilio discedunt, lvi. Sæpius accersiti Acaciani non comparent, lvi. Concilii in eos sententia, lvi. Acacius in concilio Seleuciensi deponitur, et Cyrillus suæ sedi restituitur, lvi.

Acacius ejusque factionis principes imperatoris animum adversus Seleuciensis concilii legatos exacerbant, lvi. Ab imperatore obtinet ut aliud concilium CP. celebretur, lvi. Ipse concilii dux et interpret acta solus digerit atque disponit, lvi. Idem enim Eudoxio sentire se simulat, lvi. Omnes fere Semiarianæ factionis principes deponi curat et in exilium mitti, lvi, lvi. Depositis præsulibus successores ipse constituit, lvi. Acaciani et Ariminensis formula pluribus in conventibus damnantur, lvi. Acacius Nicænam fidem amplectitur, lvi. In concilio Lampsaceno ipse et Eudoxius jure exactorati declarantur, lvi. Moritur, lvi. Non eadem quæ Eudoxius sensisse videtur, lvi.

Academici Deum animam mundi dixere, 121.

Achab, rex Samariæ nequissimus, interempto Naboth, ad comminationem Eliæ penitentiam egit, 28. Et quamvis non recessurus ab improbitate post veniam, presentis penitentia respectu veniam consecutus, 29.

Achamothea apud Valentinianos Spiritus sanctus appellabatur, 246. Sapientia Valentinianorum filia. Quæ ei conveniunt Cyrillus sapientiæ tribuit, 98.

Accipere et *indai* quantum differant, 271.

Accipiter supervolans in medium aera stat immotus, 131.

Acta apostolorum, liber sacer, 69.

Actiones omnes a signo crucis iudicandæ, 58.

Acua quidam Manichæi hæresim ex Mesopotamia Eleutheropolam transtulit, 297.

Acute audire, Cyrillo significat promptum esse ad respondendum, 30.

Adam primus homo universalem mortem attulit, 183. A cum peccato perimus, cecidimus, exæcanti somus, claudi effecti, verbo dicam, mortui, 24. Sententia in Adamum dicta ad Moysen et qui illum secuti sunt usque pervenit, quamvis ut Adam lignum non gustaverint, 241. Adam per batolum paradiso pulsus, 34. A Deo post peccatum e regione paradisi collocatus, ut ad penitentiam adduceretur, 25. A Christo a corruptione absolutus, 363. Christum per Simeonem quomodo allocutus, 364, 365. Prima Adam insufflatio ex doctrina Cyrilli gratia Spiritus sancti, 270. Adam per lignum cecidit, et latro per lignum in paradysum introductus, 198.

Adantus et Adimantus Manetis discipuli; vel notius discipulis unus, et idem cum Adia et Badia, 107.

Administrare. Quotiescumque nobis credidit Deus, sive pecuniam sive doctrinæ verbum, recte est administrandum, 239.

Adolescentia. Adolescentes speciosam formam, conspicuos oculos comprimere, et inquinamentum effugere docet Spiritus sanctus, 254. Quot annos adolescentiæ depularent antiqui, 111.

Adonai. Dominus Adonai ab hæreticis infamatus, 124.

Adoptio per regenerationem baptismi, 16.

Adoptionem divinam homines, libero plausu delecta ex fide adipiscuntur, 118. Adoptio hominum in Dei filios fit Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum, 116. Adoptionis gratia idem est Cyrillo atque Spiritus sancti donum, 313. Num a remissione peccatorum adoptionem proprie dictam Cyrillus exclusit, 313. Adoptionis gratia autem propria baptismi Christi, ut a baptismi Joannis nulla-

tenus conferretur, cxcv, cxcvi. Propria sacramento christianitatis, cxcvi. Adoptionis gratia, ab ejus solemnitate declaratione et oblatione distincta a Patribus, cxcvi.

Adorare. Adorandus Dominus pro nobis crucifixus, adorandus et Pater a quo missus est, atque etiam Spiritus sanctus, 303.

Adrianus. Non Adrianus imperator, sed Constantinus sepulturæ Domini locum muro circumcinxit, 208.

Adventus Christi duplex, unus obscurus fuit, alter conspicuus erit, 223. In priori venit judicandus, in altero veniet judicaturus, 223. Aliæ utrisque differentia, 223. *Vid.* Christus.

Adventus Christi primus, ignoratus mundo, 167. Scripturarum de utroque Christi adventu testimonia, 223, 224. De priori gratia agendæ sunt, secundus terribilis, et cum tremore expectandus, 223, 224, 225. Quantum gloriosus, 234. Incertum quando futurus sit, 225. Signis quibusdam proximus judicari poterit, 225. Quænam erunt illa signa, et qua de causa dabuntur, 225, 226, 227.

Ædificatio. Ædificationi bonæ quæ necessaria, 8.

Ægypti fœlem, canem, lupum, leonem, serpentem, cepas consecrarunt, 93.

Ægypti idola adventu Christi in Ægyptum prostrata, 141.

Ægyptiæ servitutis liberatio quid præfiguravit, 306, 307.

Ægyptus, in quam Christus puer illatus est, de ipso testatur, 146.

Ægyptii episcopi in concilio Seleuciensi soli pro *Consubstantialitatis* defensione pugnare, lvi. Divina providentia in Palestinam relegati, lxxv.

Ælia seu nova Jerusalem ex adverso veteris edificata, 208. Temporibus decursu ab orientali parte amplificata, 208. *Vide* Hierusalem.

Æneas paralyticus a Petro sanatus, 277.

Ænigma. Sub ænigmate plerumque latens est prophetia, 189.

Æonum Valentini series, conjugationes et progenies, 98. Eas male refert Cyrillus, 98.

Ær ambit omnia quæ in mundo sunt, 286.

Aerius primus pius Ecclesiæ pro defunctis supplicandi morem reprehendit, 328.

Ætates hominis varæ sibi succedunt inensibili singulis diebus mutatione, 133.

Æthiopum conversio symbolum resurrectionis, 207.

Æthiops eunuchus Evangelii præco in patriam missus, 276.

Aetius a Basilio Ancyrano vincitur, et in exilium mittitur, lvi. In concilio Constantinopolitano diaconatu dejicitur, et Ecclesia extruditur, lvi.

Afflictio. Ad regna cælorum non aliter nisi laborum et afflictionum tramite pervenitur, 379.

Agabus propheta Novi Testamenti, 197. Doctor Antiochiæ, 277. Ex Spiritu Paulo ventura prophetat, 279.

Agapius, Manetis discipulus, *Heptalogi* auctor, 107, 108.

Aggæus quid dicat de Spiritu sancto, 260. Aggæi locus cum interpolatione a nonnullis lectus, 123.

Agnus qualis fuerit Christus, 192.

Αἰῶνες angelici ordinis species quædam nonnullis Patribus, 161.

Alæ Deo in Scriptura tribuæ protegentem ejus potestatem significant, 91, 92.

Albertinus refellitur, 163, 331, cx. Ex auctorum seu librariorum in referendis sanctorum Patrum testimoniis iudicantia, textus integri depravationem perperam concludit, 319, ni. Inanes Albertini ad eripiendum catholicæ de Eucharistia sententibus Cyrillum, argutiæ refelluntur, ccv, ccvi et seqq. Quam inepte Cyrilli aliorumque Patrum sententias ad metaphoricum sensum torqueat, ccvii, ccviii et seqq. Cyrilli verba perpravam interpretationem corrumpit, ccxx. Refellitur in his quæ Cyrilli de reali elementorum in Eucharistia transmutatione testimoniis prave reposuit, ccxxi, ccxxii, ccxxiii et seqq. Tria ejus ratiocinia ex logica deprompta refutantur, ccxxvi, ccxxvii, ccxxviii. Sancti Augustini testimonio abutitur, ccxx, ccxxi. Splendida Albertini hallucinatio, ccxxviii, ccxxix. Percid eulam Cyrillo orationem affligit, ccxxix. Omnes Albertini adversus catholicam de reali Christi in Eucharistia præsentia et transsubstantiatione dogma cavillationes, a Cyrillo occupatæ et eversæ, ccxxx, ccxxxii. *Vide* Eucharistia, Transsubstantiatio. Suis cavillationibus totam Calvinianam hypothesim imprudens evertit, ccxxviii.

Alexandri Magni regnum in quatuor principatus eo mortuo divisum, 68.

Alimentum Dei artificio partim ad supplementum na-

turæ, partim ad verecundam secretionem distributum, 63.

Altare. Quæ in altari proposita jacent, unde sancta sicut et vocentur, 331. Ad sanctum Dei altare quo ordine et qua reverentia procedendum docebantur illuminandi instante baptismi tempore, 300.

Ameni, assensionis verbum, et responsio communicantium ad sumptionem utriusque speciei, 331, 332, cccxx. Qualem significationem referat, 331, 332, cccxx. Per illud quæcumque dicta sunt obsequamus et assentimur, 331.

Amicus ut amico obsequatur, sæpe ad baptismum accedit, 5.

Amicus peccatorum, 1, 5, 16.

Amor. Amoris impetus præter rationem, 340. Ubi sapientiæ possessio, ibi amoris expulsio, 340.

Amuleta, seu in laminis inscriptiones sunt diaboli cultus, 309. Quia pro amuletis et phylacteriis haberent antiqui, 309.

Ananias et socii in fornacem, propter delictatum idoli cultum coniecti, idcirco illæsi, 30. Per poenitentiam flammæ fornacis extinctæ, 30. Fides eorum flammæ altitudinem fluvii instar effusa superavit, 30.

Ananias et Sapphira Spiritum sanctum fallere aggressi quam ultionem sustinuerunt, 275.

Ananias testis operationum Spiritus sancti in Paulo, 276. Paulo visum restituit, ejus animæ sigillum imperliit, eumque vas electionis effecit, 276. Episcopali gratia donatus sui se creditur, 276. Paulo tum baptismi, tum confirmationis sacramenta ministrasse videtur, 276. *Αναπυσ, principii exers*; utrum de Filio dici possit, idque de eo dixerit Cyrillus, 150.

Anastasia, sive ipsa sanctæ Resurrectionis spelunca ab ecclesia Resurrectionis diversa, 300. In ea habitæ catecheses mytagogicæ, 300. A Constantino ita amplificata, ut in ea concilio haberi posset, 300. In extremis urbis partibus sita, 218. *Ædificia* ei conjuncta ad medium usque urbis forum pertinebant, 218.

Anastasio Sinaita, quos ecclesiarum *ἐκκλησιæ*, appellet, 246.

Andreas Manelis discipulus, 107.

Angelus spiritus nominatur, 230. Angelorum ordinum numerus indefinitus apud Cyrillum, 237, 266. Tanto major angelorum est numerus, quanto cælum terra capacius, 237. Eorum multitudo verbis exprimi non potest, 237, 259.

Angelorum habitatio, cælum, 41. Angeli, Cyrilli sententia in varios cælos, et ordines alios aliis excellentiores divisi, 90, 256. Diversis in cælis, pro cujusque ordinis merito et perfectione constituti, 151. Angeli et archangeli Cyrillo in inferiori omnium ordine et cælo, 90. Angelicorum ordinum numerus et ordo, et angelos et archangelos in humilibus, et cherubim ac seraphim in summo positos excipias. Cyrillo incertus, 90.

Angeli ex Cyrilli doctrina, tenuia et splendida corpora habent, 254. Angelos mundi conditores esse veteres affirmarunt hæretici. 159. Angeli Dei voluntatem Dei faciunt, 323. Angelorum Dominus est Christus, cui subservire dignitas est ipsorum, 141. Christo serviliter ministrabant, 141. Angeli ascendenti Christo præsertim, 58. Christo ad iudicium venienti satellites futuri, 59. Spiritui sancto quantum inferiores, 256. Eorum præfectus, magister, et sanctificator Spiritus sanctus, 256.

Angeli Mariam Christum sepultum quærentem consolati sunt, 220. Cælestis angelorum exercitus salutem nostram expectat, 301. Angeli de nostra salute una nobiscum gaudent, 19. Baptismo assistunt frequentes, 11, 40. Baptizatis acclamant: *Beati quorum remissæ*, etc., 11, 16.

Angeli Deum vident, alii aliis excellentius; unusquisque secundum proprii ordinis et loci mensuram, 90, 117. Angeli et archangeli Deum vident, minus excellenter quam throni et dominationes, 90. Deum vident, non sicuti est, sed quantum ipsi capere possunt, 90. Angelis non negavit Cyrillus Dei visionem, 89. Sed comprehensionem tantum excoisit, 89.

Angeli etiam condonati Deus; quam multa, nescimus, 26. Unde hanc opinionem hauserit Cyrillus, 26, 2. Num peccare possint angeli, clxx, clxxi, etc. Variæ veterum de angelorum peccandi potestate sententiæ recensentur, clxx, clxxi, clxxiv, clxxv, clxxvi, etc. Angeli sine status sui periculo levibus peccatis obnoxii, doctrina Cyrilli multumque e sanctis Patribus, 257, clxxvi, clxxvii. Num Christi redemptionis eis profuerit, clxxvii, etc. Qui demones paulo ante diluvium amore mulierum lapsos existimaverunt, clxxiv. Qui angelos vel nondum firmitatem in bono assecutos esse dixerunt, clx, clxxvi. Qui eos hanc firmitatem per incarnationem assecutos esse consuerunt, clxxvi. Origenis sententia angelos bonos cadere

posse, et malos restitui quibusdam Patribus incautius probata, 26, clxxii, clxxiii. Angeli boni si male gubernatione hominum functi fuerint, suo statu excident ex Origenis sententia, clxxiii, clxxiv. Hieronymus ei sententiæ accessit, clxxiv. In quo Cyrilli sententia differat ab Origeniana et Hieronymiana, clxxiv, 257.

Angelica tuba homines universos ad iudicium congregabitur quæ gesserunt quemque ferentes, 237. Angelici libri, qui, 64. In his monachi et virgines ob pudicitie propositum descripti, 64. Angeli et archangeli, virtutes, etc., quare nominentur intra sacram actionem, 327.

Anima mundi Deus, nonnullorum gentilium opinione, 121. Anima nostra spiritus dicitur, 250. Sed eum hoc additamento, hominis, 231. Anima hominis opus Dei præstantissimum, 60. Ad imaginem Dei condita, 60. Cyrillo et nonnullis animal dicitur ratione præditum, corruptionis experta, 61. Animam ex Dei substantia esse nonnullorum error, 60. Animabus sexum tribuit Apelles, 61. Animæ omnes seu virorum seu mulierum, sive impiorum natura similes, 62. Immortales ex beneficio Conditoris, 61. Animam mortalem dixere Epicurei, Simon Magus, Heraclæus, alique, 61. Animarum ordines non sunt diversi: solo voluntatis arbitrio pii et impij discernuntur, 62.

Anima cum in hoc mundum venit, ab omni peccato prævæ electionis libera, 61, clxxiii, clxxiiii. Eam in peccati poenam corpori illigatam Pythagoricorum erroris hæreticis communis, 61, 1. Est liberæ potestatis, neque diaboli suggerentis malum, nec siderum natalitiorum, nec fortunæ, nec aëtorum conjunctionis cogente vi peccat, 60, 61, 62. Non inhabitat in corpore tanquam in vase alieno, 63.

Animæ dissolutio a corpore quantum secum importet doloris et angustiarum, 377, iii. Animæ a corpore dissolutionem terribile Dei iudicium statim excipit, 377, iii. Damnatorum animæ quibus in inferno plectantur poenis, 316, iii. Inter Græcos surrexit secta, et ad Latinos venit, quæ purgatorium omnino negat; velitque animas nec præmia, nec poenas recipere, donec corporibus iterum conjunctæ sint, 375, ii. Rejicitur hæc opinio, 375, ii et seqq.

Anima quo sensu aligeræ similes dicta sit a sanctis Patribus, 234. Resumpto corpore quodam modo deusabitur, 234. Animas justorum et impiorum usque ad mundi finem separatim in arcibus locat Cyrillus, 287. Animarum prædatores, gentiles, Judæi, hæretici, 52.

Anima notas et characteres edicere non possumus, 90. Anima corpus regere debet, 343. Ad incudem procedenda, 11. Eleemosynis, jejuniis, precibus, Scripturæ lectionibus movenda, 70. Quomodo spiritu baptizari possit, 271. Animæ regenerantur per fidem, 17. Animæ facies quæ sit, 322. Anima ad cælestium donorum receptionem comparanda, 300. Sancti Spiritus dono dignata posita in terra corpore cælos tanquam in speculo contuetur, et ea videt quæ nesciebat, 252. Exorcismorum tempore in corpore velut in vase collatorio posita exorcizantium insufflationibus exsuscitatur et purgatur a peccatis, 8.

Animal multis Patribus angelus dicitur, 61. Anima, Cyrillo et aliis animal est. Ipsum Dei Verbum aliquibus. Animal, quidquid participata ab alio vita vivit, ex Cyrillo Alexand., 61. Quid Hierosolymit., 22. Animal esse peccatum nonnulli teste sancto Nilo senserunt, 22.

Animaliam esse terram, solem et cælos, fuit hæc nonnullorum Patrum sententia, cui Cyrillus non astipulatus est, 154.

Animantes omnes uno mandato Dei, ex uno fonte, terra videlicet prodierunt, 132. Animantium terrestrium de nomina quidem omnium novimus, ne dum diversas naturas, 132. Eorum instinctus diversi, diversorum hominis affectuum figuræ, 132. Vires diversis in membris positæ, 132. Animantes sæva Deum timenti non formidandæ, 132.

Ani a Samuelis mater, orans in silentio, 10.

Ana prophetissa, continens seu vidua et acetria de Christo testatur, 116.

Anomæos Cyrillus primus plene et integre impugnavit, xxxii.

Anthemis, herba multos habens in ambitu, radiorum instar, foliorum surculos solem representat, 234.

Anthropomorphitæ a Cyrillo notati, 53. Oppugnati, 91. Anthropomorphitæ hæreseos, pagani, Judæi, Ebonitæ, Vatulianiani, simplices Catholici, a sanctis Patribus accusati, 91.

Antichristos. Contra Antichristum fideles præmonit Ecclesia, 228. Antichristos Cyrillo abominatio est desolationis, 58, 59, 227, 228. Et multi Patres eum ipso sensere, 58, 59, 227, 228. Vide Abominatio. Antichristus plures et mendax fugiendus est quando venerit, 242. Diabolus juxta quosdam, 231. Salvas in propria persona, 231, 233. Unus de hominibus in quo Satanas corporaliter habitaturus est, secundum Hieronymum, 231, 233. Non ita sen-

sisse videtur Cyrillus, 231, 233. Ex tribu Dan oriundus ac verus homo, 231, 233.

Antichristus, fera terribilis, draco magnus hominibus insuperabilis, falso sibi Christi nomen imponet, 59. Eadem signa quæ fecit Christus operabitur, 233. Falso mortuos resuscitant ac specie tantum, et nisi falsa miracula edet, 231. Idola odio habiturus est, templi vero Judaici studiosum zelatorem se præferet, 16. A Judæis tanquam Christus adorari volens se dicit ex genere Davidis, et templum se reparaturum venire, 16. Illud re ipsa reficere tentabit, 16. Antichristus magus Romanorum imperium invadet, 229. Judæis Christi domine, gentiles magicis præstigiis seducet, 229. Se loca Christi adorandum præbabit, 226. Decem regibus de Romano imperio litigantibus ipse nudecimas dolo ac præstigiis invadet, 229, 230. Tres humiliabit, ipse octavus postea regnabit, 230. Clementiam primum simulabit, tum dire sæviet, 230. In Christianos præsertim, 230. Multo periculosius sæviet in sanctos quam reliqui omnes religionis hostes, 233. Omnes injustos et impios qui ante eum fuere, improbitate superabit, 233.

Antichristus tum veniet, cum Romani imperii completa fuerint tempora, jam jamque mundi finis proximus erit, 229. Post interitum templi Judaici ruinam, 231. Secundum Christi adventum præveniet, 225. Tres annos et menses sex duntaxat valebit, 225, 252. Christo demum de cælis iterum æ gloriose adveniente interfectus, igni tradetur sempiterno, 225, 232. Antichristi diebus publicum Ecclesiæ cultum cessaturum multi docuere ex sanctis Patribus, 232. Dies ejus breviamur, 232. Antichristi adventum suo tempore futurum non tradidit Cyrillus, nisi ut si feles ad vigilantiam hortaretur, 231, 234. Veteres ea quæ sunt Antichristi exponentes, Apocalypsim Danieli conjungunt, 232. Antichristi expectatio malis tantum et infidelibus pernicioza, et quare, 229. Antichristi multi venturi, 58. Plures jam advenerunt, 88.

Antiochia civitas Syriæ nobilissima, 277. Mota in ea quæstio de observatione Moysis consuetudinum qualiter soluta, 278. Ibi ob credentium multitudinem discipuli primum cognominati Christiani, 277. Quanta confunditur Antiochiæ Spiritus gratia, 277.

Antitypus quid sit, et in quo differat a typo seu figura, 315. Num de se rem quam significat excludat, cccxv. Eucharistia qualis sit antitypus, cccxv. Vide Eucharistia. Quare corpus et sanguis Christi in Eucharistia dicantur antitypa, 331. Antitypon Spiritu sancti de chrismate dictum. Vide Chrisma.

Apelles Marcionitarum e grege prophetias ex adversario Spiritu profectas assererat, etsi unum duntaxat principium admittebat, 244. Animabus sexum attribuebat, 61, 2.

Aplithonius, Maneti a commentariis, 107.

Apis, aptum ad excitandos pigros exemplum, 132.

Apes ex verbis informantur, 289.

Apocalypsis liber Cyrilli allusionibus sæpe respectus, 18. Apocalypsim Cyrillus non numerat in iudice Novi Testamenti, sed frequenter citat, 69. Inter apocryphas Scripturæ ab ipso reposita, 232.

Apocryphi libri, qui non leguntur in Ecclesia, 69. Qui dubii et controversi, 68. Nunquam legendi, 68. Nequidem privati, 69. Quas apocryphas scripturas intellexit Cyrillus de Antichristi verba faciens, 232.

Apollinaristæ duplicis in Christo naturæ distinctionem inique forebant, 357. in. Fervidi consubstantialis et Athanasianæ causæ defensores, lxxix. Scientiam affectabant, lxxix. Beatam Virginem modo *Deiparam*, modo *hominiparæm* appellabant, lxxix. In Christo divinitatem in carnem conversam arbitrabantur, lxxx. Apollinaristæ Ecclesiam Hierosolymitanam Cyrillo absente turbis replent, lxxvi, 357, in. Quam accusationem in eum intulerunt, lxxvi, 357, in. Hierosolymita schisma faciunt, atque inani Arianiismi formidine Cyrillum despiciunt, lxxviii, lxxix, lxxx. Gregorio Nysseno communicare detrectant, lxxviii. Schismatici Hierosolymitani num re ipsa Apollinaristæ, lxxx. Apollinaristarum versutia, lxxx.

Apostoli duodecim per duodecim Palæstinæ divisores a Josua constitutos figurati, 142. Omnes Hebræi, 212. De Christo non verbis solum, sed et tormentis et propriis mortibus confectati, 147. Non sunt Moyse deteriores, nec prophetis inferiores; sed boni sunt cum bonis, et bonis meli ores, 218. Quamvis illiterati et idiotæ, principes populi et summos sacerdotes convicerunt, 275. Apostolorum et eorum qui per eos crediderunt, cor erat unum, et anima una, et promiscuus honorum usus, 275. Nihil possidendi propositum tenentes, opes in pauperum alimentum oblatis pedibus conculcabant, 216.

Apostoli cognoverunt et prædicarunt Christi nomen, imo ipsum Christum in semetipsis habere, 145. Omnes Christum suscitatum viderunt, 216. Simul Salvatoris in-

sufflatione sunt perfusi, 216. Condopandorum in virtute Spiritus sancti peccatorum potestate sunt dignati, 216. Quam multa Spiritus sancti operationem testimonia repræsentent epistolæ et Actus apostolorum, 274. Apostoli post resurrectionem Christi Spiritum sanctum acceperunt, ejus virtutem postea induendi, 271. Qualem tum a Christo Spiritus sancti communicationem acceperunt, 270, 271. Spiritu sancto et igne a Domino die Pentecostes baptizati, 44, 271. Integre ac plene, atque eo vere inebriati, 273. Qua ebrietate, 273. Ex virtute et dono Spiritus sancti quavis lingua loquebantur, 272. Spiritu sancto repleti, induti sunt in anima et corpore divinum et salutare indumentum, 272. Ipsi tum tanta Spiritus gratia circumfusa erat, ut quamvis miles, terrori essent populo, 275. Quanta signa et prodigia Spiritus sancti virtute patrabant, 275. In carcerem conjecti, et ab angelo liberati, etiam verberibus cæci; gaudentes nihilominus Jesum evangelizabant, 275. Quod scriptum est per apostolos, ex Spiritu sancto præceptum est, 278. Apostoli qui erant Hierosolymita per suam epistolam ab universo legis instituto, id præcipiente Spiritu sancto, orbem universum liberavere, 278. Non omnia scripta sunt quæ ab unoquoque apostolorum mirabiliter effecta sunt, 293. Apostoli ducentis ante Marnem annis defuncti, 248. Quoto anno, 248. Apostolorum tempus in Petri et Pauli martyrio finem habuit juxta veteres, 248. Apostolorum ecclesia Hierosolymita, locus in quo delapsus est Spiritus sanctus, 245. Qualis fuerit hæc ecclesia, 245. Omnium antiquissima, atque in ea apostoli conventus celebrare consueverunt, 245. In ea Stephanus diaconus ordinatus credebatur, 245. Per ipsum Spiritum sanctum consecrata, 245.

Apostolicæ sedes de jure nullis aliis subjectæ, xviii, Apostolus. Vide Paulus apostolus.

Apparitio crucis lucidæ Hierosolymita, 352. A prophetia et a Christo prædicta, 353. Num in ea penitus ac plene adimpletum illud Matth. xxiv, 30: *Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo*, 353, 347, 348, ix. Vide Crux, Constantius imp.

Appellatio. Appellare. Forensis appellandi mos num a Cyrillo primum in Ecclesiam introductus, xli. Ecclesiasticæ appellationes, olim confugia, revisendique iudicii postulationes dictæ, xli. Appellationum seu revisionum canonicitas, utilitas et necessitas, xli, xlii. Appellationum exempla, xli, xlii. Appellatione ex jure Romano sententia suspendebatur, li. Inter appellationem et iudicii revisionem quid intersit discriminis, xliii. A iudiciis appellantes ante omnia rescriptum imperatoris pro iudicii sui revisione impetrare debebant, xliii.

Apotactici, insanabilia peccata dicebant, 23.

Aqua, mundi principium, 42. Per aquam omnia consistunt, 299. Aqua herbarum et animalium effectrix est, 299. In nivem, nebulam, glaciem, vinum, oleum, panem, Deo subigente et gubernante convertitur, 130. Magnum quiddam est, et quatuor elementorum pulcherrimum, 41. Ex aqua prodeunt et volucres et natales animales, 134.

Aqua in omnibus divinis fœderibus intervenit, 42. Per aquam libertas Hebræis, et toti mundo comparata, 42. Per aquam salus, 193. Aquam Jesus emisit ex latere cum sanguine, 193. Quare, 193. Aqua et sanguis et puncto Christi latere profluentes, duplicis baptisimi figuræ, 44.

Aquæ baptismi Christifæræ, eo quod in ipsis restatus sit Christus, 11. Eadem fragrantiam ex Christi carnis contactu collectam spirant, 11. Aquæ baptismi non est nuda et simplex, sed Spiritus sancti gratia commixta, 40. Per invocationem sanctæ Trinitatis vim sanctitatis acquirit, 40, 41. Per invocationem in benedictione fontis adhibitam sanctificatur, 40. Cur aqua baptismi materies selecta sit, communes Cyrillo cum vetustis Patribus rationes, 41. Vide Baptismus.

Aqua quænam saliat in vitam æternam, 249. Talis aqua non salit nisi supra dignos, 249. Aqua cur sacerdoti et presbyteris ablucendis manibus ministrata, 345. Aquæ palæarum Manichæis unitatæ, quid fuisse videantur, 108.

Aquilæ sublimis volatus, humanæ menti impervius, 131.

Arabionis castellum quo fugiens e carcere se recepit Manes, 104.

Arbores cur Deus hieme mori, vere autem æternam virescere voluit, 288. Arbores hieme mortuæ, vere rediviæ, resurrectionis argumentum, 66.

Arca lignea temporibus Noe figura crucis existit, 193. Arce et Ecclesiæ Christi variæ similitudines, 209. In arca Noe separata virorum et mulierum loca, 16. Arca fœderis unum fuerit directas Nabuchodonosore, 31.

Archangeli Cyrillo distinctos angelorum ordo, 23. Archangelus Christo de cælis adveniente proclamans quid dicit, 235. Prophetatur, 235, 234. Archangelus fuisse dicitur a Cyrillo diabolus, quo seorsu, 23.

Archelaus episcopus, justitiæ scutum, collectio genti-

lium auditorio cum Manete configit, 104. Eundem in collatione validis argumentis prostravit, 103, 106. Inde fugientem insequitur, iterumque aufugere cogit, 105, 106.

Argentum et pecunia Passionis Christi initium et fundamentum, 341. Argentei triginta, merces Christi, 188. Quid ex eis factum, 188. Projecti in domum Domini in confessorium ex Zach. xi. Dati in agrum figuli juxta Matthæi Evangelium, xxvii. Quomodo ambo verum dicant, 189.

Arimineusium legatorum prævaricatio, quomodo totum pene concilium in exitum truxit, lvii. *Vid.* Concilium Arimineusis formula in concilio Constantino-politano probatur, et toto orbe sub pœna exsillii subscribenda mittitur, lxx. Exploditur, lxxix, lxxxii.

Aristoteles vulgo iacusatus quod Dei providentiam cœlo et nubibus terminarit, 121. Aristotelicæ vitæ imitator. Seythianus Manichæorum princeps, 101.

Arius Filium Patri secundum omnia dissimilem dicebat, 54, 157. Patre tempore posteriorem, 114. Temporale Filio principium tribuebat, 159. Passionem et fluxum in divina generatione, catholica ex sententia sequi criminabatur, 114. Eum gratia sola creaturis superiorem docebat, 115. Cum sequacibus in concilio et Ecclesia Hierosolymitana sine pœnitentia receptus et communioni restitutus, xvi.

Ariani duplex in Deo verbum distinguebant, 153. Filium negabant Deum verum esse, 135. Ex non exstantibus factum dicebant, 155. Docebant eum nec paternam nec suam ipsius naturam perfecte notam habere, 55. Negabant unam esse Filii et Patris voluntatem, unum regnum, unam divinitatem, una opificia, 136. Alienam a natura Patris Filium, Patremque solum verum Deum, Filium adoptione solum non natura Deum affirmabant, 55, 117, 155. Ariani impie honorabant Patrem Filium in creaturarum ordinem relegando, 157. Patris et Filii adorationes dividebant, 157. Num communem in Ecclesiis usum glorificandi Patrem per Filium in Spiritu sancto Arius primus adinvenit, 87.

Ariani Filium deliberatione præcedente genitum aiebant, 155. Deum sine sui deminutione generare non posse affirmantes a Cyrillo refutantur, 155. Divinæ generationis arcanum auferrebant, eam suo modo explicantes, 153. Non multum recedebant a Pauli Samosatensis sententia, Christum ex profectu Deum esse factum asserentis, 156. Christum non nisi post passionem sedisse in dextera Patris docebant, 55. Filium et Spiritum sanctum Dei potestati et ἀρχῆ subiciebant, 123. Quo sensu creationem nisi Filio tribuerent, quove Catholici, etc. Ariatorum blasphema vox, erat quando non erat, a Cyrillo confutata, 157. Ariatorum objectiones præoccupatæ, 150, 152. Ariani duos ingentos et duo principia ex catholica sententia sequi docebant, 155. Eorum objectio ex tradito a Patre rerum omnium dominio, 141. Catholicam fidem Sabellismi colore infamabant, 155. Arii et Sabellii hæreses e diametro oppositæ, 55. Ariani Sabelliani diversimode Trinitatem separabant, 245. Ariatorum quis error fuerit ipso Ario referente, 245. Ariatorum et Catholicorum dissidia quantas clades attulere, 227. Ariatorum quis status ante Constantis mortem, xix. Ariatorum et Enothiorum hæresis totum possidet Orientem, lxxv. Ariani quidam beati Hieronymi memoriæ et imagini improperantes colitus puniti, 381, x, xi.

Arma spiritualia, 17.

Araobius animas impiorum in suppliciis extinguere, 61.

Arrhabo Spiritus sancti per fidem acquiritur, 17.

Artemas Christum nudum hominem dixit, 115.

Artemius (S.) Actorum sancti Artemii martyris testimonium de lucidæ crucis apparitione, 356.

Artes humanæ non nisi separatim traduntur et imperfecte addiscuntur, 272. Artes aliqui fecere deos, 54.

Arvis, quid censendum de quodam Arvis nomine quem Eutychius narrat in Cyrilli sedem intrusum, xliix.

Asa rex Juda, sæpe a veteribus appellatur Asaph vel Asab, 259.

Ascensio Christi possibilis, 218. Scripturarum de ea testimonia, 217, 218. Ejus veritas ex iis quæ in mundo operatur Christus ineluctabiliter demonstratur, 58. In die Dominica ob lectionum ordinem exposita, 217. Ascensionis Christi locus ad Orientem situs, 217.

Ascensionis ecclesia in monte Olivarum ædificata, 217. Eo in loco qui Christi vestigiis sacer erat pavimento consterni non potuit, 217. Nec concamerari, 217. *Vid.* Mens Olivarum.

Ascetæ, hominum genus severiori vitæ se devotum, 19. Asceticæ vitæ exemplar et parentem Joannem Baptistam existisse cum multis Patribus sensit Cyrillus, 43. Asceticæ vitæ institutum est a nonnullis abstinere, 65.

Asterius Arianus generandi scientiam divinæ generationi præextitisse volebat, 114. Inter oves nonaginta Filium ipsum comprehendere veritus non est, 237. A Marcello Ancyrano male refutatus, 239.

Asterius Amasenus sanctarum reliquiarum vim in quam causam refundat, 293.

Astra. Astrorum conspectus argento similis, 234. Astris imputare non debemus peccata nostra, 61.

Astrologiæ fabulæ, 130. Astrologiæ vanitatis dediti Parrisæi, Gnostici, Manichæi, 61.

Astrologorum prædictiones repudiandæ, 70. Scientia vana, 61.

Athanasius (S.) et Nicænæ fidei cum eo defensores Sabellismi infamati, xiv. Ariatorum fraudes Macario et Cyrillo aperit, 348, x. Qui erant Athanasio infensi ante Constantis mortem, palam sævire non ausi, xix. Athanasius cum pluribus ex Græcis Patribus Spiritus sancti originem a solo Filio repetendam existimavit, 266. Aliam ac Irenæus Valentino de Spiritu sancto opinionem attribuit, 246. Athanasius et Cyrillus Alexandrinus qua de causa Spiritum sanctum in Christi humanitatem descendisse existimant, 268.

Audiendi debet esse modus, 261.

Audientibus quoque intelligentia et gratia Jesu Christi opus est, ne alia audientes, alia in mente præve concipiant, 243.

Audientium nomen catechumenis datum, 5.

Augurium, divinatio, magiæ et aliæ hujusmodi artes sunt diaboli cultus, 309.

Augustinus (S.) quid sentiat de libro vitæ in quo nomina electorum scripta sunt, 221. Ejus dubitatio, num præter justos alii ab inferis sint per Christum liberati, 57. Quid seuserit de communi Patrum opinione circa prophetiæ Danielis (cap. vii) interpretationem de Antichristo, 229. Num auctor sui et catholici de gratia systematis, cxxxix. Augustini ad Cyrillum epistola male feriatæ impostoris opus, 371.

Aures in obliquum flexæ jacent, ut auditum sine impedimento admittant, 63. Non omnis auris corporea verbum immisum intra cogitationem admittit, 344.

Aurifices igni per tenues folliculos subministrato aurum liquant et expurgant, 7.

Aurum et reliquæ materiæ ab insanis hominibus Dei loca culta, 54.

Auses prius Josuæ nomen, 142.

Avari et alienorum raptores qua ratione Deo satisfacere debent, 343.

Avium observationes fugiendæ, 70.

Azarias idem ac Zacharius Joiadæ filius, 259. Duo prophetæ hoc nomine, 259.

Azima. In azymis, et in festo Paschalis die in crucem actus est Christus, 195. Qua die azymorum juxta Cyrillum, 195.

B

Babylonicæ confusionis cum dono linguarum per Spiritum apostolis tradito comparatio, 272, 273. Unde orta illa confusio, 272, 273.

Bacchiarius Aurorem ante inaugurationem suam, quando vitulum aureum fabricavit, sacerdotem esse existimavit, 26.

Bacchus, seu potius vinum a gentilibus adoratum, 93.

Baddas alter e tribus Mactis discipulis, 107. Varia ejus nomina, vel potius unius declinationes, 107. Idem cum Adda et Adimanto, 107.

Balnea Hierosolymis ædificata, 12. Unum a Constantino a tergo ecclesiæ Resurrectionis constructum, ubi infantes lavantur, 12.

Balnei usus post inquinatum scelere corpus, 109. A paganis ad Christianos profectum, 109.

Baptismus Veteris testamenti fuit et initium Novi, 42. Cur per aquam datur, 41. Ejus primus auctor Joannes, 42. Baptismus sanctificavit Christus eum suscipiendo, 45. Id nomen a Christo martyrio tributum, 44. Baptismi symbola, labrum in tabernaculo positum, 42. Baptismata sub lege diversa, 42.

Baptismus Joannis ab igne æterno liberabat, 43. Eodem modo ac baptismus Christi, doctrina Cyrilli ac multorum, peccata dimittebat, 43, cxcii, cxciii. Nullius erroris notanda hæc sententia, cxciii. Num prorsus careret donis Spiritus sancti, cxciv. Communicationem Christi passionum et resurrectionis conferebat, cxcvi. Characterem non imprimebat, cxcvi. Plenam peccatorum quoad pœnas et maculam abolitionem non præstabat, cxcvi, cxcvii. Num adoptionis gratia et jus ad

aus, 268. Variæ illius supra istud prærogativæ et excellentiæ, 313, cxiii, cxiv, cxv, etc. Quam ob causam in igne futuris a Joanne dicitur, 268. Est cælestis donum, 32. Invenna adoptionis regeneratio, 16. Nuptiæ animi cum ecclesiæ sponso, 6, 39. Res magna et singuli cautione sumenda, 40. Baptismi effectus, 45, 282. In aquam peccatis mortui descendimus, et ascendimus vivificati in justitia, 45, 282. Tanquam ex mortuis viventes representamur, 314. Ejus aquæ Christi feræ, 41. Est circumcisio cordis per Spiritum sanctum, 75. Christi mortem imitatur, et ejus nobis fructus applicat, 45, 46. In eo Christi perpassionum per imitationem participes efficiamur, 313, 314. Vim confert adversus dæmones decertandi, 46. In baptismo per imaginem morimur, sepelimur et resurgimus, 313, 314. Christi mors, sepultura et resurrectio per gratiam nobis impartuntur, 313, 314. In veritate salutem lucratur, 313, 314. Baptismus duplicem continet purgationem, corporis per aquam, animi per Spiritum, 41. Cur gratia dici consueverat, 18, 39. Totus ad remissionem peccatorum destinatus, cxxx, cxxxii. Omnia prorsus peccata dimittit, etiam interempti Christi facinus, 47, 537. In baptismo remissio peccatorum ex æquo datur omnibus; communicatio Spiritus sancti secundum cujusque fidem, 19. Baptismus et penitentia, sive baptismus penitentia, 295. Baptismi et penitentia in remittendis et delendis peccatis differentia ex Patribus, 293. Baptismus sollicitudinis vacuitatem procurat, 9. Ante baptismi gratiam opera omnia sunt *vanitas vanitatum*, 322. Baptismi gratia quænam sit, cxc. Diversa a gratia sacri chrisimalis, cxc, cxci, cxcm. Hæc gratia a Deo per homines est, 282. Quibus conferatur, cxxx. Dispositiones ad eam recipendam necessariæ quæ, 281, 282. Baptismus peccantium Deus sinceritatem voluntatis explorat, 17. In eo tantum accipitur gratia quantum quisque capere potest, 282. Qui baptismum sibi perire patitur, inemendabile malum sibi acquirit, 262. Quo sensu, 282. Baptismi eucomia, 12. Ejus nuda salutaris sepulcrum simul et mater efficitur baptizato, 312. In eo non remissio tantum peccatorum, sed quandoque insigniora dona recipiuntur, 282. Per eum non raro adhuc conferebantur specialia Spiritus sancti dona Cyrilli temporibus, 268. Donum Spiritus sancti quo seuæ Christi baptismo proprium, cxciii, cxciv. Quæ de baptismi vi et effectibus locuti sunt Patres, de tota baptismi actione in qua et chrisimalis et Eucharistiæ sacramenta comprehenduntur, non de baptismo proprie dicto intelligenda, cxcii, ccvii. Ineptas hæc de error Albertini notatur, cxcii, ccviii.

Baptismus signaculum sanctum indissolubile, 12. Fidem consequens, 75. Mysticum, 17. Quo Domino favorabiliter notus sumus, 17. Baptismi et confirmationis sacramenta sigillum animæ imprimunt ex Cyrillo, et quid cuique proprium sit, 276. Baptismatis character ex doctrina Cyrilli quis, 268. Baptismus non licet nisi semel susciperet, 268. Baptismi partes duæ, aqua et Spiritus; sine ambobus conjunctis perfectionem consequi non possumus, 41. Nec aqua sine Spiritu sancto, nec Spiritus sancti gratia, sine aqua sufficiens, 41, 44. Baptismatis vis duplex in Evangeliiis: una per aquam; altera per proprium sanguinem datur, 193. Propter utramque e latere Christi exivit sanguis et aqua, 193. Baptismus duplex tantum, aquæ et sanguinis, 44, cxvii, cxvix. Utriusque vis tota ex parte recipientis unde repetenda, 193. Baptismi aquæ quanta sit necessitas mente Cyrilli, 41, 44, cxxx, cxcvii. Solum martyres sine baptismo aquæ salutem adipiscuntur, 44. Quem lo locum habeant ii qui nulla sua culpa baptismi expertes ex hac luce secedunt, cxcviii, cxcix. Variæ Patrum super hæc re sententiæ referuntur, cxcviii, cxcix. Baptismus ne expetitus sufficit ad salutem? cxcix. Vide Cyrillus. Baptismi ministri; ad eos simulate non accedendum, 281. Omnibus locis et per quoslibet datur baptismus, 281. Baptismatis ministros non alios nominat Cyrillus præter episcopos, presbyteros et diaconos, 281. Baptismus unus, 6. Baptismus hæreticorum nullus, 6. Cyrilli de baptismo hæreticorum sententia. Qui baptismatis fornicationem corruptionem non verbo, sed prava duntaxat interpretatione inductam, irritum et nullum baptismum efficere tenentur, ccii. Num omnes prorsus hæretici in ecclesia Hierosolymitana ad baptismum denuo reciperentur, ccii, cciv. Vide Cyrillus. Num baptismus aquæ nisi sint Manichæi, 109. Eorum baptismus singulari fœditate plenus, 109. Baptismi tempus; ad baptismum post secundam Quadragesimæ hebdomadam quemquam admitti velat concilium Laodicense, 4. Ejus mysteria quo tempore docerentur illuminandi seu baptizandi, 300. Eorum quæ ante baptismum peragebantur quandonam ratio redderetur, 301. Baptismo assistunt Trinitatis personarum angelis, 11, 40.

Baptisterium, regia, 2. Regale palatium, 2. Divisum in interioram et exterioram ædem, 2. In baptisterio tradi-

tum aliquando symbolum, 2. Quæ in baptisterio peraguntur, symbola altarum rerum, 311.

Baptizandi ducti illuminati a baptismo cui instruebantur, cxvi. Cor illuminati seu baptizati ducti participio præsentis temporis, non autem futuri, cxvi. Baptizandorum institutio propria episcopo, vel vices ejus agenti presbytero, cxv. Hæc tria deputata: lectiones Scripturæ, Symboli traditio, ejusdem expositio, 52. A presbyteris et diaconis pagorum rectoribus ad episcopos instructionis causa mittebantur, 281. Baptizandi, Scripturæ sacræ lectionibus animam pascent, 19. Per exercitationem austerioris vitæ, Græce *ἄσκησις*, animi sui robur ostendant, 19. Humanam omnem curam deponant, ut animæ soli vacent, 18. Confessionem omnium peccatorum edere debent, 18. Exorcismis et catechesibus assidui sint, 18. Antequam mergerentur interrogati utrum crederent in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, 45, 312. Proximè baptizandi qua veste induti a diaconis exorcizarentur, 311. Ter in aquam sub una confessione demersi, 311. In cujus rei symbolum, 312. Nudi coram oculis omnium cur pudore non tacti, 312. Oleo per totum corpus uncti, 312. Quo tempore de mysteriis erudirentur, 300. Brevem paulo ante baptismum de mysteriis expositionem accipiebant, fusioram postea recepturi, 300. Quid hæc de re præscribant *Constit. apostol.*, 300. Antequam baptismum reciperent, suam de Eucharistiæ mysterio fidem testabantur, 300. Edendi paschalis sacrificii disciplinam edocebantur mox a fonte regressi, 300. Eos Cyrillus specialius respiciebat etiam in hominibus dictis ad omnes. Vide Catechumeni.

Baptizati qua ratione Christo inosititi facti, 314. Christi participes effecti, vero unguento uncti, 316. Christi ducti et unde, 315. Christi imagines, 316. Appellationem Christi, et rerum divinarum efficaciam suscipiunt, 11. Sacerdotum in morem appellationis Christi participes facti, 301. Signaculum communicationis Spiritus sancti accipiunt, 301. Spiritus sancti illi cur appellati, 269. Baptizatorum utilitas cum morte concurrat, 313. Ipsis aperte paradisi portæ, 11.

Barnabas vir bonus et plenus Spiritu sancto, Hierosolyma Antiochiam missus, 277. Barnabas et Paulus in opus peculiare a sancto Spiritu segregati, 277. Missi a Spiritu sancto accepta prius ab apostolis manus impositione, 278.

Baronii duplex error notatur et refellitur, 348, xi, 349, xii.

Basilides hæresiarcha, insuspecti nominis, moribus vaferimus, impudicitia præco, 97. In Perside, Manichæicam hæresim *intromisit*, 100. Ejus in seducendis ac relinendis quos seduxit hominibus artes, 97. Basilides Cyrilli sententia Marcione recentior; eodem modo senserunt alii nonnulli, 97. Basilidis errores. Angelos mundi conditores affirmabat, 159. Legem a Judæorum Deo, prophetias a minoribus angelis profectas dicebat, 67. Veritatem incarnationis negabat, 56. A Theodoro accusatus, quod Christum per Virginem uti per canalem transduceret, 56. Simonem Cyrenæum loco Jero in crucem actum negabatur, 37. Animas natura salvas aut perditas distinxit, 62. Animam in peccati poenam corpori illigatam dixit, 61. Sola involuntaria et per ignorantiam commissa peccata baptismis deleri putavit, 216.

Basilidiani, ob immolatorum usum reprehensi, 65.

Basilisci vires in aspectu, 132.

Basilis (S.) qualiter Pneumatomachorum aientium nullus esse in postremo iudicio Spiritus sancti partes, opinionem castigat, 237. Rerum per Filium conditarum sanctificationem Spiritui sancto attribuit, 244. Ejus de dono prophetiæ et virtutum in Ecclesia, ejusque perpetua duratione testimonium, 296. Basilis et Epiphanius in Ecclesia Hierosolymitana, Cyrillo absente, subsinium appellati, cxxvi. S. Basilii nomine inscripta jam novo sæculo catechesis nona S. Cyrilli, 125, n. 3. Ejusdem sententia apud Cyrillum iisdem verbis contenta, 12.

Basilis Ancyres acriter Anomæos insequitur, xlvi. A sancto Athanasio laudatur, xlvi.

Basilis Selenciensis Eliam tanquam in cælum, Jero vero in cælum absolute assumptum perhibens, Cyrillo concinit, 218.

Beatorum quilibet propter charitatem qua se invicem diligunt, ita alterius gloria gaudet ut sua, 374, xxiv.

Bella diversa occasum mundi prænuuntiant, 226. Romanorum contra Persas bellum in Mesopotamia, 226.

Benedictio aquæ baptismatis; num aquæ vim aliquam conferat ad baptismum, 40. Hanc ad validitatem sacramenti necessariam nonnulli Patres asseruisse videntur, 40. Nihil cogit ut Cyrillum ita sensisse arbitremur, 40.

Bethlem, locus sacer, ab Adriano profanatus Adonis lucis, sub Constantino exciso, 173. Silvestris, paucis antequam Cyrillus diceret annis, locus, 173. Ab austro

Hierosolymæ, 174, 367. Quot millibus distet ab Hierosalem, 370, 371.

Blasphemi in Spiritum sanctum sp̄s omni destituti erunt, necnon ii qui ipsis sociantur, 246. Quinam sint Cyrillo iudice, 59. Etiam Ariani et Sabelliani, 2.

Blasphemia in Spiritum sanctum remissionem non habet neque in hoc sæculo neque in futuro, 59. Ex ignorantia vel pietatis opinione profecta cæteris peccatis remissa difficilior, non prorsus veniæ expere, 246. *Vide Spiritus sanctus.*

Boilandiatæ notam Nonorum Maiarum ex Cyrilli ad Constantium epistola num. 4, sine causa delevere, 349, xiii.

Borboriani separata et omnium impurissima Gnosticorum classis præ cæteris Gnosticorum nomen retinuerunt, 246. Spiritum sanctum quem Proarchontem vocabant, tenuerunt naturæ faciebant, 246. Alia ipsorum de eodem deliria, 246.

Bosor, apud Hebræos quid significet, 196.

Buddas, nomen a Terebintho in Perside assumptum, 102. Apud auctores variis deformatum, 102. Se ex virgine natum et ab angelo in montibus nutritum affirmabat iste Buddas, 226.

Bufones in hieme immobiles, æstate consurgentes in exemplum resurrectionis dantur, 288.

Bythus, primus Valentinianorum Æon, 97, 98. Siges pater, et Verbi ex Sigis, 98. In hoc gentilium Jove deterior, 98.

Bythum Sigis et Verbi patrem facit Cyrillus, contra veritatem Irenæo auctore testatam, 98.

C

Cæci confidentes Christum animo illuminati, 377.

Cæsariensis episcopus in provinciæ suæ conciliis primus, in conciliis generalibus, vel extra provinciam post Hierosolymitanum sedebat, xxi.

Cain primus partu editus homo, inventor malorum, auctor cælium, primus invidus præca peccati sui atrocitate inferiore damnatur, 26. Primus homicida, 166.

Caiphæ in die iudicii exurgit adversum eos qui crucis veritatem negant, 201. Caiphæ domus præsentis vastitate potestatem ostendit ejus qui in ea iudicatus est, 201. Domus hæc quo in loco posita erat, 201. Nunc in solitudinem redacta, 201. Ex ea et in locum ipsius postea ecclesiæ edificata est, 201. Quo tempore, 201. Non exstabat ætate Cyrilli hæc ecclesia, 201. Non ab Helena edificata, 201.

Calamitates et ærumæ nostræ Deo non ascribendæ, 343. Earum causæ peccata, 343.

Calvinia de Eucharistia doctrina Cyrillianæ quantum dissimilis, cxxxi. Calviniana verborum Christi Eucharistiam instituentis interpretatio a Cyrilli doctrina quantum aliena, cxxiii, cxxiv. Calviniana, panis, id quod est inuentis, in panem corporis Christi figuram et efficaciam continentem, mutatio quantum a Cyrilli mente abhorreat, cxxix.

Candida neophyturum vestis, 12.

Canis in Dei locum a gentilibus adoratus, 93.

Κανονικοί, qui, 4.

Canonicæ personæ, 4. Eorum in ecclesiastico conventu consensus, 4.

Canticum canticorum, quintus liber eorum qui versibus scripti, ac 17 in canone, 69. Iste liber non amatorius, sed mysticus et temperantiæ plenus, 340. Multa passionis symbola exhibet, 340, 341. In eo resurrectio Christi et ejus circumstantiæ præannuntiatur, 209. Quæ in eo leguntur quasi de sponso et sponsa qualiter intelligenda, 340. Qui in eo profani amoris significationem contineri dixerunt, 340.

Κατηλόγουσι, quid, 70.

Capitula, tertius Scythiani Manichæorum principis liber, 101. Num Capitulum dicendum sit, 101.

Capparis iniquorum figura, 233.

Caput verum Christus. *Vide Christus.*

Carceris custodes a Persarum rege puniti, dum plures, an strangulati, aut capite truncati, 104.

Cardinalis cujusdam B. Hieronymi memoriæ detrahentis miser exitus, 385, xxi.

Carnales affectus per penitentiam sanandi, 343.

Carnibus et vino jejunii tempore abstinere, 65. Quomodo abstinendum ab utrisque, 65. Non quasi res abominandæ rejici debent; sed propter mercèdem omnitti possunt, 65.

Caro non difficiliter rursus in carnem instauratur quam dulvis in carnem efformatur, 291. Ita in carne esse quisque debet, ut non secundum carnem ambulet, 344. Hæc Apostoli verba Rom. vii. 5. *Cum essemus in carne*, non carnem, sed carnales affectiones designant, 344. Spiritus in

carnelem appetitum commutatus, 344. Caro velamen Christi dedecore affecta est, 199. Per carnem suam Christus vitam novam dedicavit nobis, 199. Caro Christi vera et propria, non phantastica, vel e cælo delapsa, 358. Cur Deus voluit eam pati, quæ carni propria sunt, 358.

Carpocrates mundum ab angelis conditum dixit, 159. Legi se jus oculari detrahebatur, 67. Carpocratis pugna de diversa corporis et animæ fabricatione, 62. Animam in peccati penam in corpus immisam causabat, 61. Sola virtute Christum justis hominibus anteferebat, 115. Detiores etiam in hac re ejus discipuli, 115.

Carpocratiani propter immolatorum usum reprehensi, 65.

Casuboni inanis conjectura, 150.

Cassianus [Joannes] vigiliæ a feria sexta in Sabbatum, et soluti Sabbato jejunii testis, 293.

Cassianus [Julius] Doctrinæ hæresis princeps, 56. Animam in peccati penam corpore inclusam aiebat, 61.

Castitas angelica excellentia est, 180. Qui eam sectantur angeli sunt in terra ambulantes, 180.

Casus. Per quæ contingit casus per eadem reversio, 273.

Catechesis; nomen illud unde derivatum et quid significet, cx, cxi. Primæ rudim institutioni ab auctoribus ecclesiasticis accommodatum fuit, cxi. Catechumenorum appellatio a catechesi, cxi. Latus patet apud Cyrillum catechesis quam catechumenorum nuncupatio, cxi. Catechesis duplex, cxi. Catecheses actiones a synaxibus diversæ ac distinctæ, cxxiii. Triplicis generis ad proxime baptizandos, cxxiii. Nullum catecheseon corpus Cyrillianis simile, cxxiii. Non scripto digestum a Cyrillo, sed ex tempore pronuntiatur, 335, xi, cxxiii, cxxiii, cxxiv. Nihil ex inde de earum pretio admittitur, cxxiv. *Vide Cyrillus.* Cyrillus verus earum auctor, 284, xcvi, xcvi et seq., cv. Veterum ea de re testimonia, 184, xcvi, xcvi et cv. Una tantum catechesi Cyrillo asserta, illud de omnibus est probatum, xcvi, xcvi, cv, cvi. Omnes Hierosolymis dictas fuisse probatur, xcvi, xcix, etc. Medio quarto sæculo recentiores esse non possunt, xcix, ci. Catecheses quo præcise anno habitæ fuerint, discutitur, cxx, cxxi, cxxii. Variæ auctorum ea de re sententiæ referuntur et refelluntur, cxx, cxxi, cxxii et seq. Quadragesima dictas fuisse constat, 300, cxxiii. Quibus diebus, 300, cxxiii, cxxiv. Quibus horis, cxxiv. Quo in loco, in ecclesiæ navi, an in porticu, vel in baptisterio, cxxv, cxxvi. Earum antiquitas, veritas et integritas demonstrantur, xcvi, ci, cii et seq. *Vide Cyrillus.* Item, cv, cvi. Catecheses dissimiles hominibus ordinariis, 8. Ex ordine omnia documenta Christianæ fidei tradunt, 9. In iis multa prætermissa sunt quæ ad finem attinent, 300. Ipsi vulgo præstant exorcismi, cxxvii. A sedentibus auditæ, cxxviii. Acclamationibus auditorum sæpe interruptæ, cxxviii. Ipsi non solum baptizandi, sed etiam fideles baptizati intererant, 233. Baptizandi autem, tum maxime, 18. Catechesibus audiendis non debent fideles de lassari, 62. Ad eas festinandum, 7. Retinendæ memoria, 8. Etiam si prolixæ fuerint, ad finem usque audiendæ, 8. Viaticum adversus hæreticos subministrant et viæ diverticula ostendunt, 8, 62. Catechesis edificatio similis, 8. Fidei nostræ per catecheses facta divisio, ejus divisionem non significat, 264. Audita in catechesibus catechumenis non prodenda, 9, 14. Quos quis per catechesim genuerat de sacro fonte suscipiebat et in fide, tanquam verus pater, erudire debebat, 233. Catechesis nonæ variis finis in mss., 134. *Vide S. Basilus.* Catecheses mystagogicæ promittuntur, 300. Sex a Cyrillo promissæ sunt cum quinque tantum habeantur, 301. Quod die habitæ sexta illa catechesis, 301. Cur a librariis prætermissa, 301. Catecheses mystagogicæ quæ, 303. Quid in eis tractaretur, 301. Unde sic dictæ et quibus diebus habitæ, 300, 303, ii, cxxviii. *Vide Mystagogicæ.* Cur prioribus breviores, 304, iv. Qua in Ecclesia et quo synaxis tempore habitæ, 304, iv. Cyrillianæ antiquis cognitæ, cv, cviii. Cyrillus verus earum auctor, 303, ii, cviii. *Vide Cyrillus.* Quid de earum titulis et inscriptionibus sit existimandum, cxxviii, cxxix. Quid de lectionibus Scripturæ sacræ earum initio præfixis, cxxi, cxxi.

Catecheticorum conventuum forma, cxxvi. Ipsi adesse poterant præter illuminandos omnes fidelium baptizatorum ordines, cxxvi, cxxvii. Catechetici conventus quandoque prolixi, cxxvii. Num præirent exorcismi catechesibus, cxxvii.

Catechistæ munus modo laicis, modo diaconibus, modo lectoribus olim creditum, cxxi. Catechistæ qui, cxxi. Grande onus catechistæ. Qua diligentia et alacritate hoc opus tractaret Cyrillus, et quantum nostri catechistæ hac in re sint illi dispares, ix.

Κατηχιστοί, vis ejus nominis. S. Lucas S. Cyrilli in hoc vocabulo et similibus *κατηχιστοί*, *κατηχιστοί*, 5, 206.

Catechumoni unde dicti, cxi. Duplex catechumenorum ordo, cxi, cxi. Qui erant ex audientium numero a qui-

bus et de quibus erudirentur, cxxii. In proximo baptis-
modi quomodo vocati, cxxiii, cxxv. Non ubique fideles et
Christiani dicti, 317. Catechumenorum nomen in Ec-
clesia Hierosolymitana depositum ab his qui nomen ad
baptisum dederant, 5. Ab illuminandis distincti 14. Ca-
techumeni sive baptizandi in ipsa ecclesia conciones sa-
cræve lectiones audiebant, exorcismosque et symbolum
excipiebant, cxxv, cxxvi. Triplicis generis conciones
seu catecheses ad proxime baptizandos, cxxv, cxxvi. In
ipsa vigilia paschali breviter de mysteriis erudiebantur,
cxxv, cxxvi. In Ecclesia Hierosolymitana quam diligenter
instituti, cxxv, cxxvi. Catechumeni in pietatis vestibulo,
2. Exteriori rerum nostrarum sono pulsati, 6. Catecheses
Cyrilli legere prohibentur, 14. Audientes spem, mysteria,
Scripturas; nihil earum rerum intelligentes, 5. Aures
illorum mysteriorum doctrinam ferre non possunt, 9.
Eorum auditu indigni sunt, 9. Rideat, phrenesimque pa-
tiantur audiendo nostra mysteria, 9. Ipsis explicare
Trinitatis mysteria Ecclesiæ consuetudo non erat, 106.
Iis curam fecte dici multa solebant quæ fideles optime
capiebant, 306. Ipsis celanda quæ in catechesibus tra-
duntur, etiam scire aveant, 9. Iis occultabatur sym-
bolum: imperatores tamen catechumeni disputatio-
bus de fide et symbolo presentes, 78.

Catholica. Nomen veræ Ecclesiæ proprium, nec illi
ab hæreticis nunquam præsumptum, 297.

Catholici consubstantialia defensores Sabellismi cri-
mine infamati, a Cyrillo forte per errorem impugnati, 157.

Caupos frequentare non debet Christianus, 70. A
conciliis interdictis clericis forte ob idololatriæ vesti-
gia in his relicta, 70.

Κέλευσμα. Quid apud Cyrillum significet, 234.

Κερα in Dei locum a nonnullis adorata, 93.

Cerdon et Marcion Deum Veteris Testamenti distin-
guebant a Deo Novi, 67. Cerdon animam ex Dei sub-
stantia esse censebat, 60.

Cerei in festo Purificationis Christo tanquam vero
Iunini oblato, 367. Eorum in eodem festo gestatio
quem auctorem habuit, 360.

Ceres a paganis, seu potius frumentum et panis ad-
orata, 94.

Cerinthus Ecclesiam devastavit post Simonem Magum,
96. De gem et prophetas angelis ascribebat, 67. Solam
in Christo super justos virtutis præstantiam agnosce-
bat, 115. Mundum dixit ab angelis conditum, 159.

Certaminum singularium inæquis, 308. Inter pompas
diaboli numerantur, 308.

Certantium fides expectatur antequam quisque co-
ronetur, 287.

Character baptismalis comparatus notæ pœnidibus
impressæ et signaculo militibus iusto, 17, 2. Quomodo
modo per eum Deo favorabiliter voti efficiamur, 17.
Characteris signaculum imprimit in animis Spiritus
sanctus, 40. Characteres baptismi et confirmationis
mixte a Milledio in novum confusi, ex Cyrilli doctrina
separari demonstrantur, 12.

Charitas refrigerescens et simulata signum adventus
Domini, 227.

Cherubim thronus Dei, 127. Etiam post accuratam
Ezechielis descriptionem eorum incomprehensibilia,
127. Cherubim ac Seraphim a Cyrillo in superiori et
perfectissimo ordine probabiliter positi, 90. Cherubim
arcæ propitiatorie imposita, quomodo a Nabuchodonoso-
re contrita dicere poterit Cyrillus, 31, 37. Cherubin
sex alia tribuit Cyrillus, unde id sumperit, 127. Sunt
multæ faciebns prædita, 327. Intra sacram actionem
cur eorum mentio fiat, 327.

Chrisma, sive sacramentum chrismatis datum neo-
phytis post suum e lavacro ascensum, 316. Fronti, auribus,
naribus et pecturi applicitum, et quare, 317. Antitypus
Spiritus sancti quo unctus est Christus, 316. Spirituale
corporis unguentum, 318. Non nudum est et commune
unguentum, sed Christi donatum et Spiritus sancti ef-
flicens, 317, 245. Quo sensu, 317, 245. In eo Christi appel-
lationem suscipimus, 10, 315, 316. Sacerdotes efficiuntur
et quo sensu, 301. Chrisma fragrantissimi unguenti
compositio, ex quo potissimum constaret, 315, 11. Chri-
sma is sacri effectus ab Isaia prophetati, 317, 318. De
omnibus eos docet in quibus manens est, 318. Per bona
opera immaculatum custoditur, 318. Vide Confirmatio.
Chrismatis et Eucharistiæ sacramenta a Davide et Salo-
mone expressa, 321, 322. Chrismatis symbolum in veteri
lege, 317. Chrismationes veteris legis figurativæ ejus
quæ fit in nova lege, 317, 318.

Christianorum nomen a Christo nobis comunicatum,
144. Novum non est, sed a prophetis præannuntiatum,
144. A Spiritu sancto credentibus impositum, 277.
Christiani ex chrismate et baptismo nominamur, 317.
Christiani omnes ex chrismate commune sacerdotium

sortiuntur, 301. Vide Sacerdotium. Christianorum appel-
latio nihil prodest, si opera nomine digna ad adiungan-
tur, 118. Christiani falsi, quanto majoribus in inferno
plerantur pœnis, quam pagani, 376. 111. Christianus ille
non est qui pro veritate mori timet, 378. Christiani quo-
modo fiebant et quomodo catechumeni, 317. Christiani
Dei Patris fide Judæis sublimiora sentiunt, 113. Chris-
tianorum nomen terram universam corripuit, 145. Chris-
tiani ad fines terræ propagati, 145.

Christus, ita dictus ob sacerdotium, 142. Solus vere
Christus, 149. In Psalmis Legislator appellatus, 342. Chri-
stus Spiritu sancto unctus, 316. Filius Dei, Deus homo
factus, 183. Deus inhumanatus, non ovis sensibilis, non
nudus homo, neque angelus, 185, 199. Christi multi
abusive, typici et figura tenus, unus verus Christus, 149,
250. Christi nomen multi jam usurpaverunt, sed et deinceps
usurpabunt, 226. In Veteri Testamento cogitum et
prædicatum, 144. Ab æterno Filio convenire verum
multorum sententia fuit, 143. Christus erat et habebat
populum antequam ex Virgine nasceretur, 143. Omnia
quæ ad Christum pertinent in columnis prophetis in-
scripta sunt, et a Spiritu sancto manifeste descripta, 187.
Christus in Veteri Testamento visus, omnium veterum
Patrum Græcorum et Latinorum sententia, 139. Ab Abra-
hamo exceptus hospitio, 170. In eversione Sodomæ cum
Patre cooperatus est, 139. Moysi in Sinai apparuit, 362.
Ab eo visus, quantum hic videre potuit, 139. Legem de-
dit, manna pluit, visumque in deserto commonstravit Is-
raelitis, 366. In Palaestis annuntiatus, 113. Varia de Christo
vaticinia, 367. Christus præannuntiatus in Veteri Testa-
mento apparuit in Novo, 67. Duplex erat, Deus et homo,
56. Quid de hac locutione Cyrillo familiari existimandum,
56. Apud Christum omnia fere duplicia sunt, 223. Du-
plex nativitas et duplex adventus ejusdem, 223. In primo
homines leni persuasione docens venit, in altero, velint,
nolint, illos suo regno subijcet, 223. Alius adventus utrius-
que differentis, 323. Vide Adventus. Christus duplici un-
ctione consecratus sententia Cyrilli: una æterna ut
Deus, altera temporalis ut homo, 137. Alia parte Deus, alia
homo, 338. Humanitas Christi confessio, ei a divinitatis
confessione separatur, maledictionem conciliat, 338. Chri-
stus vere Deus et ex vero Patre natus et vere homo fac-
tus, non specie tantum, 338. Vere homo cum iis omnibus
quæ nostra sunt, et vere Deus perfectus ex perfecto Pa-
tre essentiam habens, 363, 366. Idem puer et Deus, æ-
culis prior, Antiquus dierum, 363. Cum carne et sine de-
fectu in terris, et in Patris sinu vere et sine defectu in coe-
lis, 363. Christus ut Deus et homo diversa egit: ut homo
manducavit, bibit, mortuus est, dormivit: ut Deus panes
multiplicavit, Lazarum suscitavit, super aquas ambulavit,
56. Appellatur ovis propter humanam naturam, pastor
propter divinitatis benignitatem, 137. Christus non alius
atque alius, sed aliter et aliter operatus est, 358, 11. Ex
diversitate rerum quæ de ipso dicuntur, duplicis quam
habebat naturæ distinctionem ostendit, 358, 111, 151.
Duæ in eo voluntates fuere, sed nequaquam inter se
discordes, 378. Cælestis simul et terreatris est, 362.
Duos patres habet, Davidem secundum carnem, Deum
secundum deitatem, 151. Est filius David in consumma-
tione sæculorum, Dei vero Filius ante omnia sæcula, 151.
Sursum natus sine tempore ad deorsum absque virili
ratu, 366. Christus non est nativitate consecutus e terra,
137. Est unigenitus Dei Filius, 183. Unus et solus, 53,
54. Natura, non factus, 46. Solus ex solo immediate ge-
nitus, 338. Ab omni æternitate, 55. Nunquam aliud fuit
ab eo quod est genitus, 150, 151. Ab exordio natus est
Patris Filius, superior quovis initis et sæculis omnibus,
151. Cyrilli doctrina non creatus, sed verus est Filius
per generationem veram, cxxiv, cxxv. Et æternam, cxxv,
cxxvi. Per omnia similis Patri, cxxvi. Est unum cum Pa-
tre, verus Deus et verus Dominus, cxxvii. Æternus, pro-
prioque et alteri negatos æquus cum Patre habet diviniæ
naturæ characteres, cxxvii. Patrem comprehendit, ipse
a creatura incomprehensus, cxxviii. Est invisibilis ut Pa-
ter, immensus, omnipotens et omnia sciens, cxxviii. Ea-
dem cum Patre adoratione colendus, cxxviii. Ante omni-
di constitutionem et ab æterno glorificatur, 185, 186.
Nihil ipsi ad divinitatis dignitatem deest, 55.

Christus Deus est ex Deo genitus, 51. Vita est ex vita
genitus, lumen de lumine, 54. Deus deorum, orbis con-
ditor, norma constitutionis rerum omnium, radius increa-
tus, nec a sole divisus, 365. Deus Dei Filius, brachium Do-
mini, 190. Servilem formam accipiens divinitatis dig-
nitatem non miouit, 366. Eum uti Deum a Patre un-
ctum esse cœruit Cyrillus, 156.

Christus in Exodo, xxxiv, v. 5. est Dominus qui suum
Patrem appellat Dominum, 140. Est Dominus omnium,
140. Nulla re prorsus ab ejus dominio excerpta, 141.

Etiam angelorum sibi serviliter ministrantium, 141. Est Dominus non abusive, sed a natura et ab æterno, 138. Dominus erat ante incarnationem, 139. Dominium longe aliter illi convenit quam hominibus, 138. Quia primus factor rerum, deinde Dominus, 139. Est Dominus vere, quia proprius vultu Patris dominatur opificiis, 138. Christus quomodo sit ab æterno Dominus, cum titulis ille creatiois ratione ipsi tribuatur, 138. Per eum Deus fecit omnia, 53, 92. Christus factor et vitæ dator una cum Patre operatur, 337. Ipse ad imaginem nostram factus homo, ad imaginem Dei nos condidit, 365. Cum Patre creator hominis, 58, 139. Christus vultu Patris omnia facit, 337. Filii more obediens Patri, 141. Filius est ex animi sententia Patri obediens, 241. Ab æterno quæ Patri placita sunt facit semper, 240. De obedientiæ premio decertans, 186. Est sapientia Dei, potestas et justitia subsistens, 55. Caput omnis principatus et potestatis, Patrem tamen pro capite habet, 194. Patrem novit, sicut a Patre cognoscitur, 55. Christus Deus manens id quod erat, factus est id quod sumus, 358. Quare, 358. A Thænan in Sion venit, 362. Non secundum speciem, sed secundum veritatem inhumanatus est, 56, 179. Christi caro vera, non phantastica vel e cælo delapsa, 358. Christus non advenit sola specie et opinione, 179. Non ex viro et femina progenitus, 179. Non per Virgineum quasi per cavalem transit, sed vere ex ea incarnatus est et lacte nutritus, 56. Vere ut nos manducavit et bibit, 56. Dormivit et mortuus est, 56. Christus ex genere Davidis fuit, 175. Quoad oculorum speciem columbæ similis ænigmatische dictus, 269. Quo sensu id Cyrillus jam olim de Christo prædictum asseveravit, 269. Christi humanitas ex veterum doctrina quo sensu columbæ comparetur, 269. Christus incarnatus est, ut nos ejus societate gratiam participarem, 45. Ut vulnere per idololatram indulto mederetur, 93. Ad salutem omnium venit, 196. Venit, ut Patrem suum, quem homines oblitii erant, ab eis agnosci faceret, 93. Voluntarie penitentiam salutis daturus venit, 223. Natus est ex sancta Virgine et sancto Spiritu, 56. Christus solus vere unigena, solus ex sola Virgine natus est, nec virginales portas aperuit, 364. Ejus generatio ab omni sorde et contaminatione aliena exstitit, 267, 179. Christus non ex viro, sed ex muliere factus, 179. Ipsi dedecorum non fuit ex humanis membris nasci, 176. Eum decuit ex Virgine nasci, 176. Christus die 25 Decembris natus, sexta mensis Januarii baptizatus, 371. Ejus nativitas quo die celebraretur Hierosolymis, 369, III. Christi nativitatis et baptismatis solemnitates olim diebus non distractæ, 369. Eas simul celebrari non convenit, 370, 371. Christus in Ægyptum delatus, ut eorum numina dissolveret, 141. Deus a Simeone prædicatus, 366. Factus sub lege fervili habitu legem adimplet, 362. Unde et quo sensu a Patribus purificatus fuisse dicatur, 363. Jordani aquis divinitatis suæ effluvia impertit, 316. Christus suo exemplo fecit, ne quisquam posset baptismum salva pietate contemnere, 45. Baptismum suscipiendo sanctificavit, 45. Cur baptizatus est, 45. Baptizandis gratiam et dignitatem ea societate impertit, 45. Descendens in aquas capita draconis contrivit, alligavit fortem enimque calcandi nobis potestatem dedit, 45. Post baptismum cum diabolo congressus est per quadraginta dies. Cur non ante, 46. Non prædicavit nisi post susceptum baptismum. Qua de causa, 46. Christus opportune se præsentem exhibebat et opportune secedebat, 343. Ejus summa in recte factis modestia, 343. Tunica una et pallio nutebatur, 195. Christus solus e regibus Hierosolymam asino vectus intravit, 167, 168. Ejus transfiguratio vix a discipulis portata, 140. Non tantum Christus tunc resplenduit quantum poterat. Studuit neque omnino divinitatem suam manifestam facere neque in totum abscondere, et quare, 358. Nos ad Vetus Testamentum remittit, 248. Vir fuit et virgo, 180. Christi miracula quam multa, 168. Eadem a quibusquam malam in partem accepta, 336. Ejus jussa verbo solo cogitatione citius efficiuntur, 339. Publicanum facit apostolum et evangelistam, 336. Piscinas obit ut ægros curet, 336. Ejus erga paralyticum sanatum misericordia quanta, 338. Verbo eum sanavit, 339. Non emplastro imposito, aut solitis medicinæ subsidiis usus, 342. Christus luti perfusione cæcitatem sanans, quantum distet a cæteris medicis, 341. Omnibus paradisi januas reseravit, 362. Virginitatis portas nova ratione conclusit, 362. Mare et ventos increpat, 213. Ambulavit super aquas ut Deus, 56. Auriga maris et ambulat super aquas et aliis ambulare concedit, 339. Quantum sua libenter communicet, 339. Christus panes quinque in quinque hominum millia multiplicavit ut Deus, 56. Christus Sabbato operans ea quæ Sabbatum transcendunt, prudentissimo consilio usus, 342. Finem signorum in ficu fecit et quare, 191. Christus non

qui videtur rerum mirabilium effector est, 339. Christi discipuli amplioribus quam veteres patriarchæ aut prophetæ, donis insigniti, 218. Christus ut varios hominum status cognosceret non opus habuit ut interrogaret, 336, 337. Cur sensitatur ab hominibus quid de se sentiant, 149. Res a Christo præannuntiate pie pariter ac diligenter observandæ, et cur, 334. Christi passio. Vixit annos triginta et tres, 186. Cur Deus quæ erant carnis propria, carnem Christi pati permisit, 358, I. Christus suæ passionis instrumentis veteres maledictiones abolevit, 191. Solus est crucifixus quem pavent dæmones, 183. Non proennis, sed pro nostris peccatis est passus, 183. Ante fores civitatis Christo injecta sunt vincula, 188. Quam curationis cæcorum claudorumque incedem habuerit, 183. Triginta argentei merces statuta Christo, 188. Id presse et circumscripse a prophetis nullo antea dictum, 189. Christus angelos illum e Judæorum manibus liberare volentes prohibuit, 189. A Judæis judicatus, 189. Facies Christi quæ ut sol resplenderat, manibus iniquis allisa est, 189. Christus ligatus, 189. Ejus ligatio prædicta, 189. A Caipha ad Pilatum et a Pilato ad Herodem: inuermum loco missus, 190. Cælum et terram pacificaturus priores omnium eos a quibus condemnabatur, pacificavit, 190. A militibus actus et versatus, 191. A Pilato et ab hominibus judicatus, 168, 191. Agnus innocens, 192. Testes innocentie ejus minime suspecti, 184. Idem ex ejus doctrina probatur, 184. Christus judicatus silet, id quoque prædictum, 191. Noctu judicatus est cum frigus esset, et hora tertia crucifixus, 195. Christus despectui habitus est, et colaphis cæsus in homo. Verum a creatura pro Deo agnitus, 57. A sutorum probro faciem non avertit flagellatus, 190. Ad mortem pro veritate obeundam discipulos exemplo suo roborat, 190. A Scribis et Pharisæis negatus, demonstratus a cæcis, a suis ignoratus, 337. Christus a militibus illusus, rex salutatus et coronatus: quod vertitur in mysterium, 191. In regie suæ dignitatis ostensionem spinea corona redimi voluit, 341. Spinea corona per patientiam redimitus, 205. Prophetice per ludibrium purpura indutus, 341, 196.

Christus verum caput in loco Calvarie passus est non sine mysterio, 194. Pascit in liliis et in hortis, 198, 206. Quo sensu, 198, 206. In horto crucifixus est, 198, 206. Myrrhatum, vinum et acetum bibit, 198, 204, 197. Hora tertia crucifixus atque eadem hora sanctum Spiritum misit, 273. Ejus pallium in quatuor partes divisum, 195. Ejus tunica scissa non est, 196. Christum non specie tantum et opinione crucifixum, quanta testentur, 201, 202. Vere crucifixus est pro peccatis nostris, 57. Postquam dixit: *Consummatum est*, completa fuere quæ de eo scripta sunt, et soluta peccata, 98. Vere mortuus est ut homo, 313, 314. Ejus passionum vere participes efficiuntur, 184, 313, 314. Christus per crucem glorificatus, 183. Vita erat in ligno suspensa, 192. Vera vitis in terra insita ut maledictio per Adamum incussa eradicaretur, 209. Christus per crucis lignum salutem credentibus attulit sub vesperam moriens, 269. Qualem cum Noe similitudinem habeat, 269. Christus nuditate sua principatus et potestates expoliavit, 341. Et Christi latere aqua et sanguis, variarum rerum mysteria, profluxerunt, 193. Christus pro mulieribus e latere formati latus perfossus est, 193. Christi mors voluntaria; non coacte vitam reliquit, sed voluntarie mactatus est, 186, 199. Non invitus, sed sponte sua ad passionem venit, 185. Passionem suam prædixit, 185. Mortem non refugit ne totus peccatis suis disperderetur mundus, 185. Christus non sine adiutorio, sed factus sicut homo sine adiutorio, 208. Non ex virium defectu, sed voluntarie crucifixus est, 208. In manus Patris commendavit spiritum suum, 199. Quo sensu, 199. Non in longum tempus, sed cito resurrecturus dimisit spiritum, 199. Christus qua libertate fuerit in moriendo liber, 185. Christus assumpsit peccata in corpore suo super lignum et quo fructu, 199. In se suscepit sententiam mortis in homines dictam, 199. Pro cuius mundi salute passus, 202. Christus expandit in cruce manus, ut orbis fuere comprehenderet, 196. Vere passus pro omnibus hominibus, non opinione tantum, 184. Salutem totius mundi Hierosolymis consummavit, 354. Christus *magnus ovium Pastor* pro Judæorum et gentium redemptione dedit pretiosum sanguinem suum, 214. Christus pro omnibus mortuus quantum ad sufficientiam pretii, credentibus per totum orbem fuis suæ mortis beneficium applicavit, cxxxvii, cxxxviii.

Christus vere sepultus est ut homo, 57. In mortis locum descendit, 213. Lapis angularis intra lapidem conditur, 199. Lignum sitæ in terra insitum est, 199. Qua de causa, 199. In monumento exciso ex petra, non ex lapidibus coagmentatis factum, aut regionum sepulcrorum more e terra prominenti, sepultus, 199. Hoc et prophetæ præ-

minibus in baptismo per gratiam impetrata, 313.

Christus mortuus corruptionem non vidit neque in morte permansit, 206. Solus inter mortuos liber, 137, 203. Christi descensus ad inferos. Christus ad subterranea descendit justos liberaturus, 57. Solus in inferna descendit, et pluribus comitatus huc reuectus est, 214. Christo in inferna descendenti occurrerunt prophetæ, et ab eo liberati a morte, 214. Redemit Christus sanctos omnes quos mors absorbuerat, 214. Varii de Christi ad inferos descensu errores, 57. Cautè a Cyrillo evitati, 57. Christi resurrectio. Christus virtute Patris a mortuis resuscitatus, 58. Vere resurrexit, 57. Plenilunio ac sextadecima luæ nocte, 216. Resurgens, devictæ mortis diadema sibi cinxit, 205. Christus resurgens mortuos secum adduxit, 210, 212. Post angelorum visionem ipse se annuntians venit, 210. Per januas clausas ingressus, 210. Christi resurrectio alia omni mirabilior est, neque tamen incredibilior, 212. Quot testimoniis roboretur, 216. Ab ipsis Christi inimicis testimonium habuit, 216. Christus resurrexit ob miseriam inopum, 206. In futuræ resurrectionis argumentum, 293. Christum post resurrectionem totum Deum effectum esse Patres edisserunt, 294. Christus post resurrectionem implevit quod dictum est: *Comedi panem meum cum melle meo*, 210. Christi ascensio. Christus propria virtute, absque ulla aliena ope, in cælos aditum sibi paravit, 218. In cælos susceptus nube conscendit, 58. In cælum ascendit ad Orientem torrentis Cedron, 218. Quo curru euectus, 218. Christus de cælis in Bethleem descendit, ex monte Olivarum in cælos conscendit, 217. Ejus pedes in monte Olivarum steterunt, 168. Christus crucifixus prædicatur, et a toto orbe adoratur, 58. Hoc testimonium ejus in cælum ascensionis, 58, 187. Christus post suam in cælos ascensionem, promissum implevit, mittens Spiritum sanctum in die Pentecostes, 271. Qualem tum suis discipulis Spiritus sancti gratiæ participationem concesserit, 2, 8. Ipsi hanc gratiam credentibus quoque communicandi virtutem impertit, 2, 8. Christi sessio ad dexteram Patris. Christus in dextera Patris ante omnia sæcula sedet, 55. Id unde probetur, 219, 220. Non ex profectu hanc sedem adeptus est, 219, 220. Non recepit post Passionem, quasi in patientiæ mercedem, 55. Christum, ut sederet ad Patris dexteram, post Passionem tantum in mercedem accepisse, Pauli Samosatensis, Ariarum, et Marcelli Ancyranis error, 55.

Christus judex. Christus qui ascendit iterum venit, 221. Expectandus est, 221, 219. Nobis una præsens adest, 221. Singulorum intimos animi sensus conspiciat, carus quidem absens, sed spiritu præsens, 211. In fine mundi, mundum innovaturus e cælis iterum venit, 224. Ipse est qui judicat nola Patris, 238. Pro vivis et mortuis mortuus, judicabit vivos et mortuos, 239. Christus judex justus non autem eruditus doctus, neque pauperibus divites, 236. Qui formam servi suscepit, servos in die iudicii non aspernabitur, 236. Ad iudicium non de terra sed de cælis venturus est, 58. Multorum angelorum satellitio stipatus, ac fulguris speciei venturus est, 229. Etiam fulgure quovis micantior, 59. Fluvio igneo decurrente, 235. Christum de cælis gloriose venientem lucidæ crucis signum præcedet, quod non valeat contraria potestas imitari, 235. Christi regnum. Christus post iudicium regnum obtinebit sine fine, 59. In æternum regnabit, 239, 240. Sicuti principium dierum Christi dicere non oportet, ita neque finem regni ejus, 241. Quidam dicere venti non sunt eundem cum mundo finem habiturum, et ubinam exorta hæc hæresis, 239. Christus qui priusquam hostes suos debellaverit regnat, multo magis post superatos hostes regnaturus est, 240. Christus postquam sibi omnia subjecerit, quomodo et ipse Patri subicietur, 240. In Patrem non resolvetur; verum ipsi non coactam, sed spontaneam præstans obedientiam, perpetuum manebit, 240. Christi nomina et appellationes diversæ in Scripturis, 137. Dicitur janua, via, ovis, pastor, leo, lapis, Christus, mortuus, Filius hominis, Dominus, 138. Jesus, 138. Filius, 138. Christi nomen tremunt dæmones, 58. Ab dæmonibus et Samaritana muliere confessum, 144. Suscitatur mortuos, 217. Ante solem in Ecclesia manet, 192. Christi varia præcœcia, 363, 365, 366. Christus lapis sine manibus excisus qui totum orbem replevit, 309. Filius ac Deus Adam, 365. Patri consubstantialis, 365. Ab angelis et archangelis laudatur et adoratur, 367. Ei obediunt elementa, 367. Adam salutem dedit, Evam reformavit, inferni januas contrivit, 367. Christus solus natura sanctus, 33. Cur non *Sanctus Domino*, sed *Sanctus sancto* um appelletur, 364. Christus veritas, 243. Fons vitæ, fontem omnium auctor, 339. Fons aquæ, quæ nos a terrestribus ad cælestia salire facit, 339. Fons omnium bonorum, 339. Fons signatus, fons putei aquæ viventis, in tumultu signatus, 207. Ipsa resurrectio, 339. Omnibus omnia efficitur, 339. Christus

lumen ad revelationem gentium, verumque lumen, 367. Martyrum caput, 207. Ecclesia ad ejus sepulcrum condita, ob id præcipue *martyrum* dicta, 207. Christus incomparabiliter Joanne Baptista major, 43, 44. Non est ejusdem cum hominibus justis dignitatis, sed multo superioris, 115. Iudicii plenus, licet mubiliens, 3.

Christus principium salutis, 318. Primitia, 318. In conspersionem suam transfert sanctitatem, 318. Christus vera vitis, 314. Quomodo illi *insititi* per baptismum efficiuntur, 314. Christus vera olea, 312. Verus Noë secundæ generationis auctor, 269. Per Christi unius justitiam vita regnat in mundo, quomodo per unius Adam ruinam mors regnavit in mundum, 183. Christus vinum dæmonis dissolvit, nostræ carnis et sanguinis particeps factus, 307.

Christus vera salus nostra, ubi operationem suam exhibet, ubi omne deest humanum auxilium, 338. Christus auxilium suum ex sola hominis voluntate, suspendit, 337. Quantum cæteris medicis præpolleat, 337. Ipsum dat velle, sive fidem, 337. Proprios servos non despicit, 236. Ejus studium erga electos, 236. Christus sit unicuique secundum quod ipsi conducit: vinea, ostium, mediator, summus sacerdos, ovis sacrificanda, omnibus omnia, 338, 339.

Christus cælestis sponsus, 362. Sponsus Canticorum, nec alius apud Cyrillum, 269. Christos animarum sponsus, accedentium ab baptismi dispositiones scrutatur, 3, 5. Eos quasi filios dilectos, Patri suo in Spiritu sancto repræsentat, 3, 5. Quomodo ipsi venienti occurrendum, 3, 5, 367, 368. Agnus qui tollit peccata mundi, 192. Cogitationes novit, sedum eventus ignoret, 192. Hominum corda cognoscit, 338. Hominum orationi et desiderio suam operationem adjungit, 338.

Christus medicus sponte ad vos e cælo delapsus, 166, 338. Christus diversæ se medicum præstitit, 343. Est animarum et corporum medicus, 143, 336. Ad eum in utroque morborum genere recurrendum, 143. Ad redemptionem nostram paratus, 16.

Christus sacerdos. Christus ab æterno sacerdos est, a Patre unctus ante sæcula, 144, 149, 137. Magnus sacerdotum princeps, 19. Christus, uti magus Pontifex regeneratos offert Patri suo tanquam filios, 19. Christus mactatus pro peccatis nostris oblatus tum pro viventibus, tum pro mortuis, 328. In eucharistico sacrificio vel ma simul et sacerdos, cxxxv. Quomodo seipsum in eo simul et Ecclesiam offerat, cxxxvi. Christus in terris hostiam offerens, idemque in cælo nostras suscipiens, 363. Idem domum et templum, pontifex et ara, propitiatorium, 363. Idem qui offertur et sanctificatur, quique omnia sanctificat et purificat, 363. Idem sacrificus, et sacrificatus ipse, 364. Lex ipse, et factus sub lege, 364. Christus sancta et perquam tremenda victima incremendi cultus, pro quibus offeratur, 327, 328. Christi corpus quibus modis unum corpus cum Christo efficiuntur, cxxv, cxxvi. Christi corpus in cœna figuram gessit panis, 192. Christi corpus, quo sensu dici possit alienius accretionis et extensionis capax, cxxxiii. Naturale et in cælo versans Christi corpus accretionem ex pane et vino transsubstantialis accipere non potest, cxxxv. Ex unitate animæ Christi cum cælesti, tum eucharistico corpori adjunctæ, fieri potest, ut unus et idem homo Christus et in cælis sit et in terris, at unum et idem corpus dici non potest, cxxxiv. Christi corpus in Eucharistia quomodo sumendum, 331, 332. *Idem* Eucharistia, Panis eucharisticus. Christi sanguis dæmonum expultrix causa constitutus, 307. Salutem affert, 183. Christi sanguis Christianorum corporibus adnotus, et diabolum effugans, quo sensu adimpleat figuram sanguinis agni patriarchæ Hebræorum domibus appliciti, et angelum vastatorem arcentis, 307. Christi sanguis ex calice et quo rito sumendus, 332. Ex ejus humiditate labris adherente oculis, frons, et reliqui sensus sanctificandi, 332. *Idem* Communio.

Christus est lapis non humanis manibus excisus, 137. Quantum ad carnem, a monte illo sine manibus abscisso figuratus, 240. Christum qui agnoscit, beatitudinis particeps: qui negat, infelix, 150. Christum pecuniis et proprii quitati generis autepouendo, vita meretur æterna, 299.

Christus suum nobiscum nomen communicare dignatus non est, 144. Christi appellatio a baptizatis suscepta, 11.

Chronici Alexandrini testimonium de lucidæ crucis apparitione, 353.

Chronologia sancti Cyrilli Hierosolymitani nomine inscripta, ipsius non est, 318.

Cibum multum manducare vel committere a Christiano dicendi, 70. Multi circa ciborum discrimina impingunt, 65. Cibus qua ratione Christiano utendum, 63, 344. Cibos aliqui deos fecere, 54. Cibi idolis immolati a Cyrillo vere im-

mundi, et dæmonum præsentia polluti iudicati, 308. *Vide* Idolothya.

Cicindelæ, seu vermes lucidi æstate radios mittentes redivivorum corporum splendoris fidem faciunt, 254.

Circenses venationes, pompæ diaboli sunt, et quam in satana, 308.

Claudius imperator, Romæ Simoni Mago statuem erexit, 96.

Κληδόνες quid, 70.

Clemens [Romanus] testatur Phœnicem mortuam ac putrefactam resurgere, 288.

Clemens Alexandrinus. Clementis Alexandrini error de Christi ad inferos descensu, 57. Locus ejusdem a Cyrillo vel transcriptus, vel ei finitimus, 54.

Clementiæ divini exempla. Adamus, 25. Cain, 25. Gigantes diluvii tempore, 25. Rahab meretrix, 25. Populus Israeliticus vitulum adorans, 26. Anron peccans, 26. Etiam angeli, 26. David rex, 26. Salomon, 28. Jeroboam, 29. Manassæ, 29. Ezechias, Nabuchodonosor, 31. Petrus apostolus, 31.

Clementinarum homiliarum auctor, animas per ignis supplicium suam accipere docet, 61.

Clerici invigilabant, ut baptizandi synaxibus non deessent, 19.

Cælum Dei sedes est, quam supereminet sedens, 92. Angelorum habitatio est, 41. Cæli tres a Scriptura memorati, plures tamen tribus, 88. Cælorum de numero discrepantes Patrum sententiæ, quoniam cum Cyrillo tres, aut plures nobis ignotos admiserint, 88. Cælum secundum majus primo, et tertium secundo, 88. Cælum et paradus diversæ res, juxta sanctos Patres, 218. Primum cælum a paradiso distinguit Cyrillus, 218. Qui cælestis imaginem ferunt, cælorum nomine compellati, 329.

Cæli substantia immutabilis a casu, ex fluida aquarum natura informata est, 41, 128. Qua in re, hæc Cyrilli de cælis sententia a vulgari Patrum opinione dissentiat, 41, 128. Cælum animalium esse. Cyrilli sententia non fuit, 154. Cælum ad terram est, uti ambitus rotæ vel stadii ad medullium, 88. Ad irrigandas terras, natura sua comparatum a Deo, 128. Cælorum convexitates admirabilitate plena, 128. Cælus convolvit Dominus, ut rursus excitet pulchriores, 225. Non aliter peribunt, quam eo quod immutabuntur, 225. Cælum figuram crucis hominibus demonstrans, gloriatur, 353. Inter regnum cælorum et gehennam, medium nullum Cyrillus agnovit, clxxi.

Cogitatio a rebus vanis et otiosis revocanda, 7.

Collatio manis cum Archelao. ubi habita, a quo edita, 107. Num integra edita sit, 104, 105.

Columba ex arca diluvii tempore egressa, cujus columbæ figuram retulit, 269. Columbæ species qua descendit Spiritus sanctus, cujus columbæ typum gessit, 269. Cur in columbæ specie in Christum delapsus est Spiritus sanctus, 269.

Columna, ad quam victus ac flagellis cæsus est Christus, ecclesiæ porticum sustinebat Hieronymi tempore, 201.

Columna crucis, quomodo argentum intelligatur, 341.

Communicare. Quæ quisque eductus est, absque invidia aliis communicare debet, 233. Communio eadem et indifferens inter episcopos, quamvis diversa, sed minus manifeste, de fide sentirent, xxv, xlv.

Communio corporis Christi quomodo sumenda, 331. Non disjunctis digitis, sed concava manu accipienda, 331. *Vide* Corpus Christi. Communio prisca temporibus astantibus, non a genuflexis sumpta, 332. Olim ubique separatim præbita a sanguine, 324, vi. Quo tempore apud Græcos mos ille desierit, 324, vi. Hierosolymis retentus, 324, vi. Communio, ex veteri consuetudine, intra cancellos altaris omnibus præberi solita, 331. Quo ritu et quibus verbis, ad communionem invitabatur populus, 331. Facies, ante communionem olim ablu jussa, 323. Quid communionis, variis in liturgiis capi præcipiatur, 331. A communione fideles se abscindere non debent, 332. Qua de causa ab ea absciuduntur, 332.

Concilium Ancyranum Semiarianorum, Sirmiensem formulam reprobat ac damnat, xxxix, xl. Concilium Antiochenum, quo casu provincialis synodi iudicium, ratum atque irrevocabile fore decrevit, xxxviii. Concilium Antiochenum an. 363. Et quid in eo gestum, lxxix. Concilium Antiochiæ an. 379, lxxvii. Concilium Ariminense qua occasione celebratum, xlvi. Ejus deplorabilis exilus, lii. Concilii Ariminensis legati Acacianis partibus se adjungunt, lxi. Concilium CP. an. 360, synodus prævaricatorum appellata, lx. Conflatum ex hæreticis, hominibus Spiritus sancti non participibus, 360. Quid in eo gestum, lxx. *Vide* Acacius, Ariminensis formula. Concilium Constantinopolitanum an. 381. Qua de causa congregatum, lxxxii. Ex quot et quibus episcopus consta-

Nazianzenum in CP. sedis possessione confirmat, lxxxii. In eo, juniores episcopi Meletio successorem substitui postulant, et senioribus in suam sententiam adductis obtinent, lxxxii. Cyrillum in sua sede confirmat, lxxxiii, lxxxv. Cætera ejusdem concilii acta, lxxiv. Alterum anno sequenti CP. concilium, eorundem ferme præsulum, ejusque celebrationis historia, lxxxiv, lxxxv. Patres in eo congregati, cur tanto studio de canonicis præsulum Constantinopolitanis, Antiochenis et Hierosolymitanis ordinationibus Occidentales monere curaverint, lxxxv. Quos articulos symboli Nicæno addendos judicarunt, non invenierunt, sed ex usu communi sumpserunt, 284. Concilium Hierosolymitanum an. 349. Et quid in eo gestum, xv, xvi. Concilium Lampsacenum Macedonianorum, acta concilii CP. abrogat, lxxix, lxx. Concilium Melitenense Ariariorum. Semiariani ejus acta spernunt ac negant, xxxi. Quid in eo actum, xxxiii. Concilium Nicænum II. Cyrilli testimonio in maximum usum confirmat, 30. Concilium Parisiense an. 360, epistola ad Seleucienses præsules in concilio CP. destitutos, lx. Concilium Philippopolitanum Eusebianorum, Sardicensi inferasum, xi. Concilium Sardicense, quam esse trium hypostasium intempestive delituit, xiv, xv. Quam infanctum exitum habuerit, xi. Conciliorum Sardicensis et Philippopolitani decreta, cur executioni non mandata, xxv. Num post concilium Sardicense, rupta fuerit Orientis cum Occidente communio, xxv. Concilium Seleuciense. Tres in eo episcoporum factiones, xvi, xvii. Hujus concilii historia, xviii. In eo, primo de fide actum, Cyrillo et aliis æquidquam obstantibus, xviii. Generalis in eo, tum Semiarianorum, tum Acacianorum, in *Consubstantialis* vocem conspirati, xviii. Concilium, legatos ad imperatorem mittit, lii. Legati ab Acacio præventi, ab eo apud imperatorem accusantur, lii. Coram imperatore cum Acacio, Eudoxio et Aetio disputationem ineunt, felici exitu, lii, lix. Ariminensi formulæ dolo minisque fracti subscribunt, lxx. Concilium Tyaneuse, lxxii. Concilium Tarsense a quibus et qua de causa impeditum, lxxii. Ex præsentia in conciliis, nihil certi concludi potest pro sedium eminentia et dignitate, xxix, xxx.

Conciones olim dicitur Quadragesimæ tempore, in quibusdam ecclesiis, cxxiv. Conciones in ecclesia audire licitum, etiam catechumenis et gentilibus, cxxv.

Concordiæ plurimæ in fundendis precibus efficacitas, 96

Concorporeus et consanguis quid apud veteres significet, et nude sumpta sit hæc vox, 319.

Confessio, quantum valeat, 29. Hostes in fogam vertit, 29. Potest ignem extinguere et leones cicurare, 30. Fidei confessio duplex in baptismo. Quædam martyrum confessioni similior, 44. Confessio fidei martyrum, et baptizandorum similes, 45. Confessio peccatorum. Per eam exiit vetus homo, 17. Eam, Davidis regis exemplo, privati facere debent, 28. A baptizandis facienda, tam eorum quæ verbo vel opere, quam quæ nocte vel die commissæ, 18. Non soli Deo, sed hominibus facta, 18. Cum pœnitentiæ laboribus conjuncta. Initio Quadragesimæ facta, 18, 15.

Confirmationis sacramentum, quibus verbis in Actis apostolorum designetur, 276. Apud Græcos chrismatum nomine designatum, 315, iii. Quare, 315, ii. Sub qua verborum formula collatum, 314, ii. Antiquæ Græcorum in conferendo confirmationis sacramento, formulæ verba, 301. Per unctionem chrismatum in fronte, auribus, naribus, et pectore collatum, 317. Non sine manuum impositione et oratione collatum Hierosolymis, Cyrilli tempore, 314, ii. Quæ corporis partes unctionentur, 315, ii. Non sola frons in Græcis Ecclesiis, in eademmodum in Latinis, unctionebatur, 315, ii. Quo ritu, tum frons, tum alæ corporis partes unctionentur, 315, ii. Confirmationis sacramentum diversum a baptismo, non ejusdem ritus, Cyrilli sententia, clxxxix, cxc. Communicatio donorum Spiritus sancti, gratia propria hujus sacramenti, cxc. Hæc gratia a Cyrillo vocatur adoptionis donum, 268. Cur gratia confirmationis a Patribus baptismo sæpe tribuatur, cxcii, cxciv. Confirmatio, cur sæpe a Patribus in a tione baptismi comprehensa, cxcii. Confirmationis effectus, 317, cxc, cxcii, cxciii. Confirmationis sigillum quid habeat proprium, ex doctrina Cyrilli, 276. Confirmati, dum chrisantur, cum Christo unguuntur. *Vide* Chrisma, 316.

Conflatorium sigulorum quid sit, 189. Tringita argentei in conflatorium projecti. *Vide* Argentei.

Conjugium, inferior virginitati status, sed bonus ipse, 64. Non contemnendus a virginibus, 64. Conjugio utendum non frondæ voluptatis, sed liberorum procreandorum causa, 69. A conjugio certis temporibus abstinendum, ut vacetur orationi, et in ecclesiam ad synaxes accedatur, 64. *Vide* Nuptiæ.

Consecrationis quæ sit causa efficiens, quæ impetratoria, 327, cxxli. Pertineatue ad fidem, quibus verbis vel precibus fiat, cxxvii, cxxviii. Viam evangelicorum verborum in consecratione Cyrilum sustulisse, affirmari non potest, cxxvii. Eam peractam non putavit, nisi post invocationem, cxxvii, 327. Qualiter hæc invocatio ab eo appellari soleat, et quibus in S. Jacobi Liturgia verbis exprimat, 327. Cur desideretur in quibusdam liturgiis, cxxli. Quo in loco illa in invocatione collocetur, sive post, sive ante verba evangelica, nihil maxime ad rem, cxxli. *Vide* Invocatio.

Constantinopolitane Ecclesie ritus toto Oriente recepit, 305, viii. Constantinop. symbolum Hierosolymis, loco prioris symboli in usum receptum, 82, 83.

Constantinus Magnus imperator vir pietatem recte quærens, 352. Ejus tempore crux inventa Hierosolymis, 352. Muro circumcinxit sacram Resurrectionis speluncam, 288. Hortum in quo sepultus est Christus, in sacra ædificia commutavit, 206. Resurrectionis ecclesiam ædificavit, 206.

Constantinus imperator, num jure a sancto Cyrillo ob rerum sacrarum peritiam laudari potuerit, 351. A Vespasiano Augusto ducebat originem, 352. Ipse alios sua pietate erudiebat, 351. Ejus imperium a Deo re vera dilectum, 352. Majoribus, quam pater e cælo coronis honoratus, 352. Animi simplicitate, potius quam certa scientia ab Ariano in hæreseos societatem illectus, 347, vii. A Cyrillo jure laudari poterat, 347, vii. Ab Athanasio, Hilario et Gregorio Nazianzeno laudibus celebratus, 347, vii. Cyrilli ad eum epistola. *Vide* Cyrillus. Epistola. Quo anno et tempore se penitus Ariano addidit, xix. Absque liberis susceptis mortuus, 354. Qualem se in numismatibus effingi voluit, 353. Eo imperante, crux lucida Hierosolymis apparuit, 351, 352. Ipsi non e terra, sed e cælo data prodigia, qui significarent, 351, 352. Ex hoc in majorem spem erigendus, 353.

Constitutiones apostolicæ, ad usum Palæstinæ et Hierosolymitanæ Ecclesie magnam partem expressæ, 324.

Consubstantialis Trinitatis, 354, 348, x. *Consubstantialis* vox catech. 4. In Cyrillum pessum infrusa, 54. Hæc nullibi a Cyrillo usurpata, dum de Filio et Spiritu sancto loquitur, licet Consubstantialitatis doctrinam tradiderit, 257, 348, x. Quare, xii. Num jure ex eo culpandus Cyrillus cxlix, cl. A Cyrillo in catechesibus caute prætermissa, in epistola ad constantinm hujus vocis inimicissimum, quo miraculo usurpata, 354. Hanc vocem, ejusdemque defensores quare Cyrillus suspectos habuit, xiii, xiv. 157. Quare Orientalibus suspiciosa xiv. 157. Nicæna fides, et vox *Consubstantialis*, remotis pravis de ea suspitionibus approbantur et confirmantur, lxxix. Consubstantialis aut fidem, aut vocem rejecisse censendi non sunt sancti episcopi, eo quod vel Arimensi formulæ suscripserint, vel in generali Orientis communionem remanserint, vel cum iis quos Semiarianos dicimus communionem servaverint, xli. *Vide* Cyrillus.

Consummatum est: id est, completum est mysterium, 198. *Vid.* Christus.

Continentiæ nomen a pluribus ecclesiasticis auctoribus maxime Latinis, viduitati voluntariæ ut proprium attributum, 110. Continentia sacerdotum commendata, 176.

Contractus sponsalitiis fide consociantur, 73.

Contradicentes operibus magis quam verbis refellendi, 342.

Conventus catecheson ab exorcismis incipiebat, 10.

Cooperatio liberi arbitrii a Cyrillo statuta, 13, cxxxvi.

Cor perpetuo micat, in venas et arterias distributum, 63.

Cornelius centurio, preces et eleemosynas suas in cælis, præclaræ instar columnæ, erexit, 41. Ei et sociis Spiritus sanctus infusus est, ac loquebantur linguis et prophetabant, 41, 277. Post acceptam Spiritus sancti gratiam baptismum aquæ necessarium habuit, 41, 277.

Corona apud Cyrillum idem ac prærogativa, laus, excellentia, 181. Coronas principibus ad iram eorum deprecandam offerebant antiqui, et quo ritu, 351. Corona spinea Christi capiti imposita, vera corona fuit, 191. Solutionem peccatorum mystice significabat, 191. *Vid.* Christus.

Corporis humani primordia et incrementum, quæ, 289. Ejus fabrica sapientissime structa, 133. In eo nihil ad decentiam et concinnitatem deest, 63. Nihil criminandum, 63. Nihil reprehensione dignum, 133. Corpus animæ instrumentum, iadumentum et amictus, 63. Pulcherrima nostri stola ac vestis, 63. Corpus a Deo malo, animam a Deo bono esse dicebant Manichæi, 62. Corpus peccandi causa non est, 61. Per se ipsum non peccat, sed anima per corpus, 63. Prout ab anima applicatur, immundum fit, vel contra Spiritus sancti templum, 63. Peccatorum maculas et cicatrices recipit et conservat, 295. Eorum, quæ

per corpus egerimus Domino reddenda ratio est, 295. Corpus, eis omnibus quæ in hac vita sive bene sive male egerimus subserviens, in futuris quoque obventuræ sortis particeps erit, 294. Ab anima gubernandum, 344. Qua temperantia custodiendum, 295. Nutriendum alimentis ad necessitatem, non ad luxuriam, 65. Corporum sanctificatio est sufficientum boni odoris, 181. Corpora in synaxibus ad Ecclesiam offerenda sunt munda, 64.

Corporum resurrectio probata, 66. Ex corporibus corpora produci, mirum; tamen possibile, 178. Corpora nostra, etiam in cinerem et pulverem resoluta, tam facile potest Deus discernere et restituere quam homo diversa seminum genera simul commista discriminare, 286. Rediviva corpora æterna, non tamen similia erunt, 294. Corpora rediviva incorruptibilia, æterna, spiritalia erunt, et qualia pro dignitate declarare non sufficimus, 286. Cibis ad vitam opus non habebunt, neque scalis ad ascensum, 286. Dissimilia erunt in justis et in peccatoribus, 67. Peccatorum talia erunt, quæ igne æternum combusta nunquam absumantur, 294.

Corpus Christi juxta Evangelium panis figuram gerebat, 192. Quid de corpore Christi tum naturali, tum eucharistico docuerit Cyrillus, cxxxiii, cxxxiv. *Vide* eucharistia. Christi corpus eucharisticum in figura panis datur, 320. Cyrillus cum aliis Patribus, et ex humana consuetudine id ei tribuere solitas, quo Iuonisi specibus proprium est, cxxxii. Quo ritu sumendum, 331, 332. Oculis admovendum, antequam ore sumatur, 331, 332. Advigilandum ne quid ex eo deperat: 331, 332. Ejus mica longe pretiosior auro ac gemmis, 331, 332. Quod ex eo quis sibi interciderere patitur, tanquam ex propriis membris sibi deminutum putare debet, 331, 332. Olim fidelibus ubique datum in manus ad communicandum, 324, vi. Quo ritu id fieret. *Vid.* Communio. Corporis et sanguinis Domini sacrificium, cultus incruentus appellatum, 327.

Creationis historia resurrectioni fidem conciliat, 291. Creatio a Patribus communiter tributa Filio, 244, cxlii. Quo sensu, cxlii, cxlii. Ita tamen ut Pater non minus creaverit, quam Filius, cxl. Spiritus sanctus creationis quoque particeps, doctrina Cyrilli, cxlii. Quid in rerum creatione Filio suppeditatum sit, ex doctrina ejusdem, 287. Res omnes a Filio creatas sine ulla præexistente materia, constans et perpetua ejus doctrina est, 287. Creator bonus nos ad bona opera creavit, 22.

Creatura, cum bona condita fuisset, in malum proprio delectu conversa est, 22. Creaturarum omnium mentio quare fiat intra sacram actionem, 327.

Crepusculi solis utilitas, ad præparandam majori luci pupillam, 130.

Crucifixionis veritatem probat ipse conspicuus mons Golgotha, 57. Crucifixores Christum per baptismum, non sui solum sceleris indulgentiam, verum etiam Spiritus sancti donum sunt consecuti, 47. Qui pro eo crucifigitur qui propter eum cruci affixus est, gratiam non dat, sed rependit, ac debitum solvit, 194.

Crux. Crucis quæ figuræ in Veteri Testamento, 192. Crucis supplicium prophetarum, 192. Crux verum ac proprium Christi signum, 235. Ejus principium, argentum et proditio, 341. Ejus veritatem negantes arguunt Judas proditor, triginta argentei, Gethsemani, luna, dies, sol, ignis cui se calefaciebat Petrus, 201. Si crux imagine et opinione tantum, nihil non imaginarium pariter et inane foret, 201. Crux fundamentum immobile, quo reliqua fidei consecraria inædificantur, 201. Tropæum victoriæ a Christo ex morte reportatæ, 352. Christi gloria, 185. Corona est, non ignominia, 194. De ea gloriatur angeli, 194. Gloratio gloriationum, 353. Cælum gloriatur figuram crucis hominibus demonstrans, 353. Crux Domini summa Ecclesie gloriatio, 182. Eam nemo erubescat, 58, 183. Constante pacis et persecutionum temporibus confitenda 194. His qui pereunt stultitia est, 183. Crucis gloria eo major gloria cæterorum Christi miraculorum, quod ad omnes se extendit ipsius virtus, 182, 183. E cruce orta nobis est salus, 201, 183. Ejus fructus, hominum reconciliatio, 199. Virtus intima fideles ad audiendum Dei verbum secretis vinculis adducit, 202. In cordibus hominum quid operetur juxta Cyrillum, 202. Crux Jesu tropæum, Ægyptiis Dei nolitiam impertivit, morbos curat, fugat demones, imposturas maleficorum evertit, 203. Totum orbem redemit, 183. Ejus fides, tropæum adversus contradicentes, 194. Crucis signum gaudium erit amicis Christi, terror ejus inimicis, 236. Non crucem ligneam, sed signum crucis duntaxat, cum Jesu apparitarum tradidit Cyrillus, 203. Apparitionem hæc jam ex parte completam existimavit, 203. Crucis signum Christianus in omni negotio fronti audacter imprimat, 58. In omni actione frequentandum, 199. Ante disputationem cum infidelibus magnum est præsidium, 194, 199. Est a Deo oratio loco

concessum, 194, 199. Signum est fidelium, et formido dæmonum, 194, 199. Ex frequentiori et gratuito usu, cavendum ne contemnatur, 194, 199. Veneficia et incantationes in irritum deducit, 202. Crucis sanctæ inventio Hierosolymis sub Constantino, 146, 352. De hac inventione ambigendi non est locus, 146, 352. Servabatur in ecclesia Resurrectionis; argenteis primum, postea aureis thecis involuta, in sacratio ejusdem ecclesiæ, ad quod adibat per atrium aliquod, 149. Ante eam ardebat lampas, 146. Hi servandæ præpositus presbyter, cui nomen Σταυροφύλαξ. Proponebatur adoranda semel quotannis, tempore Paschæ antiquis temporibus, postea plura fuerunt adorationis publice constituta tempora, 146. Peregrinis, episcopi beneficio crucem adorandi, et frustra ex ea decerpenti licentia dabatur, 146. Nec propterea crux illum integritatis detrimentum patiebatur, 146. Ejus ligno in partes secto totus orbis oppletus, 57, 146, 184. In cujus rei testimonium, 146. Crux olim communiter depicta luce coronata, 350, 351. Crucis apparitio. Cruces in Judæorum vestibus divinitus iurantur, atro colore suffusæ, LXVII. Idem in Christianorum vestibulis, atque etiam in altarium mappis, aliisque ecclesiæ ornamentis prodigium apparet, LXVI. Crux lucis splendoribus eoruscans, Hierosolymis apparet sub Constantio, 352. Circa Cyrilli episcopatus initia, XXV. Hæc apparitio qualis fuerit, 352. A quibus conspicua, 352. Solares radios fulgore superabat, 352. Omnes merito simul ac lætitia perculit, 352. A Christo prædicta, 353. Num Christi prophetiam Matth. XXIV, 30, impleverit, 347, IX. A quo ex prophetis prædictam Cyrillus asseverare potuerit, 353. Quo concilio imperatori significata, 353. Quo anno contigerit, 348, XI. Quo mense ac die, 349, XIII. Quid sentiendum de circumstantiis illis, quas nonnulli veteres ad Cyrilli de hac apparitione narrationem adjiciunt, 349, XIV. Binæ crucis apparitiones Hierosolymis, 349, XIV. Quid præsierit illa de qua Cyrillus, 350, XV. Omnes Romani orbis provincias non mediocriter conturbavit, 350, XV.

Cubricus, primum Manetis nomen quod in servitute gessit, et postea commutavit, 102.

Cucumerariis refertus Sionis locus, Cyrilli tempore, 254.

Cultus divinus in duabus rebus consistit; rectis dogmatibus, et operibus bonis, 52. Curiositas rerum inutilium rejicienda, 9. Curiosus oratus prohibetur, 181. Curiosarum artium libri coram omnibus existi, 219.

Cyrillus (S.). Cyrilli plures eadem ætate. Hierosolymitani vita et res gestæ unde commendæ, II. Hierosolymis natus videtur, circa annum 315, III, IV. Parentibus piis et orthodoxam fidem profitentibus, IV. Quam egregie de monastico instituto sentiret, IV. Potius μονάζων, xstitit quam monachus, IV. Ex proposito perpetuæ castitati addictus, IV. Ordo in prima ætate suscepit, III, IV. De doctrina sacra quam plene eruditus, IV. Sacrarum litterarum notitiam et usum quem habuerit, V. Manichæorum, aliorumque hæreticorum libros diligenter eolverat, et quo animo, V. In grammatica, dialectica, physica, aliisque artibus non mediocriter exercitatus, V. Annos natus viginti vel circiter discipulis a Macario ordinatus est, VI. Circa tricesimum ætatis annum presbyter a S. Maximo creatus, VI, VII. Eo tempore quo sanctus præsul ab Eusebianis inter suos numerabatur, XXIII. Ejus erga sanctum Maximum affectus et sententiarum concordia, XII, XVII. Ab eo presbyterorum princeps, et quasi generalis vicarius constituitur, VIII. Adhuc presbyter concilio Hierosolymitano interest, in eoque Athanasii communionem tum primum amplexus, XVII. Nicænum quoque symbolum, et concilii Sardicensis decreta, XVI, XVII.

Cyrillus ante episcopatum suum singulis synaxibus concionari solitus, 8, 334, VI. Solus e presbyteris, vel saltem omnium postremus, ordinarie munus illud exsequabatur, III, IX. Primus in Adomæos gladium strinxit, eosque non dimidiata, sed plena et integra fidei confessione impugnavit, XXXII. Jam presbyter a tribus, vel quatuor annis, catechizandis iis qui se ad baptismum præparabant a sancto Maximo præficitur, VI, VII, IX. Quam egregie hoc argumentum tractaverit, et quisnam esset ejus in dicendis catechesibus scopus ac labor, VI, VII, IX, X. Quæ in catechesibus non tradebat fidei capita, aliis temporibus explicabat, 241. Sæpius ob proventum diem finem dicendi facere cogebatur, 241. Quodam in iis symbolum explicaret, 284. Eas ex tempore pronuntiabat, non scripto digerebat, CXXXIII, CXXXIV. Neque tamen imparatus prorsus et immeditatus eis eloquebatur, CXXXIV. Haud paulo plus eis diligentia addidisset, si in otio scripisset, CXXXIV. Quo anno creatus episcopus, XX. Calumniæ de ejus ordinatione refelluntur, XXII, XXIII. Ipse, non Heraclius a sancto Maximo in suum locum substitutus, seu præoptatus, XXI. Canonice ab episcopis electus et ordinatus, XXI, XXII,

Maximi exauctorati, substitutus, XVIII, XIX. Non statim, sed aliquando post sancti Maximi mortem episcopatum suscepit, et quare, XVIII, XIX. Non ea conditione suscepit, ut sancti Maximi ordinationem repudiaret, XVIII, XIX. Ab Acacio legitime ordinari potuit, XXIV, XXV. Res tamen non omnino certa est, XXIV. An Heraclium ex episcopo presbyterum fecit, XXII. Eo tempore ordinatus, quo ordinationes Arianorum factione perturbabantur, XXII. Cyrilli episcopatus initia singulari Hierosolymis portento consignata, XXV. Hac de re ad imperatorem Constantium scribit, XXV. Constantio quam fausta precatur, 354, 355. Eundem in speciem laudans, tacite officii et veræ fidei admonet, 353, 354, XXV. Quo sensu ei scripserit, se illi primas sermionum suorum ac litterarum primitias mittere, XX, 354. Quanta cum laude suam Ecclesiam administraret, XXVI. Per se prædicationis officium implere solitus, XXVI. Quam largus et effusus in pauperes, XXVI. Ejus cum Acacio dissidia, XXVI. Quid apostolici throni obtentu, sibi adversus Acacium arrogaret Cyrillus, XXVI. Non metropolitani a in Palæstinam jura, sed immunitatem ab episcopi Cæsariensis jurisdictione, superioremque consensum et dignitatis gradum sibi vindicabat, XXVII. Legitima hæc erant Ecclesiæ Hierosolymitanæ jura, XXVII, XXVIII. Ab Acacio vocatus in jus, cur parere voluit, XXXIII, XXVII. Non Acacii accusationes, sed vim ac fraudes formidabat, XXXIII, XXVII. Quid Cyrillo Acacius, quid ve Acacio Cyrillus objiceret, XXXI, XXXII. Latæ in Cyrillum accusationes ipsi honorificæ, XXXIII, XXXV. Interest concilio Melitinensi, XXXIII. Ejus decretis se oppouit, XXXIII. Per biennium ab Acacio vocatus in jus, innocens damnatur et inauditus, XXXIV. Deponitur, XXXIV. Quo in concilio, et a quibus, quo numero episcopis, XXXIV. Depositus, atque etiam Hierosolymis pulsus Antiochiam re recipit, XXXIV. Quo anno, XXXIV, XXXV. Post depositionem suam nihilominus se ut episcopum habuit, habere potuit, et ab aliis habitus est, XXXIX. Tarsum se recipit ibique ministerio publico defungitur, XXXIX. Basilii Ancyranii, Georgii Laodicensis, aliorumque Semiarianorum condemnationem fovet, XXXIX. Nomina et ordo eorum qui Cyrillo successores substituti sunt, secundum diversos, XLIII. Qua ratione conciliari possint, XLIII, XLIV. Cyrillus appellatiouis libello ad eos qui se deposuerant misso, ad majus concilium provocat, XXXVI. Num primus id fecerit, forensiumque in Ecclesiam introduxit appellandi morem, XXXVI. Imperatoris animum adversus eum commovet Acacius, XXXV. Nihil peccavit Cyrillus, sacram vestem in egestate publica distrahendo, XXXVI. Immo rem maxime laudabilem fecit, XXXVI. Quid de hac narratione credendum sit, XXXV. Juste potuit pronuntiato adversum se judicio non acquiescere, XXXVI, XXXVII. Ex forensi consuetudine ad majus concilium appellando nihil contra leges Ecclesiæ fecit, XXXVIII. Neque iudiciis ecclesiasticis novum dedecus in fluxit, XXXVIII. Novum iudicium, a quo Acacius et sui iudices excluderentur, jure postulare potuit, XXXIX. Cyrillus in concilio Seleuciensi iudicari non reformidans, primo de vita et moribus eorum qui accusabantur inquiri postulat, XLVIII. Cum aliis Orientalibus consubsistantibus defensoribus, de ea voce in consilio silet, et quare, XLVIII. Concilio ad tempus abire constanter recusat, L. Quibus de causis, L. Annuit ei Acacius, L. Suae sedi restituitur, LVI. Ipsum Acacii iudicio et depositioni interfuisse certum est, LI. Innocens a concilio comprobatus, LI. Hierosolymam revertit, suæ iterum Ecclesiæ gubernacula capessurus, LI. Ab Acacio apud imperatorem accusatur, LI. Iterum in concilio Constantinop. deponitur, in exilium mittitur, et quibus de causis, LX. Pene solus Ariminese formulæ non subscripsit, LX. Ipse, depositique cum eo episcopi, litteras ad omnes Ecclesias mittunt, quibus se concilii iudicio stare non posse declarant, LX. A Juliano revocatur, et ad sedem suam revertitur, LXI. Quo anno Hierosolymam reversus sit, LXI, LXII. Communionem et amicitiam cum S. Meletio conjunctissimus, sibi Paulinianorum odium accersivit, LXI. Juvenem Daphnitici flaminis filium recentem conversum, Hierosolymam secum adducit, et sacro fonte lustrat, LXI. Ipsi martyrii gratia quomodo prærepta, LXVIII. Sub Joviano primisque Valentis temporibus, quas in Ecclesiæ rebus partes habuerit, LXIX, LXX. Acacio Cæsariensi mortuo, ejus sedi duos consequenter successores imponit, LXX. Cyrillus exsulat sub Valente, et tertio sua sede expellitur, LXXIV. Quo anno, et qui ipsi substituti, LXXIV. Exsilius locus ignoratur, LXXIV. Lugendus Palæstinæ et Hierosolymitanæ Ecclesiæ status exsulante Cyrillo, LXXIV, LXXV. Imperante Gratiano ad Ecclesiam suam revertitur, LXXVI. Quo anno id contigerit, LXXVII. Turbis et confusione repletam Ecclesiam suam offudit, LXXVII. Ab Apollinaristis accusatus, 357, III. Inani Ariani ami formidine despectus a quibusdam Ecclesiæ suæ schismaticis, LXXVIII. Unus ex præsidibus concilii Constantino,

adhæsit, LXXII. Nihil illi in Macedonianorum rebus commune fuit, LXXII. Pneumatomachos ab Ecclesiæ communione tenuit alienos, donec hæresim emendasset, LXXII. Num unus ex iis Orientalibus, qui Paulinæ partis odio Meletio successorem subrogari voluerunt, LXXII. Num unus ex iis qui Gregorii Nazianzeni abdicacione gavisi sunt, LXXIII. In hoc concilio aliisque in sua sede confirmatur, LXXXV. Flaviani ordinationi interest, LXXXIV. Quo anno mortuus, LXXXV. Quo die, LXXXV. Quot annis rexit Ecclesiam, LXXXVI. Ejus in ecclesia cultus, LXXXVI. Chronologicum ejus vitæ compendium, xci. Ejus ætate, ad litteram impletum erat hoc Isaie vaticinium: *Relinquetur filius Sion sicut turrium rigidum in cucumerario* (Isai, I, 8), 254. Fames, pestes, et terræ motus varii contigerunt, 226. Ad omnes fere mundi partes pervenerat virtus crucis, 227. Miracula, somnia, et alia dona fidelibus communia, 19. 334, vi, 343. Quod alii tantum audierunt, videbat et tangebatur, 194. Cyrilli forma et habitus ex Græcis, LXXXVI. Falso rusticitatis accusatus, LXXXVI. Animo fuit excoelo et forti, LXXXVI. Acerrimus jurum Ecclesiæ suæ vindex, LXXXV, LXXXVII. Ejus summa fides et religio, atque jugis et constantis Ecclesiæ amor, LXXXVII. Quam magnifice de Deo, viliterque de seipso sentiret, LXXXVI, LXXXVII. Nulla invidentia erga cæteros affectus, LXXXVIII. Ejus studium et ardor pro animarum salute, LXXXVII. Ejus in pauperes caritas, LXXXVIII. Pacis amor, LXXXVIII. Aliæ ejus virtutes, LXXXVIII. Quot modis a Deo probata sancti viri patientia, LXXXVIII, LXXXIX. Jure Constantium laudare potuit, 347, viii. Nunquam in his variavit, aut *consubstantiali* repudium dedit, xli, LXXXIX. Si quid hac in re constantiæ defectu peccavit, culpam pœnitentia diluit, xli, LXXXIX. Non saltem in communione variaverit, xli, LXXXIX, xc. liquibus cum conjunctus fuit Cyrillus, sola vocula a rigidioribus veritatis defensoribus dæcrepabant, xc. Ipsi crimini verti non potest, quod cum Acacio, et Meletio non abruperit, neque sit Latinorum communionem sectatus, xc. Ecclesiasticorum dissidiorum ejus tempore quis status esset, x, xi. Quo animo in illis fuerit, x, xi. Nulli parti addictus, et a neutris divinus, 227. In Eusebianis fraterum odium et Arianae hæresis patrocinium suspicatus est ac deprehendit, neque se eorum causæ et societati adjunxit, xiii. Ex ignorantia Eusebianæ partis dolorum, Athanasii et *consubstantialis* defensores, laudæque ac Eusebianos ipsos suspectos habuit, xi. Quosquam hæreticos tectos et in Ecclesia latere dicat, 224, xiii. Alia quæ illum sublevant in prava de Athanasii causa suspicione, 224, xiii, xiv. Non culpandus, eo quod fuerit cum Semi-Arianis communione conjunctus, xl, xli. Quos Athanasius atque Hilarius ut fratres habuere, ipse pro inimicis habere non debuit, xli. Eo tempore Semiarianorum communionem retinuit, quo majorem contra Arianos fidei ardorem ostendebant, xli, xlii. Cyrillus Meletio ejusque defensoribus conjunctissimus, xxiv. Eo tamen adhuc vivente sese Paulinæ reconciliavit, LXXX, LXXXIII. Trium hypostaseon, ob Ariani in hac professione suspicionem, pronuntiatione abstinuisse videtur, xiv. Non suos, sed Ecclesiæ suæ, tum de *consubstantiali*, tum de *trium hypostaseon* pronuntiatione sensus expressit, xv. Non culpandus, eo quod in catechesibus *consubstantialis* vocem prætermiserit, cxlix, cl. Ejus de hoc vocabulo non usurpando scrupuli, ab Athanasio levati, 348, x. Cum *consubstantialis* defensoribus, exteriori semper communione conjunctus fuit, xiii. Præcipua Cyrillianæ doctrinæ capita. Cyrillus sanctam Trinitatem consubstantialem credidit et vocavit, 344, cxxxix. Cum exemplis in rebus civis utitur, quid admonere soleat, 271. *Vide Trinitas*. Quam in Patre et Filio voluntatis unitatem agnovit, clii. Ejus de æterno Christi sacerdotio doctrina, nihil veritatis majestatem lædit, cliv, clv. *Vide Christus Sacerdos*. Cur Arianæ hæresim quamquam variis locis oppugnet, nunquam Arium vel Arianos de nomine appellet, xvi. Subjectionem Christi, non de humanitate, ut passim alii Patres, sed de ejus erga Patrem obedientia liberaliter et filialiter impensa, interpretatus est, 240, cl, clv. Re quidem, si minus nomine, humanam in Christo divinamque naturam, diversaque utriusque operationes agnovit, 357, lii. *Vide Christus*. De Spiritu sancto quam accurate et exacte lectus, clvii, clviii, clix. *Vide Spiritus sanctus*. Ejus sententia de processione Spiritus sancti a Patre, aut Filio, quæ fuerit, 266. De processione ejusdem a Patre nihil satis constituti habuisse videtur, 266. Angelos mutationi et conversioni obnoxios existimasse videtur, 257. *Vide Angeli*. Tenuia corpora dæmonibus tribuisse videtur, solum eis deusa et spissa deneçasse, 252. *Vide Dæmones*. Id omne de peccato originali docuit, quod docet Ecclesia, etsi rem non nomine, clx, clxx. Quis respondendum ad varias peccati definitiones a Cyrillo traditas, quibus omne originis peccatum excludi videtur, clxxii, clxxiii. Quam temere

Semipelagianis, aut saltem ejus hæresis præformatoribus, accensurus, clxxiv, clxxv. Divina de gratia effici, seu humani consensus effectrice doctrina, a Cyrillo probata, et quantum studiosè prædicata, clxxii, clxxiii, clxxiv. Ejus sententia, nullum bonum est quod a Dei auxilio non proficiatur, clxxvii. *Vide Gratia, Oratio, Spiritus sanctus, Fides*. Sua libertati jura studiosè servavit, clxxvi. Infantes, sive adultos sine aquæ baptismo decedentes, igni æterno addicit, cxci. Solos martyres sine aquæ baptismo decedentes, salutem consequi docet, cxvii. Quantum hæc sententia ejus repugnet principiis, cxci. Quætionem de expetito baptismo haudquaquam examinasse videtur, cc. Nullum et invalidum docere esse hæreticorum baptismum, de quibus hæreticis locutus est, cci, ciii, cciv. Eos solos rebaptizari voluit, quos concilia de novo baptizari præcipiunt, vel vitiatum, saltem quoad sensum, formula usus, esse constat, cciv. Quo sensu dixit solo baptismo peccatorum maculas aboleri, 295. Baptizandos sacerdotalis Christi, participationis participes efficiendos, 301. Cyrillus manuum impositionem in sacramento confirmationis adhibitam suo tempore significat, 289. Confirmationis verba solita silentii religione texit, 314, ii. Quo sensu omnibus qui baptismum et sacrum chrismata accepissent, evangelizare permisit, 233. Cyrillus præ omnibus antiquis, realem corporis Christi in Eucharistia præsentiam et transsubstantiationem clare expressit, 318, ii. Ejus de reali præsentia et transsubstantiatione testimoniorum evidentia et perspicuitas, cciv. Inanes, ad eorum vim elevandam, Albertini argutæ refelluntur, ccv, ccvi. Quo sensu Eucharistiam post consecrationem panem vocavit, ccxv. Ejus de eucharistico sacrificio doctrina, catholicæ in omnibus conformis, ccxxxv, ccxxxvi. *Vide Eucharistia*. Num evangelicorum verborum in consecratione vim sustulerit, ccxxxvi, ccxxxvii. *Vide Consecratio*. Quod præcipit panem sacrum, antequam orè sumatur, oculis admoveri, madoremque sanguinis latius adhærentem, collectum digitis, sensibus applicari, aliorum auctorum testimoniis confirmatur, 324, vi, vii. In Scripturarum canonibus describendo Ecclesiæ auctoritatem secutus, ccxliii. In eo describendo ejus mens ac sententia quæ fuerit, ccxlii, ccxliii. Num quos deutero-canonicos vocamus libros, prorsus rejecerit, ccxlii. In Hebræorum canone non acquievit, ccxlii, ccxliii. Cyrillus traditionum sine scripto strenuus assector, ccxlviii. Cur nihil de Symboli doctrina, sine Scripturarum auctoritate tradi debere tanta vi asseveret, ccxlv, ccxlv. Quantum alienus, ut baptizatis atque etiam catechumenis, fidem semel acceptam proprio cuiusque examini permitteret, ccxlv, ccxlvii. Summi sacerdotii et episcopatus ad Ecclesiæ constitutionem necessitatem agnovit, 296. Virtutes et gratiarum dona ab Ecclesia separari non posse judicavit, 296. Eam nunquam vocat apostolicam, 296. Animam incorpoream, et aquæ in feminis similem statuit, 178. Animas, nisi post mundi finem, perfectam mercedem non recepturas censuit, 287. Quid interim de iis constituat, 287. Quomodo intelligendum quod ait, Christum homines non secundum gloriam judicaturum, 236. Mundum pertransitum docuit, non interitum, 224. Defectionem ab Apostolo prædictam, de ea quæ est a recta fide, et operibus hominis interpretatus est, 228. Proximum timuit Antichristi adventum, et supremi judicii diem, 350, xv. Perfectam et completam Evangelii prædicationem, pro signo Antichristi proxime adfuturi habuit, 227. Hierosolymitanum templum peius dirutum non fore nisi sub finem mundi, credidit, et unde hanc opinionem hausit, 231. Fore ut omnes ejus lapides eruerentur ædificationis prætextu, Judæique ad illud instaurandum iuaviter allaberent, prædicat, LXXIII, LXXIV. Hanc Christi prophetiam: *Non relinquetur hic lapis super lapidem*, etc. (Matth. xxiv, 2), cum non nisi in fine mundi perfecte adimplendam docuisset, sententiam postea correxisse videtur, LXXV, LXXVI. De Cyrilli doctrina confessio viri clar. Ernesti Græbe, ccxxxiii. Quam necessarium illius examen, et quantum ea juvetur catholica fides, ccxxxv. Cyrilli quæ exponendorum dogmatum ratio, cxxxviii, cxxxix, cxxx. Quibus de causis errores sacræ doctrinæ oppositos tam studiosè retulerit, cxxxix. Dogmata omnia ex Scripturis, ac præsertim Veteris Testamenti approbare satagit: quibus de rationibus, cxxx. Quæ ex Scriptura approbare non poterat, apostolicæ et ecclesiasticæ traditionis auctoritate, defendit, cxxx. Ejus mos in allegandis Scripturis, cxxx, 215, 233. Interpretationem Septuaginta Seniorum divinam inspiratam putabat, cxxx, 215, 233. Non enim degen in catechesibus, ac in aliis scriptis, sequebatur Scripturas interpretandi morem, 334, viii. Ejus methodus in oppugnandis gentilibus, Judæis, et hæreticis qualis esset, cxxx. Qua ratione moralia præcepta tractaret, cxxx. Ejus stylus facilis ac simplicissimus, 334, viii.

360, vi, cxxvii. Ejus orationis vitia, 334, viii, 360, vi, cxxxii, 215, 233, xliii, cxxxiv. Quid in causa fuerit, 334, viii, 360, vi, cxxxii, 215, 233, xliii, cxxxiv, 205. Præsentis, pro futuro, tempore præ cæteris auctoribus abutitur, cxi, cxvii. Ejus reverentia in referendis obscenis rebus, 109. Cyrilli quæ sint genuina opera, xcii. Verus est, ac solus catecheson ejus nomine vulgarum auctor, xcvi, xcvi. Humiliæ quoque in paralyticum, 334, v, vi. Quid sentiendum de quibusdam fragmentis ex homiliis ipsi tributis, 357. Ejus ad Constantium epistola non supposita, aut conficta, 316, vi, vii. Cur in ea *consubstantialis* nomen reperitur, 348, x. *Vide* Epistola, Crucis apparitio. Num Julium de Paschate consummerit, 369, 370. Quid de epistola ad Julium ejus nomine inscripta censendum, 369, 370. Quid de sexta catechesi mystagogica a Cyrillo promissa, a librariis autem prætermissa, 301. Opera ejusdem deperdita, xciv. Ejusdem homiliæ, quarum mentio fit in catechesibus, xciv. Opera Cyrillo supposita, xcvi. Quæ ejus nomine circumfertur ad Augustinum epistola, hæretici ac male ferrii impostoris est opus, 371. Auctor non est homiliæ in *occursum Domini*, 360, v, vi. Chronologia ejus nomine inscripta, ipsius non est, 368. Falso a sancto Thoma citatus, 388. Cyrillus ex Ireneo suas quandoque sententias expressit, 249. Eusebii *Chronicon* seculus est, 172. A variis transcriptus et citatus, 4, 23, 24, 27, 30, 42, 52, 53, 56, 75, 76, 118, 119, 129, 133, 140, 165, 193, 249, 254, 296, 321, 328.

Cyrillos alter, a nostro diversus in ejus sedem intrusus, et ab Epiphacio memoratus, quia esset, xlix, l. Alter quoque a nostro, Romam legatos mittit, lxx, lxxii, lxxiii. Quis ille fuerit conjectatur, lxxiv. Julium papam consultit, 370.

Cyrilli Alexandrini querela de iis qui extemporales doctorum conciones literis manabant, quos respiciat, cxxiv. Quam de Eucharistiæ mysterio fidei professionem a baptizandis exigebat, 300. Locus ejusdem ab Albertino, pro sua figurati Christi in Eucharistia præsentia, laudatus extenditur, cxxv, cxxvi. Per impositionem manuum conferri suo tempore sacramentum confirmationis testificatur, 259.

D

Dæmon adversarius noster, malus simpliciter appellatus, 331. Vocatur etiam spiritus, 250. Sed cum hac adjunctione, *immundus*, 251. Tenebrosus et caliginosus princeps, 307. Serpens vaferrimus, 307. Insidiator, primis nostris parentibus deflectionem inspiravit, 307. Impudens et malorum princeps, 307. Vix precum retinetur et domatur, 254. Ferreis viruculis sæpe retineri non potest, 254. Dæmones juxta Cyrilli doctrinam corpora habent, sed tenuia, 252, clxv. Eo quod crassa corpora non habeant, spiritus appellantur, 252. In hominum animas irumpunt tanquam lupus in oves, 252. Quam calamitosus hominis a dæmone occupati status, 252. Ejus corpore tanquam proprio instrumento, fœde et immisericorditer abutuntur, 252. Dæmones, doctrina Cyrilli, socii et domestici diaboli, eidenique ut imperatori subjecti, 312, clxv. Cum illo ab initio ceciderunt, non paulo ante diluvium, amore mulierum lapsi, clxiv, clxv. Nil ore sacrificiorum vescuntur, et escis immolatis quodammodo immisceantur, 252, clxv. Dæmoniorum mensa ante adventum Domini hominibus præparata, iniquatissima, 321. Dæmones in nondum baptizatorum membris nidulantur, per exorcismos effugantur, 7, 8. Vitiis eorum omnem dissolvit Christus, 307. Audito ejus nomine in fugam aguntur, 58. Crucis signum expavescent, 183. In hoc signo eum, a quo triumphati sunt, crucifixum reformidant, 199. Spiritu Dei ejiuntur, 282. In salutari baptismi aqua evanescent, 282, 307. A fidelibus pulsati de Christo testimonium dicunt, 146, 147. Dæmonum abizendarum, altarumque curatorum dona communia olim fidelibus, etiam nulla insigni sanctitatis nota conspicuis, 334, vi. Dæmonum vultus quantum horribiles et tetri, 377, iii. Peccatorum nostrorum locum, modum et tempora declarant ante tribunal Dei, 377.

Damascenus (S. Joannes) a Grabio perperam accusatus, seu male intellectus, cxxxii, cxxxiv.

Damascenus (Petrus) alius præsus a Joanne ejusdem nominis, cxxxii. Singularis ejus sententia de corpore Christi ex pane et vino transubstantialis aucto, cxxxiii. Alius ejusdem auctoris error de corpore Christi in Eucharistia, notatur, cxxxiii. *Vide* Grabe.

Damnatorum animæ, etsi in uno consistent loco, tamen diversis cruciantur penis juxta vitiorum qualitates, 376, iii. Damnati quædam adolescentis propter ludi nimiam delectationem historia, 382, 383, xiv.

Daniel adhuc adolescens, sed a Spiritu sancto sapiens effectus seniores impudicos judicavit et Susannam liberavit, 261. Visionem imaginis explicavit regi Nabuchodo-

nosor, quam ipse qui viderat nesciebat, 261. Angeli Gabrielis conspectum sustinere non potuit, 169. Eo conspecto consternatus est animo, in faciem procidit; nec autem respondit quam Gabriel in similitudinem filii hominis sese coegit, 126. Fide sua a leonum morsibus liber evasit, 73.

Danielis Liber, propheticorum quintus; et totius Veteris Testamenti vicesimus secundus, ac ultimus, 69. In eo comprehendit Cyrillus Beli, et Susannæ historiam, ac Canticum 3 puerorum, 69. Danielis prophetia de lapida sine manibus e monte exciso, Christo attributa, 172. Ejusdem hebdomades, 69. Ad tempora adventus Christi accommodatæ, 69. Danie. Christi regnum æternum fore prædixit, luculentis et disertissimis verbis, 239, 240. Antichristi regnum, potentiam et improbitatem annuntiavit, 230, 232. Resurrectionem mortuorum contestatur, 292. Ejus de templi ultima eversione vaticinium, qua ratione legerint et explicarint Cyrillus noster et Chrysostomus, lxi, lxi.

David et cæteri prophetæ Spiritu sancto donati sunt, 259. David non a seipso, sed ex Spiritus sancti inspiratione locutus est, 219. Davidis ex prosapia Christus, 175. David, num Christi pater adoptionis dici potuerit, 151. Cyrillus principes ex Judæa et Davidis familia, ad Herodem usque regnasse censet, 171. David beatus et magnus, exemplar pœnitentiæ, 27. Offendit ex humana infirmitate, 27. Caudide peccatum confessus est. Nathani non est indignatus reprehendenti. Occisime salvatus est. Pœnitentiam egit post dimissum peccatum, 27. Succum induit, 28. In cinere et limum seiecit, et cinere etiam vescabatur, 28. Oculum pravi desiderii reum lacrymis confecit, 28. Jejunium in septem dies produxit, 28. Per Olivarum montem Absalomum fugit, veluti Christum inde olim in cælos ascensionum invocans, 28. Semel maledicenti condonavit, 28. Eum pœnitentem, sæcco se induisse, et in cinere sedisse, unde existimaverit Cyrillus, 28. David in subterraneis locis post mortem, a Christo illuc descendente liberatus, 57. Christi regnum æternum fore prædixit, 240.

Dei bene peccata, quam intelligenti in habeat, 235.

Deambulatio dissoluta, et curiosus ornatus prohibentur, 181.

Debbora in Spiritu sancto bella tractavit, 259.

Defectio sive apostasia ab Apostolo prædicta, quænam sit, 228. Erit a fide et operibus bonis, 228. Signum mundi occusus, et adventus Domini præcœntium, 228. Jam defectio est a fide, et expectandus inimicus, 228.

Defunctorum memoria intra sacram actionem, quare, 328. Quam utiliter oretur pro defunctis, 328. Etiam si peccatores fuerint, 328. Discrimen precum Ecclesiæ sanctos invocantis, et pro defunctis exorandis, a Cyrillo quam accurate positum, 328. Quis primus, pium Ecclesiæ pro defunctis sacrificium offerendi morem, reprehenderit, 328. Qui defuncti Ecclesiæ precibus juventur doctrina Cyrilli, 328. Defuncti tres a B. Hieronymo suscitati, quæ de gaudiis ac pœnis futuræ vitæ narraverunt, 375, ii, 376, iii.

Deipara est Virgo Maria, 146.

Demetrius Phalereus bibliothecæ Ptolomæi Philadelphii curator, regem de Scripturis legis et prophetarum docet, 68.

Demurgus, non alius a Deo conditore et ordinatore universorum, 129.

Depositum fide per Spiritum sanctum custoditur, 280. Depositum de Christo per bona opera custodiendum, 242.

Deprecari. Quæ deprecandi mali fuerit apud Judæos formula, 183.

Desperatio removenda, 24. Pravi ejus effectus, 24.

Detractionem ipsi, et detrahentes fugere debemus, 19.

Deus. De Deo multi multa inefficaci ausu imaginati, 91. Deum ignem esse senserunt pagani, Persæ, philosophi nonnulli, Stoici, Manichæi, 91. Deus anima mundi secundum gentiles nonnullos, 121. Deum aliqui alatum velut hominem, ex male intellectis Scripturarum testimoniis sibi finxere, 91. Dei cognitio non habetur, nisi per Filium, 136. A solo Filio visus et enarratus, 117. Ejus similitudinem nullis imaginibus efformare humana mens potest, 91. Ejus neque principium, neque speciem, edicere poterimus unquam, 91. Deus sui semper similis, 90, 91. Uniformis est substantiæ, 90. Alium Patrem non habet, 90. De eo dicimus, non quæ oportet, sed quantum humana capit imbecillitas, 87. De eo dicere sufficienter, nec omnes angeli in unum convenientes possunt, 92. De Deo quid nobis sufficit ad pietatem nosse, 90. Comprehendi non potest, 127. Opera ejus mitissima et extrema non comprehenduntur, 92. Deum comprehendere posse qui hæretici docuerunt, 87. Etsi incomprehensibilis est Deus, non tamen de illo silere debemus id-

circo, 89, 90, 92. Deus est incorporeus, 93. Humano lamen more, Deus Pater capillos, aut vestimentum alba cerui non potest, 126, 127. Si quis ipsum intueri conaretur, vitam amitteret, 126. Eum, homines, sicuti est, conspectum sustinere nequeunt, 168. Deus non videtur plene, et quantum oportet, nisi a Filio cum Spiritu sancto, 90, 117. Eum vident angelici ordines differenter, se i omnes longe ipsa rei dignitate interius, 90. Deum aliqui septem tantummodo oculos, ex prava Scripturæ interpretatione, habere senserunt, 92. Dei attributa, 53. Deus est unus, ingenuus, siue principio et fine, immutabilis, etc., 53, 54. Citra comparationem sole maior et lucidior, 53, 54. Temporibus non subjacet, 30. Eodem se modo semper habens, 54. Non dependet a Genesi, neque a fato, 54. Est sors maximus et indeficiens totius boni, 92. Tanto major apparet unicuique, quanto sublimiorem creaturarum contemplationem assecutus est, 127. Est ubique præ ens, 92. Non est determinatus in loco, sed locorum opifex in omnibus existens, 92, 53. In omnibus est et extra omnia, 53. Totus oculus, totus auritus, et totus mens, 91. Non videt, et intelligit ex parte, 91, 92. Testis inerrans et fidelis, omnia etiam quæ in abscondito facimus videt, 295. Novit quis sincerus, quis simulator sit, 13. Deo, qui omnia pugillo continet omnia sunt proxima, 286. Futurorum præsciens est, 54. Atque etiam eorum quæ sunt, 91. Omnia novit, et facit prout vult, 54. In quovis genere perfectus est, 54, 92. Eo nemo fortior, nemo illum regno expellit, 90. Apud eum cunctaabilia sunt, 218, 299. Ipsi credendum est, 218, 299. Non ex nostra imbecillitate de ejus potentia iudicandum est, 286. Dei potestas ex ejus operibus, proportionem servata, cognosci potest, 127. Potest infidelem fidelem efficere, si modo cor illi præbuerit, 12. Potens est nobis dare ut in novitate vitæ ambulemus, 314. Rogandus est ut nos per omne tempus, in operibus, sermonibus et operibus bonis custodiat, 302. Dei potestatem cælo conclusere nonnulli, ad terram pertingere infuciantes, 121.

Deus cæli et terræ conditor, angelorum quoque et archangelorum, 53, 15. Deum res omnes, et quoad substantiam, et quoad formam, siue ex nulla præjacente materia creasse, Cyrilli sententia est, 287. Deus omnia per Christum fabricatur, 92. Ipse humanorum membrorum licitor in hodiernum usque diem, 176. Ex humani corporis fabrica, ejus auctor agnoscitur, 133. Idem animæ et corporis opifex, 53, 60. Est vitæ legislator, cuius tempus pro lubitu moderatur, 30. Deus, rerum quæ existunt est Deus, 290. Quomodo sit *Deus Abraham, Isaac et Jacob*, 250. Cum solis et aeris sit conditor, a mundo procul abesse non potest, 286. Dei providentiam, nonnulli quibusdam Scripturæ testimoniis abutentes, cælo ac nubibus determinavere, 121. Deus omnia sub imperio et potestate habet, sed multa perfert quia vult, 122. Nullatenus est mali causa, 22. Malam diaboli voluntatem ad salutem fidelium servire facit, 122. Ejus iudicia et viæ inscrutabilia sunt, 92. Quantum, et qua cura Ecclesiæ catholicæ provideat, 298. Dei misericordiam plenum est omne humanum genus, 363. Etiam si universæ hominum lingue conveniant, eam pro dignitate explicare non sufficiunt, 26. Deus parem habet cum sapientia bonitatem, 91. Ejus propria est bonitas, 94. Ejus clementiam peccata quantumvis cumulata non superant, 21. Ad pœnitentem nullius aut iocundæ fidei hominem, sese proprius demittit, 76. Præsentem pœnitentiæ veniam concedit, quamvis relapsurum in peccata hominem norit, 29. Benignus est, et ad condonandum promptus; tardus autem ad ulciscendum, 31. Summa Dei patientia et injuriarum oblivio, in occasionem contemplus non vertendæ, 343.

Deus idem bonus et justus, 53. Summus est malorum vindex, 286. Deus per patientiam suos pugiles coronat, 233. Certantium omnium finem opperitur, ut postea discrimine facto, suas quique coronas distribuat, 287. Deus iudex, neque inquisitione, neque argumentis opus habet, 237. Veritatem nos dicere cogit, 238. Deus Pater est qui per Filium iudicabit, 238. Deus est unus quantum hæc unitas ab idololatriis violata, 54. Deus unus a nobis adorandus, etiam si duo dii locis disjuncti admittantur, 94. Unius Dei professio in symbolo, gentiles ut hæreticos oppugnat, 121. Deus eo quod multa habeat nomina, non idcirco varius est et diversus, 90, 91. Idem cum sit, innumeras divinitatis operationes emittit, 91. Non tres deos, sed unum cum Sancto spiritu, per unum Filium prædicamus, 244, 245. Deitates dæ ab hæreticis adulteræ, bona una, altera mala, 94. Refelluntur, 94. Dii duo, bonus unus, justus alter; Christi Pater unus, alter mundi opifex, hæresis Marcionis, 97. Dei unitate abutuntur Judæi ut Filium negent, 136. Dei nomen Filio tributum in Genesi, sicut et Patri, 139.

Dei Patris professio Judæos oppugnat, 121. Christianos

distinguit a Judæis, 113. Deus Pater est ab æterno, absque deliberatione et consultatione prævia, 114. Patris dignitate et appellatione, plusquam cæteris gaudet, 114. Qui gignendi vim cæteris rebus impertitur, multo potius ipse gignit, 113. Pater est, sine passione, effluxu, ignorantia, demutatione, alteratione, 114. Pater est Christi per naturam, hominum per adoptionem, 116. Hominum in tempore, Christi ante tempora, 117. Unius solus Jesus Christus natura Pater, multorum abusive, 114, 117. Multarum rerum creator est, sed unius sui Filii Pater, 53. Deus hominum Pater summa benignitate dici voluit, 117. Propter adoptionem, 116. Propter curam et defensionem, 117. Dei Patris clementia, qua se Patrem ab iis etiam qui a se defecerunt, vocari sinit, 329. Deus Pater omnia tradidit Filio, 114. Honoratur a Filio, 114. Dei Patris Christi in honorem conditum est Hierosolymitanum templum, 115. Dei nomen natura sanctum, sed per peccantes quodlibet profanatum, 329. Vide Nomen Dei. Dei cum nomine, una proprietas et operatio adjungenda, 94. Deorum nomen hominibus communicatum, 6. Dei ipsius nomen præcipuum, *Fidelis*, cum hominibus communicatum, 6, 72. Deus summus humanorum malorum medicus, 25. Omnia gratificatur, dat iis qui verba faciunt, dicere, et iis qui audiunt, credere, 187. Liberalis est ad benefaciendum; sed expectat sinceram cuiusque voluntatem, 2. Sedet baptismi præcens una cum Patre et Filio, 11. In eo operatur, 12, 13. Gratiam baptismi non dat indignis, sed prius explorata conscientia, 17. Ejus est plantare et rigare, nostrum vero fructum ferre. Dei est gratiam [baptismi] conferre, nostrum accipere et custodire, 18. Dei perficere, nostrum aggredi ad opus vel proponere, 13. Deus universorum in Spiritu sancto per prophetas locutus est, 282. Est in spiritu adorandus, 270. Ejus memores omni tempore nos esse oportet, 226. Deum laudare omnes simul homines digne non possunt, 87, 88. Imo neque cæli omnes, 87, 88. In Deum offensæ quantum graves et magnæ, 330. Deus Pater summa hominum ingratitude derelictus, 117. Eorum rex est qui peccatis coinquati non fuere, 235.

Deuterocanonici. De deuterocanonicorum Scripturæ librorum auctoritate quæ esset veterum mens et praxis, cxxiii, cxxlii. Num quædam inter eos et canonicos libros, auctoritatis distinctio, etiam post concilium Tridentinum admitti possit, cxxlii. Libri deuterocanonici ab ecclesia Hierosolymitana tandem recepti, cxxiii.

Diabolus olim archangelus, 23, 122. Ex superbia lapsus, 24. Cadens multos sæcum abstraxit, 24. Inter diaboli et hominis casum quid intersit discriminis, cxxiii. Diabolus calumniatorem significat, 23. Cur calumniator appellatus, 23. Draco maritimus, morales, ob causas ex Scripturæ auctoritate, a sanctis Patribus appellatus, 12. Draco in aquis sedens, 45. Bellua minime contemnenda, sed horrenda. Eo nihil terribilius, 73. A Christo in aquas descendente ligatus et frenatus, 45. Diabolus principium formationis Domini, factus ut illudatur ab angelis, 122. Opinione Valentini ex Sapientiæ gemitibus productus, 99. Ipse genuit alios, quorum aliqui mundum produxerunt, 99. Num re ipsa ita senserit Valentinus, 90. Diabolus natura malum esse, veterum Gnosticorum opinio a Manichæis amplificata, 23. Error in Marcione condemnatus, 23, 246. Is nulla necessitate peccavit, 23, 246. Bonus creatus est; diabolus propria voluntate factus est, 23. Ex bona natura ultro ac sponte mutatus, 69. Nunc incudis instar ad pœnitentiam inflexibilis, 51.

Diabolus institutor et primus auctor peccati et malorum pater, 22, 23. Ab illo proficiscitur quidquid usquam est mali, 24. Suggestit mala, sed non cogit, 22, 62. Volentes persuadere potest, neminem autem cogere, 70. Eum Deus sub potestate habet, sed ex tolerantia patitur, 122. Vivere concessit ut ipse ab hominibus victis ignominia afficiatur, et homines eum vincendo insigniter nobilitentur, 122. Diaboli oratio tanquam mendacis refutari potest, 124. Dum rerum omnium sibi administrationem conceditam ait, mentiatur ne an vera dicat, exquirendum, 124. Unde profecta hæc Cyrilli dubitatio, 124. Rerum omnium dominium sibi non usurpavit, sed administrationem sibi conceditam jactavit diabolus. Christum alloquens, 124. Comuni Patrum sententia habuit, cum staret, administrationem sibi conceditam universi, 124. Diaboli fraudes et astutiæ, 385, xx. Ad Adamum accedere veritus, ad mulierem tanquam infirmiore accessit, 165. Utriusque adventus Domini fidem in antecessum corrumpit, ut cum falsitas præoccupaverit, veritas non reperiat fidem, 229. Falsorum deorum venerationem et ex mulieribus genitorum fabulas invenit, 229. Ad simplicium ac circumcisorum præsertim deceptionem Antichristum producat, 229. Populorum mentes idcirco præparat, ut ipse cum venerit, favorabilius recipiatur, 227. Accedentes ad baptismum

observat et mordere quærit, 12. Transformatur in angelum lucis, 51. In Christi morte deceptus, 170. Per illum generose transeundum est, 12. Ejus non sunt pecunie, 124. Diaboli cultus quis sit, 308, 309.

Diaconi. Septem primi eorum primogeniti suæ Ecclesiæ filii a Cyrillo appellati, et quare, 275. Pleur Spiritu uncto, quam multa et stupefacta ejus virtute patrarunt, 275. Omnes ex Hæleuistis ad fidem conversi sunt, 275. Variæ de illis Patrum opiniones, 275. Diaconi baptizandos in nonnullis locis exorcizant, 7. Diaconus sacerdoti et presbyteris altare circumstantibus aquam lavandis manibus ministrat, 325. Ad osculum pacis invitat, 326.

Diaconissarum ministerium, in ugendis per totum corpus ex oleo exorcizato feminis, num ab omnibus Ecclesiis admissum, 312.

Dies et noctes alternis crescunt et decrescunt, 129. Dies qua passus est Christus neque dies fuit neque nox. Illud quoque prophetarum, 195. *Dies mille ducenti nonaginta* (*Dan. xii, 11*), quam juxta plurimos interpretationem accipiant, 332.

Dii paganorum, felis, canis, lupis, leo, anguis, draco, ceps; Bacchus, Ceres, Vulcanus, 93. Adulteri, in animalia propter libidinem transmutati, 93. Eorum narrantur mortes, casus, fulmurationes, 93. Dii tringinta a Valentino inducti, 97.

Diluvium propter hominum improbitatem effusum, 166. Propter clementiam, centum post comminationem ejus annos inductum, 25.

Discipuli Christi non verbis ad gratiam compositis, sed tolerantis ad mortem usque supplicis de ejus resurrectione testati sunt, 58.

Dissidia episcoporum, clericorum et populorum inter se Cyrilli tempore, quæ, 227. *Vid. Cyrillus.*

Divinæ res qualiter tractandæ sunt, 261. Divinarum rerum efficientia, seu divinæ res efficacia plenæ in Eucharistia, 11. *Vid. Eucharistia.* Divinitatis facies a nemine vivo videri potest, 139, 140. Divinum imperium etiam nunc efficax, sicut olim, 290.

Divinationibus gentilium nulla fides adhibenda, 70.

Divites mundi quantum ad animam inopia cruciantur, 72. Divitiarum nec servi nec inimici esse debemus, 124. Divitiæ ab hæreticis anathemate damnatæ, 124. Eas a diabolo auctores esse dicebant Manichæi, 123. Ab eodem tanquam dispensatore, Ebionitæ, 123. Solus earum abusus vituperandus, 123. Salutis instrumentum sunt, 123, 124.

Docetica hæresis Christum secundum veritatem incarnatum negans, 56. Antiqua et a temporibus apostolorum uata, 56. Hujus rei simon Magus, Manichæi, Saturninus, Menander, Basilides, Secundus, Marcus, Valentinianus, Marcion, Tatianus, Julius Cassianus, 56.

Docendi ordo ac series in Ecclesia, 4.

Doctores Ecclesiæ sibi deputant in luoro quod auditores addiscant, 62. Bona doctrina spiritus appellatur, 250, 251. Doctrina recta sine bonis operibus a Deo non est accepta, 52.

Dogma primum in animo pro fundamento desigendum, de Deo uno, 54. Dogmatum omnium compendiosa explicatio, cat. 4, pag. 53 et seqq. Ea omnibus, tam qui nesciunt, quam qui novere utilissima, 52. Dogmata omnia uno sermone compendio explicare, proprius Ecclesiæ Hierosolymitanæ mos, 49. A quo profectus, 50.

Dominationes et throni baptismis assistunt Trinitati ministrantes, 11.

Domini titulus hominibus abusive solummodo convenit, 138. Nititur ejus vera ratio in creatione rerum dominatui subjectarum, 139. Hunc titulum Latini nonnulli Deo ante creationem denegarunt, contra Græci, 138. *Dominicum*, nomen omnibus sacris ædibus commune, 297. Hoc nomine spelucae suæ honestare nituntur hæretici, 297. Quid significet apud auctores ecclesiasticos, 297.

Dona miraculorum in Ecclesia Hierosolymitana non insueta, 19. Quorum donorum e terra origo est, e eundem terra fluis, 351.

Donativum spirituale regis Christi peccatorum remissio est, 194. Quid apud Cyrillum eo nomine sit intelligendum, 194.

Donatistæ rebaptizabant Catholicos, 6.

Donec. Voces quousque et donec non semper definitum quoddam tempus significant, 241. *Donec* idem sonat ac *semper* et *continuo*, ubi dictum est: *Donec posuerit inimicos suos*, etc. (*I Cor. xv, 25*), 241.

Dositheus Samaritanus persuadere voluit se esse Christum, 226.

Draco a paganis pro Deo cultus, 93. Draco marinus diabolus, 12.

Duplex Christus: locutio Cyrilli, Patribus usitata, 76.

Duplex etiam homo, 76. Utriusque vocis Innocentia et Patrum usus, 76. *Vide* Christus.

Dyrachium terræ motu penitus eversum an. 346, 226:

E

Ebion Verbum divinum vocis sono simile existimavit, 153. Christum desicatum aiebat ex homine puro, 164. Gradu solo virtutis ab hominibus justis distinguebat, 115. Ebionitæ Anthropomorphiticæ hæresis rei, 91. Animam ex Dei substantia esse aiebat, 60. Diabolum increatum putabant, natura malum, 23. Divitias a diabolo tanquam administratore datas aiebat, 123. Aquam solam in myteriis adhibebant, ab animalis abstinentes, 66.

Ebrietatis qua ebrii erant apostoti Spiritu sancto pleui, cum ebrietate corporea comparatio, 273.

Ecclesia, cur ita vocata, 296. Est congregatio vocatorum a Domino, 296. Nomen hoc multis rebus commune, 297. Idem sonat ac convocatio, 296. Varia Scripturæ testimonia de re ac nomine Ecclesiæ, 296, 297. Hæc vox tum primum in Scripturis usurpata, cum Dominus Aaronem summum sacerdotem constituit, 296. Duplex Ecclesia, Judæorum et gentium, 297. Prima reprobatæ, altera in ejus locum a Servatore substituta, 297. Quid de utraque prophetaverit David, 297. Quid Malachias, 297. *Ecclesia malignantium*, impuri hæreticorum cœtus, 297. Vera Ecclesia proprio nomine *catholica* vocata, 296, 297, 298. Quænam Cyrilli judicio sit vera et catholica Ecclesia, ccl. Ecclesia a Cyrillo nunquam nominatur, qui *sanctæ* vocabulum adjiciat, 295. Apostolica ab eo nullibi vocata, 296. *Sincta* et *catholica* dicitur, ut abominanda hæreticorum collegis seceruatur, 297. Ipsi semper adhærendum, 297, ccl. In Ecclesia catholica instructi vitam æternam hæreditate adipiscuntur, 298.

Ecclesia sponsa est Jesu Christi, figuram præ se fert superioris Hierusalem, et mater est omnium nostrum, 298. Ejus comparatio cum impura Manichæorum secta, 110. Ob quorundam hæreticorum infamiam calumniam passa et quoniam illi erant hæretici, 247. Cyrilli judicio est indefectibilis, ccl. Ipsi insuperabilem in persecutionibus patientiam, omnemque cujuslibet virtutis speciem contulit Deus, 298. Primum persecutionibus et angustiis afflictæ postea a regibus honorata, 298. Sola est quæ per orbem universum indeterminata mandat potestate, 298. Deus posuit terminum ejus pacem, 298. Sola fides, quæ per eam traditur, accipienda, 77. Docet omnia dogmata absque defectu quæ in hominum notitiam venire debent, 296. Omne hominum genus recto cultui subicit, 296. Ejus judicium, Cyrilli doctrina, irretractabile, cclix, ccl. Columna est veritatis, 297. Ab ea requirenda sunt symbolum fidei, Scripturarum Canon et omnis sacra doctrina, 67, 69, ccl. In Ecclesia tempora tria, Christi, apostolorum et illud quod in sequentes ætates excurret, 248. Ecclesia olim sterilis, nunc est numerosæ prolis parens, 298. Ex gentibus collecta, per totum orbem Deum honorificat, 297. Ecclesiæ Cyrilli tempore apud Gothos, Sarmatas, Mantos multasque gentes quarum ipsa quoque nomina ignota erant, 255, 256. Ecclesiæ species per se veneranda. Sanat omne peccati genus et omnem virtutis speciem complectitur, 296. Ejus ordo et composita disciplina, 296. Ecclesiæ rituum compositionis inspectio, sæpe irrisorum petulantiam compressit, aut mutavit in venerationem, 4. Ecclesia cœcum attingit ne cæno iudiciumur, 110. Ejus preces, licet ab indignis ministris fusæ, cur effectu nunquam fraudentur, cclxxxix. Quomodo sacramentorum efficaciam operentur, cclxxxix. Ecclesiæ filii proprie non efficiuntur nisi per baptismum, 9. Ecclesiæ dissidia signum ecclesiasticum adventus Domini, 226. Ecclesia quantis agitata dissidiis Cyrilli tempore, x, xi. Quo in his animo fuerit Cyrillus et quæ partes secutus sit, x, xi. *Vide* Cyrillus. Ecclesia apostolorum Hierosolymis quæ, unde et quo in loco constructa, 245. Ab Adriano cum Æliam ædificavit, integra reperta est, 245. Quantum ab Ælia distaret, 243. *Vide* Apostolorum. Ecclesia ad Christi monumentum condita, proprio nomine ab antiquis *martyrium* appellata, 207. Ecclesiam illotis manibus adire, nemini olim quacunque de causa permissum, 325. Exorcismorum tempore clausa, 10. Ejus aditus neque catechumenis, neque ipsis etiam gentilibus interclusus, cxxv. In Ecclesia, cum otiosi sumus, vel legendum vel audienda lectio libri utilis, vel orandum, 10. In ea mulieribus loqui non licet, 10. Viri a mulieribus seorsim esse debent, 10. In ecclesiis vulgo reparata tabulatis erat virorum et mulierum loca, 10. Non tamen Hierosolymis, tempore Cyrilli, 10. Mos ille non admodum antiquus, 10.

Ecclesiastes quartus liber eorum qui versibus scripti et xvi in Canone. 69. Ecclesiastes secundum Christi adventum et mundi consummationem vidit, 234.

Ecclesiastici librum citat Cyrillus cum canonicis, nullo

discrimine, 69. Ecclesiastici nomen, oppositum hæreticis, commune omnibus qui ad Ecclesiam attinent, 226. Ad ministros altaris designandos olim adhibitum, 226. Quosnam Cyrillus appellat ecclesiasticos, 226.

Εκκλησιαστικόν Subtilis Cyrilli de usu vocis hujus observatio, 256.

Efficacia rerum divinarum a baptizatis suscepta, 11.

Effundere copiosam donationem designat, 274.

Eleazarus, summus Hebræorum pontifex, septuaginta duos interpretes ad Ptolemæum Philadelphum delegat, 68.

Electi angelici iura congregantur e quavis conditione et loco, 236. Electi Manichæorum omni opere abstinebant et lentissimus cibus ingurgitabant, 108.

Elemosyna Jauda ab eo qui Spiritus sancti gratia frui cupit, 44.

Eleusius, exilii metu, Arianorum dogmatibus assentitur, LXXI. Culpam fatetur et dolet, LXXI.

Eliæ propheta Spiritu sancto plenus, 259. Cum Christo comparatus, 218. Cum Petro et Paulo, 218. In ejus nomine non abiguntur demones, 213. Claves regni cælorum non habuit, 218. In cælum duntaxat assumptus, non etiam in paradysum, 218. Ad cælum primus, non usque ad tertium perveit, 218. Ad orientem Jordaniæ assumptus, 42, 218. Ascendit tanquam in cælum, 42, 218. Discipulo suo in spiritu datum iri duplicia promisit, 42, 218. Ejus fervidum ingenium ad indulgentiam flectere quodam modo laborat Deus, 23. Cum Moyse in monte Sinai Domino assistit, eidem transfiguratio in monte Thabor testimonium reddidit, 170.

Elias Ægyptius monachus, 386, xxiv. Quæ in somnis de Anconitano episcopo et Theodonio vidit, 386, xxiv.

Elisæus spiritifer Spiritu sancto plenus exstitit, 259. *Giesi a Naïm* pecunias accipienti per Spiritum præsens fuit et longinqua contemplantur, 253. Tum vivus, tum mortuus mortuus suscitavit, 293. Cur mortuum ejus corpus, mortuo vitæ datus, ipsum in morte permansit ut ante, 293, 57, 58. Christo quantum inferior, 212, 213. Elisæus orbem non subegit, qui suscitavit mortuum, 213.

Elizabeth Spiritus sancti efficaciam experta est, 267. Prophetavit ac seipsum beatam prædicavit, 267.

Ενηλεῖσθαι Vis ejus nominis, 6.

Enratitæ nuptias reprobabant, 64.

Ενέργεια. Vocis hujus significatio, 130.

Euch transmutatus est; at Jesus ascendit, 218.

Ephosii presbyterie Miletum vocatis, quam prophetiam exposuit Paulus, 279. Qui erant Ephosii fideles, accepto per Pauli manuum impositionem Spiritu sancto, loquebantur linguis et prophetabant, 279.

Epiphanius in ipso Resurrectionis loco Hierosolymis prædicavit, 300. Christianam mulierem signo crucis adversus omnem magicæ vim munitam refert, 300.

Episcopatus et summi in Ecclesia gradus necessitas, ex Cyrillo, 296.

Episcopus vocatus Pater, post presbyteros concionabatur, 344. Aut sanctissimus, aut diabolicus est, 386, xxiii. Episcopus non adulatorias, sed quæ sanctorum Evangeliorum veritatē monstrant, litteras imperatoribus scribere debet, 351. Quibus donis eodem coronare debet, 351. Episcopi superbie et luxuriose viventes qualem sibi damnationem accendant, 336, xxiii, xxiv. Tales non episcopi, sed diaboli vocandi sunt, 386, xxiii, xxiv. Episcopi in conferendo baptismo se mutuo adjuvabant Cyrilli tempore, 281, ii. Episcopus, clericos populosque in se invicem invidia disidiis usque ad sanguinem grassaturos prædictum est, 227. In cujus rei signum, 227. In episcopis quoque fraternum odium reperitur, 227.

Epistolæ catholicæ septem, in canone Paulinis epistolæ præfixæ, 69.

Epistola Cyrilli ad Constantium vere Cyrilli est, 346, v, vi, vii. Ejus editiones varix, 345, ii, iii. A Protestantibus perieram ejus veritas vocatur in dubium, 346, iv. Veterum de ea testimonia, 346, iv, v. Stylum refert plane Cyrillianum, 346, iv, v, vii, viii, ix. Quando scripta, 349, xvi. Vide Crucis apparitio. Cyrillus, Epistolæ sancti Augustini ad Cyrillum, Cyrillique ad Augustinum, male feriat impostoris opus, 371. Epistola Cyrilli ad Julium de Paschate, alium a nostro auctorem habet, 369, ii, iii.

Equus libidinosorum symbolum, 132. Equorum curricula pomixæ diaboli sunt, et quam insanum et culpabile spectaculum, 308.

Errores contra Dei unitatem, 54.

Et an pilis sper et mente pravus, bædorum ac reproborum figura, 238.

Esdræ primus et secundus liber pro uno censetur, 69.

Esdræ lib. iv auctor, quid jstorum areas vocet, 287.

Ether, duodecimus historicorum liber, 69.

Ethnici, juxta Cyrillum, non Scripturarum testimoniis, sed rationibus et ex suis ipsorum fabulis retellendi 8.

Eucharistia, mensa Domini spiritalis et mystica, impuræ dæmoniorum mensæ a Deo opposita, 321. Tertium sacramentum quod initiatis conferebatur, 318. Cyrillus religiones silentii de hoc mysterio apertius disserere prohibuit, 192. Quo tempore baptizandis sive neophytis aperiebatur, 300. Cyrillus ita baptismi, confirmationis et Eucharistiæ cæremonias et ritus commemorat, ut quasdam prætervixerit, 304, iii. Ejus temporibus, actiones sacræ simpliciores quam postea fuerunt, 304, iii. Eucharistia Manichæorum quantæ scditatis et spurcitiæ, 109. A Gnosticis profecta, 109. Eucharistia panis est cælestis et poculum salutaris, quibus sanctificantur et aucta et corpus, 321. A Cyrillo panis substantialis appellatur, 329. Antitypus seu signum et sacramentum corporis et sanguinis Christi, 331. In ea datur corpus Christi in figura panis, et in vini figura sanguis ejusdem, 320. Panis et vinum Eucharistiæ corpus et sanguis Christi certissima fide credendi sunt, tametsi contrarium gustui videatur, 322. Trinitatis invocatio peracta sicut corpus et sanguis Christi, 308. Post asseverationem Domini, nemo dubitare potest Eucharistiam esse corpus et sanguinem ejus, 320. In hoc mysterio testimonium sensuum non est audiendum, sed fidei, 321. Citra dubitationem corpus esse quisque debet, se in eo corporis et sanguinis Christi dona dignari, 321. Eucharistia non tantum est præter et supra sensuum testimonium, sed etiam aliquid ab eo omnino diversum, ccxviii, ccxxix. Non est id omne quod gustui sapit et videtur oculis, sed in ea panis et vinum aliam prorsus naturam induunt, ccxxvii, ccxxviii. Substantialem, non accidentalem duntaxat in ea mutationem a Spiritu sancto induci, unde patet, ccxxix, cxxx. In ea mutatione plus est miraculi quam in conversione aquæ in vinum Canæ patrata, ccxxix, ccxxiii. B. Pauli de Eucharistia institutio, sola per se, omni interpretatione reclusa, sufficit ad asserendam realem Christi in hoc sacramento præsentiam, ccxxii. Hæc Christi verba: *Hoc est corpus meum*, a Cyrillo et ab omnibus quomodo intellecta, ccxxvi. Quantum Calviniana figuræ et efficacix interpretatio, illis Cyrilli doctrina repugnet, ccxxiii, ccxxiv. Nulla est in Eucharistia figura et efficacia corporis Christi ab ipso corpore separata, ccxxv. Patrum de Eucharistia locutiones metaphoricæ non esse, unde probetur, ccx, ccxi. Qui Christi in Eucharistia præsentiam ad figuram solum restringere, omnibus Ecclesiæ sæculis vel emendati, vel hæreticorum numero habiti, ccxi. Panis eucharisticus, etiam post consecrationem et transmutationem, unde panis vocetur, ccxiv, ccxxv. In Eucharistia realis Christi præsentia et transsubstantiatio a Cyrillo quam discrete asserit, ccxiv, ccxxv. Quibus argumentis probet utramque, ccxxii. Ejus testimoniorum vis ab Albertino qualiter elevetur, ccxxv, ccxxvi. Qualem eis vim inferat, ccxxvii, ccxxviii. Vide Albertinus. Hæc testimonia litteraliter sunt accipienda, et quare, ccxx. Quo sensu eucharisticum panem veluti spiritalem manducari jubeat, 320. Spiritalem, id est minime sensibilem, carnum manducationem intellexit, ccxxvii. Quid in Judæis, aliter verba Christi intelligentibus, reprehendit, ccxxvii. Quæ præsentia Christum in terra carne a nobis abesse pronuntiet, ccxxvii. Quo sensu Eucharistiæ consecrationem cum olei benedictione conferat, 316. Eucharistia qualis sit antitypus ejus mente, ccxxiv. Num est figuræ panis, an figura panis, ccxxv. Alio prorsus modo figura est corporis Christi, ac sanctum chrisma Spiritus sancti, ejus doctrina, ccxxv, ccxxvi. Panis eucharistico quomodo ejus mente quædam inhaereat sanctificatio quæ ex suscipientis fide tota non pendeat, ccxxxi. Cyrillus adorandam Eucharistiam docens, supremum illi cultum deberi significat, ccxx Eucharistia quibus verbis vel precibus consecratur, et num id pertineat ad fidem, ccxxvi, ccxxvii, ccxxviii. Vide Consecratio, invocatio ad consecrationem. In his eam consecrantis Christi verbis: *Hoc est corpus meum, hoc*, qua significatione panem, qua Christi corpus indicaret, ccxxvii. Quo ritu et qualiter suscipienda, 324, vi, 331. Sumentes respondent: *Amen*, 324, vi, 331. Vide Communio, Christi Corpus. In ea, non omnes et eodem corpore vescuntur, ccxxxiv. Num eucharisticum Christi corpus in nostrum dividatur et digeratur, vel eat in recessum, Cyrilli doctrina, 329. Num sit a cælesti et naturali distinctum, ccxxiv. Num ex eo aliquid naturali et in cælis versanti ejusdem corpori accrescat, ccxxviii, ccxxiv. Vide Christi corpus. Num quod speciebus eucharisticis sub quibus delitescit Christus proprium est, illud ipsum de Christi corpore jure merito affirmari possit, ccxxvi, ccxxvii.

Eucharistia annuntiationem mortis et resurrectionis Christi continet, 300. In animam et corpus distribuitur, 329. Quomodo in Calviniana hypothesis illud verum esse

non possit, ccxxxii. Ejus participes facti Christi concorporati et consanguines effecti, 319. Christiferi, 320. Per eam unum cum vero et naturali Christi corpore corpus efficiuntur: per alia autem sacramenta, non nisi mystico ejus corpori conjunguntur, ccxii, ccxiii. Qui per Eucharistiam non uocalem solummodo et affectus, sed naturalem divini nobiscum naturæ unionem effici, docuerunt Patres, 320. Eucharistiæ vivifica vis uide deducatur, 321, ccxv, ccxvi. Non de corpore Christi vel de ejus anima, sed de Verbo utriusque conjuncto habet encharisticius panis, quod ad animæ substantiam pertineat, 321, ccxv, ccxvi. Diversus in Eucharistia et in baptismo operandi modus a Patribus seculo distinctus, ccxxxii. Eucharistia verum et proprie dictum sacrificium, ccxxxv. Commemoratio sacrificii crucis, uno, et idem continuatum, ccxxxvi. Varia catholice de sacrificio eucharistico doctrinæ conrectaria, ccxxxvi. *Vide* Christus.

Eudoxii Antiocheni blasphema in concilio Seleuciensi decreta, li. Num cæteris omnibus ejus factionis episcopi imputanda, li. A concilio Lampsaceno male habitus, de ejus legatis vindictam sumit, lxxi, lxxiii.

Euloxia, quid, 185. Sacri panis communicatio, 185. Pars benedicti panis, 185.

Eunuchum Caudacis reginæ in Æthiopia prædicatum missum esse, Patrum sententia est, 276.

Eusebius Cremonensis S. Hieronymi discipulus, 375. Quæ ex apparitione divi Hieronymi sibi facta didicerit, 375. Quæ ante obitum viderit, 376, 411.

Eusebianorum artes ad suam hæresim occultandam, xiii. Eas ignorasse videtur Cyrillus, xi, xii. Occulte Ariani patrocinantur, xii. Sub catholicis in speciem professionibus se occultabant, 228. Multos alioqui sanctitate celebres viros in suas partes suis fraudibus pertraxerunt, 228. Catholicos Sabelliani accusabant, a Catholicis Arianismi accusabantur, 227.

Eustathius Sebastenus, primus ex hæreticis sancto Basilio creditus, qui reordinare auctus sit, xxiii. Ipse, et Elpidius Sacalensis servile adversus Anonimos decertant, et concilio Melitensi se opponunt, xxxiii, xxxix, xlvi. In concilio Melitensi depositus, se ut episcopum habuit, xxxix.

Eutychius, unus ex Cyrilli successoribus, quis esset, l. li. Hierosolymitanæ Ecclesiæ solam, tanquam vicinior episcopus, administrationem habuisse videtur, li. Quam atrociter Luciferum Calaritanum tractaverit, l. In concilio Seleuciensi, cur se Acacii partibus adjuverit, li. Ibidem condemnatus, li.

Euzois Cæsariensem Ecclesiam invadit, lxx, lxxv. Quæ ibi gessit, lxx, lxxv. Pellitur sub Theodosio, lxx, lxxv.

Eva sine matre ex viri latere mirabiliter nata, argumentum pro virginis partu, 178. Eva virgo cum peccavit, 170.

Evangelii principium, Jordanis, 42. Evangelium ubique prædicatum, Cyrilli tempore, 227. Ejus prædicatione obtinetur æterna vita, 299. Evangelium in toto mundo prædicatum, signum secundi Domini adventus, 227. Signum Antichristi proxime adituri, 227. Evangelium, et Evangelii gloria, res diveras. Primum omnibus audire permittitur. Secunda solis Christi intimis reservata, 106.

Evangeliorum liber quare continuo et assidue meditandus, 353, 554. Evangeliorum narrationes, non fabulæ sunt, aut rhapsodiæ, 205. Cuncta quæ in his continentur prædicta sunt, 205. Evangelia, quatuor distincta, 69. *Evangelium*, Scythiani Manichæorum principis liber, 101.

Evangelizare licet post acceptum baptismum, 46, 233. *Vide* Cyrillus.

Excæcationem infidelium Manes Deo Veteris Testamenti tribuit, 105. Quo sensu Deus excæcare dicatur infidelium cogitationes. Tres interpretationes, una Archelai, 105. Dne Cyrilli, 105, 106. Excæcatio in bonum hoc sensu, quod Deus pravas cordis dispositiones auferat et exterminet, 105. Alius in bonum excæcandi modus ex Augustina, 2. Variæ excæcationis explanationes ab Cyrillo et Archelao ad ductæ conciliantur, 106.

Exemplar. Cyrillus, quo sensu, operum faciendorum exemplaria Filio a Patre tradita esse dixerit, cxli, cxlii. Ejus, de creatione Filio tributa, doctrina, consiliis Patrum locutionibus confirmata, cxli, cxlii.

Exercitatio, Gr. ἀσκησις, a baptizandis adhibenda, per eam animi robur ostendant, 19.

Exigua sunt quæ hic patimur, magna quæ donabuntur, 255.

Exorcismus, symbolum purificationis ab Origine appellatus, 7. Ἐξορκισμός, ἑξορκισμός, ἑφορκισμός, varia ejusdem nominis scribendi ratio. Prior Cyrillo et hujus temporis auctoribus usitator, 7, 18. Exorcismi tria genera: primus energumencorum, secundus baptizandorum, tertius olei ca-

techumenorum, 7. Exorcismi prolixi erant, et continebant probationem sinceræ baptizandorum voluntatis, 10. In crepationes diaboli, orationem et invocationem nominis Dei invocationem crucifixi, insufflationem, 7. Quæ ante horam exercisiorum, jam in Ecclesiam ingressis faciendæ, 9. Quid agentum, dum alii exorcizantur, 10. Exorcismi vulgo præcedunt catecheses, cxvii. Exorcisiorum ritus Hierosolymis, cxviii. Exorcizabantur baptizandi alter post alterum, 10. Velatus in eis vultus, 7. Exorcismi cum affectu suscipiendi, 7. His studiose vacandum, 18. Utiles, et divini sunt ex Scripturis collecti, 7. Eorum verba salutarem doctrinam continentia, 7. Eis purgantur peccata, 8. Absque exorcismis anima purgari nequit, 7. Similes sunt igni metallum expurganti, 7. Animæ salutem donant, 8. Exorcisiorum quæ sit vis in dæmones, 8, 254. Ude desumatur, 254. Ex speciali dono Spiritus sancti juxta Cyrilli doctrinam, proficiatur, 254. Exorcismos et Scripturis non collectos, dæmones rident, 7. Exorcisiorum, insufflationum, aliarumque Ecclesiæ precum vim atque effectus nemo disertius expressit, quam Cyrillus, cxlxi. Exorcisiorum ministri, qui, 7. Cyrilli tempore, non adhuc cuilibet fidei licitum energumencos exorcizare, 254. Jus exorcizandi energumencos, olim in Ecclesia Hierosolymitana cuilibet fidei attributum, 254. In sacramento christiatis jus illud sæpe conerebatur, ex dono speciali Spiritus sancti, 254. Illud postea prohibitum, 254. Exorcizantes, nisi magna conatibus dæmones fugabant, 254. Per divinum Spiritum metum injiciunt, 7.

Exploratores rerum nostrarum rejecti a Deo, 3, 44.

Exsufflatio, varii exsufflationum, seu insufflationum ritus inter abrenuntiaudum referuntur, 305, viii. Exorcizantis insufflatio, invisibili hosti ignis efficitur, 254.

Ezechias rex vaticinio Isaie vii, 14, prædici non potuit, 175. Latam in se mortis sententiam, penitentia revocavit, 29. Quindecim annorum prorogationem vitæ a Deo impetravit, 29, 30, 185. Hostium millia per confessionem ruit, 29.

Ezechiel, prophetarum librorum quartus, 69. Ezechiel propheta spiritifer, diaboli casum deplorat, 23. Cherubim accurate descripsit, neque tamen perfectam eorum notitiam nobis ingressit, 127. Non ipsum Dominum, nec ipsam gloriam ejus, sed similitudinem gloriæ solummodo vidit et in terram procidit, 126. Qualiter sancti Spiritus clementiam et charitatem expressit, 260.

F

Facta. In recta factis jactantia quantum fugienda, et a Christo reproba, 343.

Faustus Manichæus, apud Augustinum, quid de Dei Filio dicat, 225.

Fel Christo datum in escam, nihil aliud fuit quam vinum myrrha conditum, 197.

Felis, a paganis Dei loco adoratus, 93.

Femineum genus reddendæ viris gratiæ obnoxium, 178.

Feneratione superior debet esse Christianus, 70.

Ferri squamæ malleo excussæ, 41.

Ficula folia condemnationis signum, 191. Ficus arefacta condemnationis dissolutionem significavit, 191. Christus in ficu quæsit fructum, quo tempore folia tantum vestiuntur fructus, 192. Quid hoc significabat, 191. Ad folia tantum suam maledictionem extendit, 192.

Ficus, Manichæorum impudicitia, execrabilibusque mysteriis conspurcata, 102. Dæmonum invocatione celebrata, 102. Eorum Eucharistia erat, 109.

Fides, non apud Christianos solum, sed etiam apud religionis nostræ alienos commendata est, 73. Fides, idem ac voluntas, 337. Fidei nomen ambiguum, a Cyrillo modo fidei, modo symbolo tribuitur, 71, n. 3, 77. *Vide* Symbolum. Fide omnia in rebus humanis transiguntur, 73. Conubium sociantur, navigatio et agricolatio suscipiuntur, 73. Fide se gentiles ad philosophorum sectam aliquam conferebant, 73. Id reprehendit Cicero, 73. Fidem hæretici suæ auctoritati haberi volebant, 73.

Fides quam primum concipienda, 147. Compendiosa est ad salutem via, 77. Oculum est conscientiam illuminantem, et intelligentiam parientem, 73. Am Valentini, ut imperitis propriam repudiabant, 72. Manichæi contemnebant, 72. In Christianis reprehendebant pagani, 72.

Fidei mysteria omnia, non ex humanis commentationibus, sed ex Scripturis astruenda, 60. Ea sola amplectenda, quæ ab Ecclesia traduntur, 77, ccl. Fidem Cyrillus Deo nos habere vult, sed ejus normam ex catholica Ecclesia suscipere, 72. Eam non proprio cujusque examini aut relinquit, aut permittit, ccxlv, ccxlvii. Nulla in fide nostra divisio, quamvis divisim tradatur, 264.

Fides duplex: alia dogmatica, alia rerum humanas vires superentium efficiens, 76. Fides miraculorum et pro-

phetiæ, gratiæ loco a Christo per Spiritum sanctum donatur, 76, 77. Præmium est et perfectio fidei dogmatum, a nobis pendet mediante divino auxilio, 76. Fides dogmatica includit animi assensum divinis dogmatibus, et ad animæ utilitatem pertinet, 76. Num eo solo a fide miraculorum Cyrilli doctrina secernatur, quod a nostro consensu dependeat, ista non item, 76. Assensus fidei, et ipse credendi actus a Deo inspiratus homini, in doctrina Cyrilli, 13. Fidei donum, fidei confessio, ac martyrii tolerantia ex virtute Spiritus sancti in nobis agente, cxxxv, cxxxvi, 73, 337.

Fide dogmatum justificamur, 76. Fides, primus vitæ æternæ acquirendæ modus, 299. Principium et fundamentum bonorum operum, 73. Ampla quædam mercatura est, 282. Christi operationem elicit, 337. Ex illa salus, 337. Non solos credentes salvat, sed etiam alios, quorum loco alii credunt, 75. Scutum est contra diabolum, 73. Unicum armorum genus, quo contra ipsum protegimur, 73. Fides in anima velocissimo momento maxima peragitur, 77. Deum intuetur, quantum homini licet, mundi extrema circumit, etc., 77. Ex illa divinam adoptionem libere nobis comparamus, 118. Virginitatis et castitatis suscipiendæ propositum in nobis informat, 73. Navigantibus qualibet anchora tutior est, 73. Super mare ambulanti vi sua sublevare potest, 75. Transferre montes potest ad arbitrium credentis, 77. Obtruit ora leonum, 73.

Fidei professio vel interrogando, vel præcipiendo exprimitur, 303, vii. Ea quæ erat baptismo prævia, Hierosolymis semel tantum fiebat, ter alibi, 311, ii. Cur stando ad Orientem facta, 309.

Fides in Sabellianorum, et Arianorum oppositis hæresibus defecit, 208. Defectio a fide quid prænuuntiet. *Vide* Defectio.

Fidelis nomen. Dei ipsius appellatio, 6, 72. Deo et hominibus tributum, quo sensu ambobus, 5, 2. Fidelis vir difficile reperitur, 72. Est quovis divite divitior, 72. Est etiam in paupertate dives, 72. Totas mundi opes possidet, in eo quod despicit et conculcat, 72. Quo sensu fidelis omnium divitiarum, infidelis nullius rei dominus dicitur, siue legitimarum possessionum præiudicio, 123.

Fidelium nomen illuminaudis datum, 6, 18, 72. Iis qui nomen dederant ad baptismum, ex propria Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudine, 5. Fidelem facere Dei est, 13. Fideles accepto baptismo, curis expediti, 10. Baptizandis inservientes, x. Catechumenis secretiorem doctrinam vulgantes, uti proditores condemnantur, 9. Securi esse non debent a cogitatione peccati, 23. Se a communione abiciunt, redarguntur, 332. Debent inquirere testimonia eorum, de quibus a verbi divini præconibus instruuntur, 187. Quare, 187.

Figuli quoque sua habent conflatória, quemadmodum aurifices atque ærarii, 189.

Filios suos quique, siue per carnem, seu per catechesim genitos, in fide erudere debet, 189.

Filius. Fili nomen secum una Patris notionem involvit, 114. Filius, nomen Christo a Patre impositum, 149. Filius Dei est Christus non adoptivus, sed naturalis et unigenitus, fratrem non habens, 149, 150. Non in temporibus accepit ut esset, sed ante omnia sæcula incomprehensibile a Deo genitus est, 51, 90, 114, 117. Sine passione, 90. Unus et solus, 54. Est in omnibus similis Genitori, 54, 151. Æternus est, ex æterno Patre, Deus ex Deo, etc., 151. Perfectus ex perfecto Patre, 114. Eum inter et Patrem nihil medium interest, 114. Filii fides nullatenus a Patris se separanda, 113, 114. Quo sensu, solus ex solo Patre, et immediate genitus a Cyrillo dicitur, 114, 338. Est ante omnia sæcula Deus Verbum: non prolatum, aut in æra dissipatum, sed Verbum subsistens, 55. Est Dei sapientia, potestas et iustitia subsistens, 55. Dei nomen et potestas ei tributa in Genesi, 139. Paternæ divinitatis participes est cum Spiritu sancto, 90. Unus est Dominus, 257. Erat Dominus ante incarnationem cum Patre, 139. Filius Dei cum honore privatur, gravissime indignatur Pater, 136. Sine Filii cultu, suum non admittit Pater, 136. Filio omnia tradidit Pater, 114. Eum Deum verum esse negabant Arianus, 155. Non est a Patre abalienandus, nec cum eo confundendus, 53. *Filio paternitas*, seu Patris et Filii in unam personam confusio Gr. *υποταπία*: eam docuit Noëtus, 53. Sabellianæ hæresis propria, 55. Filium in Patrem quondam resolutum iri unde hauserint quidam hæretici, 210. Filius honorat Patrem, 114. Obedit Patri, 141. Etiam ut Deus, 141. Solus, una cum Spiritu sancto, a generali rerum omnium servitute immunus, 123. Ei soli, una cum Spiritu sancto, purus paterni splendoris contuitus reservatus est, 117. Cum Spiritu, et per Spiritum sanctum, Deum videt sicut oportet et unicuique, quantum capere potis est, revelat, 90. Filius Dei unigenitus, idem ipse de Virgine natus est, 164. Propter peccata nostra de

caelis ad terram descendit, assumpta humanitate nostris affectibus obnoxia, 56. Per eum solum accessus habetur ad Patrem, 136. Filii amicitia et cultus, ad placendum Deo necessarius, 113. Per Filium et Spiritum sanctum, Patris gratia adoptionem consequimur, 116. Filius, ex doctrina Cyrilli, hanc potestatem ab æterno accepit a Patre, cui vellet dare Spiritum sanctum, 257. Baptismo a testibus dextris Patris sedens, 11. *Vide* Christus

Filii Dei sunt homines, non generatione, sed adoptione, et verbo Dei, 46, 150. Fiunt ex profectu, 46.

Fiator, *δρθετης*, non alius a Deo universorum ordinatore, 129.

Firmamentum Dei verbo semel pronuntiato stat, nec cadit, 128. *Fiscilianus* Cappadox confirmationem per manuum impositionem suo tempore datam testatur, 259.

Flores spirituales, quid, 1. Florum diversorum in similitudine, *Asquimina*, 181.

Fœdus *quodam* Dei cum hominibus aquæ interventu, 42. Ita fœdus cum Noe, et cum Hebræis in monte Sina, 42.

Formica, aptum ad excitandas desideria exemplum, 132.

Fornicator a stupro ad balneum decurrit, 109.

Fragmenta homiliarum Cyrilli, 358. Quid de illi sentiendum, 357.

Fraternum odium Antichristo dat deinceps locum, 227.

Fratruelis animæ sanctæ ipse Dominus appellari vult, 47.

Fruentum a Deo factum, sub Cereris nomine a gentilibus adoratum, 93.

Fulgur. Ad fulgoris conspectum fideles in terram pro cumbunt, Manichæi imprecantur, 110.

G

Gabriarius Manetis discipulus, 107.

Gabriel archangelus humanæ Christi generationis præco, non socius, 267. Ejus ad Mariam verba *παρρησιακως* exponuntur, 267. Testatur de Christo, 146. Ejus incarnationem nuntians, illi ex officio subservit, propria dignitate usus, 141. Quod de perpétua Salvatoris permansione docuit, negant homines hæretici, cuius magis fidee adhibenda, 239. Gabriel Danieli visus, prophetam in consternationem et pavorem coniecit, 126. Ejus conspectum, donec similitudinem hominis assumpsit, Daniel sustinere non potuit, 169. Qualiter ejus visionem interpretatus sit, 230.

Galatia. In Galatia exorta est hæresis, asserens Christum post mundi finem non amplius regnaturum, 239.

Gaudens *Brixianus* neophylos a fonte regressos de Eucharistia erudiebat, 300.

Gaudere debemus propter resurrectionem Christi, 205. Gaudium in cælo super baptizatorum salute, 16. Gaudium de futura regeneratione per baptismum, 16.

Gelasius Cyrilli nepos, doctrina et pietate commendatus, iii. Eusebii historiæ continuator, xcvi. Ab avunculo Cæsariensi Ecclesiæ præficitur, lxx. Ab Euzoio pellitur, lxx. Restituitur, lxx.

Gemelli fetus tonstrarum ovium [vel] caprarum in Cantibus, mystice significant baptismi gratiam duplicem, 47.

Generatio Filii æterna, et incomprehensa, 150. Ejus arcanum soli Deo cognitum asseruere Patres: alii contra Valentinianos, alii contra Arianos, 153.

Genesis, cap. xlix, v. 8 et 10, diversæ lectiones expendantur, 171.

Genituræ fabulæ, 130. Genitura, seu siderum natalitiorum complexio, non est vitæ nostræ moderatrix: delirant qui ita sentiunt, 30.

Gentiles persecutionum tempore in Christianos blasphemii, sanctis Ecclesiis insidiabantur, 37. Gentilium errores varii contra Dei unitatem, 54. Ex iis nonnulli Deum animam mundi dixere, 121. Per suavitatem seducent animas, 52. Baptisma Christianum ridebant, ut culpis abolendis inefficax, 6. Os illis ex suis ipsorum fabulis obstruendum, 177. Adversus eos arma suppeditant catecheses, 8. Ii qui ex gentibus sunt, non sunt immundi judicandi, 277. Etiam Spiritum sanctum recipiunt, 277. Gentiles pariter ac Christiani Hierosolymam frequentantes, 352. Lucidæ crucis apparitione ad fidem conversi, 352, 353.

Georgii Laodiceni, quo tempore cum Cyrillo communionem conjunctus erat, servens adversus Eudoxium, Aetium et Anomæos studium, xlvi.

Gethæmane de Christo testabatur, Judam proditorem veluti oculis demonstrans, 146. In Gethæmane quarto sæculo petra visebatur, ubi Judas Christum prodidit, 146.

Giezi alieni officii præmium intercipientis, a Naimane pecunias accepit, 253. Giezi eo quod leprosi sanitatem vendiderit, lepræ hæreditatem accepit, 253.

Gigantum peccatum diluvii causa, 25.

ἵνῳσι et γενῶσι, γενῆτός et γενῆτός, Cyrillo sere promiscua, 23, 53, 291.

Glacies sit ex aqua. Glacici aquosa substantia, lapideu qualitas, 130.

Gloria Patris eadem est, cum Filii et Spiritus sancti gloria. 87. Gloria communis Trinitati æqualiter red-dita, 119. Non ipsam gloriam, sed similitudinem glo-riæ Domini vidit Ezechiel, 126.

Glorificatio tribus SS. Trinitatis personis indivise cele-bratur, 87. Æqualis trium personarum glorificatio ex for-mula baptismi profecta est, 244. Glorificatio Patris per Filium vel cum Filio, etc., promiscua in usu Ecclesiæ, 87.

Gnostici, sive scientes falso nominati, sunt ignorantia pleui, 246. Gnosticorum nomen diversis communi sectis, 246. Præcipuo quodam titulo Valentinianis datum, 246. Gnostici quam impura et immania exercerent mysteria, 247. Ob eos Ecclesia calumniam passa, 247. Ob varias Dei appellationes diversas virtutes ac deos asserebant, 91. Quod argumentum afferrent ad distinguendum Deum Ve-teris Testamenti et Novi, 125, n. 2. Aiebant Deum Ve-teris Testamenti oculis carnis conspici posse, et conspectum esse; ac comprehensibilem esse, Deum novi prorsus in-visibilitym et ignotum, 125, n. 2. Summi Patris visionem ipsis etiam angelis et æonibus denegabant, 89. Multa contra Spiritum sanctum effati sunt, 246. Ea de illo dicere ausi sunt, quæ referre non audemus, 246. Quibus Gnosti-cis impuram de Spiritu sancto opinionem attribuit Cy-rillus. *Vide* Valentiniani, Borboriani, Ophitæ et Sethiani.

Golgotha mons sanctus et supereminens, 146. Idem ac Calvariæ locus, 194. Medius terre locus, 196. Unde hoc habeatur, 196. Ad Golgothæ nomen et locum acclamabant Cyrilli auditores quasi assentientes, 194. In hoc monte paradisi latroni per fidem apertus, 16. Crucis Christi ve-ritatem probat, 57, 146, 184. Fidem facit petras in morte Christi scissas fuisse, 202. Fiasura etiam nunc Hierosoly-mis peregrinis ostenditur, 202. Golgothas alte eminebat, 184. Locus in quo crucifixus est Christus, intra ecclesiam in hoc monte ædificatam non comprehensus, 184. Cur ea quæ ad Spiritum sanctum attinent in Golgotha tradan-tur, non in Apostolorum ecclesia, ubi descendit, 245.

Gorgonia S. Gregorii Nazianzeni soror, 325. Per corporis et sanguinis Christi particulas propriis lacrymis mis-tas, sibi que ægrotanti applicitas sanata, 325.

Gothi conversi, et morte sua testimonium Christo fe-rentes, 147. Quando et a quibus ad fidem conversi, 147.

Grabbatum ad ferculum quomodo deductum, 340, 341.

Grabius Petri cu nedam Damasceni sententiam, de corpore Christi ex pane et vino transsubstantiatis aucto, ad Joannem Damascenum, aliosque e SS. Patribus trans-ferens, refellitur, cccxxiii, cccxxiv. Ejusdem confessio de doctrina Cyrilli catholicæ conformi, clxxiii.

Græcæ linguæ peritia vix per multos annos acquiritur, 272.

Græci ex suis ipsorum fabulis refellendi sunt, 199. Ful-mine percussos Deoque exosos adorant, 199. Eorum sa-pientes Petro minus acuti, 253. Nec Moysen, nec Evange-lia recipiunt, 290. Qualiter revincendi, 290. Resurrectio-nem corporum negantes unde refellantur, 287, 288. Eorum ab illa credenda, quam alienus animus, 285. Nemo, etiam si e Græcis sit, communis, aut immun-dus dicendus est, 277.

Græci, quo tempore loquunt in Ecclesia Joannis Evan-gelium, 315, xii.

Gratia. Hoc nomen Cyrillus latius usurpare solet, 279. Cur baptismo attributum, 18, 39. Gratia aquæ vocabulo nuncupata, et quare, 299. Ea quæ in Pentecoste apostolis data est, ipse Spiritus sanctus, animæ interiora ingressus, juxta Cyrillum, 273. Gratia Filii, non alia est a gratia Spi-ritus sancti, sed prorsus eadem, ex doctrina ejusdem, 273. Priusquam ad gratiam accedatur, opera nihil sunt nisi *Vanitas vanitatum*, 322. Gratia vilæ non amplius in Israele, sed in gentibus, 186. Omnes quibus Evangelium prædicatur, ad gratiam et sacramenta invitati, clxxviii. Gratia Dei, lux æterna quæ in tenebris jacentes illuminat, 197. Immerentes prævenit, 198. Latronem prævenit, illumina-vit, et docuit, 197. Velocissima est, 198. Superabundavit, ubi abundavit peccatum, 198. eos qui circa undecimam diei horam venerant, priores coronat, 198. Non ob hoc murmurandum, 198. Ejus quæ sit præcipua dos, clxxvii. Gratia prævenienti et gratia Cyrillus quantum favora-bilis, 13, 254, clxxviii, clxxix. Non de prima, sed de ba-ptismali gratia intelligendum quod ait: *Unumquemque ad suscipiendam gratiam debere se præparare eam credenti-bus opus habere*, 254, clxxix, clxxx. Gratia necessitas precibus ad Deum fuis ostenditur, 13. Deus per gratiam precum auferit cordis habitum, et contrarium infundit, clxxxi, clxxxiv. Gratia opus est, ne a malis magistris in errorem pertrahamur, 51. Ut pie sentiamus, et loquamur

de Deo, 51, clxxiv. Ad proponendum et inchoandum bo-num, 13. Fidei donum martyrii toleratio, perseverantia, oratio, charitas, lenitas, omniaque prorsus bona opera ex Dei gratia, clxxvi, clxxvii. In hortationibus, ac monitio-nibus, ubi quid nostri officii sit describitur, gratiæ auxi-lium supponitur, non excluditur, clxxx, clxxxii. Gratiam conferre Dei est: nostrum acceptare et custodire, 18. Gratia ad non peccandum necessaria, iis qui volunta-rie obdurantur, denegata, 105, 106. Subtrahitur ubi vo-luntaria pravitas adest, 105. Qui excidit a gratia, in sinistris peccatorum ordinibus reperitur, 238. Cyrilli de gratiæ distributione aut subtractione, et de Christi pro omnibus morte doctrina, clxxxvii, clxxxviii, clxxxix.

Gratia actualis, et gratia sanctificans, clxxxv. Gratia prima, et gratia baptismalis, clxxx, clxxxii. Gratia bap-tismi liberalis est, larga, omnibus exprompta et parabi-lis, 39. Credentium cooperationem requirit, 17. Ad ejus effectum concurrat recta conscientia, 40. Gratis datur; non ideo spernenda, sed religiose custodienda, 18. Diversa est a gratia sacri christumatis, cxc, cxci.

Gratia victrix est in Sapientia, ex Spiritu sancto, 279. Est efficaciter operans, et sanctificans, ex Cyrillo, 279, clxxii, clxxxiii. Hæc efficacia ex omnipotenti Dei voluntate, non ex liberi arbitrii viribus repetenda, clxxxii, clxxxiii. In ejus supra cupiditatem mensura, et superabundantia, tota consistit, clxxxvii. Unde in aliis sit efficax, in aliis vero minime, clxxxix. Car Agrippæ duritiam non superavit, 279. Quomodo divina de gratiæ efficacia doctrina libertati non repugnet, clxxxvii. Num Augustinus auctor catholici de gratia systematis, clxxxvii. Gratiarum dona communia Cy-rilli tempore, 296. Sub Ecclesiæ nomine et titulo com-prehensa, 296. Usque ad postremum Domini adven-tum in Ecclesia universa permanebunt, 296.

Gratias agamus Domino, admonitio sacerdotis, 326. Quantum digna et justa res sit, Deo gratias egere, 326, 327.

Gregorius Nazianzenus in sedis CP. possessione con-firmatur, lxxxii. Frustra adititur ne Meletio Antio-cheno successor subrogetur, lxxxiii. Episcopatu se abdi-cat, lxxxii, lxxxiii. Ejus de concilii CP. episcopis quere-læ ad quos pertineant, lxxxiii. Ejus dubitatio, num alii præter justos ab infernia per Christum sunt libe-rati, 57. Sententia ejusdem de penitentia, 295.

Gregorius Nyssenus a concilio Antiocheno, an. 379, Hierosolymam delegatur hujus Ecclesiæ malis consultu-rus, lxxvii. Qualem reperit ejus statum, lxxviii, lxxx. Schismatici cum illo non communicant, lxxviii, lxxx. Quænam esset, eum inter et schismaticos illos circa incarnatione, doctrinæ diversitas, lxxix. Merens et tristis, infecta re, domum abire cogitur, lxxx. Auc-tor est Mantissæ ex codice Coisliniano catech. xvi ad-jectæ, aliqua saltem ex parte, 262. Ipse et S. Nilus reptilia adducunt in resurrectionis argumentum, 288.

H

Habacuc testimonii cap. iii, v. 2, 3. Variæ lectiones expenduntur, 174. Habacuc ab angelo translatus possi-bilem astruit Christi Domini ascensionem, 248.

Habemus ad Dominum, responsio et confessio po-puli, 326. Qua mente sit proferendum, 326.

Hæreses sunt variæ et multiplices; quam ob cau-sam, 95. Hæreseon omnium inventor Simon Magus, 95. Auctor diabolus, 94. Hæreses et sectæ suos quo-que conventur *Dominicum* vocare solent, 297. Qua ratione distingui possint ab Ecclesia catholica, 297, 298.

Hæretici falso dicti Christiani, 94. Studiose sunt fu-giendi, 70, 246. Inimicitiam cum Deo conciliat eorum amicitia, 248. Varii et multiformes illorum errores scis-suras inducunt, 280. His quæ recte scripta sunt, prave abutuntur, 291. Per blandiloquentiam, et Christi appel-lationem decipientes, animas perdunt, 52. Olim conspicui erant, nunc occulti sunt, 228. Eorum doli, et caracte-res vari, 228. Occultis hæreticis plena est Ecclesia; 228. Ex Scripturis sacris, traditionis auctoritate, et Ec-clesiæ catholicæ nomine oppugnandi, 8. Arma adversum eos in catechesibus sumuntur, 8. Eorum conventicula Christiani quidam inconsulte frequentabant, 70. Hæretici rebaptizantur soli, 6. Eorum baptismum nullum, 6. Quinam ex illis in Ecclesia Hierosolymitana rebaptizarentur, cccii, ccciii. *Vide* Baptismus, Cyrillus. Hæreticos Deus habet sub potestate, sed patientia tolerat, 122. Eorum cœnum et absurdas sententias ad cautionem commemorare utile et necesse est, 95. Omnium maxime odio habendi Mani-chæi, 99. Hæretici Deum comprehendere posse docentes, qui, 87. Diversos utriusque Testamenti deos auctores, qui, 67. Patrem Christi a mundi conditore distinguentes, qui, 127. Alium bonum alium justum Deum asserentes

qui, 53. Mundum angelorum opificium esse existimantes, qui, 159. Inmolatis utentes, qui, 65. Hæretici Deum unum auti sunt nefario sermone dividere; alium dicentes animam dominum, alium corpus. 53. Deo mundi conditori detrahentes mentis oculis destituti, 128, 133. Qui-cunque alium a Deo summo mundi conditorem admisere, Deum omnipotentem inficiantur, 122. Hæretici conviciis appetere auti sunt Dominum Sabaoth et Dominum Adonai, 124. Infanti nominis, et a Deo alienissimi, 296-297, 91. Hæretici duarum oppositarum delatum assertores refelluntur, 94. Alium lucis, et alium tenebrarum ac noctis conditorem inveientes, refelluntur, 129. Deum ab angelis debellatum et pulsum sentientes, notati, 90. Hæretici Christi amatores se esse simulant, quem potius odio insequuntur, 94. Christum ante incarnationem existisse negantes, qui, 130. Illi temporale principium tribuentes, qui, 159. Ex ipsis quædam Christum negabant fuisse Filium et Christum, 179. Quidam alium dicebant Jesum, alium Christum, alium Janum, etc., 158. Hæretici qui Christi appellationes in multas personas partiti sunt, 138. Qui Deum Christum inhumanatum negarunt, sed hominem quemdam deificatum ex profectus sui merito asseruerunt, 164. Qui Jesum virtute sola hominibus superiorem docuerunt, 115. Qui putativam, non veram, sed sola specie atque opinione Christi incarnationem docuerunt, 56, 179. Qui eum per virginem uti per canalem trajectum dixerunt, 66. Qui eum ex muliere viro permixtum natum asserere, 116, 164, 163. Quidam existimant illum in patientiæ mercedem, post passionem sedem in Patris dextera consecutum esse, 55. Hæretici omnes resurrectionis hostes Velus Testamentum repudiabant, 291. Varii hæreticorum de resurrectione sententiæ, 285. Quicquam solius anime resurrectionem in futuro seculo admittebant, 285. Tales resurrectionem ad solos justos, sive symmistas suos restringebant, 285.

Harmonius a Theodoro accusatus quod Christum per Virginem uti per canalem trajectum assereret, 56.

Hebdomades LXX Danielis explicatae, 172. Desinunt in primo Herodis regni anno, 173. Quando eas incipiat et terminet Cyrillus, et quædam ejus hæc super re sphalmata, 172. Majoris hebdomadæ jejunia cæteris olim austeriora, 293. Hæc hebdomada privilegia sex, et totidem synaxes olim locis quibusdam celebrabantur, 293. Variarum Ecclesiarum hæc de re consuetudines, 293.

Hebræi fuere, et circumcisionem retinere quindecim priores Hierosolymorum episcopi, 212. Apud Hebræos synonymum sunt hæc: maris loca, profundum telluris, infernus, etc., 215.

Heldad et *Modad* absentes sicut ceteri prophetaverunt, 258. *Jesu* Filius *Nave* eos prohibere voluit, et quid ipsi a Moyse super hoc repositum fuerit, 258.

Helena meretrix et scortum Simonis Magi, 96. Eam, non se, Spiritum sanctum esse secundum nonnullos assererat Simon Magus, 96.

Helena mater Constantini Magni ecclesiam Resurrectionis ædificavit et exornavit, 211. Num sola, 211.

Helladius in Cyrilli sedem intrusus, quis sit, XLX.

Heptalogus, Agapii Marichæi liber ab Ecclesia damnatus, 108.

Heraclæon Valentinianus, quosdam homines ejusdem cum diabolo substantiæ immutabiliter prævæ docuit, 118. Animam immortalem inficiabatur, 61.

Heraclides, Maneti a commentariis, 107.

Heraclius in sancti Maximi locum et sedem ab eodem adhuc vivente substitutus et ordinatus falso creditus, XXI. Quis esset, XXI. In Cyrilli sedem intrusus, et quo anno, XLIX. Arianus, XLIX.

Herbarum omnium vires ignotæ, 132.

Hermias tertius Maneti discipulus, 107.

Herodes *Jarim*, quod est *Sylvester*, dictus, et quare, 190. Milites Petrum in carcere custodientes condemnavit, et cur, 212.

Hierax, Maneti a commentariis, 107.

Hieracitæ nuptias condemnabant, 61.

Hieremias. *Vide* Jeremias.

Hieronimi (S.) mirabilis vitæ sanctitas, abstinentia, scientia, transitus et miracula a pseudo-Augustino et pseudo-Cyrillo scripta, 372. Hieronymus propriis manibus multoties Christum habuit et ore proprio manducavit in altari, 387, XXV. Ejus corpus quando Romam delatum, 387, XXV, XXVI. Sancto Joanni Baptistæ æqualis est in gloria et in sanctitate, 387, XXV. Hieronymus sine adventu Spiritus sancti peccata diuitti non posse luculenter docuit, 268. De lapide ante ostium monumenti Domini posito quid dicat, 202. Spatium dierum 45 ab Antichristi nec usque ad Christi adventum et mundi consummationem, intercessurum esse credidit, 232. Ejus testimonium de Inciditæ crucis apparitione Hierosolymis, 277.

Ejus Chronici quæ sit auctoritas, XXII. Hieronymus Pauliniani partibus ita addictus fuit, ut Melesianos Arianos præsim vocare soleat, XXIII. Refellitur in eis quæ de Cyrilli ordinatione scripsit, XXII, XXI. Incautus aliquando, S. antistitis inimicorum maledicta transcripsit, XXI. Contra Joannem Hierosolymitanum accensus, de ejus sedis juribus ac privilegiis parum æque scripsisse videtur, XXIX. Ejus, ac Pauliniani fratris monasterium ad quam parocchiam pertineret, XXIX.

Hierusalem terrestris et superna, 362. Civitas magni Regis, 362. In Hierusalem Christus descendit, delapsusque est de cælis Spiritus sanctus, 245. In ea mysteriorum omnium prærogativæ, 215. Ibi conculeta mors, salusque totius mundi a Christo secundum Scripturas consummata, 354. Hierosolyma vetus et nova, 208. Hierosolyma temporis præsentis a vetere Hierosolyma diversa, 186. Ea quæ nunc est lamentis non desolebitur, 186. Antiquam lamentatus est Hieremias, 186. Hierosolyma vetus quæ Christum crucifixerat, a Vespasiano, ac demum ab Adriano funditus eversa est, 185. Ex ejus ruinis alia civitas instituta *Ælia* nomine, 185. Post repertam crucem vetus Hierosolymæ nomen resumpsit, 183. Nova Hierusalem ab Helena appellata, 183. Hierusalem nova propter verbum Domini quod ex ea prodivit, et isthinc orbem universum irrigavit, *metropolis fidelis, civitas justitiæ* a prophetis appellata, 301. Ejus filii nubibus et columbis assimilati, et cur, 301. Qua die parturiontur et parturiunt, 301. Deus illam gaudio replet, 301. In ea, divina cælestium rerum facta impressio, imperante Constantio, 351. Ob conspectam in aere lucidam crucem, metu simul ac gaudio percussa, 352. Magna inebrium vi pene ad interitum deducta, 225. Quanta in ea morum corruptio per absentiam Cyrilli invecta, LXXX. Unde prodire potuerit indagatur, LXXX. Hierosolymam ab apostolorum temporibus ex omnibus partibus petebatur, 272. Hæc peregrinatio, et Judæorum et Christianorum ex toto orbe concursu, omni tempore, et quibus de causis frequentata, 272.

Hierosolymitana Ecclesia omnium mater, LXXXV. De jure nulli parere debuit, XXVII. Quindecim primi Hierosolymorum episcopi omnes Hebræi, 212. Hierosolymitana sedes vocata, *sacerdotium in locum et figuram Dei præsidens*, 216. Thronus apostolicus XXVI. Post tres majores sedes quartum honoris gradum reliquit, salvis propriis metropolitanæ ecclesiæ juribus ac dignitate, XXVI, XXVII. Hierosolymitanæ parocchæ fines, XXIX. Hierosolymitani episcopi ab omni tum Cæsariensis, tum Antiocheni patriarchæ jurisdictione immunes se prædicant, et quo jure, XXVII. In Palæstina, atque etiam in generalibus conciliis Antiochenis et Cæsariensibus episcopis prælati, XXIX, XXX. Ex antiqua consuetudine superiorem Cæsariensi episcopo honris et consessus gradum obtinere, XXVII, XXVIII. Refelluntur ea quæ adversus Ecclesiæ Hierosolymitanæ immunitatem objiciuntur, XXIX, XXX. Hierosolymitana Ecclesia a cæteris Palæstinae Ecclesiis segregata ritus suos peculiare habuit, XXVII. Ejus ritus quidam singulares circa baptismum annotantur, 304, VII. In ea mos erat per totam Quadragesimam symbolum baptizandis exponendi, 49. Omnia dogmata uno die compendiarie explanandi, 49. A quo profecta sit hæc consuetudo, 59. Quo tempore legebatur Joannis Evangelium, eodem, et Epistola ad Romanos, 335, XII. Ordo lectioem in ea usitatus, certo cognitus non est, 335, XII. Hierosolymitanam Ecclesiam infestant Arianis, omniæque generis hæretici, LXXIV, LXXV, LXXVI. Hierosolymitani schismatici Apollinaristarum hæresi ad minimum suspecti, LXXIX, LXXX. Eorum de Trinitate doctrina, LXXVIII. Divino se zelo agi jactabant, LXXVIII. Qua de causa Cyrillum despicerent, LXXVIII. Frustra eos Gregorius Nyssenus reducere tentat, LXXX. Num ab eo circa Incarnationem diversa sentirent, LXXX. Hierosolymitanum concilium. *Vide* Concilium.

Hilarion (S.) demones per exorcismos fugabat absque ulla episcopali consecratione, et quo jure, 254.

Hilarionus Cyrilli Ecclesiæ invasor Arianorum communionem infamis, XLIX. Quot annos sedit, XLIX.

Hilarius (S.) eos quos semi Arianos dicimus, *sanctos viros, fratresque charissimos* vocat, XLVI, LX. In concilio Seleuciensi, postquam Gallosa Sabellismi suspitione purgavit, concilio ascitus et ad communionem receptus, XLV. Num Hilarius et Ægyptii in concilio Seleuciensi formulæ Antiochenæ cum Orientalibus subscripserint, LIV.

Hypolytus martyr eadem tradidit quæ Cyrillus de Antichristi potentia, factis, duratione, 231, 232. Apocalypseos et Danielis prophetias de Antichristo copulavit, 232. Antichristum a diabolo hypostatice suscipiendum existimavit, 231. Dies 1290 regnatorum Antichristum docuit, 232.

Historia adolescentis cujusdam Daphnitici flaminis filii

liberati, LXI. Historia damnati ejusdam adolescentis. *Vide* Damnati. Historia duorum fratrum qui se castraverunt, Hierosolymis et aliis in urbibus repulsorum, LXXXI.

Hodie pro quotidie dictum, 329.

Homiliarum nomen quid olim, quid apud Cyrillum significet, 8. Homiliæ ordinariæ. Earum discrimen a catechesibus, 8. Homiliæ per annum, nulla argumenti ejusdem continuatione inter se conjunctæ, 8. Homiliarum Cyrilli fragmenta, 358. Quid de illis sciendum, 357. *Vide* Cyrillus. Homiliæ Cyrilli quarum mentio fit in catechesibus, xcv. Homilia in paralyticum, ab eo scripta dum adhuc presbyter esset, 335, xi. Ante ipsas catecheses habita fuisse videtur, 335. Juvenescens ingenii tyrocinia redolet, 335. Ex quibus codicibus edita sit, 333, iii. Ea quæ est in occursum Domini Cyrilli fetus non est, 360, v, vi. Quis eam primus ediderit, 359, ii. Variæ de illius auctore sententiæ referuntur, 359, ii, iv, 361, vii. Hierosolymis habita fuit, 360, vii. Sexto sæculo recentior non videtur, 360, vii. Ejus auctor Nazianzenus exscripsit, 360, v, 360, viii. A pseudo-Damasceno ipse pariter exscriptus, 361, viii.

Homo solus Dei imago, et divinis manibus efformatus, 165. Propter imaginem Dei quam gestat, honore dignus, 165. Hominis fabrica Deum auctorem prodit, 133. Homo duplex, ex anima et corpore compositus, 41, 60. Homo duplex, locatio Cyrilli Patribus usitata, 56. Hominum sexus corpore solo discernuntur, 62. Propter hominem arbores, sato, vites aliæque condita sunt, 287, 288. Homo lutum animatum quanta opera exerceat, 178. Ex vilibus et imbecillibus primordiis constitutus, quas vires, industriam et potentiam acquirat, 289. Homini est aggredi ad opus, Dei perficere, 13. Homo omnis ad sociam viam benigne se habere solet, 197. Omne hominum genus ab Ecclesia docetur, 296. Homines pauci in comparatione angelorum, 237. Homines a dæmonibus occupati quanta ab ipsis patiantur; eorum anima apertis oculis nihil videt, sermonumque loco spumam exprimunt, 252. Homines non sunt natura salvi, vel perenites, 118. Homo rectus a Deo factus, a seipso corruptus, 22. Ad imaginem Dei factus; Dei similitudinem, quam acceperat per inobedientiam infuscavit, 209. Diaboli invidia paradiso dejectus, 163. Omnes homines ex Adæ peccato perierunt, non tamen inmedicabiliter, clxix. Propter hoc peccatum inimici Dei constituti, clxx. A Christo morte liberati, clxx. Qua morte, clxx. Per unum hominem mors et per unum hominem Salvatorem, vita, 196. Homo eodem tempore reparatus fuit, quo perditus fuerat, 209. Propter inobedientiam ejectus e paradiso, et per obedientiam introductus est, 209. Omnes homines ante baptismum sub Satanæ potestate, clxxi. Sine baptismo nullus eorum salvus esse potest, clxxi. Homines Spiritus sancti dono dignati sancti sunt et vocantur, 311. Adoptivi Dei filii per gratiam, 116. Non generatione, 150. Per virtutem Spiritus sancti sola precum vi dæmonem domant, 254. Homo ex sanguine constitutus resurrectioni mortuorum sine causa fidem derogat, 289. Excitari et resurgere facilius potest, quam fieri quod non erat prius, 289. Tam homo mortuus resurget, quam frumentum, aliæque semina, quæ mortua reviviscunt, 288.

Homicida impunitus decumbens, necessitatem iudicii ac retributionis post hæc vitam ostendit, 286.

Homoneionitæ, 164.

Hora sacrificii tremenda, 326. Horæ quæ duas æquinoctiales contineant, a Cyrillo aliisque in anni computatione usurpatæ, 172.

Horti in quo sepultus est Christus reliquiæ adhuc superstites, Cyrilli tempore, 206. Pone sacrum monumentum, vel ad ejus latera collocari debeat, 206. In sacra ædificia commutatus, 206.

Hostium Ecclesiæ quatuor genera, hæretici, Judæi, Samaritani, gentiles; quomodo singulos Cyrillus debellandos docet, 8.

Humanæ fabricæ auctor Deus: nihil in se abominandi habet, 176. Humana natura facili conjunctione perpetuat Deo ordinante, 63. Ejus mæsam sanctificavit Christus, 366. Humanum omne genus plenum misericordiæ ac donorum Dei, 363. Humani generis vulnus maximum, soli Deo in terras venienti curabile, 166. Humane formæ simulacris pessime adoratis, successit Deus vero Homo factus, adorandus legitime, 170. Humanis ratiocinationibus et inventis diviniæ res tractandæ non sunt, sed ex auctoritate Scripturarum, 264.

Humanæ fragilitatis lugubre exemplum, 385, xx.

Humanitas Christi hominum peccata portabat, 196. Affixa ligno et mortua est, ut simul cum illa moreretur peccatum, 196.

Hymeneus et Philetus quo sensu Resurrectionem jam factam arbitrabantur, 283.

Hypapantes, seu Purificationis festum, qua devotione, quoque gaudio celebrandum, 367, 368. Cum canticis et luminum gestatione, 362. Quo tempore, a quo, et ubi primum institutum, 360.

Hypocrisis fugienda, 5, 17. A Deo rejecta, 17.

Hypostasis apud Cyrillum, neque personæ, neque naturæ, ut a persona distinguitur, nomen est, sed utrumque confuse spectatum designat, 89. Significat, ac veri debet substantia, 89. Hæc vox a Cyrillo nunquam adhibita in explicando sanctæ Trinitatis mysterio, 89. *Unius triumve hypostaseon* controversia quantis agitata animis, et qua ratione finita, xiv, xv. Cur nec *consubstantialis* vocem, nec *unius* vel *trium hypostaseon* mentionem unquam adhibuerit Cyrillus, xii.

Hyssopum intellectuale, 39.

I

Icclesia cereos in festo Purificationis gestari auctor fuit, 360.

Idatii testimonium de lucidæ crucis apparitione Hierosolymis, 335.

Idololatriæ morbo nihil deterius, 93. Eius variæ species, 54. Idololatriæ superstitiones variæ numerantur, 309. Sicut diaboli cultus, 309. Idololatriæ lignum, lapidem, Satana ipsum, Deo spreto, patris sui nomine compellaverit, 117, 118. Eorum in lapidis et ligni adoratione stupor, 92. Eos Deus sub potestate habet, sed patientia tolerat, 122. Idolis immolata, cum natura sua communia sint, idolorum invocatione immunda fiunt, 40. Cibi in idolorum sollemnitatibus suspensi pompæ diaboli sunt, 308. Invocatione dæmonum profani et contaminati redduntur, 308. Quo sensu a Cyrillo cum Eucharistia comparati, 308. *Vide* Immolata.

Ignatius M. plures ex apostolis manus et pedes Domini tetigisse post ejus resurrectionem, testatur, 210.

Ignis ex lapidum collisione factus, 93. Ignis et aqua naturæ contrariæ, Deo volente, concubantur simul, 128. Ignis ardens in grandine Mosis tempore in Ægypto, 128. Ignis globi divinitus erumpentes Judæos templo reedificando ad laborantes consumunt lapides, nec non ferramenta aliæque operi necessaria, lxxvi, lxxvii. Facti veritas astruitur, lxxviii. Ignis de quo loquitur Apostolus (*I Cor.* iii, 12) non opera tantum, sed etiam operum auctorem comburet juxta Cyrillum et alios, 235. De peccatis venialibus, non de lethalibus, nisi forlæ penitentia laboribus emendatis, intelligendus est, 235. Ignis æternus manet crucem negantes, 201. Rediviva peccatorum corpora comburet, nunquam absumet, 294. Ignis æternus, aut regnum cælorum hominibus proponuntur, 238. Quid faciendum ut hæc vitemus, illud assequamur, 238. Igneus fluvius, quo hominum opera probantur, Christo de cælis adveniente decurret, 235. Cujus opera aurea reperiet illustriorem reddet, cujus soliditate destituta, et stipulæ similia erunt, consumet, 233.

Ignorantiam repellit Spiritus sanctus, sed et scientiam immittit, 253. Ignorantia a divina generatione exclusa, 114. Eam ex æterna in Deo generatione a Catholicis admissa consequi, criminabatur Asterius Arianus, 114.

Illuminandi, φωτιστέοι, dicti qui nomina dederant ad baptismum, 1, 2. A catechumenis distincti, 14. Et catechumenorum sorte egressi, 6, 18, 72, 302. Ex quo nomina dederant, unius matris filii et filia facti, 9. Novi Testamenti discipuli, et mysteriorum Christi participes vocatione, non gratia, 16. A Deo misericordiam consecuti et consolati, et quas exinde Deo grates agere et laudes persolvere debent, 302. Eorum status anticipata quædam et inchoata baptismi donorum fruitio, 9. Illos tanquam baptismi bonis anticipate fruentes ubique spectat Cyrillus, 297. Illuminandi interiore sancti Spiritus sono pulsati, 6. In confinio consistentes, 9. In biluce positi, dubia adhuc sua sorte securi esse non debent, sed timere, 9, 10. Instante sui baptismi tempore quænam specialiter docerentur, 300. *Vide* Catechumeni, Baptizandi.

Illuminati, vox propria neophytorum in Latina Ecclesia, cxvii.

Imago Dei in homine quid, 209. Cyrillus eam in animæ libera sui potestate reponit, 209. Eam a similitudine distinguit, 209. Imagines regum honorantur, 165. SS. Imaginum usus Cyrilli ætate in Palestina non infrequens, 165. Eum ex Cyrilli testimonio commendat Nicænum II concilium, 30. Earum cultus non male colligitur a S. Joanne Damasceno, ex sententia ejusdem, 165.

Imber unus et idem toto orbe descendens quam varios et multiformes pariat effectus, 249. Imbris Pater Deus, 130. Imbrum aquæ vultibus susinentur, et composito ordine in terram deluunt, 130. Imbres ex amatorio æstu proficiscuntur, Mauichæorum opinione, 110. Imbres lar-

giore Hierosolymis effusi, urbem pene perdiderant Cyrilli tempore, 89.

Immolati idolis cibi non sunt vescendi, 65, 65. Eorum usus ab apostolis damnatus, et ab Ecclesia interdictus, 65. Severe a Cyrillo prohibitus, 65. Eadem prohibitio in omnium fere Patrum ore pauci reposito seculo, et conscientiae offensione licitum putarunt, 65. Quæ idolis immola sunt, e communibus rebus eorum invocatione immunda sunt, 40. Multorum Patrum opinione, dæmonum invocatione contaminata, 40. Dæmones in illis cibis præsentibus, Cyrilli sententia, 40. *Vide* Dæmones. Immolatis utentes hæretici, Nicolaitæ, Marcionitæ, Valentiniani, Basilidiani, Saturniliani, Carpoeratiiani, 65.

Imperatores quo honoris titulo olim compellere mos erat, 351. Non gemmis et auro distinctas coronas ab episcopis, quemadmodum ab aliis accipere debent, 351. Quales eos ab episcopo litteras accipere deceat, 351. Præsentis temporis imperatores Christi resurrectionem credunt et venerantur, 211. Ecclesiam resurrectionis nomine extruxerunt, et plurimis donariis exornarunt, 211. Quos hic intelligat Cyrillus, 211. Imperatoris donis decoratus est hortus in quo sepultus est Christus, 206. *Vide* Constantinus.

Impios perferit Deus per patientiam, præstituto vindictæ tempore, 123. Statim post mortem pœnas dant ex doctrina Cyrilli, 287, 291. Illud Psal. 1, 5, *Impii non resurgent in iudicio*, qualiter intelligendum, 291. Eos nisi post mundi finem in ignem præcipitandos, videtur fuisse Cyrilli sententia, 287.

Impositio manuum. Per eam gratia sancti Spiritus credentibus communicata, 218. Quis dedit hanc potestatem, 218. *Vide* Confirmatio, Manus impositio.

Impostores Christi nomen sibi usurpantes, primum signum occasus mundi prænuntium, 226.

Incarnatio, seu inhumatio Christi non secundam speciem ludicram, sed secundam veritatem facta est, 56. Ejus possibilitas negari a gentilibus non potest, 177. Judæis mira videri non debet, 170. Incarnationis causæ. Prima, humani generis reparatio, 165, etc. Secunda, ut Deo præsentem frui possemus, 168. Tertia, ut Deus elementa sui præsentia et contactu sanctificaret, 169. Quarta, ut per virginem vita prodiret, quomodo per Evam subit mors, 169. Quinta, ut Deus se idolorum loco sensibus nostris humana forma subjiceret adorandum, 169, 170. Sexta, ut eodem quo nos diabolus debellabat, carnis instrumento salvaret Deus, 170. Septima, ut Christum pro nobis pati debentem diabolus non cognosceret, 170.

Incautiones et veneficia fugienda, 70.

Incorruptionis indumentum in bonis operibus refulget, 239. Idem sonat ac vita bonis operibus plena, unde hanc loquendi formulam usurpaverit Cyrillus, 239.

Incredibilis res, Deum, Dei Filium indigna perpeti, 190. Incredulitatis plena res legem condiscere, et incredulum manere, 291.

Increduli pro merito incredulitatis ac erroris illusioni a Deo derelicti, cxxxviii. Quid Cyrillus per incredulitatem longinquam significet, 342. Incredulitas Judæorum incalculabilis, 342. Morbus incredulitatis quavis corporea ægitudine difficilius sanatur, 342.

Incas. Ad incudem procudenda anima, 11.

Indifferenter videre idem apud Cyrillum, atque cogitationem pravam animo versare, 27.

Indigne accedens ad baptismum, egrediatur, ut mutato animi habitu redeat, 4, 5. Talem admittit aqua, spiritus non admittit, 5.

Inferus apud Hebræos profundum telluris, maris ima, mortuorum loca significat, 215. Illud Job vii, 9: *Si descenderit homo in infernum, non amplius ascendet*, qua ratione intelligendum, 292. Promptuaria animatum in inferno, quæ, 287. Inferni portæ a sæculo positæ, a Christo contractæ, 362. Christus ad inferna descendit justos liberaturus, 57. Inferni et purgatorii pœnæ quantum graves, et in quo differant, 376, 411.

Infideles ad crucis signum obtutescunt, 194. Infidelium nos a baptismo remouentium sermones, 12. A diabolo stimulantur, 12. Infideles cum cordibus ægri sint, vi divini luminis exæcantur, 106. Quo sensu illis subtrahi gratiam docuit Cyrillus, clxxxviii.

Ingeniti duo, perversa Arianorum catholicæ fidei expositio, 155. Ingenitum Christum, veterum hæreticorum sententia, 155.

Inhumanatio Christi, si phantasma fuit, phantasma quoque futura est salus, 56. *Vide* Incarnatio, Christus.

Inimici Christi de ipso testantur, 147. Inimicitia laudabilis erga hæreticos, 248.

Instructiones præviæ de baptismi ritibus, ordine et sacramento altaris, ipsa nocte paschali singulariter tradebantur accessuris ad mysteria, 300.

Insufflatio Christi in apostolos post suam a mortuis resurrectionem ad quid proficit, 271. Insufflationes sanctorum et invocatio nominis Dei urit dæmones, 312. Insufflationes baptizandorum in exorcismis, salutare, 7, 254. Adhibitæ ad significandam vim Spiritus sancti, in signum contempti, ejecti et a justis dæmonis, ad tollenda peccata, 7.

Intelligibilis. Quæ ejus vocis apud Latinos Patres notio, 1.

Intentiones pravæ accedentium ad baptismum, 5. Frequentes post conversionem imperatorum, 5. Quandoque in ipsa Ecclesia correctæ et præter primum intentionem salvus homo, 5.

Interrogatio de fide ejus qui mox baptizandus erat, 85. In Ecclesia Hierosolymitanæ usu distincta a simbolo tum fusiori, tum compendioso, 81, u. 11.

Invocatio nominis Christi, et nullius alterius dæmonas effugat, 53. Invocatio prætiæ in baptismo animam ob signat, 45. Invocatio Spiritus sancti ex pane communi facit corpus Christi, 317. Nudum et commune nungentum reddit Spiritus sancti efficiens, 317. Ea qua petitur Eucharistiæ consecratio in omnibus exstat liturgiis, cxxxix, cxxl, cxxli. Quæ forma et quo in loco, cxxxix, cxxl, cxxli. Ejus vim ad consecrationem parvam non esse unde probetur, cxxxix. Unde factum sit ut Græci Patres ita loqui soleant, quasi invocatio illa sola consecrationem efficiat, Latini vero Patres solis evangelicis verbis elementorum transmutationem tribuere videantur, cxxxviii. *Vide* Consecratio, Invocatio sanctorum. *Vide* Sancti.

Irenæus, quæ multi hæretici contra Spiritum sanctum locuti sunt, in libris suis retulit, 246. Cur ejus adversus hæreses libri *προσπάγματα* seu præceptiones vocentur, 246. Cur *ἐξηγητής* seu explanator appelletur, 246. Quo possimum titulo hoc nomine donari meruerit, 246. A Cyrillo transcriptus, vel imitatione expressus, 87, 91, 239.

Irenæus, sive Hierennius Cyrillo dejecto substitutus, quo tempore Ecclesiam Hierosolymitanam invadere potuit, xix.

Isaias Ezechiam mortem denuntiat, 29. A Manasse serra dissectus, 29, 183. Sic fert Hebræorum traditio, multorum Patrum sententiis confirmata, sed variis falsis admista, 29. Isaias in subterraneis locis post mortem, inde a Christo liberatus, 57. Vocalissimus præco, 260. Christi in carne prævidit adventum, 184. Eum ante ejusdem adventum in throno sedentem vidit, 219. Multa de eo excelsa voce, *περὶ λόγους* prædicavit, 57. Ejus vaticinium de virgine partura ab interpretationibus, et explicationibus Judæorum defensum, 174, 175. De virgine vere intelligitur, 174. Ad Ezechiam trahi non potest, 175. Mulierem Christum ad ejus sepulcrum querentium fidei constantiam vidit, 211. Quid habeat de Spiritu sancto, 260. Quam accurate verax in his quæ de Sionis eversione prædixit, 293. Eam mille fere annis, antequam eveniret, per Spiritum viderat, 293. Resurrectionem mortuorum discrete prædicavit, 292. Isaiæ liber, prophetiarum secundus, 63. Ejus locus a Cyrillo memoratus, sed fallente memoria prætermittitur, 295. Alter varie lectus a Patribus, 29, 2.

Israel genus electum, suavius, 166. Primogenitus Dei honore suo dejectus, 150. Israelitici populi peccatum in vituli adoratione ipsi condonatum, 26. Israelitæ Joëlem prædicabant, et Scripturas nesciebant, 273.

J

Jacob benedictiones patris prudenter præripuit, 119. Quid dixerit *Laban*, priusquam Rachelem sumeret, 179. Ejus ad Judam filium prophetia explicata, 171.

Jacobus primus Ecclesiæ Hierosolymitarum episcopus, 65, 66, 216, xxvii, xxviii. Cum apostolis damnat immolatarium carnium esum, 65, 66. Principalis episcopus dictus, 216. Quare, 216. Christum redivivum specialiter videre meruit, 216. Quid in illa speciali Domini apparitione actum sit, 216. Juraverat se non comesturum panem, donec videret Dominum resurgentem, 216.

Jacobi Epistola catholica, 69.

Jacobus frater Domini, a Cyrillo semper episcopus appellatus, apostolus nunquam, 216. Eum utrobique ab apostolis seceruere videtur, 216. Primus exstitit Hierosolymitanus episcopus, unusque vel fuit ex apostolis, vel par ipsis creditus, xxvii, xxviii. Ab ipso Domino gubernacula Hierosolymitanæ Ecclesiæ suscepisse a quibusdam existimatus, xxvii, xxviii.

Januis clausis ingredi, diversum ab ingredi *per januas clausas*; discrimen illud non attendere sancti Patres, 219.

Jarim pro *Jarib*, Hebræa vox, quid significet, 190. Herodes per translationem ita vocatus a Ruffino et quare, 190.

Jejunii tempore vino et carnibus abstinere, 65. Je

juvia majoris hebdomadæ in quo cæteris austeriora, 293. Jejunium Parasceves prolixius extensum, 293.

Jerichuntinæ urbis mœnia júbilo solum eversa, 142.

Jeroboam sacrificans idolis, manus siccitate percussus, redarguentis se prophetæ orationem petit, et ab incommodo liberatur, 29.

Jeremias propheta sanctificatus est in matris utero, sed non ibi prophetavit, 43. Vidit Judæorum casum et interitum, 186. Ipsos lamentatus est, 186. Jeremias liber prophetarum tertius, in unum volumen cum Barucho, Lamentationibus, et Epistola compactus, 69.

Jesus Filius Nave. Heldad et Modad prophetantes videns, eos quasi invidia motus quod ipse nondum prophetaret, prohibere voluit, 258. Per impositionem manuum Moysis, Spiritu sapientiæ repletus est, 258. *Vide Josue.*

Jesus, sic dictus est Christus, quia salutem dat, 142, 143. A salutari medicina, 138. Nomen hoc Hebraice *Salvatorem* sonat, Græce *Sanantem*, 143. Jesu nomen in veteri Testamento oblique tantum indicatum, propter Judæorum qui Christum erant occisuri, malitiam, 142. Palam declaratum non ab hominibus, sed ab angelo, 142, 143. Jesus Christus Valentini opinione ex viginti Æonibus, symbolam suam conferentibus productus, 99. Male eum Cyrillus Valentianorum opinione masculo feminam facit, 99. Jesum cum Christo, eorum opinionem referens, confundit, 99. Jesus tricesimo vitæ anno baptizatus, 98. Solus immunis a peccato, 27. Ipsa sapientia, mortuos ad se confugientes resuscitat, 344. Ad Jesum accurrendum qui peccata condonat, quovis morbo sive animæ, sive corporis laboremus, 344. Ubique quomodo beneficus, 336. *Vide Christus.*

Joannes Baptista, prophetarum maximus, Novi Testamenti princeps, amborum fœderum nodus, 146. Primus auctor baptismi, 42. Prophetarum finis, et evangelicarum rerum exordium fuit, 42. Major Elia, Enoch, Moyses, et omnibus prophetis, 42. Sed comparatus Christo immensum inferior, 43, 44. A quibusdam ipsi inepte prælatus, 42. Eum Cyrillus non nisi veteribus justis, non autem apostolis majorem docet, 42. Joannis virtutes, 43. Ad hoc sanctificatus et repletus est Spiritu sancto ut Dominum baptizaret, 268. Dum adhuc esset in utero matris suæ, Dominum agnovit spiritu, nondum oculis videns, 43, 268. Ex Spiritu sancti in Christum descensu eundem agnovit quoad vultum, 43, 268. Asceticæ vitæ exemplar, 43. Doctor fide dignus, qui id quod præcipiebat, primus exsequebatur, 44. Conscientiæ verecundia non detinebatur, 41. Constitentibus vulnera sua medicamenta apponebat, et redimebat ab igne æterno, 43. Non conferebat Spiritum sanctum, sed annuntians erat eum a quo conferebatur, 268. Post mortem in subterraneis locis conclusus a Christo liberatus, 57. Joannis baptista remissionem peccatorum conferebat, 43, 313. Ab igne æterno liberabat, Spiritum tamen sanctum non conferebat, 43, 268. *Vide Baptismus.* Eum Cyrillus in Novo Testamento includere videtur, et quibus de rationibus, 42. Cum Patribus omnibus Christi baptismo inferiorem facit, et quibus partibus illum antecellat iste, 43.

Joannes evangelista datus a Christo Mariæ filius, et ejus charitati contradictus, 116. Ejus Evangelium quo tempore Græci in ecclesia legunt, 335, xii. Ejusdem Epistolæ catholicæ tres, 69. Sententia a Cyrillo citata pro Domini verbis, 23.

Joannes Damascenus. *Vide Damascenus.*

Joannes Hierosolymitanus Cyrilli successor a sancto Hieronymo levitatis aut ostentationis vitio sine justa causa notatus, 49, 50. Ab eodem et ab Epiphanio circa fidem pulsatus, ad Alexandrinum præsullem, omisso suo metropolitano confugiens, redarguitur, xxix. Se ab Cæsariensis, imo et ab Antiocheni episcoporum jurisdictione immunem esse defendit, xxix. Persecutionis metu Occidentalibus non communicat, lxxv. Theone presbytero Spiritum sanctum Deum in Ecclesia prædicante, claudit aures, lxxvi, lxxviii. Similem quartæ Cyrilli catechesim pronuntiavit coram sancto Epiphanio, 49.

Joannes Nicænus infelix et ineruditus chronologus, 369, 11. Ejusdem epistolæ fragmentum, 370.

Joannes Palæologus manuum impositionem confirmatoriam, in actione ministri frontem ungentis contentam existimavit, 259.

Job, imbecillum pater propter curam erat, 116, 117. Resurrectionem mortuorum docuit, et luculenter expressit, 292. Illud quod ait cap. xiv, 10, *Cadens vero mortalis non est amplius*, per interrogationem legendum est, 292. Quo jure id pertendat Cyrillus, 292. *Vide Resurrectio.* Jobi liber primus eorum qui versibus conscripti in canone, 69, 43.

Joel qualiter Spiritum sanctum esse testatus est, 200.

Ejus de eodem quondam effundendo prophetia, 274.

Jonas futuri inscius fugit, 213. Christi typum gessit, eique similis fuit in multis, 213, 214. In alvum ceti projectus, ibi trihuo moratus, neque tamen corruptus ac fusus est, 213, 214. Virtute Dei servatus, 213, 214. Post tres dies inde egrediens Christi resurrectionis possibilitatem evincit, 57, 213, 214. Judæorum fraudes, milites ad mentium inducentium, prævidit, 215. Cur in cetis cum esset in inferno se esse dixerit, 213. Jonas Maneti imitandus fuit, 101. Christo inferior in multis, 213.

Jordanis Christo testimonium reddit, 146. Evangelii principium, 42. Initium cum administrationis Josue, tum prædicationis Christi, 142. Quot ab Hierusalem millibus distet, 370, 371.

Joseph patriarcha de carcere et servitute ad regnum proventus, 236. Rex Ægypti a plurimis Patribus dictus, 122. Eum Deus Ægypti regem constituit. mala fratrum ipsius voluntate ad executionem consiliorum suorum usus, 122.

Joseph Christi pater, non ratione generationis, sed ratione curæ, 116.

Joseph *Antiquitatum* auctor, nihil de Zachariæ visione in templo, factaque ei futuræ prolis promissione, scripto perhibuit, 370, iv.

Josue, in prioris nominis locum Jesu nomen accepit, non sine mysterio, 142. Typum Jesu Christi gessit in multis, 142. Tum ipse tum Aaron duo Christi nomina non sine mysterio gesserunt, conjunctam in uno Christo regiam et pontificiam dignitatem representantes, 142. Josue invidia erga *Meldad et Modad* prophetantes a Cyrillo insimulatus, 258. Non ipse, sed alius juvenis Moysi annuntiavit quod isti prophetarent, 258. Josue liber, 69.

Jovianus Nicænæ fidei sectator pacem Ecclesiæ reddidit, lxxix. Moritur, lxxix.

Judas idem sonat ac *confessio*, 188.

Judas proditor in tentatione avaritiæ submersus, 330. Recens a mensa egressus, ac benedictionis calice potatus, pro salutis potu, sanguinem justum effundere voluit, 185. Ejus proditio pronuntiata est, 188. Judas dæmones initio ejecit in Christi nomine, 118. Non fuit natura proditor, ac diaboli et perditionis filius, 118. Illom hæretici natura et necessitate ad scelus adactum dicebant, 118.

Judæ apostoli catholica Epistola, 69.

Judæi et Israelitæ perpetuum nomen Judæorum, 145. A Judaismo recedere debet Christianus, 70. Judæorum religio, mores, et consuetudines ab imprudentibus Christianis perperam cultæ, 70. Judæorum Ecclesia, 297. Vineam plantatam a Christo, 196. Nil nisi spinas fecit, 197. Ex Sodomis secundum animi inductionem, 196. Nubibus præceptum ne pluant super eam imbrem, 197. Quem imbrem, 197. Propter stultas adversus Servatorem insidias rejecta, 297. Malam Christo remunerationem rependit, 196. Judæorum ingratitude qualis fuerit, 191. Dominus ipsos non abiecit, sed ipsi abjecerunt Dominum, 191. Ab ipsis translati ad Ecclesiam prophetæ, 197. Marmurantes, et murmuratorum posteri, 342. In ipsis non esse Domini voluntatem aperte testatum a prophetis, 297. Ipsi mos non solum detrectare prophetas, sed et lapidibus opprimere, 164. Eos lapidaverunt et neci dederunt, 137. Judæi temere legislatorum munus arripientes redarguuntur, 342. Prævie Scripturarum interpretationibus multos decipiunt, 52. Arma adversus eos sumuntur in catechesibus, 8. Ex prophetis suis refellendi sunt, 199. Ex omnibus Veteris Testamenti libris, et ex apostolis, primisque Hierosolymitanæ sedis antistibus qui Hebræi fuerunt, 8. Eorum patriarchæ recentes, et probroæ genere, 171. Eorum contradictiones in mysterium ascensionis Dominicæ nude retundantur, 217. Cyrillus auditores suos passim ad certamen cum gentilibus, Judæis, hæreticis ineundum hortari consueverat, 1. Judæi unum Deum recipiunt, Patrem negant, 113. Suis ipsorum prophetis adversi, 113. Impie abutuntur hac sententia, *Unus est Deus*, ut Filium negent, 136. Jesum negant esse Christum, 143. Ipsi mira videri non debet Christi incarnatio, 170. Judæi illud Joan. vi, 54: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, etc., non spiritualiter accipientes, offensi, 321. Multo gravius peccarunt Judæi Jesum alligantes, quam Isaiam secantes, vel Jeremiam in lacum dejicientes, 189. Eorum proceres sibi ipsi pugnantes in iis quæ Judæi proditori responderunt, 189. Asserentes Elisæum et Eliam mortuos excitasse, Christi resurrectionem negare non possunt, 212. Pauci ejus resurrectioni fuere increduli, 212. Judæi usque in hodiernum diem fremunt adversus Dominum et Christum ejus, 113. Velamen eorum cordi in lectione Moysis, non ad Paulum duntaxat, sed ad sæculi consummationem usque impositum est, 241. Mira videntes attoniti, non sancti fuere, 342. Semper ad contradictionem parati, et ad fidem segnes, 186. A pueritia usque ad senectutem commentan-

tes, et in ignorantia consenscentes, 52. Vincula eorum excinditur, neque apud eos relicta est via salutis, 207. Quorundam ex ipsis stupenda in relinendis anteceptis opinionibus perverbia et obstinatio, lxxviii. Judaeorum qui Christum pupugere et morti tradidere, quæ futura consternatio mentis, dum ipse gloriosus in caelis adveniet, 235. Quando videbunt, et ex cruce recognoscent quem pupugere, Jesum, poenitebit, cum non erit eis poenitentiae tempus, 203.

Judæi unctum sive Messiam expectantes, ab Antichristo facilius decipientur, 229, 230. A nonnullis Patribus Anthropomorphiticæ hæreseos accusati, 91. Eos accusare videtur Cyrillus, quod Dei providentiam cælo terminarint, 121. Judæi Romæ degentes quidam a Paulo persuasi ut crederent, aliis contradicentibus, 289. Plures ex his qui Christum crucifixerant in doctrina apostolorum et orationibus perseverabant, 274. Judæi plurimi, atque pagani prodigiis celestibus deterriti, Christianam religionem amplectuntur, lxxvii, lxxviii. Judæi ad ecclesiam periculi metu confugientes divinitus repelluntur, lxxvi, lxxvii. Cruces atro colore suffusæ eorum vestibus divinitus inuruntur, lxxvii. Juliani Jesu et favore templum Hierosolymitanum instaurare aggrediuntur, lxxii. Quam infasto exitu, lxxi. Num vetera ædificia diruentes omnia fundamenta eruerint, lxxiii. Ab ædificio templi continuando divinitus prohibitis, lxxvi, lxxvii. Eorum commentaria a Tito Romam Hierosolymis aucta, 370, 371. Apud eos quæ deprecandi mali formula, 185.

Judicis justis est accommodatam ad unumquodque eorum quæ geruntur, sententiam pronuntiare, 29.

Judicium extremum vere tremendum est, 238. Qua ratione poenas ipsum secuturas effugiemus, 238. Abrahamo cognitum, 290. In illo omnia peccata manifestabuntur, etiam occulta, 237. Quisque ex operum specie agnosceatur, et sua conscientia judicabitur, 238. Judicium extremum testes habebit homines et angelos universos, 237. In eo iudex aderit Deus Pater, ipsi assidente Filio, ac presente Spiritu sancto, 237. Quare distrahatur, 287. Multos iudicio extremo adhuc viventes deprehensum iri et una cum rediivis, non prius obita morte sistendos, communis Græcis Patribus, et Latinorum permultis opinio fuit, 236. Unde desumpta, 236. Num ad iudicium generale, honorum malorumve remunerationem vel poenam differri Cyrillus existimavit, 287. Quæ vera sit ejus opinio de iis qui in gratia decedunt, 287.

Judicium liber, una cum Ruth, septimus in canone, 69.

Julianus imperator Constantio succedit, liberamque omnibus sive Catholicis, sive Arianis præsulibus religionis causa relegatis, ad suas Ecclesias redeundi facultatem concedit, lxi. Auctor est Judæis ut templum instaurant, lxxii. *Vide* Judæi, Templum. Ejus adversus sanctos Hierosolymis maucutes immania et dira consilia, divinitus repressa, lxxviii. Julianum ipsum esse Antichristum Cyrillus censere non potuit, lxxiv.

Julius Romanus pontifex de die nativitate Christi Judæorum commentaria consulit, 370, 371.

Jupiter cum sorore rem habuit, 98. In cycnum et taurum transfiguratus, 93. Ejus adulteria, 93.

Justi. Post resurrectionem splendebunt ut sol, et sicut splendor firmamenti, 294. Cæleste corpus accipiant, ut possint cum angelis digne versari, 294.

Justi Veteris Testamenti in subterraneis locis conclusi et libertatis agentes, 57. A morte evocati. Num essent sub diaboli potestate in inferis, quorundam ea de re sententiæ, 170.

Justis Deus hic ex parte suppetias fert, postea ipsis plene ac perfecte præmia repensurus, 287.

Justificari debemus, quemadmodum Abraham justificatus est, 74. Justificatio tam operibus quam fidei tribuenda, 74.

Justitiæ vivendum, et moriendum peccatis, 5. Non tanta erat hominum injustitia, quanta morientis Christi justitia, 199.

Juvenalis Hierosolymitanus episcopus festum Natalis Domini primus in suam Ecclesiam invexit, et quo sensu, 369, 370, iii. Nicænum symbolum ad usum baptismi, in Ecclesiam suam forte invexit, 83, v. 9. Julium papam consuluisse falso creditus, 369, ii, 371.

L

Labarum Constantini a Cyrillo crucis tropæum appellatum, 333. In bellis a Constantio invehi solitum, 353.

Labrum tabernaculi, baptismi symbolum, 42.

Lactantius Spiritum sanctum propriam non habere substantiam docuisse insimulatus, 245. In ejus libris reperitur error de diabolo natura malo, 23.

Lamina. Cyrillus ad sacramentum chrismatis transfere-

rens mysterium laminæ sacerdotalis fronti summi pontificis impositæ, quæ ex parte inter utramque rem comparationem instituat, 321.

Lampas non solum habenda nobis est, sed etiam ardens conservanda, 239. Lampades nuptiales, 2, 16.

Lampsacum concilium. *Vide* Concilium.

Lapidem idololatræ patrem suum dixere, 117. Lapis manibus excisus de monte in Danielis prophetia, Christus est, 172. Lapidis cognitionis, 9. Lapis monumenti, illi adjuvans de Christo testabatur, 146. Intra ipsam speluncam erat Hieronymi tempore, 202.

Latrones cum Christo crucifixi ejus iudicio interfuerunt, 184. Ipsius innocentiae testes, 184. Eorum sors varia et exitus, alter usque ad moriem legum contemptor, alteri vitæ finis emendationis initium fuit, 197. Alteri animæ traditio, salutis ante alios perceptio fuit, 197. Alter mentis oculis obæcatus, 197. Latro credens non obduravit cor suum, ea propter ocissime indulgentiam consecutus est, 198. Veretur opera sua, 197. Ei paradisi per fidem apertus, 16. Post unius horæ fidem in paradisi inductus, 77. Ante Abraham, Moysen atque alios omnes illic ingreditur, 197, 198. Eodem tempore quo primus parens eiectus est e paradiso, in eundem per obedientiam introductus, 209. In paradisi, non in cælo, juxta Cyrillum, 187. Quem paradisi, 197. Num in terrestrem unde deiectus est Adam, 197. Qua ratione fieri potuit, ut huc primus introiret comite Christo, 197. An cum anima, an cum divinitate Christi, 197. Quo sensu eum Cyrillus salutem ante alios percepisse asseveret, 197. In iudicii novissimi tempore ejus salutem distulisse videtur, 198.

Latus. Christi latus esse punctum, propter peccatum e femina de Adami latere educta profectum, multi præter Cyrillum docere sancti Patres, 193.

Laus eorum est qui grates agunt: deploratio vero, eorum qui verberibus cæduntur, 291. Ad quos pertineat laudare Deum, 291.

Lavacrum. *Vide* Baptismus. Lavaeri poenitentia, vel lavaerum poenitentiae, 67. Lavaeri salus unica, 70.

Lazarus quatrduanus suscitatus, corpora sanctorum in morte Christi excitata, aliarumque resurrectionum exempla in Scripturis, 292, 293. Lazarus quatrduanus resuscitavit Christus ut Deus, 56. Fetens ab eo suscitatus, 21. Sororum fide, 76. Sorores pro ipso credidere, quod non poterat per sese, 76.

Lectiæ in usu veterum quales, et quotuplicis generis, 340.

Lectioes Scripturæ in ecclesia, 4. Quamobrem institutæ, 52. Lectioes de Ascensione in synaxi diei Dominicæ propter ordinem lectæ, 217. Lectioes Scripturæ sacræ catechesibus præfixæ, ex consuetudine lectionum in ecclesia habendarum ordine non sumptæ, et quare, cxx. Legendo privatim in ecclesia, legere unus debet, alter audire, 10.

Leo a paganis Dei loco adoratus, 93.

Leo quæstor ad concilium Seleuciense ab imperatore missus, in Anomæos et Acacianos propensus, lxxiii, lxxiv, lxxv, lxxvi. Concilium dissolvere tentat, lxx, lxxv, lxxvi.

Leontius Byzantinus auctor gravis et acutus, 357, ii. Cyrilli sententiam citat, 56.

Λεωζακουεζίν, 3.

Lex et prophete prædazogi more nos ad Christum perducunt, 67. Quibus legis oneribus liberavit nos Spiritus sanctus, 278. Lex pro ratione temporis data erat, et cum umbram tantum haberet futurorum honorum, accedente veritate subtracta est, 278. Legi et prophetis detrahentes hæretici, 67.

Liberius papa qua sponsione obstrictos Macedoniaeorum legatos ad communionem recepit, lxxxi, lxxxi, lxxxi.

Libertas Israeli a Pharaone, et mundo a peccatis per aquam comparata, 42. Libere mortuus qui nullo avaritiæ, aut pravæ actionis merito in crucem actus est, 185. Liber est homo ad bonum et ad malum nulla necessitate faciendum, 62. Nilita esset, nullus poenæ vel coram locus foret, 62. Libertatis quoad homines in hoc statu quam noticiam habuerit Cyrillus, 185. Eam intellexit quæ foret ab omni necessitate expedita, et libera prorsus electionis, 185. Quæ am sit ad meritum necessaria, clxxxv, clxxxvii. Quomodo stet libertas in homine sub gratia efficaci constituto, vel qui cum fervidiori cupiditati confligit, clxxxvii. Libertati sua jura servavit Cyrillus, clxxxvi. Libori arbitrii cooperatio, ejusque necessitas, 13.

Librariorum oculis, auribus et manibus eadem voces repetitæ sæpius illuserunt, 250. Græculi librarii Patrum sententias suis præjudiciis contrarias prætermittere solent, 257. In fine vocum per vocalem desinentium simphonone adiciunt, cum vox sequens a vocali incipit, 279.

Librum aliquem utilem legere debent qui in ecclesia

expectant, 10. In divinis libris descripta sunt omnia nostra, sive bona, sive mala, 236. Libri angelici, in his virgines et monachi ob pudicitiam propositum descripti, 64. Delentur qui desciscunt, 64, 221. Liber viventium non semper retinet omnium qui in eo scripti sunt nomina, 220, 221. Quis sit tum apud Cyrillum, tum apud Augustinum, et quid in eo contentum sit, 221. Quo sensu quaedam in eo deleantur nomina, 221. De predestinationis decreto non est intelligendus apud Cyrillum, 221. Libri quatuor Scythiani Manichæorum principis, 101.

Ligaturis non utendum in morbis, 70.

Lignum idololatæ patris sui nomine compellavere, 117. Reparatio per lignum damni per lignum illati, 192. Per lignum cecidit Adamus et per lignum in paradysum introductus Iatro, 198. Per Jesu lignum multo facilis paradysum ingressuri sunt credentes, quam per lignum de quo ederunt parentes nostri ejecti sunt de paradiso, 189. Semper per lignum salus, 193. Lignum dulcem effecit aquam: de latere Christi aqua effluxit in ligno, 193.

Lingua tardior mente, 87. Duarum rerum, et gustatus et sermonis administra est, 63. Lingua ignea paradysi aditum reseravit, 272. Gratia linguarum fructus resurrectionis Christi, 207.

Lithostrotos, sive *Gabbala* Hebraice in ædibus Pilati exsistebat, 341.

Liturgia sacra Cyrilli ætate multo brevior ac simplicior quam postea fuit, 323, iii. Cyrillus non omnes Hierosolymitanæ partes, sive cæremonias describit et exponit, 323, iii. Quæquam esset hæc liturgia, 323, iii, iv. Quæ S. Jacobi nomine circumfertur in usu Ecclesiæ Hierosolymitanæ, 323, iv. Quanto tempore, 323, iv. A patriarchis Constantinopolitanis abrogata, 323, iv. In multis a Cyrilliana disconvenit, et quare, 324, iv. Cyrilliana multa habet communia cum ea quam exhibent *Constitutiones apostolicæ*, lib. ii, c. 57, 324, iv, v. Hujus quædam ab aliis tum Græcis, tum Latinis liturgiis discrepantiæ notantur, 325, 326. Originæ sacræ ex evangelicis verbis historia num in ea prætermittitur, 327.

Locusta typus animæ corpore scinduentis, 235. Locusta impinguata, qualiter animam suam corpus in resurrectione generali iterum vestientem significet, 234.

Loquenda quæ ad pietatem pertinent, 9. Loquendum in ecclesia de utilibus rebus, dum otiosi sumus, 10. Quomodo loquamur, verbis exprimere non possumus, 90. Locutiones Cyrillo singulares, 60.

Lot qui unus erat, a Deo non neglectus, 236. In columbis servatus cum filiabus suis, 309. Ejus uxor præter naturam salis statua efficta, in æternum monumentum posita, 309, 290. Hæc transmutatio resurrectionem non repugnare manifestat, 290. Statua uxoris Lot multorum ex antiquis testimonia ad sua usque tempora peræverans, 309.

Lucanus Marcionita immortalitatem animæ negabat, 61.

Lucerna, de qua in psal. cxxxii, v. 17, varie a nonnullis interpretata, 144.

Lucianus martyr testatur scissam Passionis tempore Golgothanam rupem, 202.

Ludi delectatio quam multos detrahet in infernum, 383, xiv, xv, xvi.

Luminum gestatio in festo Purificationis, 362. Quare, 367.

Luna ignem naturæ, 128. Ejus splendor noctis tenebras mitigat, 130. Luna, aliquibus deus. 31. Lunam, cur Deus quandoque deliquitum pati et in sanguinem verti, iterumque lucidum corpus effici voluerit, 289. Luna singulis mensibus crescens et decrescens resurrectionis argumentum est, 289.

Lupus a pagani pro Deo cultus, 93. Lupi multi sub ovium vestimentis, sed lupinis unguibus et dentibus, 31.

Lutum in oculum transformatum, argumentum pro virginis partu, 173.

Lux tenebris Passionis tempore factis succedens, Christo testificatur, 147. Lux bonorum operum coram hominibus lucere debet, 239.

Luxuria. Nequissimum luxuriæ vitium præ cæteris animæ pariter et corpori exitiale, 382, xii. Exempla rei hujus, 382, xiii, 383. Sacerdotis ejusdem luxuriæ et ebrietati dediti terribile exemplum, 383, xviii.

M

Macarius Hierosolymorum episcopus, qui Cyrillum diaconum ordinavit, infensissimus Arianorum hostis, xxiii. In Nicæno concilio, ante præsules Antiochenum et Alexandrinum sedit, xxx.

Macedoniani unde nati, cxii. Lampsaci concilium celebrant, cxx. Romani legatos mittunt ad Liberium papam,

tineretur, lxxi. Legati quomodo a Liberio recepti, lxxi. Dato ad Liberium libello, quo fidem suam profitentur, ad communionem recipiuntur, lxxi, lxxii. Ariminensem formulam a se dolis iudisque subscriptam, detestantur, lxxii. Nicænam fidem ex integro recipiunt et describunt, lxxii. Gratulatorias ad delegantes alioque Orientis episcopos Liberii litteras recipiunt, lxxii. Variis intersunt conciliis in quibus ad communionem recipiuntur, lxxii. Quidam ex illis pertinaciores *Consubstantiale* recipere nolunt, et concilium Tarsense impediunt, lxxii.

Macrina (S.) S. Gregorii Nysseni soror, quid ipsi in extremis posita dixerit, lxxvii.

Maculæ seu vestigia peccati in homine resident, ex Patribus, 295. In corpore pariter et in anima juxta quosdam, 295. Duplicis generis ejusmodi maculas agnoscunt, 295. Solo baptismo abolentur, 295.

Mahummedani templum in loco Salomonæi templi extruxerunt, 208. Templum illud a Christianis in ecclesiam conversum, 208.

Mala substantia induci non potuit, nisi Deus aut impotentia, aut prodilionis reus fiat, 95.

Malum nullatenus in Deum refundendum, 22. Ex libero delectu, 21, 22. Malum non voluntarium et necessarium qui apud Cyrillum dixerit, 21.

Malus, ipse est dæmon adversarius, a quo liberari oramus, 331. Mali dati a Deo pro sepultura Christi, 199.

Mammoneus damnatus, 39.

Manasses nequissimus Isaiam dissecuit, 29. Captivus Babylone, malorum experientia ad pœnitentiæ medicinam usus est. Per pœnitentiam restitutus regno, et salvus effectus est, 29.

Mandatorum observatio vitæ æternæ acquirendæ modus, 269.

Manducare. Hæc Christi verba (*Joan. vi, 54*): *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc.*, spiritualiter intelligenda, 321. Quo sensu ea velit Cyrillus spiritualiter intelligi, 320.

Manes hæresiarcha totum orbem concitavit, 103. Quo anno prodierit, 248. Quinam apostoli ducentis ante eum annis defuncti dicantur, 248. Sub Probo imperatore erupit, 99. Visus a nonnullis, qua Cyrillus prædicabat ætate, adhuc superstitionibus, 100. Manis nomen aliud Persica lingua, aliud Chaldaica sonat e Persica sumptum, 102. A furore ductum secundum Græcam interpretationem, 99, 102. Persica lingua dialecticum sonat, 102. Manes prius dictus *Cubricus*, 102. Eum Cyrillus nunquam *Manichæum* vocat, 99. Unde illi postremum hoc nomen, 102. Manetis sex dedecora, blasphemia, servitus, promissionum vanitas, homicidium, incarceration, fuga, 103.

Manes, a vidua Terebinthi librorum et hæresis hærede emptus, Persarum disciplinis loco filii institutus, 102. Ejus libros et pecuniam hæreditate possidet, et nomen servitutis mutat. Duplex ejus in regiam Persarum civitatem accessus, 103. Regis Persarum filium precibus enrare aggreditur. Spe frustratus in carcerem conjicitur, 103. E carcere fugit, 103. Duplicis homicidii reus, filii regis Persarum, et custodem carceris, 104. E carcere aufugiens venit in Mesopotamiam, 104. Cum Archelao conflictit, 104. In collatione cum Archelao victus, in vilissimum pagum aufugit, 106. Archelao, qui illum fugientem insecutus fuerat, viso, postremum aufugit, 106. Post duplicem cum eo collationem, bis in discrimen capitis adductus, 107. A satellitibus regis Persarum tandem comprehensus, regi dat pœnas, detractæ cutis supplicio occisus, 107. Cadaver ejus feris datum, cutis in sacci modum inflata, ante fores suspensa, 107. Manetis mors, et ejus circumstantiæ expenduntur, 107.

Manes e Christianis non est, neque unquam ab Ecclesia, in qua non fuit, projectus, 100. Solem, lunam, sidera et dæmones adorabat, 225. Unde hanc religionem haurerat, 225. Sero Scripturas et Christianum nomen audivit, 100. Fuit. Simone Mago deterior, 248. Omnium hæreticorum deliramenta complexus, hæreseon omnium deterrimam conflavit, 247. Hæreseos sine fur fuit, alienam doctrinam suo nomine vulgans, 100. Manes se Christum appellabat, 226. Christo contrarius, 103. Homo sceleratissimus ausus dicere se esse Paracletum, 103, 216. A Christo promissum, 247, 248. Irremissibilis in Spiritum sanctum blasphemie reus, 103. Manetis voces, quibus se Paracletum dicebat, 103. Quæ Manichæorum de hac magistri sui jactatione sententia, 103. Manes Deum Veteris Testamenti, malorum inventorem aiebat, 67, 104. Manetis discipuli plures, et variis nominibus designati numerantur, 107. Tres aliquando, alias duodecim numerantur, 2. In his Thomaa, Buddas et Hermas, 2.

Manichæi, Marcionistæ, et Montanistæ pene uni Ecclesiæ Palestinæ hæretici, tempore Cyrilli, cccii. Quare ad Ecclesiam redeuntes cum novo baptismo recipiuntur,

Manichaica hæresis, ex omnium hæreseon blasphemis in unum collectis conflata, 100. Recens, sub Probo imperatore cepit, 99. Ejus parentes *Scythianus*, et *Terebinthus*, 101. Ante tempora Cyrilli, nullo publico Ecclesie decreto, sed communi fidelium horrore damnata, 108. Manichæorum libros Cyrillus diligenter evolverat, 110. Cur eos hæreticos frequentius et gravius exagitet quam omnes alios, 99. Eorum sectæ cum Ecclesia comparatio, 110.

Manichæi omnium hæreticorum maxime odio habendi, 99. Cave pejus et angue fugiendi, 109, 111. Fidem contemnentem intelligentiæ pollicitatione homines in suam sectam pelliciebant, 72. Eorum blandiloquentia, Betaque modestia, 100. In storeis et mattis ex Manetis præcepto cubabant, 108. Carnes, vinum et lac damnabant, 65. Aute victum, panem, creatori, et ei qui ipsis obtulerat imprecabantur, 108, 109. His qui sibi victum afferebant, gratiarum loco imprecationes rependebant, 109. Palearum aquis jejunii auctoritatem dissimulabant, 108. Ciborum conditorem calumniabantur, dum se lautissimis cibis ingurgitabant, 108. Desidiosi et nihil operantes, laborantium opes comedebant, 108. Nuptias condemnabant, 64. Tonante et fulgurante Deo, imprecationes in cælum fundunt, 110. Eorum de imbrium causis delira et foeda sententia, 110. Baptismus singulari sceditate sordibus, et num aliquem admiserint, 109. Gentilibus, Samaritis, Judæis, fornicatoribus impurius et execrabilioribus, 109. Eorum mysteria, seu eucharistia quam foeda et execranda, 109. A quibus cam sumpserant, 109. Super abominanda sicu demones invocabant, 102. Summam Dei potestatem quatuor capitibus oppugnabant, 120. Duos deos ingenitos dicebant, 94. Manichæi duos deos, alterum boni, mali alterum fontem admittentes refelluntur, 94, 95. Duabus suis deitatibus diversa habitationis et imperii loca et domicilia assignabant, 53, 94. Mali dei domicilium in meridie assignabant, quamobrem, 95. Alium corporis, alium animæ opificem Deum statuebant, 53. Luminaria divinitate donabant, 225. Solem istum pro Christo habebant, 93, 109, 225. Filii sapientiam in luna, ejusque virtutem in sole habitare dicebant, 225. Duo noctis ac diei diversa principia admittebant, 129. Tenebras sensibiles, indicium aiebant tenebrarum ingenitarum, 129. Tenebras a luce, et lucem a tenebris destructam aiebant, 94. Eorum de productione mundi, inconstans, et varie commemorata ab auctoribus sententia, 95. Universi gubernationem criminabantur, propter mala quæ permittit Deus, 120. Peccati causam in corpus refundebant, et peccatum necessarium docebant, 63. Quo sensu malum dicerent necessarium, clxxxiii. Doctrinam Ecclesie de peccato originali funditus ignorasse videntur, clxxxiii. Manichæi opinione tantum Incarnationem constare aiebant, 56. Crucis veritatem inficiabantur, 57. Simulatum, non veram Christi resurrectionem asseriebant, 213. Unde refellantur, 215. Animam ex Dei substantia ortam aiebant, 60. Duas in homine animas distinguebant, sed utrasque in suo genere in omnibus hominibus similes et ex eadem substantia, 62. Metempsychosim, seu translationem animarum e corporibus humanis in belluarum et plantarum corpora admittebant, 108. Docebant, eos qui herbas evellebant, aut animalia mactabant in eas transformari res, 108. Diabolum natura malum opinabantur, 23. Divitias a diabolo auctore esse dicebant, 123. Materiam Deo incognitam sentiebant, 91. Insanabilia dicebant peccata, 23, 24. Solem et lunam in astra referebant, 53. Astrologiæ supereritionibus obligati, 53. Manichæi, etiam conversi, nisi diuturna poenitentia probati fuerint, suspecti esse debent, 111. Quibus de causis eorum suspecta conversio, nisi diu probata, 111. Ex Manichæorum secta converso quid agendum, 111. Ex his plures Cyrilli concionibus astabant, 297. Manichæorum evangelium secundum Thomam, 69. Novium et exitiale, 69.

Mansiones æternæ in cœlis, 17.

Mautissa ex codice Coisluniano catechesi xvi adjecta, cujus sit, 262.

Manus non tantum ad accipiendum porrecta, sed etiam ad operandum prompta esse debet, 187. Manus symbolum actionis, 323. Cur initio sacræ actionis abluerentur, 325. Manuum ablutio quid significet, 325, 326. Aquam in manus sacerdotis fundere ad quem olim pertineret, 325. Ecclesiam illotis manibus introire omnibus omnino olim interdictum, 325. Manus Christi extensæ in cruce, et clavis contixæ, 196. Quid ibi mysterii sit, 196. Corpus Christi concava manu suscipiendum, 331. Manuum impositio in utroque fœdere designat dona Spiritus sancti, 258. Olim in sacramento confirmationis adhibita, tum apud Græcos, tum apud Latinos, 259. Hanc Græci posteriores in actione ministri frontem unguentis confectam existimavere, 259. Manuum impositio super ægrotantes, cum oratione

super eos fusa conjuncta, ex Christi et apostolorum exemplo, 343. Ægros per manuum impositionem curare adhuc dabatur fidelibus, Cyrilli tempore, 243.

Marcellus Ancyrates Sabellianus occultus ex Cyrilli opinione, 228. Propriam Spiritui sancto non tribui substantiam patiebatur, 245. Accusatur Filium dixisse Verbum Patris *προφασιν*, *prolatitium*, aut *prolatitio simile*, 35, 153. Docuisse Christi regnum, et sessionem a dextris Patris, non nisi post Incarnationem incepisse, 55. Filio paternitatem teete prædicabat, 228. Ab Athanasio et Occidentalibus sustentabatur, 228. Catholicos inter et Orientales diuturne invidiæ causa, 228. Qua occasione in Sabellianismi suspicionem venerit, 239. In concilio Hierosolymitano sententiam mutare jussus, 239. Solus in hoc concilio Ariarum admissioui consentire voluit, xvi. A Constantino ad concilium Constantinopolitanum remissus, ibi a sacerdotio dejectus est, 239. Constantinopoli pulens, et quo anno, xix. A conciliis Romano et Sardinensi absolutus, ab omnibus pene auctoribus ecclesiasticis accusatur, a paucis defenditur, 239. Quid de illo sentiendum, 239. Ab hæresi de finiendo Christi regno, et descrenda a Verbo, quam nostræ salutis causa suscepit humanitate, vix absolvi potest, 239. Certus Cyrilli et Orientalium sententia hæreticus, 228, 239, xiv. A Cyrillo notatus, 59, 239. Cum Athanasio in eadem causa conjunctus, ejus et *consubstantialis* causæ quantum nocuit, xiv.

Marcion hæreticus, os impietatis in Deum, 97. Ipsi doctrinam Cerdonis attribuit Cyrillus, 97. Ambo Deum Veteris Testamenti distinguebant a Deo Novi, 67. Marcion duos deos prædicavit, unum bonum, alterum justum; unum Patrem Christi, alterum opificem mundi, 97. Tres primos deos asseruit, 246, 247. Ex ejus doctrina non modo tres, sed quatuor dii consequentur, 246, 247. Secundum quosdam una cum Marco temporale Filio principium tribuebat, 159. Putativam duntaxat Christi Incarnationem affirmabat, 56. Ejus error de Christi ad inferos descensu, 57. Materiam æternam admittebat, malumque, sive diabolum pro tertio principio habebat, 23, 246. Animæ solius salutem esse aiebat, 62. Nam affirmabat esse Dei substantiæ partem, 60. Animas natura salvas aut perditas distinxit, 62. Nuptias reprobabat, 64. Baptismum repetens a Cyrillo vapulat, 6. Marcion testimonia Veteris Testamenti in Novo citata resecurit, 97. Quare, 247.

Marcionitæ ob immolatorum usum reprehensi, 65. Reos judicio pronuntiabant qui carnes gustarent, 65. Tres deos prædicabant, 244. Cum Manichæis alium Veteris Testamenti, alium Novi Deum admittebant, 244. Utrique in Palæstina Cyrilli temporibus, 297. Eorum conventus qualiter appellandi. *Vide* Ecclesia.

Marcus Gnosticus Æonas elementorum, seu litterarum Græcarum vocabulis designabat, 98.

Marcus Valentinianus opinione tantum incarnatum Christum docebat, 56.

Maris opinione Valentini, ex Sapientiæ lacrymis productum, 99. Maris magnitudo, profunditas, impetus, 131. Intra defixos sibi a Conditore limites, ejus mandati reverentia consistit, 131.

Maria Virgo, Deipara, 146. Dei mater et thalamus, 362. Ex Davidis genere, 175, 176. Per eam et ex ea prodivit vita, 170. Maria debitam a feminis virorum generi, propter Evæ exortum, gratiam reddidit, 178. Ejus fides, nuptiarum ejus arripit, 177. Propter desponsationem, Josephi uxor dicta, 179. Prægnans, etsi desponsata tantum, 179. Vero conjugio Josepho devincta, 179. Sponsa Joseph a Patribus communiter appellata, 179. A Cyrillo, tantum desponsata, non uxor dicta, 179. Mater Joanni a Christo data per commendatam illi charissimi discipuli charitatem, 116.

Marius Victorinus spiritus ab angelis discernit, 256.

Martyres patientiæ coronis redimunt, 298. Spiritus sancti virtute jam in paradiso versantes, pro Domino probra quæque et aspera contempserunt, 355. Martyrum confessio, similis baptizandorum confessioni, 45. Illi, et quidem soli, sine aquæ baptismo celeste regnum ingrediuntur, 44. Martyres sub Antichristo omnibus martyribus præferendi, 232. Quare, 233. Martyres et alii sancti ex doctrina Cyrilli suis nos apud Deum nunc orationibus adjuvant, 287.

Martyrium a Christo baptismi nomine appellatum, 44. Per illud obtinetur æterna vita, 299. Testimonium Christo per martyrium reddere impossibile est nisi per Spiritum sanctum, 255. Martyria vocabantur ecclesie supra martyrum tumulos ædificatæ, 207. Etiam aliæ sanctis non martyribus sacræ, 207. Quare ex omnibus ecclesiis quæ in sacris locis Christo constructæ sunt, sola Martyrii nomen retinuit, quæ ad ejus monumentum condita est, 207. Cur non potius appelletur ecclesia, ut cæteræ ecclesie, 207. Id prædictum a prophetis, 207.

Machabæi Judæorum secta, Dei providentiam auferrebant, 121.

Matthæus Evangelium lingua Hebraica conscripsit, 212.

Matrimonium in Ecclesia sanctissimum, 110. Proles suscipiendæ, non explendæ libidinis causa incedendum, 284, xix. Illud ratum, non consummatum per ingressum in religionem, et professionem unius conjugum, quoad vinculum dissolvi ante Tridentinum concilium docuisse videtur Cyrillus, 254. Illo etiam consummato plures sancti auferuisse, et continentiam professi leguntur, 254. Quando id liceat, 254. *Vide* Nuptiæ.

Mattarii, rigidiorum Manichæorum in mattis seu storeis ex præscripto sui magistri cubantium, nomen, 108.

Maximilia et Priscilla Montanistarum prophetissæ, 247.

Maximus e sede CP. deiecitur, lxxxii. Occidentales commovel adversus ordinationem cum Gregorii, tum Nectarii, lxxxiv.

Maximus (S.) confessor: auctor creditur *Dialogorum de Trinitate* sub nomine sancti Athanasii, 230.

Maximus (S.) Hierosolymitanus antistes, contra S. Athanasium vi adactus subscripsit, xvi. Medium se in dissidiis diu tenuit, Eusebianorum dolos et conventus exosus, 227, xvii. Ab Eusebianis in suas partes pertractus, xiii, xv. Quomodo postea Athanasii communionem amplexus, xv, xvi, 227. Eam cum primum palam tenuit, xvi, xvii. Nicænum symbolum et concilii Sardicensis decreta amplectitur, xvi, xvii. Non depositione, sed morte clausit episcopatum, xviii, xix. Arianis haud ita invisus fuit, cujus iudicium saltim instruendum non esset, xix. Quo anno diem clausit extremum, xx. Num moriens in suum locum substituerit Heraclium, et ordinavit, xxi.

Medicus. Christus cœlestis medicus, 243. *Vide* Christus.

Megethius Marcionita tres deos prædicabat, quorum unus bonus, alter malus, tertius quidam medius Judæorum Deus, 246.

Melania Apronianum et Albinam gentiles catechesi instituit, 233. Ipsa et Rufinus Pœcumatomachos Ecclesiæ Hierosolymitanæ reconciliant, lxxvii.

Meletius Antiochenus et Eusebius Samosatensis a Paulicianis quam dire vexati, xxiv. Is semper fuit a Macedonio sejuuctus, lxxxii. Pater communis, et concilii CP. dux appellatus, lxxxii. Subita morte præreptus, lxxxii. Orientales ipsi successorem substitui postulant a concilio, et obtinent, lxxxii.

Menæi Græci testimonium pro veritate apparitionis lucidæ crucis Hierosolymis, 336.

Menander hæresiarcha, 97. Imagiariam asseruit et non veram Christi incarnationem, 56. Affirmavit se esse missum salvatorem pro salute hominum, 224. Mundum ab angelis conditum dixit, 159. His qui in eum baptizarentur resurrectionem et immortalitatem promittebat, 285.

Mens ocior lingua, 87.

Mensa Domini. *Vide* Eucharistia. Mensa spiritalis, Scriptura sacra, 49.

Mercatus in solemnitatibus idolorum frequentes, Christianis prohibiti, 308.

Mercedis expectatio ad labores perferendos animum roborat, militesque ad bella promptos sola efficit, 235.

Meridies, post meridiem Domino perambulante, Adam et Eva latibulum quæsiere: et post meridiem in paradysum introducitur Iatro, 192.

Meritum nullum, ubi necessitas naturalis, 62.

Mersio. Trina in baptisate mersio mos ab apostolis profectus, 310, n. Quid significet, 312.

Metaphoricæ locutiones unde dignoscantur, intelliganturve, ccx, ccxi. Metaphorice locutos esse SS. Patres dum Eucharistiam dicunt esse corpus Christi male probat Albertinus, ccx, ccxi, ccvi, ccvii. *Vide* Eucharistia.

Metempsychosim et translationem humanarum animarum in corpora eum belluarum, tum plantarum, docebant Manichæi, 103.

Metropolitæ et superiores episcopi a subjectis sibi episcopis judicari possunt, xlii.

Micæ corporis Christi quantum pretiosæ, 332.

Michæas propheta, 158. De Spiritu sancto testimonium protulit, 269. Pro Isaia citatur in iis quæ Sionis eversionem spectant, et quare, 253.

Milites conscripturi allegeudorum actates et corpora explorant, 47. Militum est proclamare reges, 341. Milites custodientes sepulcrum Christi limere debuerunt, 211. Quare, 211. Discipulos Christi de furato ejus corpore calumniantur, hæc impostura ubi prædicta, 211. Hanc calumniam orbi terrarum non persuaserunt, 212. Cur non condemnati a Judæorum sacerdotibus, 212.

Millesius (Thomas) emendatur, 176, 207, 333, n. Eius inanis conjectura, 150.

Miltiadis antiqui auctoris de prophetiæ dono testimonium, 263.

Ministorum Ecclesiæ est denuntiare et docere, 13. Nostrum aggredi ad opus, Dei perficere, 13. Ad Ecclesiæ ministros pertinet contestari, cavere autem fidelium est, 281. Ministri sacri janitorum vice funguntur in admittendis iis qui accedunt, 4. Ministri baptismatis qui, ex doctrina Cyrilli, 281. Idiotæ quandoque et servilis conditionis, 231.

Miracula, somnia et alia dona gratuita communia fidelibus, 343.

Misericordia Dei pro dignitate ab universis hominibus explicari nequit, 26. Quibuslibet hominum peccatis longe superior est, 24. Eius plena sunt cœlestia, terrestria et infera, 363. Misericordiæ Dei prævenientis, ex Cyrilli doctrina necessitas, clxxxviii. Qui misericordiæ opera prætermittunt ignem æternum non effugient, 238.

Mithra, solis nomen apud Persas, 102. *Mithræ* ministrorum qui Terebintho adversati sunt nomen, 102.

Monachi in angelicis libris propter puritatis propositum descripti, 64. Ipsi magna est reposita corona, 64. Monachorum ordo puritatis gloriam sectatur, 180. Castitati præsertim devotus, 64. Monachi quarumcumque mulierum consortia qua cura vitare debent, 384, xx. Lugenda hæc de re historia, 384, xx. Quod aqua piscibus, monachis idem præcipue silentium operatur, 384, xx. Monachi etiam aliquando catechumoni, 63. Qui erant Pauliniane factionis Hierosolymis, Ecclesiæ reconciliantur. *Vide* Paulinus. *Movaxol* et *Movázovtes*, qui differant, 63. *Movázovtes* quodnam vitæ propositum sequerentur, iv. Ad monasticam profectam Latini multi Hierosolymam proficisci soliti, lxxxii.

Monarchia, seu unicus principatus Dei, 54. Quid sit veterum stylo, 85, 86. Monarchiæ, seu unius unci Dei principatus dogma, 111, 112. Semel in animo desixum, omne sive idololatria, sive hæresis errorem depellere sufficit, 51.

Μονογενής vox adjectiva, 137. Cur filietas in Christo dicitur unica, sive *Μονογενής*, 137.

Monotheletæ ad infamandum catholicum de duabus in Christo naturalibus voluntatibus dogma, eas inter se discordare calumniabantur, 373.

Montanus homo abjectissimus, et omni impuritate coopertus, 246. Furiosus, et a dæmone exagitatus, 247. Se Patrem omnipotentem, Verbum, Sponsum et Paracletum esse jactabat, 226, 246, 247. Spiritum sanctum sibi esse hypostatice unitum dicebat, Cyrillo teste, 247. Num eadem de eo fuerit ejus discipulorum sententia, 247. Ab ipsis tantummodo Paracletus appellatus, 247. Cur a Cyrillo lascivia et impuritate plenus dictus fuerit, ejusdem cum Manichæo sententiæ, et pariter execrandus, 247. Suorum, ut vocabat, mysteriorum prætextu, parvulos jugulans, in nefastas epulas concidebat, 247.

Montanus et Montanistæ, variarum impietatum a variis accusati, 247. Inmania et impura eorum mysteria, 247. Falso quidem, sed communi nomine se Christianos appellantes, quas veris Christianis clades attulere, 247. Quid a Gnosticis acceperint, 246. Num infantem in membra conciderent, eandemque quam Gnostici turpitudinem exercuerint, 247. Quid sentirent de Spiritu sancto, quid de Paraceto, 265. Cum aliis multis hæreticis prophetiam in homine statu mentis emoto residere arbitrabantur, 252. Secundas nuptias reprobabant, 64. Catholicos eadem secum jejunia non observantes culpabant, 65.

Monumenta aperta sunt propter eum qui in mortuis liber erat, 199. Monumentum Christi per sanctum, 146. Duplici spelunca constabat, 208. Quæ forma utriusque fuerit, 203. Ab Adriano humo aggesta abditum ac profanatum, 208. A Constantino Magno apertum et decoratum, 208. Intra illud ecclesia Resurrectionis nomine ædificata, 208. Ab antiquis Christi confessio, seu Martyrium appellabatur, 207.

Morbus animæ iniquitas, 21.

Mors, mori. Moriendum peccatis et justitiæ vivendum, 5. Soli non morimur, sidera quoque moriuntur, 225. Mors cetus intelligibilis, 213. Mors prævalens superioribus temporibus devorabat, 310. Quod ait Apostolus Rom. v, 14. *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*, quo sensu intelligendum, 241. Quam mortem intulit mundo Adam, animæ, an corporis, 183. Utramque, sed animæ potissimum, intulit, et ita docuit Cyrillus, 183. Exterrita mors est conspicata Christum in infernum descendentem, 214. Fugit præ timore, 214. In mortis locum descendit Jesus, ut mors quos sorbuerat evomeret, 213.

Mortui ad Christum confugientes resurrectionem accipiunt, 244. Qui mortui primum resurgent, 234. Qui fue-

emerserant, 212. Id quoque prædictum, 212. Ut mortui liberarentur, Christus in terra condidit, 99. Quomodo intelligendum illud psal. cxiii, 17: *Non moritur laudabant te, Domine*, 291.

Moses a Deo delegatus, 306. Figura Christi Domini in nullis, 193, 307. Fluvium in sanguinem transmutavit, mare ipsi ferienti se ex reverentia concessit, 193. Ejus manus unius horæ in mento in alteram speciem transmutata et velut nix facta, et in pristinum statum restituta, 177, 260. In cujus rei argumentum, 177, 290. Moses vitam in ligno suspensam deploravit, 192. Serpentem crucifigens crucis figuram adumbravit, 192. Ejus virga in serpentem mutata, argumentum pro virginis parte, 177. Resurrectionis speciem et argumentum, 16, 30. *Jesu* filium *Nave* reprehendens, *Heldad* et *Modod* prophetantes prohibere volentem, cujus rei mysterium significavit, 258. Per impositionem manuum dalaſ; ritum sanctum, 258. Justus factus et admirandus viri meritis sententia in Adamum dicte obnoxius fuit, 241. Moyses et Elias qui in monte Sinai Domino ostiterunt, eidem transfigurato in monte Thabor testimonium reddidere præsentem, 170. Moysi libri quinque, *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, *Deuteronomium*, 69. Ejus consuetudines, ex præscripto Spiritus sancti et apostolorum, non amplius observanda, 278.

Mulier. *Ho* nomine vocatur etiam virgo, 179. Mulier princeps et dux peccati, e latere formata, 193. Christus pro mulieribus latus perforatus est, 193. Mulier quandoque ut virum demereatur, accedit ad baptismum, et vicissim, 5. Mulieres etiam adulteræ et peccatis cooperatæ per penitentiam salvæ, 25. Mulieres animas ad fidem lucrandi studiosæ multæ exstiterunt, 233. Illas ad hoc hortabatur Cyrillus, 233. Mulieres in ecclesia non loquantur, 10. Legant, psallant, vel orent, labia movendo, ut tamen vox non exaudiatur, 10. Nullo tot diabolus animas rete capit, quam laqueo pessimo mulierum, 282, xiii. Mulierum faciem homo lutuens assidue sic manet in castitate, ut palea in igne, 384, xx. Etiam sorores et propinquas invisere quantum periculosum, 284, xx.

Mulieres in die azymorum et festivitate cadebant se et flebant, apostoli vero occullati et dolore confecti, Christum ad monumentum quærentes flebant, cum potius gaudere debuissent, 195, 210. Earum virilis ardor et animus, 211. Mortuum quærebant, sed resurrecturum sperabant, 211. Suscitatum viderunt, cujus sepulcrum obsignaverant sacerdotes, 211. Oculis ipsis conspiciunt, dum sacerdotes intelligentia destituuntur, 211.

Mundæ animæ est dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum*, 329.

Mundus maximum Dei opificium, in eo nihil reprehendendum, miranda omnia, 128. Mundus et omnes ejus partes propter hominem factæ, 165. Ejus principium a, 42, 42. Opinio Valentini a nonnullis per diabolum genitis productus, 99. Ejus administratio cum diabolo coucredita, quæri potest, 124. Mundus iste transiturus est, et consummabitur ob iniquitates quibus oppletus est, 224, 292. Renovabitur ac pulchrior evadet, 224, 292. Tellus nova facienda, 292. Mundus universus jam doctrina de Christo oppletus est, 227. Mundus hominum credentium in crucifixum crucis veritatem evincit, 202. Mundus universus hominum per crucem redemptus, 183. In eodem mense (Nautico) factus et reparatus, 209. Pro cujus mundi salute mortuus est Christus, 202. *Vide* Christus, Homines. Mundi initium et finem et medium temporum spatium videt qui a Spiritu sancto illuminatur, 232. Mundi partes aliquibus pagani dii fuerunt, 51. Utrum a mundo vos penitus segregari oporteat, 314.

Murmuratores bona in mala pervertunt, 342.

Muscæ et apes in aquis suffocatae post horam reviviscentes in exemplum resurrectionis datae sunt, 288.

Μορζοι sex mensibus moriuntur, postea reviviscunt, 288. In cujus rei exemplum, 288. Quid sint *μορζοι*, 288.

Myrrha et aloë symbola sepulturae, 269. Idem de myrrha Scripturæ testimonium ad vitum myrrhatum retulit, et sepulturae Christi accommodavit Cyrillus, 198.

Mystagogicæ quid sint, et quibus potissimum utiles, 311. Mystagogicæ catecheses quæ, et cur ita appellatæ, 303, ii, 304, iii, cxviii. Quibus habitus datus, cxviii. Similis argumenti apud Latinos, sermones et libri, cxviii.

Mysteria catechumenis occultata. 3. Infamia quorundam hæreticorum mysteria, 247. *Mysterio*, secundus Scythiani Manichæorum auctoris liber, 101. Mysterium Trinitatis catechumenis et gentilibus occultatum, iis qui ex catechumenorum sorte transgressi erant dilucide propositum, 106. Mysteria baptismi, et quæ ad sanctum Dei altare distribuuntur quo tempore traduntur, 300. Sacri-christianis et Eucharisticæ mysteria nondum initiatis patefacere non licitum, 303. Breviter et summatim tamen ipsis paulo ante baptismum tradita, 303. Mysteriorum

expositio cur post eorum susreptionem dilata, 306. Mysterium iniquitatis suo tempore perfici, et appropinquare Antichristum existimavit Cyrillus, 233.

N

Nabuchodonosor, ejus crimina; ossa regum ex sepulcris eiecit, 30. Cherubim sculpta propitiatorio imposta, et propitiatorium ipsum contrivit, 31. Velam sanctuarii conculeavit, thuribulum ad idolorum famam transtulit, oblationes deturbavit, 31. Mille mortes pati dignus erat, 31. A Deo flagellatus, ut salvus fieret, moralis ejus supplicii explicatio, 31. Agnovit esse in Daniele Spiritum sanctum, 261. Eum principem incantatorum perperam et falso appellavit, 261. Ab eo visionis cujus ipse non meminerat intelligentiam recepit, 261. Deum regnorum arbitrum esse confitetur, 123. Penitenti ipsi ac constanti Deus peccatorum veniam et regnum dedit, 31.

Nathan propheta, Davidis Dei jessu reprehensor velox, et vulneris medicus, 27.

Nativitatis et baptismatis Christi solemnitates olim indivisæ, postea distractæ, 371. Quare simul eas celebrari non convenit, 370, 371. Dies Nativitatis Christi incertus, 370, 371.

Natura salutis capax, accedente voluntatis arbitrio, 24. Duarum in Christo naturarum discrimina, 151. Earum distinctio unde appareat, 358, iii. Ab antiquis Patribus cognita et celebrata, 357, iii. Quare potissimum inducta, 357.

Ναζαζ apud Hebræos sæpe virginem designat, 174.

Nebula ex aqua fit, 130.

Necromantiæ scelera ne in aurem quidem admittenda, 70.

Negligentia initiorum, peccato radices supplet difficile evellendas, 23.

Neophyti post baptismum corporis habitu splendidi, et anima lucidi, 12. Ecclesiæ sidera vel columbæ, 10, 12. In vigiliis Paschatis baptizati, quo tempore de sacri chris-matis et Eucharistiæ mysteriis erudiebantur, 300, 303. Eorum plane rudes non erant, cum ea primum recipiebant, 300, 303. Neophytorum candidæ vestes tota Paschali hebdomada, 322.

Nestorius. Locutiones Nestorianis similes apud Patres Nestorianæ ætati superiores, frequentissimæ, 339. Ejusmodi locutio apud Cyrillum, 159.

Nicas vel Anicetus Romanorum episcopus quo ordine competentes erudiret, 300.

Nicaena fides ab omnibus fere Orientis episcopis partim vi, partim fraude rejicitur et damnatur, 181. Nicaenum symbolum Hierosolymis prioris symboli loco usurpatum, 83. In nonnullis catecheson exemplaribus ad catechesim v. applicatum, 78. Nicaenum concilium, i. ii. *Vide* Concilium.

Nicophorus Callistus quid de Cyrilli operibus referat, 357. Falsæ narrationis arguitur, 201.

Nicodemus Spiritus accessum iguoravit, 273.

Nicolaitæ a Christo ipso de immolatorum esu reprehensi, 63.

Nisibis a Persis quater oppugnata, 226.

Nix ex aqua, 130.

Noctis idem qui diei auctor, Deus, 129. Noctium utilitas ad refocillandos homines a laboribus, ad meditando eloquia Dei, contitenda peccata, 129. Noctes hiemales quomodo ad fertilitatem telluris adjumento sint, 129. Nox paschalis, ejus illustratio, 11.

Noe temporibus, per lignum et aquam facta est hominum salus, et novæ generationis initium, 269. *Noe* columba, Spiritus sancti in Christum baptismi tempore descendens figura, ex doctrina veterum, 269. Arca *Noe* Ecclesiæ figura, 269. In ea separati a mulieribus viri, 10.

Noetus, Patripassianus, 157. *Νοταροπια*, *Filio-paternitatem* docuit, 55.

Νοταρος quid significet apud auctores ecclesiasticos, 1.

Nomen Dei nomen natura sanctum est, 329. Cur oramus ut in nobis sanctificetur, 329. In nobis sanctum fit cum sanctificamur ipsi, 329. Nomen Dei, *Fidelis*, cum hominibus communicatum, 6, 72.

Nomina filiis, a patribus imponi solita, 149. Data ab iis qui baptismo proxime initiandi erant, 2. Quo tempore, 2. Ea vulgo inscribat episcopus, 2. 1. Aliquando diaconus hinc ministerio deputatus. Hierosolymis scripsisse videtur Cyrillus tum presbyter, 2, 4. Nominis ad baptismum suscipiendum professio, vocationis ad militiam instar erat, 2. Qui nomina dederunt ad baptismum, unius matris filii et filia facti, 9.

Nominicus Ecclesiæ qui, 4.

Nonam. Post nonam (horam) illuxit sol qua die paschus est Christus, et hoc prophetatum, 193.

Novatiani non tam pro hæreticis quam pro schismaticis

abiti, cci. Non oppugnantur a Cyrillo in catech. II quasi pœnitentiæ et remissionis peccatorum, quam ille prædicat, adversarii, 20. Catholicos ad se venientes rebaptizabant, 6. Secundas nuptias condemnare, 61. Novatiani episcopi ad Ecclesiam redeuntes de jure in presbyterorum ordinem dejecti, xxi.

Nubes ex concreto aere formatae, imbrum aquas sustinent et hauriunt, 130. Quid de hac veterum opinione censendum, 129. Variæ rubinæ figuræ et colores, 130. Nubes imbriparæ quæ Dominum ascendentem susceperunt, de ipso testantur, 147.

Nuditas Christi quid operata est, 311. Nudus Adam non verescendabatur, 312. Baptizandi nudi coram oculis omnium, nec pudore tacti, 312.

Nummularius, locus a multis citatus sub nomine Scripturæ sacræ: *Estote boni nummularii*, expensus, 111.

Nuptiæ legitime contrahendæ; non immoderata licentia procaeci reddendæ, 61. A quibus hæreticis reprobantur, 61. Secundæ non sunt reprobandæ, sed ignoscendæ infirmis propter fornicationis periculum, 64. Has nonnulli catholicis Patribus aliquando durius habuere, 61. Reprobare Montaniste, Novatiani, 61. Nuptias tertias nulli e Patribus gravi sermone vitare, 64. Cyrilli de illis sententia, 64. *Vide* Matrimonium. Nuptiæ animarum baptismus, a mundanis penitus diversæ, 39. Nuptiæ evangelicæ baptismi figuratrices, 3, 39. Harum explorator nuptiali veste carens, rejectus, 3. Nuptialis vestis candida, 3.

O

Obedientia Christi erga Patrem suum filialis et voluntaria, non servilis, coacta, aut ex necessitate, 240, 241. *Vide* Christus.

Oblivio Dei, initium est pravæ cogitationum et actionum, 22.

Obtestatio auctorum ad lectores usitata veteribus, 14.

Occidens. Cur stans ad occidentem Satana abrenuntiatio fiat, 307. Occidens sensibilibus tenebrarum locus, 307.

Oculorum conformatio splendidissima, 63. Fabrica grandium medicis auctoribus librorum materies, 133. Oculorum major quam aurium fides, 306. Oculi ne peccent, 7.

Odorum luxuries reseccit, 181.

Offendimus et verbo et cogitatione, 329.

Offensæ proximi ab eo condonandæ, qui suarum a Deo veniam expectat, 19. Mutuas inter nos offensiones cito citius remittere quantum solliciti esse debemus, 330. Quantum differant quæ in nos committuntur offensæ ab iis quas in Deum committimus, 330.

Oleum in oleis sit ex aqua, 130. Oleo signatur in fronte ut efficiamur sanctificatio Dei, 321. *Vide* Confirmatio, Chrisma, Unctio. Oleo exorcizato qualem vim Cyrillus attribuit, 312. Cujus rei symbolum sit, 312. Peccatorum vestigia depurgat et dæmones fugat, 312. Eo ungebantur toto corpore baptizandi, 312.

Olfactus vapores discernendi et suaves odores admittendi vi pollet, 63.

Oliva intelligibilis, lucem ferens, 18.

Olivarum mons Hierosolymæ ad Orientem situs, 58, 217. Inde Christus conscendit in cœlos, 58. Ilac fugere elegit David, quasi Christum olim inde in cœlos ascensurum invocans, 28. Quo sensu hoc in monte videri januam qua Christus cœlos ascendit dicere potuit Cyrillus, 217. Christi in cœlos ascendentis vestigia conservat, 217. Ea nunquam aboliri potuerunt, 217. Ecclesia hoc in loco ædificata, nusquam ex ea parte quæ Christi ascendentis vestigiis imminerebat, concamerari legere potuit, 217.

Olympias quid sit apud Græcos et cur instituta, 175.

Omnibus non est attendendum, 70.

Omnes homines peccato detenti et a Christo soluti, 183. *Vide* Christus. Homo.

Omnipotens est qui omnibus dominatur, suæque subjecta habet potestati, 122. Non est qui animæ vel corporis solius habet potestatem, 122. Omnipotentis Dei professio gentiles simul et Judæos et hæreticos oppugnat, 121. Omnipotens a Latinis vulgo redditum *qui omnia potest*, a nonnullis, *qui omnia sub potestate continet*, juxta vim verbi *παντοκράτωρ* Græcorum, 120.

Ὁμοούσιος, consubstantialis. Hæc vox non est absoluta, sed relativa, 280, 281. *Ὁμοούσιος* apud Arianos idem cum *ὁμοούσιος*, xxxi. Idem apud sanctos Patres modo recte intelligatur, xxxi. *Vide* Consubstantialis.

Operatio, opus. Multo efficaciora sunt ad persuadendum quam verba, 342. Duplicem Christus operationem ostendit, 238, II. *Operatio erroris*, quo sensu mittatur a Deo, 233. Deus non tantum opus meratur, sed et fidem recipit, 198. Opera nostra fiduciam nostram efficere non debent, sed clementia Domini, 198. Operum suorum Dominum non recordari rogat Iatro, 197. Bona opera sine recta do-

ctrina Deo non sunt accepta, 51. Operum bonorum lux coram hominibus lucere debet, 239. In bonis operibus emicat incorruptionis indumentum, 239. Abscedenti ab operibus malis et Dei servitio se mancipanti, finis erit vitæ æternæ adeptio, 299. Omne opus bonum ex gratia Spiritus sancti, cxxxvi, cxxxvii. Opera Satanae. *Vide* Satanas.

Ophitæ et Sethiani Gnosticorum genus, Spiritum sanctum primam esse feminam dicebant, 246. Legem a *Jaldabaoth* datam dicebant, 67. Ophitarum impia et stulta de primo homine opinio, 246. Alium corporis, alium animæ conditorem dicebant, 53. Serpentem colere, 93. Infantidii aliarumque in suis conventibus infantiarum rei, 247.

Oratio sive desiderium, quantum efficax, 338. Oratio a Deo, cxxx. Orantes pactum cum Deo inimus, 329. Oratio pro viventibus et mortuis intra sacram actionem, 327, 328. Oratio per sanctos, 328. Quam ob causam, 328. Oratio Dominica intra sacram actionem recitata, 328. Olim a toto populo, sacerdote audiente recitata, 328. Ejus expositio, 328, 329. Oratio concludens syntaxim, 332.

Origenes ortum in Arabia de morte et resurrectione animarum errorem coarguit, 61. Ipsi tributa de diaboli penitentia opinio a Cyrillo refutatur, 51. Imputatus error diabolum naturam mundum esse, 23. A Theophilo Alexandrino incusatus, quod divinam providentiam cœlo terminarit, 121. Ab Epiphano reprehensus quod resurrectionis hostes male refutarit, 291. Ejus hæc de re opinio quæ fuerit, 285. Origenistæ soli ex omnibus hæreticis resurrectionis hostibus Vetus Testamentum non repudiabant, 291. Origenes mundum penitus interituum sensit, 224. Sibi met contrarius, 244. Auctor est omnia animalia in arca Noe inclusa, omnium hominum in Ecclesiam ingredientium figuram gestasse, 269.

Origeniana spiritus definitio, 252.

Osculum pacis quoties et in qua parte sacræ liturgiæ præberetur, 326. Datum prius invitante diacono, 326. In signum oblivionis injeriarum, 326. Sanctum est, non commune, 326. Reconciliatio est, animasque mutuo conciliat et miscet, 326. Sæpe labia osculantur, cum pectus machinatur solum, 327.

Osee ix, v. 12, sensus et variæ lectiones expenduntur, 177.

Ossa in corpore sapienter a Deo colligata, 63.

Otiosi sermones repudiandi, 9.

Ὀυσιώδης substantialis, seu sensibilis et visibilis, 316.

P

Pacis osculum. *Vide* Osculum.

Pactum cum Deo inimus, dum oramus ut nobis peccata condonet, quemadmodum proximis et nos debita remittimus, 330. Pacti cum Christo ante baptismi susceptionem initi formulæ, 393, vii.

Pagani fidem Christianorum deridebant, 72. Multo mitius in inferno torquentur quam falsi Christiani, 376, iii.

Palladius et Innocentius montis Olivarum monachi, de addendis ad Nicænam fidem capitibus ad Basilium scribunt, lxxvi.

Palma ex qua rami ad occurrendum Christo decerpti sunt, quarto adhuc sæculo visa, 146.

Panis sit ex aqua, 130. Panes quinque in quinque hominum millia multiplicavit Christus ut Deus, 56, 146. Panis nomine Jerem. xi, 19. Patres magno consensu corpus Christi significari docuerunt, et quare, 192. Panes propositionis figuræ mysteriorum nostrorum, 321. Panis eucharisticus est corpus Christi, 321. Ipsi Verbum inest hypostatice unitum, cxxv. Vere substantialis est, 329, cxxxii. Ad animam et corpus pertinet, et in utrumque distribuitur, cxxxii, cxxxvi. Non in ventrem vadit atque in secessum emittitur, 329. Quo sensu juxta Cyrilli mentem, cxxxii, cxxxiii. Ipsi idem honor qui Christo exhibitus, cxxx. Singulares, ne quid de illo intercidat, cautiones semper in Ecclesia usurpatæ et a Cyrillo commendatæ, quid probent, cxxx. *Vide* Eucharistia. Corpus Christi.

παντοκράτωρ a Latinis in Symbolo redditum per *Omnipotens*, num hac voce Græci vocabuli vis satis exprimitur, 120.

Papus, Manetis discipulus, 107.

Parabolæ iis qui audire non poterant dictæ: earum explicatio discipulis a Christo seorsim data, 106.

Paracletus. Cur ita dictus Spiritus sanctus, 255. Præter eum non est alius, 265. Appellativum ejus nomen, non adjectivum, 213. Paracletum a Spiritu sancto qui hæretici distinguebant, 246, 265. Unde hujus distinctionis occasionem nacti sint, 243. Paracletus ex Homine et Ecclesia genitus juxta Valentianus, 265. Unus ex angelis opinione Valentini, 246. Paracleti potestas summe bona

legit et obscurat omnem aliam, 255. *Vide Spiritus sanctus.*

Paradisus et cœlum a Cyrillo distinctæ res, 77. Paradisus Cyrillus allegorice sumit aliquando, 77. Paradisus intelligibilis, Ecclesia, 18. In paradiso casus, et salus in horto, 192. Paradisi aditus flammeo gladio prohibitus, lingua ignea reseratus, 272. Paradisus ille ex quo primus parens noster expulsus est, per Satanæ renuntiationem aperitur, 309. Baptizando homini aperitur, 18. Ejus portæ baptizalis apertæ, 11. Latro pius in eum perductus est, 77, 198. Credentes pariter cum illo inducentur, 77. Variæ de paradiso terrestri Patrum sententiæ; is in quo conditus est Adam, estne ab eo diversus in quem translatus sunt Enoch, Elias, Paulus et pius latro, 218.

Paralipomenon, primus et secundus liber unus apud Hebræos censetur, 69.

Paralyticus urbis Capharnaum fide deficiebatur, 73. Tam animo quam corpore juxta Evangelium æger erat, 75. Per fidem bajulantium et per tegulas se demittentium, salvus effectus, 75, 76. Paralyticus ad piscinam propter animæ peccatum corpori paralyti traditus, 143, 343. Ab octo et triginta annis, 336. Ab utroque malo verbo a Christo sanatus, 143, 339, 342. Ab omnibus derelictus, 339. Cur primus ab eo sanatus, 336. Grabatum in seculo tollere jussus, 339, 340. Qua sapientia respondit Judæis sibi obrectantibus, 342.

Parasceves et Sabbati sancti jejunium olim continuatum, 293. Citra præceptum, uerue, 293. Parasceves vigilia in Ecclesia Hierosolymitana et in Galliis, 293.

Parentes honorandi, 119. Eorum benedictio utilis et exoptanda, 119. Parentibus nunquam vicem malam reddere possumus, quamvis multa in eos contulerimus, 119. Cum Dei cultui contraria præcipiunt, Deus anteponendus, 119. Alias omni studio eis obsequendum, 119.

Paræcia; idem ac civitas, 216. Paræcia Hierosolymitana, 255. Quid paræciæ nomine apud veteres, quid apud Cyrillum intelligatur, 216.

Paschalis die in crucem actus est Christus, 193. Paschalis verum successit typico, 209. Festum utrumque vere celebratur, 209. In Ecclesia Hierosolymitana ante Nicænum concilium diverso a communi aliarum Ecclesiarum more celebratur; post Nicænum concilium, juxta communem consuetudinem, 48. In proximo erat Paschalis festum, cum Cyrillus de Spiritu sancto plebem suam erudiebat, 274. Ipsa nocte paschali accessuris ad mysteria quænam traderentur instructiones, 300. Paschales dies catechesibus mystagogicis habendis deputati, 303.

Paschasius Rathbertus Dominici sepulcri formam describens adducitur, 288. Ejus testimonium de vi precum in sacrificio, cccxxxviii.

Passio a divina generatione exclusa et quid his verbis intelligendum sit, 114. Passio Christi vera: alioqui fabulosa salus erit, 184. Quomodo in Canticis præfigurata, 310, 311.

Pater. Deus Pater pura conscientia nuncupandus a fidelibus, 323. Eum nemo vidit unquam, 219. Filius Isaiæ conspectus, non Pater, 219. Ipse est qui Salvatorem Filium misit, 215. Ab eo descendit Spiritus sancti gratia, 270. Vita ipsa est, per Filium in Spiritu sancto cœlestia dona profundeus, 293. Hominibus æternæ vitæ bona promisit, 299. Pater dat Filio, et Filius Spiritui sancto, 257. Filio potestatem dedit conferendi quibus voluerit gratiam Spiritus sancti, 274. Quæcumque habet Pater Filio communia sunt, 270. Eum inter et Filium nihil medium, 114. Patris et Filii nomen unus et idem utriusque, 238, 337. Qui Patrem conviciatur Filii hostis est, 94. *Vide Deus.* Christus, Filius, Pater testatur e cœlo de Filio, 146. Non est Patris notitia, nec ad eum accessus, nisi per Filium, 136. Patrem Filii sui Deum esse Cyrillus cum Hilario illæu Filii æqualitate dixit, 158.

Patres. Sancti Patres sunt vasa nostra aquam nobis ministrantia, 248. Sunt flumina animabus lucem infundentia, 249. Quo sensu et quibus in circumstantiis, aqua baptismali cor ablui et animam sanctificari dixerunt, cccxxii. Baptismi et Eucharistiæ effectus recensentes quam diverse loquantur, cccxxii. Sanctorum reliquiarum vim in ipsos sanctos, vel in angelos vel in Spiritum sanctum refundentes secum non pugnant, 293. Id communiter habent: *Omnia per Filium in Spiritu sancto*, 267. Num Græci Patres a Latinis, ut vulgo fertur, de gratia re vera disseutiant, clxxxix.

Patris nomen unum est, significatio diversa, 116. Pater dicitur propter adoptionem, 116. Propter institutionem, 116, 118. Propter charitatem et curam, 116, 117. Propter deceptionem, 118. Pater sive episcopus, 344. Pater dum cogitatur, simul cogitatur et Filius, 86, 87, 114, 121. Patrem idololatræ suum appellare lignum, lapidem, Satanam

ipsum, 117. Unus Deus Pater, 257. Summum et unicum obtinet principatum, 264.

Patientiæ coronam gestavit Christus, 186. Summa Dei patientia in occasionem contemptus non vertenda, 343.

Patriarchæ Judæorum recentis et probroso genere, 171. Qui et cum primum auditi, 171.

Patrinus et matrina privatis instructionibus Symbolum ac fidem catechumenis exponebant, cxii, cxiv.

Patripassiani Latinis, Sabelliani Græcis, 157. Apud Latinos Patripassiani *Praxeas et Hermogenes*; apud Græcos, *Noetus, Sabellius, Photinus*, et secundum nonnullos *Marcellus Ancyranus*. Catholici etiam hoc nomine ab Arianis traducti, 157, 228.

Paulini Antiocheni defensores quanta licentia de adversariis suis maledicerent, xxiv. Multi ex ea factione monachi Ecclesiæ reconciliantur, lxxx. Ex qua gente fuerint inquiritur, lxxxi. Quid illos ab amplectanda Cyrilli communione revocaret, lxxxi.

Paulinus (S.) cum Patribus bene multis crucem Domini ligatam in die judicii apparituram credidit, 203.

Paulus apostolus, Christi modico tempore inimicus, diuturno servus, 147. Christi persecutor, 216. Vas electionis effectus, ut Dei nomen evangelizaret, 276. Qui prius persecutor extiterat, præco et servus novus effectus, 276. Christi resurrectionem annuntiat, 216. Quæ sit vis ejus testimonii, 145. Paulus pleous Spiritu sancto, 280. Quantum ex Spiritu sancto victricis in sapientia gratiæ habuit, 279. Quantas in eo virtutes exeruit Spiritus sanctus, 276. A vipera morsus, ab illo habuit ut non læderetur, 279. Ejus sudaria et semicinctia ægros sanantia, 147. Pythonem in nomine Christi eiecit, 278. Mortuum resuscitavit, 279. Quæ miranda patrabat, ex Spiritu sancti effluencia prodire ipse significavit, 279. Singula referri non possunt, 278. Ejus in prædicando labores, 278, 279. Fiducia et magnanimitas, 279. Quibus gentibus Evangelium prædicavit, 277, 278. Paulus Corinthiorum pater propter institutionem piam, 116, 118. Ita ad Corinthios usque pertigisse se dixit, ut in regiones ultra eorum civitatem positas Evangelium intulerit, 241. Quid de ejus in Hispaniam itinere existimavit Cyrillus, 277. E Tharso Antiochiam suocenturiatus adductus, 277. Antiochia quam ob causam Hierosolymam ad apostolos missus, 278. In orbem universum decretum apostolicum deferens firmavit, 278. In tertium cœlum et in paradysum raptus, 96, 218. Præstabiliorem quam Elias dignitatem consecutus, et quare, 218, 219. In tertium cœlum assumptus quare descenderit, 219. Hac habitatione num indignus habitus, 219. Pauli sunt quatuordecim Epistolæ, 274. Postremum hoc discipulorum opus, et librorum sacrorum signaculum et clausula, 69. Cur Paulus plures quam apostoli cæteri epistolas scribere a sancto Spiritu inspiratus est, 145. In illis diversimode docuit nos Spiritus sanctus, 281. Paulus Antichristum in signis mendacibus et secundum operationem Satanæ venturam prædixit, 230, 231. Mortuorum resurrectionem non credentes stultos vocat et mire confutat, 294. Nos ad Scripturarum testimonia remittit, 209. De Filio interpretatur hæc verba psal. xiv, 7: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi*, 240.

Paulus Aquileiensis. Ejus testimonium de lucidæ crucis apparitione, 356.

Paulus Samosatensis Verbum divinum humano simile censebat, 153. Christum niebat deificatum ex homine puro, 164. Prefectus sui merito, 145, 156. Negabat eum ante incarnationem et crucem, regem ac Dominum fuisse, 55, 138.

Paupertas. Voluntariam paupertatem sectantur Christiani ex intima præceptione Spiritus sancti, 254.

Peccatum omnis actio et cogitatio a ratione discedens, 308. Peccatum quid sit, animalne, an angelus, vel dæmon. Voluntaria est mentis aberratio, 22, 61. Ex animæ voluntate prodit, 133. Ejus primus auctor diabolus, 23. Auctor nobis suggerendo, non tamen cogendo, 22, 62. Omne peccati genus diaboli operibus accensetur, 308. Peccatum et impura actio *spiritus* vocatur, sed contraria ratione, 250, 251. Ubi *spiritus* dicitur, *fornicationis* cognomen adjunctum habet, 231. Peccati cogitatio non est in animo incaute versanda et permittenda, 22, 23. Peccatis moriendum et vivendum justitiæ, 5. Illud Evangelii Joan. v, 14: *Ne amplius pecces, ne aliquid deterius tibi contingat*, omnibus dictum, 343, 344. Peccati expertus Jesus solus, 27.

Peccatum Dei inimicos nos fecerat, 199. Peccato primi hominis perivimus decepti, cecidimus, excæcati sumus, claudi sumus effecti; verbo mortui sumus, 24. Quid de peccato originali doceat Ecclesia, clxix. Id omne quod de eo tradit Ecclesia, docuit Cyrillus, etsi rem non nominet, clxix, clxx, clxxi. Per exorcismos et insufflationes comprobatur, 17. *Vide Cyrillus, Homines.* Peccatum aliud

est tantummodo peccatum, aliud pœna peccati, clyxiii. Peccata calamitatum nostrarum omnium causæ, 343. Quod libet peccatorum mortalium ad perditionem suam transitum struit, 363, xvii. Peccatorum inquinamentum fideles a communione abscidit, 382. Peccatum mori oportere definivit Deus, 190. Iis qui in peccatis decesserint jam non licet laudare, sed deplorare, 291. Cœlesti salute privantur, 295. Peccatum dira res est, animæ morbus, ejus nervos succidens, 21. Ejus asperitas in modum hædinæ culis, 17. Maculam et corpori et animæ imprimit, 295. Num commissum duntaxat subsequatur, an etiam post dimissum perseveret hæc macula, 295. Solo baptismo aboletur, 295. Neque etiam in inferno deletur, 295. Peccata quamvis grandia et acervata non vincunt multitudinem miserationum Dei, 24. Ea insanabilia dicebant Manichæi, 6. Peccator etiam maximus de Dei indulgentia desperare non debet, 24. Peccatum malum grande, sed non immedicabile, curam facile ei qui per penitentiam illud deponit, 22. Omne peccatorum genus quæ per animam et corpus perpetrantur, ab Ecclesia sanatur, 296. Peccatum ex ignorantia commissum et agnitum remittitur: pertinax autem malitia eundem demeretur, 44. Hæc num prorsus irremissibilis, Cyrilli sententia? 43. Peccata per exorcismos purgantur, 8. Remittuntur homini solum, cum crediderit et voluerit, 7. Peccata omnia, etiam illud quo nullum est majus, baptismo dimittuntur, 47. Peccatorum remissionem quot et quibus causis tribuat Cyrillus, 7. *Vide* Remissio. Num ab adoptionis gratia et cœlestis hæreditatis jure separari possit, cxcv, cxcvi. Ea sola quæ ante baptismum perpetrata sunt penitus oblivioni dantur, 236. Quæ per penitentiam remissa sunt, per ignem judicii expurgabuntur, 236. Hæc quantum studiose vitanda, 295. Etiam sanata cicatricem relinquunt, 295. Peccatores qualia resurgentes corpora recipient, 294.

Pecunie non sunt diaboli, 124.

Pentecostes mysterium sub Moyse præannuntiatum, 253. Per dies Pentecostes qui et quot dies apud antiquos omnes significantur, 349, xxi, 352, 355. Ostentum Hierosolymis visum his diebus, 352. *Vide* Crux, Constantius.

Pepusæ Phrygiæ vicus a Montano occupatus, ab eo falso Hierosolymæ nomen accepit, 247.

Particulae *per* et *in*, quando de personis SS. Trinitatis agitur, æqualitatem significant, eamdemque cum particula et vna habent, 267. Specialis earum vis, 267.

Perfectio; ita dicitur baptismus, 41.

Περὶ τῆς ἡμετέρας. Vis ejus nominis, 5.

Peripatetici Deum animam mundi docere, 121.

Perire justum vel cœlos, quomodo accipiendum, 225. Operanti et alacriter decertanti nihil deperit, 236.

Persæ per crucem subjugati, 202. Pro Christo morientes, ipsi testes, 147. Persæ credunt, et Hebræi non credunt, 186. Persarum Christianorum persecutio, 147. Persæ in suppliciis inferendis duri et atroces, 107. Persarum regis filius a Manete, dum falsis promissis abigit medicos, enectus, 103. Persarum rex carceris custodes propter Manetis fugam interimit, 104. De Manete quale supplicium sumit, 107.

Persecutiones permittit Deus ad condemnationem infidelium et ad fidelium exercitacionem, 233. Ecclesiæ in persecutionibus patientia insuperabilis, 293. Persecutionis tempore qui fugere debeant, qui perstare ad pugnam, 232. Persecutiones a regibus in sanctos exercitæ, quantum dissimiles ab illa quam exercebit Antichristus, 233.

Perseverantiam in bono non liberi arbitrii viribus, sed Spiritus sancti gratiæ tribuit Cyrillus, 13.

Petræ in morte Christi præformidibæ scissæ, 57. Scissæ sunt ob intelligibilem petram, 169.

Petrus apostolorum summus et princeps, 31, 150, 277. Supremus Ecclesiæ præco, 150. Regni cœlorum claviger, 277. Cœli claves circumferebat, 96. Petrus fide sua sublevatus super aquas siccis vestigiis ambulavit, deficiente fide mergebatur, recuperata fide, super aquas ut ante ambulavit, 75. Non enatando, sed super mare ambulando revertit in naviculum, manu ductus a Domino, vi fidei, 75. In denegationis tentationem ingressus, 330. Negavit Christum quem tertium confessus est, 217. Non mersus, sed liberatus, et quo sensu tentationi non succubuerit Cyrilli mente, 330. Petrus amare plerans, non solum peccati quo Christum negavit veniam impetravit, sed etiam ut apostolica dignitate spoliaretur, 32. Spirituales oves pascere jussus, 217. Teelis resurrectionis Domini, 217. Quæ ex Spiritu sancto est operatus, 277. Mentis excessu raptus, quid addidit, 277. A Cornelio accersitus, quid a Spiritu sancto audivit, 277. Ananiz et Sapphiro suas possessiones vendentibus per spiritum præsens fuit, 253. Vir illiteratus, ea per Spiritus gratiam didicisti, quæ neque ipsi Græ-

batur, 272. Tabitham e morte excitavit et Sappuram interimit, 104. Ejus umbra agros sanans de Christo testatur, 147. Ipse et Joannes senato claudo ex matris suæ utero, spiritali doctrinæ sœgna quinque simul crementium millia comprehenderunt, 274.

Petrus et Paulus Ecclesiæ præsules, 96. Ambro Romanum appalsi, Simonem Magum in aere ad ostentationem voluntatem o sublimi ad terram precibus dejecturunt, 96. Petri apostoli Epistolæ catholicæ enæ, 69.

Petrus Damascenus. *Vide* Damascenus.

Petrus Siculus, 100, 101, 107, 103. *Vide* Scythianus, Photius.

Pervigilationes sacræ in Ecclesia, maxime Palæstinae, 139.

Pfaffius aliquam inter Cyrillianam et Ecclesiæ Romanæ de eucharistico sacrificio doctrinam differentiam immerito suspicatus, refellitur, cccxxiv, cccxxv. Ejus iniqua æqua de singulorum Patrum sententiis et doctrina dijudicandi regula expenditur, cccxxvi.

Pharisæi legem Dei a pœnitentiâ meditati, in ignorantia Christi consenserunt, 337. Providentiam imminuebant falso plura permittentes, 121.

Philippus diaconus Spiritum sanctum loquentem audivit, 251. Ab angelo vocatus et a spiritu impulsus, se adjuvit ad eunuchum Æthiopem, 276. Ab angelo raptus, 276. Quæ virtute impuros spiritus eiciebat, 276. Evangelium prædicabat, 276.

Philippopolitanum concilium. *Vide* Concilium.

Philostorgii testimonium de lucidæ crucis apparitione Hierosolymis, 353.

Phinees zelo Dei accensus iram Dei placavit, interempto scædæ actionis auctore, 183.

Phœnix avis admirabilis, sed irrationabilis, id habet quod non habet homo, nisi esset resurrectio mortuorum, 288. Quadragesimo quibusque annis in Ægyptiorum regionem advenit et in urbe conspicua præsemitem se sistit, 288. Sui generis unica est, 288. In nido suo moritur palam ac putrescit, 288. Ex suismet cineribus renascitur et resurgit, 288. Data in resurrectionis specimen et argumentum, 288, 289. Mirum hanc fabulam ab ecclesiasticis auctoribus pro vera traduci, 288. A quibus memoretur, 288.

Photius Verbum divinum vocis sono simile censuit, 153. Filium dicebat Verbum Patris ἐνδύθητον et ἀποφορέον, 55.

Photius grande Cyrilli fragmentum in suam Manichæorum historiam ex Petro Siculo transcripsit, 160. Quod de Scythianis libris scripsit, ex conjectura scribit ita non visis, 101. Photii erratum et gravis hallucinatio, xc.

Pictaviense S. Radegundis monasterium vigiliam post Parasceven observabat, 293.

Pii qui vivit dum Christus de cœlis gloriosus adveniet, in nubibus rapientur debita sibi præmia recepturi, 334.

Pilatus sedet judicans eum qui sedet in dextra Patris, 191. Pro Christo, dum judicaretur, silenti patitur, uxoris suæ somnium metuens, 191. Christi innocentiam probe calluit, 184, 201. In die judicii crucem negantes condemnabit, 184, 201.

Piscina divini baptismatis, 312. Piscina probatica Hierosolymis qualis erat, 326. In qua ex ejus porticibus jacebat multitudo languentium, 336.

Προπορεύουσι, quid Cyrillo significet; quomodo id distinguatur a simplici fide, 46.

Plantare et rigare Dei est, hominis fructum ferre, 18.

Platonici tertiam suam hypostasim animam mundi dicebant, 121.

Pluviæ guttas Deus in enumerato habet, 89.

Pneumatomachi nullas in postremo judicio Spiritus sancti partes esse prætendebant, 237. Ecclesiam Hierosolymitanam infestant, lxxvi. Eadem quomodo reconciliati, lxxvii. Cujus ope, lxxvii. Hæc hæresis Arianiæ surculus, 237, lxxviii.

Pœnitentiæ lavaeri, vel lavaerum pœnitentiæ, 67. Pœnitentiæ robustum salutis telum, 29. Pœnitentiæ dierum quadragesima accedentibus ad baptismum data, 5. Pœnitentiæ salutis, sive salutaris baptismus, 8. Pœnitentiæ cum baptismo conjuncta, gravissimorum etiam seclerum veniam consequitur, 47.

Pœnitentiæ sacramentum. Remedium ad reparanda peccata post baptismum commissum, 232, cxcvii. Cum sacrorum mysteriorum privatione conjunctum, 282. A Cyrillo agnitum, 232. Non ut baptismus, vulgarem animæ cicatrices abolet, sed obducit lantum, 282, 285, cxcvii. Peccata remittit, sed per ignem judicii expurganda relinquit, 236.

Pœnitentiæ exempla. Rahab meretrix, 25. David, 27. Salomon, 28. Jeroboam, 29. Mauasses, 29. Ezechias, 29. Ananias et socii 30. Nabuchodonosor, 31. Petrus aposto-

lus, 31. Pœnitentiæ fructus, qui, 44. Eleemosyna, pravi habitus abjectio, 44. Per eam anima peccatrix Spiritus sancti donum accipiens, justitiæ racemos portat; pœnitens Deo se cum fide tradere debet, 25.

Pompæ diaboli quænam sint, 308.

Pontifex. Summus pontifex in veteri lege prius ablutus quam ad sacrificandum accederet, 42.

Populus in Ecclesia Hierosolymitana psalmos tantum audiebat, non canebat, 196. In Palæstina divisim choris alternatim decantabat, non multo post Cyrilli tempora, 196. *Amen* respondens quid profiteretur, 331. Quid responderet sacerdoti clamanti: *Sancta sanctis*, 331. Quibus verbis et a quo ad communionem invitabatur, 331.

Porphyrius Gazensis disputationem cum Manichaica muliere a signo crucis exorsus, eam miraculo mutam reddidit, 194.

Porta virtutis angusta et compressa, 43. Portæ ecclesies Christo ascendenti apertæ de ipso testantur, 147.

Praxeas. Patripassianus, 157. Verbum divinum nihil nisi sonum et vocem existimabat, 153.

Prædicandi officium solis olim presbyteris attributum, vii. Is esse debet prædicationis fructus, dilatare et explicare quæ dicta sunt, 293.

Præsentia sanctis preparata non comprehenduntur, 92.

Præparatio ab baptismum necessaria, 46.

Præsepe Domini de ipso testatur, 146. Confundit hæreticos veritatem carnis Christi pernegantes, 180.

Prætextus varii indigæ accitentium ad baptismum, 5.

Prætorium nunc redactum in solitudinem, quare, 202.

Preces. Ecclesie quomodo sacramentorum efficaciam operentur, cxxxix. Sunt ejus votorum expressio, cxxxix.

Vide Ecclesia. Preces ad Deum factæ auxilii a Deo petiti necessitatem probant, 13. Vis argumenti ex precibus et gratiarum actionibus collecti, clxxvi, clxxvii.

Presbyteralis ordinationis ætas legitima et communis quæ esset, viii.

Presbyteri altare circumstantes manus non cum sacerdote lavant, 325. Prædicandi officium jure ordinario solis olim illis attributum, vii. Unus post alium, ultimusque omnium episcopus in Hierosolymitana plurimisque Orientis Ecclesiis concionabatur, viii. Presbyteri et diaconi ex antiqua Ecclesie disciplina conciliis provincialibus suo cum episcopo intererant, xvii.

Primogeniti in veteri lege non sacrificio, sed pretio redimebantur, 180. Primogenitus Dei est Christus, longe ab humanorum primogenitorum more, 150. Ita dicitur propter humanitatem assumptam, propter creationem, propter generationem æternam, 189.

Primordia hominis qualia, 66.

Principes a viris ecclesiasticis ducti et eruditi vitulum et taurum una cum leone simul pascentes exhibent, 269.

Quod ait Apostolus (ii *Coloss.* 15) *Christum exspoliasse principatus et potestates*, quo sensu a variis intellectum, 311.

Principium mundi aqua, 42.

Principia duo, Arianorum perversa catholicæ fidei expositio, 155. Veterum hæreticorum hæc sententia, 155.

Priscillianistæ animam in Dei substantia esse putabant, 60.

Πρόβατοι baptisterii, 2.

Procatechesis sola ex Cyrilli catechesibus Dominica die dicta videtur, cxxii. Cur lectione Scripturæ sacræ et argumento careat, cxviii, cxix.

Prophetæ et lex pedagogi more nos ad Christum perducunt, 67. Prophetæ et justi omnes antiqui Spiritum sanctum acceperunt, 259. Prophetæ non verbis tenus inspirati a Spiritu; dictorum quoque ab illo intelligentiam acceperunt, 252. A Judæis translati ad Ecclesiam, 197. Eorum res et historia nostra sunt, 213. Lex ipsis fides Evangelio conciliatur, 213. Eos nemo suspectos habere potest Christo testimonium dicentes, 165. Ipsam horæ circumstantiam, tum Passionis, tum Resurrectionis declaravere, 203. Eorum querelæ de humani generis malis, 166. Ex prophetis desumptæ contra resurrectionis fidem objectiones refelluntur, 291. Res futuras quandoque tanquam jam factas enuntiant, 206. A Samaritis rejiciuntur, 290. Prophetæ omnes post mortem in subterraneis locis a Christo liberati, 57. Prophetarum duodecim liber unus, prophetarum primus, 69. Hos Cyrillus cum multis, quatuor majoribus præponit ordine legendi, dum prophetarum ordinem recenset, 69, 260.

Prophetiæ, virtutum, linguarum et alia sancti Spiritus dona communia adhuc Cyrilli temporibus, 282, 296. Rariora sequioribus sæculis, non tamen extincta, 296. Usque ad postremum Domini adventum in Ecclesia permanserunt, 296. Nullum Ecclesie sæculum horum exspecta fuisse facile probaretur, 296. Prophetiæ cur diligenter ac pie observandæ, 354.

Propitiatorium e quo Deo loquebatur, a Nabuchodossore contritum, 31.

Προστάτης quis, 254.

Προσομλία: sancti Hippolyti, 8.

Proverbia. Tertius liber eorum qui versibus scripti sunt, et decimus quintus in Canone, 69. Via et gradus ad cantica, 310. Proverbiorum locus ab Hebræo textu absens a Cyrillo citatus, 132.

Providentiam Dei nonnulli cælo ac nubibus includere, 121.

Psalmi. Psalmorum liber, secundus eorum qui versibus scripti sunt, et decimus quartus in Canone, 69. Psalmorum de Christo prædictiones vindicatæ, 113. Psalmorum modulatio, eleemosynæ, continentia in divinis libris describuntur, 236. Hæc psalmi ii verba ex v. 7: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, de qua Christi generatione a Cyrillo et a Patribus intellecta, 151.

Psalmistæ Ecclesie Deum indesinenter laudibus celebrant, 196. Quibus verbis populum ad communionem invitarent, 331. Psalmistæ sive cantores promiscue tam ex catechumenorum quam ex fidelium numero sumebantur, 196, cxxvii. Eorum munus et officium, 196. Num soli canerent, 196. Num alternatim, an simul conjunctis vocibus, 196. Num legendo solum et recitando, num etiam suavi quodam vocis flexu psallerent, 196. Angelicis exercitiis comparati, 196.

Pseudo-Cyrillus Monotheleta non secta, sed imperitia, 378.

Ptolemæus Philadelphus Aegypti rex, litterarum studiosissimus princeps, Scripturas Veteris Testamenti a LXXII Interpretibus evocatis verti curat in Græcum, 68.

Ptolemæus Valentinianus. Ejus de lege sententia, 67.

Puellas jam ad nuptiales thalamos constitutas fugere docet Spiritus sanctus, 234.

Pueros Christo cum ramis obviam isse, communis Patrum sententia, 146.

Pulmo abditis locis positus, irrequieta aeris aspiratione gaudet, 63.

Pulvis. Ex pulvere hominem fieri quam stupendum, 178.

Purgatio duplex in baptismo: una per aquam corpori; alia animæ per Spiritum sanctum, 41.

Purgatorii locum quædam inter Græcos secta negavit, 373, 11. Ejus locus astruitur, 373, 11, 377, 111. Quam graves illic pœnæ, 376, 111. Ab inferni pœnis non differunt, nisi quod suam habituræ sint, 376, 111.

Purificatio, sive festum Purificationis. *Vide* Hypapante. In Purificationis officio unda profectum sit, quod Ecclesia sic canat: *Obtulerunt pro eo parvulum*, 180. Christus et Maria quo sensu purificati dicantur, cum nihil purgandum haberent, 363.

Purpura Christus per ludibrium, sed propheticè indutus, 341.

Pythagoras Deum animam mundi dixit, 121. Pythagorici animas in peccatorum pœnam in corpora immittas aiebant, 611.

Q

Quadragesima omnis in exponendo Symbolo insumpta, 52. Tempus præparationis et purgationis, et initium quoddam baptismi iis qui nomina dederant, 16. Quadragesima hebdomadarum septem in Palæstina ante septimum sæculum introducta erat, 48. Quot hebdomadis ac diebus, Cyrilli tempore, in Ecclesiis Hierosolymitana et Alexandrina celebraretur, cxxii, 48. In Hierosolymitana Sabbatis non jejunabatur, 48. An liturgia iis diebus celebraretur, 48. Synaxis et concio quota hora haberentur variis in Ecclesiis Quadragesimæ tempore, cxxiv.

Quadragesima dies jejunavit Christus, post totidem a resurrectione dies cœlestem Hierusalem ascendit, itidemque post quadragesima a Nativitate dies terrenam Hierusalem ingressus est, 366. Quadragesima dierum pœnitentia accedentibus ad baptismum data, 5.

Quesnellus qualiter hanc sancti Leonis (serm. 3 in ann. assumpt. suæ. c. 2) locum emendavit: *Ministrabant spiritus, angelis serviebant*, 256.

Quien (P. Le) quid de hodiernis Samaritis tradat, 255.

R

Rachel autem nuptiarum sanctionem uxor appellata, 179.

Rahab meretrix per Josnam servata, 142. Per pœnitentiam nullo negotio salutem adeptæ est, 25. Salus ejus in Scripturis certo Dei consilio consignata, 25. *Rahab* in psal. lxxxvi, 4, non meretricem, sed superbam, hoc est *Aegyptium*, designat, 26.

Rationes. Adversus eos qui Scripturas non recipiunt, solis rationibus contendendum est, 290.

Rebaptizatio. *Vide* Baptismus, Cyrillus, Hæretici.

Refrigerium. In refrigerium venire est a tentatione liberari, 330.

Regeneratio lavacri sive baptismi, corporum non est, sed animæ, 17. In ea Deus aufert lacrymam ab omni facie, 310. Induitur Jesus Christus, salutaris vestimentum, 310.

Reges non regnant nisi ex arbitrio Dei, 123. Proclamati a militibus, 341.

Regnorum, seu Regum primus et secundus, unus est apud Hebræos liber, item tertius cum quarto, 69.

Regnum hominum morte desinit; Christi regnum nunquam finientum, 58, 59. Quidam hæretici prave legentes quod ait Apostolus, *I Cor. v. 25: Oportet ipsum regnare donec posuerit inimicos suos sub pedibus suis*, regnum Christi desitutum aliquando fore blasphemarunt, 240. Cui congruat dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum*, 329.

Reliquiæ (sanctæ). Earum vim Patres omnes agnoscunt, 293. Unde repetenda, 293.

Remissio peccatorum ex sola voluntate et fide suspensa, 7. Eam sibi præcludit qui aliorum erga se delicta non donat, 339. Nulla datur blasphemantibus Spiritum sanctum, 216. *Vide* Spiritus sanctus. Peccatorum remissio a Cyrillo variis causis tributa, exorcismis, morum mutationi, confessioni peccatorum, jejuniis, abrenuntiationibus, oleo exorcizato, Spiritui sancto nobis post baptismum collato, 7. In baptismo ex æquo datur omnibus, 19. Communicatio Spiritus sancti secundum proportionem fidei cujusque, 19.

restrictio mentalis. Ejus ope Petrus negans Christum, non est a culpa, Cyrilli opinione, liberatus, 330.

Resurrectio instantatio est corporum naturæ consentanea, 290. Ejus conscientia animis omnium insita est, 287. In conspicuis rebus cur quotannis designata, 288, 289. Resurrectio generalis multis argumentis probatur, 66. Eam possibilem Dei potentia statuit, necessariam evincit ejusdem justitia, 286. Ejus fides confirmatur ex creaturæ historia, 291. Ex hominis formatione, 289. Ex naturæ exemplis, 237, 238. Phœnicis exemplo, 289. *Vide* Phœnix. Annuæ arborum resurrectione, 338. Ex lunæ incrementis et decrementis, 289. Ex libris Moysis, 290. Ex variarum resurrectionum exemplis in Scriptura memoratis, 292, 293. Ejus nisi spes subesset, immerito punirentur tumulorum violatores, 237. Non difficilius hominem resurgere quam vivum hominem in celi ventre conservari, 213.

Resurrectionis fidem perquam necessariam judicat Ecclesia, etai multorum contradictionibus oppugnetur, 285. Resurrectioni non credens se ultro dat in perditionem, 285. Credens, scortationibus corpus suum non contaminat, 285. Ejus spes totius bonæ operationis est radix, 283. Eam impossibilem qualiter ostendere conantur gentiles et Samaritani, 286. Quid illis respondendum, 286. Græci quantum illi repugnantes, 287. Quia alii resurrectionis hostes, 282. Multi hæretici nomen ipsum retinebant, resurrectionem animæ applicantes, 282. Quidam resurrectionem negabant, sed prophetiis utebantur, et quos hic Cyrillus intelligat, 291. Illud psalmi, 6: *Non resurgent impij in judicio*, a simplicioribus Origenis tempore male intellectum, cujus fuerit erroris occasio, 291. Quædam Scripturæ loca, ut Job xiv, v. 10, 14, quæ ad probandam resurrectionem torquet Cyrillus, num eo sensu accipienda, et quem tum in LXX, tum in Hebræo textu et Vulgata habeant intellectum, 292.

Resurrectio omnibus communis; *modus* in justis et peccatoribus quantum diversus, 67, 294. Resurget unusquisque propriis amictis operibus, 238. Idem ipsum corpus resurget, sed reformatum, 294. Tunc corpora nostra quasi post hiemem cælesti flore florebut, 234. Quæ redivivorum corporum dotes, 294. Ita cur divinum quidpiam dici nil vetet, 294. Resurrectio verno tempore futura, 234. Quos hujus opinionis Cyrillus secum astipulatores habeat, 234. Resurrectio cælorum quid, 228. Resurrectio mortui opus est animæ justæ, 293. Itidem corporis in quo habitavit anima justa, 293.

Resurrectio Christi vera, 57. Non imaginaria, 201. Indeprecabili multorum testium testificatione comprobata, 58, 215. Prædicta a prophetis, 205, 206. Varia de ea testimonium Scripturarum, 205, 206. Christi suscitati manus et pedes a pluribus tacti, 210. Huic resurrectioni totus orbis credulus fuit, 212. Ejus locus conspicuus, 216, 208. Quæ signa eam sint consecuta, 207. Nihil habet magis incredibile, quam Jonæ in celi ventre conservatio, 213, 214. Mane facta est, 206. Tantum nobis gaudii parere debet, quantum crux tristitiæ intulit, 205.

Resurrectionis ecclesia intra montem *Golgotha* ædificata erat, 184. Quo in loco sita, 208, 211. Qua magnif-

centia ab imperatoribus condita, 208, 211. Quænam ejus forma exstiterit, quæ latitudo, 208. Quo tempore et a quo præsele condita, vi, 211. Cracisacra erat, 202. *Magnim Martyrium* appellata, 207. Quare, 207. *Vide* Anastasis.

Retia ecclesiastica, 5. In his capimur quandoque necii et imprudentes, 5. Non ad mortem, sed ad vitam, 5.

Rigare et plantare Dei est; hominis fructum ferre, 18.

Ritus. Ecclesiæ aliis subjectæ earum ritibus æstretæ, xxviii.

Rivetus. Criticæ ejus audacia castigatur, 116, 346, 347. Ejus, aliorumque Protestantium sententia de catechesibus vel Cyrillo suppositis vel interpolatis, exponitur et refellitur, xcvi, xcvi, xcvi, cii, ciii, cix. Quam temere quædam eorum loca, vel insulti monachi assumpta, vel alio quovis modo falsata et corrupta, ipsisque infanta esse pronuntiaverit, 176, 284, 293, 328, cix, cxx. Delusus et Cyrilli sensum male assecutus emendatur, 180. Catholicam de effectu sacramentorum doctrinam perperam oppugnans, 282. Cyrillum temere superstitionis accusat, 325. Refelluntur multa circa Cyrillum Scripturæ canonem ejus peccata, cxxii, cxxiii. Quibus Cyrilli testimoniis traditiones non scriptas et Ecclesiæ auctoritatem oppugnet, ccxlv, ccxlv, ccxvi.

Roma trium dierum totidemque noctium spatio terræ motu concussa anno 316, 226. Decem Romanorum reges uno eodemque tempore exsurgent, antequam veniat Antichristus. *Vide* Antichristus. Romanum imperium virga ferrea prophetarum, 173. Bestia quarta (*Dan. vii, 23*) juxta omnes scriptores ecclesiasticos, 230. Usque ad finem mundi duraturum communiter censuere sancti Patres, et unde hanc opinionem hauerant, 229. Ab illo gentium omnium discessio est defectio ab Apostolo prædicta, juxta quosdam, 228.

Roris gattas Deus parit, 130.

Rosweidus Cyrilli sensum parum feliciter assecutus emendatur, 203.

Ruben primogenitus Jacobi, propter crimen honore suo dejectus, 150.

Ruffinus parum idoneus refellendis sparsis de Cyrillo calumniis, lxxx, lxxxi. In interpretando liber, 186. Ex Cyrilli fontibus suos hortulos irrigavit, 186, 193, 200. Ipse et Melania schismaticos Hierosolymitanos ad Ecclesiam adducunt, lxxvii, lxxx.

Ruth liber, Judicium libro adjunctus, unum librum efficit, Canonis ecclesiastici septimus, 60.

S

Sabaoth Cyrillo absolutum Dei nomen, 91. Diversa Patrum de hujus vocabuli significato sententia, 91. Quid de hoc diceret Manes, quid Quæstici, 124. Dominus *Sabaoth* ab hæreticis conviciis appetitus, 124.

Sabas (S.) Ex ejus typico testimonium pro veritate apparitionis lucidæ crucis Hierosolymis, 356.

Sabbati observationem fugere debet Christianus, 70. Hæc observatio apud nonnullos male feriatos Christianes, 70. Cur Sabbato Christus ægros sanare voluerit, 342. Sabbato Paschalis hebdomadis quodam argumentum in suis concionibus tractarent Patres, 301.

Sabellius Patripasianus, 157. Sabellii et Arii hæreses e diametro oppositæ, 53. Sabellius Filium dicebat Verbum Patris, *Προσοχόν*, 55. In sancta Trinitate confusionem induxit, 245. Filio pateritatem prædicabat, 227. Ob id Sabelliani quomodo dicti, 55. Tecte et occulte hæreticum suum hoc dogma tenebant, 227. A Cyrillo confutantur, 135. Hunc errorem abigit ordo qui in simbolo positus est, religiose intellectus, 281. Qua ratione, 281. Sabellismi incusati ab Orientalibus Catholici multi, Cyrilli tempore, 157, 228. Hujus hæresis suspicio *Consubstantialis* defensores Cyrillo formidabiles reddidit, xi.

Sabinianus duas in Christo discordantes voluntates inducere refellitur et punitur, 378.

Sacerdotes Christiani qui rite sacerdotium obeunt, a muliere abstinent, 176. Sacerdotis erat clamare; *Sancta sanctis*; et quid tum populus responderet, 331. Sacerdotium quoddam Christianis omnibus confertur per chrismatismis sacramentum, 301. Origenis et sancti Leonis de sacerdotio Christianis omnibus communi sententiæ, 301. Estne a speciali sacerdotum ministerio distinctum, 301.

Sacramenta sacri chrismatismis et Eucharistiæ. *Vide* Confirmatio, Chrisma, Eucharistia. Sacramentorum efficacia quomodo ab Ecclesiæ precibus dependeat, ccxxxix. Sacramentalium materialium vis quanta, doctrina Cyrilli, 282.

Sacrificium corporis et sanguinis Domini spirituale et cultus incruentus appellatum, 327. Pro quibus offeratur, 327, 328. Quæ sit Cyrilli et Ecclesiæ Romanæ de sacrificio eucharistico doctrina, ccxxv, ccxxvi. *Vide* Eucharistia, Christus. Sacrificii hora tremenda, 526.

Sæcula, *αἰώνες*, angelicorum ordinum unus nonnullis Patribus, 161.

Salomon per aquæ ablutionem et unctionem promotus in regem, 317. Cæcidit, sed penitentiam egit, 28. Dissidentes de ea Patrum sententiæ: infirmum et caducum quo Cyrillus illam astruit fundamentum, 28.

Saltationes faroris et amentis plenæ sunt et pompæ diaboli, 308.

Salutis capax est natura, 21. Salute animæ nihil pretiosius, 62. Salus nostra per fidem, 60. Non ex commentitia disputatione, sed ex Scripturis, 69. Salutis erga nos dispensatio unica, quæ a Patre et Filio et Spiritu sancto existit, 267. Si Christus specie tantum crucifixus sit, ludiera est salus nostra, 201. Quam pauci sint qui salvantur, 383, xvii.

Samaritæ hæretici infideles vocantur, 291. Omnium hominum stolidissimi, 291. Fidem resurrectionis mortuorum oppugnant, 286. Animas Abrahamæ, Isaac, etc., remanere concedunt, corpora resurgere posse negant, 290. Quid de animarum immortalitate crederent, 285. Hodierni Samaritæ etiam pro defunctis preces faciunt, 285. Samaritæ ex Moyse reselluntur, 290. Juxta Cyrillum ex solis quinque Moyseis libris resellenti, 8. Legem recipiunt, prophetas non admittunt, 290. Quid hodierni Samaritæ hac in re differant ab antiquis, 290. Samaritanum evitare debet Christianus, 70.

Samuel. Nominis ejus vera interpretatio, 10. Exaudientis Dei salutem significat, 10. Nullibi in Scripturis *Christus*, seu *Unctus* vocatur, 25. Videns appellatus est; in Spiritu sancto prophetavit, 239. E subterraneis locis per Christum liberatus, 57.

Sanctificationis opus proprius Spiritus sancti effectus, communis tamen Patri et Filio, ex doctrina Cyrilli et veterum, cxlii. *Vide* Spiritus sanctus.

Sancti Domino vocati qui infecundas matrum vulvas aperuere, 364.

Sanctorum chorus a tentatione creptus, quas inde gratias Deo persolvit, 333. Sanctorum in celo felicitas qualis, 374, xxiv, 376. 111. Inest in defunctis eorum corporibus vis quædam ac potestas, 293. Sanctos qui cum peccatis decessere, fidelium orationibus sublevari doctrina Cyrilli est, 287, 323. Catholicæ de sanctorum invocatione doctrinæ Cyrillus quantum favorabilis, 328. Eorum intercessio quid conferat, 328. Nec sancti nec angeli quidquam possunt citra sancti Spiritus virtutem, 293.

Sancti qui cum Christo surrexerant, quodnam redemptionis ab eo beneficium acceperant, 213. Num omnes in perpetuum surrexerint, 214. Ex subterraneo carcere liberali sunt, 213. Quo sensu a mortis et dæmonis potestate redempti, 214. In quem paradysum translati, 214. In terrestrem Jerusalem primum, tum Ascensionis Christi die in celestem translati sunt, 213.

Sancta sanctis, cur a sacerdote ante communionem clamatum, 331. Quo ritu, et quibus in Ecclesiis, 331. Sancta sunt quæ Spiritus sanctus sanctificavit, 331. Sancti sunt qui Spiritus sancti dono digni sunt, 331. Unus sanctus est Dominus Jesus Christus, 331. Homines non natura, sed operum exercitio ac voto sancti sunt, 331.

Sanctimonialium, quæ moniales non nisi pecunia accepta suscipiant Simonia a Deo punita, 351, viii.

Sanguis esus Christianis interdictus, 66. Sanguis propter incredulos, atque etiam propter Judæos e latere Christi emanavit, 193. Sanguis et aqua e Christi latere profluentes, duplicis baptismi figuræ, 44. Christi sanguis multo efficacior sanguine hircorum et vitulorum, 199. Sanguis Christi in Eucharistia quomodo sumendus, 332. Olim ubique separatim a corpore traditus, 324, vi. *Vide* Communio. Ex ejus humiditate labiis adhærente sensus sanctificandi sunt, 332. Sanguis agni paschalis Hebræorum domibus appliciti figuram adimplet, 397.

Sapientia quasi mulier describitur, in Proverbiorum libro, 340. Ejus amor pravum amorem exterminat, 340. Ex ea non proleunt nisi sapientes cogitationes, 340. Qui eam petere debent, 344. Ab ipsa Sapientia postulanda est, 344. Mira Dei sapientia, qua in negotio humane salutis, suæ tam justitiæ, tum bonitati consulit, 199. Sapientia, potestas et justitia Dei subsistens, Filius, 55. Sapientia tricesimus et postremus Æonum Valentini, maculo-femina, Cyrilli existimatione, 98. Ejus de oculis casus, 99. Pectus, 99. Suis gemitibus diabolum genuit, lacrymisque aquarum mari initium dedit, 99. Sapientiæ librum cum canonicis citat Cyrillus nullo discrimine, uti Salomonis opus, 69.

Saræ sterilitas a Deo superata, argumentum pro virginis partu, 177.

Sardicense concilium in duo concilia divisum, magnam dissidii offensionem præbuit, 227, xi, xii. *Vide* Concilium.

Satanas animarum perditor, 118. *Adversarium* signifi-

cat communi Patrum interpretatione, 23. Jure id nomen diabolo competit, 23. Apud LXX, sæpe redditur per *Diabolus*, sive *Calumniator*, 23. Satanus mendacii pater, 230. Eum idololatræ patrem sibi voluntarie asciverunt, 118. Hominum pater per voluntariam ipsorum deceptionem, 118. Crudelius sævil in eos a quibus renuntiatus est, 309. Antichristo uti instrumento utens in propria persona per ipsum operabitur, 230. Satanæ opera, quodcumque peccatum, 308. Renuntiare Satanæ operibus quid sit, 303.

Saturnians apparentem tantum docuit incarnationem Christi, 55. Mundi creationem angelis tribuebat, 159. Legem ab uno ex angelis, prophetias a diversis perfectas dicebat, 67. Duo hominum genera distinguebat, 62. Nuptiarum osor, 61. Saturniani ob indifferentem immolatorum esum reprehensi, 65.

Saul in Scripturis *Christus*, sive *Unctus* sæpius appellatus, 250.

Secnopegia, seu Tabernaculorum dies a dicitur, in qua visio Zachariæ, ac futuræ proles promissio contigit, 370.

Schismata propter quorundam a fide discessionem oborta sunt, 227.

Scientia magna est in his quæ ad Deum spectant, ignorantiam confiteri, 87.

Seissuræ non anteriorum dantaxat, sed nostrorum etiam temporum, a sancto Spiritu præannuntiata, 280.

Scortator, avarus, alienorum raptor, quid agere debeant, 343.

Scripta. Quæ scripta non sunt, non curiose scrutanda, 244. Non his quæ non fiunt, sed his quæ scripta sunt, attendere debet Christianus, 227.

Scriptura sacra spiritalis mensa, 19. Ejus in Ecclesia lectiones, 4. Lectionibus pasconda anima, 19. Hujus crebrior lectio studiosis commendatur, 281. Scripturæ a Christianis, ad colligenda salutis argumenta, deslorandæ, 132. Deus ipsum habent auctorem, 67. Eus elocutus est ipse Spiritus sanctus, 244. Sunt divinitus inspirata, cx. farum libri studiose discendi, 67. A quo requirendi, 67, 68, 69, cccxviii, ccc. Sunt ab apostolis et veteribus episcopis Ecclesiæ traditi, 68. Nulli alii recipiendi, 69. Scripturæ divinæ utriusque Testamenti, 69. Libri ad Vetus Testamentum pertinentes, viginti duo, 68, 69. Libri historici duodecim, 69. Versibus scripti quinque, 69. Prophetici totidem, 69. Cyrilliani Scripturarum Canonis auctoritas quam inique a Protestantibus objectetur Catholicis, cccxiii, cccxiiii. *Vide* Cyrillus. Nulla inter diversis Scripturæ Canonibus utentes discrepantia fuit, cccxiiii. Deuterocanonici Scripturæ libri qua apud antiquos auctoritate pollerent. *Vide* Deuterocanonici libri.

Ex Scripturis cum iis qui eas nesciunt, non est decertandum, 290. Rerum ex Scripturis depromendarum multitudo nostram levitatem obruit, 264. In illis singulæ resurrectionis circumstantiæ prædictæ, 203. Earum testimonio quæ ad Christum pertinent asserenda sunt, 165. Nihil sine illis in rebus fidei loquendum, 60. Ex earum auctoritate, non ex humanis ratiocinationibus de rebus divinis agendum, 264. Cyrillus aliquid ad Scripturas addi vetas quid proprie excludere voluerit, et unde sic locutus, cccxix. Quo sensu sibi ab auditoribus non credi permisit, nisi certa ex Scripturis dogmatum argumenta proferret, 60, cccxviii, cccxix.

Scythæ per crucem leniti et cicurati, quo sensu, 203.

Scythianus Saracenus, Manichæorum hæresis primus auctor, 101. Ejus doctrina, mores, libri, 101. Ex Ægypto in Judæam transit, ibique paulo post obit ex morbo a Deo inflato, 101, 102. Ejus libri, ab Manæ mutati, additamentisque aucti, ac sub Manetis nomine vulgati, 101. Nunquam a Socrate, Petro Siculo, vel Photio, uti primum editi fuerant, visi, 101. Qua lingua scripti, 101.

Secundus negabat veram Christi incarnationem, 53.

Seleuciæ. Singularis eorum de resurrectione sententia, 283.

Seleuciense concilium. *Vide* Concilium, Cyrillus.

Semei maledicenti pepercit David, 28.

Semiariani. Quos eo nomine appellamus, ab Athanasio, Hilario, Gallianisque episcopis pro fratribus et amicis habili, xlv, xlvii. Laudati, in. De solo *Consubstantialis* vocabulo ambigentes, idem cum Catholicis re ipsa sentiebant, xlv. Ab ecclesiastica communione non alieni, xlv. Fervens eorum adversus Arianos studium, xlv. Hilarium in concilio Seleuciensi recipiunt, xlv. Omnia Nicænæ fidei capita præter *Consubstantialis* vocem approbant, et complectuntur, lv. Antiochenam formidam suis subscriptionibus approbant, lv. Occidentales pariter cum Aelianis condemnantes, cur mediam se viam solos tenere gloria-bantur, lxii. Omnes fere Orientis episcopi ex eorum numero, xlv.

Sensus. Aliud est esse præter et supra sensuum te-

atimonium; et aliud esse contra sensuum testimonium, CCXXVIII.

Separationem cultus pius in Deitate non admittit, 245.

Septuaginta duo Veteris Testamenti librorum interpretes a Ptolemæo Philadelpho postulati, 68. Sciri ex singulis Israelis tribubus delecti, 68. Singulis cellis inclusi in Pharo, universas Scripturas interpretantur, 68. Scripturæ interpretationem singuli elaborant, ad se mutuo non accedentes, 68. Intra septuaginta duo dies suam quisque interpretationem omnes perfecere, 68. Omnes eorum interpretationes secum collatæ, non in sententiis solum, verum etiam in verbis consentientes deprehensæ, 68. Interpretationem suam Spiritu sancto afflante conscripserunt, 68.

Sepulcrorum effossos cum damneatur ab omnibus, 237

Sepultura Christi cælum et terram pacificavit, 205. Prædicta, 205. Similis dormitioni, 205.

Seraphim sub qua specie visa ab Isaia, 327. Eorum theologia, seu Dei celebratio, ab Ecclesia quo sine recitetur intra sacram actionem, 327. Seraphicus hymnus trisagium, 327.

Serpens in angustias subiens vi compressionis vetustam cutem exiit, ac corpore rursus juvenescit, 24, 43. Pro Deo a paganis adoratus, 93. Infidorum amicorum figura, 132. Serpens non timendus, quia cecidit de cælis, 198. Serpens æneus figura crucis, 92.

Servitus per se non dedecorosa, sed servo libertatem assimulare malum, 103. Serva sunt Domino omnia, per unum Filium in sancto Spiritu illi servientia, 123. Servus ut herum demereatur, sæpe ad baptismum accedit, 5.

Severiani nuptias condemnabant, 64. Vinum serpentis semine procreatum aiebant, 65.

Severus Acephalorum princeps, hominem duplicem appellat, 56.

Sexta hora medium diei, 195.

Sextarius, quæ mensura liquidorum, 30.

Sidera igneæ naturæ in aquoso cælo discurrunt, 128.

Sige Cyrillo Bythi filia, contra Irenæus, 98.

Sigillum per Spiritum sanctum impressum, 67. Sigillum baptismi admirabile contremiscunt dæmones. et agnoscunt angeli: illi fugitant; isti ut familiare circumplectuntur, 17, 282.

Signaculum Spiritus sancti indelebile, baptismus, 14. In anima impressum, 282. Indissolubile, 12. Signaculum a Cyrillo sumptum aliquando pro firmo mentis assensu, 60.

Signum sui natura prodigiosum, et præter opinionem esse debet, 174. Signum Christianis in fronte a Christo ex suo in cruce certamine relictum, 167. Signum crucis in fronte ad omnes actiones imprimendum, 58. Vide Crux. Signa quibus Christus adveniens innotuit, 167, 168. Primum, ingressus in Hierosolimam asini vectura, 167. Secundum, statio in monte Olivarum, 168. Tertium, miraculorum patratio, 168. Quartum, iudicium ab hominibus toleratum, 168. Signa occasus mundi prænuntia certo futura, 226. Quædam ex illis contigerunt, quædam adhuc eventura restant, 226. Quænam sunt illa signa, 226, 227.

Silentii religio confirmatiois verba textit Cyrillus, 314, 11. Silentium monachis id operatur quod aqua piscibus, 384, xx.

Similis secundum omnia, unde hanc formulam sumpsit Cyrillus, opposita contrariæ Arii sententiæ, 54.

Similitudo Dei in homine ab ejus imagine distincta, 209. In gratia Spiritus sancti, quæ in creatione a Deo per insufflationem homini collata est, consistit ex sententia Cyrilli, 209.

Simon Magus hæresis omnis inventor, cæteris erroris semina et exempla præstitit, 95. Hypocrita, 43. Baptizatus sine fructu, neque illuminatus, 2. Nullo pretio venalem Spiritus gratiam emere tentavit, 95. Non participationem, sed potestatem Spiritus sancti emere voluit, 248. Alter Judas Spiritus sancti gratiam vendere voluit, 248. Ab apostolis ejectus, 95. Perditiōni traditus, 248. Solus ab illis sancti Spiritus participatione alienus declaratus, 276. Romæ existimatus sanctus, 96. In aere, ut pollicitus erat, ad ostentationem volans, et dæmonum vehiculo sublatus, Petri et Pauli precibus ad humum dejectus, et in subterranea præcipitandus, 96. Ejus ruina exemplum secutis ætatibus profuturum, 3. Quid de ejus ad preces apostolorum casu existimandum, 96. Ei Claudius imperator Romæ statuam erexit, 96. Simon Magus omnium Gnosticorum parens exstitit, 246. Dicebat simul se esse Patrem, et Christum, et Spiritum sanctum, 96, 226. Se tanquam Patrem in monte Sina visum esse, 96. Utrum in Sina, an in Samaria, 96. Se tanquam Christum non veritate, sed opinione ac specie apud Judæos apparuisse, 96, 226. Primus se esse Spiritum sanctum dicere ausus est, 246. Se-

cundum nonnullos non se, sed Helenam suam Spiritum sanctum esse dicebat, 96. Angelos mundi auctores aiebat, 159. Legem a sinistra intelligentia datam, prophetas a diversis angelis inspiratos, 67. Christum opinione tantum incarnatum putabat, 56. Animæ immortalitatem negabat, 61.

Sinapis granum, exiguum mole, ignea præditum efficientia, ramos magnos effundit, 77.

Singarensis pugna ad amnem Tigrim quo anno commissa, 226.

Sionis eversio ab Isaia mille fere ante annos visa, 253. Eam Cyrilli tempore arari et seminari quinam affirmant, 253.

Sisiunius Manetis discipulus, 107. Quis esset, 107.

Socratis testimonium de lucidæ crucis apparitione Hierosolymis, 355. Quod de Scythiani libris scribit, facit ex conjectura, 107. Socrates et Sozomenus male referentes causas cur Acacii iudicium declinarit Cyrillus, refelluntur, xxxii, xxxiii. Parum tuti ac fideles historici, xix.

Sodomitæ igne e cælis delapso combusti, 166.

Sol, terra, mare crucis veritatem prædicant, 202. Sol aliquibus Deus, 54. Juxta Manichæos Christus Dei Filius, non habet missionem uali, et ex substantia Dei est, 225. Eum animatum non censuit Cyrillus, 154. Sol opus Dei est, magnum in se, sed totius cæli comparatione minimum, 89. Ejus fabrica admirabilis, et magna in modico qualis apparet vase potestas, 128. Uno radiorum coepectu totum orbem calore replet, 286. Solis orientis lux blanda; meridianum decurrentis fervor pene intolerabilis, 128. Æstate longiores dies efficit, ad tribuendam hominibus operum faciendorum opportunitatem, 128. Cur hieme cursum contrahat, 129. Deus soli et lunæ æqualium dierum ac noctium cursus impertivit, 209. Sol excæcat oculos infirmos, 106. Crimen insidiantium Christo videre non sustinuit, 201. In Domini Passione tremebundus, et hoc spectaculum ferre non valens, defecit, 57, 46. Propter justitiæ Solem defecit, 199. Propter Ezechiam remeavit, propter Christum vero defecit, 30.

Somnia futurarum rerum prænuntia, dæmonum expulsiō, morborum sanatio per impositionem manuum, et alia signa communia fidelibus primis Ecclesiæ temporibus, atque etiam Cyrilli ætate, 343.

Sophia Valentin. Vide Sapientia. Sophiam Sethiani masculo-feminam faciebant, 98. Sophisticus sermo, Cyrilli stylo, is qui divini testimonii auctoritate destituitur, 287.

Spectacula gentilium evitanda, 70.

Speluncæ olim erant in foribus monumentorum, 208. Quæ olim fuit aute ostium monumenti Salvatoris, ex eadem petra excisa fuerat, nunc erasa ob ornatum loci, 208. Vide Monumentum.

Spelunca Resurrectionis juxta novæ Hierusalem (Eliæ) antemuralia sita erat, 208.

Spes vestra est in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, 244. Credendum in spem penitentia, 24.

Spinea corona, vera et regia corona fuit, 341.

Spiritus nomen pluribus, eisque multum diversis rebus in Scripturis attributum, 250. Spiritus appellatur quidquid spissum ac densum corpus non habet, 251, 252. Spiritus et spiramen a Philastrio distincti, 6. Spiritus in carnalem appetitum commutatus, 344. Spiritus dicit et mittit, vivit et subsistit, 278. Spiritus, angelorum ordo distinctus a cæteris, juxta Cyrillum ac plures e veteribus, 250. Mali spiritus, qui, 279. Per sudaria e carne Pauli delata abacti, 279. Unicuique spiritui adjectum est cognomen quod propriam notam designet, 251. Spiritus nomen commune tum Patri, tum Filio, tum Paracletō, 281.

Spiritus sanctus qua nota speciali in Scripturis designetur, 250, 251. Ejus substantiam edicere impossibile, 245. Qui nescit unde veniat Spiritus, ejus substantiam ignorare mirum non est, 273. Ejus natura, seu substantia sollicito non inquirenda, 257. Scripturarum Veteris et Novi Testamenti de eo testimonia, 248, 249, 264. Quid de eo docuerit Christus, 269, 270. Gnosticorum seu Borborianorum deliria in Spiritum sanctum, 246. Eum ex Nu seu Monogene productum dicebant Valentiniani, 265. Ex Valentiniani opinione unus ex angelis, sed cæteris major Paracleti nomine donatus, 246. A quibusdam hæreticis creditus non esse substantia per se existens, sed tantum operatio Dei, 266. Eum propriam non habere substantiam qui docuerint, 245. Tanto inferior Filio prædicatus ab Arianis, quanto Filius Patri, 245. Alium in Veteri, alium in Novo Spiritum esse multorum hæreticorum error, 244. Quorum potissimum, 244. Variæ hæreses contra Spiritum sanctum recensentur, 246. Quam periculosum sit offendere in Spiritum sanctum, 243. Qui de eo sive ex ignorantia, sive ex pietatis opinione prava sentiunt, a con-

dominatione non immunes; 243. Quicumque dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro, 270. Quo sensu idem Cyrillo dictum, et nunc Manichaeis aliisque blasphemis in Spiritum sanctum, etiam respicientibus, spem omnem salutis et veniae negaverit, 246.

Spiritus sanctus, est Spiritus Dei, qui Verbo conjungitur, ejusque operationem manifestam facit, 262. Est potestas specialis, quae per se ipsa in propria hypostasi conspicitur, non status aequalitas Patris aut Filii ore sonando profertur ad nostri similitudinem, 251, 262, 266, 267. Neque a Deo est, neque a Verbo Dei cum adhuc creavit, separari potest, 262. Ad Dei Verbi similitudinem solummodo praeditus est hypostasi, proprio donatus arbitrio, sua se vivit, semper erigens quod hominum est, 262, 268. Vivit, loquitur, vocat, cum potestate mittit, 231. Unde id habeatur, 250. Eius quo sensu dixerit Cyrillus proprio motu uti, 268. Quia per subsistentem sancti Spiritus virtutem intelligat, 281. Eius voluntas, propria et insitu operatione gaudet, 159. Res est vere pretiosa; merito in ipsum quoque baptizantur, 254. Spiritus Dei, et Spiritus Patris saepe appellatur, 265. Quandoque etiam Spiritus Domini, Christi, vel Filii Dei, 266. Spiritus promissionis, sanctificationis, adoptionis, revelationis, sapientiae et gratiae, 266. In Psalmis interdum *Batum*, interdum vero *Principalis* nominatur, 266. Spiritus sanctus *Baptizatorum* a Cyrillo vocatur, et quare, 268. Altero quodam nomine Paracletus sive Consolator appellatur; in antiquioribus Symbolis utroque nomine tanquam proprio vocari solet, 253, 257, 265. Aqua vivens saliens in vitam aeternam a Christo appellatus, 248. Intelligitur exsultationis oleum vocatus, et cur, 31. Intelligibilis bonae, 272. Vinea intelligibilis, 273. Colomba mystica simplicitate et amore liberorum, 269. In haustus sermo de Spiritu sancto, 264.

Spiritus sanctus. De eo idem quod de Patre et Filio sententiam, 59. Cum Patre et Filio divinitatis dignitate condecoratus est, 59. Ex Cyrilli sententia vere Deus est, eius creaturis distinctus, civil, civil. Cum Filio paternae divinitatis participans, 59, 90, clviii. Natura materabilis et immutabilis, et Patri consubstantialis, 257, 262. Ex Patre et Filio divinitate existit, utriusque consubstantialis, indivisus et inseparabilis, 257, 262. Unus Deus et una potestas et cum Patre et Filio, 237. Immensus, omnipotens, a nullo dependens, a hisque omnibus donibus ubi Deo propriis praeditus, clx, clx, 59. Divinus, ineffabilis, et investigabilis, 244. Nulla creaturarum ipsi honore par, 88. ut faciens ostendenda, 256. Consortis est gloriae Christi, 245. Cum Patre et Filio honoratur, et baptismi tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur, 244. Eius praesentiam Cyrillus ubique cum Patre et Filio conjungit, et cur, 257. Eius operatio indivisa in operatione Patris et Filii, 244, 249. Operationis qualitas et ratio unde determinetur, clxx. Dei utriusque, et in Christi nomine virtutes operatur, 249. Nihil exinde illi contumeliosum eripitur, 249. Una cum Filio solus a generali rerum omnium servitute formans, 128. Solus Deum pure et sincere contemplet, 90, 147. Est Filio similis, 316, clviii. Ex Filii substantia, clviii. Filium, Cyrilli doctrina, auctorem et fontem habet, 275. Ab illo accipit quae hominibus praestat, 277, 276. A Filio quemadmodum a Patre procedit, 257. *URNA* praeditus est hypostasi, ab aeterno productus a Filio, 257. Eius originem a Filio solo potius trahere, quam istam originem inherere videtur Cyrillus, 257.

Spiritus sanctus unus est, quemadmodum unus Pater et Filius unus, 244. Unus est et idem, quamquam sub diversis nominibus, 265. Cur in Symbolo dicitur, *In unum Spiritum*, etc., 265. Spiritus sanctus unus et idem, in lege et in prophetis, in Novo et Veteri Testamento est locutus, 60. Non alius in lege et prophetis, alius in Evangelio et apostolis, 267. Unus est, licet multa operetur, 31. Unus et indivisibilis, diversas habet effectiones, 260, 264. Ipse non dividitur, sed tantum gratia per eum collata, 271. Alius in aliis, ipsa a se nunquam alius est, 250. Cum vultu comparatus, 249. Cum vinea novos, seculorum temporum mutaciones, fructus parturiente, 273. Est angelorum, creaturarumque rerum omnium conditor; tamen *Arctopus*, sive Creator appellari non solet, et quare, 256. Quae sint ejus in creatione partes juxta eundem, 256, 244. Spiritus sanctus, ejus doctrina, creationis est particeps, sed specialiter, sanctificationis auctor, 331, clxiii. Omnia sanctificat et deificat, 60. Sanctificat res omnes a Deo per Christum effectas, 243. Omnium in caelo et in terra magister est et sanctificator, 256. Quicquid attigerit sanctificat et transmutat, 227. Eius sanctitate opus habet in diversa intelligibilis natura, 59, 236. Animarum sanctificatio proprius ejus personae character, clx. Inanimam substantialiter ad eam sanctificandam inabitur, 245.

Mariam sanctificavit, ut posset capere eum per quem omnia facta sunt, 267. In Elizabeth, Zacharia, Simeone, Joanne virtutem suam prodidit, 267, 268. Non habet habitum substantiarum tantum est sacramentorum, sed et earum quas sacramentorum materias dicimus, 247. Plus invocato super dona proposita, quid operetur, 227. Magnus Ecclesiae doctor, auxiliator et sanctificator, 251, 254. Non alia tradit documenta quam Christus, sed plane eadem cum illo, 251. Eius rerum doctrinam innotuit quas non addidit, 272. Quotum humanis doctrinibus praestaret, 272. Myseria novit; omnia scrutatur, etiam profunda Dei, 39, 256, 258. Tum virgines, tum conjuges novit, hae modo legitime copulatae sint, 267. Omnium cogitationes praesens videt, 235. Divinas Scripturas in Veteri et in Novo Testamento eductus est, 244, 267, clx. In illis de seipso dixit quaecumque voluit, sed quaecumque capere potuimus, 244. In prophetis sub Veteri Testamento, et in apostolis in Novo locutus est, 244. In Pauli Epistolis usque integre et religiose docuit, 281. De Christo accipit et affirmat, 270. Quidem veritatem edisserit, 270. Per prophetas de Christo praedicavit, post adventum Christi descendit, eumque demonstravit, 244. De eo testimonium perhibuit, 148, 270. In memoriam apostolis reddidit omnia quae ipsi a Christo dicta fuerant, 146, 270. In persona Christi, in solus flagellationem praedixit, 190. Quae eventura erant Paulo, ante testatus est, 251.

Spiritus sanctus liberavit nos a legibus operibus, 278. Novum Testamentum excitavit, 278. Eius gratia in Novo Testamento quam in Veteri abundatior, 273, 258. Cum exuperantia in Novo Testamento, 279, 258. Quomodo animas collustrat, 253. Eodem modo animam perfudit et baptizat, quo aqua corpori circumfusa, 274. Anima interiora ingrediens, cum igne ferri transiit, quidem permeante ejusque naturam immutante comparatur, 274. Eius in eam accessus quam suaviter se habeat, 252. Demolium accipit sui quantum absimilis, 252. Eam quidem hanc obfundit quae caelos tanquam in speculo contulit, et ea quae nunquam addidit videt, 252. Eius adventum quid anteferat, 252. Caritas et clementia, ubi et per quae desiderata, 266. Spiritus sanctus non solum in illis, sed in electis, in bonis et voluntatem ex doctrina Cyrilli, 254. Magis innotuit, 254. Peccata spiritalium liberat, quod dicit et abscondit, 272. Animas magis neptes, efficit eis gratiam, 148, 272. Sine ejus adventu et gratia, peccata dimitti non possunt, 268. Vim tribuit exorcismi, 7. Sudarius quoque quae sanctorum corpora contingere, ipsaque sanctorum corporibus, 296. Eximiae ejus vires ac virtutes, 271. Magnam quid est admirabile in donis, 255. Quam variis in illis sit et multiplex, 256. Eius virtus subsistens, et efficax operatrix, 281. Quotum in Patre operatus est, 278, 279, 280. Eum qui olim persecutor existeret Romam, deinde praedonem adduxit, 280. Eius virtute Petrus episcopus animas circum tres mille cepit, 274. Quam multa et stupenda in apostolis omnibus operatus est, 274, 275. Suis potestatem in universo mundo exercet, 256. Eius gratia in septem diaconis efficax, 275. Ob multasque viasque quos parit effectus, aquae vocabito nuncupata, 249, 258. Mirandae, ejus in hominum animis effectiones, 249. Quod possit homo ejus virtute ac illis, 254. Martyribus acerbiora quaeque tormenta dulcia reddit, 255. Nemo potest dicere Dominum Jesum, nedum dare vitam pro Jesu nisi in Spiritu sancto, 253. Ubique convenienter operatur, 253. Vivens ipse ac verba faciens praebet ut, adhaerent loquamur, 251. Eius gratia opus est ut de eo recte dicatur, 243. Ipse hominibus impertit, ut cum violentia rapiant regnum Dei, 272. Quo sensu ejus dono, Christi, in nobis formetur imago, 315. Est honorum cogitationum et inopositorum auctor, 254. Virginitatem, castimoniam, voluntariam paupertatem, aliasque virtutes homines habens, eos a deliciis et voluptatibus avertit, 254. Oratio, virtutes et omnia prorsus bona opera ex virtute et gratia Spiritus sancti, clxxv, clxxvi, clxxvii, 254. Eius gratiae est ut orare nos doceat, clxxx. Pro nobis apud Deum intercedit, ipse orat nos docens, 254, 255. Quo sensu pro nobis apud Deum intercedere dicatur, 260, clxi. Num ex hac intercessione aliquid ejus maiestati derogetur, 269, clxi. Spiritus sancti efficax in hominum cordibus potentia, a Cyrillo quantum praedicata, clxxxv, clxxxv, clxxxvi. Invocandus est et praedus, clx. Quam sint uberiora illius dona, 254.

Spiritus sanctus unus et idem, sua dona peculiariter distribuit, 264. Prout vult gratiam suam concedit, 271. Eam pro susceptentium vi ac potestate distribuit, 258. *Heliod* et *Modus* absentibus prophetiae gratiam largitus est, 258. Varios effectus producit pro illius honorum, 249. Per peccitentiam accipitur, 249. Circumdit quareus dignos quibus sua munera largitur, 255. In unitatem personae non respicit, sed anime pretatem, 274. In

R

80. Nunquam in Occidente apostolicum loco pepulit, 80. Symeon ex Spiritu sancto de Christo prophetavit, 146, 268. In ulnis Christum accepit, et Deum deorum prædicavit, 364. Novum susceptæ a Deo carnis mysterium, gentibus omnibus ac Judæis quomodo prædicavit, 365. 366. Adam per eum Christum allocutus est, 364. Num sacerdos fuerit, 366.

Synaxis seu fidelium cœtus in die Dominica, 217. Synaxes distinctæ a catechesibus, cxxiii. In illis lectiones legebantur per ordinem, 2, 7. Plures olim concioabantur, quorum postremus erat episcopus, 334, vi. Oratione concludebantur, 332. Earum frequentatio tam post, quam ante baptismum imperata, 19. An in Ecclesia Hierosolymitana Sabbato celebrarentur in Quadragesima, 48. Quota hora eodem tempore haberentur, cxxiv. In synaxibus munda ad Ecclesiam offerenda sunt corpora et vestimenta, 64.

Synerus erroris de triplici Divinitate auctor a quibusdam asseritur, 246.

T

Tabitha a Petro resuscitata, 277.

Tarsense concilium. *Vide Concilium.*

Tatianus et Encratitæ carnum et vini usum culpabant, 65. Nuptias condemnabant, 64. Tatianus apparenter tantum incarnatum Christum docuit, 56. Legem et Evangelium diversorum deorum aiebat, 67. Noctem mali principii esse dixit, 129. Animas morte extinguere, et postea resuscitari censuit, 61.

Tautologia quid sit, et qua ratione in propositionibus demonstrativis et definitionibus evitetur, cxxviii.

Tempestates variæ Cyrilli tempore, 226.

Templum Hierosolymitanum donis a Ptolemæo Philadelpho ad Eleazarum missis auctum, 68. Propter prophetiam Christi de ejus ruina, prostratum; ruinae causa impiorum peccatum, 142. Ejus vestigia et reliquiæ adhuc quinto, atque etiam duodecimo Ecclesiæ sæculis, lxxii. Quis status Cyrilli et Eusebii temporibus, 231. Non nisi sub fine mundi, et paulo antequam veniat Antichristus perfecte et omnino dirutum erit, opinione Cyrilli et multorum, 231. Illud Judæi, dum Juliani jussu instaurare aggrederentur, Christi de ejus eversione vaticinium qua ratione impleverunt, 231, lxxi, lxxii. Id a Cyrillo prædictum, 231, lxxii, lxxiii. *Vide Cyrillus.* A solo Antichristo ex ejusdem opinione reparari debet, 231. Nunc Mahummedanorum superstitioni servit, 231.

Templum Hierosolymitanum ad Orientem a regione Æliæ, 115. In honorem Patris Christi conditum probatur, 115.

Tempus moriendi et tempus nascendi quando simul concurrunt, 313. Tempus apud prophetas pro anno plerumque usurpatur, 232. Tria in Ecclesia tempora, quænam sint, 248. Tempus secundi adventus Domini non curiose inquirendum, 225.

Tellus una, variarum rerum fons et materies, 131.

Tenebrarum idem qui lucis auctor Deus, 129. Tenebrarum noctis utilitas, 129. Tenebræ sanctis non tenebrescunt, 253. Tenebræ passio: is tempore medio die factæ, et lux illis succedens, de Christo testatur, 147, 195. Tenebræ paschalis vœnitæ ei similes, 11.

Tentatio torrenti ad trajiciendum similis, 330. Quid postulemus, dum oramus, et in tentationem non inducamur, 330. Ingredi in tentationem et submergi a tentatione diversæ res, 330. Cyrilli stylo tentatio a peccato superare, idem ac a peccato respiscere, 330. Qui a tentatione liberatur venit in refrigerium, 330. Illud, *Ne nos inducas in tentationem*, non significat omnino non tentari, 331. Hæc sententia, *Vir non tentatus non probatus apud Deum*, num in Scripturis reperitur, et a quibus Patribus citetur, 330. Tentare Deum, et baptismi gratiam, periculosum, 17.

Terebinthus Scythiani discipulus, male *Terebinthus* appellatus, 101. Scythiani librorum, auri et hæresis hæres, in Palæstina damnatus, in Persidem mutato nomine fugit, 102. Ejus cum Mithræ ministris conflictus, et mors e tacto præcipitata, 102. Terebinthi de se superba sententia, 103.

Terra scabellum Dei, 92. Hominum sedes, ex aquis compacta, 41. Eam animatam non censuit Cyrillus, 154. Terræ limites exponere non possumus, 88. Terra univæra puncti iustar est in medio unius cœli, 237. Rotunda est, cœloque eam sinu suo ambienti comparata, est velut medullium ad ambitum rotæ, 88. Hæc opinio multis ecclesiasticis auctoribus injuria displicuit, 88. Terræ motus, Domino resurgente, factus, ubi prædictus, 211. Terra finis eorum omnium est, quibus e terra origo est, 351.

Testimonia omnis generis de Christo conglobata, 146, 147. Testimonia ejus adventus, 179, 180. Passionis, 187.

Ex istis, eo quod magno numero sunt, quædam tantum adducuntur, reliqua perquirenda, 187, 188. Si quis omnia Scripturarum de Christo testimonia accurate perquisierit, nulla ejus res et actio sine testimonio relinquatur, 190.

Testamentum Vetus et Novum ab eodem auctore Deo, 67, 104. Ex hæreticis, qui Vetus Testamentum repudiabant, eo tamen interdum utebantur, 291. Novum Testamentum a Veteri dividi non debet, neque alius est Veteris, alius Novi Spiritus, 244, 246. Sub Veteri Testamento gratia Spiritus sancti privata et restricta; sub Novo effusa et abundans, 258. Testamenti Veteris finis et initium Novi, baptismus, 42. Novi Testamenti mysteria quæ in altari habentur, ab Hierosolymis initium sumpsere, 301. Explicanda promittuntur, eorumque vis ac potestas, 301.

Thabor; in eo monte transfiguratus est Christus, 170.

Thæman idem ac *Auster*, 367. Quomodo Christus a *Thæman* in Sion venit, 367, 362.

Theatrorum et mimorum insanix, sunt pompæ diaboli, 308. Quo studio vitandæ, 308.

Thebutis primus Hierosolymis hæreseon parens, Cyrillo ignotus, 95.

Thecla (S.) non conjugata, sed desponsata aufugit, 254.

Theodorus (S.) Studita conjugem petita dudum, nec obtenta alterius partis venia, etiam post matrimonii consummationem fugere posse docuit, 254.

Theodotus Coriarius Christum nudum hominem docuit, 115.

Theophanes minimi ponderis auctor, refellitur, 349, xii, 79.

Theophania, seu Nativitas Christi quo die Hierosolymis celebraretur, Cyrilli tempore, 369, 111.

Thesaurus, Scythiani Manichæorum principis liber quartus, a Manichæis circumlatus, 101. Quis esset, et qualiter appellandus, 101.

Thomas apostolus pro nobis clavorum vestigia altiori Dei consilio conquisivit, 202, 210. Thomas Manetis discipulus, auctori falsi evangelii secundum Thomam, 107. Evangelium ejus perversum, 69.

Throni et dominationes Deum vident excellentius quam angeli et archangeli, 90. Baptismo assistunt, Trinitatis personis ministrantes, 11.

Tiberiadis mare de Christo testatur, 146.

Timidi persecutionis tempore fugere debent; qui vero fiduciæ pleni sunt, ad pugnam perstare, 232. Quanto major inest homini sanctitas, tanto major est timor, 385, xx.

Titus Bostrensis, 225.

Titus imperat. Romam Hierosolymis commentaria Judeorum avexit, 370, 371.

Tonante et fulgurante Deo, in terram procumbere, fidelium consuetudo, 110.

Traditiones inviolatæ servandæ sunt, 332. Quæ scripto transmissæ non sunt a Cyrillo admissæ et propugnatae, cxxviii, cxxlix. Non illas, sed humanæ rationis adiuvata, variorumque hæreticorum deliramenta excludere voluit Cyrillus, cxxlix.

Trinitas sancta et consubstantialis, 354. Indivisa et inseparabilis, 245. Eam reparabant Ariani et Sabelliani, diverso tamen modo; et quis utrorumque error fuerit, 245. Sanctæ Trinitatis personæ in iis actionibus quæ in homines derivantur, diversos ac sibi in proprium tribulos characteres habent, 267, 298. Nostra de Trinitate fides per quas particulas melius exprimitur, 267. Uti signaculum immobile in mente semper habenda, 60. Sanctæ Trinitatis communis glorificatio, 87. Mysterium catechumenis occultatum, et iis coram, tecte fidelibus annuntiatum, 106. Confessio a baptizando ad interrogationem ministri Hierosolymis facta, antequam in fontem mergeretur, 305, viii. Duplex ante baptismum apud Cyrillum, 305, viii, 310, ii, 311. Trinitas baptismo præsens, 11. Ejus invocatio facit nudum panem et vinum corpus et sanguinem Christi, 308.

Trisagium, seraphicus hymnus, 327. Idem ac Deitatis confessio, ac *θεολογία* 327. Cur intra sacram actionem recitetur, 327. Quoties, qua ratione, et quo in loco sacre sancti Jacobi liturgiæ cani jubeatur, 327. Num inter Trisagii cantionem et invocationem ad consecrationem, nullæ aliæ preces in Cyrilli liturgia recitarentur, 327.

Transformatio hominum in olera vel animantes a se occisos et degustatos, a Manichæis ridicule prædicata refellitur, 108.

Transsubstantiationem quam diserte asserat Cyrillus, cctv. Eam miraculi in nuptiis Canæ a Christo patrati argumento, qui cum illo confirmant Patres, 320. Tum non a difficiliore ad faciliorem, sed a convenienti et Deo minus digno, ad convenientius ac Deo dignius argumentatus est cccxii, cccxiii. *Vide Eucharistia*, Albertinus, Cyrillus.

Tumulus; qui fuerit tumulus Salvatoris, 204.

Tunica Christi scissa non est, quia nulli usui scissa pro-

futura foret, 196. Eam sortiuntur milites, dum pallium dividunt, 196. Et hoc prophetatum, 196.

Tunica vetus quid significet, 312. Eam amplius gestare non licet, 312.

Turbo apud Archelaum quoniam modo Manetis hæresim referat, 244.

Turturum par non pro infante nato, sed pro immunditia puerperæ offerebatur, 180.

Tyanense concilium. *Vide* Concilium.

Tychonius, 226.

U

Unctio totius corporis ex oleo exorcizato quid significet, 312. Ad quos pertineret, 312. In omnibus Græcis Ecclesiis totum corpus ex oleo perungere mos erat, 310, 11. In variis Occidentis Ecclesiis variæ corporis partes ungebantur, non totum corpus, 310. *Vide* Oleum.

Unigenitus Dei Filius fratrem sibi parem non habens, Christus, 149.

Unitas Dei varie ab idololatriis oppugnata, 54. Unus Deus, Pater, unus Dominus, unigenitus ejus Filius; unus Spiritus sanctus Paracletus, 287. Quare unus in Symbolo dicitur Jesus Christus, 137.

V

Valens imperii consors a fratre adscitus, et ad Arianas partes translatus graviter Ecclesiam affligit, LXXIX. Concilii Lampsaceni legatos, ab Eudoxio Ariano præoccupatus exagitat, et in exilium pellit, LXXI, LXXII.

Valentinus hæresiarcha, triginta deorum præco; ejus hæresis expositio, et quædam in hac expositione Cyrilli peccata, 97, 98. Malitiæ profundum ipse, 98. Gentibus deterior, 97. Christum per Virginem quasi per canalem transectum docebat, 56. Animas natura salvas et natura pereuntes distinguit, 62. Duplex quoque baptisma, 6.

Valentiniani a Christianis summe fugiendi, omnique commercio privandi, 99. Præcipuo quodam titulo Gnostici appellati; ab eis tamen a Cyrillo distincti, 246. Fidem catholicis ut imperitis propriam relinquebant, 72. Divinarum generationum scientiam sibi, et quidem solis vindicabant, 153. Eorum fabulæ erroneæque varii contra Spiritum sanctum, 246. Illum feminei sexus faciebant, 246. A Paraclete distinguebant, 246, 265. A varietate productum existimabant ad Æonum examinationem et fecunditatem, 246, 265. Anthropomorphiticæ hæresis accusati, 91. Prophetas non a Deo, sed a Demiurgo inspiratos docebant, 67. Duos animarum ordines distinguebant, 62. Solas animas immortales aiebant, 61. Ob immolatorum usum reprehensi, 65. A Cyrillo petiti, 53. Eorum hypothesim potius quam Valentini receuset, 97.

Vanitas omnis inter pompas diaboli numeratur, 308.

Varanes II, situe rex Persarum idem, qui de Manete supplicium sumpsit, et cujus filius Manetis fraude perit, 103.

Velle; a quo sit *velle* nostrum, 337.

Velum templi scissum, 199. Quamobrem, 199. Neque tantillum ex ipso derelictum est, 199. Signum dirumpendæ domus, 199. Velo obducta facies exorcismorum tempore, 7.

Veneficia et incantationes fugiendæ, 70.

Ventris calor etiam ossa devorata dissolvit, 213. Ventri frenum injiciendum propter affectus infra ventrem sedem habentes, 344.

Ventus *spiritus* appellatur, sed cum hac adjunctione *procellæ*, 251. Venti in thesauris repositi educuntur a Deo, 130. Imperio Christi pressi et refreni de ipso testimonium ferunt, 146.

Veneris simulacrum in sublimi collocatum, 54. Sub Veneris simulacro mulierosi homines suum vitium adorare, 54.

Veris æternitas, 131. Vere creatus est mundus æquinoctii tempore, 209. Verno tempore surrexit Salvator, 208. Mense *Xantico* apud Hebræos primo, 209.

Verba gravitatis expertia non proferenda, 7. Verba Domini non transibunt sicut res creatæ, 225. Non in verborum sono, sed in sententiis est veritas, CXLIX. Verbum Domini ex Hierusalem prodivit, et isthinc orbem universum irrigavit, 301. Verbi divini præcones cum viatoribus et navigantibus comparati, 264.

Verbum non prolativum, sed subsistens, est Christus Filius Dei, 55. Verbum illud ipsum loquitur, 56. Res est substantialiter subsistens; postquam prolatum est non sui dissolutione vapescit, 262. Eligendi vim habet, estque omnipotens, 262. Angelorum est et animæcibus juxta Patres, 321. Hæretici qui illud verbo humano labiis prolato simile putaverunt, 153. Qui illud in Patrem rursus resolutum iri, neque amplius fore blasphemarunt, 239. Ubi-

nam exorta hæc hæresis, 239. Draconis est alterum caput, 239. Valentinianorum de Verbo sententia quæ esset, 98. Nonnullis animal dicitur, 61.

Verecundæ corporis partes in locis verecundioribus abditæ, 63.

Veritas simplex est et uniformis, 286. Audita veritate indignatur princeps sacerdotum, 189.

In vestibulo baptisterii data fortassis a baptizandis nomina, 2.

Vestimenta in synaxibus ad Ecclesiam una cum corporibus munda offerri debent, 64. Vestimentorum depositio cujus rei symbolum sit, 311.

Vestis nuptialis Evangelii candida, 3. Vestes neophytorum candidæ tota paschali hebdomada, reliquo tempore in mente retinendæ, 322. Vestitus Christiani simplex esto, ad necessitatem, non ad luxuriam ac delicias, 66.

Victima sancta, perquam tremenda et incruenta, 327, 328. *Vide* Christus.

Vigilia a feria sexta in Sabbatum toto anni tempore olim per Orientem observata, 293. Variarum Ecclesiarum de sacris vigiliis in majori hebdomada consuetudines, 293. *Vide* Parasceve. Vigiliæ paschalis celebritas, 11. Ejus per lampades accensas collustratio, 11. Curabatur ut matura luminum accensione, seraque admodum extinctione nox Sabbati quodammodo eliminaretur, 11.

Vinum in vitibus fit ex aqua, 130. A Deo datum ut lætificet cor hominis, Bacchi nomine a paganis cultum, 93. Vino modico uti licet, 65. Non contemnendi qui utuntur, 65. A vino et carnibus, quasi piaculis, qui hæretici abhorrebant, 65. Ab utrisque in jejuniis abstinerebatur, et quo animo abstinendum, 65. Vinum ægris noxium: illa postulantis negandum, ne phrenesim conciliet, 9. Vini cum sanguine affinitas et necessitudo cum naturalis, tum etica plurima est ex Scripturis, 320. Aqua olim mutata in vinum in Cana Galilææ, argumentum pro mutatione vini in sanguinem Christi in Eucharistia, 320. *Vide* Transsubstantiatio. Vinum vitis intelligibilis qualiter inebriet, 273.

Viperinæ carnes. Ex viperinis carnibus antidota extrahuntur, 132.

Vir ut mulierem demereatur, sæpe ad baptismum accedit, 5. Viri non privantur dignitate integritatis, 180. Vir fuit Dominus annos tres et triginta, 180.

Virga Mosis multum potuit, 193. Vere in draconem mutata. *Vide* Moses, 177.

Virginales portæ a Christo non apertæ, 364. Ab illo nova ratione conclusæ, 362.

Virgines in angelicis libris propter puritatis propositum descriptæ, 64. Cum Maria Virgine partem habent, 181. Ipsis magna corona reposita est, 64. Earum ordo perpetuæ castitati devotus, 64. Virgines fatuæ oleum emptum habentes exclusæ sunt, 239. Virgines, dum in ecclesia otiosæ sunt, vel legant, vel psallant, sed tacite, 10. Separato in ecclesiis loco una omnes degebant, 10.

Virginis partus negari non potest possibilis, neque a gentilibus qui incredibilia fabulantur, nec a Judæis qui ex Scripturis multo difficiliora credunt, 177.

Virginitatis cum angelis certans dignitas, 110, 180, 236. Primas in Dei descriptionibus coronas habet, 236. Virginitatem professi aliquando non baptizati, 63.

Virtus magna vocatur *spiritus*, 250. Virtutis genus omne in factis et verbis, et spiritualibus donis ab Ecclesia possidetur, 296.

Visibilia et invisibilia quæ, Patribus et Cyrillo, 161.

Visiones cælestes silentio non tradendæ, 353.

Vita ipse est Pater, 298. Post hanc vitam judicium ac retributio; aliter injustitiæ Deus arguendus foret, 287. Vita æterna postremum documentum est eorum quæ in fide profiteremur, 300. Cur in Symbolo additus articulus de vita æterna, 298. Ejus bona certissime promissa; promissio ex summa Dei potentia, credenda est, 299. Ex Scripturis probatur, 299. Vitæ æternæ adeptio contentio est Christianorum, propter quam omnia sustinent, 298. Quibus modis acquiritur, 299. Non unam aut alteram, sed diversas et multiplices in eam januas aperuit Deus, 299. *Vide* Fides, Martyrium. Mandatorum observatio. Vita æterna ipsa gratia est, nec nisi Dei gratia comparatur, CLXXVI, CLXXVII.

Vitis urboris varia gemina, 131. Sancta vitis, Christus, 18.

Vitium imitari solet virtutem, 51.

Vitulus aureus a Manahen ad *Phul* regem Assyriorum missus, 190.

Vivendum justitiæ, et moriendum peccatis, 5.

Vocati ad baptismum secundum propositum, qui, 2. Omnes ab baptismum sine discrimine vocantur, 39.

Volucres ex aqua prodeunt, 131. Volucrum diversita-

DISSERTATIO DE CYRILLIANÆ DOCTRINÆ CAP. I. — Quæ S. Cyrilli de sanctissima sententia fuerit.	167 169	Admonitio in decimam primam catechesim. Catechesis XII. — De Christo crucifixo.	176 172
CAP. II. — Specialius probatur ex Cyrillo CAP. III. — Expenduntur ea quæ ex Cyrillo ad ver-	178 183	Præloquium in decimam quartam catechesim. Catechesis XIV. — De Christo crucifixo.	183 825
CAP. IV. — Spiritus sancti divinitas a Cyrillo propo-	192	Admonitio in decimam quintam catechesim. Catechesis XV. — De Christo crucifixo.	165 170
CAP. V. — De angelorum peccatis Cyrilli sententia.	197	Monitum ad decimam sextam catechesim. Catechesis XVI. — De Spiritu sancto I.	915 918
CAP. VI. — De peccato originali.	205	Præloquium ad decimam septimam catechesim. Catechesis XVII. — De spiritu sancto II.	966 968
CAP. VII. — De divinæ gratiæ auxiliis, eorum neces-	210	Monitum decimam octavam catechesim. Catechesis XVIII. — De carnis resurrectione.	1013 1018
CAP. VIII. — De baptismo et confirmatione, distinc-	227	CATECHESSES MYSTAGOGICÆ QUINQUE. Præloquium ad decimam nonam catechesim.	1059
CAP. IX. — De reali Christi præsentia in Eucharistia et transubstantiatione; in quo inanes Albertini ad elevandam vim testimoniorum Cyrilli argutiæ refellun-	243	Catechesis XIX, Mystagogica I. — De cæremoniis baptismo præviis. Monitum ad vicesimam catechesim.	1065 1075
CAP. X. — Afferuntur ex Cyrillo argumenta, quibus realis Christi in Eucharistia præsentia et transubstan-	252	Catechesis XX, Mystagogica II. — De baptismi cæ- remoniis. Admonitio ad catechesim vicesimam primam.	1078 1085
CAP. XI. — Reliqua argumenta proponuntur et vin-	264	Catechesis XXI, Mystagogica III. — De sacro chris- mate. Præloquium ad vicesimam secundam catechesim.	1087 1095
CAP. XII. — De sacrificio eucharistico, et invocatione ad consecrationem.	276	Catechesis XXII, Mystagogica IV. — De corpore et sanguine Domini. Admonitio ad catechesim vicesimam tertiam.	1097 1105
CAP. XIII. — De sacra Scriptura, traditione et Eccle-	283	Catechesis XXIII, Mystagogica V. — De sacra liturgia et communione. Admonitio ad homiliam sequentem.	1110 1127
VETERUM TESTIMONIA DE S. CYRILLO.	293	Homilia in paralyticum juxta piscinam jacentem. Monitum ad sequentem epistolam.	1132 1154
Tituli catecheseon S. Cyrilli.	321	EPISTOLA AD CONSTANTIUM IMPERATOREM. — De signo lucidæ crucis Hierosolymis viso, quod in cælis apparuit.	1165
CATECHESSES.	331	Testimonia veterum de signo crucis Hierosolymis viso.	1175
Procatechesis, seu prævius catechesibus sermo.	331	FRAGMENTA deperditorum S. Cyrilli operum.	1179
Monitum ad primam catechesim.	367	OPERA S. CYRILLO SUPPOSITA.	1183
Catechesis prima illuminandorum. — Contineus in-	369	Admonitio ad homiliam sequentem.	1183
Admonitio ad catechesim secundam.	379	Homilia incerti auctoris in occursum Domini.	1187
Catechesis II. — De pœnitentia et remissione pecca-	382	Fragmentum S. Cyrillo tributum a S. Thoma.	1203
torum, et de adversario.	409	Chronologia S. Cyrilli nomine inscripta.	1204
Ejusdem catechesis exemplar alterum.	409	Spuriæ S. Cyrilli ad Julium papam et Julii ad Cy- rillum litteræ.	1205
Admonitio ad catechesim tertiam.	423	Admonitio.	1205
Catechesis III. — De baptismo.	424	Compendium earundem epistolarum.	1207
Præloquium ad quartam catechesim.	449	Suppositæ S. Augustini ad Cyrillum et S. Cyrilli ad Augustinum epistolæ.	1209
Catechesis IV. — De decem dogmatibus.	454	PRÆCEDENTIUM EDITORUM PRÆFATIONES ET NOTÆ.	1211
Prologus ad quintam catechesim.	503	Joannis Grodecii Epistola dedicatoria Latinæ suæ Cyrillianæ editionis anni 1564.	1211
Catechesis V. — De fide et Symbolo.	505	Jo. Prevotii Epistola dedicatoria suæ editionis Græ- co-Latinæ. ann. 1608.	1219
Observatio in Symbolum Hierosolymitanum.	523	Thomæ Milles suæ editionis ann. 1703 Præfatio. Descriptio et historia basilicæ Resurrectionis.	1219 1261
Symbolum Hierosolymitanum, ex variis Catecheseon locis collectum.	533	PETRUS II ALEXANDRINUS EPISCOPUS.	
Præloquium ad sextam catechesim.	535	Notitia.	1273
Catechesis VI. — De uno Deo.	538	EPISTOLA ENCYCLICA.	1275
Præloquium ad septimam catechesim.	603	FRAGMENTA EPISTOLÆ AD EPISCOPOS EGY- PTIOS fidei causa exsules.	1291
Catechesis VII. — De Patre.	605	TIMOTHEUS ALEXANDRINUS EPISCOPUS.	
Admonitio in octavam catechesim.	623	Notitia.	1293
Catechesis VIII. — De providentia Dei.	625	RESPONSA CANONICA.	1295
Præloquium ad nonam catechesim.	635		
Catechesis IX. — De Deo omnium conditore.	637		
Appendix ad nonam catechesim.	655		
Admonitio ad decimam catechesim.	657		
Catechesis X. — De uno Domino Jesu Christo.	660		
Præloquium ad undecimam catechesim.	689		
Catechesis XI. — De Filio Dei, unigenito.	691		
Monitum in catechesim duodecimam.	723		
Catechesis XII. — De Christo incarnato.	725		

EPISTOLA AD DIODORUM TYRENSEM.	1298	<i>DIODORUS TARSENSIS.</i>	
<i>APOLLINARIUS LAODICENUS EPISCOPUS.</i>		Notitia.	1545
Notitia.	1309	Notitia altera.	1551
INTERPRETATIO IN PSALTEM.	1313	Fragmenta ex libro <i>De fato.</i>	1539
<i>ISAAC EX JUDÆO CHRISTIANUS.</i>		Fragmenta ex libro contra Synusistas.	1559
Notitia.	1535	Fragmenta ex Catenis.	1561
LIBER FIDEI. — De sancta Trinitate et de incarnatione Domini.	1539	Addenda ad Apollinarium. — Epistola nuncupatoria ad ejus Metaphrasin in Psalmos.	1627

FINIS TOMI TRICESIMI TERTII.